

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

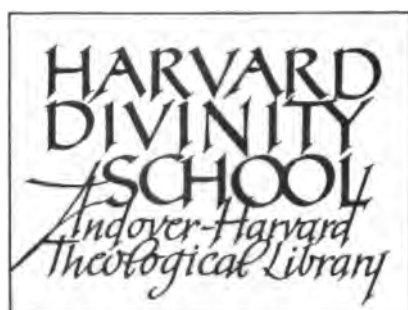
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Migne, Jacques-Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM
DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET
TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATE-
RIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO
AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS,
STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE,
LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆ-
SERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO,
QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM
OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM
NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARBORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III:

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS LXXI.

S. GREGORIUS TURONENSIS, FREDEGARIUS SCHOLASTICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA AVENUE-DU-MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE-DU-MAINE, 127.

1879

BR
60
oMY
t. 71
cop. 2

CLICHY. — Ex TYPIS PAULI DUPONT, 12, VIA DICTA BAG-D'ASNIERES. — 1811.12.78

ALPH. BDA. 1111
100102 7

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM VI. ANNUS 593.

S. GEORGII FLORENTINI

GREGORII

TURONENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA

NECNON

FREDEGarii SCHOLASTICI

EPITOME ET CHRONICUM

CUM SUIS CONTINUATORIBUS ET ALIIS ANTIQUIS MONUMENTIS

AD CODICES MANUSCRIPTOS ET VETERES EDITIONES COLLATA, EMENDATA ET AUCTA,
ATQUE NOTIS ET OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA, OPERA ET
STUDIO DOMNI THEODORICI RUINART PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI
E CONGREGATIONE SANCTI MAURI.

CUJUS EDITIONEM

NOVISSIME RECENSENTES MELIORI ORDINE DIGESSIMUS : NOTIS FUSIORIBUS, QUÆ, SUB ADDENDORUM
NOMINE, MULTAS PAGINAS, AD RUINARTIANÆ EDITIONIS CALCEM, QUASI LATENTER
OCCUPABANT, INTER CÆTERAS DOCTISSIMI VIRI NOTAS ITA REVOCATIS, UT
SINGULAS SINGULIS, QUOS ILLUSTRANT, LOCIS SUBJACENTES
CUIQUE LEGERE SIT OBVIUM.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE-DU-MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE-DU-MAINE, 127.

1879

TRADITIO CATHOLICA.

SAECULUM VI. AEGYPTI 399

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO LXXI CONTINENTUR.

Historia Francorum libri decem	Cal.
Historia Francorum epitomata per Fredegarium	141.
Chronica Fredegarii cum suis continuatoribus	573.
Fredegarii fragmenta de Historia Francorum	305.
Miraculorum libri duo	297.
Liber de Gloria Confessorum	735.
De miraculis S. Martini Ep. et quatuor	928.
Vita Patrum	913.
Fragmenta commentarii in Psalmos	1409.

OPERA S. GREGORIO ATTRIBUTA.

De miraculis S. Andreae	1409.
Liber de Vita S. Juliani	1103.
Historia septem Dormientium	1105.
Vita SS. Manilii et Albini hic tantum memorata	1117.
Antiphona de SS. Medardo et Gildardo	Ibid.
Vita S. Aridii	1119.

APRILIA 1877
JOHNS YOUNG

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

LUSTRISSIMO DOMINO D. ACHILLI DE HARLAY

SUPREMO GALLIARUM SENATUS PRINCIPI.

Si quis est superis rerum humanarum sensus, si qua eos priorum operum cura tangit, non dubito, illustrissime senatus Princeps, quin insignis beneficii loco habiturus sis Gregorius noster, quod novam operum suorum editionem spectatissimi nominis tui auspiciis in lucem prodire patiaris. Optavit ille in primis, dum viveret, scripta ut sua integra et inviolata pervenirent ad posteros, oblesatius sacerdotes Domini, qui post ipsum Turonicam recturi essent Ecclesiam, ut ne hos libros aboleri sinerent, neu dimidita, quibusdam pro suo arbitrio prætermisissis, rescribi; sed illa, ut ab auctore ipso relicta essent, inlibata suisque numeris ac partibus absoluta exarari curarent. Quamquam igitur modo gratulam habiturus ei sis, qui hanc ejus libris integritatem asstrat, assertam auctoritate sua tueatur, tui denique ab iniquorum hominum censura vindicet? Præclare itaque cum Gregorio agis, qui illustrissimum nomen tuum novæ huic ejus operum recognitioni præfigi non graveris. Neque enim erit, ut puto, quinquam tam audax aut temerarius, qui Gregorianis scriptis vel tantillam inferre ausit injuriam, cum ea sapientissimi et æquissimi arbitri judicio comprobata viderit.

Tu vero, vir præstantissime, rem tuo nomine (liceat mihi hoc dicere) tuaque dignitate ac gravitate haud indignam facis, cum tuum Gregorio nostro præsidium impertiris. Cum enim religionem sincere ames, et gentis nostræ historiam, avitosque mores præ oculis semper habeas; non potes eum non probare auctorem, quem Francicæ historiæ parentem suspiciunt omnes: a quo religionis Christianæ in Galliis exordia et progressum, adeoque primorum regum nostrorum gesta accepimus. Neque vero si ille, jam supra mortalium sortem positus, scripta modo sua parum curat, nobis eorum, quæ in usus nostros vivens edidit, curam abjicere licet. Interest quippe rei publicæ Francicæ ac Christianæ, ea non modo ab interitu vindicare, verum etiam eorum auctoritatem sartam-lectam tueri adversus eos, qui vel auctoris fidem elevant, ob nimiam, ut ipsis quidem videtur, hominis simplicitatem ac credulitatem; vel genuinis ejus operibus non minimam detrahunt partem, quasi ab interpolatoribus temere assutam. Ego vero utrumque Gregorio prestare sum conatus, cui quidem facto si sententiæ tuæ gravitas accesserit, næ ego haud leve susceptæ operæ præmium retulisse mihi videbor, atque universis eam approbasse. Ea est enim tua sagacitas, ea æquitas, ea denique auctoritas apud omnes, ut judicium tuum instar omnium sit, nec quisquam, qui abs te dissenserit, recte sapere censeatur.

Felicem itaque dixerim Gregorium nostrum, qui talem patronum ac vindicem sortitus sit, sincerum, sapientem, incorruptum, regis maximi ac sapientissimi judicio dignum, qui, postquam catholici regiarum causarum cognitoris officio integerrime functus esset, jam summus arbiter de universis judicium ferat; virum, inquam, qui nihil ex foro in suam domum derivet, pauperum ipse parens et provisor; qui juris ac legum cognitionem, non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ suæ putet; qui cæteris iudicibus non minus bene dicendi, quam vivendi firmam exemplo suo commonstret; qui denique in se uno Harlaeos, Brulartios, Thuaneos ac Bellevreos, aliosque sanguinis sui heroes referat, totosque grandi et excelso animo complectatur.

Tali patrocinio munitus Gregorius, despiciet homines nonnullos fastidii adeo delicati, ut ejus lectionem infra se ducant, eumque tanquam gustu suo indignum penitus respiciant. Hi porro rectius sapere incipient, ubi te longe aliter, atque ipsi, de Gregorio nostro sentire viderint, eum scilicet virum, cujus nativa et minime affectata eloquentia priscos illos Romanæ facundia magistros assequatur. Memini virum quemdam illustrem, cui maxime familiares sunt bonæ litteræ, cum ex aula regia nuper rediret, ubi te in frequenti senatus omniumque ordi-

num comitatu regi ob pacem Europæ concessam gratulantem audierat, dixisse, se non quem nostrum temporis oratorem, sed veluti aureæ illius ætatis togatum principem audire si visum fuisse. Cum vero præcellens ista dicendi facultas, non in verborum inani sono, sed maxime in rebus ipsis posita sit; haud vereor, ne Gregorii nostri, quantumvis impolita et inculta, oratio te offendat. In historico quippe, si afferat eloquentiam, non aspernaris quidem; sed, si non habeat, non admodum flagitas: dummodo res scitu dignas referat, quales et Gregorius refert, cum veterum Francorum religionem, mores ac prima gesta genuinè ac sincere commemorat. Unde mihi non satis eruditi, sed plane hospites in patria nostra historia esse videntur, quibus Gregorii lectio ignota est. Quod si tempus illud, quo scripsit Gregorius, oculos ponerent morosi ejusmodi censores, intelligerent certe, aliter scribere nec potuisse Gregorium, pereunte nimirum, ut ipse ait, ab orbe Gallico cultura ac studio litterarum: non vero debuisset, cum philosophantem rhetorem pauci, loquentem rusticum plurimi tunc intelligerent.

Cæterum persuasum habeo, vir illustrissime, tibi, cum ob præmissas causas, tum ob alio omnino placiturum Gregorium, utpote veteris disciplinæ, quam tantopere amas, sequestrum sacerdotii et imperii conciliatorem, æqui denique ac justus, cujus studiosissimus es, propugnaculum acerrimum: ut in Prætextati episcopi judicio patuit, in quo subornatos canones strenue rejecit, nullo metu humanæ potestatis, cui sese opponebat. Hic est ille Gregorius, cujus dissipata opera, in unum redacta corpus, tibi nuncupamus: vir certe natalium splendore, non minus sanctitate, quam episcopali dignitate illustris; candidus, sincerus, ac minime fucat auctor, antiquis denique præditus moribus, quos amas et studiose sectaris. Nihil vero non opportunius aut felicius contingere poterat, quam Gregorio interprete publicum hoc dare observantiæ in te nostræ, simulque grati animi testimonium ob singularem istum amorem, qui litteras, litteratosque omnes prosequeris. Nos vero tantilla portio eorum, qui antiquis auctoribus lucem dare aut restituere student, nos, inquam, plane fortunatos reputabimus, si ea, quæ soles, benignitate hanc opellam accipias, nosque in posterum patrocinio tuo fovere ac tue pergas. Quod ut nobis impertiri digneris, ego minimus eorum, qui te, tuamque dignitatem colunt, etiam atque etiam rogo et obtestor.

Celsitudinis tuæ

Addictissimus necnon obsequentissimus

FR. THEODERICUS RUINART. M. B.

CODICES MSS. ET EDITI AD QUOS RECENSITA SUNT OPERA SANCTI GREGORII TURONENSIS, ET NOTÆ QUIBUS DESIGNANTUR.

In HISTORIA adornanda usi sumus: Codd. Jolianis duobus, uno olim Corbeiensi (Corb.), altero S. Petri Bellovacensi (Bell.); uno Regiæ Bibliothecæ (Reg.); Colbertinæ Bibliothecæ duobus, uno e monasterio Mettensi (Colb. a), altero Michaelis (Colb. m); uno Bericensis monasterii (Ber.); uno Regimontis (Regm.); uno Vindocinensis abbatie (Vim l. uno Casinensis monasterii (Casin.); duobus Vaticanis (Vat. Alex.); uno cardinalis Ottoboni (Ott.); Palatino apud Frherum (Pal.); fragmentis e codd. Reg. Colbertinis, S. Germani a Pratis (Germ.), Collegii Claromontani (Clar.), S. Vincentii Cenomanensis (Vinc.); Majoris monasterii (Majm.), etc.; editis Badii (Bad.), Morelii (Mor.) et variis ejus lectionibus (Mor. s.), Mathiæ Illyrici (Illyr.), HISTORIÆ CHRISTIANÆ VET. PAT. (Bar.), Marq. Freheri (Freh.), Biblioth. PP. Bignii (Big.), Coloniensis (Col.), Bocheii (Boch), variis ejus lectionibus (Bo h. s.), Chesnii (Chesn.).—FREDERICI EPITOMEN recensimus ad codd. Sirmondianum (Clar.) et unum illustr. Bohemii (Boh.); ad editos Freheri et Chesnii. CANONICUM vero, ad mss. eosdem, et Colbertinum unum Vaticanum e bibliotheca Palatina (Vat.); ad editos ut supra: Gregorii Historiam, et ad duos codices Canisianos.—Libros octo MIRACULORUM ad mss.: Laudunensem unum (Laud. Bellovacensem unum, Colbertinum unum (Colb. a); Pithæi (Pith.), Sanbovii (SB.), Regios, Colbertinum Tutela adve tum (Colb. Tut.), Colbertinum alium (Colb. c). Item alium, Claromontanos duos (Clar. a, Clar. b), Regiæ Suedicæ nunc card. Ottoboni (Rom.), Vindocinensem unum S. Martini Turonensis (Mart.), Majoris monasterii duos (Majm. M. fm. b), S. Germani a Pratis quinque, Gemeticensem unum (Gem.), S. Victoris Paris. (Vict.), Vaticanæ bibliothecæ (Vat.), S. Cornelii Compendiensi (Comp.), S. Vincentii Cenomanensis, Floriacensem, S. Gatiiani Turon. (Gat.), Bencensem, et alios plures qui suis locis notantur. Editos vero adhibuimus, præter recensitos, Chlictovei (Chlicl.), Mater Choliani (Chol.), Balesdens (Bal.), Bollandi (Bol.), Surli (Sur.), Gononi (Gon.), etc.—HISTORIAM SEPTEM DOMINIUM recensimus ad mss. Victorinum unum et Claromontanum unum, cum editis.—TESTAMENTUM S. ARIDI nunc primum datur integrum ex duobus exemplaribus mss. S. Martini Turonensis et schedis D. Mosherii. Pro appendice inter alii codd. habuimus unum Corbeiensem Gregorii nostri ævo conservatum.—VITAM S. GREGORII recensimus ad codd. tres S. Germani a Pratis unum, S. Pauli Cormaricensis unum. et S. Sergii Andecavensis unum.

Præfatio

In novam editionem sancti Gregorii Episcopi Turonensis.

1. Nemo nisi peregrinus in historia nescit, quam A
celebris semper apud eruditos viros fuerit sanctus
Gregorius Turonensis episcopus, qui nobilitate generis, vitæ sanctimonia, ac multiplicum scriptorum varietate inter cæteros ævi sui antistites plurimum emicuit. Hic vero de ejus operibus potissimum dicturo, exponendæ ejus stirpis præstantiæ, præclarisque ejus factis fusius enarrandis immorari animus non est, cum ea tum ex ejus scriptis, tum etiam ex Vita, quam cum variis de eo virorum illustrium testimoniis, inferius proferemus, satis superque innotescant. Verum circa novam ejus operum editionem quatuor mihi potissimum occurrunt, de quibus rationem reddere operæ pretium puto. Primum est, quæ fuerit hujus editionis vel necessitas vel utilitas. Secundum, quænam sint Gregorii opera, quove tempore aut ordine B scripta fuerint. Tertium, an ex ejus Historiæ libris complura capita sint expungenda, ut Cl. viro Carolo Cointio visum est. Quartum denique, quid in hac editione a me præstitum fuerit. His expositis, quæ Gregorium spectant, postea de Fredegarii Epitome, Chronico et continuatoribus, ac de Appendice nostra pauca agendum.

1. — 2. Merito apud omnes temerarius audirem, si absque virorum eruditorum testimonio novam Gregorii operum editionem esse necessariam, post tot alias et quidem variis temporibus a viris doctrina et eruditione celeberrimis publicatas, asseverare ausus fuisset. At cum meæ assertionis vades habeam viros eruditos, quotquot hisce temporibus historiæ gentis nostræ illustrandæ operam suam collocaverunt, me apud viros cordatos excusatum iri non distido: cum maxime id opus in me non susceperim absque multorum amicorum consilio, qui mihi hærenti et præ laboris multitudine deterrito animum adjecere. Et quidem licet illis qui priores editiones curaverunt, nec doctiorem me, nec diligentiorẽ existimem, quos ut magistros ultro revereor et suspicio; me tamen eo feliciorẽ nemo inficiabitur, quod et plures codices manuscriptorum, qui in bibliothecarum forulis tunc latebant, præ manibus habuerim, quibus Gregorii opera emendare licuit, et innumeras virorum eruditorum animadversiones de regum nostrorum rebus gestis, de chronologia et geographia Gallicana, deque aliis rebus ad gentis nostræ historiam pertinentibus, quibus Gregorium variis notis et observationibus illustrare non adeo operosum fuit.

3. Quod vero necessarium fuerit ad codices manuscriptorum Gregorii opera edita recensere, non meis sed aliorum verbis probare in promptu est: cum passim conquesti fuerint viri eruditi, hæc non satis accurate ob veterum codicum defectum ad auctoris mentem edita fuisse. Agmen ducet vir nunquam satis laudandus Hieronymus Bignonius, qui in præfatione ad Marculli formulas plura asseverat in Gregorio Turonensi occurrere, et infinita propemodum, quæ ab iis qui ediderunt, immutata sunt. Idem sæpius observavit Hadrianus Valesius, Historiæ Francorum scriptor accuratissimus, qui cum sæpius errores in editis Gregorii operibus advertisset, ad codices manuscriptorum recurrere coactus fuit. Et quoniam, inquit in præfatione ad secundum volumen, Gregorium præter cæteros corruptissimum esse animadverteram, dedi operam, ut scripta in membranis ejus volumina nanciscerer. Tum recensitis codicibus manuscriptorum qui in ejus manus pervenerant, profitetur se multum ex eorum codicum accurata lectione, ac eorundem diligenti cum editis libris collatione profecisse, cum in notatione annorum, tum in propria hominum locorumque appellatione, ac in relatione rerum gestarum. Denique exponit singulatim præcipuos locos, quos antea corruptos et vitiatos codicum illorum ope restituit.

4. Hæc scribebat Valesius etiam post exactam Andreæ Chesnii editionem, quam tamen iste cum plurimis codicibus manuscriptorum collatam se adornasse testatus est. Valesio consentit R. P. Carolus Cointius, Oratorii Gallicani presbyter, doctrina et pietate celebris, qui in illo immenso opere, quod Annales ecclesiasticos Francorum inscripsit, passim de vitiatissimis Gregorii operibus conquestus est, sed potissimum ad annum 617 quo primum de Gregorio agere incipit, ubi Valesii verba superius a me laudata adoptat: quæ causa eum impulit, ut præter eos codices quibus Valesius usus erat, etiam alios perquireret, quos in laudandis Gregorii operibus, illustrandisque historiæ nostræ locis difficilioribus adhiberet. Sciebant nempe viri illi eruditi, quam necessarium sit editiones veterum auctorum habere perquam emendatas, quæ ad scribendam historiam recentiores adjuventur. Hanc ob causam complura exempla profert Valesius, quibus aut seipsum, aut alios antea errasse ostendit, quod in codices non satis accurate aut descriptos, aut editos incurrisset. Verum etsi hoc maxime curandum est iis qui ex antiquis monumentis historiæ

illustrantur opera navant, ut ea pura et sincera A
 nanciscantur, id tamēn pretiosissimum est observandum
 cum desunt alii ejuſdem ævi auctores, quorum ope
 navi et errores, qui forte in codices irreperiant,
 emendari facile possint. Talis est Gregorius noster,
 unicus scilicet auctor, qui quidem dispersit, qui data
 opera primorum gentis nostræ regum, quorum tem-
 pore vivebat, gesta litteris mandaverit. Unde merito
 Valesius ejus libros appellat *Historiæ nostræ fundam*,
 ex quo originum rerumque Francicarum prima
 notitia potissimum repetenda sit, quem tanti faciebat
 vir ille doctissimus, ut historiæ suæ libros, quos sum-
 mo labore et diligentia non vulgari adoravit, non-
 nisi commentarios in Gregorium Turonensem cen-
 suerit appellandos. Nec minus Cointio usui fuit Gre-
 gorius in ecclesiasticis Francorum annalibus descri-
 bendis, quos ex ejus libris ut plurimum contextos vi-
 demus. Quanti autem fecerit Gregorium nostrum Bio-
 nymus Nigonius, ex eo conicere licet quod ejus
 Historiam, codicem legum antiquarum, et Marculfi
 formulas emendatas et notis exornatas, uno volumine
 comprehensas, tanquam unum corpus præci juris,
 edere decrevisset, atque ob id jam codices aliquot
 fuisset mutualis, ut testatur vir eruditus, qui præfa-
 tionem posthuma Marculfi formularum editioni præ-
 fixit, cujus hic verba descripsimus.

5. Ea enim est Gregorii nostri fortuna, ut quan-
 tumlibet rustico sermone scripserit, nemo de Franco-
 rum regni primordiis absque ejus subsidio scribere
 valeat. In hoc quoque laude dignus, quod Francorum
 originem nullis fabulis resperserit, sicuti fecere qui
 postea subsequuti sunt Historiæ nostræ scriptores. Ni-
 hil enim habet de Trojanis profugis, quos illi Fran-
 corum parentes effinxerunt; nihil de aliis ejusmodi
 nunciis aut fabulis, quibus Historia nostra postmodum,
 stante adhuc prima regum nostrorum stirpe, infusa
 est, ut patet ex Frederici Chronico, ac ejusdem
 Fragmentis, quæ post ipsius continuatores edidimus.
 At Gregorius de origine Francorum dicturus, primum
 auctores ipso superiores consuluit, quorum cum tes-
 timonia retulisset, pauca de iis quæ vulgo ea de re
 circumferebantur subjunxit. Tres in hanc rem auc-
 tores profert, Sulpicium Alexandrum, Renatum Pro-
 tuturum Frigeridum, et Orusium historiographum.
 Positorem nemo non novit; duo alii non nisi ex Gre-
 gorio nostro noti sunt: quæ vero ab iis de Romanis
 narratur, ita cæteris historiæ Romanæ monumentis
 sunt consona, ut eos quoque de Francis vera scrip-
 sisse vix quisquam inficiari possit, maxime cum vi-
 deantur circa illa tempora floruisse.

6. Ex illorum vero auctorum testimoniis patet,
 Francos diu in ea regione stetisse, quæ ultra Rheni
 ripam posita est, quam ideo in Peutingerianis tabulis,
 aliisque veteris Germaniæ descriptionibus *Franciam*
 appellari non dubito. Hanc certe eo nomine discrete
 nuncupavit Sulpicius Alexander a Gregorio laudatus:
 ex quo etiam colligimus Ampsivatis, Chattas, Bruc-
 teros et Chamavos Franciæ gentis sorculos fuisse.
 Quippe cum Arbogastes Romani imperii majestatem

a Francis violatam ultimus Rheni transg. esse in Fran-
 ciam trajecisset. Bructeros ripæ proximis, et pignum
 quem incolebant Chamavi, nullis sibi occurrente, de-
 populatus est, inquit ille auctor, nisi quod parci ex
 Ampsivatis et Chattis Marcomere duce in ulteriori-
 bus collium jugis apparuere. Si enim, ut scite obser-
 vat Valesius, his populis non præfuerit Marcomerus,
 quem supra idem Sulpicius *Francorum regalem* ap-
 pellaverat, nec priores duos populos defendere de-
 buisset, nec duos posteriores habere petuisset milites.
 Reges an tunc habuerint Franci, an vero duces so-
 lummodo, aut quovis alio nomine appellarentur,
 principes, subregulos, aut regales, inquirat Gregorius,
 remque in medio relinquere videtur, cum apud eos
 auctores ante Eugenii tyranni tempus nemo e Fran-
 cis regis titulo donatus occurrat. Quæ in re graviter
 culpatur a Valesio, qui reges apud Francos sæpè
 existisse contendit. Verum etsi de regis nomine
 disputandi animus non sit, non tamen evinci posso
 arbitror ex antiquo ullo monumento, Francos omnes
 tunc temporis unico regi paruisse. Quamvis certum
 videatur familiam aliquam inter eos fuisse primam,
 ut loquitur Gregorius, et *nobilissimam*, ex qua populi
 rectores assumi consueverant, quos Romani scripto-
 res, pro aliarum gentium more et suo loquen. si modo,
 reges aut regulos appellarent; quo vero nomine apud
 ipsos Francos dicerentur, quis divinare velit? Inter
 eos tamen reges aliquem fuisse cæteris præstantio-
 rem inficari nolum, cum ejusmodi fuisse videatur ex
 ipso Gregorio non solum Chlodio, sed et ipse et
 Chlodoveus, quem legimus complures e suis con-
 sanguineis Francorum reges habuisse, quos unum post
 alterum monarchiæ desiderio captus oppressit. Et
 quidem cum post ejus mortem filii ipsius regnum inter
 se dividerint, hanc antiquum fuisse gentis morcum
 vix quisquam negare potest.

7. Francorum itaque in ulteriori Rheni ripa sedes
 erat: sed gens bellicosa et quietis impatientes Rheni
 sæpè transmissis Romanorum provinciis depopulaba-
 tur, unde natae passim occasiones multa prælia con-
 serendi, in quibus Franci modo repressi ac victi,
 modo etiam victores fuerunt. Turbatis interea Impè-
 rii rebus ob exortos tyrannos, utraque pars eos ad
 sibi auxiliandum advocavit. Nec diu inter Romanos
 fuerunt, qui ex iis multi sua virtute, et animi mag-
 nitudine primos militiæ honoris grades, immo et ipsa
 civilia officia meruerunt. Et quidem jam longe antea
 fœdera inierant Romani cum Francis, quæ non nisi
 renovata fuisse Eugenii temporibus ex Sulpicii Alexan-
 dri verbis testatur Gregorius. Nec immerito, si ve-
 rum sit quod Constantinus Porphyrogenitus imperator
 ad Romanum filium suum scribit, scilicet Con-
 stantini Magni decreto sancitum fuisse, ne Romani,
 exceptis solis Francis, cum barbaris unquam natio-
 nibus fœdus inirent. Hæc quippe sola erat vitandi
 Francos ratio, si fœderibus initis, aut alio quovis
 modo a soliti prædationibus abstinere cogerentur.
 Unde Libanius in Panegyrico Constantio et Constanti
 imperatoribus dicto, his principibus gratulatur ubi ju-

gum grave Francorum cervicibus impositum, quod quidem jugum aliud non fuisse subjungit, nisi quod istorum principum virtute Fraaci intra fines suos repressi, deinceps Romanorum provincias aggressi non fuissent, cum idem omnino censeri debeat vel Francos concitatos vincere, vel effleere ut non concitentur. *Franci igitur, inquit, tam grave jugum subierunt. Etenim hæc illis servitus est nullos habere quos depræ-*

8. Cum vero inelipata omnino imperii Romani majestate, nullus jam Francorum armis resistere potens esset, non modo provincias deprædaturi, sed sedem sibi certam acquisituri Rhenum transierunt, quod cum primo variis irruptionibus tentassent, sensim tandem variis progressibus modo una, modo altera urbe aut provincia sibi acquisitis, obtinuerunt. Primum, qui in Gallis regni fundamenta jecit, Pharamundum vulgati auctores appellant : at de eo tam apud Gregorium, quam et apud Fredegarium, ejus epitomatores et continuatores antiquissimum, autum ubique silentium. Is honor, si Gregorio credamus, potius Chlodioni, seu, ut eum appellat, Chlogioni, deberi videtur, qui apud Dispargum castrum in termino Thoringorum, seu, ut alii scribunt, Tungrorum, inhabitans, missis primum Camaracum exploratoribus, hanc postea urbem totamque regionem ad Somoniam fluvium occupavit. Hæc solummodo de eodem memorat Gregorius. De Meroveo vero rege id unum dicit, quod e Chlogionis stirpe procreatus asseratur. Hujus filius Childericus fuit : cujus variam fortunam, id est e regno expulsionem, et post aliquot annos, quibus Egidius Romanæ militiæ magister Francis præfuisse dicitur, restitutionem, solus narrat Gregorius : at certiora sunt quæ de ejusdem regis in Gallias expeditionibus habet, in quibus Aurelianum et Andegavos urbes clarissimas obtinuisse memoratur. Obiit Childericus in Belgica secunda, ubi prope Turnacum tumulus ejus nostræ ætate detectus est : cujus si quis cupit accuratam habere descriptionem, legat librum ea de re a Chiffletio editum anno 1685 : pretiosa vero emicula quæ in eo inventa sunt, in Bibliotheca regia Parisiis habentur. An vero illi reges in Gallias sedes fixas habuerint, nusquam diserte exprimit Gregorius; eos tamen regnum suum in Belgicæ secundæ fines protendisse, unde in alias Galliarum provincias excurrerent, vix quisquam dubitare potest. Eamque Gregorii fuisse mentem colligo ex substitutione de Egidio in Childerici locum facta. Egidius enim in Belgica secunda morabatur, cujus regni sedem Augustam Successionum adhuc tenebat filius ejus Syagrius, cum eum exinde pulsum ac devictum Chlodoveus tandem occidi curavit. Sed et ipse Chlodoveus, regni paterni factus hæres, nihil non movit, ut et regiones Gallis seu Romanis adhuc subjectas invaderet, et vicina quoque regna suo imperio subjugaret; quæ ei fuit occasio multos e suis consanguineis morte afficiendi. Occisis itaque qui e gente Francorum erant, aliis regibus, interempto Syagrivo Romanæ militiæ præfecto, superatis non solum Burgundionibus, ac denique devictis

A Wisigottis qui Septimaniam vicinasque provincias regebant, totam ferme Galliam suo imperio adjecit, *Cathedraque regni Parisiis constituta*, florentissimum illud regnum, quod hactenus, Deo Opt. Max. præstante, perseverat, ad summum fastigium extulit. cujus præcesores tamdiu fundamentis imponendis insudaverant.

9. Quænam vero ante illud tempus regiminis forma apud Francos valuisset, quæ essent eorum leges aut consuetudines, quove ordine reges aut patribus succederent, aut ex regia familia eligerentur, quam denique reges haberent in subditos auctoritatem, difficillimum est exponere. Eorum religionem uno verbo iudicat Gregorius, cum eos *fanaticorum*, id est paganorum, erroribus fuisse detentos ait, priusquam Chlodoveus Christianam religionem amplexus fuisset : nonnullos tamen ex iis Arianos fuisse colligimus ex eodem auctore, qui Lantchildem Chlodovei sororem Arianam fuisse commemorat. Hujus quippe sanctæ errores a Gallis seu Romanis illa non imbiberat, qui ab iis plane erant immunes, sed aut a contribulibus suis, aut certe ab aliis barbaris, quos fere omnes hoc veneno infectos fuisse nemo nescit. Tantus vero erat in Francis ad pugnas ardor, tanta ad bellum propensio, ut, teste Libanio, felicitatis apex apud eos essent belli tempora, et mutilati uno membro, parte reliqua integra præliarentur. Singulis autem annis saltem semel in unum conveniebant de rebus majoris momenti collocuturi, id est de bello in hostes promovendo, aut certe de aliqua irruptione facienda in vicinos populos; capta præda, singuli sorte aut alio quovis modo partem suam obtinebant. Quod ita religiose servatum fuisse colligimus ex ipso Gregorio, ut ne quidem rex aliud percipere soleret, quam quod ei communi sortis lege obtigisset.

10. Illi porro conventus Campus-Martius, vel a Marte bellorum deo, aut a Martio mense, quo fieri solebant, nuncupabantur. Hinc cum postea in Maium mensem a Pippino translatis fuissent, passim Campus-Martii, seu Madii appellati fuerunt. Campi-Martii convocationem a Chlodoveo factam commemorat Gregorius Historiæ lib. II, cap. 27, ad quem omnes cum armorum apparatu convenire mandavit, eorum nitorem ostensuros. Nec dubium est quin etiam, si inter aliquos Francos lites aut jurgia forte orta fuissent, in ejusmodi conventibus fluerentur. Hæc primum facilia erant; sed dilatato oostea per complures provincias regno, præter illum conventum generalem, alii cum rerum necessitas exigebat a rege convocabantur : qui licet quandoque Campi-Martii aut Campi-Madii nuncupati fuerint, ut plurimum tamen *Placitorum* nomine apud veteres auctores solent designari. Sed et cum præ negotiorum multitudine, aut itinerum longinquitate difficillimum fuisset omnia negotia in uno loco, aut intra paucorum dierum intervallum terminare, in majoribus civitatibus instituta sunt placita statis temporibus, quæ a comitibus aliisque officariis habebantur, iunmo etiam et ab episcopis et abbatibus, quorum iudicio res, quæ tanti non erant mo-

mentis ut ad regium palatium deferri deberent, finiebantur. Postea et in vicis et oppidis minora etiam placita instituta fuerunt, quibus præerant officiales a comite designati, qui ideo vice-comites, aut vicarii appellati leguntur.

11. Inde porro nati sunt varii officialium et dignitatum gradus inter Francos, quorum nomina et officia ut plurimum a Romanis mutuata fuerunt. Qui ex nobilissimis familiis exorti, nullo peculiaris dignitatis titulo designabantur, ii *virii fortes, seniores, majores-natu, primores, priores, primates, optimates; magnates* appellabantur, quorum consilii rex in placitis uti solebat. Alii vero aulicas dignitates consecuti, erant cancellarii, referendarii, domestici, cubicularii, camerarii, comites-stabuli; præcipui erant palatii principes aut *majores*, etc. Nec omittendi regis nutritores, *bajuli* vulgo dicti, maximæ apud principes auctoritatis. At illi quibus civitatum cura commissa erat, *comites* dicti sunt, qui et suos quoque in civitatibus officarios habebant, qui passim in formulis recensentur. *Duces* vero supra multos comitatus constituti, potissimum exercitibus præficiuntur: quanquam et suos etiam milites habebant *comites*, quibuscum ad bellum, cum urgebat necessitas, progrediebantur. Qui vero in Burgundia aut in provincia Patricii dicebantur, nomine tenus sub Francorum regimine a ducibus distincti erant. Tribunal alicubi memorat Gregorius, qui et alio in loco de tribunitia potestate loquitur. Comites autem qui tributa aliosque fisci redditus in provinciis debitos ad principem deferri curabant, etiam et comitatus suos quandoque aut pretio emebant, aut, ut in iis continuarentur, præmiis et pecunia obtinebant. Quæ causa fuit ut virii ignobiles nonnulli ad ejusmodi dignitates erecti fuerint. Fiscales tamen præter eos officarii fuerunt, sic dicti, quod villarum regiarum curam habent; qui et ipsi sub se fiscales variorum graduum officarios et servos habebant, qui passim laudantur apud Gregorium.

12. Locus hic esset inquirendi, quænam fuerit apud veteres Francos inter familias differentia, utrumve medius quidam inter nobiles et servos fuerit hominum status. At iste nodus absque aliquo monumento solvi non potest, cujusmodi de Francis antequam in Galliis stabiliti fuissent, nusquam reperiri. Hoc unum constans invenio, *Franci* nomine hominem liberum et a qualibet servitute immunem designari. Cum vero *Franci* simul cum veteribus Gallis seu, ut tunc loquebantur, Romanis, in unum populum coaluerunt, homines alios ex nobilissimis et senatoriis, ut habet Gregorius, familiis exortos invenio, alios servituti mancipatos, alios ingenuos natos, alios vero servitutis iugo, dominorum suorum beneficio, omnino vel ex parte absolutos. Qui ex veteribus Gallis aut opibus præstabant, aut erant ex antiquis familiis orti, dignitates, etiam præcipuas, sicut et veteres *Franci*, obtinuerunt, factique sunt comites et duces; quos ideo passim apud Gregorium legimus his vocibus designatos, *Francus aut Romanus genere*. Quin et ur-

bium quarumdam civibus sua privilegia servata fuisse colligimus, quod a rege, cum earum possessionem inibat, sacramentum exigent, ut sua ipsarum privilegia integra servarentur.

13. Haud minus ignotæ sunt leges, quæis Francorum gens ante stabilitam eorum in Galliis sedem uterentur. Memorat Libanius in panegyrico jam supra a me laudato leges, quibus erat sancitum apud Francos, ut qui apud eos majora auderent, majoribus etiam honoribus potirentur. Celebris semper fuit apud majores nostros lex Salica, de cujus origine et variis additamentis virii eruditi passim scripsere. At cum certum sit eam ad posteros, qualis primitus fuit a Francis adhuc ethnicis instituta et dictata, non fuisse transmissam; veterum Francorum mores exinde, maxime in his quæ ad religionem pertinent, exploratos habere non possumus. Modum quo legum Chlodovei nomine Chlotildem desponsarunt, exhibet Fredegarius in Epitome, capite 18. *Offerentes*, inquit, *solidum et denarium, ut mos erat Francorum, eam partibus Chlodovei desponsant*. Quod in veteribus formulis apud Bignonium, num. 5, secundum legem *Sallcam* fieri dicitur. At nihil de iis habet noster Gregorius; sed lib. ix Historiæ, capite 20, exemplar refert pactationis, in qua de dote et morganegebis, id est dono quod maritus uxori primo die nuptiarum mane offerebat, agitur. Veteres Francorum leges a paganismis primus expurgavit Theodoricus, perfecero Childebertus et Chlotarius ejus fratres, quas item auctas et emendatas publicavit anno 630 Dagobertus, ut ex præfatione ad ejusdem regis capitularia patet, quam in appendice dabimus. Legis autem Salicæ aut alterius cujuslibet, ne nomen quidem, præter ecclesiasticos Canones et legem Romanam, usquam exprimit Gregorius: at ex iis quæ narrat, facile colligimus Salicæ legis scita quæ ad regimen pertinent, a Francis semper constantissime fuisse observata. Tale est illud ex capite 62, num. 6, quo cavetur, ne ulla Salicæ terræ portio ad mulierem veniat, sed tota ad virilem sexum devolvatur. Quod accurate in regni successione observatum fuisse ex Gregorii Historia discimus. Nusquam enim apud eum legimus in regni divisionibus feminas in partem venisse. Immo, si quis rex absque maribus fato functus fuit, non ipsius filiæ, sed aut fratres aut nepotes ad regni successionem accesserunt. Hæc prima fuit inter quatuor Chlodovei Magni filios regni dividendi ratio; eademque post Chlotarii monarchæ mortem inter ipsius filios servata: et Chariberto aut Childeberto regibus, absque virilis sexus liberis defunctis, non eorum filiæ, sed fratres successerunt.

14. Et tamen ea erat e regibus liberis filiarum dignitas, ut in probis auctoribus nusquam invenias ullam aliam quam regibus in matrimonio locatam. Quin etiam tum cum in paterna domo conjugii expertes manebant, *Reginæ* nuncupantur; forte ut meminissent solis se regibus fore desponsandas, nec aliis copulandas viris, ne tam illustre nomen deturparent. Sic et regum filii *reges* passim appellatos fuisse legimus, quod paterno regno substituendi fo-

rent. Mos enim tunc erat inter Francos receptus, ut A rege mortuo, pro filiorum numero regnum divideretur; et ita in suo quisque regno erat a cæteris fratribus absolutus, ut nullus esset qui in fraterni regni regimine quidquam potestatis haberet. Id ex eo patet quod Guntramno accidit. Nam cum filios non haberet, etsi nepotum suorum, ut loquimur, id est filiorum fratrum suorum, pater vulgo nuncuparetur; cum tamen episcopus in Chlotharii parvuli regnum misisset, qui cum ejus regni primoribus de Prætextati cæde in loco sancto facta inquirerent: Chlotharii primates id se non permissuros esse contestati sunt, cum ad ipsos, regis sui tutores, attineret auctoritas *regali sanctione* male acta comprimendi. Et re ipsa nunquam impedire potuit, quia Melantius, in Prætextati sedem ipsa agente Fredegunde intrusus, Rothomagensi Ecclesia potiretur. Reges vero ætate minores qui regno administrando nondum habiles et idonei erant, manebant sub tutela et matris, si superesset, et regni ipsius optimatum, ut de Childeberto Sigiberti, et Chlotario Chilperici filii ex Gregorio liquet. Childebertus idem annos vitæ quatuordecim egressus, a patruo suo Guntramno rex, id est populis per se ipsum regendis potens, seu, ut loquimur, *major* declaratus est lib. vii Historiæ, capite 33; ex quo etiam capite instituendi regis modum discimus. Nam ibi Guntramnus *data in Childeberti manu hasta*, dixit: *Hoc est indicium, quod tibi omne regnum meum tradidi*. Certe ex veteribus nummis discimus, hastam apud Francos regis potestatis insigne fuisse. Chlodoveus tamen post Sigiberti Coloniensis regis et C ejus filii necem in *clypeo evectus*, rex eorum loco constitutus fuit. Sigibertus autem a Neustrasiis in regem acceptus *super clypeo impositus est*. Nec aliter Gundobadam-Ballomerem a suis in regem evectum fuisse legimus. Supremum autem regum nostrorum dominium soli Deo subjectum memorat passim Gregorius, cum eos, nisi justitiam exercuerint, iudicium Dei sibi imminere admonet; cujus rei egregium habemus exemplum in libro v Historiæ, capite 19, ubi Gregorius Chilpericum alloquens, regi quidem episcopus omnes esse subjectos testatur; regem vero ipsum non nisi Deo, qui criminum quorumcunque hominum ultor est. Si quis, inquit, *ex nobis aberraverit, a te potest emendari; si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur tibi, sed si volueris, audis; si vero nolueris, quis te condemnabit, nisi qui se justitiam esse pronuntia-verit?* Nullum etiam supra se hominem agnoscebat Chlotarius Chilperici ipsius pater, qui post fratrum suorum eorumque filiorum funera monarcha factus, cum proximus esset morti, ac vi febris magnopere vexaretur: *Uva*, inquebat, *qualis est ille rex cælestis qui tam magnos reges interficit!* Hinc nunquam tulere Francorum reges, ut ne minima quidem subjectionis umbra eorum imperium obscuraretur. Memorabile est hanc in rem Theoderici Austrasiarum regis facinus, qui referente Agathia auctore Græco, cum audisset Justinianum imperatorem inter alios titulos, *Francici etiam novem*

usurpasse, quasi aliquando Francos vicisset; exercitum movit, ut Constantinopolis urbis expugnatione, subjugato imperio, tanta imperatoris vanitas dilueretur. Et quidem non minorem se agnoverat Chlodoveum Anastasius imperator, cui, testante Gregorio, codicillos de consulatu transmisit in honoris et amicitie tesseram. Non enim aliquam ab imperatore potestatem ex hoc accepisse censendus est Chlodoveus, qui jam tunc temporis imperatorem ipsum potentia superabat. Exinde tamen Chlodoveus more imperatorum diademate rediit in publicum processit, et blattea, id est purpurea veste, usus, *Augusti* nomine donatus fuit.

15. Hanc autem summam, qua pollebant reges nostri auctoritatem, non supercilio in populos, veluti orientales reges qui a popularibus suis adorari consueverunt, non etiam auri et divitiarum amplitudine sibi conciliarunt, sed amore in populos, et mutuo popularium in regem amore, qui in Francorum cordibus a natura insitus videtur. Hinc factum est ut cæteræ nationes, quæ inclinatio imperio variis in provinciis sedes acceperant, haud diu eas servare potuerint, quod sua potestate abuterentur. At Franci quas provincias virtute sua acquisierunt, non solum servare incolumes, sed et vicinas aut sibi subjecere, aut suis contenti finibus effecere tributarias. Quis nesciat Wandalos, Alanis extinctis, Africam vix uno sæculo obtinuisse, ac paulo post Suevos in Gallæcia jugum Wisigothorum subire fuisse coactos? Haud diutius subistit Burgundiones in Gallia, Ostrogothi in Italia, Wisigothi in Septimania. At Franci hodieque in Galliis perseverant, qui in ipsis stabiliti regni primordiis, Alamannos, Bajoarios, Thuringos, Saxones, Winidos, Sclavos, aliasque nationes, aut subjectas sibi, aut tributarias fecere. Wisigothos expulerunt ex Septimania, Burgundionum regnum plane exstinxerunt, Ostrogothos in Italia terrerunt, Langobardis, qui Gotthis in Italia successerant, tributa imposuerunt: lique ita erant ipsis addicti, ut neque regem sibi constituere auderent absque Francorum venia. Uno verbo nihil non Francis parebat: quorum amicitiam et ipsi imperatores tantifaciebant, ut eam crebris legationibus, largitionibus pecuniarum, et provinciarum cessionibus captarent; parumque abfuit quin tributa ipsis penderent; id sine dubio facturi, ni pudor obstitisset. Cum enim ea ab imperatore Theoderici regis legati exigere voluissent, imperator, inquit Theophylactus Simocatta libro vi Historiarum, legatos humaniter muneratus, Francos adhortatus est, ut citra pretium societatem inirent; cum ferre non posset barbaros a Romanis tributum exigere.

16. Tanta quippe jam tunc erat Francorum fama, tantaque sub illis principibus populorum felicitas, ut et vicinæ gentes, quæ ex Romani Imperii reliquiis barbaris fuerant subjugatæ, teste Gregorio, Francos habere reges desiderarent, sub quibus, et religio catholica, quam nuper amplexi fuerant, floretet, et libertate sua populis uti liceret. Id autem contigit post-

Chlodovei conversionem, cum non solum Remigium, A sui et totius gentis apostolum, sed alios quoque episcopos, ex quibus multi in Gallis tunc erant sanctitate celebres, consiliarios adhibuit. Exstat ea de re beati Remigii epistola, quæ principis officia paucis verbis, sed efficacissimis complectitur. Cæterum tanta ex tunc cœpit esse episcoporum auctoritas, ut nihil fere absque eorum consilio fieret. Testis est Gregorius complures eorum legationibus factos fuisse ad externos principes. Si vero inter fratres post regni divisionem aliqua exorirentur dissidia, componebantur per episcopos: citra quorum interventum vix quisquam, qui a regis gratia excidisset, eam recuperabat. Harum similitumve rerum exempla congerere non videtur operæ pretium, cum passim lectoribus in Gregorii Historia occurrant. Certe cum in expeditione Hispanica Guntramni exercitus rapinis inhians rem male gessisset, convocatis rex quatuor episcopis cum aliis e regni primatibus, exercitus ducem causam excutere cœpit, referente Gregorio lib. VIII Historiæ, capite 30. Sic et post Prætextati mortem, idem princeps tres episcopos ad Chlotarii regni optimates delegavit, qui ea de re inquirerent. Denique cum idem Guntramnus de legitimis Chlotarii, Chilperici ex Fredegunde filii, natalibus dubitare videretur, regina accersitis in primis *regni prioribus, id est episcopis*, etc., filii sui natiuitatem fuisse legitimam sacramento approbavit. Minime itaque mirum cuiquam videri debet, si episcopi suis in urbibus privatorum causas cum adjunctis comitibus aliisque officariis iudicarent, ut ex antiquis formulis aliisque veteribus passim monumentis. immo et ex Gregorio nostro certum est, cum ipsi de majoribus regni causis sententiam ferrent.

17. Neminem enim in suis regnis majorem episcopis agnoscebant reges nostri, quos Christi vicarios, et mysteriorum Dei dispensatores esse sciebant. Hinc primi in placitis adsidebant, eorumque nomina ante quoslibet alios recensebantur. Filios regum ipsi e sacro fonte suscipiebant: ad mensam regiam non raro etiam invitabantur, eorumque benedictionibus muniri reges ipsi flagitabant. Unde aliquando Chilpericus rex, ut olim Jacob ad angelum, se non diuissurum Gregorium nostrum asseruit, nisi prius ab eo benedictionem recepisset. Quæ regum nostrorum religio ac pietas eos movit, ut non solum prius clericorum Ecclesiarumque immunitates, quæ ab imperatoribus concessæ fuerant, confirmarent, sed et ut novas etiam veteribus adjicerent. Remensis Ecclesia in qua fuerant in Christo generati, simul et beati Remigii eorundem apostoli basilica, omni immunitate gaudebant, teste Frodoardo. Narrat Gregorius libro III Historiæ, capite 25, ea omnia quæ ab Arvernorum Ecclesiis fisco reddi consueverant, ipsis a Theodeberto rege indulta fuisse; quod Childebertus II, lib. I, capite 7, confirmasse memoratur. At Turonenses non modo clerici, sed et cives omnes, a quovis tributo erant liberi ob reverentiam sancti Martini. Si autem aliquando fiscalium ministrorum cupi-

ditas, aut alia quævis ratio principibus contrarium suavisset, episcoporum monitionibus et intercessionibus cedebant. Rem paulo plus quam cæteri promoverat Chlotarius hujus nominis primus, qui, ut omnes Ecclesiæ redituum suorum partem fisco persolverent, decreto sanciverat. At conviventibus regis voluntati, metu aut adulatione, cæteris episcopis, Injuriosus, Turonum antistes, rem adeo insolitam non ferens, insalutato rege abcessit: quo facto commotus rex, ductusque poenitentia, ut episcopus rediret rogavit; eumque, fracto propriis manibus edicto, laudatum muneribus honoravit, quod ei tam salubre consilium inspirasset. Quam vero in his servandis religiosi fuerint reges nostri, scribit Gregorius libro IX, capite 30; sed memoria æterna dignum est Charibarti regis factum, qui cum ab Eufronio episcopo monitus fuisset tributa a suis ministris apud Turonos fuisse exacta, ingemuit, tum libris censuum incendio traditis, aureos quoque jam receptos Turonos remisit: veritas, ne quod officiales suo nomine etiam ipso inscio exegerant, in suum caput Dei et sancti Martini indignationem concitaret.

18. Quantum vero catholicæ religionis professioni addicti semper fuerint reges nostri, ex eo maxime patet, quod uxores hæresi infectas ducere nunquam voluerint. Brunichildem Sigibertus uxorem habuit, Galesvintham Chilpericus ejus frater, ambas Athanagildi Wisigothorum regis filias, et Ariana hæresi contaminatas: at neutra in thorum regis admissa est, quin prius hæresim suam ejurasset. E contrario nostrorum regum filia exteris regibus a catholica fide alienis in matrimonio collocatæ, suam religionem inviolatam intemeratamque servaverunt: atque hoc primum præcipuumque matrimonialium pactorum fuit, ut suæ religionis liberum exercitium reginæ illæ haberent: quod quidem pactum cum Amalaricus, qui Chlotildem Chlodovei magni filiam duxerat uxorem, violare tentasset, morte, quam ei Chlotildis fratres intulerunt, perfidiam suam eluit: illa vero in fide catholica constantissime perseveravit. Iisdem conditionibus Chlotsinda, Chlotarii I filia, Alboino Langobardorum regi, Ingundis Hermenigildo regi Wisigothorum in Hispania, et Bertha Cantorum in Anglia regi nupserunt; quæ quidem reginæ omnes, non solum catholicam fidem perseveranter colerunt, sed eam quoque viris suis inspirarunt, adeoque gentibus inter quas ipsæ versabantur. Hortatur ea de re Nicetius, Trevirorum sanctissimus antistes, Chlotsindam in epistola, in appendice hic relata, ut scilicet non solum religionis suæ integritatem virtutibus et vitæ sanctimonia conservaret, verum etiam ut e veritatem ejus viro suo, Alboino regi, et omnibus Langobardis ipsi subjectis persuadere conaretur. E quidem licet infructuosi fuerint Alboino Chlotsinda conatus, quæ tamen ipsa tunc seminaverat, postea ut quidem existimare licet, pullulaverunt, cum alterius reginæ ex gente Francorum, testante nostro Gregorio, oriundæ, Theodelindæ scilicet, suasu Agilulfus cum gente sibi subdita fidei catholicæ confes-

sionem amplexus est. Idem contigit apud Wisigot- A thos; seminavit Chlotildis, quæ etiam sanguinis ad effusione fidei catholicæ veritatem Amalarico regnante asseruit. Irrigavit Ingundis, cum Hermenegildus ejus conjux, Ariana hæresi ejurata, ad fidem catholicam accessit: at messis integra congregata fuit, cum Recaredo rege tota Wisigothorum gens catholicæ Ecclesiæ nomen dedit. Nec minus feliciores fuere Berthæ in Anglia conatus, quæ virum suum, primum quidem morum suavitate lenitum, ac postea sancti Augustini aliorumque monachorum a Gregorio Magno ex Italia missorum prædicationibus Christianum factum videre meruit. Atque ita, juxta Apostoli sententiam, viri infideles a mulieribus fidelibus sanctificati, Ecclesiam catholicam per totam fere Europam amplificaverunt. Jam quippe antea Burgundiones fidem B catholicam amplexi fuerant, et id Francorum exemplo, ac Remigii eorum apostoli miraculorum fama inducti, quod ipse Avitus in collatione contra Ariarios præsertim Gundobaldo rege facta attestatur. Ut nulla superesset in toto Occidente provincia, quæ Francis salutem suam non deberet, unde non immerito Gregorius, re multo magis quam nomine Magnus, lib. v, epistola 6, præclarum hoc de Francorum regibus protulit effatum. *Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna regni Francorum culmen excellit.*

19. Tanta autem erat et regum et regni in Romanum pontificem reverentia, ut licet, pro more tunc temporis recepto, episcopi omnes apostolici viri, aut papæ nuncuparentur; nemo tamen ex eis præter C Romanum pontificem, papa, id est omnium pater, absolute diceretur. Item sedis apostolicæ nomine designabatur per excellentiam Romana Ecclesia, ut tum ex nostro Gregorio, tum ex variis conciliis illorum temporum constat. Atque inde, et quod plerique barbari hæreseos tabe infecti essent, Romanorum nomine catholici, etiam ab ipsis hæreticis, indicabantur.

20. Is itaque erat, referente Gregorio nostro, Galliciarum status sub Chlodoveo Magno ejusque filiis ac nepotibus. Sed jam ex hoc ipso auctore inquirendum est, quænam tunc temporis vigeret apud Francos Ecclesiæ disciplina. Et primo quidem episcoporum electiones liberas et absolutas nemo est qui non dixerit, si vel leviter ejus ævi conciliorum canones percurrere volet, quos etiam canones, ne debita eis deesse putetur auctoritas, a regibus comprobatos et firmatos passim legimus. Si tamen Gregorii Historiam aliaque ejus opera evolvamur, contrariam omnino his canonibus consuetudinem tunc temporis viguisse nonnullis videbitur, cum ibi legamus passim episcoporum successiones præcipiente rege tunc temporis factas fuisse. *Hic*, inquit, *præceptione regis* in episcopi defuncti locum est substitutus: aut, *Ille*, defuncto episcopo a rege *præceptionem* obtinens; aut *alius*, quod jam antea a rege mandatam obtinisset, cæteris posthabitis, viduatæ urbis episcopatum adeptus est. Quibus, aut sane similibus verbis cum utitur Gregorius, episcopos non libera civium aut cleri electione,

sed unica auctoritate regum fuisse institutos innuere videtur. Verum si Gregorii verba, resque ab eo narratas paulo accuratius perpendamus, eorum temporum disciplinam talem fuisse animadvertemus, quæ ita regum auctoritati prouiderit, ut canonum ecclesiasticorum vigorem non conuelleret. Et quidem cum tanta tunc esset, uti ex Gregorio observavimus, episcoporum in regno auctoritas et dignitas, nihil non magis rationi et æquitati consentaneum fuit, quam ut nemo sine regis consensu et auctoritate hunc gradum adipisceretur; sicut et ex altera parte, si quidem juxta eorum temporum disciplinam Ecclesiæ viduatæ electionis libertate gauderent, æquum etiam erat ut illæ suis legitimis juribus fruenterent. Sic autem res agebatur. Defuncto episcopo, electio successoris statim in ea fiebat civitate, quæ erat pastore viduatæ; tum ille, in quem suffragia convenerant, aut aliquis ejus nomine, siue alii ab ipsa Ecclesia delecti deferabant ad regem electionis instrumenta, quæ si legitima judicaret, nihilque in electione vitiosum adverteret, admittebat electionem; aut eam irritam reddebat, si forte cives in personam sibi aut regno suspectam consensissent. Rex, admissa electione, scribebat ad metropolitanum epistolam, qua ei ejusque comprovincialibus episcopis novum episcopum ordinandi potestatem faciebat. Hæc omnia anno 549 paucis verbis expressere Patres Concilii v Aurelianensis canone 10. *Cum voluntate regis, juxta electionem cleri ac plebis, sicut in antiquis canonibus tenetur scriptum, a metropolitano, vel quem in vice sua præmiserit, cum comprovincialibus pontifex consecratur*: quam regulam executioni mandatam fuisse infinitam prope modum Gregorii loca probant, in quibus instrumentum a civibus pro electione factum appellat *consensum civium*; regium vero diploma, *præceptum*, aut *præceptionem*, siue *indiculum*. Hanc vero *præceptionis* vocem sic non intelligendam esse, ut electionem excludat, ex Gregorio nostro patet, qui post delatum ad regem *consensum civium*, suam *præceptionem* eum dedisse passim commemorat. Quin etiam licet in regis litteris seu *præceptione*, nulla fieret electionis aut *consensus* præcedentis mentio, ut ex formulis Marculli colligimus, illum tamen civium consensum re ipsa præcessisse non solum ex Gregorio, sed etiam ex sancti Desiderii Caturcensis vita discimus, in qua quidem Vita regia litteræ referuntur ad episcopos, etc., datæ simul cum indiculo ad Sulpicium metropolitanum: sed in indiculo rex ne verbum quidem habet de cleri vel plebis electione aut consensu, tametsi in suis litteris mox laudatis, hanc promotionem *cum abbatum totiusque cleri consensione* factam fuisse testatur.

21. Haud tamen dissileat electiones a clero et populo factas nonnunquam a regibus abrogatas fuisse, vel quod divisio inter se electorum suffragiis, unaquæque pars cum suo electionis instrumento ad regem accessisset, vel quod electi persona regi displiceret. Nec etiam inficiari velim nonnullos quandoque, etiam non expectata cleri aut populi electione, e palatio in locum defunctorum episcoporum a rege fuisse sub-

stitutos : quos metropolitani, de eorum doctrina et A probis moribus a rege ipso facti certiores, consecrabant; sed civium aut cleri consensus, cum illi primum in urbem suam adveniebant, rogabatur. Hæc tamen consuetudo electionum, libertatem multum labefactavit; quam conciliis ignotam, et sensim sine sensu introductam Chlotarius II in edictum confirmat omnis synodi v Parisiensis primus inseri curavit, anno 413, ut deinceps pro lege haberetur. *Episcopo*, inquit, *dedecente, in loco ipsius qui a metropolitano ordinari debet, cum provincialibus a clero et populo eligatur; et si persona condigna fuerit, per ordinationem principis ordinetur.* Hæc prima ordinationum regula, ut vidimus ex concilio v Aurelianensi, novam addit : *vel certe si de palatio eligitur, per meritum personæ et doctrinæ ordinetur.* At hæc nova consuetudo multorum in Ecclesia B malorum occasio fuit, favendo ambitiosorum conatibus, maxime officialium regionum, qui postea pinguiores episcopatus aucupati sunt : et statim ex laicis episcopi facti, Ecclesiæ Gallicanæ sanctitatem non mediocriter imminuerunt. Alii vero pecunia et muneribus, alii adulationibus, aut ministrorum regionum quos corrumperant officiis, *præcepta regum adepti, Simoniacam*, ut vocabant, hæresim introducere; indeque tot canones adversus neophytos et Simoniacos illis temporibus in Gallicanis conciliis conditos legimus, qui tamen nunquam, sicut nec Romanorum pontificum, et potissimum Gregorii Magni, epistolæ, tam nefariæ pesti eradicaudæ pares fuere. Omitto singularia quædam exempla, que cum regulis contraria fuerint, in legem transire non debent. Sic in longinquis quibusdam provinciis episcopi a iquos, dissimulante rege, aut præ minori ætate aut regni turbis non attendente, absque ejus venia consecrati fuerunt. Major fuit pontificum Aquitanicæ II ausus, qui Eumerium, Santonensem episcopum, e solio deturbarunt, quod *absque metropolitani consilio* fuisset, præcipiente rege, consecratus : at cum id rescivisset Charibertus, Eumerium in sedem restitui imperavit, multatis, ut refert Gregorius, episcopis, qui tale facinus aggressi fuerant. Haud tamen adeo exarsit Charibertus in episcopos, quod Eumerii ordinationem examinare voluissent, id enim eis per canones licitum erat, sed quod illum jam diu cum auctoritate regis episcopatu pollentem, absque ejus *judicio* e sede dejecissent.

22. Translationes episcoporum ex una in alteram D sedem nusquam in Gregorii libris reperire licet, nisi eorum, qui ex propriis urbibus hæreticorum principum jussu expulsi, in Francorum regnum accedentes, viduatis Ecclesiis præfecti fuere, quod semper approbavit Ecclesia. Coadjutores viventibus substituti nonnulli occurrunt, qui vel regum favore, vel alia quavis ex causa, cum spe ad aliquam Ecclesiam succedendi, ordinati fuerunt; at non vano, ut hodie sit, titulo, neque in ea ipsa Ecclesia, quam aliquando essent adepturi ordinabantur, sed quasi novi episcopatus erectione, in aliquo futurae suæ dioceseos castro sedebant, cum assignata sibi in vicinos aliquot vicus jurisdictione. Sic Mundericus apud Tornodo-

rum ordinatus est, Aventinus apud Castralonum, Austrapius in Sellensi castro, etc. Coadjutorem tamen renuit ordinare Gregorius noster Burgundionem, Felix Namnetensis episcopi nepotem, tum quod neophytus esset, tum quod sacri canones vellent, ne quis episcopus alteri adhuc viventi substitueretur, ut ipse narrat libro vi, capite 5. Unde insolens omnino videri debet quod idem Gregorius refert de Theodoro et Proculo episcopis e Burgundia pulsis, qui Ecclesiam Turonicam simul rexiisse dicuntur, post Liciii aut Leonis obitum : quare eos potius administratores quam episcopos Turonicos appellandos esse existimem. Notnunquam tamen episcopi, etiam sanctissimi, aliquem e suo clero sibi successorem designarunt, quem sciebant ad id ministerium præ cæteris idoneum esse. Ita Sacerdos, Lugdunensis antistes, morti proximus, Childebertum regem contestatus est, ut Nicetium sibi in sede Lugdunensi substitui curaret. Maurilio Caturcensis episcopus podagra afflictus, prævidens futuras graves circa suum successorem contentiones, ut sibi etiam viventi Ursicinum substitueretur, exoravit. Idem fecerat, ut mox dicebamus, Felix episcopus Namnetensis, confecto ea de re instrumento, quod comprovincialium episcoporum subscriptionibus roborari curaverat. Chorepiscopum, ne unum quidem, in memorat Gregorius, nisi illi eo nomine donentur, qui, ut mox dicebamus, in castris ordinati fuerant. Nam Mundericus, quem in castro Tornodorensi sedisse diximus, ea specie, inquit Gregorius, ordinatus est, ut dum sanctus Tetricus, qui tunc Lingonum episcopus erat, viveret, hic Tornodorensis castrum, ut archipresbyter regeret, atque in eo commoraretur.

23. Ordinationes ad metropolitano pertinebant, in propria cujusque provincia. Unde Gregorius libro iv Historiæ, capite 35, quod in editis præcedentibus desiderabatur, narrans Aviti Arvernensis episcopi ordinationem, jussu Sigiberti regis Mettis factam, observat hac in re *canonicum rigorem* non fuisse servatum. Ipse tamen Gregorius Rhemis consecratus fuit ab Ægidio ejus urbis metropolitano, ut canit Fortunatus, nec alterutri unquam hoc factum vitio vertit. At cum idem Ægidius non solum ordinare episcopos, verum etiam et episcopatum institueret in Castrodunensi, quod in Carnotena diocesi situm est, tentasset, graviter ab episcopis concilii v Parisiensis reprehensus fuit, quod rem adeo insolitam extra suæ civitatis et provinciæ terminos fuisset aggressus. Et merito, eum ne id quidem ipsi liceret ex apostolice sedis vicariatu sedi suæ beati Remigii temporibus concessio; si quidem ejusmodi privilegia non nisi integris ac salvis metropolitanorum juribus concedebantur. Unde brevi cecidit illa Dunensis episcopatus erectio, quæ contra canonum scita temerario ausu facta fuerat; stetit vero, hodieque perdurat Laudunensis Ecclesia a sancto Remigio instituta, quod ipse in suæ dioceseos castro constituens, nemini irrogasset injuriam. Novum iter episcopatum in castro Melodunensi constituere tentaverat rex Childebertus pri-

mus; at reclamante Leone Senonum episcopo, ad cuius diocesim locus ille pertinebat, res infecta fuit. Sic et periit Arisitensis episcopatus, quem Gotthi, detractis aliquot e diocesi Ruthenensi, qui ipsis parebant, vicis, instituerant.

24. E laicali statu ad sacerdotium promoveri, nisi post emensos varios gradus, nunquam per canones licuit. Quam regulam, etsi frequenter violatam, secuti sunt tamen semper episcopi religiosiores. Hujus rei exemplum illustre de se ipso narrat Gregorius, loco jam a nobis superius laudato ex libro v Historiæ, capite 15; cum enim Burgundio Felicis episcopi nepos ad eum accessisset, avunculi sui cæterorumque comprovincialium episcoporum consensu munitus, ut in episcopum consecraretur; respondit Gregorius: *Habemus scriptum in canonibus, non posse quemquam ad episcopatum accedere, nisi prius ecclesiasticos gradus regulariter sortiatur.* Tum eum docuit quid ei faciendum esset, ut sese dignum exhiberet episcopali honore. Quibusnam vero gradibus ad tantam dignitatem canonicè assequendam ascendendum foret, ab eodem Gregorio discimus ex libro iv, capite 6, ubi Cato presbyter se *clericus gradus canonica institutione sortitum* fuisse his verbis exponit: *Lector decem annis fui, in subdiaconatus officio quinque annis ministravi; diaconatu vero quindecim annis mancipatus fui, presbyterii honore jam viginti annis potior.* Et quidem Nicetius, Lugdunensis postea episcopus, non nisi *ætate tricenaria* presbyter ordinatus fuit. Verum id regulæ exigebant: at contraria plurimum fuit praxis et consuetudo, quam variæ causæ introduxerant. Ex his legitimæ fuerunt, Ecclesiæ necessitas, insignisve aliquot virorum sanctitas, quam illustria facta vel etiam miracula probabant. Improbata vero quorundam episcoporum facilitas, ut exemplo Burgundionis non semel allato patet, cuius adhuc laici promotioni episcopi provinciæ Lugdunensis III consenserant, sed quam Gregorius noster, canonum acerrimus vindex, sua auctoritate impedivit. Improbata quoque nonnullorum ambitio, qui regum auctoritate episcopatum consecuti, cæteris imperare conabantur, priusquam, ut ait Gregorius Magnus, obedire didicissent. Ejusmodi tamen aliquantisper diebus in clericatu probatos fuisse crediderim, priusquam consecrarentur, ut de Badegesilo observat Gregorius noster, qui *tonsuratus*, gradus quos clerici sortiuntur ascendens, post quadraginta dies Domnoli episcopi Cenomanensis defuncti successor evasit.

25. Ad concilia quod attinet, alia erant provincialia, unus scilicet provinciæ episcoporum; alia totius nationis seu regni. Priora metropolitanii quique statim temporibus juxta canonum prescripta congregabant: aliorum vero indictio ad regem pertinebat, quorum episcopi etiam si forte diversorum regnorum erant, ex mutuo tamen regum omnium consensu facile cogebantur. In his de fidei rebus ac majoribus negotiis, aut certe de pace inter reges componenda agebatur: quæ ex Gregorio discimus libro ix Historiæ, capite 20, ubi cum Guntramnus rex synodum

A ex universis Galliarum provinciis congregandam esse dixisset, reposuit Gregorius, qui tunc Childberti regis legatus erat, inutilem videri tantæ synodi celebrationem, cum nulla tunc esset exorta nova hæresis, nullumque immineret in fide periculum: sed sufficere, ut unusquisque metropolitanus *juxta consuetudinem canonum* cum sibi subjectis conveniret. Mapinius tamen Rhemorum antistes ad concilium Tulense a Theodebaldo rege convocatum ire renuit, quod rex *evocationis causam* ei non indicasset; unde conjicimus episcopos, saltim præcipuarum sedium, de negotiis quæ in talibus conciliis tractanda erant, fieri debuisse certiores. Et quidem Mapinius ea occasione Nicetium Trevirensem reprehendit, quod potius ad regem, quam ad ipsum reprimendæ quorundam malorum hominum proterviæ causa recurrisset. Ejus epistolam dabimus in appendice cum Sigiberti regis alia epistola, qua Desiderio Caturcensi mandat, ut ne accedat ad synodum, quæ seipso inconsulto fuerat indicta.

26. Cæterum ex his quæ Guntramnus ad Gregorii verba superius laudata respondit, patet episcoporum causas ex iis fuisse, ob quas potissimum concilia totius nationis episcoporum congreganda essent. *Illam*, inquit, *Dei Ævangelium* existat omnibus major, ut inquirere debeat, cur Prætextatus episcopus gladio in ecclesia sacræ interfertus; tum de dissidiis episcoporum, et variis criminibus, quibus eorum nonnulli accusantur. Immo et reges ipsi causas episcoporum, quos sibi haud fideles fuisse existimabant, ad concilia referabant: ut de eodem Prætextato patet, quem Chilpericus rex, veluti reum majestatis, in concilio Parisiensi accusavit. Et ipsemet noster Gregorius accusatus a Leudaste comite, quod adversus reginam Fredegundem malos rumores sparsisset, seipsum in concilio Brennacensi sacramento purgavit. Nec prætermittere licet egregium Childberti II facinus, qui cum Ægidium Rhemorum antistitem, multorum quidem criminum reum, sed needum in ulla synodo auditum, Mettas adduci jussisset, *ab aliis episcopis increpitus*, eum urbi suæ restitui incolumem præcepit. Sed ille postea in episcoporum synodo apud Mettas majestatis læsæ reus inventus, et episcopali sede privatus, a rege Argentoratum exsul mittitur. Jam vero adversus episcopos non quilibet viri admittebantur in testimonium; quare cum inferioris ordinis nonnulli testes adversus Gregorium in synodo Brennacensi auditi fuissent, ea de re conquesti sunt episcopi. Ille vero cum testium relatione convincti non potuisset ullius criminis, resque manere videretur in ambiguo, *dictis missis in tribus altaribus*, sese ipse sacramento purgavit; quod tamen non sine injuria se fecisse professus est, cum id canonibus esset contrarium. Cæterum lata in istis conciliis sententiæ si nolent damnati acquiescere, illis supererat ad apostolicam sedem confugium. Unde cum Sagittarius et Salonius episcopi sese injuria in concilio Lugdunensi exactoratos fuisse conquesti essent, *licentia* prius a rege Guntramno obtenta, cum litteris ejus commendatitiis Romam petierunt, ubi a

Joanne pontifice auditi, ejusdem jussu sedibus suis A restituti sunt, ut narrat Gregorius libro v Historia, capite 21.

27. Colligimus autem ex ejusdem Gregorii et dictis et factis, quanta tunc esset in sacros canones Ecclesie Gallicanæ reverentia. Ægidius Rhenensis episcopus, nonnisi *lectis Canonum sanctionibus*, e solio suo deturbatus est, postquam reus conjugationis in regem inventus fuisset. Quanta vero animi magnitudine et constantia eorum auctoritatem adversus regem ipsum, et reginam ejus conjugem, tuitus fuerit Gregorius in causa Prætextati, nemo est qui nesciat, a quorum observatione nec minis, nec blanditiis, nec auro aut argento unquam dimoveri potuit. Unde si aliqua emergeret in rebus agendis difficultas, prolati canonum verbis eam elevandam esse censebat. B Et quidem Bertegundis, quæ relicto suo viro in monasterium Turonense confugerat, pervicaciam *refutavit*, canonem Nicænum referendo. Sic et Burgundianis postulationi respondit, qui Felici episcopo adhuc viventi in sedem Namnetensem subrogari efflagitabat. Codicem autem canonum, quo tunc Gallicanæ utebatur Ecclesia, alium a Dionysii Exiguæ collectione fuisse colligimus, tum ex *capite Nicæno*, qui, ut a Gregorio laudatur, *apud Dionysium* non habetur, tum ex novo quaternione codici a Chilperico rege assulto contra Prætextatum. *Id enim quaternione canones quasi apostolice, qui in codice Dionysii locum habent, exaruisse memorat Gregorius*, qui proinde non habebantur in sincero codice canonum Gallicanorum.

28. Diocesim suam accurate visitabant tunc temporis episcopi, vicus et oppida suæ ditioni subjecta circumveundo, uti ex compluribus Gregorii locis certum est. Plerique solebant statis temporibus in monasteria, seu in solitaria loca recedere, ut ibi oratione ac spiritualibus exercitiis recreati, inde ad curam animarum sibi commissarum vegetiores fieri revertentur; quod solenni pompâ in aliquibus locis die dominicæ cœnæ facere solebant. Licet vero omni tempore sancti illi episcopi Ecclesiis sibi commissis prææses adesse studerent, id tamen summopere curabant, si aliqua calamitate plebes sibi commissæ affligerentur. Hinc cum Albigam civitatem lues inguinalis devastaret, Salvius ejus Ecclesie tunc sanctissimus antistes, *tanquam bonus pastor*, D inquit Gregorius, ab ea urbe nunquam recedere voluit. Theodorus vero Massiliensium episcopus cum pestem gravissimam in sua urbe sævire accepisset absens, statim reversus ad sancti Victoris sepulcrum, orationibus ac vigiliis vacans, Dei misericordiam flecere conatus est.

29. Jam vero episcoporum ordinationi ac potestati potissimum commendatæ erant Ecclesie facultates, quæ eorum nutu et auctoritate debebant distribui, unde et pauperum ac viduarum nutritores dicebantur: quare cum Gotthus quidam Ecclesie Agathensis bona rapuisset, movuit eum Leo episcopus, ut ne res pauperum, quas, inquit, Deus nos:re or-

dinationi commendavit, invaderet, si eorum nollet lacrymis enecari, cum illi de fructibus istis alii deberent. Hujus rei causa erant in ecclesiis catalogi, matriculas appellabant, in quibus inscripti pauperes ecclesie bonis ac fidelium oblationibus alebantur. Aliis episcopi nonnunquam litteras manu sua subscriptas dabant, quibus incitati fideles eleemosynam petentibus facilius largirentur. Denique tanta erat omnium in episcopos, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, reverentia, ut apud omnes receptum fuerit illud effatum, *quia nec istud sine heresi*, inquit Gregorius l.b. II, cap. 23, *potest accipi, ut in ecclesia non obaudiatur sacerdoti*, quo nomine hic et passim episcopum designat.

30. Ad archidiaconos autem spectabat rerum Ecclesie distributio, eorumque curæ non solum pauperum sustentatio commissa erat, sed etiam clericorum, qui, in plerisque saltem ecclesiis, communem agebant vitam. Hoc est, ni fallor, quod *mensam canonicorum* appellat Gregorius, quam libro ultimo Historiæ capite 30, n. 16, a Baudino apud Turonem institutam fuisse scribit, idque ex capite 9 Vitæ patrum intelligitur, ubi cum Patroclus, qui tunc Biturigijs residebat, ad convivium *mensæ canonicæ* cum reliquis clericis accedere negligeret, malens, dum ceteri corpus reficerent, ipse orationi ac sacre lectioni operam dare, ab archidiacono graviter reprehensus est, admonitusque, ut aut cum *reliquis fratribus cibum sumeret*, aut certe discederet a loco; non enim rectum ille existimabat, ut *unus cum his habere victum dissimularet*, cum quibus *ecclesiasticum putaretur implere officium*. Ex eodem libro patet archidiacono commissam fuisse instituendorum clericorum curam, eumque scholæ præfectum fuisse; quod passim innuit Gregorius. Clericum tamen, quem Ætherius Lexoviensi scholæ præfecerat, diaconum fuisse nusquam legimus. Verum archidiaconi, etsi scholis præfecti, quia multis curis distracti erant, juniores clericos per alios erudiri curabant.

31. Qui ecclesiis ruralibus, quas hodie parochias seu curas appellamus, præficiuntur, ii dicebantur presbyteri, quos nonnunquam archipresbyteros a Gregorio dictos legimus, sive quod presbyteris vicinis, ut hodie fit, præessent, sive quod in sua Ecclesia plures sub sua disciplina clericos haberent. Erant tamen et alii minores clerici nonnullis Ecclesiis præpositi, cujusmodi fuit Cautinus, postea Arverno- rum episcopus, qui in libro de Gloria confessorum, capite 30, dicitur in suo diaconatu Iciodorensis Ecclesiam rexisse. Urbanus vero diaconus sancti Juliani Brivatensis martyrius factus est. Immo libro de Gloria Martyrum, capite 66, memorat Gregorius parvulum oratorium, sancto Patroclo apud Trevas consecratum, cui unus tantum clericus, quem paulo post appellat *lectorem*, serviebat. Occurrunt etiam apud eundem auctorem, qui aut soli, aut certe pauci omnino in locis sacris debebant, de quibus fusius agere non vacat.

32. Clerici autem, saltem minores, non erant ue-

cessario a propriis episcopis huic officio destinandi. Nonnulli enim pro temporum aut locorum opportunitate, a quovis episcopo aut abbate, juxta suum aut parentum votum, ad clericatum admittebantur: quo pacto Gregorius, ut ipsemet narrat, Winnocum recens e Britannia in suam diocesim advectum, presbyterum ordinavit, ut illum apud se retineret. Qui enim semel in quavis Ecclesia ordinati erant, ad aliam transire non poterant, immo nec aliquanto diutius in aliena diocesi immorari, absque venia episcopi, qui ipsos ordinaverat: unde cum Theodulfus, qui Parisiis diaconus ordinatus fuerat, Andegavum transmigrasset, a Ragnemodo Parisiensi episcopo, ut narrat Gregorius libro x Historiæ, capite 14, sæpius excommunicatus est, quod ad Ecclesiam in qua diaconus ordinatus fuerat redire differret. Abbatibus etiam in suis monasteriis clericos instituebant, uti Gregorius passim, potissimum in miraculorum libris attestatur. Inde consuetudo præfluxerat, ut monachi ac clerici nomen promiscue monachis tribueretur: quod fuisse probat vir eruditus Ludovicus Thomassinus. Et quidem ordinandi, etiam ad sacerdotium, in monasteriis erudiebantur, ut exemplo Merovei Chilperici regis filii constat, qui in Aninsulensi monasterio positus est sacerdotali regula erudiendus.

33. Clericatus fuit sæpius opportunum adversus imminentem necem asylum, maxime principibus viris, quos, ne turbas commoverent, suspectos reges habebant. Certe Chararicus rex, cum filio suo a Chlodoveo captus, non aliter mortis periculum evasit; quare eam subtrahere ambo postea coacti fuerunt, cum clericatu contempto ad sæcularem statum volverunt reverti. Hinc est quod Chlodoaldum Chlodovei filium ultra ad necem ipsius patris non quæsiere, cum sibi ipsi capillis incisus, presbyter fuisset ordinatus. Nec aliud certe illdem illi reges a Chlodoaldo exegerant, quam ut nepotes suos clericos fieri pateretur, si eos mori ereptos cuperet. Nemo vero existimet, hujusmodi homines invitos ac reclamantes ab episcopis ordinatos fuisse: id quippe nunquam admisit Ecclesia: immo, ut scite observavit Thomassinus, volentes et vehementissime volentes ordinabantur, certi quod nulla sibi superesset alia propriæ vitæ in tuto ponendæ via. Et quidem nonnulli passim occurrunt sic ordinati, qui reliquæ vitæ suæ tempore ita pils exercitiis operam dederunt, ut tandem in sanctorum numerum meruerint referri; licet et alios fuisse fateamur, qui postmodum libertatem pristinam adepti, proposito abjecto, ad nuptias convolarant, aut certe ad proprias uxores reversi sunt: quippe qui per vim ordinati nullis continentie legibus se obnoxios esse causabantur. At id nunquam impune tulit Ecclesia, quæ variis canonibus ejusmodi temeritate proseripsit. Hoc crimen apostasiam appellat noster Gregorius libro iv Historiæ, capite 4, ubi Maclavi Brittonum comitis facinus enarrat, qui cum in extremis angustiis positus ordinatus fuisset episcopus Venetensis, et postea mortuo

A Chanaone, suam uxorem recepisset, a cæteris episcopis excommunicatus est. Memorat passim Gregorius episcopos, qui ante suam ordinationem uxorati fuerant: at statim suljungit, eos ab invicem juxta canonum præscripta fuisse sequestratos: quod ordinum institutionis catholicæ appellat in libro de Gloria confessorum, capite 78, ut hunc morem non in una solum aut in altera regione, sed ubique in tota Ecclesia catholica uniformiter servatum fuisse ostenderet. Unde maximum apud populos scandalum oriebatur, si episcopus etiam cum uxore propria commercio aliquod habuisse putaretur. Habebat Ætherius episcopus Lexoviensis circa lectum suum multos lectulos clericorum, ut dubio procul essent ejus continentie testes. Et quidem episcopi decumbant in domibus, quas Gregorius vulgo domos Ecclesiæ aut ecclesiasticas vocat, quæ juxta ecclesiam sitæ erant, ut facilius esset episcopis et clericis ad ecclesiam aditus. Rarius vero mulieribus ad hujusmodi domos permittebatur accessus, et quidem in Ecclesia Lugdunensi consuetudo fuerat jam a longo tempore observata, ut mulier ecclesiæ domum non ingrederetur; quod interdictum cum violasset Prisci episcopi uxor, divinitus punita est, ut discimus ex libro iv Gregorii Historiæ, capite 36, quod in præcedentibus editionibus desideratum ex codice Casinensi supplevimus

34. Cæterum non minus vestibus ac externa corporis specie, quam moribus clerici a sæcularibus viris tunc temporis distinguebantur. Meroveus quippe a patre Chilperico aliquandiu sub custodia detentus, postmodum tonsuratus, mutataque veste qua clericis uti mos est, inquit Gregorius noster lib. v, cap. 14, presbyter est ordinatus: unde postea cum clericatu abjecto aufugisset, sæculari veste indutus dicitur. Alio in loco sanctus Martinus nigra veste indutus cuidam apparuisse dicitur. Clericos vero, sicut et monachos, tunc temporis tonsos fuisse nemo est qui inficiari velit; at coronæ quam illi deferebant, primam notionem Gregorio nostro deberi censet Ludovicus Thomassinus, qui clericos antea quidem tonsos fuisse fatetur, non vero capillorum corona insignitos. Locus Gregorii habetur in Vitis Patrum, capite 17, ubi narrat Nicetium, postea Trevirensis episcopum, ex matris alvo processisse cum pilis ita in capite ejus ordinatis, ut putares ab eisdem coronam clerici fuisse siglatam.

35. Monasticus ordo jam tempore Gregorii ita erat clericatu conjunctus, ut idem fieret monachus esse ac clericum, quod fuisse, et pro suo more erudite, probat Ludovicus Thomassinus; et quidem, ut passim suis locis observamus, quos Gregorius appellat clericos initio capitulis, eosdem postea monachos nuncupat. Nec mirum, cum illis temporibus, et jam multo antea, monachi clericalibus omnibus officiis perfungerentur, præcipuamque divinorum officiorum celebrationi operam impenderent; immo et abbates, ut modo dicebamus, clericos ordiabant, et cum aliquod solenn-

mniter in Ecclesia agendum occurrebat, statim episcopi, ut passim memorat Gregorius, suæ diocesis abbates et presbyteros convocabant. Tanti vero faciebant monachos sanctissimi quique illorum temporum episcopi, ut vix eorum quisquam occurrat, qui monasterium aliquod non iustituerit. Gregorius in itinere constitutus ad monasteria solebat divertere, ut monachorum ibi viventium sancta conversatione frueretur, et præcedentium egregias actiones edisceret; indeque hausit tot illustria sanctorum virorum præclara facta, quæ tum in libris de Gloria confessorum, tum in Patrum Vitis postea publicavit; nec Historia gentis nostræ indignum putavit sanctorum monachorum obitus et miracula inserere, queis lectorum animi et hac rerum gestarum varietate recrearentur, et huiusmodi narrationibus incitarentur ad imitanda eorum virtutum exempla.

36. Nec minor erat monachorum adversus episcopos reverentia et obedientia, quod vel ex uno Uillalici monachi exemplo confirmari potest, qui, uti narrat Gregorius libro VIII Historiæ, capite 15, episcopis jubentibus ut a columna, cui Styliarum exemplo insidebat, descenderet, statim obedivit, quia, inquit, *sacerdotes non obaudire crimen est*; et maluit vitam communem cum cæteris monachis ducere, quam ad perfectionem tendere *contrarius existens fussionibus sacerdotum*. An vero quædam monasteria tunc essent ab episcoporum regimine immnia, nusquam explicat Gregorius. Ex eo tamen discimus, in his monasteriis quæ sub regis tuitione erant, episcopos nihil potestatis habuisse, absque speciali principis mandato. Etenim cum Maroveus Pictonum episcopus curam monasterii sanctæ Radegundis, in sua ipsius urbe constructi, suscipere renuisset, nec voluisset sanctæ Crucis translationem facere, quod ab eo enixis precibus efflagitabatur, Radegundis adiit regem Sigibertum, qui hanc curam Eufronio Turonensi episcopo demandavit. Cumque monasterium sub regis tuitione fuisset positum, nonnisi obtenta speciali a Childeberto præceptione, illud, sicut cætera suæ dioceseos monasteria, episcopo Pictavensi *regulariter gubernare licuit*, ut habet Gregorius lib. IX Historiæ, capite 40. Et quidem defuncta Radegunde, cum ab urbe Maroveus episcopus abesset, Gregorius, qui præsens aderat, vix adduci potuit, ut exsequias ejus curaret, quod monasterii cæmeterium nondum *sacerdotali benedictione sacratum* fuisset, vixque efflagitantibus omnibus qui aderant, *presumpsit ex caritate fratris sui altaris consecrationem*, ita tamen ut corpus in cæmeterio humo non texerit, id *episcopo loci reservans*.

37. Abbates et abbatissæ communibus monachorum sive monialium votis eligebantur, sed ab episcopis benedictionem debebant accipere. Vestes autem sanctimonialium alias a sæcularium vestimentis fuisse vel ex eo convincimur, quod Gregorius passim, earum, sicut et monachorum, conversionem memorando, utrosque *veste mutata* ad monasteria convolasse scribat. An vero virgines omnes sacræ tonsæ omnino

A fuerint, non usquequaque liquet. Certe narrans Gregorius viros a Chrodieldo ejusque sequacibus in monasterium sanctæ Crucis immisos, qui abbatissam per vim e loco sacro raperent, ait in Justinam præpositam incurrisse, quam *a capite solutam cæsarie* a sicariis illis raptam fuisse affirmat. Al is etiam illorum temporum monumentis confirmari posset virgines sacras tunc capillos servasse; at non desunt etiam quæ contrariam sententiam suadent. Quæ de re consuli potest Hugo Menardus in observationibus ad sacramentarium Gregorianum, aut certe Mabillonius in notis ad Vitam sanctæ Gertrudis Nivalensis abbatissæ, quæ habetur in sæculo XI Benedictino, ubi agitur quoque de sacrarum virginum mitrellis, quibus successisse videntur *ea linteamina*, quæ Gregorius Justinam in capite habuisse commemorat. Cæterum Papula virgo, in libro de Gloria confessorum, capite 16, sæculo valedicens comam sibi totondit, sed ut virum simularet. Monachos quippe comam non nutritivisse certum est, inter quos sub virili habitu Papula reliquum suæ vitæ tempus exegit. Sanctimonialia a laicis distincta fuisse, vel ex uno Gregorii loco intelligimus, ubi Radegundis se a *laicalibus vinculis* absolutam profitetur ad *religionis* normam transiisse. Ubi etiam patet *religionis* vocabulo monasticum ordinem jam tunc designatum fuisse; quod multis aliis locis probari facile posset. Hinc *religiosæ* et *religiosæ* nomina profluxerunt. Sanctimonialia quoque frequenter appellat Gregorius sacras virgines quæ in monasteriis conversabantur. Quemadmodum vero in sanctimonialium cœnobis ingressus viris interdictus erat, sic et a virorum monasteriis arcebantur mulieres, quibus ne quidem in ecclesiam patebat aditus in plerisque monasteriis; quod de Condatensensi ex vita sancti Romani, id est capite I de Vitis Patrum, manifestum est. At licet monachis, qui reclusi non erant, extra monasteria liceret exire, id adeo districtè monialibus sanctæ Crucis Pictavensis ex præscripto Regule sancti Cæsarii erat vetitum, ut ne quidem ad sepeliendum beatæ Radegundis corpus cæmeterium adire eis licitum fuerit. Id ex Gregorio discimus in libro de Gloria Confessorum, capite 106, ubi exsequias beatæ Reginæ describens, clericos representat funus psallendo deducentes, quod moniales e fenestris et muri propugnaculis, lamentando et flendo, nonnisi oculis et fletibus, prosequabantur. Plures vero in monasteriis virorum Regulas simul viguisse ex capite 29 libri X colligimus, ubi in cœnobio Atanensi non modo *Cassiani*, sed et *Basilii et reliquorum abbatum*, qui *monasterialem vitam instituerunt*, regulas invaluisse scribit Gregorius.

38. Porro licet nemo non fateatur præcipuam semper clericorum et monachorum occupationem fuisse, orationis ac sacrarum Scripturarum studium, non defuere tamen qui consuetudinem hanc statis horis officium, ut vocant, divinum publice aut privatim recitandi, non adeo antiquam fuisse crediderint. Verum ejus originem ad ipsa Ecclesiæ Gallicanæ primordia revocat noster Gregorius libro I Historiæ,

capite 29, ubi de sancto quodam viro, qui Biturigenam Ecclesiam instituisse paulo post Decii tempora dicitur, ait : Clerici ab eo ordinati ritum psallendi suscipiunt, et qualiter ecclesiam construant, vel omnipotenti Deo solemnia celebrare debeant imbuuntur. Data Ecclesie pace Officia divina publice in ecclesiis celebrata fuisse quis inficietur? Idem factum est in monasteriis, non solum majoribus, sed et in illis quoque, in quibus pauci numero monachi conversabantur, ut ex variis Gregorii locis certum est, ubi quotidianum istud pensum psallentium, aliquando vero officium dominicum appellat. Vigiliis nocturnas, tum a se, tum ab aliis celebratas frequenter commemorat, a quibus etiam *Matutinum* seu *Laudes*, ut jam loquimur, aliquo temporis intervallo distinctas fuisse, vel ex uno libri de Miraculis sancti Martini, capite 55, loco intelligimus. Ibi enim post vigiliis in ecclesia transactas, signo ad matutinas commoto se recessisse profitetur. Ibidem matutinorum officium *mane*, et hoc loco et capite II libri secundi, celebrari solitum fuisse insinuat, id est *albescente celo*, ut loquitur in Vita sancti Galli inter Vitas Patrum, capite 6, ex qua item Vita discimus, eosdem ferme psalmos, quos hodie ad Laudes canimus, jam tunc temporis eadem hora dictos fuisse. Cum enim vir sanctus morti proximus quid in ecclesia caneretur interrogasset, responsum est ei, clericos *benedictiones* psallere; tum ille, *psalmo quinquagesimo, et benedictione decantata, et alleluatico cum capitello expleto, consummarit matutinos*. Cæterum vigiliis nocturnas quandoque a Gregorio etiam *matutinas* appellatas fuisse inficiari nolum. Nam capite 25 libri III de Miraculis sancti Martini, *signum horis matutinis* motum, et *vigiliis* a populo celebratas fuisse perhibet. *Tertiam* et *Sextam* in ecclesia Turonensi ab Injurioso episcopo institutas fuisse dicit libro I, capite ultimo Historiæ; *cursum horæ Tertie* appellat, capite 96 libri de Gloria Confessorum. Vesperarum vero, quas nonnulli ejus ævi auctores *Lucernarium* nuncupabant, meminit in libro de Miraculis sancti Juliani, cap. 20, ubi historiam commemorat furis ejusdem, qui post *gratiam vespertinam* discedente populo in basilica remansit, ut latitaret. *Nox adveniens jam mundum operiebat tenebris*, cum clerici sancti Petri Burdigalæ accesserunt in ecclesiam, atque *dictis psalmorum capitulis* recesserunt. De aliis horis nulla peculiaris apud hunc auctorem occurrit mentio, sed omnes passim generali *cursum divini* nomine comprehendit. Alternis autem choris in ecclesia fuisse persolutas perhibet in libro de Gloria Confessorum, capite 47.

59. Plenam, uti conjicere licet, et integram haberemus cursum Ecclesie Gallicanæ notitiam, si ad nos usque pervenisset tractatus, quem de eo argumento scripserat noster Gregorius. Auctor est Walafridus Strabo, de Rebus ecclesiasticis, capite 25, *psalmos secundum emendationem, quam Hieronymus pater de LXX editione composuit, a Gregorio Turonensi episcopo e partibus Romanis mutuatam, in Galliarum Ecclesias* invectos fuisse. At quod ab unico Strabone

A scriptum fuit, in dubium Petrus Pithœus revocavit : omnino autem negat Mabillonius noster in Tractatu de cursu Gallicano, ob id potissimum, quod ipse Gregorius aliam versionem eo stenter laudaverit et quidem in Historiæ libris, quos ultimos conscripsit, et ubi passim complures psalmorum locos adduxit, qui in officio ecclesiastico legebantur. Idipsum confirmat ejusdem Gregorii præfatio in psalmos, cujus fragmentum huic editioni accessit, in qua tituli psalmorum, quos exponendos suscipit Gregorius, omnes sunt juxta Septuaginta Interpretum editionem. Cæterum officium divinum tunc vernacula lingua celebratum non fuisse ex Vitis Patrum, capite 12, colligimus, ubi de Brachione, qui sese ad conversionem Æmiliano subjecerat, dicitur nescisse *quod caneret, B quia litteras ignorabat*, id est linguam Latinam.

40. Quantum vero solliciti essent ad hæc officia statis horis etiam privatim persolvenda, quando cum cæteris adesse non licebat, ecclesiastici omnium ordinum viri, ex variis Gregorii locis et exemplis ostendimus. Ipse enim Gregorius Parisiis agens, prope sancti Juliani ecclesiam morabatur, quam nocte media frequentabat, *ut suum experet cursum*. Sic et Gregorius Lingonensium antistes Divione domum habebat baptisterio adhaerentem, in quo multorum habebantur sanctorum reliquie, quem locum sacrum singulis noctibus adibat, indeque *impleto cursu* ad lectum revertebatur. Memoria prorsus et laude digna est beatissimi Germani Parisiorum antistitis in ejusmodi officiis persolvendis sollicitudo, qui in ipsis itineribus equitans, si aliter non posset, *cursum nudo capite*, ut habet Fortunatus in ejus Vita, recitabat *etiamsi nix aut imber urgeret*. Gallus vero Arvernorum episcopus morti proximus interrogans, ut nox dicebamus, quodnam officium in ecclesia caneretur, cum responsum esset *benedictiones* a clericis absolvi, idem ipse recitavit officium; et consummato matutinali cursu defunctus est. Non enim existimabant sancti illi viri licitam eis esse divini officii omissionem. Certe cum Porcianus, cujus Vita habet Gregorius inter Vitas Patrum, capite 5, ab optinate quodam in aula Theoderici regis urgeretur, ut paucillum vini degustaret, id renuit sanctissimus abbas, eo potissimum, quod necdum *Domino debitam psalmorum decantationem* exsolvisset. Alias vero laudatur presbyter quidam, qui *juxta sacerdotum morem* nocte a suo stratu consurgens orationem faciebat. Denique, non enim omnia in hanc rem Gregorii loca præferre vacat, Salonius et Sagittarius episcopi, ob sua scelera famosi, graviter a Gregorio reprehenduntur lib. o v, capite 21, quod nulla prorsus apud eos de Deo mentio esset, *nul usque omnino cursus memorie habere*ur. Hæc de clericorum obligationibus. At laici, quamvis ejusmodi onere exempti essent, officiis tamen divinis, et potissimum nocturnis vigiliis aderant, diebus saltem dominicis et festivis. Unde in libro de sancti Juliani virtutibus Fedaulta oburgatur, quod cæteris *excubiis nocturnas* celebrantibus, ipsa sola somno *dedita lecto* decumberet. Ga

ejusmodi autem solemnibus conviviis parabantur clericis, et pauperibus in matricula seu catalogo descriptis, immo et aliquando viris illustribus, potissimum in majoribus Ecclesiis, in quibus celebrabat episcopus, quæ convivia in *domb ecclesiæ* facta fuisse non semel Gregorius testatur.

41. Haud minus utilis est Gregorius noster in deprehendendo liturgiæ Gallicanæ ritu, quam in exponendis cursibus divini partibus. Deperditum quidem non possumus non dolere librums illum de Missis a sancto Apollinari Sidonio compositis, cui præfationem adjunxerat noster Gregorius, ut ipse attestatur libro II Historiæ, capite 22; cum exinde totam liturgiæ nostræ seriem didicissemus. Ex hoc autem Gregorii loco refutatur eorum sententia, qui Gallicanam liturgiam ex Mozarabum ritu mutuam fuisse scripserunt, quod patet ex aliis passim Gregorii testimoniis, quibus certum est multo antè sanctum Isidorum Hispalensem episcopum, quem ferunt Mozarabici ritus auctorem, Gallicanam liturgiam ordinatam fuisse. Sufficiat hic unum promere, ex libro scilicet de Vitis Patrum, capite 17, ubi Gregorius, loquens de lectionibus quæ inter Missarum solemnia, præserte Theodeberto rege, recitatae fuerant, sic habet: *Lectis lectionibus, quas canon sanxit antiquus.* Antiquus itaque jam tunc erat ille ritus Missarum in Ecclesiâ Gallicana celebrandi, antequam Isidorus Hispalensem thronum subiret. Et hæc fuit constans patrum nostrorum traditio, quam sæculo nono confirmavit Hilduinus, abbas Sancti Dionysii, ad Ludovicum Pium scribens, qui peculiarem *Missæ ordinem* more Gallico ad initio receptæ fidei in his Galliarum partibus adhibitum fuisse asserit. Qualis vero fuerit ille ordo, intelligere licet ex antiquis liturgiis a VV. Cl. Josepho Thomaso presbytero regulari, et nostro Mabillonio editis, quas ex plurimis Gregorii nostri testimoniis, aliisque veteribus monumentis, et invictis argumentis, vere Gallicanas fuisse deprehenderunt. Quænam autem fuerint liturgiæ partes, aut quis eam celebrandi ritus, ex Gregorii scriptis expendendum est.

42. Tres lectiones ex variis sacræ Scripturæ libris initio Missæ lectas fuisse discimus potissimum ex libro IV Historiæ, capite 16, quarum prior ex Prophetis, altera ex canonicis Epistolis, ac demum tertia ex Evangelio peti solebant. Prophetiam hæcmet Palladius episcopus celebrans legebat, cum a Guntramno rege, qui præsens aderat, veilitus est Missam ulterius prosequi. Martyrum passiones et Confessorum vitas quandoque inter Missarum solemnium lectas fuisse non semel innuit Gregorius, at nusquam satis diserte exprimit quo tempore ista lectio fieret. Hanc tamen primæ lectionis loco factam fuisse colligimus ex lectionario Gallicano Luxoviensi, quod a Mabillonio editum est, ubi in festo sanctorum Petri et Pauli, omnia prophetia, apostolorum passio legenda proponitur. Id aperte patet ex sacramentario Bobiensi, ab eodem Mabillonio, tomo I Musæi Italici edito, ubi in Missis de tempore tres ubique le-

ctiones, in natalitiis autem sanctorum duæ solummodo referuntur, quod scilicet, ut quidem conjicimus, loco primæ lectionis ejusmodi sanctorum vitæ ex alio codice legentur. Idem innuit ipse Gregorius in capite 86 libri de Gloria Martyrum, ubi habet: *Lectâ passione, sancti Polycarpi, cujus festum celebrabatur, cum reliquis lectionibus, quas canon sacerdotalis invenit, tempus ad sacrificium offerendum advenit.* Ejusmodi sanctorum Acta a lectione recitata fuisse testatur Gregorius libro II de Miraculis sancti Martini cap. 49, quo nomine clericum ad id specialiter ordinatum intelligendum esse inficari nolum, quoniam et ab aliis clericis majoribus legi potuissent. Meminit idem Gregorius libro VIII, cap. 3, psalmi-responsorii, qui a diacono in Missa coram rege cantatus fuerat. Quod inter duas lectiones factum fuisse non dubitamus, eo tempore quo hodie graduale concini solet. His peractis, diaconus lecturus Evangelium solemniter procedebat, uti referuntur libro VIII, capite 4, atque ei Evangelii lectionem annuntiant, plebs omnis gloriam Deo referens respondebat, iisdem fortasse verbis, quibus hodieque utimur. Nam Guntramnus apud Gregorium loco laudato narrat, eandem fuisse populi responsionem diacono evangelicam lectionem pronuntiant, ac homini qui Sigiberto regi natum ei fuisse filium nuntiaverat. *Unde factum est, inquit, ut omnis populus in uraque annuntiatione proclamaret pariter: Gloria Deo omnipotenti.*

43. Absolutis lectionibus, diaconus populo silentium indicebat, ut *Missæ auscultarentur*, ex Gregorii libro VII, capite 8, tumque celebrans de præsentis solemnitate astantes brevi erudiebat, atque hac monitione facta subungebat orationem seu collectam, quæ vulgo *Missæ* in veteri sacramentario Bobiensi appellatur. Hujus porro occasione silentii accepta, ab eodem Gregorio narrat, Guntramnus rex astantes aliquando contestatus est, ne a quoquam, ut fratribus suis contingerat, interficeretur; et statim omnis populus pro regis incoluntate *ad Dominum orationem fudit.*

44. Post lectiones *cum sacrificii offerendi*, inquit Gregorius libro I de Gloria Martyrum, capite 86, *tempus advenisset, diaconus turrim in qua corporis dominici mysterium continebatur, attulit, ex sacratio, uti mihi videtur. Oblatio panis et vini fiebat a populo; munera vero post oblationem super altare deposita, palla seu pallio tegebantur, quod ita amplum esse debebat, ut alarium simul et oblationes contingere posset. Pallium sericum appellat Gregorius libro VII, capite 22; cooperitorium vero Sarmaticum in Vita sancti Nicetii Lugdunensis ad id oblatum fuisse dicitur: sed illud recipi vetuit sanctus antistes, quod non esset sufficiens ad cooperiendum altare simul cum muneribus sacris; et ita rarum, ut eo non satis tegeretur corporis et sanguinis dominici mysterium.* Diversum autem ab his pallium erat, quo extra Missarum solemnia altare cooperitum fuisse discimus ex libro X, capite 15, ubi Justina palla at-

taris *operta* memoratur, eo tempore quo homines furibundi, Pictavense ingressi monasterium, abbatissam rapere conabantur. Porro Gregorii locum, quem mox laudavimus, paulo aliter exhibent editi, ubi pro *mysterium vox ministerium* habetur, quasi in ea turre quæ a diacono afferri solebat, nihil aliud fuisset, quam vasa et alia ad celebrandam Missam necessaria. Sed nostram lectionem alteri præferendam esse suadet, præter argumenta quæ in notis ad hunc locum protulimus, omnium omnino manuscriptorum codicum auctoritas. Et quidem aptissima est ad illustrandum concilii primi Arausicani canonem 22, qui adeo virorum eruditorum ingenia torsit. Cum enim ibi præcipitur, *cum capsu et calicem esse offerendum, et admixtione Eucharistiæ consecrandum*, nihil aliud voluere Patres, quam ut post oblatam Deo capsam, in qua panis, et calicem in quo vinum continebatur, in calicem immittatur particula Eucharistiæ ex sacrario in turri allatæ, ut exponit noster Mabillonius in Commentario ad Ordinem romanum, parag. 20.

45. Facta itaque panis et vini oblatione, qui erant ab Ecclesiæ communionem segregati egredi cogebantur. Cum nempe Theodebertus rex apud Treviros in ecclesiam accessisset, in Vitis Patrum, capite 17, Nicetius, urbis illius episcopus, qui sacra faciebat, post lectas sacras lectiones, oblataque munera super altare Dei, regem interpellavit, professus se Missarum solemniam non consummaturum, nisi excommunicati, quos in suo comitatu habebat, prius ab ecclesia recederent. Cautinus tamen episcopus Arvernorum libro X Historiæ, cap. 8, Eulalio excommunicato *permisit cum cæteris spectare Missarum solemniam*. At illi, quos Nicetius expelli volebat, in suis criminibus contumaces erant; Eulalius vero pedibus episcopi obvolutus protestabatur se inauditum et immeritum a communionem suspensum fuisse: unde et postea communionem recepit, reservata Dei iudicio criminis occulti punitione, si vere, ut rumor erat, ipsum admisisset. Narrat Gregorius libro II de Miraculis sancti Martini, populum omnem, viso miraculo quod a sancto antistite patratum fuerat, erupisse in voces, *cecinsisseque hymnum Gloria in excelsis Deo*, sed cum jam tunc *munera sacra* super altare *deposita* essent, nihil inde fortasse colligi potest, nisi hunc hymnum, ob insolitum hunc favorem, a populo extra morem consuetum tunc cantatum fuisse. Nam simili gaudio perfusus Ebergisilus Coloniensis pontifex, invento sancti Mallosi corpore, *emittens vocem magnam, Gloria in excelsis Deo secum omnem clerum paratorem psallere fecit*; ut ipse Gregorius scribit libro I de Gloria Martyrum, capite 63.

46. Contestationem memorat Gregorius libro II de Miraculis sancti Martini, capite 14, in qua beati confessoris virtutum enarratio continebatur, respondetque hodiernæ nostræ præfationi. Hinc eam a se, episcopo scilicet celebrante, cantatam fuisse testatur, *quo expedito omnis populus sanctus in laudem Domini proclamavit*, uti hodieque fieri solet. Eiusdem hymni

meminit in Vitis Patrum, capite 16, ubi etiam refert *sanctum munus signo crucis superposito benedictum* fuisse, idque *juxta morem catholicum*. Quibus extremis verbis innuit Ecclesiam catholicam per totum orbem-terrarum diffusam, hanc signo crucis edito benedictionem in Eucharistiæ consecratione adhibuisse. Unde licet in aliis ritibus Ecclesiæ peculiare a se invicem nonnunquam discrepent, in ipsa tamen actione consecrationis, sicut in verbis Christi Domini recitandis, sic et in benedictionis modo erat ubique uniformitas. *Verba sacra* laudat in libro I de Gloria Martyrum, capite 87, ibique meminit *confracti corporis Dominici* ante communionem; Dominicam orationem ad *Missas decantatam* fuisse habemus in Vitis Patrum, capite 16, quam ab omnibus, etiam mulieribus, itidem *decantatam* fuisse habemus in Vitis et Miraculis sancti Martini, cap. 30; qua in re Gallicana Ecclesia, ut observavit Mabillonius, cum Græca conveniens, a Romano ritu discrepabat. Etenim, uti discimus ex epistola 67 Gregorii Magni, libro VII Indict. 11, quæ est ad Joannem episcopum Syracusanum, Dominica oratio apud Græcos ab omni populo in Ecclesia vero Romana a solo sacerdote dicebatur.

47. Confracto autem Dominici corporis sacramento, ut loquitur Gregorius noster libro I de Gloria Martyrum, capite 87, sacerdos ipse Eucharistiam sumebat, et aliis distribuebat ad edendum. Quo in loco innuere videretur, et sacerdotem ipsum et omnes astantes ex eadem hostia communicasse, nisi certum esset singulos fideles, aut certe quamplurimos, oblationem suam ad altare deferre fuisse solitos, ex qua postea communicabant. Censebantur solemniam Missarum consummata, priusquam communicatio saltem laicis distribueretur, ut ex nonnullis Gregorii locis facile colligitur. Certe Guntrannus rex, libro IX Historiæ, capite 3, *peractis solemnibus, ad altarium communicandi gratia* accessit. Et ne quis vocem *solemniium* ad alium sensum detorqueat velit, loca alia quæ omni ambiguitate carent proferimus. Unum est ex libro II de Miraculis sancti Martini, capite 47, ubi legitur: *Cumque expletis Missis populus cæpisset sacrosanctum corpus Redemptoris accipere*, etc. Ad hæc, mulier vidua, capite 65 libri de Gloria confessorum, *expletis celebratisque Missis*, accessit ad *populum salutare*. Accedebant autem omnes ad altare ad sacram communionem recipendam. Quin et ex unico calice omnes Christi sanguine potabantur, quæ erat catholicos inter et arianos differentia, ut ipse Gregorius observat libro III Historiæ, capite 31. Etenim apud arianos consuetudo fuit, *ut ad altarium venientes de alio calice reges communicent, et de alio populus minor*. Ex quo etiam loco patet, communionem sub utraque specie communiter omnibus fuisse porrectam, quamvis nonnulli unica contenti essent. Nam cum Cautinus episcopus, libro X, capite 8, Eulalio dixisset: *Sume tibi Eucharistiæ particulam, atque impone ori tuo*, ille *accepta Eucharistia communicans abscessit*. Ubi *Eucharistiæ* nomine unica species aperte designatur, quæ in plures particulas aut oblatas divisa communicandis

porrigebatur, non quidem in ore, uti hodie fit, sed **A** singuli, etiam laici, eam manu propria sumptam sibi imponere. Mulieres tamen non nuda manu, uti ex aliis monumentis discimus, accipiebant Eucharistiam, sed ex ea in velo, quod vulgo orarium appellabant, a sacerdotibus recepta, postea communicabant. Si qui vero ex astantibus essent, non excommunicati quidem, sed qui tamen, ut loquitur Hincmarus, communicare non fuissent parati, illis eulogiæ distribuebantur, id est aliquid de panibus oblatis, qui consecrati non fuerant, ut idem auctor prosequitur in Capitulis anni 852, et id in *communio- nis* tesseram. Unde cum Meroveus Chilperici filius, monasterio sancti Carilefi fugiens, ad basilicam sancti Martini accessisset, ubi tunc Gregorius sacra faciebat, *post Missas*, petiit eulogias sibi a Gregorio **B** dari. Quod cum ille facere renuisset, Meroveus se immeritum a *communione suspensum* conquestus, multa minatus est in urbem Turonensem mala se facturum, nisi episcopi *communione* mereretur. Istitis porro eulogiis successit panis, ut vocant, benedicti distributio, quæ hodieque, potissimum in ecclesiis parochialibus, Dominicis diebus fieri solet. Atque hæc sunt quæ de Missarum celebratione ex variis Gregorii locis colligere licuit, ex quibus Mabillonius, adjunctis ex aliorum auctorum compluribus testimoniis, Gallicanam liturgiam plurimum illustravit. Nos vero, ut facilius cuique pateat quisnam fuerit tunc illius ritus, specimen Missæ, quantum fas erit, integræ ex liturgiis et aliis monumentis ab eodem Mabillonio editis proferemus in appendice hujus **C** voluminis.

48. Quanta autem cum reverentia ad divina mysteria aut celebranda, aut recipienda accederent, multis in locis prodit Gregorius. Narrat in libro de Gloria Martyrum, capite 87, Epachium presbyterum divinitus fuisse punitum *quod temere quæ erat indignus agere præsumpsisset*. Eundem arguit, quod etsi post galli cantum bibisset, sacra tamen mysteria ausus fuisset celebrare: *Quod, inquit, jejunos quisque non sine metu potest terrente conscientia explicare*, et capite præcedenti, *deflenda esse et plangenda scelera* monet, cum ad altare accedendum est, *ne corpus et sanguinem Domini actu polluti potius ad iudicium sumamus, quam ut veniam consequamur*. Nequidem videri fas erat sacra munera altari imposita, quare Nicetius Lugdu- **D** nensis antistes in visu cuidam presbytero apparuisse dicitur in Vitis Patrum, capite 8, ut prohiberet, ne coopertorium, quod rarum esset, nec eo plane tege- rentur sacra mysteria, super altare poneretur. Vasa ipsa quæ ad sacrum ministerium adhibebantur, sacra passim nuncupat Gregorius, quorum varia genera pro data occasione commemorat, calices, patenas, turres, cruces, etc. Ea vero ad *humanos usus* aptare piaculum grande computabat, prævaricatorum temeritatem a Deo punitam fuisse variis miraculis comprobans. Illa autem omnia vasa non solum Gregorius, sed et cæteri ejus ævi auctores unico vocabulo *ministerium* appellabant, quandoque *ministerium*

Ministerium vero *quotidianum* appellummodo vasa, quæ Missæ celebrandæ absolute erant, id est, *patenulam parvam* et quæ Maximus presbyter in itinere consti codice Evangeliorum *in collo suspensa* defer alias calix in Missis solemnibus amplissimus sicut et patena, cum ex unico calice, ut **M** mus, omnes communicarent; et patena ea **C** ret quæ astantium oblationes omnes posset **C** sed patenulam istam cum calice secum Maximus, ut scilicet quotidie posset sacra Singulis enim diebus Missa poterat celebrari dem mulier vidua per annum integrum *quosarum solemnia celebrasse* dicitur, capite 6 Gloria Confessorum, ob id scilicet solum, cessaria ad offerendum sacrificium minis etiam ipsi interesset, ut ex capitis contextu colligitur. Binas vero Missas singulis Dominabat Severus presbyter, ex capite 50 ejusdem in duabus scilicet villis, quæ a se invicem vili- um spatio dissitæ erant. Denique ad **M** lem nem hora tertia, quam hodie nonam dic- pulum convenisse narratur in Vitis Patrum,

49. Ministros altaris, cum sacra fierent, dotos fuisse discimus ex canone 12 concilii nensis, quod anno 589 habitum est. Idem in- gorius in libro de Gloria Confessorum, capite laudat *sacerdotum ac levitarum in albis ve- minimum chorum*, qui oratorii sui dedicati- fuit. In capite 44 Historiæ, quod in aliis edi- archidiaconus *indutus alba* episcopum, ut **M** altare invitasse memoratur, ut natalis Do- lemnitatem celebraret. *Albentium* quoque **d** turba aderat beati Nicetii Lugdunensis episcopi, ex libro de Gloria Confessorum, **C** Sacerdotales vestes aliis in locis commemoramus vero in libro de Vitis Patrum, capite 8, vestes scilicet amplas, uti ibi describunt festis paschalibus sacerdotum humeris im- erat. Idipsum est vestimentum, ni fallor, **q** ctus Remigius *amphibalum album paschalem* in suo testamento, quem episcopo sibi **re** reliquit. Vestimenta autem ad sacra faciendario assumebantur, ubi peractis solemnibus **d** lebant. Etenim cum ægre ferret Guntram- Palladius Santonum episcopus, qui Gundov- hæserat, coram eo sacra faceret, ille qui **ja** nes incoeperat, in sacrarium recessit.

50. Munera fideles offerebant, ut pro **e** celebrarentur; quod inuit Gregorius in **E** Gloria Martyrum, capite 75, ubi *frigorigitici* **e** recuperasse memorantur, qui Missas in hor- cti Sigismundi celebrare, et oblationem pro- que Deo offerre curaverunt. Rem clarius libro 1 de Miraculis sancti Martini, capite 12 trogottha regina ad sancti Martini ecclesiam **e** dicitur, et *multis muneribus oblatis* **e** Missa in sancti confessoris honore *revocare* **num** offerebat quotidie ad sacrificium **per**

pro viro suo defuncto mulier vidua in libro de Gloria A Confessorum, capite 65, licet ipsa ad *communicandum* rarius accederet. Sed et diversas rerum species a fidelibus oblatas ecclesiis fuisse ex capite 2 ejusdem libri certum est, et quidem super altare, quod patet ex pluribus aliis locis. Ob decimarum vero solutiones a populis neglectas regionis excidium minatus est beatus Hospicius, in libro VI Historiæ, capite 6. Memorabilis autem est Lemovicum devotio, qui non solum semel aut iterum, aut quando liberet, munera ecclesiæ sancti Juniani offerre consueverant, verum etiam ejus veluti *tributarii* facti, ad *tributa* singulis annis statis diebus ei persolvenda sese ipsos obligaverant.

51. Ecclesiarum seu basilicarum formam et magnificentiam non in uno loco describit Gregorius. Unde intelligere licet quanta fuerit patrum nostrorum pietas, qui nec sumptibus pepercerunt nec laboribus, cum de condendis et adornandis domibus Deo sacratum actum est. Legis libri II Historiæ capita 14 et 16, in quorum priori Turonensis sancti Martini basilica, in altero *senior* ecclesia Arvernensis describitur. Marmora, picturas, aurea, argenteaque ornamenta, vela, palliola, tecta ipsa ex ære confecta, ad ornandas ecclesias adhibita fuisse passim commemorat. Duas ecclesiæ præcipuas partes fuisse ex eodem discimus, capsam (navim interpretamur) et presbyterium, sic dictum, quod ibi presbyteri stare consueverint. Nuncupatum est etiam non semel *altarium*, quod ibi altare majus existeret. Analogium in ecclesia sancti Venerandi apud Arvernos exstitisse testatur in libro de Gloria Confessorum, capite 37, quod *tribunalis* nomine alias designare videtur. Ibi episcopus concionabatur, quo etiam in loco Epistolæ et Evangelii legebantur in conventibus publicis fidelium. Analogii veteris accuratam descriptionem ex sancti Clementis ecclesia Romæ habes apud Mabilonium in Commentario prævio ad ordinem Romanum, ubi etiam ejus iconographiam repræsentat. Erant præterea ecclesiarum porticus, cryptæ, ac nonnunquam oratoria ipsis adjuncta, quæ et sua habebant altaria. Quin et plura in unica basilica oratoria nonnunquam fuisse ex multis Gregorii locis facile probaretur: lege Historiam libro V, capite 50, etc. Ecclesias vero complures, oratoria et altaria a se consecrata fuisse scribit libri X capite ultimo, sed dedicationis ecclesiæ cæremonias singulatim exponit in libro de Gloria Confessorum, capite 20, ubi oratorii sui dedicationem describit. Altaria autem consecrare absque sanctorum reliquiis nefas erat. Unde Palladius Santonensis episcopus a sancto Gregorio papa ejusmodi reliquias *poposcit*, quas in altaribus a se extractis reponeret.

52. Reliquias sanctorum appellat Gregorius, velum sepulcri alicujus sancti, aut pallium ejusdem tumulo impositum, ceram, aut oleum ex lampadibus et cereis qui ibi ardere solebant; item pulverem exinde collectum, herbulas aut flores ibi appositos, aliaque ejusmodi. Sanctorum tamen aliquot, maxime orientalium, ossa habebantur, quæ etiam *Reliquiarum* nomine idem auctor designat. Ejusmodi reliquiæ in lapide

concastro, aut in ampulla sive capsula conclusæ, in ipsa altaris structura deponerentur, quales se invenisse testatur Gregorius in fine libri decimi. *Loculum* appellat libro I de Gloria Martyrum, capite 31, partem illam altaris, in qua inclusæ ejusmodi reliquiæ. Nos hodie *Sepulcrum* nuncupamus, quod repræsentare videatur sanctorum sepulcra, super quæ antiquitus altaria erigi solebant. Nec enim olim licebat nisi super sanctorum martyrum reliquias altaria erigere. Unde in majoribus ecclesiis altare majus ut plurimum in loco edito structum erat, sub se habens cryptam sanctorum reliquiis instructam: quæ et suum altare habebat. Cryptæ vero illæ quæ supra sanctorum tumulos constructæ erant, nonnullis in locis *confessiones* nuncupatæ fuerunt, Romanæ Ecclesiæ exemplo. B Etenim *confessio sancti Petri* Romæ jam dicebatur ea Vaticani pars, in qua beatorum Apostolorum corpora requiescunt. Sic et *limina* sancti Martini, aut sancti Hilarii appellabantur eorundem sanctorum basilicæ, quod eas, uti et *limina Apostolorum* Romæ existentia peregrini invisere solerent. Legimus etiam apud Gregorium sanctorum reliquias in baptisteriis asservatas fuisse: at illa baptisteria diversa ab oratoriis censi non debent, quod ibi non solum administraretur baptismi sacramentum, sed et sacra quòque mysteria, et cursus divini celebrarentur. Reliquias sancti Sergii martyris in *sublimi parietis contra altarium in capsula reconditis* servabat Eufronius quidam Syrus in domo sua, quam apud Burdigalam in ecclesiam convertisse memoratur apud Gregorium libro VII Historiæ, capite 31. Sed et in aliis passim locis occurrunt sanctorum tumuli in ecclesiarum parietibus inclusi, seu potius in arcibus, qui intra ipsos parietes constructi erant. Nunquam vero sanctorum reliquias super altare, nisi fortasse brevissimo intervallo, deponere fas fuit, quod non nisi in earum translationibus, aut supplicationibus publicis, vix permittebatur.

53. Sanctorum tumuli palliis operiri consueverant, et cancellis includi, si magnus esset ad illos populorum concursus; ciboria etiam super ipsos extruebantur et fredæ, id est umbracula, quibus in pyramidis modum desinentibus nonnunquam crux in fastigio imposita erat, ut de tumulo sancti Juliani martyris observat Gregorius, capite 20 ejus Miraculorum. Crucis loco nonnullis inerat columba, qualis exstitisse dicitur supra beati Dionysii sepulcrum in libro I de Gloria Martyrum, capite 72. *Coronam* autem sepulcri beati Martini, quæ ejus meritum declarabat, a Chuno quodam raptam fuisse memorat libro I de Miraculis ejusdem sancti, capite 2. Hæc porro videtur fuisse sanctitatis nota, si cui tumulo pallium imponeretur. Hinc Gregorius observat, honorem debitum sancto cuidam presbytero impensum non fuisse, quod tumulus ejus alteri junctus nec ornari pallio, nec cereis illustrari propter loci angustiam potuisset. Atque hic tunc erat solemnitas canonizandi, ut hodie loquimur, alicujus sancti ritus, si ejus corpus e terra ab Episcopo levaretur, altari supponendum. Catenas autem, compedes, aliaque ejusmodi anathemata san-

piaculares hostias, ut aliis locis sæpius factum A fuisse docet idem Gregorius. Corpora vero defunctorum ablata primum, tum induta sepeliebantur, et quidem haud raro in ecclesiis: quod etiam aliis præter episcopos et principes his temporibus in Gallis permittabatur. Excommunicatorum vero et infidelium cadavera non solum ab ecclesiis, sed etiam a communibus fidelium cæmeteriis arcebantur: quin et Palladius comes, qui se ipse interemerat, *juxta Christianorum cadavera* positus non fuit. *Aquæ benedictæ* usum ad morbos abigendos, miraculis et sanctorum virorum exemplis legitimum fuisse non in uno loco probat Gregorius, qui et passim de aliis rebus sacerdotali benedictione munitis loquitur. De benedicto pane seu eulogiis, quæ sub finem Missæ distribuebantur, jam diximus. *Eulogias* quoque seu B *benedictiones* nuncupat Gregorius, quælibet munuscula a sacerdotibus in amicitia signum data vel accepta, quod essent tessera quædam communionis, et ab ipsis solerent benedici. Nefas autem erat præsentate sacerdote quidquam cibi aut potus sumere, nisi prius ab ipso benedictum fuisset, quem ritum Deus sæpius miraculis comprobari voluit, ut ex Gregorio nostro, aliisque antiquis auctoribus discimus. De crucis signi efficacia et virtutibus tot sunt testimonia quot fere pagina.

57. Multa item habet Gregorius de Sacramentorum administratione. Quo ritu Eucharistiæ sacramentum distribueretur jam supra diximus. Ipsum vero in turri tunc temporis asservatum fuisse in sacario, unde ad altare afferri consueverat jam superius observavimus ex capite 86 libri de Gloria Martyrum nostræ editionis. Huic rei, præter Fortunati locum de turri a Felice episcopo fabricata, suffragatur *benedictio turris*, quam in appendice hujus voluminis habes ex veteri Sacramentario descriptam. Chlotarii regis, cum ad sancti Martini sepulcrum accessit, pœnitentiam describit Gregorius in Historiæ libris. Quidam vero in vita sancti Nicetii Lugdunensis, cum morti esset proximus, pœnitentiam a presbytero fusis lacrymis efflagitasse dicitur. Et alibi hominem memorat Gregorius, qui morte puniendus pœnitentiam a sacerdote petiit, clam quidem, quod forte jam tunc temporis reos extremo supplicio afficiendos a pœnitentia leges civiles arcerent. Nec desunt apud nostrum auctorem indulgentiarum exempla. Nam D Victor episcopus, qui a communione fuerat suspensus ob reos temere reconciliatos, ante præstitutum tempus, regis intercessione communioni restitutus est. Sic et in Synodo Metensi, Basina et Chrodiensis, ob scelera excommunicatæ, rogante Childeberto a Concilii patribus, absolutæ fuerunt. Baptismo conferendo tempora designata indicat Gregorius, commemorans Guntramni querelas adversus eos qui Chlotarii II baptismum iterum atque iterum distulerant. Ejus vero, et quidem in sanctissimæ Trinitatis nomine unitatem sæpius propugnavit. Per immersionem, saltem in Hispaniis tunc datum fuisse ex eodem colligimus, qui et nomina in baptismo imposita frequenter retulit. Chrismatis benedictionem ab episcopis factam non semel laudat, sicut et chrismationem, quæ ad recipiendos in Ecclesiam redeuntes hæreticos adhibebatur. Laudat etiam illos, qui *crucis vexillo consignati* fidem suam operibus approbant; et Chlodoveum regem a Remigio Francorum apostolo non baptizatum modo, sed et *sacro chrismate cum signaculo crucis Christi* fuisse delibutum attestatur. Inter episcopalia munia quæ Promoto Dunensi male ordinato episcopo interdiciunt Patres Concilii IV Parisiensis, recensetur *infantium confirmatio*. Idem Gregorius Exorcismorum in dæmones vim non semel exponit. Tonsuratos, lectores, ostiarios, ceroferarios, subdiaconos aliosque superiores clericorum gradus, cum sese offert occasio, commemorat: *interstitia* autem, quæ ad eos rite suscipiendos servari deberent, supra ex Catonis presbyteri verbis exposuimus. Episcoporum vero ordinationes Dominicis diebus fuisse celebratas non semel innuit. *Ægrotorum unctiones* passim laudat. Certe lib. I capite 41, Artemius legatus Arvernos transiens, cum in febrim incidisset, a Nepotiano episcopo visitatus, et *oleo sancto perunctus* sanitatem recepit. Matrimonia vero cum benedictione sacerdotali contracta fuisse patet ex Chilperici regis adversus Prætextatum episcopum querela, libro V Historiæ, capite 19, ubi rex illi *exprobrat* manifestam canonum violationem, quod *Meroveum* cum patris illius relicta matrimonio conjunxisset. Cæterum Gregorius aliis in locis non semel nuptias incestuosas, mulieresque superinductas, etiam in viris principibus episcopali libertate damnat.

58. Censurarum ecclesiasticarum exempla non desunt in Gregorii libris. Aliquod irregularitatis oblenitatis defectum incurrendæ vestigium invenit Thomassinus in Gregorii facto, Historiæ libro VII capite 10, relato, ubi ille scripsisse se memorat gratiam furum, qui sancti Martini basilicam *infra* rant, regem commonens eos fures a clericis, ad eam causa hæc pertinebat, non fuisse accusatos. Quod se fecisse ait pius antistes veritum, ne homines illius causa morerentur, qui vivens in corpore pro perditorum viti sæpius deprecatus fuerat. Opprobrio magno se fore obnoxium existimavit presbyter quidam in capite 73 libri I de Gloria Martyrum memoratus, si per *suam accusationem* fur morti fuerit addictus. Hunc enim rapti equi accusaverat ille sacerdos: unde nullum lapidem non movit, ut reum a morte eriperet. Quod cum judex facere renuisset, condemnati salutem beati Quintini meritis a Deo impetravit. In libro VI Historiæ, capite 8, Ursicinus Caturcensis episcopus ab ordine suscepto suspensus est, quod Gundovaldo Ballomeri publice adhæsisset. Prohibitum quippe ei fuit, ne toto triennio *missas celebrare, clericos ordinare, ecclesiasque et chrisma benedicere*, etc., auderet. Ecclesiastica sepultura privatus fuit Palladius, qui sibi ipsi violentas manus attulerat, ut jam observavimus. Interdictum vero in Pictonum urbem sese inflicturum minitatus est Meroveus ejusdem urbis antistes, nisi Chrodiensis a

men spernenda habet de aliarum nationum rebus gestis, quæ exinde etiam illarum gentium propriæ historiæ scriptores mutuati sunt. Ipse nobis, ut rem exemplis probemus, Burgundionum et Thuringorum fortunam descripsit; Wisigothorum in Septimania et in Hispania regum seriem ab eo accepimus. Non pauca etiam de Ostrogothorum et Langobardorum rebus gestis narrat, occasione expeditionum, quas reges nostri in Italianam adversus eos suscepere. Unde etiam occasionem accepit de imperatoribus Græcis disserendi, qui titubantem in Italia suam potestatem confirmare ac reparare Francorum auxilio sæpius conati sunt. Hinc variæ legationes e Græcia in Gallias, et ex Gallias in Græciam, quas Gregorius passim commemorat. Ea quæ de Chunis, Saxonibus, Bajoariis, aliisque Germaniæ populis habet, non vacat recensere. Adde etiam quæ de extremorum temporum Romani in Occidente imperii aut tyrannis aut imperatoribus, vel certe de eorumdem militiæ præfectis, ex Orosio aliisque auctoribus retulit, quibus et nonnulla intermiscuit, quæ aut ex traditione acceperat, aut ex auctoribus modo ignotis. Idem fecit in narratione quam ex Eusebii sive Hieronymi Chronico et Orosii historia potissimum concinnavit de iis rebus, quæ a mundi conditione ad sæculum quintum contigerunt. Variorum opiniones de maris Rubri transitu recenset in libro I Historiæ, capite 10, ubi et peregrinos laudat, qui monasteria Ægypti perlustraverant. Tum loquitur de priscis nationibus: *Ne videamur*, inquit capite 16, *unius tantum Hebrææ gentis habere notitiam, reliqua regna*, etc. Enumerat antiquarum gentium reges, qui ante Christi adventum imperarunt. Paulo fusius exponit ea quæ post Christum natum contigerunt: persecutiones adversus Ecclesiam recenset, nonnullaque de Galliarum statu habet, unde discimus quæ fuerint Ecclesiæ in his partibus primordia, aut saltem quæ tunc invaluerit, cum Gregorius viveret, ea de re opinio.

61. Nonnulli ex ejus scriptis inferri posse putant duplicem tunc in Gallias fuisse traditionem de primis Ecclesiæ Gallicanæ apostolis, quorum alii missionem ad ipsorum Apostolorum ætatem revocare conarentur; alii vero ad Decii, aut certe Marci Aurelii tempora. Quin et Gregorium quod non satis ea in re sibi constiterit accusant, quippe qui priorem sententiam in Miraculorum libris, posteriorem in Historia amplexus sit. Verum licet has questiones, quæ tam acriter nostris temporibus agitatae fuerunt de sanctorum missionibus, retractare animus non sit, utpote quas extra nostrum institutum esse censemus; id tamen affirmare ausim, nusquam cum sese de istis missionibus scribendi obtulit occasio, Gregorium sibi contrarium existisse; fallique eos qui illum existimant ita de Martyribus Lugdunensibus, aut de septem episcopis, quos sub Decio adventasse scripsit, locutum fuisse, ut ante illos aut martyres, aut alios verbi divini præcones, in Gallias advenisse negaverit. Non enim, ut scite observavit summæ eruditionis vir Jacobus Sirmoudus, in hac hæresi fuit Grego-

rius, ut episcopos in Gallia his septem antiquiores nullos fuisse existimaret: quod quidem ex ipsis ejus verbis certum est. In Gallias, inquit, libro I, capite 26, ubi de Antonini persecutione, *multi pro Christi nomine sunt per martyrium coronati*, cum capite 28 sub Decio... *Hujus tempore septem viri episcopi ordinati ad prædicandum in Gallias missi sunt*, etc. Non itaque dicit, primum tunc, ut antea Severus: ulpicius scripserat, visa fuisse in Galliis martyria; non excludit alios verbi divini præcones, qui ante septem illos episcopos Evangelium in Galliis disseminaverint; nec proinde sibi ipsi contradixit, cum Eutropium a sancto Clemente missum fuisse in libro de Gloria Martyrum, capite 56, scripsit. Immo et sibi ipsi constat de illis septem episcopis in libro de Gloria Confessorum scribens, ubi, capite 4, de sancto Gatiano ait, *quem a Romanis episcopis transmissum, etc.*, cognovimus; capite 27, *Martialis a Romanis missus episcopis*; et capite 30, *Stremonius, et ipse a Romanis episcopis cum Gatiano et reliquis, quos memoravimus, est directus*. Nec opponere juvat Saturninum, capite 48 libri I de Gloria Martyrum, dictum fuisse *ab Apostolorum discipulis ordinatum*: cum Apostolorum discipulos potuerit appellare eos, qui Romæ fidem ab Apostolis disseminatam profitebantur. Sic et de Ursino Biturigum apostolo loquitur capite 80 de Gloria Confessorum, quem tamen septem episcoporum discipulum fuisse innuit libro I Historiæ, capite 29, quanquam nonnulli censeant hic alium ab Ursino designari, Senicianum scilicet, qui secundus in Biturigensium episcoporum catalogo recensetur. Et quidem Gregorius loco laudato ait post Ursini mortem christianam fidem apud Bituriges defecisse: quod post septem episcoporum discipuli mortem fieri vix potuit, desinente tertio sæculo. Si quidem ipse Gregorius testis est, tunc temporis Ecclesiam *mirro opere compositam a fidelibus ea in urbe edificatam* fuisse. Cæterum Gregorius de aliorum quoque sanctorum miraculis passim scripsit, ut de Timotheo et Apollinari Rheiensibus, Memmio Catalaunensi, Valerio Conserannensi, aliisque nonnullis: at tacuit eorum missiones, quod nihil de illis, ut conjicere est, compertum haberet.

62. Porro etsi ea quæ retulimus, satis superque sufficiant ad comprobendam Gregorii operum utilitatem, cum tamen quidam, etiam eruditi viri, nonnulla in his reprehendere soleant; ea paucis discutere visum est, ut patet illa non esse tanti momenti, quæ tam eximii viri auctoritatem elevare valeant, aut pios ac eruditos lectores ab ejus operum lectione avocare. Hæc sunt quæ Gregorio exprobrant. Illum aiunt stylo ita rustico scripsisse, ut absque fastidio vix legi possit; apocrypha veterum scripta ab ipso nonnunquam fuisse laudata; immo non solum incerta pro certis, sed et falsa ab eo data interdum fuisse pro veris, eumque in aliquot errores impigisse; denique tantæ fuisse simplicitatis et credulitatis, ut quævis promiscua facta pro miraculis haberet. At styli rusticitas non Gregorii, sed ejus ætatis vitium fuit.

Eo enim tempore, post varias clades, quas sub re-
 petitis toties barbarorum incursionibus Galliæ per-
 pessæ fuerant, adeo incultæ jacebant litteræ, ut ne-
 mo inveniretur, qui res gestis litteris commendare
 valeret, ut ipse Gregorius testatur in prologo Histo-
 riæ: aut certe, si quis eas politici stylo describere
 conatus fuisset, inutilis fuisset ejus scriptio, utpote
 quam plerique non intellexissent, ut idem Gregorius
 non semel profitetur. Quæ etiam causa fuit ut leges
 et ipsa regum nostrorum diplomata eodem prorsus
 stylo rustico conderentur. Unde ut genio sui tempo-
 ris obsequeretur Gregorius, non raro accusandi casus
 pro ablativis absolutis sciens prudensque adhibuit.
 Non fuit itaque Gregorio peculiaris ista locutionis
 barbaries, quam in aliis quoque ejus ævi sinceris mo-
 numentis deprehendere quivis facile poterit. Cæte-
 rum etsi Gregorius, ut erat vir summæ modestiæ et
 humilitatis, passim sese linguæ latinæ imperitum et
 hominem rudem profiteatur; non tamen adeo ignarus
 fuisse censendus est, ut nulla litterarum scientia fue-
 rit instructus: cum e contrario illum in veterum au-
 ctorum lectione maxime versatum fuisse colligi possit
 ex variis eorum locis, quos interdum narrationi suæ
 intermiscuit. Vocum etiam Græcorum se notitiam
 aliquam habuisse innuit, dum Latinorum voces ex ety-
 mologiis exponit. Testis quoque Fortunatus, cui sane
 probe notus erat, hanc in rem adduci potest, qui
 ejus eloquentiam et eruditionem passim laudat. Et
 sane quantumlibet simplici sermone scripserit Gre-
 gorius, res tamen gestas, nescio qua ingenuitate et
 nativa eloquentia describit, ut nec injucunda sit ejus
 narratio, nec fastidiosa.

63. Falsum tamen aliquando fuisse Gregorium in-
 ficiari nolim. Hæc enim est sacrorum codicum sin-
 gularis prærogativa, ut soli errati immunes sint.
 Apocrypha secutus est nonnunquam Gregorius, falsis
 usus est monumentis, fateor. Computationes tempo-
 rum non satis constantes adhibuit. Sed hæc omnia
 ejus operum utilitati vix quidquam detrahunt: cum
 pertineant potissimum ad veteres Historias, quas ex
 aliis auctoribus deprompsit, proindeque facile ex
 aliis monumentis emendari possint. Unde nostræ
 gentis Historiæ, quæ potissima est ejus operum uti-
 litas, sive ecclesiasticæ, sive civili, maxime quæ prop-
 tius ad Gregorii ætatem pertinet, ejusmodi errata
 non efficiunt. Visa enim a se, ut plurimum, vel au-
 dita scripsit, quibus in referendis eum mala unquam
 fide usum fuisse nemo dixerit.

64. At, inquires, ita credulus erat Gregorius ac sim-
 plex, ut quidvis absque delectu suis scriptis videatur
 inseruisse, et omnia fere eventa miraculis ascrip-
 sisse. Verum etsi nolim inficiari, Gregorium forte
 in credendis miraculis aliquando fuisse faciliorem,
 cum tamen certum sit ex aliis ejus ævi auctoribus
 tunc temporis multa miracula contigisse, non ob id
 solummodo quod miracula sunt, ea esse rejicienda
 censuerim, nisi aliqua ratio gravis id suadeat. Hac in
 re sequenda videtur sancti Augustini regula, qui
 cum multa circumferri miracula apud vulgus acce-

piisset, quæ a viris piis referri solebant: *Ma-*
 inquit, *fateri res illas esse altiores, quam ut*
possent attingi, quam temere definire illa esse
miracula, aut ab homine nimis credulo effecta. I-
 culorum enim operatio veræ Ecclesiæ tessera est
 illam ab hæreticorum sectis distinctam semper I
 Patres et Ecclesiæ Doctores omnium temporum
 seruerunt. Ex quo enim Dominus noster in Eva-
 lio pollicitus est, eos qui in ipsum credituri es
 majora et plura, quam quæ ipse fecisset, editi
 in Ecclesia non defuere, quoties illa vel ad in-
 lium conversionem, vel ad fidelium in recta fide
 firmationem necessaria fuerunt. Petrus in Actis
 stolorum se hanc potestatem habuisse professu-
 cum petenti paralytico eleemosynam respondi-
 quidem argentum non habere, sed *quod habeo*
 quit, *hoc tibi do; in nomine Christi surge et am-*
 Et quidem vel sola ejus corporis umbra morbo
 rabat. Pauli miracula taceo; sed eo teste, hæc
 tia ab Apostolis ad fideles transiit, quorum alii
 nera linguarum, aliis gratiam curationum, aliis
 charismatum dona concessa fuisse scribit. Ign
 Apostolorum discipulus, cum martyrio proximu-
 set, verebatur ne ipsi, sicut aliis sanctis contig-
 bestiæ miraculo mansuefactæ parcerent. Jus
 ethnicis exprobrat magorum et incantatorum i-
 tentiam, cum econtrario Christiani sola Jesu C.
 nominis invocatione nihil non possent efficere.
 clara omnino ea de re habet Irenæus, qui sæcul
 cundo floruit, et initio tertii passus est. Hic in lii
 Adversus hæreses, capite 57, non unum aut
 rum, aut certe plura a Christianis facta miracu-
 censet: sed hanc ipsam Ecclesiæ catholicæ esse
 rogativam probat, ut cum hæreticorum sectæ
 præstigiis nihil possent, nisi forte incautis d
 inferre, fideles miraculis, et certissimis, et fre-
 tissimis, fidem suam approbarent; ita ut sæpi-
 apud eos claudi gressum, cæci visum, surdi au-
 immo et mortui vitam fidelium precibus fuerint
 secuti. Quos quidem homines a morte excitatos
 postea inter ceteros mortales vixisse observat
 sequenti, ne forte tanta miracula præstigiis
 mines attribuere auderent. Ejusdem rei testi-
 sæculo tertio omni exceptione major Cyprianus
 thaginiensium antistes et Christi martyr, qui h
 gumentum non semel, sed potissimum in libri
 Idolorum vanitate et ad Demetrianum pertrac-
 Omitto Eusebium, Lactantium et alios, qui su-
 culi tertii finem, et quarti initium vixerunt. E
 virtus post datam Ecclesiæ pacem perseverav-
 testes sunt Hieronymus, Rufinus, Sulpicius Sev-
 et alii, qui patrum et aliorum sanctorum vitas d
 pserunt. Idem testantur Paulinus, Theodoritus
 Græcos patres vix ulli eruditione secundus, q
 brum ea de re singularem sub religiosæ Hi-
 titulo edidit. Plurima miracula suo tempore
 narrat Augustinus, potissimum in libris de Ci-
 Dei. Sanctorum Gervasii et Protasii ab Aml
 inventorum tot fuerunt miraculorum præcones,

corum temporum scriptores, Ambrosius ipse, Paulinus, Augustinus, Gaudentius, etc. Haud minus celebrata fuere sancti Stephani recens inventi miracula, de quibus libri duo inter Augustini opera habentur. Victor Vitensis paulo post miracula descripsit, quæ durante Wandalorum in Africa persecutione a catholicis edita fuerunt. Basilius Seleuciæ episcopus circa idem tempus libros duos de miraculis sanctæ Theclæ composuit. Hæc de sæculis quæ Gregorium nostrum præcesserunt. Non minus autem sæculo sexto, quo vixit Gregorius, frequentia fuisse infra probabimus. Nam de sequentibus temporibus agere ad nostrum non spectat institutum; et qui ea de re plura cupiunt, habent Miraculorum libros integros, quos in Vitarum sanctorum collectionibus consulant.

65. At ex his quæ protulimus jam perspicuum est, nemini auctori ecclesiastico veri posse vitio, quod miracula passim suis operibus inseruerit, aut certe de Miraculis sanctorum ediderit libros singulares. Proindeque Gregorium eo ipso haudquaquam aspernandum esse, quod miracula passim in suis libris enarraverit. Nec dicat aliquis miracula a Deo Opt. Max. fuisse edita, cum necessaria ad fidem gentibus approbandam fuerunt, id vero Gregorii temporibus applicari non posse. Nunquam enim miracula magis necessaria videntur fuisse sive ad infidelium conversionem procurandam, sive ad fideles in vera fide confirmandos, quam sæculo quinto labente, ac toto sæculo sexto, quo Gregorius noster scripsit. Tunc enim barbaræ nationes ita Europam infecerant, ut nulla ferme regio esset, in qua illi non dominarentur. Hi autem erant aut ethnici, aut certe ita ariana hæresi infecti, ut nomine tenus Christiani, plerasque paganorum superstitiones simul cum falsis dogmatibus retinerent: omnes vero ita feri ac barbari, ut frustra quisquam eis veram religionem rationibus ac sacræ Scripturæ auctoritate persuadere conatus fuisset. Opus itaque miraculis erat, utpote quod hæc sola esset eos convincendi ratio. Certe quandiu Chlodoveus, primus gentis nostræ regum christianus, rebus usus est prosperis, de religione mutanda ne quidem cogitare voluit. At constitutus in extremo prælii discrimine, cum non sine miraculo et tantis periculis ereptus fuisset, fidem ultro suscepit. Sic movit Totilam Gothorum in Italia regem sancti patris Benedicti miraculum coram eo editum, quem antea nec sacerdotum auctoritas, nec miserorum infortunia ad commiserationem flectere unquam poterant. Non minus indigebant miraculis fideles idiotæ, qui ab hæreticis variis extorsionibus oppressi, immo et aliquando suppliciiis torti, aut illecebris allecti, ad religionem mutandam incitabantur. Suberat et alia sæculo sexto edendorum miraculorum peculiaris causa, nempe quorundam error negantium resurrectionem mortuorum: cui errori potissimum refellendo Gregorius Magnus libros dialogorum de Virtutibus et Miraculis Italiæ sanctorum composuit.

66. Sed et habemus viros eorum temporum illustres et omni exceptione majores, qui testati sunt

frequentia tunc contigisse miracula. De miraculis sanctorum Italiæ libros quatuor dialogorum edidit Gregorius Magnus. Idem præstitit Victor Vitensis episcopus in libris de persecutione Wandalica, ubi narrat ea quæ Deus in Africa ostendit, in fidei catholicæ confirmationem. In Galliis, præter sanctorum Vitas, quæ ab auctoribus gravibus et æqualibus scriptæ sunt, testes habemus quæ nemo unquam absque temeritatis nota audeat refragari. In primis complures episcopos sanctitate et eruditione celeberrimos, inter quos eminebant Avitus Viennensis, Stephanus Lugdunensis, et Æonius Arelatensis metropolitani, qui cum Arianos in collatione coram Burgundionum rege habita, rationibus ac Scripturæ testimoniis pervicissent, fidem quoque suam miraculis approbare polliciti sunt, si Ariani eis assentire vellet: *Si rationes nostræ, inquit Avitus omnium nomine ad regem Gundobaldum, qui collationi præsens intererat, non possunt illos convincere, non dubito quin Deus fidem nostram miraculo confirmet. Jubeat sublimitas vestra, ut tam illi quam nos eamus ad sepulcrum hominis Dei justî, et interrogemus illum de nostra fide; similiter et Bonifacius de sua: et Dominus pronuntiabit per os servi sui in quibus complacet.* Sic illi viri sancti adeo in Deum fidentes erant, quod se eam fidem habere scirent, quæ etiam montes transferre posset, cum id Dei causa exigeret. Sed et iidem antistites se hanc collationem suscepisse innunt exemplo beatissimi Remigii Francorum apostoli, qui fidem catholicam tunc temporis apud eam gentem infinitis propemodum prodigiis confirmabat. *Providente, inquit, Domino Ecclesiæ suæ, et inspirante pro salute totius gentis cor domni Remigii, qui ubique altaria destruebat idolorum, et veram fidem potenter cum multitudine signorum amplificabat, etc.* Ejusdem sancti Remigii et sancti Medardi miracula ob oculos Chlotsindæ ponit sanctus Nicetius Trevirorum antistes, illam adhortans, ut ea Alboino Langobardorum regi viro suo narret, quibus Chlodovei exemplo, ad fidem suscipiendam moveri possit. *Quid de domno Remigio et domno Medardo episcopis, quos tu, credo, vidisti? non possumus tanta exponere, quanta mirabilia per illos Deum videmus facere.* De miraculis ad sanctorum sepulcra tunc temporis frequentibus prosequitur sanctus antistes his verbis: *Ubi tanta hodie, inquit, mirabilia apparent, quantum nec dicere verbis valeo.* Statimque subjungit, similia in hæreticorum Ecclesiis non fieri, quod aliam ab illis sanctis qui miracula edebant, fidem profiterentur. Quanta vero securitate de tot tantorumque miraculorum veritate et certitudine locutus fuerit Nicetius, ex eo patet, quod regem ipsum Alboinum provocandum esse scribat, ut aliquot e suis fidos homines ad Beati Martini sepulcrum transmittat, rei veritatem per sese exploraturos. *Mittat, inquit, ad domnum Martinum per festivitatem suam... ubi cæcos hodie illuminari... conspicimus, ubi surdos auditum et mutos sanitatem recipere. Nam quid dicam de leprosis aut de aliis quam plurimis? qui quacumque debilitate percussi sint, ibi-*

dem per singulos alii et alii sanantur. Misit ad Aethiopicam hanc festivitatem Theodemirus rex arianus, quem Gregorius Chararicum appellat, et tantis miraculis permotus fidem suscepit cum tota Suevorum gente, cui tum in Gallæcia imperabat. His adde alios testes eruditione et sanctitate illustres, Fortunatum, qui multas sanctorum Vitas scripsit; Cyprianum Tolonensem episcopum in Vita sancti Cæsarii, Hilarium Arelatensem, Eucherium, Dynamium patricium, virum natalibus, dignitate et Gregorii magni testimonio illustrem, beatum Audoenum in Vita sancti Eligii, Jonam monachum et alios, qui tunc temporis ediderunt sanctorum Vitas, quas ex miraculorum narrationibus fere integras contexuerunt.

67. Nemo itaque inficiari potest, Gregorii nostri temporibus miracula frequenter ad sanctorum sepulcra contigisse, idque non vulgi solum opinione, aut muliercularum relatu creditum, sed et virorum eruditorum, ac sanctorum episcoporum auctoritate receptum fuisse, qui ejusmodi miraculorum certitudine fidem nostram approbati et hæreticorum errores argui posse censebant. Certum est etiam ea miracula adeo certa et evidentiâ fuisse, ut ne quidem hæretici illa in dubium revocare ausi fuerint, aut ullis cavillationibus potuerint ea unquam obscurare. Quo factum est, ut plerique ejurata hæresi fidem catholicam susceperint, et quidem non vulgares homines, non unus vel pauci viri obscuri aut nullius nominis, sed ipsi reges, et integræ nationes: quales fuere Franci, Burgundiones, Suevoi, Wisigothi, Angli, Langobardi, etc. Unde nemini mirum videri debet, si Gregorius, qui promovendæ orthodoxæ fidei desiderio fervebat, ardebatque summa erga sanctos Dei amicos devotione, colligendis miraculis plurimum tribuerit, quæ tunc temporis esse videbat efficacia ad fidem hæreticis insinuandam, et ad emendandos fidelium mores utilissima. Ea vero quæ a Gregorio narrantur miracula, ne quidem ob suam multitudinem in dubium revocari possunt. De plerisque enim sanctis unicum solummodo aut alterum miraculum narrat: qua in re parcior fuit illis, qui ejusmodi sanctorum Vitas descripserunt, quas ut plurimum, ut mox dicebam, ex solis miraculis contexuere. Plura quidem de sancto Martino habet, aut de sancto Juliano. At modo sancti Nicetii locum laudavimus, satis attestantis, multo plura miracula ad sancti Martini sepulcrum contigisse, quam quæ a nostro Gregorio referuntur. Ea vero quæ scripsit, apprime noverat, vel quod sibi ipsi contigissent, vel quod ea ab aliis accepisset. Miracula quæ in seipso facta fatetur, quis falsa fuisse dixerit? Non enim ita fallax ac perditæ mentis fuisse dici potest Gregorius, ut falsa pro veris obtrudere ex industria voluerit; aut ita bardus, ut ægrum se reputaverit sanus, aut ad sanctorum cineres cœlitus sanatum non æger. Idem dicendum de plerisque aliis ægrotis, præsertim viris gravibus et probe notis, qui sese sanctorum meritis sanatos aut palam coram omnibus, aut certe ipsimet Gregorio confessi sunt. Unum est, fateor, in quo plus

æquo credulus fuit, in iis scilicet credendis, antiquis scripta inveniebat, aut certe acceptis vetustis traditionibus. Sed ista nec ejus boni officium, nec adversus ea quæ a se visa aut refert, ullum præjudicium generare valent contrario animi ejus candorem et ingenuitatem improbant.

68. At quot et quanta, inquis, minutiora miraculis deputat Gregorius, quæ naturalem causam efficientiam nequaquam superant. Verum eorum pietate præstantium iudoles ac religio, rationum cœlesti efficaciam, sanctorumque in sioni tribuant ea, quæ alioqui naturæ virtute excedunt. Ita comparatus fuit Cyprianus, Iulianus, ita Theodoritus, et alii magni viri superius commemoravimus. Simplex itaque Gregorius, sed eo sensu, quod sine fuco et aperta mente et corde sincero veritatem simpliciter depromserit. Atque ea Gregorii laudum non contumelia, inquit Sirmondus Hilduinum hendens, qui Gregorium *miræ simplicitatis vir* appellavit, cum Hilduinus ipse, si hæc vox in partem vertatur, multum Gregorio simplicior

69. Haud enim putandum est miracula quæ vulgo circumferebantur a Gregorio statim que delectu aut examine admitta fuisse, cum Deum passim invocet veritatis eorum, quæ in suis enarrat, testem. Quin et res ab aliis relicte sic credebat, ut ipse testatur libro I Miraculorum capite 5. Audierat quippe sæpius oleum ante in monasterio Pictavensi ita excreverit fuisse, ut licet vasa exinde plena efferrentur quam tamen decresceret. Sed ad id credendum quam adduci potuit, quin prius rei veritate oculis unius horæ spatio exploravisset. Palli venerabilis crux Jerosolymis involuta diu fuerat accepisse jactitabat quidam: sed ei non Gregorius, priusquam rem miraculis certis ostendatam fuisse advertisset. Cum vero res get aliis acceperat, homines illos nominat, qui tulerant, ne incerta pro certis ingerere videtur. Quin et aliquando sacramento ejusmodi confirmari volebat, aut multos adhibebat, re ratae testes, ne forte illudere piæ simplicitati a nonnullis crederetur, ut ipse habet de Miraculis sancti Martini, capite 52, et passim in locis insinuat.

70. Erunt fortasse nonnulli, qui Gregorii ut aiunt, simplicitati tribuant, quod passim rem sanctorum tumulis collectum, pannos quando impõsitos, flores aut herbulas ibi fidelibus sparsas, aut parietibus affixas, oleum in pedibus ibidem ardentibus detractum, aquas ex fontibus aut puteis haustas, aut alia ejusmodi Sanctorum reliquias computaverit. Verum in jectio evanescent, cum cordatus lector similium auctorumque gravissimorum operibus eorum passim occurrere animadvertet. Hujus enim multitudinis testes sunt Hieronymus, Augustinus,

Leo et Gregorius, uterque Magnus ac pontifex A aliquot solummodo fragmenta supersunt. Hunc porro commentarium Romæ asservari aliquandiu persuasum habuimus, acceptis exinde litteris in Vaticana bibliotheca haberi manuscriptum codicem ex monasterio Fontis Avellani, qui *Florentii Georgii et Gregorii commentarius in psalmos* inscriberetur. Sed re a nostro Stephanotio, Congregationis nostræ in curia Romana procuratore generali, accuratius inquisita, hic deprehendit, et titulum hunc manu recenti fuisse codici ascriptum, et in ipso Commentario passim auctores laudari, qui nostro Gregorio ætate posteriores fuerunt, quales sunt Aymo et Remigius. Denique vulgata psalmoreum versione utitur hujus commentarii auctor, quam Gregorius in laudandis passim psalmis adhibere non solet. Immo in Gregoriani Commentarii, quem modo laudabamus, præfatione tituli psalmoreum referuntur omnes juxta LXX interpretum versionem. Fucum fecit ei qui Gregorii nomen codici illi præfixit, præfationis Gregorianæ in psalmoreum titulos fragmentum, quod commentarii auctor simul cum aliis Patrum præfationibus operi suo præmisit. Quod quidem fragmentum a pio et erudito viro Thomasio ex ipso codice descriptum post libros de sanctorum Miraculis proferemus, cum duobus commentarii fragmentis a Mabillonio editis.

Unum denique circa Gregorii libros de Miraculorum observari velim, quod scilicet ea solum miracula retulerit, quæ ab aliis auctoribus non erant. Unde mirum non est, si quando nissis celebrioribus sanctorum gestis, obscuram facta commemorat. Hinc etiam patet, quam fecerint nonnulli, qui res aliquot sanctorum in dubium revocarunt ob id solum, quod a rio non memorentur : cum, ut ipse testatur, ejus institutum fuisset de ejusmodi rebus diserte. Quod vero tale fuerit ejus consilium, ipso te discimus ex præmio ejus generali ad istos : *Aliqua, inquit, de sanctorum miraculis, quæ us latuerunt, pandere desiderans, etc.* Sed magis in libro de Gloria Confessorum, quem omnium ultimum recognovit, capite 45 : *licet jam diximus in prologo libri hujus ut ea tantum scriberemus, eis post obitum.... operari dignatus est : tamen te absurdum duci, si de illorum vita memoremus, de quibus nulla cognovimus esse conscripta.* Non scripsit de sanctorum gestis, quæ aliunde rant, aut quorum Vitæ habebantur. Sed jam ad secundam præfationis nostræ partem undum.

— 72. Nulla ferme est in contexendo Gregorii in catalogo difficultas, cum ea non solum passim suis libris recensuerit, sed et singillatim enumerat in fine libri decimi Historiæ Francicæ : *inquit, libros Historiarum, septem Miraculorum, unum de Vitis Patrum scripsi. In Psalterii tractatu librum unum commentatus sum ; de cursibus Ecclesiasticis unum librum condidi.* Quid vero um septem miraculorum nomine intelligat, ipse in prologo libri de Gloria Confessorum exponit *primo libello inseruimus aliqua de miraculis i ac sanctorum apostolorum, reliquorumque rum, quæ hactenus latuerunt, etc. In secundo us de virtutibus sancti Juliani Martyris. Quatuor libellos de virtutibus sancti Martini, septimum vnamdam Religiosorum, seu, ut plerique manucodices habent, Feliciosorum vita ; octavum scribimus de Miraculis Confessorum.* De his libris difficultas. Quem enim secundo loco vitam *Religiosorum* seu *Feliciosorum* appellat, is est qui in fine dicitur liber de Vitis Patrum. Hi omnes præter librum de cursibus ecclesiasticis, qui o interiit ; et commentarium in psalmos, cujus

73. Laudat præterea Gregorius libro II Historiæ, capite 22, Apollinaris Sidonii librum de Missis, cui ipse præfationem se adjunxisse ait ; sed illud opus solo nomine tenus nobis notum est. Tanti non est momenti Passio sanctorum septem Dormientium fratrum Ephesi quiescentium, quam se in latinum transtulisse Syri cujusdam interpretis ope fatetur in capite 95 libri de Gloria Confessorum, ubi ejus epitomen refert. An vero usquam exstet hæc ipsa versio a Gregorio adornata, incertum est. Hanc enim quam Surius habet, Gregorianam non esse vel ex eo solo conjicimus, quod ibi Dormientium nomina pleraque alia sint ab iis, quæ ipse Gregorius in libro de Gloria Confessorum recenset. Eadem vero ipsa nomina præsentat eorumdem Dormientium historia, quam in nonnullis codicibus manuscriptis invenimus ; sed cum multa dubiæ fidei contineat, nec constet an ipsius Gregorii fetus dici possit, non visum est ei inter illius opera locum dare. De aliorum septem Dormientium historia dicemus inferius. Occurrerunt etiam nobis codices manuscriptos perscrutantibus varia opuscula sub Gregorii nomine, quæ *sermo, vita, transitus, aut miracula* inscribuntur, de nonnullis scilicet sanctis, qui apud Gregorium laudantur : sed cum ea nihil aliud sint quam ipsissima Gregorii capita, in quibus de ejusmodi sanctis agit, ex ipsis operibus excerpta, de iis fusius inquirere superfluum fuisset.

74. Cæterum præter libros a nobis supra recensitos, plerique complures libellos singulares de vita aliquot sanctorum inter Gregorii opera enumerant, quos in variis Historiæ Francicæ aut Miraculorum libris ipse Gregorius laudat. Tales sunt *liber de sancti Illidii vita*, quem laudat libro I Historiæ, capite 40 ;

liber de vita sancti Quintiani, lib. II, capite 36. Aliis A stet, frustra de ejus auctore inquiritur, in locis memorat a se conscriptos libros, de Vita sanctæ Monegundis, de Vita sancti Nicetii, sancti Friardi, sancti Caluppæ, sancti Senoch, sancti Patrocli, quos Vossius et alii singillatim in catalogo Gregorii operum recensent, quamvis certum sit alios non esse ab illis libri Vitæ Patrum capitibus, quæ sub istorum sanctorum vitæ titulis edita sunt. Et de his nulla, quod quidem sciam, exstat inter viros eruditos controversia. Utrum vero libelli isti reipsa a Vitæ Patrum secernendi sint, ut Margarinus Bignius, Colonienses Doctores et alii in suis editionibus fecere, parum interest. Sane, ut quidem sentio, Gregorius primum aliquot sanctorum sæculi seu Patrum vitas in unum librum videtur collegisse, quem inscripsit de Vita quorundam *Feliciosorum* aut *Religiosorum*; postea vero cum et aliorum quoque sanctorum gesta comperisset, de iis libellos seorsim edidit, quos postea vel ipse, vel alii cæteris adjungere sub unico Vitæ Patrum titulo. Certe in codicibus scriptis quos videre licuit, omnes omnino illæ Vitæ, id est viginti capita, simul sub uno et eodem *Vitæ Patrum* titulo habentur; quem titulum certum est suo libro, alias *Feliciosorum Vitæ* appellato, præfixisse. Major esset circa *sancti Nicolai Vitam*, quam Sammarthani in Gallia Christiana laudant, difficultas, nisi esset librariorum manifestus error, aut certe auctorum ipsorum memoriæ lapsus, qui *Nicolai* pro *Nicetii* nomen invexerunt. Etenim Sammarthani, qui soli inter Gregorii opera sancti Nicolai vitam recensent, Vossii locum ex libro de Historicis latinis exscripserunt. At Vossius vitam sancti Nicolai non habet, sed *Nicetii* quam Sammarthani omittunt.

75. Librum etiam de Mirabilibus sancti Medardi inscriptum inter Gregorii nostri opera recensuere Barrius auctor Historiæ Christianæ veterum Patrum, Bignius, Colonienses et alii, quos secutus est Gerardus Joannes Vossius libro II de Historicis latinis, et alii nonnulli, ob hunc, uti Cointius videtur, Gregorii locum ex libro de Gloria Confessorum, capite 95, ubi de sancto Medardo ait: *Post scriptum de Mirabilibus ejus librum mulier quædam*, etc.; quem librum ob id præcipue Gregorio tribuerunt, quod alius fuerit ab ejusdem sancti Vita, quam Fortunatus scripsit. Hæc enim Vita nonnisi post Gregorii obitum edita est. Ibi quippe lectores Fortunatus invitatur, ut pro Theodeberti, inquit, *regis nostri*, incolumitate preces effundant; qui Theodebertus, non nisi Gregorio jam defuncto, patri suo Childeberto II successit. Verum etsi librum de sancto Medardo a Gregorio laudatum Fortunati fetum non esse sateremur, haud tamen inde concludendum esset eum a Gregorio editum fuisse. Non enim id probant Gregorii verba superius relata, cum ibi librum quidem laudet, sed a se scriptum non dicat: quod tamen passim facere solet, cum opuscula sua commemorat. Hunc librum ab ipsa muliere compositum fuisse, quæ ibi sanata dicitur a Gregorio Cointius contendit. At cum illud opus, si a Fortunati libro distinguatur, nusquam ex-

veterum laudavit, nec ullus recentior dardi, quam sub Gregorii nostri nomine, vix quidquam certi dici potest, cum beat, unde ejus auctor valeat dignosci. Veritati dissonum complectitur, si id quorum Medardi et Gildardi obitu refert, non vero eodem anno dicatur contigisse loco proferemus.

76. Inter alia innumera Patrum, aliorum scriptorum opuscula, quæ in eadem cum manuscriptorum Angliæ laudantur, monet Freherus, *Libellus de passione Gregorio Turonensi tributus*. Sed hunc librum *Gestis Pilati* distinguendum non esse, Freherus, et alii viri eruditi. Quibus factum, dum aliquis vel ex ipso codice aut ex aliquo alio simili nos aliquid certius quidem ansam illi scriptori, quisquis in librum Gregorio tribuendi præbere potuerit in Historiæ Francorum, capitis 23, *verum autem Gesta ad Tiberium Cæsarem mittit, virtutibus Christi, quam de passione vel ejus insinuat. Quæ gesta apud nos hodie scripta*. Sed gesta illa apud se quidem habet Gregorius, non autem a se ipso scripta nondum inter illius opera locum habere debent.

77. Librum de Miraculis sancti Gregorii Turonensis nomine invenimus in eadem thecæ nostræ sancti Germani a Pratis, ab alter sexcentis scripto: qui liber in aliis quoque habetur, sed absque Gregorii præfatione autem præfationem, sicut et brevem operis Gregorii fetum esse styli et scribendi ratio sinunt: etsi hujus libri nullam in operum catalogo fecerit mentionem. Neque id mirum habet, si quidem nec librum ibi recensuit *Miraculorum Sidonii*, cui alias se præfationem memorat; nec passionem septem Dormientium, quam e Græco in Latinum a se fuisse ipsemet alibi testatur. Porro præfationem et epilogum in Miracula sancti Andreae de capitulorum indice et aliquot capitibus quibus sunt, non autem librum ipsum, qui alio apocrypha hujus sancti Vita, quæ vulgo *de* *lonico* tribui solet.

78. Haud plura dicam de passione quam in nonnullis codicibus scriptis invenimus qui de ejusdem sancti Miraculis a nos scriptus est, insertam, ab ipso Gregorio quovis, divinare non licet. Erunt fortasse met Passionem Gregorii fetum esse putent sibi facile persuaserit hanc primum a Gregorio scriptam, et ab illo ipso miraculorum narratam, a posteris vero detractam fuisse trario multo verisimilius sit eam Miraculorum adjunctam fuisse, ut simul utrumque in

festivitate legi posset. Si quis tamen id ab ipso A
rio factum fuisse dicat, non multum refragra-
ræfatiuncula quippe ipsi præfixa Gregorii sty-
piti; quare librum absque illa passione suo loco
re visum est, uti in plerisque scriptis et in
us editis habetur; passionem autem ipsam cum
m libri initio, prout alii codices scripti habent,
etera Gregorii opera proferemus.

Historiam septem Dormientium in Majori mo-
io quiescentium, præter editos tribuunt Gre-
nonnulli codices scripti quos vidimus. Certe
librum inter sincera Gregorii opera admisit
cus monachus Trium Fontium in Campania,
Chronico ad annum 319 scribit, *sancti Martini
igiam a Gregorio Turonensi creditur comprehen-
sse*, atque subjungit ipsissima verba, quæ in libro
tem Dormientibus ea de re habentur, eosque
germanos laudat, ac nomina eorum recenset.

opus laudat, ac pro sincero Gregorio fetu habet
hus Sansulpicianus in patriarchio Bituricensi,
27. Illud tamen Gregorio adjudicat Cointius
num 595, num. 51, quod in epilogo Historiæ
rianæ inter illius opera non recenseatur, quam-
n sub dubio proposuisset ad annum 591, num.

ex epistola huic libello præfixa beati Sulpicii,
incupata est, sanctitatem maxime commendari
it. Archiepiscopi titulus, qui in ista epistola
io tribuitur, et in ipsa Historia Briccio epi-
Turonensi, negotium facessit, cum inficiari non
aus, metropolitanos in his partibus ante sæcu-
ionum, aut nunquam, aut rarissime archiepi-
dictos fuisse. Canone tamen VI Concilii Ma-
ensis I decretum legimus, ut *archiepiscopus
e pallio missas dicere non præsumat*. Non etiam
ulare velim, hanc Historiam in codice Collegii
atis Jesu Parisiis haberi, et quidem edita multo
em, sed absque auctoris nomine, immo absque
la Gregorii Sulpicio nuncupatoria. Briccius
bi non *archiepiscopus*, sed *præsul* appellatur: quæ
i in notis suo loco observamus. Sunt et alia quæ
in utramque partem circa hanc controversiam
at adduci, sed quæ fusius persequi non vacat.
solummodo observari velim, quod etsi epistola
præfixa Gregorio tribuatur, non inde tamen in-
fiam Historiam ipsam ab illo eodem auctore con-
am fuisse: cum econtrario epistolæ scriptor
is verbis asserat, se hanc narrationem apud
i monasterium invenisse, eamque *transcriptum*
cio, uti petierat, destinasse.

Habetur in codice monasterii Patriciacensis ab
800 scripto Vita sancti Albini Andegavorum
opi cum hac clausula in fine, *Explicit Vita beati
i composita a beato Gregorio Turonicæ urbis epi-
i*. In codicibus vero quamplurimis, scilicet Rhe-
is Ecclesiæ, sancti Germani a Pratis, Vindoci-
, regiæ Bibliothecæ, et aliis nonnullis, occurrit
sancti Maurilii, item Andegavensis episcopi,
rio nostro pariter attributa: sed cum hæ Vitæ
ion sunt ab iis, quæ sub Fortunati nomine vul-

gatæ sunt, eas a Gregorio non censemus scriptas
fuisse, sed fortasse recognitas solummodo et emen-
datas. Id diserte habet epistola sub Gregorii nomine
Vitæ sancti Maurilii præfixa, quam ad calcem hujus
voluminis dabimus: ubi Gregorius, si tamen certum
sit ipsum hujus epistolæ fuisse auctorem, testatur se
beatorum Albini et Maurilii Vitas a Fortunato scri-
ptas emendasse, quæ scriptorum erroribus visitatæ
fuerant. Quod si Gregorium hujus epistolæ auctorem
fuisse admittamus, necessarium videtur ut Fortunatum
harum auctorem vitarum distinguamus a Venantio For-
tunato poeta celebri. Nam iste sancti Germani Pari-
siensis episcopi, cui epistola nuncupata est, et Gregorii
nostri temporibus floruit, ac utrique supervixit. Qui
enim fieri potest, ut Fortunato superstiti, et frequen-
ter Parisiis ac Turonis agente, sanctus Germanus Pari-
siorum episcopus Gregorium Turonensem invitaverit
ad expurgandas a scriptorum vitiis sanctorum Vitas,
quas ipse Fortunatus illarum auctor, qui coram ad-
erat et utriusque antistitis amicus et discipulus cen-
sebatur, facilius emendasset. Fortunatum vero alium
a Venantio poeta existisse non levia probant argu-
menta, quæ hic persequi nostri non est instituti.
Cæterum etsi constaret beati Maurilii Vitam a Gre-
gorio Turonensi aliquando emendatam fuisse, hanc
tamen non ipsam esse contendimus, quæ vulgo cir-
cumfertur in libris editis et nonnullis manuscriptis,
licet ei præmissa legatur Gregorii epistola. Etenim
hujus epistolæ auctor Vitam illam ob id se potissi-
mum emendandam suscepisse dicit, ut complura quæ
incredibilia multis viderentur, ex ea resicaret. Ex
quibus profecto Renati a septennio defuncti resuscitatio
censeri debuerat. Et tamen in ipsa Vita, miracu-
lum istud a Fortunato, ut ibi dicitur, omissum,
cæteris adjunctum legitur. Idem evincimus ex duobus
codicibus manuscriptis, uno scilicet Vindocinensis
monasterii ab annis circiter 600 exarato, et altero
nostræ sancti Germani a Pratis bibliothecæ, anno-
rum 500, ubi post præmissam Gregorii epistolam, et
descriptum Vitæ ipsius capitulorum indicem, hanc
jussu Rainonis, qui in catalogo episcoporum Ande-
gavensium tempore Eusebii episcopi scripto xxxv
recensetur, scriptam fuisse legimus, his verbis:
*Raino quondam sancti Martini quotidianus discipulus,
et semper canonicus, ac post modicum sanctæ Andega-
vensis Ecclesiæ ex initio Christianitatis xxxiii (al. xxxv)
humilis episcopus, ob honorem omnipotentis Dei nec non
et ejusdem sancti Maurilii, atque remissionem peccami-
num animæ suæ, anno incarnationis Dominicæ adhuc
in 905 et ordinationis episcopatus sui in 25, hanc Vi-
tam beati Maurilii, scribere ac requirere jussit. Archanal-
dis sancti Martini discipulus et diaconus jussu præfati
domini Rainonis scripsit et requisivit.* Quæ vero fuerit
illa vita, indicat dominus Hadmerus in libro Vitæ ipsi
subjuncto de miraculis, quæ *modernis*, inquit, *tempo-
ribus* contigerant, in translatione scilicet sub Ni-
fingo episcopo facta, ubi Vitam hanc, quam sub libri
primi nomine dederat, *faceta satis urbanitate a suc-
cessoribus* sancti Maurilii *expolitam* fuisse diserte pro-

fitetur. Adde non pauca in hac Vita occurrere, quæ a Gregorii aut Fortunati ætati et genio, ut fuse probat Launoius, competere non possunt. Ab utraque item distinguendam esse ejusdem sancti Maurilii Vitam a Magnobodo episcopo Andegavensi scriptam ex eodem Hadmeri libro discimus. Et quidem hæc diversa omnino exstat a duobus prioribus in codice Vindocinensi jam laudato, ubi et ista sub hoc titulo habetur : *In Christi nomine ego Magnobodus episcopus, ac si peccator, Ecclesiæ Andegavæ, secundum titulos Justi presbyteri Vitam sancti Maurilionis episcopi et confessoris, ut rusticitas mea fuit, simpliciter planeque, ut potui, explicavi, in anno 10 ordinationis meæ, et in anno 36 principis nostri domni Chlotarii regis, filii Chilperici regis.* Id est anno æræ christianæ 619, paulo post Gregorii nostri obitum. Hæc autem paulo fusius tractare visum est, quod epistola sub Gregorii nomine vulgata passim præmissa occurrat Vitæ sancti Maurilii, quæ multas res a veritate alienas complectitur, et celebris facta est ob controversiam de sancti Renati resurrectione his temporibus natam. Quod miraculum nonnulli Gregorii auctoritate comprobare conati fuerunt, licet a Fortunato emissum fuerit, ut modo dicebamus, et non referatur a Magnobodo. Iste tamen narrat mulierem quamdam sterilem beati Maurilionis, sic enim semper eum appellat, inventu obtinuisse a Deo filium, qui postquam Ecclesiæ Calonnensi, ubi Maurilius degebat, diu presbyter servivisset, tandem ipsi in episcopatu successerit.

81. Vitam sancti Aredii abbatis Atanensis Gregorio Turonensi tributam, aliam ab ea quæ sæculo 1 Acto-
rum sanctorum Ordinis Benedictini edita est, eruit noster dominus Johannes Mabillonius e vetusto codice sancti Galli in Helvetia, quæ quidem Gregorio haud indigna videtur, nec multum ab ejus genio aliena : nisi quod aliquæ phrases in ea passim occurrant ex Gregorio Magno, immo et ex beati Benedicti Regula, contra Gregorii morem, mutuatæ. Deinde Gregorius Aredii miracula et res gestas passim celebrat, nusquam tamen illius Vitæ a se scriptæ, quod alias solet, ipse meminit. Quamvis momentis istis reponi possit, Gregorium hanc Vitam post suum ex itinere Romano reditum scripsisse; proindeque nihil esse mirum, si in aliis operibus quæ antea exaraverat, nullam Vitæ sancti Aredii fecerit mentionem, loquendique modos Gregorii magni non adhibuerit : qui Roma reversus, ubi, sicut de illo rerum ecclesiasticarum curiosissimo indagatore conjicere licet, Gregorii libros viderat, sicut et beati Benedicti Regulam, quæ jam tunc erat celebris, eorum loquendi morem imitari potuisset. Sunt tamen alia indicia quæ suadeant hanc vitam Gregorio tribuendam non esse, sed monacho potius alicui Atanensi, qui eam potissimum ex Gregorii operibus collegerit : quod ansam præbuerit posteris eam Gregorio ascribere. Ipse enim Gregorius Aredium passim laudat, ejusque vitæ breviarium descripsit sub finem libri x Historiæ. Et quidem miracula quæ vitæ sancti Aredii subjunguntur, stylum Gregorii non sapiunt. Ita loquitur auctor ac si epi-

scopus aliquis in Brivatensi vico sedisset ; a de episcopo Turonensi, qui tunc Gregoritur modo scribit, quo non scripsisset ipse. Denique hæc vita, uti ex ejus prologo patet, est, ut in festo sancti Aredii anniversario in conventu fidelium. Quæ omnia, et alia quibus occurrunt, innuunt alium a Gregorijus vitæ auctorem. Hunc tamen paulo post exitum scripsisse, tum ex rebus narratis, tum ex capite ultimo, ubi testatur ea quæ sunt intra paucum tempus contigisse. Unde multo numerosiora fore quæ in posterum per prolixa spatia temporum, quæ subsequere frequentia ad sancti tumbam fierent miracula autem omnibus colligere licet, sancti Benigulam jam tunc, id est sæculo sexto labentio sequentis, in monasterio Atanensi receptam adeo familiarem habuit ille auctor.

82. Unum superest inquirendum, an Gregorius noster Chronicum aliquid conscripserit, quam ex eo habemus, diversum videntur nonnulli mediæ ætatis auctores, Sigibertum Gemblacensem monachum avarium parvo libello primum historiam breviter postmodum diffusius novem libris digessisse etiam scripsisse chronicum, etc. Sed illi ut observat Valesius, libro xv rerum Franciarum et idem opus ob tituli varietatem in indicibus, duo esse diversa incaute censuerunt enim est Historia Gregorii, quæ in veteribus membranis sub ejus nomine *Historia ecclesiastica* aliis vero *Chronicum* nuncupatur. Certe sole ævi auctores *Chronica* aut *Chronicas* appellaverunt, etiam fusiores, quæ juxta annorum scriptæ erant : quod sexcentis exemplis facere posset. Breviarium vero, seu Historiam abbreviatam, quod a Gregorio editum non fuit, aliud non est ab Epitome Fredegarii mirum non est Gregorio fuisse tributum, et verbis omnino constet, ejusque nomen, et ac ipsa Historia præfationem, et quidem eodem Gregorii nomine, præferat. Eadem fuit libri, qui *Gesta Francorum* inscribitur nymo auctore exarati. Hic quippe in omnibus codicibus Gregorii nomen præfert, quod ex ejus verbis ut plurimum contextus sit. Eius auctorem ad Theoderici Calensis principis gisse omnino certum est ex rerum serie quæ Immo et in codice sancti Remigii Rhemensis Dionysiani liber de Gestis Dagoberti operibus accenseri videtur. Ibi quippe Gregoriorum, Gregorii liber primus ; Anonymus nysianus simpliciter liber secundus appellatur forte nomine Ecchardus comes, qui Paucum monasterium condidit, *Chronicam quam Gregorius fecit libros duos* in testamento suo morat.

83. Non adeo facile est assignare ten Gregorius singulos libros a se editos cor

aut certe exponere qui priores aut posteriores ab eo editi fuerint. Et quidem, ut opinor, non unum post alterum librum absolutum describere curabat, sed quandoque interrupta unius opusculi descriptione, alterum aut inchoabat, aut jam inchoatum continuabat; immo et absolutum, uti censi poterat, data opportunitate, novis augebat additamentis. Certe cum suorum librorum plerosque juxta classes non temporum, sed materiarum distribui voluerit, cum primum aliquid aut in veteri quopiam instrumento reperiebat, aut ab aliis relatum accipiebat, aut certe ipsemet suis perspiciebat oculis, illud statim suo loco non omittebat describere in libris, quos de simili argumento, aut jam scripserat, aut scribere parabat. Hæc potissimum de libris Miraculorum certa esse vix quisquam inficiari potest, quanquam et aliquem inter ipsos ordinem servari posse non diffitemur. Colligimus quippe duos priores de sancti Martini miraculis libros, ante cæteros a Gregorio conscriptos fuisse, quod in ipsis alii Miraculorum libri non laudantur. Liber de Vita Patrum postea ab eo conscriptus, seu potius inchoatus fuisse videtur, sub titulo de *quorundam Feliciorum*, seu, ut alii codices habent, *Religiosorum Vita*. Primo enim paucioribus constabat capitibus, sed tandem usque ad viginti capita seu Vitas accrevit, quas hodieque complectitur. Cum librum de Gloria Martyrum aggressus est, cui librum de Virtutibus sancti Juliani, quem nonnulli secundum de Gloria Martyrum nuncupant, subjunxit, uti ex ejus prologo discimus, in quo librum præcedentem laudat. Ibi quoque memoratur liber secundus de sancti Martini virtutibus. Quo tempore librum de Gloria Confessorum inchoaverit, divinare non licet: at anno saltem 588, ad caput usque 95 protractum fuisse colligimus ex eo quod ibi Charimerem, qui *manc*, inquit, *Childeberti habetur referendarius*, laudet. Anno etenim Childeberti 13, id est, Christi 588, Charimeres Agrico Virdunensi episcopo, ipso Gregorio attestante lib. IX Historiæ, capite 25, successit. Eodem fortasse tempore scribebat librum tertium de sancti Martini Miraculis, in cujus capite 24 Aredius, qui ex ipso Gregorio libro X Historiæ, capite 29, anno 16 Childeberti regis, id est anno Christi 591, obiit, adhuc vivens laudatur. Quartum denique librum de ejusdem sancti Miraculis ante annum 591 non fuisse absolutum patet ex cujus capite quinto, ubi narratur miraculum, quod hoc ipso anno, nempe Childeberti regis 19 contigit. Post hos autem omnes libros recognovit librum de Gloria Confessorum, in cujus prologo cæteros de miraculis inscriptos laudat. Vitas vero aliquot sanctorum quas seorsim scripserat, non nisi extremis vitæ suæ annis libro de *Vitis Feliciorum* adjunxisse colligimus, quod istas passim sub libellorum specialium titulis laudare solet. Seu tandem omnes sub unico *Vitæ Patrum* titulo comprehendit, addito prologo, qui hodieque huic libro præfixus legitur, in quo liber de Gloria Confessorum memoratur.

84. Lis fuit inter auctores nonnullos hujus sæculi an Gregorii Historia postremus ejus ingenii fetus censi debeat. Qui eam ante Miraculorum libros, saltem recognitos, scriptam fuisse volunt, huc profert ipsum Historiæ textum, qui non nisi ad 16 Childeberti Junioris, id est Christi 591 annum perducitur: cum econtrario nonnulla in aliis descriptionibus narrentur, quæ triennio post, id est 19 ejusdem Childeberti regis anno, immo et post Guntramni obitum, contigere. Verum etsi Gregorii Historia in anno Childeberti 16 desinat, haud tamen inde evincitur eam hoc ipso anno exaratam fuisse: cum fieri poterit, ut huic operi anno vitæ suæ ultimo insudans, supremum diem obierit, priusquam annum currentem attigisset. Certe in Historiæ epilogo, quem forte morbo coarctatus scripsit, cætera omnia opera sua recenset; in aliis vero libris opera a se edita enumerans, Historiam non laudat. Quin et Miraculorum libros ac Vitas sanctorum a se editas passim in Historia laudat: at nusquam Historiæ in cæteris libris meminisse legitur. Quod sane argumentum est, uti mihi videtur, validissimum, cæteros libros ante Historiam a Gregorio exaratos fuisse. Nec juvat opponere caput 30 libri de Gloria Confessorum, ubi Gregorius Stremonium laudans, eum ait a *Romanis episcopis cum Gatiano et reliquis quos memoravimus, in Gallias directum* fuisse. Etenim paulo superius, scilicet capite 27 de Martiale episcopo Lemovicum egit, quem a *Romanis* missum memorat. Dionysium vero Parisiensem et Saturninum jam laudaverat in libro I de *Gloria Martyrum*. Porro Historiam non semel et simul a Gregorio editam fuisse multi censent, existimantes primum ab eo libros sex scriptos fuisse, scilicet ad mortem usque Chilperici regis, quibus postmodum alios quatuor addiderit, plures editurus, si ei vita diuturnior a Deo concessa fuisset. Id sane ipsemet Gregorius insinuare videtur in libri septimi prologo, ubi innuit animum sibi esse Historiam continuandi, quam in prioribus libris a se editis ad Chilperici interitum perductam, reliquisse videbatur imperfectam. Et quidem Fredegarius non plures quam sex illos priores libros cognoverat, qui Chronicum, quo Gregorii Historiam continuare statuerat, a Chilperici morte inchoavit. Nec plures habuit Anonymus, qui scripsit Gesta Francorum. Unde quamvis suam narrationem ad Theoderici Calensis principatum perduxerit, narrata tamen Chilperici cæde, qua sextus Gregorii liber finitur, omissis cæteris quæ in quatuor Gregorianæ Historiæ sequentibus libris leguntur, bellum inter Childebertum et Chlotarium, utrumque sui nominis secundum, describit, quod post Guntramni regis mortem, finitamque Gregorii integram Historiam gestum esse constat. Hinc in nonnullis codicibus scriptis, etiam vetustioribus, sex solummodo habentur Gregorianæ Historiæ libri. Quanquam Corbeiensis et Bellovacensis, qui non multo post Gregorii obitum scripti videntur, libri septimi fragmentum exhibeant.

85. Pauca occurrunt de Gregorii librorum titulis observanda. Historiarum libri in vetustissimo mona-

sterii Corbiensis codice *Historia Ecclesiastica Franco-*
rum inscribuntur. Quem titulum, utpote germanum,
 et rebus in illis contentis apprime convenientem,
 viri eruditi cæteris præferendum censuerunt :
 quem ideo in hac nostra editione adhibuimus. Ple-
 rique alii codices scripti cum editis simpliciter *Hi-*
storiæ Francorum appellant; nonnulli item scripti
Gesta Francorum. Frequentius vero apud sequioris
 ætatis auctores sub *Chronicæ* aut *Chronici* nomine
 laudantur, ut jam a nobis observatum est. Sequentes
 septem libros communi vocabulo *libros septem Mira-*
culorum appellat Gregorius ipse in fine *Historiæ*,
 quibus et nonnulli *Vitas Patrum* adjungunt sub octavi
Miraculorum libri nomine. At hunc sub speciali *Vitæ*
Patrum titulo a cæteris distinguit Gregorius loco
 laudato, ubi et in *Psalterii tractatum* librum unum, et
 alterum de *cursibus ecclesiasticis* a se editos com-
 memorat. Cæterum idem Gregorius singulis *Miracu-*
lorum libris suum quemque titulum peculiarem at-
 tribuit in prologo libri de *Gloria Confessorum*, ubi
 primus de miraculis Domini ac sanctorum Apostolo-
 rum ac reliquorum Martyrum, quæ hactenus late-
 rant, dicitur; secundus de virtutibus sancti Juliani
 Martyris, quem sanctum *specialem suum patronum*
 nonnunquam appellat, quod in ejus basilica Briva-
 tensi enutritus aliquandiu fuisset; quatuor sequen-
 tes de virtutibus sancti Martini appellantur; septimus
 de quorundam *Feliciosorum* seu, ut habent nonnulli
 codices, *Religiosorum* Vita; ultimus denique de mi-
 raculis Confessorum. Paulo aliter alii eosdem libros
 in variis codicibus inscribunt. Priorem enim non-
 nunquam *librum in gloria* seu *de gloria Martyrum* ap-
 pellant, quem etiam aliqui primum librum, et se-
 quentem de S. Juliano, librum secundum *in gloria*
Martyrum nuncupare solent. Sic etiam liber *in gloria*
Confessorum dictus occurrit, qui in Chronico sancti
 Benigni laudatur sub titulo *libri de viris illustribus*.
 Nonnulli autem posthabita Gregorii librorum, licet ab
 eo ipso facta, divisione, aliam invexerunt cum novis
 titulis. Id in codice Floriacensi ab annis circiter 600
 exarato observavimus, in quo primum exhibetur li-
 ber de *Gloria Martyrum* sub suo titulo, tum *Vitæ*
Patrum sub titulo libri secundi: post hunc habetur
 liber de *Gloria Confessorum*, qui ibi dicitur Grego-
 rii Turonensis liber tertius. An plures extiterint,
 observare non licuit, avulsis a codice foliis sequen-
 tibus. Ita in codice monasterii sancti Audoeni apud
 Rothomagum ejusdem ætatis, exstat liber unicus ex
 capitulis aliquot librorum de *Gloria Martyrum* et *Conf-*
essorum, aliquotque *Vitis Patrum* consarcinatus,
 sub hoc titulo, *Georgii Florentii Gregorii Turonis*
episcopi de Miraculis sanctorum liber. Simili fere
 modo permixti sunt in codice Collegii Parisiensis Soc.
 Jesu libri seu potius aliquot capitula librorum de
Gloria Martyrum et *Confessorum*, sub hac unica in-
 scriptione: *Incipit liber Miraculum Georgii Flo-*
rentii Gregorii episcopi in gloria plurimorum marty-
rum seu confessorum. Sed hæc minoris sunt momenti
 quam ut fusius pertractentur. Nec diutius immoran-

A dum est investigandis Gregorii nostri nor
 quem a patre Florentium, ab avo Georgium
 minatum fuisse constat. Quanquam ex amari
 vitio nonnunquam paulo aliter hæc nomina in
 bus scripta inveniuntur.

III. — 86. Carolus Cointius congregationis
 Gallicani presbyter, vir pietate et eruditione
 Annales Ecclesiasticas Francorum jam ab alic
 nis evulgavit, in quorum primo et altero v
 ita Gregorii nostri libri usus est, ut nor
 loca aliquot ad illustrandam gentis nostræ
 riam, aut conciliandam rebus a se narratis
 tatem adduxerit, verum etiam integra ips
 passim descriperit. At cum in nonnullos
 scriptos, et quidem antiquissimos, in quibus
 vulgarum editionum capita desiderantur, in
 in animum induxit ea ipsa ab aliquo inter
 Gregorianæ Historiæ addita fuisse; ideoque
 aliqua recurrit occasio, ea rejecit veluti spu
 certe, si ex illis nonnulla ad rem suam fac
 sub interpolatoris nomine profert, cujus a
 tem multo Gregoriana minorem esse debere
 dit. Cum vero non unum solummodo aut
 caput, sed complura passim per totam Greg
 storiæ dispersa eo modo interpolata fuisse
 rit et scripserit vir eruditus; non levis mome
 visum est ea de re fusius et accuratius inqu
 aut falsa pro sinceris Gregorii operibus obtru
 aut certe vera et genuina debitam perdant a
 tem. Ut vero in expendendis ea de re arg
 nulla suboriatur confusio, rationes quas ille
 opinionis patrocinium adducit, singillatim
 dendæ sunt. Eæ sunt omnino tres: primam
 dicum manuscriptorum auctoritate repetit; se
 ex Fredegaro Gregorii sæculo septimo epito
 tertiam denique ex styli diversitate, ac variis
 bus, qui in ejusmodi capitibus referuntur, q
 veritate historica alienos, et plane sinceris
 fetibus oppositos censet: quæ quidem argui
 nulla esse demonstraverimus, corrueat viri
 sententia, stabilique inconcussa Gregorii ope
 tegritas.

87. Codices Gregorianæ Historiæ mant
 omnino quinque sibi visos fuisse ait Coint
 quibus nullus est, qui integram Historiam, q
 vulgaris exstat, representet. Quod manifest
 videtur interpolationis indicium: cum mult
 bilus existimet quædam fuisse ab exscri
 addita, quam integro et germano operi detra
 rum licet hoc argumentum haud immerito v
 mum Cointio visum sit, quippe qui nullum
 codicem novisset integram, ut in editis habet
 gorii Historiam continentem, illud tamen
 momenti viris eruditus, ut spero, videbitur, c
 solum codices codicibus opposuerimus, veru
 demonstraverimus codices eos, qui Historiam
 gram continent, multo majoris esse auctorita
 quos ex ipso etiam Cointio mutilos et im
 esse probabimus, utpote qui genuinam Greg

historiam, ipso etiam fate te, integram non exhibeant. A
Ad rem itaque veniamus.

88. Et primum quidem habemus præ manibus codicem optimate notæ ex bibliotheca monasterii Becensis in Normannia, ab annis circiter septingentis eleganter et accuratè descriptum, in quo ne unicum quidem caput vulgatæ Gregorii Historiæ desideratur. Habuimus et alium ex monasterio Regimontis Ordinis Cisterciensis in diocesi Bellovacensi haud minus integrum, excepto uno aut altero libri ultimi capite, quæ ob detracta codici aliquot folia desunt. Tertium proferimus ex sacri monasterii Casinensis in Italia percelebri bibliotheca, litteris Langobardicis ab annis circiter septingentis aut amplius exaratum, teste Mabillonio nostro, cujus non solum varias lectiones accepimus, sed et singillatim omnium capitulum seriem, a viro pio pariter et erudito domino Erasmo a Gaeta hujus loci sacri bibliothecario et vicario generali ad nos transmissam: ex qua quidem verè, et variis lectionibus deprehendimus, quod jam mihi testatum fuerat, ne unicum quidem caput illo in codice desiderari. Duos item codices ex Romanis bibliothecis ejusdem rei vales habemus, ex Galliis Romam delatos a Christina Suecicæ regina, quorum alter in Vaticana bibliotheca, alter vero in bibliotheca eminentissimi cardinalis Ottoboni asservatur. Hos autem diligenter inspexit et examinavit dominus Claudius Stephanotus nostræ Congregationis in curia Romana procurator generalis, atque omnino integros esse observavit, excepto ultimo capite libri decimi, quod in Ottoboniano codice non habetur. Sextum codicem nobis suppeditat pater Modestus a sancto Amabili ex Ordine Carmelitarum exalceatorum, quæ in Monachia sancta codicem Claromontanum laudat, in quo Gregorianæ Historia ne unquam eodem capite editis brevior est. Eundem, aut certe similem codicem, qui hodieque apud Carmelitas exalceatos Claromonti servatur, inspexit ac diligenter contulit noster Petrus Laurentius monachus Illidianus, atque eum omnino integrum esse deprehendit. Septimi, et quidem vetusti, codicis notitiam Guillelmo Morelio debemus, quem ex bibliotheca sancti Martini Turonensis se accepisse fatetur, in quo omnia omnino capita controversa exhibitisse dicimus, non solum ex textus emendatione, sed et ex variis lectionibus ab isto codice desumptis, quas in sua editionis appendice ipse Morelius retulit, ex quibus passim nonnullæ occurrunt ad capita, quæ Cointius rescanda censet, pertinentes. Octavum vidi in bibliotheca monasterii sanctæ Trinitatis Vindocinensis, qui quidem non plures quam quinque priores Historiæ libros complectitur cum libri sexti titulo, sed omnia omnino horum librorum capita, quod potissimum est controversiæ caput, representat. His adde editionis Gregorii vulgatæ, quæ sane ad codicis integros fuisse accuratas nemo inficari potest. Certe qui primus Gregorii Historiam evulgavit Guillelmus Parvus, hæc, uti vocat Cointius, interpolationes de suo non addidit: quod tamen innuere

videtur Cointius; sed certum est, etiam si fuerint interpolationes, in codicibus multo vetustioribus haberi. Post hunc Mathias Illyricus, Marquardus Freherus, alique viri docti eandem Historiam integram elidere, et quidem ad codices manuscriptorum emendatam et illustratam, ut ipsimet affirmant: nec tamen usquam monuerunt multa in suis codicibus desiderari, quæ Gregorio assuta censerent. Idem dicendum de Andræ Chesnii editione, quam se ad quinque codices manuscriptorum diligenter emendasse proficitur. Præter istos codices in quibus Historia Gregorii integra descripta est, habemus et alios complures, et quidem vetustissimos, qui non minus causæ nostræ patrocinantur, cum in illis occurrant ea capita sub Gregorii Turonensis nomine, quæ a Cointio interpolata appellantur. Talis est vita sancti Briccii in antiquissimis lectionariis Gregorio Turonensi attributa, sancti Salvii Albigenensis episcopi gesta in codice Majoris Monasterii, et alia passim, quæ singillatim recensere non vacat. At omittère non licet veterem canonum professionumque fidei collectionem ex codice Fossatensi, nunc Colbertino descriptam, in qua Gregorii nostri aliquot fragmenta ita laudantur, ut ex integra ejuſ, qualem eam esse propugnamus, Historia ea desumpta fuisse nequa non liceat. Ibi enim Gregorii disceptatio de fide catholica cum Agilame, Leuvigildi regis legato, mandatur sub titulo *Altercationis de fide et Trinitatis, quod fecit Gregorius Turonensis episcopus, quod est in libro v, capite 43*, et paulo post altera quam cum Opilame, et eodem Leuvigildi legato, habuit excerpta dicitur *ex libro vi, capite 40*, quæ quidem vera esse non possunt, si ea capita ex Gregorii libris demantur, quæ Cointius vult esse interpolata. Nam primæ hæc disputatio juxta Cointii calculum in codice Corbeienſi, caput 31 libri v, altera vero caput 26 libri sequentiæ, constituit.

89. Codicibus itaque Cointianis codices opponimus, et quidem mutilis et imperfectis integros et minime vitiatos. Codices enim a Cointio laudati vel eo nomine hæc in parte nostris auctoritatè inferiores censi debent, quod in illis omnibus multa desiderantur, quæ vel ipso fatente Cointio, ad Gregorii Historiam pertinent. Codex quippe Bellovacensis Historiæ Gregorianæ fragmentum potius dici debet, quam ipsa Gregorii Historia, ut pote qui capite 3 libri v incipit, et desinit capite 25 libri v. Corbeienſis vero mutilus quidem non est, at non nisi sex libros priores exhibet, cæteris omissis, præter libri vii fragmentum, quod, sicut et in codice Bellovacensi, sub finem libri iv habetur. Codex Colbertinus, quem Thuaneum Valesius, sancti Michaelis Cointius appellat, totus noster est, si aliquam fidem mereatur. Avulsis nempe ab eo compluribus quaternionibus, a capite 17 libri sexti initium sumit, nec deinde ullum omnino omittit capitulum. Thuaneus seu Colbertinus alter, qui a Cointio sancti Arnulfi, seu Mettensis dicitur, initium ex codicis vitio imperfectus, multa deinde omittit: quod sponte factum est, immo et ita

incante, ut nonum et decimum Historiæ Gregorianæ libros confederit, ut Chronico Fredegarii inter Gregorii opera locum daret sub libri x Historiæ Gregorianæ titulo. Quintus denique Cointianus codex e regia bibliotheca vix quatuor libros complectitur, tam negligenter descriptos, ut inter capita quæ in indice memorantur, et ipsa capitula in libro descripta, nulla sit convenientia. Immo liber quartus desinit in capite 47, et tamen hujus libri omnia capitula in indiculo ipsi præfixo memorantur. Non tamen mutilus est codex: sed post hos Historiæ libros in eo sequitur Adonis Chronicon eadem omnino manu descriptum.

90. Allo item argumento probatur magnam non esse Cointianorum codicum auctoritatem ad reseccanda ex Gregorio complura Historiæ loca, quod nempe non eadem in omnibus istis codicibus, sed varia in variis capitula desiderentur. Exstant quippe nonnulla in Corbeiensi aut in Bellovacensi, quæ in Mettensi, Michaelino aut Regio non occurrunt; et vice versa, alia sunt in istis aut in alterutro, quæ non habent Bellovacensis codex aut Corbeiensis; ita ut nulla ex istis codicibus certa possit haberi regula. Si enim codex Corbeiensis cæteris præferatur, ut pote illis multo antiquior et integrior, jam vacillabit cæterorum auctoritas; nempe qui variis erunt interpolationibus admixti. Idque dicendum erit de Corbeiensi ipso aut Bellovacensi, si Regii aut certe Mettensis auctoritas cæteris anteponenda censeatur. Immo velit nolit vir eruditus, nec Corbeiensis, nec Regius, aut alius quis ex Cointianis codicibus a cœnura poterit esse immunis, ut pote qui universi non satis accurate sincera Gregorii opera representarent, aut interpolata admittendo, aut sincera rejiciendo. Ipse enim codex Corbeiensis sex solummodo Gregorii libros exhibet, quamvis plures fuisse nec ipse Cointius indicat, qui quidem libri jam eo tempore quo codex ille scriptus est noti erant; ipse enim, sicut et Bellovacensis, habet libri vii fragmentum. Deinde Bellovacensis in libro ii transit a capite 19 ad caput 32, nec tamen omnia intermedia, vel ipso fatente Cointio, et quidem refragaretur codex Corbeiensis, dici possunt interpolata. Nonnulla itaque sponte et data opera ex Gregorii operibus in istis codicibus reseccata sunt, et quidem libri integri. Quidam et aliquot capitula, quæ ad rem suam facere non existimabant illorum scriptores, aut certe epitomatores. Quæ enim potuit esse ratio scriptoribus illis libros posteriores e Gregoriana Historia non describendi, eadem fuit omit-
tendi e prioribus complura capitula. Quod si mea non me fallit conjectura, scriptores illi Historiam regum Francorum habere volebant, a peregrinis narrationibus peculiaribusque factis segregatam, unde ea quæ de illo argumento Gregorius scripsit, exarari curarunt, omissis aliis rebus, quæ ad suum institutum non spectabant. Etenim capita illa quæ codices a Cointio laudati non habent, ea sunt quæ singulares aliquot personas attingunt, quæve episcoporum, potissimum Claromontensium et Turonensium seriem representant, aut alia ejusmodi, quæ Franciæ ge-

atque Historiæ amatores, maxime in provinciis a vernis aut Turonibus longe dissitis commorante multum curabant. Certe id ipsum fecit Fredegarius qui Historiæ Francorum epitomen ex Gregorii ptis concinnans pleraque ejusmodi omisit, quæ res Francicas non pertinerent. Idem fecerunt Aimoinus qui sub Theoderico rege scripsit, Aimoinus alii qui secuti sunt Francorum Historiæ scripserunt. Aliam item nonnulla omitte-
re potuerunt codicum istorum scriptores: nempe res in illis locis narratæ in Miraculorum a Gregorio editis repererentur. Idem in variis eulorum exemplaribus factum deprehendi. Cum isti codices sancti Martini, aut sanctæ Radegundis transitum, aut alias ejusmodi Historias seorsim scripsissent, aut quovis alio, titulo exhibuissent hæc ipsa capitula suis locis omissa sunt in libris Miraculorum, quæ tamen ex illis excerpta non nemo dixerit. Quin et Miraculorum libros a Gregorio editos, eandem ac ejus Historiam sortem habere infra videbimus, siquidem nonnulli occurrunt e MSS. in quibus, omissis passim multis capitulis tera repræsentantur, eo modo ac si de facto illa plura non complecerentur.

91. Has porro res singulares, et series episcoporum aut celebrium virorum exitus, quæ omnia inter censet Cointius, et epitomatores omiserunt, tamen in suam Historiam admiserat Gregorius uti in prologo monet, non solum regum aut principum gesta describere instituerat, verum etiam rare fidelibus, qua ratione defensæ fuissent Isteriæ; quantum Christi fides in nonnullis languis plurimis serveret; quæve fuerint certamina flororum, aut recte vventium vita, et alia ejusmodi quæ in Gregorii Historia difficile inveniuntur, catis iis capitulis quæ Cointius esse rejicienda credit. Deinde, uti etiam præfert codex Corbeiensis Historiam ecclesiasticam scripsit Gregorius, proinde exigebat et episcoporum series, et magna virorum interitus, eorumque præclare gestorum rationem. Id fecerant Historiæ ecclesiasticæ series res Gregorio antiquiores, quos ipse sibi imitari proposuerat, et potissimum Eusebius Cæsariensis qui præter virorum celebrium gesta, catalogos episcoporum Historiæ suæ interseruit non solum dium patriarchaliam, sed et Cæsariensis Ecclesiæ præerat, et Jerosolymitanæ, quæ tunc suæ metropolitani subjecta.

92. Sed et palmari, ut mihi videtur, argui evinci potest, Historiam Gregorii in codicibus Cointianis abbreviatam fuisse, atque ex ampliori, et aliis codicibus habetur, decurtatam, si demonstretur complura capita passim in Cointii exemplaribus haberi, quæ necessariam habent cum illis ipsis quæ eis desiderantur, connexionem; immo et quædam ea discrete laudari quæ interpolata vocat Cointius codicibus Corbeiensi, etc., in quibus etiam non est nonnunquam hiatus et imperfectus, nisi ex codicibus suppletur. Aliquot hujus rei exempla

ferenda sunt. In codice Corbeiensi, qui solus cum Regio librum primum exhibet, desunt capita vigesimum sextum et vigesimum septimum: quo pacto Gregorii narratio de imperatoribus Romanis, qui Christianos primis Ecclesiæ sæculis persecuti fuerunt, interrumpitur. Transit quippe a Trajani persecutione ad Decianam, omissis Adriani, Antonini et Severi persecutionibus, quas tamen Gregorius, Eusebii, Orusii et Severi chronica se sui se professus, omisisse dici non potest. Complures etiam imperatores in eorum serie exhibenda prætermisisset, quam nihilominus a Julio Cæsare ad stabilitum in Gallis Francorum regnum perducere integram constituerat. In eodem codice Corbeiensi caput trigesimum primum deest cum quatuor sequentibus. In eo tamen caput trigesimum sextum, quod trigesimum nuncupat, ita, sicut in cæteris, incipit, *Tunc jam et lumen nostrum exoritur... Martinus: mendosissimo*. Nam eo pacto Martini astituit Valeriani et Gallieni temporibus consignaretur, nisi ex aliis codicibus suppleantur quinque capita, quibus Gregorius Imperatorum seriem a Gallieno ad Constantium de iunct, quo re ipsa Constanti imperante Martini nati sunt, idque veritati omnino consentaneum est.

93. Gregorius libro II, capite 3, describit persecutionem a Wandalis in Africa excitatam, atque ea occasione epistolam Eugenii Carthaginensis episcopi integram exhibet, ut habetur in editis et in nostris codicibus. At Corbeiensis, relata persecutionis historia, epistolam omittit, ita tamen ut evidenter appareat eam de industria prætermisissam fuisse, sic enim habet ut ceteri codices: *Eugenius vero cum se rideret abduci, epistolam civibus... hoc modo transmisit*; et ipsa epistola prætermissa Historiam prosequitur. Paulo inferius codex Bellovacensis duodecim omittit versus, qui sensum omnino abrumpunt, ut videre est suo loco. Sic et codex Regius quintum et sextum capita ejusdem libri prætermittit, in quibus irruptio Attilæ in Gallias narratur; licet habeat septimum, quod est ejusdem irruptionis continuata narratio.

94. Liber tertius idem est omnino in omnibus codicibus; proindeque non est ulla de eo controversia. At libro quarto, capite 13, in codice Corbeiensi, sicut et in nostris et in editis, Gregorius loquens de litania seu supplicatione ad sanctum Julianum Brivatensem per Gallum episcopum instituta, ait: *Juxta institutionem sancti Galli, sicut supra scripsimus*. Locus autem ille quem laudat, habetur supra capite quinto, quod tamen caput in ipso codice Corbeiensi, sicut et in aliis Cointianis desideratur. Capite 14 ejusdem libri, quod omnes scripti habent, *Saxones iterata insimnia, adversus Chlotarium regem rebellasse* dicuntur: prima tamen eorum rebellio descripta habetur capite 10, quod codices Regius et sancti Arnulfi omiserunt. Sic et iidem ambo codices, ut cæteri omnes, habent de Chrammo, capite 16, *diversa ut diximus exercebat mala*. Dixerat autem Gregorius fusius de his malis capite 13 ejusdem libri IV, quod in istis codicibus non invenitur.

95. Caput 21 libri V, in quo varia Sagittarii et Salonii episcoporum flagitia Gregorius descripsit, deest in codicibus Corbeiensi, Bellovacensi et Colbertino seu sancti Arnulfi: et tamen iidem codices habent caput 28 ejusdem libri quod manifeste vigesimum primum supponit. Sic enim habet Gregorius hanc causam retractans: *Contra Sagittarium et Salonium episcopos iteratur illa antiqua calamitas. Objiciuntur eis crimina*, etc. Capite autem ultimo ejusdem libri, quod nullus codex non habet, hæc verba leguntur: *Igitur cum vale pos: synodum memoratam jam dicto*, etc., quæ de synodo Brennacensi dicta sunt, cujus acta et occasionem narravit Gregorius in capite 48 et sequentibus editorum et nostrorum manuscriptorum: sed hæc capita omnino non habent Cointiani codices. Quin et hæc ipsa capita hic omissa manifeste præsupponit caput 32 libri sequentis, quod in omnibus quoque habetur editis et scriptis, etiam Cointianis.

96. Jam verò, siquidem librum sextum attingimus, proferenda sunt etiam ex eo aliquot exempla, quæ nullum relinquunt Cointianis fautoriis vel levissimum subterfugium, si codicum ejus auctoritati standum contendat, ad discernenda sincera ab interpolatis Gregorianæ Historiæ capita. Gregorius nempe caput 12 ab his verbis incipit: *Igitur Chilpericus rex errens has discordias inter fratrem et nepotem*, quæ scilicet discordiæ aliæ non sunt ab illis quas Gregorius præcedenti capite narraverat, ipso fatente Cointio: quod tamen caput 11 omittunt codices duo Cointiani, Corbeiensis scilicet et Mettensis, licet habeant duodecimum. Immo et iidem ipsi duo codices habent caput 24 ejusdem libri, quod sic incipit: *Nona iterum contra Theodorum bella consurgunt*, etc.; quæ verba manifeste et necessario, ut ipse Cointius fateri cogitur, totum caput undecimum, quod ab ejus codicibus abesse jam observavimus, præsupponunt. Nobis etiam favet Fredegarius, qui utrumque caput, undecimum scilicet et duodecimum, in sua epitome attingit. Quare hæc duo loca tantas in angustias conjecerit Cointium ad annum 581, numero 9, ut ex una parte undecimum caput, quod a suis codicibus abesset, admittere refugiens, ex altera vero propter tam arctam, immo et necessariam, ut ipse fatetur, illius cum capitibus duodecimo et vigesimo quarto connexionem, ipsum plane respicere non ausus, rem in medio relinquere maluit, satis esse ratus dicere, caput hoc undecimum majorem, quam cætera quæ in Corbeiensi desunt, fidem promereri, *cum desint*, inquit, *argumenta quibus probetur, aut improbetur*. At si hæc viri eruditi verba admittantur, corruiere necesse est illa, quæ alias censuit validissima argumenta ad probationem multorum capitum in Gregorii Historia interpolationem, codicum scilicet manuscriptorum fidem. Si quidem allata licet Corbeiensis et alterius codicis, immo et ipsius Fredegarii auctoritate, deesse argumenta respondet, quibus aut probetur aut improbetur illius loci auctoritas. Haud minus sibi invicem coherent capita trigesimum quartum et trigesimum quintum ejusdem libri, in quorum præteritis vocis etiam

Chilperici regis filii describitur. quod est alterius fundamentum, ut pote sic incipiens: *Dum autem hæc agerentur, nuntiatur reginæ puerum qui mortuus fuerat*, etc. Et tamen primum a Cointianis codicibus abest, qui habent alterum. Majores adhuc in angustias Cointium rededit caput 15 ejusdem libri sexti, quod cum capite sequenti ita conjunctum esse ait, ut ea vinculo *indissolubili* esse connexa fateatur; et tamen priori omisso alterum habent Cointiani codices. Quare ille audacior adversus codices suos factus ad annum 582, numero 4, eorum auctoritatem ad rejicienda aliquot capitula maximam esse admittit, ad retinenda vero non esse tanti ponderis. *Alterum caput*, inquit, scilicet 16, *quoniam in codicibus Corbeiensi et Mettensi habeatur, videtur esse insulitium, quia cum superiore, quod admitti non potest, artissime conjungitur*. Quare autem superius admitti non possit, uno verbo exponit, quod nempe Felicem episcopum, falso, uti conjicere est, vituperet. Quibus verbis omnem suis codicibus auctoritatem adimit, etiam Corbeiensi, qui sicut et cæteri, ipso affirmante Cointio, fabulas admisit, et calumnias adversus episcopum, quæ sola ei superfluit delegendæ interpolationis occasio. Uade mirum non est si idem Cointius alio in loco de chronologicis computationibus, quæ in fine libri quarti Gregorianæ Historiæ habentur, agens, eis plane rejiciat, veluti Gregorio immerito ascriptas, licet in omnibus omnino codicibus, cum editis tum scriptis, etiam Corbeiensi et Bellovacensi, qui paulo post Gregorii nostri ætatem exarati sunt, habeantur. Frustra itaque contendit Cointius codices illos sibi patrocinari, quos in sua sententiâ interpolatos esse, et incerta obtrudere pro certis ipse fateri cogitur. Eos ipsos contrario nostræ sententiæ multo favorabiles esse nemo non videt: siquidem admissio semel (ut quidem loca a nobis laudata factum sui se invicte probant) quod ex integra Historiâ descripti fuerint ab aliquo qui solummodo gesta præcipua colligere voluisset; Gregorianæ Historiæ integritati quam propugnamus, non obsunt, et omnem suam auctoritatem sartam tectam habebunt: quam sane eis conciliare debent, et conformitas cum cæteris, et antiquitas. Quosdam enim ex his, quales sunt Bellovacensis et Corbeiensis, non multo post Gregorii ætatem scriptos fuisse, nemo qui eos inspicere potest.

97. Huc usque de sex prioribus Gregorianæ Historiæ libris egimus; de sequentibus vero pauciora occurrunt dicenda ex manuscriptis codicibus, cum deinceps nullum habuerit Cointius satis authenticum, quo potnerit interpolationes, ut ipse loquitur, a germano Gregorii textu discernere. Tanta tamen ejus fuit in recendis Gregorianæ Historiæ libris propensio, ut cum sese occasio aliqua obtulit ex ealaudandis capitula quæ in codice Mettensi desiderantur, ipsa statim ob hoc solum quod in eo codice desint, aut interpolata esse, aut saltem dubia pronuntiaverit: tamen codicem hunc et imperfectum esse et vitiosum ipse agnoverit, et alium, ut nihil de cæteris dicam, per manus habuerit, ex monasterio scilicet sancti

Michaelis, multo antiquiorem et meliorem notæ, in quo omnia omnino capita, ut habent editi, continentur. At hic, inquit Cointius, codex, de Michaelino loquens, easdem prorsus res narrat ac editi, proindeque non conducere potest ad interpolationes detegendas. Sed supponit his verbis vir eruditus quod ei probandum incumbat. Ita enim loquitur quasi certum fuisset multa esse in ultimis Gregorii libris interpolata: et hoc ipsum est de quo inquirimus, et ipse volebat inquirere. Jam vero si quis scire cupit quænam censi debeat utriusque codicis auctoritas, vel quis e duobus sit alteri præferendus, id ex ipsorum met codicum conditione judicandum est. Codex Mettensis, ut jam observavimus, ex scriptoris incuria manens et imperfectus, decem libros complectitur, quos Gregorio attribuit: sed aliquot, scilicet Gregorii, capita ex libris nono et decimo in unum, consarcinat, librum, quem nonnumquam appellat, ut Chronica Fredegardi locum inter Gregorii opera, quod sub decimo libri titulo posuit. Librorum initia in eodem codice, nonnumquam capitulorum indices præmittuntur, sed ita vitiosi, ut capitibus ipsis in libro descriptis, ut plurimum non congruant; ex his nonnulli, omittuntur, alia in plura dividuntur, nonnumquam demique contrahuntur duo in unum. Idem codex habet caput septimum libri x, quod ut in editis sic incipit: *In supra dicta civitate, scilicet Arverna, de qua tamen urbe nihil habet, omissis capitibus duobus præcedentibus, quæ proinde ex aliis exemplaribus supplenda sunt*. Codex autem sancti Michaelis initio quidem caret, sed temporum injuria. Ex libris quippe numerabilibus, in inferiori codicis ora appositis deprehenditur, ex 20 quaternionibus decem desiderari in eo codice, quæ prioribus Historiæ partem, id est quinque libros, continebant. Initium nempe ducit a capite 7 libri vi, nec deinceps in illo codice quidquam deest. Scriptus est plano et æquali caractere, qui annos ad minus septingentos præferre videtur, eo exaratus stylo, qui omnino antiquitatem sapit, qualem in Gregorio desiderare se scribit passim Cointius; id est in eo casuum mutationes frequenter occurrunt, litteræ, aliæ pro aliis adhibentur, nomina virorum propria barbare efformata, et cætera omnia deprehenduntur, quæ in prioribus Gregorianæ Historiæ libris, ex codice Corbeiensi Cointius laudare solet. Cæterum hi duo codices in bibliotheca Colbertina hodieque asservantur, quos ibi unicuique consulere facile erit. At si tanta sit codicis sancti Michaelis præ Mettensi auctoritas, nemo non videt immerito a Cointio capita illa interpolata censi, aut certe revocari inter dubia eo ipso solum, quod in codice Mettensi omissa sint, et in codice sancti Michaelis habeantur. Sed hæc sufficientes de codicibus manuscriptis; jam ad argumentum ex Fredegario petendum veniendum est.

98. Fredegarii auctoritatem tantam hæc in controversia esse passim proclamant Cointius, ut licet in totam ea sola dirimi posse nonnumquam asseveraverit, ut pote quæ argumenta *ad confutandam*, ut ipse loquitur, *interpolatoris audaciam* validissima submisit ret. Ve-

rum Fredegarii auctoritatem nobis multo magis quam Cointio favere vel ex hoc solo probamus, quod ipso fatente Cointio multa ex illis capitibus admiserit Fredegarius, quæ in codicibus Regio et Mettensi, immo etiam et in Bellovacensi desiderantur; plura vero emitit ex sinceris Gregorii operibus, quæ omnes omnino, etiam Cointiani codices habent. Etenim primum et quatuor ultimos Gregorianæ Historiæ libros integros, exceptis duobus aut tribus libri septimi capitulis, omnino prætermisit; ex cæteris tertium et quartum libri secundi capita non attingit; plura ex tertio libro, qui integer ubique habetur, omisit; sicut et ex quarto libro capita 4, 12, 31, 34 et 41 non habet; ex libro quinto capita 11, 14, 21, 22, 30, 32; ex sexto capita 5, 17, 28, 29, 30, 32, 33, quæ tamen omnia capita in Corbeiensi codice habentur, et tanquam veri et sinceri Gregorii sensu a Cointio admittuntur. Unde patet non admodum utilem esse viro erudito Fredegarii auctoritatem ad probandum ex ejus silentio multa Gregorii Historiæ fuisse superaddita: cum constet ab eo auctore multa ex sincero Gregorii textu sponte et ex industria omissa fuisse.

99. At, inquires, Fredegarius Franciæ Historiæ epitomen concinnatus a proposito suo alienum esse censuit res extraneas, etsi reipsa a Gregorio relatas, operi suo inserere; ita ut nemini mirum videri debeat, si nonnulla etiam ex sinceris Gregorianæ Historiæ capitibus omiserit. At nulla prorsus laudavit ex iis quæ in codice Corbeiensi desiderantur; proindeque probabile est, ea tunc temporis non existisse, sed postmodum Gregorii operibus ab aliquo fuisse interpolatore assuta. At corrumpit totum illud Cointii argumentum, immo nobis omnino favebit, si verum sit Fredegarium eandem habuisse rationem ea omitteendi quæ in Corbeiensi codice non habentur, ac illa quæ ex sincera Gregorii Historiâ non retulit. Eandem vero fuisse jam supra observavimus, et iterum ostendimus. Etenim prætermisit Fredegarius Gregorianæ Historiæ capita, etiam sincera, quæ ad generalem Francorum gentis Historiam minime attinebant. Idem quoque fecit Corbeiensis codicis scriptor; idem fecere et qui alios codices a Cointio laudatos exararunt. Et quidem eodem ac Fredegarius consilio. Illi enim, sicut et Fredegarius, generalem solummodo Francorum Historiam habere cupientes, singulares hominum privatorum, aut locorum historias prætermisere, tanquam sibi inutiles. Id ipsum innuit in variis codicibus omissionum varietas. Ea enim fuit, ut jam non semel observavimus, Gregorii nostri fortuna, ut qui primus et unicus veterum rerum gentis nostræ prædicare gestarum scriptor existit, ex ejus operibus qui postea secuti sunt scriptores, pro suo libitu quæ sibi visa sunt, alii plura, alii pauciora descripserint. Hinc nonnulli codices quatuor Historiæ libros exhibent, alii quinq; alii sex, alii vero novem aut decem. Quin et ex illis libris alii plura aut pauciora pro suo libitu capita exscribere; nonnulli autem hæc in epitomen reducere. Quæ omnia quivis norunt in gentis nostræ Historia vel tantillum versati, qui *Fredgarii, Aimojii,*

Roriconis, Adhemari, aliorumque quamplurimorum auctorum opera vel chronica revolverit. Nec minorem fuisse in discerpendis Miraculorum libris licentiam probant passim codices manuscripti, quorum alii unum aut alterum, alii plures Gregorii libros exhibent; nonnulli vero sola eorum fragmenta, cum adjunctis, ut scriptoribus placuit, titulis. De quibus omnibus fusius disserere non vacat, ne jam dicta incussum repetere videamur.

100. Verum, expensis illis argumentis, quæ adversus complura Gregorianæ Historiæ capita Cointius exmissa, aliquot codicum auctoritate, aut ex Fredegarii silentio deduxit, examinanda supersunt nonnulla, quæ vel ex stylo, vel ex rebus in illis capitibus contentis objicit, tanquam a Gregorii modo scribendi aliena, aut certe quæ aliis ipsius eisdem operibus, aut cæteris Gregoriani ævi probatis ductoribus contraria videntur: quæ licet suis in locis, quantum ferre potuit notarum brevitatis, exposuerimus, hic tamen paulo fusius discutienda sunt. Et primum quidem, quod ad styli duritiem pertinet aut sermonis rusticitatem, quas in suis operibus inveniri fatetur passim Gregorius, testes appello quotquot Gregorii opera legerint, atque capita, quæ Cointius interpolata appellat, simul cum aliis conferre voluerint, an ovum ovo similis videri possit. Habentur quippe in illis, sicut et in istis, casuum mutationes, id est accusandi casus, ut grammatici vocant, pro ablativis; habentur et feminina nomina pro masculinis, et masculina nomina cum adjectivis in feminino genere conjuncta. Occurrunt et voces exoticæ, loquendi que modi plane barbari, de quibus rebus exempla in meliorem præferre non sinit ipsa rei evidentia. Fateor equidem in codicibus Corbeiensi ac Bellovacensi, quos in Gregorii textu describendo Cointius merito imitari gaudet, aliquot nomina magis, ut ita dicam, barbære scribi, quam in cæteris codicibus minus antiquis, frequentioribusque in illis inveniri casuum, litterarum aut generum mutationes. Sed hoc ex diverso diversorum temporum ac notariorum genio et arbitrio accidit: quæ diversitas codicum antiquitatem probare quidem potest, non vero operum varietatem. Idem enim sunt qui in sæculi sexti aut septimi codice scribuntur Chlotovechus, Chlothacharius, Chrochtichildis, ac qui in posterioris ævi scriptis dicuntur Hlodoveus, Hlotarius, aut Hletildis; ac Chlodoveus, Chlotarius, Chlotildis, etc. Idem contigit in aliquot aliis vocibus, quas amanuenses pro libitu mutaverunt, ut cum *equites*, quam vocem veteres ad equum designandum usurpabant, in *equos* transtulere. intentionem in *contentionem*; qui et ubi *indignate* aut *exsequere* scriptum invenerunt, reposuere *indignamini*, et *exsequi*; et sic alia innumera, quæ multis variis lectionibus originem quidem dederunt, ac nunquam apud viros eruditos in dubium revocare fecerunt vetera monumenta, quorum ne unicum fortasse ad nos intemeratum pervenisse alias dicendum esset. Unde non minus indubitata Gregorii opera, quam ea, quæ interpolata a Cointio dicuntur, ejusmodi mutationes ab amanuensibus pertulere. Sed si veteres illas voces ac locutiones barbaras, aut casuum mutationes ut

essarias omnino esse quæ contendant ad concilian tam capitibus illis, quæ interpolata censet Cointius, auctoritatem, ac ad restituendam Gregorii operibus nativam formam, non desunt codices antiqui qui illas omnino exhibent, prout eas reipsa passim in nostra editione restituimus, aut observavimus in notis, cum ejusmodi insolitæ exprimendi formulæ nimium facesseroent legitibus negotium. Occurrunt et in iisdem capitibus voces quædam singulares, quæ Gregorii stylum et gentium sapiunt, cujusmodi fere sunt *intentio* ad contentionem exprimendam, *equites* pro equis, *species* pro mercimoniis aut rebus venalibus, *consensus* pro instrumento electionis, *cicindelus* pro candela aut cereo, *satellites* pro sociis, *manicis apprehensus*, *Barbarus*, pro *Francus*, et alia ejusmodi bene multa, quæ nullus non observare potest, qualia in onomastico indice ad calcem hujus voluminis collegimus.

101. Non majoris est momenti Cointii argumentum, quo multa in capitibus interpolatis passim haberi contendit, sinceris Gregorii operibus non bene coherentia, immo et ipsis contraria. Deinde præsertim aliquot loca, in quibus ille auctor, seu, ut ait, interpolator, non satis aliquot sanctorum virorum famæ consuluisse videtur; nonnullaque alia auctorum coequalium testimoniis opposita retulisse, ita ut, si admittantur, aut ipsos, aut certe Gregorium a vero aberrasse fatendum sit: quæ proinde omnia pro veris Gregorii scribitibus haberi non debent. His quippe omnibus uno verbo reponi posset, quod etsi nonnulla ejusmodi in capitibus controversia haberentur, non statim eorum convelleretur auctoritas, siquidem et multa in sinceris Gregorii capitibus habentur, quæ cum ipso Gregorio aut aliis monumentis non conveniunt. Hoc ipsum Cointius non semel fateri cogitur in Annalibus; idque multis exemplis demonstravit Valesius in præfatione ad tomum II Rerum Francicarum. Sic libro II, capite ultimo, Chlodoveum regem anno 41 Licinii episcopi Turonensis fato functum fuisse scribit: et tamen certum est Leonem Licinii decessorem quinquennio ante Chlodovei mortem per missum suum concilio Agathensi interfuisse. Contrarium inter et Sigibertum bellum exarsisse ait libro IV, capite 42, quod, ipso asserente Cointio, verum non est. Chilpericus Suesione exstitis et dicitur libro V, capitibus 2 et 3, et tamen inde abfuisse his ipsis locis præsupponitur. Alia mitto exempla, quæ vel ex ipsis Cointii operibus facile suppelluntur, cujusmodi nulla in capitibus, quæ interpolata censet Cointius, inveniri possunt. Loca autem singularia quæ hanc in rem objicit vir eruditus, suis locis examinabimus. Quod si famæ sanctorum virorum quandoque minus consuluisse videtur Gregorius, id ejus candori ac sincero animo tribuendum, qui facta hominum, prout ea novarat, genuine exponerebat, nullo respectu personarum. Neque vero quisquam credat, laudabilia fuisse virorum etiam sanctorum omnia opera. Et quidem ab antiquis atque etiam ab aliis sui ævi auctoribus nonnunquam dissentit Gregorius: quod mirum non est, siquidem et ipsa vetu-

stra monumenta non semper sibi constant: idemque factum a diversis auctoribus etiam qui rei gestæ interfuerint, varie enarrari quæ experientia constat. Jam ad singulares Cohæcultates enucleandas accedamus.

102. Nihil omnino in toto primo Historiæprehendit Cointius, quem, cum res in eo nam ipsius non spectent institutum, examinare non vit. Nihil etiam habet de illis omnibus capitibus ea repetuntur, quæ Gregorius in al tractaverat. Pleraque etiam alia capitula quidem, ut pote quæ vera et certa narrant interpolata ob id solum censet, quod in aliquot codicibus desint. Sed de his modo actum plura dicere inutile foret. Cætera autem capitula ob peculiarem aliquam rationem rejicit, h examinanda restant. Libri II caput 36 ab le tore additum esse putat vir eruditus, quod re de sancto Quintiano memoratæ præpostere referantur; ibi quippe sancti viri e sede ex Gotthis facta narratur, quæ multo ante co Atque id quidem haud diffitear; sed nihil h ficitur. Non enim hic Gregorius refert Quinti ipso anno pulsam fuisse, quod sane falsum sed loquens de maxima Gallorum erga Fran pensione, ex ea civitate ait Gotthorum h qui idcirco complures episcopos e sede sua rant: qua occasione Gregorius illustre profi Quintiani exemplum: tametsi multo ante id relicta sede, ex urbe excesserat.

103. In tertio libro nulla est controversiæ cum hunc librum omnes omnino codices, edit et scripti, integrum representent. Libri quar 5, 6, 7, 11 et 12, in quibusdam codicibus de tur, quod, ut nobis persuasum est, nihil ad H Francorum generalem pertinerent. At si esse, nullamque mereri fidem contendit C quod iis admissis Aquitanæ primæ pontifici quos nonnulli hodieque sancti titulo deo quales fuere Probianus Biturigum et Dalma thenorum episcopi, maximi criminis rei die rent, qui episcopum inconsulto rege ordinare raverant, et quidem tali dignitate prorsus in Catonem scilicet, qui superbia adeo tumidus neminem se digniorem episcopatu arbitraret tinus etiam, qui ad episcopatum promotus coloribus in istis capitibus depluitur, ut supplicio potius puniendus fuisset, quam ex sede donandus. Hæc Cointius: sed quæ fact his capitibus relatorum auctoritatem minime lunt. Improbanda quippe est pontificum Au audacia, qui rege inconsulto episcopum, qu clero et populo electum, ordinare disposueret rei insolentia facti veritatem non elevat, quæ aliis exemplis confirmari posset. Certe mult eior fuit alterius Aquitanæ, id est Burdi provinciæ, episcoporum conatus, qui Em Santonensem episcopum e sede deturbaveri iactio jam in ejus locum substituto, quod præ

rege absque metropolitani præsen-ia fuisse ordi-
natus. Res tamen habuisset effectum, nisi obstitissent
Chari: erii regis minæ qui ob patris sui reverentiam
irritos reddidit episcoporum conatus. Et Cato quidem
superbia tumidus erat : sed ob alias dotes, potissi-
mum ob misericordiam in pauperes ita plebi accep-
tus, ut nullus non eum habere vellet epi-copum.
Utrumque ex ipso Gregorio certum est, ex capite
scilicet 31, quod indubitatum, etiam Cointio, habetur
ubi de ejusdem Catonis morte, quam in sollicitandis
pauperibus tempore pestis incurrit, agens, ait: *Multe
humanitatis fuit et satis pauperum dilector; et credo hæc
causa et si quid superbiæ habuit, medicamentum fuit.*
Cautissimum vero sævissimum, ac episcopali gradu
pæne indignum in istis capitibus exhiberi ultro fate-
mur : sed nisi eum talem non fuisse probet Cointius
ex probis auctoribus, nihil omnino adversus hujus
Historiæ veritatem evincet. Nec illud juvat quod
Cautinus e sede sua nunquam exturbatus fuerit, cum
nemo nesciat Gregorii ætate pures episcopos, variis
lætitis criminibus, ad mortem usque in suis sedibus
perseverasse, quod utinam tot exemplis probari non
possit. Sufficiat Melantii in Prætextati Rothomagensis
locum intrusi exemplum proferre. Eiusdem libri
quarti caput 19 rejicit quod in codicibus duobus de-
sideretur, nec satis accurate sancti Medardi obitus
annum assignet. Verum cum ibi Gregorius nul-
lum certum annum beati Medardi mortis designare volue-
rit, nihil ad elevandam hujus capitis auctoritatem
prodest ista objectio. Quod enim ait Gregorius tem-
pore *Clotharii* sanctum Medardum obiisse, nemo re-
vocat in dubium.

101. In libro v caput quintum convellere videtur
vir eruditus, quod etsi res veras ut plurimum refe-
rat, habeat tamen nonnulla, quæ reprehensioni vi-
dentur obnoxia. Primum quod multa in eo contineantur
contra Felicem Namnetensem episcopum, quem
Ecclesia nū sanctum virum celebrat. Deinde quod
ibidem Gregorius vulgatus, seu, ut Cointius ait, in-
terpolator sub illius nomine, Gregorium Lingonen-
sem episcopum *proavum* suum appellet, et Nicetium
Lugdunensem matris suæ avunculum, contra sinceri
Gregorii morem, qui alias de iisdem sanctis viris
agens, nusquam meminit talis cognationis, quam
etiam silere clerici Turonenses in ipsius Gregorii
Turonensis Vita. Verum ex his duabus objectionis
istius partibus unam solvit ipse Cointius. Cognatio-
nem quippe illam inter Gregorium nostrum et sanctos
illos viros admittit et propugnat. Immo exemplo
confirmat argumentum iudicium, alias forte
validissimum, in hac tamen parte prorsus rejicien-
dum esse. Nam, inquit, Gallus Arvernorum episcopus
certo certus patruus fuit nostri Gregorii, ut ipse-
met testatur in libro de Virtutibus sancti Juliani, ca-
pite 23, et tamen Gregorius neque in ipsius Galli
vita, nec usquam alias, quāquam sæpiissime Galli et
ejus parvulum meminerit, sanctum Gallum patruum
suum appellavit. Addit idem Cointius, quod si quis
accurate inter sese comparare voluerit, sanctorum

A Gregorii Lingonensis, Nicetii Lugdunensis et Galli
Arvernensis vitas, hos sanctos viros cognatione con-
junctos fuisse facile deprehendet, quamvis id aperte
non scripserit Gregorius. Quod Felicis Namnetensis
sanctitatem spectat, idque est alterum objectionis
Cointianæ caput, ei quidem detrabere animus non
est. Sed sanctos viros nævos suos habuisse diffiteri
non possumus, quos forte majores quam reipsa in
Felice essent, arbitratus est bona fide Gregorius :
sed hoc humanæ imbecillitati condonandum. Certe,
ipso fatente Cointio ad annum 182, num. 4, Grego-
rius libro vi, capite 16, eundem Felicem iracundiæ
ac doli palam insinuat, et tamen hoc caput in om-
nibus scriptis, etiam Corbeiensi habetur; quin et
cum superiori capite conjungitur, quod Felici non
multo favorabilius est.

105. Futilis est adversus caput 9 libri quinti ob-
jectio, Caluppam nempe hoc in loco appellari, quem
Caluppauem sincerus Gregorius in Vitis Patrum
dixerit. Quis enim nesciat ejusmodi nomina non so-
lum in variis codicibus, sed et in uno eodemque
exemplari sæpius varie descripta inveniri? hujus rei
exempla proferre prorsus otiosum fuerit. Immo nulla
est in hoc nomine apud Gregorium varietas: qui
enim Caluppa in recto casu dicitur in Historia, is
ipse est qui in casu sexto *Caluppans* scriptus occur-
rit in Vitis Patrum, capite 11, cum nemo nesciat
ejusmodi nomina hoc modo desinentia sic varie ef-
ferri, ut passim ex Attila *Attilanem*, et ex Agila *Agi-
lanem* efformata nomina legimus.

106. Validiora, ut putat vir eruditus, sunt argu-
menta quæ profert adversus caput 21 ejusdem libri
quinti. Et quidem ea magni sunt ponderis necesse
est, ut pote quæ omnium manuscriptorum codicum,
etiam Corbeiensis, qui non multo post Gregorii æta-
tem scriptus creditur, auctoritatem elevare de-
beant. Hoc quippe caput 21 manifeste, ut ipse fate-
tur Cointius, in capite 28 ejusdem libri laudatur,
quod caput 28 omnes codices, et quidem integrum
habent. Interpolatum tamen arbitratur Cointius, id-
que multa, ut ipse existimat, arguunt. Primo quod:
ibi Nicetio Lugdunensium episcopo *Patriarchæ* titu-
lus donetur contra illorum temporum et Gregorii
ipsius morem. Deinde quod concilli Lugdunensis
patres Sagittarium et Salonium episcopos ob cædes et
adulteria sedibus suis pellendos censuisse ibidem
dicantur, cum tamen episcopi apud Cabillonum, ut
ipemet infra, capite 28 habet Gregorius, congre-
gati, illos episcopos ob ipsas easdem omnino causas
non nisi *pœnitentia purgandos* decreverint. Tertio ob-
jectio concilli Lugdunensis hæc de re silentium, si-
quidem nusquam in istius synodi canonibus qui su-
persunt, legatur Sagittarii et Salonii causam ibi fuisse
agitam. Denique a verisimilitudine multum abesse
putat, quod ille interpolator de Sagittario refert,
eum nempe aliquando dixisse, Guntrami filios quos
ex Austrigilde susceperat, ob istius natalium humi-
litem nunquam pari in regno successores fore.
Hæc ille: quibus singillatim faciendum est ratio. Ed

primum quantum ad patriarchæ nomen, quo in hoc capitulo decoratur Nicetius, nihil est mirum, quandoquidem eundem honoris titulum Priscus Nicetii successor habuit in concilio in Matisconensi anno 585. Datur et Chelidonio Vesontionensium episcopo in Vita sancti Romani abbatis Jurensis, quam scripsit auctor Gregorio nostro æqualis, ubi Hilarium Arelatensem episcopum arguit, quod *Celedonium Vesontionensis metropolis patriarcham* e solio dejecerit. *Patriarcham* appellavit Sulpicius Bituricensis sæculo sequenti sanctus Desiderius Caturcorum antistes in epistola ad eum directa. Quæ exempla etsi in singulis istis auctoribus sint singularia, a suspitione tamen falsi aut dubii immunis sunt omnino, proindeque et Gregorii textus.

107. Ad hæc arguit Cointius, quod est alterum ejus objectionis caput, Gregorii, ut vocat, interpolationem, quod sententiam depositionis in Sagittarium et Salonium episcopos, homicidii et adulterii reos, latam fuisse scripserit. Hoc enim, inquit Cointius, fieri non potuit, cum ex Gregorio sincero, capite scilicet 28 ejusdem libri, iidem episcopi ob eadem omnino scelera iterum in jus vocati, in concilio Cabillonensi poenitentia solummodo subjecti fuerint, sed non exauctorati. Verum ultro fateor Patres Cabillonenses eadem severitate usos non fuisse, quam Lugdunenses. Sed contendo Lugdunenses juxta canonum scita tulisse sententiam; Cabillonenses vero, ob justas quidem, ut existimare par est, rationes, ab exsequendis tamen canonibus abstinuisse. Nemo enim, vel levi canonum cognitione inbutus nescit, ejusmodi criminum reos una sententia et una voce apud Græcos et Latinos sede episcopali indignos proclamari. Si itaque ob res in istis capitibus 21 et 28 contentas alterutrum caput rejiciendum foret, rejici jure deberet caput 28, ut pote disciplinæ ecclesiasticæ oppositum, non vero caput 21, quod sacris canonibus et Ecclesiæ regulis omnino consonum est. Vadem hujus rei apud omnes ob summam eruditionem et sincerum animi candorem maximi ponderis, profero Ludovicum Thomassinum, ejusdem ac ipso Cointius Oratorii Gallicani presbyterum, qui ea de re disserens, neutrum Gregorii caput rejiciendo, sic loquitur Disciplinæ ecclesiasticæ parte II, libro I, cap. 58, n. 41: *Canonicis decretis consentiebat Lugdunensis concilii judicium, quibus irrevocabiliter dejiciuntur ejus generis facinorosi; judicium vero Cabillonensis concilii, quod indulgentiæ magis studet, non tam judicium fuit quam cõnatus quidam, ut a pontifice et rege iniretur gratia, qui erant ad lenitatem magis inclinati. Hæc per poenitentiam purgari censentes episcopi, quibus verbis non definitiva insinatur sententia, sed episcoporum opinatio mollior demissiorque, etc.* Hæc ille, qui numero sequenti Cabillonensis concilii indulgentiam inter dispensationes raras connumerat, quæ nunquam lucem canonum splendidissimam quam secuti fuerant Lugdunenses Patres, obscurare potuerunt; proindeque nec Gregorii eam Historiam referentis auctoritatem convellere. Quod

vero objicit Cointius contra ejusdem capituli 21 sinceritatem Lugdunensis concilii silentium de causa Sagittarii et Salonii, quæ nempe in canonibus ejusdem concilii qui supersunt, memoratæ non habeantur; nihil omnino evincit, nisi probet vir eruditus omnes omnino causas, quæ in conciliis agitatae fuerint, in eorum canonibus expressas fuisse: quod sane nemo dixerit. Nec id in præsentij causa necessarium fuit, aut utile posset fuisse. Novi quippe canones istorum episcoporum exauctorationis occasione condendi non fuerant, cum id passim haberent veteres; nec debeat factum singulare canonibus inserere, quod nihili profuisset. Si autem exempla quæ relicta ejusmodi rerum, quæ licet in synodis agitatae fuerint, tamen in earum actis aut canonibus memoratæ non occurrunt, e pluribus unum aut alterum ex ipso Gregorio proferam. Narrat ipse Gregorius quemdam episcopum ita simplicem fuisse, ut in Matisconensi concilio a severare eum non puduerit, sub hominis voce in Scripturis sacris mulieres non comprehendit. Nullum tamen extat ea de re in synodi Matisconensis actis vel leve vestigium. Meminit idem auctor in Vita Patrum, capite 6, Martini cujusdam episcopi a sua sede inique extrusi, cujus causa in concilio Aurelianensi, ipso fatepte Cointio, discussa, sed sine restitutus est. Nihil tamen de his habent Aurelianensis vel concilii acta; licet ob hæc potissimum causam a Chilberto convocatum fuisse istud concilium ipsemet scribat Gregorius.

108. Ultimum denique objectionis caput est, quod verisimile non sit, Sagittarium Austrigildi natalium humilitatem exprobrasse, aut dixisse ejus filios ad successionem admittendos non esse. Sed nihilominus plus efficit nisi probet Cointius, quæ Austrigildem reipsa ex humili loco non prodisse: quod Gori nequit, fuerat enim Meretrudis ancilla, res e quo Eredegario; aut certe Sagittarium humilem, fuisse prudentissimum, ac ita discretum, ut nunquam verbo excessisse dici possit: quod si verum sit, vel ipsam Cointium judicem appello. Quis enim nesciat, eum hominem, ut cætera ejus flagitia taceam, fuisse levissimum ac superbissimum, qui tandem, post varias fortunas Guntramnum ejusque filios non verbis solum, sed et armis lacessivit, Gundovaldi Ballomeris partes secutus apud Convenas, ubi misere perit?

109. Nonnulla assertit vir eruditus ad convellendam ejusdem libri quinti capituli 48 auctoritatem, quod nempe caput etsi nonnulla vera contineat, in aliis tamen rebus non admittendum videatur, quæ scilicet non satis cum sinceris Gregorii capitibus cohererent. Etenim Leudastem ibi depingit Gregorius tanquam hominem humili loco natum, qui ex infimij gradibus ad immensum tandem dignitatis et potentia fastigium pervenerit; et tamen talia nunquam ipsi alias exprobravit Gregorius, licet de ejus vitiis et pravis moribus non semel egerit. Deinde in hoc peccavit, ut ait Cointius, interpolator, quod Turonicam urbem existisse dixerit biennio sub Sigiberti potestate, postquam e Chilperici manibus fuerat

erepta : quod falsum censet Cointius, cum Sigibertus eam urbem ante annum 574 non recuperaverit, amiserit vero simul cum vita anni sequentis initio. Verum ad hæc nonnulla facilis est omnino responsio. Nam Gregorius aliis quidem in locis non semel de Leudastis vitis egit, et solummodo aliorum ejus factorum occasione : unde ipsum non est si de ejus natalibus ac fortuna in iis nihil ibi dixerit. Hic verositate opera de ejus origine ac patria singillatim disserere insuit, proindeque debuit paulo accuratius parentes ejus ac primorum gestorum circumstantias explicare, ac ea quæ alias prætermiserat, aut leviter tantum attigerat, paulo fusius enarrare. Sigibertus vero annis duobus Turonos obtinuisse dici potuit, neutro licet integro. Extremam enim unius anni partem, ac initium sequentis apud vulgatos auctores simpliciter annos duos passim dici quis inficiabitur? Et quidem Gregorius non hic ait duobus annis solidis Turonos in Sigiberti potestate remansisse.

110. Caput 49 libri quinti, quod nobis est 59, eo nomine rejiciendum esse censet Cointius, quod ibi in sua innocentia propugnanda imprudens describebatur Gregorius, eam scilicet regi interroganti respondens, quæ debebat dissimulare. Deinde quod ibidem Chilpericus et Fredegundis multo quam soliti erant mitiores representantur. Quod denique interpolator indigna habeat de Felice Nannetensi episcopo, quem conjurationis in regem participem facere non veretur. Ad primum, Gregorius se malis de regina rumores addivisse fatetur, se autem illos excogitasse pernegat : quæ quidem res omnis imprudens fortasse fuit, si tamen non exegerit interrogatio. Fieri enim potuit ut interrogaretur Gregorius de rumore illo qui vulgo circumferebatur : cui illa respondit modo sinceritati, quæ in cæteris ejus operibus elucet, maxime congrua. Scio responsionem hanc Valesio imprudentem visam fuisse : sed nec ipsam tamen ob id Gregorio adjudicat, nec cæteri viri eruditi, qui Gregorium humani errati omnino expertum fuisse nunquam sunt arbitrati. Non majoris est momenti quod ait vir eruditus, Chilperici et Fredegundis innatam sævitiam in hoc loco non inveniri. Non enim adeo crudeles, semper et ubique illi fuerunt, ut omni occasione per fas et nefas homines trucidari jusserint, qui in eorum incurrisserat offensam. Certo negotium istud magni erat momenti : in publica synodo agebatur. Quæstio autem ipsa delicata erat, nec forte Fredegundi gratum erat, ut tam accurate de ejus vita et moribus inquireretur. Sciobat Gregorium hominem sanctissimum, qui, nec mihi nec blanditiis a recto tramite unquam potuisset deterreri. Unde linere regis animum magis expediebat, quam ipsum in accusatos exasperare. At vero, cum purgato per sacramentum Gregorio, Leudastes ac Riculfus calumniæ rei promissarii fuissent, in eos sævitum est, et Leudaste fuga elapsa alter jussus est interfici : qui licet Gregorio intercedente vitam obtinuerit, intolerabilibus tamen tormentis atrox est, quæ Gregorius narrat. Denique quod ad Felicem episco-

pum attinet, Riculfum quidem exceperat apud se, ac veris adversus regem ejusque filios conceptæ necrens, nec consilii particeps unquam fuit. Immo, ut in notis ad hunc locum observavimus, hæc in regem et filios ejus conjuratio, quæ in editis ex vocis immutatione irrepsit in textum, nulla unquam fuit. Textos autem sic se habet in editis : *Dicebat ob hoc reginæ crimen abjectum, ut ejus de regno, interfectis fratribus ac patre, Chlodoveus regnum acciperet* : quæ verba ne laudam conjurationem repræsentant. Sed si legatur, *interfectis fratribus, a patre Chlodoveus, etc.*, ut ex codice Regiomontensi restitimus, jam habetur germanus hujus loci sensus, quod scilicet regina adulterii accusata fuerit agente Chlodoveo, ut ea ob istud crimen pulsa, ipse, interfectis fratribus, quos nempe ipsa Chilpericus instigante eadem Fredegunde jam occiderat, solus superstes regnum a patre obtineret.

111. Adversus caput 8 libri vi objicit Cointius chronologum cum errorem, quem sufficientem existimat ad elevandam hujus capituli authenticam. Ibi enim Gregorius, seu, ut ipse vult, ejus interpolator, Eparchium ante ejus reclusionis 44 obitus dicit : quod falsum esse probat vir eruditus. Vita ejusdem sancti ab auctore æquali scripta, ubi Eparchius triginta septennio et novem annis reclusus vixisse disertis verbis dicitur. Deinde Aptonius, quo sedente Eparchius recludi cepit, non suscepit Ecolimonsis Ecclesie regimen ante annum 544. At Eparchius nemine contradicente obiit anno ejusdem sæculi 81, proinde quo supra annos quadraginta in cella reclusus degere non potuit. At cum Cointio fatemur, Eparchium anno extremæ suæ reclusionis trigesimo non obiisse, ut in eius Vita legitur. Sed si reclusionis terminum totum illud tempus intelligatur, quo Eparchius relicto sæculo in monasterio vixit, aut in loco deserto, quo majoris solitudinis desiderio secesserat, jam nulla supererit difficultas. Certum quippe ex ejus Vita est, illum in Sedeciano monasterio primum vestem monasticam induisse, tam in loco solitario a cæteris separatim, aliquandiu degisse, priusquam episcoporum auctoritate recluderetur. Quæ omnia Gregorius simul conjungens, Eparchium, illius hystorix veritate, dicere potuit, annos 44 reclusum exegisse.

112. Ea vero quæ habet adversus caput 9 ejusdem libri, ubi de sancto Donato Cenomanensi episcopo agitur, expendimus in notis ad illum locum, quæ iterum repetere supervacuum foret. Ad caput 45 transeundum est, a Cointio ob id rejectum, quod multa habeat contra Felicem Nannetensem sumam, quin et cum illud sequenti capiti ita annexum sit, ut alterum sine altero non possit admitti. Et istud quoque respuit vir eruditus, licet in omnibus omnino codicibus habeatur, etiam in Corbeiensi, quem non inficiatur paulo post Gregorii nostri ætatem scriptum fuisse ; proindeque admittat necesse est, exstitisse auctorem aliquem Gregorio aut æqualem aut subpærem, ex quo interpolator, qui et ipse his temporibus vixerit, ista atque alia multa quæ refert hæc

serit. At cum hic auctor nemini unquam notus fuerit, satius nobis videtur ingenue fateri in Felice aevos quidem fuisse, sed quos aut poenitentia diluerit, aut certe qui tanti non fuerint, ut claritatem Christi quæ multitudinem operit peccatorum, offuscaverint.

113. Caput 22 rejiciendum esse censet vir eruditus, quod Chilpericum regem alium, id est leniorem quam re ipsa fuerit, repræsentet. Chilpericus enim, ut Coincio videtur, Charterium qui adversus eum litteras injuriosas scripsisse accusabatur, statim oppressisset, aut certe ejus accusatorem diaconum, qui eas episcopo suo supposuisse dicebatur. Verum non ita sævus erat Chilpericus, aut sui impotens, ut non nisi ab impostore dici potuisset, eum aliqua occasione a sæviendo abstinuisse. Certe, ut a viris eruditus jam non semel observatum est, Chilpericus magis uxorius, quam sævus fuit, atque plus uxori suæ parendo quæ eum ad neces hominum sibi ipsi suspectorum incitabat, quam innata crudelitate peccavit. Audiendus ea de re V. C. Hadrianus Valesius libro XI Rerum Francicarum, ubi postquam Chilpericum reprehendisset quod furenti uxori nimium indulserit, subjungit: *Plane si quando ab ea non instigabatur, Chilpericum mutatum et sui dissimilem factum crederes: adeo communis, aditu facilis, lenis quoque et injuriæ patiens.* Lenitatem ejus pluribus laudavit Fortunatus: nec tamen hujus auctoris carmina ob id ullus dixerit esse ab impostore excogitata. Et quidem licet poetarum more in laudando Chilperico excessisse nonnullis fortasse videatur Fortunatus, nemo tamen dixerit eum in homine sævissimo lenitatem potissimum prædicasse. Denique Coincius ipse alias Gregorium nostrum reprehendit, quod in fine libri VI Historiæ in Chilpericum plus æquo fuerit invectus, quasi nulla prorsus laude dignus fuerit, quem tamen præclara facinora edidisse neminem inficiari posse contendit.

114. Caput 34 ejusdem libri VI, licet in capite sequenti, quod omnes omnino scripti et editi habent, laudetur, multaque complectatur vera, interpolatum tamen censet vir sæpe laudatus, quod nonnulla, inquit, contineat a verisimili aliena. Primum est quod hujus capituli initio memoretur Hispanorum legatio, quæ si admittatur, tertia erit quam hoc anno Hispani miserint in Gallias. Secundum initio capituli *legati* appellantur*, quod indicat plures ea occasione missos fuisse; et tamen in orationis progressu non nisi unius legati mentio occurrit. Denique Chilpericus ibidem cogitasse dicitur de Basina in uxorem Recaredo Gotthorum regi tradenda, quæ stuprata fuerat, et in monasterium reclusa. Ad primum et secundum objectionis caput facillima est responsio. Non enim impossibile est ternas eo anno legationes ex Hispaniis in Gallias adventasse, cum ageretur de nuptiis inter Leuvigildi filium et Chilperici filiam contrahendis, quod maxime Gotthi peroptabant. Quod vero legatum aut legatos una aut altera vice scripserit Gregorius, res est ad asserendum aut abjudicandum Gregorio caput istud plane indifferens. Chil-

perici vero de Basina loco Rithguntis Gotthorum regis filio substituenda consilium, quod refert Gregorius, hominis animum indicat tergiversantis, qui filiam suam tum vellet, tum nollet Recaredo nuptui tradere. Idem probant variae harum nuptiarum dilationes, a Gregorio ipso memoratæ, quæ tandem eo processere, ut illa sæpius licet promissa, immo et ad id proferta, nunquam Recaredo nupsisset. Chilpericus itaque Gotthorum petitionem plane respicere non audebat, immo nec volebat: sed grave tamen erat ei a filia sua separari, quam ex Fredegunde susceperat, et diligebat præ cæteris; veritus maxime, ne, ut Chlotildi et Ingundi contigerat, ipsa a Gotthis male haberetur. Basinam vero ob id forte Rithgunti substituendam non alio animo proponebat, quam ut Rithguntis discessum differret.

115. Caput ejusdem libri xxxvi insitiis adjungit Coincius, quod in eo Gregorius de Ætherio episcopo Lexoviensi agens dicat, *cujus supra meminimus, tametsi nulla ejus mentio ab ipso facta sit.* Deinde quod idem Ætherius non satis prudens hoc in capite repræsentetur, quippe qui puerorum urbis suæ educationem viro nequissimo permiserit. Ex prima objectionis hujus parte colligi quidem potest, aut Gregorium memoria lapsum esse; aut aliquid de Ætherio in Gregorii scriptis existisse, quod nolo non habetur; aut certe hæc verba ab amanuensibus superaddita fuisse. Hinc tamen non conficietur, totum hoc caput fuisse interpolatum: uti similia verba, quæ de Tetrico Lingonensi episcopo habentur libro IV, capite 16, nec Coincio, nec aliis persuaserunt, caput istud ab interpolatore fuisse intrusum. *Erat, inquit Gregorius, ibi tunc sanctus Tetricus episcopus, cujus in superiori libello memoriam fecimus, de quo tamen nullum in superioribus vestigium superest. Ætherii vero indulgentia erga hominem pravam, arguit quidem Ætherium plus æquo facilem, et incaute misericordem, sed non probat rei gestæ narrationem esse aut falsam, aut Gregoriano textui temere assutam.*

116. Non major est rejiciendi capituli sequentis ratio, licet in eo Lupentii abbatis cædes Innocentio Gabalitano comiti tribuatur, qui postea capite 33 dicitur Theodosio Ruthenorum episcopo defuncto successisse. Non enim facile arceri potuit ab episcopatui Innocentius, cujus magna apud reginam gratia erat, nisi hoc crimen publice notum fuisset. At nusquam legimus Innocentium tanti criminis reum declaratum fuisse, immo nec publice accusatum, quantum forte id rumor ei tribueret. Sed non erat legitima, aut certe sufficiens illis temporibus, impediens ordinationis causa, quæ alias juxta canonum præscripta, cleri et populi votis, aut certe ex regum voluntate, fieri petebatur. Nec desunt exempla nequiorum hominum, qui per ea tempora sedes episcopales sceleribus partibus diu obtinuerunt: vel unus Melantius in Prætextati Rothomagensis locum intrusus hujus rei exemplum suppeditare potest, ut

* Forte legendum: *Secundum, quod initio capituli legati appellantur.*

jam observatius. Plura alia adijcere laud esset difficile, si res exigeret.

117. Hæc sunt præcipua Cointii argumenta, quæ usus est ad elevandam ex sex prioribus libris Gregorianæ Historiæ multorum capitum, quæ in quibusdam codicibus mss. desiderantur, auctoritatem. De sequentibus vero libris pauca habet, ob defectum, inquit, codicum. Quamquam neglecto codice sancti Michaelis optimæ notæ, passim multa Gregorio adjudicat, ob id solum, ut jam diximus, quod in codice Mettensi desiderentur, aut certe desint apud Almoinum. Certum est tamen, ut supra demonstratum est, et ipsemet Cointius inficiari non aulet, multa in eo codice ex industria omissa fuisse. Almoini vero auctoritatem hac in re nullius esse ponderis, vel ex hoc unico argumento evinci potest, quod ipso attestante Cointio, et interpolata admisit et omiserit sincera. Sed et ipsemet Almoinus, capite 18 libri primi, fatetur se in codicem incurrisse scriptorum vitio omnino depravatum. Verum hac opinione imbutus Cointius, quod multa in Gregorii libris ab interpolatore essent superaddita, eos ipsos auctores aut codices, quos ob omnia aliquot capitula maxime laudat, eosdem rejicit, si forte nonnulla ab aliis prætermissa exhibeant. De mss. codicibus superius satis dictum: nunc paucis agendum de uno aut altero Gregorii loco, quos Cointius in libris posterioribus ex ipsis rebus quæ narrantur, interpolatos esse contendit.

118. Primus, et quidem celebris satis, locus est de sancto Salvio Albigenis episcopo, cujus vitam compendium, admirabilem visionem et obitum describit noster Gregorius initio libri septimi. Sed hunc locum ab interpolatore additum censet Cointius, non solum quod in codice Mettensi desideretur, verum etiam quod eo admissio, contrarius sibi ipsi dicendus esset Gregorius, quippe qui Salvii mortem anno 584 hic consignarit, quam libro viii, capite 22, anno sequenti contigisse scripsisset. Idem auctor ad annum 686, ubi de Salvio Ambianensi episcopo agit, *Impudentiam* interpolatori, uti vocat, Gregoriano affingere non veretur, eum asserens *mendacem et perjurum*, qui interposito sacramento juraverit, ea quæ sub Gregorii nomine intrudere audeat, ab ipso Salvio Albigeni se didicisse, quamvis hæc ipsa ex gestis alterius Salvii excerptæ, qui Ambianensium antistes fuit sæculo sequenti. Hæc ille: sed hæc argumentum nullius esse roboris atque negotio demonstrari potest. Nam primo codicum auctoritas nobis omnino favet, ut jam sæpe diximus, cum multos integros, optimæ notæ, et majoris antiquitatis, unico Cointiano mutilato, scriptoris incuria vitiatum, et sequioris ævi, opponamus. Deinde nulla est apud Gregorium inter caput 1 libri vii et caput 22 libri sequentis oppositio. Licet enim primo loco dixerit Salvium *hæc anno*, id est 584, obliisse, et altero *post obitum Salvii hæc anno*, id est 585, Desideratum Albigenis episcopi fuisse datum, nihil sane aliud ex istis duobus capitibus inter se collatis colligi potest, quam Sal-

vium anno 584, et quidem mense Septembri excessisse e vivis, successoremque sequenti anno, id est post aliquot menses, habuisse Desideratum: quæ an secum pugnent, æquis lectoribus judicandum permitto. Certe etsi paulo amplius fuisset inter utrumque temporis intervallum, non tamen improbanda foret Gregorii narratio, cum verisimile sit post Salvii obitum aliquas turbas de substituendo illi successore exortas fuisse: qua occasione nonnulli sedem Albigensem a Theotfrido nescio quo occupatam fuisse scribunt. Nulla itaque est apud Gregorium, etiam admissio inter ejus opera sincera capite 1 libri vii; contradictio. At, inquit vir doctus, interpolator, quisquis ille fuerit, multa ex gestis sancti Salvii Ambianensis episcopi, Gregorio quidem multo posterioris, in ejus Historiæ textum intravit. Verum tota ruet illa Cointii objectio, si Salvii Ambianensis gesta ex Gregorii textu ut plurimum consarcinata esse, non vero ex istis gestis Gregorio aliquid superadditum fuisse demonstramus: quod certe haud operosum fuerit, facta inter utrumque comparisonem. Gregorii narratio nullam prorsus in se involvit contradictionem, nihil habet quod a teste oculato et scriptore æquali dici non potuerit. Multa e contrario complectitur, quæ, ipso fatente Cointio, ita Salvio Albigeni propria sunt ut alteri Salvio, absque errore tribui non possint. Auctor ille Deum testem invocat, se vera scribere, quæ nempe a se visa fuerant, aut ab ipso Salvio accepta, proindeque perjurus et gravissimi criminis reus censeri debet, si falsa dixerit, quod sane absque maxima et evidenti causa de quoquam æquidem cogitare licet. Immo hæc omnia narrationem arguunt veram et sinceram. Adde quod ibi Gregorii genius et stylus, ejusque loquendi modi genuini occurrant. E contrario vero Gesta quæ Salvii Ambianensis nomen præferunt, ab auctore consarcinata sunt rerum ignaro, qui episcoporum Ambianensium seriem ignoravit, tempora perturbavit, falsa retulit, resque a nostro Salvio Albigeni certissime gestas, ipso indicente Cointio, suo Salvio temere adscripsit. Ipse enim Salvium Honorato successisse scripsit: inter utrumque tamen ipse Cointius quatuor episcopos intercessisse fatetur. Honoratum Theodorico monarchæ synchronum facit, contra Cointii ipsius calculum, qui annum 580 Honorati extremum fuisse contendit, et Theodoriceum non nisi post annos centum monarchiam Francorum obtinuisse scribit, cujus decimo tertio regni anno Salvius in thronum Ambianensium conscendit. Deinde idem auctor narrat Mumolom Patricium, capta civitate et dirutis muris, multos captivos in Hispaniam transmisisse, qui Salvio, jubente rege, redditi fuerunt. At hæc ut de Ambianorum civitate, aut de Salvio ejus episcopo dici possint, vetant temporum, personarum et locorum circumstantiæ. Quæ omnia optime congruunt si de civitate Albigeni intelligantur, quam certum est, sancto Salvio vivente a Mumolo occupatam fuisse, ut post Gregorium nostrum scripsit ipse Cointius. Unde fateri eo-

gitur, eadem illam auctorem nonnulla ex gestis Salvii Albigensis in Ambianensis acta transtulisse. Si itaque Salvii Ambianensis Vitæ scriptor, fatente Coitino, nonnulla ex gestis Salvii Albigensis suo Salvio tribuis-e convincitur, aut male: fidei reus, aut certe, quod lubentius crediderim, homo ignarus fuerit necesse est; ut qui regum episcoporumque series ac tempora perturbaverit, civitates ex una in alteram provinciam transtulerit, denique omnia suseque verterit, ut vitam aii Salvii fabricaret. Jam testes appello quosquis hunc locum legerint, an talis auctor præferri debeat scriptori cuiuslibet libri vii Gregorianæ Historiæ, qui Salvii Albigensis res gestas modo Irreprehensibili, servatis historiæ legibus, conscripserit. De visione Salvii ostendit, quæ fortasse nonnullis displicebit, nihil diximus, quod eam revera contigisse, Salvio Ambianensi an Albigensi, parum refert, Coitino admiserit. Tales autem, quas hominis sancti sive intra corpus, sive extra corpus constitui, ut loquitur de se Apostolus, habuerunt, passim suis temporibus contigisse memorant testes omni exceptione majores: Augustinus in libro de Cura pro mortuis, Gregorius Magnus, Scriptor passionis SS. Petrus et Felicitatis, et alii passim ægvi nominis auctores.

119. Superest ut aliquid de Gregorianæ Historiæ epilogo dicatur, quem partim rejicit Coitino, partim pro libro admittit. Hunc nempe tres in partes secit: primum his verbis *inidata permanenti* concludit, quoniam, quod in codice sancti Michaelis habeatur, admittit, sicut et secundam, licet in Michaelino codice desideretur, quod, inquit, Gregorius in Historiæ protogo operum sua versu describi permiserit; nihilque aliud habeatur in ista epilogo parte, quam quæ ex protogo fieri potuerunt. At tertiam partem ubi varice habentur computationes, plane respuit, quod non satis, ut Mi videtur, computo Gregorianæ concordet. Quæ in re nec codicum mss. auctoritatem curat, in quibus eadem ipsæ computationes habentur ad calcem libri xv, etiam in codice Corbeiensis: nec audendos esse censet eos, qui nostri Gregorii vitam ex ejus scriptis colligerunt, quibus, fatente Coitino, etiam hæc tertia epilogi pars nota fuit. Næpe ut hæc omnia refellit, unicuique ei sufficit argumentum, computationum nempe istarum discordia; quod jam non solum sufficiens esse nemo dixerit ad elevandum alicujus operis auctoritatem, multis aliunde et propandam certis rationibus suffultis. Quis enim necesse in ejusmodi computationibus non solum preposuere mediis auctores a vero abstrasse, sed etiam illorum erroribus alios errores ab amanuensibus subire, ut plurimum superadditos, vel propria eorum incuria, vel quod nimium sibi ipsi fidentes veterum computa emendare voluerint? Hinc in exhibendis ejusmodi numeris tot sunt ferè lectiones variae, quot sunt codices, idque non in Gregorii solum operibus, sed et in aliis optimæ notæ auctori-

bis, quos tamen ob id nec falsos nec interpolatos ullus hactenus habuit: quod sexcentis exemplis a Coitino ipsi allatis facile esset demonstrare.

120. Jam tempus est ut finem imponamus huic discussioni, quam nonnulli fortasse prolixiorẽ esse conquerentur. At necessarium fuit hanc paulo accuratius prosequi, in qua agebatur de rejicienda aut recipienda unica nostre gentis Historiæ non contemnenda parte, quam Gregorio abjudicandam vir inter eruditos clarissimus censebat, nos vero sincerum ipsius esse fetum propugnantes: quod a me non disceptandi animo susceptum esse omnibus persuasum esse velim, non quod mihi atiquid superbe arrogem, qui cum tanto viro disputare voluerim; sed id factum solius veritatis studio et amore, ad assereendam et propugnandam ejus auctoris operum integritatem, quem restituendum et illustrandum susceperam. Quæ res etiam ipsi Coitino, cujus memoriam impense veneror, ut pote sincero veritatis amatori, haud ingrata fuisset cum in istam opinionem ob codicum manuscriptorum, quos nonnulli maucos et imperfectos habuit, auctoritatem abierit, facile in contrariam concessurus sententiam, si aliorum codicum, et numero, et integritate, et auctoritate magis præstantiam in recognoscenda Gregorianæ Historiæ adjutes fuisset.

IV. — 121. Jam itaque præfationis nostræ tertiam partem attingimus, in qua ratio reddenda est eorum, quæ in hac nova Gregorianorum operum editione a nobis præstita sunt. Gregorii opera per partes discussa, et cum variis variorum auctorum operibus permixta in unum volumen collegimus. Ea vero ex infinitis præpensionum mendis, quæ vel ex codicum aut editionum vitio, vel ex qualibet alia causa passim in textum irrepserant, expurgare codicum manuscriptorum ope conati sumus, et reipsum, uti legitibus patèbit, plurimum expurgavimus. Deinde nonnulla de novo addidimus, et aliquot capitula quæ in prioribus editis indicantur quidem, sed tamen inventis nondum poterant, ex fide quorundam exemplarum supplavimus. Ad hæc Gregorianæ Historiæ integritatem, quæ pene ob aliquot codicum defectus apud nonnullos eruditos viros exciderat, codicum melioris notæ, et minime suspectorum auctoritate, aliisque argumentis asserimus. Præterea notas marginales addidimus, quæ varias lectiones manuscriptorum codicum, aut veterum et novarum editionum exhibent, tempora rerum gestarum indicant, res ipsas illustrant, locorum situs describunt, personarumque notitiam suppeditant, laudatis etiam, aut adductis, cum opus est, aliorum auctorum locis. Quin et ne notarum ejusmodi prolixitate aut multitudine quandoque obrutus, ut ita loquar, textus videatur, notas aliquot fiores ad calcem voluminis* addidimus, ad quas ea quæ fusiore exigebant animadversionem remisimus: in quibus etiam notas inseruimus nonnulla antiquitatis monumenta, aliaque retulimus quæ nobis exide-

* Nos fusiores etiam notas textui subijcere maluimus. Erit.

rant, aut quæ jam incerta hæc editio accipimus, A ad illustrandum Gregorium idonea. Præter hæc nostram prælationem quam Gregorii operibus præmittimus, Vitam ex ejus scriptis collectam ab Odone abate, ad multos codices collatam proferemus, cui subjungemus, virorum illustrium de nostro Gregorio testimonia. Post hæc subsequuntur Annales Francici, seu veterum omnium auctorum, qui Gregorium præcesserunt loca, et alia antiqua monumenta in quibus Franciæ aut Francorum mentio occurrit, secundum ordinem chronologicum disposita, quæ quidem V. Cl. Carolus Butellus, Historiæ Francicæ studiosissimus, diligenter collegit, ac mihi liberaliter communicavit ad Gregorii nostri historiam illustrandam. His subjungimus indicem chronologicum eorum quæ in Gregorii aut Fredegarii operibus, potissimum B ad Historiam Francicam pertinent. Non enim solam Fredegarii Epitome, quæ est Historiæ Gregorianæ breviarium, edidimus; sed et ipsum ejus Chronicum ac illius continuatores usque ad Hippii regis obitum et ejus filiorum Carlomanii et Caroli inaugurationem, subjungere visum est, de quibus inferius speciatim dicemus. Appendicem quoque addidimus, quæ vetusta quædam gentis nostræ, tam ecclesiasticæ, quam civilis historiarum monumenta complectitur, ea scilicet quæ Gregorius noster laudat, aut quæ conferunt omnino ad illustranda ejus aut Fredegarii scripta. Indices varios omitto: quæ omnia cum ubique legenti obviam sicut, fusius explicare non videtur esse operæ pretium. At cum ad asserendam veterum monumentorum auctoritatem, emendandosque eorum errores, plurimum conferat qualitas codicum, ex quibus vel eruta sunt, vel emendata; ex opere juvat singillatim numerum ac conditionem eorum, quibus in adornanda hæc Gregorii editione, uti sumus.

122. Et primo quidem Historiarum libros continemus ad codices duos venerandæ antiquitatis, quos nomen laud multo post Gregorii nostri ætatem exaratos fuisse consentiunt viri, quotquot eos inspererunt, eruditi. Pertinuerunt olim ad Antonium Ouedium Bellovacum, virum de re litteraria benemeritum, ex quo ad V. Cl. Claudium Jolum cantorem et canonicum Ecclesiæ Parisiensis, ejus ex filia nepotem, pervenerunt, cujus venerabilis et sapientissimi senis benedictio, illos vetustis simos codices commode et cum otio inspicendi ac revolvendi, adeoque domum asportandi, quædam libuit, facultatem habuimus. Prior eorum qui, ut accepimus, et indicat non semel ad oram libri appositâ hæc inscriptio, *Ecclesiæ sancti Petri Bellovacensis*, olim in majoris Bellovacorum ecclesiæ bibliotheca asservabatur, in membranis elegantissimè scriptus est litteris grandibus Romanis, quas vulgo nicipales sive majusculas appellant; at ita imbre, situ aut mucore corruptus, aut vetustate exesus est, ut multis in locis imperfectus sit. Initio et fine caret, ob avulsa e codice aliqua folia. Incipit a media parte capituli 2 libri II, desinit in libro I capite 15, quod vulgatum edi-

tionum capiti 25 respondet. Alter codex qui, ut testatur ejus inscriptio, celeberrimi monasterii Corbiciensis in agro Ambianensi olim fuit, ætate posterior censeri non debet. Exceptis titulis et aliquot librorum initiis, quæ majusculis et Romanis characteribus descripta sunt, litteris, ut loquitur Valesius, plane barbaria modicisque magnitudinis scriptus est, ita inter se connexis, et per quosdam notarum compendia pluribus expressis, ut fere lectori sit dividendum. Quæ, uti conjicio, legendi difficultas Andream Cheonium ita deterruit, ut codicem hunc a se visum testetur, sed collatum non dicat. Et quidem pauca quæ de eo habet, a codice ita aliena sunt, ut nec illum ab eo visum fuisse facile diceret. Codex tamen integer est, illibataque perseveravit scriptura, cujus legendi difficultas, me a labore ita non deterruit, ut ne de verbo ad verbum ipsum cum editis integrum conferrem. Scriptura est lateris quas vulgo Merovingicas, seu Fraungallicas appellamus, cujus si characteres, ut ipsa exarata sunt, quis videre voluerit, adeat librum de Re diplomatice a nostro Mabillonio editum, ubi quædam librorum, pag. 549, eorum specimen ex ipso codice æri incisum videre poterit.

Duos alios codices habuimus e Colbertina bibliotheca, quos, quia olim ad al. Thaumum pertinere, et Thuanus, Cheonius, et Valesius appellare solent, Maluit Coinqius unum ex his, sancti Michaelis codicem dicere, quod, ut indicat inscriptio, in aliquo hujus nominis monasterio scriptus fuerit; et alterum sancti Arnulphi, seu Mettensem ex celeberrimo monasterio, ad quod olim pertinuit. Prior ab annis circiter 700 scriptus videtur, veteri characterè ac sine ulla capitulum distinctione, quamquam eorum indicibus singulis præmittatur libris; at detractis ex ipso codice decem prioribus quaternionibus, non nisi a media capituli 17 parte libri sexti initium ducit. Ab ætate circiter centena posterior, initio quoque caret: ex vitio codicis, qui imperfectus est; quippe qui capite 7 libri II incipit. At plura scriptoribus sive incerta, sive consilia, passim desunt capita; nonnulla vero habentur, altera manu addita, immo et passim interlineares lectiones variæ occurrunt, seu etiam vocum expositiones quæ, aut ex alio codice, aut certe ab ipso exscriptore superadditæ fuerunt. Denique librum novum et decimum, seu potius undecimum quæ aliquot capitula, in unum librum consarcinata sub noni libri titulo, et Fredegarii Chronicum Gregorii librum decimum nuncupat, ut jam supra a nobis observatum est.

E Regia bibliotheca vicium Gregorianæ Historiarum codicem habuimus, ab annis circiter 500 scriptum, qui olim, uti inscribitur, sui *sanctæ Mariæ in Ottenburg diocesis, Mevguntine*. Nusquam Gregorii nomen exhibet; habet tamen ejus præfationem, sed multa passim omittit capita: quod data opera factum fuisse probant indices libris singulis præfixi. Index nempè primus libri viginti solummodo et sex capita exhibet; et tamen multo plura in ipso libro habentur; ultimum nempè est quad. age. iuxta, quod editorum vi-

gesimo octavo respondet. Index libri II recenset capita 32: in libro vero ipso numerantur 36, præter alia quibus nullus præfigitur titulus. Index libri IV habet capita 35, cum eorum summaria, et tamen ipse liber desinit in media parte capituli 11, editorum 16. Nec codex est mutilus aut imperfectus, sed proxime post Gregorium sequitur Chronicum Regionis eadem manu exaratum. Hi autem sunt quinque codices quos consuluit Coitius: unde merito conqueritur vir eruditus, non nisi codices imperfectos Gregorianæ Historiæ a se visos fuisse.

123. Sextus itaque codex ad quem Gregorii opera contulimus, est monasterii Becensis in Normannia, ab annis fere 700 exaratus. Nihil in eo penitus desideratur præter primam Gregorii præfationem; scriptura plura est et æqualis atque optimæ notæ. Septimum habuimus ex monasterio Regii montis in diocesi Bellovacensi Ordinis Cisterciensis, qui omnes omnino Gregorii Historiæ libros complectitur, præter aliquot ultimi libri extrema capita, quæ, avulsis aliquot e codice foliis, desunt. Vidimus octavam codicem in bibliotheca Vindocinensi chartaceam, et cæteris recentiore, ut pote qui annos 200 superare non videtur: continet solummodo quinque priores libros, sed omnino integros, excepta Gregorii prima præfatione. Libro V subjunguntur capitula libri VI. At librum ipsum se habere non potuisse conqueritur scriptor, testaturque *opus esse dignissimum, pro scribentis simul et materiæ dignitate.*

124. Nec satis fuit Gallicos codices evolvere; visum est etiam consulere Italicos. Qua in re suppetias nobis attulit R. P. D. Claudius Stephanotius, Congregationis nostræ in curia Romana procurator generalis, qui varias lectiones, aliæque ad rem nostram conducentia, pro suo more liberaliter ex urbe Roma transmisit. Primus ex codicibus Italicis, cujus notitiam et lectiones varias accepimus, is ipse est Casinensis, quem in Sacro Monte a se et suo socio Michaelo geruano visum laudat noster Mabillonius Itineris Italici pag. 123, *Gregorii Turonensis Historiam, quæ in nonnullis ab editis differt.* Has differentias cum quatuor capitibus, quæ antea solo titulo nota erant, suis locis damus. Huic addendi duo codices ex Gallia in Italiam a Christina Sueciæ regina transportati, quorum noster Stephanotius copiam habuit. Prior, qui sæculo decimo scriptus fuit, et quidem, uti videtur, in monasterio sancti Launomari Blesensis, hodie servatur in Vaticana bibliotheca, ex dono Alexandri VIII, totamque Historiam complectitur, exceptis præfatione et ultimo libri X capite. Desunt etiam quædam in quarto libro, ex amanuensis occitantia, qui aliquot paginas vacuas reliquit; et alia pauca, quæ avulso uno aut altero folio desiderantur. Alter codex, qui olim ad monasterium Floriacense pertinuit, habetur in bibliotheca eminentissimi cardinalis Ottoboni; cujus beneficio hunc codicem et alia, quæcunque nobis necessaria fuerant, suppeditavit V. Cl. Franciscus Blanchinus,

qui eminentissimi cardinalis in re litterariam studio ultra obsecundans, nullam occasione prætermittit nostris, nostrorumque studiis suppetias afferendi. Ultimum denique ex bibliotheca Vaticana Palatina commodavit illustrissimus D. Laurentius de Zaccagnis primus Vaticanæ bibliothecæ præfectus, ob edita opera viris omnibus litteratis notus, nobis vero præterea ob liberalem in studia nostra animum plurimum commendandus. In hoc autem codice, olim monasterii sancti Nazarii Laureshamensis, qui ab annis circiter 800 scriptus videtur, multa desunt passim capitula, id est ea omnino eadem, quæ supra in Thuaneo seu Colbetino desiderari observavimus. Ibi et liber nonus cum decimo confunditur, et Fredegarii Chronicum sub titulo libri decimi Historiæ Gregorianæ repræsentatur. Nihil vero ea de re in priorum librorum notis marginalibus ad Gregorii textum observavimus, quod hujus codicis notitiam nondum tunc Roma acceperamus. Similis huic esse videtur codex monasterii sancti Trudonis in Hasbania, in quo, uti observat Godefridus Hensehenius in præmissis ad Vitam sancti Sigiberti, multa capitula desunt. Cæterum plures alios codices vidimus, et quidem antiquissimos, qui nonnulla Gregorii Historiæ fragmenta sub variis titulis complectuntur: sed eos suo loco, si forte aliquid observatione dignum in eis occurrerit, aut in indice mss. codicum inferius laudare sufficiat.

125. Ea porro fragmenta esse contemnenda nemo dixerit, cum contrario multum valeant ad confirmandum germanum Gregorii textum. Cum enim excerpta sint ut in officiis publicis legerentur, tot sunt rerum veritatis quæ in eis narrantur testes, quot fuerunt Ecclesiæ quæ ea in lectionibus officii divini adoptarunt. Hinc cum in plerisque ejusmodi fragmentis *Sermo de transitu sancti Martini* inveniat in scriptis, in iisque omnibus sanctus antistes, *Attico et Cæsario consulibus*, ad superos abiisse constanter dicatur, sicut habent omnes omnino tum editi, quam scripti codices Historiæ Gregorianæ, quis inficiabitur hanc esse veram et sinceram Gregorii lectionem, quam ab annis plusquam 900 variæ Ecclesiæ adhibuerunt? Codices enim præter cæteros vidimus duos ejus antiquitatis, unum scilicet ex Corbeiensi bibliotheca, alterum in archivis ecclesiæ cathedralis Andegavensis, characteribus fere Merovingicis sæculo octavo habente exaratos. Unde licet in notis ad istum Gregorii locum satis nobis visum fuerit textum auctoritate mss. omnium confirmare, remque de cætero circa extremum sancti Martini annum, quem alii aliis annis assignant, in medio relinquere; expensis tamen postea diligentius Gregorii locis, hoc certum esse existimavimus, Martinum juxta Gregorii mentem, *Attico et Cæsario consulibus*, excessisse e vita, proindeque anno vulgaris æræ 397, quo constat Atticum et Cæsarium consules fuisse. Id quippe repetit Gregorius in libro de Miraculis sancti Martini, hancque epocham aliis characteribus chronologicis confirmat, cum sanctum Martinum obiisse

scribit secundo Honorii imperatoris anno, qui etiam A anno 397 respondet; et cum Perpetuum sexagesimo quarto post Martini obitum anno in thronum Turonensem subsisse commemorat: quod sane verum non esset, si ultra annum prædictum Martini exitus differretur, siquidem Perpetuus anno 464 Turonensi concilio præfuit. Cætera argumenta prætermitto, quæ apud auctores vulgatos habentur. At, inquit, Gregorius in Miraculorum libris annos ab exitu sancti Martini ad suum usque tempus, id est ad annum Childeberti regis currentem, quo scribebat semel et iterum computans, manifeste indicat Martium anno 400 ad cælos convolasse. Fateor hanc fuisse Gregorii mentem si huic ejus computo stemus, quod secuti sunt non pauci sequiorum ac recentiorum temporum auctores. Ex his Albericus B Trium Fontium in Campania monachus quovis periculo id se probaturum recipit, adhibetque inter alia duo illa Gregorii argumenta, tum ab Attici et Cæsarii consulatu, tum a secundo anno Honorii imperatoris, quod utrumque ad annum 400 aetæ Christianæ revocat. At certum est utrumque anno 397 convenire, standumque potius notæ chronologicæ a prædicto consulatu et secundo Honorii anno petitæ, quam alteri a Gregorio prolatae ab annis regni Childeberti. Longe enim certior et explorator est prior illa computandi ratio a consulatu, quam a Gregorio adinventam esse nequaquam verisimile est, sed potius ex antiquis Ecclesiæ suæ aliisve publicis monumentis ab eo de-umptam. Hanc vero consularum notam ubi cum annis regum voluit comparare, C facile errare potuit in illa temporum obscuritate: cum hodie quoque in hac eruditorum luce hæc concordia non sine negotio iniri possit. Cum itaque in alterutro aberraverit Gregorius, haudquaquam in assignando consulatu aberrasse censendus est: adeoque credere non dubitem, sancti Martini obitum statuendum esse anno 397, cui consulatum Attici et Cæsarii convenire recepta sententia est inter eruditos. Sed jam præfationem prosequamur.

126. Haud minori codicum numero usi fuimus in adornandis Gregorii libris de Miraculis sanctorum, ex quibus tres, et quidem ab annis circiter 800 scripti, omnes omnino libros habent optima manu extractos. Primum, cum aliis supra et infra memoratis e bibliotheca Colbertina, nobis communicavit V. C. D Stephanus Baluzius; secundum ex bibliotheca majoris ecclesiæ Bellovacensis, assente venerabili Capitulo, nobis suppeditavit D. de Neuilly ejusdem ecclesiæ canonicus. Tertium denique ex Laudunensi ecclesia, agente sapientissimo viro D. Leleu, consentientibusque cæteris venerabilibus canonicis nostro accepimus, ad cujus calcem hæc habentur: *Explicit liber octavus feliciter. Adalardus subdiaconus scripsit istum codicem in honore beatissimi Michaelis archangeli.* In altero autem folio legitur hæc epigraphe: *Hunc indignus levita librum Odalricus obtulit Deo et sanctæ Mariæ.... quem si quis quolibet ingenio abstulerit, iram Dei omnipotentis incurrat, et per-*

petur maledicti onis anathemate aëmnatus existat. Voces quæ detritæ sunt Hemenem designabant, uti suspicor, ecclesiam, cui multos alios codices Odalricus contulit, ut ex similibus codicum inscriptionibus patet, qui etiam nunc in bibliotheca metropolitana Remorum ecclesiæ asservantur: sed et ecclesia sancti Michaelis ibi etiam nunc in canonicorum claustris subsistit.

127. Præter Colbertinum codicem supra memoratum, tres alios ex eadem bibliotheca habuimus, qui aliquot Miraculorum libros a Gregorio nostro editos complectuntur; ex quibus unus e Tutelensi ecclesia advectus omnes habet præter Vitas Patrum. Totidem, uno de Confessoribus excepto, libros continet vetustus codex sancti Martini apud Turonos, cujus et alterius, e cathedralis sancti Gatiani ecclesiæ bibliotheca, varias lectiones a nostro Edmundo Martenne accepimus. Duos e Claromontensis collegii Parisiensis Ludovici Magni bibliotheca nobiscum solita sua humanitate communicavit R. P. Joannes Harduinus. Unicum e celebri sancti Victoris Parisiensis bibliotheca, nobis suppeditavit V. Cl. Hervallius ejusdem loci canonicus regularis, non minus paterni in litteras amoris quam nominis hæres. Unicum item accepimus ex bibliotheca Comneticensi, alterum ex Floriacensi, tertium ex Becensium, quartum ex sancto Vincentio Comnancensi, quatuor vero ex nostra sancti Germani bibliotheca habuimus. Nullum integrum e Regia bibliotheca vidimus, sed multa variorum librorum fragmenta, cum uno exemplari omnium librorum de Miraculis, edito quidem, sed in ejus margine variaz lectiones manu V. Cl. Petri Pitheci descriptas passim occurrunt. Præterea varias lectiones habuimus, quas e duobus codicibus nos collegit vir illustris memoriæ Jacobus Sanbovius, presbyter et doctor Sorbonicus, vel suo nomine celebris. Alias lectiones ex codice Romano Christianæ reginæ Sveciæ debemus Stephano nostro, qui codex omnes ferme Miraculorum libros comprehendit. Huic jungendus codex Vaticanus e Palatina bibliotheca annorum 800, qui olim fuit monasterii Weingartensis in Suevia, in quo habetur liber de Gloria confessorum. Cæteros pro opportuna late suis locis laudabimus, sicut et eos qui vel vitas aliquot singulares solummodo continent, aut certe quantum singularia capita. Ad quos vero codices singuli libri collati fuerint, inferius in Indice particulari dicemus.

128. Nec minori cura varias Gregorii operum editiones inquisivimus et evolvimus, cum certum sit ex ejusmodi libris inter se collatis nonnunquam multa haberi posse ad illustranda veterum opera. Omnium autem prior Gregorii editio, quam quidem noverimus, Parisiis in lucem prodit anno 1511 ex Joannis Parvi officina, curis Hieronymi Clichtovei Neoportuensis, qui illam Guillelmo Parvo nuncupavit. Complectitur autem, præmissa Gregorii nostri Vita, libros duos de Gloria Martyrum et quatuor de Virtutibus sancti Martini cum epistola de septem Dormientibus, quæ epistola in aliis etiam editis Gregorio nostro

tribuitur. Anno sequenti reliqua ejusdem auctoris opera, ipse curante Guilielmo Parvo, qui tunc a confessionibus Ludovici XII regis erat, edita sunt typis Joanni Badii.

129. Anno 1561 Guillelmus Morellus regis typographus novam Gregorii editionem aggressus est, cujus curio Historia Gregorii lucem aspexit, ad collicem ms. bibliothecae sancti Martini Turonensis, ut ipse testatur, emendata; additis etiam ad calcem nonnullis variis lectionibus. Idem postea Morellus anno 1563 alio volumine libros duos de Gloria Martyrum, et librum de Gloria Confessorum palatii juris fecit ex vetustis, ut ait, et mss. codicibus.

130. Haud multo post Gregorii editio in Germania prima visa est, quam Mathias Placcus Illyrius, ad veterem codicem sancti Nazarii in *Lorchent* se adornasse testatur. Prodit Basileae apud Petrum Fernam, non anno 1558, ut mendose prima pagina habet, sed anno 1568, ut ex epistola nuncupatoria colligitur: et quidem typographus in fine libri Morelli editionem laudat, quae anno 1561 in lucem prodit. Eodem saeculo septem, id est omnes, exceptis Vitis Patrum, Miraculorum libri Coloniae editi sunt anno 1585, typis Martini Grolonii:

131. Eodem anno 1585, R. Laurentius de la Ba re collectionem veterum auctorum sub titulo Historiae Christianae veterum Patrum edidit Parisiis apud Michaelem Sonnum, in qua inter alia opuscula Gregorii nostri Historiam inseruit, cum tribus Miraculorum libris, id est duos de Gloria Martyrum, et librum de Gloria Confessorum. At sexennio postea, id est anno 1599, Margaritum de la Bigne, doctorem Parisiensem et societate Sorbonica, Bibliothecam sanctorum Patrum priore quam ante aliquot annos curaverat, multo ampliore edidit, in qua inseruit omnia Gregorii nostri opera; quae et inde in sequentibus Bibliothecae Patrum editionibus, doctorum scilicet Coloniensium anno 1618, et Lugdunensi anno 1617, lucem habuerunt.

132. Decimo currentis huius decimi septimi saeculi anno duovisum Gregorianae Historiae editionem prodierunt Parisiis: una Latine ex Laurentii Buchelii Bibliotheca, cum variis lectionibus ex mss. Offeliano et alia ejusdem Docheffii membranarum, ad librum calcem adjunctis; altera vero Gallice, et versione Claudii Bioneti Delphinatis, quam editionem curavit V. Cl. *d'Hermy d'Amboise* libellorum supplicum magister, praemissa Gregorii Historiae prolixo proemio; in quo potissimum ejus auctoris ad confutandos novorum haereticorum errores utilitatem demonstrat. Haec anno 1613 secuta est Marquardi Freheri editio, ad codicem Palatinae bibliothecae adornata, in Historiarum Franciae collectionem, quam Hanoviae typis Wechellianis fieri curavit. Denique Andreas Duchesne, vir eruditione celebris et de gentis nostrae Historia bene meritus, nostro saeculo ineunte collectionem amplissimam omnium auctorum, qui de Francorum gente aliquid scripserint, aggressus, *primum ejus volumine anno 1636* edidit, in quo inter

caetera diversorum auctorum opera Historia Gregorii ad quinque codices mss. exacte principalem locum concessit: quae editio caeteris videtur esse accuratior et emendatior. Quadrimestrio postea, anno scilicet 1640, Johannes Balesdens in senatu Parisiensi advoctus, octo Miraculorum libros cum historia septem Dorthientium edidit Parisiis, quos libros a se ad codices mss. expurgatos et emendatos fuisse in praefatione testatur. His denique omnibus editionibus adjicienda est Gallicana, omnium omnino Gregorii operum lingua nostra donatorum, et notis illustratorum, quae in lucem prodit curis Michaelis Marcelli abbatis Villalupensis, Parisiis ex Frederici Leonardii officina, anno 1668, duobus voluminibus.

133. Haec sunt Gregorii Turonensis operum variae editiones, tum Latinae tum Gallicae, quas videre licuit, quibusve cum mss. codicibus collatis ad haec tractatu adornandam usi fuimus. Praeter haec consulimus etiam virorum illustrium opera, qui aut occasione data, aut ex professione Gregorii nostri libros, hoc potissimum saeculo, illustrarunt. Celebris est inter alios Hadrianus Valesius, qui vitam suam pene totam in gentis nostrae Historia illius randa transegit: cujus tomi tres, quos rerum Franciarum Historiam nuncupavit, in lucem prodierunt. Haec innotuit utilis ejus Notitia Galliarum, antiquorum auctorum monumentis et testimoniis referta. Res Francorum, potissimum ecclesiasticas, illustrandas suscepit Carolus Cointus Oratorii Gallicani presbyter, quae septem tomis comprehendit sub Annalium Francorum titulo: octavum ex ejus sceleris edidit V. Cl. Gerardus du Bois, plures, si per vitam levisset, uti sperabamus, daturus. Voces abstrusas et alia ejusmodi exposuit vir clarae memoriae Carolus Frensius Cangius in laudatissimo Glossario. Complura explanavit illust. vir Hieronymus Bignonius in notis ad Marculfi monachi formulas. Multa item illustravit et emendavit V. Cl. Stephanus Baluzius tum in capitularibus regum, tum in aliis operibus, quae summam ejus eruditionem testantur. Quae vero ad ecclesiam pertinent disciplinam pertinent sub prima regum nostrorum stirpe, ex Gregorii potissimum operibus elucidavit Ludovicus Thomassinus. Multa item debemus Joanni Savaroni Claramontano, in praesidia subsidiarum curia praesidi, qui passim in notis ad Apollinatem Sidonium et in Originibus Claramontanis Gregorii nostri opera laudat et illustrat. Neque omittendus est V. Cl. Antonius Dadinus Aleserra in Tolosana academia antecessor celeberrimus, qui notas et observationes in Gregorii Turonensis Historiam et Fredegarii Chronicum in singulari opere edidit Tolosae anno 1679. Quantum autem professe possit in Gregorio illustrando D. Joannis Mabillonii insignis liber de Re diplomatica, nemo est qui nesciat, si vel semel egregium illud opus evolverit. Sed plura vetat dicere optimi magistri mei modestia, qui et in liturgia Gallicana, aliisque in suis elucubrationibus gentis nostrae historiam et antiquos mores ex Gregorii verbis plurimum com-

mendavit. Et, si quid in hac editione, aut in aliis A opellis meis, utilis occurrat rei literariæ, totum me debere profiteri. Cæteros vero auctores singillatim non reconsecro: laudantur enim quique suis locis. Nunc de Fredegario paucis dicendum.

V.—*De Fredegario et ejus operibus.* — 134. Quis Fredegarius fuerit difficile est dicere, cum ne quidem ejus nomen certum habentur. Fredegarius tamen vulgo dicitur, et sub eo nomine laudatur passim: sed unde, viri eruditi hoc sibi incompositum esse fatentur. Hoc quippe nomen ne unicus quidem codex, qui scilicet notus sit, præferat. Immo laudat Hadrianus Valensius codicem unum, qui Fredegarii vulgati opera alteri, nempe *Idatio* euidam, tribuit. Sed is codex alius non est a Sirmondiano, in quo *Adati* quidam nomen occurrit, sed ducentis circiter annis exaratum post codicem scriptum, id est sæculo circiter a. n. 1000, ut ex characteris formis aestimare licet. Titulus autem ille a nomine quo codici additus, sic habet, *Breviarium scriptum ex Chronicis Eusebii, Hieronymi, aliorumque auctorum a quodam Adatio.* Cui scriptori, quisquis ille fuerit, suam fecit, ut ipse quoque Valesius observat, *Idatii* Chronicum, quod Fredegarii collectionis partem constituit, cum epistola ipsi præmissa sub *Udacii* seu *Idacii* nomine, in qua ille se superioris scripta ex Eusebio et Hieronymo collegisse præstat; sequentia vero a se exposita fuisse. At hæc dicta erant ab *Idatio* de suo Chronicon, quod in Fredegarii collectione locum habet: quæ tamen posterus scriptor ad totam collectionem extendit. Nec aliud ex Rigordo deduci potest, qui in Philippo Augusti Vita generationes regum se comprehensæ scribit secundum *Chronicas Idacii et Gregorii Turonensis*: idque ex ipsius Rigordi scriptis facile comprobatur. Ipse enim paulo superioris de Francorum origine tractans, ait se ea de re sollicite inquisivisse ex *Historia Gregorii Turonensis, et ex Chronicis Eusebii, et ex Chronicis Idatii, et ex aliorum multorum scriptis.* Tam en refert quæ de Francorum ex Trojanis origine, et alia quæ in Fredegarii collectione partim sub Eusebii seu Hieronymi nominibus, partim sub aliis titulis habentur. At *Idatium* a Fredegario, seu ab auctore collectionis quæ sub Fredegarii nomine habetur, aliam esse unico hoc argumento evincere potest. Qui in sua præfatione se *Idatium* sequi præstat, ejusque opera non solum laudat, immo et Chronici ipsius epitomen facit; quippe Gregorium et Isidorum auctores *Idatio* posteriores in epitomen redactos suam collectioni inseruit, hic procul dubio ab *Idatio* distinguendus est. Hæc autem omnia præstat collectionis auctor, ut ejus scripta testantur, et ipse in præfatione Chronici declarat. Itaque, inquit, *beati Hieronymi, Idatii et quorundam sapientis seu et Isidori, immoque et Gregorii Chronicas a mundi origine diligentissime percurrens, eas decedente regno Guntramni, his quinque Chronicis hujas libelli... inseruit.* Si quis vero *Idatium* seu *Adacium* aliquem introducere veluerit hujus collectionis auctorem, aliam ab *Idatio* Chronici scriptore, qui Gregorin nostro ætate posterior fuerit, proferat

argumenta ad id evincendum sufficientia, nosque ei ultro subscribentes. Interim virorum eruditorum vestigiis adhaerentes, collectorem nostrum Fredegarium scholasticum appellare pergemus, maxime cum absque aliqua grævi ratione putandum non sit hoc ei nomen temere tributum fuisse a viris eruditis, quos Josephus Scaliger inominatos laudat. Ipse enim Scaliger et Marquardus Freherus primi sic eum appellasse inveniuntur.

135. Fredegarium Burgundionem fuisse Valesius et Cointius censent: quibus facile subscribimus, et quidem id ex ejus scriptis suaderi potest. In prioribus quippe suæ collectionis partibus Burgundionum in Gallias adventum narripit, nonnullaque hauri continentenda et singularia de hac gente habet, quæ nec apud Gregorium, nec apud alios auctores occurrunt. In Chronico autem, qui proprius illius est fetus, multo accuratius et fusius quam cætera prosequitur ea quæ ad Burgundiæ regnum spectant, et librum suum a Guntramni Burgundiæ regis laudibus inchoat, multa quæ de ejus virtutibus subjungit, atque annorum seriem deducit ex Burgundiæ regibus. Primo quippe res gestas per Guntramni annos designat; nec Childeberti annos recenset, priusquam Guntramno defuncto successisset in Burgundiæ regnum; indeque omissis annis, quibus idem Childebertus regnaverat in Austrasia, annos ejus ab inito Burgundiæ regno computat. Sic post Childeberti mortem, posthabito Theodeberto Austrasiorum rege, licet natu majori, annos Theoderici, cui obigerat Burgundia, denotat: nec Chlotarii annos expressit priusquam extinctis Childeberti filiis Burgundiam accepisset. Eundem patriam Aventicum habuisse suspicari Valesius, ob singularia quædam hujus urbis, quæ ille fusius narrat. Hæc enim urbs tunc ex Burgundia censabatur, quippe quæ primum Helvetorum caput fuerat, ut ex vetustis Notitiis patet, dein Transjurenibus attributa, tandem Burgundiæ regno accesserat. Transjureses autem duces memorat passim Fredegarius, eorumque gesta nonnunquam describit. Deinde Aventicæ urbis laudes fuse prosequitur, quam post repressam Germanorum rebellionem, ut hæc scribit, Flavius Vespasianus exædificari, seu potius restaurari jussit, et inclinatam Titulio suo perficiendam commisit, quod cum ille fuisset exæcatus *gloriosæ, ornata et nobilissima in Gallia facta est.* Ejus denique cladem, quam Gallieni temporibus a Germanis est perpressa, unicus auctor enarrat.

136. Hujus auctoris ætas ex ipsius scriptis deducenda est: sed prius scripta illius sacra ab adscititiis, et quidem codicum manuscriptorum auctoritate, discernenda sunt: quare quæ in singulis codicibus habeantur examinare juvat. Ex codicibus manuscriptis et editis liquet, Fredegarium, seu quemlibet alium, qui sub hoc nomine hodie notus est, auctorem, ex variis antiquorum excerptis collectionem historiarum fecisse, cui rerum tempora suo gestarum narrationem adjuvit. At cum varia in variis codicibus opuscula hæc collectio complectatur non adeo facile

est ea, quæ a primo auctore collecta sunt, certo definire. Quamquam illud omnino extra dubium esse videtur, Gregorii epitomen et Chronicum ei subiectum sincerose esse hujus auctoris fetus; cum hæc opuscula, etsi Chronicum in aliis codicibus prolixius, in nonnullis vero brevius existet, in omnibus omnino exemplaribus habeantur. De aliis hujus collectionis partibus dicendum.

137. Codex V. Cl. Jacobi Sirmondi, quem modo Claromontanum appellant, quod in Parisiensi Ludovici Magni collegio Claromontano asservetur, sæculo scripto scriptus, id est vivente collectionis auctore, primo chronologicum opus exhibet sub titulo *libri generationum*, a mundi creatione ad regnum Assyriorum. Tum subjunguntur varii catalogi, nempe Romanorum Imperatorum ab Augusto ad Alexandrum, cognomento Severum, regum Hebræorum, etc.; subsequuntur annorum supputationes ab Adamo ad Christum natum. Tum catalogus Romanorum pontificum a sancto Petro ad Theodorum, qui manu paulo recentiori exinde continuatur ad Hadrianum I. Denique breve chronicum subjicitur a mundi exordio ad annum 31 Heraclii imperatoris, atque hi catalogi et supputationes recensentur in indice, qui initio libri præfigitur. Hunc eundem librum habet codex unus Canisii, minor ab eo dictus, et sic eum deinceps appellabimus, exceptis catalogis aliisque computis, quæ tamen omnia amanuensis vitio in illo codice ommissa fuisse patet ex præfatione, in qua, sicut et in codice Sirmondi, auctore inter multa dicturum pollicetur de ejusmodi rebus. Porro hic liber abest omnino a codicibus Canisiano majore et Boheriano, cujus loco hi exhibent libellum Quinti Julii Hilarionis, qui in Bibliotheca Patrum editus est.

138. Liber secundus Fredegarianæ collectionis sic absolute in codice Sirmondi habetur, absque titulo alio: *Incipit capitulare Chronica Gironimi scarpsum*. Continet capita 62 a Nini regno usque ad Belisarii mortem. Hic idem omnino liber habetur in codice minore Canisiano sub hoc titulo: *Incipiunt capitula Chronica Hieronymi excarpum*, et in Boheriano, ubi *Incipiunt Chronica Hieronymi*. Sed in utroque codice interseritur *Historia Daretis Frigii de origine Francorum*, omnino fabulosa, alia tamen ab ea quam sub hujus auctoris nomine in codice ms. sancti Albini Andogavenais nuper vidimus. Porro librum hunc codex minor Canisianus in duos partitur. Primum appellat *librum II generationum*, quem epistola Idatii concludit; alterum vero *librum Chronica tertium*.

139. Liber tertius titulo caret in omnibus omnino manuscriptis; sic absolute incipit in codice Sirmondi: *Incipit præfatio Gregorii. Decemansis, etc.*; tum, *Incipit capitulares libri quarti, quod est scarpsum de Chronica Gregorii Episcopi Tarenaci, in Christi nomine fact.* Deinde *Caput I de Civitate*, etc. hic liber est *Historia Gregorii epitomata*; quæ edita est. Error autem ama-

nuensis esse videtur quod hic *libri quarti*, loc scripserit, ut ex præcedenti et subsequenti libripicum sit; nisi hic error ex ejusdem scriptæ citantia processerit, qui incaute, nec satis attento ad divisionem quam auctor in prioribus libri fuerat, libros sequentes modo secundum et modo tertium quartum appellaverit. Et quidem Canisiani minoris calculum respiciens liber iste est, cui consentit codex Ambrosianus apud Icinum tomo II Bibliothecæ Vindobonensis in qui sic habet: *Incipit præfatio Græca Libri*. At codex Boherianus, qui ad calcem præcedenti habet: *Explicit liber primus, isti quoque junxit: Explicit liber secundus*. Initio autem prærat: *Incipit præfatio græca. Tum: Capitulum: Best excarpsum de Chronicis Græc. episc. Theodorici Incipit liber. Cumque Vandali, etc.* Similem existisse in minori Canisiano ex eo colligimus ille pro suo more omisso capitulorum indice libro præfixerit: *Incipit præfatio libri quarti, tum de Chronica Græca Theodorici episcopi*, mans hunc librum excerptum fuisse et Latinitatum ab auctore sæculi noni ex Chronico Theodoricus episcopi Græci, quod falsum esse jam nescit.

140. Post Gregorianæ Historiæ epitomen Canisianus minor habet Juliani Hilarionis I quem nonnulli codices, ut supra observatum primo loco exhibent. In Boheriano vero codice post epitomen sequitur Chronicum sub titulo *de Chronica*. At codex Sirmondi habet: *Incipit prologus ejusdem sapientis*, quamquam nec ipse prologus aliud quidquam ejus loco ibidem exstat, sed spatio relicto exhibetur Fredegarii Chronicum misso hoc titulo: *Incipit capitularis Cronica quarti in Christi nomine*. At post capitulum indit prologum habet: *In nomine D. N. J. XI. Chronica sexta. Guntramnus, etc.*, ut in editis a Flaccoati relatam capite 90; quod capitularianum Chronici ultimum esse infra demonstratum quamquam nonnulli alii codices plura habent vero post illud Chronicum et ejus continuatibent alii codices, at Sirmondianus librum sequi exhibet sic inscriptum: *In nomine Sanctæ Trinitatis incipit liber I I. ΚΡΩΝΗΚΟΡΩΜ sci. Eodori Imperatoris ex Hæc Julius Africanus sub imp. Marco Antonio, etc.* In fine autem: *Explicit liber bræ temporum a sancto Hieronimo collectum justa fidem ab initio mundi usque quadragesimum Chlotacharii regis*. Et sic codex desinit.

141. Hæc porro fusius persequi visum est, cetera Fredegarii opera perspecta habeantur. Ind colligimus, eum historicam collectionem ab ipso exordio ad Guntramni ætatem ex variis antiquis Chronicis adornasse, cui postea sui temporis riam adjunxit. Id ipsum profitetur in præfatione præfixa, quam col. 536* edidimus. Itaque,

* Hic et infra, quoties aperiit parenthesis, rovecatur lector ad numeros inter textum crassiori charactere expressos.

beati Hieronymi, Ydæti et cujusdam Sapientis seu et Isidori, immoque et Gregorii Chronicæ a mundi origine percurrentis usque decedente regno Gunthramni, his quinque Chronicis hujus libelli..... inserui. Transacto namque Gregorii volumine temporum gesta.... quæ postea mihi fuerunt cognita... legendo simul et audiendo, etiam videndo cuncta quæ certificatus cognovi, in hujus libelli volumine scribere non siliui. Hujus vero collectionis integræ unum et eundem esse auctorem, præter præfationem et codices vetustos, probat ubique styli uniformitas, idem epitomatoris genius, sermo ubique æqualis et sibi similis, id est incultus plane ac barbarus, quoties auctor suo ore loquitur, nec verbis utitur alienis. Varietates vero illæ, quas in assignandis singulis libris colices etiam vetustissimi habent, ex amanuensium incuria, ut jam diximus, videntur processisse. Cæterum etsi nullum scriptorem Hieronymo vetustiores laudet ille auctor, ex quo suam collectionem consarcinaverit, antiquiores tamen excerptisse res ab eo narratæ probant, cum Julium Africanum, ex quo multa excerptit Eusebius, Hieronymi, aut Eusebii quem Hieronymus continuavit, nomine comprehendisse extra dubium esse videatur. Quare antiquum aliquem auctorem alium ab Africano, qui tempore Alexandri Severi vixerit, ut visum est viris aliquot eruditis post Henricum Canisium et Marcum Welscherum, admittere non videtur necessarium; quanquam præter Julium Africanum, alios quoque auctores Græcos recentiores ab eo auctore collectos fuisse existimat Hadrianus Valesius. Id unum certi hæc in re statui potest, hunc auctorem collectionem suam ex Hieronymi Chronico aliisque auctoribus, quæ ex ejus præfatione laudavimus, potissimum adornasse, admixtis tamen passim ex aliis auctoribus qui in ejus manus venerant, narrationibus.

142. Major esset, et quidem majoris momenti circa collectoris ætatem difficultas, nisi jam a Valesio, Goltzio, et aliis viris eruditis illustrata fuisset. Etenim cum Fredegarii Chronicum in variis codicibus ad varia tempora protendatur, mirum non est si non eadem omnium fuit de ejus auctoris ætate sententia. In plerisque editis, ubi sub libri xi Historiæ Francorum, aut certe Appendicis ad Gregorii Historiam titulis existat, usque ad Caroli Martelli mortem pertingit. Consentiant codices tres scripti, qui illud, ut sæpe diximus, sub libri decimi Historiæ Gregorii Turonensis nomine representant. Hi sunt codex Colbertianus, qui sub Thuanei nomine celebris est apud Colbertium; alter ex Vaticana bibliotheca; et tertius, si tamen a Vaticano distinguendus sit, Nazarianus ex bibliotheca Archipalatina, quo se usum fuisse testatur Marquardus Freherus: quibus unus, nisi fallor, addendus est ex Canisianis. At cum ipse Canisius in aliorum suis codicibus Chronicum istud ad Pippini mortem usque porrectum invenisset, non solum additionem istam tomo II lectionis antiquæ inseruit, sed etiam inde sumpsit occasionem totum hoc Chronicum, insum et totam Fredegarii collectionem auctori

anonymo tribuendi, qui sub Carolo Magno vixerit; atque eam sub hoc titulo reipsa vulgavit; quem secutus Marquardus Freherus, Chronicum sub unico Fredegarii nomine ad idem tempus continuatum edidit. Verum aliam iniit viam Andreas Chesnius, qui tomo I Historiæ Franciæ scriptorum idem Chronicum inseruit sub Fredegarii nomine, quod jubente Childebrando Pippini patruo scriptum fuit, et curante Nibelungo ejusdem Childebrandi filio ad Pippini mortem continuatum, quasi primarius scriptor Fredegarius Chronicum illud integrum Childebrandi jussa scripserit usque ad Pippini inaugurationem, ipsumque postea aut idem Fredegarius, aut alius quisvis ad ejusdem regis obitum Nibelungo jubente protraxerit. At falsus est vir eruditus, deceptus inscriptione codicis Petaviani, quam dedimus columna 685, ex qua quidem Fredegarii Chronicum Childebrandi curis continuatum, aut certe continuatores in unum corpus redactos fuisse inferri poterat, non vero tunc primitus conscriptum. Fredegarium enim, vel quisquis est alius Chronici hujus auctor, Childebrando antiquiorem fuisse, et Chronicum suum anno 644 conclusisse jam probarunt viri eruditi validissimis rationibus, quæ nos hic breviter perstringemus, additis aliquot argumentis, quæ rem, ut quidem mihi videtur, conficiunt.

143. Fredegarii Chronicum ultra annum Chlodovei junioris 4, id est vulgaris æræ 644 non pertigisse, atque adeo in capite 90 desisse evincitur ex codice Sirmondi seu Claromontano, qui circa istud tempus exaratus est. Idque probatur non tantum ex characteris quadrati forma et majusculis litteris, quibus scriptus est, verum etiam ex illis rebus quæ in ipso continentur. Nam catalogus pontificum Romanorum, qui, ut supra dicebamus, in primo collectionis libro insertus est, desinit in Theodoro, qui Romanæ Ecclesiæ ab anno 642 ad 649 præfuit. Sequentes autem pontifices ad Hadrianum I recensentur, sed alii, et quidem paulo recentiori manu. Consentit imperatorum Romanorum series, quæ ad trigesimum primum Heraclii imperii annum, id est ad vulgaris æræ 641 deducitur, ac proinde ad ipsum Chlodovei junioris annum quartum, quo Chronicum terminari contendimus. Ad idem ferme tempus res Hispaniæ describuntur ex Isidori Chronico: cujus clausula, quam supra ex eodem codice retulimus, annum 40 Chlotarii regis indicat, id est Christi 625. Eandem codicis antiquitatem demonstrat vetus inscriptio, quæ in ultima pagina characteribus Merovingicis apposta est, sed fugientibus litteris ob vetustatem præne detrita, cujus reliquias hic describere visum est. *Inveni Lucerios presbiter monachos dom.... tuma.... per ista cronca, et per alia cronca.... quod septuaginta anni sunt..... sus quod sextus milharis d..... res exptitas conpotavit ipsoe annos in upen..... in indictione essiente tertia d..... o quarto Dagoberto regnante.* Ex quibus fragmentis colligimus, Lucerium illum monachum annorum summam computasse anno quarto Dagoberti, indictione xii: quod de Dagoberto,

non primo, sed tertio, quem alii secundum dicunt, A haud debet intelligendum est, ejus annus quartus cum anno Christi 713 coincidit. Proindeque hoc ipso anno jam scriptus erat codex Claromontanus, id est priusquam Fredegarii Chronicum continuaretur. Ceterum eandem inscriptionem in codice Claromontano, aut certe in altero simili viderat Philippus Labbeus, qui in epitome chronologica ad annum 713, se vidisse testatur antiquo codice ms. in quo indictio XIII mense Augusto cum anno quarto Dagoberti regis composita erat.

114. Alia sunt insuper indicia non pauca, quæ sincerum Fredegarii Chronicum in capite 90 desinere haud esse ure insinuant. Nam et alii codices qui totam Fredegarii collectionem continent, etsi continuatores Chronico subiunctos exhibent, quasdam tamen præferunt notas, quæ diversa esse opera innuunt. In his Boharianus codex spatium aliquod inter caput 90 et continuatores reliquit. Quin et in capitulum indicis non plura quam 90 indicantur. Eadem habet Fredegarii editio a Marquardo Frobero adornata. Aimoinus plura non viderat, ut observat Henschenius in Vitam sancti Sigiberti tomo I Februarii, ubi et laudat codicem Melchioris Goldasti ab annis circiter 600 conscriptum, in quo Chronicum Fredegarii capitibus omnino 90 concluditur, apposita etiam vulgari clausula *explicit*, quæ opus perfectum indicat. Aliæ item sunt continuationum a primo Chronici scriptore differentium. Fredegarius res gestas per annos regum Burgundiæ digesserat, unamquamque suo loco et suo tempore referens. Ast qui primus post caput 90 continuavit, compluribus omissis, posthabita annorum et regum serie, multa in unum congerit. Sigiberti gesta quæ Fredegarius inchoarat, penitus omittit, et ne unum quidem verbum de ejus obitu habet, aut de illi ejus Dagoberti fortuna, qui Grimoaldi factione in Scotiam transportatus, et postea a regni proceribus revocatus, regnum paternum aliquandiu obtinuit. Ad hæc annorum fere centum res gestas magni momenti quatuor aut quinque pagellis conclusit. Qui vero eum secuti sunt alii continuatores, qui suo quisque modo res gestas enarraverunt. Horum aliquos ex Austrasia fuisse probat maxima in Austrasiorum reges et principes propensio. Denique nihil de Longobardorum et Gothorum regibus, aliisque vicinarum gentium principibus habent, quorum tamen se-
D

115. Cum itaque constare debeat, sincerum Fredegarii Chronicum ultra capita 90 protendi non posse, visum est ipsum hac in nostra editione a suis continuatoribus, immo et ipsos continuatores diversos, qui antea in unum confundebantur, ab invicem discernere. Quatuor in partes Chronici Fredegarii continuationem dividendam esse censemus, quod patet tum ex styli diversitate, tum ex alio et alio res gestas enarrandi modo, immo et ex scriptorum ætate, quæ nonnunquam indicatur. Pars prior caput 91 et quinque sequentia complectitur, minime omnium æterioris ut pote quæ post alias partes addita vi-

detur a consarcinateore, ut histum, qui inter Fredegarii Chronicum et secundæ partis auctorem interjacebat, suppleret. Ad id usus est ille auctoribus aliquis quidem, sed fabulosus: unde res plurimum ab anno 642 ad 681, quos complectitur, confuse referuntur. Secunda pars quæ incipit capite 97 desinit in media parte capitis 109, his verbis *Regnum Francorum*; cujus auctor res potissimum in Austrasia gestas ab anno 680 ad 736 narrat, et quidem satis accurate. Ætatem suam prodit capite 109, ubi annorum circula replicans, se kalendis idibus Januarii anni 735 scribere indicat, qui annus juxta nostrum computandi modum a Januario incipiens 736 censeri debet. Pars tertia a capite 109 ad 118 continuatur, id est ab eo tempore quo prior desit, ad Pippini regis inaugurationem, quæ anno 752 facta est. Hanc jussu Childibrandi ejusdem regis patris scriptam fuisse jam monuimus, ex veteri inscriptione, unde etiam ab auctore æquali eam fuisse exaratam colligimus. Reliquæ vero quæ sequuntur ad Pippini obitum, quo tota collectio absolvitur, jussu Nibelungi Childibrandi filii conscripta fuisse indicat eadem inscriptio. An vero idem ipse sit auctor, qui tam Childibrandi, tum Nibelungi jussu scripserit, ex inscriptione divinare non licet, nec rescire multum interest. Is est forsitan ipse, qui has omnes continuationes in unum corpus redegit, adjuncta ex Gestis Francorum et Anonymo Dionysiano prima parte, ne inter Fredegarium et secundam continuationem hiatus esset annorum triginta et novem. Certe id innuere videtur sæpe laudata inscriptio. Et quidem omnes has chronicorum partes unum historiae corpus jam sæculo nono confectas patet ex codice Jurensi, a Mansone ejus loci præposito sub exitum sæculi noni ad sancti Eugendii sepulcrum oblato, quo in indice hi omnes continuatores simul juncti exhibentur. Sic etiam eos exhibent duo alii codices, Boharianus scilicet optimæ notæ ab annis 600 scriptas, et alter eorum, ex quibus Canisius editionem suam adornavit. Chronicum tamen Fredegarii seorsim a suis continuatoribus, immo et singulas continuationis partes sub suis quasque titulis edidimus, ne tot auctorum confusio lectoribus negotium aliquod faceretur. Ultimam vero partem, quæ nulla hactenus capitum divisione distincta fuit, in varia capitula ob legentium commodum partiti visum est.

116. Ex his autem omnibus quæ diximus, Fredegarii ætatem colligere non admodum difficile erit. Cum enim Chronicum ejus anno 641 concludatur, passimque, et potissimum in præfatione, asseveret ea quæ audierat ipse et viderat, aut certe legerat, vel aliunde *certificatus* cognoverat se esse scripturum, nemo est qui inficiari possit eum sæculo septimo latente floruisse. Vitam quippe ad annum saltem 658 protraxisse colligimus ex capite 48, ubi Samonem quemdam negotiatorem Francum in Sclaviam abissiæ memorat anno Chlotarii 40, id est ætæ vulgaris 625, ibique electum in regem anno 35 imperasse. Ex his etiam quæ diximus de Fredegario, colligi debet, hunc auctorem magno in pretio apud viros eruditos haberi-

dum, ut pote vetustissimum, oculatum et unicum, deficiente Gregorio, gentis nostræ historiæ scriptorem. Unde si qui auctores forte occurrant, qui eum ægre laudatum volvere, vel de ejus collectionis prioribus libris intelligendi sunt, aut certe styli barbariem, modumque res enarrandi plane impoliijum attenderunt, vel denique Chronicum ejus ad Pippini mortem usque perugis-e existimaverunt. Etenim si de sincero ejus Chronico agatur, quod, ut probavimus, ultra Flacati mortem capite 90 relatam non protenditur, nemo est qui ipsum probare non debeat. Ita sentit Hadrianus Valesius, qui cum primum Chronici continuatores a Fredegario non distinxisset, styli ejus barbarie offensus, rerumque scripturarum brevitate, eum non modo indoctum pronuntiavit, sed etiam, ut pote lingue Latine grammaticæque ignarum ac plane barbarum usque ad fastidium et horrorem legentium, excusum habuit. At postmodum re attentius inspecta, cum codicis S. r. monachiani ope Chronicum Fredegarii sincerum a cæteris secrevisset, in laudes statim Fredegarii erupit, rejecta in temporis vitium auctoris in dicendo et narrando brevitate: *Fredegarium, inquit, ita est Historiæ nostræ necessarius, ut si tempora Chlotarii minoris, Dagoberti ac Chlodovi II nota habere volumus, propterea eo carere non possimus. Faletur alibi nullum fuisse gentis nostræ historicum, qui ejus verba suos in commentarios non retulerit. Denique cum ad annum 641 in Historiâ rerum Francicarum pervenisset. Fredegario sibi deficiente sic conqueritur: Fredegarius scholasticus nos in eo anno destituit, historicus pro captu illorum temporum diligens, ut etate, sic auctoritate Gregorii proximus, et in magna bonorum auctorum inopia utilis ac necessarius, nec usquequaque contemnendus, cujus brevitatis et cætera omnia vitia temporibus imputari debent. Hæc ille, cui facile subscribent quivis veterum rerum Francicarum sinceri amatores.*

147. In emendando autem Fredegario, codicibus manuscriptis potissimum quatuor usi fuimus. Primus ex illis, codex Jacobi Sirmondi vulgo appellatus, hodie in bibliotheca Collegii Parisiensis Soc. Jesu Ludovici Magni asservatur, quo nobis pro sua humanitate, quantum libuit, utendum permisit R. P. Joannes Harduinus, eoque ut pote auctoris etate, ut supra diximus, scriptum diligentissime de verbo ad verbum consulimus. Secundum habuimus ex bibliotheca illustrissimi viri Boherii in Divionensi senatu præsidis infulati. Hunc codicem cum editis primum contulit noster dominus Odo Clergerius Divione apud sanctum Beaugrum; sed postea ipsummet codicem

coram videre ac evolvere licuit, beneficio Cl. viri D. Boherii de Saviniaco, qui patris et avi in litteras amoris non minus quam cæterarum dotum successor, eum Parisios attulit, nobisque utendum commodavit. Tertium, qui in bibliotheca Colbertina asservatur, V. Cl. Stephano Baluzio humanissime concedente accepimus. Quartum denique a Laureshamensi sancti Nazarii monasterio in Vaticanam bibliothecam delatum, cum editis contulit noster dominus Claudius Stephanotius, indefessus studiorum nostrorum adjutor. His codicibus addendi duo ex quibus Canisius suam *Theromachi*, ut vocat, *collectionem historicam chronographicam* edidit, et tertius e Palatina bibliotheca a Fræhero collatus: quos omnes, ac editiones varias quas consulimus, infra in peculiari indice codicum recensebimus.

148. Pænea supersunt quæ de monumentis in Appendice ad hujus voluminis calcem superaddita dicemus, cum eorum omnium index suo loco proferatur. Ea vero selegimus ex vetustis auctoribus et variis Historiarum collectionibus, quæ aut a Gregorio nostro laudantur, aut multum prosunt ad opera ejus illustranda, e quibus pauciora quidem emas. de novo creata sunt, sed pleraque ad veteres codices collata, et passim emendata: ex quibus mas. unus est Corbeiensis, etate Gregorii exaratus. Denique subjungimus brevem conditionis monasterii nostri sancti Germani a Pratis historiam, quod illud sit Childeberti regis illustrissimum pietatis ac munificentis monumentum, in cujus basilica ipse cum nonnullis aliis regibus sepulturam habet. Æri etiam incidimus curavimus iconem tumuli Fredegundis reginæ, atque alias lætus ævi reliquias, quæ multum conferunt ad illustrandam eorum temporum historiam.

149. Jam tandem finis imponendus est Præfationi nostræ, fortasse prolixiori; atque exhibenda Vita sancti Gregorii episcopi Turonensis, absque auctoris nomine jam edita, quæ in nonnullis antiquis codicibus Odoni abbati tribuitur. Sic enim in codice sancti Sergii Andecavensis inscribitur, *Prologus domni Odonis abbatis. Omnium, etc. Incipit vita edita ab Odone abbate.* Idem in fine repetitur. Nunc vero Odonem non alium esse potamus a sancto Odone Cluniacensi abbate, qui apud Cæsarodunum Turonum educatus ac diu conversatus, facile adduci potuit ad scribendam vitam sancti antistitis, jam tunc ad pedes sancti Martini in ejus basilica sepulti, quam ex ejusdem Gregorii scriptis forte collegit priusquam fieret monachus, cum adhuc esset basilicæ Martinianæ præcentor et scholarum Magister.

VITA SANCTI GREGORII

EPISCOPI TURONENSIS

PER ODONEM ABBATEM.

Prologus.

Omniem quidem sanctorum jure memoria veneratur, sed eos primum fideles honorificant, qui vel doctrina, vel exemplo cæteris clarissime effulserunt. Porro unum ex his beatum Gregorium Turonicæ sedis archiepiscopum fuisse, cumque hæc gemina dote resplenduisse non parva documenta produnt. Cujus nimirum gesta vel partim necessario describuntur, ne fama tanti viri quandoque dubietatis nebula fuscetur. Et quidem satis est ad ejus gloriam quod Christum, cui placere quæsit, conscium habet in excelso, sed tamen et hic nefas est illius laudes tacere, qui tot sanctorum studeat laudes propalare. Quæ scilicet relatio quantula erit, nec ejus insignia ut sunt preferet, quoniam plurimis quæ opinione feruntur omissis, pauca quædam quæ ex libris ejus approbantur attingimus. Quod si quis Judaico more signa requirens sanctum quemlibet signorum quantitate metitur, quid de beata Dei Genitrice, vel de præcursore Joanne censebit? Sane itaque discernat quod in tremendo die multis qui signa fecerunt reprobatis, hi qui opera justitiæ sectati sunt ad dexteram superni Judicis soli colligentur. Non igitur præselem nostrum a gestu miraculorum commendamus, quamvis et illa non omnimodis deerunt, sed quod mitis et humilis corde Christum imitatus fuerit demonstrare aggrediamur ^b.

I. Gregorius Celtico Galliarum tractu fuit exortus, Arvernica regionis indigena, patre Florentio, matre Armentaria precreatus. Et si quid divinæ generositati terrena conducit nobilitas, parentes ejus cum rebus locupletes, tum quoque natalibus fulserunt illustres. Sed quod plaris est, munus divinæ servitutis quadam peculiari devotione ita videbantur annexi, ut quisquis ex his irreligiosus existeret, jure degener notaretur, ad quod astruendum quiddam de propinquioribus inseramus. Itaque Georgius ^c quondam senator Leocadiam duxit uxorem; hæc de stirpe Vectii Epagati descenderat, quem Eusebius in quinto Historiarum libro Lugduni passum, ac inter reliquos tunc temporis narrat gloriosius agonizatum. Quæ Leocadia peperit sanctam Gallum Arvernicae sedis episcopum atque Florentium hujus pæri genitorem. De hoc autem Florentio, sed et de Armentaria matre, de Petro quoque fratre ejus, nec non et de uxore Justini sorore ejus, ac duabus neptibus Heustena videlicet, et Justina beata Radegundis discipula, libri miraculorum talia referunt, per quæ fides illorum et merita non exigui momenti fuisse dignoscantur. Hæc autem Arvernica [Ed. Arvernia], quæ pæro genialis humus fuit, vehementer olim caput extulerat, ita ut senatoribus velut urbs Tarpeia [It. Roma] præpolleret: ab his Grego-

arii parentela profuixerat, hæc senatores, hæc judices et quidquid de ordine primariorum dixerim proferebat. Id sane de parentibus dictum sit, ut quia Dominus in generatione justa est, ad laudem Gregorii proficiat, quod ei sua progenies titulo sanctitatis columna videatur ^d. Hujus genus et patriam Fortunatus commemorans (lib. viii, car. 17),

Forte (inquit) decus generis, Turonicæ apex
Al, ibus Arvernica veniens mons altior ipsa.

Ad matrem quoque ejus (lib. x, carm. 21),

Felix his meritis sibi Macchabæa vel orbi,
Quæ septem palmas celo transmissit ab alvo;
Tu quoque prole potens recte Armentaria felix.
Fetu clara tuo gentili circumdata fructa,
Est tibi Gregorius palma corona novus.

Ita nobili stirpe nobilissima proles emergens, ut
rosa quædam suo stipite gratior, decus generositatis
auctum in parentes refudit. Et quamvis jam mysterii
majestas in nominibus non quæretur, tamen hic, ut
rebus assertum est, Gregorius competentis præsigio
nominatur. Sic enim Græcus vigilantem appellat, hic
denique non solum tertiam vigiliam, sed quod majus
est secundam, quodque rarissime videas, observavit
et primam: et quia jugum Domini ab adolescentia
portavit, solebat [Al. sedebat] solus, ut ait Hiero-
nimas, vel certe prope Martinum. Ut autem ætatis

^c Germ., censent. Serg., censebitur. Sannus.

^b Ed. et Cor., demonstramus. Germ., demonstra-
ramus.

^c Sic recte Serg.; ita enim dicebatur Gregorii
avis, ^e est Gregorii lectio. Editi, Gregorius.

^d Germ., quod sua... ce collumina: a videtur.

reber admisit, litterarum studiis mancipatur, in quibus eisdem studiis primitus sub Gallo episcopo, suo videlicet patre, sensus illius tenoribus coaluit.

II. Cum ergo jam in discendis notarum characteribus ageretur, hunc divina dispositio virtutum auspiciis initiavit, sanctamque ejus infantiam signorum ostensione nobilitavit. Nam pater ejus nimia valetudine comprehensus lectulo decubabat, intimis ossibus ardor ferere, podagricus humor foris intumescere, vapor aridus ora perargere coepit, cum quidam puero vir per visionem apparens diceret: Logi-ti, ait, librum Jesu Nave? cui ille: Nihil, inquit, aliud litterarum præter notas attendo, quarum nunc exercitio constrictus affligor. Nam hic liber si sit positus ignoro. Et ille: Vade, inquit, hæc hastulam ex ligno quæ possit hoc recipere nomen, scriptumque ex atramento sub patris capitis fulcro collocabis: quod si feceris, erit ei præsidium. Mane facta, matri quod viderat indicavit: senserat nimirum sancti puer ingenii non suo, sed matris judicio, rem esse gerendam. Tunc illa jubet visionem implere. Factum est, et pater de momento convaluit. Quid sane rationabilius quam nomen Jesu vel lignum ad reparandam scapulam congrueret?

III. Parentes ejus, ut revera nobiles erant, et in Burgundia diffusæ latifundii possessores. Sanctus vero Nicotus, vir totius religionis, qui Lugdunensi præerat civitati, cum prædicti parentes eum viciniarent^a, puerum Gregorium sibi jubet acciri. Quem sanctus vir coram positum aliquantisper contemplatus, et nescio quid divinum in eo commentatus, jussit hunc ad se, jacebat enim in lectulo, levare: ac velut paradisi colonus concivem sibi futurum præsciens, ulnis astrictam coepit confovere, cum quidem, quod reticendum non est, ita colloquio se totum contexit, ut nec summis digitis puerum in nudo contingeret. Hæc sane castitatis exemplum isdem puer adultis auditoribus suis frequenter ingerebat, ex hæc perfecti hominis castela suadens eos colligere, quantum fragiles quique debeant leporis tactus vitare^b. Benedixit ergo puerum, et imprecatus illi prospera suis remisit eum.

IV. Bi-nenio vero post miraculum quod diximus forme exacto, jam memoratus Florentius recidivo languore^d captatur: accenditur febris, intumescunt pedes, dolor pessimus pedes inorquet; perordinata pestis hominem contriverat, jam pene conclavatus jacebat. Interea puer vidit iterum in somno personam esse utramque librum Tobie cognitum haberet interrogantem. Respondit: Nequaquam. Qui ait: Noveris hunc fuisse cæcum, atque per filium ex jecore piscis angulo comitante curatum: tu igitur fac similiter, et salvabitur genitor tuus. Ille illi matri retulit: quæ confestim pueros ad amnem direxit: piscis capitur, quem de ejus extis jussa fuerant prunis imponuntur. Non fecellit virtutis eventus, ut enim

A primo fames odoris [Germ. odor fumi] in naribus patris restavit, protinus omnis ille tumor dolorque discessit. Si magnum est os Zacharise Joannis merito fuisse roseratum, nec modicam utique est Florentium non semel, sed bis per filium esse curatum. Senserant ex hoc iidem parentes quod dextro pedi potissime foret anxurus; nec ignorare poterant quin illum divina dispositio dexterioribus officiis aptavisset. Quem tamen non continue totonderunt, ipsius, ut reor, assensum in suscipiendo clericatu præstantes, litterarum tamen studiis instantius applicabatur.

V. Adhuc itaque laicus, tam sensu quam corpore adoleverat, cum subito vi nimia febrium ac stomachi pituita comprehensus, coepit graviter egrotare, languor per dies ingravescere, medicinalis industria nihil proficere. Quem patruus Gallus frequenter visitabat, genitrix vero ut mater eum lamentis assiduebat. Sed cum jam de humano auxilio desperaretur, cœlitus adolescenti suggestum est quod se ad divinum conferret. Regat igitur ut ad sepulcrum S. Illidii, erat enim iuxta, portari deberet. Sed ei parum profuit, quia causa differabatur quæ per illud incommodum quærebatur. Demum reportatus ita coepit post paululum tormentari, ut pataretur ad exitum urgeri. Vexatio tandem fecit causam intelligi, consolatur eos qui se flebant, dicens: Ad sepulcrum beati Illidii me semel adhuc deferte; fides mea est, quod et mihi sospitatem et vobis mox præstabit lætitiæ. Tunc vero illic deportatus, voce qua poterat orationem fudit, spondens quia si ab hoc contagio liberaretur, clericatus habitum suscipere nec prorsus moraretur. Dixerat, et sensit protinus discedere febrem, et a naribus ejus copia sanguinis defluente, sic omnis illa valetudo disparuit, ac si legatus quidam re pro qua venerat obtenta, discedere festinaret: Ita comam deposuit, et se divinis obsequiis ex toto mancipavit.

VI. Cum vero sanctus Gallus ad emeritam beati vite coronam vocaretur, vir Domini Avitus adolescentem suscepit, qui cum ejus ingenium morumque habitudinem exploravisset, magistrorum diligentiam adhibuit, et quanta vel ipsius industria, vel eorum sedulitas velocitate poterat, ad arcem sapientiæ propevit. Hæc in Vita præfati Illidii reperies. Porro autem in discendis litterarum studiis ea se discretionem exercuit, ut utraque nimietate careret: nec poetarum nectis ex toto horreret, nec tamén, ut plerisque mos est, iis indecentius hærens, eorum lenocinio mente ancillaretur. Fecit enim quod sufficit, aciem cordis veluti ad quamdam ostem exacuit, et ita quæ ab Ægyptiis vasa aurea promatians, et ad cremam qua [ms. quo] manna comederet demigrans, in perscrutandis divinarum Scripturarum potentibus intravit. Quod ipse de se loquens ostendit dicens: Non ego Saturni fugam, non Jænonis iram, non Jovis stu-

^a Germ., ejus. Serg., et viciniarentur.

^b Serg., ad se accedere jacebat enim in lectulo, velut... præcogans.

^c Ed., debeant tactus vitare.

^d Alii mss., rediviva. Ed., redivivo dolore captatus.

pra-commemoret, et caetera monstra, quae illic secutus aduectis usque dum diceret: Hæc omnia tanquam cito relictura despiciens, ad divina potius et evangelica reuertar; non enim vel vinciri cupio: meis retribus vel involvi. In quo se ostendit hæc scisse quidem, sed saniori iudicio respuisse.

VII. Tempore præstituto diaconus ordinatus est. Ea tempestate erat quidem vir Arvernensis, qui lignum de sacrosancto beati Martini sepulchro detulerat, sed cum ligni reverentiam incognitus nesciret, omnis ejus familia graviter agrotare cepit. Cum subinde languor ingravesceret, et ille causam percussioneis ignorans minus se emendaret, vidit in somnio personam terribilem, eam secum ita ageretur perennantem. Qui cum se nescire diceret: Lignum, inquit, quod de lectulo domni Martini talisti, negligenter hic retinas, et ideo hæc incurristi; sed vade nunc, defer illud Gregorio diacono. Dignus jam, ut reor, idem Levita figurabatur, qui demum iste Martinus preciosa quoque sui propterea esset commendaturus. Tunc temporis apud Arvernum plerique in habitu religiosi viri fulgebant, quos idem juvenis nunc cum beato Avino, aunc comotum invisibat, quatenus ab eis vel exempla pietatis assumeret, vel ipsa quod forte deceret aucta charitate præstaret. Nimirum in illo Christum colebat, et veluti colis juber in vertice montium refulgentem [Ed. refulgens], in his interit dum in seipso videri non potest, Christum respiciebat. Ad hæc animum intendens, vel ad laudem Christi proferret quidquid per eos, vel etiam per illos qui jam celo processerant, operari dignabatur.

VIII. Sane inter ceteros in quibus, ut diximus, Christus velut in montibus resplendebat, dominum et gloriosum Martinum deprehenderat, qui reliques voluit quidam Olympum excedit, et luculentius ut pote ætheri vicinior fulgoribus ipsa astra reverberat, in cuius utique veneratione totos orbis merito jam olim conjurat, in hujus desiderio Gregorius exardens inferuit. Hunc semper in corde, hunc in ore gressus, laudem ejus ubique spargebat. Dum vero mentis (Sic) ad nimium in exercitio virtutum defigeret, caro ejus a propriis viribus lacescebat, ita quippe mos est. Hinc est quod Daniel postquam angelicam visionis contemplatione levatus est, a carnis virtute deficiens per multos dies agrolavit. Ille itaque virtutibus proficiens, sed viribus corporis intabescens, aliquando valetudinem cum febre et pestulis incurrerat: qua tandem ita confectus est, ut usui cibi potaque negato, omnem vitæ hujus spem amiserit. Unum tamen supererat quod ejus fiducia Martino inuixa nullatenus vacillabat. Quinimmo ferventius flagrans, tanto ejusdem Martini desiderio succensus est, ut cum mors pena caput illi amarerit, ad visendum tamen ejus sepulchrum iter arripere non dubitaverit, nec eum sui dehortari pœssent, cum obnixè rostitisset, quia corporis illa febris febre vincebatur amoris. Et quidem actis duabus vel tribus mansionibus, itineris occasione

At idem languor invaluit. Sed nec tunc omnino cogi potuit quin ad propositam Martini fiduciam festinaret, namque divina majestatis dehortatores obstetans, ut vel rivum, vel certe [Al. forte] defunctum ac ante ejus sepulchrum esponderent. Quid plura? pervenit utcumque, probata fides operata salutis tempos effecta est. Et non solum ille, sed et Arvernensis quidam ex ejus clericis, qui sensu positus carerat, merito prædictæ fidei sanctus est. Agens itaque tam pro se quam pro illo gratias, amore Martini exarsitatus, vel potius magis succensus, ad patriam rediit.

IX. Aliquando vero cum iter de Burgundia ad Arvernem faceret, magna contra se tempestas exortitur, densæ aer in nubibus cogitur, onulæ ignibus colam misere, validisque tonitruorum cepit fragoribus resonare, omnes pallescere, imminensque periculum pavitate. Sed Gregorius animanquior, sanctorum reliquias (has enim ipse sine intermissione collo ferrebat) de sinu protrahit, et minacibus constanter nubibus opponit: quæ protinus divisa, dextra laevaquo prætercuntes, illasum iter gradibus præbuerunt. At superbia, quæ plerumque virtutibus nutritur, juvenili animo protinus insepait; privatim gaudet, aiaque meritis præstitum arrogat. Sed quid tam vicinam superbiam quam cœsus: nam equus cui inpederat illico lapsus, hunc ad terram graviter cecidit, ita in omni corpore contusus [Germ. concussus] vix assurgere posset: causamque ruinæ intelligens, satis deinceps cavet, ne se raris gloriæ stimulis qualibet sub occasione dejiceret: sed quotiens per eum aliquid divina virtus egisset, non suis meritis ascriberet, sed virtuti reliquiarum, quas, ut diximus, perinde forebat. Quod factum si decreveris, mirabilis est superbiam corrodere quam nubem dividisse.

X. Erat autem in orationibus assuetus, præsertim quietis horis. Solemnitas beate Mariæ Virginis advenerat, siquidem apud Arvernem in villa Mareiacensi ejus reliquie continentur. Tunc forte Gregorius intererat, qui cæteris alto sopore depresso, ad secretam orationem suo more processit, conspicatusque eminens videt oratorium ingenti claritate fulgere. Credit igitur aliquos devotorum jam se ad celebrandas vigilias præcessisse, visione tamen luminis attentius illo pertendit, cuncta silentio data deprehendit. Ad auditum transmisit, sed interim ostium sponta recesserat; ille ad angelicas excubias reverenter ingressus divinam visitationem illico agnovit: claritas, quam a furis mirabatur, protinus discessit, nihilque præter visitationem gloriosæ Virginis videre potuit.

XI. Anno centesimo septuagesimo secundo post transiitum domni Martini, Sigiberto rege anno duodecimo regnante, beatus Eufronius, qui inter virtutes concensescens tanta gratia donatus est, ut ei propheta spiritus inesse visus sit, appositus est ad patres suos, tempusque edvenerat, ut Gregorius amore beati Martini et eundem flagrans, et ad pastoreis officii ministerium idoneus existens, cathedram ejus vice

^a Ille desinit Vita in codice Cormaricensi.

^b Serg., Nihilque amplius videre. Al., per virtutem.

sua regendam suscipere debuisset. Cum igitur beatus Eufronius obiisset, Turonici de ejus successore tractaturi conveniunt, sed facili discrimine suasum est cunctis Gregorium in electione præferendum. Personam huic loco ^a frequentissimam jam olim sciebant, pluraque ejus gesta viro digna cognoverant. Tunc vero, cunctis in consona voce coeuntibus, cerneret Deo [Al. Domino] favente causam prosperari. Nam clericorum turba [Ed. turba] nobilibus viris consorta, plebsque rustica simul et urbana, pari sententia clamant Gregorium decernendum, eum clavis meritis, tum quoque nobilitate pollentem, sapientia præcipuum, generositate primum, principibus notum, ac pro sua probitate reuerendum, omnibusque officiis habitum. Legatio ad regem dirigitur, cum quidem Domino dispensante Gregorius coram reperitur. De hac igitur causa conventus, quanta humilitate se excusare tentavit, quibus modis se subducere nisus est? Sed qua velle Domini ^b est, huc caetera flectuntur. Haec rex auctoritate egit, hunc Brunichildis regina perurget. Sed quoniam discreta humilitas obedientiam non recusat, tandem aliquando assensus est. Quem, ut credo, ne qualibet occasione dilatus profugeret, statim Egidius Remensis archiepiscopus ordinavit, ut Fortunatus poeta scribens, ait (*lib. v, carm. 2*):

Martino proprium mittit Julianus alumnum,
Et fratri præbet quod sibi dulce fuit.
Quem patris Egidii Domino manus alma meravit,
Ut populum regeret [Al. recreat], quem Radegundis
[amet.]

Hæc Sigibertus ovans feret, et Brunichildis honorat.

Sedes itaque Turonica octavo decimo die postquam Eufronium amiserat, Gregorium suscepit. Turonensibus vero novo pastori triumphanter exsiliensibus hoc prædictus poeta panegyricum carmen præcedit (*Ibid.*):

Plaudite felices populi, nova vota tenentes,
Præsulis adventu spes gregis ecce venit.
Hoc puer exertus celebret, hoc curva senectus,
Hoc commune bonum prædicet omnis homo.

Et caetera quibus hunc a Turonensibus celebratum, et ad cathedram legaliter ingressum ostendit.

XII. Indeptus ergo præsulatum, qualis vel quantus fuerit, ut compendiose dicatur, et plures ecclesie quas noviter construxit, vel quarum sartatecta restauravit, insinuant, et libri in laudem sanctorum vel in expositione sanctarum Scripturarum editi quamprimum demonstrant. Matrem namque ecclesiam, quam dominus Martinus construxerat, hic nimia vastitate confectam arcuato schemate reparavit, atque histriatis parietibus per ejusdem Martini gesta decoravit. Quod metricanus noster non tacuit, dicens inter caetera (*lib. x, carm. 2*):

Martini auxiliis operando Gregorius ædem,
Reddidit iste novus quod fuit ille vetus.

Et item (*Ibid.*):

^a Ed., in loco. Serg., præferendum quippe quem tanto munere dignum jam pridem cognoverant. Tum vero, etc.

^b Germ., Sed quia velle Dei huc. Ed., hinc.

A Fundamenta igitur reparans hæc prius sacerdos
Extulit egregius quam situere prius.

Sed plures alias, ut diximus, sicut in ipsius chronicis reperitur, ut est ecclesia sanctæ Crucis vel Martensi ^b villa.

XIII. In construendis vero spiritualibus templis, videlicet in custodia gregis, quam certatim sese impendit, vel ex hoc animadvertitur, quod nec ab ipsis quidem sanctis viris medium suæ prædicationis continuit. Nam ut de iis tacetur, quorum, ut ait Apostolus, peccata manifestata sunt, de quibus superfluo quidquid diceremus esset, ad ostendendum quantum circa perfectiores sollicitus exstitit, deo militem eorum, quos ob sanctitatis insignia vix præter Gregorium aliquis arguere præsumeret, ad medium deducantur. Haud longe enim post ejus ordinationem sanctus Senoch abbas de cella sua egressus, ad eum salutandum profectus est. Quem sanctus vir magna reverentia susceptum, mutuoque colloquio sensum exploratum, peste [Ed. æstu] superbiæ mox persensit infectum. Sed gratia, quæ in discernendis spiritibus huic suppeditabat, illum ab eadem superbia penitus expurgavit. Nec dissimili virtute circa beatum quoque Leobardum exstitit sollicitus, quem nequam spiritus ita sinistris cogitationibus agitabat, ut propter quamdam verborum contumeliam de cella qua se dudum recluserat migrare decrevisset. Sed nec iste potuit incurrere casum, qui Gregorium meruit habere sublevantem. Nam eum solito ad Majus Monasterium quasi sacra Martini vestigia deosculaturus adiret, sollicitus pastor qualiter ovis amore Christi vinculata se gereret ad ejus tugurium divertit. Cui mox ille secreta cordis quæ diabolus quasi rationalia confuserat eidem reseravit: qui protinus, sagacissimo ut erat ingenio, diaboli commenta deprehendit, et non minimo dolore suspirans, increpare hominem cœpit, ac diabolicam calliditatem verbis competentibus denudavit; domique reversus, libros ad propositum monachorum congruos ei pia sollicitudine transmisit. Quibus relectis, non solum ab illa quam patiebatur incursione curatus est, sed etiam in sensus acumine multum profectus. Nihil ergo nunc magnificentius quæras, nihil in laude Gregoriana præstantius expectes. Si anima corpore melior est, satius esse quemquam in ea suscitari, nec mendax negare potest. Vox autem ejus quam Imperiosa fuerit, vel ea quæ dicebat, quam auctoriosa vita subditis inculcaverit, diligens lector in ipsis libris explorabit.

XIV. Verum, ut supra retulimus, incommode corporis frequenter ob incuriam carnis fatigabatur, sed eum quotiens corpusculum nimie virtutum exercitio fatigatum languor inclementius pulsavisset, ille ad Martinum suum recurrere, concilio sanabatur. Hoc sæpenumero fiebat. Quando autem et qualiter,

^a Serg., Martens. Ed., in Arsenal. An Antonensis villa, seu domus Marcianensis? Ecclesiam S. Crucis a Gregorio conditam laudat Fortunatus *lib. ii, carm. 3*, quæ hodieque subsistit, titulo parochiali insignis.

In descriptione miraculorum ita dirigitur ^a, ut merito A
lectorem delectet : si quidem ut discretus et humilis
corporum medicamenta sibi adhibebat primitus, sed
quanto illa humiliter expetebat, indignum se iudicans
cui medela per miraculum dari debuisset, tanto di-
vina largitas hunc ad solam suam potentiam medicinam
reservabat. Contigit aliquando ut solita beati Martini
virtute ab unius temporis dolore sanaretur, cui post
paululum cogitatio per insidiosam subito injecta,
quod pulsus ille venarum sanguinis posset minutione
sedari. Dum id apud se volveret, amborum tempo-
rum venae prosiliunt, renovatus dolor ardentius ir-
rumpit, sed ille concitus ad basilicam properat,
ventam prius pro cogitatione precatur, dehinc palla
sancti sepulcri caput attingit, et illico sanus abscessit.

XV. Multa, fateor, in laudibus diversorum iam di-
gesserat, sed quamvis amore Martini vehementius
inforveret, ad ea tamen quae de ejus miraculis scri-
benda erant, se nullatenus dignum iudicabat, donec
bis et ter per soporem admonitus, si taceret crimen
incurrere minaretur. Denique oratorium sancti Ste-
phani quod in suburbio est iusserat prolongari, et
altare ut erat integrum in antea promoveri, sed quia
nihil de pignoribus ibidem reperit, usum ex abba-
tibus, et ejusdem martyris reliquias exhiberet, ad
episcopium, clavem tamen oblitus direxit, qui cap-
sam obseratam reperiens quid faceret dubitabat : si
ad episcopum pro clave rediret, morosum erat ; si
capsam exhibisset, ob multorum pignora sanctorum
quae ibi continebantur, molestum ei esse sciebat.
Cum igitur apud se hasset, ut divina gratia co-
operatricem se Gregorio testaretur, capsam exsi-
liantibus repagulis aspiciit reseratam. Tunc gratias
agens, reliquias non sine admiratione multorum Gre-
gorio detulit, qui reversus capsam ut reliquerat ob-
seratam invenit.

XVI. Multa quidem Gregorius, quae insequi lon-
gum esset, in salute languentium operabatur, quae
tamen sub obtentu sanctorum, quorum reliquias per-
funde ferebat, a suis meritis excludere nitentur.
Cum quidem haec tanto verius per ipsum fiebant,
quanto ipse humiliter aliis tribuebat, ut est illud.
Cum aliquando per viam graderetur et crucem au-
ream cum reliquiis beatae Mariae semper virginis, vel
beati Martini collo gestaret, haud procul a via cu-
jusdam pauperis hospitium incendio conspicit con-
cremari. Erat autem, ut est in usibus pauperum,
solitis atque sarcularum cremis, ignium videlicet fo-
mentis, contactum. Hac illacque miser cum uxore et
liberis cursitare et strepere, aquam advehere, sed
nequicquam. Jam flammam praevaleverant, nec pote-
rant mitigari. Tunc vero Gregorius occurrit, et con-
tra flammam globos crucem elevavit, moxque in
aspectu sanctarum reliquiarum ita totus ignis obsta-

uit, ut nec ea quae jam approbenderat ultra nec ad
modicum ustulare posset.

XVII. Causa fuerat qua Remense oppidum adire
diderit, cumque ab Egidio pontifice humanitus
fuisset exceptus, ibidem noctu quievit, in crastinum
vero illucescente Dominica ad ecclesiam episcopo
collocaturus venit. Cum ejus adventum in secretario
praestolaretur, nolebat enim in ecclesia loqui, Sygo
referendarius quondam Sigiberti regis ad eum ac-
cessit, quem ille osculatum sedere juxta se fecit.
Dum aliquantisper secum sermocinarentur, et ille de
ore Gregorii penderet, subito auris ejus, quae pridem
obsurderat, cum quodam crepitu [Germ. strepitu]
reserata est. Ille gratias cepit agere, et quid ei per
Gregorium praestitum sit manifestare. Sed vir Do-
minici, consuetas non immemor humilitatis, hominem
ab hac aestimatione subducere nitens : Noli, ait, dul-
cissime mihi, mihi aliquid gratias referre, sed beato
Martino per ejus reliquias, licet indignas, quas de-
fero, tibi auditas est redditus et surditas depulsa.

XVIII. Virtus namque charitatis in illo praemine-
bat adeo ut ipsis inimicis affectum dilectionis impen-
deret, ut sequenti patebit exemplo. Quodam enim
tempore factum est, ut ad venerabilem matrem suam
in Burgundiam properaret. In sylvis vero abiectis,
quae trans Verberim ^b fluvium sitae sunt, latrones
incurrit, qui tanto impetu super comitatum ejus ir-
ruere nisi suat, ut non modo eos expoliare, sed et
occidere velle putarentur. Quorum assultu Gregorius
terreri non potuit, qui praesidio Martini circumsep-
tus incodebat ; cujus mox auxilium flagitans ita sibi
adesse expertus est, ut latrones velocius quam emer-
serant fugam inirent. At Gregorius usus consuetas
pietatis ^c, nec in perturbatione turbatus, fugientes
revocat, ad cibum et potum inimicos invitat. Sed
credere eos sustibus agi, et invitos equos contra
possibilitatem calcaribus urgeri, ut nec revocantem
audire possent. Ita Gregorius supernis auribus os-
tensus est vicinus, et operibus charitatis intentus.

XIX. Fides et devotio pupuli valde per Gregorium
succrescebat ; et malignis hostis non modico dolore
torquebatur : unde factum est, ut vim suae maligni-
tatis ferre non sustinens, vel pastoris, vel gregis fi-
duciam apertis vocibus dementare conaretur. Ipsa
namque Natalis Domini die cum Gregorius pontifi-
cale ^d festum in principali basilica, sicut mos est,
solemniter celebrare procederet, quidam ex energu-
menis atrocior caeteris cepit nimium debacchari, et
sequentibus vel obviantibus turbis, quae Gregorium
sepebant, se obvium ingerens : Frustra, inquit, Mar-
tini limina petitis, incassum ejus aedem aditis, quia
vos propter multa crimina dereliquit : ecce vos ab-
horrens Romae mirabilia facit. Haec et alia plura
cunctis, ut erant constipati, populis verba diabolus

^a Serg., Hoc saepe fiebat quando aut aequaliter in
descriptione miraculorum ita digerit, ut, etc.

^b Papyrus Masse legit Ararim ; sed nostra lectio
melior ex ipso Gregorio, qui hunc fluvium Verberim
appellat.

^c Ms. 2, usu consuetas pietatis.

^d Serg., principalem festum... solemnizare proce-
deret. Germ., Gregorius in principali basilica, sicut
moris est solemnizare procederet.

insibilabat; ad quam vocem non solum rusticorum corda exturbantur, sed et clerus, quin et ipse Gregorius pavore concutitur. Ingredientibus autem cum fletu magno basilicam, omnes pavimento prosternuntur, orantes ut sancti viri presentiam mererentur. Quidam vero, cui ante tres annos ambæ manus cum uno pede contraxerant, ante sanctum altare cum reliquis prostratus beati Martini auxilium precabatur, qui subito nimia febre circumdatus tanquam in equuleo torquebatur extensus. Inter hæc sancta solomonia gerobantur, cumque sanctus pontifex fletibus insistens beati Martini præstolaretur adventum, divino mysterio palla jam ex more cooperto, languidus ad plenum restituitur sanitati. Quare Gregorius admodum gavisus omnipotenti Deo gratias agit, oculisque lacrymarum imbre suffusus, in hac ad populum voce prorupit: Timor a cordibus vestris, fratres, abcedat, quia nobiscum beatus confessor inhabitat, nec omnino credite diabolo, qui ab inuito mendax est et in veritate non stetit. Cum hæc et alia verba consolatoria astantibus infferret, omnium iucius laxanter in gaudium, multoque alacriores quam venerant ad sua per Martinum atque Gregorium redierunt.

XX. Quia vero Natalis Domini mentionem fecimus, quid aliquando in hac die pontifici nostro contigerit memoramus. Nam in sacrosancta hujus solemnitatis [A. natalis] nocte pridiana vigiliis fatigatus, cum paululum se cubito collocaret, vir quidam ad eum concitus venit, dicens: Surge, revertere ad ecclesiam. Ille expurgatus, signum crucis sibi imponens, iterum obdormivit. Nec destitit vir ille, quin hominem secundo moneret: sed cum excitus gravem se adhuc sentiret, rursus obdormivit. Tum vero ille vir tertio veniens, maxillæ ejus alapam impressit, dicens: Ka tu reliquos ad vigiliis admonere debes, et tandem sopore deprimeris? Qua Gregorius voce perennis pernicitatis velocitate ad ecclesiam est regressus. Adeo supernis oculis gratus existit, ut nec humanitate cogente negligentiam pati permittens sit sum salutis.

XXI. Visum est hoc inserere lectioni qualiter eum Deus arguere voluerit, ne vel aliorum levitate peccaret. Nam cum hunc a desperato languore beatus Martinus ita sanaret, ut ad ecclesiam in crastino properaret, ne se in solomniis missarum fatigaret, uni presbyterorum hæc celebrare præcepit. Sed cum presbyter nescio quid rustice festiva [A. festina] verba depromeret, nonnulli de circumstantibus eum irridere cœperunt, dicentes melius fuisse tacere, quam sic incaute loqui. Nocte autem insecta vidit virum dicentem sibi, de mysteriis Dei nequaquam disputandum. Satis debine apud eum constitit ne stultos et faciles ante se permitteret de beatis solemnibus obtreclare.

XXII. Sæpius autem vir Domini, sicut verus et gregis et suimet consultor, vel subditorum utilitate,

* Hoc iter anno 594 a Gregorio susceptum fuisse videtur. Nam annos tres præcedentes, quibus Gre-

gorius vel propriæ salutis causa longius procedebat. Aliquando igitur sepulcrum beati Hillarii supplicaturus adivit, cum ad visendam quoque sanctam Radegundem reginam divertit. Factum est autem cum hi duo, tanquam incolæ paradisi, secum de celestibus cofabularentur, oleum quod ante pignora sanctæ crucis guttatim illic defluere solebat, sic in adventu pontificis suctum est, ut infra unius horæ spatium ultra unum sextarium exundaret. Porro cum hæc beata regina ad Regem esset accersenda colorum, vir Domini Gregorius de ejus transitu nuntium accepit: cumque illa jam eo accurrente migrasset, sancta ejus membra sepulture locavit. Quo quidem tempore altare solemniter benedixit, operculum tamen episcopo, qui tunc forte deerat, reservavit.

B XXIII. Causa fuerat qua Garumnæ fluvium juxta Maviensæ castrum transmeare debuerit, sed idem fluvius ita tunc intumuerat, ut intuentibus non parvum horrorem incuteret. Non longe autem sanctus Romanus presbyter requiescit, quem noster, ut vita ejus perhibet, Martinus tumulavit. Cum igitur hinc procella ventorum, illinc montes undarum, ingens periculum navigatoro minarentur, oculos ad cœlum erigens, et ad ecclesiam prædicti Romani subinde respiciens, adeo omne pelagus mox complanavit, ut compressis fragoribus, ripæ alteri sine periculo vereretur.

XXIV. Sexdecim annos hic in episcopatu exegerat, cum æquivocus ejus ille magnus Gregorius in sede apostolica subrogatur. Siquidem opinata res est quod dudum alter alteri peculiari sit amicitia devinctus. Nec immerito, cum hunc Fortunatus Gregorio comparet Nazianzeno, tanquam ille datus sit Orienti, Romensis autem Meridiei, ast hic noster Occidenti. Cum igitur iste sacra Apostolorum limina expetisset, magna cum reverentiâ sanctus eum papa excepit, quem ad beati Petri Confessionem introducens, e latere [Ed. ad altare] constituit, præstolans quoad surgeret. Interim autem, ut erat ingenio profundissimus, secretam Dei dispensationem admirans, considerabat in hujusmodi hominem, erat enim statura brevis, tantam gratiam coelitus profuxisse. Quod ille mox divinitus persentiens, et ab oratione surgens, placidoque ut erat vultu ad papam respiciens. Dominus, inquit, fecit nos, et non ipsi nos; idem in parvis qui et in magnis. Cumque id sum cogitationi sanctus papa responderi cognoveret, ipsa sua deprehenstone gavisus, gratiam quam hactenus in Gregorio mirabatur, in magna veneratione deinceps habere cœpit, sedemque Turonicam ita nobilitavit ut auream ei cathedram donaret, quæ apud præfatam sedem [Ed. urbem] in posterum servaretur.

XXV. Jam vero beatus Martinus hunc alumnus suum usquequaque magnificans, ei se propitium multis modis demonstraverat, sed ut operibus ejus se quoque cooperatorem ostenderet, aliquando præseptionem suam, licet invisibilem, suo quoque videri solet

gorius Magnus jam erat pontifex, in Galliis exegit ex Vnlj Pat., etc.

splendore, manifestare dignatus est. Nam oratorium ex prouptuario prædecessoris sui apud Turonem consecraturus, reliquias sancti Saturnini martyris ac domni Martini a basilica susceptas cum ingenti veneratione deferebat. Erat enim sacerdotum et levitarum in albis vestibus non minimus chorus, et civium honoratorum ordo præclarus, sed et populi secundi [Germ. sæcularis] ordinis magnus conventus, radiantibus solemniter cereis, crucibus in altum sublatis. Cum ita veniret ad ostium, terribilis fulgor cellulam subito perfundens omnium oculos nimio splendore perstrinxit, qui diutius durans hac illaque sicut fulgur discurrebat, omnes nimio pavore perculsi solo jacebant. At Gregorius, ut tantæ virtutis conscius, constanter eos exhortans: Nolite, inquit, timere, rememorandini qualiter globus ignis de capite beati Martini egressus, cælum visus est conscendisse, et ob id nos cum his sanctis reliquiis ipsum credidit visitasse. Tunc universi magnificaverunt Deum, et senior cum clericis dicebat: Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus et illuxit nobis.

XXVI. Paucæ hæc de nostro præsule dicta sint: non enim cum miraculorum, quæ etiam reprobis dari solent, copia commendamus, sed nec hanc quidem gratiam illi defuisse demonstramus. Cæterum ad ejus gloriam commendandam illud nobis sufficiat, quod humili corde Christum secutus est, et quod non speravit in pecuniæ thesauris. Hoc^a utique est mirabilia fecisse: quod et partim superius monstratur, a peccatorum est laqueo custoditus. Super omnem^c quippe gloriam est a peccatis protectio. Vigesimo et primo igitur episcopatus sui anno, tanquam septenario annorum numero ter in file sanctæ Trinitatis completo, appositus est ad patres suos, non tam diu, quia forme tricennalis ordinatus est, quam perfectione plenus. Qui tamen non usquequaque videtur elapsus in tumultu, cui restat ut vel lingua vivat in mundo. Et quia, sicut credimus, beato Martino in cælo est sociatus, sancto etiam corpore est illi in sepulchro vicinus. Porro Turonicenses, ne divinis muneribus viderentur ingrati, semper necesse est, ut retractent quantum sicut a Deo suffulti. Datus namque est eis patronus non qualiscumque, sed Martinus, de cujus laude quid primum vel speciale dicatur, cum, ut scriptum est, ejus minima aliorum maximis^d majora esse manifestum est, tamen quanti habendus sit testantur universæ, ut ita dicam, mundi nationes,

quæ illum ita privato affectu diligunt, ut etiam in nostro tempore, quando charitas nimium jam refrigerat, multos tam gente quam linguæ ignotos ad ejus sanctissimum tumultum confluere videamus, ut merito de eodem Martino dicatur: Cujus vultum desiderat universa terra. Quorum utique studia nostram, qui vicini sumus, inertiam jure vehementer redarguunt: non tamen sine divino moderamine constat, quod ejus amor ita omnium corda penetravit, ut ejus memoria velut alterius Josiæ tam dulcis sit omnibus; et quod per omnes fines terræ ita spatiavit, ut ubi Christus habet nomen, Martinus honorem habeat. Datus est eis et Gregorius vir non solum sanctitate, sed et doctrina clarus, ne urbs Turonica obscurior videretur si scriptorum officio caruisset; quin etiam sicut [Ed. potius] urbs Romulæ post apostolos illustratur in altero Gregorio, ita et Turonica post Martinum decoretur in isto. Quem videlicet nos vel apud Deum, vel apud beatum Martinum advocatum quendam atque sequestrem habere confidimus, eique nostras necessitates ad expediendum committimus. Verum ille non erit immemor vel suæ, vel Martini misericordiæ, quam nobis tantopere insinuare curavit; quippe qui ad hanc insinuandam ejus miracula digessit, ut quique futuri audientes quanta et qualia visibiliter operetur, quam desperates languores sanet, de potentia ejus nullatenus dubitent; et si pro dispensatione temporum contigerit corporea miracula cessare, semper tamen credamus illum in nostris animabus suæ virtutis medicinam operari. Gregorius igitur Martini misericordiæ conscius, semper illi de grege suo suggerat^b, semper illum pro statu sancti loci sui ac pro totius regni salute interpellat. Nec prætereundum quomodo consuetam sibi humilitatem etiam in ipsa sepultura sua servaverit. Nam in tali loco se sepeliri fecit, ubi semper omnium pedibus conculcaretur; et ipsa loci necessitas cogere, ne unquam in aliqua reverentia haberi posset, sed grex beati Martini talia non ferens, amicum Domini sui de loco levavit, et edito pulchro mausoleo ad lævam sancti sepulchri digna reverentia collocavit^c. Obiit autem decimo quinto kalendas Decembris, videlicet infra Martinianam hebdomadam, ut solemnitatem Martini, quam hic jam ægrotans celebrare cœperat, Martino junctus in cælo consummaret, præstante Domino Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Explicit vita sancti Gregorii archiepiscopi Turonensis.

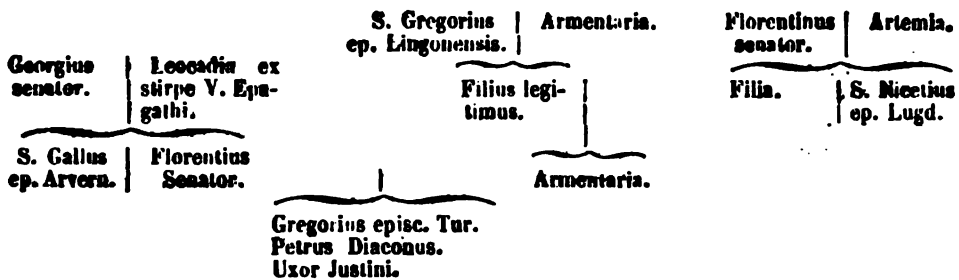
^a Quæ sequuntur usque ad finem, paucis verbis abstracta sunt in codice Germ.

^b Ed., semper ille de grege suo suggerat.

^c De sepulchro et reliquiis beati Gregorii diximus

in notis festivibus col. 1391. Festum ejus in veterioribus Kalendaris et Martyrologis hoc ipso die memoratur. Obiit anno 595.

STEMMA GENTILITIIUM S. GREGORII TURONENSIS.

TESTIMONIA VIRORUM ILLUSTRUM DE SANCTO GREGORIO EPISCOPO TURONENSI

Venantius Fortunatus in epistola operibus suis praefixa, A *Pantus Warnefridi libro III de Gestis Langobardorum, capite 1, ubi de sancto Hospitio recluso Nemausensi.*

Domno sancto et dote meritorum sacris altaribus adscito pariter et educto, Gregorio papae, Fortunatus. Acuminum suorum luculenta, etc... Unde, vir apostolice praedicande papa Gregori, quia viritum flagitis et quaedam ex opusculis impiorum tibi transferenda proferrem, nugarum mearum admiror te amore seduci, etc... Sed quoniam, etc. *Num passim laudat in carminibus; aliquot seligere sufficiat:*

Ex libro V, carm. 7.

Culmen honoratum, decus altum, lumen optimum
Pastor apostolicum sedis amore placens.
Amphictende mihi semper suorum aros Gregori, etc.

Ibid., carm. 13.

Florens in studiis, et sacra in lege fidelis,
Semper agens animae dona futura tuae.

Lib. viii, carm. 16.

Alme, hinc pater, lumen generale Gregori,
Jure sacerdotum culmine arce caput, etc.

Ibid., carm. 17.

Lumen ab Arverais veniens feliciter arvis,
Qui insuans populos spargis ore pharus.
Adipis ex illis properans mens altior ipsa.

Ibid., ex carm. 23.

Dulcis, chare, docens, sacunde, benignae Gregori,
Atque pater patriae, hinc sacer, inde chare.
Muneribus, meritis, animis et moribus aequis,
Omnibus officiis unde colaris habens.

Ex libro IX, carm. 7.

Corde jocundo, calamo venusto
Litteras multis, cupiente voto,
Blasus conscribens verba salutis
Chare Gregori.

Baudonius sanctimonialis in Vita sanctae Radegundis reginae, num. 27.

Ambulavit nuntius ad virum apostolicum domnum Gregorium Turonicam civitatis episcopum, et advenit. Sed quantum praesens vidit oculis, antequam eam sepeliret, de ejus virtutibus, in libro Miraculorum quem composuit, inseruit. Cum autem venit ad locum ubi sanctum corpus jacebat, quod ipse postea cum sacramento lacrymans dicebat, quod in specie hominis angelicum vultum viderat; acies illius velut rosa et librum fulgebat, ita tremefactus est ac metu concussus, tanquam si ante praesentiam beatae Genitricis Domini astartet devotus vir Deo plenus.

Per hunc Dominus magnas virtutes operari dignatus est, quae scriptae habentur in libris venerabilis viri Gregorii Turonensis episcopi.

Agobardus archiepiscopus Lugdunensis in libro de Judaicis superstitionibus, cap. 4.

Sanctus Gregorius Lingonicam Ecclesiam episcopus quantae sanctitatis et veritatis fuerit, Vita ejus scripta (inter Vitae Patrum Gregorii Turonensis, capite 7) et finis vitae, atque honor ei ab Ecclesia delatus usque hodie testes sunt.

Florus Lugdunensis in Martyrologio, die 4 Novembris.

In Neoca. Biturica depositio sancti Lusoris pueri, qui filius cujusdam senatoris, etc., scriptum in libro Miraculorum Gregorii Turonensis episcopi. Ado et caeteri etiam Martyrologiorum se ipsos ejusdem Gregorii verba adhibuerunt.

Ex calendario Sacramentarii S. Gatiani cathedralis ecclesiae Turonensis annorum 800, et altero Majoris Monasterii ab annis circ. 600 scripto.

xv Kal. Decembris sancti Gregorii Turonensis. Eodem die laudatur in variis Martyrologiis antiquis, potissimum Turonensium Ecclesiarum, sicut et in Romano, in Gallicano, etc.

Ex veteri Legendario Ecclesiae Cabillonensis, de sanctis Silvestro et Agricola episcopis ac Desiderato presbytero, apud Perardum et Bolland., 17 Mart.

De quibus licet compendiose, splendide tamen magnificus vir Gregorius Turonensis episcopus in libris Miraculorum ita scribit: Beatissimus vero Silvester, etc., *ex libro de Gloria Confess., capp. 85, 86.*

Hericus monachus libro I De Miraculis sancti Germani Antissiodorensis episcopi, cap. 29.

Gregorius Turonorum antistes, miraculorum curiosus indagator ac studiosissimus editor, nonnulla ab hujus et per hujus beatissimi Patris memoriam petrata commemorat, quae suis quam nostris verbis intimanda malumus, ne rei absque prolo operae permutate quiddam fidei detraximus. Germanus, etc., *ut habet Gregorius in libro de Gloria Confess., cap. 44.*

*Ex vita secunda sancti Medardi aevulo IX scripta
Spicilegii tomo VIII.*

Per idem tempus inter Gallicanos praesules Gregorius historicus sermone et actu Turonis habetur insignis, etc... Hic nostra intermittebat, quid Gregorius historicus de hujus sanctissimis pontificis vir-

tate referat huic opusculo innectendam ratum duximus: Medardus, inquit, gloriosus confessor, etc. *De Gloria Conf.*, cap. 95.

Ex Testamento Ecchardi comitis fundatoris monasterii Patriciacensis (Persy) sæculo ix. apud Perardum Hist. Burgund., p. 26.

Donato Enschise archiepiscopo tapete uno mellore, Gesta Langobardorum libro uno, et Chronica quam Gregorius Turonensis facit libro duo. (Sic.)

Ex sancto Odone in sermone quod beatus Martinus per dicitur apostolis.

Non dissimiliter Gregorio Turonensi ejus (sancti Martini) reliquias in novam basilicam inferenti apparuit, etc., *quæ ex capp. 20, 59 et 104 libri de Gloria Confessorum accipit. Ejus verba item passim laudat.*

Lotaldus monachus in prologo in Vitam S. Juliani episcopi Cenomaniensis.

De tempore quo magnus ille floruerit ex libro Gregorii Turonensis per conjecturam sumpsi, qui in Historiarum suarum libro 1, sub Decio et Grato consiliis a Xisto, etc., cum beatus Dionysius a sancto Gregorio ex eorum numero fuisse dicatur, etc.

Fredoardus lib. II Historiæ Remensis, capite 2.

Gregorius in Historia gentis Francorum de hoc præsertim (Ægidio) narrat, etc.

Lib. IV ejusdem Historiæ, cap. 59.

Allis etiam nonnullis beati Patris hujus (S. Martini) urbs nostra fertur insignita miraculis; ex quibus ea que sanctus Gregorius Turonensis in suis Miraculorum libris enarrat hic indere placuit, etc. *Idem auctor passim laudat eadem et alia Gregorii opera.*

Aimoinus lib. III Historiæ Francorum, cap. 41.

Quod cum Gregorio Turonensi, qui tunc ceteros episcopos sanctitate præibat, etc. *Ibidem, cap. 60.* Pro his itaque causis calumnias sancto antistiti inferret Gregorio. *Eundem passim beatum Gregorium appellat.*

Hugo archidiaconus Turonensis in Dialogo ad Fulbertum. Ex tomo I Analect. Mabillon.

Martinus habet virtutum suarum egregios interpretes... habet Gregorium Turonensem episcopum, qui mira de Martino post obitum narrat miracula.

Fulbertus episcopus Carnotensis epistola 97, quæ est ad Robertum Francorum regem.

Sæcra vestra molius sum inquirere festinanter et scribere vobis, si qua historia sanguinem pluisse referat, et si factum fuit quid factum portenderit. Livius, Valerius, Orosius et plures alios hujus rei relatores favent, de quibus ad præsens solum Gregorium Turonensem episcopum tantum esse productum sufficit, propter auctoritatem religionis suæ. Ait ergo Gregorius idem in sexto libro Historiarum, cap. 14. Anno sexto, etc.

Adhemarus in Chronico parte 1, cap. 30.

Et tempore sanctus Gregorius archiepiscopus Turonensis magnis virtutibus fulgebat. Per idem tempus sanctus Germanus Parisiorum episcopus missus a rege Chariberto Egolismam consecravit basilicam sancti Eparchii, ubi ipse nuper sepultus fuerat: adfuit cum eo venerabilis Gregorius episcopus Turonensis, et in ipsa basilica multa pignora reliquiarum beati Martini episcopi collocantes dedicaverunt eam in ejusdem beati Martini auctore. Denique in altare ipsius ab eodem sancto Germano atque Gregorio consecratæ, sanctis crucis hæctenus apparent impressa signacula. Nem in honore sancti Petri consecraverunt ecclesiam sedis episcopalis quam Chludovus, etc.

A Idem in libello de virtutibus S. Eparchii abbatis Engolismensis, ex ms. cod. S. Cypriani Pictav. et Labbeo.

Gregorius Turonicæ civitatis episcopus, dum describendis sanctorum virtutibus ab aliis prætermittis scriptoribus operam dat, inter ceteros et hujus patroni nostri meminit dicens: Obiit Eparchius Engolismensis reclusus, etc., *ex Gregorii Historiæ, lib. VI, cap. 8.*

Ex Vita Caroli Magni. Chesn., tomo II, pag. 68.

Quo tempore (Childeberti) claruerunt sanctus Gregorius papa primus, et Gregorius episcopus Turonensis, etc.

Ex Vita metrica S. Melanii episcopi Redonensis, ex cod. ms.

Nempe Redonensis Melanius, ut Turonensis Gregorius scribit, qui talia plurima scribit, Innumeri signis perfectio præsertim dignis Existit mundo, etc.

Laudat cap. 55 de Gloria sancti.

Glaber Rodulfus in Vita sancti Guillelmi abbatis Divionensis.

Erat enim, ut beatus multorum sanctorum descriptor miraculorum Gregorius Turonorum pontifex refert, prægrandis æra, etc., *ex cap. 51 de Gloria Mart.*, pro cujus incredulitate narrat idem sanctus alterum sancti nominis Gregorium Lingoniensem episcopum, acrius quoddam fuisse increpatum.

Anonymus auctor, qui sæculo XI Acta Rothomagensium archiepiscoporum scripsit, tomo II Analect. Mabillon.

Rex concilium episcopos suos convocare cepit, cui vir magnæ auctoritatis et probitatis Gregorius archiepiscopus Turonensis interfuit. Hic vero nec callidæ machinationi, qua episcopus (Prætoratus) deceptus est, nec injustæ deatitioni assensum præbuit... Ita ut sicut beatus Gregorius Turonensis in scriptis suis narrat, nocte sancta Paschæ, in loco pontificali ubi stare consueverat gladiis eum percuterent, et ita interticerent.

Ex Vita metrica S. Cassiani episc. Eduensis, ex cod. ms. S. Germani a Pratis.

Idola cassavit, populum baptisate sanxit. Hæc quoque Gregorius Turonorum dux luculentus.

Ex Chronico S. Benigni Divionensis. Spicilegii tomo I.

Inventum est atque translatum corpus amice martiris Benigni a beato Gregorio Lingoniæ urbis episcopo, divina revelante providentia, ut refert Gregorius in libro Miraculorum, qui fuit antistes Turonorum... Præfatus Gregorius Turonorum in libro de illustribus viis hujus Hilarii quis et qualiter fuerit, meminit, etc... Successit Tranquillus, qui quantæ sanctitatis fuerit, crebræ sanitates infirmis ex ejus tumulo præstititæ testantur, ut refert Gregorius Turonensis in se ipso expertus.

D Baldericus episcopus Noviomensis et Tornacensis in Chronico Cameracensi et Attrebatensi, lib. I, cap. 8.

In ea namque urbe (Vienna), ut beatus Gregorius Turonensis urbis episcopus scribit in gestis Francorum, tunc temporis inaudita civis prodigia terruerant, etc., *plura laudat, cap. 3 et seqq. sub titulo Historiæ Francorum.*

Auctor Vitæ et Miraculorum sancti Solmniensis episcopi Carnotensis, ex ms. cod. Regio.

Beatus Gregorius tunc temporis Turonorum episcopus de beato Solemani pontifice Carnotensi locutus est ita: Licet de Turonica urbe, etc. Hæc sanctus de sancto in testimonium.

Ex Vita S. Masimi Catinensis confessoris, ex cod. ms. Majoris Monasterii.

Ut autem ad beati Gregorii aures, qui tunc Turonorum

nicam regobat Ecclesiam, horum miraculorum notitia perlata est, puerum tonsoratum, etc., *narrat miracula ex capite 22 libri de Gloria Confessorum.*

Sigibertus Gemblacensis in Chronico.

An. 7 Justinii Junioris, 35 Chlotarii, Gregorius Turonensium ordinatus episcopus clarus habetur in omnibus.

Idem in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, cap. 49.

Gregorius Turonensis episcopus, vir magnæ nobilitatis et simplicitatis, scripsit multa simplici sermone. Scripsit duos libros de vita vel memoria quorundam Confessorum, scripsit librum de Miraculis sanctorum, de miraculis Juliani martyris Brivalemis librum unum, de Miraculis sancti Martini suo tempore estensis libros quatuor. Historiam Francorum parvo libello brevavit, eamque postmodum diffusius novem libris digessit. Scripsit et Chronicam ecclesiasticam historiam.

Honorius Augustodunensis de Scriptoribus ecclesiasticis, B cap. 35.

Gregorius episcopus Turonensis scripsit librum Historiarum.

Chronicon Leodiense scriptum anno 1152. Lab., t. I Bib., p. 335.

Anno 572 obiit Eufroasius Turonensis episcopus, succedit Gregorius historiographus.

Chronographus Saxo a V. Cl. G. G. Leibnizio editus.

An. 572 Gregorius Turonensis episcopus in Galliarum. *Idem habent alii passim chronographi, quos singillatim recensere superfluum esset.*

Hugo, seu Anonymus S. Mariani Antissiodorensis.

Anno Justinii 7 Gregorius Turonensium ordinatur episcopus, vir clarus in omnibus, a quo, inter cætera quam scripsit, sancti Martini virtutes et miracula multa descripta sunt, quæ in diebus ipsius abundantissime proveniunt.

Gesta pontificum et comitum Encolimensium, auctore canonico Encolimensi, circa annum 1150, cap. 4.

Gregorius archiepiscopus Turonensis et Germanus... conseraverunt cathedralem ecclesiam, etc., conseraveruntque assensu regis episcopum Mereriam, qui capellanus ipsius regis erat, etc.

Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis adversus calumniatores.

Gregorium laudas Arverno germine clarum, Cui dat Martini cetera cathedra locum.

Petrus Pictaviensis monachus in Panegyrico Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis.

Prohinc hinc etiam Juliani dulcis alumus, Qui bene Turonicæ præfuit Ecclesie.

De Arvernis loquitur. Item in epistola ad Calumniatores.

Fortunatus etiam Gregorium Turonicum plurimumque alias episcoporum, etc., quam plausible panegyrico extuleris non ignoramus.

Ex Anonymo qui Gesta episcoporum Turonensium et abbatum Majoris Monasterii scripsit apud Buchel.

Eustechius hic fuit tempore beati Gregorii Turonensis. *Passim complura descripsit ex ipso Gregorio.*

Ex Vita domini Garnari præpositi S. Stephani Divionensis apud Parard. et Fictum in Historia ejusdem loci.

De hac videlicet Ecclesia in Vita sancti Gregorii Lingonensis episcopi legitur, quod gestatores corporis ejus a Lingonis eum deserventes, etc., *De Viris Patrum, cap. 7. Et infra, Et alia basilica, de qua in prædicta Gregorii Vita scriptum est, quod domus ejus baptisterio adhaerebat, etc.*

Rigordus in Vita Philippi Augusti ad an. 1184

Sollicitus prout potuimus colligere ex Historia Gregorii Turonensis, etc., in hac nostra Historia satis lucide determinavimus. *Et ad an. 1185: Probantes hoc per Chronicas Ydatii et Gregorii Turonensis, id est Fredegarii.*

Alberticus monachus Trium Fontium in Chronico.

Natus est Martinus in Pannonia cujus genealogiam Gregorius Turonensis episcopus breviter ita comprehendit: Quidam rex, etc., *ex libro de septem Dormitantibus. Anno 593. Huc usque Gregorius Turonensis.*

Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali, libro XXI, cap. 124.

De sancto Gregorio Turonensi archiepiscopo... Clarus habetur in omnibus. Hic Alvernica regionis indigena, etc. *Idem habet sanctus Antoninus, etc.*

Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historiarum.

Anno gratiæ 572 Gregorius Turonensis episcopus ordinatus sanctitate refulsit insignis.

Anno gratiæ 598 floruit in Gallis Gregorius Turonica civitatis episcopus, qui ex Arvernico territorio attulit, etc.

Bernardus Guido episc. Lodovensis de sanctis Lemoivicibus. Labb., t. I, p. 629.

S. Pelagia... quam sanctus Gregorius Turonensis in libro suo de Miraculis sanctorum collocat inter sanctos, etc. *Eundem passim laudat, sicut et Petrus Equitinus de Natalibus, et alii qui Vitæ Sanctorum collegerunt.*

Robertus Guaguinus libro II Historiæ Francicæ.

Gregorius homo in primis sanctitate spectatus, etc. *Ejus opera passim laudat.*

Ex Trithemio libro de Scriptoribus ecclesiasticis.

Gregorius episcopus Turonensis ex monacho discipulus quondam sancti Aviti præulis Arverorum, vir doctus et nobilis, mitis quoque et humilis. Tantam sanctitatis et paritatis exstitit, ut etiam in vita miraculis conseraverit, etc.

Idem libro III de viris illustribus Ordinis S. Benedicti, cap. 51. Gregorius... cujus pater Florentius Georgii senatoris filius, vir et ipse laudabilis et sanctus conversationis effulsit. Unde bonus pater filium suum Gregorium in timore Domini instruens, sanctorum illi gesta ad memoriam commendavit, quibus semper ad meliora emittit... Fuit autem homo charitate et humilitate maximus, ita ut suo tempore in terris similem vix habuerit... multis et in vita et post mortem claruit miraculis, cujus festum colitur xv kalendas Decembris. Ejus Vita conscripta habetur.

Idem libro II, cap. 40. Gregorius... vir sanctus Deo et hominibus dilectus, in sacris Scripturis optime peritus; in perscrutandis gestis sanctorum studiosissimus fuit... qui cum esset vir doctus et eruditus scripsit aperte sermone plura opuscula, etc. Catalogum contexit Gregorii operum quod et fecere subsequentes auctores, Possesivius, Bellarmianus, Vossius, Breviarum ejus Vita auctor, Labbeus, Cavius, etc.

Hieronymus Chalcioensis Neopontianensis in editionem variorum opusculorum.

Humanæ eloquentiæ, etc., locum novissimum tanquam cæteris eminentiorum Gregorio Turonensi reservavimus, nihil habitanter illi præ cæteris palmam esse concedendam, nec illi præcipiendam.

Prefatio editionis Judici Badii.

Cum beati Gregorii Turonensis et Adonis Viennensis episcoporum commentarius, etc., auctoritate valent maxima: sunt etenim sanctitate vitæ sanctissimi, et episcopali Christianæ pietatis apice prælatissimi, et res plurimas a se vias et competentes, non equis a quidem elegantia, sed sincera veritate tradunt, qua-

rum pietate, præcipue Turonensis, vel sola lectorem A, demereri possent.

Mathias Klacrus Illyricus in epistola præmissa ad nam editionem.

Dignus est Turonensis: qui legatur... nullus vetustus historicus existat, qui illorum temporum negotia tam exacto pernoverit, aut etiam plene complexus sit. *Eum passim laudat in Centuriis Magdeb.*

Ex Patriarcho Bituricensi, cap. 27, tom. II Biblioth. Novæ Labb., p. 32.

Quod ex scriptis divi Gregorii Turonensis, viri certe in rerum gestarum cognitione eruditissimi, perspicuum fiet. *Laudatur passim in eodem libro.*

Præfatio in Vitæ Sanctorum ex Aloisii Lipomani voluminibus extractas.

Gregorius cognomento Florentinus, vir scientia et nobilitate clarus, Turonensem Ecclesiam sanctissime rexit; cujus scriptis ea adhibetur fides, quæ et viro sanctissimo et de Christiana fide optime merito adhiberi solet, etc.

Joannes Marians, libro v Rerum Hispan., cap. 10.

Majus argumentum accedit, Gregorii Turonensis silentium. An id gratiæ datum putalis a Gallico scriptore magnæque auctoritatis viro.

Papirius Masso in Notitia Galliarum.

Condito autem regno (Francorum) quanta mutatio acciderit, malo ex libris Gregorii Turonensis intelligi, quam ex oratione mea.

Josephus Scaliger, lib. vi de Emendatione temporum.

Magna Gregorio gratia, qui in tanto neglectu Historiarum antiquarum ad hæc scribenda appellit, quare absque eo foret motuendum ne fabulosus Honnibaldus perdem in possessionem illius Historiæ poneret, etc. Nos neque meliorem neque vetustiore in Historia Francorum habemus.

Nicolaus Faber Ludovici XIII Francorum regis præceptor in Schediasmate, etc.

Gregorius Turonensis episcopus diligentissimus Historiæ nostræ scriptor et antiquissimus.

Hieronymus Bignonius in Præfatione ad Marculfi formulas.

Ipsæ etiam Gregorius Turonensis, quo digniorem historicum non habemus, multis locis a Marculfo lauce accipit et omnino illustratur.

Jacobus Joannes Chiffletus in Disquisitione, etc.

Sanctus Gregorius antiquissimus et fidelissimus Francorum historicus.

Sammarthani in Gallia Christiana.

S. Gregorius Ecclesiæ Gallicanæ lumen, virtutis, sapientiæ, eximique sanctitatis gloria illustris, de historia ecclesiastica rebusque Franciis bene meritis.

Joannes Launois doctor Parisiensis in Discussionibus, etc.

Gregorius Turonensis Christianæ apud Gallos religionis exordia, resque memoratæ dignas summo laude provocatus est. *Eum etiamque opera passim laudat.*

Andrianus Valerius in Præfatione ad tomum II Rerum Francicarum.

Gregorium, quem verum piæ et sapientem, ac historicorum nostrorum principem agnosco, et lætè dignissimum habeo.

Joannes Dona S. R. E. cardinalis in Notitia auctorum.

Gregorius Turonensis, sicut historicus, sed simplicioris eloquii.

Carolus Coisius Anselmus Ecclesiasticus, Francorum ad an. 564.

Omittere non debuimus ortum illustris viri, quem Historiæ Franciæ parentem merito nuncupaveris. *Ideam passim habet.*

Antonius Dadinus Atlessens. J. U. professor et decanus Universitatis Tolosanae in epistola ad notas, etc., in Gregorii libros.

Operam dedi ut consuleretur memoria maximi antiquitatis, ut exploderetur error et calumniam malignorum, quibus peritissimus rerum nostrarum scriptor, et ex parte testis, habetur pro inepto fabellarum et somniorum auctore. Non inanis erit opera, si a me vindicetur fama episcopi cathedræ et meritorum divi Martini successoris.

Bollandiani ad diem 17 Martii et passim.

Sanctus Gregorius Turonensis, cui tui tantum debet Historia Franciæ, quantum aliis scriptoribus ante ipsum sumit omnibus.

Joannes Balesdens de suam editionem.

Non immerito dixerim, etiam si in Gregorii scriptis columbæ simplicitas videntur, serpentis tamen prudentiam non desce, cum in iis rebus eligendis dispiciendisque maxime et utilitate conducerent et fide valerent. Nos dubitem asseverare posterioribus scriptoribus hæc in re præcipue præcipui se, etc.

DE FREDEGARIO.

Ex Vita S. Pippini majoris-domus Austriæ Chesnii tome I Hist. Franco.

C Sed ne videar de Vita beatissimi Ducis novum atulisse signum, non abs re erit si in testimonium sanctitatis ejus eadem verba quæ in Gestis Francorum diversis in locis inserta sunt, hic in unum collecta sub oculis ponam. Sunt ergo in hunc modum sese habentia: Usque ad id tempus ab initio quo regnare cepit Dagobertus consilio beatissimi Arnulphi, etc., profert excerpta ex Fredegario a cap. 58 Chronici ad caput 96.

Rigordus supra laudatus in Vita Philippi Augusti.

Josephus Scaliger in libro vi de Emendatione temporum.

Ante annos autem aliquot prædixi Appendix ad Gregorium, cujus quidam auctorem nunciat Fredegarium. In ea Appendix multa præclara sunt, quæ non temere alibi reperias.

Valerius in De'ensionis suæ parte posteriori, cap. 8.

Mihi crede, quod toto et citra erroris periculum facere potes, Res gestas amborum Childeberti minoris filiorum, Chlotharii junioris, Dagoberti atque Chlodovei posterioris usque ad quartum regni ejus annum ignorarem, si ab Fredegario scriptæ non fuissent, aut si Fredegarii jacturam fecissemus: quas ille pro capite temporum auctorem diligentissime accuratissimoque mandavit illustris... Ne quæquam e nostris historicis veteribus reperias, qui non Fredegarii Chronici librum v fere ad verbum transcripserit.

Carolus Coisius ad annum 564, n. 21.

Auctor est omnium, qui post Gregorium res Franciæ scripserunt, antiquissimus.

ANNALES FRANCICI

AB ANNO CCLV AD CAROLUM MAGNUM.

EX ANTIQVIS SCRIPTORIBVS, S. GREGORIO TURONENSI, FREDEGARIO, ETC.

Præmittuntur quædam de Francia et Francorum populis.

Francorum regio dicitur FRANCIA, sita in Germania A inter Sazones et Alemannos.

Quid loquar ruisus intinas FRANCIAE nationes. Eumenius in Panegyrico Constantini Magni, cap. 6.

Affectisti poena temeritatis reges ipsos FRANCIAE. Idem, cap. 10.

FRANCIA GAUDIUM ROMANORUM. Numisma Constantini M. apud Spanhemium de præstantia numism.

FRANCIA ET ALEMANNIA GAUDIUM ROMANORUM. Numisma ejusdem apud Morel. in specimine rei, num. 2 edit.

Accedant vires quas FRANCIA, quasque CHAMAVES Germanique tremant.

Ausonius in Mosella.

... Qua FRANCIA mista Suevis Certat ad obsequium.

Idem in Consulat.

FRANCIA ad dexteram Rheni ripam in tabula Pentingeriana.

... Provincia missos

Expellet citius faeces, quam FRANCIA reges, Quos dederis.

Claudiam. lib. 1. de Laud. Stilicon.

Inter Saxones et Alemannos gens non tam lata quam valida, olim Germania nunc FRANCIA vocatur. S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis.

Cumque consultaretur de successu, an in FRANCIAM transire deberent. Sulpicius Alexander lib. III Histor. apud Greg. Turon. l. II Hist., cap. 8.

Ratus toto omnes FRANCIAE recessus penetrandos. Idem, lib. IV Histor. Ibid.

FRANCORUM POPULI.

Salii, Attuarii, Bructeri seu Bucteri aut Bucturi, Chamavi, Ampsivarii, Chatti, Chauci, Cherusci, Tenceteri, Usipetes, Sicambri.

Quibus paratis, petit primos omnium FRANCOS, eos videlicet quos consuetudo SALIOS appellavit. Ammianus Marcellinus libro XVII Rerum gestarum.

Julianus, etc... regionem subito pervasit FRANCORUM, quos ATTUARIOS vocant. Idem, lib. XX.

Ratus tuto omnes FRANCIAE recessus penetrandos, etc. Collecto ergo exercitu, transgressus Rhegum BRICTEROS ripæ proximis, pagum etiam quem CHAMAVI incolunt depopulatus est, nullo usquam occurrente nisi quod pauci ex AMPSIVARIIS et CHATTIS Marcomere duce in ulterioribus collium jugis apparere. Sulpicius Alexander. lib. IV Histor. apud Gregor. Tur. lib. II, cap. 8.

CHAUCCI, CHERUSCI, CHAMAVI, qui et FRANCI, FRANCIA, BRUCTERI. Tabula itineraria Peutingerorum.

Franci dicti sunt SICAMBRI, quod veterum Sicambrorum agrum possederunt, qui ab eis Franciis nomen habuit. Nam teste Tacito, lib. XII Annalium, SUGAMBRI excisi et in Gallias trajecti, et Cluverius libro III Germaniæ antiquæ, capp. 9, 10 et 20, sic habet: TENCETERI et USIPETES in agros Sicambrorum successerunt, et nationes illæ cum Ampsivariis, Attuariis, Bructeris, Chamavis, Chattis, Chaucis et Saliis... in unum postmodo coierunt corpus, novumque sibi constituerunt nomen FRANCORUM.

ANNO 253. Valerianus et Gallienus ejus filius AA.

PATROL. LXXI.

255. Aurelianus Francos irruentes in Galliam cædit.

Idem (Aurelianus) apud Maguntiacum tribunus legionis sextæ Gallicanæ, FRANCOS irruentes, cum vagarentur per totam Galliam, sic afflixit, ut trecentos ex his captos, septingentis interemptis, sub corona vendiderit. Unde iterum de eo facta est cantilena: Mille FRANCOS, mille Sarmatas semel occidimus. Vopiscus in Aureliano, p. 211.

259. Gallienus in Gallia bellum cum Francis gerit.

Gallienus videns Germanicas gentes cæteris infestiores esse, quæ accolas Rheni Celticis natione acrius vexarent, hanc partem sibi propugnandam ab hostibus sumit; aliis, qui per Italiam, Illyricum, Græciamque prædis agendis intenti essent, duces cum eorum locorum exercitibus, bellum facere jussit. Ac quidem ipse Rheni transjectus custodiens, quantum præstare poterat, interdum transitu hostes arcebat, interdum transeuntibus suos instructos objicit. Sed quod ingenti cum multitudine, perexiguus ipse copias habens, bellum gereret, in angustum jam coactæ res ipsius erant: cum invito fœdere cum quodam de gentis Germanicæ principibus, ex aliqua parte periculum minuisse visus fuit. Nam cæteros ille barbaros arcebat, quo minus continenter Rhenum transirent et irruentibus obstabat. Zosimus Histor. lib. I. Quod idem bellum Zonaras describens libro XII Annalium cum FRANCIS gestum commemorat.

260. Valeriano a Persis capto Gallienus solus imperat.

262. Gallienus in Gallias transit contra Posthumum. Posthumus juratur auxilio Francorum.

Contra Posthumum igitur Gallienus cum Aureolo et Clodio duce, qui postea imperium obtinuit, principe generis Constantini Cæsaris nostri, bellum incepit: et cum multis auxiliis Posthumum juvaretur Celticis ac FRANCICIS, in bellum cum Victorino processit, cum quo imperium participaverat. Victrix Gallieni pars fuit. Trebellius Pollio in Gallienis, p. 178.

264. Gallienus inimicum Romæ triumphum egit, ubi inter captivos Franci simulati,

libant præterea gentes simulatæ, ut Gotthi, Sarmatæ, FRANCI, Persæ: ita ut non minus quam ducenti singulis globis ducerentur. Ibidem, p. 179.

265. Piraticæ excursioniones Francorum. Tarracona a Francis diripitur.

FRANCI ipsi præter cæteros truces, quorum vis cum ad bella efferveret, ultra ipsum Oceanum æstu furoris evecta, Hispaniarum etiam oras armis infestas habebat. Nazarius in Panegyrico Constantini Magni, n. 17

His prospere ac supra vota cædentibus, in ore hominum, secundis solutio, rem Romanam quasi naufragio dedit, cum Salonino filio cui honorem Cæsaris contulerat, adeo uti... Alemannorum Juthungi Italiam, FRANCORUM gentes, direpta Gallia, Hispaniam possiderent, vastato ac pene direpto Tarraconensium oppido. Aurelius Victor in Gallieno.

268. Gallienus occisus, Claudius A.

70. Claudii mors. Aurelianus A.

275. Aurelianus in Gallis vincit Tetricum. Triumphat Romæ. Inter captivos Franci.

Gotthi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, FRANCI, Suevi,

Vandali, Germani, religatis manibus captivi præceserunt. *Fl. Vopiscus in Aureliano, p. 220.*

274. *Probus in Gallia Francos cædit.*

Testes FRANCI in viis strati paludibus, testes Germani et Alemanni longe a Rheni submoti litoribus... Tu FRANCICUS, tu Gothicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia, et prius fuisti semper dignus Imperio, dignus triumphis. *Flav. Vopiscus in Probo imp., p. 237.*

275. *Aurelianus occisus, Tacitus A.*

276. *Mors Taciti, Florianus A. post 60 dies occisus. Ob status Taciti et Floriani fulmine dejectas responsum aruspicum de Francis.*

Intraunæ (Taciti et Floriani) statnæ fuerunt dejectæ fulmine, quo tempore responsum est ab aruspibus, quandoque ex eorum familia Imperatorem Romanum futurum, seu per feminam, seu per virum, qui det iudices Parthis ac Persis: qui Francos et Alemannos sub Romanis legibus habeat. *Fl. Vopiscus in Florianus, p. 231*

Probus A.

277. *Probus per duces suos in Gallia Francos strenue vincit.*

Alterum contra FRANCOS prælium pugnavit: quibus opera ducum strenue victis, ipse cum Burgundorum, Vandilorumque copiis dimicavit. *Zosimus, Hist. l. 1, p. 664.*

280. *Excursio piratica Francorum a Ponto, ubi sedes datæ eis erant, per mare Mediterraneum; Græcia et Asia populatæ, Syracusæ captæ, reditusque eorum in Franciam.*

Recurabat quippe in animos illa sub divo Probo et paucorum ex FRANCIS captivorum incredibilis audacia, et indigna felicitas, qui a Ponto usque correptis navibus Græciam, Asiamque populati, nec impune, plerisque Libyæ litoribus appulsi, ipsas postremo navalibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracusas, et immenso itinere pervecti Oceanum, qua terras irrupit, intraverant: atque ita eventu temeritatis ostenderant, nihil esse clausum piratici desperationi, quo navigiis pateret accessus. *Eumenius in Paneg. Constantio Cæsari, cap. 18.*

Itidem cum FRANCI ad imperatorem accessissent, et ab eo sedes obtinuissent, pars eorum quædam defectionem multa, magnamque navium copiam nacta, totam Græciam conturbavit. In Siciliam quoque delata, et urbem Syracusanam adorta, magnam in ea cædem edidit. Tandem cum et in Africam appulisset, ac rejecta fuisset, adductis Carthagine copiis, nihilominus domum redire, nullum passa detrimentum, potuit. *Zosimus, Hist. l. 1.*

Proculum in Gallia rebellantem proditumque a Francis Probus vincit et interimit.

Hunc tamen Probus fugatum usque ad ultimas terras, et cupientem in FRANCORUM auxilium venire, a quibus originem se trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus FRANCIS, quibus familiare est ridendo fidem frangere, vicit et interemit. *Fl. Vopiscus in Proculo, p. 246.*

282. *Probus occisus. Carus A., Carinus et Numerianus ejus filii Cæsares.*

283. *Carus fulmine ictus interiit. Carinus et Numerianus AA.*

284. *Numerianus occisus. Diocletianus A. Maximianus Hercules Cæsar.*

285. *Carinus occisus.*

286. *Maxim. Hercules A. transit in Gallias, rusticos tumultuantes, qui se Bacaudas nominabant, compescit et opprimit.*

287. *Maximianus Burgundiones, Alamannos, Chabiones, et Erulos effusus in Gallias profligat.*

Francis et Saxonibus Carausium opponit. Eumdem occidi jubet, quod ille comperiens Britanniam occupat.

Post hæc tempora etiam Carausius, qui vilissime natus, in strenuo militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum

A Belgicæ et Armoricæ pacandum mare accepisset, quod FRACI et Saxones infestabant, multis barbaris sæpe captis, nec præda integra, aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa, cum suspicio esse cœpisset consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret, a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit, et Britannias occupavit. *Eutropius lib. ix.*

Franci Bataviam invadunt.

Multa ille FRANCORUM millia qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras invaserant interfecit, etc. *Incertus in Paneg. Maxim. et Constantino M., c. 4, de victoria Constantii patris Const. M.*

Terram Batavianam, sub ipso quondam alumno (Carausio) suo a diversis FRANCORUM gentibus occupatam omni hoste purgavit. *Eumenius in Paneg. Constantino M., c. 5, de victoria ejus patris Constantii.*

288. *Maximianus ultra Rhenum Germanos debellat, stativa habet in Francia. Athech et Genobaudes Francorum reges. Athech pacem ab eo impetrat, et Genobaudes regnum recipit. Franci cessant a bello piratico.*

Cum per te regnum receperit Genobaudes: Athech vero munus accepit. Quid enim ille aliud expetivit ad conspectum cum omni sua gente veniendo, nisi ut tunc demum integra auctoritate regnaret, cum te, Maximiane, placasset? Ostendit ille te identidem, ut audio popularibus suis, et intueri diu jussit, et obsequia discere, cum tibi ipse serviret. *Ci. Mamertinus in Paneg. Maximiano, A.*

Prætereo FRANCOS ad petendam pacem cum rege venientes. *Claud. Mamertinus in Genethliaco Maximiani et Diocletiani, c. 5.*

Transrhenana victoria, et domitis oppressa FRANCIS bella piratica. *Idem, c. 7.*

289. *Maximianus cum Carausio bellum infelicitur gerit.*

Cum Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. *Eutropius, Hist. lib. ix.*

291. *Maximianus Francos in Galliam transfert.*

Itaque sicuti pridem tuo, Diocletiane Auguste, jussu supplevit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo, Maximiane Auguste, nutu Nerviorum et Treverorum arva jacentia lætus postliminio restitutus, et receptus in leges FRANCUS excoluit. *Eumenii Paneg. Const. Cæsari, c. 21.*

292. *Constantius et Galerius Cæsares. Constantio Gallia commissa. Bononia ab eo capta.*

293. *Constantius Bataviam a Francis occupatam recuperat, eosque in Galliam abducit.*

Multa ille FRANCORUM millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum terras invaserant, interfecit, depulsi cepit, abduxit. *Incerti Paneg. Maximiano et Constantino, c. 4.*

Qui eodem exercitu virtute capto, clementia conservato, dum ædificandis classibus Britannicæ recuperatio comparatur, terram Batavianam, sub ipso quondam alumno suo a diversis FRANCORUM gentibus occupatam, omni hoste purgavit, nec contentus vicisse, ipsas in Romanas transtulit nationes, ut non solum arma, sed etiam feritatem ponere cogerentur. *Eumenii Paneg. Constantino A., c. 5.*

Aut hæc ipsa (Batavia) quæ modo desinit esse Barbaria non magis feritate FRANCORUM velut hausta desiderat, quam si eam circumfusa flumina et mare alluens operuisset. *Idem in Orat. pro restaurandis scholis, c. 18.*

Itaque sicuti pridem tuo, Diocletiane A., jussu supplevit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo, Maximiane A., nutu Nerviorum et Treverorum arva jacentia lætus postliminio restitutus et receptus in leges FRANCUS excoluit, ita nunc per victorias tuas, Constantii Cæsar invicti, quidquid infrequens Ambiano, et Bellovoac et Tricassino solo, Linguicoque restabat barbaro cultore reviviscit. *Eumenii Paneg. Constantio Cæsari c. 21.*

Allectus socius Carausii eum occidit et post eum Britannias triennio tenuit.

296. *Con tantius bellum infert Britanniae; Allectus, victus et occisus ab Asclepiodoto praefecto praetorii. Franci in exercitu Allecti partim occisi, partim capti.*

Enim vero, Caesar invictus, tanto deorum immortalium tibi est addicta consensu victoria omnium quidem quos adortus fueris hostium, sed praecipue internecio FRANCORUM, ut illi quoque milites vestri, qui per errorem nebulosi, ut paulo ante dixi, maris abjuncti, ad oppidum Londinense pervenerant, quod quid ex mercenaria illa multitudine Barbarorum praelio superfuera, cum direpta civitate fugam capessere cogitent, passim tota urbe conficerent; et non solum provincialibus vestris in caele hostium dederint salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multijuga et innumerabilium triumphorum, qua Britanniae restituta, qua vires FRANCORUM penitus exciuit. *Eumenii Paneg. Constantio Caesari, c. 17.*

305. *Diocletianus et Maximianus purpuram deponunt, et Constantium Galeriumque Augustos nuncupant.*

Constantius Galliam, Hispaniam et Britanniam obtinuit.

Constantinus Galerio repetitus a patre proficiscitur in Gallias, et ad eum accessit eo tempore quo in Britanniam transfretabat.

306. *Constantinus moritur Eboraci.*

Constantinus a Galerio Caesar nuncupatus in Galliam transit, Francorumque irruptionem reprimi, regesque ipsos captivos fecit. Rheno trajecto Franciam ingresses Bructeros populatur, pontem Coloniae Agrippinae construit.

Affecisti poena temeritatis reges ipsos FRANCIAE, qui per absentiam patris tui, aciem violaverant: non dubitasti ultimos punire cruciatibus: nihil veritus gentis illius odia perpetua et inexpiabiles iras. *Eumenii Paneg. Const. M., c. 10.*

Haec est tua, Constantine, de Ascarici Regaisique supplicio quotidiana atque aeterna victoria. *Ibid., c. 11.*

Ut tamen omnibus modis Barbarorum immanitas frangeretur, nec sola hostes regum suorum supplicia uerent, etiam immissa BRUCTERIS variatione fecisti, imperator invictus, in quo prima consilii tui fuit ratio, quod exercitu repente trajecto inopinantes adortus es, non quo aperto Marte diffideres, ut qui palam congredi maluisses, sed ut illa natio perfugis silvarum et paludium bellum solita frustrari fugae tempus amitteret. Caesi igitur innumerabiles, caput plurimi; quidquid fuit pecoris captum, aut trucidatum est; vici omnes igne consumpti; puberes qui in manus venerunt, quorum nec perfidia erat apta militum, nec ferocia servituti, ad poenas spectaculo dati exvientes bestias multitudine sua fatigarunt. *Ibid., cap. 12.*

Insuper etiam Agrippinensi ponte faciundo reliquis afflictae gentis insultas, ne unquam metas ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat; cum tamen hoc tu magis ad gloriam imperii tui, et ornatum limitis facias, quam ad facultatem quoties velis in hostium transiendi; quippe cum totus armatis navibus Rhenus instructus sit, et ripis omnibus usque ad Oceanum dispositus miles immineat. *Ibid., c. 13.*

Constantinus ob illam victoriam ludos Francicos instituit, et quotannis per vi dies cum maxime circensium m. sidus 24 eam celebravit.

Julius. Idibus Iudi FRANCICI.

XVII Kalend. Aug.

XVI

XV

XIV

XIII FRANCICI CM XXIII.

Kalendarium Romanum vetus apud Bucherum Comm. in Victorium Aquilanum.

307. *Maximianus Constantinum ex Caesare Augustum fecit, et ei Faustam filiam in matrimonium dedit.*

308. *Franci Gallias turbant. Constantinus cum paucis in eos proficiscitur, suadente Herculo, qui interea purpuram resunxit, et exercitum ad defectionem sollicitat. Constantinus admirabili celeritate redit, eumque opprimit.*

FRANCORUM gens in armis erat. (Herculeus) persuadet nihil suspicanti ne omnem secum exercitum duceret, paucis militibus posse Barbaros debellari, ut et ipse haberet exercitum quem occuparet, et ille opprimi posset ob militum paucitatem. Credit adolescens ut perito ac seni, paret ut socio, proficiscitur relicta militum parte majore. Ille paucis diebus expectatis, cum jam Constantinum aestimaret intrasse fines Barbarorum, repente purpuram sumit, thesauros invadit, donat ut solet large, fugit de Constantino quae in ipsum protinus reciderunt. Imperatori prope quae gesta sunt nuntiantur. Admirabili celeritate cum exercitu revolat; opprimitur homo ex improvise nondum satis instructus: milites ad Imperatorem suum redeunt. *Lactantius de Mortibus persecutorum, cap. 29.*

310. *Constantinus Francos, Alamannos aliosque Germaniae populos vincit.*

Quid memorem BRUCTEROS? quid CHAMAYOS? quid CHERUSCOS, Vangiones, Alamannos, Tubantes, Bellicum strepunt nomina, immanitas Barbariae in ipsis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes sigillatim, deinde pariter armati, conspiratione foederatae societatis exarserant. Tu tamen, imperator, cum tantam belli molem videres, nihil magis timuisti quam ne timereris. Adis Barbaros, et dissimulato principis habitu, quam proxime poteras cum duobus accedis... Innumerae simul gentes ad bellum coactae, sed uno impetu tuo susae, dum collativam vim comparant, compendiosam victoriam praestiterunt. *Nazarii Paneg. Const. Magno, c. 18.*

313. *Constantinus victo Maxentio redux in Gallias Francos profugat.*

Non enim fessus praелиi, et expletus victoribus, ut natura fert, otio te et quieti dedisti, sed eodem impetu, quo redieras in Gallias tuas, perrexisti ad Inferiorem Germaniae limitem: magna scilicet intercedere temporis, ac brevi locorum distantia post avaram expeditionem statim bello auspicatus a Tiberi ad Rhenum. *Incerti Paneg. Const. Mag., cap. 21.*

Ruperat fidei gens levis et lubrica Barbarorum, et robore atque audacia lectis eruptionis auctoribus, instigare Rheno nuntiabant. Illico obvius adfuisti, et praesentia tua ne auderent transitum tenuisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quod inhabita eruptione non foret materia victoriae, sed inopinatum consilio usus, abundo enim, simulato nuntio majoris in superiore limite tumultus, occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti in nostra veniendi, relictis in occulto ducibus qui securos adirentur: quo cum venissent, consilium tuum sequitur fortuna. Toto Rheni alveo oppleto navibus devectus terras eorum ac domos moestasque lugentesque populatus es, tantamque cladem vastitatemque perjurae genti intulisti, ut vix post illud nomen habitura sit. *Ibid., c. 22.*

Facile est vincere timidos et imbelles, quales amena Graecia et deliciae Orientis educunt, vix leve pallium, et Sericos sinus vitando sole tolerant, et si quando in periculum venerint, libertatis immemores, ut servire liceat orantes. Romanum vero militem, quem qualemque ordinat disciplina, aut trucem FRANCUM ferina sola carne distentum, qui vitam pro victus sui vilitate contemnat, quantae molis sit superare, vel capere? quod tu, imperator, et nuper in Italia et in ipso conspectu Barbariae paulo ante fecisti. *Idem, c. 24.*

IMP. CAESAR. D. CONSTANT. FILIUS. FL. CONSTANT. MAX. VICTOR. AC TRUMPATOR PIVS. FELIX. INVICTVS

Aug. GERMANICUS SARMATICUS. FRANCICUS. GOTHICUS. A scribit fustus quæ adversus Silvanum machinata fuerunt, tum prosequitur Ammianus.

320. *Chrispus Cæsar in Galliis Francos vincit.*
FRANCI ipsi, præter cæteros truces, etc., sub armis suis ita conclerunt, ut deleri funditus possent, nisi divino instinctu, quo rex omnia, quos ipse affixerat conficiendos filios reservasset... cum memoria acceptæ cladis non infracta, sed asperata pugnaret. *Nazarri Paneg. Const. M. cap. 17.*

Quæ tuum, Constantine maxime, mite pectus innotavit gratulatio, cui tanto intervallo videre filium licuit, et videre victoriam, narravit utique exhausta bella, et hoc ad suam gratiam, non ad sui ostentationem: qualis excipiendo hoste, quam resistenti vehementer, quam facilis supplicanti. *Idem, cap. 37.*

... Major tua gloria terris
En, Auguste, tuis præsens, et tantus ubique
Imperiis, fecunde paras nunc omnino Chrispi,
Oceanis intactas oras, quibus eruta FRANCI
Dat regio procul ecce dium, cui devia latis
Tota patent, campi sub cæso limite victor.
P. Optatiani Porphyrii Paneg.

325. *Chrispus Cæsar Francis bellum inferre parat.*

Otia Cæsarihus pacis dedit, aurea sæcla
Indulgens natis patriæ pietatis honore,
Mitis jure Deus. Sed Chrispi in fortia vires
Non dubiæ ripa Rhenum Rhodanumque tueri
Uteriore parant, et FRANCIS tristia jura.
P. Optatiani Porphyrii Paneg.

337. *Constantinus M. 22 Maii moritur. Tres ejus filii Cæsares, Constantinus, Constantius et Constans AAA.*

Constantinus Gallias obtinet.

340. *Constantino occiso, Constans in Gallia imperat.*

341. *Constans cum Francis pugnat in Galliis.*

Vario eventu adversum FRANCOS a Constante pugnatur. *S. Hieronymus in Chronico.*

Eodem vero tempore contigit ut respublica etiam turbaretur. Nam FRANCORUM gens in Galliis irruptione facta, Romanorum agros vastavit. *Socrates, Hist. l. 1, c. 40.*

341. *Marcellino et Probino. His Conss. pugna facta est cum gente FRANCORUM a Constante A. in Galliis. Idatius.*

342. *Franci a Constante vincuntur et pacantur.*

FRANCI a Constante perdomiti et pax cum eis facta. *S. Hieronymus in Chronico.*

Constantio scilicet tertium et Constante iterum: quo quidem tempore Constans FRANCOS bello superatos, socios ac foederatos populi Romani effecit. *Socrates, lib. 1, c. 15.*

Constantio III et Constante II. His Conss. victi FRANCI a Constante A. seu pacati. *Idatius.*

350. *Magnentius natione Francus imperium arripit, et Constantem A. per Gaisonem Francum prope Pyrenæos in castro Elena interficit.*

351. *Magnentius apud Mursian acie vincitur a Constantio A. Franci et Saxones in exercitu Magnentii.*

Aderant una et affinitatis nomine promptissimi sociorum FRANCI, et Saxones, qui ultra Rhenum atque Occidentis mare habitant nationes omnium bellicosissimæ. *Julianus in oratione prima. In Constantii imp. laudem.*

353. *Magnentius Lugduni se interficit, Decentius ejus frater Cæsar apud Saxones laqueo se suspendit.*

355. *Silvanus magister peditum, apud Coloniam Agrippinam imperium invadit, et post 28 dies occisus. Multitudo Francorum in aula Constantii Augusti.*

Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas, rapinasque et incendia, Barbaris licet grassantibus, nullo juvante perferrent, Silvanus pedestris militiæ rector, ut efficacis ad hæc corrigenda, principis jussu perrexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti æmulo, quem superesse adhuc gravabatur, periculosæ molis onus impingeret. *De-*

scribit fustus quæ adversus Silvanum machinata fuerunt, tum prosequitur Ammianus.

Iniquitate rei percitus Malaichus gentilium rector, collegis adhibitis strepente immaniter, circumveniri homines dicatos Imperio per factiones et dolos minime debere proclamans: petebatque ut ipse relicti obsidum loco necessitudinibus suis, Mallobaude armaturarum tribuno spondente quod remeabit, velocius juberetur ire ducturus Silvanum, aggredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi conciarunt: vel contra se paria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se procul dubio scire, quod si quis mitteretur externus, suoque ingenio Silvanus, etiam nulla re perterrente timidior, composita forte turbabit; et quanquam utilia moneret et necessaria, ventis tamen loquebatur incassum. Namque Arbetione, etc.

Hæc Malarichus subito nactus, etiam tunc squalens et mœstus, suamque et popularis Silvani vicem graviter ingemiscens, adhibitis FRANCIS, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectius jam loquebatur: tumultuaturque, patefactis insidiis, relectaque jam fallacia, per quam ex confesso salus eorum appetebatur, etc. Agens inter hæc apud Agrippinam Silvanus, assiduisque suorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, et sciens animum tenerum versabilis principis, timens ne absens et indemnatu perageretur reus, in difficultate positus maxima, Barbaricæ se fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiso vetante, tunc tribuno... docenteque FRANCOS, unde oriebatur, interfectorum eum, aut accepto præmio proditorum, nihil tutum ex presentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: et sensim cum principiorum verticibus secretius collocutus, iisdemque magnitudine promissam mercedis accensis, cultu purpureo a draconum et vexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit, etc.

Firmato itaque negotio per sequestres quosdam gregarios, obscuritate ipsa ad id patrandum idoneos, præmiorum expectatione accensos, solis ortu jam rutilo, subitus armatorum globus erupit: atque, ut solet in dubiis rebus audentior, cæsis custodibus regia penetrata, Silvanum extractum ædicula, quo exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Christiani tendentem, densis gladiatorum ictibus trucidavit. Ita dux haud exsilium meritorum hoc genere appetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus est absens, ut tueri possit salutem, ad præsidia progressus extrema. Licet enim ob tempestivam illam cum armaturis proditionem ante Mursense prælium, obligatum gratia retineret Constantium; ut dubium tamen, et mutabilem verebatur, licet patris quoque Boniti præterderet fortia facta, FRANCI quidem, sed pro Constantini partibus in bello civili acriter contra Licinianos sæpe versati. *Ammian. Marcellin., lib. xv.*

355. *Franci Coloniam Agrippinam diripiunt. Julianus a Constantio A. Cæsar creatus in Galliam mittitur.*

(Julianus) itineribus rectis Taurinos pervenit: ubi nuntio... indicabat autem Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci Barbarorum obsidione reseratam magnis viribus et deletam. *Amm., Hist. lib. xv.*

356. *Julianus Coloniam Agr. a Francis captam recipit et pacem cum eorum regibus facit.*

Nullo itaque repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæsaris in Galliis adventum excisam, etc... Igitur Agrippinam ingressus, non ante motus est exinde quam FRANCORUM regibus furore mitescente perterritus, pacem firmare respublicæ interim profuturam, et urbem reciperet uniuersissimam. *Ammian., Hist. lib. xvi.*

His ergo calamitatibus vexatam, et afflictam nactus Galliam, primum Agrippinam recuperavi, urbem ad

Rhenum aliam, quæ ante menses circiter decem in potestatem hostium venerat. *Julian. epist. ad S. P. Q. Atheniensem.*

357. *DC. Franci in castello Menapiorum a Juliano obsessi et ad deditiōnem compulsi sunt.*

Rhenos Severus magister equitum per Agrippinam petens et Julia cum, FRANCORUM validissimos cuneos in sexcentis veliibus, ut postea claruit, vacua præsidii loca vastantes offendit : hac opportunitate in scelus audaciam erigente, quod Cæsare Alamannorum secessibus occupato, nulloque vetante, expleri se posse prædaram opimitate sunt arbitrati. Sed metu jam reversi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita sunt, occupatis, se quoad fieri poterat tuebantur. Hoc Julianus rei novitate percussus, et concitatus quærorum erumperet, si iisdem transisset intactis, retento milite circumvallare disposuit, etc... Inedia, et vigiliis, et desperatione postrema lassati, sponte se propria dederunt : statimque ad comitatum Augusti sunt missi. Ad quos eximendos periculo multitudo FRANCORUM egressa, cum captos comperisset, et asportatos, nihil amplius ausa, repedavit ad sua. Hisque perfectis acturus hiemem revertit Parisios Cæsar. *Ammian., Hist. lib. xvii.*

358. *Julianus Saliis et Chamavis bellum infert, et partem Saliorum quæ in Galliam irruerat in deditiōnem accepit.*

Quibus (subsidiis) paratis, petit primos omnium FRANCOS, eos videlicet quos consuetudo SALIOS appellavit, ausos olim in Romano solo apud Toxandriam locum habitacula sibi figere prælicenter. Cui cum Tungros venisset, occurrit legatio prædictorum, etc. Subito cunctos aggressus, tanquam fulminis turbo percussit : jamque precantes potiusquam resistentes in opportunitam clementiam partem effectu victorie flexo, deditentes se cum opibus liberisque suscepit. *Ammian., Hist. lib. xvii.*

Quin adversus eos barbaros, id est FRANCOS, SALIOS et CHAMAVOS exercitum movens, aspirantibus diis, SALIORUM partem excepi : Chamavos expuli, etc. *Julian. epist. ad S. P. Q. Atheniensem.*

Julianus Chamavos partim cædit, et partim vivos captos in vincula compegit cum illorum rege Nebogaste, reddito ei filio captivo, et accepta sola ejus matre obside, pacem fecit.

CHAMAVOS itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes vivosque captos compegit in vincula, etc., quorum legatis huius prostratis sub obtutibus ejus, pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua redirent incolumes. *Ammian., Hist. lib. xvii.*

Cum Julianus in terram hostilem irrupisset, et CHAMAVIS supplicarent ut genti tanquam quæ sua esset, parceret, assensus est, et eorum regem ad se venire jussit. Ut venit, etc., esse existimantes. Pacem igitur fecit : et solum Nebogasti matrem petiit, quam barbari foedus approbantes statim dederunt cum ejusdem regis filio, qui in prælio captus fuerat. His confectis, autumno ad finem vergente et nieme ineunte (jam enim Irigebat), profectus est. *Ex Eunapii Sardiani Excerptis de legationibus.*

360. *Julianus Cæsar Parisiis Augustus appellatur. Qui transgresso Rheno regionem Francorum Attuariorum pervadit, eos profligat et orantibus pacem ex arbitrio dedit.*

Julianus... etc., in litem Germaniæ secundæ est egressus... Rheno exinde transmissa, regionem subito pervasit FRANCORUM, quos ATTUARIOS vocant, inquietorum hominum, licentius etiam tum percursantium ætuma Galliarum, quos adortus subito nihil metuentes hostile... superavit negotio levi : captisque plurimis et occisis, orantibus aliis qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit. *Ammian., Hist. lib. xx.*

Francus ex aula Constantii A. a dæmone per S. Hilarionem est liberatus.

Candidatus (quidam) Constantii imperatoris, rutiles coma, candore corporis indicans provinciam (in-

ter Saxones quippe et Alemannos gens ejus non tam lata quam valida, apud historicos Germania, nunc vero FRANCIA vocatur), ab antiquo, hoc est ab infantia possessus a dæmone, qui noctibus eum ululare, ingeniscere, fremere dentibus compellebat, secreto vero ab imperatore evocationem petiit, causam ei simpliciter indicans ; et acceptis ad consularem quoque Palæstinum litteris, cum ingenti honore et comitatu Gazam deductus est, etc. Deambulabat tunc senex in arenis mollibus, et secum de psalmis nescio quid submurmurabat : vidensque tantam turbam venientem, substitit ; et resalutatis omnibus, manūque eis benedicens, post horam cæteros abire præcepit, illum vero cum servis suis et apparitoribus remanere. Ex oculis enim ejus, et vultu, cur venisset agnovit. Statim ergo ad interrogationem suspensus homo, vix terram pedibus tangens, et innuane rugiens, Syro, quo interrogatus fuerat, sermone respondit. Videres de ore barbaro, et qui FRANCAM tantum et Latinam linguam noverat, Syra ad purum verba resonare ; ut non stridor, non aspiratio, non idioma aliquod Palæstini deesset eloquii. Confessus est itaque, quo in eum intrasset ordine. Et, ut interpretes ejus intelligerent, qui Græcam tantum et Latinam linguam noverant, Græce quoque eum interrogavit. Quo similiter et in verba eadem respondente, multasque incantationum occasiones, et necessitates magicarum artium obtendente : Non curo, ait, quomodo intraveris, sed ut exas, in nomine Domini Jesu Christi impero. Cumque curatus esset, simplicitate rustica decem auri libras offerens, hordeaceum ab eo panem accepit, audiens quod qui tali cibo alerentur aurum pro luto ducerent. *S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis.*

363. *Julianus interit. Jovianus A.*

364. *Malaricus Francus magister armorum per Gallias suscipere recusat. Ex Ammiano., Hist. lib. xxv.*

Jovianus A. moritur. Valentinianus fit A. post aliquot dies Valente fratrem A. creat ; eique Orientis imperium permittit.

366. *Charietto Francus per utramque Germaniam comes contra Alamannos pugnans occiditur. Ex Ammiano, Hist. lib. xvii.*

367. *Gratianus A.*

368. *Franci et Saxones vastant Gallias.*

Gallicanos tractus FRANCIS et SAXONIS iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiisque, et captivorum funeribus hominum violabant. *Amm., Hist. l. xxvii.*

Imperator Cæsar. Fl. Valentinianus... Germanicus Maximus, Alamannicus Maximus, FRANCUS MAXIMUS, Gothicus Maximus, tributitiæ potestatis VII, imperator VI, Consul. II. *Onufr.*

369. *Pax inter Romanos et Francos.*

370. *Saxones victi a Romanis in finibus Francorum ; a quibus nullum auxilium præstitum est ob pacem cum Romanis.*

Saxones cæsi ad Usonem, in regione Francorum. *S. Hieronymus in Chronico, 377.*

Valentinianus Saxones, etc. In ipsis FRANCORUM finibus oppressit. *Orosius, l. vii, c. 52.*

374. *Macrianus occisus a rege Francorum.*

Macrianus rex Alamannorum periit in FRANCIA : quam dum internecive vastando perumpit avidius, oppetiit Mellobaudis bellicosus regis insidiis circumventus. *Ammian., Hist. l. 30.*

375. *Valentinianus A. obiit. Valentinianus Junior A., cui Italiam et Africam Gratianus A. dedit, Gallia sibi retentis.*

377. *Gratianus A. Meraubandes Francus com. Richomeres comes domesticorum a Gratiano mittitur in Thraciam contra Gothos.*

Richomeres FRANCUS comes domesticorum... Profuturo sociatur, etc., pertinaci concertatione nondum lassatæ, æquo Marte partes semet altrinsecus allictabant : nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret, dire-

mit tamen interneciva certamina cedens vespero dies, etc.... post qua repetivit Gallias Richomeris, ob majorem praeliorum fremitum qui exspectabatur, inde adinacula perducturus. *Ammian., Hist. l. xxxi, cap. 7 et 8.*

378. *Gratianus per Mallebaudem regem Francorum domesticorum comitem Lentienses vincit.*

Lentiensis Alamannicus populus... pagorum omnium populis in unum collectis, cum quadraginta armatorum milibus vel septuaginta, ut quidam laudes extollendo principis jactitarunt, sublatis in superbiam nostram confidentius irruerunt; quibus Gratianus, etc. Nannieno negotium dedit virtutis sobriae duci: eique Mallobaudem junxit pari potestate collegam domesticorum comitem regemque Francorum, virum bellicosum et fortem. Nannieno igitur pensante fortunarum versabiles casus, ideoque cunctandum esse censente; Mallobaudes omnia pugnandi cupiditate raptatus, ut consueverat, ire in hostem differendi impatiens angebatur. Proinde horritico adversum fragore terrente, primum apud Argentariam signo per cornicines dato concurriri est ceptum... non plusquam quinque millia ut aestimabatur evaserunt, etc.; intercom; lures alios audaces et fortes rege quoque Priario interfecto, exitium concitore pugnatum, etc. Conversus illuc cum exercitu Gratianus eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quaeritabat: quem Lentienses intentum jugulis suis omni perseverandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetravere supplici prece, oblata (ut preceptum est) juventute valida nostris atrocibus permiscendo, ad gentiles terras innoxii ire permitti sunt. *Ammian., Hist. l. xxxi, c. 40.*

Valens A. In pugna cum Gothis vivus a barbaris est exustus.

379. *Bruo et Arbogastes Franci missi a Gratiano cum copiis ad Theodosium in Macedoniam et Thessaliam contra barbaros.*

At Gratianus, harum rerum nuntio non parum perturbatus, satis magnas copias ablegat, Baudoni duci traditas: cum quo et Arbogastem misit. Erant autem ambo natione Franci, amicissimis in Romanos animis, ab avaritia loquique captandis prorsus immunes, in bellicis rebus prudentia pariter ac robore praestantes. Postquam hi cum exercitu in Macedoniam Thessaliamque pervenissent, qui res istice agebant Scythae, etc., ad imperatorem Theodosium mittunt, qui et benevolentiam et societatem, et facturos se quidquid imperasset, pollicerentur. *Zosimus, Hist. lib. iv.*

Theodosius a Gratiano A. fit Augustus.

382. *Priamus regnat in Francia. Prosperi Chronicum Pithaeorum.*

383. *Merobaudes II. Saturninus coss. Maximus imperium invadit, Gratianum Lugduni dolo interceptum per Andragathium ducem occidit.*

384. *Richomeris Francus Clearchus coss.*

385. *Arcadius A. Bauto Francus coss.*

Cum ego Mediolanum ante Bauto nem consulem venerim, eique consuli kalendis Januariis laudem in tanto conventu conspectuque hominum, pro mea tunc rhetorica professione recitaverim. *S. August. n. contra litteras Priscilliani, lib. iii, cap. 30.*

388. *Maximo apud Aquileiam victo et occiso, Franci et Saxones qui navali militiae Maximi merebant victoriis se sociarunt.*

Ille (Maximus) igitur statim a Francis et a Saxonum gente, in Sicilia, Siscia, Petavione, ubique terrarum victus est. *S. Ambrosius, Epist. 40 ad Theodos.*

Victor filius Maximi Caesar ab Arbogaste imperio dejectus et occisus.

Genobildus, Marcomeres, et Sunno irrumpunt in Gallias. Nannius et Quintinus magistri militum contra eos exercitum ducunt. Quintinus Franciam ingressus magnam cladem accipit.

Et tempore Genobaldo, Marcomere, et Sunnone ducibus, Franci in Germaniam proruperunt, etc.; per-

turbatis ergo ordinibus caese legiones, Heraclio Jovinianorum tribuno, ac pene omnibus qui militibus praerant, extinctis, paucis effugium tutum vox et latibula silvarum praestitere. *Sulpitius Alexander lib. iii Histor. Lege locum integrum apud Gregorium Turon. lib. iii Hist.; cap. 8, col. 57.*

383. *Franci Gallias infestant. Arbogastes Romanos in eos exoritat. Valentinianus pax cum illis init.*

Et tempore Charietto et Syrus in locum Nanneni subrogati in Germania cum exercitu opposito Francis diversabantur, etc. *Sulpitius Alexander l. iv Hist. apud Gregorium Turon. lib. iii, col. 59.*

392. *Valentinianus A. Viennae occisus. Arbogastes Eugenium ad imperium evehit.*

Dum diversa in Oriente per Thracas geruntur, in Gallia status publicus perturbatur, et clauso apud Viennam palatii aedibus principe Valentiniano, etc. *Sulpitius Alexander apud Gregor. l. ii Hist., col. 59.*

Arbogastes oriundus e gente Francorum, quem secundum a Baudone duce locum Gratianus imperator obtinere jus erat, illo rebus humanis exempto, fretus industria sua, citra principis auctoritatem magisterium militum in se transtulerat, etc. Tandem Valentinianus... libellum porrigit, quo ei magistratum abrogabat. Hoc ille perlecto: Nec potestatem mihi dedisti, ait, nec eripere poteris. Quibus prolati, discerptoque libello, et in terram abjecto discedit, etc. Quapropter (Arbogastes) imperatorem, qui apud oppidum Galliae Viennam commorabatur... adortus lethaliter vulnerat et interficit. Cum omnes taciti facinus admissum ferrent, ob viri dignitatem, et fortitudinem bellicam, ac praeterea, quod hominem magna benevolentia milites prosequerentur, qui pecuniam contemneret: Eugenium imperatorem declarat, etc. *Zosimus l. iv Histor.*

Arbogastes bellum infert Francis et postea cum eis pacem facit.

Eodem anno Arbogastes Sunnonem et Marcomerem subregulo Francorum gentilibus odiis insectans, etc. *Sulpitius Alexander apud Gregor. l. ii Hist., col. 60.*

Per idem tempus Arbogastes comes adversus gentem suam, hoc est Francorum, bellum paravit, atque pugnando non parvam multitudinem manu fudit; cum residuis vero pacem firmavit. Sed cum in convivio a regibus gentis suae interrogaretur, utrum sciret Ambrosium, et respondisset nosse se virum, et d. ligi ab eo, atque frequenter cum illo convivari solitum, audivit: Ideo vincis omnes, quia ab illo viro diligeris, qui dicit soli, sta et stat. *Pallinus in Vita S. Ambrosii.*

393. *Franci in exercitu Eugenii.*

Dehinc Eugenius tyrannus, suscepto expeditionali propectu, Rheni linitem petit, ut cum Alamannorum et Francorum regibus vetustis foederibus ex more initis, immensum ea tempestate exercitum gentibus feris ostentaret. *Sulpitius Alexander apud Greg. Turon. l. ii Hist., col. 60.*

394. *Theodosius A. Eugenium vincit et occidit. Arbogastes seipsum interficit.*

Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem semper extitisse Theodosium, Arbogastes iste praecipuum in utroque documentum est: qui... collectis Gallorum Francorumque viribus exundavit, nixus etiam praecipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate succubuit. Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, etc. At vero Theodosius in summis Alpibus constitutus, expers cibi ac somni... corpore humiensus, mente caelo fixus, orabat. Dehinc postquam insomnem noctem precum continuatione transegit, etc., arma corripuit solus: sciens se esse non solum signo crucis tuendum, sed et victoriam a lepturum, signo crucis se muniens, signum victoriae dedit (ac signo crucis signum praelio dedit), ac se in bellum, etiamsi nemo sequeretur, victor futurus immisit, etc. Eugenius captus atque interfectus est. Arbogastes sua se manu perculit. Ita et hic

duorum sanguine bellum civile restinctum est. Oro- A *Salvianus lib. iv. de Providentia, cap. 14, et libro vii, cap. 15.*

... Canto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis. Spes irrita valli
Conciliit, et scopulis patuerunt claustra reuulsis, etc.
At ferus inventor scelerum traiecerat altum
Non uno mucrone latus, duplexque tepebat
Ensis, et ultrices in se converterat iras
Tandem justa manus.

Claudianus de tertio consulatu Honorii A. Paneg.

395. *Theodosius A. Mediolani moritur. Arcadius Orientem obinet, Occidentem Honorius, qui per Stiliconem pacem facit cum Francis.*

Hunc tamen imprimis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare jubos. Volat ille citatis
Vectus equis ...
Attonitis reges humili cervicæ videres.
Ante ducem nostrum flavam sparsere Sicambri
Cæsariem, pavidoque orantem murmure FRANCII
Procuere solo : juratur Honorius absens,
Impulsi atque tuum supplex Alemannia nomen.
Bæsternæ venere truces, venit accola sylvæ
Bructerus Hercyniæ, latusque paludibus exit
Cimbrus, et ingentes Albiu liquere Cherusci.
Accipit ille preces varias; tardeque rogatus
Annuit; et magno pacem pro muovere donat, etc.
Hoc tibi dat Stilico iter.

Claudianus in quarto consulatu Honorii A. Paneg.

Miramur rapidis hostem succumbere bellis,
Cum solo terrore ruant. Non classica FRANCIS
Intulimus, jacere tamen, etc.

Idem lib. i de laudibus Stiliconis.

Arcadius Bautois seu Baudonis Franci filiam Eudoxiam uxorem duxit.

(Eudoxia) erat eximia pulchritudine spectabilis et apud filium Promoti educabatur. *Zozimus, lib. v. Histor.*

(Eudoxia) vero non ad spuriam mariti naturam facta erat, verum inerat ipsi haud parum barbaricæ naturæ. *Philostorgius lib. ii Hist. Eccles., c. 6.*

397. *Marcovirius et Sonno reges Francorum pacem perosi puniuntur.*

... Provincia missos

Expellet citius fasces, quam FRANCIA reges
Quos dederis, acie nec jam pulsare rebelles,
Sed vinclis panire licet, sub iudice nostro
Regia Romanus disquirat crimina carcer.
Marcovirius, Sævoque docent, quorum alter Etru-

Pertulit exsilium : cum se promitteret alter
Exsulis ultorem, jacuit mucrone suorum.
Res avidi concire novas, odioque furentes
Pæcis et lugentis scelerumque cupidine fratres.

Claudianus de laudibus Stiliconis lib. i.

399. *Romanum Imperium Barbaris formidolosum erat.*

... Tam forte decorus

Cum Stilicone gener pacem implorantibus utro
Germanis responsa dabat, legisque Caucis, etc.
Ante pedes humili FRANCO, tristisque Suevo
Perfruo, et nostrum video, Germanice, Rhenum.

Claudianus in Eutropium l. i, v. 377.

Idem lib. ii de laudibus Stiliconis Galliam inducit conquerentem de Stilicone Francorum victore consulatum fastidiente.

Qui mihi Germanos suos, FRANCOSQUE subegit,
Cur mundum legitur fastis?

Claudian. de laudibus Stiliconis l. ii.

400. *Fl. Stilico, Aurelianus coss.*

406. *Ultimo die Decembris Vandali, Francis prostratis, Rhenum transeunt, Galliasque invadunt.*

Ante biennium (triennium) Romanæ irruptionis, exitus per Stiliconem gentes Alanorum, ut dixi, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ, FRANCOS proterunt, Rhenum transeunt, Gallias invadunt. *Orosius l. vii, cap. 40.*

Francorum, etc. gentium vitia et mores describit

Salvianus lib. iv. de Providentia, cap. 14, et libro vii, cap. 15.

407. *In Britannia Constantinus imperator acclamatur, transit in Gallias, Justinianum et Nevigastem Francum Celticis exercitiis præficit.*

Acie prælium inter Constantinum et barbaros Gallias vastantes, victoriam obtinent Romani. Zozimus, Hist. l. vi.

408. *Franci Vandalos vincunt.*

Interea Respendial rex Alamannorum, etc. *Frigeridus lib. ii, c. 9. apud Gregor. Turon., col. 61.*

Arcadius moritur anno ætatis 51. Theodosius ejus filius A. Sarus contra Constantinum mittitur a Stilicone, qui Justinianum vincit et occidit, et Nevigastem violato juramento interficit. Edobinchus Francus et Gerontius us a Constantino suspecti : qui Sarum in Italiam fugera compellunt. Eodem tempore Sarum Stilico, etc. Zozim. lib. vi Hist.

B 409. *Honorius Constantinum in societatem imperii admittit. Vandali, Alani, Suavi Hispaniam occupant. Trevirorum civitas direpta a Francis.*

Trevirorum civitas a FRANCIS direpta incensaque secunda irruptione. Frigeridus, l. ii, c. 9 Greg. Turon., col. 62.

410. *Roma ab Alarico capta.*

Franci in exercitu Constantis Constantini filii.

Edobeco ad Germanos gentes præmisso, Constantians et præfectus jam Decimius Rusticus ex officiorum magistro petunt Gallias cum FRANCIS et Alamannis omnique militum manu, ad Constantinum jamjamque redituri. *Frigeridus, l. ii, c. 9. Gregor. Turon., col. 62.*

Gaiso Francus comes sacrarum largitionum Honorii A., deinde magister officiorum et postea magister militum. Lib. vii et ix codicis Theodosiani.

411. *Constantianus comes contra Constantinum missus Arelatem obsidet.*

Edobicus Francus magister militum Constantini, in ejus auxilium cum ingentibus copiis adventans, a Constantio vincitur, et ab Edicio amico perfido occiditur. Interim circumsidente Arelatum Honorii exercitu, etc. Sozomenus, libro ix, cap. 14.

Jovinus Romanæ militiæ magister in Gallia purpuram sumit. Franci in ejus exercitu.

Vixdum quartus obsidionis Constantini mensis aëbatur, cum repente ex ulteriori Gallia nuntii veniunt Jovinum assumpsisse ornatum regios, et cum Burgundionibus, Alamannis, FRANCIS, Alanis, omnique exercitu imminere obsidentibus, ita acceleratis moris, reserata urbe Constantinus deditur. *Frigeridus, apud Greg. Turon. lib. ii, cap. 9, col. 61.*

Constantinus ab Arelatensibus Constantio vivus traditus jussu Honorii A. occisus.

412. *Jovinus et Sebastianus fratres in Gallias tyranni occisi.*

Apollinaris avus Sidonii Apollinaris præfectus prætorio Galliarum. Sidon. Apollinar. Ep. lib. iii, epist. 12.

D 413. *Treviris a Francis direpta.*

Excisa ter continuatis eversionibus summa urbe Gallorum. Salvianus lib. vi, c. 15.

414. *Eodem tempore Castinus domesticorum comes, expeditione in FRANCOS suscepta, ad Gallias mittitur. Frigeridus apud Greg. Turon. lib. ii, cap. 9, col. 62.*

415. *Nam et in Consularibus legimus Theodorem regem FRANCORUM, filium Richimeris quondam, et Ascilam matrem ejus, gladio interfectos. Frigeridus ibid. apud Greg. Turon.*

Treveris a Francis eversa.

Non agitur in Treverorum urbe excellentissima, sed quia quadruplici est eversione prostrata. *Salvian. lib. vi, cap. 8.*

Denique expugnata est quater urbs Gallorum opulentissima. *Ibid. cap. 15.*

Nam quia te tria excidia non correxerant, quarta tu perire meruisti. *Ibid. cap. 15.*

416. *Franci partem Galliarum propinquam Rheno occupant. Vide infra ad annum 428.*

420. *Constantius ab Honorio A. creatur A.*

PHARAMUNDUS regnat in FRANCIA. Prosperi Chronicon Pithecanum.

421. *Constantius A. imperii mense 7 obit.*

423. *Joannes imperium Occid. occupat.*

424. *Valentinianus Constantii A. filius ab Honorio A. Cæsar creatus et missus in Occidentem contra Joannem tyrannum.*

425. *Joannes tyrannus captus et occisus. Valentinianus a Theodosio A. appellatur.*

428. *CHLODIO rex Francorum.*

Felice et Tauro. Pars Galliarum propinqua Rheno, quam FRANCI possidendam occupaverant, Aetii comitis armis recepta. Prosperi Chronicon Hieronymi Chronico adjunctum.

431. 8. *Theodosii A. Arcadii A. filii. Superatis per Aetium in certamine FRANCIS et in pace susceptis. Idatii Chronicon.*

437. *Chlodio Francorum rex præmissis ad Camaracum exploratoribus Rhenum transit, Romanos profligat, Camaracum capit et omnia loca usque ad Summam fluvium occupat. Gregor. Turon. lib. II, cap. 9, col. 63.*

445. *Pugna inter Chlodionem regem Francorum et Aetium et Majorianum duces Romanorum.*

.... Post tempore parvo

Pugnastis pariter, FRANCUS qua Cloio patentes Aurebatur terras pervaserat, etc.

Sidonius in Paneg. Majoriam A.

Francorum descriptio ex Sidonio ibid.

*Hic quoque monstra domat, rutili quibus arce cerebri
Ad frontem coma tracta jacet, nudataque cervix
Setorum per dama nitet, tum lumi e glauco
Albet aquosa acies, ac vultibus undique raris,
Pro barba tenues perarantur pectine criste.
Strictius asutat vestes procerâ coercent
Membra virum, patet his altato tegmine poples,
Latus et angustam suspendit balteus alvum.
Excussisse citas vastum per iuane bipennes,
Et plagæ præcisse locum, clypeosque rotare
Ludus, et intortas præcedere saltibus hastas,
Inque hostem venisse prius. Puerilibus annis
Est bellii maturus amor. Si forte premeantur
Seu numero, seu sorte loci, mors obruit illos
Non timor, invicti persistent, animoque supersunt
Jam prope post animam.*

448. *Chlodionis mors, dissensio inter ejus liberos de regno. An Meroveus ejus successor filius ipsius fuerit, incertum.*

At (Atilia) FRANCOS bello lacessendi occasionem ei submini-trabat regis illorum obitus, et de regno inter liberos ejus orta dissensio. Quorum major natu Atiliam, minor Aetium in auxilium vocare statuerat. Hunc nos Romæ legationem obeuntem vidimus, adhuc imberhem: flava coma, adeoque promissa, ut super humeros circumfusa esset. Eum Aetius filium a se adoptatum, multisque cum ab ipso, tum ab imperatore ornatum muneribus, et amicis ac socium populi Romani appellatum dimisit. Ex historia Prisci rhetoris et sophistæ.

449. *Apollinaris pater Sidonii præfectus prætorio Galliarum.*

451. *Atilia Hunnorum rex Gallias invadit; Franci in ejus exercitu. Vincitur ab Aetio; Meroveus Francorum rex pro Romanis stetit. Gregor. Turon. Hist. l. II, c. 7, col. 55.*

.... Subito cum raptâ tumultu

*Barbaries totas in te transfuderat æctos
Gallia. Pugnacem Rugum comitante Gelono
Gepida trux sequitur, Scyrum Burgundio cogit:
Chonus, Bellonotus, Neurus, Basterna, Toringus,
Bructerus, ulvosa quem vet Nicer abluit uuda,
Prorumpit FRANCUS; cecidit oïto secta bipenni
Hercinia in lintres, et Rhenum texiit alao.
Et jam terrificis diffuderat Atilia turmis
In campos se Belga tuos.*

Sidonii Panegyricus Avito Augusto.

His (Romanis) enim adfuere auxiliares FRANCI. Jornandes de rebus Geticis, cap. 36.

In hoc enim famosissimo bello... FRANCIS pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. Idem, cap. 41.

454. *Aetius a Valentiniano A. occisus.*

455. *Valentinianus A. occiditur auctore Maximo, qui imperium invadit. Franci Gallias, etc., depopulantur. Maximus Avitum magistrum militiæ Galliarum facit, Barbari kujus metu aufugiunt.*

FRANCUS Germanum primum Belgamque secundum Sternebat, etc.

*Ut primum ingesti pondus suscepit honoris,
Legas qui veniam poscant Alamannæ furori, etc.
Sidonii Panegyri. Avito Aug.*

Maximus a suis laniatus et in Tiberim projectus 77 imperii die. Roma a Genserico capitur. Avitus A.

EX S. GREGORIO TURONENSI.

ANNO 458. *CHILDERICUS Francorum rex Meroveo patri suo succedit, col. 63. Aegidius fit magister militiæ Romanæ in Galliis, qui pulso a Francis Childerico ob luxuriam, in ejus locum substituitur, 66.*

464. *Franci revocato Childerico Aegidium pelulant, 66.*

477 ad 481. *Childericus Aureliani pugnât, Adouacrius Andecavorum venit, 70. Paulus militiæ Romanæ magister in Gothos pugnât, Childericus interempto Paulo Andecavorum obtinet, 70. Insulæ Saxonum a Francis captæ, 71. Childericus Adouacrio junctus Alamannos subjungit, 71.*

481. *Chlodoveus Childerico patri suo mortuo succedit.*

486. *Chlodoveus in Siagrium Aegidii filium movet, eumque fugat, et ab Alarico repetitum interficit, 78.*

487. *Chlodoveus in campo Martio Francum occidit, qui anno præcedenti vas Rhemensis ecclesiæ ipsi denegaverat, 79, 556.*

C 491. *Chlodovei expeditio in Thoringos, quos imperio suo subjicit, 79.*

493. *Chlodoveus Chlotildem uxorem accipit, 80.*

496. *Chlodoveus invocato christi nomine Alamannos vincit, eorum regem interempto, 82. Remigius eruditum in fide Chlodoveum baptizat, effusis balsamis, etc., templum divino respergitur ab odore, tali-que astantes donantur gratia, ut æstimarent se paradisi odoribus locari, 83. Francorum supra tria millia et Chlodovei soror baptizantur, 84.*

497. *Albofledis Chlodovei soror obit. Ea de re S. Remigius Chlodoveum litteris solatur, 84, 1326.*

498-499. *Godegiselus Burgundionum rex in fratrem suum Gundobadum, alterum ejusdem gentis regem, conjurat, et Chlodoveo sibi juncto, 85, eum fugat, 86 et seq.*

500. *Gundobaldus occiso Godegiselo et pulsus Vienna Francis, Burgundiæ monarchiam sibi asserit, 88, leges condit, ibid.*

D 502. *Chlodoveus civitates Britannicæ Aremorica subjugat, 144.*

503. *Colloquium Chlodoveum inter et Alaricum Wisigothorum regem prope Ambaciacum, 90, 91.*

507. *Chlodoveus victo in acie prope Pictavum, et occiso Alarico Wisigothorum rege Francorum imperium ad Pyrenæos montes usque dilatat, 92 ad 95.*

508. *Chlodoveus transacta apud Burdegalam hyme, Ecolismam et Tolosam sibi subjicit. Acceptus consulatus codicillis apud Turonos in basilica S. Martini Augustus appellatur, tum Parisiis regni sedem instituit, 95.*

509. *Sigibertus Francorum Colonie rex a filio suo Chlodovico occiditur, ipso quoque Chlodovico interempto, Chlodoveus Coloniam et vicinas regiones imperio adjicit, 96, 97.*

Chararico Francorum regulo, ejusque filio occisis eorum regno Chlodoveus potitur, 97.

510. *Ragnacharius Francorum apud Camaracum*

- rex cum suo fratre Richario a Chlodoveo occiditur, A
 qui eorum regnum occupat, 98, 99. Rignomeris apud
 Cenomannum a Chlodoveo occidi iubetur, 99. Nam-
 metes a Chlone Chlodovei exercitus duce obsessi
 miraculo liberantur, 791.
511. Chlodoveus devictis vicinis regibus, occisus-
 que propinquis suis, Francorum monarcha obiit Pa-
 risiis v Kal. Decembris, sepelitur in basilica Aposto-
 lorum, 100. Francorum regno in Tetrarchiam diviso
 inter quatuor Chlodovei filios THEODERICUS Rhemis,
 CHLODOMERIS Aureliani, CHILDEBERTUS Parisiis, CHLO-
 TARIUS Suesionibus sedem regni habent, 105.
516. Chochilaicus Danorum rex in Gallias ingres-
 sus, hoc scelus sua morte, ac suorum excidio, qui in
 prælio navali superati sunt, luit, 106. Hermenefridus
 occisis fratribus solus in Thoringia regnat, illuso
 Theodorico, quem appellarat in auxilium, 106, 107.
- Sigismundus Gundobado patre mortuo Burgundiæ
 regnum obtinet, 107.
522. Theodericus Sigismundi filiam in uxorem ac-
 cipit, 108.
523. Inveniente Chlotilde Franci in Burgundiones
 arma movent, 108. Godomaro fugato frater ejus Si-
 gismundus cum uxore et filiis a Chlodomere capti-
 vus abducitur, 109.
524. Godomarus resumptis viribus Burgundionum
 regnum recuperat, Chlodomeris adversus eum iturus
 Sigismundum cum uxore et filiis interficit, 109.
 Chlodomeris in prælio occiditur, Burgundionum re-
 gnum deletur a Francis. Godomarus iterum regnum
 recuperat, 110.
525. Chlotarii et Childeberti in Burgundiam expedi-
 ditio, ad quam ire renuens Theodericus Arvernus
 diripit, 114, 1161, 1166.
526. Childebertus et Chlotarius suos ex fratre
 Chlodomere nepotes Theodebaldum et Chlotarium
 interficiunt, Chlodoaldo per viros fortes liberato, 123.
528. Theodericus expeditionem adversus Hermene-
 fridum Thoringorum regem parat, 110.
529. Thoringi a Francis devicti. Chlotarius inde C
 Radegundem captivam adduxit, 112.
530. Childebertus, frater in Thoringia occupato,
 Arvernos occupare frustra conatur, 113. Theodericus
 dolo Hermenefridum occidit, et Thoringorum regnum
 occupat, 112. Mundericus adversus Theodericum
 rebellis opprimitur, 117.
531. Childebertus sororis suæ Chlotildis injurias
 ulturus Wisigothos aggreditur, occiso Amalarico,
 spoliis onustus cum sorore in Franciam redit, 114.
533. Francorum in Wisigothos expeditio, 127.
534. THEODEBERTUS Theodorico patri suo mortuo
 succedit, 128.
537. Childeberti et Theodeberti in Chlotarium ex-
 peditio, sed civilis illa discordia Chlotildis ad sepul-
 crum S. Martini precibus miraculo repressa fuit, 129.
539. Theodeberti in Italiam expeditio, Buccelli-
 num ibi exercitus ducem relinquit, qui victo Beli-
 sario, tum Narsete, magnam Italiæ partem occupavit,
 133, 134.
542. Childeberti et Chlotarii in Hispaniam contra
 Wisigothos expeditio. Cæsaraugusta ab iis obsessa
 S. Vincentii precibus solvitur, 130, 131.
544. Nascitur Gregorius Turon. die festo S. An-
 dreæ, 1264, c. 545. Chlotildis regina abijt ad supe-
 ros, sepelitur a filiis in basilica Apostolorum, 141.
546. Lues inguinalis, quæ variis in locis sancto-
 rum intercessione sedatur, 144, 959, 1174, etc.
548. THEODEBALDUS Theodeberto patri suo succe-
 dit, 138.
553. Occiso Theia defecit Gothorum regnum in
 Italia. Circa id tempus Chanso comes Britannorum
 fratres suos interficit, 143.
555. Chlotarius Theodebaldi defuncti regnum oc-
 cupat, 148. Chramnus a Chlotario patre in Arver-
 niam missus, ubi pessime agit, 151, 797. Chlotari-
 us Saxones rebelles reprimit, Thoringiam ob ipsis
 præstitum auxilium devastat, 148. Buccellino Fran-
 corum in Italia duce occiso, deletaque ejus exercitu,
 a Narsete Franci ex Italia pelluntur, 367.
556. Chlotarius a suis coactus in Saxones pugnat
 infeliciter, 154. Chramnus adversus patrem rebellat,
 Childeberto jungitur, etc., 155 et seq.
557. Saxones in Franciam erumpunt, Chlotarii
 tertia in eos expeditio. Childebertus Rhemensem
 Campaniam devastat, 158.
558. Childebertus obiit, et sepelitur in basilica Vin-
 centiana, ab eo exstructa, CHLOTARIUS monarchiam
 obtinet, 160.
559. Chramnus patri repræsentatus, evadit, et fu-
 git in Britanniam, 160.
560. Chlotarii in Chramnum et Brittones expedi-
 tio; quem cum uxore et filiis interiini jubet, 161,
 162. Visitat S. Martini tumulum, 285. Ejus basilicam
 a Wilichario incensam restaurari imperat, 100.
561. Chlotarius obiit, sepelitur in basilica S. Me-
 dardi, 162. Regnum inter quatuor Chlotarii filios di-
 visum, CHARIBERTUS Parisios sedem habet, GUNTRAM-
 NUS Aurelianum, CHILPERICUS Suesionas, ac SIGI-
 BERTUS Rhemos, 162, 163.
562. Charibertus Gundovaldum, qui se Chlotarii
 filium dicebat, excipit; Sigibertus tonsum cogit ex-
 sulare: qui confugit ad Narsetem in Italiam, ac-
 ceptaque conjuge abijt Constantiopolim, 163. Char-
 ibertus vitis deditus, 1026. Sigibertus Hunnos in
 Gallias erumpentes profligat, quibuscum postea fœdus
 init, 163.
564. Sigiberto adversus Hunnos occupato, Chil-
 pericus Rhemos et alias civitates invadit. Hinc natum
 civile bellum. Chilpericus fugatur, Sigibertus amis-
 sa recuperat, etc., 163.
564. Santonensis Synodus, 165.
565. Sigibertum inter et Chilpericum pax redin-
 tegrata, 165. Guntramnus Austrigildem ducit ux-
 orem, 164.
566. Sigibertus Brunichildem uxorem ducit, 168.
 Altera Sigiberti in Hunnos expeditio, 169. Bello in-
 ter Sigibertum et Guntramnum exorto, Arelas a
 Sigiberto obsidetur, 169 et seqq.
567. Justino Justiniani successori Sigibertus lega-
 tionem mittit, 180. Concilium Lugdunense, in quo
 depositi Salonius et Sagitarius, 232. Chilpericus
 Galsuintham ducit uxorem, quam postea necat, 168.
 Obijt Charibertus, 167, 908. Hinc bellum civile et
 nova Franciæ regni divisio, 187, 574.
569. Alboinus cum Langobardis in Italiam trans-
 migrat, 182.
571. Prodigia et lues maxima, 172. Langobardi in
 Gallias irrumpunt, fugato occisoque Amato patricio,
 postmodum a Mummolo penitus delentur, 183.
572. Saxones ex Italia in Gallias erumpentes a
 Mummolo profligantur, 183, 575.
573. Saxones in patriam redeunt annuente Sigi-
 berto, 184. Gregorius Rhemis ab Egidio consecratur,
 æger sanatur S. Martini meritis, 1038. Synodus IV
 Parisiensis ad Guntramni, seu Chilperici, discidium
 cum Sigiberto sedandum, 190. Synodi paribus libel-
 lum obtulit Pappolus episcopus Carnot. contra Ægidium
 Rhemensem, qui Duni episcopum ordinaverat,
 343.
574. Langobardi Clepo mortuo iterum in Gallias
 irrumpentes, ad internecionem cæsi, 186, 574. Ci-
 vile bellum inter Chilpericum et Sigibertum effere-
 vescit, 190 et seqq., 802. Pax utcumque facta, 1043.
575. Sigibertus pulso fero e regno fratre suo Chil-
 perico, conciliatque sibi Guntramno, occiditur, 195.
 CHILDEBERTUS II e Chilperici manu ereptus patri
 succedit, 201. Turones a Ruccoleno Cenomannorum
 comite vexantur, 1056.
576. Brunichildis Sigiberti relicta Meroveo Chilper-
 ici filio nubit, 201. Hinc gravia discidia inter pa-
 trem et filium, 215 et seqq. S. Germanus Parisiorum
 episcopus evolat ad cæcos, 211.
577. Guntramnus filius orbatus, Childebertum ado-
 ptat, 221. Synodus Parisiensis adversus Prætextatum,

- 222 *et seqq.* Discidium inter Britannia comites, 220. A Dubietas Pascha, 221. Meroveus necatur, 229.
578. Chilpericus Pictavum pervadit, 235. Adversus Brittones mittit, 237.
579. Synodus Cabillonensis in causa Sagittarii et Salonii, 238. Brittonum irruptiones, 240.
580. Chilpericus labitur in Sabellii hæresim. A Gregorio, tum a Salvio reprehensus respicit, 256. Synodus Brennacensis, in qua Gregorius purgatus est, 264. Lues gravis in Gallia, 243. Chilpericus ægrotat; hortante Fredegunde piis operibus insistit, 243, 244. Chlodoveum fratrem occidit, 249. Leuvigildus rex persecutionem movet in Hispania, 247. Gregorii cum Agilane Ariano dissertatio de fide, 253.
581. Childebertus cum Chilperico init sædus relicto Guntramno, 271. Gregorius Chilpericum adit Novigentum, ubi Chilpericus munera ab imperatore suscipit, 272. Ægidius Rhemorum episcopus legatus Childeberti ad Chilpericum, 273. Gregorii cum Prisco Judæo coram rege concertatio de fide, 274. Chilpericus Parisios ingreditur, 277. Postridie paralyticus ad S. Germani sepulcrum curatur, 272. Guntramno et Childeberto dissidentibus Chilpericus Guntramni urbes invadit, 289.
583. Ægidius Rhemor. episcopus iterum legatus Childeberti ad Chilpericum. Bellum civile, 304.
584. Gregorius cum Oppilane Ariano de fide disputat, 315. Childebertus pace cum Guntramno facta Italiam expeditionem suscipit contra Langobardos, etc., 318, 319. Riguntis in Hispaniam Reccaredo desponsata mittitur, 321. Patre necato res infecta manit, 337. Chilpericus Calæ occiditur, 324. Sepelitur Parisiis in basilica Vincentiana, 326. Guntramnus a Fredegunde invitata Parisios venit. Fratris errata emendat. CHLOTARIUS II patris successor dicitur, 325, 326, 597. Gundovaldus Ballomer rex Brivæ salutatur, 338. Legationes variæ Childeberti ad Guntramnum, et tumultus civiles, 335, 339, 340.
585. Bellum civile, 349. Guntramnus exercitum adversus Gundovaldum movet, 350, 340. Legationem ab eo suscipit, 357. Gundovaldus apud Convenas obsessus, 364, occiditur, 365, 597. Fames invalescit in Galliis, 369. Guntramnus Aureliani suscipitur, 375, ubi Gregorium invisit, 376, et excipit convivio, 377. Parisiis nepotum corpora in basilicam Vincentianam transferri curat, 381 *et seqq.* Monasterium S. Marcelli Cabillone condit, 595. Gregorius ad Childebertum legatus, 385 *et seqq.* Childeberti in Italiam contra Langobardos, excitante imperatore, expeditio, 390. Synodus Matiscone celebratur, 392. Placitum Childeberti apud Belsonancum, 392.
586. Hermenegildo a patre occiso, Ingundis fugiens in Africa moritur. Guntramnus neptem ulturus movet in Septimaniam, 397, 399, 597. Prætextatus episc. Rothomagensis Fredegundia opera occiditur, 402. Gotthi pacem petunt, Reccaredus semel et iterum in Gallias irrupit, 402, 408, 409.
587. Reccaredus patri Leuvigildo succedit, 416, 598. Pacem a Francis petit, 419. Obiit S. Radegundis, 420. Ejus exsequias curat Gregorius, 985. Wasconum irruptiones repressæ, 425. Rauchingus rebellat, 426. Occiditur, 427. Colloquium et pax inter Guntramnum et Childebertum apud Andelaum, 429, 430, 439, 598. Childeberti expeditio in rebelles, 431. Reccaredus cum Gothorum gente fit catholicus, 433. Pacem a Francis petit, 435, 445. Britannorum motus sedantur, 436.
588. Gregorius legatus ad Childebertum, 439. Franci a Langobardis profligati, 430.
589. Langobardi a Childeberto pacem petunt, 432. Guntramni in Septimaniam expeditio, 454, infausta, 455, 600. Theodebertus Childeberti filius Suessionensibus, etc., conceditur, 460. Scandalum grande in monasterio S. Crucis Pictaviensis incipit, 463 *et seqq.*
590. Lues magna Romæ. S. Gregorius in papam assumptus, 479. Childeberti expeditio in Langobardos, 485. Mauricius ob interfectum anno præcedenti in Africa legatum Francis satisfacit, 483 *et seqq.*, 488. Concilium in causa Tetradiz, 490. Britannicum bellum, 493, 600. Gregorius presbyterum Sadduceum convincit, 497. Pictaviensium monialium tuabæ surgunt, 502. Dubietas Paschæ, 516. Concilium Mettense, in quo Ægidius Rhemensis deponitur, 514 *et seqq.*; ibi et moniales Pictavienses absolutæ, 514, 591. Chlotarius II baptizatur, 522.

EX FREDEGARII CHRONICO, etc.

- ANNO 593. Guntramnus moritur, cujus regnum Childebertus obtinet, 601. Aurelianum accedit, 1435. Chlotarius Quintronem Campaniæ ducem fugat, 601.
594. Britannicum bellum, 604. Gregorius Romam petit. *Ejus Vitæ*, n. 24.
595. Childebertus Warnos profligat, 604. Gregorius Taronum antistes pie obit xv Kalend. Decembris. *Vitæ*, n. 26.
596. Childebertus II obit, filii ejus succedunt THEODEBERTUS II in Austrasia, THEODERICUS II in Burgundia, 604. Utriusque exercitum Chlotarius fugat, 602.
597. Fredegundis regina moritur, 602.
598. Wintrio Campaniæ dux Brunichildis opera occiditur, 602.
599. Brunichildis turpiter ex Austrasia pellitur, 602.
600. Chlotarius a Theodeberto et Theodorico victus, pacem iniquis conditionibus accipit, 603.
602. Wascones ab iisdem regibus subjugati ducem accipiunt, 604.
605. Desiderius Viennæ episc. in conventu Cabillone exauctoratus, 605.
604. Chlotarius a Theodorico fugatus, sædus init cum Theodeberto, 608.
605. Theodericus instigante Brunichilde in Theodebertum movet, 607. Pacem ineunt, 608.
607. Brunichildis in S. Aredium, etc., sævit, 608. Conjuratio quatuor regum in Theodericum evanescit, 609.
608. Placitum inter Theodebertum et Theodericum pro pace, 611.
610. Placitum apud Saloissam inter eosdem, 617.
614. Theodericus fœdere cum Chlotario inito in fratrem Theodebertum parat expeditionem, 618.
612. Theodericus, his victo ac capto Theodeberto, ejusque filio occiso, Austrasiam invadit, 613 *et seqq.* In Chlotarium movet, 619.
613. Theodericus in Chlotarium parans moritur, succedit SIGIBERTUS II quem Chlotarius victum et captum cum fratribus occidi imperat, tum Brunichildem; et sic obtinet monarchiam, 620 *et seqq.*, 1354.
616. Conventus apud Bonogilum, 624.
617. Chlotarius tributis, quæ Langobardi solvebant, dimissis, pacem cum illis init, 626.
618. Bertrudis regina moritur, 626.
622. DAGOBERTUS a patre Austrasiarum rex instituitur, 626.
623. Samo negociator Francus fit rex Sclavorum-Winidorum, 626.
625. Dagobertus apud Clippiacum Gomatrudem uxorem ducit, 630.
628. Chlotarius obit, et sepelitur in basilica Vincentiana Parisiis, DAGOBERTUS regnum integrum excluso fratre obtinet, 633. Dagobertus CHARIBERTO fratri Aquitaniam partem dimittit, qui ibi regnat, 634.
629. Pax inter Francos et Heraclium imperatorem inita, 637. Charibertus superatis Wasconibus regnum suum auget, 634.
630. Charibertus II moritur, tum Chilpericus ejus filius: inde Dagobertus solus in Francia imperat, 641. Franci a Sclavis et Winidis profligantur 641, 642. Dagobertus ecclesiam S. Dionysii prope Parisio-

extrahit, etc., 651. Bulgari a Bajoariis jubente Dagoberto una nocte occiduntur, 645. Dagobertus Sisenando Hispaniæ regi auxiliatur, 645.

651. Winiidi Thoringiam devastant, 646. Saxoni- bus ut illos reprimerent, tributa a Dagoberto remittuntur, 647.

652. Winiidi Francorum ditiones vexare pergunt, 647. Sigibertus III a patre suo Dagoberto Austrasiæ rex instituitur, 647.

653. Dagobertus, nato sibi altero filio Chlodoveo, regni sui divisionem inter eos faciendam designat, 648. Radulfus dux Thoringiæ ob victoriam in Wini- dos relictam meditatur rebellionem, 648.

655. Wascones rebelles oppressi, 648. Judicæ rex Britannicæ ad Dagobertum venit, eique subjectionem spondet, 650.

656. Wascones Dagoberto obedientiam jurant, 650.

658. Dagobertus moritur, sepelitur in basilica Dionysiana, 651. Chlodoveus II ejus filius Burgundiæ et Neustrasiæ regnum obtinet, 651.

641. Sigibertum inter et Chlodoveum patris the- sauri dividuntur, 655. Expeditio Sigiberti in Radul- fum rebellem, 656, infausta, 667. *Contigit anno 8 Sigiberti, qui si incæpit anno 632, hic erit an. 639.*

641. Motus civiles in Burgundia, 658 et seqq. Nanthilidis regina obit, 659.

654. Sigibertus rex obit, Grimoaldus major domus, amandato in Scotiam Dagoberto Sigiberti filio, Chil- dertum filium suum in regem sublimat. Utroque exauctorato, Chlodoveus monarchiam obtinet, 657, n.

656. Chlodoveus II obit, 663.

656. Chlotarius III solus e suis fratribus patri succedit, sub Balthildis maris tutela, 663.

660. Childericus II Austrasiæ rex instituitur, 664.

669. Chlotarius III moritur, in cujus locum succe- dit ejus frater Theodericus III qui paulo post, Ebroi- no in Luxoviense monasterium relegato, e solio de- jicitur, et Childericus fit monarcha, 664, 665.

673. Childericus II cum uxore prægnante interfecto, 665. Theodericus III opera Ebroini restituitur, et monarchiam obtinet, 666. Motus civiles, *ibid.*

674. Chlodoveum Ebroinum in solum Austrasiæ elevat, quem Chlotarii III filium esse mentiebatur, 665, n. Eo pulso Dagobertus II Sigiberti III filius e Scotia rediit Austrasiæ regni partem obtinet, 665, n.

678. S. Leodegarius ab Ebroino occiditur, 666. Motus civiles, 667.

680. Dagoberto II et ejus filio Sigiberto defunctis, Theodericus rursus monarchiam obtinet, 667.

681. Ebroinus occiditur, 668.

687. Pippinus Heristalius major domus Austrasiæ Theodericum regem cum Bertario majore domus profligat, 670. Inde palatii principatum obtinuit.

690. Chlodoveus III patri suo Theoderico III de- functo succedit in monarchiam, 670.

694. Childebertus III fratri suo Chlodoveo absque liberis defuncto in monarchiam succedit, 670.

C. 697. Pippini victoria in Frisios Dorsetatæ, 671.

710 seu 711. Dagobertus III patri suo Childeberto defuncto succedit monarcha, 671.

714. Pippinus paulo post Grimoaldi filii sui necem defungitur, 672. Bella civilia, *ibid.*

715 seu 716. Dagobertus relicto parvulo Theode- rico, obit. Franci Danielem (Childerici II filium) re- gem instituunt, sub Chilperici III nomine, 672. Caro- lus a Frisiis fugatur, 672.

717. Pugna Viniaciensis, in qua Chilpericus a Caro- lo victus fuit, 673.

718. Chlotarius IV (Theoderici III filius) a Carolo rex instituitur, Chilperico opponendus, 673.

719. Chilpericus, cum advocato ad sui auxilium Eudone Aquitanorum duce, a Carolo superatur, 673. Chlotarius rex obit, *ibid.*

720. Carolus fœdere cum Eudone duce inito, ab eo Chilpericum regem recipit, 674.

721. Theodericus IV Dagoberti III filius, Chilpe- rico mortuo fit rex, 674.

724. Carolus Anderavos devastat, tum Saxonum rebellionem comprimit, 674.

725. Bajoarii a Carolo subacti, 674.

751. Eudo dux, inito cum Sarracenis fœdere, a Carolo vincitur, 674.

732. Sarraceni ab Eudone evocati Franciam de- vastant, a Carolo qui sese Eudo adjunxit, profligan- tur, 675. Exinde ducis est Martellus.

733. Carolus Burgundiæ tuitioni adversus Sarracenos providet, 675, 677. Frisios prosternit, 676.

734. Expeditio Caroli in Saxones, 677.

735. Eudone mortuo Carolus Aquitaniam occupat, 675.

756. Sarraceni fraude Mauronti ducis Avenionem capiunt, 678.

757. Carolus devictis Sarracenis Septimaniam, etc., occupat, 678 et seqq. (Theodericus IV rex obit. INTERREGNUM.)

738. Caroli expeditio in Saxones, 677.

739. Sarraceni iterum a Carolo fugantur, 680.

741. Carolus a Gregorio III claves S. Patri recipit, 680. Diviso inter filios principatu, 681, obit, 682.

742. Carlomannus et Pippinus principes Wascones et Aquitanos debellant, 682. Tum Alamannos pro- terunt, 683.

745. Expeditio in Odilonem Bojoarizæ ducem, 683 (Childericus III Theoderici IV, ut putant, filius rex instituitur.)

744. Carlomannus Saxones superat, 683. Pippinus Theudebaldum ducem, 684.

745. Wasconum rebellio a Pippino repressa, 684.

746. Alamannorum rebellionem reprimit Carlo- mannus, 684.

747. Carlomannus dimisso principatu fit monarcha, 684. Pippinus Saxones vincit, ac tributarios efficit, 684.

749. Pippini in Bajoarios victoria, 685, 636.

750. Hoc anno et sequenti pax in Francia, 686.

752. Pippinus exauctorato Childerico rex instituitur, 686, et ungitur, 991, n.

753. Pippinus Saxonum rebellionem punit, 687. Grifo ejus frater occiditur, 688. Stephano papæ Caro- lum filium mittit obviam, 688.

754. Stephanus papa a Pippino rege honorificen- tissime suscipitur, 638. Pippini Italica expeditio contra Langobardos, 689.

755. Langobardi effracta fide Romam vexantes iterum a Pippino victi, Francorum tributarii efficiuntur, 691.

D 756. Desiderius Langobardorum rex annuente Pip- pino constituitur, et consecratur, 692.

757. Fœdus inter Pippinum et imperatorem Orien- tis, 693.

758. Hoc et sequenti anno pax in Francia, 693.

760. Bellum adversus Waifarum Aquitanorum ducem movet Pippinus, quod ad annum 768 consti- tutum est, quo, interfecto Waifario, Aquitania Pippino penitus subjecta fuit, 695 et seqq.

768. Pippinus, diviso inter Carolum et Carloman- num filios regno, moritur, 703. Carolus et Carlo- mannus reges inaugurantur, 704.

Præfatio.

I-2 Decedente, atque ^a immo potius pereunte ab urbibus Gallicanis liberalium cultura litterarum, cum nonnullæ res gererentur vel recte, vel improbe, ac feritas gentium desæviret, regum furor acueretur, Ecclesiæ impugnarentur ab hæreticis, a catholicis tegerentur, serveret Christi fides in plurimis, refrigesceret ^b in nonnullis, ipsæ quoque ecclesiæ vel ditarentur a devotis, vel nudarentur a perfidis: nec reperiri posset quisquam peritus in arte dialectica grammaticus, qui hæc aut stylo prosaico, aut metrico depingeret versu. In gemi-cebant sæpius plerique ^c, dicentes: Væ diebus nostris, quia périt studium litterarum a nobis, nec reperitur in populis, qui gesta præsentia promulgare possit in paginis. Ista etenim atque his similia jugiter Intuens dici ^d, pro commemoratione præteritorum, ut notitiam attingerent venientium, etsi inculto affatu, nequivi tamen obtegere vel certamina flagitiosorum, vel vitam recte viventium. Et præsertim his illicitus stimulis, quod a nostris sari plerumque miratus sum, quia philosophantem rhetorem intelligunt pauci, loquentem rusticum multi; libuit etiam animo, ut pro supputatione annorum ab ipso mundi principio libri primi poneretur initium: cujus capitula deorsum subjeci.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI.

- I. De creatione Adæ et Evæ, et de Adæ typo.
- II. Ut Cain occidit Abel fratrem suum.
- III. Enoch justus, quomodo a Deo translatus est.
- IV. De diluvio, de Noë, de arca, de ira Dei et supputatione generationum.
- V. De generatione Noë et filiorum ejus, præcipue de Chus filio Cham magiæ et idololatriæ inceptore et inventore staticuli.
- VI. De turre Babylonica et linguarum confusione.
- VII. De ortu, nativitate et interpretatione Abraham, de Nino.
- VIII. De Isaac, Esau et filiis ejus, et Job.
- IX. De Jacob et filiis ejus, et Joseph in Ægypto.
- X. De Nili natura, et maris Rubri transitu.
- XI. De filiis Israel in eremo, et de ingressu eorum in terram promissionis, et Josue.
- XII. De regibus Judæorum.
- XIII. De Salomone et templi ædificatione.
- XIV. Quomodo regnum Israel sit divisum propter duritiam Roboæ, et de captivitate Babylonica, et de prophetis illius temporis.
- XV. De reditu Judæorum e Babylone usque ad Christi nativitatem.
- XVI. De reliquarum gentium regibus et regnis.
- XVII. De imperatoribus Romanis. Quo tempore Lugdunus sit condita.
- XVIII. De nativitate Salvatoris nostri. De muneribus magorum et nece infantum.
- XIX. De Christi prædicatione, miraculis et passione.
- XX. De Joseph ab Arimathia, qui eum sepelivit.
- XXI. De Jacobi apostoli voto.
- XXII. De die resurrectionis Dominicæ.
- XXIII. De ascensione Domini, et de interitu Pilati et Herodis.
- XXIV. De Petro qui Romam venit, et martyrum Christo perhibuit, et de Nerone; de Jacobo, Marco, et Joanne evangelista.
- XXV. De persecutione sub Trajano principe.
- XXVI. De hæresum et schismatum ortu.
- XXVII. De Pothino et Irenæo martyribus.
- XXVIII. De persecutione sub Decio, de septem viris in Gallias ad prædicandum missis.
- XXIX. De Bituricensium conversione.
- XXX. De persecutione sub Valeriano et Gallieno. De Chroco et de delubro Arverno.
- XXXI. De aliis martyribus.
- XXXII. De privato martyre et Chroco tyranno.
- XXXIII. De persecutione sub Diocletiano.
- XXXIV. De Constantino Magno, beato Martino, et Crucis Dominicæ inventione.
- XXXV. De Constantis imperio.
- XXXVI. De adventu sancti Martini. De Melania matrona.
- XXXVII. De interitu Valentis imperatoris.
- XXXVIII. De Theodosio et ejus imperio. De interitu Maximi tyranni.
- XXXIX. De Urbico episcopo Arverno.
- XL. De sancto Hillidio, et ejus in episcopatu successore.
- XLI. De sancto Nepotiano etiam Arvernorum episcopo.
- XLII. De Duorum Amanantium castitate et sepultura.
- XLIII. De beati Martini transitu.

^a Aliqui, *Recedente*; cod. Casin., *Decedente itaque*. Cæterum hæc præfatio deest in plerisque editis et mss. Eam tamen Fredegarius integram retulit.

^b Alii cum Fredeg., *teperesceret*.

^c Fredeg. edit., *clerici*; in ms. tamen habebatur *clerique*; sed antiqua manu emendatum est, *clerici*.

^d Cod. Casin., *duxi* et infra pro *illicitus*, habet *illectus*.

S. GEORGII FLORENTII GREGORII

EPISCOPI TURONENSIS

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ FRANCORUM

LIBRI DECEM.

LIBER PRIMUS.

Prologus.

5 Scripturas bella regum cum gentibus adversis, martyrum cum paganis, Ecclesiarum cum hæreticis, prius fidem meam proferre cupio, ut qui legerit, me non dubitet esse catholicum. Illud etiam placuit propter eos, qui appropinquante mundi fine desperant, ut collecta per chronicas ^a vel per historias anteriorum annorum ^b summa, explanetur aperte quot ab exordio mundi sint anni. Sed prius veniam a legentibus precor, si aut in litteris, aut in syllabis grammaticam artem excessero, de qua adplene ^c non sum imbutus. Illud tantum studens, ut quod in Ecclesia credi prædicatur, sine aliquo furo aut cordis hæsitazione retineam: quia scio peccatis obnoxium, per credulitatem puram obtinere posse veniam apud nostrum pium Dominum ^d.

6 Credo ergo in Deum Patrem omnipotentem. B Credo in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum Deum nostrum, natum a Patre, non factum; non post tempora, sed ante cunctum tempus, semper fuisse cum Patre. Nec enim Pater dici potuerat, nisi haberet Filium; neque Filius esset, si Patrem utique non haberet. Illos vero qui dicunt, ^e Erat quando non erat, execrabiliter renuo, et ab Ecclesia segregari contestor. Credo Christum hunc Verbum esse Patris, per quem facta sunt omnia. Hunc Verbum carnem factum credo, cujus passione mun-

us redemptus est; et humanitatem, non deitatem subjacuisse passioni credo. Credo eum die tertia resurrexisse, hominem perditum liberasse, ascendisse in celos, sedere ad dexteram Patris, venturum ad judicaturum vivos et mortuos. Credo sanctum Spiritum a Patre et Filio ^f processisse, non **7** minorem, et quasi ante non esset, sed æqualem, et semper cum Patre et Filio coæternum Deum, consubstantialem natura, æqualem omnipotentia, consubstantialiter essentia, ut nunquam sine Patre fuisse vel Filio, neque minorem Patre vel Filio. Credo hanc Trinitatem sanctam in distinctione subsistere personarum; et aliam quidem personam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti. In qua Trinitate unam deitatem, unam potentiam, unam essentiam esse confiteor. Credo ^g beatam Mariam, ut virginem ante partum, ita virginem et post partum. Credo animam immortalem, nec tamen partem habere deitatis. Et omnia quæ a trecentis decem et octo episcopis Nicææ constituta sunt, credo fideliter. De fine vero mundi ea sentio quæ a prioribus didici. Antichristus ^h vero primum circumcisionem inducet, ⁱ et asserens Christum: deinde in templo Hierosolymis statuam suam collocabit adorandam, sicut ^j Dominum dixisse legitur: *Videbitis abominationem desolationis stantem in loco sancto (Matth. xxiv, 15)*. Sed diem illam omni-

^a Sic Bec. et Reg.; alii, *chronica*. Certe infra omnes habent, *chronicæ Eusebii*.

^b In cod. Corb. deest *annorum*.

^c Cod. Reg., *de qua plene*. Casin., *adprime non sum instructus*.

^d Mss. et aliquot editi, *apud Deum*.

^e Hoc adversus Arianos symbolo suo addiderunt Patres Nicæni: unde, mi fallor, post hæc verba, *Erat quando non erat*, addendum est, *etc.*

^f Hanc particulam *Filioque* habent omnes editi et mss. cum codice Corbeiensi. Et quidem jam a sæculo v et vi, in fidei professionibus legitur in Hispaniæ synodis. Quanquam sæculo ix turbæ excitatæ fœ-

runt, cum primum symbolo Constantinopolitano, quod inter Missarum solemnità cantabatur, addita fuit.

^g Hæc usque ad cap. 4 desunt in cod. Regio.

^h Cod. Casin., *didici antichristum prius esse venturum, qui se asserens*, etc. In Corb. post *venturum* senilinea detrita est, postquam *sed primum circumcisionem*.

ⁱ Hunc locum de antichristo inter alios intellexerunt duo Gallicanæ Ecclesiæ illustrissimi patres, Irenæus sub finem libri v, et Hilarius in Commentariis in Matth. cap. 25.

bus hominibus ignorari, ipse Dominus manifestat A dicens: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus* (Marc. xiii, 32). Sed et hic respondemus hæreticis, qui nos impugnant, asserentes minorem esse Filium Patre, qui hanc diem ignoret. Cognoscant ergo hunc Filium Christianum populum nuncupatum, de quo a Deo prædicatur: *Ego ero illis in patrem, et ipsi erunt mihi in filios* (II Cor. vi, 18). Si enim hæc de unigenito Filio prædixisset, numquam ei angelos præposuisset. Sic enim ait: *Neque angeli cælorum, neque Filius*; ostendens non de Unigenito, sed de adoptivo populo hæc dixisse. Noster vero finis, ipse Christus est, qui nolis vitam æternam, si ad eum conversi fuerimus, larga benignitate præstabit.

De supputatione vero hujus mundi evidenter Chronica Eusebii Cæsariensis B episcopi ac Hieronymi presbyteri proloquuntur, et rationem de omnium annorum serie pandunt. Nam et Orosius diligentissime hæc inquirens, omnem numerum annorum ab initio mundi usque ad suum tempus in unum collegit. Hoc etiam et Victorius, cum ordinem Paschalis solemnitate inquireret, fecit. Ergo et nos scriptorum supra memoratorum exemplaria sequentes, cupimus a primi hominis conditione, si Dominus dignabitur suum commodare auxilium, usque ad nostrum tempus cunctam annorum congeriem computare. Quod facilius adim lebitus, si ab ipso Adam sumamus exordium.

I. In principio Dominus cælum terram ue, in Christo suo, qui est omnium principium, id est in C Filio suo formavit, qui post creata mundi elementa, glebam assumens fragilis limi b, hominem ad suam imaginem similitudinemque plasmavit, et insufflavit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est in animam viventem: cui dormienti ablata costa, mulier Eva creata est. Nec dubium enim est, quod hic primus homo Adam, antequam peccaret, typum Domini nostri Redemptoris prætulisset. Ipse enim in sopore passionis obdormiens, de latere suo dum aquam cruoremque produxit, virginem immaculatamque Ecclesiam sibi exhibuit, redemptam sanguine, latice emundatam, non habentem maculam aut rugam; id est lymphis ablutam propter maculam, in cruce extensam propter rugam. Hi ergo primi homines inter antena paradisi c beate viventes, anguis D astu illecti, divina præcepta transiliunt. Ejectique

a Diversas alias hujus loci interpretationes afferunt sancti Patres, inter quas ea est communior, quod illum quidem diem ex natura humanitatis Filius hominis nescierit, quem tamen probe Deus homo noverat. Vel nesciebat sub ratione qua legatus erat ad homines. Non enim erat ex illis veritatibus quas cum hominibus erat communicaturus, et de quibus alias dixit: Omnia nota feci vobis quæ audivi a Patre meo, id est omnia quæ ex ejus parte vobis habebam notificanda. Hæc Augustinus et Gregorius M.

b Sic cod. Cas:n.: alii, fragillimam.

c Editi, in amena paradiso.

d Sic uss. sicut et infra non semel. Editi tamen habent, cognita autem a consorte. Corb. sicut et alias

ab angelica sede, mundi laboribus ceputantur.

II. Cognita autem a satellite d mulier concepit, peperitque duos filios. Sed dum Deus unius sacrificium dignanter suscipit, alter invidia inflammante tunescit, et in fratrum sanguinis effusione novus parricida e consurgit s, fratrem opprimit, vincit, interficit.

III. Et ex hinc cunctum genus in facinus execrabile ruit, præter Enoch justum, qui ambulans in viis Dei, ab ipso Domino propter justitiam assumptus de medio peccantis populi liberatur. Sic enim legimus: *Ambulavit Enoch cum Deo, et non computuit, quia Deus tulit eum* (Gen. v, 24).

IV. Dominus ergo commotus contra iniquitates populi non in suis semitis gradientis, diluvium immisit, cunctamque animam viventem de superficie terræ diluvio inundante delevit; tantumque Noe fidelissimum ac peculiarem: ibi, sui que typi speciem præferentem, cum sua et trium natorum conjugibus, posteritatis reparandæ gratia, in arca reservavit. Increpant nos hic hæretici, cur Scriptura sacra Dominum dixisset iratum. Cognoscant ergo, quia Dominus noster, non ut homo irascitur: commovetur enim, ut terreat; pellit, ut revocet; irascitur, ut emendet. Sed nec hoc ambigo, quod species illa arcae typum matris gesserit Ecclesiæ: ipsa enim inter fluctus et scopulos hujus sæculi transiens, nos ab imminenti malis materno gestamine fovens, pio amplexu ac protectione defendit.

Ab Adam ergo usque ad Noe sunt generationes decem: id est Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Jared, Enoch, Matusalam, Lamech, Noe. In his ergo decem generationibus, inveniuntur anni mille ducenti quadraginta duo. Adam vero in terra Enachium sepultum, quæ prius Ebron vocabatur, liber Jesu Nave evidenter expliat (Jos. xiv, 15).

V. Habebat ergo Noe post diluvium tres filios Sem, Cham, et Jafeth. De Jafeth egressæ sunt gentes, similiter et de Cham, et de Sem. Et, sicut ait vetus historia, ab his disseminatum est genus humanum sub universo cælo. Primogenitus vero Cham, Chus. Illic fuit totius artis magicæ, imbuate diabolo, et primus idololatriæ adinventor. Illic primus statuenculam f adorandam diaboli instigatione constituit: qui et stellas, et ignem 10 de cælo cadere, falsa virtute, hominibus ostendebat. Illic ad Persas transit. Hunc Persæ vocitavere Zoroastrem s, id est viven-

sæpe accusandi casu utens pro sexto, cognitum... satellitem.

e Editi, in fratrem sanguinis.... fraticida consurgens.

f Alii, stratunculam. Mss. Bec., Reg. et Regm., statunculum adorandum. Corb., staticolam. Morehus quoque, ex eodem ms. S. Martini Turonen-is, legit statunculum, quam vocem sic neutro genere in fragmento Petronii nuper edito usurpatam fuisse observavit Alteserra, qui ejus verba refert: Ita ex hæc massa fabri sustulerunt, et fecerunt catilla et paropudes, STATUNCULA, etc.

g De Zoroastre, quem primum Bactrianorum regem fuisse voluit, plura habet Plinius.

tem stellam. Ab hoc etiam ignem adorare consueti, A que in ipsa Hierosolymorum urbe celebre fertur. In ipsum divinitus igne consumptum ut deum colunt.

VI. Cumque multiplicati homines dispergerentur per universas terras, egressi ab Oriente, Sennaar gramineum reperit campum. In quo ædificantes civitatem, turrem quæ cælos attingeret, nituntur struere. Quorum vanam cogitationem simul et linguam, ipsosque confutans Deus, per mundum late patentem in universa terra dispersit: vocatumque est nomen civitatis, Babel, hoc est, Confusio, eo quod ibi confudisset Deus linguas eorum. Hæc est Babylonia a Nembroth a gigante ædificata filio Chus. Et, sicut Orosii narrat historia, mira camp planitie in quadrum disposita est: murus ejus ex cocill lateribus infuso bitumine, in latum habet cubitos quinquaginta, altitudinis cubitos ducentos, in circuitu B stadia quadringenta septuaginta. Unum stadium b habet arpenes quinque. Vicinæ quinz portæ per unumquodque latum sitæ sunt, quæ faciunt centum. Harum portarum ostia miræ magnitudinis, ex ære fusili sunt formata. Multa et alia de hac civitate idem historiographus narrat c, addens: Et cum tanta fuisset honestas ædificii, attamen victa atque subversa est.

VII. Primus autem filius Noe, Sem, de quo generatione decima, natus est Abraham: id est, Noe, Sem, Arphaxad, Sale, Heber, Phalech, Reu d, Saruch, Thare, qui genuit Abraham. In his decem generationibus, hoc est a Noe usque ad Abraham, inveniuntur anni 942 e. Eo tempore regnabat Ninus, qui ædificavit civitatem, quam Ninivem vocavit: cuius in tribus mansionibus spatium amplitudinis Jonas propheta determinat. Hujus quadragesimo tertio regni anno natus est Abraham. Hic est Abraham, initium fidel nostræ: hic accepit repromissiones, hinc se Christus Dominus noster nasciturus, ac pro nobis passurus in victimæ commutatione monstravit, ipso in Evangelii sic dicente: f **11** *Abraham exultavit ut videret diem meum: et vidit, et gavisus est* (Joan. viii, 56). Hoc vero holocaustum in monte Calvarie f, quo Dominus crucifixus est, oblatum fuisse Severus narrat in Chronica g; sicut et hodie-

a Cod. Corb. habet *ab Hebron.*

b Editio Badii habet: *Unum stadium habet passus centum viginti quinque.* Sic et Plinius, lib. 1, cap. 23: *Stadium, inquit, centum viginti quinque nostros afficit passus, hoc est, pedes sexcentos viginti quinque.* De Babyloniæ vero amplitudine plura habent passim vetusti auctores, qui eam provinciæ potius quam urbis nomine donandam scripserunt. In describendo ipsius ambitu variæ sunt Orosii editiones, lib. II, cap. 6, aliis 7: quædam enim habent stadia cccc.lxxx, aliæ vero cccclxx, quam posteriorem lectionem alteri præferendam esse Gregorii nostri auctoritas persuadet. Babyloniæ ambitum ccc.lxxx stadiis concludit Quintus Curtius lib. v, num. 4, ubi pura de hæc urbe scitu digna habet.

c Hæc omnia Orosius describit lib. II, Histor., cap. 7.

d Sic Mss. Bec., Reg. et Regm.; alii habent *Falec, Ragau.*

e Cod. Corb. habet 900; Bec., 945.

f Idem dicit auctor sermonis 6 Appendicis S. Au-

gustini, antea 71 de tempore, qui et laudat Hieronymum. Sed id reperitur in cap. 15 commentariorum in Marcum, S. Hieronymo perperam attributorum.

g Gennadius in Catalogo virorum illustrium inter Severi Sulpicii opera recenset *Chronicam*, quo nomine Historiam sacram ab eo editam puto designari. In ea tamen Isaac supra Calvarie montem immolandum a patre ductum fuisse non lego.

VIII. Is cum centum esset annorum, genuit Isaac. Porro Isaac sexagesimo ætatis anno nati sunt filii gemini de Rebecca. Primus Esau, qui et Edom, id est terrenus: qui propter gulam vendidit primogenita sus. Ipsa est pater Idumæorum, de cujus generatione quarta natus est Jobab: hoc est, Esau, Raguel, Zara, Jobab, qui et Job. Is vixit annos ducentos quadraginta novem: octogésimo i anno ab infirmitate liberatus est; post infirmitatem autem, centum septuaginta i annis, restituta in duplum omni facultate, cum tot quot perdiderat filiis jocundatus est.

IX. Secundus autem filius Isaac, Jacob, dilectus Dei, sicut ait per Prophetam: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (Malach. 1, 2, 3). Hic post angelicam luctam vocatus est Israel, a quo Israelitæ. Hic genuit duodecim patriarchas, quorum hæc sunt nomina: Ruben, Simeon, Levi, Judas, Issachar, Zabulon, Dan, Nephtalim, Gad, et Aser. Post hos genuit Joseph de Rachel, nonagesimo secundo ætatis suæ anno. Hunc cæteris filiis 12 plus dilexit. Habuit ex ea et Benjamin ultimum omnium. Joseph autem, decimum sextum ætatis annum habens, typum præferens Redemptoris, vidit somnia quæ fratribus retulit: Quasi manipulos legens k, quos suorum fratrum manipuli adorarent. Et iterum: Quasi sol et luna cum undecim stellis prociderent ante eum. Quæ res magnum ei cum fratribus odium generavit. Unde et inflammata invidia, viginti l eum argenteis Ismaelitis in Ægyptum transeuntibus vendiderunt. Iun-

k Cod. Regm., *legens, suumque manipulum fratrum*, etc.; cod. Reg. habet *ligans suumque*, etc., quod est textui Geneseos conformius.

l Sic cod. Reg.; alii addunt *nono*: at 89 simul cum 170 efficerent 259. Bec., *vixit an. 248.*

m Et tamen lib. Job, cap. et vers. ult., Job dicitur vixisse posthæc 140 annis. Versio Syriaca et Arabica 146; sic et versio Græca, quæ etiam habet totam Job vitam fuisse annorum 240: quod non habent aliæ versiones.

n Cod. Regm., *legens, suumque manipulum fratrum*, etc.; cod. Reg. habet *ligans suumque*, etc., quod est textui Geneseos conformius.

o Sic Regm., sicut et in Genesi.; alii habent *triginta.*

nente autem fame, cum descendissent hi in Ægyptum, cogniti sunt a Joseph, nec tamen ipsi Joseph cognoverunt. Ipse tamen se his post multas eorum fatigationes, et adducto Benjamin, declaravit: de Rachel enim matre sua natus et hic fuerat. Post hæc descendunt cuncti Israelitæ in Ægyptum, et per Joseph Pharaonis gratia utuntur. Jacob autem post benedictos filios suos in Ægypto moritur, et in sepulcro a patris sui Isaac sepelitur in terra Chanaan. Mortuo autem Joseph atque Pharaone^b, subjicitur cuncta generatio servituti, quæ per Moysen post decem plagas Ægypti liberatur, demerso Pharaone in mari Rubro.

X. Et quoniam de hoc maris transitu plures multa dixerunt, visum est, ut de situ loci illius, vel ipsius transitu, aliqua huic inseram lectioni. Nilus per Ægyptum, sicut optime nostis, decurrit, et ipse eam impetu suo irrigat: unde et Ægyptii Nilicolæ appellantur. Cujus nunc littora multi locorum perlustratores, referta sacris monasteriis dicunt esse. Super ripam vero ejus non Babylonia, de qua supra meminimus, sed Balyonia altera civitas^c collocatur, in qua Joseph horrea miro opere de lapidibus quadris et cæmento ædificavit: ita ut ad fundum capaciora, ad summum vero constricta 13 sint, ut per parvulum foramen ibidem triticum jaceretur, quæ horrea usque hodie cernuntur. De hac civitate rex ad persequendum Hebræos, cum exercitibus curruum, ac multa pedestri manu directus est. Ante dictus vero fluvius ab Oriente veniens, ad occidentalem plagam versus Rubrum mare vadit: ab Occidente vero stagnum sive brachium de mari Rubro progreditur, et vadit contra Orientem, habens in longo millia circiter quinquaginta; in lato autem, decem et octo. In hujus stagni capite Clysmæ civitas^d ædificata est, non propter fertilitatem loci, cum nihil sit plus sterile, sed propter portum: quia naves ab Indiis venientes, ibidem ob portus opportunitatem quiescunt; ibi comparatæ merces per totam Ægyptum deportantur. Ad hoc stagnum per desertum Hebræi tendentes, usque ad ipsum mare venerunt, inventisque dulcibus aquis castra metati sunt. In hoc ergo arcto loco, tam ab eremo quam ab ipso mari, conederunt, sicut scriptum est: *Audiens Pharaon, quod conclusisset eos mare atque desertum, nec esset eis via qua possent pergere, ad persequendum eos direxit* (Exod. xiv, 3). Cumque imminentibus his Moysi populus acclamasset, secundum jussum Divinitatis projecta virga super mare, divisum est; illisque per sicca gradientibus, et, ut Scriptura ait: *Muro aquarum undique vallati* (Exod. xiv, 22), in litus illud, quod est contra montem Syna, illæsi prorsus, demersis Ægyptiis, Moysæ duce transgrediuntur. De

^a Cod. Regm., in sepulcro suo a Joseph. Utraque lectio vera ex Genesi.

^b Cod. Regm., a Pharaone subjicitur, quæ etiam lectio vera est.

^c Hæc hodie Cairam appellatur, urbs Ægypti præcipua ad Nilum fluvium, olim sultanorum Ægypti vodes, hodie Turcis subdita.

A quo transitu multa, ut dixi, narrantur: sed nos quod a sapientibus, et certe illis hominibus, qui in eodem loco accesserant, verum cognovimus, ea inserere studuimus paginæ. Aiunt enim sulcos, quos rota curruum fecerant, usque hodie permanere, et quantum acies oculorum videre potest, in profundo corni. Quos si modicum commotio maris obtexerit, illo quiescente, rursus divinitus renovantur ut fuerant. Dicunt alii, quod ad ipsam ripam, facto modico per mare circuito, unde ingressi fuerant, sint reversi. Alii vero asserunt, unum cunctis ingressum: nonnulli, unicuique tribui suam patuisse viam, illud testimonium Psalterii adducentes: *Qui divisit mare Rubrum in divisiones* (Psal. cxxxv, 13), 14 quas nos divisiones spiritaliter, et non secundum litteram intelligere oportet. Sunt enim et in hoc sæculo, quod figuratiter mare dicitur, multæ divisiones: non eadem æqualiter possunt, aut per unam viam ad vitam cuncti transire. Alii autem transeunt in horam primam: id est qui renati per baptismum, immaculati ab omni inquinamento carnis perdurare usque ad vitæ præsentis exitum possunt. Alii ad horam tertiam, videlicet qui majori ætate convertuntur. Alii ad sextam, qui luxuriæ fervorem coercent: et per has quasque horas, sicut Evangelista (Math. xx) commemorat, ad operam dominicæ vineæ secundam fidem propriam conducuntur. Hæ sunt divisiones, quibus per hoc mare transitur. Illud vero quod ad mare usque venientes, litus stagni tenentes revertuntur, illud est quod Dominus ad Moysen dixit: *Reversi castra metentur e regione Phiah-roth, quæ est inter Magdalum et mare contra Beelsephon* (Exod. xiv, 2). Nec enim dubium est, quod transitus ille maris, vel columna nubis typum gesserint nostri baptismatis, dicente beato Paulo apostolo: *Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes in Moysen baptizati sunt in mari* (I Cor. x, 1, 2). Columna vero ignis typum sancti Spiritus prætulit.

A nativitate ergo Abrahæ usque ad egressum filiorum Israel ex Ægypto, vel transitum maris Rubri, qui fuit Moysi octogesimus annus, supputatur anni numero 462.

XI. Exinde per quadraginta annos Israelitæ erumpuntur, imbuuntur legibus; probantur, victibusque pascuntur angelicis. Deinceps enim post acceptam Legem, transgressoque cum Jesu Nave Jordane, terram repromissionis accipiunt.

XII. Post cujus transitum, dum præcepta divina postponunt, sæpe in alienigenarum servitio subjungantur. Sed cum conversi ingemiscunt, tribuunt Domino, per virorum fortium brachium liberantur. Posthæc per Samuelem, regem, sicut reliquæ gentes

^d Apud Ptolemæum præsidium est in sua Arabico situm. Lissium esse Antonini patet Samlerum apud Ortelium.

^e Codex Turon. apud Morelium habet testimonium psalterii abutentes, quartum fortasse casum pro sexto adhibens. Videtur quippe Gregorius eorum sententiam de qua hic loquitur, non approbare.

habent, a Domino postulantes, accipiunt primum A Robabel, id est Christus, liberaverit, horribiliter ex-
Saul, deinde David. sulabit. Ipse enim Dominus in Evangelio dicit: Si
vos *Filius liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. VIII, 36).

Ab Abraham ergo usque ad David generationes
quatuordecim, id est, Abraham, Isaac, Jacob, Judas,
Phares, 15 Esrom, Aram, Aminadab, Naason, Sal-
mon, Booz, Obeth, Jesse, David. David autem genuit
Salomonem de Betsabee. Is per Natham prophetam
fratrem suum, et matrem in regno vectus est.

XIII. Defuncto autem David, cum regnare cœpisset Salomon, apparuit ei Dominus, et quod peteret, ut indulgeat pollicetur. At ille terrenas divitias postponens, sapientiam magis expetiit. Quod ratum a Domino fuit, ita ut ab eodem audiret: *Quia non quæstisti regna mundi, nec divitias ejus, sed postulasti sapientiam, ideo accipies eam. Ante te non fuit tam sapiens, sic et post te non erit* (Reg. III, 12). Quod B postea judicium illud, quod inter duas mulieres de uno infante litigantes intulit, comprobavit (*Ibid.* 16 et seq.). Hic Salomon ædificavit templum nomini Domini miro opere, multum ibi auri argentique, æris ac ferri ingerens, ita ut diceretur a quibusdam, nunquam simile in mundo fuisse ædificium fabricatum.

Ab egressu ergo filiorum Israel ex Ægypto usque ad ædificationem templi, qui fuit annus septimus regni Salomonis, inveniuntur anni 480^b, sicut Regum testatur historia.

XIV. Post mortem autem Salomonis, divisum est per duritiam Roboæ regnum in duas partes. Restiterunt duæ tribus ad Roboam, quod Juda appellatur: ad Jeroboam autem decem tribus, quod Israel vocabatur. Posthæc igitur ad idololatriam declinantes, nec prophetarum vaticinia, nec eorum interitus, nec clades patriæ, nec ipsorum etiam regum eos excidia domuerunt; donec iratus contra eos Dominus excitavit Nabuchodonosor, qui eos in Babyloniam cum omnibus templi ornamentis captivos abduxit: in qua captivitate et Daniel propheta eximius inter esurientes leones illæsus, et tres pueri in medio ignium rorenti, abiere captivi. In hac captivitate et Ezechiel prophetavit, et Esdras propheta natus est.

A Davida autem usque ad desolationem templi, et transmigrationem in Babyloniam generationes quatuordecim: 16 id est, David, Salomon, Roboam, Abia, Asa, Josaphat, Joram, Ozias, Joatham, Achaz, Ezechias, Manasses, Amon, Josias. In his ergo quatuordecim generationibus, anni inveniuntur numero D 361^c. De hac vero captivitate per Zorobabel liberantur: qui postea et templum et civitatem restituit. Sed hæc captivitas typum illius captivitatis, ut puto, gerit, in qua anima peccatrix abducitur, quam nisi Zo-

Robabel, id est Christus, liberaverit, horribiliter exsulabit. Ipse enim Dominus in Evangelio dicit: Si vos *Filius liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. VIII, 36). Ipse oro sibi in nobis templum, in quo dignetur habitare, constituat; in quo fides, ut aurum luceat; in quo eloquium prædicationis, ut argentum splendeat; in quo omnia visibilis templi illius ornamenta in nostrorum sensuum honestate clarescant. Bonæ etiam voluntati nostræ ipse salubrem effectum indulgeat. Quia *nisi ipse ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam* (Psal. CXXVI, 1). Hæc vero captivitas annis 76^d fuisse dicitur.

XV. Reversi autem per Zorobabel, sicut diximus, nunc contra Deum murmurantes, nunc post idola corruentes, vel abominationes facientes, et quæ gentes exercent imitantes, dum Dei prophetas contemnunt, gentibus traduntur, subjungantur, intercident: donec ipse Dominus, patriarcharum prophetarumque vocibus repromissus, Virginis Mariæ utero per Spiritum sanctum illapsus ad redemptionem nasci, tam illius gentis, quam omnium gentium dignaretur.

A transmigracione ergo usque ad nativitatem Christi generationes quatuordecim: id est, Jechonias, Salathiel, Zorobabel, Abiud, Eliachim, Azor, Sadoc, Achim^e, Eliud, Eleazar, Mathan, Jacob, Joseph vir Mariæ, de qua Dominus noster Jesus Christus nascitur: qui Joseph, quartus decimus computatur^f.

XVI. Ergo ne videamur unius tantum Hebrææ gentis habere notitiam, reliqua regna, quæ, vel quali Israelitarum fuerint tempore, memoramus. 17 Tempore Abraham Ninus regnabat super Assyrios; Sicyoniis, Europis; apud Ægyptios autem sexta decima erat potestas, quam sua lingua dynastian vocabant. Tempore Moysi, apud Argivos regnabat septimus Tropas^g: in Attica Cecrops primus; apud Ægyptios, Cenchris duodecimus, qui et in mari obrutus est Rubro; apud Assyrios, sextus decimus Agatadis; apud Sicyonios Maratis. Tempore vero Salomonis, quando regnabat super Israel, apud Latinos quintus regnabat Silvius; Lacedæmoniis, Festus^h; Corinthiis, secundus Oxion; Ægyptiorum, Thepheiⁱ. Centesimo vicesimo sexto anno^j super Assyrios, Eutropes; Atheniensibus, secundus Agasastus. Tempore quo Amon regnabat super Judæam, quando captivitas in Babyloniam abiit, Macedoniis præerat Argeus; Lydorum, Gyges; Ægyptiorum, Vafres; apud Babyloniam, Nabuchodonosor, qui eos captivos abduxit; Romanorum, sextus Servius Tullus^k.

XVII. Post hos, imperatores: primus, Julius Cæsar fuit, qui totius imperii obtinuit monarchiam; se-

sius, Augustinus, Hieronymus et alii patres.

^a Cod. Corb., *Trophas*.

^b Cod. Regm., *Sistus*; alii cum edit., *Fistus*. Corb. lectionem cæteris prætulimus.

^c Sic idem cod. Corb.; at alii, *Thebei*.

^d Corb. habet, *centesimo vigesimo anno*. Ed. Bad., *septuagesimo sexto anno*.

^e Codd. mss., Corb., Reg., Bec. et Regm. omitunt hanc vocem *Tullus*.

^a Latinius mavult legere *gratum*.

^b Cod. Corb., 280, sed mendose, ut patet ex Regum libro III, cap. 6.

^c Sic codd. mss. cum edit. Badiana; aliæ cum Bec. habent 340. Cod. Corb., 390.

^d Sic cod. Corb., alii 70.

^e Idem habet, *Joachim*.

^f Hic solummodo decimus tertius recensetur, nisi duplex Jechonias admittatur, pater scilicet et filius, qui etiam Joachim dicti sunt, ut observant Ambro-

cundus, Octavianus, Julii Cæsaris nepos, quem Augustum vocant, a quo et mensis Augustus est vocitatus. Cujus nono decimo imperii anno, Lugdunum Galliarum urbem conditam manifestissime reperimus^a: quæ postea illustrata martyrum sanguine, Nobilissima nuncupatur.

XVIII. Anno quadragesimo tertio^b imperii Augusti, Dominus noster Jesus Christus, ut diximus, ex virgine Maria in Bethleem David oppido, secundum carnem natus est: cujus immensum sidus magi ab Oriente cernentes, cum muneribus veniunt, et puerum supplices oblati donis adorant. Herodes vero ob zelum regni sui, dum Deum Christum persequi nititur, parvulos infantes interficit. Ipse quoque postmodum 18^c judicio divino percussus est.

XIX. Domino autem Deo nostro Jesu Christo penitentiam prædicante, baptismi gratiam tribuente, vel cæleste regnum cunctis gentibus promittente, atque prodigia et signa per populos operante; hoc est, dum de aquis vina profert, dum febres extinguit, dum cæcis lumen tribuit, dum sepultis vitam restituit, dum obsessos ab immundis spiritibus liberat, dum leprosos miserabili turpentes cute reformat: hæc dum et alia signa multa faciens, manifestissime se Deum populis esse declarat. In Judæis ira succenditur, invidia exagitur, ac mens de sanguine prophetarum pasta, ut Justum interimat injuste molitur. Ergo ut veterum vatum complerentur oracula, a discipulo traditur, a pontificibus inique condemnatur, a Judæis illuditur, cum iniquis crucifigitur, a militibus emisso spiritu custoditur. His igitur actis, tenebræ super universum mundum factæ sunt, et multi conversi ingemiscentes, Jesum Filium Dei confessi sunt.

XX. Apprehensus autem et Joseph, qui cum aromatis conditum in suo monumento recondidit, in cellulam recluditur^d, et ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, majorem in eum habentes sævitiam, ut Gesta Pilati ad Tiberium imperatorem missa referunt^e, quam in ipsum Dominum, ut cum ille a

^a Utrumque quod hic a Gregorio dicitur falsum esse putat Valesius in Notitia Galliarum. Nam, teste Dione, ut hic auctor observat, Lugdunum a Lucio Planco conditum est jussu senatus, metuentis ne Plancus armatus Antonio hosti reipublicæ declarato sese conjungeret. Secundo, Lugdunum nobilissimum dictum non est a martyrum multitudine, sed ob splendorem et potentiam coloniæ, quæ etiam senatores curiæ conferebat. In eadem urbe natus est Claudius Augustus.

^b Cod. Corb., anno quadragesimo quarto imperii, etc. Cæteri scripti habent quadragesimo tertio, ut editi.

^c Hoc ex apocrypho Nicodemi Evangelio, aut ex aliquo ejusdem farinae auctore descripsit Gregorius, nec majorem fidem merentur Gesta Pilati, quæ inter apocrypha deputavit Gelasius Papa in Catalogo librorum apocryphorum.

^d Tertullianus in Apologetico idem testatur, et ex eo Euseb. lib. II Historiæ, cap. 2. Plura habet Orosius libro VII, cap. 2, ubi ait Pilatum retulisse ad Tiberium et senatum de passione et resurrectione

militibus, hic ab ipsis sacerdotibus custodire resurgente Domino, custodibus visione angelicis, cum non inveniretur in tumulo, nocte de cellula, in qua Joseph tenebatur, suscipi in sublimi; ipse vero de custodia, absolvebatur, parietibus restitutis in locum. Cumque pontifices custodibus exprobrarent eum corpus ab eisdem instanter requirerent eis milites: Reddite 19^f vos Joseph, et nomen Christi: sed ut verum agnoscamus, non benefactorem Dei, neque nos Filium Dei nunc valemus. Tunc illis confusis, milites excusatione liberantur.

XXI. Fertur Jacobus apostolus, cum id jam mortuum vidisset in cruce, detestasse jurasse, nunquam se comesturum panem, nisi num cerneret resurgentem. Tertia demum diens Dominus, spoliato tartaro cum triumpho se ostendens, ait: Surge Jacobe, come jam a mortuis resurrexi. Hic est Jacobus quem fratrem Domini nuncupant^g, pro eo quod seph fuerit filius ex alia uxore progenitus.

XXII. Dominicam vero resurrectionem, quæ facta credimus, non septima sicut multi putant. Hic est dies resurrectionis Domini nostri Christi, quem nos proprie Dominicam, propter ejus resurrectionem vocamus. Hic primus locus in principio, et hic primus Dominum resurrexisse contemplari meruit de sepulcro.

A captivitate vero Hierosolymæ et de templo, usque ad passionem Domini nostri Christi, id est usque ad Tiberii septimum annum, supputantur anni 668^h.

XXIII. Resurgens autem Dominus, per triginta dies cum discipulis de regno Dei disputantibus illis in nube susceptus, evehctusque ad Patris dexteram residet gloriosus. Hæc autem Gesta ad Tiberium Cæsarem mittit, et de virtutibus Christi, quam de passione vel resurrectione ejus insinuat. Quæ Gestaⁱ apud nos habentur scripta. Tiberius autem hoc ad se

Christi, de ejus virtutibus et iis quæ per ipsos discipulos in ejus nomine fiebant, etc.

^e Editi habent detestatum esse. Hanc autem sententiam ex Hebræorum Evangelio laudat Hieronymus in Catalogo virorum illustrium. De ea etiam Abdias libro VI.

^f Quæ sequuntur ad caput 22 desunt in Evangelio. Jacobum Josephi ex alia uxore filium fuisse cuncti plerique patres Græci et Latini, quos et Hieronymus. Et quidem Jacobi mater quæ in Evangelio, tempore passionis Christi obierat; sicque Joseph aut eam repudiasset, ut Mariam duceret, aut duas uxores adhibuisse. Quod utrumque falsissimum esse non videt.

^g Hæc annorum enumeratio in cod. Corb. habetur.

^h Gesta Pilati laudat Justinus martyr, Apocrypha quæ suo tempore in omnium manibus habebantur, quæ vero ad nos pervenere, vulgoque nuncupantur, inter spuria monumenta reputari solent.

ⁱ Cod. Corb., senatores.

recensuit : quod senatus cum ira respuit, 20 pro eo A quod non ad eum primitus advenisset. Hinc etenim contra Christianos prima odiorum germina pullularunt. Pilatus autem non permanens impunitus, pro suæ malitiæ scelere, hoc est pro nece quam in Dominum nostrum Jesum Christum exercuit, propriis se manibus interfecit^a; quem Manichæum fuisse multi putant, secundum illud quod in Evangelio legitur : *Venerunt quidam de Galilæis, nuntiantes ei, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum* (Luc. XIII, 1).

Sic et Herodes rex, dum in apostolos Domini sævit, percussus divinitus ob tanta scelera, intumescens ac scatens vermibus, accepto cultro ut malum purgaret, propriæ in se manus ictum libavit^b.

XXIV. Beatus Petrus apostolus sub imperatore B Claudio, quarto ab Augusto, Romam aggreditur, ibique prædicans, multis virtutibus manifestissime Christum esse Dei Filium comprobavit. Ab illis enim diebus Christiani apud civitatem Romanam esse cœperunt. Cum autem nomen Christi per populos magis ac magis dilataretur, oritur contra hæc antiqui serpentis invidia, et totis se imperatoris præcordiis immittit sæva malignitas. Nam Nero ille luxuriosus, vanus atque superbus, virorum succuba, et rursus virorum appetitor, matris, sororum ac proximarum quarumque mulierum spurcissimus violator, ad complendam malitiæ suæ molem, primus contra Christi cultum persecutionem excitat in credentes. Hæbat enim secum Simonem Magum, virum totius malitiæ, et omnis magicæ artis magistrum. Hoc eliso per apostolos Domini Petrum atque Paulum, commotus C contra eos, quod Christum Filium prædicarent^c, et idola adorare contemnerent, Petrum cruce, Paulum gladio jubet interfici. Ipse quoque 21 excitatam super se seditionem fugere tentans, quarto ab urbe lapide propria se manu interfecit.

Tunc et Jacobus frater Domini, et Marcus evangelista, pro Christi nomine glorioso martyrio coronati sunt. Primus tamen omnium hanc viam levita Stephanus et martyr intravit. Magna post Jacobi apostoli necem Judæos calamitas assecuta est. Nam adveniente Vespasiano, et templum incensum est, et sexcenta millia Judæorum eo bello, gladio^d et fame affecta sunt. Domitianus autem secundus post Neronem in Christianos sævit; Joannem apostolum in in-

sulam Pathmos relegat in exsilium, et diversas crudelitates in populos agit. Post cujus mortem, beatus Joannes apostolus et evangelista de exsilio rediit : qui senex et plenus dierum, perfectæque in Deum vitæ, vivens se deposuit in sepulcro. Hic fertur non gustare mortem, donec iterato Dominus judicaturus adveniat, ipso in Evangelii ita dicente : *Sic cum volo manere donec veniam* (Joan. XXI, 21).

XXV. Tertius post Neronem, persecutionem in Christianos Trajanus movet : sub quo beatus Clemens, tertius Romanæ Ecclesiæ episcopus^e, passus est; et sanctus Simeon Hierosolymitanus episcopus, Cleophæ filius, pro Christi nomine crucifixus asseritur; et Ignatius Antiochensis episcopus, Romam ductus bestiis deputatur. Hæc sub Trajani temporibus acta sunt.

XXVI. Post^f hunc Ælius Adrianus imperator creatus est. Unde et Hierosolyma Ælia ab Ælio Adriano vocatur, successore Domitiani, eo quod eam reparaverit. Post has vero passionem sanctorum, non fuit satis parti adversæ gentes incredulas contra Christicolos excitasse, nisi commoveret et in ipsis Christianis schismata. Concitat hæreses, et divisa fides catholica aliter aliterque disseritur. Nam sub Antonini 22 imperio Marcionitana et Valentiniana hæresis insana surrexit^g : et Justinus Philosophus, post scriptos catholicæ Ecclesiæ libros, martyrio pro Christi nomine conatur. In Asia autem, orta persecutione, beatissimus Polycarpus, Joannis apostoli et evangelistæ discipulus, octogesimo ætatis suæ anno, velut holocaustum purissimum, per ignem Domino consecratur. Sed et in Galliis multi pro Christi nomine sunt per martyrium gemmis cœlestibus coronati : quorum passionum historiæ apud nos fideliter usque hodie retinentur^h.

XXVII. Ex quibus et ille primus Lugdunensis Ecclesiæ Photinus episcopus fuit, qui plenus dierum, diversis affectus suppliciis, pro Christi nomine passus est. Beatissimus vero Irenæus hujus successor martyr, qui a beato Polycarpo ad hanc urbem directus est, admirabili virtute enituit : qui in modici temporis spatio, prædicatione sua maxime in integro civitatem reddidit Christianam. Sed veniente persecutione, talia ibidem diabolus bella per tyrannum exercuit, et tanta ibi multitudo Christianorum ob confessionem Dominici nominis est jugulata, ut per

^a Apud Viennam Galliæ urbem relegatus, ut scribit Ado Viennensis in Chronico.

^b Sic cod. Regm.; alii vero, *propriæ se manus ictu liberavit*. Corb., *ictibus*. De Herodis Agrippæ interitu, præter Acta Apostolorum, cap. 12, legendus Joseph in Antiquit. Judaicis, cap. 7. Gregorius tamen hic Ascalonitam cum Agrippa confundit. Quæ enim hic narrat Ascalonitæ contigerunt, ut refert Joseph lib. II, de bello Judaico, et ex eo Eusebius et Rufinus lib. I Historiæ, cap. 8.

^c Sic habent omnes editi. Legendum tamen, *Christum Filium Dei prædicarent*, quæ lectio est codicis Beccensis.

^d Cod. Corb., *et bello et gladio*.

^e Hæc fuit aliquot veterum opinio, quam Tertullianus et alii plerique patres refutarunt. Polycrates

Ephesiorum episcopus, qui Joannis discipulos viderat, eum Ephesi sepultum, ibique extremam resurrectionem expectantem jacere affirmat in epistola, quam Eusebius refert lib. V, cap. 24.

^f Sic habent Bec., Reg. et Regm. cum editis Bad. et Ill., quam lectionem vulgata nostra etiam nunc retinet. Alii, *si cum volo*, etc., ut Græci legunt, et in aliquot mss. Latinis habetur.

^g Corb., *Ecclesiæ fuit episcopus. Passus, etc.*

^h Illud caput cum seq. d. est in co I. Corb.

ⁱ Cod. Regm., *hæresis insanæ surrexerunt*.

^j In epistola scilicet Lugdunensium martyrum quam Eusebius in Historia ecclesiastica refert. Eam, et supra laudatorum martyrum passiones, dedimus inter Acta martyrum sincera.

plateas flumina current de sanguine Christiano : A quorum nec numerum, nec nomina colligere potuimus. Dominus enim eos in libro vitæ conscripsit. Beatum Irenæum diversis in sua carnifex præsentia pœnis affectum, Christo Domino per martyrium dedicavit *. Post hunc et quadraginta octo ^b martyres passi sunt, ex quibus primum fuisse legimus Vettium Epagatum.

XXVIII. Sub Decio vero imperatore multa bella aduersum nomen Christianum exoriuntur, et tanta strages de credentibus fuit, ut nec numerari queant. Babyllas episcopus Antiochenus, cum tribus ^c parvulis, id est, Urbano, Prilidano et Epolono; et Sixtus Romanæ Ecclesiæ episcopus, et 23 Laurentius archidiaconus, et Hippolytus, ob Dominici nominis confessionem per martyrium consummati sunt. Valentinianus et Novatianus maximi tunc hæreticorum ^d principes, contra fidem nostram inimico impellente grassantur. Hujus tempore septem viri episcopi ordinati ad prædicandum in Gallias missi sunt, sicut historia passionis sancti martyris Saturnini denarrat *. Ait enim : Sub Decio et Grato consulibus, sicut fidei recordatione retinetur, primum ac summum Tolosana civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. Hi ergo missi sunt : Turonicis, Gatianus ^e episcopus; Arelatensibus, Trophimus episcopus; Narbonæ, Paulus episcopus; Tolosæ, Saturninus episcopus; Parisiacis, Dionysius episcopus; Arvernis, Stremonius episcopus; Lemovicinis, Martialis est destinatus episcopus. De his vero, beatus Dionysius Parisiorum episcopus, diversis pro Christi nomine affectus pœnis, præsentem vitam gladio imminente finivit; Saturninus vero, jam securus de martyrio, dicit duobus presbyteris suis : Ecce ego jam immolor, et tempus meæ resolutionis instat. Rogo, ut usquedum debitum finem impleam, a vobis penitus non relinquar. Cumque comprehensus ad Capitolium duceretur, relictus ab his solus attrahitur. Igitur ^f cum se ab illis cerneret derelictum,

* Conqueritur S. Gregorius M. lib. ix, ep. 50, scripta simul et gesta S. Irenæi a se non potuisse reperiri. Scripta, ut plurimum, habemus, sed gesta authentica nemo hactenus protulit. Irenæo martyris titulum tribuit Hieronymus.

^b Illi non post Irenæum, sed ante ipsum simul cum Pothino episcopo passi sunt, quorum nomina ipse Gregorius refert lib. i de Gloria Martyrum, D cap. 49.

^c Sic mss. omnes cum edit. Bad.; aliæ cum Bec., fratribus. Tres pueros cum Babila interfectos memorant Chrysostomus et alii.

^d Corb., maxime tunc hæretici, quorum principes, etc.

^e Acta S. Saturnini ejus in Gallias missionis tempus exhibent: sed nihil habent de cæteris hic recensitis, quorum in Gallias adventum alii aliis temporibus assignant. Gregorius tamen qui eos putavit simul in Gallias accessisse, ex certa epocha quæ in actis sancti Saturnini habetur, cæterorum etiam tempora deduxit.

^f Cod. Regm., Gasianus; et sic inferius. Editi cum cod. Reg., Gratianus.

^g Quæ sequuntur ex vulgi traditione retulit Gregorius. Nam hæc in Actis sancti Saturnini non habentur,

quæ videtis inter Acta martyrum sincera, pag. 109, quæ nimis incaute ad annum 245 retuli, quo circiter anno Saturninus in Gallias advenerat, cum non nisi Decio et Grato consulibus, id est anno 251, Tolosæ institutus sit episcopus.

XXIX. ⁱ De horum vero discipulis quidam Biturigas civitatem aggressus, Salutare omnium, Christum Dominum populis nuntiavit. Ex his ergo pauci admodum credentes, clerici ordinati, ritum psallendi suscipiunt : et qualiter ecclesiam construant, vel omnipotenti Deo solemniter celebrare debeant, imbuuntur. Sed illis parvam adhuc ædificandi facultatem habentibus, civis cujusdam domum, de qua ecclesiam faciant, expetunt. Senatores vero, vel reliqui meliores loci, fanaticis erant tunc cultibus obligati; qui vero crediderant, ex pauperibus erant, juxta illud Domini, quod Judæis exprobrat, dicens : *Quia meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei* (Matth. xxi, 31). Hi vero non obtenta a quo petierant domo, Leocadium quemdam primum Galliarum senatorem, qui de stirpe Vettii Epagati fuit, quem Lugduno passum pro Christi nomine superius memoravimus ^j, repperunt. Cui cum petitionem suam, et fidem pariter intimassent, ille respondit : Si domus mea, quam apud Bituricam urbem habeo, huic operi digna esset, præstare non abnegarem. Illi autem audientes, pedibus ejus prostrati, oblati trecentis aureis cum disco argenteo, dicunt eam huic ministerio esse condignam ^k. Tunc ille acceptis de his tribus aureis pro benedictione, clementer indulgens reliqua, cum adhuc esset in errore idololatriæ implicitus, Christia-

tur, quæ videtis inter Acta martyrum sincera, pag. 109, quæ nimis incaute ad annum 245 retuli, quo circiter anno Saturninus in Gallias advenerat, cum non nisi Decio et Grato consulibus, id est anno 251, Tolosæ institutus sit episcopus.

^b Cod. Regm., in summa religione.

ⁱ Hoc caput deest in cod. Corb. Porro hunc Ursinum appellat Gregorius lib. de Gloria Confess., cap. 80, eumque ibi a discipulis apostolorum ordinatum, et in Gallias destinatum fuisse dicit; quo eodem modo loquitur de ipso Saturnino in lib. de Gloria Mart., cap. 48. Porro Biturigas ipsiusmet urbis nomen fuisse, Bituriges vero incolas, seu cives illius dictos, patet ex Apollinaris Sidonii concione pro electione Bituricensis episcopi habita, libro vii. epist. 9, ubi ait prius Bituriges noveram, quam Biturigas; quod scilicet Simplicium civem, pro quo perorabat, nosset, antequam Biturigas unquam accessisset.

^j Supra cap. 27.

^k Sic codd. Bec., Reg. et Regm.; cæteri, esse congruam. Qui acceptis. Codex Turonensis apud Morellium sic habet : *Si enim domus mea..... præstare non abnuerem..... huic mysterio esse congruam. Et ob serva, hoc caput, quod deest in cod. Corbelensi, in ms. Turonensi haberi.*

nus factus, domum suam fecit ecclesiam. Hæc est nunc ecclesia apud Biturigas urbem prima, miro opere composita, et primi martyris Stephani reliquiis illustrata *.

25 XXX. Vigesimo septimo loco, Valerianus et Gallienus Romanum imperium sunt adepti, qui gravem contra Christianos persecutionem suo tempore commoverunt. Tunc Romam Cornelius ^b, Cyprianus Carthaginem felici sanguine illustrarunt. Horum tempore et Chrocus ille Alamannorum rex, commoto exercitu, Gallias pervagavit. Hic autem Chrocus multæ arrogantiae fertur fuisse: qui cum nonnulla inique gessisset, per consilium, ut aiunt, matris iniquæ, collectam, ut diximus, Alamannorum gentem ^c, universas Gallias pervagatur, cunctasque ædes, quæ antiquitus fabricatæ fuerant, a fundamentis subvertit. B Veniens vero Arvernos, delubrum illud, quod Gallica lingua Vasso ^d Galatæ vocant, incendit, diruit, atque subvertit. Miro enim opere factum fuit atque firmatum, cujus paries duplex erat. Ab intus enim de minuto lapide; a foris vero quadris scalptis fabricatum fuit. Habuit enim paries ille crassitudinem pedes triginta. Intrinsicus vero marmore ac musivo variatum erat ^e. Pavimentum quoque ædis marmore stratum, desuper vero plumbo tectum.

XXXI. Juxta ^f hanc urbem Liminius, Antolianusque martyres requiescunt. Ibi Cassus ac Victorinus in dilectione Christi fraterno affectu sociati, per effusionem cruoris proprii, cælorum regna pariter sunt adepti. Nam refert antiquitas, Victorinum servum fuisse ante dicti templi sacerdotis. Qui dum plerumque vicum, quem Christianorum vocant, ad persequendos Christianos adit, Cassium reperit ^g 26 Christianum: cujus prædicationibus atque miraculis

* Hodieque major ecclesia Biturigum sancto Stephano sacra, paucis in Gallia sacris ædificiis cedit.

^b Cornelius tamen obiit anno 252, sub Decii principatu, et quidem, ut verisimilius est, apud Centumcellas, ubi cum gloria dormitionem accepit, ut legitur in vetustissimo pontificali Bucheriano. Non desunt tamen qui eum Romæ passum asseverent: sed nulla est circa martyrii tempus opinio diversitas. Cyprianus vero anno 258 prope Carthaginem capite plexus est, Valeriano et Gallieno imperatoribus.

^c Bec. et Regm., *collecta... gente*; quæ lectio etsi melior, non tamen sincerior. Gregorius quippe, ut ipse fatetur, sæpius accusandi casum pro ablativo posuit. Quod semel monuisse sufficiat. Chroci irruptionem alii sæculi quinti initio consignant.

^d Cod. Regm., *Vasa*. Hoc nomine Martem deum ab antiquis Gallis designatum fuisse volunt.

^e Quæ sequuntur ad num. seq. desunt in cod. Regm. Hoc ipsum templum Mercurio consecratum fuisse conjicit Alteserra, quod Plinius lib. III, cap. 7 scribat, sua ætate apud Arvernos factum fuisse a Zenodoro ingens Mercurii simulacrum. Hæc sunt verba Plinii: *Verum omnem amplitudinem statuarum ejus generis vicit, ætate nostra, Zenodorus, Mercurio facto, in civitate Galliarum Arvernis, per annos decem HS cccc manu prelio.*

^f Hoc caput cum quatuor sequentibus deest in Corb. codice.

^g Horum martyrum festa antiqua martyrologia commemorant. Sanctorum Cassii, Victorini, Anto-

lianus ac Astrebundii, aliorumque sanctorum, qui in ea urbe coronati fuerunt, passiones a beato Præjecto descriptas fuisse narrat secundus ejusdem Præjecti Vitæ auctor in Sæculo II Benedictino. De his item Gregorius aliis in locis scribit. Sancti Cassius et Victorinus quiescebant in ecclesia sancti Cassii, quæ hodie parochialis est; Antolianus vero in ecclesia sancti Galli, ex libro I de Claromontensibus ecclesiis a Savarone vulgato cap. 9 et 8. Liminius autem ex Gregorio ipso lib. de Gloria Confess., cap. 36, servabatur in ecclesia sancti Venerandi.

XXXII. Irruentibus autem Alamannis in Gallias, sanctus Privatus Gabalitanæ urbis episcopus ^h, in crypta Memmatensis montis, ubi jejuniis orationibusque vacabat, reperitur, populo Gredonensis castri in munitione concluso ⁱ. Sed dum oves suas bonus pastor lupis tradere non consentit, dæmoniis immolare compellitur. Quod spurcum ille tam exsecrans quam refutans, tandiu fustibus cæditur, quoadusque putaretur exanimis. Sed ex ipsa quassatione, interpositis paucis diebus, spiritum exhalavit. Chrocus vero apud Arelatensem Galliarum urbem comprehensus, diversis affectus suppliciis, gladio verberatus interiit, non immerito pœnas quas sanctis Dei intulerat, luens.

XXXIII. Sub Diocletiano, qui tricesimo tertio loco Romanum rexit imperium, gravis contra Christianos per annos quatuor ^j persecutio exagitata est: ita ut quadam vice in ipso sacratissimo die Paschæ, magni Christianorum populi ob veri Dei cultum interficerentur. Eo tempore, Quirinus Sisciensis ^k Ecclesiæ sacerdos gloriosum pro Christi nomine martyrium tulit; quem ligato ad collum molari saxo, in fluminis gurgitem sævitia impulit paganorum. Igitur cum cecidisset in ^l 27 gurgitem, diu super aquas divina virtute ferebatur; nec sorbebant aquæ, quem pondus criminis non premebat. Quod factum admirans multitudo populi circumstantis, despecto furore gentilium, ad liberandum properant sacerdotem. Hæc ille cernens, non passus est se a martyrio subtrahi,

lianus ac Astrebundii, aliorumque sanctorum, qui in ea urbe coronati fuerunt, passiones a beato Præjecto descriptas fuisse narrat secundus ejusdem Præjecti Vitæ auctor in Sæculo II Benedictino. De his item Gregorius aliis in locis scribit. Sancti Cassius et Victorinus quiescebant in ecclesia sancti Cassii, quæ hodie parochialis est; Antolianus vero in ecclesia sancti Galli, ex libro I de Claromontensibus ecclesiis a Savarone vulgato cap. 9 et 8. Liminius autem ex Gregorio ipso lib. de Gloria Confess., cap. 36, servabatur in ecclesia sancti Venerandi.

^h Ejus festum die 21 Augusti recolitur. Sedes episcopi Gabalitani, quæ olim apud Anderlum erat, Mimatum transla circa sæculum decimum, ibi etiam nunc perseverat.

ⁱ Sic. cod. Regm.; alii cum editis, *populi Gredonensis castri munitione conclusus*. Gredo autem putatur esse vicus ad radices montis situs, vulgo dictus *Greze*. Est tamen in Gabalis vicecomitatus Gredonensis, et cod. Regm. cum edit. Badiana habet *Credonensis*.

^j Nullo pacto Diocletiani persecutio ad annos quatuor revocari potest. De hac re vide præfationem nostram in Acta martyrum sincera.

^k Sic recte cod. Bec., Reg. et Regm. Editi mendose, *Sistiensis*. Siscia quippe urbs erat episcopalis in Pannonia superiori, ubi passus est Quirinus, de quo Prudentius hymno 7, de Coronis. Ejus Acta vide inter sincera martyrum, pag. 552, ad annum 309.

sed erectis ad cœlum oculis, ait : Jesu Domine, qui gloriosus resides ad dexteram Patris, ne patiaris me ab hoc stadio removeri ; sed suscipiens animam meam, conjungere me tuis martyribus in requie sempiterna dignare. His dictis, reddidit spiritum. Cujus corpus a Christianis susceptum venerabiliter sepulturæ mandatæ est.

XXXIV. Romanorum tricesimus quartus imperium obtinuit Constantinus, annis triginta regnans feliciter. Hujus imperii anno undecimo, cum post excessum Diocletiani pax reddita fuisset Ecclesiis, beatissimus præsul Martinus apud Sabariam a Pannoniæ civitatem nascitur, parentibus gentilibus, non tamen infimis. Hic Constantinus anno vicesimo imperii sui, Crispum filium veneno, Faustam conjugem calente balneo interfecit, scilicet quod proditores regni ejus esse voluissent. Hujus tempore venerabile crucis Dominicæ lignum per studium Helenæ matris ejus repertum est, prodente Juda Hebræo, qui post baptismum Quiriacus est vocitatus. Usque hoc tempus historiographus in Chronicis scribit Eusebius. A vicesimo primo enim ejus imperii anno, Hieronymus presbyter addidit, indicans Juvenum presbyterum Evangelia versibus conscripsisse, rogante supradicto imperatore.

XXXV. Sub Constantis autem imperio, Jacobus Nisibenus b fuit, ad 28 cujus preces inclinatæ aures divini clementiæ, multa pericula a civitate ejus repulerunt. Sed et Maximinus Treverorum episcopus potens in omni sanctitate reperitur.

Nono decimo Constantii c junioris anno, Antonius monachus transiit, centesimo quinto d ætatis suæ anno. Beatissimus Hilarius Pictaviensis episcopus, suasu hæreticorum exsilio deputatur : ibique libros pro fide catholica scribens, Constantio misit, qui quarto exsili anno eum absolvi jubens, ad propria redire permisit.

XXXVI. Tunc e jam et lumen nostrum exoritur,

* Hodie, ut putant, oppidum est Hungariæ, Szombatel dictum, alias *Stain am Angern*, in comitatu Castriferrensi. Cluverius tamen existimat Sabariam antiquam olim existisse, ubi hodie est castrum *Sarwar*, quod Germani *Rothenturn* appellant, tribus leucis infra prædictum oppidum, ad confluentes Sabariæ fluvii in Arrabonem.

b Aliquot editi mendose, *Niebenus*. Hic quippe est celebris Jacobus episcopus, qui Nisibam Mesopotamiæ urbem a Saporis Persarum regis obsidione liberavit, anno 350. Cæterum nisi ipse Gregorius erraverit, legendum est *Constantii*, pro *Constantis*.

c Sic Cod. Regm. Aiii, *Constantini*. Sed mendose ; nam quarto sui imperii anno occisus est Constantinus junior. Constantium hic juniorem appellat Gregorius, forte ut ipsum a Constantio Chloro distinguat.

d Editi cum cod. Regio, anno *centesimo*, sed mendose.

e Hæc usque ad *Melania vero*, desunt in codice regio.

f Lis est inter auctores de die et anno, quibus S. Hilarius excessit et vita. De hac re fusius disserit in *Ipsius Vita*, quæ ejus operibus recens a nostris editis præmittitur, num. 113 et seq. Ejus festivitas Idibus Januarii in antiquis et recentibus martyrologiis celebratur, qua die et quidem anno 368 eum

novisque lampadum radiis Gallia perlustratur : hoc est, eo tempore, beatissimus Martinus in Galliis prædicare exorsus est, qui Christum Dei Filium per multa miracula verum Deum in populis declarans, gentilium incredulitatem avertit. Hic enim fana destruxit, hæresiū oppressit, ecclesias œdificavit, et cum aliis multis virtutibus refulgeret, ad consummandum laudis suæ titulum, tres mortuos vitæ restituit. Quarto Valentiniani et Valentis anno, sanctus Hilarius apud Pictavos, plenus sanctitate et fide, multis undique virtutibus editis, migravit ad cœlos f. Nam et ipse legitur mortuos suscitasse.

Melania vero matrona nobilis, et incola urbis Romanæ, Hierosolyma ob devotionem abiit, Urbano filio Romæ relicto. Quæ ita se in cuncta bonitate ac sanctitate omnibus præbuit, ut Thecla vocaretur ab incolis.

XXXVII. Post mortem autem Valentiniani, Valens integri successor imperii, monachos ad militiam cogi jubet, nolentes fustibus præcipit verberari. Posthæc, bellum sævissimum in Thracia Romani gessere g : 29 in quo tanta strages fuit, ut Romani, amisso equorum præsidio, pedibus fugerent. Cumque a Gotthis internecione maxima cæderentur, et Valens fugeret sagitta sauciatus, parvum tugurium ingressus, imminetibus hostibus, super se incensa casula, optata caruit sepultura. Sicque ultio divina ob sanctorum effusum sanguinem, tandem emissa processit. Huc usque Hieronymus : ab hoc vero tempore, Orosius presbyter plus scripsit.

XXXVIII. Igitur cum Gratianus imperator destitutam herneret esse rempublicam, Theodosium collegam imperii facit. Hic Theodosius omnem spem suam atque fiduciam in Dei misericordiam ponit. Qui multas gentes non tam gladio, quam vigiliis et operatione compescuit, rempublicam confirmavit i, Constantinopolim urbem victor ingressus est.

Maximus vero cum per tyrannidem oppressis Bri-

oblisse verisimilius est. Mortuum infantem ab eo suscitatum refert Fortunatus in ejus Vitæ libro 1, num. 12. De hoc sancto Gregorius item agit in lib. de Gloria Confess., cap. 2. Melaniæ laudes præter Hieronymum fuscæ prosequuntur alii sancti Patres. Valentis tempore maxime enituit in fovendis et abduendis confessoribus, quos ille persequatur. Quinque monachorum millia semel per triduum tyranni insidias fugientium pavit. Vide S. Paulini epistolam ad Severum, olim 10, in nova edit. 20. Monet Rosweyodus, in notationibus ad peregrinationem Rufini et Melaniæ, Gregorium hic lapsum esse, qui Melaniæ filium appellavit *Urbanum*, ex loco Chronici Hieronymi male intellecto, ubi Hieronymus parvulum Melaniæ filium prætorem *URBANUM*, id est Romanæ urbis, existisse memorat, quod sic interpretatus est Gregorius quasi *URBANUS* nomen parvuli fuerit.

k Aliquot codd., *Thracias*. Nonnulli cum editis *Thracas*. Valentis persecutionem ac orthodoxorum præclaras confessiones fuscæ describunt Gregorius Nyssenus, Sozomenus, Theodoritus et alii passim. Lex contra monachos habetur, l. 26, c. de *Decurionibus*. Obiit die 9 Augusti anno 378, cum paulo amplius quam annos 15 regnasset.

l Cod. Regm., *destrucliam*.

m Cod. Regm., *remque publicam confirmans*.

tannis sumpsisset victoriam, a militibus imperator A creatus est. In urbe Treverica sedem instituens, Gratianum imperatorem circumventum dolis interfecit. Ad hunc Maximum beatus Martinus jam episcopus venit. In loco ergo Gratiani, Theodosius ille qui totam spem in Deum posuerat, totum suscipit imperium. Qui deinceps divinis affatibus fretus, Maximum spoliatum imperio interfecit^b.

XXXIX. Apud Arvernos vero post Stremonium episcopum prædicatoremque, primus episcopus Urbicus fuit, ex senatoribus conversus, uxorem habens, quæ juxta consuetudinem ecclesiasticam, remota a consortio sacerdotis 30 religiose vivebat. Vacabant enim ambo orationi, eleemosynis, atque operibus bonis. Cumque hæc agerent, livor inimici, qui semper est æmulus sanctitati, commovetur in feminam: B quam in concupiscentiam viri succendens, novam Evam efficit. Nam succensa mulier a libidine, opera peccati tenebris, pergit ad domum ecclesiæ per tenebras noctis. Cumque obserata omnia reperisset, pulsare fores ecclesiæ domus cæpit, ac voces hujusmodi dare: Quousque sacerdos dormis? quousque ostia clausa non reseras? cur conjugem^c spernis? cur obduratis auribus Pauli præcepta non audis? Scripsit enim: *Revertimini ad alterutrum, ne tentet vos Sathanas*. Ecce ego ad te revertor, nec ad extraneum, sed ad proprium vas recurro. Hæc et his similia diu declamanti^d, tandem sacerdotis tepescit religio. Jubet eam cubiculo intromitti, ususque concubitu ejus discedere jubet. Dehinc tardius ad se reversus, et de perpetrato scelere condolens, acturus pœnitentiam, C diœcesis suæ monasterium expetit: ibique cum ge-

^a Idem cod., *sedem sibi constituens*.

^b Hic desinit liber I in cod. Regio. Cætera usque ad librum II desunt, præter clausulam; *Explicit liber I a principio mundi usque ad transitum sancti Martini, computantur anni 546*. In cod. vero Corb. omittuntur quatuor sequentia capitula, sed habetur ultimum. In Vaticano codice eadem quatuor capita, quæ non habet codex Corbelensis, desiderantur. Hic porro adnotare liceat quædam alia capita quæ in eodem codice Vaticano desunt in prioribus Gregorii libris, quod, catalogo eorum nondum recepto, ea suis locis assignare fas non fuerit. Itaque præter quatuor capita memorata quæ in libro primo non habentur, desunt in libro II capita 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 26 et 39; capita vero 1 et 4 non quidem exstant suo loco, sed in fine libri habentur. In libro IV desunt capita quatuor, scilicet 5, 6, 7, 12. In quinto desunt D tredecim, nempe 5, 7, 9, 10, 12, 33, 37, 38, 41, 43, 46, 47, 49. Cætera suis locis annotantur.

^c Bec. et Regm., *cur satellitem spernis... cur obturatis*, etc.; supra cap. 2, *vir satelles* appellatur. Codex Taron. habet etiam *cur satellitem*, etc.

^d Cod. Reg., *declamante, tandem sacerdos tepescit religiosus; jubetque eam culiculum introire, post concubitum vero discedere*.

^e Ed. et Bec., *conceptu*. Observandum hic religionis vocem ad exprimendum vitæ sanctioris statum adhibitam. Quod et sæpius Gregorius facit passim.

^f Cod. Reg., *Calabennensi*; Bad., *Cantobonensi*, vulgo *Chantoin*, ubi exstitit postea monasterium puellarum, cujus ecclesia dicata fuit sancto Petro, ut habetur in catalogo ecclesiarum Claromontensium a Savarone edito, lib. I, cap. 26. Huc secesserunt canonici regulares ecclesiæ cathedralis, qui capitulo

mitu ac lacrymis quæ commiserat diluens, ad urbem propriam est reversus; qui impleto vitæ cursu migravit a sæculo. Nata est enim ab hoc concubitu^e filia, quæ in religione permansit. Ipse quoque sacerdos cum conjugate et filia in crypta Cantobennensi^f, juxta aggerem publicum^g est sepultus. In cujus loco Legonus^h episcopus subrogatur.

XL. Quo defuncto, sanctus Hillidius successit, vir ex imiæ sanctitatis ac præclaræ virtutis, qui in tanta sanctitate emicuit, ut fama ejus etiam extraneos 31 fines adiret: unde factum est, utⁱ imperatoris Treverici filiam expetitus a spiritu immundo curaret, quod in libro illo, quem de ejus Vita conscripsimus, memoravimus. Fuit autem, ut fama refert, valde senex et plenus dierum, plenusque bonis operibus, qui felici consummatione, vitæ hujus perfunctus tramite, migravit ad Christum, sepultusque in crypta, suburbano^j civitatis illius. Habuit autem et archidiaconum, nomine et merito Justum^k, qui et cursum vitæ bonis consummans operibus, magistri tumulo sociatur. Jam vero post transitum beati Hillidii confessoris, ad gloriosum ejus sepulcrum tantæ virtutes apparent, ut nec scribi integre queant, nec memoria retineri. Huic sanctus Nepotianus successit.

XLI. Igitur apud Arvernos sanctus Nepotianus quartus^l habebatur episcopus. A Treveris vero legati in Hispaniam mittebantur: ex quibus Artemius quidam, admirabilis sapientiæ atque pulchritudinis, et prima ætate florens, vi febrium est correptus. Præcedentibus vero aliis, hic apud Arvernos ægrotus relinquitur. Nam eo tempore apud Treveros sponsali erat vinculo nexus. A sancto autem Nepotiano visi-

Claromontensi sæculari toga donato regulam ejurare noluerunt. In eodem tamen libello, cap. 8, sanctus Urbicus sepultus dicitur in ecclesia sancti Galli, sed jam forte loco motus fuerat. Et quidem postea iterum translatus est in ecclesiam sancti Illidii. De Cantobennensi monasterio agitur infra lib. II, cap. 21. Robertus abbas Cantinobensis memoratur in appendice ad Historiam translationis S. Austremonii apud Labb. tom. II Biblioth. novæ, pag. 506.

^m Editi duo habent, *Pubianum*. Aggeris publici nomine designantur viæ publicæ seu militares.

ⁿ An sanctus Linguinus, qui in ecclesia sancti Venerandi sepultus dicitur cap. 10 libri I de ecclesiis Claromontensibus. Hunc potius esse Liminium martyrem putat Savaro, et quidem lib. II, cap. 18, memoratur ecclesia sancti Leogontii, ubi idem sanctus, quem Gregorius Legonum esse putat Savaro, dicitur quiescere.

^o Sic cod. Regm. et edit. Bad.; cæteri, *ut ab imperatoris Treverici filia expetitus, ut spiritu*, etc.

^p Ed. Bad. habet *suburbio*; cod. Regm., *suburbana*.

^q Memoratur inter sanctos qui in ecclesia S. Illidii quiescebant, lib. I de ecclesiis Claromont., cap. II, quanquam episcopus mendose in inscriptione dicitur. Nisi forte duo sint Justus, unus archidiaconus, et alter episcopus. Nam et in eodem libro, cap. 14, Justus in ecclesia S. Cyrici quiescere dicitur. V. Sirmond. in ep. II, lib. IV. Sidonii Justus festum in Illidianis tabulis die 12 Kal. Novembris memoratur. De S. Illidio plura dicemus ad ejus Vitam, quæ est inter Vitas Patrum, cap. 2.

^r Etiam juxta Gregorii calculum Nepotianus quintus est Arvernorum episcopus. De ejus sepulcro vide lib. de Gloria Genes., cap. 37.

tatus, atque oleo sancto perunctus, tribuerit Domino redditur sanitati. Qui cum ab eodem sancto verbum prædicationis accepisset, oblitus iam sponsam terrenam, quam facultates proprias, sanctæ copulatur Ecclesiæ, factusque clericus in tanta prælatus est sanctitate, ut beato Nepotiano successor existeret ad regendas gregis Domini caulas *.

XLII. Per idem tempus Injurious quidam de senatoribus Arvernus, cum magnis opibus similem sibi in conjugio puellam expetiit, datoque arrabone, diem constituit nuptiarum. Erat autem uterque unicus patri. Adveniente vero die, celebrata nuptiarum solemnitate, in uno strato ex more locantur. **32** Sed puella graviter contristata, aversa ad parietem, amarissime flebat. Cui ille: Quid, inquit, turbaris? Indica, quæso, mihi. Illaque silente, adjecit vir: **Obsecro te per Jesum Christum Filium Dei, ut mihi quid doceas sapienter exponas. Tunc illa conversa ad eum, ait: Si omnibus diebus vitæ meæ plangam, nunquid tantæ erunt lacrymæ, ut queant abluere tam immensum pectoris mei dolorem? Statueram enim, ut corpusculum meum immaculatum Christo a virili tactu servarem: sed vae mihi, quæ taliter ab eo relicta sum, ut quod optabam perficere non valerem, et quod ab initio ætatis meæ servavi, in hac novissima die, quam videre non debueram, perdidit. Ecce enim relicta ab immortalis Christo, qui mihi dotem promittebat paradisum, mortalis hominis sum sortita consortium, et pro rosis immarcescibilibus, arentium me rosarum non ornat, sed deformat spoliū^b. Et cum debui super quadrifluo Agni flumine puritatis stolam induere, hæc mihi vestis onus exhibuit, non honorem. Sed quid amplius verba protrahimus? Infelix ego, quæ debui sorte mereri polos, hodie demergor in abyssos. O si mihi hæc futura erant, quare non dies vitæ meæ ipse fuit finis, qui fuit initium! O si ante introissem mortis januam, quam lactis acciperem alimenta! O si mihi dulcium nutricum oscula, in funere fuissent expensa! Horrent enim mihi terrenæ species, quia pro mundi vita transfixas manus suspicio Redemptoris. Nec cerno diademata gemmis insignibus coruscantia, cum illam spineam miror mente coronam. Respuo longe lateque diffusa spatia terræ tuæ, quia amœnitatem concupisco paradisi. Horrent tua solaria^c, cum Dominum residentem suspicio super astra. Talia cum magno fletu jactanti commotus pietate juvenis ait: Unicos nos nobilissimi Arvernorum habuere parentes, et ad propagandam generationem conjungere voluerunt, ne recedentibus eis de mter succederet hæres extraneus. Cui illa: Nihil est natus, nihil sunt divitiæ, nihil est pompa sæculi huius, nihil est vita ipsa qua fruimur: sed illa magis quærenda est, quæ morte terminante non claudat: quæ labe ulla non solvit, nec aliquo occasu fini ubi homo in beatitudine æterna permanens, non occidente vivit. Et, quod majus est his omni ipsius Domini præsentia, jugi perfruens contemplatione, in angelico translatus statu, indissolubili lætitia gaudet. Ad hæc ille: Dulcissimis, in eloquiis tuis æterna mihi vita tanquam magnum bar illuxit, et ideo si vis a carnali abstinere concupiscentia, particeps tuæ mentis efficiar. Illa respondit: Difficile est sexum virilem mulieribus ista stare. Tamen si feceris, ut immaculati permaneamus in sæculo, ego tibi partem tribuam dotis, quam missam habeo a sponso Domino meo Jesu Christo cui me et famulam devovi esse et sponsam. Ille armatus crucis vexillo, ait: Faciam quæ mris. Et datis inter se dextris, quieverunt. Mense postea in uno strato recumbentes annos, vixit cum castitate laudabili. Quod postea in eorum testamento declaratum est. Nam cum impleto certamine puella migraret ad Christum, peracto vir fuisset officio, cum puellam in sepulcrum deponeret, Gratias tibi ago, æterne Domine Deus noster, hunc thesaurum sicut a te commendatum acceptum immaculatum pietati tuæ restituo. Ad hæc illa respondens: Quid, inquit, loqueris quod non interrogasti? Illamque sepultam ipse non post multum insequens. **34** Porro cum utriusque sepulcrum e diversis partibus collocatum fuisset, miraculi novitas quæ et castitatem manifestaret, apparuit. Nam factis cum ad locum populi accederent, invenerunt se circa pariter, quæ longe inter se distantia reliquæ scilicet ut quos tenet socios cælum, sepulcrorum corporum non separet monumentum. Hos usque die, Duos Amantes vocitare loci incolæ voluerunt. Meminimusque de his in libro Miraculorum^d.**

XLIII. Arcadii vero et Honorii secundo imperatorum anno^e, sanctus Martinus Turonorum episcopus plenus virtutibus et sanctitate, præbens in fine multa beneficia, octogesimo et primo ætatis anno, episcopatus autem vigesimo sexto apud Lugdunensium diocesis suæ vicum^f excedens a se

* Ecclesia sancti Artemii memoratur in libello de ecclesiis Claromont., cap. 29, quam destructam et violatam, et arcam lapideam quæ olim beati viri ossa continebat, præterentium pedibus conculcatam luget Savaro in notis ad hunc librum. Ejus festum colitur die 24 Januarii.

^b Regm., non ornant, sed deformant sponsalia... super quadrifluo amnis margine.

^c Bign., etc., solatia; rectius, solaria, id est superiores æditum partes.

^d In libro de Gloria Confess. cap. 32. Porro hi Duo Amantes in ecclesia sancti Illidii sepulti fuerunt, et puellæ nomen, quod hic non exprimitur, colligimus ex lib. 1 de ecclesiis Claromont., ubi

cap. 11, in ecclesia Illidiana S. Injurious et Iastica in corpore quiescere dicuntur. Quippe Gregorius Injurious alterum e duobus hic alet, dubium non est quin Scholastica fuerit, quæ nuptiæ tradita fuerat.

^e Clarom. in quo, ut et in aliis plurimis cibis hoc caput legitur sub sermonis Gregorii titulo, habet, Arcadio et Honorio imperantibus, etc. Sic et cod. Corb. annorum 900, ubi habet sub titulo Epistolæ de transitu S. Martini.

^f Vulgo dicitur Candes: situs est in confinio rionum et Andegavorum ad Vigennæ et Ligeris fluentes, unde nomen traxit. Veteres enim Condatum appellabant duorum fluminum conflu-

feliciter migravit ad Christum. Transiit autem media nocte, quæ Dominica habebatur, Attico Cæsarioque consulibus. Multi enim in ejus transitu psallentium audierunt in cælo, quod in libro virtutum ejus primo (Cap. 4 et 5) plenius exposuimus. Nam cum primitus sanctus Dei apud Condatensem, ut diximus, vicum ægrotare cœpisset, Pictavi populi ad ejus transitum sicut Turonici convenerunt. Quo migrante, grandis altercatio in utrumque surrexit populum. Dicebant enim Pictavi: Noster est monachus; nobis abba exstitit; nos requirimus commendatum. Sufficiat vobis, quod dum esset in mundo episcopus, usi estis ejus colloquio, participastis convivio, firmati fuistis benedictionibus, insuper et virtutibus jocundati. Sufficiant ergo vobis ista omnia: nobis liceat auferre vel cadaver **35** exanimum. Ad hæc Turonici respondebant: Si virtutum nobis facta sufficere dicitis, scitote quia vobiscum positus, amplius est quam hic operatus. Nam, ut prætermittamus plurima, vobis suscitavit duos mortuos, nobis unum; et, ut ipse sæpe dicebat, major ei virtus ante episcopatum fuit, quam post episcopatum. Ergo necesse est, ut quod nobiscum non implevit vivens, expleat vel defunctus. Vobis est enim ablatus, nobis a Deo donatus. Verum si mos antiquitus institutus servatur, in urbe qua ordinatus est, habebit Deo jubente sepulcrum. Certe si pro monasterii privilegio cupitis vindicare, scitote quia primum ei monasterium cum Mediolanensibus fuit. His ergo litigantibus, sole ruente nox clauditur, corpusque

in medio positum, firmatis serra ostiis, ab utroque populo custoditur, futurum ut mane facto a Pictavis per violentiam auferretur: sed Deus omnipotens noluit urbem Turonicam a proprio frustrare patre. Denique nocte media omnis Pictava somno phalanga comprimitur, nec ullus superfuit qui ex hac multitudine vigilaret.

Igitur ubi Turonici eos conspiciunt obdormisse, apprehensam sanctissimi **36** corporis glebam, alii per fenestram ejiciunt, alii a foris suscipiunt, positumque in navi cum omni populo per Vingennam fluvium descendunt. Ingressisque Ligeris alveum, ad urbem Turonicam cum magnis laudibus psallentioque dirigunt copioso. De quorum vocibus Pictavi expegefacti, nihil de thesauro quem custodiebant habentes, cum magna confusione ad propria sunt reversi. Quod si quis requireret, cur post transitum Gatiani episcopi, unus tantum, id est Litorius, usque ad sanctum Martinum fuisset episcopus, noverit quia obsistentibus paganis, dñi civitas Turonica sine benedictione sacerdotali fuit. Nam qui Christiani eo tempore videbantur, occulte et per latebras divinum officium celebrabant. Nam si qui a paganis reperti fuissent Christiani, aut afficiebantur verberibus, aut gladio truncabantur.

A Passione ergo Domini, usque transitum sancti Martini, anni 412 computantur.

Explicitus est liber primus, continens annos 5546, qui computantur a principio mundi usque ad transitum sancti Martini episcopi.

* Sic cod. Corb. et Germ.; alii, *Cæsario*; nonnulli, *Cæsareo*. Quibus consulibus vulgaris æræ annus 397 designatur, quem Martino extremum fuisse putat et probat Cointins tomo I Annal. eccles. Franc. ad annum 498. Scaliger lib. vi de Emendatione temporum contendit eum anno 395 obiisse. Alii altum annum assignant, ut videre est apud V. Cl. Jos. Antelmium in singulari de hac re dissertatione. Et quidem cum nec Severus Sulpicius, nec Gregorius ipse, in designandis characteribus chronologicis sibi constent, suum quisque calculum præferentes, in diversis opiniones abiere. Nobis satis sit Gregorii textum, ut in mss. et editis habetur, repræsentare, liberam eligendi unicuique relinquendo facultatem.

* Sic Corb.; alii addunt *voces*. At Gregorius et alii ejus ævi auctores *psallentium* substantive usurpant.

* Martinum in monasterio prope Pictavos vitam monachi duxisse refert Severus Sulpicius in ipsius Vita. Hunc locum Locociacum dictum, vulgo *Ligugé*, miraculis celebrem invisit Gregorius, ut ipse refert lib. iv de Mirac. S. Mart., cap. 30; ibique tunc vigeat adhuc monasticus ordo sub abbatis re-

gimine; sed postea locus in prioratum redactus, tandem patribus Societatis Jesu cessit.

* Id ipsum testatur Severus Sulpicius in dialogo 2 de ejusdem sancti virtutibus.

* Sic Clarom., Corb. duo, Germ. et Vinc. Alii vero, *monasterio privilegium*.

* Alias, *Vigenna*; nonnulli, *Vincenna*, *la Viane*, vel *la Fignanne*, vulgo *la Vienne* dicitur. Oritur in Lemovicibus, quorum, sicut et Pictonum, aliquot oppida alluit; denique prope ipsum Condatum in Ligerim devolvitur.

* Aliquot mss. et editi, *Lidorius*. Plures Gattianum inter ac Martinum admittendos esse episcopos innuit Sulpicius Severus in libro de Vita S. Martini, cap. 8, ubi agens de altari cujusdam pseudomartyris, quod Martinus evertit, illud a superioribus episcopis constitutum fuisse dicit. Quod cum sancto Gatiano primo episcopo imputare nefas sit, alii præter S. Litorium intermedii videntur admittendi.

* Scaliger lib. vi de emend. temporum hic et in fine lib. iv et vi, legendum esse censet 362; quo numero additi anni 33 Christi vitæ, efficitur annus 395.

37-38 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

- I. De episcopatu Briccii.
- II. De Vandalis et persecutione Christianorum sub ipsis.
- III. De Cyrola hæreticorum episcopo, et de sanctis Martyribus.
- IV. De persecutione sub Athanarico agitata.
- V. De Aravatio episcopo et Chunis.
- VI. De basilica sancti Stephani apud Mellensem urbem.
- VII. De uxore Aetii. De Attila.
- VIII. Quid de Aetio historiographi scripserunt.
- IX. Quid de Francis tidem dicant.

- X. Quid de simulacris gentium prophetæ Dominus scribant.
- XI. De Avito imperatore.
- XII. De Childerico rege et Egidio.
- XIII. De episcopatu Venerandi ac Rustici Arvernus.
- XIV. De episcopatu Eustochii Turonici atque Perpetui; et de basilica sancti Martini.
- XV. De basilica sancti Symphoriani.
- XVI. De Namatio episcopo, et ecclesia Arverna.
- XVII. De conjugæ ejus, et basilica sancti Stephani.

XVIII. *Quod Childerius Aurelianus, et Andegavis venit Adouacrius.*
 XIX. *Bellum inter Saxones ac Romanos.*
 XX. *De Victorio duce.*
 XXI. *De Eparchio episcopo.*
 XXII. *De Sidonio episcopo.*
 XXIII. *De sanctitate Sidonii episcopi, et de injuriis ultione divina moderatis.*
 XXIV. *De fame Burgundix, et Ecditio.*
 XXV. *De Euvarege persecutore.*
 XXVI. *De obitu sancti Perpetui, et episcopatu Volusiani ac Veri.*
 XXVII. *Quod Chlodovechus regnum accepit.*
 XXVIII. *Quod Chlodovechus Chrothchildem accepit.*
 XXIX. *De primo eorum filio baptizato et in albis de-*

functo.
 XXX. *Bellum contra Alamannos.*
 XXXI. *De baptismo Chlodovechi.*
 XXXII. *Bellum contra Gundebadum.*
 XXXIII. *De interitu Godegiseli.*
 XXXIV. *Quod Gundebadus converti voluerit.*
 XXXV. *Quod Chlodovechus et Alaricus se viderunt.*
 XXXVI. *De Quantiano episcopo.*
 XXXVII. *Bellum contra Alaricum.*
 XXXVIII. *De Patriciatu Chlodovechi regis.*
 XXXIX. *De Licinio episcopo.*
 XL. *De interitu Sigiberti senioris et filii ejus.*
 XLI. *De interitu Chararici et filii ejus.*
 XLII. *De interitu Ragnachari et fratrum ejus.*
 XLIII. *De obitu Chlodovechi.*

LIBER SECUNDUS.

Prologus.

39 Prosequentes ordinem temporum, miste con- fuseque tam virtutes sanctorum, quam strages gentium memoramus. Non enim irrationabiliter accipi puto, si felicem beatorum vitam inter miserorum memoremus excidia, cum id non facilitas scriptoris, sed temporum series præstet. Nam sollicitus lector, si inquirat strenue, inveniet inter illas regum Israeliticorum historias, sub Samuel justo Phineem interisse sacrilegum; ac sub David, quem Fortem manum^a dicunt, Goliath allophylum corruisse. Meminerit etiam sub Helix eximii vatis tempore, qui pluvias cum voluit abstulit, et cum libuit arenibus terris infudit; qui viduæ paupertatem oratione locupletavit; quantæ populorum strages **40** fuere, quantæ fames, vel quæ siccitas miseram oppresserit humum. Quæ

^a Sic Corb.; alii, *Fortem manu.*

^b Sic cod. Casin.; alii, *judente.*

^c Deest hoc caput in Corb. et Reg. Porro nonnulli hujus temporis eruditi viri, quibus non placet hæc Gregorii narratio, eum in hoc falsum fuisse putant, quod Brictionem, de qua Sulpicius in fine Dialog. 3 scripsit, cum Briccio sancti Martini confuderit, quos tamen diversos omnino fuisse volunt: primo, quod neque Sulpicius, neque Fortunatus, qui Brictionis etiam meminit, eum Martino successisse dixerint; 2° quod verisimile non sit hominem adeo facinorosum, qualis Briccio ab illis auctoribus describitur, tanto viro in episcopatu successisse; 3° quod, si Briccio Martino successisset, Sulpicius qui eo Turonis sedente Dialogos scripsit, tanta ejus facinora, aut saltem nomen reticisset. Denique quod Sulpicius et Fortunatus Brictionem nominaverint, Martini vero successor Briccius etiam ab ipso Gregorio appellatus fuerit. Quin et alii volunt totum hoc caput Gregorii Historiæ ab aliquo interpolatore fuisse adjectum: cum in codd. vetustissimis, Corbeiensi scilicet et Bellovacensi, non habeatur, et in eo proferantur multa, quæ non satis sibi constant, ut a Gregorio scripta dici possint, videlicet hominem vanum Martino successisse, eumque annos saltem septuaginta natum adulterii crimine impetitus; Romæ, ut suam causam tueretur, annos septem commoratum. His addunt pontificis Romani, qui tamen Gregorio probe notus erat, nomen suppressum; nullam denique horum factorum alias memoriam haberi, aliaque id genus, quæ a Cl. V. Josepho Antelmio in epistola ad R. P. Ant. Pagium Parisiis edita anno 1693 proferuntur.

Verum his omnibus opponi potest antiqua et constans Ecclesiæ Turonensis traditio, quæ Briccium suum, qualis a Gregorio repræsentatur, semper ve-

sub Ezechix tempore, cui Deus ad vitam quindecim annos auxit, Hierosolyma mala pertulerit. Sed et sub Elisæo propheta, qui mortuos vitæ restituit, et alia in populis miracula multa fecit, quantæ interneciones, quæ miserix ipsum Israeliticum populum oppresserunt. Sic et Eusebius, Severus, Hieronymusque in Chronicis, atque Orosius, et bella regum, et virtutes martyrum pariter texuerunt. Ita et nos idcirco sic scripsimus, quo facilius sæculorum ordo, vel annorum ratio usque ad nostra tempora tota reperiatur. Venientes ergo per ante dictorum auctorum Historias, ea quæ in posterum acta sunt, Domino adjuvante^b disseremus.

I. Igitur^c post excessum beati **41** Martini Turonicæ civitatis episcopi, summi et incomparabilis

Bnerata est, et etiam nunc cultu publico colit. Quæ autem objiciuntur adversus hanc traditionem, non fortasse tanti videbuntur, quæ hanc omnino possint elevare. Quid enim mirum si Briccius, vir alias doctus bonis non plane destitutus, cujus crimina occultaverat sanctus Martinus, quem et ipse a teneris in monasterio suo educatum, presbyterum creaverat, ipsi in successorem suffectus fuerit? Sulpicius vero ejus in sanctum virum convicia retulit, sed eo ipso tempore, quo ea Briccius a suis vexatus palam confitebatur, juste, ut refert ipse Gregorius, sibi calamitates contigisse dicens, quod ipse sæpius sanctum virum calumniis impetiisset. Nihil porro obest levis illa nominum diversitas, cum martyrologia, etiam vetustissima, ut in plerisque observavimus, aliquando *Briccium*, aliquando *Briccionem*, hunc beatum virum appellent. Quæ autem de Fortunato dicuntur, nihil objectionem roborant, cum certum sit ea solummodo ab eo versibus expressa fuisse, quæ Sulpicius soluta oratione dixerat. Quæ vero ad historiam hanc Gregorio abjudicandam proferuntur, multo minoris sunt momenti. Nam abest quidem a codice Corbelensi, sed in isto codice multa alia desiderantur, quæ tamen a Gregorio scripta fuisse aliunde certum est, ut suo loco probamus. Ex codice autem Bellovacensi nihil erui potest, cum avulsis ab eo aliquot foliis, a capituli tertii fine folium primum quod superest incipiat. Cæterum hæc historia in aliis, etiam vetustis et bonæ notæ, codicibus habetur, tam in ipsa Historia Gregorii, quam in aliis codd. sub titulo Vitæ sancti Briccii, et quidem sub ipsius Gregorii nomine. Quod verum homo vanus in episcopatum evectus, vel septuagenarius adulterii crimine impetitus fuerit, aut Romæ pro causa tuenda, seu pro quavis alia ratione toti septennio fuerit moratus; denique quod pontifici

vir, de cujus virtutibus, magna apud nos volumina A retinentur, Briccius ad episcopatum succedit. At vero Briccius iste, cum esset primævæ ætatis juvenis, sancto adhuc Martino viventi in corpore multas tendebat insidias, pro eo quod ab eodem plerumque, cur faciles * res sequeretur, arguebatur. Quadam autem die, dum quidam infirmus medicinam a beato Martino expeteret, Briccium adhuc diaconum in platea convenit; cui simpliciter ait: Ecce ego præstolor beatum virum, et nescio ubi sit, vel quid operis agat? Cui Briccius: Si, inquit, delirum illum quæris, prospice eminus: ecce cælum solito ^b sicut amens respicit. Cumque pauper ille, occursu ^c reddito, quod petierat impetrasset, Briccium diaconum vir beatus alloquitur: En ego, Bricci, delirus tibi videor? Camque ille confusus hæc audiens, dixisse se de- negaret, ait vir sanctus: Nonne aures meæ ad os tuum erant, cum hæc eminus loquebaris? Amen dico tibi, quia obtinui apud Deum, ut post meum transitum ad pontificatus ^d honorem accedas: sed noveris te in episcopatu multa adversa passurum. Briccius hæc audiens irridebat, dicens: Nonne verum dixi, istum delira verba proferre? Sed et presbyterii honore præditus, sæpius beatum virum conviciis lacessivit. Adeptus ergo, consentientibus civibus, pontificatus officium, orationi vacabat. Quia quamquam esset superbus et vanus, castus tamen habebatur corpore. Tricesimo tertio ^e vero ordinationis ejus anno, oritur contra eum lamentabilis causa pro crimine. Nam mulier, ad quam cubicularii ejus vestimenta deferre solebant ad abluendum, quæ sub specie religionis erat veste mutata ^f, concepit et peperit. Qua de re surrexit omnis populus Turonorum in iram, et totum crimen super episcopum referunt,

nomen a Gregorio suppressum fuerit, allaque ejusmodi argumenta, non adeo sunt valida, ut traditionem hactenus inconcussam evellere possint; cum nec desint, etiam istis temporibus, exempla, queis Gregorii narratio approbari possit. Et quidem Zozimus papa epist. 4 Aurelio, etc., Afris episcopis, testatur Briccium Turonicæ civitatis episcopum falso accusatum fuisse a Lazaro. Qui Lazarus, uti idem papa refert epist. 6, damnatus fuit in conc. Taurinensi, quod Briccii innocentis episcopi vitam falsis objectionibus appetisset.

* Latinius legendum putat *fuliles*. Regm., Germ. et Clar., *cor facile*. Sed retinenda prima lectio. Eodem quippe sensu hanc vocem *faciles* usurpat Gregorius lib. 11 Mirac. S. Martini, cap. 1, et alibi passim.

^b Sic Regm. cum editis 2; alii, *solite*, unde Latinius *sollicite* reponendum conjicit.

^c Regm., *curso*.

^d Clar., Germ. et Regm., *Tricesimo vero*.

^e Nota vestium mutationem ab istis qui religiosam vitam agebant, quod et frequenter apud Gregor. occurrit; sed semel annotasse sufficiat. Vide Conc. Arelat. II, can. 25.

^f Regm., *Non Deus sinat nos manus tuas indignas osculando palli diutius*. Vetus est et plane laude digna consuetudo manus Episcoporum osculandi, quod per earum impositionem tradatur Spiritus sanctus. Hanc videre est in Vita S. Ambrosii per Paulinum, in Vita S. Fulgentii per Ferrandum, etc. Id etiam reges honori ducebant, ut testatur Gerbertus, seu quivis alius antiquus auctor sub sancti Ambrosii nomine, in libro *de Dignitate sacerdotum*, cap. 2. *Cum videas re-*

volentes eum unanimiter lapidare. Dicebant enim: Diu pietas sancti tuam celavit luxuriam: nec Deus nos diutius sinit manus tuas indignas osculando polui. Illo quoque e contrario viriliter hæc negante: Afferte, inquit, infantem ad me. Cumque oblatus fuisset infans, triginta dies ab ortu habens, ait ad 43 eum Briccius episcopus: Adjuro te per Jesum Christum Filium Dei omnipotentis, ut si ego te generavi, coram cunctis edicas. Et ille: Non es, inquit, tu pater meus. Populus autem rogantibus, ut quis esset pater interrogaret, ait sacerdos: Non est hoc meum. Quod ad me pertinuit, sollicitus fui: vobis si aliquid suppetit, per vos quærite. Tunc illi magicis hæc artibus facta asseverantes, insurgunt contra eum in una conspiratione. Et trahentes eum dicebant: Non diutius nobis falso pastoris nomine dominaberis. Ille autem ad satisfaciendum adhuc populo, prunas ardentis in byrrum ^g suum posuit: et ad se stringens, usque ad sepulcrum beati Martini una cum populorum turbis accedit: peractisque ante sepulcrum prunis, vestimentum ejus inustum apparuit. Illo quoque sic prosequente: Sicut istud vestimentum ab his ignibus videtis illæsum, ita et corpus meum a tactu mulierisque coitu est impollutum. Illis vero non credentibus, sed contradicentibus, trahitur, calumniatur, ejicitur ^h, ut sermo sancti adimpleretur: Noveris te in episcopatu multa adversa passurum. Hoc enim ejecto, Justinianum in episcopatu constituit. Denique Briccius Romanæ urbis papam expeitit, flens et ejulans, atque dicens: Merito hæc patior, quia peccavi in sanctum Dei, et eum delirum et amentem sæpe vocavi cujus; videns virtutes, non credidi. Post cujus abscessum, aiunt Turonici sacerdoti suo: Vade post eum ⁱ, et exerce negotium

gum colla et principum submitti genibus sacerdotum, et exosculata eorum dextera orationibus eorum se credant communiti, etc.

^g Byrri nomine vestis designatur in Actis S. Cypriani, ad quæ plura observavimus in Actis martyrum sinceris, p. 218. His adde locum ex lib. 11 Vitæ S. Odonis Sæc. v Bened., ubi num. 5 dicitur ille sanctus per birri, quo more cappæ tegebatur, ambriam apprehensus.

^h Germ., *calumniatus ejicitur*.

ⁱ Cod. Turonensis apud Morellum habet, *Vade post eum, et exere negotium tuum; quia si eum persecutus non fueris, a nostro omnium contemptu humiliaberis*. Hinc porro colligere licet hoc de S. Briccio caput in ms. Turonensi existitisse. Si vero ejus Historia exemplis approbari sit necesse, quod suo loco facere non licuit, quippe cum jam notæ nimium excrevisset, proferimus primo Victoris II pont. Romani exemplum, ex Papii Massoni libro IV de Vitæ pontificum, ubi narrat Victorem, qui Leoni IX suo decessori molestias intulerat, solitum fuisse cum ei aliquid adversi contingeret dicere, *quod fecit Saulus hoc patitur Paulus*. Infantuli vero, qui ad calumnias ab innocentibus avertendas divino nutu locuti sunt, passim occurrunt in Historia ecclesiastica, ex quorum numero unum aut alterum exemplum proferre sufficiat. S. Broon episcopus, beati Patricii discipulus, a simili calumnia vindicatus est, jubente Brigida infantula ut patrem suum declararet, in Vita S. Brigidæ apud Surium et Bollandum, die 1 Februarii. S. Sergius papa Romanus simili miraculo innocens declaratus fuit, agente sancto Adhelelmo,

tuum, quia si eum persecutus non fueris, ad nostrum A
omnium contemptum humiliaberis. Justinianus vero
egressus a Turonis, Vercellas Italiae civitatem ag-
gressus, iudicio Dei percussus, obiit peregrinus. Tu-
ronici ejus obitum audientes et in sua malitia per-
durantes, Armentium in ejus loco constituunt. At
Briccius episcopus Romam veniens, cuncta quae per-
tulerat papae refert. Qui ad sedem apostolicam resi-
dens, plerumque Missarum solemnia celebrans, inibi
quidquid in sanctum Dei deliquerat, 44 deflendo
diluit. Septimo igitur regressus anno a Roma, cum
auctoritate papae illius, Turonos redire disponit : et
veniens ad vicum cujus nomen est Laudiacum ^a,
sexto ab urbe milliario, mansionem accepit. Armen-
tius vero febre corripitur, et media nocte spiritum
exhalavit. Quod protinus Briccio episcopo per visum ^B
revelatum est, qui ait suis : Surgite velocius, ut ad
tumulandum fratrem nostrum Turonicum pontificem
occurramus. Cumque illi venientes portam civitatis
ingrederentur, ecce istum per aliam portam mortu-
um efferebant. Quo sepulto, Briccius in cathedram
suam regressus est, septem postea feliciter vivens
annos. Cui post quadragesimum septimum episco-
patus annum defuncto sanctus Eustochius successit,
magnificae sanctitatis vir ^b.

II. Posthac ^c Vandali a loco suo digressi, cum
Gunderico rege in Gallias ruunt. Quibus valde vastatis,
Hispanias appetunt. Hos secuti Suevi, id est,
Alamanni, Galliciam apprehendunt. Nec multo post
scandalum inter utrumque oritur populum, quoniam ^C
propinqui sibi erant. Cumque ad bellum armati pro-
cederent, ac jamjamque in conflictu parati essent,
ait Alamannorum rex : Quousque bellum super cun-
ctum populum commovetur? Ne pereant, quaeso, po-
puli utriusque phalangae : sed procedant duo de no-
stris in campum cum armis bellicis, et ipsi inter se
confligant. Tunc ille, cujus puer vicerit, regionem
sine certamine obtinebit. Ad haec cunctus consensit
populus, ne universa multitudo in ore gladii rueret.
His enim diebus Gundericus rex obierat, in cujus loco
Trasamundus ^d obtinuerat regnum. Confligentibus
vero pueris, pars Vandalorum victa succubuit; inter-
fectoque puero, placitum egrediendi Trasamundus

postea Schireburnensi episcopo, ut in ejus Vita nar-
ratur, apud eosdem auctores die 25 Maii, et inter
Acta SS. Ord. Benedictini Saec. III. Denique Daniel ^D
senex monachus publica infantis 25 dierum declara-
tione, a suspitione adulterii liberatus est, in Prato
Spirituali, cap. 113. Eorum vero qui ignem ad suam
castitatem approbandum illaesi contrectaverunt, fre-
quentiora sunt apud auctores exempla, quam ut hic
adduci debeant in testimonium.

^a Is ipse locus infra lib. x, cap. 31, appellatur
Mons-laudiacus, vulgo dicitur *Mont-loys*. Regm. ha-
bet *Claudiacum*.

^b De utroque iterum lib. x, cap. 31.

^c Reg. incipit absolute, *Vandali*.

^d Sic semper Corb. Reg. vero, Bec. et Regm., cum
aliquot editis, *Transimundus*; alii, *Trasimundus*.
Porro haec non sub Trasamundo, sed sub Genserico
contigerunt, uti diximus in Historia persecutionis
Vandalicae, ubi gentis hujus in Gallias primum, tum
in Hispanias et Africam irruptiones descripsimus.

spopondit, ut scilicet, praeparatis itineris necesse
se a finibus Hispaniae removeret.

Per idem vero tempus persecutionem in C
nos Trasamundus exercuit, ac totam Hispan
ad perfidiam 45 Arianae sectae consentiret, to
ac diversis mortibus impellebat Unde factum
puella quaedam religiosa, praedives opibus, ac
dum saeculi dignitatem nobilitate senatoria
et. quod his omnibus est nobilissimus, fide e
pollens, Deoque omnipotenti irreprehensibili
viens, ad hanc quaestionem adduceretur. (regis
fuisset oblata conspectibus, coepit eam)
ad rebaptizandum blandis sermonibus illicet
cum venenosum ejus jaculum fidei pariter pro
praecipit rex facultates ejus auferri, quae jam
possidebat regna paradisi; deinde suppliciis
tam, sine spe praesentis vitae torqueri. Quid plu
multas quaestiones, post ablatos terrenarum div
thesauros, cum ad hoc frangi non posset, ut
scinderet Trinitatem, ad rebaptizandum ipvi
citur. Cumque in illud coenosum lavacrum
retur immergi, ac proclamaret: Patrem cu
ac Spiritum sanctum unius credo esse su
essentiaeque; digno aquas unguine cunctas in
est fluxu ventris aspergit. Exhinc ad legitis
ducta quaestionem, post equuleos, post flav
ungulas, Christo Domino capitis decisione d
Posthac prosequentibus Alamannis usque ad
ctam ^f, transito mari Vandali per totam Af
Mauritaniam sunt dispersi.

III. Sed quoniam eorum tempore perse
Christianos invaluit, sicut superius mentio f
videtur et aliqua ex his quae circa Dei eccl
tulerunt, vel quemadmodum de regno expi
memorare. Defuncto igitur Trasamundo, pos
quae in sanctis Dei exercuit, Hunericus ^g me
delior Africanum occupat regnum, atque ex e
Vandalorum ipsis praeponeitur. Cujus sub
quanti Christianorum populi pro ipso Christ
tissimo nomine caesi sint, ab hominibus no
comprehendi. Testis est tamen Africa quae
Christi dextera, quae gemmis immarcesc
46 coronavit. Legimus tamen quorundam :

^e Hanc Hispani appellant Vincentiam, qua
riae in Lusitania passam volunt: de hac egit
bro laudato de persecutione Vandalica, cap. 2.

^f Plinius libro v Historiae naturalis, cap.
alia nomina, quae olim Tingitanae, etiam nu
bri Africae urbi, vulgo *Tanger*, data fuisse
morat, ait eam a *Claudio Caesare*, cum coloniam
appellatam fuisse *Juliam Treductam*. Julia
ductam in altera ripa, id est in Hispaniae
littore, si tam fuisse alii contendunt, et auctori
monis probant: et videm Gregorius non
ductam in Hispania videtur locare. Tradu
utraque ripa unam existisse censet Hardul
pacto haec auctorum contrarietas facile co
Vide quae de hac re ipse dixit in notis et e
ad hunc Plinii locum.

^g Editi, *Hunericus*. Is Genserico patri g
cessit: hinc Guntabundus, et Guntabundus
mundus.

martyrum passiones, ex quibus quædam replicanda sunt, ut ad ea quæ spondimus veniamus. Igitur Cyrola falso vocatus episcopus, hæreticorum tunc maximus habebatur assertor. Cuique ad persequendum Christianos rex per diversa transmitteret, sanctum Eugenium episcopum, virum inenarrabili sanctitate, qui tunc ferebatur magnæ prudentiæ esse, in suburbano civitatis suæ reperit persecutor : quem ita violenter rapuit, ut nec ad hortandum gregem Christicum abire permitteret. Ille vero cum se videret abduci, epistolam civibus pro custodienda fide catholica hoc modo transmisit ^b :

« *Dilectissimis et in Christi amore dulcissimis filiis et filiabus Ecclesiæ mihi a Deo commissæ* ^c, Eugenius episcopus.

« Regalis emanavit auctoritas, et pro exercenda fide catholica, edicto nos a Carthagine ^d venire præcepit. Et ideo ne abiens a vobis Ecclesiam Dei in ambiguo, hoc est in suspensio, dimitterem, aut oves Christi non verus pastor silentio relinquerem, necessarium duxi has pro me vicarias vestræ dirigere sanctitati : in quibus non sine lacrymis peto, hortor, moneo, et satis abundeque obtestor per Dei maiestatem, et per tremendum iudicii diem, atque adventus Christi terribilem claritatem, ut fixius teneatis catholicam fidem, asserentes Filium Patri esse æqualem, et Spiritum sanctum eandem habere cum Patre et Filio deitatem ^e. Servate itaque unici baptismatis gratiam, custodientes chrismatis unctionem ^f. Nemo post aquam revertatur ad aquam, renatus ex aqua. Nutu enim Deisal ex aqua conficitur ; sed si in aquam redactum fuerit, omnis species ejus confestim evanescat. Unde non immerito Dominus in Evangelio ait : *Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur* (Matth. v, 13) ? Et utique hoc est infatuari, velle secundo condiri, cum semel factum sufficiat. Non audistis Christum dicentem : *Qui semel lotus est, non habet necessitatem* ^g iterum lavandi (Joan. XIII, 10) ? Ideoque, fratres, et filii, filiæque meæ in Domino, non vos contristet absentia mea, quia si catholica disciplina adhæreatis, ego vos nec longinquitate aliqua obliviscar, nec morte a vobis divellar ^h. Scitote quia quocumque me fecerint dividi agones, mecum est palma : si ad exilium abiero, beati Joannis evangelistæ exemplum habeo ; si ad mortis exitium, *Vivere mihi Christus est, et mori lucrum* (Philipp. I, 21). Si rediero, fratres, implebit Deus desiderium vestrum. Attamen sufficit modo, quod vobis non tunc : monui, instruxi, quomodo potui ; ideoque immunis sum a sanguine omnium pereuntium ; et scio quia adversus eos legentur litteræ istæ ante tribunal Christi, cum venerit reddere unicuique secundum opera sua. Si reversus fuero, fratres, videbo vos in hac vita : si

non reversus fuero, videbo vos in futura. Dico tamen vobis : Valetate, orate pro nobis, et jejunate : quia jejunium et eleemosyna semper Dominum ad misericordiam deflexerunt. Mementote esse scriptum in Evangelio : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : timete autem eum, qui postquam occiderit corpus, habet potestatem et animam et corpus perdere et mittere in gehennam* (Matth. x, 2). »

Ductus itaque sanctus Eugenius ad regem, cum illo Arianorum episcopo pro fide catholica decertavit. Cumque eum de sanctæ Trinitatis mysterio potentissime devicisset, et insuper multas per eum virtutes Christus ostenderet, in majorem insaniam idem episcopus, invidia inflammante, succenditur. Erant enim tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi atque sanctissimi, Vindemialis ^b et Longinus episcopi, pares gradu, et virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse ; Longinus autem multis infirmis salutem tribuit. Eugenius quoque non solum visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat. Quod cernens ille nequam Arianorum episcopus, vocatum ad se quemdam hominem, ab illo quo ipse vivebat errore ⁴⁸ deceptum, ait : Non patior, quod hi episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cuncti me neglecto sequuntur. Acquiesce nunc his quæ præcipio, et acceptis quinquaginta aureis, sede in platea, per quam nobis est transitus, et manum super clausos oculos ponens, me prætereunte cum reliquis, exclama in magna virtute, dicens : Te, beatissime Cyrola, nostræ religionis antistes, deprecor, ut respiciens manifestes gloriam ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens merear lucem videre quam perdidisti. Qui jussa complens, residensque in platea, transeunte hæretico cum sanctis Dei, iste qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens : Audi me, beatissime Cyrola ; audi me, sancte sacerdos Dei : respice cæcitatem meam. Experiar ego medicamenta quæ sæpe cæci reliqui a te meruerunt, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui præenserunt. Adjuro te per ipsam virtutem quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia gravi sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens, verum dicebat : quia cæcaverat eum cupiditas, et virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam aestimabat. Tunc hæreticorum episcopus paululum se divertit, quasi in virtute triumphaturus, elatus vanitate atque superbia, posuit manum suam super oculos ejus, dicens : Secundum fidem nostram, qua recte Deum credimus, aperiantur oculi tui. Et mox ut hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, et dolus episcopi est patefactus in publico : nam

^a Sic mss., at editi cum Bec. habent *Christi illum*.

^b Deest epistola integra in Corb., sed quæ tamen sponte ommissa fuit, cum habeat, *epistolam... hoc modo transmisit*.

^c Ms. 1, *commissis*.

^d Regm., *Carthaginem*, et infra, post *vicarias*, addit, *litteras*.

^e Idem et Bec., *asserentes Patrem et Spiritum san-*

ctum eandem habere cum Filio deitatem.

^f Baptismi gratiam, chrismatis unctionem inter bona Christianis a Deo collata recenset Salvianus, ejusdem ævi auctor, lib. III de Gubernatione Dei.

^g Sic mss. 2 ; alii, *quin si catholice disciplinæ adhæreatis, ego... obliviscor... divellor*.

^h Corb., habet ubique *Vindemialis*.

tantus dolor oculos miseri illius invasit, ut eos digitis vix comprimeret, ne creparent. Denique clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi misero, quia seductus sum ab inimico legis divinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, et quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarem. Ad episcopum autem aiebat: Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidisti. Vosque rogo, gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed velociter succurrite pereunti. Vere enim cognovi, quia **Deus 49 non irridetur** (Gal. VI, 7). Tunc sancti Dei misericordia moti: Si, inquit, credis, omnia possibilitia sunt credenti (Marc. IX, 22). At ille clamabat voce magna: Qui non crediderit Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem habere substantiam atque deitatem cum Deo Patre, hodie quæ ego perfero patiat. Et adjecit: Credo Deum Patrem omnipotentem, credo Filium Dei Christum Jesum æqualem Patri, credo Spiritum sanctum Patri et Filio consubstantialem atque cœternum. Hæc illi audientes, et se invicem honore mutuo prævenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis ejus signum beatæ crucis imponeret. Vindemialis vero ac Longinus Eugenium, ille autem e contra eos exorat ut manus imponerent cæco. Quod cum fecissent, et manus suas super caput ejus tenerent, sanctus Eugenius crucem super oculos cæci faciens, ait: In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti veri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore, ad pristinam rediit sanitatem. Manifestissime autem patuit per hujus cæcitatem, qualiter hæreticorum episcopus oculos cordium misero assertionis suæ velabat amictu, ne veram lucem ulli liceret fidei oculis contemplari. O miserum, qui non ingressus per januam, id est per Christum, qui est janua vera, lupus magis gregi quam custos effectus est; et pacem fidei quam in credentium cordibus debuerat accendere, pravitate cordis sui conabatur extinguere. Sancti vero Dei alia signa in populis multa fecerunt, et erat vox una populi dicentis: Verus Deus Pater, verus Deus Filius, verus Deus Spiritus sanctus, una fide colendus, uno timore metuendus, eodemque honore venerandus. Nam quæ Cyrola asserit, falsa esse cunctis est manifestum.

Videns autem Honoricus rex, assertiones suas per sanctorum fidem gloriosam taliter denudari, nec erigi sectam erroris, sed potius destrui, fraudemque

pontificis sui in hoc scelere fuisse detectam, san Dei post multa tormenta, post equuleos, post fimas, post unguas, jussit interfici. Beatum virginem decollari jussit, sub ea specie, ut si in hora qua ensis super cervicem ejus incumbere, reverteretur ad hæreticorum sectam, non occidatur, ne eum pro martyre excolerent Christiani, exsilio damnaretur: quod ita factum esse manifestum est. Nam cum imminenti morte, interrogatus fuisset si mori pro fide catholica destinaret, respondit: In enim est sempiterna vita, pro justitia mori. Tunc suspenso gladio, apud Albigensem Galliarum in exsilio deputatus est: ubi et finem vitæ præse fecit. Ad eujus nunc sepulcrum multæ virtutes berime ostenduntur. Sanctum vero Vindemialis gladio percuti præcepit. Quod ita impletum est in certamine. Octavianus vero archidiaconus, et millia virorum ac mulierum hanc fidem asserenti interempta atque debilitata sunt. Sed pro amoris, nihil erant hæc supplicia confessoribus san qui in paucis vexati, in multis bene se noverant ponendos (Sap. III, 5), juxta illud Apostoli: Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad gloriam, quæ revelatur in sanctis (Rom. VIII, 17). Multi tunc errantes a fide, accipientes divitias, seruerunt se doloribus multis: sicut infelix ille scopus, nomine Revocatus, eo tempore est revocatus a fide catholica. Tunc et sol teter apparuit, ita vix ab eo pars vel tertia eluceret: credo, pro sceleribus et effusione sanguinis innocentis. Hucus vero post tantum facinus, arreptus a dæmone qui diu de sanctorum sanguine pastus fuerat, prius se morsibus laniabat: in quo etiam crucem vitam indignam justa morte finivit. Huic Childericus successit, quo defuncto, Gelesimiris regnum cepit. Ipse quoque a republica superatus, principatumque finivit: et sic regnum decidit Vandalorum.

51 IV. Multæ enim hæreses eo tempore Deum clesias impugnabant, de quibus plerumque ultimum vana data est. Nam et Athanaricus Gotthorum magnam excitavit persecutionem: qui multos Christianorum, diversis pœnis affectos, gladio deturbabat; sed et nonnullos exsilio datos, fame variis cruciatibus enecabat. Unde factum est, ut imminenti judicio Dei, pro effusione sanguinis justi expelleretur, et esset exsul a patria, qui Deum clesias impugnabat. Nunc vero ad superiora redeat

* Cod. Bellov. cæteris avulsis incipit ab his verbis, *patrefactus in publico*. Tum quæ sequuntur usque ad hæc verba, *Tunc sancti Dei*, desunt in eodem cod. Porro similis huic Historia Leovigildi temporibus in Hispania contigit, quam narrat ipse Gregorius lib. de Gloria Conf., cap. 13.

^b Regm., *vi comprimeret*. Casin, *digitis suis comprimeret*.

* Bell., *faciem, pro facem*, nisi fallor.

^d De Eugenio, cæterisque hic a Gregorio laudatis, consule Historiam persecutionis Vandalicæ a nobis editam, cap. 8, ubi fuse de his egimus, et de ejus sepulcro prope Albigenstam urbem.

* Anno 450; sequenti vero Hunnorum in Gallias

irruptionem contigisse probat Scaliger lib. vi Emend. temp.

^f Reg., *Hildericus*, quod idem est; nam istis temporibus littera H perinde sonabat ac nostris Ch. Iterum non nisi Guntabundo et Trasamundo inter diis Hunerico patri suo successit Hildericus; qui defuncto, sed pulso, Gelisimer regnum occupaverunt Eorum fortunam Procopius et alii describunt.

Hist. persecut. Vandalicæ a nobis editam, cap. 12.

* Id est a Belisario famoso duce Justiniani ratoris.

^b Hæc usque ad *unde* desunt in mss. 2. Porro narici persecutionem descriptam habes in Actis tyrum sinceris, pag. 670, ubi de S. Saba ad ann. 371

V. Igitur rumor erat Chunos ^a in Gallias velle pro-
rumpere. Erat autem tunc temporis apud Tungros
oppidum Aravatus ^b eximie sanctitatis episcopus,
qui vigiliis ac jejuniis vacans crebro lacrymarum
imbre perfusus, Domini misericordiam precabatur,
ne unquam gentem hanc incredulam, sequæ seniper
indignam, in Gallias venire permetteret. Sed sentiens
per spiritum, pro delictis populi, sibi hoc non fuisse
concessum, consilium habuit expetendi ^c urbem Ro-
manam; scilicet, ut adjunctis sibi apostolicæ virtutis
patrociniiis, quæ humiliter ad Dominum flagitabat,
mereretur facilius obtinere. Accedens ergo ad beati
apostoli tumulum, deprecabatur auxilium bonitatis
ejus, in multa abstinentia, maxima inedia se consu-
mens; ita ut biduo triduoque sine ullo cibo potuque
maneret, nec esset intervallum aliquod, in quo ab
oratione cessaret. Cumque ibi per multorum dierum
spatia in tali afflictione moraretur, fertur hoc a beato
apostolo accepisse responsum: Quid me, vir sanctis-
sime, **52** inquietas? Ecce enim apud Domini deli-
berationem prorsus sancitum est Chunos in Gallias
advenire, easque maxima tempestate debere depo-
pulari. Non igitur sume consilium, accelera veloci-
ter, ordina domum tuam, sepulturam compone: re-
quire linteamina munda. Ecce enim migrabis a cor-
pore, nec videbunt oculi tui mala quæ facturi sunt
Chuni in Galliis, sicut locutus est Dominus Deus nos-
ter. Hoc a sancto apostolo pontifex responso sus-
cepto, iter accelerat, Galliasque velociter repetit:
veniensque ad urbem Tungrorum, quæ erant neces-
saria sepulturæ secum citius levat: valedicensque
clericis, ac reliquis civibus urbis, denuntiat cum
fletu et lamentatione, quia non visuri essent ultra
faciem illius. At illi cum ululatu ^d magno et lacrymis
eum prosequentes, supplicabant humili prece, di-
centes: Ne derelinquas nos, pater sancte; ne obli-
viscaris nostri, pastor bone. Sed cum eum flotibus
revocare non possent, accepta benedictione cum os-
culis redierunt. Hic vero ad Trajectensem ^e urbem

^a Aliquot mss. et editi, *Hunos*, seu *Hunnos*, quod
perinde est. In Regio autem hoc caput cum sequenti
deest.

^b Editi fere omnes cum cod. Bec., *Servatius*. Corb.,
Asavatius. Quem cum vulgati auctores eum putarent
esse Servatium Tungrorum antistitem, ab Athana-
sio, Severo Sulpicio, aliisque auctoribus laudatum,
qui Synodis Sardicensi, Ariminensi, immo et Agrip-
pinensi, si sincera sunt hujus concilii acta, inter
fuit; cladem Galliarum, quam hic Gregorius Hunnis
tribuit, ad Vandalorum incursiones referre conati
sunt; sed cum ex omnibus mss. quos videre licuit,
unicus Beccensis hic, et unicus cod. Clarom. in lib.
de Glor. Conf., cap. 72, *Servatius* habeant; facile
eorum sententiæ subscribo, qui illos a sese invicem
distinguendos esse censent, quorum prior *Servatius*
seculo quarto vixerit; posterior vero, de quo hic
noster Gregorius, *Aravatus*, seu *Asavatius*, ut habet
Corb., seu *Arvatus*, ut in libro de Gloria Confesso-
rum, cap. 72, sicut et apud Fredegarium etiam in
vetustis mss. legitur, appellatus, sæculo sequenti. De
hac re Valesius fuse agit in Præf. tom. II Histor. Fran-
corum, ubi duos admittit. Unicum vero fuisse plu-
ribus probare conatur Henschenius ad diem 13 Mail
Bolland. Cum huic difficultati illustrandæ essem oc-
cupatus, occurrit mihi inter alios codices Corbeienses

accedens, modica pulsatus febre recessit a corpore:
ablatusque a fidelibus, juxta ipsum aggerem publi-
cum est sepultus. Cujus beatum corpus qualiter post
multorum temporum spatia sit translatum, in libro ^f
Miraculorum scripsimus.

VI. Igitur Chuni a Pannoniis egressi, ut quidam
ferunt, in ipsa sancti Paschæ vigilia, ad Mettensem
urbem, reliqua depopulando, perveniunt, tradentes
urbem incendio, et populum in ore gladii trucidan-
tes, ipsosque sacerdotes Domini ante sacrosancta
53 altaria perimentes. Nec remansit in ea locus
inustus, præter oratorium beati Stephani primi mar-
tyris ac levitæ. De quo oratorio, quæ a quibusdam
audivi, narrare non distuli. Aiunt enim, priusquam
hi hostes venirent, vidisse se virum fidelem in visu,
quasi conferentem cum sanctis apostolis Petro ac
Paulo, beatum levitam Stephanum de hoc excidio,
ac dicentem: Oro, domini mei, ut non permittatis
obtentu vestro Mettensem urbem ab inimicis exuri,
quia locus in ea est in quo parvitatæ meæ pignora ^g
continentur: sed potius sentiant se populi aliquid
me posse cum Domino. Quod si tantum facinus po-
puli supercrevit, ut aliud fieri non possit, nisi civi-
tas tradatur incendio; saltem vel hoc oratorium non
cremetur. Cui illi aiunt: Vade in pace, dilectissime
frater, oratorium tantum tuum carebit incendio. Pro
urbe vero non obtinebimus, quia Dominicæ sanctio-
nis super eam sententia jam processit. Invaluit enim
peccatum populi, et clamor malitiæ eorum ascendit
coram Deo: ideo civitas hæc cremabitur incendio.
Unde procul dubio est, quod horum obtentu urbe
vastata, oratorium permansit illæsum.

VII. Attila vero Chunorum rex, a Mettensi urbe
egrediens, cum multas Galliarum civitates opprime-
ret, Aurelianus aggreditur, eamque maximo arietum
impulsu nititur expugnare. Erat autem eo tempore
beatissimus Anianus, in supradicta urbe episcopus,
vir eximie prudentiæ, ac laudabilis sanctitatis, cu-
jus virtutum gesta nobiscum fideliter retinentur ^h.

qui in nostram sancti Germani bibliothecam advecti
sunt, unus Merovingico caractere partim, et partim
Romano ab annis saltem 900 conscriptus, in quo tota
hæc Gregorii narratio, et quidem paulo prolixior,
continetur sub sancti *Servatii* vitæ titulo. In quo co-
dice nunquam aliter, sive in Vita ipsa, sive in Hymno
antiquo, qui ei subjungitur, hic sanctus vir appellatur,
quam *Servatius*. Unde inferendum est, vel ipsum bi-
nominem fuisse, aut certe jam tunc temporis *Aravatii*
nomen in *Servatium* fuisse translatum. In Vaticano
et Vindocinensi codd. mss. Idem *Aravatus* appella-
tur.

^c Aliquot codd., *cepit ut expeteret*.

^d Sic Corb. et Bell.; at cæteri cum editis, *ejulatu*.

^e Trajectum scilicet ad Mosam, inferius dictum,
vulgo *Mastricht*, quo paulo post eversa per Attilam
Aduaca, Tungrorum episcopalis sedes translata est,
quæ tandem Leodium migravit.

^f Scilicet in libro de Gloria Confess., cap. 72.

^g Etiam nunc in majori urbis Mettensis ecclesia
sancto Stephano dicata servantur aliquot reliquiæ
sancti Protomartyris.

^h Ejus festum colitur die 17 Novembris. De hæc
obsidione vide Apollinaris Sidonii epist. 15 libri VIII,

Cumque inclusi populi suo pontifici quid agerent acclamarent, ille fisis in 54 Deo, monet omnes in orationem prosterni, et cum lacrymis præsens semper in necessitatibus Domini auxilium implorare. Denique his ut præceperat deprecantibus, ait sacerdos: Aspiciate de muro civitatis, si Dei miseratio jam succurrat. Suspiciabatur enim per Domini misericordiam Aetium advenire, ad quem et Arelatē abierat prius, suspectus futuri. Aspicientes autem de muro, neminem viderunt. Et ille: Orate, inquit, fideliter, Dominus enim liberabit vos hodie. Orantibus autem illis ait: Aspiciate iterum. Et cum apexissent, neminem viderunt qui ferret auxilium. Ait eis tertio: Si fideliter petitis, Dominus velociter adest. At illi cum fletu et eulatu magno Domini misericordiam implorabant. Exacta quoque oratione, tertio juxta B senis imperium aspicientes de muro, viderunt a longe quasi nebulam de terra consurgere. Quod renuntiantes, ait sacerdos: Domini auxilium est. Interea jam tremantibus ab impetu arietum muris, jamque ruituris, ecce Aetius venit, et Theodorus Gothorum rex, ac Thorismodus filius ejus cum exercitibus suis ad civitatem accurrunt, adversumque hostem ejiciunt, repelluntque. Itaque liberata obtentu beati antistitis civitate, Attilanem fugant, qui Mauriacum campum adiens, se præcingit ad bellum. Quod hi audientes, se contra eum viriliter præparant.

His diebus Romam sonus adiit, Aetium in maximo discrimine inter phalngas hostium laborare. Quo auditio uxor ejus, anxia atque mœsta, assidue basilicam sanctorum Apostolorum adibat, atque ut virum suum de hac via reciperet 55 sospitem precabatur. Quæ cum die noctuque hæc ageret, quadam nocte homo pauperculus, crapulatus a vino, in an-

que est ad Prosperum Aniani successorem. Aniani acta a Sausseio ex variis auctoribus consarcinata Surinus retulit tomo II; at ea prout a veteri auctore condita sunt in codd. mss. invenimus, ubi ejus iter Arelatense ac virtutes in eo paratæ fusius narrantur. Vide Chesnium tomo I, pag. 521. De eadem re legendum carmen 7 Apollinaris Sidonii.

Hic incipit cod. Colbertinus, quem ut ab alio distinguamus, appellabimus primum, et sic, Colb. a. designabimus.

Sic mss. et plerique editi pro Theodori, ut a Sidonio appellatur, aut Theodoricus; alii Theodo. Thorismodus vero, in Corb. appellatur Thurremodus, in Bell. Thursimodus, in Regm. Thursimundus; Bec., Thorismondus. Ii sunt Theoderedus seu Theodoricus, rex Wisigothorum, qui ab anno 419 ad 452 regnavit, et filius ejus Thurismundus, qui uno anno post patris obitum idem regnum obtinuit, anno 453 a suis fratribus interemptus, ut dicitur infra.

Hujus regis sincerum nomen discimus ex antiqua inscriptione, quæ in conventum Minimorum Narbonensium nuper translata est ex veteri oratorio sancti Lupi, haud procul ab ipsa urbe dissito, olim sub titulo sancti Vincentii Aginnensis, scilicet in istis partibus celebris, sacro. Inscriptio autem epitaphium est cujusdam Palenopes, marmoris albo insculptum, quod hic representare visum est integrum, quod non modo verum Gotthi regis nomen exhibeat, sed et ejus imperii tempus certo indicet, decimum regni illius annum cum Indictione iv componens. Linea vero quæ

gulo basilicæ beati Petri apostoli obdormivit. Clausis autem ex more ostiis, a custodibus non est ejectus:

inscriptionem secare in duas partes videtur, marmoris fractionem exhibet, quæ manu fere lineam exhausit.

NIC·RECVIES CIT
IN·PAC·BON·ME
MORIE·PALEN·PE
CVI·VIXIT·PLVS
MENS·ANNVS
°BIIT
X·KAL·MATIAS
INDIC·QVARTA
ANN·X·REQND°
N°S·TEVDERE

Ejusdem oratorii antiquitas ex alio quoque monumento colligi potest. In antiqua quippe lapidei altaris parte visitur inscriptio Rustici, sæculo quinto episcopi Narbonensis, fideles exorantis, ut apud Deum pro se ipso intercedant, quod fortasse hoc altare consecrasset. Sic autem se habet litteris Romanis exarata:

ORATE PRO ME RUSTICO VESTRO.

Has inscriptiones cum tertia, Leovigildi tempore scripta, quæ infra habetur, ad me transmisit V. Cl. D. Peche, majoris ecclesiæ Narbonensis canonicus.

Non una est auctoritas de hac re sententia. Blondellus putat Mauriacum esse vicum, Heitz le Maur dictum, in Catalaunensi diocesi. Et quidem Jornandes Mauriacos campos a Catalaunicis non distinguit. Isidorus vero in campis Catalaunicis confictum fuisse scribit ad æram 452. Sic et Idattus, qui eos haud longe a Mettensi urbe dissitos dicit. Savaro in notis ad carmen 7 Sidonii aliquos e suis laudat qui campos istos a Mauriaco Arvernæ oppido sic dictos volebant. At Valesius qui Mauriacos campos, post Fredegarium, in Tricassibus locat, eos sic putat dictos fuisse a Mauriaco, vulgo Mery, quod oppidum est ad Sequanam positum inter Treca et Duodecim Pontes, ubi primum leviter adversus Attilam pugnatum fuisse contendit, ac paulo post in Catalaunicis campis ingens prælium fuisse commissum. Mittimus alios nonnullos, qui pro Catalaunicis Secalaunicis campos, la Sologne, prope Aurelianum, aut Catalanos, apud Tectosages, intrudunt, cum eorum sententia jam ab omnibus explodantur.

Sic Corb., Bec. Colb. a. et Regm.; alii vero, de hac expectatione susciperet.

de nocte vero consurgens, reluctans per tota ædis spatia lynchis, pavore perterritus, quærit aditum foris ut evaderet ^a. Verum ubi primi atque alterius ostii claustra pulsat, et obserata cuncta cognoscit, solo decubuit, trepidus præstolans locum, ut convenientibus ad matutinos hymnos populis, hic liber abscederet. Interea vidit duas personas se invicem venerabiliter salutantes, sollicitosque de suis esse prosperitatibus. Tunc qui erat senior, ita exorsus est: Uxor Aetii lacrymas diutius sustinere non patior. Petit enim assidue, ut virum suum de Galliis reducam incolumem, cum aliud exinde fuisset apud divinum iudicium præfinitum: sed tamen obtinui immensam pietatem pro vita illius. Et ecce nunc illuc propero, viventem eum exinde reducturus. Verumtamen obtestor, ut qui hæc audierit sileat, arcanumque Dei vulgare non audeat, ne pereat velociter a terra. Ille autem hæc audiens, silere non potuit: sed mox illucescente caelo, omnia quæ audierat matrifamilæ pandit: expletisque sermonibus lumine caruit oculorum.

Igitur Aetius cum Gothis Francisque conjunctus, adversus Attilanem configit. At ille ad internecionem vastari suum cernens exercitum, fuga dilabitur. Theodorus vero Gotthorum rex huic certamini succubuit. Nam nullus ambigat Chunorum exercitum obtentu memorati antistitis fuisse fugatum. Verumtamen Aetius patricius cum Thorismodo victoriam obtinuit, hostesque delevit. Exple:oque bello, ait Aetius Thorismodo: Festina velociter redire in patriam, ne insistente germano, patris regno priveris. Hæc ille audiens, cum velocitate discessit, quasi ^b anticipaturus fratrem, et prior patris cathedram adepturus. Simili et Francorum regem ^c dolo fugavit. Illis autem recedentibus, Aetius spoliato campo, victor in patriam cum grandi est reversus spolio. Attila vero cum paucis reversus est, nec multo post Aquileia a Chunis capta, incensa atque diruta, Italia pervagata atque subversa est. Thorismodus, de quo supra meminimus, Alanos ^d bello edomuit: ipse deinceps, post multas lites et bella, a fratribus oppressus ac jugulatus interiit ^e.

VIII. Igitur his ita digestis ac per ordinem expletis, quid de Aetio supra memorato Renati Frigeridi ^f narrat Historia tacere nefas putavi. Nam cum in duodecimo Historiarum libro referat, post divi Honorii

^a Sic codd. vetustiores, alii, *aditum per quem foris evaderet, quærit.*

^b An Meroveum regem? quem post Aetii mortem Germaniæ primæ ac Belgicæ secundæ bellum intulisse et regni fines promovisset, testis est Sidonius in Panegyrico, quem socero suo dixit. Prosper Meroveum in Francia anno 447 regnasse scribit. De causa belli per Attilam illati vides Prisci rhetoris Historiam, et Jornandem de Reb. Geticis, cap. 35 et seqq.

^c Sic mss. Corb., Bell., Colb., Regm., Reg. et Palatines, cum editis Bad., etc. *Alamannos* vero habent plerique editi cum Bec. Certe Alani tunc temporis trans Ligerim sedem habebant. De his consule Valesium lib. iv Rerum Francicarum.

^d Occisus est anno 453, ut idem Valesius probat, a Theodorico et Friderico fratribus, quorum prior

excessum, Valentinianum puerulum, uno tantum lustro peracto, a consobriano Theodosio imperatorem fuisse creatum, et apud urbem Romam tyrannum Joannem in imperium surrexisse, legatosque ejus a Cæsare dicat fuisse despectos, adjecit: « Dum hæc ita gererentur, legati ad tyrannum reversi sunt, mandata atrociora portantes ^g: quibus permotus Joannes, Aetium id temporis curam palatii gerentem, cum ingenti auri pondere ad Chunos transmittit, notos sibi obsidiatus sui tempore, et familiari amicitia devinctos, cum mandatis hujusmodi: Cum primam partes adversæ Italiam ingressæ forent, ipsi a tergo adorirentur, se a fronte venturum. Et quia de hoc viro consequenter plura memoranda sunt, ejus genus moresque ordiri placet. Gaudentius pater, Scythiæ ^h provinciæ primoris loci, a domesticatu exorsus militiam, usque ad magistrerii equitum culmen provectus est. Mater Itala, nobilis ac locuples femina. Aetius filius, a puero prætorianus, tribus annis Alarici obses, dehinc Chunorum; post hæc Carpilionis gener, ex comite domesticorum, et Joannis curam palatii ⁱ 57 gerere cœpit. Medii corporis, virilis habitudinis decenter formatus, quo neque infirmitudini esset neque oneri, animo alacer, membris vegetus, eques promptissimus, sagittarum jactu peritus, conto impiger, bellis aptissimus, pacis artibus celebris; nullius avaritiæ, minimæ cupiditatis, bonis animi præditus, nec impulsoribus quidem pravis ab iustituto suo devians, injuriarum patientissimus, laboris appetens, impavidus periculorum, famis sitisque atque vigiliarum tolerantissimus. Cui ab ineunte ætate prædictum liquet, quantæ potentie fati destinaretur, temporibus suis locisque celebrandus. » Hæc supradictus historiographus de Aetio narrat. Adultus autem Valentinianus imperator, metuens ne se per tyrannidem Aetius opprimeret, eum nullis causis exstantibus interemit. Ipse postmodum Augustus, dum in Campo Martio pro tribunali residens, concionaretur ad populum, Orcylla buccæ larius Aetii ex adverso veniens, eum gladio perfodit. Talis utrisque exiit finis ^j.

IX. De Francorum vero regibus, quis fuerit primus a multis ignoratur. Nam cum multa de eis Sulpicii Alexandri ^k narret Historia, non tamen regem primum eorum ullatenus nominat, sed duces eos habuisse dicit: quæ tamen de eisdem referat, memoriam occupavit ex Idatio, etc.

^g Hic auc. or ex solo Gregorio nobis est notus.

^h Sic mss. plerique; alii, *atrocia reportantes.*

ⁱ Bell., *Scythiæ; Bec., Scythiæ.*

^j De Aetii et Valentiniani cæde, aliisque labentis imperii rebus, quæ hic et in sequentibus referuntur, videndi Orosius lib. vii, Procopius lib. i Hist. Vandalicæ, Marcellinus comes, Prosper, etc., de quibus fusius in notis agere superfluum videtur. Hæc tamen in Indice chronologico, quem Gregorii operibus præmisimus, suis locis posuimus, ut Francicarum rerum, quibuscum permista sunt, series notior haberetur.

^k Nec aliunde quam ex Gregorio hunc auctorem, aut ejus Historiam novimus.

rare videtur. Nam cum dicit Maximum intra Aquileiam, amissa omni spe imperii, quasi amentem residere, adjungit: « Eo tempore Genobaude ^a, Marcomere, et Sunnone ducibus, Franci in Germaniam prorupere, ac pluribus mortalium limite irrupto cæsis, fertiles maxime pagos depopulati, Agrippinensi etiam Coloniae metum incussere. Quod ubi Treveris perlatum est, Nannenus ^b et Quintinus militiae magistri, quibus infantiam filii et defensionem Galliarum Maximus commiserat, collecto exercitu apud Agrippinam convenere. Sed onusti præda hostes, provinciarum opima depopulati, Rhenum transire, pluribus suorum in **58** Romano relictis solo, ad repetendam depopulationem paratis, cum quibus congressus Romanis accommodus fuit, multis Francorum apud Carbonariam ^c ferro peremptis. Cumque consultaretur de successu, an in Franciam transire deberent, Nannenus abruit, quia non imparatos et in locis suis indubie fortiores tuturos sciebat. Quod cum Quintino et reliquis viris militaribus displicuisset, Nanneno Mogontiacum reverso, Quintinus cum exercitu circa Nivisium ^d castellum Rhenum transgressus, secundis a fluvio castris, casas habitatoribus vacuas atque ingentes vicos destitutos offendit. Franci enim, simulato metu, se in remotiores saltus receperant, concidibus per extrema silvarum procuratis. Itaque universis domibus exustis, in quas sævire stoliditas ignava victoriae consummationem reponebat, noctem sollicitam milites sub armorum onere duxerant. Ac primo diluculo, Quintino prælii duce ingressi saltus, in medium fere diem implicantes se erroribus viarum, toto pervagati sunt: tandem cum ingentibus septis omnia a solido clausa offendissent, in palustres campos, qui silvis Jungebantur, prorupere: molientibus ^e, hostium rari apparuere: qui conjunctis arborum truncis, vel concidibus superstantes, velut e fastigiis turrium, sagittas tormentorum ritu effudere illitas herbarum venenis, ut summæ cuti, neque lethalibus inflicta locis vulnera, haud dubiæ mortes sequerentur. Dehinc majori multitudine hostium circumfusis exercitus, in aperta camporum, quæ libera Franci reliquerant, avide effusus est: ac primi equites voraginibus immersi, permixtis hominum jumentorumque

A corporibus, ruina invicem suorum oppressi sunt. Pedites etiam, quos nulla onera equorum calcaverant, implicati limo, ægre explicantes gressum, rursus se, qui paulo ante vix emergerant, silvis trepidantes occultabant. Perturbatis ergo ordinibus, cæcæ legiones, Heraclio Jovianianorum ^f **59** tribuno, ne pene omnibus qui militibus præerant, extinctis, paucis effugium tutum nox et latibula silvarum præstitere. » Hæc in tertio Historiæ libro narravit.

In quarto vero libro, cum de interfectione Victoris filii Maximi tyranni narraret, ait: « Eo tempore Carietto et Syrus in locum Nanneni subrogati, in Germania cum exercitu opposito Francis diversabantur. » Et post pauca, cum Franci de Germania prædas tolissent, adjecit: « Nihil Arbogastes differre volens, commonet Cæsarem pœnas debitas a Francis exigendas, nisi universa quæ superiori anno cæsis legionibus diriperant, confestim restituerent, auctoresque belli traderent, in quos violatæ pacis perfidia puniretur. » Hæc acta, cum duces essent, retulit, et deinceps ait: « Post dies pauculos, Marcomere et Sunnone Francorum regalibus, transacto cursim colloquio, impetratisque ^g ex more obsidibus, ad hiemandum Treveris concessit. » Cum autem eos regale vocet, nescimus utrum reges fuerint, an vices tenuerint regum. Idem tamen scriptor, cum necessitates Valentiniani Augusti commemorat, hæc adjungit: « Dum diversa in Oriente per Thracias ^h geruntur, in Gallia status publicus perturbatur. Clauso apud Viennam palatii ædibus principe Valentiniano, et pene infra privati modum redacto, militaris rei cura Francis satellitibus tradita, civilita **60** quoque officia ⁱ transgressa in conjurationem Arbogastis: nullusque ex omnibus sacramentis militiae obstrictis reperiebatur, qui familiari principis sermone aut jussis obsequi auderet. Dehinc refert, quod eodem anno Arbogastes Sunnonem et Marcomerem subregulos Francorum gentilibus odiis ^j insectans, Agrippinam rigente maxime hieme petiit: ratus tuto omnes Franciæ recessus penetrandos urendosque, cum decussis foliis nudæ atque arentes silvæ insidiantes occultare non possent. Collecto ergo exercitu, transgressus Rhenum ^k, Bricteris ripæ proximis, pagum ^l etiam quem Chamant incolunt, de-

^a Plerique edit., *Genobaldo*; Bec., *Genebaudo*; Bad. pro *Sunnone* habet *Sansone*; Regm., *Sumsonne*.

^b Sic appellant veteres mss. At Colb. et Reg., *Nanninus*. Plerique editi, *Nannius*.

^c Carbonaria silva inter Rhenum et Scaldim sita, quæ pars erat Arduennæ.

^d Alii habent *Novesium*. Quæ lectionis varietas etiam apud alios auctores occurrit, vulgo dicitur *Nuis*, oppidum haud procul a Colonia Agrippina.

^e Mss. **2**, *prorumpere molientibus*.

^f Valesius legit *Jovianorum*. Et quidem celebres erant *Joviani milites*, de quibus Toinardus in notis ad Lactantium. Vide et Notas in Acta martyrum, pag. 664. Alii forte hic memorantur, sic dicti a Jovino, de quo infra.

^g Regm., *imperator ab eis acceptis obsidibus ex more ad hiemandum Treveris concessit*; et pro *an vices*, etc., idem cod. *an per vices tenuerint regnum*.

Codd. mss., Bellovac., Beccensis et Turon. habent *imperatorisque ex more obsidibus*, quod sic Morellus restituendum suspicatur, *imperatorisque ex more obsidibus*.

^h Sic Bec.; alii *Thracas*.

ⁱ Id est publici ministri, qui præsidibus provinciarum aut magistratibus inserviebant in publicis munitis. Hinc Officiales dicti sunt. Vide Baron. in Notis ad Martyrol. Rom. die 27 Maii.

^j Ipse enim Arbogastes genere erat Francus, ut scribit Paulinus in Vita sancti Ambrosii, et alii quoque ejus ævi scriptores innuunt.

^k Hic in cod. Bellov., detractis duobus foliis, quæ sequuntur ad cap. 42 desunt.

^l Corb., *Bricteris ripæ proximum pagum*. Si sunt ni fallor, Bructeri, de quibus Paterculus, Tacitus et alii, quos Toringis, Franeis, etc., jungit Sidonius Carm. 7. Habitabant, ut putat H. Junius, in hodierni Westphalia. Editi duo pro *etiam* habent *Ætiam*.

populatus est, nullo unquam occurrente, nisi quod A pauci ex Ampsuariis et Chattis Marcomere duce in ulterioribus collibus jugis apparuere. » Iterum hic relictiis tam ducibus quam regalibus, aperte Francos regem a habere designat, hujusque nomen prætermittens, ait: « Dehinc Eugenius tyrannus suscepto expeditionali procinctu, Rheni limitem petit, ut cum Alamannorum et Francorum regibus, vetustis fœderibus ex more initis, immensum ea tempestate exercitum gentibus scris ostentaret. » Hæc superscriptus historiographus de Francis disseruit.

Renatus Profuturus Frigeridus, cujus jam supra meminimus, cum Romam refert a Gotthis captam atque subversam, 61 ait: « Interca Respendial rex Alamannorum b, Goare ad Romanos transgresso, de Rheno agmen suorum convertit, Vandalis Franco- B rum bello laborantibus, Godegisilo rege absumpto, acie viginti ferme millibus ferro peremptis, cunctis Vandalorum ad interneccionem delendis, ni Alanorum vis in tempore subvenisset. » Movet nos hæc causa, quod cum aliarum gentium reges nominat, cur non nominet et Francorum. Tamen cum ait, quod Constantinus, assumpta tyrannide, Constantium filium ad se de Hispaniis venire jussisset, ita disseruit: « Accito Constantinus tyrannus de Hispaniis Constante filio, itemque tyranno, quo de summa rerum consultarent præsentis, factum est ut Constans, instrumento aulæ et conjuge sua Cesar-augustæ dimissis, Gerontio intra Hispanias omnibus creditis, ad patrem continuato itinere decurreret. Qui ubi in unum venire, interjectis diebus plurimis, nullo ex Italia metu, Constantinus gulæ et ventri deditus, redire ad Hispanias filium monet. Qui præmissis agminibus, dum cum patre resideret, ab Hispania nuntii commeant, a Gerontio Maximum, unum e clientibus

quo nomine Ortelius putavit designari pagum, quem Chamani, sive Chamavi, ut alii codices habent, incolabant. Infra pro Ampsuariis, Chesnius, etc., habent Ampsuarii; sic pro Chattis Corb. habet Chatis. Ii sunt Catti, celebres Germaniæ populi.

a An is quem nostralis historia scriptores Faramundum seu Faramundum appellant, quem Chlodionem patrem, et Francicæ monarchiæ parentem esse volunt? Chlodionem Faramundi filium appellat auctor, qui Gesta Francorum scripsit sub Theoderico II rege, quem secuti sunt Honorico, etc. In Prosperi Chronico ad annum 26 Honorii, id est Christi 420, Faramundus regnasse dicitur in Francia; et superius ad annum 4 Theodosii, id est Christi 382, legitur, *Priamus regnat in Francia*. At Eugenius, de quo hic Gregorius, occisus est anno 394. Mirum autem est nihil de Faramundo apud Gregorium et Fredgarium haberi. Cæterum Valesius lib. II Rerum Francicæ, pag. 87, inscitæ Gregorium arguit quod ea verba Sulpicii Alexandri, *Genobaude*, etc., *ducibus et Marcomere duce*, interpretatus sit de ducis dignitate, quasi tunc temporis Franci duces solummodo habuerint, non reges, quod, inquit, postea veteres ac recentiores plerique incaute secuti Gregorium, pariter scripserunt. Cum tamen certum sit, ut ille existimat, ducis nomine eo loco nihil aliud Sulpicium voluisse, quam iis auctoribus seu ductoribus, bella, quæ hic memorantur, a Francis fuisse confecta, aliundeque istos principes vera Francorum reges fuisse constet ex Claudiano, Paulino in Vita sancti Ambrosii, et ipsomet Sulpicio, qui eos non

suis, imperio præditum, atque in se comitatu gentium barbararum accinctum parari. Quo exterriti, Edobeco c ad Germanas gentes præmisso, Constans, et præfectus jam Decimus d Rusticus ex officiorum magistro petunt Gallias cum Francis et Alamannis, omnique militum manu, ad Constantinum janijamque redituri. Item cum Constantinum obsideri scribit, ita dicit: Vix dum quartus obsidionis Constantini mensis agebatur, cum repente ex ulteriori Gallia nuntii veniunt, Jovinum assumpsisse ornatus regios, et cum Burgundionibus, 62 Alamannis, Francis, Alanis, omnique exercitu innitere obsidentibus. Ita acceleratis moris, resorata urbe Constantinus deditur. Confestimque ad Italiam directus, missis a principe obviam percussoribus, supra Minium flumen capite truncatus est. Et post pauca idem refert: Hisdem diebus præfectus tyrannorum Decimus Rusticus, Agroetius ex primicerio notariorum Jovini e, multique nobiles apud Arvernos capti a ducibus Honorianis, et crudeliter interempti sunt. Treverorum civitas a Francis direpta, incensaque est secunda irruptione. » Cum autem Asterius codicillis imperialibus patriciatum sortitus fuisset, hæc adjungit: « Eodem tempore Castinus domesticorum comes, expeditione in Francos suscepta, ad Gallias mittitur. » Hæc hi de Francis dixere. Orosius autem et ipse historiographus in septimo operis sui libro f, ita commemorat: « Stilico congregatis gentibus Francos proterit, Rhenum transit, Gallias pervagatur, et ad Pyrenæos usque perlabitur. » Hanc nobis notitiam de Francis memorati historici reliquere, regibus non nominatis. Tradunt enim multi eodem de Pannonia fuisse digressos. Et primum quidem littora Rheni amnis incoluisse g: dehinc transacto Rheno, Thoringiam h transmeasse: ibique juxta passolum regales, sed et subregulos appellat, quo nomine ab eo auctore reges fuisse designatos contendit. Idem Valesius in addendis ad tomum I observat Attilam et Bledam, Hunnorum reges, a Prisco nonnumquam regales appellari.

b Valesius et Colinius legunt *Alanorum*.

c Bec., *Odobeco*.

d Sic Corb., Bad., etc., sicut et infra; alii, *Decimus*. Is est Rusticus, ut observat Sirmundus, quem Apollinaris Sidon. laudat lib. v, epist. 9.

e Reg., *Jovinus*, *multique*, etc. Corb., *ex primitivorum notariorum Jovini*, etc.

f Scilicet cap. 28, seu totius operis penultimo.

g Colb., etc., *incubuisse*.

h Sic habent omnes mss. quos licuit videre, et infra, *Thoringorum*, præter Regm. qui hæc secunda vice habet *Tungorum*, et Bad., *Tongrorum*. Unde cum Thuringia trans Rhenum Galliarum respectu sita sit, Valesius legendum putat *transacto Mano*, qui fluvius e Pannonia in Thuringiam properantibus transmeandus est. Aliam viam inquit R. P. Daniel Soc. Jesu in Historia Franciæ a se Gallice edita, ubi ait *Rheno* vocem esse retinendam eo quod hic Gregorii locus de Francis intelligendus sit, qui post acceptas a Probo imperatore circa Pontem Euxinum sedes, per varias provincias divagati, tandem in patriam suam per Gallias repedarint, quo pacto Rhenum transiere, quem revera obviam habere debuissent. Sed hæc expositio verbis Gregorii contraria videtur. Guillelmus Morellus se vidisse ait veterem codicem, in quo eadem manu scriptum erat. *Thoringum* vel *Tungro-*

gos vel civitates, reges crinitos super se creavisse, A de prima, et ut ita dicam, nobiliori suorum familia. Quod postea probatum Chlodovechi a victoria tradidit, idque in sequenti digerimus. Nam et in consularibus legimus Theodomerem regem Francorum, filium Richimeris quondam b, et Aschilam matrem ejus, gladio interfectos. Ferunt etiam tunc Chlogionem utilem ac nobilissimum in gente sua, regem 63 Francorum fuisse, qui apud Dispargum c castrum habitabat, quod est in termino Thoringorum. In his autem partibus, id est ad meridionalem plagam, habitabant Romani usque Ligerim fluvium. Ultra Ligerim vero Gotthi dominabantur. Burgundiones quoque Arianorum sectam sequentes, habitabant trans Rhodanum, qui adjacet civitati Lugdunensi. Chlogio autem missis exploratoribus ad urbem Camaracum, B perlustrata omnia ipse secutus, Romanos proterit, civitatem apprehendit: in qua paucum tempus residens, usque Suminam fluvium occupavit d. De hujus stirpe quidam Merovechum regem fuisse asserunt, cujus fuit filius Childericus.

X. Sed hæc generatio fanaticis semper cultibus visa est obsequium præbuisse, nec prorsus agnovere Deum: sibi que silvarum atque aquarum, avium, bestiarumque, et aliorum quoque elementorum fluxere formas, ipsasque ut Deum colere, eis que sacrificia delibare consueti. O si eorum fibras cordium vox illa terribilis attingisset, quæ per Moysen populo locuta est, dicens: *Non sint tibi dii alii præter me. Non facies tibi sculptile, neque adorabis omnem similitudinem quæ in cælo est, et quæ in terra, et quæ versantur in aquis: non facies ea, et non coles ea* e (Exod. xx, 3-5). Et illud: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, ac per nomen ejus jurabis* (Deut. vi, 13). Quid si intelligere potuissent quæ pro vituli conflatilis veneratione Israeliticum populum ultio subsecuta compresserit, cum post epulum et cantica, post luxurias

rum. Unde aliqui recentiores Francos tunc transmissos Rheno Tungrorum regionem inhrabitasse putant. Sed huic lectioni non solum editi et mss. codices, sed et Fredegarius, auctor Gestorum Franc., etc., refragantur.

a Reg., *Hlodovichi*. Hic innuit Gregorius Chlodovei victoria datum fuisse, ut ipse rex esset, ac penes ipsius posteris regia dignitas semper remaneret. Porro ex Claudiano et Eumenio probat Valesius longe ante Chlodionem Francorum reges comatos fuisse.

b Valesius pro *quondam* putat esse legendum *cons.*, id est *consulis*; quam vocem non habet cod. Reg., et ipse Valesius eundem locum laudans in addendis ad tom. I Hist. hanc ipsam vocem omittit. Aschilam hic memoratam aliqui putarunt esse Anthemii imp. filium, quod Ricimer ejusdem Anthemii gener fuerit. Sed illi Ricimeres duos tempore et patria diversos, ut monet Sirmondus in notis ad Ennod. in Vit. B. Epiphani, in unum conflarunt. Porro, ut observat Scaliger lib. vi de Emend. temp., chronica apud antiquos duobus modis conscripta erant: alia per consulum seriem, quæ *Consularia* appellabantur, qualia hic laudat Gregorius; alia vero in quibus non erant digesti consules, dicebantur *Chronica*.

c Cum de Thuringiæ, quam laudat Gregorius, situ non eadem sit sententia, varie etiam varii sentiunt de Dispargo castro hic memorato, quod alii putant

atque saltationes, cum ore immundo proferrent de eodem sculptili: *Hi 64 sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti* (Exod. xxxii, 4): cedere ex eis viginti quatuor. millia hominum. Quid de his qui initiati Beelphegor cum Moabitibus scortis commixti, a proximis cæsi, prostrati sunt? In qua plaga Phinees sacerdos, interemptis adulteris, selavit furorem Dei (Num. xxv, 1-14), et reputatum est illi ad justitiam (Psal. cv, 31). Quid si et illa eorum auribus illata fuissent, quæ Dominus per David intonat, dicens: *Quia omnes dii gentium demonia, Dominus autem cælos fecit* (Psal. xcvi, 5). Et, *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum: similes illis fiunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (Psal. cxiii, 4, 8, et Psal. cxxxiv, 15, 18). Vel illud: *Confundantur omnes qui adorant sculptile, et qui gloriantur in simulacris suis* (Psal. xcvi, 7). Et iterum quod Habacuc propheta testatur, dicens: *Quid prodest sculptile quod sculpsit? Illud finxerunt; illud constabile fantasma t mentium est. Hoc autem productio auri, et argenti, et omnis spiritus non est in eis: Dominus autem in tempore sancto suo: sileat a facie ejus universa terra* (Habac. ii, 18-20). Sed et alius propheta dicit: *Dii qui cælum et terram non fecerunt, pereant a terra et de his quæ sub cælis sunt* h (Jerem. x, 11). Item illic: *Hæc dicit Dominus, creans cælos, ipse Deus formans terram, et quæ in ea sunt: ipse plastes ejus, non in vanum fundavit eam, ut habitaretur creavit eam* (Isai. xlv, 18). Ego Dominus, hoc mihi nomen est, gloriam meam alteri non dabo, neque virtutem meam sculptilibus, quæ ab initio transiere (Isai. xlii, 8). Et alibi: *Nunquid i sunt in sculptilibus gentium qui pluant* (Jerem. xiv, 22)? Et per Isaiam iterum dicit: *Ego primus et novissimus j, et absque me non est Deus, et formator, quem ego non noverim. Plastes idoli omnes nihil sunt, et amantissima eorum non proderunt eis. Ipsi sunt testes eorum, quia 65 non vi-*

esse *Duysburg* ad Rhenum in ducatu Montensi; alii cum Ortelio *Aschiburgium*, vulgo *Asbourg*, in comitatu Moersensi; alii quibus accedit *Cointius*, *Duysborch*, quod etiam nunc oppidum est inter Bruxellas et Lovanium. *Wendelinus* et cæteri, volunt esse *Diestam*.

d Discimus ex Apollinari Sidonio in Panegyrico Majoriani, Chlodionem, qui Atrebatem pervaserat, a Majoriano fugatum fuisse.

e . . . Post tempore parvo Pugnatis pariter Francis, qua Cloio patentes Atrebatum terras pervaserat, etc.

f Sirmondus legit, *Francus qua*, etc. Prosper in Chronico ad an. 5 post Honorii mortem, id est an. 427, *Clodius regnat in Francia*. Et anno posthæc vigesimo, seu 447, *Meroveus regnat in Francia*.

g Colb., *non facies ea, non coles ea*.
h Bec. et Co. b., cum Mor. s., Chesn. et Frob., *Fantasma, mendacium est. Hæc autem, etc.* At alii editi omnino aliter hunc textum referunt. *Quid prodest sculptile his, qua sculpsit illud fictor suus: constabile et imaginem falsam, etc. Ecce iste cooperitus est auro et argento, et omnis, etc.*; quæ lectio magis est conformis nostræ versionis. Altera vero videtur potius sensum referre quam sacri codicis verba.

i Corb., Bec., Mor. s. et Regm., *timeat a facie*.

j Idem, *sub cælo sunt*.

k Bec., *Nunquid Deus... qui pluat*.

l Regm., *et ego novissimus*.

dent neque intelligunt, et confundantur ^a in eis : ecce omnes participes ejus confundentur ; fabri enim sunt ex hominibus. ^b Quis formavit deum, et sculptile constavit ad nihil utile ? in prunis et malleis formavit illud, et operatus est in brachio fortitudinis suæ. Similiter et artifex lignarius in circino tornavit illud, et fecit imaginem v'ri, quasi speciosi hominis habitantis in domo. Succidit lignum, operatus est, fecit sculptile, et adoravit ut deum : clavis et malleis compaginavit, ut non dissolvatur. Portata tolluntur ^c, quia incedere non valent : reliquum vero ligni, factum est hominibus in focum, et calefacti sunt. Ex alio vero deum fecit, et sculptile sibi : curvatur ante illud, et adoravit illud ^d, et obsecrat dicens : Libera me, quia deus meus es tu. Medietatem ejus igni combussi, et coxi super carbones ejus panes ; coxi carnes, et comedi, et de reliquo ejus idolum faciam. Ante truncum ligni procidam ^e : pars ejus cinis est. Cor insipientis adoravit illud, et non liberavit animam suam ^f : neque dicit, forte mendacium est in dextera mea (Isai. XLIV, 6-20). Hæc autem Francorum generatio non intellexit primum, intellexerunt autem postea, sicut sequens historia narrat.

XI. Avitus enim unus ex senatoribus, et, ut valde manifestum est, civis Arvernus, cum Romanum ambitet imperium, luxuriose agere volens, a senatoribus projectus ^g, apud Placentiam urbem episcopus ordinatur. Comperito autem, quod adhuc indignans senatus vita eum privare vellet, basilicam sancti Juliani Arverni martyris cum multis muneribus expetivit : sed impleto in itinere vitæ cursu, obiit, delatusque ad Brivatensem vicum, ad pedes antedicti martyris est sepultus : cui Martianus [Forte Majorianus] successit. In Galliis autem Ægidius ex Romanis magister militum datus ^h est.

XII. Childericus vero cum esset nimia in luxuria dissolutus, et regnaret super Francorum gentem, cepit filias eorum stuprose detrahere. **66** Illi quoque ob hoc indignantes, de regno eum ejiciunt. Comperito autem quod cum etiam interficere vellet, Thoringiam petit, relinquens ibi hominem sibi carum ⁱ, qui virorum furentium animos verbis lenibus mollire

^a Idem et Bec., confundentur.

^b Quis formavit, etc., usque ad in prunis, desunt in Corb., Regm. et Bec.

^c Regm. et Bec., tollentur.

^d Regm., et adorat et obsecrat.

^e Corb., Bec. et Regm., et Mor. s., adorabo.

^f Regm., liberavit eum.

^g Sic Corb. et Colb. ; et alii, ejectus. Placentia urbs est Italiæ notissima. De S. Juliano, qui apud Brivatem, Brioude, in Arvernia quiescit, totus est liber secundus Gregorii de Gloria Martyrum.

^h Aliquot mss. et ed., dictus est. Hanc dignitatem ab Avito habuerat. Comes utriusque militiæ ab Ildato appellatur.

ⁱ In Colb. addita sunt æquali fere manu hæc duo verba, nomine Viomadum. Sic ille ab Aimoino appellatur lib. II, cap. 7.

^j Reg. et Bad., Basinum. Regm. et Bec., Bisinum.

^k Editi cum aliquot mss. habent presbyter Paulinus. Hunc celebrem Paulinum Nolæ episcopum esse contendit novæ ipsius operum editionis auctor, ejus Vitæ cap. 49, contra Chiffletium qui id inficiatur.

A possit, dans etiam signum quando redire possit in patriam : id est, dividerunt simul unum aureum, et unam qualem partem secum detulit Childericus, aliam vero amicus ejus retinuit, dicens : Quandoquidem hanc partem tibi misero, partesque conjunctæ unam effecerint solidum, tunc tu securo animo in patriam repedabis. Abiens ergo in Thoringiam, apud regem Bisinum uxoremque ejus Basinam latuit : denique Franci, hoc ejecto, Ægidium sibi, quem superius magistrum militum a republica missum diximus, unanimiter regem asciscunt. Qui cum octavo anno super eos regnaret, amicus ille fidelis, pacatis oculis Francis, nuntios ad Childericum, cum parte illa divisi solidi quam retinuerat, mittit. Ille vero certa cognoscens indicia, quod a Francis desideraretur, ipsis B etiam rogantibus, a Thoringia regressus, in regno suo est restitutus. His ergo regnantibus simul, Basina illa, quam supra memoravimus, relicto viro suo, ad Childericum venit. Qui cum sollicite interrogaret, quæ de causa ad eum de tanta regione venisset, respondisse fertur : Novi, inquit, utilitatem tuam, quod sis valde strenuus : ideoque veni ut habitem tecum ; nam noveris, si in transmarinis partibus aliquem cognovissem utiliorem te, expetissem utique cohabitationem ejus. At ille gaudens, eam sibi in conjugio copulavit : quæ concipiens peperit filium, vocavitque nomen ejus Chlodovechum. Hic fuit magnus, et pugator egregius.

XIII. Apud Arvernum vero post transitum sancti Artemii, Venerandus e senatoribus episcopus ordinatur. Qualis autem fuerit hic pontifex, testatur Paulinus ^k dicens : « Si enim hos videas dignos Domino sacerdotes, vel Exsuperium ^l **67** Tolosæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegalæ, vel Diogenianum Albigæ, vel Dynamium Ecolismæ, vel Venerandum Arvernus, vel Alithium Cadurcis, vel nunc Pegasium Petrocoriis, utcumque se habent sæculi mala, videbis profecto dignissimos totius sanctitatis ac fidei, religionisque custodes. » Hic in ipsa dominici Natalis vigilia transisse refertur ^m. Mane autem facto, processio solemnitate funeris ejus obsequium

Rem in medio relinquit Rosweydyus. Certe etsi a Gregorio Paulinus hic presbyter appellatus fuerit, ut habent aliquot codices, nil inde confici potest, cum hæc epistola a Paulino tunc presbytero scribi potuisset ; atque ita ejus titulum legisset Gregorius, ut ipsi tunc erat præfixus. Sed cujuscunque Paulini fuerit, nihil de ea exstat præter verba quæ hic a Gregorio laudantur.

^l Exsuperius a S. Hieronymo laudatur in epist. ad Rusticum monachum, et aliis in locis. Eidem scriptis Innocentius I papa. Ejus festum recolitur die 28 septembris. De Simplicio Zozimus papa epist. 7. In Colb. et Bad. dicitur *Supplicius*. De Amando vide lib. de Gl. Conf., cap. 45. Dynamius in Corb., Regm. et Bad. scribitur *Damianus*. Bec., *Dynamium Engolesinæ*.

^m De S. Venerandi ecclesia agit Gregorius lib. de Gloria Conf., cap. 35, et seqq. ; memoratur in libello de sanctis Claramont., cap. 10, ubi complura sanctorum martyrum corpora in ea sepulta fuisse dicuntur. Hodie exstat in hortis monasterii Illidiani. Vide Savaronis notas. S. Venerandi festum colitur die 18 Januarii.

fuit : post ejus obitum fœda apud cives pro episcopatu intentio a vertebatur. Cumque partes inter se divisæ, alium aliumque erigere vellent, magna collisio erat populis. Residentibus tamen episcopis die dominica, mulier quædam velata atque devota Deo, audenter ad eos ingreditur, quæ ait : Audite me, sacerdotes Domini. Scitote enim, quod non est in his beneplacitum Deo, quos hi ad sacerdotiam elegere. Ecce enim Dominus hodie ipse sibi providebit antistitem. Itaque nolite conturbare neque collidere populum, sed patientes estote parumper : Dominus enim nunc dirigit, qui regat Ecclesiam hanc. His itaque mirantibus hæc verba, subito Rusticus nomine, qui erat ex ipsa urbis Arvernensis diœcesi presbyter, advenit : ipse enim jam mulieri per visionem fuerat indi-

^a Sic mss. omnes, at editi habent hic et infra *contentio*. Certum est tamen a Gregorio alisque ejusmodi auctoribus vocem *intentio* pro exprimenda *contentione*, ut plurimum adhiberi.

^b Ejus festum colitur die 24 septemb.; vulgo dicitur *Saint Restiri*.

^c Hoc capit et tres seqq., id est, 14, 15, 16 et 17, desunt in Bell. et Corb. In Colb. a. istud et sequens alia manu, sed antiqua addita sunt.

^d Infra lib. x, cap. 31, dicitur sextus episc. Turon., quod inter eos Justinianum et Armentium Briccio suffectos ibi non recensent. Apollinaris vero Sidonius lib. iv, epist. 18, eundem sextum a B. Martino numerat, duos prædictos admittendo, quo sensu hic *quintus* dici potest post S. Martinum, ita ut Briccius primus sit, tum Justinianus, Armentius, et quartus Eustochius, cui Perpetuus successit.

^e Defuncto apud Condatum beato antistite Turonense, reclamantibus licet Pictavis, sacrum ejus corpus Ligeri impositum in urbem suam retulerunt. Deposuit est primo juxta littus in loco qui exinde *Statio corporis beati Martini* dictus fuit, ubi hodieque visitatoriarum illius nominis sacrum. Inde alio translatum fuit, et crehrescentibus ad ejus sepulcrum miraculis, Briccius ejus successor anno post illius transitum undecimo ecclesiam, ut habet Gregorius, supra ipsum sanctum corpus extruxit, quam postea evertit Perpetuus, ut magnificentiorem exedificaret. In hanc basilicam sacri corporis translationem describit Gregorius libro 1 de Miraculis sancti Martini, cap. 6. De eadem basilica agit Apollinaris Sidonius, tunc temporis Arvernorum antistes, quam invitante Perpetuo versibus exornavit, qui in ejus epistola 18, libro iv, ad Lucontium habentur. Alios versus a Martino Galliciensium sive Suevorum apostolo editos laudat noster Gregorius libro v Historiæ, cap. 38; alios item, a Paulino Petrocordiensi compositos, qui in variis basilicæ locis descripti erant, edidit V. Cl. Jacobus Sirmondus. Quam vero exinde celeberrimam fuerit sancti Martini tumulus, ex variis passim Gregorii locis patet, quos singillatim referre non vacat. Certe reges nostri Martinum ut specialem regni sui patronum semper venerati sunt, ejusque basilicam variis donariis et immunitatibus cumularunt. Eam a W. Hichario incensam Chlotarius I restituit et stanno cooperiri curavit. Varia ejus ornamenta quibus olim nitetur paucis describit sanctus Odo in sermone de ejus combustione : *Crustulis marmoris intus obducta erat. Nam interdum Protomasso marmore paries rubicundus, nunc Paris candidus, nunc quoque Prasino viridis, varium et satis pulchrum schema præferbat; et foris aureolis sapphirinis atque musivis fulgebat lapillis, sed et tectum stan-*

catos. Quo viso ait : En ipsum quem elegit Dominus; ecce qualem vobis Dominus pontificem destinavit : hic ordinetur episcopus. Hæc ea loquente, omnis populus cuncta intentione posposita, clamavit dignum ac justum esse. Qui in cathedra positus, septimus in eodem loco pontificatus 68 honorem, populo gaudente, suscepit.

XIV. Apud urbem vero Turonicam, defuncto Eustochio episcopo, septimo decimo sacerdotii sui anno, quintus post beatum Martinum Perpetuus ordinatur. Qui cum virtutes assiduas ad sepulcrum ejus fieri cerneret, cellulam quæ super eum fabricata fuerat, videns parvulam, indignam talibus miraculis judicavit. Qua submotâ, magnam ibi basilicam, quæ usque hodie permanet, fabricavit : quæ habetur a

B
ncis tabulis erat apertum. Ejusdem sancti viri sepulcrum auro argenteoque ac gemmis pretiosis a sancto Eligio fabricatum et adornatum fuisse narrat sanctus Aujoenus. *Absidam* vero, qualis a beato Perpetuo structa fuerat, describit Herberius, qui ex abbate Majoris Monasterii factus est archiepiscopus Turonensis sæculo nono habente, post relationem sacri corporis ex Burgundia. Ejus autem verba, quæ Anonymus in Gestis comitum Andegavensium adoptavit, ex 2 mss. codicibus huc proferimus. « Absida siquidem ubi corpus beati Martini continebatur, quam etiam detulerant ab Antissiodoro, fusilis erat ex auro et argento, quod dicitur electrum, spissitudine duorum digitorum, auctoremque operis beatum Perpetuum insculptor designat suffragio litterarum et versuum : nec erat rima, foramen, fenestra, vel ostium in ea. Hanc autem fecerat beatus Perpetuus quando elevavit corpus ejus a terra involutum prius in purpura rubea et diligenter consutum, sicque in hanc absidam posuit. Fecit etiam altare quadratum et concavum ex lapidibus tabulatis quæ magna tabula cooperuit, et cum aliis cæmentavit. Fecit et intus aliam absidam ex auricalco, cupro et stanno fusilem, habens palmum in spissitudine cum ostio fusili, quod gumphiis et virtvellis et quatuor clavibus firmabatur, ubi et hanc absidam electricam posuit. Fecit denique fredam desuper auro optimo et lapidibus pretiosis ornatam, tanto sacerdote condignam. »

C
Sæculi undecimi initio ecclesia sancti Martini, quam Nortmanni combusserant, non restaurata modo, sed nova penitus a fundamentis ædificata fuit ab Herveo thesaurario, eo fere modo, quo hodie visitur. Hujus basilicæ dedicationem solemniter factam fuisse scribit Glaber Rodolphus. Tunc suo loco restitutum est beati antistitis corpus, quod ibi, ut sæculo sequenti scribit Sigibertus Gemblacensis, *sub ciborio auro, argento gemmisque restito decenter collocatum*, miraculis coruscabat. Ciborium illud a Calvinianis sæculo superiori destructum atque dilapidatum fuit : sed qua forma olim exstiterit, videre licet ex vitro sacelli cujusdam in ala septentrionali majoris basilicæ siti, ubi Lutovicus XI Francorum rex coram sancti Martini sepulcro sub ciborio existente, genuflexus orans, duas in locis depictus est. Visuntur et ibi aliæ sanctorum capse, quæ ante illam cladem circa beati antistitis tumulum asservabantur. Cæterum etiam beati viri sepulcrum tot vicibus fuisset e loco suo motum, nondum tamen post primam a beato Perpetuo factam translationem apertum fuerat. Id patet ex veteri instrumento, quod ex ms. codice sancti Martini a nobis descriptum huc proferre visum est.

D
« Præsente Carolo Pulchro cum uxore sua multisque episcopis et principibus, permissu Joannis XXII, anno 1325, die 1 Decembris, translatum est caput

civitate passus quingentos quinquaginta. Habet in A longum pedes centum sexaginta^a, in latum sexaginta : habet in altum usque ad cameram pedes quadraginta quinque ; fenestras in altario^b triginta duas, in capso viginti, columnas quadraginta unam. In toto edificio fenestras quinquaginta duas, columnas centum viginti ; ostia octo, tria in altario, quinque in capso. Solemnitas enim ipsius basilicæ triplici virtute pollet : id est dedicatione templi, translatione corporis sancti, vel ordinatione ejus episcopatus. Hanc enim quarto nonas Julius observavit : depositionem vero ejus tertio idus Novembris esse cognoscas. Quod si fideliter celebraveris, et in præsentis sæculo, et in futuro, patrocinia beati antistitis promeraberis. Et quoniam camera cellulæ illius prioris eleganti opere fuerat fabricata, indignum duxit sacerdos, ut opera B ejus deperirent : sed in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli aliam construxit basilicam, in qua cameram illam affixit. Multas et alias basilicas ædificavit, quæ usque 69 hodie in Christi nomine constant.

S. Martini a Roberto episcopo Carnotensi, aperto sancti Martini sepulcro.

« In quo quidem sepulcro invenerunt capsam unam argenteam, et in eadem cistellam salliceam mirabiliter albam et recentem, in qua corpus ejusdem beatissimi confessoris honorifice reposuerat beatus Perpetuus, qui anno sexagesimo quarto post transitum gloriosissimi Martini sedis Turonicæ cathedralem sortitus fuerat dignitate. Aperiens autem cum devotione et tremore ille venerabilis episcopus Carnotensis cistellam in qua corpus beatissimum latitabat, caput cum reliquo corpore ad instar infantuli involutum et ligatum, cedulam alligatam invenit, in qua scriptum erat : HIC EST CORPUS BEATI MARTINI EPISCOPI TURONENSIS. Quo viso, congaudentes in Domino de tam pretioso thesauro hic reperto, idem episcopus Carnotensis incepit solvere sanctum corpus, quod ex quadam zona candida a beato Perpetuo tempore translationis ejusdem corporis fuerat sic ligatum, ejusque proprio sigillo sigillatum. Quod cum solum fuisset et detectum, idem episcopus ininuavit regi, quod caput beatissimi confessoris acciperet, et in vase aureo deponeret, quod erat illico præparatum. Sed rex nolens nec præsumens caput sanctissimum attingere, dixit episcopo quod ipsemet illud acciperet et transferret. »

Hic fuit ecclesiæ Martinianæ status usque ad annum 1562, quo Calviniani hæretici Turonum urbe potiti, omnes urbis ac provinciæ ecclesias penitus spoliaverunt, combustis immani sacrilegio sanctorum reliquiis. Visitur hodieque locus ad australem ecclesiæ januam, in quo sancti Martini corpus crematum est. Anno sequenti, turbis utinque sedatis, paucula quæ hæreticorum furori subducta fuerant, ordinante venerabili capitulo, recognita, in theca recondita sunt. Capituli ea de re decretum ex ejus registris descripsimus, quod sic habet :

« Anno 1563, die 1 Julii, domini mei ordinarunt, quod unum ex magnis ossibus brachii beatissimi Martini, et aliud ex capite ejusdem, nec non pannus sericeus, in quo corpus ejusdem beatissimi Martini repositum fuerat, et alia reliquiaria ex capitibus beatorum Briccii et Gregorii, quæ remanserunt, et combusta non fuerunt per hæreticos anno novissimo, reponantur in parva capsula lignea propterea facta, quæ cooperietur ex aliquo pulchro panno sericeo ; et super quolibet reliquiario hujusmodi ponatur inscriptio cujusnam sit, et signetur per me notarium ad perpetuam rei memoriam. » Quæ omnia die 3 Julii se-

XV. Eo tempore et basilica beati Synphoriani Augustodunensis martyris ab Eufronio presbytero ædificata est. Et ipse Eufronius, hujus deinceps urbis episcopatum sortitus est^c. Hic enim marmor quod super sanctum sepulcrum beati Martini habetur, cum grandi devotione transmisit.

XVI. Sanctus^d vero Namatius, post obitum Rusticii episcopi, apud Arvernus in diebus illis octavus erat episcopus. Hic ecclesiam quæ nunc constat^e, et senior infra muros civitatis habetur, suo studio fabricavit, habentem in longum pedes centum quinquaginta, in latum pedes sexaginta, in altum infra capsum usque cameram, pedes quinquaginta : in aule absidem rotundam habens, ab utroque latere ascellas eleganti constructas opere, totumque ædificium in modum crucis habetur expositum. Habet fenestras quadraginta duas, columnas septuaginta, ostia octo. Terror namque ibidem Dei, et claritas magna conspicitur ; et vere plerumque inibi odor quasi aromatum suavissimus advenire a religiosis sentitur. Pa-

quenti facta fuisse indicat idem registrum. Anno autem 1564, die 5 Julii, eadem reliquiæ in capsula posita repositæ sunt super altare existens retro majus altare, ubi solebat esse capsula sancti Martini. Quæ anno 1636, die undecima Septembris solemniter sunt visitatæ a toto capitulo. Visitur hodieque istud altare multis gradibus elevatum, sub quo positus est lapis sepulcri beati Martini, ubi in majoribus festivitibus sacerdos celebrans missam inchoat, atque ad illa verba post confessionem, *Oramus te, Domine, per merita sanctorum tuorum, quorum hic reliquiæ habentur*, illum lapidem osculatur, tum ad altare majus accedit, Missam solito more celebraturus. Columnæ sepulcro vicinæ ex mandato capituli affixa est tabella cum hac epigraphe : *Nomina corporum sanctorum hujus ecclesiæ, quæ hic sepulta erant : S. Martinus, S. Briccius, S. Spanus, S. Perpetuus, S. Gregorius Turonensis, S. Eustochius, S. Eufronius. Hic in medio illorum erat corpus et sepulcrum beatissimi Martini, quarum venerabiles reliquiæ in capsula existebant.* Atque hic est hodiernus ecclesiæ sancti Martini status. De ejus vero prærogativis ac jurisdictione quam in alias complures ecclesias etiam nunc habet, disserere mei non est instituti. Quæ vero hic protulimus, ut plurimum debemus V. Cl. Gatiano Galiczonio, doctori Sorbonico, ejusdem ecclesiæ canonico et cantori, qui cum apud Turones essemus, omnia minutatim nobis ostendit.

^a Reg., Colb. et Chesn. habent, *longum pedes centum quinquaginta quinque.*

^b Hic altarii nomine presbyterium, per capsum vero navem intelligi verisimile est. Consule Liturgiam Gallicanam nostri Mabillonii lib. 1, cap. 8, num. 1 et seqq. De hac ecclesia iterum agit Gregorius lib. 1 de Mirac. S. Martini, etc. Vide et epistolam 18, lib. 17, Apollinaris Sidonii ; cui interseruntur versus, quos eidem ecclesiæ adornandæ ipse composuit.

^c Eduensi Ecclesiæ præfuit labente sæculo v. Interfuit ordinationi Joannis Cabillonensis episcopi, uti testatur Apollinaris Sidonius lib. 17, epist. 25, et ad eum scripsit idem auctor epist. 8 libri VII, et 2 libri IX. Exstat ejus et Lupi Tricassini episcopi egregia epistola de disciplina ecclesiastica, apud Sirmond. tom. I Concil. ; alteram ejusdem ad Agrippinum comitem laudat Idatius in Chronico.

^d Hoc caput et sequens desunt in. codd. Regio et Colb.

^e Hæc est ecclesia cathedralis, de qua Savaro multa observat in notis ad cap. 1 libri de ecclesiis Clare-

rietes ad altarium, opere sarsurio ^a, ex multo marmorum genere exornatos habet. Exacte ergo in duodecimo anno beatus pontifex ædificio, Bononiam civitatem Italiæ sacerdotes dirigit, ut ei reliquias sanctorum Vitalis et Agricolæ exhibeant, quos pro nomine Christi Dei nostri, manifestissime crucifixos esse cognovimus ^b.

70 XVII. Cujus conjux basilicam sancti Stephani ^c suburbano murorum ædificavit. Quam cum fucis colorum adornare vellet, tenebat librum in sinu suo, legens historias actionum antiquorum ^d, pictoribus iudicans quæ in parietibus fingere deberent. Factum est autem quadam die, ut sedente illa in basilica, ac legente, adveniret quidam pauper ad orationem et aspiciens eam in veste nigra, senio jam provecctam, putavit esse unam de egentibus, protulitque quadram panis, et posuit in sinu ejus, et abscessit. Illa vero non dedignans munus pauperis, qui personam ejus non intellexit, accepit et gratias egit, reposuitque, hanc suis epulis anteponeus, et benedictionem ex ea singulis diebus sumens, donec expensa est.

XVIII. Igitur Childericus Aurelianus pugnas egit; Adouacrius ^e vero cum Saxonibus Andegavos venit. Magna tunc læces populum devastavit. Mortuus est autem Ægidius, et reliquit filium, Syagrium nomine. Quo defuncto, Adouacrius de Andegavo et aliis locis obsides accepit. Britanni de Biturica ^f a Gotthis expulsi sunt, multis apud Dolensem vicum ^g percipiis: Paulus vero comes cum Romanis ^h ac Francis, Gotthis bella intulit et prædas egit. Veniente vero **C**

montensibus. Unde *senior* in *Mor. s. et Regm.* dicitur, pro qua voce editi habent *veterima*. Vide Liturgiam Gallicanam Mabillonii lib. 1, cap. 8.

^a Opus *sarsurium* idem esse observat Altaserra ac opus tectorium, quod varium est et multiplex, sic dicitur a verbo *sarcire*. Parietes autem templorum et publicorum ædificiorum marmore tegebantur seu iacrustabantur, qualiter hic describitur templum a S. Namatio constructum.

^b Et quidem reliquias horum martyrum obtinuit, ut narrat ipse Gregor. lib. 1 de Gloria Mart., cap. 44. Eorundem martyrum passionem describit S. Ambrosius in lib. de Exhortatione virginis., cap. 4 et 2.

^c Hodie ecclesia est parochialis, mutato nomine ab annis circiter 200, *Sancti Eutropii Suburbicarii* dicta. In ea sepultus fuit sanctus Namatius cum aliis sanctis, ut iudicat libellus de sanctis Claromont., cap. 43.

^d Sic Regm. Editi vero, *historias actionis antiquas*; *Mor. s., antiquæ*. Picturas in ecclesiis memorat passim Gregorius, ut lib. vii, cap. 35, lib. x, cap. ult., etc.

^e Sic Bell., Corb., Reg. et Regm., cum aliquot editis. Alii, *Odoacrius*, et Colb., *Odoacrius*. Bec., *Adonacius*.

^f Corb. et Bec., *Biturigas*.

^g Etiam nunc exstat monasterio Ordinis nostri insignitus, quod sæcularibus canonicis hujus sæculi initio cessit. Vulgo dicitur *Bourg de Deols*, a Castro Radulphi Andria fluvio interjecte divisus.

^h Romanos hic appellat Gallos illos, qui nondum exteris regibus subjecti erant. Et quidem non solum in Gallia, sed et in Italia, Hispania, Africa, etc., etiam post subactas omnino a barbaris has provincias, populi in duas veluti partes dividebantur: alii dicebantur Romani, veteres scilicet incolæ, quod Roma-

A Adouacrio Andegavis, Childericus rex sequenti die advenit, interemptoque Paulo comite, civitatem obtinuit. Magno ea die incendio domus ecclesiæ concremata est ⁱ.

XIX. His itaque gestis, inter Saxones atque Romanos bellum gestum **71** est: sed Saxones terga vertentes, multos de suis, Romanis insequentibus, gladio reliquerunt; insulæ eorum cum multo populo interempto, a Francis captæ atque subversæ sunt ^j. Eo anno mense nono terra tremuit. Adouacrius cum Childerico fœdus iniit, Alamannosque, qui partem Italiæ pervaserant, subjugarunt.

XX. Eorichus ^k autem Gotthorum rex, Victorium ducem super septem civitates præposuit, anno quarto decimo regni sui. Qui protinus Arvernus adveniens, **B** civitatem addere voluit: unde et cryptæ ^l illæ usque hodie perstant ad basilicam sancti Juliani, et columnas, quæ sunt in æde positæ, exhiberi jussit. Basilicam sancti Laurentii et sancti ^m Germani Licaniacensis vici jussit ædificari. Fuit autem Arvernus annis novem. Super Eucherium ⁿ vero senatorem calumnias devolvit: quem in carcere positum nocte extrahi jussit, ligatumque juxta parietem antiquum, ipsum parietem super eum elidi jussit. Ipse vero dum nimium esset in amore mulierum luxuriosus, et ab Arvernus vereretur interfici, Romam aufugit: ibique similem tentans exercere luxuriam, lapidibus est obrutus. Post cujus excessum regnavit Eorichus annos quatuor: obiit autem anno vigesimo septimo regni sui. Fuit etiam et tunc terræmotus magnus.

XXI. Defuncto ^o autem apud Arvernos Namatio

nis paruisset, legibusque ut plurimum, etiam exteris principibus subditi, Romanis uterentur, quodque catholicam fidem coererent; alii vero dicebantur *Barbari*, quod vocabulum honorificum esse dicebant. Videsis plura de hac re apud Valesium lib. vi rerum Francic., pag. 289.

ⁱ Hic in cod. Bell., detritis aliquot lineis, quæ sub paginæ finem habebantur, sequens pagina ejusdem folii incipit ab his verbis, *regionem. Tantum ut quod tibi*, etc., quæ sunt de cap. 32.

^j Insulæ istæ ad Ligerim positæ erant, ut censet Cointius, quas arcibus munierant Saxones, ut si res ipsius minus feliciter contingerent, liberam haberent per Oceanum abeundi facultatem. Idem Cointius legendum censet *Alanos*, pro *Alamannos*, qui non Italiæ, sed Galliæ partem invaserant. Cui conjecturæ favent quæ observavimus supra ad caput 7 hujus libri.

^k Regm., *Theodericus*, et infra, *Teddricus*, Corb. et Bec., *Eorichus*, seu *Euricus*. Infra cap. 25 appellatur *Evarix*. Victorii mortem refert Gregorius lib. 1 de Gloria Mart., cap. 45, et in Vita S. Abrahamæ. De eodem Apollinaris Sidonius lib. vii, epist. 17. Deest hoc caput in Bell.

^l Tres mss., *scriptæ*. Porro non hic designatur basilica Brivatensis, ut Fredegarius existimavit, sed quæ in honorem S. Juliani in ipsa Arvernorum urbe sita est, ut observat Savaro in notis ad cap. 35, lib. 1 de eccles. Claromont. Ad Cointium ad annum 554, num. 4.

^m Cod. Casin., *Sancti Martini Lecaniacensis*. Regm., *S. Germani Licniacensi vico*. Observat Marollus hunc locum hodie vulgo appellari, *Saint-Germain de Lambrom*.

ⁿ Is esse putatur ad quem Sidonius scribit lib. iii, epist. 8.

^o Hoc caput deest in Corb., Bell., Reg. et Colb.

episcopo, Eparchius successit, vir sanctissimus atque religiosus. Et quia eo tempore ecclesia parvam infra muros urbis possessionem habebat, ipsi sacerdoti in ipso, 72 quod modo Saluatorium^a dicitur, mausio erat, atque ad gratias Deo tempore nocturno reddendas ad altarium ecclesiae consurgebat. Factum est autem, ut nocte quadam ingrediens, plenam ecclesiam daemonibus reperiret, ipsamque principem in modum ornatae mulieris, in throni illius cathedram residentem. Cui ait pontifex: O meretrix execranda, non sufficit tibi loca cuncta variis pollutionibus inficere, adhuc et cathedram a Domino consecratam foetida sessionis tuae accessione coinquinata? Abscede a domo Dei, ne a te amplius polluat. Cui ait: Et quia mihi meretricis nomen imponis, multas tibi parabo insidias ob desideria mulierum. Et haec dicens, sicut fumus evanuit. Verumtamen sacerdos tentatus est per commotionem corporis ad concupiscentiam^b: sed signo crucis sanctae munitus, nihil ei inimicus nocere potuit. Ferunt etiam ipsum in arce Cantobennici montis monasterium^c collocasse, ubi nunc oratorium est, et ibi se diebus Quadragesimae sanctae recludebat: die autem Coenae dominicae, cum magno psallentio, comitantibus clericis civibusque, ad ecclesiam suam revertebatur. Quo migrante, Sidonius ex praefecto substituitur, vir secundum saeculi dignitatem nobilissimus, et de primis Galliarum senatoribus: ita ut filiam sibi Aviti imperatoris in matrimonio sociaret. Hujus tempore, cum adhuc apud urbem Arvernensem Victorius, cujus supra meminimus, moraretur, fuit in monasterio beati Cyrici^d urbis ipsius abbas, Abraham nomine: qui fide 73 atque operibus Abraham illius prioris refulgebat, sicut in libro Vitae ejus scripimus.

XXII. Sanctus^e vero Sidonius tantae facultatis erat, ut plerumque ex improviso luculentissime quae voluisset, nulla obsistente mora componeret. Contigit autem quadam die, ut ad festivitatem basilicae mo-

^a Saluatorium, quod alias *secretarium*, hodie *scribitaria* appellatur, uti patet ex Gregorii M. epist. 54 libri IV ad Marinianum episc. Ravennat., et ex concilio Matic. I, can. 2, sic dictum est, quod ibi episcopi ante Missarum celebrationem sedere solent ad excipiendas fidelium salutationes, qui eorum orationibus se, vel aliqua negotia commendare volebant. Id presbyteris reliquisse videtur sanctus Martinus apud Sever. Sulpic., dial. 2, ubi ipse dicitur orationi incubuisse, eo tempore quo presbyteri in alio secretario sedentes ejus permissu salutationibus, aut audiendis negotiis occupabantur.

^b Mor. s., a *concupiscentia*.

^c De hoc monasterio vide supra lib. I, cap. 39. Cantobennense monasterium illud ipsum esse censet Savaro, quod non procul ab urbe sanctimonialibus paravisae dicitur sanctus Genesius Arvernensis episcopus in ipsius Vita. Alii ab eo etiam non distinguunt Candidinense monasterium, quod Felix ejusdem urbis antistes, Praefecto tunc abbati, postea ipse successor et martyri, gubernandum tradidit, ut in secunda ipsius Praefecti Vita legitur. Hunc locum postea destructum reparavit saeculo undecimo quidam Aldefredus, quem Robertus de Alvernia episcopus ultimo sequentis saeculi anno Piperacensi caenobio subiecit: sed tandem post varias fortunas Car-

nasterii, cujus supra meminimus, invitatus accederet; ablatoque sibi nequiter libello, per quem sacrosancta solemnitas agere consueverat, ita paratus a tempore cunctum festivitatis opus explicuit, ut ab omnibus miraretur, nec putaretur ab astantibus ibidem hominem locutum fuisse, sed angelum. Quod in praefatione libri, quem de Missis ab eo compositis conjunximus, plenius declaravimus. Cum autem esset magnificae sanctitatis, atque, ut diximus, ex senatoribus primis, plerumque, nesciente conjugio, vasa argentea aufererebat a domo, et pauperibus erogabat. Quod illa cum cognosceret, scandalizabatur in eum: sed tamen dato egenis pretio, species domui restituebat.

XXIII. Cumque^f ad officium dominicum fuisset mancipatus, et sanctam ageret in saeculo vitam, surrexere contra eum duo presbyteri, et ablata ei omni potestate a rebus Ecclesiae, arcum ei victum et tenuem relinquentes, ad summam eum contumeliam redegere. Sed non longi temporis spatio inultam ejus injuriam divina voluit sustinere clementia. Nam unus ex his noxiis et indignis dicitur presbyteris, cum ante noctem minatus fuisset eum de ecclesia velle extrahere^g, signum ad matutinas audiens fuisse commotum, fervens felle contra sanctum Dei, surrexit, hoc iniquo corde explere cogitans, quod die praecedente tractaverat. Ingressus autem in secessum suum, dum ventrem purgare nititur, spiritum exhalavit. Expectabat enim puer aforis cum ceruo dominum egressurum. 74 Jamque advenerat lux, et satelles ejus, id est alius presbyter, mittit nuntium, dicens: Veni, ne tardaveris, ut quae nobis die hesternae convenerant, pariter expleamus. Sed cum responsa dare differret exanimis, elevato puer velostium, reperit dominum super sellulam secessus defunctum. Unde indubitatim est non minoris criminis hunc reum esse, quam Arium illum, cui similiter in secessu fuere interna deposita per partes inferiores

melitis excalceatis nostro aetate donatus est. Vide notas in caput 39 libri I.

^d Sic Regm. cum Bad.; caeteri ed. et Bec., *Cyriaci*. At nostra lectio sincera est. Hic est enim Cyricus puer, qui cum Julitta matre martyr occubuit. Vide Savaronem in notis ad libellum de ecclesiis Claramont. num. 14, qui est de ecclesia sancti Cyrici. De qua et Gregorius agit in Vita S. Abraham, lib. de Vita Patrum, cap. 5.

^e Deest hoc caput in Corb., Bell., Colb. et Regio. Porro Sidonius ille illustrior est, quam ut hic de eo plura observemus. Exstant ejus opera a Savarone primum, tum a J. Sirmondo edita. Catus Sollius Apollinaris Sidonius appellabatur, cujus vitam collegit Savaro, eamque ipsius operibus praefixit. Pappianilla uxori suae, filiae Aviti imp., epistolam 16 libri V scripsit ipse Sidonius, quam post susceptum sacerdotium uti sororem habuit, ut probat Sirmondus in notis ad eandem epistolam, ubi et plura habet de majorum clericorum calibatu. V. supra lib. I, cap. 39, et Hieronymi epistolam ad Pammachium.

^f Hoc caput deest in Corb., Bell., Colb. et Regio.

^g Regm., *velle extrahi*, Clean. et Freh., *vel extrahere*.

egesta ^a : quia nec istud sine hæresi potest accipi, ut in Ecclesia non obediatur sacerdoti Dei, cui ad pascendum oves commissæ sunt, et ille se ingerat potestati, cui neque a Deo, neque ab hominibus aliquid est commissum. Dehinc beatus sacerdos, uno adhuc manente nihilominus inimico, suæ restituitur potestati. Factum est autem posthæc, ut accedente febre ægrotare cœpisset : qui rogat suos, ut eum in ecclesiam ferrent. Cumque illuc illatus fuisset, conveniebat ad eum multitudo virorum ac mulierum, simulque etiam et infantium plangentium atque dicentium : Cur nos deseris, pastor bone, vel cui nos quasi orphanos derelinquis? Nunquid erit nobis post transitum tuum vita? nunquid erit postmodum qui nos sapientiæ sale sic condiat? aut ad dominici nominis timorem talis prudentiæ ratione redarguat? Hæc et his similia populis cum magno fletu dicentibus, tandem sacerdos, Spiritu in se sancto influente, respondit : Nolite timere, o populi, ecce frater meus Aprunculus vivit, et ipse erit sacerdos vester. Qui non intelligentes, putabant eum loqui aliquid in extasi.

Quo migrante ^b, presbyter ille nequam, alter ex duobus qui remanserat, profinus omnem facultatem Ecclesiæ, tanquam si jam episcopus esset, inhians cupiditate, præoccupat, dicens : Tandem respexit in me Deus, cognoscens me justiore esse Sidonio, largitusque **75** est mihi hanc potestatem. Cumque per totam urbem superbus ferretur, adveniente die dominico, qui immincebat post transitum sancti viri, præparato epulo, jussit cunctos cives in domo ecclesiæ ^c invitari : despectisque senioribus, primus recumbit in toro. Cui oblato pincerna poculo, ait : Domine mi, vidi somnium, quod si permittis edicam : Videbam hac nocte dominica, et ecce erat domus magna, et in domo erat thronus positus, in quo quasi iudex residebat, cunctis potestate præstantior : cui assistebant multi sacerdotum in albis vestibus, sed et promiscuæ populorum turbæ valde innumerabiles. Verum cum hæc trepidus contemplarer, conspicio aminus inter eos beatum astare Sidonium, et cum presbytero illo tibi carissimo, qui ante hos paucos annos de hoc mundo migravit, attente litigantem. Quo devicto, jubet rex ut in imis carceris angustiis retrudatur; ablatoque isto, contra te iterum insurgere ^d, dicens te in eo scelere, propter quod ille

A prior damnatus fuerat, fuisse participem. Verum ubi iudex, quem ad te transmitteret, sollicitè cœpit inquirere, ego me inter reliquos oculere cœpi, et a tergo steti, tractans apud memetipsum, ne forte ego, qui notus sum homini, mittar. Dum hæc mecum tacitus volverem, amotis omnibus remansi solus in publico : vocatusque a iudice, propius accedo. Cujus virtutem atque splendorem contuens, cœpi habere effectus titubare præ metu. Et ille : Ne timeas, puer, inquit : sed vade, die presbytero illi : Veni ad respondendam causam, quia Sidonius te accersiri deprecatus est. Tu vero ne moram facias ad eundem, quia sub grandi testificatione mihi præcepit rex ille tibi hæc loqui, dicens : Si tacueris, morte pessima morieris. Hæc eo loquente, exterritus presbyter, B elapso de manu calice, reddidit spiritum : ac de recubitu ablati mortuus sepulturæ mandatus est, possessurus infernum **76** cum satellite suo. Tale iudicium super contumaces clericos Dominus in hunc prætulit mundum, ut unus Arii sortiretur mortem; alius, tanquam Simon Magus, apotoli sancti oratione ab excelsa arce superbiæ præceps allideretur. Qui non ambiguntur pariter possidere tartarum, qui simul egerunt nequiter contra sanctum episcopum suum. Interea cum jam terror Francorum resonaret in his partibus, et omnes eos amore desiderabili cuperent regnare, sanctus Aprunculus, Lingonicæ civitatis episcopus ^e, apud Burgundiones cœpit haberi suspectus. Cumque odium de die in diem cresceret, jussum est ut clam gladio feriretur. Quo ad eum perlato nuntio, nocte à castro Divionensi per murum demissus, Arvernus advenit, ibique juxta verbum Domini, quod posuit in ore sancti Sidonii, undecimus datus est episcopus.

XXIV. Sed ^f tempore Sidonii episcopi magna Burgundiam fames oppressit. Cumque populi per diversas regiones dispergerentur, nec esset ullus qui pauperibus alimoniam largiretur, Ecdicius quidam ex senatoribus, hujus propinquus ^g, magnam tunc rem in Deo confusus fecisse perhibetur. Nam invalescente fame, misit pueros suos cum equis et plaustris per vicinas sibi civitates, ut eos qui hac inopia vexabantur sibi adducerent. At illi euntes, cunctos pauperes quotquot invenire potuerunt, adduxere ad domum ^h ejus. Ibique eos per omne tempus steriliter ⁱ pascens, ab interitu famis exemit. Fuereque,

^a Regm., inferioris egestus, et infra obaudiatur sacerdoti. Bec., partis inferioris egestum... obaudiatur sacerdos.

^b Obiit anno 484, ut scribit Savaro, et quidem die 12 kal. Septembris, ejus tamen festum 10 kal. ejusdem mensis in Martyrologio Romano recolitur. Sepultus est in ecclesia sancti Saturnini, ut dicitur in lib. 1 de eccles. Claromont., cap. 22. Hæc ecclesia mutato nomine sancti Amandini dicta est. Postmodum translatus est B. Sidonii corpus in ecclesiam sancti Genesii.

^c Domum ecclesiæ passim memorat Gregorius, quo nomine sedes episcopales, majori ecclesiæ urbis extra cathedrali adhærentes, designari videtur esse vera dubium.

^d Editi habent, suggerit.

^e De eodem infra cap. 76, et lib. III, cap. 2, ad quem exstant aliquot Ruricii Lemovicensis episc. epistolæ. Eidem, adhuc Lingonum episcopo, scripsit Sidonius epistolam 10 libri IX. Sepultus est in ecclesia S. Stephani ex lib. I. Ecclesiar. Claromont., cap. 43, ubi sanctus dicitur. Celebratur in Martyrol. Gallic. Saussail die 14 Maii.

^f Hoc caput deest in Bell. In tribus vero aliis absolute incipit, *Tempore Sidonii*, etc.

^g Ecdicius, seu, ut alii scribunt, Heccicius, filius fuit Aviti imperatoris, et frater Papianillæ uxoris Sidonii, ad quem exstant ejusdem Sidonii carmen 20, epistola 4 lib. II, et 3 libri 10. Factus est Patricius a Julio Nepote Augusto ex epist. 16 lib. V.

^h Editi plerique cum Bec., ad domos.

ut multi aiunt, amplius quam quatuor millia promiscui sexus. Adveniente autem ubertate, ordinata iterum evectioe, unumquemque in locum suum restituit. Post quorum discessum, vox ad eum e cœlis lapsa pervenit, dicens: Ecdici, Ecdici, quia fecisti rem hanc, tibi et semini tuo panis non deerit in sempiternum: eo quod obedieris verbis meis et famem meam refectioe pauperum satiaveris. Quem Ecdicium miræ velocitatis fuisse 77 multi commemorant: nam quadam vice multitudinem Gotthorum cum decem viris fugasse perscribitur ^a. Sed et sanctus Patiens Lugdunen-sis episcopus simile huic in ipsa fame populls præstitisse perhibetur beneficium. Exstat hodie hodie apud nos beati Sidonii epistola ^b, in qua eum declamatorie collaudavit.

XXV. Hujus tempore et Evarix ^c rex Gotthorum, excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitatis suæ non consentientes, clericos carceribus subigebat: sacerdotes vero, alios dabat exsilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei. Maxime tunc Novempopulanæ, geminæque Germaniæ ^d urbes, ab hac tempestate depopulatæ sunt. Exstat hodieque et pro hac causa ad Basilium episcopum nobilis Sidonii ipsius epistola, quæ hæc ita loquitur. Sed persecutor non post multum tempus, uliçione divina percussus interiit.

XXVI. Post hæc ^e beatus Perpetuus Turonicæ civitatis episcopus, impletis triginta in episcopatu annis, in pace quievit: in cujus loco Volusianus,

^a Id narrat Sidonius epist. 3 libri III, ubi *vix duodecim equites cum Ecdicio fuisse dicuntur.*

^b Ea est duodecima libri VI. Eundem laudat ob ecclesiam Lugduni constructam lib. II, epist. 10. Ipsius vero memoria in fastis ecclesiasticis recolitur tertio idus Septembris.

^c Is ipse supra cap. 20 appellatur *Eorichus*, seu *Eurichus*. In capitulum indicibus, etiam vetustiorum codicum legitur *de Eura rege*. Caterum hoc caput deest in Bellov.

^d Legendum haud dubie *Aquitaniæ*. Non enim Evarichus persecutionem in Germania movit, cum contrario, maxime effluerit in Novempopulanæ, ac in utraque Aquitania, ut patet ex ipsa Sidonii epistola ad Basilium episcopum, quam infra Gregorius laudat; et quæ 6 libri VII. Ibi enim recensentur urbes ex his tribus provinciis, in quibus persecutio sævit: scilicet Elusa, Auscium, Vasate et Convenæ in Novempopulana; Rutheni, Lemovicæ et Gabali in Aquitania prima; Burdegala et Petrocuii in secunda Aquitania. Non tamen textum Gregorii mutare licuit absque alicujus codicis auctoritate. Et quidem Valens Germaniæ nomen a Gregorio datum fuisse Aquitaniæ putat, quod ibi regnaret Eurichus, quem hic a Germania oriundum existimabat. Quo pacto et Lugdunensis Germania dicitur a Sidonio lib. V, epist. 7. Janus a Costa in lib. II Decretalium Gregorii IX tit. 1, hic legendum esse censet, *geminæque germanæ. Geminam enim*, uti prosequitur, *et Duplicem Aquitaniam, primam et secundam, elegantem vocat germanam et sororem Novempopulanæ, id est Aquitaniæ tertiæ, quæ provincie divise in duas, tres vel plures sint sibi invicem sorores ex hac divisione; habeantque communem matrem urbem Romam, imperii caput, a qua scribet provincie institutæ et veluti partæ. Sic apud Tertul-*

A unus ex senatoribus, subrogatus est. Sed a Gotthis suspectus habitus, episcopatus sui anno septimo in Hispanias est quasi captivus abductus; sed protinus vitam finivit. In cujus loco Verus ^f succedens, septimus post beatum Martinum 78 ordinatur episcopus.

XXVII. His ^g ita gestis, mortuo Childerico, regnavit Chlodovechus, filius ejus, pro eo. Anno autem quinto regni ejus, Syagrius Romanorum rex, Ægidii filius, ad civitatem Suessionas ^h, quam quondam supra memoratus Ægidius tenerat, sedem habebat. Super quem Chlodovechus eum Ragnachario ⁱ parente suo, quia et ipse regnum tenebat, veniens, campum pugnæ præparari deposcit. Sed nec iste distulit, ac resistere metuit. Itaque inter se utrisque pugnantibus, Syagrius elisum cernens exercitum, terga vertit, et ad Alaricum regem, Tolosam cursu veloci perlabitur. Chlodovechus vero ad Alaricum mittit, ut eum redderet: alioquin noverit sibi bellum ob ejus retentionem inferri. At ille metuens, ne propter eum iram Francorum incurreret, ut Gotthorum pavere mos est ^j, victum legatis tradidit. Quem Chlodovechus receptum custodiæ mancipari præcepit: regnoque ejus accepto, eum gladio clam ferri mandavit. Eo tempore multæ ecclesiæ a Chlodovechi exercitu deprædatæ sunt, quia erat illis adhuc fanaticis erroribus involutum. Igitur de quadam ecclesia urceum miræ magnitudinis ac pulchritudinis hostes abstulerant, cum reliquis ecclesiastici ministerii ornamentis. Episcopus ^k autem ecclesiæ illius missos ad regem dirigit, poscens ut si aliud de sacris vasis recipere non mereretur, saltem vel urceum ecclesia sua reciperet. Hæc audiens rex, 79

lianum in libro de Pallio Utica colonia Romano:um dicitur soror Carthaginis. Hæc ille, cujus sententia ex Testamento S. Remigii aliisque antiquis monumentis confirmari potest, in quibus Ecclesiæ Rhemensis ac Trevirensis sorores appellantur, eo quod utraque in Belgica metropolis esset et suæ provincie caput. Favet etiam codex ms. Regii-montis, in quo legitur, *geminæque germanæ.*

^e Hoc caput deest in codd. Corb. et Bellov. In Colb. autem alia manu, licet antiqua, additum est. De Perpetuo, Volusiano et Vero vide infra lib. X, c. 31.

^f Sic Colb. et Reg. cum aliquot editis; alii cum Bec. et Regm., *Virus.*

^g Hoc caput deest in cod. Bellovac.

^h Corb., *Saxonas*; scriptum est tamen alia manu fere æquali, sicut et infra, *Suessionas. Bec., Suessiones*, et infra *Sessionas*. Quæ lectiones variæ passim in mss. occurrunt.

ⁱ Idem cod., *Ragnario parente suo, qui et ipse tenebat, veniens campum ut pugnaret*: Regm., *Racario... tenerat*, etc. Colb., *Raghenario*, etc. Idem et Pal. pro Chlodovechus habent semper *Hlodovichus*, et alia manu Regm., *Clodoveus*: quod semel et iterum monuisse satis sit.

^j Vide Salvianum lib. VII, de Gubernatione Dei.

^k Hic fuit beatus Remigius Rhemorum antistes, ut Fredegarius cap. 16, Hincmarus, Frodoardus, alique auctores testantur. Porro ministerii ecclesiastici nomine sacram ecclesiæ suppellectilem intelligebant, ut ex compluribus Gregorii ipsius, aliorumque auctorum locis constat, quos videsis libro I Liturgiæ Gallicanæ Mabillonii nostri, cap. 7. Legendum ea de re beati Aredii Testamentum, quod in Appendixe integrum profertur.

ait nuntio : Sequere nos usque Suessionas, quia ibi A cuncta quæ acquisita sunt, dividenda erunt. Cumque mihi vas illud sors dederit, quæ papa poscit, adimpleam. Dehinc adveniens Suessionas, cuncto onere prædæ in medium posito, ait rex : Rogo vos, o fortissimi præliatores, ut saltem mihi vas istud (hoc enim de urceo supra memorato dicebat) extra partem concedere non abnuatis. Ilæc rege dicente, illi quorum erat mens sanior, aiunt : Omnia, gloriose rex, quæ cernimus tua sunt : sed et nos ipsi tuo sumus dominio subjugati. Nunc quod tibi beneplacitum videtur, facito : nullus enim potestati tuæ resistere valet. Cum illi hæc ita dixissent, unus levis, invidus ac facilis ^a, cum voce magna, elevatam bipennem urceo impulit, dicens : Nihil hinc accipies, nisi quæ tibi sors vera largitur. Ad hæc B obstupefactis omnibus, rex injuriam suam patientiæ lenitate coercuit, acceptumque urceum nuntio ecclesiastico reddidit, servans abditum sub pectore vulnus. Transacto vero anno, jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio ^b suorum armorum nitorem. Verum ubi cunctos circumire deliberat, venit ad urcei percussorem, cui ait : Nullus tam inculta, ut tu, detulit arma : nam neque tibi hasta, neque gladius, neque securis ^c est utilis; et apprehensam securim ejus in terram dejecit. At ille cum paululum inclinatus fuisset ad colligendum eam, rex elevatis manibus, securim suam capiti ejus defixit. Sic, inquit, tu apud Suessionas in urceo illo fecisti. Quo mortuo, reliquos abscedere jubet, magnum sibi per hanc causam timorem statuens. Multa ^d bella, victoriasque fecit. Nam decimo regni sui anno, Thoringis bellum intulit, eosdemque suis ditionibus subjugavit.

80 XXVIII. Fuit autem et Gundeuchus ^e rex Burgundionum, ex genere Athanarici regis persecutoris, de quo supra meminimus. Huic fuerunt quatuor filii, Gundobadus, Godegiselus, Chilpericus et Godomarus. Igitur Gundobadus Chilpericum fratrem suum interfecit gladio, uxoremque ejus, ligato ad collum lapide, aquis immersit. Hujus duas filias exsilio condemnavit : quarum senior, mutata veste Chrona ^f, junior Chrotechildis ^g vocabatur. Porro Chlodovechus, dum legationem in Burgundiam sæpius mittit, Chrotechildis puella reperitur a legatis

^a Chesn. cum Colb., unus Francus levis. Alii editi, *cerebrosus*.

^b Conventus Francorum sic dicebatur, quod singulis annis kal. Martii fieri soleret in campo, quo omnes armis instructi accedere debebant. Postea Campus Maius dictus est, ex quo a Pippino in kal. Maii translatus est.

^c Editi plerique, *bipennis*, et sic infra ubi occurrit *securis*.

^d Sic Corb., at alii, *Multa deinde bella*, etc. Chlodoveus Thuringos devictos tributarios fecit, ut auctor Gestorum Francorum refert : nam et postmodum, etiam testante Gregorio, Thuringi suos reges habere.

^e Drest hoc caput in Bellou. *Gundeuchus* scribitur in Corb. et al. is. Nonnulli habent *Gundovicus*. Ejusdem filii in aliquot codd. appellantur *Gundobaldus*, *Gothesilus*, seu *Codegisilus*, *Hilpericus*, etc. Bcc.

ejus. Qui cum eam vidissent elegantem atque sapientem, et cognovissent quod de regio esset genere, nuntiaverunt hæc Chlodovecho regi. Nec moratus ille, ad Gundobadum legationem dirigit, eam sibi in matrimonio petens : quod ille recusare metuens, tradidit eam viris ; illique accipientes puellam, regi velocius repræsentant. Qua visa, rex valde gavisus, suo eam conjugio sociavit, habens jam de concubina filium, nomine Theodoricum.

XXIX. Igitur ^h rex ex Chrotechilde regina habuit filium primogenitum : quem cum mulier baptismo consecrare vellet, prædicabat assidue viro, dicens : Nihil sunt dii quos colitis, qui neque sibi, neque aliis poterunt subvenire : sunt enim aut ex lapide, aut ex ligno, aut ex metallo aliquo sculpti. Nomina vero quæ eis indidistis, hominum fuere, non deorum ⁱ, ut Saturnus, qui filio, ne a regno depelleretur, per fugam elapsus asseritur; ut ipse Jupiter omnium stuprorum spurcissimus perpetuator, incestator virorum, propinquarum derisor, qui nec ab ipsius sororis propriæ potuit abstinere concubitu, ut ipsa ait : *Jovisque et soror et conjux* (*Virg. Æneid. lib. 1*). Quid Mars Mercuriusque **81** potuere ? Qui potius sunt magicis artibus præditi, quam divini numinis potentiam habuere. Sed ille magis coli debet, qui cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, verbo ex non exstantibus procreavit ; qui solem lucere fecit, et cælum stellis ornavit ; qui aquas reptilibus, terras animantibus, æra volatilibus adimplevit ; ejus nutu terræ frugibus, pomis arbores, vis vineæ decorantur ; ejus manu genus humanum creatum est ; cujus largitione ipsa illa creatura omnis homini suo, quem creavit, et obsequio et beneficio famulatur. Sed cum hæc regina diceret, nullatenus ad credendum regis animus movebatur, sed dicebat : Deorum nostrorum jussione cuncta creantur ac prodeunt ; Deus vero vester nihil posse manifestatur, et quod unicus est, nec de deorum genere esse probatur. Interea regina fidelis filium ad baptismum exhibet : adornari ecclesiam velis præcipit atque cortinis, quo facilis vel hoc mysterio ^j provocaretur ad credendum, qui flecti prædicatione non poterat. Baptizatus autem puer, quem Ingomerem ^k vocitaverunt, in ipsis,

D *Gundobaudus*. De Athanarici persecutione supra e. 4.

^f Sic appellatur in Corb., Palat. et Colb., quibus concordat Vita sanctæ Chlotildis, ubi num. 2 legitur *Chrona*, Sæc. 1 Act. SS. Ord. Benedictini. Bcc. tamen et Regm. cum plerisque editis habent, *Mucuruna* ; alii, *Corona*. Dicitur in Fredegarii Epitome, cap. 17 *Sedeleuba*. De qua agitur in Chronici cap. 22. Chlotildis et Chronæ matrem Agrippinam appellatam fuisse, de qua Sidonius lib. v, epist. 7, observat Savaro.

^g Alias *Chrotchildis*, *Chrotigeldis*, *Rodioldis*, seu *Chrodioldis*, *Chrotildis*. Hodie vulgo scribitur *Chlotildis*.

^h Deest hoc caput in cod. Bell.

ⁱ Sic edit. Bad., at cæteri, *homines fuere, non dii*.

^j Cod. Regm. *ministerium*.

^k Cassin. cum aliquot edit., *Ingomerem*.

sicut regeneratus fuerat, albis ^a obiit. Qua de causa A commotus felle rex, non segniter increpabat reginam, dicens: Si in nomine deorum meorum puer fuisset dicatus, vixisset utique: nunc autem quia in nomine Dei vestri baptizatus est, vivere omnino non potuit. Ad hæc regina: Deo, inquit, omnipotenti, creatori omnium, gratias ago, qui me non usquequaque iudicavit indignam, ut de utero meo genitum regno suo dignaretur ascire. Mihi autem dolore huius causæ animus non attingitur, quia scio in albis ab hoc mundo vocatos, Dei obtutibus nutriendos ^b. Post hunc vero genuit alium filium, quem baptizatum Chlodomerem vocavit; et hic cum ægrotare cœpisset, dicebat rex: Non potest aliud fieri, nisi et de hoc, sicut et de fratre ejus, contingat, ut baptizatus in **82** nomine Christi vestri, protinus moriatur. Sed orante matre, Domino iubente convaluit.

XXX. Regina ^c vero non cessabat prædicare regi, ut Deum verum cognosceret, et idola negligeret; sed nullo modo ad hæc credenda poterat commoveri, donec tandem aliquando bellum contra Alamannos commoveretur: in quo compulsus est confiteri necessitate, quod prius voluntate negaverat. Factum est autem, ut configente utroque exercitu, vehementer cæderentur, atque exercitus Chlodovechi valde ad internecionem ruere cœpit. Quod ille videns, elevatis ad cœlum oculis, compunctus corde, commotus in lacrymis, ait: Jesu Christe, quem Chrotechildis prædicat esse filium Dei vivi, qui dare auxilium laborantibus, victoriamque in te sperantibus tribuere diceris, tuæ opis gloriam devotus efflagito: ut si mihi victoriam super hos hostes indulseris, et expertus fuero illam virtutem, quam de te populus tuo nomini dicatus probasse se prædicat, credam tibi, et in nomine tuo baptizer. Invocavi

^a In albis, id est intra hebdomadam in qua recens baptizati albis induti prodibant.

^b Alii, *vocatum, Dei obtutibus nutriendum*.

^c Et hoc caput deest in cod. Bellovac.

^d Sic mss. 4; alii cum editis, *succurrunt*.

^e Bec., Mor. s. alia manu, et alius codex ab Henschenio laudatus cum Chesn. hic habent, *Actum anno 15 regni sui*, id est anno 496: quæ verba desumpta fuisse videntur ex libro de Gestis Francorum. In cæteris enim scriptis et editis, quos videre licuit, non habentur. Corb. tamen et Bell. in medio cap. 37, ut infra notabitur, habent, *anno 15 Chlodovechi*. Porro pagina, quæ hic memoratur, data creditur apud Tolbiacum oppidum, uti ex eodem cap. 37 colligitur.

^f Hoc caput non exstat in cod. Bell.

^g Sic mss.: editi vero, *cœpit instigare*.

^h Hincmarus et qui post eum secuti sunt scriptores asserunt, chrisma hæc ipsa occasione in ampulla e cœlo allatum fuisse a columba: quod etsi diserte non dicat Gregorius, innuit tamen aliquid insolitum tunc contigisse, cum ait *divino odore* locum fuisse respersum, ita ut omnes gratia Dei id tribuente sese in *Paradiso* localos existimarent. Certe Hincmarus miraculum istud non solum in Vita S. Remigii descripsit, sed et in frequenti prælatorum, principum, populorumque conventu palam de illo, uti publice noto, locutus est apud Mettas, cum scilicet Carolus Calvum ibi in majori ecclesia regem inauguraret. Quin et ejus rei vestigium aliquod inspicitur in Vita sanctæ

enim deos meos, sed, ut experior, elongati sunt ab auxilio meo: unde credo eos nullius esse potestatis præditos, qui sibi obedientibus non occurrunt ^d. Te nunc invoco, et tibi credere desidero; tantum, ut eruar ab adversariis meis. Cumque hæc diceret, Alamanni terga vertentes, in fugam labi cœperunt. Cumque regem suum cernerent interemptum, Chlodovechi se ditionibus subdunt, dicentes: Ne amplius, quæsumus, pereat populus: jam tui sumus. At ille, prohibito bello, coarctatoque populo, cum pace regressus, narravit reginæ, qualiter per invocationem nominis Christi victoriam meruit obtinere ^e.

XXXI. Tunc ^f regina accersiri clam sanctum Remigium Rhemensis urbis episcopum jubet, deprecans ut regi verbum salutis insinuaret. Quem sacerdos accersitum, secretius cœpit **83** ei insinuare ^g, ut Deum verum, factorem cœli et terræ crederet, idola negligeret, quæ neque sibi, neque aliis prodesse possunt. At ille ait: Libenter te, sanctissime pater, audiam, sed restat unum, quod populus qui me sequitur, non patitur relinquere deos suos: sed vado et loquar eis juxta verbum tuum. Conveniens autem cum suis, priusquam ille loqueretur, præcurrente potentia Dei, omnis populus pariter acclamavit: Mortales deos abjicimus, pie rex, et Deum quem Remigius prædicat immortalem sequi parati sumus. Nuntiantur hæc antistiti, qui gaudio magno repletus, jussit lavastrum præparari. Velis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ, cortinis albensibus adornantur, baptisterium componitur, balsama diffunduntur, micant flagrantis odore cerei, totumque templum baptisterii divino respergitur ab odore ^h; talemque ibi gratiam astantibus Deus tribuit, ut æstimarent se paradisi odoribus collocari. Rex ergo prior poposcit se a pontifice baptizari. Procedit novus Constantinus ad lavastrum, deleturus lepræ ⁱ veteris morbum,

Chlotildis, quæ videtur ante Hincmarum scripta fuisse. Quod vero aiunt a centurionibus Migdeburgensibus visum fuisse codicem Gregorii, in quo ampulla illa memoraretur, quem heterodoxi postea discisserunt, verisimile non videtur. At forte illi habuere præ manibus librum de Gestis Francorum a Chesno tomo I editum, qui in nonnullis codicibus mss. Gregorio nostro tribuitur, in quo hæc historia descripta fuerit. Ejusmodi habetur unum exemplar in bibliotheca Archimonsasterii Remigiani apud Rhemos, ab annis circiter 500 exaratum. Rex ergo ampulla illa etiam nunc Rhemis asservatur studiosissime in archimonsasterio Remigiano, ad regni nostrorum consecrationem ^k. Chlodoveum autem a sancto Remigio baptizatum, septiformi gratia Spiritus sancti illustratum, et ad regiam potestatem perunctum fuisse in ecclesia beatæ Mariæ Rhemensis agnovit Luovicus Pius apud Frodoardum lib. II Histor. Rhemensis, cap. 19. Ad hanc vero baptismi sui solemnitatem, Chlodoveum, non solum sui regni, sed et cæteros episcopos catholicos invitasse colligitur ex epistola sancti Aviti ad ipsum Chlodoveum, quam in Appendice ad hunc tomm reperiit.

^l Colb. ad marginem hæc habet, ab annis circ. 400 addita: *Ecce iste historiographus concordat cum Historia sancti Silvestri de lepra Constantini mandata in fonte baptismi*. Et quidem certum videtur ex hoc loco, ubi etiam Chlodoveus Constantino et sanctus Remigius beato Silvestro comparantur, tunc temporis

^m Non nisi in nostrate historia peregrinus nescit, sacram ampullam a Conventione satellitibus effractam peritisse; chrismatem autem particulam a viro quodam honorabili religiose collectam deinde celatam, tandem, redituro Clodovei throno, novæ fuisse creditam ampullæ quæ Carolo X in regem consecrando inservit.

sordentesque maculas **84** gestas antiquitus a recenti latice deleturus. Cui ingresso ad baptismum sanctus Dei sic inquit ore facundo : Mitis depono colla, Sicambri^b : adora quod incendisti , incende quod adorasti. Erat enim sanctus Remigius episcopus egregiæ scientiæ, et rhetoricis adprime imbutus studiis^c : sed et sanctitate ita prælatus, ut sancti Sylvestri virtutibus æquaretur. Est enim nunc liber Vitæ ejus, qui eum narrat mortuum suscitasse. Igitur rex omnipotentem Deum in Trinitate confessus, baptizatus est in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, delibutusque sacro chrismate cum signaculo crucis Christi. De exercitu vero ejus baptizati sunt amplius tria millia. Baptizata est et soror ejus Albofledis^d; quæ non post multum tempus migravit ad Dominum: pro qua cum rex contristaretur, sanctus Remigius consolatoriam misit ei epistolam, quæ hoc modo sumpsit exordium : « Angit me et satis me angit vestræ causa tristitiæ, quod bonæ memoriæ germana vestra transit Albofledis. Sed de hac re consolari possumus, quia talis de hoc mundo migravit, ut suspici magis debeat quam **85** lugeri. » Conversa est enim et alia soror ejus, Lanthechildis^e nomine, quæ in hæresim Arianorum dilapsa fuerat, quæ confessa æqualem Filium Patri et Spiritum sanctum, chrisinata est.

XXXII. Tunc Gundobadus et Godegiselus fratres regnum circa Rhodanum aut Ararim cum Massiliensi provincia retinebant. Erant autem tam illi, quam populi eorum, Arianæ sectæ subjecti. Cumque se invicem impugnarent, audiens Godegiselus Chlodovechi regis victorias, misit ad eum legationem occulte, dicens : Si mihi ad persequendum fratrem

meum præbueris solatium^f, ut eum bello interficere, aut de regno ejicere possim, tributum tibi, quale tu ipse velis injungere, annis singulis dissolvam. Quod ille libenter accipiens, auxilium ei ubicunque necessitas posceret, repromisit. Et statuto tempore contra Gundobadum exercitum commovit. Quo audito Gundobadus, ignorans dolum fratris, misit ad eum, dicens : Veni in adiutorium meum, quia Franci se commovent contra nos, et regionem nostram adeunt ut eam capiant : ideoque simus unanimis adversus gentem inimicam nobis, ne separati ab invicem, quod aliæ gentes passæ sunt perferamus. At ille : Vadam, inquit, cum exercitu meo, et tibi auxilium præbebo. Moventesque simul hi tres exercitum, id est Chlodovechus contra Gundobadum, et Godegiselum^g cum omni instrumento belli, ad castrum, cui Divione nomen est, pervenerunt. Confligentesque super Oscaram^h fluvium, Godegiselus Chlodovecho conjungitur, ac uterque exercitus Gundobadi populum atterit. At ille dolum fratris, quem non suspicabatur, advertens, terga dedit, fugamque iniiit, Rhodanidesque ripas **86** paludesque percurrens, Avenionem urbem ingreditur. Godegiselus vero obtenta victoria, promissa Chlodovecho aliqua parte regni sui, cum pace discessit, Viennamque triumphans, tanquam si jam totum possederet regnum, ingreditur. Auctis adhuc Chlodovechus rex viribus, post Gundobadum abiit, ut eum de civitate extractum interimeret. Quod ille audiens, pavore perterritus, metuebat ne ei mors repentina succederet. C. Habebat tamen secum virum illustrem Aradiumⁱ, strenuum atque sapientem, ad quem ad se accersitum ait : Vallant me undique angustiae, et quid faciam

jam invaluisse opinionem de baptizato Romæ Constantino per beatum Silvestrum, lepraque ejus munda. Sed et S. Silvestri acta in Decreto Gelasi irecententur. Porro in codice Reg., post hæc verba a pontifice baptizari, una fere pagina vacua relinquitur : tum sequens incipit, quasi textum continuatura per verba sequentia, *Procedit hic novus Constantinus*, quæ cum medio capitis sequentis conjunguntur sic prosequendo, *inquit cum exercitu meo tibi auxilium*, etc.

^a Sic Corb. et Reg.; alii, *gestorum antiquorum*.

^b De Sicambrorum gente fusius agit Browerus in notis ad carmen 4 libri vi Fortunati.

^c Vide Apollinaris Sidonii epistolam 7 libri ix, ad ipsum Remigium directam. De eodem Avitus in Collatione episcoporum coram rege Gundobado : *Providente Domino Ecclesiæ suæ, et inspirante pro salute totius gentis cor domni Remigii, qui ubique altaria destruebat idolorum, et reram fidem potenter cum multitudine signorum amplificabat, factum est ut episcopi*, etc. Sic etiam exteris Remigii apostolatus ut lis erat. Nihil porro superest ex ejus scriptis, præter aliquot epistolæ; nam Commentarii in sacram Scripturam, qui vulgo ipsi tribuuntur, sunt ipsius ætate multo recentiores. Vita autem ejus, a Gregorio hic laudata, quæ a Fortunato descripta creditur, etiam nunc extat, sed brevior est quam ut tam eximii viri, regum et gentis nostræ apostoli, gestis describendis par sit, in qua ne unum quidem verbum de Francorum conversione, aut Chlodovei baptismo. Hinc mirum non est, si Gregorius plura de his rebus non dixerit. Prolixiorem scripsit Hincmarus, nullusque ferne auctor existit, qui hunc sanctissimum virum laudibus non fuerit prosecutus.

^d Colb., et infra *Albfledis*. Epistolam hic laudatam, ex qua patet Albofledam virginatam suam Deo consecrasset, in Appendice referemus integram.

^e Sic Corb.; alii *Lantildis*. Solius chrisimationis in Arianorum reconciliatione meministi passim Gregorius, sicut nec hodie in conferendo confirmationis sacramento, vix aliqua sit mentio impositionis manuum, quæ tamen omnino necessaria est; sic et tunc impositionem manuum præter chrisimationem adhibitam fuisse extra dubium videtur, ne si aliquis absque ea ab hæresi veniens reciperetur, *tanquam extra omnem culpam*, ut loquitur Augustin. lib. v de Baptismo contra Donatistas, cap. 23, *esse judicaretur*. Vide Morinum de Pœnitentia lib. ix, cap. 10, et D. Coitium tom. I Annual. eccles. Franc.

^f Sic Corb. et Bec.; cæteri, *auxilium*. Et quidem fere semper pro *auxilio* in vetustioribus mss. *solatium* habetur.

^g Sic Corb., Bec. et Reg., melius quam cæteri, qui habent *Godegiselus*. Tunc enim duo fratres conjuncti simul adversus Chlodoveum videbantur, non dum detecta Godegisili prodicione.

^h Edit. Bad. mendose *Isaram*. Oscara nempe fluvius est Burgundiæ, vulgo *Ousche*, qui Divionem aliaque loca præterlapsus, ad S. Joannem de Latona in Ararim defluit. Hæc autem, Patricio et Hypatio coss., id est anno 500, contigisse scribit Marius in Chronico.

ⁱ Sic fere omnes mss.; editi vero plerique cum Bec., *Aredium*. Is est, ni fallor, qui memoratur in collatione episcoporum coram rege Gundobado, de qua infra ad cap. 34. Vid. Fredeg. Epitom. cap. 48.

ignoro, quia venerunt hi Barbari super nos, ut nobis A
interemptis regionem totam evertant. Ad hæc Aridius ait : Oportet te lenire feritatem hominis hujus, ne percas. Nunc ergo si placet in oculis tuis, ego a te fugere, et ad eum transire consimulo ; cumque ad eum accessero, ego faciam ut neque te, neque hanc evertat ^a regionem. Tantum, ut quod tibi per meum consilium demandaverit implere studeas, donec causam tuam Dominus prosperam facere sua pietate dignetur. Et ille : *faciam*, inquit, quæcunque mandaveris. Hæc eo dicente, valedicens Aridius discessit, et ad Chlodovechum regem abiens, ait : Ecce ego humilis servus ^b tuus, piissime rex, ad tuam potentiam venio, relinquens illum miserimum Gundobadum. Quod si me pietas tua respicere ^c dignatur, integrum in me famulum atque fidelem, et tu, et posteri tui habebitis. Quem ille promptissime colligens, secum retinuit : erat enim jocundus in fabulis, strenuus in consiliis, justus in judiciis, et in commisso fidelis. Denique Chlodovecho cum omni exercitu circa muros urbis residente, **87** ait Aridius : Si dignanter, o rex, gloria celsitudinis tuæ paucos humilitatis meæ sermones velit accipere, consilio licet non egeatis, tamen fide integra ministrabo ; idemque vel tibi congruum, vel civitatibus erit, per quas transire deliberas. Cur, inquit, retines exercitum, cum loco firmissimo tuus resideat inimicus? Depopularis agros, prata depascis, vineas dissecas ^d, oliveta succidis, omnesque regionis fructus evertis : interim et illi nocere non prævalet. Mitte potius legationem et tributum, quod tibi annis singulis dissolvat, impone ; ut et regio salva sit, et tu tributa dissolventi perpetuo dominaris : quod si noluerit, tunc quod liberit facies. Quo consilio rex accepto, hostem ^e redire jubet ad propria. Tunc missa legatione ad Gundobadum, ut ei per singulos annos tributa imposita reddere debeat, jubet. At ille et de præsentis solvit, et deinceps soluturum esse se **promittit**.

XXXIII. Posthæc resumtis viribus, jam despiciens regi Chlodovecho tributa promissa dissolvere, contra Godegiselum fratrem suum exercitum commovit, eumque apud Viennam civitatem inclusum obsedit. Verum ubi minori populo alimenta delicere cæperunt, timens Godegiselus, ne ad se usque famas extenderetur, jussit expelli minores populi ab urbe. Quo facto expulsus est inter cæteros artifex ille ab

^a Hic omissis aliquot capitibus, nonnullis etiam detritis, cod. Bellov. textum resunit.

^b In Bell. et Bec. deest *servus*.

^c Aliquot scripti et ed., *recipere*.

^d Sic mss. omnes præter Colb. qui habet *deseras*. Plerique editi cum Bec., *dissipat*.

^e Sic mss. Bell. et Corb. ; at alii habent *hostem patriæ redire*, etc. Sed hic *hostis* nomine exercitus signatur, quem nostrates superioribus sæculis vernacule *host* appellare consueverant.

^f Aliquot mss. et ed., *premunt*.

^g Leges illæ etiam nunc ab institutore nomen habent, vulgo *les Gombettes*. Lex Gundobada in Caroli Magni Capitularibus, et apud Agobardum laudatur. Habentur in codice legum antiquarum, quem publici

juris fecit Fridericus Lindenbrogus. Ille vero indignans, quod fuerit ejectus ab urbe cum cæteris, ad Gundobadum furibundus vadit, indicans qualiter civitatem irrupens, ultionem exerceret in fratrem. Illo quoque duce, exercitu per aquæductum directo, multis cum ferreis vectibus præcedentibus, erat autem spiraculum illius lapide magno conclusum, quo cum vectibus illis per magisterium artificis repulso, civitatem introeunt : **88** illisque de muro sagittantibus, hi terga præveniunt ^f. Dato autem de medio civitatis sono buccinæ, obsidentes portas capiunt, aperisque pariter ingrediuntur. Cumque inter duas has acies populus urbis ab utroque exercitu cæderetur, Godegiselus ad ecclesiam hæreticorum confugit, ibique cum episcopo Ariano interfectus est. Denique **B** Franci, qui apud Godegiselum erant, in unam se turrim congregant. Gundobadus autem jussit, ne uni quidem ex ipsis aliquis noceretur : sed apprehensos eos Tolosæ in exsilium ad Alaricum regem transmisit, interfectis senatoribus, Burgundionibusque qui Godegiselo consenserant. Ipse vero regionem omnem, quæ nunc Burgundia dicitur, in suo dominio restauravit. Burgundionibus leges ^g mitiores instituit, ne Romanos opprimerent.

XXXIV. Cum autem cognovisset assertiones hæreticorum nihil esse, a sancto Avito episcopo Viennensi ^h, Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem Patri confessus, clam ut chrismaretur expellit. Cui ait sacerdos : Si vere credis, quod nos ipse **C** Dominus edocuit debes exsequere ⁱ. Ait autem, *Si quis me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui est in cælis (Matth. x, 32 et 33)*. Sic et ipsis sanctis ac dilectis suis beatis apostolis ^k, cum de futuræ persecutionis tentationibus doceret, insinuavit, dicens : *Attendite vobis ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ante reges et prævidas stabitis propter me in testimonium illis, et omnibus ^l gentibus (Matth. x, 17)*. Tu vero cum sis rex, et a nullo apprehendi formides, seditionem pavescis populi, ne Creatorem omnium in publico fatearis. Relinque hanc stultitiam, et quod corde te dicis **89** credere, ore profer in plebe. Sic etenim et beatus Apostolus ait : *Corda creditur ad justitiam, ore autem confessio*

juris fecit Fridericus Lindenbrogus.

^h In Collatione scilicet publica inter catholicos episcopos et Arianos, præsentem rege et regni procuribus, Lugduni habita, quam infra in Appendice referemus. Vide et ejusdem S. Aviti epistolam 2 apud Sirmundum.

ⁱ Sic Corb., Bell., Cas. et Bec. ; at Regm. habet *debes exsequi*. Cæteri omittunt vocem *debes*.

^j Hæc usque ad *sic et ipsos*, non habentur in Regm. et Bec., in quibus, cum frequentia sunt ejusmodi Scripturæ loca, ut plurimum omittuntur.

^k Colb. cum plerisque editis, *Sic et ipsos sanctos ac dilectos suos beatos apostolos*.

^l Vox *omnibus* deest in plerisque mss. et edit., sed habetur in vetustioribus.

fit ad salutem ^a (Rom. x, 16). Sic et Propheta ait : **A** rum feritas portas ingressa , per totam , ut scripsit , urbem nihil metuens oberrabat. Cumque hæc per anni circulum gereretur , advenientibus Paschalis solemnitatis diebus , expectabat misericordiam Dei plebs tota devote , ut vel hic magnæ solemnitatis dies huic terrori terminum daret. Sed in ipsa gloriosæ noctis vigilia , dum Missarum celebrarentur solemnia , subito palatium regale intramuraneum divino igne succenditur , pavore omnibus perterritis , et ecclesiam egressis , credentibus ne aut hoc incendio urbs tota consumeretur , aut certe disrupta tellure delisceret , sanctus sacerdos prostratus ante altare , cum gemitu et lacrymis Domini misericordiam imprecat. Quid plura ? penetravit excelsa poli oratio pontificis inclyti , restinxitque domus incendium flumen

B profluentium lacrymarum. Cumque hæc agerentur , appropinquante Ascensione , ut jam diximus , majestatis dominicæ , indixit populis jejunium , instituit orandi modum , edendi seriem ^e , erogandi hilarem dispensationem. Cessantibus quoque exinde terroribus , per cunctas provincias dispersa facti fama , cunctos sacerdotes imitari commonuit , quod sacerdos fecit ex fide : quæ usque nunc in Christi nomine per omnes Ecclesias in compunctione cordis et contritione spiritus celebratur.

XXXV. Igitur Alaricus rex Gothorum , cum videret Chlodovechum regem gentes a-sidue debellare , legatos ad eum dirigit , dicens : Si frater ^f meus velit , insederat animo ut nos Deo propitio pariter videremus. **¶** Quod Chlodovechus non respuens , ad eum venit. Conjunctique in insula Ligeris , quæ erat juxta vicum Ambaciensem ^g territorii urbis Turonicæ , simul locuti , comedentes pariter ac bibentes , promissa sibi amicitia pacifici discesserunt.

XXXVI. Multi jam tunc ex Galliis habere Francos dominos summo desiderio cupiebant. Unde ^h factum

^a Bellov. in salutem.

^b Nonnulli , *Eutices* , aut *Euticis* ; plerique *Euthicus*. Bell. et Bec. , tam illam , quam *Eutiches* quinquæ *Sabellius*. Legendum forte *Nestorius* , pro *Sabellius*. Nulla tamen in epistola ² ad Gundebadum , quæ tota est de hac re. Nestorii fit mentio , licet ibi ejus errores , quos etiam quandoque Eutychei tribuit , fuisse refellat ; vide et epist. 3 et 28. Certe perseveravit in Gallicanæ Ecclesiæ Patribus illud fidei orthodoxæ studium , qui in concilio Aurelianensi ^v , anno 549 , canone 1 , Eutychei et Nestorii prava dogmata cum execrationibus damnarunt et anathematizaverunt.

^c Præter epistolas 88 , aliquot S. Aviti opuscula edidit V. Cl. Jac. Sirmondus , et inter illa homiliam de Rogationibus hic laudatam , quam etiam in vet. ms. reperimus. Ejusdem vita habetur tom. I Bibliot. novæ Labbei. Illius vero festum celebratur die 5 Februarii , ad quem diem plura de eo habent Bollandiani.

^d Idem testatur Sidonius lib. v. epist. 14 , et lib. vii. epist. 1 ; Cæsaribus Arelat. , homilia 33 , et alii passim auctores , qui subseruti sunt. Vide et concil. Aurelian. 1 , can. 27 , etc. Quoties autem et quo ritu fierent , vel quid his diebus in ecclesia legeretur , exponit Mabillonius noster libro II de Liturgia Gallicana , pag. 152 , in notis ad num. 55 et seqq. duos Lectionarii Gallicani , qui toti sunt de Rogationibus. Mamerti festum colitur die 11 Maii. Vide infra lib. de Mirac. sancti Juliani , cap. 2.

C eum venit. Conjunctique in insula Ligeris , quæ erat juxta vicum Ambaciensem ^g territorii urbis Turonicæ , simul locuti , comedentes pariter ac bibentes , promissa sibi amicitia pacifici discesserunt.

XXXVI. Multi jam tunc ex Galliis habere Francos dominos summo desiderio cupiebant. Unde ^h factum

^e Freherus legendum putat *legendi seriem*. Hic Gregorius notat tres religiosi jejunii conditiones , quibus fiat utile. Rogationes appellat ipse Avitus *festivitatem operosissimam*.

^f Vetus est , sacris Scripturis , et vetustis auctoribus approbata , quæ etiam nunc perseverat , consuetudo , ut reges sese mutuo fratres dicant : quod jam viri eruditi non semel observarunt. Cujus rei exempla proferunt viri clarissimi. Stephanus Baluzius , et Gisb. Cuperus in notis ad cap. 8 Lactantii de Mortibus persec. , et Mabillonius lib. II de Re diplomat. , cap. 2 , num. 15. Ego vero , ut de nostra solummodo gente loquar , laudabo ex lib. I Marculfi formulam nonam , quæ est *Indiculus ad alium regem cum legato dirigitur* ; sic autem inscribitur : *Domino glorioso , atque præcellentissimo fratri , illi regi , in Dei nomine ille rex*.

^g Chesn. , *Ambaciensem*. Oppidum istud etiam nunc celebre est , vulgo *Amboise* , dictum , ad confluentes Ligeris et Amatisæ , l'Amasse , situm. De hoc oppido sic loquitur Severus Sulpic. dial. 3 : *In vico Ambatiensi , id est castello illo veteri , quod nunc frequens habitatur a fratribus* , etc. Hæc ipsa creditur esse insula , qua hodieque prope Ambaciam visitur arboribus consita , vulgo insula Sancti Joannis dicta.

^h Unde et quæ sequuntur ad caput sequens desunt in Corb. et Bell. Quintianum non nisi post Chlodovei obitum e sua sede pulsum fuisse contendit Valesius lib. VI rerum Francic. , quem , si lubet , consule.

est, ut Quintianus Ruthenorum episcopus per hoc A odium ab urbe depelleretur. Dicebant enim ei : Quia desiderium tuum est, ut Francorum dominatio possideat terram hanc. Post dies autem paucos, orto inter eum et eives scandalo, Gothos qui in hac urbe morabantur, suspicio attingit, exprobrantibus civibus, quod velit se Francorum ditionibus subjugare; consilioque accepto, cogitaverunt eum perfodere gladio. Quod cum viro Dei nuntiatum fuisset, de nocte con-surgens cum fidelissimis ministris suis, ab urbe Ru-thena egrediens, Arvernos advenit. Ibi que a sancto Eufrazio episcopo, qui quondam Aprunculo Divio-nensi successerat, benigne susceptus est, largitis-que ei tam donibus quam agris et vineis, secum retinuit, dicens : Sufficit hujus facultas Ecclesie ut utrumque sustineat : tantum charitas quam beatus B Apostolus prædicat, permaneat inter sacerdotes Dei. Sed et Lugdunensis episcopus largitus est ei aliqua possessionis ecclesie suæ, quam in Arverno habebat. Reliqua vero de sancto Quintiano, tam insidie quam pertulit, quam illa quæ per eum Dominus operari dignatus est, scripta sunt in libro Vitæ ejus *.

XXXVII. Igitur Chlodovechus 92 rex ait suis : Valde moleste fero, quod hi Arjani partem teneant Galliarum. Eamus ^b cum Dei adjutorio, et superatis redigamus terram in ditionem nostram. Cumque placuisset omnibus hic sermo, commoto exercitu Pictavis dirigit : ibi enim tunc Alaricus commorabatur. Sed quoniam pars hostium per territoriam Turonicum transibat, pro reverentia beati Martini dedit edictum, ut nullus de regione illa aliud quam herbarum alimenta aquamque præsumeret. Quidam autem de exercitu, invento cujusdam pauperis feno, ait : Nonne rex herbam tantum præsumi mandavit, et tibi aliud? Et hoc, inquit, herba est. Non enim erimus transgressores præcepti ejus, si eam præsumimus. Cumque vim faciens pauperi, fenem virtute talisset ^c, factum pervenit ad regem. Quo dicto citius gladio perempto, ait : Et ubi erit spes victoriae, si beatus Martinus offenditur ^d? Satisque fuit exercitui nihil ulterius ab hac regione præsumere. Ipse vero rex direxit nuntios ad beati basilicam, dicens : Ite, et forsitan aliquod victoriae auspiciam ab æde sancta suscipietis. Tunc datis muneribus, quæ loco sancto exhiberent, ait : Si tu, Domine, adjutor mihi es, et gentem hanc incredulam, semperque amulam

* Is est caput 4 de Vita Patrum.

^b Bellum istud levibus de causis exortum testatur Theodoricus Ostrogothorum rex, qui nullum non movit lapidem, ut ipsum, datis ad Chlodoveum aliquos reges litteris, missisque legationibus, impedit. Vide apud Cassiodor. lib. III, epist. 2, 3 et 4.

^c Sic mss. vetustiores; alii cum editis, vi abstulisset.

^d Corb., si beato Martino offendimus, familiari apud Gregorium casum mutatione.

^e Sic vetustiores mss.; ceteri incæpit. Porro in Ecclesia Romana primicerius caput erat inferioris ebori, quod et in Ecclesia Gallicana fuisse in usu tempore Chlodovei colligi potest ex epistola sancti Remigii ad Falconem Tunicensem episcopum, ubi conqueritur vir sanctissimus a Falcone institutos fuisse in Moenagensi Ecclesia levitas, presbyteros,

tibi, meis manibus tradere decrevisti, in ingressu basilicæ sancti Martini dignare propitius revelare, ut cognoscam, quia propitius dignaberis esse famulo tuo. Maturantibus autem pueris, et ad locum accedentibus juxta imperium regis, dum sanctam ingrederentur basilicam, hanc antiphonam ex improviso primicerius qui erat, imposuit ^e : Præcinzisti me, 93 Domine, virtute ad bellum : supplantasti insurgentes in me subius me, et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti (Psal. XVII, 40, 41). Quod psallentium ^f audientes, et Domino gratias agentes, et vota beato confessori promittentes, læti nuntiaverunt regi. Porro illa cum ad fluvium Vingennam ^g cum exercitu advenisset, in quo loco eum transire deberet penitus ignorabat : intemuerat enim ab inundatione pluviarum. Cumque illa nocte Dominum deprecatus fuisset, ut ei vadum quo transire possit dignaretur ostendere, mane facto cerva miræ magnitudinis ante eos nota Dei lumen ingreditur, illaque vadante, populus quo transire possit, agnovit. Veniente autem rege apud Pictavis, dum eminus in tentoriis commoraretur, pharus igeuca de basilica sancti Hilarii egressa, visa est ei tanquam super se advenire, scilicet ut lumine beati confessoris adjutus Hilarii, liberius hæreticas acies, contra quas sæpe idem sacerdos pro fide conflixerat, debellaret ^h. Contestatus est autem omni exercitui, ut nec ibi quidem aut in via aliquem ⁱ exspoliarent, aut res cujusquam diriperent.

Erat autem in his diebus vir laudabilis sanctitatis C Maxentius abbas, reclusus in monasterio suo et Dei timorem infra terminum Pictavensem. Cujus monasterii nomen lectioni non indidimus, quia locus ille usque hodie cellula sancti Maxentii vocatur. Cujus monachi cum hostium cuneum unum ad monasterium cernerent propinquare, abbatem exorant, ut de cellula sua egrederetur ad exorandum eos ⁱ. Illoque demorante, hi timore percussi, eum aperto ostio producunt de cellula 94 sua. At ille in occursum hostium, quasi pacem rogaturus, pergit intrepidus. Unus autem ex his evaginato gladio, ut caput ejus libraret, manus ad aurem erecta dirigit, gladiusque retrorsum ruit. At ipse ad pedes beati viri veniam deprecans sternitur. Quod videntes reliqui, cum timore maximo ad exercitum redierunt, timentes ne et ipsi pariter interirent. Hujus vero brachium beatus con-

archidiaconos, *Primicerium scholæ clarissimæ militiæque lectorum*. Vide Glossarium Cangii, et Thomassinum lib. II, partis I Disciplinæ eccles. Latine editæ, pag. 105. Cæterum mos ille per Scripturæ sacræ lectiones res futuras explorandi, solemn ^e erat illis temporibus, uti ex aliis Gregorii locis compluribus patet. Sic etiam actum fuerat in electione sancti Martini apud Severum Sulpicium, in ejus Vita cap. 7. Vide et vitam S. Consortiæ, num. 9 Sæc. I Bened. ad ann. 578.

^f Regm., voces psallentium. Ed., satellites audientes.

^g De hoc ad cap. 43 libri I.

^h Vide Fortunat. lib. II Vita S. Hilarii, num. 7.

ⁱ Ed. aliquot et Bec., aliquid spoliarent.

^j Sic Bec.; ceteri mss. et aliquot ed., ad consulendum eos; cæt. ed. consulendum eis.

fessor cum eo benedicto contractans, imposito signo crucis restituit sanum : ejusque obtentu monasterium perinansit illæsum. Multasque et alias virtutes operatus est, quas si quis diligenter inquireret, librum Vitæ a illius legens, cuncta reperiet ^b. Interca Chlodovechus rex cum Alarico rege Gotthorum in campo Vogladense ^c, decimo ab urbe Pictava milliario convenit : et confligentibus his eminens, resistunt ^d cominus illi. Cumque secundum consuetudinem Gothi terga vertissent, ipse rex Chlodovechus victoriam, Domino adjuvante, obtinuit. Habebat autem in adiutorium suum filium Sigiberti Claudi, nomine Chlodericum. Ille Sigibertus ^e pugnans contra Alamannos apud Tulbiacense oppidum percussus in geniculo claudicabat. Porro rex, cum fugatis Gotthis Alaricum regem interfecisset, duo ex adverso subito advenientes, cum contis utraque ei latera feriunt. Sed auxilio tam lorice, quam velocis equi, ne periret exemptus est. Maximus ibi tunc Arvernorum populus, qui cum Apollinare ^f venerat, et primi [Forte plurimi] qui erant ex senatoribus corruerunt. De hac pugna Amalaricus filius Alarici in Hispaniam fugit, regnumque patris sagaciter occupavit ^g. Chlodove-

^a Vitam sancti Maxentii e 2 codd. mss. editam habes tom. I Actor. SS. Ordinis Benedictini, pag. 578, quam consule. Exstat etiam nunc monasterium istud cum oppido cognomini, Ordini nostro sub nostra S. Mauri Congregatione subjectum, a Calvianis dirutum, restauratumque paucis ab hinc annis : ubi abbas fuit S. Leodegarius martyr et episcopus Æduensis, qui et ibi post mortem diu jacuit.

^b Hic in Corb. et Bellow. interseruntur hæc verba, Anno quinto decimo Chlodovechi, et quidem prima manu ; constare tamen vide ut pugnam hæc anno 26 Chlodovei, id est vulgaris æræ 507, commissam fuisse. Vide supra notas ad cap. 50.

^c Aliquot mss. et editi, *Vocladense*. Vulgo dicitur *Vouillé*, quod oppidum est ad Clemennum fluvium, tribus leucis ab urbe Pictaviensi distans. Colb. habet *Dubiacense*.

^d Alii mss., *consistunt*. Regn., *hii eminens*.

^e Sigibertus Coloniae Agrippinae sedem habebat, a qua Tolbiacum, hodie *Zallich*, seu *Zulg*, quatuor circiter leucis distat, ubi celebre prælium inter Alamannos et Chlodoveum, quod Francorum conversioni occasionem præbuit, commissum est. Existimat tamen Henschenius bellum istud prope Argentoratum confectum fuisse, quod exinde Chlodoveus Rhemos accedens, Tullo transierit. Sed Chlodoveus devictis Alamannis eos est persecutus, ita ut jam Rhemos properanti Tullo transire debuerit. V. Vales. lib. vi Rer. Franc.

^f Hic erat sancti Apollinaris Sidonii filius, ante episcopatum ex matrimonio legitimo procreatus, de quo Gregorius in libro III, cap. 2, et lib. I de Gloria Mart., cap. 45, etc.

^g Occiso Alarico Gezalicus ejus filius regni paterni partem occupavit, Theodoricus vero M. Ostrogothorum rex alteram rexit, post cujus mortem Amalaricus, aliis *Amalricus*, seu *Almaricus*, ex Theudichusa, seu Theodegottha ejusdem Theodorici filia, Alarici filius regnare cœpit. Auctor Anonymus Historiæ Cæsareæ a Constantio Chloro ad Theodoricum Italiæ regem, hæc habet de eodem Theodorico : *Postea accepit uxorem de Francis, nomine Augostadam. Nam uxorem habuit ante regnum, de qua suscepit filias : unam dedit, nomine Arevagni, Alarico regi Wisigotharum in Gallia, et aliam filiam suam Theodegottham Sigismundo filio Gundebadi regis. Econtra Jornandes,*

chus ⁹⁵ vero filium suum Theudericum ^b per Albigensem ac Ruthenam civitatem ad Arvernis dirigit. Qui abiens urbes illas, a finibus Gotthorum usque Burgundionum terminum, patris sui ditionibus subjugavit. Regnavit autem Alaricus viginti duos annos. Chlodovechus vero apud Burdegalensem urbem hincem agens, cunctos thesauros Alarici a Tolosa auferens, Ecolismam ^c venit. Cui Dominus tantam gratiam tribuit, ut in ejus contemplatione muri sponte corruerent. Tunc exclusis Gotthis urbem suo dominio subjugavit. Patrata posthæc victoria, Turonis regressus est ^d, multa sanctæ basilicæ beati Martini munera offerens.

XXXVIII. Igitur Chlodovechus ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu accepit, et in basilica beati Martini tunica blatea ^e indutus est et chlamyde, imponens vertici diadema. Tunc ascenso equite ^f aurum argentumque in itinere illo, quod inter portam atrii basilicæ beati Martini et ecclesiam civitatis est, præsentibus populis manu propria spargens, voluntate benignissima erogavit, et ab ea die tanquam consul aut ^g Augustus est vocitatus. Egressus autem

cap. 18, et Historia Miscella : *Antequam de Audefloda (Lodov. Francorum regis filia) solem haberet, naturales ex concubina, quas genuisset adhuc in Mæria, filias habuit, unam nomine Theudicoda, et aliam Ostrogoto, quas mox ut in Italiam venit, regibus vicinis in conjugio copulavit, id est unam Alarico Vesegotharum, et aliam Sigismundo Burgundionum. Et Procopius, libro I Belli Gothici, Theodoricus Alarico filiam suam virginem despondit Theudichusam. Anonymus paulo post locum laudatum Amalabergam Hermenefridi Thoringorum regis uxorem, ejusdem Theodorici germanam appellat : tamen ex Procopio, Historia Miscella, immo et ipso Cassiodoro, lib. IV, epist. I, Amalaberga fuit Theodorici ex Amalafida sorore neptis.*

^b Sic scribitur in vetustioribus codd. ; alii habent *Theodericus*, seu *Theodoricus*.

^c Alii scribunt *Ecolismam*, *Ecolisinam*, seu *Eugolismam*. Urbs est episcopalis, vulgo *Angoulême*, satis nota.

^d Regn., *est ingressus*. Cæterum Chlodoveus cum bellum istud pararet, a sancto Remigio admonuit, a rebus sacris inviolabiliter abstipendum omnibus mandavit, quæ res ei conciliavit a Deo adversus hostes victoriam. S. Remigii epistola, et ea quam peracto bello ipse Chlodoveus ad episcopos de hac re scripsit, etiam nunc supersunt, quas in Appendice referemus, simul cum charta de conditione monasterii Miciacensis, quam idem rex in nomine sanctæ æqualis et consubstantialis Trinitatis se concessisse testatur.

^e Bec. et Mor. s., *tunica, baltheo*. Retinenda nostra lectio. Tunica enim blatea nomine vestis purpuree indicatur, quæ maxime consulem et Augustum decebat. Blata seu blatta purpuram significari patet ex vetustis glossariis antiquisque auctoribus, quos videtur apud Savaronem in notis ad lib. IX, epist. 15, Sidonii, et alibi passim, Brouverum in Fortunati lib. II, carm. 5, Hugonem Menardum in sacramentarium S. Gregorii, etc. Hinc senatus *Mattifer* dicitur Sidonio.

^f Sic Corb., Bell. et alii scripti vetustiores, qui hic et alias fere semper equos hominibus ferendis desuatos equites appellant. Editi et aliquot scripti, *equo*.

^g Editi, *consul et Augustus*. Contendit Coitinus ad annum 508 Gregorium his verbis voluisse Chlodoveum in consortium imperatoris dignitatis ab Anastasio fuisse admissum, cum a Justiniani tempore

a Turonis Parisios venit : ibique cathedram regni A constituit. Ibi et Theudericus ad eum venit.

XXXIX. Denique a migrante Eustochio Turonorum episcopo, octavus post sanctum Martinum Licinius Turonicis episcopus ordinatur. Hujus tempore bellum superius 96 scriptum gestum est. Et hujus tempore Chlodovechus rex Turonis venit. Hic fertur in Oriente fuisse, ac loca visitasse sanctorum, ipsamque adiisse Hierosolimam, et loca passionis ac resurrectionis dominicæ, quæ in Evangeliiis legimus, sæpe vidisse.

XL. Cum autem Chlodovechus rex apud Parisios moraretur, misit clam ad filium Sigiberti, dicens : Ecce pater tuus sennit, et pede debili claudicat. Si ille, inquit, moreretur, recte tibi cum amicitia nostra regnum illius redderetur. Qua ille cupiditate seductus, patrem molitur occidere. Cumque ille egressus de Colonia civitate, transacto Rheno, per Buconiam b silvam ambulare disponderet, meridie in tentorio suo obdormiens, immisissis super eum filius percussoribus, eum ibidem interfecit, tanquam regnum illius possessurus. Sed iudicio Dei in fossam, quam patri hostiliter fodit, incidit. Misit igitur nuntios ad Chlodovechum regem, de patris obitu nuntiantes, atque dicentes : Pater meus mortuus est, et ego thesauros cum regno ejus penes me habeo. Dirige tuos ad me, et ea quæ tibi de thesauris illius placent, bona voluntate transmittam. Et ille : Gratias, inquit, tuæ voluntati ago, et rogo ut venientibus nostris patefacias, cuncta ipse deinceps possessurus. Quibus venientibus iste patris thesaurus pandit. Qui dum diversa respicerent, ait : In hanc arcellulam solitus era' pater meus numismata auri congerere. Immitte, inquit illi, manum tuam usque ad fundum, ut cuncta reperias. 97 Quod cum fecisset, et esset valde declinatus, unus elevata manu bipennem cerebro ejus illisit : et sic quæ in patrem eg'rat indignus incurrit. Quod audiens Chlodovechus, quod scilicet interfectus esset Sigibertus et filius ejus, in eumdem locum adveniens, convocat omnem populum illum, dicens : Audite quid contigerit. Dum ego, inquit, per Scaldem fluvium navigarem, Chlodericus, filius parentis

idem fuerit esse consulem ac imperatorem, et, testante Theophane in historia Miscella, cap. 15. Zatus Lazorum rex, imperatorii nominis consortio a Justino imperatore obtento, coronam postea et chlamydem imperatoriam gestaverit. Valesius autem libro vi Rerum Franc., consulis nomine hic intelligi putat *patriciatu* dignitatem, quæ postea ad Carolum Magnum delata fuit. Favet huic sententiæ titulus capituli in indice etiam vetustissimorum codicum, qui sic habet, *De patriciatu Ch'odovei*. Porro ad nostræ sancti Germani a Pratis basilicæ januan majorem supersunt etiam nunc veteres aliquot regum primæ stirpis statuae, quæ sub Chlodovei nepotibus sculptæ fuerunt, inter quas exstat una Ch'odoveum representans vestimentis consularibus redimitum, cum baculo hypaticæ, quem manu gestat.

a Hoc caput deest in Bellov. et Corb. In Colb. autem habetur alia manu, quamvis antiqua, in margine descriptum. Regm. sic habet, *Denique... octavo post S. Martinum loco Theodorus*, etc. Hic tamen aliis in locis dicitur, ut in cæteris codd. *Licinius*.

mei, patrem suum insequabatur, verbo ferens, quod ego eum interficere velim. Cumque ille per Buconiam silvam fugeret, immisissis super eum latrunculis, morti tradidit et occidit. Ipse quoque dum thesauros ejus aperit, a nescio quo percussus interiit. Sed in his ego nequaquam conscius sum. Nec enim possum sanguinem parentum meorum effundere : quod fieri nefas est. Sed quia hæc evenerunt, consilium vobis præleo, si videtur acceptum, convertimini ad me, ut sub mea sitis defensione. At illi ista audientes, plaudentes tam parvis e quam vocibus, eum clypeo evectum super se regem constituunt. Regnumque Sigiberti acceptum cum thesauris, ipsos quoque suæ ditioni ascivit. Prosternebat enim quotidie Deus hostes ejus sub manu ipsius, et augebat regnum ejus, eo quod ambularet recto corde coram eo, et faceret quæ placita erant in oculis ejus.

XLI. Posthæc ad Chararicum regem d dirigat. Quando autem cum Siagrius pugnavit, hic Chararicus evocatus ad solatium [*Al. auxilium*] Chlodovechi eminus stetit, neutram adjuvans partem, sed eventum rei exspectans, ut cui eveniret victoria, cum illo et hic amicitiam colligaret. Ob hanc causam contra eum indignatus Chlodovechus abiit, quem circumventum dolis cepit cum filio, vincetosque totodit, et Chararicum quidem presbyterum, filium vero ejus diaconom ordinari jubet. Cumque 98 Chararicus de humilitate sua conquereretur et fleret, filius ejus dixisse fertur : In viridi, inquit, ligno hæc frondes succissæ sunt, nec omnino arescunt, sed velociter emergent ut crescere queant : utinam tam velociter qui hæc fecit, intereat. Quod verbum sonuit in aures Chlodovechi, quod scilicet minarentur sibi cæsariem ad crescendo laxare, ipsumque interficere. At ille jusit eos pariter capite plecti. Quibus mortuis, regnum eorum cum thesauris et populo acquisivit.

XLII. Erat autem tunc Ragnacharius e rex apud Camaracum, tam effrenis in luxuria, ut vix vel propinquis quidem parentibus indulgeret. Is habebat Farronem f consiliarium, simili spurcitia lutulentum : de quo fertur, cum aliquid aut cibi, aut muneris, vel cujuslibet rei regi allatum fuisset, dicere solitum :

b Alii et infra, *Burconiam*. Buconia silva celebris postmodum fuit ob monasterium Fuldense, quod ibi ad Fuldam amnem contidit S. Bonifacius Germaniæ apostolus, archiepiscopus Moguntinus et martyr sæculo octavo. Erat etiam Buronia silva haud procul a Colonia Agrippina, quæ propior Scaldi fluvio erat quam Buconia.

c Editi plerique cum Bec., *palms*, Gallos armis concrepare consuevisse cum ducis sui orationem approbarent, observat Valesius ex lib. vii Comment. Julii Cæsaris de bello Gallico. Idem habet Tacitus de Germanis, et Ammianus Marcellinus de Romanis.

d In omnibus ferme mss. deest hæc vox, *regem*. Hic tamen infra regnum habuisse dicitur Malbruncus lib. ii, cap. 38, Chararicum Morinorum regem laudat.

e Bell., *Ragnarius*. Regm., *Ranacharius*. Colb., *Ragenharius*. Reg., *Regnacharius*.

f Alii cum Corb., *Faronem*; nonnulli, *Pharronem*. De Faronibus vide infra notas in cap. 41 Chronici Fredegarii.

Hoc sibi suoque Farroni sufficere. Pro qua re Franci a maxima indignatione tument. Unde factum est, ut datis aureis sibi a armillis, vel baltheis, Chlodovechus, sed to um assimilatum auro (erat enim æreum deauratum sub dolo factum), hæc dedit leudibus b ejus, ut super eum invitaretur c. Porro cum exercitum contra eum commovisset, et ille a seculariores plerumque ad cognoscendum transmitteret, reversis nuntiis interrogat, quam valida hæc manus foret. Qui responderunt: Tibi tuoque Farroni maximum est supplementum. Veniens autem Chlodovechus, bellum contra eum instruit. At ille devictum cernens exercitum suum, fuga labi parat: sed ab exercitu comprehensus, ac ligatis post tergum manibus, in conspectu Chlodovechi una cum Richario d fratre suo perducitur. Cui illa: Cur, inquit, humiliasti genus nostrum, ut te vinciri permitteris? Mellus enim tibi fuerat mori. Et elevatam securim capiti ejus defixit. Conversusque ad 99 fratrem ejus, ait: Si tu solatium [A]. auxilium] fratri tribuisses, alligatus utique non fuisset. Similiter et hunc securi percussus interfecit. Post quorum mortem, cognoscunt proditores eorum, aurum quod a rege acceperant esse adulterum. Quod cum regi dixissent, ille respondisse fertur: Merito, inquit, tale aurum accipit, qui dominum suum ad mortem propria voluntate deducit. Hoc illis quod viverent debere sufficere, ne male proditorem dominorum suorum lulturi inter tormenta descenderent. Quod illi audientes, optabant gratiam adipisci: illud sibi asserentes sufficere si vivere mererentur. Fue-

runt autem supradicti reges, propinqui hujus: quorum frater, Rignomeris e nomine, apud Cenomannicivitatem, ex jussu Chlodovechi interfectus est. Quibus mortuis, omne regnum eorum et thesauros Chlodovechus accepit. Interfectisque et aliis multis regibus, vel parentibus suis primis, de quibus zelum habebat, ne ei regnum auferrent, regnum suum per totas Gallias dilatavit. Tamen congregatis suis, quadam vice f dixisse fertur de parentibus, 100 quos ipse perdidit: Væ mihi, qui tanquam peregrinus inter extraneos remansi, et non habeo de parentibus, qui mihi, si venerit adversitas, possit aliquid adjuvare. Sed hoc non de morte horum condolens, sed dolo dicebat, si forte potuisset adhuc aliquem reperire, ut interficeret.

B XLIII. His ita transactis, apud Parisios obiit; sepultusque in basilica sanctorum Apostolorum g quam cum Chrotechilde regina ipse construxerat. Migravit autem post Voeladense bellum anno quinto. Fueruntque omnes dies regni ejus, triginta anni. Ætas h tota, quadraginta quinque anni. A transitu ergo sancti Martini, usque ad transitum Chlodovechi regis, qui fuit undecimus annus episcopatus Licinii Turonici sacerdotis, supputantur anni centum duodecim. Chrotechildis autem regina, post mortem viri sui Turonis venit: ibique ad basilicam sancti Martini deserviens, cum summa pudicitia atque benignitate in hoc loco commorata est omnibus diebus vitæ suæ, raro Parisios visitans.

C

Explicit liber secundus.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

- I. De filiis Chlodovechi.
- II. De episcopo Dinisi, Apollinaris, atque Quintiani.
- III. Quod Dani Gallias appetierunt.
- IV. De Thoringorum regibus.
- V. Quod Sigimundus filium suum interemit.
- VI. De interitu Chlodomeris.
- VII. De bello contra Thoringos, et eorum strage.
- VIII. De interitu Hymensfridi.
- IX. Quod Childebertus Arvernus abiit.
- X. De interitu Amabici.
- XI. Quod Childebertus et Chlothacharius in Burgundias, Theudericus Arvernus abiit.
- XII. De excidio regionis Arvernæ.
- XIII. De Lovolanturo et Meroliacensi castro.
- XIV. De interitu Munderici.
- XV. De captivitate Attali.
- XVI. De Sigivaldo.
- XVII. De episcopis Turonicis.
- XVIII. De interitu filiorum Chlodomeris.

a Sic Colb. et Chesn.; alii ed. et mss., sive armillis. D

b Sic Chesn. et mss. omnes, præter Regm. qui habet legatis. Editi plerique, proditoribus. Retinenda vox Leudibus. Leudes seu ldeles suos appellabant reges nostri vassallos suos, maxime nobiliores, qui nulli præterquam principi obnoxii erant; postea barones appellati fuerunt. Vide Bignonium in formulis Marculfi lib. 1, cap. 40, qui jam antea, cap. 18, eosdem Anstrusiones quoque fuisse nominatos observat. Denum Vassi aut Vassalli dicti fuerunt. Vide Glossarium Cangii.

c Ed. omnes, inimicarentur.

d Cod. Regm., Rachanario.

e Alii cum Bell., Rignomeris, et primo infra codices aliquot, Cinomannis. Editi f, Cenomanniam.

f Regm. addit fidelibus suis.

g Hæc modo sanctæ Genovefæ appellatur, quod ibi sepulta virgo sacratissima multis miraculis claruerit: estque abbatia celeberrima canonicorum Regularium ordinis S. Augustini, quos ex Victorina abbatia deductos ibi locavit Sugerus abbas S. Dionysii.

h Hæc verba, ætas tota 45 anni, desunt in codic. Corb. et Regm. Obiit Chlodoveus ætæ vulgaris anno 511, qui nec annus 112 post obitum sancti Martini fuit, si verum sit hunc anno 397 ad superos abiisse; nec Licinii episcopi 11, cum Leo diaconus nomine Veri episcopi, qui Licinii decessor fuit, concilio Agathensi anno 506 subscripserit.

- XIX.** De sancto Gregorio Lingonensi, et situ Divionensis castris.
XX. Quod Theudebertus Wisigardem desponsavit.
XXI. Quod Theudebertus in Provinciam abiit.
XXII. Quod postea Deotheriam accepit.
XXIII. De interitu Sigivaldi, et fuga Givaldi.
XXIV. Quod Childebertus Theudebertum munoravit.
XXV. De bonitate Theudeberti.
XXVI. De interitu filiae Deotheriae.
XXVII. Quod Theudebertus Wisigardem accepit.
XXVIII. Quod Childebertus cum Theudeberto contra Chlothacharium abiit.
XXIX. Quod Childebertus et Chlothacharius in Hispanias abierunt.
XXX. De regibus Hispanorum.
XXXI. De filia Theodorici regis Italici.
XXXII. Quod Theudebertus in Italiam abiit.
XXXIII. De Asteriolo et Secundino.
XXXIV. De munere Theudeberti circa Viridunenses cives.
XXXV. De interitu Sirivaldi.
XXXVI. De obitu Theudeberti, et de interitu Parthenii.
XXXVII. De hyeme gravi.

LIBER TERTIUS.

Prologus.

103 Velim, si placet, parumper conferre, quæ Christianis beatam consentibus Trinitatem prospera successerint, et quæ hæreticis eandem scindentibus fuerint in ruinam. Omittamus autem qualiter illam Abraham veneratur ad ilicem, Jacob prædicat in benedictione, Moyses cognoscit in sente, populus sequitur in nube, eandemque pavescit in monte; vel qualiter eam Aaron portat in logio, aut David vaticinatur in psalmo, orans innovari se per Spiritum rectum, nec sibi auferri Spiritum sanctum, atque se confirmari per Spiritum principalem (*Psalm. l. 42-44*). Magni et ego hic cerno mysterium, quod scilicet quem hæretici minorem asserunt, principalem vox prophetica nuntiavit. Sed his, ut diximus, omissis, ad nostra tempora revertamur. Arius enim, qui hujus iniquæ sectæ primus iniquusque inventor sui, interioribus in secessum depositis, infernalibus ignibus subditur: Hærius vero beatus individuae Trinitatis defensor, propter **104** hanc in exilium deditus, et patriæ paradiso restauratur. Hanc Chlodovechus rex confusus, ipsos hæreticos adjuutorio ejus oppressit, regnumque suum per totas Gallias dilatavit: Alaricus hanc denegans, a regno et populo, atque ab ipsa, quod majus est, vita mulctatur æterna. Dominus autem se vere credentibus, etsi insidiantie inimico aliqua perdat, hic centuplicata re-

stituit: hæretici vero, nec acquirunt ^a, sed quod videntur habere, auferitur ab eis. Probavit hoc Godegiseli, Gundobadi, atque Godomari interitus, qui et patriam simul et animas perdiderunt ^b. Nos vero unum atque invisibilem, immensum, incomprehensibilem, inclytum, personam atque perpetuum Dominum constitemur, unum in Trinitate propter personarum numerum, id est Patris et Filii et Spiritus sancti: constitemur et trinum in unitate, propter æqualitatem substantiæ, deitatis, omnipotentis, et virtutis: qui est unus summus atque omnipotens Deus in sempiterna sæcula regnans.

105 I. Defuncto igitur Clodovecho rege, quatuor filii ejus, id est Theudericus, Chlodomeris, Childebertus, atque Chlothacharius ^c regnum ejus accipiunt, et inter se æqua lance dividunt. Habebat jam tunc Theudericus filium, nomine Theudebertum, elegantem atque utilem. Cumque magna virtute polerent, et eis de exercitu robor copiosum incesset, Amalaricus filius Alarici, rex Hispaniæ, sororem eorum in matrimonium postulat: quod illi clementer indulgent, et eam ipsi in regionem Hispaniæ cum magnorum ornamentorum mole transmittunt ^d.

II. Licinio ^e autem urbis Turoniæ defuncto episcopo, Dinisus cathedram pontificalem ascendit. Apud Arvernens vero post obitum beati Aprunculi ^f, sanctus

^a Corb. Bel., et Casin. habent, nec acquirunt melius.

^b Gundobadus, ut observat Valesius, diu florentissimum regnum obtinuit, ipsumque, morte naturali excedens, filio suo Sigismundo reliquit.

^c Sic veteres mss., quamvis aliquando variant; alii, *Hlotharius*, sen *Chlotarius*, quod idem est. Cæterum filii Chlodovei non æquales habuere regni paterni partes. Nam Theodorici portio longe major cæteris sui. Æqua tamen dici potuit, quod cum in dilatandis regni paterni limitibus patris expeditionum fuisset comes, jam sibi aliquid acquisivisse censi poterat.

^d De hac vide inferius cap. 10.

^e Deest hoc caput in Regio. Porro ipse Gregorius lib. x, c. 31, inter Licinium et Dinisum locat Theodorum et Proculum episcopos e Burgundia, qui e sede sua ejecti, jubente Chlotilde regina, Licinio defuncto subrogati fuerunt.

^f Corb., *Abruncoli*. Bell., *Abrunculi*. Colb., *Patrunculi*. De hoc libro II, cap. 23 et 36. Eufrasius autem subscripsit concilio Aurelian; ac ipse nomine concilio Agathensi interfuit Paulinus presbyter. Collitur die 14 Januarii. De sancto Quintiano sæpius agit Gregorius. Vide Vitas Patrum, cap. 4.

Eufrasius duodecimus episcopus habebatur. Hic quatuor annos post Chlodovechi obitum vixit, vicesimo quinto episcopatus sui anno transiens. Cumque populus sanctum Quintianum, qui de Rutheno ejectus fuerat, elegisset, Alchima et Placidina, uxor sororque Apollinaris, ad sanctum Quintianum venientes, dicunt: Sufficiat, domine sancte, senectuti tuæ, quod es episcopus ordinatus. Permittat, inquit, pietas tua servo tuo Apollinari locum hujus honoris adipisci. Ille vero cum ad hunc apicem ascenderit, sicut tibi placitum fuerit, obsequetur: tu quoque imperabis, et ille tuæ parebit in omnibus jussioni: tantum ut humili suggestioni nostræ aures tuæ benignitatis accomodes. Quibus ille: Quid ego, inquit, præstabo, cujus potestati nihil est subditum? Sufficit enim ut orationi vacans quotidianum mihi victum præstet Ecclesia. Illæ autem hæc audientes, Apollinarem **106** ad regem dirigunt. Qui abiens, oblati multis muneribus, in episcopatu successit: quo quatuor abutens mensibus, migravit a sæculo. Cum autem hæc Theuderico nuntiata fuissent, fuisse inibi sanctum Quintianum constituit, et omnem ei potestatem tradi Ecclesiæ, dicens: Ille ob nostri amoris zelum ab urbe sua ejectus est. Et statim directi nuntii, convocatis pontificibus et populo, eum in cathedram Arvernæ Ecclesiæ locaverunt, qui quartus decimus illi Ecclesiæ præpositus est. Reliqua vero quæ gessit, tam virtutes quam tempus migrationis ejus, scripta sunt in libro quem de ejus Vita ^b composuimus.

III. His ita gestis, Dani cum rege suo, nomine Chlochilaicho, egressi navali per mare Gallias appetunt. Egressisque ad terras, pagum unum de regno Theuderici devastant atque captivant, oneratisque navibus tam de captivis quam de reliquis spoliis, reverti ad patriam cupiunt. Sed rex eorum in littus residet, donec naves altum mare comprehenderent, ipse deinceps secuturus. Quod cum Theuderico nuntiatum fuisset, quod scilicet regio ejus fuerit ab extraneis devastata, Theudebertum filium suum in illas partes cum valido exercitu ac magno armorum apparatu direxit. Qui interfecto rege, hostes navali

^a Regn., *Althima*. Corb. et Bel., *Placidana*. De his infra cap. 12. Corb., *Apollonaris*. Hic sancti Apollinaris Sidonii filius fuit, qui Arvernorum dux fuerat in prælio Vogladensi, pater Archadii, de quo infra cap. 12, etc. Etenim S. Apollinaris Sidonius ex Papanilla Aviti imp. filia genuit Alchimam et Apollinarem; hic ex Placidina Arcadium, Arcadius vero alteram Placidinam, quæ Leontio juniore, postea episcopo Burdigalæ, nupsit. De qua Fortunatus lib. 1, carm. 14. Vide Vales. lib. vii Rerum Franc., pag. 324, et Sirmondi notas in Sidonii epist. 13, lib. III.

^b Cap. 4 de Vitis Patrum.

^c Colb., *Hrodotaico*. Bec. cum. ed., *Chochilaico*.

^d Sic Corb. et Bellov.; alii paulo aliter *Herminefredus*. Colb. *Ermenfredus*. Et Bertharius semel in cod. Corb. dicitur *Bertecarius*.

^e Sic vetustiores codd.; alii *Amalberga*, aut *Amalberga*. Ea erat Amalfridæ sororis Theoderici Italiæ regis filia, ex Procopio lib. 1 Histor. Gotthicæ,

A prælio superatos opprimit, omnemque rapinam terræ restituit.

IV. Porro tunc apud Thoringos, tres fratres regnum gentis illius retinebant: id est Badericus, Hermenefridus, atque Bertharius. D. nique Hermenefridus Bertharium fratrem suum vi opprimens, interfecit. Is moriens Radegundem filiam orphanam dereliquit: reliquit autem et alios filios, de quibus in sequentibus scribemus. **107** Hermenefridi vero uxor iniqua atque crudelis, Amalberga nomine, inter hos fratres bellum civile disseminat. Nam veniens quadam die ad convivium vir ejus, mensam mediam operam reperit. Cumque uxorem quid sibi hoc velit interrogaret, respondit: Qui, inquit, a medio regno spoliatur, decet eum mensæ medium habere nudatum. Talibus et his similibus ille permatu, contra fratrem insurgit, ac per occultos nuntios Theudericum regem ad eum persequendum invitat, dicens: Si hunc interficis, regionem hanc pari sorte dividemus. Ille autem gavisus, hæc audiens, cum exercitu ad eum dirigit. Coniunctive simul fidem sibi invicem dantes, egressi sunt ad bellum. Confligentesque cum Baderico, exercitum ejus atterunt, ipsumque obruncant gladio: et obtenta victoria, Theudericus ad propria est reversus. Protinus Hermenefridus oblitus fidei suæ, quod regi Theuderico indulgere pollicitus est, implere despexit, ortaque est inter eos grandis inimicitia.

V. Igitur mortuo Gundobado, regnum ejus Sigimundus filius ejus obtinuit, monasteriumque Agaunense solerti cura cum domibus basilicisque ædificavit: qui perdita priori conjugæ, filia Theoderici regis Italiæ, de qua filium habebat nomine Sigiricum, aliam duxit uxorem; quæ valide contra filium ejus, sicut novercarum mos est, malignari ac scandalizare cœpit. Unde factum est, ut una solemnitate die, cum puer super eam vestimenta matris agnosceret, commotus felle diceret ad eam: Non enim eras digna, ut hæc indumenta tua terga contingerent, **108** quæ dominæ tuæ, id est matris meæ, fuisse noscuntur. At illa furore succensa, instigat verbis dolosis virum suum, dicens: Hic iniquus regnum

quam paulo inferius Theudati regis sororem appellat.

^f *Petro consule*, id est anno 516, ex Mario Aventicensi.

^g Agaunense monasterium *Florentio et Anthemio consulibus*, id est anno 545, a Sigismundo constructum fuisse refert Marius Aventicensis, quod de ejus reparatione intelligendum esse suadet Aviti homilia, quæ dicta fuit in *invocatione monasterii ipsius*. Situm est in diocesi Sedunensi ad radices montis S. Bernardi; primum sub regula privata, tum sub Benedictina diu floruit, demum ad canonicos Regulares devolutum est. De hoc diximus in Admonitione ad passionem SS. Mauricii et Socorum, in Actis martyrum, pag. 288. Ili vulgo *martyres Agaunenses* appellantur; de quibus Gregorius lib. 1 de Gloria Mart., cap. 75 et 76.

^h Nomine *Ostrogotha*. Titulus homiliæ 8 S. Aviti ex perditis est in *conversione domini Sigisrici, postriedie quam soror ipsius ex Ariana hæresi est recepta*, Bochel., *contegerent*.

tuam possidere desiderat, teque interfecto, id usque Italiam dilatare disponit, scilicet ut regnum quod avus ejus Theodoricus Italiae tenuit, et iste possideat. Scit enim quod te vivente hæc non potest adimplere; et nisi tu cadas, ille non surget. His et hujuscemodi ille incitatus verbis, uxoris iniquæ consilio utens, iniquus exstitit parricida. Nam sopitum vino dormire post meridiem filium jubet: cui dormienti, orarium ^a sub collo positum, ac sub mento ligatum, trahentibus ad se invicem duobus pueris, suggillatus est ^b. Quo facto pater sero jam poenitens, super cadaver exanime ruens, flere coepit amarissime. Ad quem senex quidam sic dixisse fertur: Te, inquit, plange amodo, qui per consilium nequam factus es parricida sævissimus; nam hunc qui innocens jugulatus est, necessarium non est plangi. Nilominus ille ad sanctos Agaunenses abiens, per multos dies in fletu et jejuniis durans, veniam precabatur. Psallentium ^c ibi assiduum instituens, Lugduno regressus est, ultione divina de vestigio eum prosequente. Hujus filiam ^d rex Theudericus accepit.

VI. Chrotechildis vero regina Chlodomerem, vel ^e reliquos filios suos alloquitur, dicens: Non me poeniteat, charissimi, vos dulciter enutrisse: indignamini, queso, injuriam meam, et patris matrisque meæ mortem sagaci studio vindicate. Hæc illi audientes, Burgundias petunt, et contra **109** Sigimundum et fratrem ejus Godomarum dirigunt: de-

A victoque exercitu eorum, Godomarum terga vertit. Sigimundus vero dum ad sanctos Agaunos ^f fugerit, a Chlodomere captus cum uxore et filiis captivus abducitur, atque infra terminum Aurelianensis urbis in custodia positus, detinetur. Discedentibusque his regibus, Godomarum resumptis viribus, Burgundiones colligit, regnumque recipit. Contra quem Chlodomeris iterum ire disponens, Sigimundum interficere destinavit: cui a beato Avito abbate Miciacense ^g, magno tunc temporis sacerdote, dictum est: Si, inquit, respiciens Deum, emendaveris consilium tuum, ut hos homines interfici non patiaris, erit Deus tecum, et abiens victoriam obtinebis; si vero eos occideris, tu ipse in manus inimicorum traditus, simili sorte peribis: fietque tibi uxoriq; ^h et filiis tuis, quod feceris Sigimundo et conjugii ac liberis ejus. Sed ille auscultare despiciens consilium ejus, ait: Stultum enim consilium esse puto, ut inimicis domi relictis, contra reliquos eam; eisque ⁱ a tergo, hoc a fronte surgente, inter duos hostium canecos ruam. Satius enim et facilius victoria patrabitur, si unus ab alio separetur: quo interfecto, facile et alius morti poterit destinari. Statimque in interfecto Sigimundo cum uxore et filiis, apud Columnnam ^k Aurelianensis urbis vicum, in puteum jactari præcipiens, Burgundias petit, vocans in solatium ^l Theudericum **110** regem. Ille autem injuriam socii sui vindicare volens ^m, ire promisit. Cumque pariter, apud Virontiam ⁿ locum urbis Viennensis conjuncti,

^a Editi, *lorum*, sed retinenda vox *orarium*, quæ licet varias sortiatur significaciones, proprie tamen pro linteo quodam oblongo, in fasciæ modum efforruato, etiam sumitur. Vide Cangii Glossarium, aut card. Bona de rebus Liturg. lib. 1, cap. 24.

^b Et hic editi, *suffocatus est*; quod vocabulum, etsi forte magis aptum rei significandæ, rarius tamen occurrit in sequioris ævi auctoribus. Occisus est ex Marii Chronico, *Simmacho et Boetio coss.* id est anno 522.

^c Reg. et Regm., *Psallentium ibi charum assiduum*, quod etiam in Colb. secunda manu additum legitur. Melior tamen est aliorum mss.; et edit. lectio. Hoc autem loco jugem diu noctuque psalmodiam in Agaunensi Ecclesia institutam designari pluribus adversus Constantium probat noster Mabillonius in præfat. secunda ad Sæc. IV Benedictinum.

^d Hæc fuit Suavegotta, de qua Frodoardus lib. II Histor. Rheimensis. Vide infra notas ad caput 26 lib. IV.

^e Sic Corb. et Bel.; alii *et*, quod perinde est. Idem cod. habent, *indignate* pro *indignamini*.

^f Sic omnes mss.; Chesn., *sanctos Agaunenses*; cæteri ed., *saltus Agaunos*. Refert Marius, *Maximo consule*, id est anno 523, Sigimundum per Burgundiones Francis traditum fuisse, ac in habitu monachali in Franciam perductum; anno autem sequenti Godomarum fratrem ipsi successisse, ac Chlodomerem fuisse interfectum. Confer vitam S. Sigismundi tom. I Maii Bollandiani.

^g Ed. mendose, *Nutiacense*; mss. locum non exprimit, sed habent, *Avito*, aliquot, *Adjuto*, *abbate magno*. Anonymus qui gesta regum Franc. scripsit sub Theoderico hæc habet, cap. 20: *Beatus aviem Aritus, qui erat tunc vir sanctus, abbas in Aurelianensi civitate, deprecabatur Chlodomirum, ut non occideret eos*, etc. Est autem Miciacum abbatia celebris ordinis nostri, vulgo *Mici*, quæ etiam a suo conditore, decessore

scilicet Aviti, sancto Maximino, dicitur *Saint-Mesmin*, duabus circiter leucis ab Aurelianensi urbe dissita, quam hodie Fulvienses occupant. S. Aviti festum celebratur die 17 Junii, quo ejus Vita apud Surium habetur.

^h Cas. et Regm. cum Bad., *Cplonia*. Hic Columellam, vulgo *Coloumelle*, aut certe vicum ei vicinum, vulgo *Coulmiers* dictum, designari potest. Utrique vico, uti observat Valesius in Notitia, vicinus est locus in veteribus chartis dictus *Puteus sancti Sigismundi*, vernaculo idiomate, *Saint-Sigismond*, aut contrahendo *Saint-Simond*. Sigismundus nempe non solum inter confessores colitur, sed etiam inter martyres locum obtinuit, pro illorum temporum more, quibus innocui, quacumque de causa interfecti, martyres appellabantur. Diem ejus festum etiam vetustiora Martyrologia kalendis Maii celebrant; ad quam diem ejus Vita a Bollandianis edita est. In ea filii ipsius, simul cum illo interfecti apud *Bela*, *Giscladus* et *Gundebaudus* appellantur; quorum corpora triennio post eorum necem Venerandus Agaunensis abbas, annente Theodeberto rege, levata ad monasterium suum transferri curavit. Vide lib. I de Gloria Mart., cap. 75. Sigismundi necem, *Maximo consule*, id est anno 523, contigisse scribit Marius in Chronico.

ⁱ Editi, *suppetias*, et sic passim.

^l Sic Bel.; cæteri, *volens*, s. d. mendose. Nam Theodoricus Chlodomeri suppetias pollicens, nolens vindicare socii sui mortem, Sigismundi quippe filiam duxerat uxorem. *Fredeganus* tamen epitom. cap. 56 legisse videtur *volens*, cum ait Chlodomerem a Theoderico fuisse deceptum, quasi ille copias quidem miserit, sed quæ inter præliandum sese Burgundionibus conjunxerint.

^m Sic Corb. et Bell., quem locum Labbens *Virorum* in Destinatu interpretatur. Boc., *Visorontium*; cæteri autem mss. et editi habent *Visorontiam*, quem Valesius in Notitia et Constantius putant esse *Vevevonne*.

fulissent, cum Godomaro configunt. Cumque Godomarus cum exercitu terga vertisset, et Chlodomeris insequeretur, ac de suis non modico spatio elongatus esset, assimilantes illi signum ejus, dant ad eum voces, dicentes: Huc huc convertere, tui enim sumus. At ille credens, abiit, irruitque in medium inimicorum suorum, cujus amputatum caput, et conto defixum, elevavit in sublime; quod Franci cernentes, atque cognoscentes Chlodomerem interfectum, reparatis viribus Godomarum fugant, Burgundiones opprimunt, patriamque in suam redigunt potestatem. Nec mora Chlothacharius uxorem germani sui, Gunthecam nomine, sibi in matrimonium sociavit: filios quoque ejus Chrotech'ldis regina, exactis diebus lactus, secum recepit ac tenuit: quorum unus Theodoualdus^a, alter Guntharius, tertius Chlodoualdus vocabatur. Godomarus iterum regnum recepit.

VII. Post Theudericus non immemor perjurii Hermenefridi regis Thoringorum, Chlothacharium fratrem suum in solatium suum evocat, et adversum eum ire disponit, promittens regi Chlothachario partem prædæ, si eis munus victoriæ divinitus conferretur. Convocatis igitur Francis, dicit ad eos: Indignamini, quæso, tam IIII meam injuriam, quam interitum parentum vestrorum^b, ac recolite Thoringos quondam super parentes nostros violenter advenisse, ac multa illis intulisse mala, qui datis obsidibus, pacem cum his inire voluerunt^c: sed illi obsides ipsos diversis mortibus peremerunt, et irruentes super parentes nostros, omnem substantiam abstulerunt, pueros por nervum femoris ad arbores appendentes, puellas amplius ducentas crudeli nece interfecerunt: ita ut ligatis brachiis super equorum cervicibus, ipsique acerrimo moti stimulo per diversa petentes, diversas in partes feminas diviserunt. Alii vero super orbitas^d viarum extensis, sudibusque in terram confixis, plaustra desuper onerata transire fecerunt, contractisque ossibus, canibus avidisque eas in cibaria dederunt. Nunc autem Hermenefridus quod mihi pollicitus est sefellit, et omnino hæc adimplere dissimulat. Ecce verbum directum habemus^e: eamus cum Dei adjutorio contra eos. Quod illi audientes, et de tanto scelere indignantes, uno animo eademque sententia, Thoringiam petiverunt. Theudericus autem Chlothacha-

rium fratrem suum, et Thoudbertum filium in solatium assumens, cum exercitu abiit. Thoringi vero venientibus Francis dolos præparant. In campo enim, in quo certamen agi debebat, fossas effodiant: quarum ora, aperta densi cespitis, planum assuolant campum. In has ergo foveas cum pugnare cõpissent, multi Francorum equites corruerunt, et fuit eis valde impedimentum: sed post cognitum hunc dolum observare cõeperunt. Denique cum se Thoringi cædi vehementer viderent, fugato^f Hermenefrido rege ipsorum, terga vertunt, et ad Onestrudem^g fluvium usque perveniunt. Ibiq; tanta cædes ex Thoringis facta est, ut alveus fluminis cadaverum congerie repletur, et Franci, tanquam per pontem aliquem, super eos in litus ulterius transirent. Parata ergo victoria regionem illam capessunt, IIII in suam redigunt potestatem. Chlothacharius vero rediens, Radegundem filiam Bertharii regis^h secum captivam abduxit, sibiq; eam in matrimonium sociavit. Cujus fratrem postea injuste per homines iniquos occidit. Illa quoque ad Deum conversa, mutata veste monasterium sibi in^{ra} Pictavensem urbem construxit, quæ orationibus, jejuniis, vigiliis atque elemosynis prædita in tantum emicuit, ut magna in populis haberetur. Cum autem adhuc supradicti reges in Thoringia essent, Theudericus Chlothacharium fratrem suum occidere voluit. Et præparatis occulte cum armis viris, eum ad se vocat, quasi secretius cum eo aliquid tractaturus, expansoque in parte domus illius tentorio, de uno pariete in alterum, armatos post eum stare jubet. Cumque tentorium illud esset brevius, pedes armatorum apparere detecti. Quod cognoscens Chlothacharius, cum suis armatus ingressus est domum. Theudericus vero intelligens hunc hæc cognovisse, fabulam fingit, et alia ex aliis loquitur. Denique nesciens qualiter dolum suum deliniret, discum ei magnum argenteum pro gratia dedit. Chlothacharius vero valedicens, et pro munere gratias agens, ad metatum regressus est. Theudericus vero queritur ad suos, nulla exstanti causa suum perdidisse catinum: et ad filium suum Theudebertum ait: Vade ad patrumⁱ tuum, et roga ut munus quod ci dedi, tibi sua voluntate concedat. Qui abiens, quod petiit impetravit. In talibus enim dolis Theudericus multum callidus erat.

Qui locus ad Rhodanum situs est inter Viennam et Belicam urbes.

^a Alii *Theobaldus*. Fallitur itaque Agathias, qui lib. I Chlodomerem absque liberis periisse, et Francos ipso occiso, animo abjecto a Burgundionibus regem accepisse scribit. Obiit Chlodomeris Justino II et Otilione coss., id est an. 524, ex Marii Chronico.

^b Cod. Regm., *meorum*. Vide supra cap. 4.

^c Idem cod. Regm., *voluerunt*.

^d Orbitas vetera glossaria ipsasmet vias publicas appellant. Orbita quippe est sulcus quem curruum rotæ seu orbes in viis efformant. Gallice dicimus *des ornieres*.

^e Hic loquendi modus passim apud Gregorium occurrit ad exprimendum aliquid jure et cum ratione suscipi posse. Hodieque Gallice dicimus, *avoir droit*

d'entreprendre une chose. Vide lib. IV, cap. 14.

^f Addunt editi, *præ timore*.

^g Cod. Colb., *Unstrudem*. Fluvius est Eichsfeldiæ, vulgo ab incolis *Unstrudt* dictus, ut observat Browerus in notis ad Fortunatum.

^h Is erat frater Hermenefridi. Vide supra cap. 4. Excidium vero Thuringiæ describit, et Radegundis nomine deplorat Fortunatus in Supplementi carm. I, ubi etiam de ejusdem fratre injuste occiso. Idem Fortunatus librum primum vitæ S. Radegundis, alterum vero Baudouivia monialis scripsere, qui habentur in Actis SS. Ord. S. Benedicti Sæc. I, pag. 519. Monasterium vero ab ipsa conditum etiam nunc sub S. Crucis titulo illustre perseverat, Ordini Benedictino addictum. De his infra non semel, potissimum lib. IX.

ⁱ Editi, *patrem*.

loco perpetrant mala. Verumtamen auctores scelerum a spiritu immundo correpti, infestis dentibus propriis se morsibus lacerant, clamantes atque dicentes: Cur nos, martyr sancte, sic crucias? sicut in libro Virtutum ejus conscripsimus ^a.

XIII. Lovolautrum ^b autem castrum hostes expugnant, Proculumque presbyterum, qui quondam sancto Quintiano injuriam intulerat, ad altarium ecclesiae miserabiliter interficiunt. Et credo ob illius causam, quod fuerit ipsum castrum in manibus traditum iniquorum: quod usque in illa die defensatum est. Nam cum illud hostes expugnare non possent, et ad propria jam redire disponerent, audientes hæc obsessi, jam læti atque securi decipiuntur, sicut ait Apostolus: *Cum dixerint pacem et securitas, tunc repentinus superveniet interitus* (1 Thess. 1, 5, 3). Denique per ipsius Proculi presbyteri servum ^c, jam securi populi traduntur in manus hostium. Cumque **116** vastato castello ducerentur captivi, immanis pluvia quæ per triginta dies fuerat abnegata, descendit. Tunc obsessi Merollicensis ^d castri, ne captivi abducerentur, redemptione data libentur: sed hæc ignavia eorum effecit, castrum enim propria natura munitum erat. Nam centenorum aut eo amplius pedum ab exciso vallatur lapide, non murorum ^e structione; in medio autem ingens stagnum aquæ, liquore gratissimum; ab alia vero parte fontes uberissimi, ita ut per portam ^f rivus diffluat aquæ vivæ. Sed in tam grandi spatio munitio ista distenditur, ut manentes infra murorum septa terram excolant, frugesque in abundantia colligant. Hujus munitionis tutamine elati, qui obsessi erant, egressi foras ut arrepta aliqua præda, iterum se infra castelli septa reconderent, ab hostibus comprehensi sunt. Erant autem quinquaginta ^g viri. Tunc ante ora parentum, victis post tergum manibus oblatis, imminente jam gladio, acquieverunt obsessi, ne interficerentur, singulos triantes ^h dare in redemptionem suam. Theudericus autem ab Arverno discedens, Sigivaldum parentem suum, in ea quasi pro custodia dereliquit ⁱ. Erat autem ibi tunc temporis quidam Litigius ex monitoribus ^j, qui magnas sancto Quintiano parabat insidias; et cum se sanctus episcopus pedibus ejus

^a Cap. scilicet 13. lib. 11, de Mirac., qui est de sancto Juliano, de cujus basilica apud Brivatam urbem loquitur hic Gregorius.

^b Cod. Reg., *Novolautrum*, cujus situs incertus est. Valesius in Notitia putat esse locum dictum *Volorre*, prope Tigernum, *Thiern*, oppidum apud Arvernos. Confer cum hoc capite vitam S. Quintiani in libro de Vita Patrum, cap. 4.

^c Cod. Corb., *stuprum*; Bell. mendose, *struum*.

^d Hunc locum idem Valesius putat esse *Oliergue*, castrum haud procul a Tigerno.

Aliis tamen probabilius videtur hic designari locum *Chastel Merliac* dictum, qui duobus circiter milliariis a Mauriaco oppido, ob abbatiam ordinis Benedictini celebrem, dissitus est. Exstat in collis editissimi declivi, unde descensus est per prata in profundam valli.

^e Sic inss. vetustiores; alii cum edit., *sine murorum*.

^f Corb., *per munitionem totam rivus*; at vocabulum *munitionem* alia manu, sed antiquissima, scriptum est.

A prosterneret, nunquam ut se ei subderet movebatur, ita ut et quadam vice uxori quæ sanctus fecerat, pro ridiculo indicaret. Quæ melioris intelligentiæ nudo commota, ait: Si ita es hodie pessumdatas, nunquam erigeris. Die autem tertia advenientes nuntii de presentia regis, vincunt, cum uxore ac liberis pariter abduxerunt. Qui abiens nunquam Arvernis regressus est.

117 XIV. Mundericus igitur, qui se parentem regium ^k asserbat, elatus superbia, ait: Quid mihi et Theudericus regi? Sic enim mihi solium regni debetur, ut illi. Egrediar, et colligam populum meum atque exigam sacramentum ab eis, ut sciat Theudericus quia rex sum ego, sicut et ille. Et egressus cepit seducere populum, dicens: Princeps ego sum sequimini me, et erit vobis bene. Sequchatur autem eum rustica multitudo, ut plerumque fragili humanæ convenit, dantes sacramentum fidelitatis, et honorantes eum ut regem. Quod cum Theudericus comperisset, mandatum mittit ad eum, dicens: Accede ad me, et si tibi aliqua de dominatione regni nostri portio debetur, accipe. Dolose enim hæc Theudericus dicebat, scilicet ut cum ad eum venisset, interticeretur. Ille vero noluit, dicens: Ite, renuntiate regi vestro, quia rex sum sicut et ille. Tunc rex commoveri jussit exercitum, quo oppressus vi puniretur. Quod ille cognoscens, et se non prævalens defensare, Victoriaci castri ^l muros expetens, cum rebus omnibus in eo se studuit commuine, his secum quos seduxerat aggregatis. Igitur commoto exercitu castrum vallat, ac per septem dies obsedit. Mundericus autem repugnabat cum suis, dicens: Semus fortes, et usque ad mortem pariter dimicemus, et non subdamur inimicis. Cumque exercitus a circuitu in contra jacula transmitteret, nec aliquid prævaleret, nuntiauerunt hæc regi. At ille misit quemdam de suis, Aregisilum ^m nomine, dixitque ei: Vides, inquit, quod prævaleat hic perfidus in contumacia sua. Vade, et redde ei sacramentum, ut securus egrediatur. Cum autem egressus fuerit, interfecit eum, et dele memoriam ejus a regno nostro. Qui abiens, fecit juxta quod ei præceptum fuerat. Dederat tamen prius signum populo, dicens: Cum ego

^g Edit. 2, *quingenti*; omnes tamen mss. habent *quinguaginta*, præter Corb. qui habet *quinguaginti*.

^h Editi hic et passim inferius *trientes* semper scribunt. Unde apud Gregorium *trientem* semper haberi observavit Franciscus Pithœus in tit. xxxvii legis Salicæ.

ⁱ Confer cum cap. 14 de Mirac. S. Juliani.

^j Sc Corb. et Bellov.; alii *minoribus*. Erant autem monitor s, ut observat Valesius in Prælatione ad tom. II Rerum Francic., qui regis nomine Francis expeditionem denuntiabant, eosque ad bellum compellebant. Dicuntur in legibus Wisigothorum *compulsos*; quorum officium nostrates voce Germanica expresserunt quandoque, *in hostem bannire*.

^k Sic mss.; at editi habent *regum*.

^l Hunc locum de Victoriaco apud Arvernos intellexit Aimoinus in lib. 11; at licet verum sit in ea regione haud procul a Brivate Victoriacum castrum existisse, Gregorium tamen de Victoriaco in Campania, vulgo *Viiri*, in diocesi Catalaunensi, hic loqui cum Valesio existimamus.

^m Collb., *Archisilum*, et sic semper.

hæc et hæc locutus fuero, statim irruentes interficite A eum. Ingressus autem Aregisilus ait Munderico : Quousque hic resides tanquam unus ex insipientibus? Nunquid poteris **118** diu regi resistere? Ecce ablato tibi cibo, cum te fames oppresserit, ultro egredieris, et traderis in manus inimicorum, et morieris quasi unus ex canibus. Audi potius consilium meum, et subde te regi, ut vivere possis, tu et filii tui. Tunc ille his mollitus sermonibus, ait : Si egred or, comprehensus a rege interficior et ego, et filii mei, et omnes amici qui mecum sunt congregati. Cui Aregisilus ait : Noli timere, sed si vis egredi, accipe sacramentum de hac culpa, et sta securus coram rege. Ne timeas, sed eris cum eo, sicut prius fuisti. Ad hæc Mundericus respondit : Utinam securus sim quod non interficiar. Tunc Aregisilus positus super altarium sanctum ^a manibus, juravit ei ut securus egredieretur. Dato igitur sacramento, egrediebatur Mundericus de porta castelli, tenens manum Aregisili. Populus autem spectabat ^b a longe aspiciens eum. Tunc pro signo ait Aregisilus : Quid aspicitis tam intente, o populi? Nunquid non vidistis prius ^c Mundericum? Et statim irruit populus in eum. At ille intelligens, ait : Evidentissime cognosco, quod feceris per hoc verbum signum populis ad me interficiendum. Verumtamen dico tibi, quia perjuriis me decepisti, te vivum ultra nullus aspiciet, et emissa lancea in scapulas ejus, perfodit eum, ceciditque et mortuus est. Evaginatoque deinceps Mundericus gladio cum suis, magnam stragem de populo illo fecit, et usquequo spiritum exhalavit, interficere quemcumque assequi potuisset, non destitit. Quo interfecto, res ejus fisco collatae sunt.

XV. Theudericus vero et Childebertus fœdus interunt, et dato sibi sacramento, ut neuter contra alterum moveretur, obsides ab invicem acceperunt, quo facilius firmarentur quæ fuerant dicta. Multi tunc filii senatorum in hac obsidione ^d dati sunt : sed orto iterum inter reges scandalo, ad servitium publicum sunt addicti. Et quicumque eos ad custodiendum accepit, servos sibi ex his fecit. Multi tamen ex eis per fugam elapsi, in patriam **119** redierunt, nonnulli in servitio sunt retenti : inter quos Attalus nepos beati Gregorii Lingonici episcopi, ad publicum servitium mancipatus est, custosque equorum destinatus. Erat enim infra Treverici termini territorium cuidam barbaro ^e serviens. Denique beatus Gregorius ad inquirendum eum misit pueros. Quo invento, obtulerunt homini munera, sed respuit ea, dicens : Hic de tali generatione decem auri libris redimi debet. Quibus redeuntibus, Leo quidam de coquina domini sui, ait : Utinam me permitteres, et forsitan ego poteram eum reducere ex captivitate. Gaviso autem domino, directus venit ad locum : vo-

^a Aliquot mss. et editi, *altare sanctum*.

^b Chesn. cum Bec., *expectabat*.

^c Reg., *An nunquid non vidistis antea*. Ed. aliquot cum Bec., *An nunquid vidistis prius*.

^d Id est, obsides dati sunt.

^e Id est Franco. Quomodo enim veteres in-

luitque puerum clam abstrahere, sed non potuit. Tunc locans secum hominem quemdam, ait : Veni mecum, et venunda me in domo barbari illius, sitque tibi lucrum pretium meum : tantum liberiorem aditum habeam faciendi id quod decrevi. Accepto vero sacramento, homo ille abiit, et vendito eo duodecim aureis discessit. Sciscitatus autem emptor a rudi famulo quid operis sciret, respondit : In omnibus quæ manducari debent ^f in mensis dominorum, valde scitus sum operari : nec metuo quod reperiri possit similis mei in hac scientia. Verum enim dico tibi, quia etiam si regi epulum cupias præparare, ferula regalia componere possum, nec quisquam me melius. Et ille : Ecce enim dies solis adest, sic enim barbaries vocitare diem dominicum consuevit, in hac die vicini atque parentes mei invitabuntur in domo mea. Rogo ut facias mihi prandium quod admirentur, et dicant, quia in domo regis melius non aspeximus. Et ille : Jubeat, inquit, dominus meus congregari pullorum gallinaceorum multitudinem, et faciam quæ præcipis. Præparatis ergo quæ dixerat puer, illuxit dominica dies, fecitque epulum magnum, deliciasque refertum. Epulantibus autem omnibus, et laudantibus prandium, parentes illius discesserunt. Dominus enim dedit gratiam puero huic, et accepit potestatem super omnia quæ habebat dominus suus in promptu. Diligebatque eum valde, et omnibus **120** qui cum eo erant ipse dispensabat cibaria et pulmenta. Post anni vero curriculum, cum jam securus esset dominus illius de eo, abiit in pratium, quod erat domui proximum, eum Attalo puero custode equorum : et decubans in terra cum eo a longe, aversis dorsis, ut non cognosceretur quod loquerentur simul, dicit puero : Tempus est enim, ut jam cogitare de patria debeamus. Ideoque moneo te, ut hac nocte cum equo ad claudendum adduxeris, sopore non deprimaris, sed cum primum te vocitavero adis, et ambulemus. Vocaverat enim Barbarus ille multos parentum suorum ad epulum, inter quos erat et gener ejus, qui acceperat filiam illius. Medta autem nocte a convivio surgentibus, et quieti datis, prosecutus est Leo generum domini sui cum potu, porrigensque ei bibere, in metatum ejus. Ait itaque ad eum homo : Dic tu, o creditor soceri mei, si valeas, quando voluntatem adhibebis, ut assumptis equibus [*At. equis*] ejus eas in patriam tuam? Hoc quasi joco delectans dixit. Similiter et ille joculariter veritatem respondens, ait : Hac nocte delibero, si Dei voluntas fuerit. Et ille : Utinam, inquit, custodiant me famuli mei, ne aliquid de rebus meis assumas. Et ridentes discesserunt. Dormientibus autem cunctis, vocavit Leo Attalum : stratisque equitibus interrogat ^g si haberet gladium. Respondit : Non est mihi, nisi tantum lancea parvula. At ille ingressus

colae dicebantur Romani, ita cæteri, ut jam observatum, Barbari dicebantur : quod passim apud Gregorium occurrit

^f Editi cum Bec., *mandi debent*.

^g Edit., *Attalum ex stratu suo. Interrogat, etc.*

mansionem domini sui apprehendit scutum ejus ac frameam. Quo interrogante quis esset, aut quid sibi vellet, respondit : Ego sum Leo servus tuus, et succito Attalum ut surgat velocius, et deducat equos ad pastum : detinetur enim sopore quasi ebrius. Qui ait : Fac ut libet. Et hæc dicens obdormivit. Ille vero egressus foras, munivit puerum armis, invenitque januas atrii divinitus reseratas, quas in initio noctis cum cuneis malleo percussis obseraverat pro custodia caballorum. Et gratias agens Domino, sumptis reliquis equitibus [equis] secum, discesserunt, unum etiam volucrum ^a cum vestimentis tollentes. Venientes autem ad Mosellam ^b fluvium, **121** cum transirent illum, et detinerentur a quibusdam, relictis equitibus [equis] et vestimentis, enatantes super parma positi animum, in ulteriorem egressi sunt rivum. Et inter obscura noctis ingressi silvam, latuerunt. Tertia enim nox advenerat, quod nullum cibum gustantes iter terebant. Tunc nutu Dei reperta arbore plena pomis, quam vulgo prunum ^c vocant, comedunt; et parumper sustentati ingressi sunt iter Campaniæ : quibus pergentibus, audiunt pedibulum equitum currentium, dixeruntque : Prosternamur terræ, ne appareamus hominibus venientibus. Et ecce ex improvviso stirps rubi magnus adfuit, post quem transcentes, projecerunt se terræ cum gladiis evaginati, scilicet ut si adverterentur, confestum se quasi ab improbis framea ^d defensarent : verumtamen cum venissent in locum illum coram stirpe spineo resisterunt; dixitque unus, dum equi urinam projicerent : Væ mihi, quia fugiunt hi detestabiles, nec reperiri possunt; verum dico per salutem meam, quia si invenirentur, unum patibulo condemnari, et alium gladium ictibus in frusta discerpi juberem. Erat enim barbarus ille qui hæc aiebat, dominus eorum, de Rhemensi urbe veniens, et hos inquirens : et reperisset utique in via, si nox obstaculum non præbuisset. Tunc motis equitibus [equis] discesserunt. Illi autem nocte ipsa attigerunt ad urbem, ingressique invenerunt hominem, quem sciscitati sunt ubinam esset domus Paulelli presbyteri. Indicavitque eis. Qui dum per plateam præterirent, signum ad

^a Cod. Bellov., *voluclum*. Corb. vero, *voluclum vestimentis tollentes*.

^b Mosam legendum esse vix dubitari potest, ut monet Valesius in Notitia Galliarum. Nam Rhemorum inter et Trevirorum urbes Mosam interducit, quæ utramque diœcesim disternat, et transmissa Mosam statim Campania occurrit : quæ omnia Mosellæ aptari non possunt. Immo quocumque loco Mosellam illi transmisissent, vix eis possibile fuisset hac ipsa die Rhemos advenire. Cum tamen miss. omnes et editi habeant Mosellam, Gregorii textum immutare non licet, maxime cum certum videatur illos viam rectam secutos non fuisse. Non enim tres erant itinervis dies a Treviris ad Mosam, cum hic fluvius non magis ab urbe Trevirensi quam a Rhemensi distet, scilicet decem et octo circiter leucis.

^c Bell. et alii, *pruna*.

^d Corb. et Bell. non habent, *framea*.

^e Quia scilicet illis temporibus non licebat diebus dominicis ante Missam quidquam cibi aut potus sumere.

Matutinas motum est, erat enim dies dominica, pulsantesque januas presbyteri, ingressi sunt. Expositique puer de domino suo. Cui ait presbyter : Vera est enim visio mea : nam videbam dum in hac nocte columbas advolare, et consedere in manu mea, ex quibus **122** una alba, alia autem nigra erat. Dixeruntque pueri presbytero : Indulgeat Dominus pro die sua sancta ^e. Nam nos rogamus, ut aliquid victus præbeas : quarta enim illucescit dies, quod nihil panis pulmentique gustavimus. Occultatis autem pueris, præbuit eis infusum cum vino panem, et abiit ad Matutinas. Secutusque est et barbarus, iterum inquirens pueros : sed illusus a presbytero regressus est. Presbyter enim amicitiam cum beato Gregorio antiquam habebat. Tunc resumptis pueri epulo viribus, per duos dies in domo presbyteri commorantes, abscesserunt; et sic usque ad sanctum Gregorium perlati sunt. Gavisus autem pontifex visis pueris, flevit super collum Attali ^f nepotis sui. Leonem autem a jugo servitutis absolvens cum omni generatione sua, dedit ei terram propriam, in qua cum uxore ac liberis liber vixit omnibus diebus vitæ suæ.

XVI. Sigivaldus autem cum in Arverno habitaret, multa mala in ea faciebat. Nam et res diversorum pervadebat, et servi ejus non desistebant a furtis, homicidiis, ac superventis ^h diversisque sceleribus : nec ullus mutire ausus erat coram eis. Unde factum est, ut ipse villam Bulgiatensem, quam quondam benedictus Tetradius episcopus ⁱ basilicæ sancti Juliani reliquerat, temerario ausu pervaderet. Sed cum ingressus in domum illam fuisset, statim amens effectus lecto decubuit. Tunc mulier admonita per sacerdotem, elevatum in basternam, ut in aliam villam transtulit, sanum recepit. Et accedens, exposuit ei omnia quæ pertulerat. Quod ille audiens, vota beato Martyri vovens, ea quæ simplum abstulerat, duplicata restituit. Meminimus et hujus virtutis in libro Miraculorum sancti Juliani (*cap. 14*).

123 XVII. Igitur Dinius ^k episcopo apud Turonos decedente, Ommatius tribus annis præfuit. Ille enim ex jussu Chlodomeris regis, cujus supra meminimus, ordinatus est. Illo quoque migrante, Leo se-

^f Is, ut videtur, postea fuit comes Æduensis, cui Sidonius scripsit epistolam 13, lib. v.

^g Qui supra cap. 13 a Theodorico rege pro urbis custodia relictus fuerat.

^h Editi, *super numerum*.

ⁱ Ille fuit episcopus Bituricensis, ut ex Gregorio ipso discimus lib. II Mirac., cap. 14. Dicitur vero a Gregorio benedictus : qua voce non cognomen, sed epithetum honoris causa ipsi datum intelligi debet. Sic in lib. de Glor. Conf., cap., 86, *benedictus Agricolaus* ; apud Tertullian. lib. de Præscript., *benedictus Eleutherus*. Plura exempla si cupis, adi Sirmondum in epist. 9 lib. Apollinar. Sidonii.

^j Ed. cum Beç., *quæ vi abstulerat*.

^k Aliquot editi, *Dionysio*. Cæterum hoc capite cum cap. ultimo libri II et fine libri X, ubi episcopus Turonenses Gregorius enumerat, collato, patet quam parum sibi ipsi constet, tum in assignando pontificatus episcoporum Turonensium tempore, tum in ordine quo sedem hanc obtinuerunt. Illoc tamen caput habetur in omnibus miss.

ab omnibus honoraretur : assidua in elemosynis, A pernox in vigiliis; in castitate atque omni honestate puram se semper exhibuit; prædia ecclesiis, monasteriis, vel quibuscunque locis sanctis necessaria providit, larga ac prona voluntate distribuit, ut putaretur eo tempore non regina, sed propria Dei ancilla ipsi sedulo deservire. **126** Quam non regnum filiorum, non ambitio sæculi, nec facultas extulit ad ruinam, sed humilitas evehit ad gratiam.

XIX. Erat enim tunc et beatus Gregorius apud urbem Lingonicam, magnus Dei sacerdos, signis et virtutibus clarus ^b. Sed quia hujus pontificis meminimus, gratum arbitratus sum, ut situm loci Divionensis, in quo maxime erat assiduus, huic inseram lectioni. Est autem castrum flumini muris, in media planitie et satis jocunda compositum, terras B valde fertiles habens atque fecundas ^c, ita ut arvis semel scissis vomere, semina jaciatur, et magna fructuum opulenta subsequatur. A Meridie habet Oscaram fluvium, piscibus valde prædivitem; ab Aquilone vero alius fluvius ^d venit, qui per portam ingrediens ac sub pontem decurrens, per aliam rursus portam egreditur, totum munitionis locum placida unda circumfluens : ante portam autem molendinas mira velocitate divertit. Quatuor portæ a quatuor plagis mundi sunt positæ : totumque ædificium triginta tres turres exornant : murus vero illius de quadris lapidibus usque in viginti pedes, desuper a minuto lapide ædificatus habetur, habens in altum pedes triginta, in latum pedes quindecim : quæ cur civitas dicta non sit, ignoro ^e. Habet enim in

vico Novientum dicto, tribus milliariis infra Parisios ad Sequanam, qui vulgo hodie dicitur *Saint-Claud*, ubi ecclesia collegiata, destructo jam pridem monasterio, nunc visitur, in qua ejus sacrum corpus asservatur. Vitam ejus ex ms. cod. S. Germani a Pratis habes in Actis SS. Ord. Benedictini sæculo 1, ubi *habitum sacræ religionis* suscepit a sancto Severino, qui alius est ab Agaunensi abba e, memoratur, num. 8. Joannes abbas de sancto Floaldio subscripsit conventui Attiniacensi sub Pippino rege anno 765; quem huic monasterio præfuisse non dubitamus. Veteres enim *ch* in litteram *f* nonnunquam mutaverunt.

^a Id est sanctimonialis. Vide infra lib. iv, cap. 1.

^b Ejus vitam scripsit noster Gregorius, quam habes infra inter Vitas Patrum, cap. 7.

^c Sic Bel. et Regm.; at cæteri mss. et editi, *terra valde fertili atque secunda*.

^d Hic *Susio* vocatur, qui ex valle cognomine tribus milliariis supra Divisionem exoritur. De Oscara supra lib. ii, cap. 32.

^e Nec hodie civitatis jure gaudet Divio, id est episcopali cathedra non nobilitatur; licet fuerit Burgundionum ducum sedes, totiusque provinciæ caput, supremique senatus sedes etiam nunc existat.

^f Sic habet Corb. In Bellov. et Colb. legitur *Scalonum*; Regm. *Calonum*; Bec. et cæteri cum editis, *Scalonum*. Corbeiensis lectionem prætulimus : nam sensus est vina ita generosa nasci Divione, ut Cabilonensibus vinis non indigeant ipsius cives. *Scalonum* tamen pro *Ascalonum* interpretatur Savaro, id est vinum ex urbe Palæstinæ *Ascalona* advectum : *Ascalona* quippe vicina erat *Gazæ*, unde vina *Gazitina*, de quibus infra lib. vii, cap. 29. Claudius Robertus ad calcem Galliæ Christianæ, anno 1626 editæ, plura de Divione habet, ibique col. 59 legendum putat hic apud Gregorium *Chalibonium*. Nam *Chalibonium*, uti

refert, vinum, ut quo solo Persarum reges uterentur, sicut aqua solius *Coaspis*, commendatur a Syriæ urbe *Chalibone*.

XX. Theudericus autem filio **127** suo Theudoberto Uvisigardem cujusdam regis ^e filiam desponsaverat.

XXI. Gotthi vero cum post Chlodovechi mortem multa de his quæ ille acquisierat ^b, pervasissent, Theudericus Theudobertum, Chlothacharius vero Guntharium seniore filium suum ad hæc requirenda transmittunt. Sed Guntharius usque Ruthenos accedens, nescio qua faciente causa, regressus est; Theudobertus vero usque ad Biterrensem civitatem abiens, Deas ⁱ castrum obtinuit, atque hinc prædam diripuit. Deinde ad aliud castrum, nomine *Caprariam* ^j, legatos mittit, dicens, nisi se illi subdant, omnem locum illum incendio concremandum, eosque qui ibidem resident captivandos.

XXII. Erat autem ibidem tunc matrona, *Deuteria* ^k nomine, utilis valde atque sapiens, cujus vir apud Biterris ^l urbem concesserat. Quæ misit nuntios ad regem, dicens : Nullus tibi, domine piissime, resistere potest. Cognoscimus dominum nostrum : veni, et quod fuerit beneplacitum in oculis tuis facito. Theudobertus autem ad castrum veniens, cum pace ingressus est; subditumque sibi cernens populum, nihil inibi male gessit. *Deuteria* vero ad occursum ejus venit; at ille, speciosam eam cernens, amore ejus capitur, suoque eam copulavit strati.

refert, vinum, ut quo solo Persarum reges uterentur, sicut aqua solius *Coaspis*, commendatur a Syriæ urbe *Chalibone*.

^e Scilicet *Wacconis* Langobardorum regis, ut refert Paulus Diaconus lib. 1 de Gestis Langob., cap. 21.

^b Theodoricus Italiæ rex audita Chlodovei victoria apud Vogladum reportata, libram seu Ephanem ducem cum copiis in Gallias misit, qui Franciam Wisigothorum regnum invadentibus resisterent. Quæ causa fuit, ut Franci soluta Arelatensi obsidione fugati, nihil præter Aquitaniam acquisierint. Theodoricus vero, dimissa Wisigothis regni parte, regiones ultra Rhodanum sitas, quas Odoacer Eurico Alarici patri dimiserat, occupavit. Bellum exinde fere continuum fuit inter Chlodoveum et Theodoricum ac eorum successores. Qua tandem occasione ea Galliæ pars Francorum imperio subjecta fuerit, dicitur in notis ad cap. 31.

ⁱ Hunc locum *Blondellus* et alii putant esse *Montandé*. Mavult *Valesius* hac voce designari *Diou*, in Septimania.

^j *Capraria* etiam nunc subsistit, vulgo *Cabriere*, æquali fere intervallo a *Leuteva*, *Agatha* et *Biterria* distans, sed ad Biterrensem dioccesim atinens, ut observat *Valesius*.

^k Mss. nonnulli, et quidem vetustiores, *Deuteria*; *Valesius* tamen legendum censet *Deuteria*; indeque conjicit hanc mulierem genere Gallam, seu, ut tunc loquebantur, Romanam fuisse. Inscitiæ vero *Fredegarii* arguit, quod scripserit *Deoteriam*, seu *Teoteriam*. Sed tunc scriptores ita promiscue litteras *u* et *o*, sicut et *d* et *t*, adhibebant, ut vix quidquam certi ex harum litterarum mutationibus statui possit.

^l Sic mss. omnes cum Chesn.; plerique ed., *Biterria*.

XXIII. In illis diebus Theudericus patrem suum Sigivaldum occidit gladio, mittens occulte ad Theudebertum, ut et ille Givaldum, filium ejus, neci daret, quem tunc secum habebat: sed quia eum de sacro fonte exceperat, perdere noluit. Litteras vero quas ei pater transierat, ipsi ad **128** legendum dedit, dicens: Fuge hinc, quia patris mei præceptum accepi ut te interficiam: si vero ille defunctus fuerit, et me regnare audieris, tunc securus ad me revertaris. Quod audiens, gratias agens, et valedicens, abcessit. Arelatensem enim tunc urbem Gotthi pervaserant, de qua Theudebertus obsides retinebat: ad eam Givaldus confugit. Sed parum se ibidem cernens esse muritum, Latium^b petiit, ibique et latuit. Dum hæc agerentur, nuntiatur Theudeberto patrem suum graviter ægroiare, et ad quem nisi velocius properaret, ut eum inveniret vivum, a patris suis excluderetur, et ultra illuc non rediret. At ille his auditis, cunctis postpositis illuc dirigit, Deuteria cum filia sua Arvernensis relicta. Cumque abiisset, Theudericus non post multos dies obiit vice-imo tertio regni sui anno. Consurgentes autem Childebertus et Chlothacharius contra Theudebertum, regnum ejus auferre voluerunt. Sed ille muneribus placatis^c, a leudibus suis defensatus est, et in regno stabilitus. Mittens postea Arvernum, Deuteriam exinde accersivit, eamque sibi matrimonio sociavit.

XXIV. Videns autem Childebertus, quod ei prævalere non potuisset, legationem ad eum misit, et ad se venire præcepit, dicens: Filios non habeo, te tanquam filium habere desidero. Quo veniente, tantis eum muneribus ditavit, ut ab omnibus miraretur. Nam de rebus bonis, tam de armis quam de vestibus, vel reliquis ornamentis, quæ regem habere decet, terna ei paria condonavit; similiter et de equitibus atque catenis^d. Hæc audiens Givaldus^e, quod scilicet Theudebertus **129** regnum patris obtinisset, ad eum de Italia rediit. Cui ille congaudens ac deoculans, tertiam partem ei de muneribus quæ a patre acceperat, est largitus; et omnia quæ in fisco suus pater posuerat de rebus Sigivaldi patris ejus, ipsi reddi præcepit.

XXV. At ille in regno firmatus, magnum se atque in omni bonitate præcipuum reddidit. Erat enim regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans, et multa

A multis beneficia pia ac dulcissima accommodans voluntate. Omne tributum, quod fisco suo ab ecclesiis in Arverno sitis reddebatur, clementer indulisit^f.

XXVI. Deuteria vero cernens filiam suam adultam valde esse, timens ne eam concupiscens rex sibi assumeret, in hasterna positam, indomitis bobus conjunctis, eam de ponte præcipitavit, quæ in ipso flumine spiritum reddidit. Hoc apud Viridunum civitatem actum est.

XXVII. Cumque jam septimus annus esset, quod Uvisigardem desponsatam haberet, et eam propter Deuteriam accipere nollet, conjuncti Franci contra eum valde scandalizabantur, quare sponsam suam relinqueret. Tunc commotus, relicta Deuteria, de qua parvulum filium habebat, Theodobaldum^g nominæ, Uvisigardem duxit uxorem. Quam nec multo tempore habens, defuncta illa, aliam accepit. Verumtamen Deuteriam ultra non habuit.

XXVIII. Childebertus autem et Theudebertus commoventes exercitum, contra Chlothacharium ira disponunt. Ille autem hæc audiens, æstimans se horum exercitum sustinere non posse, in silvam confugit^h, et concides magnas in silvis illis fecit, totamque spem suam in Dei pietatem transfundens. Sed et Chrotechildis regina hæc audiens, beati Martini sepulcrum adiit, ibique in oratione prosternitur, et tota nocte vigilat, orans ne **130** inter filios suos bellum civile consurgeret. Cumque hi venientes cum exercitibus suis cum obsiderent, tractantes illum die sequenti interficere, mane facto, in loco quo erant congregati orta tempestas tentoria disjecit, res diripit, et cuncta subvertit; immixtaque fulgura cum tonitruis ac lapidibus super eos descendunt. Ipsi quoque super infectam grandine humum in faciem prouunt, et a lapidibus descendentibus graviter verberantur: nullum enim eis tegumen remanserat, nisi parmæ tantum, hoc maxime metucentes ne ab ignibus cælestibus cremarentur. Sed et equites [At. equi] eorum ita dispersi sunt, ut vix in vicesimo quoque reperirentur stadio; multi enim prorsus ex eis non sunt inventi. Tunc illi, ut diximus, a lapidibus cæsi, et humo prostrati, penitentiam agebant, ac precabantur veniam a Deo, quod ista contra sanguinem suum agere voluissent. Super Chlothacharium vero neque una quidem pluvie gutta decidit, aut aliquis sonitus tonitruum est auditus: sed nec anbelitum

^a Corb. et Bellov., *Sigivaldum. Regm., Givaldum.*

^b Cod. Corb., *Italiam*, quod idem est.

^c Regm., *illis muneribus pacatis*. Ed. et mas., præter Corb. et Bell., habent *Leodibus*.

^d Ms. 1, *catenis*. Ed., *equis et catenis*. Unde Valisius catenarum nomine designari putat torques, quibus, teste Floro Annæo lib. iv, Germaniæ gentes sibi colla adornare solebant. Mor. s. explicat, *catenis, id est basi*.

^e Bell. ut supra, *Sigivaldus*.

^f Vide epistolam Aureliani episc. Arelat. ad eum scriptam, infra in Appendice, et Fortunatum lib. ii, cap. 12. *Magnus* a Mario Aventicensi episc. aliis quo auctoribus dictus est. Tanta autem erat et animi magnitudo, ut Justiniani imp. rese in titulis *Francicum*, quasi Francos devicisset, inscribentis vanitatem

ferre non valens, expeditionem paraverit in Orientem, ut subjugato imperio, regie urbis Constantinopolis expugnatione gentis sue injuriam vindicaret. Sed morte præventus, rem infectam reliquit. Hæc refert Agathias lib. i Historiæ, auctor Græcus illorum temporum.

^g Sic Bell. et Corb., alii, *Theodovaldum*.

^h Silvæ nomen reulit auctor qui Gesta Francorum scripsit sub Theodorico principe, his verbis: *In silvam confugit in Arelauno, fecitque combros*: ubi aliquot editi et scripti pro *Arelauno*, mendose habent *Aurilano*, quod in errorem conjecit Aimoinum, qui *combros*, id est arborum in silvis concædes putavit esse vici alicujus nomen pagi Aurelianensis. De saltu Arelauno dicitur infra, ad caput 24 Chrouei Fredegarii.

ullius venti in illo loco sensere. Hi quoque mittentes nuntios ad eum, pacem et concordiam petierunt: qua data, ad propria sunt regressi. Quod nullus ambigat hanc per obtentum reginæ beati Martini fuisse virtutem.

XXIX. Posthæ Childebertus rex in Hispaniam abiit; quam ingressus cum Chlothachario, Casar-Augustanam civitatem cum exercitu vallant atque obsident. At illi in tanta humilitate ad Deum conversi sunt, ut induti cilicis, abstinentes a cibis et pœculis, cum tunica beati Vincentii martyris muros civitatis pallando circumirent: mulieres quoque amictæ nigris palliis, disoluta casarie, superposito cinere, ut eas putares virorum funeribus deservire, plangendo sequebantur. Et ita totam spem suam locus ille ad Domini misericordiam retulit ^a, ut diceretur ibidem Niniivarum jejuniis celebrari: nec estimaretur aliud posse fieri, **131** nisi eorum precibus divina misericordia inflecteretur. Hi autem qui obsidebant, nescientes quid obsessi agerent, cum viderent sic murum circumiri, putabant eos aliquid agere maleficii. Tunc apprehensum unum de civitate rusticum, ipsi interrogant, quid hoc esset quod agerent. Qui ait: Tunicam beati Vincentii deportant, et cum ipsa, ut eis Dominus miseretur, exorant. Quod illi timentes, se ab ea civitate removerunt: tamen acquisita maxima Hispaniæ parte, cum magnis hi spoliis in Galias redierunt ^b.

XXX. Post Amalaricum vero, Theoda rex ^c Al. Theuda ordinatus est in Hispaniis. Quo interfecto, Theudepsilum levaverunt regem. Is dum ad cœnam cum amicis suis epularetur, et esset valde lætus, cum subito, extinctis in recubitu luminaribus ^e, ab inimicis gladio percussus interiit: post quem Agila regnum accepit. Sumperant enim Gotthi hanc dete-

abilem consuetudinem, ut si quis eis de rebus non placisset, gladio eum appeteret, et qui libisset animo, hunc sibi statueret regem.

XXXI. Et quia Theodoricus rex lætæ ^d Caliovechi regis sororem in matrimonio habuit, mortuus parvulam filiam cum uxore reliquit. Hæc ætate cum adulta facta esset, per levitatem animi sui relicto matris consilio, quæ ei regis fratrem providebat, servum suum, Traguianem ^e nomine, accepit, et cum eo ad civitatem, qua defensari possit, accessit. Cumque **132** mater ejus contra eam valde frenderet, peteretque ab ea ne humiliaret dicitur ^f mœnibus, sed dimisso servo similem sibi de genere regis, quem mater providerat, deberet accipere. Sed mater voluit acquiescere. Tunc mater ejus contra eam frendens, exercitum commovit. At illi venientes super eos, Traguianem interfecerunt gladio, ipsam quoque cædentes in domum matris reducerunt. Erant autem sub Ariana secta viventes. Et quia consuetudo ^g eorum est, ut ad altarium venientes, de alio calice reges communicent, et de alio ^h populus minor, venenum in calice illo posuit de quo mater communicata erat. Quo illa hausto, protinus tactus est: non enim dubium est tale maleficium esse de parte diaboli. Qui contra hæc miseri hæretici respondunt, ut in Sancta ⁱ eorum locum habeat inimicus? Nos vero Trinitatem in una æqualitate pariter et omnipotentia confitentis, etiam si mortiferum bibamus, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, veri atque incorruptibilis Dei, nihil nos nocebit. Indignantem ergo ^j Patri contra hanc mulierem, Theodadum regem Tusciæ invitantes, super se regem statuunt. Hic vero cum didicisset quæ meretrix ista commiserat, qualiter propter servum, quem acceperat, in matrem exstiterat parricida, sacrense vehementer balneo, eam in eodem cum una puella

^a Cod. Bell. et Regm. cum editis plerisque, ad *Domini misericordiam contulit*. Boch. s., *Domini misericordem*.

^b Anonymus, qui sub Theodorico rege scripsit *Gesta Francorum*, refert Childebertum urbis episcopum accessivisse, ab eoque aliquid ex B. Vincentii reliquiis postulasse. Qui, inquit, *dedit ei stolam ejus. Tunc acquisita*, etc. *Childebertus vero Parisios veniens, ex lesiam in honore B. Vincentii martyris edificavit*. Hæc fuit occasio celeberrimæ basilicæ edificandæ, quæ, etiam S. Crucis nomine insignita apud Fortunatum in lib. de Vita S. Germani, postea regum nostrorum, stirpisque regniæ principum conditorium fuit, ut passim Gregorius memorat. Nunc sub S. Germani a Pratis nomine nota est, de qua non semel inferius agendum. Porro Victor Tunnonensis in expeditionis hujus narratione non dissentit a Gregorio: at qui postea subsequuti sunt Hispani auctores, magis eadem ea occasione Francos a Theodorico duce illatam fuisse scribunt. Vide Coitium ad an. 542.

^c Sic Bell. et Corb.; cæteri cum ed., *cereis subitò extinctis in recubitu ab*, etc. Hanc pessimam occidendorum regum licentiam exstirpare conati sunt Hispaniarum episcopi variis in conciliis, uti observat Coitius ad an. 584.

^d Theodoricus, cognomento Magnus, Ostrogothorum rex, obiit *Olybrio cons.* ex Maro, id est an. 526. Ex Anallede Chlodovei sorore, non filia, ut quidam volunt, suscepit Amalantham, apud ejus ævi scri-

pores celebrem, quæ nupsit Futharico, viro principi ex nobili Amalorum stirpe. Hæc autem post patris simul et viri obitum, Athanagildi filii sui, qui nondum administrando regno par erat, tutam suscepit, eoque defuncto, ad Theodatum sive Theodadum, qui ex stirpe regia erat, sceptrum transferri curavit. Sed ille beneficii accepti immemor, Amalantham in insulam laci Volsiniensis exsulare coegit, ac paulo postea strangulari jussit. Cujus mortis ulciscendæ specie Justinianus bellum in Gotthos movit, quod Procopius et alii auctores fusius describunt, et tandem Gotthis fatale fuit. Ex his patet quantum a vero aberraverit Gregorius in hoc capite, quod tamen in omnibus mss. et editis, et quidem integrum habetur.

^e Colb. et aliquot ed., *Traxillanem*. Bell., *Traxillanem*. Regm., *Straguilonem*. Vide Fredegar. cap. 44.

^f Mos adhuc sæculo VIII in Romana Ecclesia vigebat, ut ex unico calice omnibus porrigeretur communio, ut colligere licet ex epistola 9 Gregorii II ad sanctum Bonifacium Moguntinum, ubi pontifex scribit congruam non esse *duos vel tres calices in altario ponere cum Missarum solemniam celebrantur*.

^g Sic omnes mss. præter Bell. qui prima manu habet *Scam*, et alia manu *sectam*: quam vocem habet edit. f. Sed retinenda est vox *Sancta*, quo nomine intelligitur sacra Eucharistia et quidem hic sub unica specie. Legè Mabillonii Commentarium prævium in Ordinem Romanum tomo II Musei Italici.

tros relevare valeamus. Cumque hii negotium exercentes, responsum ^a in civitate nostra, sicut reliquæ habent, præstiterint, pecuniam tuam cum usuris legitimis reddemus. Tunc ille pietate commotus, septem ei millia aureorum præstitit. Quæ ille accipiens, per cives suos erogavit. At illi negotia exercentes, divites per hoc effecti sunt, et usque hodie magni habentur. Cumque antedictus episcopus debitam pecuniam obtulisset regi, respondit rex: Non habeo necessarium hoc recipere; illud mihi sufficit, si dispensatione tua pauperes qui opprimebantur inopia, per tuam suggestionem, vel per meam largitatem sunt relevati. Et nihil exigens, antedictos cives divites fecit.

XXXV. Defuncto autem apud urbem supradictam memorato antistite, Agiricus quidam e civibus in cathedram ejus subrogatur. Siagrius ^b autem filius ejus reminiscens injurias patris, qualiter a Sirivaldo ad regem Theudericum incusatus, non solum spoliatus, verum etiam supplicii affectus fuisset, oppressum cum armata manu Sirivaldum taliter interfecit. Tunc mane facto, cum nebula esset condensa, **136** et vix adhuc disrumpentibus tenebris aliquid quis posset discernere, venit ad villam ejus in Divioniensi territorio, cui nomen est Floriacum ^c: egressoque domum uno amicorum, putantes ipsum Sirivaldum esse, interfecerunt eum; et revertentibus ^d, quasi victoriam obtinuissent de inimico, indicat eis unus ex familia, non eos dominum interfecisse, sed subditum. At illi regressi, requirentes eum, cellulam, in qua dormire solitus erat, repertam aggrediuntur. Ad ejus ostium diutissime pugnantes, nihil ei poterant prævalere. Dehinc cruto ab uno latere pariete ingredientis, gladio eum interfecerunt. Post mortem enim Theuderici hic interfecus est.

XXXVI. His denique gestis Theudebertus rex ægrotare cepit. Ad quem medici multa studia impenderunt: sed nihil valuit, quia eum jam Dominus vocari jubebat. Ergo cum diutissime ægrotasset, ab ipsa infirmitate deficiens, reddidit spiritum. Franci vero cum Parthenium in odio magno haberent, pro eo quod eis tributa antedicti regis tempore inflixisset, eum persequi cœperunt. Ille vero in periculo positum se cernens, confugium ab urbe facit, et a duobus episcopis suppliciter exorat, ut eum ad ur-

hem Trevericam delucentes, populi sævientis seditionem sua prædicatione comprimerent. Quibus evanibus, nocte dum in stratu suo decumberet, subito per somnium vocem magnam emittit, dicens: Heu, heu! Succurrite qui adestis, et auxilium forte peteunti! A quo clamore expergefacti qui aderant, interrogant quid hoc esset. Respondit ille: Ausanius amicus meus cum Papianilla ^e conjugæ, quos olim interfeci, ad judicium me arcessebant, dicentes: Veni ad respondendum, quia causaturus es nobiscum coram Domino. Zelo enim ductus ante annos aliquot conjugem innocentem, amicumque peremerat. Igitur accedentibus episcopis ad antedictam urbem; cum strepentis populi seditionem ferre non possent **137** eum in ecclesia abdere voluerunt, scilicet ponentes eum in arca, et desuper sternentes vestimenta, quæ erant ad usum ecclesiæ. Populus autem ingressus, perscrutatusque universos angulos ecclesiæ, cum nihil reperisset, frendens egrediebatur. Tunc unus ex suspicione locutus, ait: En arca, in qua non est inquisitus adversarius noster. Dicentibus vero custodibus, nihil in ea aliud nisi ornamenta ecclesiæ contineri, illi clavem postulant, alentes: Nisi reseraveritis velocius, ipsi eam sponte confringimus. Denique reserata arca, smotis interneaminibus, inventum extrahunt, plaudentes atque dicentes: Tradidit Deus inimicum nostrum in manus nostras. Tunc cædentes eum pugnis, sputisque perurgentes ^f, victis post tergum manibus ad columnam lapidibus obruerunt. Fuit autem in cibus **138** valde vorax: sed quæ sumebat, quo celerius ad manducandum commoveretur, sumpto sicut velociter digerere, sed et strepitus ventris absque ulla auditorum reverentia in publico emittebat. Hoc ergo exitu consummatos interit.

XXXVII. Gravem eo anno, et solito asperiores hyemem fecit ^g, ita ut torrentes concatenati gelu, pervium populis iter, tanquam reliqua humus, præberent. Aves quoque rigore affectæ vel fame, absque ullo hominum dolo, cum magnæ essent nives, manu capiebantur. A transitu igitur Chlodovechi usque in transitum ^h Theudeberti, computantur anni triginta septem ⁱ. Mortuo ergo Theudeberto, quarto decimo regni sui anno, regnavit Theodobaldus ⁱ filius ejus pro eo.

^a Sic mss. Ed. vero, *sponsionem*.

^b Reg., Colb. et Bad., *Siagrius*. Et infra pro Sirivaldo aliquot editi et mss., *Sirivaldo*. Siagrius autem filius fuit Desiderati, qui injurias, de quibus cap. præcedenti, quas pater sub Theodorico pertulerat, ultus est. De Agerico plura inferius.

^c Vicus ad Oscaram fluvium in diocesi Lingonensi, vulgo *Florey*. Pertinet ad monasterium Cabillonense sancti Marcelli.

^d Regm., *exsultantibus eis*.

^e Colb., *Papia illius conjugæ*, sed mendose; nam patet ex sequentibus Papiam illam Parthenii ipsius uxorem fuisse, quam zelotypia laborans occiderat.

^f Sic mss.; at plerique editi, *perungentes*.

^g Phrasis est Gallica, quam habent mss. omnes, præter Bec. qui cum ed. habet, *Gravis . . . asperior hiems fuit*.

^h Col., *triginta sex*.

ⁱ Sic licet; alii *Theodovaldus*. Vide supra cap. 27.

139-140 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI QUARTI.

- I. De obitu Chrothchildis regine.
- II. Quod Chlothacharius rex tertiam partem fructuum ecclesie auferre voluit.
- III. De uxoribus et filiis ejus.
- IV. De Britannorum comitibus.
- V. De sancto Gallo, episcopo.
- VI. De Catone presbytero.
- VII. De episcopatu Cantini.
- VIII. De Hispanorum regibus.
- IX. De obitu Theodobaldi regis.
- X. De rebellionem Saxonum.
- XI. Quod Catonem ex jussu regis ad episcopatum Turonici petierint.
- XII. De Anastasio presbytero.
- XIII. De levitate et malitia Chramni; et de Cantino ac Firmino.
- XIV. Quod Chlothacharius contra Saxones tuit altera vice.
- XV. De episcopatu sancti Eufromii.
- XVI. De Chramno et satellitibus ejus, et malis quæ gessit; vel qualiter Divionem ad.
- XVII. Quod Chramnus ad Childbertum transiit.
- XVIII. De Austrapio duce.
- XX. De obitu sancti Medardi episcopi, et ejus sepultura.
- XX. De obitu Childberti, et interitu Chramni.
- XXI. De obitu Chlothacharii regis.
- XXII. Divisio regni inter filios ejus.
- XXIII. Quod Sigibertus contra Chunos abiit: et Chilpericus civitates ejus pervasit.
- XXIV. De patriciano Cotal.
- XXV. De uxoribus Gunthramni.
- XXVI. De uxoribus Chariberti.
- XXVII. Quod Sigibertus Brunichildem accepit.
- XXVIII. De uxoribus Chilperici.
- XXIX. De secundo Sigiberti contra Chunos bello.
- XXX. Quod Arverni ad capiendam Arelatensem urbem jussu Sigiberti regis abierunt.
- XXXI. De Tauraduno castro, et altis signis.
- XXXII [Novum *]. De Juliano monacho.
- XXXIII [Novum *]. De Sunniuljo abbate.
- XXXIV [Novum *]. De Burdigalensi monacho.
- XXXV [Novum *]. De episcopatu Aviti Arverni.
- XXXVI [Novum *]. De sancto Niceio Lugdunensi.
- XXXVII [Novum *]. De sancto Friardo recluso.
- XXXVIII [Al. xxxii]. De regibus Hispanorum.
- XXXIX [Al. xxxiii]. De imperio Justini.
- XL [Al. xxxiv]. De interitu Palladii Arverni.
- XLI [Al. xxxv]. Quod Alboinus cum Langobardis Italiam occupavit.
- XLII [Al. xxxvi]. De Eunii cognomento Mummoli originem.
- XLIII [Al. xxxvii]. De bellis Mummoli cum Langobardis.
- XLIV [Al. xxxviii]. De Archidiacono Masaliensi.
- XLV [Al. xxxix]. De Langobardis et Mummolo.
- XLVI [Al. xl]. Quod Mummolus Turonis venit.
- XLVII [Al. xli]. De interitu Andarchii.
- XLVIII [Al. xlii]. Quod Theodobertus civitates pervasit.
- XLIX [Al. xliii]. De Latta monasterio.
- L [Al. xliv]. De Sigiberti reliquis gestis; et quod Parisius venit.
- LI [Al. xlv]. Quod Chilpericus cum Gunthramno fœdus iniit; et de obitu Theodoberti filii ejus.
- LII [Al. xlvi]. De obitu Sigiberti regis.

LIBER QUARTUS.

141 I. Igitur Chrothchildis regina plena dierum, a basiliam illam ipsa construxerat^b, in qua et Genovefa beatissima est sepulta.

II. Denique Chlothacharius rex indixerat, ut omnes Ecclesie regni sui tertiam partem fructuum sibi dissolverent. Quod, licet inviti, cum omnes episcopi consensissent atque subscripsissent, viriliter hoc gauda sit.

III. Denique Chlothacharius rex indixerat, ut omnes Ecclesie regni sui tertiam partem fructuum sibi dissolverent. Quod, licet inviti, cum omnes episcopi consensissent atque subscripsissent, viriliter hoc gauda sit.

IV. Denique Chlothacharius rex indixerat, ut omnes Ecclesie regni sui tertiam partem fructuum sibi dissolverent. Quod, licet inviti, cum omnes episcopi consensissent atque subscripsissent, viriliter hoc gauda sit.

^b Basilicam sancti Petri, ubi religio monastici ordinis vigeret Parisios, ab eadem exstructam fuisse legitur in Vita sancte Balthildis. Bell., S. Genoveva. Sic veteres scribebant. Vide Liturgiam Gallican. Mabillon. libr. II, § 16.

beatus Injuriosus respiciens subscribere dedignatus est, dicens: Si volueris res Dei tollere, Dominus regnum tuum velociter auferet: quia iniquum est, ut pauperes quos tunc debes alere horreo, ab eorum stipe tua **142** horrea replentur. Et iratus contra regem, nec valedicens abscessit. Tunc commotus rex, timens etiam virtutem beati Martini, misit post eum cum muneribus, veniam precans, et hoc quod fecerat damnans, simulque rogans, ut pro se virtutem beati Martini antistitis exoraret.

III. Chlothacharius denique ipse rex de diversis mulieribus septem filios habuit, id est de Ingunde, Guntharum, Childericum, Charibertum, Gunthramnum, Sigibertum, et Chlotsindam filiam; de Aregunde vero sorore Ingundis, Chilpericum; de Chusena habuit Chramnum. Quae autem causa fuerit, ut uxoris suae sororem acciperet, dicamus. Cum jam Ingundem in conjugio accepisset, et eam unico amore diligeret, suggestionem ab ea accepit, dicente: Fecit dominus meus de ancilla sua quod libuit, et suo me strato ascivit: nunc ad complendam mercedem, quid famula tua suggerat, **143** audiat dominus meus rex. Precor ut sorori meae, servae vestrae, utilem atque habentem a virum ordinare dignemini, unde non humiliter, sed potius exaltata servire fidelius possim. Quod ille audiens, cum esset nimium luxuriosus, in amorem Aregundis incidit, et ad villam in qua ipsa residebat dirigit [*It. vadit*], eamque sibi in matrimonio sociavit. Qua accepta, ad Ingundem rediens, ait: Tractavi mercedem illam impere, quam me tua dulcedo expellit. Et requirens virum divitem atque sapientem, quem tu e sorori deberem adinungere, nihil melius quam meipsum inveni. Itaque noveris, quia eam conjugem accepi, quod tibi displicere non credo. At illa: Quod bonum, inquit, videtur in oculis domini mei faciat: tantum ancilla tua cum gratia regis vivat. Guntharius vero, Chramnus atque Childericus, vivente patre mortui sunt. Exitum vero Chramni in posterum scribemus. Alboinus quoque rex Langobardorum Chlotsindam filiam regis accepit. Obiit autem Injuriosus episcopus urbis Turonicae decimo et septimo episcopatus sui anno: cui Baudinus, ex domestico Chlothacharii regis, suc-

^a Id est divitem. Reg. et editi 2, *habilem*.

^b Corb., *Alboenus*, Bell., *Alboenus*. De hoc fusius Paulus lib. 1 et 11 de gestis Langobardorum. Ad Chlotsindam vero scripsit beatus Nicetius Trevirensis episcopus, cujus epistolam in Appendice proferemus.

^c Regn., *Clonomore*. De hoc agit auctor Vitae S. Gildae, quae habetur apud Surium, et Botlandam die 19 Januarii, et in Saeculo Benedictino.

^d Pluribus disserit Valesius lib. vi Rerum Francic., pag. 281 et seqq., utrum Britanni sub propriis regibus fuerint, et quo tempore? Eos in Aremoricam, seu Lugdunensem tertiam, sub Placido Valentiniani imp. principatu ex majori Britannia transiisse refert, qui domitis Iacolis regioni suae leges et nomen imposuerunt; an vero haec regio Francorum regibus paruerit ambigi posse censet, cum eam constet sub propriis principibus semper existisse, quos aliquando comites, aliquando duces, immo et nonnunquam reges varii auctores appellaverunt. Deinde regni nomine Brittonum regionem scriptores passim, et ipse etiam

cessit, decimus sextus post exitum beati Martini.

IV. Chamao quoque Britannorum comes tres fratres suos interfecit. Volens autem adhuc Macliarum interficere, comprehensum atque catenis oneratum in carcere retinebat, qui per Felicem Nannoticum episcopum a morte liberatus est. Posthaec juravit fratri suo, ut ei fidelis esset; sed nescio quo casu sacramentum irrumperere voluit: quod Chamao sentiens, iterum eum persequeretur. At ille, cuius se evadere non posse videret, post alium comitem regionis illius fugit, nomine **144** Chonamores. Is cum sentiret persecutores ejus appropinquare, sub terra eum in loco abscondit, componens desuper ex mare tumultum, parvumque ei spiraculum reservans, unde habitum resumere posset. Advenientibus autem persecutoribus ejus dixerunt: Ecce hic Macliarus mortuus atque sepultus jacet. Quod illi audientes, atque gaudentes, et super tumultum illum bibentes, retulerunt fratri eum mortuum esse. Quod ille audiens, regnum ejus integrum accepit: nam semper Britanni sub Francorum potestate post obitum regis Chlodovechi fuerunt, eo comites, non reges appellati sunt. Macliarus autem de sub terra consurgens, Veneticam urbem expulit, ibique tonsuratus, et episcopus ordinatus est. Mortuo autem Chamao, hic astitavit, et demissa capillis, uxorem quam post clericatum reliquerat, cum regno fratris simul accepit: sed ab episcopis excommunicatus est, cui qualis fuerit interitus, sequenter scribemus (*lib. v, cap. 16*). Obiit autem Baudinus episcopus anno sexto episcopatus sui: in ejus locum Guntharius abbas subrogatur, decimus septimus post transitum sancti Martini.

V. Denique cum beatus Quintianus, sicut supra diximus, ab hoc mundo migrasset, sanctus Gallus in ejus cathedram, rege opitulante, substitutus est. Hujus tempore cum locus illa, quae inguinarum vocant, per diversas regiones deserviret, et maxime tunc Arelatensem provinciam depopularetur, sanctus Gallus non tantum pro se, quantum pro populo suo trepidus erat. Cumque diu noctuque Dominum deprecaretur, ut vivens plebem suam vastari non cerneret, per visum noctis apparuit ei angelus Domini,

Gregorius hic, et alias non semel, designaverunt. Et quidem Brittonum principes saepius adversus Francos bellum gessere, suis legibus semper usi sunt, sub hereditariis suis principibus viventes, cum in aliis regionibus comites aut duces nostrorum regum non frequenter mutarentur. Haec pro tendenda apud Brittones regia dignitate; quibus alii opponunt Gregorii locum, quem illustamus, aliorumque veterum scriptorum auctoritatem, qui diserte asserunt Brittones Francorum regibus paruisse; quibus aliisque, quae fusius exponit Valesius, antiquorum auctorum locis expensis, concludit Brittonos, e si saepius armis domitos, nunquam tamen aut Merovingicis familiis, aut Carolingicis Francorum regibus certa imperii confessione paruisse.

^e Deest hoc caput in Corb., Bell., Colb. et Reg. S. Gall. Vita habetur inter Vitae Patrum, cap. 6.

^f Sic dicebatur, quod nascente in inguine, vel in axilla ulcere, in modum serpentis interficeret.

qui tam cæsariam, quam vestem **145** in similitudine nivis candidam offerebat; et ait ad eum: Bene caim facti, o sacerdos, quod sic Dominum pro populo tuo supplicas: exaudita est enim oratio tua; et ecce eris cum populo tuo ab hac infirmitate liberatus, nullusque te vivente in regione ista ab hac strage leperiet. Nunc autem ne timeas: post octo vero annos time. Unde manifestum fuit, transactis his annis, cum a sæculo discessurum. Expergefactus autem, et Deo gratias pro hac consolatione agens, quod eum per celestem nuntium confortare dignatus est, Rogationes suas instituit, ut media Quadragesima pœllendo, ad basilicam beati Juliani martyris itinere pedem venirent. Sunt autem in hoc itinere quasi stadia trecenta sexaginta. Tunc etiam in subita contemplatione parietes vel domorum vel ecclesiarum signari videbantur. Unde a rusticis hæc scriptio Theu vocabatur. Cum autem regiones alias, ut diximus, læs illa consumeret, ad civitatem Arvernā, sancti Galli intercedente oratione, non attigit. Unde ego ^b non parvam censeo gratiam, qui hoc meruit, ut pastor positus oves suas devorari defendente Domino non videret. Cum autem ab hoc mundo migrasset, et ablutus in ecclesiam deportatus fuisset, Cato præbyter continuo a clericis de episcopatu laudes accepit, et omnem rem ecclesiæ, tanquam si jam esset episcopus, in suam redegit potestatem: ordinatoros ^c removet, ministros respuit, cuncta per se ordinat.

VI. Episcopi ^d tamen qui advenerant ad sanctum Gallum sepeliendum, postquam eum sepelierant, dixerunt Catoni presbytero: Videmus quia te elegit pars maxima populorum: veni, consenti nobis, et benedicientes consecremus te ad episcopatum. Rex vero parvulus est, et si qua tibi ascribitur culpa, nos suscipientes te sub defensione nostra, cum proceribus et primis regni Theodobaldi regis agemus, ne tibi ulla excitetur injuria; nos quoque (tantum fidei crede, ut spondeamus pro te) omnia, etiam si damni aliquid supervenerit, de nostris **146** propriis facultatibus id reddituros. At ille cothurno vana consultus gloria, ait: Nostis enim fama corrente, me ab initio ætatis meæ semper religiose vixisse, vacasse jejuniis, elemosynis delectatum fuisse, continentias sæpius exercuisse vigilias, pœllentio vero sægi crebra perstitisse statione nocturna. Nec me Dominus Deus meus patitur hæc ordinatione privari, cui tantum famulatum exhibui; nam et ipsos clericatus gradus canonica sum semper institutione sortitus. Lector decem annis fui, in subdiaconatus officio quinque annis ministravi, diaconatus vero quindecim annis mancipatus fui, presbyterii autem jam honore

^a Duodecim circiter leucis distita est Brivate a Claramontana urbe.

^b Sic Regm. cum Bad.; ceteri, unde hæc non.

^c Ordinatorum officium vel ex hoc loco licet intelligere. Bertelridus episc. Ambianensis in Privilegio Corbeionis vetat, ne quis episcopus ex suis successoribus, aut archidiaconus, seu quislibet ordinator ecclesiæ Ambianensis, ad præfatum monasterium accedere. aut... præsuavit nisi ab abbate rogatus

A viginti annis potior. Quid enim mihi nunc restat, nisi ut episcopatum, quem fidelis servitus promoveretur, accipiam? Vos igitur revertimini ad civitates vestras, et si quid utilitati vestræ competit, exercete; nam ego canonice assumpturus sum hunc honorem. Hæc audientes episcopi, et in eum vanam gloriam execrantes, discesserunt.

VII. Igitur eum consensu clericorum ad episcopatum electus, cum adhuc non ordinatus cunctis ipse præseset, Cautino archidiacono diversas vias intendere cepit, dicens: Ego te removebo, ego te humiliabo, ego tibi multas neces impendi præcipiam. Cui ille: Gratiam, inquit, tuam, domine piissime, habere desidero, quam si mereor, unum tibi beneficium præstabo. Sine ullo enim labore tuo, et absque ullo dolo, ego ad regem pergam, et episcopatum tibi obtineho, nihil petens, nisi ut promerear gratiam tuam. At ille suspicans eum sibi velle illudere, hæc valde despexit. Hic vero cum se cerneret humiliari, atque calumniæ subjici, languore simulato, et per noctem civitatem egrediens, Theodobaldum regem petiit, annuntians transitum sancti Galli. Quod illa audiens, vel qui cum eo erant, convocatis sacerdotibus apud Mettensem civitatem, Cautinus archidiaconus episcopus ordinatur. Cum autem venissent nuntii Catonis presbyteri, hic jam episcopus erat. Tunc ex jussu regis **147** traditis ei clericis, et omnibus quæ hi de rebus ecclesiæ exhibuerant, ordinatisque qui cum eo pergere deberent episcopis et camerariis, Arvernos eum direxerunt. Qui a clericis et civibus libenter exceptus, episcopus Arvernus est datus. Grandæ postea inter ipsum et Catonem presbyterum inimicitia ortæ sunt: quia nullus unquam potuit flectere Catonem, ut episcopo suo subditus esset. Nam et divisio clericorum facta est, et alii Cautino episcopo erant subditi, alii Catoni presbytero: quod eis fuit maximum detrimentum. Cautinus autem episcopus videns eum nulla ratione posse flecti, ut sibi esset subditus, tam ei quam amicis ejus, vel quicumque ei consentebant, omnes res ecclesiæ abstulit, reliquitque eos inanes ac vacuos. Quicumque tamen ex ipsis ad eum convertebantur, iterum quod perdidderant, recipiebant.

VIII. Regnante vero Agilane apud Hispaniam, cum populum gravissimo dominationis suæ jugo attereret, D exercitus imperatoris Hispanias est ingressus, et civitates aliquas pervasit. Interfecto autem Agilane, Athanagildus ^e regnum accepit. Qui multa bella contra ipsum exercitum postea egit, et eos plerumque devicit; civitatesque, quas male pervasorant, ex parte auferens de potestate eorum.

IX. Theodobaldus vero cum jam adultus esset, fuerit.

^d Deest hoc caput in Bell., Corb., Colb. et Reg.

^e Et hoc caput deest in mss. 4 supradictis.

^f Regm. cum Bad., Athanagel dux, mendose. In Agilanem, adjuvante Liberio patricio, quem Justinianus in Hispaniam miserat, devicit; sed postea in pellendis Græcis, qui urbes aliquot occuparant, multum desudavit.

Uvaldotradam ^a duxit uxorem. Hunc Theodobaldem ^A serunt mali fuisse ingenii, ita ut iratus cuidam, quem suspectum de rebus suis habebat, fabelam fingeret, dicens: Serpens ampellam vino plenam reperit, per cuius os ingressus, quod intus habebatur avidus hausit: a quo inflatus ¹⁴⁸ vino, exire per aditam quo ingressus fuerat, non valebat. Veniens vero vini dominus, cum ille exire niteretur, nec posset, ait ad serpentem: Evome prius quod ingestisti, et tunc poteris abscedere liber. Quæ fabula magnum ei timorem atque odium præparavit. Sub eo enim et Buccellinus, cum totam Italiam in Francorum regnum redegitus, a Narsete interfectus est, ^b Italia ad partem imperatoris capta, nec fuit qui eam ultra reciperet. Sub hujus tempore uvæ in arbore, quam sambucum ^c vocamus, absque vitis conjunctione natas ^B vidimus; et flores ipsarum arborum, quæ nigra, ut nostis, grana proferre solitæ sunt, racemorum grana dederunt. Tunc et in circulum lunæ stella ^d quinta ex adverso veniens introisse visa est. Credo hæc signa mortem ipsius regis annuntiasse. Ipse vero valde infirmatus, a cinctura dorsum se volutare non poterat ^e. (Qui paulatim decidens, septimo regni sui anno mortuus est, regnumque ejus Chlothacharius rex accepit, copulans Vuldetradam uxorem ejus strato suo. Sed increpitus a sacerdotibus, reliquit eam, datus ei Garivaldum ducem, dirigensque ^f Arvernus Chramnum filium suum.

X. Eo ^g anno rebellantibus Saxonibus, Chlothacharius rex, commoto contra eos exercitu, maximam eorum partem delevit, pervagans totam Thoringiam ^C ac devastans, pro eo quod Saxonibus solatium præbuisent ^h.

XI. Decedente ⁱ vero apud urbem Turonicam Gunthario episcopo, per emissionem, ut ferunt, Cautini episcopi, Cato presbyter ad gubernandam Turonicæ urbis Ecclesiam petebatur. ¹⁴⁹ Unde factum est, ut conjuncti clerici, cum Leubaste martyriario ^j et abbate, cum magno apparatu Arvernum propera-

rent. Cumque Cato regi voluntatem patefocissent, suspendit eos a responso paucis diebus. Hi vero regredi cupientes, dicunt: Pande nobis voluntatem tuam, ut sciamus quid debeamus sequi; alioquin revertimur ad propria. Non enim nostra te voluntate expectivimus, sed regis præceptione. At ille, ut erat vanæ gloriæ cupidus, adunata pauperum caterva, clamorem dari præcepit his verbis: Cur nos deseris, bone pater, filios, quos nunc usque educasti? Quis nos cibo potuque reficiet, si tu abieris? rogamus ne nos relinquant, quos alere condesti. Tunc ille conversus ad clerum Turonicum, ait: Videtis nunc, fratres charissimi, qualiter hæc multitudo pauperum me diligit; non possum eos relinquere et ire vobiscum. Istud hi responsum accipientes, regressi sunt Turonis. Cato autem amicitias cum Chramno sœverat, promissionem ab eo accipiens, ut si contigerit in articulo temporis illius regem mori Chlothacharium, statim ejecto Cautino ab episcopatu, iste præponeretur Ecclesiæ. Sed qui cathedram beati Martini contemptui habuit, quam voluit non accepit: impletumque est in eo quod David cecinit, dicens: *Notuit benedictionem, et prolongabitur ab eo* (Psal. cviii, 18). Erat enim vanitatis cothurno elatus, nullum sibi putans in sanctitate haberi præstantiorem. Nam quadam vice conducta pecunia mulierem clamare fecit in ecclesia, quasi per energiam, et se sanctum magnum, Deoque charum confiteri; Cautinum autem episcopum omnibus sceleribus criminisum, indignumque qui sacerdotium debuisset adipisci.

XII. Denique ^k Cautinus assumpto episcopatu, talem se reddidit, ut ab omnibus execraretur, vino ^l ultra modum deditus: nam plerumque in tantum infundebatur potu, ut de convivio ¹⁵⁰ vix a quatuor portaretur. Unde factum est, ut epilepticus fieret in sequenti: quod sæpius populis manifestatum fuit. Erat enim et avaritiæ intantum incumbens, ut cujuscunque possessionis fines ejus termino adhæsisent, interitum sibi putaret, si ab eisdem aliquid non mi-

^a Sic Corb., Bell., Bec. et Reg.; alii *Walletradam*, aut *Uldotradam*. Hæc fuit Wichonis Langobardorum regis altera filia, Wisogardis Theodeberti uxoris soror, de quibus Paulus lib. 1, cap. 21.

^b De expeditionibus Buccelini in Italiam, præter alios auctores, legendi potissimum Procopius et Agathias, qui fusc de bellis inter Justinianum et Gotthos in Italia motis, quibus sese Franci sæpius intermiscuere, scripserunt. Idem de legationibus hinc et inde missis ea de causa. Buccelinum anno 554 fuisse interemptum ceaset Valesius, Hamingum vero, alterum Franciei exercitus ducem, anno sequenti, cum jam Leutharius Buccelini frater præda onustus in patriam reverti festinans, inter Tridentum ac Veronam fuisset defunctus. (Quis quidem Francorum clades appendix ad Marcellinum comitem, Marius in Chronico, Paulus diaconus, alique auctores, sed variis annis, commemorant. Porro licet ea occasione Franci ea quæ in Italia possidebant penitus amiserint, nec tunc temporis quisquam missus fuerit ad ea recuperanda; certum est tamen Chlotarium postea aliquod in Italia po sedisse, ut ipse Sigibertus filius ejus testatur infra lib. ix, cap. 2), et Langobardi in Italia commanentes tributa Francorum regibus pendebant, ex lib. x, cap. 3.

^c M. r. s., *saucum*.

^d Sic Corb. et Regni.; ceteri fere, *lunæ quintæ stella*; alii, *stellam*.

^e Regni., *diu non poterat stare*. Bec. et Bell., *ac judicare*.

^f Regni., *dirigens Arvernus ad filium suum Chramnum*.

^g Hoc caput deest in Reg. et Colb.

^h Aliquot, *suppetias præstitissent*. Et pro totam Thoringiam, habent, *Tornacum, Thoringium*. Marius Thoringiæ devastationem ob præstita Saxonibus auxilia post alteram Chlotarii expeditionem contigisse refert an. 45 P. C. Basillii, id est 556, priorem anno præcedenti, quo Theodebaldus obiit, consignat.

ⁱ Hoc caput non habent Corb. et Bell.

^j Concilium Aurelian. ii anno 533, can. 13, statuit, *ut abbates, martyriarii, etc., apostolia*, id est litteras dimissorias, *dare non præsumant*. Martyriarii dicebantur, quod martyrium oratoriis præcessent. Ex formula Andegavensi, num. 48, tomo IV Analect. Mabillon., colligitur martyriarium matriculæ seu nosocomiæ pauperum præfuisse.

^k Hoc caput deest in Corb., Bell., Reg. et Colb.

nisset : et a majoribus quidem cum rixa et scandalo auferebat, a minoribus autem violenter diripiebat. Quibus et a quibus, ut Sollius ^a noster ait, « nec dabat pretia contemnens, nec accipiebat instrumenta desperans. » Erat enim tunc temporis Anastasius presbyter, ingenius genero, qui per chartas gloriose memorie Chrotechildis regine proprietatem aliquam possidebat : quem plerumque conventum episcopus rogabat humiliter ac suppliciter, ut ei chartas supradictae reginae daret, sibi que possessionem hanc subderet. Sed ille cum voluntatem sacerdotis sui implere differret, eumque episcopus nunc blanditiis provocaret, nunc minis terreret, ad ultimum invitum urbi exhiberi precepit, ibique impudenter teneri ; et, nisi instrumenta daret, injuriis affici et fame necari jussit. Sed ille virilli repugnans spiritui, nunquam prebuit instrumenta, dicens : Satius sibi esse ad tempus inedia tabescere, quam sobolem in posterum miseram derelinqui. Tunc ex jussu episcopi traditur custodibus, ut nisi has chartulas proderet, fame neceretur. Erat enim ad basilicam sancti Cassii ^b martyris crypta antiquissima abditissimaque, ubi erat sepulcrum magnum ex marmore Pario, in quo grandavi enjpadam hominis corpus positum videbatur. In hoc sepulcro super sepultum vivens presbyter sepelitur, operiturque lapide, quo prius sarcophagum fuit obtectum, datis ante ostium custodibus. Sed custodes fidi quod lapide premeretur, cum esset hinc, accenso igne, vino sopiti calido obdormiunt. At presbyter, tanquam novus Jonas, velut de **151** ventre inferi, ita de conclusione tumuli Domini misericordiam flagitabat. Et quia spatiosum erat, ut diximus, sarcophagum, etiam se integrum vertere non poterat, manus tamen in parte qua voluisset libera extendebat. Manabat enim ex ossibus mortui, ut ipse referre erat solitus, sctor lethalis, qui non solum externa, verum etiam interna viscerum quatlebat. Cuiusque pallio adjutus narium obseraret, quandiu flatum continere poterat, nihil pessimum sentiebat : ubi autem se quasi suffocari putabat, remoto paululum ab ore pallio, non modo per os aut per nares, verum etiam per ipsas, ut ita dicam, aures, odorem pestiferum nauriebat. Quid plura? Quando divinitati, ut credo, condidit, manum dexteram ad spondam sarcophagi tendit, reperitque vectem, qui decedente operario, inter ipsum ac labium sepulcri remanerat. Quem paulatim commoveas, sensit cooperante Dei adjutorio, lapidem amoveri. Verum ubi ita remo-

^a *Bad.*, Solinus; sed nostra lectio melior. Hic quippe Apollinaris Sidonius designatur, qui et dicebatur *Caius Sollius*. Locus autem a Gregorio laudatus habetur in epistola 1, lib. 8, quae est ad Hedidicum, ubi loquitur de Serenati vitiis, qui res aliorum invadebat nullo dato pretio, quod eos contemneret; nec accipiebat instrumenta, id est litteras seu tabulas venditionis.

^b De hac lib. 1 de ecclesiis Claramont. Exstat hodie, ut monet Savaro, parochiali titulo insignita. Vide supra lib. 1, ad cap. 31. De S. Cassio et sociis agunt Bollandiani ad diem 15 Febr. quo eorum festum celebratur.

^c *Chesn.* et *Frch.*, *venundabat*.

tus fuit, ut presbyter caput foras educeret, majorum quo totus egredere aditum liberius patefecit. Interea operientibus nocturnis tenebris diem, nec adhuc usque quaque diffusis, aliud cryptae ostium petit : erat enim seris fortissimis clavisque firmissimis obseratum; verum tamen non erat ita levigatum, ut inter tabulas aspicere homo non posset. Ad hos aditus presbyter caput reclinat, advertitque hominem viam praetereuntem. Hunc, licet voce tenui, vocat. Exaudit ille, nec mora, securem manu tenens, audes ligneas, quibus serae continebantur, incidit, aditumque presbytero patefecit. At ille de nocte consurgens, ad domum pergit, satis virum obsecrans, ne de eo cuiquam aliud enarraret. Domum igitur suam ingressus, inquisitis chartis, quas ei memorata regina tradiderat, ad Chlothacharium regem defert, indicans qualiter **152** ab episcopo suo vivens sepulturae fuerat mancipatus. Stupescuntibus autem omnibus, et dicentibus, nunquam vel Nerouem, vel Herodem tale facinus perpetrasse, ut homo vivens sepulcro recondere, advenit ad Chlothacharium regem Cautinus episcopus : sed accusante presbytero, victus confususque discessit. Presbyter autem acceptis a rege praecptionibus, res suas ut libenter defensavit posseditque, ac suis posteris dereliquit. In Cautino autem nihil sancti, nihil pensifuit : de omnibus enim scripturis, tam ecclesiasticis quam saecularibus, ad plene immunis fuit. Judaeis valde charus ac subditus erat, non pro salute, ut pastoris cura debet esse sollicita, sed pro comparandis speciebus, quas cum hic blandiretur, et illi se adultores manifestissime declararent, majori quam constabant pretio venundabant.

XIII. Chramnus ^d vero bis diebus apud Arvernium residebat. Multae enim causae tuae per eum irracionabiliter gerebantur; et ob hoc acceleratus est ^e de mundo : multum enim maledicebatur a populo. Nul- lum autem hominem diligebat, a quo consilium bonum utileque posset accipere; nisi collectis vilibus personis aetate juvenili fluctuantibus, eosdem tantummodo diligebat ^f, eorumque consilium audiens, ita ut filias senatorum datis praecptionibus, eisdem videntibus trahi ^g juberet. Firminum ^a comitatu urbis graviter injuriatum abegit, et Salustium Evodii *[Al. Evodi]* filium subrogavit. Sed Firminus cum socru ^b sua ecclesiam petiit. Erant autem Quadragesimae dies : et Cautinus episcopus in Brivatouensem dioecsim ^h peallendo adire disposuerat, juxta institutio-

^d Hoc caput deest in reg. et Colb. Confer illud cum cap. 66 libri 1 de Gloria Mart.

^e Sic *mas.* Editi vero, *celerius ablatu est*.

^f Sic *idem mas.* At editi habent, *collectas viles personas aetate juvenili fluctuantibus fovibat et diligebat*.

^g Sic *Corb.*; alii *mas.*, *vi detrahi juberet*. Ed., *dati praedationibus, seu, dans praedonibus, eisdem vi detrahi, etc.* Firminus hic laudatus, erat e nobili Firminorum familia, qui praefecti praetorio et patricii fuerunt, uti ex novellis Valentimiani et Marciani liquet. Eos autem ex Arvernens oriundos fuisse putat Savaro in notis ad epist. 2. Sidonii, lib. 12, quae est ad Firminum.

^h *Dioecesis* hic p. g. m. designat; nam Brivate, ubi

nem sancti Galli, sicut supra scripsimus. Egressus est igitur episcopus ab urbe cum magno fletu, metuens ne aliquid in itinere adversi **153** perferret: intendebat enim et ipsi rex ^a Chramnus niinas. Qui dum iter ageret, misit rex Imnacharium et Scaphtharium primos de latere suo ^b, dicens: Ite et vi abstrahite Firminum, Cæsariumque socrum ejus de ecclesia. Discedente ^c vero episcopo cum psallentio, sicut supra memoravimus, hi qui missi fuerant a Chramno, ingrediuntur ecclesiam, ac Firminum Cæsariamque variis collocutionum dolis mulcere tentant. Verum ubi diutissime alia ex aliis deambulantes per ecclesiam colloquuntur, et in hoc qui confugerant intenderent ex animo quæ dicebantur, ad regias ^d adis sacre, quæ tunc reseratae fuerant, appropinquant. Tunc Imnacharius Firminum, Scaphtharius ^e Cæsariam apprehensit inter brachia ab ecclesia ejiciunt, paratis pueris qui susciperent: quos statim in exilium direxerunt. Sed die altera depressis somno custodibus, ipsi se liberos sentientes, ad beati Juliani basilicam confugiunt, et sic ab exilio liberantur: res tamen eorum sine collata sunt. Cautinus autem episcopus, cum suspectus esset quod et ipse injuriretur, ac memoratum iter terens equum haberet stratum, vidit post tengam homines venientes cum caballis, qui ad occursum ejus veniebant, et ait: Vae mihi, quia hi sunt quos Chramnus direxit ad me comprehendendum. Et ascenso ^f quite [Al. equo], relicto psallentio, solus usque in porticum basilicæ sancti Juliani, ambulans urgens calcaneis corripedem, pene exanimis percurrit. Sed nos hæc narrantes, Sallustii sententiam, quam in detractores historiographorum protulit, memoramus; ait enim: ^g Arduum videtur res gestas scribere: primum, quod facta dictis exequenda sunt; deinde quia plerique delicta, quæ reprenderis, malevolentia et invidia dicta putant. ^h Sed cæpta sequamur.

XIV. Igitur Chlothacharius post mortem Theodobaldi cum regnum **154** Franciæ suscepisset, atque illud circumiret, audivit a suis iterata insania effervescente Saxonibus, sibi que esse rebelles; et quod tributa, quæ annis singulis consueverant ministrare,

celebris ecclesiæ S. Juliani, ex diocesi erat Arvernensi. Ceterum hac voce aliquando provincia metropolitani jurisdictioni subiecta designatur, aliquando vero plures provincie patriarchæ, primati, sive exarcho parvitas. Quod et in civili reipublicæ administratione locum habuit; hinc diocesis Orientis, etc., quandoque visum aut pagum designat, ut hic, et infra lib. vii, cap. 38; atque vulgo pro episcopi jurisdictionis, quæ mediæ ævi scriptores frequenter parochiam appellabant, sumitur. Vide Canzii Glossar. et Sirmoad. in epist. 16 Sidouli lib. ix. Porro Litaniæ institutio, de qua hic Gregorius, habetur supra cap. 5, quod tamen deest in 4 mss.

^a Observa hic Chramnum regem appellari, quod fuerit regis filius. Alia ejusmodi exempla passim reperies apud Gregorium.

^b Directus de latere regis habemus quoque in formula ultima lib. i apud Marcellum. Quod nomen legati pontificii e Romana curia in provincias missi retinebant.

^c Aliquot mss. et ed., *ascendente*.

A contemnerent reddere. His incitatus verbis, ad eos dirigit. Cumque jam prope terminum Morum esset, Saxones legatos ad eum mittunt, dicentes: Non enim sumus contemptores tui, et ea quæ fratribus ^h a nepotibus tuis reddere consuevimus, non negamus, et majora adhuc, si quæsieris, reddemus. Unum tantum exposcimus, ut sit pax, ne tuus exercitus et noster populus collidatur. Hæc audiens Chlothacharius rex, ait suis: Bene loquuntur hi homines: non incedamus super eos, ne forte peccemus in Deum. At illi dixerunt: Scimus enim eos mendaces, nec omnino quod promiserint impleturos. Eamus super eos. Rursum Saxones obtulerunt medietatem facultatis suæ, pacem petentes. Et Chlothacharius rex ait suis: Desistite, quæso, ab his hominibus, ne super nos Dei ira concitetur. Quod illi non acquieverunt. Rursum Saxones obtulerunt vestimenta, pecora, vel omne corpus facultatis suæ, dicentes: Hæc omnia tollite cum medietate terræ nostræ: tantum uxores et parvulos nostros relinquitte liberos, et bellum inter nos non committatur. Franci autem nec hoc acquiescere voluerunt. Quibus ait Chlothacharius rex: Desistite, quæso, desistite ab hac intentione. Verbum enim directum non habemus; nolite ad bellum ire, in quo disperdamini. Tamen si eo ire ⁱ volueritis spontanea voluntate, ego non sequar. Tunc illi ira commoti contra Chlothacharium regem, super eum irruunt, et scindentes tentorium ejus, ipsum quoque conviciis exasperantes, ac vi detrahentes, interficere voluerunt, si cum illis abire differret. Hæc videns Chlothacharius, invitus fuit cum eis. At illi inito certamine, maxima ab adversariis internecione **155** caduntur: tantaque ab utroque exercitu multitudo cecidit, ut nec æstimari, nec numerari penitus possit. Tunc Chlothacharius valde confusus pacem petit, dicens se non sua voluntate super eos venisse. Qua obtenta, ad propria rediit.

XV. Turonici ^j autem audientes regressum fuisse regem de cræde Saxonum, facto consensu ^k in Eufroanium presbyterum, ad eum pergunt, dataque suggestionem, respondit rex: Præceperam enim, ut Cato presbyter illic ordinaretur: et cur est sprota jussio

^d Id est portas. Corb., *ad reias*. Regiæ etiam erant valvæ seu cancelli quibus presbyterium claudebatur. Vide Mabillonii Commentarium in Ordinem Roman. num. 30, et ipse Ordine Rom. tom. II Musæi Italici.

^e In Bec. semel prior *Imnachius*, semper vero alter *Capitarius* dicitur.

^f Initio libri de Bello Catilinario.

^g Nota Theodobaldi portionem hic *regnum Franciæ* appellari. Vide Coinatium ad an. 558, ubi tunc dixerit de *Franciæ* nomine; probatque cujuslibet partis Franciæ regni reges, dictos fuisse reges Francorum. De qua re multa ibi congerit.

^h Valesius legendum putat *fratri*, quod soli Theodorico ac filio ejus Theodelberto et nepoti Theobaldo, qui Chlotarii nepotes hic dicuntur, Saxones tributa persolvisse dici possunt.

ⁱ Bec., Colb. et Reg. cum editis aliquot, *si abire*. Et infra *pro fuit cum eis*, iidem habent *abii cum eis*.

^j Deest hoc caput in Beilov. et Corb.

^k Consensus erat in trumentum publicum, quo de

nostra? Responderunt ei: Petivimus enim eum, sed noluit venire. Hæc illis dicentibus, advenit subito Caso presbyter deprecans regem, ut ejecto Cautino ipsam Arverno jubere inasitui. Quod rege irridente, petiit iterum ut Turonis ordinaretur, quod ante despexerat. Cui rex ait: Ego primum præcepi, ut Turonis te ad episcopatum consecrarent: sed quantum audio, despectui habuisti ecclesiam illam; ideoque elongaberis a dominatione ejus. Et sic confusus abscessit. De sancto vero Eufronio interrogans, dixerunt eum nepotem esse beati Gregorii ^a, cujus supra meminimus. Respondit rex: Prima hæc est et magna generatio. Fiat voluntas Dei, et beati Martini. Electio compleatur. Et data præceptione, octavus decimus post beatum Martinum sanctus Eufronius ordinatur episcopus.

XVI. Chramnus vero apud Arvernis diversæ, ut diximus, exercebat mala, semper adversus Cautinum episcopum invidiam tenens. Eo tempore graviter ægrutavit, ita ut capilli ejus a nimia febre deciderent. Habebat autem tunc secum virum magnificentem, et in omni bonitate perspicuum, civem Arvernum, Ascovindum ^b nomine, qui eum vi ab hac malitia quærebatur avertere, sed non poterat. Habebat enim et Leonem Pictavensem, ad omnia mala perpetranda gravem stimulum, ¹⁵⁶ qui secundum nominis sui interpretationem, inquam leo erat in omni cupiditate sævissimus. Hic fertur quadam vice dixisse, quod Martinus et Martialis ^c confessores Domini nihil fisci jaribus utile reliquissent. Sed statim percussus a virtute confessorum, surdus et mutus effectus, amens est mortuus. Venit enim miser ad basilicam sancti Martini Turonis, celebravitque vigiliis, dedit munera: sed non eum respexit virtus consueta; cum ipsa enim qua venerat infirmitate, regressus est. Chramnus autem ab Arverno ingressus, ad Pictavis civitatem venit. Ubi cum in magna potentia resideret, seductus per malorum consilium, ad Childobertum patrum suorum transire cupit, patri insidias parare disponens. Ille vero dolose quidem, sed suscipere illum promittit, quem monere spiritaliter debuerat, ne patri existeret inimicus. Tunc per occultas vias inter se conjuncti, contra Chlothacharium unanimiter conspiciunt. Sed nec minor fuit Childobertus, quod quotiescumque adversus fratrem suum

A egit, semper confusus abscessit. Chramnus vero hoc scedere into, Lemovicino rediit, et illud, per quod prius ambulaverat in regno patris sui, in sua dominatione redegit. Tunc Arvernis populus infra muros tenebatur inclusus, et diversis infirmitatibus oppressus graviter interibat. Porro Chlothacharius rex duos filios suos, id est Charibertum et Gunthramnum, ad eum dirigit. Qui per Arvernum venientes, audientesque quod in Lemovicino esset, usque ad montem, quem Nigrum nomine dicunt, accedunt, eumque reperiunt. Figentesque tentoria, contra se resederunt, mittentes legationem, ut res paternas, quas male pervaserat, reddere deberet: sin autem afiod, campum præpararet ad bellum. Cumque ille patri subditum se esse confingeret, diceretque: Omne quod B circumnivi laxare ¹⁵⁷ non potero, sed sub mea hoc potestate cum gratia patris mei cupio retinere. At ut prælium hoc inter ipsos dijudicaret, postulant. Cumque moto utriusque exercitu cum magno armorum apparatu ad bellum convenissent, subito exorta tempestas cum gravi coruscatione atque tonitruo, eos ne pugnarent, inhibuit. Redeuntes autem ad castra, Chramnus dolose per extraneam personam patris mortem fratribus pronuntiat. Eo enim tempore bellum contra Saxones, quod supra diximus (Cap. 10 et 14), gerebatur. At illi timentes, cum summa velocitate Burgundiam redierunt. Chramnus vero cum exercitu post eos dirigens, usque civitatem Cavillonensem venit, eamque obsidens acquisivit. Exinde usque Divionense castrum pertendit, ibique cum die dominica C advenisset, quid gestum fuerit dicam. Erat ibi tunc sanctus Tetricus episcopus, cujus in superiori libello memoriam fecimus ^d. Positis clerici tribus libris super altarium, id est Prophetarum, Apostoli atque Evangeliorum, oraverunt ad Dominum, ut Chramno quid eveniret ostenderet: aut si ei felicitas succederet, aut certe si regnare posset, divina potentia declararet; simulque unam habentes conventionem ^e, ut unusquisque in libro quod primum aperiret, hoc ad Missas etiam legeret. Aperto ergo primo omnium Prophetarum libro, reperiunt: *Auferam maceriam ejus, et erit in desolationem: pro eo quod debuit facere unam, facit autem labruscam* (Isai. v, 5, 2). Revertenteque Apostoli libro, inveniunt: *Ipsi enim diligenter scribis, fratres, quia dies Domini sicut fur in nocte*

Urelesia pastore viduata rex certior fiebat, ab eo potestatem, ut eum qui in successorem electus fuerat, consecrari permitteret. Ejus formulam habes lib. x Marculi, cap. 7. Præceptio autem, de qua in fine hujus capituli, seu, ut alias dicitur, præceptum, a rege mittebatur ad metropolitanum, ut virum a te probatum et electum in episcopum ordinaret. Ejus formula habetur eodem cap. 8. Indiculus etiam ejusdem rei causa a rege mittebatur, ut patet ex formula 6 ejusdem libri. Sed inter indiculum et præceptum hæc fuisse distinctionem censet Bignonius, quod præceptio diploma majoris esset auctoritatis, manu scilicet regis subscriptum, ac forte ejus annuli impressione ornatum; indiculus vero simplex esset epistola absque sigillo. De his vide Appendicem.

^a Lingonensis scilicet episcopi, de quo supra lib. vi, cap. 19, et inter Vitas Patrum, cap. 7, etc.

D ^b Sic omnes mss. præter Bec. cum ed., ubi *Ascovindum*.

^c Primus Lemovicino episcopus et apostolus.

^d Nulli de S. Tetrico in superiori libro, qualem nunc habemus, occurrit; sed et in indice libri de Gloria Conf. capit. 105 in mss. insertum de S. Tetrico episc. Lingonensi, de quo tamen in ipso libro tam in editis quam in mss. nihil habetur. Plura de eo leguntur in seq. cap. 5, et in libro de Vitis Patrum, qui forte hic laudatur, cap. 7, ubi S. Gregorii illius et successor dicitur. Interfuit concil. Autel. v, an. 519, Paris. n, anno 555, et per Prolium presbyterum Lugdun. ii, an. 567. Epitaphium ejus scripsit Fortunatus lib. iv, carm. 3. Festum ejus celebratur die 18 Martii, sepultus est Divione in ecclesia S. Joannis juxta S. Gregorium.

^e Corb., Rec. et Bull., *conventionem*.

veniat. Cum diserint, Pax et securitas, tunc repentinus illis supervenit interitus, **158** sicut dolores parturientis, et non effugient ^{b.} (I Thess. v, 2, 3). Dominus autem per Evangelium ait: Qui non audit verba mea, assimilabitur vira stulto, qui edificavit domum suam super arenam: descendit pluvia, adven-runt flumina, faverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et facta est ruina ejus magna (Matth. vii, 27). Chramnus vero ad basilicas ^c ab antedicto sacerdote susceptus est, ibique comedens panem, ad Childebertum pertendit. Infra tamen muros Divionenses non est permissus intrare. Fortiter tunc rex Chlothacharius contra Saxones decertabat. Saxones enim, ut audierunt ^d, per Childebertum commoti, atque indignantes contra Francos superiori anno, exעותesque de regione sua in Franciam venerunt, et usque ad Divitiam ^e civitatem prædas egerunt, nimiumque grave [A]. grande] scelus perpetrati sunt.

XVII. Tunc Chramnus jam accepta Uviliacharii ^f filia, Parisius accedens, secum Childebertum regem constringit in fide atque charitate, jurans se patri esse certissimum inimicum. Childebertus autem rex, dum Chlothacharius contra Saxones decertaret, in Campaniam Rhemensem accedit, et usque Rhemis civitatem properans, cuncta prædis atque incendio devastavit. Audierat enim fratrem suum a Saxonibus fuisse peremptum, et regno suo cuncta subijci aestimans, quæ adire potuit universa pervasit.

XVIII. Tunc et Austrapius dux Chramnum metuens, in basilicam sancti Martini confugit: cui tali in tribulatione posito non defuit divinum auxilium. Nam cum Chramnus ita eum constringi jusisset, ut nullus illi **159** alimenta præbere præsumeret, et ita arctius custodiretur, ut nec aquam quidem ei haurire liceret, quo facilius compulsus invidia, ipse

A sponte sua de basilica sancta periturus exiret: accedens quidam vasculum illi cum aqua semivivo detulit ad potandum. Quo accepto, velociter iudex loci advolavit, ereptumque de manu ejus, terræ diffudit. Quod velox Dei ultio, et beati antistitis virtus est subsecuta. Ea namque die iudex, qui ista gesserat, correptus a febre, nocte media exspiravit; nec pervenit in crastinum ad illam horam, qua in basilica sancti poculum de manu excusserat fugitivi. Post illud miraculum, omnes ei opulentissime quæ erant necessaria detulerunt. Redeunte autem in regnum suum rege Chlothachario, magnus cum eo est habitus. Tempore vero ejus, ad clericatum accedens apud Sellense castrum ^g, quod in Pictava habetur diocesi, ordinatur: futurum ut decedente Pientio antistite, qui tunc Pictavam regebat Ecclesiam, ipse succederet. Sed rex Chariberti in aliud vertit sententiam. Denique cum Pientius episcopus ^h ab hæc loca migrasset, apud Parisios civitatem Pascentius, qui tunc abbas erat basilicæ sancti Hilarii, ei succedit, ex jussu regis Chariberti, clamante Austrapio sibi hunc redhiberi ⁱ locum: sed parum ei factati profuere sermones. Ipse quoque regressus ad castrum suum, mota super se Theifolorum ^j seditione, quos sæpe gravaverat, lancea sauciatus **160** crudeliter vitam finivit. Dioceses vero suas Ecclesia Pictava recepit.

XIX. Tempore ^k quoque Chlothacharii regis, sanctus Dei Medardus episcopus, consummato boni operis cursu, et plenus dierum, sanctitate præcipuus, diem obiit. Quem Chlothacharius rex cum summo honore apud Suessionas civitatem sepelivit, et basilicam super eum fabricare cepit; quam postea Sigibertus filius ejus explevit, atque composuit. Ad cujus beatam sepulcrum vidimus victorum compe-

apud Parisios, ad Pascentium, non vero ad Pientium sunt referenda. Porro Pientio et Austrapio hic memoratis cura extruendi monasterii sanctæ Radegundis fuerat commissa, ipsa Baudonivia attestante. Pascentio Fortunatus vitam S. Hilarii a se scriptam nuncupavit. Pientii vero, vulgo S. Pien, festum celebratur die 13 Martii.

^l Regn. reddi debere. Bec., redeberi.

^m Teifali seu Taifali, una ex his gentibus barbaris, quæ sæculo quinto incuntes Gallias inundarunt. Horum aliquot sedes fixere apud Pictones, ac nomen dedere vico Teifalia dicto, qui etiam nunc superest sub nomine Tifaugæ, vulgo Tifaugæ, inter Clicchinom et Moritaniam, positus ad fluvium Separim. Fuere et Taifali gentiles, quorum una cum Sarmatis apud Pictones præsidium fuit, ex Notitia provinciarum imperii Romani. Ad Vales. lib. viii Rerum Francicæ, aut in Notitia Galliarum ea de re discretem.

ⁿ Dorat hoc caput in Corb. et Bell.; habetur in cæteris, et indicatur inter capita libri iv in cod. Regio. De S. Medardo agitur item in lib. de Glor. Conf. cap. 98. Obitum ejus consignat Coimtus an. 545; Valesius an. 560. Etiam nunc prope Suessionas existat basilica cum insigni monasterio ord. Benedictini sub sancti Mauri congregatione, ubi sepulcrum B. Medardi visitur in crypta subterranea. Fortunatus præter ejus vitam, scriptis de eodem carni. 17. libri ii, ubi de basilica a Sigiberto perfecta agit.

^a Sic Corb. et Bell.; alii cum editis, nocte, ita venit. Regn. infra, tunc repentinus venit interitus.

^b Hic desinit codex Regius, quamvis initio hujus libri index omnium ipsius capitum habeatur, et non sit lacerus. Tum proxime subiungitur Reginonis Chronicon eadem omnino manu, qua Gregorii libri, conscriptum.

^c Colb. et Regn. basilicam, forte sancti Benigni aut S. Joanni, quæ nunc intra muros urbis conclusæ sunt. Ex hoc loco patet tunc in Gallia tres lectiones in Missa legi solitas fuisse, quarum prior erat veteris Testamenti, secunda ex Apostolo, tertia ex Evangelio. Vide Liturgiam Gallicanam Mabillonii.

^d Sic Corb. et Bell.; alii plerique, ut asserunt.

^e Sic Corb. et Bell.; vulgo dicitur esse Deus prope Coloniam Agrippinam. Sed mirum est hunc locum civitatem appellari, qui hodie Tutium dicitur, celebris ob abbatiam, cui præfuit Rupertus abbas. Divitensium inveniunt Ammianus Marcellinus lib. xxvi et xxvii. Hic Gregorius, sicut et supra passim, appellat regionem Transrhenanam simpliciter Franciam. Colb. habet Mustiam, Editti ut plurimum, Nuntiam.

^f Alii cum Colb., Willicharii. is erat dux Aquitanicæ; filia ejus, quæ Chramno nupsit, Chalda appellatur in libro de Gestis Francorum.

^g Etiam nunc sub prisco nomine notum, vulgo Selle aut Celle, ubi abbatia canonicorum regularium.

^h Si Pientius, ut observat Beslius, apud Metulum, vulgo Melle, in sua diocesi obiit, hæc Grego: ii verba

des atque catenas disruptas contractasque jacere, A quam usque hodie in testimonium virtutis ejus, ad ipsum beati sepulcrum reservantur. Sed ad superiora redeamus.

XX. Chilobertus igitur rex ægrotare cœpit, et cum diutissime apud Parisios lectulo decubasset, obiit; et ad basilicam beati Vincentii ^a, quam ipse construxerat, est sepultus. Cujus regnum et thesaurus Chlothacharius rex accepit: Ultrogottham ^b vero et filias ejus duas in exilium posuit. Chramnus autem patri repræsentatur, sed postea infidelis exstitit. Cumque se cerneret evadere non posse, Britanniam petiit: ibique cum Chonobro ^c Britannorum comite, ipse et uxor ejus, ac filia latuerunt. Willacharius autem pater ejus ^d ad basilicam sancti Martini confugit. Tunc sancta basilica a peccatis populi ac ludibriis, quæ in ea fiebant, per Willacharium conjugemque ejus succensa est, quod non 161 sine gravi suspicio memoramus. Sed et civitas Turonica ante annum jam igni consumpta fuerat, et tota ecclesia in eadem constructa, deserta relicta sunt. Protinus beati Martini basilica, ordinante Chlothachario rege, statim cooperta est, et in illa, ut prius fuerat, elegantia, reparata. Tunc duæ acies locustarum apparuerunt, quæ per Arvernum atque Lemovicinum ^e transcurrentes, ut ferunt, Romanicum campum venerunt, in quo, prælio magno inter se acto, maxime sunt collisæ. Chlothacharius autem rex, contra Chramnum frendens, cum exercitu adversus eum in Britanniam dirigit. Sed nec ille contra patrem egredi timuit. Cumque in uno campo conglobatus uterque resideret exercitus, et Chramnus cum Britannis contra patrem aciem instruxisset, incumbente nocte a bello cessatum est. Ea quoque nocte Chonober comes Britannorum dicit ad Chramnum: Injustum censeo te contra patrem tuum debere egredi. Permite me hac nocte, ut irruam super eum, ipsamque cum toto exercitu prosternam. Quod Chramnus, ut credo, virtute Dei præventus, fieri

^a Hæc est basilica S. Germani a Pratis dicta, de qua supra ad cap. 29 lib. III, ubi in medio chori visitur etiam nunc Chiloberti regis sepulcrum, tamen non tanta antiquitatis. Ejus depositio in autographo Usuardi Martyrologio die 23 Decembris consignatur, quo die singulis annis ejus anniversarium cum solemnî pompa etiam nunc celebramus. ^b Non facile reperias, inquit Valesius, lib. VIII *Rerum Francicæ*, rufus pietas et de summis Ecclesiæ rebus sollicitudo multis et magnis experimentis testatior fuit, quam Chiloberti. Id probant loca sacra, quæ extruxit, dotavit, protexit; concilia, quæ eo curante frequenter celebrata sunt, pontificum Romanorum, aliorumque episcoporum epistolæ, omnium ferme ejus ævi auctorum testimonia. Oh suam in cultum divinum pietatem, rex atque sacerdos a Fortunato appellatur, qui et eum passim, tum in Vita sancti Germani, tum in carminibus plurimum laudat. Vide Vales. libro laudato, et alios auctores passim. Ejus Constitutionem adversus paganorum reliquias dabimus in Appendice.

^c Uxorem scilicet Chiloberti regis, ac duas filias ejus, Chrotbergam et Chrotessinam.

^d Alii, Chonobro; Bell., Chonoo, et sic infra. Corb. Chonoo. Et sic in isto capite legitur bis, tam pro Chonober, quam pro Chonobro. Sed et supra in cap.

non permisit. Mane autem facto, uterque commoto exercitu ad bellum contra se properant. Ibatque Chlothacharius rex tanquam novus David contra Absalonem filium pugnatum, plangens atque dicens: Respice, Domine, de celo, et judica causam meam, quia injuste a filio injurias patior. Respice, et judica juste; illudque impone judicium, quod quondam inter Absalonem et patrem ejus David posuisti. Confidentibus igitur pariter, Britannorum comes terga vertit, ibique et cecidit. Denique Chramnus fugam iniit, naves in mari paratas habens: sed dum uxorem et filias suas liberare voluit, ab exercitu patris oppressus, captus atque ligatus est. Quod cum Chlothachario regi nuntiatum fuisset, jussit eum cum uxore et filiabus 162 igni consumi: inclusique in tugurio cujusdam pauperculi ^f, Chramnus super scamnum extensus orario suggillatus est; et sic postea super eos incensa casula, cum uxore et filiabus interiit.

XXI. Rex vero Chlothacharius anno quinquagesimo primo regni sui, cum multis muneribus limina beati Martini expetiit ^g, et adveniens Turonis ad sepulcrum antedicti antistitis, cunctas actiones quas fortasse negligenter egerat replicans, et orans cum grandi gemitu, ut pro suis culpis beatus confessor Domini misericordiam exoraret, et ea quæ irrationaliter commiserat, suo obtentu dilueret. Exin regressus, quinquagesimo primo regni sui anno, dum in Cotia silva ^h venationem exerceret, a febre corripitur, et exinde Compendium villam rediit: in qua cum graviter vexaretur a febre, stebat: Vaa! Quid putatis, qualis est ille Rex cœlestis, qui sic tam magnos reges interficit! In hoc enim tædio positus, spiritum exhalavit. Quem quatuor filii sui cum magno honore Successiones deferentes, in basilica beati Medardi sepelierunt. Obiit autem post unum decurrentis anni diem, quo Chramnus fuerat interfectus.

XXII. Chilpericus vero post patris funera, thesauros qui in villa Briannaco ⁱ erant congregati, ac 4 ejusdem libri IV, col. 144, lin. 20, pro Chanaone legitur in eodem Corb., Chonoone, quanquam idem alias dicitur Chanao.

^a Corb. et Bell., Willacharius autem sacerdos ad Corb. et aliquot editi, Willicharius, ut supra.

^b Bell., Lemajecinum... Romanicum campum.

^c Alii, inclusitque... paupercule. Marius ad annum 560 refert eum cum uxore et filiis crematum fuisse.

^d Lincris comes fuit beatus Germanus Parisiorum episcopus, qui ea occasione Pictavos perrexit, Radegundi pro rege veniam petiturus, ut narrat Baudonivia in Vita S. Radegundis. Tunc procul dubio Agnetem abbatissam benedixit, ut dicitur infra lib. IX, cap. 42.

^e Etiam nunc nomen retinet, la forêt de Cuisine, Compendium proxima. Cointius pluribus probat Chlotharium anno 50 regni sui obiisse, Valesius aliquot diebus annum excessisse probabile existimat: quo pacto legendum esset saltem hujus capituli initio anno 50. Henschenius cœset hic scribendum 52. Chlotharius obiit ex Mario anno 20 post Consulatum Basilii, id est an. 561, Ind. IX.

^f Alii, Briannaco, vulgo Braine, oppidum tribus circiter leucis ab Augusta Suessionum distans versus Rhemos, ubi insignis abbatia Ordinis Præmonstratensis S. Evodio dicata.

cepit, et ad Francos utiliores petiit, ipsosque muneribus mollioribus sibi subdidit. Et mox Parisios ingreditur, sedemque Childberti regis occupat, sed non diu hoc ei licuit possidere; nam conjuncti fratres ejus eum exinde repulserunt, et sic inter se hi quatuor, id est Charibertus, Guntchramnus, Chilpericus, atque Sigibertus, divisionem legitimam faciunt. Deditque pars a Chariberto regnum Childberti, sedemque habere Parisios; Guntchramno vero regnum Chlodomeris, ac tenere sedem Aurelianensem^b; Chilperico vero regnum Chlothacharii patris ejus, cathedramque 163 Suessionas habere; Sigiberto quoque regnum Theuderici, sedemque habere Rhemensem^c.

XXIII. Nam post mortem Chlothacharii regis Chuni [Al. Hunni] Gallias appetunt, contra quos Sigibertus exercitum dirigit, et gesto contra eos bello, vicit atque fugavit: sed postea rex eorum amicitias cum eodem per legatos meruit. Dum autem cum eis turbatus esset Sigibertus, Chilpericus sceleris ejus Rheinis pervadit, et alias civitates, quæ ad eum pertinebant, abstulit. Ex hoc enim inter eos, quod pejus est, bellum civile surrexit. Rediens autem Sigibertus victor a Hunis, Suessionas civitatem occupat, ibique inventum Theodobertum, Chilperici regis filium, apprehendit, et in exilium transmittit. Accedens autem contra Chilpericum, bellum commovit: quo victo atque fugato, civitates suas in suam dominationem restituit. Theodobertum vero filium illius, apud Ponticonem v. Nam^d custodiri jussit, per annum integrum, quem postea, ut erat clemens, muneribus ditatum patri reddidit sanum, dato tamen sibi sacra-

^a Pars dicitur, quod sortito regni partes dividerentur, ut observat Valesius initio lib. vi Rerum Franc. Nonnulli tamen volunt hanc divisionem patre adhuc vivente fuisse factam.

^b Guntramnum nunquam Aurelianis sedisse contendit Valesius.

^c Sic omnes mss. et editi, excepto unico Cheapio, qui habet *Mettensem*. Verum quidem est in cod. Colb., qui olim fuit monasterii S. Arnulphi Mettensis, hodie Legi *Mettensem*; sed id ab aliquo nebulone factum est, qui deirito priori vocabulo, istud substituit. Deinde certum est Sigibertum apud Rhemos habuisse regiam, quam urbem Chlodoveus Theodorico filio suo natu maximo *regni caput* attribuerat; et Theodebertus Theodorici filius cum Cabillone in morbum incurrisset, Rhemos revertens in itinere defunctus est, ut testatur Fortunatus in Vita sancti Germani. Hinc vetus auctor qui S. Quinidii Vasionensis episcopi gesta scripsit, ut eum, qui sub Chlodovei filii et nepotibus vixit, ubique celebrem fuisse ostenderet: *Fama ipsius, inquit, Romanam non latuit. Regna Gallorum, Rhemis denique cum suis Germanicis populis ... non texerunt. Germanos Rheinis attribuit, quod illi regibus Austrasiæ, cujus regni urbs Rhemorum erat caput, subjecti essent. His consequuntur vetus auctor, qui Gesta Francorum sub prima regum noatorum stirpe conscripsit, Rorico, alique plerique, qui Rhemos sedem regiam fuisse testantur. Barouium, Petavium, Cointium aliosque recentiores prætermittit. Scaliger, Had. Valesius et alii, Rhemos aut, sive et Mettas, regni sedem fuisse scribunt, regesque Mettensium et Rhemorum appellant; et quidem novo inficiari potest, plerosque ex postremis Austrasiæ regibus apud Mettas potissimum consedis-*

mento, ne unquam contra eum agere deberet: quod postea peccatis facientibus est irruptum.

XXIV. Cum autem Guntchramnus rex regni partem, sicut fratres sui, obtinisset, amoto Agroecula patricio, Celsum patriciatus honore donavit, virum procerum statu^f, in scapulis 164 validum, læceto robustum, in verbis tumidum, in responsis opportunum, juris lectione peritum: cui tanta deinceps habendi cupiditas exstitit, ut sæpius ecclesiarum res auferens, suis ditionibus subjugavit. Nam cum audisset quadam vice Isaiaæ prophetæ lectionem in ecclesia legi, in qua ait: *Væ his qui jungunt domum ad domum, et agrum ad agrum copulant usque ad terminum loci* (Isai. v, 8), exclamasse fertur: Incongrue hoc Væ mihi et filiis meis. Sed reliquit filium, qui absque liberis functus, maximam partem facultatis ecclesiæ, quas pater exspoliaverat, dereliquit.

XXV. Guntchramnus autem rex bonus, primo Venerandam, cuiusdam suorum ancillam, pro concubina thoro subjunxit, de qua Gundobadum filium suscepit. Postea vero Marcatrudem^g, filiam Magnarii, in matrimonium accepit. Gundobadum vero filium suum Aurelianis transmisit. Amula autem Marcatridis post habitum filium, in hujus mortem grassatur^h, et transmissum, ut aiunt, venenum in potum, occidit. Quo mortuo, ipsa iudicio Dei filium suum quem habebat perdidit, et odium regis incurrit, dimissaque ab eodem, non multo post tempore mortua est. Postquam rex Austrigidem^k, cognomento Bobilam, accepit, de qua fierum duos filios habuit, quorum senior Chlotharius, junior Chlodomeris dicebatur.

^d Villa regia ad Saltum fluvium in pago Pertensi, haud procul a Victoriaco Incenso in Campania, quam Papius Massonus male cum Ponte-Icannæ prope Senonas confudit. Vide lib. xv de Re diplomatica ubi de Palatia, num. 148.

^e Sic Bell. et Bec. cum edit.; at Corb., Regm. et Colb., *Agricola*. De Celso non semel inferius. Obiit ex Marli Chronico v. Cons. Justini junioris, id est an. 570. Silvæ ipsius matris epitaphium refert Chesnius tomo I, pag. 517. Patricii autem dignitas in Guntramni regno a Burgundionum regibus derivabat, qui cum eam ab imperatoribus accepissent, eoque nomine vocitari sæpius delectarentur, iis etiam extinctis, qui postea sub regibus nostris illis provinciis præfecti sunt, Patricii nomen ut plurimum tulere. Vide Valesium lib. vi Rerum Franciæ, et Biguonium in lib. i Marculfi Formul., num. 55.

^f Status pro statura etiam apud auctores non infimos, sacros et profanos, occurrit. Vide Glossar. Cang. et notam 275 in nov. edit. sancti Paulini.

^g Colb., *Mercatrudem*. De Magnario, seu Magnachario infra lib. v, cap. 17.

^h Sic Bell. et Bec.; Regm., *Gundebadum*. Colb., *Gundehadum*; alii, *Gundebaldum*.

ⁱ Quæ sequuntur usque ad hæc verba capituli sequentis, *Exactis a Leontio episcopo*, desunt in Bec., Colb., Regm. et Bad. Quæ autem hic habentur nemo dixerit interpolata, cum his omissis textus sit evidenter omnino mancus et interruptus.

^j Sic Corb. pro *transmisso.... veneno*. Bell. cum ed., *in potum ei dari curavit*.

^k Sic Corb. alii, *Austrigidem*. Apud Chæon. al. codex, cognomento *Bobilanam*. Bell., *Pobilam*.

dis una reginarum ejus, nuntios ad Guntchramnum regem dirigit, se ultro offerens matrimonio ejus. Quibus rex hoc reddidit in responsis: Accedere ad me ei non pigeat cum thesauris suis: ego enim accipiam eam, faciamque magnam in populis, ut scilicet majore mecum honore quam cum germano meo, qui nuper defunctus est, potiat. At illa gavisa, collectis omnibus, ad eum profecta est. Quod cernens rex ait: Rectius est enim, ut hi thesauri penes me habeantur, quam post [Ed. apud] hanc, quæ indigno germani mei thorum adivit. Tunc ablati multis, paucis relictis, Arelatensi eam monasterio destinavit. Hæc vero ægre acquiescens jejuniis ac vigiliis affici per occultos nuntios Gotthum quemdam advocat [Al. adivit], promittens quod si se in Hispanias deductam conjugio copularet, cum thesauris suis de monasterio egrediens, libenti eum animo sequeretur. Quod ille, nihil dubitans, repromisit. Cumque hæc collectis rebus, factisque voluclis [Al. volueris], a conobio pararet egredi, anticipavit voluntatem ejus industria abbatissæ: deprehensaque fraude, eam graviter casam custodiæ mancipare præcepit, in qua usque ad exitum vitæ præsentis, non mediocribus atrita passionibus, perduravit.

XXVII. Porro Sigibertus rex, cum videret quod fratres ejus indignas sibi uxores acciperent, et per vilitatem suam etiam ancillas in matrimonium sociarent, legationem in Hispaniam mittit, et cum multis numeribus Brunichildem Athanagildi regis Aham petiit. Erat enim puella elegans opere, **168** venusta aspectu, honesta moribus atque decora, prudens consilio, et blanda colloquio. Quam pater ejus non denegans, cum magnis thesauris antedicto regi transmisit. Ille vero congregatis senioribus secum, præparatis epulis, cum immensa lætitia atque jocunditate eam accepit uxorem. Et quia Arianæ legi subjecta erat, per prædicationem sacerdotum, atque ipsius regis commotionem ^b conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem credidit, atque chrismata est, quæ in nomine Christi catholica perseveravit.

XXVIII. Quod videns Chilpericus rex, cum jam plures haberet uxores, sororem ejus Galsuintham ^d expetiit, promittens per legatos se alias relicturum: tantum condignam sibi, regisque prolem mereretur accipere. Pater vero ejus has promissiones accipiens, filiam suam, sicut anteriorem, similiter ipsi cum ma-

donvei ex priori uxore filiam, sororem Theodorici et Theodeberti amitam. De Chariberti obitu vide lib. de Gloria Confess., cap. 19.

^a Hæc erat Liliola, tertia loci abbatissa, quam præcesserant duæ Cæsariæ.

^b Sic Colb. Editi habent *commotionem*. Bad., *communionem*.

^c Sic Corb., Bec. et Bell., et recte quidem; nam scribente Gregorio adhuc in vivis erat, quæ anno 614 discerpta fuit. Editi *perseveravit*; Colb., *permansit*. Sigiberti et Brunehildis nuptias celebravit Fortunatus libro vi, carm. 2.

^d Corb., Bell. et Fröh.: al., *Galsuendam*, et infra, *nam Galsuenda ætate seniore a Brunehilde erat*.

^e De ejus nuptiis, conversione et morte cecinit Fortunatus carm. 7 libr. vi.

gnis opibus destinavit. Nam Galsuintha ætate senior quam Brunichildis erat. Quæ cum ad Chilpericum regem venisset, cum grandi honore suscepta, ejusque est sociata conjugio; a quo etiam magno amore diligebatur. Detulerat enim secum magnos thesauros. Sed per amorem Fredegundis, quam prius habuerat, ortum est inter eos grande scandalum. Jam enim in lege catholica conversa fuerat, et chrismata. Cumque se regi quereretur assidue injurias perferre, diceretque nullam se dignitatem cum eodem habere, petiit ut relictis thesauris, quos secum detulerat, liberam redire permitteret ad patriam. Quod ille per ingenia dissimulans, verbis eam lenibus demulcit. Ad extremum eam suggillari **169** jussit a puera, mortuamque reperit in strato. Post ejus obitum Dem virtutem magnam ostendit. Lychnus enim ille, qui fene suspensus coram sepulcro ejus ardebat, nulla tangente, fene disrupto in pavementum corruit: et fugiente ante eum duritia pavimenti, tanquam in aliquod molle elementum descendit, atque medius est suffossus, nec omnino contritus: quod non sine grandi ^f miraculo videntibus fuit. Rex autem eam eam mortuam deflesset, post paucos dies Fredegundem recepit in matrimonio. Post quod factum, repulantes ejus [Bell. ei] fratres, quod sua emissione antedicta regina fuerit interfecta, eum de regno dejiciant. Habebat autem tunc Chilpericus tres filios de Audovera prioro regina sua: id est Theodobertum, cujus supra meminimus (Cap. 23), Merovechum atque Chlodevichum. Sed ad cæpta redeamus.

XXIX. Chuni ^g vero iterum in Gallias venire conabantur, adversus quos Sigibertus cum exercitu dirigit, habens secum magnam multitudinem virorum fortium. Cumque conficere deberent, isti magicis artibus instructi, diversas eis fantasias ostendant, et eos valde superant. Fugiente autem exercitu Sigiberti, ipse inclusus a Chunis retinebatur, nisi postea, ut erat elegans et versutus, quos non potuit superare virtute prælii, superavit arte donandi. Nam datis numeribus fœdus cum rege iniit ^h, ut omnibus diebus vite suæ nulla inter se prælia commoverent: idque ei magis ad laudem, quam ad aliquod pertinere opprobrium justa ratione pensatur. Sed et rex Chunorum multa munera regi Sigiberto dedit. Vocabatur autem Gaganus ⁱ; omnes enim reges gentis illius ^d hoc appellantur nomine.

^f Alii cum edit., *magna*.

^g Vide supra cap. 23, et Paulum Diac. lib. 11 de Gestis Langob., cap. 10, ubi *Chuni, qui et Avares* dicuntur. Valesius libro 1x Rerum Francic. fusius agit de Chunis Avaribus, quem consule.

^h Cod. Regn., *fœdus iniit*.

ⁱ Sic Corb. et Bec. cum editis aliquot; Regn., *Garganus*; alii, *Chaganus* aut *Gaganus*. Mos hic Hunnis peculiaris non fuit, ut omnes suæ gentis reges idem nomen ferrent. Sic olim Ægyptii reges primo Pharaones, tum Ptolemæi vocati sunt, Persæ Arsacidæ, Athenienses Cecropidæ, Æthiopes Candaces, Langobardi Flavii, etc., ut Cæsares et Augustos prætermittam. Sic hodie Presbyter Joannes dicitur rex Æthiopum, etc.

XXX. Sigibertus vero rex Arelatensem urbem capere cupiens, Arvernos commoveri præcepit. Erat **170** enim tunc Firminus comes urbis illius, qui cum ipsis in capite abiit. Sed et de alia parte Audouarius * cum exercitu advenit, ingressique urbem Arelatensem, sacramenta pro parte Sigiberti regis exegerunt. Quod cum Guntchramnus rex comperisset, Celsum patricium cum exercitu illuc dirigit: qui abiens Avennicam [Avenionem] urbem abstulit. Accedens autem Arelatem, et vallans eam, impugnare exercitum Sigiberti, qui infra muros continebatur, coepit. Tunc Sabaudus episcopus dixit ad eos: Egredimini foras, et inite certamen, quia non poteritis sub murorum conclusione degentes, neque nos, neque urbis istius subjecta defendere. Quod si vos Deo propitio illos devincitis, nos fidem quam promisimus custodiemus: si vero illi contra vos iuvaluerint, ecce reverteratis reperietis portas; ingredimini ne pereatis. Hoc illi dolo delusi, egressi foras bellum parant; sed superati ab exercitu Celsi, fugam inveniunt, venientesque ad urbem, portas reperiunt obscuratas^b. Cumque exercitus a tergo jaculis feriretur^c, operireturque lapidibus ab urbanis, ad amnem Rhodanum dirigunt, ibique parvis superpositi, ulteriorem ripam expetunt. Sed multos ex his violentia amnis direptus enecavit, fecitque Rhodanus tunc Arvernus, quod fecisse quondam Sinois^d legitur de Trojantis:

..... Correpta sub undis
Scuta virum, galeasque, et fortia corpora volvit.
Apparent rari nantes in gurgite vasto.

(Virg. Æneid. lib. 1.)

Qui vix natandi, ut diximus, impulsu, parmarumque adjuvi adminiculo, fluvio alterius plana contingere poterant. Qui nudati a rebus, ab equitibus [At. equis] destituti, non sine grandi contumelia patriæ restituti sunt. Firmino tamen^e et Audouario discedendi via indulta est. Multi ibi tunc viri ex Arvernus, non solum torrentis impetu rapti, verum etiam gladiorum ictibus sunt prostrati. **171** Ac sic Guntchramnus rex recepta urbe illâ, juxta consuetudinem bonitatis suæ, Avennicam dittonibus fratris^f sui restituit.

XXXI. Igitur in Gallia magnum prodigium^g de Taureduno castro apparuit, quod super Rhodanum fluvium in monte collocatum erat. Qui cum per dies amplius sexaginta nescio quem mugitum daret, tandem scissus atque separatus mons ille ab alio monte

* Sic vet. mss.; Regm., *Adovagnius*. Editi, *Adouarius*, aut *Eudouarius*.

^b Quæ sequuntur usque fere ad finem cap. 58 desunt in Regm.

^c Aliquot mss. cum ed., *foderetur*.

^d Fluvius est Troadis ex Ida monte defluens, hodie a Tereis dicitur *Chisime*, in Pbrigia minore.

^e Editi quidam, *Firmino... tantum*, et infra Corb. et Bellov., *Magni ibi tunc viri*.

^f Sic mss. omnes: plerique tamen editi habent *patriæ*.

^g Illic locus omnino illustratur ex Marii Aventicensis Chronico ubi de eadem re sic loquitur: *Hoc anno (563) mons validus Taurelunensis in territorio Vallensii ita subito ruit, ut castrum cui vicinus erat, et vicus cum omnibus ibi habitantibus oppressisset, et la-*

sihi propinquo, cum hominibus, ecclis, opibusque ac domibus in fluvium ruit, exclusoque amnis illius littore, aqua retrorsum petit. Locus etenim ille ab utraque parte a montibus conclusus erat, inter quarum angustias torrens defluit. Inundans ergo superiorem partem, quæ ripæ insidebat^h, operuit atque delevit. Accumulata enim aqua erumpens deorsum, inopinatus reperiens homines, ut desuper fecerat, ipsos enecavit, domos evertit, jumenta delevit, et quæ cuncta littoribus illis insidebant, usque ad Jenubamⁱ civitatem, violenta atque subita inundatione diripuit atque subvertit. Traditur a multis tantam congeriem inibi aquæ fuisse, ut in antedictam civitatem super muros ingrederetur. Quod dubium non est, quia, ut diximus, Rhodanus in locis illis inter angustias montium defluit, nec habuit in latera, cum fuit exclusus, quo se diverteret: commotumque montem qui descendit ad osnef erupit, et sic cuncta delevit. Quod cum factum fuisset, triginta monachi, unde castrum fuerat advennerunt, et terram illam, quæ monte diruente remanserat, fodientes, usque ad ferrum reperiunt. Quod dum agerent, mugitum montis, ut prius fuerat, audierunt. Sed dum a sæva cupiditate retinentur, pars illa quæ nondum fuerat, **172** super eos cecidit, quos operuit atque interfecit, nec ultra inventi sunt. Similiter et ante cladem Arverniam, magna regionem illam prodigia terruerunt. Nam plerumque tres aut quatuor splendores magni circa solem apparuerunt, quos rustici soles vocabant, dicentes: Ecce tres vel quatuor soles in caelo. Quædam tamen vice in kalendis Octobribus, ita sol obscuratus apparuit, ut nec quarta quidem pars in eodem lucens remaneret, sed totus atque decolor apparens, quasi sæcus videbatur. Nam et stella, quam quidam cometem vocant, radium tanquam gladium habens, super regionem illam per annum integrum apparuit, et caelum ardere visum est, et multa alia signa apparuere. In ecclesia vero Arverna, dum matutinæ celebrarentur vigiliis in quadam festivitate, avis corydalus^l, quam alaudam vocamus, ingressa, omnia luminaria quæ lucebant, alis superpositis in tanta velocitate exstinxit, ut putares ea in unius hominis manu positâ, aqua fuisse submersa: in sacrario autem sub velo transiens, cicindelam^k exstinguere voluit, sed ab ostiariis prohibita atque occisa est. Simile et in basilica beati An-

cum in longitudine 60 millium et latitudine 20 millium ita totum movit, ut egressus utraque ripa vicis antiquissimos cum hominibus et pecoribus vastasset, etiam multa sacrosancta loca cum eis servientibus demolisset, et pontem Genavacum, molinas et homines per vim dejecit, et Genava civitate ingressus plures homines interfecit.

^h Plerique editi, *insidebant*.

ⁱ Sic Corb. et Bell. Editi plerique cum Bec., *Jenubum*. Colb. et Chesn., *Genavam*. Sed hic *Genavam*, vulgo *Genève*, designari manifestum est; et quidem id in Vallensii, *le Valais*, contigit.

^l Corb. et Bec., *Coredallus*. Colb., *Coradallus*. V. Alteserram.

^k Sic Corb. et Bell. Alii et plerique editi, *cicindelam*. Nostra lectio confirmatur ex Vita S. Eligii a S.

ditum de lychnis luceatibus, avis alia fecit. Jam vero adveniente ipsa clade, tanta strages de populo illo facta est per totam regionem illam, ut nec numerari possit quantum ibidem coeciderint legiones. Nam cum jam sarcofagi aut tabulae defecissent, decem aut eo amplius in una humi fossa sepeliobantur. Numerata sunt aeternam quadam Dominica in una beati Petri basilica trecenta defunctorum corpora: erat enim et ipsa mors subita. Nam nascenta in inguine aut in ascella vulnere in modum serpentis, ita inficiebantur homines illi a veneno, ut die altera aut tertia spiritum exhalarant. Sed et sensum vis illa veneni auferabat ab homine. Tunc et Cato presbyter mortuus est. Nam cum de hac lue multi fugissent, ille tamen populam sepellens, et Missas dicens viritum, nunquam ab eo loco discessit. Hic autem presbyter multum humanitatis, et satis dilector pauperum fuit: et credo haec causa ei, si quid superbia habuit, medicamentum fuit. Cautius autem episcopus, cum diversa loca, hanc cladem timens, circumisect, ad civitatem regressus est, et hanc incurrens, parasceve Passionis dominicae obiit. Nam ipsa hora et Toradius consobrinus ejus mortuus est. Tunc et Lugdunum, Biturix, Cavillonum atque Divionum ab hac infirmitate valde depopulata sunt.

XXXII. Erat tunc temporis apud Randonense monasterium civitatis Arvernicae presbyter praeclarus virtutis, Julianus nomine, vir magnae abstinentiae, qui neque visum neque ullum pulmentum utebatur, cilicium omni tempore sub tunicam habens, in vigiliis prius, in oratione assiduus: cui inergumenos curare, caecos illuminare, vel reliquas infirmitates depellere per invocationem dominici nominis, et signaculum sanctae crucis facile erat. Idem cum stando pedes ab humore haberet infectos, et ei diceretur, cur contra possibilitatem corporis semper staret, dicere cum ioco spirituali erat solitus: Faciunt opus meum, dum et vita comae est, nec me eorum sustentatio Domino iubente relinquit. Nam vidimus eum quadam vice in basilica beati Juliani martyris inergumenum verbo tantum curasse: quartanariis et aliis febribus saepe

Audeno edita, cap. 47, ubi vocabuli huius significatio exponitur tome V Spicileg. De velis autem ecclesiarum vide cardinal. Bona lib. 1 de Rebus Liturgic., cap. 25, et Mabillon. lib. 1 de Liturgia Gallic., cap. 8.

a De hac libellus de ecclesiis Cl. romont. cap. 34. Anno 1149, a Wilhelmo comite et Delphino Alvernica restaurata, tradita fuit Praemonstratensibus, uti observat Navaro.

b Complures et in fuere apud Claravallentem basilica S. Petro dicata. Hic locus de parochiali intelligendus est, de qua laudatus liber cap. 6.

c Sic Bell.; at Corb. et Bec. cum plerisque editis, ita inficiebatur homo ille. Alii, inficiebatur. De hac clade Marius in Chronicis ad an. 571. V. lib. de Mirac. S. Juliani., cap. 45.

d De hoc presbytero vide supra cap. 6 et seqq.

e Bell., Corb. et aliquot editis, viriliter, quod idem hic sonat.

f Sic mss. cum Chesn.; plerique ed., Cavallonum. Bad., Cabilo, quae revera civitas hic designatur, non Cabellio Provinciae, vulgo Cavillon.

g Hoc Caput et quinque sequentia desunt in editis

por orationem remedia conferebat. Qui sub hoc tempore luis, dierum atque virtutum plenus ex hoc mundo est assumptus in requie.

174. XXXIII. Transiit tunc et abbas monasterii ipsius, cui Sunnulfus successit, vir totius simplicitatis et charitatis. Nam plerumque hospitem pedes ipse abluebat, manibusque ipse tergebat; unum tantum, quod gregem commissum non timore, sed supplicatione regebat. Ipse quoque referre erat solitus, ductum se per visam ad quoddam flumen igneum, in quo ab una parte litoris concurrentes populi ceu apes ad alvearia mergebantur: et erant alii utique ad cingulum, alii vero usque ad ascellas, nonnulli usque mentum, clamantes cum flotu se vehementer adiri. Erat enim et fons super fluvium positus ita angustus, ut vix unius vestigii latitudinem recipere posset. Apparebat autem et in alia parte litoris domus magna extrinsecus dealbata. Tunc iis qui cum eo erant, quid sibi haec velint interrogat. At illi dixerunt: De hoc enim ponte praecipitabitur, qui ad distringendum commissum gregem fuerit repertus ignavus; qui vero stravius fuerit, sine periculo transit, et inducitur lactus in domum quam conspicis ultra. Haec audiens a somno excutitur, multo deinceps monachis severior apprensus.

XXXIV. Quid etiam apud quoddam monasterium eo tempore actum sit, pandam: nomen autem monachi, quia superest, nominari nolo, ne cum haec scripta ad eum pervenerint, vanam incurrens gloriam reviliscat. Quidam juvenis ad monasterium veniens, abbatem se commendavit, ut in Dei servitio degeret: cui ille cum multa objiceret, dicens durum esse servitium illius loci, nec omnino tanta possit implere quanta ei injungebantur, se omnia impleturum in nomine Domini pollicetur; sicque collectus est ab abbate. Factum est autem post paucos dies, dum in humilitate atque sanctitate se in omnibus exhiberet, ut expellentes moechi de horrea annonae, quasi oves tres, ad solera siccare ponerent, quas huic custodire praecipiant. Cum autem redierint alii, hic ad custodiam resideret annonae, subito au-

et in mss., quamvis in capitulo indice in mss. Becovei et Regiomontensi et in editione per Judocum Badium procurata indicantur. In vet. editis et scriptis post cap. 41 aut 42, habetur cap. 47. Haec autem habemus ex ms. cod. sacri monasterii Casineusis, ab annis 700 exarato. Et quidem stylus et modi loquendi, casuum mutationes, sicut et ea quae complectuntur, Gregorii nostri genium capiunt; vitam sancti Nicetii a se ipso scriptam laudat cap. 36. Randonense monasterium dictum est; at vicus, vulgo Randon, nomen retinet, paulo infra Dorae et Elaveris confluentium situs apud Arvernes.

a Bad. in titulo, De Synnullo abbate. Regm. et Bec., de Sunnullo abbate. Eiusmodi visiones habentur in Actis SS. Perpetuae et Felicitatis.

b In capitulorum indice in mss. et in Bad. legitur de Burdegalensi monacho. Simile factum extat in Dialogo Sulpicii Severi, cap. 5, ubi abbas virgini caedi iussit puerum, qui aspidem in pallio tulerat illesus; ut disceret Deum in humilitate servire, non in signis et virtutibus gloriari, quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate.

bilatum est cœlum, et ecce imber validus cum ru-
more venti festinus ad annonæ congeriem appropin-
quabat: quod cernens monachus, quid agere, quid
facere nesciebat. Tractans autem quod si cæteros
vocaret, præ multitudine hoc recondere in horrea
non valeret, cuncta postposita, ad orationem con-
vertitur, Dominum deprecans, ne super triticum
illud imbris illius gutta descenderet. Quod cum se
terræ dejiciens exoraret, divisa est nubes, et circa
annonam pluvia valde diffusa est, nullum granum
tritici, si dici fas est, humectans. Cumque reliqui
monachi cum abbate hæc consentientes, velociter ut
annonam colligerent advenissent, cernunt hoc mira-
culum, requirentesque custodem, inveniuntque [Leg.
inveniant] haud procul arenæ dejectum orantem. Quod
videns abbas, se post eum prosternit, et pertranseunte
pluvia, consummata oratione vocat ut surgeret. Quæ
comprehensum verberibus agi præcepit, dicens: Oportet
nim te, filii, in timore et servitio Dei humiliter
rescere, non prodigiis atque virtutibus gloriari.
Reclusumque in cellulam septem dies, eum sicut
insepabilem jejunare præcepit, quo ab eo vanam glo-
riam, ne ei aliquod impedimentum generaret, aver-
teret. Nunc autem idem monachus, ut a fidelibus
suis cognovimus, in tanta abstinentia est devotus,
et diebus Quadragesimæ nullum alimentum panis
accipiat, nisi tantum die tertiæ plenam calice thisinæ
sauriat: quem Dominus orantibus usque vitæ con-
sumationem, ut sibi placeat, custodire dignetur.

* XXXV. Defuncto igitur, ut diximus, apud
Arvernium Cautino episcopo, plerique intendebant
propter episcopatum, offerentes multa, plurima
remittentes. Nam Eufrasius presbyter, filius quon-
dam senatoris Ennodi, susceptas a Judæis species
magnas, regi per cognatum suum Beregesilum misit,

* Caput istud et alia hic a nobis nunc primum edita
inquam sincerum Gregorii factum laudavit antiquus
vite sancti Aviti Arvernorum episcopi scriptor, qui
suum narrationem ab isto capite inchoavit, et non-
nulla subiunxit ex capite sequenti. Lectiones varias
referre sufficit. Sic vero incipit: *Arverna igitur civi-
tate secundum sæculi dignitatem beatus Avitus, non
infamis nobilitum natalibus ortus est, qui tempore pueri-
tiae suæ usque ad archidiaconi arcem Deo disponente
perductus est. Defuncto itaque Cautino episcopo pleri-
que intendebant in episcopatum,.... Ennodi suscepti
species... multa quidem boni secundum Deum Ecclesia
promisit; tamen.... sed si præstolaretur.... eulogias
accipere. Hæc enim gratia.... adveniat.... castitatem.
Eodem tempore apud Lugdunum, Galliarum civitatem,
sanctus Nicetius electus est, et consecratus in episcopum
fuit. Huc usque Gregorius Turonensis. Hæc ille auctor,
qui ante annos sexcentos scripsit, ut conjicere licet
ex codicibus vetustate, unde primum descripta sunt.
Avitus porro sæpius a Gregorio laudatus, ecclesiam
apud Thigernum construxit ex cap. 67 libri 1 de
Gloria Mart., reparavit ecclesiam S. Antoliani ex
cap. 65. Obiit anno 534, die 20 Septembris, quo ejus
festum recolitur. Sepultus est in ecclesia S. Mariae
de Portu a se constructa, quam principalem licet
appellatam, a cathedrali tamen distinguendam esse
contendunt viri eruditi. Vide Savaronis notas in lib.
de ecclesiis Claramout., cap. 2.*

Scilicet supra cap. 31 hujus libri.

PATROL. LXXI.

ut scilicet quod meritis obtinere non poterat, præ-
miis obtineret. Erat quidem elegans in conversatione,
sed non erat castus in opere; et plerumque inebria-
bat barbaros, sed raro reficiebat egenos; et, credo,
hæc causa obstitit, ut non obtineret, quia non per
Deum sed per homines adipisci voluit hæc honores.
Sed nec illud potuit immutari, quod Dominus per os
sancti Quintiani locutus est: Quia non surgit de
stirpe Hortinzi, qui regat Ecclesiam Dei, Congregatis
igitur Avitus archidiaconus clericis in ecclesia Ar-
verna, multa [i. nulla] quidem promisit, sed tamen
accepto consensu ad regem petiit, voluitque ei tunc
Firminus, qui in hac civitate comes positus fuerat,
impedire: sed ipse non abiit. Amici autem ejus, qui
in hac causa directi fuerant, rogabant regem, ut
saltem una dominica præteriret, ut hic non bene-
diceretur: quod si propalaretur, mille aureos regi
darent; sed rex his non annuit. Factum est ergo ut
congregatis in unum civibus Arvernensibus, beatus Avitus,
qui tunc temporis, ut diximus, erat archidiaconus, a
clero et populo electus cathedram pontificatus acci-
peret, quem rex in tanto honore dilexit, ut parumper
rigorem canonicum præteriens, in sua eum præ-
sentia benedici juberet, dicens: Merear de manu
ejus eulogia accipere. Hæc enim in gratia fecit, ut
apud Mettensem urbem benediceretur. Idem accepto
episcopatu magnum se hominibus præbuit, justitiam
populis tribuens, pauperibus opem, viduis solatium,
pupillisque maximum adjumentum. Jamsi peregrinus
ad eum advenerit, ita diligitur, ut in eodem se habere
et patrem recognoscat et patriam, qui cum magnis
virtutibus floreat, et omnia quæ Deo sunt placita
177 ex toto corde custodiat, iniquam in omnibus
extirpans luxuriam, justam Dei inserit castitatem.

* XXXVI. Decedente vero apud Parisios post syn-
nodum illam, quæ Saffaracum expulit, Sacerdote

Savaro legit *Euvodi*. Sic pro *Evodii* scriptum hoc
nomen passim in veteribus codd. occurrit.

In libro de Vitis Patrum, cap. 4, ubi plura de
Hortensio.

Sic instrumentum electionis, cap. 26, non semel
Gregorius appellat. D. sancto Avito sæpius agit
Gregorius infra, et in libris Miraculorum. Vide et
Fortuatum lib. III, carm. 24 et duobus seqq. Eju-
dem laudes a Gregorio invitatus cecinit carm. 4, lib. v,
præmissa ad ipsum Gregorium epistola. Cæterum
Savaro de Originibus Claromontensibus, pag. 137 et
seqq. laudat hoc libri IV Historiæ Gregorii caput, ejus-
que epitomen scripsit, unde patet ea capita quæ hic
primum damus ex cod. Casinensi, in aliis quoque
codicibus exstistisse, quorum unus saltem Savaroni
fuerit notus.

Dominicis solummodo diebus fiebant episcopo-
rum consecrationes. Vide concil. Carthag. III, can. 39.

Quod ordinationes a metropolitano in propria
provincia fieri conveniret secundum canonum præ-
scripta. Sic et ipse Gregorius Rhemis ab Egidio
consecratus est.

Saffaracus episcopus Parisiensis exauctoratus
est in synodo Parisiensi II, quam anno 555 Sirmon-
dus, an. 551 Coitius consignavit.

Lugdunensi episcopo, sanctus Nicetius ab ipso, sicut in libro Vitæ ejus scripsimus ^a, electus suscepit episcopatum, vir totius sanctitatis egregius, castæ conversationis. Charitatem vero, quam Apostolus (Rom. XII, 17) cum omnibus, si possibile esset, observare præcepit, hic possibiliter ita in cunctis exercuit, ut in ejus pectore ipse Dominus, qui est vera charitas, cerneretur. Nam etsi commotus contra aliquem pro negligentia fuit, ita protinus emendatum recepit, tanquam si non fuisset offensus. Erat enim castigatorem delinquentium, pœnitentiumque remissor, eleemosynarius atque strenuus in labore: ecclesias erigere, domos componere, serere agros, vineas pastinare diligentissime studebat. Sed non eum hæc res ab oratione turbabant. Hic viginti duobus annis sacerdotio ministrato migravit ad Dominum, qui nunc magna miracula ad suum tumulum exorantibus præstat. Nam de oleo cicindeli, qui ad ipsum sepulcrum quotidie accenditur, cæcorum oculis lumen reddidit, dæmones de obsessis corporibus fugat, contractis membris restituit sanitatem, et omnibus infirmis magnum in hoc tempore habetur præsidium. Igitur Priscus episcopus, qui ei successerat, cum conjugæ suæ Susannæ cepit persequi ac interficere multos de his, quos vir Dei familiares habuerat, non culpa aliqua victos, non in crimine comprobatos, non furto deprehensos, tantum inflammante malitia invidus, cur ei fideles fuissent. Declamabat multa blasphemia ipse cum conjugæ de sancto Dei, et cum diu multoque tempore observatum fuisset ab anterioribus pontificibus, ut mulier domum non ingrederetur ecclesiæ, hæc cum puellis etiam in cellula, in qua viri beati quieverant, introibat. Sed pro his commota tandem divina majestas ulta est in familia Prisci episcopi. Nam conjugæ ejus dæmone arrepta, dimissis crinibus per totam urbem insana vexabatur, et sanctum 178 Dei, quem sana negaverat, amicum Christi confessa, ut sibi parceret declamabat. Episcopus ille a typo quartanæ correptus tremorem incurrit. Nam cum typus ille recessisset, hic semper tremens habebatur ac stupidus. Filius quoque, omnisque familia decolor esse videbatur ac stupida: ut nulli sit dubium, eos a sancti viri virtute percussos. Semper enim Priscus episcopus, ejusque familia, contra sanctum Dei nefariis vocibus oblatrabant, ipsumque sibi amicum esse dicentes, quicumque de eo impropria evomisset. Jusserat enim in primordio episcopatus sui ædificium domus ecclesiasticæ exaltari; et diaconus

quem sæpe propter facinus adulterii sanctus Dei, dum esset in corpore, non solum a communione removerat, sed etiam sæpius cædi præceperat, et nunquam ei ad emendationem ducere potuit, hic ascendens super tectum domus illius, cum detegere cœpisset, ait: Gratias tibi ago, Jesu Christe, quod post mortem iniquissimi Niceti super hunc tectum calcare promerui. Adhuc verba in ore pendebant, et statim subductus a pedibus ejus robur in quo stabat, cecidit ad terram, crepuitque et mortuus est. Cum autem episcopus vel conjux ejus multa contra rationem agerent, apparuit cuidam sanctus per somnium, dicens: Vade, et dic Prisco ut emendetur ab operibus malis, et fiant opera ejus bona. Martino quoque presbytero dices: Quia consentis his operibus, castigandus eris; et si emendare perversitatem tuam nolueris, morieris. At ille evigilans, locutus est diacono cuidam, dicens: Vade, quæso, eo quod sis amicus in domo episcopi, et hæc loquere sive episcopo, sive Martino presbytero. Promisit se diaconus elocuturum, sed retractatus noluit ea fari. Nocte autem cum se sopori dedisset, apparuit ei sanctus, dicens: Cur non dixisti quæ tibi abbas locutus est? et clausis pugnis cœpit guttur ejus cædere. Mane autem facto, inflatis faucibus cum magno dolore, accessit ad viros, et omnia quæ audierat intimavit. At illi parvipendentes ea quæ audierant, phantasiam somniorum esse dixerunt. Martinus vero presbyter statim in febre et ægrotans convaluit; sed cum 179 semper ^a adoratorio episcopo loqueretur, et consentiret et in malis actibus ac blasphemis quæ in sanctum evomebant, iterum in febre redactus spiritum exhalavit.

* XXXVII. Sanctus vero Friardus hoc nihilominus tempore, quo sanctus Nicetius obiit plenus dierum, sanctitate egregius, actione sublimis, vita nobilis; de cujus miraculis quædam in libro, quem de Vita ejus scripsimus ^c memoravimus. In cujus transitu adveniente Felice episcopo, cellula tota contremuit, unde non ambigo aliquid ibidem fuisse angelicum, quod sic locus ille ipso transeunte tremuerit, quem episcopus abluens, atque dignis vestimentis involvens, sepulturæ mandavit.

XXXVIII [At. xxxii]. Ergo, ut ad historiam recurramus ^d, mortuo apud Hispaniam Athanagildo rege, Leuva cum Leuvieldo fratre regnum accepit. Defuncto igitur Leuvane, Leuvieldus frater ejus totum regnum occupavit. Qui uxore mortua, Gunth-

^a In libro de Vitæ Patrum, cap. 8, quod cum isto loco confer.

^b Sic forte legendum, in febrem incidit, et ægrotans convaluit: sed cum semper adulatoria... consentiret ei in, etc.

^c In libro de Vitæ Patrum, cap. 10.

^d Capitum numero ob addita ex cod. Cassin. accreto, Chesnianos numeros e regione ad marginem

usque ad libri finem apponemus, ob citationum comoda. Cæterum omnes mss. præter Bec. habent, Ergo ut ad historiam recurramus, aut, redeamus. Editi vero ut plurimum, *Eo autem tempore mortuo*. Et infra Corb., *Athanieldo... Leuvieldo*. Editi aliquot, *Athanoldo*. Leuvigildi sincerum nomen, et regni tempus discimus ex antiqua inscriptione sepulcro cujusdam Gothi apposita, quæ hodieque in ecclesia vici *Truillas* dicti, duabus leucis a Narbonensi urbe dissiti, videntur. Quo in loco antiqua ædificiorum rudera, et aquæ-

suentham * reginæ Brunichildis matrem accepit, A duos filios de prima uxore habens, quorum ^b unus Sigiberti, alius Chilperici filiam desponsavit. Ille quoque inter eos regnum æqualiter divisit, interficiens omnes illos qui reges interimere consueverant, non relinquens ex eis mingentem ad parietem.

XXXIX [Al. xxxiii]. Defuncto ^c igitur apud urbem Constantinopolitanam Justiniano imperatore, Justinus ambivit imperium, vir nimis avaritiæ deditus, contemptor pauperum, senatorum exspoliator : cui tanta fuit cupiditas, ut arcas juberet fieri ferreas, in quas numismatis aurei talenta ^d congereret ; quem etiam ferunt in hæresim Pelagianam dilapsam. Nam non post multum tempus exsensu ^e effectus, Tiberium Cæsarem sibi ascivit ad defensandas 180 provincias suas, hominem justum, eleemosynarium, æquum, discernentem, obtinentemque victorias : et, quod omnibus supereminet bonis, etiam verissimum B Christianum. Denique Sigibertus rex legatos ad Justinum ^f imperatorem misit, pacem petens, id est

ductus primorum temporum reliquæ supersunt. In-
scriptionem vero huc integram proferimus :

Uvarinarium Francum, et Firminum Arvernum. Qui euntes eVectu navali. Constantinopolitanam sunt urbem ingressi, locutique cum imperatore, quæ petierunt obtinuerunt. Ad sequentem tamen annum ^g in Galliam sunt regressi. Posthæc autem Antiochia Ægypti, et Appamia Syriæ, inaximæ civitates, a Persis captæ sunt, et populus captivus abductus. Basiliica tunc sancti Juliani Antiochensis martyris gravi incendio concremata est. Ad Justinum autem ^h imperatorem Persæ-Armeni cum magno serici intexti pondere venerunt, petentes amicitias ejus, atque narrantes se imperatori Persarum esse infensos. Venerant enim ad eos legati ejus, dicentes : Sollicitudo imperialis sciscitatur, si fœdus initum cum eo custodiat intactum. Respondentibus illis, omnia ab his pollicita illibata servari, dixerunt legati : In hoc apparebit vos ejus amicitias custodire, si ignem, ut ille veneratur, et vos veneremini. Respondente populo nequaquam se hæc facturum, ai ⁱ topiscopus qui coram erat : Quæ est in igne deitas, ut venerari queat ? quem Deus ad usus hominum procreavit, qui fomentis accenditur, aqua restinguitur, adhibitus urit, neglectus ^j tepescit. Hæc et his similia episcopo prosequente, legati furore succensi, actum conviciis fustibus cædunt. Cernens autem populus sacerdotem suum sanguine cruentatum, super legatos irruunt, manus injiciunt, interimuntque : et, sicut diximus, hujus imperatoris amicitias petierunt.

XL [Al. xxxiv]. Palladius autem Brittiani ^k 181 quondam comitis ac Cæsariæ filius, comitatum in urbe Gaballitana ^l, Sigiberto rege impertiente, promeruit, sed orta intentio ^m inter ipsum et Parthenium episcopum, valde populum collidebat. Nam plerumque conviciis, ac diversis opprobriis, ac criminibus obruebat episcopum, pervadens res ecclesiæ, C spoliansque homines ejus. Unde factum est ut, hac intentione crescente, cum ad præsentiam jam dicti principis properassent, et diversa sibi invicem objectarent, mollem episcopum, effeminatum Palladius vocitaret : Ubi sunt mariti tui, cum quibus stuprose

* Editi cum Bec., *Gunsventham* ; al., *Grandiswintham*.

^b Hermenegildus Iugundem duxit uxorem, Reccaredus vero Rigunthem Chilperici filiam desponsavit, sed nunquam duxit, ut dicitur inferius.

^c Hoc caput in Corb., Bellov. et Colb. habetur post caput sequens. Editorum tamen ordinem retinimus.

^d Sic Edit. ; Colb. et Corb., *numismata auri*.

^e Sic Corb., Bec. et Bell. ; quæ vox familiaris est Gregorio. Editi et Paul. Diac. l. iii, cap. 11, habent *amens*.

D ^f Sic Corb. et Bell. Editi vero cum Colb. et Bec., *ad Justinianum*.

^g Corb. et Bell., *In alium annum*.

^h Sic Colb. ; at Corb., *Persiani*. Bec., *ad Justinianum... Persesiri Armeni*. Cæteri ed., *ad Justinianum autem imp... cum magno auri pondere*. Persarmenios memorat Procopius lib. iv de bello Gothico. Armeniam majorem appellatam fuisse Persarum dicit Valesius, quo i Persis esset subjecta. ;

ⁱ Alii, *at ubi erit neglectus*.

^j Cod. Bellov., *Britanni* ; alii *Britanni*. Editi veteres *Brittiam*. Porro caput istud deest in Bec. et Bad., licet ibidem in caput indiculo memoretur.

^k Editi plerique mendose, *Gallicana* ; Colb., *Callitana* ; sed hic Gabalis urbs indicatur, hodie vicus *Javouls*, sede episcopali apud Mimatem stabilita.

^l Sic mss. et infra, pro *contentione*, quod habent editi.

ac turpiter vivis? Sed hæc in sacerdotem verba prolata, divina confestim ultio subsequens abolevit. Nam anno sequenti semotus a comitatu Palladius Arvernus regressus est: Romanus vero comitatum ambivit. Factum est autem, ut quadam die in urbe Arverna uterque conjungeretur, et altercantibus inter se pro hac actione comitatus, audivit Palladius se a Sigiberto rege debere interfici: sed falsa hæc et maxime a Romano emissa deprehensa sunt. Tunc ille timore perterritus, ita in angustiam gravem reductus est, ut minaretur se propria dextera perimere; cumque a matre vel a cognato suo Firmino intente attenderetur, ne perficeret quod mente amara conceperat, per intervalla horarum elapsus a matris aspectu, ingressusque cubiculum, accepto spatio solitudinis, evaginato gladio, cornuaque ensis pedibus calcans, acumen ad pectus erexit, impressusque desuper, gladius ab una ingressus mamilla in spatulam dorsi regressus est: erectusque iterum, similiter altera mamilla perfossus cecidit, et mortuus est: quod non sine diaboli opere perfectum scelus mirati sumus. Nam prima 182 eum plaga interficere potuit, si non diabolus sustentaculum præbuisset, quo hæc nefanda perageret. Currit mater exanimis, et supra filii corpusculum orbata collabitur, atque omnis familia voces plancus emittit. Verumtamen ad monasterium Chrononensem delatus sepulturæ mandatur, sed non juxta Christianorum cadavera positus, sed nec Misarum solemnitas meruit. Quod non ob aliam causam nisi ob injuriam episcopi, hæc ei evenisse probatur.

XLI [Al. xxxv]. Alboinus vero Langobardorum rex, qui Chlothosindam regis Chlothacharii filiam habebat, relicta regione sua, Italiam cum omni illa Langobardorum gente petit. Nam commoto exercitu, cum uxoribus et liberis abiire, illuc commanere deliberantes. Quam regionem ingressi, maxime per septem annos pervagantes, spoliatis ecclesiis, sacerdotibus interfectis, in suam redigunt potestatem. Mortua autem Chlothosinda uxore Alboini, aliam duxit conjugem, cujus patrem ante paucum tempus interfecerat. Qua de causa mulier in odio semper virum habens, locum opperiebatur, in quo posset

* Sic appellatur in Bellov. et Corb. In Colb. et apud Chesn., *Chronensium*; plerique alii editi, *Dironensium*. Huc S. Gallus, postea Arvern. episc. accessit, ut in ejus Vita dicitur, inter Vitas Patrum, cap. 6. Hodie vulgo *Cornon*, seu *Cournon* appellatur, ubi Collegium canonicorum sub S. Martini titulo.

† Observa hic missas pro defunctis olim dici solitas, si id ipsis utile fore speraretur. Vide Mabillonium lib. II Liturgiæ Gallicæ, num. 70.

‡ Editi complures, cum quatuor millium Langobardorum. Marius in Chronico Alboini in Italiam migrationem revocat ad an. 569; ejus vero necem ad 572.

§ Hæc erat Rosemunda, Cunimundi Gepidarum regis filia, quæ primo Alboinum maritum necari procuravit, tum Helmigisum adulterum veneno interficere conata, reliquum veneni ab ipso jam media parte ebibitum libere coacta, simul periit. Vide Pauli Historiam Langobardorum, lib. I, c. 27, et lib. II, cap. 28 et 29.

¶ Editi aliquot. *Ponio*. Colb., *Pionio*.

‡ Id est ut comitiva sibi prorogaretur. Solebant enim tunc reges nostri judices seu præfectos, qui

injurias patris ulcisci. Unde factum est ut famulis concupiscens, virum veneno nec quo defuncto, cum famulo abiit; sed apprehen- riter interfecti sunt. Langobardi deinceps al per se regem statuunt.

XLII [Al. xxxvi]. Eunius quoque, cog Mummolus, a rege Guntchramno patriat meruit: de cujus militiæ origine, altius qua petenda putavi. Hic etenim Peonio Antissiodorensis urbis incola fuit. Peoni hujus municipii comitatum regebat. Cum renovandam actionem, munera regi 183 transmisit, ille datis rebus paterni tatum patris ambivit, supplantavitque quem sublevare debuerat. Ex hoc vero proficiens, ad majus culmen evectus est. Ig rumpentibus Langobardis in Gallias, Amati cius, qui nuper Celsi successor exstiterat, abiit, commissoque bello terga vertit, cec ibi. Tantamque tunc stragem Langobardi fer cisse de Burgundionibus, ut non possit collig rus occisorum: oneratique præda discesse rum in Italiam. Quibus discedentibus, Eui et Mummolus, accessitus a rege, patriatu meruit. Irruentibus iterum Langobardis it et usque Mutias-Calmes accedentibus, quo civitati Ebredonensi, Mummolus exercitum cum Burgundionibus illuc proficiscitur. C tisque Langobardis cum exercitu, factis etia dibus, per devia silvarum irruit super eos inefecit, nonnullos cepit, et regi direxit. C per loca dispersos custodire præcepit, pau dam modo per fugam elapsis, qui patriæ nu

XLIII [Al. xxxvii]. Fueruntque in hoc præ nius et Sagittarius fratres atque episcopi, cruce cælesti muniti, sed galea aut lorica armati, multos manibus propriis, quod p interfecisse referuntur. Hæc prima Mummo tamine victoria fuit. Posthæc Saxones, qui c gobardis in Italiam venerant, iterum proru Gallias, et infra territorium Regense, id Stablonem villam castra ponunt, discurrere

comites dicebantur, civitatibus seu oppidis in tempus præponere: quibus munera præstan de iis nemo querebatur, facile in idem temp tium magistratus concedebatur. Hæc et quandoque ad superiores dignitates pertingem Mummolo contigit. Actionis autem nominis officium signatur. V. Bignon. in lib. I form. II.

¶ Editi plerique, *Armatus Pericius, qui meo successor. Concurrentque ibi*. Sed apud Paul conum lib. III, cap. 3, dicitur quoque *Amatus P*

† Sic Bellov. At Corb., *Mustiascalmes*; B tias-calmes. Editi nonnulli, *Musciascalmes*. lectionem habet Paulus lib. III Histor. Langob., et hanc Langobardorum incurstonem describit.

‡ Editi aliquot, *Salvinus*, quod sic lege *Salunius*, ut in Colb. Salonus Ebredunensis, rius Vapincensis episcopi fuere.

§ S.c. veteres mss.; Chesn., *Staplonem*, hodie dicitur vulgo *Stoblon*, vel *Establon*, in Regiensi, de Riez, in Provincia.

villas urbium vicinarum, diripientes prædas, captivos abducentes, vel etiam cuncta vastantes. Quod cum Mummolus comperisset, exercitum movet, irruensque super eos, multa ex his millia interfecit, et usque 184 ad vesperam cædere non destitit, donec nox finem faceret. Ignaros enim repererat homines, et nihil de his quæ accesserant autumantes. Mane autem facto statuunt Saxones exercitum, præparantes se ad bellum. Sed intercurrentibus nuntiis pacem fecerunt, datisque muneribus Mummolo, relicta universa regionis præda cum captivis, discesserunt *: jurantes prius quod ad subjectionem regum, solatiumque [It. auxilium] Francorum redire deberent in Gallias. Igitur regressi Saxones in Italiam, assumptis secum uxoris et parvulis, vel omni supellectile facultatis, redire in Gallias destinantes, scilicet ut a Sigiberto rege collecti, in loco unde egressi fuerant, stabilirentur. Fece-
 runtque ex se duos, ut aiunt, cuneos: et unus quidem per Niceam urbem, alius vero per Ebredunensem venit, illam revera tenentes viam, quam anno superiore tenuerant: conjunctique sunt in Avennico^b territorio. Erat enim tunc tempus messium, et locus ille maxime fructus terræ sub divo [Ed. dio] habebat, nec quidquam ex his domicolæ recondiderant. Denique accedentes in areas, segetes inter se dividunt; colligentesque ac trituran-
 tes, frumenta comedebant, nihil ex his, eis qui laboraverant, relinquentes. Verum postquam expensis fructibus ad litus Rhodani amnis accesserunt, ut transacto torrente, regno se regis Sigiberti conferrent, occurrit eis Mummolus, dicens: Non transibitis torrentem hunc. Ecce regiones domini mei regis lepopulastis, collegistis segetes, pecora devastastis^c, radidistis domus incendiis, oliveta ac vineta succulastis. Non ascendetis, nisi satisfaciatis prius his vos exiguos reliquistis. Alioquin non effugietis manus meas, nisi ponam gladium super vos, et uxores parvulos vestros, et ulciscar injuriam domini mei watchramni regis. Tunc illi timentes valde, 185
 videntes multa numismatis^d aurei millia pro redemptione sua transire permissi sunt: et sic Arvernii venerunt. Erat tunc vernum tempus, proferebant regulas^e æris incisas pro auro, quas quisque vivens, non dubitabat aliud, nisi quod aurum probatum atque examinatum esset. Sic enim coloratum

ingenio nescio quo fuit: unde nonnulli hoc dolo seducti, aurum dantes et æs accipientes, pauperes facti sunt. Hi vero ad Sigibertum regem transeuntes, in locum unde prius egressi fuerant, stabiliti sunt.

XLIV [Al. xxxviii]. In^f regno autem Sigiberti regis, remoto ab honore Jovino rectore Provincia, Albinus in loco ejus subrogatur. Magnam inter eos inimicitiam hæc causa gessit. Igitur advenientibus ad cataplum Massiliensium navibus transmarinis^g, Vigili archidiaconi homines septuaginta vasa, quæ vulgo orcas^h vocant, olei liquaminisque furati sunt, nesciente domino. Negotiator autem cum cognovisset sibi rem furto ablatam fuisse, inquirere diligenter cœpit, quo furtum in loco fuisset reconditum. Hæc inquirens, audiit a quodam, quod homines Vigili archidiaconi perpetrassent. Perveniant hæc ad archidiaconem, qui inquirens et inveniens, nequaquam publicare, sed excusare suos cœpit, dicens: Nunquam de domo mea egressus est, qui tale auderet admittere. Taliter, inquam, excusante archidiacono, negotiator ad Albinum pergit: causam exserit, et archidiaconem in crimine fraudis hujus mistum accusat. Die autem sancto Natalis dominici, episcopo in ecclesia adveniente, archidiaconus indutus alba adest, episcopum, 186 ut mos estⁱ, invitans ad altare debere procedere, ac solemnitatem diei sancti opportuno debere tempore celebrare. Nec mora, Albinus de sede exsiliens, apprehensum archidiaconem detrahit, pugnis calcibusque cædit, et custodia carcerali coarctat^j. Pro quo nunquam obtinere poterunt, nec episcopus, nec cives, nec ullus major natu, nec ipsa vox totius populi acclamantis, ut datis fidejussoribus, diem sanctum archidiacono liceat cum reliquis celebrare, atque accusatio ejus in posterum debere audiri: sed nec ob ipsa sacrosancta solemnitas metum habuit, ut ministrum dominici altaris tali in die non auderet arripere. Quid plura? Quatuor millibus solidorum archidiaconem condemnavit: qui in præsentia regis Sigiberti veniens, quadrupla satisfactione, insequente Jovino, composuit.

XLV [Al. xxxix]. Posthæc tres Langobardorum duces^k, id est Amo, Zaban, ac Rhodanus, Gallias irrupere. Et Amo quidem Ebredunensem carpens viam usque Machovillam^l Avennici territorii, quam Mummolus munere meruerat regio, accessit: ibique

* Editi ita comma apponunt, ut Saxones cum captivis discessisse videantur; at ex Paulo Diacono lib. iii, cap 5, patet has voces cum captivis esse recedentibus conjungendas, cum ipse habeat, *relicta captivis et universa præda in Italiam revertuntur*. Vide et ejusdem Pauli cap. 6 et 8.

^b Sic mss. Editi vero cum Bèc. habent *Arvernico*. At præferenda mss. lectio; nam infra a Mummolo intercepti sunt in Rhodani transitu: quod fieri non potuisset, si jam in Arvernico territorio fuissent, longe a Rhodani ripis posito. Designatur itaque hoc loco Avenionense territorium. Nobis favet Fredericus, c. 68.

^c Plerique editi addunt *trucidastis*.

^d Cod. Corb., *numismata*.

^e Alii habent, *tegulas*.

^f Hoc caput deest in Corb. et Bellov.

^g In plerisque editis, *Advenientibus transmarinis*. Cætera omissa sunt. Hæc porro apud Massillam con-

tigisse patet ex capitis titulo, quod de archidiacono Massiliensi inscribitur. *Cataplus* autem pro portu frequenti sumitur apud Sidonium. Vide Amaltheon Josephi Laurentii.

^h Colb., *arcas*; sed retinenda nostra lectio. Orca quippe vasis est species usitata.

ⁱ Mos erat ut episcopo celebraturo ad ecclesiam accedenti archidiaconus cum reliquo clero in albis, thuribus fumigantibus occurreret. Vide Paulum Emeritensem, etc., apud Mabillon. lib. i de Liturgia Gallic., cap. 7.

^j Plerique editi, *archidiaconum coarctat*, cæteris omisiss.

^k Ex his erant duobus, qui post Clebi regis necem, anno 574, Langobardis præfuerunt.

^l Sic duo mss. veteres Corb. et Bellov.; cæteri cum editis *Mach-o-villam*, præter Colb. in quo vox *villam* desideratur. Paulus Diac. l. iii, c. 8, habet sicut veteres mss., *Machovillam*.

fixit tentoria. Zaban vero per Diensem * descendens A urbem, usque Valentiam venit, ibique castra posuit. Rhodanus autem Gratianopolitanam urbem aggressus est, ibique papiliones extendit. Et Amo quoque Arelatensem debellavit provinciam, cum urbibus quæ circumsitæ sunt. Et usque ipsum Lapideum campum ^b, qui adjacet urbi Massiliensi accedens ^c, tam de pecoribus, quam de hominibus denudavit: Aquensibus autem obsidionem paravit, de quibus viginti duabus libris argenti acceptis 187 abscessit. Sicque et Rhodanus ac Zaban in locis quibus accesserant, fecerunt. Quæ cum Mummolo perlata fuissent, exercitum movit, et Rhodano, qui Gratianopolitanam urbem debellabat, occurrit. Sed cum Iseram ^d fluvium exercitus laboriose transiret, nutu Dei animal amnem ingreditur, vadum ostendit: et sic populus in ulteriore ripam egreditur. Quod videntes Langobardi, nec morati, evaginati gladiis hos appetunt, commissoque bello, in tantum cæsi sunt, ut Rhodanus sauciatus lancea ad montium excelsa confugeret. Exinde cum quingentis viris qui ei remanserant, per devia silvarum prorumpens, ad Zabanem pervenit, qui tunc urbem Valentiam obsidebat: narravitque ei omnia quæ acta fuerant. Tunc datis pariter cunctis in prædam, ad Ebredunensem urbem regressi sunt: ibique eis cum innumero exercitu Mummolus in faciem venit, commissoque prælio, Langobardorum phalangæ usque ad interneccionem cæsx, cum paucis duces in Italiam sunt regressi. Cumque usque Sigisium ^e urbem perlata fuissent, et eos incolæ loci dure susciperent, præsertim cum Sisinnius magister militum a parte imperatoris in hac urbe resideret: simulatus Mummoli puer in conspectu Zabanis, Sisinnio litteras protulit, salutemque ex nomine Mummoli dedit, dicens: En ipsum in proximo. Quod audiens Zaban, cursu veloci ab urbe ipsa digressus præterit. His auditis Amo, collecta omni præda in itinere, proficiscitur: sed resistentibus nivibus, relicta præda, vix cum paucis erumpere potuit. Exteriti enim erant virtute Mummoli.

XLVI [Al. XL]. Multa enim Mummolus bella ges-

* Alii editti, *Deensem*, quod perinde est. Est namque Dia seu Dea Vocontiorum civitas episcopalis, etiam nunc celebris. Tamen Bell. habet *Verdunensem*, et Corb. *Virdunensem*, quanquam prima manu scriptum fuisset *Vinsunensem*. Sed correctio ejusdem est ævi ac codex ms. Et quidem Freherus in mar-^Dgine monet, in ms. scilicet Palatino, haberi *Virdunensem*. Unde Valesius existimat duo hanc urbem nomina habuisse, Latinum unum, Deam scilicet, alterum Gallicum, quod est *Virdunum*. Idem auctor alio in loco observat in Provincia fluvium esse, nomine Verdunum, vulgo *Verdon*, ex quo forte locus aliquis hic designatus nomen habuerit. Paulus Diac., qui lib. III has omnes Langobardorum et Saxonum expeditiones narrat iisdem ferme verbis ac Gregorius, cap. 8, ubi de hac ipsa irruptione loquitur, habet *Diensem*.

^b Vulgo, *la Crau*, ut Coitinus monet.

^c Bell., *accipiens tam*.

^d Sic Corb. et Bellov.; alii, *Eseram* aut *Isaram*, vel cum aspiratone *Heseram*, *Hiseram*: quæ variæ lectiones in aliis quoque scriptoribus occurrunt, sed eundem fluvium designant, vulgo *l'Isère*, qui in Sa-

riberti, cum Chilpericus Turonis ac Pictavis ^p sisset, quæ Sigiberto regi per pactum in partem nerant, conjunctus rex 188 ipse cum Guntchri fratre suo, Mummolum eligunt, qui has urb eorum [Al. verum] dominum revocare deberet Turonis veniens, fugato exinde Chlodovecho Cl rici filio, exactis a populo ad partem regis Sig sacramentis, Pictavos accessit. Sed Basilius a gharius ^t Pictavi cives, collecta multitudine sistere voluerunt: quos de diversis partibus cir datos oppressit, obruit, interemit; et sic Pic accedens, sacramenta exegit. Hæc interim de l molo dictu sufficiant ^s: reliqua in posterum dirigenda.

XLVII [Al. XLI]. De Andarchii ^h vero interi cuturus, prius genus ordiri placet, et patriam igitur, ut asserunt ⁱ, Felicis senatoris servus qui ad obsequium domini deputatus, ad studia rarum cum eo positus, bene institutus emicuit. de operibus Virgillii, legis Theodosianæ libris, que calculi adplene eruditus est. Hac igitur ac tumens, despiciere dominos cœpit: et se patr Lupi ducis ^j, cum ad urbem Massiliensem ex regis Sigiberti accederet, commendavit. De q gressus, hunc secum abire ^k præcepit, insinua^l cum diligenter Sigiberto regi, atque ad servie tradidit: quem ille per loca diversa dirigens, præbuit militandi. Ex hoc quasi Honoratus ^l ha Arvernium venit: ibique cum Urso cive urbi C amicitias illigat. Interim, ut erat acris ingenii, ejus desponsare desiderans, loriam, ut feru libellari quo chartæ abdi solitæ sunt, recond cens mulieri, conjugi utique Ursi: quia mul nem aureorum meorum amplius quam sexdecia in hoc libellari reconditam tibi commendo, tuum esse poterit, si mihi filiam tuam præ desponsari. Sed

.... Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames? (*Virg. Æneid. lib. III.*)

189 Promisit mulier hæc simpliciter cr

baudia ortus, Rhodano paulo supra Valentiam cetur.

^e Alii, *Siosium*; hodieque nomen Segusii ^r vulgo *Suse*, ad Durlam amnem.

^f Ed. al., *Siagrius*. Regm., *Pasilius ac Sâ* Fortunati carmen 18 libri IV, epitaphium est: cujusdam illustris viri Pictaviensis, qui forte est de quo hic loquitur Gregorius.

^g *Reliqua*, etc., ad finem capituli desunt in om fere mss.

^h Corb. et Bell., *Andarici*, sed eum infra ^d *chium* appellant. Colb., *Anparchi*.

ⁱ Colb. cum plerisque editis, *Facilis*.

^j Is fuit Campaniæ Rhemensis dux, de quo gregorius infra non semel. Ejus laudes prosecutus tunatus lib. VII, carm. 7, 8 et 9.

^k Bell., *habere*.

^l Id est, quasi unus ex iis qui res civiles ^u blicas nomine principis gerebant, quibus ^u titulus concedebatur. De hoc titulo plura habet Vales. in notis ad Ammian. Marcell., et Cassiod. Glossario.

absente viro, huic desponsari puellam. At ille regres-
sus ad regem, præceptionem ad iudicem loci exhibuit,
ut puellam hanc suo matrimonio sociaret, dicens :
Quia dedi arrham in desponsatione ejus. Negavit au-
tem vir ille, dicens : Quia neque te novi unde sis,
neque aliquid de rebus tuis habeo. Quia intentione
pullulante, ac vehementius increscente, Andarchius
expetiit Ursum regis præsentia accessiri. Cumque
venisset apud villam Brennacum *, requirit hominem
alium, Ursum nomine, quem ad altarium clam ad-
ductum jurare fecit, ac dicere : Per hunc locum
sanctum et reliquias martyrum beatorum, quia si
filiam meam tibi in matrimonio non tradidero, sex-
decim millia solidorum tibi satisfacere non morabor.
Stabant enim testes in sacrario, auscultantes occulte
verba loquentis, sed personam quæ loqueretur peni-
tus non videntes. Tunc Andarchius demulsit verbis
leuibus Ursum, fecitque eum sine regis præsentia
reverti ad patriam. Factoque ex hoc juramento,
breve sacramentorum regi illo protulit discedente,
dicens † : Hæc et hæc mihi Ursus scripsit ; et ideo
gloriæ vestræ præceptionem depono, ut filiam suam
mihi tradat in matrimonio. Alioquin mihi liceat res
ejus possidere, donec sexdecim millibus solidorum
acceptis, me ab hac causa removeam. Tunc adeptis
præceptionibus, Arvernum rediit : ostendit iudici
iurisdictionem regis. Ursus autem se in Vellavum † terri-
torium contulit. Cumque res ejus huic consignaren-
tur, et hic in Vellavum accessit. Ingressusque unam
Ursi domum, cœnam sibi præcepit præparari, atque
aquis quibus ablueretur calefieri jubet. Sed cum servi
domus minime rudi domino parent, alios fustibus,
alios virgis cædit, nonnullis capita percutiens san-
guinem elicuit. Turbata ergo familia, præparatur
cœna, abluitur hic aquis calidis, inebriatur
vino, et se collocat super stratum. Erant autem cum
eo septem pueri tantum. Cumque non minus somno
quam vino sepulti altius obdormissent, Ursus con-
gregata familia, ostia domus, quæ erat ex ligneis
fabricata tabulis, claudit : acceptisque clavibus, me-
tas † annonæ quæ aderant, elidit ; ac circa domum et
supra domum aggregatis his acervis annonæ, quæ
tunc in manipulis erat, ita ut operta ex his domus
cerneretur omnino. Tunc immisso per partes diversas
igne, cum jam super hos infelices materia ædificii

exusta dirueret, excitantur, emittunt voces † : sed
non fuit qui exaudiret, donec tota domo adusta ipsos
pariter ignis absorberet. Ursus vero metuens, basili-
cam sancti Juliani expetiit, datisque regis muneribus,
res suas in solidum recepit.

XLVIII [Al. XLII]. Chlodovechus vero Chilperici
filii, de Turonico ejectus, Burdegalam abiit. Denique
cum apud Burdegalensem civitatem nullo prorsus
inquietante resideret, Sigulfus quidam a parte Sigi-
berti se super eum objecit : quem fugientem cum
tubis et buccinis, quasi labentem cervum fugans,
insequebatur, qui vix ad patrem regrediendi liberum
habuit aditum. Tamen per Andegavis regressus, ad
eum rediit. Cum autem intentio inter Guntchram-
num † et Sigibertum reges verteretur, Guntchramnus
rex apud Parisios omnes episcopos regni sui congregat,
ut inter utrosque quid veritas haberet, edicerent.
Sed ut bellum civile in majore pernicitate cresceret,
eos audire peccatis facientibus distulerunt. Chilpericus
autem rex in ira commotus, per Theodobertum filium
suum seniore, qui a Sigiberto aliquando apprehensus
sacramentum dederat † ut ei fidelis esset, civitates
ejus pervadit, id est Turonis et Pictavis, et reliquas
citra Ligerim sitas. Qui Pictavis veniens, contra
Gundobaldum † 191 ducem pugnavit. Terga autem
vertente exercitu partis Gundobaldi, magnam ibi
stragem de populo illo fecit ; sed et de Turonica
regione maximam partem † incendit, et nisi ad
tempus manus dedissent, totam continuo debellasset.
Commoto autem exercitu, Lemovicinum, Cadurcinum,
vel reliquas illorum provincias † pervadit, vastat,
evertit ; ecclesias incendit, ministeria detrahit,
clericos interficit, monasteria virorum dejicit,
puellarum deludit †, et cuncta devastat : fuitque
illo in tempore pejor in ecclesiis gemitus, quam
tempore persecutionis Diocletiani.

XLIX [Al. XLIII]. Et † adhuc obstupescimus et
admiramur, cur tantæ super eos plagæ irruerant :
sed recurramus ad illud quod parentes eorum egerunt,
et isti perpetrant. Illi post prædicationem sacerdotum,
de fanis ad ecclesias sunt conversi ; isti quotidie
de ecclesiis prædas detrahunt. Illi sacerdotes Domini
ex toto corde venerati sunt, et audierunt ; isti non
solum non audiunt, sed etiam persequuntur. Illi
monasteria et ecclesias ditaverunt ; isti eas diruunt
ac subver-

* Colb., Brinna.

† Sic Colb., Bec. et Regm. At Chesn., illi protulit ;
alii editi, illo protulit discedenti. Bellov. brevis, illo
protulit, dicens.

‡ Editi plerique cum Bec. et Colb., Villavum. Regm.
et Bad., Villanum ; sic et infra. At Vellavum designari
certam est, hodieque vulgo le Velay. Vide notas ad
cap. 25, lib. x.

§ Metæ vocabulum pro frugum acervo usurpari multis
exemplis probat Alteserra in hunc locum. V. Hincmarum
in Vita S. Remigii.

¶ Alii, excitantur ad emissas voces.

‡ Censet Valesius, et post cum Cointlus, legendum
esse Chilpericum. Nam Gregorius ibi et capitibus se-
quentibus de bello inter Chilpericum et Sigibertum
motu loquitur : ad quos in pacem revocandos Gun-
tramnus episcopus suæ ditionis Parisios convenire

D procuravit. Religio tamen fuit id mutare, cum Gun-
chramnum omnes editi simul et mss. habeant. Hic
synodum Paris. iv laudari censet Cointlus, quæ anno
573 habita fuit.

¶ Supra cap. 23. Cæsterum plerique editi cum ali-
quot mss. habent quondam apprehensus, etc.

‡ Bel. et Corb., Gundobaldum ; Regm., Gundobau-
dum ; Al. Guntwaldum.

§ Alii, Turonicam regionem maxima ex parte. Quæ
sequuntur sic refert Regm., Et nisi se ad tempus des-
dissent... devastasset.

¶ Corb. et Bell., illarum propinquas. Bad., reliquas
provincias. Regm., reliquas illarum partium civitates.
Bec., illarum urbium provincias.

‡ Sic mss., at editi plerique, puellas : Freh., al.
puellam, et infra cum Bec., persecutoris.

§ Hoc caput dicit in Bell. et Corb.

tunt. Quid de Latta * monasterio referam, in quo A beati Martini habentur reliquæ? Cum ad eum unus cuneus hostium adventaret, et fluvium, qui propinquus est, transire disponeret ut monasterium exspoliaret, clamaverunt monachi, dicentes: Nolite, o barbari, nolite huc transire: beati enim Martini istud est monasterium. Hæc audientes, eorum multi compuncti a Dei timore regressi sunt. Viginti tamen ex ipsis, qui non metuebant Deum, neque beatum confessorem honorabant, ascendentes navem illuc transgrediuntur, et inimico stimulante, monachos cædunt, monasterium evertunt, resque diripiunt, de quibus 192 facientes sarcinas, navi imponunt. Ingressique fluvium, protinus vibrante carina huc illucque feruntur. Cumque amisso solatio remorum, hastilibus lancearum in fundum alvei delixis remeare conarentur, navis sub pedibus eorum dehiscit, et uniuscujusque ferrum, quod contra se tenebat, pectori defigitur, transverberatique cuncti a propriis jaculis interimuntur. Unus tantum ex ipsis, qui eos increpabat, ne ista committerent, remansit illæsus. Quod si hoc quis fortuito evenisse judicat, cernat unum insontem plurimis evasisse de noxiis. Quibus interfectis, monachi ipsos et res suas ex alveo detrahentes, illos sepelientes, res suas domui restitunt.

L [Al. XLIV]. Dum hæc agerentur, Sigibertus rex gentes illas †, quæ ultra Rhenum habentur, commovet, et bellum civile ordiens, contra fratrem suum Chilpericum ire destinat. Quod audiens Chilpericus, ad fratrem suum Guntchramnum legatos mittit. Qui conjuncti pariter fœdus ineunt, ut nullus fratrem suum perire sineret. Sed cum Sigibertus gentes illas adducens venisset, et Chilpericus de alia parte cum suo exercitu resideret, nec haberet rex Sigibertus super fratrem suum iturus, ubi Sequanam † fluvium transmearet, fratri suo Guntchramno mandatum mittit, dicens: Nisi ne permiseris per tuam sortem hunc fluvium transire, cum omni exercitu meo super te pergam. Quod ille timens, fœdus cum eodem iniit, eumque transire permisit. Denique sentiens Chilpericus, quod Guntchramnus, scilicet relicto eo ad Sigibertum transisset, castra movit, et usque Avallocium † Carnotensem vicum abiit. Quem Sigibertus insecutus, campum sibi præparari petiit †. Ille vero

timens, ne colliso 193 utroque exercitu, etiam regnum eorum corrueret, pacem petiit, civitatesque ejus, quas Theodobertus male pervaserat, reddidit; deprecans, ut nullo casu culparentur earum habitatores, quos ille injuste igni ferroque opprimens acquisierat. Vicos quoque, qui circa Parisios erant, maxime tunc flamma consumpsit; et tam domus quam res reliquæ ab hoste direptæ sunt, ut etiam et captivi ducerentur. Obtestabatur enim rex, ne hæc fierent: sed furorem gentium, quæ de ulteriore Rheni amnis parte venerant, superare non poterat; sed omnia patienter ferebat, donec redire posset ad patriam. Tunc ex gentilibus illis contra eum quidam murmuraverunt, cur se a certamine subtraxisset. Sed ille, ut erat intrepidus, ascenso equo, ad eos dirigit, eosque verbis lenibus demulsit, multos ex eis postea lapidibus obrui præcipiens. Sed nec hoc sine beati Martini fuisse virtute ambigitur, ut hi sine bello pacificarentur. Nam in ipsa die qua hi pacem fecerunt, tres paralytici ad beati basilicam sunt directi †, quod in sequentibus libris, Domino juvante, disserimus.

LI [Al. XLV]. Dolorem enim ingerit animo ista civilia bella referre. Nam post annum iterum Chilpericus ad Guntchramnum fratrem suum legatos mittit, dicens: Veniat frater mecum [Al. meus], et videamus nos, et pacificati persequamur Sigibertum inimicum nostrum. Quod cum fuisset factum, seque vidissent, ac muneribus honorassent, commoto Chilpericus exercitu usque Rhemis accessit, cuncta incendens atque debellans. Quod audiens Sigibertus, iterum convocatis gentibus illis, quarum supra memoriam fecimus, Parisios venit, et contra fratrem suum ire disponit, mittens nuntios Duncensibus et Turonicis, ut contra Theodobertum ire deberent. Quod illi dissimulantes, rex Godegiselum et Guntchramnum 194 duces in capite dirigit. Qui commoventes exercitum, adversus eum pergunt. At ille derelictus a suis, cum paucis remansit: sed tamen ad bellum exire non dubitat. Ineuntes autem prælium, Theodobertus evictus in campo prosternitur, et ab hostibus exanime corpus, quod dici dolor est, spoliatur. Tunc ab Arnulfo † quodam collectus, ablutusque, ac dignis vestibus est indutus, et ad Eco-

* Colb., *Lata. Bec. de Lettat.* Erat fortasse monasterium hic memoratum in vico, qui etiam nunc *St-Duvan la Late* seu *la Latte* appellatur, haud procul a Severiaco, *Sivré*, Bellismo et Noviliaco, *Neuilli*, sito.

† Chol., *Sigibertus tres gentes*, etc.

‡ Sic. mss. omnes. præter Colb. et Chesn. qui habent *Segonam*, quasi hic Sagona sive Arar, vulgo *la Saône*, designaretur. Editi vet. habent quoque *Sequanam*. Et quidem ex Gregorii lib. II de Mirac. S. Martini, cap. 7, patet hic legendum esse *Sequanam*. De hac re vide etiam lib. I de Gloria martyr., cap. 72.

§ Hic vicus est ad flumen Lidericum, qui postea Allocium seu Alogium, vulgo *Al'uye*, dictus est. In *Plerisque* mss. et editis scribitur *Alocium*. Bec., ad *Valocium*.

¶ Tunc temporis scripsit ad Brunehildem Sigiberti uxorem beatus Germanus Parisiorum antistes, ut excidium, quod toti regioni imminabat, averteret.

Superest hæc epistola tanto pontifice ad pacem principes Christianos adhortante digna, quam in Appendice referemus.

† Horum trium paralyticorum curationem refert Gregor. lib. II Mirac. S. Martini, cap. 5, 6 et 7.

‡ Colb. et Bec. cum Chesn., *Arnulfo*. De more abluendorum defunctorum apud gentes et Christianos plura habet V. Cl. Ant. Dadinus Alteserra in cap. 5 lib. II Hist. Gregorii nostri, ubi ex Aimoino in Vita S. Abbonis, cap. 20, observat interemptorum corpora illota sepeliri solita fuisse. Abbo quippe cum *ipsis quibus indutus erat vestimentis, uti mos est sepeliri interemptos, illotus etiam lapideo tumulatus sarcophago* fuit. Forte Theodobertus lotus fuit ac aliis vestibus indutus ob regiam dignitatem, vel quod nondum mos ille inolevisset. Reges autem, episcopos et abbates, *dignis*, id est, ut puto, sum dignitati competentibus indutos vestibus, sepeliri solitos fuisse probant complures Gregorii loci.

lismensem a civitatem sepultus, Chilpericus vero agnoscens quod iterum se Gunthramnus cum Sigiberto pacificasset, se infra Tornacenses muros cum uxore et filiis suis communivit.

LII [A. XLVI]. In eo anno fulgor per cælum discarisse visus est ^b, sicut quondam ante mortem Chlothacharii factum vidimus. Sigibertus vero obitensis civitatibus illis, quæ citra Parisios sunt positæ, usque Rothomagensem urbem accessit, volens easdem urbes hostibus cedere. Quod ne faceret, a suis prohibitus est. Regressus inde, Parisios est ingressus: ibique ad eum Brunichildis cum filiis venit. Tunc Franci, qui quandam ad Childebertum aspexerant seniore, ad Sigibertum legationem mittunt, ut ad eos veniens, derelicto Chilperico, super se ipsam regem stabilirent. Ille vero hæc audiens, misit ^B qui fratrem suum in supra memorata civitate obsiderent, ipse illuc properare deliberans. Cui sanctus Germanus episcopus dixit: Si abieris, et fratrem tuum interficere nolueris, vivus et victor redibis: sin autem aliud cogitaveris, morieris. Sic enim Dominus per Salomonem dixit: *Foveam quam fratri tuo parabis, in eam corruet* (Prov. XXVI, 27). Quod ille, peccatis facientibus, audire neglexit. Veniente autem illo ad villam, cui nomen est Victoriacum ^d, collectus est ad eum omnis exercitus, impositumque super dypeo sibi regem statuunt. Tunc duo pueri cum cultris validis, quos vulgo scramasaxos ^e 195 vocant, infectis veneno, maleficati a Fredegunde regina cum aliam causam se gerere ^f simularent, utraque ei latera feriunt. At ille vociferans, atque ^C corruens, non post multo spatio emisit spiritum: ibique et Charegisilus cubicularius ejus corruit; ibi et Sigila, qui quondam ex Gotthia venerat, multum laceratus est, et postea ab Chilperico rege comprehensus, incensus cum cauteriis candentibus omnibus juncturis, ac membratim separatus ^g, crudeliter vitam finivit. Fuit autem Charegisilus ille tam levis opere, quam gravis cupiditate; de minimis consur-

gens, magnus per adulationes cum rege effectus est; competitor rerum alienarum, testamentorumque effractor; cui talis fuit vitæ exitus, ut non mereretur voluntatem propriam morte imminente complere, qui aliorum voluntates sæpe destruxerat. Chilpericus autem in ancipiti casu defixus, in dubium habebat, an evaderet, an periret, donec ad eum missi veniunt de fratris obitu nuntiantes. Tunc egressus a Tornaco cum uxore et filiis, eum vestitum apud Lambros ^b vicum sepelivit. Unde postea Suessionas in basilica sancti Medardi, quam ipse ædificaverat, translatus, secus Chlothacharium patrem suum sepultus est. Obiit autem quarto decimo regni sui anno, ætate quadragenaria. 196 A transitu ergo Theudeberti senioris usque ad exitum Sigiberti, supputantur anni viginti novem ⁱ. Inter exitum vero Sigiberti et nepotis sui Theodoberti, fuere diés decem et octo. Mortuo autem Sigiberto, regnavit Childebertus filius ejus pro eo.

A principio usque ad diluvium, anni bis mille ducenti quadraginta duo. A diluvio autem usque ad Abraham, anni nonaginti quadraginta duo. Ab Abraham vero usque ad egressum filiorum Israel ex Ægypto, anni quadringenti sexaginta duo ^j. Ab egressu filiorum Israel ex Ægypto usque ad ædificationem templi Salomonis, anni quadringenti octoginta. Ab ædificatione ergo templi usque ad desolationem ejus, et transmirationem in Babyloniam, anni trecenti nonaginta ^k. A transmiratione igitur usque ad passionem Domini, anni sexcenti sexaginta octo ^l. A passione Domini usque ad transitum sancti Martini, anni quadringenti et duodecim. A transitu sancti Martini usque ad transitum Chlodovechi regis, anni centum duodecim. A transitu Chlodovechi regis usque ad transitum Theudeberti, anni triginta septem ^m. A transitu Theudeberti usque ad exitum Sigiberti, anni viginti novem. Qui sunt simul anni quinquies mille septingenti-septuaginta quatuor ⁿ.

^a Corb., Bell. et Freh., *Colosinensem*. Colb., *Ecolinensem*. Bec. et Mor. 5., *Ecolinensem*.

^b Sic Corb.; alii cum editis, *fulgur... visum est*.

^c Tornacensi scilicet, ex cap. præcedenti.

^d Vicus est, ut monet Miræus, inter Duacum et Atrebatas ad Scarpam fluvium, vulgo *Vitry* hodieque dictus, quem Hariulfus in Chronico Centulensi villam publicam in suburbano Atrebatensis urbis sitam appellat.

^e Corb., *scramasaxos*. Regm., *scramaxos*. Colb., *chramasaxos*. Vox est barbara quæ significat cultellos vulgares, seu gladiolos breves, a Saxonico *sax* vel *sachs*. Adi Vossium de Vit. Latin. sermon. I. II, cap. 17.

^f Bell., Mor. s., etc., *suggerere*. Sigiberti necem m. 576 consignat Marius, quam tamen anno præcedenti contigisse voluit viri eruditi.

^g Corb., *separatis*.

^h Vicus est ad Scarpam fluvium inter Camaracum et Atrebatas situs. Cognatus in Historia Tornacensi hunc prope Duacum, qua iter est Atrebatum, locat. De hac Chilperici sortis mutatione Fortunatus lib. IX, carm. 1.

ⁱ Corb. et Colb. cum Bad., 28.

^j Colb. 452. Bec., 442.

^k Sic Cod. Bell. et Corb., quem numerum ita scribunt cccxxl. Regm., Bec. et Bad. habent 340. Colb. et Chesn., 361. Alii editi, 360.

^l Colb., Chesn. et Bad., 648. Nullus est numerus in cod. Regm.

^m Cod. Colb., 34.

ⁿ Sic mss. cum Bad., qui computus congruit singulis articulis, ut habentur in nostro textu. Cæteri tamen editi habent *quadraginta quatuor*.

197-198 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI QUINTI.

- I. De Childeberti junioris regno, et de matre ejus.
- II. Quod Merovechus Brunichildem accepit uxorem.
- III. Bellum contra Chilpericum, et de militia Rauchingi.
- IV. Quod Roccolenus Turonis venit.

- V. De episcopis Lingonicis, et Namnetico.
- VI. De Leonaste archidiacono Biturigo.
- VII. De Senoch recluso.
- VIII. De sancto Germano Parisiorum episcopo.

IX. De Caluppans reclauso.

X. De Patroclo reclauso.

XI. De Judæis conversis per Avitum episcopum.

XII. De Brachione abbate.

XIII. Quod Mummolus Lemovicus vastavit.

XIV. Quod Merovechus tonsoratus ad basilicam sancti Martini fugit.

XV. Bellum inter Saxones et Suevos.

XVI. De interitu Machiavi.

XVII. Quod Guntchramnus rex filios Magnacharii interfecit, suosque perdidit; et de dubietate Paschæ.

XVIII. De ecclesia Caimonensi; et quod Guntchramnus rex cum Childeberto conjunctus est.

XIX. De Prælexiato episcopo, et interitu Merovechi.

XX. De elemosynis Tiberii.

XXI. De Salonio et Sagittario episcopis.

XXII. De Winnoco Brittone.

XXIII. De obitu Samsonis filii Chilperici.

XXIV. De prodigiis ostensis.

XXV. Quod Guntchramnus Boso filias suas de basilica sancti Martini abstulit, et Chilpericus Pictavis invasit.

XXVI. De interitu Daconis et Dracoleni (Cod. Corb., Dacoleni et Dratgleni ducis).

XXVII. Quod exercitus in Britannias abiit.

XXVIII. De ejectione Salonii et Sagittarii.

XXIX. De descriptionibus a Chilperico impostis.

XXX. De vastatione Britannorum.

XXXI. De imperio Tiberii.

XXXII. De insidiis Britannorum.

XXXIII. De Basilica sancti Dionysii injuria mulierem.

XXXIV. De prodigiis.

XXXV. De dysenteriz morbo et filiis Chilperici m

XXXVI. De Austrechilde regina.

XXXVII. De Heraclio episcopo, et Nantino comite.

XXXVIII. De Martino Gallicidensi episcopo.

XXXIX. De persecutione Christianorum in Hispan

XL. De interitu Chlodovechi.

XLI. De Elafo et Eunio episcopis.

XLII. De legatis Galliciensibus, ac prodigiis.

XLIII. De Maurilione Cadurcorum episcopo.

XLIV. De altercatione cum hæretico.

XLV. De his quæ Chilpericus scripsit.

XLVI. De obitu Agræculæ episcopi.

XLVII. De obitu Dalmatii episcopi.

XLVIII. De comitatu Eunomii.

XLIX. De malitia Leudastis.

L. De insidiis quas nobis fecit, et qualiter ipse h

tus est.

LI. Quæ beatus Salvius de Chilperico prædixit.

LIBER QUINTUS.

Prologus.

199 Tædet me bellorum civilium diversitates. A Scrutamini diligenter veterum scripta, et vi quæ Francorum gentem et regnum valde proterunt, memore : in quo, quod pejus est, tempus illud, quod Dominus de dolorum prædixit initio, jam videmus. Consurgit pater in filium, filius in patrem, frater in fratrem, proximus in propinquum (Matth. x, 21). Debebant enim eos exempla anteriorum regum terrere, qui ut divisi, statim ab inimicis sunt interempti. Quoties et ipsa Urbs urbium, et totius mundi caput, iniens bella civilia, ruit! quo cessante, rursus quasi ex humo surrexit. Utinam et vos, o reges, in his præliis, in quibus parentes vestri desudaverunt, exerceremini, ut gentes vestra pace conterritæ, vestris viribus premerentur! Recordamini quid caput victoriarum vestrarum Chlodovechus fecerit, qui adversos a reges interfecit, noxias gentes elisit, patrias gentes subjugavit : quarum regnum vobis 200 integrum illæsumque reliquit. Et cum hoc faceret, neque aurum b, neque argentum, sicut nunc est in thesauris vestris, habebat. Quid agitis? quid quæritis? quid non abundatis? In domibus deliciæ c supercrescunt; in promptuariis vinum, triticum, oleumque redundat; in thesauris aurum atque argentum coacervatur. Unum vobis deest, quod pacem non habentes, Dei gratia indigetis. Cur unus tollit alteri suum? cur alter d concupiscit alienum? Cavete illud, quæso, Apostoli: *Si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini* (Gal. v, 15).

* Alii, *diversos*.

b Hinc patet Chlodoveum filiosque ejus non multum argenti coacervasse. Unde supra lib. iii, cap. 7, Theodoricus adeo ægre ferebat disci argentel privationem.

c Corb. et Bell., *In domibus militiæ*.

quid civilia bella parturiant. Requirete quid c thaginiensibus scribat Orosius * : qui cum pc tingentos annos subversam dicat civitatem et nem eorum, addidit : « Quæ res eam tandiu se concordia. Quæ res eam post tanta destruxi pora? discordia. » Cavete discordiam, caveo civilia, quæ vos populumque 201 vestrum gnant. Quid aliud sperandum erit, nisi cum t vester ceciderit, vos sine solatio relictis, a gentibus adversis oppressi protinus corruate, o rex, bellum civile delectat, illud quod A lus (Gal. v, 17) in hominem agi meminit, ut spiritus concupiscat adversus carnem, o virtutibus cædant, et tu liber capiti tuo, id es sto, servias, qui quondam radici malorum se compeditus.

I. Igitur interempto Sigiberto rege apud VI cum villam, Brunichildis regina cum filiis E residebat. Quod factum cum ad eam perlatum l et conturbata dolore ac luctu, quid ageret ign Gundobaldus f dux apprehensum Childebertum ejus parvulum furtim abstulit, ereptumque ab nenti morte, collectisque gentibus super qua ejus regnum tenuerat, regem instituit, vix lust tis uno jam peracto : qui die dominici Natalis i cœpit. Anno igitur primo regni ejus, Chilperix Parisios venit, apprehensamque Brunichilden

* Alii, *alteri suum, cum alter concupiscit alienum*

b Liber quartus, potissimum a cap. 6, pene est de Carthaginiensibus.

c Sic editi cum Regm.; mss. plerique, *Gundus. Corb. Gundovaldus rex*.

nagensem civitatem in exilium trusit, thesau-
ejus quos Parisios detulerat, abstulit : filias
us Meldis a urbe teneri præcepit. Tunc Roc-
s b cum Cenomannicus Turonis venit, et præ-
it, et multa scelera fecit : quod in sequenti qua-
virtute beati Martini pro tantis malis quæ
percussus interiit, memorabimus c .

Chilpericus vero filium suum Merovechum cum
tu Pictavis dirigit. At ille relicta ordinatione
Turonis venit, ibique et dies sanctos Paschæ
Multum enim regionem illam exercitus ejus
it. Ipse vero simulans ad matrem suam ire velle,
magum petiit, et ibi Brunichildi reginæ con-
ar, eamque sibi in matrimonio sociavit. Hæc
audiens Chilpericus, quod scilicet contra fas
que canonicam uxorem patrum accepisset, valde B
as, dicto citius ad supra memoratum oppidum
t. At illi cum hæc cognovissent, quod eosdem
are decerneret, ad basilicam sancti Martini,
uper muros civitatis ligneis tabulis fabricata est,
gium faciunt. Rex vero adveniens, cum in mul-
geniis eos exinde auferre niteretur, et illi dolose
putantes facere, non crederent, juravit eis di-
: Si, inquit, voluntas Dei fuerit d , ipse hos sepa-
non conaretur. Hæc illi sacramenta audientes e ,
silia egressi sunt, exosculatisque et dignanter
tis, epulavit cum eis. Post dies vero paucos,
mpto secum rex Merovecho, Suessionas f rediit.
. Cum autem ibidem commorarentur, collecti
i de Campania, Suessionas urbem aggrediuntur,
aque ex ea Fredegunde regina, atque Chlodo- C
offlio Chilperici, volebant sibi subdere civitatem.
I ut Chilpericus rex comperit e , cum exercitu
direxit, mittens nuntios ne sibi injuriam face-
et excidium de utroque eveniret exercitu. Illi
m hæc negligentes, præparantur ad bellum :
mismoque prælio invaluit pars Chilperici, atque
vit partem sibi adversam, multos ex ea strenuos
e utiles viros prosternens, fugatisque reliquis
sionas ingreditur. Quæ postquam acta sunt, rex
ter conjugationem Brunichildis, suspectum ha-
cepit Merovechum filium suum, dicens, hoc
ium ejus nequitia surrexisse : spoliatumque ab
is, datis custodibus libere b custodiri præcepit,
ans quid de eo in posterum ordinaret. Godinus

autem, qui a sorte Sigiberti se ad Chilpericum trans-
tulerat, et multis ab eo muneribus locupletatus est,
caput belli istius fuit ; sed in campo victus, primus
fuga dilabatur : villas vero quas ei rex a fisco 203
in territorio Suessionico indulserat, abstulit, et basili-
cæ contulit beati Medardi. Ipse quoque Godinus non
post multum tempus repentina morte præventus,
interiit. Cujus conjugem Rauchingus i accepit, vir
omni vanitate repletus, superbia tumidus, elatione
protervus ; qui se ita cum subjectis agebat, ut non
cognosceret in se aliquid humanitatis habere, sed
ultra modum humanæ malitiæ atque stultitiæ j in
suos desæviens, nefanda mala gerebat. Nam si ante
eum, ut assolet k , convivio urentem puer cereum ten-
nuisset, nudari ejus tibias faciebat, atque tandiu in
his cereum comprimi, donec lumine privaretur : ite-
rum cum illuminatus fuisset, similiter faciebat, usque-
dum totæ tibie famuli tenentis exurerentur. Quod
si vocem emittere, aut se de loco illo alia in parte
movere conatus fuisset, nudus illico gladius immine-
bat ; fiebatque ut hoc flente, iste magna lætitia ex-
sultaret. Aiebant enim quidam, éo tempore duos de
famulis ejus, ut sæpe contingit, mutuo se amore di-
lexisse, virum scilicet et puellam. Cumque hæc di-
lectio per duorum annorum aut eo amplius spatia
traheretur, conjuncti pariter ecclesiam petierunt.
Quod cum Rauchingus comperisset, accedit ad sacer-
dotem loci ; rogat sibi protinus reddi suos famulos
excusatos. Tunc sacerdos ait ad eum : Nosti enim
quæ veneratio debeat impendi ecclesiis Dei. Non enim
poteris eos accipere, nisi ut fidem facias de perma-
nente eorum conjunctione ; similiter et ut de omni
pœna corporali liberi maneant, repromittas l . At ille,
cum diu ambiguus cogitatione siluisset, tandem con-
versus ad sacerdotem, posuit manus suas super altari-
cum juramento, dicens : Quia nunquam erunt a me
separandi, sed potius ego faciam, ut in hac conjun-
ctione permaneant : quia quanquam mihi molestum
fuerit, quod absque mei consilii conniventia m talia
204 sint gesta, illud tamen libens amplector, quod
nec hic ancillam alterius, neque hæc extranei ser-
vum acceperit. Credidit sacerdos ille simpliciter
promissioni hominis callidi, reddiditque homines ex-
cusatos. Quibus ille acceptis, et gratias agens, abs-
cessit ad domum suam, et statim jussit elidi arbo-

D

Re Regm. et Bad. ; Bec., *Meledum*. Alii tres
. *Meledus*. Editi plerique, *Meledis*, vulgo *Meaux*.
III., *Rucculenus*. Regm., *Rotolenus*. Bec., *Ruc-
us*, et infra, cap. 4, *Ruccolinus*, seu *Rutulenus*.
infra cap. 4, et in lib. II de Miraculis sancti Mar-
cap. 27.

berique editi cum Bec., *foret*. Bad., *foret*, ipse
operare non conaretur.

III., *accipientes*. Et infra Colb., *epulatus est cum*

II., *Sessiones*, et inferius. Regm. vero et Bec.,
ovis.

lomet Valesius hic sibi ipsi contrarium esse Gre-
um, qui Chilpericum Suessionibus commorantem
; et tamen de eo sic loquitur, quasi ibi non ad-
et.

Viri illustres honestorum semper hominum cu-

stodie committebantur, ut notat Hieronymus in lib. II
advers. Vigilantium. Vide lib. I de Gloria Mart.,
cap. 45. *Delicatam custodiam* appellat Pontius in Vita
sancti Cypriani, num. 15.

i Alii, *Rauchinchus*.

j Corb. et Bell., *ultra modum atque stultitiam*.

k Sic in libro II Dialog. S. Gregorii, cap. 20, mo-
nachus quidam S. P. Benedicto ad mensam sedentis
lucernam tenebat.

l Exstat ea de re formula apud Bignonium, inter
veteres incerti auctoris num. 22. Vide et ejusdem
viri cl. notas.

m Colb. cum aliquot editis, *convenientia*. Bec., *con-
hibentia*.

rem, truncatamque columnam ejus per capita cuneo A scissam a præcepit excavari, effossaque in altitudine trium aut quatuor pedum humo, deponi vas jubet in foveam. Ibi que puellam ut mortuam componens, puerum desuper jactari præcepit: positoque opertorio, fossam humo replevit, sepelivitque eos viventes, dicens: Quia non frustravi juramentum meum, ut non separarentur hi in sempiternum. Quæ cum sacerdoti nuntiata fuissent, illuc cucurrit velociter, et increpans hominem, vix obtinuit ut detegerentur. Veruntamen puerum vivum extraxit, puellam vero reperit suffocata. In talibus enim operibus valde nequis similis erat, nullam aliam habens potius b utilitatem, nisi in cachinnis ac dolis, omnibusque perversis rebus. Unde non immerito taliter excessit a vita, qui talia gessit cum frueretur hac vita, quod in poste- B rum digesturi sumus (*lib. ix, cap. 9*). Siggo quoque referendarius c, qui annulum regis Sigiberti tenuerat et ab Chilperico rege provocatus erat, ut servitium quod tempore fratris sui habuerat, obtineret, ad Chilbertum regem Sigiberti filium relicto Chilperico, Ansoaldus d obtinuit. Multi autem et alii de his qui se de regno Sigiberti ad Chilpericum tradiderant, recesserunt. Uxor quoque Siggonis non post multo temporis spatio e obiit: sed ille aliam rursus accepit.

IV. His diebus Roccolenus, ab Chilperico missus, Turonis advenit cum magna jactantia, et ultra Ligerim castra ponens, nuntios ad nos direxit, ut scilicet Guntchramnum, qui 205 tunc de morte Theodoberti impetebatur, a basilica sancta deberemus extrahere. Quod si non faceremus, et civitatem, et omnia suburbana ejus juberet incendio concremari. Quo audito mittimus ad eum legationem, dicentes: Hæc ab antiquo facta non fuisse, quæ hic fieri deposcebat; sed nec modo permitti posse, ut basilica sancta violaretur. Quod si fieret, nec sibi fore prosperum, nec regi qui hæc jussa mandasset; metueretque magis sanctitatem antistitis, cujus virtus hesternæ die paralyticam f direxisset. Nihil ex his ille formidans, cum in domo ecclesiæ ultra Ligerim resideret, domum ipsam, quæ clavis affixa erat, disfixit g. Ipsos

quoque clavos Cenomannici, qui tunc cum eodem adveniant, impletis follibus h portant, annonas ever-
tunt, et cuncta devastant. Sed dum hæc Roccolenus agit, a Deo percussitur, morboque regio croceus effectus, mandata aspera remittit, dicens: Nisi hodie projeceritis Guntchramnum duce[m] de basilica, ita cuncta virentia quæ sunt circa urbem atteram i, ut dignus fiat aratro locus ille. Interim advenit dies sanctus Epiphaniæ, et hic magis ac magis torqueri cœpit. Tunc accepto a suis consilio, amne transacto, ad civitatem accedit. Denique cum psallentes de ecclesia j egressi ad sanctam basilicam properarent, hic post crucem præcedentibus signis, equo superpositus ferebatur. Verum ubi basilicam sanctam introiit, mox furor minantis intepuit k: regressusque ab ecclesia, nihil cibi ea die accipere potuit. Exinde cum valde anhelus esset, Pictavis abiit. Erant enim dies sanctæ Quadragesimæ, in qua fetus cuniculorum sæpe comedit. Dispositis vero actionibus, quibus in kalendis Martii cives Pictavos vel affligeret, vel damnaret, 206 pridie animam reddidit: et sic superbia, tumorque quievit.

V. Eo l tempore Felix Namneticæ urbis episcopus, litteras mihi scripsit plenas opprobriis, scribens etiam fratrem meum ob hoc interfectum, eo quod ipse cupidus episcopatus, episcopum interfecisset. Sed ut hæc scriberet, villam ecclesiæ concupivit. Quam cum dare nollem, evomuit in me, ut dixi, plenus furore, opprobria mille. Cui aliquando ego respondi: « Memento dicti prophetici: *Væ his qui jungunt domum ad domum, et agrum ad agrum copulant. Nunquid soli inhabitabunt terram (Isai. v, 8)?* O si te habuisset Massilia sacerdotem! nunquam naves oleum, aut reliquas species detulissent, nisi tantum chartam m, quo majorem opportunitatem scribendi ad bonos infamaudos haberes. Sed paupertas chartæ finem imponit verbositati. » Immensæ enim erat cupiditatis atque jactantiæ. Sed ego ista postponens, ne illi similis appaream, illud explicabo qualiter germanus meus n ab hac luce migraverit, et quam velocem in percussorem ejus Dominus præstiterit ultionem. Con-senescente beato Tetrico ecclesiæ Lingonicæ sacer-

^a Corb., *Ejus per capita cuneos*. Chesn., *ejus pro capita cuneo*. Bec., *columplam... effossamque*, etc.

^b Regm., *nullam prorsus aliam habens*. At in Corb. et Bell. desunt hæc, *valde nequissimus*, etc., usque D ad *perversis rebus*.

^c Referendarius tunc dicebatur, qui hodie cancellarius. De ejus officio et prærogativis vide Mabillon, de Re Diplo-mat. lib. II, cap. 11, et Bignonium in formulam 25 lib. I Marculfi. Infra *provocatus*, id est promotus.

^d Sic mss.; at plerique editi, *Ansoaldus*. Bec., *Ansolvaltus*.

^e Regm., *non post multum temporis spatium*.

^f Colb. cum Chesn., *paralytica membra*; sed mulier paralytica dicitur in lib. II de Miraculis S. Martini, cap. 27, ubi hæc eadem historia narratur.

^g Sic Corb.; alii, *dissecat*.

^h Folles sunt sacculi scortel, seu ex corio facti. V. Juvenal, sat. 13.

ⁱ Sic Corb., Bell. et Bec.; alii cum Chesn., *devastato*.

^j Ex institutione Perpetui infra lib. X, cap. 31, Epiphaniæ vigiliæ agebantur in ecclesia, id est in cathedrali: exinde autem, uti ex præsentis loco discimus, processio fiebat ad basilicam sancti Martini. In ea primo signa seu vexilla deferbantur, tum crux, quandoque etiam sacræ reliquiæ, etc., quod et ex aliis Gregorii locis patet; qui mos hodieque in Ecclesia catholica in processionibus perseverat.

^k Colb., *increpuit*. Bell. et Corb., *intrepuit*.

^l Deest hoc caput in Corb., Bell. et Colb.; habetur autem in Casin., Bec., Regm., etc. De Felice passim agit Gregorius; sicut et Fortunatus, qui ejus laudes pluribus celebravit, potissimum lib. III, carm. 3, 4 et seqq. subscripsit conc. Turon. II, an. 567, et Paris. IV, an. 573.

^m Ex Ægypto scilicet allatam. V. notas in lib. VI, cap. 6.

ⁿ Petrus vocabatur, diaconus ut ex seqq. patet. De quo vide lib. II de Gloria Mart., cap. 24.

cum Lampadium diaconum, quem creditorem A
t, deiecisset, et frater meus, dum pauperibus,
ille male spoliaverat, opitulari cupiens, consen-
sente ejus humiliationem, odium ex hoc incurrit.
a beatus Tetricus a sanguine sauciatur^a: cui
nulla medicorum fomenta valerent, conturbati
i, et a pastore ut pote destituti, Mondericum^b ex-
t: qui a rege indultus, ac tonsuratus, epis-
s ordinatur, sub ea quidem specie, ut dum bea-
etricus viveret, hic Ternodorese castrum^c ut
presbyter regeret, atque in eo commoraretur:
inte 207 vero decessore, iste succederet. In
astro dum habitaret, iram regis incurrit. Asse-
ro enim contra eum, quod ipse Sigiberto regi,
sus fratrem suum Guntchramnum venienti,
nta et munera præbuisset. Igitur extractus a B
, in exilium super ripam Rhodani in turri qua-
rta atque detecta retruditur: in qua per duos
annos cum grandi cruciatu commoratur. Obti-
beato Nicetio episcopo, Lugdunum regreditur,
avitque cum eo per duos menses. Sed cum ob-
non posset a rege, ut in locum unde dejectus
t, restitueretur, nocte per fugam lapsus ad Si-
tam regem^d transiit, et apud Arisitensem^e vi-
episcopus instituitur, habens sub se plus minus
ses^f quindecim, quas primum Gotthi quidam
rant, nunc vero Dalmatius^g Ruthenensis epis-
is vindicabat. Quo abeunte iterum Lingonici
strum propinquum, vel [I. et] nostrum, vel beati
ci, episcopum^h expetunt. Sed tamen ut cum
ent, fratris mei hoc instinctu fecerunt. Interea C
eunte beato Tetrico, hic tonso capite presbyter
atur, accepta omni potestate de rebus ecclesiæ:
vero ut benedictionem episcopalem Lugduni ac-
t, iter parat. Quæ dum aguntur, ipse quia jam
pilepticus erat, ab hoc morbo correptus, aspe-
extra sensum factus, et per dies duos assidue
mugitum, tertia die spiritum exhalavit. Quibus
tis, Lampadius, ut superius diximus, ab honore
ultate privatus, in odium [Ed. odio] Petri dia-

coni cum filio Silvestri conjungitur, machinans atque
confirmans patrem suum ab ipso tunc maleficiis in-
terfectum. At ille ætate juvenis, sensu levis, tunc
eum 208 commovetur, ipsum impetens publice par-
ricidam. Porro ille hæc audiens, facto placito in
præsentia sancti Nicetii episcopi, avunculi matris
meæ, Lugdunum dirigitur; et ibi Siagrio episcopoⁱ
coram astante, et aliis sacerdotibus multis, cum
sæcularium principibus, se sacramento exiit, nun-
quam se in mortem Silvestri mistum fuisse. Post
duos vero annos instigatus iterum a Lampadio filius
Silvestri, assecutus in via Petrum diaconum, lancea
sauciatum interfecit. Quod cum factum fuisset, de eo
loco elevatus, et ad Divionense delatus castrum, se-
cus sanctum Gregorium proavum nostrum sepelitur.
Iste vero homicida fugam iniens, ad Chilpericum re-
gem transiit, facultatibus suis fisco^k regis Gunt-
chramni dimissis. Cumque per diversa vagaretur pro
commisso scelere, nec ei esset locus firmus ad com-
morandum; tandem, ut credo, contra eum sanguine
insonte ad divinam potentiam proclamante, in quo-
dam loco dum iter ageret, innocentem hominem eva-
ginato gladio^l interemit. Cujus parentes condolen-
tes propinqui exitum, commota seditione, extractis
gladiis, eum in frustra concidunt, membratimque di-
spergunt. Talem justo judicio Dei^m exitum miser
accepit, ut qui propinquum innocentem interemerat,
ipse nocens diutius non maneret: nam tertio hæc
ei evenerunt anno. Denique post transitum Silvestri,
Lingonici iterum episcopum flagitantes, Pappolum,
qui quondam archidiaconus Augustodunensis fuerat,
accipiunt: qui multa, ut asserunt multi, egit iniqua,
quæ a nobis prætermittuntur, ne detractores fratrum
esse videamur: tamen qualem is habuerit exitum,
non omitam. Anno octavo 209 episcopatus sui,
dum dioceses ac villas Ecclesiæ circumiretⁿ, quada-
m nocte dormienti apparuit illi beatus Tetricus
vultu minaci; cui ita dicit: Quid tu, inquit, hic,
Pappole? Ut quid sedem meam polluis? ut quid ec-
clesiam pervadis? ut quid oves mihi creditas sic di-

l est apoplexi, quæ ex sanguinis effusione ori-
corruptus est.

ut, ut notant Bollandiani ad 18 Martii, Munde-
sca, ut alii scribunt, Modericus, Ansberti fami-
limi senatoris filius, S. Arnulfi episc. Mettensis
r, qui clarus miraculis obiisse dicitur.

ornodorum oppidum, vulgo *Tonnorre*, comita- D
lignitate illustre. Haud dubium quin ejusmodi
orum episcopi, qui archipresbyterorum vicibus
stantur, apud plerosque auctores chorepiscopi
at appellati.

lo Casin.; alii, ad Sigiberti regnum. Nondum Si-
ris erat occisus, cum hæc contigere.

egm., *Arisitensem*, sed mendose. Nam aliquot
Arisitenses episcopos ex variis auctoribus re-
st Valestus in Notitia Galliarum. Haud diu tamen
illa sedes. Incertum porro est quis fuerit locus
quem ex hoc Gregorii loco intra Ruthenicæ
æcos fines contineri discimus. Est namque vi-
Arist dictus, qui Latine *Arisitum* dici potuisset.
ntiam vicus montanus nomine *Aire*. Plerique ta-
existimant *Arisitensis* nomine designari pagum
territorium, longum circiter sex leucas, quod
a nunc appellatur *l'Arsat*.

^f Id est parochias, qui loquendi modus aliis etiam
auctoribus familiaris fuit, ut observat Savaro in epist.
16 libri ix Apollinaris Sidonii. Hæc autem parochiæ
cum Septimania fuerant sub dominio Wisigothorum,
qui ibi instituerant episcopum.

^g Regm., *sanctus Martinus episcopus*. Bad., *Matus*
episcopus. Cæterum pro *Nunc vero*, legendum esset
tunc vero, aut certe *vindicat*, pro *vindicabat*. Valestus
in Notitia sua legit *tum*.

^h Regm., *Tetrici episcopi*. De quo supra ad cap. 16
lib. iv.

ⁱ Is est episcopus Augustodunensis apud S. Gre-
gorium celebris, qui sedi suæ pallii honorem, et se-
dendi primo loco prærogativam obtinuit ab eodem
S. pontifice.

^j In basilica S. Joannis, hodie parochiæ titulo in-
signita.

^k Regm., *suis, quæ erant ex fisco regio dimissis*.

^l Idem codex, *hominem forte gladio interemit*.

^m Editu, *justa judicium Dei*.

ⁿ Visitandæ diocesis *solemnem consuetudinem, ut*
episcopis mos est, appellat Severus Sulpicius epist. 1
ad Euseb. De hæc passim Gregorius et alii auctores
antiqui.

spergis? Cede loco, relinque sedem, abscede longius a regione. Et hinc dicens, virgam quam habebat in manu, pectori ejus cum ictu valido impulit. In quo ille evigilans, dum cogitat quid hoc esset, fixa in loco illo defigitur, ac dolore maximo cruciatur. In hoc igitur angore manens, abhorret cibum potumque, et mortem jam sibi proximam præstolatur. Quid plura? Tertia die cum sanguinem ore projiceret, exspiravit; exinde elatus Lingonas, est sepultus. In cujus locum Mummolus abbas^b, quem Bonum cognomento vocat, episcopus substituitur: quem multi magnis laudibus prosequuntur: dicentes eum esse castum, sobrium, moderatum, ac in omni bonitate promptissimum, amantem justitiam, charitatem omni intentione diligentem. Qui accepto episcopatu, cognoscens quod Lampadius multum de rebus fraudasset ecclesiæ, ac de spoliis pauperum agros, vineasque, vel mancipia congregasset, eum ab omni re nudatum a præsentia sua jussit abigi. Qui nunc in maxima paupertate degens, manibus propriis victum quærit. Hæc de his sufficiant.

VI. Anno vero quo supra, id est quo mortuo Sigiberto Childebertus filius ejus regnare cœpit, multæ virtutes ad sepulcrum beati Martini apparuerunt, quas in illis libellis scripsi, quos de ipsius miraculis componere tentavi. Et licet sermone rustico, tamen celare passus non sum, quæ aut ipse vidi, aut a fidelibus relata cognovi. Hic tantum quid negligentibus evenerit, qui post virtutem cœlestem terrena medicamenta quæsierunt, exsolvam: quia sicut per gratiam 210 sanitatum, ita et per castigationem stultorum virtus ejus ostenditur. Leonastes Biturigus^a archidiaconus, decidentibus cataractis, lumbæ caruit oculorum. Qui cum per multos medicos ambulans, nihil omnino visionis recipere posset, accessit ad basilicam beati Martini: ubi per duos aut tres menses consistens, et jejunans assidue, lumen ut reciperet flagitabat. Adveniente autem festivitate, clarificatis oculis cernere cœpit; regressus quoque domum, vocato quodam Judæo, ventosas quarum beneficio oculis lumen auget, humeris superponit. Decidente quoque sanguine, rursus in recidivam cæcitatem redigitur. Quod cum factum fuisset, rursus ad templum sanctum regressus est. Ibi quoque longo spatio commoratus, lumen recipere non meruit. Quod ei ob peccatum non præstitum reor, juxta illud dominicum oraculum: *Qui habet, dabitur ei, et abund-*

dabit: et qui non habet, ipsum quod habet ab eo (Matth. XIII, 12). Et illud: Ecce sanus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius (Joan. v, 14). Nam perstitisset hic in sanitate, dæum non induxisset super divinam virtutem enim admonet et arguit Apostolus, dicens: enim jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim cœlestis justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas cum tenebris? Quæ autem communicatio Christi Belial? Aut quæ pars fidei cum infidei? Qui consensus templo Dei cum idolis? Vos estis enim plures Dei vivi. Propterea exite de medio eorum, paramini ab his, ait Dominus (II Cor. vi, 1). Ideo doceat unumquemque Christianum hæc ut quando cœlestem accipere meruerit mediæ terrena non requirat studia.

VII. Sed et illud commemorare libet, quales viri hoc anno a Domino sunt vocati magnum eum et Deo acceptabilem ego censalis de nostra terra suo paradiso collocatus benedictus Senoch presbyter, qui apud 211 morabatur, sic migravit a sæculo. Fuit genere Theifalus, et in Turonico clericus in cellulam quam ipse inter parietes antiquos suerat, se removit: collectisque monachis, rium, quod multo tempore dirutum fuerat, vit. Idem super infirmos multas virtutes fecit in libro Vitæ ejus scripsimus¹.

VIII. Eo anno¹ et beatus Germanus Paris episcopus transiit: in cujus exsequiis, multibus quas in corpore gesserat, hoc miraculum firmationem fecit. Nam carcerariis acclamatum corpus in platea aggravatum est, solutisque rursus sine labore levatur: ipsi quoque qui fuerant, in obsequium funeris usque ad basilicam qua sepultus est, liberi pervenerunt. Ad sepulcrum autem ejus multas virtutes, Domino tribuente experientur: ita ut quisque, si iustas¹ velociter exoptata reportet. Si quis tamen virtutes illius, quas in corpore fecit, sollicitè inquirere, librum Vitæ illius, qui a Fortunio sbytero compositus est, legens cuncta reperiet.

IX. Eodem quoque anno et Caluppa reverens obiit. Hic autem ab infantia sua semper revere fuit, et apud monasterium Melitense² terminum verni conversus, in magna se humilitate firmavit, sicut in libro Vitæ³ ejus scripsimus.

^a Sic Regm. Editi vero cum Bec., *facta*, qua voce utitur item Gregorius lib. III de Mirac. S. Martini, cap. 10. Est autem ficta, ut putat Alteserra, dolor subitaneus, quasi clavus infixus, sicut medici *κλειστήριον*, telum appellant. Nostra lectio rem magis exprimit.

^b Is fuit abbas S. Joannis Reomaensis in agro Tornodorensi, qui sancto Silvestro successerat; ipsi vero substitutus est Leopardinus. Mummolus jam episcopus subscripsit concilii. Matisc. I et II.

^c Hoc caput deest in Corb. et Bellov.

^d Bec. et Colb., *Leonastis*. Regm., *Leonastis Bituricensis*. Fréh., *Lewastis*. Editi præter Chesn., *Leonastes Biturigis*.

^e Regm., *Luci ad tenebras... ad Belial*.

^f Idem, *dicit Dominus*.

^g Hoc caput deest in Corb., Bellov. et Colb.

^h Regm., *et ideo*. Et infra alii, *qui tales cavii*.

ⁱ Inter Vitas Patrum cap. 15. De Telfalorum vide supra lib. IV, cap. 19.

^j Corb. et Bellov., *Eo tempore beatus*.

^k Id est basilicam S. Crucis et S. Vincentii, compluribus sæculis sancti confessoris nomini designatur. Obiit die 28 Maii quo celebratur et civitas.

^l Exstat apud Surium et Bollandum 28 Maii sæculo I Actorum SS. Ord. Benedictini.

^m Deest hoc caput in Corb., Bellov. et Colb.

ⁿ Regm. et Bad., *Melitense*.

^o Est inter Vitas Patrum, cap. 11.

uit autem in Biturico termino reclusus A Patroclus, presbyterii honore præditus, incitatus ac religionis vir, magnæ abstinentiæ plerumque ab inedia diversis incommodis ur. Vinum, siceram, vel omne quod innotest, non bibebat præter aquam parumper initam: sed nec pulmento aliquo utebatur. ictus erat panis in aquam infusus, atque sale spersus: hujus oculi nunquam caligaverat autem in oratione assiduus, quam si prætermisisset, aut legebat aliquid, aut scripserat frigoricis^b, pustulis laborantibus, vel reliquis, sæpe per orationem remedia conferebat et alia signa multa fecit. quæ per ordinem est enarrare. Cilicium semper puro adhiberi. Qui octogenaria ætate abscedens a sæ-

gravit ad Christum. Scripsimus et de hujus illum^c.
 it quia semper Deus noster sacerdotes suos re dignatur, quid Arverno de Judæis hoc intigerit, pandam. Cum eosdem plerumque Avitus^d episcopus commoneret, ut relicto legis Mosaicæ, spiritualiter lecta intelligerent Christum Filium viventis Dei, prophetica et auctoritate promissum, corde purissimo in teris contemplarentur; manebat in pectoribus, jam non dicam, velamen illud, quo facti obumbrabatur, sed paries, sacerdote quotæ, ut conversi ad Dominum, velamen ab eis rumperetur^e, quidam ex his ad sanctum ut baptizaretur expetiit, renatusque Deo per sacramentum, cum albatis reliquis in albis procedit. Ingredientibus autem populis portatis, unus Judæorum super caput conversi leum fetidum, diabolo instigante, diffudit. in cunctis abhorrens populus voluisset eum spidibus, pontifex ut fieret non permisit. Die isto, quo Dominus ad cælos post redemptionem ascendit gloriosus, cum sacerdos de ecclesiasticam^f psallendo procederet, irrui super

synagogam Judæorum multitudo tota sequentium, destructamque a fundamentis, campi 213 planitiei assimilat^g. Alia autem die sacerdos eis vestros mittit, dicens: Vi ego vos confiteri Dei Filium non impello, sed tamen prædico, et salem scientiæ vestris pectoribus trado. Pastor sum enim dominicis ovibus superpositus, et de vobis ille verus Pastor, qui pro nobis passus est, dixit habere se alias oves quæ non sunt ex ovili suo, quas eum oporteat adducere, ut fiat unus grex et unus pastor (Joan. X, 16). Ideoque si vultis credere ut ego, estote unus grex, custode me posito; sin vero aliud, abscedite a loco. Illi autem diu æstuantes atque dubitantes, tertia die, ut credo, obtentu pontificis, conjuncti in unum ad eum mandata remittunt, dicentes: Credimus Jesum Filium Dei vivi, nobis prophetarum vocibus repromissum; et ideo petimus ut abluamur baptismo, ne in hoc delicto permaneamus. Gavisus autem nuntio pontifex, nocte sancta Pentecostes, vigiliis celebratis, ad baptisterium foras muraneum egressus est: ibique omnis multitudo coram eo prostrata, baptismum flagitavit. At ille præ gaudio lacrymans, cunctos aqua abluens, chrismate liniens, in sinu matris Ecclesiæ congregavit. Flagrabant cerei, lampades refulgebant, albicabat tota civitas de grege candido: nec minus fuit urbi gaudium, quam quondam Spiritu sancto descendente super apostolos, Jerusalem videre promeruit. Fuerunt autem qui baptizati sunt, amplius quingenti. Hi vero qui baptismum percipere noluerunt, discedentes ab illa urbe, Massiliæ redditi sunt.

XII. Transiit^h posthæc et Brachio abbas cellulæ Manatensis. Fuit autem genere Thoringus, in servitium Sigivaldi quondam ducis venationem exercens, sicut alibi scripsimusⁱ.

214 XIII. Ergo ut ad propositum revertamur, Chilpericus rex Chlodovechum filium suum Turonis transmisit. Qui congregato exercitu, in terminum^k Turonicum, et Andegavum usque Santonas transiit, eamque pervasit. Mummolus^l vero patricius Guntchramni regis, cum magno exercitu usque Lemovi-

et hoc caput in iisdem 3 mss.
 ritibus passim memorat Gregorius, id est orantes, quod accessio febris a frigore incipit ut plurimum habent editi, pusulas vero pustule tamen proprie sunt tumores seu vesicule; pusulæ vero morbi genus, vulgo san-
 aut ignis S. Antonii, dictum.

Vitas Patrum, cap. 9.

Adjutus. Eum laudat Fortunatus lib. III, l. Vide supra lib. IV, cap. 35. Hanc Judæo-Avito episcopo procuratam conversionem descripsit Fortunatus lib. V carm. 4, ad ipsos Gregorio nostro, cui carmen cum præstola nuncupatum est. Sic autem gratiam unius commendans incipit:

scrabilibus famulis, operator opime,
 docet, ut semper laus tua, Christe, sonet,
 ans animum, votum effectumque ministrans,
 dæ quo nullum prævalet esse bonum.

urb. et Bell., qui locus sic expressus de-
 stelligitur. Cæteri tamen editi et scripti
 m; et sic idem locus legem et prophetas
 t.

^g In die Parasceves, qua publice in Ecclesia pro Judæis oratur, ut velamen ab eorum oculis tollatur. Vide Mabillonii notam in Missale Gothic., num. 29 Liturgiæ Gallic., lib. III.

^h Vigiliæ apud Turonos ex Perpetui institutione eo die fiebant in basilica sancti Martini.

ⁱ Sic Corb. Alii, destruensque... locus assimilatur. Regm., destructamque rededit in campi planitiem.

^k Cod. Regm., justitiæ solem.

^l Hæc verba, et ideo, usque ad permaneamus, desunt in Corb. et Bellov.

^m In Corb. et Bell. deest percipere. Et infra, pro redditi sunt, Colb. habet redierunt. Porro Judæi postea etiam Massiliæ ad baptismum suscipiendum adacti fuisse videntur, ex S. Gregorii M. epist. 45 lib. I, Virgilio Arelat. et Theodoro Massiliensi episcopis inscripta.

ⁿ Deest hoc caput in Corb., Bell. et Colb.

^o In cap. 12 libri de Vitis Patrum. In Regm. dicitur Braco. Menatense monasterium etiam nunc exstat in diocesi Claromontensi Ord. S. Benedicti.

^p Sic Corb. et Bell. Cæteri autem, inter terminum.

^q In capitulum indiculo cod. Colb. dicitur Momolus.

cinum transiit, et contra Desiderium ducem Chilperici regis exercitum gessit. In quo prælio cedere de exercitu ejus quinque millia; de Desiderii vero viginti quatuor millia. Ipse quoque Desiderius fugiens vix evasit. Mummolus vero patricius per Arvernum rediit, eamque [Al. eaque] per loca exercitus ejus devastavit, et sic in Burgundiam peraccessit.

XIV. Posthæc Merovechus cum in custodia a patre retineretur, tonsuratus est, mutataque veste, qua clericis uti mos est, presbyter ordinatur, et ad monasterium Cenomannicum, quod vocatur Aninsula^b, dirigitur, ut ibi sacerdotali erudiretur regula. Hæc audiens Guntchramnus Boso, qui tunc in basilica sancti Martini, ut diximus, residebat, misit Riculfum [Al. Rigulfum] subdiaconum, ut ei consilium occulte præberet expetendi basilicam sancti Martini. Qui cum abiisset, ab alia parte Gailenus^c puer ejus advenit. Cumque parvum solatium qui eum ducebant haberent, ab ipso Gaileno in itinere excussus est, operoque capite, indutusque veste sæculari, beati Martini templum expetiit. Nobis autem Missas celebrantibus, in sanctam basilicam, aperta reperiens ostia, ingressus est. Post Missas autem petiit, ut ei eulogias^d dare deberemus. Erat autem tunc nobiscum Ragnemodus Parisiacæ sedis episcopus, qui sancto Germano successerat. Quod cum refutarem, 215 ipse clamare cœpit et dicere, quod non recte eum a communione sine fratrum conniventia suspendemus. Illo autem hæc dicente, cum consensu fratris qui præsens erat, contestata causa canonica^e, eulogias a nobis accepit. Veritus autem sum, ne dum unum a communione suspendebam, in multos existirem homicida. Minabatur enim aliquos de populo nostro interficere, si communionem nostram non meruisset. Multas tamen pro hac causa Turonica regio sustinuit clades. His diebus Nicetius vir neptis meæ, propriam habens causam, ad Chilpericum regem abiit cum diacono nostro, qui regi fugam Merovechi narraret. Quibus visis, Fredegundis regina ait: Exploratores sunt, et ad sciscitandum quid agat rex advenerunt, ut sciant quid Merovecho renuntient. Et statim exspoliatos in exsilium retrudi præcepit, de quo mense septimo expleto relaxati sunt. Igitur Chilpericus nuntios ad nos direxit, dicens: Ejicite apostatam illum de basilica: sin autem aliud, totam regionem illam igni succendam. Cumque nos rescripsissemus, impossibile esse quod temporibus hære-

torum non fuerat, Christianorum nunc tem fieri, ipse exercitum commovet, et illuc dirigit.

Anno autem secundo Childeberti regis, eum ret Merovechus patrem suum in hac delibet intentum, assumpto secum Guntchramno d Brunichildem pergere cogitat, dicens: A propter meam personam basilica domni Martientiam perferat, aut [Al. et] regio ejus partivitati subdatur. Et ingressus basilicam, giliam ageret, res quas secum habebat, ad sep beati Martini exhibuit, orans ut sibi sanctus reret, atque ei concederet gratiam suam, ut accipere posset. Leudastes tunc comes cum ei in amore Fredegundis insidias tenderet, ad mum pueros ejus, qui in pago egressi 216 circumventos dolis gladio trucidavit, ipsumque mere cupiens, si reperire loco opportuno potest. Sed ille consilio usus Guntchramni, et se ulsiderans, redeunte Marileifo^f archiatro de præ regis, comprehendi præcepit: cæsumque grat ablato auro argentoque ejus, et reliquis rebus secum exhibebat, nudum reliquit. Et inter utique, si non inter manus cædentium elapsu siam expetisset: quem nos postea indutum vestis, obtenta vita Pictavum remisimus. Merovecho vero de patre atque noverca multa crimina futur: quæ cum ex parte vera essent, credo aut non fuisse Deo, ut hæc per filium vulgarentur in sequentibus cognovi. Quadam enim die ac vium ejus ascitus^g, dum pariter sederemus, ceter petiit aliqua ad instructionem animæ libro vero reserato Salomonis libro, versiculum mus occurrit arripui, qui hæc continebat: qui adversus aspexerit^h patrem, effodiant eum de convallibus (Prov. III, 17). Illo quoque noligente, consideravi hunc versiculum a Domiparatum. Tunc direxit Guntchramnus i puer mulierem quamdam, sibi jam cognitam a Chariberti regis, habentem spiritum pythonum quæ erant eventura narraret. Asserebat ipsam sibi ante hoc tempus, non solum ann et diem et horam, in qua rex Charibertus onuntiasset. Quæ hæc ei per pueros mandata fututum est enim ut rex Chilpericus hoc agciat, et Merovechus rex exclusis fratribus capiat regnum. Tu vero ducatum totius regannis quinque tenebis. Sexto vero anno in a

^a Hæc verba, de Desiderii vero viginti quatuor millia, desunt in Bellov.

^b Colb. in *Oenoniacum, qui vocatur Annisola*. Adhuc subsistit a conditoris et primi abbatis sancti Carilei nomine, vulgo *Saint-Calais* dictum, sub ordine S. Benedicti et Congregatione S. Mauri. Observa hic Merovechum in monasterio versatum fuisse ut clericilibus muniis erudiretur, et vestem clericalem a sæculari fuisse dissimilem. Et quidem Gregorius Magnus jussit epist. 10 lib. v, ut pueri Angli in Galliarum monasteriis in fide erudirentur.

^c Sic Corb., Bell. et Regm.; cæteri *Gaulenus*.

^d Nota est eulogiarum acceptio pro quolibet munusculo, maxime a viris piis misso, cum alias in re sacra panem benedictum significet. Hincmarus in

Capitulis anni 852, num. 7: *Ut de oblatiis geruntur a populo, et consecrationi supersunt, verbis, etc., post Missarum solemnitas, qui comas non fuerunt parati, omni die dominico et diebus ezinde accipiant, etc.*

^e Regm., *contestatus causam canonicam*.

^f Alii *Marileifo*. Regm., *Marileifo*.

^g Colb., *accessi*.

^h Corb., *exasperat*. Colb., *qui aversus dispersit*.

ⁱ Sic Corb., Bell., Colb. et Becc. cum *Guntchramnum*, quæ unius litterulæ mutatio de puerum a Guntramno, non a Meroveo Guntchramno ad pythonissam consulendam missum fuisse.

^j Sic Corb., Bell. et Colb.; cæteri cum *Merovechus inclusis fratribus*. Vox *rex* est in a

tatam ^a, quæ super Ligeris alveum sita est in dextra ejus parte, favente populo, episcopatus gratiam adipisceris, ac senex et plenus dierum ab hoc mundo migrabis. Cumque hæc pueri redeuntes domino nuntiassent, statim ille vanitate elatus, tanquam **217** si jam in cathedra Turonicæ ecclesiæ resideret, ad me hæc detulit verba. Cujus ego irridens stultitiam, dixi: A D. o hæc poscenda sunt: nam credi non debent quæ diabolus repromittit. Ille ^b autem ab initio mendax est, et in veritate nunquam stetit (Joan. viii, 44). Illo quoque cum confusione discedente, valde irridebam hominem, qui talia credi putabat. Denique quadam nocte vigiliis in basilica sancti antistitis celebratis, dum lectulo decubans obdormissem, vidi angelum per aera volentem. Cumque super sanctam basilicam præteriret, voce magna ait: Heu heu! percussit Deus Chilpericum, et omnes filios ejus; nec superabit de his qui processerunt ex lumbis ejus, qui regat regnum illius in æternum. Erant ei eo tempore de diversis uxoribus filii quatuor, exceptis filiabus. Cum autem hæc in posterum impleta fuissent, tunc ad liquidum cognovi falsa esse quæ promiserant barioli. Igitur commorantibus his apud basilicam sancti Martini, misit ad Guntchramnum Bosonem Fredegundis regina, quæque ei jam pro morte Theodoberti patrocinebatur occulte, dicens: Si Merovechum ejicere potueris de basilica ut interficiatur, magnum de me munus accipies. At ille præstans esse interfectores, ait ad Merovechum: Ut quid hic quasi segnes et timidi residemus, et ut lebetes circa basilicam hanc occulimur? Veniant enim equi nostri, et acceptis accipitribus, cum canibus exerceamur venatione, spectaculisque patulis jocundemur. Hoc enim agebat ^c callide, ut eum a sancta basilica separaret. Guntchramnus vero alias sane bonus. Nam ad perjuriam nimium præparatus erat, verumtamen nulli amicorum sacramentum dedit, quod non protinus omisisset. Egressi itaque, ut diximus, de basilica, ad Jocundiacensem domum ^d civitati proximam progressi sunt: sed **218** a nemine Merovechus nocitus est ^e. Et quia impetebatur tunc Guntchramnus de interitu, ut diximus, Theodoberti, misit Chilpericus rex nuntios et epistolam scriptam ad sepulcrum sancti Martini, quæ habebat insertum,

^a Id de Turonensi episcopatu intellexit Valesius; at Turonensis urbs ad lævam Ligeris sita est. Ad dexteram Ligeris sunt Nivernum, Aurelia, Namnetæ; de postrema hæc id potius intelligendum Coitius censet, nec repugnat Gregorii textus.

^b Quæ sequuntur usque ad stetit, desunt in Corb. et Bell.

^c Editi cum Bec., *aitbat*.

^d Locus est ad Carum fluvium contra Turonos, vulgo *Jouay*, dicitur.

^e Sic Corb. et Bec.; alii *nocitus est*. Casin., *notus est*.

^f Sic Corb. et Bell.; at Regm. et Bad., *Baudigisilus*. Corb., *Baidigisilus*. Bec., *Baudigisilus*. Editi aliquot, *Baudinus*.

^g Corb. et Bell., *rescribere cæperit*.

^h Regm., *consequi*.

ⁱ Eam scilicet tangendo.

^j Hæc consuetudo, potissimum ubi agebatur de

PATRŪL. LXXI.

ut ei beatus Martinus rescriberet, utrum liceret extrahi Guntchramnum de basilica ejus, an non. Sed Baudegilus ^f diaconus, qui hanc epistolam exhibuit, chartam puram cum eadem quam detulerat, ad sanctum tumulum misit. Cumque per triduum expectasset, et nihil rescripti reciperet ^g, rediit ad Chilpericum. Ille vero misit alios, qui a Guntchramno sacramenta exigerent, ut sine ejus scientia ^h basilicam non relinqueret. Qui ambier jurans pallam altaris fidejussorem dedit ⁱ, nunquam se exinde sine jussione regia egressurum. Merovechus vero non credens pythoniæ, tres libros super sancti septifrum posuit, id est Psalterii, Regum, Evangeliorum: et vigilans tota nocte, petiit ut sibi beatus confessor quid eveniret ostenderet, et utrum possit regnum **B** accipere, an non, ut Domino indicante cognosceret ^j. Posthæc continuato triduo in jejuniis, vigiliis, atque orationibus, ad beatum tumulum iterum accedens, revolvit librum, qui erat Regum: versus autem prius paginæ quam reseravit, hic erat: *Pro eo quod dereliquistis Dominum Deum vestrum, et ambulastis post deos alienos, nec fecistis rectum ante conspectum ejus: ideo tradidit vos Dominus Deus vester in manibus inimicorum vestrorum (III Reg. ix, 9)*. Psalterii autem versus hic est inventus: *Verumtamen propter dolositatem posuisti eis mala: dejecisti eos, dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt: perierunt propter iniquitates suas (Psalm. lxxii, 18. 19)*. In Evangeliiis autem hoc est repertum: *Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur (Matth. xxvi, 2)*. In his responsionibus ille confusus, flens diutissime **219** ad sepulcrum beati antistitis, assumpto secum Guntchramno duce, cum quingentis aut eo amplius viris discessit. Egressus autem basilicam sanctam, cum iter ageret per Antissiodorense territorium, ab Erpone ^k duce Guntchramni regis comprehensus est. Cumque ab eo detineretur, casu nescito quo dilapsus, basilicam sancti Germani ^l ingressus est. Audiens hæc Guntchramnus rex, in ira commotus Erponem septingentis ^m aureis damnat, et ab honore removet, dicens: Retinuisti, ut ait frater meus, inimicum suum. Quod si hoc facere cogitabas, ad me eum debuisti prius adducere; sin autem aliud,

rebus sæcularibus, valde S. Augustino displicebat, ex epist. 55, alias 119. *Sortes sanctorum*, et alias ejusmodi divinationes damnarunt Concilia Gallie. Agath., can. 42, Aurel. 1, can. 33, etc.; quæ tandem penitus abrogatæ sunt in tertio Capitulari an. 789, ubi cap. 4 legitur: *Ut nullus in Psalterio, vel in Evangelio, vel in aliis rebus sortire præsumat, nec divinationes aliquas obser. are*. Quo autem ritu fieret id per sacros libros sortilegium, disce ex V. Cl. Stephanii Baluzii notis in eundem locum. Vide supra not. in lib. ii, cap. 57. Mos iste etiam apud gentiles invaluerat. Sic Hadrianus apud Spartianum ex fortuito versu, qui primus in Virgilio occurrisset, futurum augurabatur.

^k Regm., *Herpone*; Bec., *Herbonem*.

^l Juxta urbem Antissiodorum, ubi etiam nunc subsistit, sed in urbe, cum percelebri monasterio Ordinis Benedictini, sub sancti Mauri Congregatione.

^m Corb., *septuaginta*.

nec tangere debueras quem tenere dissimulabas. A Exercitus autem Chilperici regis usque Turonis accedens, regionem illam in prædas mittit, succendit, atque devastat: nec rebus sancti Martini pepercit, sed quod manu tetigit, sine ullo Dei intuitu, aut timore diripuit. Merovechus prope duos menses ad antedictam basilicam residens, fugam iniiit, et ad Brunichildem reginam usque pervenit: sed ab Austrasiis non est collectus. Pater vero ejus exercitum contra Campanenses commovit, putans eum ibidem occultari: sed nihil nocuit, nec eum potuit reperire.

XV. Et quia tempore illo, quo Alboinus in Italiam ingressus est, Chlothacharius et Sigibertus Suavos et alias gentes in loco illo posuerunt^a; hi qui tempore Sigiberti regressi sunt, id est qui cum Alboino fuerant, contra hos consurgunt, volentes eos a regione illa extrudere ac delere. At illi obtulerunt eis tertiam partem terræ, dicentes: Simul vivere sine collisione possumus. Sed illi contra eos irati, eo quod ipsi hoc antea tenuissent, nullatenus pacificare voluerunt. Dehinc 220 obtulerunt eis iterum isti medietatem: posthæc duas partes, sibi tertiam relinquentes. Nolentibus autem illis, obtulerunt cum terra omnia pecora, tantum ut a bello cessarent. Sed nec hoc illi acquiescentes, certamen expetunt. Et inter se ante certamen, qualiter uxores Suavorum dividerent, et qui quam post eorum exitum acciperet, tractant, putantes eos jam quasi interfectos habere. Sed Domini miseratio, quæ justitiam facit, in aliam partem voluntatem eorum retorsit. Nani confligentibus illis: erant autem viginti sex millia Saxonum, ex quibus viginti millia ceciderunt; Suavorum quoque sex millia quadringenti, et octoginta^b tantum prostrati sunt: reliqui vero victoriam obtinuerunt. Illi quoque qui ex Saxonibus remanserant, detestati sunt, nullum se eorum barbaram, neque capillos incisurum, nisi prius se de adversariis ulciscerentur. Quibus iterum decertantibus, in majore excidio corruerunt, et sic a bello cessatum est^c.

^a Confer caput hoc cum 43, libri iv. Cæterum, ut monent Valesius et Cointius, Sigibertus solus Suevis locum inhabitandi dederat, nam tunc jam defunctus erat Chlotarius. Emendandus quoque Paulus Diaconus, qui Gregorium incaute secutus, in hunc errorem iniegit.

^b Sic Corb. et Bellov.; Colb. idem etiam habebat; sed postea addita sunt post *millia*, hæc verba *ex quibus*, ut contingeretur *sex millia, ex quibus quadringenti et octoginta*, etc.; quam lectionem Bec. et editi habent, quibus favet Paul. Diac. lib. iii, cap 7.

^c Witichindus monachus Corbeiensis in Saxonia, qui sub Othone M. floruit, observat Suavos Transalbenses regionem quam incolebant occupavisse Saxonibus in Italiam migrantibus; ideoque sua adhuc ætate eosdem aliis quam Saxonibus legibus usos esse, quamvis in Saxonia sedes haberent.

^d Regm., *duces, comitesque*. Maclivus ordinatus fuerat episcopus Venetensis, supra lib. iv, cap. 4, et licet apostata, nunquam tamen pas us est se vivente alium ordinari.

^e Editi, *qui tandem miserante Deo*.

^f Bell., *Varrocius*.

^g Colb., *Magnarii*. Colb. et aliquot editi, *Maginaha-*

XVI. In Britannii hæc acta sunt. Maclivus quondam et Bodicus Britannorum comites^d, sacramentum inter se dederant, ut qui ex eis superviveret, filios partis alterius tanquam proprios defensaret. Mortuus autem Bodicus reliquit filium, Theodericum nomine. Quo, Maclivus oblitus sacramenti, expulso a patria, regnum patris ejus accepit. Hic vero multo tempore profugus vagusque fuit: cui tandem miserus Deus^e collectis secum a Britannia viris, se super Maclivum objecit, eumque cum filio ejus Jacot gladio interemit, partemque regni, quam quondam pater ejus tenuerat, in sua potestate restituit; partem vero aliam Warochus^f Maclivi filius vindicavit sibi.

XVII. Guntchramnus vero rex duos Magnacharii^g quondam filios 221 gladio interemit, pro eo quod in Austrechildem^h reginam, ejusque soboles multa detestabilia atque exsecranda proferrent; facultatesque eorum fisco suo redegit. Ipse quoque duos filios suos subito morbo oppressos perdiditⁱ, de quorum funere valde contristatus est, eo quod orbatus absque liberis remansisset. Eo anno dubietas Paschæ fuit. In Galliis vero nos cum multis civitatibus quarto decimo Kalendas Maias^j sanctum Pascha celebravimus. Alii vero cum Hispaniis, duodecimo Kalendas Aprilis solennitatem hanc tenuerunt: tamen ut ferunt, fontes illi, qui in Hispaniis nutu Dei complentur^k, in nostro Pascha repleti sunt.

XVIII. Cainone vero^l Turonico vico, dum ipso glorioso Resurrectionis Dominicæ die Missæ celebrarentur, ecclesia contremuit, populusque conterritus a pavore, unam vocem dedit, dicens quod ecclesia caderet: cunctique ab ea, etiam perefractis ostiis per fugam lapsi sunt. Magna posthæc lues populum devastavit. Posthæc Guntchramnus rex ad Childebertum nepotem suum legatos mittit, pacem petens, ac deprecaus eum videre. Tunc ille cum proceribus suis ad eum venit: qui ad pontem, quem Petreum^m vocitant, conjuncti sunt, consalutantes atque invicem osculantes se. Guntchramnus rex ait: Evenit impul-

vii. Guntramnus Marcatrudem Magnacharii ducis filiam duxerat, qua ob Gundobadam privignum, quem Guntramnus ex veneranda habuerat, veneno sublatum dimissa, Austrigildem ejus ancillam duxit. Quod Guntio et Witolicus Magnacharii filii ferre non valebant, idque tandem exitii causa eis fuit. Magnacharii mortem anno 566 consignat Marius Aventicensis.

^h Alii, *Austrigildem*.

ⁱ Chlotomereum scilicet et Chlotarium, quorum epitaphia refert Chesnuius tomo I Histor. Franc., pag. 512. Eisdem *Regios ac egregios adolescentes* vocat Marius ad an. 577.

^j Colb., *Martias*, sed mendose.

^k De his fontibus vide Cointium ad annum 497, num. 3. Dubietas hæc orta ex eo quod Franci Victorii laterculum sequebantur, ut in concilio Aurelian. iv, can. 1, an. 541, statutum fuerat; Hispani vero antiquum Latinorum canonem. Adi Cointium ad annum 539, num. 15.

^l Castrum est ad Vingennam positum, quod vulgo *Chinon* appellatur, unde recentiores *Chinonium* corrupte efformaverunt.

^m Complures sunt hujus nominis vici in Galliis, vulgo *Pierre-Pont* dicti, qui autem hic memoratur,

su peccatorum meritorum, ut absque liberis ^a remanerem : et ideo peto, ut hic nepos meus mihi sit filius. Et imponens eum super cathedram suam, cunctum ei regnum tradidit, dicens : Una nos parma protegat, unaque hasta defendat. Quod si filios habuero, te nihilominus tanquam unum ex his reputabo, ut illa cum eis, tecumque permaneat charitas, **222** quam tibi hodie ego polliceor, teste Deo. Proceres vero Childeberti similiter pro eodem polliciti sunt. Et manducantes simul atque bibentes, dignisque se muneribus honorantes, pacifici discesserunt. Tunc ad Chilpericum regem legationem mittentes, ut redderet quod de eorum regno minuerat : quod si differret, campum præpararet ad bellum. Quod ille despiciens, apud Suessionas atque Parisios circos ædificare præcepit, eosque populis spectaculum præbere ^b.

XIX. His ita gestis, audiens Chilpericus, quod Prætextatus Rothomagensis episcopus contra utilitatem suam populis munera daret, eum ad se accessiri præcepit. Quo discusso ^c, reperit cum eodem res Brunichildis reginæ commendatas : ipsisque ablatis, eum in exsilio usque ad sacerdotalem audientiam retineri præcepit. Coniuncto autem Concilio, exhibitus est. Erant autem episcopi ^d qui advenerant apud Parisios, in basilica sancti Petri apostoli. Cui rex ait : Quid tibi visum est, o episcope, ut inimicum meum Merovechum, qui filius esse debuerat, cum amita sua, id est patris sui uxore, conjungeres? An ignarus eras, quæ pro hac causa Canonum statuta sanxissent? Etiam non hic solum excessisse probaris, sed etiam cum illo egisti, datis muneribus, ut ego interficerer. Hostem autem filium patri fecisti, seduxisti pecunia plebem, ut nullus mecum fidem habitam custodiret; voluisti que regnum meum in manum alterius tradere. Hæc eo dicente, infremuit multitudo Francorum, voluitque ostia basilicæ rumpere, quasi ut extractum sacerdotem lapidibus urgeret : sed rex prohibuit fieri. Cumque Prætextatus episcopus ea quæ rex dixerat, facta negaret, **223** advenerunt falsi testes, qui ostendebant species aliquas, dicentes : Hæc et hæc nobis dedisti, ut Merovecho fidem promittere deberemus. Ad hæc ille dicebat : Verum enim dicitis, vos a me sæpius muneratos, sed non hæc causa existit, ut rex ejiceretur a regno. Nam et cum vos mihi et equos optimos, et res alias præberetis, nunquid poteram aliud fa-

dicatur *Pont-Pierre*, situs in silva Vosago ad Mosam fluvium, inter Motam et Novam-castellum, vix hodie notus.

^a Habebat filias duas Guntramnus, Chlodobergem nempe et Chlotildem; sed id pro nihilo ducebat, quod regno capebendo inhabiles essent juxta legem Salicam, quæ semper in omnibus regni divisionibus locum habuerat, et exinde habuit. Nunquam enim, ex quo Francorum imperium subsistit, mulieres ad succedendum in regia dignitate admittæ fuerunt.

^b Regni., *eosque spectandos populis præbuit*. Bad., *in eis populis spectaculum præbiturus*. Porro hic detrita est scriptura cod. Bellov., usque ad hæc verba sequentis capituli, *et ora digito*, etc.

^c Corb., *Bec.*, etc., *quem discussum, casuum mu-*

cerere, nisi et ego vos simili sorte remunerarem. Recedente vero rege ad metatum ^e satum, nos collecti in unum sedebamus in secretario basilicæ beati Petri. Confabulantibusque nobis, subito advenit Aetius archidiaconus Parisiacæ Ecclesiæ, salutatisque nobis, ait : Audite me, o sacerdotes Domini, qui in unum collecti estis. Aut enim hoc tempore exaltabit nomen vestrum, et bonæ famæ gratia refulgebitis; aut certe nullus vos amodo pro Dei sacerdotibus est habiturus, si personas vestras sagaciter non erigitis, aut fratrem perire permittitis. Hæc eo dicente, nullus sacerdotum ei quidquam respondit; timebant enim reginæ furorem, cujus instinctu hæc agebantur. Quibus intentis, et ora digito comprimentibus, ego aio : Attenti estote, quæso, sermonibus meis, o sanctissimi sacerdotes Dei, et præsertim vos, qui familiares esse regi videntur : adhibete ei consilium sanctum atque sacerdotale, ne exardescens in ministrum Dei, pereat ab ira ejus, et regnum perdat, et gloriam. Hæc me dicente, silebant omnes. Illis vero silentibus adjeci : Mementote, domini mei sacerdotes, verbi prophetici quod ait : *Si viderit speculator iniquitatem hominis, et non dixerit, reus erit animæ pereuntis* (Ezech. xxxiii, 6). Ergo nolite silere, sed prædicate, et ponite ante oculos regis peccata ejus, ne forte ei aliquid mali contingat, et vos rei sitis pro anima ejus. An ignoratis quid novo gestum fuerit tempore? quomodo approbentur Sigimundum Chlodomeris retrusit in carcerem? dixitque ei Avitus ^f Dei sacerdos : Ne injicias manum in eum, et cum Burgundiam petieris, **224** victoriam obtinebis. Ille vero abnuens quæ ei a sacerdote dicta fuerant, abiit, ipsumque cum uxore et filiis interemit; petiitque Burgundiam, ibique oppressus ab exercitu, interemptus est. Quid Maximus imperator? Nonne cum beatum Martinum ^g compulisset communicare cuidam homicidæ episcopo, et ille, quo facilius adictos morti liberaret, regi impio consensisset, prosequente Regis æterni judicio, ab imperio depulsus Maximus, morte pessima condemnatus est? Hæc me dicente, non respondit ullus quidquam, sed erant omnes intenti et stupentes. Duo tamen adulatores ex ipsis, quod de episcopis dici dolendum est, nuntiaverunt regi dicentes, quia nullum majorem inimicum in suis causis quam me haberet. Illico unus ex aulicis cursu rapido ad me representandum dirigitur. Cumque venissem, stabat rex juxta tabernaculum ex ramis

tatione, quam sibi familiarem fuisse fatetur non semel Gregorius.

^d Erant numero 45, ex libro vii infra, cap. 16.

^e Veteres metatum pro solo hospitium vel militum hospitium adhibebant: sequioris ævi scriptores pro quolibet domicilio.

^f Regni., ut semper alias, *Adjutus*. Vide supra lib. iii. cap. 6. Porro hic *sacerdotis* nomine episcopum non intelligit Gregorius, ut sæpe alias. Nam sanctus Avitus erat solummodo abbas Miciacensis.

^g Corb., *Bell.* et *Coll.* habent *Germanum*. Vulgatum tamen cæterorum lectionem retinimus; quod hoc ipsum sancto Martino contigisse referat Sulpicius Severus in Dialogo 3, ubi sanctus Martinus Felicitis ordinationi interfuisse narratur.

factum, et ad dexteram ejus Bertchramnus episcopus, A ad lævam vero Ragnemodus ^a stabat : et erat ante vos scamnum ^b pane desuper plenum cum diversis forculis. Visoque me rex ait : O episcope, justitiam cunctis largiri debes, et ecce ego justitiam a te non accipio ; sed, ut video, consentis iniquitati, et impletur in te proverbium illud, quod corvus oculum corvi non eruit. Ad hæc ego : Si quis de nobis, o rex, justitiæ tramitem transcendere voluerit, a te corrigi potest : si vero tu excesseris, quis te corripit ? Loquimur enim tibi, sed si volueris audis ; si autem nolueris, quis te condemnabit, nisi is qui se pronuntiavit esse Justitiam ? Ad hæc ille, ut erat ab adulatoribus contra me accensus, ait : Cum omnibus enim inveni justitiam, et tecum invenire non possum. Sed scio quid faciam, ut noteris in populis, B et injustum te esse omnibus perpatescat. Convocabo enim populum Turonicum, et dicam eis : Vociferamini contra Gregorium, quod sit injustus, et nulli hominum justitiam præstet. Illis quoque hæc clamantibus respondebo, **225** Ego qui rex sum, justitiam cum eodem invenire non possum, et vos qui minores estis invenieris ? Ad hæc ego : Quod sim injustus, tu nescis. Scit enim ille conscientiam meam, cui occulta cordis sunt manifesta. Quod vero falso clamore populus te insultante vociferatur, nihil est, quia sciunt omnes a te hæc emissa. Ideoque non ego, sed potius tu in acclamatione notaberis. Sed quid plura ? Habes legem et Canones. Hæc te diligenter rimari oportet : et tunc quæ præceperint, si non observaveris ^c, noveris tibi Dei judicium imminere. At ille quasi me demulcens, quod dolose faciens putabat me non intelligere, conversus ad juscellum quod coram erat positum, ait : Propter te hæc juscella paravi, in quibus nihil aliud præter volatilia, et parumper ciceris continetur. Ad hæc ego, cognoscens adulationes ejus, dixi : Noster cibus esse debet facere voluntatem Dei, et non his deliciis delectari, ut ea quæ præcepit, nullo casu prætermittamus. Tu vero qui alios de justitia culpas, pollicere prius quod legem et Canones non omittas : et tunc credimus quod justitiam prosequaris. Ille vero porrecta dextera, juravit per omnipotentem Deum, quod ea quæ lex et Canones edocebant, nullo prætermitteret pacto. Posthæc accepto pane, hausto etiam vino discessi ^d. Ea vero nocte, decantatis nocturnalibus hymnis, ostium mansionis nostræ gravibus audio cogi verberibus : missoque puero, nuntios Fredegundis reginæ astare cognosco. Quibus introductis, salutationem reginæ suscipio. Deinde precantur pueri, ut in ejus causis contrarius non existam, simulque ducentas argenti promittunt libras ^e, si Prætex-

tatus me impugnantem opprimeretur. Dicebant enim : Jam omnium episcoporum promissionem habemus : tantum tu adversus non incedas. Quibus ego respondi : Si mihi mille libras auri argentique donetis, nunquid aliud facere possum, nisi quod Dominus agere præcepit ? Unum tantum polliceor, quod ea quæ ceteri secundum Canonum statuta consenserint, sequar. At illi non **226** intelligentes quæ dicebam, gratias agentes discesserunt. Mane autem facto, aliqui de episcopis ad me venerunt, simile mandatum ferentes : quibus ego similia respondi.

Convenientibus autem nobis in basilica sancti Petri, mane rex adfuit, dixitque : Episcopus enim in furtis deprehensus, ab episcopali officio ut avelatur Canonum auctoritas sanxit. Nobis quoque respondentibus : Quis ille sacerdos esset, cui furti crimen irrogaretur ? respondit rex : Vidistis enim species, quas nobis furto abstulit. Ostenderat enim nobis ante diem tertiam rex duo volucla ^f, speciebus et diversis ornamentis referta : quæ appretiabantur amplius quam tria millia solidorum. Sed et sacculum cum numismatis ^g auri pondere tenentem quasi millia duo. Hæc enim dicebat rex, sibi ab episcopo fuisse furta. Qui respondit : Recolere vos credo, discedente a Rothomagensi urbe Brunichilde regina, quod venrim ad vos, dixique vobis, quia res ejus, id est quinque sarcinas, commendatas haberem : et frequentius advenire pueros ejus ad me, ut ea redderem, et nolui sine consilio vestro. Tu autem dixisti mihi, o rex : Ejice hæc a te, et revertantur ad mulierem res suæ, ne inimicitia inter me et Childebertum nepotem meum pro his rebus debeat pullulare. Reversus ergo ego ad urbem, unum voluclum tradidi pueris : non enim valebant amplius ferre. Reversi iterum requirebant alia : iterum consului ^h magnificentiam vestram. Tu autem præcepisti, dicens : Ejice, ejice hæc a te, o sacerdos, ne faciat scandalum hæc causa. Iterum tradidi eis duo ex his : duo autem alia remanserunt mecum. Tu autem, qui nunc calumniaris, et me facti arguis, cum hæc causa non ad furtum, sed ad custodiam debeat deputari ? Ad hæc rex : Si hoc depositum penes te habebatur ad custodiendum, cur solvistis unum ex his, et limbum aureis contextum filis in partes dissecasti, et dedisti per viros, qui me a regno dejicerent ? Prætextatus episcopus respondit : Jam dixi tibi superius, quia munera eorum **227** acceperam, ideoque cum non haberem de presenti quod darem, hinc præsumpsi, et eis vicissitudinem munerum tribui. Proprium mihi esse videbatur, quod filio meo Merovech erat, quem de lavacro regenerationis excepi. Videas autem rex Chilpericus, quod cum his calumniis su-

^a Bertramnus erat episcopus Burdegolensis, Ragnemodus vero Parisiensis ; uterque a Fortunato passim laudatus, de quibus sæpius supra.

^b Id est mensa humilis. Gallice dicitur *un banc*, ex quo derivavit vox *banquet*, ad designandum convivium.

^c Regm., *observare volucris*.

^d Regm., *discessit*.

^e Cod. Regm., *marchas*.

^f Sic Corb., Bell. et Colb., quam vocem alias pro *involutis* in his mss. positam jam animadvertimus. Sic et pro *speciebus*, habent *species*, mutato casu.

^g Colb., *numismate*. Sed Gregorius ponit *hæc*, sicut et jam alias, *numismatis*, pro *numismatibus*.

^h Alii mss. et editi, *consiliatus sum*.

perare nequiret, attonitus valde, a [Al. ac] conscientia confusus, discessit a nobis; vocavitque quosdam de adulatoribus suis, et ait: Victum me verbis episcopi fateor, et vera esse quæ dicit scio. Quid nunc faciam, ut reginæ de eo voluntas adimpleatur? Et ait: Ite, et accedentes ad eum dicite, quasi consilium ex vobismetipsis dantes: Nosti quod sit rex Chilpericus pius atque compunctus, et citò flectatur ad misericordiam: humiliare sub eo, et dicito ab eo objecta a te perpetrata fuisse. Tunc nos prostrati omnes coram pedibus ejus, dari tibi veniam impetramus. His seductus Prætextatus episcopus, pollicitus est se ita facturum. Mane autem factò, convenimus ad consuetum locum: adveniensque et rex, ait ad episcopum: Si munera pro muneribus his hominibus es largitus, cur sacramenta postulasti, ut fidem Merovecho servarent? Respondit episcopus: Petii, fateor, amicitias eorum haberi cum eo: et non solum hominem, sed, si fas fuisset, angelum de cælo evocassem, qui esset adjutor ejus. Filius enim mihi erat, ut sæpe dixi, spiritalis ex lavacro. Cumque hæc altercatio altius tolleretur, Prætextatus episcopus prostratus solo, ait: Peccavi in cælum et coram te, o rex misericordissime, ego sum homicida nefandus: ego te interficere volui, et filium tuum in solio tuo erigere. Hæc eo dicente, prosternitur rex coram pedibus sacerdotum, dicens: Audite, o piissimi sacerdotes, reum crimen execrabile confitentem. Cumque nos flentes regem elevassemus a solo, jussit eum basilicam egredi. Ipse vero ad metatum discessit, transmittens librum Canonum, in 226 quo erat quaternio novus annexus, habens canones quasi apostolicos^a, continentes hæc: « Episcopus in homicidio, adulterio, et perjurio deprehensus, a sacerdotio divellatur. » His ita lectis, cum Prætextatus staret stupens, Bertchramius episcopus ait: Audi, o frater et coepiscope, quia regis gratiam non habes, ideoque nec nostra charitate uti poteris, priusquam regis indulgentiam meraris. His ita gestis, petit rex, ut aut tunica ejus scinderetur, aut centesimus octavus psalmus, qui maledictiones Ischariothicas continet^b, super caput ejus recitaretur; aut certe

A Judicium contra eum scriberetur, ne in perpetuum communicaret. Quibus conditionibus ego restitii, juxta promissum regis, ut nihil extra Canones gereretur. Tunc Prætextatus a nostris raptus oculis, in custodiam positus est. De qua fugere tentans [Al. cum fugeret] nocte, gravissime cæsus, in insulam maris, quod adjacet civitati Constantinæ^c, in exilium est detrusus.

Posthæc sonuit, quod Merovechus iterum basilicam S. Martini conaretur expetere. Chilpericus vero custodiri basilicam jubet, et omnes claudi aditus. Custodes autem unum ostium, per quod pauci clerici ad officium ingrederentur, relinquentes, reliqua ostia clausa tenebant: quod non sine tædio populis fuit. Cum autem apud Parisios moraremur, signa in cælo apparuerunt, id est viginti radii a parte Aquilonis, qui ab Oriente surgentes ad Occidentem properabant: ex quibus unus prolixior et aliis supereminens, ut est in sublime elatus, mox defecit; et sic reliqui qui secuti fuerant, evanuerunt. Credo interitum Merovechi pronuntiasset. Merovechus vero dum in Rheimensi Campania latitaret, nec palam se Austrasiis crederet, a Tarabannensibus^d circumventus est, dicentibus, quod relicto patre ejus Chilperico, ei se subjugarent, si ad eos accederet. Qui velociter assumptis secum viris fortissimis, 229 ad eos venit. Illi præparatos detegentes dolos, in villam eum quamdam concludunt, et circumseptum cum armatis nuntios patri dirigunt. Quod ille audiens, illuc properare destinat. Sed hic cum in hospitio quodam retineretur, timens ne ad vindictam inimicorum multas lueret pœnas, vocato ad se Gaileno familiari suo, ait: Una nobis usque nunc et anima et consilium fuit: rogo ne patiaris me manibus inimicorum tradi; sed accepto gladio irruas in me: quod ille nec dubitans, cum cultro confodit. Adveniente autem roge, mortuus est repertus^e. Exstiterunt tunc qui assererent verba Merovechi, quæ superius diximus, a regina fuisse conficta; Merovechum vero ejus fuisse jussu clam interceptum. Gailenum vero apprehensum, abscissis manibus et pedibus, auribus, et narum summitatibus, et aliis multis cruciatibus

^a Hi sunt, qui etiam nunc vulgo canones apostolici appellantur, quorum auctoritas in ecclesia Gallicana nulla tunc erat. De his Hincmarus loquitur opusc. 24. Qui autem hic laudatur, num. 21 est; sed non sincere a Prætextati adversariis relatus est. Nihil quippe in eo habetur de homicidio, pro qua voce legitur in ipso canone furto. De canonum Collectione, quam hic Gregorius laudat, et de canonibus apostolicis vide Continuum ad annum 577 de iis fusius disserentem. Ex hoc autem loco V. Cl. Paschasius Quesnelius, in dissertatione xvi ad opera S. Leonis papæ, probat Dionysii Exigui collectionem nondum tunc temporis in Galliis fuisse receptam. Dionysius quippe cæteris canones apostolicos præmittit, quos in codice Gallicano tunc non existisse indicant verba Gregorii reprehendentis Regem, quod novum quaternionem canones quasi Apostolicos continentem inseruisset. Et quidem habemus præ manibus vetustissimum codicem canonum Ecclesiæ Gallicanæ, ex Ms. Corbeiensi tempore Vigili papæ conscripto, in quo et isti canones desiderantur, et cæterorum Canonum Græcorum

versio alia est ab ea quam Dionysius Exiguus exornavit. Lege viri eruditi dissertationem supra laudatam de antiquo Ecclesiæ Gallicanæ codice.

^b Quod psalmi hujus verba, *Et episcopatum ejus accipiat alter*, contra Judam Ischariotem laudaverit Petrus Actuum iii, ut ostenderet ipsum ab apostolatu decidisse.

^c Urbs est episcopalis Normanniæ, vulgo *Contances*, nemini ignota, a qua haud procul dissita est Cæsarea insula, vulgo *Jersey*, olim ad Normanniam spectans, sed quæ nunc est Suthamptoniæ Angliæ provinciæ; sola, cum Garnsea sibi vicina, Angliis superest ex avita Normanniæ hereditate.

^d Tarvenna Morinorum urbs sæculo proxime elapso diruta, cujus sedes episcopalis in tres episcopatus divisa fuit, Bononiensem, Audomaropolitanum et Ipresem.

^e Mortem ejus refert Marius ad an. 578. Ejus corpus Parisios postea delatum est, ut habetur infra lib. viii, cap. 10.

affectum, infeliciter necaverunt. Grindionem quoque, A intextum rotæ, in sublime sustulerunt; Gucilionem ^a, qui quondam comes palatii Sigiberti regis fuerat, abscisso capite interfecerunt. Sed et alios multos qui cum eodem venerant, crudeli nece diversis mortibus affecerunt. Loquebantur etiam tunc homines, in hac circumventionem Egidium ^b episcopum et Guntchramnum Bosonem fuisse maximum caput, eo quod Guntchramnus Fredegundis reginæ occultis amicitiiis potiretur pro interfectione Theodoberti; Egidius vero, quod ei jam longo tempore esset carus.

XX. Cum autem Justinus imperator ^c, amisso sensu, amens effectus esset, et per solam Sophiam augustam ejus imperium regeretur, populi, ut in superiore libro jam diximus (*Lib. iv, cap. 35*), Tiberium Cæsarem elegerunt, utilem, strenuum, atque sapientem, eleemosynarium, inopumque optimum defensorum. Qui cum multa de thesauris quos **230** Justinus aggregavit, pauperibus erogaret, et Augusta illa eum frequentius increparet, quod reipublicam redegisset in paupertatem, diceretque: Quod ego multis annis aggregavi, tu infra paucum tempus prodige dispergis, aiebat ille: Non deerit fisco nostro, tantum pauperes eleemosynam accipiant, aut captivi redimantur. Hic est enim magnus thesaurus, dicente Domino: *Thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque ærugo, neque tinea corrumpit; et ubi fures non effodiunt, nec furantur (Matth. vi, 20)*. Ergo de hoc quod Deus dedit, congregemus per pauperes in cælo, ut Dominus nobis augere dignetur in sæculo. Et quia, ut diximus, magnus et verus Christianus erat, dum hilari distributione pauperibus opem præstat, magis ac magis ei Dominus subministrat. Nam deambulans per palatium, vidit in pavimento domus tabulam marmoream, in qua crux Dominica erat sculpta, et ait: Cruce tua, Domine, frontem nostram munimus et pectora, et ecce crucem sub pedibus conculcamus ^d. Et dicto citius jussit eam auferri, defossaque tabula atque erecta, inveniunt subter et aliam hoc signum habentem. Nunfiantesque, jussit et illam auferre. Qua

amota, repertunt et tertiam: jussuque ejus et hæc aufertur. Qua ablata, inveniunt magnum thesaurum habentem supra mille auri centenaria. Sublatumque aurum, pauperibus adhuc abundantius, ut consueverat, subministrat: nec ei Dominus aliquid deficere fecit ^e pro bona voluntate sua. Quid ei in posterum Dominus transierit, non omitam. Narses ille dux Italiæ ^f, cum in quadam civitate domum magnam haberet, in Italiam cum multis thesauris egressus ^g, ad supra memoratam urbem adventit: ibique in domo sua occulte cisternam magnam fodit, in qua multa millia centenariorum auri **231** argenti que reposuit: ibique interfectis consciis, uni tantummodo seni per juramentum condita commendavit. Defunctoque Narsese hæc sub terra latebant. Cumque supradictus senex hujus eleemosynas assidue cerneret, perguit ad eum, dicens: Si, inquit, mihi aliquid prodest, magnam rem tibi, Cæsar, edicam. Cui ille: Dic, ait, quod volueris. Proderit enim tibi, si quiddam nobis profuturum esse narraveris. Thesaurum, inquit, Narsesis reconditum habeo, quod in extremo vitæ positus celare non possum. Tunc Cæsar Tiberius gavisus, mittit usque ad locum pueros suos: præcedente vero sene, hi sequuntur attoniti. Pervenientesque ad cisternam, deopertamque ingrediuntur, in qua tantum aurum argentumque reperiunt, ut per multos dies vix evacuaretur a deportantibus. Et ex hoc ille amplius hilari erogatione dispensavit egenis.

XXI. Igitur ^h contra Salonium Sagittariumque episcopos tumultus exoritur. Hi enim a Sancto Nicetio Lugdunensi episcopo educati, diaconatus officium sunt sortiti: hujusque tempore Salonius Ebrodunensis ⁱ urbis, Sagittariusque Vapigenensis Ecclesiæ sacerdotes statuunt. Sed assumto episcopatu, in proprium relati arbitrium, cœperunt in pervasionibus, cædibus, homicidiis, adulteriis, diversisque in sceleribus, insano furore grassari: ita ut quodam tempore, celebrante Victore Tricastinorum ^j episcopo solemnitate natalitii sui, emissa cohorte, cum gladiis et sagittis irruerent super eum. Venientesque sciderunt

^a Corb., *Gucilonem*; Bell., *Cincilonem*, qui quondam palatii Sigiberti. Comes palatii præpositus erat regis, juri dicundo præerat, ac res majoris momenti referebat ad principem; et ut archicapellanus de ecclesiasticis rebus, quæ ad palatium deferebantur, sic iste de sæcularibus judicabat. Vide Bignonii notas in lib. i Marculfi, formula 25.

^b Egidius seu Ægidius, episc. Rhemensis, ob sua tam bona quam mala facinora notissimus. Ejus laudes prosequitur Fortunatus lib. iii, carm. 18. Plura de eo Frodoardus lib. ii Hist. Rhemensis, et passim nosier Gregorius.

^c Vide cap. 34 inferius. Hæc autem omnia exscripsit Paulus Diac. lib. iii de Gestis Langob., cap. 11 et 12.

^d Theodosius et Valentinianus veterant ne signum crucis insculperetur in solo, vel lapide, vel marmore humi posito. L. unic., Cod. *Neminem lic. sign.* Vide et can. 6 Conc. Trullani.

^e Sic. Corb. et Bell.; Bec., *faciet*; alii, *permitteret*.
^f Eunuchus famosissimus Belisario substitutus, qui Ostrogothos in Italia punitus delevit, sed ab Augusta male habitus Langobardos in eandem regionem advocavit; quod tamen gratis factum existimat Valesius, lib. ix rer. Francic.

^g Sic veteres mss. et edit. Chesn. vero, *ingressus*. Colb., *regressus*.

^h Hoc caput deest in Corb., Bell. et Colb. Exstat in Casin. et aliis. Confer. cap. 28 infra. Refert autem in hoc Gregorius, quæ saltem a decennio his duobus episcopis, Sagittario scilicet et Salonio, contigerant.

ⁱ Ebrodunum, *Embrun*, et Vapingum seu Vapincum, *gap*, civitates in Delphinatu parum a sese invicem dissitæ, diversæ tamen provinciæ ecclesiasticæ. Prior nempe metropolis est Alpium Maritimarum, altera vero sub Narbonensi II archiepiscopo Aquensi parat.

^j Editi plerique cum Regm. et Bec., *Tricassinorum*. Retinenda tamen nostra lectio. Nam Tricassina urbs est in Campania, vulgo *Troyes*. At hic designatur urbs Tricastinorum in Delphinatu, vulgo *Saint-Paul de Trois-Châteaux*. Et quidem Eusebius presbyter, Victoris hic memorati nomine, Concilio Lugdun. ii interfuit, et ipsemet Concilio Matisconensi i subscripsit. Natalitii autem sui solemnitas quam celebrabat, erat anniversaria consecrationis suæ die, in episcopum. Et quidem hodieque in Pontificali Romano inter festa solemniora computatur consecrationis episcoporum dies, qui mos est antiquus, ut patet ex vet. sacramentariis.

vestimenta ejus, ministros cæciderunt, vasa et omnem apparatus ^a prandii auferentes, relinquentes episcopum in grandi contumelia. Quod cum rex Gunthramnus **232** comperisset, congregari synodum apud urbem Lugdunensem jussit. Coniunctique episcopi cum patriarcha ^b Nicetio beato, discussis causis, invenerunt eos de his sceleribus, quibus accusabantur, valde convictos; præceperuntque ut qui talia commiserant, episcopatus honore privarentur. At illi cum adhuc propitium sibi regem esse nossent, ad eum accedunt, implorantes se injuste remotos: sibi que tribui licentiam, ut ad papam urbis Romanæ accedere debeant. Rex vero annuens petitionibus eorum, datis epistolis eos abire permisit. Qui accedentes coram papa Joanne ^c, exponunt se nullius rationis existentibus causis dimotos ^d. Ille vero epistolas ad regem dirigit, in quibus locis suis eosdem restitui jubet. Quod rex sine mora, castigatis prius illis verbis multis, implevit. Sed nulla, quod pejus est, fuit emendatio subsecuta: tamen Victoris episcopi pacem petierunt, traditis hominibus, quos in seditionem direxerant. Sed ille recordatus præcepti Dominici, non debere reddi inimicis mala pro malis (*Rom. xii, 17*), nihil his mali faciens, liberos abire permisit. Unde in posterum a communione suspensus est, pro eo quod publice accusans, clam inimicis pepercisset, absque consilio fratrum, quos accusaverat. Sed per favorem regis iterum in communionem revocatus est. Hi vero in majoribus sceleribus quotidie miscabantur: et in præliis illis, sicut jam supra meminimus (*Lib. iv, cap. 37*), quæ Mummolus cum Langobardis gessit, tanquam unus ex laicis, accincti arma, plurimos propriis manibus interfecerunt. In cives vero suos nonnullos commoti felle, verberantes fustibus usque ad effusionem sanguinis, sæviebant. Unde factum est, ut clamor **233** populi ad regem denuo procederet; eosdemque rex accessiri præcepit. Quibus advenientibus, noluit suis obtutibus præsentari: scilicet ut prius habita audientia, si idonei ^e invenirentur, sic regis præsentiam mererentur. Sed Sagittarius felle commotus, hanc rationem dure accipiens, ut erat levis ac vanus, et in sermonibus irrationabilibus profluus, declamare plurima de rege cepit, ac dicere, quod filii ejus regnum capere non possent, eo quod mater eorum ex familia ^f Magnacharii quondam ascita, regis torum adiisset: igno-

^a Regm. non habet prandii.

^b Patriarchæ titulum hic Nicetio datum objicit Coinius, ut probet ea quæ hic de Sagittario et Salonio referuntur, ab aliquo interpolatore Gregorii Historiæ addita fuisse. Sed idem titulus Prisco Nicetii successori datur in Concilio Matiscon. ii. Sulpicius episc. Bituric. dicitur patriarcha in epist. Desiderii Cadarcensis. Chesn. tom. I, pag. 280, nec alteri usquam metropolitano concessus legitur in aliis illorum temporum Galliæ synodis. Concilium autem Lugdunense, de quo hic agitur, et vulgo dicitur, habitum anno 567.

^c Joannes III, cognomento Catellinus, ad quem permissu regis, ut observat Gregorius, accesserant.

^d Regm., remotos a suis honoribus.

^e Id est, absque crimine, ut passim loquitur Gre-

gorius; inde in Capitularibus *se idoneare*. Vide *Atteræ* notas.
^f Id est, quæ fuerat ancilla in domo Magnacharii. Vide supra not. in cap. 17.
^g Sic vocabantur horæ canonicæ. Hodie dicemus: Nulla eis erat cura recitandi Breviarii. Quam vero religiosi essent istis temporibus clerici, etiam episcopi, in hoc persolvendo penso, ex compluribus aliis Gregorii locis patet. Vide Mabillonii dissertationem de cursu Gallicano, parag. 6.

XXII. Tunc Vuinnochus ¹ Britto in summa abstinentia a Britannis venit Turonis, Hierosolymam accedere cupiens, nullum aliud vestimentum nisi de pellibus ovium lana privatis habens: quem nos quoque ^d facilius teneremus, quia nobis religiosus valde vide-

gorius; inde in Capitularibus *se idoneare*. Vide *Atteræ* notas.

^f Id est, quæ fuerat ancilla in domo Magnacharii. Vide supra not. in cap. 17.

^g Sic vocabantur horæ canonicæ. Hodie dicemus: Nulla eis erat cura recitandi Breviarii. Quam vero religiosi essent istis temporibus clerici, etiam episcopi, in hoc persolvendo penso, ex compluribus aliis Gregorii locis patet. Vide Mabillonii dissertationem de cursu Gallicano, parag. 6.

^h Sic Cod. Casin.; at Regm., *relucente*. Editi, *remidente*.

ⁱ Colb., *Wanochus*. Bad., *Munochus*. De ejus uxoribus lib. viii, cap. 31.

batur, presbyterii gratia honoravimus. Ingridis autem religiosam consuetudinem habebat, aquam de sepulcro sancti Martini colligere: qua aqua deficiente, rogat vas cum vino ad beati tumulum deportari. Transacta autem nocte, id exinde hoc presbytero presente assumi mandavit, et ad se delato, ait presbytero: Aufer hinc vinum, et unam tantum guttam de aqua benedicta, unde parum superest, effunde. Quod cum fecisset, mirum dictu, vasculum quod semiplenum erat, ad unius guttæ descensum impletum est. Idem bis aut ter ita vacuatum, per unam tantum guttam est impletum: 235 quod non ambigitur et in hoc beati Martini fuisse virtutem.

XXIII. His ita gestis, Samson filius Chilperici regis junior, a dysenteria et febre comprehensus, e rebus humanis excessit. Hic vero, cum Chilpericus rex Tornaci a fratre obsideretur (*Lib. iv, cap. 52*), natus est: quem mater ob metum mortis a se abiecit, et perdere voluit. Sed cum non potuisset, objurgata a rege, eum baptizari præcepit. Qui baptizatus, et ab ipso episcopo susceptus, lustris uno nec perfecto defunctus est. Nam et mater ejus Fredegundis in his diebus graviter ægrotavit, sed convaluit.

XXIV. Posthæc in nocte, quæ erat tertio Idus Novembris, apparuit nobis beati Martini vigiliis celebrantibus magnum prodigium; nam in medio lunæ stella fulgens visa est elucere, et super ac subter lunam alix stellæ propinque apparuerunt. Sed et circulus ille, qui pluviam plerumque significat, circa eam apparuit. Sed quæ hæc figuraverint, ignoramus. Nam et lunam hoc anno sæpe in nigredinem versam vidimus, et ante Natalem Domini gravia lucre tonitrua. Sed et splendores illi circa solem, sicut jam ante cladem Arvernam fuisse commemoravimus (*Lib. iv, cap. 31*), quos rustici soles vocant, apparuerunt; et mare ultra modum egressum asserunt, et multa alia signa apparuerunt.

XXV. Gunthramnus Boso Turonis cum paucis armatis veniens, filias suas, quas in basilica sancta reliquerat, vi abstulit, et eas usque Pictavis civitatem, quæ erat Childeberti regis, perduxit. Chilpericus quoque rex Pictavam pervasit, atque nepotis sui homines ab ejus sunt hominibus effugati. Ennodium ex comitatu ad regis præsentiam perduxerunt. Quo exsilio damnato, facultates ejus fisco subdiderunt.

* Colb. et Regm., *oneravimus*. Ingridis vero in editis plerisque dicitur *Ingridis*. Regm., *Ingridis autem religiosam consuetudinem*, etc. De Ingridis infra lib. ix, cap. 35, et lib. x, c. 12.

^b Regm., *inde parum supereffunde*. Cæterum ex hoc similibusque miraculis consuetudinem mansisse putat Coitinus sancti Martini nomen super vinum invocandi, illudque postea a convivis potandi in mutue charitatis symbolum, quem morem postea pravus usus corrupit. At crediderim potius fideles olim in festo S. Martini, sicut et in aliis celebrioribus, parare convivia consuevisse; idque, etsi in aliis festivitibus abrogatum, in hac una perseverasse ob sancti viri celebritatem. Illic autem de ista consuetudine non agit Gregorius, sed de aqua illa, qua beati viri sepulcrum ablui solebat, ex qua ægri potali sæpius curabantur.

A Sed post annum, et patriæ et facultatibus redditus est (*Lib. viii, cap. 26*). Gunthramnus Boso relictis filiabus suis in basilica beati Hilarii ad Childebertam regem transiit.

XXVI. Anno quoque tertio 236 Childeberti regis, qui erat Chilperici et Gunthramni septimus decimus annus, cum Dacco * Dagarici quondam filius, relicto rege Chilperico, huc illucque vagaretur, a Dracolenis † dure, qui dicebatur Industrius, fraudulenter apprehensus est: quem vinctum ad Chilpericum regem Brannacum deduxit, dato ei sacramento, quod vitam illius cum rege ‡ obtineret. Sed oblitus sacramenti, egit cum principe, nefarias res asserens, ut moreretur. Ille quoque cum vinctus detineretur, et cerneret se penitus non evasurum, a presbytero, rege penitente petiit. Quæ accepta, interfectus est. Cum autem idem Dracolenus velociter reverteretur in patriam, his diebus Gunthramnus Boso filias suas a Pictavo auferre conabatur. Quod audiens Dracolenus, se super eum objecit; sed illi, sicut erant parati, resistentes, se defensare nitentur. Gunthramnus vero misit unum de amicis suis ad eum, dicens: Vade et dic ei: Scis enim quod fœdus inter nos initum habemus, rogo ut te de meis removeas insidiis. Quantum vis de rebus tollere non prohibeo; tantum mihi, etsi nudo, liceat cum filiabus meis accedere quo voluero. At ille, ut erat vanus ac levis: Ecce, inquit, funiculum, in quo alii culpabiles ligati ad regem, me ducente, directi sunt: in quo et hic hodie ligandus, illuc deducetur vinctus. Et hæc cum dixisset, calcaneorum ictibus urgens equum, ad illum veloci cursu dirigit; et cassam cum verberans ictu, hastili diviso, ensis ad terram ruit. Gunthramnus vero cum super se mortem cerneret imminere, invocato nomine Domini, et virtute magna beati Martini, elevatoque conto, Dracolenum arcuatim faucibus, suspensumque de equo sursum †, unus de amicis suis eum lancea latere verberatum finivit, fugatisque sociis, ipsoque spoliato, Gunthramnus cum filiabus liber abscessit. Posthæc Severus socer ejus a filiis apud regem graviter accusatur. Hæc ille audiens, cum magnis muneribus ad regem petiit 237 qui in via apprehensus et exspoliatus, atque in exsiliium deductus, morte pessima vitam finivit. Sed et duo filii ejus, Bursolenus et Dodo, ob crimen majes-

† Is fuisse videtur Chrasmarus Tornacensium simul et Noviomagensium seu Viromandensium episcopus. Hic desinit codex Bellovacensis, cætera sunt avulsa.

^d Hic desinit caput in Corb.

* Corb., *Dacolenus*; Colb., *Taceo Tagarici*; Bad. *Dago Gadarici*; Regm., *Dago Gadarici*; Bec., *Dacco Gadarici*.

† Corb., *Dracolenus*, qui in indiculo capitum dicitur *Dratglennus*.

^k Alii, *apud regem*.

^h Nota hominem in periculo positum clam a presbytero penitentiam petiisse, quod ea ante Carolum VI in Francia reis ante mortem denegaretur. Vide Mabillon. Præf. in Sæc. in Benedicinis, p. 1, n. 24.

ⁱ Regm., *equo, rursus*.

aliqua Britanniae ferro incendioque opprimit : quae A res majorem insaniam excitavit.

XXXI. Dum haec agerentur in Galliis ^a, Justinus impleto imperii octavo decimo anno, amentiam quam incurrerat, cum vita finivit. Quo sepulto, Tiberius Caesar arripuit jam olim aggressum imperium ^b. Sed cum eum secundum consuetudinem loci ad spectaculum circi praestolaretur populus processurum, parare ei cogitans pro parte Justiniani insidias, qui tunc nepos Justiniani habebatur, ille per loca sancta processit. Completaque oratione, vocato ad se urbis papa, cum consulibus ac praefectis palatium est ingressus. Dehinc indutus purpura, diademate coronatus, throno imperiali impositus, cum immensis laudibus ^c imperium confirmavit. Factionarii quoque opperientes ad circum, cum cognovissent quae acta B fuerant, pudore confusi sine effectu regressi sunt, nihil homini qui in Deo spem ^d 240 posuerat adversari valentes ^d. Transactis igitur paucis diebus, adveniens Justinianus, pedibus se projecit imperatoris, quindecim ei centenaria auri deferens ob meritum gratiae. Quem ille secundum patientiae suae ritum colligens, in palatium jussit assistere. Sophia vero Augusta immemor promissionis, quam quondam in Tiberium habuerat, insidias ei tentavit intendere. Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem triginta diebus ad vindemiam jucundaretur ^e, vocato clam Justiniano, Sophia voluit eum erigere in imperium. Quo comperito, Tiberius cursu veloci ad Constantinopolitanam civitatem regreditur, apprehensamque Augustam, ab omnibus thesauris C spoliavit, solum ei victus quotidiani alimentum relinquens. Segregatisque pueris ejus ab ea, alios posuit de fidelibus suis, mandans prorsus ut nullus de anterioribus ad eam haberet accessum. Justinianum vero objugatum tanto in posterum amore dilexit, ut filio ejus filiam suam promitteret, rursumque filio suo filiam ejus expeteret : sed non est res sortita effectum. Exercitus ejus Persas debellavit, victorque regressus, tantam molem praedae detulit, ut crederetur cupiditati humanae posse sufficere. Viginti elephantum capti ad imperatorem deducti sunt ^f.

XXXII. Britanni eo anno valde infesti circa urbem suere Nanneticam ^g atque Rhedonicam : qui immen-

^a Nulla hic est capitum distinctio in Colb., ubi, *excitavit, qui cum reverterentur in Galliis, etc.*

^b Reipsa Gregorius supra cap. 20 refert Justinum in Caesarem assumptum fuisse an. 577. Vide Chronicon Joannis de Biclaro. Gregorium exscripsit Paul. Diac. l. III, cap. 12. Marius scribit an. 579 Justino defuncto Tiberium successisse. Alii denique volunt Tiberium, mense Septembri anno 578, Augustum renuntiatum fuisse a Justino, qui, ut aiunt, mense sequenti extinctus est, anno 12 imperii fere expleto.

^c Id est acclamationibus, quae regibus fieri solent.

^d Corb., *nihilominus qui in Deum spem posuerat adversarios non metuit.*

^e Feriae Vindemiales celebres sunt apud veteres scriptores, sacros et profanos. Ab imp. observatas fuisse tradunt Capitolinus in Antonino, Lamprid. in Heliogabalo, etc.

^f Haec vivente adhuc Justino contigisse scribunt Joannes Biclari. in Chronico, et Evagr. lib. v Hist.

sam auferentes praedam, agros pervadunt, vineas a fructibus vacuant, et captivos abducunt. Ad quos cum Felix episcopus legationem misisset, emendare promittentes, nihil de promissis implere voluerunt

XXXIII. Apud ^h autem Parisios mulier quaedam ruit in crimen, asserentibus ⁱ 241 multis, quasi quod relicto viro cum alio misceretur. Igitur parentes illius accesserunt ad patrem, dicentes : Aut idoneam redde filiam tuam, aut certe moriatur, ne stuprum hoc generi nostro notam infligat. Novi, inquit pater, ego filiam meam bene idoneam, nec est verum verbum hoc, quod mali homines proloquuntur. Tamen ne crimen consurgat ulterius, innocentem eam faciam sacramento. Et illi : Si, inquit, est innoxia, super tumulum hoc beati Dionysii martyris sacramentis asserimus. Faciam, inquit pater. Tunc iusto placito ad basilicam martyris sancti conveniunt, elevatisque pater manibus super altarium, juravit filiam non esse culpabilem. Econtrario vero perjurasse eum alii a parte ^j viri pronuntiant. His ergo altercantibus, evaginatis gladiis in se invicem pronunt, atque ante ipsum altarium se trucidant. Erant autem majores natu et primi apud Chilpericum regem. Sauciantur multi gladiis, respergitur saucta humano cruore basilica, ostia jaculis fodiuntur et ensibus, atque usque ad ipsum sepulcrum tela iniqua deserviunt. Quod dum vix mitigatur, locus officium perdidit ^k, donec ista omnia ad regis notitiam pervenirent. Hi vero properantes ad praesentiam principis, non recipiuntur in gratiam; sed ad episcopum loci illius remitti eos jussum est, ut si de hoc facinore culpabiles invenirentur, non convenienter sociarentur ^l communioni. Tunc ab episcopo Ragnemodo ^m, qui Parisiacae Ecclesiae praerat, componentes qui [*Al. que*] male gesserant, in communionem ecclesiasticam sunt recepti. Mulier vero non post multis diebus cum ad iudicium vocaretur, laqueo vitam finivit.

XXXIV. Anno quinto Childeberti regis Arvernorum regionem diluvia magna presserunt, ita ut per dies duodecim non cessaret a pluvia : tantaque inundatione Limane ⁿ est infusum, ut multos ne semen-tem jacerent proliberet. Flumina quoque Liger ^o 242 Flavarisque, quem Elacrem ^p vocitant, vel reliqui torrentes percurrentes in eum, ita intumuerunt, ut

^g Colb., *Veneticam*. Nostra tamen lectio melior cense-ri debet, tum ob mss. et editos, tum quia Felix episcopus erat Namnetensis.

^h Deest hoc caput in Corb. et Colb.

ⁱ Regm., *aperie*.

^j Ecclesia interdicta ob sanguinis effusionem. Vide Andoenum lib. II de Vita S. Eligii, cap. 20.

^k Sic Regm.; at alii, *non invenirentur, sociarentur*.

^l *Al., Reginmodo; Bad., Raimundo; aliquot, Ragnamodo.*

^m Sic jam supra lib. III, cap. 9, appellavit eam Arvernicae partem, quam *Limanium* etiam nunc appellamus; a limo ob fecunditatem sic dictam putat Alteserra. De ea Sidonius lib. III, epist. I, *cujus meriti sit, vel Gotthis credite, qui etiam Septimaniam suam fastidiunt, modo invidiosi hujus anguli etiam desolata proprietate potiantur.*

ⁿ Sic mss. et editi, praeter Colb. qui habet *Ilacrem*, et Chesn., *Elavrem*. Codd. laudat Alteserra, ubi

nductæ, ut solet in conjugum exsequiis hoc funus sunt prosecutæ. Multa postea us rex ecclesiis, sive basilicis, vel pauperlargitus.

I. Illis diebus Austrechildis, Guntchramni regina, ab hoc morbo consumpta est: sed non nequam spiritum exhalaret, cernens quod non posset, alta trabens suspiria, voluit leti ere participes, agens ut in exsequiis ejus alio-nera plangerentur. Fertur enim Herodiano a regem petiisse, dicens: Adhuc spes vivendi, 245 si non inter iniquorum medicorum is interissem; nam potiones ab illis acceptæ, vi abstulerunt vitam, et fecerunt me hanc lucem cito perdere: et ideo, ne inalta mors mea præ-erat, quæro, et cum sacramenti interpositione B juro, ut, cum ab hac luce discessero, statim ipsi adio trucidentur, ut sicut ego amplius vivere non seo, ita nec illi post meum obitum glorientur, sed unus dolor nostris pariter ac eorum amicis. Hæc fata infelicem animam tradidit. Rex vero peracto x more exsequio b, oppressus iniquæ conjugis ju-ramento, implevit præceptum iniquitatis; nam duos medicos c, qui ei studium adhibuerant, gladio feriri præcepit: quod non sine peccato factum fuisse mul- torum censet d prudentia.

XXXVII. Hæc e itaque ægritudine et Nantinus Ecolismensis comes exinanitus interiit; sed quæ contra sacerdotes vel ecclesias Dei egerit, altius repe- tenda sunt. Denique Maracharius avunculus ejus, diu in ipsa urbe usus est comitatu. Quo officio ex- pto, Ecclesiæ sociatur, clericusque factus, ordina- tur episcopus. Qui multum vigilantur vel ecclesias, vel ecclesiæ domos et erigens, et componens, septi- mo sacerdotii anno, injecto ab inimicis in caput pis- cis veneno, simpliciter accipiens crudeliter enecatur. Sed non diu inultam ejus mortem pertulit divina clementia; nam Frontonius f, cujus consilio hoc scelus est perpetratum, assumpto confestim epi- scopatu, uno in eo degens anno, præcurrente judicio Dei, interiit. Cujus post obitum Heraclius g Burde- galensis presbyter, qui quondam legatus Childeberti senioris fuerat, episcopus ordinatur. Nantinus vero ob requirendam avunculi sui mortem, comitatum in ipsa urbe expetiit. Quo accepto, multas episcopo in- jurias irrogavit. Alebat enim episcopo: Homicidas D

illos, qui avunculum meum interfecerunt, 246 te- cum retines; sed et presbyteros huic noxæ ad- mistos, ad convivium recipis. Deinde inimicitia increpente, paulatim cœpit villas ecclesiæ, quas Ma- racharius testamento scripto reliquerat, violenter invadere, asserens non debere ecclesiam ejus facul- tatem adipisci, a cujus clericis testator fuerat inter- fectus. Post ista vero, jam aliquibus ex laicis inter- fectis, addidit ut apprehensum presbyterum alliga- ret, ac conto perfoderet. Cui adhuc viventi, retortis post tergum manibus, appenso ad stipitem, elicere quærebant si in hac causa fuisset admistus. Quod cum ille negaret, præfluente cruore de vulnere, red- didit spiritum. Qua de causa commotus episcopus, jussit eum ab ecclesiæ foribus prohiberi. Conveni- tibus autem apud civitatem Santonas sacerdotibus h, deprecabatur Nantinus ut pacem episcopi mereretur, promittens se omnes Ecclesiæ res, quas sine ratione abstulerat, redditurum, atque humilem exhibere se sacerdoti. At ille fratrum jussioni obaudire proca- rans, cuncta quæ petebantur indulsit; causam tamen presbyteri omnipotenti Deo commendans, comitem in charitate recepit. Qui post ista regressus urbem, domos illas quas male pervaserat, spoliat, elidit, ac disjicit, dicens: Et si hoc ab ecclesia recipitur, vel desertum inveniatur, qua de causa iterum motus episcopus, eum a communione suspendit. Quæ dum aguntur, impleto beatus pontifex vitæ cursu, migravit ad Dominum. Nantinus quoque ab aliquibus episco- pis, intercedentibus præmiis atque adulationibus, C communicatur. Post paucos vero menses a supradieo morbo corripitur, qui nimia exustus febre, clamavit, dicens: Heu, heu! ab Heraclio antistite exuror, ab illo crucior, ab illo ad iudicium vocor. Cognosco facinus, reminiscor me injuste injurias intulisse pon- tifici; mortem deprecor, ne diutius crucier hoc tor- mento. Hæc cum maxima in febre 247 clamaret, deficiente robore corporis, infelicem animam fudit, iadubia relinquens vestigia, hoc ei ad ultionem beati antistitis evenisse. Nam exanimum corpus ita nigre- dinem duxit, ut putares eum prunis superpositum fuisse combustum. Ergo i omnes hæc obstupescant, admirentur, et metuant ne inferant injurias sacerdo- tibus: quia ultor est Dominus servorum suorum sperantium in se.

XXXVIII. Hoc i tempore et beatus Martinus Gal-

a Herodes Ascalonita, morti proximus, petierat ut statim post ipsius mortem nobilissimi Judæorum occiderentur. Vide Josephi lib. i de Bell. Judaico, cap. 21.

b Sic Corb.; alii *justitio*, præter Casin. qui habet, *funeris officio*. Austrigildis epitaphium profert Ches- nius tomo i scriptorum Histor. Franc., pag. 517; vixit annos 32.

c Hos Nicolaum et Donatum appellat Marius in Chronico, ubi Austregildem obiisse ait anno 581, mense Septembri.

d Regm., quod non sine præcepto... novit pruden- tia.

e Hoc caput deest in Corb. et Colb.; sic habet Regm., *Hæc itaque pestilentia*, etc. In Bec., Nanti- nus comes *Ecolinsia*. Varie quippe scribitur

hujus urbis nomen *Ecolinsia*, *Egolisma*, hodie *Inca- lisma*: quod semel et iterum notasse satis sit. Mara- charius interfuit dedicationi ecclesiæ Namneticæ per Felicem episcopum, ut refert Fortunatus lib. iii, carm. 4.

f Bec., *Frontinius*.

g In Regm., hic dicitur *Eradius*, infra *Eraclius*. Sic et comes dicitur aliquando *Nantinus*, alias ut edii, *Nantinus*.

h Hanc Synodum an. 579 consignat Sirmondus tom. I Concil. Gallicæ.

i Hæc ad finem capitis desunt in cod. Regm.

j Hoc caput deest in Corb. et Colb. Porro Regm. habet *Calliciensis*. Et quidem veteres scribebant *Cal- lacia* pro Gallicia,

hiensis episcopus obiit, magnum populo illi faciente planctum ^a. Nam hic Pannoniæ ortus fuit, et exinde ad visitanda loca sancta in Orientem properans, in tantum se litteris imbuat, ut nulli secundus suis temporibus haberetur. Exinde Galliciam venit, ubi, cum beati Martini reliquiæ partarentur, episcopus ordinatur: in quo sacerdotio impletis plus minus triginta annis, plenus virtutibus migravit ad Dominum ^b. Versiculos qui super ostium sunt a parte meridiana in basilica sancti Martini, ipse composuit.

XXXIX. Magna eo anno in Hispaniis Christianæ persecutio fuit, multique exiliis dati, facultatibus privati, fame decocti, carcere mancipati, verberibus affecti, ac diversis suppliciis trucidati sunt. Caput quoque hujus sceleris Goisvintha ^c fuit, quam post Athanachildi ^d regis connubium rex Leuvichildus accepit; sed quæ Dei servis notam ^e humilitatis infixerat, prosequente ultione divina, ipsa quoque est omnibus populis facta notabilis. Nam unum oculum nubes 248 alba contegens, lumen quod mens non habebat, pepulit a palpebris. Erant autem Leuvichildō regi ex alia uxore duo filii, quorum senior Sigiberti, junior Chilperici regis filiam desponsaverat. Sed Ingundis Sigiberti regis filia cum magno apparatu in Hispanias directa, ab avia Goisvintha cum gaudio magno suscipitur; quam nec passa est in religione catholica diu commorari, sed ut rebaptizaretur in Ariæ hæresi blandis cœpit sermonibus illicere. Sed illa viriliter reluctans, cœpit dicere: Sufficit satis me ab originali peccato baptismo salutari semel ablutam fuisse, et sanctam Trinitatem in una æqualitate esse confessam. Hæc me credere ex toto corde confiteor, nec unquam ab hac fide ibo retrorsum. Hæc illa audiens, iracundiæ furore succensa apprehensam per comam capitis puellam in terram collidit; et diu calcibus verberatam ac sanguine cruentatam, jussit exspoliari et piscinæ im-

mergi: ^f sed ut asserunt multi, nunquam animum suum a fide nostra reflexit. Leuvichildus autem dedit eis unam ^g de civitatibus, in qua residentes regnarent. Ad quam cum abiissent, cœpit Ingundis prædicare viro suo, ut relicta hæresis fallacia, catholicæ legis veritatem agnosceret. Quod ille diu refusans, tandem commotus ad ejus prædicationem, conversus est ad legem catholicam: ac dum chrismaretur, Joannes est vocatus. Quod cum Leuvichildus audisset, cœpit causas querere quare quædam periret. Ille vero hæc intelligens, ad partem se imperatoris jungit, ligans cum præfecto 249 ejus amicitias, qui tunc Hispaniam impugnabat. Leuvichildus autem direxit ad eum nuntios, dicens: Veni ad me; quia exstant causæ quas conferamus simul. Et ille: **B** Non ibo, quia infensus es [*Casin.* est] mihi, pro eo quod sim catholicus. At ille datis præfecto imperatoris triginta millibus solidorum; ut se ab ejus solatio [*It. auxilio*] revocaret commoto exercitu, contra eum venit. Hermenegildus ^h vero vocatus Græcis, contra patrem egreditur, relicta in urbe conjuge sua. Cumque Leuvichildus ex adverso veniret, relictus a solatio, cum videret nihil se prævalere posse, ecclesiam quæ erat propinqua, expetit, dicens: Non veniat super me pater meus; nefas est enim abire patrem a filio, aut filium a patre interfici. Hæc audiens Leuvichildus, misit ad eum fratrem ⁱ ejus, qui dato sacramento ne humiliaretur, ait: Tu ipse accede, et prosternere pedibus nostri, et omnia indulget tibi. At ille poposcit vocari patrem suum; quo ingrediente, **C** prostravit se ad pedes illius. Ille vero apprehensum osculatus est eum, et blandis sermonibus delinitum duxit ad castra; oblitusque sacramenti inivit suis, et apprehensum spoliavit eum indumentis suis, induitque illum veste vili, regressusque ad urbem Toletum, ablatis pueris ejus, misit eum in exilium: cum uno tantum puero.

^a Regm., magnum plebi suæ relinquens de se planctum.

^b Fuit episcopus primo Dumiensis monasterii, tum Bracarenensis; qua dignitate non 30, sed 20 circiter annis potius est. Festivitas ejus recolitur die 20 Martii. Vide ejus Elogium in Actis SS. Ord. Benedictini tomo 1, pag. 257. Ad eundem existat Fortunati epistola cum carmine libri v. Confer lib. 1 de Mirac. S. Martini, cap. 11. Versus autem hic laudatos edidit Sermoadus, qui habentur etiam in tomo xv Biblioth. Patrum, edit. Colon., etc.

^c Goisvintha erat Brunehildis reginæ, uxoris Sigiberti, mater, quam nempe ex Athanagildo rege prioris suo marito habuerat, proindeque Ingundis avia. Hanc porro Leuvigildus duxerat post obitum prioris suæ conjugis, Theodosiæ scilicet filię Severiani ducis Carthaginensis, ex qua duos filios susceperat, Hermenegildum Ingundis maritum, et Reccaredum, cui desponsata fuit Rignunthis Chilperici filia. Reccaredus demque post fratris necem et patris obitum, adeptus regno, ex Ariano catholicus factus totam Wisigothorum gentem ad fidem rectam adduxit. Quæ omnia observare visum est ad totius hujus cæpti et eorum, quæ inferus ea de re habentur, notationem. De persecutione vero hic memorata, videndus quoque Isidorus in Chronico ad æram 606.

^d Alii eodd., Athanagildus, Athanachildis. Sic et Leuvigildus, Leuvichildus, Leuvichildis, Leuvigildus, Le-

vichildis; quæ lectiones variæ in variis codd. occurrunt, quoties fere hæc nomina repetuntur.

^e Casin., sed quæ diversis notam.

^f Hæc, uti videtur, occasione Leuvigildus synodum episcoporum Arianorum Toleti coegit, ubi statutum est, ut qui de Romana religione ad eorum partes accederet, non deberet rebaptizari, sed solum impositione manus, communionis perceptione, et gloriam Patri per Filium in Spiritu sancto dando, aggregaretur. Hæc ex Joan. Biclari. ad an. 581.

^g Hispalim scilicet, Bætica caput, in qua postea a patre obsessus est. Captus est Cordubæ, indeque Valentiam in exilium missus, et denique Tarracone occisus, ut refert Joan. Biclari. aut certe Hispali, ut plerisque auctoribus placet. De his infra Gregorius passim loquitur.

^h Sic Corb. et Joan. Biclari. Alii, Hermenichildis, Hermenchildis, Ermengildus, etc. S. Leandrum ea occasione Constantinopolim profectum misse, ut auxilium a Tiberio imp. sollicitaret, discimus ex S. Gregorii papæ præf. in libros Moral. in Job.

ⁱ Reccaredum, ut supra notavimus.

^j A patre Jesus est interfici, quod die sancto Paschæ communionem ab episcopo Ariano sibi porrectam sumere recusasset, ut fusius narrat S. Gregorius M. lib. in Dialog., cap. 31, et Paulus diacon. lib. in Hist. Langob., cap. 21, quod contigit Tarracone an. 583, ex Joan. Biclari. in Chronico, ubi ejus interfectorem,

XL. Igitur ^a post mortem filiorum Chilperici, rex A nense Octobri in Cotia silva plenus luctu cum conjugē residebat. Tunc Chlodovechum filium suum Brennacum, faciente regina, transmisit, ut scilicet et ipse ab hoc interitu deperiret. Graviter ibi his diebus morbus ille, qui fratres interfecerat, sæviebat; sed nihil ibidem incommodi **250** pertulit. Ipse enim rex Calam ^b Parisiacæ civitatis villam advenit. Post paucos vero dies Chlodovechum ad se venire præcepit: cui qualis interitus fuerit, dicere non pigebit. Igitur cum in supradicta villa apud patrem habitaret, cœpit immature jactare, vel dicere: Ecce mortuis fratribus meis ad me restitit omne regnum: mihi universæ Galliæ subjicientur, imperiumque universum mihi fata largita sunt. Ecce inimicis in manu positis inferam quæcunque placuerit. Sed et de noverca sua B Fredegunde regina non condecibilia detrectabat. Quæ illa audiens, pavore nimio terrebatur. Post dies vero aliquot, adveniens quidam ait regi: Ut orbita filiis sedes, dolus id Chlodovechi est operatus. Nam ipse concupiscens unius ancillarum tuarum filiam, maleficiis tuos per matrem ejus filios interfecit: idenque moneo ne speres de te melius, cum tibi spes per quam regnare debueras sit ablata. Tunc regina timore perterrita, et furore succensa, nova orbitate compuncta, apprehensa puella in quam oculos injecerat Chlodovechus, et graviter verberata, incili comam capitis ^c ejus jussit, ac scissæ sudi impositam deligere ante metatum Chlodovechi præcepit. Matre quoque puellæ religata, et tormentis diu cruciata, elicit ab ea professionem, quæ hos sermones veros esse firmaret. Regi ^d exinde hæc et alia hujuscemodi insinuans, vindictam de Chlodovecho poposcit. Tunc rex in venationem directus, eum præcepit accessiri

Sisbertum, biennio postea morte turpi punitum fuisse scribit. Hermenegildi sub martyris titulo festum die 13 Aprilis celebratur. Ingundis uxor ejus, fugiens intercepta, in Siciliam producta est, ubi exspirasse dicitur. Infra tamen Gregorius lib. viii, cap. 28, ipsam in Africa obiisse scribit, cum Constantiopolim a Græcis perduceretur. Eorum filius Athanagildus CP. vixit in aula Mauricii imp. Aliquot epistolas ad ipsum, aut ejus occasione ad alios a Childeberto rege, et a Brunichilde regina scriptas, in Appendice dabimus.

^a Hoc caput in Regim. loco suo motum, exstat num. 42. De Cotia silva, supra lib. iv, cap. 22.

^b Ibi S. Bathildis Chlodovei II uxor parthenonem celeberrimum extruxit, ubi cum aliquandiu saucimonialis vixisset, pie obiit. Locus priscum nomen retinet, vulgo *Chelles*, quatuor leucis ab urbe distans, ad Matronam fluvium. De hoc Beda lib. iii Hist., cap. 8.

^c Sic Bad.; at Corb. et Chesn., *abscissam sudi*. Colb., *abscisso sude*. Bec., *scissa sudi*.

^d Regim., *firmaret Regi. Tunc Rex*, cæteris omis- sis.

^e Is est qui, referente Gregorio lib. ix, cap. 53, Tetradiam, marito ejus Eulalio adhuc superstite, uxorem duxit. De quo non semel alibi, potissimum lib. x, cap. 8. Bobo autem filius erat Munmolini ducis, de quo lib. vi, cap. 45.

^f In Corb. deest *vinculus*.

^g Sic scribendum censet Valesius in Notitia Galliarum: consentit Corb. At Colb. habet *Nocito*; alii vero

secretius. Quo adveniente, ex jussu regis apprehensus in manicis a Desiderio ^a atque Bobone ducibus, nudatur armis et vestibus, ac vili indumento contactus **251** reginæ vinculus ^f adducitur. At illa in custodia eum retineri præcepit, elicere ab eo cupiens, si hæc ita ut audierat se haberet, vel cujus consilio un- fuerit, aut cujus hæc instinctu fecisset, vel cum quibus maxime amicitias colligasset. At ille reliqua denegans, amicitias multorum detexit. Denique post triduum, regina vinculum jussit eum transire Matronam fluvium, et in villa, cui Nuceto ^g nomen est, custodiri. In qua custodia cultro percussus, interit, ipsoque in loco sepultus est ^h. Interea advenerunt nuntii ad regem, qui dicerent, quod ipse se ictu proprio perfodisset; et adhuc ipsum cultrum de quo se perculit, in loco stare vulneris affirmabant. Quibus verbis rex Chilpericus illusus, nec flevit, quem ipse, ut ita dicam, morti tradiderat, instigante regina. Servientes quoque illius per diversa dispersi sunt. Mater autem ejus crudeli morte necata ⁱ; soror illius in monasterium, delusa ^j a pueris reginæ, transmittitur, in quo nunc veste mutata consistit; opesque eorum omnes reginæ delatæ sunt. Mulier quæ super Chlodovechum locuta fuerat, dijudicatur incendio concremari. Quæ cum duceretur, reclamare cœpit misera, se mendacia protulisse: sed nihil proficiantibus verbis, ligata ad stipitem, vivens exuritur flammis. Thesaurarius Chlodovechi a Cuppane ^k stabuli comite de Biturico retractus, vinculus reginæ transmissus est, diversis cruciatibus exponendus; sed cum regina et a suppliciis, et vinculis jussit absolvi; liberumque nobis obtinentibus abire permisit.

XLI. Post hæc ^l Elafius Catalaunensis episcopus, propter causas **252** Brunichildis reginæ, in Hispa-

Noceto, vulgo *Noisi*, haud procul a Cala, sed ad alteram Matronæ ripam.

^b Inde corpus ejus cum solemnī pompa translatum est Parisios in basilicam sancti Vincentii, infra lib. viii, cap. 10.

^c Audovera scilicet, quam Chilpericus dimiserat, quod suam ipsius filiam e fonte sacro suscepisset, si credamus Anonymo qui Gesta Francorum scripsit. Id quippe fabulosum esse existimat Cointius ad an. 565, n. 4. Soror vero ejus, scilicet Chlodovei, Basina, quæ in monasterio sanctæ Crucis Pictaviensi turbæ postea excitavit.

^d Sic Corb. et Colb. Edii vero, *reclusa in monasterio*. Mss. lectionem habet Aimoius lib. iii, c. 43.

^e Hujus facinora narrat Gregorius lib. x, c. 5.

^f Hoc caput deest in Corb. et Colb. Legimus instrumentum beati Elafii episcopi de villis, quas S. Stephano dedit cum fratre suo Leudomiro diacono, actum in Catalauni civitate, in ecclesia præfati martyris, publice sub die v Id. Junii, anno quarto Sigeberto rege Francorum, cui instrumento post donatores Egihlius Rhemensis metropolitanus, et Beatus, cujus seles non exprimitur, subscribere. Beatus, ut existimo, is ipse est Beatus episcopus Ambianensis, qui Concilio Aurelian. v interfuit an. 549. Quo pacto S. Honoratus, quem Cointius Beato circa an. 554 successisse scribit, ante an. 565 Sigiberti regis IV Ecclesie Ambianensi præfatus fuisse dicendum non est. Elafius, Badio *Elaphius*, plerique ed. *Elisius*, cultus Catalauni die xiv Kal. Sept. Sacrum vero illius corpus asservatur in monasterio S. Petri in eadem urbe,

rus homo credatur. Et ille : Cujus quis implet voluntatem, eo et minor est ^a ; semper Filius minor est Patre, quia ille facit voluntatem Patris, nec Pater illius voluntatem facere comprobatur. Ad hæc ego : Intellige quia Pater in Filio, et Filius in Patre, in una semper deitate subsistit. Nam ut cognoscas Patrem Filii facere voluntatem, si in te fides evangelica manet, audi quid ipse Jesus Deus noster, cum ad resuscitandum venit Lazarum, ait : *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me : et ego sciebam quia semper me audis. Sed propter turbam quæ circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti* (Joan. xi. 41, 42). Sed et cum ad passionem venit, ait : *Pater, clarifica me claritate quam habui apud te ipsum, priusquam mundus fieret* (Joan. xvii, 5). Cui Pater de caelo respondit : *Et clarificari, et iterum clarificabo* (Joan. xii, 28). Aequalis est ergo Filius in deitate, non minor, sed neque aliquid minus habens. Nam si Deum confiteris, necesse est integrum fatearis, et nihil egentem ; si vero integrum esse negas, Deum esse non credis. Et ille : Ex assumpto homine cepit Dei Filius vocitari ; nam erat quando non erat. Et ego : Audi David dicentem ex persona Patris : *Ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix, 3). Et Joannes evangelista ait : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. i, 1). Hoc ergo Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, per quem facta sunt omnia (Joan. i, 14, 3). Nam vos carceri veneno persuasionis, nihil dignum de Deo sentitis. Et ille : Nunquid et Spiritum sanctum Deum dicitis, aut æqualem Patri Filioque decernitis ? Cui ego : Una in tribus est voluntas, potestas, operatio : unus Deus in trinitate, et trinus in unitate. Tres personæ, sed unum regnum, una majestas, una potentia omnipotentiaque. Et ille : Spiritus sanctus, inquit, quem æqualem Patri profertis ac Filio, utriusque minor accipitur, quia et a Filio promissus, et a Patre legitur missus. Nemo enim promittit, nisi quod sæ dominationi subsistit, et nemo mittit, nisi inferiorem se, sicut ipse ait in Evangelio : *Nisi ego abiero, Paraclitus ille non veniet : si autem abiero, mittam illum ad vos* (Joan. xvi, 7). Ad hæc ego respondi : Bene Filius ante passionem ait, quia nisi ille ad Patrem victor remeaverit, ac proprio sanguine redempto mundo, dignum Deo ex homine præpararet habitaculum, non potest sanctus Spiritus, idem Deus, in pectore fanatico et originalis criminis labe infecto descendere. *Spiritus enim sanctus, ait Salomon, effugiet e fictum* (Sap. i, 5). Tu autem si spem aliquam resurrectionis habes, noli loqui adversus Spiritum sanctum, quia, juxta sententiam Domini, *In Spiritu sancto blasphemanti non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro* (Mat. h. xii, 32). Et ille : Deus

A est qui mittit, non est Deus qui mittitur. Ad hæc ego interrogo, si crederet doctrinam Petri Paulique apostolorum. Respondente autem eo : Credo, adjeci : Cum argueret Petrus apostolus Ananiam pro fraude fundi, vide quid dicat : *Quid tibi visum est mentiri Spiritui sancto ? Non es enim mentitus hominibus, sed Deo* (Act. v, 3, 4). Et Paulus, cum gratiarum spiritualium distingueret gradus : *Hæc omnia, inquit, operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult* (I Cor. xii, 11). Qui enim quod voluerit facit, in nullius redigitur potestatem. Nam vos, ut superius dixi, nihil recte de Trinitate sancta sentitis, et quam iniqua **256** sit hujus sectæ perversitas, ipsius auctoris vestri, id est Arli, expressit interitus. Ad hæc ille respondit : Legem quam non colis, blasphemare noli ; nos vero quæ creditis, etsi non credimus, non tamen blasphemamus, quia non deputatur crimini, si et illa et illa colantur. Sic enim vulgato sermone dicimus : Non esse noxium si inter gentilium aras et Dei ecclesiam quis transiens, utraque veneretur ^e. Cujus ego stultitiam cernens, aio : Ut video, et gentilium defensorem, et hæreticorum assertorem te esse manifestas, cum et ecclesiastica dogmata maculas, et pagavorum spurcitas prædicas, adorari. Satis, inquit, faceres, si ea te armaret fides, quam Abraham ad ilicem, Isaac in ariete, Jacob in lapide, Moyses vidit in sente ; quam Aaron portavit in lugio ^f, David exsultavit in tympano, Salomon prædicavit in intellectu ; quam omnes patriarchæ, prophetæ, sive Lex ipsa vel oraculis ceclitit, vel sacrificiis figuravit ; quam et nunc præsens suffragator Martinus noster, vel possedit in pectore, vel ostendit in opere, ut et tu conversus crederes inseparabilem Trinitatem, et accepta a nobis benedictione, purgatoque a male credulitatis veneno pectore, deleterentur iniquitates tue. At ille furore commotus, et nescio quid quasi insanus frendens, ait : Ante anima ab hujus corporis vinculis emicet ^g, quam ab ullo religionis vestræ sacerdotum benedictionem accipiam. Et ego : Nec nostram Dominus religionem sive fidem ita tepescere ^h faciat, ut distribuamus Sancum ejus canibus, ac pretiosarum margaritarum sacra porcis squalentibus exponamus. Ad hæc ille relicta altercatione surrexit, et abiit. Sed posthæc cum in Hispanias reversus fuisset, infirmitate debilitatus, ad nostram religionem necessitate cogente conversus est.

XLV. Per idem tempus Chilpericus rex scripsit indiculum, ut sancta Trinitas non in personarum distinctione, sed tantum Deus nominaretur : asserens indignum esse, ut Deus persona, sicut homo carneus, nominaretur ; **257** affirmans etiam ipsum esse Patrem qui est Filius ; idemque ipsum esse

religionem, dimissa Ecclesiæ catholicæ fide, ut hic Arianus, qui omnes bonas agnoscens, nullam se habuisse manifestabat.

ⁱ Id est in rationali Pontificali, ubi λόγος, seu Dei nomen legebatur.

^e Regm., separetur.

^h Idem et Colb., tabescere.

^a Corb., Bec. et Colb. c., ejus et junior est.

^b Regm., Paraclitus non.

^c Sic Corb., et Regm. Editi cum Bec. et Colb. c., fugiet.

^d Sic Corb., Regm., Bec. et Colb. c., pro in Spiritum sanctum. Editi, Spiritum sanctum blasphemanti.

^e Observandum ex hoc loco nullum haberi veram

ribilibus sacramentis, ut in ecclesia illa non ordinaretur extraneus, non cupidus, non conjugali vinculo nexus, sed ab his omnibus expeditus, qui in solis tantum dominicis laudibus degebat, substitueretur. Transobadus autem presbyter epulum in ipsa urbe clericis præparat. Residentibus autem illis, unus presbyterorum cœpit antistitem memoratum impudicis blasphemare a sermonibus; et usque ad hoc erupit, ut eum delirum et fatuum nominaret. Hæc eo dicente, pincerna poculum oblaturus advenit. At ille acceptum dum ori proximat, tremere cœpit, laxatoque de manu calice, super illum [Al. alium], qui sibi erat proximus, caput reclinans, reddidit spiritum, ablatumque ab epulo ad sepulcrum, humo contactus est. Posthæc relecto testamento antistitis in præsentia Childeberti regis ac procerum ejus, Theodosius b, B qui tunc archidiaconatu urbis illius potiebatur, episcopus ordinatus est.

XLVIII. Audiens c autem Chilpericus omnia mala quæ faciebat Leudastes ecclesiis Turonicis, et omni 260 populo, Ansoaldum d illuc dirigit: qui veniens ad festivitatem sancti Martini, data nobis et populo optione, Eunomius in comitatum erigitur. Denique Leudastes cernens se remotum, ad Chilpericum dirigit, dicens: Usque nunc, o piissime rex, custodivi civitatem Turonicam; nunc autem me ab actione remoto, vide qualiter custodiat. Nam noveris quia Gregorius episcopus eam ad filium Sigiberti tradere destinat. Quod audiens rex, ait: Nequaquam, sed quia remotus es, ideo hæc apponis. Et ille: Majora, inquit, de te ait episcopus. Dicit enim reginam tuam in adulterio cum episcopo Berthramno misceri. Tunc iratus rex, cæsum pugnis et calcibus, oneratum ferro recludi præcepit in carcere.

XLIX. Sed e quia liber finem postulat, narrare aliqua de ejus actionibus libet; sed prius videtur genus ac patriam, moresque ordiri. Cracina f Pictavensis insula vocitatur, in qua a fiscalis vinitoris g servo, Leocadio nomine, nascitur. Exinde ad servitium arcessitus, culinæ regis deputatur. Sed quia lippis erat in adolescentia oculis, quibus fumi acerbitas non congruebat, amotus a pistillo promovetur ad coplinum h. Sed dum inter fermentatas massas se delectari consimulat, servitium fugam iniens dereliquit. Cumque bis aut tertio reductus a fugæ lapsu teneri non posset, auris unius incisione mulctatur. Dehinc cum notam inflictam corpori oculere nulla

a Hinc nata vox nostra Gallica *blâmer*, quæ hic est et sæpe alias, apud Gregorium, hujus vocis significatio.

b Regm., *Theodus*. De hoc et aliis hic memoratis lib. vi, cap 33.

c Deest hoc caput in Corb.

d Regm., *Ansoaldum*.

e Hoc caput, quod in plerisque eodd. a præcedente non distinguitur, deest in Corb. et Colb.

f Regm. et Bad., *Cracina*. Alteserra legendum esse censet *Eracina*, quo nomine designaretur Radina insula, *Île de Ré* ut scripsit Papius Massonus in descriptione fluviorum. Hinc Valerius mallet legi *Cra-*

A auctoritate valeret, ad Marcovefam reginam, quam Charibertus rex nimium diligens in loco sororis toro asciverat, fugit. Quæ libenter eum colligens, provocat i, equorumque meliorum deputat esse custodem. Hinc jam obsessus vanitate, ac superbis deditus, comitatum ambit stabulorum j. Quo accepto, cunctos despicit ac postponit; inflatur 261 vanitate, luxuria dissolvitur, cupiditate succenditur, et in causis patronæ alumnus proprius huc illucque defertur. Cujus post obitum refertus prædis, locum ipsum cum rege Chariberto oblati muneribus tenere cœpit. Posthæc; peccatis populi ingrumentibus, comes Turonis destinatur, ibique se amplius honoris gloriosi supercilio jactat; ibi se exhibet rapacem prædis, turgidum rixis, adulteriis lutulentum: ubi seminando discordias, et inferendo calumnias, non modicos thesauros aggregavit. Post obitum vero Chariberti cum in Sigiberti sortem civitas illa venisset, trans-eunte eo ad Chilpericum, omnia quæ inique aggregaverat, a fidelibus nominati regis direpta sunt. Pervadente igitur Chilperico rege per Theodobertum filium urbem Turonicam, cum jam ego Turonis advenissem, mihi a Theodoberto strenue commendatur, ut scilicet comitatu quem prius habuerat potiretur. Multum se nobis humilem subditumque reddebat, jurans sæpius super sepulcrum sancti antistitis, nunquam se contra rationis ordinem esse venturum, seque mihi, tam in causis propriis, quam in Ecclesia necessitatibus, in omnibus esse fidelem. Timebat enim, quod postea evenit, ne urbem illam iterum rex Sigibertus in suum dominium revocaret. Quo defuncto, succedente iterum Chilperico in regnum, iste in comitatum accedit. Adveniente autem Turonis Merovecho, omnes res ejus usquequaque diripuit. Sed dum Sigibertus duos annos Turonis tenuit, hic in Britannis latuit. Qui assumpto, ut diximus, comitatu, in tali levitate elatus est, ut in domo ecclesiæ cum thoracibus atque loriceis, præcinctus pharetra et contum manu gerens, capite galeato ingrederetur, de nullo securus, quia omnibus erat adversus k. Jam si in judicio cum senioribus, vel laicis, vel clericis resedisset, et vidisset hominem justitiam prosequentem, protinus agebatur in furias, ructabat convicia in cives; presbyteros manicis jubebat extrahere, milites fustibus verberari; tantaque utebatur crudelitate, ut vix referri l possit. Discedente 262 autem Merovecho, qui res ejus diripuerat, nobis calumniator existit, asserens fallaciter Merovechum nostro usum

tina aut *Ratina*. Olim dicebatur *Herus* seu *Herio* insula, quæ oræ Pictavensi adjacet.

g Bad., a *fiscalis multoris*. Regm., *fiscalis vinito* servo.

h Id est, e coquo fit pistor.

i Id est, promovet, ut ex aliis Gregorii locis patet.

j Comes stabuli equorum principis curam habebat, quæ dignitas postea militaris facta, multum crevit. Ejus munia et incrementa fuse exponit Cangius in Glossario, quod consulere neminem unquam pœnitebit.

k Regm., *contrarius*. Nam.

l Idem colex, *vix ferre possit*.

Martini præsulis ac Medardi absolveretur. Mox disruptis vinculis, confracto cippo, reserato ostio, sancti Medardi basilicam nocte nobis vigilantibus introivit ^a. Congregati igitur apud Brennacum villam episcopi, in unam domum residere iussi sunt. Delincente rege, data omnibus salutatione, ac benedictione accepta, resedit. Tunc Bertchramnus Burdegalsis civitatis episcopus, cui hoc cum regina crimen impactum fuerat, causam proponit, meque interpellat, dicens a me sibi ac reginæ crimen objectum. Negavi ego in veritate me hæc locutum; et audiasse quidem hæc alios, me non excogitasse. Nam extra domum rumor in populo magnus erat, dicentium: Cur hæc super sacerdotem Dei obijciuntur? cur talia rex **265** prosequitur? nunquid potuit episcopus talia dicere vel de servo? Heu, heu! Domine Deus, largire auxilium servo tuo! Rex autem dicebat: Crimen uxoris meæ, meum habetur opprobrium. Si ergo censetis, ut super episcopum testes adhibeantur, ecce adsunt. Certe si videtur ut hæc non fiant, et in fidem episcopi committantur, dicite: libenter audiam quæ jubetis. Mirati sunt omnes regis prudentiam vel patientiam simul. Tunc cunctis dicentibus: Non potest persona inferior super sacerdotem credi, restitit ad hoc causa, ut dictis Missis, in tribus altaribus me de his verbis exuerem sacramento ^b. Et licet canonicis essent contraria, pro causa tamen regis impleta sunt. Sed nec hoc sileo, quod Rignunth ^c regina condolens doloribus meis, jejuniū cum omni domo sua celebravit, quousque puer nuntiaret me omnia sic implisse, ut fuerant instituta. Igitur regressi sacerdotes ad regem, aiunt: Impleta sunt omnia ab episcopo quæ imperata sunt, o rex. Quid nunc ad te, nisi ut cum Bertchramno accusatore fratris, communionem privaris? Et ille: Non, inquit, ego nisi audita narravi. Quærentibus illis, quis hæc dixerit? respondit se hæc a Leudaste audisse. Ille autem secundum infirmitatem vel consilium, vel propositionis suæ, jam fugam inierat. Tunc placuit omnibus sacerdotibus, ut sator scandali, inficiator reginæ, accusator episcopi, ab omnibus arceretur ecclesiis, eo quod se ab audientia subtraxisset. Unde et epistolam subscriptam aliis episcopis qui non adfuerant transmiserunt. Et sic unusquisque in locum suum regressus est. Leudastes vero hæc audiens, basilicam sancti Petri Parisios

^a Id itaque apud Suessionas contigit, a qua urbe Brennacum tribus circiter leucis distat. Fortunatus carmen 1 libri ix cecinit in Chilperici laudem, eo ipso tempore quo habita fuit hæc synodus Brennacensis.

^b Ex hoc loco nonnulli colligunt Gregorium ter missam una die celebrasse, quem tamen alii ita interpretantur, ut Gregorius sese post celebratam missam, sacramento ad tria altaria de sua innocentia præsumo, a crimine impacto exuerit. Id autem fecit Gregorius, quod non deceret subdiaconum, seu minore[m] clericum adversus episcopum in testem recipi. Laici vero ad accusandos episcopos nequaquam admittuntur ex Canonum præscripto.

^c Hæc erat Rignunthis Chilperici et Fredegundis filia, de qua Gregorius passim agit. Dicitur regina pro illorum temporum more, quibus filiarum regum

expetiit. Sed cum audisset edictum regis, ut in suo regno a nullo colligeretur; et præsertim quod filius ejus, quem domi reliquerat, obiisset, Turonis occulte **266** veniens, quæ optima habuit in Biturico transposuit. Prosequentibus vero regalibus pueris, ipse per fugam labitur. Capta quoque uxor ejus in pagum Tornacensem exsilio retruditur. At Riculfus clericus ad interficiendum deputatur, pro cuius vita vix obtinui tamen de tormentis excusare non potui. Nam nulla res, nullum metallum tanta verbera potuit sustinere, sicut hic miserimus. Ab hora tertia diei, revinctis post tergum manibus, suspensus ad arborem dependebat; ad horam vero nonam depositus, extensus ad trocleas cadebatur fustibus, virgis, ac loris duplicibus, et non ab uno vel duobus, sed quot accedere circa miseros potuissent artus, tot caesores erant. Cum autem jam in discrimine esset, tunc aperuit veritatem, et arcana doli publice patefecit. Dicebat enim ob hoc reginæ crimen objectum, ut ejus de regno, interfectis fratribus, a patre ^d Chlodovechus regnum acciperet, Leudastes ducatum, Riculfus vero presbyter, qui jam a tempore beati Eufronii episcopi amicus erat Chlodovechi, episcopatum Turonicum ambiret, huic Riculfo clerico archidiaconatu promisso. Nos vero, cum Dei gratia Turonis reversi, invenimus ecclesiam conturbatam per Riculfum presbyterum; nam hic sub Eufronio episcopo de pauperibus provocatus, archidiaconus ordinatus est. Exinde ad presbyterium admotus, recessit ad propria, semper elatus, inflatus, præsumptuosus ^e: nam me adhuc commorante cum rege, hic, quasi jam esset episcopus, in domum ecclesiæ iagreditur impudenter, argentum describit ecclesiæ, reliquasque res sub suam redigit potestatem. Majores clericos muneribus ditat, largitur vineas, prata distribuit; minores vero fustibus, plagisque multis, etiam manu propria afficit, dicens: Recognoscite dominum vestrum, qui victoriam **267** de inimicis obtinuit, cuius ingenium Turonicam urbem ab Arvernis populis emundavit ^f; ignorans miser, quod præter quinque episcopos, reliqui omnes qui sacerdotium Turonicum susceperunt, parentum nostrorum prosapiæ sunt conjuncti. Illud sæpe suis familiaribus dicere erat solitus, quod hominem prudentem non aliter, nisi in perjuriis, quis decipere possit. Sed cum me reversum

D reginæ appellabantur. Quin et vetus poeta sub Alcuini nomine notus, Caroli M. venationem describens, eisdem regis filias coronas in capite gestasse scribit.

^d Sic Regm. Nec aliud volebat Chlodoveus, quam Fredegundem novercam e regno pellere: sicque jam interfectis fratribus suis, Thodoberto et Meroveo, regnum fuisset adeptus. Editi vero cum Boce. habent *interfectis fratribus et patre*, quasi patrem suum interficere cogitasset, quod parum verisimile est. Si enim Chilpericus fuisset interemptus, Chlodoveus intra de Fredegunde pellenda deliberasset, cum jam ipse fuisset omnium dominus, eamque pro libitu pepulisset.

^e Regm., *semper idem in superbia, plenus omni nequitia. Nam.*

^f Ed. Chesn., *emundavit*. Gregorius quippe erat Arvernus.

adhuc despiceret, nec ad salutationem meam, sicut A reliqui cives fecerant, adveniret, sed magis me interficere nitareretur, cum consilio comprovincialium eum in monasterium removeri præcipio. Cumque ibidem arctius distringeretur, intercedentibus Felicis episcopi missis, qui memoratæ causæ fautor existerat, circumvento perjuriis abbate, fuga elabitor, et usque ad Felicem accedit episcopum eumque ille ambianter colligit, quem exsecrari debuerat. Leudastes vero in Bituricum pergens, omnes thesauros quos de spoliis pauperum detraxerat, secum tulit. Nec multo post irruentibus Bituricis cum iudice loci super eum, omne aurum argentumque, vel quod secum detulerat, abstrulerunt, nihil ei nisi quod super se habuit relinquentes, ipsamque abstulissent vitam, nisi fuga fuisset elapsus. Resumptis dehinc viribus, cum aliquibus Turonicis iterum irruit super prædones suos: interfectoque uno, aliqua de rebus ipsis recepit, et in Turonicum revertitur. Audiens hæc Berulfus dux, misit pueros suos cum armorum apparatu ad comprehendendum eum. Ille vero cernens se jam jamque capi, relictis rebus, basilicam sancti Hilarii Pictavensis expetit. Berulfus vero dux res captas regi transmisit. Leudastes enim egrediebatur **268** de basilica, et irruens in domos diversorum, prædas publicas exercebat. Sed et in adulteriis sæpe infra ipsam sanctam porticum a deprehensus est. Com-

motâ autem regina, quod scilicet locus Deo sacratus taliter pollueretur, jussit eum a basilica seneti ejici. Qui ejectus, ad hospites suos iterum in Bituricum expetit, deprecans se oculi ab eis ^b.

LI. Et licet de beati Salvii episcopi colloctione superius (Cap. 45) memorare debueram, sed quia mente excessit, esse sacrilegum non arbitrator, si in posterum scribatur. Igitur cum vale post synodum memoratam regi jam dicto, ad propria redire vellemus, non ante discedere placuit, nisi hunc virum libatis oculis linqueremus. Quem quæsitum in atrio Brinnacensis domus reperi. Cui dixi, quia jam eram ad propria rediturus. Tunc remoti paululum, dum hinc inde sermocinaremur, ait mihi: Videsne super hoc lectum quæ ego suspicio? Cui ego: Video quim supertegulum, quod nuper rex poni præcepit. Et ille: Aliud, inquit, non aspicias? Cui ego: Nihil aliud, inquam, video. Suspiscabar enim quod aliquid joculariter loqueretur. Et adjeci: Si tu aliquid magis cernis, enarra. At ille alta trahens suspiria, ait: Video ego evaginatam iræ divinæ gladium super domum hanc dependentem. Verumtamen non fessellit dictio sacerdotem; nam post dies viginti, duo filii regis, quos superius (Cap. 35) mortuos scripsimus, obierunt.

Explicitus est liber quintus, finitus in anno quinto Childeberti regis.

269-270, INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SEXTI.

Incipit liber sextus, inchoatus ab anno sexto ejusdem Childeberti.

- I. Quod Childebertus ad Chilpericum transit; et de fuga Mummoli.
- II. De legatis Chilperici ab Oriente reversis.
- III. De legatis Childeberti ad Chilpericum.
- IV. Qualiter Lupus a reyno Childeberti fugatus est.
- V. Alterratio cum Judæo.
- VI. De sancto Hospitio reclauso, et abstinencia vel miraculis ejus.
- VII. De transitu Ferreoli Uccensis episcopi.
- VIII. De Eparchio reclauso Egolesimensis urbis.
- IX. De Donnolo Cenomannorum episcopo.
- X. De basilica sancti Martini effracta.
- XI. De Theodoro episcopo, et Dynamio.
- XII. De exercitu contra Bituricas commoto.
- XIII. De Lupo et Ambrosio Turonicis civibus interfectis.
- XIV. De portenis quæ apparuerunt.
- XV. De obitu Felicis episcopi.
- XVI. Quod Pappolenus uxorem suam recepit.
- XVII. De Judæis per Chilpericum regem conversis.
- XVIII. De legatis Chilperici ab Hispania reversis.
- XIX. De hominibus Chilperici apud Urbiam fluvium.
- XX. De obitu Chrodini ducis.
- XXI. De signis ostensis.
- XXII. De Cartherio episcopo.
- XXIII. Quod Chilperico regi filius natus est.
- XXIV. De insidiis Theodori episcopi, et de Gundovaldo.
- XXV. De signis et prodigiis circa ea tempora risis.
- XXVI. De Gunthramno duce, et Mummolo.
- XXVII. Quod Chilpericus rex est Parisios ingressus.
- XXVIII. De Marco referendario.
- XXIX. De puellis monasterii Pictavensis, seu, De virtutibus quæ in monasterio domnæ Radejundis factæ sunt.
- XXX. De obitu Tiberii imperatoris.
- XXXI. De multis malis, quæ Chilpericus rex in civitatibus fratris sui fieri jussit, vel ipse fecit.
- XXXII. De interitu Leudastis.
- XXXIII. De locustis, morbis, prodigiisque.

^a Regm., in ipsa basilica ante porticum.

^b Qua tandem ratione misere perierit, vide libro seq., cap. 52.

- XXXIV. De obitu filii Chilperici, quem Theodoricum vocavit.
 XXXV. De interitu Mummoli praefecti, et mulieribus interfectis.
 XXXVI. De Aethero episcopo, et de clerici cujusdam libidine.
 XXXVII. De nece Lupentii abbatis Gaballitani.
 XXXVIII. De obitu Theodosii episcopi, et successore ejus.
 XXXIX. De obitu Remigii Biturigum episcopi; et de incendio urbis, et successione Sulpicii.
 XL. De altercatione nostra cum haeretico.
 XLI. Quod Chilpericus rex cum thesauris suis in Camaracensem abiit.
 XLII. Quod Childbertus in Italiam abiit.
 XLIII. De Gallieniensibus regibus.
 XLIV. De diversis signis.
 XLV. De nuptiis Riquinthe filiae Chilperici.
 XLVI. De interitu Chilperici regis.

LIBER SEXTUS.

271 I. Anno igitur sexto regni sui, Childbertus rex, rejecta pace Guntchramni regis, cum Chilperico conjunctus est. Non post multum tempus Gogo moritur ^a, in cujus locum Wandelinus subrogatur. Mummolus a regno Guntchramni fuga dilatur, et se infra murorum Avennicorum munitionem concludit. Apud Lugdunum synodus episcoporum conjungitur ^b, diversarum causarum altercationes incidens, negligentioresque judicio damnans. Synodus ad regem revertitur, multa de fuga Mummoli ducis, nonnulla de discordiis tractans.

II. Interea legati Chilperici regis, qui ante triennium ad Tiberium imperatorem abierant, regressi non sine gravi damno atque labore. **272** Nam cum Massiliensem portum propter regum discordias adire ausi non essent, Agathæ ^c urbem, quæ in Gothorum regno sita est, advenerunt. Sed priusquam littus attingerent, navis acta vento, impulsæ terris in frustra minuitur. Legati vero cum pueris se in periculo ceruentes, arreptis tabulis vix ripæ relati sunt, multis puerorum amissis; sed plerumque evaserunt. Res autem quas undæ littori invexerant, incolæ rapuerunt, ex quibus quod melius fuit recipientes, ad Chilpericum regem retulerunt. Multa tamen ex his Agathenses secum retinuerunt. Tunc ego Novigentium villam ^d ad occursum regis abieram; ibique nobis missorium ^e magnum, quod ex auro gemmisque fabricaverat in quinquaginta librarum pondere, ostendit, dicens: Ego hæc ad exornandam atque

^a Is est qui lib. v, cap. 47, dicitur nutritus regis. Et quidem lib. viii, cap. 22, Wandelinus nutritor regis obliis memoratur. Vide et epistolam Chamingi ducis ad eundem Gogonem a Frehero editam. Litterarum studiis fuisse deditum patet ex ipsiusmet epistola ad Trasericum, qui et alias scripsit ab eodem Frehero et Chesnio editas. Brunehildem in Gallias adduxit, ut ex Fortunato patet, qui de ejusdem laudibus quatuor proxi libri vii carmina edidit.

^b Ea est Lugdunensis vii, ut videtur, licet anno Guntramni 22 congregata dicatur in inscriptione, id est anno 585, Childberti octavo. In ea conditi sunt canonici sex, qui in collectionibus Concilii habentur. Mummoli fugam hoc ipso anno 581 memorat Marius.

^c Sic Corb. et Colb. Alii vero Agathen. Urbs est episcopalis notissima, vulgo Agde, sub Narbone metropoli, in Septimania.

^d Complures sunt hujus nominis villæ regis, quæ vulgo Nogent appellantur. Ex cap. 5 patet hic Gre-

A nobilitandam **273** Francorum gentem feci. Sed et plurima adhuc, si vita comes fuerit, faciam. Aureos etiam singularum librarum pondere, quos imperator misit, ostendit, habentes ab una parte iconem imperatoris pictam, et scriptum in circulo: TIBERIA CONSTANTINI PERPETUI AUGUSTI. Ab alia vero parte habentes quadrigam et ascensorem, continentesque scriptum: GLORIA ROMANORUM. Multa autem et alia ornamenta, quæ a legatis sunt exhibita, ostendit f.

III. Denique cum apud eandem villam commoraretur, Egidius Rhemensis episcopus cum primis Childberti proceribus in legationem ad Chilpericum regem venit, ibique colloquutione facta, ut ablato Guntchramni regis regno, hi se conjungere debeant in pace, ait Chilpericus rex: Filii mihi, peccatis incrementibus, non remanserunt, nec mihi nunc alius superest hæres, nisi fratris mei Sigiberti filius, id est Childbertus rex: ideoque in omnibus quæ laborare potuero, hic hæres existat. Tantum dum advixero, liceat mihi sine scrupulo aut disceptatione cuncta tenere. At illi gratias agentes, pactionibus subscriptis, ea quæ locuti fuerant firmaverunt, et ad Childbertum cum magnis muneribus sunt regressi. Quibus discedentibus, Chilpericus rex Leudovaldum ^e episcopum cum primis regni sui direxit. Qui dato susceptoque sacramento ^h, pactionibusque firmatis, munerati regressi sunt.

IV. Lupus vero dux Campanensis ⁱ, cum jamdiu ab adversis fatigaretur et spoliaretur assidue, et

C proindeque, aut de illa quæ ad Sequanam sita est infra Parisios, hodie Saint-Cloud, aut de ea quæ supra eandem urbem prope confluentes Mazonæ in Sequanam, Vicennis vicina, hodieque Nogent dicta.

^e Missorium vocabant pelvium seu discum. Aliqui eo nomine concham designant volunt, nonnulli abacum cum omni suppellectile.

^f Vide Paul Diac. lib. iii Hist. Lang., cap. 15.

^g Corb., Leodoaldum, Bajocensem, ut videtur, de quo infra lib. ix, cap. 13, aut Abrincensem, qui tunc quoque vivebat.

^h Alii codd., excepto Corb., habent susceptoque de pace sacramento.

ⁱ Regni., Campanensis, et Bad., Campaniæ, quæ omnia eandem provinciam designant notissimam. Et infra pro adversis, quæ lectio est Corb. et Colb., habent diversis.

præsertim ab Ursione et Bertefredo ^a, ad extremum A conventionem factam ut occideretur, commoverunt exercitum contra eum. Quod cernens Bruffchildis regina, condolens fidelis sui insecutiones injustas, præcingens se viriliter, irrupit medios hostium cuneos, dicens: Nolite, o viri, nolite malum hoc facere, **274** nolite persequi innocentem; nolite pro uno homine committere prælium, quo solatium regionis intereat. Hæc illa loquente, respondit Ursio: Recede a nobis, o mulier. Sufficiat tibi sub viro tenuisse regnum. Nunc autem filius tuus regnat, regnumque ejus non tua, sed nostra tuitione salvatur. Tu vero recede a nobis, ne te unguæ equorum nostrorum cum terra confodiant. Hæc et alia cum diutissime inter se protulissent, obtinuit reginæ industria ne pugnarent. Tamen ab illo loco discedentes, irruerunt in domos B Lupi et direpto omni præsidio ^b, fingentes se illud in thesauro regis recondere, suis eum domibus intulerunt, intendentes Lupo minas, atque dicentes: Vivus virtutem nostram non evadet. At ille cernens se in discrimine, tutata infra urbis Lugduni Clavati ^c muros conjuge sua, ad Guntchramnum regem confugit. A quo benigne susceptus cum eo latuit, expectans ut Childebertus ad legitimam perveniret ætatem.

V. Igitur Chilpericus rex, cum adhuc apud ^dsupradictam villam moraretur, impedimenta moveri præcipiens, Parisios venire disponit. Ad quem cum jam valedicturus accederem, Judæus quidam, Priscus nomine, qui ei ad species coemendas familiaris erat, advenit. Cujus cæsarie rex blande apprehensa manu, ait ad me, dicens: Veni, sacerdos Dei, et impone manum super eum. Illo autem renitente, ait rex: O mens dura, et generatio semper incredula, quæ non intelligit Dei Filium ^e sibi prophetarum vocibus repromissum; non intelligit ecclesiastica mysteria in suis sacrificiis figurata. Hæc eo dicente, Judæus ait: Deus non eget conjugio, neque prole ditatur, neque ullam consortem regni habere patitur, qui per Moysen ait: Videte, videte quia ego sum Dominus, et absque me non est deus ^f. Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam, et ego sanabo (Deut. xxxii, 59). Ad hæc rex **275** ait: Deus ab spiritali utero Filium genuit sempiternum, non ætate juniorem, non potestate minorem, de quo ipse ait: Ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix, 3). Hunc ergo ante sæcula natum, in novissimis sæculis mundo misit

salvatorem, sicut ait propheta tuus: *Misit Verbum suum, et sanavit eos* (Psal. cvi, 20). Quod autem ais, quia ipse non generet, audi prophetam tuum dicentem ex voce dominica: *Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam* (Isai. lxxvi, 9)? hæc enim de populo, qui in eum per fidem renascitur, ait. Ad hæc Judæus respondit: Nunquid Deus homo fieri potuit, aut de muliere nasci, verberibus subdi, morte damnari? Ad hæc rege tacente, in ruedium me ingerens dixi: Ut Deus Dei Filius homo fieret, non suæ, sed nostræ necessitatis exstitit causa. Nam captivum peccato hominem, et diaboli servituti subiectum redimere non potuerat, nisi hominem assumpsisset. Ego vero non de Evangeliiis et Apostolo, quæ non credis, sed de tuis libris testimonia præbens, proprio te mucrone confodiam, sicut quondam David Goliath legitur trucidasse. Igitur quod Deus homo futurus esset, audi prophetam tuum: *Et Deus, inquit, et homo, et quis cognovit eum?* Et alibi: *Hic est Deus noster, et non reputabitur alius præter eum; qui invenit omnem viam scientiæ, et dedit illum Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Posthæc in terris visus est et cum hominibus conversatus est* (Baruch. iii, 36, 37, 38). Quod autem de Virgine nascitur, audi similiter prophetam tuum dicentem: *Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* (Isai. vii, 14; Matth. i, 23). Quod verberibus subdi, quod clavis affigi deberet, et aliis quoque injuriis subjacere, vel affici, alius propheta ait: *Foderunt manus meas et pedes meos: diviserunt sibi vestimenta mea* (Psal. xxi, 17, 19). Et iterum: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. lxxviii, 22). Et quod per ipsum crucis patibulum labentem mundum, et diaboli ditioni subiectum resitueret in regno suo, idem David **276** ait, *Dominus regnavit a ligno* ^h (Psal. xcv, 10). Non quod antea non regnaverit apud Patrem, sed super populum quem a diaboli servitute liberaverat, rude regnum ⁱ accepit. Judæus ad hæc respondit: Quæ Deo fuit necessitas, ut ista pateretur? Cui ego: Jam dixi tibi, Deus hominem creavit innoxium, sed astu serpentis circumventus, prævaricator præcepti factus est: et ideo a sede paradisi ejectus, mundanis laboribus deputatus est; qui per mortem Unigeniti Dei Christi Deo reconciliatus est Patri. Judæus dixit: Non poterat Deus mittere prophetas aut apostolos, qui eum ad viam

^a Colb., *Berakfrido*.

^b Præsidium est pecunia, quæ auxilii causa separatur; vel locus secretior, ubi ejusmodi pecunia servatur. Ex *L. si chorus*, § 1, de *legat. 5*. Præsidium non semel Plautus usurpat pro pecunia.

^c Hodie Laudunum appellatur, vulgo *Laon*, quæ urbs in supercilio montis editissimi posita, diu inexpugnabilis fuit, illustrata est episcopali sede a sancto Remigio.

^d In *Corb.* desunt hæc verba *Dei Filium*, et infra desunt *vox conjugio*. Bec. pro *ecclesiastica mysteria*, habet *divina mysteria*.

^e Casub., non est alius.

^f *Corb.*; quod interpretatum, *Nobiscum est Deus. Regni, accipiet*, pro *concupiet*.

^g In eodem cod. desunt *et in siti mea*.

^h Has voculas *a ligno* a rabbinis abrasas nonnulli conquesti sunt, et quidem non habentur in *Vulgata*. Eas tamen *LXX* interpretum auctoritas, et plerique antiqui Patres retinent. Certe in Gallicanis ecclesiis antiquitus receptas fuisse probatur non solum ex hoc Gregorii textu, et ex hymno Fortunati de sancta Cruce, sed etiam ex Psalterio in purpureis membranis, litteris argenteis aureisque exarato, quod olim usu fuit beato Germano Parisiensi episcopo, ac in nostro monasterio S. Germani a Præfate inter pretiosa antiquitatis gemella asservatur, in quo hæc eadem verba leguntur.

ⁱ *Regni, liberaverat rudem, regno*.

revocarent salutis, nisi ipse humiliatus fuisset in carne? Ad hæc ego: A principio genus semper deliquit humanum, quem nunquam terruit nec submersio diluvii, nec incendium Sodomæ, nec plagæ Ægypti, nec miraculum maris, Jordanisque divisio: qui semper Legi Dei restitit, prophetis non credidit; et non solum non credidit, verum etiam ipsos prædicatores penitentiae interemit. Ideo nisi ipse ad eum descendisset redimere, hæc explere non poterat alter. Cujus nos nativitate renati, baptismo abluti, vulnere curati, resurrectione erecti, ascensione glorificati sumus. Quod autem morbis nostris mederi venturus erat, propheta tuus ait: *Livore ejus sanati sumus (Isa. LIII, 5)*. Et alibi, *Ipsæ peccata nostra portabit, et orabit pro transgressoribus (Ibid. 42)*. Et iterum, *Sicut vitis ad occisionem ductus est: et quasi agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. In humiliatione iudicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit (Ibid. 7, 8)? Dominus exercituum nomen ejus (Isa. LIV, 5)*. De hoc et Jacob ille, de cujus te jactas venisse generatione, in illa fuit sui Judæ benedictione, quasi ad ipsum Christum Filium Dei loquens, ait: *Adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda. De gremine, fili mi, ascendisti, recubans dormisti quasi leo, quasi catulus leonis. Quis suscitabit eum (Gen. XLIX, 8, 9)? Pulchriores oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores (Ibid. 12)*. Quis, inquit, suscitabit eum? Et licet ipse dixit: **277** *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18)*, tamen Paulus apostolus ait: *Qui non crediderit quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus esse non poterit (Rom. x, 9)*. Hæc et alia nobis dicentibus, nunquam compunctus est miser ad credendum. Tunc rex silentis illo, eum videret eum his sermonibus non compungi, ad me conversus, postulat ut accepta benedictione a discederet. Ait enim: Dicam, inquit, tibi, o sacerdos, quod Jacob dixit ad angelum qui ei loquebatur: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi (Gen. xxxii, 26)*. Et hæc dicens, aquam manibus porrigit: jubet; quibus ablutis, facta oratione, accepto pane gratias Deo agentes, et ipsi accepimus, et regi porreximus, haustoque mero, valedicentes discessimus. Rex vero ascenso equite [I. equo] Parisios est regressus, cum conjuge et filia, et omni familia sua.

* Reges ab episcopis benedicebantur, ut passim Greg. memorat. Hinc S. Hilarius contra Constantium scribens, ei exprobat: *Osculo sacerdotis excipis, caput benedictioni submittis, ut fidem calces.*

b Hieronymus ad Eustochium: *Nec cibi sumantur nisi oratione præmissa; nec recedatur a mensa, nisi referatur Creatori gratia.* Singula ferula signabantur, ex lib. 1 de Glor. Mart., cap. 80, infra. Et quedam Dei famula apud Gregor. M. lib. 1 Dialog., cap. 4, ut lactucam oblita signo crucis benedicere momordit, a dæmone correpta est.

c Ex hoc loco negotiatores Ægyptios Gallias frequentasse colligitur, qui non solum herbas, sed et chartam illam papyraceam adeo celebrem afferbant. Unde Gregorius supra lib. v, cap. 5, Felici Namnetensi, qui eum conviciis impetierat, rescribens, eum

VI. Fuit autem apud urbem Nicensem eo tempore Hospitius reclusus magnæ abstinentiæ, qui constrictus catenis ad purum corpus ferreis, induto desuper cilicio, nihil aliud quam purum panem cum paucis dactylis comedeat. In diebus autem Quadragesimæ, de radicibus herbarum Ægyptiarum, quibus eremitiæ utuntur, exhibentibus sibi negotiatoribus alebatur. Et primum quidem jus in quo coxerant harruens, ipse sumebat in posternum. Magnas enim per eum Dominus virtutes dignatus est operari. Nam quodam tempore, revelante sibi Spiritu sancto adventum Langobardorum in Gallias hoc modo prædixit: Venient, inquit, Langobardi in Gallias, et devastabunt civitates septem, eo quod increverit malitia eorum in conspectu Domini, quia nullus est intelligens, nullus est requirens Deum, nullus est qui faciat bonum, quo ira Dei placeatur. Est enim omnis populus **278** infidelis, perjuriis deditus, furtis obnoxius, in homicidiis promptus, a quibus nullus justitiæ fructus ullatenus crescit; non decimæ dantur, non pauperes aluntur, non teguntur nudi, non peregrini hospitio recipiuntur, aut cibo sufficienter satiantur: ideo hæc plaga supervenit. Nunc autem dico vobis: Congerite omnem substantiam vestram infra murorum septa, ne a Langobardis diripiatur; et vos ipsos in locis firmissimis committite. Hæc eo loquente, omnes obstupefacti et valedicentes cum magna admiratione ad propria sunt regressi. Monachis quoque dixit: Abscedite et vos a hœc, auferentes vobiscum quæ habetis; ecce enim appropinquat gens quam prædixi. Dicentibus autem illis: Non relinquit te, sanctissime pater, ait: Nolite timere pro me; futurum est enim ut inferant mihi injurias, sed non nocent usque ad mortem. Discendentibus autem monachis, venit gens illa; et dum cuncta quæ reperit vastat, pervenit ad locum ubi sanctus Dei reclusus erat. At ille per fenestram turris ostendit se eis. Illi vero circumeuntes turrem, aditum per quem ingrederentur ad eum, invenire non poterant. Tunc duo ascendentes detexerunt tectum, et videntes eum cinctum catenis, indutumque cilicio, dicunt: Illic malefactor est, et homicidium fecit: ideo in his ligaminibus victus tenetur. Vocatoque interprete, sciscitantur ab eo quid mali fecerit, ut tali supplicio **D** arctaretur. At ille fatetur se homicidam esse, om-

felicem futurum fuisse dicit, si ipsum Massilia habuisset episcopum, quod eo pacto satis chartæ habuisset pro describendis conviciis; cum scilicet eo frequenter advenirent Ægyptii mercatores, qui ejusmodi chartas in Gallias auferiebant. Vide Mabillon. lib. 1 de Re Diplom., cap. 8, et Altesserrani in cap. 5 lib. v hujus Historiæ.

d Sic Corb.; alii vero, *glicit... pauper alitur*, et cætera in singulari numero; et sic habentur apud Paulum Diaconum lib. III Histor. Langobard., cap. 1, ubi Hospitii laudes ex Gregorio describit. De decimis solvendis conc. Matisic. II, an. 585, cau. 5. Fideles ad decimarum solutionem hortantur patres conc. Turon. II, an. 567, ad cladem avertendam, quæ imminabat.

nisque criminis reum. Tunc unus, extracto gladio ut in caput ejus libraret, dextera in ipso ictu suspensa dirigit, nec eam ad se potuit revocare. Tunc gladium laxans, terræ dejecit. Hæc videntes socii ejus, clamorem in cælum dederunt, flagitantes a sancto, ut quid agi oporteret clementer insinuaret. Ipse vero imposito **279** salutis signo, brachium sanitati restituit. Ille autem in eodem loco conversus, tonsurato capite fidelissimus monachus nunc habetur. Duo vero duces ^a qui eum audierunt, incolumes patriæ redditi sunt; qui vero contempserunt præceptum ejus, miserabiliter in ipsa Provincia sunt defuncti. Multi autem ex ipsis a dæmoniis correpti, clamabant: Cur nos, sancte et beatissime, sic crucias et incendis? sed imposito eis manu, mundabat eos. Postulare homo erat Andegavensis incolæ, qui per nimiam febrem eloquium pariter auditumque perdidit; et cum de febre convaluisset, surdus permanebat ac mutus. Igitur diaconus ex provincia illa Romam directus est, ut beatorum apostolorum pignora, vel reliquorum sanctorum qui urbem illam muniunt, exhiberet. Qui cum ad parentes infirmum illius pervenisset, rogant ut eum sibi comitem itineris sumere dignaretur, confisi quod si beatissimorum apostolorum adiret sepulcra, protinus posset assequi medicinam. Euntibus autem illis, venerunt ad locum ubi beatus Hospitius habitabat. Quo salutato ac deosculato, causas itineris diaconus pandit, ac proficisci se Romam indicat, seseque his qui sancto viro de naucleris amici essent, commendari deposcit. Cumque ibi adhuc moraretur, sensit vir beatus per Spiritum Domini adesse virtutem. Et ait diacono: Infirmum qui comes tui nunc est itineris, rogo ut meis conspectibus repræsentes. At ille nihil moratus, velociter ad metatum vadit, invenitque infirmum febre plenum, qui per nutum aures suas dare tintillum indicabat; apprehensumque ducit ad sanctum Dei. At ille apprehensa manu cæsarie, attraxit caput illius in fenestram, assumptoque oleo benedictione sanctificato, tenens manu sinistra linguam ejus, ori verticique capitis infudit, dicens: In nomine Domini mei Jesu Christi aperiantur aures tuæ, reserretque os tuam virtus illa, quæ quondam ab homine surdo et mutuo noxium eiecit dæmonium. Et hæc dicens, interrogat nomen. Ille vero clara voce ait: Sic dicor. Cum hæc vidisset diaconus, ait: Gratias tibi immensas refero, Jesu Christe, qui talia per servum **280** tuum dignaris ostendere. Quærebam Petrum, quærebam Paulum Laurentiumque, vel reliquos qui Romam proprio cruore illustrent: hic omnes reperii, hic cunctos inveni. Hæc eo cum maximo fletu et

^a In Regm., Duo vero qui eum adierunt. Paulus tamen libro laudato, cap. 2, habet duo duces.

^b Corb., et Chesn., *Pir dicor*

^c Regm., *ignota conspiciere.*

^d Corb., *ab hominibus laudatur.*

^e Regm., *pedibus ac manibus, elevatisque ad cælum cœlia.*

^f Mirum est Austadium in episcoporum Nicensium catalogo omitteri. Locus ubi vixit Hospitius prope Vil-

admiratione dicente, vir Dei omni intentione vanam vitans gloriam, ait: Sile, sile, dilectissime frater, non hæc ego facio, sed ille qui mundum ex nihilo condidit, qui pro nobis hominem suscipiens, cæcis visum, surdis auditum, mutis præstat eloquium, qui leprosis cutem pristinam, mortuis vitam, et omnibus infirmis affluentem medicinam indulget. Tunc diaconus gaudens et valedicens, abscessit cum comitibus suis. Quibus discedentibus, homo quidam, Dominicus, sic enim erat viro nomen, a nativitate cæcus, advenit ad istius miraculi virtutem probandam. Qui dum in monasterio duobus aut tribus mensibus resideret, orationi ac jejuniis vacans, tandem vocat eum ad se vir Dei, et ait: Vis recipere visum? Cui ille ait: Voluntas, inquit, mea erat ignota cognoscere. Nam quæ sit lux ignoro. Unum tantum scio, quod ab omnibus collaudatur ^d; ego autem ab initio ætatis meæ usque nunc videre non merui. Tunc cum oleo benedicto super oculos ejus crucem sanctam faciens, ait: In nomine Jesu Christi redemptoris nostri aperiantur oculi tui. Et statim aperti sunt oculi ejus; et erat admirans, cernensque magna Dei, quæ in hoc mundo videbat. Dehinc mulier quædam, quæ, ut ipsa declamabat, tria habens dæmonia, ad eum adducta est; quam cum tactu sacro benedixisset, atque ex oleo sancto crucem fronti ejus imposuisset, ejectis dæmonibus purgata discessit. Sed et aliam puellam, ab spiritu immundo vexatam, benedictione sanavit. Cum autem jam dies obitus ejus appropinquaret, vocavit ad se præpositum monasterii, dicens: Exhibe ferramentum, et irrumpere parietem, et mitte nuntios ad episcopum civitatis, ut veniat ad me sepeliendum. Die enim tertia ab hoc egredior mundo, et vado in requiem destinatam, quam mihi Dominus repromisit. Hæc eo dicente, misit præpositus monasterii ad episcopum civitatis Nicensis, qui ei hæc nuntiarent. **281** Posthæc Crescens quidam venit ad fenestram, et videns eum cæcis vincum, vermibus plenum, ait: O domine mi, qualiter tam valida tormenta tolerare tam fortiter potes? Cui ille ait: Confortat me ille pro cuius nomine hæc patior. Dico autem tibi, quia jam absolvor ab his vinculis, et vado in requiem meam. Adveniente autem die tertia, deposuit catenas quibus vincus erat, prostravitque se in orationem; et cum diutissime cum lacrymis orasset, collocans se super scamnum, extensis pedibus, elevatisque ad cælum manibus ^e, gratias agens Deo, tradidit spiritum. Et statim omnes vermes illi, qui sanctos artus perforabant, evanuerunt. Adveniens autem Austadius ^f episcopus beatum corpus studio-

lam-liberam visitur. Peninsula est, ut scribit Petrus Joffredi, tribus circiter passuum millibus a Nicea urbe dissita, prope Herculei seu Villæ-liberæ portus fauces versus orientem; ex corrupto S. Hospitii nomine dicitur vulgo, *San-Sospir*, ubi exstabant adhuc ejus auctoris temporis monasterii rudera; turris vero et templi ipsius nomine dicati reliquæ destructæ sunt ab annis circ. 60, cum arx ibidem, jubente Victore Amedeo Sabaudia duce, constructa fuit. Ec-

missime sepulturæ mandavit ^a. Hæc omnia ab ipsius A ore cognovi, quem superius mutum et surdum ab eo sanatum exposui, qui multa mihi et alia de ejus virtutibus narravit: sed prohibuit me res illa loqui, quia audivi Vitam ipsius a multis fuisse conscriptam.

VII. Eo ^b tempore Ferreolus Ucecensis episcopus, magnæ vir sanctitatis, obiit, plenus sapientia et intellectu; qui libros aliquos epistolarum, quasi Sidonium secutus, composuit. Post cujus obitum Albius ex præfecto per Dynamum ^c rectorem Provinciæ extra regis consilium suscepit episcopatum; quo non amplius quam tribus utens mensibus, cum ad hoc causa restitisset ut removeretur, defunctus est. Jovinus iterum qui quondam Provinciæ rector fuerat, regium de episcopatu præceptum accipit. Sed prævenit eum Marcellus diaconus, Felicis senatoris filius. Qui convocatis comprovincialibus, per consilium Dynamii episcopus **282** ordinatus est. Sed et ipse vi pulsatus deinceps a Jovino, ut removeretur, conclusus in civitate, virtute se defendere nitebatur, sed cum non valeret, muneribus vicit.

VIII. Obiit ^d et Eparchius reclausus Egolismensis, vir magnificæ sanctitatis, per quem Deus multa miracula ostendit, de quibus, relictis plurimis, pauca perstringam. Petrogoricæ ubi incolam fuit, sed post conversionem clericus factus, Egolismam veniens, cellulam sibi ædificavit. In qua collectis paucis monachis, in oratione morabatur assidue; et si ei aliquid auri argentique offerebatur, aut in necessitatibus pauperum, aut in redemptione captivorum distribu- C bat. Paris in cellula illa eo vivente coctus nunquam fuit, sed a devotis cum necessitas exegisset, inferre- batur. Magnam enim catervam populorum de oblationibus devotorum redemit; pusularum ^e malarum venenum crucis signo sæpe compressit, demones de obsessis corporibus oratione abegit, et iudicibus plerumque ut culpabilibus ignoscerent, dulcedine profusa imperavit, potius quam rogavit. Nam ita erat dulcis alloquio, ut ei negare non possent, cum fuisset

clesia S. Joannis ibidem structa, monachis deficientibus Ebrardo abbati et monachis S. Pontii subjecta fuit ab Archinbaldo episc. Niciensi, sæculo XI labente.

^a Corpus ejus in ipsa ecclesia cathedrali Niciensi etiam nunc asservari dicitur, ubi colitur die 15 Octob. Memoratur autem in martyrologio Romano die 21 Maii. De hoc iterum Gregorius lib. de Gloria Confess., cap. 97.

^b Hoc caput deest in Corb. et Colb. Ferreolum uti martyrem plerique colunt. Ejus vitam ex ms. Tolosano edidit Marc. Ant. Dominici, ubi festum ipsius in nonas Januarii celebrari dicitur. Monasterium condidit, regulamque scripsit, non semel editam, quæ habetur in Codice regularum et in Concordia Benedicti Anianæ abbatis.

^c De Dynamio non semel infra Gregorius. Is ipse est qui scripsit Vitam S. Marii abbatis Bodanensis in diocesi Sistaricensi. Vitam S. Maximi Reiorum episcopi, etc.; li. 7as vero a Gregorio Magno cum aliquot minusculis recepit. Ejusdem laudes recinit Fortunatus lib. vi, carm. 11 et 12, ubi etiam de Alhino, Jovino et Theodoro, de quibus hic Gregorius et infra cap. 11.

indulgentiam deprecatus. Quodam vero tempore, dum pro furto quis ad pendendum deduceretur, qui et in aliis multis sceleribus, tam in furtis, quam in homicidiis accusabatur ab incolis criminosus, et hæc ei nuntiata fuissent, misit monachum suum ad deprecandum judicem ^f, ut scilicet culpabilis ille vitæ conceueretur. Sed insultante vulgo atque vociferante, quod si hic dimitteretur, neque regioni, neque iudici possit esse consultum, dimitti non potuit. Interea ^g extenditur ad trocleas, **283** virgis ac fustibus carditur, et patibulo condemnatur. Cumque mortuus monachus abbati renuntiasset: Vade, inquit, attende a longe, quia scito quod quem homo reddere noluit, Dominus suo munere donabit. Tu vero cum eum cadere videris, protinus apprehensum adducito in monasterium. Monacho vero jussa complete, ille prosteruit in oratione, et tam diu in lacrymis ad Dominum fudit preces, quoadusque disrupto obico cum catenis terræ restitueretur appensus. Tunc monachus apprehensum eum, abbatis conspectibus in eolumem repræsentat. At ille gratias Deo agens, comitem accessiri jubet, dicens: Semper me benigno animo solitus eras audire, fili dilectissime; et cur hodie induratus hominem, pro cujus vita rogaveram, non laxasti? At ille: Libenter te, inquit, audio, sancte sacerdos; sed insurgente vulgo aliud facere non potui, timens super me seditionem moveri. Et ille: Tu, inquit, **284** me non audisti, Deus autem audire dignatus est, et quem tu tradidisti morti, ille vitæ restituit. En, inquit, coram te astat sanus. Hæc Eo dicente, prosternitur ad pedes ejus comes stupens, ^h quod videbat vivere quem in mortis interitu reliquisset. Hæc ego ab ipsius comitis ore cognovi; sed et alia multa fecit, quæ insequi longum putavi. Post quadraginta quatuor vero annos reclusionis suæ parumper febre pulsatus, tradidit spiritum, protractusque a cellula, sepulturæ mandatus est. Magnus autem conventus, ut diximus, de redemptis in ejus processit exsequis ⁱ.

IX. Domnolus ^j vero Cenomannorum episcopus

^d Hoc caput, quod deest in Corb. et Colb., laudatur in libro de Miraculis sancti Eparchii, cujus verba dedimus inter Elogia a variis auctoribus nostro Gregorio data.

^e Regm., *pustularum*.

^f Eum infra comitem appellat. Et revera comites ad dicendum jus in civitatibus erant instituti.

^g Sic Casin. et Bec.; alii, *In terra extenditur, ad.*

^h Sic cod. Regm.; alii, *ad pedes comitis stupentia.*

ⁱ Obiit anno 581, die 1 Julii, quo ejus festivitas recolitur. Ejus Vitam habes inter Acta SS. Ord. S. Benedicti Sæc. 1, p. 267. Item apud Gononum, et simul cum libro de ejus virtutibus in tomo I Bibliothecæ novæ Labbei; ex qua patet Eparchium triginta solummodo et novem annos reclusum vixisse. Sed fortasse Gregorius totum tempus designare voluit, ex quo Eparchius monasticam vestem suscepit a Martino Sedaciensi monasterii abbate. De eo iterum Gregorius lib. de Glor. Confess., cap. 101. Vulgo dicitur *saint Cybar*, sub cujus nomine exstat monasterium Ordinis nostri prope urbem lucullianam; sed ejus reliquæ a Calvinistis combustæ sunt anno 1558.

^j Hoc caput deest in Colb. et Corb. At Regm. ha-

ægrofate cœpit. Tempore enim Chlothacharii regis apud Parisios ad basilicam sancti Laurentii a gregi monasteriali præfuerat; sed quoniam, Childeberto seniore vivente, semper Chlothachario regi fidelis extitit, et nuntios illius ad speculandum missos crebrius occulebat, prætolabatur **285** rex locum in quo pontificatus honorem acciperet. Migrante autem Avenniensis civitatis pontifice, istum illum dare deliberaverat. Sed beatus Domnolus hæc audiens, ad basilicam sancti Martini antistitis, quo tunc Chlothacharius rex ad orationem venerat, accessit, et nocte tota in vigiliis excubans, per priores qui aderant, regi suggestionem intulit ut non quasi captivus ab ejus elongaretur aspectu, nec permitteret simplicitatem illius inter senatores sophisticos ac iudices philosophicos fatigari, asserens hunc locum humilitatis sibi esse potius, quam honoris. Ad hæc rex annueus, migrante Innocentio Cenomannorum episcopo, ipsum Ecclesiæ illi antistitem destinavit. Jam assumpto episcopatu, talem se tantumque præbuit, ut in summæ sanctitatis culmen evectus, debili usum

bet hic *Mummolus*, sed infra, ut cæteri, *Domnolus*. Subscripsit conc. Turon. II, an. 597.

Hæc basilica etiam nunc perstat, parochiali titulo insignita, ubi paucis ab hinc annis reperta sunt antiqua sarcophaga gypsea, quæ nongentos circiter annos præferebant, quibus apertis nigrae vestes, et monachorum effliges visæ sunt, ed quæ ut primum puriori aere afflate fuerunt, in pulverem sunt redactæ, quod sæpe nobis testatus est V. Cl. Nicolaus Gobillon, doctor Sorbonicus, ejusdem ecclesiæ pastor, et illustriss. archiepiscopi Paris. vicarius generalis. Basilica sancti Martini, hic quoque memorata, haud procul a Laurentiana distat, hodie sub sancti Martini a Campis nomine celebris, de qua lib. I de Mirac. S. Martini, cap. 19. Porro Coitius ad annum 655 inficiatur Domnolum unquam abbatem S. Laurentii fuisse, totumque hoc Gregorianæ historiæ caput rejicit, tanquam ab imperito interpolatore additum; idque ob duas potissimum rationes: 1° quod a codd. Corb. et Colb. absit; 2° quod multa in eo habeantur Vitæ S. Domnoli, ab auctore gravi et æquali scriptæ, omnino contraria. Verum quod caput istud in aliquot scriptis desideretur, non minus inficias; sed cum in aliis, et quidem vetustis et optimæ notæ codd., scilicet Beccensi, Casin., etc., habeatur, nihilque in eo occurrit quod a Gregorii genio aut stylo abhorreat, ipsum Gregorio abjudicari non debere ob hanc rationem contendimus. Quod vero ad Vitæ S. Domnoli scriptorem attinet, animus non est hic de ejus auctoritate disceptare, an tanta censeri debeat, quæ Gregorii textum, qualis nunc exstat, possit elevare. Id unum dicimus, diversa ab his auctoribus de Domnolo enarrari, sed non contraria. Et quidem quæ de Domnolo jam episcopo, aut de ejus morte narrat noster Gregorius, a vero non abhorrent, nec sunt Vitæ auctori opposita, ut ipse Coitius fatetur. Equidem duos saltem modo supra viginti annos episcopatus Domnolo tribuit Gregorius, quod Coitius calculo non quadrat; at id Vitæ auctori, quod unum inquirimus, non adversatur, qui nec tempus initæ sedis, nec Domnoli obitus annum designavit. Non etiam refragantur vetera instrumenta; immo Papebrochius qui ad diem 16 Maii Bollandiani eandem Vitam refert, et Gregorium interpolatum fuisse suspicatur ob istas codd. Attamen Domnolum post 22 annos episcopatus successorem impetrare potuisse fatetur, eo quod nulla mentio Domnoli episcopi Cenomannensis in actis publicis occurrat ante annum Turon. II, anno 597, et certum sit Cenomannensium ecclesiam

Agressuum, caeco^b restitueret visum. Qui post viginti duos episcopatus annos; dum se cerneret morbo regio calculoque gravissime fatigari, Theodulfum abbatem in locum suum præelegit, cujus assensui rex præbuit voluntatem: sed non multum post tempus, mutata sententia, in Bادهchisilum^c domus regie majorem transfertur electio. Qui tonsuratus gradus, quos clerici sortiuntur, ascendens, post quadraginta dies, migrante sacerdote, successit.

X. His^d diebus basilica sancti Martini a furibus effracta fuit. Qui ponentes ad fenestram absidæ cancellum, qui super tumulum cujusdam defuncti erat, ascendentes per eum, effracta vitrea sunt ingressi, auferentesque multum auri argentique, et palliorum holoseriicorum, abierunt, non metuentes super sanctum sepulcrum pedem ponere, ubi vix vel os applicare præsumimus. Sed virtus sancti voluit hanc temeritatem etiam cum judicio manifestare terribili. Nam hi perpetrato scelere ad Burdegalensem civitatem venientes, orto scandalo, unus alterum interemit; sicque patefacto opere, furtum repperitum est, ac

post Innocentii obitum vacasse diu, immo et aliquot annis ab Scienfredo pseudoepiscopo fuisse occupatam. Jam vero noster Gregorius scripsit Domnolum, antequam esset episcopus, abbatem S. Laurentii Parisiis fuisse, Chlotario regi acceptissimum, ab eoque Avenionensi sedi destinatum, quam ille respiciens, postea Cenomannensis episcopus factus sit. De his nihil omnino Vitæ auctor, sed contraria apud eum non invenias; immo vero ipse testatur se Vitam beati viri scripturum ab eo solummodo tempore, quo sedi Cenomannensi præfuisse cœpit: *Ab illo, inquit, tempore, auspiciabimur, quo nos glorioso suo adventu illustrare, nobiscumque manere ex Dei providentia jussus est.* Eum itaque post multas peregrinationes, et quidem jam episcopum consecratum, Cenomannos advenisse narrat, statimque a clero et populo electum fuisse. Sed nihil prorsus habet de anterioribus gestis, quæ ex Gregorii textu repetere nihil vetat. Immo maxima inter sanctum Germanum Parisiensem, et ipsum Domnolum familiaritas, quæ semper, ipso etiam auctore Vitæ attestante, viguit, Gregorio nostro favet, qui Domnolum in ipsa Parisiensi civitate abbatem fuisse scripsit, eo sane tempore quo beatus Germanus eidem urbi episcopus præerat. Hæc paulo fusius necessitate cogente tractavimus ad vindicandum Gregorii textum.— S. Domnolus celebre monasterium in suburbio Cenomannensi condidit in honorem S. Vincentii, ubi sepultus est. Quod etiam nunc perseverat sub Ordine sancti Benedicti et Cong. S. Mauri, abbatis regularis privilegio gaudens. Corpus S. antistitis e terra levatum fuit anno 1124, ab Hildeberto episc. Cenomannensi, præsentis Fulcæ juniore Andecavorum comite, ut ex charta ejusdem monasterii didicimus. Hodie servatur in theca argentea auro linita, operis exquisitissimi, quam cardinalis Luxemburgius fieri curavit.

^b Claudus appellabatur Rainarius, et hic cæcus Siagrius, ex Vitæ auctore.

^c Regm., *Baldechi'um*. Is est Badegisilus, ut habet Chesn., de quo non semel infra Gregorius. Subscripsit conc. Matisc. II, an. 585. Mirum est autem de eo nihil prorsus haberi in actis episcoporum Cenomann., quæ tom. III Analect. Mabillon. edita sunt. Vide lib. III Mirac. S. Martini, cap. 35. Hæc prima est, ni fallor, mentio majoris domus apud Gregorium.

^d Hoc cap. deest in Corb. et Colb.; exstat tamen apud Fredeg., cap. 87.

de hospitali eorum **286** argentum comminutum ^a et pallia sunt extracta. Quod cum regi Chilperico ^b nuntiatum fuisset, jussit eos alligari vinculis, et suo conspectui præsentari. Tunc ego metuens, ne ob illius causam homines morerentur, qui vivens in corpore pro perditorum vita sæpius deprecatus est, epistolam regi precatonis transmissi, ne nostris ^c non accusantibus, ad quos prosecutio pertinebat, hi interficerentur. Quod ille benigne suscipiens, vitæ restituit. Species vero quæ dissipatæ fuerant, studio-
sissime componens, loco sancto reddi præcepit.

XI. Apud ^d Massiliensem vero urbem Dynamius rector Provinciæ graviter insidiari Theodoro episcopo cepit. At ille ad regem properare disponens, comprehensus ab eo in medio civitatis tenetur, et graviter injuriatus, tandem laxatus est. Clerici autem ^e Massilienses dolum cum Dynamio moliebantur, ut ab episcopatu ejiceretur. Sed dum ad regem Childebertum ambularet, cum Jovino ex præfecto a Guntchramno rege detineri jubetur. Quod audientes Massilienses clerici, gaudio magno repleti quod jam teneretur, jam deputaretur exsilio, quod jam in hoc res perstitisset, ut nunquam Massiliam reverteretur, domos ecclesiæ apprehendunt, ministeria ^f describunt, registoria reserant, promptuaria exspoliant, omnesque res ecclesiæ, tanquam si jam mortuus esset episcopus, pervadunt, diversa crimina de pontifice proloquentes, quæ falsa, Christo auspice, deprehenduntur [*At. deprehendit*]. Childebertus vero postquam cum Chilperico pacificatus est, legatos ad Guntchramnum regem mittit, ut medietatem Massiliæ, quam ei post obitum patris sui dederat, reddere deberet. Quod si nollet, noverit se multa perditorum pro partis istius retentione. Sed ille cum hæc reddere nollet, vias claudi præcepit, ut nulli per regnum ejus transeundi aditus panderetur. Hæc cernens Childebertus, Gundulfum ex domestico ^g **287** ducem factum, de genere senatorio, Massiliam dirigit. Qui cum non auderet ambulare jam per Guntchramni regnum, Turonis venit. Quem benigne susceptum, recognosco matris meæ avunculum ^h esse, retentumque mecum quinque diebus, impositisque necessariis, abire permisi. Ille vero progressus, Mas-

siliam ingredi, obsistente Dynamio, non valebat. Sed nec episcopus, qui jam tunc cum Gundulfo venerat, in ecclesia sua recipiebatur. Dynamius autem una cum clericis portas obserrat urbis, insultans pariter ac utrumque despiciens, episcopum scilicet et Gundulfum. Tandem ad colloquium ducis ascitus, in basilicam beati Stephani, quæ urbi est proxima, venit. Ostiarii enim custodiebant ædis ingressum, ut introeunte Dynamio valvæ protinus clauderentur. Quo facto exclusæ armatorum turbæ post Dynamium ingredi nequiverunt. Quo non intelligente, dum diversa inter se super altarium conferunt, recedentes ab altario, saluatorium ingrediuntur. Introeuntem cum his Dynamium, nudatumque jam a suorum solatio [*I. auxilio*], terribiliter increpant. Fugatisque satellitibus, qui cum armis eo abducto ⁱ circumstrepabant, seniores civium ad se dux una cum episcopo collegit, ut civitatem ingrederetur. Tunc Dynamius hæc omnia cernens, veniam petens, datis duci multis muneribus, reddito etiam sacramento se fidelem episcopo deinceps regieque futurum, suis induitur indumentis. Tunc reseratis tam portarum quam sacrarum ædium valvis, ingrediuntur utrique civitatem, dux scilicet et episcopus, cum signis et laudibus, diversisque honorum vexillis. Clerici autem qui sceleri huic misti fuerant quorum caput Anastasius abbas et Proculus presbyter ^j erant, **288** intra Dynamii tecta confugiunt, petentes ab eo operam refugii, a quo fuerant incitati. Multi tamen eorum per idoneos fidejussores dimi si, ad regem jussi sunt ambulare. Interea Gundulfus subjugata civitate in Childeberti regis ditionem, restituitoque in locum suum antistite, ad regem Childebertum regressus est. Sed Dynamius inmemor fidei quam Childeberto regi promiserat, ad Guntchramnum regem nuntios dirigit, dicens quod partem sibi debitam civitatis per episcopum perderet, nec unquam Massiliensem urbem suo potiretur dominio, nisi hic evellatur ab ea. At ille ira commotus, jubet, contra fas religionis, ut pontifex summi Dei arcatus vinculis sibi exhiberetur, dicens: Trudatur exsilio inimicus regni nostri, ne nobis nocere amplius valeat. Sed cum episcopus de his suspectus esset, nec facile pos-

^a Sic Regm. et Bad.; alii, *communitum*.

^b Regm., *Chlotario*.

^c Sic Casin. et Regm. Editi vero cum Bec., *ne nobis*.

^d Deest in Corb. et Colb.; non tamen ab interpolatore additum est. Vide notas in cap. seq. et in cap. 24 hujus libri.

^e Id est vasa sacra, ubi observandum jam consuetudinem tunc invaluisse, ut defuncto episcopo, clerici quæcumque poterant diriperent.

^f Domestici erant, qui excubabant in palatio principis, eorumque præpositus appellabatur comes domesticorum. Sub regibus nostris præfecti fuerunt villis regis, ut patet ex l. b. ii Marculfi formula 52, quæ domesticis, qui supra regis villas erant, directa est, ut occasione filii regis re: ens nati servos aliquot libertate donarent. Eosdem regi ad placita properanti expensas parasse innuit noster Gregorius lib. x, cap. 98. Domestici inter regni optimates recensentur in præf. legum Burgund. et leg. Ripuariorum cap. 90: regi assidebant ex Marculfi formulis. Videtis placi-

tum Chlodovei III, lib. vi de re Diplom., n. 19, et Childeberti III, n. 24. Generis autem senatorii nomine, de quo hic et passim Gregorius, familiæ designantur, quæ tempore Romanorum in senatam admissæ fuerant. Multi enim provinciales, maxime a Gallia, civitate donati fuerant, aliquot etiam in senatum allecti. Ejusmodi dicebantur senatores peregrini, qui ut plurimum ne facie quidem Romam noverant. Nolim tamen indicari Gregorium quandoque *senatores* nonnullos appellare, quod illi ex suæ urbis primoribus essent. Vide Cangii Glossarium.

^g Fratrem scilicet S. Nicetii episc. Lugdun., ut observat Cointius.

^h Sic Regm. et Bec., alii, *adducto*.

ⁱ Regm., *et Proculus abba*. Bad., *Proculi presbyteri*. Porro Anastasius abbas erat sancti Victoris, monasterii etiam nunc apud Massiliam celeberrimi, Ord. S. Benedicti, quod a Joanne Cassiano sæculo quinto conditum fuit.

set ab urbe erui, advenit festivitas dedicationis oratorii ruris suburbani. Cumque ad hæc festa egressus civitatem properaret, subito armati cum magno fremitu ab occultis insidiis scatenes, sanctum vallant antistitem, dejectumque ab equo fugant omnes comites ejus, servientes alligant, clericos cædunt, ipsumque super miserabilem imponentes caballum, nullum de suis sequi permittentes, ad regis deducunt præsentiam. Cumque per Aquensem præterirent urbem, Pientius ^a episcopus loci, condolens fratri, datis clericis ad solatium, impositisque necessariis, abire permisit. Dum hæc agerentur, clerici iterum Massilienses domos ecclesiæ reserant, arcana rimantur, et alia describunt, alia suis domibus inferunt. Episcopus vero ad regem deductus, nec culpabilis inventus, ad civitatem suam redire permissus, cum grandi est a civibus laude susceptus. Ex hoc autem **289** gravis inimicitia inter Guntchramnum regem et Childebertum nepotem suum exoritur, disruptoque fœdere sibi invicem insidiabantur.

XII. Igitur Chilpericus rex cernens has discordias ^b inter fratrem ac nepotem suum pullulare, Desiderium duce[m] evocat, jubetque ut aliquid nequitie inferat fratri. At ille, commoto exercitu, Ragnovaldo ^c duce fugato, Petrogoricum pervadit, exactoque sacramento Aginnum pergit. Hæc audiens uxor Ragnovaldi, quod scilicet, fugato viro suo, hæc et civitas in potestatem regis Chilperici redigeretur ^d, basilicam sancti martyris Caprasii expetiit. Sed extracta exinde, et spoliata facultate ac solatio famularum, datis fidejussoribus Tolosam dirigitur: ibique iterum in basilica sancti Saturnini ingressa residet. Desiderius vero cunctas civitates, quæ in parte illa ad regem Guntchramnum aspicebant, abstulit, et ditionibus regis Chilperici subegit. Berulfus vero dux, cum Bituriges ^e mussitare, quod Turonicum terminum ingrederentur, audisset, exercitum commovet, et se in ipsos fines statuit. Graviter tunc pagi

Isiodorensis ^f ac Berravensis urbis Turonicæ devastati sunt. Sed et postea crudeliter qui in hac obsidione adesse non poterant, sunt damnati. Bladastes ^g vero dux in Vasconiam abiit, maximamque partem exercitus sui amisit.

XIII. Lupus ^h vero urbis Turonicæ civis, cum, uxore perdita ac liberis, clericatum expeteret, a fratre Ambrosio prohibitus est, timens ne hæredem institueret Dei ecclesiam, si ei conjungeretur: rursumque illi uxorem providit, et diem in quo ad sponsalia donanda conjungerentur, male suasus **290** frater indicit. Dehinc ad Cainonense castrum, ubi hospitium habebant, pariter advenerunt. Sed uxor Ambrosii cum esset adultera, et alium amore lupanario, exoso marito, diligeret, insidias viro tetendit. Cumque hi germani pariter epularentur, et nocte usque ad ebrietatem vino maduissent, in uno strato pariter quieverunt. Tunc mœchus uxoris Ambrosii, nocte veniens, quiescentibus concis et vino depressis, accensis igne paleis, ut videret quid ageret [Al. ageret], extracto gladio, Ambrosium in capite librat, ita ut descendens per oculos gladius cervical capitis amputaret; in quo ictu expergefactus Lupus, et se in sanguinem volutari decernens, exclamavit voce magna, dicens: Heu, heu! succurrite, frater meus interfectus est. Mœchus vero, qui jam pertractato scelere discedebat, hæc audiens, regressus ad lectum, Lupum adit. Quo repugnante, multis plagis laceratum oppressit, et mortali ictu sauciatum, semivivum reliquit; sed nullus de familia sensit. Mane autem facto, stupebant omnes de tanto scelere. Lupus tamen adhuc vivens inventus, sicut actum fuerat referens, spiritum exhalavit. Sed nec longum incrementum lugendi sumpsit spatium: sed paucis diebus interpositis conjuncta mœcho discessit ⁱ.

XIV. Anno I igitur septimo Childeberti regis, qui erat Chilperici et Guntchramni vicesimus et primus, mense Januario, pluviae, coruscationes atque toni-

celebratur die 20 Octobris. Basilica S. Saturnini apud Tolosam, quo postea confugit hæc mulier, insigne est hodie canonicorum sæcularium collegium.

^a Colb. et Regm., *Bituricos*; Bad., *Biturigos*; et quidem hic designantur homines regionis Bituricensis.

^f Corb., *pagus Sioudunensis*. Regm. mendose, *Astisiodorensis* aut. Sed retinenda vulgata lectio; nam Isidororum seu Isidorum est vicus ad Crosam fluvium, vulgo *Iserie* aut *Isure* dictus, qui confinis est Biturigibus Cubis. Berravensis vero vicus est *Barou* prope eundem fluvium, haud procul ab Isidoro, ut observat Valesius in Notitia Galliarum. In utroque loco ecclesiam fuisse ædificatam notat Gregorius lib. x, cap. ultimo.

^g Alii, *Bladastes*, aut *Bladastis*. Corb., *Baudastis*. Vasconiam hic intellige veterum Vasconum sedem in Pyrenæis jugis, qua dimissa postea Novempopulani occupaverunt.

^h Deest hoc caput in Corb. et Colb.

ⁱ Ipse mœchus, nomine Vedastes Avo, male periiit ex libro vii, cap. 5.

^j Hoc caput in egrum refert Fulbertus in epistola 97, quæ est ad Robertum regem, ubi habet, *Anno sexto*, etc.

^a Sic Boc. et Regm. cum Bad. Alii, *Pientius*. Pientii episc. Aquensis, id est Aquarum Sextiarum, *Ain en Provence*, missus subscripsit concilio Matiscon. II, anno 585.

^b Quæ scilicet capite præcedenti memorantur, ut *Caletur* Cointius. Et tamen caput istud 12 rejicere non potest, quod in omnibus codd. habeatur; admittebat itaque et præcedens necesse est, licet in duobus scriptis desideretur; nec inferat eo ipso aliquid caput esse interpolatum, quod in codd. Corb. et Colb. desint. Et quidem utriusque capitis epitomen fecit Fredegarus cap. 87.

^c Sic Corb., Bec. et Regm. cum aliquot editis. Colb. vero et Chesn., *Ragnovaldo*, et *Reginivaldo*.

^d Sic Corb.; alii vero, *hæc civitates in... redigerentur*. Corb. lectionem prætulimus. Nam tunc capto Aginno, uxor Ragnovaldi, quæ ad basilicam S. Caprasii, in hac urbe sitam, confugerat, in hostium manus devovit. S. Caprasius Aginno episcopus cum fide virgine martyrium pertulit sub Maximiano. Caprasium diximus episcopum ex hodierna et quidem recentiori Aginnoensium traditione, cui neque Acta neque alia monumenta antiqua favent. Superest hodieque basilica sub ejusdem sancti nomine, quæ canonicorum collegio nobilitatur, ibique sacrum ipsius caput asservatur. Ejus vero festivitas in tota diocesi

trua gravia fuerunt, flores in arboribus ostensi sunt; A stella, quam cometem superius nominavi, apparuit, ita ut in circuitu ejus magna nigredo esset. Et illa tanquam in foramine aliquo posita, ita inter tenebras **291** relucebat, scintillans, spargensque comas. Prodidit autem ex ea radius miræ magnitudinis, qui tanquam fumus magnus incendii apparebat a longe. Visa est autem ad partem occidentis in hora noctis prima. In die autem sancto Pa-chæ apud Suesionas civitatem cælum ardere visum est, ita ut duo apparerent incendia: et unum erat majus, aliud verominus. Post duarum vero horarum spatium conjuncta sunt simul; factaque pharo [*Al. igni*] magna, evanuerunt. In Parisiaco vero termino verus sanguis ex nube defluxit, et super vestimenta multorum hominum cecidit, et ita tabe maculavit, ut ipsi propria **B** indumenta horrentes abnuerent. Tribus enim locis in termino civitatis illius hoc prodigium apparuit. In Silvanectensi vero territorio hominis cujusdam domus, cum ille mane surgeret, sanguine respersa ab intus apparuit. Magna igitur eo anno lues in populo fuit: valetudines variæ, malignæ, cum pulis et vesicis, quæ multum populum affecerunt morte. Multi tamen adhibente studium, evaserunt. Audivimus enim eo anno in Narbonensem urbem inguinarium morbum graviter desavire, ita ut nullum esset spatium, cum homo correptus fuisset ab eo.

XV. Felix **B** vero episcopus Namneticæ civitatis, in hanc valetudinem corruens, graviter agra-æ cepit. Tunc vocatis ad se episcopis, qui propinqui erant, supplicat ut consensum, quem in Burgundionem nepotem suum fecerat, suis subscriptionibus roborarent. Quod cum factum fuisset, cum ad me dirigunt. Erat tunc temporis Burgundio, quasi annorum viginti quinque. Qui veniens, rogat ut accedens usque Namnetas, episcopum eum in locum avunculi, qui adhuc superstes erat, tonsorarie consecrare deberem. Quod ego abnuï, quia canonibus **non** **292** convenire cognovi ^c. Consilium tamen præbui, dicens: Habemus scriptum in canonibus, filii, non posse quemquam ad episcopatum accedere, nisi prius ecclesiasticos gradus regulariter sortia-

^a Bad., *variæ, morbivæ*; alii ed. cum Fulberto, *mitine*.

^b Hoc caput deest in Corb. et Colb.

^c Hoc vetitum can. 8 conc. Nicæni, quod postea aliis compluribus confirmatum fuit.

^d Sic statuit concil. Sardicense, can. 15, in Græco 10, quod summi pontifices deinceps et alii patres variis in synodis confirmarunt. Vide Gratian. dist. 52 et 59.

^e Id est, ex cantharide animali venenoso confectum, quemadmodum ex viperis aliisque similibus remedia adhiberi solent ad morborum curationem.

^f Obiit viii id. Januarii; colitur uti sanctus apud Namnetenses. De eo supra lib. v, cap. 5.

^g Hoc caput, quod cum præcedenti necessario conjungitur, existat totidem verbis in mss. Corb. et Colb.; unde inferendum utrumque esse Gregorii factum. Et tamen Cointius utrumque insititum dixit; sed cum cod. Corbeiensi paulo post Gregorii ætatem sit scriptus, fateri igitur debet interpolatorem Gregorio fere æqualem fuisse.

^h Civitas Novempopulaniæ sive hodiernæ Vasc-

tur ^d. Tu ergo, dilectissime, revertere illic, et pete, ut ipse te qui elegit debeat tonsorare. Cumque presbyterii honorem acceperis, ad ecclesiam assiduus esto; et cum eum Deus migrare voluerit, tunc facile episcopalem gradum ascendes. At ille regressus, consilium acceptum adimplere dissimulavit, eo quod Felix episcopus ab incommodo levius agere videretur. Sed postquam febris discessit, tibiæ ejus ab humore pusulas emisserunt. Tunc cantharedarum cataplasmam ^e nimium validam ponens, computrescentibus tibiis, anno episcopatus sui tricesimo tertio, ætate septuagenaria, vitam finivit ^f. Cui Nonnichius consobrinus ejus, rege ordinante, successit.

XVI. Audiens ^g autem Pappolenus ejus obitum, nepotem illius de qua separatus fuerat, recepit. Ante hoc autem tempus desponsatam eam habuerat; sed dissimulante de nuptiis Felice episcopo, hic cum magna cohorte veniens, ab oratorio puellam abstraxit, et in basilicam beati Albini confugit. Tunc Felix episcopus ira commotus, circumventam puellam dolis a marito separavit. Mutataque veste apud Vasantensem urbem ^h in monasterio posuit; sed illa occultos pueros ⁱ nuntios dirigit, ut scilicet eam ereptam a loco in quo posita erat, acciperet. Quod ille non abnuens, assumptam de monasterio puellam suo conjugio copulavit, regalibusque munitis præceptionibus, timere parentum distulit minas.

XVII. Rex vero Chilpericus multos Judæorum eo anno baptizari præcepit, ex quibus plures excepti e sancto lavacro. Nonnulli tamen eorum corpore tantum, non corde abuti ⁱ, **293** ad ipsam quam prius perfidiam habuerant, Deo mentiti regressi sunt, ita ut et sabbatum observare, et diem dominicum honorare viderentur. Priscus (*sup. cap. 5*) vero ad cognoscendam veritatem nulla penitus potuit ratione deflecti. Tunc iratus rex, jussit eum custodiæ mancipari, se licet ut quem credere voluntarie non poterat, saltem credere faceret vel invitum. Sed ille datis quibusdam muneribus, spatium postulat, donec filius ejus Massiliensem Hebræam accipiat; pollicetur dolose se deinceps quæ rex jusserat impleturum. Interea oritur intentio inter illum et Phatirem ^k, ex niæ, vulgo *Bazas*. Patria fuit Ausonii nobilis poctæ, qui post adeptas complures imperii dignitates, factus est consul a Gratiano imp. suo ipsius discipulo.

ⁱ Sic Corb. et Colb. Editi cum Bec., *puero*. In Regn. hæc vox deest. Utraque lectio bona. Raro tamen *puer* pro viro usurpatur, sæpius pro servo, etiam provecæ ætatis, *non ætatem*, ut loquitur Iheronymus, *sed conditionem* exprimendo.

^j Mos fuisse videtur tunc in Gallis Judæos ad fidem cogendi, quod improbat Gregor. Magn. lib. 1, epist. 45. Ad Cointium ea de re disserentem ad annum 591, num. 12 et seqq., et Launoium in lib. hæc de re singulari.

^k Sic Corb. et Colb. cum Chesn.; Bec. vero, *Phathiren*; aliquot ed., *Pathirem*. Regn., Colb. alter et Bad., *Patrem*, et infra *Pater*. Porro alter cod. Colbertinus, qui caret initio, incipit ab his verbis, *Priscus præcinctus orario*, etc., quem codicem sub S. Michaelis nomine laudat Cointius: nos vero ut duos hosce cods. Colbertinos a sese invicem distinguamus, priorem qui fuit S. Arnulphi Mettensis, *Colb. a.*, hunc vero Colb. m. appellabimus.

vernīs adduxit; sed post paucos dies Avenionem regressus est.

XXVII. Chilpericus rex **301** pridie quam Pascha celebraretur, Parisios abiit. Et ut maledicto, quod in pactione sua et fratrum suorum conscriptum erat, ut nullus eorum Parisios sine alterius voluntate ingrederetur (*V. lib. vii, c. 6*), carere posset, reliquiis sanctorum multorum precedentibus, urbem ingressus est; diesque Paschæ cum multa jocunditate tenuit, filiumque suum baptismo tradidit, quem Ragnemodus ipsius urbis sacerdos de lavacro sancto suscepit, ipsumque Theodoricum vocitari præcepit.

XXVIII. Marcus quoque referendarius, cuius supra meminimus (*lib. v, cap. 29*), post congregatos de iniquis descriptionibus thesauros, subito lateris dolore detentus, caput totondit, atque pœnitentiam accipiens ^a spiritum exhalavit, resque ejus fisco collatæ sunt; nam magni ibidem thesauri ex auro argentoque, et multarum specierum reperti sunt, nihil exinde secum aliud portans, nisi animæ detrimentum.

XXIX. Legati de Hispaniis reversi nihil certi revertiaverunt, eo quod Leuvichildus contra filium suum seniore in exercitu resideret. In monasterio ^b autem beatæ Radegundis, puella quædam, nomine Disciola ^c, quæ beati Salvii Albigensis episcopi neptis erat, obiit hoc modo. Cum agrotare cœpisset, et ei assidue sorores aliæ deservirent, venit dies ille quo migraret a corpore; et circa horam nonam ait sororibus: Ecce jam levior me sentio; ecce nihil doleo. Nunc autem non est necesse sollicitudini vestræ, ut mihi curæ aliquid impendatis, sed potius discedite a me, quo facilius sopori relaxer. Hæc audientes sorores ejus, recesserunt parumper a cellula, et post paululum advenerunt. Denique stantibus illis coram ea, exspectabant quid ab illa elocutionis audirent. Ipsa autem expansis manibus benedictionem a nescio quo efflagitans, ait: Benedic, inquit, mihi, sancte ac famule Dei excelsi. Ecce enim jam tertio fatigaris hodie mei causa. Et cur, sancte, pro infirma muliercula crebras injurias sustines? **302** Interrogantibus vero illis, ad quem hæc verba proferret, penitus non est efflata. Tunc facto modico intervallo, emisit vocem magnam cum risu, et sic tradidit spiritum. Et ecce quidam energumenus, qui tunc ad beatæ Crucis gloriam mundandus advenerat, arrepta manibus cæsarie, collisit se in terram, dicens: Heu! heu! heu nobis, qui tale damnatum perpassi sumus! vel licuisset prius causas inquirere, et sic de potestate nostra fuisset ablata hæc anima! Inquirentibus vero his qui aderant, quod asset hoc verbum quod loquebatur, respondit: Ecce animam

^a Illi monastica veste donati in extremis appellabantur monachi ad succurrendum. Pœnitentes olim in Gallia tonsos fuisse patet ex can. 12 concil. Agathensis, etc. Vide Sirmond. in lib. iv Apollinaris, epist. 21.

^b Apud Pictavos sanctæ Crucis sacratum, quod nunc etiam præstat sub Regula S. Benedicti, de quo inferius plura.

^c Colb., *Discila*; uti sancta colitur, cum Agnetæ abbatissa III Idus Maias. Habetur in Letauis Picto-

A puellæ Michael angelus suscepit, et ipse eam los evelit. Princeps vero noster, quem vos nominatis nihil in ea participatur. Post hæc aquis ablutum ita ^d candore niveo refulge nullum linteum reperire abbatissa potuit promptu, quod corpore candidius cerneretur; tamen linteis mundis, sepulturæ mandata est et alia puella hujus monasterii visum vidit sororibus retulit. Putabat, inquit, se iter conficere, et erat ei votum ut ad fontem vivum perveniret. Cumque viam nesciret, vir se obviam obtulit, dicens: Si, inquit, vis ad vivum accedere, ego ero prævius itineris tui, gratias agens, sequebatur precedentem. Quilbulantibus, pervenerunt ad fontem magnum aquæ tanquam aurum splendebant ^e, herbæ modum divesarum gemmarum verian e lucubant. Et ait vir ad eam: Ecce fontem vivum multo labore quæsisti. Satiare nunc ab ejus flut fiat tibi fons aquæ vivæ salientis in vitam nam. Cumque illa avide ex his aquis haurire ab alia parte veniebat abbatissa, et denudatam induit eam veste regia; quæ tanta luce, at et montibus refulgebat, ut vix posset intendi, sibi abbatissa: Sponsus enim tuus mittit tibi munera. Hæc cum puella vidisset, compuncta corde, et **303** post dies paucos rogavit abbatissam ut sibi in qua includere ut cellulam præparare illa velociter perfecta, ait: Ecce, inquit, cel quid nunc desideras? Puella vero petiit, ut C permitteretur. Quod cum ei præstitum fuisset, gregatis virginibus cum magno psallentio, ac lampadibus, tenente sibi beata Radegunde n ad locum usque perducitur. Et sic vale faciemibus, et osculans singulas quasque, recte obstructoque aditu per quem ingressa fuerat nunc orationi ac lectioni vacat.

XXX. Hoc anno Tiberius imperator nigri sæculo, magnum lactum relinquens potulis suis. Erat enim summæ bonitatis, in electione promptus, in judiciis justus, in judicando clemens, nullum despiciens, sed omnes in bonitate complectens; omnes diligens, ipse quægebatur ab omnibus. Ille cum agrotare cœpisset jam vivere desperaret, vocavit Socrum, hiam augur dicens: Ecce jam impleum sentio tempus vitæ nunc cum consilio tuo eligam, qui reipublicæ se debeat. Oportet enim strenuum eligi, qui sit huic potestati ^f. At illa Mauricium quemdam gregit, dicens: Valde strenuus et sagax est vitam et sæpius contra inimicos reipublicæ dim-

nicis, quæ ab Henrico Ludovico Castaneo episcopi clavensi sunt vulgatæ.

^d Corb., *corpus a quibus ablutum est, aieba candore*, etc.

^e Item., *aqu... splendebat*.

^f Regm., *At illa ut rogaterat, cellulam præparare tunc dicit: Ecce*, etc.

^g Sic Corb. et Colb. m.; at Regm., *Nos enim vel providere, qui tantæ sublimitati adjungi digni*. Cæteri omittunt hunc versum.

sidebat ^a. Nocte autem quadam commoto exercitu, A magnum murmur contra Egidium episcopum et duces regis minor populus elevavit, ac vociferari cepit, et publice proclamare: Tollantur a facie regis qui regnum ejus venundant, civitates illius dominationi alterius subdunt, populum ipsius principis alterius ditionibus tradunt. Dum hæc et his similia vociferando proferrent, facto mane, apprehenso armorum apparatu, ad tentorium regis properant, scilicet ut apprehensis episcopo et senioribus, vi opprimerent, verberibus afficerent, gladiis lacrerent. Quo comperto, sacerdos fugam inivit, ascensoque equite [I. equo] ad urbem propriam tendit. At populus ille cum clamore sequebatur, proiciens post eum lapides, evomensque convicia. Fuit tunc ei hæc causa presidium, quod hi paratos equites [At. equos] non habebant. Attamen lassatis sociorum equis, solus pertendit episcopus, tanto timore perterritus, ut unam caligam de pede clavam colligere non curaret: et sic usque civitatem veniens, se infra muros Rhemensium septa conclusit.

XXXII. Ante paucos autem menses Leudastes ^b in Turonicum cum præcepto regis advenit, ut uxorem reciperet, ibique commoraretur. Sed et nobis epistolam sacerdotum manu subscriptam detulit, ut in epcommunicationem reciperetur. Sed quoniam litteras reginæ non vidimus, cujus causa maxime a communionem remotus fuerat, ipsam recipere distuli, dicens: Cum reginæ mandatum suscepero, tunc eum recipere non inorabor. Interca ad eam dirigo; quæ mihi scripta remisit, dicens: Compressa a multis aliud facere non potui, nisi ut eum **307** abire permitterem: nunc autem rogo, ut pacem tuam non mereatur, neque eulogias de manu tua suscipiat, donec a nobis quid agi debeat, plenius pertractetur. At ego hæc scripta relegens, timui ne interficeretur; accessitque socero ejus hæc ei innotui, obsecrans ut se cautum redderet, donec reginæ animus leniretur. Sed ille consilium meum, quod pro Dei intuitu simpliciter iniquitavi, dolose suscipiens, cum adhuc nobis esset inimicus, noluit agere quæ mandavi: impletumque est illud proverbium, quod quemdam senem narrentem audivi: « Amico inimicoque bonum semper præbe consilium, quia amicus accipit, inimicus spernit. » Spreto ergo hoc consilio, ad regem dirigit, qui tunc cum exercitu in pago Miglidunensi ^c degebat: deprecatusque est populum, ut regi preces funderet, ut ejus præsentiam inereretur. Depræcaute igitur omni populo, rex se videndum ei præbuit. Prostra-

tusque pedibus ejus veniam flagitavit, cui rex: Cautum, inquit, te reddere paulisper, donec visa regina conveniat qualiter ad ejus gratiam revertaris, cui multum inveniris esse culpabilis. At ille, ut erat incautus ac levis, in hoc fidens, quod regis præsentiam meruisset, rege Parisios revertente, die Dominico in ecclesia sancta reginæ pedibus provolvitur, veniam deprecans. At illa fremdens et execrans aspectum ejus, a se repulit, fuscisque lacrymis, ait: Et quia non exstat de filiis, qui criminis mei causas inquirat, tibi eas, Jesu Domine, inquit endas committo. Prostrataque pedibus regis, adjecit: Væ mihi, quæ video inimicum meum, et nihil ei prævaleo! Tunc repulsus eo a loco sancto, Missarum solemnitas celebrata sunt. Igitur egresso rege cum regina de ecclesia sancta, Leudastes usque ad plateam est persecutus, inopinans quid ei accideret; domosque negotiantium circumiens, species rimatur, argentum pensat, atque diversa ornamenta prospicit, dicens: Hæc et hæc **308** comparabo, quia multum mihi aurum argentumque resedit. Ista illo dicente, subito advenientes reginæ pueri, voluerunt eum vincire catenis. Ille vero evaginato gladio, unum verberat; reliqui exinde succensi felle, apprehensis parvis et gladiis super eum irruerunt. Ex quibus unus librans ictum, maximam partem capitis ejus a capillis et cute detexit. Cumque per pontem urbis fugeret, clapso inter duos axes, qui pontem faciunt, pede, effracto oppressus est tibia, ligatæque post tergum manibus, custodiæ mane patur; jusitque rex ut sus entaretur ^d a medicis, quoadusque ab his ictibus sanatus, diurno supplicio cruciaretur. Sed cum ad villam fiscalem ductus fuisset, et computrescentibus plagis extremam ageret vitam, jussu reginæ in terram projectus resupinus, positoque ad cervi em ejus vecte immensus, ab aliis ei gulam verberant ^e, sicque semper perfidam agens vitam, justa morte finivit.

XXXIII. Anno nono Childeberti regis partem Massiliæ Guntchramnus rex ipsi nepoti suo refudit. Legati principis Chilperici de Hispaniis regressi, nuntiaverunt provinciam Carpitaniam ^f graviter a locustis fuisse vastatam, ita ut non arbor, non vinea, non silva, non fructus aliquis, aut quidquam viride remaneret, quod non a locustis everteretur. Aiebant enim inimicitias illas, quæ inter Leuvichildum ^g et filium suum pullulaverant, vehementer augeri. Lues quoque magis in illis partibus ævens multa loca devastabat ^h, sed maxime apud urbem Narbonensem ⁱ validius desæviebat, et jam tertio anno, quod ibidem

^a Haud procul, uti videtur, a suis fratribus, ut Chilperico juxta pactum suppetias ferret, aut certe ut belli eventum specularetur.

^b Qui supra lib. v. cap. 49. et 50, multa adversus Gregorium machinatus fuerat, eum accusans quod reginam adulterio pollutam esse dixisset.

^c Colb. s., *Melodonnense*; Boc., *Megladunense*. Vide cap. præced.

^d Sic Corb.; Colb., *sanaretur*; plerique oditi cum Boc., *studeretur*, id est curaretur.

^e Regm., *immenso, gladio ejus gulam transverberant...* *perfidam ducens quoad vitam, eam sic finivit.*

rant... perfidam ducens quoad vitam, eam sic finivit.

^f Carpitania pars erat veteris provincie Tarracensis, in eo tractu Castellæ novæ, ubi nunc pars est Algarriæ et regionis *la Manche*, versus Tagora et Anam, cujus caput erat Toletum, urbs vel suo nomine celebris.

^g Sic Regm. Alii, *per loca enim ejus lues vastabat, sed.*

^h Narbo aliæque urbes Septimanie tunc temporis Hispanie tribuebantur, quod Wisigothis parerent.

expulsus est, vel receptus. Clericus quidam existit ex Cenomannica urbe, luxuriosus nimis, amatorque mulierum, et gulæ ac fornicationis, omnique immunditiæ valde deditus. Ille mulieri [Al. mulieris] cuiusdam sæpius scorto commixtus, comam capitis totondit, mutatoque virili habitu ^a, secum in aliam civitatem deduxit, ut suspicio adulterii auferretur, cum inter incognitos devenisset. Erat enim mulier ingenua genere, et de bonis orta parentibus. Comperito autem post dies multos propinqui ejus quæ acta fuerant, ad ulciscendam humilitatem generis sui velocius properant, repertumque clericum vincitum custodiæ mancipant; mulierem vero igni consumunt. Et, sicut cogit auri sacra fames, clericum sub pretio venundari procurant, ea videlicet ratione, ut aut esset qui redimeret, aut certe morti addiceretur obnoxius. Cumque hæc Ætherio episcopo delata fuissent, misericordia motus, datis viginti aureis ^b, cum ab imminente exemit interitu. Igitur postquam vitæ donatus est, profert se litterarum esse doctorem, promittens sacerdoti, quod si ei pueros delegaret, perfectos eos in litteris redderet. Gavisus auditu sacerdos, pueros civitatis collegit, ipsique delegat ad docendum. Denique cum jam honoraretur a civibus, et pontifex ei aliquid terræ vinearumque largitus fuisset, ac per domos puentum **312** eorum quos erudiebat, invitaretur, reversus ad vomitum, unius pueruli matrem, immemor anterioris injuriæ, concupiscit. Quod cum pudica viro mulier declarasset, conjuncti parentes ejus gravissimis clericum tormentis subdentes, interimere voluerunt. Quem sacerdos iterum misericordia motus, castigatum verbis lenibus liberavit, honorique restituit. Sed mens læva nunquam ad bonitatem potuit inclinari, sed potius factus est ejus inimicus, a quo sæpius fuerat de morte redemptus. Conjunctus est enim archidiacono civitatis, et sæ episcopatu dignum proferens, epi copum molarum occidere. Locatoque clerico, qui cum bipenne percuteret, ipse ubique discurrat, mussitant, amicitias clam illigant, proferunt præmia, ut si sacerdos obiret, ipse succederet. Sed misericordia Domini antipavit eorum perfidiam, crudelitatemque iniquorum hominum veloci pietate repressit. Die vero quo sacerdos operarios in agro aggregaverat ad sulcandum, clericus autedictus cum securi prosequitur sacerdotem nihil de his penitus scientem. Tandem igitur hæc advertens: Quid tu, inquit, me attentius cum hac bipenne prosequeris? At ille timore perterritus, ad genua viri provolvitur, dicens: Fortis esto, sacerdos Dei. Nam scias me emissum ab archidiacono ac præceptere, ut te securi percuterem. Quod cum sæpius facere voluissent, et ictum dextra suspensa librarem, tegebantur tenebris oculi mei, et aures obserabantur,

teris omnibus habetur, dicitur pariter de S. Tetrico episc. Lingonensi, *cujus.... memoriam fecimus; de quo tamen apud eum nihil invenitur.*

^a Regur., *mutatoque femineo habitu in virilem.*

^b Item codex, *argenteis.*

^c Juxta canonum præscriptum, qui voluit epi co-

totumque corpus tremore quatiebatur; sed et manus absque virtute erant, et quæ optabam implere non poteram: cum vero manus deposuissem, nihil mali sentiebam omnino. Cognovi enim quoniam tecum est Dominus, eo quod non potui aliquid tibi nocere. Hæc eo dicente, flevit sacerdos, imponens silentium clerico, reversusque domum cœnæ discubuit. Qua exacta, in strato suo quievit, habens circa lectum suum multos lectulos clericorum ^e. Denique dilsi hi de **313** clerico, per se nefas perficere cogitantes, nova argumenta machinantur, per quæ, aut eum vi extinguerent, aut certe crimen, quo a sacerdotio divelleretur, imponerent. Interea quiescentibus cunctis, media fere nocte cubiculum sacerdotis irrumpunt, exclamantes voce magna, atque dicentes vidisse eum mulierem a cubiculo egredi, ipsamque ob hoc dimississe, dum ad episcopum festinasset. Et sane pars hæc ^d et consilium diaboli fuit, ut in tali ætate crimen imponerent sacerdoti, qui erat fere septuaginta annorum. Nec mora, conjuncto secum iterum antedicto clerico, alligatur sacerdos catenis ab ejus manibus, de cujus collo sæpius vincula discusserat, et a duæ custodiæ mancipatur ab eo, quem de cœnois carceribus per eum liberaverat. At ille cognoscens inimicos sibi vehementer invaluisse, Domini misericordiam cum lacrymis in vincula compactus exorat. Mox opprimuntur somno custodes, solutisque divinitus vinculis, de custodia procedit innoxius, noxiarum frequentissimus liberator: deinde dispersus, ad regnum Guntchramni regis transit. Quo discedente, liberis **C** jam conjuncti satellites ad regem Chilpericum properant pro episcopatu petendo, multa crimina de episcopo proloquentes, addentes ista: In hoc cognosce, rex gloriosissime, vera esse hæc quæ diximus, quia mortem pro sceleribus timens ad fratris tui transit regnum. Quod ille non credens, hos ad civitatem redire jubet. Dum hæc agerentur, mæsivives de pastoris absentia, cognoscentes omnia quæ de eo acta fuerant per invidiam et avaritiam perpetrata, apprehensum cum satellite archidiaconum injuriæ subdentes, ad regem petierunt, ut *reciperent* sacerdotem suum. At rex legatos fratri suo dirigit, asserens nihil se criminis in episcopo reperisse. Tunc Guntchramnus rex, ut erat benignus et profluvus ad miserandum, multa ei munera contulit, dans etiam **D** epistolas per omnes episcopos regni sui, ut peregrinum aliquo ^e pro Dei intuitu consolarentur. **314** Tunc circumiens civitates, tanta ei a sacerdotibus Dei collata sunt, tam in vestibus quam in auro, ut vix civitati quæ meruerat posset inferri; impletumque est illud quod ait Apostolus: *Quia diligentibus Deum omnia concurrunt in bonum (Rom. viii, 28).* Nam huic peregrinatio divitias attulit, et exsilium

pos semper habere secum testes privatorum conversationis, can. *Cum pastore*, 2, qu. 7. Ad Greg. M. lib. iv, epist. 44. Concillaneus appellat synod. Tom. in causa Symmaci, Græci synodus.

^d Ita in., *Et insanite pars hæc.*

^e Bee., *aliquid.*

opes multas inexit. Posthæc regrediens a civibus A
cum tali honore susceptus est, ut præ gaudio fletent,
et benedicerent Deum, qui tandem ecclesiæ tantum
restituit sacerdotem.

XXXVII. Lupentius a vero abbas basilicæ sancti
Privati martyris urbis Gabalitanæ, a Brunichilde re-
gina arcessitus, advenit. Incusatus enim, ut ferunt,
lærat ab Innocentio supradictæ urbis comite, quod
profanum aliquid effatus de regina fuisset. Sed discussis
causis, cum nihil de crimine majestatis conscius es-
set inventus, discedere jussus est. Verum ubi viam
carpere cœpit, iterum ab antedicto comite captus, et
ad Ponticonem villam deductus, multis suppliciis est
affectus; dimissusque iterum ut rediret, cum super
Axonam fluvium tentorium tetendisset, iterum irruit
super eum inimicus ejus. Cujus vi oppressi amputa-
tum caput in culeum oneratum lapidibus posuit, et
flumini dedit; reliquum vero corpus vincum cum
saxo immerisit gurgiti. Post dies vero paucos appa-
ruit quibusdam pastoribus, et sic extractum a flu-
mine sepulcræ mandatum est. Sed dum necessitates
funeris pararentur, et ignoraretur quis esset e popu-
lo, præsertim cum caput truncati non inveniretur,
sabito adveniens aquila levavit culeum a fundo flu-
minis, et ripæ deposuit: ad irantesque qui aderant,
apprehenso culeo, dum sollicite quid contineret in-
quirunt, caput truncati reperiunt, et sic cum reliquis
artibus est sepultum. Nam ferunt nunc et lumen ibi
divinitus apparere: et si infirmus ad hunc tumulum
fideliter deprecatus fuerit, accepta sospitate reerit.

XXXVIII. Theodosius b Rutenorum episcopus, qui
sancto Dalmatio 315 successerat, diem obiit: in
qua ecclesia intantum pro episcopatu intentiones et
scandala orta convalescerunt, ut pene sacris ministe-
riorum vasis et omni facultate meliori nudaretur:
verumtamen Transobaldus presbyter rejicitur, et In-
nocentius c Gabalitanorum comes eligitur ad episco-
patum, opitulante Brunichilde regina. Sed assumpto
episcopatu, confestim Ursicinum Cadurcincæ urbis
episcopum lacessere cœpit, dicens, quia d'aceses
Rutenæ Ecclesiæ debitas retineret. Unde factum est,
quod nocturna intentione gliscens, post aliquot annos
consecratus metropolis d cum suis provincialibus apud

urkem Arvernâ residentem, judicium emanaret, scilicet
ut parochias, quas nunquam Rutena Ecclesia tenuisse
recolebatur, reciperet: quod ita factum est.

XXXIX. Lemigius e Biturigum episcopus obiit:
cujus post transitum gravi incendio pars maxima ci-
vitalis cremata est, ibique f illa quæ hostilitati rese-
derant, perierunt. Posthæc Sulpicius in ipsa urbe ad
sacerdotium, Guntchramno rege favente, præeligitur.
Nam cum multi munera offerrent, hæc rex episcopa-
tum quærentibus respondisse fertur: Non est princi-
patus nostri consuetudo, sacerdotium venundare sub
pretio, sed nec vestrum eum præmiis comparare:
ne et nos turpis lucri infamia notemur, et vos Mago
Simoni comparemini. Sed juxta Dei præscientiam
Sulpicius vobis erit episcopus. Et sic ad clericatum
deductus, episcopatum ecclesiæ supradictæ suscepit.
Est enim vir valde nobilis, et de primis senatoribus
Galliarum, in litteris bene eruditus rhetoricis, in me-
tricis vero artibus nulli secundus. Illic synodum illam,
cujus supra meminimus, pro parochiis Cadurcincis
fleri commouit.

XL. Legatus vero, Oppila nomine, de Hispaniis ad-
venit, multa munera 316 Chilperico régi deferens.
Timebat enim rex Hispanorum, ne Childebertus exer-
citiu ad ulciscendam sororis suæ injuriam commo-
veret: quia Leuvichildus apprehensum filium suum
Hermenegildum, qui sororem et Childeberti acceperat,
retruserat in custodiam, ipsa muliere cum Græcis re-
licta. Igitur cum die sancto Paschæ hic legatus Turo-
nis advenisset, sciscitavit sumus, utrum nostræ reli-
gionis esset. Respondit ipse se hoc credere quod
catholici credunt. Exinde procedens nobiscum ad
ecclesiam, Missarum solemniam tenuit; sed neque
pacem cum nostris fecit, neque de sacrificiis com-
municavit h. Cognitumque est mendacium esse
quod dixerat se esse catholicum. Nihilominus ad
convivium invitatus adfuit. Cumque ego sollici-
tus requirerem quid crederet, respondit: Credo
Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius esse
virtutis. Cui ego respondi: Si hæc, ut asseris, credis,
quæ obstitit causa ut de sacrificiis, quæ Deo offerri-
mus, communicare differres? Et ille: Quia, inquit,
Gloriam non recte respondetis; nam juxta Paulum

politianus. Is erat Sulpicius Severus, ex cap. sequenti,
de quo lib. x, cap. 26. Parochiæ vero, de quibus hic
movebatur, illæ erant, ut suspicatur Valesius, quæ
Arisitensi episcopatu attributæ fuerant, de quibus
supra lib. v, cap. 5.

e Deest etiam hoc caput in Corb., Vat. et Colb. a.
Idem antiq. sub Remedii nomine subscriptis Concilio
Matis. 1, anno 581. Ejus et successoris sui Vita
habetur in Patriarchio Bituricensi, cap. 26 et 27,
tomo II Biblioth. novæ Libbei.

f Ibiq., etc., usque ad perierunt, desunt in Colb.,
m. At Cas. habet hostilitati restiterant.

g Ingundem Sigiberti filiam.

h Observa notatum hominem, qui cum sacris inter-
fuisse, iis non participaverat, nec pacem ab aliis
fidelibus acceperat. Missas autem tenore, idem est ac
ipsis interesse, ex can. 47 Concil. Agathensis, aut
certe, si de sacerdote habeatur sermo, eas celebrare,
ut in Regula S. P. Benedicti, cap. 6). Vide Card.
Bona, lib. 1. Rer. Liturgicæ, cap. 2, n. 6.

a Hoc caput deest in Vat., C. rb., et Colb. a. S. Lu-
pentii corpus Catalaunum allatum, in ecclesia cathedra-
li servatum est usque ad annum 1367, quo eccle-
sia fulmine die 19 Januarii icta conflavit, simulque
meræ reliquæ, quæ ibi servabantur, consumptæ sunt.
Quæ vero superfuissent, ossa scilicet semiusta, et cin-
eres, s. mul congesta in theca asservantur retro majus
altare. Festum beati Lupentii ibidem die 31 Kal.
Novembris colitur, diciturque vulgo *saint Louvent*.

b Neque hoc caput extat in Corb., Vat. et Colb. a.
De S. Dalmatio, Theodo. ii et c. tione et Transobado,
vide supra lib. v, cap. 47. Transobadus dicitur in
Colb. m. *Transobaldus*; in Regm., *Teusobaldus*; in
aliis, *Trusobadus*.

c Is ipse, de quo cap. præced. et lib. x, cap. 8.

d Sic Colb. m. et Regm., quæ est sincera lectio.
Ita enim Gregorius et alii auctores ejus ævi habent
pro *metropolitano*. Vide Cone. Paris. iii, can. 8, et
Marculfi formulas. Unde male apud Chesn. et alii
alios edto., *metropolitani*; melius nonnulli, *metro-*

apostolum non dicitur : Gloria Deo Patri per Filium ; A Spiritu sancto, sub Joannis manu baptizaretur
 vos autem dicitis : Gloria Patri et Filio et Spiritui
 sancto ; cum doctores ecclesiarum doceant , Patrem
 per Filium nuntiatum suum in mundo, sicut ipse
 Paulus ait : Regi autem seculorum immortalis, invisibili,
 soli Deo honor et gloria in secula seculorum, per
 Jesum Christum Dominum nostrum (I Tim. 1, 17). Et
 ego respondi : Patrem per Filium annuntiatum nulli
 catholico esse incognitum reor ; sed sic predicavit
 Patrem in seculo, ut et se virtutibus ostenderet
 Deum, Deo suum Patri hæc necessitas fuit Filium
 nuntiandi ad terras, ut ostenderet Deum : ut quia
 mundus patriarchis, et prophetis, atque ipsi lateri legis
 non crederat, saltem vel Filio crederet, Ideoque
 necesse est, ut sub significatione personarum 317
 gloria datur Deo. Dicimus ergo : Gloria Deo Patri qui
 nuntiat Filium ; gloria Deo Filio, qui sanguine suo redem-
 it mundum ; gloria Deo Spiritui sancto, qui sancti-
 ficat hominem jam redemptum. Nam tu qui dicis,
 Gloria Patri per Filium, adimis gloriam Filio ; quasi
 ipse non sit gloriosus cum Patre, propterea quod
 eum annuntiauit in mundo. Nuntiavit, ut diximus,
 Filium Patrem in mundo, sed multi non crediderunt,
 dicitur Joannes evangelista : In ipso propria venit, et
 qui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt,
 dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt
 in nomine ejus (Joan. 1, 11, 12). Nam tu qui
 Paulo apostolo derogas, et sensum ejus non intelligis,
 præcipe quæm causam loquitur, et juxta [Al. juste] ut
 recipere quis potest, adverte qualiter predicat inter
 gentes improbas, ut nihil in omni grave videatur imponere,
 sicut quibusdam dicit : Lac b vobis posui dedit,
 non carnem : nondum enim poteratis, sed nec adhuc
 quidem poteratis (I Cor. 11, 2). Perfectorum est enim
 sibi quis cibum (Ueb. 7, 14). Sed et aliis dicit : Nihil
 vobis predicari, nisi Christum, et hunc crucifixum (I
 Cor. 11, 2). Nunc autem quid vis, o tu hæretice, quia
 Paulus Christum tantum crucifixum predicavit, re-
 spexit tu dubitas ? Adverte potius cautelam ejus,
 et vide sententiam, quid aliis dicit, quos robustiores vi-
 debat in fide : Et si, inquit, novimus Christum e cruci-
 fixum, nunc autem jam non novimus (II Cor. 5, 16).
 Sæpe ergo tu accusas Paulum, si tanta mentem de-
 mentia cepit, quia nec crucifixus est. Sed, quæso, re-
 liquæ ista, et audi consilium melius : adhibe collyria
 oculis lippis, et lucem predicationis apostolicæ per-
 cepe. Secundum homines enim loquebatur Paulus
 humiliter, ut eos ad celsioris fidei fastigia sublevarat,
 sicut alibi ait : Omnia omnia factus sum, ut omnes
 lucrificarem (I Cor. 13, 22). Nunquid homo mortalis
 non est daturus gloriam Filio, quem ipse Pater non
 semel, sed bis et tertio glorificavit e caelo ? Ausculta
 quid de caelis loquitur, cum idem Filius, descendente

est, ait, Filius meus dilectus, in quo bene com
 (Matth. xvii, 5). Certe si oppilatas habes au-
 ista non audias, crede apostolis quid 318 in
 audierint, cum transfiguratus Jesus in gloria lu-
 tus cum Moysè et Helia. Nempe de nube sph
 Pater ait : Hic est Filius meus charissimus, ipse
 dite (II Pet. 1, 17). Ad hæc hæreticus respondi
 bil in his testimoniis Pater de gloria loquitur
 nisi tantum ipsum Filium monstrat. Et ego : S
 ista sic recipis, proferam tibi aliud testimoniu
 quo Pater reddidit Filium gloriosum. Veniente
 Domino ad passionem, cum ille diceret : Pater
 ßea Filium tuum, ut Filius tuus glorificet 4 te
 xvii, 1), quid ei Pater respondit de caelo ? Non
 Et glorificavi, et iterum glorificabo (Joan. xv
 Ecce enim Pater glorificat eum propria voce, et
 gloriam carnis adimere ? Voluntatem quidem
 dis, sed potestas nulla suppetit. Nam qui Paul
 stoli accusator existis, audi ipsum imo Christ
 ipso loquentem : Omnis lingua confiteatur, qui
 minus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (i
 u, 11). Quod si nunc communis est cum Patre,
 et in ipsa qua nunc Pater est gloria commu-
 qualiter eum tu quasi inglorium exhonoras ? A
 non erit ei reddenda gloria inter homines, qu
 gloria cum Patre regnat in caelis ? Constatem
 Christum Filium Dei Deum verum. Ideoque qu
 tas una, una erit et gloria. Posthæc dato silen
 altercatione cessatum est. Ille quoque ad Chilp
 regem accedens, oblati muneribus quæ rex
 norum miserat, in Hispaniam est re-cessus.

XL. Comperto autem Chilpericus rex quod
 chramnus frater ejus cum Childeberto nepo-
 parem fecerat, et civitates, quas violenter inva-
 ei simul vellent auferre, cum omnibus thesauri-
 in Cameracensem urbem discessit, et omnia
 melius habere poterat, secum tulit. Misitque
 ces et comites civitatum munitos, ut muros ex-
 perent urbium, resque suas cum uxoriibus et
 infra murorum munimenta concluderent, atque
 si necessitas exigeret, repugnarent viriliter, et
 pars adversa noceret, illud audeas : Et si i
 perdidistis, cum de inimicis 319 ulciscemur
 jora conquiretis ; nesciens patrationem victor
 in manu Dei consistere. Deinde sæpius exar-
 eum vet, et iterum infra terminum requi
 jubet. His diebus ei filius natus est, quem in
 Victoriacensi e nutrire præcepit, dicens : Ne
 dum publice videtur, aliquid mali incurrat et mor-

XLH. Childebertus vero rex in Italiam abiit,
 cum audisset Langobardi, timentes ne a
 exercitu cederetur, subdiderunt se ditioni
 cabo.

* In Belgio, ubi occisus fuerat Sigibertus e
 iv cap. ult. Filius autem Chilperici his moribus
 postmodum Chlotarius dicitur est, et patri in
 successit.

† De variis Childeberti in Italiam expeditionibus
 Paulus Diaconus, lib. vi, cap. 17 et seqq. Exstant.

* Sic Corb., Bec., Colb. a., Cunn. e. et Regm. ;
 alii non habent sua. Et infra Corb. et Regm., quæ-
 quod cum, etc.

† Hæc verba, usque ad nihil vobis, desunt in Corb.,
 quæ est scriptoris omissio.

‡ Editi, Jesum Christum.

§ Regm., clarificet. Et infra, clarificari..... clarifi-

multa ei dantes munera, ac promittentes se parti ejus esse fideles atque subjectos; patri-que cum his omnibus quæ voluit rex, in Gallias est regressus, atque exercitum commoveri præcepit, quem in Hispaniam dirigi jussit, sed quævit ^a. Ab imperatore autem Mauricio ante hos annos quinquaginta millia solidorum acceperat, ut Langobardus de Italia extruderet. Audito autem imperator, quod cum his in pace conjunctus est, pecuniam repetebat: sed hic, fidus a solatiis, ne responsum quidem pro hac re voluit reddere.

XLIII. In Gallia ^b quoque novæ res actæ sunt, quæ desuperius ^c memorabuntur. Igitur cum Hermenegildus, sicut supra diximus ^d, patri infensus esset, et in civitate quadam Hispaniæ cum conjugæ resideret, solatio fretus imperatoris, atque Mironis ^e Galliciensis regis, patrem ad se cum exercitu venire cognovit, consiliumque iniit qualiter venientem aut repelleret, aut necaret: nesciens miser judicium sibi imminere divinum, qui contra genitorem, quamlibet hæreticum, talia cogitaret. Habito ergo tractatu, de multis virorum millibus trecentos viros e'egit armatos, et intra castrum Oser ^f, 320 in cujus ecclesia fontes divinitus complentur, includit: ut scilicet primo impetu ab his pater territus ac lassatus, facilius ab inferiori manu, quæ erat plurima, vinceretur. Denique his dotis Leuvigildus rex cognitis, cogitatione maxima fatigatur. Si, inquit, illuc cum omni exercitu abiero, conglobatus in unum exercitus adversariorum jaculis crudelissime sauciat. Si vero cum paucis vadam, virorum fortium manum nequeo superare; tamen cum omnibus ibo ^g. Et accedens ad locum viros protrivit, castrumque combussit, sicut jam superius memoratum est. Patrata quoque victoria, cognovit Mironem regem contra se cum exercitu residere. Quo circumdato, sacramenta exigit sibi in posterum fore fidelem. Et sic datis sibi invicem muneribus, unusquisque ad propria est regressus. Sed Miro postquam in patriam rediit, non multos post dies conversus ad lectulum, obiit: infirmatus enim ab aquis Hispaniæ fuerat mar-

re aliquot epistolæ, quæ editæ sunt a Chesq. et Frehero, in quibus Mauricius et ejus præfecti de Francis, quasi de violatæ fidei reis conqueruntur. Antharius Clepi filius tunc apud Langobardos regnabat, qui Flavius ob dignitatem appellatus est; istudque prænomen subsequenter regibus gentis suæ transmisit, ut refert Paulus Diac. lib. III, cap. 16.

^a Regim., sed nescio qua de causa remansit. Nam ab.

^b Corb., Colb. et Freh., Gallia. Bad. melius, Callocia.

^c Gallice, dessous; unde Colb. e. habet inferius.

^d Lib. v, cap. 59, quod vide. Urbs hic memorata est Hispalis, cui tunc præerat episcopus S. Leander, ad Tiberium imp. legatus, ut opem adversus Leuvigildum imploraret.

^e Ia erat catholicus, patre ipsius cum tota Suevorum gente, cui imperabat, per Martinum Dumiensem ad idem rectam adducto. Joannes Biclarensis, et Isidorus vulgatus in Chronico scribunt Mironem in Leuvigildi auxilium accessisse, vitamque finisse apud Hispalium.

lis, aeribusque incommodis. Quo defuncto, filius ejus Eurichus Leuvigildi regis amicitias expetit; dolo-que, ut pater fecerat, sacramento, regnum Galliciense suscepit. Hoc vero anno cognatus ejus Audica ^h, qui sororem illius desponsatam habebat, cum exercitu venit, apprehensumque clericum ⁱ facit, ac diaconatus sive presbyterii ei imponi honorem jubet: ipse vero accepta soceri sui uxore ^j, Galliciense regnum obtinuit. Leuvigildus vero filium suum Hermenegildum cepit, et secum usque Toletum adduxit, condemnans eum exilio; uxorem tamen ejus a Græcis eripere non potuit.

XLIV. Locustæ quoque de Carpitania provincia, quam per quinque vastaverant annos, hoc anno 321 progressæ, aggeremque publicum tenentes, ad altam se provinciam, quæ huic vicina erat provinciæ, conulerunt. Quare spatium in centum ^k quinquaginta extenditur millia longitudine; latitudo vero in centum millibus terminatur. Hoc anno multa prodigia apparuerunt in Gallis, vastationesque multæ fuerunt in populo. Nam mense Januario rosæ visæ sunt; circa solem quoque circulus magnus apparuit, diversis coloribus mistus, ut solet in illo cælestis iris ambitu pluvia discedente ^l monstrari. Pruina graviter vineas exussit; tempestas etiam subsecuta vineas segetesque per plurima loca vastavit, residuum quoque grandinis siccitas immensa consumpsit. Exiguusque fructus in aliquibus vineis visus, in aliis vero nullus, ita ut irati contra Deum homines, patefactis aditibus vinearum, pecora vel jumenta, intromitterent, noxias sibi immiscentes miseri preces, atque dicentes: Nunquam in his vineis palmes nascatur in sempiternum. Arborea vero, quæ mense Julio poma protulerant, mense Septembri fructus alios ediderunt. Morbus pecorum iteratus invaluit, ita ut vix quidquam remaneret.

XLV. Interim advenientibus Kalendis Septembris, Gotthorum magna legatio ad regem Chilpericum accedit. Ipse vero jam regressus Parisios, familias multas de domibus fiscalibus ^m auferri præcepit, et in plaustris componi; multos quoque fletus et

^f Alii Oset, seu Oser; castrum erat ex adverso Hispalis, olim a Romanis Julia Constantia dictum.

^g Corb., ibi, pro ibi.

^h Edit., Auduca. Regm. nomen non exprimit.

ⁱ Isidorus in Chronico, Eboricum monachum factum in monasterio damnatum ab Audica fuisse scribit. Idem refert Leuvigildum Suevis bellum intulisse, in quo victus Audica, presbyterii officio mancipatus est, quo pacto Suevorum imperium in Hispaniis deletum fuit. Vide Joan. Biclari. Chronicum.

^j Siseguntia nimirum Mironis uxore, ex Joan. Biclari. Chronico.

^k In Cod. Corb. deest centum.

^l Cod. Colb., descendente.

^m Hujus loci occasione de domibus fiscalibus agit Valesius lib. XI. Rerum Francic., atque veteres Germanos non urbes, sed villas et vicus habitare consuevisse, in quibus suam quisque familiam, et pecus quamplurimum poterat, alebat. Nostri autem reges, more hoc relicto, complures ejusmodi villas habuerunt, per totum regnum sparsas, ita ut nunquam fere extra suas domos, etiam in iumentis,

nolentes abire, in custodiam retrudi jussit, ut eos A
facilius cum filia transmittere posset. Nam ferunt
multos sibi ob hanc amaritudinem vitam laqueo ex-
torsisse, dum de parentibus propriis auferri metue-
bant. Separabatur autem filius a patre, mater a filia,
et cum gravi gemitu ac maledictionibus discedebant;
tantusque plangens in urbe **322** Parisiaca erat, ut
plangenti compararetur Ægyptio. Multi vero meliores
nati ^a, qui vi compellebantur abire, testamenta con-
diderunt, resque suas ecclesiis deputantes, atque
potentes, ut cum in Hispanias puella introisset, sta-
tim testamenta illa, tanquam si jam essent sepulti,
rescraerent. Interea legati regis Childeberti Parisi-
os advenere, contestantes Chilperico regi, ut
nihil de civitatibus, quas de regno patris sui tenebat,
auferret, aut de thesauris ejus in aliquo filiam mune-
reret, ac non mancipia, non equites [A. equos]. B
non juga boum, neque aliquid hujuscemodi de his
auferret attingere. De quibus legatis unum ferunt
clam interceptum, sed nescitur a quo. Suspicio tam-
en vertebatur ad regem. Promittens vero Chilperi-
cus rex nihil de his contingere, convocatis meliori-
bus Francis, reliquisque fidelibus, nuptias celebravit
filie suæ ^b. Traditaque legatis Gotthorum, magnum
ei thesauros dedit; sed et mater ejus immensum
pondus auri argentique, sive vestimentorum protulit,
ita ut videns hæc rex, nihil sibi remansisse putare.
Quem cernens regina commotum, conversa ad Fran-
cos, ita ait: Ne putetis, o viri, quidquam hic de
thesauris anteriorum regum haberi. Omnia enim
quæ cernitis, de mea proprietate oblata sunt, quia C
mibi gloriosissimus rex multa largitus est. Et ego
nonnulla de proprio congregavi labore ^c, et de do-
nibus mihi concessis, tam de fructibus quam de tri-
butis; plurima reparavi. Sed et vos plerumque me
numeribus vestris ditastis, de quibus sunt ista quæ
nunc coram videtis; nam hic de thesauris publicis
nihil habetur. Et sic animus regis delusus est. Nam
tanta fuit multitudo rerum, ut aurum argentumque,
et reliqua ornamenta, quinquaginta plaustra leva-
rent. Franci vero multa **323** munera obtulerunt:
alii aurum, alii argentum, nonnulli equites [I. equos],
plerique vestimenta, et unusquisque ut potuit dona-
tivam dedit. Jam vero valefaciens puella, post lacry-

commanerent; ex quibus sibi suisque omnia ferme
suppeditabantur. Ib. enim erant agricultores, vinito-
res, pastores, coqui, pistores, etc., qui suum quique
opus exercebant, illique servi si cales sive regales
dicebantur; quos alii familiares dominicam, alii mini-
steriales regios appellabant. His tam villis, quam
hominibus præerat domesticus regis nonnunquam
etiam majores domus dicti, qui eo potentiores erant,
quo plurimas villas, reficiebantur; unicuique autem
ville suus erat procurator, actor dominicus dictus,
qui domestico subiectus, ipsi rationem reddere tene-
batur. Tales erant regum nostrorum familie, ex qui-
bus Chilpericus jure suo utens, multos etiam invito
in Hispaniam abire coegit.

^a Sic dicebantur, qui dignitate aliqua aut opibus
pollebant; nonnunquam etiam majores nati, aut se-
niores appellabantur; et e contrario minores nati
qui nihil supra plebeios habebant. Vide Glossar.
C. 211.

mas et oscula, cum de porta egrederetur, uno car-
rucæ effracto axe, omnes Mala-hora dixerunt: quod
a quibusdam pro auspicio susceptum est. Denique
hæc de Parisiis progressa, octavo ab urbe milliario
tentoria signi præcepit. Surgentes enim quinquaginta
viri de nocte, apprehensis centum equitibus [A.
equis] optimis, totidemque frenis aureis, ac duabus
catenis magnis, ad Childebertum regem fuga dilapsi
abierunt. Sed et per totum iter cum labi quis po-
tuisset, effugiebat, ferens secum quæ arripere po-
tuisset. Apparatus quoque magnus expensæ ^d de di-
versis civitatibus in itinere congregatus est, in quo
nihil de fisco suo rex dari præcepit, nisi omnia de
pauperum conjecturis ^e. Sed quoniam suspicio erat
regi, ne frater aut nepos aliquas insidias puellæ in
via pararet, vallatam ab exercitu pergere jussit.
Erat autem cum ea viri magnifici: Bobo dux, fi-
lius Mummoleni, cum uxore, quasi paranympius;
Domegiselus, et Ansouldus; major domus autem
Waddo ^f, qui olim Santonicum rexerat comitatum:
reliquum vero vulgus super quatuor millia erat. Cæ-
teri autem duces et camerarii ^g, qui cum ea prope-
raverant, de Pictavo regressi sunt; isti vero iter
conficientes, pergebant ut poterant. Per quam viam
tanta spolia, tantæque prædæ factæ sunt, ut vix va-
leant enarrari; nam hospitiosa pauperum expolia-
bant, vineas devastabant, ita ut incisus caudicibus
cum uvis ^h auferrent, levantes pecora, vel quidquid
invenire potuissent, nihilque per viam qua gradie-
bantur relinquentes; impletumque est quod dictum
est per Joel prophetam: *Residuum locustæ comedit*
eruca ⁱ, *et residuum erucæ comedit bruchus, et resi-*
duum bruchi comedit rubigo (Joel 1, 4). Ita et hoc
actum est tempore, **324** ut residuum pruinae pro-
tereret tempestas, et residuum tempestatis exureret
siccitas, et residuum siccitatis auferret hostilitas.

XLVI. His itaque cum hac præda pergentibus,
Chilpericus, Nero nostri temporis et Herodes, ad
villam Calensem, quæ distat ab urbe Parisiaca
quasi centum stadiis, accedit, ibique venationes
exercet. Quadam vero die regressus de venatione,
jam subobscura nocte, dum de equo susciperetur, et
unam manum super scapulam pueri retineret, adve-
niens quidam eum cultro percussit sub ascellam, ite-

^b Vide cap. 9 libri sequentis.

^c In Corb. deest labore.

^d Regm. et Chesn., *et expensæ... congregatæ sunt*.

^e Id est contributionibus seu collectis, potissimum
quæ extra ordinem fiebant: alias *conjecta* diceban-
tur, ut observat Bignonius ad lib. 2. Marculli, cap. 3.

^f Colb. m. et Ch. al., *Waldo*; Regm., *Wardo*; Bec.
Waddo. In indice capitum Colb. a., *Waldo*.

^g Camerarios eosdem ac cubicularios fuisse cen-
set Bignonius in formul. 23 lib. 1 Marculli. Eorum
officia Hincmarus exponit his verbis: *De honestate*
vero palatii, seu specialiter ornamento regali, nec non
et de donis annuis militum, absque cibo et potu vel
equis, ad reginam præcipitur, et sub ipsa ad camera-
rium pertinebat, etc. Vide Tiliam, Falsetum Orig,
lib. 1, cap. 11, et Cangium in Glo-sario.

^h Corb., *colticibus canctis*.

ⁱ Corb., *crugo*.

III. Vedastes a cognomento Avo, qui ante hos annos Lupum Ambrosiumque pro amore uxoris Ambrosii interfecerat, et ipsam sibi, quæ consobrina sua esse dicebatur, in matrimonium acceperat, dum multa scelera infra Pictavum terminum perpetraret, quodam loco cum Childerico Saxone conjunctus, dum se invicem convitiis lacessirent, unus ex pueris Childerici b Avonem hasta transfixit. Qui ad terram ruens, plerisque adhuc ictibus sauciatus, inquam animam sanguine defluente refudit; fuitque nitrix divina majestas sanguinis innocentis, quem propria effuderat manu. Multa enim furta, homicidia, adulteriaque miserrime sæpe commiserat, quæ scilicet melius puto. Composuit tamen illis Saxo ille mortem ejus.

IV. Interea Fredegundis regina jam vidua Parisios advenit, et cum thesauris, quos infra murorum septa concluderat, ad ecclesiam confugit a, atque a Ragnemodo fovetur episcopo: reliquos vero thesauros, qui apud villam Calam remanserant, in quibus erat missorium illud aureum, quod nuper fecerat (lib. vi, cap. 2), thesaurarii levaverunt, et ad Childbertum regem, qui tunc apud Meldensem d commorabatur 335 urbem, velociter transierunt.

V. Fredegundis igitur regina accepto consilio, legatos ad Guntchramnum regem mittit, dicens: Veniat dominus meus, et suscipiat regnum fratris sui. Est, inquit, mihi infans parvulus, quem in jus vobis ponere desiderans, me autem ipsam ejus humilio ditioni. Comperto tamen Guntchramnus rex de fratris excessu, amarissime flevit. Modorato quoque C planctu, commoto exercitu Parisios dirigit. Cumque ille infra muros susceptus fuisset, Childbertus rex nepos ejus ab alia advenit parte.

VI. Sed cum eum Parisiaci recipere nolent, legatos ad Guntchramnum regem dirigit, dicens: Scio, piissime pater, non latere pietatem tuam, qualiter utrumque usque præsens tempus pars oppresserit inimica, ut nullus de rebus sibi debitis possit invenire justitiam. Idecirco supplices nunc deprecor, ut placita, quæ inter nos post patris mei obitum sunt innexa, custodiantur. Tunc Guntchramnus rex legatis illius ait: O miseri et semper perfidi, nihil in vobis verum habentes, neque in promissis permanentes, ecce omnibus quæ mihi polliciti estis relictis, cum Chilperico rege novam pactionem scripsistis, D ut me a regno depulso, civitates meas inter se dividerent. Ecce pactiones ipsas, ecce manus vestras

A subscriptiones, quibus hanc conventionem confirmastis a: et quæ nunc fronte quarritis, ut nepotem meum Childbertum suscipere debeam, quem mihi vestra perveritate voluistis facere inimicum? Cui legati dixerunt: Si tantam mentem iracundia cepit, ut nihil nepoti tuo de his quæ pollicitus es indulgeas, vel illa, quæ de regno Chariberti debentur, auferre desiste. Quibus ille ait: Ecce pactiones quæ inter nos factæ sunt, ut quisquis sine fratris voluntate Parisios urbem ingrederetur, amitteret partem suam, essetque Polioctus martyr f, cum Hilario atque Martino confessoribus, julex ac retributor ejus. Posthæc ingressus est in eam germanus 336 meus Sigibertus, qui judicio Dei interiens, amisit partem suam. Similiter et Chilpericus gessit. Per has ergo transgressiones amiserunt partes suas: ideoque quia illi juxta Dei judicium et maledictiones pactionum defecerunt, omne regnum Chariberti cum thesauris ejus, meisditionibus, lege opulante, subjiciam: nec exinde alicui quidquam nisi spontanea voluntate indulgeam. Absistite igitur vos semper mendaces ac perfidi, et hæc regi vestro referte.

VII. Quibus discedentibus, legati iterum Childberti ad aledicum regem veniunt, Fredegundem reginam requirentes, atque dicentes: Redde homicidam, quæ amitam meam suggillavit, quæ patrem interfecit, et patrum: quæ ipsos quoque consobrios meos gladio interemit e. At ille: In placito, inquit, quod habemus, cuncta decernimus, tractantes quid oporteat fieri. Nam Fredegundem patrocinio suo fovebat, ipsaque sæpius ad convivium evocans, promittens h se ei fieri maximum defensorem. Quadam vero die dum pariter ad mensam epularentur, regina consurgens, et valedicens, a rege detinebatur, dicente sibi: Adhuc aliquid cibi sume. Cui illa: Indulge, inquit, deprecor, domine mi, quia juxta consuetudinem mulierum contigit mihi, ut pro conceptu consurgam. Hæc ille audiens, obstupuit, sciens quantum esse mensum, ex quo alium ediderat filium: tamen permisit eam consu gere. Priores quoque de regno Chilperici, ut erat Ansoaldus et reliqui, ad filium ejus qui erat, ut superius diximus, quatuor mensium, se collegerunt, quem Chlotharium l vocitaverunt, exigentes sacramenta per civitates, quæ ad Chilpericum prius aspexerant, ut scilicet fideles esse debeant Guntchramno regi, ac nepoti suo Chlothario. Guntchramnus vero rex omnia, quæ fideles regis Chilperici non recte diversis abste-

a Hoc caput deest in Colb. a. et Vat.; al., *Vedastus*, Bec., Colb. m. et Regm., cognomento avus. Con er caput 13 libri præcedentis.

b Colb. m., *Chilperici*.

c Ex hoc loco Valesius, in lib. de basilicis Parisiis cap. 1, probat adv. Lannoium, majorem sen cathedralem Parisiorum ecclesiam intra urbem sub prima regum nostrorum stirpe existisse. Et quidem certum est ecclesie nomine passim apud Gregorium cathedralem ecclesiam designari.

d Bec., apud *Maldesim*.

e Confer cap. 5 lib. vi, ubi de Gumtramno pelendo actum fuerat, qui conventiones illas ex Chilperici scripitis tunc in sua potestate habebat.

f Hic præ ceteris electus fuerat, quod in perjuriis puniendis celebris esset, ut testatur ipse Gregorius lib. 1 de Gloria Mart., cap. 105.

g Fredegundis accusabatur quod Galesvintham, Childberti materem strangulari fecisset, ac Sigibertum ejusdem patrem, Chilpericum patrum, et Chlodoveum ac Meroveum fratres ejus patruales, interim procurasset.

h Chesn. et Colb. a. alia manu, *promittebat*. Regm., *se fieri illius maximum*, etc.

i Idem ac patruus nomen habebat; priorem Chlotharium ex vetustissimis codd. scripsimus: istum vero *Chlotharium*, seu *Chlotharium*, aut *Hlotharium* scripti nostri vulgo appetant, quos sequimur.

lerant, justitia intercedente, restituit. Multa et ipse A putans reginæ victum arctum, donec ad urbem re-
ecclesiis conferens, testamenta quoque **337** de- grederetur.
functorum, qui ecclesias hæredes instituerant, et ab
Chilperico compressa fuerant, restauravit: multis- que se benignum exhibens, ac multa pauperibus
tribuens.

VIII. Sed quia non erat fidus ab hominibus b in- ter quos venerat, armis se munivit, nec utquam ad ecclesiam aut reliqua loca quæ ire delectabat, sine grandi pergebat custodia. Unde factum est, ut qua- dam die Dominica, postquam diaconus silentium e populis ut Missæ auscultarentur, indixit, rex con- versus ad populum diceret: Adjuro vos, o viri cum mulieribus qui adestis, ut mihi fidem inviolatam servare dignemini, nec me, ut fratres meos nuper fecistis, interimitis; liceatque mihi vel tribus annis d nepotes meos, qui mihi adoptivi facti sunt filii, enu- trire: ne forte contingat, quod divinitas æterna non patiat, ut cum illis parvulis, me defuncto, simul pereatis; cum de genere nostro robustus non fuerit qui defenset. Hæc eo dicente, omnis populus orationem pro rege fudit ad Dominum.

IX. Dum hæc agerentur, Rigunthis Chilperici regi- sis filia, cum thesauris supra scriptis, usque Tolo- sam accessit, et cernens se jam ad terminum Got- thorum esse propinquam, moras innectere cœpit, di- centibus sibi tum præterea suis, oportere eam ibidem commorari, cum ipsi fatigati de itinere, vesti- menta haberent inculta, calcamenta scissa, ipsoque equorum atque carrucarum apparatus adhuc, sicut plaustris erecti erant, seorsum esse disjunctos. Opor- tere polius omnia hæc prius diligenter stabiliri, et sic in itinere proficisci, ac suscipi cum omni ele- gantia ab sponso: ne forte si inculti inter Gothos apparerent, irriderentur ab ipsis. Dum ergo his re- laridarentur ex causis, mors Chilperici regis in aures **338** D. sideri ducis illabatur. Ipse quoque collectis secum viris fortissimis, Tolosam urbem ingreditur, reperiensque thesauros abstulit de potestate reginæ (Rigunthis), et in domum quamdam sub sig. horum munitione ac virorum fortium custodia mancipat, de-

* Colb. alia manu, *cunctisque*. Regm., *atque in multis*.

b Sic Corb., Bellovac., Bec. et Colb. a; cæteri, *ab omnibus*.

* Silentium indicebatur a diacono ante Evangelii lectionem ex libro i Beati abbatis. In Muzarabum Nissa, que nostræ conformis erat, silentium quoque D. mperabatur ante Epistolam. Vide Mabi lon. Liturg. Gallic. lib. 1, cap. 5. Silentium autem quod hic dia- conus indixisse dicitur, fiebat post Evangelii lectio- nem, quando celebrans populo paucis verbis exponen- dit quo de mysterio, aut de cujus sancti memoriam celebranda esset solemnitas; quam præstationem orationem seu collectam sequebatur, ut diximus in præfa- tione et in Appendice infra col. 1559.

† Post tres annos Childebertus attigisset annum ætatis 14, proindeque seipsum et parvulum Chlota- rium tunc tueri potuisset.

‡ Sic dicitur est vicus ille a ponte supra Curretiam vicum imposito. Briva enim antiqua lingua Gallica vicum significat. Nunc oppidum est satis elegans in Lemovicibus, Briva Hilaris dictum, vulgo *Brive-la-Gaillarde*, prope Curretiam, *la Corrèze*, et Viseræ, *la Vézère*, confluentes, in hodierno episcopatu Tute-

X. Ipse vero ad Mummolum, cum quo factus ante duos annos inierat, properavit. Morabatur tunc Mum- molus infra muros Avennicæ urbis cum Guntlovaldo, cujus in libro superiore meminimus (cap. 24). Qui conjunctus cum supradictis ducibus Lemovicinum accedens, Brivam Curretiam e vicum, in quo sanctus Martinus nostri, ut aiunt, Martini discipulus, requie- scit, advenit: ibique parinæ superpositus, rex est le- vatus. Sed cum tertio cum eodem gyrent, cecidisse fertur, ita ut vix manibus circumstantium sustentari potuisset. Deinde ibat per civitates in circuitu posi- tas. Rigunthis vero in basilica sanctæ Mariæ Tolosæ, in quam Ragnoualdi uxor, cujus supra meminimus f,

B Chilperico metuens confugerat, residebat. Ra- gnoualdus vero de Hispaniæ rediens, uxori facultati- que restituit. Legationis enim causa Hispaniam petierat a rege Guntchramno directus. Magno ea tempestate incendio basilica antedicti Martini beati apud Brivam vicum ab imminente hoste cremata est, ita ut tam altarium quam columnæ, que de diversis marmorum generibus aptatæ erant, ab igne dissolve- rentur. Sed ita hæc ædes in posterum a Ferreo episcopo s reparata est, tanquam si nihil mali per- tulerit. Vehementer enim admirantur veneruntque hunc sanctum incolæ, eo quod plerumque virtutis ejus experiantur.

XI. Erat enim cum hæc agebantur, **339** mensis decimus. Tunc apparuerunt in caudicibus vinearum palmæ novi cum ovis deformatis, in arboribus flo- res; pharus magna per cælum discurrens, quæ priusquam lux in die fieret, late mundum illumina- vit. Apparuerunt etiam in cælo et radii. A parte sep- tentrionali columna ignea, quasi de cælo pendens, per duarum horarum spatium visa est, cui stella ma- gna superposita erat. In Andegavo autem terra tremuit, et multa alia signa apparuerunt, quæ, ut opi- nor, ipsius Gundovaldi interitum nuntiaverunt.

XII. Igitur Guntchramnus rex comites suos ad comprehendendas civitates, quas quondam Sigiber-

lensi. Martinus, quem hic Gregorius laudat, colitur apud Lemovices die xiv Kalend. Octobris.

† Dicitur in libro præced., cap. 12, in basilica sancti Saturnini resedisse. Forte post aliquam moram in ba- silica sancti Saturnini ad S. Mariam transierat. Basilica sanctæ Mariæ hic laudata, hodieque celebris est sub titulo beatæ Mariæ Deauratæ, vulgo *N.-Dame de la Dorade*, Ordini Benedictino, et congregationi S. Mauri subjecta, ubi reliquæ supersunt vetustissimæ imaginis B. Mariæ ex opere musivo, que loco nomen tribuit. Nonnulli existimant *Deauratæ* titulum non ita pridem basilicæ S. Mariæ fuisse inditum, sed ab eo sollemnmodo tempore quo altera apud Tolosam ecclesia in honorem beatæ Mariæ ædificata fuit, quæ Dealbata, *Noire-Dame de la Dalbade*, cognominata est. Ad cujus distinctionem virtus B. Mariæ basilica Deauratæ nomen ferre cœperit, occasione operis musivi sive tessellati diversas sanctorum imagine repræsentantis, quo ducti sunt hujus ecclesie parietes.

‡ Is episcopus fuit Lemovicensis, de quo supra lib. v, cap. 29. Interfuit Concilio Matic. II, anno 535. S. Audium sepelivit ex ejus Vita.

tus de regno Chariberti fratris sui acceperat, direxit; A nisi tantum jussa principis adimplere. Nam si nolueritis, cuncta ut cœpinus devastamus. Cunque in hoc res ageretur, ut universa incendio, prædæ, atque captivitati traderentur, ejectis de civitate hominibus Childeberti, sacramenta Guntchramno regi dederunt, non longo tempore ea custodientes.

XIII. Confestim autem post mortem Chilperici, Gararicus dux Lemovicæ accesserat, et sacramenta ex nomine Childeberti susceperat; exinde Pictavis veniens, ab ipsis receptus est, et ibi morabatur. Audiens autem quæ Turonici patiebantur, mittit legationem, obtestans ne nos ad partem Guntchramni regis tradere deberemus, si nobis vellemus esse consultum: sed meminimus potius Sigiberti, qui quondam genitor Childeberti 340 fuit. Nos vero hæc rursus episcopo et civibus in mandata remisimus, quod nisi se ad tempus Guntchramno regi subderent, similia paterentur, asserentes hunc esse nunc patrem super duos filios, Sigiberti scilicet et Chilperici, qui et fuerant adoptati: et sic tenere regni principatum, ut quondam Clothacharius rex fecerat pater ejus. His quoque non acquiescentibus, Gararicus de civitate egreditur, quasi exercitum adducturus, in urbe vero Ebernem cubicularium Childeberti regis relinquens. Sicharius vero cum Willachario e Aurelianensi comite, qui nunc Turonis acceperat d, exercitum contra Pictavos commovit, ut scilicet ab una parte Turonici, ab alia Biturici commoti cuncta vastarent. Qui cum ad terminum propinquassent, ac domos cremare cœpissent, miserunt ad eos Pictavi legatos, dicentes: Petimus ut usque in placito, quod inter se Guntchramnus et Childebertus reges habent, sustineatis. Quod si convenit ut pagos hos bonus e rex Guntchramnus accipiat, non resistimus; sin aliud, dominum nostrum recognoscimus, cui servire plenius debeamus. Ad hæc illi responderunt: Nihil ad nos f de hac causa pertinet,

XIV. Igitur adveniente placito, directi sunt a Childeberto rege Egildius episcopus, Guntchramnus Boso, Sigivaldus, et alii multi ad Guntchramnum regem, ingressisque ad eum, ait episcopus: Gratias agimus Deo omnipotenti, o piissime rex, quod te post multos labores regionibus tuis regnoque restituit. Cui rex ait: Illi enim dignæ sunt gratiæ referendæ, qui est Rex regum, et Dominus dominorum, qui hæc sua miseratione operari dignatus est. Nam non tibi, cujus consilio 341 doloso ac perjuriis regiones meæ anno superiore incense sunt, qui nunquam fidem integram cum ullo homine habuisti, cujus dolositas ubique dispergitur, qui non sacerdotem, sed inimicum regni nostri te esse declaras. Ad hæc verba episcopus iracundia commotus siluit. Unus autem ex legatis dixit: Supplicat nepos tuus Childebertus, ut civitates quas pater ejus tenuit, reddi jubeas. Ad hæc ille respondit: Jam dixi vobis prius, quia pactiones nostræ mihi hæc conferunt; ideoque eas reddere nolo. Alius quoque legatorum ait: Rogat nepos tuus, ut Frodegundem maleficam, per quam multi reges interfecti sunt, reddi jubeas, ad ulciscendam mortem patris, patris et consobrinorum suorum. At ille: Tradi ei, inquit, in potestatem non poterit, quia filium regem C habet. Sed et ea quæ contra illam asseritis, vera esse non credo. Post hos Guntchramnus Boso quasi aliquid suggesturus, ad regem accedit. Et quia sonabat Gundovaldum manifeste regem levatum, anticipans rex verba ejus, ait: O inimice regionis regni que nostri, qui propterea ante hos annos Orientem aggressus es, ut Ballomerem e quemdam (sic enim vocabatur rex Gundovaldum), super regnum nostrum adduceres, semper perfide, et nunquam custodieras quæ promittis. Cui ille: Tu, inquit, dominus et rex regali in solio resides, et nullus tibi ad ea quæ loqueris ausus est respondere. Insontem enim me de hac causa profiteor. At si aliquis est similis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, veniat nunc palam et loquatur. Tu, o rex piissime, ponens hoc in Dei D iudicio h, ut ille discernat cum nos in unius campi plautio viderit dimicare. Ad hæc cunctis silentibus

a Marojatum vicus est ripæ Cari adjacens in Turonum, Biturigum et Blesensium confinio, hodie *Marueil-sur-Cher* vulgo dictus. Ecclesia hujus vici hodieque sancto Martino sacra est, ac præter parochiæ titulum prioratu decoratur Ordinis Benedictini a Villalupensi abbata pendente, ut monet Marollus.

b Ejusmodi herbulas altaribus aut sanctorum tumulis aliquandiu impositas colligebant postea fideles, ad medelam morborum.

c Cod. Regm. *Willichario*; Colb. a. *Willario*.

d Colb. a. altera manu, *Turonis residebat*.

e Variant fere omnes codices. Colb. a., Regm., Chesn. et Fréb. habent, *ut pagos hos rex*. Colb. m., Bcc. et Illyr., *ut pacis bonus rex*. Col. et Ugn., *ut*

pacis symbolum rex. Bad., *ut pacifice nos rex*.

f Alii habent, *Nihil vobis*; Bcc., *Nihil nobis*.

g Id est falsum dominum, seu pseudo-principem.

h Bcc., *Tunc, o rex, ... iudicium*. Colb. a, altera manu, *Ego, o rex, ... ponam hoc*, etc. Et infra eadem manu, *pro animos, ap. ositum est fideles hujus regni*. Diu perseveravit pessima illa consuetudo lites dubias duello dirimendi, quæ etiam in controversiis circa res ecclesiarum frequenter locum habebat. Vide Ansegisi Collectionem lib. iv, cap. 23. Numquam tamen ejusmodi pugnas approbavit Ecclesia, licet auctoritate publica sæpius factæ fuerint. Cæterum omne genus duelli Ludovici Magni edictis compressum et penitus nunc in Galliis abrogatum est.

addit rex : Omnibus autem hæc causa animos accendere debet, ut repellatur a finibus nostris advena, ejus pater molendina gubernavit; et, ut vere dicam, pater ejus pectinibus insedit, lanasque composuit. Et quanquam possit fieri, ut 342 unus homo utriusque artificii magisterio subderetur, ad increpationem tamen regis quidam ex ipsis respondit : Ergo duos, ut asseris, patres hic homo habuit, lanarium simul molendinariumque. Absit a te, o rex, ut tam inculte loquaris. Non enim auditum est unum hominem, præter spiritaalem causam, duos habere posse pariter genitores *. Dehinc cum multi solverentur in risu, respondit alius legatorum, dicens : Valde dicimus tibi, o rex; nam quia reddere noluit civitates nepotis tui, scimus salvam esse securim, quæ fratrum tuorum capitibus est defixa; celerius tuum librabit defixa cerebrum. Et sic cum scandalo discesserunt. Tunc rex his verbis succensus, jussit super capita euntium projici equorum stercorea, putrefactas hastulas, palcas, ac foenum putredine dissolutum, ipsumque foetidum urbis lutum. Quibus de rebus maculati graviter, non sine immensa injuria atque contumelia abierunt.

XV. Residente vero Fredegunde regina in ecclesia Parisiaca, Leonardus ex domestico, qui tunc ab urbe Troloosa advenerat ingressus ad eam, causas contumeliasque injuriasque filiaejus narrare cepit, dicens : Quia juxta Imperium tuum accessi cum regina Rigunthe, ac vidi humilitatem ejus, et qualiter exposita est a thesauris et omnibus rebus; ego vero per fugam dilapsus, veni nuntiare dominae meae quæ gesta sunt. Hæc illa audiens, furore commota, jussit eum in ipsa ecclesia spoliari, nudatumque vestimentis ac balteo, quod ex munere Chilperici regis habebat, discedere a sua jubet presentia. Coquos quoque sive pistores, vel quoscunque de hoc itinere regressos esse cognovit, cæcos, spoliatosque, ac demanicas reliquit. Nectarium autem, Baudegisili episcopi fratrem nefandis accusationibus cum rege [Pro apud regem] tentavit obruere, asserens eum de thesauro regis mortui multa portasse. Sed et de promptuariis tam tergorum quam vina multa eum absulisse 343 dicebat, petens ut victus carceralibus tenebris truderetur. Sed patientia regis, fratrisque auxilium fieri non permisit. Multa quidem ibi vana cetercens, non metuebat Deum, in cujus ecclesia petebat auxilium. Habebat tunc temporis secum Audonem judicem, qui ei tempore regis in multis con-

A senserat malis. Ipse enim cum Munimolo præfecto multos de Francis, qui tempore Childeberti regis senioris ingenui fuerant, publico tributo subegit. Qui post mortem regis ab ipsis spoliatus ac derudatus est, ut nihil ei præter quod super se auferre potuit, remaneret. Domos enim ejus incendio subdiderunt; abstulissent utique et ipsam vitam, ni cum regina ecclesiam expetisset.

XVI. Prætextatum vero episcopum ægre suscipit, quem cives Rothomagenses post excessum regis de exilio expetentes, cum grandi lætitia et laude civitati suæ restituerunt. Post reditum vero suum ad urbem Parisiacam advenit, ac se Gunthebranno regi repræsentavit, exorans ut causam suam diligenter exquireret. Asserebat enim regina eum non debere recipi, qui fuisset per judicium quadraginta quinque episcoporum a sacerdotali officio segregatus *. Cumque rex pro hac causa synodum excitare vellet, Raguemodus hujus urbis episcopus, pro omnibus responsum reddidit, dicens : Scitote ei poenitentiam indiciam a sacerdotibus, non tamen cum prorsus ab episcopatu remotum. Et sic a rege susceptus, atque convivio ejus ascitus, ad urbem suam regressus est.

XVII. Promotus ^d vero qui in Dunensi castro, ordinante Sigiberto rege, episcopus fuerat institutus, et post mortem regis amotus fuerat, eo quod castrum illud esset diocesis Carnotensæ, contra quem ita judicium latum fuerat ^e, ut presbyterii tantum officio fungeretur, accessit ad regem, deprecans 344 ut ordinationem episcopatus in antedicto castro reciperet. Sed obsistente Pappolo Carnotensæ urbis episcopo, ac dicente quia diocesis meæ est, ostendente præsertim judicio episcoporum, nihil aliud potuit obtinere cum rege, nisi ea quæ sub ipsius castri termino propria habebat, reciperet, in quo cum genitrice adhuc superstite moraretur ^f.

XVIII. Commorante vero rege apud urbem Parisiacam, venit quidam pauper, dicens : Audi, rex, verba oris mei. Noveris enim quia Faraulfus, cubicularius quondam fratris tui, quærit te interficere. Audi enim consilium ejus, ut euntem te matutina oratione ad ecclesiam, aut cultro appeteret, aut hasta transfoderet. Obstupefactus autem rex, misit vocari eum. Quo negante, de his rex metuens armis se valde munit. Nec penitus ad loca sancta, vel allo, nisi vallatus armatis atque custodibus procedebat. Faraulfus autem non post multum tempus mortuus est.

* Unum scilicet naturalium, et alterum spiritualem in baptismo.

^b Is fuit episcopus Cenomannensis, de quo supra lib. vi, cap. 9. Nectarii viri magnifici mentio habetur in Miraculis S. Aridii.

^c Vide supra lib. v, cap. 19, ubi de Concilio Parisiensi hac de causa congregato. Ibi Prætextatus sacerdotio quidem summotus non fuerat, resistente Gregorio nostro Turonensi : at cum nonnullorum factione Melanius in ejus locum fuisset subrogatus, eum sacerdotio privatum dixit Fredegundis. Et quidem canonibus vetitum semper fuit duos episcopos simul eidem ecclesiae præesse.

^d Hoc caput dicit in Regm. Dunense castrum, vulgo *Châteaudun*, oppidum est ad flumen Lidericum, *le Loir*, ubi ante Promotum aliquandiu sediæ dicitur Aventinus S. Solemnis frater, uterque Carnotensium episcopus. Vide Bolland. ad diem 4 Februarii.

^e In Concilio Paris. anno 573 habito, cujus litteræ ea de re ad Sigibertum regem, tum ad Ægidium Rhemensem metropolitanum, qui manus Promoto inposuerat, habentur.

^f Subscripsit tamen anno sequenti, cum episcopus qui sedem non habebat, Conc. Matis. II.

XIX. Cum autem clamor fieret magnus adversus eos, qui potentes cum rege fuerant Chilperico, scilicet quod abstulissent vel villas, vel res reliquas de rebus alienis, omnia quæ injuste ablata fuerant rex reddi præcepit, sicut jam superius indicatum est (Cap. 7). Fredegundem quoque reginam ad villam Rothomalensem ^a, quæ in Rothomagensi termino sita est, abire præcepit, secutique sunt eam omnes ^b meliores natu regni Chilperici regis; ibique relinquentes eam cum Melanio episcopo ^c, qui de Rothomago submotus fuerat, ad filium ejus se transtulerunt, promittentes quod ab eis studiosissime nutrireretur.

XX. Postquam autem Fredegundis regina ad supradictam villam abiit, cum esset valde mœsta, quod ei potestas ex parte fui-set ablata, meliorem ^d **345** se existimans Brunichildem, misit occulte clericum sibi familiarem, qui eam circumventam dolis interimere posset, videlicet ut cum se subtiliter in ejus subderet famulatum, ab ea credi posset, et sic clam pertelleretur. Veniens igitur clericus, cum diversis ingenis se eidem commendavit, dicens: A facie Fredegundis reginæ fugio, deposcens auxilium tuum. Cœpit se etiam omnibus reddere humilem, charam, obedientem, ac reginæ privatam. Sed non longo tempore interposito, intellexerunt eum dolose transmisit. Vinculusque ac cæsus, cum rem patefecisset occultam, renire permissus est ad patronam: reseransque quæ acta fuerant, effatus quod jussa patrare non potuisset, manuum ac pedum abscissione mulctatur.

XXI. His ita gestis, cum rex Guntchramnus Cabilonum regressus mortem fratris conaretur inquirere, et regina crimen super Eberulfum ^e cubicularium impo-
suisset (rogatus enim fuerat ab ea, ut post mortem regis cum ipsa resideret: sed obtinere non potuit); hac ergo inimicitia pullulante, asseruit regina ab eodem principem fuisse interfectum, ipsumque multa de thesauris abstulisse, et sic in Turonicum abscississe [Al. transisse]; ideoque si rex mortem fratris desideraret ulcisci, noverit hujus causæ hunc esse signiferum. Tunc rex juravit omnibus optimatibus, quod non modo ipsum, verum etiam progeniem ejus in novam generationem deleteret, ut per horum necem consuetudo auferretur iniqua, ne reges amplius interficerentur. Quod cum Eberulfus comperisset, basilicam sancti Martini, cujus res sæpe pervaserat, expectavit. Tunc data occasione ut custodiretur, Aurelianienses atque Blesenses vicissim ad has excubias veniebant, impletisque quindecim diebus, cum multa

^a Vicus haud procul a confluentibus Aururæ et Sequanæ, vulgo *Rueuil* seu *Rueuil* dicitur. Ejus nomen non exprimitur (Colb. m. et Regm. Bec. vero, *Rethomajensim*).

^b Regm., *secutæ sunt.... omnes mulieres meliores natu*, etc.

^c Is Prætextato in exsilium detruso fuerat subrogatus.

^d Sic Colb. duo cum Bec. Id est, existimans Brunichildi meliorem quam sibi sortem obtigisse, ut animadvertit Vale-ius, quamvis in Colb. m. lectionem *altera manus vitaverit*, repouendo ut in editis, me-

præda revertentibus, adducentes jumenta, ^e vel quodcumque diripere potuissent. Illi ^f ver beati Martini jumenta abduxerant, commota al tione, se invicem lanceis transfixerunt. Duo qui mulas diripiebant, in domum vicini coji accedentes, potum rogare cœperunt. Cumque habere negaret, elevatis lanceis ut eum transfod lic extracto gladio utrumque perfodit, ceciderunt ambo, et mortui sunt: jumenta tamen sancti ^g reddita sunt. Tantaque ibi tunc mafa per hos lianenses gesta sunt, ut nequeant explicari.

XXII. Dum autem hæc agerentur, res ipsarum rulfii diversis conceduntur, aurum, argentumque alias meliores species, quas secum retinebat, f dio expositæ sunt ^h. Quod vero commendatæ ⁱ **B** buit, publicatum est: greges etiam equorum, i rum, jumentorumque diripiuntur. Domus vero muranea, quam de dominatione ecclesiæ abstu referta annonis, vino atque tergoribus, rebosqu multis, ad plene spoliata est; nec ibi aliud qua rietes vacui remanserunt. Ex hoc nos maximam pectos habebat, qui in causis ejus fideliter cur mus, promittens plerumque, quod si unquam regis gratiam perveniret, in nobis hæc quæ pe bat ulcisceretur. Deus enim novit, cui arcana pe revelantur, quia de puro corde, in quantum potu solatium ministravimus; et quanquam multas insidias prius de rebus sancti Martini fecisse stabat tamen causa ut easdem obliviscerer, eo filium ejus de sacro lavacro suscepissem. Sed, ^k **C** infelici illi ea res maximum fuit impedime quod nullam reverentiam sancto præstabat an Nam sæpe cædes infra ipsum atrium, quod ad beati exstat, exegit, exercens assidue ebrietas vanitates. Presbyterum quoque unum, pro eo ei vinum dare differret, cum jam crapulatus a ret, elisum super scamnum pugnis ac diversis verberavit, ut pene animam reddere videt et fecisset forsitan, si ei medicorum ventosam i subvenissent. Habebat enim pro timore regis i salutorio ^l beatæ **347** basilicæ mansionem. autem presbyter, qui claves ostii retinebat, e reliquis recessisset, per illud salutorii ostium troeuntes puellæ, cum reliquis pueris ejus san bant picturas parietum, rimabanturque orna ^m **D** beati sepulcri: quod valde facinorosum redd erat. Quod cum presbyter cognovisset, defixis super ostium, intrinsecus seras aptavit. Hæc illi post cœnam vino madidus advertisset, et n

liorem se existimans Brunichilde.

^e Mss., excepto Bec., in capitulum indice hæc *Berulfus*. Cubicularii cum aliis palatii præter regi in placitis assidebant, ut patet ex lib. 1 *M* formula 25. Alii domesticos appellant.

^f Sic Colb. a. altera manu. Cæteri habent, *suit*. Infra, *commendatum*, id est, apud alios situm.

^g Colb. duo, *solatia*.

^h Colb. m., *salutario*, et infra, *salutarii*, et *C* *sacrario.... sacrarii*. Sed retinenda vox *saluta* de qua vide supra ad cap. 21 libri. II.

basilica in initio noctis orationis gratia psalleremus, A
 feribundus ingreditur, meque conviciis ac maledi-
 cionibus urgere coepit, illud inter jurgia exprobrans,
 quod ego cum velim a sancti antistitis sinibris repa-
 rare. Sed ego stupens quæ virum cepisset insania,
 blandis eum sermonibus mulcere conatus sum. Sed
 cum ejus furias verbis lenibus superare non possem,
 silere decrevi. Ille vero me tacitum intendens, ad
 presbyterum ^a convertitur, evomitque in eum multa
 convicia; nam et illum verbis procacibus, et me
 diversis opprobriis impugnabat. Nos vero cum vidis-
 semus eum, ut ita dicam, agi a dæmone, egressi a
 basilica sancta scandalum vigiliisque finivimus, illud
 maxime indignum ferentes, quod hoc ^b jurgium abs-
 que reverentia sancti, ante ipsum sepulcrum anti-
 stitis excitaverat. His diebus vidi somnium, quod ipsi
 in sancta basilica retuli, dicens: Putabam me quasi
 in hac basilica sacrosancta Missarum solennis cele-
 brare. Cumque jam altarium cum oblationibus pallio ^c
 serico coopertum esset, subito ingredientem Gunt-
 chramnum regem conspicio, qui voce magna clama-
 bat: Extrahite inimicum generationis nostræ, evel-
 lite homicidam a sacro Dei altario. At ego cum hæc
 audirem, ad te conversus dixi: Apprehende pallium
 altaris, infelix, quo sacra munera conteguntur, ne
 huic abiciaris. Cumque apprehenderes, laxabas eum
 manu, et non viriliter detinebas. Ego vero expansis
 manibus, contra pectus regis meum pectus aptabam,
 dicens: Noli ejicere hunc hominem de basilica sancta,
 ne vitæ periculum patiaris, ne te sanctus antistes
 sua virtute confodiat. Noli te proprio jaculo
 Interimere: quia hoc si feceris, præsentī vitæ æter-
 naque carebis. Sed cum rex mihi resisteret, tu laxas
 pallium, et post me veniebas. Ego vero valde
 tibi molestus eram. Cumque revertes ad altarium,
 apprehenderes pallium, sed rursum relinquebas. Dum
 hoc tu tepide retineres, et ego viriliter regi resiste-
 rem, evigilavi pavore conterritus, ignarus quid som-
 nium indicaret. Igitur cum ei ista narrassem, ait:
 Verum est somnium quod vidisti, quod valde cogita-
 tioni meæ concordat. Cui ego: Ecquid providit cogi-
 tatio tua? Et ille: Deliberatum, inquit, habui, ut
 si me rex ab hoc loco juberet extrahi, ab una manu
 pallias altaris tenerem, ab alia vero, evaginato gladio,
 ne prius interfecto, quantoscunque deinceps clericos
 reperissem, in mortem prosteruerem. Nec mihi
 posthæc erat injuria letho succumbere, si de hujus
 sancti clericis acciperem ultionem. Hæc ego audiens
 et stupens, admirabar quod erat, quia per os ejus
 clabulus loquebatur; nunquam enim in Deum ullum

umorem habuit. Nam dum esset in libertate, equi
 ejus ac pecora per segetes pauperum vineasque di-
 mittebantur. Quod si expellebantur ab his quorum
 evertebant labores, statim a suis percellabantur.
 Nam in hac angustia quæ erat, sæpe commemorabat,
 quod res beati antistitis abstulisset injuste. Denique
 anno superiore commotum ^d quemdam levem e civi-
 bus ecclesie aciores fecit interpellare. Tunc postpo-
 sita justitia, res, quas olim ecclesia possidebat, sub
 specie emptionis abstraxit, data ipsi homini parte
 aurea baltei sui. Sed [At. hæc] et talia multa per-
 verse egit usque ad finem vitæ suæ, quem ^e in poste-
 rum explanabimus.

XXIII. Præsenti ^f quoque anno Armentarius Ju-
 dæus cum uno sectæ suæ satellite et duobus Christia-
 nis, ad exigendas cautiones, quas ei propter tributa
 publica Injurius ex vicario, ex comite vero Euno-
 mius deposuerant, Turonis advenit: interpellatisque
 viris, promissionem accepit de 349 reddendo pecu-
 niæ fœnore cum usuris, dicentibus sibi præterea
 ipsis: Si ad domum nostram veneris, et quæ debentur
 exsolvas, et aliis te muneribus, sicut dignum
 est, honoramus. Eo quoque eunte, ab Injurius sus-
 cepit, et convivio collocatur; expletoque epulo,
 appropinquante nocte, commoti ab eodem loco ad
 alium transeunt. Tunc, ut ferunt, Judæi cum duobus
 Christianis ab Injurius hominibus interfecti, in pu-
 teum, qui propinquus erat domui ejus, projecti sunt.
 Auditis his parentes eorum quæ gesta fuerant, Turo-
 nis advenit, datoque quibusdam hominibus indi-
 cio puteum reperiunt, virosque extrahunt, multum
 negante Injurius, quod in hac causa non fuerat in-
 quinatus. Posthæc in judicium venit; sed cum forti-
 ter ^g, ut diximus, denegaret, et hi non haberent
 qualiter eum convincere possent, judicatum est ut se
 insontem redderet sacramento. Sed nec hoc his
 acquiescentibus, placitum in regis Childeberti præ-
 sentia posuerunt. Verumtamen neque pecunia, neque
 cautiones Judæi defuncti repertæ sunt. Loquebantur
 tunc multi hominum Medardum tribunum ^h in hoc
 scelere mistum fuisse, eo quod et ipse a Judæo pec-
 uniam mutuasset. Injurius tamen ad placitum in
 conspectu regis Childeberti advenit, et per triduum
 usque ad occasum solis ⁱ observavit. Sed cum hi
 non venissent, neque de causa hac ab ullo interpel-
 latus fuisset, ad propria rediit.

XXIV. Anno igitur decimo Childeberti regis rex
 Guntchramnus commotis gentibus regni sui magnum
 junxit exercitum. Sed pars major cum Aurelianen-
 sibus atque Bituricis Piclavum petiit; excesserant

Alteserra.

^a Editi ut plurimum, quæ in. Vide cap. 29.

^f Deest hoc caput in Colb. a. et Vat.

^g Vide Marculfum libri 1 formula 38.

^h Id est tributorum exactorem, ut interpretatur Al-
 teserra.

ⁱ Mos erat ut sole occidente placita finirentur, quod
 etiam aliis nationibus solemnne fuisse observat Bigno-
 nius in lib. 1 Marculfi, form. 37. De placito, les plaids,
 ou assises, vide Cangii Glossarium, et supra not. ad
 cap. 34 lib. vi.

^a Bec., presbyterium, qua voce omnes presbyteri
 qui aderant designarentur; sed nostra lectio me-
 lior est.

^b Sic Bad.; Colb. m., quod ab hoc; Ch., ad hoc;
 ceteri cum Bec., quo ad nos.

^c Facta oblatione in Missa presbyter ex oblati-
 s, quantum satis erat ad sacrificium fideliumque com-
 munionem, assumebat, quod contegebat palla seu
 pallio altaris. Vide lib. 1 de Liturg. Gallic., cap. 5,
 num. 10.

^d Commotum viri nomen proprium fuisse putat

enim de fide quam regi promiserant. Miseruntque prius legationem, ut scirent utrum susciperentur ab his, an non. Sed episcopus loci, Maroveus^a, dure suscepit hos nuntios. At illi infra terminum ingressi, prædas, incendia, atque homicidia faciebant. Hi vero qui cum præda revertebantur, **350** per Turonicum transeuntes, similiter illis qui jam sacramenta dederant, faciebant: ita ut ipsæ quoque ecclesiæ incenderentur, et quæcunque invenire potuissent, diriperentur; quod sæpius actum est, dum illi ad regem ægre converterentur. Sed cum exercitus propius ad urbem accederet, et jam pars maxima regionis devastata cerneretur, tunc miserunt nuntios, fideles se regi Guntchramno fatentes. At illi infra muros urbis recepti, super episcopum irruerunt, dicentes eum infidelem esse. Ille vero cum se ab his cerneret coarctatum, effracto uno de sacris ministeriis calice aureo, et in numismata redacto, se populumque redemit^b.

XXV. Marileifum^c vero, qui primus medicorum in domo Chilperici regis habitus fuerat, ardentissime vallant; et qui jam a Gararico duce valde spoliatus fuerat, ab his iterum denudatur, ita ut nulla ei substantia remaneret. Equos quoque ejus, aurum argentumque, sive species quas meliores habebat, pariter auferentes, ipsum ditioni ecclesiasticæ subdiderunt. Servitium enim patris ejus tale fuerat, ut molendina ecclesiastica studeret, fratresque ac consobrini, vel reliqui parentes cutinis^d dominicis atque pistrino subjecti erant

XXVI. Gundovaldus vero Pictavum accedere voluit, sed timuit. Audierat enim jam contra se exercitum commoveri. In civitatibus enim quæ Sigiberti regis fuerant, ex nomine regis Childeberti sacramenta suscipiebat: in reliquis vero quæ aut Guntchramni, aut Chilperici fuerant, nomine suo, quod fidem servarent, jurabant. Posthæc Egolismam accessit, susceptisque sacramentis, muneratisque prioribus, Petrogoricum aggreditur, graviter episcopum^e tunc injuriatum reliquit, pro eo quod susceptus ab eodem non fuisset.

XXVII. Exinde Tolosam digressus, emisit nuntios ad Magnulfum^f **351** episcopum civitatis, ut ab eo susciperetur. Sed ille non immemor prioris injuriæ, quam per Sigulfum^g quondam, qui se in regnum elevare voluit, pertulerat, dixit civibus suis: Scimus enim regem esse Guntchramnum ac nepotem ejus Childebertum: hunc autem nescimus unde sit. Esto-

^a Regm., *Meroveus*.

^b Ejus rei exempla laudantur lib. I Liturg. Gallic., cap. 7.

^c Deest hoc nomen in Vat. et Colb. a. Confer illud cum lib. v cap. 14. Colb. m. et Alex. habent, *Maleficum vero... jam a Garico, etc.*

^d Casin. et Regm., *colonis*. Colb. m., *colinis*.

^e Is erat Carterius, de quo supra lib. vi, cap. 22. Hoc ipso anno subscripsit Conc. Matis. II, sicut et Nicasius Inculismensis.

^f Colb. a., *Maginulfum*. Colb. m. et Regm., *Manulfum*. In capitulum indice in mss. dicitur *Aginulfus*. Magnulfus dicitur in Conc. Matis. cui per legatum subscripsit.

^g An is Sigulfus, qui stans pro Sigiberto paulo an-

te ergo parati, et si voluerit Desiderius dux hæc calamitatem inducere super nos, simili ut Sigulfus sorte deperat; sitque omnibus exemplum, ne quis extraneorum, Francorum regnum audeat violare. His ita resistentibus et bellum parantibus, adveniente Gundovaldo cum magno exercitu, cum vidissent quod sustinere non possent, susceperunt eum. Posthæc cum ad convivium in domo ecclesiæ episcopus una cum Gundovaldo resideret, ait: Filium te Chlothacharii regis asseris, sed utrum sit verum, an non, ignoramus. Et si possis vindicare cepta, incredibile habetur apud animos nostros. At ille ait: Ego regis Chlothacharii sum filius, et partem regni de præsentem percipiturus, et usque Parisios velociter accedam, et ibi sedem regni statuam. Cui episcopus ait: Verumne est ergo, quod nullus de stirpe Francorum remansit, si in quæ dicis impleveris? Inter hæc altercationes, cum hæc Mummolus exaudisset, elevata manu alapis cecidit episcopum, dicens: Non pudet ut tam degener et stultus ita magno regi respondeas? Verum ubi et Desiderius de consilio episcopi comperit quæ fuerant dicta, ira commotus unius in eum injecit, cæsumque communiter hastis, pugnis, et calcibus, ac fune revinctum, exilio damnaverunt, res ejus, tam proprias quam ecclesiæ, integre auferentes. Waddo autem, qui erat major domus reginæ Rigunthis, se eisdem copulavit; reliqui vero qui cum eo abierant, per fugam dilapsi sunt.

XXVIII. Posthæc exercitus ab urbe Pictava remotus, inantea^h post Gundovaldum proficiscitur. Secuti que sunt eum de Turonicis multi lucri causa; sed Pictavis super eum irruentibus **352**, nonnulli interempti, plurimi vero spoliati redierunt. Illi autem qui de his ad exercitum prius junxerantⁱ, pariter abierunt. Itaque exercitus ad Doroniam J fluvium accedens, prætolari cœpit, quid de Gundovaldo cognosceret. Cui jam, ut supra dictum est, adhæserant dux Desiderius et Bladastes cum Waddone majore domus Rigunthis reginæ. Erant enim primi cum eo Sagittarius episcopus et Mummolus. Sagittarius enim jam promissionem de episcopatu Tolosano acceperat.

XXIX. Dum autem hæc agerentur, misit rex Guntchramnus Claudium quemdam, dicens: Si abieris, iquit, et ejectum de basilica^k Eberulfum aut gladio interemeris, aut catenis vinxeris, magnis te muneribus locupletabo; verumtamen ne sanctæ basilicæ injuriam inferas omnino commoneo. Ille vero, ut erat

tequam occideretur, Chlodoveum Chilperici filium Burdegala eiecit, ac fugientem insecutus est, ut narrat Gregorius lib. IV, cap. 48, alias 427 Sigulfus dux infra memoratur lib. VIII, cap. 48, sed alius ab isto, si res suo tempore narrantur.

^h Id est ulterius; Regm. habet a *Pictavo remotus in antea, etc.*

ⁱ Bad., *se junxerant*, et Colb. a. altera manu, *juncti erant*. Sed Gregorius et alii ejus ævi auctores sæpius verbo *jungo* utuntur passive seu neutraliter.

^j Seu Duranium, vulgo *la Dordogne*, nobilis fluvius, qui in Arvernibus ortus, lustratis multis urbibus, Garumnæ jungitur paulo antequam sese in mare exoneret. Colb. m. et Regm. habent, *Dononiam*,

^k Sancti Martini scilicet; confer capp. 21 et 22.

hem in initio Quadragesimæ locutus est civibus, dicens: Noveritis me cum omnibus, qui in regno Childeberti habentur, electum esse regem, atque haberi mecum non modicum solatium. Sed quoniam frater meus Gunthramnus rex immensum adversus me movet exercitum, oportet vos alimenta atque cunctam suppellectilem infra murorum munitionem concludere, ut scilicet dum nobis illa pietas divina auget solatium, non pereatis inopia. Hæc illis credentibus, quæcunque habere potuerunt collocantes in urbe præparabant se ad resistendum. Eo tempore Gunthramnus rex misit litteras ad Gundovaldum, ex nomine Brunichildis reginæ in quibus erat scriptam, ut relicto exercitu et in loca sua abire jussu, ipse remotior apud Burdegalensem urbem hiberna deduceret. Scripserat enim hæc dolose, ut de eo plenius quid ageret, posset agnoscere. Igitur commorante eo apud urbem Convenas, locutus est incolis, dicens: Ecce jam exercitus appropinquat, egredimini ad resistendum. Quibus egredientibus, hi occupantes portas atque claudentes, excluso foris populo, cum episcopo loci ^a, cuncta quæ in urbe invenire potuerant, suis ditionibus subdiderunt. Tantaque ibi multitudo annonæ atque vini reperta est, ut si viriliter stetitissent, per multorum annorum spatia victus alimentis non egerent.

XXXV. Audierant enim eo tempore duces Gunthramni regis, Gundovaldum ultra Garonnam in litore residere cum ingenti hostium multitudine; ipsosque thesauros, quos Riguntis tulerat, secum retinere. Tunc impetu facto cum equitibus [Ed. equis] Garonnam ³⁶¹ natando transiere, nonnullis de exercitu in amne demersis. Reliqui in litus egressi, repentes Gundovaldum, invenerunt camelos cum ingenti pondere auri atque argenti, sive equites [Pro equos] quos fessos per vias reliquerat. Audientes deinceps eos infra muros urbis Convenarum commorari, relictis plaustris ac diversis impedimentis cum populo minore, robustiores viri ipsum, sicut jam Garonnam transierant, insequi destinant. Quibus properantibus, venerunt ad basilicam sancti Vincentii, quæ est juxta terminum Agennensis urbis, ubi ipse martyr pro Christi nomine agonem dicitur consummasse; inveneruntque eam refertam diversis thesauris incolarum. Erat enim spes incolis non

A esse a Christianis tanti martyris basilicam, cujus ostia summo studio obscurata et mora appropinquans exercitus eum reserare valvas non valeret, ignem accendit; consumens ostiis, omnem substantiam cunctamque templum, quam in ea invenire potuerunt, cum mysteriis abstulerunt. Sed multos ibi ut conterruit ^b. Nam plerisque manus diviuitur, emittentes fumum magnum, sicut ex surgere solet. Nonnulli arrepti a dæmone, gloriæ debacchantes martyrem declamabant vero semoti a sociis ^c propriis se jaculis et Reliquum vero vulgus inante non sine gradu progressum est. Quid plura? Convenitur a nas (sic enim diximus nomen urbis) omnibus ^B langa in suburbana urbis campania castram ibique extensis tentoriis residebat. Vastum circuitu tota regio: nonnulli autem ab iis quos fortior avaritiæ aculeus terebrabat, suis evagantes, perimebantur ab incolis.

³⁶² XXXVI. Ascendebant enim ^d multum, et cum Gundovaldo sæpius loquebantur ei convicia, ac dicentes: Tunc es qui tempore Chlothacharii regis per oratores atque cameras charaxabas ^e? Tunc es i Ballomerem nomine sæpius Galliarum incitabant? Tunc es ille, qui plerumque a regibus corum propter has præsumptiones quas pro soratus et exilio datus es? Vel quis te, sime hominum, in hæc loca adduxit, edidit tibi tantam audaciam præstitit, ut dominorum nostrorum fines auderes attingere? (quoquam es evocatus, clara voce testare ante oculos mortem expositam; en ipsam quaesisti exitii foveam, in quam præcepisti Dic satellites viritum, vel a quibus inviteris. At ille cum hæc audiret, propius super portam dicebat: Quod me Chlothacharius per exosum habuerit, habetur incognitum meum autem ab eo, vel deinceps a fratribus simus, manifestum est omnibus. Et hæc et Narseti præfecto Italiæ junxit, ibique uxorem pieas, duos filios generavi. Qua mortua, a mecum liberis, Constantinopolim abiit. Ab iis fratribus vero susceptus benignissime, usque ad

^a Is erat Rufinus, qui hoc ipso anno Concilio Matisconensi subscripsit.

^b Hanc basilicam in valle Capraria prope Lugdunum Convenarum sitam fuisse contendit Joseph Scaliger lib. vi de Emendatione temp. Unde allucinatum fuisse putat Gregorium, qui ipsam prope Aginnum stetitisse scripserit, confundens locum, in quo beatus martyr passus est, cum basilica ipsius memorie consecrata. At fallitur ipsemet Scaliger. Hanc quippe basilicam, quam Guntramni milites violarunt, prope Aginnum erat, et quidem in loco Pompeiaco, ubi S. Vincentius passus est. Nec repugnat rei gestæ series. Gundobaldo quippe Burdigalæ existente, Guntramni exercitus ex Pictavo ad Dordoniam flumen accessit. Quo nuntio territus Gundobaldus, apud Convenas se recepit, quo cum pergeret, Guntramni exercitus ut hostium insequeretur, per Aginnensem terminum

^D transit, idque itineris ratio postulat, atque occasione milites ecclesiam S. Vincentii diripiunt. Tum prosequentes captum iter ad montem, positum erat Lugdunum Convenarum, radice venere, ut narrat Gregorius. Vide lib. d Mart. cap. 103. De hac basilica, et altero sancto dicata, quas extruxerat aut adornavit episcopus Burdigalæ, Fortunatus lib. 1, c. 9. Festum hujus sancti colitur die 9 Junii.

^c Sic Colb. a. ult. manu. Cæteri, semoti a:

^d Sic Colb. a. Regm., Sed et plurimi occurrunt occulte, et loquebantur cum Gundobaldo cum Boc., Abscondebant enim se multi, etc.

^e Hinc charaxaturæ dictæ sunt deletiones cellationes scripturæ, et maculæ ab atramento testamentum S. Remigii, et Marculfi. lib. m. l. 17.

pus vixi. Ante hos enim annos cum Guntchramus A Boso Constantinopolim abiisset, et ego sollicitus causas fratrum meorum diligenter rimarer, cognovi generationem nostram valde attenuatam, nec superesse de stirpe nostra, nisi Childeberty et Guntchramnum, fratrem scilicet, et fratris mei filium. Filii enim Chilperici regis cum ipso interierant, uno tantum parvulo derelicto ^a. Guntchramnus **363** frater meus filijs non habebat; Childeberty nepos noster, minime fortis erat. Tunc Guntchramnus Boso his mihi diligenter expositis, invitavit me, dicens: Veni, quia ab omnibus regni regis Childeberty principibus iavitaris, nec quisquam contra te mutire ausus est. Scimus enim omnes te filium esse Chlothacharii; nec remansit in Galliis qui regnum illud regere possit, nisi tu advenias. At ego datis ei multis muneribus, per duodecim loca sancta ab eo suscipio sacramenta, ut securus in hoc regnum accederem. Veni enim Massiliam, ibique me episcopus summa benignitate suscepit: habebat enim scripta seniorum regni nepotis mei. Ex hoc enim Avinionem accessi juxta placita patricii Mummoli. Guntchramnus vero immemor sacramenti ac promissionis suæ, thesauros meos abstulit, et in suam ditionem subegit. Nunc autem recognoscite quia ego sum rex, sicut et frater meus Guntchramnus. Tamen si tanto odio mens vestra grassatur, vel ad regem vestrum deducar, et si me cognoscit fratrem, quod voluerit faciat. Certe si nec hoc volueritis, vel liceat mihi regredi, unde prius egressus sum. Abibo enim, et nulli quidquam injuriæ inferam. Tamen ut sciatis vera esse quæ dico, Radegundem Pictavam, et Ingetrudem ^b Turonicam interrogate: ipsæ enim vobis affirmabunt certa esse quæ loquor. Hæc eo dicente, multi cum conviciis et impropriis hæc verba prosequabantur.

XXXVII. Quintus et decimus in hac obsidione effulserat dies, et Leudegisilus novas ad destruendam urbem machinas præparabat: plaustra enim cum arietibus, clitellis et axibus erant texta ^c, sub quibus exercitus properaret ad destruendos muros. Sed cum appropinquassent, ita lapidibus obruebantur, ut omnes appropinquantes muro corruerent. Cuppas cum pice et adipe accensas supra eos projicientes, alias vero lapidibus plenas super eos dejiciebant. Sed cum nox certamina prohiberet, hostes ad castra regressi sunt. Erat autem cum Gundovaldo **364** et Chariulfus ^d, valde dives ac præpotens, cujus apothecis ac promptuariis urbs valde referta erat: de ejus substantia hi maxime vivebantur. Bladastes autem hæc cernens quæ gerebantur, metuens ne Leudegisilus obtenta victoria eos morti traderet, im-

posito igne in ecclesiæ domo, concurrentibus ad incendium mitigandum inclusis ^e, ille fuga dilapsus accessit. Mane autem facto, exercitus iterum ad bella consurgit, ac ex virgis fascies faciunt, quasi ad complendam vallem profundam, quæ a parte Orientis sita erat: sed nocere hæc machina nihil potuit. Sagittarius vero episcopus frequenter muros cum armis circumibat, et sæpius lapides contra hostem manu propria jecit e muro.

XXXVIII. Denique ii qui urbem impugnabant, cum viderent quod nihil proficere possent, nuntios occultos ad Mummolum dirigunt, dicentes: Recognosce dominum tuum, et a perversitate ista tandem aliquando desiste. Quæ enim te amentia vallat, ut ignoto homini subjungaris? Uxor enim tua jam cum filiis captivata est; filii tui ut pote ^f jam interfecti sunt. Quo ruis? quidve præstolaris, nisi uti corruas? Hæc ille mandata accipiens dixit: Jam, ut video, regnum nostrum finem accipit, et potentia cadit. Unum superest, si securitatem vitæ me habere cognoscerem. de inulto vos labore poteram remove. Discedentibus nuntiis, Sagittarius episcopus cum Mummolo, Chariulfo atque Waddone ad ecclesiam pergit ibique sibi invicem sacramenta dederunt, ut si de vitæ promissione certiores fierent, relicta amicitia Gundovaldi, ipsum hostibus traderent. Reversi iterum nuntii, promiserunt eis vitæ securitatem. Mummolus vero dixit: Hoc tantum fiat, ego hunc in manu vestra tradam, et ego recognoscens dominum meum regem, ad ejus præsentiam properabo. Tunc illi promittunt, quod si hæc impleret, ipsum in charitate susciperent, et si eum regi excusare non possent, in ecclesiam ponerent, ne vitæ amissione mulciaretur. Hæc cum sacramenti **365** interpositione polliciti, discesserant. Mummolus vero cum Sagittario episcopo et Waddone ad Gundovaldum pergentes, dixerunt: Sacramenta fidelitatis qualia tibi dedimus, ipse qui præsens es nosti. Nunc autem accipe salubre consilium: discede ab hac urbe, et representare fratri tuo, sicut sæpe quæsisisti. Jam enim cum his hominibus collocuti sumus, et ipsi dixerunt, quia non vult rex perdere solatium tuum, eo quod parum de generatione vestra remanserit. At ille intelligens dolum eorum, lacrymis perfusus, ait: Invitatione vestra in has Galliis sum delatus; thesaurorum vero meorum, in quibus immensum pondus argenti continetur et auri, ac diversarum specierum, aliquid in Avennica urbe retinetur, aliquid Guntchramnus Boso diripuit. Ego vero juxta Dei auxilium, spe omni in vobis posita, vobis consilium meum credidi, per vos regnare semper optavi. Nunc cum Deo vobis sit actio, si quid mihi mendacii di-

manu, tecta erant.

^d Colb. m. et Chesn. al., *Ariulfus*; infra *Mariulfus*; Bec., *Mariulfus*, sed infra, *Carulfus*.

^e Colb. a., *inclusus ille, et post concurrentibus*, alt. manu additum est *omnibus*.

^f Colb. a., *ut puto. Regu., et, ut credo, filii tui jam, etc.*

^a Et tamen ex libro vi, cap. 24, Gundobaldus in Galliis accesserat ante Chilperici interitum. Vide supra cap. 32.

^b Colb. a. et Bec., *Ingotrudem*. Colb. m., *Introgundam*. Regu., *Intragundam*. Hæc est Ingeltrudis, quæ monasterium in atrio basilicæ sancti Martini condiderat: de qua sæpius loquitur Gregorius.

^c Sic Bec. cum editis; alii, *tecta*; Colb. a. alt.

xeritis : ipse enim iudicet causam meam. Ille eo dicente, respondit Mummolus : Nihil tibi fallaciter loquimur, sed ecce virus fortissimos stantes ad portam tuam operientes adventum. Nunc autem depone baltheum meum aureum quo cingeris, ne videaris in jactantia procedere, et tuum accinge gladium, meumque restitue. Et ille : Non simpliciter, inquit, hæc verba suscipio, ut ea quæ de tuis usque nunc in charitate ^a usus sum, a me auferantur. Mummolus vero asserebat cum juramento, nihil ei moleste fieri. Egressi igitur portam, ab Ollone Biturigum comite et Bosone susceptus est. Mummolus autem cum satellitibus in urbem regressus, portam firmissime obseravit. Hic autem cum se in manibus inimicorum cerneret traditum, elevatis ad cœlestis manibus et oculis, ait : Iudex æternæ, et ultio vera innocentium, Deus, a quo omnis justitia procedit, cui mendacium non placet, in quo nullus dolus neque versutia malitiæ continetur, tibi commendo causam meam, deprecans ut sis velociter ultor super eos, qui me insontem manibus tradiderunt inimicorum. Hæc cum dixisset, consiguans se cruce Dominica, abire cœpit cum hominibus supradictis. Cumque a porta se **366** elongassent, sicut est circa urbem vallis tota in præcipitium, impulsus ab Ollone cecidit, illo quoque clamante : En vobis Ballowerem vestrum, qui se regis et fratrem dicit et filium. Et immissa lancea, voluit eum transfigere, sed repulsa a circulis lorice nihil nocuit. Denique cum elevatus ad montem regredi niteretur, Boso emissis lapide caput ejus libravit, qui cecidit, et mortuus est. Venitque omne vulgus, et defixis in eum lanceis, pedes ejus fune ligantes, per omnia exercituum castra traxerunt; evellentesque cæsariem ac barbam ejus, insepultum ipso in loco quo interfectus fuerat, reliquerunt. Nocte vero sequenti, ii qui primi erant, omnes thesauros quos in urbe reperire potuerunt, cum ministeriis ecclesiæ clam abstulerunt. Mane vero reseratis portarum valvis, immisso exercitu, omne vulgus inclusum in ore gladii tradiderunt, sacerdotes quoque Domini cum ministris ad ipsa ecclesiarum altaria trucidantes. Postquam autem cunctos interfecerunt, ut non remaneret mingens ad parietem, omnem urbem cum ecclesiis reliquisque ædificiis succenderunt, nihil ibi præter humum vacuum relinquentes.

XXXIX. Igitur Leudegisilus rediens ad castra cum Mummolo et Sagittario, Chariulfo et Waddone, nuntios occulte ad regem dirigit, quid de his fieri velit. At ille capitali eos jussit finire sententia. Waddo tunc cum Chariulfo, relictis filiis obsidibus, discesserunt ab eis. Delato quoque nuntio de horum interitu, cum hoc Mummolus advertisset, accinctus armis tugurium Leudegisilii petiit. At ille videns eum, ait : Quid sic, inquit, quasi fugiens venis? Cui ille : Nihil,

^a Cod. Casin., in civitate.

^b Casin., ii qui missi erant.

^c Nunquam enim Reccaredo nupsit, sicuti, ut videtur, nec Chlodovinda Sigiberti filia. Vide infra notas

ut video, de fide promissa servatur, nam cerno me in mortis exitio positum. Cui ille : Ego egrediar foras, et omnia mitigabo. Quo egrediente, confestim ex jussu ejus vallata est domus, ut hic interficeretur. Sed et ille cum diutissime contra bellantes restitisset, venit ad ostium. Cumque egrederetur, duo cum lanceis utraque ei latera feriunt, sicque cecidit et mortuus est. Quo viso Episcopus (Sagittarius), dum timore consternatus paveret, ait ad eum quidam de astantibus : Inspice propriis oculis, episcopo, quæ geruntur, et lecto **367** capite ne agnoscaris, silvam pete, ut abscondaris paululum, atque ira labente possis evadere. At ille accepto consilio, dum oblecto capite fugere niteretur, extracto quidam gladio caput ejus cum cucullo decidit. Deinde unusquisque ad propria rediens, magnas per viam prædas et homicidia fecit. Frodegundis autem his diebus Cuppanem in Tolosanum direxit, ut scilicet filiam suam exinde quocumque modo posset, erueret. Ferebant enim plerique ob hoc eum transmissum, ut si Gundovaldum reperisset vivum, multis illectum promissionibus ad eam transduceret. Sed cum hoc facere nequisset, acceptam Rigunthem a loco illo reduxit, non sine grandi humilitate atque contumelia ^c.

XL. Igitur Leudegisilus dux cum thesauris omnibus, quos superius nominavimus, ad regem venit; quos postea rex pauperibus et ecclesiis erogavit. Apprehensa vero uxore Mummoli, inquirere rex cœpit, quid thesauri quos ii congregaverant, devenissent. Sed illa cognoscens virum suum interfectum fuisse, et omnem jactantiam eorum prorsus in terram corruisse, omnia pandit, dixitque multum adhuc apud urbem Avennicam auri atque argenti esse, quæ ad regis notitiam non venissent. Statimque misit rex viros qui hæc deferre deberent cum uno puero, quem valde creditum Mummolus habens, hæc ei commendaverat. Abeuntes autem acceperunt omnia, quæ in urbe relicta fuerant. Ferunt autem ducenta et quinquaginta talenta argenti fuisse, auri vero amplius quam triginta. Sed hæc, ut ferunt, de reperto antiquo thesauro abstulit. Quod rex divisum cum Childberto rege nepote suo, partem suam maxime pauperibus est largitus; muljeri autem nihil amplius, quam ea quæ de parentibus habuerat, relinquens.

XLI. Tunc et homo ille immensi corporis ad regem de Mummoli familiaribus adductus est, ita magno corpore elatus, ut duos aut tres pedes super longissimos homines putaretur magnus, lignarius faber, qui non multo post obiit.

368 XLII. Posthæc edictum a iudicibus datum est, ut qui in hac expeditione tardi fuerant, damnarentur. Biturigum quoque comes misit pueros suos, ut in domo beati Martini, quæ in hoc termino sita est, hujusmodi homines spoliare deberent. Sed agens domus illius resistere fortiter cœpit, dicens : Sancti

ad cap. 25 lib. ix. Unde tot morarum procul dubio pertæsus Reccaredus, Baddonem popularem suam sibi tandem conjugio copulavit.

rulfo retinerentur, postposito placito, conjunctus A Audino, mota seditione, cum armatis viris irruit super eos nocte, elisoque hospitio in quo dormiebant, patrem cum fratre et filio interemit, resque eorum cum pecoribus, interfectisque servis, abduxit. Quod nos audientes, vehementer ex hoc molesti, adjuncto iudice, mittimus ad eos legationem, ut in nostri presentiam venientes, accepta ratione cum pace 371 discederent, ne jurgium in amplius pullularet. Quibus venientibus, conjunctisque civibus, ego aio: Nolite, o viri, in sceleribus proficere, ne malum in longius extendatur. Perdidimus enim ecclesie filios: metuinus nunc, ne et aliis in hac intentione careamus. Estote, quæso, pacifici, et qui malum gessit stante charitate componat, ut aliis filii pacifici, qui digni sitis regnum Dei, ipso Domino tribuente, percipere. Sic enim ipse ait: *Beati pacifici, quoniam ipsorum est regnum caelorum (Math. v, 9)*. Ecce enim, etsi illi qui noxæ subditur, minor est facultas, argenteo ecclesie redimetur: interim anima viri non percat. Et hæc dicens, obtulit argentum, ecclesie; sed pars Chramnisindi, quæ mortem patris fratrisque et patri requirebat, accipere noluit. His discedentibus, Sicharius iter ut ad regem ambularet præparat, et ob hoc Pictavum ad uxorem cernendam proficiscitur.

Cumque servum, ut exerceret operam commoeret, elevataque virga ictibus verberaret, ille extracto baltei gladio dominum sauciare non metuit. Quo in terram ruente, currentes amici apprehensus 372 servum crudeliter caesum, truncatis manibus et pedibus, patibulo damnaverunt. Interim sonus in Turonicum exiit Sicharium fuisse defunctum. Cum autem hæc Chramnisindus audisset, commonitis parentibus et amicis, ad domum ejus properat. Quibus spoliatis, interemptis nonnullis servorum, domus omnes, tam Sicharii quam reliquorum, qui participes hujus villæ erant, incendio concremavit, abducens secum pecora, et quæcunque movere potuit. Tunc partes a iudice ad civitatem deductæ causas proprias proloquuntur; inventumque est a iudicibus, ut qui nolens accipere prius compositionem domos incendiis tradidit, medietatem pretii, quod ei fuerat judicatum, amitteret. Et hoc contra leges actum, ut tantum pacifici redderentur, aliam vero medietatem compositionis Sicharius redderet. Tunc dato ab ecclesia argento, quæ judicaverant accepta securitate b componunt, datis sibi partes invicem sacramentis, ut nullo unquam tempore contra alteram partem altera mussitaret: et sic altercatio terminum fecit.

373-374 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI OCTAVI.

- I. De eo quod rex Aurelianus venit.
- II. Qualiter ei episcopi presentati; et qualiter ipse convivium præparavit.
- III. De cantoribus, et argento Mummoli.
- IV. Laus Childeberti regis.
- V. De visionibus quas rex, vel nos de Chilperico vidimus.
- VI. De iis quos presentavimus.
- VII. De Palladio episcopo, qualiter Missas dixit.
- VIII. De signis ostensis.
- IX. De sacramento pro filio Chilperici dato.
- X. De corporibus Merovechi et Chlodovechi.
- XI. De ostiariis et interitu Boanti.
- XII. De Theodoro episcopo, et plaga super Ratharum.
- XIII. De legatione Gunthramni ad Childebertum directa.
- XIV. De periculo in flumine.
- XV. De conversione Ulfilaici aetaceni.
- XVI. Quæ de virtutibus sancti Martini retulit.
- XVII. De signis quæ apparuerunt.
- XVIII. Quod Childebertus in Italiam direxit exercitum, et qui duces vel comites aut instituti sunt, aut remoti.
- XIX. De interitu Dugulfi abbatis.
- XX. Quæ in synodo Maticensi acta sunt.
- XXI. De placito in Belsonnaco; et de sepulcro violato.
- XXII. De obitu episcoporum, et Wandelini.
- XXIII. De diluviis.
- XXIV. De insulis maris.
- XXV. De insula in qua sanguis apparuit.
- XXVI. De Eberulfo qui dux fuit.
- XXVII. Quod Desiderius ad regem abiit.
- XXVIII. De Hermemigildo et de Ingunde, vel de legatis Hispanorum clam ad Fredegundem missis.
- XXIX. Quod Fredegundis misit, qui Childebertum interficeret.
- XXX. Quod exercitus in Septimantiam abiit.
- XXXI. De interfectione Prætextati episcopi.
- XXXII. De interitu Domnolæ uxoris Nectarii.

* In hoc capite et in aliis variis Gregorii locis exempla habentur pessimæ consuetudinis inimicitias privatas armis persequendi, quæ principis imperio, aut legum auctoritate omnino non prohibebatur apud Francos, quamvis certis finibus coercita esset. Si itaque quis aut vulneratus, aut certo occisus fuisset, tunc propinqui illius et affi-

nes, seu et amici in unum conveniebant, injuriam vi et armis uturi. Vide formulam 18 lib. i Marculfi, et Bignonii notas. Hæc prava consuetudo, dicla *Faida*, sæpius in capitularibus regum postmodum vetita fuit.

^b Ejusmodi securitatis formula exstat apud Marculf. lib. ii, cap. 16.

XXXIII. De incendio urbis Parisiacæ.

XXXIV. De reclusis tentatis.

XXXV. De legatis Hispanorum.

XXXVI. De interitu Magnovaldi.

XXXVII. Quod Childeberto filius natus est.

XXXVIII. Quod Hispani in Gallias proruperunt.

XXXIX. De obitu episcoporum.

XL. De Pelagio Turonico.

XLI. De iis qui Prætextatum episcopum interfecerunt.

XLII. Quod Bippolennus dux datus est.

XLIII. Quod Nicetus rector Provincia ordinatur, et de iis quæ Antistius gessit.

XLIV. De eo qui regem Guntchramnum interficere voluit.

XLV. De interitu Desiderii ducis.

XLVI. De obitu Leuvichildi regis.

LIBER OCTAVUS.

375 I. Igitur Guntchramnus rex anno vigesimo quarto regni sui de Cabillonno progressus, Nivernensem urbem aggreditur. Invitatus enim Parisios veniebat ut Chilperici filium, quem jam Chlotharius vocabat, a sacro regenerationis fonte deberet excipere. Digressus vero a Niverno ad Aurelianensem urbem venit magnum se tunc civibus suis præbens. Nam per domos eorum invitatus adibat, et prandia data dabat: multum ab his muneratus, muneraque ipsis profusa benignitate largitus est. Sed cum ad urbem Aurelianensem venisset, erat ea die solemnitas beati Martini, id est quarto Nonas mensis quinti^a. Processitque in obviam ejus immensa populi turba cum signis atque vexillis, canentes laudes. Et hinc lingua Syrorum, hinc Latinorum, hinc etiam ipsorum Judæorum, in diversis laudibus varie concrepabat, dicens: Vivat rex, regnumque ejus in diversis populis annis innumeris dilatetur. Judæi vero, qui in his laudibus videbantur esse participes, dicebant: Omnes gentes te adorent **376** tibi que genu flectant, atque tibi sint subditæ. Unde factum est, ut celebratis Misais, cum rex ad convivium resideret, diceret: Væ genti Judaicæ, malæ et perfidæ, ac subdolo semper sensu viventi. Ob hoc enim mihi, inquit, hodie laudes adulatorias acclamabat, ut me cunctæ gentes quasi dominum adorarent, ut synagogam eorum, quæ dudum a Christianis diruta est, juberem ope publica sublevari: quod inhibente Domino nunquam ero facturus. O regem admirabili prudentia clarum! Sic intellexit dolositatem hæreticorum, ut ei penitus non valerent subripere, quæ erant postmodum suggesturi. Jam enim mediante epulo rex locutus est sacerdotibus qui aderant, dicens: Rogo ut in domo mea crastina die vestram promerear benedictionem, atque mihi salus in ingressu vestro, ut ex hoc salus sit, cum super me humilem vestrarum benedictionum verba defluerint. Hæc eo dicente, omnes curiales agentes epulo expleto surreximus.

II. Mane autem facto, dum rex loca sanctorum ora-

tionis gratia visitaret, ad metatum nostrum advenit. Erat enim ibi basilica sancti Aviti abbatis, **377** cujus in libro Miraculorum meminimus^b. Surrexi gavisus, fateor, ad occursum ejus, et data oratione deprecor, ut in mansione mea elogias beati Martini dignaretur accipere. Quod ille non respiciens, benigno animo ingressus, hausto poculo, admonitis nobis ad convivium, lætus abcessit. Tunc Bertchramnus Burdegalensis episcopus cum Palladio Santonico valde regi infensus erat, pro susceptione Gundovaldi, cujus supra meminimus (*Lib. vii, cap. 31*); sed et Palladius episcopus hoc maxime regis iram incurerat, quod ei sæpius fallacias intulisset. Discussi enim ante paululum fuerant ab reliquis episcopis et optimatibus regis, cur Gundovaldum suscepissent, cur Faustianum^c Aquis episcopum ad præceptionem ejus levissimam ordinassent. Sed hanc causam ordinationis Palladius episcopus a Bertchramno metropole suo auferens, super se devolvit, dicens: Oculi metropolis mei valde doloribus ardebantur, et ego spoliatus et contemptus, invitus ab eo in eo loco adductus sum. Non potui aliud facere, nisi quæ ille, qui omnem principatum Galliarum se testabatur accipere, imperabat. Cum hæc regi nuntiata fuissent, valde commotus est, ita ut vix obtineri posset, ut eos ad convivium advocaret, quos antea non viderat. Introeunte itaque Bertchramno, interrogat rex: Quis, ait, est iste? Diu enim erat quod ab eo visus non fuerat. Dixeruntque: Hic est Bertchramnus Burdegalensis urbis episcopus. Cui ille: Gratias, inquit, agimus, quod sic custodisti fidem generationi tuæ. Scire enim te oportuerat, dilectissime pater, quod parens eras nobis ex matre nostra, et super gentem tuam non deberas inducere pestem extraneam [Gundovaldum]. Cumque talia, et his similia Bertchramnus audisset, conversus ad Palladium rex, ait: Nec tibi, o Palladi episcopo, nimium sunt gratiæ referendæ. Tertio enim mihi, quod de episcopo dici iniquum est, pejerasti, mittens **378** indiculos dolositate

^a Festum Translationis ejus, quæ etiam nunc celebratur hac ipsa die quarta Julii.

^b In libro de Gloria Confessorum, cap. 99. Basilica Aviti hodieque perstat cum collegio canonicorum,

cuil adjunctum est seminarium ad juniorum clericorum institutionem nuper erectum.

^c Colb. a. et Regm., Faustianum. Confer cura lib. vii, cap. 31.

plenus; a me excusabaris ^a per epistolas, et germanum meum cum scriptis aliis invitabas. Judicavit enim Deus causam meam, cum ego provocare vos semper tanquam ecclesie patres studui, et vos circa me semper egistis dolose. Nicasio autem et Antidio episcopis ^b dixit: Quid vos, o sanctissimi patres, pro regionis utilitate, vel regni nostri sospitate tractastis, edicite? Illis quoque tacentibus, ablatis rex manibus, accepta a sacerdotibus benedictione, ad mensam resedit, læto vultu et hilari facie, quasi nihil de contemptu suo fuisset effatus.

III. Interea jam medio prandii peracto, jubet rex ut diaconum nostrum, qui ante diem ad Missas psalimum responsorium ^c dixerat, canere juberem. Quo canente, jubet iterum mihi, ut omnes sacerdotes, qui aderant, per meam commonitionem, datis ex officio suo singulis clericis, coram rege jaberentur cantare. Per me enim secundum regis imperium admoniti, quisque ut potuit in regis presentia psalimum responsorium decantavit ^d. Cum autem fercula proferrentur, dixit rex: Argentum omne quod cernitis, Mummoli illius perjuri fuit (V. lib. vii, cap. 40). Sed nunc, gratia Domini tribuente, in nostram dominationem translatus est; nam quindecim ex eo catinos, ut istum majorem cernitis, jam concidi, et non exinde amplius quam hunc, et aliam de centum septuaginta libris reservavi. Et quid amplius quam ad opus quotidianum necesse est me retinere? Non ego, quod pejus est, alium filium præter Childebitum habeo, cui satis sit de thesauris quos ei pater reliquit: et quæ jam de hujus miserissimi rebus, quæ Avinione inventæ sunt, transmittere curavi. Reliqua vero pauperum et ecclesiarum erant necessitatibus tribuenda.

IV. Unum vos tantummodo, sacerdotes Domini, deprecor, ut pro filio meo Childeberto Domini misericordiam **379** exoretis. Est enim vir sapiens atque utilis, ut de multorum annorum ævo vix ita cautus homo reperiri possit ac strenuus. Quia si hanc Deus his Gallis concedere dignabitur, fortassis spes erit de eodem gentem nostram, quæ valde exinanita est, posse consurgere. Quod fieri juxta ejus misericordiam non diffido, eo quod tale fuerit pueri natalitatis præsagium. Nam in die sancto Paschæ, stante fratre meo Sigiberto in ecclesia, procedente diacono cum sancto Evangeliorum libro, nuntius regi adventi, unaque vox fuit pronuntiantis lectionem evangelicam, ut nuntii dicentis: Filius natus est tibi, unde factum est, ut omnis populus in utraque annuntiatione proclamaret pariter: Gloria Deo omnipotenti. Sed baptismum in die sancto Pentecostes accepit, et

^a Colo. a., et te excusabas per litteras.

^b Nicasius Inculismensis, de quo lib. ix, cap. 41. Antistius vero Agimensis erat episcopus. Uterque subscripsit Conc. Matisc. II.

^c Hodierno Graduali seu Gradali respondet. Psalmi, qui post Epistolam cantabatur, meminit passim Augustinus. Vide Menardum in sacrament. Gregorianum, pag. 368.

^d Colb. in. prima manu, cantavit. Clericus post dictum ab episcopo versum psalmi, antiphonam seu

rex nihilominus in die sancto Dominicæ non est elevatus. Unde si oratio vestra prosequerit hic, Domino annuente, regnare. Hæc, cente, omnes orationem fuderunt ad Dominum utrumque regem ejus misericordia conservaverit. Jecitque rex: Verum quia mater ejus Bruine minatur interimere, sed nihil mihi ex hereditate est. Dominus enim qui me eripuit de inimicorum meorum, et de hujus insidiis me.

V. Multa tunc et in Theodorum ^e adversus eum, protestans, quod si ad synodum iterum exsilio traderetur, dicens: Scio eorum causa germanum meum Chilpericum fecit. Denique nec nos pro viris haberi debemus. Respondi: Et quis Chilpericum interemit, matris tuae oratio? Multas enim tibi contumaciam tetendit insidias, quæ ei mortis exitum fuerunt. Quod, ut dicam, valde hoc per visum mihi inopexi, cum viderem eum a te tonsuram quasi episcopum ordinari, deinde super caput pram sola fuligine ^f tectam impositum ferulæ lucentibus coram eo lychnis ac cereis. Merente, rex ait: Vidi et ego **380** aliam viam quæ hujus interitum nuntiavit. Adducebatur conspectu meo a tribus episcopis victus, quorum unus Tetricus, alius Agricola ^g, tertius Nicoctus Lugdunensis erat, e quibus dicebat Solvite, quæsumus, eum, et castigatum abmittite. Quibus econtrario cum amaritudine episcopus respondebat: Non fiet ita, sed ignis mabitur pro sceleribus suis. Et cum diu per quasi altercantes hæc inter se verba proferere viderem, tunc me fleente, apprehensit felicem Chilpericum contractis membris per in æneum. Nec mora, inter undarum vaporem solutus ac liquefactus est, ut nullum ex eo indicium remaneret. Hæc rege dicente, a nobis nobis, epulo expleto surreximus.

VI. Rex igitur in crastinum in venationem gressus est; quo redeunte, Garacharius comes degalensis atque Bladastes a nobis representati qui, ut superius diximus, in basilica sancti confugium fecerant, pro eo quod Gundon juncti fuissent. Nam cum prius pro hic de nihil obtinere potuissem, hæc in sequenti loci Audiatur, o rex, potestas tua. Ecce a Domini legatione ad te directus sum: sed quid responsum qui me misit, cum nihil mihi responsi re-

responsum subjungebat, eo modo quo in temporum hodieque canticum trium Pascuæ civium.

^e Is erat Massiliensis episcopus, de quo libro superiori.

^f Fröh. al., nullis paleis tectam.

^g Tetricus Lingonensis, Agricola vero Cassis. Pro Tetricus Colb. a. alt. manu habet casus, et sic infra.

his? At ille obstupefactus ait: Et quis est dominus tuus, qui te misit? Cui ego subridens: Beatus Martinus, inquit, misit me. Tunc ille jussit sibi representari viros. Sed cum in ejus conspectu venissent, multas eis perfidias ac perjuriam exprobravit, vocans eos sæpius vulpes ingeniosas: sed restituit eos gratiæ suæ, reddens quæ illis ablata fuerant.

VII. Adveniente quoque die Dominico, rex ecclesiam ad spectanda Missarum solemnitas petit; fratres [episcopi] vero consacerdotesque qui aderant, locum Palladio episcopo ad agenda festa præbuerunt. Quo incipiente prophetiam, **381** Rex interrogat, quis esset. Cumque Palladium episcopum initiassent pronuntiassent, statim commotus rex ait: Qui mihi semper infidelis et perfidus fuit, ille nunc sacrata verba prædicabit? Egrediar prorsus ab hac ecclesia, ne inimicum meum audiam prædicantem. Et hæc dicens, egredi cœpit ecclesiam. Tunc conturbati sacerdotes de fratris humilitate, dixerunt regi: Vidimus enim eum convivio tuo adesse, ac de ejus manu te benedictionem accipere; et cur eum nunc rex aspernatur? Si enim scissemus tibi exosum, declinasset utique ad alium, qui hæc agere debuisset. Nunc, si permissis, celebret quæ cœpit: in posterum autem si aliquid opposueris, canonicæ sanctionis censura finiatur. Jam enim Palladius episcopus in sacrarium cum grandi humilitate discasset. Tunc rex jussit eum revocari, et sic quæ agere cœperat, exiit. Nam cum iterato ad convivium regis Palladius atque Bertchraunus asciti fuissent, commoti invicem multa sibi de adulteriis ac fornicatione exprobrarunt, nonnulla etiam de perjuriis. Quibus de rebus multi ridebant; nonnulli vero, qui alacrioris erant scientiæ, lamentabantur, cur inter sacerdotes Domini taliter zizania diaboli pullularent. Discedentes itaque a regis præsentia, cautiones et fidejussores dederunt, ut decimo Kalendas mensis noni ad synodum convenirent.

VIII. Tunc apparuerunt signa, id est, radii a parte Aquilonis, sicut sæpius apparere solent. Fulgor per cœlum occurriasse visus est, floresque in arboribus ostensi sunt. Erat enim mensis quintus.

IX. Posthæc rex Parisios venit, et coram omnibus loqui cœpit, dicens: Germanus meus Chilpericus moriens dicitur filium reliquisse, cujus nutritores, matre deprecante, petierunt, ut eum de sancto la-

Vitatem **382** sancti Joannis^b exhiberetur, sed nec tunc venit. Moverunt itaque me per tempus sterile de loco ubi habitabam: veni igitur, et ecce absconditur, nec ostenditur mihi puer. Unde, quantum intelligo, nihil est quod promittitur, sed, ut credo, alicujus ex leudibus nostris sit filius; nam si de stirpe nostra fuisset, ad me utique fuisset deportatus. Ideoque noveritis, quia a me non suscipitur, nisi certa de eo cognoscam indicia. Hæc audiens Fredegundis regina, conjunctis prioribus regni sui, id est tribus episcopis et trecentis viris optimis, sacramenta dederunt hunc a Chilperico rege generatum fuisse: et sic suspicio ab animo regis^c ablata est.

X. Denique cum interitum Merovechi atque Chlodovechi sæpius lamentaretur, nesciretque ubi eos postquam interfecerant, projecissent, venit ad regem homo qui diceret: Si mihi contrarium in posterum non habetur, indicabo in quo loco Chlodovechi cadaver sit positum. Juravit rex nihil ei molestum fieri, sed potius muneribus ampliari. Tunc ille: Veritatem, inquit, me loqui, o rex, ipsa ratio quæ acta est comprobabit. Nam quando Chlodovechus interfectus est, ac sub stillicidio oratorii cujusdam sepultus, metuens regina ne aliquando inventus cum honore sepeliretur, jussit eum in alveum Matronæ fluminis projici. Tunc intra lapsam^d, quod opere meo ad capiendorum piscium necessitatem præparaveram, reperi. Sed cum ignorarem quisnam esset, a cæsarie proluxa cognovi Chlodovechum esse: apertis humerisque in humeris ad litus detuli, ibique eum cæspite superposito tumulavi. Ecce salvatis artibus quod volueris effice. Quod cum rex comperisset, contingens se ad venationem procedere, de cœcto tumulo, reperit corpusculum integrum et illæsum. Una tantum pars capillorum, quæ subter fuerat, jam defluserat; alia vero cum ipsis crinium flagellis intacta durabat. Cognitumque est hunc esse quem rex intento animo requirebat. Convocato **383** igitur episcopo civitatis, cum clero et populo, ac cereorum innumerabilium ornatu, ad basilicam sancti Vincentii detulit tumulandum, non minus plangens nepotes mortuos, quam cum vidit filios proprios jam sepultos. Posthæc misit Pappolum Carnoteuzæ urbis episcopum, qui Merovechi cadaver requirens, juxta Chlodovechi tumulum sepelivit.

XI. Ostiarius^e vero quidam de alio ostiario dixit Domine rex, hic accepto præmio consensit ut tu interficiaris. Apprehensusque ostiarius, de quo dixerat, cæsus, suppliciiisque multis affectus, nihil de causa qua interrogabatur aperuit. Loquebanur enim

^a Missas spectare dicebantur, qui sacris quidem mysteriis intererant, sed non communicabant, ut colligit noster Mabillon. in Liturg. Gallic. ex cap. 8 lib. x hujus historiæ. Can. 29 Conc. in Aurelian., an. 533, vetitum est, ne quis cum armis bellicis sacrificia matutina Missarum sive vespertina spectet.

^b Non solum in natali Domini et S. Joannis, sed et in natalibus Martyrum baptismus conferebatur in aliquibus ecclesiis. Quem morem veteribus canonibus insistentes abrogare conati sunt patres Concilii in Matice., hoc anno 585 habiti.

^c Omnes præter Bad., ab animis regis.

^d Sic Colb. m. cum Bec. et recte, ea enim voce designatur rete. Et in Colb. a., ubi lampasum altera manu appositum est, rete. Regm. vero habet lacum. Editi, capsam. De Chlodovei morte vide supra lib. v, cap. 40. De Merovei autem nec cap. 19 ejusdem libri. Uterque relatus Parisios, in basilica sancti Vincentii quæ hodie sancti Germani a Pratis dicitur, sepultus est.

^e Hoc caput deest in Vat. et Colb. a. Bec., Postorius... de alio hostiario.

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

e multi hoc insidiis et invidia factum, quod os-
tus ille, cui hoc crimen impactum fuerat, pluri-
m a rege diligeretur. Ansoaldus autem nescio
a suspicione tactus, nec val'edicens, a rege disces-
l. Rex vero Cabillonum regressus, iussit Brantum,
ui sibi semper fuerat infidelis, gladio percussit. Qui
allatus in domo sua, ab hominibus regis peremptus
nterit, resque suae fasci ditionibus subjugatae sunt.

XII. Denique cum rex maxima intentione Theo-
dorum episcopum iterum persequi conaretur, et Mas-
silia jam in Childeberti regis dominationem revo-
cata fuisset, ad discutiendas causas Ratharius illuc
quasi dux ^a a parte regis Childeberti dirigitur. Sed
postposita actione, quae ei a rege in iuncta fuerat,
episcopum vallat, fidejussores requirit, et ad praesentiam
regis Guntchramni direxit, ut scilicet ad
synodum, quae Matiscone futura erat, quasi ab episcopi
damnandus adesset. Nec defuit ultio divina,
quae servos suos ab ore canum rabidorum defensare
consuevit. Nam egrediente episcopo a civitate, statim
res ecclesiae diripit, et alia quidem sibi vindicat,
alia sub sigillorum munitione concludit. Cumque hoc
fecisset, protinus famulos ejus saevissimus invadit
morlus, exhaustosque febre peremit; filius ejus ab
hoc incommodo defecit, quem in suburbano Massiliae
ipsius ³⁸⁴ cum gravi gemitu sepelivit; fuitque talis
domui ejus plaga, ut cum ab urbe illa est digressus,
vix ad patriam suam regredi putaretur. Theodoros
vero episcopus a Guntchramno rege detentus est.
Sed nihil ei rex nocuit. Est enim vir egregiae sancti-
tatis ^b, et in oratione assiduus, de quo mihi Magnericus
Treverensis episcopus haec retulit. Ante hos
annos cum ad praesentiam Childeberti regis ita sub
ardua custodia duceretur, ut quandocumque ad ur-
bem aliquam venisset, neque episcopum, neque
quemquam de civibus videre permetteretur, adve-
niente Treveros, nuntiatum est episcopo, hunc jam
in navi positum clam abduci; surrexitque sacerdos
tristis, ac velociter procecutus, reperit eum ad litus,
causatusque cum custodibus, cur tanta esset impietas
ut non liceret fratri fratrem aspicere: visoque tan-
dem, osculatus eum, indulgens aliquid vestimenti,
discessit. Veniens itaque ad basilicam sancti Maxi-
mini ^c prosternitur sepulcro, illud apostoli Jacobi
retinens: *Orate pro iniquem ut saltemini* (Jac. v, 16).
Fusaque diu oratione cum lacrymis, ut fratrem di-
gnaretur Dominus adjuvare, egressus est foras. Et
ecce mulier quam spiritus erroris agitabat, clamare
sacerdoti coepit, ac dicere: O sceleste et invete-
rate dierum, qui pro inimico nostro Theodoro ora-
tionem fundis ad Dominum. Ecce nos quotidie quaer-

rimus, qualiter ab his Galliis extradatur, qui nos
quotidianis incendiis conflant, et tu pro eo rugare
non desinis? Satius enim tibi erat res ecclesiae tam
diligenter inquirere, ne pauperibus aliquid deperiret,
quam pro hoc tam intente deprecere. Et aiebat: Vae
nobis qui eum non possumus expugnare. Et licet
demoniis credi non debeat, tamen qualis esset sa-
cerdos, de quo haec daemones condolens declamabat,
apparuit. Sed ad coepta redeamus.

XIII. Igitur legatos ad nepotem suum Childeber-
tum rex dirigit, qui morabatur tunc ad castrum
Confluentis ^d, quod ob hoc nomen accepit, pro eo
quod Mosella Rhenusque ³⁸⁵ omnes pariter con-
fluentes in eodem loco jungantur. Et quia placitum
fuerat, ut Treas Campaniae urbem de utroque regno
conjungerent, sacerdotibusque de regno Childeberti
congruum non fuit; Felix legatus, salutatione praemi-
sa, ostensis litteris, ait: Patrus tuus, o rex,
diligenter interrogat, quis te ab hac promissione re-
trahit, ut sacerdotes regni vestri ad Concilium quod
simul decreveratis, venire differrent. An forsitan
mali homines aliquam inter vos discordiae radicem
faciant pullulare? Tunc ego, rege tacente, respondi:
Nil mirum, si zizania seratur inter populos; nam
inter hos quo radicem obliget ^e, protinus non potest
reperire. Nullum enim latet, quod Childebertus rex
alium patrem nisi patruum non habet. Neque filia
alium filium nisi hunc habere disponit, juxta id
quod eum anno praesenti audivimus loqui ^f. Abit
ergo ut inter eos radix discordiae germinet, cum se
pariter et tueri debeant, et amare. Tunc vocato se-
cretius Felice legato, Childebertus rex rogavit, di-
cens: Deprecor dominum et patrem meum, ut Theo-
doro episcopo nihil injuriae inferat: quod si fecerit,
confestim inter nos scandalum germinabit, erimusque
discordia impediende disjuncti, qui debemus amorem
tuendo esse pacifici. Accepitque et de aliis causis
responso, legatus discessit ^g.

XIV. Nobis itaque in antedicto castro cum rege
commorantibus, dum ad convivium principis usque
obscura nocte retineremur, epulo exoptato surrexi-
mus, venientesque ad fluvium, offendimus navem in
littore, quae nobis fuerat praeparata; ascendentibus-
que nobis irruiet turba hominum diversorum, impleta-
que est navis tam hominibus quam aquis: sed virtus
D Domini adfuit, non sine grandi miraculo, ut cum us-
que labium impleta fuisset, mergi non posset. Ha-
bebamus enim nobiscum beati Martini reliquias cum
³⁸⁶ aliorum sanctorum, quorum virtute nos credi-
mus fuisse salvatos. At vero nave ad litus unde
egressi fuimus redeunte, evacuata ab hominibus et

^a Regm., *dux quasi a parte*. Colb. m., *duxit quasi*,
forte pro *dux*.

^b Colitur uti sanctus in Martyrol. Gallicano die 2
Januarii. Vide supra lib. vi, cap. 24.

^c Colb. m. et Regm., *Martini*. At licet Trevis sit
quoque basilica S. Martini, ab ipso Magnerico con-
dita, nunquam tamen ibi S. Martini sepulcrum ex-
stitit. S. Maximinus vero in ecclesia suburbana sepul-
tus est, quae hodieque ipsius nomen retinet, estque,
sicut etiam basilica S. Martini, celebris abbatia or-

dinis Benedictini.

^d Celebre etiam nunc et munitione validissimum
sub dioecesi et ditione archiepiscopi Trevisensis,
vulgo *Coblentz* dictum.

^e Col. et Bign., *qui radicem*. Col. m. alt. man., *quo*
dux. Regm., *quos radix obligat... reperiri*.

^f Vide supra cap. 4, et lib. vii, cap. 33.

^g Post haec Vat. et Colb. a., omissis capitibus qua-
tuordecim, transeunt ad caput 23, quod est de Her-
menegildo et Ingunde.

a lymphis, repulsisque extraneis, sine impedimento transivimus. In crastino autem vale regi dicentes, abcessimus.

XV. Profecti igitur in itinere, ad Eposium^a castrum accessimus, ibique ab Ulfilaico diacono nacti, et ad monasterium ejus deducti, benignissime suscepti sumus. Est enim hoc monasterium quasi milibus octo ab antedicto castro, in montis cacumine locatum: in quo monte magnam basilicam aedificavit, quam beati Martini vel reliquorum sanctorum reliquiis illustravit. Commorantes autem ibi, petere ab eo coepimus, ut nobis aliqua de conversionis suae bono narraret, vel qualiter ad clericatus officium advenisset, quia erat genere Langobardus. Sed nequibat exponere, vanam tota intentione cupiens gloriam evitare. Quem ego terribilibus sacramentis conjurans, pollicitus primo, ut nulli quae referat expendere, rogare coepi, ut nihil mihi de his quae interrogabam occuleret. Cumque diutissime reluctatus fuisset, victus tandem tam precibus quam obsecrationibus meis, haec effatus est. Dum essem, inquit, puer parvulus, audito beati Martini nomine, nesciens adhuc antrum martyr an confessor esset, vel quid boni in mundo gessisset, vel quae regio beatos artus tumulo honorasset accipere, jam in ejus honorem vigiliis celebrabam, ac, si aliquid inter manus numismatis advenisset, elemosynas faciebam. Jamque in majori aetate nesciens, litteras discere studui: ex quibus prius scribere potui, quam ordinem scripturarum litterarum scirem. Deinde Aredio abbati conjunctus, ab eoque doctus, beati Martini basilicam adii. Revertensque cum eo, ille parumper pulveris beati sepulcri pro benedictione sustulit. Quem in capsula positum^b, ad collam 387 meum dependit: delectique ad monasterium^c ejus Lemovicino in termino, accepta capsula, ut eam in oratorio suo locaret, in tantum pulvis accrevit, ut non solum totam capsam repleret, verum etiam foris later juncturas, ubi aditum reperire po-

tuit, scateret. Ex hoc mihi miraculi lumine animus magis accendit totam spem meam in ejus virtute defigere. Deinde territorium Trevericæ urbis expeti, et in quo nunc estis monte, habitaculum quod cernitis, proprio labore construxi. Reperi tamen hic Dianæ simulacrum, quod dicitur hic incredulus quasi deum adorabat. Columnam etiam statui, in qua cum grandi eru. latu sine ullo pedum stabam tegmine. Itaque cum hyemis tempus solito^d advenisset, ita rigore glaciali urebar, ut ungues pedum meorum sæpius vis rigoris excuteret, et in barbibus meis aqua gelu connexa candelarum more dependeret. Magnam enim hyemem regio illa persæpe dicitur sustinere. Sed cum nos sollicitè interrogarem, quis ei cibus aut potus esset, vel qualiter simulacra montis illius subvertisset, ait: Potus, cibusque meus erat parum panis et oleis, ac modicum aquæ. Verum ubi ad me multitudo vicinarum villarum confluere coepit, prædica-bam jugiter nihil esse Dianam, nihil simulacra, nihilque quæ eis videbatur exerceri cultura; indigna etiam esse ipsa, quæ inter pocula luxuriasque profusas cantica præferre: sed potius Deo omnipotentem, qui cælum fecit ac terram, dignum sit sacrificium laudis impendere. Orabam etiam sæpius, ut simulacra Dominus diruto dignaretur populum ab hoc errore discutere. Flexit Domini misericordia mentem rusticam, ut inclinaret aurem suam in verba oris mei, ut scilicet relictis idolis Dominum sequeretur. Tunc convocatis quibusdam ex eis, simulacrum hoc immensum, quod elidere propria virtute non poteram, cum eorum adjutorio postea merui eruere: jam enim reliqua sigillorum^e quæ faciliora fuerant, ipse confregeram. Convenientibus autem multis ad hanc Dianæ³⁸⁸ statuam, missis funibus trahere coeperunt: sed nihil labor eorum proficere poterat. Tunc ego ad basilicam propero, prostratusque solo, divinam misericordiam cum lacrymis flagitabam, ut quia id humana industria evertere non

ipsam, quæ probat Dianæ cultum in Arduenna silva fuisse celebrem, huc proferre visum est.

D. M.

Q. CÆSIVS. Q. FILIVS. CLAVD.

ATILIANVS. SACERDOS

DIANÆ. ARDVINNÆ

FECIT. SIBI. ET. SVIS. HERED.

IN. FR. P. XII. IN. AGR. P. XV.

III. IDVS. OCTOB.

IMP. CÆS. FL. DOMITIANO. VIII.

ET. C. VALERIO. MESSALINO. COS.

Ex eodem Browero discimus infra nemus, quod in eadem regione habetur prope Epternacum, oppidum ob monasterium Ord. Benedictini insigne, haberi vetus Dianæ monumentum, vario cultu in rupe solida sculptum, sed pene attritum, cum hac inscriptione:

DEÆ. DIANÆ

Q. POSTHYMVS. POTENS

V. S.

An inde Diana Ardoinna nomen habuerit? certe apud Gruterum, cap. 49, vetus habetur inscriptio quinque diis sacra: Ardoinna, Camulo, Jovi, Mercurio, Herculi. Quæ vero inscribitur Ardoinna, sub Dianæ specie representatur.

^a Alii, *Eposum*; Antonino, *Epoisum*, nunc vulgo Iredium, oppidum ditiosum Luxemburgicæ in finibus Trevirorum, ad Charem seu Cherreum fluviolum, nostris *Ivois*, Germanis *Ispek*, quod ab aliquot annis Carinianum etiam, *Carignan*, appellari voluerunt.

^b Monasterium autem S. Martini, quod hic Gregorius laudat, in monte vicino olim situm, plane dirutum est, e quo, uti narrat Browerus in Annalibus Trevir. lib. x. anno circ. 979, Egbertus archiepiscopus Trevir. B. Vulfilai ossa in oppidum transtulit. Idem sanctus in Fastis Benedictinis sub S. Vulphi *conversi* nomine colitur xii Kal. Novembris, diviso perperam in duas partes Vulphilai nomine, ut laicus dicatur, cum vel ex hoc Gregorii loco certum sit ipsum diaconum fuisse.

^c Col. m. et Bec., quod in capsula depositum... dependi.

^d Monasterium Athanense, quod hodie conditoris sui sancti Aridii nomine insignitur.

^e Sic Colb. m. et Bec.. id est solito, ut habet Bad.; ceteri, soli æ, referentes ad vocem *hyemis*.

^f Sic Bad.; ceteri, *possem eruere*.

^g Id est alia signa, seu simulacra. Jam tempore Domitiani imp. celebris erat Dianæ cultus in his partibus, ita ut Diana Arduinna, ex silvæ celebris nomine, diceretur, ut patet ex veteri inscriptione apud Browerum in antiquit. Trevirensibus. Inscriptionem

valebat, virtus illud divina destrueret. Egressusque post orationem, ad operarios veni, apprehensumque funem, ut primo ictu trahere cœpimus, protinus simulacrum ruit in terram, contractumque cum malleis ferreis in pulverem redegit. Ipsa quoque hora, cum ad cibum capiendum venissem, ita omne corpus meum a vertice usque ad plantam pedis pusulis malis repletum est, ut locus quem unus digitus tegeret, vacuus inveniri non posset: ingressusque basilicam solus, denudavi me coram sancto altario. Habebam enim ibi ampullam cum oleo plenam, quam de sancti Martini basilica detuleram: ex qua propriis manibus omnes artus perunxi, moxque sopori locatus sum. Experfactus vero circa medium noctis, cum ad cursum reddendum a surgerem, ita corpus totum inecolome reperi, ac si nullum super me ulcus apparuisset. Quæ vulnera non aliter nisi per invidiam inimici emissa cognovi. Et quia semper ipse invidus Deum querentibus nocere conatur, adventibus episcopis, qui me magis ad hoc exhortari debuerant, ut ceptum opus sagaciter explicare deberem, dixerunt mihi: Non est aqua hæc via quam sequeris, nec tu ignobilis Simeoni Antiocheno, qui columnæ insedit, poteris comparari. Sed nec cruciatum hunc te sustinere patitur loci positio: descende potius, et cum fratribus, quos aggregasti tecum, inhabita. Ad quorum verba, quia sacerdotes non obaudire ascribitur crimini, descendebam, fateor, et ambulabam cum eisdem, ac cibum pariter capiebam. Quadam vero die provocans me episcopus, longius ad villam emisit operarios cum scutis et malleis ac securibus, et eliserunt columnam in qua stare solitus eram. In crastino autem veniens, inveni omnia dissipata, flexive vehementer; sed erigere nequivi quæ destruxerant, ne dicerer contrarius iussionibus sacerdotum, et ex hoc, sicut nunc habito, cum fratribus habitare contentus sum.

XVI. Cui cum de virtutibus beati Martini quas in eo loco operatus est, aliqua ut declararet exposcerem, hæc retulit. Franci cujusdam, et nobilissimi in gente sua viri, filius mutus surdusque erat: adductusque a parentibus ad hanc basilicam, jussi eum cum diacono meo et alio ministro, intra ipsum templum sanctum in lectulo requiescere; et per diem quidem orationi vacabat: nocte autem in ipsa, ut diximus, æde dormiebat. Quandoque miserante Deo apparuit mihi in visione beatus Martinus, dicens: Ejice agnum de basilica, quia jam sapius factus est. Mane autem facto, cogitante me quod esset hoc somnium, venit ad me puer, et emitens vocem, gratias agere Deo cœpit, conversusque ad me, ait: Gratias ago Deo omnipotenti, qui mihi et eloquium reddidit, et auditum. Ex hoc sanus redditus, ad domum rediit. Alius vero qui plerumque in furtis diversisque sceleribus commixtus pejerare consueverat,

^a Id est, ad recitandum officium divinum.

^b Celebris sanctus Simeon Stylites, de quo ipse Gregorius in libro de Gloria Confess., cap. 26.

^c Sic Colb. m. et Bad.; alii vero, *rediturus*.

A cum aliquando a quibusdam pro furto arguitur: ait: Ibo ad basilicam beati Martini, et sic me exuens, innocens redidit. Quo ingressa elapsa securi de manu ejus, ad ostium regis cordis dolore percussus, confessusque est mihi propriis, quæ venerat excusare perjurii simili modo cum de incendiis domus sancti gaueretur, ait: Vadam ad templum sancti et fide data insons redditurus: ero ab hoc Manifestum erat enim hunc domum illam concremase. Abiens autem ad sacramentum conversus ad eum, dixi ei: Quantum virtutum dictat assertio, non eris innocens scelere; sed tamen Deus ubique est, et virtus est forinsecus, quæ habetur intrinsecus. Tunc ita te vana fiducia cepit, quod Deus vel sis in perjuriis non ulciscantur, ecce templum se econtra jura ut libet; **390** nam calcare in crum non permittentis. At ille elevatis manibus Per omnipotentem Deum et virtutem beati antistitis ejus, quia hoc incendium non admittit itaque sacramentis, dum recederet, visum quasi ab igne circumdari; et statim ruens in clamare cœpit se a beato antistite vehementer Aiebat enim miser: Testor Deum, quia e ignem de cœlo cadere, qui me circumdans vaporibus conflavit. Et dum hæc diceret, spiritus halavit. Multis hæc causa documentum: qui hoc loco audent ulterius pejerare. Plurimum de his virtutibus hic diaconus retulit, quam **C** gum putavi.

XVII. Cum autem in loco illo commorandimus per duas noctes signa in cœlo, id est a parte Aquilonis tam clare splendidos, ut apparuisse non fuerint visi, et ab utraque parte, id est ab Euro, et Zephyro, nubes septem tertio vero nocte quasi hora secunda apparuit radii. Et ecce dum hos miraremur attoniter rexerunt a quatuor plagis mundi alii horum: vidimusque totum cœlum ab his operiri. Et cœles in medio cœli splendida, ad quam se colligebant in modum tentorii, quod ab imprioribus inceptum fasciis angustatis in alium unum cuculli caput sæpe colligitur. Erant medio radiorum et aliæ nubes ceu coruscæ fulgurantes. Quod signum magnum nobis metum (V. supra cap. 24). Opperiebamur et per nos aliquam plagam de cœlo transmitti.

XVIII. Childobertus vero rex compellentibus imperialibus, qui aurum quod anno superitum fuerat, requirebat, exercitum in Italiam. Sonus enim erat sororem suam Inguandem constantinopolim fuisse translata. Sed cum inter se altercarentur, regressi sunt sine ulli acquisitione; nam Wintrio dux a populo

^d Vide Paul. Diac. lib. III Hist. Langob., et et Chronicum Joan. Biclari. de Wintrione infra cap. 3. In Fredegarii Chronico, cap. 14. Wintrio dux Campaniæ. Is ex Gadhila: **W**amp

suis depulsus, ducatu caruit. Anissetque vitam, nisi A
 foga auxilium praevisset; sed postea, pacato popu-
 lo, ducatum recepit. Itaque 391 Nicetius per
 emissionem Eulalii a comitatu Arverno submotus,
 ducatum a rege expetiit, datis pro eo immensis mu-
 neribus. Et sic in urbe Arverna, Ruthena atque Uce-
 tica dux a ordinatus est, vir valde ætate juvenis, sed
 acutus in sensu; fecitque pacem in regione Arverna,
 et in reliquis ordinationis suæ locis. Childericus ve-
 ro Saxo in offensam regis Gunthramni incidens, pro
 causa ob quam superius diximus alios confugisse, beati
 Martini basilicam expetiit, uxorem in regno
 regis antedicti relinquens. Cui obstatus fuerat, rex,
 ne virum videre præsumeret, nisi prius ille regali
 gratiæ reconciliare ur. Ad quem cum pro eo sæpius
 legationem misissemus, tandem obtinuius ut uxo-
 rem reciperet, et citra b Ligerim fluvium commo-
 raretur, non tamen ad regem Childbertum transi-
 re præsumeret. Sed ille accepta libertate recipien-
 dæ uxoris, clam ad eum transiit; adeptaque ordina-
 tione duratus in civitatibus ultra Garonnam, quæ
 in potestate supradicti regis habebantur, accessit.
 Gunthramnus vero rex volens regnum nepotis sui
 Chlotharii, filii scilicet Chilperici, regere, Theodul-
 fan Andegavis comitem esse decrevit; introdu-
 ctusque in urbem, a civibus, et præsertim a Domigi-
 sclo cum humilitate repulsus est. Recurrensque ad
 regem, iterum præceptum accipiens, a Sigulfo
 duce intronissus, comitatum urbis illius rexit.
 Gundobaldus autem comitatum Meldensem, super
 Guerpinum accipiens c, ingressusque urbem, causa-
 rum actionem agere cepit. Exinde dum pagum urbis
 in hoc officio circumiret, in quadam villa ab Guerpino
 laterficitur. Cujus parentes congregati super hunc ir-
 runt, inclusumque in pensilem domus d interimunt;
 sicque uterque a comitatu morte imminente discessit.

XIX. Cum autem sæpius Dagulfus 392 abbas o
 pro secleribus suis argueretur, quia furta et homici-
 dia plerumque faciebat, sed et in adulteriis nimium
 libe- latus erat, quodam tempore cum uxorem vicini
 sui concupiscens, misceret cum ea, requirens occa-
 siones diversas, qualiter virum adulteræ intra
 monasterii hujus septa deberet opprimere l, conte-
 ntus est ei dicens, quod si ad uxorem suam arce-

Gl-desindem abbatissam, quæ Parthenonem ho-
 que sub ipsius nomine Mettis celebrem condidit;
 hoc habes Vitam Sæc. II Benedictino, pag. 1087.

Ex hoc aliisque similibus locis probat Bignonius
 nos comitibus potestate superiores fuisse, nec re-
 sultum fuisse ut duodecim comitatibus duci subjec-
 tar. Vide infra lib. IX, cap. 7, et lege ipsius
 viri notas in lib. I Marculi form. 8, ubi plura et
 digna, pro more suo, habet de ducibus et co-
 bus. Videsis et Alteserræ librum ea de re si-
 rem, et Cangii Glossarium.

Colb. m. et Regim., *chra*.

Sic Bec.: alii, *Guerpinum* (aut *Vuerpinum*), in-
 naque, etc.; unde Bignonius ex conjectura ad-
 ut *invasit*; Ches., *competiit*.

Idem, *pensilem domum*; Bec., *pensilem domus*. At
 rem nostram, quæ est Colb. m., cæteris me-
 putat Valesius; quamvis ejus sensum se non

deret, puniretur. Illo quoque discedente ab hospiti-
 suo, hic Dagulfus nocte cum uno clerico veniens
 domum meretricis ingreditur. Postquam autem di-
 tissime bibentes inebriati sunt, in uno strato locu-
 tur. Quibus dormientibus, adveniens vir ille, accen-
 so stramine, elevata bipenne utriusque peremitt.
 Ideoque documentum sit hæc causa clericis, ne con-
 tra canonum statuta extranearum mulierum consortio
 potiantur, cum hæc et ipsa lex canonica et omnes
 Scripturæ sanctæ prohibeant: præter has feminas,
 de quibus erimen non potest æstimari.

XX. Interim dies placitū advenit, et episcopi ex
 jussu regis Gunthramni apud Matisicensem urbem
 collecti sunt s. Faustianus h autem, qui ex jussu
 Gundovaldi Aquensis urbis episcopus ordinatus fue-
 rat, ea conditione removetur, ut eum Berthramnus,
 Orestesque, sive Palladius, qui eum benedixerant,
 vicibus pascere, centenosque ei aureos annis sin-
 gulis ministrarent. Nicetius tamen ex laico, qui prius
 ab Chilperico rege præceptum elucerat, in ipsa urbe
 episcopatum adeptus est. Ursicinus Cadurcensis
 episcopus excommunicatur, pro eo quod Gundoval-
 dum excepisse publice est confessus: accepto hujus
 modi placito, ut penitentiam tribus annis agens,
 neque capillum, neque barbam tonderet, vino et car-
 nibus abtineret, missas celebrare, clericos ordinare,
 ecclesiasque et chrisma benedicere, eulogias dare
 penitus non auderet; u illas 393 tamen ecclesiæ l

C episcopis, qui dicebat mulierem, hominem non posse
 vocitari. Sed tamen ab episcopis ratione accepta
 quievit: eo quod sacer veteris Testamenti liber edo-
 ceat, quod in principio Deo hominem creante, ait,
*Masculum et feminam creavit eos: vocavitque nomen
 eorum, Adam* (Gen. v, 2), quod est [expulitur]
 homo terrenus; sic utique vocatus mulierem, cen-
 virum: utrumque enim hominem dixit. Sed et Do-
 minus Jesus Christus ob hoc vocatur filius hominis,
 quod sit filius Virginis, id est mulieris. Ad quam cum
 aquas in vina transferre pararet, ait: *Quid mihi et
 tibi est, mulier* (Joan. II, 4)? et reliqua. Multisque et
 aliis testimoniis hæc causa convicta quievit. Præ-
 textatus vero Rothomagensis episcopus, orationes

assequi fateatur, nisi pensile sit aliqua domi pars,
 D cuius vocis significatio nobis hodie ignota est.

o In Bec. deest vox *abbas*. In indice tamen capp.
 habet, *De Dagulfo abbate*.

l Idem eod., *virum adulterum, qui in terra hujus
 monasterii deberet opprimere*.

s Hujus synodi canones, et eorum nomina, qui
 ipsi interfuerunt, vide apud Sirmondum tom. I,
 p. 381.

h Alii, *Faustianus*, ut supra lib. VII, cap. 31,
 ubi ejus ordinatio describitur, et de Nicetio agitur.

i Id est rerum temporalium ac possessionum ec-
 clesiæ suæ curam haberet. Ipse tamen inter alios au-
 tistites Concilio subscripsit, immo et ipse Faustianus,
 sed qui ibi dicitur sedem non habere. At Nicetius
 nec subscripsit, nec inter alios patres recessit, quod
 forte nondum ordinatus esset, factus ex eodem
 episcopus.

quas in exsilio positus scalpsit, coram episcopis recitavit. Quæ quibusdam quidem placuerant, a quibusdam vero, quia artem secutus minime fuerat, reprehendebantur. Stylus tamen per loca ecclesiasticus et rationalis erat. Cædes autem magna tunc inter famulos Prisci ^a episcopi et Leudegisili ducis fuit. Priscus tamen episcopus ad coemendam pacem multum pecuniæ obtulit. His etiam diebus Guntchramnus rex graviter ægrotavit, ita ut putaretur a quibusdam non posse prorsus evadere: quod credo providentia Dei fuisset [It. fuit]. Cogitabat enim multos episcoporum exsilio detrudere. Theodorus itaque episcopus, ad urbem suam regressus, favente omni populo cum laude susceptus est.

XXI. Itaque cum hæc synodus ageretur, Childebertus rex apud Belsonancum villam ^b, quæ in medio Ardennensis silvæ sita est, cum suis conjungitur. Ibi quæ Brunichildis regina pro Ingunde filia, quæ adhuc in Africa tenebatur, **394** omnibus prioribus quæstæ est: sed parum consolationis emeruit. Tunc contra Bosonem Guntchramnum causa exoritur. Ante paucos autem dies mortua propinqua uxoris ejus sine filiis, in basilica urbis Mettensis sepulta est cum grandibus ornamentis et multo auro. Factum est autem, ut post dies paucos adesset festivitas beati Remigii ^c, quæ in initio mensis Octobris celebratur. Discedentibus ^d autem multis e civitate cum episcopo, et præsertim senioribus urbis cum duce, venerunt pueri Bosonis Guntchramni ad basilicam, in qua mulier erat sepulta. Ingressi, conclusis super eos ostiis, detexerunt sepulcrum, tollentes et auferentes omnia ornamenta corporis defuncti, quæ reperire potuerunt. Sentientes autem hæc monachi basilicæ illius, venerunt ad ostium; sed ingredi non sunt permisi. Quod videntes, nuntiaverunt hæc episcopo suo ac duci. Interea pueri, acceptis rebus, ascensisque equis, fugere cœperunt; sed timentes ne apprehensi in via diversis subigerentur pœnis, regressi sunt ad basilicam. Posueruntque quidem res super altarium, sed foras egredi non sunt ausi, clamantes atque dicentes, quia a Guntchramno Bosone transmissi sumus. Sed cum ad placitum in villam quam diximus, Childebertus cum proceribus suis convenisset, et Guntchramnus de his interpellatus nullum responsum dedisset, clam aufugit: ablata-

que sunt ei deinceps omnes res, quas in Arverni fisci munere promeruerat. Sed et diversorum quas male pervaserat, cum confusione reliquit.

XXII. Laban Helosensis episcopus ^e hoc obiit. Cui Desiderius ex laico successit. Cum jurando enim rex pollicitus fuerat, se nunquam laicis episcopum ordinaturum. Sed quid per humana **395** non cogat auri sacra fames? Chramnus vero regressus ex synodo, a febre cepitur; accessitque Waldone diacono, qui et Ip baptismo Bertchramnus vocitatus est, summa sacerdotii deputat, omnesque conditiones, tantum mentem quam benemeritorum suorum, ipsi contulit. Quo discedente, hic spiritum exhalavit. ^f gressus diaconus cum muneribus et consensu ei ad regem properat, sed nihil obtinuit. Tunc rex, præceptione, jussit Gundegisilum Santonicum et cognomento Dodonem, episcopum ordinatumque est ita. Et quia multi clericorum S nicorum ante synodum consentientes Bertchramno episcopo, in Palladium sacerdotem suum aliquo versa conscripserant, quæ ei humilitatem inrent, post ejus obitum apprehensi a sacerdote, viter cæsi atque exspoliati sunt. Hoc tempore Wandelinus, nutritor Childeberti regis, oblitus in locum ejus nullus est subrogatus, eo quod mater curam velit propriam habere de filio. cunque de fisco meruit, fisci juribus sunt. ^g Obiit his diebus Bodegisilus ^h dux plenus dierum nihil de facultate ejus filiis minutum est. In ⁱ Fausti Auscensis episcopi, Fabius ^k episcopi subrogatus. Post obitum sancti Salvii, hoc anno sideratus Albigensibus episcopus datus est ^l.

XXIII. Magnæ hoc anno pluvie fuerunt, anni in tantum convalescerunt, ut plerumque naufragi nirent. Ipsique littora excedentes, propinquantes ac prata operientes, graviter eliserunt: fœque vernaes æstivique menses tam irrigui, ut magis putaretur esse quam æstas.

XXIV. Duæ hoc anno insulæ in mari divitiacendio concrematae sunt: quæ per dies septem hominibus pecoribusque consumptæ subvertent. Nam qui in mare confugerant, et se in præcipitabant, in ipsa qua mergebantur aqua consumebantur, graviorique supplicio, qui no-

^a Is erat episcopus Lugdunensis, qui primum locum in synodo obtinebat. De hoc supra lib. iv, cap. 36, et in Vitis Patrum, cap. 8.

^b Suspicatur Ortelius hic designari oppidum Bastonacum, quod incolæ vulgo *Bastoiqne* appellant. Et quidem Gesta episcoporum Antissiodorensium, ipso Valesio testante, *Bastoniam villam sitam in saltu Arduennæ* memorant, quæ hodie haud procul ab Urta fluvio et Arduenna silva posita est, in duatu Luxemburgensi.

^c Coll. m. et Regm., *Remedii*.

^d Editi et Bec., *Descendentibus*. Et quidem fortasse descendendum erat adeundo basilicam extramuram, in qua sancti Remigii festivitas celebrabatur. Nam et ecclesia cathedralis etiam nunc supra *montem* sita est.

^e *Id est Elusanus. Elusa, vulgo Eause, olim No-*

^D vempopulanæ metropolis erat, qua ex sa h gnitas in Ausciensem urbem translata est. subscripsit Concil. Paris, iv, an. 573, et Ma per suum missum, an. 585.

^f Bertrami hujus Burdegalis episcopi, rum more, laudes prosequitur Fortunatus I carm. 20 et 21.

^g Hujus encomium scripsit Fortunat. I. h carm. 5.

^h In Colb. m. et Regm., *Sabius*. Bec., *Sa subrogatur*. Faustus interfuit Concil. Mause. 585.

ⁱ Inter utrumque aliqui locant Theofridum forte aliquandiu sedem occupaverit. Hinc Gr Salvii mortem anno præcedenti consignat I cap. 1.

festum emittentur spiritum. urebantur. Redactis uero omnibus a favillam, cuncta mare operuit. Ferunt etiam multi signa, quæ superius nos vidisse octavo mense narravimus (Cap. 8 et 17), quasi arderet cælum, ex hujus incendii splendore fuisse.

XXV. In alia vero insula, quæ est proxima civitati Veneticæ, erat stagnum validum, piscibusque refertum, quod in unius ulnæ altitudinem conversum est in cruorem: ita per dies multos congregata canum atque avium inæstimabilis multitudo, sanguinem hunc lambens, satiata redibat in vesperum.

XXVI. Turonicis vero atque Pictavis Ennodius dux Jatus est. Berulfus autem qui his civitatibus antea præfuerat, pro thesauris Sigiberti regis quos clam abstulerat, cum Arnegisilo socio suspectus habebatur. Qui cum hunc ducatum in supradictis urbibus expeteret, a Rauchingo^b duce facto ingenio cum satellite alligatur. Nec mora, missi ad domos eorum pueri expilant omnia, multa ibi de proprio, monnalla de antedictis thesauris sunt reperta: quæ omnia ad Childebertum regem delata sunt. Cumque in hoc res ageretur, ut gladius cervicem decideret, intervenga episcoporum obtenta vita laxatisunt: nihil tamen de his quæ eis ablata fuerant recipientes.

XXVII. Desiderius vero dux cum aliquibus episcopis, et Aredio abbate vel Antestio, ad regem Guntchramnum properavit. Sed cum eum rex ægre vellet accipere, victus precibus sacerdotum in gratiam suam recepit. Tunc ibi Eulalius adfuit quasi pro conjugo, quæ eum spreverat, et ad Desiderium transierat, causaturus: sed in ridiculum et humilitatem redactus, siluit. Desiderius vero remuneratus a rege, cum gratia est reversus.

XXVIII. Igitur, ut superius diximus, Ingundis a virò cum imperatoris exercitu derelicta, dum ad ipsum 397 principem cum filio parvulo duceretur, in Africa defuncta est et sepulta. Leuvichildus vero Hermenegildum filium suum, quem antedieta mulier habuit, morti tradidit^d. Quibus de causis commotus Guntchramnus rex, exercitum in Hispanias destinavit, scilicet, ut prius Septimaniam, quæ adhuc infra Galliarum terminum habetur, ejus dominationi subderent, et sic inantea proficiscerentur. Dum autem hic exercitus moveretur, indiculum cum nescio quibusdam hominibus rusticis est repertum. Quod et Guntchramno regi legendum miserunt, hoc modo quasi Leuvichildus ad Fredegundem scriberet, ut quocumque ingenio exercitum illud prohiberet ire, dicens: Inimicos nostros, id est Childebertum^e et

^a Supra dicitur *Eberulfus*, sicut et Ch. al. hic, et alii in titulo hujus capituli,

^b Aliqui editi, *Rochingo*, et pro ingenio habent *instrumento*, quasi nescio qua machina arte fabricata. *Misset* cum alio alligatus; sed lectio nostra, quæ est *ms.* Colb., melior est. Ingenium enim appellabant *technam*, qua aliquem incaute agentem decipiebant.

^c Vide de ea infra cap. 45, et lib. x, cap. 8.

^d Die 13 Aprilis, quo festum ejus ut martyris in Ecclesia celebratur. De eo vide supra lib. v, cap. 59, et notas.

^e Editi, a nescio quibusdam. Dec., cum nescio quibus nominibus. Regim, *Breviculum* a, etc.

matrem ejus, velociter interimite, et cum rege Guntchramno pacem inite, quam præmissis multis coemite. Et si vobis minus est fortassis pecuniæ, nos clam mittimus; tantum ut quod petimus impleatis. Cum autem de inimicis nostris uli fuerimus, tunc Amelio episcopo ac Leubæ matronæ bona tribuite, per quos missis nostris ad vos accelendi aditus reseratur. Leuba enim est socrus Blædastis ducis.

XXIX. Et licet hæc ad Guntchramnum regem perlata, et nepoti ejus Childeberto in notitiam data fuissent, tamen Fredegundis duos cultros ferreos fieri præcepit: quos etiam charaxari profundius, et veneno infici jusserat, scilicet si mortalis assultus vitales non dissolveret fibras, vel ipsa veneni infectio vitam posset velocius extorquere. Quos cultros duobus clericis cum his mandatis tradidit, dicens: Accipite hos gladios, et quantocius pergite ad Childebertum regem, assimilantes vos esse mendicos. Cunque pedibus ejus fueritis strati, quasi stipem postulantes, latera ejus utraque perfodite, ut tandem Bronichildis, quæ ab illo arrogantiam sumit, eo cadente corruat, mihi que subdat. Quod si tanta est custodia circa puerum, ut accedere nequeatis, vel ipsam interimite inimicam. 398 Merces quoque operis vestri hæc erit, ut si mortui in hoc opere fueritis, parentibus vestris bona tribuam, ipsosque numeribus ditans, primos in regno meo constituam. Interim vos timorem omnem omitte, nec sit trepidatio mortis in pectore. Noveritis enim, quod cunctos homines hæc causa continet. Armate virilitate animos, et considerate sæpius fortes viros in bello corruere. Unde nunc parentes eorum nobiles effecti, opibus immensis eunctis supereminent, cunctosque præcellunt. Cumque hæc mulier loqueretur, clerici tremere cœperunt, difficile patantes hæc jussa posse complere. At illa dubios cernens, medicatos potione direxit quo ire præcepit; statimque robor animorum accrevit, promiseruntque se omnia quæ præceperat impleturos. Nihilominus vasculum hac potione repletum, ipsos levare jubet, dicens: In die illa cum hæc quæ præcipio facitis, mane priusquam opus incipiatis, hunc potum sumite: erit vobis magna constantia ad hæc peragenda. His ita instructis, dimisit eos. Qui pergentes et ad urbem Suessionas accedentes, a Rauchingo duce capti, discussique omnia reserant, et sic in carcerem religati sunt. Post dies vero paucos Fredegundis, incerta [Al. certa] jam quod fuissent impetita quæ fuerant imperata, misit puerum inquirere,

^f Bellum tamen indixerat Guntchramnus: sed forte existimabat Leuvigildus, id instigante Childeberto Ingundis fratre, aut eorum matre Brunichilde, ab eo susceptum fuisse; aut certe etiam ipse Childebertus in Hispaniam moverat, ut testatur Paulus Diac. lib. vi list. Lang., cap. 21, ubi habet Hispanos ea occasione a Childeberto superatos fuisse. Quæ autem hic Gregorius variis capitulis narrat, Joan. Biclarenensis in unum congerit ad an. 586.

^g Colb. m. alt. manu, *retribuite*. Amelius erat episcopus Bigorritanus, qui synodo Matisc. ii interfuisset.

^h Editi, *incipiatur*, hinc potum sumite.

S. GREGORI EPISCOPI TURONENSIS

mor populi ferret, aut si aliquem inven-
 tem qui diceret Childebertum jam inte-
 luisset. Egressus igitur puer ab ea, Sussio-
 n venit. Audiens denique hos in carcerem
 ad ostium appropinquat; sed cum loqui sa-
 a cepisset, et ipse captus custodiz mancipa-
 me omnes simul ad Childebertum regem dire-
 nt, discussique veritatem aperitur, indica-
 Fredegunde missos ad eum interimendam, di-
 es: Jussa regine suscepimus, ut nos egenos as-
 ularemus; cumque pedibus tuis provoluti ali-
 pendii quæreremus, ab his te gladiis ali-
 quibus. Quod si assultu signore **399** gladius
 effluxisset, ipsum venenum, quo ferrum erat infe-
 ctum, animam veloci er penetraret. Hæc his dicens
 bus, diversis supplicis affecti, truncatis manibus au-
 ribusque et naribus, variis sunt mortibus interempti.

XXX. Igitur Gunichramnus ^a, dicens: Prius Septi-
 mianiam in Hispania ditioni nostræ subditæ, quæ
 Gallis est propinqua. Indignum est, ut horrendorum
 Gothorum terminus usque in Gallias sit extensus.
 Tunc commoto omni exercitu regni sui, illic dirigit.
 Gentes vero quæ ultra Ararim, Rhodanumque et Sa-
 quanam ^b commanebant, cum Burgundionibus jun-
 ctæ, Ararica Rhodanicaque littora tam de fructibus,
 quam de pecoribus valde depopulatæ sunt. Nulla
 homicidia, incendia, prædasque in regione propria
 facientes, sed et ecclesiis denudantes, clericos ipsos
 cum sacerdotibus se reliquo populo ad ipsas sacratas
 Deo aras interimites, usque ad urbem Nemausum
 processerunt. Similiter et Biturici, Santonici cum
 Petragoricis, Egolismacibus, et reliquarum urbium
 populo, qui tunc ad antedicti regis imperium pertine-
 bant, usque ad Carcaconam urbem accessissent, ro-
 mala gesserunt. Sed cum ad urbem accessissent, ro-
 seratis sponte ab habitatoribus portis, nullo resistente
 ingressi, nescio quo cum Carcaconensibus scandalo
 commoti, urbem egressi sunt. Tunc Tereatolus, co-
 mes quondam urbis Lemovicinæ, lapide de muro pro-
 jecto percussus, occubuit: cujus caput truncatum est.
 ad vindictam adversariorum, et urbi delatum est. Ex
 hoc omnis populus timore perterritus, ad propria re-
 gredi destinans, universa reliquit, quæ vel per viam
 ceperat, vel quæ secum adduxerat. Sed et Gotthi per
 occultas insidias multos de his spoliatis incidentes, qui-
 runt: exinde in Tolosanorum manus incidentes, spoliati ac
 bus dum pergerent, multa intulerat mala, spoliati ac
 cæsi vix propria contingere potuerunt. Hi vero qui
 Nemausum **400** aggressi fuerant, devastantes uni-
 versam regionem, succensis domibus, incendis segetibus,
 discensis olivetis, vinetisque succensis, nihil inclusis

Hanc expeditionem anno 585, ante synodum
 habitam, confectam fuisse putat Valesius
 sed cum occasione necis Hermo-
 cap. 28. eisdem existimo,
 sanctus

enim valde munitæ, et de cibis ac reliquis necessariis
 ad plene irrumpere valuerunt. Tunc et Nicellus dex-
 tera cum Arvernus in hac expeditione commotus, cum re-
 liquis urbes assedit. Sed cum minus fide, sponte inclusi
 strum quoddam pervenit, datæque tanquam pacificos sus-
 reserantes portas, eos creduli tanquam pacificos sus-
 ceperunt. Illi vero ingressi, postposito sacramento,
 præsidia cuncta diripiunt, animas in captivitate sub-
 ceperunt. Illi vero ingressi, postposito sacramento,
 est regressus. Tantaque per viam scelera, homicidia,
 prædas, direptiones per regionem propriam gese-
 runt, ut ea usquequaque memorari perlongum sit.
 Veruntamen quia segetes Provincie igni ab hisdem
 succensas dicimus, fame atque inedia peresentes, per
 viam demersi, plerique in seditionibus interempti sunt.
 Ferebant enim amplius quam quinque millia in his
 stragibus fuisse peremptos. Sed non eos qui reman-
 serant, coarcebat aliorum interitus. Tunc et Arver-
 næ regionis ecclesie, quæ vix publicæ propinquas
 erant, a ministeriis denudatæ sunt. Nec fuit terminus
 mala faciendi, nisi cum ad propria singuli pervene-
 runt. Quibus reversis, magna Gunichramnum regem
 amaritudo cordis obsedit. Duces vero supradicti exar-
 citus ad basilicam sancti Symphoriani martyris expo-
 nerunt. Veniente itaque rege ad ejus solennitatem
 representati sunt sub conditione audientia in po-
 modum futuræ. Postea vero quatuor convocatis et
 discutare cepit, dicens: Qualiter nos hoc tam
 victoriam obtinere possumus, non custodimus? **401** In
 stri consecuti sunt, non Deum spem omnem
 ecclesias ædificantes, in Deum spem omnia
 tes, martyres honorantes, gentesque adversas
 victorias obtinuerunt, in ense et palma sapi-
 epitulante adjutorio, in ense et palma sapi-
 derunt. Nos vero non solum Deum nos v-
 verum etiam sacra ejus vastamus, ministri
 cimus, ipsa quoque sanctorum pignora
 discerpimus ac vastamus. Non enim per
 sunt invalidæ, ensis tepeccit. Ergo si t-
 solitus, defendit ac protegit. Ergo si t-
 ascribitur, jam id Deus capiti meo
 si vos regalia jussa contemnitis, et
 implere differtis, jam debet securi
 mergi. Erit enim documentum om-
 unus de prioribus fuerit interfectus
 experiri debemus quid agi oportet
 sequi destinat, jam sequatur; si

nes Bielar. Mauricii tertium ap-
 verit, cum tamen is ipse sit
 calculo.
^b Colb. a., Segonam.
^c Sic Bec. cum edis pler-
 vero quatuor conjunctis. Coll
 tur, etc. Regm.. Post tres v
 Post vero tres vel qua

publica cervici ejus immineat. Satius est enim A tici contumaces pereant, quam ira Dei super regionem dependat innoxiam. Hæc rege responderunt duces: Bonitatis tuæ magnanimitas optime, enarrari facile non potest; qui tibi in Deum sit, qui amor in ecclesias, quæ relictæ in sacerdotes, quæ pietas in pauperes, quæve ratio in egenos. Sed quia omnia quæ gloria profert, recta veraque esse censentur; quid es quod populus omnis in vitium est dilapsus, et que hominem agere quæ sunt iniqua delectat? regem metuit, nullus ducem, nullus comitem tur: et si fortassis alicui ista displicent, et ea gravitate vitæ vestræ emendare conatur, statim in populo, statim tumultus exoritur, et unusquisque contra 402 Seniore[m] sæva

one grassatur, ut vix se credat evadere, si tantillero nequiverit. Ad hæc rex ait: Si quis justitiam, vivat; si quis legem mandatumque non respicit, jam pereat, ne nos diutius hoc blasphemum (Cassice blâme) prosequatur. Hæc eo die, advenit nuntius, dicens: Richaredus filius Aildii de Hispaniis egressus, Caput Arietis obtinuit, et ex pago Tolosano maximam partem populatus est, hominesque captivos abduxit. tum Arelatense castrum irrupit, resque cunctas hominibus abstulit; et sic se infra muros mensis urbis inclusit. Hæc audiens rex, Leodegastum in locum Calumniosum, cognomento Agilanis, deligens, omnem ei Provinciam Arelatensem istam, custodesque per terminos super quatuor in millia collocavit. Sed et Nicetius Arvernorum similiter cum custodibus perrexit, et fines in ambivil.

II. Dum hæc agerentur, et Fredegundis apud magense[m] urbem commoraretur, verba amantissimi cum Prætextato pontifice habuit, dicens esse tempus, quando exsilia in quibus decesserat, reviseret. Et ille: Ego semper et in, et extra exsilium episcopus fui, sum, et non tu non semper regali potentia perfrueris. in exsilio provehimur, tribuente Deo, in regno vero ab hoc regno demergeris in abyssum. is enim erat tibi, ut relicta stultitia atque majam te ad meliora converteres, et ab hac jac-

rigo dicitur Cabarat. Alteserræ est Castelnaud, quod ait a Petro Vallis Cernaifi in Historia Al-Jum appellari Castrum novum Ariei, in agro censu, le Lauraguais.

Nebre est apud veteres auctores hujus castri, ubi, testante Si Ionio, Avitus salutatus est stor. Hodie tamen mutato nomine, haud certo a an sit Bellum Quadrum, vulgo Beaucaire, an ubi Guernica, vulgo la Vergne, quæ vox satis se competit. Uterque vero locus, interposito Rhodano, propinquus est Tarasconi, a quo Ugeraum parum distitisse certum est, sicut et elate ex Vita S. Cæsarii. Hodiernum appellat: in Chronico.

ob. m., Regm. et Chesn. al., Agilanis.

est, die Dominica (quæ in sequentis aevi auctorissimam dies resurrectionis Dominicæ dicitur), rum sit Prætextatum vi Kal. Martias an. 586

tantia, qua semper ferves, abstraheris: ut et tu vitam adipisceris æternam, et parvulum quem genuisti adducere ad legitimam posses ætatem. Hæc effatus, cum verba illius mulier graviter acciperet, se a conspectu ejus felle fervens abstulit. Adveniente autem Dominicæ Resurrectionis die, cum sacerdos 403 ad implenda ecclesiastica officia ad ecclesiam maturius properasset, antiphonas juxta consuetudinem incipere per ordinem cepit: cumque inter psallendum formulæ decumberet, crudelis adfuit homicida, qui episcopum super formulam quiescentem; extracto baltei cultro, sub ascella percussit. Ille vero vocem emittens, et clerici qui aderant adjuvarent, nullius auxilio de tantis adstantibus est adjutus. At ille plenas sanguine manus super altarium extendens, orationem fundens, et Deo gratias agens, in cubiculum suum inter manus fidelium deportatus, et in suum lectulum collocatus est. Statimque Fredegundis cum Beppoleno duce et Ansoaldo adfuit; dicens: Non oportuerat hæc nobis ac reliquis plebi tuæ, o sancte sacerdos, ut ista tuo cultui evenirent. Sed utinam iudicaretur qui talia ausus est perpetrare, ut digna pro hoc scelere supplicia sustineret. Sciens autem enim sacerdos hæc dolose proferre, ait: Et quis hæc fecit, nisi is qui reges interemit, qui sæpius sanguinem innocentem effudit, qui diversa in hoc regno mala commisit? Respondit mulier: Sunt apud nos peritissimi medici, qui huic vulnere moderari possunt. Permite ut accedant ad te. Et ille: Jam, inquit, me Deus præcipit de hoc mundo vocari. Nam tu quæ his sceleribus princeps inventa es, eris maledicta in sæculo, et erit Deus ultor sanguinis mei de capite tuo. Cumque illa discederet, pontifex ordinata domo sua, spiritum exhalavit. Ad quem sepellendum Romacharius Constantinae urbis episcopus advenit. Magnus tunc omnes Rothomagenses cives, et præsertim seniores loci illius Francos, moror obsedit. Ex quibus unus senior ad Fredegundem veniens, ait: Multa enim mala in hoc sæculo perpetrasti, sed adhuc pejus non feceras, quam ut sacerdotem Dei juberes interfici. Si Deus ultor sanguinis innocentis velociter; 404 nam et omnes erimus inquisitores mali hujus, ut tibi diutius non liceat tam crudelia exercere. Cum autem hæc dicens discederet a conspectu reginæ, misit illa

D obtulisse, quo die in Martyrol. Romano memoratur, die vero sequenti in apographo Usnardi ecclesiæ Rothomagensis recenter scripto. Hunc tamen locum de Paschali festivitate intelligit Henschenius ad diem 24 Febr. Bolland., cui favet Anonymus infra laudatus. Ideoque Prætextati mortem 14 Aprilis contigisse scribit, quo die an. 586 Pascha celebratum est. Subscripsit Prætextatus Concil. Paris. III, Turon. II, et demum Matic. II, an. 585, unde patet ejus necem ad an. 586, sicut et ea quæ his capitibus narrat Gregorius, esse referendam.

* Anonymus qui sæculo undecimo Acta archiepiscoporum Rothomagensium scripsit, edita tom. II Analect. Mabillon., sic habet: Qui mox ut vulnera sensit, ad altare cucurrit, et illud amplexatus, vaticus Dominici corporis et sanguinis se maniens, animam Deo reddidit.

qui eum ad convivium provocaret. Quo renuente, rogat ut si convivio ejus uti non velit, saltem vel poculum hauriat, ne junus a regali domo discedat. Quo expectante, accepto poculo, bibit absinthium cum vino et melle mixtum, ut mos barbarorum ^a habet: sed hic potus veneno imbutus erat. Statim autem ut bibit, sensit pectori suo dolorem validum imminere, et quasi si incideretur intrinsecus, exclamat suis, dicens: Fugite, o miseri, fugite malum hoc, ne mecum pariter perimamini. Illis quoque non bibentibus, sed festinantibus abire, ille protinus excaecatus, ascensoque equo, in tertio ab hoc loco stadio cecidit, et mortuus est. Posthæc Leodovaldus episcopus ^b epistolas per omnes sacerdotes direxit, et accepto consilio ecclesias Rothomagenses clausit, ut in his populus solemnia divina non spectaret, donec indagatio communi reperiretur hujus auctoris sceleris. Sed et aliquos apprehendit, quibus supplicio subditis, veritatem extorsit, qualiter per consilium Fredegundis hæc acta fuerant: sed ea defensione, ulcisci non potuit. Ferebant etiam ad ipsum percussores venire, pro eo quod hæc inquirere sagaciter destinaret; sed custodia vallato suorum, nihil ei nocere poterunt. Itaque cum hæc ad Guntramnum regem perlata fuissent, et crimen super mulierem jaceretur, misit tres episcopos ad filium, qui esse dicitur Chilperici, quem superius Clotharium scripsimus (Lib. VII, cap. 6) vocitatum, id est Artemium Senonicum, Veranum Cavellionensem ^c, et Agrocius Tricassinum, ut scilicet eum his qui parvulum nutriebant, perquirerent hujus sceleris personam, et in conspectu ejus exhiberent. Quod cum sacerdotes locuti fuissent, responderunt seniores: **405** Nobis prorsus hæc facta displicent, et magis ac magis ea cupimus ulcisci. Nam non potest fieri, ut si quis inter nos culpabilis invenitur, in conspectum regis vestri deducatur, cum non possimus nostrorum facinora regali sanctione comprimere ^d. Tunc sacerdotes dixerunt: Noveritis enim, quia si persona quæ hæc perpetravit, in medio posita non fuerit, rex noster cum exercitu huc veniens, omnem hanc regionem gladio incendioque vastabit: quia manifestum est hanc interfecisse gladio episcopum, quæ

A maleficiis Francum jussit interfici. Et his desesserunt, nullum rationabile responsum a tes; obstantes omnino ut nunquam in ecel Melantius, qui prius in loco Prætextati sus fuerat, sacerdotis fungeretur officio.

XXXII. Multa enim hoc tempore mala ges Nam Domnola relicta quondam Burgoleni, filia Victorii Rhedonensis episcopi ^e, quam in matrimonio copulaverat, intentionem de via Boboleno ^f referendario Fredegundis habet diens eam in has vineas advenisse, misit non testantes ne ingredi penitus in hanc poss præsumeret. Quod illa despiciens, et res fuisse proclamans, ingressa est. Tunc ille o seditione, super eam cum armatis viris irr interfecta, vineas vindemiavit, resque diripuit viros quam mulieres, qui cum ea erant, in gladio, nec remansit ex his, nisi qui fugati.

XXXIII. Exstitit autem in his diebus apu Parisiacam mulier, **406** quæ diceret incol gite ab urbe, et scitote eam incendio concreta Quæ cum a multis irrideretur, quod hæc tium præagio diceret, aut vana aliqua son aut certe dæmonii meridiani (V. lib. IV d Martini, cap. 36) hæc instinctu proferret, dit: Nequaquam est ita ut dicitis. Nam in loquor, quia vidi per somnium a basilica sap centii venientem virum illuminatum, tenente cereum, et domos negotiantium ex ordine sus am. Denique post tertiam noctem quod hæc est effata, inchoante crepusculo, quidam e accenso lumine, in promptuarium est in assumptoque oleo ^g ac cæteris quæ necessar abscessit, lumine secus cupellam olei d Erat enim domus hæc prima secus portam, meridiem pandit egressum. Ex quo lumine hensa domus incendio concrematur, de qua et prehendi cæperunt. Tunc diruente igne supra carceris, apparuit eis beatus Germanus, et nuens trabem atque catenas, quibus vincitur, reserato carceris ostio, vinctos abire incolumes. Illi vero egressi se ad basilica

^a Sic Francos passim appellat Gregorius. Vino autem absynthiaco, non barbari solum, sed et Romani utebantur in convivis, ut ex Capitolino in Gordiano, et Lampridio in Heliogabalo, S. Ambrosio libro de Tobia, et aliis auctoribus patet. De hoc et Jonas in Vita sancti Columbani.

^b Is erat episc. Bajocassinus ex lib. IX, cap. 13, cujus sedes est prima in Lugdun. Il post metropolim; unde viduata Rothomagensis Ecclesie curam tunc suscepit.

^c Sic mss. et recte; nam Cabillonensem Ecclesiam tunc Flavius Cavellionensem vero, seu Cavellicensem, Cavillon, Veranus, regebant. Uterque Conc. Matisco. an. 585 subscripsit. Editi male Cabillonensem. Hujus Verani Vita exstat tomo II Biblioth. novæ Latine, pag. 69; obiit III Idus Novembris, sed ipso die Iduum ejus festum celebratur in sua urbe. Artemius autem Senonensis subscripsit Conc. Matisco. I et II. Colitur apud Senones die 23 Aprilis. Agrocius denique Tricassinus Conc. Matisco. II subscripsit per mis-

D sum suum: quod hic observare visum est, hujus antistitis, et Felicis Bellicensis nomina quo casu in subscriptionibus Concilii Matisco. desiderantur, ut monet Sirmondus in errat

^d Quod nempe alium, præter Chlotarium regem non agnoscerent, cujus regni ipsi erant et consilarii, penes quos, ob regis rerum administratio erat; proindeque nulla eos ipsos Guntramnus haberet. Unde Melodem Rothomagensem, favente Fredegund obtinuit, cui Gregorius M. Augustinum alie nachos in Angliam proficiscentes commendat IX, epist. 52.

^e Subscripsit Conc. Turon. II, an. 567, tur a Fortunato lib. III, cærm. 4.

^f Regm., Bodoleno. Cap. præc., et infra dicitur Beppolenus. V. cap. 43. Intentio I et passim apud Greg., contentionem seu signat.

^g Sic Casin.; cæteri, assumptoque eo, aut

homine ^a obtinere non queunt, ut saltem vel celebrata solemnitate paschali discutiatur. Hisque supplicanti- bus, et illo renitente, tandem patefacit vulnus quod latebat in pectore. Si, inquit, domum quam intra territorii Biturici terminum habere dignoscitur, meæ ditioni facta venditione subdiderit, quæ flagitatis facio : alioquin non effugiet manus mea, nisi tradatur in exilium. Metuit negare episcopus : scripsit, subscripsitque, ac tradidit agrum; et sic datis fideiussoribus de præsentia sua ante regem, in civitatem ingredi permissus est. Transactis igitur diebus sanctis, ad regem pergit : adfuit et Antestius, sed nihil de his quæ opponebat episcopo, potuit approbare. Episcopus autem ad urbem redire jubetur, et usque ad synodum futuram dilatatur, si forte aliqua de his quæ opponebantur, evidentius possint agnosci ^b. Adfuit et Nonnichius episcopus, qui datis multis muneribus abscessit ^c.

XLIV. Fredegundis vero quasi 415 ex nomine filii sui, legatos ad Guntchramnum regem dirigit. Qui reserata petitione, accepto responso, valedicentes abscedunt; sed nescio quibus causis paululum apud metatum suum remorati sunt. Mane autem facto, procedente rege ad matutinas, ac præunte cereo, visus est homo quasi ebrius in angulo operatorii dormire, accinctus gladio, cuius hasta pariete sustentabatur. Hoc viso rex exclamavit, dicens non esse simpliciter, hominem sub hoc horrore noctis tali in loco quiescere. Oppressus autem, et loris revinctus, interrogabatur quid sibi hæc vellent quæ ageret. Nec mora supplicio subditus, dicit se a legatis qui advenerant emissum fuisse, ut rex deberet interfici. Denique apprehensi legati Fredegundis, nihil de his quæ interrogati sunt contentur, dicentes : Nos nihil ad aliud missi, nisi ut legationem quam suggestimus deferremus. Tunc hominem illum diversis plagis affectum, et carceri mancipatum, legatos per diversa loca exilio condemnari præcipit. Manifestissime enim patuit sub hoc dolo a Fredegunde fuisse directos, ut regem interficere deberent.

A Quod misericordia Domini non permisit : inter Baldo ^d senior habebatur.

XLV. Cum autem legati de Hispaniis creb- regem Guntchramnum venirent, et nullius potestiam obtinere potuissent, sed magis inimicitiam laret, rex Guntchramnus Albigensem urbem suo Childberto reddidit. Quod cernens Desiderius, qui maxime in ejusdem urbis territorio facultatis suæ conderat; 416 timens ne uli peteretur ab eo propter antiquam inimicitiam aliquando in eadem civitate exercitum gloriæ moriæ Sigiberti regis graviter affecisset, cum dia uxore sua, quam Eulatio tunc Arverno abstulerat, in termino Tolosano cum rebus extransiens exercitum commovet, et contra Guntchramnum abire disponit, divisus prius, ut ferunt, rebus filios et conjugem : assumptoque secum Austrovaldo comite, Carcassonam petiit. Præparaverant et hoc audito urbis illius cives, quasi resistere vel audierant autem de his prius. Denique invito fugere Gotthi cœperunt, et Desiderius cum a valdo a tergo cedere hostem. Illis quoque fuis- bus, hic cum paucis ad urbem accessit : lassati fuerant equites [Al. equi] sociorum. Tunc ad urbem accedens, vallatus a civibus qui intra erant, interfectus est cum his omnibus qui erant prosequuti : ita ut vix pauci exinde quodam evaderent, qui rem, ut gesta fuerat, Austrovaldo vero audiens Desiderium mortuum via regressus ad regem perrexit, qui mox locum dux statuitur.

XLVI. Posthæc Leuvichildus rex Hispaniæ egrotare cœpit, sed, ut quidam asserunt, potestiam pro errore hæretico agens, et obstans hæresi quisquam reperiretur consentaneus, in catholicam transiit; ac per septem dies perdurans pro his quæ contra Deum inique est, spiritum exhalavit : regnavitque Richardus eius pro eo.

417-418 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI NONI.

I. De Richaredo et legatis ejus.

II. De obitu beatæ Radegundis.

III. De eo qui cum cultro ad Guntchramnum regem venit.

IV. Quod Childberto alius natus est filius.

V. De prodigiis.

^a Id est ab homine, scilicet Antestio.

^b Laudatur a Fortunato lib. 1, carm. 3, ob ædificatam sancto Stephano ecclesiam. Alteram in honorem sanctorum Petri, Pauli, Laurentii et Pancratii ædificarat, in qua tredecim erant altaria, sed quatuor ex his consecrata non fuerant, quod reliquias in eis reponendas nullas haberet, ut patet ex sancti Gregorii M. epist. 50, lib. v, ubi reliquias quas ab eo Palladius efflagitarat, se ipsi transmittere beatus testatur pontifex, qui et epist. 52 ejusdem libri eidem Palladio Augustinum aliosque monachos in Angliam euntes commendavit. Nomen ejus in fastis Ecclesiæ legitur, ac ut sanctus in propria ecclesia honoratur. Subscripsit Conc. Paris. iv, an. 573, et Matic. ii, anno 585.

^c Illic erat episcopus Nannetensis Felicis successor,

^d ut dicitur supra lib. vi, cap. 15; laudatur et in iv de Mirac. sancti Martini, cap. 26. Alius huiusdem sedis episc. Nonnichius seu Nunnichius, qui superiori Conc. Venetensi subscripsit; cuius nomen Sidonius scripsit epist. 13 lib. viii.

^d Cod. Colb. a., *Batto*.

^e Hoc caput deest in Colb. a. et Vat.

^f Agnovit quidem veritatem ex Gregorio in Dialog., cap. 51 : *Sed gentis suæ timore potestiam ad fidem catholicam pervenire non meruit. De gildi conversione nihil scribunt Joannes Bledius abbas, aut Isidorus ad æram 606, licet plura de illo. Eum ad pœnas perpetuas ex hac vita grassæ ait Paulus Emeritensis, cap. 16 de Vita Emerit.*

- VI. De seductoribus et ariolis.
 VII. De remotione Ennodii ducis; et de Wasconibus.
 VIII. De presentia Guntchramni Bosonis.
 IX. De interitu Raukingi.
 X. De interitu Guntchramni Bosonis.
 XI. Quod se reges viderunt.
 XII. De interitu Ursionis ac Berthefredi.
 XIII. De Baddone, qui in legationem abiens, detentus, et postmodum [Ed. post diu] dimissus est; et de morbo dysenterico.
 XIV. De pace Egidii episcopi et Lupi ducis.
 XV. De conversione Richaredi.
 XVI. De legatione ipsius ad reges nostros.
 XVII. De exiguitate anni hujus, seu, De sterilitate anni et charitate annonæ.
 XVIII. De Britannis, et obitu Namatii episcopi.
 XIX. De interitu Sicharii civis Turonici.
 XX. De eo quod ad Guntchramnum regem in legationem pro custodienda pace directi sumus. — Exemplar Pacionis apud Andelaum.
 XXI. De elemosynis et bonitate ipsius regis.
 XXII. De ius Massiliensis urbis.
 XXIII. De obitu Agerici episcopi, et de successore ejus.
 XXIV. De episcopatu Fronimi.
 XXV. Quod exercitus Childeberti in Italiam abiit.
 XXVI. De obitu Ingobergæ reginæ.
 XXVII. De obitu Amalonis.
 XXVIII. De speciebus quas Brunichildis regina transmisit.
 XXIX. Quod Langobardi pacem ad Childebertum regem petierunt.
 XXX. De descriptoribus urbis Pictavæ atque Turonicæ.
 XXXI. Quod Guntchramnus rex exercitum in Septimaniam direxit.
 XXXII. De inimicitiiis inter Childebertum et Guntchramnum.
 XXXIII. Quod Ingeltrudis religiosa ad Childebertum abiit, contra filium suggestura.
 XXXIV. De inimicitiiis Fredogundis cum filia sua.
 XXXV. De interitu Wadonis.
 XXXVI. Quod Childebertus rex Theodobertum filium suum Sussionas direxit.
 XXXVII. De Droctigisilo episcopo.
 XXXVIII. De eo quod aliqui contra Brunichildem reginam agere voluerunt.
 XXXIX. De scandalo in monasterio Pictavensi orto per Chrodildem et Basinam. — Epistola episcoporum ad S. Radegundem.
 XL. De fomite primo scandali.
 XLI. De cæde in basilica sancti Hilarii. — Rescriptum episcoporum.
 XLII. Exemplaria epistolæ quam sancta Radegundis episcopis direxit.
 XLIII. Quod Theutarius presbyter ad hoc scandalum mitigandum advenit.
 XLIV. De intemperis anni.

LIBER NONUS.

419 I. Igitur ^a post mortem Leuvichildi Hispanorum regis, Richaredus filius ejus fœdus iniiit cum Goisvintha relicta patris sui, eamque ut matrem suscepit ^b. Hæc enim erat mater Brunichildis reginæ, matris Childeberti junioris. Richaredus vero de aia uxore erat filius Leuvichildi. Denique cum noverca habito consilio, legatos ad Guntchramnum regem, atque Childebertum dirigit, dicens: Pacem habete nobiscum, et ineamus fœdus, ut adjuti præsidio vestro, cum necessitas poposcerit, simili nos conditione, intercedente charitate, muniamus ^c. Venientes vero legati, qui ad Guntchramnum regem directi erant, apud Matacense ^d oppidum jussu sunt residere: ibique transmissis viris rex causas cognovit, sed reci-

A pere noluit verba eorum. Unde talis postmodum inter eos inimicitia pullulavit, 420 ut ad civitates Septimaniæ nullum de regno ejus transire permittent. Hi vero qui ad Childebertum regem venerunt cum charitate recepti sunt: datisque muneribus, accepta pace, cum muneribus sunt regressi.

II. Eo anno beatissima Radegundis ab hoc mundo migravit. Quæ magnum plactum in monasterio quod constituerat dereliquit. Fuique et ego præsens ad eam sepeliendam. Obiit autem mense sexto, tertia decima die mensis, sepulta post triduum. Quæ autem ibi ipsa die virtutes apparuerunt, et qualiter fuerit fuerata, in libro Miraculorum ^e plenius scribere studui.

^a Deest hoc caput in Colb. a. et cum seq. in Vat.

^b Hæc tamen postea cum Uldila episcopo Ariano juncta, Reccaredo insidias paravit, ut narrat Joan. Bictor. ad annum 3 It. cæditi.

^c Sic omnes omnino editi et scripti. Tamen legendum est, nisi fallor, *Simili vos conditione*, aut *salutem, simili nos conditione... vos muniamus*.

^d Sic omnes mss. et ed. plerique. Col. et Bign., *Matacense*. Utrouque Matisco intelligi debet. Certe Fortunat., in Vita S. Germani, *Mataconem* habet

pro *Matticonem*.

^e Lib. de Gloria Confess. cap. 106. Agit item de ea lib. 1 de Gloria Mart., cap. 5. Obiit porro die 13 Augusti, et quidem anno 587, ex hoc Gregorii loco. Sepulta est in basilica S. Marix, ubi tunc erat sanctorum cœmeterium, hodie a canonicis secularibus occupata. Ejus sacræ reliquiæ magna ex parte cum beati Hilarii exuviis a Calvinistis combustæ sunt anno 1562. Vide not. in lib. III, cap. 7.

III. Interea ^a advenit festivitas sancti Marcelli, A quæ apud urbem Cabillonensem mense septimo celebratur, et Guntchramnus rex adfuit. Verum ubi peractis solemnibus ^b, ad sacrosanctum altarium communicandi gratia accessisset, venit quidam quasi aliquid suggesturus. Qui dum properat **421** contra regem, culter ei de manu dilabitur, apprehensoque repente, alium cultrum evaginatum in manu ejus reperiunt. Nec mora, eductus a basilica sancta, vincus, et tormentis addictus, confitetur se emissum ad interficiendum regem, dicens: Sic enim tractavit qui me misit. Quia cognovit rex multorum in se oſia aggregata, et suspectus ne percutiatur, omnino se a suis vallari præcipit: nec reperitur æditus qualiter ad eum cum gladiis possit accedere, nisi in ecclesia, in qua securus et nihil metuens stare dignoscitur, transverberetur. Sed et his de quibus locutus fuit apprehensis, multis interemptis, hunc verberatum plagis dimisit vivum, quia nefas putavit ^c, si is qui ab ecclesia eductus fuerat, truncaretur.

IV. ^d Eo anno Childeberto regi alius filius natus est, quem Veranus Cavillonensis ^e episcopus suscipiens a lavacro, Theodorici nomen posuit. Erat enim eo tempore ipse pontifex magnis virtutibus præditus, ita ut plerumque infirmis signum crucis imponens, statim sanitati, tribuente Domino, restauraret.

V. Prodigia ^f quoque multa dehinc apparuerunt. Nam vasa per domos diversorum, signis nescio quibus charaxata sunt, quæ res nullo unquam modo, aut eradi potuit, aut deleri. Lucæptum est autem hoc prodigium ab urbis Carnotensæ territorio, et veniens per Aurelianensem, usque Burdegalensem terminum peraccessit, non præmittens ullam urbem quæ fuit in medio. In vineis vero mense octavo transacta vindemia, palmites novos cum uvis deformatis aspeximus. In aliis arboribus frondes novæ, et nova visa sunt poma. Radii a parte Aquilonis apparuerunt. Asserebant nonnulli vidisse se serpentes ex nube delapsos. Alii affirmabant villam cum casis et hominibus subitanea internecione evanuisse; et multa alia signa apparuerunt, quæ aut regis obitum annuntiare solent, aut regionis excidium. **422** Vindemia eo anno tenuis, aquæ validæ, pluvie immensæ, flumina quoque granditer adaucta fuerunt.

VI. Fuit eo anno in urbe Turonica Desiderius nomine, qui se magnum quemdam esse dicebat, asserens se multa posse facere signa. Nam et nuntios inter se, atque Petrum Paulumque apostolos discurrere

jactitabat: ad quem, quia præsens non eram, rusticitas populi multa confluxerat, deferentes secum cæcos et debiles, quos non sanctitate sanare, sed errore necromantici ingenii querebat illudere. Nam hos qui erant paralytici, aut alia impediti debilitate, jubebat valide extendi, ut quos virtutis divinæ largitione dirigere non poterat, quasi per industriam restauraret. Denique approbendebant pueri ejus manus hominum, alii vero pedes, tractosque diversas in partes, ita ut nervi putarentur abrumpi: cum non sanarentur, dimittebantur exanimis. Unde factum est, ut in hoc supplicio multi spiritum exhalarent; tantumque miser elatus erat, ut minorem se beatum Martinum esse diceret, se vero apostolis cœquaret.

Nec mirum, si hic similem se dicat apostolis, cum ille auctor nequitie, a quo ista procedunt, Christum se in fine sæculi passurus sit. Nam de hoc animadversum est, ut superius diximus, errore necromanticae artis fuisse imbutum. Quia, ut asserunt qui eum viderunt, cum quisque de eo procul et abdite quidquam locutus fuisset mali, coram populo astante improperabat, dicens: Quia hoc et illud de me effatus est, quæ sanctitate mea erant indigna. Et quo alio nisi nuntiantibus dæmoniis id cognoscebat? Habelat autem cucullum ac tunicam de pilis caprarum, et in præsentem quidem abstinens erat a cibis et potu; elam autem cum in diversorium venisset, ita infarcibat in ore, ut minister non occurreret tantum poscenti porrigere. Sed detecta dolositate ejus, et a nostris deprehensa, ejectus est extra urbis terminum. Nec cognovimus deinceps quo abisset; dicebat **423** tamen civem se esse Burdegalensem. Nam et ante hos septem annos fuit et alius magnus valde seductor, qui multos decepit dolositate sua. Hic enim colobio ^h indutus erat, amictus desuper sindone, crucem ferens, de qua dependebant ampullæ, quas dicebat oleum sanctum habere. Aiebat enim se de Hispaniis adventare, ac reliquias beatissimorum martyrum Vincentii levitæ, Felicisque martyris ⁱ exhibere. Sed cum jam vespere ad basilicam sancti Martini Turonis advenisset, et nos in convivio sederemus, mandatum misit, dicens: Occurrant reliquiis sanctis. Cui nos, quia hora jam præterierat, diximus: Requiescant beatæ reliquiæ super altarium, donec mane procedamus ad occursum earum. Sed hic primo diluculo consurgens, nec expectatis nobis, advenit cum cruce sua, et in cellula nostra adfuit. Stupefactus ego, et admirans levitatem, interrogo, quid

U D

^a Deest hoc caput in Colb. a.

^b Observanda hic vetus Gallicanæ ecclesiæ consuetudo, sacram communionem non nisi post peractam missam administrandi. V. Liturg. Gallic. lib. 1, cap. 5.

^c Jus asyli a primis Ecclesiæ sæculis, ex quo principes Christiani fuere, concessum ecclesiis asseruere Patres Conc. Aurelian. 1, sub Chlodoveo Magno, an. 511, quod postea tum variis conciliorum canonibus, tum regum nostrorum edictis sæpius confirmatum fuit.

^d Hoc caput deest in codd. Colb. m. et Regm., quarevis in his recensetur in hujus libri capitulum indiculo.

^e Sic pro *Cavillonensis* cum Chesn. al. habent Bec. et Colb. a., et quidem recte, ut jam supra observavimus ad cap. 51 lib. viii. Editi, *Cabillonensis*. Theodorici nativitatem Fred-garius anno sequenti consignat.

^f Deest istud caput cum tribus sequentibus in Colb. a. et Vat.

^g Bec. et Casin., *junioem*.

^h Colobium vestis erat ab-que manicis, quibus uti solebant Egyptii monachi apud Cassian. lib. 1 Instit., cap. 5.

ⁱ Qui Gerundæ passus est, de quo lib. 1 de Gloria Mart., cap. 92.

mine, cum rebus atque habitatoribus desolantes, A ullo resistente regressi sunt.

VIII. Guntchramus vero Boso cum exosus regina haberetur, cospit per episcopos ac proceres discurrere, 426 et veniam misero precari^a quam ante despexerat. Nam cum rex Childebertus es-et junior, Brunichildem reginam sæpe conviciis atque improperis læcessibat, sed et injuriis quæ ei ab adversis inferebantur, fautor exstiterat. Sed et rex ad ulciscendam injuriam genitricis, jussit eum persequi, atque interfici: ille vero cum se cerneret positum in discrimine, Viridunensem ecclesiam petiit, per Agericum prorsus episcopum, qui erat regis pater ex lavacro, veniam impetrare confidens. Tunc pontifex ad regem properat, deprecaturque pro eo: cui Rex cum negare nequiret quæ petebat, ait: Veniat coram nobis, et datis fidejussoribus in præsentia patris^b mei, quidquid illius iudicium decreverit, exsequamur. Tunc adductus ad locum ubi rex morabatur, nudatus armis, ac per manicas tentus, ab episcopo representatur regi. Ad cujus provolutus pedes, ait: Peccavi tibi ac genitrici tuæ, non obediendo præceptionibus vestris, sed agendo contra voluntatem vestram atque utilitatem publicam; nunc autem rogo, ut indulgeatis malis meis, quæ contra vos gessi. Rex autem jussit eum elevari a terra, et posuit in manu episcopi, dicens: Sit penes te, sancte sacerdos, donec in præsentiam Guntchramni regis adveniat. Et jussit eum discedere.

IX. Posthæc Rauchingus conjunctus cum prioribus regni Chlotharii filii Chilperici, conflingens se C quasi tractaturum de pace, ut inter terminum utriusque regni nulla intentio aut direptio gereretur, consilium habuerunt, ut scilicet interfecto Childeberto rege, Rauchingus cum Theodoberto seniore ejus filio regnum Campaniæ teneret; Ursio vero ac Berthefredus^c, juniore filio nuper genito, qui Theodorius cognominabatur, ad se suscepto, et excluso Guntchramno rege, reliquum regni tenerent. Multa etiam contra Brunichildem reginam 427 frementes, ut eam in contumeliam redigerent, sicut prius fecerant in viduitate sua. Rauchingus ergo summa elatus potentia, et ut ita dicam, ad ipsius regalis sceptri se jactans gloriam pervenire, iter præparat ad Childebertum regem accedendi, ut consilium quod inerat posset explere. Sed pietas Domini hæc verba in aures Guntchramni regis prius imposuit. Qui missis nuntiis clam ad Childebertum regem, omnes ei molitiones has in notitiam posuit, dicens: Accelera velociter, ut videamur a nobis; sunt enim causæ quæ agi debeant. At ille diligenter inquirens quæ ei nuntiata fuerant, veraque esse cognoscens, accessiri

^a Sic habent scripti et editi. Legendum tamen esse videtur, *veniam misero ab ea precari*, seu, *veniam pro misero precari ab ea quam*, aut saltem, *veniam misero precari quam*.

^b Freb. al., *patris*; sed nusquam hac voce utitur Gregorius ad designandum susceptorem ex baptismo.

^c Colb. a., *Berthefredus*; et sic infra.

^d De his Bignon. ad form. 11 lib. 1 Marcusi, et in hunc locum; sed fusius Cujacius ad leg. 3

A Rauchingum jussit. Qui cum adfissos, primaquam eum rex suo jussisset astare conspectui, datis litteris, et pueris destinatis cum evectioe publica^d, qui res ejus per loca singula deberent capere, jussit eum in cubiculum intromitti; locutusque cum eo alia ex aliis, egredi iterum de cubiculo jubet. Cumque egrederetur, a duobus ostiariis pedibus apprehensus ruit in gradibus ostii, ita ut pars corporis ejus esset intrinsecus, pars vero extrinsecus extenderetur. Tunc ii qui jussi ad hæc explenda parati erant, cum gladiis super eum ruunt, atque ita minotatim caput ejus colliserunt, ut simile totum cerebro putaretur; statimque mortuus est. Tunc denudatus, et per fenestram ejectus, sepulturæ mandatus est. Erat autem levis in moribus, ultra humanum genus cupiditati ac facultatibus inhians alienis, et ex ipsis divitiis valde superbu; intantum ut jam in ipso interitus sui tempore Chlothacharii regis filium se fateretur. Multum tamen cum eo auri repertum est. Quo interfecto, protinus unus puerorum ejus cursu veloci evolans, nuntiavit conjugi ejus quæ acta erant. Hæc vero per plateam Suessionicam civitatis compta, grandibus ornamentis ac gemmarum pretiositatibus et auri fulgore obiecta, ascenso 428 equo, præcedentibus pueris aliisque sequentibus forebatur; atque ad basilicam sancti Crispini Crispinianique properabat, quasi spectatura Missas: erat enim eo die passio martyrum beatorum^e. Sed videns nuntium, per aliam plateam gressum retorquens, projectis in terram ornamentis, in basilicam sancti Modardi antistitis confugit, ibi se tutari confessoris præsidio putans. Pueri vero qui missi a rege fuerant ad requirandas res ejus, tanta in thesauris illius reperiant, quanta nec in ipso æraril publici regesto poterant^f inveniri, quod totum regis conspectibus præsentarunt. Nam eo die, quo hic interfectus est, erant cum rege multi Turonorum atque Pictavorum, de quibus tale fuit consilium, ut si malum hoc perficere potuissent, his subditis supplicio, dicerent quia ex vobis fuit qui regem nostrum interemit, easque diversis supplicis trucidatis, ultores se mortis regis esse jactarent. Sed Deus omnipotens consilia eorum, quia iniqua erant, dissipavit, implevitque illud quod scriptum est: *Quia soveam quæ fratri parabis, incidet in eam* (Eccli. xxvii, 29). In locum tamen Rauchingi Magnoualdus dirigitur dux. Jam enim Ursio atque Berthefredus certi quod Rauchingus quæ col locuti fuerant, posset explere, collecto exercitu vniebant. Sed audientes quod scilicet tali fuisset interitus, adducta adhuc secum multitudo hominum, quæ ad eos pertinere videbatur, in castrum Vibrenses, quod villæ Ursionis pro

de cursu publico, lib. xii Cod.

^d Celebratur viii Kal. Novemb. Horum martyrum memoria insigni ornamento decorata fuit a beato Gregorio, ut tradit S. Audoenus lib. ii Vitæ ejus et Rauchingi uxor prius Godino nupta fuerat, ex cap. 3.

^e Ed., *potuerant*; Casin., *ipso ærario publico tanta potuerint inveniri*.

^f Castrum istud pago nomen dederat Mosæ

quam erat, cum rebus omnibus se maniant consilii A consilii sui, tractantes ut si rex Childebertus aliquid contra eos agere voluisset, virtute se ab ejus exercitu defensarent. Caput enim horum et causa malorum Ursio erat. Sed Brunichildis regina mandata misit Berthefredo, dicens: Disjunge te ab homine inimico, et habebis vitam: alioquin cum eodem interibis. Filiam enim ejus ex lavacro regina susceperat, et ob hoc 429 misericordiam de eo habere voluit. Qui ait: Nisi morte divellar ab eo, nunquam a me relinquetur b.

X. Dum hæc agerentur, iterum misit Guntchramnus rex ad nepotem suum Childehartum, dicens: Moræ omnes abscedant, et veni ut te videam. Est enim certæ necessitatis causa, tam pro vitæ nostræ commodo, quam pro utilitatibus publicis, ut videamur a nobis. Hæc ille audiens, assumpta matre cum sorore et conjuge, ad occursum patris destinatus. Adfuit autem et Magnericus episcopus Trevericæ urbis. Venit etiam Guntchramnus Boso, quem Agericus Viridunensis episcopus sua in fide susceperat; sed pontifex ille, qui pro eo fidem fecerat, non adfuit, quia convenerat ut absque ullius defensione regi præsentaretur, scilicet ut si ipse discerneret cum mori debere, non excusaretur a sacerdote; sin autem ille vitam concederet, liber abiret. Sed conjugatis regibus, pro diversis facilitatibus d culpabilis judicatus, jussu est ut interficeretur. Quod cum ille comperisset, ad mansionem MagnERICI episcopi convolvit, et clausis ostiis, segregatis ab eo clericis ac familia, ait: Scio te, beatissime sacerdos, magnum cum regibus honorem habere, et nunc ad te confugio ut evadam. Ecce percussores ad ostium: unde manifeste scias, quod si a te non eruor, interfecto te, egrediar foras, et moriar. Manifestissime enim noveris, quia aut mors una nos occupat, aut par vita defensat. O sancte sacerdos, scio enim te patrem commanem cum rege esse filio ejus, et novi quoniam quæcumque poteris ab eo, obtinebis; nec negare omnino poterit sanctitati tuæ quæcumque poposceris. Ideoque aut impetra veniam, aut moriamur simul. Hæc autem evaginato eiebat gladio. Turbatus hæc episcopus audito, ait: Et quid faciam, si hic a te tenear? dimitte me, ut eam et deprecer misericordiam regis, et fortassis miserebitur tui. Et ille: Nequaquam, sed trans mitte abbates et creditos tuos, ut hæc quæ loquor exponant. Verumtamen non hæc regi, ut erant, nuntiata sunt, sed dixerunt quod hic ab episcopo defensaretur. Unde factum est ut com-

motus rex 430 diceret: Si episcopus exinde egredi noluerit, pariter cum illo auctore perfidie pereat. Hæc audiens episcopus, direxit nuntios ad regem. Qui cum ista narrasset, ait rex Guntchramnus: Injicite ignem in domum, et si exire nequiverit episcopus, pariter concrementur. Hæc audientes clerici, effracto vi ostio sacerdotem eijciant foras. Tunc miserimus cum videret se flammis validis ab utraque parte vallari, accinctus gladio accessit ad ostium. Verum ubi primum limen domus egrediens grossum foris fixit, statim unus e populo ejecta lancea, frontem ejus illisit. At ille hoc ictu turbatus, quasi amens, gladium eijcere tentans, ab astantibus ita lancearum multitudine sauciatur, ut defixis in lateribus ejus spiculis, et sustentantibus hastilibus, ad terram ruc e non posset. Interfecti sunt et pauci qui cum eo erant, expositique in campo simul. Pro quibus vix obtentum fuit cum principibus, ut terras reconderentur. Fuit autem hic in actu levis, avaritiæ inhians, rerum alienarum ultra modum cupidus, omnibus jurans, et nulli promissa adimplens. Uxor autem ejus cum filio in exilio data est, resque illius fisco collate sunt. Multitudo autem auri argentique ac diversarum specierum in ejus regestis reperta est. Sed et quæ sub terra absconderat, stimulante conscientia iniquitatis suæ non latuerant. Ariolis ac sortibus sæpius utebatur, ex quibus futura cognoscere copiens, remansit illusus.

XI. Rex vero Guntchramnus cum nepote suo ac reginis pacem firmavit, datis sibi invicem muneribus, ac stabilitis causis publicis, epulati sunt pariter. Laudabat enim Dominum [At. Deum] Guntchramnus rex, dicens: Refero tibi maximas gratias, omnipotens Deus, qui mihi præstitisti ut videre merear filios de filio meo Childeberto. Unde non me puto usquequaque a tua Majestate relictum, qui mihi hæc præstitisti, ut videam filios filii mei. Tunc Bynasium et Lupum duces redditos rex Childebertus recepit, Cadurcum Brunichildi reginæ refudit. Et sic cum pace et gaudio iterum atque iterum Deo gratias agentes, conscriptis pactionibus f, 431 se remunerantes et osculantes, regressus est unusquisque ad civitatem suam.

XII. Childebertus vero rex, collecto exercitu, ad locum dirigi jubet in quo Ursio ac Berthefredus inclusi morabantur. Erat enim villa in pago Vabrensi, cui imminebat mons arduus. In hujus cacumine basilicam in honore sancti ac beatissimi Martini construxit b. Ferebant enim ibi castrum antiquitus fuisse;

et Mosellam atque ad ripas Allantia, Ornae et Cœri fluminum, qui pagus duos aut tres comitatus complectebatur, Scarponensem scilicet, Viridunensem et Casteriensem. Vocatur etiam nunc *le pays de Vaire*. Vide lib. 37 de re Diplomatica, num. 128. Cave etiam ne confundas hunc locum simul cum Vabrensi castro, vulgo *Vabres en Rouargue*, ubi monasterium sede episcopali auxit Joannes XXII, distractis ex Ruthemensi diocesi aliquot parochiis.

a Regn., ab homine iniquo.

b Colb. a., nunquam ab eo recedam.

c Apud Andelaam. Vide infra, cap. 20.

d Sic Bec. et Mor. s.; editi, *(aliquotibus)*.

e Id est fidos clericos, seu alios familiares quibus fideles.

f Referuntur infra cap. 20.

g Hoc caput et duo seqq. desunt in Vat. et Colb. g.

h Regn., *basilica... constructa habetur*. Hanc basilicam putat eam esse Valesius, quam Viflaicus supra lib. viii, cap. 15, memoratus constructis se dicitur prope Eposium, quod oppidum erat in comitatu Vabrensi.

sed nunc [*Fortē tunc*] non cura ^a, sed natura tantum munitionum erat. In hac ergo basilica cum rebus atque uxoribus et familia se antedicti concluderant. Commoto ergo exercitu, sicut diximus, Childebertus rex illuc dirigi jubet. Verumtamen commoti homines, antequam ad eos accederent, ubicunque aut villas, aut res eorum reperire potuerunt, omnia incendio ac prædæ tradiderunt. Accedentes autem ad hunc locum, ad montem se proripiunt, et basilicam cum armis vallant. Habebant autem quasi ^b duces tunc Godegisilus, Lupi ducis generum. Cumque eos extrahere de basilica non valerent, ignem applicare nituntur. Quod cerneus Ursio, accinctus gladio, foras egressus est. Tantaque cæde hos qui obsidebant matavit, ut quotcunque in ejus contemplationem advenissent, nullus vivens remanere possit. Ibi et Trudulfus ^c palatii regalis comes cecidit, et multi de hoc exercitu prostrati sunt. Cumque jam nullus de cæde Ursionis erueretur ^d, subito percussus a quodam in femore, debilitatusque ad terram ruit, et sic super eum ruentibus aliis vitam finivit. Quod cerneus Godegisilus, clamare cœpit ac dicere : Fiat nunc pax, ecce maximus inimicus dominorum nostrorum ruit : hic vero Berthefredus vitam habeat. Hæc eo dicente, cum omnis populus ad direptionem rerum, quæ in basilica adunatæ fuerant, inhiaret, Berthefredus ascenso equite ad Viridunensem urbem dirigit, ibique in oratorio quod in domo ecclesiastica erat, se tutari putans, præsertim cum et ipse pontifex Agericus in hac domo resideret. **432** Sed cum Childeberto regi nuntiatum fuisset, effugisse scilicet Berthefredum, percussus cordis dolore, ait : Si hic mortem evaserit, non evadet Godegisilus ^e manus meas. Nesciebat tamen rex eum in domum ecclesiæ ingressum fuisse, sed quasi in regionem aliam confugisse. Tunc timens Godegisilus, commoto iterum exercitu, domum ecclesiæ armatis vallat. Sed cum eum pontifex reddere nequirit, sed defensare cōnaretur, ascendentes supra tectum, eum ab ipsis tegulis ac maceris [*Al. materijs*], quibus oratorium opertum erat, illidentes, interfecerunt : ibique cum tribus famulis mortuus est. Multum ex hoc episcopus dolens, quod eum non solum defensare non potuit, verum etiam locum in quo orare consueverat, et in quo sanctorum piægra aggregata fuerant, sanguine humano polluit. Misit autem Childebertus rex cum muneribus, ut à mœrore revocaretur : sed noluit consolari. Multi

^a Idem cod. Regm., sed non structura, sed natura.

^b Chesn. non habet quasi. Godegisilus ducem laudat Fortunatus lib. 1, c. 6, sed is Gallimagni filiam duxerat. Duas forte, si idem sit, uxores habuit.

^c Regm., Tridulphus. Bec., Tridulfus.

^d Sic Bad., alii, cerneretur. Regm. autem, cumque Ursio a nullo cæsus cerneretur.

^e In Colb. m. et Regm. deest Godegisilus.

^f Alias Rotoialum, aut Ruoliun, vulgo Ruel, villa regia, quam Carolus Calvus monasterio S. Dionysii contulit. Ibi hodieque villa Richeliana visitur, præclarissimis fontibus insignis, distinguenda a villa cognomine in Normannia, Rueil, de qua supra lib. vii, cap. 19.

^g Regm. et Colb. m., sancti Remedii. Hæc basilica,

^h Vide supra notam quam paginæ 225 subjecimus. Ebrz.

A autem his diebus pertimescentes regem, in alias regiones abscesserunt. Nonnulli etiam a primatu ducatus remoti sunt, in quorum ordinem alii successerunt.

XIII. Guntchramnus vero Baddonem, quem pro crimine majestatis superius victum diximus (*Lib. viii, cap. 44*), in præsentiam suam venire jussit; et transmittens usque Parisios, ait: Si eum cum idoneis hominibus Fredegundis ab hac actione qua impetitur, immunem fecerit, abscedat liber, et quo voluerit eat. Sed veniens Parisios, nullus de parte memoratæ mulieris adfuit, qui eum idoneum reddere possit. Tunc victus et catenis oneratus, sub ardua custodia ad urbem Cabillonensem reductus est. Sed postea intercurrentibus nuntiis, et præsertim Leudovaldo Bajocassino pontifice, dimissus ad propria rediit. Graviter tunc morbus dysentericus apud Metensem sæviebat urbem. His diebus nos dum ad occursum regis properarem, Willulfum civem Pictavum, plenum febre, hinc morbo laborantem in via offendimus, id est ad Ithemensem urbem: de qua profectus valde exinuitus, cum ad **433** urbem Parisiacam cum filio uxoris suæ venisset, apud villam Rigolalensem ^f facto testamento defunctus est; puer vero, qui et ipse ab hoc languore tenebatur, obiit; et sic pariter in urbis Pictavæ delati terminum, tumultati sunt. Uxor quoque ipsius Willulfi tertio copulatur viro, filio scilicet Dep, et sui ducti, qui et ipse duas jam, ut celebre fertur, uxores vivas reliquerat. Erat enim levis atque luxuriosus, et dum nimio ardore fornicationis arctaretur, ac relicta conjuge cum famulabus accubaret, exhorrens legitimum connubium, aliud expetebat: sic et secundæ fecit et huic, cui tertio copulatus est, ignorans quod corruptio in corruptionem non possidebit (*1 Cor. xv, 50*).

XIV. Posthæc cum Egidius Rhemensis urbis episcopus, de illo crimine majestatis quo superius (*Cap. 42*) memorati perempti sunt, suspectus haberetur, cum magnis muneribus ad Childebertum accedens, veniam deprecatur: prius tamen sacramenta suscipiens in basilica sancti Remigii ^g, ne aliquid mali in itinere pateretur; susceptusque a rege cum pæce discessit. Pacem etiam cum Lupo duce obtinuit, quem instinctu ejus de Campaniæ ducatu supra memoravimus (*Lib. vi, cap. 4*) Iulisse depulsum. Unde rex Guntchramnus valde in amaritudinem excitatus est, eo quod ei promiserat Lupus, nunquam se cum

quæ antea sancti Christophori dicebatur, ex Frodoardo, tumulo et crebris miraculis beatissimi Remigii Francorum apostoli illustrata et celebris facta est. Ibi sacrum Chrisma asservatur ad regum nostrorum consecrationem^h; et quidem ex iis nonnulli, sicut et aliquot reginæ, ibidem inaugurati solemniter fuerunt. In ea vero basilica non solum plerique Rhenorum archiepiscopi, aut alii viri nobiles et principes, sed etiam Carolomannus Caroli M. frater, nonnullique alii Francorum reges et reginæ sepulti sunt. Ob cuius celebritatem et prærogativas, ab annis circ. 600 archimonsasterii titulo gaudet; hodieque perseverat sub ordine sancti Benedicti et Congreg. sancti Mauri. Plura si cupis, ad Frodoardum, aut Marlot. tomo I Metropolis Rhemensis, lib. iii, cap. 2 et seqq.

eodem pacem facturum, quia fuisset regis cognitus A
lathicus.

XV. Igitur eo tempore in Hispania Richaredus
rex, compunctus miseratione divina, convocatis epi-
scopis religionis suæ, ait: Cur inter vos et sacerdo-
tes illos, qui se catholicos dicunt, jugiter scandalum
propagatur: et cum illi per fidem suam signa multa
ostendant, vos nihil tale agere potestis? Qua de re
convenite, queso, 434 simul, et discussis utriusque
partis credulitatibus, quæ vera sunt cognoscamus; et
tunc aut accepta illi a vobis ratione ea credant quæ
dicitis, aut certe vos ab illis veritatem agnoscentes,
quæ prædicaverint vos credatis. Quod cum factum
fuisset, congregatis utriusque partis episcopis, pro-
posuerunt hæretici illa quæ sæpius ab ipsis dicta jam
scripsimus. Similiter responderunt episcopi nostræ B
religionis ea de quibus hæreticorum partem plerun-
que victam libris superioribus demonstravimus; et
præsertim cum rex diceret quod nullum signum san-
nitatis super infirmos ab hæreticorum ostenderetur
episcopis, ac in memoria replicaret qualiter, tem-
pore gentilis sui, episcopus qui se jactabat per fidem
non rectam cæcis restituere lumen, tacto cæco et
cæcitate perpetuæ damnato discessisset confusus,
quod nos in libro Miraculorum plenius declaravimus^b,
vocavit ad se seorsum sacerdotes Dei. Quibus per-
scrutatis, cognovit eum Deum sub distinctione coli
personarum trium, id est Patris et Filii et Spiritus
sancti; nec minorem Filium Patre Spirituque san-
cto, neque Spiritum sanctum minorem Patre vel Fi-
lio, sed in una æqualitate atque omnipotentia hanc C
Trinitatem verum Deum fateri. Tunc intelligens veri-
tatem Richaredus, postposita altoreatione, se cat-
holicam legi subdidit, et accepto signaculo beatæ cra-
cis cum chrismatis unctiōne, credidit Dominum Je-
sum Christum Filium Dei æqualem Patri cum Spiritu
sancto, regnantem in sæcula sæculorum. Ann.
Deinde nuntios mittit ad provinciam Narbonensem,
quibus narrantibus ea quæ ille gesserat, simili cre-
dulitate populus ille connecteretur^c. Erat enim tunc
temporis Ariam sectæ episcopus Athalocus, qui ita
per 435 propositiones vanas ac interpretationes
falsas Scripturarum, Ecclesias Dei conturbabat, ut
pataretur quod ipse esset Arius, quem projecisse in

secessum exta historiographus narravit Eusebius 4.
Sed cum hæc populo sectæ suæ credere non sineret^e,
et ad consentiendum ei paucorum favorer adulatio,
commotus felle, ingressus in cellulam suam, incinato
super lectulum capite, nequam spiritum exhalavit.
Sicque hæreticorum populus, in ipsa consistens pro-
vincia, inseparabilem Trinitatem confessus, ab er-
rore discessit.

XVI. Posthæc Richaredus legationem ad Gunt-
chramnum atque ad Childobertum direxit pacis gra-
tia, ut scilicet, sicut in fide se assererat unam, ita
et charitate se præstaret unitum. Sed a Guntchramno
rege repulsi sunt, dicente: Qualem mihi fidem
promittere possunt, aut quemadmodum a me credi
debent, qui neptem meam Ingundem in captivitatem
tradiderunt, et per eorum insidia, et vir ejus inter-
fectus est, et ipsa in peregrinatione defuncta? Non
recipio ergo legationem Richaredi, donec me Deus
ulcisci jubeat de his inimicis. Hæc legati audientes,
ad Childobertum proficiscuntur, a quo et in pace
excepti sunt, dicentes: Vult se dominus noster, fra-
ter tuus Richaredus, de hoc crimine exuere quod ei
imponitur, quasi in mortem sororis vestræ fuisset
consciis; de quo, sacramento, si vultis, aut qualibet
alia conditione idoneus reddi potest. Deinde datæ
gratiæ vestræ decem millibus solidorum, charitatem
vestram habere desiderat; et ut ille vestro utatur
solatio, et vos ejus, ubi necesse fuerit, beneficiis poti-
amini. Hæc illis dicentibus, promiserunt Childo-
bertus rex et mater ejus pacem et charitatem cum
ipso se integre custodituros. Acceptisque ac datis
muneribus, 436 addiderunt legati: Jussit etiam do-
minus noster ponere verbum in auribus vestris de
filia sive sorore vestra Chlodosinda^f, ut ei tradatur
in matrimonium, quo facilius pax quæ inter vos
promittitur, confirmetur. Qui dixerunt: Promissio
nostra ex hoc habilis dabitur, sed sine patri nostri
Guntchramni regis consilio hæc facere non aude-
mus: promissum enim habemus de majoribus causis
nihil sine ejus consilio agere. Accepto itaque re-
sponse redierunt.

XVII. Eo s anno verno tempore pluviam validam
fuerunt, et cum jam vel arbores vel vineas frondula-
sent, nix decidua cuncta operuit. Subsequenti quoque

^a Hæc fuit omni tempore catholicos inter et hære-
ticos distinctio, ut primi miraculis fidem suam appro-
barent, quod alii præstare non poterant, ut ex Ire-
neo, Tertulliano, Eusebio, Cypriano, aliisque obser-
vavimus in notis ad Acta martyrum pag. 131, quod
argumento utebatur Nicetius Trevirensis in epistola
ad Chlodoswindam contra Arianos.

^b Videlicet in libro de Gloria Confess. cap. 13.
Vide et supra lib. II, cap. 3. De hoc colloquio Joan.
Biclar. ad an. 588.

^c Colb. 2., Qui narrantes ea... connectitur.

^d Rufinus Eusebii libris Historiæ ecclesiast. duos
adjecit, sed cum Gregorius aliique similes auctores
Eusebii Historiam aliunde non noverant quam ex
Ruffini versione, totum ejus opus sub Eusebii nomine
laudabant. Arii autem interitus describitur lib. 2,
cap. 14.

^e Regu., Sed cum hic populus sectam illius sequi nol-

let, etc. Tradit Paulus Diac. Emeritensis in Vita
PP. Emerit., cap. 19, Athalocus episc. Arianum cum
12 comitibus apud Narbonam seditionem adversus
Reccaredum commovisse, eorumque conatus fuisse
irritos, quamquam in sui subsidium Francos advo-
cassent. Joan. Biclar. anno 1 Reccaredi meminit vic-
toriam adversus Francos ab ipsius duobus relatæ, in
qua Desiderium ducem cum multis Francis interisse
memorat. Alia est, ni fallor, conjuratio Summi episc.
Ariani et aliorum adversus Reccaredum, quam idem
Biclar. ad an. sequentem refert. Item anno Reccare-
di tertio deprehensi sunt Uldila episcopus cum Go-
suinta, qui eidem regi insidias tendebant, ut dixi-
mus ad cap. 1 hujus libri.

^f Infra cap. 20 dicitur Chlodosinda. Vide notis in
cap. 25.

^g Caput istud cum seq. deest in Colb.

gelo, tam palatibus viciorum quam reliqui ostendi A
fructus incensum sunt. Pantanque rigor fuisse visus est,
ut etiam hirundines et alites, quæ de externis regio-
nibus advenerant, vi algoris extinguerentur. Illud
etiam admirabile fuit, quod ubi nunquam gelu nocuit,
tunc omnia abstinuit, et se tibi conservavit ledere
non nocuit.

XVIII. Britanni^a quoque irruentes in terminum
Nanneticum, prædas egerunt, pervadentes villas, et
captivos abducentes. Quod cum Guntchramno regi
perlatum fuisset, jussit commoveri exercitum, diri-
gens illic nuntium qui eis loqueretur, ut componerent
cuncta quæ male gesserant, aut certe noverint
se gladio casuros ab exercitu ejus. At illi timentes,
promittunt se omnia quæ male gesserant, emendare.
His auditis, rex dirigit illic legationem, id est Na-
matium Aurelianensem^b et Berichramnum Ceno-
mannensem episcopum, cum comitibus et aliis viris
magnificis. Adferunt etiam et de regno Chlotharii
Chilperici regis filii, viri magnifici : qui euntes in ter-
minum Nanneticum locuti sunt cum Warocho ex Vi-
dismacho^c omnia quæ rex præceperat. At 437 illi
dixerunt : Scimus et nos civitates istas Chlothacha-
rii regis filiis reddiberi, et nos ipsis debere esse
subjectos : tamen quæ contra rationem gessimus,
cuncta componere non moramur. Et datis fideju-
soribus atque subscriptis cautionibus, promiserunt
se singula millia solidorum Guntchramno regi et
Chlothario in compositionem dutores, promittentes
nunquam terminum civitatum illarum ultra se aggres-
suros. His ita compositis, regressi sunt reliqui, et
narraverunt regi quæ gesserant. Namatius vero epi-
scopus, dum receptis villis infra terminum Nanneti-
cum urbis, quas olim parentes ejus perdiderant, ibi-
dem moraretur, pueris male ei tres oriuntur in ca-
pite. Ex hoc valde confectus tædio, dum ad civitatem
suam reverti cuperet, infra Andegavensis territorii
terminum, spiritum exhalavit. Corpusculum ejus ad
urbem suam delatum, in basilica^d sancti Aniani
confessoris sepultum est in cujus cathedram Austri-
nus, Pastoris^e quondam filius, subrogatur. Waro-
chus vero, oblitus sacramenti et cautionis suæ, om-
nia postposita quæ promisit. Vineas Nanneticorum
abstulit, et vindictam colligens, vineam in Veneti-
cum transtulit. Et ex hoc iterum rex Guntchramnus
valde furor, exercitum commoveri jussit, sed quie-
vit.

XIX. Bellum vero illud quod inter cives Turoni-

^a Hoc caput et duo seqq. desunt in Vat.

^b Interfuit Conc. Matis. 1. an. 581, et n. an. 585.

^c Regn., *Indismacle*. Colb. m., *Vidismacle*. Cod. Boc. *Vidimacle*.

^d Exstat hodieque canonicorum collegio nobilitate, de cujus antiquitate et prærogativa V. Cl. Hubertus ejusdem eccles. cantor tractatum singularem edidit.

^e Pastor etiam Annacharii episc. Antissiodorensis, et Austregildis matris sancti Lupi episc. Senonum, pater fuit, ut ex ejusdem Lupi Vita discimus.

^f Alii, *Chramisindi*, et sic infra.

^g Regn., *Vosagensis territorii pagum*. Colb. m., *territorii Bituri pagum*. Vosagum hunc esse locum qui

cos superius dicitur: (Lib. vii, cap. 47) terminatum,
in reditivam rursu^h insaniam surgit. Nam Sicarius,
cum post interfecionem parentum Chramisindiⁱ
magnam cum eo amicitiam potuisset et in tantum
se charitate mutis diligere, ut perquam simul
obum caperent ac in uno pariter siruto recumberent,
quadam die cenam sub nocturno tempore
preparat Chramisindus, invitans Sicarium ad epu-
lum suum : quo veniente, residens pariter ad convi-
vium. Cumque Sicarius, crapulatus a vino, multa
jocaretur in Chramisindum, ad extremum 438
dixisse fertur : Magnus mihi debes offerre grates, o
dulcissime frater, eo quod interfecisti parentes tuos,
de quibus acceptis compositione aerum argentumque
superabundant in domo tua, et nudus nunc cæcus et
egens, nisi hæc te causa postulata roborasset. Hæc
ille audiens, amaro suscepto animo dicit Sicario,
dixitque in corde suo : Nisi utiscitur interitum paren-
tum meorum, amittere nomen viri debeo, et nunc
infirma vocari. Et statim extinguit luminaribus, cap-
sit Sicarii sica dividit, qui parvulam in ipso vite
termino vocem emittens, cotidit et mortuus est.
Pueri vero qui cum eo venerunt dilabantur. Chram-
isindus exanimatum corpus, nudatum vestimentis,
appedit in somno subita, accensusque equitibus ejus
ad regem pergit, ingressumque ecclesiam ad pedes
prosterulitur regis, dicens : Vitam peto, o gloriosus
rex, eo quod occidisti homines quos, parentibus
meis clem interfecisti, res omnes diripuerunt. Ceu-
que expositis per ordinem causis, et regina Brun-
childis graviter accepisset, eo quod in ejus verbo
[id est fide data] Sicarius postus taliter fuerit inter-
fectus, fraudere in eum cepit. At ille cum vidisset
eam adversam sibi, Vosagensis territorii Biturici
pagum^g expulit, in quo ejus parentes debebant, eo
quod in regno Guntchramni regis invases haberetur.
Tranquilla quoque conjux Sicarii, relicta filia et
rebus viri sui in Turonico, sive in Pictavo, ad pa-
rentes suos Mauripos^h vicum expulit, ibique et
matrimonio copulata est. Obiit autem Sicarius
quasi amsorum quadragintaⁱ. Fuit autem in vita sua
levis, ebrietas, homicida, qui nonnullis per obrietas-
tam injuriam intelit. Chramisindus vero iterum ad
regem abiit, judicatumque est ei ut convinceret super
se eum interfecisse : quod ita fecit. Sed quoniam, ut
diximus, regina Brunchildis in verbo suo posuerat
Sicarium, ideo res hujus confiscari præcepit ; 439
sed in posterum a Flaviano domestico reddita sunt.

Gallice *Desage* dicitur pariter Marollius apud Valentium ;
exstat in finibus Bituricum. Si sincera sit eodictis
Regiomontensis lectio, Vosagi nomine poterit hic in-
telligi silva Vosagi notissima inter Alaudam et Lotha-
ringiam, vulgo *la Voage*, cujus saltem maxima pars
ad Childoberti regnum pertinebat. Sed ex consequen-
tibus colligi posse videtur hic de Bituricensi aliquo
pago agi.

^h Est pagus Mauripensis, vulgo *la Marepois*, qui
inter Sequanam, Icaunam et Lupam, *le Loing*, jacet,
hanc procul a Parisiis incipiens, sed ad quem, ut
videtur, vicus hic memoratus non potest revocari.

ⁱ Colb. m. et Regn., *viginti*.

Sed et ad Aginungum properans, epistolam ejus elicit, a Gunthramno juxta pactionem, quam cum memorie domno Sigiberto iuerat, integram per serutus, sibi diceret in integrum redhiberi; et domni Childeberti, ea quæ pater suus possedit ad se vellet ex omnibus revocare: id inter hanc constat fixa deliberatione finitum, ut in illam partem portionem de Parisiensi civitate cum terminis Chariberti conscripta pactione pervenerat, cum et stellis Duno et Vindocino, et quidquid de pago Statensi vel Carnoteno in pervio illo antefatus rex cum terminis et populo suo perciperat, in jure dominationis domni Gunthramni, cum eo quæ superstite domno Sigiberto de regno Chariberti antea tenuit, debeant perpetuo permanere. Parisiensi, Turonis, Pictavis, Abrincatas, Vico-Childebertus rex cum terminis a presentibus diebus auz vindicet potestati. Ea igitur conditione servata, ut quem Deus de ipsis regibus superstitem esse præceperit, regnum illius, qui absque filiiis de presentibus sæculi luce migraverit, ad se integritatem jure perpetuo debeat revocare, et postea auxiliante, relinquere. Illud specialiter placuit per omnia inviolabiliter conservari, ut quidquid domnus Gunthramnus rex filie suæ Chlothildis contulit, aut adhuc Deo propitiante contulerit, in omnibus rebus atque corporibus, tam in civitatibus, quam agris vel redditibus, in jure et dominatione ipsius debeant permanere: et si quid de agris fiscalibus vel speciebus atque presidio et pro arbitrii sui voluntate facere, aut quidquam [Al. cuiquam] conferre voluerit, in perpetuo, auxiliante Domino, conservetur, neque a quocunque ullo unquam tempore convellatur, et sub tuitione ac defensione domni Childeberti, cum his omnibus quæ ipsam omni honore et dignitate secunda debeat possidere. Pari conditione repromittit domnus Gunthramnus

XX. Eo anno quoque decimo tertio regis Childeberti, cum ad occursum ejus usque Mettensem urbem properassemus, jussu sumus ad Gunthramnum regem in legationem accedere; quem apud urbem Cabillonensem reperimus, dicentes: Salutem debentis, o incolyte rex, immensas referens gratias agere quæ et Deo placeant, et tibi sint acceptæ, et potestatis implere promittit, nec quidquam se de pactionibus quæ inter vos conscriptæ sunt, irrumpere pollego, quod taliter irrumpitur quod mihi promissum est. Pars mea de urbe Silvanectensi non redditur; homines quos pro utilitate mea, quia mihi infensissimi erant, migrare volui, non permiserunt. Et quomodo dicitis quod nihil de pactionibus scriptis transcendere vult dulcissimus nepos meus? Et vos ad hæc: Nihil vult contra pactionem agere illas, sed omnia implere promittit, ita ut de presentibus, si ad divisionem Silvanectensem vis mittere, hoc tardetur: statim enim recipies tuum. De hominibus vero quos dicitis, nomina scripta tradentur, et omnia quæ promissa sunt implentur. Hoc nobis loquentibus, pactionem ipsam relegi rex coram astantibus jubet.

EXEMPLAR PACTIOVIS.

440. Cum in Christi nomine præcellentissimi domni Gunthramni et Childeberti reges, et gloriosissima domina Brunichildis regina, Andelaunensis civitatis studio convenissent, ut omnia quæ undecunq; inter ipsos scandalum poterant generare, pleniori consilio desinrent: id inter eos, mediantibus sacerdotibus atque proceribus, Deo medio, charitatis studio sedili, complacuit atque convenit. Ut quoad Deus omnipotens in presenti sæculo superesse voluerit, fidem et charitatem puram et simplicem sibi debeant conservare. Similiter quia domnus

* Colb. m. et Bad., concessæ sunt.
 b Aut certe pars Rosvontensis in compensationem, et infra in pactione habetur.
 c Castellum Lingonensis diocesis, vulgo Andelot dictum, inter ipsam urbem Lingonensium et Nasium Leucomurum castrum. Distinguendum ab alio ejusdem nominis castro et monasterio Voagi soltus versus Andelaunem, vulgo Andelaun; item et ab Andelaun, seu Andelaunensi et Audilegio, vulgo Andelys, diocesis Rothomedicti, et collegiata insinigo.
 d Id est, qui pro Childeberto loquebantur: qui loquendi modus hodieque in foro usurpatur.
 e Nota sunt hæc loca Dunum, de quo supra ad pag. 17, lib. vii, vulgo Châteaudun, ad Lidericum fluvium, sicut et Vindocinum, vulgo Vindun, ubi celebris abbatia ord. sancti Benedicti; pagus Stampensis sicut dicitur est a Stampis, Stampes, Senonum oppido ad sin. Aurelianensium, quod fore medium est inter Parisiensem et Diplomaticam.
 f Ed. quidam, Meldoneses. Chesn. al., Medus, Turonis, Pictavis. Urbes hic enumeratæ notæ sunt,

quæ hodieque cathedra episcopali possent. Meldæ, Meaux, in Briegio seu Bria hodierna; Silvanectum, Sentis; Abrincata, Avranches in Normanniam; Vicus Julii, hodie Adura, Aire in Vasconia; Consoranorum sancto Licerio, saint Lizier, dictam. Is est Glicerius epi-c. Consoranensis, qui concilio Agathensi subscripsit. Lapurdum, seu civitas Basium, hodie Basonia, vulgo Bayonne, appellatur, ut probat Valeus in Notitia Galliarum; Albige, Alby, quæ, detractis a Bituricensi provincia sex civitatibus, in metropolim ab Innocentio XI erecta est. Pontificium diplomata ea de re datum est an. 1678, die 5 Nonas Octobris.
 g Casia, permiserit. Roc., voluerit.
 h Simul cum sorore sua Chlodebergo, quæ jam defuncta erat, memoratur in Concilio Valentino II, anno 834, ubi puella Deo sacrata appellatur.
 i Presidium, ut jam diximus, appellabant hujus ævi auctores pecuniam pro necessariis ex inclusis reservatam. Vide Conc. Paris. 7, can. 8. Presidium sancti Gregorii bona mobilia.

rex, ut si, ut habet humana fragilitas, quod divina pietas non permittat, nec ille videre desiderat, contigerit domnum Childebertum, eo superstite de hac luce migrare, filios suos Theodobertum et Theodorium reges, vel si adhuc alios ipsi Deus dare voluerit, ut plus pater sub sua tuitione et defensione recipiat, ita ut regnum patris eorum sub omni soliditate possideant; et genitricem domni Childeberti, domnam Brunichildem reginam, vel filiam ejus Chlodouindam, germanam domni Childeberti regis, quandiu infra regionem Francorum fuerit, vel ejus reginam Filleubam ^a, tanquam sororem bonam, et filias in sua tuitione et defensione, spiritali dilectione, recipiat, et sub omni honore et dignitate cum omnibus rebus earum, cum civitatibus, agris, redditibus vel cunctis titulis, et omni corpore facultatis, tam ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jh} ^{ji} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jh} ^{ji} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz}

A Guntchramno post transitum domni ⁴⁴³ Chlothacharii sacramenta primitus præbuerunt; et si postea convincuntur in parte alia tradidisse, de locis ubi commanere videntur, convenit ut debeant removeri. Similiter et qui post transitum domni Chlothacharii convincuntur domno Sigiberto sacramenta primitus præbuisse, et se in aliam partem transtulerunt, modo simili removeantur. Similiter quidquid antefati reges ecclesiis aut fidelibus suis contulerant, aut adhuc conferre cum justitia, Deo propitiante, voluerint, stabiliter conservetur; et quidquid unicuique fidelium in utriusque regno per legem et justitiam reddibetur, nullum ei præjudicium paratur, sed liceat res debitas possidere atque recipere. Et si aliquid cuiusque per interregna sine culpa sublatum est, audientia habita restauretur. Et de eo quod per munificentias præcedentium regum unusquisque usque ad transitum gloriosæ memoriæ domni Chlothacharii regis possedit, cum securitate possident, et quod exinde fidelibus personis ablatum est, de præsentem recipiat. Et quia inter præfatos reges pura et simplex est in Dei nomine concordia illigata, convenit ut in utroque regno utriusque fidelibus, tam pro causis publicis quam privatis, quicunque voluerit ambulare, pervium nullis temporibus denegetur. Similiter convenit, ut nullus alterius leudes nec sollicitet, nec venientes excipiat. Quod si forsitan pro aliqua amissione partem alteram crediderit expectandam, juxta qualitatem culpæ excusati reddantur. Hoc etiam huic addi placuit pactioni, ut si qua pars præsentia statuta sub quacunque calliditate, tempore quocunque transcenderit, omnia beneficia, tam repromissa quam in præsentem collata, amittat, et illi proficiat qui inviolabiliter omnia supra-cripta servaverit, ⁴⁴⁴ et sit de sacramentorum obligatione in omnibus absoluta. His itaque omnibus definitis, jurant partes per Dei omnipotentis nomen et inseparabilem Trinitatem, vel divina omnia ac tremendum diem iudicii, se omnia, quæ superius scripta sunt, absque ullo dolo malo vel fraudis ingenio inviolabiliter servaturos. Facta pactio sub die quarto ^f kalendis Decembris, anno vicesimo sexto [I. anno 587] regni domni Guntchramni regis ^g, domni Childeberti vero duodecimo anno.

Lectis igitur pactionibus, ait rex: Jure iudicio Dei feriar, si de his quidquam transcendero quæ hic continentur. Et conversus ad Felicem, qui tunc nobiscum legatus advenerat, ait: Dic, o Felix, jam enim plenissime connexuisti amicitias inter sororem meam Brunichildem, et inimicam Dei et hominum Frede-

^a Colb., *Fagilebam*.

^b Uxor Chilperici, quæ strangulata fuit, supra lib. IV, cap. 29, ubi dicitur *Galsuintha*.

^c Cuius ignota esset hæc vox exscriptoribus, eam varii varie scripsere. Regm. et Colb. m., *Morganeliba*; Colb. a., *Morgungeba*; Freh. al. et Chesn. al., *Morgangeba*. Donum erat quod die nuptiarum sponsus mane sponsæ conferebat. Ejus etymon et varias significationes ex compluribus auctoribus fusius exponit Cangius in Glossario.

^d Colb. m. et Chesn. al., *Rosontisse*; Bec., *Ros-*

ontisse. Forte hic designatur Rossonum Longum, *Rosson-la-Long*, vicus inter Suessionem et Vicum ad Axouam, *Vic-sur-Aisne*. Alii tamen censent hic memorari *Rossonum* in pago Bellovacensi situm, vulgo *Resson*, quod uni e novem ecclesiæ Bellovacensis archidiaconi nomen tribuit.

^e Sic mss. omnes; editi vero, *contulerunt*.

^f Colb. m. et Regm. cum Vad., *die tertio*.

^g Quæ sequuntur usque ad finem capituli non habentur in Colb. a. et Val.

aliud in usu vescendi, nisi panem hordeaceum cum aqua munda assumi, vigiliisque adesse instanter omnes jubet: quod eo tempore ita gestum est. Per triduum enim, ipsius elemosinis largius solito præcurrentibus, ita de cuncto populo formidabat, ut jam hinc non rex tantum, sed etiam sacerdos Domini putaretur, totam spem suam in Domini miserationem transfundens, et in ipso jactans cogitationes, quæ ei superveniebant, **447** a quo eas effectui tradi tota fidei integritate putabat. Nam celebre tunc a fidelibus ferebatur, quod mulier quædam, cujus filius quartano typo gravabatur et in sirato anxius decubabat, accessit inter turbas populi usque ad tergum regis, abruptisque clam regalis induventi fimbriis in aquam posuit filioque bibendum dedit, statimque restincta febre sanatus est. Quod non habetur a me dubium, **B** èum ego ipse sæpius larvas energie famulante nomen ejus invocantes audierim, ac erkinum proprium gesta, virtute ipsius discernente, fateri.

XXII. Nam sicut superius diximus, Massiliensis urbs contagio pessimo ægrotans, quanta sustinuerit, altius replicare placuit. His enim diebus Theodorus episcopus ad regem abierat, quasi aliquid contra N celum patricium suggesturus. Sed cum a rege Childoberto minime de hac causa fuisset auditus, ad propria redire disposuit. Interea navis ab Hispania una cum negotio solito ad portum ejus appulsa est, quæ hujus morbi humilem secum nequiter deferebat: de qua cum multi civium diversa mercarentur, una confestim domus, in qua octo animæ erant, hoc contagio interfectis habitatoribus, relicta est vacua. **C** Nec statim hoc incendium suis per domos spargitur totas: sed interrupto certi temporis spatio, ac velut in segetem flamma accensa, urbem totam morbi incendio conflagravit. Episcopus tamen urbis accessit ad locum, et se infra basilicæ sancti Victoris septem continuavit cum paucis qui tunc cum ipso remanserant, ibique per totam urbis stragem orationibus ac vigiliis vacans Domini misericordiam exorabat, ut tandem, cessante interitu, populo liceret in pace quiescere. **448** Cesante vero hac plaga mensibus duobus, cum jam populus securus redisset ad urbem, iterum succedente morbo, qui redierant sunt de-

functi: sed et multis vicibus deinceps ab hoc ritu gravata est.

XXIII. Agericus vero Viridunensis episcopus ex illo diuturnæ amaritudinis felle graviter ægeret, pro eo quod Guntchramnus Boso, pro quo fussor extiterat, interfectus esset; vel etiam amaritudine, quod Berthefredus infra oratorium ecclesiasticæ fuerat interfectus, et præcum ipsos Guntchramni filios secum retinens die fieret, dicens: In meo vos odio orphani estis; his accensus, ut diximus, causis, felle amaritudine aggravatus, et maxime forti inedia copius, diem obiit, appositusque est in sepulchro Buciovaldis quoque abbas ejus pro episcopatu erit, sed nihil obtinuit. Charimerem enim referunt cum consensu civium regalis debrevit auctoritate fieri sacerdotem, Buciovaldo abbate postquam ferebant enim hunc esse superbum, et ob nonnullis Buccovaldis vocitabatur. Obiit autem Licerius Arelatensis episcopus, in cujus oculo Virgilius abbas Augustodunensis, opulente episcopo, substitutus est.

XXIV. Obiit autem et Dentherius episcopus, in cujus locum Fronimius subrogatus. Illic autem Fronimius Bituricæ urbis incolam causa nescio qua in Septimaniam abiit; ac postquam Athanagildi regis a Leuvane successore ejus gaudice est receptus, atque in urbe Agathensi episcopus ordinatus est. Sed post mortem Leuvani Leuvichildus in illa hæreticæ pravitate dia grassaretur, et Ingundis filia Sigiberti cujus supra meminimus (*Lib. v, cap. 39*, et Hispaniam ad matrimonium duceretur, Leuvichildus, quasi hic episcopus ei consilium dedit, ut nunquam se veneno hæreticæ credulitate ret admiscere; et ob hoc semper ei molestiarum laqueos intendebat, quousque eam ab ipso dejiceret. Cumque non inveniret quibus muscipulis posset innectere, ad extremum eum gladio deberet appetere. Quod ille per nuntios cognoscens, relicta urbe Agathensi, in adventu, ibique a multis episcopis receptus ac raturus, ad Childobertum regem pertransiit.

* Id est energumenos sive dæmoniacos. Narrat Paulus Diac. lib. iv Arist. Langob., cap. 33, ejusdem regis visionem, qua thesaurum invenit, quo postea ad exortandum sancti Marcelli sepulchrum usus est. Vide et Aimoin. lib. iii, cap. 5.

b Hoc capitulum et quatuor subsequentiæ desunt in Colb. a. In Vat. autem cum 3 seqq.

c Mss. duo, Theodorus ad regem, omiſsa hæc voce episcopus.

d De sancto Victore Massiliensi mart. agit item Gregorius lib. i de Glor. Mart., cap. 77.

e Sancti Agerici festum celebratur die 1 Decembris. Laudatur a Fortunato lib. iii, carm. 27 et 28. Sepultus est Veroduni in oratorio sancti Martini a se extracto, quod nunc ab ipso sancti Agerici appellatur, cum monasterio ei adjuncto, ordinis sancti Benedicti, quod abbate regulari gaudet, ex congreg. sancti Viti.

f Inter utrumque Saxius Paschasium locat, qui brevissimo temporis intervallo sedit; et quidem in

veteribus Dintyichis Arelatensis ecclesiæ a Mabillonio editis tomo III Analect. Paschasium ordine recensetur. Virgilium autem ex abbatensi episcopum fuisse creatum idem auctor dicit, ex ipsiusmet Virgilii Vita. Sed potior Gregorii auctoritas, qui Virgilio synchronus unde Barralis, qui ejus vitam edidit in Chron. Lirinensi, ipsam ex monacho Lirinensi abbatem Augustodunensem, ex abbate vero Arelatensi episcopum fuisse memorat. Virgilio complures scripsit Gregorius Magnus. De eo Bollandus Martii, quo apud Lirinenses festum ejus celebratur Arelate vero die 7 Octobris.

g Bec., Deotharius; Colb. m. et Regm., rian. Interfuit Concilio Aurelian. iv, an. 541, intermediis, ad an. 585, quo ipsius missus in interfuit cum Fronimio ipse successorem subscripsit inter episcopos, qui eodem tempore

postfacto loco, apud supradictam urbem, potestatem a pontificali nono dejectionis suae anno, rege largiente, suscepit.

Britanni eo anno graviter territorium Namneticum Rhedonicumque praedae subjecerunt, vindemiantes vineas, enturas devastantes, ac populum villarum abducentes captivum, nihilque de promissis superioribus custodientes, et non solum non custodientes promissa, verum etiam detrahentes regibus nostris.

XXV. Igitur Childbertus rex cum petentibus Langobardis sororem suam regi^a eorum esse conjugem, acceptis muneribus, promississet; advenientibus Gothorum legatis ipsam, eo quod gentem illam ad fidem catholicam conversam fuisse cognosceret, repromisit^b, ac legationem ad imperatorem direxit, ut quod prius non fecerat^c, nunc contra Langobardorum gentem debellans cum ejus consilio eos ab Italia removeret; nihilominus et exercitum suum ad regionem ipsam capessendam direxit. Commotis ducebus cum exercitu illic abeuntibus, 450 confligunt pariter: sed nostris valde caesis, multi prostrati, nonnulli capti, plurimi etiam per fugam lapsi vix in patriam redierunt. Tantaeque ibi fuit strages de Francorum exercitu, ut olim similis non recolat.

XXVI. Anno quoque quarto decimo Childberti regis Ingoberga regina, Chariberti quondam relicta, migravit a saeculo, mulier valde casta^d ac vita religiosa praedita, vigiliis et orationibus atque elemosynis non ignava: quae, credo, per providentiam Dei commotis, ad me usque nuntios dirigens, ut in his quae de voluntate sua, id est pro animae remedio cogitaret, adjutor existerem; sic tamen ut ad ipsam accedens, quae consilio habito fieri decreverat, scriptura conduceret. Accessi, festo, vidi hominem thronum Deum: quae cum me haecque excepisset, notarium vocat, et habito, ut dixi, mecum consilio, quendam ecclesiam Turonicam et basilicam sancti Martini, quaedam Comanica ecclesiae delegavit; ac post paucos menses^e, subitanea aegritudine fatigata, migravit a saeculo, multos per chartulas^f liberos derelinquens, septuagesimo, ut arbitror, vitae aetate, relinquens filiam unicam, quam in Constantia regis cujusdam filiae matrimonio copulavit.

^a Is erat Autharis, Gregorio nostro infra lib. x, cap. 3, *Aplacharius*, qui postea duxit uxorem Theodisindam, Garibuldi Bajoariorum decem annis regis filiam, ut pluribus prosequitur Paulus Diaconus lib. iii de Gestis Langob., cap. 31. Ad eam complures exstant Gregorii M. epistolae.

^b Haec fuit Chlodesinda, quae neutri regi nupsit, uti videtur; aut saltem paulo post nuptias cum Roccoredo contractas obisse dicenda est. Etenim Roccoredo cum Baddone regina uxore sua, aera 627, anno regni sui 4, suscepit professionem fidei catholicae. Hinc conjicere licet Roccoredo portassum, quod toties a Francis repulsam passus fuisset, aliquam e suis popularibus uxorem accepisse. Et quidem Liuba ejus filias et successor ignobili matre genitus dicitur in Isidori Chronico aera 639.

^c Huc revocanda quod Gregorius ea de re scripsit supra lib. vi, cap. 42. De hac vero legatione agitur fusius lib. x, cap. 2 et seqq. Confer et cap.

XXVII. Amalo quoque dux dum conjugem in aliam villam pro exercenda utilitate dirigit, in amorem puellulae cujusdam ingenuae ruit. Et facta nocte crapulatus a vino misit pueros, ut detrahentes puellulam, eam toro ejus ascirent. Illa quoque repugnante, et violenter in ejus mansionem deducta, dum eam alapis caedunt, sanguinis unda ex narium meatibus decurrente perfunditur. Unde factum est ut ipse quoque stratus ducis antedicti hoc rivo cruentaretur, 451 quam et ipse pugnis, colaphis, aliisque ictibus verberatam in ulnam suscepit, et statim oppressus somno dormire coepit. At illa extensa manu trans caput viri gladium reperit: quo evaginato, caput ducis, velut Judith Holofernis, ictu virili libavit. Illo quoque voces emittente, concurrunt famuli. Quam cum interficere vellent, exclamavit ille, dicens: Ne faciatis, quæso. Ego enim peccavi, qui vim castitati inferre conatus sum. Nam hæc quæ pudicitiam studuit conservare, omnino non pereat. Hæc dicens, spiritum exhalavit. Cumque super eum famuli conjuncta lamentaretur, adjutorio Dei eruta puella domum egreditur, et per viam Cabillonensem urbem adit, quæ est sita ab eo loco quasi millia^a triginta quinque: ibique basilicam sancti Martini ingressa, regis prostrata pedibus, cuncta quæ pertulerat pandit. Tunc rex misericordissimus non solum ei vitam donavit, verum etiam præceptionem tribui fessit, ut in verbo suo posita, a nullo unquam parentum defuncti illius in aliquo molestiam pateretur. Verumtamen hoc Deo præstante cognovimus, quod puellæ castitas non est ab ereptore novo [At. 600] violata.

XXVIII. Brunichildis¹ quoque regina fessit fabricari ex auro ac gemmis miræ magnitudinis clypeum, ipsamque cum duabus pateris ligneis, quas vulgo bacchinos² vocant, eisdemque similiter ex gemmis fabricatis et auro, in Hispaniam regi mittit: in qua Ebregetium, qui sæpe ad ipsam regionem legationis gratia accesserat, direxit. Quo abeunte, nuntiatum est regi Gunthramno, dicente quodam, quia Brunichildis regina ad filios Gundovaldi³ munera dirigit. Quod rex audiens, jussit custodias arduas per vias regni sui fieri, ita ut nullus penitus præterire possit, qui non discuteretur. Inquirebant etiam in hominum

30 lib. iii Hist. Lang. Pauli Diaconus, ubi Francorum stragem hisdem penè verbis ac Gregorius noster exprimit, ejus verba laudans sub nomine *Historie Francorum*.

^a Regm. cum ed., cordata.

^b Colb. m., paucos dies. Ingobergam aliquid ecclesiam sanctæ Mariæ Comanensium dimississe testis est Bertramnus ejusdem urbis episcopus in suo testamento, tom. III Analect., pag. 144.

^c Ejus rei formulam habes apud Marculf. lib. ii, cap. 35.

^d Ethelbertus scilicet, vide supra lib. iv, cap. 26.

^e Colb. a., millia quindecim.

^f In Vat. et Colb. a. caput istud et sequens desunt.

¹ Colb. m., *bacchinos*; Regm., *baethinon*. Tautnice *baeken*, Gallice vero dicimus *baein*.

² Ejus scilicet, qui esse filium Chlotharii dicens, occisus est, supra lib. vi, cap. 38.

vel vestimentis, vel calciamentis, **452** aut in reliquis rebus, si occulte litteræ portarentur. Ebrengis-lus vero Parisios accedens cum his speciebus, ab Ebrachario duce comprehensus, ad Guntchramnum deducitur. Dixitque ei rex: Non sufficit, o infelicissime hominum, quod impudico consilio Ballo-erem illum, quem Gundovaldum vocitatis, ad conjugium accessistis, quem manus mea subegit, qui voluit ditioni suæ regni nostri superare ^a potentiam; et nunc filiis ejus munera mittitis, ut ipsos iterum in Gallias provocetis ad me jugulandum? Ideoque non accedes quo volueris, sed morte morieris, quia contraria est legatio tua genti nostræ. Illo quoque recusante, non se his verbis esse communem, sed potius ad Richaredum, qui Chlodosuindam sororem Childeberti regis sponsare debuerat, hæc munera mitti, credidit rex loquenti, et dimisit eum; abiitque in itinere quo directus fuit cum ipsis muneribus.

XXIX. Igitur Childebertus rex invitante Sigiberto ^b Momociacensis oppidi sacerdote, dies Paschæ ad supradictam celebrari statuit urbem. Graviter tunc Theodobertus filius ejus senior, gula afflictus tumore laboravit, sed convaluit. Interea Childebertus rex exercitum commovet, et in Italiam ad debellandam Langobardorum gentem, cum eisdem pergere parat. Sed Langobardi his auditis, legatos cum muneribus mittunt, dicentes: Sit amicitia inter nos, et non peremus, ac dissolvamus certum ditioni tuæ tributum. Ac ubiunque necessarium contra inimicos fuerit, ferre auxilium non pigebit. Hæc Childebertus rex audiens, ad Guntchramnum regem legatos dirigit, qui ea quæ ab his offerebantur, in ejus auribus intumarent. Sed ille non obivus de hac coniventia ^c, eosilium ad confirmandam pacem præbuit. Childebertus vero rex jussit exercitum in loco residere: misitque legatos ad Langobardos, **453** ut si hæc quæ promiserant confirmarent, exercitus reverteter ad propria; sed minime est impletum.

XXX. Childebertus vero rex descriptores in Pictavos, invitante Maroveo episcopo, jussit abire, id est Florentianum majorem domus regis ^d, et Romul-fum palatii sui comitem, ut scilicet populus censum, quem tempore patris reddiderat, facta ratione innovaturæ ^e, reddere deberet. Multi enim ex his defuncti fuerant et ob hoc viduis, orphanisque ac debilibus tributum pondus insederat: quod hi discutientes per ordinem, relaxantes pauperes ac infirmos illos,

^a Regm., *subjugare potentiam*.

^b Sic mss. præter Boc. qui cum editis ante Chesn. habet *Sigimundo*. Chesnius utramque lectionem exhibet. Non minor est de sedis ejus nomine difficultas. Bad. habet *Novociacensis*; Regm., *Noviomensis*; quæ lectio si sincera sit, nulla superest difficultas. Valosius et Cointius legendum esse existimant *Moguntiacensis*. Nihil lucis huic difficultati affulget ex vulgatis episcoporum Moguntinorum seu Noviomensium catalogis. Sidonius circa illa tempora ecclesiam Moguntinam regebat ex Fortunato lib. ix, carm. 9, sed jam tunc forte obierat, ut censet Cointius, qui ipsi Gregorii nostri *Sigimundum*, seu *Sigibertum*, sive etiam, uti eum appellat Serarius, Willi-

quos justitiæ conditio tributarios dabat. cense publico subdiderunt, et sic Turonis sunt delati. Sed cum populis tributariam functionem infligere vellet, dicentes quia librum præ manibus haberent, qualiter sub anteriorum regum tempore dissolvissent, respondimus nos, dicentes: Descriptam urbem Turonicam Chlothacharii regis tempore manifestum est, tribuque illi ad regis præsentiam abierunt; sed compuncto per timorem sancti Martini antistitis rege, incensi sunt. Post mortem vero Chlothacharii regis, Chariberto regi populus hic sacramentum dedit; similiter etiam et ille cum juramento promisit, ut leges consuetudinesque novas populo non infligeret, sed in illo quodam sub patris dominatione statu vixerant, in ipso hic eos deinceps retineret; neque ullam novam ordinationem se inflicturum super eos, quod pertineret ad spoliū, spondidit. Gaiso vero comes ejusdem temporis accepto capitulario, quod anteriores scriptores fecisse commemoravimus, tributa cœpit exigere: sed ab Eufronio episcopo prohibitus, cum exacta pravitare ad regis direxit præsentiam, ostendens capitularium in quo tributa continebantur. Sed rex ingemiscens, ac metuens virtutem sancti Martini, ipsum incendio tradidit: aureos exactos basilicæ sancti Martini remisit, obtestans ut nullus de populo **454** Turonico ullam tributum publico redderet. Post ejus obitum Sigibertus rex hanc urbem tenuit, nec ullius tributum pondus invenit. Sic et nunc quarto decimo anno Childebertus post patris obitum regnans, nihil exegit, nec ullo tributum onere hæc urbs aggravata congemuit. Nunc autem potestatis vestrum est, utrum censeatis tributum, an non: sed videte ne aliquid noceatis, si contra ejus sacramentum ambulare disponitis. Hæc me dicente responderunt: Ecce librum præ manibus habemus, in quo casus huic populo est inflictus. Et ego aio: Liber hic a regis thesauro delatus non est, nec unquam per tot convaluit annos. Non est mirum enim si pro inimicitia horum civium, in ejusdemque domo reservatus est. Judicabit enim Deus super eos, qui pro spoliis civium nostrorum hunc post tanti temporis transactum spatium protulerunt. Dum autem hæc agerentur, Audini filius, qui librum ipsum protulerat, ipsa die a febre correptus, die tertia exspiravit. Posthæc nos transmisimus nuntios ad regem, ut quid de hac causa ^d juberet, mandata remitteret. Sed protinus epistolam cum auctoritate ^e miserunt, ne populus Turonicus pro reverentia sancti Martini describeretur. Quibus

bertum successisse scribit. Thaumastus seu Theomastus *Momociacensis* item episcopus laudatur in lib. de Glor. Confess., cap. 53.

^c Casin., *convenientia*.

^d Colb. a. *Domus Regina*. Regm. vero *Romullum palatii vicecomitem*, appellat. De his vide lib. iv. *Mirac. sancti Martini* cap. 6, et *Fortunat. lib. x, carm. 16 et 18*.

^e Editi aliquot cum Boc. *innovata re*.

^f Auctoritas diploma, seu præceptum regium erat, quod ceteris præstabat, ideoque, uti videtur, manu regis subscriptum, ac ipsius annulo sigillatum, uti colligitur ex epist. S. Radegundis infra cap. 42. Vide Bignonii notus in lib. i Marculfi Form. 4.

jugio copulasti, non erit uxor tua. Erant enim jam A
 fere triginta anni, ex quo conjuncti pariter fuerant.
 Adiit enim vir ejus plerumque urbem Burdegalen-
 sem; sed noluit eam episcopus restituere. Cum au-
 tem rex Guntchramnus ad Aurellanensem urbem,
 sicut in superiore libro memoravimus ^a, advenisset,
 ibi eum acrius hic vir impugnare verbis coepit, di-
 cens: Abstulisti uxorem meam cum famulis ejus. Et
 ecce, quod sacerdotem non decet, tu cum ancillis
 meis, et illa cum famulis tuis dedecus adulterii per-
 petrasti. Tunc furore commotus rex, astrinxit epi-
 scopum, ut polliceretur eam reddere viro, dicens:
 Quia parens mea hæc est: si quidquam mali exer-
 cuit in domo viri sui, ego ulciscar; sin aliud, cur
 sub omni deformitate redactus vir ^b conjux ejus au-
 tertur? Tunc Berthramnus episcopus pollicitus est,
 dicens: Venit ad me, fateor, soror mea post multo-
 rum annorum curricula, quam pro charitatis ac desi-
 derii studio tenui mecum ut libuit. Nunc autem re-
 cessit a me; requirat nunc eam, revocetque quo
 voluerit; me obvium non habebit. Et hæc dicens,
 misit clam nuntios ad eam, mandans ut, veste mutata
 ac pœnitentia accepta, basilicam sancti Martini ex-
 peteret: quod facere illa non distulit. Venitque vir
 ejus cum multis insequentibus viris, ut eam ex ipso
 loco sancto eiceret. Erat enim in veste religiosa,
 asserens se accepisse pœnitentiam ^c. Sed virum se-
 qui despexit. Interea defuncto apud Burdegalensem
 urbem Berthramno episcopo, hæc ad se reversa ait:
 Væ mihi quæ audivi consilium matris iniquæ! Ecce
 frater meus obiit, ⁴⁵⁸ ecce a viro derelicta sum, a
 filiis separata: et quo ibo infelix, vel quid faciam?
 Tunc habito consilio Pictavum pergit, voluitque eam
 mater retinere secum, sed penitus non potuit. Ex hoc
 inimicitia orta, dum sæpius regis præsentiam adeunt,
 et hæc res patris defensare cupiens, hæc viri, Ber-
 thegundis donationem Berthramni germani sui os-
 tendit, dicens: Quia hæc et hæc mihi germanus meus
 contulit. Sed mater ejus non admittens donationem,
 omnia sibi vindicare cupiens, misit qui efracta domo
 ejus omnes res illius cum hac donatione diriperet:
 unde seipsam genitrix reddidit comprobata, cum
 de rebus ipsis insequenti filia quædam repetenti dis-
 tricta restituit. Sed cum sæpius ego, vel frater nos-
 ter Maroveus episcopus, acceptis regalibus epistolis,
 ut eas pacificare deberemus, Berthegundis advenit D
 Turonis; in judicium quoque accedentem coegimus
 eam, in quantum potuimus, rationem sequi, mater
 vero ejus recti non potuit. Tunc ecce non solle, ad

^a Lib. viii, cap. 1 et 2, ubi Guntramnus Bertramnum
 sibi ex matre parentem agnoscit, quod Ingeltrudis,
 ut censet Valoisus, quæ Bertramni mater erat, sor-
 ror fuerit Ingundis et Aregundis Chlotarii I uxorum,
 proindeque Guntramni matertera.

^b Sic Colb. m. et Bec. Ediii, *redactus viro*. Regm.,
redactus vir conjux ei auferatur?

^c Post susceptam quippe pœnitentiam ad sæculi
 illecebras, ut loquuntur Patres conc. Turon. 1,
 cap. 8, redire non licebat. Hinc in conc. Aure-
 lian. iii, vetitum est can. 24, ne quis conjugatis, nisi
 ex consensu partium, pœnitentiam dare præsumat.

regem abiit, quasi filiam exheredem datura de sa-
 cultate paterna. Ac in præsentia regis exponens cas-
 sus, filia absente, judicatum est ei ut quarta parte
 filie restituta, tres cum nepotibus suis, quos de filio
 uno habebat, reciperet: in qua causa Theutharius
 presbyter, qui nuper ex referendario Sigiboni regis
 conversus, presbyterii honorem accepit, accessit, ut
 hanc divisionem juxta regis imperium celebraret.
 Sed resistente filia, nec divisio facta, nec scandalum
 recedatum est ^d.

XXXIV. Rigunthis autem filia Chitperioi, cum sæ-
 pius matri calumnias inferret, diceretque se esse
 dominam, genitricisque suam servitio reddideri,
 et multis eam et crebro convitiis incessaret, ac in-
 terdum pugnis se alapiisque cederent, ait ad eam
 mater: Quid mihi molesta es, filia? Ecce res patrie
 tui, quæ penes me habentur, accipio, et utere eis ut
 libet. Et ingressa in regostam resoravit arcam on-
 nifibus ornamentisque pretiosis repletam: de qua
 cum ditiosissime res diversas extrahens ⁴⁵⁹ filia
 astanti porrigeret, ait ad eam: Jam enim lassata
 sum. *Immittle tu*, inquit, *manum*, et ejice quod in-
 veneris. Causque illa immisso brachio ves de arca
 abstraheret, apprehenso mater operterio arce saper
 cervicem ejus illisit. Quod cum in fortitudine pre-
 meret, atque guttam ejus axis inferior ita attorret,
 ut etiam oculi ad crepandum parati es-ent, exclamavit
 una puellarem quæ erat intrinsicus voce ma-
 gna, dicens: Corrite, queso, currite: ecce dominam
 mea a genitrice sua graviter suffragatur. Et iterum
 pentes cellulam, qui coram foribus eorum pœnitela-
 bantur adventum, erutam ^e ab luminosa interiorum
 puellam eduxerunt foras. Post tem vero inter eandem
 inimicitia vehementius pallulantes, et non de ali-
 causa maxime, nisi quia Rigunthis adulteria seque-
 batur, semper cum visum etrix et cædes erant.

XXXV. Beretrudis ^f vero mortem filiam suam
 hæredem instituit, relinquens quædam vel mona-
 steris puellarum quæ ipsa instituerat, vel ecclesiis
 sive basilicis confessorum sanctorum. Sed Waddo,
 cujus in superiore libro meminimus ^g, querebatur a
 genero ejus equos suos fuisse direptos: cogitavitque
 accedere ad villam ejus unam, quam reliquerat fi-
 lia, quæ infra Pictavum terminum erat, dicens:
 Hic a regno alterius veniens diripuit equos meos,
 et ego auferam villam ejus. Interea mandatum mit-
 tit agentii ^h, ut se adveniente omnia quæ erant ad
 expensam ejus necessaria, præpararet. Quod ille
 audiens, conjunctis secum hominibus ex domo illa

^d Vide librum seq., cap. 42.

^e Cod. Regm., *Irrumpentes autem cum pœnitentia-
 ne, hi qui foris erant cellulam, erutam, etc.*

^f Decet hic caput in Val. et Goff. n. Perro Ber-
 trudis uxor erat Launebodi duci, quem Fortunatus
 laudat ob constructam Totosæ sancti Saturnini eccle-
 siam, libro ii, cap. 9, ubi Beretrudis quoque pie-
 tatem multis extollit.

^g De Waddone jam sæpius egit Gregorius. De filiis
 autem ejus vide lib. seq., cap. 21.

^h Agens, qui et infra actus, dicebatur filio qui
 villæ ac bonorum ab ea pendendum curam gereret.

se ad bellum præparat, dicens: Nisi moriar, non ingrediatur Waddo in domum domini mei. Audiens autem uxor Waddonis apparatus scilicet belli instaurari contra virum suum, ait ad eum: Ne accesseris illuc, chare conjux: morieris enim si abieris, et ego cum filiis misera ero. Et injecta manu, voluit eum retinere, dicente præterea tum filio: Si abieris **460** pariter moriemur, et relinques genitricem meam viduam, orphanosque germanos meos. Sed cum eum hæc verba penitus retinere non possent, furor accensus contra filium, et timidum eum mollemque exclamans, projecta secure pene cerebrum ejus illisit. Sed ille in parte excussus, ictum ferientis evasit. Ascensis denique equitibus abierunt, mandans iterum actori, ut domo scopis mundata stragulis scamna operiret. Sed ille parvipendens mandatum ejus, cum turbis, sicut diximus, virorum ac mulierum ante fores domini sui stetit, operiens adventum hujus. Qui veniens, statim ingressus domum, ait: Cur non sunt scamna hæc operata stragulis, aut domus scopis mundata? Et elevans manum eum sica, caput hominis libravit; ceciditque et mortuus est. Quod cernens filius hominis mortui, emissæ ex adverso lancea, contra Waddonem dirigit: cujus medianam alvum ictu penetravit a tergo **461** egressa fallica, et ruens ad terram, adveniente multitudine que collecta fuerat, lapidibus obrui cepit. Tunc quidam de his qui venerant cum eo, inter hæbes saxos accedentes, cooperitum sago, ac populo mitigato, ejulante filio ejus, eunIQUE super equum elevans, adhuc viventem domui reduxit. Sed protinus sub lacrymis uxoris ac filiorum spiritum exhalavit. Explicita igitur tam infelicitate vita, filius ejus ad regem abiit, resque ejus obtinuit.

XXXVI. Igitur anno quo supra regni sui, Childebertus rex morabatur cum conjuge et matre sua in **462** terra terminum urbis, quam Strataburgum ^b vocant. Tunc viri fortiores, qui in urbe erant Suessionica **463** parte Meldensi ^c, venerunt ad eum dicentes: De nomine enim de filiis tuis, et serviamus ei, scilicet ut **464** te progento tua pignus retinentes nobiscum, facilius resistentes inimicis, terminos urbis tue ^d defendere **465** possideamus. At ille gavisus nuntio, Theodobertum **466** fratrem suum seniores **467** illic dirigendam destinavit; cui comitibus, domesticis, majoribus atque **468** minoribus, et omnibus qui ad exercendum servitium **469** regale erant necessarij delegatis, mense sexto hujus **470** anni direxit eum juxta voluntatem virorum, qui eum **471** a rege sagittaverant transmittendum: susceptique **472**

^a Phalarica, seu Fallica, proprie est telum missile quo turrim propugnatores uti solebant, sic dictam a phala, quod turrim ligneam designat.

^b Primum omnium, ut putat Valesius, Argentoratium Gregorius noster appellavit Strataburgum. Unde infra lib. x, cap. 19, ait Argentoratensem urbem, quam nunc Strataburgum vocant. Sic dictum est, quod forte tunc via publica sive militaris ibi esset multum frequentata. Eicadem vox Strataburgum, oppidum in strata, id est in via positum sonat.

^c Regm., Qui in urbe Meldensi.

^d Coll. a., terminos orbis tui.

^e In Vat. et Coll. a. reliqua hujus libri cum capite

eum populus gaudens ac deprecans, ut vitam ejus patriæque sui ævo præliore pietas divina concederet.

XXXVII. Erat ^a autem apud urbem Suessionis his diebus Droctigisilus ^f, qui propter nimiam, ut ferunt, potationem, quarto insante anno sensum perdidit. Asserebant enim multi civium, quod hoc ei maleficia accessisset, per emissionem archidiaconi quem ab honore repulerat, intantum ut infra muros urbis hanc amentiam magis haberet; si vero de civitate fuisset egressus, agebat commedius. Cumque rex supradictus ad urbem venisset, et hic melius ageret, non permittebatur ^g ingredi urbem propter regem qui advenerat. Et licet esset vorax cibi ac potator vini extra modum, et ultra quam sacerdotali cautelam decet, tamen nullum de eo adulterium quicquam est locutus. Veruntamen in sequenti cum apud Sauriciacum villam ^h episcoporum synodus aggregata fuisset, jusserat est ut liceret ei ingredi urbem suam.

XXXVIII. Cum autem Faileoba regina Childeberti regis, partu edito mox extincto, egrotaret, attinge aures ejus sermo, quod quidam vel contra eam, vel contra Brunichildem reginam agere conarentur. Cumque confortata ab incommodo, ad regis presentiam accessisset, omnia tam ei quam matri ejus que audierat reseravit. Verba autem hujuscemodi erant, quod scilicet Septimina ⁱ nutrix infantum ejus, consilio suadere vellet regi, ut ejecta matre, conjugeque relicta, aliam sortiretur uxorem, et sic cum odomacuncque vellent, vel actu agerent, vel precibus obtinerent. **462** Quod si his rex nollet acquiescere que suadebat, ipso maleficiis interempto, elevatis filiis ejus in regnum, repulsa nihilominus matre eorum et avia, ipsi regerent regnum. Hujus enim consilii socios pronuntiat esse Sunnegisilum ^j comitem stabuli, et Gallomagaum referendarium, atque Droctulfum, qui ad solatium Septiminae ad nutriendum regis parvulos fuerat datus. Denique corripiuntur hi duo, Septimina videlicet et Droctulfus. Nec mora, extensi inter stipites eum vehementius cæderentur, proficitur Septimina se virum suum Jovium maleficiis interfecisse ob amorem Droctulfi, ipsumque secum scorto misceri. De his que supra diximus causis pariter constituentur, et memoratos viros in hoc consilio habitos indicant. Nec mora, inquiruntur et ipsi: sed conscientia terrore, latebram infra ecclesiarum septa petiere. Ad quos rex ipse procedens, ait: Egredimini in iudicium, ut cognoscamus de his que vobis obijciuntur, si vera sint an falsa. Nam ego, ut opinor, in hanc primo sequentis libri desunt.

^a Regm., Doctigisilus.

^g Sic Bec. et Regm.; cæteri vero e contrario, mittebatur ingredi.

^h Vulgo Sourci, seu Saurci, vicus haud procul ab Axona fluvio positus.

ⁱ Regm. et Coll. m., Septimiana; uenit tamen Septimianiam et Septiminiam appellant.

^j Coll. m., Somnigisilum et Gallomanum. Regm., Somnigisilum... Gallomanum; et sic inferius. Gallomanus pater fuit Palatii, quem Godegisilo supponit, ut refert Fortunatus lib. vii, cap. 6.

ecclesiam fuga dilapsi non fuisset, nisi vos conscientia terrisset. Verumtamen promissionem habete de vita, etiamsi culpabiles inveniamini. Christiani enim sumus; nefas est enim vel criminosos ab ecclesia eductos punire. Tunc educti foras, cum rege venerunt ad iudicium: discussique reclamant, dicentes: Quia Septimina cum Droctulfo hoc nobis consilium patefecit. Sed nos execrantes ac fugientes, nunquam consentire volumus hoc scelus. Et rex: Si, inquit, vos nullam conniventiam præbueritis, nostris auribus utique intulissetis. Verumne ergo est, vos in hac causa præbuisse consensum, cum hoc nostræ scientiæ oculi voluistis? Et statim ejecti foras, iterum ecclesiam petierunt. Septimina vero cum Droctulfo vehementer cæsa, ac cauteriis accensis in facie vulnerata, ablatis omnibus quæ habebat, in Marilegium ^a villam deducitur, ut scilicet **463** trabens molam, his quæ in gynæcio erant positæ, per dies singulos farinas ad victus necessarias præpararet. Droctulfum autem incisus capillis et auribus, ad vineam excolendam delegaverunt, sed post dies paucos fuga dilabitur, inquisitusque ab actore ^b iterum ad regem deducitur, ibique multum cæsus iterum ad vineam quam reliquerat destinatur. At vero Sunnegisilus et Gallomagnus privati a rebus quas a fisco meruerant, in exilium retruduntur. Sed venientibus legatis, inter quos episcopi erant, a rege Gunthramno, et petentibus pro his, ab exiliis revocantur: quibus nihil aliud est relictum, nisi quod habere proprium videbantur.

XXXIX. In monasterio vero Pictavensi, insidiante ^c diabolo in corde Chrodieldis, quæ se Chariberti quondam regis filiam assererat, orto scandalo, ipsa quoque quasi de parentibus confusa regibus, exactis sacramentis a sanctimonialibus, ut injectis in abbatissam Leuboveram criminibus, ea monasterio dejecta, ipsam substituerunt principalem. Egressaque est cum quadraginta aut eo amplius puellis, et consobrina sua Basina filia Chilperici, dicens: Quis vado ad parentes meos reges, ut eis contumeliam nostram innotescere valeam: quia non ut filix regum, sed ut malarum ancillarum genitrix in hoc loco humiliamur. Infelix ac facilis ^e non recordans, in qua se humilitate beata Radegundis, quæ hoc instituit monasterium, exhibebat. Egressa ergo ab eo Turonis advenit, dataque nobis salutatione, ait: Deprecor, sancte sacerdos, ut has puellas, quæ in magnam humilitatem ab abbatissa Pictavensi redactæ sunt, custodire digneris, ac cibum præbere, donec ego eam ad reges parentes nostros, exponamque eis quæ patitur, et revertar. Quibus ego aio: Si abbatissa deliquit, aut canonicam regulam in aliquo prætermisit, accedamus ad fratrem

^a Vulgo *Marleim* hodie dicitur in Alsatia, media fere via inter Molsheimum, *Molsheim*, et Tabernas, *Saverne*, ubi visuntur etiam nunc villæ regie rudera inter oppidum ejusdem nominis et vicum *Kirkem*, qui etiam olim suum habebat palatium regium. De utroque in lib. iv de re Diplomatica.

^b Id est procuratore domus regis illius.

^c Sic *codd. mss.* At editi, *fatua*, quod idem est apud *Gregorium*.

nostrum Maroveum episcopum, et conjuncti sumus eam: emendatisque negotiis restitutum monasterium vestrum, ne dispergatur luxuria, quod sancta Radegundis jejuniis et orationibus, eleemosynisque frequentibus aggregavit. Respondit: Nequaquam, sed ad reges ibimus. Et Quare rationi ^d resistitis? ob quam rem sacerdotum monitum non auditis? Vereor ne conjuncti sacre Ecclesiarum vos a communione removeant. Sic et ab antecessoribus in epistola quam ad beata Radegundem in initio hujus congregationis scribere habetur insertum: cujus exemplaria huic k inserere placuit.

EXEMPLAR EPISTOLÆ.

^e Dominæ beatissimæ et in Christo Ecclesie Radegundi, Eufronius, Prætextatus, Germanus, Domitianus, Victorius, et Domno'us episcopi ^e. cita sunt jugiter circa genus humanum immem vinitatis provisura remedia, nec ab assiduitate sciorum suorum quocunque loco vel tempore vlt aliquando sejuncta, cum pius rerum Arbiter ut hæreditate culturæ ecclesiasticæ personas ubique seminat, quibus agrum ejus intenta operatione rastro colentibus, ad felicem centeni numeri re divina temperie Christi seges valeat pervenire. tum igitur benignitatis ejus se passim disse profutura diffundit, ut illud nusquam denegat prodesse multis agnoscit. Quarum personarum ^f pio sanctissimo cum judicaturus advenerit, ^h plurimis quod coronet. Itaque cum ipso ead religionis exortu cœpissent Gallicanis in finibus nerandæ fidei primordia ^g respirare, et ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent nitatis Dominicæ sacramenta; ne quid hie ⁱ acquireret, quam in orbis circulo prædicantibus stolis obtineret, beatum Martinum peregrinus de ad illuminationem patriæ dignatus est dirigere, recordia consulente. Qui licet apostolorum ^k non fuerit, tamen apostolicam gratiam non ^l Nam quod defuit in ordine, suppletum est in ^m de: quoniam **465** sequens gradus illi nihil ⁿ hit, qui meritis antecellit. Hujus quoque, rever sima filia, in vobis congratulamur rediviva ^o Nam declinante tempore sæculi vetustate, vestri sus certamine fides revirescit in flore: et [*For* quod veterno tepuerat algore senectæ, tandem ventis animi rursus incalescat ardore. Sed cum eadem veneris ex parte, qua beatum Martinum didicimus accessisse ^p, non est mirum si illam in videaris in opere, quem tibi ducem credimus in

^d Editi, *responsioni*. Regni. infra, *monitum temnitis*.

^e Eufronius Turonensis, Prætextatus Rothomensis, Germanus Parisiensis, Felix Nannetensis, Domitianus Andegavensis, Victorius Rhedonensis, et ^f volus Cenomannensis episcopi fuere.

^g Mirum hic primordia fidei Christianæ in ^h ad tempore sancti Martini revocari.

ⁱ Radegundis filia erat Bertharii Thoringoru

exultasse : ut cujus es secuta vestigia, felici voto complexas et exempla, et beatissimum virum in tanto tibi facias esse socium, in quantum partem refugis habere de mundo. Cujus opinionis radio præmicante, ita reddis audientium pectora cœlesti fulgore suffusa, ut passim provocati puellarum animi, divini ignis acintilla succersi, raptim festinent avide in charitate Christi fonte vestri pectoris irrigari, et relictis parentibus te sibi magis eligant, quam matrem. Facit hoc gratia, non natura. Igitur ^a hujus studii vota videntes, gratias clementiæ supernæ referimus, qui voluntates hominum suæ facit voluntati connecti : quoniam confidimus quas apud vos jubet colligi, suo vult amplexu servari. Et quia quasdam comperimus, divinitate propitia, de nostris territoris ad institutionem vestræ regulæ desiderabiliter convolasse, insipientes etiam vestræ petitionis epistolam, libenter a nobis exceptam, hoc Christo auctore et remediatore firmamus : ut licet omnes æqualiter quæ ibi conveniunt, in Domini charitate mansuræ debeant inviolabiliter custodire, quod videatur libentissimo animo suscepisse, quoniam contaminari non debet Christo fides cœlo teste promissa, ubi non leve scelus est tempus Dei, quod abest, pollui, ut ab eo possit ira succedente disperdi. Tamen specialiter definimus, si qua, sicut dictum est, de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi, Domino providente, commissis, in Pictava ^b civitate vestro monasterio **466** meruerit sociari, secundum beatæ memoriæ domni Cæsarii Arelatensis episcopi Constituta, nulli sit ulterius discedendi licentia, quæ, sicut continet regula, voluntate propria ^c videtur ingressa : ne unius turpi dedecore decatur in crimen [*Al. crimine*], quod apud omnes enicat in honore. Et ideo si, quod avertat Deus, aliqua insanæ mentis illicitatione succensa, ad tanti opprobrii maculam præcipitare suam voluerit disciplinam, gloriam et coronam, ut inimici consilio, sicut Eva ejecta de paradiso, per qualemcunque de claustris ipsius monasterii, immo de cœli regno exire perulerit, mergenda et conculcanda vili platearum in lato, separata a communione nostra, diri anathematis vulbere feriat. Ita ut si fortassis Christo relicto hœminali voluerit nubere, diabolo captivante, non solum ipsa quæ refugit, sed etiam ille qui ei conjunctus est, turpis adulter, et potius sacrilegus quam maritus : vel quisquis ut hoc fieret, venenum magis quam Consilium ministravit, simili ultione, sicut de illa di-

Sic, ex ipso Gregorio supra lib. III, cap. 4. Martinus autem natus est Sabariæ in Pannonia, ut omnes noverunt.

^a Regm., Igitur in tali studio manens, et hoc nos comperentes.

^b Hec. Colb. m. et Chesn., Pictavia.

^c Sic Casin.; alii, prodita. Locus vero qui hic laudatur, habetur cap. 1 Regule sancti Cæsarii pro monialibus.

^d Ed. II, duraturum.

^e His verbis innuitur Maroveum acceptis a Sigiberto litteris in Orientem missis ad habendas reliquias, ut sanctæ Radegundis devotioni sati faceret. Tamen certum est illos clericos ab ipsa Radegunde missos fuisse : quare sic censet restituendum : *Radegundis*

Actum est, cœlesti judicio, nobis optantibus, percellatur, donec separatione facta, per competentem exsecrandi criminis penitentiam, a loco quo egressa fuerat, recipi meruerit et adnecti. Adjicientes etiam, ut eorum qui nobis quandoque successuri sunt sacerdotes, similis condemnationis teneantur astrictæ reatu ; et si, quod non credimus, aliquid ipsi voluerint aliter quam nostra deliberatio continet, relaxare, noverint se nobiscum æterno Judice definiente causaturos : quia communis est salutis instructio, si quod Christo promittitur inviolabiliter observetur. Quod nostræ determinationis decretum, pro firmitatis intuitu, propriæ manus subscriptione credimus roborandum, perpetualiter a nobis Christo auspice servaturum ^d.

LECTA igitur hac epistola, Chrodielidis dixit : Nunquam nos ulla retinebit mora, nisi ad reges, quos parentes nostros esse novimus, accedamus. Venerant enim pedestri itinere a Pictavo, nec ullius equitibus [*I. equi*] beneficium **467** habuerant : unde antea et satis exiguæ erant. Sed nec victus alimoniarum ullam eis in via quisquam præbuerat. Accesserunt enim ad urbem nostram die prima mensis primæ ; erant enim pluviam magnæ, sed et viæ dissolutæ erant a nimia immensitate aquarum.

XL. Detrahebant autem et de episcopo, dicentes, quia illius dolo et hæc turbata, et monasterium e ad derelictum ; sed materiam hujus scandali altius placuit memorari. Tempore Chlothacharii regis, cum beata Radegundis hoc monasterium instituisset, semper subjecta et obediens cum omni congregatione sua anterioribus fuit episcopis. Tempore vero Sigiberti, postquam Maroveus episcopatum urbem adeptus est, acceptis epistolis Sigiberti regis pro fide ac devotione Radegundis beatæ, in partes Orientis clericis destinatis, pro Dominicæ crucis ligno, ac sanctorum apostolorum ceterorumque martyrum reliquiis. Qui euntes detulerunt hæc pignora : quibus delatis, petiit regina episcopum, ut cum honore debito grandique psallentio in monasterio locarentur ^f. Sed ille despiciens suggestionem ejus, ascensus equitibus, villæ se contulit. Tunc regina iterato ad regem Sigibertum direxit, deprecans ut injunctione sua quicumque ex episcopis hæc pignora, cum illo quo decebat honore, votumque ejus exposcebat, in monasterio collocaret. Ad hoc enim opus beatus Eufronius urbis Turonicæ episcopus injungitur. Qui cum clericis suis Pictavum accedens, cum grandi

brata in partes Orientis clericis destinatis, e.c. De hoc videsis vitam beatæ Radegundis a Baudonivia scriptam num. 18 et seqq. Idem verbis expressit Fortunatus in supplemento carm. 2, quod est ad Justinum imp. et Sophiam augustam ; hymnos vero et alia carmina quæ hac occasione cecinit, habentur libro II.

^f Reliquiæ illæ Turonos delatæ, aliquandiu in monasterio virorum a B. Radegunde ibi instituto jacuerunt, donec tandem Pictavos delatæ sunt. Hæc fuit occasio Gregorio, nondum tunc episcopo, condendi oratorii Sanctæ Crucis, de quo Fortunatus lib. II, carm. 3. Vide notas Brouveri in hoc carmen, et vitam sanctæ Radegundis a Baudonivia scriptam, n. 18.

assentio, et cereorum mactantium ac thymiamatis a paratu, sancta pignora, absente loci episcopo, in onasterium detulit. Posthæc cum pontificis sui sæus gratiam quæreret, nec posset adipisci, necessitate commota cum abbatisa sua quam instituerat, reatensem urbem expetunt: de qua regula sancti asarii atque Casaria beatæ suscepta, regis se tulone monerunt, **468** scilicet quia in illum, qui istor esse debuerat, nullam curam defensionis suæ iterant reperire. Ex hoc scandalo de die in diem propagato, tempus migrationis beatæ Radegundis invenit: quæ migrante, iterum petiit abbatisa, se ab sacerdotis sui potestate degere. Quod ille eum rimum respere voluisset, consilio eorum promisit patrem earum, sicut dignum erat, fieri, et ubi necessitas fuisset, suam præbere defensionem. Unde etiam est ut abiens ad Childbertum regem præcutionem eliceret, ut ei hoc monasterium, sicut relias parochias, regulariter liceat gubernare. Sed scio quid, credo, adhuc in ejus animis residebat, hæ puellæ asserunt, quod moveret scandalum. is vero intenditibus, ut ad regis, sicut diximus, ræsentiam properarent, dedimus eis consilium, diines: Intenditis contra rationem, et nullo modo bis ea series inseri potest, quæ blasphemium arat. Sed si, ut diximus, rationem præmittitis, nec ilibere consilium vultis accipere, vel hoc conjicite animis vestris, ut præterito hiberni hujus temere, quod in hoc verno accessit, cum auræ comodiores fuerint, quo ducit voluntas, pergere vatis. Quod consilium aptum suscipientes, subseiente æstate, relicto Turonis, cæteris sanctimoallibus commendatis consobrinæ suæ, Chrodieldis b regem Gunthramnum accessit. A quo suscepta: unuærtibus honorata, Turonis est regressa, Conantina Nica Burgolini in monasterio Augustidunensi Neta, expectans episcopos qui a rege fuerant jussi venire, et causam ipsarum cum abbatisa discurre. Multæ tamen ex his a diversis circumventæ atrimonio copulatae sunt, priusquam hæc a rege grederetur. Cumque præstantes adventum, nulm episcopum adventire sensissent, Pictavum regres: sunt, et se infra basilicam sancti Hilarii tutaveant, congregatis **469** secum furibus, homicidiis, ulteris, ornatumque crinum reis, stabilientes se bellam, atque dicentes: Quia reginæ sumus, nec ius in monasterium nostrum ingredimur, nisi abtissa ejiciatur foras. Erat ibi tunc reclusa quam, quæ ante paucos annos per murum se dejiciens, basilicam sancti Hilarii confugit, multa in abbasam crimina evomeas, quæ tamen falsa cognovi-

^a Specialem hujus insignis loci curam reges nostri nuper habuere, ut patet ex capitulari Ludovici Pii circa annum 823 apud Baluzium, quod totum est de monasterio. Locum habebat inter monasteria, ab omni militia et dono libera, solas orationes operatori debebant, ut patet ex Notitia ea de re facta in conventu Aquisgranensi, an. 817.

^b Editi, cæteris accommodatis consobrinæ suæ Chrodeldi sanctimonialibus, ad regem, etc.

^c Al., *Ecolesinensi*. Subscriptis conc. Matisco-

mus. Sed postquam in monasterium per eum locum unde se præcipitaverat funibus est attraxta, petiit ut se in cellulam secretam reclauderet, dicens: Quia multum peccavi in Dominum et dominam meam Radegundem, quæ illis diebus superstes erit; volo me, ait, ab hac frequentia congregationis totius amovere, et penitentiam pro neglectis meis agere. Scio enim quia misericors est Dominus, et remittit confidentibus se peccata. Et ingressa est in cellulam. Cum autem hoc scandalum commotum fuisset, et Chrodieldis a Gunthramno rege regressa esset, hæc disrupto nocturnis horis cellulæ ostio egressa est a monasterio, et ad Chrodieldem abiit, multa, sicut pius fecerat, crimina de abbatisa prorumpens.

XLI. Dum autem hæc agerentur, Gundegisilus Burdegalensis, adjunctis secum Nicasio Egolesimensi et Saffario Petragorico, ac ipso Maroveo Pictavensi episcopis, eo quod hujus urbis metropolis esset, ad basilicam sancti Hilarii adventit, arguens has puellas, et in monasterium reducere copians. Sed cum illæ obstinatius reluctarentur, et hic cum reliquis juxta epistolam superius nominatam eis excommunicationem indiceret, exurgens turba murionum præfatorum, tanta eos in ipsa sancti Hilarii basilica exde mactavit, ut corruentibus in pavimento episcopis, vix consurgere possent; sed et diaconi et reliqui clerici sanguine perfusi, cum effractis capitibus **470** basilicam sunt egressi. Tam immensus enim eos, et, ut credo, diabolo cooperante, pavor obsederat, ut egredientes a loco sancto, nec sibi valedicentes, unusquisque per viam quam arripere potuit, repederet. Adfuit huic calamitati et Desiderius diaconus Syagrii Augustidunensis episcopi, qui non inquisito Clenni fluminis vado, quo primum litus attingit est ingressus, ac natante equo ripæ ulterioris campo evectus est. Ex hoc Chrodieldis ordinatorum eligi, villas monasterii pervadit, et quoscunque de monasterio arripere potuisset, plagis ac cadibus affectos suo servitio subjugabat, minans ut si monasterium posset ingredi abbatisam de muro projectam terræ dejiceret. Quod cum Childberto regi nuntiatum fuisset, statim directa auctoritate præcepit Maccenii comiti ut hæc reprimere omni intentione deberet. Gundegisilus autem cum hæc a communione suspensus cum cæteris, ut diximus, reliquisset episcopis, epistolam de suo fratrumque præsentium nomine conscripsit ad sacerdotes illos, qui tunc cum rege Gunthramno fuerant aggregati: a quibus hæc rescripta suscepta.

EXEMPLAR RESCRIPTI.

« Domnis semper suis, atque apostolica sede dig-

nensi n, ubi dicitur *Nicasius Aquilinnensium*. Gundegisilus autem Burdegalensis laudatur a Fortunato, lib. vii, carm. 31.

^d Muriones, seu, ut habet sanctus Augustinus epist. 143 ad Marcellinum, moriones, id est fatui, sic dicti a Græca voce *μῦρος*.

^e Editi cum Bec., *Clent*, vulgo *a Clain*, fluvius in Vivennam influens.

^f Augustodunus, ut existimat Valesius.

^g Regum., *Dominis suis, atque*. Legendum forte

missimis, Gundesigis, Nicasio et Saffario^a, Ætherius, Syagrius, Aunacharius, Hezychius, Agrucola, Urbicus, Felix, Veranus, item Berthramnus episcopi. Litteras vestre benignitatis, quantum miserante munio de vestra sospitate gavisus, excipimus, tantum de injuria quam vos pertulisse signatis, non modico mœrore astringimur; dum et regula transcenditur, et nulla reverentia religioni servatur. Sed quia indicastis monachos, quæ de monasterio bonæ memoriæ Radegundis, insigante diabolo, fecerunt digressæ, quod nullam a vobis acquirerint correctionem audire, 471 nec infra monasterii sui septa, de quo egressæ fuerant, voluissent reverti: insuper basilicæ domni Hilarii per cædes vestras vestrorumque injuriam intulisse. Quapropter ipsas a communione gratia visi fueritis suspendere, ac per hoc nostram exinde mediocritatem elegistis consulere. Igitur quia optime vos novimus statuta canonum percussisse^b, ac regulæ plenitudinem contemnere, et qui in talibus excessibus videntur deprehendi, non solum excommunicatione, verum etiam penitentiae satisfactione debeant coerceri: ea de re addentes cum venerationis cultu summæ aviditatis edificationis instigatum, indicamus ea quæ definistis nos concordanter vestras sententiæ consentire, quoadusque in synodali concilio Kalendis Novembris pariter positi, debeamus consilio pari tractare, qualiter talium temeritas frenum districtioris premissi accipere, ut deinceps nulli liceat sub hanc sapientiam faciente jactantia similia perpetrare. Attamen quia nos sua dictione domnus Paulus apostolus (1 Tim. iv, 2) indesinenter videtur monere, et oportune inopportuneque debeamus quoscunque excedentes sedula prædicatione corrigere, et pietatem protestatur ad omnia utilem esse, ideo suggerimus adhuc, ut oratione assidua Domini misericordiam deprecemini (1 Tim. iv, 8), ut ipse spiritus compunctionis ipsas inflammare dignetur, ut id quod per delictum visæ sunt contraxisse, digna satisfactione penitent; ut in monasterio suo vestra prædicatione coactæ, quæ quodammodo perierunt, propitio Christo revertantur; ut ille qui unam humeris illatam errantem ovem ad ovile reduxit, et de istarum transgressione, quasi acquisito gregi congaudere dignetur. Hoc specialius postulantes, ut pro nobis intercessionem vestrarum suffragia indesinenter, ut committimus, tribuatis. Peculiaris vester Ætherius peccator salutare præsumo. Clientis vester Hezychius reverenter audeo salutare. Amator vester Syagrius reverenter saluto. Cultor vester Urbicus peccator simulanter saluto. Venerator vester Veranus episcopus

Domnis sanctis atque, etc. Hæc enim est communis formula.

^a Lalandus in Supplem. Concil. Galliæ addit et Marceus. Infra autem in Colb. m. et Regm. deest Aunacharius; et quidem inter eos qui subscripserunt non occurrit, sicut nec Agrucola. Cæteri vero non eo ordine subscripserunt, quo hic eorum nomina recensentur. Episcopi autem illi fuerunt Ætherius Lugdunensis, Syagrius Augustodunensis, Aunacharius

Antissiodorensis, Resichius Gratianopolitanus, Agricola Nivernensis, Urbicus Regiensis, Felix Bellicensis, Veranus Cavellensis, Felix Catalaunensis, Berthramnus Cenomanensis.

^b Exinde patet, verbum *percurrere* non assumi pro lectione præcipitauer facta. Vide Mabillon. in Defensione studiorum monasticorum, art. 19.

EXEMPLAR EPISTOLÆ.

Domnis sanctis et apostolica sede dignissimis, in Christo patribus, omnibus episcopis, Radegundis peccatrix. Congruæ provisionis tunc roborabiliter ad effectum tendit exordium, cum generalibus patribus, medicis ac pastoribus, ovilis sibi commissi causa auribus traditur, cujus sensibus commendatur: quorum participatio de charitate, consilium de potestate, suffragium de oratione ministrare poterit interventum. Et quoniam olim vinclis laicalibus absolutus, divina providente et inspirante clementia, ad religionis normam visa sum voluntarie, duce Christo, translata, hæc præse mentis studio cogitans etiam de aliarum profectibus, ut, annuntiante Domino, mea desideria efficerentur reliquis profutura, instituentem atque remunerante præcellentissimo domino rege Chlothario, monasterium puellarum Pictava verbe constitui, conditumque, quantum mihi munificentia regalis est largita, facta donatione dotavi: insuper congregationali per me Christo præstante collectæ, regulam sub qua sancta Casaria deguit: quam sollicitudo beati Casarii antistitis Arelatensis ex institutione sanctorum Patrum convenienter collegit, ascivi. Cui consentientibus beatissimis vel hujus civitatis, vel reliquis pontificibus, electione etiam nostræ congregationis domnam et sororem meam Agnetem, quam ab ineunte ætate loco filie colui et educavi^d, abbatissam constitui, ac tue post Deum ejus ordinationi regulariter obedituram commisi. Cuique, formam apostolicam observantes, tunc ego quam sorores de substantia terrena quæ possidere videbamur, factis chartis tradidimus, meta Aunax et Saphiræ, 473 in monasterio positæ nihil proprium observantes. Sed quoniam incerta sunt humanæ conditionis momenta vel tempora, quippe mundo in finem currente, cum aliqui magis propriæ quam divine ne captant voluntati servire, zelo ducta Dei hanc suggestionis meæ paginam, apostolatus vestri in Christi nomine superates porrigo vel devota. Et quia præsens non valui, quasi vestris provoluta vestigiis, epistolæ vicarietate prosternor, conjurans per Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ac deum tre-

rius Antissiodorensis, Resichius Gratianopolitanus, Agricola Nivernensis, Urbicus Regiensis, Felix Bellicensis, Veranus Cavellensis, Felix Catalaunensis, Berthramnus Cenomanensis.

^c Sic mas. Editti vero plerique, *d. g. t.*

^d Sic Bad. alii, *eduxi.*

mendi iudicii, sic representatos vos non tyrannus oppugnet, sed legitimus rex coronet: ut si casu post meum obitum quæcunque persona, vel loci ejusdem pontifex, seu potestas principis, vel alius aliquis, quod nec fieri credimus, congregationem, vel suasu malivolo, vel impulsu iudiciario perturbare tentaverit, aut regulam frangere, seu abbatias alteram quam sororem meam Agnetem, quam beatissimi Germani præsentibus suis fratribus benedictio consecravit; aut ipsa congregatio, quod fieri non potest, habita murmuratione nutare contenderit, vel quasdam dominationes in monasterio, vel rebus monasterii, quæcunque persona vel pontifex loci, præter quas antecessores episcopi, aut alii me superstitè habuerunt, novo privilegio quicumque affectare voluerit, aut extra regulam exinde egredi quis tentaverit, seu de rebus, quas in me præcellentissimus dominus Chlotharius, vel præcellentissimi domini reges [Al. regis] filii sui contulerunt: et ego ex ejus præceptionis permissu, monasterio tradidi possidendum, et per auctoritates præcellentissimorum domnorum regum, Chariberti, Guntchramni, Chilperici et Sigiberti, cum sacramenti interpositione, et suarum manuum subscriptionibus obtinui confirmari: aut ex his quæ alii pro animarum suarum remedio, vel sorores ibidem de rebus propriis contulerunt, aliquis princeps, aut pontifex, aut potens, aut de sororibus cujuslibet personæ ausi minuere, aut sibi met ad proprietatem revocare sacrilego voto contenderit, ita vestram sanctitatem ^b successorumque **474** vestrorum post Deum, pro mea supplicatione et Christi voluntate, incurrat: ut sicut prædones et spoliatores pauperum extra gratiam vestram habeantur, nunquam de nostra regula, vel de rebus monasterii, obsistentibus vobis, imminuere valeat aliquid aut mutare. Hoc etiam deprecans ut cum Deo prædictam domnam sororem nostram Agnetem de sæculo migrare voluerit, ita in loco ejus abbatissa de nostra congregatione debeat ordinari, quæ Deo et ipsi placuerit, custodiens regulam, et nihil de proposito sanctitatis imminuat. Nam ^c nunquam propria aut cujuscunque voluntas præcipiet. Quod si, quod absit, contra Dei mandatum et auctoritatem regum aliquis de suprascriptis conditionibus coram Domino et sanctis ejus precabiliter commendatis agere, aut de persona aut substantia minuenda voluerit, aut memoratæ sorori meæ Agneti abbatissæ molestias aliquas inferre tentaverit, Dei, et sanctæ crucis, et beatæ Mariæ incurrat iudicium, et beatos confessores Hilarium et Martinum, quibus post Deum sorores meas tradidi defendendas, ipsos habeat contradictores et persecutores. Te quoque, beate pontifex, successorumque vestros,

^a Regm., aut aliqua de sororibus hæc imminuere, et in sua propria traducere quavis machinatione tentaverit, anathematis jugi gladio feriantur.

^b Legendum, ut potest, iram vestram sanctitatis, etc.

^c Recte omittit voculam quo Dominicus Mansi, qui hanc epistolam suæ Conciliorum collectioni inseruit, ord. 810.

A quos patronos in causa Dei diligenter assequi quod ab- it, existerit qui contra hæc aliquid tentaverit, pro repellendo et confutando Dei non pigeat ad regem, quem eo tempore loci respexerit, vel ad Pictavam civitatem, pro re ante Dominum commendata percurrere, et aliorum injustitiam executores et defensorum tæ laborare; ut tale nefas nullo modo suis temporibus rex patiatur catholicus, nec committat quod Dei, et mea, et regum ipsorum ve firmatum est. Simul etiam principes, quos in gubernatione populi post decessum meum præceperit, conjuro per regem cujus regni in finis, et ad cujus nutum regna consistunt, donavit ipsum vivere vel regnare, ut monasterio quod ex permissu et solatio domnorum regum tris vel avi eorum construxisse visa sum, et or regulariter, vel dotasse, **475** sub sua tunc sermone, una cum Agnete abbatissa jubentur nare, et a nullo neque sæpe dictam abbatissam, neque aliquid ad nostrum monasterium mens molestari, aut inquietari, vel exinde in aut aliquid mutari permittant; sed magis intuitu una cum domnis episcopis, ipsi, me ante coram redemptore gentium, sicut ei mendo, defensarii jubeant et muniri, ut in honore Dei famulas protegant, cum defensorum perum et Sponso Virginum perpetualiter socientur in regno. Illud quoque vos sanctificet, et præcellentissimos dominos reges, ^c versus populum Christianum, conjuro per catholicam in qua baptizati estis, et Ecclesiæ conservatis, ut in basilica quam in sancta Dominicæ genitricis honorem cœpimus ad ubi etiam multæ sorores nostræ conditæ requie, sive perfecta, sive imperfecta, cum de hac luce migrare præceperit, corpusculum ibi debeat sepeliri. Quod si quis aliud inde aut fieri tentaverit, obtinente cruce Christi ^d Maria, divinam ultionem incurrat, et vobis in rentibus, in loco ipsius basilicæ merear eorum congregatione obtinere loculum sepulture ut hæc supplicatio mea, quam manu propria scripsi, in universalis Ecclesiæ archivo effusis cum lacrymis deprecor: quatenus ^d improbos aliquos necessitas exegerit, ut veneratione soror mea Agnes abbatissa, vel cœtio ejus, quo succurri sibi poposcerint, vestra recordiæ pia consolatio opem pastorali sollicitudine subministret; nec de me destitutas se procl quibus Deus præsidium vestre gratiæ præ illud vobis in omnibus ante oculos revocant ipsum, qui de cruce gloriosa Virginem suam

^e Regm., nam nonnunquam propria.... pitat.

^d Quæ sequatur ad finem capituli contra in Regm.

tricom beato Joanni apostolo commendavit, ut qualiter ab illo completum est Domini mandatum, sic ut apud vos quod indigna et humilis domus meis Ecclesiam patribus 476 et viris apostolicis commendo: quod cum dignanter servaveritis depositum, vobis participes ejus impletis mandatum apostolicum, digne reparetis exemplum *.

XLIII. Posthac Maroveus episcopus cum diversa improperia ab his audiet, Porcarium abbatem basilicæ beati Hilarii, ad Gundegilum episcopum, et reliquos comprovinciales ejus destinat, ut data communionem puellis, ad audientiam veniendi licentiam indulgere dignarentur; sed nequaquam potuit obtinere. Childbertus autem rex, cum assiduus de utraque parte, monasterii scilicet, vel puellarum quæ egressæ fuerant, molestias pateretur, Theutharium presbyterum ad dirimendas querimonias quæ inter eandem agebantur, destinat. Qui provocatis Chrodielde^a cum reliquis puellis ad audientiam, dixerunt: Non venimus, quia a communionem suspensæ sumus. Si reconciliari meremur, tunc ad audientiam venire

* Ad calcem Historiæ Aquitanicæ editum est istud testamētum Radegundis testamentum cum aliquot episcoporum subscriptionibus, sed quæ videntur ab aliquo alio superadditæ.

^b Sic Bec.; alii, qui provocat Chrodielidis.

A non differimus. Hæc audiens ille, ad episcopos abiit; cumque cum his de hac causa locutus fuisset, nullam effectum obtinere potuit de communionem earum, et sic ad urbem Pictavam regressus est. Puellæ vero separatæ ab invicem, aliæ ad parentes, aliæ ad domos proprias, nonnullæ in hæc monasteria, in quibus prius fuerant, sunt regressæ; quia hiemem validam simul positæ propter penuriam ligni tolerare non poterant. Paucæ tamen cum Chrodielde et Basina remanserunt. Erat enim tunc et inter eas magna discordia, pro eo quod altera alteri se præponere cupiebat.

XLIV. Eo anno post clausum Pascha^c, tam immensa cum grandine pluvia fuit, ut infra duarum aut trium horarum spatium, etiam per minores vallium meatus, ingentia currere flumina viderentur; arboribus in autumno floruerunt, et poma, sicut prius dederrant, ediderunt. Mense nono rosæ apparuerunt. Flumina vero ultra modum excreverunt, ita ut excedentia littora loca, quæ nunquam contingere consueverant, operirent, non minimum salionibus inferentia damnium.

^c Dominica in albis, seu prima post Pascha, dicitur passiva in veteri lectionario et Missalibus Gallicis a Mabillonio nostro editis, *Clausum Pascha*. Sic etiam a popularibus nostris vulgo appellatur *Pâque close*.

477-478 INCIPIUNT CAPITULA LIBRI DECIMI.

477. De Gregorio papa Romano. Oratio S. Gregorii ad plebem.
478. De reditu Gripponis legiti ab imperatore Mauricio.
479. Quod exercitus Childberti regis in Italiam abiit.
480. Quod Mauricius imperator legatorum interfectores in Gallias direxit.
481. Quod Cuppa [Al. Chuppa] limitem Turonicum irrupit.
482. De carcerariis Arvernens.
483. Quod in ipsa urbe rex Childbertus clericis, ne tributum redderent, præstitit.
484. De Eulatio et Terradia, quæ uxor ejus fuit.
485. De exercitu Guntchramni regis, qui in Bianniam abiit.
486. De interitu Chundonis cuticularii ejus.
487. De infirmitate Chlotharii junioris.
488. De malitia Berthgundis.
489. Altercatio de resurrectione.
490. De interitu Theodulphi^a diaconi.
491. De scandalo monasterii Pictaviensis.
492. De judicio contra Chrodielidem et Basinam lato. Exemplar judicii.
493. De excommunicatione earum.
494. De percussoribus ad Childbertum regem missis.
495. De expulsionem Egidii Rhemensis episcopi.
496. De puellis supra memoratis in hac reconciliantis synodo.
497. De interitu filiorum Waddonis.
498. De interitu Childerici^b Sazonis.
499. De signis, et dubietate Paschæ.
500. De destructione urbis Antiochenæ.
501. De interitu ejus qui se Christum dicebat.
502. De obitu Ragnemodi ac Sulpicii episcoporum.
503. De his quos Fredegundis interfici jussit.
504. De baptismo Chlotharii filii ejus.
505. De conversione ac miraculis, vel obitu Aredii abbatis Lemovicini.
506. De temperie anni præsentis, et de diei Dominicæ celebratione.
507. Recapitulatio de episcovis Turonicis.

^a Colb. m. et Regn., Gundonis. Agunt tamen in ipso capite de Theodulfo, ut in editis.

^b Colb. m. et Regn., Chilperici, et in capite ipso Chuldericum appellant, aut Childericum.

LIBER DECIMUS.

479 I. Anno igitur quintodecimo Childeberti regis, diaconus noster ab urbe Roma cum sanctorum pignoribus veniens ^a, sic retulit, quod anno superiore mense nono tanta inundatione Tiberis fluvius ^b urbem Romam obtulerit, ut aedes antiquae diruerentur; horrea etiam ecclesiarum subversa sint, in quibus nonnulla millia modiorum tritici periere. Multitudo etiam serpentium cum magno dracone in modum trabis valida, per hujus fluvii alveum in mare descendit; sed suffocatae bestiae inter salsos maris turbidi fluctus, littori ejectae sunt. Subsecuta est de vestigio clades, quam inguinariam vocant. Nam medio mense undecimo adveniens, primum omnium, juxta illud quod in Ezechiele propheta legitur, *A sanctuario meo incipite* (Ezech. ix, 6), Pelagium papam percussit, et sine mora exstinxit: quo defuncto, magna strages populi de hoc morbo facta est. **480** Sed quia Ecclesia Dei absque rectore esse non poterat, Gregorium diaconum plebs omnis elegit. Hic enim de senatoribus primis, ab adolescentia devotus Deo, in rebus propriis sex in Sicilia monasteria congregavit; septimum infra Urbis Romae muros instituit: quibus tantam delegans terrarum copiam, quanta ad victum quotidianum praebendum sufficeret, reliqua vendidit cum omni praesidio domus, ac pauperibus erogavit; et qui ante serico contactus, ac gemmis micantibus solitus erat per urbem procedere trabebatus, nunc villi contactus vestitu ^c, ad altaris Domini ministerium consecratur; septimusque levita ^d ad adiutorium papae asciscitur. Tantaque ei abstinentia in cibis, vigilantia in orationibus, strenuitas in jejuniis erat, ut infirmato stomacho vix consistere posset. Lit eris grammaticis, dialecticisque ac rhetoricis ita erat institutus, ut nulli in urbe ipsa putaretur esse secundus. Hunc ^e apicem attentius **481** fugere tentans, ne quod prius abjecerat, rursum ei in saeculo de ad pro honore jactantia quaedam subreperet: unde factum est ut epistolam ad imperatorem Mauricium dirigeret, cujus filium ex lavacro sancto susceperat, conjurans et multa prece pascens ne unquam consensum praerberet populis, ut hunc hujus honoris gloria sublimaret. Sed praefectus urbis Romae Germanus ejus ^f anticipavit nuntium, et comprehenso, disruptis epistolis, consensu quem populus fecerat imperatori direxit. At ille gratias Deo agens pro amicitia diaconi, quod reperisset locum honoris ejus ^g, data praerceptione ipsum jussit institui. Cumque in hoc restaret ut benediceretur, et lues populum devastaret, verbum ad plebem pro agenda

^a Confer lib. I de Gloria Mart., cap. 83.

^b Hanc Tiberis inundationem memorat Ipse Gregorius M. lib. III D'alo., cap. 19, et Paulus Diaconus lib. III de Gestis Langobard., cap. 24 et seqq., qui et in Vita sancti Gregorii, edita Saeculo I Benedictino inter acta SS. Ord. nostri, integrum fere hoc caput Gregorii nostri descripsit.

^c Monastico scilicet, quem omnibus abdicatis in monasterio sancti Andreae a se condito Romae suscepit, ubi Benedictina Regula vigeat. Qua de re dissertationem edidit Mabillonius tomo II vet. Analect.

ORATIO GREGORII AD PLEBEM.

Oportet, fratres dilectissimi, ut flagella I metuere ventura debuimus, saltem praesentis perta timeamus. Conversionis nobis adhaerent aperiat, et cordis nostri duritiam ipsa, quae mur, poena dissolvat: ut eum propheta testatum est, *Pervenit gladius usque ad antrum rem. iv, 10*). Ecce etenim cuncta plebs vestra mucrone percussit, et repentina singuli et stantur: nec languor mortem praevinit, sed ter moras, ut cernitis, mors praecurrit. Percutitur que ante rapitur, quam ad lamenta poenitentiae vertatur. Pensate ergo, qualis ad conspectum stricti Judicis pervenit, cui non vacat fides fecit. Habitatores quique non ex parte subtrahunt sed pariter corruunt: domus vacuae relictae filiorum funera parentes aspiciant, et sui editum haereditatem praecedunt. Unusquisque ad strum ad poenitentiae lamenta fugiat, dum ante percussorem vacat. Revocemus autem mentis quidquid errando commisimus, et quod ter egimus stendo puniamus. *Præveniamus faciem in confessione* (Psalm. xciv, 2), et sicut praedmonet, *Levemus corda nostra cum manibus nostris* (Thren. III, 41). Ad Deum quippe cor manibus levare est. **482** orationis nostrae merito bonae operationis erigere. Dat profectus tremori nostro fiduciam, qui per prophetam *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur* (Ezech. xxxiii, 11). Nullas autem de iniquitatum immunitate desperet: veterinosas namque vitarem culpas tridua poenitentia absternit (III, 10); et conversus latro vitae praemia, et ipsa sententia suae mortis emeruit (Luc. xxi Mutemur [Al. levemus] igitur corda, et praevinit nos jam percepisse quod petimus. Citius ad Judex flectitur, si a pravitate sua petitor corruente imminente ergo tantae animadversionis gratia importunis stetit insistamus. Ea namque, quae grata esse hominibus importunitas solet, iudicis placet: quia plus ac misericors Deus precibus veniam exigi, qui quantum mereri vult irasci; hic etenim per psalmistam dicit: *me in die tribulationis tuae, et eripiam te: et de cabis me* (Psalm. xlix, 15). Ipse ergo sibi tantum quia invocantibus misereri desiderat, qui adhaerent invocetur. Proinde, fratres charissimi, contritis et correctis operibus, ab ipso seriae quartae praed

^d Diu mos ille Romae vixit, ut nonnulli diaconi, scilicet regionarii, haberentur in non septem diaconorum ab apostolis Jerusalem in urbe Romae. De his vide Mabillon. Comment. in Or Rom., cap. 3.

^e Quae sequuntur ad finem cap. contracta in Regm., in quo nec sancti Gregorii oratio habetur. Aliquot ed., *germanus ejus*, quasi praed sancti Gregorii frater fuerit.

^f Paulus diac. in Vita sancti Gregorii, eo quod cum deferendi ei honoris reverteretur.

loculo, septiformem Letaniam juxta distributionem A inferioris designatam, devota ad lacrymas a mente veniamus, ut districtus Judex cum culpas nostras nos ponere considerat, ipse a sententia proposita [Al. proposita] damnationis parcat. Clerus igitur egrediatur ab ecclesia sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, cum presbyteris regionis sextæ. Omnes vero abbates cum monachis suis, ab ecclesia sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, cum presbyteris regionis quartæ. Omnes abbatissæ cum congregationibus suis, egrediuntur ab ecclesia sanctorum martyrum Marcellini et Petri, cum presbyteris regionis primæ. Omnes infantes, ab ecclesia sanctorum martyrum Joannis et Pauli cum presbyteris regionis secundæ. Omnes vero laici, ab ecclesia sancti protomartyris Stephani, cum presbyteris regionis septimæ. Omnes mulieres viduæ, ab ecclesia sanctæ Eufemiæ cum presbyteris regionis quintæ. Omnes autem mulieres conjugatæ egrediuntur ab ecclesia sancti 483 martyris Clementis, cum presbyteris regionis tertiæ b. Ut de singulis ecclesiis exeuntes cum precibus ac lacrymis, ad beatam Mariæ semper virginis genitricis Domini Dei nostri Jesu Christi basilicam congregemur, ut ibi diutius cum fletu ac gemitu Domino supplicantes, peccatorum nostrorum veniam promereri valeamus. »

Hæc eo dicente, congregatis clericorum catervis, psallere jussit per triduum, ac deprecari Domini misericordiam. De hora quoque tertia veniebant utriusque chori psallentium ad ecclesiam, clamantes per plateas urbis, Kyrie eleison. Asserebat autem diaconus noster qui aderat, in unius horæ spatio, dum voces plebs ad Dominum supplicationis emisit, octoginta homines ad terram corruisse, et spiritum exhalasse. Sed non destitit sacerdos tantus prædicare populo, ne ab oratione cessarent. Ab hoc etiam diaconus nos ter reliquias sanctorum, ut diximus, sumpsit, dum adhuc in diaconatu degeret. Cumque latibula fugæ præpararet, capitur, trahitur, et ad beati apostoli Petri basilicam deducitur, ibique ad pontificalis gratiæ officium consecratus papa urbi datus est. Sed nec destitit diaconus noster, nisi ad episcopatum ejus de Porto c rediret, et qualiter ordinatus esset, præsentem contemplatione suspiceret.

II. Grippo d autem ab imperatore Mauricio re-
navigio cum sociis suis Africæ portum attigisset,
thaginem magnam ingressi sunt. Ubi dum mora-
ter, jussionem opperientes præfecti qui aderat e,

Al., mente cum lacrymis.

Personarum locorumque ordinem paulo aliter
mit ipse Gregorius lib. II, epist. 2, et Joannes
nas, lib. I Vitæ sancti Gregorii num. 42, quod
compleures ejusmodi fuerint litaniarum, uti cenaset
ins. Paulus vero diaconus lib. III de Gestis
bard. nostro Gregorio conformis est.
x., de Porta. Ed., de porta. An hic indicatur
quo Gregorius pontificatum fugiens latebras
rat? aut de ipso Gregorio Tur. diacono, qui ad
usque deductus dicitur lib. I de Glor. Mart.,

qualiter imperatoris præsentiam adire deberet
uus puerorum, Evantii scilicet, qui cum eodem a
ierat, direptam speciem de manu cujusdam neg
tiatoris ad metatum detulit. Quem ille persecuti
cujus res erant, reddi sibi rem propriam flagitabat
sed isto differente, cum de die in diem hoc 484
jurgium in majus propagaretur, quadam die nego
tiator puerum illum in platea reperit, apprehenso
que vestimento ejus, tenere cepit dicens: Quia non
a me laxaberis, priusquam res quas violenter diripi
uisti, meæ ditioni restituas. At ille excutere se de
ejus manibus conatus, non dubitavit erepto gladio
hominem trucidare, et statim ad metatum regressus
est, nec aperuit sociis quæ gesta fuerant. Erant enim
ibi tunc, ut diximus, legati, Bodegisilus filius Mun
moleni f Suevionici, et Evantius filius Dynamii
Arelatensis, et hic Grippo genere Francus, qui ele
vantes de apulo, sopori se dederunt pro quiete. Quare
cum seniori urbis nuntiata fuissent quæ puer horum
gesserat, collectis militibus, vel omni populo armis
circumdato, ad metatum eorum dirigit. At illi inopi
niantes expergelsi, obstupescunt, cernentes hæc
quæ gerebantur. Tunc ille qui prior erat, exclama
bat dicens: Arma deponite, et ad nos egredimini,
ut cognoscamus pacifice qualiter homicidium factum
est. Hæc illi audientes, timore perterriti, adhuc
ignorantes quæ gesta fuerant, fidem expetunt, ut
securi sine armis egrederentur. Juraverunt homines
illi, quod custodire impatientia non permisit. Sed
mox egredientem Bodegisilum gladio percunt, si
milliter et Evantium. Quibus ante ostium metatus
prostratis, Grippo arreptis armis cum pueris qui
a-cum erant, processit ad eos, dicens: Quæ gesta
fuerunt non ignoramus, et ecce socii itineris mei,
qui ad imperatorem directi fuerant, gladio sunt pro
strati. Judicabit Deus injuriam nostram, et mortem
illorum de interitu vestro, quia nos innocentes et in
pace venientes taliter trucidatis: nec ultra erit pax
inter reges nostros imperatoremque vestrum. Nos
enim pro pace venimus, et pro adiutorio reipublicæ
impertienti o. Testem hodie invoco Deum, quia vestra
excitavit noxa, ut non 485 custodiatur inter prin
cipes pax promissa. Hæc et hujuscemodi Grippone
verba proferente, soluto Carthaginensis e belli pro
ductu, regressus est unusquisque ad propria. Præ
D ductus vero ad Gripponem accedens, mulcere cepit
animos ejus de iis quæ gesta fuerant, ordinans qual
liter ad præsentiam imperatoris accederet. Qui veni
ens narrata legatione pro qua directus fuerat, exi-

d Colb. a., Grippho, et sic infra. Hoc caput in eodem
cod. immediate subjungitur capiti 36 præcedentis li
bri, omisis intermediis, ita ut nulla sit in isto codice
librorum IX et X distinctio: quod et am sit in Vat., in
quo tamen hic et in capitulorum indice novus habe
tur numerorum ordo, ita ut hoc caput, itulla licet
libri X facta mentione, dicatur caput I, et sic deinceps.
In utroque post hunc librum habetur Fredegarii
Chronicon sub titulo libri X Historiæ Gregorij.

e Sic Colb.; ceteri, qui adstant.

f Mummoletum laudat Fortunatus, lib. VII, carm. 14
e Bad., Carthaginenses.

lum sociorum exposuit. Qua de causa imperator A ralde molestus, pollicitus est ulcisci mortem eorum, juxta id quod Childeberti regis judicium promulgaret. Tunc ab imperatore muneratus, cum pace regressus est *.

III. His ^b a Grippone Childeberto regi relatis, confectum exercitum in Italiam commoveri jubet ac viginti duces ad Langobardorum gentem debellandam dirigit. Quorum nomina non putavi lectioni ex ordine necessario inserenda. Audoualdus ^c vero dux cum Vinthronne commoto Campaniæ populo, cum ad Metten-^em urbem, quæ ei in itinera sita erat, accessisset, tantas prædas tantaque homicidia ac cædes perpetravit, ut hostem propriæ regioni putaretur inferre. Sed et alii quoque duces similiter cum phalangi suis fecere, ita ut prius regionem propriam aut populum commanentem afficerent, quam quiddam victoriæ de inimica gente patrarent. Appropinquantibus autem ad terminum Italiæ, Audoualdus cum sex duobus dextram petiit, atque ad Mediolanensem urbem advenit, ibique eminus in campestris castra posuerunt. Olo au em dux ad Bitionem hujus urbis castrum, **486** in campis situm Caninis ^d, importune accedens, jaculo sub papilla ^e sauciatus, cecidit et mortuus est. Illi autem cum egressi fuissent in prædam, ut aliquid victus acquirerent, a Langobardis irruentibus passim per loca prosternebantur. Erat autem stagnum quoddam in ipso Mediolanensis urbis territorio, quod Coreasium ^f vocitant, ex quo parvus quidam fluvius, sed profundus egreditur; super hujus lacu littus Langobardos residere audierant. Ad quem cum appropinquassent, priusquam flumen, quod diximus, transirent, a litore illo unus Langobardorum stans lorica protectus et galea, contum manu gestans, vocem dedit contra Francorum exercitum, dicens: Hodie apparebit cui divinitas obtinere victoriam præstat. Unde

* De hac legatione egit Gregorius supra lib. ix, cap. 25; multum vero illustratur ex variis epistolis Childeberti et Brunehildis a Frehero et Chesnio tomo I editis, quas Grippio Constantinopolim detulerat. In his enim, quos non solum imperator et Anastasiæ Augustæ, sed etiam patriarchæ aliisque imperii optimatibus Childebertus rex, materque ejus Brunehildis a seorsim scripserunt, testantur se nihil omnino omisuros, ut pax inter Romanos et Francos firma semper et inconvulsa permaneat. Actum est etiam in hac legatione de auxilio Romanis adversus Langobardos in Italiam ferendo, quod a Childeberto præstitum esse ex Gregorio et Paulo Diac. discimus; sed, ni fallor, hoc potissimum agebat Childebertus, ut Athanagildum ex sorore sua Ingunde nepotem, qui post Hermenegildi necem Constantinopolim abductus fuerat, ex imperatoris manu eriperet, quod ex laudatis litteris patet. An vero id unquam obtinuerit, incertum nobis est.

^b Vat., *Hæc a Grippone regi Childeberto re'ata*. Confer hoc caput cum cap. 52 libri in Hist. Lang. Pauli Diac.

^c Paulus Audoualdum appellat. Et infra Colb. m., Regm. et Chesn. al. *Vietrione*, de quo vide supra lib. viii, cap. 48.

^d Campos Caninus laudant Ammianus Marcellinus lib. xv, et Apollinaris Sidonius carm. 5, ver. u 177; *sed in Ithætia, eo quod re ipsa sint inter Rhaetiam et Liguriam, ubi hodieque visitur Balnio, ut cum Gre-*

intelligi datur, hoc signum sibi Langobardos præparavisse. Tunc pauci transeuntes, contra Langobardum hunc decertantes, prostraverunt eum; et ecce omnis exercitus Langobardorum in fugam versus præteriiit. Illi quoque transeuntes flumen, nullum de iis reperiunt, nisi tantum recognoscentes apparatus castrorum, ubi vel focos habuerant, vel tentoria fixerant. Cumque nullum de iis deprehendissent, ad castra sua regressi sunt, ibique ad eos imperatoris legati venerunt ^g, nuntiantes adesse exercitum in solatium eorum, dicentesque: Quia post triduum cum eisdem veniemus, et hoc vobis erit signum: Cum videritis villæ hujus, quæ in monte sita est, domus [*Pro domus*] incendio concremari, et fumum incendii ad cælos usque sustolli, noveritis **487** nos cum exercitu quem B pollicemur adesse. Sed exspectantes juxta placitum dies sex, nullum ex iis venisse contemplati sunt. Cedinus ^h autem cum tredecim ducebus lævam Italiæ ingressus, quinque castella cepit, a quibus etiam sacramenta exegit. Morbus etiam dysentericiæ graviter exercitum afflicebat, eo quod aeres incongrui inusætiq; iis hominibus essent, ex quo plerique interierunt. Commoto autem vento et data pluvia, cum paulisper refrigerescere aer cœpit, in infirmitate salubritatem contulit. Quid plura? per tres fere menses Italiam pervagantes, cum nihil proficerent, neque se de inimicis ulcisci possent, eo quod se in locis communissent firmissimis; neque regem capere, de quo ultio fieret, qui se infra Ticinenses munierat muros; infirmatus, ut diximus, aerum intemperantia exercitus, ac fame attritus, redire ad propria destinavit. Subiens etiam illud, acceptis sacramentis, regis dittonibus quod pater ejus ⁱ prius habuerat, de quibus locis et captivos, et alias abduxere prædas. Et sic regredientes ita fame conficiebantur, ut prius et arma et vestimenta ad coemen-

torio habet Paulus, seu Bolincio aut Berinzona, quod est castrum Lombardiæ Transpadanæ, vulgo *Balinzona* dictum. Colb. m. habet, *in campis situm communus*.

^e Alii cum Paulo, *mamilla*.

^f Regm. et Colb. m., *Ceresium*; Bec., *Cerasium*.

^g Paulus ait eos ad Audoualdum venisse cum esset prope Mediolanum. Edidit Freherus epistolam ducis exercitus Romanorum ad Childebertum, in qua hujus expeditionis rationem reddit, accusatque *Chennum*, quem Cedinum infra memoratur esse existimō, pacis initæ cum rege Langobardorum. In alia vero Childeberto exponit quantum profecerit adversus Langobardos. Childebertus tamen nullam expeditionem postea in Italiam suscepisse traditur, quod ei exprobrare videtur Mauricius in epistola ad eum scripta. Quæ ex his epistolis ad Gregorium nostrum illustrandum conducunt in Appendice profereantur.

^h Sic Bec. cum Paulo. Colb. a., *Chedinius*, Regm., *Cedinius*; editi, *Chedinus*. Ea occasione, ut narrat Paulus, Franci Veronam usque pertigerunt, qui et castrorum ab ipsis dirutorum in territorio Tridentino nomina recenset.

ⁱ Ex hoc etiam loco inferre licet, Si bertum aliam partem Italiæ possessisse, id est loca fluvii in proxima, ut censet Valesius lib. xv rerum Francicæ, circa agrum Tridentinum et Athesium fluvium in viciniam.

omne tributum tam ecclesiis quam monasteriis, vel reliquis clericis, qui ad ecclesiam pertinere videbantur, aut quicumque Ecclesie officium excolebant, larga pietate concessit. Multam enim jam exactores hujus tributi exspoliati erant, eo quod per longum tempus et succedentium generationes, ac divisim in multas partes ipsis possessionibus, colligi vix poterat hoc tributum. Quod hic, Deo inspirante, ita praecepit emendari, ut quod super hæc fisco deberetur, nec exactorem damna pereuterent, nec Ecclesie cultorem tarditas de officio aliqua revocaret.

VIII. In a confinio vero termini Arverni, Gabalitanique atque Rutheni, synodus episcoporum facta est contra Tetradiam, relictam quondam Desiderii, eo quod repeteret ab ea Eulalius comes res b quas ab eo fugiens secum tulisset. Sed hanc causam, vel qualiter Eulalium reliquerit, vel quemadmodum ad Desiderium confugerit altius memorandum putavi. Eulalius autem, ut juvenilis ætas habet, agebat quæpiam irrationabiliter : unde factum est, ut a matre sæpius increpatus, haberet in eam odium quam amare debuerat. Denique cum in oratorio domus suæ hæc in oratione frequenter incumberet, et nocturnas vigilias persæpe dormientibus famulis, in oratione cum lacrymis explet, in cilicio quo orabat suggillata reperitur. Sed nescientibus cunctis quis hæc fecisset, crimen tamen parricidii refertur ad filium. Hæc cum Cautinus episcopus Arvernæ urbis comperisset, eum a communione submovit. Convenientibus autem civibus 491 cum sacerdote ad festivitatem beati martyris Juliani, ad pedes episcopi Eulalius ille prosternitur, querens se inauditum a communione remotum. Tunc episcopus permisit eum cum cæteris Misarum spectare c solemnia. Verum ubi ad communicandum ventum est, et Eulalius ad altarium accessisset, ait episcopus : Rumor populi parricidam te proclamavit esse. Ego vero utrum perpetraveris hoc scelus, an non, ignoro : idcirco in Dei hoc et beati martyris Juliani statuo iudicio. Tu vero, si idoneus es, ut asseri, accede propius, et sume tibi Eucharistiae particulam, atque impone ori tuo d. Erit enim Deus respector conscientie tue. At ille accepta Eucharistia, communicans abscessit. Habebat enim uxorem Tetradiam nobilem ex matre, patre inferiori. Sed cum in domo sua vir ancillarum concubitu misceretur, conjugem negligere cœpit, et cum ab

A scorto reverteretur, gravissimis eam plagis afflicebat. Sed et pro multis sceleribus delictis nulla contraxerat, in quibus ornamenta uxoris sæpiissime evertebat. Denique inter gustias mulier collocata, cum honorem quem in domo viri habuerat perdidisset, et set ad regem, hæc a Viro [At. Vero], sic et nomen hominis, mariti sui nepote concepit scilicet ut quia ille perdidisset conjugem, in trimonio jungeretur. Virus autem timens in avunculæ, mulierem Desiderio duci transmississet ut succedente tempore copularetur omnem substantiam viri sui, tam in auro argento, et vestimentis, et quæ moveri poterat seniore filio secum sustulit, relicto in domo B niore. Rediens vero Eulalius ex itinere, quæ acciderant. Sed cum mitigato dolore quiescisset, super Virum nepotem suum irrequie inter arcta vallium Arvernarum intercediens autem 492 Desiderius, qui et ipse nuper perdidisset, quod scilicet Virus interfecisset, conjugio suo Tetradiam sociavit. Eula puellam de monasterio Lugdunensi diripuit, arcepit. Sed concubine ejus, instigante,asserunt, invidia, maleficiis sensum ejus ceperunt. Post multum vero temporis, Eulalius hujus puellæ consobrinum clam appetit, et Similliter Socratium fratrem sororis suæ e quater ex concubina habuerat, interemit. Et aliam mala fecit, quæ enarrare perlongum est. Julius ejus, qui cum sua discesserat genitrice, Desiderii dilapsus, Arvernum venit. Cum Innocentius episcopatum Ruthenæ urbis a mandatum ei mittit Eulalium, ut res quæ ipsius civitatis territorio debebantur, per hujus recipere posset. Sed Innocentius ait : Si de unum accipio, quem clericum factum in se retineam, faciam quæ precaris. At ille tunc puerum, Joannem nomine, recepitque res susceptoque Innocentius episcopus puero, totam mam capitis ejus, deditque eum archidiaconus suæ; qui in tanta se abstinencia subdidit tritico hordeum sumeret, pro vino aquam et pro equo asino uteretur, vestimenta viliterbens. Ig'itur conjunctis, ut diximus, sacerdotibus viris magnificis in confinio supradictarum

celebratur : sepultus est in ecclesia beate Mariæ Principalis, ut habetur in libro de eccles. Claramont. cap. 2, quæ dicitur beate Mariæ de Portu in ejusdem sancti viri Vita, quam ecclesiam a cathedrali distinguendam esse monet Savaro. Alius est Avilius, qui in ecclesia sancti Venerandi quiescit, in lib. laudato cap. 40, sancti Boniti frater.

a Hoc caput deest in utroque cod. Colb. et Vat.

b Regu., repeteret eam Eulalius comes et res.

c Hac voce utitur sæpius Gregorius, quæ etiam habetur in can. 29 concilii in Aurelian. Sed ex isto Gregorii loco suspicatur noster Mabillonius lib. 1 de Liturg. Gallic., cap. 6, ubi plura hæc et ea de re, eos missas spectasse, qui quidem præsentibus aderant, sed non communicabant.

d Quatuor ex hoc Gregorii loco collegit noster Mabillonius l. 1 de Liturg. Gal., c. 5 : 1° Eucharistiam solam panis speciem designari ; 2° ex particulari integra formula communionem datam ; 3° eum nem sub sola panis specie ; 4° antiquum morem ad Gregorii tempora perseverasse, ut viri ac mulieres tamen, ut ex canone 42 Antissiod. patet, non nuda manu, sed in linteo Domini recipiebant. Ex eodem textu discimus licet tunc permissum fuisse accessum pro sacra-
nitione. De modo recipiendi sacram communi primis Ecclesie sæculis usitatum pluribus discipulis Hugo Menardus in notis ad Sacramentum Gregorianum, pag. 378, 379, 391.

e Alijunt editi cum Rec., soceræ suæ

Tetradia ab Agino representatur, atque Eulalio contra eam causaturus accessit. Cumque res quas de ejus, abiens ad Desiderium, domo abstulerat, inquireret, judicatum est Tetradia ^a, ut quadrupla satisfactione ablata restitueret, filiosque quos de Desiderio conceperat, incertos ^b haberi: illud etiam ordinantes, ut si hæc quæ Eulalio est jussa dissolveret, accedendi in Arvernum licentia præberetur, rebusque suis, quæ ei ex paterna successione **493** obvennerant absque caluinnia fruere: quod ita factum est.

IX. Cum hæc agerentur, et Britanni circa urbes, Namneticam utique et Rhedonicam, valde sævirent, Guntchramnus rex exercitum contra eos commoveri jussit; in quorum capite Beppolenus et Ebracharium duces delegit. Sed Ebracharius suspectus, quod si victoria cum Beppoleno patreretur, ipse ducatum ejus acquireret, inimicitias cum eodem concepit, nec per viam totam se blasphemis, conviciis atque maledictionibus lacessunt. Verum per viam qua abierunt, incendia, homicidia, spolia ac multa scelera egerrunt. Interea venerunt ad Vicinoniam amnem, quam transmissi, ad Uldam fluvium ^c pervenerunt; ibique dissipatis vicinitalis casis, pontes desuper stantunt, sicque exercitus omnis transivit. Conjunctus enim fuerat eo tempore Beppoleno presbyter quidam, dicens: Si secutus me fueris, ego te usque Warochum ducam, ac Britannos tibi in unum collectos ostendam. Fredegundis enim cum audisset, quod in hoc prociectu Beppolenus abiret, quæ ei jam ex anteriore tempore invisus erat, Bajocasinos Saxones, juxta ritum Britannorum tonsos ^d, atque cultu vestimenti compositos, in solatium Warochi abire præcepit. Adveniente autem Beppoleno cum illis qui eum sequi voluerunt, certamen inilit, multosque per biduum de Britannis ac Saxonibus superscriptis interemit. Reccesserat enim ab eo Ebracharius cum majori manu, nec ad eum accedere voluit, donec in eum remptum audiret. Die autem tertio cum jam qui cum eo erant interficerentur, atque ipse sauciatas lancea repugnaret, irruentibus super eum Warocho cum supradictis, interfecerunt eum: incluserat enim eos inter angustias viarum atque paludea, in quibus magis luto neci, quam gladio trucidati sunt. Ebracharius vero usque Venetos urbem accessit: miserat enim ad eum obviam episcopum regalis clericos suos cum **494** crucibus et psallentio, qui eos usque ad urbem deduxerunt. Ferebant etiam quidam eo tempore, quod Warochus in insulas fugere cupiens cum

A navibus oneratis auro, argentoque et reliquis rebus ejus, cum alta maris cepisset, commoto vento, demersis navibus, res quas imposuerat, perdidisset: tamen ad Ebracharium veniens, pacem petiit, obidesque cum multis muneribus tradidit, promittens se nunquam contra utilitatem Guntchramni regis esse venturum. Quo recedente, et regalis episcopus cum clericis et pagensibus urbis suæ, similia sacramenta dedit, dicens: Quia nihil nos dominis nostris regibus culpabiles sumus, nec unquam contra utilitatem eorum superbi existimus, sed in captivitate Britannorum positi, gravi jure subditi sumus. Pace igitur celebrata inter Warochum atque Ebracharium, dixit Warochus: Descedite nunc et renuntiate, quia omnia quæ jusserit rex, sponte implere curabo: quod ut plenius credere debeatis, nepotem meum obsidem tribuam. Et ita fecit, cessatumque est a bello ^e. Verumtamen multitudo magna, sicut de regni exercitu, ita et de Britannis cæsa est. Egreddente autem exercitu a Britannis, ac transeuntibus amnem robustioribus, inferiores et pauperes qui cum his erant simul transire non potuerunt. Cumque in litus illud Vicinoniæ amnis restitissent, Warochus oblitus sacramenti atque obsidem quos dederat, misit Cananem illum suam cum exercitu, apprehensisque viris quos in litore illo reperit, vinculis alligat, resistentes interfecit, nonnullis qui cum caballis torrentem transmeare voluerunt, ab ipsius torrentis impetu in mare dejectis. Dimissi sunt postea multi ^f a conjuge Warochi cum cereis et tabulis quasi liberi, et ad propria sunt regressi. Exercitus vero ipsius qui prius transierat, metuens per viam illam qua venerat regredi, ne forte mala quæ fecerat pateretur, ad Andegavam urbem dirigit, Meduanae torrentis ^g expectens **495** pontem: sed parva quæ prius transit manu, ad ipsum quem præfatus sumus pontem, spoliati, cæsi et ad omne dedecus sunt redacti. Per Turonicum vero transeuntes, præfatus agentes multos expollaverunt; inopinantes enim repererant incolas loci. Multi tamen de hoc exercitu ad Guntchramnum regem accesserunt, dicentes quia Ebracharius dux ac Uviliacharius comes, accepta pecunia ab Warocho, exercitum perire fecissent. Qua de causa Ebracharius præsentatus, multum conviciis actus a rege, a præsentia ejus discedere jussus est, Uviliachario comite per fugas latitante.

X. Anno ^h igitur decimo quinto Childeberti regis, qui est Guntchramni nonus atque vicesimus, dum ipse Guntchramnus rex per Vosagum silvam vena-

^a Bec., *judicatum est Tetradia*.

^b Bec. et Regn., *incestos*. Colb. m., *incesti*. Incestos, id est spurios.

^c Oritur prope Rohanniam in Venetensi diocesi, atque in Vicinoniam, seu, ut hodie dicitur, Vegelianam, hæud procul a Ponte Corbino defluit, et vulgo dicitur *l'Avant*. Unde nonnulli recentiores antiquum nomen mutaverunt, hunc fluvium *Augustum* vocantes.

^d Quod scilicet primo in Britanniam majorem, sed de hanc morum mutati fuerant irrepserunt. Quia et Saxones, ut patet ex epist. 9 Hb. viii Apollinaris

Sidonii, more Brittonum tonsi erant. De Brittonum tonsurâ ad Mabillon. in præf. s. r. c. iii Act. SS. ord. noarii, part. 1., ea de re fusius disserentem.

^e Sic Casin.; cæteri, *cessatumque est ab illo*. Bec., *ab eo*.

^f In Regn. *decet, multi*

^g Meduana, *la Mayenne*, fluvius est, quem ob rapiditatem Gregorius torrentem appellat. Oritur in Cenomanis, et aliquot aliis fluviiis ductus, infra Andegavam Ligeri miscetur.

^h Is est an. 590. Decet hæc caput in Colb. 3. et Vat.

tionem exercebat, vestigia occisi bubali deprehendit. Cuique custodem silvæ arctius distringeret, quis hæc in regali silva gerere præsumpisset, Chundonem cubicularium regis prodidit. Quo hæc loquente, iussit eum apprehendi, et Cabillonum compactum in vinculis duci. Cumque uterque in præsentia regis intenderent^a, et Chundo diceret, nunquam a se hæc præsumpta quæ obiciebantur, rex campum^b dijudicat. Tunc cubicularius ille dato nepote pro se, qui hoc certamen adiret, in campo uterque steterunt; jactaque puer ille lancea super custodem silvæ, pedem ejus transfigit, moxque resu inus ruit. Puer vero extracto cuitro qui de cingulo dependebat, dum collum ruentis incidere tentat, cuitro sauciati ventre transfoditur: cecideruntque ambo, et mortui sunt. Quod videns Chundo, ad basilicam sancti Marcelli fugam iniiit. Acclamante vero rege, ut comprehenderetur, priusquam limen sanctum attingeret, comprehensus est, vinctusque ad stipitem lapidibus est obrutus. Multum se ex hoc deinceps rex pœnitens, ut sic eum ira præcipitem reddidisset, ut pro parvulæ causæ noxa, fidelem sibi necessarium virum tam celeriter interemisset.

XI. Chlotharius vero Chilperici quondam regis filius graviter 496 ægrotavit, et intantum desperatus est habitus, ut regi Gunthramno obitus ejus fuisset nuntiatus: unde factum est, ut egrediens de Cabillono, quasi Parisios accedere cupiens, usque ad terminos Senonicæ urbis accederet. Sed cum audisset convaluisse puerum, de itinere est regressus. Sed cum eum Fredegundis mater ejus desperatum vidisset, multum pecuniæ ad basilicam sancti Martini vovit, et sic puer melius agere visus est. Sed et ad Warochum nuntios dirigit, ut qui adhuc in Britannii de exercitu Gunthramni regis retinebantur, pro hujus vita absolventur, quod ita Warochus implevit: unde manifestatum est, hujus mulieris colludium, et Beppolenum interfectum esse, et exercitum fuisse collisum.

XII. Ingeltrudis^c vero religiosa, quæ, ut in superioribus libris exposuimus, in atrio sancti Martini, puellarum monasterium collocavit, cum ægrotare cœpisset, neptem suam abbatissam instituit: unde reliqua congregatio maxime murmuravit, sed nobis increpantibus cessavit a jurgio. Hæc vero cum filia discordiam tenens, pro eo quod res suas ei abstulerat, obsecravit ut neque in monasterio quod instituit, neque super sepulcrum ejus permitteretur orare. Quæ octuagesimo, ut opinor, anno vitæ obiit, sepultaque est septimo Idus mensis primi [Martii]. Sed veniens filia ejus Berthegundis Turonis, cum non fuisset excepta, ad Childbertum regem abiit, postu-

^a Iu est *contenderent*, ut habet Regm.

^b Ejusmodi certamina in campo fiebant, hinc pugiles dicti sunt campioni. De duellis vide supra notis in cap. 14 lib. vii.

^c Hoc caput et quinque sequentia non exstant in Collb. a. et Vat. De Ingeltrude actum est supra fusc lib. ix, cap. 33.

^d Collb. iii. de villabus reliquis quod devoti dede-

rant. Bad., villarum reliquis. Rex vero oblitus iudicii quod matri ejus fecerat, huic aliam præceptionem manus suæ roboratam subscriptione largitus est, hæc continentem ut res omnes quas mater vel pater ejus habuerant, suo dominio subjugaret, et quidquid monasterio Ingeltrudis reliquerat auferretur. Cum quo præcepto veniens, ita cunctam suppellectilem monasterii abstulit, ut nihil infra præter vacuos relinqueret parietes, colligens secum diversorum criminum reos, atque in seditionibus præparatos: qui si quid erat de villis^d reliquis quod devotio dederat, fructum auferrent. Tantaque ibi 497 mala gessit, quæ vix ex ordine possent narrari. Hæc vero, acceptis his rebus quas diximus, in Pictavum rediit, multa in abbatissam B crimina voinens falsa, quæ parens ejus proxima habebatur.

XIII. His autem diebus existit quidam de presbyteris nostris, Sadducæe malignitatis infectus veneno, dicens non esse futuram resurrectionem^e. Cuique nos eam sacris litteris prædictam, et apostolicæ traditionis auctoritate monstratam affirmarem, respondit: Manifestum est hoc celebre ferri, sed certi non sumus utrum sit, an non, præsertim cum Dominus iratus primo homini quem manu sacra plasmaverat, dixerit: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es: quia pulvis es, et in pulverem reverteris* (Gen. iii, 19) Quid ad hæc respondebitis, qui resurrectionem futuram prædicatis; cum in pulverem redactum hominem resurgere ulterius divinitas non promittat? Cui ego: Quid de hac causa, vel ipsius Domini et Redemptoris nostri, vel patrum prædecessorum verba loquuntur, nullum catholicorum nescire reor. Nam in Genesi cum patres obirent, aiebat Dominus: *Tu autem congregaberis ad populum tuum. Sepultus in senectute bona* (Gen. xxv, 8). Et ad Cain dicitur: *Quia vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra* (Gen. iv, 10). Unde liquido apparet, vivere animas post egressum corporis, atque resurrectionem futuram intentis vultibus præstolari. Sed et de Job scriptum est, quia *resurrecturus est in resurrectione mortuorum*. Et propheta David, licet ex persona Domini, tamen resurrectionem prævidens, ait: *Nunquid qui dormit non adjiciet ut resurgat* (Psal. xl, 9)? hoc est, Qui mortis somno opprimitur, non est venturus ad resurrectionem? Et Isaias (Isai. 66.), quod de sepulcris resurrecturi sunt mortui, docet. Sed et Ezechiel propheta (Ezech. 37), cum ossa arida oblecta cute, nervis solidata, venis infecta, flante spiritu animata, reformatum hominem enarraret, manifestissime resurrectionem futuram edocuit. Sed et illud manife-

rant. Bad., villarum reliquis.

^e Resurrectionem carnis futuram in dubium revocaverat paulo antea Eutychieus episc. CP. a sancto Gregorio tunc ibi degente refutatus. Eandem hæresim alii quoque in variis regionibus sequebantur. De qua videsis præfationem in versionem Gallicam Dialogorum sancti Gregorii a^h uno e nostra sancti Mauri congregatione, anno 1689 editam.

tum fuit resurrectionis iudicium, quod Elisei (*IV Reg. xiii, 21*) ossa tangens extinctum cadaver, virtutis effectu revixerit : quod ipsius Domini, **498** qui est primogenitus mortuorum, resurrectio manifestavit : qui morti mortem intulit, et de sepulcro vitam mortuis reformavit (*Apoc. i, 5*). Ad hæc presbyter : Quod Dominus in assumpto homine mortuus fuerit ac resurrexerit, non ambigo : illud tamen, quod reliqui resurgant mortui, non admitto. Et ego : Et quæ fuit necessitas Filio Dei de cælo descendere, carnem assumere, mortem adire, inferna penetrare, nisi ut hominem quem passivaverat, non permitteret in morte perpetua derelinqui? Sed et justorum animæ, quæ usque passionem ejus infernali ergastulo tenebantur inclusæ, eo veniente laxatæ sunt. Nam descendens ad inferos, dum tenebras nova luce perfudit, animas eorum secum, ne hoc exitu amplius cruciarentur, eduxit, juxta illud, *Et in sepulcro ejus resurgent mortui*. Et presbyter ait : Nunquid possunt ossa in favillam redacta iterum anivari, et hominem viventem proferre? Et ego respondi : Nos credimus quia quatuilibet in pulverem redigatur homo, et aquis, ac terræ venti violenti impetu dispergatur, non sit difficile Deo hæc ad vitam resuscitari. Presbyter respondit : Hic maxime vos errare puto, ut asserere verbis levisibus tentetis acerrimam seductionem, ut dicatis a Bestiis raptum, aquis immersum, piscium faucibus elevoratum, in sterco redactum, et per secretum digestionis ejectum, aut aquis labentibus [*Al. latenti- bus*] dejectum, aut terra computrescente abolitum, ad resurrectionem venturum. Ad hæc ego respondi : Oblivioni apud te traditum est, ut opinor, quid Joannes evangelista super pectus Dominicum recumbens, æ divini mysterii arcana rimans, in Apocalypsi dicit : *Tunc, inquit, reddet mare mortuos suos* (*Apoc. xii, 13*). Unde manifestum est, quia quidquid humani corporis piscis absorbuit, ales rapuit, bestia deglutivit, a Domino conjunctum in resurrectionem reparandum erit : quia non erit ei difficile perdita reparare, qui ex nihilo non nata creavit : sed ita hæc in integritatem solida, sicut prius fuerant, reparabit, ut corpus quod fuit in mundo, aut pœnam juxta meritum ferat, aut gloriam. Sic enim ipse Dominus in Evangelio ait : **499** *Quia Filius hominis venit in gloria Patris sui cum angelis suis, ut reddat unicuique secundum opera sua* (*Matth. xvi, 27*). Sed et Martha cum de resurrectione præsentis fratris Lazari dubitaret, ait : *Scio quia resurget in resurrectione in novissima die* (*Joan. xi, 24*). Cui Dominus ait : *Ego sum resurrectio, via, veritas et vita* (*Ibid. xi, 25*). Ad hæc presbyter : Quomodo autem in psalmo dicitur, *Quia non resurgent impii in judicio* (*Psal. i, 5*)? Et ego respondi : Non resurgunt ut judicent, sed resurgunt ut judicentur. Nec enim sedere cum impiis iudex potest, causas suorum redditurus actuum. Et ille : Dominus, inquit, in Evangelio dixit, *Qui non crediderit, sem judicatus est* (*Joan. iii, 18*) : utique quia peribit resurrectioni. Et ego respondi : Judicatus est enim et ad supplicium æternum perveniat, quia non credi-

dit Unigenitum Filium Dei, tamen resurrecturus in corpore, ut ipsum supplicium, in quo peccavit corpore, patiatur. Nec enim potest iudicium fieri, nisi prius resurgant mortui : quia sicut illos qui defuncti sunt sancti, cœlum, ut credimus, reinet, de quorum sepulcris sæpius virtus illa procedit, ut de his cœci illuminentur, claudi gressum recipiant, leprosi mudentur, et alia sanitarum beneficia infirmis petentibus tribuantur, ita credimus et peccatores in illo infernali carcere usque ad iudicium retineri. Et presbyter ait : In psalmo autem legimus : *Spiritus pertransiit ab homine, et non erit; et non cognoscat amplius locum suum* (*Psal. cii, 16*). Ego dixi : Hoc est quod ipse Dominus per parabolam ad rivitem, qui flammis tartareis cruciabatur, dicebat : *Receptisti bona in vita tua, similiter et Lazarus mala* (*Luc. xvi, 23*). Non autem cognovit dives ille purpuras suas et byssum, nec delicias convivii, quas ei vel aer, vel terra, vel mare protulerat; sicut nec Lazarus vulnera, aut putrefines quas jacens ante ejus januas perfererat, cum hic in sinu Abrabæ rejulesceret, ille autem cruciaretur in flammis. Presbyter dixit : In alio psalmo legimus, *Quia exiit spiritus eorum, et revertetur in terram suam; in illa die peribunt omnes cogitationes eorum* (*Psal. cxlv, 4*). Ad hæc ego : Bene ais. Quia cum egressus fuerit ab homine spiritus, et jacuerit corpus mortuum, non cogitat de his quæ in mundo reliquit, ac si verbi causa dicas : Non cogitat ædificare, plantare, agrum excolere; **500** non cogitat congregare aurum, argentum, vel reliquas divitias mundi. Perit enim hæc cogitatio a corpore mortuo, quia non est spiritus in eo. Sed quid tu de resurrectione dubitas, quam Paulus apostolus in quo ipse, ut ait, Christus loquebatur, evidenter exprimit dicens : *Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem : ut sicut ille mortuus est, et resurrexit, ita et nos in novitate vitæ ambulemus* (*Rom. vi, 4*). Et iterum : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Canes enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur* (*I Cor. xv, 51*). Et iterum : *Stella autem differt a stella in claritate, sic et resurrectio mortuorum* (*Ibid. xv, 41*). Item illic, *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione* (*Ibid. xv, 42*), et reliqua. Item illic, *Omnes nos representari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis sui, prout gessit, sive bonum sive malum* (*I Cor. v, 10*). Ad Thessalonicenses autem, evidentissime futuram resurrectionem designat dicens : *Nolo vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus, quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita Deus eos qui dormierunt per Jesum adtuget cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi : deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Do-*

nino erim. s. Itaque consolamini invicem in verbis istis (I Thess. iv, 12 et seqq.). Plurima sunt animi de his testimonia quæ hæc causam confirmant. Sed tu ignoro quid ambigas de resurrectione, quam sancti expectant pro merito, quam peccatores metuunt pro peccato. Hanc enim resurrectionem, et illa quæ certissimum elementa demonstrant, id est dum arbores in æstate folijs lætæ, hieme veniente nudantur; succedente vero verno tempore quasi resurgentes, in illud quod prius fuerant foliorum tegmine vestiuntur. Hæc ostendunt et illa quæ jaciuntur semina terris, quæ commendata sulcis, si fuerint mortua, cum multiplici fructu resurgunt, sicut ait Paulus apostolus: *Stulte tu, quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur* (I Cor. xv, 36). **501** Quæ omnia ad fidem resurrectionis mundo manifestata sunt. Si enim resurrectio futura non est, quid proderit justis bene agere, quid nocebit peccatoribus male? Decidant ergo cupidi in voluntatibus suis, et faciat unusquisque quæ placuerit, si judicium futurum non erit. Vel illud, improbe, non formidas, quod ipse Dominus beatis apostolis ait: *Cum venerit, inquit, Filius hominis in sede majestatis suæ, congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat agnos ab hædis: et statuet oves quidem ad dexteram, hædos autem ad sinistram. Et his dicit: Venite, benedicti, percipite regnum; illis autem: Discedite a me, operarii iniquitatis* (Matth. xxv, 31 et seqq.). Atque ut ipsa Scriptura docet, *Itunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (Ibid. xxv, 46). Putasne erit resurrectio mortuorum, aut judicium operum, quando ista faciet Dominus? Respondeat ergo tibi Paulus apostolus, sicut alijs incredulis dicens: *Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis et fides vestra* (I Cor. xv, 14). Ad hæc contristatus presbyter, a conspectu nostro discedens, pollicitus est credere in resurrectionem, juxta seriem Scripturarum sanctarum, quam supra memoravimus.

XIV. Erat autem tunc temporis Theodulfus diaconus urbis Parisiæ, qui sibi videbatur in aliquo sciolus^b, qui sæpius de hac causa altercationes movebat. Hic autem de Parisiis urbe abscedens, Andegavis venit, et se Audoveo^c episcopo subdidit, propter antiquam amicitiam, quam simul Parisios commorantes habuerant: unde et a Ragnemodo Parisiæ urbis episcopo, sæpius excommunicatus est, quod ad ecclesiam suam in qua diaconus ordinatus fuerat, redire differret. Hic in tanta familiaritate cum præfato Andegavæ urbis episcopo adhæserat, ut non se posset ab ejus importunitate discutere, pro eo quod bonis moribus et affectu pio erat. Factum est autem ut

^a Sic Colb. m.; Regm., *voluntates suas*. Editi cum Bec., *voluptatibus suis*.

^b Regm., *qui sic videbatur solus in altario, ut sæpius ad idem accedens altercationes moveret*. Bad., *qui sæpius in eadem ecclesia altercationes, etc.*, ut Regm. Sic fere habet quoque Colb. m., nisi quod pro *in eadem ecclesia* habet *idem accessu, mendosum*.

^c Regm. et Colb. m., *Audoveo*, qui sic quoque appellatur in Chartario sancti Sergii Andeg., ut monent

edificaret super muros urbis solarium, de quo eunæ epulo perfuncto descendens, manibus super diaconum **502** sustentabat, qui instantum erat crapulatus a vino, ut vix vel figere gressum valeret, pueroque qui præibat cum lumine, nescio quid commotus, pugno corvicem ferit. Quo impulso [Al. impulsu] hic cum se continere non potuisset, cum ipso impetu de muro præcipitatur, sudarium episcopi quod balteo dependebat arripiens, cum quo pene dilapsus fuerat, nisi pedes episcopi abbas velociter auxplexus esset. Qui ruens super lapidem, contractis ossibus, et crato pectoris, sanguinem cum felle disrupto evomens spiritum exhalavit. Erat enim et vino deditus, et in adulterio dissolutus.

XV. Cum autem scandalum quod serente diabolo, in monasterio Pictavensi ortum, in ampliorem quotidie iniquitatem^d consurgeret, et Chrodieldis aggregatis sibi, ut supra diximus, homicidis, maleficcis, adulteris, fugitivis et reliquorum criminum reis, in seditione parata resideret, jussit eis ut irruentes nocte in monasterium abbatisam foras extraherent. At illa tumultum sentiens venientium, ad sanctæ Crucis arcam se deportari poposcit: gravatur enim dolore humoris podagrici, scilicet ut vel ejus foretetur auxilio. Sed ubi Ingressi viri, cæco accenso, cum armis huc illucque vagarentur per monasterium inquirentes eam, introeuntes in oratorium, repperunt jacentem super humum ante arcam sanctæ Crucis. Tunc unus acerbior cæteris, qui ad hoc scelus patrandum aggressus fuerat, ut abbatisam gladio divideret, ab alio, ut creolo, divina providentia cooperante, cultro percutitur. Profluente vero sanguine sole decubans, votum quod levi conceperat animo, non explevit. Interea Justina^e præposita cum alijs sororibus palla aliaris, quod erat ante Crucem dominicam, exstincta cæro, abbatissam operit. Sed venientes cum evaginatis gladiis ac lanceis, scissa veste, et pene tantimonialium manibus laniatis, apprehensam præpositam pro abbatisa, qua tenebræ erant, excussis lineaminibus, a capite soluta casario, **503** detrahunt, et usque basilicam sancti Hilarii inter manus deferunt custodiæ mancipandam. Appropinquantesque basilicæ, cælo modicum albescente, ubi cognoverunt non esse abbatisam, mox ad monasterium redire puellam præcipiunt; revertentesque, abbatisam apprehendunt, extrahunt, et in eundem, juxta sancti Hilarii basilicam, in loco ubi Basina metatum habebat, retrudunt, positos ad ostium custodibus, ne quis illum captivæ præberet auxilium. Exinde nocte subobscura aggressi monasterium, cum nullo fulgore accensi luminis potirentur, extracta præemptuario

Sammarthani in Gallia Christ.

^d Bec., Colb. m. et alii quot editi, *in ampliori quotidie iniquitate*.

^e Pro ea ad Gregorium scripsit Fortunatus lib. viii, carm. 15, et epistolam eidem carmini præfixam. Eandem Gregorii nostri neptem appellat libro ix, carm. 7. Unde conjicio eam fuisse Justina, qui sororis Gregorii vir fuisse dicitur libro ii de Miraculis sancti Martini, capite 2.

cuppa, quæ olim pice finita sicca remanserat, ignem inficiunt, factaque pharo magna de hujus incendio, cunctam monasterii suppellectilem rapuerunt, hoc tantum quod ferre non poterant relinquentes. Hæc autem gesta sunt ante septem dies Paschæ. Gumque episcopus hæc omnia graviter ferret, nec valeret seditionem diabolicam mitigare, misit ad Chrodioldem, dicens: Relinque abbatissam, ut in his diebus in hoc carcere non retineatur: alioqui non colebrabo Pascha Domini, neque baptismum in hac urbe ullus catechumenus obtinebit, nisi abbatissa a vinculo quo tenetur jubeatur absolvi. Quod si nec sic volueritis absolvi, collectis civibus auferam eam. Hæc eo dicente, statim Chrodioldis percussores deputat, dicens: Si eam violenter quis auferre tentaverit, statim eam gladio percute. Adfuit autem diebus illis Flavians imperi domesticus ordinatus, cujus ope abbatissa sancti Hilarii ingressa basilicam absconditur [Sic Beo.; al. absolvitur]. Inter hæc ad sepulcrum sanctæ Radegundis homicidia perpetrantur, et ante ipsam beate Cræcis arcam quidam per seditionem truncati sunt. Cumque hic furor supervehente die per Chrodioldis superbiam augetur, et assidue caedes et tollique plagæ, quas supra memoravimus, a seditionariis perpetrarentur, atque ita hæc jactantia summissæ ac consobrinam suam Basinam alicui cothurno despiceret, illa penitentiam agere cepit, dicens: Erravi sequendo Chrodioldis jactantiam; et ecce despectui habeor ab eadem, et abbatissæ meæ contumax existo. Et 504. conversa, humiliavit se coram abbatissa, expetens pacem ejus; fueruntque pariter uno animo eademque voluntate. Denique orto scandalo, pueri qui cum abbatissa erant, dum seditioni quam Chrodioldis schola [cœtus] commovit, resisterent, puerum Basinæ percipiunt, qui cecidit et mortuus est. At illi post abbatissam ad basilicam confessoris confugiunt, et ob hoc Basina relicta abbatissa discessit; sed pueris iterum per fugam lapsis, in pace quam prius habuerant redierant. Postea vero multas inter has scholas inimicitie ortæ sunt. Quis unquam tantas plagas tantasque strages, vel tanta mala verbis poterit explicare, ubi vix præterit dies sine homicidio, hora sine jurgio, vel momentum aliquod sine fletu! Hæc autem Childebertus rex audiens, legationem ad Guntchramnum regem direxit, ut scilicet episcopi conjuncti de utroque regno, hæc quæ prebantur sanctione canonica emendarent. Ob hæc causam Childebertus rex mediocritatis nostræ personam, cum Ebregeisilo a Agrippinensi et ipso urbis Pictavæ Maroveo episcopo jussit adesse; Guntchramnum vero rex Guidogisilum Burdegalensem cum provincialibus suis, et quod ipse metropolis huic urbi esset. Sed nos resultare cœpimus, dicentes quod non accederemus ad hunc locum, nisi sæva seditio, quæ per Chrodioldem surrexit, iudicis distri-

ctione prematur. Pro hæc causa Maceoni, tunc temporis comiti, protata præcepto est, in qua jubebatur ut hæc seditionem, si resisterent, vi opprimeret. Hæc audiens Chrodioldis, sicarios istos cum armis ante ostium oratorii astare jubet, ut scilicet repugnantes contra iudicem, si vim vellet inferre, pariter resisterent. Unde necessarium fuit huic comiti istuc cum armis procedere, et quosdam cascos verbibus, nonnullos telis transfixos, et acrius resistentes gladiatorum ictibus affectos opprimere. Quod cum Chrodioldis cerneret, accepta cruce Dominica, cujus prius virtutem desperaverat, in obviam egreditur dicens: Nolite super me, quæso, vim inferre, quæ sum regina, filia regis, regisque alterius consobrina; nolite facere, ne quando veniat 505 tempus, ut ulciscar ex vobis. Sed vulgus parvipendens quæ ab ea dicebantur, irroens, ut diximus, supra hos resistentes, vinetos monasterio extraxerunt, ac ad stipites extensos, gravissime caesos, aliis cesarie, aliis manibus, nonnullis auribus naribusque decisis, seditio depressa quievit. Tunc residentibus sacerdotibus qui aderant super tribunal Ecclesiæ, adfuit Chrodioldis multa in abbatissam jactans convicia cum criminibus, asserens eam virum habere in monasterio, qui indutus vestimenta mullebræ, pro femina haberetur, cum esset vig manifestissime declaratus, atque ipsi abbatissæ famularetur assidue, indicans eum digito: En ipsum. Qui cum in veste, ut diximus, mullebræ coram omnibus astisset, dixit se nullum opus posse virile agere, ideoque sibi hoc indumentum aptasse; abbatissam vero non nisi tantum nomine rosæ, seque eam nunquam vidisse, neque cum eadem colloquium habuisse professus est, præsertim cum hic amplius quam quadraginta ab urbe Pictava milibus degeret. Igitur abbatissam de isto crimine non convincens, adjecit: Quæ enim sanctitas in hac abbatissa versatur, quæ viros eunuchos facit, et secum habitare imperiali ordine præcipit? Interrogata abbatissa, se de hac ratione nihil scire respondit. Interea cum hæc nomen pueri eunuchi protulisset, adfuit Reovalis archiater, dicens: Puer iste parvulus cum esset et infirmaretur in femore, desperatus cœpit haberi; mater quoque ejus sanctam Radegundem adivit, ut ei aliquod studium juberet impendi. At illa, me vocato, jussit ut si possim aliquid adjuvarem. Tunc ego, sicut quondam apud urbem Constantinopolitanam medicos agere conspexeram, in illis testiculis puerum sanum genitrici mœstas restitui. Nam mihi de hæc causa abbatissam scire cognovi. Sed cum nec de hæc re abbatissa potuisset culpabilis reperiri, alias cœpit Chrodioldis calumnias sævas inferre: quarum assertiones 506 responsionesque, quia in iudicio, quod contra eandem scriptum est, habentur insertæ, ipsius magis exemplaria lectioni libuit indere.

* Regm., Ebregeisilo. Sic dicitur in lib. 1 de Gloria Mart., cap. 63. Successit Charentino, ut ex Fortunato Coitutus probat, licet in catalogis vulgatis Ebregeisilus Charentino præponatur.

* Ed. plerique et Cabin., metropolitanus; perinde est.
* Regm., nuptiali ordine. Mellior est nostra lectio. Alludebat quippe ad morem antiquum, quo eunuchi imperatricibus ministrare solebant.

ip-a causa commonitus, per præceptionem regum A Pictavis accessissent, et ad audientiam eas ad monasterium convocarent, despecta commotione, ipsis occurrentibus ad beati Hilarii confessoris basilicam, ubi ipsæ commorabantur accedentes, ut concederet pastorum sollicitudinem, dum commonerentur, facta seditione, fustibus tam pontifices quam ministros^a affecerunt, et intra basilicam fuderunt sanguinem levitarum. Dehinc ex jussione domnorum principum, cum vir venerabilis Theutharius presbyter in causa directus fuerit, et statutum fui set quando iudicium fieret, non expectato tempore, monasterium seditiosissime, accensis in corte cuppis, vectibus ac securibus contractis posticis, igne accenso, intra septa cæsis et vulneratis monachibus in ipsis oratoriis, spoliato monasterio, denudata et 508 discissa capillis abbatissa, graviter ad ridiculum ducta et tracta per compita, et in locum retrusa, etsi non ligata, nec libera: superveniente die Paschæ festo per sæculum^b, offerente pontifice pro condemnata pretium, ut spectaret vel baptismum, nec ulla suasionem hoc impetrasset vox supplicum, atque respondente Chrodielde, eo quod tale facinus nec scissent, nec jusserint, adhuc Chrodielde asserente ad intersignium suum, ne a suis interficeretur, Obstantum sit: unde certum est tractari quid ex hoc catur intelligi, quod additur crudelitati, ad sepulcrum beate Radegundis fugientem servum monasterii sui occiderent, et scelere crescente nihil potendo sanaverint; sed per se post intrantes monasterium ceperint, et ad domnorum jussione, ut seditiosos illos in publico repræsentarent, nolentes acquiescere, et contra regum præcepta magis arma tenerent, et se sagittis vel lanceis contra comitem et plebem indignam erigerent. Hinc de novo egresæ ad audientiam publicam, extrahunt Crucem^c sanctam sacratissimamque occulit, et ad injuriam, indecenter, ad culpam, quæ postea restituere coactæ sunt in ecclesia. Quibus tot capitalibus agnitis facinoribus, nec refrenatis, sed jugiter magis auctis criminibus, nobis eisdem dicentibus, ut abbatissæ pro culpa veniam peterent, aut quod male directum fuerat emendarent: et nolentes hoc facere, sed magis de ejus interfectione tractarent, quod publice suat professæ; reseratis a nobis et recensitis canonibus, visum est æquissimum eas, usque quo dignam egerant pœnitentiam, a communione privari, et abbatissam suo loco permanuram restitui. Hæc nos pro vestra jussione, quod ad ecclesiasticum perlinuit ordinem, circumspectis^d canonibus, abque

^a Id est diaconos.

^b Regm., festivo scilicet per omne sæculum.

^c Eam scilicet quam sancta Radegundis tanta cum pompa ad monasterium afferri curaverat, quæ et ipsi nomen tribuit. Cæterum cod. Regm. paulo prolixius habet: Extrahunt, eademque ad injuriam indecenter trahentes, et merito. Violenter enim et contra pudorem suum egerant in ecclesia sua contra ministros Ecclesiæ. Sed dum sic injuriose, ut quidem merito erant traherentur, pœnitentia ductæ pro facinoribus, petebant veniam sibi dari ab abbatissa, vollicentes se emendaturas

personarum aliqua acceptione suggerimus peregrissæ. De cætero quod de rebus monasterii, vel instrumentis chartarum domnorum regum parentum vestrorum de loco subreptum est, 510 quæ se habere professæ sunt, sed nobis inobedientes nullatenus erunt voluntarie reddituræ, qualiter vestra, vel anteriorum principum merces æterna permaneat, ad loci instaurationem, vestræ pietatis atque potestatis est auctoritate regia cogere reformari; neque ipsas ad locum, quem tam impie ac profanissime destruxerunt, ne pœjora proveniant, vel redire concedite, vel permittatis iterum aspirare: quatenus his in integrum, præstante Domino, restitutis, sub catholicis regibus totum acquiratur Deo, nihil perdat religio: ut status conservatus tam patrum quam canonum nobis proficiat ad cultum, vobis propagetur ad fructum. Christus vos Dominus alacrat regatque, regnum tribuens prolixius, vitamque conferat beatam.

XVII. Post hæc cum emisso iudicio a communione fuissent suspensæ, abbatissa etiam in monasterium restituta, hæc ad Childebertum regem petierunt, adijciantes malum supra malum, denominantes scilicet regi personas quasdam, quæ non solum cum ipsa abbatissa adulteria exerceret, verum etiam ad inimicam ejus Fredegundem quotidie nuntia deportarent. Quod audiens rex, misit qui eos vincetos adducerent: sed cum discussi nihil criminis inventum in eis fuisset, abscedere jussi sunt.

XVIII. Ante hos vero dies cum rex in oratorium domus Mariligensis ingrederetur, viderunt pueri ejus hominem ignotum eminus astantem, dixeruntque ad eum: Qui es tu, et unde venis, aut quod est opus tuum? non enim a nobis agnosceris. Illo quoque respondente: Quia de vobis sum, dicto citius ejectus extra oratorium, interrogatur. Nec mora constitutus, dicens a Fredegunde regina se transmissum ad interficiendum regem, dixitque: Duodecim viri sumus ab ea transmissi, sex huc venimus, alii vero sex Suessionibus remanserunt ad decipendum filium regis. Et ego cum 511 locum præstolans, ut regem Childebertum in oratorio percutere destinarem, timore perterritus, non deliberavi implere quod volui. Hæc cum dixisset, confestim sævis datus suppliciis, diversos nominat socios: quibus per loca singula inquisitis, alios carceribus mancipant, alios manibus incisus relinquunt, nonnullos auribus naribusque amputatis ad ridiculum laxaverunt. Plerique tamen ex vincetis, suppliciorum genera metuentes, propriis se confodere mucronibus; nonnulli etiam inter supplicia delecerunt, ut regis ultio patraretur.

quidquid male egerant. Et hæc tertio simulantes, et pœnitentiam fugientes, magis de ipsius abbatissæ interfectione tractabant, quod publice sunt confessæ. Reseratis itaque, etc.

^d Editi cum Colb. m., directum.

^e Sic Bec. et Regm., alii, circumscriptis.

^f Regm., Hoc autem vestræ pietatis erit confirmatum stabili iudicio, ne autem ipsas ad locum quem tam impie destruxerunt sinatis redire, nec ulterius concedatis aspirare, quatenus

XIX. Sunnigisilus ^a vero iterum tormentis addicitur, ac quotidie virgis lorisque cœditur; et comparescentibus vulneribus, cum primum decurrente pure cœpissent ipsa vulnera claudi, iterum renovabantur ad poenam. In his tormentis, non solum de morte Chilperici ^b regis, verum etiam diversa scelerata admisisse confessus est: inter quas confessiones addidit etiam Egidium Rhemensem episcopum socium fuisse in illo Rauchingi ^c, Ursionis ac Berthofredi consilio ad interficiendum Childebertum regem. Nec mora rapitur episcopus, et ad Mettensem urbem, cum esset valde ab ægrotatione longinqua defessus, adducitur; ibique sub custodia degens, rex episcopos accessiri ad ejus examinationem præcepit, scilicet ut in initio mensis octavi apud Viridunensem urbem adesse deberent. Tunc ab aliis sacerdotibus increpitus, cur hominem absque audientia ab urbe rapi et in custodiam retrudi præcepisset, permisit eum ad urbem suam redire, dirigens epistolas, ut supra diximus, ad omnes regni sui pontifices, ut medio mense nono ad discutiendum in urbe supradicta adesse deberent. Erant autem pluviae valida, aquæ immensæ, rigor intolerabilis, dissolutæ luto viæ, amnes littora excedentes: sed præceptioni regis obistere nequiverunt. Denique **512** convenientes, pertractati sunt usque Mettensem urbem: ibique et præfatus Egidius adfuit. Tunc rex iulmicum eum sibi regionisque proditorum esse pronuntians, Eonodium ex duco ad negotium delegit prosequendum, ejus propositio prima hæc fuit: Dic mihi, o episcope, quid tibi visum fuit, ut relicto rege, in cujus urbe episcopatus honore fruebaris, te Chilperici regis amicitia subtereris, qui semper inimicus domino nostro regi fuisse probatur, qui patrem ejus interfecit, matrem exilio ^d condemnavit, regnumque pervasit, et in iis urbibus quas, ut diximus, iniquo pervasionis ordine, suo dominio subjugavit, tu ab eodem possessionum fiscalium prædia meruisti? Ad hæc ille respondit: Quod fuerim amicus regis Chilperici negare non potero, non tamen contra utilitatem regis Childeberti hæc amicitia pillulavit. Villas vero quas memoras, per istius regis chartas emerui. Tunc proferente eandem in publico, negat rex se largitum fuisse; requisitusque Ouo [Ed. Otho], qui tunc referendarius fuerat, cujus ibi subscriptio meditata tenebatur, adfuit, negat se subscripsisse: conficta enim erat manus ejus in hujus præceptionis scripto. In hac igitur

^a Regm., ut libro præcedenti, cap. 58, *Donnigisilus*.

^b Sic mss. omn. s. et editi; Valesius tamen legendum censet *Childeberti*. Idque, ut putat erratum, Gregorii memoriæ lapsi attribuit, cum haud possibile ipsi videntur, virum nobilem ex Austrasia, atque in Childeberti palatio honoratum a Fredegande, quæ Chilperici interitus auctor esse putatur, delectum fuisse ad inferendam ipsi Chilperico necem, maxime cum ipsa in Neustria haberit complures stercarios, qui scelerum ipsius fidissimi erant ministri. Nondum tamen oblerat Childebertus, quando hæc Gregorius scribebat. Unde si vera sit Valesii opinio, hic locus intelligendus de morte quam Rauchingus et alii hic memorati Childeberto meditati fuerant inferre.

A causa primum episcopus fallax repertus est. Post epistolæ prolatae sunt, in quibus multa de imperiis Brunichildis tenebantur, quæ ad Chilperici scriptæ fuerant, similiter et Chilperici ad episcopos delatæ, in quibus inter reliqua habebatur hæc: « Quia si raux cujuslibet rei incisa non fuerit mus qui terris est editus non arescet. » Unde manifestum est, ideo hæc scripta, ut sup. Brunichilde, filius ejus opprimeretur. Negavit episcopus has epistolas vel misisse suo nomine suscepisse a rescripto Chilperici. Sed puer quædam miliaris adfuit, qui hæc notarum titulis per chartarum comprehensa tenebat: unde non desinit residentibus, hæc ab eod. in **513** directa. D prolatae sunt pactiones quasi ex nomine Childeberti ac Chilperici regis, in quibus tenebatur insertum rege Guntchramno rege, hi duo reges inter se regnum urbesque dividerent: sed negavit hæc cum suo factum consilio, dicens: Quid tu compertruos meos, ut inter illos bellum civile commoret? Unde factum est ut commotus exercitus Bituricam urbem, pagumque Stampensem, vel Mediolanense castrum arderent atque depopularentur: in quo multi interempti sunt, quorum, ut puto, animæ Dei iudicio de tuis manibus requirendæ? Hæc episcopus negare non potuit. Scripta enim ista in Chilperici regis in uno scrinio pariter perita: ac tunc ad eum pervenerunt, quando rempto Chilperico, thesauri ejus de Calensi Parisiensis villa ablatis ad eum delati sunt. C de hujusmodi causis altercatio diutius trahere adfuit et abbas Epiphanius basilicæ sancti Redicens quod duo millia aureorum speciesque pro conservanda regis Chilperici amicitia accepissent. Astiteruntque etiam et legati, qui cum eodem memoratum regem fuerant, dicentes: Quia relicta diutius cum eodem solus collocutus es quibus verbis nihil intelleximus, nisi supradicti prosecutionem imposterum cognoscentes eo negante, abbas qui fuerat semper in iis consiliis arcanis particeps, locum hominemque domum tibi, et qui aureos, quos diximus, detulisset; et liter de excidio regionis ac regis Guntchramniventum fuerat, ut gestum est ex ordine deus. Quæ et ille convictus, deinceps est confessus audientes episcopi qui advocati fuerant, et in malis sacerdotem Domini contuentes fuisse san-

^c Alii, *Ravingus*, sen. *Ravincus*. Is ipse est Ravinus, de quo supra lib. viii, cap. 29, et lib. ix, ubi conjuratio hic memorata describitur.

^d Regm., *equileo*; sed altera lectio melior re ipsa Chilpericus, ut narrat ipse Gregorius cap. 1, post Sigiberti necem Brunichildem in exilium deportari jussit.

^e Sic habent Rec. et Colb. m. Corb. a, *Masem*; editi, *Miliodunense*. Hir., ut puto, *Melodunum* seu *Magdunum* Bituricum potius designatur, Melodunum, quod est oppidum Senonum ad fontem. Utrumque bello isto laesum est. Vide lib. vi, cap. 31.

suspirantes, de iis triduum temporis spatium deprecantur tractandi, scilicet ut forsitan resipiscens Egidius ullum modum reperire posset, per quem se ab iis noxiis **514** quæ ei obiciebantur, excusare valeat: sed illucescente die tertia, convenientes in ecclesiam, interrogant episcopum, si aliquid excusationis haberet, ediceret. At ille confusus ait: Ad sententiam dandam super culpabilem ne moremini. Nam ego novi me ob crimen majestatis reum esse mortis, qui semper contra utilitatem hujus regis matrisque ejus abii; ac per meum consilium multa fuisse gesta certam na novi, quibus nonnulla Galliarum loca depopulata sunt. Ille episcopi audientes, ac lamentantes fratris opprobrium, obtenta vita, ipsum ab ordine sacerdotali, lectis canonum sanctionibus, removerunt: qui statim ad Argentoratensem urbem, quam nunc Strateburgum * vocant, deductus, exsilio condemnatus est. In cujus locum Romulus ^a filius Lupi ducis, jam presbyterii honore præditus, episcopus subrogatus est, Epiphanius abbatibus officio, qui basilicæ sancti Remigii præerat, remoto. Multa enim auri argentique in hujus episcopi regesto pondera sunt reperta. Quæ autem de illa iniquitatis militia ^b erant, regalibus thesauris sunt illata; quæ autem de tributis, aut reliqua ratione Ecclesiæ inventa sunt, inibi relicta.

XX. In hac synodo Basina Chilperici regis filia, quam supra cum Chrodielda a communione remotam ^c diximus, coram episcopis solo prostrata, veniam petiit, promittens se cum charitate abbatissæ monasterium ingredi, ac de regula nihil transcendere. Chrodieldis autem obstata est, quod Leobovera abbatissa in hoc monasterio commorante, ibidem nunquam ingrederetur. Sed utrisque rex veniam impertiri deprecatus est, et sic in communionem receptæ, Pictavo regredi jussæ sunt: scilicet ut Basina in monasterium, ut præfati sumus, regrederetur, Chrodieldis vero in villa, quæ quondam Waddonis superius memorati fuerat, sibi a rege concessa resideret.

XXI. Filii autem Waddonis **515** ipsius per Pictavum vagantes, diversa committunt scelera, homicidia furtaque nonnulla. Nam irruentes ante hoc tempus super negotiatores, sub noctis obscuritate eos gladio trucidant, abstuleruntque res eorum: sed et alium tribunitiæ potestatis virum circumventum do-

^a Hunc laudat Frodoardus lib. II, cap. 4, ubi eum fratrem Joannis Campaniæ ducis, qui Lupo patri successerat, fuisse tradit. Ejus pietatem testantur donationes piæ, quas, ex eodem auctore, Rhemensi Ecclesiæ aliisque fecit.

^b Bad. et Colb. m., *malitia*; sic et Colb. a. Sed altera manu postea scriptum est *militia*, qua voce alias utitur Gregorius.

^c Deest hoc caput cum tribus sequentibus in Vat. et Colb. a.

^d Ex hoc et aliis Gregorii aliorumque auctorum locis infert Bignonius in notis ad lib. I Marculfi cap. 8, ad Comites curam pertinuisse tributa aerario deferendi.

^e Waddo major domus Riguntis sese Gundovaldo Ballomeri adjunxerat, de quo supra passim egit Gregorius.

* Vide supra not. b, col. 513.

EDIT.

A Is, interfecerunt, diripientes res ejus. Quod cum Macco comes reprimere niteretur, ii presentiam expectant regis. Eunte autem comite, ut debitum sibi servitium solite deberet inferre^d, adfuerunt et ii eorum rege, offerentes balteum magnum ex auro lapidibusque pretiosis ornatum, gladiumque miraldicum, cujus capulum ex gemmis Hispanicis auroque dispositum erat. Cumque rex hæc secula a quo audierat ab iis cognovisset manifestissime perpetrata, vinciri eos catenis præcepit, ac tormentis subdi. Qui dum torquerentur, thesauros patris absconditos, quos de rebus Gundovaldi super us memorati pater ^e diriperat, revelare cœperunt. Nec mora, directi viri ad inquirendum, immensam multitudinem auri argentique, ac diversarum specierum, et auro gemmisque exornatarum repererunt, quod thesauris regalibus intulerunt. Posthæresiore capite plexo, juniorem exsilio damnaverunt.

XXII. Childericus ^f vero Saxo post diversa scelera, homicidia, seditiones, multaque alia improba quæ gessit, ad Ausciensem urbem, in qua possessio uxoris erat, abiit. Cumque rex auditis ejus improbitatibus jussisset eum interfici, quadam nocte ita crapulatus est vino, ut ab eo suffocatus, mortuus in strato suo reperiretur. Asserebant enim ad illud superius scelus nominatum, quo sacerdotes Domini in basilica sancti Hilarii per Chrodieldem cæsi sunt ^g, hunc fuisse signiferum: ultusque est Deus, si ita est, injuriam servorum suorum.

516 XXIII. In hoc autem anno tantus terris neceturgo tempore splendor illuxit, ut mediam putares diem; sed et globi similiter ignei per noctis tempora sæpius per cœlum cucurrisse, mundumque illuminasse visi sunt. Dubietas Paschæ fuit ob hoc, quod in cyclo Victor luna decima quinta ^h Pascha scripsit fieri. Sed ne Christiani, ut Judæi, sub hæc luna hæc solennia celebrarent, addidit, Latini autem luna vigesima secunda. Ob hoc multi in Galliis decima quinta luna celebraverunt. Nos autem vigesima secunda ⁱ. Inquisivimus tamen studiose; sed fontes Hispaniæ, qui divinitus implentur, in nostrum Pascha repleti sunt. Terræmotus factus est magnus decimo octavo Kalendas mensis quinti, die quarto ^j primo mane, cum lux redire cœpisset. Sol eclipsim pertulit mense octavo mediante, et ita lumen ejus minuit, ut

^f Bec., Colb. m. et aliquot ed. *Chuldericus*.

^g Vide supra lib. IX, cap. 41.

^h Casin., *duodecim*.

ⁱ Colb. m., Regn. et Bad., *vigesima prima*. Cæterum prævaluit in Ecclesia catholica mos celebrandi Pascha in plenilunio, seu luna XV, cum die Dominica contingit. Quod tempore Gregorii aliquibus displicebat, ne sic, ut ipsis videbatur, aliquam Paschalis festivitatis partem Christiani simul et Judæi celebrarent; quæ querelas cum tempore Gregorianæ reformationis Kalendarii sæculo proxime elapso nonnulli renovare conarentur, eos refutavit Clavius in apologia ejusdem Kalendarii; cum ob id solum Pascha luna XIV celebrari vetitum esset, ne Christiani hanc festivitatem eo die celebrarent quo Judæi agnum immolabant.

^j Regn., *quinta die*.

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

in quintæ lunæ cornua retinent, ad lucen-
ret. Pluviae validæ, tonitrus in autumnio
næ autem nimium invaluerunt. Vivarien-
ennicamque urbem graviter lues inguinaria
it.
Anno igitur decimo sexto Childeberti,
rami autem trigesimo regum, quidam episco-
transmarinis partibus ad Turonicam urbem ad-
nomine Simon. Hic nobis eversionem Antio-
urbis enuntiavit, asserens se de Armenia in
de captivatum fuisse. Rex enim Persarum, in ru-
Armeniorum termino, prædas egit ecclesiasque
saccendit, et hunc sacerdotem cum populo suo,
diximus, captivum abduxit. Tunc etiam et basilicam
sanctorum quadraginta octo martyrum, de qui-
s in libro Miraculorum memini^b, qui in illa re-
gione passi sunt, oppleta ligni congerie, pice, tergo-
ibusque suillinis immistis, suppositis ardentibus 517
facibus, succendere nisi sunt^c: sed nequaquam ignis
apparatum incendii comprehendit, sicque videntes ma-
gnalia Dei, recesserunt ab ea. Audita autem quidam
episcopus istius memorati sacerdotis abductione, di-
dixit profugium per homines suos ad regem Persarum.
Quo ille suscepto, relaxavit a servitutis vinculo epi-
scopum istum. Ex iis ergo discedens regionibus, Gal-
lias est aggressus, ut aliquid consolationis a devotis
acciperet: qui nobis, ut præfati sumus superius, hæc
retulit. Homo erat in Antiochia valde devotus in elec-
mosynis, conjugem ac liberos habens; nec unquam
ei in omni vita sua dies præterit, postquam quidam
propriam habere cepit, quod sine paupere epulum
prælibasset. Hic una die cum circumisset urbem
usque ad vespertum, et reperire non potuisset ege-
num, cum quo cibum capere posset, egressus extra portam,
cum nox irrueret, reperit virum in veste alba cum
duobus aliis stantem, quem aspiciens, quasi Loth ille
antiqua memoratus historia^d, territus ait: Et forsitan
peregrinus est dominus meus, dignetur accedere
ad domum servi sui; et sumpto epulo, quiescite in
strato, mane autem proficiscimini in viam quam vo-
lueritis. Cui ille qui erat senior tenens sudarium in
manu sua, ait: Non poteras, o homo Dei, cum Si-
meone vestro hanc urbem salvare, ne subverteretur?
Et elevans manum excussit sudarium quod tenebat
super medietatem urbis, et statim corruerunt omnia
ædificia, et quodcumque ibi structum fuit; ibique op-
pressi sunt senes cum infantibus, viri cum mulieribus,
atque uterque sexus interiit^e. Quod ille cernens,
tunc de persona viri, quam de sonitu ruinæ hebes ef-
fectus, ruit in terram et factus est velut mortuus.
Elevansque iterum vir ille manum cum sudario,

A quasi super aliam medietatem urbis, appa-
sus est a duobus sociis qui cum eo erant, atque
obsecratus terribilibus sacramentis: ut indulgeret
medietati urbis, ne rueret, mitigatoque furore susti-
nuit manum suam, atque elevans hominem 518
qui corruerat in terram, ait: Vade ad domum tuam,
ne timeas: filii enim tui cum uxore et omni domo
tua salvi sunt, nec quisquam ex eis perit. Custodivit
enim te oratio assidua et eleemosynæ quas quotidie
exeres in pauperes. Et hæc dicens, discesserunt
ab oculis ejus, nec ei apparuerunt ultra. Ille autem
regressus in urbem, reperit urbis medietatem diru-
tam atque subversam cum hominibus pecoribusque,
ex quibus nonnulli a ruinis deinceps extracti sunt
mortui, pauci debilitati reperti sunt vivi. Verumta-
men nec illa cassata sunt, quæ viro huic ab ipso, ut
ita dicam, angelo Domini sunt effata. Nam veniens,
omnem domum suam incolumem reperit, tantum fune-
ra propinquorum, quæ in aliis domibus effecta
fuerant, lamentabatur, protexitque eum in medio
iniquorum dextera Domini cum domo sua, salvatu-
que est a periculis mortis, ac velut memoratus Loth
quondam in Sodomis (Gen. xix).

XXV. At in Gallis Massiliensem Provinciam mor-
bus sæpe nominatus invasit: Andegavos, Namneticos,
atque Cenomanicos valida fames oppressit. Initia
sunt enim hæc dolorum, juxta illud quod Dominus
ait in Evangelio: *Erunt pestilentie et fames, et terræ-
motus per loca (Matth. xxiv, 7); et exsurgent pseudo-
christi, et pseudoprophetae (Ibid. xxiv, 11); et dabunt
signa et prodigia in celo, ita ut electos in errorem mittant
(Marc. xiii, 22)*. Sicut præsertim gestum est tempore.
Quidam enim ex Biturico, ut ipse postmodum est
professus, dum saltus silvarum ingressus, ligna cæ-
deret ad explendam operis cujusdam necessitatem,
muscarum eum circumsevit examen, qua de causa
per biennium amens est habitus: unde intelligi da-
tur diabolicæ emissionis fuisse nequitiam. Posthæc
transactis urbibus propinquis, Arelatensem Provin-
ciam adiit, ibique indutus pellibus, quasi religiosus
orabat: ad quem illudendum pars adversa, divinandi
ei tribuit facultatem. Ex hoc ut in majori proficeret
scelere, commotus a loco, Provinciam memoratam
deserens, Gabalitanæ^f regionis terminum est ingres-
sus, proferens 519 se magnum, ac profiteri se

D non metuens Christum, assumpta secum muliere
quodam pro sorore, quam Mariam vocitari fecit.
Confluebat ad eum multitudo populi, exhibens infir-
mos, quos contingens sanitati reddebat. Conferebant
enim ei aurum argentumque, ac vestimenta, ii qui
ad eum conveniebant. Quod ille, quo facilius sedu-

^a Albani Helviorum hanc urbem veteres frequen-
tius appellabant, hodie Vivarium seu Vivaria dicitur,
vulgo *Viviers*, ubi sedes episcopalis sub metropoli
Viennensi.

^b In lib. i de Gloria Mart., cap. 96.
^c Hic desinit codex Regum., cæteris avulsis. Nihil
capitulum indice colligitur, præter
episcopis Turonicis, quod in

^d In Historia sacra, scilicet Genesens, cap. 19.
^e Cladem hanc Antiochenam fuisse descripsit E-
vangelii lib. vi, cap. 8, quam anno 589 contingisse probat
Henr. Valesius in Annotationibus.
^f Hodie *le Gerand*, cujus urbs præcipua olim
Anderitum, sed a compluribus sæculis Minate
Mende, hodieque episcopi sedes principem locum
obinet.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ceret, pauperibus erogabat, pro-ternens se solo, ef- fundens orationem cum muliere memorata, et sur- gens se iterum a circumstantibus adorari jubebat. Prædicebat enim futura, et quibusdam morbos, qui- busdam damna provenire denuntiabat, paucis salu- tem futuram. Sed hæc omnia diabolicis artibus, et præstigiis nescio quibus agebat. Seducta est autem per eum multitudo immensa populi, et non solum rusticiores, verum etiam sacerdotes ecclesiastici. Sequebantur autem eum amplius quam tria millia populi. Interea cœpit quosdam spoliare ac prædari, quos in itinere reperisset: spolia tamen non habentibus largiebatur. Episcopis ac civibus minas mortis intentabat, eo quod ab iis adorari despiceretur. In- gressus autem Vellavæ urbis terminum, ad locum quem Anicium ^a vocitant accedit, et ad basilicas pro- pinquas cum omni exercitu restitit, instruens aciem, qualiter Aurelio ^b ibidem tunc consistenti episcopo bellum inferret, mittens etiam ante se nuntios, ho- mines nudo corpore, saltantes atque ludentes, qui adventum ejus annuntiarent. Quod stupens episcopus, direxit ad eum viros strenuos, inquirentes quid sibi vellent ista quæ gereret. Unus autem ex iis qui erat senior, cum se inclinasset quasi osculaturus genua ejus ac discussurus viam illius, jussit eum apprehen- sum spoliari: nec mora, ille evaginato gladio in frustra concidit, ceciditque Christus ille, qui magis Antichristus nominari **520** debet, et mortuus est, dispe sique sunt omnes qui cum eo erant. Maria au- tem illa, suppliciiis dedita, omnia phantasmata ejus ac præstigijs publicavit. Nam homines illi quos ad se credendum diabolica circumventionem turbaverat, nunquam ad sensum integrum sunt regressi, sed hunc semper quasi Christum, Mariam autem illam partem deitatis habere profitebantur. Sed et per totas Gallias emerserunt plerique, qui per has præ- stigijs adjungentes sibi mulierculas quasdam, quæ debacchantes sanctos eos confiterentur, magnos se in populis præferabant: ex quibus nos plerosque vi- dimus, quos objurgantes revocare ab errore nisi sumus.

^a Hic evidenter urbs Vellava ab Anicio distinguitur. Anicium quod hodie episcopi sedes est, vulgo Podium, *le Puy*, appellatur a situ. Podium quippe *un puy*, seu *Pey*, aut *lo puech*, non solum antiquitus, sed etiam nunc in illis regionibus montem designat. Celebris est ille locus ob ecclesiam cathedralem, si- tum in edito monte, beatae Mariæ sacram, cujus an- tistes se episcopum Romani pontificis suffraganeum immediatum inscribit, ac fuit aliquando pallii privi- legio donatus. De antiquæ urbis Vellavæ situ dice- mus in Appendice.

Antiquam Vellavorum urbem, ex qua hodieque regio nomen *Velay* retinet, a nonnullis *Revesionem* dictam, ibi sitam fuisse ubi hodie visitur S. Pauliani oppidum multis argumentis probat Mabillonius in Appendice ad partem I sac. IV Act. SS. Ord. Bene- dictini, pag. 758, ubi et aliquot inscriptiones hanc in rem profert. Ex his unam huc proferre satis sit, *Orutam* in antiqua via quæ ex illo oppido Gergobiam ducit.

CAES. PRINCEPS
INVENT. VIAS
ET. PONTIS. VETVSTAT.

A XXVI. Ragnemodus ^c quoque Parisiæ urbis episcopus obiit. Cumque germanus ejus Faramodus presbyter pro episcopatu concurreret, Eusebius quidam negotiator, genere Syrus, datis multis muneribus, in locum ejus subrogatus est: isque ac- cepto episcopatu omnem scholam ^d decessoris sui abiciens, Syros de genere suo ecclesiasticæ domui mini-tros statuit. Obiit et Sulpicius Bituricæ urbis pontifex, cathedramque ejus Eustasius ^e Augusti- dunensis diaconus est sortitus.

B XXVII. Inter Tornacenses quoque Francos non mediocris disceptatio orta est, pro eo quod unius filius, alterius filium, qui sororem ejus in ma- trimonium acceperat, cum ira sæpius objurgabat, cum conjuge relicta scortum adiret: quæ iracundia, cum emendatio criminis non succederet, usque adeo elata est, ut irruens puer super cognatum suum, eum cum suis interficeret, atque ipse ab iis cum quibus vene- rat ille prosterneretur, nec remaneret quisquam ex utrisque, nisi unus tantum cui percussor defuit. Ex hoc parentes utriusque inter se sævientes, a Frede- gunde regina plerumque arguebantur, **521** ut relicta inimicitia concordēs fierent, ne pertinacia litis in majus subveheretur scandalum. Sed cum eisdem verbis lenibus placare nequiret, utrumque bipenne compefcunt. Invitatis enim ad epulum multis, hos tres in uno fecit sedere subsellio: cumque in eo prandium elongatum fuisset spatio, ut nox mundum obrueret, ablata mensa ^f, sicut mos Francorum est, illi in subsellia sua sicut locati fuerant, residebant. Potatoque vino multo, in tantum crapulati sunt, ut pueri eorum madefacti per angulos domus, ubi quis- que corruerat, obdormirent. Tunc ordinati a muliere viri cum tribus securibus, a tergo horum trium astiterunt, illisque colloquantibus, in uno, ut ita dica- mus, assultu puerorum manus libratae, hominibus percussis, ab epulo est discessum. Nomina quoque virorum, Charivaldus, Leodoualdus, atque Waldinus. Quod cum parentibus perlatum fuisset, custodire arctius Fredegundem cœperunt, dirigentes nuntios ad Childebertam regem, ut comprehensa interficere-

CONLAPSAS
RESTITVI. F.

^b Aurelius uti sanctus colitur apud Podienses.

^c Hoc cap. et seq. desunt in Vat. et Colb. a. Fa- ramodus qui Eusebio locum cessit, post ejusdem obi- tum factus est ejus successor, ut ex vulgatis catalogis discimus.

^d Id est lectores, cantores, etc. qui sub archidia- cono erant disciplina.

^e Colb. in., Bad. et Ches., al., *Eustachius*. Sic quoque dicitur in patriarchio Bituricensi, cap. 28, ubi sancti titulo donatur. Porro Sulpicius ejus decessor, hic memoratus; Severus cognominatus est, ut ab alio Sulpicio episcopo Bituricensi, qui *Pius* appellatus est, distingueretur. Severi festum die IV Kalend. Februarii colitur. Sepultus fuerat in ecclesia sancti Juliani, unde ad sanctum Ursinum translatus est, ubi hodie quiescit. Ipsi nuncupatus circumfertur liber de septem Dormientibus, Gregorio nostro tributus. Vide supra lib. VI, cap. 39, et diem 29 Januarii Bollandiani.

^f Casin., *illata mensa*.

tur. Commotus autem pro hac causa Campanensis ^a A brato, invitatum ad epulum parvulum multis populis, dum moras innecteret, hæc suorum erepta auxilio, ad locum alium properavit.

XXVIII. Posthæc autem legatos ad Gunthraninum regem mittit, dicens: Proficiscatur dominus meus rex usque Parisios, et accessit filio meo nepote suo, jubeat eum baptismatis gratia consecrari, ipsumque de sancto lavacro exceptum, tanquam alumnum proprium habere dignetur. Hæc audiens rex, commotis episcopis, id est Ætherio Lugdunensi, Syagrio Augustidunensi, Flavioque Cabillonensi ^b, et reliquis quos voluit, Parisios accedere jubet, indicans se postmodum secuturum. Fuerunt etiam ad hoc placitum multi de regno ejus, tam domestici quam comites, ad præparanda regalis expensæ necessaria. Rex autem deliberatione acta, ut ad hæc deberet accedere, pedum est dolore prohibitus. Postquam autem convalevit, **522** accessit Parisios: exinde ad Rotomensem villam ipsius urbis properans, evocato puero jussit baptisterium præparari in vico Nemptodoro ^c. Dum autem hæc agerentur, legati Childeberti regis accesserunt ad eum, dicentes: Non enim ista nuper nepoti tuo Childeberto pollicitus eras, ut cum inimicis ejus amicitias colligares? Sed in quantum cernimus, nihil de promissione tua custodis, sed potius quæ promiseras prætermittis: et puerum istum in urbis Parisiacæ cathedra regem statuis. Judicabit enim Deus, quia non remisisses quæ ultro pollicitus es. Hæc iis dicentibus, rex ait: Promissionem quam in nepotem meum Childebertum regem statutam habeo, non omitto. Nam illum non oportet scandalizari, si consobrini ejus filium fratris mei, de sancto suscipiam lavacro: quia hanc petitionem nullus Christianorum debet abnuere. Eamque ego, ut Deus manifestissime novit, non calliditate aliqua, sed in simplicitate puri cordis agere cupio, quia offensam divinitati incurrere formido. Non est enim humilitas genti nostræ, si hic a me excipitur. Si enim domini proprios filios de sacro fonte suscipiunt, cur et mihi non liceat propinquum parentem excipere, ac filium facere per baptismi gratiam spiritalem? Abscedi e nunc, et nuntiate domino vestro: Pactionem quam tecum pepigi, custodire cupio illibatam, quam si tuæ conditionis noxa non oviserit, a me prorsus mitti nequibit. Et hæc dicens, legatis discedentibus, rex accedens ad lavacrum sanctum, obtulit puerum ad baptizandum. Quem excipiens, Chlotharium vocitari voluit, dicens: Crescat puer, et hujus ait nominis executor, ac tali potentia polleat, sicut ille ^d quondam, cujus nomen indeplus est. Quo mysterio cele-

^a Editi cum Bec., *Campanensis*.

^b Ætherius, qui et inferius laudatur, et Syagrius celebres sunt ex sancti Gregorii præter epistolis; de Flavio Gregorius supra lib. v, cap. 46; qui tres variis conciliis interfuerunt.

^c Nemptodorium vicus Rotomolo vicinus, vulgo *Nanterre*, beatæ Genovæ urbis patrone natalibus celebris.

^d Chlotarius ipsius Guntramni pater, quem Chlotharium, veteres scriptos secuti, in Gregoriano textu scripsimus. Uterque Chlotarius Francorum mo-

brato, invitatum ad epulum parvulum multis ribus oneravit. Similiter et rex ab eodem im plerisque donis refertus abscessit, et ad Cabillonem urbem redire statuit ^e.

523 XXIX. Aredius quoque hoc anno tet linquens, vocante Domino, migravit ad cœlumovicinæ urbis incolâ fuit, non mediocribus et suæ ortus parentibus, sed valde ingenuus. Hic doberto regi traditus, aulicis palatinis adju Erat enim tunc temporis apud urbem Trev vir eximie sanctitatis Nicetius episcopus, non in prædicatione admirabilis facundiæ, verum in operibus bonis ac mirabilibus celeberrimus I tur in plebe. Qui intuens puerum in regis g nescio quid in vultu ejus cernens divinum, p ei se sequi. At ille relicto regis palatio, secum. Cumque ingressi in cellulam, de iis Deum pertinent confabularentur, expetiit ad a beato sacerdote se corrigi, ab eo edoceri imbui, ac in divinis voluminibus ab eodem et Cumque in hujus studii flagrantia cum antist morato degeret, tonsurato jam capite, quad psallentibus clericis in ecclesia, descendit e e camera, quæ leviter volitans circa eum, super caput ejus, illud indicans, ut opine Spiritus sancti gratia jam repletum. Quam e non sine pudore conaretur abigere, hæc pa circumvolans, iterum super caput ejus, a scapulam residebat: quæ non modo ibi, sed cum in cellulam episcopi ingrederetur, jugitè labatur cum eo. Quod per dies plurimos factu sine admiratione episcopus intendebat. Exli Dei Spiritu, ut diximus, sancto repletus, ad p genitore ac germano defunctis, regreditur, e turus Pelagiam genitricem, quæ nullum pa præter hanc sobolem spectabat. Deinde cum, atque orationibus vacaret, deprecatur eam, u cura domus, id est, sive correctio familiæ, sicutium agrorum, sive cultus vinearum ad e ceret: ne huic viro aliquid accideret impetum, quo ab oratione ce saret; unum sibi privilegium vindicans, ut ad ecclesias ædificat ipse præset. Quid plura? construxit templum honore **524** sanctorum, expetiitque eorum g ac ex familia propria tonsuratos instituit monasteriale vitam instituerunt, celebrantur: beata muliere victum atque vestitum singularante. Nec minus hæc tamen impedita hoc monarchiam obtinuit.

^e In Vat. et Colb. a huic capiti subjungit degarii Chronicon sub titulo libri x historiarum.

^f Monasterium scilicet Atanense, quod per diu regulæ Benedictinæ fuisset subjectum, a lares canonicos transiit, qui sancti Martini Turcapitulo subjecti sunt. Oppido circumposito et originem tribuit, quod hodieque sancti vulgo *Saint-Yrieix*, in Lemovicibus appellati

Dei laudibus perstrebat; sed assidue, etsi quiddam operis exerceret, semper orationem Domino, tanquam odorem incensi ac delectabilem offerebat. Interea ad sanctum Aredium cœperunt infirmi confluere, quos, manus singulis cum vexillo crucis imponens, sanitati reddebat; quorum, si singillatim nomina scribere velim, nec numerum percurrere valeam, nec vocabula memorare: unum tamen novi, quod quicumque ad eum æger advenit, sospes abscessit. De majoribus quoque miraculis parva proponimus. Iter quodam tempore cum genitrice dum ageret, et sancti Juliani martyris ad basilicam properaret, venerunt vespere in quodam loco. Erat autem locus ille aridus, et absque fluentis currentibus infecundus. Dixitque ad eum mater ejus: Fili, aquam non habemus, et qualiter hic nocte præsentis quiescere possumus? At ille prostratus in orationem, et diutissime preces fudit ad Dominum, et erigens se defixit virgam in terra quam manu gerebat, eamque cum bis aut tertio in gyrum vertisset, ad se lætus extraxit: moxque unda aquæ secuta est tam valida, ut non solum ipsis de præsentis, sed etiam pecoribus affatim deinceps pocula ministraret. Nuperrimo autem tempore iter carpens, nimbus ad eum pluviam advenire cœpit: quem ille cernens, paululum super equum in quo sedebat caput inclinans, manus extendit ad Dominum. Consummata vero oratione, divisa est nubes in duabus partibus, ac in circuitu eorum inmanis descendit pluvia; super eos tamen, nulla, si dici fas est, gutta descendit. Wistrimundo quoque, cognomento Tattonis, civi Turonico, dentes gravem inferrebant dolorem, ex quo etiam maxilla intumuerat: quod cum beato viro 525 questus fuisset, manum super locum doloris imposuit, statimque dolor fugatus, nusquam deinceps ad injuriam hominis excitatus est. Hæc ipse qui passus est retulit. De his vero signis quæ per virtutem sancti Juliani martyris Martinique confessoris beati, in ejus manibus Dominus operatus est, pleraque in libris Miraculorum, sicut ipse effatus est, scripsimus. Post has vero et multas alias virtutes, quas Christo cooperante complevit, advenit Turonis post festivitatem sancti Martini, ibique paululum commoratus, dixit nobis se haud longævo tempore adhuc in hoc mundo retineri, aut certe velocius dissolvi; et valedicens abscessit, gratia agens Deo, quod priusquam obiret sepulcrum beati antistitis osculari promississet. Cumque ad cellulam suam accessisset, testamento condito, ordinatis omnibus, ac sancto Martino Hilarioque antistitibus hæredibus constitutis, ægrotare cœpit ac dysenteriam morbo gravari. Sexta quoque ægrotatio-

* Sic Bec. Alii, *se aut longævi*. Porro festivitatem sancti Martini hic memoratam intellige Translationem, quæ iv Non. Julii celebratur, si quidem Aredius die viii Kal. Septemb. obiit.

† Ipsum in Appendice dabimus ex tomo II Analect. Mabillon. De Aredio Gregorius scripsit in libro II de Mirac. sancti Martini, cap. 29, et lib. II de Gloria Mart. cap. 10. Ejus vitam infra dabimus, præter

Amis ejus die, mulier quæ ab spiritu immundo sæpe vexata, a sancto emundari non poterat, ligatis per se a tergo manibus, clamare cœpit ac dicere: Currite cives, exsilite populi, exite obviam martyribus confessoribusque, qui ad exsequium beati Aredii conveniunt. Ecce adest Julianus a Brivate, Privatus ex Mimase, Martinus a Turonis, Martialisque ab urbe propria. Adest Saturninus a Tolosa, Dionysius ab urbe Parisiaca, nonnulli et alii, quos cœlum retinet, quos vos ut confessores et Dei martyres adoratis. Hæc cum in exordio noctis clamare cœpisset, a domino suo revincta est. Sed nequaquam potuit contineri: quæ rumpens vincula, ad monasterium cum his vocibus properare cœpit. Moxque beatus vir spiritum tradidit, non sine testimonio veritatis, quod sit susceptus ab angelis. Mulierem quoque in exsequiis suis cum alia muliere nequiori spiritu vexata, ut est sepulcrum roctus, a nequitia infesti demonii emundavit. Et credo, ob hoc Dei nutu eadem in corpore positus non potuit emundare, ut exsequiæ illius hac virtute glorificarentur. Post celebratum vero funus, mulier quædam rictu patulo, sine vocis officio, ad ejus accessit tumulum: quosculis delibato, elocutionis meruit recipere beneficium.

XXX. Hoc anno mense secundo, tam in Turonico quam in Namnetico gravis populum læs attrivit, ita ut modico quisquis ægrotus capitis dolore pulsatus, animam funderet. Sed factis rogationibus cum grandi abstinentia et jejuniis, sociatis etiam elemosynis, adversus divini furoris impetus mitigatus est. Apud Lemovicinam vero urbem ob Dominici diei injuriam, pro eo quod in eo operam publicam exercerent, plerique igne cœlesti consumpti sunt. Sanctus est enim hic dies, qui in principio lucem conditam primus vidit, ac Dominicæ resurrectionis testis factus emicuit: ideoque omni fide a Christianis observari debet, ne fiat in eo omne opus publicum. In Turonico vero nonnulli ab hoc igne, sed non die Dominico sunt adusti. Siccitas immensa fuit, quæ omne pabulum herbarum avertit: unde factum est, ut gravis morbus in pecoribus ac jumentis invalens, parum unde sumeretur origo relinqueret; sicut Habacuc propheta vaticinatus est: *Deficient ab esca oves, et non erunt in præsepibus boves (Habac. II, 17)*. Non modo enim in domesticis, verum etiam in ipsis ferarum inunitum generibus hæc læs grassata est. Nam per saltus silvarum multitudo cervorum et reliquorum animantium prostrata per invidia nacta est. Fenum ab infusione pluviarum et inundatione annuum perit, segetes exiguæ, vineæ vero profusæ fuerunt; quorum fructus ostensi effectum non obtinuerunt.

eam quæ inter Acta SS. Ordinis nostri edita est Saeculo I Benedictino, pag. 349. Ei scripsit Fortunatus carm. 20 lib. v.

† Lemovicibus scilicet, cujus populi apostolus Martialis fuit.

‡ Casincus, vexata. Post celebrato vero funere ut est, etc.

* Bad., *ut nacta est fenum, ab, etc.*

XXXI. De ^a episcopis Turonicis licet in superioribus libris quædam scripserit visus sim, tamen propter ordinationem eorum et supputationem, quo tempore primum prædicator ad Turonicam accessit urbem, recipere placuit.

1. Primus Gatianus ^b episcopus, **527** anno imperii Decii primo, a Romanæ sedis papa transmissus est: in qua urbe multitudo paganorum idololatriis dedita commorabatur; de quibus nonnullis prædicatione sua converti fecit ad Dominum. Sed interdum occulebat se ob impugnationem potentum, eo quod sæpius eum injuriis et contumeliis cum repererat afficissent, ac per cryptas et latibula cum paucis Christianis, ut diximus, per eundem conversis, mysterium solemnitate diei Dominici clanculo celebrabat. Erat autem valde religiosus et timens Deum: ut nisi fuisset talis, non utique domos, parentes et patriam ob Dominici amoris diligentiam reliquisset. In hac urbe sub tali conditione, ut ferunt, annos quinquaginta commoratus, obiit in pace, et sepultus est in ipsius vici cæmeterio, quod erat Christianorum; et cessavit episcopatus triginta septem annis ^c.

2. Secundus, anno imperii Constantis primo, Litorius ^d ordinatur episcopus: fuit autem de civibus Turonicis, et hic valde religiosus. Hic ædificavit ecclesiam primam infra urbem Turonicam, cum jam multi Christiani essent; primaque ab eo ex domo cujusdam senatoris, basilica facta est. Hujus tempore sanctus Martinus in Galia prædicare exorsus est. Sedit autem annos triginta tres ^e, et obiit in pace, sepultusque est in superscripta basilica, quæ hodieque ejus nomine vocatur.

3. Tertius, sanctus Martinus, anno octavo Valentis et Valentiniani ^f, episcopus ordinatur. Fuit autem

^a Hoc caput deest in Alex.

^b Ed. plerique, *Gratianus*; Colb. m., *Catianus*.

^c Casin., xxxviii sicut et Bec.; sed hic supra viii habet *lxx*; unde conjicio legi debere *septem*, atque ultimum *i* incaute ab amanuensi fuisse additum. Sancti Gatiani festum celebratur xv Kal. Januar. Ejus vero sacrum corpus cum aliis sanctorum reliquiis a Calvinianis hæreticis an. 1562 combustum est. — Sanctus Gatianus in cæmeterio vici sepultus dicitur, quod olim existisse eo loco putatur, ubi postea ecclesia in beatæ Mariæ honorem exstructa fuit, quæ hodieque perstat parochiali titulo illustrata sub nomine sanctæ Mariæ Divitis. Nullum tamen ibi superest sepulture beati Gatiani vestigium, quod ille forte paulo postea, uti infra num. 3 dicitur, in ecclesiam sancti Lidorii, fuerit a sancto Martino translatus, atque ibi prope ipsum Litorium depositus. Hinc illa ecclesia, quæ omnium urbis antiquissima esse creditur, et cathedralis titulo gaudet, licet alios agnoscat patronos, præcipue sanctum Mauricium, hodieque tamen sub sancti Gatiani nomine notior est.

^d Colb. m. et Bad., *Littorius*. Bec., etc., *Lidorius*. Colitur die 13 Septemb. Vide not. in lib. 1, cap. ult.

^e Casin., *triginta octo*.

^f Colb. m. et Reg., *anno nono Valentis episcopus*. Annus octavus Valentianus incipit mense Febr. anni 374, ad quem ex hoc loco revocanda est sancti Martini ordinatio, siquidem ejus celebritas jam sub Perpetuo die 3 Julii recolebatur.

^g Id ipsum narrat Severus in ejus Vita.

A de regione Pannoniæ, civitate Sabariæ: qui ob aurorem Dei apud urbem Mediolanensem Italiæ, primo monasterium **528** constituit; sed ab hæreticis, eo quod sanctam Trinitatem intrepidus prædicaret, virgis cæsus et atque expulsus de Italia, in Gallias accessit; multos paganorum converti fecit, templa eorum statuasque confregit, fecitque multa signa in populos, ita ut ante episcopatum duos suscitarat mortuos, post episcopatum autem, unum tantummodo suscitavit. Hic transtulit corpus beati Gatiani, sepelivitque ipsum juxta sepulcrum sancti Litorii, in illa nominis sui præfata basilica. Hic prohibuit Maximum, ne gladium in Hispaniam ad interficiendos destinaret hæreticos ^h: quibus sufficere statuit, quod a catholicorum ecclesiis essent vel communione remoti. Consummato ergo præsentis vitæ cursu, obiit apud Condatensem vicum urbis suæ, anno octogesimo primo ætatis. De quo vico navigio sublatus, Turonis est sepultus, in loco quo nunc adoratur [Bec., adornatur] sepulcrum ejus: de cujus vita tres a Severo Sulpicio libros conscriptos legimus. Sed et præsentem tempore multis se virtutibus declarat. In monasterio vero quod nunc Major ⁱ dicitur, basilicam in honorem sanctorum apostolorum Petri et Pauli ædificavit: in vicis quoque, id est Aingaviensi ^j, Solonacensi, Ambaciensi, Cisom gensi, Tornomagensi, Condatensi, destructis delubris, baptizatisque gentilibus, ecclesias ædificavit. Sedit autem annos viginti sex, menses quatuor ^k, dies viginti septem, et cessavit episcopatus dies viginti.

4. Quartus, Briccus ordinatur episcopus, anno Arcadii et Honorii secundo, cum pariter regnarent. Fuit autem civis Turonicus, cui trigesimo tertio **529** episcopatus anno, crimen adulterii est impactum a civibus Turonicis: expulsoque eo, Justinia-

^h Priscillianistas, scilicet, quos Maximus, instigante Ithacio episcopo, jusserat gladio animadverti: quæ res maxime in Ecclesia turbas excitavit. Vide Dialogum 3 Severi Sulpicii, qui et ejusdem hæreseos ortum et progressum fusius descripsit sub finem libri ii Historiæ sacræ.

ⁱ De Majoris Monasterii origine, et monachorum ibi degentium sanctissima vita, plura habet Severus Sulpicius in Vita sancti Martini. Superest etiam nunc celebre ordinis Benedictino additum sub sancti Mauri congregatione.

^j Aingavia, vicus nunc intra urbis muros inclusus ad Ligerim, dicitur etiam Langesium, vulgo *Langais*, ubi habitum est concilium anno 1270, sub Joanne de Monsonan. Salouacum est, ut putat Valejus, *Sonnay* seu *Sonné*, inter fluvios Andriam et Clasiam pariter et silvas duas, non procul ab Insula-Savarici et Castellione ad Andriam. Est tamen alius huic vicus cognominis inter silvam et Castellum Reginaldi situs. Marollius Villalupensis abbas in editione Gallica putat esse *Sully*, aut *Sougé*. De Ambaciaco dictum est supra lib. ii, cap. 35. Cisomagum Marollio est *Charinay* inter silvam et Clasiam amnem, aut certe *Cicongné*. At melius, ut quidem Valesio videtur, *Manus* in Historia metrop. Turonensis, putat esse *Chiszeau*, vicum ad Carem fluvium, hanc procul a Monte Tricardi. Tornomagus vulgo *Tournon* ad Crosaum fluvium. De Condate lib. 1, cap. 43.

^k Cod. Reg., *menses tres, dies septemdecim*. Bec., Colb. m. et Bad., *menses quatuor, dies septemdecim*.

num episcopum ordinaverunt: Briccius vero episcopus ^a ad papam Urbis dirigit. Justinianus autem post eum abiens, apud urbem Vercellensem obiit. Turonici verum iterum malignantes, Armentium statuerunt. Briccius vero septem apud papam Urbis annis degens, idoneus inventus a crimine, ad urbem suam redire iussus est. Hic ædificavit basilicam parvulam super corpus beati Martini, in qua et ipse sepultus est. Cumque por am ingrederetur, Armentius per aliam portam mortuus efferebatur, quo sepulto, cathedram suam recepit. Hunc ferunt instituisse ecclesias per vicos, id est, Catalonnum ^b, Briccam, Rothomagum, Briotreidem, Cainonem; fueruntque omnes anni episcopatus ejus quadraginta septem. Obitque, et sepultus est in basilica, quam super sanctum Martinum ædificavit.

5. Quintus Eustochius ordinatur episcopus, vir sanctus et timens Deum, ex genere senatorio. Hunc ferunt instituisse ecclesias per vicos, Brixis ^c, Iciodorum, Luccas, Dolus. Ædificavit etiam ecclesiam infra muros civitatis, in qua reliquias sanctorum Gervasii et Protasii martyr condidit, quæ sancto Martiano ^d de Italia sunt delatæ, sicut sanctus Paulinus in epistola sua meminit. Sedit autem annos septendecim. Et sepultus est in basilica, quam Briccius episcopus super sanctum Martinum struxerat ^e.

530 6. Sextus ordinatur Perpetuus, de genere et ipse, ut aiunt, senatorio, et propinquus decessoris sui, dives valde, et per multas civitates habens possessiones. Hic, submoa basilica quam prius Briccius

^a Sic cod. Regius; alii *Briccius vero se ad papam*. Vide notas in lib. II, cap. I. Festum ejus celebratur die 13 Novembris.

^b Catalonnum, Colb. m. et Ch. al., *Catolonnium*. Hunc locum esse Calvum-Montem, vulgo *Chaumont*, in finibus Turonum et Blesensium, existimat Marollinus, quod a Valesio improbat, qui potius esse putat *Clion*, ad Andriam inter Paludellum, *Paluau*, et *Castellionem*. Bricca an *Bray* aut *Bré* ad Angerem seu Andriam fluvium? Est quoque locus in confinio Turonum et Andegavorum, dictus vulgo *Brèche*. Rothomagum Marollinus putavit esse vicum, cui nomen *de Roué*, aut *Saint-Antoine-du-Rocher*. At Maanus mavult interpretari de *Ruam*, qui locus est haud procul a Monte-Basonis situs, vulgo dictus *le Pont de Ruam*, a ponte qui ibi Andriæ (*l'Indre*) fluvio impositus est. Briotreidis Marollio est *Antrèche*, tribus leucis ad Ambacia distans. Maanus putat esse *Bresis*, castrum in gestis dominorum Ambaciensium memoratum, vulgo *Brisay*. At Valesius contendit esse *le Bridoré* ad Andriam. Caino, vulgo *Chinon* ad Vingennam, de quo jam diximus alias.

^c Brixis Valesio est *Brisay*, de quo in nota præcedenti. Iciodorum, ut jam diximus libro VI, cap. 12, est *Iseure*, in finibus Turonum et Pictonum. Luccæ, seu, ut habent Colb. m. et Bec., *Lucæ*, aut ut alias habet Gregorius, *Locæ*, vulgo *Lockes*, ab Andriam seu Angerim (*l'Indre*) locus celebris, ubi beatus Senoch monasterium excitavit. Dolus nomen est vici haud procul ab Andria fluvio siti.

^d Sic Bec. Alii a *S. Martino*, sed mendose. Confer caput 47 lib. I de Gloria Mart. Et quidem sanctorum Gervasii et Protasii reliquias invenit sanctus Ambrosius an. 386, quo jam erat episcopus sanctus Martinus. Epistola sancti Paulini hieclaudata non exstat. Hodieque: visitur juxta ecclesiam beatæ Mariæ Divitis oratorium cum parvo nosocomio, S. S. Gervasio et Protasio sacrum, sed in suburbio. At ecclesia SS. Gervasii et

A episcopus ædificaverat super sanctum Martinum, ædificavit aliam ampliorem miro opere ^f. In cuius absida beatum corpus ipsius venerabilis sancti transtulit. Hic instituit jejunia, vigiliisque, qualiter per circulum anni observarentur, quod hodieque apud nos tenetur scriptum, quorum ordo hic est.

De jejunii.

Post Quinquagesimam ^g quarta et sexta feria usque natale sancti Joannis. De kalendis Septembris usque kalendas Octobris bina in septimana jejunia. De kalendis Octobris usque depositionem domni Martini bina in septimana jejunia. A ^b depositione domni Martini usque Natale Domini terna in septimana jejunia. De natali sancti Hilarii usque medium Februarium bina in septimana jejunia.

De vigiliis.

Natali Domini in ecclesia ¹. Epiphania, in ecclesia. Natali sancti Joannis, ad basilicam domni Martini. Natali sancti Petri episcopatus ¹, ad 531 ipsius basilicam. Sexto [al. quinto] kalendas Aprilis Resurrectione Domini nostri Jesu Christi, ad basilicam domni Martini. Pascha, in ^k ecclesia. Die Ascensionis, in basilica domni Martini. Die quinquagesimo ¹, in ecclesia. Passione sancti Joannis ^m, ad basilicam, in baptisterio. Natali sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ad ipsorum basilicam. Natali sancti Martini, ad ejus basilicam. Natali sancti Symphoriani, ad basilicam domni Martini. Natali sancti Litorii, ad ejus basilicam. Item ⁿ Natale sancti Martini, ad ejus basilicam. Natali sancti

C Protasii infra muros urbis existisse dicitur inferius num. 12.

^g Festum Eustochii colitur in Martyrologio Romano die 19 Septembris. Is interfuit concilio Andegav. anno 453. Scripsit cum Leone et Victorio epistolam contra clericos qui ad tribunalia sæcularia recurrerant.

^f Hujus ecclesiæ descriptionem accuratam habes supra lib. II, cap. 14. Vide et lib. I Mirac. sancti Martini, cap. 6.

^k Id est a Pentecoste. Quinquagesimam enim appellabant veteres tempus illud quod inter Pascha et Pentecosten intercedit, quo tempore jejunare non licebat.

^b Iste articulus non habetur in cod. Regio.

¹ Id est in ecclesia cathedrali.

¹ Id est festum Cathedralis sancti Petri, ut appellatur in conc. Turonensi II, quod adeo celebre erat in Galliis, ut exinde ad Quadragesimam dominicæ prima, secunda, etc., post Cathedralis sancti Petri dicebantur. Vide Mabillonii observationes in num. 24 libri II de Liturgia Gallicana. In Ch. deest episcopatus.

^k Festum Paschatis a festo Resurrectionis distinguitur in veterioribus Kalendaris: ubi Resurrectionis festum die 27 Martii recollitur, Pascha autem, ut omnes norunt, variis diebus pro varietate lunæ semper celebratum in Ecclesia fuit.

¹ Id est Pentecostes. Sic quoque appellatur in concil. Aurelian. I, can. 25.

^m In Sacramentario Gallicano, quod e vetusto cod. noster M. billonius edidit tomo I Musei Italici, inter Nativitatem sancti Joannis et festum sanctorum Petri et Pauli habetur *Missa in sancti Joannis passione*.

ⁿ Hoc festum in solo cod. Regio habetur. Et quidem certum est ex ipso Gregorio festum sancti Martini jam his temporibus duplex fuisse, unum mense Julio, alterum vero mense Novembri, hic expressum.

Briccii, ad domn. Martini basilicam. Natali sancti Martini, ad domn. Martini basilicam.

Hic edificavit basilicam sancti Petri, in qua cameram basilicæ prioris posuit, quæ usque ad nostra tempora perseverat. Basilicam quoque sancti Laurentii in monte Laudiacæ ipse construxit. Hujus tempore edificate sunt **532** ecclesiæ in vicis, id est Evena^b, Mediconno, Berrao, Balatedine, Vernado. Coddiditque testamentum^c, et deputavit per singulas civitates quod possidebat, in eis ipsis scilicet ecclesiis, non modicam et Turonicæ tribuens facultatem. Sedit autem annos triginta, et sepultus est in basilica sancti Martini.

7. Septimus vero Volusianus ordinatur episcopus, ex genere senatorio, vir sanctus, valde dives, propinquus et ipse Perpetui episcopi decessoris sui. Hujus tempore jam Chodovechus regnabat in aliquibus urbibus in Galliis. Et ob hanc causam hic pontifex suspectus habitus a Gothis, quod se Francorum ditionibus subdere vellet, apud urbem Tolosam exilio condemnatus, in eo obiit^d. Hujus tempore vicus Mantofomaus^e edificatus est, et basilica sancti Joannis in majori monasterio^f. Sedit autem annos septem, menses duos.

^a Supra, libro II, cap. 2. Dicitur *Laudiacum*, sexto ab urbe milliario. Perstat adhuc ille locus, vulgo *Mont-Lots*, distans tribus circiter leucis supra Turonos ad sinistram Ligeris ripam impositus.

^b Evena, in Reg. *Enevoc*, hodie *Avoine*, inter Ligerim et Vingeanam, ut Marquis et Valesius existimant, qui Marolio non assentiuntur, putanti esse *Eve le Montier*. De hoc in *Vitis Patrum*, cap. 19. Mediconno, Marolio *Metray*; Maano *Monnoye*, cui non refragatur Valesius, qui et putat esse posse *Mosne*, ad Ligurim, prop. Anbaciam. Brrao nomen tribuit pago Berravensi, de quo supra lib. VI, cap. 12, ubi diximus esse *Baron* locum inter *Crosam* (*la Creuse*) et *Clasiam* fluvios. Marollius hoc loco hæsitans alios tres vicus proponit, scilicet *Bourray* ad Carim fluvium, prope montem *Tricardi*; *Berray* haud procul a *Lausduno*; et *Bretelay* ad Ligerim infra Turonos. Cæterum pro *Berrao* Reg. habet *Herrardum*. *Balatedine*, seu, ut habet Reg., *Balacedina*, a *Balatedo*, *Balatedinis*, declinari vult Valesius, qui post Manum putat esse *Balan*, haud procul a fluvio *Cari*. Marollius vertit *Vaune*, qui locus alias *Rupes Corbonis* appellatur. *Vernadum* denique, seu *Vernao*, ut habent Ch. al., *Bec*, et *Colb. m.*, cum *Bad.*, aut *Ernaldum* ex Reg. nomen hodieque servat, ut ait Valesius, nempe *Vernao*, castellum ad archiepiscopum pertinens, titulo baroniæ clarum, ad *Saceram* fluvium (*la Cisse*).

^c Perpetui testamentum simul cum ejus epi apthio ex tomo V Spicilegii dabimus in appendice. Duobus conciliis profuit, scilicet Turonico i anno 461, et Venetico an. 4-5. Eidem Apollinaris Sidonius scripsit epist. 9 libri VII, ubi concionem quam apud *Blurigas* pro electione *Simplicii* episc. habuerit, integram refert. De hoc et epist. 18 lib. IV. Vide supra in not. ad cap. 14 lib. II. Ipsi etiam *Paulinus* nuncupavit librum de *Vita* sancti Martini. Ejus festum celebratur die 8 April., in vestis autem kalendariis 20 Decembris.

^d Sancti Volusiani memoria apud *Fuxenses* potissimum celebris est, ubi sub martyris titulo, sicut et in *Martyrologio Romano* die xv kalend. Febr. colitur. Ferunt eum a *Wisigothis* capite minutum fuisse in loco qui dicitur *Petrosa*, et ab incolis vulgo *Corona*, in combatu *Fuxensi*. Sacrum ejus corpus *Fuxum* delatum, diu servatum est in ecclesia sancti *Nazarii*, vulgo nunc sancti *Volusiani* dicta, donec a *Calvinia-*

8. Octavus ordinatur episcopus *Verus*, et ipse pro memoratæ causæ zelo suspectus habitus a Gothis, in exilium deductus, vitam finivit: facultates suas ecclesiis et bene meritis dereliquit. Sedit autem **533** annos undecim, dies octo^b.

9. Nonus *Licinus*, civis *Andegavus*, qui ob amorem Dei in Orientem abiit, sanctaque loca revisit: exinde digressus, in possessione sua monasterium collocavit infra terminum *Andegavum*, et postea abbatis officio in monasterioⁱ, ubi sanctus *Venantius* abbas sepultus est, functus, ad episcopatum eligitur. Hujus tempore *Chlodovechus* rex victor de cæde *Gothorum*, *Turonis* rediit. Sedit autem annos duodecim, menses duos, dies viginti quinque, et sepultus est in basilica sancti Martini.

10. Decimo loco *Theodorus* et *Proculus*^j, jubente beata *Chrotchilde* regina, subrogantur, eo quod de *Burgundia* jam episcopi ordinati, ipsam secuti fuissent, et ab hostilitate de urbibus suis expulsi fuerant. Erant autem ambo senes valde: rexeruntque ecclesiam *Turonicam* simul annis duobus, et sepulti sunt in basilica sancti Martini^k.

11. Undecimus *Dinifus* episcopus, et ipse ex *Bur-*

nis furentibus in favillas redactum est, cum ipsa basilica, quæ utcumque postmodum restaurata est. Hunc locum, quem canonici regulares *Augustiniani* possident, variis donis ditaverunt *comites Fuxenses*, ut in eorum *Historia* fusius refertur. *Volusiani* preterea versus edidit *Apollinaris Sidonius* ecclesiæ sancti Martini insculpendos, qui habentur lib. IV, epist. 18. Eadem scripsit epist. 17 lib. VII; et *Ruricius Lemovicensis* epist. ult. lib. II.

^l Is ipse locus supra lib. VII, cap. 47, dicitur *Mantelomagus* vicus, vulgo *Mantelan*.

^m Supererant adhuc ejus rudera, quæ nova ædificia aliquot abhinc annis structa penitus deleverunt.

ⁿ Plerique *Virus*. Concilio *Agathensi* an. 503 per *Leonem* diaconum subscriptis.

^o Sic *Insæ* et ed. *Cointius* tamen et alii viri docti qui sancti Martini mortem anno 397 consignant, hic legendum putant *annos octo, menses undecim*. Nam alias juxta eorum computum *Veri* mors ultra annum 508 differenda esset, quod fieri non potest: nam *Gregorius*, cap. seq., ait, *Clodoveum* victis *Gothis* *Turonos* accessisse, cum ibi *Licinus* esset episcopus. At *Clodovei* reditus ex ista expeditione ultra annum 508 differri nequit. Vide *Cointium* ad annum 507, n. 10.

^p Monasterium sancti *Venantii* in collegium canonicorum conversum et am nunc superest, ecclesiæ *sancti Martini* subjectum. Porro *Licinus* subscripsit conc. *Aurelian.* I, anno 511.

^q Supra, lib. III, cap. 17, *Leoni* mortuo successi fuisse dicuntur. *Canones* verabant ne duo episcopi simul in una ecclesia sederent. Unde hi potius administratores viduatæ Ecclesiæ quam episcopi *Turonenses* censi debent. *Langobardis* sub ejusdem sæculi finem *Italiam* vastantibus, complures episcopi e suis sedibus pulsi, aliis Ecclesiis, accedente etiam imperatoris auctoritate, deputati sunt, sed solummodo, ut *alimenta susceperent*, inquit *Gregorius Magnus*, si jam proprium haberent episcopam, non vero ut per *communione episcopalis throni dignitas dividatur*. Vide ipsius lib. I, ep. 43, etc.

^r His successit dicitur *Araulfus* sancti *Remigii* discipulus, ex *Memorum* comite, et aiant, *exorcista* ordinatus, qui post varias peregrinationes, *Rhenis* a *famulis* *Scarbergæ* ejus sponsa quam Deo consecra-

gundia veniens : qui per electionem præfati regis ^a A ad episcopatum accessit ; cui aliquid de fisci ditoni- bus est largitus, deditque ei potestatem faciendi de his rebus quæ voluisset ; qui maxime ecclesiæ suæ quod fuit melius dereliquit ; largitus est etiam quid- dam et bene meritis. Sedit autem menses decem, et sepultus est in basilica sancti Martini.

12. Duodecimus Ommatius ^b de senatoribus civi- busque Arvernens, valde **534** dives in prædiis, qui condito testamento per ecclesias urbium, in quibus possidebat, facultates suas distribuit. Ipse exaltavit ecclesiam infra muros urbis Turonicæ, sanctorum Gervasii atque Protasii reliquiis consecratam, quæ muro conjuncta est. Hic cæpit ædificare basilicam sanctæ Mariæ infra muros urbis, quam imperfectam reliquit. Sedit annos quatuor ^c, menses quinque : **B** obiitque et sepultus est in basilica sancti Martini.

13. Tertius decimus Leo ex abbate basilicæ sancti Martini ordinatur episcopus. Fuit autem faber lignarius, faciens etiam tures holochryso tectas, ex quibus quædam apud nos retinentur : in aliis etiam operibus elegans fuit. Sedit autem menses sex, et sepultus est in basilica sancti Martini.

14. Quartus decimus Francilid ex senatoribus or- dinatur episcopus, civis Pictavus, habens conjugem, ^a aram nomine, sed filios non habens : fueruntque ^b duo divites valde in agris, quos maxime sancti Mar- ^c ti basilicæ contulerunt, reliqueruntque quædam et proximis suis. Sedit autem annos duos, menses sex ^d ; obiitque et sepultus est in basilica sancti Martini.

15. Quintus decimus Injurius, civis Turonicus, ^c inferioribus quidem populi, ingenuus tamen. Il- ^a lustro tempore Chrotechildis regina transit. Hic per- ^b fecit ecclesiam sanctæ Mariæ infra muros urbis ^c Turonicæ. Hujus tempore et basilica sancti Germani ^d ædificata est. Vici etiam, Noviliacus ^e et **535** Luci- ^facus, fundati sunt. Hic instituit tertiam et sextam ^g ecclesia dici, quod modo in Dei nomine perseve-

rat, occisus est, atque uti martyr collitur die 17 Kal. Augusti. Ejus vitam habes in Bibliotheca Florianensi a Bosco edita. De eo Frodoardus et Marlotus Hist. Rhenens. Crux erecta eo loco ubi passus est, etiam nunc visitur Rhensis via Cæsarea. Ejus reliquiæ Carnotensem diocæsim delatæ, in silva Aquilina oppido nomen dederunt, ubi exstat prioratus monasterio Fossatensi subjectus. Alius est ejusdem nominis Ord. Cluniacensis apud Crespeium oppidum celebris, ubi ejusdem habentur reliquiæ. Maanus ^a etiam Arnulfum inter Ommatum et Leonem locat ; a Gregorio omissus videtur quod sedem dies ^b summum modo 17 obtinuerit.

^a Chlodomeris scilicet. Colb. m. habet, *electione fratrum ad*, etc. Hic in Bec. dicitur *Dinysius*, in aliquant edis *Dionysius*. De eo lib. iii, cap. 2 et 17.

^b Reg., *Ommarius*. Filius fuit sancti Kuricii senioris Lemovic. episcopi, ex Iberia Ommati filia, quorum epitaphium cecinit Silienus carm. 2. Ommatiorum et Kuriciorum nobilitatem passim commemorat idem auctor. Kuricios ex Anticiorum gente ortos laudat Fortunianus lib. iv, carm. 5. Ejusdem Kuricii epistolæ edidit Canis us.

^c Colb. m., *annos tres*.

^d Reg., *menses quinque*. Vide lib. iii, cap. 17.

^e Vulgo dicitur *Saint-Germain sur Loire*.

^f *Noviliacus*, seu *Nobilacum*, nomen est compluribus locis commune. Ex his apud Turones Noviliacus

rat. Sedit autem annos sexdecim, menses undecim, dies viginti sex ; obiitque, et sepultus est in basilica sancti Martini.

16. Sextus decimus Baudinus, ex referendario Chlothacharii regis ordinatur episcopus, habens et filium ^a, multis elemosynis præditus. Aurum etiam quod decessor ejus reliquerat, amplius quam viginti millia solidorum, pauperibus erogavit. Hujus tempore alter vicus Noviliacus ædificatus est. Hic instituit mensam canonicorum. Sedit autem annos quinque ^b, menses decem ; obiitque, et sepultus est in basilica sancti Martini.

17. Decimus septimus Guntharius, ex abbate monasterii sancti Venantii ⁱ ordinatur episcopus, vir valde prudens dum abbatis fungeretur officio, et sæpius legationes inter reges Francorum faciens. Postquam autem episcopus ordinatus est, vino deditus, pene stolidus apparuit : quæ res eum in tantum amentem faciebat, ut convivas, quos bene noverat, nequiret agnoscere ; sæpius tamen eos conviviis agebat et impropriis. Sedit autem annos duos, menses decem, dies viginti duos. Obiit autem, et sepultus est in basilica sancti Martini, cessavitque episcopatus anno uno ^j.

18. Octavus decimus Eufonius presbyter ordinatur episcopus, ex genere illo, quod superius senatorium nuncupavimus, vir egregiæ sanctitatis, ab ineunte ætate clericus. Hujus tempore civitas Turonica cum omnibus ecclesiis magno incendio concremata est. de quibus ipse postea duas reparavit, tertiam vestitiasinam ^k relinquens desertam. Postea vero basilica sancti Martini **536** et ipsa incendio est adusta per Wiliacharium, cum ibi confugium pro Chramni quondam circumventionem fecisset (*Vid. lib. iv, cap. 20*), quam postea idem pontifex texit stanno, opitulante rege Chlothachario. Hujus tempore basilica sancti Vincentii ædificata est. Tauriaco ^l, Cerate, et Orhigniaco vicis ecclesiæ ædificatæ sunt. Senobilis (*Neully le Noble*), et Noviliacus ad Eleram (*Neully le Lierre*), ad Braenum amnem (*la Branle*). Est etiam Noviliacus ad Pontem Petrum (*Neully Pont-Pierre*), in confinio Turonum et Andegavorum situs. Luciliacus, vulgo *Lusillé*, vicus inter Carem et Angerem fluvios, satis notus. Injurius zelum laudat Gregorius supra, lib. iv, cap. 2. Interfuit concil. Auclian. ii, anno 533. et iv, an. 541 ; in vero Campanus presb. ipsius nomine subscripsit anno 538.

^a Colb. m., *filios*.

^b Idem, *annos decem*. De hoc vide lib. i Mirac. sancti Martini, cap. 9, ubi dicitur sanctus. Ejus corpus, ut scribit Maanus, hodie in castro Lucacensi (*Loches*) asservatur.

ⁱ Colb. m. cum ed. Bad., *sancti Evantii*. De Gunthario vide lib. de Gloria Confess. cap. 8.

^j Vide supra, lib. iv, cap. 11.

^k Reg., Bec. et Colb. m., *tertiam seniore*.

^l Hæret Marollius, an Tauriacum sit *Turæ*, aut *Truge*, inter Carem et Andram. Maanus nihil habet de hoc loco, nec plura profert Valesius. Cerate, Bec., *Cerente*, item vicus est inter Andesium (*l'Androis*) et Curam situs, *Céré* vulgo dicitur. Eodem in tractu est Orbiniacum, vulgo *Orbigny*. Cæteram Colb. m. et Bad. habent *Tausire*, *Uscerat* et *Orbaniaco*. Orbaniacum legitur in libro de Gloria Martyrum.

Nota sancti Vincentii basilicam etiam nunc in Turonum urbe subsistere, quæ parochiæ titulo gaudet.

dit autem annos septemdecim, obiitque ætate septuagenaria, et sepultus est in basilica sancti Martini ^a. Cessavitque episcopatus dies novemdecim.

19. Nonus derimus Gregorius ego indignus ecclesiam urbis Turonicæ, in qua beatus Martinus et cæteri sacerdotes Domini ad pontificatus officium consecrati sunt, ab incendio dissolutam diriptamque nactus sum, quam reedificatam in ampliori altiori-que fastigio septimo decimo ordinationis meæ anno dedicavi, in qua, sicut a longævus presbyteris comperi, beatorum ibidem reliquiæ Agaunensium ^c ab antiquis fuerant collocatæ. Ipsam etiam capsulam in thesauro basilicæ sancti Martini reperi, in qua valde putredine erat pignus dissolutum, quod pro eorum religionis est virtute delatum ^d. Ac dum vigilæ in eorum honore celebrarentur, libuit animo hæc iterum prælucescente cereo visitare : quæ dum a nobis attente rimantur, dixit ædis ædituus : Est hic, inquit, lapis opertorio tectus, in quo quid habeatur prorsus ignoro, sed nec prædecessores ministros hujus custodiæ scire comperi. Deferam eum, et scrutamini diligenter quid contineatur infra conclusum. Quem delatum reseravi, fateor, et inveni in hoc capsulam argenteam, in qua non modo beatæ legionis testium, verum etiam multorum sanctorum tam martyrum quam confessorum reliquiæ **537** tenebantur. Nacti etiam sumus et alios lapides, ita ut hic erat, concavos, in quibus sanctorum apostolorum cum reliquorum martyrum pignora continebantur. Quod mirus ego divinitus indultum admirans et gratias agens, celebratis vigiliis, dictis etiam Missis ^e, hæc in ecclesia collocavi. In cellula sancti Martini ecclesiæ ipsi contigua, sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum reliquias posui. Basilicæ sancti Perpetui adnatas incendio reperi, quas in illo nitore vel pingi, vel exornari, ut prius fuerant, artificum nostrorum opere imperavi. Baptisterium ad ipsam basilicam ædificari præcepi, in quo sancti Joannis, cum Sergii martyris, reliquias posui, et in illo priore baptisterio sancti Benigni martyris pignora collocavi. In multis vero locis infra Turonicum terminum, et ecclesias, et oratoria dedicavi, sanctorumque reliquiis illustravi, quæ memorare ex ordine prolixum censui.

Decem libros Historiarum, septem Miraculorum,

Explicit Historia Ecclesiastica Francorum Gregorii episcopi Turonici.

^a Ejus festum colitur die 4 Augusti; interfuit concilio Paris. III an. 577, et præfuit Turon. II an. 567. Laudatur a Fortunato lib. III, cap. 4.

^b Idem testatur Fortunatus lib. X, cap. 2, quod est totum de hac ecclesia a nostro Gregorio restaurata.

^c Sanctorum scilicet Mauricii et sociorum, quos infra beatæ legionis testes appellat. De his fuse actum est in Actis Martyrum sinceris ad annum 286. Ecclesiam hanc a Gregorio renovatam pluribus laudat Fortunatus lib. X, cap. 2.

^d Cod. Colb. m. et editio Bad., in qua valde putredinis erat pietate virtutum pro eorum virtute delatum.

^e Colb. m. et Bad., et hymnis etiam missis.

^f Illic desinit cod. Colb. m., nec quidquam est avulsum. Unde Cointius ea quæ sequuntur a quodam Neoterico addita fuisse censet.

^g Cod. Reg., *Martinianus*. Sed hic alludit ad Martinianum Cæcilium auctorem celeberrimum, quamvis æta-

tuus de Vitis Patrum scriptor, in Pascherii tractatum librum unum commentatus sum; de Caribus etiam ecclesiasticis unum librum condidit. Quos libros licet stylo rusticiori conscripserim, tamen conjuro omnes sacerdotes Domini, qui post me humilem ecclesiam Turonicam sunt rectori, per adventum Domini nostri Jesu Christi, ac terribilem reis omnibus judicii diem, si nunquam confusi de ipso judicio discedentes cum diabolo condegnandi estis, ut nunquam libros hos abolere faciat, aut rescribi, quasi quedam legentes, et quasi quedam prætermittentes: sed ita omnia vobiscum integra illibataque permaneant ^f, sicut a nobis relicta sunt. Quod si te sacerdos Dei, quicumque es, Martianus ^g noster septem disciplinis **538** erudit, id est, si te in grammaticis docuit legere, in dialecticis altercationum propositiones advertere, in rhetoricis genera metrorum agnoscere, in geometricis terrarum linearumque mensuras colligere, in astrologicis cursus siderum contemplari, in arithmeticis numerorum partes colligere, in harmoniis sonorum modulationes suavium accentuum carminibus concrepare: si in his omnibus ita fueris exercitatus, ut tibi stylus noster sit rusticus, nec sic quoque deprecor ut avellas quæ scripsi. Sed si tibi in his quiddam placuerit, salvo opere nostro te scribere versu non abnuo. Hos autem libros in anno vicesimo primo ordinationis nostræ præscripsimus: et licet [*Al. scilicet*] in superioribus de episcopis Turonicis scripserimus [*al. scripsimus*], annotantes annos eorum, non tamen sequitur ac supputatur numerus chronicalis ^h, quia intervalla ordinationum integre non potuimus reperire. Est ergo omnis summa annorum mundialium talis: A principio usque ad diluvium anni **MCCCLII**; a diluvio usque ad transitum filiorum Israel per mare Rubrum anni **MCCCLIV**; ab hoc maris transitu usque ad resurrectionem Dominicam, anni **MXXXVIII**, a resurrectione Dominica usque ad transitum sancti Martini, anni **CCCCII**; a transitu sancti Martini usque ad memoratum superius annum, id est, ordinationis nostræ primum et vicesimum, qui fuit Gregorii papæ Romani quintus, Gunthramni regis trigesimus primus, Childeberti junioris decimus nonus, anni **CLXVIII**. Quorum omnis summa est annorum **MMMMDCCCXIV**.

ⁱ tis incertæ, de quo Vossius lib. III de Historicis Latinis, parte II.

^h Bec., *chronicorum*. Casin., *annotantes annos, quorum non tamen sequitur hæc supputatio numerum chronicalem*.

ⁱ Sic Reg. et Chesn., qui al. habet, **CLXXVIII**. Editi alii, **CCXVIII**. Bec., **CCXVIII**, forte pro **CXCVIII**, quod numerus cum line libri IV concordaret.

^j Sic idem Reg. et Ch. At alii editi, **DCCCLXIV**. Neuter numerus cum singulis partibus collectis concordat. Sed nostrum est sinceræ mss. cod. lectione representare: quoniam autem modo hæc annorum series cum antiquis auctoribus aut etiam cum ipso met Gregorio componenda sit, fusius inquisiere vir docti, Scaliger, Petavius, Menander, Maanus, Valesius, etc.; sed cum non eandem viam inierint in varias abiere sententias. Cointius vero has supputationes, sicut et eas quæ supra habentur, suppositas esse contendit.

RUINARTII NOTATIO

DE CODICE PITHOEANO QUEM ABSOLUTA EDITIONE, IN MANUS HABUIT.

Jam finem appendici nostræ imposueramus, cum illustrissimi viri Caudii Peleteri, regni administri, beneficio evolvere licuit codices mss. Bibliothecæ *Pithœanæ*; atque inter alios nobis unus occurrit, in quo præter Gregorii locum de obitu sancti Martini, sub titulo: *Serm. domini Gregorii episcopi de transitu sancti Martini*, relatum, habetur catalogus episcoporum Turonensium, id est caput ultimum Historiæ Gregorianæ, cum variis annorum computationibus quæ ibidem referuntur. At in illo codice anni a transitu sancti Martini ita numerantur, ut exceptis Guntramni annis, quos mendose singuli scripti et editi exhibent, omnes computationes probent annum cccxcvii fuisse sancti antistitis extremum. Sic quippe ibi legitur: *A transitu sancti Martini usque ad memoratum superius annum, id est ordinationis nostræ primæ et vigesimæ, qui fuit Gregorii papæ Romani v, Guntramni regis xxxi, Childeberti Junioris xix, anni cclxlvii (id est 197). Quorum omnis summa est mmm̄m̄d̄c̄c̄l̄x̄lv̄ii*. Sic enim omnes annorum numeri in annum dxciv conveniunt, a quo si subtrahantur anni cxcvii, habebitur annus cccxcvii, quo Martinum e vavis excessisse putamus, et auctoritate Gregorii probavimus in nostra præfatione. Hunc forte annum dxciv currentem assignavit Gregorius, quod Romani profectus epilogum Historiæ suæ addiderit. Eo enim anno Romanum iter suscepisse creditur; æ sequenti obiit, uti probat Coitinus. Cæterum Gregoriano Turonensium episcoporum catalogo subjunguntur nomina sequentium ad Lantramnum, cujus tempore, sæculo scilicet nono, codex scriptus est. Hi autem recensentur hæc ordine: *Latinus episcopus, Chareysilus episcopus, Medegesilus episcopus, Sigilaicus episcopus, Rigobertus episcopus, Chrodobertus episcopus, Bertus episcopus, Guntramnus episcopus, Ibbio episcopus, Causbertus episcopus, Dido episcopus, Rangabertus episcopus, Austaldus episcopus, Eusebius episcopus, Herbernus episcopus, Joseph episcopus, Landramnus episcopus*.

SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII EPISCOPI TURONENSIS HISTORIA FRANCORUM EPITOMATA PER FREDEGARIUM SCHOLASTICUM.

INCIPIT PRÆFATIO GREGORII.

541-542 *Decedente atque imo potius pereunte ab urbibus Gallicanis, etc.*, ut supra coll. 1 et 2. Sic omnino habet codex Claromontanus. At Boherianus, et Ambracianus, apud Cambecium, tomo II: *Incipit præfatio Græcæ. Decedente, etc.* Hunc porro epitomatores Fredegarium appello, viros doctos imitatus, qui ipsum hoc nomine designarunt. Quamvis nullum unquam codicem scriptum viderim, in quo hoc nomine fuerit appellatus. Quod idem de se ipsis testantur viri eruditi qui de rebus Francicis hoc sæculo scripsere, hunc auctorem Fredegarium Scholasticum appellantes, Jos. Scaligerum, et Freherum secuti, qui prius eum sic nuncupaverunt, ex aliquo codice mss., ut credere par est. Porro sequentem titulum *Capitolares, etc.*, ex eodem cod. Claromontano descripsimus, qui sic in Boheriano habetur: *Incipiunt capitula libri, quod est excursus de Chronicis Græc. epis. Thoronacis*. Et ex simili, ut quidem conjicio, codice Canisius, tomo II Lect. antiquæ Thoronacum episcopum censet esse hujus operis auctorem, qui Græcè scripserit. Dicitur autem liber quartus, quod inter varia chronica, quæ ille auctor in unum corpus collegit, Gregorii epitome quarto loco habeatur. His plura in præfatione generali ad hunc tomum diximus.

543-544 CAPITOLARES LIBRI QUARTI.

QUOD EST SCARPSUM DE CHRONICA GREGORII EPISCOPI TORONACI, IN CHRISTI NOMINE FIAT.

De Chuniâ, et Agecio Patricio.
De Francorum origine et eorum regibus.

III. De duobus Francorum tribus, et pognis cum re-
publica.

- IV. De Francis, et Valentiano imperatore.
- V. De regibus denno in Francis creatis.
- VI. De Joviniano et Constantino, vel Honorio, imperatoribus.
- VII. De eversione urbis Trevericæ, quæ a Francis facta est per Lucium.
- VIII. De Castini domesticorum comitis pugna cum Francis.
- IX. De initio regis dinuo [Ch., criniti] Francorum.
- X. De Avito imperatore.
- XI. De Childerico rege Francorum, et Wiomado Franco.
- XII. De Basina regina et Childerico.
- XIII. De Eorico rege Gothorum, et basilica sancti Juliani martyris.
- XIV. De Adrico [Al. Edecio] eleemosynam tribuente.
- XV. De initio regni Chlodovei, et Syagrii patricio.
- XVI. De Chlodoveo, et sancto Remedio urbis Remensis.
- XVII. De Gundiocho rege Burgundionum et filiis ejus.
- XVIII. De Chlodoveo rege, et Chrotechilde regina, et Auriliano qui follem perdidit.
- XIX. De Aridio sapiente, et ejus consilio.
- XX. De conjunctione Chrotechildæ et Chlodovei.
- XXI. De initio christianitatis Chlodovei per beatum Remedium, qui eum baptizavit.
- XXII. De Godegisilo, et Gundobado, et Chlodoveo rege.
- XXIII. De consilio Aridii sapientis.
- XXIV. De Aridio, Gundobado, et Chlodoveo rege.
- XXV. De Alarico rege Gothorum, et Chlodoveo rege.
- XXVI. De interitu Chloderici filii Sigiberti regis.
- XXVII. De interitu Chararici regis.
- XXVIII. De interitu Ragnacharii regis.
- XXIX. De interitu Chlodovei regis.
- XXX. De divisione regni inter filios quatuor Chlodovei regis.
- XXXI. De Amalrico filio Alarici regis.
- XXXII. De Alanis [Ch. al. et Boh., Alamannis], qualiter in regno Francorum interfecti sunt.
- XXXIII. De Regibus Turingorum; et Turingia ditioi Francorum subjicitur.
- XXXIV. De Gundobado et filio ejus Sigimundo.
- XXXV. De transitu Sigimundi.
- XXXVI. De obitu Chlodomeris.
- XXXVII. De eo quod regnum Burgundiæ Francorum ditioi subjicitur.
- XXXVIII. De pace falsa inter Childbertum et Theudericum.
- XXXIX. De Chrotechilde regina et nepotibus suis, qui a Chlotario sunt interfecti.
- XL. De obitu Theuderici.
- XLI. De Childberto et Theudeberto contra Chlotarium agentibus.
- XLII. De Childberto et Chlotario in Spania cum exercitu aggressis.
- XLIII. De Theuthachado [Al. Theudebado] rege Spaniæ interfecto.
- XLIV. De uxore et filia Theuderici regis Italiæ interfectis, et compositione.
- XLV. De Theudeberto in Italiam ingresso, et Italia recepta.
- XLVI. De Verdunensibus a Theudeberto recuperatis.
- XLVII. De morte Chrotechildæ reginæ.
- XLVIII. De Agliane rege Spaniæ.
- XLIX. De Athanagildo rege Spaniæ.
- A L. De Theudebudo filio Theudeberti, Buccelano duce, Belesario et Narsete patriciis.
- 545-546 LI. De regno Chlotarii et pugna cum Saxonibus.
- LII. De Childberto et Chramno filio Chlotarii.
- LIII. De morte Childberti.
- LIV. De exilio Walderada relicte Childberti et interitu Chramni.
- LV. De obitu Chlotarii et divisione regni inter filios ejus quatuor.
- LVI. De Guntramno et regina Marchetrude, et ancilla Bobijane.
- LVII. De Sigiberto et Brunichilde regina.
- LVIII. De Chrodino duce et bonitate ejus.
- LIX. De Gogone effecto majore domus.
- LX. De Chilperico quod Galesindam [Al. Gachisindam] sororem Brunehildis accepit.
- LXI. De Chunni et Sigiberto rege.
- LXII. De Arvernis et Celso patricio.
- LXIII. De Athanagildo, Leuvane et Leuvildo regibus Spaniæ.
- LXIV. De obitu Justiniani et imperio Justini.
- LXV. De Langobardorum gente, et eorum origine et nomine.
- LXVI. De obitu Alboini Italiæ regis.
- LXVII. De Langobardi in Franciam prorumpentibus.
- LXVIII. De Mummolo Patricio et Langobardis, vel Saxonibus.
- LXIX. De Chlodoveo filio Chilperici.
- LXX. Quod Chilpericus civitates de regno Sigiberti pervasit.
- LXXI. De interitu Sigiberti et pace Guntramni.
- LXXII. De exilio Brunichildæ et rege Childberto.
- LXXIII. De supplicatione auronum ab Adam usque ad transitum Sigiberti.
- LXXIV. De Meroveo filio Chilperici, et Brunichildæ.
- LXXV. De Chlodoveo filio Chilperici, et pugna Mummoli patricii et Desiderii ducis.
- LXXVI. De pugna inter Suevos et Saxones.
- LXXVII. De comitibus Brittonorum.
- LXXVIII. De Guntramno et Childberto adoptato in filium.
- LXXIX. De Justinii imperatoris amentia, et uxore ejus Sophia.
- LXXX. De thesauris Narsedis patricii.
- LXXXI. De largissimis eleemosynis Tiberii imperatoris, et Sophia Augusta.
- LXXXII. De regimine Childberti, et inundatione aquarum, et igne de celo civitates et vicus urente.
- LXXXIII. De filia Sigiberti, nomine Sidagunle, uxore Ermengildi.
- LXXXIV. De morte hiorum Chilperici trium.
- LXXXV. De fuga Mummoli.
- LXXXVI. De pace Chilperici et Childberti falsa.
- LXXXVII. De recluso, nomine Hospitio.
- LXXXVIII. De morte Chrodini [Al. Rodini] ducis.
- LXXXIX. De Gundaldo filio Chlotarii, qui regnum cooperat, et in perfectione Mummoli.
- XC. De eo quod Chilpericus Parisios invedit.
- XCI. De timore Chilperici, ut cum thesauris auget [Clar., ut Eternocum fugit].
- XCII. De Childberto, quomodo in Italiam fuerit ingressus.
- XCIII. De Chilperico, quod filiam suam in Spaniam cum thesauris direxit, et in continuo Calam villam mortuus est.

D

HISTORIA FRANCORUM EPITOMATA.

547 I. Cumque Wandali præterissent a Galliis, nec multo post tempore Chuni Gallia ingredi disponebant (Greg. Tur. lib. II, cap. 2, 5). Quod cum beatus Arvatus episcopus Tungrorum civitatis audis-

set, Romam pergit ad limina sancti Petri ap-
Ibique quotidianum jejunium et vigiliis assidu-
ciens, in visione somni ab apostolo responsum
piens decretum ab Altissimo Chunos ingredi G-

* Sic Clar. et codex Ambracianus, tomo II Bibliothecæ Cæsareæ Lambecii laudatus. At editi, Ser-

vatus. Boh., Cumque beatus Arvatus episc. The-
rum. Vide notas in lib. II Gregorii cap. 5.

protinus ad civitatem suam rediit, prædicens ejus A obitum, ut hoc malum non videret. Aicium ^a patricium hujus Chronici gesta laudant. Virilis habitu formatus, animo alacer, membris vegetus, equis promptissimus, sagittarum peritus, conti impiger, bellis aptissimus, pavis captator celebris, nullius avaritiæ sectator, bonis animæ præditus, injuriarum patientissimus, laboris appetens, impavidus periculorum; famis, sitis, vigiliarum tolerantissimus; 548 cui ineunte ætate prædictum liquet quantæ potentæ fati [Al. factis] destinaretur, temporibus suis futurisque celebrandus (Cap. 6). Hæc supradictus historiographus de Aicicio narrat. Cum inisset certamen cum Chunis, quæ gesserit Idacius suæ historiæ hujus volumine narrat ^b (Cap. 7). Nam his diebus oratione uxoris suæ ad limina beatissimorum apostolorum Petri B et Pauli jejuniis et vigiliis discurrente, intercedentibus apostolis, Aicicus a periculis liberatur. Revelatum est cuidam pauperi, nuntianti uxoris Aicicii orationibus fuisse salvatum. Quod cum a paupere proditum fuisset, pauper cæcitate percutitur.

II. De Francorum vero regibus beatus Hieronymus, qui jam olim fuerant, scripsit ^c. Quod prius Virgilii poetæ narrat Historia, Priamum primum habuisse regem, cum Troja fraude Ulixis caperetur, exindeque fuisse egressos. Postea Frigam habuisse 549 regem, bifaria divisione partem eorum Macedoniam fuisse aggressam; alios cum Friga vocatos Frigios, Asiam pervagantes, in littore Danuvii fluminis et maris Oceani consedissee. Denuo bifaria divisione Europam media ex ipsis pars cum Francione eorum C rege ingressa fuit. Qui Europam pervagantes, cum uxoribus et liberis Rheni ripam occuparunt, nec procul a Rheno civitatem ad instar Trojæ nominis ædificare conati sunt. Coeptum quidem est, sed imperfectum opus remansit. Residua eorum pars, quæ super littore Danuvii remanserunt, electum a se Turcbot ^d nomine regem, per quem vocati sunt Turchi, et per Francionem alii vocati sunt Franci, multis post temporibus cum ducibus externas dominationes semper negantes [Ch., regentes].

III. Francos transegiisse comperimus usque ad Marcomerem, Sonnonem et Gerebandum duces (cap. 9). Cum quibus temporibus imperatoris Theodosii in Germaniam prorumpentes, pagos depopulantes, etiam Coloniam metum incusserunt. Quod cum Tre-

veris perlatum fuisset, Nanninus [Al. Nannius] et Quintinus Magister ^e militum collecto exercitu Francos de Germania ejecerunt. Apud Carbonariam de Francis strages situr. Post Heraclio et Joviano ^f cum exercitu ultra Rhenum transeuntibus, disponentes Francos ad internecionem perducere, tantæ strages ex militibus a Francis factæ sunt, ut Heraclius et Jovianus vix de eodem prælio potuissent evadere. Nec ulterius adversus Francos præsumperunt arma arripere. Post paucum temporis Arbogastes superbia elatus adversus Francos arma commovit, cum eisdem dimicans victus effugit.

IV. Franci Treveris hiemando residere præsumunt (Ibid.). Valentiniano imperatore infra privati modum redacto, militaris rei cura Francis satellitibus tradita. Civilia quoque officia transgressi, 550 in conjurationem Arbogastis sacramentis obstricti sunt. Arbogastes Marcomerem et Sonnonem duces odii insectans, exercitus fraude Francos deceptos, urendosque cum decusis foliis, nudæ atque arentes silvæ insidiantes aggredere, transgresso Rheo pagum quem Chamavi ^g incolunt, depopulatus est.

V. Dehinc extinctis ducibus in Francis denuo reges creantur ex eadem stirpe qua prius fuerant (Ibid.).

VI. Eodem tempore Jovianus ornatus regios assumpsit. Constantinus fugam vertens Italiam dirigit, missis a Joviano ^h principe obviam percussoribus, super Mentio ⁱ flumine capite truncatur. Multi nobilium jussu Joviani apud Arvernus capti, et a ducibus Honorii crudeliter interempti sunt (Ibid.).

VII. Treverorum civitas factione unius ex senatoribus, cui nomen Lucius, a Francis capta et incensa est. Cum Avitus imperator esset luxuriæ delituit, et iste Lucius haberet mulierem pulcherrimam cunctarum, fingens Avitus ob infirmitatem corporis lecto se deprimere, jussit ad omnes senatrices, ut eum requirerent ^j. Cumque uxor venisset Lucii, vique ab Avito oppressa fuisset, in crastino surgens de stratu Avitus dixit ad Lucium: Pulchras thermas habes, et frigida lavas ^k. Hæc indignante Lucio, sua factione direpta est civitas, et incensa a Francis.

VIII. Castinus domesticorum comes expeditionem D accepit contra Francos, eosque proterit, Rhenum

^a Sic Clar., Boh. et Freher. Chesn. vero, *Agetium*. Can., *Aetium*, quod est vulgare nomen.

^b Fredegarius, ut in præfatione dictum est, Collectionem Chroniconum in quinque aut sex libros divisam edidit. Liber tertius est ex Idacio excerptus, qui hic laudatur, ibique Aetius dicitur primo Attiani, tum Thorismundum, accepta ab utroque pecunia, fecerit.

^c Hieronymus in vita sancti Hilarionis: *Inter Saxones quippe et Alemannos gens est, non tam lata quam valida, apud Historicos Germania, nunc vero Francia vocatur*. Procopius etiam Germanorum nomine Francos passim designat.

^d Attem. lib. II, cap. 2, cum Boh., *Torchot*.... *Torchki*. Rorico, lib. I, *Torcat*.

^e Boh. et Can., *magistri militum*.

^f Editi, *Joviniano*; et infra Clar., in indice capit., *Joviniano*. Boh., infra, *Eractio et Joviniano cum patris*. Is est Jovinus, ut habet Ch. al., unus ex his qui temporibus Honorii tyrannidem assumpserunt. Falsum est autem a Jovini missis Constantinum occisum fuisse. De Arbogaste, qui genere erat Francus, v. de Vita sancti Ambrosii.

^g Clar., *Amari*. Boh., *Amogi*.

^h Incaute Fredegarius hic quæ de Honorio Frigidus scripsit, tribuit Jovino.

ⁱ Boh., *Mentia*. Appellatur Mincius, vulgo *Mencio*, seu *Menzo*, Italiæ fluvius, qui Mantuanam urbem aluit, et in Padum labitur.

^j Ch. marg., *jussu ad omnes senatrices ut eum viderent, misit*.

^k Clar. et Boh., *Nam frigida lavas*. Freh., *frigida*.

transit, Gallias pervagatur, usque ad Pyrenæos montes pervenit ^a.

IX. Franci electum a se regem, sicut prius fuerat, crinitum inquirentes diligenter ex genere Priami, Frigi, et Francionis, super se creant, nomine Theudemere[m] [*Al. Theodomirum*] filium Richeimeris, qui in hoc prælio, quod supra memini, a Romanis interfectus est (*Ibid.*, et *cap.* 10). Substituitur filius ejus Chlodeo ^b in regnum, 551 utilissimus vir in gente sua, qui apud Esbargem castrum ^c residebat, quod est in termino Thoringorum. Burgundiones quoque Arianorum secta utebantur, sedentes in Cisalpinis. Chlodeo missis exploratoribus ad urbem Camaracum, perlustrans omnia, ipse sequitur, Romanos proterit, civitatem capit; et inde usque Suminam fluvium occupavit. Hæc generatio fanaticis usibus culta est. Fertur super littore maris ætatis tempore Chlodeone [*Boh.*, Chlodevei] cum uxore resedente meridie, uxor ad mare lavatum vadens, terretur a bestia ^d Neptuni, qui Minotauro similis eam appetisset. Cumque in continuo aut a bestia aut a viro fuisset ^e, concepit, ac peperit filium, Meroveum nomine, a quo reges Francorum postea Merovingii vocantur.

X. Avitus imperator luxuriosus apud Placentiam urbem episcopus ordinatur, et post ad ecclesiam ^f sancti Juliani fugiens vitam amisit (*Cap.* 11).

XI. Childericus vero filius Merovei cum successisset patri in regno, nimia luxuria dissolutus, filias Francorum stupro tradidit (*Cap.* 12). Illi vero ob hoc indignantes, eum de regno ejiciunt. Wiomadus Francus fidelissimus cæteris Childerico, qui eum, cum a Chunis cum matre captivus duceretur, fugaciter liberaverat. Hic inventum unum aureum cum Childerico dividens, dum cerneret quod eum Franci interficere conarentur, dixit ei: Fuge in Thoringiam, latita aliquantulum ibi. Si tibi potuero Francos placare, istum aureum medium tibi ad signum dirigam; et si non potuero, ubicunque aggressus fueris, mihi notam facias viam tuam. Quando quidem potuero, et istam partem tibi direxero, partesque [*Ch.*

^a Hæc de Stilicone Gregorius lib. ix, cap. 2, ex Orosio commemorat, quæ incaute Castino, Ch., Gasto, de quo paulo superius dixerat Gregorius, Fredegarius attribuit.

^b Sic Clar., alia tamen manu, et quidem antiqua, aliquis scripsit *Clodoveus*. Sic et habet Can. At Boh. et filius *Chlodeus*. Alii, *Chlogio*. Gregorius, cap. 9, de Theodemere et Chlodione agit, sed nusquam scripsit Chlodionem fuisse Theodemeri filium. Aimoinus et Roricomere Priami filium fuisse aiunt, et ex Marcomere Pharamundum prodisse, cui in regem electo, et postea defuncto, Chlodio ipsius filius successit.

^c Ed., *Hespergem*. Alii cum Anonymo, Roricone, et Aimoino *Dispargum*.... Omnes habent infra *Thoringorum*.

^d Clar., *Lavandum vadens bestia Neptuni quinaurauri similis*.

^e Boh., *concepta, peperit*. Chesn., *continuo a bestia tacta fuisset*. Hanc porro narrationem ab interpolatore additam fuisse censet Cointius ad annum 426, idque sub Carolinis principibus, ut Merovingici principes, inquit ille, qui e regno exciderant, in viliori

A pariterque] conjunctæ unum effecerint solidum, securus patriam 552 repedabis. Childericus tans in Thoringia apud regem Bisinum, uxore ejus Basinam ^f latuit. Franci tunc Ægidium ^g ^h miter regem adsciscunt. Wiomadus amicus Crici subregulus ab Ægidio Francis instituit ejusque consilio omnes Francos singulis aurebutavit. Illi acquiescentes impleverunt. Diiterum ad Ægidium Wiomadus: Gens hæc dum, quæ mihi ad agendum jussisti, parum attulit sunt. Superbia sæviunt; jube ut ternos solidos tentur. Quod cum factum fuisset, acquiescunt. Franci dixerunt: Melius nobis est ternos ⁱ tributa solvere, quam cum Childerico graviam vitam ducere. Wiomadus iterum ad Ægidium ^j Rebelles existunt tibi Franci; nisi præceperis plurimos jugulari, eorum superbiam non mel Electos a Wiomado centum inutiles et in necitibus incongruos ^k ad Ægidium direxit, quos dius consilio Wiomadi usus interficere jussit. madus dixit secretius ad Francos: Non suffi tributa quæ solvitis? Quandiu hoc malum sus vultis, ut parentes vestri sicut pecora jugule? Tunc Franci unanimiter dixerunt: Si Childer ubiunque potuissemus reperire, libenter eum nos reciperemus ad regem, forsitan per ipsum ^l afflictionibus eriperemur. Tunc Wiomadus p ad Ægidium vadens, dixit: Modo est gens Frum tuæ disciplinæ perdomita. Dausque ^m consilium legatos ad Mauricium imperatorem gere, gentesque vicinas, si posset, attrahere, quinquaginta millia solidorum ab imperatore ⁿ gerentur, quo potius gentes accepto in munere ^o perio subjicerent. Addensque dixit ad 553 Aliquantulos solidos tuæ instantiæ locum acc militavi, parum servus tuus argentum habeo. bam cum tuis legatis puerum dirigere, ut ^p Constantinopoli mihi argentum mercaret. Teceptis ab Ægidio quingentis in munere aureis, ad hoc opus emendum transmitteret, misit p creditarium sibi cum media parte aurei quon

haberentur apud populos pretio. At falsam esse viri eruditi conjecturam ex eo patet, quod hic integer habeatur in cod. Claromontano, qui ab mille sub prima regum nostrorum stirpe desc est.

^f Boh., *Basilicam*, et sic eam inferius appellat Clar., *Bysinum*, et infra semel *Bysinam*. *latuit Francis. Tunc*.

^g Clar., *Ejeium*, et infra semper *Ejegius* di Aliis *Egidius*. Boh., ut plurimum, *Eicinus*.

^h Sic Clar., at editi, *Wiomadam amicum Chri subregulum ab Ægidio iterum Francis instituit Deest iterum in Can., at Chesn. al. et Aimoin., madum. Boh., Widomadum.... sub regulis ab A Franci instituerunt... singulos aureos*.

ⁱ Sic Clar. et Boh. Editi vero, *utiles... com*

^k Clar. et Freh., *dans idemque*. Ches., *de eisdem*. Canisii lectionem sequimur. Marcianus aut certe Leo ejus successor CP. regnabat; in dente vero Majorianus. Alterutrum hic Mau appellat Fredegarius. Nam Mauricius imp. sa cula seqq. finem vixit.

^l Freher., *ad imperatorem*.

Childerico diviserat, sacellum p'enum plumbeis, A de stratu dixit Basina ad Childericum : Quæ visibiliter vidisti, veritate subsistunt. Hæc interpretationem habent. Nascetur nobis filius fortitudine leonis signum et instar tenens; filii vero ejus leopardi et unicornis fortitudine signum tenent. Deinde generantur ex illis qui ursis et lupis fortitudinem et voracitatem eorum similibunt. Et tertio quæ vidisti ad discessum, columnæ regni hujus erunt, qui regnabunt ad instar canum, et minoribus bestiis eorum consimilis erit fortitudo. Pluritas autem minorum bestiarum, quæ ab invicem detrahentes volutabant, populos sine timore principum ab invicem vastandos significat. Concepit Basina, et peperit filium, nomine Chlodeveum. Hic fuit magnus et pugnator egregius, ad instar leonis fortissimus cæteris regibus. Childericus cum Odouacro rege Saxonorum Aurelianis pugnans, Andegabum victor perrexit. Mortuo Ægidio, reliquit filium, Syagrium nomine (Cap. 18). Eodem tempore Brittones de Betorica [Al. Biturica] a 555 Gotthis expulsi, multi apud Do'ensem e perempti sunt. Paulus comes cum Romanis et Francis bellum Gotthis intulit, et prædas egit. Childericus Odouacro superato Paulum comitem interfecit, Andegavis obtinuit (Cap. 19). His actis, inter Saxones et Romanos bellum gestum est. Saxones terga vertentes, multis ex eis extinctis, insulæ d eorum, cum multo populo interempto, a Francis captæ atque subversæ sunt.

XII. Basina quæ Bisinum regem in Thoringia jugalem habebat, cum audisset Childericum a Francis in regno sublimatum, cursu veloci relinquens Bisinum ad Childericum transit (Cap. 12). Qui cum eam sollicite interrogasset qua de causa ad eum de tam longe venisset, respondisse fertur: Novi, inquit, utilitatem tuam, quod sis valde strenuus; 554 ideoque veni ut habitem tecum. Si utiliorem sub cælo scissem, C ad eundem expetissem. Quam Childericus gaudens, et diligens ejusdem pulchritudinem, in conjugio copulavit. Cum prima nocte jugiter stratu juxissent, dicit ad eum mulier: Hac nocte a coitu virili abstinebimus. Surge secretius, et quod videris ante aulas palatii, diceas ancillæ tuæ. Cumque surrexisset, vidit similitudinem bestiarum b leonis, unicornis et leopardi deambulantium. Reversusque dixit mulieri quæ viderat. Dicit ad eum mulier: Domine mi, vade denuo, et quod videris narra ancillæ tuæ. Ille vero cum foris abisset, vidit bestias similitudine ursi et lupi deambulantes. Narrans et hæc mulieri, compellit eum tertio ut iret, et quod videbat nuntiaret. Cumque tertio exisset, vidit bestias minores similitudine canis et D minorum bestiarum ab invicem detrahentium et volutantium. Cumque Basinæ hæc universa narrasset, abstinentes se caste usque in crastinum, surgentes

XIII. Ipso anno terræmotus fuit. Eoricus Gothorum rex decimo quarto regni sui anno ecclesiam sancti Juliani Brivate columnis ornatam mirifice construxit e. Regnans Eoricus annos viginti (Cap. 20).

XIV. In Burgundia nimia famis oppressio advenit (Cap. 24). Cumque populus a fame diversis regionibus dispergeretur, nec esset qui alimoniam præberet; Ædicus f quidam ex senatoribus magnam tunc rem in Deo fecisse perhibetur. Misit pueros suos cum equitibus [id est equis] et plastris per vicinas sibi civitates; ut eos qui inopia vexabantur sibi adducerent. Cunctos pauperes quos invenire potuerunt, adduxerunt ad domum ejus, ibique eos tempore sterilitatis pascens a fame liberavit. Fueruntque plusquam quatuor millia, quos aluit usque tempore ubertatis, post quorum discessum vox e cælis lapsa pervenit, dicens Ædicio: Quia fecisti hanc rem, tibi et semini tuo panis non indigebit in sempiternum. Ædicus miræ velocitatis fuit, pluribus vicibus multitudinem Gotthorum cum paucis in fugam convertit. Evatrix e

Cointius. At, prout jam observavimus ad caput 9, refragatur eod. Claromontani auctoritas.

e Editti aliquot, al. Tolosani, falso. Est enim vicius Biturigum. Vide notas ad Gregorii lib. II, cap. 18.

d Editio Freh., in solo. Boh., in solo... capti atque subversi.

e Fallitur Fredegarus; nam, ut jam observavimus, non Eoricus, sed Victorius ab Eurico Arvernensis præpositus basilicam sancti Juliani, non quidem Brivate, sed in ipsa urbe Arverna, quam hodie Claromontem appellamus, columnis adornavit, non extruxit.

f Al., Ecditius, seu Ædecius.

g Ed., Evar x. Boh. et Cui. al., Evagrus.

a Non unum est hujus nominis castrum, vulgo Bar, de quo hic locus intelligi possit. Tam enim Barro ad Alban, quam Barro ad Sequanam competere potest. Barro Ducis, quod nunc videtur cæteris celebrius, tunc temporis nondum constructum fuisse Valesius putat. At cum pagi Barrensis mentio sit ab annis fere mille in testamento Wolfandi comitis pro conditu monasterii sancti Michaelis in agro Virdunensi, et in aliis ejus ævi monumentis, locum hunc jam tunc celebrem fuisse oportuit, ut pago cognominis nomen indiderit, qui proinde hic potuerit designari, licet verius Barro Ducis cognominatus.

b Istas visiones ab interposita ore additas putat

rex Gotthorum excedens Spanum limitem, gravem in A Gallis intulit persecutionem (Cap. 25).

XV. Defuncto Childerico, Chlodoveus ejusdem filius regnavit pro eo (Cap. 27). Anno autem quinto regni ejus Syagrius Romanorum patricius apud civitatem Sexonas ^a, quam quondam pater suus tenuerat, sedem habebat: super quem Chlodoveus cum Ragnahario irruens, Syagrius illisum cernens **556** exercitum terga vertit, et ad Alaricum regem Tholosam cursu veloci perrexit. Chlodoveus legatos ad Alaricum mittit, ut eum redderet, alioquin noverit sibi bellum inferri. At ille metuens, ut Gotthorum pavere mos est, Syagrium vincitum legatis tradidit. Quem Chlodoveus custodiae mancipavit, regnoque ejus accepto, eum gladio trucidare [Boh., truncare] præcepit. Chlodoveus, eo quod esset fanaticus, ecclesias deprædari permisit. B

XVI. Igitur de ecclesia Remicianæ urbis urceum magnum hostis abstulit cum reliquis ministeriis (Ibid.). Sanctus ac apostolicus Remedius pontifex ejusdem urbis ad Chlodoveum veniens postulans, si aliud de sacris vasis recipere non mereretur, saltem vel urceum illum reciperet. Audiens rex dixit: Mitte nuntium usque Suessionas, ibi quæ acquisita sunt dividenda erunt. Si mihi illud sors dederit, petitionem tuam implebo. Cum præda in medio dividenda poneretur, ait rex: Rogo ut saltem mihi vas istud extra partem concedatis. Hæc rege dicente, respondent Franci: Glorioso rex, quæ cernimus tua sunt; sed et nos tui sumus, domine, quod tibi placet, fac. Tunc unus levis, invidus et facilis, voce magna urceum impulit, dicens: Nihil hinc accipies, nisi quod tibi sors vera largitur. Rex injuriam hanc patientia lenivit. Sorte posita, acceptum urceum beato Remedio transmisit, servans additum sub pectore vulnus. Kalendas Martias jussit omnes armatorum phalanges se ostensuros venire. Ubi cunctos circumibat venit ad urcei percussorem, dicens ad eum: Inculta est armatura tua, neque securis est utilis. Apprehensamque securem ejus terræ dejecit. Et ille cum paululum inclinatus fuisset, rex elevatis manibus secure caput ejus defixit: Sic, inquit, et tu Suessionis urceo fecisti, magnum sibi per hanc causam timorem statuens. C

XVII. Fuit igitur Gundiochus rex Burgundionum ex genere Athanarici **557** regis persecutoris (Cap. 28). Huic fuerunt quatuor filii, Gundobadus, ^a Godegiselus, Chilpericus et Godomarus. Gundobadus Chilpericum fratrem suum interfecit gladio; uxorem ejus D

ligato ad collum lapide aquis immersit: duorum gladio trucidavit; duas filias exsilio exnavit, quarum senior nomine Saedelenba ^d, veste, se Deo devovit, junior Chrotechildis voc

XVIII. Porro Chlodoveus legationem in Germaniam sæpius mittens ambiebat Chrotechildem. Et cum non esset licitum eam videre, Chlodoveus Aurelianum ^e quemdam ex Romanis, ingenere poterat, ad Chrotechildem prævidendam direxit: ille nisi singulus, ad instar mendicis peram adferens veste deformi, illis perrexit partibus, apud Chlodovei, quo ei potius crederetur, secum perrexit. Cumque ad Januam civitatem (ubi Chrotechildis germana Saedeleuba sedebat, venisset, et illi talitate peregrinos sectantes eum causa merore cepissent, et pedes ejus Chrotechildis lavaret, lianus verbo secreto inclinans ad eam, dixit: Mihi, grande verbum tibi nuntiaturus, tibi locum dare dignaris, ubi secretius possumus loqui. Ille annuens, inquit: Loquere. Dixitque lianus: Chlodoveus rex Francorum me direxit, si voluntas Dei fuerit, te vult ad culminis sui conjugium. Ut certa fias, hunc anulum tibi offero. Quem illa accipiens, gavisa est gaudio magno, et ad eum: Accipe centum solidos pro laboris munere, et anulum hunc meum. Festinans reversus ad dominum suum, et dic ei: Si me vult matrimonio sociare, protinus per legatos a patre meo postuletur. Legati **558** qui venient, tibi ad præsens firmitate ^b, placitum sub celeritate obtineant. Nisi ad perficiendum festinet, Aridii ^c quidam sapientis de Constantinopoli adventum tibi, cujus consilio, si prius venerit, hæc omnia obtineant. Aurelianus eodem habitu quo venerat, ad propria. Cum jam prope Aurelianensem castrum, nec procul a domo prope accessisset, dum pauperem mendicum in via secum itineris circumspiciendo habebat, cum jam securus Aurelianus depressus esset, a collega suo per amicum solidum furatur. Cumque a somno expergefactus, timore plenus cursu veloci perrexit ad propria, ramque ejus portabat. Quem apprehensum Aurelianus præsentant, eumque fortiter triduo cæsum perire mendicum. Protinus Aurelianus Chlodoveo per singula narrans successionem, suggestionem etiam ^d. Quod cum Chlodoveo utilitas et con-

^a Canis., *Santonas*. Sed constat Suessionas urbem hic designari, quæ in veteribus scriptis *Sessonas*, *Sexonas*, aut *Saxonas* vulgo scribitur.

^b Chesn. et Freh., *timorem fecit*. Canis., *causam Franci timorem statuerunt*.

^c Alii, *Gundebadus, Gunhegiselus, Gotemar*. Mss. Clar. et Boh. lectionem retinuius, et sic semper infra.

^d Ches. al., *Chrona*, et infra *Chrotechildis*. Boh., *Chrotechildis*. Vide notas in Gregorium.

^e Aurelianus Patricius memoratur a Gregorio lib. I de Gloria mart. cap. 77. Sed hanc de eo mendicum simulante narrationem inter fabulas computant cum Valerio viri eruditi; quam tamen habent Rorico, Anonymus, Aimoinus, auctor Vitæ sanctæ Chlothil-

dis, et alii passim. Gregorius vero, lib. II Hist. 23, legationem a Chlodoveo missam memorat nihil de hac re habet.

^f Sic Clar., non vero *Januam civitatis*, ut Boh. et Freh.; est quippe *Geneva*, quam veteres describunt. Ches., *Genovam*.

^g Clar. Boh., et Can., *annuens verbo secreto quod dixitque*.

^h Boh., *oblati ad præsens firment*.

ⁱ Editi, *Aredii*. De hoc vide Gregor. lib. I 32, etc.

^j Can., *habuit*. Ch sn., *quidam pauper quem in via... habuerat... collegæ suo peram... e-t.*

^k Apud Freh. deest *successionem*. Clar., n

placuisse, legatos ad Gundobadum di- A
t Chrotechildem neptem suam ei in con-
dam traderet. Quod ille denegare me-
rans amicitiam cum Chlodoveo inire,
um spondit. Legati offerentes solidum
ut mos erat Francorum, eam partibus
onsant ^a, placitum ad præsens petentes,
conjugium traderet Chlodoveo. Nulla
inito placito Cabillono ^b, nuptiæ præpa-
nentes cum celeritate Franci Chrotechil-
bado acceptam levantes in basternam ^c,
ressauris ad Chlodoveum dirigunt. Chro-
m jam comperisset adventum Aridii
b imperio, dixit ad seniores 559 Fran-
is me domino vestro præsentare, remo-
sterna, et supra equum levate, et quan- B
potueritis, illis partibus accelerate. In
ad suam non possum venire præsen-
levata Chrotechilde super equum, festini-
am pergunt.

que Aridius a Massilia velocissimo cursu
ad Gundobadum venisset, dixitque ei
: Audisti quod amicitiam cum Francis
ptemque meam Chlodoveo tradidi ux-
dens Aridius dixit : Non est hoc amici-
ed initium discordiæ perpetuæ. Remi-
eras, domine mi, quod genitorem Chro-
nanum tuum Chilpericum gladio truci-
m ejus lapide ad collum ligato necare
ejusdem germanos capite truncatos in
sti projicere. Si prævaluerit, injuriam
ndicabit. Dirige protinus exercitum post
rtatur. Facilius unius feres jurgium,
tempore tu et tui scandalizemini ^a a
c audiens Gundobadus, exercitum post
techildæ retentandum ^b dirigit, qui con-
esauros et basternam cuncta retentent.
vero cum appropinquasset Villariaco ^c,
oveus residebat, in territorio Treccassino,
tam terminos Burgundiæ Chrotechildis
ogans eos a quibus ducebatur, ut duo-
is ^d in utrasque partes de Burgundia
st incenderent. Quod cum permittente
uisset impletum, dixit Chrotechildis :
igo, Deus omnipotens, quod initium vin-
itoribus vel fratribus meis video.
c ad præsens Chlodoveo ^e perducitur, D

untiat. Boh., narrans fuisse bonetas (al.
su gestiones nuntiat.

^a et Ch. s., desponsant. Hic Francorum
secundum legem Salicam in formula ve-
gnonum, post Marculfi formulas, p. 219.
notas in varias formulas, n. 5, p. 364.

can. al., Cavallono. Poh., Carillonno.

^b huiusmodi genus erat matronis proprium
erat, ut ex Hieronymo in cap. LXVI
Altaserra, cum umbraculis, quæ nos dor-
pretari possumus vel basternas.

Boh., scandalizeris. Can. et Freh. et
sur.

mentandam, Boh., retentanda... retentant.
erant apud Tricassinos loca, quæ huc

ROL. LXXI.

ipsamque in matrimonium Chlodoveus accepit, quam
cultu regali perfecto dilexit amore (*Ibid.*, cap. 29).
Habebat jam tunc Chlodoveus filium de concu-
bina, nomine Theudericum. Chrotechildis cum primo
genitum filium habuisset, 580 quem baptismo conse-
crare vellet, virum assidue suadens christianum ef-
ficere nullatenus ad consiliandum regis animus
movebatur, dicens : Deorum nostrorum jussione
cuncta creantur, Deus vester nihil posse manifesta-
tur. Regina filium ad Baptismum exhibet. Baptizatus
autem puer, quem Ingomerem [Al. Ingomerum] vo-
citabant, in albis obiit. Qua de causa permotus felle
rex, increpabat reginam, dicens : Si in nomine deo-
rum meorum puer fuisset baptizatus ¹, vixisset. Re-
gina vero Deo omnipotenti gratias agens, ut de utero
suo primogenitum in regno suo acceperit. Post hunc
genuit filium, quem Chlodomerem vocavit ; qui cum
baptizatus ægrotare cœpisset, dicebat rex : Et iste,
sicut frater, moritur. Orante matre, Domino adju-
vante, convaluit. Regina tamen assidue regem
verbis blanditis ² ad Christi cultum suadebat (*Cap.* 30).

XXI. Cumque bellum contra Alamannos Chlodo-
veus rex moveret, suadente regina, vovit, si victo-
riam obtineret, efficeretur christianus (*Ibid.*). Cum-
que utraque phalanges certamina jungerent, et stra-
ges ingentes essent, dixit Chlodoveus : Deum invoco,
quem Chrotechildis regina colit : si me juvaret in
hoc prælio, ut vincam hos adversarios meos, ero illi
fidelis. Alamanni terga vertentes in fugam lapsi sunt.
Cumque regem suum cernerent interemptum, novem
annis ¹ exsules a sedibus eorum, nec ullam potue-
runt gentem comperire, quæ eis contra Francos
auxiliaret, tandem se in ditionem Chlodoveo tradunt.
Nam cum de prælio memorato superius Chlodoveus
Remis ² fuisset reversus, clam a sancto Remedio
Rhemensis urbis episcopo (*Cap.* 31), attrahente etiam
Chrotechilde regina, baptismi gratia cum sex milli-
bus Francorum in Pascha ³ Domini consecratus est.
Cum a sancto Remedio in Albis Evangelii lectio
Chlodoveo annuntiaretur, qualiter Dominus noster
Jesus Christus ad passionem venerat, dixit Chlodo-
veus : Si ego ibidem cum Francis meis fuisset, in-
juriam 581 ejus vindicasset. Jam fidem his verbis
ostendens, christianum se verum esse affirmat.

XXII. Godegiselus frater Gundobadi solatium per
legatos Chlodoveo postulat, cum eum comperisset
fortissimum in præliis ; promittens, ⁴ si ejeceret Gun-

revocari possunt, Villers scilicet haud procul ab Ar-
ciaco et i. s. Trecls et Villori, vicus paulo Trecls
remotior, Barro ad Albam propinquus An villa Riaco ?
¹ Can., leucis. Clar. altera manu exponit, leugas.

² Ed. ti. ad præsentiam Chlodovei.

³ Ed., ut christianus efficeretur.

⁴ Freh., nominatus. In cod. Clar. hæc vox omittitur.

⁵ Can., blandis. Clar. et Boh., blanditiis.

⁶ Freh. et Ch. al., centum quatuor annis. Locus
obscurus, quæ alii aut oris non exponunt.

⁷ Clar., Remus. Boh., Remus.. ingressus.

⁸ Hunc secuti sunt Hincmarus, Flodoardus, etc.
Alii tamen ex sancti Aviti epistola Chlodoveum in
Nativitate Domini baptizatum fuisse volunt.

⁹ Boh., promittens se si... dissolvere.

dobadam cum suo solatio a regno, tributum partibus A multum muneribus ecclesiam sancti Martini, Chlodovei dissolveret (Cap. 32). Gundobadus ignorans dolum fratris Godegiseli, ad eum misit dicens: Veni ut resistamus Francis unanimiter, ut quod aliæ gentes passæ sunt, non perferamus nos. At ille: Vadam, inquit, et præbeam tibi auxilium. Chlodoveus cum Francis adversus hos duos reges castra Divionensi campania^a direxit ad prælium. Godegiselus Chlodoveo conjungitur, ac uterque exercitus Gundobadi populum atterit. At ille dolum fratris cognoscens terga vertit, Rhodani ripam percurrrens Avenionem urbem ingreditur. Godegiselus, obtenta victoria, promissa Chlodoveo ex parte implens, Viennamque triumphans^b. Chlodoveus rex post Gundobadam dirigit, eumque de civitate extrahi præcepit.

XXIII. Aridius prudentissimus vir cum Gundobado intra castra sedens, ad Gundobadam ait: Oportet te lenire hujus hominis feritatem (Ibid.). Ego simulans a te fugere, ad eum transibo, ut faciam quod neque te, neque hanc noceat regionem. Quodcumque tibi per meum injunget consilium, faciendum promitte, donec causam tuam Dominus prosperet.

XXIV. Aridius valedicens Gundobado ad Chlodoveum perrexit, dicens: Illum perfidum Gundobadam relinquens, tuæ gloriæ me offero^c (Ibid.). Benigniter a Chlodoveo recipitur. Eratque jucundus in fabulis, strenuus in consiliis, justus in judicio, et in commisso^d fidelis. Dixit ad Chlodoveum: Tua est hæc regio, quare eam vastare permittis? Jube Gundobadam tibi tributa solvendum, et ipsum et regionem dominabis. Quod si noluerit, perfice quod cœpisti. Hæc C injuncta a Chlodoveo 562 Gundobadus implere promittens, Chlodoveus rediit in Franciam, relictis cum Godegiselo quinque millibus Francorum. Exiens Gundobadus de Avinionem, resumptis viribus, Godegiselum in Vienna circumdat, per aquæductum in civitatem ingrediens Godegiselum interfecit. Francos aggregatos in unam turrem ferro trucidavit, nihilque postea Chlodoveo reddere disponens (Cap. 33).

XXV. Igitur Alaricus rex Gotthorum cum amicitias fraudulenter cum Chlodoveo inisset, quod Chlodoveus discurrante Paterno legatario suo cernens, adversus Alaricum arma commovet, et in campania Voglavensi, decimo ab urbe Pictava milliario, Alaricum interfecit, et plurima manu Gotthorum trucidata, regnum ejus a mare Tyrrheno, Ligere fluvio, et montibus Pyrenæis, usque Oceanum mare a Chlodoveo occupatum est (Capp. 35, 37). Thesaurus Alarici a Tolosa auferens secum Parisius duxit, et

^a Sic Clar., id est, ni fallor, castra per campos Divionenses direxit, etc., vel in campania Divionensi; sic cap. 25 dicitur campania Voglavensis. Editi habent, castra Divionense Campaniam direxit, etc.

^b Freh., triumphat. Can. et Ches. al., Avenionemque triumphans, Chlodoveus... dirigit, qui eum de civitate extrahere possent.

^c Clar., Boh. et Freh., expeti, pro gloriam tuam expetii. Frequenter enim casus sextus pro quarto in isto auctore habetur in mss., quod semel monuisse satis sit.

^d Ch. al., commissionibus.

^e Can., levis. Ch. et Freh. al., lenibus, levibus.

Hilarii ditavit, quorum fultus auxilio hæc implese. Cumque Parisius perrexisset, dram regni sui constituit (Cap. 38).

XXVI. Theudericus ejusdem filius, captis circa maritima, jussu patris filius avertitur (Ibid.). Filius Sigiberti regis, non dericus [Al., Chlodoveus], quem cum ejus solatio contra Gotthos Chlodoveus [Alaricus] habuerat, liciniis^e verbis, dum per fluvium navigaret, attractus. Ipse vero patr Sigibertum in Bochonia^f interfecit dolose, percussoribus Chlodovei interfectus est. Regiberti absque ullo prælio cum thesauris Cl assumpsit.

XXVII. Chararicum regem parentem suum veus interfecit, et regnum suum sibi subdidit.

XXVIII. Ragnacharium regem, atque parentem, Chlodoveus dolis interfecit manu per fratrem suum Richarium similiter manu 563 jugulavit (Cap. 42). Regnum Ragnacharii apud Camaracum sedem habebat, suæ ditionis. Regnum Chlodovei maxime per totas Gallias latatur. Studiose tractavit, ut nullus de subditis superesset, nisi de suo semine, qui regerent.

XXIX. Mortuo Chlodoveo, sepultus est in sancti Petri apostoli, quam suo opere condidit (Cap. 43). Obiit post Voglense^g bellum annis triginta. A transitu sancti Martini usque ad transitum Chlodovei fiunt annis duodecim. Chrotechildis regina ad limina Martini Turonis orationibus et vigiliis pervenit.

XXX. Quatuor filii Chlodovei, id est Theudericus, Childebertus et Chlotarius, ejus æquo ordine inter se diviserunt (Lib. III). Sortitus est sedem Theudericus Mettis, Chlotarius Aurelianis, Childebertus Parisius, et Chlotarius Suessionis. Theudericus habebat jam filium Theudebertum, utilem et strenuum.

XXXI. Amalricus filius Alarici sororem suam matrimonium accepit, per quam Barcenno propter... Barcinonæ] a Childerico^h et Franciscus est (Ibid., capp. 2, 3).

XXXII. Dani evectu navali Gallias petentes Theudericus irruunt, a Theudebertoⁱ filio superantur, omnemque prædam amiserunt.

XXXIII. Thoringorum tres fratres regnantes Theudericus [Al., Baldericus], Ermenfridus et Boh.

Boh., infra, navigaret ad tractum.

^f Editi, Burconia; al., Burgundia, Burgundia chonia silva.

^g Boh., Voglavense; al., Vogladense.

^h Legendum Childeberto. Barcinonæ urbs est provincie Tarraconensis, hodiernæ Catalonie. Vide Gregorii locum.

ⁱ Sic Clar., Boh. et Can. At Freh. et Ches. put 32 sic inchoant: Alani a Theudoberto, et in capitulum indice, etiam in Clar. habetur inis qualiter in regno, etc. Nihil vero de Boh. forte lidem sunt, nam solos Danos memorat riu. Boh., pro Dani evectu, habet Alamanni en

Cap. 4. Ermenfridus Bertharium interfecit, insti-
gante uxore Ermenfridi nequissima, nomine Amal-
berga, et Badericum germanum suum cum solatio
Theudericus interfecit. Ipse vero a Theudeberto filio
Theudericus interfectus est. Regnum Thoringorum
Francorum ditioni subactum est.

XXXIV. Gundobadi filius Sigimundus apud Gena-
vesem^a urbem, villa Quatruvio, jussu patris subli-
matur 564 in regnum, habens uxorem filiam Theu-
derici regis Italiae, unde habebat filium, nomine Si-
gircum (Cap. 5). Eadem mortua, aliam duxit uxorem.
Filiam suam Sigircum novercae insidiis jussit
interfici. Unde postea fortem poenitentiam agens,
monasterium sanctorum Agaunensium miri operis
construxit^o, et alia plura monasteria aedificavit.
Chrotechildis assidue filios admonebat mortem patri-
s matrisque, vel germanorum suorum ulcisci (Cap. 6).
Quam ob causam illi Burgundias appetunt,
Sigimundum et Godemarem^d in praelio vincunt.

XXXV. Chlodomerus Sigimundum, dum ad mo-
nasterium sanctorum Agaunensium fugeret, captum
cum uxore et liberis, Aurelianis adducit (Ibid.). Go-
demaris terga vertens latuit. Godemaris resumptis
viribus regnum Burgundiae tenet. Chlodomerus ite-
rum adversus Godemarem exercitum movet, inter-
fecto Sigimundo cum uxore et liberis.

XXXVI. Praedictum est Chlodomeri ab Avito ab-
bate, quod fecerat Sigimundo, ipso itinere [Al., ip-
sam item] passurum (Ibid.). Cumque Vesoncia^o
Franci cum Burgundionibus bellum inissent, Chlo-
domerus capite truncatur, deceptus ab auxiliis Theu-
derici, qui filiam Sigimundi habebat uxorem.

XXXVII. Franci vero in ipso praelio resumptis vi-
ribus, Burgundionibus Vesonciae superatis, et ad
internectionem perductis, patriam eorum ditioni sub-
jiciunt (Ibid.). Chlotarius uxorem Chlodomeris, no-
mine Guntiucham, uxorem duxit, filiosque ejus tres,
his nominibus, Theudoaldum, Gunthacharium [Al.
Guntharium] et Chlodoaldum Chrotechildis alebat.
Childebertus dolose Arvernos contra Theudericum
invasit. Chlotarius et Childebertus Burgundias ap-
petunt: sed Theudericus cum eis aggredi noluit.
Childebertus et Chlotarius fugato Godemare Burgun-
dias occupant. Theudericus cum exercitu Arvernos
vastat (Cap. 9, 11, 12). Mundericus qui se parentem
regi aserebat, regnumque 565 ei debere dixit, a
satellitibus Theudericus occiditur fraude deceptus^d
(Cap. 14). Res ejus fisco subjiciuntur.

^a Boh., Ch. al., Freh. al. et Can., suum consilio.

^b Can. et Ch. al., Ardegavensem. Item. Ch. al.,
Agaunensem.

^c Imo jam antea constructum fuerat, sed illud
adavit, ibique psallentium continuum instituit.
Vide Gregorium et notas.

^d Supra dicitur Godemarus; hic in Boh., Godemarus.

^e Ches. et Freh., Vesoncia, et sic infra, locus est
prope Viennam Allobrogum, ex Gregorio.

^f Primo apud Romanos, si fides frangeretur, ob-
sidis capite damnabantur, ex Tito Livio; satis fuit
postea eos in servitutem redigere.

^g Clar. cum. Can. et Freh., Theudericus filium
suum Theudebertum ubi Wisigardem; et infra, Roma-

XXXVIII. Inita pace inter Childebertum et Theu-
dericum cum sacramento, datis obsidibus (Cap. 15).
Sed celerius rumpitur, multi que filii senatorum ob
hoc^f servitio subjiciuntur. Nepos beati Gregorii Lin-
gonicae urbis episcopi, Treveris cuidam barbaro ser-
vicens, ingenio Leonis cujusdam ex cocis ipsius epi-
scopi, liberatur et reducitur.

XXXIX. Chrotechildis regina cum filiis Chlodo-
meris, quos alebat, Parisius resedens, eosque unico
amore diligens, Childebertus invidia de eis ductus
Chlotarium suadet, ut interficerentur (Cap. 18). Ex
quibus duo, Theodoaldus et Guntharius, Chlotarii
manu propria interficiuntur. Chlodoaldus ad clerica-
tum tondetur, dignamque vitam gerens transiit; ad
cujus sepulcrum Dominus virtutes dignatur ostendere.
Theudericus filio suo Theudeberto^g Wisigardem cu-
jusdam regis filiam desponsavit (Cap. 20). Theu-
debertus relinquens Wisigardem, Theotheriam^h genere
Romanam duxit uxorem (Cap. 22).

XL. Theudericus vigesimo tertioⁱ anno regni sui
moritur, regnumque ejus Theudebertus assumpsit,
qui magnum se atque in omni bonitate praecipuum
ostendit (Cap. 23). Theotheria zelans a Theudeberto
filiam suam dolo interfecit. Theudebertus, relicta
Theotheria, Wisigardem duxit uxorem. (Capp. 25,
26, 27).

XLI. Childebertus et Theudebertus, foedere inito
inter se, contra Chlotarium movent exercitum (Cap.
28). Sed orationibus Chrotechildis ad limina sancti
Martini, et divino nutu, grandine et infestatione to-
nitru et fulguris veniente, separati sunt. Pacem
ineuntes ad proprias sedes sunt reversi.

566 XLII. Post haec Childebertus et Chlotarius
Spanias appetunt, easque parte maxima depopulati
sunt (Cap. 29). Amalricum regem Barcenona interfi-
ciunt (Cap. 10). Caesaraugusta civitas orationibus et
jejunii liberatur^j (Cap. 29).

XLIII. Post Amalricum Theudo^k regnat in Spaniis
(Cap. 30). Quo interfecto Theudegiselus regnum as-
sumit, qui dum ad caenam laetus sederet, extinctis
cereis, a suis occiditur. Cui Agila succedit in regno.
Gotthi vero jam olim habent hoc vitium, cum rex eis
non placet, ab ipsis interficitur.

XLIV. Et quia Theudericus rex Italiae sororem
Chlodovei in matrimonium habuit, ex qua parvulam
filiam cum uxore reliquit, cum mater ei regis filium
sociandum provideret, a servo, nomine Tranquil-
lane^l, accipitur (Cap. 31). Tranquilla cum exercitu

nam duxit. Inter duas tamen has voces aliquid erat
scriptum in Clar., quod detritum est ex industria.

^h Ches. al. et Boh., Deotheriam.

ⁱ Sic Clar. et Boh. cum anonymo auctore de Gestis
Franc. et editis, praeter Chesn., qui cum Atmolno
habet vigesimo quarto.

^j Bellum quod contra Wisigothos suscepit Childe-
bertus, simul et aliud, quod post annos undecim
adversus eosdem Childebertus una et Clotharius gesse-
runt, in unum permiscet epitomator. De priori Grego-
rius lib. III, cap. 10; de altero ejusdem libri cap. 29.

^k In indice Clar., et Boh. hic et in indice, habent,
Theuthacodus; Chesn., Theudahadus.

^l Chesn. et Freh., Tranquillianos. Can. et Boh.,

a matre puellæ capitur, et capite truncatur. Accep-
pta filia mater disciplinam ingerens secum duxit. Fi-
lia matrem veneno interfecit. Theodatus * regnum
Theoderici ambivit, et filiam, quæ matri exstiterat
parricida, in balneo vehementer succenso iussit in-
cludi, ut ibi combureretur. Unde causa compositio-
nis quinquaginta millia solidorum Childeberto, Chlo-
tario et Theudeberto transmissi sunt. Quod Childe-
bertus et Theudebertus inter se videntes, nihil
exinde Chlotario dederunt. Theodato defuncto, Totila
successit in regnum, quem Narsis patricius interfecit,
regnumque Gothorum in Italia destructum est *.

XLV. Post Theudebertus cum exercitu Italiam in-
greditur, eamque per maritimos terminos cunctam
depopulatur (Cap. 32). Narsis patricius in fugam ver-
sus. Postea Buccelinus dux, jussu Theudeberti, Si-
ciliam occupat, totamque 567 Italiam dominans,
magna ei felicitas * in his conditionibus fuit.

XLVI. Petitione Desiderati Verdunensis urbis epi-
scopi Theudebertus clementer octo millia solidos ci-
vibus Verdunensibus ad recuperandum dedit (Capp.
34, 36). Theudebertus vexatus a febre moritur de-
cimo quarto regni sui anno.

XLVII. Chrotechildis regina plena dierum et bonis
operibus moritur; et in sacrario * basilicæ sancti
Petri sepelitur (Lib. IV, cap. 1). Chlotarius jubet ad
omnes ecclesias tertiam partem fructuum fisco dis-
solvere; sed resistente Injurioso pontifice hoc malum
destruit (Capp. 2, 3). Chlotarius de Ingunde Gun-
tharium, Childericum, Aribertum, Guntramnum,
Sigibertum, et Chlodesindam filiam habuit. De Are-
gunde * sorore Ingundis Chilpericum, et de Unsina
habuit Chramnum.

XLVIII. Angilane in Spania regnante, cum esset
iniquus suis, exercitus imperii Spanias ingreditur.
Agila interfecit (Cap. 8).

XLIX. Athanagildus succedit in regno, qui ab
Spania exercitum imperii expulit (Ibid.).

L. Theudebaldus filius Theudeberti Waldetradam *
duxit uxorem (Cap. 9). Erat valde iniquus suis,
cujus tempore uvæ in cauco * natæ sunt. Stella ex
adverso veniens in lunam ingressa est. Buccelinus
in Italia apud Belisarium et Narsidem patricos sæ-

Traquillane. Vales. Trauvillune, qui censet eum
esse Triquillam præpositum domus regis, de quo
Boethius lib. I de Consolatione. Plerique enim tunc
nomina in a producebant in anis, ut Attilanis, Melanis,
etc. *Triuva præpositus cubiculi* dicitur in Excerptis
Historiæ ab Henrico Valesio editæ, ad calcem Am-
miani Marcellini.

* Clar. et Boh., *Theothadus*; et infra, *Theuthado*.
Ch. al., *Theuthadus*. De his vide notas in Gregor.
quibus ea jungit quæ de Amalasanthæ cæde habet
Procopius in Historia arcana, ubi fatetur se Theodoræ
Augustæ metu rem in Historia Gotthorum dissimu-
lasse. Hic autem scribit Theodoram verum ne si
Amalasantha, ut ipsa constituerat, Byzantium veni-
ret, Justinianus imp. se ipsa neglecta illius amore ca-
peretur, Petro legato demandasse ut eam per Theo-
datum interfecti curaret, quod paulo post factum fuit.

* Alia, sed antiqua manu, Clar., *translatum est*.

* Ch. al., *infelicitas*. Boh., *magna infelicitas*. Buc-
cellini in Campaniam adventus meminit Gregor. M.
lib. I Dialog. cap. 2.

A pius fortiter dimicans eos in fugam vertit eo
exercitus proterit. Tandem infirmatus a profu-
tris, et exercitussuueademe infirmitate attritus
terit], Belisario jam interfecto, a Narside supe-
interficitur. Ipsoque anno Theudebaldus obiit,
que ejus Chlotarius accepit, copulans Wald-
sibi uxorem.

LI. Eo anno rebellantibus Saxonibus, Chl
commoto exercitu, maximam eorum partem
Thoringiam vastans, quia eis auxiliare 58
sumpserant (Cap. 10) *. Nec multo post tem-
pore Saxonibus rebellantibus, Chlotarius movi-
sus eos exercitum (Cap. 11). Saxones of
cuncta emendare quæ male gesserant, et di
partem de omnibus rebus eorum, exceptis u
et liberis, in compositione offerunt. Quod Fra
cipere despicientes, eos interficere conantur,
rio dicentes: Non pacificabis cum eis, sed
præliemur et ulciscamur in illis. Cum ille
Franci Chlotarium volentes occidere, invitus]
ad prælium, ibique tanta strages a Saxon
Francis facta est, ut mirum fuisset.

LII. Childebertus cum Chramno insidias Cl
parat (Cap. 16). Aribertus * et Guntramnu
patris cum exercitu contra Chramnum dirigit
divino nutu temperante *, cum gravi cornu
exorta a prælio separantur. Chramnus cum
berto pertendit (Ibid.). Saxones factione Chl
in Francia venientes, usque Diviciam * ci
prædas egerunt. Chramnus cum Childeberto
titer constringit. Childebertus Rhemensem Cam
depopulatus est (Cap. 17). Austrapius dux in
cam sancti Martini Chramnum metuens fugit (C

LIII. Childebertus rex apud Parisios obiit
basilica sancti Vincentii, quam ipse constr
sepultus est, cujus thesauros et regnum Chl
assumpsit (Cap. 20).

LIV. Waldetradam et filias ejus duas in ex
sunt (Ibid.) *. Chramnus in Britanniam fugit
si
brem ** comitem Britannorum. Willacharius
ejus ad ecclesiam sancti Martini confugit. Per
hæc basilica [Al., ecclesia] incendio concre-
Postea a Chlotario condigne recuperatur, et

* In Clar. al. man. additæ sunt litteræ al,
sacratario.

* Ch. al. et Freh. al., *Radegunde*; et infra,
sina. Cap. seq., *Aquilane, Hispania*.

* Ed. et infra, *Valderadam*; al. *Vuldotradus*
dodradam.

* Freh., *Cauro*. Can. et Ch. al., *Sambuco*.
in pauco. Sed prima littera fere detrита est; et
pro luna, Boh. *limina*.

* Boh., *Qui eorum auxilia præsumperant*.

* Infra dicitur *Charibertus*. Clar. habet *Airid*
al., *Chairibertus*.

* Sic editi. Clar., *temperate*, pro *tempestate*, et

* Can. et Ch. al., *Duuciam*; al., *Deviciam*.

* Can. et Boh. hæc præcedenti capitulo jungi
melius quidem. Legendum porro *Ullrogottam*
fuerat Childeberti uxor. Vide Gregor.

** Ch. al. et Freh., *Cunobertum regem*; et
pro *Willacharius*, Clar. et Boh., *Quillacharius*,
nomen incaute dividitur in Can. *Quia Lochari*
infra Ches. et Freh., *propter ipsum*.

itur. Chramnus a Chlotario patre suo captus, a matre et liberis in Britannia igne concrematur, et comes Britannorum interfectus *.

LV. Chlotarius pro suis peccatis quæ gessit negligenter egerat, exorandum ad limina Martini Confessoris properat (Cap. 21). Exinde Andio villa veniens, quinquagesimo primo regni anno vexatus a febre obiit. Chilpericus occubensauris Chlotarii in villa Brennaco, sedem Theoberti Parisius occupat; sed mox exinde repellitur (Cap. 22). Charibertus, Guntramnus, Chilpericus, Sigibertus regnum patris dividunt. Dedit sors Theoberto regnum Childeberti, Parisius sedem haereditatis; Guntramno vero regnum Chlodomeris, sedem Theoberti Aurelianus; Chilperico regnum Chlotarii partem, cathedram habens Suessiones; Sigiberto regnum Theuderici, sedem habens Mettis. A tempore Chuni Gallias appetunt, contra quos Theobertus movit exercitum, eosque vicit (Al., inter alios et fugavit (Cap. 23). Postea cum iis pacem fecit. Chilpericus Rhemos invadit, et alias civitates ad Sigibertum pertinebant abstulit, unde inter bellum civile surrexit. Sigibertus Suessiones occupavit; Theodobertum filium Chilperici apprehensum in exilium transmittit: Chilperico victo atque occiso, civitates in suam dominationem revocat. Postea [Boh., annos] Theodobertum filium Chilperici occidit, datis in vicem de pace sacramentis. Gogonem in Burgundia regnans, in locum Agricolae Celsum instituit, virum in verbis paratissimum in cupiditate promptissimum (Cap. 24) d.

Guntramnus fuit rex bonus, timens Deum (Cap. 25). Accepit primum concubinam, nomine Velam, de qua habuit filium, nomine Gundebadum. Post accepit Marchitrudem filiam Magnacharii, postquam de Guntramno habuisset filium, Gundebadum dolose interfecit. Ipsa Dei filium quem habebat perdidit, et odium regis saginam incurrit. Eadem dimissa, Austrenam ejusdem ancillam, cognomento Bobilanam, in uxorem accepit uxorem, de qua duos filios habuit nominibus, Chlotarium et Chlodomerem.

Ut Marchitrudis dimitteretur, hæc fuit occasio. Mater ejus, post mortem Magnacharii, de vilibus hominibus unum ex nutritis Magnacharii acceperat maritum, quæ, instigantibus Guntione et Wiotico filii, ab eodem mater jussu Guntramni separatur, et ipse puer occiditur. Clamant et filii, negligentes matrem herbariam et meretricem. Hæc occasio filiam ejecit de regno. Charibertus rex Ingobergam accepit uxorem. Qua relicta, Merofledem lanarii filiam accepit, et aliam pastoris ovium filiam, nomine Theudechildem, duxit uxorem, ex qua habuit filium, sed protinus moritur (Cap. 26).

LVII. Porro Sigibertus cum videret fratres suos uxores viles accipere, Gogonem causa legationis ad Athanagildum regem direxit, petens ut ei filiam suam, Brunam nomine, conjugio traderet, quam Athanagildus cum multis thesauris Sigiberto ad matrimonium transmisit (Cap. 27). Ad nomen ejus ornandum et augendum est determinatum ut vocaretur Brunechildis, quam cum multa lætitia atque jucunditate Sigibertus accepit uxorem.

LVIII. Ante hæc in infantia Sigiberti omnes Austrasii, cum eligerent Chrodinum majorem domus, eo quod esset in cunctis strenuus, et timens Deum, patientia imbutus, nec quidquam aliud, nisi quod Deo et hominibus placeret, in eo inveniretur; ille hunc honorem respuens, dicebat: Pacem ego in Auster facere non valeo, 571 maxime cum omnes primates cum liberis in toto Auster mihi consanguinei sint; non possum ex eis facere disciplinam, nec quemquam interficere. Ipsi vero per me insurgent, ut agant superstitiose. Eorum acta non permittat Deus, ut me in inferni claustra tradant. Eligite alium quem vultis ex vobis.

LIX. At illi cum non invenirent, tunc, Chrodini consilio, nutritum suum, memoratum superius, Gogonem majorem domus eligunt. In crastino primus ad ejus mansionem perrexit Chrodinus ad ministerium, braciæ Gogoni in collo tenens. Quod reliqui cernentes, ejusdem sequuntur exemplum. Prosperum hoc Gogoni ad gubernandum fuit, quoadusque Brunichildem de Spania adduxit. Quem Brunichildis continuo apud Sigibertum fecit odiosum, ipsumque, suo

Editti, præter Ches., qui cum Boh. habet interfecto; Clar., interfecto.

Gregorius, Remis.

L. et Ches., invicem pace et obsidibus cum sa-

re. n. et Ch. al., civitate prudentissimum.

r., Magnicharii. Boh., Magnichari.

u., Cincione et Wioflico. Can., Cuntions et Vinico. Ch. al., Uncione et Vioflico.

u. et Can., clamantes filii negligenter. Freh., vilibus filii negligenter. Herbaria dicitur, quæ sunt seu potionibus maleficia conficit.

u. et alii, præter Ches., Anagildum; et sic in cap. 63 legitur Athanagildo.

d. Clar. et Boh., ornandum, est auctum ut vocentur Boh., Brunehildes.

Chrodino vite Gregor. lib. vi, cap. 20.

hæc voces Auster, Neuster, etc., frequenter legario ejusque continuatoribus occurrant, rare convenit Francorum imperium sub Ch'o-

dovel filiis et nepotibus in diversas partes seu regna sæpius divisum fuisse. Celebrior divisio, quæ usque ad primæ stirpis finem perseveravit, tria in regna Franciam partiebatur: in Burgundiam scilicet, sic dictam quod eam Galliarum partem quæ Burgundionibus paruerat sub se integram complecteretur; Franciam orientalem, et Franciam occidentalem, quas idiomate Theutonico Ooster rich et Wester rich, id est orientale regnum et occidentale regnum appellabant. Francia orientalis postea Auster seu Austria, ac demum Austrasia; occidentalis vero Wester, tum nescio qua occasione, Neuster, id est Nova Vestria, Neptrium, Neptria, Neustria, ac tandem Neustrasia dicta fuit. Porro licet aliquot Franciæ urbes et regiones constanter in Austrasia, aliquot aliæ in Neustria semper fuerint, nonnullæ tamen fuerunt quæ variis temporibus ad varia regna pertinere, quod maxime observandum est in legendis istorum temporum monumentis.

Can. al., Bracide. Almoim., lib. iii, cap. 4, brachium ejus collo superponens suo, signum futuræ dominationis dedit.

instigante consilio, Sigibertus interfecit ^a. Tanta mala et effusiones sanguinum a Brunichildis consilio in Francia facta sunt, ut propheta Sibyllæ impleretur, dicens: Veniet Bruna ^b de partibus Spaniæ, ante cuius conspectum multæ gentes peribunt. Hæc vero equitum [*Id est, equorum*] calcibus dirumpitur ^c.

LX. Chilpericus Gachilosoindam ^d sororem Brunichildis habuit uxorem, relinquens Fredegundem et alias, quas habebat uxores (*Cap. 28*). Postea transcendens sacramentum quod Gotthorum legatis dederat, ne unquam Gachilosoindam de culmine regni degradaret, ipsamque suggillare fecit. Post cuius transitum Fredegundem denuo accepit uxorem. Reputantes ei fratres ejus quod suo ingenio Gachilosoinda fuerit interempta, eum de regno ejiciunt. Habebat Chilpericus de priore regina Audovera tres filios, Theodobertum, Meroveum et Chlodoveum.

LXI. Chuni [*Al., Huni*] in Gallias venire conantur, adversus quos Sigibertus 572 cum magno aggreditur exercitu (*Cap. 29*). Chuni magicis artibus instructi, multis phantasiis ostensis, exercitui Sigiberti metum concutiant; terga vertunt. Sigibertus a Chunis circumdatur, sed sua prudentia dona offerens liberatur, nec ei quidquam hæc conditio fecit opprobrium. Pacem sempiternam cum Chunis firmavit, et a rege Chunorum condignis muneribus honoratur.

LXII. Sigibertus præcepit Arvernensibus civibus Arelatem occupare (*Cap. 30*). Jubente Guntramno a Celso patricio Arverni Arelate trucidati sunt.

LXIII. Athanagildo rege in Spania defuncto, Leuva cum Leuvildo fratre regnum assument (*Cap. 32; al., 36*). Moritur Leuva. Tum Leuvildus in integrum Spaniæ regnum tenet, habens Gadsuindam ^e matrem Brunehildis uxorem.

LXIV. Eodem tempore, defuncto Constantinopoli Justiniano imperatore, Justinus ambivit ^f imperium, vir iniquus et cupidus (*Cap. 33; al., 39*). Ad quem Sigibertus legatos, Warmacharium [*Al., Warmarium*], Francum et Firminum comitem direxit, qui pace cum imperatore firmata ^g. Qua facta, secundo anno sunt reversi.

LXV. Langobardorum gens, priusquam hoc nomen assumeret, exientes de Schatanavia ^h, quæ est inter Danubium et mare Oceanum, cum uxoribus et

liberis Danubium transmeant. Cum a Chunis Danubium transeuntibus fuissent comperti, eis bellum conati sunt ⁱ inferre, interrogati a Chunis, quare gens eorum terminos introire præsumeret. At illi mulieribus suis præcipiunt comam capitis ad maxillas et mentum ligare, quo potius virorum habitum simulantur plurimam multitudinem hostium ostenderent, eo quod erant mulierum comæ circa maxillas et mentum ad instar barbæ valde longæ. Fertur desuper utræque phalangæ vox dixisse: Hi sunt Langobardi, quod ab his gentibus fertur 573 eorum deum fuisse locutum, quem fanatici nominant Wodanum ^j. Tunc Langobardi cum clamassent: Qui instituerat nomen, concederet victoriam; in hoc prælio Chunos superant, partem Pannoniæ invadunt. Nec multo post tempore Narsis patricius, minis Justiniani imperatoris ejusque Augustæ Sophiæ perterritus, eo quod Augusta ei apparatus ex auro factum muliebre, eo quod eunuchus erat, cum quo filaret, direxit, et pensilarios ^k regeat non populos. At ille respondet: Filum filabo, de quo Justinus imperator, nec Augusta ad caput venire non possent. Tunc Langobardos a Pannoniis invitans, cum Alboeno rege Italiam introduxit. Alboenus Chlodesindam Chlotarii regis filiam habuit uxorem; qua defuncta, aliam dux conjugem, cujus patrem interfecerat (*Cap 33; al., 41*

LXVI. Ipse vero ejusdem mulieris fraude veneriit (*Cap. 35; al., 41*). Ipsaque postea cum aliquo Langobardo, apud quem Ravennam fugaciter decitate Verona, ubi virum occiderat, aggrediebatur, pater in itinere apprehensi ^l et interfecti sunt.

LXVII. Langobardi regem, nomine Clip [*Al. Cali*] super se eligunt (*Cap. 36; al., 42*). Prorumpentibus Langobardis in Gallias, Amatus patricius ab ipsis interficitur; et a [*Id est, ex*] Burgundionibus in ibidem strages factæ sunt. Post Amatam Mummolus patriciatum assumpsit.

LXVIII. Irruentibus iterum Langobardis in Gallias, cum quibus Mummolus fortiter dimicavit, et usque ad interneconem oppressit, pauci ex eisdem Italia repedantur (*Ibid.*). Saxones, quos Theudebertus in Italiam miserat, in Gallias prorumpunt, apud Struplonem ^m castra ponentes, multæ strages per vicina loca ab ipsis perpetrantur; qui a Mummolo superantur

^a Idem scribit Almoinus, lib. III, cap. 4, quod tamen falsum videtur ex Gregorii lib. VI, cap. 1.

^b Sigibertus in Chronico legit, *Veniet Bruma*, etc., quæ fortasse lectio cæteris est præferenda, licet nulum Fredegarii codicem invenerimus qui eam habeat.

^c De hujus supplicio vide Chronici cap. 41, infra, et appendicem a Marii Chronicon. Locum in nostra appendice infra integrum dabimus.

^d *Ed., Gachilisoindam; al., Galsontam, seu Valsoniam.*

^e *Boh., sicut et infra, cap. 83, Geresvindam; alii, Gaisuindam.*

^f *Al., habuit.* Et infra, *Warmarium, seu, Warmacharium.*

^g *Editi, pacem firmarent.*

^h *Can., Schandavia; al., Schatanagia.* Paulus Diacon., lib. I de Gestis Langob., Scandinaviam appellat, cap. 2, ubi dicitur insula non tam in mari posita quam marinis fluctibus ob marginum plani-

tiem terras ambientibus circumfusa. Dicta est etiam Baltia, ubi hodie sunt regna Sueciæ et Norvegiæ. Vide Ortelium.

ⁱ *Can., conantur. Clar. et Freh., conarint. Boh., conarunt, pro conarentur.*

^j *Can. al., Wisodano.* Is est Romanorum Mercurius, teste Paulo Diacono, qui plura de his et Langobardorum origine et progressu habet lib. I, cap. 8 et sequentibus, quem si lubet consule.

^k *Id est effeminatos, qui ut mulieres nendo occupantur. Pensum quippe est manipulus lane aut cannabis, qui ex colo pen let et fuso trahitur. Ex hac item voce dicitur aliquis pensum suum absolvissæ qui rem sibi commissam confect. De hoc Narsis facinore vide Paulum Diacon., lib. II de Gestis Langob. cap. 5; quod fabulosum arbitratur Valesius, lib. Rerum Franc., tomo II, p. 36.*

^l *Chesn. et Freh., pariter interiit. Nam ibi apprehensæ*

^m *Alii, Stipholonem. Boh., Stiplonem. Vide Gregor.*

tar, et in Italiam fugaciter revertuntur, amissis omnibus quæ prædaverant (Cap. 37; al., 43). Saxones iterum cum uxoribus et liberis in Gallias 574 destinant, ut a Sigiberto rege recepti, in locum unde exierunt redirent. Venientes in territorium Avennicum, Mummolus protinus obviam veniens eis, Rhodanum transire non permittebat. Postea, acceptis muneribus, transire eos permisit. Ad Sigibertum [Al., a Sigiberto] pergentes in loco unde prius egressi fuerant, sunt stabiliti. Postea, defuncto Clip, Langobardorum duces Chamo, Zabab et Rodanus Gallias irruerunt (Cap. 39; al., 45). Quibus obviam Mummolus cum exercitu venit, et hos tres duces cum eorum exercitu usque ad internecionem delevit. In alio anno Mummolus cum exercitu Turonus ac Pictavis, jubente Guntramno, de potestate Chilperici abstulit, et ad partem Sigiberti restituit (Cap. 40; al., 46). Multi ibidem de exercitu Chilperici et ipsi Pictavensibus a sunt gladio trucidati. Taloardus et Nuccio duces Langobardorum per ostiola in Sidonense territorium cum exercitu sunt ingressi, ad monasterium sanctorum Agaunensium nimiam facientes stragem. Baccis villa, nec procul ab ipso monasterio, duces et eorum exercitus a Wiolico et Theodofredo ducibus Guntramni sunt interfecti. Quadraginta tantum ex illis fugaciter in Italiam remeant.

LXIX. Chlodoveus filius Chilperici Burdegalem pervadit. A Sigulfo duce superatus, fugaciter ad patrem redit (Cap. 42; al., 48).

LXX. Chilpericus Pictavos et Turonos de regno Sigiberti pervasit; et Sigulfum ducem fuga vertit, suumque exercitum prostravit (Ibid.). Chilpericus civitates eas quas pervaserat Sigiberto reddidit. Post annum Chilpericus cum multo exercitu regnum Sigiberti ingreditur; sed intercurrentibus legatis pacificati sunt.

LXXI. Postea una inientes consilium, ambo moverunt exercitum, volentes Guntramnum interficere, regnumque ejus assumere (Cap. 44; al., 50). Sigibertus 575 cum exercitu Arciaca resedens, Chilpericus Duodecim Pontes. Audiens hæc Guntramnus, exercitum velociter movet, veniensque villa Veriaco, intercurrentibus legatis, hi tres germani Sigibertus, Guntramnus et Chilpericus Treca junxerunt, et in ecclesia sancti Lupi sacramenta contra Guntramnum, ut pacem servarent, dederunt. Guntramnus idemque cum eis pacem sacramentis firmavit.

¹ Alii, et ipsi Pictavenses.

² Editi, Nuntio. Ches., Thaloardus.

³ Id est Sedunense. Sedunum urbs est episcopalis illarum partium suo episcopo, Rhætis confœderato, subjecta, vulgo Sion dicta.

⁴ Locna vulgo Bez dictus, haud procul ab Agauno monasterio positus. Hanc cladem refert Marius ad an. 574.

⁵ Freh. et Can. al. mendose, quadraginta millia.

⁶ Alii, superatus et fugatus.

⁷ Vicus est quinque leucis ab urbe Treca versus Boream distans, Albæ fluvio impositus, inde dictus, Arcis-sur-Aube. Duodecim Pontes oppidulum olim a pontium numero sic dictum, nunc Pontes Sequanæ (Pons-sur-Seine) simpliciter appellatur. De hoc loco vide Vales. in Notitia Galliarum.

A Redientes ad castra Austrasii, adversus Sigibertum rumorem levant, dicentes: Sicut promististi da nobi ubi rebus ditetur, aut præliemur, alioquin ad patriam non revertimur. Ille volens, compulsus suis, super Guntramnum ire, Austrasii valde confusiose dicunt ad eum: Sacramentis pacem cum Guntramno firmasti, quo pacto possumus super eum irruere? Unanimiter exclamantes se super Chilpericum velle ire, protinus moventes irruunt super Chilpericum. Jam ejus exercitus ad propria festinans longaberat. Cum hæc cognovisset Chilpericus, terga vertens Thornua pervenit (Cap. 45; al., 51). Sigibertus post tergum ejus Parisius venit, ibique sanctissimum beatissimum Germanum Parisiorum urbis episcopum cum Sigibertus vidisset, hæc ab eodem verba prophetia audivit: Si germanum tuum ita persequere cogitas ut eum interficere disponas, et regnum suum auferre scriptum est: Foveam quam fratri tuo parabis, in eam cadebis (Prov. xxvi, 27). Cujus castigationi nolent annuere, cogitabat optata perficere (Cap. 46; al., 52) Cumque Victoriaco accessisset, omnes Neustrasiæ ad eum venientes se suæ ditioni subjecerunt. Ansoaldus tantum cum Chilperico remansit. Fredegundis duobus pueris dolo transmissis, Sigibertum interficiunt, et ipsi interfecti sunt. Resumptis viribus Chilpericus suumque regnum recepit.

LXXII. Brunehildis cum filio suo Childebert Parisius sub custodia tenebatur; sed factione Gundaldi ducis 576 Childebertus in pera [Al., sporta] positus, per fenestram a puero acceptus est, et ipsius puer singulus eum Mettis exhibuit, ibique Gundaldus vel Austrasii in regno patris sublimatur (Lib. v, c. 1) Brunehildis jussu Chilperici exsilio Rothomo recluditur. In eo anno per cælum fulgor discursus visus est. Sigibertus in ecclesia sancti Medardi sepultus est, ætate quadragenarius, decimo quarti regni sui anno (Cap. 46; al., 52).

LXXIII. A transitu Theudeberti senioris usque ad exitum Sigiberti, anni xxix (Ibid.) a principii usque ad diluvium, anni duo millia ccxlii; a diluvio usque ad Abraham, anni dcccclxii; ab Abraham usque ad egressum filiorum Israel ex Ægypto, anni cccclxii; ab egressu filiorum Israel ex Ægypto ad ædificationem templi Salomonis, anni cccclxxx; ab ædificatione vero templi usque ad dissolutionem ejus, et transmigrationem Babylonis, anni ccclxx a transmigratione Babylonis usque ad passionem

¹ An Villariacum, de quo supra cap. 19.

² Freh. et Chesn., Ille nolens.

³ Canis., insidioso.

⁴ Canis., Turonos. Sed legendum est Tornacum, quo se Chilpericus recepit, ex Gregorio.

⁵ Chesn. et Freh., Neustrasii.

⁶ Chesn. et Freh., Rothomerem. Canis., Rotomagi, et Ch. al., Rotomum. Lectio Clar. et Bob. quam sequimur, optima, veteres quippe Rodomum aut Rotomum, Rouen dicebant.

⁷ Can. al., xix.

⁸ Nullus hic est numerus in Canis.

⁹ Boh. et Can., desolationem; Freh., dissolutionem.

¹⁰ Chesn., cccclxx; Canis., cccl. Clar. et Freh., ccclxl, id est, cccxc.

Domini, anni DCXLVII^a; a passione Domini usque ad A transitum sancti Martini, anni CCCCXII; a transitu sancti Martini usque ad transitum Chlodovei regis, anni CXII; a transitu Chlodovei regis usque ad transitum Theudeberti, anni XXXVII^b; a transitu Theudeberti usque ad exitum Sigiberti, anni XXIX; quod sunt simul anni quinque millia DCCLXXIV.

LXXIV. Chilpericus filium suum Meroveum Pictavis cum exercitu direxit, et exinde revertens Rothomum accessit, et Brunichildem in conjugium accepit (*Lib. v, cap. 2*). Protinus Chilpericus ipsum de ea separavit. Campanenses Sexsionas^c pervaserunt. Chilpericus cum exercitu contra eos invaluit, Sexsionas recepit (*Cap. 3*). Filium suum Meroveum onus in 577 clericatui tonsurare fecit, et presbyter ordinatur (*Cap. 14*)^d. Roccolenum ducem, Guntramnum B itemque ducem persequendum Toronos transmisit (*Cap. 4*). Roccolenus ab infirmitate vexatus nihil ibidem prævaluit.

LXXV. Eo tempore sanctus Germanus Parisiorum episcopus transmigravit ad Dominum (*Cap. 8*). Chilpericus filium suum Chlodoveum Toronus [*Id est, Turonos*] transmisit, qui et ultra Ligerem civitates Childeberti pervaderet (*Cap. 13*). Mummolus patricius Guntramni contra Chlodoveum et Desiderium ducem Chilperici bellum gessit, eosque superavit. Cæsa a [*Id est, ex*] Mummoli exercitu quinque millia, a Desiderio vero viginti millia.

LXXVI. Inter Suevos et Saxones bellum surrexit (*Cap. 15*). Cæsi sunt a Saxonibus viginti millia, et sex millia tantum ex eis remanserunt. Suevorum quoque sex^e millia quadringenti octoginta et octo prostrati sunt. Reliqui vero victoriam obtinuerunt. Saxones devoverunt, ut nec pilum, nec barbam inciderent, priusquam hanc injuriam ulciscerentur, sed mentita est eorum iracundia.

LXXVII. Britannis Magliavus et Bodecus illo tempore comites erant, amicitiam cum sacramentis invicem inicentes (*Cap. 16*). Mortuo Bodico Magliavus filium ejus, nomine Theudericum, de regno expulit. Sed tandem resumtis viribus Theudericus Magliavum cum filio Jacob interfecit, regnumque patris recepit. Warochus Magliavi filius in patris loco comes efficitur (*Cap. 17*). Guntramnus rex duos Magnacharii filios gladio interemit, instigante Austrechilde regina, facultates eorum fisco redegit. Filii Guntramni duo continuo mortui sunt.

LXXVIII. Guntramnus Childebertum filium Sigiberti adoptavit in filium (*Cap. 18*). Chilpericus Prætextatum Rothomensem episcopum in exilium trudit, reputans ei quod consilio Brunehildis usus contra

Chilpericum tractarit, quod veritate subsistebat (*Cap. 19*). Meroveus iterum laicus efficitur, de Thoronus [*Id est, Turonis*] fugiens per Autisiodoro Divionem venit, in Rhemensem campaniam peraccessit, 578 a Taravannensibus circumventus est, et in quadam villa concluditur a Galleno [*Al., Gauleno*] familiari suo (*Cap. 14*). Ipsoque rogante, Meroveus cultro interfectus est. Gallenus manibus et pedibus, naribus et auribus truncatus, turpiter vitam finivit.

LXXIX. Eodem tempore Justinus imperator amens effectus est (*Cap. 20*). Sophia ejus Augusta cum Tiberio Cæsare regebat imperium. Tiberius largissimus in elemosynis fuit. Sed cum a Sophia argueretur ut thesaurum non vastaret, in medio Palatii cruce in lapide reperta, jubet Tiberius ipsum lapidem levare. Desubter^f in alio lapide duæ cruces repertæ sunt, levatoque et ipso inventa sunt subter ipsum mille centenaria^g auri, quod largiter divino amore Tiberius pauperibus erogavit.

LXXX. Defuncto Narside, prodente aliquo seneca^h, cui Narsis crederat, thesaurum ejus Tiberius absconditum sub terra invenit, nimiam multitudinem ponderum auri et argenti, seu et lapides pretiosos (*Ibid.*). Quod idemque largiter Tiberius in alimoniis distribuit pauperum. Samson filius Chilperici moritur, quem Chilpericus nimium luxit (*Cap. 23*). Eo anno stella in medio lunæ fulgens visa est (*Cap. 24*). Gunthramnus Boso, relictis filiabus suis in ecclesia sancti Hilarii, ad Childebertum transiit (*Cap. 25*).

Anno quoque tertio Childeberti regis, qui erat Chilperici et Gunthramni septimus decimusⁱ, Gunthramnus Boso filias suas a Pectavo auferre vellens, Dracolenus super eum irruit (*Cap. 26*). Multa munera a Gunthramno Dracoleni offeruntur; sed Dracolenus, ut erat elatus, dicit: Funiculum, unde alios ligare soleo, paratum habeo, ubi et Gunthramnus hodie ligatur. Cumque fuisset prælium cæptum, Gunthramnus, invocato nomine Domini, et virtute sancti Martini, levato conto, Dracolenum mactat in faucibus, suspensumque de equo, mortuum in terram projecit; feliciter postea quod cœpit explevit. Post hæc Pectavi, Bagassini^j, Cenomani, et Andegavi cum aliis multis in Britanniam contra Warocum exercitum 579 movent; super quos Warocus per noctem ruens, nimiam stragem de Saxonibus Bagassinis fecit (*Cap. 27*).

Anno quarto Childeberti, qui fuit decimus octavus Guntramni et Chilperici, Salonius et Sagittarius episcopi Cabilonno in synodo ab episcopatu degradantur (*Cap. 28*). Chilpericus descriptiones gravissimas in omni populo regni sui fieri jussit (*Cap. 29*).

^a Chesn., DCXLVII.

^b Chesn., XXVII.

^c Id est, Suessionas.

^d Chesn., Meroveum in clericum tonsurare fecit et presbyterum ordinari.

^e Chesn. et Freh., quinque.

^f Editi, desuper.

^g Can. et Ch. al., centenarii. Ches., centum tentoria

^h Sic clar., ubi ex nomine senex sextus casus efficitur seneca, pro sene, Boh. senice. Editi mendose habent prudente alloquio Seneca, vel Senice.

ⁱ Chesn. et Freh., decimus sextus, mendose.

^j Can. et Freh., Bagassinitæ, et infra Bagassini, ut et Clar.; sed legendum Bajocassini, ex Gregorio, quem vide. Item editi, Romani. Car., Teromanni. Boh., Bagassinitæ. Rotmanni. Infra, Ch., Baicassinis; al. Bagasinis.

ferendarius, qui hanc descriptionem facie- A
n omnes polepticos ferens, kalendas Mar-
iodicinis interfectus est *, et omnes poleptici
sunt concremati. Dum hæc agerentur, Jus-
verator decimo octavo anno regni sui cum
juam incurrerat, vitam finivit (Cap. 31).

Titerius arripuit imperium (Ibid.). So-
sta, immemor promissionis suæ, adversus
insidias moliebatur; Justinianum nepotem
imperium voluit sublimare. Quod Tiberius
pprehensam Sophiam, exspoliata thesau-
ratis ab ea pueris, in custodiam jussit re-
tintianum objurgatum tanto in posterum
exit, ut filio ejus filiam suam promitteret,
suum filiæ suæ expeteret ^b; sed non est
ctum res. Exercitus ejus Persas debellavit, B
regressus tanta mole prædam detulit, ut
cupiditati humanæ posse sufficere. Viginti
æinde adducti sunt.

Eodem tempore anno quinto Childeberti
e lues per universam regionem factæ sunt,
a mirum fuisset (Cap. 34). Universa flu-
vius, quos nunquam excesserat, præ-
de pecoribus excidium, grande ædificiis
n. Sed cessantibus pluviis arbores denuo
. Erat mensis September. Fulgor per cœ-
rrisse visus est. Sonus quasi deruentium
n totam terram auditus est. Urbs Burdega-
D terræmotu concussa est. De Pyrenæis
immensi lapides sunt evulsi, qui pecora et
rostraverunt. Vicus Burdegalensis, incen- C
tus exorto, multos exussit subito compre-
domus et aræ ^c cum annonis incendio
itur, nulla incitamenta habens ignis; sed
issio divina fuit. Aureliana civitas ab hoc
rastata est (Cap. 35). Apud terminum Car-
de effracto pane sanguis fluxit. Sed hæc
ravissima lues est subsecuta, et discordia
rumbellum civile parantibus, dysentericus ^d
tas Gallias præoccupavit. His diebus Au-
Guntramni principis regina ab hoc morbo
est, medicos ad Guntramnum accusans ^e,
tramni medici diversis pœnis affecti mi-
culo (Cap. 36). Eo anno magna in Spaniis
rum persecutio fuit instigante Goaesinda,
Athanauldum regem rex Leubildus ^f ac-

l evasit ex Greg., qui de eo ad an. 580, et
n refert ad an. 9 Childeberti, lib. vi, c. 28.

l Chesn., ejusque filium suæ filiæ. Fréh.,
o suo filiam suam. Legendum ut apud Gre-
us filiam, suo filio expeteret.

lorrea. Chesn. et Fréh., orto flammatus
n aræ cum annonis incendium concrema-
lomas et arvis, incendio concremantur.

l Can., besentericus, et sic intra.

medicis ad Guntramnum accusatis. Can.,
necusati. Can. et Fréh. laudant aliam le-
ibi, medicus Guntramni Christianos in hoc
massu, etc. Editi omnes infra habent migrant

uper Clar. Alii, Leuvildus, Leupildus. Idem
lus Leuvildus, seu Leuvigildus, appe latur.
s filius alius est Ermenchildus, ut sapius
nægildus, etc.

ceperat, de alia uxore duos filios habens (Cap. 39).
Ex quibus unus Ehermengildus nomine, filiam Si-
giberti, nomine Sedegundem ^g, accepit uxorem.

LXXXIII. Quæ cum magnis thesauris et appari-
tus in Spaniam est directa, et ab avia Goaesinda
benigniter recepta, quæ postea a Goesinda afficitur
(Ibid.). Sed cum nullatenus aviæ iniquo consilio
consensisset, in una civitatum ^h cum viro habitan-
dum constituitur. Protinus maritum prædicans, ad
Christi cultum convertit, baptizatusque effectus ⁱ est
christianus. Quem pater Leubildus insequens, et vel-
lens occidere, tandem ejus insecutione filius est inter-
fectus, per quem data est occasio. Post mortem Mirio-
nis regis Galliciae, filio ejus Eurico et genero, nomine
Audegane, de regno certantibus, a Leubildo Suevi et
omnes Galliciae ^j potestati Gotthorum subjiuntur.

581 LXXXIV. Igitur Chilpericus tres filios suos,
jam adultos, ab infirmitate dysenteriae uno anno
perdidit, quos de Fredegunde ^k habebat (Cap. 35).
Restiterat adhuc Chlo.loveus filius ejus, quem postea,
instigante Fredegunde, vinctum in custodiam re-
trusit, ibique factione Fredegundæ cultro percussus
obiit (Cap. 40).

LXXXV. Post hæc Mummolus patricius regno
Guntramni fuga dilabitur: Avencionem ^l castrum
suæ defensionis expetiit (Lib. VI, cap. 1). Legati Chil-
perici, qui ad Tiberium imperatorem accesserant,
ab eodem illo tempore revertuntur [Al., removentur]
continuo (Cap. 2).

LXXXVI. Childebertus, relicta Guntramni pace,
se cum Chilperico, ut regnum ejus pariter auferrent,
conjunxit, promittens Chilpericus, dum sine filiis
erat, ut Childebertum regni sui relinqueret hæredem
(Cap. 1, 3). Sed more solito mendax apparuit.
Lupus dux Campanensis ab Ursione et Bertefredo
ab exercitu internecione persequitur; sed Brune-
childe intercedente liberatur, præsidiumque ejus a
supra scriptis tralatum est (Cap. 4) ^m.

LXXXVII. Fuit illo tempore reclausus Hospicius
apud Nicensem urbem, qui constrictus catenis ad pu-
rum corpus ferreis, desuper cilicio, nihil aliud quam
purum panem et paucos dactylos comedebat, in Qua-
dragesima radices herbarum (Cap. 6). Qui dum conver-
saretur in corpore, multæ virtutes, præstante Domi-
no, per eundem ostensæ sunt (Cap. 12). Chilpericus
Desiderium ducem ad pervadendum Petrocoregum et

ⁿ Sic mss. et editi, unde apparet has voces sed
Ingundis ex Greg. ab epitomatore pro unica fuisse
assumptas.

^h Chesn. et Fréh., in unam civitatem. Can., in
una civitate.

ⁱ Si: Can. Alii vero, cultum baptizatus, effectus.

^j Ch sn. et Can., Suavis et. Fréh., Gallitii. No-
stra lectio, Clarom. melior, indicat quippe Suevos
et Galliciam omnem quam occupabant, deinceps
Leuvigildo obtemperasse.

^k Observat Valesius, libro x, Fredegarium hic er-
rasse, qui scripsit tres ex Fredegunde Chilperici filios
jam adultos uno anno dysenteria obiisse. Duo enim
solummodo decesserunt: unus exactis tribus iustis,
alter vero infans statim post acceptum baptismum,
ex Fortunato.

^l Sic Clar. et Boh. Editi, mendose, Avencionem.

^m Clar. et Can., a supra scriptis talatus est, al. scalatus.

Agennum cum exercitu dirigit; qui, fugato Ragnoaldo A duce, has civitates pervasit, ejusque uxorem cunctis rebus expoliavit. Baudastis^a dux in Wasconia obiit, maximamque partem exercitus sui amisit (*Ibid.*).

Anno igitur septimo Childeberty regis, qui erat Chilperici et Guntramni vigesimus primus^b, stella cometes apparuit in die sanctæ Paschæ (*Cap.* 14). Apud Sexsonas civitatem cælum ardere visum est. In Parisiaco vero sanguis denuo fluxit, et super vestimenta multorum hominum 582 cecidit. Valitudines variæ, et mortalitas magna eo anno in populo fuit (*Cap.* 18). Igitur legati Chilperici, Ansoaldus et Domegiselus, qui ad conspiciendam dotem in Spaniam fuerant missi, sunt regressi his diebus. Leubildus rex contra Ermenchildum filium suum in exercitu resedebat: tunc filium suum interfecit, B ejusque mulierem a Græcis liberare non potuit, sed usque in mortem illuc permansit (*Cap.* 43).

LXXXVIII. Eo anno Rodinus^c dux moritur, vir eleemosynarius, et bonitate plenissimus, justus in cunctis, piissimus in pauperibus: qui dum quadam vice, ut consueverat, mortuum sepelire præcepisset, et ad quoddam monumentum cum cultris pueri fossam facerent, levato lapide invenit miræ magnitudinis thesaurum, et solidorum multitudinem (*Cap.* 20). Hunc sibi proprium verum censuit^d, quem sine intermissione fideliter pauperibus erogavit. Æquanimiter ea fide reddidit hunc ei thesaurum, a quo acceperat. Multa signa et prodigia eo anno in cælo sunt visa (*Cap.* 21). Chilperico filius denuo nascitur, jubet omnes carceratos laxare (*Cap.* 23).

LXXXIX. Gundwaldus, qui se filium Chlotarii esse dicebat, de Constantinopoli revertitur, et Chlotario a Childeberty patruo directus est^e (*Cap.* 24). Quem Chlotarius videns, comam capitis tondere jussit. Quem Sigiberty accessit misit in Agrippinensem civitatem, quæ nunc Colonia dicitur. Exinde lapsus ad Narsidem dirigit^f, et Narsis eum Mauricio im-

peratori direxit (*Cap.* 26). Cum exinde fuisset r sus, a Mummolo patricio fuit susceptus factione grii et Flavii episcoporum^g, ut Guntramnum darent a regno, et sublimerent Gundwaldum (*Lib. cap.* 36). Ob hanc causam Mummolus interfecit est. Gundwaldus a Bosone duce factione Conbesis urbis de cacumine rupis impingitur; ibique ruptus moritur (*Cap.* 38). Cariatto, spatarius tramni, qui hanc rem prodidit, hujus vicissim repensionis episcopatum Gennavensem^h assum

583 XC. Illo tempore Chilpericus Parisius, c pactum quod cum Francis inierat, ingreditur, ob rem portionem suam exinde juste amisit (*Lib. VI* 27). Guntramnusⁱ partem Childeberty de Massiliis didit (*Cap.* 33). Mummolum factione Fredegundi reputabant filium suum per incantationem interfe-

jussit rex suggillare, multæque mulieres pro mendacio a Fredegunde sunt interfectæ (*Cap.* 3). XCI. Chilpericus timens Guntramnum et Clbertum in Camaracensem cum thesauris omni præsidio est aggressus (*Cap.* 41). Per ipsum tim sæpe exercitum movebat, et resedere faciebat.

XCII. Childeberty in Italiam abiit, et Langobardis suæ ditioni commendant (*Cap.* 42). Gloriose et Childeberty 584 revertitur. Acceperat pri Mauricio imperatore quinquaginta millia aut Langobardos de Italia expugnaret. Sed non solum non nocuit, sed etiam amicitias cum ipsis i Leubildus rex, ut supra fecimus mentionem, i suum Ermenchildum interfecit.

XCIII. Chilpericus, et Fredegundis filiam c cum magnis [*Al.*, multis] thesauris et multitudine miliæ in ejus ministerium direxit in Spaniam, filius Leubildi accipit uxorem (*Cap.* 46). Ne mora exstante Chilpericus ad Calam villam procul a Parisius, ab homine, nomine Falcon missus a Brunehilde fuerat, est interfectus sic crudelissimam vitam digna morte finivit (*Ca*

EXPLICIT LIBER EXCERPTÆ CHRONICÆ.

^a Chesn. *Blaudastis*. Et tamen Gregorius plura narrat de eodem Blalaste infra, nam et biennio post *Bituricum vallavit*, et postea Gundovaldo conjunctus est.

^b Sic Clar. Editi vero, *vigesimus*. Infra Ch. al., *stella comata*.

^c Chesn. al., *Chrodinus*, de quo supra cap. 59. Boh., *bonitate lenissimus*.

^d Sic Boh. et Clar. Can., *jure censuit*. Freb., *vir censuit*. Chesn., *censivil*.

^e Fredegarius existimasse videtur Childeberty I, qui, ex Gregorio, Gundwaldum Chlotario transmisit, ipsius Chlotarii fuisse patrum, quod falsum est: erant enim fratres. Aut certe Childeb. Gundwaldi patrum appellat, et tunc ejus verba sic exponenda essent: A Childeberty directus est ad patrem suum Chlotarium, quod a veritate alienum non est. Nam Gundwaldus primum Childeberty I præsentatus est, cum ad Chlotarium directus fuit. Confer cap. 24 lib. vi Gregorii.

^f Can. et Ch., *dirigitur*. Nostra lectio melior, id est vadit.

^g Syagrius erat Augustodunensis, et Flavius Ca-

billonensis episcopi, quos fideles semper Gunt exstitisse existimat Valesius, proditiōisque a tos a Mummolo invidiose, quod eorum pot aagre ferret.

^h Ch. al., *Cariatus*. Subscripsit Conc. Valenti an. 584, et Matisconensi item II, anno sequenti.

ⁱ Sic Clar. Editi, male, *Guntramno*. Vide e locum.

^j Chilperici necem Fredegundi tribuit auctor torum Francorum, et post eum Aimoinus, scilicet ne ejus impuros amores, quos cum Lau habebat, ipse rex puniret. Sunnigisilus tamen ex Hist. Greg. lib. x, cap. 19, fassus est esse Chilperici mortis, crimen in Fredegunda rejecit. Fredegundem ejus rei accusare videtur debertus, cum ipsam a Guntramno repetenti Greg., lib. vii, cap. 7, eam suum patrem ac p interfecisse dicebat. Hoc crimeu ipsa Frede rejecit in Eberulfum Chilperici cubicularium, M cap. 21.

MONITUM IN SEQUENS CHRONICUM.

Chronicum, quod in collectione Fredegario attributa quartum aut sextum locum obtinet, Gregorii nostri Historiæ subjungimus, quod sit ejus veluti continuatio. Hinc nonnulli codices scripti, in quibus nonus Historiæ Gregorianæ liber et decimus in unum conflantur, quem appellant nonum, hoc ipsum Chronicum sub decimi Historiæ Gregorii Turonensis libri titulo repræsentant; quod in plerisque editis sub *Appendicis* aut *Gregorii Historiæ libri undecimi* titulo vulgatum est. Ejus auctorem sub Pippini regis aut certe Caroli Magni ejus filii principatu scripsisse, ut plurimum viri eruditi existimaverunt, quod in vulgatis editis omnibusque ferme manuscriptis res ad horum principum usque tempora gestæ describantur; at illi non satis continuatores a primo Chronici auctore distinxerunt. Quod postea re accuratius attendita, et veterum codicum ope præstitum est a viris doctis, existimantibus primi auctoris opus ultra annum quartum Chlodovei II, æræ vulgaris 641, non pertigisse; ea vero quæ sequuntur a variis auctoribus fuisse adjecta, quæ omnia suis locis in hac nostra editione distinguuntur. Plura si quis de his rebus scire cupit, legat, si lubet, præfationem quam huic volumini præfiximus.

FREDEGARI SCHOLASTICI CHRONICUM CUM SUIS CONTINUATORIBUS, SIVE APPENDIX AD SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS HISTORIAM FRANCORUM.

Prologus.

585-586 Cum aliquid unius verbi proprietate ^a non habeo quod proferam, nisi præstitum ab Altissimo fuerit, et dum quæro implere sententiam, longo ambitu vix brevis viæ spatium consummo, vernaculum linguæ hujus verbi interpretator absurde resonat ^b; si ob necessitatem aliquid in ordine sermonum mutavero, ab interpretis videor officio recessisse. Itaque beati Hieronymi, Ydacii, et cujusdam Sapientis, seu et Isidori, imoque et Gregorii chronicas a mundi origine diligentissime percurrens, usque decedente regno Guntramni, his quinque chronicis hujus libelli, nec plurima prætermissa ^c singillatim congruentia stylo inserui, quod [*Al.*, quæ] illi solertissime absque reprehensione condiderunt. Cum hæc ita se habeant, necessarium duxi veritatem diligentius insequi, et ob id in prioribus his ^d chronicis, quasi quodam futuro opere, omnium mihi regna et tempora prænotavi ^e. In præsentī autem stylo ea tempora ponens, et singularum gentium curiosissimo ordine quæ gesserunt coaptavi; quod prudentissimi **587-588** viri, quos supra memini, hisce chronicis (verbum hoc est nomen Græcum, quod latine interpretatur, gesta temporum) severissime ^f di-

^a Can., *Cum ad liquidum jussus* [al., *jussio*; Boh. *jusso*] verbi proprietatem. Freh., *Cum ad liquidam jussus... non habeam*, etc.

^b Chesn. et Freh., *Vernacula linguæ hujus verba interpretatio absurda*.

^c Forte pro sexto casu, plurimis prætermisissis.

^d Boh., *et obediendum*. In his.

^e Ches., *quasi quamdam futuri operis miniam omnium mihi rerum* [al., *regum*] *et temporum per... notavi*. Freh., *et temporum ponens*, etc.

^f Boher., *se verissimum*.

ctantes condiderunt, velut purissimus fons largiter fluente manantes. Optaveram et ego ut mihi succumber talis dicendi facundia, ut vel paululum esset ad instar. Sed carius hauritur, ubi non est certa perennitas aquæ. Mundus jam senescit, ideoque prudentiæ acumen in nobis tepescit, nec quisquam potest hujus temporis, nec præsumit oratoribus præcedentibus [Al., prudentibus] esse consimilis. Ego tamen, ut rusticitas et extremitas a sensus mei valuit, studiosissime de hisdem libris, brevitate quantum plus potui, aptare præsumpsi. Ne quisquam legens hic quidquam dubitet uniuscujusque libri nomen redeat, ad auctorem, cuncta reperiet subsistere veritate. Transacto b namque Gregorii libri volumine, temporum gesta, quæ undecunq; scripta potui reperire, et quæ mihi postea fuerunt cognita, acta regum, et bella gentium quæ gesserunt legendo simul et audiendo, aut etiam videndo, cuncta quæ certificatus cognovi, in hujus libelli volumine scribere non silui, sed curiosissime, quantum potui, omnia inseri studui, de eodem incipiens tempore scribere, dum, quo c Gregorii finis, gestaque cessavit et tacuit, cum Chilperici vitam finisse scripsit d.

* Ch. sn. et Freh. al., eternitas. Can. a', tenuitas. A Boh., strenuitas.

b Hic in plerisque editis, sicut et in Vat. et Colb., incipit hujus operis prologus, et sic habent: *Transactis Gregorii Turonensis libris, volumina temporum gestorumque, undecunq; etc.*

c Aliquot editi, quo *Historia Gregorii finem suum*

sortita est. Vat., finis cessavit et tacuit. Et sic in h prologus desinit. Freh. vero et Che., finem gesta cessavit et tacuit; et Boh., vita finisset, scripsi.

d Chesn. et Freh. addunt: *In præsentem autem scripta ea tempora.... sed hæc verba suo loco superius restituumus, quæ omnia scriptor in fine paginae descripserat.*

INCIPIUNT CAPITULA.

I.	De bonitate Guntchramni et ecclesia sancti Marcelli.	B XXXIX.	De obitu Theuderici.
II.	De Gundualdo, quod contra Guntchramnum factione Mummoli regnum arripere voluit.	XL.	De Chlothario, quomodo in Auster ingreſs cepit.
III.	Qualiter Guntchramnus Chlotharium in regno sublimavit.	XLI.	De consilio inito super perditione filii Theuderici.
IV.	De interfectione Mummoli.	XLII.	De eo quod Chlotharius regum Burgundia et Auster recepit, et filios Theuderici occidit.
V.	De exercitu Guntchramni in Spaniam aggresso.	XLIII.	De internectione Herponis ducis.
VI.	De inundatione aquarum, patriciato Siagrii, signo in cælo, morte Leupildi, et Richario sublimato in regno.	XLIV.	De Leudemondo episcopo, et Berethrude regina.
VII.	De pace inter Guntchramnum et Childebertum firmata.	XLV.	De tributis Langobardorum cassatis.
VIII.	De ducibus jussu Childeberti interfectis.	XLVI.	De morte Berethrudis reginæ.
IX.	De uxore Aunulfæ regis Persarum, nomine Cæsara.	XLVII.	De initio regni Dagoberti.
X.	De exercitu Guntchramni in Spaniam aggresso.	XLVIII.	De initio regni Samonis in Winidis.
XI.	De tunica Domini inventa.	XLIX.	De Adaloaldo rege Langobardorum.
XII.	De Beppelino et Ebrebario ducibus.	L.	De Charoaldo sublimato in regno super Langobardos.
XIII.	De Agone sublimato in regno Italiæ super Langobardis, et de defectione solis.	LI.	De Gundeburga regina, ejusque injuria in exsilio.
XIV.	De obitu Guntchramni.	LII.	De interitu Chrodoaldi.
XV.	De regno Childeberti in Burgundia.	LIII.	De Dagoberto, quod reginam accepit, et ejus regnum augetur.
XVI.	De obitu Childeberti.	LIV.	De interitu Warnacharii majoris domus, interitu Godini filii sui.
XVII.	De Fredegunde, quod Parisius inuasit, et pugnavit contra Theudebertum.	LV.	De intentione inter Charibertum et Aginnum nem.
589-590	XVIII. De morte Quintrionis.	LVI.	De obitu Chlotharii, et quomodo regnum eius Dagobertus assumpsit.
XIX.	De Brunichilde, qualiter de Auster ejecta est.	LVII.	De regno Chariberti filii Chlotharii.
XX.	De pugna quam Theudebertus et Theudericus contra Chlotharium fecerunt, ipsumque vicerunt.	LVIII.	De initio Dagoberti in Burgundia, et bonitate ejus.
XXI.	De filio Theuderici nato, et de Agilane patricio interfecto.	LIX.	De nativitate Sigiberti filii Dagoberti.
XXII.	De corpore sancti Victoris invento.	LX.	De mutatione Dagoberti, et suasionem malitiam Neustrasiorum.
XXIII.	De Foca qualiter Mauricium imperatorem interfecit, et imperium assumpsit.	LXI.	De bonitate et continentia Pippini.
XXIV.	De exsilio sancti Desiderii episcopi.	LXII.	De Chariberto rege, cum Sigibertum nepotem suum excepit.
XXV.	De Bertoaldo majore domus.	LXIII.	De imperio Heraclii.
XXVI.	De victoria Theuderici contra Chlotharium.	LXIV.	De victoria Heraclii super Persas.
XXVII.	De Prothadio majore domus ejusque interitu.	LXV.	De pulchritudine et utilitate Heraclii.
XXVIII.	De bonitate Claudii majoris domus.	LXVI.	De initio infestationis Saracenorum contra imperium.
XXIX.	De interitu Vulfæ patriciæ.	LXVII.	De obitu Chariberti et filii sui; et quod regnum ejus Dagobertus accepit.
XXX.	De Ermenberga, quæ de Spania ad Theudericum venit.	I.XVIII.	De scandalo et strage Francorum cum Winidis.
XXXI.	De legatis Berterici ad reges transmissis.	LXIX.	De Charoaldo rege Langobardorum, quod Theodesonem occidit, et ipse rex moritur.
XXXII.	De martyrio sancti Desiderii.	LXX.	De Chrotario rege Langobardorum sublimato.
XXXIII.	Quod Sisebodus rex in Spania sublimatur.	591-592	LXXI. De Auedone ad Chrotarium in Italiam in legatione misso.
XXXIV.	De Agone rege et ejus regina Theudelinda.	LXXII.	De Hunis in Bajoaria occisis.
XXXV.	De Brunichilde et Belichilde reginis.	LXXIII.	De Sisenando per solatium Dagoberti erectum in regnum Spaniæ.
XXXVI.	De vita sancti Columbani.	LXXIV.	De eo quod Dagobertus Magontiacum cepit.
XXXVII.	De injuria Theuderici regis, quam habuit apud Alsatios.		
XXXVIII.	De pugna Theuderici et Theudeberti, et Austero recepto.		

exercitu contra Winidos ambulando accessit.

- XXV.** De regno Sigiberti in Auster.
- XXVI.** De nativitate Chlodovei, et pactione de regno cum Austrasiis.
- XXVII.** De Radulfo duce rebelle.
- XXVIII.** De exercitu jussu Dagoberti de Burgundia in Wasconiam misso.
- XXIX.** De obitu Dagoberti, et initio regni Chlodovei.
- XXX.** De Ægane majore domus, et bonitate ejus.
- XXXI.** De imperio Constanſis, et vastatione Saracenorū.
- XXXII.** Qualiter degradatus est Tolga rex Spaniæ, et Chindas inde sublimatus.
- XXXIII.** De morte Æganis, et interfectione Aginulfi comitis.
- XXXIV.** De Erchenoaldo majore domus.
- XXXV.** De Austrasiis, quomodo thesaurum Sigiberto debitum receperunt.
- XXXVI.** De Grimoaldo, et Ottone filio Beronis.
- XXXVII.** De pugna Sigiberti cum Radulfo in Thoringia.
- XXXVIII.** De interitu Ottonis.
- XXXIX.** De Flaocado, qualiter major domus efficitur. De Willibadi interitu, et Flaocadi obitu.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS PRIMA.

- I.** De Baldichilde regina Chlodovei, et ejus filiis, Chlothario, Childerico, et Theodorico, et de obitu Chlodovei.
- II.** Quod Chlotharius ejus filius elevatur in regno, et de Ebroino majore domus.
- III.** De obitu Chlotharii, et quod Theodoricus frater successit in regno, et Childebertus in Austria regnum accepit.
- IV.** Quod Theodoricum a regno dejiciunt, et crines tondunt, et Ebroinum in Luxovium monasterium dirigunt, et Childericum in cuncto regno suscipiunt.
- V.** De obitu Childerici et Bilichilde regina, et quod Leudesius filius Erchenoaldi major domus efficitur.
- VI.** Quod Ebroinus a Luxovio exiens Leudesium interfecit, et sanctum Leudegarium gladio perimi jussit.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS SECUNDA.

- VII.** Quod Martinus dux et Pippinus filius Ansegisili contra Ebroinum ad Locoficum pugnam inierunt.
- VIII.** De obitu Ebroini, et quod Franci Waradonem majorem domus efficiunt, et Ghislemarus filius ejus ipsum supplantavit.
- CIX.** De obitu sancti Audoini, et obitu Waradonis; et qualiter Bertharius major domus efficitur. Qualiter Pippinus cum Austrasiis in oppido Virmandensi, cui nomen Tetricium, contra Theudericum et Bertharium dimicavit.
- I.** De obitu Theuderic, et de Chlodoveo filio ejus elevato in regno; et quod, eo mortuo, Childebertus frater ejus reseuit in regno, et de Grimoaldo filio Pippini majore domus, et bonitate ejus.
- II.** Quod Pippinus contra Radbodum pugnavit et vicit.
- III.** Quod Pippinus Halpaidam duxit uxorem, et habuit ex ea filium nomine Carolum.
- IV.** De obitu Childeberti et Grimoaldi; et quod Dagobertus filius Childeberti successit in regnum, et de obitu Pippini, et Theudoaldo

- 593 594 CV.** De Raganfrido majore domus; et qualiter Carolus de custodia Plicthrudis, auxilio Dei, liberatus est.
- CVI.** De obitu Dagoberti regis, et quod Chilpericus successit in regno; et qualiter dux Carolus contra Raganfridum pugnavit, et victor extitit.
- CVII.** Qualiter Carolus dux Chlotharium sublimavit in regno, quo mortuo Chilpericum, qui fuga lapsus apud Raganfridum fuerat, ab Eudone duce Aquitaniam recepit, et eo mortuo Theudericum regem statuit.
- CVIII.** Qualiter Carolus cum [Id est, contra] Saxonibus, Bajoariis, et cum Eudone duce adversus Abdirama regem Sarracenorū pugnavit et vicit.
- CIX.** Qualiter Burgundiam ipse dux subjugavit, et Saracenos, qui in Avennione erant prostravit; quomodo Narbonam venit, et Saracenos cum rege eorum in ore gladii interfecit, et cum Fresonibus ultra mare pugnavit.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS TERTIA.

- CX.** Variæ Caroli expeditiones. De legatione papæ Gregorii urbis Romæ cum clavibus sancti Petri ad Carolum, et divisione regni inter filios suos, seu de obitu ipsius.
- CXI.** Chiltrudis nuptiæ, bellum contra Wascones, tum adversus Alamannos.
- CXII.** Bellum in Bajoarios.
- CXIII.** Bellum adversus Saxones, tum in Suevos.
- CXIV.** Wasconum cothurnus repressus.
- CXV.** Alamanni a Carlomanno superati.
- CXVI.** Carlomannus monasticam vitam amplectitur.
- CXVII.** Saxones, tum Bajoarii a Pippino superati. Pippinus in regem sublimatur.

CHRONICI FREDEGARII CONTINUATIO.

PARS QUARTA.

- CXVIII.** Saxones debellati. Griphonis interitus.
- CXIX.** Stephanus in Gallias advenit, a rege suscipitur.
- CXX.** Expeditio adversus Langobardos, qui a Pippino superantur.
- CXXI.** Altera in Langobardos expeditio.
- CXXII.** Aistulfi Langobardorum regis interitus.
- CXXIII.** Pippinus et Constantinus imp. amicitias jungunt, tum violantur.
- CXXIV.** Expeditio adversus Waifarum Aquitaniam ducem.
- CXXV.** Altera in Waifarum expeditio.
- CXXVI.** Urbs Biturigum a Pippino expugnatur.
- CXXVII.** Bellum inter Pippinum et Waifarum continuatum.
- CXXVIII.** Franci Wascones fugant.
- CXXIX.** Waifarum Aquitaniam urbes muris nudat, quos refici curat Pippinus.
- CXXX.** Waifarum iterum atque iterum victus pacem obtinere nequit.
- CXXXI.** Pippinus Aquitaniam devastat.
- CXXXII.** Pippinus in Aquitania Waifarum insequitur.
- CXXXIII.** Remistanus ad Waifarum partes transit.
- CXXXIV.** Remistanus captus morte punitur. Legatio Saracenorū ad Pippinum.
- CXXXV.** Waifarum interfecto, Aquitania Pippino subjicitur.
- CXXXVI.** Pippinus morbo vexatus regnum inter filios dividit, et moritur.
- CXXXVII.** Carolus et Carlomannus reges inaugurantur.

Chronicum.

85 ANNO DLXXXIII. — I. Guntchramnus rex Francorum cum jam annos [AL., anno] 23 Burgundiæ regem, bonitate plenus, feliciter regeret, cum sacerdotibus utique sacerdotis ad instar se ostendebat, et

cum leudis erat aptissimus, eleemosynam pauperibus large tribuens, tantæ prosperitatis regnum tenuit, ut omnes etiam vicinæ gentes amplissimas de ispo laudes canerent.

AN. DLXXXIV. — Anno 24 regni sui * divino amore A quem in Rioilo ⁱ villa baptizari jubet, et ecclesiam beati Marcelli, ubi ipse pretiosus requiescit in corpore, suburbano Cabillonensi, sed quidem tamen Sequanum est territorium, mirifice et 596 solerter ædificari iussit, ibique monachis congregatis monasterium ^b condidit, ipsamque ecclesiam rebus plurimis ditavit. Synodum quadraginta episcoporum fieri præcepit, et ad instar institutionis monasterii sanctorum Agaunensium, quod temporibus Sigismundi regis ab Avito et cæteris episcopis, ipso principe iubente, fuerat confirmatum ^c, hujus synodi conjunctione monasterii sancti Marcelli Guntchramnus institutionem formandum ^d curavit.

II. Hoc anno Gundaldus * cum solatio Mummoli et Desiderii mense Novembri partem regni Guntchramni præsumpsit invadere, et civitates evertere. B 597 Guntchramnus Leudegiselum ^f comitem stabuli, et Ægilanem patricium cum exercitu contra ipsos direxit. Gundaldus terga vertens, Conbanem ^g civitatem latebras dedit, et inde de rupe a Bosone ^h duce præcipitatus interiit.

III. Cumque Guntchramno perlatum fuisset, eo quod frater suus Chilpericus esset interfectus, festinans perrexit Parisius, ibique Fredegundem cum filio Chilperici Chlothario ad se venire præcepit;

* Fredegarius calculum Gregorii Turon. uno anno prævertit, quod observare juvat ad conciliandos duos illos auctores. Quæ autem sequuntur ad annum 592 conferenda sunt cum ejusdem Gregorii Historia.

^b Gregorius, ad an. 579, lib. v, cap. 28, meminit basilicæ sancti Marcelli, cui abbas præerat, ex cap. 53 lib. i de Glor. Martyrum. Exstat etiam nunc monasterium istud, sed abbatis titulo minutum, ex quo Cluniaco subjectum fuit. Situm est ultra Ararim, unde in Sequanorum territorio positum hic dicitur. Ch. et Freh. una lectione habent *sed tamen est in Segonum, pro Sequanum.*

^c Hoc, ut conjicere licet, factum est in solemnitate Sanctorum Martyrum hoc ipso anno, quo sanctus Avitus habuit homillam, quæ inscribitur, *In basilica sanctorum Agaunensium in innovatione monasterii ipsius vel passione martyrum.* Ejus fragmentum habes a Sirmondo editum.

^d Ed. aliquot cum Colb., *monasterium... institutione formandum.* Vat., *Armandum.* Id Valesius et cæteri arbitrantur in synodo Matisconensi II, an. 585, factum fuisse, ubi, uti ex subscriptionibus colligitur, 43 episcopi adfuere cum tribus aliis qui sedes non habebant, et 20 absentium missis. Hoc tamen forte melius ad synodum Valentinam II revocari posset, quam licet anno 585 consignaverit Cointius, hoc tamen ipso anno 584 mense Maio habitam fuisse censet Sirmondus. Et quidem in ea confirmatum fuit quidquid rex et cæteri, *basilicæ sancti Marcelli, vel sancti Symphoriani,* aut quibusvis aliis locis sacris contulerant, aut in posterum conferre voluerint. Lalandus in supplemento Conciliorum Galliæ concilium istud in ipsa S. Marcelli basilica habitum fuisse an. 594 contendit, eique non plures quam undecim episcopos interfuisse: unde errorem in Fredegaril textum irrepsisse putat, qui XL pro XI habeat. Auctor est Paulus Diaconus historiæ Langob. lib. III, cap. 35, thesaurum a rege Guntramno miro modo detectum fuisse, *in quo,* inquit ille, *inæstimabiles thesauri qui ibidem antiquitus positi fuerant, sunt reperti.* De quo auro ipse rex postmodum ciborium solidum miræ magnitudinis et magni ponderis fecit, multisque illud pretiosissimis gemmis decoratum, ad sepulcrum Do-

quem in Rioilo ⁱ villa baptizari jubet, et sancto lavacro excipiens in regnum ^{pa} mavit.

AN. DLXXXV. — IV. Anno 25 regni Gun Mummolus Senuvia ^j jussu Guntchramni int uxorem ejus Sidoniam una cum omnibus ^k ejus Domnolus domesticus et Wandalmarus rius Guntchramno præsentant.

AN. DLXXXVI. — V. Anno 26 regni sui Guntchramni Spanias ingreditur, sed loci in gravatus, protinus ad propria revertitur.

AN. DLXXXVII. — Anno 27 ejusdem reg disclus ^l a Guntchramno patricius partibus ciæ ordinatur. Filius Childeberti regis Theo natus fuisse nuntiatur.

VI. Eo anno nimia inundatio fluminum gundia fuit, ut eorum terminos nimium tra rent. Ipsoque anno Syagrius comes Const lim jussu Guntchramni in legatione pergi fraude ^m patricius ordinatur. Cæpta quidem ad perfectionem hæc fraus non peracces Eo anno signum apparuit in caelo: globu decidens in terram cum scintillis et rugitu; anno Levildus ⁿ rex Spaniæ moritur, et obtinuit Richaridus filius ejus.

mini Hierosol. transmittere voluit. Sed cum potuisset, idem supra corpus beati Marcelli quod in civitate Cavallono sepultum est, regni illius erat, poni fecit, et est ibi usque sentem diem. Nec est usquam ullum opus effectum quod ei valeat comparari.

^o Vat., *Gundwaldus,* de quo fuse apud G potissimum lib. VII, cap. 26, etc.

^p Alii, *Leudiselum, Leudichildum, L Leudigildum.*

^q Id est, *Convennas.* Vide Gregorium.

^r Alii, *ab Osons,* forte pro *Ollone,* a quo baldus pulsus, et a Bosone peremptus fuit, lib. VII, cap. 38.

^s Ch. et Freh., *Riogilo;* al., *Riolo,* vñ Guntramnus hoc quidem anno Parisios baptismo Chlotarii, sed tamen nonnisi sexa baptizatus fuit.

^t Alii, *Senovis.* Infra, Ch. al., *Sinodiam.*

^u Sic Clar. Is ipse est, ni fallor, de quo sup Etenim in Colb. et Ch. al. dicitur *Le* ut appellatur a Gregorio lib. VIII cap. *Leudiselus, Leudisius, Leugisistus, Leudistus.*

^v Syagrius ad pacem componendam ^{CP} patricii dignitatem ab imperatore suscepit, ^D *fraus* appellatur. Non enim ei licebat id per quod sese imperatoris tituli subdere. Cæterum hoc de solo patricii seu consiliarii tituli interpretatur Valesius: sed cum rius Syagrius patricium ordinatum, atque nec tamen consummatam fuisse fraudem forte intelligendum est de patriciati Provi siliensis, quam regionem imperio restituer set Mauricius, aut certe aliquam dominii ea retinere. Id etiam forte a Mauricio tentati quod reipsa Burgundionum reges antequ eorum regnum occupassent, solerent ab imp patricii nomen impetrare: quod saltem p continuari etiam a Francis eandem regie nentibus peroptasset.

^w Alii, *Leupildus, Leuvichildus, Leupold* ejus filius *Richardus, Richarius, Richaricus.*

lxxxviii. — Anno 28 regni domni Gunt-
alio filius Childeberti, nomine Theoderi-
nuntiatum.

Juntchramnus se cum Childeberto, pacem
Andelao, conjunxit. Inibi mater, et soror, et
Childeberti regis pariterque fuerunt; ibique
convenientia inter domnum Guntchramnum
lebertum fuit conventum, ut regnum Gunt-
i post ejus discessum Childebertus assu-

Ipoque tempore Rauchingus, et Boso Gunt-
us, Ursio, et Bertefridus optimates Childe-
gis, eo quod eum tractaverint interficere,
se ordinante interfecti sunt. Sed et Leude-
lamannorum dux in offensam antedicti regis
etiam et latebram dedit. Ordinatus est loco
ncilenus dux. Eo anno Richaridus rex Got-
divino amplectens Christianam religionem
prius ipse baptizatur. Post hæc omnes Got-
i tum Arianam sectam tenebant, Toletum
præcepit, et omnes libros Arianos præcepit
presententur: quos in una domo collocatos
concremare jussit, et ad Christianam legem
omnes Gothos fecit.

lo anno uxor Anaulfi imperatoris 599
n, nomine Cæsara, virum relinquens, cum
pueris, totidemque puellis ad beatum Johan-
scopum Constantinopolim veniens, se unam
popplo dixit, et baptismi gratiam ab ante-
ato Johanne expetiit. Cumque ab ipso Pon-
isset baptizata, Augusta Mauricii imperatoris
sancto suscepit lavacro; quam cum vir suus
or Persarum per legationes sæpius repeteret,
icius imperator uxorem ipsius esse nesciret,
gusta videns eam pulcherrimam, suspicatur
asset quam legati quærebant, dicensque eis:
quædam de Persis huc venit, dixitque se
se de populo; videte eam, forsitan ipsa est
uæritis. Quam legati videntes, proni in terram
runt, dicentes ipsam esse eorum dominam,
uærebant. Dicit ad eam Augusta: Redde illis
am. Tunc illa respondit: Ego cum istis non

r. et alii, prius secretius baptizatur.

his vide concilium Toletanum III, Concil.
mo V, ad an. 589, cui rex ipse interfuit, ac
fessionem, quam eo ipso agente Gotthi susce-
cum uxore sua subscripsit.

Anaulfi, Arnulfi, Monaulfi. Hanc historiam
cili tempora revocat Paulus Diacon., lib. iv
is Langob. cap. 52. Johannes Biclari. in chro-
ninit imperatoris Persarum, qui, pace cum
firmata, Christi fidem suscepit: quæ omnia
roe, juvenore interpretantur viri eruditi, qui
ricilii imp. Baramum tyrannum oppressit, re-
e recepit, ex quo pulsus fuerat. Hunc Chri-
fuisse Fredegarius, Biclariensis, imo et Theo-
s arbitrati sunt, quod Syram Christianam
duxerit, palamque professus fuerit se sancti
artyris ope in regno restitutum fuisse, cu-
esse præclara dona obtulit. Vide Evagrium,
Hist. cap. 19 et 20. Ipsum tamen Christianum
legant viri eruditi. Et quidem Domitianum
episc. laudat Gregorius Magnus lib. II, ind.
13, quod ad imp. Persarum conversionem,

loquor, vita illorum ad instar canum est; si conversi,
Christiani, sicut et ego sum, efficiuntur, tunc eis
respondebo. Legati vero animo libenti baptismi gra-
tiam accipiunt. Postea dicit ad eos Cæsara: Si vir
meus voluerit Christianus fieri, et baptismi gratiam
accipere, libenter ad eum revertar. Nam penitus
aliter ad ipsum non repedabo. Legati id imperatori
Persarum nuntiantes, statim ille legationem ad Mau-
ricium imperatorem misit, ut sanctus Johannes ve-
niret Antiochiam, ipso tradente baptismum vellet
accipere. Tunc Mauricius imperator infinitissimum
apparatum Antiochiæ fieri jussit: ibi imperator Per-
sarum cum sexaginta milibus Persarum baptizatus
est, et per duas hebdomadas a Johanne et reliquis
episcopis Persæ ad plenitudinem supra scripti nu-
meri baptizantur. Imperatorem illum Gregorius An-
tiochiæ, episcopus suscepit de lavacro. Anaulfus
imperator 600 a Mauricio imperatore petens ut
sibi episcopos cum clero sufficiente daret, quos in
Persia stabiliret, ut universi Persidæ baptismi gra-
tiam adhiberent. Quod Mauricius libenti animo præ-
stitit, summaque celeritate omnes Persidæ ad Christi
cultum baptizantur.

AN. DLXXXIX. — X. Anno 29 Guntchramni exerci-
tus in Spaniam ejusdem jussu dirigitur; sed negli-
gentia Bosonis, qui caput exercitus fuit, graviter a
Gotthis exercitus ille trucidatur.

AN. DXC. — XI. Anno 30 regni suprascripti prin-
cipis, tunica Domini nostri Jesu Christi, quæ eidem
in passione sublata est, et a militibus qui eum custo-
diebant, est sortita, de qua David propheta dicit:
Et super vestimenta mea posuerunt sortem (Joan. XIX,
24; Ps. XXI, 19), inventa est prodente Simone filio
Jacob, qui per duas hebdomadas multis cruciatibus
affectus, tandem profittetur ipsam tunicam in civitate
Zafad procul a Hierosolyma in arca marmorea po-
sitam esse. Quam Gregorius Antiochenus et Tho-
mas Hierosolymorum, et Johannes Constantinopo-
litanus episcopi cum aliis multis episcopis, triduanum
facientes jejunium, exinde condigne cum arca mar-
morea, levi effecta, quasi ex ligno fuisset, ordine
pedestri Hierosolymam cum devotione sanctissima

licet frustra, laboraverit. Johannes vero Jejunator
dictus, CP. episc., de quo hic Fredeg., Eutychio
successit, an. 582. Famosus fuit ob *universalis* seu
œcumenici titulum, quem sibi resistente Gregorio Ma-
gno arrogabat.

Successit sancto Anastasio in exilium pulso,
an. 571. Eum laudant Evagrius, lib. VI, passim;
Theophanes, et Joan. Moschus, Prati spirit. cap.
140. Obiit an. 592; quo defuncto, Anastasius sedem
suam recepit.

Boher., cum clericis ei daret... *universa Per-
sida*.

Id est, Septimaniam, ut evidenter patet ex lib. IX
cap. 31 Historiæ Gregorii.

Ea est, ut vulgo putant, Joppe, urbs in Pa-
læstina celebris, olim sede episcopali ornata, quæ
etiannunc vulgo *Jafa* appellatur, Italis *Jaffo*, vel
Zaffo. De tunica hac vide lib. I de Gloria Mart.
cap. 8.

Fredegario Thomæ nomen obrepisse putat Pa-
pebrochius, pro *Amos*, quem ex Græcis catalogis
tunc Hierosolymitanæ Ecclæsiæ præfuisse existimat.

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

... quodammodo ...

D

... quodammodo ...

... quodammodo ...

am ad Theudericum perducit. Theudericus A
nam Brunichildem libenter recipiens, glo-
DE honorat: Hujus vicissitudine meriti epi-
m Antissiodorensem, faciente Brunichilde,
it.

c. — XX. Anno 5 regni Theuderici, Harum
æ anno superiore visa fuerant, globi ignei
um currentes, et ad instar multitudinis ha-
ignearum ad occidentem apparuerunt. Ipso-
no Theudebertus et Theudericus reges contra
riam regem movent exercitum, et super flu-
ronnam ^a, nec procul a Doromello vico,
1 confligentes junxerunt. Ibiq; exercitus
rii gravissime trucidatus est. Ipsoque cum
remanserunt in fugam verso, pagos et civi-
æ Sigonæ ^b, qui se ad Chlotharium tradide-
populantur et vastant. Civitates ruptæ, nimis
captivorum ab exercitu Theuderici et Theu-
exiande ducitur. Chlotharius oppressus, vellet
ter pactionis vinculum firmavit, ut inter Si-
æ Ligerem usque mare Oceanum et Britan-
limitem pars Theuderici haberet; et per Si-
æ Isaram Ducatum integrum Dentelini ^c usque
p mare Theudebertus reciperet. Duodecim
pago inter Isaram et Sigonam et mare litoris
Chlothario remanserunt.

æ. — Anno 6 regni Theuderici Cautinus dux
berti interficitur.

æ. — XXI. Anno 7 ^d regni Theuderici de
æ filius nascitur, nomine Sigibertus; et
1 patricius, nullis culpis exstantibus, insti-
tronichilde, ligatus interficitur, nisi tantum
æ instinctu, ut facultates ejus fisco assu-
Ep anno Theudebertus et Theudericus exer-
ætra Wascones dirigunt, ipsosque, 604 Deo
æ, dejectos suæ dominationi redigunt, et
ios faciunt. Ducem super ipsos, nomine Ge-
æ, instituunt, qui eos feliciter dominavit.

. Eo anno corpus sancti Victoris qui Salo-

ntendit Cointius ad an. 569, quod Antissi:do-
eclesia tunc non vacaret, quodque Desiderius,
æ postea annis Aunachario successit, pau-
æ fuerit, nec talis qui hic describitur, imo
æmus dicitur in Hist. episcoporum Antissiod.
et 20, et regum nostrorum *propinquus*. Obiit
æ, et sepultus est in basilica sancti Germani
æ præcessoribus. Colitur uti sanctus vi Kal. D
æris

locolis notus, vulgo *Ouaine*. Lustrat Senonum
æ in Lupam (*le Lain*) immergitur prope Murit-
æromellum, vulgo *Dornelle*, appellatur. Aro-
ætam Cointius ex Faucheto ait oriri prope
æc prope Senonum urbem in Icaunam labi-
æmento sancti Bertichramni episc. Cenomann.
ætar *Aroena Auvioles*, in cujus ripa situm est
æ *Diablitis* apud Cenomannos.

. æ., *Sequanæ*; quam *Sigonam* seu *Segonam*,
æter ut plurimum appellat.

æra, cap. 57. Freh. et Ch. æ., *Denzelini*, et
æ, *Danzileni*. Complectebatur regionem, quæ
æer *Sequanam*, *Isaram*, seu *Oesiam*, vulgo
æ et *Ligerim*. Unde vero istud nomen habuerit,
æ mihi est.

d. Colb. et Freh., Anno vi. et sic uno semper

doro cum sancto Urso ^æ passus fuerat, a beato Æco-
nio pontifice Mauricennense ^b inventur. Quadam no-
cte in sua civitate ei revelatur per somnium, ut sur-
gens protinus iret ad ecclesiam, quam Sedeleuba ^c
regina in suburbano Genavensi construxerat, in me-
dio ecclesiæ designato loco, ubi sanctum corpus ad-
esset. Cumque Genavam festinus perrexisset, cum
beatis Ru-ticio et Patricio ^d i episcopis, triduanum
jejunium facientes, lumen per noctem, ubi illud glo-
riosum et splendidum corpus erat, apparuit, quod
cum silentio hi tres pontifices cum lacrymis et or-
ationibus elevato lapide in arca argentea invenerunt
sepultum, cujus faciem rubentem quasi vivi reper-
runt. Ibiq; princeps Theudericus præsens aderat,
multisque rebus hujus ecclesiæ tribuens, maximam
B partem facultatis Warnacharii ^e ibidem confirmavit.
Ad sepulcrum illud sanctum miræ virtutes ex ip-
æ die, qua repositum est, præstant Domino, integra
assiduitate ostenduntur. Eo anno Ætherius episcopus
Lugdunensis obiit: ordinatur loco ipsius Secundinus
episcopus.

XXIII. Eo anno Focas ^f dux æ: patricius reipubli-
cæ, victor a Persis rediens, Mauritium imperatorem
interfecit, et loco ipsius imperium assumpsit.

AN. DCIII. — XXIV. Anno 8 regni Theuderici de
concupina nascitur ei filius, nomine Childebertus, et
æyodus Cabillono 605 colligitur. Desiderium Vien-
nensem episcopum dejiciunt, et instigante Aridio,
Lugdunensi episcopo, et Brunichilde, subrogatus est
loco ipsius sacerdotali officio Bonnolus; Desiderius
C vero in insulam quamdam exsilio retrahitur. Eo anno
sol obscuratus est. Eo quoque tempore Berthwaldus,
genere Francus, major domus palatii erat Theude-
rici, moribus mensuratus, sapiens et cautus, in
prælio fortis, ædem cum omnibus servans.

AN. DCIV. — Anno 9 regni Theuderici nascitur ei
filius de concubina, nomine Corbus. Cum jam Pro-
æadius genere Romanus vehementer ab omnibus in
palatio veneraretur, et Branichildis stupri gratia eum

minus ad annum 9. Iidem cum Boh. alium hunc ap-
pellant Sigobertum.

^a Colb. cum plerisque editis, *Agila*.

^b Colb., *Gelianem*; plerique ed., *Gemialom*.

^c Boh. et aliquot ed., *Ursione*. Hi erant ex perce-
lembri Thebæorum legione, quæ in istis partibus sub
Maximiano Herculio martyri ^m consummavit. Vide
Acta Martyrum sincera, pag. 293, et Surium, ad
diem 30 Septemb. Solodurum urbs, vulgo *Soleure*,
caput est pagi cognominis Helvetiorum catholico-
rum.

^d Mallet Val-sius legere *Æonio*. Ipse vero sese
Hiconium appellat in conc. Matic. 1 et II, quibus in-
terfuit. Primus fuit hujus sedis episcopus.

^e Hæc fuit soror Chlotildis uxoris Chlodovei Magni.
Vide Gregor. Hist. lib. II, cap. 28.

^f Alii, *Rustico et Patricio*; melius forte Rustico et
Patricio. Utriusque nudum nomen exstat in catalogo
episc. Genavensium; alteruter tamen fuisse videtur
episcopus Octodurensis seu Sedunensis.

^g Hoc ipso anno Phocæ imperii initium habetur in
instrumento publico, quod Romæ a sancto Gregorio
promulgatum est; unde firmatur chronologia quæ
hic sequimur. Exstat initio libri XI epistolarum ejus-
dem pontificis.

vellet honoribus exaltare; defuncto Wandalmaro A duce, in pago Ultra-Jurano et Scotingorum a Protadius patricius ordinatur iustigatione Brunichildis. Ut Bertoaldus potius interiret, eum in ripam Sigonam usque Oceanum mare per pagos et civitates fisco cum inquirendum dirigunt.

XXV. Bertoaldus a Theuderico [Al., ad Theudericum] directus, cum trecentis tantum viris illis partibus properavit; cumque ad Arelaio b villam venisset, et venationem inibi exerceret, hæc comperiens Chlotharius, filium suum Meroveum et Landericum c majorem domus cum exercitu ad Bertoaldum premendum direxit; et maximam partem inter Sigonam et Ligerem pagos et civitates de regno Theuderici præsumpsit contra pactum pervadere. Bertoaldus hæc audiens, cum sustinere non prævaleret, terga B vertens, Aurelianis ingreditur, ibique a viro beatissimo Ausirino episcopo suscipitur. Landericus cum exercitu Aurelianis circumdans vocabat Bertoaldum, ut exiret ad prælium. Bertoaldus de muro respondens: 606 Nos duo singulare certamen, si me expectare deliberas, reliqua multitudinem procul suspensa, jungamus ad prælium. A Domino judicemur. Sed hæc Landericus facere distulit. Addens Bertoaldus dixit: Dum facere non audes, proximo tempore, domini nostri pro iis quæ facitis jungent ad prælium. Induamur uterque, ego et tu, vestibus vermiceis d, præcedamus cæteros ubi congressus erit certaminis; ibique, et mea et tua apparebit utilitas, promittentes ante Deum ab invicem promissionis hujus veritatem subsistere.

XXVI. Cumque hoc in die festi sancti Martini antistitis actum fuisset, Theudericusque hæc comperisset, quod a Chlothario pars regni sui contra pactum fuerat pervasa, nativitate Domini protinus cum exercitu Stampas e per fluvium Loa pervenit, ibique obviam Meroveus filius Chlotharii regis, cum Landerico et magno exercitu venit. Cum esset arctus pervius f ille, ubi Loa fluvius transmeatur, vix tertia

a Scotingorum seu Sculingorum pagi situm discimus ex Vita sancti Anatolii episcopi, Salinarum patroni, quæ habet Scodinga in Sequanis, ubi nunc Salinarum locus. Salinæ vero, vulgo Salins, oppidum est ad Foricam amnem in Burgundiæ comitatu Dolam inter et Vesontionem, quod archidiaconatus cognominis est caput. Vide notitiam Valesii ad verbum Sculingi.

b Editi plerique, Arelaunum, Boh. et Chesn. cum Aimoino, Arelaunum, quod nomen erat silvæ et villæ regiæ haud procul a Fontanellesi monasterio per celebri diocesis Rothomagensis, in peninsula quam Sequana efformat. Vide lib. iv de Re diplomatica. At aliis fortasse videbitur majorem esse inter hunc locum et Gennabum distantiam, ut exinde Bertoaldus fugiens sese intra Aurelianenses muros receperit.

c Colb.; Landricum; alii, Landericum.

d Sic mss. et editi, præter Chesn. et Freh., vermiceis. Quam vocem Aimoinus habet. Illic tamen vermiculatum colorem designari putant viri eruditi, quæ vox passim apud auctores occurrit. Hinc vernacula vox vermeil: vestes autem vermiceæ, id est purpureæ, aut scarlateæ (d'écarterlate) sic dicuntur quasi coloris vermiceuli. Et quidem in Vita Caroli Magni ubi describitur antiquorum Francorum ornatus vel para-

A pars exercitus Theuderici transierat, initum est llium; ibique Bertoaldus secundum placitum a ditur, vocitans Landericum. Sed Landericus m ausus, ut promiserat, tantam hujus certaminis gressionem adire. Ibique Bertoaldus cum nimis teros præcessisset, ab exercitu Chlotharii cum interficitur: nec vellens exinde evadere dam serat se de sui gradus honore a Protadio degi dum. Ibique Meroveus filius Chlotharii capitur. dericus in fugam versus est, nimia multitudo citus Chlotharii in eo prælio gladio trucidat Theudericus victor Parisius ingreditur, Theudei pacem cum Chlothario Compendio villa inlv uterque exercitus eorum 607 illæsus red propria.

B AN. DCV. — XXVII. Anno 10 regni Theuderici tadius, instigante Brunichilde, Theuderico jul major domus substituitur. Qui cum esset al argutis-imus, et strenuus in cunctis, sed san fuit contra personas iniquitas, fisco nimium buens e, de rebus personarum ingeniose fisco lens implere, et seipsum ditare. Quoscunque i nobiles reperiret, totos humiliare conabatur, u lus reperiretur qui gradum quem arripuerat tuisset assumere. His et aliis nimia sagacitate v maxime cunctos in regno Burgundiæ fecit sibi cos. Cum Brunichildis nepotem suum Theudei integra assiduitate moneret, ut contra Theudei tum moveret exercitum, dicens: Quasi Theude non esset filius Childeberti h, nisi cujusdam l C lani, et Protadius ipsi quoque consilio ass tandem jussu Theuderici movetur exercitus. eum loco, nomine Caraciaco i, Theudericum exercitu castra metasset, hortabatur a lo suis, ut cum Theudeberto pacem iniret. Pro singulis hortabatur j, ut prælium committere Theudebertus nec procul cum exercitu exinde debat. Tunc omnis exercitus Theuderici invencasione supra Protadium irruunt, dicentes i

tura, inter cæteras vestes recensentur fauciæ rales vermiculatæ.

e Ch., super fluvium Loa. At Stampæ oppidum est ad Junnam fluvium (la Juine), qui per ferius Loa majori ac minori fluvii (le Loë et le augetur.

D f Sic Clar. et Boh. At Colb., cumque esset pervius ille locus. In Freh. deest vox locus. Alii cum esset autem pervius. Chronica sancti Bon Besuense, cum esset arduus, etc.

g Colb. et aliquot editi, nimium stringens; rebus, etc.

h Hoc falsum esse existimant viri eruditi, quæ Gregorii Historia, lib. viii, cap. 37, et lib. ix 4, constare videtur. Uterque ex Faileu a h Childeberti uxore natus erat. Quæ si aliquand cubina apud nonnullos auctores dicta legatum minis debemus ea voce legitimas uxores fater designatas fuisse, quæ ex infimo genere erant.

i Est Carisiacum, quod postea adeo celeberrime inter palatia regia. Boh. habet, Caraciaco.

j Mss. et aliquot ed., singulos hortabatur.

esse unum hominem moriturum ^a, quam totum exercitum in periculum mittere. Protadius in tentorio Theoderici regis cum Petro archiatro ad tabulam ludens sedebat, quem undique cum jam exercitus circumdasset, et Theudericum leudes sui tenebant, ne illuc graderetur, misit Uncilenum, ut suæ jussionis verbum nuntiaret exercitui, ut se de insidiis Protadii removerent. Uncilenus protinus **608** ad exercitum nuntians, dixit: Sic jubet dominus Theudericus, ut interficiatur Protadius. Irruentes super eum, tentorium regis gladio undique incidentes, Protadium interficiunt. Theudericus confusus et coactus cum fratre Theudeberto pacem inivit, et illæsus uterque exercitus revertitur ad proprias sedes post decessum [Al., eadem] Protadii.

AN. DCVI. — XXVIII. Anno 11 regni Theoderici **B** subrogatur major domus Claudius, genere Romanus ^b, homo prudens, jucundus in fabulis, strenuus in cunctis, patientiæ deditus, plenitudine consilii abundans, litterarum studiis eruditus, fide plenus, amicitiam cum omnibus sectans. Priorum exempla metuens, lenem se et patientem hujus gradus ascensus [Al., ascensu] ostendit. Sed hoc tantum impedimentum habebat, quod sagina esset corporis aggravatus.

AN. DCVII. — Anno 12 regni Theoderici Uncilenus, qui ad mortem Protadii insidiose fuerat locutus, instigante Brunichilde, pede truncato, de rebus exspoliatus ad debilitatem ^c perductus est.

XXX. Vulfus patricius, idemque Brunichilde instigante consilio, qui in mortem Protadii consenserat, Fauriniaco ^d villa, jubente Theoderico occiditur; et in patriaticum ejus Richomeris, Romanus genere, subrogatur. Eodem anno natus est de concubina Theoderici filius, nomine Meroveus, quem Chlotharius de sancto lavacro suscepit.

XXX. Eodem anno Theudericus Aridium episcopum Lugdunensem, Rocconem ^e et Æpporinum comestabulum ad Bettericum ^f regem Spaniæ direxit,

^a Alii, mortuum; al., mori quam tantum.

^b Alii, Docudius. Romanos etiam iste auctor appellat, cuius qui genere Franci non erant, sed ex antiquis Galliarum familiis, quæ ante Francorum stabilitum in Gallis imperium Romanis erant subjectæ.

^c Cæsar. et alii, brevitatem. Boh., vilitatem.

^d Locu. ob monasterium ordinis Benedictini, primam virginum, tum virorum, celebris, vulgo *Favernay*, ad Lantanam fluviolum in Burgundiæ comitatu diocesisque Vesuntionensi. In statuto Ludovici Pii dicitur *Fariniacum*, ut hic in Ch. et Freh. Nunc vulgo a tempore sancti Bernardi, cujus ille meminit epistola 547, *Faberniacum*, aut *Faverniacum*. Est et *Favernach* prope Friburgum in Brisgoia, et *Favernay* vicus inter Divionem et Ausoniam in Burgundiâ.

^e Editi plerique, *Rogonem et Eborum*. Colb., *Rocconem et Ebronium*, et idem altera manu *comites stabuli*; cui Aimoinus consentit, qui habet *praefectos equorum*.

^f Colb. et al. edit., *Bathericum*. Is est Wittericus, qui, secundo Liuba II, regnum Wisigothorum invasit anno 605.

^g Sic Clar., Boh. et cæteri; at Colb. cum plerisque ed., *Theodelindæ*. De hac, infra, cap. 42.

^h Ex his verbis nonnulli inferunt ea quæ sequuntur ad an. 13 Theoderici esse revocanda.

ⁱ Is est Agilulfus Langobardorum rex qui et Ago

qui exinde Ermenbergam filiam ejus Theuderico matrimonio sociandam adducent. Ibi que datis sacramentis, ut a Theuderico ne **609** unquam a regno degradaretur, ipsamque accipunt, et Theuderico Cabillono præsentant, quam ille gaudens diligenter suscepit. Eadem, factione aviæ suæ Brunichildæ, virilem coitum non cognovit. Instigantibus verbis Brunichildæ aviæ et Theudilanzæ germanæ efficitur odiosa. Post anni circulum ^h Theudericus Ermenbergam exspoliata a thesauris in Spaniam retransmisit.

XXXI. Bettericus hæc indignans legationem ad Chlotharium direxit: legatus Chlotharii cum Betterici legato ad Theudebertum perrexit. Iterum Theudeberti legati cum Chlotharii et Betterici legatariis ad Agonem ⁱ regem Italiæ accesserunt, et unanimiter hi quatuor reges cum exercitu undique super Theudericum irruerunt, ut regnum ejus auferrent, et eum morte damnarent, eo quod tantam de ipso reverentiam ducebant. Legatus vero Gotthorum evectus navali de Italia per mare in Spaniam revertitur. Sed hoc consilium divino nutu non sortitur effectum, quod cum Theuderico compertum fuisset, fortissimè ab eodem despicitur.

XXXII. Eo anno Theudericus, consilio Aridii episcopi Lugdunensis perfdi utens, et persuasu aviæ suæ Brunichildæ sanctum Desiderium de exsilio regressum lapidare præcepit: ad cujus sepulcrum miræ virtutes a die transitus sui Dominus integra assiduitate ostendere dignatur. Per quod credendum est, pro hoc malo gesto regnum Theoderici et filiorum suorum **610** fuisse destructum.

XXXIII. Eo ^k anno, mortuo Betterico, Sisebodus successit in Spaniæ regnum, vir sapiens et per totam Spaniam laudabilis valde, pietate plenissimus. Nam et adversus manum publicam ^l fortiter dimicavit. Provinciam Cantabriam ^m Gotthorum regno subegit, quam aliquando Franci possederant. Dux, Francio

dictus est, ut monet Paulus Diac. lib. IV cap. 4 et 43, de quo vide, supra, notas ad lib. X Hist. Greg. cap. 3.

ⁿ Passus est sanctus Desiderius Viennensis episcopus anno 607 die X Kalendas Junias, in territorio Lugdunensi ad Calaronam fluvium (*la Chalaronne*). In ipso loco, ubi passus est, nunc exstat vicus suo ipsius nomine donatus. De eo Cointius tomo II ad hunc annum fusius disserit, ubi Aridium a sceleribus quæ hic et superioribus capitibus ipsi tribuuntur pluribus vindicare conatur. De sancti Desiderii martyrio legenda est epistola Adonis ad ecclesiam Viennensem, cui ipse sæculo IX præfuit.

^o Hoc caput deest in cod. Colb. quem Mettensium appellat Cointius. Interpolatum tamen dici non potest, quippe quod habetur in veteri exemplari Collegii Claroniensi, quod sane haud diu post auctoris ætatem descriptum est. Eadem ferme habet auctor appendicis ad Marii Chronicum. Cæterum Sisebodus, seu ut editi habent, Sisebutus Gundemaro Witterici successoris substitutus est anno 612: quare emendandus est Fredegarii calculus. Sisebuti laudes vide apud Isidorum, in Chronico, ad æram 650.

^p Id est adversus Romanos, seu imperatorem. Alias sæpius rempublicam appellat, et infra imperii partem.

^q Ad Hispaniam Tarraconensem pertinebat, ho-

nomine, qui Cantabriam tempore Francorum sub-
exerat^a, tribuna Francorum regibus multo tempore
impleverat. Sed cum a parte imperii fuerat Canta-
bria revocata^b, a Gothis, ut supra legitur, præoc-
cupatur, et plures civitates ab imperio Romano Si-
seobodus in littore maris abstulit, et usque fundamen-
tum destruxit. Cumque Romani ab exercitu Sisebodi
trucidarentur, Siseobodus dicebat pietate plenus: Heu
me miserum, cujus tempore tanta sanguinis humani
effusio fitur! Cuicunque poterat occurrere de morte
liberabat. Confirmatum est regnum Gothorum in
Spania per maris littora usque montes Pyrenæos.

XXXIV. Ago rex Langobardorum accepit uxorem,
Grimoaldi et Gundoaldi germanam, nomine Theu-
delindam, ex genere Francorum^c, quam Childebertus
habuerat desponsatam. Cum eam consilio Brun-
nichildæ postposuisset, Gundoaldus cum omnibus
rebus secum germanam Theudelindam in Italiam
transtulit, et in matrimonium Agoni tradidit. Gun-
doaldus de gente nobili Langobardorum accepit uxorem,
de qua duos 611 filios accepit, his nominibus,
Gundebertum et Charibertum^d. Ago rex, filius
Autharii regis, de Theudelinda habuit filium, no-
mine Adoaldum [Al. Odoaldum], et filiam, nomine
Gundobergam. Dum Gundoaldus a Langobardis ni-
mium diligeretur, factione Agonis regis et Theu-
delindæ, cum ipsum jam zelo [Al. in zelum] tenerent,
ubi ad ventrem purgandum in faldone^e sedebat,
sagitta saucius moritur.

An. DCVIII. — XXXV. Anno 15 regni Theuderici,
cum Theudebertus Bilichildem^f habebat uxorem, C
quam Brunichildis a negotiatoribus mercaverat, et
esset Bilichildis utilis, et a cunctis Austrasiis vehe-

die vulgo Biscaya (la Biscaye) dicitur, cujus incolae
nonnulli etiam antiqui auctores Basculos seu Bascios
appellant.

^a Id est, subegerat. Editi, rezerat. Bob., egerat;
quare Cointius putat hunc Francionem a Childoberto
et Clotario præfectum fuisse Cantabriæ, quam sube-
gerant, ut colligit ex lib. III Hist. Greg. cap. 29.

^b Aliquot ed., revocatus. Porro a parte imperii, id
est, ab exercitu imperatoris; aut certe legendum ad
partem, etc., id est, imperio restitutus.

^c Colb. alt. manu, et Ch. al., Bajuvariorum. Theo-
delinda primum Authario, Agonis seu Agilulfi de-
cessori, nupserat. Vide Paulum Diac., lib. III cap.
31, et lib. IV cap. 5 et seqq. Dicitur ex genere Fran-
corum, non solum quod Bajoaria esset tunc sub
Francorum ditone, verum etiam quod aviam habue-
rit, ut multi volunt, Ragintrudem, Theoderici I
filiam. Adde quod matrem habuerit, uti videtur,
Ultradam relictam Theodebaldi regis.

^d Alii: Haribertum, quod perinde est.

^e Hinc vocem faldistorium, vulgo un fouteuil,
quam vocem e Saxonico vocabulo fald derivatam
volunt. Vide Cangii Glossarium.

^f Alii, Belichildis; et infra, cerneret: sed sæpius
legatos Brunichildæ.

^g Ch. et Freh., placitus. Ch. al., Colcense et So-
tense, vel Segintense. Col., Bigu., Bar., III. et Bob.,
placitum est in Colcensi et Solnitensi feri. Bob. et
Colb., in Colerense et Sogintense. Illi pagi contermini
erant, prior in Austria, alter in Burgundia, in quo-
rum finibus habitum est placitum. Sugintensis no-
mine designari videtur le Suntgaw, in provincia Ma-
xiana Sequanorum versus Elisatiam, quem pagum

A menter diligeretur, simplicitatem Theudeberti ho-
neste comportans, nihil se minorem a Brun-
childe esse censeret, sed sæpius per legatos Bru-
nichildem despiceret, dum ab ipsa increpabatur,
quod ancilla Brunichildæ fuisset, tandem his et
aliis verbis, legatis discurrentibus, ab invicem
vexarentur, placitum inter Colerensem et Suen-
tensem^g fitur, ut has duas reginas pro pace inter
Theudericum et Theudebertum conjungerent ad
colloquendum. Sed Bilichildis consiliis Austrariorum
inibi venire distulit.

An. DCIX. — XXXVI. Anno 14 regni Theuderici,
beati Columbani^h creverat jam passim fama in ci-
vitatibus siveⁱ in universas Gallias et Germania
provincias: eratque omnium rumore laudabilis, om-
nium cultu venerabilis, in tantum, ut Theudericus
rex ad eum sæpe Lussovium^j veniret, et orationum
suarum suffragia omni cum humilitate deposceret.
Ad quem sapiissime 612 cum veniret, cepit vir
Dei eum increpare, cur concubinariam adulteriis
miseretur, et non potius legitimi conjugii solami-
nibus frueretur; ut regalis proles ex honorabili
regina procederet, et non potius ex lupanaribus vi-
deretur emergere. Cumque jam ad viri Dei imperium
regis sermo obtemperaret, et se ab omnibus illicitis
segregare sponderet, mentem Brunichildis avix,
secunda ut erat Jezabelis^k, antiquus anguis adit,
eamque contra viram Dei stimulatam superbia
aculeo excitat, quia cerneret viro Dei Theudericum
obedire. Verebatur enim ne, si abjectis concubinis
reginam aula præficeret, dignitatis atque honoris
sui modum amputasset. Evenit ergo ut quadam die
beatus Columbanus ad Brunichildem veniret. Era-

nonnulli superiori Elisatiæ attribuunt. Alter igno-
tus est.

^h Quæ hic habentur usque ad hujus capituli finem
iisdem omnino verbis leguntur in Vita sancti Colum-
bani per Jonam scripta, num. 31 et seqq., in Actis
sanctorum ord. Benedictini, sæc. II, pag. 17.

ⁱ Sic antiquissima manu emendatum in cod. Cla-
rom., qui alias ut editi, habebat: Beatus Columba-
nus creverat jam passim fama civitatis suæ in, etc.
Colb., fama invitate sua; et altera manu, invitante.

^j Editi cum Colb., Lussovium, et sic infra. Ibi Co-
lumbanus monasterium considerat, quod ex tunc et
sanctitate et monachorum numero percelebre fuit.
Superest nunc cum oppido cognomine, in Burgundiæ
comitatu, vulgo Luxeuil dictum, congregationi sancti
Vitoni ord. sancti Benedicti subjectum.

^k Colb. et Clar., Jezabelis; Ch. al., diabolica. Vet.
ed. Boeh. et cæteri, secundum vetera et detestabilis.
III., detestabilis. Inficitur Cointius a Theodorico rege
injustas uxores ductas fuisse, nullamque hujus odii
causam exstitisse arbitratur, nisi quod Columbanus a
sui monasterii ingressu sæculares viros, etiam prin-
cipes, ipsamque Brunichildem arcuisset, quam sa-
lam causam memorat auctor coetaneus Vitæ sancti
Agili abbatis Resbacensis. Forte hæc prima fuit ju-
rigorum occasio, ex qua, ut fieri solet, aliæ postea
exortæ fuerunt. Hinc vero mirari subit Patrum no-
strorum religionem in fugiendo sæcularium consor-
tio. Quantam vero diligentiam in servanda hac ar-
cendorum sæcularium a monasteriis disciplina adhi-
berent, videtur apud Mabillon. in præf. sæculi I
Bened. num. 53.

nunc apud Brucariacum a villam. Cumque illa aulam venire cerneret, alios Theuderici, quos lterinis permixtionibus habebat, ad virum Dei t; quos cum vidisset, sciscitat quid sibi . Cui Brunichildis ait : Regis sunt filii, tu nedictione roborata. At ille : Nequaquam, in istos regalia sceptras suscepturos scias ; de ribus emergerunt. Illa furens parvulos abire Egre diens vir Dei regiam aulam b, dum a transiliret, fragor ex terrore incussit, men miseræ femine furorem compescuit, ne deinde insidias moliri. Vicinis monasterii intios imperat ut nulli eorum extra monas-ferminos iter pandatur, neque receptacula his ejus vel quælibet c subsidia tribuantur. s 613 beatus Columbanus regios animos ad- se perimotos, ad eos properat, ut suis monitis m pertinaciæ incertivam frangant d. Erant in temporis apud Spinsiam e villam publicam. im jam sole occumbente venisset, regi nun-irum Dei inibi esse, nec regis domibus metare fane Theudericus ait, melius esse virum Dei ais subsidiis honorare, quam Dominum ex im ejus offensa ad iracundiam provocare. Ju- regio cultu opportune [Al. opportuna] parare, nulo dirigere. Itaque venerunt, et juxta impe-egis oblata [Al. oblata] offerunt. Qui cum t. dapes, et pocula cultu regio administrata, t quid sibi ista vellent. Dicunt illi : Tibi a rege ecta. Abominatus ea ait : Scriptum est : *Mu- piorum reprobata Aliisimus* (Prov. xv, 8). Non ignum est ut famulorum Dei ora cibis ejus tur f, qui non solum suis [Al. sua], verum iliorum habitaculis [Al. habitacula] famulis Dei denegat. His dictis, vascula omnia in frusta a sunt, vinaque ac sicera solo diffusa, cate- separatin dispersa. Pavefacti ministri, rei casum [Al. causam] regi nuntiant. Ille pavore us cum avia diluculo ad virum Dei properant. tur de commissio veniam, se in posterum no pollicentur. His pacatus promissionibus lerium rediit, sed polliciti vadimonii jura non rva violantur s : exercentur miseriarum in- ita, solitoque a Rege adulteria patrantur. Qui- ditus, beatus Columbanus litteras ad eum ver- s b plenas direxit, comminaturque excommu- nem, si emendari dilatando non velle. Ad ussum permota Brunichildis, regis animum

Vita sancti Columbani *Brucariaca* dicitur. Vicus er Cabilonum et Augustodunum positus, di- ligit *Bourcheress*.

ia, *regine aulam*. Infra, *parat quidem inde*. ib. et e. l., *vel cuilibet*.

e Boh.; alii, *miseræ... intentum fragat*.

las. *Spissia*, vulgo *Espuisse*. inter Sinemurum tem regalem sita in Burgundiæ ducatu haud a Sereno Flavio, qui post emensum pagum An- dreensem Icaunæ jugitur.

h., *est famulorum Dei orationibus, ut his pol- r, Freh., dignus est... is polleat*. Aliquot ed. t *famuli Dei mancribus ejus polluantur*.

eh., *sed pollicitum vi dæmonii iuranaum non*

A adversus sanctum Columbanum excitat, omnique conatu perturbare intendit; oratque proceres aulicos, optimates omnes, ut regis animum contra virum Dei perturbarent: episcopos sollicitare aggressa, ut de i ejus religione detrahendo, statum regulæ, quam suis custodiendam 614 monachis indiderat, macularent. Obtemperantes igitur aulici regii persuasionibus miseræ reginæ, animum regis contra virum Dei perturbant, cogentes ut accederet ac religionem probaret abactus i. Itaque rex ad virum Dei Lussovium venit, conquestusque cum eo, cur a com- provincialibus moribus descisceret, et intra septa secretiora omnibus Christianis aditus non pateret. Beatus itaque Columbanus, ut erat audax atque animo vigens, talibus objicienti regi respondit: Se consuetudinem non habere ut sæcularibus hominibus et religione alienis famulorum Dei habitationis pandat introitum. Sed opportuna aptaque loca ad hoc habere parata, quo omnium hospitem adventus suscipiatur. Ad hæc rex: Si, inquit, largitatis nostræ munera et solaminis supplementum capere cupis, omnibus in locis omniuni patebit introitus. Vir Dei respondit: Si quod nunc usque sub regularis disciplinæ habentis constrictum [Al. constructum] fuit violare coararis, nec tuis muneribus, nec quibuscun- que subsidiis me fore a te sustentaturum. Et si hanc ob causam tu hoc in loco venisti, ut servorum Dei cœnobias destruas, et regularem disciplinam macules, scito tuum regnum funditus ruiturum, et cum omni propagine regia periturum [Al. demersurum]. Quod postea rei probavit eventus. Jam enim temerario con- natu rex refectorium ingressus fuerat. Illis ergo ter- ritus dictis foras celer repedit. Duris post hæc viri Dei increpationibus k rex urgetur. Contra quem Theudericus ait: Martyrii coronam me tibi illaturum speras: non esse me tantæ dementiae scias, ut hoc tantum patrarer scelus, sed potioris consilii tibi scias utilia paraturum, ut qui ab omnium sæcularium moribus disciscit l, qua venerit, ea via repeditare stu- deat. Aulici simul consona voce vota prorumpunt, se habere in his locis non velle, qui omnibus non societur. Ad hæc beatus Columbanus se dicit de co- nobii septis non egressurum, nisi violenter abstraha- tur. Discessit 615 ergo rex, relinquens virum quemdam procerum, nomine Bauldulfum m. Is ergo cum remansisset, virum Dei a monasterio petiit, et penes Vesontionem oppidum ad exsulandum perdu- cit, quoaduque ex eo regalis sententia quod voluis-

diu servatur. *Violenter*.

b Editi vet., *objurgationibus*.

i Alii, *et de ejus... et statim*. Coll. altera manu, sicut et Jonas in Vita sancti Columbani, *et ut ejus reli- gione detrahentes statum*, etc. Clarom., *infra, macu- larit*.

k Chesn., *adactus*. Jonas, *coactus itaque rex*.

l Que sequuntur ad hæc verba, *qua venerit*, ope- mes. et Jonæ restitimus, *que in editis mendosa sunt*.

m Alii, *recesserat*, aut *disciscat*.

n Coll. Boh. et plerique ed., *Audulfum*. aut *Adul- fum*. Ch. al. et Freh. al., *procerem*, nomine *Audulfum*.

rias. His diebus et Alamanni in pago Aventicensi a Ultra-Jurano hostiliter ingressi sunt, ipsumque pagum prædantes, Abbelinus et Herpinus b comites cum cæteris de ipso pago comitibus eum exercitu pergunt obviam Alamannis. Uterque phalangæ wanges c jungunt ad prælium; Alamanni Trans-Juranos superant, plurimam eorum gladio trucidant, et prosterunt; maximam partem territorii Aventicensis incendio concremant; plurimorum nimium hominum multitudinem exinde in captivitate duxerunt; reversique cum præda pergunt ad propria. Theudericus d has injurias deinceps integra assiduitate consilium iniebat, quo pacto Theudebertum potuisset opprimere. Eo anno Biliehildis d a Theudeberto interituritur. Theudebertus puellam, nomine Theudichildem, accipit uxorem.

AN. DCXI. — Anno 16° Theudericus, Theudericus legati-nem ad Chlotharium direxit, 618 indicans se contra Theudebertum, eo quod frater suus non esset, hostiliter velle aggredere, si Chlotharius in solatio Theudeberti non esset; ducatum Dentelini e, quem contra Theudebertum cassaverat, si Theudericus Theudebertum superaret, Chlotharius supra memoratum Dentelini ducatum in suam ditionem recipere. Hac convenientia a Theudericis et Chlothario, legatis intercurrentibus, firmata, Theudericus movet exercitum.

AN. DCXII. — XXXVIII. Anno 17 Theudericus regis, Lingonas de universis regni sui provinciis mense Madii exercitus adunatur, dirigensque per Andelium f, Nasio castro capto, Tullum civitatem perrexit. Ibi Theudebertus cum Austrasiorum exercitu obviam pergens, in Tullensi campania configunt certamine. Theudericus superat Theudebertum, ejusque exercitum prosternit. Casa est de exercitu eorum prælio nimia multitudo virorum fortium. Theudebertus terga vertens per territorium Mettense veniens, transito Vosago, Coloniam fugaciter pervenit. Theudericus post tergum cum exercitu insequens, Beratus et apostolicus vir Leonisius h, Magancensis urbis episcopus, diligens utilitatem Theudericus, et audiens stultitiam Theudeberti, ad Theudericum veniens dixit: Quod cospisti perficito, satis te utiliter

A oportet hujus rei causam expetere. Rustica fabula dicitur, quod cum lupus ascendisset in montem, et cum filii sui jam venare cœpissent, eos ad se in monte vocat, dicens: « Quam longe oculi vestri in unamquamque partem 619 videre prævalent, non habetis amicos, nisi paucos qui de vestro genere sunt. Perficite igitur quod cœpistis. » Theudericus cum exercitu Ardennam transiens Tolbiacum pervenit. Theudebertus cum Saxonibus, Thuringis et cæteris gentibus, quos de ultra Rhenum, vel undique potuerat adunare, contra Theudericum Tolbiacum perrexit, ibique denuo commissum est prælium. Fertur a Francis cæterisque gentibus ab antiquis i sic forte nec aliquando fuisse prælium conceptum.

B Ibi enim tanta strages ab utroque exercitu facta est, ut phalanges in ingressu certaminis contra se præliantes j, cadavera virorum occisorum undique non haberent ubi inclinata jacerent, sed stabant mortui inter cæterorum cadavera stricti quasi viventes. Sed Domino præcedente iterum Theudericus Theudebertum superat, et a Tolbiaco usque Coloniam exercitus Theudeberti gladio trucidatur. Per loca oram terræ cooperuit, ipsoque die Coloniam perrexit, omnesque thesauros Theudeberti inibi recepit. Dirigensque Theudericus ultra Rhenum post tergum Theudeberti Bertharium cubicularium, qui diligenter Theudebertum insequens, cum jam cum paucis fugeret, ipsum captum Bertharius Coloniam conspectui Theudericus præsentat, exutam vestibus regalibus k. Theudebertus expoliatus, equusque ejus cum stratura regia, hoc totumque Berthario a Theudericis conceditur. Theudebertus vincetus Cabillono destinatur; filius ejus, nomine Meroveus, parvulus, jussu Theudericus apprehensus a quodam per pedem ad petram percussus, cerebrum ejus capite eruptum amisit spiritum. Chlotharius ducatum Dentelini secundum convenientiam Theudericus integrum suæ ditioni redigit. Ob quam rem Theudericus cum jam toti Austro l 620 dominaretur, nimia indignatione commotus, contra Chlotharium exercitum movet.

AN. DCXIII. — Anno 18 regni sui de Austro et Burgundia movere præcepit, legationem prius dirigens, ut se Chlotharius de jam dicto ducatu Dentelini omni

inveniantur. Certe cum in ea regione versaremur an. 1696, detecta est camera, cujus muri musivo incrustati erant, ex quibus lapilli quadrati inde eruti ad nos delati fuerunt. Hunc autem locum male nonnulli Nanceium Lotharingæ caput esse scripserunt.

h In Clar. et Ch. al., Lesio. Fuit Moguntinus episcopus, quem alio nomine Lindegasium, seu Ludegasium appellatum fuisse Cointius dicit. Sanctus Lindegasium dicitur a Bruschio in catalogo episc. Moguntinorum.

i Alii, ab antiquo tam nunquam fuisse prælium factum.

j Cod. Clar., ubi phalanges... præliantur, ut cadavera.

k Chesn., præsentat exhibitum veste regali, etc. Colb. utramque lectionem habet, et infra aliquot, cum ferratura.

l Sic Clar. semper Austriam designat, Editi variant

a Aventicum, urbs olim celebris et Helvetiorum apud, hodie ad vicum redacta, episcopum habuit Marium Chronicum scriptorem, qui subscripsit conc. Latice. in an. 585, nunc vero sedes ejus episcopalis Basiliam translata est. A nobis Avenche, ab incolis Uvfiaburg appellatur.

b Aliquot editi, Appellinus et Erpinus; al., Abbelinus.

c Sic mss. Editi aliquot, ordines. Et infra, plurimum; Colb., plures tunc.

d Alii, Belidid. Erat ipsius Theodeberti uxor, ex cap. 35, supra.

e Clar. et aliquot Editi, anno 15.

f Alii, Denselini, et infra.

g Illic locus, ut jam alias monuimus, prisce nomen retinet, vulgo Andelot in Lingonum diocesi versus Nasium castrum Leucorum, quod nunc in ducatu Barrensi situm ad Ornam flumen, Nas vulgo appellatur. Nasium olim celebre fuit, ut patet ex vetustis auctoribus et ex nummis antiquis, qui ibi frequenter

modo removeret; alioquin noverit se exercitu Theoderici undique regnum Chlotharii impleturum. Quod verbum, quemadmodum legati nuntiant, probavit eventus.

XXXIX. Ipso quoque anno jam exercitus contra Chlotharium aggrediebatur, cum Theudericus Mettis profluvio ventris moritur. Exercitus protinus rediit ad proprias sedes. Brunichildis cum filiis Theoderici quatuor, Sigiberto ^a, Childeberto, Corbo, et Meroveo Mettis residens, Sigibertum in regno patris instituere nititur.

XL. Chlotharius, factione Arnulfi et Pippini ^b, vel cæterorum procerum Auster ingreditur. Cumque Antonnacum ^c accessisset, et Brunichildis cum filiis Theoderici Warnaciæ ^d resideret, legatos, his nominibus, Chadoindum et Herponem ^e, ad Chlotharium direxit, contestans ei ut se de regno Theoderici, quod filiis reliquerat, removeret. Chlotharius respondebat, et per suos legatos Brunichildi mandabat, iudicio Francorum electorum ^f, quidquid præcedente Domino a Francis inter eodem iudicabitur, pollicetur sese implere. Brunichildis Sigibertum seniore filium Theoderici in Thoringiam direxit, cum quo ^g Warnacharium majorem domus et Alboenum cum cæteris proceribus destinavit, ut gentes quæ ultra Rhenum sunt attraherent, qualiter Chlothario potuissent resistere. Post tergum indiculum direxit, ut Alboenus cum cæteris Warnacharium interficeret, eo quod se in regnum Chlotharii vellet transferre.

¶ Quem indiculum relectum Alboenus disruptum projecit in terram. Inventus est a puero Warnacharii: super tabula cera linita denuo ipse solidatur ^h. Quo indiculo relecto, Warnacharius cernens se vitæ periculum habere, deinceps cogitare cepit quo pacto filii Theoderici opprimerentur, et in regnum Chlo-

tharius eligeretur. Gentes quæ illic attractæ consilio secreto de solatio Brunichildis et Theoderici procul fecit abesse: exinde regnum Brunichilde et filiis Theoderici, Burgundiam tunc, missis ⁱ per universum Auster discurrere exercitum movere nitentur.

XLI. Burgundiæ farones ^j vero, tam episcopi cæteri lentes, timentes Brunichildem, et odiam habentes, cum Warnachario consilium tractabant, ut neque unus ex filiis Theoderici ret, sed, eis omnibus opressis, et Brunichildem larent, et regnum Chlotharii [Al. Chlothario] darent, quod probavit eventus. Cumque jussu childæ et Sigiberti filii Theoderici exercitum Burgundiam et Auster contra Chlotharium ageretur.

XLII. Veniensque Sigibertus in Campaniam torii Catalaunensis ^k super fluvium Axonam ^l, Chlotharius obviam cum exercitu venit, multo de Austrasiis secum habens factione Warnacii majoris domus, sicut jam olim tractaverat, consentientibus Aletheo patricio, Rocone, Si et Eudelano ducibus. Cumque in congressu et nis debuissent cum exercitu confligere, prius præliari cœpissent, signa dantes, exercitus Sigiberti terga vertens rediit ad proprias sedes. Chlotharius paulatim, ut convenerat, post tergum cum equo sequens, usque Ararim Saogonnam ^m fluvium nit. Capitis filii Theoderici tribus, Sigiberto, et Meroveo, quem ipse de fonte excepit, Childæ fugaciter ascendens ⁿ, nec unquam postea fuit visus. Austrasiorum exercitus illesus reverti proprias sedes. Factione Warnacharii majoris domus, cum reliquis maxime totis proceribus de Burgundiæ, Brunichildis ab Herpone comestali

^a Ste Clar. Ed. cum Boh. et Colb., *Sigoberto*, et sic semper.

^b Arnulfus episc. Mettensis, de quo et Pippino infra.

^c Colb. et Boher. cum Ed. plerisque, *Captonucum*. At hic Antonnacum designatur, vulgo *Andrenach*, oppidulum inter Bonnam et Confluentes sub ditione archiepiscopi Coloniensis. Captonacum vero palatium fuit haud procul Lutetia dissitum, cujus situs incertus est, nisi sit vicus *Chatou*, prope Sanctum Germanum in Laia. Vide lib. IV de Re Diplomatica num. 29.

^d Urbs notissima, vulgo *Worms*.

^e Ed. aliquot et Colb., *Erbone*; Boh., *Caduno*.

^f Alii, *electo*. Res majoris momenti iudicio Francorum, id est ordinum seu statuum regni finiebantur. Eo capitali sententia damnatus fuit Bernardus Italæ rex, qui adversus Ludovicum Pium patrum suum conjuraverat, quam poenam temperavit Ludovicus, oculorum orbitate contentus. Huic successit duodecim Parium Franciæ, tum parlamentorum, institutio.

^g Ch., *Freh.* et cæteri, *direxit, apud quem Warnacharium*, al., *Warnacharium, Alboinum*.

^h Al., *linitus denuo solidatur*. Hinc Chiffletius in Anastasi Childerici infert reges nostros pugillaribus ceratis usos fuisse, quibus mandata sua (indiculi hic dicuntur) committebant.

ⁱ Colb., *Brunichildis missis, nitebatur*.

^j Colb. et aliquot Editi, *barones*, quæ vox postea maxime in usu fuit ad designandos regni optimates. Farones autem dicti sunt quod e nobili fara editi sint.

Faræ enim generationes sunt, seu lineæ, ut haec Langob. lib. III tit. 14, et monet Paulus Diaconus lib. II Hist. Langobard. cap. 9. Unico verbo dictum esset Burgundofarones, ut infra cap. 44; Boher., *burgundofarones*. Etenim sanctus *Fara*, plus Meldensis, Burgundofarus appellabatur, soror Burgundofara, ut ex eorum Vita patet in Benedictino.

^k Ch., *Campaniæ territorium Catalaunense; alii Campaniam Catalaunensem*.

^l Editi aliquot cum Boh. et Colb., *Coxoniam* aliquot Ed., mendose, *fluvium Coxoma*. Sed hinc signatur Axona (*l'Aisne*), Campaniæ fluvius, qui sionibus irrigatis Isaræ permittitur prope Cœdianam.

^m Clar., *Sauconnam*. Colb., *Sagonnam*, quæ eundem fluvium (*la Sagne*) designant. Unde et Chesn. habent *id est Saogonnam*.

ⁿ Colb., secunda manu, *fugam iniens ascendit nunquam postea visus est*. Huic porro revocandum id quod narrat Florentius presbyter Tricastis Vita sanctæ Rusticulæ abbatissæ Arelatensis, Chesnium, tomo I, pag. 565, ubi accusata fingitur apud Chlotharium, quod illa occulte regem ret. Non enim alius est iste rex quam Childæ hic memoratus. Unde hac accusatione recepta, tarius, ira commotus, diligentissime rei veritate dagari mandavit; veritus quippe ne ille in patris regnum reditum meditaretur.

pago Ultra-Jurano ex villa Urba^a una cum Theudelane germana Theoderici producitur, et Chlothario Rionava vico^b super Vincenna fluvio presentatur. Sigibertus et Corbus filii Theoderici jussu Chlotharii interfecti sunt. Meroveus secretius jussu Chlotharii in Neprico^c perducitur, eundem amplectens amore, quod ipsam de sancto exceperisset lavacro. Ingobodo Grassoni^d commendatur, ubi plures post annos vixit. Chlotharius, cum Brunichildis suo conspectui presentaretur, et odium contra ipsam nimium haberet, reputans ei eo quod decem reges Francorum per ipsam interfecti fuissent, id est, Sigibertus, et Meroveus, **623** et genitor suus Chilpericus, Theudbertus et filius suus Chlotharius, item Meroveus filius Chlotharii, Theudericus, ejusdemque filii tres, qui ad presens extincti fuerant, per triduum eam, diversis tormentis affectam, jubet prius camelo per omnem exercitum sedentem perducere, post hæc coma capitis, uno pede et brachio ad vitiosissimi^e equi caudam ligare; ibique calcibus et velocitate cursus membratim dirumpitur^f. Warnacharius in regno Burgundiæ substituitur major domus, sacramento a Chlothario accepto, ne unquam vitæ suæ temporibus degradaretur. In Auster Italo idemque hunc gradum honoris assumpsit. Firmatum est omne regnum Francorum, sicut a priore Chlothario^g dominatum fuerat, cum cunctis thesauris ditioni Chlotharii junioris subicitur, quod feliciter post sexdecim annis^h tenuit, pacem habens cum omnibus gentibus vicinis. Iste Chlotharius patientiæ deditus, litteris eruditus, timens Deum, ecclesiarum et sacerdotum magnus munerator, pauperibus elemosynam tribuens, benignum se omnibus et pietate plenum ostendens. Venatione ferarum nimia assiduitate utens, et postremum mulieram et puellarum suggestionibus nimium annuens, ob hoc quidem blasphematurⁱ a laudibus.

XLIII. Cum anno 30 regni sui Burgundiæ et Au-

^a Plerique Editi, *Urbana cum*. Clar. et Ch. al., *Orba*. Utrumque nomen *Urba* et *Orba*, apud auctiores occurrit, vulgo dicitur *Orbe*, seu *Orbach*, castrum cognomini fluvio impositum in Burgundiæ libero comitatu.

^b Colb. cum plerisque Editis, in *Novo vico*. Rionavam Cointius interpretatur *Rionne*. Vincenna (*la Vincenne*, seu *Vigenne*) in Ararim influit prope Pontem Arleium.

^c Sic semper Car. At Boh., Ch. et Freh., *Neptriam*, al. *Neptrico*, Col., Bign., Bar., Boch. et Ill., *Neustriam*, quibus omnibus eadem Neustria designatur.

^d Grassiones iidem erant ac comites seu iudices pagorum, ut ex variis auctoribus antiquis patet, quos videlicet in Cangii Glossario. Eos autem sic dictos putat Chiffletius in Anastasi Childerici, quod graphiarum regis custodirent. Graviones passim scribuntur, et hodieque Lantgravii apud Germanos nobilissimi habentur.

^e Al., *ferocissimi*, et infra, *comam*.

^f Brunichildem falso a Jona et Fredegario multorum criminum accusatam fuisse pluribus contendit Joatius, quem, si lubet, consule, potissimum ad annum 613, ubi ejus apologiam scribit, ac laudes ejusdem ex variis monumentis congerit. Ejus supplicium scribitur quoque in Marii appendice; locum interuum habes in appendice hujus voluminis.

^g Clotarius I, filius Chlodovei, defunctis fratribus et potibus suis, monarchiam obtinuerat.

Aster regnum arripuisset, Herponem [Al. Herpuducem, genere Francum, loco Eudelani] in pastra-Jurano instituit: qui dum pacem in ipso paghementer arripuisset sectari, malorum nugaci reprimens, ab ipsis pagensibus, instigante partversa, consilio **624** Alethei patricii et Leudemepiscopi et Herponis comitis, per rebelliois aciam Herpo dux interficitur. Chlotharius cum in satia villam, Marolegiam^k cognomen, cum Berthruide [Al. Bertrude] regina accessisset, pacem ctatus, multos inique agentes gladio trucidavit.

XLIV. Leudemundus quidem episcopus Sedunensis^l ad Bertethrudem reginam veniens secretius consilio Alethei verba ignominiosa dixit, quod Chlotharius eodem anno omnimodis migraret de sæculo ut thesauros, quantum poterat, secretissime ad Sedunis suam civitatem transferret, eo quod esset locus tutissimus, et Aletheus esset paratus^m, suam relinquens uxorem, Bertethrudem reginam accipere eo quod esset regio genere de Burgundionibus, ipse post Chlothariumⁿ posset regnum assumere. Regina Bertethrudis cum hæc audisset, verita ne veritas subsisteret, in lacrymas prorumpens abiit in cubiculum. Leudemundus cernens se hujuscemodi verbis habere periculum, fugaciter per noctem Sedunis perrexit. Exinde latenter fuga Lussovium ad domnum Austasium abbatem^o pervenit. Post hæc ab ipso abbate cum domno Chlothario his culpis excusatur, et ad suam reversus est civitatem. Chlotharius Massolaco^p villa cum proceribus residens, Aletheum ad se venire præcepit: hujus consilio iniquissimo comperto, gladio trucidare jussit.

AN. DCXVI. — Anno 33^q regni Chlotharii Warnacharium majorem domus cum universis pontificibus, sed et Burgundiæ farones^r Bonogelo villa ad se venire præcepit, ibique cunctis illorum **625** justis petitionibus annuus, præceptionibus roborat.

^h Boh., *per sexdecim annos*. Freh., *post quindecim annos*.

ⁱ Id est, vituperatur, gallice *blâmé*, ut jam observavimus.

^j Chesn. et Freh., *Theudelanis* Ch. al., *Eudelanis*.

^k Sic Clarom., optime. Colb. et Goesn., *Maurolegiam*; Ch. al., *Maurolegico*. Editi plerique, *villam Aurolegiam*. De hac supra diximus.

^l Sic Clarom., at Colb. et Boh. cum Editis plerisque, *Sidonensis*. Et sic inferius. Sedunum, vulgo *Sion*, in Valesia, de qua urbe jam diximus.

^m Freh. et Ch., *patricius qui acciperet*. Ed. nonnulli, et sic semper, *Bertrudem*, al., *Bertrudem* appellant.

ⁿ Colb., et alii Editi, *sub Chlotario*. Freh. *ipsa sub Chlotario*.

^o Editi plerique, *ad domum Austasii abbatis*. Sic et Colb., qui cum Freh. et Ch. al. habet *Anastrasii*. Is est sanctus Eustasius beati Columbani successor, cujus vita ex Jona habetur sæculo II Bened. inter Acta Sanctorum, ad annum 625.

^p Clar., *Musolacum*. Hujus villæ situs ignotus est. Vide lib. IV de Re Diplomati.

^q Sic Clar. Cæteri omnes cum Aimoino, anno 24, id est, 617.

^r Sic Clar.; at Colb. cum Edit., *pontificibus Burgundiæ et faronibus*. Boh., *Burgundiæ faronis*. Canonum decem ex cod. ms. Rhemensis E. cl.

XLV. Langobardorum gens quemadmodum tributa a duodecim millia solidorum ditioni Francorum annis singulis dissolvebant, referam; vel quo ordine duas civitates, Augustam et Siusium ^a cum territoriis a parte Francorum cassaverant, non abscondam. Defuncto Clep ipsorum ^b principe, duodecim duces ^c Langobardorum duodecim annis sine regibus transigerunt. Ipsoque tempore, sicut supra scriptum legitur, per loca in regnum Francorum proruperunt; pro ea presumptione in compositione Augustam et Siusium civitates cum integro illorum territorio et populo, partibus Guntchramni tradiderunt. Post hæc legationem ad Mauricum imperatorem dirigunt; il duodecim duces singulos legatarios destinant, pacem et patrociniū imperii petentes. Iidemque et alios legatarios duodecim ad Guntchramnum et Childebertum destinant, ut patrociniū et defensionem Francorum habentes, duodecim millia solidorum annis singulis his duobus regibus in tributa implerent, vallem cognomento Ametegis partibus Guntchramni cassantes, ut his legatis, ubi plus congruebat, patrociniū sibi firmarent. Post hæc integra devotione patrociniū eligunt Francorum. Nec mora, post permissu Guntchramni et Childeberti Autharium ^d ducem super se Langobardi sublimant in regno. Alius Autharius idemque dux, cum integro suo ducatu se ditioni tradidit imperii, ibique permansit, et Autharius 626 rex tributa quæ Langobardi ad partem Francorum sponderant, annis singulis reddidit. Post ejus discessum filius ejus Ago ^e, in regnum sublimatus, similiter implese dignoscitur.

AN. DCXVII. — Anno 34 ^f regni Chlotharii, legati tres nobiles ex gente Langobardorum Agilulfus, Pom-

trus Delalande in Supplemento antiquorum Conciliorum Gallie, pag. 62, ad an. 618, quos in hac synodo conditos existimat. Complures sub nomine Bonegesii villæ faciunt situm istius incertum, quæ regia fuit; vulgo dicuntur *Boneil*. Hic Cointius designari vult eam quæ in Briegio prope Matronam sita est haud procul a Calensi monasterio; alii alteram in agro Parisiensi positam. Vide lib. iv de Re Diplomati.

^a Ea est Augusta Prætoria Salassorum, vulgo *Aoust*; Suisium vero, seu Segusium, *Suze*; quæ antea ex Italia Transpadana, tum in Liguria consebantur, post hanc cessionem ad Burgundiam pertinuerunt. Vide Valesii notitiam. Ed., infra, ad partem.

^b Freh., *Clepio summo*. Ch., *Clepeo summo*. Al. Ed., *Clepio summo*.

^c Paulus Diac. triginta quinque duces fuisse scribit lib. ii cap. 32.

^d Colb. et alii quod Ed., *Chlotharium*. Alii, cum *Chlothario*. Vide lib. iii Hist. Lang. Paul. Diac.

^e Ago seu Agilulfus Autharii filius non fuit. Unde hæc ad Adololdum Agonis filium revocanda esse conjicit Valesius. Sed Fredegarius putavit Agonem Autharii fuisse filium, quod ei in regno successisset.

^f Sic Clarom. Cæteri, anno 35, qui est 618.

^g Alii, *Agilulfus*, *Pompeius*, *Guto*. Ago autem, secundum Cointii calculum, tunc defunctus erat. Si tamen, ut aliis placet, an. 592 thronum subiit ad annos 25, ut scribit Paulus Diac., ad hunc annum 617 pervenit, indeque firmabitur cod. Clarom. lectio.

^h Alii, *Hunnus*, seu cum Colb., *Chunus*. Porro Warnacharius erat major domus in Burgundia, Gund-

pegius, et Gauto, ab Agone ^g rege ad Chlotharium regem destinantur, petentes ut illa duodecim millia solidorum, quæ annis singulis Francorum serariis dissolvebant, debuissent cassari, exhibentes ingeniose secretius tria millia solidos, ex quibus Warnacharius mille, Gundelandus mille, et Chucus ^h mille acceperunt: Chlothario vero triginta sex ⁱ millia solidorum iustum exhibebant. Quare consilio superscriptorum, qui occulte xenati fuerant, Chlotharius ipsa tributa a parte Langobardorum cassavit; et amicitiam perpetuam cum Langobardis sacramentis et pactis firmavit.

AN. DCXVIII. — XLVI. Anno 35 ^j regni Chlotharii Bertethrudis regina moritur, quam unico amore dilexerat Chlotharius, et omnes leudes bonitatem ejus cernentes v. hementer amaverant.

AN. DCXXII. — XLVII. Anno 39 ^k regni Chlotharii, Dagobertum filium suum consortem regni facit, eumque super Austrasios regem instituit, retinens sibi quod Ardenna et Vosagus ^l versus Neuster et Burgundiam excluderent.

AN. DCXXIII. — XLVIII. Anno 40 regni Chlotharii, homo quidam, nomine Samo, natione Francus, de pago Sennonago ^m plures secum negotiantes ascevit, ad 627 exercendum negotium in Sclavos ⁿ, cognomento Winidos, perrexit. Sclavi jam contra Avars, cognomento Chunos ^o, et regem eorum Gaganum cœperant rebellare. Winidi Befulci ^p Chunis fuerant jam ab antiquitus, ut cum Chuni in exercitu contra gentem quamlibet aggrediebant, Chuni pro castris adunato illorum exercitu stabant, Winidi vero pugnabant; si vero ad vincendum prævalebant, tunc Chuni prædas capiendum aggrediebant; sin autem Winidi superabantur, Chunorum auxilio fulti vires

landus in Neustria et forte Chucus in Austria Radoni supra memorato successerat.

ⁱ Freh. et Chesn., *triginta quinque*.

^j Sic Clar., at Colb. habet 38. Boh., Ches. et Freh. cum Anonymo et Aimoino, 36; alii Ed., 30. Beretrum nonnulli volunt in ecclesia sancti Petri, nunc sancti Audoeni, Rothomagi, sepultam fuisse, ubi jacet Aldetrudis altera ejusdem regis uxor. Sed Beretrum apud sanctum Germanum a Pratis sepultam fuisse non solum probat aliorum scriptorum auctoritas, sed evincit ejus sepulcrum, quod aliquot abhinc annis erutum, cum cæteris regum tumulis in ejusdem ecclesiæ presbyterio collocatum est, cum lapide qui ejus effigiem recenter sculptam repræsentat.

^k Ita Clar., Colb. et Alex. cum Aimoino, anonymo, Valesio et cæteris. Editi tamen, anno 38.

^l Silvæ noissimæ, *les bois d'Ardennes et de Vosges*.

^m Ed. plerique in margine habent *Sennonico*, quod forte Senones (*Sens*) celebrem in Gallia populum hic designari putarent. At alii malunt hunc locum interpretari de pago Senonago (*Sengaw*), in Hannonia, ubi Sonogia, nostris *Soignies*, habetur.

ⁿ Eorum provinciæ, hodieque Marchia Winidorum, Sclavonia, et Carinthia dicuntur. De Winidis et ejusmodi gentibus barbaris, eorumque originibus legenda Ilugonis Grotii protogomœna in Historiam Gothorum, etc.

^o Alii, *Hunnos*, et sic semper.

^p Freh. al., *Bifulci*, sic dicti sunt, quod hic pugnarent; et infra sicut Ches. al., *Præfulci*.

Eumque conflixissent certamine, Adalulfus a Pittone interficitur. **630** Gundeberga statim de exsilio post annos tres regressa sublimatur in regnum.

AN. DCXXIV. — LII. Anno 41^a Chlotharii regis, cum Dagobertus jam utiliter regnaret in Auster, quidam ex proceribus de gente nobili Ayglolfinga^b, nomine Chrodoaldus, in offensam Dagoberti cadens, instigantibus beatissimo viro atque pontifice Arnulfo, et Pippino majore domus^c, seu et cæteris prioribus [Al., primoribus] sublimatus in Auster, eo quod esset ipse Chrodoaldus rebus plurimis ditatus, cæterorum facultatum cupiditate pervasor, superbix deditus, elatione plenus, nec quidquam boni in ipso reperiebatur. Cumque Dagobertus ipsum jam vellet pro suis facinoribus interficere, Chrodoaldus ad Chlotharium terga vertit, ut suam cum filio vitam obtinere dignaretur. Chlotharius cum Dagobertum vidisset, inter cæteras colloquutiones Chrodoaldo vitam precatur. Dagobertus promittens, si id quod male gesserat emendaret, Chrodoaldus vitæ periculum non haberet; sed nulla exstante mora, cum Chrodoaldus cum Dagoberto Treveris [Al., reversus] accessisset, jussu Dagoberti interfectus est: quem Bertharius homo Scarponensis^d evaginato gladio ad ostium [Al., postitium] cubiculi capite truncavit.

AN. DCXXV. — LIII. Anno 42 regni Chlotharii, Dagobertus cultu regio, ex [Al., et] jussu patris honeste cum leudibus in Clippiaco non^e procul Parisius venit, ibique germanam Sichildæ reginæ^f, nomine Gomatrudem, in conjugium accipit. Transactis nuptiis, die tertia inter Chlotharium et Dagobertum filium suum **631** gravis orta fuit intentio. Petebat enim Dagobertus cuncta quæ ad regnum Austrasiorum pertinebant suæ ditioni velle recipere, quod Chlotharius vehementer denegabat eidem ex hoc nihil velle concedere. Electis ab his duobus regibus duodecim Francorum^g proceribus, ut eorum disceptatione hæc finiretur intentio, inter quos et dominus Arnulfus pontifex Mettensis cum reliquis episcopis eligitur, qui benignissime, ut sua erat sanctitas, inter patrem et filium pro pacis loquebatur concordia,

^a Bollandus monet in Comment. ad Vitam sancti Pippini, die 21 Febr., hoc caput in aliquot scriptis deesse, exstat tamen in nostris.

^b Ed. plerique, *Anglolfinga*, nomine *Rodoaldus*, seu *Charoaldus*. Bollandus, loco laud., habet *Agilolfinga*, sive, ut ipse exponit, *Boica*. Historiam Agilolfingix familiæ, ex qua Guelforum aliarumque nobiliorum Germaniæ familiarum originem repeti debere censet, fuse descripsit Bucelinus monachus Weingartensis tomo II Germaniæ sacræ.

^c Ex his duobus viris sanctissimis, de quibus infra passim agitur, prior fuit episcopus Mettensis, alter laicus, e quibus prodiit secunda regum nostrorum stirps. Auségias quippe sancti Arnulfi filius uxorem duxit Beggam Pippini filiam, ex qua suscepit Pippinum Heristallensem, qui pater fuit Caroli Martelli, ex quo ortus est Pippinus Brevis, Caroli Magni pater.

^d Scarpona vetus est Lotharingæ castrum, nunc in vicum redactum et vix notum, ad Mosellam, sesquileuca distans a Ponte Montionis, versus Nanceium, vulgo *Surpeigne* dictum, haud procul a Custodia Dei

tandem a pontificibus, vel sapientissimis viris proceribus, pater pacificatur cum filio; reddensque ei solidatum quod aspexerat ad regnum Austrasiorum, hoc tantum exinde quod citra Ligereum vel in Provinciæ partibus situm erat, suæ ditioni retinuit.

AN. DCXXVI. — LIV. Anno 43 regni Chlotharii Warnacharius major domus moritur^h. Filius ejus Godinus animi levitate imbutus novercam suam Bertanem eo anno accepit uxorem: unde Chlotharius rex adversus eum nimio furore permotus, jubet Arneberto duci, qui Godini germanam uxorem habebat, eum cum exercitu interficere. Godinus cernens suæ vitæ periculum, terga vertens cum uxore ad Dagobertum regem perrexit in Auster, et in ecclesia sancti Apriⁱ regio timore perterritus, fecit confugium. Dagobertus per legatos pro ejus vita sæpius Chlotharium regem deprecabatur: tandem a Chlothario promittitur Godini vita concessa, tamen [Al. tantum] ut Bertanem, quam contra canonum instituta uxorem acceperat, relinqueret. Cumque ipse reliquisset, et reversus esset in regnum Burgundiæ, Berta continuo ad Chlotharium perrexit, dicens: Si Godinus conspectui Chlotharii præsentatur, ipsum regem vellet interficere. Godinus jussu Chlotharii per præcipua loca sanctorum, domni **632** Medardi Suesionas et domni Dionysii Parisius ea præventionis sacramenta daturus adducitur, ut semper Chlothario deberet esse fidelis, ut congrue locus esset repertus, quo pacto separatus a suis interficeretur. Chramnul-^j fus^k, unus ex proceribus, et Waldebertus domesticus dicentes ad Godinum ut Aurelianis in ecclesia sancti Aniani, et Turonis ad limina sancti Martini ipsum sacramentum adhuc impleturus adiret. Quod cum in suburbano Carnotis, Chramnullo indicante et transmittente, hora prandii in quamdam villulam venisset, ibique Chramnulfus et Waldebertus super ipsum cum exercitu irruunt, eumque interficiunt; et eos qui cum ipso adhuc resisterant, quosdam interficiunt, aliosque expoliatos in fugam vertentes relinquunt. Eo anno Palladius ejusque filius Sidocus, episcopus Elosani^l, incusante Aighynane duce, quod

(*Doulewart*) situm.

^e Mss., *Clippiaco procul*. In Clar. tres litteræ ex industria detractæ sunt. Superest, *leudibus nec... Clippiaco procul*. Vet. Ed., præter Freh., de *Piato procul*. Clippiacum, vulgo *Clichy*, situm est in agro Parisiensi prope Sequanam; ubi defunctus est sanctus Audoenus. Vide lib. IV de Re Diplomatica num. 36. Cæterum id apud Romiliacum contigisse, infra, cap. 58, dicitur.

^f Hæc fuit ipsius Chlotharii uxor.

^g Hinc collige alium esse ab isto Warnachario illum qui, partes Agrestii contra sanctum Eustadium Luxoviensem abbatem tueri volens, in conc. Matiscen. an. 622 repentina morte interit.

^h In suburbio Tullensi, *Saint-Evre*, cujus urbis fuerat episcopus, ubi exstat abbatia ordinis Benedictini sub congregatione sancti Vitoni.

ⁱ Colb., *Ramnulfus*.

^j Boh. et Colb. cum aliquot Ed., *Seducus episc. Tolosanus*; al., et *Sedocus*. Aimoinus, lib. IV cap. 14, *Sedocus Tholosanum episcopus*. Chesn. et Coit., *Senocus episc. Elosanus*. Is est qui anno præcedenti

poribus ^a iudicabat justitia, ut crederetur omnino fuisse Deo placibile: ubi nullum intercedebat præmium, nec personarum acceptio, nisi sola dominabatur justitia, quam diligebat Altissimus. Deinde aggressus Divionem, imoque et Latona ^b residents aliquantibus diebus, tanta intentione **635** ad universum regni sui populum justitiam iudicandi ^c posuerat. Illius benignitatis desiderio plenus nec somnum capiebat oculis, nec cibis satiabatur, intentissime cogitans ut omnes cum justitia recepta de conspectu suo læti remearent. Eodem die quo de Latona ad Cabillonum deliberat properare, priusquam lucesceret balneum ingrediens, Brodulfum avunculum fratris Chariberti interficere iussit, qui ab Amalgario ^d et Arnoberto ducibus, et Willibado patricio interfectus est. Cumque Cabillono, ubi justitiæ amore qua coperat perficiendæ Dagobertus dirigit intentione, post per Augustodunum, Antiasioderum pergens, per civitatem Senonas Parisius venit, ibique Gomatrudem reginam Romilliaci ^e villa, ubi ipsam in matrimonium acceperat, relinquens ^f, Nantehildem ^g, unam ex puellis de ministerio ^h accipiens, reginam sublimavit. Usque eodem tempore ab initio quo regnare coperat, consilio primitus beatissimi Arnulfi, Mettensis urbis pontificis, et Pippini majoris domus usus, tanta prosperitate regale regimen in Auster regebat, ut a cunctis gentibus immenso ordine laudem haberet. Timorem vero sic fortem sus concusserat utilitas, ut jam devotione arriperent suæ se tradere ditoni, ut etiam

^a Ex hoc loco infert Cointius vocem *leudes* nonnunquam subditos omnes designasse, quæ alias laicos, prout sacerdotibus opponuntur, significat, ut patet ex cap. 1 Chronici Fredeg. Ut plurimum tamen vassallis regis specialiter designat, qui postea *harones* appellati fuerunt, ut jam observavimus. Vide Henrici Spelmanni et Cangii Glossaria.

^b Ab ecclesiæ suæ patrono nomen habet *Saint-Jean de Laône*, supra fluvium Ararim.

^c Ed. aliquot, *justitia iudicandum*.

^d Is fuit dux Burgundiæ Cisjuranæ, monasterii Besuensis prope Divionem fundator, cui filium suum Waldalenum, Luxoviensem monachum, abbatein prælici curavit; et Donatiaci prope Vesontionem, pro monialibus, cujus Adalinda ipsius filia prima abbatisa fuit. De his Chronic. Besseuse tomo I Spicil. Acheriani.

^e Nunc suburbio parisiensi sancti Antonii contigua est, vulgo *Reuilly*. Confer cap. 53, supra, ubi rex Gomatrudem apud Clippiacum accepisse dicitur.

^f Addidit Chesnius, *eo quod sterilis esset, cum consilio Francorum*, ut habet Anonymus qui Gesta Dagoberti scripsit; sed id potius regis incontinentiæ tribuendum est. Invaluerat autem tunc pessima consuetudo legi Christianæ contraria uxorem repudiandi, ac post divortium alteram assumendi, ut patet ex lib. II Marculfi form. 30, quæ pestis postea sacris canonibus et regia auctoritate extirpata fuit.

^g Sic omnino legendum, non vero *de monasterio*, ut habent Execusi cum Almoio. Nemo hætenus codicem ms. vidit ubi non legeretur *ministerio*. Ita enim habent Claromontensis, Colbertinus seu Mettensis, Boherianus, Thuaneus, teste Valesio, et unus Christianæ Sueciæ reginæ, qui fuerat Goldasti apud Bollandum, quibus consentiunt Chronica Bezuzæ monasterii et sancti Benigni. Et quidem Dagobertus monialem cum regni procerum consilio uxorem non duxisset; sensusque hic exigit ut puella e ministerio sublevata in reginam dicatur. Sic quippe Balthildis pariter e mi-

A gentes, quæ circa **636** limitem Avarorum et Sclavorum consistunt, eum prompte expeterent, ut ille post tergum eorum iret feliciter, et Avaros et Sclavos cæterasque gentium nationes usque manum publicam ^h suæ ditioni subjiciendum fiducialiter spondebat. Post discessum beati Arnulfi ⁱ, adhuc consilio Pippini majoris domus et Chuniberti ^j pontificis urbis Colonizæ utens, et ab ipso fortiter admonitus, tantæ prosperitatis et justitiæ amore complexus universas sibi subditas gentes, usque dum ad Parisius, ut supra memini, pervenit, regebat, ut nullus de Francorum regibus precedentibus sua laude fuisset præcellentior.

AN. DCXXIX. — LIX. Anno 8^h regni sui cum Auster regio cultu circuiret, quamdam puellam, nomine **B** Ragnetrudam ^k stralui acivivt suo, de qua eo anno habuit filium, nomine Sigibertum.

LX. Revertens in Neptrium, sedem patris sui Chlotharii diligens, assidue residere disposuit. Cum omnis justitiæ quam prius dilexerat esset oblitus, cupiditatis instinctu super rebus Ecclesiarum et laudibus, sagaci desiderio, vellet omnibus undique spoliis novos implere thesauros. Luxuriæ supra modum deditus tres habebat ad instar Salomonis ^l reginas, maxime et plurimas concubinas. Reginæ vero hæc **637** erant, Nantehildis, Wilfegundis et Berchildis ^m. Nomina concubinarum eo quod plures fuissent, increvit hinc Chronicæ inseri. Quod cum aversum plurimum fuisset cor ejus, sicut supra meminimus, et a Deo co-

nisterio in Chlodovei II thorum ascita est, ex ejus Vita.

^h Manus publicæ nomine intelligere solet hic auctor Romanum imperium. Vide, infra, cap. 69. Hinc usque manum publicam potest intelligi usque ad regiones quæ erant de Imperio. Ed. aliquot, *usque manu publica*.

ⁱ Sanctus Arnulfus, relicta sede sua, in solitudinem Vosagi recessit, ubi a sancto Romarico, qui in castro Habendensi monasterium virginum et alterum pro monachis construxerat, susceptus, in vicino monte habitavit, ubi hodie sacellum visitur cum exigua eremitarum casa. Monasterium Habendense, quod a situ et conditoris nomine Romarici Mons (*Remiremont*) postea dictum est, in vallem subjectam postea translatum, ubi etiam nunc exstat cum oppido cognomine juxta Mosellam, a canonissis secularibus inhabitatum, quæ regulæ Benedictinæ jugum excusserunt. Montem vero ipsum, qui hodie Mons Sanctus dicitur, incolunt Benedictini congr. sancti Vitoni, ubi præter majorem ecclesiam hinc et inde aliquot sacella visuntur, cum antiquis sanctorum, qui ibi depositi fuerunt, sepulcris. Quæ omnia anno 1696 lustravimus. Vitam sancti Arnulfi habes in sæc. II Bened., ad an. 640. Corpus ejus Mettas translatum asservatur in basilica insigni ipsius nomini sacra, quam possident Benedictini monachi cong. sancti Vitoni.

^j Al., *Huniberti*. Interfuit conc. Rhemensi an. 630. Ejus Vita habetur apud Surium die 12 Novembris, quo ipsius festum celebratur.

^k Alii 7, alii vero 9, quod verum est de his verbis, *eo anno habuit*. Nam Sigibertus ortus est an. 630, si annum incipias a Januario.

^l Colb. et Editi nonnulli, *Regintrudam*; et infra Editi complures, *Sygoberium*.

^m Illec vox *Salomonis* est in solo cod. Colb. et quidem altera manu, sed antiqua.

ⁿ Alii, *Nantehildis, Ulfegundis, Berthildis*.

glatio ejus recessisset, tamen postea, atque utinam illi ad mercedem veram lucri fuisset, nam eleemosynam pauperibus supra modum largiter erogabat, si hujus rei sagacitas cupiditatis instinctu non præpedisset, regnum ut creditur meruisset æternum.

LXI. Cum leudes sui ejus nequitiam generent, hæc cernens Pippinus, cum esset cautior cunctis, et consilio us valde, plenissimus fide, ab omnibus dilectus, pro justitiæ amore qua Dagobertum consiliosè instruxerat, dum suo usus fuerat consilio, sibi tamen nec quidquam oblitus justitiæ, neque recedens a via bonitatis, cum ad Dagobertum accederet, prudenter agebat in cunctis, et cautum se in omnibus ostendebat; zelum [Ch., zelus] Austrasiorum adversus eundem vehementer suggerebat, ut etiam ipsum cum Dagoberto conarentur facere odiosum, ut potius interificeretur. Sed justitiæ amor et Dei timor, quem diligenter amplexus fuerat, ipsum liberavit a malis. Ipse vero eo anno cum Sigiberto filio Dagoberti ad Charibertum regem accessit.

LXII. Charibertus, Aurelianis veniens, Sigibertum de sancto lavacro excepit. Æga vero a cæteris Neprasiis b consilio Dagoberti erat assiduus. Eo anno legati Dagoberti, quos ad Heraclium imperatorem direxerat, his nominibus Servatus [Al., Servatius] et Paternus, ad eundem revertuntur, nuntiantes pacem perpetuam cum Heraclio firmasse. Acta vero miraculi quæ ab Heraclio facta sunt non prætermittam.

LXIII. Heraclius cum esset patricius [Ch. ad. super] universas Africæ provincias, et Focas, qui tyrannico ordine Mauricius imperatorem interfecerat, imperiumque 638 rapuerat, nequissimè regeret, et modo amentia thesauros in mare projiceret, dicens quod Neptuno munera daret, senatores cernentes quod vellet imperium per stultitiam destruere, factione Heraclii Focatem apprehensum senatus manibus et pedibus truncatis lapide ad collum ligato in mare projiciunt. Heraclius consensu senatus in imperium sublimatur c, cum infestatione Persarum imperium temporibus Mauricii et Focatis imperatorum multæ provinciæ fuissent vastatæ.

LXIV. More solito denuo contra Heraclium imperator Persarum cum exercitu surgens, Chalcedoniam civitatem nec procul a Constantinopoli, vastantes Persæ provinciæ [Forsan, provincias] reipublicæ, pervenisent, eamque erumpentes incendio concre-

averunt. Post hæc Constantinopolim sedem imperii propinquantes destruere conabantur. Egrediens cum exercitu Heraclius obviam, legatis discurrentibus, Heraclius imperatorem Persarum, nomine Cosdroes d, petiit ut hi duo imperatores singulari certamine conjungerentur, suspensa procul utriusque exercitus multitudine; et cui victoria præstaretur ab Altissimo, imperium ejus qui vincebatur et populum illazum reciperet. Imperator Persarum hac convenientia se egressurum ad prælium singulari certamine spondit. Heraclius imperator arma sumens telam prælii e et phalangem a suis post tergum præparatam relinquens, singulari certamine, ut novus David, procedit ad bellum. Imperator Persarum Cosdroes patricium quemdam ex suis, quem fortissimum in prælio cernere potuerat, hujus convenientiæ ad instar pro se contra Heraclium ad præliandum direxit. Cumque uterque cum equis, hi duo congressione prælii in invicem propinquarent, Heraclius ait ad patricium, quem imperatorem Persarum Cosdroem æstimabat, dicens: Sic convenerat ut singulare certamen 639 præliandum debuissimus configere, quare post tergum tuum alii sequuntur? Patricius illo gyrans caput, ut conspiceret qui post tergum ejus venirent, Heraclius equum calcaneo vehementer urgens, extrahens uxum f caput patricii Persarum truncavit. Cosdroes imperator cum Persis devictus et confusus, terga vertens a suis propriis tyrannice ordine interficitur. Persæ terga vertentes ad sedes remeant proprias. Heraclius evectu navali cum exercitu Persas ingreditur, totamque Persidam suæ ditioni redigit, captis exinde multis thesauris, et septem Æthiarnitis g: tribus annis circiter Persida vastata ejus ditioni subjicitur. Post hæc denuo Persæ imperatorem super se creant h.

LXV. Heraclius imperator erat speciosus conspectu, pulchra facie, status forma dignæ mensuræ, fortissimus cæteris, puginator egregius. Nam et sæpe leones in arena, et inermis plures singulis interfecit. Cum esset litteris nimium eruditus, astrologus efficitur, per quod cernens a circumcisissis gentibus divino nutu imperium esse vastandum, ad Dagobertum regem Francorum dirigens, petiit ut omnes Judæos regni sui ad fidem catholicam baptizandos præcipere, quod protinus Dagobertus implevit i. Heraclius per omnes provincias imperii talem idemque facere

a Narrat Bonemundus in Vita sancti Amandi episc. Trejectensis, cujus discipulus fuit, Sigibertum ab eo baptizatum fuisse, eaque occasione miraculum insignè contigisse. Nam cum vir sanctus puerulum catechumenum faceret, et nemo responderet orationi, puerulus clara voce respondit Amen, quod apud Clippiacum accidisse idem auctor innuit.

b Ed. aliquot, ac cæteris Austrasiis. Et infra, erat ad insidias; Boher., ad insidiis.

c Heraclius creatus est imperator an. 610. Chosdroes an. 614 Jerosolymam cepit, et Saes ipsius exercituum ductor Chalcedonem, Alexandriam et totam Ægyptum an. 615 aut sequenti. An. vero 625, Heraclius in ipsos exercitum movit, et Chosdroes an. 628 fugato, tum pace cum Sistræ illius filio iuncta, crucem sanctam, quæ in Persidem delata fuerat, re-

cepit, ac solempni pompa Jerosolymis restituit. De his fusc Theophanes, Cedreus et alii auctores Græci.

d Edit. vet. et Ches. al., Construes, seu Costrues, et Costrus. Boh., Construe, et sic infra.

e Colb., sumens tela et; al. Ed., et phalangis.

f Sic Clar., Pal. et Fréh. In Colb. Jetrilo priori vocabulo scriptum est ense. Ch. al. et alii Ed., gladium.

g Sic Clar. et Col., Ches. al. et cæteri. Veteres Ed. incante litteras numerales vii nomini proprio jungentes, Waltiarnitis; Pal., iv Æthiarnitis; Ch. et Fréh., septem Arnitis; al., Æltis. Boh., Celtiarnitis.

h Editi cum Colb., denuo Persas imperator superat.

i Idem fecerat Chilpericus ex Gregor. lib. vi, cap.

decrevit; ignorabat enim unde hæc calamitas contra A imperium surgeret.

LXVI. Agareni, qui et Sarraceni, sicut Orosii [Doh. Eorosi] liber testatur, gens circumcisæ a latere montis Caucasii, super mare Caspium, terram, Ercoliam a cognomento, jam olim consedentes, cum in nimia multitudine crevissent, tandem arma sumentes, provincias Heraclii imperatoris ad vastandum irruunt: contra quos Heraclius milites 640 ad resistendum direxit. Cumque præliari cœpissent, Sarraceni milites superant, eosque gladio graviter trucidant. Fertur in eo prælio centum quinquaginta millia militum a Sarracenis fuisse interfecta. Spolia eorum Sarraceni per legatos Heraclio recipienda offerunt. Heraclius cupiens super Sarracenos vindictam, nihil ab his recipere voluit. Congregata undique de universis provinciis imperii nimia multitudine militum, transmittens Heraclius legationem ad portas Caspias b, quas Alexander Magnus Macedo super mare Caspium æreas fieri et serrare jusserat, propter inundationem gentium scvissimarum, quæ ultra montem Caucasii culminis habitabant, easdem portas Heraclius aperire præcepit, indeque centum quinquaginta millia pugnatorum auroque locatorum auxilio suo contra Sarracenos ad præliandum mittit. Sarraceni duos habentes principes, ducenta fere millia erant. Cumque castra nec procul inter se exercitus uterque posuissent, ita ut in crastinum bellum inirent, confligentes, eadem nocte gladio Dei Heraclii exercitus percussit. In castris quinquaginta et duo c millia ex militibus Heraclii in stratu mortui sunt: cumque in crastino deberent ad prælium egredi, revertentes eorum exercitus milites partem maximam divino iudicio interfectam, adversus Sarracenos nec ausi, sunt inire prælium. Regressus omnis exercitus Heraclii ad proprias sedes, Sarraceni more quo cœperant, provincias Heraclii imperatoris assidue vastare pergebant. Cuius jam Hierosolymam propinquassent, Heraclius videns quod eorum violentiæ non potuisset resistere, nimia amaritudine et mœrore arreptus, infelix Eutychemam hæresim jam sectans d, Christi cultum relinquens, habens uxorem filiam sororis suæ, 641 a febre vexatus crudeliter vitam

17. De hac re plura in utramque partem scripsere D Joh. Launius et P. Joh. Nicolaï Dominicanus.

a Colb. et Editi aliquot, *Ercolice*. Alii, *Hercolici*. Inferiores Caucasii partes *Colice regionem* dictas fuisse legitur apud Ortelium.

b Codd. Clar. et Colb., *Caspia*; Freh. al., *Cispium*. Mavult Plinius Caucasias portas appellari: quæ et Pylæ Iberiæ dicuntur, non quod ibi portæ re ipsa fuerint, quanquam et ab incolis dicantur Porta ferrea, sed quod locus adeo sit angustus, ut quisvis hostium impetus facile retundi possit. Aditus nempe non nisi trecentorum passuum spatio inter Caucasum montem et mare Hircanicum patet, imminetque valli castellum in rupe Cumania positum. Ibi urbs est, Hermasiis nomine, quam *Derbent*, id est Angustias appellant, Turcis *Demir*, seu *Tenir capi*.

c Ches., Freh., quinquaginta quinque millia. Chesn. al., L et LII.

d Monothelitarum hæresim tuebatur Heraclius, quæ Eutychemæ soboles erat. Hæc nempe e duabus

finivit. Cui successit in imperii gradum Constantinus filius ejus, cujus tempore pars publica a Sarracenis nimium vastator.

AN. DCXX. — LXVII. Anno 9 ° Dagoberti, Charibertus rex moritur, relinquens filium parvulum, nomine Chilpericum, qui nec post moram defunctus est: fertur factione Dagoberti fuisse interfectus. Omne regnum Chariberti, una cum Wasconia, Dagobertus protinus suæ ditioni redigit: thesauros quoque Chariberti Barontæ duci f adducendum et sibi præsentandum direxit. Unde Barontus grave dispendium fecisse dignoscitur, una cum thesaurariis [Al., thesauris] faciens, nimium exinde fraudulenter subtraxit.

LXVIII. Eo anno Selavi, cognomento Winidi, in B regno Samonis negotiantes, Francorum cum plurimam multitudinem interfecissent et rebus expoliassent, hoc fuit initium scandali inter Dagobertum et Samonem regem Sclavinorum s. Dirigensque Dagobertus Sicharium legatarium ad Samonem, petens ut negotiantes quos sui interfecerant, et res quas illi cite usurpaverant cum Justitia faceret emendare. Samo nolens Sicharium videre, nec ad se eum venire permitteret; Sicharius vestes indutus ad instar Sclavinorum h cum suis ad conspectum pervenit, Samoni universa quæ injuncta habebat nuntiavit. Sed ut habet gentilitas et superbia pravorum, nihil a Samone quæ sui admiserant est emendatum, nisi tantum placita velle institueret, ut de his et aliis intentionibus, quæ inter has partes ortæ fuerant, C Justitia redderetur in invicem. Sicharius, sicut stultus legatus, verba improprietatis quæ injuncta non tabuerat, et minas adversus Samonem loquitur, ea quod Samo et populus regni sui Dagoberto deberent servitium. Samo respondens jam saucius [Clar., caucius] dixit: 642 Et terram quam habemus Dagoberti est, et nos sui sumus, si tamen nobiscum disposuerit amicitias conservare. Sicharius dicens: Non est possibile, ut Christiani Dei servi cum canibus amicitias collocare possint, Samo e contrario dixit: Si vos estis Dei servi, et nos sumus Dei canes, dum vos assidue contra ipsam agitis, nos permissum accepimus vos morsibus lacerare. Ejectus est Sicha-

unam conflam naturam admittebat, illa unicam voluntatem. Hanc publico edicto *Ecthesim* appellant, omnibus tenendam proponere veritus non est. Heraclio patri successit Constantinus catholicus an. 641. De cladibus vero per Sarracenos illatis, qui Mahomedis seu Mahometis, an. 634, regni sui super aliquot Arabes nono defuncti, discipulis juncti non minus Deo quam hominibus bellum indixerunt, plura videsis apud Theophanem, Nicephorum et cæteros. Nemo nescit quantum illi barbari per universum orbem postea propagati sint.

e Freh., anno octavo.

f Alii, *Barontum ducem*; alii, *Barontæ duce sibi*.

g Sic Clar., quod et cæteri habent frequentius infra; hic vero, *Sclavorum*.

h Hinc forte Sclavinia dictum est vestimenti genus, quo sæculo XII peregrini utebantur, ex Cæsarii libro de Mirac., capp. 40 et 42, ut observat Alteserra, qui et Saxoniam, ex Augustini cap. 127 Quæst. utriusque Test., laudat

rius de conspectu Samonis. Cum hæc Dagoberto A
nuntiasset. Dagobertus superbitè jubet de universo
regno Austrasiorum contra Samonem et Winidos
movere exercitum : ubi tribus turmis phalangæ super
Winidos exercitus ingreditur, etiam et Langobardi
solatione ^a Dagoberti idemque hostiliter in Sclavos
perrexerunt. Sclavi his et aliis locis e contrario præ-
parantes, Alamannorum exercitus cum Chroberto
duce in parte qua ingressus est victoriam obtinuit.
Langobardi itidemque victoriam obtinuerunt ; et plu-
rimum numerum captivorum de Sclavis Alamanni et
Langobardi secum duxerunt. Austrasii vero cum ad
castrum Wogastisburc ^b, ubi plurima manus fortium
Winidorum immoraverant, circumdantes, timido
præliantes, plures ibidem de exercitu Dagoberti gæ-
dio trucidantur, et exinde fugaciter omnes tentoria B
et res quas habuerunt relinquentes, ad proprias sedes
revertuntur. Multis post hæc victibus Winidi in Tho-
ringiam et reliquos vastando pagos in Francorum
regnum irruunt. Etiam et Dermanus dux gentis Ur-
biorum ^c, qui ex genere Sclavinorum erant, et ad
regnum Francorum jam olim aspexerant, se ad [Al.,
se et] regnum Samoni cum suis tradidit. Istamque
victoriam quam Winidi contra Francos meruerunt,
non tantum Sclavinorum fortitudo obtinuit, quantum
dementatio Austrasiorum, dum se cernebant cum
Dagoberto oilium incurrisse, et assidue expoliä-
rentur.

643 LXIX. Eo anno Charoaldus ^d rex Lango-
bardorum legatos ad Hisacium patricium secretius
mittens, rogat ut Tasonem, ducem provinciæ Tus-
canæ, quo poterat ingenio interficeret. Hujus bene-
ficii vicissitudine tributa, quæ Langobardi de manu
publica [Id est, imperio] recipiebant, tria cen-
tenaria auri annis singulis, unde unum centenarium
auri Charoaldus rex partibus imperii de præsentibus
Cassarit. Hisacius patricius hæc audiens, tracta-
bat quibus ingeniis hæc potuisset implere, Ta-
soni ingeniose mandans, dum in offensa Charoaldi
erat, cum ipso amicitias obligaret, ipse vero contra
Charoaldum regem ei auxiliaretur. Tali præventus
est fraude : Ravennam pergit. Hisacius ei obviam
mandans, præ timore imperatoris, Tasonem cum
suis infra muros Ravennæ urbis armatum non au-
debat recipere. Cumque Taso credens, arma suorum
foris urbem relinquens, in Ravennam fuisset ingre-

sus, statim qui fuerant præparati super Tasonem ir-
ruunt, et ipsum, et suos totos, qui cum eo venerant,
[Al., erant] interfecerunt. Charoaldus rex unum
centenarium auri, sicut promiserat, partibus Hisacii
et imperii cassavit. Duo tantum centenaria auri de-
inceps ad partem Langobardorum a patricio Roma-
norum annis singulis implentur. Unus centenarius
centum libras auri capit. Post hæc continuo Charoal-
dus rex moritur.

LXX. Gundeberga regina, eo quod omnes Lango-
bardi eidem fidem cum sacramentis firmaverant,
Chrotharium ^e quendam, unum ex ducibus de terri-
torio, Brixia ad se venire præcipit, eum compellens
ut uxorem quam habebat relinqueret, et eam matri-
monio acciperet : per ipsam omnes Langobardi eum
B sublimabant in regno. Quod Chrotharius libenter
consentens, sacramentis per loca sanctorum firmans
ne unquam Gundebergam postoneret, nec de ho-
nore gradus aliquid minueret, ipsamque unico **644**
amore diligens in omnibus honorem præstaret con-
digne, Gundeberga attrahente, omnes Langobardo-
rum primates Chrotharium sublimant in regno. Chro-
tharius cum regnare cõpisset, multos nobilium Lan-
gobardorum, quos sibi senserat contumaces, inter-
fecit. Chrotharius fortissimam disciplinam et timo-
rem in omne regnum Langobardorum pacem sectantem
fecit. Chrotharius oblitus sacramenti quod Gunde-
bergæ dederat, eamque in unum cubiculum Ticinæ
in aula palatii retradit, eamque ad privatum habitum
vivere fecit ; quinque annos sub ea retrusione tene-
tur. Chrotharius per concubinas debacchabatur assi-
due. Gundeberga, eo quod esset Christiana, in hæc
tribulatione benedicebat Deum omnipotentem, jeju-
niis et orationibus assidue pervocabat.

LXXI. Quando Deo complacuit, Audeo ^f legata-
rius directus a Chlodoveo rege ^g, causa legationis
usque Chrotharium regem Langobardorum Papiam,
cognomento Ticino ^h, civitatem Italiæ pervenisset,
cernens reginam, quam sæpius in legatione veniens
viderat, et ab ipsa benigne semper susceptus fuerat,
fuisse retrusam quasi injunctum habeas, exinde
inter cætera Chrothario regi suggestit, quod illam
parentem Francorum quam reginam habuerat, per
quam etiam regnum assumpserat, non debuisset hu-
miliare. Exinde reges Francorum et Franci essent
D ingrati, quam Chrotharius de præsentibus reverentiam

Chrotharium. Vulgo appellatur Rotharis.

ⁱ Is est Audebaldus palatii comes, ut censet Pe-
raldus, qui memoratur in charta Clotarii III, pro mo-
nasterio sancti Benigni Divionensis, data an. 664.
Idem Audebedo seu Audebellus dicitur in Chronico
eiusdem monasterii, tomo I Spicil. Acheriani.

^k Confer caput 50, supra, ubi eadem historia nar-
ratur. Editi plerique, *Chlotario rege. Colb., Chlodovio.*
Nec in Chronicis, sancti Benigni et Bosuensi, *Chlotar-
ius et Chlodoveus* appellatus fuisse dicitur.

^l Papiæ, vulgo *Parie*, urbs Langobardorum regni,
Flavia etiam dicta, et Ticinum a Ticino fluvio (*Té-
sin*), qui eam alluit ; sed epi-copali nulli archiepi-
scopo subjecta, ducatus titulo, et academia nobilita-
tatur

^a Editi, *solicitatione. Boh., solutione.* Et infra al.,
reparantes.

^b Sic Clarom. Colb. vero et Boher. cum Palat.,
Vocastense ; alii, *Vogastense, Vocatense*

^c Colb., Boher. et aliquot Editi, *Urbium*. Illos Sur-
bios, Sorbos seu Sorabos esse ait Cointius, Thuringis
Antimos, qui Austrasiis parebant.

^d Chesn. al., *Chroaldus*. Et, infra, Clar., *Hysa-
cius*. Ed. aliquot, *Isacius*, qui et infra habent *Asonem*
cum Colb. Porro rerum Langobardicarum notitia ex
Paulo Diac. potissimum repetenda est, quas passim
Fredegarius perturbat. Observa Hisacium, qui Italiam
imperatoris nomine, regebat, *patricium Romanorum*
hic a Fredegario appellari, quo nomine Carolus
Magnus summam postea in Italia potestatem habuit.

^e Colb., *Rotharium*. Chesn. al. semel, et Boh.,

Francorum habens, jubet egredi foras, et post quinque circiter annos, per totam civitatem et foris Gundeburga regali ordine per loca sanctorum ad orationem aggreditur. De villis et opibus fisci quod habuerat, Chrothariusei restaurari præcepit, quod usque diem obitus sui, et gradum dignitatis, et opibus pluribus ditata, regio cultu post feliciter tenuit. Aubedo vero a Gundeburga regina fortiter remuneratur.

645 Chrotharius cum exercitu Genavam maritimam, Albinganum, Varicotim, Saouam, Ubitergium, et Lunam a civitates littoris maris de imperio auferens vastat, rumpit, incendio concremans, populum diripit, spoliat et captivitate condemnat; murosque earum usque ad fundamentum destruens, vicus has civitates nominare præcepit.

LXXII. Eo anno in Abarorum^a, cognomento Chunorum, regno in Pannonia^c surrexit vehemens intentio; eo quod de regno certarent, cui deberetur ad succedendum, unus ex Abaris et alius ex Bulgaris; collecta multitudine uterque in invicem pugnarunt. Tandem Abari Bulgaros superavit. Bulgaris superatis, novem millia virorum cum uxoribus et liberis de Pannonia expulsi, ad Dagobertum expetunt, petentes ut eos in terra Francorum ad manendum reciperet. Dagobertus jubet eos ad hiemandum Bajoarios recipere, dummodo pertractaret cum Francis quid exinde fieret. Cumque dispersi per domos Bajoariorum ad hiemandum fuissent, consilio Francorum Dagobertus Bajoariis jubet ut Bulgaros illos cum uxoribus et liberis unusquisque in domo sua in una nocte Bajoarii interficerent, quod protinus a Bajoariis est impletum. Nec quisquam ex illis remansit Bulgaris, nisi tantum Alticeus^d cum septingentis viris, et uxoribus cum liberis, qui in marca Winidorum^e salvatus est. Post hæc cum Walluco^f duce Winidorum annis plurimis vixit cum suis.

LXXIII. Eo anno quid partibus Spaniæ, vel eorum regionibus contigerit, non præmittam. Defuncto Sisihudo^g, rege clementissimo, cui Sintela ante annum circiter successerat in regnum, **646** cum esset Sintela nimium in suis iniquus, et cum omnibus regni sui primatibus odium incurreret, cum consilio

^a In editis corrupta sunt omnino hæc nomina. Lectionem Clarom., Chesn. et Freh. retinimus. Colb. habet, *Albingam, Novariam, Cottisam, Omavibitergio, Luna*. Editi alii, *Albinga, Novaria, Cottisaonia ubi Tergio et Luna*. Urbes istæ quas recensuimus notissimæ sunt, præter *Varicottim*, nomen corruptum, quod divinare non licuit. Genava maritima (*Genes*) sic dicitur, ut ab Allobrogum Geneva distinguatur. Albinganum vetus nomen retinet *Albenga*, sede episcopali ab Alexandro III donata. Si una est *Savona* sub Genuensium ditione, Opitergium, vulgo *Oderzo*. Lunæ veteri urbi successit *Sarzana*. Hanc expeditionem memorat Paulus Diaconus lib. IV cap. 47, ubi ait a Rothari captas fuisse Romanorum civitates omnes in littore maris ab urbe *Tuscis Lunensi ad Francorum fines*, et *Opitergium* ab eo fuisse dirutum.

^b Alias *Avarorum*. Aliquot cum aspiratione *Habarorum*. Sic et *Hannorum* pro *Chunorum*, ut sæpe nominamus.

^c Colb. et Bohor. cum plerisque Editis, *Hispania*.

^d Sic Clarom. Apud Colb., *Alticeus*; Chesn. et Freh., *Altians*; alii, *Alticeus*, cum cod. Palat.

A cæterorum Sisenandus quidam ex proceribus gobertum expetit ut ei cum exercitu auxilium qualiter Sintellanem degradaret a regno: in beneficii repetitionem missorium aureum annuum ex thesauris Gotthorum, quem Thure rex ab Ætio^h patricio acceperat, Dagobertus promisit, pensantem auri pondusⁱ quingento audito, Dagobertus, ut erat cupidus, exercitum auxilium Sisenandi de toto regno Burgundiarum præcepit. Cumque in Spania divulgatum exercitum Francorum in auxilium Sisenando dare, omnes Gotthorum exercitus se ditioni Sisenandi subegit. Abundantius et Venerandus cum Tholosano tantum usque Cæsaraugustas tatem cum Sisenando accesserunt, ibique Gotthi de regno Spaniæ Sisenandum sublimem regnum. Abundantius^j et Venerandus cum Tholosano muneribus honorati revertuntur a prius sedes. Dagobertus legationem ad Sisenandum regem, Amalgarium ducem et Venerandum^k ut missorium illum quem promiserat eidem ret: cumque a Sisenando rege missorium illi rii fuisset traditus, a Gotthis per viam^l tolli eum exinde exhibere permiserunt. Postea Tholosano legatis ducenta millia solidorum huius pretii Dagobertus a Sisenando accipiens, que pensavit.

AN. DCXXXI. — LXXIV. Anno 10 regni Dagoberti cum ei nuntiatum fuisset exercitum Winidorum ringiam fuisse **647** ingressum, cum exiret regno Austrasiorum de Mettis urbe promissa transita Ardenna, Magantiam magno cum exercitu aggreditur^l, disponens Rhenum transire, secum de electis viris fortibus de Neuster et Burgunducibus et grafionibus secum habens. Saxones ad Dagobertum dirigunt, petentes ut eis quæ fisci ditionibus dissolvebant indulgeret: ipsorum studio et utilitate Windis resistere speret et Francorum limitem de illis partibus cum promittunt. Quod Dagobertus, consilio Neustri adeptus, præstitit Saxo-ribus qui his^m petentibus suggerendum venerant. Sacramentum, ut

^g Hodie, ut monet Freherus, *Windischema*.

^h Sic Clar., Freh. et Chesn., *Wallaco*; al., *Witico*.

ⁱ Sisibuto anno 621 successit Riccardus I filius, et isti post tres menses *Suintilla*, sive *Sintela*, *Sintilla*, et in eod. quibusdam *Sens* pellatur, atque in eo desinit Isidori Chronicon nandus anno 631 Suintillanem et solio extarbaⁿ Illyr., quæ erat etiam lectio Colb., sed *Egidio*. At Clar. habet *Agecio*, cæteri, *Ejicid* modo in istis eod. Egidii nomen scribi solet fragmentum 4 ex aliis Fredegarii libris quod proferemus.

^j Boh., *auri solidos*.

^k Colb. et Ed., *Abundantius*. Hanc capituli^l tem ad annum seq. revocat Cointius.

^l Ed. et Colb. cum Boh., *per viam*. Et in *exinde abstrahere*.

^m Boh., *Magantia... egreditur*.

ⁿ Scara est turris militum, ut jam observavimus infra, pro *Neuster*, vet. Ed. habent *Anstria*.

^o Boh., *hujus*. Chesn. et cæteri, *hujus petiti*.

mos erat ^a, super arma placata [Al. placita] pro A universis Saxonibus firmant. Sed parum hæc promissio sortitur effectum, tamen tributum Saxones, quod reddere consueverant, præceptione Dagoberti habent indultum. Quingentas vaccas inferendales ^b annis singulis a Chlothario seniore censiti reddebant, quod a Dagoberto cassatum est.

AN. DCXXXII. — LXXV. Anno 11 ^c regni Dagoberti, cum Winidi jussu Samonis fortiter sævirent, et sæpe transceso eorum limite regnum Francorum vastandum, Thoringiam et reliquos pagos ingrederentur, Dagobertus Mettis urbem veniens, cum consilio pontificum seu et procerum, omnibusque primatibus regni sui consentientibus, Sigibertum filium suum in Austeris regem sublimavit, sedemque Mettis civitatem habere permisit. Chunibertum ^d Coloniae urbis pontificem, et Adalgiselum ducem palatium et regnum ^e gubernandum instituit. Thesaurum quod sufficeret filio tradens, condigne, ut decuit, eum hujus culmine sublimavit, et quodcumque eidem largitus fuerat, singillatim præceptionibus roborandum decrevit. Deinceps Austrasii eorum studio limitem et regnum **648** Francorum contra Winidos utiliter defensasse noscuntur.

AN. DCXXXIII. — LXXVI. Cumque anno 12 regis Dagoberti eidem filius, nomine Chlodoveus, de Nantechilde regina natus fuis et, consilio Neustrasiorum ^f, eorumque admonitione, per pactionis vinculum cum Sigiberto filio suo firmasse dinoscitur. Et Austrasiorum omnes primates pontifices, cæterique iudes Sigiberti, manus eorum ponentes insuper, ^g sacramentis firmaverunt ut Neptricum et Burgundia solidato ordine ad regnum Chlodovei post Dagoberti discessum aspicerent: Auster vero, idemque ordine solidato, eo quod et de populo et de spatio terræ esset coæquans, ad regnum Sigiberti idemque in integritate deberet aspicere; et quidquid ad regnum Austrasiorum jam olim pertinuerat, hoc Sigibertus ^h sive ditioni gerendum reciperet, et perpetuo dominandum haberet, excepto ducatu Dentelini ⁱ, quod [id est, qui] ab Austrasiis iniquiter abtultus fuerat, iterum ad Neustrasios subjungeretur, et Chlodovei regimini subiceretur. Sed has pactiones Austrasii terrore Dagoberti coacti vellent nollent firmasse visi sunt. Quod postea temporibus Sigiberti et Chlodovei regnum conservatum fuisse constat.

^a Hunc morem omnibus populis Septentrionalibus familiarem fuisse observat Cangius in Glossario, quem consule.

^b Sic Aimoinus, lib. 1v cap. 26, dictas fuisse advertit, quod annis singulis inferrentur.

^c Cointius legendum hic esse censet an. 12, et cap. seq. an. 13, sed nihil absque codicis alicujus auctoritate immutare licuit.

^d Colb. et alii, *Humbertum*, quod perinde est.

^e Sic legendum esse monet Valesius ex cod. Clarom., cui Chronica Besuense et sancti Benigni, Annales Mottenses cum B. Pippini Vita et cæteri consentiant, cum Bober. et Froh. qui habet *ducem palatium*, etc.; sicut et Ill., licet habeat *palatii*. At Chesn. et alii Ed. cum Colb.: *Adalgiselum ducem palatii ad regnum gubernandum*, etc. Unde aliqui intulere novam a Dagoberto dignitatem ducis palatii

LXXVII. Radulfus dux huius Chamarti, quem Dagobertus Thoringiæ ducem instituit, pluribus vicibus cum exercitu Winidorum dimicans, eosque victos vertit in fugam. Hujus victoriae superbia elatus, et contra Adalgiselum ducem diversis occasionibus inimicitias tendens, paulatim contra Sigibertum jam tunc cœperat rebellare. Sed, ut dictum est, sic agebat: Qui diligit rixas, meditatur discordias.

AN. DCXXXV. — LXXVIII. Anno 14 regni Dagoberti, cum Wascones fortiter rebellarent, et multas prædas in regno **649** Francorum, quod Charibertus tenuerat, facerent, Dagobertus de universo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet, statuens eis caput exercitus, nomine Chadoindum, referendum, qui temporibus Theoderici quondam regis multis præliis probabatur strenuus; qui cum decem ducibus cum exercitibus, id est, Arimbertus ^h, Amalgarius, Leudebertus, Wandalmarus, Waldericus, Ermenus, Barontus, Chairaardus ex genere Francorum, Chramnolenus ex genere Romano, Wilibadus patricius ex genere Burgundionum, Aigyna ex genere Saxonum, exceptis comitibus plurimis, qui ducem super se non habebant ⁱ, in Wasconia cum exercitu perrexissent, et tota Wasconia patria ab exercitu Burgundiæ fuisset repleta, Wascones de inter montium rupibus egressi ad bellum præparant. Cumque præliari cœpissent, ut eorum mos est, terga vertentes, dum cernerent se esse superandos, in fauces vallium, et montes Pyrenæos latebram dantes, se locis tutis-imis per rupes eorumdem montium collocantes latitarunt. Exercitus post tergum eorum cum ducibus insequens, plurimo numero captivorum Wascones superatos, seu et ex his magna multitudine interfectos, omnes domus eorum incensas, pecuniis [Al., pecuniis] et rebus exspoliavit. Tandem Wascones oppressi seu perdomiti veniam et pacem a superscriptis ducibus petentes, promittunt se gloriae et conspectui Dagoberti regis præsentaturos, et sive ditioni traditos, cuncta ab eodem injuncta impleturos. Feliciter hic exercitus absque ulla lesione ad patriam fuerint repediti, si Arembertus dux maxime cum senioribus et nobilioribus exercitus sui per negligentiam a Wasconibus in valle Subola ^j non fuisset interfectus. Exercitus vero Francorum, qui de Burgundia in Wasconia **650** accesserat, ^k paratrata [Al., parata] victoria redit ad proprias sedes.

tunc fuisse apud Francos institutam. Boh., *Adalgisum*; alii, *Adagysilum*.

^f Aliquot Ed., *Austrasiorum*, quod forte eorum auctores in codd. inciderint qui habent *Neuster*, *Neustrasii*.

^g Boh., *ducatu Dentileno*, al., *Danzileno*.

^h Clar. cod. lectionem secuti fuimus. Alii: *Almagarius*, *Haribertus*, *Ermenicus*, *Barantus*, *Ariadus*, seu *Hariardus*, *Ramelenus*, seu *Rantenus*, *Willibadus*, *Aghyno*, seu *Agino*.

ⁱ Hinc postea totidem ex ejusmodi comitibus inter Pares Franciæ allecti sunt, quot ducos.

^j Vallis Subola pagus est ad Pyrenæi radices situs, diocesis olim Aqueensis (*d'Acqs*), nunc vero Eleronensis (*d'Oleron*). Caput habet oppidum Malleouen (*Mauldon*), Sabone fluvio irrigatum. Hodie contractus dicitur Sola, seu Seula, vulgo *la Souls*.

Dagobertus ad Clippiaco residens mittit nuntios in Britanniam, quod Brittones male ad miserant velociter emendarent, et ditioni suae se traderent; alioquin exercitus Burgundiae, qui in Wasconiam fuerat, de praesenti in Britannias debuissent irruere. Quod audiens Judacaile ^a, rex Britannorum, cursu veloci Clippiacum cum multis muneribus ad Dagobertum perrexit, ibique veniam petens, eum cuncta quae sui regni Britanniae pertinentes leudibus Francorum illicitè perpetraverat, emendandum spondidit; et semper se, et regnum quod regebat Britanniae, subjectum ditioni Dagoberti et Francorum regibus esse promisit. Sed tamen cum Dagoberto ad mensam vel ad prandium discumbere noluit, eo quod esset Judacaile religiosus et timens Deum valde. Cumque Dagobertus resedisset ad prandium, Judacaile egrediens de palatio ad mansionem Dadonis ^b referendarii, quem cognoverat sanctam religionem sectantem, accessit ad prandium, indeque in crastino Judacaile rex Britannorum Dagoberto valedicens in Britanniam repedavit. Condigne tamen a Dagoberto muneribus honoratur.

AN. DCXXXVI. — Anno 15 regni Dagoberti, Wascones omnes seniores terrae illius cum Aiginane ^c duce ad Dagobertum Clippiacum venerunt, ibique in ecclesia domini Dionysii regio timore perterriti confugium fecerunt. Clementia Dagoberti vitam habent indultam: ibique sacramentis Wascones firmantes, simul et promitteutes se omni tempore Dagoberto et filiiis suis, regnoque Francorum fideles fore, quod more solito, sicut saepe fecerant ^d, posthac probavit

^a Bob. Judacaile. Vulgo dicitur Judicael, qui postea dimisso regno vestem monasticam suscepit in monasterio sancti Johannis de Gaelo, hodie sancti Mevenni, in diocesi Aetheni, seu sancti Maclovii. Memoratur in Martyrologio Benedictino die 17 Kal. Januarii.

^b Is est sanctus Audoenus, postea Rothomagensis episcopus, vel suo nomine celebris, de quo infra

^c Ed. cum Colb.; Aigando; al., Amando.

^d Ches. addit *sefellarent, ut probavit.*

^e In illis annis sexdecim compiandis sunt ii quos simul cum patre regnavit, atque ita Dagobertus obiisse dicitur est anno 638, die xv Kal. Febr., qui annus 637 dici potest, si annus a Paschate inchoatur, ut sit apud Fredgarium. Hanc sententiam post Valesium et Coitium multis argumentis confirmat noster Mabillonius cum in praefatione saec. II Benedictini, tum in dissertatione singulari ea de re edita tomo III vet. Analect. contra eos qui Dagobertum annos sexdecim post patris mortem regnasse censentes, rēis obitum ad an. 644 differunt. Spinogitum vero vicus ubi Dagobertus aegrotavit, situs est supra Sequanam, a S. Dionysii oppido una circiter leuca dissitus, vulgo *Espinay*, quanquam, ut monet Valesius, *Espineuil* dici et scribi deberet. Sepultus est autem in basilica Dionysiana, quam eo in loco tunc existisse cum sanctorum Martyrum sepulcro ubi nunc etiam visitur, duobus circiter leucis ab urbe, compluribus argumentis viri eruditi jam evicerunt, et ex multis chartis autographis primae regum nostrorum stirpis, quae lib. VI de Re Diplomatica habentur, confirmari potest. Quin et cum vir et. Sebastianus le Nain de Tillemont, non minus pietate quam eruditione illustris, tomo IV Historiae ecclesiae ea de re quasi dubitando scripsisset, re poena, ab amicis monitus, attentius explorata, agnovit nullis certis rationibus approbari posse eo-

eventus. Permissu Dagoberti Wascones regressi sunt in terram Wasconiae.

AN. DCXXXVII. LXXXIX. — Anno 16 regni sui ⁶⁵¹ Dagobertus profluvio ventris in Spinogelo villa super Sigona fluvio, nec procul a Parisiis aegrotare coepit: exinde ad basilicam sancti Dionysii a suis defertur. Post paucos dies cum vitae suae sentiret periculum, Aeganem sub celeritate ad se venire praecipit, reginam Nantechildem, et filium suum Chlodoveum eadem in manu commendans: se jam discessurum sentiens, consilium Aeganae pergratum habens, quod cum ejus instantia regnum strenue gubernare possit. His gestis, post paucos dies Dagobertus emisit spiritum, sepultusque est in ecclesia sancti Dionysii, quam ipse prius condigne ex auro et gemmis, et multis pretiosissimis speciebus ornaverat, et condigne in circuitu fabricari praeeperat, patrimonium ipsius pretiosum expetens. Tanta opes ab eodem, et villae et possessiones multae per plurima loca ibi sunt collatae, ut miraretur a plurimis. Psallentium ibidem ad instar monasterii sanctorum Agaunensium instituire jussit; sed facilius abbas Aigulfi eandem institutionem noscitur refragasse ^f. Post Dagoberti discessum filius suus Chlodoveus sub tenera aetate regnum patris ascivit. Omnesque leudes de Neuster et Burgundia cum Massolaco villa sublimant in regnum. Aega vero cum regina Nantechilde, quam Dagobertus ⁶⁵² reliquerat, regebat palatium.

AN. DCXXXVIII. ET XXXIX. — LXXX. Anno primo regni Chlodovei, secundo, et imminente tertio ejusdem regni anno ^g, condigne palatium gubernat et regnat.

rum sententiam, qui contendunt basilicam in qua sepulti martyres fuerunt, et in qua Dagobertus fuit depositus, in ipsa urbe olim existisse; cum e contrario altera sententia validissimis argumentis demonstratur; idque prima data occasione sese in scriptis emendaturum pollicitus est; quod hic testari visum est, quod ipse die 10 Januarii hujus anni 1638 pie fato functus, promissum exsequi non potuit. Ceterum hodieque apud sanctam Dionysium Dagoberti tumulus ad dexteram majoris altaris visitur, sed qui tanta antiquitatis esse viris eruditissimis non videtur. De nobilissimis hujus monasterii, quod exinde regum nostrorum, tertiae potissimum stirpis, commune conditorium est, praerogativis, sacris cimeliis, plurimis possessionibus, jurisdictionibus, etc., plura proferre supervacaneum esset.

^f Freh. al., *suffragasse*. Favet Chronic. sancti Brignii, ubi legitur, *jussit, quod studio et industria abbas Aigulfi est adimpletum*. Hunc postea Valentiae episcopum fuisse censet Johannes Columbus; at refragatur Almoius, qui lib. IV cap. 40, *Aigulfum* Valentiae episcopum laudat, et seq. *Aigulfum* abbatem sancti Dionysii. Psallentii Agaunensis nomine hic intellige jugem psalmodiam diu noctuque perseverantem, qualis erat apud Graecos monachos, qui Acometae dicebantur, quasi nunquam dormirent: id per plures turmas distributi praestabant, quem morem ab Aigulfo neglectum restituit Chlodoveus II, ut ex ejus charta patet, quam in appendice dabimus. Ideam firmarunt Theodorici IV et Pippinus.

^g Sic Clar. et ceteri scripti. Consentiant Illyr., Col., Bign., Boch. et Bar. At Ches. et Freh.: *Aega vero anno 1 Chlodovei, imminente secundo ejusdem regni anno, condigne, etc., quam lectionem ceteris praerendam esse censet Coitatus. At Fredgarium non hic tres annos laudat, quasi quae in his capitibus*

re inter ceteros primates Neptrici prudentius, et plenitudine patientiæ [Al. sapientiæ] imbutus, is erat præcellentior. Eratque genere nobilis, et abundans, justitiam sectans, eruditus in verborum responsis: tantummodo a plurimis remanebat, eo quod esset avaritiæ deditus. Faculplariorum, quæ jussu Dagoberti in regno Burge et Neptrico illicite fuerant usurpatæ, et fascibus contra modum justitiæ redactæ, consilio [Al. Æginanz] omnibus restaurantur.

XXI. Eo anno Constantinus imperator moriens in imperio sublimatur. Idem ejus tempore sine a Sarracenis vastatur imperium. Hierosolyma a Sarracenis capta, ceteræque civitates eversæ, Asia superior et inferior a Sarracenis pervaditur. Bæthia capitur et prædatur. Africa tota vastatur, Sarracenis possidetur. Paululum, ibique Gregoriatricius a Sarracenis est interfecus. Constantinus tantum cum Thraciana 653 provincia et insulis, etiam et Romana b provincia imperium remanserat. Nam maxime totum imperium a reus graviter fuit attritum: etiam et in postremo auctor Constantis constrictus atque compulsus, effectus est Sarracenorum tributarius, ut vel Constantinus cum paucis provinciis et insulis suæ ditioni raretur. Tribus annis circiter, et fertur adhuc usque, per unumquemque diem c mille solidos auri a Sarracenorum Constantis implebat. Tandem ipsi viribus Constantis imperium aliquantisper erant, tributa Sarracenis implenda refutat. C admodum hoc factum fuisset eventum, anno expletum est, in ordine debito referam, et re non silebo, donec de his et aliis optata, si sensit Deus, perficiam, huic libello cuncta mihi ritate cognita inseram.

XXII. Eo anno Sintela d rex Spaniæ, qui Sisenus in regno successerat, defunctus est. Hujus filii nomine Tulga, sub tenera ætate Spaniæ petipatri sublimatur in regno. Gotthorua gens imperis est, quando super se forte jugum non habuerit. Tulganis adolescentia omnis Spania more solitatur, diversa committens insolentia. Tandem

et tribus his annis consignanda sint; sed vult modo Æganem seu Æganem palatium primo et de anno gubernasse, ac tertio imminente demum, ut dicit infra, cap. 83. Consentit Chroniconi Benigni.

Constantinus Heraclio patri successit an. 644, quo post a Martina noverca, ut fertur, veneni pocenecato, Heraclionas, ex ipsa alter Heraclii filius, exit. Sed ipsi post sex menses edicto senatus præcisiss, et lingua matri abscissa, substitutus postans, Constantini filius, Monothelitarum def.

odie Romania dicitur, quæ Thraciam proprie et alias vicinas regiones comprehendit. Boh. Ed., Thracianu provincia imperii, ceteris omni-

o. b., alia manu, annum.

illi, Sintela, seu Sintilla. Vulgo dicitur Cincant Sintihila II, cui successit Tuka, qui in plerisque Tolga, in Boh. Thalga appellatur; at-

que unus ex primatibus, nomine Chintasindus, collectis plurimis senatoribus Gotthorum, ceteroque populo, in regnum Spaniæ sublimatur, qui Tulganem degradatum ad onus c clericatus tonsorari fecit: cumque omne regnum Spaniæ suæ ditioni firmasset, cognite morbo [Al. more] Gotthorum, quem de regibus degradandis habebant, unde sæpius cum ipsis in consilio fuerat, quoscunque ex eis hujus vitii promptum contra reges, qui a regno expulsi fuerant, cognoverat fuisse noxios, totos singillatim jubet interfici f, aliosque exilio condemari, eorumque uxores et filias suis fidelibus cum facultatibus 654 tradit. Fertur de primatibus Gotthorum hoc vitio reprimendo ducentos fuisse interfectos: de medicis quingentos interficere jussit. Quod usque hunc morbum Gotthorum Chintasindus cognovisset perditum, non cessavit quos in suspitione habebat gladio trucidare. Gotthi vero a Chintasindo perditum, nihil adversus eundem ausi sunt, ut de regibus consueverant intro consilium. Chintasindus cum esset plenus dierum, filium suum nomine Richysindum in omni regno Spaniæ regem stabilivit. Chintasindus penitentiam agens, eleemosynam multam de rebus propriis faciens, plenus senectute fertur nonagenarius mortuus esse.

An. DCXL. — LXXXIII. Anno 3 regni Chlodovei regis, Æga in Clippiaco villa vexatus a febre moritur. Ante paucos dies Ermenfredus, qui filiam Æganis uxorem acciperat, Ænulsum e comitem in Albiolero vico in mallo h interfecit. Ob hanc rem gravissima strages de suis rebus, jussione et permissu Nantechildæ, a parentibus Ænuli et populo plurimum fitur. Ermenfredus in Auster Remus ad basilicam sancti Remedii fecit confugium, ibique diebus plurimis hanc infestationem devitando et regio timore resedit.

LXXXIV. Post discessum Æganis Erchinoaldus major domus, qui co sanguineus fuerat de genitrice i Dagoberti, major domus palatii Chlodovei efficitur. Eratque homo piens, bonitate plenus, cum esset piens et castus, humillitate et benigna voluntate circa sacerdotes, omnibusque patienter et benigno respondens, nullaque tumeas superbia, neque cupi-

que eum an. 642 exturbavit Chiadaswindus, qui an. 649 Receswinthum filium suum monarcham reliquit.

d Alii, honus, pro honorem, ut vet. Eliii.

f Idem fecerat Leuvigildus. Vide Gregor. lib. III Hist. cap. 30, et nota: Alteserræ in idem capit.

g Clar., semel, Chainulfum; alias, Ainulfum appellat. Colb., Anulfum, seu Aginulfum in iudicio Boh., Agnulf.

h Mallus dicebatur conventus totius regionis, seu placitum majus, in quo res majoris momenti a comite sinebantur. Vide Glo-earium Cangii.

i Alii, genere; plerique genetrice, seu genere Dagoberto. Erchinoaldus Balbuidem postea reginam et captivitate redemit, sanctum Fur-eum excepit, etque Latinicum pro construendo monasterio donavit, ecclesiamque sub ipsius nomine apud Peronam construxit. Obiit paulo ante sanctum Eligium ex ipsius sancti Eligii Vita lib. II, cap. 25, id est circa annum 659.

ditate sæviebat : tantum in suo tempore pacem setans fuit, ut Deo esset placibile. Erat sapiens, sed in primis maxima cum simplicitate, rebus mensuratum ditatus, ab omnibus erat dilectus. Igitur post discessum Dagoberti **655** regis, quo ordine ejusdem thesauri inter filios divisi fuerint, non omitam : sed dilucidato ordine huic volumini inseri procurabo.

LXXXV. Cum Pippinus major domus, post Dagoberti obitum, et cæteri duces Austrasiorum, qui usque in transitu Dagoberti suæ fuerant ditioni retenti, Sigibertum unanimi conspiratione expetiissent, Pippinus cum Chuniberto, sicut et prius amicitiae cultu in invicem collocati fuerant, et nuper sicut et prius amicitia vehementer se firmiter perpetuo conservanda obligant, omnesque leudes Austrasiorum secum uterque prudenter, et cum diffedine attrahentes, eos benigne gubernantes, eorum amicitiam constringunt, semperque servant. Igitur discurrentibus legatis, partem Sigiberto debitam de thesauris Dagoberti Nantehildæ reginæ et Chlodoveo regi a Sigiberto requiritur, ad quod reddendum placitus instituitur. Chunibertus pontifex urbis Coloniae, et Pippinus major domus cum aliquibus primatibus Auster a Sigiberto directi villam Compenlium^a usque perveniunt, ibique thesaurus Dagoberti, jubente Nantehilde et Chlodoveo, instantia Æganis majoris domus præsentatur, et æqua lance dividitur : tertiam tamen partem, de quod Dagobertus acquisierat, Nantehildis regina percepit. Chunibertus et Pippinus hunc thesaurum, quæ pars fuit Sigiberti, Mettium faciunt perducere ; Sigiberto præsentatur et describitur. Post vero ^b anni circulum Pippinus moritur, nec parvum dolorem ejusdem transitus cunctis generavit in Auster, ex eo quod **656** ab ipsis pro justitiæ cultu et bonitate ejusdem dilectus fuisset. Grimoaldus filius ejus, cum esset strenuus, ad instar patris diligitur a plurimis.

LXXXVI. Otto quidam filius Uronis^c domesticus, qui bajulus Sigiberti ab adolescentia fuerat, contra

^a Nullus fortasse locus exstat in Francia, quem Reges frequentius excoluerint. Vulgo dicitur *Compiègne*, situs paulo infra confluentes Axonæ in Isaram. Vide lib. iv de Re Diplomatica. Hodieque celebra est oppidum, ubi insignis abbatia ordinis Benedictini et congr. sancti Mauri, quæ natales suos Carolo Calvo debet.

^b Colb. et Freh. : *Post fertur anni circulum. Boh., D* *circulus.* Circulus ille anni post thesauri divisionem interpretandus est, non vero post Æganis mortem, uterque enim anno 640 obiit Pippinus sepultus est Landis ad Getam amnem in Hasbania et Brabantie confinio, nunc exiguo oppido, haud procul a monasterio sancti Trudonis. Vide lib. iv de Re Diplomatica. Ab eo loco Pippinus *Laudinensis* cognomen accepit. Corpus ejus, postea Nivigellam translatum, juxta sanctam Gertrudem suam ipsius filium depositum est ; quod monasterium I la ejus uxor cum sancta Gertrude construxerat. Sancti Pippini vitam Chesn. tomo I, et Bollandus die 21 Februarii, quo ipsius festum colitur, exhibent.

^c Ches., *Beronis* ; al., *Vronis, Vironis, Eronis, Aronis.* Boh., *Vrones.* Bajulus regis dicebatur, qui ejus educationis curam habebat ; unde vulgus eos *monitores* appellabat, ut patet ex Eupi Ferrariensis abbatis epist. 64, ad Carolum regem : *Non admitten-*

A Grimoaldum superbia tumens, et zelum ducens, eumque despiciere conaretur. Grimoaldus cum Chuniberto pontifice se in amicitiam constringens, cooperat cogitare quo ordine Otto de palatio ejiceretur, et gradum patris Grimoaldus assumeret.

AN. DCXL. — LXXXVII. Cumque anno 8^d Sigibertus regnaret, et Radulfus dux Thoringiæ vehementer Sigiberto rebellare disposuisset, jussu Sigiberti omnes leudes Austrasiorum in exercitu gradiendum banniti sunt^a. Sigibertus Rhenum cum exercitu transiens, gentes undique de universis regni sui pagis ultra Rhenum cum ipso adunatæ sunt. Primo in loco filium Chrodoaldi, nomine Farum^l, qui cum Radulfo unitum habebat consilium, exercitus Sigiberti trucidans rupit, ipsumque interfecit : omnem populum hujus

B Fari qui gladium evasit, captivitati deputant. Omnesque primati et exercitus dextras invicem dantes, ut nullus Radulfo vitam concederet, sed hæc promissio non sortitur effectum. Sigibertus deinde Buchoniam cum exercitu transiens, Thoringiam properans. Radulfus hæc cernens castrum lignis munitum in quodam monte super Unestrude fluvio in Thoringia construens, exercitum undique, quantum plus potuit, colligens, cum uxore et liberis in hoc castro, ad se defensandum stabilivit : **657** ibique Sigibertus cum exercitu regni sui veniens, castrum undique circumdat exercitus ; Radulfus vero intrinsecus ad prælium fortiter præparatus sedebat. Sed hoc prælium sine consilio initum est. Hoc adolescentia Sigiberti regis patravit, cum a'ii eodem die vellent procedere ad bellum, et alii in crastinam, nec unitum habentes consilium. Grimoaldus et Adalegiselus duces, hæc cer-

C nentes, Sigiberti periculum zelantes, eam undique sine intermissione custodiunt. Bobo dux Arvernus cum parte exercitus Adalegiseli, et Ænovalaus⁵ comes Sogiontensis cum pagensibus suis, et cætera exercitus manus plurima, contra Radulfum ad portam castrum protinus pugnandum perrexerunt. Radulfus cum aliquibus ducibus exercitus Sigiberti *fidetur a vobis monitores, quos bajulos vulgus appellat, ne gloriam vestram inter se ipsi partiantur.* Hiic magna auctoritate pollebant, quod ut plurimum omnia eorum nutu fierent. De his fuse et erudite disserit Gangius in Glossario.

^d Colb. : *Cumque anno 9.* Sic legit Sigibertus Gemblacensis in Chronico Freh., an. 7.

^e Jam de hac voce aliquid observavimus in notis ad Gregorium. Bannum est edictum seu denuntiatio alicujus rei. Quandoque etiam sumebatur pro poena iis qui non obtemperaverant inflicta ; sicut et heribannum (*l'arrière-ban*) mulc. assignabat eorum qui ad exercitum ire neglexerant. Non plane exolevit harum vocum usus. Etenim hodie dicimus *convoquer le ban* et *l'arrière-ban*, et être mis au ban de l'empire. Quin et nuptiarum proclamationes in ecclesiis fieri solitas *bannos* dicimus.

^l Editi plerique, *Farum filium Chroaldi nomine cum.* Mss. cum Freh., *Farum* ; et infra, *Faræ* ; Clar., *Farum filio Chroaldo*, etc. Colb. et editi complures, *exercitum Sigiberti trucidans*, quod est mendosum.

⁵ Boh., *Sogotinsis.* Colb. et editi plerique, *Enovalaus Sigiotensis (le Sunigaw).* Chesn. et Freh., *Nenvalaus* ; al. *Innovalaus, Ænovalaus*, et sic infra,

et, quod super ipsam non voluissent viri, de castro per portam prorumpens, super Sigiberti cum suis irruens, tanta strages cum suis de exercitu Sigiberti fit, ut nec Magancenses in hoc prælio non fuerint. Ferturque ibi plurima milia hominum idata gladio. Radulfus patrata victoria ingreditur. Sigibertus cum suis fidelibus incunis mœre arreptus, super equum rymas oculis prorumpens, plangebatur quos; et Boho [Al., Bodo] dux, et Æovalanus æteri nobilium fortissimi pugnatores, seu manus exercitus Sigiberti regis, qui cum ingrossione certaminis essent aggressi, conligiberto, hoc prælio fuerunt trucidati. Nam is domesticus, qui et amicus Radulfi datur, hoc prælio occubuit. Sigibertus cœnæ procul ab ipso castro in tentoriis cum sit exercitu. In crastinum videntes quod illi prævaluissent, missis discurrantibus ut acifice iterum transirent, cum uehementia Sigibertus et ejusdem exercitus sedes remeant. Radulfus superbia elatus regis in Thoringia se esse censebat, alni-Winidis firmans, cæterasque gentes, quas rebat, culta amicitia obligabat. In verbis borte regimen non denegabat, sed in factis eadem resistebat dominationi.

LI. — LXXXVIII. Anno 10 regni Sigiberti, adversus Grimoaldum inimicitia per superbiam, factione Grimoaldi, a Luthario duce ram interficitur. Gradus honoris majoris palatio Sigiberti, et omni regno Austrasio Grimoaldi confirmatus est vehementer.

LI. — LXXXIX. Anno 4 regni Chlodovei, antechildis regina cum filio suo Chlodoveo discessum Æganæ, Aurelianis in Burgundiam venisset, ibique omnes seniores, pontifices et primates de regno Burgundia ad se recepit: ibique cunctos Nantechildis singillatim, Flaochatus, genere Francus, major regnum Burgundia, electione pontificum et a ducum, a Nantechilde regina in hunc honoris nobiliter stabilitur, neptemque suam, lagnobertam a Flaochato desponsavit: hæc nescio qua factione fiuntur. Nam aliud

secrete Flaochatus et Nantechildis regina tur, quod creditur Deo non fuisse placibile, et Freh. *Freudolfus*.
a eo in oleum devenit, ut defuncto Sigiberto: filio Dagoberto in Scotiam amandato, tum filium suum Austrasia regem salutari quod facinus regni optimates detestati, tyrannus, Grimoaldum Parisii in vincula ubi defunctus est Turque Dagobertus, a s regni revocatus, pater unum Austrasia recepit. Quæ de re Valesius lib. xx et xxii Recic.; Henschenius in Vitam sancti Sigiberti, s.; Bollandiani et Mabillon. in præf. tomi sanctorum ord. Benedictini. Sigibertus se a in monasterio sancti Martini quod prope na tulerat ad ripam Mosellæ, ubi sacræ

et quoque non mancipavit effectum. Cumque Erchinoaldus et Flaochatus majores domus inter se quasi unum inissent consilium, consentientes ad iavicom, hunc gradum honoris, alterutrum solatium præbentes, disponunt habere feliciter. Flaochatus cunctis ductus de regno Burgundia, seu et pontificibus per epistolam, etiam et sacramentis firmavit, unicuique gradum honoris et dignitatem, seu et amicitiam perpetuo conservare. Hac dignitate sublimatus Flaochatus regnum Burgundia pervagatur, consilium assiduo iniens, priorem inimicitiam, qua cordis arcana diu celaverat, memorans, Willebadum patricium interficere disponebat.

XC. Willebadus cum esset opibus abundans, et plurimorum facultates ingenitis diversis abstollens, ditatus inelyto fuisset, et inter patriciatu gradum, et nimirum facultatum elationem superbia esset delitus, adversus Flaochatum tumebat, eumque despicere conabatur. Flaochatus collectis secum pontificibus et cæteris de regno Burgundia, Cabillon pro utilitate patriæ tractandum mense Madio placitum instituit. Ibi et Willebadus multitudinem secum habens advenit. Flaochatus ibidem Willebadum interficere nitetur. Hæc cernens Willebadus palatium noluit introire. Flaochatus foris contra Willebadum præliandum aggreditur. Amalbertus vero germanus Flaochati ad pœandum intercurrentis, ubi jam in congressione certaminis configere debuerant, Willebadus Amalbertum secum retinens de hoc evasit periculo. Intercurrentibus et cæteris personis separantur illasi. Flaochatus deinceps vehementer inibat consilium de interitu Willebadi. Eo anno Nantechildis regina moritur. Ipso anno mense Septembris Flaochatus cum Chlodoveo rege, et Erchinoaldo, iidemque majore domus, et aliquibus primatibus Neustrasiis, de Parisiaco promovens per Senonas et Antissiodorum, Augustudunum accesserunt; ibique Chlodoveus Willebadum patricium ad se venire præcepit. Willebadus cernens iniquum consilium Flaochati, et germani sui Amalberti, Amalgarii et Chramnelensis ducum, de suo interitu fuisse intum, colligens secum plurimum multitudinem de patriciatu sui termino, etiam et pontifices, seu nobiles, et fortes, quos congregare poterat, Augustudunum gradiendum iter arripuit. Cui obviam a Chlodoveo rege, Erchinoaldo majore domus, et Flaochato, Ermenricus domesticus dirigitur, eo quod Willebadus trepidabat, utrum accederet, an suum devitando pejus reliquæ ad an. 1532 servatæ fuerunt. Quo anno, destructa funditus sancti Martini abbatia, delatæ sunt Nanceium, ubi in ecclesia quam appellant primatiam, ex ejusdem abbatia aliorumque sacrorum locorum spoliis et redditibus dotata, quiescunt. Festum ejus editur die 4 Februarii.

* Alii, *Flaucadus*, seu *Flaochadus*, et sic infra.

* Colb. et Editi quidam, *Regimbertum*; al., *Ragnmbertum*; Chem., *Ragnobergam*.

* Colb. et Editi aliquot, *vehementer minabat consilium*. B. b., *cutine at*; alii, *eliminabat*.

* Sepulta est in basilica sancti Dionysii.

* Colb., *Raulen*. Editi aliquot, *Ramueleni*: al., *Chramueli*, *Chramueli*, et sic infra.

sculums rep daret, ut ab Erménrici promissionibus A præventus usque Augustudunum aggrederetur, quem hile credens condigne [Al., digni-] numeribus honoravit. Post tergum ejus Augustudunum accessit, ibique tentoria cum suis nec procul ab urbe posuit. Eodem die quo ibidem peraccesserat, Aigulfum a Valentia urbis episcopum, et Gysonem comitem ad prævidendum quæ agebantur Augustudunum direxerat, qui a Flaochato in urbe retenti sunt. In crastino Flaochatus, Amalgarius et Chramnelenus, qui consilium de interitu Willebadi unanimiter conspiraverant, de urbe Augustuduno maturius promoventes, cæteri-que duces de regno Burgundia cum exercitu eis subjunguntur. Erchinoaldus cum Neustrasiis quos secum habebat, idemque arma sumens ad hoc bellum aggredditur. Willebadus e contra t-la prælii b construens quoscunque potuit adunare, p-balanges utraq; in congressione certaminis junguntur ad prælium : in ea pugna Flaochatus, Amalgarius et Chramnelenus, itemque Wandelbertus ducis cum suis in congressione certaminis contra Willebadum pugnandum configunt. Nam cæteri duces, vel Neustrasii, qui undique eosdem debuerant circumdare, se retinentes aspiciabant, expectantes eventum, noluerunt super Willebadum irruere ; ibique Willebadus interficitur : plurimi cum ipso de suis gladio trucidantur. Eo certamine cæteris primus Bertharius comes palatii, Francus de pago Ultra-Jurano, contra Willebadum configit. Adversus quem frendens Manaulfus Burgundio, exiens de Inter cæteris cum suis adversus Bertharium præliandum ; Bertharius eo quod prius illi amicus fuisset, dicens : Veni sub clypeo meo, de hoc periculo te liberabo. Cumque ad eum liberandum

clypeum elevasset, Manaulfus cum conto Bertharium in pectore percussit, cæteri qui cum eo venerant, ipsumque 661 circumdantes, eo quod Bertharius nimium reliquis præcessisset, vulneratur graviter. Tunc Abedo *, filius Bertharii, cernens patrem in periculo mortis, cursu velocissimo patri auxiliando perrexit. Manaulfo conto percusso in pectore, terra prostravit ; cæteros qui patrem percusserant totosque interfecit. Sic Bertharium suum genitorem, ut fidelis filius, præstante Domino, liberavit a morte. Hi vero duces qui cum eorum exercitu super Willebadum irruere noluerant, tentoria Willebadi, episcoporum, vel cæterorum, qui cum eo venerant, deprædando ; plurimum inibi auri et argenti capiunt : reliquiasque d noluerant percepti sunt. His ita gestis, Flaochatus in crastino de Augustuduno promovens, Cabillonum perrexit. Ingressus in urbem, urbs 662 in crastino nescio quo casu maxime tota incendio concrematur. Flaochatus judicio Dei percussus, vexatus a febre, collocatus in scapham, evectu navali per Ararim fluvium, qui cognominatur Saocanna [Al., Sagonna], Latonam properans, in itinere, undecimo die post Willebadi interitum, emisit spiritum ; sepultusque est in ecclesia sancti Benigni in suburbano Divionensi. Creditur a plurimis hi duo, Flaochatus et Willebadus, eo quod multa in invicem per loca Sanctorum de amicitia obliganda sacramenta dederant, et uterque populos sibi subjectos cupiditatis instinctu inique oppræsserant, simul et a rebus nudaverant *, quod C judicio Dei de eorum oppræssione plurima multitudo liberata sit, et eorum perfidia et invidacia eos utrumque interire fecissent f.

EXPLICIT FREDEGARII CHRONICUM.

* Aliquot Editi, Ailulfum ; Freh., Aigulfum.

b Freherus suspicatur legendum esse telam prælii.

c Clar. et Ch. al., Chabedo.

d Id est, reliquiasque res et equites, seu equos.

e Clar., Boh., Colb. et Palat., in populis sibi subjectis... oppræsserant simul letarebus. Freh., lateribus. De utriusque morte vide sancti Eligii Vitam, quam scripsit sanctus Audoenus, et Vitam sancti Sigiranni sæc. II Benedictino.

f Hic desinit Chronicon in codice Claromontensi, qui circa id tempus scriptus videtur, ut in præfatione diximus. Idem habet vetus codex qui olim fuit Melchioris Goldasti, ab Henschenio tomo I Februarii Bollandiani laudatus in observat. ad Vitam sancti Sigiberti. Quem codicem ne fortasse aliquis imperfectum dicat, vetat clausula *Explicit*, quæ in fine tam indicis quam ipsius Chronici apposita est. Is ipse

codex est, ni fallor, quem Valesius laudat lib. XX Rerum Francic. ex bibliotheca Christianæ Suecorum reginæ. Quin et in cod. Boberiano, in quo subsequentiâ Chronica omnesque additiones habentur, spatium hic relinquitur vacuum, tum per litteram majusculam habet *Igitur*, etc., et index capitulorum operi præfixus desinit in 89, de *Willebadi et Flaochaldi interitu*. Unde patet hæc opuscula omnino esse diversa. Porro licet Fredegarius Chronicum anno 4 Chlodovei, qui vulgaris æræ fuit 641, aut 642, juxta Valesii computum, concluderet, eum tamen ultra hunc annum vitam prodaxisse patet ex cap. 48, ubi Samonem au. 40 Chlotarii regis, Christi 623, in regem a Winidis electum, et annis 35 regno positum fuisse scribit ; Chindasvindi etiam regis Hispaniarum mortem et alia memorat, quæ post Chlodovei mortem contigerunt.

FREDEGARI SCHOLASTICI Chronicum continuatum.

PARS PRIMA, AUCTORE ANONYMO.

XC. Igitur a Chlooveus filius Dagoberti ex Auster a Francis in regnum elevatus est, apud Wulfoaldum ducem.

XCIV. Eo tempore Franci adversus Ebruinum insidias paraverat; contra Theodoricum insurgunt, eumque 665 a regno dejiciunt: crines capitis ejus abscidentes totonderunt, Ebruinumque et ipsam tonduerunt, et in Burgundiam Luxovium monasterium invitum dirigunt. Propter Childericum in Auster legationem mittunt; una cum Wulfoaldo duce venientem, eumque super eunctum regnum suscipiunt.

XCVI. — XCII. Franci quoque Chlotharium ejus majorem in regno statuunt, cum praefata matre. Eodem 664 quoque tempore mortuus hawwaldus major domus palatii. Franci autem isto vacillantes, accepto consilio, Ebruinum in iocoris curam ac dignitatem statuunt.

XCIII. Hisce diebus Chlotharius rex, a febre correptus, obiit in juventute, regnans annos quatuor.

XCIX. — Theodoricus vero frater ejus in successit; Childericus enim frater ejus in

rus appendicis auctor is ipse est, ut videtur, in Chronica in unum corpus collegit. Niatum in circiter 59 qui effluerunt a fine Chronici arii ad an. 680, quo incipit sequens Chronica, cap. 97, supplevit potissimum ex anonymi *Gesta regum Francorum* scripsit sub Theodoro Calensi, et Monacho Dionysiano, Gestorum uti ejusque filii Chloovei scriptore. Unde si auctores complures fabellas suis scriptis haberint, non magna est apud viros eruditos huiusmodi auctoritas.

Childis ex genere Saxonum, qui scilicet cum et Jutis in Britanniam Majorem saeculo v rant, exorta, ex captiva in regium thalamum est. Coniuge defuncto regnum administravit; lem in monasterium Calis quod edificaverat t, ibique monialis facta, obiit anno 680, die martii, quo festum ejus recolitur. Vitam ejus saeculo n Benedictino, pag. 775. Visitur etiam ibi ejus sepulcrum in crypta subterranea.

Colb. et Pal. Boh., *Baldigilde.. Herchonealdo. Erchoaldum.* Is est Erchinoldus supra la-

rint. Ceterum Cointius multum invehitur in eos qui subsequentes reges ignavos appellaverunt.

* Legendum *quatuordecim*. Sed post annos quatuor regni Chlotarii, Childericus ipsius frater Anstrasi rex factus est, anno scilicet 660. Anno vero 669, defuncto Chlotario, Theodoricus III, utriusque frater, in regnum Neustriae et Burgundiae elevatus, paulo post e throno dejicitur, Ebroinoque apud Luxovium relegato, Childericus monarchiam obtinuit, quod auctor noster hoc cap. et seq. exponit. Ceterum aliqui recentiores Chlotarium in basilica sancti Dionysii sepulcrum fabae scribunt; sed verisimilius est eum in monasterio Calensi fuisse depositum, ubi etiam nunc ejus sepulcrum cum ipsius effigie lapidea ab annis circiter 700 sculpta ostenditur. Ceterum Chlotarii annum tertium in annum 659 incidisse fusiis probat noster Mabillon. tomo III Analect. ex veteri inscriptione codicis ms. Fossatensis, quae sic habet: *Anno centesimo post explicationem numeri sancti Victorii episcopi cunctum recapitulatum, anno tertio domini Chlotarii regis indolis, ex jussu ipsius principis, vel genetricis suae praedictae domini Baldigilde reginae, etc.*

† Omissa una linea editi sic habent: *Theodoricus vero frater in Austria, quod a vero aberrat; nam jam tunc Childericus regnabat in Austria. Mondum hoc, quod viris eruditissimis negotium facessiverat, ope meo sanavimus.*

religios quamplurimis successu insidiatus, et regem in Leuchonia^a silva, una cum regis ejus parvitate, nomine Bilschilde, quod dici datur^b est, interfecit. Vulfoldus quoque per fugam lapsus evasit, et in Auster reversus est. Franci vero Leodesium filium Erchanwaldi notitum in majoris domus dignitatem statuerunt per consilium beati Leodegarii et sociorum ejus.

666 X. VI. Ebruius audiens hos disensiones, cum in acceptis, Francus inveni em discordantes, convocatis in auxilium sociis, personis quam plurimis, cum in toto comitatu exercitum, a Luxovio caesobio episcopus in Franciam regressus, usque Isram fluvium^c veniens peraccessit, castris dormientes interfecit ad Sanctam Maxentiam, atque Isram fluvium transiens, quos ibi invenit de insidiatoribus suis occidit. Leodesius major domus una cum thesauris

^a Colb. et Boh., *insidiatus in regem in Luxovis silva*. . . Bilschilde. Hanc silvam eam esse putant quae inter Calam, villam tunc regiam, et Sancti Dionysii oppidum interjacet; hodie Liberiensis silva dicitur, vulgo *la forêt de Livri*, aut certe Bangiariensis, *de Bondi*. Non enim audiendi sunt qui hoc contigisse perant prope Rotomagum, ubi sicut Childericorum uxore sua Bolechilde fuisse sepultam in ecclesia sancti Petri, quae hodie protectoris sui nomine sancti Audoueni appellatur. Hoc neque extra controversiam e se debet, ex quo eorum sepulcra detecta sunt in ecclesia sancti Germani a Pratis, cum ante annos circiter 40 restauraretur. Praeter insignia regia in Childerici sepulcro, haec inscriptio litteris majusculis exarata inventa fuit, CHILDR. REX. Videtur Valesium ea de re disserentem lib. xxi Herum Francie.

^b Alu., *dolus est*, quae vox pro *dolor* non semel occurrit.

^c Editi, *Issam*; al., *Isram*. Est Isra, vulgo *l'Oise*, ad quam etiam hodie pergit oppidum a ponte et Sancta Maxentia vulgo *le Pont-Sainte-Maxence* dictum. Porro hac occasione Chlodoveum quemdam parvulum Ebruius in regem extulit, quem Chlotarii filium esse mentiebatur. Dagobertus vero II in ea parte Austrasiae quae cis utraque Rhenum hinc fluvio vicina erat, regnavit ad an. 680. De ejus in Gallias reditu, caede et sepultura, fuisse diserit Mabillonus in praefatione saeculi iv, Act. sautorum ord. Brund. parte 1, § 9, num. 198 et seqq. Is est *sanctus Dagobertus rex et martyr*, qui colitur Sutanaci (Sten-

regis per fugam lapsus evasit, a Bacio^e villa eadem interfecit: ibique adversante Ebruius, discensus quos ibi reperit apprehendit. Inde equitum, Crisocum^f villam veniens in Pautio, Leodesio subdole fidem praeiicit, simulans foedera, fatis gladio et conjuratione facta cum pace dimittit. Sed Ebruius fallaciter agras, et salubas, compati suo insidias praeparans, ipsam Leodesium occidit, regem Theodericum in regnum restitutum, ipse^g suum principatum sagaciter restauravit. Sanctum Leodegarum episcopum, crudelissimis tormentis crucem gladio perini jussit^h. Gerinum germanum ejus diverso turbine trucidavit. Reliqui viri Franci eorum socii, per fugam lapsi, Ligrem transgressi, usque Waccones confluerunt: quamplurimi vero in exilio demersi ultra non comparuerunt.

say). Memoratur in calendario Emmez regiae, quod Rheinis in bibliotheca Rheingiana servatur, die x Kal. Januarii, quo cum martyrium pertulisse dicitur votus auctor, idque, ut Mabillonius probat, an. 678.

^d Sic omnino legendum esse haud dubium est, quamquam vulgo *Abacio* praefertur codices, unde Simeon Abbatis et Constantius hic Abbativillam, vulgo *Abbeville*, designari putaverunt. At Bacio villa est regia olim celeberrima, antequam a Nortmannis violaretur, prope Carbecium sita, cujus reliqua etiam hodie videntur, viciniae nomen Bacio retinet. Vide lib. iv de Re diplomat. num. 12.

^e Alias Creciarum, cum silva cognomini in Pautio (*Crécy en Ponthieu*), non ad Abacium, ut Valesio visum est, sed ad Maian Servium. Vide lib. iv de Re diplomat. num. 46.

^f Boh., *in regno constituta, ipsi suum*.

^g Occisus est in pago Atrebatensi die v Nonas Octobris, anno 678. et sepultus apud Sarcingum (Sarciu). Vide hujus Vitam duplicem a coaequalibus auctoribus scriptam in saeculo II Benedictino. Gerinus vero, seu Guarinus, ejus frater, eodem die uti Martyr etiam colitur in Martyrologio Romano, qui lapidibus obrutus fuisse dicitur in secunda Vita sancti Leodegarii, num. 11. Rem fuisse narrat ipse Leodegarius in epistola ad suam matrem data. In calendario veteri monasterii Murbacensis in Elisatia, ab annis circiter quingentis scripta, memoratur sanctus Gerinus martyr viii Kal. Septembris.

PARS SECUNDA,

AUCTORE ANONYMO AUSTRASIO.

667 Anno dclxxx.—XCVII. In Auster^a quoque, D mortuo Ulfoaldo duce, Martinus^b dux, et Pippinus filius Ansegiseli quondam Franci nobilis, dominabantur. Defunctis regibus^c, commissis invicem princi-

^a Hic auct. or. priore multo est accuratior: aetatem suam prodit infra, cap. 109, ubi se anno 735 scribere indicat.

^b Martinus hic memoratus filius erat sancti Clodulfi, nepos sancti Arnulfi; et Pippinus frater eius erat patruelis, idemque ex Ansegisilo sancti Arnuvi nepos.

^c Dagoberto scilicet II, et forte filio ejus Sigi-

pibus, Ebruius, Martinus atque Pippinus, adversante Theodericum regem excitant ad bellum. Commoto exercitu ad locum cui vocabatur est Locofao^d, interim commisi praelium ineunt, ibique magno certa-

berto. Belli civilis inter Theodericum et Dagobertum moti meminit auctor coaevus Vitae sanctae Salabergae, saec. II Benedictino. Al. Ed., *Decidentibus*.

^d Sic Boher. Editi, *Locofao*. Gesta Reg. Franc. cap. 46, habent *Lufao*; al., *Lucofao*, *Lucofago*. quod locus Valesio ignotus, videtur esse *Loizi* in pago Laudunensi. Vide lib. iv de Re Diplomati. num. 57. Locum tamen, qui *Lufaus* dicitur in pago Tullensi.

insicantes, plurima pars populi ex utraque A
 cerruit. Devicti cum sociis Martinus atque
 in fugam lapsi sunt; persecutusque eos
 in maximam partem de illa regione vastavit.
 Ideoque Lugduno Clavato ^a ingressus, ac
 viros ipsius urbis manivit. Persecutusque
 reclusus, veniens ^b Erchreco villâ, ad Lug-
 Clavatum nuntios dirigit, Ægilbertum ac
 sulum ^c, Remensis urbis episcopum, ut fide
 in incertum super vacuas captas sacra-
 nta dederint. Qua in re ille credens eos, a
 Clavato egressus, cum sodalibus ac sociis
 reclusum veniens, illos cum suis omnibus in-
 est.

II. Ebruinus quoque magis atque profusus
 in Francos opprimebat, donec tandem ali-
 Ermenefrido Franco minas ^d parat, resque
 tollere disponit. Consilio cum suis patrato,
 selecta manu sociorum, per noctem super-
 surgens, Ebruinum interfecit.

CLXXXI. — Quo perempto, ad Pippinum du-
 Auster cum muneribus suis pervenit. Quo
 ranci, accepto consilio, Waradonem, illu-
 rum, loco ejus in honorem majoris domus
 uerunt. Idecirco præfatus Warado obsides a
 deo accipiens, pacem in invicem ⁶⁶⁹ pa-
 it.

CLXXXII. — Erat id temporis memorato Wa-
 lius, valde efficax atque industrius, eruditus
 lio, qui vice patris curam palatii gerebat,
 Gislemarus, qui ob nimiam calliditatem ac
 eam patrem ab honore proprio supplantavit.
 netus Audoenus ^e episcopus sæpius ob hoc
 at, ac subinde ut ad pacem vel patris indur-
 remearet. Qui audire renuit, et in duritia

Hericus in Historia episc. Antissiodorensium,
 e designari fortasse verisimilius nonnullis

Bob., quod est antiquum hujus urbis nomen;
 undinum (Laon) dicitur.

locus varie in variis codd. scribitur. Colb.
 uco, et infra Erchreco; Boh., Erchreco, Her-
 id., Erchreco, Erereco, Ercheco. In Gestis Reg.
 Erchaco, Ergariaco, Ercherego. Hunc locum
 vi, vicum Ribodimontem inter et Faram, in
 idunensi situm, censet Valesius. Sed verisim-
 esse Escheri-Launois Lauduno proximio-
 dicitur lib. IV de Re diplomat. num. 57. Est

Rh. morum diocæsi haud procul a Castro
 locus ad Axonam, Ecry dictus, qui fortasse
 notatur.

Joh. Ed., Regulum; Colb., Agilbertum ac
 Prior, qui in Boh. dicitur Agilbertus, si-
 redamus, fuit Agilbertus primum in Anglia,
 isiorum in Francia episcopus, cujus corpus
 terio Jotrensi (Jouarre) sepultum, an. 1031,
 libris ornamentis indutum, repertum est in
 sancti Pauli Eremitæ, ut testatur passim
 Saussaius, qui huic inventioni interfuit.
 ero seu, ut a Frodoardo appellatur, sicut et
 his antiquis, et in litaniis Rhemensis Eccle-
 siæ, Orbacense monasterium condidit, ubi
 hodieque colitur, III Nonas Septemb. Uter-
 natis sacris locum habet. Eos vero a facinore
 hic impingitur vindicare conatur Cointius
 89.

cordis permansit. Fuerunt igitur inter Pippinum et
 præfatum Gislemarum discordiæ multæ, bella civilia
 plurima. Nam ad castrum Manugo ^a contra hostem
 [Id est, exercitum] Pippini duci Gislemarus consur-
 gens, fraudulentè falso juramento dato, quæpluri-
 mos eorum nobiles viros occidit. Inde vero reverens
 ob supplantationem patris, vel aliam malitiam non
 modicam, quam fallaciter perpetraverat, a Deo per-
 cussus prædictus Gislemarus, ut dignus erat, iniquis-
 simum fudit spiritum.

AN. DCLXXXIII. — Illoque mortuo, pater ejus
 Warado honorem pristinum majoris domus re-
 cepit.

AN. DCLXXXIV. — XCIX. Eo tempore beatus Au-
 doenus episcopus plenus virtutibus migravit ad Do-
 minum ^b. In illo itidem tempore Warado ^c præfatus
 major domus obiit. Eratque ei matrona nobilis et
 strenua, nomine Ansfredis ^d, cujus gener, nomine
 Bercharius, honorem majoris domus palatii susce-
 pit; eratque statura parvus, intellectu modicus,
 levis atque citatus, Francorum amicitiam atque con-
 silia sæpe contemnens. Hæc indignantes Franci Au-
 deramnus, Reclus et alii multi, relinquentes Ber-
 charium ⁶⁷⁰ ad Pippinum per obsides conjunguntur,
 amicitias copulant, super Bercharium vel reliquam
 partem Francorum concitant.

AN. DCLXXXVII. — C. Pippinus commoto exercitu
 hostiliter ab Auster consurgens, contra Theodoricum
 regem et Bercharium properat ad bellum. Conjuncti
 in oppido Vermandensi ^e, in loco qui dicitur Tex-
 tricio, bellum mutuo gesserunt. Prævalente Pippino
 cum Austrasis, Theodoricus rex cum Berchario
 fugam iniiit, Pippinus victor exiit, persecutusque
 eos, eam regionem sibi subjungavit. Sequenti tempore
 idem Bercharius ab adulatoribus falsis amicis inter-

^d Minas parare hic et passim est *negotia facessere*,
 seu insidias moliri, quæ vox hodieque gallice reddi
 potest, *des mentes*.

^e Sic Colb. Editi, *majoris domus*, et sic infra. Wa-
 rado in scriptis passim Warato appellatur.

^f Fræb. Illyric. et cæteri, *Adoinus*; al., *Andoinus*.
 Gislemarus vero alius dicitur *Gislemaris*, *Gislemarus*.
 De his infra.

^g Sic Boher.; alii castrum *Manucum*. Ille autem
 designatur Namucum, sive, ut hodie scribimus, Na-
 murcum, vulgo *Namur*, urbs Flandriæ vel suo no-
 mine celebris, quæ episcopali sede sæculo proximo
 elapso donata est.

^h Obiit IX Kal. Septemb. an. 684. Sepultus est in
 monasterio sancti Petri in suburbio Rotomagensi,
 hodieque celebri in urbe sub ipsius sancti Audouci
 (Saint-Ouen) nomine, ord. sancti Benedicti e congr.
 sancti Mauri. Ejusdem sancti reliquæ superiori sæ-
 culo a furentibus Calvinistis combustæ fuerunt.

ⁱ Alii, Warato. In charta Theodorici regis, lib. VI
 de Re diplomat., num. 13, legitur: *Waratone*,
Edroino, et *Gislemare* quondam majoris domus, et
Berchario majorem domus, qui hic passim memo-
 rantur. Hæc varietates, excepto Berchario, etiam
 in nostris Chronicis scriptis occurrunt. In Ed., *Ber-
 charius*.

^j Aliis, *Anfredis*, *Anfredis*.

^k Boh.: *Exercitu hostili... properans ad... Ver-
 mandias*. Locus est inter viciorq; an Vermanduorum
 urb. præcipua olim episcoporum qui Noviomum
 (Noyon) transmigrarunt sedes, fuerit hodieque An-

instigante Anselede matrona socra sua. Iam autem Pippinus Theodoricum regem accitavit thesauris, et domum palatii omnia perstravit. Auster remeavit. Eratque ei uxor nobilissima nomine Plectruidis ^a, genuitque eius duos: nomen senioris Drocus ^b, nomen junioris Grimoaldus.

CCXC. — Cl. Mortuus est autem Theodoricus aetate annos septemdecim ^c, Chlodowilium ejus parvulum elegerunt in regnum. Non multos vero annos praedictus rex Chlodoveus tantus mortuus est, regnavit autem annos qua-

CCXCIV. — Childebertus frater ejus in regnum accessit ^d. Drocus vero a Pippino genitore eruditus, statum Campanensem accepit.

CCXCV. — Grimoaldus junior cum Childeberto rege major domus palatii super Francos electus est: atque vir mitissimus, omni bonitate et mansuetudine repletus, largus **671** in elemosynis et in orationibus promptus.

CCII. Pippinus contra Ratbodum ^e duccem gentilem Frisionum gentis adversus alterutrum bellum intulerunt, castro Dorestate ^f illic belligerantes invicem. Pippinus victor exstitit, fugatoque Ratbodo duce cum Frisionibus qui evaserant, idem Pippinus cum multis spoliis et praeda reversus est. Posthaec Drocus filius Pippini a valida febre correptus mortuus est,

gusta Viromandunorum, quae a celebri martyre urbis et regionis patrono, vulgo *Saint-Quentin* appellatur; nam vero vicus hodieque priscum Veromandui (*Vermand*) nomen retinens, abbatia ord. Praemonstratensis illustratus, a quo loco haud multum distat Textricium ad Dalmationem fluvium, vulgo *Tertri*, seu *Testri-sur-Daunignon*, vicus inter Peronam et Sancti Quintini oppidum situs.

^a Sic Boh. Colb. *Blidruidis*, et infra, *Blictrudis*. F. d., *Plictrudis*, et sic infra. Hanc postea dimisit Pippinus, ut Alpaidei assumeret; sed ab episcopis correptus, Alpaide in monasterium Orpii secedente, Plectrudem recepit.

^b Sic Boh. Colb. vero cum Ed. plerisque *Drogo*, qui infra habent *Drocus* et *Drago*.

^c Sic Boh., Colb. et cod. Christianae reginae. Editi, *quatordecim*. Auctor Gestorum Reg. Franc. *novem da in*, al. *octo decim*. Nostris mss. favent Chronica aliquot a Chesnio edita. Coitus ei annos novem decim tribuit, et Chlodoveo III. ejus successoris duos. Qui computus in summa a nostro auctore non dissidet, qui priori annos septem decim, posteriori vero quatuor tribuit. Theodoricus sepultus est Atrabali in monasterio sancti Vedasti (*Saint-Vaast*), quod ab eo constructum aut saltem dotatum fuisse tradunt.

^d Ex inscriptione cod. ms. Jacobi Bonarsii patet annum 5 Childeberti III. cum anno aerae vulgaris 699, quo Pascha die 23 Martii celebratum fuit, concurrisset. Inscriptionem hic habes ex animadversionibus Scaligeri in chronologiae Ensebiusnam.

IN ANNUM V. CHILDEBERTI REGIS FRANCO-
RVM PIPINO IVBENTE AB ADAM SVNT ANNI V.
MILLIA DCCCC. FVIT PASCHA X. K. APRILIS.
ASCENSIO DOMINI FVIT K. MARTIAS [Leg. MAIAS]
PER CYCLOREM NVMERVM ANNO M. XCL. RE-
PETITIO A CAPITE CYCLI.

^e Is est Ratbodus, qui agnita Christianae religionis veritate, inivit cum superioribus regibus et principibus suum demergi, quam ab illis separatus a sancto baptisuate gen-

A sepultus in basilica beati Arnulfi confessoris Mettis urbe. Grimoaldus quoque ex quadam concubina genuit filium, nomine Theudoaldum.

CCIII. Igitur praefatus Pippinus aliam duxit uxorem, nobilem et elegantem, nomine Alpeidam, ex qua genuit filium, vocavitque nomen ejus lingua propria s. Carlum, crevitque puer elegans, atque egregius effectus est.

CCIV. Mortuus est his diebus Childebertus rex, et sepultus Cauciaci ^h in basilica sancti Stephani martyris. Regnavit autem annos sexdecim ⁱ.

CCX. — Dagobertus filius ejus sedem regni patris sui accepit. Igitur Grimoaldus filium s. Ratbodi Ducis Frisionum duxit uxorem.

CCXIV. — Aegrotante quoque Pippino Iobii B villa ^k super Mosam fluvium, cum ad eum visitandam idem Grimoaldus venisset, cum ad orationem in basilica sancti Lambertii martyris processisset, a crudelissimo viro impio, Rantgario nomine, interfectus est. Posthaec Theudoaldus filius ejus parvulus, in locum ipsum cum praedicto rege Dagoberto major domus palatii effectus est ^l. Insecuto quoque tempore idem **672** Pippinus dux aegrotans mortuus est ^m. Rexitque populum Francorum annos viginti septem. Reliquit superstitem Carlum filium. Post obitum quoque ejus Plectrudis matrona praefata suo consilio atque regimine cuncta sese agebat. Demum Franci mutuo in seditionem versi, consilio inuili accepto, commissa

CCIIII. obijt, populis fidei suscipiendae libertatem relinquens. Vide Vitam sancti Ulfranni sec. III. Benedictino ad an. 720. Frisones, antiqua gens inferioris Germaniae, in Bataviam effusi partem ejus non modicam occupaverunt, quae ab iis Frisia dicta est. De his vide Mabillonii observationes in Vitam sancti Wilibrordi, num. 7. sec. III. Bened. ad an. 759.

^l Boh., *Duristate*, vulgo Durustadium, hodie Batavorum dicitur (*Wich te Duersteden*), in Geldriae ducatu ad Licum Rheni fossam.

^k Id est patria, scilicet Theotisca *Karl*. Is postea celebris fuit Carolus Martellus, qui in codd. Boh. et Colb. semper dicitur *Carlus*. Editi, *Carolus*, et ejus mater in Boh. *Calpaide*.

^h Villa olim regia in pago Noviomensi et diocesi Suesionensi sita haud procul a Compendio et Confluentibus Axaenae cum Isara, vulgo *Choisy*, ubi monasterium olim celebre, hodieque sancto Medardo Suesionensi subjectum. Vide lib. IV. de Re diplomat. et Valesium lib. XXIII. *Re Francicarum*.

ⁱ Sic Boh. et Colb. Editi, *tredecim*. Lectio mss. confirmat Labbei sententiam in *Miscellaneis histor.*, pag. 64, et Coitus favet, licet Childeberto annos septem decim tribuat, nam biduo tantum ultimi anni ipsam vixisse scribit.

^j Nominis Tentsindam, ex Gestis Regum Franc. et lib. de Majoribus domus.

^k Boh., *Job villa*. Alias, *Jopila*, seu *Jopilum*, vulgo *Jupil*, sive *Jopil* appellatur; sita est e regione Heristalli prope Leodicium. Vide lib. IV. de Re diplomat. num. 71. Basilica sancti Lambertii hodie cathedralis est Leodicensis. Hic sanctus necatus fuerat anno circ. 708. Ejus vita habetur inter Acta sanctorum Benedictin., sec. III. parte I.

^l Colb. et Boh., *majorem domatu palatii accepit*.
^m Obijt an. 714, mense Decembri, paulo post filii sui necem. Dicitur est junior, quod avum maternum habuerit Pippinum Landinensem, senior vero ob nepotem, qui postea regnum obtinuit.

acie in Coatia ^a silva, contra Theudoaldum, et leudes A Pippini quondam, atque Grimoaldum ^b iniere certamen. Corruitque ibi immodicus exercitus. Theudoaldus itaque a sodalibus suis per fugam lapsus evasit. Magna et valida perturbatio et persecutio exstitit apud gentem Francorum.

CV. Eodem tempore tunc elegerunt in honorem majoris domatus quemdam Francum, nomine Raganfridum ^c; commotoque exercitu hostili usque Moam fluvium properant, cuncta vastantes. Cum Radbodo duce fedus inierunt. His diebus Carolus dux a praefata femina Plechtrude sub custodia detentus, Dei auxilio liberatus est.

AN. DCCXV. — CVI. Eodem tempore Dagobertus rex obiit, regnavitque annos quinque. Franci vero Danielem quondam clericum, caesarie capitis crescente in regnum stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant ^d. Iterato quidem tempore commoto exercitu contra memoratum Carolum dirigunt. Ex alia parte iidem cum hoste [*Id est, exercitu*] Frisionum venturo Radbodo ducem invitant. Contra quem praedictus vir Carolus cum exercitu suo consurgens, certamen invicem inierunt: sed non modicum ibidem perpressus est damnum de viris strenuis atque nobilibus; cernensque laesum exercitum terga **673** vertit. Chilpericus posthac et Raganfridus, adunata hostili plebe, Arduennam silvam transeunt, ab alia parte praestolante Radbodo duce, cum exercitu suo hactenus Coloniam urbem super Rhenum fluvium pervenerunt, regiones illas pariter vastantes. Munera multa et thesauros a praefata Plechtrude accipientes reversi sunt ^e. Sed in via, in loco, qui dicitur Amblava, ab exercitu Carli grande perpressi sunt damnum. Succedenti tempore, Carolus, commoto exercitu, contra Chilpericum et Raganfridum direxit.

AN. DCCXVII. — Bellum inierunt die Dominica in Quadragesima, duodecimo Kalendas Aprilis, in loco nuncupato Viniciaco ^f, in pago Cameracensi, nimia crude invicem collisi sunt. Chilpericus et Raganfridus devicti, in fugam lapsi terga vertentes evaserunt, quos Carolus persecutus, usque Parisios civitatem properavit.

^a Chesn., *Cotia*; Colb., in indice, *Gotia*. Est Coetia silva cum vico cognomine prope Compendium (*la forêt de Cuise*), ex Gestis Franc.

^b Sic habent exemplaria, legendum tamen *Grimoaldi*; nam Grimoaldus tunc, sicut et ejus pater Pippinus, defuncti erant.

^c Cod. Colb., *Raganfridum*, et sic semper infra.

^d Sic Chesn. Alii Editi cum Boh. et Colb.: *Franci vero Chilpericum quemdam regem constituerunt. Iteratis*.

^e Colb., *Blictrude*. Idem et Boh., *accepta reversus est... grande accepit damnum*. Porro inter villas regis Austrasiae Sigibertus junior Amblavam recenset, fluvio cognomini inpositam. Amblava fluvius, vulgo *Amblaf*, haud procul a Stabulensi et Malmundario monasteriis fuit, proindeque circa fines Coloniensis et Leodiensis dioceseon.

^f Boh., *Viniceo*. Viniciacum hodie vicus est, qui, testante Miræo, appellatur *la Cense de Vinet*, haud procul a Crevardio oppido (*Crevecœur*). De hac pugna Paulus Diaconus lib. vi Hist. Lang. cap. 42.

^g Valesius his verbis permissum Eudoni fuisse

CVII. Deinde Coloniam urbem reversus, ipsam civitatem cepit reserare: praefata Plechtrudis thesauros patris sui ei reddidit, et cuncta suo dominio restituit.

AN. DCCXVIII. — Regem sibi constituit, nomine Chlotharium. Chilpericus itaque et Raganfridus legationem ad Eudonem ducem dirigunt, ejus auxilium postulantes rogant, regnum ^h et munera tradunt. Ille quoque hoste [*Id est, exercitu*] Wasconorum commoto ⁱ ad eos veniens, pariter adversus Carolum perrexerunt. At ille constanter et intrepidus eis occurrere properat. Eudo territus quod resistere non valeret, aufugit. Carolus insecutus eum usque Parisios, Segona fluvio transitu, usque Aurelianensem urbem peraccessit, et vix evadens, terminos regionis suae penetravit.

AN. DCCXIX. — Chilpericum regem secum cum thesauris sublatum evexit. Chlotharius itaque **674** rex eo anno obiit ^l.

AN. DCCXX. — Anno insecuto Carolus per missos suos amicitias cum Eudone duce faciens, ab eo praedictum Chilpericum regem cum multis muneribus recepit. Veniensque urbem Noviomagi, post non multum tempus cursum vitae et regnum amisit, et mortuus est, regnavitque annos sex.

AN. DCCXXI. — Quo mortuo, Theodoricum regem statuerunt in sedem regni, qui hunc locum solii regalis obtinet ^k, annis vitae simul praestolatis.

AN. DCCXXIV. — His ita evulsis, Carolus princeps insecutus idem Raganfridum, Andegavis civitatem obsedit, vastata eadem regione, cum plurimis spoliis remeavit.

CVIII. Per idem tempus rebellantibus Saxonibus, Carolus princeps veniens eos praecipue ac debellavit, victorque revertitur.

AN. DCCXXV. — Succiduis diebus, evoluta auge circulo, coadunata agminum multitudine, Rhenum fluvium transit, Alamannosque et Suavos lustrat, usque Danubium peraccessit, illoque transiit, fines Baiuarense ^l occupavit. Subacta regione illa,

censet ut summo et regio jure in Aquitania uteretur. Cointins vero nihil aliud ex hoc loco inferri posse contendit, quam coronam, quae passim apud melioris aevi auctores regnum dicitur, honoris causa ad Eudonem transmissam fuisse.

^h Boh.: *Ille* (forte pro *Ille*) quoque hostem committant (pro *committans*) ad eos veniens, pariter. Editi: *Ille quoque... veniens*.

ⁱ Sic Chesn. Caeteri cum Colb.: *Res defunctus decessit. Carolus per missos suos ab Eudone duce idemque praedictum Chilpericum regem recepit*.

^j Urbs episcopalis notissima, vulgo *Noyon*, sub Rhemorum metropoli. Alii scribunt eum Attiniaci obiisse.

^k Sic Boh., alii vero, *nunc... obtinuit*. Nostra lectio melior est. Regnante enim Theodorico IV, Calensi dieto, hujus Chronici auctor vivebat, ut ipse testatur, infra, cap. 9. Infra, pro *praestolatis*, Labbeus legit *proletatis*.

^l Sic Boh. Colb. vero, *Bajuarense*, habet tamen in indice capp. *Bajorense*. Editi, *Bajorense*.

ris multis cum matrona qua iam, nomine Bili-
a, et nepte sua Sonichilde, regrellitur.

. DCCXXXI.— Per idem tempus Eudone duce a
fœderis recedente, quo comperto per internun-
tium Carlus princeps, commoto exercitu, Ligerem
cum trapiensi, ipso duce Eudone fugato, præda
ita sublata, his eo anno ab his hostibus populata,
cum remeant ad propria. Eudo namque dux cer-
ns se superatum atque derisum, gentem perfidam
irracenorum ad auxilium contra Carlum principem
gentem Francorum excitavit; egressique cum rege
uo, Abdiramia nomine, Garonnam transeunt, Burde-
galensem urbem pervenerunt, ecclesiis 675 igne
concrematis, populis consumptis, usque Pictavis pro-
gressi sunt, ubi basilica sancti Hilarii igne concre-
mata, quod dici dolor est, ad domum beatissimi
Martini evertendam destinant.

AN. DCCXXXII. — Contra quos Carlus princeps au-
dacter aciem instruit, super eosque belligerator ir-
ruit, Christo auxiliante, tentoria eorum subvertit, ad
prælium stragem conterendam accurrit, interfecto-
que rege eorum, Abdiramia nomine, prostravit exer-
citur, proterens, dimicavit atque devicit; sicque vic-
tor de hostibus triumphavit ^b.

AN. DCCXXXIII. — CIX. Procedente alioquin anno
sequente, egregius bellator Carlus princeps regionem
Burgundiam sagaciter penetravit, fines regni illius
Loudibus suis probatissimis, viris industriis, ad re-
sistendum gentibus rebellibus et infidelibus statuit,
pace patrata, Lugdunum Galliarum suis fidelibus tradi-
dit. Firmata fœdera induciaria [Al., judiciaria], re-
versus est victor fiduciale agens.

AN. DCCXXXV. — In illis quippe diebus Eudo dux
mortuus est. Hæc audiens præfatus princeps Carlus,

* Boh., *Billetrude*... *Sonichilde*. Alii scriptores Pi-
litrudem appellant, quæ Grimoaldo, seu potius Theo-
baldo, Bajoariorum duci, nupta fuerat. Sonichildis
postmodum Carolo Martello nupsit, ex quo filium
habuit Grifonem. Eam Pippinus et Carlomanus
post Caroli obitum apud Caham reclusere; ne turbas
occasione Grifonis, qui a Majorata exclusus fuerat,
excitaret.

^b Eudo iam a Sarracenorum fœdere recesserat,
et in hoc prælio Carolum egregie adjuvit. Vide Au-
stasium in Vita Gregorii II, et Paul. Diac. lib. VI
Hist. Lang. cap. 46.

^c Sic Colb. Editi, *Blasium*, utroque modo scriptum
apud veteres invenitur. Castrum est, vulgo *Blayé*,
monti impositum ad Garunnam, paulo infra con-
fluentes ejus et Duranii.

^d Boh., CCCCLXXVIII. Freh., omisso hoc articulo,
habet, a *Moyse ad reedificationem*, etc.

* Boh. et Colb., MCCCXXVIII. Certe hunc fere
numerum, scilicet uno majorem, habet vetus cod.
Wengartensis monasterii, in quo formulæ Andegri-
vensis tomo IV Analect. Mabillon. editæ habentur,
ad quarum calcem hæc addidit scriptor; *A principio
mundi usque ad passionem Christi v. milia CCXXVIII.
anni fuerunt. Abinde peractis regnum Chlodoveo,
Cinthario, Theodorico, et Childerico, a mundi initio
anni sunt v. milia DCCCLXXX in anno III. Theodorico
regis. Hoc autem integrum exhibent quod eodem*

initio consilio procerum suorum, denno Ligerem flu-
vium transit, usque Garonnam vel urbem Burdega-
lensem, vel castrum Blaviam ^o veniens occupavit,
illamque regionem cepit ac subjugavit cum urbibus
ac suburbanis castrorum. Victor cum pace remeavit,
opitulante Christo Rege regum, et Domino domino-
rum.

Curricula annorum hæcenus reperiuntur.

Ab Adam, vel initio sæculi usque 676 diluviaria
anni MCCCXLII; a diluvio usque Abraham, anni
DCCCLXII; ab Abraham usque ad Moysen, anni DV; a
Moysæ ad Salomonem usque, anni CCCCLXXXIX ^d; a
Salomone usque reedificationem templi, temporibus
Darii regis Persarum, anni DXX; a restauratione
templi usque adventum Domini nostri Jesu Christi,
anni DCLVIII.

Certe ab initio mundi usque ad passionem Domini
nostri Jesu Christi, anni MCCCXXXVIII ^e. Et a passione
Domini usque in istum annum præsentem, qui est in
cyclo Victorii, anni CLXXVII. Kal. Januar. die Domi-
nica anni DCCXXXV ^f. Et ut istud millenarium com-
pletur, restant anni CCLXV ^g.

AN. DCCXXXIII. — Itemque quod superius præter-
missimus. In gentem dirissimam maritimam Frisionum
nimis crudeliter rebellantem ^h, præfatus princeps
audacter navali evectioe properat, certatim ad mare
ingressus, navium copia adunata, Wistrachiam et
Austrachiam ⁱ, insulas Frisionum penetravit, super
Burdinæ fluvium castra ponens; Poponem gentilem,
ducem illorum, fraudulentum consiliarium interfecit,
exercitum Frisionum prostravit; fana eorum idolola-
triæ contrivit, atque combussit igni. Cum magnis
spoliis et prædis victor reversus est in regnum Fran-
corum.

tempore, ac præsens Chronicum, scriptum fuerit.

^f Cui ille auctor annum a Pa-chate, nos vero a
Kalendis Januarii inchoamus, hic annus 536 intelli-
gendus est. Ex hoc autem loco intelligimus quo pa-
cto Victorii cyclus cum æra vulgari sit componen-
dus.

^g Bober., *miliarium impleatur, annus LXV. Colb.*
LXLII, id est, XCIII. Chesn., marg., al. CXLII. Quo-
omnia etsi sibi invicem non cohereant, repræsentan-
vimus tamen et in codd. habentur.

^h Rebellare dicuntur non solum, subditi qui prin-
cipis sui jugum excutiant, sed et ii qui post cladem
acceptam fœdus inquit frangunt, ut compluribus
exemplis etiam ex T. Livio probat Cointius ad an-
595, num. 1. J. Hinc in nostro auctore Frisones, Sar-
raceni, etc., rebellasse dicuntur, quanquam Franco-
rum ditioni subjecti nunquam fuerint.

ⁱ Sic ex cod. Boher. restituumus. Westrachia, ho-
die Westergoa, a Stavera (*Staveren*), olim Frisonum
metropoli, initium ducit; octo præfecturas comple-
ctitur. Inter hujus regionis urbes celebris est Fran-
kera (*Franeker*), ubi academia celebris. Austrachi-
vero, seu Ostergoa, præfecturas habet duodecim, vi-
cus 127, ibi est Leowardia, vulgo *Leowarden*, cast-
rarum urbium caput. De his vide Eumium, lib. I Ro-
rum Friscarum.

^j Boh., *Bordine*, et infra, sicut et alii, *Bobonem*
consularium.

PARS TERTIA,

AUCTORE ANONYMO AUSTRASIO,

Qui jussu Childebrandi comitis scripsit.

677 ANNO MCCXXXIII. — Itaque ^a sagacissimus vir A Carolus dux, commoto exercitu, ad partes Burgundiae dirigit, Lugdunum Galliae urbem, majores natu atque praefectos ejusdem provinciae suae ditioni republicae subjugavit; usque Massiliensem urbem, vel Arrelatum suis iudicibus constituit; cum magnis thesauris et muneribus in Francorum regnum remeavit in sedem principatus sui.

AN. MCCXXXVIII. — Itemque rebellantibus Saxonibus paganissimis, qui ultra Rhenum fluvium consistunt, strenuus vir Carolus dux commoto exercitu Francorum in loco ubi Lippia ^b fluvius Rhenum amnem ingreditur, sagaci intentione transmeavit. Maxima ex parte regionem illam dirissimam stravit, gentemque illam saevissimam ex parte tributarios esse praecipit, atque quamplures obsides ab eis accepit; sicque, B opitulante Domino, victor remeavit ad propria.

AN. MCCXXXVI. — Denuo rebellante gente validissima Ismahellitarum, quos modo Sarracenos vocabulo corrupto nuncupant, irrumpentesque Rhodanum fluvium, insidiantibus infidelibus hominibus sub dolo **678** et fraude Mauronto ^c quodam cum sociis suis, Avenionem urbem munitissimam ac montuosam, ipsi Sarraceni, collecto hostili agmine, ingreditur; illisque rebellantibus ea regio vastata.

AN. MCCXXXVII. — At contra vir egregius Carolus dux germanum suum, virum industrium, Childebrandum ^d ducem, cum reliquis ducibus et comitibus,

^a Hanc Chronici partem Childebrandi jussu scriptam fuisse dicimus, ob inscriptionem quam infra post num. 117 exhibebimus. Si quis vero contenderit etiam et praecedentem partem ejusdem comitis jussu fuisse exaratam, non refragabimur, modo fateatur esse vel a duobus diversis auctoribus scriptas fuisse, aut certe ejusdem auctoris duo esse diversa et diversis temporibus scripta opuscula. Boh. incipit: *Idcirco*, etc.; et infra, pro *exercitu*, habet *hoste*.

^b Alio nomine Lupja seu Lupias dicitur, cum urbe cognomine in Westfalia, qui apud Wesaliam in Rhenum influit, vulgo dicitur *Lippe*. Lipiam tamen alii dicunt esse *Lhon*, Hassia fluvium, qui inter Bodobrigam et Confluentes Rheno permiscetur.

^c Alii, *Mauronte*; Boh., *Moronto*. Is infra dux appellatur. Fuerat, ut conjicimus, aliquibus provinciarum civitatibus praefectus, qui rebellis, ex Chronico Fontanellensi, cap. 11, Sarracenis in sui praesidium adiverat.

^d Nonnulli, *Hildebrandus*, et sic infra, quod perinde est. Hunc ex patre et matre Caroli fratrem fuisse contendit Cointius, quod hic ejus *germanus* appellatur, quam vocem hujus tertiae partis Chronici auctor nunquam alio sensu adhibet. Ipsum vero Chiffletius, in libro de Origine Childebrandi, confundit cum alio ejusdem nominis Langobardo, qui Liuprando regi successit: sed hanc opinionem confutat Cointius ad an. 737.

^e Vulgo *l'Aude*. Ch. al., *Atase*, et quidem hic fluvius proprio nomine vocatur *Atax*, qui Narbonem ipsam alluit. Infra, Colb., *Athema*.

illis partibus cum apparatu hostili dirigit; quique praepropere ad eandem urbem pervenientes tentoria instruunt. Undique ipsum oppidum et suburbana praecipue, munitissimam civitatem obsident, aciem instruunt, donec insecutus vir belligerator Carolus praedictam urbem aggreditur, muros circumdat, castra ponit, obsidionem coacervat, in modum Hiericho cum strepitu hostium et sonitu tubarum, cum machinis et restium funibus super muros et aedium moenia irruunt, urbem munitissimam ingredientes succendunt, hostes inimicos suos capiunt, interficientes trucidant atque prosternunt, et in suam ditionem efficaciter restitunt. Victor igitur atque bellator insignis intrepidus Carolus Rhodanum **679** fluvium cum exercitu suo transit, Gotthorum fines penetravit, usque Narbonensem Galliam peraccessit, ipsam urbem celeberrimam, atque metropolim eorum obsedit: super Adice ^e fluvio munitionem in gyrum in modum arietum instruxit, regem Sarraceniorum, nomine Athima, cum satellitibus suis ibidem reclusit, castraque metatus est undique. Haec audientes majores natu et principes Sarracenorum, qui commorabantur eo tempore in regione Hispaniarum, coadunato exercitu hostium cum alio rege, Amor ^f nomine, machinis adversus Carolum viriliter armati consurgunt, praeparantur ad praedium: contra quos praefatus dux Carolus triumphator occurrit, super fluvio Birra ^g, et valle Corbaria ^h palatio; illisque

vius proprio nomine vocatur *Atax*, qui Narbonem ipsam alluit. Infra, Colb., *Athema*.

^f Boh., *Anormagna nomine, adversus Carolum*. Vet. Ed., *Machinis*, quasi proprium nomen fuerit, scribunt. Infra, cap. 134, memoratur Amormuni Sarracenorum rex.

^g Ches. al. et Freh. al., *Birra, et valle Corbaria praediaturus, illisque*, etc. Birra, vulgo *Berre*, inter Narbonem et Leucatum fluit per vallem Corbariam, ac demum sese in maritimum stagnum exonerat. Oritur ex monte valli cognomine, *le mont de Corbière*, a quibus etiam archidiaconatus Corbariensis in Narbonensi diocesi dicitur est. Baudranus *Cervera* appellat. Quid vero his verbis *Corbaria palatio* designetur, nam haec est lectio tam Mss. quam Editorum, incertum est. Censet Valesius his indicari palatium in valle Corbaria existisse, proindeque inter villas regias recenseri debere; quo nomine locum habet in lib. iv de Re diplomatica. Favet noster auctor, qui, infra, *Curisiacum villam palatii appellat*. — Palatium in istis partibus adhuc saeculo xii sub *Palatii Gotthorum* nomine celebre agnoscitur Otto Frisingensis, quod Athaulfus primus in Septimania Gotthorum rex illi consederit, uti observat Ahenerra. At ipsum existisse putant in oppido Sancti Aegidii, hodieque ob monasterium, quod in saecularium canonicorum collegium conversum est, celebri. Fuit et *Palatium Emilianum* in Levitania, cui successit sancti Savii monasterium prope Baregium. Certe concilio Agathensi subacri-

mutuo configentibus, Sarraceni devicti atque prostrati, cernentes regem eorum interfectum, in fugam lapsi terga verterunt. Qui evaserant cupientes navali evectioe evadere, in stagno maris natantes, namque sibi mutuo conatu insiliunt. Mox Franci cum navibus et jaculis armatoris super eos insiliunt, suffocantesque in aquis interimunt. Sicque Franci triumphantes de hostibus prædam magnam et spolia capiunt; capta multitudine captivorum, cum duce victore regionem Gothicam depopulantur^a: urbes famosissimas **680** Nemausum, Agatem, ac Biterris^b funditus muros et mœnia Carolus destruens, igne supposito, concremavit; suburbana et castra illius regionis vastavit. Devicto adversariorum agmine, Christo in omnibus præsule, et capite salutis victoriæ, salubriter remeavit in regionem suam, in terram Francorum ad solium principatus sui.

AN. DCCCXXXI. — Denuo curriculo anni illius mense secundo^c, prædictum germanum suum cum pluribus ducibus atque comitibus, commoto exercitu, ad partes Provinciæ dirigit; Avenionem urbem venientes, Carolus præproperans peraccessit, cunctamque regionem usque litus maris magni suæ dominationi

psit Petrus episcopus de Palutio, quem nonnulli aulæ Alarici episcopum fuisse, pro illorum barbarorum more putant. At Petrus catholicus erat. Non etiam sic dictus est a Palo urbe Pan. Nam Galactorius de Benarno et Gratus de civitate Olorone eidem concilio subscripsere. Non denique episcopus Lemovicensis, quem sic nuncupatum fuisse suspicatur Valeius, quod in urbis suæ palatio habitaverit, aut certe ab aliquo suæ diocesis palatio.

^a Ches. et Freh., cum duce, victor... depopulatur. ^b Vulgo Nîmes, Agde, Béziers, urbes Occitanicæ episcopales notissimæ. Pro ac Biterris, aliquot f.d. habent *his in terris*; Colb., *hac in terris*. Ch. al., *Beteris*. Boh., *infra, concremant... vastant... remeantur*.

^c Cointius hunc locum sic restituendum esse censet: *Denuo curriculo anni secundo prædictum*, id est, anno post secundo. Nam alias hæc secunda expeditio, eodem anno 757, quo prior, et secundo quidem post mense, consignanda foret; quod Chronico Fontanelensi et aliis monumentis repugnat, ex quibus discimus priorem anno 757, alteram an. 759 susceptam fuisse. Paulus Diac., lib. vi Hist. Lang., Isidorus Pagensis; Rodericus Toletanus; Anastasius, in Vita Gregorii III et alii passim auctores Caroli expeditiones in Sarracenos laudant.

^d Colb. et vet. Ed. *Vermbrea*. Freh. al., *Vermeria*. Ches. al. addit *super fluvium Iseram*. Vermeria proprium est hujus oppidi nomen, inter Compendium et Silvanectum siti, vulgo *Verberie*. Vide Valesii notiam et lib. iv de Re diplomatica.

^e Is est Gregorius III qui epistolas duas eadem occasione Carolo scripsit, quæ ad nos usque pervenerunt. In his variis calamitates, quas Ecclesia Romana a Langobardis patiebatur, Carolo, quem *subregulum* nuncupat, exponit; opemque ejus adversus illos implorat, mittens ei *claves confessionis beati Petri*. Quibus verbis Cointius et alii intelligi volunt *claves aureæ*, in quibus aliquid *de limatura* catenæ sancti Petri inclusum erat, quales Gregorius Magnus Childberto olim transmisserat, lib. v epist. 6, ut *collo suspensæ eum a malis omnibus tuerentur*, etc. Unde hæc verba, *quod antea nullis auriis aut visis temporibus fuit*, de ipsa legatione ad opem implorandam intelligunt. Lege notam sequentem.

^f Editi omnes, *ut ad partes Imperatoris recederet*. Intricata est Almoini lectio: *Ecclesiam a Langobur-*

restituit. Fugato duce Mauronto impenetrabilibus, tutissimis rupibus, maritinis munitionibus, præfatus princeps Carolus euncta sibi met acquisita regna victor regressus est, nullo contra eum rebellante; reversusque in regionem Francorum, ægrotare cepit in villa Verimbrea^d super Issara fluvio.

AN. DCCXL. — CX. Eo etenim tempore, bis a Roma sede sancti Petri Apostoli beatus papa Gregorius^e claves venerandi sepulcri, cum vinculis sancti Petri et muneribus magnis et infinitis, legationem, quod antea nullis auditis aut visis temporibus fuit, memorato principi destinavit. Eo pacto patrato, ut a partibus^f imperatoris recederet, et Romanum **681** consulatum^g præfato principi Carolo sanciret. Ipse itaque princeps mirifico ac magnifico honore ipsam legationem recepit, munera pretiosa contulit, atque eum magnis præmiis cum suis sodalibus missis Grimonem, abbatem Corbiensis^h monasterii, et Sigibertum, reclusum basilicæ sancti Dionysii martyris, Romam ad limina sancti Petri et sancti Pauli destinavit. Igitur memoratus princeps, consilio optimatum suorum expetito, filiis suis regnaⁱ dividit. Itaque primogenito suo, Carlomanno nomine. Auster,

dorum tyrannide liberaret... et a partibus Langobardorum recederet, ac Romanum consulatum præfatus princeps Carolus sanciret. Unde Cointius sic restituendum censet auctoris nostri textum: *Ut ad partes Imperatoris accederet, et Romanum consulatum, etc., coniciens nihil aliud Gregorium voluisse, quam ut Carolus, rupta cum Langobardis pace, imperatoris partes ansiperet.* At, ni fallor, melior est nostra lectio, quæ

C est mss., quæ auctor innuit Gregorium Carolo pollicitum fuisse, ut si Romanus a Langobardorum tyrannide liberaret, posthabita imperatoris, qui Italiæ opem non ferebat, dominatione, se Carolo Romanum consulatum collaturum. Quod quidem etsi, defuncto paulo post Carolo, imo et ipso Gregorio, tunc infectum fuerit, postea tamen evenit, ut omnes norunt. Unde conjicio claves quas Gregorius Carolo transmissit, veras fuisse confessionis sancti Petri claves, quas in pignus dominationis ei conferendæ traditas volebat, idque innuit hæc verba epistolæ pontificis ad Carolum: *Conjuro te... per ipsas sacratissimas claves confessionis sancti Petri, quas v. bis ad regnum dimisimus.* Certe nostram lectionem disertis verbis firmant Annales Mettenses, in quibus legitur: *Epistolum quoque decreto Romanorum principum sibi predictus præsul Gregorius miserat, quod esse popululum Romanus, relicta imperatoris dominatione, ad suam defensionem et invictam clementiam committere voluisset.* Nec minori incentivo egebat Carolus, ut fœdus cum Langobardis frangeret, a quibus in expeditione Sarracenicæ egregie fuerat adjutus. Vide Paul. Diac. lib. v Hist. Langob. capp. 53 et 54.

^g Boh., et Romano consulto.

^h Freh., *Corbensis*; alii, *Corbiensis*. Celebre monasterium Corbeiz, vulgo *Corbie*, sic dictum a Buviol cognomine, qui ibi in Sumenam induit, a sancta Bathilde ejusque filio Chlotario rege conditum est. Grimonem vero hic laudatum postea ad infelices Rotomagensis Ecclesiæ evectum fuisse putat Pomerayus in Historia Archiep. Rotomag. At refragatur Cointius, qui Grimonem multo ante annum 741 Rotomagensi Ecclesiæ præfuisse contendit. Sigibertus vero, seu, ut habent Editi et Boh., *Sigobertus*, alius non fuit, ut censet Doubletus, a Sigiberto, qui Dionysianus abbas postea fuit.

ⁱ Ed., præter Ches., *regnum*. Francia in tria regna fuit olim divisa, Austrasiam, Neustrasiam, et Bur-

m, quæ nunc Alamannia dicitur, atque A tradidit *. Alterum vero secundum fl-
 -annum nomine, Burgundiæ, Neuster et Pro-
 -fecit.

› Pippinus dux, commoto exercitu, cum
 -o Childebrando duce et multitudine pri-
 -agminum satellitum plurimorum ad Bur-
 -lirigunt, fines regionum præoccupant. In-
 -iud dici dolor et mæror, sollicitat [Al-
 -uinam. In sole et luna et stellis nova signa
 -nt, seu et paschalis ordo sacratissimus 682
 -ait. Carolus [Val., Karlus] nempe princeps
 -aillicam sancti Dyoni ii martyris multis
 -ditavit; veniensque Carisiacum b villam
 -er Issaram fluvium, valida febre correptus
 -æce, cunctis in gyro regnis acquisitis c. B
 -m utraque regna annos quinque et viginti d,
 -que undecimo Kal. Novembris, sepultusque
 -us in basilica sancti Dionysii martyris e.

xlii. — CXI. Chilrudis f quoque filia ejus,
 -onsilio nefario novercæ suæ, fraudulenter
 -s sodalium suorum Rhenum transiit, et ad
 -s decem Bagoariæ pervenit: ille vero eam
 -iam copulavit contra voluntatem vel consi-
 -um suorum. Interea rebellantibus Waseoni-
 -giæ Aquitanix, cum Chunoaldo h duce,
 -ne quondam, Carlomannus atque Pippinus
 -germani, congregato exercitu, Ligeris al-
 -rilianis urbe transeunt, Romanos proterant,
 -turigas urbem accedunt, suburbana ipsius
 -burunt. Chunoaldum ducem persequentes C
 -meta vastantes. 683 Lucca i castrum di-
 -tque funditus subvertunt, custodes illius
 -sunt, et inibi victores existunt. Prædam
 -lentes, habitatores ejusdem loci l secum

, et unumquodque suum majorem palatii
 -etiamsi duo aut tria illa regna quandoque
 -legem habebunt. Tum Burgundionibus Neu-
 -mits, duo solummodo fuere regna; et Caro-
 -cto Raginfredo, unicus fuit in utroque illo
 -ijor palatii. Hæc autem regna, sive tota
 -octo regiones majores complectebantur,
 -Sueviam, Thuringiam, Bajoariam, Neu-
 -urgundiam, Provinciam, Aquitaniam; Septi-
 -tem, quæ intra Gallias erat, parebat Gothis,
 -anix regibus. In divisione autem facta inter
 -los nulla mentio occurrit Bajoariæ et Aquit-
 -D Hunoldus Aquitanix dux seu præfectus,
 -Bajoariæ, auctoritatem nimiam, quam sibi
 -ris domus titulo Carolus arrogabat, exosi,
 -subdere noluerant.

et Colb., in Thoringiam sublimavit. Et infra
 -ob., Burgundiam et Neuster et Provinciam

, Cariaco villa. Celebris fuit hæc regia domus
 -nda regum stirpe, vulgo Kiersi, ut fusc pro-
 -iv de Re diplomat. num. 30.
 -cuncta in gyro acquisita regna, additum a l.
 -linquens.

› a pugna Vinclacensi, in qua fugatus est
 -lus; nam alias anno sui ductus 26 aut 27
 -s est, ut habent alii auctores. Nonnulli etiam
 -idib. Octobris defunctum, ac xi Kal. Decem-
 -brum volunt in basilica sancti Dionysii, quam
 -ius existisse ait auctor, quamvis duabus
 -urbe distaret, ut observarunt viri eruditi.

PATROL. LXXI

captivos duxerunt. Inde reversi circa tempus autum-
 -ni, eodem anno iterum exercitum admoverunt ultra
 -Rhenum contra Alamannos. Sederuntque castra me-
 -tati super fluvium Dannvii, in loco nuncupato k Us-
 -quequo. Habitatores Alamanni se victos videntes,
 -obsides donant, jura promittunt, munera offerunt, et
 -pacem petentes eorum se ditioni submitunt.

AN. DCCXLIII. — CXII. Inde reversi anno secundo
 -regni eorum, cognatus eorum Odilo dux Bagoario-
 -rum contra ipsos rebellionem excitat: compulsi sunt
 -generalem cum Francis in Bagoaria admovere exer-
 -citurum. Venientesque super fluvium qui dicitur Lech l,
 -sederunt super ripam fluminis uterque exercitus,
 -hinc inde se mutuo videntes usque ad dies quindecim,
 -qui tantundem provocati irrisionibus gentis illius,
 -B indignatione commoti periculo se dederunt per loca
 -deserta et palæstria, ubi mos transeundi m nullatenus
 -aderat: nocteque irruentes, divisis exercitiis, eos
 -improvisos occupaverunt. Commissoque prælio, præ-
 -dictus dux Odilo, cæso exercitu suo, vix cum paucis
 -turpiter ultra igne n fluvium fugiendo evasit. Illis
 -triumphis peractis non sine dispendio multorum, ta-
 -men feliciter victores ad propria remeaverunt.

AN. DCCXLIV. — CXIII. Evoluta triennio iterum
 -Carlomannus confinibus Saxonorum, ipsis rebellan-
 -tibus, cum exercitu irrupit; ibique captis habitato-
 -ribus, qui suo regno affines esse videbantur, absque
 -belli discrimine feliciter acquisivit, et plurimi eorum,
 -Christo duce, baptismi sacramento consecrati fue-
 -runt. Per idem tempus rebelante 684 Theudobal-
 -do o, filio Godfredi ducis, Pippinus cum virtute
 -exercitus sui ab obsidione Alpium p turpiter expulsi
 -fugientem: revocatoque sibi ejusdem loci ducatu,
 -victor ad propria remeavit.

AN. DCCXLV. — CXIV. Inde reversi præd cii ger-
 -Ch., al. duo et viginti.

o Hic desunt codices scripti Colb. Vatic., et Na-
 -zarianus ex Bibliotheca archiepiscopali apud Freher.,
 -sicut et editi Col., Bign., Bar., Illyr. et Boch. Unde
 -quæ sequuntur alio titulo ab hac parte separavisse-
 -mus, nisi obstitisset inscriptio inferius referenda.

f Alii, *Hiltruda*. Numeros deinceps capitibus præ-
 -fiximus ob citationis commodum, licet nulli antea in
 -editis aut scriptis haberentur.

g Boh. et alii mendose, *Dodilonem*, et infra *Hodilo*
 -dicitur. Is est Odilo sub cujus regimine fides Chris-
 -tiana multum crevit in Bavaria.

h Alii, *Hunaldum*, seu *Hunoldum*, appellant. Can-
 -semel, *Chunobaldum*.

i Vulgo *Loches*, apud Turones, de quo alias dixi-
 -mus.

j Sic ex Boh. restitutus, qui habet *ejusdem locis*;
 -cæteri, *eisdem locis*.

k Ches., *nuncupante*. Freb. vocem *Usquequo* pro
 -adverbio sumit, monetque nomen loci proprium de-
 -esse.

l Hodieque *Lech* seu *Lecz* nominatur, Latine Le-
 -chus, Licus, et Lycias dicitur, inter Sueviam et Ba-
 -variam fluens; Danubio miscetur apud Weerdam.

m Editi, *ubi pons transeundo*.

n Is est *Ænus*, seu *Ænus*, vulgo *In* seu *Inn*, qui
 -in Alpibus ortus, ut dicitur infra, labitur in Danu-
 -bium.

o Sueviæ seu Alemanniæ duce.

p Alpes, ni fallor, appellat Vosagi montes, quos
 -transmeato Rheno Theobaldus occupare conabatur;

mani, sequente anno, provocato cothurno Wasconorum, iterum^a usque ad Ligerim fluvium pariter adunati venerunt. Quod videntes Wascones, præoccupaverunt, pacem petentes, et voluntatem Pippini in omnibus exsequentes, muneratum eum a finibus suis ut rediret precibus obtinuerunt.

AN. DCCXLVI. — CXV. His transactis, sequente anno, dum Alamanni contra Carlomannum eorum filiem sefellissent, ipse cum magno furore cum exercitu in eorum patriam peraccessit, et plurimos eorum, qui contra ipsum rebelles existebant, gladio trucidavit.

AN. DCCXLVII. — CXVI. His ita gestis, sequenti curriculo annorum, Carlomannus devotionis causa inextinctu^b succensus, regnum una cum filio suo Drogonem manibus germani sui Pippini committens, ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Romanam, in monachorum ordine perseveraturus^c advenit. Qua successione Pippinus roboratur in regnum.

CXVII. Eodem anno Saxones, more consueto, fidem quam germano suo promiserant mentiri conati sunt. Qua de causa adunato exercitu, eos prævenire^d compulsus est. Cui etiam reges Winidorum seu Frisionum ad auxiliandum uno animo convenerunt. Quod videntes Saxones, consueto timore compulsi, multis ex eis jam trucidatis, et in captivitate missis, regionibus eorum igneque concrematis, pacem petentes juri Francorum sese, ut antiquitus mos fuerat, subdiderunt: et ea tributa quæ Chlotario quondam præ-

Usque nunc illuster vir Childebrandus comes, Avunculus prædicti regis Pippini, hanc historiam, vel Gesta Francorum, diligentissime scribi procuravit. Abhinc ab illustre viro Nibelungo, filio ipsius Childebrandi, itemque comite, succedat auctoritas¹.

^a Aquitani cum suo duce Hunoaldo.

^b Sic Boh.; alii, *inextincto*, id est *instinctu*; quæ mutatio prodiit ex more litterarum s, ac si fuerit es pronuntiandi.

^c Monasticam vestem Romæ induit, tum in montem Soractem ac postea Casinum secessit. Ejus elogium lege in sæc. III Benedictino, parte II, ad an. 755, quo Viennæ Allohrogum obiit. Zacharias ad Francorum episcopus de ejus in Gallias accessu ad pacem inter Pippinum et Grifonem componendam, tum pro restituendo Casinensibus corpore sancti patris Benedicti scripsit.

^d Ed., ad eos pervenire.

^e Quingentas vaccas singulis annis solvebant. Vide Fredog., cap. 74.

^f Has turbas a Grippone, seu Grifone Pippini ex matre altera fratre, suscitatas fuisse tradunt veteres scriptores. Illic nempe e carcere solutus Saxones primo ad suas partes traxit; tum, mortuo Odilone, Bajoariorum ducatum invasit; sed victus a Pippino, et ducatu duodecim comitatum in Neustria donatus, in Aquitaniam secessit; exinde fugatus, tandem in Italiam transiens ad Aistulfum Langobardorum regem, in valle Mauriennensi interfectus est, ut dicitur cap. sequenti.

^g Id est *OEni*. *OEnus* quippe, vulgo *Inn*, ex monte Bernina in Alpibus versus septentrionem descendens, comitatum Tirolensem, ubi *OEniponti* (*Inspruc*) nomen tribuit, tum Bavariam alluit, ac demum aliis

stiterant^e, plenissima solutione ab 685 eo tempore deinceps esse se reddituros promiserunt. Ex quibus plurima multitudo videntes se contra impetum Francorum rebellare non posse, propriis viribus destituti, petierunt sibi Christianitatis sacramenta conferre. Quo peracto tempore Bagoarii consilio nefandorum^f, iterum eorum fidem sefellierunt, et contra præfatam principem eorum fidem mentiti sunt.

AN. DCCXLIX. — Qua de re commoto exercitu cum magno agmine apparatam patriam peraccessit. Ipsi vero terrore compulsi ultra fluvium Igni^g cum uxoribus ac liberis eorum fugientes, et memoratus princeps super ripam Igni castra metatus, navale prælium præparavit, qualiter eos ad internecionem persequeretur. Quod videntes 686 Bagoarii, eorum viribus se auxiliare non posse, legatos cum muneribus multis transmittunt, et in ejus ditione se subdunt, et sacramenta vel obsides donant, ut ne ulterius rebelles existant.

Ipse vero duce Christo cum magno triumpho in Franciam ad propriam sedem feliciter remeavit. Et quievit terra a præliis annis duobus.

AN. DCCLI. Quo tempore una cum consilio et consensu omnium Francorum, missa relatione, a sede apostolica auctoritate percepta, præcelsus Pippinus electione totius Franciæ in sedem regni cum consecratione episcoporum, et subjectione principum, una cum regina Bertradane, ut antiquitus ordo deposcit, sublimatur in regno^h.

C fluvii auctus Danubio miscetur.

^h His verbis aperte declarat hujus Chronici auctor, Romanum pontificem, qui tunc erat Zacharias, sese Pippini electioni immiscuisse, atque eundem principem pontificem consecratione in regem fuisse sublimatum. Cui consentiunt scriptores tam antiqui quam recentiores. Cointius tamen hunc locum interpolatum fuisse contendit, atque sic restitui debere: *Quievit terra a præliis annis duobus. Quo tempore præcelsus Pippinus electione totius Franciæ, in sedem regni una cum regina, etc.* Sed suæ conjectationis, quæ omnibus scriptis et editis contraria est, nullam rationem affert, nisi quod, ut quidem existimat, Franci pontificem de regis electione non consulerint, nec tunc consuetudo fuerit reges ungendi; utrumque vero refellitur ex clausula veteris codici Dionysiani, ipso Pippino regnante scripti, quam infra post librum Gregorii de Gloria Confessorum præteremus.

ⁱ Hanc inscriptionem, quam ceteri codices non habent, e Petaviano edidit Chesnius. Ille autem ceteri, qui e Petaviana bibliotheca ad Christianarum Sueciæ reginam transit, hodie Romæ asservatur in biblioth. eminentiss. card. Ottoboni: olim fuit in monasterii Jurensis, ad sancti Augendi tumulum, sicut in titulo IX labente, a Mannone oblatum, uti discimus ex inscriptione ipsi præfixa: *Voto bonæ memoriæ Manonis liber ad sepulcrum sancti Augendi oblatum.*

PARS QUARTA, AUCTORE ANONYMO

QUI JUSSU NIBELUNGI SCRIPSIT.

687 AN. DCCLIII.—CXVIII. His transactis, sequenti anno iterum Saxones contra eorum fidem, quam præfato regi dudum promiserant, solito more iterum rebelles contra ipsum existunt. Unde et Pippinus rex, ira commotus, commoto omni exercitu Francorum, iterum Rheno transjecto, in Saxoniam cum magno apparatu veniens, ibique eorum patriam maxime igne cremavit, captivos tam viros quam feminas secum duxit, cum multam prædam ibidem fecisset, et plurimos Saxones ibidem prostravisset. Quod videntes ^a Saxones, poenitentia commoti, cum solito timore elementiam regis petunt, ut pacem eis concederet, et sacramenta atque tributa, multo majora quam ante promiserant, redderent, et nunquam ultra jam rebelles existerent. Rex Pippinus, Christo propitio, cum magno triumpho iterum ad Rhenum ad castrum, cujus est nomen *Bonna* ^b, veniens. Dum hæc ageret, auctius veniens ad præfatum regem ex partibus Burgundiae, quod germanus ipsius regis, nomine Grifo, qui dudum in Wasconiam ^c ad Waifarium principem **688** confugium fecerat, a Theodone [Al. Theudone] comite Viennense, seu et Frederico Ultrajurano comite, dum partes Langobardiae peteret, et insidias contra ipsum prædictum regem pararet, apud Mauriennam urbem super fluvium Arboris ^d interfectus est. Nam et ipsi superscripti comites in eo prælio pariter interfecti sunt.

CXIX. Per Arduennam silvam cum ipse rex veniens, et Theudone villa ^e publica super Mosella recessisset, nuntius ad eum veniens dixit, quod Stephanus papa de partibus Romæ cum magno apparatu et multis muneribus, jam monte Jovis ^f transmeato, ad ejus properaret adventum. Hæc audiens rex, cum gaudio et lætitia et ingenti cura recipere eum præcepit, et filio suo Carolo ei obviam ire præcepit ^g,

^a Editi, convenientibus iis Saxones. Locum in quo devicti fuerunt, *Rimi* supra Wiseram fluvium appellant Annales Laureshamenses. Conditiones vero pacis, ut legitur in Annalibus Mettensibus, fuere, ut sacerdotes licentiam haberent Christi fidem prædicandi, ac baptizandi Saxones, utque regi singulis annis trecentos equos darent.

^b Hodie sedes est archiepiscopi electoris Colonien-sis, quod ipsa metropolis Colonia urbs sit anseatica et sui juris. Priscum nomen retinet, *Bonne* vulgo dicta.

^c Boh., Frelh. et Can., *Gwasconiam*, et passim infra *Gwascones*. Waifarium, ut plurimum *Waiofarium*, Can. nonnunquam *Gaiofarium* appellant.

^d Fluvius ille, vulgo *Arca* (*l'Arche*) appellatur, qui in Isaram (*l'Isère*) influit. De urbe Maurienna vide notas in lib. 1 de Glor. Mart. cap. 14.

^e Oppidum munitissimum in ducatu Luxemburgensi inter Mettas et Sircam; priscum nomen retinet, no tris *Thionville*, Germanis vero *Diedenhofen*,

^f Summus Poppinus dicitur ab Æthico; vulgo di-

A qui usque ad Pontem Ugone, villa publica ^b, ad ejus præsentiam adducere deberet.

AN. DCCLIV. Ibique Stephanus papa Romensis ad præsentiam regis veniens, multis muneribus tam ipsi regi quam et Francis largitus est, auxilium petens contra gentem Langobardorum et eorum regem Aistulfum, ut per ejus adiutorium ab eorum oppressionibus **689** vel fraudulentia de manibus eorum liberaretur, et tributa et munera, quæ contra legis ordinem a Romanis requirebant facere, desisterent. Tunc Pippinus rex præfato Stephano papa apud Parisiis civitatem in monasterio sancti Dionysii martyris ⁱ, cum ingenti cura et multa diligentia, hiemare præcepit. Legationem ad Aistulfum regem Langobardorum mittens, petens ut propter reverentiam ^B beatissimorum apostolorum Petri et Pauli in partibus Romæ hostiliter non ambularet, et superstitiosas ac impias vel contra legis ordinem causas, quod antea Romani nunquam fecerant, propter ejus petitionem facere non deberet.

CXX. Cuique prædictus rex Pippinus quod per legatos suos petierat non impegrasset, et Aistulfus hoc facere contempsisset, evoluto anno ⁱ, præfatus rex ad Kalendas Martias omnes Francos, sicut mos Francorum est, Bernaco ^k villa publica ad se venire præcepit. Initoque consilio cum proceribus suis, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere, cum Stephano papa ^l, et reliquæ nationes, quæ in suo regno commorabantur, et Francorum agmina ad partes Langobardiae cum omni multitudine per Lugdunum Galliae et Viennam pergentes, usque Mauriennam pervenerunt. Aistulfus rex Langobardorum, hæc audiens, commoto omni exercitu Langobardorum, usque ad Clusas ^m, quæ cognominatur Valle Seusana, veniens, ibi cum omni exercitu suo castra citat *le grand Saint-Bernard*, ab aliis *Montjou*, seu *Montjeu*.

^k Hæc verba, et filio, etc., præcepit, desunt in cod. Boher.

^l Chesn., *Pontem Hugonis villam publicam*. Est Pontigo, seu Pontico, vulgo *Pontion*, de quo supra ad cap. 25 lib. IV Historiæ Gregorii. De Stephani III receptione, vide Anastasium in ejus Vita.

ⁱ Hiemavit pontifex in percelebri monasterio sancti Dionysii, gravique morbo afflictus, sancti martyris precibus sanitatem recuperavit. Inde abiens loci monachis pallium suum pontificale in amoris pignus reliquit, quod etiam nunc religiose asservant. De Pippini unctione, aliisque rebus a Stephano in Gallia gestis, ejusque in Urbem reditu legendus Anastasius.

^j Cum tribus mensibus juxta nostrum calculum, hic quippe annum a Kalendis Martiis inchoat. Quare paulo superius apposuimus, an. 554.

^k Annales Mettenses habent *Brennacum*.

^l Sic Boh. Editi vero, *Stephanus papa*.

^m Ches., mendose, *Clusas*. Clusæ appellantur fa-

metatus est, et cum telis et machinis et multo apparatu, quod nequiter contra Rempublicam [*Id est, imperatorem*] et sedem Romanam apostolicam admiserat, nefarie nitentur defendere. Et cum supra scriptus rex Pippinus Mauriennam cum exercitu suo resedisset [*Ed., rediisset*], et propter angusta vallium, montes rupesque exercitus prædicti regis minime transire potuissent, pauci tamen montibus angustis per locis erumpentibus, usque in valle Sesana **690** pervenerunt. Hæc cernens Aistulfus rex Langobardorum, omnes Langobardos armare præcepit, et cum omni exercitu suo super eos audaciter venit. Hæc cernentes Franci, non suis auxiliis, nec suis viribus liberare se putabant, sed Deum invocant, et beatum Petrum apostolum adiutorem ^a rogant. Commissoque prælio fortiter inter se dimicantes, Aistulfus rex Langobardorum læsum cernens exercitum suum, terga vertit, et pene omnem exercitum suum, quem secum adduxerat, tam duces, comites, vel omnes majores natu gentis Langobardorum, in eo prælio omnes amisit; et ipse quodam monte rupis vix lapsus evasit, Ticinum urbem suam cum paucis venit. Igitur præcelsus rex Pippinus, patrata Deo adjuvante ^b victoria, cum omni exercitu, vel multitudinæ agminum Francorum, usque ad Ticinum peraccessit, castra metatus est, undique omnia quæ in gyro fuerunt vastans: partes Italiæ maxime igne concremavit, totam regionem illam vastavit, castra Langobardorum omnia diripuit [*Ed., dirupit*], et multos thesauros tam auri et argenti, vel alia ornamenta quam plurima, et eorum tentoria omnia rapuit et cepit. Hæc cernens Aistulfus rex Langobardorum, quod nullatenus se evadere potuisset, pacem per sacerdotes et optimates Francorum petens, ditiones supra dicto rege Pippino faciens, et [*Forsan, ut*] quiddam contra Romanam ecclesiam vel sedem Apostolicam contra legis ordinem fecerat, plenissima solutione emendaret. Sacramenta et obsides ibidem donat, ut nunquam a Francorum ditione se abstraheret, et ulterius ad sedem apostolicam Romanam et rempublicam hostiliter nunquam accederet. Præfatus rex Pippinus elemens ut erat, misericordia motus, vitam et regnum ei concessit, et multa me-

ces et angustias montium. Vallis autem Sesana, seu, ut Freh. et Can. hic habent, *Svesiana*, Ch., *Suesana*, vulgo dicitur Vallis Segusiana (*le Val de Susse*).

^a Ed., beati Petri apostoli adiutorium.

^b Ches., Dei adiutorio.

^c Id est, prædictum Stephanum papam.

^d Ed., fines Romanorum peragrans.

^e Boh., veniens. Ecclesia sancti Petri in Vaticano olim extra Urbem, a Leone IV intra novam urbem, quæ ab eo *Leonina* dicta est, inclusa fuit. In his porro angustiis epistolam Stephanus Pippino et omnibus Francis nomine sancti Petri scripsit: *Petrus vocatus apostolus... Pippino, Carolo, etc.* Eam aliæque ad hæc historiam pertinentia instrumenta profert *Constitutus* tomo v Annal.

^f Boh., Cuvilono, Geneva. Hæc urbes sunt, *Châtilon*, *Geneve*, *Saint-Jean de Maurienne*.

^g Id est, in Alpibus Coitiis.

^h Id est, de qua su-

A nera Aistulfus rex partibus prædicti regis donat. Nam et optimatibus Francorum multa munera largitus est. His itaque gestis, Pippinus rex **691** prædicto Stephano papa ^e cum optimatibus suis et multa munera partibus Romæ cum magno honore direxit, et in sedem apostolicam incolumem, ubi [*Ed., sicuti*] prius fuerat, restituit. His transactis, Pippinus rex cum exercitu suo vel multis thesauris ac multis muneribus Deo adjuvante reversus est ad propria.

AN. DCCIV. — CXXI. Sequenti anno Aistulfus rex Langobardorum fidem suam, quam regi Pippino promiserat, peccatis facientibus fessellit. Iterum ad Romanam cum exercitu suo veniens, finibus Romanorum pervagans ^d, atque regionem illam vastans, ad ecclesiam sancti Petri perveniens ^e, et domos quas ibidem **B** reperit maxime igne concremavit. Hæc Pippinus rex cum per interventus audisset, nimium furore et ira motus, commoto iterum omni exercitu Francorum per Burgundiam, per Cavalonum urbem, et inde per Januam ^f usque Mauriennam veniens. Rex Aistulfus cum hoc reperisset, iterum ad Clusam exercitum Langobardorum mittens, qui regi Pippino et Francis resisterent, et partibus Italiæ intrare non sinerent. Rex Pippinus cum exercitu suo, monte Cinisio ^g transacto, usque ad Clusas, ubi Langobardi ei resistere nitentur, perveniens, et statim Franci solito more, ut edocti erant, per montes et rupes erumpentes, in regnum Aistulfi cum multa ira et furore intrant, Langobardos quos ibi repererunt interficiunt. Reliqui qui remanserant vix fuga lapsi evaserunt. Rex Pippinus cum nepote suo Tassilone ^h, Bajoariorum duce, partibus Italiæ usque ad Ticinum iterum accessit, et totam regionem illam fortiter devastans, circa muros Ticini utraque parte fixit tentoria, ita ut nullus exinde evadere potuisset ⁱ. Hæc ~~_____~~ Aistulfus rex Langobardorum cernens, et jam ~~_____~~ **C** ~~_____~~ lam spem **692** se evadendi speraret, iterum ~~_____~~ supplicationem sacerdotum et optimatum Francorum ~~_____~~ veniens, et pacem prædicto regi supplicans, et sacramenta quas præfato regi dudum dederat, ac quos ~~_____~~ [*Ed., ut qui*] contra sedem apostolicam rem nefariam fecerat, omnia per iudicium Francorum, ~~_____~~ sacerdotum plenissima solutione emendaret. Igitur ~~_____~~

ⁱ Tunc, ut narrat Anastasius, imperatoris legatus Pippinum convenit, ut exarchatum imperio restitueret. At negavit ille se id præstiturum, quod bellum hæc solo pietatis intuitu, pro amore sancti Petri delictorum suorum veniam susceperet, neque se commissurum, ut quod semel beato Petro obtulerat auferret. Hinc, uti prosequitur ille auctor, firmata pace, de receptis civitatibus a B. Petro, atque a sancta Rom. Ecclesia, vel ab omnibus in perpetuum pontificibus apostolicæ sedis possidendis misit in scriptis donationem, quæ usque hodie, inquit, in archivo sanctæ nostræ ecclesiæ recondita tenetur. — Eiusdem donationis authenticum monumentum superest apud Ravennam lapidi inscriptum litteris Romanis, tametsi mutilum. Sed quæ desunt facile possunt suppleri. Sic autem habet:

PIPPINUS. PIUS. PRIMUS. AMPLIFICANDA ECCLESIAE. NAM. APERUIT. ET EXARCHATUM. RAVENNAE. CUM AMPLISSIMIS.....

rex Pippinus solito more iterum misericordia motus, ad petitionem optimatum suorum vitam et regnum iterato concessit. Aistulfus rex per iudicium Francorum vel sacerdotum, thesaurum qui in Ticino erat, id est tertiam partem, prædicto regi tradidit, et alia multa munera majora quam antea dederat, partibus regis Pippini dedit. Sacramenta iterum et obsides donat, ut amplius nunquam contra regem Pippinum vel proceres Francorum rebellis et contumax esse debeat, et tributa quæ Langobardi regi Francorum a longo tempore dederant, annis singulis per missos suos desolvere deberent. Præcelsus rex Pippinus victor cum magnis thesauris et multis muneribus, ab-que belli eventu, cum omni exercitu suo illæso ad propriam sedem regni sui remeavit incolumis, et quævit terra a præliis annis duobus.

AN. DCCLVI.—CXXII. Post hæc Aistulfus rex Langobardorum, dum venationem in quadam silva exercebat, divino iudicio, de equo quo sedebat super quamdam arborem projectus, vitam et regnum crudeliter digna morte amisit. Langobardi una cum consensu prædicti regis Pippini, et consilio procerum suorum, Desiderium in sedem regni institunt.

AN. DCCLVII. — CXXIII. Dum hæc agerentur, rex Pippinus legationem Constantinopolim ad Constantinum^b imperatorem pro amicitia causa, et salute suæ⁶⁹³ patriæ mittens, similiter et Constantinus imperator legationem præfato regi cum multis muneribus^c mittens, et amicitias et fidem per legatos eorum vicissim inter se promittunt. Nescio quo faciente, postea amicitia, quam inter se mutuo promiserant, nullatenus sortita est effectum.

AN. DCCLVIII—DCCLX. — CXXIV. His itaque gestis, et duobus annis cum terra cessasset a præliis, prædictus rex Pippinus legationem ad Waifarium^d Aquitanicum principem mittens, petens ei per legatos suos, ut res ecclesiarum de regno ipsius, quæ in Aquitania sitæ erant, redderet, et sub immunitatis nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse deberent, et iudices ac exactores in supradictas res ecclesiarum, quod a longo tempore factum non fuerat, mittere non deberet, et Gotthos prædicto regi,

^a Boh. et Can., esse non debeat... ad regem... dissolvere.

^b Is erat Constantinus Copronymus, sacrarum imaginum effractor.

^c Inter alia munera, quæ Pippinus accepit, erat organum, quod tunc primum in Galliis visum fuisse narrant veteres istorum temporum annalistæ.

^d Can. et Freh. semper *Waifaricus*. Aimoinus, *Guaifaricus*.

^e Sic Ches. Alii, *coactus undique*.

^f Hunc locum esse *Masavam* in tabulis Pentingerianis memoratam putat Valesius. Hodie dicitur *Messe*. Infra Ches. habet mendose *Arutisiodorensi*.

^g Freh. *Riguernensi*, Can. *Riguernisi*, Ches. *Opponit Ripuariensi*. Sunt autem Ripuarii populi Germaniæ inferioris, tribus fluvii, Rhego, Mosella et Mosa inclusi. Dura vero, seu Duria, hodie vulgo *Dueren*, in ducatu Juliacensi ad fluvium Ruram (*Roer*), Marcomagus, seu Marcondurum Ubiorum ab antiquis dicebatur, ut observat Valesius in notitia Galliarum. Ibi villa publica, seu palatium celebre existit sub secunda regum nostrorum stirpe, de quo

A quos dudum Waifaricus contra regis oronem occiderat, ei solvere deberet; et nomines suos, qui de regno Francorum ad ipsum Waifaricum principem confugium fecerant, reddere deberet. Hæc omnia Waifaricus, quæ prædictus rex per legatos suos ei mandaverat, hoc totum facere contempsit. Igitur Pippinus rex invitus coarctatus^a undique contraxit exercitum, et partibus Aquitanicæ per pagum Treccassinum usque Autisiodorum urbem accessit. Inde ad Ligrem fluvium cum omni exercitu Francorum, ad Masavam^f vicum in pago Autisiodorensi Ligerem fluvium transmeavit; per pagum Bitorinum usque Arvernico accessit, regionem illam pervagans, et maximam partem Aquitanicæ igne concremavit. Waifaricus princeps Aquitanicæ per legatos suos pacem supplicans, sacramenta vel obsides ibidem⁶⁹⁴ donat, ut omnes justitias, quas præfatus rex Pippinus per legatos suos ei mandaverat, in placito instituto facere deberet. Rex Pippinus cum omni exercitu suo illæso reversus est ad propria.

AN. DCCLXI. — CXXV. Evoluta anno, id est, anno decimo regni ipsius, omnes optimates Francorum ad Dura in pago Rignerinse^g et Campo Madio, pro salute patriæ et utilitate Francorum tractanda, placito instituto ad se venire præcepit. Dum hæc agerentur, Waifaricus inito iniquo consilio, contra Pippinum regem Francorum insidias parat, exercitum suum cum Uniberto^h comite Bitorino et Blandino comite Arvernico, qui dudum ante annum superiorem ad prædictum regem Pippinum cum Bertellannoⁱ episcopo Bituricæ civitatis missus fuerat, et animum regis ad iracundiam nimium provocasset, cum reliquis comitibus clam hostiliter usque Cavillonum^j, omnem exercitum suum transmisit, et totam regionem illam, id est Augustidunensium usque ad Cavillonum ignem cremavit, et suburbana Cavilloni urbis, quidquid ibidem reperierunt, omnia vastaverunt. Melciacum^k villam publicam incendio cremaverunt, cum multis spoliis et præda nullo resistente remeaverunt ad propria. Cum hoc Pippino regi nuntiatum fuisset, quod Waifaricus maximam partem regni sui vastasset, et sacramenta quæ ei dederat sefellisset, nimium lib. iv de Re diplomatica. De Campo Madio vide, infra, notas ad cap. 150.

^h Ches. marg., *Huniberto*, seu *Chuniberto*, ut infra cap. 154, et alii *Umberto*. Infra Boh., *Biturico*; Can. et Freh., *Bitorio*, pro Bitorino (*de Berry*); Blandinum vero cum Ches., *Blaudemum* appellant.

ⁱ Hinc emenda Patriarchii Bituricensis auctorem, qui hoc ipso anno Landrarium seu Laudrarium Bituricensem episcopum fuisse scribit, nulla Bertellani facta mentione; nisi is ipse sit Berlanus, quem ab anno 808 ad 820 sedisse memorat.

^j Sic Boh., ut supra cap. 121. Alii, *Cavallonum*, quod nomen Cabellionem (*Cavillon*), et Cabilonem indicare potest, quod vero Cabilo (*Châlons-sur-Saône*), hic designetur, dubitare non sinit aliorum Chronicorum auctoritas. Annales quippe Laureshamenses habent *Cabillonem*, qui vero a Loiselio editi sunt *Cabilonem*, Fuldenses *Cavillonem*, Bertiniani *Cavillonum*. Idem suadet Cabilonensium et Augustodunensium vicinia, quæ hic satis exprimitur.

^k Ches., marg., *Mellicum*.

in ira commotus jubet omnes Francos ut hostiliter, placito instituto, ad Ligerem venissent. Commotusque exercitu cum omni multitudine, iterum usque ad Treas accessit, inde per Autisioderum ad Novernum urbem veniens, Ligeris fluvio transmeato, ad castrum, cuius nomen est **695** Burbone^a, in pagum Bitorinum pervenit. Cumque in gyro castra posuisset, subito a Francis captus atque succensus est, et homines Waifarum, quos ibidem invenit, secum duxit, maximam partem Aquitaniae vastans, usque urbem Arvernam cum omni exercitu veniens, Claremontem^b castrum captum atque succensum bellando cepit, et multitudinem hominum, tam virorum quam feminarum vel infantum plurimos in ipso incendio cremaverunt. Blandinum comitem ipsius urbis Arvernicae captum atque ligatum ad praesentiam regis adduxerunt, et multi Wascones in eo praelio capti atque interfecti sunt. Igitur rex Pippinus, urbe capta, ac regione illa tota vastata, cum praeda et spolia multa, Deo auxiliante, cum illaeso exercitu iterum remeavit ad propria. Factum est autem ut postquam Pippinus rex urbem Arvernam cepit, regionem illam totam vastavit.

AN. DCCLXII. — CXXVI. Sequenti anno, id est anno undecimo regni ipsius, cum universa multitudine gentis Francorum Bitoricas venit, castra metatus est undique, et omnia quae in gyro fuerunt vastavit. Circumsepsit urbem munitione fortissimam, ita ut nullus egredi ausus fuisset, aut ingredi potuisset. Cum machinis et omni genere armorum circumdedit eam vallo, multis vulneratis, plurimisque interfectis, fractisque muris cepit urbem, et restituit eam ditioni suae jure praelii, et homines illos, quos Waifarum ad defendendum ipsam civitatem dimiserat, clementia suae pietatis absolvit, dimissique reversi sunt ad propria. Unibertum [Al., Umbertum] comitem et reliquos Wascones, quos ibidem invenit, sacramentis datis secum adduxit, uxores eorum ac liberos in Franciam ambulare praecipit, muros ipsius Bitoricae civitatis restaurare jubet, comites suos **696** in ipsam civitatem ad custodiendum misit. Inde cum omni exercitu Francorum, usque ad castrum quod vocatur Toarcus^c veniens: cumque in gyro castra posuisset, ipse castrum^d mira celeritate captum atque succensum est. Wascones quos ibidem invenit, una cum ipso comite duxit in Franciam, D

^a Duplex est hujus nominis castrum, ob aequarum salubritatem celebre, 15 circiter leucis, intermediis tamen Ligeris et Elaveri fluvii, a se invicem distant, scilicet Burbo Anseli (*Bourbon-Laney*), ad dexteram Ligeris ripam in Aduorum finibus, et Burbo Erchembaldi, seu ad Balnea dictus (*Bourbon-l'Archambaud*, seu *Bourbon-les-Bains*), in finibus Biturigum, hic memoratus; qui augustissimae Borboniorum familiae, nunc Francorum regiae, nomen dedit. Aliae urbes supra memoratae Treas (*Troyes*), Autisiodorum (*Auxerre*), Nivernum (*Nevers*), notae sunt.

^b Observat Savaro in Originibus Clarom. hanc primam esse apud veteres auctores Clarimontis mentionem, quem aperte ab ipsa Arverna urbe, ab Antiquis Augustonemetum appellata, distinguit. Unde conjicit castrum seu arcem in monte vicino ad urbis

A Pippinus rex, Christo duce, cum omni exercitu Francorum, cum multa praeda et spoliis, iterum reversus est ad sedem propriam.

AN. DCCLXIII, DCCLXIV. — CXXVII. Facta est autem longa altercatio inter Pippinum regem Francorum et Waifarum Aquitaniae principem. Pippinus rex Deo auxiliante magis ac magis crescens, et semper in se ipso robustior factus est; pars autem Waifarum et ejus tyrannitas decrescens quotidie. Waifarum princeps semper contra praedictum regem Pippinum insidias parare dissimulat. Nam Mancionem comitem consobrinum suum partibus Narbonae cum reliquis comitibus transmisit, ut custodias, quas praedictus rex Narbonam, propter gentem Sarracenorum ad custodiendum miserat, ne aut intrarent, aut si quando iterum in patriam^e reverterentur, capere aut interficere eos potuissent. Factum est autem ut Australdus comes, et Galemanus item comes, cum paribus eorum ad propria reverterentur, hic Mancio una cum multitudine gentis Wasconum super eos irruit, fortiter inter se dimicantes, praedictus Galemanus et Australdus ibidem Mancionem et universos pares suos, Deo adjuvante, interficiunt. Haec cernentes Wascones terga verterunt, omnes equites [*Id est*, equos], quos ibidem adduxerant, amiserunt; montes vallesque pervagantes, pauci tamen vix fugaciter evaserunt. Ipsi vero cum multa praeda, vel equitibus et spoliis, cum gaudio reversi sunt ad propria.

697 CXXVIII. Dum his et aliis modis Franci et Wascones semper inter se altercarent, Chilpingus comes Arvernorum, collecto undique exercitu, in pago Lugdunensi in regno Burgundiae ad praedandum [*Al.* praeliandum] ambulare nitebatur. Contra quem Adalardus comes Cavalonensis, et Australdus idemque comes, cum paribus eorum contra eum venientes, et super fluvium Ligeris fortiter inter se dimicantes, statim Chilpingus comes in eo praelio supra scriptis comitibus occisus est, et multi qui cum eo venerant, ibidem interfecti sunt. Haec videntes Wascones terga vertunt; vix pauci silvis et paludibus ingressi evaserunt. Amanugus comes Pectavensis dum Turonicam infestam praedaret, et ab hominibus Wifardi abbatis monasterii beati Martini interfectus est, et plures qui cum eo ibidem venerant, cum ipso pariter ceciderunt. Reliqui qui re-

custodiam olim exstitisse, Clarum montem dictum quod postea toti urbi nomen tribuit, cum nempe bellorum tumultibus non semel violata in montem translata fuisset. Id probat ex vulgi traditione, quae loci incolae vineta et terras urbi vicinae, vulgo *la Cita*, eam vero urbis partem quae montis cacumen occupat, *Clairmont* appellant.

^c Situm est in Pictorum finibus, vulgo *Thouars* dictum, hodieque celebre, ducatus titulo illustratum, quod a nobilissima Tremolliorum familia possidetur. Aimoinus habet *Cadurgia*; an *Cahors* voluerit designare? Annales Mettenses habent, *Thoarcii castrum*, quo in Aquitania firmius non erat.

^d Sic Boh. pro ipsum castrum. Ed., ipse castrum.
^e Id est, in regionem, scilicet quae Pippino subiecta erat.

manserant terga vertentes, pauci vix évaserunt. Dum hæc agerentur, Remistanus avunculus Waifarîi ad prædictum regem veniens, sacramenta multa et fidem prædicto regi Pippino promisit, ut semper fidelis tam prædicto regi, quam et filiis suis omni tempore esse deberet. Rex vero Pippinus in suam ditionem eum recepit, et multa munera auri et argenti, et pretiosa vestimenta, equites [*Id est*, equos] et arma largiendo, eum ditavit.

CXXIX. Rex Pippinus castrum, cui nomen est Argentonus ^a in pago Bitorino, a fundamento miro opere in pristinum statum reparare jussit, comites suos ibidem ad custodiendum mittens, ipsum castrum Remistano ad Waifarîo resistendum, cum medieta-^bte pagi Bitorini usque ad Carum ^c, concessit. Videns prædictus Waifarîus, princeps Aquitanicus, quod castrum **698** Claremontis rex bellando ceperat, et Bitoricas caput Aquitanix, munitissimam urbem, cum machinis cepisset, et impetum ejus ferre non potuisset, omnes civitates quæ in Aquitania provincia ditionis suæ erant, id est Pectavis ^d, Lemodicas, Santonis, Petrecors, Egoalisma, et reliquas quamplures civitates et castella, omnes muros eorum in terram prostravit, quos postea præcelsus rex Pippinus reparare jubet, et homines suos ad ipsas civitates custodiendum dimisit. Iterum eo anno cum omni exercitu suo prædictus rex Pippinus ad sedem propriam reversus est.

AN. DCCCLXV.—CXXX. Iterum sequenti anno, commoto omni exercitu Francorum, per Trecas, inde Autisioderum, usque ad Nievernum ^e urbem cum omni exercitu veniens, ibique cum ^f Francis et proceribus suis placitum suum Campo Madio tenens. Postea Ligere transacto, Aquitaniam pergens, usque ad Lemodicas accessit, totam regionem illam vastans, villas publicas, quæ ditionis Waifarîi erant, totas igne concremare præcepit. Tota regione illa pene vastata, monasteriis multis depopulatis, usque Hisandonem ^g veniens, unde maximam partem Aquitanix, ubi plurimum vinearum erat, cepit ac vasta-

^a Alias Argentonagus, vulgo *Argenton*, oppidum ad Crausiam (*la Creuae*), apud Bituriges, ubi Marcellus et Anastasius martyrium consummasse dicuntur apud Usuardum et in Martyrologio Romano, die 29 Junii.

^b Editi, cum eis medietalem.

^c Boh., usque Care. Carus seu Caris, vulgo *le Cher*, Biturigum provinciam duas in partes secat, qui multis auctus fluviolis tandem in Ligerim delabitur paulo infra Turones.

^d Boh., *Picturis... Lemovicas, Petrecoris, Egoalisma*. Hæ urbes sunt *Poitiers, Limoges, Saintes, Périgueux, Angoulême*, provinciarum quæ ab eis nomina habent capita.

^e Boh., *Nevernum*, Freh. et Can., mendose, *Avernum*.

^f Hæc verba, *ibique cum*, etc., usque *tenens*, expungenda censet Coitatus, quod eo anno, uti ipsi videtur, Francorum conventus, seu Campus Maii, apud Attiniagum in Remensi Campania habitus fuerit. Habentur tamen in omnibus Editis et scriptis, quos videre licuit. Sed hic forte campi Madii nomine nihil aliud intelligitur quam conventus Francorum ad deliberandum de aliquot circa expeditionem difficultatibus coactus. Certe, ut ipse Coitatus adverteat

vit. Unde pene omnis Aquitania, tam ecclesiarum quam monasteria, divites et pauperes vna habere consueverant, omnia vastavit et cepit. Dum hæc agerentur, Waifarîus cum exercitu magno et plurimorum Wasconorum, qui ultra Garonnam commorantur, qui antiquitus vocati sunt Vaceti ^h, super prædictum regem venit. Sed statim solito more omnes Wascones terga verterunt, plurimi ibidem a Francis intercepti sunt. Hæc cernens rex, persequi eum jubet, et usque ad noctem eum persequens, vix **699** Waifarîus cum paucis qui remanserant, fugiendo evasit. In eo prælio Blandinus comes Arvernorum, quem prædictus rex prius ceperat, et qui postea ad Waifarîum confugium fecerat, in eo prælio interceptus est. Rex Pippinus, opitulante Deo, victor exstitit.

B Patrata iterum victoria cum magno triumpho, iterum ad Denegontium ⁱ cum magno exercitu Francorum ad Ligerem veniens, inde per pagum Augustudinensem ad propriam sedem remeavit invictus ^j. Waifarîus legationem ad prædictum regem mittens, petens ei quod Bitoricas et reliquas civitates Aquitanix provincix, quas de manu ejus prædictus rex abstulerat, ei redderet, et postea ipsas Waifarîus ditionis suæ faceret; tributa vel munera, quæ antecessores sui reges Francorum de Aquitania provincia exigere consueverant, annis singulis prædicto regi Pippino solvere deberet. Sed hoc rex per consilium Francorum ^k et procerum suorum facere contempsit.

AN. DCCCLXVI.—CXXXI. Evoluta igitur anno, commoto omni exercitu Francorum, vel plurimum nationum, quæ in regno suo commorabantur, usque ad Aurelianis veniens, ibi placitum suum Campo Madio ^l pro utilitat. Francorum instituit, tenens, multis muneribus a Francis et proceribus suis datus est. Iterum Ligere transacto, totam Aquitaniam pergens, usque ad Aginnum veniens, totam regionem illam devastavit. Videntes tam Wascones quam majores natu Aquitanix, necessitate compulsi plurimi ad eum venerunt, sacramenta ad eum ibidem donant, et se ditionis suæ faciunt. Ita omni Aquitania Annales Mettenses colloquium mense Augusto habitum an. 567 *Campum Magii* appellant, licet hoc ipso anno conventus solemniter re ipsa mense Maio habitus fuisset.

^g Boh., *Hissando*, alias *Issando* et *Exando*. Hoc oppidum appellatur vulgo *Issaudun*, ad Vigeram fluviium apud Lemovices.

^h Boher., *Vacceti*. Can. et Freh., *Vaceti*. Ili furta sunt Vasci, seu Baschi, quos hodieque *Basques* appellamus.

ⁱ Boh., ad *Digontio*. Can. et Freh., ad *Degontium*. Vulgo appellatur *Digoins*, seu *Digoine*. Locus est baronatus titulo insignitus, in pago Cadrellensi (*le Chirelois*), ad Arotii (*l'Arou*) et Ligeris confluentes.

^j Sic Boh. Ed. vero, *remeavit. Ibi victus*.

^k Freh. et Can. hic addunt *e plurimorum nationis qui in regno suo commorabantur*, quæ verba in iisdem desunt in cap. seq.

^l Jam supra, cap. 125, *Campum Madium* appellavit. Hanc vero mutationem anno 755 faciam referunt Annales Petaviani. Hincmarus in Vita sancti Remigii *Campum Martium* a Marte sic fuisse appellatum dicit, quem posteriores *Mail Campum*, quando reges ad bella solent procedere, vocari instituerunt.

. Equitanæ] provincia nimium vastata, cum
ita præda ac spoliis, per pagum Petregoricum et
uolismam, jam pene omni Aquitania acquisita, cum
sui exercitu Francorum iterum eo anno reversus
est in Franciam cum suis omnibus.

700 AN. DCCLXVII.—CXXXII. Iterum denuo sequen-
ti anno, commoto omni exercitu Francorum per pagum
Trecasinum, inde ad urbem Autisiodorum veniens ad
castrum quod vocatur Gordinis ^a, cum regina sua
Bertradane, jam fiducialiter Ligere transacto, ad
Betoricas accessit, palatium sibi ædificare jubet.
Iterum Campo Madio, sicut mos erat, ibidem tenere
jubet, in quoque consilio cum proceribus suis, præfa-
tam reginam Bertradanem ^b, cum reliquis Francis
ac comitibus fidelibus suis, in prædicta Betorica di-
misit. Ipse prædictus rex cum reliquis Francis et
optimatibus suis ad persequendum Waifarium ire
perrexit. Cumque prædictus rex ipsum Waifarium
persequens non reperiret, jam tempus hiemis erat,
cum omni exercitu ad Betoricas, ubi præfatam regi-
nam Bertradanem dimiserat, reversus est.

CXXXIII. Dum hæc agerentur, Remistanus filius
Eudone ^c quondam fidem suam, quam prædicto regi
Pippino promiserat, sefellit; et ad Waifarium iterum
veniens, ditionis suæ se faciens. Quod Waifarius
cum magno gaudio eum recepit, et adiutorem sibi
contra Francos et prædictum regem eum instituit.
Superscriptus Remistanus contra prædictum regem
et Francos, seu custodias quas ipse rex in ipsius ci-
vitatibus dimiserat, nimium infestus accessit, et Be-
torinum, seu Limoticinum, quod ipse rex acquisie-
rat, prædando nimium vastavit, ita ut nullus colonus
terræ ad laborandum, tam agros quam vineas colere
non audebat. Prædictus rex Pippinus in Betoricas
per hiemem totam cum regina sua Bertradane in pa-
latio resedit. Totum exercitum suum per Burgun-
diam ad hiemandum mittens, Natale Domini nostri
Jesu Christi et sanctam Epiphaniam apud Betoricas
urbem per consilium episcoporum vel sacerdotum
venerabiliter celebravit.

AN. DCCLXVIII.—CXXXIV. Evoluto igitur eo anno
701 cum in Betoricas resideret, mediante Februa-
rio, omnem exercitum suum, quem in Burgundiam
ad hiemandum miserat, ad se venire præcepit; in-
itque consilio contra Remistanum insidias parat,
Hermenaldum, Beringarium, Childeradum et Uni-
bertum ^d comitem Betorinum cum reliquis comitibus
et Leulibus suis ad ipsum Remistanum capiendum
clam ^e mittens, prædictus rex Pippinus cum omni
exercitu Francorum iterum ad persequendum Wai-

A farium ire destinavit. Bertrada regina Aurelianensis ve-
niens, et inde navali evectioe per Ligerem fluvium
usque ad Sellus ^f castrum super fluvium ipsius Lige-
ris pervenit [Al. perveniens]. His itaque gratis,
nuntiatum est regi quod missi sui, quos dudum ad
Amormuni ^g regem Sarracenorum miserat, post tres
annos ad Massiliam reversi fuissent, legationem præ-
dicti Amormuni regis Sarracenorum ad prædictum
regem cum multis muneribus secum adduxerant.
Quod cum compertum regi fuisset, missos suos ad
eam direxit, qui ipsam legationem [Ed., qui eos]
venerabiliter reciperent, et usque ad Mettis civitatem
ad hiemandum ducerent. Igitur superscripti comi-
tes, qui ad Remistanum capiendum missi fuerant,
per divinum iudicium et fidem regis eum capiunt, et
B ligatum ad præsentiam regis cum uxore sua addu-
xerunt. Quem statim rex Uniberto et Ghiselario co-
mitibus Betoricæ civitatis ipsum Remistanum in
patibulo suspendi iussit. Prædictus rex Pippinus
usque ad Garonnam accessit; ibi Wascones, qui ul-
tra Garonnam commorantur, ad ejus præsentiam
venerunt, et sacramenta et obsides prædicto regi
donant, ut semper fideles partibus regis, ac filiis
suis Carolo et Carlomanno omni tempore esse de-
beant. Et alia multa quamplures gentes ex parte
Waifarum ad eum venientes, et se ditioni suæ subdi-
derunt. Rex vero Pippinus benigniter eos in suam
ditionem recepit. Waifarius cum paucis per silvam,
quæ vocatur Edobola ^h, in pago Petrocorreco lati-
tans, huc illucque vagatur incertus. Præfatus rex
C Pippinus **702** ad Waifarium capiendum insidias
iterum parat. Inde ad reginam suam ad Sellus ve-
niens, legationem Sarracenorum, quam Mettis ad
hiemandum miserat, ad Sellus castrum ad se venire
præcepit, et ipsi Sarraceni munera quæ Amormuni
transmiserat, ibidem præsentant. Iterum rex ipse
Sarracenis qui ad ipsam missi fuerant munera dedit,
et usque ad Massiliam cum multo honore adducit
præcepit. Sarraceni vero navali evectioe per mare
redeunt ad propria.

CXXXV. Præcelsus rex Pippinus iterum de Sellus
castro cum paucis ad persequendum Waifarium
anno iterum perrexit, et usque ad Santonis mira ce-
leritate primus cum paucis venit. Cum hoc Waifarius
audisset, solito more terga vertit. Rex Pippinus in
D quatuor partes comites suos scaritos et leudes suos
ad perquirendum Waifarium transmisit. Dum hæc
agerentur, ut asserunt, consilio regis factum, Waifa-
rius princeps Aquitanæ a suis interfectus est. Præ-
fatus rex Pippinus, jam tota Aquitania acquisita, on-

^a Locum prope Sincerrium, seu Sacrum Cæsaris
Castrum in Biturigibus (Gordon, près de Sancerre),
interpretatur Cointius.

^b Al., Bertrada, quam nonnulli Bertam appellant.

^c Can. et Freh., Eudone. Legendum Eudonis,
Aquitaniæ ducis, de quo supra, qui pater erat Hu-
noaldi et Remistani, seu, ut alii scribunt, Remista-
gni; proindeque Waifarius Hunoaldi filius patrum
habeat Remistanum, quamquam avunculus ipsius
dicatur supra, cap. 128.

^d Unibertum; et infra, Uniberto. Vide, su-

pra, ad cap. 125.

^e Solus Boh. habet clam.

^f Illic locus a Cella sancti Eusebii in Biturigibus a
Carim fluvium, vulgo Selles, distinguendus est. Ete-
nim Sellus ad Ligerim exstitit, si nostro auctori fides
habeatur.

^g Alii auctores Amiramomeni appellant, Almanse-
rem Cointius et ceteri. De hoc, supra, ad cap. 109.

^h Appellatur vulgo, ut mænet, Valesius, la forêt
de Ver.

leum venientes ditionis suæ, sicut antiquitas A
 et, se faciunt. Cum magno triumpho et victoria
 nis, ubi Bertrada regina residebat, venit.

XXVI. Dum Santonis præfatus rex venisset, et
 pro salute patriæ et utilitate Francorum tra-
 a quadam febre vexatus ægrotare cepit, co-
 suos ac iudices ibidem constituit. Inde per
 ris usque ad Toronis urbem ad monasterium
 Martini confessoris accessit, ibique multam
 regnam tam ecclesiis quam monasteriis vel pau-
 s largitus est, et auxilium beati Martini petens,
 ejus factoribus Domini misericordiam depre-
 gnaretur. Inde promovens se cum prædicta
 Bertradane, et filiis suis Carolo et Carlomanno,
 ad Parisius, ad monasterium beati Dionysii
 ris veniens, ibique commoratus est aliquan- B
 tennensque quod vitæ periculum evadere non
 set, omnes proceres suos, duces et **703** co-
 Francorum, tam episcopos quam sacerdotes,
 venire præcepit, ibique una cum consensu
 rum et procerum suorum, seu et episcoporum,
 a Francorum, quod ipse tenerat, æquali sorte

inter prædictos filios suos Carolum et Carlomannum,
 dum adhuc ipse viveret, inter eos divisit. Id est Au-
 strasiorum regnum Carolo seniori filio regem insti-
 tuit; Carlomanno vero juniori filio regnum Burgun-
 dia, Provincia, Gothia, Alesacis ^a et Alamannia
 tradidit. Aquitaniam, quam ipse rex acquisierat,
 inter eos divisit. His gestis rex Pippinus post paucos
 dies, ut dolor ^b est ad dicendum, ultimum diem et
 vitam simul caruit. Sepelieruntque eum prædicti
704 reges Carolus et Carlomannus filii ipsius regis
 in monasterio sancti Dionysii martyris, ut ipse voluit,
 cum magno honore, regnavitque annis viginti quin-
 que ^c.

CXXXVII. His transactis, prædicti reges Carolus
 et Carlomannus, unusquisque cum leudibus suis ad
 propriam sedem regni eorum venientes, instituto
 placito, initoque consilio cum proceribus eorum,
 mense Septembri, die Dominico, xiv Kalendas Octo-
 bris ^d, Carolus ad Noviomem urbem, et Carlomannus
 ad Saxonis civitatem, pariter uno die a proceribus
 eorum et consecratione sacerdotum sublimati sunt
 in regno.

Explicit Fredegarii Chronicum cum suis continuatoribus.

n. et Fréh., *Alesans*; Ches., *Alesacis*, id est,
 i, vulgo *l'Alsace*.

. et Fréh., *ut dolor*.

illo pacto admitti potest hic calculus. Pippi-
 idem ex quo rex acclamatus est in conventu
 mensi, regnavit annos sexdecim, menses sex;
 a Stephano papa coronatus fuit, annos fere
 duo; ab anno autem quo, patre mortuo, majo-
 nus dignitatem obtinuit, annos septem et

viginti. Mortuus est autem mense Septembri, anno
 768.

^d Hæc verba, xiv Kal. Oc. ab interpolatore addita
 fuisse ait Coitius, quod juxta suum calculum
 Pippinus viii Kal. ejusdem mensis obierit. Ea tamen
 habent Editi simul et Mss. cum Annalibus Mettensibus,
 Carolus autem Noviomem (*Noyon*) inauguratus est,
 et ejus frater Suevione (*Soissons*), quam urbem ve-
 te: es nonnulli *Saxonem*, *Sessionem*, etc., appellant.

MONITUM IN SUBSEQUENTIA FRAGMENTA.

legarii Chronico visum est subjungere ejusdem auctoris Fragmenta selecta ad Francorum Historiam perti-
 que ex aliis ejus operibus descripsimus. Quamvis enim testetur ille auctor se ea referre quæ ex Eusebio,
 pmo, Idatio, etc., excerptis, nonnulla tamen quandoque habet quæ in istis auctoribus desiderantur;
 retulerit ex antiquis traditionibus quæ tunc circumferantur, sive illa ex vetustis auctoribus nobis igno-
 raverit. Ex illis vero selegimus ea solum quæ ad nostram Historiam pertinent, quæque veteri stylo,
 um in codice ms. collegii Parisiensis Societatis Jesu, auctoris ætate scripto, tum in alio Divionensi ex il-
 lami viri Boherii bibliotheca leguntur, representamus.

FRAGMENTA

EX ALIIS FREDEGARII EXCERPTIS SELECTA,

QUÆ AD HISTORIAM FRANCORUM PERTINENT

Inter Excerpta ex Eusebii Chronico, Hie- C
 ronymo interprete.

in illo tempore (Cap. 3) Priamus Helenam
 Trojanum bellum decennale surrexit. Causa

n. pastoris judici pollicente.

mali quod trium mulierum de pulcritudinem certan-
 tium præmium fuit una earum Helena, pastore ju-
 dice pollicente ^a. Memnon et Amazones Priamo tulera
 subsidium. Exinde origo Francorum fuit. Priamque

regem primo habuerunt; postea per Historiarum libros scriptum est ^a qualiter habuerunt regem Frigiam, postea partiti sunt in duabus partibus; una pars perrexit in Macedoniam, vocati sunt Macedones secundum populum a quo recepti sunt, et regionem [Can., regem] Macedoniæ, qui opprimebatur a gentes vicinas invitati ab ipsis fuerunt, ut eis auxilium præberent. Per quos postea cum subiecti in plurima procreatione crevissent, ex ipso genere Macedones fortissimi pugnatores effecti sunt. Quod in postremum in diebus Philippi regis et Alexandri filii sui fama confirmat illorum fortitudinem qualis fuit. Nam et illa alia pars quæ de Frigia ^b progressa est ab Olivo [Id est, Ulysse] per fraudem decepti, tamen non captivati, nisi exinde dejecti per multis regionibus pervagantes cum uxores et liberos.

Electo a se rege (Cap. 4), Francione nomine, per quem Franci vocantur. In postremo, eo quod fortissimus ipse Francio in bellum fuisse fertur, et multo tempore cum plurimis gentibus pugnam gerens, partem Asiæ vastans, in Europam dirigens, inter Rhenum vel **706** Danuvium et mare consedit.

Ibique mortuo Francione (Cap. 5), cum jam pro prælia tanta quæ gesserat, parva ex ipsis manus remanserit, duces ex se constituerunt. Attamen semper alterius ditione negantes, multo post tempore cum ducibus transegerunt, usque ad tempore Pompegii consolis; qui et cum ipsis demicans, seu cum reliquis gentium nationes quæ in Germania habitabant, totasque ditione subdidit Romanam ^c. Sed continuo Franci cum Saxonibus amicitias iniungentes, adversus Pompegium rebellantes, ejusdem rennerunt potestatem. Pompegiius in Spaniam contra gentes dimicans plurimas moritur ^d. Post hæc nulla gens usque in præsentem diem Francos potuit superare, qui ^e tamen eos suæ ditioni potuisset subjugare. Ad ipsum instar et Macedones, qui ex eadem generatione fuerunt, quamvis gravia bella fuissent attriti, tamen semper liberi ab externa dominatione vivere conati sunt.

Tertiam ex eadem origine gentem Torcorum ^f fuisse fama confirmat (Cap. 6). Ut cum Franci

^a Aimoinus, lib. 1 de Gestis Francorum, laudat quosdam auctores qui de hac origine scripserunt. Id forte quod hic datus ex Daretis Frigii Historia de origine Francorum excerptum est. Etenim in cod. Boheriano et in uno Canisii plura inseruntur sub hujus auctoris nomine: in omnibus vero codicibus, post hoc fragmentum, quod hic descripsimus, subiungitur: *Redeamus quo ordine Hebræorum gens fuit. Daretem Frigium memorat Vossius lib. in Historic. Latinorum, sed quem fictitum censet, et quidem fabulas narrat. Certe hæc fuit olim Francorum opinio communis gentem suam ex Trojanis prodidisse, uti ex antiquis Chronicis et auctoribus patet, maxime qui desinentie prima regum nostrorum stirpe et postea scripserunt. Vide Chesnium tomo I Hist. Franc., Sigibert., etc.*

^b Can., et quidem recte, *Frigia*.

^c Sc Clar. At Boh., *Romana*. Can., *totasque ditiones subdidit Romanis*.

^d Can., *morti tradidit*.

^e Clar. hæc verba, *qui tamen eos suæ ditioni po-*

A Asiæ pervagantes pluribus præliis transissent, ingredientiæ Europam, super litore Danuvii fluminis inter Oceanum et Thraciam una ex eis ibidem pars resedit. Electum a se utique regem, nomen Turquoto, per quod gens Turcorum nomen accepit. Franci hujus itineres gressum cum uxores et liberos agebant, nec erat gens, qui eis in prælium potuissent resistere. Sed plurima egerunt prælia, quando ad Rhenum consederunt, dum **707** a Turquoto minuati sunt, parva ex eis manus aderat. **A** captivitate Trójæ usque ad primam olympiadem fiunt anni cccvi.

II. — Inter eadem Excerpta.

Gallienus firmatur in imperio (Ex cap. 40). Germani Ravennam venerunt. Alamanni vastatum Aventicum præventionem vubili cui momento, et plurima parte Galliarum, in Ætalia transierunt ^a. Græci Pannoniam occupaverunt. Germani Spanias obtulerunt, etiam et Syriam incursaverunt, Francos in eorum habentes auxilium.

Valentinianus (Ex cap. 45), etc. Saxones cæsi Deusone ^b in regione Francorum consedit.

Qui superfuerunt in illo tempore Burgundionum octoginta fere millia (Ex cap. 46), quot nunquam antea nec nominabantur, ad Rhenum descenderunt, et ubi [Al., ibi] castra posuerunt, quasi Burgo vocaverunt, ob hoc nomen acceperunt Burgundiones, ^c; ibique nihil aliud præsumebant, nisi quantum pretium ementis [Al., ementes] a Germanis eorum stipendia accipiebant. Et cum ibidem duobus annis **C** resedissent, per legatos invitati a Romanis vel Gallis, qui Lugdunensium provinciam ⁱ et Gallea Comata, Gallea Domata et Gallea Cisalpina manebant, ut tributarii publicæ potuissent rennuere, ibi cum uxores et liberos visi sunt consediase.

III. — Inter Excerpta ex Idatii Chronico.

Martianus (Cap. 55 Can., lib. III, cap. 5), etc. Gens Chunorum pace rupta ruunt in Galleis, quos cum Agecius patricius venientes comperisset, sanctum Anianum Aurelianensium episcopum ad Theodorum regium Gothorum in legationem dirigit, pennis auxiliare contra Chunis: si prævalebat resistere

tuiset subjugare, omittit.

^f Infra, *Turcorum*. Boh. et Can., *Torquorum*. Thurcorum; et infra, *Torquoto*.

^g Sic Clar. Boh. vero: *Præventionem violabili cogno- mento... Galliarum; indeque in Italiam*. Can. sic habet: *Pervenerunt inæstimabili nocumens, et plurimam partem Galliarum vastaverunt; indeque in Italiam, etc.*

^h Sic quoque legitur in Chronico Eusebii, ex omnibus Mss., ut monet Scaiger, qui hoc nomen aliquam urbem circa Rhenum designari censet. Boh., *Diosone*. Can.: *Saxones cæsi Diovione, in regionem Francorum consederunt qui superfuerunt*. Tunc incipit cap. 46: *In illo tempore, etc.*

ⁱ Vide Orosium, lib. VII Historiæ cap. 4.

^j Boh.: *Provinciæ et Gallea Comata-Cisalpina manebant*. Can.: *Provinciæ et Galleæ domita Cisalpina ut tributarii publicæ... ibique cum, etc.* Gallea Comata seu Transalpina continebat hodiernam Franciam, Cisalpina vero, seu Togata, Italiæ partem, quam nunc Lombardiam appellamus.

puero, fratribus meis cum integra dilectione, et amore profuso mandare non sileo. Tractansque in arcano cordis jam olim celaverat, cupiens his duobus regibus ab invicem semper esse discordes, talem inter eosdem iudicium terminavit, ut difficile Gotthis, quos Alaricus regebat, huius culpæ compositio suppleretur, ut veniret legatarius Francorum sedens super equum, contum erectum tenens in manum ante aulam palatii Alarici, et tandiu Alaricus et Gotthi super eum solidos jactarent, quousque legatum et equum et cacumine conti cum solidis cooperirent. Renuntiantes legati Alarico protinus, quod Theoderici huius rei terminasset iudicium: et cum esset difficile hæc Alarico vel Gotthis supplere, volentes fraude Paternum legatum Francorum decipere, quem in solarium missum, per noctem quod subpositum erat ruens, fracto brachio 711 vix tandem evasit. Ducitque eum Alaricus in crastinum [Can., castrum], suos ostendens thesauros, et cum sacramento dicens amplius solidos non habere, quam ad præsens arcis plenis ostenderet. Ubi Paternus unum solidum de pugno extrahens, sinu projecit dicens: Hos solidos adarrabo a ad partem domini mei Chlodovei regis, et Francis. Revertens ad Chlodoveo, narrans per singula. Chlodoveus adversus Alaricum arma commovit, quem in campania Voglavensem, decimo ab urbe Pectava milliaro, interfecit, et maximam partem exercitus Gotthorum ibi gladium trucidavit, regnumque ejus a Legere fluvium et Rhodano per mare Terrenum^b et montes Perenæos usque mare Oceanum abstulit, quod hodieque ditone condigno^c C permanet ad regnum Francorum.

V. — *Inter eadem Excerpta ex Idatio.*

Chrocus rex Wandalorum^d cum Suævis et Alanis egressus de sedibus Gallias appetens (Cap. 62; Can., lib. III, cap. 12), consilium matris nequissimæ utens, dum ei dixisset: Si novam rem volueris facere, et nomen acquirere, quod alii ædificaverunt cuncta destrue, et populum quem superas, totum interfice. Nam nec ædificium meliorem a præcessoribus facere non potes, neque plus magnam rem, per quam nomen tuum elevas. Qui Rhenum Magantiam ponte ingeniose transiens, primum ipsamque civitatem et populum vastavit: deinde cunctasque civitates Germaniæ vallans Mettis pervenit, ubi murus civitatis divino nutu per nocte ruens, capta est civitas a Wandalis, Treverici vero

^a Boh., *his solidos*. Can., *His solidis sit arrhabo*.

^b Can., *Tyrrenum*.

^c Can., *condigna*. Boh., *ditoni condigne*.

^d De Wandalis suo loco egit Fredegarius, ut apud Idatium. Chroci irruptionem Sigibertus ad primum Theodosii Junioris imperii annum revocat, quam alii temporibus Valeriani et Gallieni consignare cun-

in arenam huius civitatis quam muniterant liberati sunt. Post hæc cunctas Gallias Chrocus cum Wandalis, Suævis, et Alanis pervagans, alias subsidione [Al., obsidione] delevit, aliasque ingeniose rumpens vastavit, nec ulla civitas aut castra ab eis in Galliis liberata est. Cumque Arelato obsiderent, Chrocus a Mario quodam milite captus et vinculis constrictus est. Qui ductus ad poenam per 712 universas civitates quas vastaverat, impiam vitam digna morte finivit, cui Trasemundus successit in regnum. Alamanni adversus Wandalos arma commovunt. Uterque consentientes, singulare certamen præliandum duos miserunt. Sed et ille qui a Wandalis missus est, ab Alamanno superatur; victusque Trasemundus Wandali secundum placetum cum Wandalis, Suævis, et Alanis, Gallias prætermisissas Spanias adpetivit; ibique multos Christianorum pro fide catholica interfecit. Post pauco tempore mare traducta in Mauritania, credo divino nutu, fera ducente, cum Wandalis vadando, transivit. Fertur mare ibi septem millia passuum latitudinem esse. Mortuo in Mauritania Trasemundo, Honericus mente crudelior Wandalis successit in regnum, Mauritaniam occupans, nimiam stragem in Christianis exercuit, consiliante Cyrola hæreticorum episcopo, cujus persecutione plurimus numerus Christianorum martyrii palma sunt coronati. His diebus Eugenius, Longinus et Vindemialis episcopi miras virtutes in Christi nomine ostendebant, etiam et mortuos suscitabant. Cyrola quemdam hominem præventum datis quinquaginta aureis, ut se cæcum fingeret, et clamaret coram Honericum regem Cyrola virtutibus se lumen accipere. Qui tacitus a Cyrola cæcus efficitur; postea, oratione Eugenii, lumen recepit. Instigante Cyrola ab invidiæ morbum, Honericus jubente, Eugenius capite truncatur; Longinus et Vindemialis diversis poenis adfecti pro Christi nomine, ad æternam migrant beatitudinem. Honericus merito exigente propriis se morsibus laniavit, indignam vitam justa morte finivit. Cui Childericus successit in regnum. Ipso defuncto, Childemeris regnum suscepit, apud quem Bolesarius patricius fortissime dimicavit; in quo regnum Wandalorum finivit.

[Belisarius] a Bucceleno quodam Franco in Italia superatus est, tantæ victoriæ nomenis gloriosus a Bucceleno victus nomen vitamque amisit s.

Expliciunt Fragmenta Fredegarii.

sueverunt.

^a Sic Boh. Clar., prima manu, *auream totam*; altera, *Mauretanium*. Can., *terram totam*.

^f Boh., *Christianorum ostendebant ægros*.

^s Confer cum Aimoino, lib. II de Gestis Franc. cap. 23.

SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII EPISCOPI TURONENSIS LIBRI MIRACULORUM.

Prooemium.

Non poetarum figmentis, aut philosophorum sententiis, sed Evangelicæ veritati insistendum esse.

713-714 Hieronymus presbyter, et post apostolum Paulum bonus doctor Ecclesiæ, refert se ductum ante tribunal æterni Judicis, et extensum in supplicio graviter casum, eo quod Ciceronis argutias vel Virgiliæ fallacias sæpius leclitaret: confessumque se coram angelis sanctis ipsi Dominatori omnium, nunquam se deinceps hæc lecturum, neque ultra tractaturum, nisi ea quæ Deo digna et ad Ecclesiæ ædificationem opportuna judicarentur (a). Sed et Paulus apostolus, *Quæ pacis sunt, inquit, sectemur, et quæ ad ædificationem in invicem custodiamus* (Rom. xiv, 19). Et alibi: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv, 29). Ergo hæc nos oportet sequi, scribere atque loqui, quæ Ecclesiam Dei ædificent, et quæ mentes inopes ad notitiam perfectæ fidei instructione sancta fecundent. Non enim oportet fallaces commemorare fabulas, neque philosophorum inimicam Deo sapientiam sequi, ne in iudicium æternæ mortis Domino discernente cadamus. Quod ego metuens, et aliqua de sanctorum miraculis, quæ hactenus latuerunt, pandere desiderans, non me his retribus vel vinciri cupio, vel involvi (b). Non ego Saturni fugam, non Junonis iram, non Jovis stupra, non Neptuni injuriam, non Æoli sceptra; non Æneadum bella, naufragia, vel **715-720** regna commemoro: taceo Cupidinis emissionem, non Ascanii dilectionem; hymenæosque, lacrymas, vel exitia sæva Didonis; non Platonis triste vestibulum, non Proserpinæ stuprosum raptum, non Cerberi triforme caput: non revolvam Anchisæ colloquia, non Ithaci ingenia, non Achillis argutias, non Sinonis fallacias: non ego Laocoontis consilia, non Amphitryonidis robora, non Jani conductus, fugas, vel obitum exitialem proferam; non Eumenidum, variorumque monstrorum formas exponam: non reliquarum fabularum commenta, quæ hic auctor aut (c) finxit mendacio, aut versu depinxit heroico: sed ista omnia tanquam super arenam locata, et cito ruitura conspiciens, ad divina et Evangelica potius miracula revertamur, unde Joannes Evangelista exorsus est dicens: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 1, 2, 3). Et deinceps ait: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate* (Ibid., 14). Quod autem in Bethleem nasciturus erat, ita ait Propheta: *Et tu, Bethleem Ephrata (d), non es minima in millibus Juda. Ex te enim prodiet Rex qui regat populum meum Israel* (Mich. v, 2; Matth. ii, 6; Joan. vii, 42). Hoc enim et Nathanael ille a Cana Galilææ dixit: *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel* (Joan. 1, 49). Ipse est et salus mundi, de quo et ille Simeon ait: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum* (Luc. ii, 29).

(a) Hoc ipsum narrat Hieronymus in epistola ad Aulustochium.

(b) Illic desinit prologus in cod. Clar. a.

(c) Aliqui Codd. cum Edit. ante finxit mendacio... depinxit.

(d) Aliquot mss. cum edit., Eufrata.

LIBER PRIMUS. DE GLORIA BEATORUM MARTYRUM.

CAPUT PRIMUM.

De nativitate Domini nostri Jesu Christi in Bethleem.

721 Nato ergo Domino nostro Jesu Christo se-

^a Editi: *Stellam quam magi viderunt, adhuc in Bethleem mundis corde apparere. Porro in Colb. tut. desunt undecim priora capita, ibique liber incipit a*

cundum carnem in Bethleem oppido (*Ante æram vulg. an. 5, 25 Dec.*), in diebus Herodis regis, juxta fidem evangelicam, magi ab Oriente venerunt Illic capite 12: *De sancto Joanne Baptista*, quod in isto codice primum appellatur, habet tamen prologum.

rosolyms, dicentes : *Ubi est qui natus est Rex Ju- A* *deorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et* *tinimus adorare eum* (Matth. ii, 2), et reliqua. Est *a* autem in Bethleem puteus magnus, de quo Maria gloriosa aquam fertur hausisse : ubi sæpius aspicientibus miraculum illiusre monstratur, id est stella ibi mundis corde, quæ apparuit magis, ostenditur. Venientibus devotis ac recumbentibus super os putei, operiuntur linteo capita eorum. Tunc ille cujus meritum **722** obtinuerit, videt stellam ab uno pariete putei super aquas transmigrare ad alium, in illo modo quo solent super celorum circulo stellæ transferri. Et cum multi aspiciant, ab illis tantum videtur, quibus est mens sanior. Nonnullos vidi qui eam asserebant se vidisse. Nuper autem diaconus noster retulit quod cum quinque viris aspexit *b*, sed duobus **B** tantum apparuit.

CAPUT II.

De miraculis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Dominus *a* igitur noster Jesus Christus in assumpta carne de Virgine (An. 50), multa populis miracula est **723** dignatus ostendere. Haustos enim latices in vini saporem convertit, cæcorum oculis depulsa nocte lumen infudit, paralyticorum gressus ablata debilitate direxit, febres ægrotantium fugato ardore restinxit, hydropticum compresso tumore sanavit, lepram discedere sacri oris virtute mandavit, mulierem dæmonio inclinatam invidentibus Judæis erexit; super aquas vero, non debiscentibus aquis, incessit : profluvium mulieris tactu fimbriæ salutaris avertit. Multa quidem et alia fecit, quæ sacra Evangeliorum narrat historia. Tamen cum multos salubri *C* cœlestique mandato restaurasset ad vitam, tres ab infernali morte reductos, vitæ restituit : id est, archisynagogi filiam resuscitavit in domo; unicum viduæ surgere jussit ad portæ egressum; et Lazarum vocavit ex monumento.

CAPUT III.

De passione, resurrectione et ascensione ejus.

Igitur Judæi, furere succensi, falsis accusationi-

a In Colb. a. nabetur hic in tituli modum, alia quidem, sed vetusta manu : *De stella in puteum lapsa*. Id autem observamus, quod etiam nunc prope cavernam Bethleemitanam puteus seu cisterna peregrinis ostendatur, in quam vulgus putat stellam magorum dilapsam fuisse.

b Colb. a., alia manu, *introspexit*.

c Hoc caput cum sequentibus ad undecimum inclusive deest in cod. Clarom. a.

d Hic incipit Clar. b. An vero aliquando præcedentia capita in eo cod. exstiterint, incertum est, cum istud initio paginæ habeatur, et numerus nullus singulis capitulis præmittatur, nec ullus capitum indiculus in eo codice unquam fuerit.

e Mor., *perfruetur*. Hæc porro, quæ de morte beatissimæ Virginis ejusque circumstantiis narrat hic Gregorius, procul dubio hausit ex Pseudo Meltonis Sardinensium episcopi libro de Transitu beatæ Mariæ, inter apocryphos a Gelasio papa recensito, qui liber editus est in Bibliotheca Patrum. Mortuam autem eam Ephesi fuisse, doctorum virorum est sententia. At nemo ante Gregorium Turonensem disertis verbis resurrectionem beatæ Mariæ, ejusque corporis simul

bus circumdantes Justum tradiderunt morti, et crucis affixione damnaverunt (An. 53, 3 April.) : quem Deus Pater suscitavit a mortuis tertia die, soluit doloribus mortis (Act. ii, 24); quoniam impossibile erat eum apud inferos retineri, sicut ait apostolus Petrus. Posthæc promittens Paracletum, et inbuens cælestibus doctrinis apostolos, victor ascendit ad cœlos, venturumque se ad judicandum, angelis te tantibus, repromittens, dicente apostolici Actus historia : *Hic Jesus qui receptus est a vobis* **724** *sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum* (Act. i, 11).

CAPUT IV.

De apostolis et beata Maria.

Post *d* admirabilem igitur dominicæ ascensionis gloriam (An. 53, 14 Maii), quæ, contrito diabolicæ malignitatis capite, mentes fidelium ad contemplanda cœlestia animavit, sancti apostoli Domini et Salvatoris nostri cum beata Maria matre ejus, in unam congregati domum, omnia ponebant in medio : nec quisquam suum aliquid esse dicebat; sed unusquisque cuncta possidebat in charitate, sicut sacer apostolicæ actionis narrat stylus (Act. iv, 34). Posthæc dispersi sunt per regiones diversas ad prædicandum verbum Dei (An. 56). Denique impleto a beata Maria hujus vitæ cursu, cum jam vocaretur a sæculo, congregati sunt omnes apostoli de singulis regionibus ad domum ejus (An. 48). Cumque audiissent quia *C* esset assumenda de mundo, vigilabant cum ea simul : et ecce Dominus Jesus advenit cum angelis suis, et accipiens animam ejus, tradidit Michaeli archangelo, et recessit. Diluculo autem levaverunt apostoli cum lectulo corpus ejus, posueruntque illud in monumento, et custodiebant ipsum, adventum Domini præstolantes. Et ecce iterum adstitit eis Dominus, susceptumque corpus sanctum in nube deferri jussit in paradysum : ubi nunc, resumpta anima, cum electis ejus exultans, æternitatis bonis, nulli occasuris sine, perfruitur *e*.

et animæ in cœlos assumptionem asseruisse reperitur. Hæc tamen sententia haud multo postea ita Gallis prævaluit, ut etiam in Liturgiam fuerit introducta, quod patet ex Missali Gothico, lib. xi Liturgiæ Gallicanæ, in missa de Assumptione sanctæ Mariæ, ubi non semel hujus beatissimæ Virginis corpus cœlos dicitur fuisse translatum, et quidem in contestatione cum iisdem circumstantiis, quæ hic a Gregorio nostro narrantur. Vide et aliud sacramentarium Gallicanum, tomo I Musei Italici, pag. 300. Nihil tamen simile habet sacramentarium Romanum sancti Gregorii. De hac re autem disputatum est fusius hoc sæculo, occasione Martyrologii Usuardi. Vide clar. viri Tillemontii notas 14 et 15 in Vitam beatæ Virginis Mariæ, tomo I Hist. eccles., quibus adde locum Adamanti, lib. 1 de Locis sanctis, cap. 9, ubi de sepulcro beatæ Mariæ, quod prope Hierosolymam in valle Josaphat ostendebatur, sic loquitur : *In quo, inquit ille auctor, aliquando sepulta pausavit. Sed de eodem sepulcro quomodo, vel quo tempore, aut a quibus personis sanctum corpusculum ejus sit sublatum, vel quo loco resurrectionem exspectat, nullus, ut ferri, pro certo scire potest.*

sancta dependere visæ sint potius quam stare? Sed in stipite erecto foramen factum manifestum est. Pes quoque parvulæ tabulæ in hoc foramen insertus est; super hanc vero tabulam, tanquam stantis hominis sacræ affixæ sunt plantæ. Quæritur etiam quid de his clavis fuerit factum. Duo sunt quos supra diximus aperti in freno; tertius projectus in fretum; quartum **728** asserunt esse defixum in capite statuæ Constantini, quæ civitate, ut aiunt, tota [Al., totæ] excelsior esse suspicitur, scilicet ut tota cui eninet, munitione salutis, quodam modo galea coronata esset ^a. Magnam asserunt virtutem esse hujus freni: quod ambigi nequaquam potest, quod Justinus imperator publice expertus est, ac suis omnibus patefecit. Illus enim a quodam mago propter pecuniam amissam, quas sibi dæmonis umbra intolerabiles per duarum curricula noctium intulisset indicavit insidias ^b: sed cum tertia nocte frenum capiti collocasset, locum insidiandi inimicus ultra non habuit, repertumque auctorem insidiarum gladio percussit. Nobis vero quæ sit virtus ligni hujus hoc modo manifestatum est. Advenit quidam qui nobis pallam holosericam valde vetustam exhibuit, dicens ab hac in Hierosolymis crucem Domini involutam fuisse. Quod cum apud rusticitatem nostram incredibile haberetur, ac rimaremur sollicite unde ei tanta ibidem fuisset gratia ut ista meruisset, cum sciamus in tempore quo sacrum hoc lignum adoratur, non solum exinde nihil quemquam mereri, sed etiam importunius accedentem verberibus arceri, respondit: Quando, inquit, Hierosolyma abii, Futen abbatem ^C reperi, qui magnam cum Sophia Augusta gratiam habuit, huic enim omnem Orientem quasi præfecto commiserat ^c. Huic me subdidi, et cum ab Oriente regrederer, ab hoc et sanctorum pignora, et hanc pallam, de qua eo tempore sancta crux involvatur, accepi ^d. Postquam mihi vir ille retulit, et hanc mihi pallam tradidit, præsumpsi fator eam abluere, et frigoriticis potum dare; sed mox opitulante virtute divina, sanabantur. Scindelam etiam exinde plerumque particulas, et dabam religiosis **729** pro benedictione. Uni vero abbati partem divisi: qui post

similior est. Ex uno salutem ex his frenum factum fuisse, et alterum diademati imperatorio fuisse affixum, præter vulgatos auctores, affirmat sanctus Ambrosius; et Theodoretus, lib. 1 Hist. cap. 18, alludit ad Zachariæ prophetiam iisdem verbis quæ hic a Gregorio laudantur.

^a Colb. a, galea et corona sit. Clar. b, munitionem salutis.... operetur.

^b Sic Colb. a; Clar. b, vero: *Amissam, quas sibi dæmonis umbra intolerabili immixtas per... sustinisset insidias enarravit; sed. Cæteri Mss. et Clict.: Emissam quæ sibi dæmonis umbra intolerabilis per... sustinisset insidias.* Alii Editi: *Emissas sibi a dæmonis umbra intolerabiles per... sustinuit insidias.*

^c Aliquot Mss., *commiserant.* Quis ille abbas fuerit, ignoro. Photan celebra Synaxarium Divionense die 6 Junii apud Bollandianos. Sophia autem fuit Justinii junioris uxor, de qua passim in Greg. Historia.

^d Ad illam pallam alludere videtur Fortunatus lib. II carm. 3.

^e Lancea qua latus Salvatoris nostri perforatum

A duos ad me annos rediens, cum sacramento asseruit duodecim ab ea energumenos, tres cæcos, deosque paralyticos fuisse sanatos. Muto cuidam ipsam pallam in os posuit: sed cum dentes, linguamque ejus attigit, statim vocem eloquiumque resituit. Quod nos fideliter credere, ipsa Domini promissio illiciti dicens: *Omnia quæcumque petieritis in nomine meo, credite quia accipietis, et venient vobis (Marc. xi, 14).*

CAPUT VII.

De lancea, corona spinea, et columna.

De lancea ^e vero, aruudine, spongia, corona spinea et columna, ad quam verberatus est Dominus et Redemptor Hierosolymis, dicendum. Ad hanc vero columnam multi fide pleni accedentes, corrigias textiles faciunt, eamque circumdant: quas rursus pro benedictione recipiunt, diversis infirmitatibus profuturas. Ferunt etiam ipsas coronæ scetas quasi virides apparere: quæ tamen si videantur aruisse foliis, quotidie tamen revirescere virtute divina. Prodit et ex monumento quo dominicum ^f jacuit corpus mira virtus, quod sæpius terra naturali candore radiante repletur, et exinde iterum ablata aqua conspergitur, de qua tortulæ parvulæ formantur, ac per diversas mundi partes transmittuntur, de quibus plerumque infirmi sanitates hauriunt. Illud est tripudiable, quod sæpissime accessus serpentium vitant. Sed quid ego teme arius de his loqui audeo, cum fides retineat omne quod sacrosanctum **730** corpus attigit esse sacramentum?

CAPUT VIII.

De tunica Christi inconsuta.

De tunica vero beati corporis non consuta, desuper contexta per totum, quæ juxta Davidicum vicinium sub sorte jacuerat, fides evangelica pandit. Ait enim: *Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortes (Joan. xix, 24).* De hac vero immaculati Agni tunica, quæ a quibusdam audiri, silere nequeo. Ferunt autem in civitate Galathensi, in basilica, quæ ad sanctos Archangelos vocatur, retineri ^h. Est enim hæc civitas, ab orbe Constant-

fuit Hierosolymis ostendebatur sub finem sæculi vii, in lignea cruce inclusa, uti testatur Adamanus lib. 1 de Locis sanctis cap. 9, apud Mabillon... articulo in Bened., parte II pag. 506.

^f Cod. Colb. a, *divinum jacuit corpus.*

^g Colb., *Galatæ,* et al. manu, *Galatiæ,* quo nomine Galatia provincia potius quam urbs designatur, Vind., *Galathiæ.* Galatheam urbem ex solo Gregorio Turon. memorant Ortelius, Ferrarius, etc.

^h Hæc eadem tunica in Chronico Fredegarii, cap. xi, dicitur ex civitate *Zafad,* apud Sigibertum *Zaphal,* quam Jaffam seu Joppen interpretantur, anno 50 Guntramni regis in sanctam Hierosolymorum urbem translata fuisse. Postmodum in Gallias allata est tempore Caroli Magni, et apud Argentolium in agro Parisiensi, ubi Gisela ejusdem imperatoris soror ac Theodrada ipsius filia sanctimonialis erat, deposita fuit. Dequon cum diu ob bellorum tumultus latuisset, sub sæculi xii medium inventa est, ac præserte Ludovico juniori cum alijs regni precoribus, ab Hugone archiepiscopo Rothomagensi com-

asi millibus centum quinquaginta, in A
t crypta abditissima : ibique in arca
imentum habetur inclusum. Quæ arca
fidelibus cum summa diligentia ado-
merito digna quæ hoc vestimentum re-
lominicum corpus vel contingere me-

CAPUT IX.

*basilicæ beatæ virginis Mariæ, ab im-
tore Constantino exstructæ.*

gloriosa genitrix Christi, ut ante par-
creditur et post partum, quæ, ut supra
4), angelicis choris canentibus, in
mino præcedente, translata est cujus
eratore Constantino admirabili opere
t : ad quam 731 adductæ columnæ
itudine levari non possent, eo quod
earum sedecim pedum, ac diebus
labore fatigarentur, apparuit artifici
r visum, dicens : Noli mæstus esse,
ostendam qualiter hæ queant elevari
stendit ei quæ aptarentur machinæ,
derentur trochleæ, atque funium ex-
licia, illud addens : Conjunge tecum
scholis, quorum hoc adiutorio possis
cum ille evigilans quæ præcepta fue-
it, vocatis tribus pueris ab scholis,
velocitate columnas. Præstitum est
re miraculum admirandum, ut quod
rum fortium levare nequiverat, tres
e virtute perfecti operis sublevarent.
as sacra mediante mense undecimo
um in oratorio Marciacensis domus
orii ejus reliquiæ continentur. Adve-
c festivitate, ego ad celebrandas vigi-
cessi. Cumque per obscuram noctem

properarem ad oratorium, suspicio a longe per fe-
nestras ita immensam claritatem effulgere, ut puta-
retur ibi multitudo lychnorum ac cereorum esse ac-
censa. Credens igitur quod aliqui devotorum jam
nos ad celebrandas vigiliis præcessissent, accedo ad
ostium : pulso, nec quemquam invenio, repertumque
ostium clave munitum, cuncta silentio data, de-
prehendo. Quid plura ? transmittimus ad custodem,
cui tunc erat obserandi cura, ut scilicet ostium
clave exhibita reseraret. Dum autem ille venit, nos
accendimus aforis cereum. Interea aperitur sponte
et ostium : ingressisque nobis, credo a 732 caligine
peccatorum meorum, claritas quam admirabamur
aforis, apparente cereo nostro, discessit; nihil tam-
en præter virtutem gloriosæ Virginis aliud penitus
videre potuimus, unde claritas illa fuisset exorta.

CAPUT X.

De puero Judæo valde memorandum miraculum.

Quid igitur in Oriente actum fuerit ^a, ad corrobo-
randam fidem catholicam non silebo. Judæi cujus-
dam vitrarii filius, cum apud Christianos pueros ad
studia litterarum exerceretur, quadam die dum
missarum festa in basilica beatæ Mariæ celebraren-
tur, ad participationem gloriosi corporis et sanguinis
dominici cum aliis infantibus infans Judæus acces-
sit. Quo-sancto assumpto ^c, gaudens ad domum pa-
tris revertitur : illoque operante ^f inter amplexus et
oscula, quæ acceperat cum gaudio refert. At ille
Christo Domino ac suis legibus inimicus ait: Si cum
his infantibus communicasti, oblitus paternæ pieta-
tis, ad ulciscendam Mosaicæ legis injuriam, parrici-
da in te durus existam. Et apprehensum puerum
in os fornacis ardentis projectit, adjectisque lignis
quo vehementius exureretur, insistit. Sed non de-
fuit illa misericordiâ quæ tres quondam Hebræos
pueros Chaldaico in camino projectos nube rorulenta

lis episcopis et abbatibus publicæ fide-
ni exhibita fuit anno 1156. Exinde
rum concursu celebris fuit ecclesia
ubi etiam nunc a nostrâ congr.
monachis Benedictinis religiosissime
cœmelium asservatur et collitur. Vide
re a domno Gabriele Gerberon Parisiis
77.

Adamnanus, lib. I de Locis sanctis
siam prope Jerosolimam, ubi tunc
strabatur beatæ Mariæ sepulcrum. Sed
nalis tempora, qui mediante sæculo v
dixerit beatæ Virginis sepulcrum Je-
titisse, Cl. vir Tilliemontus in Vita
gnl, art. 68, existimat ecclesiam hic
emoratam aliam non esse a cathedrali
, uti Acta synodi Ephesinæ attestan-
is Deiparæ honorem consecrata erat,
obis auctoribus ante id tempus beatæ
lecorata fuisse legitur.

isæ Januario, quo in Gallis depositio
ptilonis beatissimæ Virginis festivitas
itur. Quod certum est ex antiquis Li-
nis, et vetustissimis Martyrologiis, ad
uril, ut probat noster Mabillon. lib. II
ianæ num. 22 pag. 118. Vult tamen
vi de Emendatione temporum, annum
a Gregorio nostro Inchoari a mense
FROL. LXXI.

Aprill, quo pacto Gregorius hic mensis undecimi
nomine Februarium designasset. Cui opinioni favere
videtur Sacramentarium Gallicanum, quod ex ms.
codice vetustissimo Bobiensi monasterii ab eodem
Mabillonio editum est ad calcem tomi I Musel Italici,
ubi assumptio sanctæ Mariæ post festum Cathedræ
sancti Petri immediate ante Quadragesimam locatur.
Passim tamen Gregorius a Martio annum inchoat.

^c Hic, uti videtur, designatur Marziacum (*Marsac*),
parthenon antiquus B. Mariæ etiam nunc nomine
insignitus, Mauzacensi monasterio subjectus, ubi
sanctimoniales sub priorissæ regimine perseverant.
Alius est a Marcintanensi parthenone cujus meminit
non semel Petrus Cluniacensis abbas. Vide Savaronem
in epist. 119 libri II Apollinaris Sidonii.

^d Similem historiam habet Evagrius lib. IV cap. 36,
et Nicephorus lib. XVII cap. 25. Idem contigisse me-
moratur apud Bituricas in ecclesia sanctæ Mariæ,
tempore Humati ejusdem urbis episcopi, ut narrat
Monachus Sansulpicianus in Patriarchio Bituricensi,
cap. 19. Hinc cognomen habuit *de Furno calido*.

^e Aliquot Mss., quod sanctum assumptum, accu-
sandi casu loco sexti adhibito, quæ casuum mutatio
frequentior est apud Gregorium. Sed hic observan-
dum est hanc vocem *sanctum* absolute pro eucharis-
tia assumi, ut fit in plerisque Liturgiæ nostræ,
etiam hodiernæ, orationibus.

^f Cod. Colb. a, *illoque properante*.

resperserat. Ipsa enim et hunc inter medios ignes et prunarum moles jacentem prorsus consumi non patitur. Cum autem audisset mater quod scilicet filium communem pater deliberasset exurere, cucurrit ad liberandum eum. Sed cum vidisset incendia ab ore **733** fornacis patulo huc et illuc flamma domiuante respergi, ornatum capitis ad terram projecit, diffusaque casarie se miseram clamitans, civitatem vocibus implet. Quod cum Christiani quid actum fuerat didicissent, concurrunt omnes ad tam iniquum spectaculum, retractisque ignibus ab ore fornacis, inveniunt puerum quasi super plumas mollissimas decumbentem. Quo extracto, admirantur omnes illaesum, clamoribusque locus ille repletur, et sic Dominum omnis populus benedicit. Conclamabant etiam ut auctorem hujus sceleris in ipsas projicerent flammis. Projectum autem ita totum ignis absorbit, ut vix de ossibus ejus parvum quodammodo relinqueretur indicium. Interrogantes autem infantulum Christiani quale ei inter ignes fuisset umbraculum, ait: Mulier quæ in basilica illa ubi panem a de mensa accepi, in cathedra residens, parvulum in sinu gestat infantem, hæc me pallio suo, ne ignis voraret, operuit. Unde indubitatum est beatam ei Mariam apparuisse. Agnita ergo infans fide catholica, credidit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ac salutaribus aquis ablutus una cum genitrice sua, denuo sunt renati. Multi Judæorum exemplo hoc in urbe illa salvati sunt.

CAPUT XI.

De monasterio Hierosolymitano, et miraculis per virtutem sanctæ Mariæ reliquiarum.

Monasterium est valde magnum in Hierusalem, non modicam habens congregationem, in quo non solum devotio^b populi sæpe plurima confert, verum etiam imperatoris jussu ibi non minima largiuntur. Accidit autem quodam tempore ut præ penuria egestatis valde eis victus necessaria defecissent. Congregatio enim garrula^c monachorum, cum una atque **734** alia die refectionis alimoniam non caperent, vociferantur ad abbatem, dicentes: Largire cibos,

^a Observandum hic primo, panem solummodo, id est unicam eucharistiæ sacræ speciem, a plero Judæo fuisse receptam, qui tamen supra corpus et sanguis Domini a Gregorio appellatur. Observandum secundo, antiquum morem in ecclesiis beatissimam Virginem^D representandi sedentem cum infante Jesu, quem in ulnis gestat.

^b Sic cod. Rom.; cæteri fere, in quo loco devotio; Ed., in quodam loco. Porro ex his quæ sequuntur patet hoc monasterium beatae Mariæ sacrum fuisse.

^c Cod. Rom.: Congregatio enim beata. Ed.: Congregatio itaque garrula... caperet, vociferant.

^d Sic cod. Clar. a. Cæteri vero cum Editis Edituo, aut æditus. Nonnulli, æditus. Clit., æditum.

^e Exinde patet monachos ad officium divinum, quod hic Gregorius cursum, ut alias sæpe appellat, convocandi curam ad abbatem pertinuisse, quod sanctus P. Benedictus regulæ suæ cap. 47, De significanda hora operis Dei, præscripsit. Codex tamen Clar. a habet superem.

^f Crucem pectoralem inter ornamenta sacra quibus ad celebrandum utitur summus pontifex, recenset

aut permittite discedere unumquemque in locum quo vitam propagare possit, alioqui nec te consulto abscedimus, ne pereamus fame. Hæc iis dicentibus ait abbas: Oremus, fratres dilectissimi, et Dominus ministrabit nobis cibos; nec enim potest fieri ut deficiat triticum in ejus monasterio quæ frugem vitæ ex utero pereunti intulit mundo. Quibus vigilantibus nocte tota, ac psallentibus, mane orto ita reperiunt cuncta horreorum habitacula repleta tritico, ut vix vel reserari ostium posset. Accepto autem cibo, gratias egerunt Deo. Post multos vero annos iterum deficiente cibo, clamaverunt monachi ad abbatem, qui ait: Vigilemus ac deprecemur Dominum, et forsitan transmittere dignabitur alimenta. Denique prosterantur ad pavementum templi. Vigilantes itaque noctem in psalmis hymnisque et canticis spiritalibus perduxerunt. Cumque se post matutinos somno dedissent, venit angelus Domini, et posuit super altare multitudinem innumeram auri. Erant enim ostia ædis obserata. Exurgente autem mane abbate cum monachis ad celebrandum cursum, viderunt multitudinem auri super altare. Et ait abbas custodi ædis^d: Quis prefectorum huc ingressus est, qui hæc detulit? Respondit: Post egressum vestrum nullus hic hominum accessum habuit, sed ostii clavem munitam retinui, et mecum habui, donec surgeres ad commendandum signum^e. Tunc stupens abbas cum monachis, munus celeste intellexit: gratiasque Deo agens collegit, comparatisque victui necessariis, plebem creditam affluenter refecit. Nec mirum si beata Virgo sine labore suis protulit victum, quæ sine coitu viri concipiens, virgo permansit et post partum.

Hujus beatæ Virginis reliquias cum sanctorum apostolorum vel beati **735** Martini quadam vice super me in cruce aurea positas exhibebam. Cumque per viam graderemur, conspicio haud procul a via hospitium cujusdam pauperis incendio concremari. Erat autem a foliis, quæ ignibus maxima præstant fomenta, contactum. Currebat miser cum liberis et uxore aquam deportans, sed flammæ non mitigabantur. Tunc extractam a pectore crucem^f elevo contra ignem: mox in aspectu sanctarum reli-

Innocentius III in libro de Mysteriis missæ; sed nunquam invenies id fuisse singulare pontificis Romani privilegium, ut contendit Vicecomes lib. iv de missæ Apparatu cap. 30. Morem illum non adeo antiquum esse colligit piæ memoriæ cardinalis Bona lib. i. de Liturgiæ cap. 24 num. 10, quod crucis pectoralis mentio nusquam in veteribus sacramentalibus occurrat. Vetus est tamen consuetudo deferendi cruce collo appensas, in quibus sanctorum reliquiæ continentur, ut vel ex hoc Gregorii loco colligere licet. Certe Gregorius Magnus phylacteria sacris reliquiis referta ad collum suspensa deferabat, ut narrat Jeannes Diac., lib. iv cap. 80. Phylacteria autem illa crucem interpretatur ipse Gregorius, lib. xii, epist. 7, ad Theoduldam. Sed ejusmodi cruce non episcopi solum, verum etiam laici deferrebant. Nam idem pontifex, lib. ii epist. 3, Dynamio patricio transmittit crucem parvulam, in qua de catenis beati Petri, et de sancti Laurentii craticula aliquid insertum erat, ut ea, inquit, vestra colla a peccatis solvant. Constat epist. 6 libri v ad Childebertum regem. Mirum est quanti ponderis cruce Græci imperatores collo-

quiarum ita cunctus ignis obstupuit, ac si non fuisset **A** accensus.

CAPUT XII.

De sancto Joanne Baptista.

Joannes ^a vero Baptista astu Herodis per Herodidem uxorem fratris, in carcerem colligatur (*An.* 30). Tunc temporis a Galliis matrona quædam Hierosolymis abierat, pro devotione tantum, ut Domini et Salvatoris nostri præsentiam mereretur. Audivit autem quod beatus Joannes decollaretur (*An.* 31 *aut* 32): cursu illuc rapido tendit, datisque muneribus supplicat percussori, ut eam sanguinem defluentem colligere permitteret non arceri ^b. Illo autem percutiente, matrona concham argenteam præparat, truncatoque martyris capite, cruorem devota suscepit: quem diligenter in ampulla ^c posita patriam detulit, et apud Vasatensem urbem, ædificata in ejus honore ecclesia ^d, in sancto altari collocavit.

CAPUT XIII.

De gemma Vasatensi nata divinitus.

736 Quoniam Vasatensis urbis meminimus, operæ pretium puto miraculum quod in ea Dominus largitus est memorare. Tempore quo diuturna obsidione vallabatur a Chunis ^e, omni nocte sacerdos qui præerat circuibat psallendo, et orabat; nec ab ullo auxilium, nisi a Domini misericordia requirebat. Hortabatur omnes orare et non deficere, asserens humiles preces cælorum januas penetrare. Hostis vero in circuitu depopulabatur villas, domos tradebat incendio, agros vineasque pecoribus intromissis ^f vastabat: sed sacerdoti bono operi insistenti celeriter virtus divina adfuit. Una [*Ed.*, Nam] nocte visum est ipsi barbarorum regi quasi psallentes homines in vestimentis albis, accensis cereis, circuire muros urbis. Et indignans, ait: Quæ est hæc perversitas et securitas vana, ut obsessi, quasi despectis nobis, canticis nescio quibus ac laudibus perstreant? vere quia digni sunt perditione. Et statim misit ad urbem nuntios, interrogantes quid sibi ista velint. At illi negant scire se quæ dicuntur, neque de iis aliqua persensisse. Alia vero nocte, vidit quasi

globum magnum ignis super urbem descendere, et ait: Si contra nos hi obsessi contumaciter agunt, nec nos metuunt, vel cælestis eos ira consumet. Cumque non videret ullum ab urbe incendium consurgere, misit iterum interrogare quæ essent quæ viderat. **737** Similiter negaverunt nihil se omnino vidisse. Tunc rex Gausericus ^g ait: Si hæc isti nesciunt, manifestum est quod Deus eorum adjuvat eos. Et statim discessit a loco illo. Sacerdos autem convocatis civibus vigiliis celebrat, et missarum agit festa ^h pro liberatione populi sui. Dum autem hæc ageret, respiciens sursum vidit super altare, quasi de camera ⁱ templi, cadere tres guttas, æquales magnitudine, claritate, et candorem crystalli vincentes. Cumque omnes cum admiratione et stupore vehementi intenderent, easque nullus auderet attingere, Petrus quidam presbyter, qui, ut res ipsa asserit, magni meriti erat, exhibita argentea patena, guttas colligere nititur; quæ dum per altare vago cursu rotantur, defluentes in ipsam patenam, statim in se conjunctæ, quasi unam gemmam pulcherrimam effecerunt: patuitque evidenti ratione contra iniquam et Deo odibilem Arianam hæresim, quæ eo tempore pullulabat, hæc acta. Agnitumque est sanctam Trinitatem, in una omnipotentiae æqualitate connexam, nullis garrulationibus posse disjungi. Tunc gavisus populus, et intelligens munus sibi indultum fuisse divinitus, conferens aurum gemmasque pretiosas, crucem fecit, in qua hanc gemmam statuit. Sed protinus omnes reliquæ gemmæ hac accedente ceciderunt. Tunc pontifex intelligens non esse consortium cælestibus cum terrenis, fabricata cruce ex auro purissimo, eam gemmam media intercapedine locat, et populo adorandam præbet. Nec mora, fugato, ut diximus, hoste, civitas liberata est. Jam ex hoc multi infirmi hausto vino vel aqua in qua gemma abluitur, protinus sanitati redduntur. Denique cum adorata fuerit, si a peccato est homo immunis, et ipsa apparet clara: cæterum si, ut plerumque assolent, humanæ fragilitati aliquid detulerit criminis, tota ei videtur obscura, miramque præbet discretionem inter innocentem **738** et noxium; cum unī atra, alteri monstretur splendida.

appensas gestarent, quas ideo encolpia appellabant, quod supra pectus penderent. Præclaram ejusmodi crucem, duplici transverso munitam ac vivificæ crucis non modicis particulis ditatam, nostro sancti Germani a Pratis monasterio serenissima princeps Palatina testamento suo legavit anno 1685, quam a Manuele Comneno imperatore Constantinopolitano notam fuisse indicant duo versus in ejus poetica parte insculpti. Cæterum hodie in Gallia episcopi crucem pectoralem collo appensam jugiter deferre solent, quod plerique abbates regulares, exceptis Cisterciensibus, et abbatissæ imitari gaudent.

^a In Colb. tut. post prologum incipit liber ab isto capite, quodque ibi primum dicitur, et sic deinceps.

^b Editi, ut ei... permitteret. Illo. Aliquot Mss., ut omni, etc., ut Editi.

^c Cod. Clar. a, in mappa.

^d Cathedralis ecclesia Vasatensis hodieque sancto Joanni Baptistæ sacra est, in qua servari etiam nunc

dicitur aliquid de sanguine ejusdem beati præcursoris.

^e Aliquot Mss., ab Hunnis, quod idem est.

^f Mss. 2, pecora intromissa, adhibito quarto casu loco sexti. Tamen Colb. tut. et Clar. b habent, et pecora intromissa.

^g Gausericum Vandalorum regem apud quosdam antiquos Gausericum dictum invenio, qui forte hic designatur. Præferenda tamen videtur esse Valesii sententia scribentis, ad annum 437, tomo I Rerum Francic., hunc Gausericum regem fuisse Chunorum, seu Hunnorum, quos Romani, agente Aetio, tunc advocarant contra Gotthos, qui eam Galliæ partem, ubi Cossio Vasatium sita est, jam tunc obtinebant.

^h Missarum celebratio festi genus censebatur apud antiquos, ut ex hoc loco et ex can. 17 conc. II Turon. colligit Mabillon. in proœmio lib. II Liturgiæ Gallicæ.

ⁱ Id est fornice, seu potius laquearum ex ligno. Vide, infra, cap. 47.

CAPUT XIV.

De muliere quæ obtinuit pollicem Joannis Baptistæ.

Nam (Ed., Etiam) quædam mulier a Maurienna urbe progrediens, ipsius Præcursoris reliquias expectavit, et ita se constrinxit vinculo juramenti, ut non ante a loco discederet, nisi de membris ejus mere retur quidquam accipere. Sed cum impossibile hoc incolæ loci narrarent, prosternebatur quotidie ante sepulcrum, orans sibi, ut diximus, de sanctis artibus aliqua condonari. In qua intentione integrum duxit annum. Similiter et alterum, jugi semper oratione deprecens. Tertio vero ingrediente anno, cum orationem suam pervenire non cerneret ad effectum, projecit se ante sepulcrum; et obstetatur non se exinde surrecturam, priusquam hæc petitio obtineretur a Sancto. Septima vero die, cum jam inedia deficeret, apparuit super altare pollex miri candoris ac lucis effulgens. Cognito autem mulier Dei dono, surrexit a pavimento, factaque capsula aurea, in ea recondidit quæ Domino largiente meruerat, et sic gaudens remeavit ad propria: impletumque est in illa quod Dominus ait in Evangelio: *Amen dico vobis, quod si perseveraverit pulsans*^b, et si non surgit pro eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et tribuet ei quotquot habet necessarios (Luc. XI, 8). Post hæc tres episcopi advenientes de civitatibus suis ad adorandum in hoc loco, voluerunt partem de hoc pignore elicere: positoque in medio, nihil omnino auferre potuerunt. Tunc una vigilantes nocte, deprecata sunt ut aliquid mererentur a pollice; positoque sub eo linteum, dum partem auferre conantur, una ex eo gutta sanguinis cecidit super linteum. Quod cernentes, duas 739 deinceps noctes vigilant. Deinde prostrati coram sancto altari, dum supplicant ut adhuc majus aliquid mereantur a pollice, duæ iterum ex eo fluxerunt guttæ. At illi gavisæ, colligentes devote quæ Dominus dederat, juxta numerum suum^c dividerunt linteum cum guttis suis, quæ non sine grandi admiratione urbibus intulerunt. Et quia locus ille Mauriennensis ad Taurinensem quondam^d urbem pertinebat, tempore ille

^a Hæc ab Alberto Stadensi in Chronico Tecla virgo appellatur, ubi sancti Joannis indicem obtinuisse dicitur.

^b Alit, *pulsare*; et infra Mss. quatuor, *surgit, et tribuit*, Clar. b. *surgit, et tribuit*.

^c Aliquot Mss. cum editis, *numerum servorum suorum*.

^d Colb. a, *quamdam*. Urbs illa primum ad Taurinensem diœcesim pertinuit, tum a Francis sub Guotranno rege occupata episcopum proprium obtinuit, qui Darentasiensi metropolitano attributus est. Hinc in vetustis quibusdam notitiis in ea provincie Alpium Gratarum et Penninarum civitates, Morienna ultimo loco recensetur. Ea tamen de re conquestus est Ursicinus Taurinensis episcopus, ut patet ex Gregorii Magni epistola 114 libri VII ind. 2, ad Syagrium episcopum Eduensem, et sequenti ad Theodoricum et Theodebertum reges. Sed nihil obtinuit, et exinde Mauriennensis episcopatus perseveravit, hodieque subsistit, sed sub Viennensi metropoli. Urbs vero ipsa ob miraculorum sancti Joannis reliquiarum celebritatem vulgo, sicut et ipsa vallis,

A quo Rufus erat episcopus, ait archidiaconus ejus ad eum: Non est æquum ut hoc pignus in loco viliori teneatur; sed surge, et illud accipe; et defer ad Taurinensem ecclesiam, quæ plus popularis habetur. Cui ille respondit quia hæc agere non audebat. Archidiaconus dixit: Ego hoc deferam, si permittis. Et episcopus: Fac quod libet. Tunc archidiaconus accedens ad locum, dum vigiliis celebrat, mittit manum ad capsulam. Mox amens effectus, accensus febre, die tertio exspiravit; factusque est timor magnus omnibus, nec quisquam ultra beata pignora ausus est mutare.

CAPUT XV.

De reliquiis beati Joannis infra monasterium sancti Martini positis.

Apud^a Turonicam vero urbem, dum in oratorium atrii beati Martini ipsius Præcursoris reliquias collocaremus, cæcus quidam, adminiculo deducente, lumen recepit. Energumenus vero obstetans virtutem beati Joannis, Martinique antistitis, expulso purgatus est dæmone. In hoc oratorio una puellarum cui officium erat 740 lychni fomenta componere, adveniens cum cereo ut hæc ageret, est ingressa: compositoque lychno atque accenso, attracto ad se fune, sublimavit in altum, plexisque^f innexum laqueis ad parietis clavum, et abscessit. Quæ dum redit, cereus quem manu gerebat exstinguitur, regressaque velociter ad cindilem, cereum non attingebat illuminare, neque laqueum funis absolvere. Dum ambigua de hac causa penderet, subito delapsa a cindile flamma, cereum in manu ejus illuminavit; et sic officio luminis præeunte, quo voluit vivi. Ferunt autem in hoc oratorio a lychno oleum ebullire. Habentur enim^g et ibi reliquiæ sanctæ crucis.

CAPUT XVI.

De ardore manus cujusdam mulieris exstincto.

Sub hujus urbis territorio apud vicum Alangaviensem^b, mulier quædam ex incolis, conspersa Dominica die farina, panem formavit, quem, segregatis prunis, cinere ferventi contexit decoquendum. Quod cum fecisset, protinus ei manus dextera divino igne

dicitur Sanctus Joannes de Maurienna (*Saint-Jean de Maurienne*). Vetus instrumentum de ecclesie Mauriennensis primordiis dabimus in appendice.

^a Hoc caput cum sequenti deest in cod. Clar. a. In altero vero cod. Clar. deest cum sex sequentibus, id est ad 21 inclusive. Porro oratorium in atrio sancti Martini hic memoratum quidam esse putant illud quod etiam nunc subsistit sub sancti Joannis Baptistæ titulo, in quo sancti Martini canonici capitulum congregare solent. Exstat aliud vetustum sancti Joannis Baptistæ sacellum in ipso ecclesie sancti Martini ingressu, quod hic forte designatur.

^f Sic cod. Colb. a. *Cæcti, plerisque*.

^g Ex cap. 5, supra, idem contingebat ante sanctam crucem in monasterio Pictavensi asservatam, ad quem locum hic alludit Gregorius.

^h Cod. Mart. et Cict. cum Bell. et Colb. a, in indice, *Lavgaviensem*. Laud. item in indice *Lanviens*. Dicitur in flæ lib. x *Historiæ vicus Aingaviens*.

aliis auctoribus *Lingiacum*, seu *Langesium*, vulgo *Langeay*, locus etiam nunc notus, his temporibus satis celebris.

succensa cœpit exuri. At illa vociferans ac plangens, A basilicam hujus vici, in qua reliquiæ beati Joannis retinentur, expetiit. Et oratione fusa, vovit in hac die divino nomini consecrata nullam operam exercere, nisi tantum orationi vacare. Nocte vero sequenti fecit cereum in altitudinem status sui: Tunc in oratione pernoctans, tento tota nocte manu propria cereo, restinctis ardoribus incolumis est egressa.

CAPUT XVII.

De fluvio Jordane.

741 Et quia Joannis Baptistæ meminimus, dignum est ut de Jordane aliqua memoremus. Igitur a monte Phanio duo consurgunt fontes, quorum unus Jor, alter Dan vocitatur: qui ab utraque parte Phaniadæ * urbis, quæ prius Cæsarea Philippi vocabatur, B descendentes, sub ipsa urbe tam fluentis [Al., fluentes] conjuncti, quam nomine uno, Jordanem efficiunt, qui usque Hiericho civitatem et ultra defluit. In eo habetur locus in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu ^b aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum autem advenerint, sæpius lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgentur. De publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt; sanati autem, ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario, mari commixtus Mortuo, nomen amittit. Mare enim Mortuum ob hoc dicitur, eo quod ab incendio Sodoma vel reliquarum urbium est versatum, et aqua ipsa asphalto permixta est: unde a nonnullis mare Asphalti ^c appellatur; in quo qui natate nescit, super C aquam fertur, et circa eum sulphur adhæret.

CAPUT XVIII.

De aquis Levidæ urbis.

Sunt autem et ad Levidam ^a civitatem aquæ calidæ, in quibus Jesus Nave lavare solitus erat, ubi similiter leprosi mundantur: est autem ab Hiericho duodecim millia. Prope autem Hiericho habentur arbores quæ lanas gignunt. Exhibent enim poma 742 in modum cucurbitarum, testas in circuitu habentes duras, intrinsecus autem plena sunt lana. Et de his etiam ferunt ipsi Jesu Nave solere fieri indumenta. Sed et hodieque tales exhibent lanas, ex quibus nos a qui-

* Paneas, seu Cæsarea Philippi, urbs olim episcopalis sub Tyrio in tropolitano, in Cœlesyriæ finibus, nunc excisa. De qua Eusebius lib. vii H. stor. cap. 17, et ex eo Rufinus cap. 13. Apud Cæsaream Philippi, quam Phœnicæ Paneada nominant, ad pedes Panii montis fontes visuntur, ex quibus profuit Jordanis, etc. Ipsum urbis nomen Dan fuisse scribit Hieronymus in Quæstionibus in Genesis, ubi et duos fontes Jor. et Dan appellari observat, ex quibus rest nomine junctis Jordanis et fluit et dicitur.

^b Aliquot Mss., refluxu. Observant tamen etiam hodie peregrini, qui Palæstinam invisunt, eo loco Jordanem esse recurvum, quo Dominus noster ex prisca traditione baptizatus fuisse memoratur.

^c Dicitur vulgo Lacus Asphaltites, ex bitumine quod ibi excrecit. Cæterum, ut ex relationibus discimus, quæ hic Gregorius de mari Mortuo observat etiam hodie experiuntur qui lavandi causa sese in totum immittunt.

busdam delatas vidimus, et admirati sumus vel candorem, vel subtilitatem earum.

CAPUT XIX.

De leproso mundato in loco ubi Dominus est baptizatus, et reliquis B. Mariæ.

Nam vidi ante hoc tempus hominem, Joannem nomine, qui a Galliis leprosus abierat, et in ipso loco quo Dominum diximus baptizatum aiebat se per annum integrum commoratum fuisse. Qui assidue abluebatur in amne: sed redditus pristinae incolumitati, reformata in melius cute, sanatus est. Hic reliquias beatæ Mariæ ab Hierosolymis accipiens, revertebatur in patriam: sed prius Romam abire disposuit. Verum ubi altas Italiæ solitudines est ingressus, incidit in latrones. Nec mora, spoliatur ab indumentis, et ipsa quoque capsula in qua beata gestabat pignora capitur. Existimantes enim inimici illi auri ibidem sestertias aggregatas, effracta clave, omnia rimantur intente. Sed cum nihil in ea pecuniæ reperissent, extracta pignora in ignem projiciunt, cæsoque homine discesserunt. At ille semivivus exurgens, ut vel cineres exustorum colligeret pignorum, invenit super carbones accensos illæsas jacere reliquias: ipsumque linteum quo involutæ erant ita admiratur integrum, ut non putaretur prunis injectum, sed eum ex aquis absconditum. Collegitque cuncta cum gaudio, et viam quam pergebat ingressus, usque ad Gallias pervenit incolumis. Multos etiam vidimus qui vel in Jordane, vel in aquis 743 Levidæ urbis tincti, ab hoc fuerant morbo mundati.

CAPUT XX.

De ecclesia B. Mariæ, et ultione pejerantium, apud Turones.

In * urbe autem Turonica, est ecclesia sanctæ Mariæ virginis, ac sancti Joannis Baptistæ nomine consecrata, in qua in perjuriis ultio divina apparuit. Quidam autem cum ad perjurandum in hanc ecclesiam fuisset ingressus, ubi manus ante altare stans sursum extulit, ut sacramentum mendax proferret, statim resupinus ruens, ita caput in pavementum collisit, ut vix vel vivens erigi potuisset. Ad se autem reversus dolum perjurii, quod occultabat, publice patefecit. Vidimus enim et nos quosdam de Turoni-

^a Cod. Colb. tit., *Leviadem*, at cap. seq. habet *Levidæ*, sicut et cæteri scripti in indice. Clicht. *Levidam*. Dicitur apud anonymum Ravennensem, quem noster Placidus Porcheron edidit, *Leviada*, a Plinio *Livias*. Celebris est *Atlixæ* apud Josephum, Eusebium, etc., sic dicta ab Herode in honorem Livie Augustæ, quæ, antea dicebatur Bethara ex sancto Hieronymo. Suum olim habuit episcopum sub Cæsarea metropoli, sicut et Jericho, urbs ex sacris Litteris satis nota.

^b Istud caput cum duobus sequentibus deest in cod. Clarom. a. Ecclesia quæ hic memoratur ea videtur esse quam Ommatus episcopus construxit, ut dicitur lib. x Hist. cap. 31. Exstabat haud procul a cathedrali sancti Gatiani ecclesia oratorium B. Mariæ dicatum, quod modo destructum est; subsistit etiam nunc aliud in eadem urbis parte sub sancti Joannis titulo. An vero unum ex istis, an aliquod aliud jam destructum, hic memoretur, incertum est.

cis in loco eodem perjurasse, qui ita divino iudicio A
condemnati sunt, ut in ipsius anni curriculo finirentur a sæculo.

CAPUT XXI.

De forma Domini apud Phaniadam.

Igitur, ut diximus, in ipso primo Jordanis egressu, Phaniada civitas a sita est, in qua habetur statua ex electro purissimo fabricata, in qua Redemptoris nostri forma dicitur esse expressa. Nam, ut a plerisque audiui, qui eam contemplati fuerant, mira claritas in ejus facie continetur. Sed ne cui videatur absurdum, narrare quæ de ea Cæsariensis refert Eusebius non pigebit. Ait enim : « Mulierem quam sanguinis profluvio laborantem a Salvatore curatam Evangelia tradiderunt, hujus urbis civem constat fuisse, domus-
que ejus in ea etiam nunc ostenditur. Pro foribus B
vero domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris 744 ipsius velut genibus provolutæ, palmasque suppliciter tendentis, imago ærea videtur expressa. Astat vero alia ærea nihilominus fusa statua, habitu viri stola compe circumdati, et dextram mulieri porrigentis. Hujus ad pedem statuæ in basi herba quædam nova specie nascitur. Quæ cum exorta fuerit, excrescere usque ad stolæ illius æræ indumenti simbriam solet. Quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos languoresque conquirat, ita ut quæcumque fuerit illa infirmitas corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino virium gerens, si antequam æræ simbriæ summitatem crescendo contigerit decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem vultus Jesu formatam tradebant : quæ permansit etiam ad nostra usque tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si ii qui ex gentibus crediderunt, pro beneficiis quæ a Salvatore fuerant consecuti, hujusmodi velut munus videbantur offerre, cum videamus etiam nunc et apostolorum Petri vel Pauli, et ipsius Salvatoris imagines designari, tabulisque depingi. » Hæc Eusebius b retulit.

a Paneas, de qua supra, cap. 17.

b Ex versione scilicet Rufini, qui id habet libro vii Histor. cap. 14, cum Eusebius hanc historiam referat eodem libro, cap. 18, cui Rufinus hæc verba adjungit : « Insignia veterum reservari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horum vero amoris indicium est. » Porro Julianus Apostata, ut refert Sozomenus lib. v cap. 21, hanc Christi Salvatoris statuam evertit, suamque ipsius illi substituit. Sed statim, inquit ille, ignis e cælo lapsus pectus statuæ et vicinas pectori partes discidit, caputque cum collo deiecit, et pronum humi infixit, atque ex eo tempore remansit fulgine fulminis obsita. Pagani tamen Christi statuam per urbem trahentes confrugerunt, quam postea Christiani collectam in ecclesia reposerunt. Utramque statuam, Christi scilicet Domini in ecclesia, et Apostatæ fulgine deformatam suo tempore perseverasse testatur idem Sozomenus, qui sub Theodosio juniore florebat, id est centum et paulo amplius annis, antequam Gregorius noster scriberet.

c Celebris erat apud Damascum Theodori martyris statua, quæ a Sarraceno quodam telo percussa sanguinem effuderat, ut testatur sanctus Joannes Da-

CAPUT XXII.

De Judæo qui iconicam Christi furavit, et transfodit.

Nam et isto nunc tempore, per credulitatem integram tanto Christus amore diligitur, ut cujus legem in tabulis cordis credentes populi retinent, ejus etiam imaginem ad commemorationem virtutis in tabulis visibilibus pictam per ecclesias ac domos affigant : sed et in hoc inimicus semper humani generis emulus exstat. Nam Judæus quidam cum hujusmodi imaginem in tabula pictam, ac parieti affixam in ecclesia sæpe vidisset, ait : Ecce seductorem illum qui nos genusque nostrum humiliavit. Et sic 745 nocte veniens, telo ipsam imaginem verberat, elisamque de pariete, opertam veste, ad domum portans, flammis parat exurere. Sed res mira apparuit, quæ, quod de virtute Dei fuerit, non potest ambigi. Nam de vulnere ubi imago transfossa fuerat, sanguis effluxit c. Quod ipse iniquus speculator oppletus furore non sensit. Cum autem per obscuræ noctis tenebras domum suam fuisset ingressus, lumine adhibito cernit se totum sanguine cruentatum : timensque ne scelus suum patefieret, abjectam a se tabulam addidit in obscuris, nec ausus est ultra contingere quod inique præsumpsit auferre. Venientes autem Christiani diluculo ad domum Dei, iconicam d non inveniunt, stupentesque ac requirentes quod fuerat factum, cruosis vestigia deprehendunt. Quod sequentes, ad domum Judæi accedunt. Denique sciscitati de tabula, nihil certi cognoscunt. Requirentes autem eam sollicitè, in angulo cellulæ Judæi reperiunt : qua ecclesiæ reddita, furem lapidibus obruerunt.

CAPUT XXIII.

De crucifixo apud Narbonam.

Est et apud Narbonensem urbem in ecclesia seniore, quæ beati Genesis martyris reliquiis plaudit, pictura quæ Dominum nostrum quasi præinctum linteo indicat crucifixum. Quæ pictura dum assidue cerneretur a populis, apparuit cuidam Basileo presbytero per visum persona terribilis, dicens : Omnes

mascenus orat. 3 de sanctis Imaginibus.

d Alii, iconiam, seu iconam. Bal., iconem. Retinenda nostra lectio, quæ est vetustiorum Edit. et scriptorum. Sic enim illi auctores scribebant ad designandam imaginem, ut supra in cap. titulo, et in Vita Patrum, cap. 12. Hinc manavit consuetudo sacram Christi imaginem Veronicam, quasi veram iconicam, appellandi, ut ex compluribus auctoribus probat noster Mabillonius Itineris Italici pag. 88 et 89. Quam tamen vocem nonnulli mulieris esse nomen postea existimantes, Veronicam slexerunt piam feminam, quæ Christo ad Calvarie montem ascendenti obviam occurrens, ejus sacræ faciei quam exterserat effigiem in sudariolo impressam receperit. Unde nomen sanctæ Veronicæ in aliquot Martyrologia invecum est. Sed ne in Romanum admitteretur obstitit Baronius, cum aliis viris eruditiss. Hinc mirari subit Bollandianis crimini datum fuisse a Carmelitis, quod de Veronica muliere quasi dubitanter locuti fuerint. Et quidem Nicolaus, alique complures pontifices Romani ipsam Christi Domini imaginem vulgo Veronicam appellari testati sunt. Vide Papebrochii responsionem ad exhibitionem errorum per Sebastianum a Sancto Paulo.

estis variis indumentis, et me jugiter A ut initio produntur nescio, ita et fine clauduntur
n aspiciatis. Vade quantocius, cooperi me ignaro.

Et presbyter non intelligens visionem, quaquam ex ea re memoratus est. Rur-
aruit ei; sed et illud parvipendit. Post
em diem secundæ visionis, gravibus ex-
verberibus, ait: Nonne dixeram tibi ut
vestimento, ne cernerer nudus: et nihil
actum est? Vade, inquit, et tege linteo
lam, in qua crucifixus appareo, ne tibi
rveniat interitus. At ille commotus, et
ens, narravit ea episcopo, qui protinus
per velum expandi et sic oblecta nunc
xicitur^a. Nam et si parumper detegatur
landum, mox demisso velo contegitur, ne
atur.

CAPUT XXIV.

De miraculo de fontibus Hispaniæ.

Illud illustre miraculum de fontibus His-
paniæ Lusitania provincia profert. Piscina
apud Osen^o campum antiquitus sculpta
ore vario in modum crucis, miro compo-
sita et ædes magnæ claritatis ac celsitu-
ra Christianis constructa est. Igitur cum
ost circulum anni decedentis advenerit,
is confuso proditore mysticam discipulis
nam, conveniunt in locum illum cum
res, jam odorem sacri præsentientes ar-
data oratione a sacerdote, ostia templi
l muniri signaculis, 747 adventum vir-
ca præstolantes. Die autem tertia, quod
convenientibus ad baptizandum populis,
iscopus cum civibus suis, inspectis si-
ia reserat clausa. Ac mirum dictu, pisci-
eliquerant vacuum, reperiunt plenam, et
liore refertam, ut solet super ora mo-
cum aggregari: videasque huc illucque
rare, nec partem in diversam defluere.
orcismo sanctificatum, conspersum de-
ia, omnis populus pro devotione haurit,
m domi pro salvatione reportat, agros
persione saluberrima tutaturus^d. Et cum
itudo amphorarum sine collecto numero
unquam tamen vel cumulum minuit: li-
s primus intinctus fuerit, mox aqua re-
D aptizatis omnibus, lymphis in se reversis,

ortasse consuetudo manavit, ut Christus
cruce pendens vestitus depingeretur.
n semel vidisse memini crucifixum Do-
talari indutum apud Rhemos in ecclesia
netæ Balsamiæ, seu, ut vocant, sanctæ
e enim beatum Remigium enutrivisse
s ejusmodi imagines se vidisse testatur
m præfatione ad Acta sanctorum ord.
rv, part. 1, num. 47, et in Itin. Italico,

t cum tribus sequentibus deest in Cla-
iste locus videtur esse ab Osson, seu
Hispalim, de quo ipse Gregorius lib. vi
. 43. Hispalis vero ex Bætica provincia

CAPUT XXV.

De hæreticis qui non adhibuerunt illis fidem.

Quidam vero ex hæreticis Deum non metuens,
neque venerationem præstans huic loco sancto, neque
credens corde miraculum, quod in eo Dominus ad
corroborandam suorum fidem præstare dignatus est,
non silebo. Venit cum turba equorum, solutis quoque
impedimentis jussit in basilicam poni, equitibusque
[Id est, equis] in ea præsepia præparari, irridens
miser quæ de hoc loco narrabantur ab incolis. Igi-
tur media nocte prætereunte, a febre corripitur, ac
pene exanimis, et tardius quam debuerat pœnitens,
exclamat equites ab æde expelli; erat enim ei, sub
B rege licet, magna tamen in illa regione potestas. Ex-
pulsisque a basilica sancta equitibus, ad se conversus
cepit dentibus proprium lacerare corpusculum, nec
prorsus retineri a suis ob nimiam poterat debaccha-
tionem. Tandemque 748 oppressus, inter suorum
manus spiritum exhalavit.

Denique Theodegisilus^o hujus rex regionis, cum
vidisset hoc miraculum quod in his sacris Deo fon-
tibus gerebatur, cogitavit intra se dicens, quia inge-
nium est Romanorum (Romanos enim vocitant ho-
mines nostræ religionis) ut ita accidat, et non est
Dei virtus. Veniens vero ad annum sequentem, os-
tium sigillis suis cum episcopi sigillo munivit, po-
suitque custodes in circuitu templi, si forte aliquem
deprehendere posset fraudis alicujus conscium, per
cujus ingenium in fontibus aqua succederet. Similiter
et alio fecit anno. Tertio vero convocata virorum
multitudine, fossas in circuitu basilicæ fieri jussit,
ne forte togis [Ed., locis] occultis lymphæ deduce-
rentur in fontem. Fueruntque fossæ in profundo vi-
cenum quinum pedum, in latitudine vero quindecim.
Sed nihil abditum potuit reperiri. Tamen vitæ
finem faciens, et credo pro hujus inquisitionis teme-
ritate, anni sequentis diem quo hoc mysterium cele-
brabatur videre non meruit, eo quod arcanum virtu-
tis divinæ investigare præsumpsit. Habentur autem
in ea reliquiæ sancti Stephani levitæ.

CAPUT XXVI.

De illo qui propter perpetratum furtum nequivit aquam
haurire.

Ergo quia fons ille divino nutu, ut supra diximus,

censebatur, hodie Andalusie regni caput. Similes fonte
in Galliis habebantur, infra, lib. de Gloria Conf.
cap. 69.

^a Viget etiam nunc ea consuetudo, quam, ut ex
hoc loco patet, a patribus nostris accepimus, aquam
in vigilia Paschæ sacerdotum precibus sanctificatam
in domos reportandi ad tutamen adversus diabolicos
incursus, et ad aerearum potestatum insidias abigen-
das. Vide vitam sancti Casarii episc., lib. II, num. 13.

^o Cod. Bell. *Teodegisillus*. Teudisculus ab Isidoro
appellatur æra 586. Sed ille post unius anni et ali-
quot mensium regnum apud Hispalim interfectus est.
Hic fortasse designatur Theudix, seu Theudis, aut
Theodas, qui ante Theudiscum annis fere 47 regnum
tennit.

ad officium baptizandi repletur : et quia cum completus fuerit, avide ex hoc populus haurire festinat, quidam accepto vasculo, presbytero qui hanc aquam ministrabat porrexit ad complendum. Quod dum complet senior, hic inter comprimentes turbas manuum alterius extendit ab balneo, cultrumque furatus est : quo vagina recondito, manus extendit ad accipiendam hydriam, quam tradiderat presbytero. Qua accepta, amotus in partem aliam, neque unam guttam aquæ in ea potuit reperire. Tunc confusus **749** valde, et sibi ob furti causam hoc evenisse cognoscens, homini cultrum, quem furatus fuerat, reddidit ; et sic iterum porrecta lagena plenam aquæ recepit. Est enim populus ille hæreticus, qui videns hæc magnalia, non compungitur ad credendum, sed semper callide divinarum præceptionum sacramenta **B** nequissimis interpretationum garrulationibus non desinit impugnare : sed virtus Domini diversam partem destruit et confundit.

CAPUT XXVII.

De martyrio Jacobi apostoli fratris Domini.

Jacobus * apostolus (*An. 61 vel 62, 1 Maii*), qui et frater Domini vocitatus est, ab ipso Domino nostro Jesu Christo episcopus dicitur ordinatus ^b. Post cujus gloriosam Ascensionem, dum viam justitiæ Judæis errantibus aperire conatur, de pinna templi præcipitatus, alliditur, effusoque fullonis fuste cerebro, spiritum reddidit ^c, sepultusque est in monte Oliveti^d, in

* Deest hoc caput in utroque cod. Clarom.

^b Eusebius lib. vii, Chrysostomus in I ad Corin h. Hieronymus in Epist. ad Galat., Proclus in orat. 22, **C** et alii veteres Jacobum ab ipso Christo; alii, ut Clemens Alexand., imo et ipse Eusebius non semel, Hieronymus de Viris illustribus, etc., ab apostolis eundem Jerosolymitanæ Ecclesiæ specialem curam suscepisse tradunt. Quod forsasse a Christo designatus, ab apostolis verò declaratus et inthronizatus fuerit. Hinc forte laminam auream, ut scribit Epiphanius hæres. 29, in capite gestabat, veterum pontificum more. Hic autem Gregorius Jacobum episcopum ab apostolo non distinguit, quæ videtur esse communior apud veteres et recentiores sententia; alii tamen aliter sentiunt, quæ de re videndi Bollandiani ad diem 1 Maii, Tillemontius in notis ad Hist. Eccles. tomum I, etc.

* Ejus martyrium describit Hegeſippus apud Eusebium, lib. II Hist. eccles. cap. 23. Vide et Joseph. lib. xx Antiquit. cap. 8. Lege Acta Martyrum sincera, pag. 1 et seqq.

^d Communior tamen est sententia, eum juxta templum, ubi necatus fuerat, sepultum fuisse, cujus monumentum adhuc suo tempore perseverasse tradit Hieronymus testis oculatus.

* Zachariam sancti Joannis Baptistæ patrem multi interemptum esse volunt Herodis jussu intra templi ipsius septa. Simeonis vero senis, qui Christum in ulnis susceperat, sepulcrum in rupe montis Oliveti existisse testatur Adamnanus.

^f Hoc caput et sequens desunt in cod. Colb. tur.

* Tonsuræ clericalis originem vulgo ad sanctum Petrum referunt medii ævi auctores, cujus instituendæ varii varias causas referunt. Vide Bedam, lib. v Hist. Angl. cap. 22. Infra, Vind. non habet episcopus. — Hunc locum de clericali corona minime esse intelligendum contendit Thonassius parte I Discip. ecclesiast., lib. II, cap. 37, sed de omnibus Christianis, qui præ modestia capillos breves deferre deberent;

memoria, quam sibi ipse prius fabricaverat, et in qua Zachariam ac Simeonem * susceperat. Hæc de Jacobo apostolo.

CAPUT XXVIII.

De sancto Petro apostolo.

750 Petrus * apostolus (*An. 66. 27 Junii*), ob humilitatem docendam, caput desuper incidere instituit ^a, qui ab apostolis cæteris episcopos ordinatus, Romæ cathedram locavit. Cujus oratione et * Pauli, Simonis Magi caliditas vel detecta est, vel obruta ⁱ. Exstant hodieque apud urbem Romanam duæ in lapide fossulæ, super quem beati apostoli, deflexo poplite, orationem contra ipsum Simonem Magum ad Dominum effuderunt. In quibus cum de pluvii lymphæ collectæ fuerint, a morbidis expectantur, hanc aquæ max sanitatem tribuunt. Sanctus vero Petrus apostolus, ut præfati sumus, cum post Neroniana ac Simoniana bella ad crucem venisset, impleto jam felicis tropæi certamine, resupinis ad cælum vestigiis se expetit crucifigi, indignum se vociferans ut Dominum exaltari ^l: sicque dirigens spiritum vivacem in astra, sepultus est in templo, quod vocitatur antiquitus Vaticanum ^h, quatuor ordines columnarum valde admirabili numero nonaginta sex habens. Habet etiam quatuor in altari, quæ sunt simul ceptum, præter illas quæ ciborium ^l sepulcri sustentant. **751** Hoc enim sepulcrum sub altari collocatum = valde rarum habetur. Sed qui orare desiderat, reseratis

atque ea occasione profert egregium Amalarii locum testantis hanc sententiam, quæ torsuram clericalem ad sanctum Petrum revocat, non adeo esse certam, ut ipsi adhærere necesse sit. Vide notas in vitam sancti Nicetii, in lib. de Virtut. Patrum cap. 17.

^h Vss., vel, quod perinde est. Eodem sensu, infra, vel detecta est vel obruta, id est et detecta et, et sic passim.

ⁱ Victoria, quam in Simonem Magum retulerunt apostoli, tot sanctorum Patrum testimoniis approbata est, ut ab-que temeritate rejici non possit, quanquam historiarum veritatem nonnulli auctores apocryphis narrationibus in aliquot circumstantiis obsecrarint.

^l Eandem rationem afferunt Ambrosius in psalm. cxviii, Augustinus, Theodoritus, etc. Alii alias adjiciunt, quas fusius prosequi non vacat.

* Anostolorum tropæa, ut loquitur Cælius apud Eusebium, lib. II Hist. cap. 25, jam sæculi III initio celebra erant Romæ, apud Vaticanum et via Ostiensi, id est in iis ipsis locis ubi hodieque eorum sacra reliquæ coluntur. Etenim utriusque media pars in ecclesia Vaticana, altera vero medietas in basilica sancti Pauli, quæ abbatia est ordinis Benedictini, asservantur, sacra vero eorum capita in basilica Lateranensi.

^l Ciborium est ædícula turrita, ad modum umbraculi, aliquot columnis innixa, ad tegendum altare seu alicujus sancti sepulcrum. Vide Liturg. Gallie, Mabillon. lib. I, cap. 8, n. 8.

* Vind., valde ratum. Antiquus est mos in Ecclesiis receptus sanctorum reliquias in cryptis subterraneis subter altare collocandi, ubi sanctorum celebriorum sepulcra in antiquis basilicis etiam nunc videntur. Hinc consuetudo manavit altaria erigendi super tumulos virorum piorum, quos episcopi pro sanctis haberi volebant, hincque erat olim sanctos canonizandi ritus. Reliquias sanctorum in baptisterio a se depositas memorat ipse Gregorius lib. X Hist. cap. ult.;

quibus locus ille ambitur, accedit super se-
et sic fenestella parvula patefacta, immisso
capite, quæ necessitas promit efflagitat.
tur effectus, si petitionis tantum justa pro-
atio. Quod si beata auferre desiderat pi-
illiolium * aliquod momentana [*Id est, sta-*
satum facit intrinsecus, deinde vigilans ac
devotissime deprecatur, ut devotioni suæ
ostolica suffragetur. Mirum dictu ! si fides
prævaluerit, a tumulo palliolium elevatum
ur divina virtute, ut multo amplius quam
saverat ponderet; et tunc scit qui levaverit,
gratia sumpsisse quod petiit. Multi enim et
reas ad reserandos cancellos beati sepulcri
jui-ferentes pro benedictione priores acci-
ibus infirmitati tribulorum medeantur. **B**
im fides integra præstat. Sunt ibi et colum-
elegantiæ candore niveo, quatuor numero,
iam sepulcri sustinere dicuntur.

CAPUT XXIX.

De Paulo apostolo.

* vero apostolus (*An. 66, 29 Jun.*), post re-
anni circulum, ipsa die qua Petrus aposto-
est, apud urbem Romam gladio percussus
E cujus sacro corpore lac^c defluxit et aqua.
n si lac ejus manavit ex corpore, qui gentes
752 et parturivit et peperit, ac lacte spi-
ritas, ad cibum solidum Scripturarum san-
paca reserando, perduxit. De cujus virtuti-
quidem audivimus: sed de plurimis unum
miraculum studuimus declarare. Factum est **C**
quodam loco, ut homo laqueum sibi ad ex-
m vitam, instigante diabolo, præpararet.
secretum cellula in qua hæc ageret repe-
rem trahi transmissum, laqueum cœpit in-
omen tamen semper Pauli apostoli invoca-
s: Adjuva me, sancte Paule. Et ecce umbra
aque fuesta, quæ nihil minus^d vultu quam
similabat, apparuit ei, hortans ac dicens:
te moreris, exple [*Al., expedi*] celerius quæ
t ille cum opus hoc, id est vitæ extor-

quendæ, pararet, semper aiebat: Beatissime Paule,
esto adjutor meus. Denique expedito jam laqueo, cum
vehementius urgeretur ab umbra, ut collum immitte-
ret, subito adfuit alia umbra huic similis; dicensei quæ
cum homine erat: Fuge, miserrime, en Paulum apo-
stolum huc venientem; invocatus enim ab hoc homine,
ecce adest. Tunc evanescentibus umbris, hic ad sen-
sum suum reversus, et crucem virtutis dominicæ pec-
tori nutanti depingens, pœnitentiam generis lacryma-
rum imbre perfusis agebat * cur ista tentasset. Unde
manifestum est hunc eundemque hominem per virtu-
tem beati apostoli ab hoc sævæ mortis præcipitio
fuisse salvatum.

CAPUT XXX.

De Joanne apostolo et evangelista.

753 Joannes^f vero apostolus et evangelista Dei
(*An. 100 aut 104, 27 Dec.*), post peractum tam ago-
nis legitimi quam prædicationis saluberrimæ cursum,
vivus descendens in tumulo, operiri se humo præ-
cepit. Cujus nunc sepulcrum manna^g in modum
farinæ hodieque eructat, ex qua beatæ reliquiæ, per
universum delatæ mundum, salutem morbidis præ-
stant. Hic est Joannes quem Dominus plus quam
cæteros dilexit apostolos, qui tantæ charitatis amore
prælatus est, ut super ipsum sacri corporis pectus
accumbens, mysteriorum cœlestium hauriret arcana.
Ipsi etiam Dominus noster gloriosam Genitricem,
quasi peculiari quodam modo discipulo, in ipsa pas-
sionis hora, in cruce pro mundi salute positus, com-
mendavit. De hoc enim et post resurrectionem dixit:
Sic eum volo manere donec veniam (*Joan. XXI, 22*).
In Epheso autem habetur locus in quo hic apostolus
Evangelium quod ex ejus nomine in Ecclesia legitur
scripsit. Sunt autem in summitate montis illius
proximi quatuor sine tecto parietes. In his enim
orationi insistens, Dominum assidue pro delictis po-
puli deprecans, morabatur: obtinuitque ne in loco
illo imber ullus descenderet, donec ille Evangelium
adimpleret. Sed et usque hodie ita præstatur a Do-
mino, ut nulla ibi descendat pluvia, neque imber
violentus adveniat.

cap. 31, narrat reliquiæ sancti Sergii in su-
tis contra altarium a quodam Syro recondi-
Nunquam autem, nisi forte brevissimo
super altare locabantur, ut patet ex ipso **D**
lib. IX, cap. 6, quod tamen alii improbarunt.
lon. lib. I Liturgiæ Gall. cap. 9. Quo autem
rum corpora in Occidente levati transfer-
erunt docet Mabillon, præf. in Acta sancto-
Benedictini, sæc. II numero 42.
alliola Hormisdas in epistola ad Justinian.
Ilat *sanctuarium beatorum Petri et Pauli*. Et
ontificis legati ipsum deprecati sunt, ut ejus-
naria usque ad secundam cataractum propter
n imperatoris, cui cœstinatantur, deponen-
dea appellat Gregorius Magnus. Unum ex
ad Brunichildem reginam transmissum dir-
rvatur in sacro monasterio nostri sancti
Prædis, quod vulgo *corporale sancti Petri* ap-

etiam! veritati conformior videatur, incertum ta-
men est an reipsa sit sincerior Tamen ex Fortunato
et ex Liturgia Gallicana apud Mabillon., lib. II num.
63, patet hanc in Gallia communior sententiam
fuisse, quod Petrus et Paulus, eadem die eodemque
anno passi fuerint.

^g Hoc ex apocrypha sub Lini nomine, aut alia ejus-
modi historia, hausit Gregorius, quod silent veteres.
Vide Mabillon. Iter Italic. pag. 142.

^d In Colb. a emendatum *nihil magis*.

^e Viud.: *Pœnitentiam agens lacrymarum imbre per-
fusus, aiebat*.

^f eest hoc caput in Clarom. a.

^g Hoc manna adhuc ex apostoli sepulcro scaturie-
bat sæculo VIII, ex secunda sancti Willibaldi Vita,
num. 5, in II parte sæc. III Benedictini. De ejusdem
morte non pauci, etiam inter veteres, dubitarunt.
Quæ de re pro suo more erudite disserentem adi
Tillemontium tomo I Hist. Eccles., tit. Sancti Joan.,
art. 7. Vide sancti Augustini tractat. 124, in Joan-
nem, et Photii Bibliothecam, cod. 229.

hoc caput in Clarom. b. In Clar. a desunt
I, post *revolutum anni circulum*; quæ lectio

In ea urbe Maria Magdalene quiescit ^a, nullum su-
per se tegumen habens. In ea et septem Dormientes
habentur, de quibus aliqua, Domino jubente, in po-
sterum narraturi sumus. In hac et idolum Dianæ
fuit, ab apostolo Paulo destructum. Sed ad cœpta
redeamus.

CAPUT XXXI.

De Andrea apostolo.

754 Andreas ^b apostolus (*Ann. 66 aut 70, seu 93, 30 Nov.*) magnum miraculum in die solemnitate suæ profert, hoc est manna in modum farinæ, vel oleum cum odore nectareo, quod te tumulo ejus exundat. Per id enim quæ sit fertilitas anni sequentis ostenditur. Si exiguum profluerit, exiguum terra profert fructum; si vero fuerit copiosum, magnum arva preventum fructuum habere significat. Nam ferunt in aliquibus annis, in tantum e tumulo oleum exundare, ut usque ad medium basilicæ profluat rivus ille. Hæc autem aguntur apud provinciam Achaïam, in civitate Patras, in qua beatus apostolus sive martyr, pro Redemptoris nomine crucifixus, præsentem vitam gloriosa morte finivit ^c. Tamen cum oleum defluerit, tantum odorem naribus præstat, ut putes ibi multorum aromatum sparsam esse congeriem, quod non sine miraculo ac beneficio habetur in populis. Nam ex hoc seu inunctiones factæ, sive potiones datæ, plerumque languentibus commodum præstant. Post cujus gloriosam assumptionem multæ virtutes vel ad hoc sepulcrum, vel per loca diversa in quibus ejus reliquiæ collocatæ sunt, feruntur ostensæ. De quibus pauca memorari non putavi absurdum, quia ædificatio est Ecclesiæ gloria martyrum virtusque sanctorum.

Tempore quo, interfecto ^d Chlodomere rege Francorum, se exercitus reparans Burgundiam devastabat, in quadam basilica reliquiæ jam dicti apostoli cum Saturnini martyris tenebantur. Accensaque basilica, cum jam tignorum moles dirueret, pauperes ac senes, quos barbaries reliquerat, flebant, **755** dicentes: Væ nobis qui tantorum pignorum hodie caremus auxilio; nec nobis ultra spes præsentis vitæ manebit, si hæc deperierint. His ita flentibus, nutu Dei adveniens Turonicus homo, condolens his lamentis, et discens virtutem martyrum, non minus fide quam parma protectus, per medias ingreditur flammæ, apprehensasque ab altari sanctas reliquias, ni-

hil ab igne nocitus, extulit foras; sed continuo ita constrictus est, ut gressum in antea agere non valeret. Tunc indignum se judicans qui eas ferret, unam puellam parvulam impollutamque elegit a præda, cui capsulam ad collium posuit, et sic in patriam prospere accessit. Tunc collocatis in altari Novivicensis ecclesiæ, ubi nulla adhuc sanctorum pignora habebantur, annis singulis devotissime eorum solemnia celebrabat. Cujus filius, cum hæc post patris obitum non implect, a febre quartana per annum integrum laborans, vovit ut novam basilicam in eorum honorem construeret; quo facto, amota febre sanatus est. Sed nec hoc sine Divinitatis providentia actum reor, quod eadem die qua beatæ reliquiæ in aliam sunt translatae basilicam, errantes homines a via qui beati Vincentii reliquias deferebant, ad vicum ipsum delati sunt. Tunc rogante presbytero, dividerunt et particulam pignorum, quam in sancto altari unde alias abstulerat collocavit.

Mummolus autem, cum Theodeberti regis tempore, ad Justinianum imperatorem pergens, Constantinopolitani itineris viam navali eVectu sulcaret, ad urbem Patras, in qua idem habetur apostolus, est impulsus. Ac dum ibi cum satellitibus moraretur, infirmata vesica calculosus efficitur. Dehinc diversis doloribus arctatus febre consumitur: ablataque delectatione comedendi atque bibendi, adventum mortis solius præstolabatur. Igitur dum se ita fessum et sine spe vitæ decernit, **756** testamentum suum petit scribi, munitumque subscriptionibus ac sigillis, inquiri præcepit si forsitan aliquis reperiretur in civitate qui peritus in arte medicinæ posset perituro succurrere. Sed cum hoc episcopo qui tunc præerat suggeritur, ait: Quosque vos, dilectissimi, caso fatigatis labore, et inter homines requiritis medicinam, cum habeatur hic cœlestis medicus, qui sæpe infirmorum valetudines sine herbarum adminiculo, virtutis propriæ depellat effectu? Et quis, inquit, est ille? Andreas, ait, apostolus Christi. Hæc nuntiantes infirmo, rogat se portari ad beati sepulcrum. Cumque, pavimento prostratus, quæ necessitas exigebat fideliter precaretur, medio fere noctis omnino qui aderant sopor obtinuit. Statimque infirmo conatus ejiciendæ urinæ imminet, tangensque unum puerorum, voce tenui vasculum postulat exhiberi, illatoquæ dum urinam nititur ejicere, lapidem magnum emisit.

^a Idem habet auctor Viæ sancti Willibaldi in præcedenti nota laudatus, et sanctus Modestus episc. Jerosolymitanus, sæculi VII initio, apud Photium, Biblioth. cod. 275. Ejus reliquiæ sæculo IX labente Constantinopolim translatae dicuntur sub Leone Sapiente. Aliæ sunt hodie in variis Galliæ locis traditiones circa B. Magdalene sepulcrum et reliquias, quas hic discutere non vacat. De septem quoque Dormientibus agitur in Vita sancti Willibaldi. Vide infra cap. 95.

^b Deest hoc caput in Clarom. b.

^c Hæc est veterum traditio a sanctis Paulino, Gaudentio, Petro Chrysologo, aliisque scriptoribus approbata. Celebria sunt ejusdem apostoli passionis Acta, quæ sub presbyterorum et diaconorum ecclesiæ Achaïæ nomine habentur, de quorum sinceritate

non una est omnium sententia. Vide Tillemontii notas de sancto Andrea, tomo I Hist. eccles. — In Missali Gothico Gallicano quod ex Thomasio edidit Mabilionius lib. III Liturgiæ Gallicanæ num. 17, habetur Missa de sancto Andrea, cujus contestatio, ut loquimur, præfatio ex vulgatorum hujus sancti apostoli Actorum verbis ut plurimum contexta est.

^d Vide, supra, Histor. lib. III, cap. 6.

^e Cod. Clar. a., *Noviacensis*. Colb. tut., *Noviacensis*. Locus est apud Turones, vulgo *Neuvi* dictus, ubi hodieque visitur ecclesia antiqua B. Andreae sacra.

^f Ejus sacrum corpus Constantinopolim translatum est an. 357, sub Constantio imp., ut scribunt veteres auctores. Vide Philostorgium, lib. III num. 2, et Theodor. Lectorem, lib. II.

validus fuit, ut cadens sonum in ipsa quæa tenebat concha proferret. Tunc ablata febre ni dolore, navi restauratur incolumis *.

CAPUT XXXII.

De Thoma apostolo.

as ^b apostolus (*Post an. 66, 21 Dec.*), secun-
sionis ejus historiam, in India passus esse
ur. Cujus beatum corpus post multum tem-
mptum in civitate, quam Syri ^o Edissam vo-
melatum est, ibique sepultum. Ergo in loco
Indiae, quo prius quievit, monasterium ha-
templum miræ magnitudinis, diligenterque
im atque compositum. In hac igitur æde
a miraculum Deus ostendit. Lychnus etenim
stus, atque illuminatus, ante locum sepul-
stus perpetualiter, die noctuque divino nutu
st, a 757 nullo fomentum olei scirpique
s: neque vento exstinguitur, neque casu di-
neque ardendo minuitur; habetque incre-
per apostoli virtutem, quod nescitur ab
cognitum tamen ^a habetur divinæ potentiæ.
odorus qui ad ipsum locum accessit, nobis
In supradicta igitur urbe, in qua beatos
rimus tumulatos, adveniente festivitate, ma-
gregatur populorum cœtus, ac de diversis
us cum votis negotiisque venientibus ^o, ven-
mparandique per triginta dies sine ulla telo-
tione licentia datur. In his vero diebus qui in
abentur quinto ^f, magna et inusitata populis
ur beneficia. Non scandalum surgit in plebe,
ica insidet mortificatæ carni, non latex deest
Nam cum ibi reliquis diebus plusquam cen-

larum. a huic capiti subjungitur caput de
sancti Andreæ apostoli, quod est, infra,

hoc caput in Colb. tut. et simul cum 2
Clar. a. In aliis Mss. caput hoc in duo divi-
terius titulus est: *De virtute basilicæ in qua
translatus est*. Historiam passionis sancti
authenticam nullam novimus. Certum tamen
illam apud Indos Christi fidem disseminasse,
antibus Gregorio Nazianzeno, orat. 25, Hie-
roclit. 148, Ambrosio in psalm. XLV, Paulino
sanctis Patribus, ex quibus Gaudentius et
a vetustioribus Martyrologiis, aiunt eum
tam finisse, et quidem martyrio, ex Nilo,
odem Gaudentio, etc.

et Mas. et Ed., *Syriæ Edessam*, ubi sæculo
I Thomæ corpus exstitisse constat ex Ru-

otscripti et Editi, *cognitum amtum.*

negotiatoribusque pe venibus. Aliquot
negotiusque venientes. Negotium, pro mercede,
small, quandoque assumi notat Bignonius in
sul. cap. 45.

mensis juxta Syrorum computum, qui an-
losembri inchoabant, est Martus, quo Syri
sancti Thomæ celebrabant, ut patet ex eorum
lo quod Genebrardus edidit Lugduni 1615,
m suo in Psalmos commentario: Latini ta-
3 Julii, seu mensis quinti, lectum sancti
mirum Translationis, celebrant.

publicis, seu publico.

art. et Clit. Cæteri Ed. et scripti, *apud
I passionis historia, quam hic laudat Gre-*

tenu pedum altitudine aqua hauriatur a puteis, tunc
paululum si fodias, affatim lymphas exuberantes
invenies, quod non ambigitur hæc virtute beati apo-
stoli impertiri. Decursis igitur festivitatis diebus,
teloneum publicum ^o redditur, musca quæ defuit
adest, propinquitas aquæ dehiscit. Dehinc emissæ
divinitus pluvia ita omne atrium templi a sordibus
et diversis squaloribus qui per ipsa solemnia facti
sunt mundat, ut putes locum nec fuisse calcatum.

CAPUT XXXIII.

De Bartholomæo apostolo.

Bartholomæum apostolum apud Indiam ^b passum,
agonis ipsius narrat historia (*Sæc. I, 24 Aug.*). Post
multorum vero annorum spatia de passione ejus, cum
758 iterum Christianis persecutio advenisset, et
viderent gentiles omnem populum ad ejus sepulcrum
concurrere, eique deprecationes assidue et incensa
deferre, invidia illecti, abstulerunt corpus ejus, et
ponentes in sarcophagum plumbeum, projecerunt
illud in mare, dicentes: Quia non seduces amplius
populum nostrum. Sed providentia Dei cooperante
per secretum operis ejus, sarophagum plumbeum a
loco illo aquis subvehentibus sublevatum, delatum
est ad insulam, vocabulo Liparis ¹. Revelatumque est
Christianis, ut eum colligerent: collectumque ac se-
pultum, ædificaverunt super eum templum magnum.
In quo nunc invocatus, prodesse populis multis vir-
tutibus ac beneficiis manifestat.

CAPUT XXXIV ¹.

De Stephano protomartyre.

Stephanus autem primus vel diaconus Ecclesiæ

gorius, alia non sit ab ea quæ sub Abdæ nomine
vulgata est, nostra lectio erit præferenda. In Editis
caput 33 est de sancto Stephano, et sequens de
sancto Bartholomæo. Bartholomæum apud Indos
fidem annuntiasse constare videtur ex Eusebio, lib. v,
cap. 10, Rufino, lib. iii, cap. 1, Hieronymo,
seu Sophronio, de Viris illustrib., Socrate, etc. Sed
non adeo certum est quam regionem illi auctores
Indæ nomine designare voluerint. Vide Tillemont,
tomo I Hist. eccles.

¹ Lipara insula præcipua est Æoliarum in mari
Tyrreno, haud procul a Sicilla; proprium olim
habuit episcopum, sed ejus episcopatus postea Pac-
tensi, *Patti*, in ora Siciliæ unitus est a Bonifacio VIII.
Sancti Bartholomæi sepulcrum anno 808 a Sarra-
cenis violatum est, ejusque sacræ reliquæ anno se-
quenti Beneventum translatae sunt, unde Romam
allatae fuerunt ab Ottone III, atque in insula Tiberina
depositæ, ubi etiam nunc asservantur. Theodorus
Lector lib. ii scribit sancti Bartholomæi reliquias anno
circ. 508 in urbem *Daras* Anastasii imp. jussu trans-
latas fuisse.

Hoc in capite Gregorius memorat ecclesiam
sancti Stephani, quam apud *Turonicam urbem* existi-
tisse dicit; addit tamen paulo post se *post multos
dies ad urbem regressum*, etc.; quæ verba, nisi de
alio quopiam itinere intelligenda sint, indicant ora-
torium ipsam xtra urbem in vico aliquo situm fuisse.
Cæterum exstat hodieque apud Turonos haud procul
a primario urbis templo ecclesia sancti Stephani,
parochiali titulo gaudeas, quæ urbis portæ et vicino
suburbio nomen tribuit.

sanctæ vel [*Id est, et*] martyr (*An. 33, 26 Dec.*), apud A Jerosolymam, sicut sacra Apostolorum narrat historia (*Act. vi, 7*), pro nomine sancto Christi, quem a dextris virtutis spiritali contemplatione cernebat, lapidibus est obrutus, pro persecutoribus ipsam supplicans Majestatem. Denique erat oratorium apud urbem Turonicam, ab antiquis ejus nomini dedicatum, quod nos parumper jussimus prolongari. Quod cum factum fuisset, altare ut erat integrum in ante promovimus. Requiritentes vero in loculo, nihil de pignoribus sanctis quod fama ferebat reperimus. Tunc misi unum ex abbatibus, ut ab oratorio domus ecclesiasticæ nobis ejus reliquias exhiberet, oblitus sum tamen clavem capsæ porrigere, quæ cingulo dependebat. **759** Veniens vero abbas, ablato ab armario sigillo, capsam reperit obseratam. Quid faceret? quid ageret? in ambiguo dependebat. Si ad me rediret, longum erat venire et reverti; si ipsam capsam exhiberet, molestum mihi esse noverat, quia multorum ibi sanctorum pignora tenebantur; si non faceret, jussionem quam acceperat non implebat. Quid multa? dum capsam in manu dubitans retineret, resilientibus cum sonitu repagulis, capsam aspexit reseratam. Tunc cum gratiarum actione assumptas reliquias non sine grandi admiratione nobis exhibuit, quas nos, dictis missis, Domino jubente, plantavimus. Regressus autem post multos dies ad urbem, capsam reperi, reducto pessulo, sicut reliqueram, obseratam. Pars enim beati sanguinis sacrosancti levitæ hujus, sicut celebre fertur, in altari Biturigæ ecclesiæ continetur. Quidam autem tempore Felicis episcopi ^b, vicinior suos quodam pro crimine impetebat: quos cum plerumque verbis procacibus lacesseret, ac judicio publico provocaret, decretum est sententia primorum urbis, ut se ab hac noxa qui impetebantur sacramento purgarent. Ingressique in hujus memoratæ ædis altare, cum elevatis manibus sacramenta proferrent, persecutor causæ perjurasse eos clara voce testatur. Statimque elevatis in sublime pedibus, in aera excutitur, ac illiso capite in pavimento, pene exanimis a circumstanti turba conspicitur. Post duarum fere horarum spatium, cum ad liquidum putaretur spiritum exhalare, apertis oculis, crimen fatetur, se injuste fatigasse homines, vel proclamasse noxios, declaravit; sicque laxatis insontibus, manifestato nocente, virtus Beati perpatuit. Apud Burdegalensem

autem urbem, anus quædam gravata senio, mentis integræ sublevata, cui mos erat in basilicis, **760** misso oleo lychnos accendere negotium ageret, nocte Dominica, beati Petri basilicam ingressa est. Hujus enim altare, p altum pulpitis ^c, locatum habetur: cujus prior in modum cryptæ ostio clauditur, habent minus et ipsa cum sanctorum pignoribus suum. In hanc venerabilis mulier ad accen ut diximus, lumen devota descendit, unam modo habens puellulam in comitatu suo. Quod dum ageret, et nox adveniens mundum tenebrasset, accedentes clerici, dictis psalmodiis, obserato cryptæ ostio, discesserunt, ignitrosrum esse mulierem. At illa accenso locustium properat, ut egrederetur. Quod cum esse sensisset, voces emittit, qui ei aperiri ex nomine vocat. Sed cum non esset vox prita valida, quæ posset penetrare hæc clau ubi se sensit a nullo audiri, prostrata in pro quievit, dicens: Deprecer ^e pro peccatis populi Dominum omnium creatorem, quo veniat qui reserare debeat hujus ædis ingressa qua oratione excubans, vidit circa medium for patefactis ostiis, omnem basilicam immensoq effulgere. Et ecce chorus psallentium qui in basilicam ^f, postquam, dicta gloria Trinitatis lentii modulatio conquievit, audivit viros rentes inter se, atque dicentes: Moram noctus facit levita Stephanus. Jam enim alias mus adire basilicas, et non possumus, nisi si qui præstolatur adveniat. Hæc enim crebro i tibus, advenit vir subito in veste alba; cui sonam omnis illa venerans multitudo salutavit liter, dicens: Benedic nobis, sacer ac sancti Stephane. At ille iterum salutans ^g, data ^e interrogatus ab eis cur a visitatione locorum i ctorum paululum retardasset, respondit: Navi in mari periculum demersionis incurramus invocatus astiti, erutaque ecce adsum. Et i probetis esse vera quæ loquor, vestimenta i indutus sum, adhuc guttis stillantibus man i ctibus cernitur humectatum. Hæc mulier ^h more magno opprimens pavementum intent i ciebat. Quibus discedentibus rursus ostiis ⁱ obseratis, hæc ad locum in quo sanctus stetit

^a Quæ sequuntur ad hæc verba, *Apud Burdegalensem*, etc., desunt in Clarom. b. Hodieque in cathedrali Biturigum ecclesia visitur ampulla sanguine beati Stephani plena, quæ, ut traditio est, ea ipsa est quam hic noster Gregorius commemorat. Eam alunt a beato Ursino Biturigis allatam fuisse, cum primum ad fidem Christi nuntiandum illuc appulit. Cæterum fideles beati protomartyris sanguinem studiose collegisse patet ex lib. i de Miraculis sancti Stephani cap. 1, apud Augustinum, ubi mentio habetur ampullæ ejusdem martyris sanguine plenæ, quæ Uzali in Africa servabatur. Una ejusmodi ampulla vitrea Neapoli hodieque visitur, quam sanctus Gaudiosus ex Africa protugus in Italiam asportasse dicitur. Vide Historiam persec. Vandalicæ a nobis editam, parte ii, cap. 9.

^b De hoc sancto antistite vide lib. de Glor. cap. 102.

^c Mss. fere omnes, *posita in alium pulpitis* ferius, *habens puellam*. Altaria edita fuisse et ut plurimum subtus se cryptam habuisse, ut orare possent, multis exemplis probat Mabillon præf. sæculi iii, parte i, num. 79, ad Acta. rum ord. Benedictini.

^d Reliquias sanctorum subtus altare olim fuisse jam diximus. Vide sancti Paulini Natali sancto Felice.

^e Editi cum aliquot Mss., *deprecabor*.

^f Hujusmodi visiones passim occurrunt in sanctorum etiam probatissimis. Vide Vitam Germani Antlssiodor. a Constantio scriptam, cap. s. Cod. Laud. *resalutans*.

, sudario guttas quæ in pavimentum dilapsæ cum eum dormire cognovisset, excitatum velociter; diligenter collegit, et Bertchramuo *, qui temporis in episcopatu urbem regerat, marit. Quod ille cum gaudio et admiratione suscipiens, secum retinuit. De hoc enim multi infirmi sanitatem experti sunt, ac plebs et ipse pontifex de eo decerpens pignora, clesias consecrabat, fideliter collocavit. Hæc ab ipsius episcopi relatu cognovimus.

CAPUT XXXV.

De Clemente episcopo et martyre.

Anna b martyr, ut in passione ejus legitur, ancollo ejus suspensa in mare præcipitatus est (10, 23 Nov.). Nunc autem in die solemnitate cedit mare per tria millia, siccumque ingressus iter præbens, usque dum ad sepulcrum is pervenitur, ibique vota reddentes et orantes ingrediuntur ad littus c.

CAPUT XXXVI.

re ad Clementis sepulcrum per anni curris, perinde atque unius tantum noctis spaci dormiente.

im est autem ut in una solemnitate mulierio parvulo in locum accederet. Epulante aupro post acta solemnia, obdormivit infans. Dum hæc agerentur 762, ecce sonus subito factus dentis pelagi. Dehinc oblita mulier sobolis cepit velociter cum reliquo populo petere rigitur insequenti maris accessu postquam ad rencrat, meminit se filium reliquisse. Tunc etu magno dejecta terris, miseram se clamittora vocibus replebat, atque discurrebat per um riparum, si forte enecatam prolem ejese littori aliquis conspicasset. Sed cum nihil et indicii, tandem consolata a propinquis, pria reducitur, totum annum in luctu ac itione deducens. Recurrente autem anni circenit iterum ad spectandam d martyris solem, fortassis de infautulo si aliqua invenire ndicia. Quid plura? Recedente mari, anticines ad ingrediendum, et ipsa prima præcetumulum. Cumque prostrata solo orationem et, erecta sursum, genis ubertim fletuum is madefactis, dum divertit in parte altera, aspicit filium in eodem loco, ubi eum ntem reliquerat, in ipso adhuc sopore teneri. Dms autem eum esse defunctum, accedit s, quasi collectura cadaver exanime: sed

hoc plura in Historiæ libris passim.

caput et duo seqq. desunt in Colb. tut. vero cum quinque seqq. in Clar. b. Porro s utulum Rufinus sancto Clementi tribuit, ac s omnes vulgo auctores. Ejus vero Acta, ic Gregorius laudat, ante sæculum vi nota nullo antiquitatis monumento evinci potest. i tamen postmodum in Galliis fuisse non ex o so.um, sed etiam ex Missali Gothico patet, um epitome refertur. Vide Tillemontii nota in Vitam sancti Clementis, tomo II Hist.

miraculum sæculo ix, apud Chersonesum

exspectantibus populis, incolumem levavit in ulnis; interrogansque inter oscula, ubi per anni fuisse spatium. Nescire se ait, si annus integer præterisset, tantum dormiisse se suavi sopore in unius noctis spatio æstimabat.

CAPUT XXXVII.

De aqua fontis ejus virtute reducta.

Fons * erat irriguus ruri cuidam, infra territorium urbis Lemovicinæ, cujus vada tam hortorum sata quam agrorum culta vel fovebat accessu, vel impetu fecundabat. Deducebatur etiam factis decursibus per loca necessaria, ut ubi eum natura non 763 dabat, studium provocaret. Et erat tam dulcibus vena exuberante fluentis, ut gaudere cernerer olus sive virgultum, si fuisset ab eodem irrigatum. Opitulabatur etiam in eogratia Majestatis divinæ, ut in quo fuisset fluentum emissum, velociter germina acciperent incrementum. Cumque eum incolæ loci, quasi ludum agentes, per singula quæque loca deducerent, insidiatoris, ut credo, invidia, sub terra dehiscens, ac velut in stadiis duodecim in medium paludis, ubi nullum prorsus posset opus efficere, fluctibus sparsis exoritur. Extemplo omnium mentes timor obsedit, et novum quemdam advenire regioni loci incolæ præstolantur interitum, simulque et beneficium quod habere consueverant, jugi fletu deplorant. Curriculum igitur unius atque alterius anni in hac ariditate pertransiit. Arescunt siti loci illius omnia, quæ irrigare consueverat. Tertio quoque anno accidit ut quidam iter agens beati Clementis martyris, cujus jam supra meminimus, reliquias exhiberet, quas Aridio f ipsius urbis presbytero, viro in omni sanctitate religioso, detulit. Ad quem cum die noctuque vicini mæsti tenderent s, confisi de ejus oratione, quod si peteret Dominum, fontem posset suo restituere loco, ait: Eamus, inquit dilectissimi, et si vera sunt quæ portitor noster asseruit hæc esse Clementis martyris pignora, nunc apparebit cum ejus fuerit virtus manifestata. Tunc cum psallentio ad locum fontis accedit. Et dictis psalmis, in oratione prosternitur; positisque sanctis reliquiis in ipso fontis aditu, petit ut qui quondam in deserto damnatis ad secunda marmora flumen irriguum patefecit, in hunc locum aquas, quas prius pia indulserat clementia, Clementis iterum intercessio revocaret. Illico vena re-

ignotum fuisse narrat auctor Vitæ sancti Constantini seu Cyrilli, die ix Marti Bollaudiani. Ejus tamen sancti Pontificis sacrum corpus tunc ibi repertum est, atque Roman allatum, ut fuisse idem auctor describit, quem consule.

* Mss. plerique, ad *exspectandam*, ex modo pronuntiationis, ut inferius legitur, *exspectantibus*, pro *spectantibus*, et sic passim.

* Mss. duo: *Mons erat*.

f Is est sanctus Aridius de quo agit Gregorius passim, cujus Vitam infra dabimus.

* Mss., ut plurimum, *vicina mæsta penderent*.

... ad ... **764** ...

CAPIT. XXXVIII.

De sancto martyre Gregorio.

Gregorius ... **765** ...

... nocte enim consurgens, ingressus ... **766** ...

CAPIT. XXXIX.

De sancto martyre Gregorio.

... **766** ...

* In Cap. h. hoc capit. legitur cum dicitur sequentibus. Revertens vero in Cap. a parage desunt quaedam alia ordine quam in ceteris scriptis et Eius postea, inferimus eam quatuordecim Augusti capitulis ex parte de hunc Confessorum.

* Vita sanctorum Gregoriorum et Laurentii quae hodie habetur, et videtur esse a Gregorio magno huiusmodi scripta. Et in eam scriptis contrahuntur quod huius martyres sui Numeriani passus videtur. Et est ad. 100. quorum nomen vita videtur Stephano capit. quod huiusmodi scripta esse referunt. Eorum memoria celebris est apud Graecos die 12 Martii, et apud Latinos variis diebus. Laudantur a sancto Athanasio in lib. de laudibus virginum, sancti Damiani, Missal Gregoriano, etc. Vide infra, cap. de sancto de 12 Martii.

* Eius, reprobata parte, in cap. etc. a. reprobata.

* Mas. fere omnes quos vides sed istum impleri.

* Eos versus, quod ipse Baronius in Annalibus non retulit, ex Sarazani Romana editione dabimus in appendice huius voluminis.

* Legit. hoc capit. in Coll. tit. Cap. a, et huius

... a. semel hic, et in ...

* Mas. in Gregorio. Coll. a. semel hic, et in ...

* Est in hac vita huiusmodi in Joannem habet Gregorius Magnus ad hunc is martyris *tumbam*. Eiusdem a presbyteris negentium monachis attribuitur huiusmodi sanctos pater lib. in epist. 18, ad Romanum Aristodemum, qui et de eodem sancto variis in aliis locis agit. Hanc ipsam vero basilicam ab Honorio papa restauratam fuisse observat Anastasius, sed inscriptionem hanc verasque positam ex nostro lib. quae proferimus ad calcem huius voluminis. De eadem sa. etc. reliquis infra, cap. 53, monasterium Sotomacense apud Lemovices, in honorem beati Petri et aliorum sanctorum constructum fuisse docet nos textus sancti Eligii Charta, quae habetur ad calcem Act. sanctorum ord. Benedictini, saeculo in pag. 101. Alterius ecclesiae eidem et aliis martyribus dicatae apud Santonas meminit Gregorius Magnus lib. v. epist. 50. Sed plura de his vide spei Relandianae, die 12 Martii.

beati Pancratii, ut ejus severitatis censura A
liscernente, aut veritatem audientes cre-
t pro fallacia iudicium martyris beati ex-
r.

CAPUT XL.

De Joanne episcopo et martyre.

quidem sunt martyres apud urbem Romam,
historiæ passionum nobis integræ non sunt
De Joanne tamen episcopo, quoniam agon
nos usque non accessit scriptus^a, quæ a fi-
comperi, tacere nequivi. Hic cum ad episco-
nisset, summo studio hæreticos exsecrans,
eorum in catholicas dedicavit (*An.* 526,
) . Quod cum Theodericus rex comperisset,
nocensus, quia esset sectæ Arianae deditus,
adiatores per Italiam dirigi, qui universum B
t invenisset catholicum populum jugularent.
liens beatus Joannes, ad regem ne hæc fie-
precaturus accessit. A quo cum dolo susce-
gavit eum, et posuit in carcerem, dicens :
faciam, ne audeas contra 767 sectam no-
mplius mussitare. Positus vero sanctus Dei
re, tantis attritus est injuriis, ut non post
tempus spiritum exhalaret; obiitque in car-
um gloria apud urbem Ravennam. Domini
misericordia statim ultionem super regem
im irrogavit; nam subito a Deo percussus,
agnis exinanitus interiit^b, suscepitque pro-
prietum gehennæ flammantis incendium.

CAPUT XLI.

De virtute fidei et nominis Christiani.

a • est enim dignitas nominis Christiani, si
confiteris fide, opere prosequaris. Nam si-
apostolus : *Fides sine operibus mortua est in*
is (*Jac.* II, 17, 20 26). Sicut enim filios
m non carnalis nativitas, sed fides facit; ita
rtianos veros, non solum nominis gratia, sed
ræstant. Per hoc enim nomen illuminantur
s, serpentes fugiunt, idola prosternuntur,
ariolus, tabescit sortilegus, cultores dæmo-
ropelluntur, sicut Prudentius noster in libro
Judæos^d meminit: quod procedens impera-
cletianus) ad immolationem fetidam dæmo-
, adoratis diis, atque coram sigillis [*id est,*
prostratus, exspectabat [*id est,* spectabat] sa-D

ra de sancto Joanne habent vulgati auctores.
preferendus est anonymus scriptor Historiæ
a a Constantii Chlorigi principatu usque ad
rici Magni regis mortem, editus ab Henrico
post Ammiani Marcellini libros. Ex hoc au-
patet Joannem post Justinii imp. e.lictum de
is hæreticis, a Theodorico Ravennam accer-
tadeque Constantinopolim transmissum fuisse,
eratorem ab exsequendo edicto averteret;
patorum in suo proposito perseverante, pon-
ex itinere reversum in carcerem regis jussu
m fuisse, ibique ærumnis confectum animam
Vide Bollandianos, ad diem 27 Maii.
m fluxu ventris, quem triduo pertulit, obiisse
anonymus supra laudatus. Quidam eremita
Liparitanae testatus est eundem in Vulcani

cerdotes simulacrorum mactantes turbas pecudum,
quarum frons revincta lauro securibus cædebatur.
Cumque senex cruentis manibus internorum tracta-
ret viscerum partes, jocinoris^e fibras, atque inter
præcordia et exta animalium investigare aliquid ten-
taret divinum, turbata omnia cernit, nec ea quæ
cupiebat scire poterat certus agnoscere. Exclamavit
turbatus, et ait : Heu ! heu ! nescio quid hic agitur,
quod diis nostris contrarium esse putatur. Video
enim deos nostros a longe discedere, nec de præpa-
ratis sacrificiis aliqua prælihare. Et hic, ut res ipsa
docet, de officiis quorumpiam deorum, qui nobis
adversari sunt soliti. 768 Et mirum, si ad hanc
fugam non aliqui de cultoribus Dei Christi, quem
crucifixum asserunt, deos nostros impellant. Thuri-
bula thymiamatis refrigescunt, aræ tepescit ignis^f,
et ipsum quoque ferrum iniectum victimis hebetari
conspicitur. Require nunc, sacratissime Auguste,
quis astet, qui ablutus balsamo unctus, et abscedat
protinus, ut accedant dii quos invocamus. Et hæc
dicens, ac si ipsum cerneret de his Christum ulto-
rem, procidens ad terram exanimis, offensa procla-
mat numina. Tunc et ipse imperator, deposito dia-
demate, ait : Quis est hic numinibus nostris con-
trarius, ac religionis Christianæ socius, qui frontem
chrismatis inscriptione signatam ferat, lignumque
crucis adoret ? ne moretur edicere. Tunc unus de
armigeris Augusti in medio positus, projecit arma
solo, et ait : Ego sum, cujus Deus Christus est, et
qui ejus baptismo ablutus, et cruce redemptus sum ;
qui semper ejus nomen invocabam, dum sacerdotes
vestri dæmonis hæc quæ sunt apposita consecrarent.
Ejus nomen fugiunt dii vestri, nec possunt in loco
illo stare, ubi tantæ majestatis nomen fuerit invo-
catum. Hæc dicente puero, obstupefactus imperator
et tremens, reliquit templum dæmoniorum^g, tan-
tusque omnes astantes Dei timor accendit, ut nullus
Augustum ad palatium sequeretur, sed cuncti, ere-
ctis ad cælum palmis et oculis, Dominum Christum
uno ore unoque consensu laudabant, atque ut eis-
dem adjutor existeret, voce supplicii invocabant.
Quæ^h relatio, ne cui fortassis videatur incredula,
paucos ex his subjiciam versus :

Principibus tamen e cunctis non deficit unus,
Quem pueroⁱ memini, ductor fortissimus armis,
Conditor et legum celeberrimus, ore manumque
Consultor patriæ, sed non consultor habendæ

ollam a Joanne papa et Symmacho patricio, quos
occiderat, fuisse projectum, apud Gregorium Mag-
num lib. IV Dialog. cap. 30.

^e Deest hoc caput in Clar. a. In aliis scriptis hunc
habet titulum : *De Christiano qui coram pagano im-
molante stetit.*

^f Dicitur vulgo Apotheosis, ex quo versus sequen-
tes descripti sunt a 419 ad 502, aliquot omissis.

^g Cod. Laud., *Lacinoris*. Colb. a, *viscerum fibras*
atque inter esta.

^h Cod. Laud., *ara tabescit.*

ⁱ Colb. a, *templum idolorum.*

^j Quæ sequuntur ad finem capituli omittuntur in
cod. Clar. b.

^k In Colb. b. supra puero additur *me*, et quidem
Prudentius habet : *Me puero ut memini.*

Relligionis, amans ter centum millia divum
769 Augustum caput ante pedes curvare Minervæ,
 Fictilis et soleas Junonis lambere, plantis
 Herculis advolvi, genua incerare ^b Dianæ.
 Forte litans Achaten placabat sanguine multo,
 Vittatus de more senex, manibusque cruentis
 Tractabat trepidas letali frigore fibras,
 Postremosque animi pulsus in corde tepenti,
 Callidus interpres, numeris et fine notabat;
 Cum subito exclamat media inter sacra sacerdos
 Pallidus: En quid ago? majus, rex optime, majus
 Nomen nescio quod nostris intervenit aris:
 Accitas ^d video longe dispergier umbras.
 Nescio quis certe subrepsit Christicolarum
 Hic juvenum: genus hoc hominum tremit infula et

[omne

Pulvinar divum: lotus procul absit et unctus,
 Pulchra reformatis redeat Proserpina sacris.
 Dixit, et exsanguis collabitur, ac velut ipsum
 Cerneret exserto minitantem fulmine Christum.
 Ipse quoque exanimis, posito diademate, princeps
 Palliet, et astantes circumspicit ^e, ecquis alumnus
 Christum inscripto signaret tempora signo ^f,
 Qui Loroastræos turbasset fronte susurros?
 Armiger et cuneo puerorum flavicomantum ^g,
 Purpurei custos lateris demenditur unus,
 Nec negat, et gemino gemmata bastilia ferro
 Projicit, ac signum Christi se ferre fatetur.
 Prosluit pavidus, dejecto antistite, princeps,
 Marmoreum fugiens, nullo comitante, sacellum;
 Dum [Prud. ed., Tum] tremefacta cohors, dominique

[oblita, supinas

770 Erigit ad cælum facies, atque invocat Iesum.

Hos lantum versiculos ad hæc quæ narravi confir-
 manda ^b, inserui lectioni, ostendens quid nomen
 Christianum, quid crucis vexillum prosit his qui
 fide credentes, opere perficiunt quæ crediderunt,
 sicut superius dictum est.

CAPUT XLII.

De tempore beati Laurentii.

Templum ⁱ erat in quodam loco beati Laurentii,

^a Colb. a, *plantas*. Quæ sequuntur ad finem capi-
 tis non habentur in cod. Bellov.; vox tamen *plantis*
 refertur ad versum sequentem. Soleæ sunt sandalio-
 rum genus, de quibus in Actis sanctorum Fructuosi
 et aliorum, et in Vita sancti Fulgentii num. 18.

^b Alii, *incurvare*. Nostra lectio melior est, ut mo-
 net Heinsius. Eadem voce utitur Prudentius in Ha-
 martigeniis; et Juvenal. Satyra 10, *genua incerare*
deorum.

^c Lege *Hecaten*. Hæc est Diana, quæ in cælis Luna,
 in infernis Proserpina dicebatur. Hecaten dictam
 putant, quod centum victimis placaretur, cui rei
 alludere videtur Prudentius. Infra dicitur *Persephone*.

^d Allquot Ed. Prudentii, *Ascitas video*. Mellior
 lectio, ut monet Heinsius, esset *eccitas*, pro *excitas*,
 quæ vox apud veteres maxime erat in usu ad res ma-
 gicas exprimentas. Ammian. Marcell., *infernis ma-*
nibus excitis, etc.

^e Heinsius, *circum inspicit*.

^f Mss. 3, cum Prudentio Heinsii, habent, *signari*...
ligno.

^g Hinc Heinsius infert hunc armigerum e prætorianis
 militibus Germanis, aut aliis Septentrionalibus
 populis fuisse, quod illi solerent habere flavos capil-
 los, et quidem promissos.

^h Eadem ferme quæ hic Gregorius ex Prudentio
 narrat, habet Lactantius lib. iv Institutionum, et
 in aureo libello de Mortibus Persecutorum, cap. 10,
 ubi hæc Diocletiano imp. co-tigisse scribit. Quæ prima
 fuit persequendorum Christianorum occasio, cum
 antea Diocletiano optimo semper animo erga Chris-
 tianos fuisset, ut fusiis narrat Eusebius lib. viii
 Hist. eccles. In Chronico autem persecutionem con-
 tra milites in Oriente a Veturio inchoatam anno 302
 consignat. — Paulus Baudri Calvinianus, vir eruditus,
 qui Lactantii libellum de Mortibus persecutorum cum

A et reliquiis et nomine consecratum, quod per incu-
 riam longinqui temporis valde detectum erat (An.
 358, 10 Aug.) Quod cum renovare loci incolæ vel-
 lent, silvas adeunt, incisa levigataque ligna, trabes
 efficiunt, impositasque plaustris ad locum exhibent.
 Quibus per humum ad ordiendum extensis, una bre-
 vior est reperta: statimque sacerdotis animum qui
 ad hæc insistebat dolor maximus attingit, et flens
 valde, quid ageret, quo se verteret, ignorabat. Tunc
 intuens roborem breviorum, ait: O Laurenti bea-
 tissime, appositus igni glorifica te, semper pauperes
 fovens ac reficiens: cogita paupertatem meam, quia
 non est exiguitati nostræ facultas, qualiter hic alia
 exhibeatur. Illico, cunctis attonitis, trabes crevit in
 tanto spatio longitudinis, ut necesse esset partem
 B magnam incidi. De qua, industria plebis beneficia
 perdere nefas putans, credens eam manu Martyris
 statam ac prolongatam, partem quæ superfuera fr-
 statim decerpens, diversas infirmitates sæpe submo-
 vit. Quod Fortunatus presbyter his versibus prose-
 cutus est:

Laurenti merito flammis vitalibus ustæ,

771 Qui fervente fide victor ab igne redis,
 Dum tibi templa novant breviori robore plebes,
 Creveruntque trabes, crevit et alma fides.
 Stipite contracto tua se mercede tetendit,
 Quantum parva prius, postea cæsa fuit;
 Crescere plus meruit succisa securibus arbor:
 Et didicisti sicca longior esse coma,
 Unde recisa fuit. Populis fert inde salutem;
 Si venit intrepidus, lumina cæcus habet.

Multo plures exinde scripsit versiculos ¹, quos ego
 C prætermisi, hos tantum pro testimonio veri [Al. viri]
 scribens. Acta sunt autem hæc apud Brionas ² Italiæ

variorum notis edidit, suisque observationibus illu-
 stravit, occasione juvenis Christiani qui signo crucis
 edito sacrificia deorum perturbavit, fatetur consue-
 visse Christiano jam a primis Ecclesiæ sæculis Chri-
 sti signaculo sese munire, proferique Tertulliani et
 de re insignem locum ex lib. de Corona militis cap. 3,
 ubi legitur: *Ad omnem progressum atque promotum,
 ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum,
 ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad vi-
 dia, quacunque nos conversatio exercet, frontem
 crucis signaculo terimus*, etc. Paulo inferiori laudat Theo-
 dorus Hist. locum ex lib. iii cap. 3, ubi Julianus
 Apostata dæmones crucis signo fugasse dicitur, alia-
 que ejusmodi exempla apud veteres passim haberi
 innuit. Sed cum exinde Catholicorum religionem in
 servandis primævæ Ecclesiæ moribus laudare de-
 bulisset, rem alio vertit, contenditque sectam suam,
 quæ hunc morem abiecit, improbari non posse, quod
 iste signandi sese ritus nusquam in Scripturis com-
 pareat. Quasi vero liceat improbare quæ ab apostolis
 aut eorum discipulis accepta postera Ecclesia com-
 mendavit.

¹ Deest hoc caput in Colb. tut. In Clar. b vero
 desideratur simul cum quatuor sequentibus.

² Est carmen 14 libri ix, quod viginti duos em-
 plectitur versus.

³ Regionem Brionum in qua sanguis pluit memorat
 Paulus Diac. lib. iv Hist. Langob. cap. 4. De eadem
 lib. ii cap. 13, sicut et Fortunatus in epistola ad no-
 strum Gregorium. *Briones* in comitatu Tirolensi non-
 nulli locant, de quibus auctor Vitæ sancti Corbiniani
Brios prope Vercellas habet Ortellus, ubi, ut ait,
 Carolus Calvus imp. interiit. At Carolus apud Brionas
 quidem animam egit, sed jam Alpes ipsamque
 montem Cenisium, Roma in Gallias rediens, supe-
 raverat.

castrum. Nam vidi ego hominem, qui, graviter dentium dolore laborans, accepta de hoc ligno a sacerdote particula, statim ut dentem attingit, dolore protinus caruit. Sed nec illud silendum petavi, quod reliquiae ejus ab incendio hostilitatis ereptae, a quodam homine in Lemovicinum delatae sunt. Qui cum saepius adinoneretur per visum, ut easdem Aredio abbati deferret, nec jussionem impletet, ipse cum conjugae et omni familia agrotare coepit. Tunc necessitate compulsus, ut eas viro sancto detulit, mox sanitati restitutus abcessit.

CAPUT XLIII.

De Cassiano martyre.

Cassianus * martyr Italiae, puerorum magnificus doctor, adveniente persecutione, ipsi perilli ac tenero gregi persecutorum judicio traditur (An. ... 45 Arg.). At illi magistri sanguinem sitientes, ceratas in ^b caput illud tabellas, secantes latitudinibus stylorum, punctisque minutis transverberantes 772 membra magistri, dignum Deo martyrem effecerunt: in cujus honore hodieque tantus timor habetur, ut nullus penitus de ejus rebus aliquid sit ausus attingere. Quod si fecerit, aut arripitur daemone, aut morte repentina consumitur, non tamen immensis ab ulione recedit.

CAPUT XLIV.

De Agricola et Vitali martyribus.

Agricola * et Vitalis apud Bononiam Italiae urbem pro Christi nomine crucifixi sunt (An. circ. 303, 4 aut 29 Nov.): quorum sepulcra, ut per relationem ^C fidelium cognovimus, quia nondum ad nos historia passionis advenit, super terram sunt collocata. Quae cum a multis, ut sit, vel tangerentur manu, vel ore oscularentur, ardentem esse aditus templi et immundum ab his arceantur. Quidam audax atque facinorosus oportorium unius tumuli removit, ut scilicet aliquam de sacris auferret cineribus: missoque introsum capite, oppressus ab eo, vix ab aliis liberatus, confusus abcessit: nec accipere meruit quod temerario ausu praesumpsit; sed cum majori deinceps reverentia sanctorum adivit sepulcra. Alius quoque tributa publica deferens, saeculum pecuniae dum iter ageret, negligenter amisit. Appropinquans autem civitati, recognoscit se amisisse saeculum publicum

* Ejus martyrium describit Prudentius in libro *Dei expositio*, hymno 9. Passus est Imolae, quae urbs antea *Forum Cornetii* seu *Sylla* appellatur, in Roman-diola, sub ditione pontificia et Ravennate metropoli. Ejus sacrum corpus in ecclesia cathedrali, quae ab eo sancti Casiani dicitur, asservatur sub majore altari. Ipsius festum agitur die 13 Augusti, sed incertum est quo anno, vel sub qua persecutione passus fuerit. Ejus martyrii historiae compendium exhibet *Beda* in Martyrologio sincero.

^b In Colb. a et Clar. a deest in. Nam hic, sicut et alias saepe, quartus casus pro sexto adhibetur. Unde Colb. ter. habet, *ceratis caput illud in tabellis*.

* Huiusmodi caput et duo sequentia desunt in Colb. ter. Horum martyrum passionem descripsit sanctus Ambrosius initio libri de Exhortatione virginum, quorum sacra corpora sub altari deposuerat, ut nar-

rat Paulinus in ipsius Vita. Eosdem laudant sanctus Paulinus poemate 24, et alii. Jovinus praefectus militum in Gallis, tum consul, haud multo post eorum martyrium Remis basilicam insignem sub sancti Agricolae nomine construxit, in qua et ipse sepultus est. Hodieque substitit sancto Nicasio sacra, quam iacolunt monachi Benedictini e conq. sancti Mauri.

^d De sancto Namacio et ecclesia ab eo edificata Gregorius lib. 11 Hist. cap. 16, quod vide. Haec ecclesia, cathedralis scilicet, primo sanctorum Vitalis et Agricolae dicta est, tum sancti Laurentii, ac denique sanctae Mariae, quod nomen hodieque retinet. Vide Coimium, ad an. 354, num. 4. Est tamen altera item apud Claromontem sancti Laurentii ecclesia. Adi Savaron., in lib. de Ecclesiis Clarom. cap. 4 et 5.

* Hunc martyrem laudat Ambrosius iuxta speciales Mediolani patrones, libro vii in Lucam. Narrat

CAPUT XLV.

De sancto Victore martyre.

774 Magnificatur etiam apud Mediolanensem urbem Victor * inclytus martyr, quod saepius victos ab ergastulis dissolvat, captivosque liberos abire permittat (An. 305, 8 Maii). Igitur quodam tempore

D

rat Paulinus in ipsius Vita. Eosdem laudant sanctus Paulinus poemate 24, et alii. Jovinus praefectus militum in Gallis, tum consul, haud multo post eorum martyrium Remis basilicam insignem sub sancti Agricolae nomine construxit, in qua et ipse sepultus est. Hodieque substitit sancto Nicasio sacra, quam iacolunt monachi Benedictini e conq. sancti Mauri.

^d De sancto Namacio et ecclesia ab eo edificata Gregorius lib. 11 Hist. cap. 16, quod vide. Haec ecclesia, cathedralis scilicet, primo sanctorum Vitalis et Agricolae dicta est, tum sancti Laurentii, ac denique sanctae Mariae, quod nomen hodieque retinet. Vide Coimium, ad an. 354, num. 4. Est tamen altera item apud Claromontem sancti Laurentii ecclesia. Adi Savaron., in lib. de Ecclesiis Clarom. cap. 4 et 5.

* Hunc martyrem laudat Ambrosius iuxta speciales Mediolani patrones, libro vii in Lucam. Narrat

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

ris cum Victorio duce a Italiam petiit, quem
 pud urbem Romam interfectum b. Apollina-
 riae loci quasi captivum retinebant, dicentes :
 debis patriam tuam, sed dignas ut satellites
 venas exsolves. Hæc autem comminati, mise-
 rum in exsilium apud urbem Mediolanensem.
 am est autem ut adveniente festivitate sancti
 oris, convenientibus populis, e hic vigiliis inter-
 st, sub libera enim custodia absolutus attendeba-
 , prostratusque coram sacro sepulcro sancti Vi-
 oris, cum semper, tum impensius orare cœpit, ut
 am virtus Martyris ab hoc exsilio liberaret. Circa
 medium vero noctis, egressus ab æde, audivit unum
 e egenis loquentem ad alium, atque dicentem : Quid
 xatas, o compauper, quæ virtus sit hujus Martyris ?
 Verum dico, nec fallor, quia in hac nocte quisquis
 captivus domino per fugam dilabitur, absolutus in
 patriam accedit, nec prorsus ultra reperitur. Hæc
 Apollinaris verba, quasi auspiciam ex Dei nutu mis-
 sum accipiens, iterum atque iterum provolutus ad
 tumulum Martyris, orat ut, virtute ejus adjutus,
 absque impedimento possit abscedere. Moxque vo-
 cato puero, equum sterni præcepit dicens : Hodie
 absolvendi sumus a vinculo isto custodiæ. Et ascen-
 dentes ita Alpium juga congeriorum c oppleta mul-
 tudine pertransierunt, atque Arvernum perlatis
775 sunt, virtute beati Martyris præeunte, ut a
 nullo interrogarentur quo tenderent, vel unde veni-
 rent : manifestumque est eos præsidio beati Martyris
 ab hac ærumna fuisse salvatos.

CAPUT XLVI.

De calice crystallino restaurato.

Est enim d apud eandem urbem basilica sancti

Ennodius, Ticinensis sæculo vi episcopus, epist. 24
 lib. viii, se ipsum in extremis agentem oleo B. Vi-
 ctoris perunctum sanitatem miraculo recuperasse,
 quod in Eucharistico repetit. Ejus martyrii Acta ha-
 bentur, sed quæ nulla pollent auctoritate. Medio-
 lani in ecclesia sancti Victoris, Ad corpus dicta, re-
 quiescit, in qua Benedictinis monachis Olivetani
 substituti sunt an. 1507. Anno autem 1579 ejusdem
 sancti corpus e veteri in novam ecclesiam transtulit
 sanctus Carolus Borromæus. Quæ de re videsis Puri-
 cellum in Monumentis Ambrosianis, et Bolland. ad
 diem 8 Maii.

a Apollinaris sancti Apollinaris Sidonii filius fuit,
 de quo Gregorius lib. ii Hist. cap. 37, et lib. iii cap.
 2. De Victorio autem lib. ii, cap. 20 et 21.

b Editi et aliquot scripti, quo, ut aiunt, interfecto.

c Sic Clar. a. At Mart. et Laud., juga, neque
 aliorum congeriorum, etc. Colb. a et Mor., neque
 alium. Rom., neque alium congeriosum. Clici., atque
 aliam congerium montem oppleta. Bad., juga oppleta.

d Hoc caput et quatuor seqq. desunt in Clar. a ;
 supra autem, cap. 42, actum est de basilica sancti
 Laurentii, sed apud Brionas. Unde conjiciæ verba
 ejus supra, etc., revocanda esse ad ipsum sanctam
 Laurentium.

e Sanctus Hieronymus in epist. ad Rusticum lau-
 das sanctum Exsuperium, qui omnia pauperibus
 erogaverat, ait : Nihil illo ditius, qui corpus Domini
 canistro vimineo, sanguinem portat in vitro.

f Sic etiam incipit in Colb. tut., licet omissis cap-
 titibus tribus, in eo quod ibi præcedit non agatur de
 Mediolano. Ita etiam Clar. b, in quo tamen aliquis
 prioriori lectione reposuit, In Medio-

Laurentii levitæ, cujus supra meminimus, ibique ad-
 mirabili pulchritudine calix crystallinus e habebatur.
 Acta vero quadam solemnitate, dum per diaconum
 ad sanctum altare offerretur, elapsus manu in terram
 ruit, et in frustra comminutus est. At diaconus palli-
 dus et exsanguis, collecta diligenter fragmenta vas-
 culi super altare posuit, non diffusus quod eum
 possit virtus Martyris solitare. Denique in vigiliis,
 lacrymis, atque oratione deducta nocte, requisitum
 calicem reperit super altare solidatum. Quæ virtus
 cum populis nuntiata fuisset, tanta animos d votione
 succendit, ut a sacerdote peterent nova in honorem
 ejus Dei solemnia celebrari. Tunc pontifex loci
 suspensus super altare calice, ex tunc agens, et in
 posterum per singulos annos devotissime festa insti-
 tuit celebrari.

CAPUT XLVII.

De sanctis Gervasio et Protasio, Nazario et Celso.

In hac enim f urbe beatorum Martyrum Gervasii
 Protasiique victricis **776** corpora retinentur (A. xx.
 circ. 66, 19 Jun.), quæ diu, sicut ipsa passionis
 narrat historia e, sub fossa latuerunt, quæ beato Am-
 brosius revelata (An. 386), atque ab eodem reperta,
 in basilicam quam ipse proprio ædificavit studio
 ostensis miraculis sunt sepulta. De quorum reliquiis
 quia maxime Turonica urbs seniores ecclesias con-
 tinet illustratas, sed et per totum Galliarum ambi-
 tum, Deo propitio, dilatate sunt. Sermo quadam
 vice de his quibusdam religiosus est habitus, vel qua
 de causa antedictæ reliquiæ tam condensate fuerint
 per loca singula distributæ. Et quæ super his, quo-
 dam referente, audivi, absurdum non putavi in-
 cere lectioni, quia non continentur in historia pas-

lanensi. Editi, In hac etiam.

a Historiam passionis sanctorum Gervasii et Pro-
 tasii nullam novimus præter epistolam sub sancti
 Ambrosii nomine ad Italiæ episcopos, Ambrosius ser-
 vorum, etc., sed quæ supposititia est, ideoque
 a nostris, cum antea, numero 55, recenseretur, in
 appendicem rejecta. Eorum vero inventionis a se la-
 citæ, et translationis historiam ipse et sanctus Am-
 brosius narravit epist. 54 ad Marcellinam sororem
 suam, quæ in nova editione est 27. Videndi quoque
 ea de re Paulinus in Vita sancti Ambrosii, sanctus
 Augustinus, lib. xxii de Civitate Dei cap. 28, et lib.
 ix Confess. cap. 7. De eorum reliquiis per uni-
 versam ferme orbem transmissis, et de diversis
 miraculis quæ per eas contingere, præter eosdem
 auctores, scripserunt sanctus Paulinus Nolæ episc.
 epist. 12, sanctus Gaudentius, et alii. Passi credun-
 tur sub Neronis persecutione; at detecti sunt ann.
 386, cum Mediolani ferretur Justine Augustæ e
 Arianorum adversus sanctum Ambrosium persecu-
 tio, die 17 Junii : die vero 19 sub majore altari ba-
 silicæ Ambrosianæ depositi fuerunt.

b Videtur hic locus librorum errore corruptus,
 quem tamen ope Mss. sanare non licuit. Indicare for-
 sitan vult principales Turonensis urbis ecclesias san-
 ctorum Gervasii et Protasii reliquiis fuisse illustra-
 tas, quo nomine designat et dubio proci ecclesiam
 cathedralem et sancti Martini basilicam. Nam vi-
 usquam invenies senioris ecclesiæ nomine alias a ca-
 thedralibus apud Gregorium donatas fuisse. Paul.
 inferius Editi et omnes fere Scripti, excepto Cober-
 tino tut., habent, reliquiæ tam condensate fuerint
 per loca, etc.

stonis. Aiebat enim quod quando hæc gloriosa corpora translata in ecclesiam illam fuerunt, dum in honorem ipsorum martyrum missarum solemnia celebrarentur, cecidisse e camera [*Id est, fornice*] tabulam unam, quæ illisa capitibus Martyrum rivum sanguinis elicuerit. De quo infecta linteamina, vel pallulæ, sive vela ecclesiastica, beatus cruor collectus est: qui usque adeo confluisse fertur, quoad usque linteamina, qui susciperent, sunt reperta. Ex hoc enim eorum reliquiæ affatim collectæ per universam Italiam vel Gallias sunt delatæ. Ex quibus et sanctus Martinus multa suscepit, sicut Paulini beatissimi narrat epistola ^a.

De ^b sancti vero Nazarii ac Celsi pueri artubus, quos apud Ebredunensem Galliarum urbem passos lectio certaminis narrat (*An... 12 Jun.*), ipsa corpora et ita clam, propter paganorum insecutionem, **777** sepulta sunt, ut in tempora secutura oblivioni darentur. Referre erat solitus vir ille, qui de supradictis sanctis quæ præfati fuimus enarravit, natam fuisse super hæc sepulcra pirum arborem, et fecisse quendam pauperem hortulum in hoc loco, qui hæc arborem concludebat. Verum cum poma juxta morem tempore debito ferret, quicumque exinde infirmus, qualibet ægritudine detentus, pomum mordicus decerpisset, mox, ablata infirmitate, convalescebat; unde magnum quæstum pauper ille habebat. Sed cum se revelantes Martyres, arborem incidere jussissent, pauper ille in magnis fletibus prorumpens, incidere arborem non sinebat. Quo remoto, succisa piro, basilica miro opere ædificata est, in cujus etiam altari beati Genesii Arelatensis martyris (*V. infra, cap. 68*) reliquiæ venerantur. Tantaque pauper ille fide prælatus est, ut sacerdotium in hac Ecclesia deinceps promereretur.

CAPUT XLVIII.

De sancto Saturnino.

• Saturninus ^c vero martyr, ut fertur, ab apostolorum ^d discipulis ordinatus, in urbem Tolosatum est directus (*Post an. 250, 29 Nov.*). Qui impulsu paganorum, bovis petulci religatus vestigiis, per gradus Capitolii præcipitatus, præsentem finivit vitam, capitis compage dispersa. Cujus reliquiæ cum a quibusdam religiosis in regionem alteram transferrentur,

^a De hac epistola vid. Hist. lib. x cap. 31, n. 5.

^b Quæ sequuntur sub alio capitis titulo in mss. habentur, omnino vero desunt in Clar. b. Nazarius et Celsus, qui hic a Gregorio apud Ebrodunum passi dicuntur, alii non esse plerisque videntur ab iis qui Mediolani martyrium consummasse dicuntur sub Nerone. Eos tamen Ado aliique diversos esse sentiunt. Celebris priorum fuit sæculo v memoria, ob sacras eorum reliquias a sancto Ambrosio an. 395 aut sequenti inventas, ut scribit Paulinus in ipsius Vita. Aliquid vero de rebu eorum gestis narrat Ennodius episc. Ticinensis sæculo vi et antiquus auctor sub nomine sancti Ambrosii vulgo editus. In Actis eorum vulgatis Nazarius Ebroduni Christi fidem prædicasse memoratur. Cæterum utrique, sive diversi sint, sive iidem, die 12 Junii apud Adonem memorantur; quo die Martyrologium Romanum alium item

itineris ordo contulit, ut Brivaten-sis pagus itum in Arverno territorio terminum præterirent. Sole quoque ruente, ad hospitium cujusdam pauperis divertunt, mansionis postulando necessitatem. Recepti quoque ab homine, quid exhibeant narrant. At ille humanitatis intuitu, et Dei timore commotus, capsam cum reliquiis in cellam penariam ponit, ac super annonam, quæ erat in vase condita, locat. Mane quoque dato, viri, acceptis pignoribus, gratias agentes homini, iter **778** quod cœperant abierunt. Sequenti vero nocte admonetur vir ille, per visum dicente sibi quodam sene: Ne maneat in hoc loco; sanctificatus est enim a pignoribus martyris Saturnini. Ille quoque parvipendens visionem, nihil de his, ut habet rusticitas, quæ admonitus fuerat retractavit. Nec mora, irruit in tædium, ac parvitas facultatis ejus cœpit paulatim minui, uxor vero illius ab alio languore tabescere. Quid plura? infra unum annum in tantam redactus est exiguitatem, ut nihil ei unde alii aut tegi posset, sicut humana deposcit necessitas, remaneret. Tandem conversus ad se, dixit ad conjugem: Peccavi coram Deo et sanctis ejus, qui ab hoc hospitio, sicut sum admonitus, non recessi. Et scio quod ob hoc nobis mala quæ patimur accesserunt. Nunc autem pareamus visioni quam vidimus, et removeamus hoc hospitium a loco isto, ut salvemur. Tunc amoto tugurio, oratorium ex ligneis formatum tabulis collocavit; in quo quotidie orationem fundens, opem beati Martyris flagitabat. Tandem cessantibus plagis, aptanti manus ad operam tanta fructuum consequentia fuit, ut in modico temporis spatio amplius quam perdiderat, repararet. Hæc infra nostrum territorium gesta sunt. Sed nec hoc silebo ad comprimendam malorum superbiam, quod Plato quidam, Chlotharii regis tempore, ad Pauliacense monasterium accedens, in cujus oratorio hujus sancti reliquiæ continentur; et pro eo quod munus aliquod ab abbate non accepisset, dixisse fertur: Ego faciam de hac ecclesia domum regis, in cujus uno angulo equites [*Al. equi ejus*] alantur. Et cum furore discedens, dum ad principem abire disponit, comprehensus a febre, die tertia spiritum exhalavit: descendensque velociter ad infernum, domum Dei reliquit ad cultum ejus cujus prius fuerat nomine consecrata.

^d Nazarium commemorat, Mediolanensem vero cum Celso 12 Julii.

^c Deest hoc caput in Colb. tut., in Clar. b vero cum duobus seqq.

^d Si eo nomine apostolos vero intelligit Gregorius, dissentit a se ipso in lib. i Hist. cap. 50, ubi, ex ipsiusmet Saturnini Actis, ejus Tolosani episcopatus initium *Decio et Grato* coss., id est anno 250, consignat. Erat forte jam tunc, ut hodie superest, vulgi traditio sanctum Saturninum ab ipsis apostolis ordinatum fuisse episcopum, et in Gallias missum, quem hic secutus est Gregorius; quanquam ejus Acta, quæ sincera esse existimamus, aliud habeant. Vide Acta Mart. sincera, pag. 109, ubi plura de hoc sancto antistite observavimus. Ejus martyrium Apollinaris Sidonius, lib. ix epist. 16, et Fortunatus, lib. ii carm. 8, celebrarunt.

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

CAPUT L.

De sancto Fotino, Lugdunensi episcopo.

igitur e martyrio consummatus gloriosus Fotinus episcopus, qui Lugdunensi praefuit urbi sacerdos...

CAPUT XLIX.

A

Quadragesimo octo martyrum...

Quadragesimo octo martyrum nomine ad Lugdunum passi dicuntur (An. 177, 2 Jun.)...

CAPUT LI.

De Benigno, martyre glorioso.

Benignus autem dominici nominis testis est (An. Divionense castrum martyrio consummatus post martyrion conditus fuit...

M sancti tuere martyrum Gallicanorum primitiae, si vera sit Eusebii, Sulpicii Severi et aliorum veterum sententia...

Benedictini, quod nostris diebus ad canonicos saecula res transit.

Confer hoc caput cum 27 libri Hist. Aliquot Mss., Heremus. Ejus Acta jam saeculo vi perierant; passus esse videtur circa an. 305.

Atti, Pasionus, melius ex Graeco scriberetur Passus. Porro horum 48 martyrum nomina pollicitus est Gregorius, et nominis 45 exhibet. Omitit Attalum in epistola Lugdunensis...

Horum passionem dedimus inter Acta martyrum sincera. Vide lib. de Gl. Conf., cap. 64. Hoc caput deest in Colb. tut., laudatur in Chronico sancti Benigni...

Marginal notes on the right side of the page, including phrases like 'ad...', 'niam depre...', 'mibi trans...', 'beatus po...', 'e. ere. S...', 'facientu...', 'ficus...', 'aque...', 'na...', 'con...', 'fa...', 're...', 're...', 're...'

despicis, verum etiam honorantes me spernis. Ne facias, quæso, sed tegmen super me velocius præpara. De qua ille visione concussus beatus sepulcrum adit, ibique diutissime pro ignorantia cum fletu veniam deprecatur. Et quia crypta illa quæ ab antiquis inibi transvoluta fuerat diruta erat, rursum eam beatus pontifex reedificavit, eleganti transvolvens opere. Sed sanctum sepulcrum, nescio qua causa faciente, foris evenit. Quod ille intus transferre cupiens, convocavit ad hoc opus et obsequium abbates atque alios religiosos viros; in quo conventu grande miraculum beatus Martyr et populis et suo præstitit confessori. Erat quippe validum, ut supra diximus, illud sarcophagum, ut tale in isto tempore nec tria paria boum trahere possint. Cumque diutissime morarentur, nec iavenirent qualiter ipsum intus inferrent, sanctus Gregorius illuminatis cereis cum grandi psallentio^b apprehensum a capite Martyris sarcophagum, et duo presbyteri ad pedes, moventes illud, in cryptam habilissime detulerunt, et ubi ipsis fuit placitum composuerunt: quod **782** non minimum populis spectaculum fuit. Post paucos autem annos ab euntibus in Italiam passionis ejus historiam altatam beatus confessor accepit. Sed et deinceps sanctus Martyr multis se virtutibus manifestavit in populis. Nec moratus, super cryptam illam basilicam magnam jussit ædificari^c. In proximo autem est et alia basilica, in qua Paschasia quædam religiosa veneratur. Nam visum est eo tempore structuribus quendam anem egressam fuisse ab ipsa basilica, nigra veste, nigro capite, vultuque decore [*Al. decora*], quæ sic affata est structures: Eia, dilectissimi, perficite opus bonum: eleventur machinæ quibus erigitur hæc structura, et merito acceleretur quæ talem habet exsecratorem. Nam si permitteretur ut vestrorum oculorum acies contempleretur, nempe videretis vobis operantibus sanctum præire Benignum. Hæc effata, basilicam de qua egressa fuerat ingrediens, nulli ultra comparuit. Autumabant enim ejus temporis homines, beatam ibi apparuisse Paschasiam^d. Super lapideam vero illum in quo cum plumbe remisso pedes ejus confixi fuerunt, factis loculis, vinum aut miceram multi infundunt: unde si aut oculi lippitudine gravati, aut quolibet vulnere fuerint peruncti, protinus fugata infirmitate sanantur, quod ego evidenter expertus sum. Nam cum mihi nimia lippitudine oculi gravarentur, ex hoc sacro unguine tactus, dolore protinus carui. Cum autem ad Arvernam re-

gionem lues illa inguinaris adveniret, quæ sancti Galli episcopi oratione depulsa est [*V. Hist., l. iv, cap. 5*], et in subita contemplatione parietes domorum atque ecclesiarum signarentur, atque caraxarentur, matri meæ apparuit in visu noctis quasi vinum, quod in apothecis nostris habebatur, sanguis esset effectus. Cui lamentanti ac dicenti: Væ mihi, quia signata est plagæ domus mea ait ei vir quidam: Nosti, inquit, quod post pridie, quod erit in Kalendis Novembris, passio Benigni martyris celebrabitur? **783** Novi, ait. Vade, inquit, et vigila totam noctem in honore, ac revoca^e missas, et liberaberis a plaga. Experformata autem a somno, implevit quæ sibi fuerant imperata, signatisque vicinorum domibus domus nostra inviolata permansit.

CAPUT LII.

De sancto Symphoriano.

Symphorianus^f martyr apud Augustodunensem urbem martyrium consummavit (*An. 179, 22 Aug.*). De loco autem illo ubi gladio percussus est, et sanguis ejus effudit, quidam religiosus tres lapillos cum præ sanguine levavit, et in capsâ argentea reconditos in ecclesiam ligneis constructam tabulis, apud Thigerorum (*V. infra, cap. 67*) castrum urbis Arvernæ in altari sancto locavit. Tempore autem (*V. lib. iii Hist. cap. 42*) quo Theodoricus rex Francorum regionem illam everit, hoc castrum ab hostibus incendio concrematur. Cumque ab aliarum domorum exustione domus Dei, quæ, ut diximus, ligneis erat tabulis fabricata, igni apprehensa consumeretur, populi plangentes dicebant: Utinam vel beatæ reliquias non perissent! Interea cum primarum magnas esset de incendio æverus effectus, subito aquilone flante atque urente, vehementer favillæ ab incendio relicte, per diversa jaciuntur, et ecce capsâ illa argentea illæsa refulgens, tanquam sidus præclarum apparuit. Colligentes autem eam qui tunc aderant clerici, requirentes, nihil de beatæ pignoribus diminutum reperientes, mirati sunt inter tam valida incendia speciem tam tenuem sic fuisse salvatam, in qua, ut ita dicam, non solum hæc, sed etiam mille libræ argenti aut ferri potuissent sine mora dissolvi. Vere magna ibidem virtus apparuit, quæ populum ad Deum cultum et honorem sui nominis roboravit, qui **784** facta deinceps alia in eodem loco basilica, sanctas reliquias in altari posuerunt.

CAPUT LIH.

De beato Marcello Cavillonensi.

De beati vero Marcelli Cavillonensis^g martyris

in altero Clar. ad cap. 56. Acta sancti Symphoriani edidimus inter sincera Martyrum, pag. 69, ubi pura de illo observavimus.

^g Colb. tut. semper *Cavillonensis*. Sancti Marcelli Acta quæ edita sunt, illum e Martyrum Lugdunensium numero fuisse memorant, qui, furente persecutione, e carcere elapsus prope Cavillonem Prisco præsidi occurrit, a quo interrogatus, et se Christianum esse confessus, cingulo tenus in terra defossus tertio post die exspiravit. Ad cujus sepulcrum Guntramnus celebris monasterium construxit, de quo diximus ad cap. 4 Fredegarii in Chronico.

^a Sic ædifici formicem exprimit passim Gregorius.

^b Colb. a, choro psallentium. De sepulcro sancti Benigni ejusque basilica, etc., vide notas in cap. 41 libri de Gloria Confessorum.

^c Ibi etiam monachos sub Eustadio abbate a beato antistite institutos fuisse narratur in Chronico sancti Benigni. De Paschasia infra agitur in lib. de Gloria Conf. cap. 43.

^d Quæ sequuntur ex hoc capite desunt in Clar. b.

^e Ii est, celebrari curato. Vide Liturg. Gallic. lib. I, cap. 6, n. 4

^f Deest hoc caput in ead. Colb. tut. Idem vero cum sequentibus ad cap. 57 inclusive deest in Clar. b;

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

ad nos mittenda memoriae moni- A turis suis ad hujus templi caetera recuperanda... Quae quamlibet parva censeantur... tamen referenda sunt qui haec ope-... Causa quaedam exsisterat, ut Fe-... ii quondam Arverni presbyteri filius,...

CAPUT LIV.

De sancto Valeriano.

An 479, 15 Sept.) Huic martyri adjungitur, et... igne et agone propinquus, beatus athleta Vale-... anus, qui apud castrum Trinorciense, quadrage-... mo a Cavillonensi urbe militario, consummato 785...

Valesianus, ut ejus Acta vulgata habent, simili... modo ac Marcellus e Lugdunensi carcere elapsus, Trenorchii a Prisco praeside tentus, post varia sup-... plicia capite plexus est. Ecclesiae ad ejus sepulcrum...

Colb. a, celiaci. Bell., al. manu, ciliaci, id est... Colb. tit., Epiricius. Horum martyrum Acta il-... Colb. duo, Apollonaris. Norum martyrum Acta il-

CAPUT LV. De Timotheo et Apollinari martyribus. Timotheus et Apollinaris a apud Remensium ur-... bem, consummato 786 martyrio, caelestia regna... meruerunt (An... 23 Aug.): quorum reliquias qui-

CAPUT LVI.

De sancto Eutropio.

Eutropius quoque martyr Santonicae urbis, a... beato Clemente episcopo fertur directus in Gallias... (Sec. II aut III, 30 April.), ab eodem etiam pontifi-

passionis tempus non exprimit; Timotheum vero ex... Oriente Remos advenisse scribit, atque hoc caput... Gregorii laudat. Eusebius, vir spectabilis, eorum in...

Laud., Bell. et Colb. 2, Eutropius, et in capitis... titulo, De Eutropie martyre. Et hic Gregorius marty-... rem admittit ante Marci tempora ex vulgari traditi-

... permisi... tempore... repa... ne... est, val... quod h... annor... est, exp... talis or... s, sar... transfer... abita... costu... debu... visio d... con... sacce... duol... in capi... posse: ... palis, qu...

... et... ...

... 25... - i...

... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20...

... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20... 20...

callis ordinis gratia consecratus est ^a, impletoque hujus officii ordine, peracta incredulis prædicatione, insurgentibus paganis, quos auctor invitiæ credere non permisit, illiso capite victor occubuit. Sed quia eo tempore instante persecutione, neque digno loco sepultus, neque a Christianis debito honore veneratus est, valde datum est oblivioni eum martyrem fore, quod hoc ordine traditur **787** revelatum. Post multa annorum spatia in ejus honore basilica ædificata est, expletoque opere Palladius ^b, qui tunc sacerdotalis ordinis cathedram regebat, convocatis abbatibus, sacros cineres in locum quem præparaverat, transferri studuit. Quod cum factum fuisset, duo ex abbatibus reserato opertorio sanctum corpus aspiciunt, contemplanturque cicatricem capitis, qua in parte defixum fuerat securis acumen. Sed ne præsens visio duceretur in irritum, etiam spiritualis hæc doctrina commouit, scilicet cum sequenti nocte stravissent sacerdotes membra quieti, apparuit per visum his duobus, dicens: Cicatricem quam contemplati estis in capite, scitote me per eam martyrium consummasse: et ex hoc quod martyr esset innotuit populis, quia non aderat historia ^c passionis.

CAPUT LVII.

De sancto Amaranando.

Amarandus ^d autem martyr apud Albigensem urbem, exacto agonis fidelis cursu, sepultus vivit in gloria (An. 250, 7 Nov.). Cujus, ut historia passionis declarat, sepulcrum diu vepribus sentibusque [Ed., sepibusque] contextum latuit, sed, Domino jubente, Christianis populis revelatum est, et crypta in qua quiescebat patefacta resplenduit. Sed cum hostilitate impellente locus ille ab habitatoribus fuisset evacuatus, a longinqua venientes incolæ, honorem beato Martiri quasi custodi proprio nitebantur impendere. Igitur cum cereos frequenter devotio Christiana deferret, quadam die contigit, ut quidam præ longinquitate itineris incrementum ignis, quo accenderetur **788** cereus, non exhiberet. Arreptumque sili-
civm ferro verberat quasi ignem elicitorus: quod dum ageret, et crebris ictibus lapidem quatens, nihil foci

transtulit, ibique perseveravit in ecclesia sui nominis cum adjuncto monasterio ordinis Cluniacensis, usque ad sæculum proxime elapsam, quo a Calvinianis concrematus est. Acta ejus habentur, sed fabulosa, quæ ideo omisit Henschenius ad 30 Aprilis Bollandiani.

^a Cod. Laud., gratiam consecutus est.

^b Celebris est in Gregorii Hist. lib. vii et viii obordinatum ab eo Faustianum episcopum Aquensem in Novempopulania. Interfuit concilio Paris. iv et Matisco. ii. Litteras simul et sacras reliquias a Gregorio Magno accepit.

^c Exstat hodie ejus passionis historia, imo potius fabularum consarcinatio, ut diximus, nulla fide digna. Sed non spernendus est liber de ejus Miraculis, sæculo xii scriptus, quem Bollandiani ad diem 30 Aprilis ediderunt.

^d Amaranandus, seu Amaranthus, Decii temporibus martyrium consummasse dicitur. Sepultus fuit apud Viaticum vicam, hanc procul ab urbe Albigensi, ibique corpus ejus sacrum remansit ad an. 1404, quo in ecclesiam sanctæ Cæcilie urbis cathedralen

A posset excutere, cœlesti lampadæ cereus, qui jam beato sepulcro affixus erat, illuminatur; sicque factum est ut quæ humanæ non explerant industriae, peragerentur divini numinis majestate. Cessante humano studio cœlestia officia ministrantur, luminisque novi fulgore cereus clarificatur accensus. Quod cum populis manifestatum fuisset, incrementum loci ulterius ad accendendum lumen nullus exhibere præsumpsit. Postquam vero locus ille inhabitari ab hominibus assidue cepit, atque ibi domus in quibus ignis accenderetur adessent, hoc miraculum non est ultra præstitum plebi, cum aliis miraculis frequentius illustretur.

CAPUT LVIII.

De sancto Eugenio.

Huic ^e cryptæ sociatur et ille Honorificianæ ^f persecutionis martyr Eugenius, sacerdotalis infulcæ maximum decus, quem in hac urbe detrusum exsilio, vel ipsius vel sociorum ejus passio narrat (An. 305, 13 Jul.). Ille cum magnis in sæculo polleret virtutibus, et jam victor de tormentis martyrialibus exsilisset, tempus vocationis suæ, quo arcersiretur ad gloriam, Domino revelante, cognovit, illud præcipue quod populis occultebatur, manifestum noscens, se martyri Amaranando socium esse futurum, ad ejus sepulcrum dirigitur, prostratusque solo, diutissime orationem fudit ad Dominum: dehinc expansis per pavementum brachiis, spiritum cœlo direxit, qui a Christianis **789** collectus, in ipsa qua diximus crypta sepulturae mandatus est. Ad cujus festivitatem cum tempore quodam innumeri populi convenirent, negotia multa in atrio protulerunt. Puella vero una ex habitatoribus loci stationem adit, quasi aliquid coemptura, speciemque sibi aptam aspiciens, a negotiatore suscepit. Et statim dicto citius perrectam alteri negat se accepisse. Negotiator vero infente aiebat: Mea eam tibi manu protuli, tuque rimandam sollicite suscepisti. Illaque negante, ait negotiator: Si tibi tanta est pertinacia, avaritia stimulante, negandi, judicet illud beatus martyr Eugenius. Ad cujus sepulcrum, si cum sacramenti interpositione

a Ludovico de Ambesia translatum est. De Viaticæ ecclesia et monasterio vide Hist. persec. Vandalicæ a nobis editam, cap. 8, num. 8. Sancti Amaranandi passionis historiam, quam Gregorius laudat, aut aliam quamecunque nusquam vidimus.

^e Sic et cod. Clar. b, quamvis ibi caput præcedens desit. In margine additum, apud Albigensem urbem. Mas. Eugenium in capitis titulo martyrem dicunt.

^f Legendum Hunericane. Ille nempe celebratur sanctus Eugenius Carthaginensis antistes, qui tempore Hunerici Vandalorum in Africa regis fidem catholicam verbo, scriptis et miraculis, egregie adversus Arianos defendit. Sed tandem, jubente Trasamundo, in Gallias relegatus, Albigæ defunctus est, ac sepultus prope sanctum Amaranandum, atque cum eo, ut ad cap. præced. diximus, in ecclesiam cathedralen translatus est. Colitur Albigæ die 6 Sept., in Martyrologis vulgaris 13 Julii. Ejus epistolam Gregorius integram retulit Hist. lib. ii cap. 3. De eo plura Victor Vitensis episcopus, quem vide, et Hist. persec. Vandalicæ, quam ei subjungimus, cap. 8.

edixeris te non accepisse, damni mihi mihi æstimo quod amisi. At illa pollicita se posse ex hoc exai sacramento, vadit ocius ad sepulcrum; elevatisque manibus ut juraret, extemplo membris dissolutis irriguit, plantæque ejus affixæ sunt pavimento; vox hæsit in gutturo, tantum os patulum a sermone nudum habebat. Quod negotiator cum reliquo populo cernens, ait: Prosit tibi, inquit, virgo, hæc species quam talisti mihi, sufficit ultra data per Martyrem. Et hæc dicens, a loco discessit. Illa vero in hoc tormento diutissime detenta, tandem Martyre jubente locuta, palam confessa est quod clam latere voluerat. Quid agis, o infelix avaritia? quid petendis rebus alienis succumbis mens feminea, non virilis? Ut quid firmam lorica mentis modica transverberas sagitta cupiditatis? Quid congregas, o homo, auri rubiginosi talenta, cum iis arsurus in gehenna? Quid tibi prosunt peritura læra, quæ æternæ vitæ pariunt detrimenta? juxta illud Domini verbum: *Quid prodest homini si totam mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiat? Aut, quam dabit homo commutationem pro anima sua (Math. xvi, 26)?*

CAPUT LX.

De ultione cujusdam furis.

790 Ecclesia^b est vici Icidiorensis, sub termino Turonicæ urbis, quæ plerumque sacris miraculis illustratur, fenestras ex more habens, quæ vitro lignis incluso clauduntur, quo præclarior medi sacratæ lumen quod mundus meruerit subministrent. Quam ecclesiam fur nocturnus importunusque aggreditur, ingressusque nocte, cum omnia corneret custodiam cura tueri, et nihil de sacris ministeriis quod auferret adverteret, ait intra se: Si aliud, inquit, invenire non possem, vel has ipsas quas cerno vitreas auferam, fusoque metallo aliquid auri conquiram mihi. Ablatis igitur dissipatisque vitreis, metallum abstulit, et in pagum Biturigi territorii contulit. Missamque vitrum in fornace per triduum decoquens, nullum exinde opus potuit expedire: victæque orimine, divinum super se judicium intuens, nequaquam motus perdurat in malis. Ablatam autem a cacabo vi-

^a Mss. quatuor, *potendarum rerum alienarum*. In Colb. a emendatum, *appetentia rerum*, etc. Hæc vero ad finem cap. desunt in Clar. b.

^b Hoc caput deest in Clar. a, et simul eum seq. in Clar. b. Colb. a. *Icidiorensis*. De hoc loco egimus in notis ad eap. 12 lib. vi Hist.

^c Sic Clar. a; ceteri Mss. et Editi vet., *Donatus*. Horum martyrum passionis historiam dedimus inter Acta Martyrum, pag. 295, et Henrichenius die 24 Maii Rollandiani. Eorum martyrium ad annum usque 303 differt Baronius.

^d Bell., *Similianus*, vulgo *saint Sambin*, tertius in Catalogis vulgaris episc. Namnetensem recessit, ut, sed nihil de ejus ætate compertum habemus.

^e Hanc obsidionem ad extrema Chlodovei I tempora, id est an. 510 aut seq., revocat Coiminius, sub cujus tamen potestate anno 511 exstabat urbs Namnetensium. Nam Epiphanius Namnetensis eo anno concilio Aurelianensi subscripsit.

^f Hæc basilica hodieque substitit, parochiali titulo ornata, sicut et basilica sancti Similiani, cujus titularis nominatur ab uno e canonicis ecclesiæ cathedra-

trum, quod in pilulis nascio quibus conversum fuerat, adventibus negotiatoribus venoedat, ut scilicet accepta pecunia, novus Giezi, lepram perpetuam compararet. Nam adveniente die post anni curriculum, quod [Al., quo] hoc factum fecerat, caput ejus tumori datur: oculi quoque inflantur, ut erui a suis locis auterentur. Hæc autem ei singulis annis eveniunt in die illa qua factum admisit. Plangitque miser vitrum, quod ex itinere quo [Al., quod] transmisit non potuit revocare.

CAPUT LX.

De Rogatiano et Donatiano martyribus, et Similino confessore.

Apud urbem vero Namneticam duo sunt martyres pro Christi nomine jugulati (An. 290, 24 Maii). Quorum unus Rogatianus, alter Donatianus^e est vocatus. Habetur ibi etiam et Similinus^d **791** magnus confessor (An. 310, 16 Jun.). Igitur cum supra dicta civitas tempore Chlodovei regis barbarica vallaretur obsidione^e (An. circ. 510), et jam sexaginta dies in hac ærumna fluxissent, media fere nocte apparuerunt populis viri cum albis vestibus, radiantibus cereis, a basilica^f beatorum Martyrum egredi: et ecce alius chorus huic similis de basilica procedere astitit Similini. Cumque conjugentes se, data salutatione, orationi incubuissent, recesserunt nauquisque ad locum unde progressus fuerat, ac protinus omnis phalanga hostilis immenso pavore exterrita, ita subito impetu a loco discessit, ut facta luce nullus ex his reperiri posset. Apparuit ante dicta virtus Chilloni [Clar. a, Chillino] cuidam, qui tunc huic exercitui præerat. Qui necdum erat ex aqua et Spiritu sancto renatus, qui statim compunctus corde, conversus ad Dominum, iterata nativitate progenitus, Christum esse Filium Dei vivi clara voce testatus est.

CAPUT LXI.

De reliquiis beati Nazarii.

In territorio quoque urbis Namneticæ^g, in vico quodam supra alveum Ligeris, beati Nazarii reliquie continentur (An. 12 Jun.). Igitur quodam tempore

dralis, ideo sancti Similiani dicto. Diversa est ab illis abbatia sanctorum Rogatiani et Donatiani in pago Namnetensi, quæ memoratur in charta Odonis regis an 893, lib. vi de Re diplomat. num. 121.

^g Aliquot Mss., etiam Clar. b, in quo caput præcedens deest: *In territorio quoque ipsius urbis, in.* Et hic ultimus in margine, *apud urbem Namneticam*. Locus ille infra Namnetas hodieque nomen retinet Sancti Nazarii, ubi præter parochialem ecclesiam prioratus exstat monasterio sancti Albini Andegavensis subiectus, cui tempore Gregorii, uti ex h. e. loco conjicio, abbas præerat virorum conventui. Quis vero ille sit Nazarius, divinare non licet, cum eodem die 12 Junii Nazarii tres colantur, primus Mediolani cum Celso puero a sancto Ambrosio Mediolani inventus, item duo martyres illis cognominæ, si tamen diversi sint. Ebroduni; et tertius Romæ, cujus corpus anno 765 Chrodegandus, Mettensis episcopus, Roma in Gallias attulit, quæ occasione facti commendæ celebris abbatia Laurehamensis in diocesi Wormatiacensi.

levetus balneum ex auro purissimo cum omni a studiosissime fabricatum, super altare basilicæ posuit ^a, orans ut in causis suis Martyris lignaretur adesse. Quo recedente, Brito qui satellitibus Warochi Britannorum comitis ^b, us cum eo adfuit, ablatoque violenter appalati, ipsum quoque balneum repetiit (An. 590). ita presbytero ac dicente: Dei res hæc sunt, et ad reficiendos pauperes sancto Martyri sunt, ne famem pessimam patiantur, qui huic fidei devotione deseruiunt: unde tu potius qua inferre, non auferre debebas. Non mollis avari animam abbatis illius prædicationis succensus, minari ei cœpit, ac dicere: si mora retuderis balneum, manu mea interficiam victus abbas, speciem super altare quo teguntur pignora collocauit, dicens: En ipsum petis reticulam; si metus de virtute Martyris est, aufer. Erit enim, ut confidimus, de iudex, si ea auferre præsumperis. At ille stuens, abstulit, jubens sibi equum ante ipsilicæ porticum præparari. Cui ait sacerdos: nunquam in hoc loco equum præsumpsit asse. Da, quæso, gloriam Deo, et honora Martyri mali aliquid patiaris. Ille vero mandata mesacerdotis, ascenso in atrio sancto equite, ubi venit ^c, percusso ad portæ limen superius ad humum testa disrupta corruit, manibusorum deportatus, ut iugurium ejusdem paucod erat proximum, est ingressus, protinus et exhalavit. Quod Warochus audiens, et res abstulit restituit, et de suo proprio multa pavore perterritus.

CAPUT LXII.

De quinquaginta martyribus Thebæis.

apud Agrippinensem urbem basilica, in qua r quinquaginta viri ex illa legione sacra Thebæi pro Christi nomine martyrium consummaverunt (An. 286, 10 Oct.). Et quia admirabili 793 x musivo quodam modo deaurata resplendet, Aureos ipsam basilicam incolæ vocitare videntur. Quodam autem tempore, Ebergisili episcopi, qui tunc hujus urbis erat antistes, capitis

erat tunc temporis res Deo oblatas super deponere. Vide Bignon., in lib. 1 Marculli contigisse putant tempore belli quod anno 800 motum est, de quo Gregor. Hist. lib. x ca-

1, ascenso equo, etc. Mss. at ubi egredi. Clar. a et Clar. b, alia manu, egredi voluit. et sequuntur ad hæc verba capitis 60, Ferunt nos., desunt in Clar. b. Complures martyres horum legione apud Coloniam Agrippinam, eisdem locis passos fuisse vetus est traditio, de Helinandus, seu quivis alius, nulla congerit one apud Surium edito die 10 Octobris. Sacerdos, qui hic laudatur, interpretatur sanctum cum sociosque ejus, quantum multo plures iniquaginta fuisse dicuntur. Eorum basilicam ex Constantini Magni matre exstructam fuisse eique ministros deputatos, qui divinas laudes

medietas validis doloribus quæstionatur, erat autem tunc temporis in villa oppido proxima quo dolore, ut diximus, valde attenuatus, misit diaconem suum ad Sanctorum basilicam. Et quia in ipsius templi medio puteus esse dicitur, in quo Sancti post martyrium pariter sunt coniecti, collectum exinde pulverem detulit sacerdoti. Verum ubi exinde caput attigit, extemplo dolor omnis exemptus est.

CAPUT LXIII.

De sancto Malloso.

Ab hoc etiam sacerdote sancti martyris Malloso corpus repertum est hoc modo (An. 286, 10 Oct.). Cum fama ferret hunc apud Bertinensem ^d oppidum martyrium consummasse, occultum erat hominibus illis quo in loco quiesceret: erat tamen oratorium inibi, in quo nomen ejus invocabatur. Supradictus vero pontifex in honorem ejus basilicam edificavit, ut scilicet cum aliquid revelationis de Martyre acciperet, in ea beatus artus, Domino annuente, transferret. Denique in latere basilicæ, id est, in pariete qui a parte erat oratorii, in absida collegit ^e, præstans Domini misericordiam quid juberet de Martyre revelari. Post hæc diaconus quidam Melicensis, per visum ductus, ubi Martyr quiesceret est eductus. Post paucum autem tempus, veniens ad episcopum, et quasi certa signa, quæ per visum viderat, relegendi, cum prius ibidem non fuisset, ait episcopo: Hic effode, et invenies corpus Sancti, id est, in medio absida. 794 At ille, cum fodisset quasi in septem pedes, attigit nares ejus odor immensi aromatis, et ait: Credo in Christo, quod ostendit mihi Martyrem suum, quando me hæc suavitas circumdedit: et fodiens, reperit sanctum corpus illatum; et emittens vocem magnam, Gloria in excelsis Deo tecum omnem clerum pariter psallens fecit. Dicto quoque hymno, corpus sanctum in basilicam transtulit, et cum laude debita sepelivit. Ferunt ibidem et Victorem martyrem ^f esse sepelitum, sed non eum adhuc cognovimus revelatum.

CAPUT LXIV.

De Patroclo martyre.

Patroclus ^g quoque martyr, qui apud urbem Tricassinorum sepultus habetur, amplius se amicum Dei

perolverent. Monasterium sancti Gereonis appellat, quod hodie insignis est collegiata.

^h Deputatus fuit a Childeberto rege anno 590, ad componendas terras monasterii Pictavensis, ut scribit Gregorius lib. x Hist. cap. 15.

ⁱ Cod. Colb. a, Bertinensium. Colb. tut. Bertinensium.

^k Clar. b, absidam collegit.

^l In Colb. a deest hæc vox, martyrem. Si verum sit, ut aliqui sentiunt, hunc martyrem ex legione Thebæa fuisse, qui loco ubi cum multis aliis passus est, Sanctos nomen dederit, ex quo vulgus Xantum, quod Clivensis dittonis oppidum est, efformaverit, Bertoni oppidi situm invenimus. Nam Victor et Mallosus hic in eodem loco quiescisse memorantur; et vetera quædam Martyrologia utrumque simul celebrant.

^m Deest hoc caput in Colb. tut., cætera quoque ad 74 inclusive, in Clar. a.

virtutibus multis ostendit (An. 259 aut 273, 21 Jan.). A Erat enim super eum parvulum oratorium, in quo unus tantum clericus serviebat. Loci enim homines parvum exhibebant Martyri famulatum, pro eo quod historia passionis ejus non haberetur in promptu. Mos namque erat hominum rusticorum, ut sanctos Dei, quorum agones relegunt, attentius venerentur. Quidam igitur de longinquo itinere veniens, libellum hujus certaminis detulit, lectori, quem in ipso loco servire diximus, prodidit ad legendum. Ille vero post decursam lectionem valde gavisus, nocturno sub tempore famulante lumine, velociter exemplavit. Hominibus quidem digressis, hic episcopo suo exhibet quæ reppererat, putans se per hæc gratiam assequi sacerdotis. At ille non credens, nisi conflictum æstimans, cæsum increpatum clericum abscedere jubet, dicens : Te hæc juxta votum tuum dictasse manifestum est; nam nunquam ea cum ullo homine reperisti. **795** Post multum vero tempus, ut virtus Martyris non esset occulta, abiit exercitus in Italiam, et detulit passionis hujus historiam, sicut a clerico tenebatur scripta. Tunc confusus valde episcopus, cognovit vera esse quæ a clerico dicebantur. Populus autem ex hoc magis honorare cœpit Martyrem, constructaque super eum basilica, festivitatem ejus per singulos annos devote concelebrat.

CAPUT LXV.

De basilica sancti Antoliani martyris.

Antolianus ^b autem martyr apud urbem Arvernæ martyrium consummavit (An. 255, 6 Feb.). In cujus honore Alchima soror et Placidina conjux Apollinaris episcopi templum ædificare cupientes ^c, multa sanctorum corpora, dum fundamenta jacerent, removerunt, nescientes cujus meriti essent quorum sepulcra repperant : quæ cum viritum sepelire propter aliorum sepulcorum multitudinem quæ locum illum ab antiquo repleverant non haberent, congregatam ossium massam in unam projicientes fossam

^a Frequentes istis temporibus fuere Francorum in Italiam expeditiones, quarum occasione quidam ex Italia Acta sancti Patrocli in Gallias afferre pôtuerunt. Incertum est autem an ea sint quæ ad nos usque pervenere, in quibus Patroclus Aureliani jussu casus memoratur. Aurelianus autem an. 273 et seq. in Gallias venit. Verisimilius tamen alii putant Aureliani nomine præsidem designari. Ejus sancti Martyris reliquias ab Ansegiso Trecenti episcopo obtinuit Bruno, Coloniensis episc., Ottonis Magni imp. frater, qui eas apud Susatum (Soest), Westphaliæ oppidum, diœcesis Monasteriensis, deposuit, ubi hodieque servantur. Ad Bolland., die 21 Januarii. Translationis historiam ex Rotgero monacho descripsit Camuzatus Promptuarii fol. 454.

^b De Antoliano egit Gregorius lib. 1 Hist. cap. 31, ubi inter alios martyres qui in Chiroci Alemannorum regis in Gallias irruptione passi dicuntur, tempore Valeriani et Gallieni imp., Antolianum aliosque Arvernenses martyres recensere videtur. In libro de Ecclesiis Clarom. sanctus Antolianus in ecclesia sancti Galli quiescere dicitur; sed illa destructa, sacrum ejus corpus in ecclesiam sancti Illidii translatum est. Volunt tamen alii sancti Antoliani reliquias, destructa sæculo x sancti Galli ecclesia, in Cantogilense

humo operuerunt : idque, quod Deo vel sancto Martyri acceptabile non fuisset ^d, per visum cuiquam apparuit; viditque homo ille conquerentem beatum Antolianum cum reliquis sanctis, atque dicentem : Væ mihi, quia propter me multi fratrum meorum injuriati sunt : verumtamen dico, quia qui hæc cœperunt, ad effectum perducere non possunt. Quod ita gestum est. Erectis tamen parietibus **796** super altare ædis illius, turrem ac columnis ^e, pharis, heracliisque transvolutis arcibus erexerunt, miram cameræ fucorum diversitatibus imaginatam adhibentes picturam. Nam ita fuit hoc opus elegans et subtile, ut per longa tempora rimarum frequentatione divisum pene in ruinam pendere videretur. Quod periculum Avitus ^f pontifex cernens, anticipans futuram columnarum stragem, jussit tigna asseresque vel tegulas amoveri; quibus submotis nec adiutoriis columnis appositis, nutu Dei, discedentibus de machina structoribus ut cibum caperent, recedentibusque et reliquis a basilica, dato columnæ immenso pondere, cum magno sonitu super altare et circa altare diruerunt, completaque est ædes nebula de effracti calcis pulvere. At sacerdos exsanguis, duorum damnorum detrimenta suspirans, ne et marmora confregissent, et aliquis deperisset e populo, scire non poterat quid damni accessisset. Nullus enim propter nebulam pulveris illuc poterat accedere. Post duarum vero horarum spatium, recedente nebula, ingressi sunt vel defunctorum colligere corpora, vel columnarum fragmenta rimari. Nullum hominem periisse cognoscunt : altare quoque mirantur illæsum, in quod e tanta altitudine impactæ columnæ nihil læsionis intulerunt. Quid plura? invenerunt omnia integra, cuncta contemplantur esse salvata : glorificant Martyrem, conspiciunt Dei virtutem, qui sic altare columnasque servavit illæsas.

In hujus urbis territorio et Julianus martyr (An. 304, 28 Aug.) agonis palmam legitime decertando **797** promeruit. De cujus virtutibus quæ ad nos

ordinis Benedictini cœnobium, hodiernæ sancti Flori diœcesis, translatas fuisse, ubi etiam nunc haberi dicuntur cum aliis multis sanctorum reliquiis, quæ huic locum illustrent.

^c Sic restituendum censet Sirmondus in notis ad Apollinaris Sidonii lib. III, epist. 15, idque exigit rerum veritas. Vide supra notas in lib. III Hist. capp. 2 et 12. Haud tamen diffiteor me nusquam hanc lectionem in Editis aut Scriptis invenisse. Sic quippe habent Editi Bad. et alii : *Alchima et soror Placidina conjux... cupientes.* Rom. et Colb. tut., *Alchima soror Placidinæ conjux... cupiens.* Laud., Bec., Colb. a; *cupientes.*

^d Videant quale piaculum admittant, qui, posthabita omni religione, mortuorum cadavera adeo facile pro suo libitu effodere non verentur.

^e Sic plerique Mss. alii cum Editis, a *columnis*. Et infra Mss. ut plurimum *eracis*, seu *heracis*. Hunc locum sic exponit Bolland. ad diem 6 Febr., ut arcus telamonibus seu atlantibus, quos Gregorius *Heraclas*, quasi *Hercules* appellat, innixi fuerint. Pharos censet esse tigna quæ in molium phari assurgebant.

^f Episcopus Arvernensis, de quo passim Gregorius

enerunt, in libro quem de ejus miraculis A scribere præsumpsimus declaravimus ^a.

CAPUT LXVI.

De furto patrato in œde sancti Saturnini.

o quoque territorio, tempore quo Chramnus ^b m abiit (*Post an. 250, 29 Nov.*), cum delera ab ejus gererentur ministris, quinque osanctum oratorium domus Iciacensis ^c fur- stant: habentur autem in eo sancti Saturnini, irruptoque, ablatis palliis vel reliquis ii ornamentis, nocte tegente discedunt. Sed r recognoscens furtum, ac inter vicinos, nullum potuit ex his quæ ablata fuerant i reperire. Protinus vero latrones qui hæc unt in Aurelianense se territorium transule- ivisisque rebus, accepit unusquisque partem ^B sed mox insequente ultione divina, quatuor ionibus interfecti sunt. Quintus vero totam ti hujus hæreditatem superstes remanens it. Sed ubi hæc in domum suam contulit, tectis sanguine oculis, excæcatus est. Tunc ctus tam doloribus quam inspiratione divina, icans: Si respexerit Deus miseriam meam, visum reddiderit, referam loco illi sancto stuli. Et hæc cum lacrymis orans, visum Accedens vero ad oppidum Aurelianense, ite Deo, diaconem Arvernum invenit. Cui rebus, suppliciter exoravit ut easdem ora- ltuaret, quod diaconus devotus implevit.

CAPUT LXVII.

De sancto Genesio Arverno.

rimo autem tempore (*An..... 28 Oct.*) in rbis Arvernæ territorio, ⁷⁹⁸ quod adjacet nsi castello, Genesius ^d ejusdem loci sanctus nodo revelavit. Pauper quidam boves, quos eendam culturam habebat, casu ab oculis perdidit, eosdemque sollicita indagine quæ- perire non potuit. Consequenti vero nocte : ei vir quidam per visum, dicens: Vade per æ ad silvam ducit, et invenies boves quos

est liber secundus quem infra habes.

^b. a, *Condramnus*. De his Chramni sceleribus . iv *Historiæ* capp. 45 et 16.

^c cod., in marg., al. manu, sed antiqua, *De Iciodorensi*. Iciolorum autem oppidum ^D notum est apud Arvernos, ubi abbatia scho'as, ubi sanctus Præjectus litteras didi- bris, de qua infra. Favet titulus in indice in Laud.: *De oratorio Iciodorensi in Arverno, ubi Saturninus requiescit*. Colb. a: *De... Iciode- ubi sanctus Symphorianus*, etc. Retinendam cem *Iciacensis* verisimilius est. Hic quippe ri videtur vicus *Issac* vulgo dictus, unica a go leuca distans, ubi hodieque ecclesia paro- sanctum Saturninum Tolosatem episcopum m agnoscit.

Colb. tut., hic et in indice, dicitur *episcopus*, e, ut ex contextu patet, nam *in albis*, id est imam sui baptismi hebdomadam, martyrium vit. Alius est Genesius episcopus Arvernensis sæculo vii, qui die 3 Junii colitur. Ille, us san- i habentur, sed quæ parvam merentur fidem.

sollicite requiris, juxta lapidem marmoris herbarum copiam decerpentes: junctisque ad plaustrum, mar- mor exhibe, et super sepulturam quæ viæ est pro- pinqua compone. Ego enim sum, qui tibi hæc loquor, Genesius, cujus est tumulus ille, qui in albis positus per martyrium ab hoc mundo migravi. Consurgens autem homo ille diluculo, reperit boves juxta lapi- dem, fecitque sicut ei præceptum fuerat per visum. Sed nec in hoc defuit miraculum; cum imineus lapis, quem multa boum paria movere vix poterant, a duobus tantum delatus est bobus. Ex hoc enim multi infirmi ibidem venientes, votorum promissa solventes, sanitatem recipiunt. Audiens hæc Avitus episcopus urbis illius, basilicam super tumulum Sancti magnam ædificavit ^e, dedicatamque, festivita- ^B tem in ea excoli præcepit, in qua nunc multa fre- quentia populorum cum votis, ut diximus, veniens, cum sanitate regreditur. Hanc etiam basilicam sancti Genesii Arelatensis reliquis illustravit.

CAPUT LXVIII.

De Genesio Arelatense martyre, seu, De moro reviviscente.

Hic vero martyr Genesius ^f, decisione cervicis agonem pro Christi nomine, apud eandem Arelaten- sem scilicet urbem, pollente fervore fidei, consum- mavit (*An..... 25 Aug.*). Est autem ibi arbor, ubi dicitur decollatus fuisse, genere morus, ex qua infir- mis multa ⁷⁹⁹ plerumque beneficia, impertiente Martyre, sunt concessa. Sed decursis temporibus, cum rami cortexque ejus pro salvatione a multis detraherentur, arefacta est. Verumtamen adhuc fi- deliter petentibus vivit, similia præbeus medicamina quod superest de columna.

CAPUT LXIX.

De miraculis per beatum Genesium factis.

Sed et pons quondam super Rhodannm fluvium, ubi beatus Martyr natasse fertur, in die solemnitatis ejus, disruptis catenis, quia super naves locatus erat, nutare cœpit, ac præ nimio pondere populorum ipsæ naves deliscentes, in alveo fluminis po-

Dicitur e Græcia cum matre Genesia persecutionem fugiens Arelatem appulisse, ubi a sancto Trophimo baptizatus fuerit. Inde Arvernos veniens Austremonium ibi invenit, a quo ad sanctum Serenatum missus, prope Thigernum a paganis tentus et occisus est, anno ætatis 18. Dicitur vulgo Genesius infans (*saint Genes l'enfant*), ut ab aliis ejusdem nominis sanctis facilius distinguatur.

^e Monasterium basilicæ adjunctum fuit, cui post sæ- culi viii medium præfuit Joseph abbas, qui Pippini regis apocrysiarius fuisse dicitur in *Historia translationis sancti Austremonii*, tunc temporis factæ. Ordini Clu- niacensi postmodum, retento abbatie titulo, unitum fuit, quod hodieque perseverat, vulgo *Thiers*, seu *Thiers*, in inferiori Arvernia.

^f Hujus passionem sancto Paulino tributam dedi- mus inter *Acta Martyrum sincera*, pag. 603. Incertum est quo tempore passus sit. Festum ejus celebratur die 25 Augusti. Laudatur a Prudentio, Eucherio Lugdunensi episcopo, seu Eusebio Gallicano, Fortunato, et aliis.

putum submergebant. Tunc omnes simul in discrimine positi, una voce clamaverunt, dicentes : Genesi beatissime, eripe nos propriæ sanctitatis virtute, ne pereat plebs quæ fideliter adventu tua devote solemnitate celebrare. Mox flante vento vulgus omne ad littus reductum, miratur se virtute Martyris esse salvatum ^a. Nam et cancelli beati sepulcri sæpius a Langobardis vel reliquis hostibus confracti sunt. Sed arrepti a dæmone homines, aut comprehensibile, debacchantes, aut propriis se dentibus lacerantes, nihil de his quæ violenter ceperant abstulerunt. Ferunt etiam in hac urbe ^b fuisse mulierem, cui a viro crimen impactum, nec omnino probatum, a iudice ut aquis immergeretur ^c dijudicata est. Cui cum ad collum lapis immensus funibus colligatus fuisset, in Rhodanum de navi præcipitata est. Illa ^B vero beati Martyris auxilium precabatur, et nomen ejus invocans, aiebat : Sancte Genesi, gloriose Martyr, qui has aquas natandi pulsu sanctificasti ^d, erue me juxta innocentiam meam : et statim super aquas ferri cœpit. Quod videntes populi, susceperunt eam in navi, et ad basilicam Sancti deduxerunt incolumentem : nec ulterius a viro vel a iudice est quesita.

CAPUT LXX.

De quadam muliere iniuste a marito adulterii accusata.

300 O quantum innocentia præstat, quantum mens pura meretur ! Nam simili sorte alia mulier a viro suo adulterii crimen accepit. Quod coram iudice diutissime denegans, cum propria confessione superari non posset, dijudicator immergi. Dehinc ^C concurrente ad spectaculum populo, ad portam ducitur amnis Ararici, connexoque cum fune lapide molari collo ejus, præcipitaverunt eam in flumen, increpante desuper viro, atque dicente : Ablue nunc aquis abundantibus fornicationes immunditiasque tuas, quibus sæpe maculasti stratum meum. Sed Domini pietas, quæ insontes perire non patitur, providit stylum sub aquis, quem videre homo non poterat ; qui suscipiens funem, sustinuit mulierem, ne ad fundum fluminis perveniret. Et erant utraque sub aquis, mulier scilicet, et petra styli illius lance librata. Cumque jam sol occubitus peteret, propinqui femine illius deposcunt a iudice, ut liceret per alveum torrentis cadaver parentis inquirere. Accepta itaque indulgentia, descenderunt ad locum in quo præcipitata fuerat mulier. Videruntque eam pendere eum lapide, missoque unco, abstraxerunt

^a De hoc miraculo vide homiliam sancti Hilarii Arelatensis episcopi apud Surium.

^b Sic etiam Clar. h, omissis licet præcedentibus.

^c Forte ad probationem sceleris, ut et cap. seq., quod examen iudicium aquæ appellabatur, de quo passim auctores mediæ ævi. Vide Bignon., in tit. 55 Legis Salicæ.

^d A ministris insecutus Rhodanum natando transit, ut narrant ejus passionis auctor et Eusebius Gallitanus.

^e Hoc caput et tria sequentia desunt in Clar. b.

^f Edidit Surius istorum martyrum Acta. Eorum festivitas cum missa propria habetur in Missali Gothico apud Thomam et Mabillon. Liturgiæ Gallicanæ

illam : intelligentesque eam esse vivam, velociter ad basilicam, quæ erat flumini proxima, traustulerunt ; timebant enim ne iterum mergi juberetur a iudice. Interrogabant autem mulierem qualiter sub pelago vivere potuisset. Respondit : Non mihi aliter quam somnium visum est, nec amplius aques scisi, nisi cum in his projecta descendi, aut ab his iterum sum resumpta, surrexi. Et mirabantur omnes non potuisse eam mori in tali discrimine ; salvavit enim eam puræ [Al. propriæ] conscientie fides, et Dominus, quem jugiter imprecata est. Deinde parentibus insulta, nec a **301** iudice, nec a viro est amplius inquisita : sed ad virtutes martyrum redeamus

CAPUT LXXI.

De Ferracolo et Ferrucione.

Vesonticorum ^a quoque civitas propriis illustrata martyribus, plerumque miraculis præsentibus gaudet. Huic in abdito cryptæ duo, ut passio ^f declarat, martyres, Ferracolo aque Ferrucio sunt sepulti (An. 211, 16 Jun.). Factum est autem quodam tempore ut vir sororis meæ invalescente febre graviter ægrotaret. Cumque jam quarti mensis spatio lectulo avelus occumberet, ut nihil aliud conjux mœsta, nisi quæ sepultura erant necessaria cogitaret, Sanctorum basilicam fens ac tristis expetit : provolutaque coram sepulcris, palmis ac facie rigente, opprimis pavimento. Accidit autem fortuito ut, extensa dexteræ manus palma, folium herbæ salviæ, quod pro honore Martyrum in crypta conspersum fuerat, operiret. Postquam autem, sua oratione, cum lacrymis surrexit a tumulis, putans aliquid de linteaminibus, quibus induta erat, manu prehensisse, ut aspolet, volam continuo clausam ; egressaque basilicam, patefacta manu, folium herbæ miratur : obstupefacta vero quid hoc esset, munus celeste indultum sibi divinitus recognoscit, ut scilicet per eum virtus Martyrum infirmo succurreret. Domum igitur jam lætor rediens, folium dilutum aqua viro porrexit ad bibendum. Qui ut hausit plenus fide, protinus sanitatem plenissimam meruit obtinere.

CAPUT LXXII.

De sancto Dionysio Parisiorum episcopo.

302 Dionysius vero episcopus, Parisiorum urbi datus est martyr ^g (An. 250, 9 Oct.) : tempore vero quo Sigibertus rex cum exercitu ad urbem illam venit, et maximam vicorum ^h ejus partem incendio

lib. 11, n. 53. Eorum martyrium sub initium Antonini Caracallæ contigisse censent viri eruditissimi. Vesontionem, ubi passi sunt, fidei prædicandæ causa a sancto Irenæo directi fuerant.

^g Ex his quæ Gregorius in Hist. lib. 1 cap. 30, scripsit, Dionysius post an. 250 passus est. Si aliis monumentis fides sit, quæ cum a sancto Clemente in Gallias missum testantur, ejus passio sæculo 11 consignanda erit : quæ sententia fuit Patrum synodi Parisiensis pro sacris imaginibus an. 825. Vide Mabillon, tomo 1 Analect., pag. 63, et præceptum Theodorici IV regis, in appendice hujus operis.

^h Ex hoc loco Lavonius et ejus sequaces inferre voluerunt basilicam Dionysianam ac martyrum se-

ivit (An. 574), quidam de primoribus ejus A
tam antedicti martyris properat, non oratio-
lone, sed tantum ut aliquid fraudaret ab
I acilicet ubi reserata ostia ac vacuum tem-
pustodibus reperisset, pallam holosericam,
exornatam et gemmis, quæ sanctum tege-
lerum, temerario ausu diripuit, secumque
Veniens autem ad castra, fuit ei necessitas
II. Cumque puer ejus, quem tunc creditum
suspensis ad collum ducentis aureis, nave-
lem ascendisset, subito, a nullo tactus, de-
iit, oppressusque aqvis, nunquam potuit in-
te quoque judicium Dei in se cernens per-
issionem et auri, velocius littori de quo
i fuerat, remeavit, pallamque sepulcri subitina
s restituit. Et licet hoc fecerit, tamen diebus
æc admiserat, recurrente anni circulo, non
II. us autem super sepulcrum sanctum cal-
metuens, dum columbam * auream lancea
lifere, elapsisque pedibus ab utraque parte,
ritus ^b erat tonitrus, compressis testiculis,
I latere denxa, exanimis est inventus. Id non
contigisse, sed iudicio Dei gestum, nullus

CAPUT LXXIII.

De sancto Quintino Viromandensi.

Apud Viromandense vero oppidum Gallia-
intinus martyr * quiescit, cujus beatum com-
endam religiosa, quæ dudum fuerat cæcata ^d,
r (An. 287, 31 Oct.). Sed mox ut a fluminis
levatum est (An. 342), miraculum protulit,
I lieris facie *, ubi primum illuxit, lumina ex-
iuit. In hac etiam urbe unus ex latronibus
rebyteri furtim abstulit : inventus a presby-
lici manifestatur; nec mora, apprehensus et
la compactus, supplicio subditur; opus suum
rio indicans, patibulo dijudicatur. Sed pre-
stans ne ob sui damni causam anima homi-

nac in ipsa Parisiorum urbe existisse. Sed
ms cum libro IV Hist., cap. 44, conseratur,
pui circa urbem erant dicuntur a Sigiberti
Iucensi, evanescent illa difficultas, potissim-
passim vicorum urbis nomine loca ab urbe
de dissita apud Gregorium aliosque ejus ævi
intelligantur, ut probant invicte Colinius
74, num. 6, et fose Had. Valesius in parte II
nis suæ contra Launoiam, ubi de situ, stata
co, et aliis ad basilicam Dionysianam spe-
r, disserit. Vide supra, col. 651, in notis ad
Chronici Fredegarii.

jesmodi columbis ad sepulcra appensis vide
., de Liturgia Gallic. lib. I cap. 9, ubi et de
I altarium et baptisteriorum disseritur.
et in modum pyramidis acuminatas, non
ris ingens unquam supra sepulcrum erecta
Ide Vales. in Defensione adversus Launoiam,
cap. ult.

es Quintinus sub fictio Vato passus in Actis
memoratur, proindeque sub Maximiani per-
e. Viromanduorum urbi nomen suum tri-
Ileque celebri sub sancti Quintini nomine,
Iis collegiata, quæ olim episcoporum Viro-
Istem sedes fuit, priusquam cathedram epi-
Ia Novicomum transferret sanctus Medardus.

ris auferretur, iudicem deprecatur, ut concessa illi
vita, hic culpa reus absolveretur a poena, dicens sibi
satis esse jam factam, quod per tot tormentorum
genera latro quæ gesserat declarasset : sed severitas
judicis, cum nullis precibus potuisset inflecti, reum
patibulo condemnavit. Tunc presbyter cum lacrymis
prostratus ad beati Martyris tumulum, suppliciter de-
precatur, dicens : Quæso, gloriosissime athleta
Christi, ut eruas huic pauperem de manu mortis ini-
quæ, ne nihil fiat in opprobrium, si per meam accu-
sationem moriatur hic homo. Ostende, deprecor, vir-
tutem tuam, ut quem asperitas humana nequit ab-
solvere ^f lenis pietatis moderamine tu dissolvas.
Hæc sacerdos cum lacrymis deprecante, disruptis
vinculis patibuli, reus ad terram ruit. Quod audiens
B iudex, timore perterritus, et divinum admirans vir-
tutem, nihil ultra illi nocere præsumpsit.

CAPUT LXXIV.

De Genesio Beorritano martyre ^h.

804 Est alius martyr infra terminum urbis Beor-
ritanæ ⁱ, presbyterii honore præditus, cujus passio-
nis historia apud loci incolas legitur. Illic dum esset
in corpore (An....); castaneum diu aridum suis ora-
tionibus obtinuit in viriditatem redire : in cujus ba-
sillea cum plerumque super infirmos mirabilia ostend-
dantur, illud præ cæteris est admirabile, quod lilium
dudum collectum, et siccum, in ejus solemnitate de-
nuo revirescit, ita ut intueantur illa die populi flores
novos, quos pridem viderant arefactos. Ad hujus
enim sepulcrum plerumque sacramentum mendax
prolatum a perfidis virtute Martyris confutatur, ut
qui temeritate elatus advenerat, emendatus ab-
cedat.

CAPUT LXXV.

De sancto Sigismundo rege.

Sæpe enim Dominus arrogantiam contumacis men-
tis virga correctionis enervat, ut eandem cultus sui

Lis est tamen inter viros eruditos an Augusta Viro-
manduorum sita fuerit ubi nunc Quintinopolis visitur
ad Summonam fluvium, aut eo loco ubi superest ab-
batu ordinis Præmonstratensis cum vico Viromandus,
etiā nunc Vermand dicto. Vide Coitium, ad an.
531, Valesium in notis, Samsoneum, Hemeræum,
Vassoriū, et alios.

^d Hæc in Actis vulgaris Eusebia nobilis matrona
Romana appellatur. Alteram sancti Quintini inventio-
nem a sancto Eligio factam describit sanctus Audoe-
nus in ejusdem sancti Vita, lib. II cap. 6.

^e Aliquot Mss., faciem. Legendum faciei.
^f Mss. duo, humanæ nequitia absolvere nequit. Colb.
a, absolvere noluit, tu dissolvas.

^g Istud caput invenimus in codice Floriacensi ab
annis circ. 600 scripto, in quo non solum titulus ut
in cæteris scriptis habet, de Genesio Beorritano mar-
tyre, sed et ejusdem martyris nomen, quo I in aliis
non occurrit, in ipso capituli textu his verbis exprimi-
tur : Est alius martyr Genesius infra terminum ur-
bis Beorritanæ, etc.

^h Sic Mss. Editi vero, De alio quodam martyre.
Quis vero ille Genesius fuerit, non licuit reperire.

ⁱ Id est territorii Bigorritani, ubi urbs Turba
(Tarbes en Bigorre). Vide notas in Hist. lib. IX
cap. 6.

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

restituit, sicut quondam de Sigis-
 manifesta fides gestum profert (An.
 illic etenim post interemptum per ini-
 im conjugis filium, compunctus corde
 irigit, ibique prostratus coram sepulchris
 unum martyrum legionis felix e poeniten-
 deprecans ut quæcunque deliquerat, in
 ultio divina retribueret, ut scilicet ha-
 iudicio absolutus, 805 si ei mala quæ
 ue et psallentium e quotidianum instituit,
 e tam in territorii quam in reliquis rebus
 ssime ditavit. Postea vero captus a Chlodo-
 ge cum filiis, interfectusque ejus jussu, ad
 n locum delatus, sepulturæ mandatus est,
 in consortio Sanctorum ascitum ipsa res quæ B
 r manifestat: nam si qui nunc frigoritici in
 e Deo offerunt oblationem, statim compressis
 oribus, restinctis febribus, sanitati pristinae r-
 rantur.

CAPUT LXXVI.

De sanctis Agaunensibus, seu De sancto Mauricio
 et sociis.

Magna e etiam virtus ad antedictorum mar-
 yrum sepulera, de quibus relictis pluribus h pauca
 perstringere libuit. Mulier quædam filium suum
 unicum ad hoc monasterium adducens, abbati tradi-
 dit erudiendum, videlicet ut factus clericus, sanctis
 manciparetur officii (An. 286, 22 Sept.). Verum C
 eum jam spiritalibus eruditus esset in litteris, et
 cum reliquis clericis in choro canentium psalleret,
 cum reliquis clericis in choro canentium psalleret,
 modica pulsatus febre, spiritum exhalavit. Cucurrit
 mater orbata ad obsequium tunc plangens, sepe-
 livitque filium. Veruntamen non suffecerunt hæ
 lacrymæ dolori, quæ in exsequiis sunt effusæ: sed
 per dies singulos veniebat, et super sepulchrum nati
 apprensus per visum noctis beatus Mauricius, ait:
 Quid tu, o mulier, incessanter filii obitum plangens,

A nunquam desistis a luctu? Cui illa: Dies, inquam,
 vitæ meæ hunc plangentem non expleat; sed dum
 advixero, semper desolebo unicum meum, nec un-
 quam mitigabor a lacrymis, 806 donec oculus cor-
 poris huius debita mors concludat. Cui ille: Noli
 ita, ait, quasi mortuum flere, sed æquanimitè agi-
 vitæ perennis consortio nostro perfrui. Et ut ve-
 raciter credas certa esse quæ loquor, surge crastina
 die ad matutinum, et audies vocem ejus inter che-
 ros psallentium monachorum i. Et non solum die
 crastina, sed etiam omnibus diebus vitæ tuæ, cum
 veneris audies in psallentio vocem ejus; ideoque
 ne fleveris, eo quod gaudere te oporteat potius
 quam lugere. Surgit mulier, longaque ducit suspiria,
 nec obdormit in stratu suo, donec signum ad con-
 surgendum commoveatur a monachis: quo com-
 moto, accedit ad ecclesiam, aliqua de visione quam
 viderat probatura. Nihil enim præterit de pollicita-
 tione sancta, sed quæ fuerant divinitus nuntiata,
 mox impleta noscuntur. Verum ubi cantator re-
 sponsorium [Al., cantato responso], antiphonam
 caterva suscepit monachorum, audit genitrix, parvulæ
 vocem cognoscit, et gratias agit Deo. Sed et illud
 quod Martyris ore promissum habebatur, prorsus
 impletum est, ut omnibus diebus vitæ suæ cum ac-
 cessisset mulier ad psallentium, vocem audiret
 huius infantuli inter reliqua modulamina vocum.
 Cum autem Guntelramnus rex ita se spiritalibus
 actionibus mancipasset, ut relictis sæculi pompa
 thesauros suos ecclesiis et pauperibus erogaret, ac-
 cidit ut, misso presbytero, munera fratribus qui
 sanctis Agaunensibus deserviunt ex voto transmit-
 teret, præcipiens presbytero ut ad eam rediens
 Sanctorum sibi reliquias exhiberet. Igitur dum, im-
 pleta regis præceptione, cum his regrederetur pi-
 guoribus, Lemanni lacu, per quem Rhodanus inluit,
 navigium petit. Extenditur autem lacus ille in lon-
 gitudine quasi stadiis quadringentis, latitudine autem
 stadiis centum quinquaginta h 807. Denique rever-
 tens presbyter, ut diximus, cum navigium hæc

Hoc et tria quæ sequuntur capita desunt in
 Clar. b.

a Eorum passionem, a sancto Eucherio Lugdu-
 nensi episc. descriptam dedimus inter Acta Mart.
 sincera, pag. 289, ubi plura de iisdem sanctis mar-
 tyribus observavimus, et de legione Felici pag. 286.
 Vide et Brouver. in Fortunat. lib. ii. carm. 14.

Colb. a, sedis, alii, sede.
 i Supra clericos appellat, unde observa-
 chos qui canendis in choro Dei laudibus vacare con-
 sueverant a Gregorio clericos appellatos fuisse. Quod
 non hic solummodo Gregorio clericos appellatos fuisse. Quod
 eosdem modo monachos, modo clericos auctoritate
 cujus rei varia exempla in aliis quoque auctoritatibus
 frequenter occurrunt, ut fusi ostendit noster Ma-
 billon. in præfat. sæculi ii. Bened. num. 27. Vide
 Had. Valesium in disceptatione de Basilicis, et in
 ejus defensione, et Thomassiu. Disciplinae eccles-
 P. i. lib. iii.
 h Hunc longum sexaginta millia, latum viginti
 scribit Marius Aventicensis in Chronico. Vulgo di-
 citur Lacus Genevensis, ob celebrem urbem ipsi im-
 positam.

a Sic Colb. a. et Clar. a. Cæteri Mss., veneratio.
 Editi, generatio.

b Laud., Bell. et Colb. a, Sigimundo. De illo fu-
 sius agit in Hist. lib. iii. capp. 5 et 6, ubi et de
 Agaunensi monasterio et de jugi psallentio in notis.
 Id est Mauricii, et aliorum martyrum de quibus
 cap. seq. De hoc nomine diximus in observationibus
 ad eorum Acta, inter sincera Martyrum, cap. 236.

c Sigimundum tunc vestem monasticam induisse
 scripserat Valesius lib. vii Rerum Franc., quod sub
 finem præfat. tonii II anno 523 factum dicit, quo
 anno. Maximo consule, ex Marii Aventicensis Chro-
 nico, ille a suis traditus et in Franciam in habitu
 monachi perductus occisus est.

d Colb. a, psallentium chorum, et sic semper. Prae-
 ferenda tamen altera lectio, ut jam monimus. Gal-
 l. Habetur hæc mi-sa in vet. Sacramentario Gal-
 leano Bobbiensis monasterii a Mabillone edito; hæc
 in appendice dabimus. Oblatio autem pro requie
 sancti Sigimundi hic dicitur, id est ad gratias Deo
 referendas pro ejus requie, seu in ejus honorem, ut
 hic loquitur Greg. Sic in Missali Mozarabum pro spi-
 ritibus pausantium seu confessorum offertur.

Colb. a, sedis, alii, sede.
 i Supra clericos appellat, unde observa-
 chos qui canendis in choro Dei laudibus vacare con-
 sueverant a Gregorio clericos appellatos fuisse. Quod
 non hic solummodo Gregorio clericos appellatos fuisse. Quod
 eosdem modo monachos, modo clericos auctoritate
 cujus rei varia exempla in aliis quoque auctoritatibus
 frequenter occurrunt, ut fusi ostendit noster Ma-
 billon. in præfat. sæculi ii. Bened. num. 27. Vide
 Had. Valesium in disceptatione de Basilicis, et in
 ejus defensione, et Thomassiu. Disciplinae eccles-
 P. i. lib. iii.
 h Hunc longum sexaginta millia, latum viginti
 scribit Marius Aventicensis in Chronico. Vulgo di-
 citur Lacus Genevensis, ob celebrem urbem ipsi im-
 positam.

fuisse aggressus, subito tempestas exorta fluctus tollit : ad sidera surgunt undarum montes, et nunc puppis naviculæ, prora dehiscente, fertur in altum ; nunc iterum, demersa puppe, prora tollitur in sublime. Turbantur nautæ, et nihil aliud nisi sola mors in hoc periculo præstolatur. Tunc presbyter cum videret se his fluctibus obrui, et spumis undarum ipsarum graviter operiri, extracta a collo capsula, quæ Sanctorum pignora continebat, undis tumentibus fidus objectit, ac Sanctorum præsidium clara invocavit voce, dicens : Ne peream in his fluctibus, virtutem vestram deprecor, martyres gloriosi, sed potius qui jugiter pereuntibus præbetis auxilium, mihi, quæso, dextram salutis porrigere dignemini ; fluctus opprimite, nosque ad littus optatum vestri adjutorii ope reducite. Et hæc dicens, cessante vento, decedentibus undis, ad littus evecti sunt. Hæc ab ipso cognovi presbytero. In hoc etiam stagno ferunt tractarum piscium magnitudinem usque ad centum librarum pondera trutinari.

CAPUT LXXVII.

De sancto Victore Massiliensi.

Est et ad sepulcrum sancti Victoris Massiliensis martyris mira virtus (An. 290 aut 303, 21 Jul.). Nam cum sæpius ad eum accedentes infirmi sanentur reliqui, energumeni tamen multum se collidentes, et Martyrem declamantes, ejectis dæmonibus liberantur. Aureliani autem patricii servus a dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur, ita ut plerumque propriis se morsibus laceraret : 808 sed adductus ad basilicam Sancti, cum se exuri ejus virtute fateretur, debacchans per totam ædem, die tertia mundatus abscessit. Qui in tantum fidei merito roboratus est, ut deinceps, humiliatis capillis, abbatis sortitus ordinem monasterio uni præponeretur.

CAPUT LXXVIII.

De Baudillio martyre glorioso.

Est apud Nemausensis urbis oppidum Baudillii beati martyris gloriosum sepulcrum, de quo sæpius virtutes multæ manifestantur (An... 20 Maii). Ex quo sepulcro laurus orta et per parietem egressa, arborem foris fecit salubri coma verwantem. Quod

* Hoc caput et duo sequentia non habet Colb. tut. la cod. vero Clar. a quæ sequuntur ad caput 88 inclusive desunt. Porro sanctus Victor passus est Massiliæ sub Diocletiani et Maximiani persecutione. Ejus Acta dedimus inter sincera Martyrum, pag. 292, ejus festum in Martyrologiis celebratur die 21 Julii, a Fortunato autem laudatur lib. viii carm. 4. De basilica ipsius noster Gregorius lib. ix Hist. cap. 22, quæ etiam nunc celebris est cum insigni monasterio ordinis Benedictini, quod originem suam debet celebri Joanni Cassiano, qui sæculo v floruit. Hujus loci historiam sub titulo Cassiani illustrati edidit Guesnays.

Colb. a, Baudellii, et sic semper. Ejus Acta habentur die 20 Maii Bollandiani, sed non adeo antiqua et integram narrantur fidem. Sedatis gentiliū persecutionibus, Christiani supra ejusdem sancti sepulcrum ecclesiam construxerunt, quæ postea abbatæ titulo decorata fuisse dicitur. Sæculo xi labeu-

A sæpe loci incolæ in multis infirmitatibus habere cæleste remedium sunt experti. Pro quibus virtutum beneficiis, cum plerumque nudaretur a foliis vel ipsa quodammodo cortice, arida est effecta. Unde quia morbos ab ea multarum infirmitatum diximus depelli, longum fuit singulos quosque memorari : ideo hæc sufficere putavi, quod ea medicamenta largiendo aridam effectam dixi. Etiam fertur celebre a negotiatore quodam in Oriente de his foliis deportatum pignus fuisse : sed priusquam portum negotiator attingeret, energumeni in ecclesia adire Baudillium martyrem Orientalem plagam, stupentibus populis, declamavit. Ostendit autem beatus Martyr et in aliis virtutem suam. Aram vero Theodorici regis Italici dux, dum in Arelatensi urbe resideret, exstitit ei quidam archipresbyter parochiæ Nemausensis invidiosus. Tunc servens felle, contra eum misit pueros, dicens : Ite quantocius, et ligatis pedibus ac manibus, adducite eum cum 809 vi, ut cognoscat quod sim dominus regionis hujus. At illi non intelligentes archipresbyterum, putaverunt quod archidiaconem jussisset adduci. Et ascensis equitibus venerunt ad urbem, interrogantesque de archidiacono, digito eis ostensus est. Erat enim hic Joannes nomine, valde religiosus, et in archidiaconatu suo studium docendi parvulos habens : apprehensumque pueri ducis ligatis manibus ac pedibus sub alvo equi adduxerunt eum. Sed non desuit virtus Martyris alumno proprio subvenire. Pueri vero juxta ipsam portam cum eo mansionem habuerunt, quia jam observatis pro nocte portarum valvis, ingredi non potuerunt. In ipsa vero nocte, duce obdormiente, astitit ei archidiaconus per visum, dicens : Quid tibi, o homo, culpabilis exstiti, quod me in hanc humilitatem redactum cum tali jussisti injuria accersiri ? Vere dicam tibi, quia non effugies judicium Dei. At ille expergetus, consternatusque metu, exclamavit suis : Inquirete si pueri quos Nemausum direximus jam venerunt. Interrogantesque de muro urbis responderunt se adesse cum homine. Renuntiant nuntii quæ audierant. Confestimque dux ait : Exhibete ad me hominem quem adduxistis. Quod cum factum fuisset, aspiciens eum dux, timore perterritus, ait : Archipresbyterum ego adduci præceperam, non archidia-

De in prioratum redacta fuit, et Seguino Casæ Dei abbati subjecta, qui ibi monachos restituit. Sed anno circiter 1561, a Calvinianis hæreticis simul eum regularibus locis in favillas redacta fuit ; jacetque exinde sub ruinis beati Martyris sepulcrum, quod nondum detectum fuit. Imo cum nulla restaurandi veteris monasterii spes affulgeret, Casenses monachi vetus episcopale palatium pretio comparaverunt, ubi novum sub sancti Baudillii patrocinio monasterium excitatum est, in quod, favente ill. episcopo Nemausensi Spiritu Fléchiier, monachi Benedictini co-gr. sancti Mauri, e Casæ Dei monasterio introducti fuerunt die 23 Sept. an. 1689, qui ibidem perseverant. De ejus sancti reliquiis an Aurelianum translata fuerint vide Bollandianos.

* Archidiaconi munia et prærogativas egregie describit sanctus Isidorus episc. ad Leu-tredum episc. Cordubensem. Vide et lib. 1 Decretal. cap. 2, apud Bolland., 18 Martii, in elogio sancti Braulionis.

enem. Et prostratus ad pedes ejus, ait : Indulge, A
quæso, injuriam delicti hujus, quia non est in con-
scientia mea, ut hæc passus fuisses. Et statim dignis
honoratum muneribus remisit ad urbem, quem in
tanto amore pro ipsa Martyris reverentia dilexit in
posterum, ut decedente urbis illius sacerdote, ipsum
sacerdotem mandaret institui *. Sed nec archipres-
byterum amplius inquiri jussit. O magna virtus Mar-
tyris, quæ per innocentis injuriam noxium absolvit a
pena ! impletumque est illud Apostoli, quia *diligen-
tibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii,
28), cum hæc injuria gradum **810** huic construxit,
quem scanderet ad regendam ecclesiam Dei.

CAPUT LXXIX.

*De miraculis beati Andreae apostoli in ecclesia Aga-
thensi.*

Ecclesia quoque Agathensis urbis, quæ sancti An-
dreæ apostoli reliquiis plaudit ^b, plerumque gloriosus
illustratur miraculis, pervasores rerum earum sæ-
pius arguit. Denique cum Gomacharius ^c comes
agrum ecclesiæ ipsius pervaderet, tunc Leo episco-
pus ^d hujus ecclesiæ valde inæstus concurrat ad
eum, dicens : Refrime, o illi, res pauperum quas
ordinationi matris Dominus commendavit, ne tibi
sit noxium, et a lacrymis egentium, qui de fructibus
ejus alii consuaverant, enoceris. Ille vero quia erat
hæreticus, pavipendens de his quæ ab episcopo di-
cebantur, rem in sua dominatione retinuit. Interim,
precedente die, arripitur a febre, cumque non modo
ardore corporeo, verum etiam animæ vexaretur in-
commodo, misit ad episcopum nuntios, dicens : ^e Di-
gnetur pro me sacerdos orationem ad Dominum fun-
dere, et ego dimittam agrum ejus. Quo orante, hic a
valetudine qua gravabatur convalescit, factasque san-
cus, ait suis : Quid putatis, quid isti nunc Romani
dicant? Aiant enim me ob hoc fuisse febre grava-
tum, quia tulerim agrum eorum, quod mihi juxta
consuetudinem humani corporis accidit, verumtamen
non habebunt eum me vivente. Et dicto citius misit
qui eum iterum auferret. Quod cum episcopus com-
perisset, venit ad eum, dicens : Num pœnitet te
prius fecisse bene, quod hoc iterum comaris ever-
tere? ne facias, quæso, ne ultioni divinæ subiaceas.
Qui ait ad episcopum : Sile, sile, deserpente, nam in-
frenatam te loris, circuire urbem super asinum fa-
ciam, ut sis in ridiculo omnibus qui te aspexerint.

* Mirum est hunc Joannem in catalogis Nemata-
senium episc. desiderari. Locus ei deudus est inter
Sedatum, qui an. 506 concilio Agathensi adfuit,
et Pelagium, qui an. 589 interfuit concilii Narbon.,
anno vero precedenti concilio Tolitano.

^b Juxta hanc ecclesiam monasterium construxit
sanctus Severus, ubi trocentis fratribus præfuit, ex
ejus Vita in appendice sæculi i Benedictini. Istud
monasterium postea ad sæculares canonicos transiit.
Ibi habita est synodus Agathensis an. 506, ex ejus
præfatione.

^c Cod. Laud., *Comacharius*.

^d Leo Agathensem ecclesiam venit inter Sophro-
nium, qui an. 506 Agathensi concilio interfuit, et
Tyrudium, qui subscripsit concilio Narbon. an. 589.

At ille silens ad nota recurrit præsidia : prostravit
in oratione, **811** celebrat vigiliis, ac noctem totam
in lacrymis et psalleutio ducit. Mane autem factus,
accedit ad lychnos qui de camera ecclesiæ depen-
debant, extendensque virgam quam tenebat in manu,
effregit cunctos, dicens : Non hic accendatur lu-
men, donec ulciscatur Deus de inimicis, et restituat
res domus suæ. Hæc eo dicente protinus hæreticus
ille in redivivam febrem corrui. Cumque in extre-
mis ageret, misit ad episcopum, dicens : Oret pro
me sacerdos ad Dominum, ut vivam, et restituam
agrum, ac similem ejus conferam dominationi. Qui-
bus pontifex respondit : Jam oravi ad Dominum, et
exaudivit me. Misit et alios ac tertios ad eum nun-
tios. Sed sacerdos in uno responso persistens, non
movebatur ad hæc, ut pro eo orationem daret ad
Dominum. Hæc ille hæreticus cernens, jussit se in
plastro componi, atque ad eundem evehi, ac per
se deprecari episcopum, dicens : Quia dupla satis-
factione restituo agrum quem inique pervasi, tan-
tum ut oret pro me sanctitas tua. Illo quoque recu-
sante, compulsi eum vi ut abiret ad ecclesiam, quem
discedente, ut ecclesiam est ingressus, et hic spiri-
tum exhalavit, recepitque confectum ecclesia terra
sua.

CAPUT LXXX.

De approbatione fidei Christianæ per miraculum.

Semper enim catholicorum inimica est hæresis,
et ubicunque potuerit tendere invidias, non omittit
: sicut illud est, quod quodam loco factum celebre
fama profert. Mulier quædam erat catholica, habens
virum hæreticum : ad quam cum venisset presbyter
nostræ religionis valde catholicus, ait mulier ad vi-
rum suum : Pete charitati tuæ ut pro adventu hujus
sacerdotis, qui me visitare dignatus est, lætitiis ha-
beatur in domo nostra, ac præparatum dignis impen-
dis prandium epulem eum eo. Promittente autem
viro ejus sic se, ut illa flagitabat, **812** facturam,
advenit et alius hæreticorum presbyter, dixitque vir
mulieri : Duplicata est lætitia hodie, eo quod sint
sacerdotes utriusque religionis in domo nostra. Dis-
cumbentibus autem ad convivium, vir ille cum pre-
bytero dextræ partis ^a cornu occupat, catholicum ad
sinistram statuens, positique ad lævam ejus sellula,
in qua conjux ejus resideret. Dixitque vir ad pre-
byterum hæreticam : Si consecreris dictionibus

^a Multa exempla ex auctoribus sacris et profanis
adducta in utramque partem Savaro in notis ad
epist. 2 lib. i Apollinaris Sidonii, de nobiliori in
mensa loco, an cœnari debeat ad dexteram, an ad
sinistram. Quæ forte opinionum diversitas ex eo pro-
cedit, quod alii alio modo dexteram aut sinistram
partem acciperent. Dexteram hic Gregorius, nobilio-
rem appellat. Veteres icones sanctum Paulum a dex-
tris sanctum Petrum a sinistris representant. De
modo accumbendi ad mensam plura habet Lambecius
tomo IV Bibliothecæ Cæsareæ, additamento 8, ubi
veteres ea de re picturæ representantur. Vide Str-
mondi notas in lib. i Apollinaris Sidonii epist. 2 et
duas ejusdem ea de re epistolas tomo V novæ edi-
tionis.

recamus hodie cachinnum de hoc Romano-bytero, ut scilicet apposito ferculo, tu cenare festines; cumque ille maum non pole trisante nos cura lætitia comedemus ille: Faciam, inquit, quod præcipis. Deiente disco cum oleribus, signavit hæreticque primus manum suam. Quod cernens it: Ne feceris, quia ingratis fere injuriam. Et exhibitio alio cibo sumpsit catholicus. Quarto vero et tertio ferculo similiter fecit hæreticus. Quarto autem exhibitio, cujus in medium mensa advenerat, in qua compositus erat qui ex collis ovis parumper mixta farina, in partibus olivarumque rotunditatibus aspari, festinans hæreticus, priusquam ferd vel mensam tangeret, elevata in obviam stat, statimque positum cochlearium sumit, ut ignis an caleret, ferventemque cibum vegetavit. Protinus, accenso pectore, astuare iissoque cum suspirio immenso ventris strepente spiritum exhalavit: ablatusque de locatus in tumulto, terræ [At., terrenæ] agerie est opertus. Tunc exultans presbyter religionis, ait: Vere ultus est Deus ser. Et conversus ad virum cujus erat convivi- Perit hujus memoria cum sonitu, et in æternum permanet. [Psal. ix, 7]. Tuone quod comedam. Tunc homo ille perexpleto convivio, provolutus est ad pedes eius, conversusque ad fidem catholicam, credo domo sua, qui in hac **§13** perfidia tenuit multiplicata est lætitia, sicut prius mulier st.

CAPUT LXXXI.

Persecutione catholici diaconi cum presbytero hæretico.

rum presbyter cum diacono nostræ religionem habebat, proferebat contra Dei Spiritum sanctum, ut mos est genti illi, s assertiones. At ille cum diu multamque de fidei nostræ ratione disseruisset, et hæreticæ obsecutus caligine, quæ erant vera, juxta illud, quia *In malivolam animam ibi Sapientia* (Sap. i, 4), adjecit, dicens: *gis sermocinationum intentionibus fatigatus rei veritas approbatur: succendatur ignis in ferventi aqua annulus ejusdem projicit vero eum ex ferventi unda sustulerit, si e consequi comprobatur. Quo facto, pars diocognitionem hujus justitiæ convertatur. Inque, et tu hæretice, si hæc pars nostra iusto adjuvante compleverit, nihil in sanæ dissonum, nihil esse disimile fatearis. Concreticus huic diffinitioni, et inito usque acito, discesserunt; sed fidei fervor per e primum diaconus protulerat, cepit ini-*

A mico insidiante tepescere. Diluculo autem surgens, brachium infundit oleo, unguento conspergit. Sed tamen loca sancta circum, et Dominum deprecatur. Quid plura? circa horam tertiam in foro conveniunt. Concurrunt populus ad spectaculum. Accenditur ignis, æneus superponitur, fervet valde, annulus in unda ferventi projicitur. Invitat primum diaconus hæreticum, ut ipse eum a calore auferat. Sed statim recusavit, dicens: Qui hanc sententiam protulisti, debes auferre. Diaconus vero licet trepidus, tamen nudat brachium. Cumque ipsum vidisset unguentis hæreticus prebyter delibutum, exclamavit dicens: Magis ardentibus te elidendum putasti, ut hæc unguenta diffunderes, nec valebunt ista quæ agis. His ita litigantibus, supervenit diaconus ab urbe Ravenna, Jacinctus **§14** nomine, sciscitansque quæ esset hæc altercatio, ut veritatem cognovit, nec moratus, extracto a vestimentis brachio, in æneum dexteram mergit. Annulus enim qui ejectus fuerat, erat valde levis ac parvulus, nec minus ferebatur ab unda, quam vento possit ferri vel palea: quem diu multumque quæsitum, infra unius horæ spatium reperit. Accendebatur interea vehementer focus ille sub dolio, quo validius servens non facile assequi possit annulus a manu querentis, extractumque tandem, nihil diaconus sensit in carne sua: sed potius protestatur, in imo quidem frigidum esse æneum, in summitate vero calorem teporis modici continentem. Quod cernens hæreticus, valde confusus, injerit audax manum in æneo, dicens: Præstabit mihi hæc fides mea. C Injuncta manu, protinus usque ad ipsa ossium intermedia omnis caro liquefacta defluxit, et sic altercatio finem fecit.

CAPUT LXXXII.

De clerico pro confessione Domini a cæso in Hispania.

Sed et nostro tempore, cum incredulitas ac iniqua Arianorum secta in locis Hispaniæ per malorum pessimis assertiones disseminata fuisset, quidam clericus apprehensus, Christianum se esse confessus est, asserens æqualem Patri Filium et Spiritum sanctum esse. Cui rex ^b qui præerat, oblati muneribus, tanquam majorem se suppliciter deprecabatur, ut scilicet compressa confessione de sanctæ Trinitatis æqualitate, minore Patri Filium cum sancto Spiritu fateretur. Quod si faceret, et facultatibus ditaretur, et magnus haberetur in populis. Quod ille consilium, tanquam morsum viperæ fugiens, ac iniqui virus mortiferum respuens anguis, adjecit rex: Video, inquit, duram intentionem mentis insanæ, sed novi temperamentum tuum, ut quem munera non deflectunt, facile tormenta subjiciant. At ille: Utinam dignus habear, ait, in hac jugulari confessione, nam munera tua tanquam sterens exhorreo. Tunc iratus rex, jussit eum ad trochleas extendi, et fortiter **§15** cædi, interrogans: Quid credis? Respondit:

notas in cap. 14 lib. de Gloria Conf.

it, ut reor, Leuvigildus, qui persecutionem in Catholicos movit.

Jam dixi tibi : Credo Deum Patrem omnipotentem, A et Filium ejus Jesum Christum. Post hæc cæsus est valde, sed semper durabat in confessione, nec unquam eum a fidei linea potuit hæc tortura deflectere. Nam in primordio cum cæderetur, tres tantum verberum ictus sensit, qui, ut ipse postea referebat, ipsam animam penetrarunt. Reliqua vero flagella, tanquam si aliquod velamentum d. rso superpositum fuisset, ita non sentiens, magis fidem quam coeperat inter tormenta positus prædicabat. Itaque cum regi satisfactum de ejus cade fuisset, dimissus est, obtestante eo ne in terminis Hispaniæ unquam inveniretur. At ille lætus discedens, in Gallias est regressus [Al., egressus]. Sed ut fides dictis adhibeatur, ego hominem vidi, qui hæc ab ipsius clerici ore audita narravit.

CAPUT LXXXIII.

De reliquiis plurium martyrum, Pauli scilicet, Laurentii, Pancratii, Chrysanthi, Dariæ virginis, Joannis et Pauli ejus fratris.

Per^a hanc enim confessionem martyres gloriosi ineffabilia semper salutarium munerum beneficia meruerunt, ac petentibus se hoc præstiterunt virtute, quod eisdem a Domino impertitum est Creatore, sicut nobis nuper a diacono nostro relatum, ita gestum esse cognovimus. Hic autem diaconus^b a papa urbis Romaniæ Pelagio (An. 590), quorundam martyrum confessorumque assumpta pignora, cum grandi psallentio vel clericorum officio, ac populi immensi obsequio, usque ad portum deductus est. Et ingressus navem, erectis velis, ac per illum antennam quæ modulum crucis gestat apparatus extensis, flante vento, pelagus altum arripiunt. Qui dum navigant, ut Massiliensis urbis portum attingant, appropinquare cœperunt ad locum quemdam, de quo a litte maris lapideus mons exsurgeat, ac paulatim decedens, summo tenus unda in mari distenditur. Cumque impellente vento carina magno⁸¹⁶ impetu ferretur in præceps, ut scilicet scopulo illisa quassaretur, ac nautæ discrimen intuentes, exitum vociferarent, diaconus, elevata cum sanctis pignoribus capsâ, invocare nomina singulorum cum gemitu et voce maxima cœpit, deprecans ut eorum virtute ab hoc periculo perituri liberarentur. Jamjamque appropinquabat navis, ut præfati sumus, ad scopulum : et statim in sanctarum contemplatione reliquiarum, ab ipso loco commotus cum violentia majori ventus huic vento contrarius fluctum elisit, ventumque diversum repulit, ac nave in pelagus profundum revocata, cunctos a mortis periculo liberavit : sicque, gyrata mole periculi, portum quem desiderabant, cum Domini misericordia ac sanctorum patrocinio contigerunt. Erant enim reliquiæ sanctorum, quo-

rum sacra vestigia Domini manibus sunt abluta^c, cum Pauli, Laurentique, atque Pancratii, Chrysanthi, Dariæque virginis, Joannis, atque alterius Pauli fratris ejus^d, reliquiis, quorum certamina ac palmas victoriarum ipsa caput orbis urbs Roma devote concelebrat.

CAPUT LXXXIV.

De reliquiis quas pater meus habuit.

Quid vero et de his reliquiis quas quondam genitor meus secum habuit fuerit gestum, edicam? Tempore quo Theudebertus Arvernorum filius in obsidatum tolli præcepit, pater meus nuper junctus conjugio, voluit se sanctorum reliquiis communiri, petivitque a quodam sacerdote ut ei aliquid de eisdem indulgeret, quo scilicet in viam longinquam abiens, tali præsidio tutaretur. Tunc inclusos in lupino aureo sacros cineres circa eum posuit : sed ignarus vir nominum beatorum, refferro erat solitus, se a multis tunc erutum periculis, nam et violas latronum, et pericula fluminum, improbitates seditiosorum, et assultus sensuum^e, sæpius se evasisse horum virtutibus testabatur. Quid tamen ego de his viderim, non s. lebo. Post genitoris mei obitum, mater mea hæc⁸¹⁷ pignora super se habebat. Igitur segetum advenerat sectio, et congregati in areis frugum acervi fuerant magni. In illis autem d. ebus, cum jam semina triturerentur, et sicut Lemane^f vestitum segetibus, nudum habetur a silvis, intercedente gelu, cum non esset unde ignis accenderetur, ab ipsis paleis focos sibi a. hibuerant excussores. Interea recedunt omnes ad capiendum cibum. Et ecce inter incrementa sua, cœlit per paleas paulatim ignis spargi. Nec mora, flante Noto, acervi ab igne comprehenduntur : fit magnum incendium, insequitur clamor virorum, strepitusque mulierum, ululatus infantium. Hæc autem agebantur in agro nostro. Quod sentiens mater mea, quæ hæc pignora collo appensa gestabat, exsiliit de convivio, elevatisque^g ris pignoribus contra ignium globos, ita omne cecidit incendium de momento, ut vix inter moles exstantium palearum vel semina ignis invenirentur : nihil tamen frugibus quas apprehenderat nocens. Post multos vero annos has reliquiâs a genitrice suscepi : cumque iter de Burgundia ad Arvernum ageremus, oritur contra nos magna tempestas : cœpitque crebris ignibus micare cœlum, validisque tonitruorum fragoribus resonare. Tunc extractis a sinu beatis reliquiis, manum elevans^h contra nubem quæ protinus divisa in duas partes dextra lævaque præteriens, neque nobis, neque ulli deinceps nocuit. At ego, ut juvenilis fervor agere solet, vanæ gloriæ inflari supercilio cœpi, et tacite cogitare, non hoc tantum sanctorum meritis, quam mihi proprie fuisse concessum, atque ad socios it-

^a Deest hoc caput cum duobus sequentibus in Clar. h.

^b De eo lib. x Hist. cap. 1. Unde conjicimus hæc reliquiarum translationem ad an. circ. 590 esse revocandam.

^c Id est apostolorum, quibus pedes Christus lavit.

^d Si sunt celebres fratres germani, Constanti cunnchi, qui sub Juliano Apostata Romæ passi dicuntur.

^e Colb. 2, assultus ensuum, an legendum ensium

^f Alii codices, Lemmane, id est Limania Arvernica

neris jactans, ac proferre quod innocentiae meae Deus praestiterit, ut haec mererer. Nec mora, elapsus subito sub me equus, ad terram elisit; in quo casu tam graviter sum contractus, ut vix surgere possem. Intellexi enim mihi ista a vanitate evenisse, satisque fuit dehinc observare, ne me ultra vanae gloriae stimulare aculens. Nam si evenit ut mererer deinceps aliqua de sanctorum virtutibus contemplari, **818** Dei illa munera [*Laud.*, munere] per sanctorum fidem praestita praeronavi.

CAPUT LXXXV.

De eo qui pedes in patena lavit.

In nullo est enim temeritas utilis, ut illud quisque appetat quod exercere non licet. Sic et Britannorum comes cum graviter a doloribus pedum affligeretur, et per medicos expendens substantiam suam, nihil commodius habuisset, dixit ei quidam de suis: Si enim ab ecclesia tibi aliquod vas ministerii quod in altari ponitur deferatur, in quo pedes ablueres, poterat tibi haec causa ferre medelam: stulti et inertes non cognoscentes quod sacra Deo vasa non debeant ad usus humanos aptari. At ille celeriter ad ecclesiam mittit, et patenam argenteam sacrosancti altaris de sacrario suscepit; ibique pedes abluit^a; sed statim doloribus additis, ad plenum debilitatus, nunquam postea gressum facere potuit. Sed et Langobardorum ducem fecisse similiter comperi.

CAPUT LXXXVI.

De diacono cui turris inter manus effugivit.

Desinemus enim scelera nostra et plangimus, cum nos mundos esse nescimus, et ad ipsum altare Domini accedentes, audenter sanctum corpus ejus et sanguinem, cum simus actu polluti, potius ad iudicium sumimus quam ut veniam consequamur. Nam reco'o quod in adolescentia mea gestum audivi. Dies passionis erat Polycarpi martyris magni, et in Ricomagensi vico civitatis Arvernæ ejus sollemnia celebrabantur. Lecta igitur passione^c cum reliquis lectionibus, quas canon sacerdotalis invexit, tempus ad sacrificium offerendum advenit, acceptaque turre diaconus in qua mysterium^d dominici corporis habebatur, **819** ferre cepit ad ostium, ingressusque templum ut eam altari superponeret, elapsa de manu ejus ferebatur in aera, et sic ad ipsam aram accedens, nunquam eam manus diaconi potuit assequi: quod non alia credimus actum de causa, nisi quia pollutus

^a Ex hoc loco recte colligit Mabillon., lib. 1 Liturgiae Gallic. cap. 7, patenas tunc capacissimas fuisse. Confer caput 8 libri de Virtutibus sancti Juliani.

^b Hoc caput deest in Colb. tut. In Editis hunc habet titulum: *Non esse tractanda sacra animo polluto*. Vox autem *sacra* Eucharistiam passim designat.

^c Martyrum Acta publice olim in ecclesia lecta fuisse probavimus in praefatione ad Acta martyrum sincera pag. 14. Etiam in missa recitabantur ex hoc loco, cui consentiunt Hiliduinus in epistola ad Ludovicum Primum Areopagiticis praefixa, Braulio in Vita sancti Emiliani, et alii.

^d Sic omnes Mss. quos licuit videre, cum Clicht. Alii Editi posteriores, *ministerium*. Nostra lectio confirmatur ex sancto Odone qui hunc Gregorii locum

erat in conscientia. Saepius enim ab eodem adulteria ferebantur admissa. Hui tantum presbytero et tribus mulieribus, ex quibus una mater mea erat, haec videre licitum fuit, caeteri non viderunt. A. Jeram fateor et ego tunc temporis huic festivitati, sed haec videre non merui.

CAPUT LXXXVII.

De Epachio, qui post sumptum jentaculum ausus est celebrare.

Sic et Epachius presbyter, dum temere, quae indignus erat agere praesumpsisset, divino iudicio solo projectus occubuit. Illic enim dum dominici Natalis vigiliis celebrare ecclesiam expetisset, per singula horarum momenta egredi batur de templo Dei, ac in domo sua pocula lasciva spumantibus pateris hauribat, ita ut affirmarent multi eum post galli cantum in ipsa nocte vidisse bibentem. Sed cum esset ex genere senatorio, et nullus in vico illo Ricomagensi, superius memorato, iuxta saeculi dignitatem haberetur nobilior, celebrare sollemnia missarum expetitur. Nec dubitat miser vino madefactus appetere quod jejunos quisque non sine metu potest terrente conscientia explicare. Verum ubi explicitis verbis sacris, contracto corporis dominici sacramento, et ipso sumpsit, et aliis distribuit ad edendum: mox equini hinnitus ad modum vocem emittens, ad terram ruit, ac spumas cum ipsa mysterii sacri particula, quam dentibus comminuere non valuit, ab ore projiciens, inter manus suorum ab ecclesia deportatur. Nec caruit ultra hac epilepsiae infirmitate, sed per singulos **820** lunares cursus incrementis decrementisque haec semper pertulit, quia ab haustu nimio vini minime infelix abstinuit. Quo ergo honore, quae reverentia haec nox celebrari debeat, praesens exemplum docet. Quodam tempore, cum in hac sollemnitate de vigilia egressus, paululum obdormissem, venit ad me vir quidam, dicens: Surge et revertere ad ecclesiam; et ego expergefactus, signo crucis opposito, iterum obdormivi. Nec destitit, sed iterat priora verba eadem quae prius persona^e. Sed cum nec secunda admonitus vice consurgerem, et iterum obdormissem, advenit tertio, et alapam imponens maxillae, ait: En tu reliquos ad vigiliis admonere debes, et adhuc sopore opprimeris? Tunc pavore perterritus, cum grandi velocitate ad ecclesiam sum regressus. Haec de Natalis dominici vigilia dicta sufficiant. Sed ad temerarios revertamur.

referens lib. II Collationum capite 32, haec verba interpretatur *capsam cum corpore Domini*. Et quidem Felix episc. Bituricensis laudatur a Fortunato, lib. III carm. 23, quod ejusmodi turrem fieri curavisset,

Quam bene juncta decent, sacrat ut corporis Agni Marga: itum ingens, aurea dona ferant.

Hinc egregie confirmatur sententia Mabillonii nostri, in Liturgia Gallicana et in Commentario in Ordinem Romanum, § 20, scribentis morem olim in ecclesia fuisse ut pontifici ad altare procedenti praeferreretur Eucharistia. Qui mos, uti ex hoc loco patet, non solum Romae, sed etiam in Gallia receptus erat. Ejusmodi turris benedictionem vide infra in appendice.

^e Editi et aliquot scripti, *eademque personal*.

CAPUT LXXXVIII.

De Jordane fugiente coram muliere facinorosa.

Mulier erat adultera ab Hierico civitate, cujus hæc erat consuetudo terrima, ut quoties a scorto concipiens partum edidisset, statim suffocatum terræ reconderet, ut scilicet fieret occultum hominibus, quod Deum et ejus angelos non latebat. Scilicet cum dies sanctus Epiphaniolorum advenisset, et omnes in Jordane descendere abluerent tam vulnera corporis (Vid. supra, cap. 17) quam animæ cicatrices, hæc cum reliquo populo ad littus accessit. Cumque levatis usque ad geniculum vestimentis, ut amnem ingrederetur, mirum dictu! fugit aqua ante pedes ejus: illa quoque insequente, fluvius ad ripam aliam premebatur. Hæc videntes populi, mirati sunt tale factum in die celeberrimo contigisse: cognoscentesque mulierem esse facinorosam, interrogant **821** quid mali fecerit, ut hæc ei in tali frequentatione populi evenissent. At illa conversa ad populum crimen fatetur, dicens: Septem jam a me parvulus editos interfeci, quos de incestu concipiens, metui publicare, octavum adhuc die præterita suggillavi. Rogo ergo ut fundatis pro me orationem ad Dominum, quatenus remissa iniquitate, peccare jam desinam, ne me cœlestis ira consumat. Hæc ea loquente, omnis populus prostratus ad terram, precem fudit ad Dominum, ut ei misericorditer ignosceret, quod adminiculante ignavia deliquisset. Post orationem vero mulier, extensis per terram brachiis, spiritum exhalavit. Quod ob hoc contigisse reor, ne crimen indultum iteraretur ulterius. Cognovit autem populus delictum, cur aquæ fluminis ante faciem mulieris recessissent. Impletumque est illud Salomonis proverbium, quia *Spiritus Domini fugit factum* (Sap. 1, 5). Miraculum hoc ab ore Joannis diaconi (V. supra, cap. 19) factum ita cognovi: assererat enim se tunc temporis fuisse præsentem.

CAPUT LXXXIX.

Non potuisse cadaver Antonini scelerati in æde sancti Vincentii quiescere.

Apud urbem enim Tolosatium ferunt fuisse quemdam, Antoninum nomine, iniquum in Deum, et omnibus hominibus odibilem, eo quod multa perpetraret scelera. Factum est autem, ut, impletis diebus, migrans a sæculo, in basilica beati Vincentii sepeliretur, in qua ipse sibi vivens vas deposuerat. Ve-

^a Simili fere modo Maria Ægyptiaca ingredi ecclesiam d' vinitus prohibebatur, donec pœnitentiam spondidisset. Vide ejus vitam die 2 Aprilis apud Bollandianos.

^b Hoc caput et duo seqq. desunt in Clar. b.

^c Colb. tut. et Clar. a, Antonium.

^d Simile miraculum contigit monacho, qui parentes suos invisens defunctus fuerat, apud Gregor. Magnum, lib. II Dialog. cap. 24. Vide et lib. IV cap. 13, ubi Valentinus in ecclesia sancti Syri sepultus Mediolani nocte sequenti turpiter ejectus est.

^e Hoc caput deest in Colb. tut.

^f Clar. a, Colb. a et Editi plerique, *Hispanis*, alii *Hispanis*. De celeberrimo hoc martyre plura congregere superfluum esset. Videsis Acta martyrum sinceræ, pag. 387.

A rum ubi cunetos sub alta noctis silentia sopor arripuit, et omnes blandiente somno dedissent membra quieti, sarcophagus ille a sancta basilica per fenestram projecit, et in medio deponitur atrii. Mane autem facto, ibi repertus est effractum **822** super se opertorium habens. Denique propinqui illius non intelligentes virtutem Dei, neque sentientes Sancti injuriam, in cujus templo indignum temere sepeliant, iterum deposito sarcophago in loco in quo prius fuerat, altius suffoderunt. Altera vero illucescente die infenerunt eum iterum foris ejectum in medio esse atrii, et sic intellexerunt magnalia Dei. Ex hoc enim a nullo tactus, usque hodie in loco quo ejectus est in testimonium reservatur ^d. Hæc de temerariis dicta sufficiant.

CAPUT XC.

De Vincentio martyre glorioso.

Vincentius ^a autem vel levita, vel martyr Hispanus ^f martyrimum consummavit (An. 304, 22 Jan.). Apud terminum vero Pictavini vicus est in Arbatilico ^g, nomine Becciaco, in quo ejus habentur reliquæ. Cujus solemnitas duodecimo Kalendas mensis undecimi ^h celebratur. Sed incolæ loci, et præcipue archipresbyter errorem nescio quem passus, ante diem eam voluit celebrari. Dictis igitur missis, cum ad convivium residerent, ecce unus ex energumenis clamare cœpit, ac dicere: Currite, cives, egredimini a vico, exite obviam beato Vincentio: ecce ad vigiliis venit, ecce festa ejus crastino habituri eritis die. Hæc eo dicente, renovant solemnitas, et tota nocte in vigiliis excubant. Mane autem facto, dum missarum mysteria celebrarentur, et hic energumenus, qui adventum Sancti prædixit, et alii cum eodem dum mundati sunt: sed et duo paralytici ipsa die directi sunt, et sic a festivitate cum lætitia est discessum. Cum autem reliquæ ejus a quibusdam peregrinis deferrentur, ad Ceratensem Turonicæ urbis vicum ⁱ accesserunt, ibique ad tugurium cujusdam pauperis deferentes, suscepti sunt: **823** in crastino autem duo paralytici super hæc pignora acceperunt gressum, unusque cæcus lumen recepit. Haud procul autem ab illo vico est alius, quem Orbaniacum vocant, in cujus ecclesia hujus Sancti habentur reliquæ: quæ cum a furibus ablatae fuissent, et ipse quæ eisdem abstulerat in Bitorigo cuidam abbati accept

^g Arbatilicus, seu Herbatilicus pagus, in Namnetum Pictonumque confinio situs, ab Herbatilla urbis sic dictus, quæ terræ hiatus absorpta fuisse dicitur circa annum 580. Dicit tamen postea pagus præcurrenomen retinuit cum comitatus titulo (*le Comté d'Herbage*). Lege Valesii notitiam, et Mabillonii notas in vitam sancti Amandi, sæc. II Benedictino an. 679.

^h Hic aperte Gregorius Januarium mensem undecimum appellat, contra Scatigeri opinionem. Vide et cap. sequens, lib. II cap. 29, et lib. IV de Miraculis sancti Martini cap. 4. Aliter tamen numerare videtur infra, lib. II cap. 35.

ⁱ De hoc et Orbaniaco in notis ad cap. ult. lib. Historiæ actum est.

liquisset, revelatum est abbati, ut eas loco A notæ [Al., demptæ] fuerant restauraret. Nis et archipresbytero huic monasterio propter visum manifestatum est, ne penitus morderet ad restituendum. Quas acceptas cum deferret, homo quidam qui per annum oppressus gravi ægritudine decubabat, in-um deportatus manus, ut velum quo sanctæ ur favillæ [Al., reliquæ] adorans suppliciter est, mox compressa infirmitate sanatus, martyrialibus a cum reliquis est secutus.

CAPUT XCI.

De sancta Evlatia.

a gloriosa apud Emeritam urbem passa b i, 10 Dec.), magnum miraculum in die im- is suæ populis profert. Sunt igitur ante ejus uo sancta membra teguntur, tres arbores, rus ego cujus sint generis: cumque jam me- so decimo, quando ejus passio celebratur, mui foliorum decore nudatæ, ea die illue- celo, in modum columbæ alitis flores profe- vitatis, scilicet quod sanctus ejus spiritus ibæ c specie penetraverit cælos, et quod ejus corpusculum, jam exanime vestibusque i. nix cælitus decidua molli vellere contexis- ul miraculum si solita arbores protulerint ; scit populus sibi annum vel pressuris va- el frugibus plenum. Quod si tardius flores ex ruerint, cognoscit plebs sua hoc fieri noxa ; usquam erumpant, querula 824 ad sepul- tyris ac mœsta decumbit, deprecans ut so- omereatur conspiciere gratiam. Sed nec psal- rocedit, si hæc manifestata non fuerint. Si Martyr a lacrymis plebis, emergunt proti- arboribus gemmei flores, qui odorem necta- spirantes, animi mœstitiam et adventu læti- it reficiant suavitate. Dehinc diligenter col- in basilicam sacerdoti delati, processio cum celebratur, nam et hos flores sæpius infirmis a cognovimus.

CAPUT XCII.

De basilica sancti Felicis.

am d te. p. Felicis martyris basilica a fu- r. a et Colb. a emend. *exsequias marty-* b m ipsius Acta vulgata non adn certa sint, rtyrii historiam ex Prudentio retulimus inter rtyrum sincera, pag. 497, ubi plura obser- i. Vide missam in ejus Natali, lib. III de Li- iallic., num. 18 Missalis Gothici. Emerita usitanæ metropolis hodie in Extremadura aet, sede ejus Compostellam translata. e miraculum, et sequens de nive, habet Pru- tymano 3 Nepl *σπερματων*. est hoc caput in Colb. tut. Sancti Felicis Mss. Codd. passim occurrunt, et quidem non id, in quibus sub Daciano præside passus Eum laudant Prudentius, sanctus Eulogius, Gerunda autem, ubi passus est, vulgo *Gi- arbs* est celebris in Catalaunia ad Sambrogam (*le Ter*), titulo ducatus et sede episcopali a.

ribus est effracta (An. 534, 1 Aug.). Sic vero martyr in Gerunda Hispaniæ passus est urbe. Fur vero apprehensus palliis sericis, textis auro, monilibusque exornatis, cum reliquis ornamentis abscessit. Quo eunte, conjungitur ei homo ignotus, interrogans quo pergeret. Cui ille respondit : Si sermo meus occuleretur tecum, ostenderem tibi thesaurum magnum. Et ille : Ostende, ait, quæ volueris, totis a me obtegetur viribus. At ille ostendit ei species illas, dicens : Si in aliis hæc regionibus venundantur, utrique nostrum lucrum inferent multum. Et ille : Ego sum, inquit, homo, cui in diversis regionibus multi habentur amici, et est mihi domus magna atque secreta : si hæc in ea posueris, deinceps cum liberit, venundabis. Et præcedens, sequelatur homo cum sarcina, putans se ad aliam duci urbem ; concluderat enim Deus oculos ejus, et non cognoscebat quia per viam qua venerat rediebat. Quid multa ? Pervenitur ad basilicam Sancti, et ait ad eum vir : Ecce domum de qua locutus sum tibi ; ingrediere et depone sarcinam tuam. Ille quæ ingressus est. Verum ubi deposita sarcina cepit aspiciere, ad se reversus, cognovit basilicam Sancti, de 825 qua res illas abstulerat. Vir autem jam recesserat ab eo. Et sic cuncta quæ cum viro illo gesserat populis enarravit : unde indubitatum est ipsum ei Martyrem beatum apparuisse. Hujus reliquæ apud Narbonensem basilicam retinentur. Sed cum hujus ædis altitudo, ne Liguria f, quod est locus amenissimus, a palatio regis cerneretur arceret, contulit hæc cum Leone g consiliario rex Ataricus. Qui ait : Deponatur ex hoc ædificio una structura machinæ h ; et rex quæ placuerit liberius contemplantur. Et statim vocatis operariis, idem consiliarius humiliavit basilicam Sancti, ædificiis non meritis. Sed ille protinus lumine caruit oculorum.

CAPUT XCIII.

De Hemeterio et Chelidonio martyribus.

Calagurris i autem urbs Hispaniæ Hemeterium Chelidoniumque martyres gestat, et sæpe ab eorum virtute miracula cernendo, diversarum ægritudinum medicamina capit. Ili etenim martyres a persecutore comprehensi, et ad supplicium rapti (An... 3 Mart.), dum diversis pœnis afficerentur ob divini nominis

^a Quæ sequuntur non habentur in Clar. b.

^c Aliquot Mss., non cerneretur. Mart., *alitudine Liguria... non cerneretur*. Locus ille postmodum appellatus est Livoria, vulgo *la plaine de Livière*, ut monet Valesius. — Situs locorum etiam hodiernus hujus historię veritatem firmat. Nam destructa licet sub Ludovico XII rege sancti Felicis basilica, ne urbis munitionibus noceret, superest sacellum ipsi substitutum, sub nomine sancti Felicis, cum prioratus titulo, quod inter Livoriam (*la plaine de Livière*) interjacet et locum ubi palatium olim situm erat. Capitulum olim nuncupabatur, hodieque vulgus *le Capducil* appellat.

^d Is est ipse Leo, cui, tunc Evarigis regis consiliario seu quæstori, scripsit Apollinaris Sidonius epist. 3 libri VIII et epist. 22 lib. IV. Eumdem laudat Ennodius in Epiphaniæ Vita.

^e Alii Scripti et Editi, *structuræ machina*.

^f Hoc caput et sequens desunt in Clar. a. Aliquot

confessionem, excepta ultimæ damnationis sententia, A deducuntur ad decollandum. Cumque eorum capita lictor incideret, miraculum populis magnum apparuit. Nam unus annulus, orariumque alterius nube susceptum est, et in cœlos evectum. Viderunt hæc omnes qui aderant, et usquequo acies oculorum intendere potuit, fulgorem auri candoremque lintei suspectæ æquebantur attoniti [Al. attoniti]. Præbet hujus rei testimonium Aurelius Clemens^a in libro Coronarum, his versibus; dicens :

Ille laus occulta non est,
Nec senescit tempore.
Missa quod sursum per auras
Evolarunt munera,
826 Quæ viam patero cœli
Prædicando o tenderent.
Illius fidem figurans
Nube fertur annulus;
Hic sul dat pignus crïs
Ut ferunt orarium.
Quæ superno raptâ flatu
Lucis intrant intimum,
Per poli liquentis axem
Fulgur auri absconditur.
Ac diu visum sequacem
Textilis cœlor fugit,
Subvehuntur usque in astra
Nec videntur amp ius.

CAPUT XCIV.

De beatissimo Cypriano.

Cyprianus^b beatissimus Carthaginensis et antistes et martyr (An. 258, 15 Sept.), salutem sæpius infirmis supplicantiibus præstat, in cuius basilica analogis, in quo libro supra posito cantatur aut legitur, mirabiliter compositus esse refertur. Nam ex uno lapide marmoris totus sculptus asseritur: id est mensa C desuper, ad quam per quatuor gradus ascenditur; cancelli in circuitu, subter columnæ, quia et pulpitum habet sub quo octo personæ recipi possunt. Qui nunquam ibi ullo ingenio potuit exhiberi, nisi virtus Martyris præstitisset.

CAPUT XCV.

De septem Dormientibus apud Ephesum.

Septem vero germanorum, qui apud urbem Ephesum requiescunt (An. 250, 27 Jul.), hæc est ratio. Tempore Decii Imperatoris, cum persecutio in Christianos ageretur, septem viri comprehensi sunt, et ducti coram principe; horum nomina hæc sunt: Maximianus, Malchus, Martinianus, Constantinus, Dionysius, Joannes, Serapion^c. Qui diversis verbis tentati D ut cederent, nequaquam **827** acquieverunt. Imperator vero pro elegantia eorum, ne in momento perirent, spatium tractandi indulget. At illi in unam se Codd. Emeterius et Celedonius. Horum Acta jam tempore Prudentii perierant: passi sunt Calagurri, vulgo Calahorra, urbe episcopali Castellæ Veteris. Vide Bolland., ad diem 3 Martii.

^a Prudentius, hymno 4 libri Περὶ στερῶν.

^b Hoc caput deest in Colb. tut. Lcet sit in indice. De sancto Cypriano nihil satius quam pauca dicere juvat. Ejus Acta et Vita a Pontio scriptam, etc. de diuis in Actis mart. sicceris, ad an. 258.

^c Paulo aliter a Græcis referuntur eorum nomina. Primus omnium, quos quidem novimus, hos martyres celebravit noster Gregorius. De his apud Photium, Cod. 253, Constantinum Manassem et alios. Vide

A speluncam concludunt, ibique per multos dies habitaverunt. Egrediebatur tamen unus ex eis, et comparabat victus, et quæ necessaria erant exhibebat. Revertente autem imperatore in eandem civitatem, isti petierunt ad Dominum ut eos ab hoc periculo dignaretur eruere, factaque oratione prostrati solo obdormierunt. Cumque imperator didicisset eos in hoc antro morari, nutu Dei jussit os speluncæ magnis lapidibus oppilari, dicens. Ibi intereant qui diis nostris immolare noluerunt. Quod dum ageretur, quidam Christianus in tabula plumbea nomina et martyrium eorum scribens, clam in aditu cavernæ priusquam oppilaretur inclusit. Post multorum vero annorum curricula, cum, data Ecclesiis pace, Theodosius^d Christianus obtinisset imperium (An. 447), surrexit B hæresis immunda Sadducæorum, qui negant resurrectionem futuram. Tunc quidam civis Ephesius, dum caulas ovibus secus montem ipsum facere destinat, ac lapides divolvit ad coaptanda earum septa, ignarus quæ agerentur introrsum, patefecit ingressum ejus; non tamen cognovit arcanum quod habebatur intrinsecus. Dominus autem immisit septem viris spiritum vitæ, et surrexerunt, putantesque quod una tantum nocte dormissent, miserunt puerum unum ex se qui cibos emeret. Cumque veniens super portam civitatis vidisset crucis gloriosæ signaculum, audissetque per Christi nomen jurare populum, obtulit prolatisque nummis, quos a tempore Decii habebat, a mercatore comprehenditur, dicente sibi: Quia absconditos antiquitus thesauros reperisti. At ille negans deducitur ad episcopum^e ac judicem civitatis. Cumque ab his argueretur, **828** compellente necessitate, absconditum mysterium revelavit, et deduxit eos ad speluncam in qua viri erant. Cumque ingrederetur episcopus, invenit tabulam plumbeam, in qua omnia quæ pertulerant habebantur scripta, locutusque cum eis, nuntiaverunt hæc cursu rapido imperatori Theodosio. At ille veniens ad ravit eos pronos in terra, qui tall colloquio eum eodem usi sunt principe: Surrexit, gloriose Auguste, hæresis, quæ populum Christianum a Dei promissionibus conatur evellere, ut dicant non fieri resurrectionem mortuorum. Ergo ut scias quia omnes, juxta apostolum Paulum, repræsentandi erimus ante tribunal Christi, idcirco jussit nos Dominus suscitari, et tibi ista loqui. Væ ergo ne seducaris et excludaris a regno Dei. Hæc audiens Theodosius imperator glorificavit Dominum, qui non permisit perire populum suum. Viri autem iterum prostrati in terram, obdormierunt, quibus Baronium, ad 27 Julii.

^d Is est Theodosius junior, Arcadii filius, sub quo, ut aiunt, Theodorus episcopus Egarum seu Aginensium resurrectionem mortuorum futuram negavit. De hac re consulendus Theophanes ad annum 23 Theodosii.

^e Hunc Marum seu Marinum appellat Photius, Stephanum Metaphrastes apud Surium: prior ignotus est, alter vero Bassianum e sede sua exturbaverat an. 448, et ipse vicissim exauctoratus fuit in synodo Calcedonensi an. 451. In uno Cod. Marinus episc. et proconsul Antipatus appellantur.

cum Theodosius imperator sepulcra ex auro fabricare vellet, per visum prohibitus est ne faceret. Viri autem usque hodie palliis sericis aut carba inis cooperti, in ipso loco requiescunt: quod passio eorum, quam Syro quodam interpretante in Latinum transtulimus, plenius pandit.

CAPUT XCVI.

De quadraginta octo martyribus Armeniæ.

Ferunt autem fuisse apud Armeniam quadraginta octo viros (An. 320, 9 Mart.), qui in ipsos montes Armeniæ, in quibus, præ altitudine nimia, magno frigore aquæ et terra restringuntur, passi sunt. Quorum montium celsitudinem non parvam esse Legislator exponit, cum super eos arcam a Noe fabricatam requiescisse ait (Gen. viii, 4). Ibi effusa persecutor **329** terra, cisternam magnam efficiens, aqua repleti jubet: nudatosque viros, ligatis post tergum manibus, in lacum gelu concatenatum, recepti poni, succenso e regione balneo, dicens: Eligite e duobus unum. Aut in isto frigore Christum vestrum confessi defecite; aut negantes, oblato diis sacrificio, ad balneum convolate, ut possitis vivere, et non male propter crucifixum hominem mori. Negantibus quoque euntis sacrificare dæmoniis, videt custos eorum quadraginta octo coronas pretiosissimas e cælo dilapsas descendere super capita virorum, et unam quoque earum revocari; defecerat enim fides viri unius, et protinus relictis satellitibus velociter ad balneum convolavit; immolatisque victimis, honoratus a præside, in balneo tepenti ablatus est, excepturus in posterum perpetui ignis supplicium. Hæc custos ille, ut diximus, cernens, voce magna proclamavit se Christianum esse, dicens: Cum hisdem mori desidero. Nec mora, diversis poenis affectus spoliatur veste, non fide: et in lacum ponitur, frigora cum reliquis perpassurus, sed adepturus coronam, quam miser ille perdidit. Jam enim virorum eimortua erant frigore corpuscula, et dentibus in se collisis, ipse quoque vocis sonitus claudubatur: unum tantum murmur orationis cælo ab arcanis pectoris illabebatur notum soli Deo, qui novit occulta cordis. Tremebant fessi artus tam inedia quam pruina; erat spes cælo intenta, jam carne præmortua. Interea iudex iniquus, amotis lymphis, balneum succendi septuplum jubet, ut scilicet quos algor non laxaverat, incendia sæva dissolve-

rent. Producentur viri e lacu, confessi Christum mittuntur inter arstantes ignium vapores; sed sustinent patienter illata supplicia, ut majorem acciperent palmam. Denique in his relinquentes corpora, animas Christo tradentes, martyrium consummaverunt in pace. Tunc præses victum se eorum constantia cernens, putans vel mortuos posse **330** viucere, qui viventes superare nequiverat, jussit ipsa deinceps exuri corpuscula, et in flumen propinquum jactari. Quod cum factum fuisset, miraculi novitas flentibus Christianis apparuit. Restitit igitur unda, nec ossa semivivida absorbit, sed super se tanquam commendata sustinuit: et sic collecta a Christianis gaudentibus, cum honore dignissimo tumulata sunt.

CAPUT XCVII.

De glorioso martyre Sergio.

Sergius quoque martyr (An. 303, 7 Oct.) multa signa in populis facit, curans infirmitates, sanansque languores fideliter deprecantium. Unde agitur ut ex hoc ingentia basilicæ vel promittantur vota, vel munera deferantur, ex quibus nihil omnino licet subtrahere aut auferre. Quod si quis fecerit, innox judicium aut noxæ [Al. Mss., notæ] aut mortis incurrit. Ob hanc vero defensionem multi res suas Sancto devotent, scilicet ut ejus virtute munitæ non diripiantur a malis. Denique anus erat exigua, et credo evangelicæ illius pauperculæ simihs, quæ quondam dum minuta, cum nihil aliud haberet, in gazophylaciura devote jactavit (Marc. xii, 41; Luc. xxi, 4). Ergo hæc pauculos gallinarum pullos habebat, quos ex voto basilicari ditioni subdiderat, data in domo ipsius cum necessitas flagitasset. Igitur cum ad festivitatem Sancti multi populi advenissent, duo, conventione facta, qui hos pullos olim viderant, unum furto subtrahunt, incisoque capite, detractis plumis, truncatisque pedibus, positumque in vase cum aqua super ignem levant, instanterque succendunt. Fervet autem latex validissime, sed caro furtiva non coquitur: etiam fervendo aqua consumitur, nec prorsus pullus ille mollitur. Tentant crebro manibus, et unguem conantur infligere, sed duriori sentiunt quam mississent. Interim adsunt convivæ evocati ad epulum, nullatenus sumpturi de apparatu. Exstat mensa **331** niveis velata mantilibus, opere plumario exornata. Conversis cibis in novam durtiæm, catinus lymphis

* Habetur ex Simeone Metaphraste apud Surium die 27 Julii; sed aliam esse ab ea quam Gregorius in Latinum transtulit, vel ex eo solo manifestum est, quod nomina ibi aliter quam apud Gregorium recensentur. Aliam invenimus in Mss. in qua nomina sicut hic recenset Gregorius habentur; sed cum incertum sit an ea sit ipsa quam Gregorius transtulit, nihilque novi habeat, rari edere superfluum fuisset.

† Deest hoc caput cum sequenti in Colb. tit. Hic, sicut et lib. i Hist. cap. 24. Martyres quadraginta octo dicuntur, quamvis certum videatur eos non plures quam quadraginta fuisse. Passi sunt apud Sebastianum in Armenia sub Licinii persecutione, quorum martyrium sancti Patres pluribus celebrarunt. De his in Actis martyrum egimus pag. 580. Vide et Bollandianos, die 10 Martii.

‡ Lacum illum jam antea existisse verisimilius est ex sanctorum Patrum testimoniis, hodieque superstat. Caterum Gregorius sanctos martyres in ipso lacu congelato frigore electos cum aliis antiquis memorat, quos tamen Basilius non in lacu, sed in media urbe passos fuisse testatur; at Vossius antiquissimum Cod. Ms. Græcum in Cryptæ ferratæ monasterio se vidisse testatur, ubi pro *ἐν μίση τῆ πύλαι*, legitur *ἐν μίση τῆ λίμνη*. Vide Bollandianos.

§ Hoc caput et duo seqq. desunt in Clar. b. Sergio cum Baccho sub Maximiano martyr occubuisse dicitur. Ejus Acta Surius refert 7 Octob., quo die ejus festivitas celebratur. De eo vide notas in cap. 31 lib. vii Historiæ. Ce ebris est et antiqua in suburbio Andegavensi abbatia ord. sancti Benedicti cong. sancti Mauri, sub sancti Sergii nomine.

sæpe diluitur, sed nihil coctum quod in eo exhibent, invenitur; sicque novo miraculo epulis redactis in saxum, confusis invitatoribus, verecundantibus iovitatis, a cœna cum pudore discessum est.

CAPUT XCVIII.

De Cosma et Damiano.

Duo vero gemini, Cosmas scilicet et Damianus ^a, arte medici, postquam Christiani effecti sunt (An. 33, 27 Sept.), solo virtutum merito et orationum interventu, infirmitates languentium depellebant; qui diversis cruciatibus consummati, in cœlestibus sunt conjuncti, multa miracula incolis ostendentes. Nam si quis infirmus ad eorum sopulerum fide plenus oraverit, statim adipiscitur medicinam. Referunt etiam plerique apparere eos per visum languentibus, et quid faciant indicare: quod cum fecerint, sani discedunt. Ex quibus multa audivi, quæ insequi longum putavi, hoc existimans posse sufficere quod dixi. Cuncti fideliter deprecantes sani discesserunt.

CAPUT XCIX.

De inclyto martyre Foca.

Focas ^b quoque martyr, et ipse his martyribus regione conjunctus, apud Syriam requiescit (An. 5 Mart.), qui post multas, quas pro nomine Redemptoris est passus injurias, qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodieque populis declaratur. Denique si in quempiam in his locis coluber morsum stringens venena diffuderit, extemplo qui percussus est, ut januam atrii quo Martyr quiescit, attigerit, compresso tumore, ^c 832 evacuata virtute veneni, salvatur. Ex quibus nonnulli, ut celebre vulgatum est, jam tumidi malæ bestiæ letu, jam toto corpore incrassante veneno in hoc perfati, ut spiritum exhalarent, inter manus delati, et in atrio positi, sunt sanati: nec unquam ob hoc virus obire hominem fas est, si sacrum limen fide plenus attigerit.

CAPUT C.

De egregio martyre Domitio.

Domitius equidem alius martyr in hac ^e habetur regione, qui cum multa beneficia incolis præstet, sciaticis tamen veloci virtute medetur (An. 5 Jul.). Nam fertur ab hoc Sanctus fuisse, dum in corpore esset positus, dolore detentus. Denique cum multis,

^a Varia horum martyrum Acta circumferuntur, sed dubia. Certiora sunt quæ de eorum cultu et miraculis veteres passim scribunt. De his in synodo generali vii, act. 4. Missa in eorum Natali habetur in Sacramentario Gregoriano. Sanctus Sabas paternam domum in ecclesiam eorum memoriæ sacram commutasse dicitur. Duas ecclesias ipsis ædificavit Justinianus, ex Procopio, et unam Romæ Felix IV, sancti Gregorii avatus. Vocantur a Græcis ἀγέφυροι, quod medicinam absque lucro exercuisse dicantur.

^b Deest hoc caput in Colb. tut. Hujus Phœcæ martyris Natale apud Antiochiam celebrant vulgata Martyrologia die 5 Martii. An idem sit qui hortulanus apud Synopem vixit, quique a sancto Asterio Amaseno laudatur, non adeo certum est. Vide Acta mart. sincera, pag. 627, et Bolland., ad 5 Martii.

^c Sic et Clar. b, in quo præcedentia capita desunt, unde aliquis substituit in Syria. Domitium in Syria

ut diximus, in hac necessitate laborantibus moderetur, quidam Judæus ab ipsa infirmitate correptus Sancti basilicam, quanquam Christo non crederet, devotus tamen expetiit, seque ad januam atrii deponi præcipiens, indignum se esse vociferans qui sanctum limen ingrederetur. Aiebat enim: Scio me quidem, gloriose martyr, legis velamine obcæcatum, cui tu impartiri misericordiam dedigneris: sed nunc ad te confugio, et suppliciter tuam misericordiam poseo, ut, aversa prius infirmitate corporea, languorem incredulitatis avellas. Hæc cum ante portam aulae fateretur, adveniente nocte obdormivit: sed Martyr beatus non longi spatio temporis distulit misereri. Igitur ea nocte visitans ægrotum per somnium, jussit recedere sanum. At ille expergefactus sentit se redditum incompositi, confessusque Christum Filium Dei esse Salvatorem mundi, sanus abscessit. Quod videntes Christiani, qui in ipsa tenebantur infirmitate, querimonias Sancto inferunt, dicentes: Ecce nos bene Deum confessi, ^d 833 necdum meruimus liberari, et incredulus hic in Christum Regem, circumcisis carne non corde, sanus abscedit. Et hæc dicentes cum ira lychnos basilicæ, qui ex camera dependebant, comminere cœperunt. Sed nec his defuit misericordia postulata: nam ipsa die sanati ad propria sunt regressi.

CAPUT CI.

De insigni et glorioso martyre Georgia.

Multa ^d de Georgio martyre miracula gesta cognovimus (An. 284, 23 April.), de quibus pauca locutus sum. Hujus enim reliquæ cum reliquorum sanctorum a quibusdam ferebantur: sed cum portitores ad locum quemdam Lemovicini termini advenissent, ubi jam pauci clerici, conserto ligneis tabulis oratorio, Dominum assidue precabantur, mansionem postulabant. Susceptique benigne noctem cum cæteris fratribus psallendo deducunt. Mane autem facto, apprehensam capsulam levare penitus non valebant. Denique cum iter agere sine pignore sancto penitus requirent, et eis maximus dolor animi insedissem intelligunt, inspirante (Al. Imperante) Deo, sibi aliquid ex his in loco relinquere oportere. Tunc inquisitis ligaturis divisisque particulis, seniori qui curæ præerat largiuntur, relinquentes partem patrum eorum, sumentes facultatem quo voluerant abeun-

^d passum memorant Latinorum Martyrologia, quæ Baronius, nescio qua de causa ab isto quem in Gregorius laudat distinguit. Græci Domitium, seu Dometionem, in Phrygia martyrem sub Juliano Apostata, celebrant die 25 Martii.

^e Hoc caput deest in Colb. tut. et cum sequentibus in Clar. b. Plura quidem de sancto Georgio vulgati auctores habent, sed ejus Acta plane sunt fictitia. Varios cruciatibus quos pertulit narrat Fortunatus lib. ii, carm. 15. Celebrem ejus memoriam fuisse in Oriente et Occidente probant complures basilicæ in ejus honorem jam sæculo sexto constructæ, et plerique istius ævi auctores, de quibus fuisse Bollandiani ad diem 23 Aprilis. Ejus martyrium anno 284 consignamus, quo Carino scilicet et Numeriano coss. passum dicitur in Chronico Alexandrino seu Paschali. Alii eundem sub Decio passum fuisse volunt.

Itaentur etiam ejus reliquæ in vico quodam Ceno-
moneasi, ubi multa plerumque miracula o-ten-
duntur. Nam cæci, claudi, frigoritici, vel reliqui
infirmi, sæpius ibi sanitati gratia munerantur.

CAPUT CII.

De Isidoro sanctissimo martyre.

834 Isidorus * martyr in insula Chio quiescit (An.
250, 15 Maii), sic enim nomen est insulæ, puteum in
basilica Sancti habens, in quo et fertur injectus, de
cujus aqua energumeni febricitantesque, vel reliqui
infirmi, sæpius potati salvantur. Dicitur ibi etiam
lumen, quasi cereus ardens, a fidelibus sæpe vi-
deri. Sed et ego vidi presbyterum qui se affirmabat
hoc lumen de ore putei crebrius contemplatum esse.
In hac enim insula et granum colligitur masticis ab
arboribus celebre, quæ, ut ferunt, aliis non inve-
niuntur in regionibus.

CAPUT CIII.

De sancto Poliocto Martyre.

Apud Constantinopolim vero magno cultu Polio-
ctus ^b martyr colitur (An. 250, aut 252, 13 Feb.), pro
eo præcipue quod cum magnis virtutibus polleat, in
perjuris tamen præsens ultor existit ^c. Nam qui-
conque, ut assolet, occultum scelus admiserit, et
data suspitione ad hoc perductus fuerit templum,
aut statim quod admisit virtute Martyris perterritus
confitetur, aut si perjurerit, protinus ultione di-
vina percellitur. Hujus basilicæ cameram Juliana
quædam urbis illius matrona ^d auro purissimo textit
hoc modo. Cum ad imperatorem Justinianum fama
facultatis ejus multis narrantibus pervenisset, ad oc-
cursum illius properare celerius non tardavit, di-
cens: Latere te **835** non puto, o venerabilis mater,
qualiter a specie auri thesauri publici sint exhausti,
dum vos quietos esse volumus, dum patrias defen-
sare studemus, dum gentes nobis placamus, dum so-
lata diversorum dando conquirimus. Ergo quia tibi
potentia Majestatis divinæ multum contulit auri,
quæso ut nobis manum porrigas, atque aliquid pec-
uniæ commodes, ut scilicet cum tributorum publi-
corum fuerit summa delata, illico tibi quæ commo-
daveris reformentur, ac in posterum, laudis tuæ ti-
tulo præcurrente, sanatur urbem Constantinopolita-

* Codd. Mart. et Colb. a, *Isidorus*. Celebris est
martyr apud Græcos et Latinos, quamvis ejus Acta
quæ habentur nævis scateant, etiam et Græca, quæ
Bollandiani ediderunt ad diem 15 Maii. Martyrium
consummasse dicitur sub Decio an. 252; sed jam
tunc Decius defunctus erat: unde Bollandiani eorum
martyrium ad an. 250 maluerunt revocare. Aliam
vitam antiquiorem se reperisse monent in supplemen-
tis, quam se daturos pollicentur. Ibi et quædam habent
de ejusdem sancti translatione per Venetos facta.
Chio celebris est insula maris Ægei, inter Samum ac
Lesbum sita.

^b Passus est Melitinæ in Armenia, cujus Acta ha-
bentur, sed non adeo sincera, ut absque nævis dici
possint. Illum sub Decio et Valeriano passum asse-
runt, unde nascitur de ejus martyrii tempore diffi-
cultas, cum hi duo imp. simul non regnaverint.
Vide Bolland. ad diem 13 Februarii, et Tillemontium
tomo III Hist. eccles. Celebris erat Melitinæ sæculo

A nam a Juliana matrona fuisse pecuniis sublevatam.
At illa intelligens imperatoris ingenium, sapienter
obtegit quæ Deo devoverat, dicens: Parvitas redi-
tuum meorum tam de tributis, quam quod de fructi-
bus speratur, per ipsas adhuc residet domos; si ergo
gloria vestra recipiendi spatium tribuerit, cum col-
lectum fuerit, conspectui vestro repræsentabitur.
Cumque oculis propriis cuncta contemplati fueritis,
quæ placuerint et relinquatis, et auferetis. Erit mihi
ratum quod voluntas cordis vestri censuerit. Illis ita
delusus imperator verbis, ad palatium gaudens redi-
it, putans se hanc pecuniam jam in thesauris pu-
blicis retinere. At illa vocatis artificibus, quantum
reperire auri in promptuariis potuit, tradidit occul-
te, dicens: Ite, et factis juxta mensuram tignorum
tabulis, beati ex hoc Poliocti martyris cameram
exornate, ne hæc avari imperatoris manus attingat.
Illi vero perfecta omnia quæ matrona præceperat,
cameræ affixerunt, texeruntque ex auro mundissi-
mo. Quo opere explicito, vocat mulier imperatorem,
dicens: Parvitas pecuniolæ, quam conjungere potui,
adest: veni ad contemplandum eam, et quod libue-
rit facito. Surrexit gavisus imperator de solio, nihil
percepturus ex auro: pergit ad domum mulieris, pu-
tans se copiosos thesauros palatio deportare. Cui
cum **836** mulier occursum humiliter reddidisset,
invitat in templum Martyris ad orationem; erat
enim proximum domui ejus, et hæc quæ habere po-
tuerat loco illi delegaverat sancto. Apprehensa au-
tem imperator manu mulieris, eo quod esset senex,
ingreditur ædem, prosternitur ad orationem. Qua
expleta, ait mulier: Suspice, quæso, cameram hujus
ædis, gloriosissime Auguste, et scito quia paupertas
mea in hoc opere continetur. Tu vero quod volueris
exinde facito, non adversor. Ille vero suspiciens at-
que admirans, erubuit, et ne pudor ejus manifesta-
retur, collaudans opus, et gratias agens, abscedere
cœpit. Sed ne rediret vacuus a munere, extractum
mulier anulum a digito, cujus gemmam vola con-
cluserat, qui non amplius auri pondus quam unius
semiunciæ continebat, obtulit ei, dicens: Accipe,
imperator sacratissime, hoc munusculum de manu
mea, quod supra pretium hujus auri valere censetur.
Erat enim in eo lapis Neronianus * miræ viriditatis

^d v sancti Poliocti basilica, uti patet ex Vita Magni
Euthymii, quem ipsius parentes a Deo ejusdem mar-
tyris precibus obtinuerant.

* Ob hoc etiam apud Francos erat celebris. Vide
supra lib. vii hist. cap. 6.

^d Huc forte revocandus Codini in Originibus CP.
locus, ubi narrat Julianam Valentiniani filiam, uxoris
vero Theodosii Magni sororem, quatuor et amplius
annos in exstruenda CP. sancti Polyucti basilica in-
sumpsisse, accersitis etiam ex urbe Roma artificibus.
Vide Cangii descriptionem urbis CP. lib. iv

* Id est smaragdus gemma. *Smaragdus* tempo-
re Neronianus ex Epiphonio hb. xii de gemmis cap. 3,
apud Bollandam, est *parva forma, viridis valde, pel-
lucidus et splendens*. Sic dictum idem auctor asserit,
quod Nero hunc lapidis colorem olei cujusdam ope
vividiorem reddere consueverit: aut certe ab arti-
fice quodam, Nerone appellato, qui ejus usum maxime
commendaverit. Certe Neronem smaragdus de-

S. GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

lendoris : qui cum fuisset ostensus, omne an-
quasi in viriditatem visum est convertisse a-
hritudinē gemmæ. At ille accipiens, et iterum
ne iterum gratias agens, et collaudans matro-
nam, etiam in hac re Martyris hujus intercessisse
r, in illius transferrentur dominationem, cujus non
verant studio congregatæ.

CAPUT CIV.

De Felice Nolano insigni martyre.

De Felice Nolano martyre (An. 269, 14 Jan.),
quod beatus Paulinus versu conscripsit, pauca huic
lectioni oblectat inserere. Illic enim a Maximo
prædictæ urbis pontifice, **837** presbyterii honore
non modo Christianis, verum etiam ipsis quoque
paganis oculi non potuit. Cum autem imperatorum
decreta Christianos insequi præcepissent, Maximus
pontifex jam senio prægravatus, putans se non
posse ferre supplicia, silvarum saltus adivit. Quos
dum turbidos de hac persecutione pererrat, affectus
fame, gelu attritus solo corrui semivivus. At Felix
presbyter captus, cum multa de deorum portentis
quod nihil fuerint, disputasset, percursis diversorum
suppliciorum generibus, carceri dijudicatur, in quo
non mediocribus vinculis tenebatur astrictus. Nocte
autem media venit ad eum angelus Domini, et con-
fractis catenis, scissaque trabe qua pedes ejus con-
clusi erant, ait : Surge, et sequere me. Qui surgens
egressus est cum eo januam carceris ; dixitque ei
angelus Domini : Conscede ad montana, et require
sacerdotem tuum ; inventumque ac refocillatum re-
duc ad urbem, et in loco absconde secreto, ne in-
dia ac rigore depereat, donec desinat persecutio a
Christianis. Accepto Felice mandato, pergit quo ne-
sciebat : sed, providente Deo, reperit sacerdotem
solo prostratum, clausis oculis, strictisque dentibus,
in quo nihil aliud, quam tenuis anheliis inspirabat :
interpellatoque nullum sermonem potuit elicere,
tactoque, sensit ejus membra hieme rigida, et abs-
que ullo vitali tepore præmortua. Anxius autem
cum nullum alimentum haberet, dum
rigeret, neque quo ignis accenderetur dilapsus,
staret attonitus, quasi de æthereis sœdibus dilapsus,
quod ita erat, munus contemplatur angelicum. Ecce
enim de sente quæ erat proxima, uvam pendere ad-
miratur, de qua granis in os confessoris expressis,
paululum senior refocillatus, erectus est : quem

lectatum patet ex Plinio lib. xxxvii cap. 5, ubi dici-
tur *gladiatorum pugnas spectasse smaragdo*. Idem ha-
bet Marbodæus lib. de Lapid. præf. cap. 54.
* Dicit hoc caput in Colb. tit. Sancti Felicis lau-
des celebravit B. Paulinus carminibus seu poemati-
bus 15, quæ non semel edita sunt : sed in duobus
potissimum, id est 4 et 5, res ejus gestas prosecutus
est. Incertus est ejusdem mortis annus. Ecclesia
ab eodem sancto Paulino Nolæ in sancti Felicis
honorem structa hodieque superest. Vide Acta

A humeris impositum tanta vehemēte detulit, ut pars-
retur magis ille ferri quam ferre. Sic iugurio capite
dam viduæ commendato alimentum præbuit, donec
insecutio Christiana discessit. Quo sacerdote mi-
grante, Felix electus a populo, ut cathedræ eccle-
siasticæ superponeretur, noluit acquiescere : Quin
latus **838** nomine, presbyter Catholicorum, cum Felix
Orta igitur persecutione populam moneret, ne a recto
presbyter in platea populam moneret, ne a recto
itinere deviare, persecutor missus adfuit, et ignotus
Felici presbytero, sollicitus ipse cœpit esse, qui-
nam esset Felix. Dextra ille innuens, ait : Illic in
partem aliiit. Quo discendente, hic latebram petiit,
seque inter parietes dirutos per modicum ingres-
aditum oculi voluit. Nec mora, persecutor insequi-
bitur, sed Deus sollicitudinem querentis elusit. Nam
gressus fuerat telarum prætendunt stamina. At illi
per vestigium persequentes, dum locum explorare
nituntur, exordia tela conspiciunt, dixeruntque ad
semetipos : Putasne per hæc illa homo pertransiit,
quæ sæpius tenuitas muscarum erumpit? Et illius
providentia Dei discesserunt. Beatus quoque Felix
data nocte, secessit ad alium locum, in quo per tres
menses a muliere quadam ciborum alimenta susci-
piens, data pace, ecclesiæ suæ ac populo restaura-
tur : nunquam tamen mulieris ministrantis faciem
vidit, aut ab ea suspectus est, dum in latibulo mora-
retur. Igitur in pace quiescens, sepultus est juxta
urbem, multis se declarans virtutibus in populis, de
quibus pauca perstringam ^d. Erat enim quidam pau-
per habens duos boves ad exercendam culturam
suam, nec ei erat alia possessio, nisi quod ab his
potuisset tellurem scindens vomere laborare. Acci-
dit autem ut die quadam lassus de hoc opere veniens,
his dimissis se hospitio reconderet. Nec mora, fur
rapax adfuit, qui eos clam capiens secum abduxit :
egressusque pauper in crastino, nihil invenit. Deinde
quærit per devia, circuit silvas, scandit montium
ardua, sed nec vestigium quidem deprehendere po-
tuit. Redit ad propria, dat voces in fletu, atque cum
uxore ac liberis plangit, dicens : Væ mihi, quia ju-
vencis defectis (Rom., defraudatis) hoc anno famo-
pulcrum beati Felicis martyris, dat cum fletu gemi-
ditum, exorat ut ei virtus ejus quæ perdidit ^r **839**
obtineret a Domino. Egressus autem a templo,
ante ipsam atrii januam agnoscit boves suos, et ait :
O magna virtus Martyris, quæ mihi perditum tam
velociter restitui fecit! Ingressusque iterum, proster-

mart. sincera, pag. 255, et Bolland., die 14 Ja-
nuarii.

^b Laud., Rom. et Clar. b. *Maximiano*, quæ varie
tas occurrit quoque in Martyrologiis. Colitur Nolæ
die 7 Februarii. Ad quem diem vide Bollandianos.

^c Hunc sancti titulo donat Ughellus in catalo-
gus episcoporum Nolanorum.

^d Reliqua hujus capituli omittuntur in Clar.
proindeque data opera, et interrupto sensu.

nitar ad pavementum, et gratias agens, cum rebus regressus est suis, oculumque hominis hujus, quem cæcom habebat, Martyris virtus illuminavit. Ad hujus quoque cellulæ parietem, quo beatum corpus tumulo conditum requiescit, adhæret appendens porticus, in qua dependens fune lychnus lumen loco consueverat ministrare. Ille autem cui hoc erat officium contueri ad ejus compositionem, accedens, laxato fune discessit, quasi oleum petiturus. Cumque omnia tenebris nocturnalibus tenerentur aperta, et funis cum uncinulis in medio porticus submissior dependeret, quidam de astantibus in vigilia Sancti, nebula cellulæ, quæ de exusta surrexerat papyro, fatigatus, foris egreditur. Cumque per porticum illam præteriret, unus de uncinulis funis faciem exceperit hominis venientis, illato acumine transflixit oculum ejus. At ille dolorem sentiens, extensis celeriter palmis, vultum periclitantem cum ipsis obtegit oculi, clamans non mediocri ejulatu, ac dicens: Succurre, deprecor, sancte sacerdos, et proximum te facito pereunti, qui loco proximus astas. Emitte sacras per occulta medicamina manus, et extrahere malum quod adversatur lumini, ne lumine viduatus abscedam, qui lumen miraculorum tuorum cernere veni. Ad hujus lamentabilem vociferationem, exhibitio qui aderant lumine, advertunt hominem transfixo oculo de fune pendere. Cumque, profuente sanguine, nullus manum ad eruendum auderet apponere, Martyris virtus adfuit immensa beati, quæ sic uncum abstraxit, ut nec oculum erueret, nec visum penetraret, et sanguinis decurrentis fluentum stringeret. Sic eruto ferro de oculo, dolore palpebrarum resedato, virtus Martyris sancti declaratur in populo. Energumenos autem ad hanc sacramentum athletæ Christi ædem **840** probatos atque purgatos sæpius scripsit hic auctor. Sed ad Galliarum martyres recurramus.

CAPUT CV.

De Vincentio Agenensi.

Vincentius ^a autem Agenensis urbis, et ipse martyr (An. 257, 9 Jun.), cujus passionis historia ^b ab incolis retinetur, leviticæ stolæ candore in Ecclesia Christi micans, magnis sæpiissime virtutibus fulget, in pervasoribus rerum suarum plerumque ultor severus existit. Tempore autem illo quo contra Gundovaldum commotus exercitus ad Conveniensem urbem directus est, ab hujus hostilitatis multitudine basilica ejus vallatur tota. Erat enim in ea plebs cum omnium rerum suarum præsidio ^c, confidens de reverentia Martyris, quod nullus ea præsumptione

^a Deest hoc caput in Clar. b.

^b Hæc est, uti videtur, historia quam edidit Franc. Bosquetus Hist. eccles. Gallicanæ lib. v. Celebris fuit olim beati hujus martyris memoria, quam tamen alterius ipsi cognominis, Cæsaraugustani scilicet diaconi, fama paulo obscurasse videtur; ita ut, si viris aliquot eruditus credamus, pleræque basilicæ, quæ hodie Vincentium Cæsaraugustanum patronum colunt, primitus sub Vincentii Agenensis titulo fuerint consecratæ. Vide Tillemont., tom. IV Hist. eccles. pag. 546 et in notis, pag. 753, ubi et de eju-

dem temeraria auderet attingere, et obseratis ostiis, se ab intus cum rebus incluserat. Circumdantes autem hostes [Mss. 3, postes], cum aditum per quem ingrederentur invenire non possent, ignem ostiis adis subjiciunt, quam diu multumque succedentes, non apprehendebantur valvæ, donec iis impulsu securium comminutis ingressi sunt, diripientes res, populumque inclusum in ore gladii trucidantes. Sed non diu hæc res remansit inulta. Nam alii a dæmone correpti, nonnulli in flumine Garumnæ necati, multi etiam a frigore [*Id est*, febrili] occupati, diversis in partibus diversorum morborum genere vexabantur. Nam vidi ex eis multos in Turonico territorio, qui in hoc fuerant mixti scelere, graviter trucidari, et usque ad vitæ præsentis amissionem intolerabilem **B** dolorum cruciatu torqueri; multi enim ex his confluebantur se judicio Dei ob injuriam Martyris fuisse morti pessimæ destinatos. Ecce quantum Deus præstat martyribus suis; ecce qualibus eosdem laudibus Christus Dominus bellorum fidelium inspector honorat; ecce quantum præstat ipsius nominis **841** dignitas Christiani, si non gentilium more, aut inhæmus [*Al.*, iuani] cupiditati, aut luxuriæ serviamus.

CAPUT CVI.

Stupendum miraculum in avaros.

Nam ^d audivi præteritis annis gestum in Galliis. Mulier quædam sub specie religionis vacabat jejuniis, orationibusque insistebat, vigilabat pertinaciter, ac loca sancta devotione simulata circuibat assidue. **C** Cumque in hoc colore justæ vitæ duraret, immensas opes a multis suscipiebat; congregabat aurum quotidie, et quod devotio Christiana pro redimendis porrigebat captivis, oculis abdebat occultis; et quæ dabantur inopum necessitatibus profutura, iniquis marcupiis condebantur. Nam effossa mulier humo in medio cellulæ ollam immensam imposuit, ibique cum aliquo datum fuisset, recondebat diligenter, et lapide superposito claudens, ut nulli pateret occultum. O terque quaterque et obiter execranda cupiditas, quæ luce fraudans homines demergis in tenebras! Quid plura? Cum olla impleta fuisset nummis, huic mulieri tempus resolutionis advenit: mortua vero Deo, migrans in inferno sepulta est. Post cujus exsequias sacerdotes qui aderant, puellam ejus familiarem interrogant, quid de tanta fecisset pecunia, aut si ad eam erogandam temporis sui permisit spatium. At illa respondit nunquam se vidisse quod ulli inopum manum misericordiæ porrexisset; aut quid pecunia data devenisset, ignorare

martyris loco sepulturæ, tumulo, etc., agit, et Broveri notas in Fortunati lib. 1. carm. 8 et 9, quæ sunt de ejusdem sancti basilicis a Leontio Burdegalæ episc. excultas.

^e Sic. Coll. tut.; cæteri vero, *plebs omnia rerum suarum præsidia*. Eandem historiam narrat Gregorius lib. vii Histor. cap. 35, ubi de sancto Vincentio et ejus basilica diximus.

^d Ed., *Etiam*. Titulus hujus capituli sic in Mss. habetur: *De muliere quæ pecuniam abscondit*.

se confitetur. Unum tantum serm, ait, quod in cellula deportatum, regressum foris ultra non vidi. Hæc audientes clerici, stupent audita, et quid ex hoc factum fuisset diligenter inquirunt; totumque crebris ictibus pavementum tundentibus, locus in quo occulta^a jacebat pecunia tinnitum dedit impulsus, caveque resonans prodidit quæ latebant, et statim remoto lapide invenitur auri congeries. **842** Et clerici stupentes tantæ subtilitatis perversitatem, episcopo quid actum fuerat, indicant. Ille vero commotus, jussit reserato sepulcro pecuniam super corpus examine projici, dicens: Sint tua tibi quæ congregasti^b, pauperibus vero deerit unde sustententur. Nec mora, cum prima quies nocturno tempore data fuisset, audiuntur voces a tumultu, fletus et ululatus immensus: inter quas voces hæc maxime resonabat, se miseram, se infelicem, quæ auri consumebatur incendio. Denique cum per triduum hæc voces adveniente nocte resonarent, populis non durantibus, ad sacerdotem venit. At ille accedens, iubet tumuli opertorium amoveri, submotoque videt aurum quasi in fornace resolutum, in os mulieris ingredi cum flamma sulphurea^c. Tunc sacerdos oravit ad Dominum, et quia malitia ejus populis fuerat declarata, tandem Dominus poenam cessare juberet a corpore, et operto tumulo discessit, vocesque mulieris amplius non sunt auditæ^d. Vides ergo quantum distat inter conversationem cœlestem et opulentiam sæcularem, quantum distat inter martyrum divitias et sæculi pompas; vides qualia martyribus sint collata præmia ad vitæ religiosæ compendia. Et tu, o homo mortalis, non declinas a sceleribus, non cessas a vitiis, non agonizas cum concupiscentiis sævis! Te illicitocales, dum contemplaris aliena, cum sanctum martyrem non desexit divitiarum oblatio opulenta! Tu cogitationibus iniquis fluctuaris, et cadis, cum ille martyr non cessit flammis et unguis! Te unum desiderii pessimi jæcalum sauciat, cum Christi martyrem exturbare a justitiæ tramite, nec turbo verberum prævaluit, nec catasta! hæc martyr sustinuit, visibili, ut tu, usus corpore, et tu invisibiles non refrenas corporis commotiones! Et licet juxta Apostolum, caro concupiscat adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, et hæc invicem adversentur sibi, et non quod volumus illud geramus (Gal. v, 17), tamen vide quid ait idem doctor: **843** *Vide legem in membris meis repugnan-*

^a Colb. a, *in quoque crebris ictibus pavimento, locus in quo occulta.*

^b Sic Gregorius Magnus lib. iv Dialog. cap. 55. Justi monachi proprietarii corpus cum ejus argento in sterquilinum projici mandavit.

^c Sic de sepulcro curialis ejusdem facinorosi flamma per aliquot dies exire visa est, ut narrat Gregorius Magnus lib. iv Dial. cap. 32. Vide et cap. 51, et infra lib. de sancto Juliano cap. 15.

^d Hic desinit caput, et liber primus, in Colb. tut., in quo deinde, omisso libro de Miraculis sancti Ju-

liani, sequitur, ut ibi dicitur: liber II de Miraculis sanctorum confessorum, etc.

peccati (Rom. vii, 25). Ergo si te senseris captivum abduci in lege peccati, tuta frontem tuam signo crucis insigni, quo propellas jaculum hujus insidiæ, quia juxta Prudentium^e,

*Crux pellit omne crimen:
Fugiant crucem tenebræ.
Tali delecta signo
Mens fluctuare nescit.*

Nam quævis sit hujus vixitæ sacratissimæ fortitudo, quæ contigerit super, evolva.

CAPUT CVII.

De Pannichio presbytero^f.

Pannichius Pictaviensis termini presbyter, dum ad convivium cum amicis quos evocaverat resideret, poculum poscit. Quo accepto, musca importunitè circumvolans inquinare poculum nitabatur. Quam cum sæpius manu presbyter abegisset, et illa paululum se elevans rursus reverti niteretur, sensit esse insidiam inimici, susceptoque læva poculo de dextera signum crucis facit: mox in quatuor divisas partes liquor qui inerat, elevata in excelso unda, terra diffunditur^g. **844-847** Patuit namque manifestissime hoc insidiam fuisse inimici. Ergo et tu, si viriliter et non tepide signum vel fronti, vel pectori salutare [*Laud.*, Salvatoris] superponas, tunc resistendo vitiis martyr habebis, quia et ipsi martyres ea quæ vicerunt, non suis viribus, sed Dei auxiliis, per signaculum crucis gloriosissime peregerunt, in quibus, ut sæpe diximus, ipse Dominus et dimicat, et triumphat. Unde oportet et nos eorum patrocinia expetere, ut eorum mereamur suffragiis adjuvari, vel, quod nostris digni non sumus meritis obtinere, eorum possimus intercessionibus adipisci, ut adjutorio sacratæ Trinitatis usi, effici mereamur martyres Christi, carnalibus desiderijs abdicatis, ut dicit ipse^h, qui pro se fideliter dimicantes lapidibus pretilosis coronat in cœlo, altissimos cultoresque amicorum suorum protegere dignetur in sæculo; ac præstet, ut assistant martyres invocati a suis, quos post victoriam paradisi beatitudinis retinet immortales; ut in illo examinationis tempore, cum illos gloria æterna circumdat, nos aut excuset mediatrix venia, aut levis pena pertranseatⁱ; nec damnet reos pro criminis actione in perpetuum, quos pretiosi sanguinis commercio reparavit. Amen.

Explicit liber primus.

liani, sequitur, ut ibi dicitur: liber II de Miraculis sanctorum confessorum, etc.

^e Lib. Cathemerinon, carm. 6, vers. 133.

^f Bell. et alii: *De importunitate muscæ signo episcopi aversa.*

^g Sic, uti narrat sanctus Greg. lib. ii Dialog. cap. 5, vas pestiferi potus signum crucis a B. P. Benedicto efformatum ferre non potuit.

^h Colb. a, altera manu, ut ipse dicit, qui.

ⁱ Igne scilicet purgatorio, aut quovis alio modo ad diluendas defunctorum leves maculas destinato.

LIBER SECUNDUS.

DE PASSIONE, VIRTUTIBUS, ET GLORIA SANCTI JULIANI MARTYRIS^a.

INCIPIIT PRÆFATIO GREGORII.

847-848 Magnum in nobis quodammodo igniculum ad justitiæ suæ adipiscendam semitam pietas divina succendit, cum dicit: *Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces* [Bell., in prece] *eorum* (Ps. xxxiii, 16); ostendens quod qui justitiam ex toto corde dilexerit, cum deprecatus fuerit, audiatur a Domino. Utinam quisque nostrum cum hæc cantare^b cœperit, statim spreto mundi scandalis, neglectis concupiscentiis vanis, derelictisque semitis pravis, justitiæ viam expeditus, et sine impedimento sæcularium actionum, conaretur irrepere. Per hanc enim viam Abel justus suscipitur, Enoch beatus assumitur, Noe reservatur, Abraham eligitur, Isaac benedicitur, Jacob statatur, Joseph custoditur, Moyses sanctificatur, David prædestinatur, Salomon datur, tres pueri in ære incendia vorulenta vaticinantur, Daniel inter nocuas^c bestias pascitur. Per hanc viam apostoli diriguntur, martyres beati glorificantur. Et qualiter, inquis? Scilicet dum infirma curant, mortuos^d suscitant, præsentia contemnunt, futura desiderant, tortores despiciunt, poenas non sentiunt, ad cœlestia regna contendunt [Laud., conscendunt]. Quod proculdubio virtute propria non obtinerent, nisi per viam justitiæ rectissime incedentes a Domino audirentur.

CAPUT PRIMUM.

De passione sancti Juliani martyris.

Sic et inclutus martyr Julianus, qui Viennen in ortus urbe Arvernus datus est martyr, ab hoc igne succensus, hæc concupivit ac mente tota desideravit^e. Quia cum esset apud beatissimum Ferreolum, jam tunc martyrii odore flagrabat. Qui relictis divitiis ac propinquis, tantum ob solius amorem **849** martyrii Arvernum advenit. Sed nec hoc sine divino mandato peregit, cum tunc persecutio in Viennensi urbe ferret. Legerat enim Dominum prædixisse: *Si vos persecuti fuerint in ista civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23). Contulit ergo se hic in Arvernum territorium, non metu mortis, sed ut relinquens propria, facilius perveniret ad palmam: metuebat enim ne ei parentes essent obvii, si inter eos hoc certamen iniisset; et perderet miles Christi coronam gloriæ, si legitime non certasset. Igitur instante persecutione ad Brivatensem vicum, in quo fanatici erroris næviæ colebantur, advenit. Et cum insequi adversarios nutu

A Dei sensisset, a vidua quadam se oculi deprecabatur. Quem illa tegens, illico Martyre poscente, detexit, qui suis insecutoribus ita inflit. Non o, inquit, diutius commorari in hoc sæculo, quia sitio totius animi aviditate jam Christum. At illi eductam vibranti dextera frameam, deciso capite in tres, ut ita dicam, partes, gloriosus dividitur Martyr. Nam caput Viennam defertur, artus Brivate^f reconduntur, felix anima a Christo conditore suscipitur. Senes quoque qui sacrosanctum corpus mancipaverant sepulturæ: ita redintegrati sunt, ut in senectute summa positique tanquam juvenes haberentur. Caput quoque ejus Ferreolus martyr^g accepit, completoque certamine, tam illius membra quam istius caput in unius tuzuli receptaculo collocantur. Quod ne cuiquam fortassis B videatur incredibilis esse narratio, quæ audivi gesta fideliter prodam [Al., pandam].

CAPUT II.

De revelatione capitis ejus.

Quodam autem tempore dum ad occursum beati

• Passus est anno Christi 304, die 28 Aug.
b Editi, tentare. Colb. c, tantare.
c Sic Colb. a; cæteri cum Ed., innocuas.
d Sic duo Mai. m., Germ. et Gem.; alii, mortua.
e In Mss. duobus Mai. m., Colb. tot., Germ. et Gem. hic præmissa brevi præfatione, refertur integra B. Martyris passio, quam nonnulli existimabunt fortasse a Gregorio fuisse huic libro insertam. Et quidem favet capitis seu libri titulus, qui in omnibus Editis et Mss. habet: *De passione*, etc. Cum tamen in cæteris passio illa desideretur, visum est satis eam ad hujus voluminis calcem proferre.

f Julianum martyrem Brivate passum fuisse et sepultum nemo est qui inficiatur. Sed cum duplex ejus nominis vicus sit, vetus scilicet et nova Brivas, lia

est quo in loco primitus sanctus Martyr fuerit depositus. Savaro, Strumodus et alii consent illum in veteri Brivate sepultum fuisse, hodieque *Vieille-Brioude* appellata, de qua Gregorium, Fortunatum. Apollinarem Sidonium in Propemptico, seu carm. 24, aliosque veteres locutos fuisse volunt; alii vero hæc de nova Brivate intelligunt, ubi etiam nunc sancti Juliani corpus asservatur in parvæ basilica, quæ nobili canonicorum, qui comites nuncupantur, collegio illustratur. Ibidem habentur reliquias sanctorum Hilarii et Arcoutii, qui ipsi senes duo fuisse dicuntur, de quibus infra agitur, et cap. 4.

g Sancti Ferreoli passionem delinimus in æcta martyrum sincera, pag. 50.

Niceti antistitis **850** usque Lugdunum processissem, libuit animo, non aliter nisi orationis causa, Viennam adire, et præcipue sepulcrum visitare Ferreoli martyris gloriosi (An. 304, 18 Sept.); insederat enim menti propter antiquam dilectionem eorum, me sic esse ejus alumnum ut Juliani. Denique oratione facta, erigo oculorum aciem ad tribunal ^a, conspicioque in eo versiculos hoc modo conscriptos :

Heroes Christi geminos hæc continet aula :
Julianum capite, corpore Ferreolum.

Cumque hæc legens, ædituum consulerem, cur hæc scripta sic fuerint, respondit : Basilica sancti martyris Ferreoli super ipsum Rhodani litus ab antiquis fuerat collocata; denique cum impulsante violentia annis porticus, quæ ab ea parte erat locata, corrueret, providus ^b sacerdos, Mamertus nomine, qui tunc Viennensem regebat Ecclesiam, ruinam futuram præveniens, aliam basilicam eleganti opere, et in ipsa mensura sagaci intentione construxit, illuc sancti [AL., sanctum] Martyris transferre cupiens corpus. Advenit autem ad hoc opus abbatum atque monachorum magnus numerus, vigilataque nocte, accepio sarculo fodere cœperunt. Cumque in profundum descenderent, tria sepulera reperiunt, ac confestim stupor mentes spectantium invadit : nec quisquam erat certus quisnam esset beati Martyris tumulus. Igitur cum starent omnes in hebetitate ^c mentis attoniti, inspirante, ut credo, Divinitate, unus ex circumstantibus, exclamat, dicens : Antiquitus referri solitum erat, et celebri per populos sermone vulgatum, caput Juliani martyris [AL., confessoris] in sepulcro reineri martyris Ferreoli. Si oportorio amoto unusquisque consideretur, potest quæ sint membra Ferreoli martyris protinus inveniri. Hæc audiens sacerdos, cunctos jubet in oratione prosterni : qua impleta, **851** procedit ad tumulos, detectosque duos, singulos in iis quiescentes invenit viros. Cumque aperuisset et tertium, invenit in eo virum jacentem illæso corpore, integro vestimento, qui deciso capite, caput amplexus aliud brachio retinebat. Erat enim ac si nuper sepultus, neque pallore faciei demutatus, neque capillorum decisione turpatus, neque ulla putredine resolutus, sed ita integer et illæsus, ut putares eum adhuc sopore cor-

^a Sic appellat Cyprianus pulpitum in quo diaconus legebat evangelium in ecclesia. Hodie ubi eum appellamus.

^b Colb. a, cum aliquot Mss. et Ed. *providens*.

^c Mss. et Ed. plerique, *hebitate*, seu *hebitate*.

^d Hujus translationis memoria Viennæ celebratur die 13 Decembris.

^e Gem., mendose, *Solilius*. Is enim est Caius Sollius Apollinaris Sidonius, qui verba hic relata habet epist. 1 libri vii, ad ipsum Mamertum Viennensem episcopum scribens, ubi enim Ambrosio comparat, quod sicut ille Gervasii et Protasii martyrum corpora transtulerat, sic Mamerto Ferreoli *solida*, id est totius corporis, et Juliani caput *translatio concessa* fuisset. Basilica sancti Ferreoli, quam Mamertus extruxerat, a Saracenis incensa, Willicaius episcopus, ut habet Ado in Chronico, eorumdem martyrum reliquias in urbem transtulit. Qua occasione Brivataenses dicunt se caput sancti Juliani cum B. Ferreoli

poreo detineri. Tunc antistes gaudio magno repletus, ait : Hoc esse cadaver Ferreo'i, hoc esse caput Juliani martyris dubium non habetur. Tunc cum magno psallentio, plaudente populo, in loco ubi nunc adoratur, Domino annuente perducitur ^d. Hæc autem ut ad sepulcrum martyris ab ipso ædituo cognovi, fideliter retuli. Præbet tamen huic operi testimonium Sollius ^e noster, ipsi Mamerto scribens his verbis, « Tibi soli concessa est in partibus orbis Occidui, martyris Ferreoli solida translatio, adjecto nostri capite Juliani : unde pro compensatione deposcimus, ut nobis inde veniat pars patrocinii, quia vobis hinc rediit pars patroni. »

CAPUT II.

De virtute fontis, ubi caput ejus ablutum est

In ^f loco autem illo, quo beatus Martyr percussus est, fons habetur splendidus, lenis, dulcibus aquis uberrimus, in quo et a persecutoribus caput amputatum ablutum est, de quibus aquis multæ sanitates tribuuntur infirmis. Nam sæpe cæcorum oculi ab his tacti illuminati sunt; tertianarum quartanarumque febrium ardore accensi, ut potati qui patiuntur fuerint, **852** conquiescunt. Nam et si quis gravi laborans incommodo, inspirante Martyre, desiderium habuerit hauriendi, protinus ut hauserit convalescit; et ita velociter exstinguitur vis febrium, ceu si videas super immensum rogam projectis undis incendia universa restinguui.

CAPUT IV.

De senibus et matrona, cujus vir carcere tenebatur.

Post passionem vero beati Martyris, ac fama præcunte de senibus, qui dum sanctos artus sepultura mandarent, fortitudini pristinae fuerint restituti, multa ibi beneficia expetentes, credenteque indulgente Martyre consequuntur. De quibus pauca perstringenti deprecor veniam condonari, quod me minus vel idoneum, vel peritum ad hæc narranda cognosco, nec imbutum grammaticis artibus, nec literis liberalibus eruditum : sed quid facio, quod impellit me amor patroni ut nequeam hæc silere? Vincit qui jam ab Hispaniis, et carceri deditus apud imperatorem Trevericum ^g, capitali dijudicatus sententia detinebatur. Quo conjux illius cognito, dum tumulare

^d brachio recepisse. De Mamerto et Litanis ab eo institutis, vide, supra, Hist. lib. ii, cap. 54, et Aviti homiliam de Rogationibus, etc. De eodem plura Bollandiani die 11 Maii.

^e Codd. in quibus sancti Juliani passio integra refertur, non habent hoc caput, quod in iis in passionis historia interseratur. Locus autem in quo B. Martyr occubuit, olim *Vincella* dictus, ab utraque Brivatae laud multum dissit, nunc Sancti Ferreoli appellatur; ubi hodieque visitur fons ille miraculis clarus, in quo sancti Juliani caput lotum fuisse dicitur, priusquam deferretur Viennam.

^g Quamquam ex eo tempore quo barbari ex septentrionalibus plagis exorti Gallias appetierunt, plerique imperatores Treveris sæpius morati fuerint, imperatoris tamen Treverici nomine hic specialiter Maximianum tyrannum intelligi puto, qui Treveris regiam habuit.

CAPUT VIII.

De interitu eorum qui ministerium basilicæ exportaverunt.

Prostratis ergo ab Hillidio hostibus, quatuor ex his per fugam lapsi patenam et urceum, qui anax dicitur, in patriam deferunt, et divisam in tantis, ut erant, partibus patenam, urceum regi Gundobado ob gratiam exhibent conquirendam. Reliquum vero argentum reginæ ^a sagacitas reperit, cui additis multis muneribus, loco illi sancto restituit, fideliter insinuans regi non oportere enim ut gratiam Martyris sancti propter argenti parvitatem amitteret.

CAPUT IX.

De Fedamia paralytica.

856 Pro quibus ac talibus virtutum ornamentis magna ibi basilica fabricata a fidelibus, virtutibus, ut præfati sumus, Martyris beati resurgit, in qua paralyticorum, claudorum, cæcorum et aliorum quoque morborum sæpius petita remedia conquiruntur. Fedamia quædam mulier paralysis humore constricta, cui nullum corporis membrum sine dolore vigeat, exhibita est, deferentibus propinquis, ad beatam basilicam, ut vel stipem a largientibus mereretur. Quæ dum in porticu illa quæ sanctæ basilicæ conjungitur decubaret noctem dominicam, dum sacrosanctis vigiliis populi fides devota concelebrat ^b, et illa quiescens lectulo paululum obdormisset, a viro quodam per visum correpta atque increpita est, dicentem sibi, cur, reliquis excubias nocturnas Deo exhibentibus, illa deesset? Respondit se ab omni membrorum parte debilem, nec penitus gressum agere posse. Tunc quasi sustentata a viro qui loquebatur ei, et ad sepulcrum usque deducta, dum in sopore fundit orationem, visum est ei quasi multitudo catenarum ab ejus membris solo decidere: a quo etiam sonitu expergefacta, sensit omnium artuum recepisse plenissimam sanitatem. Protinus surrexit a lectulo, et stupentibus cunctis, cum gratiarum actione vociferans, sanctam est ingressa basilicam. Ferunt etiam quidam, solitam fuisse eam referre habitum viri qui eam fuerat allocutus: dicebat eum statura esse proceram, veste nitidum, elegantia eximium, vultu hilarem, flava cæsarie immixtus canis, incessu expeditum, voce liberum, allocutione blandissimum, candoremque cutis illius ultra liliæ nitorem fulgere; ita ut de multis millibus hominum quæ sæpe vidisset, nullum similem conspicasset. Unde multis non absurde videtur ei beatum Martyrem apparuisse. Quæ mulier **857** post decem et octo annos sanata est.

^a Hæc fuit Caretenes, quæ anno 506 obiit, conditaque est Lugduni in basilica sancti Michaelis, quam exstruxerat. Adj. Valesium, lib. vi Rerum Franc. Gundobaldus satis est aliunde notus.

^b Colb. a, sacrosanctas vigiliis populi fide devota concelebrant. Colb. c et Germ., nocte dominica, etc. Certe his temporibus non solum clerici, sed et laici omnes vigiliis nocturnis intererant, ut ex hoc aliisque passim locis facile probatur. Vide Thomassin., Disciplinæ eccles. parte 1, lib. II, cap. 79.

^c Hic et passim manifeste dies quælibet Domi-

A

CAPUT X.

De eo qui percussorem suum de basilica conabatur extrahere.

Quidam dum in seditione quam commoverat oculum amisisset, hominem qui ictum iotulerat de basilica conabatur extrahere: quod dum agit, non modo amissi oculi non recipit lumen, verumetiam sentit alium, quem sanum habuerat, obcæcari. Porro cum peccata sua confiteretur, dicens: Merito mihi evenit iudicium sine misericordia, qui non feci misericordiam, prostratus coram sancto sepulcro cum populo, qui tunc ad festivitatem advenerat, indulgens ludenti, et visum recepit et gratiam. Sicque factum est, ut is qui Sancti auxilium expetierat tutoretur, ille vero qui non credebat argueretur, et sic uterque lætus emendatusque discessit.

CAPUT XI.

De contracta, qui die Dominica boves junxit.

Alius quoque ausu temerarie die Dominica jungens boves agrum sulcare cœpit, apprehensaque securi, ut aliquid emendaret in vomere, protinus contractis digitis manubrium in dextera ejus adhæsit. Cumque præ dolore nimio cruciaretur, post duos annos veniens ad beati Martyris basilicam, vigiliis fideiiter celebravit: statim in ipsa die Dominica, reserata manus lignum, quod invitus tenebat, amisit; magnam inferens populo disciplinam, ut quid die Dominica fuerat perpetratum, ipsa quoque die Dominica purgaretur. At ille magnificans gloriam Martyris, recessit incolumis, nec ultra die resurrectionis dominicæ ^a quidquam ausus est o, erari.

CAPUT XII.

De Anagildo muto, surdo et cæco.

858 Sic et Anagildus ^d quidam mutus et surdus et cæcus, vel omnium membrorum compage delibellatus, ad limina sacrosancta projectus est, scilicet ut vel ab stipe pasceret devotorum ^e, qui victus alimonia propriis manibus laborare non poterat. Ignotum cum per annum integrum ante sanctam eadem docuisset, tandem visitatus a virtute beati Martyris ab omni infirmitate sanatus est.

CAPUT XIII.

De his qui Theoderici regis tempore basilicam irruerunt.

Videtur mihi, ut sicut Sancti virtute curata morbida reteruntur, ita et infidelium pravitates oratione illius confutata, ad emendationem aliorum, ne scilicet illa appetant, declarentur: quia utraque Sancti

nica resurrectionis dominicæ dies appellatur.

^d Laud. cum Glict. et Sur., Anagildus. Gem., S. et, etc.

^e Hic Gregorius et alibi passim devotorum nomen intelligit personas pias, quæ, etiam in sæculo degentes, bonis operibus magis sollicite quam ceteri incumbant. Qui loquendi modus hodieque viget. eodem sensu devotos appellat Augustinus serm. n. 5, Cassiodorus passim, Hincmarus lib. de Prædest. cap. 2 et in epist. ad Nicolaum papam, F. doardus, etc.

est, ut et hos sanitati reddat ne amplius ar, et illos arguat ne in futuro iudicio conar. Et quia nullum latere credo aliquid de e Theoderici regis * ac infirmitatibus Sigisæ ei in Arverno posito contigerunt, proptem tamen beati Martyris est diligentius lum, quo facilius fides dictis adhibeatur. n ad direptionem Avernorum rex antedictus (An. 525), et ingrediens terminum vacantia subigeret, pars aliqua ab exercitu ad Brivatensem vicum infesta proripuit, gante quod in basilica essent incolæ cum resauris adunati. Cumque pervenissent ad inveniunt multitudinem promiscui sexus, ostiis, in templo ipso cum propriis faculteldere. Cumque intrare non possent, unus B ceu fur in altario b sancto 859 fenestram ingreditur, quia qui non intrat per januam est: dehinc, reseratis ædis illius valvis, n intronitit. At illi direptam cunctam paupellecilem cum ministris e ipsius basilicæ, quoque populum qui infra erat eductum iserunt haud procul a vico. Quæ cum ad stata fuissent, comprehensos ex his aliquos mortibus condemnavit. Fugiens vero ille ta æde caput fuit hujus sceleris; igne de apso consumptus interiit: super quem cum ervum lapidum congregassent, a tonitruis ationibus detectus terrena caruit sepultura.

de consentaneis latentes regem in patria cessi, corrupti a dæmone diversis exitibus e crudeliter finierunt. Hæc audiens rex, e exinde sunt ablata reddidit. Præceperat in septimo a basilica milliario quis vim in-

CAPUT XIV.

De Sigivaldo pervasore.

Sigivaldus cum rege præpotens cum omni sa in Arverna regione ex regis jussu migrabi dnm multorum res injuste competeret, sandam quam gloriosæ memoriæ Tetrapiscopus Biturigensis, basilicæ sancti Juerat, sub specie obumbratæ commutatioas pervasit: sed mense tertio postquam agst, corruptus a febre, et sine sensu effectus, t caput ad lectulum. Cujus uxor dum de mæsta penderet, a quodam sacerdote com-

caput laudatur in Vita sancti Stremonii, bibliothecæ Labbeanæ, pag. 498. Theodem regis in Arvernos expeditionem narrat gorius lib. III Hist. cap. 12. — Hic idem udare ibidem videtur Gregorii nostri Histot certe nescio quod opus ex illa excerptum, ellat *Gesta Germanorum*, ex quo Theoderici ornica expeditionem, sed parum accurat.

Germ., Gem. et Colb. c, id est in presbyterm observavimus; cæteri habent *altari*.

ndum dubio procul *ministeriis*.

t habet Gregorius lib. III Hist. cap. 15, ubi s dicitur ex *regis parentibus* fuisse. In cap. m libri agitur de ejus administratione.

PATROL. LXXI.

monita est, ut eum si videre vellet incolumem, auferret a villa. At illa hæc audiens, præparatis carrucis, compositoque plaustro, quo eum eveheret, mox ut prædium sunt egressi, protinus divina sunt pariter gratia munerati. Nam iste sospitate [*Leg. sospitatem*], illa meruit ex hujus incolumitate lætitiæ. Ferunt etiam in oratorium prædii illius 860 sanctum Julianum martyrem cum Tetradio episcopo colloquentem cuidam religioso revelatum fuisse, promittentem se episcopo villam, quam pro animæ suæ remedio sibi reliquerat, recepturum. Sed et habitum beati Martyris in eodem modo esse, ut quondam paralytica exposuerat (*Supra cap. 9*), referebat.

CAPUT XV.

De Pastoris militia.

Pastor vero quidam, non strenuitate, sed nomine Ingenuus, dum in multis rebus contra basilicam sancti Martyris injuste ageret, ad hoc levitas ejus inimico ingrassante convaluit, ut colonias f basilicæ concupiscens, quæ agro ejus erant proximæ, pervadere non timeret. Ad quem sacerdos loci, cum aliquos de clericis quasi legatos mitteret, ut, accepta ratione, quod male pervaserat relaxaret, ille quasi contra iniquum hostem telis correptis prosiluit, Tugatisque sagittis clericis, res Sancti in sua dominatione retinuit. Factum est autem ut in proximo adveniret dies passionis Martyris gloriosi: ad quam ille immemor pervasionis suæ atque injuriæ, quam intulerat clericis, ante quinque dies solemnitatis ad vicum Brivatensem advenit. Qui cum in domo hospitalitatis suæ convivio cum lætitiæ et exultatione fungeretur, subito, coruscatione facta, tonitruum sonuit; rursumque iterato, jaculo igneo de coelis elapso, percussus est, nullo tamen de reliquis pereunte: deinde ad exemplum omnium, tanquam rogus flammeus ardens, paulatim consumebatur (*V. supra, lib. 1, c. 106*). Ad quod miraculum populus qui ad Beati festa convenerat, hæc cernens cum admiratione, metuebat; s: tisque illi fuit, ne de rebus Sancti aliquid ultra contingeret. Quod ne fortuito actum quis putet, cernat inter multos innoxios unum interlisse sacrilegum.

CAPUT XVI.

De contumacia Becronis.

D 861 Quid etiam ad Becronis comitis confutandam superbiam beatus Martyr sit operatus, evolvam. Hic cum actiones t ageret publicas, et elatus jactantia

* Interfuit concilio Agathensi an. 507. et Aurelian. t an. 511. De eo Bollandus die 16 Februarii.

† Colonias pro colonicas scribebant plerique medii ævi auctores. Colonica autem est villa cum modo agri quantum unus colonus colere potest. Idem porro fere sonant hæc voces, colonica, mansus, villa, et apud Germanos, *hoba* et *hobunna*. Vide Bignonii notas in lib. 1 Marculli form. 30.

‡ Actionis nomine officium designatur. Hinc apud Marcullum lib. 1 form. 8, *actiones comitatus, ducatus, patriciatus* dicuntur. Et Humericus, apud Victorem Vitensem, lib. II, vetuit ne quis catholicus in palatio militaret, aut *actiones ageret publicas*. Vide Bignonii notas in lib. 1 Marculli cap. 41.

CAPUT XIX.

De eo qui propter triantem pejeravit.

864 Quidam alteri triantem præstiterat, quem interpositis paucis diebus recepit. Post annum vero in atrio Sancti convento homine, rem suam quasi non recepisset sibi reddi deprecabatur. At ille detestans, asserebat se reddidisse susceptum. Cumque diutissime altercarentur, ille qui reddiderat ait ad socium: Usquequo uterque contendimus? sub iudicio hoc omnipotentis Dei ponamus. Eamus ad tumulum Martyris, et quod sub sacramenti interpositione dixeris, discernat virtus sancta Patroni. At ille nec dubitans, ingressusque sepulcrum, dum audacter elevat manus ut pejeraret [*Al.*, perjuret], infeliciter miser irriguit. Hæret vox in gutture, lingua coarctatur in fauce, vibrat labia vacua a sermone: ipsa quoque brachia, quæ ad adiutorium frustrati sacramenti erexerat, prorsus retrahere non valebat. Ad hæc vulgo admirante, publicato scelere, multitudo cuncta populi, una voce prorumpens, Domini misericordiam ac beati Martyris auxilium deprecatur. Post quatuor vero aut eo amplius horas ad sensum regressus, quod injuste repetebat publica confessione patefecit, et sic sanus abscessit.

CAPUT XX.

De eo qui basilicam sanctam furto spoliavit.

Sæpe hæc ille audierat qui basilicæ sanctæ violentiam intulit, sed iniquam mentem semel obsessam vitio, bonitas mollire non potuit, Salomone obtestante: *In malevola anima non ingreditur sapientia* (*Sap. 1, 4*). Advenerat festivitas Sancti, et ecce quidam e populo conspicitur ornamentis immensis beatam basilicam effulgere. Concupiscit iniqua mente quod adipiscens non poterat occultare. Igitur discedente populo a basilica post gratiam vespertinam, hic se in angulo basilicæ reprimens latavit, ac dato cunctis nocturna quiete silentio, vel operiente umbrosa caligine mundum, consurgit ab angulo, **865** et nihil dubitans, utique quia satellite Satana impellebatur, super cancellum beati septuaginta cursu prosiliit rapido, detractamque a summo unam gemmis coruscantibus crucem ^a, ad terram dejecit, collectisque velulis ac palliis de circuito parietum pendentibus, unum voluclum facit, impositumque humeris, ac elevata cruce manu, locum unde discesserat repetit, ac posita capiti sarcina, peccati sopore compressus, obdormivit. Media vero nocte circumcumbentes custodes sanctam basilicam aspiciunt in angulo unam geminam crucis, tanquam jubar cælestis refringere: obstupescunt accedunt cominus cum timore, admotoque cæreo, inveniunt personam cum rebus furatis, quas auferre non potuerat, inibi decubare. Denique sub custodia eum illa nocte detentum, mane facta, cuncta quæ fecerat patefecit, asserens se

^a In ciboriorum quæ supra altaria aut sanctorum tumulos construi solebant summitate crux imponebatur, qua de re plura habet Mabillon. lib. 1 Liturg. Gallic. cap. 8, n. 7.

A lassum obdormisse, eo quod diutissime circumiens cum fascæ [*Al.*, face] basilicam, ostium unde egrediretur reperire non potuit.

CAPUT XXI.

De eo qui caballum in festivitate perdidit.

Multa quidem et alia in prævaricatoribus ostendit: sed satis sint ista ad coercendam desidiam eorum. Nunc vero ad gaudia prosperitatum, quæ larga pietate præstat populis, revertamur. Sed prius illud non arbitror postponendum, quod expertum valde cognovimus, quid in rebus perditis apud hunc patronum fidei deprecatio consequatur: ex quibus unum tantum commemorare studui. Ad festivitatem beati Martyris devotus pauper advenerat, laxatoque equite, sacram ingressus est ædem, ac vigiliis immobilis instans, noctem cum cæteris orando deduxit. Illucescente vero cælo ad metatum regressus, caballum quem reliquerat non invenit: quæsitumque diutissime, nec signa quidem quam in partem discessisset agnovit. Transacto igitur biduo, recurrit iterum per saltus, perscrutans locorum **866** incolas, si forte aiquis aut teneret captum, aut capi vidisset ab aliquo. Nul'um dehinc indicii genus reperiens, anxius atque moestus ac sepulcrum Sancti regreditur, ibique causas doloris ac mœroris exponens, aiebat: Ad tua, Sancte, limina veni, nihil a iud quam parvitas meæ vota deferre: nihil injuste abstuli, nihil gessi indignum tua solemnitate; cur, inquam, perdidit rem meam? Rogo ut restituas amissum, ut necessarium reddas. Hæc fletu addito aiebat, ut egressus est templum, conspicit eminus a quodam viro suum equitem retineri. Ad quem accedens, dum discutit unde sit, aut unde venerit, aut ex quo tempore hunc habeat equum, didicit ipsa hora eum fuisse repertum, qua ille beati Martyris imploravit auxilium.

CAPUT XXII.

De cæco illuminato.

Cum autem quidam ab eo loco per incursum diabolicum oculum perdidisset, et ad hospitium suum viduatus lumine infeliciter resideret, ac manibus propriis nihil laborare prævalens, spem ullam alimonii non haberet; apparuit ei vir in visu noctis, commoens ut ad beati basilicam ambularet; ibique, si devoto suggerat, promittit auxilium inveniri. At ille nihil moratus, arrepto baculo, admimiculante puero, sanctum ingressus est locum. Qui post complevit orationem archipresbyterum ^b, qui tunc locum ipsum regebat, nomine Publium, adivit, supplicans ut oculis cæcis Christi crucem imponeret. Erat enim valde religiosus. Quod ille dum jactantiam evadere cupit evitans, tenetur a cæco, nec omnino dimittitur, nisi quæ petebat adimpleret. Tunc ille prostratus ante sepulcrum diutissime Martyris est suffragium

^b Jam itaque tunc erant in vicis archipresbyteri. De eorum officiis, etc., fuse disserit Thomassinus *Disciplina eccles. parte 1, lib. II, cap. 3 et seqq.*

deprecatus : deinde, admotam oculis cæcis manum, protinus ut signum crucis imposuit, visum iste recepit. Admiramini, quæso, virtutem Martyriæ, cui cum parum sit per se exercere miracula, nunc etiam per manus discipulorum, astipulante virtutis **867** suæ favore, publice operatur. Sed nec meritum discipuli fuit exiguum, cui hæc præstita esse cernuntur.

CAPUT XXIII.

De pede Galli, postmodum episcopi, sanato.

Erat enim tunc temporis apud urbem Arvernæ patruus meus, Gallus episcopus (*Vid. Vit. Patrum cap. 6*), de quo non videtur omitti qualiter in adolescentia sua fuerit a Sancti virtute juvatus. Et quia sæpius commemoravi quale excidium Arvernæ regionis rex Theodericus intulerit, cum neque majoribus, neque minoribus natu aliquid de rebus propriis est relictum, præter terram vacuum, quam secum barbari ferre non poterant; his ergo temporibus gloriosæ memoriæ patruus meus, qui postea, ut dixi, sacerdotali fasce Arvernæ rexit Ecclesiam, pu. illus erat, cujus facultates ita direptæ sunt ab exercitu, ut nihil prorsus remaneret in promptu. Ipse quoque cum uno tantum puerulo usque ad Brivatensem vicum plerumque itinere pedestri discurrebat. Accidit autem quodam tempore, dum hoc iter tereret, ut laxatis præ calore solis calceamentis, nuda incedens planta, sudem calcaret spineam, qui tunc fortassis incisus adhuc terræ hærens, erecto acumine inter herbis virides latitabat. Qui defixus plantæ et super-egressus, effractusque deorsum extrahi nequibat. Igitur defluente sanguinis rivo, cum gressum facere non valeret, beati Martyris implorat auxilium, paululumque dolore compresso, licet claudicando, iter quod cœperat expedit. Tertia vero nocte, computrescente vulnere, dolor maximus incitatur. Ille vero ad experta dudum præsidia confugiens, sepulcro glorioso prosternitur; expletisque vigiliis regressus ad lectulum, dum virtutem Martyris præstolatur, somno incumbente deprimitur. Deinde consurgens, nullam doloris sicut injuriam, aspectaque planta, pars sudis quæ ingressa fuerat, non videtur, evulsam tamen sentiebat a pede. Quod lignum diligenter inquirens in stratu suo reperit, **868** admirans qualiter fuisset egressum. Solitus namque erat in episcopatu suo locum vulneris ostendere, in quo magna adhuc **D** fossa conspiciebatur, obstans in hoc beati Martyris fuisse virtutem.

CAPUT XXIV.

De febre Petri fratris mei.

Post multum vero tempus advenerat festivitas beati Martyris, et pater meus cum omni domo sua ad hujus solemnitatis gaudia properabat. Nobis vero iter

* Sic omnes Scripti cum Clict. et cæteris. Alii Editi, quæ, etc., semineo genere expressa.

^b Colb. a, Germ. et cæteri, agitur. Aliquot Ed., angitur, ut neque bibere. Petri fratris sui, tunc diaconi, necem narrat Gregorius lib. v Hist., cap. 5. Is erat sancti Galli, de quo cap. præced., nepos, quod Mss. in hujus capituli titulo expriment.

A agentibus, Petrus frater meus senior ab ardore febrium occupatur, et tam graviter agit ^b, ut neque vigere, neque cibum sumere posset: totumque illud iter cum grandi agitur morore, et in discrimen revertitur, utrum convalescat aut [*Al., an*] pereat. Denique cum isto labore pervenit ad locum: ingredimur basilicam, adoramus sacrosancti Martyris sepulcrum; prosternitur et ægrotus in pavimento, deprecans medelam a Martyre glorioso. Post completam vero orationem, ad metatum regressus, febris paululum conquievit: veniente autem nocte, nobis ad vigiliis properantibus, rogat se et ille deferris, incumbensque ante sepulcrum, tota nocte Martyris suffragium deprecatur. Exactis deinde nocturnis excubiis, rogat ut de pulvere qui circa beatum erat **B** tumulum collecto vel potui darent, vel collo suspenderent. Quo facto, ita omnis ardor febrium conquievit, ut ipsa die et cibum caperet incolumis, et ubi delectatio vertisset animum ambularet.

CAPUT XXV.

De mei capitis dolore.

Sequenti vero festivitate, dum iterum cum magno gaudio ad sanctam properarem basilicam, mihi caput a sole percussum graviter dolere cœpit: qui dolor accrescens, febrem intrinsecus generabat, ita ut nec cibum me capere, nec loqui permitteret. Cumque per duos dies ab hoc dolore consumerer, die tertia ad basilicam **869** sancti Ferreoli, cui fons ille de quo superius meminimus (*Cap. 3*) est contiguus, advenimus. Distat autem basilica a Brivatensi vico quasi stadiis decem. Cumque in loco illo venissemus, libuit animo ad fontem usque procedere, confidens de virtute Martyris, quod si me exinde levis unda perfunderet, innox sanarer. Adveniens vero orationem fundo, aquam haurio, os refrigero, caput infundo: statimque decidentibus lymphis, fugato dolore sanus abscedo, et usque ad sepulcrum Martyris gloriosi lætus ingredior, admirans et gratias agens Martyri, quod prius me virtute sua dignatus fuerit visitare, quam ipsius mererer cernere sepulcrum.

CAPUT XXVI.

De febricitante ad fontem sanato.

Est enim ad hunc fontem ^c, quia ibidem martyr percussus est, virtus eximia. Quidam a febre correptus, dum in extremis ageret, desiderium habuit de aqua fontis haurire, ad quam etiam se deportari fideliter exoravit: qui a suis inter manus apprehensus, et in loco depositus, protinus ut aquæ haustum accepit, et faciem caputque perfudit, recipere meruit sanitatem; et aliorum manibus illatus, propriis

* Sic Colb. a, cum Sur. et Clict. At Colb. c, et Germ.: *Est enim fontis virtus eximia, quia, etc. Mart. et plerique Ed., mendose: Et enim ad Hunoronem. Laud. et Bell., Unoronem. Germ.: Est enim ad fontem, in quo beatissimi Juliani ablutum est caput, virtus eximia, quia ibidem Martyr percussus est. Quidam, etc.*

gressibus est regressus. Fuit autem incola hujus vici, A stor omnipotentem Deum, quia ab **871** ipsius ab-
 sed excidit nomen ejus. batis hæc ore cognovi, apud cujus monachum * gesta
 sunt.

CAPUT XXVII.

De tonitruo in basilica facto, et coruscatione.

Quadam autem die orta tempestas cum magno
 venti impetu super vicum Privatensem rapide de-
 scendebat; micabant enim de nubibus fulgura, ac to-
 nitrua terribiliter voces dabant. Quatitur terra fra-
 gore, et exori a coruscatione pene omnia putaban-
 tur: sola erat expectatio in virtute Martyris gloriosi.
 Nec mora, dato cum fulgore gravi sono tonitruum, ja-
 culum **870** igneum per aditum quo funis ille signi
 dependet ingreditur; percussisque duabus columnis,
 frustra excussit: inde repercussus per fenestram quas
 super sanctum habetur tumultum est egressum, nul-
 lum tamen per Beati custodiam de populo læsit. O
 quam magnus circa alumnos proprios beati Martyris
 amor! columnas sustinuit percuti, non sinit * phal-
 langas; confringi passus est vitream, non catervam;
 permisit super sepulcrum proprium præterire co-
 ruscum, ne fieret multitudinis totius interitus. Igitur
 expulsus a basilica sancti Martyris jaculum acervos
 sæni combussit, interfecit pecora, jumenta delevit.
 Quod si hæc fortuita quis putat, admiretur magis et
 stupeat inlyti potentiam Martyris, quod præteriens
 ignis per medium populi, neminem nocuit, sed ibi
 tantum explevit vota, ubi se cognovit habere licen-
 tiam.

CAPUT XXVIII.

*De eo qui præ multitudine populi ad sepulcrum non C
 valebat accedere.*

Clericus autem quidam Aridii Lemovicini abbatis
 ad festivitatem veniens, præ multitudine populi non
 modo ad sanctum tumultum accedere, verum etiam
 nec in ipsam basilicam potuit introire. Cumque mœ-
 stus metatui se reddidisset, recubans in lectulo ob-
 dormivit. Protinus astitit ei vir in visu, dicens:
 Quid tu, inquit, sopore deprimeris? Vade celerius ad
 templum Martyris, et omnia invenies reserata. At
 ille metu territus exurgens, credulus dictioni, pro-
 perat velociter experiri si vera essent quæ sibi fue-
 rant indicata. Cumque venisset ad ostium, reperit,
 remotis undique populis^b, usque ad sanctum altare
 vel ipsum tumultum viam factam nullo obsistente;
 et sic sine ulla impressione accedens, fusa oratione, D
 eum gaudio est regressus. Quod ne quis dubitet, te-

* Sic Germ. et Gem. Colb. c, *sustulit*. Sur., *Martyris affectus*, etc. Colb. a, *magna... martyris virtus, columnas sustulit percuti, non phalanges.*

^b Ed., *remotos populos*. Germ., *populos et usque... nullum obsistere.*

^c Observa monachum hic a Gregorio dici quem prius clericum appellarat, quod et passim occurrit apud alios quoque ejus ævi auctores. Vide notas in lib. i de Gloria Mart. cap. 76, supra, col. 806.

^d Id narrat Constantius in ipsius sancti Germani Vita, lib. i, cap. 25.

* Et hic Gregorius annum a Martio incipit, Septembrem appellans septimum mensem.

^f In Chronici Alamannorum regis irruptione passus est, ut narrat Gregorius lib. i Hist. cap. 32, idque

CAPUT XXIX.

De festivitate ejus.

Hujus festivitatis tempus ignara plebs mœsta per-
 debat, nesciens diem in quo Martyr beatus deberet
 pro virtutis ac passionis gloria honorari, et hæc
 ignorantia usque ad beatam Germanam Autissiodoreu-
 æm antistitem est protracta. Factum^d est tantum ut
 antedictus pontifex Privatem adveniret, sciscitatusque
 ab incolis quo tempore hujus sacra celebrarentur, se
 nescire respondent. Tunc ille: Oremus, inquit, et
 fortassis nobis hæc Domini potentia revelabit. Quod
 cum fecissent, mane orto, convocatis senioribus loci,
 ait v^e Kalendarum mensis septimi * celebrandam esse
 festivitatem. Ex hoc nunc devotus adveniens populus,
 vota præsulis reddens, refert et animæ et corporis
 medicinam.

CAPUT XXX.

De energumænis.

Energumeni vero cum advenerint, plerumque evo-
 munt in Sanctum Dei convicia, cur sanctos alios ad
 sua convocet festa, ipsosque nominatim constiten-
 tes, eorum fatentur virtutes et merita. Aiunt enim:
 Sufficiat tibi, Juliane, nos propria virtute torquere.
 Ut quid reliquos provocas? quid invitas extraneos?
 Ecce Martinum Pannonicum, inimicum jugiter no-
 strum, qui tres a nostris cavernis repulit mortuos.
 Adest Privatus ex Gabalis^f, qui oves suas barbaris,
 nostra instigatione commotis, tradere noluit. Adve-
 nit Ferreolus collega tuus ex Viennensibus, qui no-
 bis in te supplicium, **872** incolis præsidium misit.
 Quid Symphorianum *Ædum*, quid Saturninum vocas
 Tolosanum? Aggregasti concilium, ut nobis in-
 geras infernale tormentum. Hæc et his similia dicen-
 tibus, ita sanctos Dei humanis mentibus repræsen-
 tant, ut nulli sit dubium eos inibi commorari: multi
 tamen ab his infirmi curantur, et sani recedunt.

CAPUT XXXI.

De mansuetudine pecorum.

Sed et illud est memoratu dignissimum, quæ sit
 mansuetudo pecorum in hac basilica votivorum: s:
 qualiter vituli petulantes, calcitrantes equi, grunnien-
 tes suillæ [Al., sues], cum limen sanctum ingressi

circa an. 265, si hæc olades Gallieno imperante con-
 tigit: malum quippe aliæ eam sæculi v initio consi-
 gnare. Vide Tillemontii Hist. eccles. tom. iv. Ejus
 acta habent Monbrutius et Surius ad 21 Augusti, sed
 quæ post nostri Gregorii ætatem videntur scripta. De
 aliis sanctis hic n^e memoratis fusius suis locis egimus.

* Votiva dicebantur animalia quæ Deo aut sanctis
 oblata fuerant; a nonnullis etiam appellabantur *sac-
 crira*, quod ejusmodi apud ethnicos sacrificiis fu-
 sent destinata. De his in lego Salica tit. 2, in quem
 locum vide Bignonii notas. Equos in trajiciendo flum-
 ine Rubicone a Julio Cæsare consecratos, ideoque
 sine custodibus dimissos, memorat Suetonius lib. c
 num. 81.

fuert, conquescent. Nam vidimus sæpe cothurno-
 sos lauros, qui a quidecim aut eo amplius viris alli-
 gati, funibus ducebantur, talem in hominibus impe-
 tum dare, ut putares eos ipsos quoque dirumpere
 fines: sed cum ædem sanctam ingressi sunt, ita
 quieverunt, ut arbitreris eos tanquam agnos mansue-
 tos haberi. Vidimus etiam [Al., et nunc] per medias
 turmas multos ingredi, inclinato capite populos amo-
 yentes rostro, non cornibus; et tanquam tribunal
 adirent iudicis, aliquem sensum habere timoris;
 non calcem mittere, non aliquem cornu petere, non
 oculis torvis aspicere, sed in omni mansuetudine
 usque ad sanctum properantes altare, osculantesque,
 rursus in ipsa qua ingressi fuerant patientia repedare.
 Sic et reliquorum iumentorum petulantia, cum illuc
 accesserit [R. leg. accesserint], deposito cuncto furore,
 mitescit, ut ea in mansuetudine columbarum cum gra-
 di admiratione conspicias. De his vero quæ votiva sunt,
 nulli penitus quidpiam subtrahere licet; nullus prius-
 quam ad basilicam veniat, aut commutare præsumit,
 aut emere. Nam qui fecerint, sæpius ultione divina
 graviter 873 quatiuntur. Nam aut febris imminet, aut
 malum aliquod obrepit, aut damnum grave succedit,
 aut hoc quod abstulit morbus aufert. Difficile tamen
 sine præsentī ultione res præterit.

CAPUT XXXII.

De reliquiis ejus in Campaniam translatis.

De illis a dixisse virtutibus sufficiat quæ circa
 sanctam basilicam aut gesta sunt, aut geruntur:
 nunc pauca de locis illis in quibus ejus habentur reli-
 quæ disserentes, finem hujus libelli facere placet.
 devotione commone. Quidam apud Belgicæ se-
 cundæ provinciæ, id est suburbano Rhemensis urbis,
 basilicam in honore beati Martyris studiose constru-
 xit, cujus reliquias post perfectam fabricam expetiit
 fideliter ac devote. Quas acceptas dum viatim psal-
 lendo regreditur, Rhemensem est ingressus Campa-
 niam. Erat enim haud procul a via ager ejusdam
 divitiis Campanensis, ad quem scindendum magna
 multitudo convenerat. Igitur appropinquante viatore
 cum his pignoribus, cepit quidam de aratoribus male
 torqueri, et quasi in excessu mentis dicere: En,
 inquit, beatissimum Julianum appropinquantem, ecce
 virtutem ejus, ecce gloriam ejus. Currite, viri, relin-
 quite boves, dimitte aratra, caterva omnis eat in
 obviam. Stupentes illi, et quid narraret ignoti [Al.,
 ignari], dum hebetati admirantur tam voces quam
 dicta personæ, protinus miser, relicto in arvis vomere,

* Hoc caput laudat Frodoardus lib. 1 Hist. Rhemen-
 sis cap. 23, ubi de basilica hic memorata agit, in qua
 Atolus vir præclarus ejus, ut creditur, conditor se-
 pulchrum est. Cujus epitaphium, quod hic auctor titulum
 appellat, summo templi pinnaculo erat insculptum, in
 quo laudatur ob duodecim xenodochia in honorem
 sancti Romigii ab eo exstructa. Cæterum basilica sanc-
 ti Juliani Rhemis etiam nunc superest archimonaste-
 rio Remigiano subiecta, cum parochiali titulo.

b Germ., Gem. et Colb.: Similiter huic gestum in...
 signat. Quod in quadam Orientis civitate dum in eccle-
 siam demoniacus adduceretur, in navi, etc.

* Alii, commonet, seu commonuit.

A elidens se in terram, verberansque palmas, in parte
 qua vir ille beati Martyris veniebat, cursu celeri ra-
 pitur, clamans: Ut quid me, Sancte, sic crucias? ut
 quid me, gloriose Martyr, incendis? cur regionem
 tibi non debitam aggrederis? cur habitacula nostra
 perlustras? Talia eo dicente, ad locum ubi jam sa-
 cerdos tabernaculum erexerat, turbulentus advenit,
 prostratusque 874 coram Sancti reliquiis, divitissime
 humo [Al., homo] incubuit. Tunc presbyter capsulam
 illam sanctam super eum ut posuit, illico erumpente
 ex ore ejus sanguine, ab incursione diabolici erroris
 mundatus est; ac deinceps virtutem Sancti prædicans,
 comes fuit hujus itineris.

CAPUT XXXIII.

De reliquiis ejus in Oriente exhibitis.

Quid b de ejus reliquiis in Oriente fidelium fratrum
 relatio signat, edicam. In quadam Orientis civitate,
 dum in ecclesia a dæmonio quidam torqueretur, in
 navi beati Martyris prædixit esse reliquias. Cumque
 navis portum fuisset adepta, hic ad eam saltatim
 prosiliit, ac provolutus solo coram navi, erumpente
 ab ore et naribus tabe, persona purgata est. Que
 cum episcopo nuntiata fuissent, commovet c popu-
 lum cum accensis cereis ad portum usque procedere.
 Igitur nauclerus audiens, fletusque præ gaudio, in
 occursum episcopi properat, nihil se aliud asserens
 de Beati sustulisse basilicæ, nisi parumper pulveris
 qui circa sanctum jacebat tumulum: sed Deus omni-
 potens comprobans fidem viri, oculi virtutem Mar-
 tyris non permisit. Dehinc episcopus sublatis reli-
 quias usque ad sanctam ecclesiam cum magno honore
 deportat. Negotiator vero tanta cernens mirabilia,
 basilicam in honore Martyris ædificavit, in qua bea-
 tas reliquias collocans, multa deinceps ibi miracula
 vidit operari.

CAPUT XXXIV

Qualiter Turonis in basilica ejus reliquæ sunt locatæ.

Hiæ ego dudum expertus sum d. Contigit ut po-
 ordinationem meam Arvernos accederem: profectus
 ordinationem meam Arvernos accederem: profectus
 etque beati basilicam adivi, expletaque festivitate, d
 ruptus a palla quæ 875 sanctum tegit tumulum fir-
 mbris, in his mihi præsidium ferre credens, imple-
 oratione discessi. Apud Turonicam vero urbem m
 nachit in honore ipsius Martyris basilicam e, qual-
 em
 possibilitas eorum habuit, ædificaverunt, cupient
 eam ejus virtutibus consecrari. Audientes autem h
 pignora a me fuisse delata, rogabant ut dedic-
 ata

d Mart. et Colb. a: Hæc ego dudum expertus, pro
 his... expertus, ut habet Pithæus. Germ., Gem. ... et
 Colb. c, Hæc... habens experta.

e Monasterium sancti Juliani Turon., olim de Sca-
 larii dictum, a Nortmannis dirutum, restauratum
 fuit, anno circiter 958, a Tetolone archiepiscopo,
 ipsum sancto Odoni abati Cluniacensi reformandum
 commisit. Quo in opere desudans vir sanctus ibi
 obiit, ac sepultus est prope ipsum Tetolonem. V
 ejus elogium in sac. v Act. sanctorum ord. Bene-
 dicitini, numm. 23, 41 et seqq. Monasterium sancti Ju-
 liani hodieque subsistit regulæ Benedictinæ addictum sub
 congr. sancti Mauri.

dem augetur exuviis. At ego, apprehensam A scapsam, ad basilicam beati Martini incipienti opere. Referebat autem mihi vir fidelis, qui inus astabat, cum nos basilicam sumus invidisse se pharum immensi luminis e celo in super beatam basilicam descendisse, et quasi intro ingressa fuisset. Cum enim no- in crastinum a fidelibus relata fuissent, con- eam a virtute beati Martyris processisse. De- ergo super altare [*Al.*, altarium] sacrosanctis, vigilata nocte, cum grandi psallenti ad an-) deferebantur basilicam. Et ecce unus ex nemis, manibus in se collisis, ore patulo, projiciens sputa *, aiebat: Ut quid te, Mar- liano junxisti? Quid eum in his provocas locis?) his erat presentia tua supplicium, similem B agenda tormenta vocasti. Cur hæc agis? quare in Juliano sic crucias? Hæc et alia misero uite, expletis missarum solemnitatibus, dum sanctum altare diutissime collidit, profuente x ore ejus, ab infestatione furoris diabolici est.

CAPUT XXXV.

Quod vinum ea nocte creverit.

hec hoc silere b puto quid in nocte illa, pries-) mactæ reliquæ ibidem collocarentur, sit ge- lonachus ipsius loci, dum de adventu solem- gauderet, et singulos 876 quosque ad lum basilicæ promptissimus invitaret, hortans ea in basilica fideliter vigilarent, extracto a C no, cœpit eis causa devotionis cum gaudi- re, dicens: Magnum nobis patrocinium in Martyrem pietas divina largitur. Idcirco rogo em vestram, ut unanimiter vigiletis mecum; im sanctæ ejus reliquæ in hoc loco sunt col-). Exacta quoque cum sacris hymnis modu- cœlestibus nocte, celebratis etiam Missarum is, festivitate ovans clericus c cœpit eos ite- ros prius invitaverat, rogare ad refectionem, Gratiis vobis ago quod sic ad vigilandum im-) perstitistis. Sed nec Martyr diu distulit bo- luntatem virtutis suæ gratia munerare. Nam us promptuarium clericus, reperit cupellam, ene mediam reliquerat, per superiorem adi- D landare, in tantum ut copia defluentis vini per terram ad ostium usque deduceret. Quod uirans, posito deorsum vase, sæpius extulit : sed et de ipso cum satis abunde fuisset am, nihil prorsus defuit, sed usque in crasti- irantibus cunctis semper stetit plenum. Erat in Kalend. mensis quinti d. O admirabilis vir-

tus Martyris! cum produxit de vase sine illo vinde- miam, cum sit solitum ut collecta vana condantur in vascula, protulit dolium musta, in quo non uva *, sed virtus sola deflaxit: turgescit vasculum a liquore, fructus non illatus est, sed creatus. Agit hoc ille Do- minus ad glorificandum Martyrem, qui impleas ute- rum Virginis sine semine, permanere præstitit ma- trem in castitate: sed tamen hic novo magis t exuberat fructu, cum siue caudicibus falerna porrigit ad bibendum. In aliis vineis vix adhuc erumpunt geminæ, in hoc vero vase vinum defluit. A virtute s æquatur Maius Octobri, cum nova 877 porrigit po- cula, et plus habet quam ille, cum in promptu non ostenditur vinea, et in domo gignatur falerna. Rudis etenim venit sine torculari vindemia, quæ non in palmitibus, sed in occultis mysteriis est reperta; acervus acinorum non premitur ab arbore, et vini defluunt undæ; hauriuntur falerna, cum in torculari non cornuntur impressa; vitis ecce non aspicitur, et pocula large complentur. Sed quid inquam? non enim deest fidelibus virtus illa cœlestis. Nam qui quondam in nuptiis de aquis præstitit vna, nunc suis eadem large porrigit sine ullius elementi natura; et qui geminis piscibus quinque millia hominum satlavit, nunc bonæ voluntati multiplicata restituit. In ipsius enim ortus tempore angelica vox testata est, dicens: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. II, 14*). Sed jam ad sequentia virtu- tum opera veniamus.

CAPUT XXXVI.

De contracto in eodem loco sanato.

Serviens b ejusdem monasterii diu contractus, in- feliciter trahabatur. Adveniens autem ad ipsam Sancti basilicam, vigiliis celebrat. Quibus expletis, mane dum ad stratam suam regreditur, inter por- tantium manus resolutis sanatus est nervis.

CAPUT XXXVII.

De puella lippa l.

Puella quædam lippis erat oculis, et nimio imbre lacrymarum profuente pene cæcata: cujus pater, audita virtute Martyris gloriosi, cum ea ad basilicam sanctam properat, celebratisque vigiliis, mane pau- peribus qui ad matriculam illam erant cibum potum- que protulit. Epulantibus vero illis, subito puella ca- pitis dolore se torqueri proclamat, et ut modico sopori indulgeatur implorat. Qua quiescente, cum convivæ epulum expiarent l, 878 illa surte- xit, et ad sanctum se altare duci deposcit: ante- quam k solo prostrata fuisset, et attente Domini mi- sericordiam deprecaretur, restrictis lacrymis, purga-

rt., Rom., Germ. et Colb. 2, *cruentos... sputos.*

i, *sileri.* Editi, *silendum.*

m., *monachus*, et sic infra, sed perinde est.

contra suum morem Gregorius mensen quin- letur Maium appellare; proindeque inchoare a Januario. Vide supra notas ad cap. 90 lib. I riam Mart.

quot Scripti cum Editis, *non rina*; et infra,

liquore quo fructus. Germ., *in quo fructus.*

l Gem., *majus*, forte pro *Maius*.

s Legendum forte, *defluit a virtute. Æquatur.*

b Germ., *servus*. Editi, *serviens hujus*, etc.

l Mss., plerique, *De cæco illuminato.*

l Sic Germ. et Colb. c. Alii, *applicarent.*

k Germ., Gem. et Colb. c, cum Sur., *ante quod cum solo.*

tis lippitudine oculis, læta surrexit : tunc patre A gaudente domi redditur a sana.

CAPUT XXXVIII.

De alio contracto.

Alius quidam puerulus parvulus, ejus parentes haud procul ab ipsa basilica commanebant, in secundo ortus sui anno membris totis contractus, sine spe alicujus boni nutriebatur. Qui ita contractus erat, ut genua ab ejus ore penitus separari non possent. Cujus parentes, cum ad sanctam basilicam vigilassent, et projectum infantulum coram sacrosanctis reliquiis dimisissent, post paululum reperierunt eum sedentem, membris omnibus esse directum. Dehinc, fusa oratione, gaudentes ad domum suam regressi sunt.

CAPUT XXXIX.

De perjuria.

Est etiam in Turonico vicu, cui Gaudiaco b nomen est, in quo beati Martyris reliquiæ continentur, qui cum magnis virtutibus crebro illustretur, in perjuria tamen plerumque agitat ultionem. Nam cum ibidem quis, inimico humani generis suadente, perjuraverit, ita ultio divina prosequitur, ut protinus aut in successione damni, aut in amissione proximi, aut in consumptione morbi manifesta pateat : non tamen causam remanere inultam Martyr prorsus indulget; sed nec inibi tam [Al., jam] ausu temerario perjurat barbarorum cruda rusticitas. De quo negotio ista sufficiant, quia longum est singula quæ de his acta sunt per ordinem memorare.

CAPUT XL.

De reliquiis ejus, quas Aridius presbyter sustulit.

879 Cum autem ad me Aridius presbyter ex Leprovicino venisset, vir valde religiosus, cujus etiam in secundo virtutum beati Martini libro (Cap. 39) memini, dum sollicite vitam ejus perscrutarer, et actionem inquirere cœpi quæ ibidem beatissimus Julianus in miraculis prodidisset. In honore enim beati Martyris basilicam ædificavit, quam et ejus reliquiis illustravit. Sicut ergo est verecundissimus, diu cunctatus, tandem hæc et valde invitatus exposuit. Quando, inquit, primum beati Juliani adivi basilicam, parumper ceræ a sepulcro sustuli : inde veniens ad fontem in quo beati Martyris sanguis effusus est, abluta aquis facie, parvam ab his pro benedictione complevi ampollam. Testor omnipotentem Deum,

* Ibidem, *reducitur. Rom., redit.*

b Habetur apud Turones ad Carim fluvium locus Joyacum dictus, vulgo *Joué* aut *Jouay*, qui forte hic designatur. In libro autem v Hist. cap. 44 memoratur *domus Jovundiacensis*, quam nonnulli putant esse hunc ipsum locum *Jouay*, alias Gaudiacum, aut Joyacum, nuncupatum. Ursinus in Vita sancti Leodegarii Gaudiacum memorat, cap. 22, sed in *parochia Carnotensi*.

* In Colb. a deest nocte.

d De cruce in summo altaris posita disserit Mabillon. lib. 1 Liturgiæ Gallic. cap. 8, num. 8, et cap. 9, num. 24, ubi insignem ea de re locum sancti Paulini episc. ad Severum scribentis laudat, quem sub-

quia antequam ad domum accederem, colore, spissitudine atque odore in balsamum commutata est. Veniens vero sacerdos ad dedicandam ædem, cum hæc exposuissem, nihil aliud pro reliquiis in sanctum altare condere voluit, nisi vasculum cujus aqua in balsamum commutata fuerat, dicens : Hæc sunt certæ reliquiæ, quas Martyr paradisiacis virtutibus illustravit.

CAPUT XLI.

De paralytico sanato.

B Multa quidem et alia sunt, de quibus plerima præmittens, aliqua pando. Infirmus quidam, omnibus membris debilis, plaustro impositus ad ejus monasterium est adductus. Qui cum ante ipsam basilicam in hoc vehiculo nocte e jaceret, videt eam subito magno splendore fulgentem ; vocesque in ea psallentium tanquam multorum hominum audiebat. Dum hæc agerentur, et ille orationem funderet, quasi stupens factus [Al. stupefactus] nec memor dolorum, eo appropinquante, splendor quem viderat præterit ante 880 oculos ejus. At ille, fulgore demoto, in se reversus, sensit se pristinae salutis recuperatum.

CAPUT XLII.

De cæco illuminato.

C Cæcus quoque, adminiculo deducente, ad sacrosanctum altare ejus accedens, dum de opertorio sanctarum reliquiarum oculos attingit, lumen recepit. Sed et energumeni ab hac palla cooperti, sæpe mundati sunt : et potestas judicum, quotiescunque in eodem loco superflue egit, confusa discessit.

CAPUT XLIII.

De cruce altaris furata.

Pendebat autem super ipsum altare crux a holo crysa, eleganti opere facta : et erat tam præclaro visu, ut eam putares ex auro esse mundissimo. Avenientibus vero barbaris, a quodam esse aurum æstimata direpta est et sinu recondita. At is qui ea sustulerat, tanto subito pondere prægravatur, ut ea sustinere non posset, statimque compunctus virtute Martyris, ac poenitentia motus, de itinere transmissam loco sancto restituit.

CAPUT XLIV.

Qualiter expelita sunt ejus pignora.

Quæ postquam gesta sunt, misit clericum suum, dicens : Vade, inquit, ad beati Juliani basilicam, et jicimus :

Divinum veneranda tegunt altaria fœdes,
Compositisque sacra cum cruce martyribus
Cuncta salutiferi coeunt insignia Christi,
Cruce, corpus, sanguis, martyris ipse Deus.

Inde etiam lux aliqua afferri videtur canonico concilii in Turonensis, quo cavetur : *Ut corpus Domini in altari non in imaginario ordine, sed sub cruce titulo componatur.* Adi Mabillon., lib. 1 Liturg. Gallic. cap. 9.

* Germ., Gem. et Colb. c, misit supra dictus Aridius clericum.

fundens orationem, supplicia ut tibi aliquid cere vel illud commemoro, quod Dominus per Eliam prophetam Ozia regi pronuntiat, dicens : *Quia dereliquisti Dominum Deum Israel, et consuluisti deum Acharon ; ideo de lectulo in quo ascendisti non consurges, sed morte morieris (IV Reg. 1, 16)*. Nam iste post adventum arioli validius febre succensus, spiritum exhalavit, cujus post obitum interpositis paucis diebus, puer alius simili laborare cepit incommodo. Tunc ego eis inquit : *Accedite ad Martyris tumulum ; et aliquid exinde ad ægrotum deportate, et videbitis magnalia Dei, atque cognoscetis quid sit inter justum et injustum, et inter timentem Deum et non servientem illi*. Accedentes autem, parumper pulveris circa sepulcrum jacentis sustulerunt. De quo ut hausit infirmus cum aqua, protinus assecutus est medicinam, recuperatisque viribus ac restincta febre convalevit. Intelligite ergo nunc, o omnes qui insipientes estis in populo, et postquam ista discusseritis, scitote quia nihil sunt quæ ad seducendum humanum genus diabolus operatur. Ideo moneo ut si quis vexillo crucis signatus, si quis baptismi ablutione mundatus, si quis vetustate deposita in novæ nunc homine viget, talia postponat ac negligat ; quærat autem patrocinia martyrum, per quos sanitatum miracula celebrantur : postulet adjutoria confessorum, qui merito amici suut dominici nuncupati ; et quæ voluerit, obtinebit.

CAPUT XLVI.

De rosis ad sepulcrum ejus divinitus ostensis.

CAPUT XLV.

De puero ad ariolos ducto, et alio per virtutem Sancti sanato.

Inter reliqua vero insignia suscipiendorum miraculorum, ponimus et istud, quod insipientes corrigat et roborat sapientes. Igitur Cautini episcopi tempore, quo, ingruentibus peccatis populi, Arverna regio ab excidio luis quam inguinarium vocant devastabatur (*Vid. Hist. l. iv, c. 31*), ego Brivatensem vicum expetii, scilicet ut qui meritis tutari nequibam, beati martyris Juliani salvarer præsidio. In quo dum commorarer vico, unus puer ex nostris ab hoc morbo corripitur, reclinatoque ad lectulum capite, graviter ægrotare cepit. Erat autem febris assidua cum stomachi pituita, ita ut si aliquid acciperet, confestim rejiceret ; nec erat ei cibus confortatio, sed magis exitus putabatur. Denique mei cum viderent eum in extrema vexari, ariolum quemdam **882** invocant. Ille vero venire non differens accessit ad ægrotum, et artem suam exercere conatur. Incantationes immurmurat, sortes jactat, ligaturas collo suspendit, promittit vivere quem ipse mancipaverat morti. Hæc autem me nescio agebantur ; quæ cum mihi delata fuissent, amarissimus reddor, et cum gravi suspirio

illud commemoro, quod Dominus per Eliam prophetam Ozia regi pronuntiat, dicens : *Quia dereliquisti Dominum Deum Israel, et consuluisti deum Acharon ; ideo de lectulo in quo ascendisti non consurges, sed morte morieris (IV Reg. 1, 16)*. Nam iste post adventum arioli validius febre succensus, spiritum exhalavit, cujus post obitum interpositis paucis diebus, puer alius simili laborare cepit incommodo. Tunc ego eis inquit : *Accedite ad Martyris tumulum ; et aliquid exinde ad ægrotum deportate, et videbitis magnalia Dei, atque cognoscetis quid sit inter justum et injustum, et inter timentem Deum et non servientem illi*. Accedentes autem, parumper pulveris circa sepulcrum jacentis sustulerunt. De quo ut hausit infirmus cum aqua, protinus assecutus est medicinam, recuperatisque viribus ac restincta febre convalevit. Intelligite ergo nunc, o omnes qui insipientes estis in populo, et postquam ista discusseritis, scitote quia nihil sunt quæ ad seducendum humanum genus diabolus operatur. Ideo moneo ut si quis vexillo crucis signatus, si quis baptismi ablutione mundatus, si quis vetustate deposita in novæ nunc homine viget, talia postponat ac negligat ; quærat autem patrocinia martyrum, per quos sanitatum miracula celebrantur : postulet adjutoria confessorum, qui merito amici suut dominici nuncupati ; et quæ voluerit, obtinebit.

Urbanus diaconus, bujus basilicæ ordinatur ædituus, mira res ad sepulcrum Sancti apparuit. Nam vigilans diacono in **883** lectulo suo auditus est sonitus, quasi ostium basilicæ panderetur. Post multarum vero horarum spatium, audivit ipsum iterum claudi. Post hæc surgens de strato, præcedente lumine accedit ad tumulum Sancti : mirum dictu, vidit pavementum rosis rutilantibus esse respersum ! Erant autem magnæ valde, cum fragrantia odoris immensi. In ipsas quoque cancelli celaturas, mirabatur rosas intus, nonus enim erat mensis ; et hæc ita erant virides, ac si easdem ipsius putares horæ momento ^c ramis virentibus esse decerptas. Tunc cum grandi reverentia collectas secretius posuit, multis exinde infirmis medicamenta distribuens. Nam energumenus quidam ex Turonico veniens, ut exinde delibutum potum sumpsit, ejecto dæmone purgatus abscessit.

CAPUT XLVII.

De muliere illuminata.

Mulier erat a nativitate cæca, quæ se exhiberi a parentibus ad beati Martini tumulum deprecata est : ubi cum venisset, prostrata per triduum ad cancellos, qui ante sepulcrum sancti Antistitiis habentur extrinsecus, responsum accepit per somnium, dicente sibi sancto viro : Si lumen recipere desideras, require

^a De martyriario jam diximus, hic idem esse videtur ac basilicæ ædituus seu custos, sive etiam rector. Hinc quandoque abbates se martyriarios dixere, ut ædituus.

^b Hæc, usque ad mensis, desunt in Colb. 2, Germ., Gem., Laud. et Bell.

^c Editi, eadem... hora et momento.

basilicam sancti Juliani, in qua dom præsidium Martyris expetes [Al., expeticris], ille conjunctus Martino visum tibi necessarium, simul orationum suarum suffragiis, revocabunt. Exurgens autem mulier, et ignorans quod in Turonico hujus martyris reliquæ tenerentur, ad Santonicam urbem dirigit. Victorina etenim materfamilias, ex nobili stirpe progenita, in villæ suæ territorio basilicam construxerat, reliquiasque beati Martyris condiderat. Ad hanc ergo ædem mulier accedens, orat per triduum. Die autem tertia advenit natalis Baptistæ dominici : stante autem populo, **884** et lectionum dogmata auscultante, subito murmur magnum oritur. Presbyter vero qui solemnia celebrabat, comprimere voces cupiens, interrogat quid hoc esset. Cui unus ex astantibus ait: Murmur mitescere non potest, quia virtus Domini miraculum prodidit. Ecce enim mulier illa quæ se cæcam testabatur ortam, erumpente ab oculis sanguine, visum recepit. Tunc omnes benedixerunt Deum, cognoscentes pariter quæ fuerant gesta.

CAPUT XLVIII.

De reliquiis quas Nanninus presbyter detulit.

Nanninus ^b igitur presbyter domus Vibriacensis, Martyris hujus gloriosi reliquias expetivit, quas ex jussu beati Aviti, octificis assumptas, cum psallentio tulit u-que ad basilicam sancti Ferreoli, quæ [Adde non] procul ab ipsa vico sita est : et cum ad eam pervenisset, unus ex emergentibus est mundatus. Procedens autem psallendo, cum ad mediam pervenisset horam ^c, hoste improbo virtute Sancti depulso, puella alia purgata discessit.

CAPUT XLIX.

Quod de ejusdem reliquiis multi infirmi sanati sunt.

Accedens autem ad locum ubi oratorium, quod in honorem Sancti construxerat, posuit hæc pignora in

^a Colb. a, *Victuriana. Laud., Victorina.*

^b Alii, *Manninus*, aut *Nanninus*. Porro nomine Vibriaci Veterem Brivatem, vulgo *Vieille-Brioude*, hic designari censet Savaro in Originibus Clarom., et quidem basilica exstat in honore sancti Ferreoli haud procul a Veteri Brivata sita. Verum Nanninus reliquias sancti Juliani e nova ad Veterem Brivatem deferens, sancti Ferreoli ecclesiam habere obviam non potuit : si quidem Brivas Nova inter Veterem sita est et

Altari sancto. Accedens ^d autem ad eum unus cum amissis oculis, alius manu debilis, impleta oratione, hic lucem recepit post tenebras, manus ille usum post otia diuturna. Mulier etiam, nomine Æterna [Gem. Acerna], cum filia ab hoste iniquo vexata, ad hoc altare curata, cum prole sospes abscessit. Frigritici etiam in illo loco nonnulli salvati sunt.

CAPUT L.

De alio cæco illuminato.

885 Sed quoniam non est absurdum, si beatus Julianus cum Joanne aut Martino dona sanitatum impertiat, cum quibus victor sæculi in cælo tripudiat, referam adhuc qualiter cum Nicetio Lugdunensi simili virtute floruerit. Igitur infra terminum territorii Turonici, Litomeris quidam in honore sancti Martyris basilicam ædificavit, in qua nos ex more ad benedicendum evocati, sancti Juliani martyris, cum Nicetii Lugdunensis, reliquias collocavimus. Sed non multo post tempore casus adveniens, dum **886-890** fideliter orationem fudit, visum recipere meruit. Memini hujus cæci in libro Vitæ sancti Nicetii (*Vitæ Patrum cap. 8*), quia dignum est ut communis virtus utriusque sancti scripta [*Laud., scriptura*] connectat. Ergo his miraculis lector intendens intelligat, non aliter nisi martyrum reliquorumque amicorum Dei adiutoris se posse salvari. Ego autem Domini misericordiam per beati martyris Juliani patrocinia deprecor, ut advocatus in causis alumni proprii, coram Domino assistens obtineat ut absque impedimento maculæ ullius hujus vitæ cursum peragam, atque illa quæ confessus sum in baptismo irreprehensibiliter teneam, fideliter exerceam, ac viriliter usque ad consummationem hujus vitæ custodiam. Amen.

Explicit liber secundus, de Gloria sancti martyris Juliani peculiaris patroni nostri.

ecclesiam sancti Ferreoli. Forte *Vibriacensis domus* hic appellatur *Vibrac* seu *Vibrat*, vicus diocesis Claramontensis, aut certe *Vebret* in eadem diocesi.

^c Sic Germ. et Colb. c. Gem., *ad meridianam pervenisset horam*. Cæteri cum Edit., *pervenisset, coram hoste. Sur., palam hostæ.*

^d Gem. : *Veniensque ad eum unus amisso oculorum usu.*

SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII

EPISCOPI TURONENSIS

LIBER

DE GLORIA BEATORUM CONFESSORUM.

Præfatio.

891-892 Pudet insipienti ^a, reprobo imperitoque atque inertī, illud aggredi quod non potest

^a Laud., cum Edit. plerisque, *insipientem*, etc., in quarto casu. Ed., *infra, quod non possum.*

adimplere : sed quid faciam? quod oculi non patior, quæ de beatorum virtutibus vel ipse sæpius inspexi, vel per relationem bonorum virorum et certæ fidei evidenter gesta cognovi : sed timeo ne cum scribere cœpero, quia sum sine litteris rhetoricis et arte grammatica, dicat mihi aliquis [*Al.*, alter] : Ausu rustico et idota, ut quid nomen tuum inter scriptores indi æstimas? Aut opus hoc a peritis accipi putas, cui ingenium artis non suppeditat, nec ulla litterarum scientia subministrat? qui nullum argumentum utile in litteris habes, qui nomina discernere nescis; sæpius pro masculinis feminea, pro femineis neutra, et pro neutris masculinâ commutas, qui ipsas quoque præpositiones, quas nobilium dictatorum observari sanxit autoritas, loco debito plerumque non locas. Nam pro ablativis accusativa, et rursum pro accusativis ablativa ponis ^a. Putasne videbitur ut bos piger palæstræ ludum exerceat, aut asinus segnis inter sphaeristarum ^b ordinem celeri volatu discurrat? Aut certe numquid poterit corvus nigredinem suam albeantium columbarum pennis obtegere, aut obscuritas picis, liquoris lactei colore mutari? Nempe ut ista fieri possibile non est, ita nec tu poteris inter scriptores alios haberi. Sed tamen respondebo illis, et dicam : Quia opus vestrum facio, et per meam rusticitatem vestram prudentiam exercebo. Nam, ut opinor, unum beneficium vobis hæc scripta præbeunt ^c : scilicet, ut quod nos incaute et breviter stylo nigrante describimus, vos poteritis lucide **893** ac splendide stante versu in paginis proluxioribus dilatare. Ig tur in primo libello inseruimus aliqua de miraculis Domini ac sanctorum apostolorum, reliquorumque martyrum, quæ hæctenus latuerunt, quæ Deus ad corroborandam fidelium fidem quotidie dignatur augere, quia valde molestum erat ut traderentur oblivioni. In secundo posuimus de virtutibus sancti Juliani martyris. Quatuor vero libellos de virtutibus sancti Martini. Septimum de quorundam feliciosorum ^d vita. Octavum ^e huic scribimus de miraculis confessorum, specialius legentem poscentes, ut quia nobis, ut sæpe testati sumus, nec artis ingenium suppeditat, nec sermonum facundia juvat, veniam temeritati libenter indulgeat : quem non jactantia mundialis erigit ut scribat, sed deprimit pudor ut sileat, amor timorque Christi impellit ut referat. Et quoniam primum libellum de Domini miraculis inchoavi, velim et huic libello de sanctorum angelorum virtutibus adhibere principium.

^a Mss. plerique : *Nam ablativis.... rursum accusa- A*
tivis ablativa præponis.

^b Sic dicebantur qui sphaera seu pila ludebant. Vide Apollinarem Sitionium, hb. II epist. 9, et lib. V epist. 17. Illic porro lusus agilitatem exigit, qua asinus caret, unde manavit adagium quod hic laudat Gregorius.

^c Clar. a. et Colb. a. cum Edit., *scriptura præbebit.*

^d Laud. et Bell. cum Bat., *religiosorum.*

^e Octavo hic loco recenset Gregorius librum de Gloria Conf., quia etsi ante librum quartum de sancto Martino, et nonnulla capita de Vita Patrum conscriptus fuerit, eum tamen post cæteros recognovit : unde et in vetustioribus Mss. ultimum locum occupat. Certe ipse Gregorius in prologo ad Vitæ Patrum librum de Confessoribus laudat. Quare satius visum est ordinem in Editis jam admissum sequi.

CAPUT PRIMUM.

De virtutibus angelorum.

Igitur dum in Arverno territorio commorarer, vir mihi fidelis retulit, et scio quia vera narravit, quia evidenter cognovi gesta fuisse quæ dixit. Jubet ^a, inquit, fieri exannonis aqua infusus atque decoctis, messoribus poculum præparari. Hanc autem coctionem Orosius a coquendo ceriam ^b vocari narravit : quod cum præparatum fuisset, et in vase reconditum, atque ille apud urbem moras innecteret, ut nos servorum est, maxima parte exhausta, exigua dominicis usibus reliquerunt. Ille quoque fidus de jussu ne invitare messorum jubet, ut eo ab urbe adveniente hos segetem decidere reperiret. Quo facto iam operariis in **894** segete collocatis circiter ^c septuaginta, advenit dominus fundi, perscrutansque qualitatem quantitatemque potus, perparum reperit. Tunc pudore confusus, et sibi factum ad verecundiam reputans, ne potus deficeret operariis, quod,

^a Colb. tut., *Jubeo.* Clar. a., *Jubet, inquit, fieri quidam ex.*

^b Sic Laud. Cæteri Mss. cum Bad., *caliam.* Alii Editi, *coctiam.* Cæria autem genus est potus ex frugibus confectum, quo Hispani utuntur, ut ex Plinio Observat Paseratius.

^c Sanctum Hilarium laudat Gregorius lib. I Hist. cap. 36. Ejus Vita, quæ infra laudatur, a Fortunato scripta dicitur, qui et alterum librum edidit de ejus-

B ut ipse arbitrabatur, super quinque modiorum mensuram non erat, quid ageret, quo se verteret, in ambiguo dependebat. Tandem inspirante Domino, conversus ad vasculum, nomina angelorum sanctorum, quæ sacræ docent lectiones, super aditum ejus devote invocavit, orans ut virtus eorum parvitatem hanc in abundantiam convertere dignaretur, ne operariis deficeret quod haurirent. Mirum dictum ! tota die ab hoc extractum nunquam defuit bibentibus ; sed usquequo nox finem operandi fecit, omnibus fuit in abundantia ministratum.

CAPUT II.

De sancto Hilario episcopo Pictaviensi.

Hilarius ^e beatissimus quarto exsilii anno ad urbem propriam est regressus, impletoque operis boni cursu, migravit ad Dominum (*An.* 368, 13 Jan.). Ad cujus beatum sepulcrum multæ quidem virtutes ostensæ narrantur, quas liber vitæ ejus continet. Sed tamen duo leprosi in eodem loco mundati sunt.

dem sancti Miraculis. Ejusdem sancti Vitæ fusioem ex ipsiusmet scriptis collectam præfixit noster Petrus Contant novæ ipsius operum editioni, quæ anno 1693 in lucem prodit, ubi et habentur pleraque sanctorum Patrum et aliorum scriptorum de ejusdem sancti scriptis et virtutibus testimonia. — Habentur in Missali Francorum, num. 14, orationes et preces de Natali sancti Hilarii, prout in Missa, et fortasse in aliis officiis, tunc temporis dicebantur.

Mons enim erat in Gabalitano territorio, cognomento A Helanus *, lacum habens magnum : ad quem certo tempore multitudo rusticorum, quasi libamina lacui illi exhibens, linteamina projiciebat, ac pannos qui ad usum vestimenti virilis præbentur; nonnulli lanæ vellera; plurimi etiam formas casei ac ceræ, vel panis, diversasque species, unusquisque juxta vires suas, quæ dinumerare perlongum puto. Veniebant autem cum planstris potum cibumque deferentes, mactantes animalia, et per trilivium epulantes. Quarta 895 autem die, cum discedere deberent, anticipabat eos tempestas cum tonitruo et coruscatione valida; et in tantum imber ingens cum lapidum violentia descendebat, ut vix se quisquam eorum putaret evadere. Sic fiebat per singulos annos, et involvebatur insipiens populus in errore. B Post multa vero tempora, quidam sacerdos ex urbe ipsa episcopatu assumpto accessit ad locum, prædicavitque turbis ut absterent ab his, ne cælesti ira consumerentur: sed nequaquam ejus prædicatio a cruda rusticitate recipiebatur. Tunc inspirante Divinitate, sacerdos Dei basilicam in honore beati Hilarii Pictaviensis * eminens ab ora stagni ædificavit, in qua reliquias ejus locavit, dicens populo: Nolite, filii, nolite peccare ante Dominum; nulla est enim religio in stagno. Nolite maculare animas vestras in his ritibus vanis, sed potius cognoscite Deum, et amicitia ejus venerationem impendite: adorate autem sanctum Hilarium Dei antistitem, cujus hic reliquias sunt conditæ; ipse enim potest pro vobis apud Dei misericordiam intercessor assistere. Tunc homines compuncti corde, conversi sunt: et relinquentes lacum, omnia quæ ibidem projicere erant soliti, ad sanctam basilicam proferebant; et sic ab errore quo vinciti fuerant relaxati sunt. Sed et tempestas deinceps a loco illo prohibita est; nec ultra in hac solemnitate, quæ Dei erat, nocuit, postquam beati Confessoris ibidem sunt reliquias collocatæ.

CAPUT III.

De sancto Eusebio Vercellensi episcopo.

Eusebius vero Vercellensis episcopus ^d (An. 370, 1 Aug.) magnum huic Hilario adjutorium 896 con-

* Colb. 2, *Hilarius*. Clar. a, *Elarum*. Bad., *Helarum*: quæ vox in Laud. detrita est.

^b Id est episcopus Gabalitanus, hodie Mimatensis.

^c Suspiciantur nonnulli falsum fuisse in hac narratione Gregor. um, qui Hilarium Gabalitanum cum Hilario Pictavensi confuderit: sed ejus rei nullam afferunt rationem, nisi quod re ipsa existiterit episcopus Gabalitanus, nomine Hilarius, qui uti sanctus colitur; verisimiliusque sit ejus sancti reliquias apud Gabalitanos existisse, quam Pictaviensis. Verum si sancti Hilarii Pictaviensis aliquot reliquias apud Lemovices tunc habebantur, ut certum est ex sancti Aredii Vita, quidni et nonnihil ex iis potuerit obtinere episcopus Gabalorum, qui eas, ut pote acerrimi fidei defensoris, infidelium superstitiosis ritibus opposuerit. Reliquias autem tunc ut plurimum non ossa, sed vestes, pulvis et sepulcro erasus, oleum lampadis, aut quid simile, dicebantur.

^d Inter eos, qui adversus Arianos sæculo iv dimicaverunt, celebris fuit sanctus Eusebius ob animi constan-

tra hæreses fuit, qui vivere se post tumultus præsentibus virtutibus manifestat. Nam in die natalis sui cum multi infirmi salventur, energumeni tamen rotatu valido per totam ecclesiam debacchantes, et nimio confidentes se torqueri cruciati, elevati in aera, lychnos qui ad officium luminis succenduntur, manu verberantes effringunt; de quo perfusus liquore, illico discedente dæmone, personæ purgantur; scitque tunc populus tot infirmos esse mundatos quot viderit lychnos effratos. Sed et omnia quæ sub ditione basilicæ ejus habentur ita pia protectione conservat, ne exinde quidquam auferatur ab aliquo. Nam videas inter hostes iniquos greges pecorum jumentorumque et ovium, nec penitus a quoquam attingi, cum vox sonuerit. Confessoris sunt hæc Ensebii. Hujus sancti reliquias mater mea in oratorio domus suæ locavit. Factum est autem quadam die per hiemem dum colloctione hilari pro longinquitate noctis diutius ante focum, qui multa lignorum strue compositus fuerat, resideret, familia jam dormitante, surrexit, et se lectulo haud procul ab ipso igne locavit. Dormientibus autem cunctis, scintilla flammæ ad trabes usque conscendit, de quibus apprehensa una earum, valide coepit flammam spargere: sed credo virtute Sancti illius, cujus reliquias propinquæ erant, flamma contra naturam desursum incurvata retorquetur. Nec ad tectum, ut mos est, extenditur, sed deorsum fluit; ut putares non flammam, sed vellera lanæ de trabe pendere: nec exurebat trabem, nisi tantum ardens per ipsam vagabatur, donec expergefata materfamilias, vocatis servientibus, aqua superposita, restinxit incendium, 897 quo facile omnis domus cunctis dormientibus exuri potuisset, si virtus Beati defuisset.

CAPUT IV.

De sancto Martino Turonico episcopo, et sepulcro sancti Gatiani.

Gatianum * etiam episcopum a Romanis episcopis ad urbem Turonicam transmissum, primumque Turonicis pontificem datum, fama ferente cognovimus (Post an. 250, 18 Dec.). Ad cujus tumultum beatus Martinus cum ad orationem venisset, post effusus

tiam, morum suavitatem, et immensos labores, quos pro fidei defensione sustinuit. Alii martyrem dicunt, alii confessorem, utrumque titulum merito adeptus est, quanquam eum post longum martyrium in pace quiescisse communiter videatur esse veterum sententia. Ab Arianis tamen lapidibus obrutum et enectum tradit ejus Vita, quæ in vetustis Mss. occurrit, auctor, quem plerique secuti sunt, maxime e recentioribus; idem habent sermones aliquot sub sancti Ambrosii nomine vulgati, quod veteri Ecclesiæ Vercellensis traditione firmatur. De his vide Ferrerium episc. Vercell. fusc et erudite disserentem, qui multa de sancto Eusebio et ejus successoribus collegit. Sepultus fuit in ecclesia sancti Theonesti martyris, quæ exinde, ob miraculorum frequentiam, sancti Eusebii dicta fuit. Ejus festum Martyrologium Bedæ, et alia, commemorant die 1 Augusti.

* Colb. tut., Vict. et Clar. m., *Gratianum*. Colb. a, Clar. b. et Bad., *Gatianum*. Clar. a, *Gazianum*. Laud., Bell. et Colb. a, in indice, *Catiani*.

preces, dicto etiam capitello, ait : Benedic, inquit, A mihi vir Dei. Hæc eo dicente, vox ad eum delapsa auditur, dicens : Te etiam deprecor benedicas mihi, serve Domini. Et data iterum oratione discessit. Admirabantur autem qui aderant eo tempore, et dicebant eum habitare tunc in Martino, qui quondam Lazarum vocavit ex monumento.

CAPUT V.

De eodem, et sepulcro Vitalinæ virginis.

Simile huic facto apud Arthonam ^a Arvernensem vicum referre sæpius senes viros audivi (An. 390, 25 Maii). Vitalina quædam religiosa in hoc loco quæscit, ad cujus beatus Martinus tumulum veniens, dedit salutationem. Et illa ut sibi dignaretur benedicere flagitavit. Postquam autem expleverunt orationem, conversus vir beatus : Dic, ait, sanctissima virgo, si jam Domini præsentiam meruisti? Quæ ait : Restitit mihi una causa, quæ facilis in sæculo videbatur. Sexta enim feria, qua Redemptorem mundi passum novimus, aquis ablui caput. Recedens autem beatus Confessor a tumulo Virginis, ait suis : Væ nobis qui in hoc mundo versamur! si hæc virgo Christo sacrata hinc offendiculum meruit, quod sexta feria abluit caput, quid nos faciemus quos quotidie ^b fallax sæculum peccare persuadet? Multa etiam in eo vico vir beatus operatus est, quæ insequi longum potavi. Egressus autem vir Dei ab Arthonensi vico, ad urbem Arvernam gressum direxit. Audientes autem senatores urbis, qui tunc in loco illo nobilitatis Romanæ stemmate refulgebant, quod scilicet C vir sanctus appropinquaret urbi, egressi sunt in occursum ejus cum equitibus et carrucis, cum curribus atque rhedis : at ille asello impositus, super stratum vilissimum residens, cum advenisset in cacumen montis Belenatensis ^b, de quo vici Ricomagensis positio contemplantur, vidit hos cum his pompis ad se accedere, dixitque : Quid sibi volunt hi, qui nobis cum hoc apparatu appropinquant? Respondit unus qui prior accesserat, quia senatores Arverni veniunt in occursum tui. Cui ille : Non est meum, inquit, ut cum hac jactantia ingrediar in urbem eorum. Et confestim, retorto retrorsum aselli freno, viam qua venerat regredi cœpit. At illi consequentes, eum suppliciter deprecabantur, ut ad urbem accederet, dicentes : Audivimus famam sanctitatis tuæ, multi sunt enim infirmi quos te oporteat visitare. Cunque obtinere non possent, impositis manibus super infirmos qui adveniant, sanitati restituit, et ad vi-

cum Arthonensem regressus est. Exstat nunc in hoc loco cancellus, in quo Sanctus dicitur stetit. Post hæc accedens ad tumulum Virginis, ait : Gaude nunc, Vitalina soror beatissima; post triduum enim majestati dominicæ præsentaberis. Et discessit ab eo loco. Posthæc multis per visum Virgo ostensa est, et beneficia petita præbuit, et diem obitus sui in quo commemoratio ejus celebraretur edixit. Quod non aliter sentiendum est, nisi quia beati Antistitis obtentu, dominicæ majestatis præsentiam meruisset, ut hæc deinceps ageret. Quodam ^c autem tempore celebratis in ejus honorem vigiliis, cum archipresbyter loci Eulalius clericos convivio invitasset, Edatius vero alius presbyter ^d viduis ac pauperibus reliquis edulium præpararet, et uni pisces deessent, alteri vinum bonum, communitus piscator quidam per visum a Virgine est ut archipresbytero piscium gopiam deferret. Surrexitque ^e lectulo, invenitque immanem esocem ^d in lapsum suum, quem ubi jussus fuit exhibuit. Edatio autem presbytero apparuit similiter per visum, dicens : Vade, et sub una arbore atrii invenies unum triantem; ipsum donans, vinum dignum epulis pauperum comparabis. At ille nulli quæ viderat narravit : abiit, inquisivit, reperit; coemptoque vino, pauperes Christi refecit. Sicque virtus Virginis utrique apparsit, de speciebus quæ minus erant utrumque locupletavit.

CAPUT VI.

De lapide in quo Sanctus sedit.

Plurima quidem fecit in hoc sæculo, de quibus scriptores ejus Vitæ multa præterierunt, dum fastidium arcere detrahentium adnisi sunt, ne non crederentur ab his qui honorum sanctitatem linguis vendicis impugnare sæpius volunt. Sed nos qui quotidie, indigni quidem, ejus miracula cernimus ad sepulcrum, quia non est opus sanis medicus, sed qui male habent, absurdum duximus si ea quæ evidenter ab eo prius gesta cognovimus sileamus. Quod si quis est adhuc infidelis et æmulus, ut hæc non credat, accedat ad basilicam, et videbit quotidie et nova agi, et quæ facta dudum fuerant iterari. Et quia tertium de ejus operibus libellum ^e scripsimus, ne et hic liber ab ejus virtutibus sit immunis, scribere in eodem aliqua de his quæ nobis evidenter sunt D comperta tractavimus, quia multa sunt, sicut sæpe testati sumus, quæ hactenus latuerunt. Exstat nunc in ipsa superius memorata basilica, quam in ejus honore fideles ædificaverunt, lapis, super quem vir

venerabatur. De Ricomago, vulgo *Riom*, alibi diximus.

^a Quæ sequuntur et cap. seq. desunt in Clar. a.

^b Editi plerique, *piscem*. Eadem vox apud Severum Sulpicium occurrit, quæ salmonem piscem notissimum (*un saumon*) apud Britones nostros seu Armericanos denotat. Vide Cangii Glossarium. Lapsus autem ex Alteserra est sinus annis, in quem pisces veluti lapsi coire solent. Sic retia appellantur in auctoribus medicæ ætatis, ut jam observavimus. Vide Vitas Patrum infra, cap. 17.

^c Bal. cum Vict. et Clar. m., *quatuor... libellos*.

^a Alii, *Archtona*. Hodieque priscum nomen retinet, vulgo *Arionne*, ubi collegium canonicorum in honore sancti Martini, cujus fundationis litteras, an. 1048 datas, refert Labbeus tomo I Bibl. novæ. De hujus loci oratorio in honorem sancti Gabrielis agit Fortunatus lib. x. carm. 1 et 13, quanquam illi Editi habeant Artanensi, pro Artonensi. Vitalina, in aliquot Mss. *Vitaliana*, colitur 25 Maii. De ea Bolland. ad 5 Februarii.

^b Hujus montis situs satis ex hoc Gregorii loco intelligitur, qui aliunde vix notus est, et hodie incolis sane ignotus. Sic dictus a Beleno deo, id est Apolline, quem potissimum cum Mercurio et Marte Galli

beatus dicitur resedisse. Post multum autem tempus, Leo quidam presbyter, **900** ut sibi sepulcrum deponeret, lapidem sanctum a loco demovit : nec mora, ad domum suam cum tremore rediens, correptus a febre, die tertia exspiravit, cognitumque est offensum Antistitem habuisse. Hoc igitur nostro tempore gestum recolimus.

CAPUT VII.

De arbore erecta.

Fuit et in Nobiliacensi a pago urbis Turonicæ arbor, quæ ab impulsu venti ruens, viam publicam impediabat. Quod iter cum vir beatus ageret, vian-
tium motus misericordia, facto desuper signo crucis, erexit eam. Quæ usque nunc stare juxta viam erecta visa est, etiam præmortua : quia spoliata cortice, **B** vivebat tamen honore viri Dei b ; de quo cortice multi fideliter eradentes, ut dilutam aqua [Ed., aqnam] sumebant, mox medicamina capiebant. Vidimus etiam nos hanc arborem erectam.

CAPUT VIII.

De oratorio Martiniacensis prædii.

Igitur Turonico oppido oratorium erat propinquum, situm in villa Martiniacensi c, in quo celebre ferebatur sæpius orasse Martinum. Denique Guntharius abbas d dum gregi monasteriali præcisset, si viam quæ haud procul ab oratorio inceditur casu conferente tereret, oratione facta transibat. Post assumptum vero episcopatum, aggerem ipsum præteriens, venit ante oratorium, sed distulit ad orationem in loco descendere : illico equus conversum habens caput ad oratorium, in media restat via. Dehinc verberatur calcibus, loris agitur, urgetur stimulis : sed tanquam æneus non movetur. Tunc sacerdos sensit se virtute divina teneri ; et descendens, facta oratione, equite ascenso præteriit. Velim, o sonipes, si tibi os Dominus, uti quondam fecit asinæ, reseraret, diceres quid **901** vidisti spectabile, ut non incederes ; quid amabile, ut ostium cellulæ contemplereris ; quid formidabile, ut ascensorem orare compelleres. Nempe altiore voce clamares quia claritatem Martini cernens movere non es ausus, nisi tuus occursum debitum præponeret dominus.

CAPUT IX.

De oleo sepulcri ejus.

Aredius e autem presbyter ex Lemovicino, vir summæ bonitatis ac sanctitatis, quadam vice dum in cellam resideret in cellula, sollicitus esse cæpi, si aliqua in oratorio miracula ubi reliquias beati Antistitis colloraverat ostenderentur. Qui ita retulit, quod tempore quo beatus Eufronius erat episcopus, ad Turonicam urbem venit, in qua diu commoratus plenam ampullulam olei de sepulcro sancti Antistitis

a De Nobiliaco vide notas in lib. x Hist., cap. ult. num. 15.

b Laud., Bell. et cæteri, viri : de quo. Alii, viridi, de quo.

c Hodieque priscum nomen retinet, vulgo Martigny,

Abstulit. Regressusque ad domum, dum fatigatus ex itinere resideret, et viæ labores matri referret, subito facta percussus tam graviter, ut nec anhelitum resumere posset. Conversus vero ad oratorium in quo beati Antistitis reliquias tenebantur, deductaque in vigiliis nocte, mane de oleo quod attulerat, locum infirmitatis inunxit, sedatoque dolore convaluit. Post hæc quidam manum inflatam ab spina percussam detulit, quæ protinus ut de oleo delibuta est, incolumitati donatur. Mulier quæ sensum perdiderat, et quibusdam horis dæmonium putabatur habere, de hoc oleo tacta, sanata est. Nam et alius abbas f, ejusdem cellulæ proximus, de hoc oleo cæci oculi attingit, qui protinus visum recepit. Sed et cum multos energumenos exinde restituisset sanitati, uni quæ atrocior, ut credo, dæmonem habebat, super caput de oleo posuit : illico dæmonem per fluxuram ventris egressit ; et alteri in ungula pollicis dæmonium descendit. Quo viso presbyter super digitum oleum infudit, moxque disrupto corio, sanguine defluente, discessit. Hæc ille de oleo retulit.

CAPUT X.

De uva vilis, quam ipse plantavit, et de cera sepulcri.

902 De uva quoque ex vite quam Sanctus plantaverat adjecit, quod assumptam eam in ampullulam recondidit, quam aqua complevit. Non post multum vero tempus, venit ad eum homo, cujus os a pustula mala tumefactum, caputque et oculi inflati ob nimium venenum præcludebantur. Cui ille infusa in os aqua de ampulla novæ [Bal., oris], omnis tumor ac dolor gutta decedente discessit. Aerebat etiam grana novæ illius in ipsa aqua post quatuor annos adhuc vitidia perderare. De cera vero quam de sepulcro tulerat, adjecit. Surda et muta, quæ, ut credo, dæmonium habebat, ad eum accessit, in cujus aure de ipsa cera posuit : alia vero die veniens, gratias pro accepta sanitate retulit sacerdoti.

CAPUT XI.

De Virtutibus ejus Ternodorensibus ostensis.

Infra terminum autem Ternodorensis castri, quod ad Lingonicam civitatem pertinet, erat presbyter gressu debilis : cumque per viam pergeret, quæ ad Dei ecclesiam ducit, obvium habuit senem cum puero. Erat autem uterque clericus, datoque sibi invicem salutationis occursum, dixit senex ad presbyterum : Vis sanus fieri ? Cui ille : Et quid humanum genus amplius concupiscit habere, nisi ut sospes vivat in corpore ? Et senex, facto beatæ crucis sig-naculo super poplitem, dixit presbytero : In nomine Domini nostri Jesu Christi, extende pedem tuum. Quem presbyter sine mora extendens, sanum ad se reduxit : et gratias agens, iter quo pergebat agere cæpit. Vocatoque eo, puer qui cum senex erat, al-

tribus aut quatuor leucis ab urbe dissita.

d De eo Gregorius lib. iv Hist. capp. 4 et 11, et lib. x cap. ultimo.

e Hoc caput et seq. desunt in Clar. a.

f In Colb. a. deest vox abbas.

Et scis presbyter quis est qui te reddidit sanitati? **A** Ignoro, ait. Cui ille: Sanctus Martinus Turonicæ urbis antistes, ipse te virtute sua sanitati restituit. Tu vero in loco in quo Sanctum stare vidisti, oratorium sine mora ædifica; erit enim populis salubre, si quæ loquor expleveris. Nec **903** moratus presbyter, oratorium in eodem situ construxit; in quo nunc nuper multi paralytici gressum, cæcique visum recipere meruerunt ^a.

CAPUT XII.

De monasterio ejus in Hispania.

In Hispaniis autem nuper factum cognovi (*An. 483*). Cum Leuvioldus rex contra filium suum ambularet, atque exercitus ejus, ut assolet, graviter loca sancta concuteret, monasterium erat sancti **B** Martini inter Saguntum atque Carthaginem Spartariam ^b. Audientes autem monachi, quod hic exercitus ad locum illum deberet accedere, fugam ineam, et se, relicto abbate sene, in insulam maris abscondunt. Advenientibus autem Gothis ^c ac diripientibus res monasterii, quæ sine custode remanserant, abbatem senio incurvatum, sed sanctitate erectum offendunt. Extractoque unus gladio, quasi amputaturus cervicem ejus, resupinus ruit, ac spiritum exhalavit. Reliqui vero hæc videntes timore perterriti fugerunt. Quod cum regi nuntiatum fuisset, cum testificatione præcepit omnia quæ ablata fuerant monasterio restaurari.

CAPUT XIII.

De hæretico qui hominem illuminare voluit, sed cæcavit.

Cernens autem præfatus rex tanta miracula per servos Dei qui nostræ religionis erant fieri, vocavit unam episcoporum suorum, dixitque secretius ad eum: Quamobrem vos, ut isti qui se Christianos dicunt, non ostenditis signa in populos secundum fidem vestram? Dicit ei episcopus: Sæpius ego cæcis lumen reddidi, et surdis auditum, nunc autem hæc possum facere quæ dicis. Et vocato ad se uno de hæreticis, clanculo ait ad eum: Accipe quadraginta aureos, et clausus oculis reside in loco unde nobis est transitus; et prætereunte me cum rege, **904** exclama in virtute ut perditum lumen mea tibi credulitate restituam. Cumque hic accepta pecunia fecisset quod sibi fuerat imperatum, procedit **D** novus Cirula ^d regis ad dexteram, constipatus hæreticorum caterva: exclamat et iste cæcatus pecunia, ut fide episcopi reciperet oculos suos. At iste cum non minima arrogantia imponens manus super oculos ejus, ait: Secundum fidem meam fiat tibi. Hæc eo

^a Locum hoc in capite memoratum volunt esse Chableim, oppidum Burgundiæ, ubi hodieque habet ecclesiam collegiata sub jurisdictione sancti Martini Turonensis.

^b Saguntum urbs Tarraconensis Hispaniæ, celebris ob excidium quod ab Annibale perpressa est. In ea tem provincia est Carthago Nova seu Spartaria, vulgo *Carthagène*, hodieque ob portum amplissimum celebris.

^c Alludit ad similem historiam, quæ Cyrole episc.

dicente, ita obserati sunt oculi hominis cum dolore, ut non solum visum perderet, verum etiam dolum, quem avaritia impellente finxerat, publicaret.

CAPUT XIV.

De altercatione hæretici cum catholico.

Retulit alius vir fidelis spectasse se Christianum cum hæretico pro fide nostra certantem. Altercantibusque diu de divinis Scripturis, cum flecti non posset hæreticus, ut agnosceret veritatem, ait: Si nostræ religionis, si Scripturarum sacrarum testimonia te ad credendum minime movent, vel virtutem individue Trinitatis miraculis experire. Est digito meo annulus aureus: ego eum in ignem jacio, tu candentem collige. Projectumque inter prunas annulum, ita igniri permisit, ut eis similis cerneretur. Conversusque ad hæreticum ait: Si vera est prosecutio tua, sume eum ab igne. Illo autem resistente, ait vir: Immensa Trinitas Deus, si aliquid indignum te credo, ostende. Certe si recta est fides mea, nihil mihi prævaleant hæc incendia sæva. Et ablatum ab igne annulum diutissime palma sustinuit, et nihil est nocitus: sed magis confuso hæretico, catholicos reliquos fervore suæ fidei roboravit ^d. Hactenus hinc.

CAPUT XV.

De Venantio abbate.

Haud ^e procul vero a basilica beati Martini, Venantius abbas requiescit (*Sub fin. sæc. v, 13 Oct.*). **905** vir magnificæ sanctitatis, qui multis infirmis in corpore positus opem accommodavit: qui impleto tempore a sæculo migrans, jugiter se in æternam vivere virtutibus propriis manifestat. Nam si quis typos frigoriticos incurrens nocte una ad ejus tumulum deprecans vigilaverit, mox, compresso accessu, adipiscitur medicinam. Nam inter reliqua quæ ibidem gesta vel vidimus, vel audivimus, mulierem ^f quandam a quartano typo correptam, sanatam aspeximus. Quæ diuturno tempore ab hoc detenta contagio, neque cibum, neque somnum capere poterat, sed ita omni corpore deciderat, ut vix in ea vel illud vitale spiraculum remaneret. Ad hujus sepulcrum in genitibus et oratione pernoctans, usque ad lucis adventum perduravit immobilis; mane vero sopori se collocans, cum expergefata fuisset, nihil mali sentiens, sanata discessit. Hujus autem sancti vitam nos scripsimus (*Vit. Patrum cap. 16*).

CAPUT XVI.

De sancta Papula.

Fuit et beata Papula ^g valde religiosa (*An. 500*,

Arisno in Africa contigit, quamque retulit lib. ii Hist. cap. 5. Confer caput 15 libri ix.

^d De ejusmodi judiciis plura observavit Bignonius in notis ad tit. 55 Legis Salicæ. Postmodum variis tem civilibus quam ecclesiasticis legibus proscripta fuisse. Vide, supra, lib. i de Glor. Mart. cap. 81.

^e Deest hoc caput in Clar. a. et Colu. tit.

^f Land., gesta vidimus, mulierem.

^g Clar. a. cum Edit., Pappula. Alii, Pappola. Nihil certum de ejus Actis habetur. Perio celebris est

31 Jan.), quæ cum sæpius a parentibus flagitaret se in monasterio locari puellarum, eo quod in domo parentum, curis sæculi impediens, Deo servire non posset; et illi præ amore nolent eam a se separari, totondit comam capitis sui, indutaque virili habitu, Turonicam diocësim adiens, in congregationem se contulit monachorum; ibique in jejuniis orationibusque degens, virtutibus deinceps multis emicuit. Erat enim tanquam vir inter viros, nec ulli erat cognitus sexus ejus. Parentes autem requirentes eam, nunquam reperire potuerunt. Interim abbate monasterii ad quod venerat defuncto, monachi propter virtutes assiduas hanc eligunt, ignorantes sexum, quod illa totis viribus renuit. Triginta autem annos in monasterio fuit a nullo agnita quid esset. **906** Ante tertium autem diem quam ab hoc mundo migraret, id monachis patefecit; et sic defuncta, ab aënis mulieribus abluta, sepulta est, multis se deinceps virtutibus manifestans esse ancillam Dei. Nam et frigoritici, et aliis morbis oppressi, sæpe ad ejus tumulum sanitati redduntur.

CAPUT XVII.

De opertorio cujusdam sepulcri.

In alio autem pago Turonico erat inter vepres et rubos sepulcrum positum (An.... 28 Jun.), in quo ferebatur episcopum quemdam fuisse sepultum: nomen ignorabant. Contigit vero ut cujusdam pauperis filius moreretur. Quo sepulto, cum pater opertorium sarcophagi non inveniret, ad hunc locum accessit, ablatoque de hoc sepulcro cooperculo, quod tam immane erat ut tribus duceretur paribus boum, textit corpusculum filii furto alterius sepulcri. Quod cum fecisset, surdus, mutus, cæcus ac debilis est effectus; mansitque in hoc supplicio integrum fere annum. Dehinc apparuit ei quidam sacerdos per visum, dicens: Quid, inquit, tibi tuisque vim intuli, o vir, quia detexisti me, auferendo opertorium tumuli mei? Vade nunc, si vis sanus fieri, jube ipsum velociter revocari; quod si nolueris, protinus morieris. Ego enim sum Benignus episcopus^b, qui in hanc urbem peregrinus adveni. At ille suis innuens, accessit ad monumentum filii sui, elevatumque lapidem plaustro imposuit, reportatumque ut sarcophago reddidit, illico sanus effectus est. Nam in redeundo ita lapis levis erat, ut quem tria paria boum eveherant, boves deinceps duo revocarent.

CAPUT XVIII.

De duarum virginum tumulis.

Infra ipsum etiam terminum Turonicum erat mons

Eugenia virgo et martyr, quæ pariter sub virili habitu in monasterio virorum habitasse dicitur. Vide ejus Vitam apud Rosweyduum libro 1 de Vita Patrum. Eandem pluribus commendat Avitus lib. vi de Virginitate, vers. 503 ad 534.

^a Colb. a, *nominis tamen ignari erant*. Sic et Colb. tut., et Clar. a, sed non habent tamen.

^b Hunc esse putat Baronius Benignum episcopum, in Martyr-logio Rom., die 28 Junii memoratum, cujus sacræ reliquæ postmodum Trajectum ad Rhe-

A parvulus, sentibus, **907** rubis, vitibusque repletus agrestibus, et tanta densitate labruscæ contextus, ut vix aliquis intro posset irrumpere (An.... 27 Jan.). Ferebat enim fama duas Deo sacratas virgines in illo loco quiescere. Scilicet^d cum in vigiliis dierum festorum lumen accensum divinitus a fidelibus sæpius cerneretur, unus audacior, et animi fretus auctoritate, ad locum accedere sub obscura nocte non metuit; atque cereum miri caudoris immenso lumine fulgurantem aspiciens, admiratusque diu, discessit, aliisque quæ viderat nuntiavit. Tunc nui de incolis loci se Virgines per visum ostendunt; exponunt se ibidem esse sepultas, ac sine tecto imbrum injuriam diutius ferre non posse; hic vero si sibi vellet esse consultum, incisus vepribus, tegumen tumulis adhiberet. Expergefactus vero, irruentibus aënis cogitationibus, tradidit oblivioni quæ viderat. Alia vero nocte apparuerunt ei iterum, vultu minaci terribiliter comminantes, nisi locum tegeter, anno præsentis ab hoc sæculo migraret. Territus igitur vir ille visu, accepta secure, stirpe succisa, tumulos detexit, invenitque validas de cereis guttas in modum libani odore nectareo effragrare. Tunc deputatis bobus et plaustro, lapides congregat, et data æstate oratorium superædificat: explicitoque opere beatum Eufonium, qui tunc Turonicam regebat ecclesiam (An. 572), ad benedicendum invitat. Sed illo jam defessus senio, excusat abire dicens: Vides, inquit, filii, quod senuerim, et hiems solio asperior ingruat: descendunt pluvie, ac venti cuncta turbine perflant, inflantur flumina, et ipsæ quoque viæ a frequentatione imbrum effusæ, pene in lutum sunt dissolutæ; et nunc non convenit ætati meæ ista modo properare itinera. Hæc audiens vir ille, discessit a conspectu sacerdotis, abiens valde mœrens. Verum ubi sacerdos membra quieti laxavit, vidit duas Virgines astare sibi, quarum senior tristi vultu sic inquit: Quid tibi ingræte exstitimus, beatissime pontifex? quid molestiæ intulimus regioni tibi a Deo commissæ? Cur nos despicias? cur **908** ad consecrandum locum quem nobis vir fidelis edificavit venire dissimulas? Veni nunc, obsecramus per nomen omnipotentis Dei, cujus nos sumus ancillæ. Hæc effata, genas lacrymis rigabat obortis. Expergefactus vero senex, vocat ecclesiasticæ domus rectorem, dicens: Peccavi, non eundo cum homine. Ecce enim vidi duas virgines me ob id increpantes, et vereor Dei offensam incurere, si illuc distulero ambulare. Acceleransque iter viam ingreditur. Igitur eunte illo quievit pluvia, austrorumque violentia sæva succubuit. Ipse quoque

num translata fuerunt. Eundem nonnulli recentiores Carnotensem episcopum fuisse volunt, sed refragantur antiqui catalogi, qui nullam Benigni mentionem faciunt. Est alius Benignus apud Turones notus, filius sanctæ Mauræ, sed martyr, non episcopus.

^c Colb. a. et Clar. a, *ad redeundum*.

^d Colb. a, *hilicet*. Clar. a, *hilico*. Colb. tut., *qui cum in.... luminibus accensus*.

conficiens iter, benedicto loco cum pace rest. Nam referebat plerumque vultum incesvirginum: et unam quidem dicebat pro, alteram minorem statu, non merito, utramque nive candidiorem; quarum unam Mauram, alteram vocitabat *, dicens se ab earum oratione cognovisse.

CAPUT XIX.

vetus Eufronius de Chariberto rege prædixit.

quoque pontifex cum a multis crebrius urt ad occursum Chariberti regis deberet, et innectens moras ire differret, tandem us a suis, ait: Ite, præparate iter, ut eamus sum regis, quem visuri non sumus. Igitur is plaustris necessaria, et caballis ad iter tis, jamque in hoc stante ratione ut deberet redere, ait: Revertantur plaustra, laxentur modo hoc iter incedimus. Dicentibus autem quæ esset hæc levitas, ut quæ tam instanter isserat, tam facile deturbaret, ait secretius: t, ad quem nos ire compellitis, obiit, nec n, si abierimus, inveniemus. Stupefacti audiem notant, et Sancti verba taciti servant.

dieque sub his nominibus coluntur apud Turie 23 Januarii: in oppido autem quod ab illis habet Sanctæ Mauræ, die præcedenti. An atinguendæ sint a sanctis Maura et Brigitta diocesi Bellovacensi celebres sunt, verbis entibus patet. — Celebres sunt in Bellovacitorio virginis duæ ac martyres, Maura et que, ut habet eorum Vita in cod. ms. eccliegata Cridoliensis, in Scotia natæ ex post patris et matris obitum, abjecto regno tis servandæ studio, Romam abiere cum o eorum fratre; atque post varias peregrinaassociatis sibi Ursicino Romæ, et Joanne are sua ex pago Andegavensi, tandem in Belsecundam appulere, ubi apud Baligniacum s Bellovacensis vicum a latronibus spoliatæ, qui cum beatissimis virginibus vim inferre diu tentasset, eas sociosque earum, excepto o, occiderunt. Harum virginum corpora Bapissima regina in monasterium Calense transmittans miraculo impedita fuit. Quare deposita ad Novigentium, virginum ab iis dictum; ubi nec quiesceré dicuntur in ecclesia sub priora lo Fiscamensi monasterio subjecta, haud proidolio oppido ad Isaram fluvium. Hanc vero cum compluribus navis scatentem, erroribusonologicis, quos persequi non vacat, aspervertissent nonnulli viri pii æruditi apud cam, in animum sibi induxerunt ambas istas s alias non esse a Maura et Britta, quas Greoster in sua Turonensi diocesi inventas comat. Quæ sententia Saussayo in Gallicano Mario non displicuit, nec plane rejecta fuit a Boldo 15 Januarii. Quare visum est rem paulo ius enucicare: quod ut præstarem, semel et Turonos scripsi. Responsum mihi est MauBrittam virginem in Turonensi diocesi celebri, quarum festivitas die 23 Januarii celeb; exstare vero septem circiter leucis ab urbe in oppidulum sub sanctarum Mauræ et Brittæ, in colle positum, cuius situs ei loco conueum Gregorius descripsit; ibique in ecclesia parochiali religiose asservari thecam amplam itam, in qua, cum anno 1656, permittente

A Advenientibus autem ab urbe Parisiaca hominibus, ea hora regem transiisse nuntiant qua sacerdos plaustra de itinere jusserat revocari *.

CAPUT XX.

De dedicatione oratorii nostri.

909 De oratorio autem nostro, in quo reliquiæ sancti Saturnini martyris ac Martini antistitis cum Illidio confessore vel reliquorum sanctorum collocatæ sunt, pro instructione credentium narrare aliqua non pigebit, qualiter se virtus beati Martini revelatione revelavit, ita ut appareret multis ignitus globus ille terribilis, qui quondam solemnibus celebranti emergerat paucis visibilis, a capitis arce d prorumpens. Concepit enim inspirante divinæ pietatis instinctu animus, ut cellulam valde elegantem, quam sanctus Eufronius ad usum promptuarii habuerat, ad opus orationis fideliter dedicarem. Qua diligenter composita, et alteri ex more locato, ad basilicam sanctam vigiliis noctem unam ducentes *, mane vero venientes ad cellulam, altare quod erexeramus sanctificavimus. Regressique ad basilicam, sanctas ejus reliquias cum Saturnini Julianique martyrum, vel etiam beati Illidii exinde solemniter radiantibus cereis crucibusque adjuvimus. Erat autem sacerdotum

Victora Buticulario, archiepiscopo Turonensi, ab ejus vicario generali aperta fuisset, inventa sunt viginti quinque majora ossa cum pluribus aliis minoribus, linteis et sericeo panno decenter involuta, eisque superposita instrumenta varia in pergamena descripta et sigillis munita, quæ fidem faciebant ea in theca beatarum Mauræ et Brittæ sacras reliquias contineri. Ex his instrumentis, ut ex viri venerabilis hujus loci parochi epistola ad nostrum D. Carolum Lopin scripta didici, unum est Vincentii, archiepiscopi Turonensis, quo testatur se anno 1267 post Dominicam *Reminiscere* thecam sanctarum Mauræ et Brittæ reserasse, indeque ad preces Guilelmi sanctæ Mauræ toparchæ capita earum extraxisse, cæteris ossibus in arca remanentibus. Ex alio constat earumdem sanctarum reliquias a Joanne archiepiscopo visitatas fuisse, presentibus Ricardo Constantiensi episcopo, abbate Nuceriæ, Joanne loci toparcha, aliisque plurimis viris illustribus, die 30 Junii 1454. Quæ quidem omnia, ut mihi videtur, satis superque probant Mauram et Brigitam Bellovacenses virginem a Turonensibus, quas noster Gregorius laudat, esse distinguendas, sicut et aliam Mauram, quæ cum septem filiis suis tempore sancti Martini a Gotthis in territorio itidem Turonensi martyrium pertulisse dicitur. Istorum Vitam, sed vitiatam, ex cod. ms. majoris monasterii accepimus.

D Deest hoc caput cum duobus seqq. in Clar. a.

* Ex hoc loco colligi potest Charibertum Parisiis defunctum, ibi quoque sepultum fuisse. Vereor quippe ne ii qui cum auctore Gestorum Franc. ipsum apud Blavium Aquitanie castrum sepultum fuisse volunt, cum cum alio Chariberto, Dagoberti fratre, confundant.

d Sic Bad. Alii Editi, a capite arce; Scripti arce. Miraculum narrat Sulpicius Severus, dialogo 2.

* Observa ritus jam tunc in ecclesiis dedicatione adhibitos in Ecclesia Gallicana. Confer Sacramentarium Gregorianum Menardi, p. 155, 156, etc. Luminaria vero plurima in reliquiis delationibus adhibita passim apud veteres occurrunt. Vide librum Evodi de miraculis sancti Stephani apud Augustinum.

ac levitarum in albis vestibus ^a non minimus chorus, A isto gratiæ supplementum; illud fuit tunc occultum et civium honoratorum ordo præclarus, sed et populi sequentis ordinis magnus conventus. Cumque sacrosancta pignora palliis ac nasis ^b exornata in excelsum deferremus, pervenimus ad ostium oratorii. Ingredientibus autem nobis, subito replevit cellulam illam fulgor terribilis, ita ut præ timore et splendore nimio astantium oculi clauderentur. Discurrebat autem per totam cellulam tanquam fulgur, non parvum nobis ingerens **910** metum: nec quisquam scire poterat quid hoc esset, et omnes pavore prostrati solo jacebant. Tunc ego: Nolite, inquam, timere. Virtus est enim sanctorum quam cernitis; et præsertim rememoramini librum Vitæ beati Martini, et recolite qualiter verba sacrata promenti de capite globus ignis egressus, usque ad cælos visus **B** est conscendisse; et ideo ne terreamini, sed ipsum nos cum sanctis reliquiis credite visitasse. Tunc timore postposito, magnificavimus Deum, dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Domini, et illuxit nobis (Psal. cxvii, 26)*. Sed illud antè miraculum visum est paucis, istud apparuit populis universis; in illo fuit virtutis indicium, in

^a Vide lib. II Hist. cap. 23, Hieronymum lib. I adv. Pelagianos, et alios. Cæterum alba indutos fuisse ministros non majores solum, sed et minores, cum divinis intererat, probat can. 12 concil. Narbon. an. 589, quo cavetur ne presbyter aut diaconus de altario egrediantur, et ne subdiaconus ac lector albam exuant, ante missæ consummationem. Ex can. seq. subdiaconus, ostiarius, etc., senioribus vela ad ostia sublevabant.

^b Sic Colb. a., Colb. tut. et Bell. Ed. vero, *mappis*. Pithœus in Glossario ad legem Salicam, tit. 17, ad hæc verba *homo sepultus in nauia, aut in petra, etc.*, nauis nomine intelligit sarcophagum ligneum. Hinc nata vulgaris vox *nau*, seu *noue*.

^c Sic Laud. et Bell. Editi, *ibi de more festiva*. Colb. tut., *ibi tem. moræ festiva*. Pith., *festivo*.

^d Id tamen habet solummodo cap. 38 hujusce libri, et cap. 39 de Brachione loquitur. An quod in libri revisione capitulum ordinem mutaverit? — De eodem igne loquitur Gregorius in Vita sancti Brachionis, cap. 42 Vitæ Patrum. Utrumque vero locum laudat sanctus Odo Cluniacensis abbas in sermone *Quod sanctus Martinus per apostolis dicit potuerit*, ubi hæc habet: *Non dissimiliter Gregorio Turonensi ejus reliquias in novam basilicam inferenti apparuit. Brachio quoque oratorium ingrediens, globum igneum per ecclesiæ superiora discurrere sæpius videns consuevit*.

^e Sic SB.; at Bell. et Colb. 2, *quam vel prodere*. Laud., qui. Col. et alii Ed.: *Sed nec diviniæ majestatis vacare putem gratia, quæ vel se prodere*. Bad., *qui vel se, etc.*

^f Alii *Solemnis*, vulgo dicitur *saint Soulein*. Laudatur a Sigiberto ad an. 6 Chlodovei his verbis: *Solemnis episc. Carnotensis claret, qui in prædicando Francis Christum non segreter instituit.*

^g Sic Colb. a. Editi vero: *Nequivimus quod apud Malliacense monasterium comperimus, quod... constitutum*. Colb. duo non habent *comperimus quod*. Malliacum apud Turones duplex est: unum ad Vingennam fluvium, vulgo *Maille-Lallier* dictum; alterum vero tribus leucis infra Turones supra Ligerim, quod hodie mutato nomine notum est sub Luini nomine (*Luines*), ducatus titulo insigne, et canonicorum collegio, quod paucis abhinc annis in monasterium canonissarum regularium sancti Sepulcri dictarum conversum est. Eo in loco vixit et defunctus est

istis gratiæ supplementum; illud fuit tunc occultum propter jactantiam, istud manifestum est cunctis ad gloriam; ibidem ore festiva ^c fideliter acta Domino nuntiantur, hic in novitate oratorii quod ad laudem Domini proficeret illustratione sanctorum pignorum consecratur. Ergo fideliter, ut oportet, a nobis querendus est et orandus, ut ille visitet hunc populum, qui plerumque orationis vota per hunc sacrum ignem sustulit in excelsum. Hunc enim ignem vel cum de monacho orante narravi ^d, vel cum Brachionem abbatem a pignoribus sanctorum vidisse egressum ignem exposui, mysticum esse puto, eo quod non exurat, sed illuminet; sed nec sine diviniæ majestatis gratia, quæ vel se prodere ^e, vel apparere quibusdam potest.

CAPUT XXI.

De sepulcro sancti Solemnis.

Et licet de Turonica urbe aliqua jam sibi ipse innus, tamen quoniam **911** nuper sancti Solemnis ^f sepulcrum aspeximus, silere nequivimus quod factum sit apud Malliacense monasterium, quod in cacumine montis est constructum ^g, ab antiquis vallatum ad-

sanctus Solemnis in monasterio quod nunc in prioratum redactum Majori monasterio subjectum est. Ecclesiæ prioratus, quæ sancto Venantio sacra est, adjunctus est parochiæ titulus: inde corpus sancti Solemnis Blesis translatum est, atque in ecclesia sancti Petri depositum, quæ ab eo deinceps sancti Solemnis nomen tulit cum parochiæ titulo, donec hoc anno in cathedra erecta, mutato nomine, sancti Ludovici dicitur corpus. Sacrum ejus corpus, paucis ossibus exceptis, Calviniani sæculo superiorum combusserunt. Ejus Vitam, inventionis a Gregorio nostræ factæ et Translationis historiam ac miracula vidimus in Ms. Cod. bibliothecæ regiæ. — In hac Vita sanctus Solemnis Flavio Carnotensi episcopo successisse dicitur, tempore Chlodovei, quem adversus Gothos proficiscentem catechumenum fecisse dicitur. Eundem, uti narrat ille auctor, in altera expeditione contra Gothos secutus est Turones usque; ubi cum in morbum incidisset, apud Malliacum castrum a rege relictus obiit, et sepultus est in vetusta basilica sanctæ Mariæ, in montis cacumine sita, qua postea a paganis destructa, corpus sancti antistitis remansit ignotum usque ad Gregorii nostri tempus, quo corpus ejus cum Carnotum deferretur, Blesis in ecclesia sancti Petri depositum fuit, unde sequenti die nunquam potuit efferrî, ibique deinceps miraculis compluribus fuit illustratum, quæ idem auctor, sæculo XI labente, scripsit. Quæ vero de Gregorio nostro habet, huc referre visum est: *Beatus etiam Gregorius, tunc temporis Turonorum episcopus, cognovit, quæ ad sepulcrum sancti gerebantur virtutibus, abijt ad locum, ea quæ jam a multis audierat per [se] visurus. Videns quoque mira et assidua per virum Dei fieri opera Domini insignia, collaudans Deum, quod hæc est omnibus sanctis gloria, lætabundus recessit ad sua. Unde et inter cætera, quæ de sanctorum confessorum laude scripsit miracula, de beato Solemni pontifice Carnotensi locutus est ita: Licet de Turonica urbe aliqua jam scripserimus, tamen quoniam nuper sancti Solemnis sepulcrum venerabile aspeximus, quid de eo cognovimus silere nequivimus. Castellum namque, cui antiquitus Malliacum nomen est, ab urbe Turonorum versus occidentalem plagam duodecim ferme miliaribus distat, juxta quod ad solis ortum mons eodem vocitatus nomine, cujusdam vallibus interposita concavitate, præeminet, in ejus ca-*

hinc jam eritis (An. 519, 25 Sept.). Nam ferunt A quod in eo loco cum crypta adhuc haberetur occulta, et nulli Christianorum locus ille esset revelatus, per singulas Dominicarum solemnitatum noctes ab habitatoribus lumen cernebatur accensum, sed nullus sciebat quid sibi hoc vellet mysterium: tantum suspicio retinebat homines aliquid ibidem retineri divinum. Interea advenerunt duo energumeni ex basilica sancti Martini, qui collisis in se palmis, clamare cœperunt, dicentes: Hic requiescit Solemnis beatissimus in crypta abdita. Reserato igitur sepulcrum amici Dei. Quod cum repereritis, velis legite, lumen accendite, cultumque debitum ei exhibete: erit regioni huic salubre, si quæ loquimur ad impleveritis. Et hæc dicentes cum clamore magno, effodere tellurem ungulis nitebantur. Tunc videntes incolæ quæ gerebantur, accepto sarculo, effodientes aperuerunt cryptam, in qua per seriem graduum descendentes, repererunt sepulcrum magnum, de quo testabantur illi adhuc mente infirmi hoc esse sepulcrum Solemnis beatissimi, qui mox sensu discesserant recepto. Post hæc autem cœperunt ad eum diversoratorum morborum agrorum confuere, et accepta sanitate redire incolentes. Sed et Lithomeris urbis ipsius indigena, cum ab quartani typi agrotatione fatigaretur, 912 acceptis ex hospitio suo cereis, surrexit cum uno tantum puero, accessitque ad locum. Fusa vero oratione, accensis cereis, manuque propria per totam noctem detentis, vigilias celebravit. Dato igitur mane rediit ad propria, nec ultra ab hoc morbo frigiditatis vel contractionis ullius portulit gravitatem.

cumine monasterium prisca Christianorum construxit religio. Ibi etenim Solemnis beatissimus, Clodoveo regi Alarico bellum ingerente, presentis vitæ terminum clausit. Et quoniam pro suis meritis divina ad ejus tumulum pietas virtutes operabatur plurimas, ejusdem loci homines super venerabiles ipsius cineres mirificis ædificiis honorificum fabricaverunt sepulcrum, quod postea non parvo tempore evoluto ab impiissima paganorum gente ita desolatum fuerat, ut jam tunc nec solum cerni potuisset illic fuisse ædificiū. Nam ferunt ejusdem castri indigenæ, quod dum crypta sepulcræ ipsius adhuc haberetur occulta, nemini Christianorum certum loci illius patebat mysterium: et tamen suspicabantur, atque ex veritate asserere ibi aliquid teneri sacrosanctum, donec per Dei misericordiam patuit revelatum. Sancti enim Solemnis episcopi Carnotensis ibi habebatur mausoleum, quod multis languidorum curationibus Domino propitiante fidelibus populis exstat notificatum. Hæc sanctus de sancto in testimonium. Idem auctor sanctum Solemnem vii Kalendas Octobris obiisse memorat, ejus tamen festivitatis sequenti die in variis Martyrologiis celebratur.

* Sic Mss. cum Bad. Cæteri Editi et SB., *Lithomeris urbis Pictavensis*.

† Colb. tut., *frigoris*. Colb. a et Bell. *frigora*. Frigiditas autem est accessio febris, sic dicta, quod a frigore incipiat; contractio vero est intermissio ipsius quod sic frangi videatur febris.

‡ Hoc caput et seq. desunt in Colb. tut.

§ Hanc vitam nusquam vidimus; aliam vero habemus ex Cod. Ms. Majoris monasterii, a quodam monacho, seu clerico Cainonensi collectam: sed pauca habet præter ea quæ hic a Gregorio proferuntur.

CAPUT XXII.

De Maximo abbate.

Fuit enim quidam religiosus (An. 400... 20 Aug.), et virtutibus et nomine Maximus, et, ut liber Vitæ^d ejus docet, quam versu conscriptam legimus, nostri fuit Martini discipulus. Qui occulere quod erat cupiens, apud Insulam Barbaram^e monasterii Lugdunensis peregrinari expevit: manifestatus autem et ibi, ad patriam redire disposuit. Denique dum Ararium fluvium transire cuperet, nave impleta demergitur, ac ipse sacerdos pelago operitur, habens ad collum cum Evangeliorum libro ministerium quotidianum^f, id est patenulam parvam cum calice. Sed pietas divina non perferens perire quod suum est, ita de hoc periculo Domino jubeate restitutus est littori, ut nec vitæ damna perferret, nec rerum detrimenta lugeret. Impletaque est illud quod Psalmographus Spiritu sancto influente cantavit: *Cum ceciderit iustus non collidetur, quia Dominus firmat manum ejus* (Ps. xxxvi, 24). Et iterum: *Non necabit Dominus animam iusti* (Prov. x, 3). Deinde ad castrum 913 Cainonense urbis Turonicæ veniens, monasterium collocavit: quod castrum cum ab Ægidio obsideretur^g, et populus pagi illius ibidem esset inclusus, hostis adversus effossum a latere montis puteum, quem obsessi ad usum habebant bibendi, obturat. Quod cum antedictus Dei famulus, qui tunc cum reliquis infra castri munitionem conclusus erat, cerneret, videretque populum consumi sitiis injuria, orationem nocte tota fudit ad Dominum, ut respiciens populum hostes improbos effugaret, et non pateretur eos sitiis ardore

tur. — V. C. Stephanus Baluzius Maximum hic memoratum eum esse putat *Maximinum*, quem Leidradus in epistola ad Carolum Magnum imperatorem recenset inter Insulæ Barbaræ abbates, quibus Lugdunenses episcopi vices suas commendaverunt. Et quidem Eucherius in epistola ad Phionem, quam idem Baluzius in appendice ad Agobardi opera edidit, hunc presbyterum rogat, ut *se ad monasterium Insulæ Barbaræ conferat, videatque et adhortetur fratrem*, inquit, *nostrum Maximum abbatem, qui præest ipsi monasterio, quia pervenit ad nos quod velit ex eo discedere et fratres suos deserere, eo quod multi propter metum gentium oblationes suas subtraxerint, quas pro Dei intuitu dare consueverunt... Domum pensilem, quam jussimus fieri, nobis præparet et membranas, quia, si Deus annuit, Quadragesimam in Insula cum eo tenere disponimus*, etc. Tum mandat pontifex ut trecenti annona modii aliaque victui necessaria ad monasterium devehantur, plura sese oblaturum spondens post reditum suum.

^d Insula Barbara vetustissimum est agri Lugdunensis monasterium, in ipso Araris fluvii medietate supra Lugdunum urbem situm, quod cum per complura sæcula Benedictino ordini fuisset addictum, ad sæculares canonicos transit an. 1549. Ejus loci historiam Gallicè scripsit *D. le Laboureur*, sub titulo *Ruderum Insulæ Barbaræ*.

^e Clara est hic vocis hujus significatio, de qua passim jam diximus. Vide Menardii nostri notas in *Sacramentarium Gregorianum*, pag. 125.

^f Hoc circa annum 465 contigisse putant, quo Ægidius seu Gillo Romanæ militiæ præfectus Cainonis obsidionem solvere coactus fuit.

consumi. Tunc, revelante sibi Spiritu sancto, ait ad plebem: Quisquis habet vasculum, ejiciat foras in plateam, et deprecetur Dominum. Dabit enim vobis hodie largitas ejus aquas in abundantia, ut non deficiatis vos et parvuli vestri. Hæc eo dicente, nubes subito texerunt cælum, et descendit imber magnus de cælo, cum tonitruis et coruscationibus, super castrum, duplum populis beneficium præbens, pluvia arcens sitim, fragoribus effugans hostem. Completaque sunt vasa omnium, et satiati sunt cuncti. Sicque obtentu sacerdotis, fugatis adversariis, populus salvatus a castro discessit. In monasterio ^a autem loci illius plenus dierum transit, ibique sepultus est: ad cujus sepulcrum sæpius infirmi sanantur. Puerulus autem unus ex familia ecclesiæ Turonicæ in valetudinem corruit. Is cum anhelus occumberet, ac in extrinsecis positus putaretur spiritum exhalare, ad ejus basilicam deportatus, protinus extincta febre sanitati est redditus. Sed et puella de his mancipiis simili sorte febricitans, cum ante cancellos monumenti fuisset exposita, in ipsa die incolumitati est restituta. Ad nos vero cum horum notitia devenisset, puerum humiliatis capillis huic monasterio cessimus: puellam ^b vero mutata veste cœtui sanctimonialium conjungi præcepimus, ad serviendum Deo.

CAPUT XXIII.

De Joanne recluso.

914 Requiescit haud procul ab hac basilica Joannes quidam presbyter ^c (An. 400... 5 Maii), natione Britto, in summa religione degens, per cujus munus Dominus multa signa sanitatum dignatus est operari: qui ob amorem divinum ab aspectibus se hominum cohibens, parvulam oratorii cellulam habebat ante ipsam Caignonensis vici ecclesiam. Ibi in viridario, quod manu propria excolebat, lauros arbores plantaverat, quæ nunc vastis columnarum fomitibus jucundarum frondium amœnitate tenduntur; sub quarum umbraculo vir sanctus considens, aut legēbat aliquid, aut scribebat. Cujus post obitum cum arbores illæ, ut diximus, patulis diffusæ ramis obumbrarent locum viridarii, una ex his vetustate senescens exaruit. Tunc custos loci effossa cum radicibus columna, incisus ipsis cum ramis suis scamnum adaptat, in quo interdum aut resideret lassus, aut aliquid secure decideret, cum necessitas exegisset. Quod cum per duos annos aut fere amplius scamnum in hoc usu habuisset, tactus, ut credo, inspiratione divina, dolore cordis, ait: Væ mihi quia peccavi, ut

^a Istud monasterium hodieque subsistit apud Caignonem (*Chinon*), sed in collegiatam ecclesiam jam pridem conversum, ubi servatæ sunt sancti Maximi, vulgo *saint Meisme*, reliquæ ad an. 1563, quo a Calvinianis hæreticis combustæ fuerunt. Aiunt tamen canonici sancti Maximi, *saint Maxe*, apud Barrum Ducis (*Bar-le-Duc*), in diocesi Tullensi, corpus sancti Maximi, nescio quo modo ab hæreticorum furore Caignone ereptum, ad se delatum fuisse, eundemque sanctum patronum agnoscunt.

^b Hæc ad finem cap. desunt in Colb. a.

^c Joannes *Reclusus* appellatur in Vita sanctæ Radegundis per Baudoniviam, num. 4, ubi B. reginam

A arborem quam talis sacerdos propria manu plantavit, ego ad diversas necessitatum utar sessionem [*Mss.*, incisiones]. Et hæc dicens, accepto sarculo, effossa humo, et incisus scamni pedibus, posuit ipsum sub terra, replevitque fossam humo. Mirum dictum! adveniente verno tempore, sicut reliquæ arbores florescunt, ita et hæc columna, quæ viri manu, ut ita dixerim, sepulta fuerat, rediviva in sospitate virescens, novas frondes emisit. Exstant de ea hodie quoque virgulta in quinum senumque aut fere amplius pedum altitudine, quæ annis singulis incrementum sumentia, a Domino sublevantur.

CAPUT XXIV.

De Monegunde religiosa.

915 Apud ^d ipsam vero urbem Turonicam beata Monegundis ^e obiit (An. 570, 2 Jul.). Fuit autem ex Carnoteno territorio. Quæ relinquens tam patriam quam parentes, ad hoc tantum Turonis expetiit, ut orationi vacaret: per quam Deus crebro miracula ostendere est dignatus. Nam si quis pusulam ^f malam incurrisset, et ad eam veniens orationem precabatur; confestimque illa prosternebatur ad supplicandum Dominum, et colligans folia cujuslibet oleris aut pomi, saliva illiniebat, faciensque crucem super ulcus imponebat folium: confestimque ita omne venenum evanescebat, ut nihil dignum leti ægrotus ultra perferret. Quartanariis quoque et gulam dolentibus, data benedicta aqua sæpius medebatur. Ad cujus nunc sepulcrum assidue infirmi confluunt et sanantur. Nam quanti frigosus passus, quanti a pusulis malis veneno incrassante præmortui, quanti a dysenteria ibi sunt sanati, viritum non potest explicari. Sed quoniam multa ex his in libro quem de ejus Vita conscripsimus (*Vite Patr. c. 19*) memoravimus, quæ deinceps gesta sunt tacere nequivimus. Probatum archidiaconi nostri famula gravi: et a quartano typo quatiēbatur, et jam prope annum in hac febre ægrotabat: quæ inter manus parentum deposita super tumulum sanctum, domum incolumis est relata.

CAPUT XXV.

De Senoch abbate.

Senoch abbatissæ Vita dudum a nobis scripta fuit ^g (An. 576, 24 Nov.). In quo libello multis ejusdem virtutibus memoratis finem fecimus: sed quoniam ad ejus tumulum virtus apparuit, sileri a nobis absurdum fuit. Nantulfus autem puer nimia cæcitate detentus, et ipsam adhuc **916** adolescentiam ætate

in suo proposito confirmasse dicitur. Exstat hodieque sub titulo sanctæ Radegundis oratorium hoc in capite memoratum, in quo visitur beati Joannis tumulus, sed reliquiis vacuum, quas nempe Calviniani eodem an. 1563 combusserunt.

^d Hoc caput cum duobus seqq. deest in Clar. a.

^e Colb. tut. et Bell., *Monagundis*; alii, *Monigundis*.

^f Colb. et alii, *pusulam*. Et sic passim Scripti et Editi. Alii habent *pusulam*; alii *pusulam*.

^g In libro de Vita Patrum cap. 15. De eodem egi quoque in lib. v Hist. cap. 7.

primæ ab hoc contagio deturpatam jugiter deflens, A hujus sancti expetiit tumulum, atque prostratus, et humili prece subnixus, flagitat sibi ejus suffragio lucem perditam revocari. Quatriduum in hoc precatu perdurans, reseratis oculis illuminatus abscessit. Sed et nunc multi frigoriticorum aliorumque morborum detenti incommodo, ut pallii ejus aut decerpserint sumbrias, aut contigerint, mox sanantur. Hactenus de Turonicis.

CAPUT XXVI.

De sancto Simeone a Columna.

Simeon ^a vero confessor, qui in columna pagi Antiochensis dicitur stetisse ^b, frequenter incolis tribuit sanitates (*An. 400, aut 463, 5 Jan.*). Et quia, ut legitur in ejus Vitæ libro, nullam unquam mulierem post conversionem oculis attentis inspexit; postquam vero columnæ editiori se sanctitate fervens in-
 vexit, non modo extraneæ mulieri, verumetiam ne propriæ matri se videndum permisit, et nunc etiam locum ipsum ab hujus sexus defensat accessu. Nam ferunt quendam mulierem indutam fuisse veste virili, et in basilicam ingredi voluisse columnæ. Tractans secum misera agere posse per indumentum quod latere posset Altissimum: ignorans illud Apostoli, quia *Deus non irridetur* (*Gal. vi, 7*). licet ibi ^c veniens ad templum, erexit pedem, ut sanctum ingrederetur limen: tamen protinus retrorsum ruens, cecidit, et mortua est; satisque fuit populis, ne hæc ultra mulier ulla præsumeret, cum in istam cerneret ultionem pessime irrogatam.

CAPUT XXVII.

De sepulcris presbyterorum in basilica sancti Martialis.

Igitur sanctus Martialis episcopus a Romanis missus episcopis (*An. 250, 30 Jun.*), in urbe **917** Lemovicina prædicare exorsus est; eversisque simulatorum ritibus, repleta jam credulitate Dei urbe, migravit a sæculo. Erant ^d tunc temporis cum eo duo presbyteri, quos secum ab Oriente adduxit in Galliam: verum ubi completi sunt dies eorum, ut et ipi vocarentur de hoc sæculo, conjunctis sarcophagis, in eadem crypta in qua sanctus episcopus sunt

^a Hoc caput cum duobus seqq. deest in Colb. tut. Illustris est apud Græcos et Latinos Simeonis Stylitæ memoria, quam Theodorus, Evagrius, Theodorus Lector alique celebrarunt. Vitam ejus habes apud Rosweydam in *Vitis Patrum*, lib. 1, et die 5 Januarii Hollandiani.

^b In Laud. add., alia sed antiqua manu, in ecclesia quæ vocatur Penitentia.

^c Pith., *Illico ubi*. Ed., *Et licet*. Infra, in Ms., deest tamen.

^d Hæc verba, usque ad *verum*, desunt in Colb. a; sed supra, post *missus episcopis*, additum est, alia manu, cum duobus presbyteris. Porro illi duo presbyteri, alia, sed fere æquali manu, in Bell. dicuntur *Alpinianus et Stratoelianus*; et in Martyrol. Rom. die 30 Junii, *Albinianus et Austriclinianus*. Vide Bernardi Guidonis *Sanctorale*, apud Labb., tomo II *Bibl. novæ* pag. 265. De sancti Martialis in Gallias missionis tempore fusiis agere non vacat. Eam Gregorius Decii et Grati consuluat, id est an. 25) con-

sepulti; et unus quidem parieti proximus, alter vero huic contiguus erat. Super terram tamen utrique stabant: sed non poterat alteri propter illum qui primus erat honor impendi, hoc est non ibi ^e palla expandi poterat, non lumen accendi. Quod cum incolæ loci moleste ferrent, quodam mane accedentes ad cryptam, invenerunt sepulcra diversis parietibus esse locata; et sic accessus liber ad utrumque sepulcrum patuit, et qualiter beatus antistes ut cultor Dei veneraretur enituit.

CAPUT XXVIII.

De miraculis ad sepulcrum ejus factis.

Puella ^f quædam cui, nescio quo existente peccato, manus una dirigit, ac digiti palmæ delixi erant, ad ejus sepulcrum advenit, confisa de virtute Confessoris, quod posset ejus intercessio manum aridam absolvere, cujus prædicatio populum vanis superstitionum ritibus irretitum absolvit. Celebratis ergo vigiliis in ipsa nocte festivitatis, dum attente juxta sepulcrum orat, manum suam directis digitiis populo teste sanatam miratur ætonita.

CAPUT XXIX.

De eo qui loquelam a sacerdote recepit.

Quidam eloquium emeruit hoc modo. Illic etenim, ut cruda **918** operatur rusticitas populorum, juramentum mendax in ecclesia protulit. Mox rigente lingua, mutus effectus est, ita ut non vocis humanæ, sed bidentis mugitum simulare videretur. Adveniens autem ad hujus confessoris tumulum, prosternitur ad orationem, sensitque, ut postea asserebat, tanquam si aliquis guttur ejus tangeret: quod, ut credo, virtus erat dominici Confessoris Egressusque, presbyterum qui aderat nuda deprecabatur, ut signum crucis faucibus clausis imponeret. Quod cum presbyter fecisset, iterum prosternitur ad orationem; protinusque elevatus, vocis officio reddito, omnia quæ pertulerat proprio patefecit eloquio.

CAPUT XXX.

De sancto Stremonio episcopo Arverno.

Per sanctum enim Stremonium ^h, qui et ipse a

tigisse scribit lib. 1 *Hist.* cap. 28. Eundem vero a Romanis episcopis missum hic dicit, quem paulo inferius innuit ex Oriente in Gallias adventasse. Vide Bosqueti historiam. Ipsius Acta, quæ circumferuntur, nullius videntur auctoritatis, nec majorem merentur epistolæ ipsi attributæ. De ejusdem apostolatu, discipulis et percelebri sub ejus nomine monasterio apud Lemovicis, quod sæculo XI Cluniacenses obtinuerunt, ac tandem ad canonicos sæculares transit, plura habentur passim in tomo II Bibliothecæ novæ Labbeanæ. Parisiis vero jam sæculo VII habebat ecclesiam, quam sanctus Eligius dotavit.

^e Clar. a, non sibi; Ed., non nisi.

^f Hoc caput et duo seqq. non habet Clar. a.

^g In Colb. tut. *De sancto Martiali Lemovicensi episcopo*, Bell. et Land. nullum habent titulum.

^h Colb. tut., *Austremonium*. Vulgo appellatur *anint Austremoine*. Ejus in Gallias adventum temporibus Decii consignat noster Gregorius lib. 1 *Hist.* cap. 28.

Ita manibus episcopis cum Gatiano [Mss., Cat'ano] beatissimo et reliquis, quos memoravimus, est directus, primum Arverna civitas verbum salutis accepit, eo-que prædicante Salutare mundi Redemptoremque omnium Christum Dei Filium credere cœpit (An. 250, 4 Nov.). Hujus autem sepulcrum apud Iciodorensium vicum habetur: ad quod cruda rusticitas, licet sciens quod quiesceret, nullum tamen ibi exhibebat honoris cultum. Post longinqua vero annorum curricula, Cautinus qui ipsius Arvernæ urbis episcopus datus est, in diaconatu suo ecclesiam vici illius rexit. Igitur dum nocte quadam in lectulo cellule suæ, quæ huic basilicæ adhærebat, decumberet, audivit psallentium quasi parum resonantibus vocibus: et surgens vidit templum magno splendens lumine, et obstupefactus aspicit intrinsecus, erat enim cellula illa in superiore contra fenestras templi; et vidit, **919** et ecce circa tumultum multitudo albatum tenentium cereos, et psallentium. Quod diutissime cernens, cum discessissent, statim facto mane, jussit tumultum cancello vallari, ac palliis nitentibus obvelari, præcepitque reverentiam loco illi impendi. Ex hoc enim oratio super tumultum funditur, et auxilia Antistitis impetrantur. Hæc ab ipsius episcopi ore audivi.

CAPUT XXXI.

De eo qui eulogias accepit a sacerdote.

Magna enim gratia est, si sacerdotium digne custodiat in actu. Si enim homini iniquo ac persecutori justitiæ tantum contulit sacerdotium, ut prophetiam mereretur, id est Caiphæ, qui prophetavit unum oportere mori de populo, ne gens tota periret (Joan. xi. 50); quanto magis timentibus Deum, et sancte ac pure sacerdotium custodientibus, tribui potest a majestate divina, ut etiam, juxta Jacobum, prosit infirmis cum oratione visitatio sacerdotis (Jac. v. 14), et plerumque conferat præsidium sola tantum eulogia. Um porrectio ejus ex manu, secundum illud quod apud Arvernos gestum in adolescentia mea in veritate cognovi. Quidam presbyter solitarius iter carpens, ad hospitium ejusdam pauperis Limanici mansionem expetiit. Qua accepta, juxta morem sacerdotum ^a, nocte a stratu suo consurgens, orationi astjtit; sed et homo, quem necessitas compellebat lignum ex silvis evehere, valde mature surrexit; et sicut mos rusticorum habet, nondum inchoante luce, postulat cibum a conjuge, quæ sine mora porrexit. Acceptum vero homo ille panem, non prius comedit quam a sacerdote benediceretur, aut

quem alii unum e septuaginta discipulis Christi, aut certe a sancto Petro directum fuisse volunt. Urbico sibi in successorem ascito secexit Iciodorum, ubi sepultus est. Ejus vitam, sed fabulis scatentem, edidit Labbeus tomo II Bibl. novæ pag. 482. Iciodorum, vulgo *Issoire*, ubi sanctus Præjectus, postea Arvernorum episc. et martyr, litteras et vitæ monasticæ præcepta didicerat, ex ejus vita, hodieque celebre est ord. sancti Benedicti monasterium e cong. sancti Mauri, sancto Siremonio dicatum. Sed ejus reliquiæ inde Volovicum, tum Manziacum, (Volvic, Mozac), hinc ob monasteria ord. Benedictini

A ab eo eulogias acciperet. Quibus acceptis, sumpsit et abiit. Cumque ad amnem adhuc ante lucanam venisset, imposito plastro cum bobus in ponte, qui super navem locatus erat, alterum transmeare cœpit in litus: verum **920** ubi in medium amnis devenit, audivit vocem dicentem: Mergere, mergere, ne moreris. Cui respondens vox alia ait: Sine tua enim admonitione quæ proclamas fecissem, si res sacra meis conatibus non obstaret. Nam scias eum eulogiis sacerdotis esse munitum, ideo ei nocere non possum. At ille voces audiens, et personam nullus cernens, ac de se verba jactari cognoscens, consignans se cruce dominica gratias Deo egit, quod ei pars advera prævalere non potuit. Tunc in litus ulterius progrediens, cum optato onere domum regressus est **B** salvus.

CAPUT XXXII.

De Duobus Amantibus.

Duos fuisse apud Arvernum, virum scilicet et puellam, refert antiquitas, qui conjuncti conjugio, non coitu, et in uno stratu quiescentes, non sunt ab alterutro polluti involuptate carnali (An. 500, ... 25 Maii). Post multos vero annos cum eis esset latenter vita castissima, ex consensu pari, vir tonsuratus ad clericatum, puella vero religiosum induit vestimentum. Factum est autem ut impletis diebus puella migraret a sæculo; denique vir ejus præparata sepultura, exhibuit corpusculum ad sepeliendum. Cumque eam sepulcro reconderet, arcanum quod inter eos congenerat, elevatis manibus ad coelum pandit, dicens: **C** Gratias tibi, rerum omnium artifex, ago, quod sicut mihi eam commendare dignatus es, ita tibi reddidi ab omni voluptatis contagio impollutam. At illa subridens, ait: Sile, sile, vir Dei, quia non est necesse ut fatearis nostrum nemine interrogante secretum. Post hæc oblecta oportorio recessit. Non post multum vero tempus et ipse migravit a sæculo, sepultusque est in loco suo. Erant autem in una quidem basilica, sed e diversis parietibus utrumque sepulcrum habebatur; et unum quidem ad meridiem, alterum ad aquilonem. Mane autem **921** facto, inventa sunt pariter esse sepulcra, quæ usque hodie sic perdurant. Idcirco nunc incolæ Duos Amantes vocitant, et summo venerantur honore **b**.

CAPUT XXXIII.

De Amabili presbytero.

Fuit etiam in supradicta Arverna urbe admirabilia sanctitatis Amabilis quidam, vici Ricomagensis præ-

insignia, translata sunt, ut fusius apud Labb., loco laudato, pag. 500 et seqq., refertur.

^a Notanda patrum nostrorum religio in persolvendo, etiam privatim, statis horis nocturno officio. Vide notas in lib. ix Hist. cap. 6.

^b De his vide, supra, lib. I His'orie cap. 43, et quæ ibi observavimus. Tertullianus in libro de Anima meminit ejusdem corporis in cimiterio positi, quod alteri juxta ipsum collocando spatium dimisit. Vide et vitam sancti Joannis Eleemosynarii, cap. 50, in libro I de Vitis Patrum.

lyter, qui virtutibus magnis præcellens, sæpe ser-
pentibus dicitur imperasse (Sæc. v, 19 Oct.). Nam ad
hujus tumulum cum dux Victorius despexisset orare,
affixus e regione equo, nequaquam poterat amovere.
Quem cum flagris simulisque urgeret, et ille quasi
æneus staret immobilis, tandem aliquando dux a
suis commonitus, qui, ut ita dicam, ipsi pecudi si-
milis erat factus, ad orationem descendit; cumque
fideliter orasset, quo voluit ivit. Ad hujus sepulcrum
energumenum vidi mandatam; perjurantem diri-

Legitur in libro de Ecclesiis Clarom. a Savarone
edito, cap. 12: « In ecclesia sancti Hilarii... ubi sanctus
Amabilis in corpore requiescit. » Visitur ejus
sepulcrum in ecclesia sanctæ Mariæ Magdalænæ de
Creso in suburbio Claromontensi, quæ, uti conjicere
licet, eadem est quæ olim sancti Hilarii dicebatur,
hodieque ecclesiæ sancti Amabilis Ricomagensis sub-
jecta. Inde tamen a multis sæculis hujus sancti viri
corpus Ricomagum translatum est, ubi ecclesiam
abbatiali titulo insignem suo nomini dicatam habet,
quæ anno 1548 ex canonicis regularibus ad sæculares
transiit. In theca ipsa, ubi sacræ ejus exuvie ser-
vantur, inventa est aliquot abhinc annis vetus hæc
inscriptio, marmoreæ tabulæ insculpta: HIC JACET.
CORPUS S. AMABILIS. CONFESS. QUI ORAT. REGNANTE...
Ricomagi, uti præcipuus oppidi patronus colitur
die 19 Octobris, quo ejus festum in variis Martyro-
logiis memoratur. Quæ item de Surius ejusdem Vitam
exhibet, sed quæ compluribus mendis respersa est.

Cum in hoc capite et sequentibus de antiquis
monumentis agat Gregorius, quæ suo tempore prope
sancti Illidii basilicam habebantur, visum est de is-
dem paulo fusius agere; quorum nonnulla hodieque
supersunt in monasterio nostro Illidiano, prope Cla-
romontensem urbem sito. Complures martyres apud
Arvernium passos, atque juxta urbem sepultos fuisse
testis est Gregorius lib. I Hist. cap. 31; unde non tan-
tum episcopi urbis, sed et cæteri quoque Christiani
in eodem loco sepeliri voluerunt. Certe jam tempore
Apollinaris Sidonii, id est sæculo v, locum illum *sepul-
crorum multitudo* repleverat, in quibus *multa
sanctorum corpora* requiescebant, quæ cum Alcima
et Placidina incaute a loco dimovissent ad ponenda
ecclesiæ fundamenta, id magnopere sancto Antoliano,
cui nova illa ecclesia parabatur, displicuit, ut narrat
Gregorius lib. I Mirac. cap. 63. Ibidem, si veteri Ar-
vernorum traditioni credamus, Austremonius primus
eorum antistes, ecclesiam in honore Virginis Deiparæ
construxit, quæ sancta *Maria inter sanctos* appellata
est, quod in cœmeterii medio sita multis sanctorum
sepulcris circumtingeretur. Novam in honorẽ sancti
Clementis a sancto Illido adjunctam fuisse voluit,
cui ipse, postea in eadem sepultus, nomen suum de-
dit. Alii alias in vicinia adjunxere. Et quidem certum
est tempore Gregorii tres ibi basilicas existisse, eam
plurimis sanctorum sepulcris, quorum alia in illis
basilicis, alia extra ipsas exstabant, ut narrat infra,
cap. 36. Tres illæ basilicæ hodieque supersunt, et
quidem duæ priores sub his nominibus quæ Gregorius
refert, nempe sancti Illidii, quæ monasterii princi-
palis est, et sancti Venerandi, in hodiernis mona-
sterii hortis; tertia vero, cujus nomen non exprimit
Gregorius, sancti Cassii dicitur, haud procul ab aliis
sita, quæ etiam parochiæ titulo insignitur. In his vi-
suntur antiqui sanctorum aut saltem Christianorum
tumuli, quales eos describit Gregorius, sed potissi-
mum in ecclesia sancti Venerandi, ubi plures ha-
bentur, in quibus Christi Domini prædicatio, panum
pisciumque ab eodem facta multiplicatio, aliæque
sacræ historiæ representantur, juxta modum pris-
torum illorum temporum, uti videre est in Roma sub-
terranea, aliisque antiquis ecclesiæ monumentis. At
nulli extra ecclesias illas nunc exstant, sive quod
in ecclesias fuerint translati, sive quod in anti-

fuisse ut ferrum, crimen confessum, illico absolu-
tum *

CAPUT XXXIV b.

D: Georgia religiosa.

Fertur etiam fuisse in ea urbe puella quædam, re-
ligiosa etque devota Deo, quæ in rure commanens,
quo ab urbana populatione submotæ liberius dignas
Deo laudum hostias exhiberet, quotidie autem jeju-
niis et orationibus insistebat (An. 500, 15 Feb.).
Factum est igitur, ut migrans ab hoc mundo, ad ba-
quorum ædificiorum ruinas, quæ sub Normannis passi
sunt Arverni, obruti fuerint. In ecclesia sancti Cassii
visitur hodieque ad latus Evangelii arca lapidea, quæ
corpus sanctæ Georgiæ continebat cum his versibus
lapidi marmoreo incisus, quos referimus eo modo quo
in ipsa inscriptione habentur, nulla metri seu ver-
suum ratione habita:

HOC JACET. IN. TVMVLO. SACRATA
GEORGIA. C. RISTI. ET. DIVOTA
BONIS. MENTE. FIDE. MERITO
OB. QVAM. MAGNA. PATREM
PREMERET. CVM. TVRBA
PROCORVM. ILLA. DEVM
LEGIT. FELICIORE. TORO

In ecclesia sancti Venerandi nulla inscriptio, præter
unam infra martyrum sepulcra insculptam, apparet,
quam alicujus esse conjicio, qui ut sibi sanctorum
patrocina conciliaret, prope eos sepeliri postulavit.
Fugientibus ac semidetritis litteris hæc solummodo
legi potuerunt:

.... ETVM NATVRE QVIDEM CO... P. VE..... FRAGILE
VMEDA TERRA SVMIT NON TENIT AD... HIC ANTRA SEPL-
CRI SED HÆCELOS QVEM JVSTA... FELICEM CONDETVM HOC
TOMOLO LEVITA DRIL... HEM INNOCENCIVS ILLI NOMEN
AVO PROTRA... BEATVS IN MOREBVS VITAM BENIGNA T...
.... VIX GESSERAT ANNVS CVM S..... CO....
NEPOTIN. CEDASPEC.....

C.... R... X KL ABRILIS
In oratorio quod sanctæ Mariæ inter Sanctos nomen
retinuit, altare habetur marmoreum, sub quo visitur
crux in marmore albo sculpta, ad cujus pedes duæ
sunt inscriptiones, quas hic referimus.

✕

† IN HAC. PARTE HVIVS. TV- † IN HAC. ALTERA PARTE
MYLI. REQUIESCANT COR- HVIVS. TVMYLI REQUIES-
PORA SCORVM. QUORV NO- CVNT. CORPORA. SCORVM.
MINA. DS. SCIT CVM QVIBVS. SEPTEM INNOCENTVM. QV-
CORPV CORVI. PATRV. I. RVN NOMINA. SUNT. APVD
SCI. ILLIDI. REQUIESCIT. DEVM

In sacello ecclesiæ Illidiana, quod hodie S. P. Be-
nedicto sacratum est, visuntur marmoreæ tabulæ,
exhibentes miraculum Christi Domini panem multi-
plicantis, in quorum una hæc habetur inscriptio:
HIC. REQUIESCUNT. CORPORA. SANCTORVM
QVORVM. NOMINA. DEVS. SCIT.

D In sacello sancti Justi similis habetur tabula marmo-
rea cum variis figuris et hac inscriptione.

HIC. REQUIESCIT. SANCTVS
JVSTVS. ARVERNICAÆ
VRBIS. EPISCOPVS

Hunc porro Justum alium esse a Justo sancti Illidii
archidiacono, de quo Gregorius lib. I Hist. cap. 40,
præter episcopi titulum, qui hic Justo attribuitur,
suadet historia translationis sancti Illidii factæ anno
1311, ubi Arbertus episcopus dicitur post elevatas
sanctorum Illidii et Venerandi reliquias, cæterorum
sanctorum corpora, et potissimum B. Nepotiani epis-
copi, et Justi archidiaconi et discipuli sancti Illidii,
dimisisse in suis locis *propter difficultatem querendi*.
Certe Justos duos habet libellus de Ecclesiis Claro-
montensibus. Unde Savaro et post eum Sirmondus,
in lib. IV epist. 11 Apollinaris Sidonii, Justo inter
episcopos Claromontenses locum dederunt inter Avo-
lun et Cæsarum.

silicam oppidi ^a causa sepeliendi portaretur: verum ubi levato feretro corpus per viam 922 ferri cepisset, adveniens grex magnus columbarum super eam volare cepit, atque illuc volitando sequi quo hæc a proximis forebatur. Qua in basilicam delata, grex intus super tectum ædis ipsius visus est consedisso; illaque sepulta, ad cælos evolavere columbæ. Unde non immerito Georgia nuncupata est, quæ sic exercuit mentem cultura spiritali, ut adepto virginitatis sexagesimi fructus proventu, egrediens de sæculo, cœlestibus honoraretur exsequis.

CAPUT XXXV.

De sepulcro effracto in basilica sancti Venerandi.

In basilica autem sancti Venerandi ^b, quæ sancti Illidii est proxima, transvoluta [*Id est*, fornice instructa] cellula a parte occidentis fuit in qua multa ex marmore Parisi sepulcra sculpta sunt, in quibus nonnulli virorum sanctorum ac mulierum religiosarum quiescunt. Unde non ambigitur eos esse Christianos, quia ipsæ historiæ sepulcrorum de virtutibus Domini et apostolorum ejus expositæ sunt. Eo quoque tempore, quo Georgius Vellavorum civis Arvernæ urbis comitatu potestatur (*Circ. an. 569*), pars transvolutio illius, quæ per longinquæ incuriæ negligentiam pluviiis erat infusa, super unum eorumdem sarcophagum ruit, opertoriumque ejus impulsum in frusta comminuit: in quo apparuit puella jacens, ita membris omnibus solidata, quasi super ab hoc sæculo fulsset assumpta. Nam facies manusque ejus cum reliquis artibus integræ erant, cum ingenti cæsariæ 923 longitudine, sed credo eam aromatibus fuisse conditam: vestimentum autem, quod artus tegebat exanimis, agnarum erat ^c, illæsumque, nulla putredine resolutum, ac nigredine quacunque fuscatum. Quid plura? ita apparebat integra, ut dormiens potius quam mortua putaretur. Antumabant autem quidam nostrorum ob candorem vestimenti holoserici in albis eam transisse. Aiebant enim annulos murennasque aureas circa eam repertas, et clam ne episcopus sentiret, ablatas: nulla tamen ætas temporis nostri cuius meriti, generisque, aut nominis fuerit, aut opinione, aut lectione cognovit. Dum autem hoc corpusculum per anni unius spatium detectum jaceret, nec esset, qui respectu humanitatis huic adhiberet sepulcro tegumen, contigit ut uxor antedicti comitis post obitum viri graviter

^a Sepulta est in ecclesia sancti Cassii, ex libello de Ecclesiis Clar. mont. a Savarone edito, cap. 9, ubi sacrum ejus corpus quievit usque ad nostram ætatem in arca lapidea, cum inscriptione veteri quam supra, not. ^c, dedimus. Primo sacrum ejus caput exinde extractum an. 1551 a Guillelmo du Prat episcopo Illidianis monachis datum est; tum integrum corpus in eandem sancti Illidii ecclesiam fuit illatum, an. 1653, a Ludovico de Stein episc. Clarom., ubi religiose asservatur.

^b Basilica sancti Venerandi, 2) circiter passibus ab Illidiana, et paulo amplius ab ecclesia sancti Cassii distans, etiam nunc superæta in hortis monasterii Illidiani. De hac agitur in lib. de Eccles. Clarom. cap. 10, ubi complurium millium sanctorum corpora in

ægrolaret, ac diuturna valetudine oblenta, oculorum lumine mulcetur. Quæ laxata a febre, vocat medicos, diversa adhibet studia, largitur et præmia: ac nullis potuit modis ab eisdem elicere medelam; donec tandem aliquando pietas Domini commota respuerit. Apparuit enim ei persona quædam per visum noctis, dicens: Si vis visioni pristinæ restaurari, perge quantocius, et require lapidem mundum, ac sarcophagum puellæ quiescentis, quod in basilica sancti Venerandi detectum habetur, citius tege: mox detectis visibus oculorum tuorum, clare euncta prospicies. Quo facto, ut vas illud clausit opertorio, protinus apertis oculis lumen recepit ex integro. Unde non ambigitur esse eam nobilis meriti ^d, quæ talia præstare potuit ægrotanti.

CAPUT XXXVI.

De aliis sepulcris sanctorum in eadem basilica.

Sunt ^e autem in hoc loco multa sepulcra quæ, ut diximus, fidelium 924 esse probantur. Habetur enim ibi tumulus huic a læva contiguus, longitudine, latitudine, altitudine, omnique positione consimilis. In hujus fronte superiore habetur scriptum: SANCTÆ MEMORIÆ GALLÆ (AN....., 31 Maii). Est et illud nihilominus sepulcrum sculptum ^f meritis gloriosum, inter egressum basilicæ sancti Illidii et ingressum templi beati Venerandi in edito positum, in quo ferunt Alexandrum quemdam religiosum fuisse sepultum; de quo frequens infirmorum necessitas, eraso pulvere, hausta dilutione, extemplo consequitur sospitatem; unde tam frequens exigitur [*Al.*, exsequitur] medicamentum, ut pro assiduis beneficiorum commodis transformatum ab aspirantibus cernatur. E regione autem hujus sepulcri, si ingreditur per ostium in basilicam sancti Venerandi, dextra de parte sepulcrum parvulum contemplaberis super terram situm, rusticiori formatum lapide, sed ignotum est omnibus quis quiescat in eo. Nam haberi in eo divinum aliquid res ipsa quam dictares sum pandit. Mendicus quidam, ut ipsi oculis nostris inspeximus, super ipsum erat solitus considerare, sed credo eum, ut fragilitas humana præbet, in aliquod indignum facinus involutum; quia virtute quiescentis cum sonitu magna excessus, longe projectus est, sepulcrumque medium crepuit, quod usque nunc ita cernitur. Indignum quippe se hominem humanum existimavit ^g, qui super hos artus deberet facere ses-

ea quiescere dicuntur. Vide superius. Venerandum ex Paulino laudat Gregorius lib. II Hist. cap. 15.

^e Sic omnes Mss. At Editi, a quarum vi erat illisum, nullaque, etc.

^d Hodieque nomen ejus ignotum est.

^c Hoc et sequens caput desunt in Clar. a.

^f Sic SB. At Colb. a, Bad., Mor. et Chol., Sculpti; alii, sculptis. Bal., multis. Cæterum nulla jam existant inter has basilicas sepulcra. Vide cap. 34 not. Hanc porro Gallam confundit Baronius in notis 5 Octobris cum Galla sancti Eucherii uxore, cujus festum Ato 16 Novembris commemorat.

^g Sic Editi. Laud.: Indignum sibi, ut puto, hominem humanum existimavit. Colb. 2, ut pote hominem... his artibus.

sionem. In hac enim basilica et beatus martyr Lini-
nius ^a est sepultus (*Circ. an. 258, 29 Mart.*): cuius
agonis historia cum ab incolis teneatur, nullus tamen
ei cultus venerationis impenditur. Sunt enim ibi, ut
diximus, illustrium meritorum viri, quorum nomina
ignota incolis, scripta tamen, ut credimus, retinentur
in cœlis ^b.

CAPUT XXXVII.

*De sanctorum Venerandi Nepotianique episcoporum
sepulcris.*

925 Est ibi et sepulcrum ipsius sancti Vene-
randi episcopi (*An. 400, 18 Jan.*), a quo hæc ædes
nomen accepit, sub analogio compositum, super quod
caput per fenestellam quicumque vult, immittit, pre-
cans quæ necessitas cogit, obinetque mox effectum,
si juste petierit ^c. Ibi et sanctus Nepotianus episco-
pus requiescit (*An. 388, 22 Oct.*), qui fuit in sæculo
summæ vir sanctitatis, obtinens nunc cum Domini
potentia, quæ ab eo fuesint implorata. Sæpe enim
super hæc sepulcra ^d frigidiorum oratio fusa desi-
deratam obtinet medicinam.

CAPUT XXXVIII.

De monacho, quem orantem abbas spectabat.

Magna quondam fuerunt mundi luminaria quæ, ut
sol radiis, ita mundum virtutibus illustrabant. Aiunt
ergo in quodam monasterio fuisse monachum, qui
cum apud alios iuxta regulas monasteriorum orationi
et lectioni insisteret, secretius tamen atque peculia-
rius omnipotenti Deo sacrificia reddebat orationum.
Nam post impletum in oratorio cursum, elabebatur
clam a præsentia fratrum: et abiens inter condensas
rubos, buxosque, et illices, ubi jam spes erat quod a
nullo nisi a solo inspiceretur Deo, prosternebat se
in orationem. Verum postquam decumbens Dominum
diutissime deprecatus fuisset, elevans se ab humo,
erectis ad cœlum palmis atque luminibus, psalmorum
tacite seriem recitabat: et in tanta compunctione
cœlo erat intentus, ut rivi lacrymarum ab ejus oculis
vehementer effluerent. Quod cum unus fratrum, cau-
tius prosequens, prævidisset, abbati non siluit. Ille
vero attentus quando ad hæc agendi properaret,
926 prosecutus est a longe, et prostratus solo
spectabat [*Al.*, expectabat] quid fidelis discipulus
exerceret. At vero attentus a longe, vidit miraculum
magnum. Nam ab utraque parte oris ejus flamma
processerat, et in longo paulatim deducta, quasi funi-
culus ^e super eum ascendit, conjunctaque simul
pharum magnam effecit, quæ usque ad cœlos vide-

^a De eo Gregorius lib. 1 Hist. cap. 31. Vide et Sa-
varonis notas in cap. 40 libri de ecclesiis Clarom.
Passus creditur in Chroni irruptione, quam Grego-
rius Valeriani et Gallieni temporibus, alii sæculi v
initio consignarunt.

^b Id indicat vetus inscriptio a Savarone laudata.
Vid. cap. 34 not. ^{*}

^c De sancto Venerando egit Gregorius lib. 11 Hist.
cap. 13. Ejus sacre reliquæ anno 1541 ab Arberto
episcopo translatae sunt in capsam simul cum sancti
Illidii corpore, rogante Gulione Seno abbate mon-
nast. Illidiani. Transl. festum recolitur 22 Decem-
bris. De eodem sancto Bollandus die 18 Januarii.

A batur scandere: et quanquam coma ^f in sublimi pro-
ducta excrevit, non tamen erat noxia capiti. Stupens
visu abbas, compressit se paululum: ille vero com-
pleta oratione ad monasterium rediit. Abbas autem
per viam aliam est secutus, multis postmodum op-
probriis monachum arguens ad vanam gloriam coer-
cendam ^g, non tamen indicans quæ vidisset.

CAPUT XXXIX.

De igne qui a reliquiis sanctorum sæpe prorupit.

Mysticum, ut opinor, hic ignis continet sacramen-
tum, et tenebræ sensus mei eum intelligere non
queunt, qualiter apparens lumen tantum præbet, nec
quidquam adurit: unum tantum scio, quod justis
aut super justos apparent ista. Nam Moysi in rubo
B reliquisque patribus apparebat in holocausto. Beati
quoque Martini prorumpens e capitis vertice, cœlo-
rum ardua penetravit ^h. Nam et Brachionem abba-
tem sæpius audivi referentem, sicut in libro (*Vit.
Patrum cap. 15*) Vitæ ejus scripsimus, dum in an-
tedicti pontificis basilica nocturnas excubias celebra-
ret, et reliquæ sanctorum a peregrinis delatæ super
altare haberentur, subito globus ignis ab eisdem
emergens usque ad cameram templi visus est con-
scendisse, sed non multis, ut ipse aiebat, ostensus
est. Sic et in dedicatione oratorii nostri apparuit,
sicut supra memoravimus (*Cap. 20*).

CAPUT XL.

De visionibus pro patris mei infirmitate habitis.

927 Sed ⁱ nec illud absurdum est credere, quod
sæpius per visiones expertas Dominus revelare di-
gnatur, qualiter aut honorentur sancti, aut infirmi
medicamina consequantur. Nam recolo gestum in in-
fantia, cum pater meus ab infirmitate humoris poda-
gri laboraret, et ardore febrium ac doloribus mul-
tis attenuatus, lectulo decubaret, vidisse me in visu
noctis personam, dicentem mihi: Legisti, ait, librum
Jesu Nave? Cui ego: Nihil aliud litterarum præter
notas agnovi, in quarum nunc studio constrictus af-
fligor. Nam hic liber prorsus an sit ignoro. Et ait:
Vade, inquit, facitoque hastulam parvulam ex ligno,
quod hoc nomen recipere possit, scriptumque ex
atramento sub paterni capitis fulcrum colloca; erit
enim ei præsidium, si quod loquor impleveris. Mane
D autem facto, matri quæ videram indicavi; jubat
impleri visionis præcepta. Quod cum fecissem, statim
genitor ab infirmitate convaluit. Decurso quoque
alterius anni curriculo, iterum ab hoc incommoda

^d Corpus sancti Nepotiani ab Arberto episcopo diu
frustra quæsitum inveniri non potuit: quare ejus sac-
cri cineres, in ipso sepulturæ suæ loco remansisse
creduntur. In vetustis tamen ecclesiæ Illidianæ reli-
quiarum catalogis habetur corpus sancti Nepotiani.
Hic autem B. Illidio successerat ex Greg. Hist. lib.
capp. 40 et 41.

^e Colb. 2, Clar. a et Mor., *funiculus*. Confer eum
cap. 20, supra.

^f Colb. a, *comam... producta excreveret*.

^g Confer. cap. 34 libri IV Historie.

^h Id narrat Sulpicius Severus, dialogo 2.

ⁱ Deest hoc cap. cum seq. in Clar. a

capitur : accenditur febris, intumescunt pedes, dolore pessimo nervi intorquentur. Hæc illo perferente, dum cum magno gemitu in stratu decumberet [Al., decumberem], vidi iterum personam in visione interrogantem me, si librum Tobix cognitum nunc haberem. Respondi, quod non legerim. Qui ait : Noveris hunc fuisse cæcum, cujus filius, angelo comite dum iter ageret, in flumine piscem cepit, cujus, indice angelo, cor jecurque sustollens, patris subfumat oculis, qui statim fugatis tenebris lumen recepit. Vade igitur tu, et fac similiter, et accipiet refrigerium dolorum genitor **928** tuus. Hæc matri cum referrem, confestim pueros ad amnem dirigit : piscis capitur, subtracta sunt de extis ^a quæ jussa fuerant, et prunis imposita. At ubi primum fumus odoris patrem attigit, protinus tumor dolorque discessit.

CAPUT XLII.

De sancto Germano Autisiodorensi.

Germanus ^b autem gloriøsus confessor in urbe Roma ^c obiit (An. 448, 31 Jul.) : inde vero levatus post dies sexaginta, ad civitatem Autisiodorum delatus, sepulture mandatus est ^d. Tempore autem Teudechildæ ^e reginæ, Nunninus [Al., Numnius] quidam tribunus, ex Arverno de Francia post reddita reginæ tributa revertens, Autisiodorensē urbem adivit, causa tantum religionis : provolutusque ad beati sepulcrum, cum diutissime orasset, extracto de vagina tigre ^f, lapidem qui super venerabile sepulcrum ha-

^a Colb. a, *sublatisque de... imposit.*

^b Deest hoc caput in Colb. tut. Ipsum tamen et sequens sub nostri Gregorii nomine refert integrum Hericus de Mirac. sancti Germani, cap. 29 et 30.

^c In Colb., a emendatum est antiqua manu *Ravenna*. Sic et habet Bad. cum Herico, et quidem sanctus Germanus Ravennæ obiit.

^d In parcelebri monasterio, quod sub ejus nomine hodieque subsistit Autisiodori. Ejus sacrum corpus a Calvinianis hæreticis sæculo superiori combustum est. Superest lapideum sepulcrum cum aliquot ossibus, sicut et sudarium aquilis imperialibus ornatum, in quo a Placidia Augusta beatus ille pontifex sepultus fuerat. Ejus Vitam scripsit Constantius presbyter ejus discipulus, quam habes apud Surium. Plerique ejus sedis successores juxta ipsius tumulum sepeliri voluerunt, quorum sepulcra hodieque in crypta subterranea videntur, cum sacris eorum reliquiis. Missa de sancto Germano primo loco habetur in Missali Gallicano, apud Nabilton. lib. III Liturgiæ Gallicanæ.

^e De hac vide notas in cap. 26 libri IV.

^f Bad., *ense*. In Bell., al. manu, sed antiqua, sic emendatum est : *extractumque gladium de vagina tigram*, etc. Quartum pro sexto casu adhibet.

^g Laud. Bell. et Ed., *et nullum ab... accepisset*.

^h Sic Hericus de Miraculis sancti Germani, cap. 30. At Laud et Bel. cum ipso Herico in cod. Vindocinensi, habent *Musciacas*. Videtur esse locus hodieque percelebris ob insignem abbatiam ord. sancti Bened. a Calminio senatore, ut scribit Savaro, conditam, et a Pippino rege restauratam. Hæc dicta vulgo *Mauzac* seu *Mozac*, in pago Ricomagensi sita, postea Cluniacensi ordini subjecta est, hodieque subsistit sancti Austromonii corpore illustrata.

ⁱ Laud, Bell. et Colb. a, *Helarius*, et sic passim, aut *Elarius*. Hoc caput laudat Chronicon sancti Benigni Divionensis ex Gregorii libro de Viris illustribus ubi Hilarii conjux appellatur *Quitta*; ibique

behatur, nemine vidente percussit. De quo excussa particula modica, tanquam æneus dirigit, ita ut nullum membrum posset ullatenus judicare, aut vocem emittere. Videntes autem eum pueri sic jacere, nesciebant quid ei evenisset. Accedens vero unus eorum, cum eum interpellasset, nullum ab eodem responsum accepit. Tunc ille, ut erat rigidus, in corde intelligens se damnatum, vocit dicens : Scio me præsumptuosum exstitisse, beatissime Confessor, sed devotio exegit ut præsumerem : et ideo si me dignaris absolvere, et ad propria cum tua gratia redire permiseris, in basilica has reliquias condens, festivitatem tuam devotissime annis singulis celebrare curabo. Cujus clausum murmur vir Sanctus intelligens, eum absolvit, et abire eum permisit incolumem. Qui veniens reliquias illas in ecclesia posuit, et Sancti festa per singulos **929** annos fideliter celebravit. Quodam autem tempore ad supradictam basilicam, in qua reliquie condite sunt, cum Avito episcopo accessimus. Quo cum sanctus pontifex jejunos ingressus fuisset hora quasi decima, omnes qui cum eo eramus, odorem liliorum et rosarum naribus hausimus, quod nobis beati pontificis præstitum merito non ambigimus. Erat enim mensis nonus. Actum in vico Musiacas ^h.

CAPUT XLIII.

De Hilario Divionensi senatore.

Apud castrum Divionense Hilarius ⁱ quidam ex se-

dicuntur sancti, et parentes fuisse sancti Joannis abbatis Reomaensis, de quo infra, cap. 87. Quod disertè traditur in ejusdem sancti Vita, ab auctore subpre scripta, in sæc. II Benedictino ad an. 439. Inficiatur tamen Cointius, ad an. 534, Joannem ab his natum fuisse. Eorum translatio memoratur in Martyrologio ms. die 1 Julii. — In cap. 42 et duobus sequentibus memorantur quidam sancti apud Divionem celebres, in varijs basilicis prope urbem sepulti. Ibi autem cœmeterium primitus exstitisse constat, ubi sanctus Benignus sepultus fuerat. Et licet crypta super ejus tumulum exædificata fuisset, ignotus tamen erat loci incolis, imo et ipsi episcopo sancto Gregorio, qui revelatione divina didicit inibi jacere beatum martyrem, quod, uti habet Gregorius libro de Gloria mart., cap. 51, occasionem præbuit *magnæ* super cryptam basilicæ exædificandæ, in qua beatus antistes monachos constituisse dicitur sub Eustadii abbatis regimine. Vicina erat huic basilicæ alia sub sanctæ Paschasie patrocinio, ubi ipsa jacebat. Nec prorsus aberat baptisterium sub utriusque sancti Joannis, ^D Baptistæ scilicet et Evangelistæ, patrocinio, ab ipso Benigno, ut ferebant, consecratum, ubi et sanctimonialium congregationem exstitisse affirmat Chroicini auctor. Hac in ecclesia sepulti fuere sanctus Urbanus aliique complures Lingonum episcopi, ex quibus celebres exstiterunt ipsemet Gregorius, et Tetricus ejus filius et successor. Qua autem in ecclesia sepultus fuerit primitus Hilarius cum ejus conjugè Quitta, et sancta Florida, non exprimit Gregorius, qui has omnes ecclesias uno nomine *basilicas* appellavit lib. IV Hist., cap. 16, in quas admissus fuit a Tetrico episcopo Chramnus, qui, Chlotarii patris metu fugiens, intra muros Divionenses intrare permisus non fuerat. Ex his hodieque duæ aut tres perseverant, sed intra urbis muros inclusæ. Quarum, et cæterarum urbis, princeps est basilica sancti Benigni cum adjuncto monasterio ordinis Benedictini ex congreg. sancti Mauri. Altera sancto Joanni dicata est, paro-

natoribus habitavit, habens conjugem, ex qua et filios A dicitur suscepisse (Sæc. v, 28 Nov.). Sed omnem domum suam ita in castitate atque omni puritate tam animi quam corporis excolebat, ut nullus ibi adulterium exercere præsumeret, essetque impletum in hac domo, quod dudum sancto repletus Spiritu Apostolus prædicavit: *Honorabile connubium, et torus immaculatus* (Heb. xiii, 4). Illic itaque tam inter dominos, quam inter famulos castitate pollente, obiit vir ille: qui qualis quantusque fuerit juxta sæculi dignitatem, sepulcrum ejus hodie patet, quod marmore Pario sculptum renitet. Quo defuncto, et juxta humanam consuetudinem sepulturæ mancipato, mulier deducto anni circulo ægrotavit, obiitque atque abluta est. Et quoniam sepulcrum illud tam immensum erat, ut ipsam juxta imperium viri susciperet, amoto opertorio, dum locaretur in tumulo, subito elevata viri [Al. vir] dextera conjugis cervicem amplectitur. Quod admirans populus, deposito secessit 930 opertorio cognovitque quæ eis castitas, qui timor in Deum, quæ etiam inter ipsos dilectio fuisset in sæculo, qui se ita amplexi sunt in sepulcro.

CAPUT XLIII.

De sancta Florida et Paschasia.

In hac autem basilica et sancta Florida ^b quiescit (An...., 10 Jan.), quæ, ut ferunt incolæ, veste mutata, religiosa valde fuit. Est haud procul et alia basilica, in qua Paschasia ^c sancta quiescit (An. 177, 9 Jan.). Hæc fertur apparuisse structuribus basilicæ sancti Benigni martyris, qui secus habetur, hortans ut ad opus coeptum insisterent, scirentque se Martyris adjutorio adjuvari. Quæ in basilicam suam regressa nusquam comparuit.

chiali titulo insignita, sicut et tertia, hodie sub sancti Philiberti nomine nota, Benignianæ proximior, sed ejus origo incerta est. Benigniana autem basilica restaurata fuit anno 1003 a Willelmo piissimo abbate, ejus descriptionem habes in sæpe laudato ejusdem loci Chronico. In illius parte orientali visitur crypta cum oratorio sancti Joannis Baptistæ terno columnarum ordine fulto, cui supereminet octogoni operis ædicula beatæ Mariæ nuncupata, sexaginta octo columnis subnixæ. Quo autem ordine sæculo xi sanctorum corpora in ea basilica disposita fuerint, ex eodem Chronico discimus, ubi hæc leguntur: « Eustadius... meruit sepulturam juxta corpus sancti Benigni martyris. Cui successit Tranquillus, (qui) sepultus est ad dexteram partem sepulcri sancti martyris Benigni, juxta sanctam Paschasiam, juxtaque eum posita fuit sancta Florida. Ex altera vero parte juxta sanctum Eustadium sepulcrum fuit sancti Hilarii senatoris conjugisque ejus sanctæ Quintæ. » Hodie vero in ipsa inferiori crypta visitur sepulcrum lapideum sancti Benigni cum aliis tumulis circumpositis, sed ignotum. Sancti vero Martyris corpus in theca ditissima inclusum a servatur; at cæterorum sanctorum reliquiæ, excepto sanctæ Paschasie capite, vel hactenus in terra sepultæ jacent, aut certe cum aliis ignotis permixtæ sunt in capsis duabus lignis auro linitis, quæ in monasterii sacrario asservantur.

^a Colb. a, *honore... et torus immaculatus.*

^b Ejus corpus prope sancti Benigni sepulcrum jacuisse testis est auctor Chronici sancti Benigni. Nulquam fit de ea officium. Vide cap. 42, not. o.

^c Idem habet Gregorius supra, lib. i de Gloria

CAPUT XLIV.

De sancto Tranquillo episcopo.

In hoc loco et Tranquillus beatus confessor requiescit, super terram sepulcrum habens, de quo magnum beneficium præstatur petentibus (Sæc. vi, 15 Mart.). Nam de mussulis ^o supernatis medicamina populi promerentur, unde ego valde experimentum tuli. Namque cum manus meæ ninutis efferbuissent pusulis, et dolores pessimos ob hoc graviter sustinerem, de hac mussula tactas, quiescente humore, protinus retuli sanas.

CAPUT XLV.

De Severino Burdegalensi episcopo.

Habet ^r et Burdegalensis urbs patronos venerabiles (An. 400, 23 Octob.), qui sæpius 931 se virtutibus manifestant, sanctum Severinum episcopum suburbano murorum summa excolens fide: et licet jam dixerimus in prologo libri hujus, ut ea tantum scriberemus quæ Deus post obitum sanctorum suorum eis obtinentibus est operari dignatus, tamen non puto absurdum duci, si de illorum vita memoremus aliqua, de quibus nulla cognovimus esse conscripta. Sanctus igitur Severinus, ut ipsorum Burdegalensium clericorum fidelis ratio profert, de partibus Orientis ^s ad eandem destinatur urbem. Dum autem iter ageret, et ecclesiam Burdegalensem Amandus ^h episcopus regeret (An. 400, 18 Jun.), apparuit ei Dominus in visu noctis, dicens: Surge, et egredere in occursum famulo meo Severino: et honora eum sicut honorari Scriptura sancta docet amicum Divinitus; melior est enim te, meritisque sublimior. Exurgens autem Amandus episcopus, accepto bacillo in manu sua, perrexit in occursum ejus, nihil de viro sancto

Mart., cap. 51. Hæc autem dicitur in Chronico sancti Benigni *virgo et martyr, per ignem martyrio consummata*, postquam a sancto Benigno edocta ac baptizata fuisset. Altare in ejus honorem construxit B. Guillelmus abbas sancti Benigni sæculo xi. Ejus translatio consignatur die 1 Julii in Martyrologio ms., ubi et ejus festum die 9 Januarii memoratur, qua die colitur in variis Burgundiæ ecclesiis.

^d Hoc caput deest in Clar. a. Laudatur tamen in Chronico sancti Benigni, ubi Tranquillus Eustadio monasterii Burguniani primo abbati successisse dicitur. Festum ejus nusquam celebratur, nec fuit episcopus. De ejus sepultura vid. cap. 42 (in fine notæ i).

^e Bel., *musulis*. Bad. et infra, *musco*; vulgo dicimus *de la mousse*.

^f Hoc caput et quatuor seqq. desunt in Clar. a.

^g Hunc tamen Severinum ipsum esse putant, qui Coloniensi ecclesie præerat tempore sancti Martini. Cujus obitum divinitus, licet absens, cognovisse dicitur lib. i de Mirac. sancti Martini, cap. 4. Quæ omnia fuse describuntur in sermone ab antiquo auctore edito apud Surium die 23 Octobris, ubi plura de ejus morte, sepulcro, et translationibus habentur. Quidam autem Severinum hic memoratum e Trevirensi episcopo ad sedem Burdigalensem transiisse volunt, quos refellit Coitinus ad an. 597, n. 9. Vide Lopessii Historiam.

^h Hunc ex Paulini epistola laudat Gregorius inter sanctissimos prævales lib. ii Hist. cap. 15. Sed et ad eum scripsit aliquot epistolas idem Paulinus, quæ exstant. Ejus reliquiæ in ecclesia sancti Severini conquiescunt.

sciens, nisi quæ Dominus revelasset. Et ecce sanctus A Severinus veniebat quasi obvians ei. Tunc appropinquantes sibi, ac propriis se nominibus salutantes, ruunt pariter in amplexus, deosculatique, fusa oratione, ecclesiam cum magno psallentio sunt ingressi. Quem deinceps in tantum dilexit ac veneratus est Amandus episcopus, ut eum in locum suum substitueret, ac ipse quasi junior habebatur. Denique post paucos annos, obiit beatissimus Severinus: quo sepulto, Amandus episcopus recepit locum suum, quem ei non dubium est per obedientiam redditum, quam in Dei Sanctum exercuit. Ex hoc incolæ, cognita ejus sanctitate, patronum sibi asciscunt, certi quod si quandoque urbem aut morbus obrepat, aut hostilitas obsideat, aut aliqua querela percellat, protinus concurrentes populi ad basilicam ^a Sancti 932 indictis B jejuniis, vigiliis celebrant, devotissime orationem fundentes, et mox ab imminente calamitate salvantur. Vitam tamen hujus, postquam hæc scripsimus, a Fortunato presbytero conscriptam ^b cognovimus.

CAPUT XLVI.

De Romano ejusdem urbis presbytero.

Habetur in hoc territorio et sanctus Romanus presbyter, quem, ut scripta Vitæ ejus edocent, Martinus noster sepulturæ locavit (An. 382, 24 Nov.). Est autem sepulcrum ejus contiguum Blaviensi castello ^c super litus amnis Garonnæ, in quo sæpius naufragio perituros virtutis suæ salvat occurso, proclamantes inter fluctus torrentis undosi: Miserere nostri, sancte Romane confessor Dei. Sed mox sedata tempestate, C optato litore potiuntur. Nec fas est tamen ullum perire naufragio, qui ejus basilicam amnis de medio contemplari meruerit. Quod et nos valde in grandi necessitate experti sumus. Nam cum imber creberrimus per multos defluens dies, amnem Garonnam extra littora eiecisset, atque impetente vento validis fluctibus exundaret, elevarenturque fluctuum montes validi, qui non parvum intuentibus ingererent metum, exoratus beatus Confessor obtinuit, sicut credimus, virtutis suæ suffragio, ut compressis fragoribus, planum præberet fluminis alveum: et sic ingressi navem, ad ripam alteram sine periculo sumus devecti.

^a Exstat etiamnunc apud Burdegalam, abbatæ titulo decorata, quam olim canonici regulares Augustiniani, hodie vero sæculares obtinent.

^b Hanc deperditam esse dicit Brouverus in ejusdem Fortunati Vita cap. 5.

^c Ibi etiamnunc visitur abbatia sancti Romani, quam Augustiniani canonici regulares possident. De castro Blavio, vulgo *Blaye*, infra confluentes Garonnæ et Duranii, in diœcesi Burdigalensi, vide Valesii notitiam Galliarum. Sigibertus ad annum 385, quem penultimum Gratiani imp. fuisse dicit, ac proinde annum 382, hæc habet: *In Gallia sanctus Romanus Blaviensis obiit...*

^d An vicus *Bouliac*, seu, ut illi pronuntiant, *Vouliac*, vulgo dictus, qui est inter duo maria, id est Garumnæ et Dordonianæ?

^e Castrum est hodieque notum, vulgo *Riontium*, *Rione*, dictum, ad Garumnæ positum supra Burdegalam.

^f Bal., *claustrum*, mendose. Nam Clausum Pascha,

CAPUT XLVII.

De duobus presbyteris psallentibus.

Sunt etiam sub ejusdem territorii vico sepulti duo presbyteri (An....), ut res 933 ipsa declarat, egregiæ sanctitatis viri. Nam eos post sepulcra vivere, ipsius rei miraculum quæ geritur manifestissime docet. In una quidem sunt sepulti basilica, sed e diversis parietibus. Nam unius eorum sepulcrum a parte Austri, alterius habetur ad Aquilonem. Igitur cum ad implendum officium clerici psallentium cuperint exercere, et, choris a se factis, Domino turba canora concinere, miscetur publico [AL., publica] vox utriusque psallentio: et unus quidem chorus unius vocis adjutorio adjuvatur, alius vero alterius vocis modulamine convalescit. Tantæque est suavitatis hujus concentus, ut audientium sæpe mulceat attentos auditus. Probantur et cum his pleraque indulgeri beneficia, si fidelis oratio præmittatur. Agitur autem hoc in vico *Vo lollacensi* ^d

CAPUT XLVIII.

De Ecclesia Reontiensis.

(Sæc. v.) Haud secus et Reontie ^e villa est in qua cum esset ecclesia Catholica, advenientibus Gothis, ad suam sectæ immunditiam eam transtulerunt. Est autem secus eam domus magna, cumque adveniret vigilia Paschæ, hic cum hæreticorum sacerdotibus pærvulos in ecclesia nostra tinguebant [*Mse.*, tingebat]; ut negato scilicet sacerdoti aditu baptizandi, facilius ad hanc sectam populus implicaretur. Sed ille sagaci intentione, dum il in ecclesia nostra essent, hic præparato ministerio, in domo eorum baptizare cœpit, illis in ecclesia baptizantibus: sed præcurrente divina 934 ultione de infantulis quos ibi hæretici tinxerant, id est bis denes, nullus ad Clausum ^f pertingere potuit vivens. Quod videntes hæretici, et domum suam ecclesiam fieri timentes, presbytero suam ecclesiam reddiderunt. De his vero quos ille baptizavit, nullus eo tempore est defunctus, nisi quem Dominus post legitimam ætatem vocare dignatus est.

CAPUT XLIX.

De Justino et Misilino [AL., Similino] presbyteris.

Infra terminum autem Boorretanæ urbis, in vico Sexciacensi, sanctus Justinus ^g presbyter quiescit

id est Dominica in Albis, in Octava Paschæ hic designatur.

^g Rel., *Justissimus*; alterum vero *Laud.*, Col. a et Bell. Similinum in indice appellant, Sanctum Justinum episcopum cum sociis tribus *Begorra civitate* celebrant vetera Martyrologia die 1 Maii. Quin et Justini confessoris, cujus corpus apud vicum Partiacum in partibus *Waconiæ* servatur, vitam exhibet sed fabulosam, Labbeus tomo II Biblioth. novæ, pag. 579. Cujus festum ibi dicitur 3 Maii celebrari; eumque eundem esse cum Bigorriano censet Papebrochius die 1 Maii Bollandiani. Justinum et Similinum laudat Ferrarius die 17 Septembris ex Molani additionibus, quos in agro Turonensi ex Gregorio nostro celebres esse scribit. Hunc secutus est Saussayus in supplemento Martyrol. Gallicani, ubi et commemorat die 24 Maii Misolinum, qui in Tarbiensi ecclesia colitur. — Hujus Miselini, vulgo *saint Meslin*, s^o pulc. unum mareum visitur pone majus altare ecclesiæ parochia-

(An... 1 Mai). Qui cum multis virtutibus polleat, sapiens ad sepulcrum ejus energumini declamantes mundantur. Hujus meritis ac sanctitate propinquus est Misilinus, qui ejusdem ordinis officium in Ecclesia habuit: qui apud Taluam vicum hujus territorii quiescit, similibus florens virtutibus.

CAPUT L.

De sancto Severo presbytero.

His urbe et termino sociatus ^a sanctus Severus ^b, et ipse presbyter ordinatus, nobili stirpe progenitus (An. 500, 1 Aug.). Nam in rure domus Sexciacensis, quod in ejus occasione subsistebat, ecclesiam ædificavit: exinde iterum in alia villa aliud ædificavit templum Dei, utrumque tamen sanctorum ^c reliquiis communivit. Cum autem dies ^d 935 Dominicus advenisset, celebratis missis uno in loco, ad alium pergebat. Erat autem inter utrasque ecclesias spatium, quasi millium viginti. Hoc ei erat opus per singulos Dominicos dies. Factum est autem quadam Dominica, dum hoc iter tereret, et velocius cornipedem calce verberans properaret, caput ejus ramus mespoli ^e arboris percuteret. At ille injuriam sentiens, ait: Crescere te jubeat Deus, cujus nutu de terra egressa es. Et confestim aruit arbor usque in ipsis virtutis suæ radicibus. Ille vero accedens quo ibat, celebratis solemnibus, fuit in eodem loco tribus diebus. Quarta autem die regressus, cum vidisset arborem aridam, ait: Væ mihi qui in amaritudine cordis maledixi huic arbori. Et ecce enim qualiter aruit. Et descendens prostravit se ad radices ejus, et ait ad Dominum: ^C Deus omnipotens, cujus nutu omnia gubernantur, cujus imperio non nata creantur, creata vivunt, mortua reformantur: cujus salubre præceptum tenentes, vivere nos post mortem corporis hujus credimus per futuram resurrectionem, tu præcipe ut revirescat hæc arbor, et sit sicut antea. Et statim quasi

lis sancti Joannis apud Tarbam quod, cum a biennio a vicariis generalibus illius, episcopi fuisset apertum, vacuum omnino repertum est. Supplicatio generalis totius cleri ipsius die festo 24 Maii celebratur. De Justino autem et vico Sexciacensi hæc accepimus post edita quæ ad librum de Gloria Confessorum observavimus. Haud procul a parochiali ecclesia vici Serciaci seu Sexciacensis, ut appellat Gregorius, vulgo *Sers*, visitur in monte edito vetus oratorium pene destructum cum cellulis duabus, sub Justini nomine Deo sacrum; ubi fortasse idem sanctus Gregorius temporibus quiescebat. Taluæ vicum nescio; ^D Serciacum autem in valle Baregiensi situm est in comitatu Bigorritano, sex circiter leucis ab urbe Tarba distitum.

^a In Clar. a, detrita priori scriptura, id substitutum est æquali manu, *Infra terminum Boorritanae urbis*. Quod scilicet, uti videtur, relictis his verbis: *Mis urbe*, etc. Nullus esset sensus omisso præcedente capite. Illic tamen patet ipsorum data opera fuisse omnium.

^b Bal., *Severinus*. Illic nonnulli post Rosweydam putant esse Severum Sulpicium beati Martini discipulum, qui præter Historiam sacram, et alia opuscula, etiam ejusdem sancti Vitam descripsit. Exstat in diocesi Tarbensi, *Tarbes en Bigorre*, monasterium sancti Severi, de Rostagno dictum, ut putant, a sancto Severo hic memorato. Et quidem lilii revires-

per aliquam venarum dispositionem humor a terra consurgens, per totos arboris patulæ ramos uberi irrigatione diffunditur, laxansque nodos arentes, prorumpentibus foliis, revixisse ab astantibus est mirata. Magna enim illi fuit virtus ac eleemosyna, ita ut, sicut superius dictum est, de domibus suis ecclesias faceret, ac facultates suas in cibos pauperum erogaret. In una vero earum sepulcrum suum deposuit, in quo et sepultus est. Solitus erat namque flores lillorum tempore quo nascuntur, colligere ac per parietes hujus ædis appendere ^f.

CAPUT LI.

De lilio sepulcri ejus.

Unde qualis fuerit vita ejus in hoc sæculo, ita Domino cooperante 936 clarescit, ut evidentibus nunc prodigiis designetur. Igitur lilium, quod diximus ab eo collectum, atque in basilica sepulcri ejus positum, prætereunte tempore, laxatis deorsum florum foliis, arente coma emarcescit: et ita siccatum videtur, ut si contingatur manu, putetur in pulverem extemplo resolvi, totumque annum in hac ariditate perdurat. Adveniente vero die, quo Confessor migravit a corpore, in rediviva viriditate resurgit. Videasque foliis paulatim revirentibus ipsos flores attolli, et sine ullo aquæ ac telluris humore, in ea specie qua quondam fuerat, renovari. Et sic beatus Confessor profert novos flores et tunc, qui cum sanctorum reliquiis [Al. reliquiis] et palma floret in cælo.

CAPUT LII.

De sepulcris quæ elevantur.

Sub termino quoque Vici J.lliensis sunt tres presbyteri consepulti, ut fertur per antiquam relationem (An...), nullius consanguinitatis propinqui vinculo nisi tantum in amore Dei socii, e cælo fratres effecti, qui unius loci spatium, sepulcris juxta posi-

centis miraculum apud se patratum probant loci incolæ, non ex veteri solum traditione, sed etiam quod sculptum fuerit super veterem cocham, in quo sacrum beati viri corpus, post primam ejus elevationem, ante annos 700 depositum est. Idem sancti Severi corpus cum aliis reliquiis combusserunt Calviniani an. 1573; monasterium vero hactenus subsistit ord. Benedictino sub congr. sancti Mauri additum, ubi sancti Severi festum celebratur die 1 Augusti. — Unus e nostris monuit me miraculum arboris quæ sancti Severi precibus aruit, et postea ad pristinum statum eodem orante restituta est, representantur videri in sepulcro sancti supra memorato.

^e Sic Bell. et Colb. 2; ceteri vero, *duas ecclesias ædificavit, templum Dei sanctorum*, etc.

^d Nota ab uno presbytero binas missas Dominicis singulis dictas fuisse.

^e Bal., *mespoli*. Cæteri editi, *mespiti*, quod re ipsa est hujus arboris nomen.

^f Mos fuit etiam primis Ecclesiæ sæculis ædes sacras, ac martyrum sepulcra floribus adornare. Ea de re Nepotianum laudat Hieronymus in ejus epitaphio, et Radegundem Fortunatus lib. viii epigram. 9. Ad id invitat fideles Paulinus poemate 14, et Augustinus miracula narrat, lib. xxii de Civ. Dei cap. 8, quæ per ejusmodi flores reliquiis sancti Stephani ad motos facta fuerant.

tis, assiduitate miraculorum illustrant. Qui cum multorum annorum curricula in his ubi sepulti sunt loculis quiescerent, scissum nuper pavimentum, quod calce atque comminuta testa quasi silex durissima fusum erat, unius sepulcri cacumen apparuit. Quo paululum elevato, tellus scissa apicem alterius patefecit. Illoque emicante, secutus est tertius tumulus, qui nunc juxta initium ostensionis suæ gradatim elevantur super terram ^a. Sed nunc jam primus liber a mole terrena, liberum se visibus præstat humanis; duo adhuc sequuntur, sed annis singulis proficiunt ad egressum. O admirabile mysterium Deitatis! quod artuum sepulcrorum puritatem manifestat sæculo, dum prodit e pavimento, et præparat ad **937** resurrectionem non vermi non morituro ^b dandos, sed luci solis claritati æquandos, ac dominici corporis conformatione clarificandos. Sunt autem hæc sepulcra infra terminum quem superius diximus, apud vicum *Atroam* ^c.

CAPUT LIII.

De sepulcro Thaumasti episcopi.

Thaumastus ^d quoque, juxta expositionem nominis sui, admirabilis sanctitate, Momociacensis urbis fuisse fertur episcopus: de qua urbe nescio qua causa de-notus, Pictavum oppidum petiit, ibique præsentem vitam, in bona perdurans confessione, finivit (*An... 1 Jan.*). Cui quæ sit merces in cælo, ad ejus ostenditur tumulus; eumque inhabitare paradisi-um prodit virtus egrediens de sepulcro: illudque in eo veraciter ostenditur, quod Dominus Jesus Christus in Evangelio Marthæ dicit: *Qui credit in me, etiam si moriatur, vivit* ^e: *et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum* (*Joan. xi, 25, 26*). Ille ergo super terram sepulcrum habet ante ipsum atrium beati Hilarii. De quo tumulo crasus a multis pulvis, et haustus, ita dolori dentium febriumque medetur,

^a Canonizatio olim per elevationem corporis defuncti a terra fiebat, super quod altare erigebatur. Unde magnam sanctitatis indicium erat, si miraculo alicujus sepulcrum a terra absque hominum ministerio elevabatur. Quod sancto Droctoveo primo sancti Germani a Pratis abbati contigit, ex ejus Vita, num. 18, sæc. 1 Act. sanctorum ord. Bened., pag. 257: *Urna ejus tumuli per aliquot annos commota paulatim super terram exegit altare. Habitationem quippe in terra viventium adeptus fuerat, morari inter ambitum terræ morientium penitus non debebat.*

^b Clar. a, cum Ed.: *Non vermi morituros dandos.*

^c Forte legendum *Atora*, seu *Atora*, unde nomen Vicus Julii acceperit, quod hodieque retinet, vulgo *Aire*.

^d Hoc caput et quinque seqq. non habet Clar. a. Mss. omnes cum Bad., *Theomastus*, præter Antuerpiensem, qui habet *Thomastus*. Nominis etymon quod Gregorius affert, nostram lectionem exigit. Mirum est hunc sanctum nequidem in ecclesia sancti Hilarii Pictavensis celebrari, nec in litanis Pictonicis Ludovici Castanæi, ubi solummodo in addendis habetur ex hoc Gregorii loco. Sepulcrum tamen ejus visitur in oratorio sancti Bartholomæi prope sancti Hilarii basilicam, et quidem celebre ob colicos dolores, quos in pueris sedare dicitur. De urbe vero Momociacensi diximus ad lib. ix Hist. cap. 29, quam Mogontiacen-

sem esse plerique volunt, Labbeus et Castanæus *M. matensem*. In tabulis geographicis veteris Galliæ supra Mosam fluvium habetur in Rhemorum finibus, *Momo. iacum*, eo loco, ubi situs est Mosomagus, oppidum jam tunc temporis celebre, vulgo *Mousson*. At nusquam legitur ibi episcopum sedisse.

CAPUT LIV.

De Lupiano confessore.

Infra ipsum Pictavorum terminum, qui adjacet civitati Namneticæ **938** id est, in vico Ratiatensi ^f, Lupianus quidam in albis transiens requiescit (*Sæc. iv, 11 Oct.*). Hic fertur a beato Hilario antistite donum baptismatis suscepisse; sed mox, ut diximus, migravit a corpore. Cui a Deo honorum omnium largituro tanta est gratia attributa, ut ad ejus sepulcrum cæcus visum, paralyticus gressum, mutus mereretur eloquium.

CAPUT LV.

De Melanio Rhedonensi episcopo.

Melanius ^g autem Rhedonicæ urbis episcopus, post innumerabilium signa virtutum, jugiter intentus cælo emicuit sæculo: super cujus sepulcrum miram Christiani fabricam celsitudine levaverunt (*An. 530, 6 Nov.*). Sed instinctu maligni, qui semper bonis adversatur operibus, quodam tempore ab igne comprehenditur. Palla etenim erat linea [*Ed. liguea*], quæ sanctum Confessoris tegebat sepulcrum: illicet, ubi tignorum congeries flamma dominante truncatur, ruunt tegulæ cum ligaturis, et reliquo tecti apparatus. Una tamen e trabibus flammato capite impetu ruinæ propulsa, super tumulum Sancti ruit. Quæ non modo succedere pallam, verum etiam conterere inter se et lapidem sepulcri potuerat. Ruit insuper et immensa multitudo carbonum. Alia quoque vela, quæ vel parietibus vel ostiis dependebant, ad primum flammæ flatum exusta sunt. Hæc vero palla non solum non usta, verum etiam nec summo tenus ab igne decolorata est ^h. Igitur expleto incendio, ingrediuntur populi cum ejulatu magno, et usque ad **939**

sem esse plerique volunt, Labbeus et Castanæus *M. matensem*. In tabulis geographicis veteris Galliæ supra Mosam fluvium habetur in Rhemorum finibus, *Momo. iacum*, eo loco, ubi situs est Mosomagus, oppidum jam tunc temporis celebre, vulgo *Mousson*. At nusquam legitur ibi episcopum sedisse.

^e Ed., *mortuus fuerit vivit.*

^f Celebris fuit locus ille, qui pago nomen dedit, indeque nonnulli Pictorum antistites *Ratiatensis episcopi* titulum tulere. Variæ autem sunt sententiæ de hujus loci situ. Vide notitiam Gall. Valesii. Lupiani festum aliquot Martyrologia die 1 Januarii celebrant et translationem apud Clarummontem die 1 Julii, quem ideo suspicantur nonnulli fuisse Arvernium, et alium a sancti Hilarii discipulo.

^g Hoc caput deest in Colb. tut. Sanctus Melanius subscripsit concilio Aurelian. an. 514. Obiit an. 530, die 6 Novembris, quo apud Rhedones colitur, aut certe an. sequenti, si verus obitus dies in Martyrologio Romano assignatur viii Idus Januarii. Vide Coingtium ad an. 530, num. 7 et seqq., et Bollandum ad diem 6 Januarii, ubi ejus Vita exhibetur. Sacrum ipsius corpus asservatur in monasterio ejus nomini dicato ord. sancti Benedicti et cong. sancti Mauri, cujus loci, uti videtur, abbas fuit Bertulfus, qui conc. Cabilonensi, an. 650, pro Durotero epi. c. Rhedonensi subscripsi.

^h Laud. cum Ed., *addecorata est.*

sepulcrum Antistitis properant, inter fletus et lacry- A
as nova gaudia percepturi : remouent desuper
tumulum ligna cum flammis, apprehen-umque tumuli
velum, excussis pranis, mirantur omnes illæsum.

CAPUT LVI.

De Victorio Cenomanorum episcopo.

Victorius ^a Cenomanorum episcopus, magnis se
virtutibus sæpius declaravit (An. 490, 1 Sept.). Nam
ferunt quadam vice, dum civitas ipsa cremaretur in-
cendio, et validis globis flammæ huc illucque impel-
lente vento propellerentur, hic quasi pastor bonus
non perferens ecclesiasticas causas ab insidiis Satanæ
devastari, obuiam se turbini obtulit, elevataque
manu, facto signo crucis e contra, illico omne cessa-
uit incendium, liberataque civitas gratias Pastori B
retulit, eo quod non permisit res suas ab imminenti
igne vorari. Et ad hujus sepulcrum sæpius infirmi
sanantur.

CAPUT LVII.

De Martino abbate Santonicorum.

Martinus Santonicæ urbis abbas, Martini, ut ferunt,
nostri discipulus, apud vicum urbis ipsius, in mona-
sterio ^b quod ipse post magistri dogmata ædificavit,
in pace quiescit (An. 400, 7 Dec.) : ad ejus tumu-
lum quidam [Ed., quædam] e iagensibus manus
contractas deferens, retulit sanas. Alius qui exustis
humoris febre nervis, poplitibus intortis, gressu ca-
ruerat, ut ad sepulcrum sanctum prostratus est,
novum robur sumens, ariditate sublata, incolumis C
relatus est, 940 multos ibi deinceps serviens annos.
Hujus sepulcrum Palladius episcopus, cum non va-
luisset cum multis, opitulante adjutorio Confessoris,
cum quinque abbatibus movit, composuitque quo
voluit.

^a Victuro patri suo successit, a sancto Martino, cujus
discipulus fuerat, ordinatus. Sedit annos unum et
quadraginta, menses sex, dies decem, ante et post
obitum miraculis clarus, ut testatur auctor Gestorum
episc. Cenomanensium, cap. 6, tomo III vet. Ana-
lect. Mabillon. editus, qui vetus auctor Vitam ejus-
dem sancti viri a se scriptam laudat. Interfuit concilio
Andegav. pro ordinatione Talasii an. 453, et Turon. I,
an. 461. Scripsit epistolam cum Leone et Eustochio
ad episcopos Lugdunensis Ecclesiæ quæ exstat. Obiit
Kal. Septemb. Fausto juniore et Longino bis con-
sulibus.— Pater vero ipsius obiit die 25 Augusti.
Uterque sepultus est in ecclesia de Prato, quæ hodie-
que celebre est monasterium virginum Benedictina-
rum, ubi in crypta subterranea, quæ aliquot abhinc
annis muro obstructa est, visebantur plerorumque
priscorum Cenomanensium episcoporum sepulcra,
quæ ibi circa sancti Juliani tumulum quiescebant.
Sanctum Victorium peculiarem suum patronum appel-
lat sanctus Bertrannus episc. Cenomanensis, in
Testamento suo, tomo III Anallect. Mabillon. pag. 442,
ubi et sancti Victorii basilicam memorat, eam ipsam,
nisi fallor, quæ hodieque haud procul ab abbacia de
Prato videtur, parochiali titulo donata.— Hoc caput a
sancto Odone Cluniacensi abbate laudatur in ser-
mone : Quod Martinus dici potuerit par apostolis, his
verbis : Hinc est quod sancto Trojano Santonensi epi-
scopo in igne sanctus Martinus ostensus est.

CAPUT LVIII.

De Bibiano ejusdem urbis episcopo.

Suburbano quoque urbis hujus Bibianos antistes
quiescit ^c (An... 28 Jul.) : ejus virtutum moles liber
qui jam de ejus Vita scriptus tenetur errat : nunc
autem exoratus, crebro languentibus tribuit sospita-
tem. Unde videtur ut de tantis miraculis vel unum fari
præsumam. Mulier enim cujus manus aruerant,
unguibusque jam sauciata [Colb. 2, sauciata], con-
tractis nervis, opus operandi perdidit, ad Beati
sepulcrum devota prosternitur, factaque oratione,
manus redintegratas, laxatis digitorum filis, ad
agendas Domino gratias meruit elevare.

CAPUT LIX.

De Trojano ipsius civitatis episcopo.

Trojano item pontifex ipsius civitatis, huic con-
junctus cælo, vicinus est tumulo ^d (An. 532, 30 Nov.).
Magnæ enim virtutis fuisse dicitur hic sacerdos.
Quodam vero tempore, dum inter obscura noctium
tempora loca sancta, quæ tunc in circuitu urbis habe-
bantur, uno tantum subdiacono comite circuiret,
apparuit ei globus magnus luminis, quasi de cælo
descendens. Cognita autem vir Dei re, ait comiti :
Ne sequaris penitus, donec ego te vocem. At ille
terre devolutus, spectabat haud procul quidnam
941 miraculi ageret Dei servus : erat enim ager
publicus in quo constiterat. Appropinquante vero
lumine, cucurrit sacerdos ad occursum ejus, et usque
ad terram se humilians, ait : Benedic, quæso, mihi,
beate pontifex. Cui ille qui advenerat, ait : Tu mihi
benedic, sacerdos Dei Trojanae. Et dato sibi osculo,
facta oratione, locuti sunt diutissime simul. Subdia-
conus vero attonitus, spectans vidit lumen quod ap-
paruerat, eadem qua venerat via reverti. Vocatoque
ad se subdiacono, ait : Accede nunc, ut explicemus

^b Saliginense appellat Coitius ad an. 752.

^c Sancti Bibiani, seu Viviani aut Vibiani festum
colitur die 28 Julii. Fortunatus lib. 1, carm. 42, Leon-
tium Burdegalensem laudat ob consummatam ejus-
dem sancti basilicam, quæ ab Eusebio, tum ab Emerio
Santonum episcopis incepta fuerat. In ea erat sancti
Bibiani sepulcrum, quod argento auroque lectum
fuisse Leontii et Placidia sumptibus idem auctor at-
testatur. Ecclesia sancti Viviani cum suburbio cogno-
mini hodieque subsistit. Exstat in vet. Ms. sancti
Petri Carnutensis epistola sub nomine sancti Augustini
ad Bibianum episc. Santonensem data, quæ edita est
a nostro Mabillon. in append. ad Liturgiam Gallica-
nam; ubi respondet Augustinus litteris quas et Bibia-
nus per Trojanum diaconum suum trans miserat.
Secundus est in vulgatis catalogis Santonum epi-
scopus.

^d Ed. : ipsius Santonicæ civitatis sancto Bibiano
huic. Apud Colb. tat. dicitur Trojanus, et Trophian-
nus. Ipse est, uti videtur, qui ad Eumerium Naun-
tensem episc. scripsit epistolam de puero, qui an
baptizatus esset nesciebat. Unde colligit Coitius, ad
an. 508, Trojanum Chlodoveo et prælio Vogladense
revertenti non occurrisse, quod nonnulli dicunt, cum
Petrus Trojani decessor conc. I Aurelian. subscripserit
an. 511. Alius est a Trojano diacono sancti Bibiani
in præced. nota laudato.

ceptum iter ad visitanda sanctorum loca. Tremens A vero subdiaconus ait : Quæso, domine, ne despicias humilitatem meam, sed indica mihi quæ videris, animadverti enim nescio quid fuisse divinum. Cui ille : Dico tibi, sed tu nemini dixeris. Nam scito quod in quacunque die hæc publicaveris, ab hoc mundo migrabis. Sanctum, inquit, Martium Turonicum vidi, et ipse locutus est mihi. Cave ergo ne cui vulgare audeas arcana Dei. Igitur sacerdos impleto vitæ hujus cursu obiit. Subdiaconus vero plenus dierum, ægre ferens quod virtus sancti Trojani occuleretur, convocato episcopo cum clericis, ac civibus [Al., quibusdam] senioribus, omnia quæ a Sancto audierat, et qualiter mysterium luminis viderat, quod manifestissime fidem Trojani Martinique gloriam patefecit, ex ordine reservavit : nec quidquam ex his occultuit, B adjiciens hæc : Et ut probetis vera esse quæ loquor, finito sermone finem facto vitæ. Et his dictis, clausis oculis, obiit, non sine admiratione astantium a. Magnæ enim, ut diximus, virtutis fuit beatus Trojanus antistes, et honorabilis inter cunctos cives urbis sar. Ille fortur dum esset in corpore, si novum, ut assolet, amphibolum b induisset, cum quo processurus diœcesim circumiret, sumbriæ hujus vestimenti a diversis diripiebantur, salubre omnis homo computans quidquid ab eo rapere potuisset. Qui sepultus in terris, cœlis se vivere multis virtutibus manifestat. Nam energumæni, frigoritici, cæterique infirmi, plerumque ad ejus tumulum exorantes accepta incolumitate recedunt.

CAPUT LX.

De sepulcro divinitus amoto in eadem urbe.

942 Haud c procul ab hujus confessoris æde, erat oratorium parvulum, et in angulo unde arcus oriebatur erat magnus sarcophagus, in quo ferebatur sepultos fuisse duos, sponsum scilicet et sponsam d, qui post baptismum, in albis positi, a sæculo discesserant : hos etiam affirmabat antiquitas fuisse ex genere sancti Pictavensis Hilarii. Hoc ergo sepulcrum tali in loco situm, non modo pervium arcebat ingredientium, verum etiam qualiter paries, qui a stillicidio lufusus fuerat, emendaretur, quia esset contiguus, inhibebat. Qua de causa Palladius pontifex civitatis, qui ex genere quondam divitis Palladii descenderat, removere ipsum a loco summo nitabatur studio (An. 580), ita ut, conjunctis amplius trecentis viris, cum funibus trahere et vectibus impellere conaretur, positis jam lapidibus, super quos hic sarcophagus lo-

a Simili modo referente Joanne Diacono in libro IV Vitæ sancti Gregorii Magni cap. 69. Petrus diaconus cum videret invidos homines sancti pontificis memoriam obscurare velle, et jam his instigantibus quosdam ex ejus libris combustos fuisse, reliquos vero simili sorte brevi dammandos, contestatus est publice in ecclesia se Spiritum sanctum sæpius vidisse beati viri libros suos scribentis capiti in modum columbæ insidentem. Quod ut verum probaret, ait sese in hujus rei testimonium mox animam efflaturum, quod re ipsa contigit. Vix enim verba compleverat, cum in ipso ambone absque ullo dolore defunctus est.

caretur. Denique impenduntur totæ vires trabentium, sed non valent mutilare sepulcrum : frons cuncta sudore perfunditur, sed opus validum non impletur ; voces dantur hortantium atque dicentium : Eia, age, trahite funem, sed non movetur omnino sepulcrum. Quid plura ? Lassantur omnes in opere, et intercedente nocte petunt cuncti dare quietem. Illicet ubi, transactis nocturnis tenebris, novum illuxit mane, anxius cogitatione sacerdos, rogat iterum procedere suos ad oratorium, ipse anticipans cunctos, ingrediensque invenit ipsum super ipsos quos composuerat lapides, omni firmitate subsistere. Admiransque Dominum glorificat, qui potenti virtute perferit quod manus humana nequiverat. Horum tamen nomina nulli sunt revelata.

CAPUT LXI

De sancto Nicetio Lugdunensi episcopo.

943 Nicetius e quoque confessor in urbe Lugdunensi, vir totius sanctitatis, conversationis castissimæ, charitatis eximie, vita perfunctus est (An. 573, 2 April.) Cujus elemosynæ atque humanitates [Ed. humilitas] nec investigari tantum, nec enarrari a notis possunt. Qui postquam beatum spiritum præmisit ad cœlos, positus in feretro, ad basilicam in qua sepultus est ferebatur. Et ecce unus puerulus diuturna cæcitate gravatus, cum reliquis, plangens, adminiculo sustentante, sequebatur. Factum est autem cum gradere- tur, perlata est vox in aure ejus, secretius dicens : Appropinquare feretro, et cum subter ingressus fueris, protinus recipies visum. Ille vero interrogabat hominem qui eum trahebat quis esset qui hæc verba auribus suis inferret. Negat ille quemquam videre qui ei loquatur. Cumque bis et tertio hæc vox aures illius verberasset, cognovit aliquid novi gerendum, et se ad feretrum postulat duci. Accedensque, et inter albeantium diaconorum turbam perlapsus, quo jussus fuit ingreditur. Denique ut nomen Sancti in vocare cœpit, illico, reseratis oculis, lumen recepit. Post hæc puer erat assiduus in basilica ad sepulcrum Sancti deserviens, et lumen accendens : sed a quibusdam civitatis majoribus opprimebatur atque fatigabatur, ut nec victus alimoniam posset habere. Cumque sæpius hæc ad beatum imploraret sepulcrum, apparuit ei Sanctus per visum, dicens : Vade ad Guntchrammum regem, et ei quid patiaris diligenter enarra. Ipse enim tibi præbebit vestitum et alimentum, eripietque te de manu inimicorum. Denique hæc admonitione firmatus puer, ad regem accedens,

b Amphihalus, seu birrus, vestis erat villosa que assutum habebat capitium. Vide Cangii Glossarium. Et quidem sanctus Martinus tunicam suam amphibalo suo, id est veste superiori, retento, pauperi dedit, apud Sever. Sulpic. dialogo 1.

c Deest hoc cap. in Clar. a.

d Nulla est horum apud Santonas memoria, ignoratur quoque oratorii situs, sicut et ecclesie sancti Trojani, cujus nullum superest vestigium.

e Deest hoc caput cum seq. in Colb. ut. Sancti Niceti Vitam infra hæc inter Vitas Patrum, cap. 8.

quæ suggestit obtinuit. Sed et nunc ad sepulcrum A beati Confessoris multa miracula Christo auspice tribuuntur. Nam et miserorum **944** ibi catenæ rumpuntur, cæci illuminantur, dæmones effugantur, sanitati redduntur paralytici, perferentes accessus febrium liberantur. In quo loco tam frequenter ostenduntur miracula, ut ex ordine scribi longum sit. Tamen retulit mihi vir fidelis quatuor ibi cæcos ante paucos dies fuisse illuminatos, et quod hominem quem claudum olim noverat, incolumem nuper aspexit.

CAPUT LXII.

De sepulcro Helii ejusdem urbis episcopi.

Dum quadam vice ad occursum supradicti pontificis ambulassem, et loca sancta Lugdunensis oppidi circumirem, vir ille qui nos præcedebat, ad cryptam B beati Helii ^a invitavit ad orationem, dicens, quia magnus sacerdos in hoc loco quiescit (An. 248). Cumque oratione facta Sancti tumulum admirarer, et tacitus de meritis ejus aliquid interrogare cogitarem, aspicio in ostio esse scriptum qualiter sepulcri violator cadaver spoliavit exanime. Inquirens vero causam, si hæc vera essent quæ in ostio picto cernebantur, vir mihi talia retulit : Sanctus Helius tempore paganorum in hac urbe fuit episcopus, qui defunctus sepultus est a fidelibus. Nocte autem sequenti veniens quidam paganus, lapidem qui sarcophagum tegebat revolvit, erectumque contra se corpus Sancti conatur spoliare. At ille, extensis lacertis, constrictum ad se hominem fortiter amplexatur, et usque mane, populis spectantibus ^b, tanquam constipatum loris, ita miserum brachiis detinebat. Igitur iudex loci violatorem sepulcri jubet abstrahi, ac legali ^c pœnæ sententiâ condemnari; sed non laxabatur a Sancto. Tunc intelligens voluntatem defuncti, facta iudex de vita promissione, laxatur, et sic incolumis redditur. O vere sanctam ultionem pietate permistam ! Retinuit hominem ut argueret, sed tradi non permisit supplicio, **945** quem jam reddiderat emendatum.

CAPUT LXIII.

De filia Leonis imperatoris.

Leonis ^d autem Romani imperatoris filia, cum a spiritu vexaretur immundo, et per loca sancta duceretur, assidue clamabat nequam spiritus : Non hinc egrediar, nisi archidiaconus Lugdunensis adveniat; D et nisi ipse me de hoc vasculo, quod acquisivi, eji-

^a Laud. et Clar. a, *Helie*. Colb., *Elia*; et infra, *Helias*. In vulgatis catalogis locum habet ante Faustinum quem sanctus Cyprianus laudat in epist. 67, novæ edit. 68, an. 254 scripta, ad Stephanum papam contra Marcianum Arelatensem, qui sese Novatiano conjunxerat. Heliam et Faustinum in unum conflavit Severus in Chronologia episc. Lugdunensium.

^b Ed. plerique, *expectantibus*. Simile miraculum narrat Joannes Moschus Prati Spirit. cap. 78, ubi fur a virgine mortua quam spoliaverat dimissus non est, qui se monasticam vitam amplexurum spondidisset. Ibidem, cap. 77, alius sepulcri violator cæcitate incurrit. Vide et Gregorii Magni Dialog. lib. III cap. 22.

^c Colb. a, et Clar. b, *legalis*. Sepulcri violatores

ciat, nullatenus hinc sum egressurus. Audiens hæc imperator, dirigit suos in Gallias. Quem illi repertum suppliciter exorant, ut cum eis ad visitandam puellam Romam dignaretur accedere. Ille vero contradicens, et se indignum per quem Christus miracula ostenderet esse vociferans, admonitus episcopi sui consilio, cum eisdem missis iter dirigit ^e et ad imperatorem veniens cum honore suscipitur. Audiens autem de infirmitate puellæ, se ad basilicam beati Petri apostoli confert : ibique, continuato cum vigiliis et orationibus triduo jejunio, quarta die per invocationem Domini nostrum Jesu Christi, et crucis vexillum, immundum spiritum a corpore puellæ depellit. Qua sanata, tria ei centenaria auri imperator offert : sed ille vir altioris spiritus caducas divitiis pro nihilo respuit, dicens : Si me tuis muneribus locupletare desideras, illud quod cunctæ proficiet civitati largire. Tributum, ait, in tertio circa muros milliario populis cede, hoc utrisque animabus salubre beneficium erit. Aurum vero tuum necessarium non habeo, pauperibus illud pro tua tuorumque felicitate dispensa. Quod ille non abnuens, aurum pauperibus erogat, et tributum petiitum civitati concedit. Unde usque hodie circa muros urbis illius in tertio milliario tributa non redduntur in publico. Post discessum vero beati archidiaconi, ait imperator suis : Si iste, inquit, Deum plusquam pecuniam diligit, digne ecclesia illa, cui talis minister obsequitur, nostris muneribus illustratur. **946** Tunc capsam ad sancta Evangelia recludenda, patenamque et calicem ex auro puro pretiosisque lapidibus præcepit fabricari. Quod, miro perfectum opere, per hominem creditum dirigit ecclesiæ. Sed nuntius ille inter Alpes positus, qui hæc exhibebat, ad aurificis ejusdani domum divertit; cumque ab eo artifex sciscitaretur quid negotii gereret, rem secretius ac simpliciter pandit. Et ille : Si, inquit, meo consilio conniventiam præbueris, multa nobis hæc ratio poterit lucra deferre. Ad hæc ille, diabolo instigante, seductus, et, ut fertur inter rusticos sermo vulgatus, quod inhianti auro ac circumventionis fallacias inferenti sæpius animi conjunguntur, statim hujus consilii effectus est consentaneus. Tunc ille deceptor fecit similes de argento species, ut nihil aliud quam aurum purissimum putaretur, et sic opera quæ cum gemmis liliisque aureis fuerant superposita studiosissime cum clavis affixit. Veruntamen calicem non comminuit, quia cataclyza ^f in ipso fuerant solidata.

capite plectendos passim leges civiles pronuntiant. Complures ea de re videsis in Cod. Theodosiano.

^d Inter imperatores qui Romæ regnarunt, nullus Leo est appellatus. An hic Leo fuerit qui post sæculi v medium CP. imperavit, an quisvis alius, divinare non licet.

^e Colb. a, *missis dirigit*. Clar. et Colb. tut., *dirigitur*.

^f Clar. b, *Cataclipha*. Hic locus sic exponendus est, quia lapilli pretiosi solidius vasi inserti erant. Sic et vestes ex *cataclipsis*, seu potius *cataclipsis* dicebantur, in quibus gemmæ et lapides erant inserti, aut quæ opere phrygio adornatæ erant. Vide Cangii Glossarium.

Denique portitor cum hac fraude Lugdunum adventi, oblatisque muneribus, ab episcopo muneratur: regressusque ad socium, aurum de speciebus figuratum recipere flagitat. Artifex vero adhuc non esse totum paratum pronuntiat, sed sub ipsa expliciturum se nocte pollicetur. Exacta igitur cœna, cum in cellula qua hæc operabatur, pariter residerent, concussa subito a terræ motu super eos diruit, disruptaque terra sub pedibus eorum, ipsos pariter cum pecunia deglutivit, descenderuntque viventes ac vociferantes in tartarum, ultusque est Deus velociter de fraude Ecclesiæ suæ. Ego vero has species in ecclesia Lugdunensi sæpissime vidi. Sit hoc populis documentum, ut nullus res ecclesiæ aut appetere, aut fraudare nitatur. Nam aliter, videbit Dei iudicium super se velociter imminere.

CAPUT LXIV.

De muliere quæ Epipodii martyris calceamentum collegit.

947 Requiescit in suburbano murorum urbis ipsius mulier (An. 478), quæ dicitur collegisse calceamentum beati martyris Epipodii^a, quod de pede ejus cecidit, cum ad martyrium duceretur: ad cuius tumulum sæpius frigoritici caterique infirmi sanantur. Erasum de tunulo ipso pulverem hauriunt incolumesque discedunt.

CAPUT LXV.

De alia muliere, cui vir pro oblatione apparuit.

Duos in hac urbe fuisse ferunt, virum scilicet et conjugem ejus, senatoria ex gente pollentes, qui absque liberis functi, hæredem Ecclesiam dereliquerunt; sed vir prius obiit, in basilica sanctæ Mariæ sepultus est. Mulier vero per annum integrum ad hoc templum degens, assidue orationi vacabat, celebrans^b quotidie missarum solemniam, et offerens oblationem pro memoria viri: non diffusa de Domini misericordia, quod haberet defunctus requiem in die qua Domino oblationem pro ejus anima delibasset, semper sextarium Gazeti vini præbens in sacrificium basilicæ sanctæ. Sed subdiaconus nequam, reservatum gulæ Gazetum^c, acetum vehementissimum offerebat in

^a De Epipodio egit Gregorius lib. 1 de Glor. mart. cap. 50. Ejus vero Acta dedimus inter sincera martyrum ad an. circ. 478. In his mulier hic memorata dicitur Lucia.

^b Nota loquendi modum, quo missa etiam a muliere celebrata dicitur. Observa etiam locum insignem ad probandum sacrificium pro rege defuncti procuranda. Denique ex hoc loco patet, non omnes qui offerebant, aut sacrificiis intererant, semper Eucharistiam sacram in ea missa percepisse. Hinc merito Mabillonius, lib. 1 Liturg. Gallic. cap. 6, observationem in tractatum sancti Cypriani de oratione Dom. editoris Oxoniensis reprehendit, asserentis ignotam olim fuisse solitarii sacerdotis communionem ex his sancti Cypriani verbis: « Quando in unum cum fratribus convenimus, et sacrificia divina cum Dei sacerdote celebramus, etc. » Celebrare enim missam dici potest etiam laicus, si solummodo missam intersit, ut ex hoc et aliis Gregorii nostri locis patet.

^c Id est, reservato... Gazeto. De hoc vino vide notas in lib. vii Hist. cap. 29.

A calice, muliere non semper ad communicandi gratiam accedente. Igitur cum fraudem hanc Deo placuit revelare, apparuit vir mulieri, dicens: Heu, heu, dulcissima conjux, in quid^d **948** defluxit labor meus in sæculo, ut nunc acetum in oblatione delibem! Cui illa: Vere, inquit, quia charitatis tuæ non immemor, semper Gazetum potentissimum obtuli pro requie tua in sacrario Dei mei. Expergefata autem admirans visionem, eandemque oblivioni non tradens ad matutinum secundum consuetudinem surrexit. Quibus expletis, celebratisque missis, accedit ad poculum salutare: quæ tam fervens acetum hausit ex calice, ut putaret sibi dentes excuti, si haustum segnius deglutisset. Tunc increpans subdiaconem, emendata sunt quæ nequiter fuerant^e defraudata. Sed nec hoc **B** miraculum sine operis boni merito gestum puto.

CAPUT LXVI.

De Memmio Catalaunensi episcopo.

Catalaunensis^f vero urbis proprius exstat patronus Memmius antistes, qui cum adhuc maneret in corpore mortali, mortuum dicitur suscitasse (Sæc. II, vel III, 5 Aug.). Ad cuius nunc sepulcrum sæpius confractas miserorum catenas atque compedes vidimus, sed et nos proprie virtutem ejus experti sumus. Quodam enim tempore, dum in urbe illa commoraremur, puer unus ex nostris a febre corripitur, fatigatur vomitu, ac cibum potumque simul exhorret: nobis vero magna consumptio generatur, quod hujus pueri infirmitas itineri nostro moras inneceret. Nec mora, basilicam Sancti adeo, sepulcro præsternor pro puero, effusus lacrymis deprecor, ut qui laborantibus vincias, disruptis compedibus, respectu pietatis plerunque consolationem exhibuit, huic febricitanti medellæ refrigeria ministraret. **949** Mirum dictu: in ipsa nocte a Sancti virtute visitatus infirmus mane facto iaculum surrexit a lectulo.

CAPUT LXVII.

De Lupo Tricassinorum episcopo.

Lupum^g antistitem apud Tricassinorum Campaniæ urbem sepultum (An. 479, 29 Jul.), nulli ha-

^d Colb. a et Clar. b, inquit, Colb. tut. in quo. h. Ed. et aliquot Scriptis absolute, defluxit.

^e Clar. a, cum Ed., excuti, quæ nequiter fuerat.

^f Hoc caput deest in Clar. a. Auctor est Frodoardus, Memmium simul cum sancto Sixto Rhemorum primo episcopo a sancto Petro in Gallias missum fuisse. Hanc missionem sancto Petro tribuit quoque vetus auctor ejus Vitæ, qui sæculo VII floruisse dicitur; Anno tamen monacho Altivillaris in diocesi Rhemensi, qui sæculo IX floruit, visum est satis eam ad sanctum Clementem revocare. Vide Mabillon-Analect. tom. II pag. 86 et seq., ubi et de ejus inventionem sub Carolo Calvo an. 868 agitur. Abbatem sancti Memmii, vulgo *saint Menge*, hodieque persistens prope Catalauni muros, primum a monachis, nunc canonicis regularibus inhabitata.

^g Lupus e monacho Lirinensi factus episcopus Treacarum cum sancto Germano Anissiodorensi in Britanniam transmisit contra Pelagianos decertatus, ubi Yerolamii synodo interfuit. Suam urbem, cui Atila Hunnorum rex excidium minabatur, libe-

betor incognitum : ad cujus basilicam Mauri a cujus-
dam servus, negligentia admissa, confugit; frendens
vero dominus ejus, de vestigio persecutus, ingressus
basilicam, nec oratione prostratus, blasphemias [*Al.*
blasphemans] in Sanctum evomere cœpit, ac dicere :
En tu, Lupe, servum meum auferes, et propter te non
licebit mihi in eum ultionem debitam exercere? Et
injecta manu servum trahere cœpit, dicens : Non
mittet hodie hic Lupus manum suam de sepulcro,
ut eruat te de manibus meis. Hæc dicente misero,
extemplo lingua quæ in Sanctum blasphemias effu-
dit, divinitus obligatur : atque mutatus [*Al.*, mutus]
homo debacchare cœpit per totam ædem, dans mu-
gitum ut pecus, sermonem ut homo non proferens.
Cumque hæc suis nuntiata fuissent, apprehensum
duxerunt ad domum suam. Uxor vero ejus multa
munera in basilicam posuit; sed hic tertia die cum
gravi cruciata vitam finivit. Quo defuncto, mulier
quæ dederat recepit, servus tamen permansit inge-
nuus.

CAPUT LXVIII.

De Aventino ministro ejus.

Hic antistiti famulabatur Aventinus b quidam reli-
giosus (*An.* 537, 4 Feb.), ad quem post hujus obi-
tum captivi fecere 956 confugium, quorum domino
Aventinus pretium obtulit. Sed ille obligans se sa-
cramento ait : Nunquam hæc nisi in pago meo sum
accepturus. Deditque dexteram suam, quod si illuc
pecuniam transmitteret, iste confestim captivos a
vinculo servitutis absolveret. Transmisso itaque pre-
ravit. Complures ei epistolas Sidonius scripsit, a quo
episcopus episcoporum, Galliarum pontificum facile prin-
ceps, vir sanctus, etc., non semel dicitur. Eunque
laudat epist. 1 libri vi, ob novem quinquennia in apo-
stolatu decursa. Ejus vitam habet Surius die 29 Ju-
lii. Sepultus est in suburbana ecclesia sanctæ Mariæ,
postmodum sancti Lupi dicta, ob crebra miracula
quæ ad ejus sepulcrum fiebant. — Hæc ecclesia, sæ-
culo ix labente, a Normannis destructa, nova intra
urbem sub ejusdem sancti Lupi nomine paulo post
constructa est, in qua beati pontificis reliquiæ depositæ
suerunt. Sacello vero sancti Martini, quod e prima
ecclesia supererat, clerici aliquot præfati fuerunt,
qui anno 1104 canonicorum regularium institutum
suscepere, quos anno 1155 imitati sunt canonici
novæ ecclesiæ sancti Lupi in urbe, jam quippe ibi
monachi defecerant. Et hæc fuit utriusque abbatis
canonicorum regularium origo in urbe Trecenti. Vi-
desis Camuzati Promptuarii. Porro non liquet quis
fuerit extremus beati Lupi annus.

a Sic Mss. et Bad.; cæteri Ed., Maurus.

b Hujus vitam edidit Camuzatus in Promptuario
Tricassino, et Bollandus die 4 Febr.; ubi sub sancto
Cameliano beati Lupi successore floruisse dicitur, et ab
eo ecclesiæ promptuarii præpositus. Hic vero extra
urbem recessit, ut sibi paulo liberius vacaret; dein
ad locum, Insulam dictum, quod Oza fluvio (*Oze*)
circumdaretur, ibique abbatis munere functus, tan-
dem sancto Fido (*saint Fale*) sibi substituto, circa
an. 534, in solitudinem prope Verreries recessit, ubi
anno 537 defunctus est. — Monasterii Insulæ situs
adeo incertus est, ut neque Camuzato, neque aliis
viris eruditis, qui loca lustraverunt, probe notus sit.
Celebre tamen olim fuit, ut patet ex Vita sancti Leo-
nis abbatis Mentuniaci, ibique sepultus fuit sanctus
M. Lanius episc. Trecentis. Præferenda videtur eorum
sententia qui putant esse oppidulum duobus circiter

sto, oblitus dominus fidei suæ, dum captivos absol-
vere dissimulat, ipse ligatur. Nam statim summitas
digiti de manu quæ fidem fecerat dolere graviter
cœpit : deinde paulatim dolor accrescens, per ma-
num brachiumque totum extenditur. Quid plura?
Truncatum ad ipsam juncturam cubiti brachium cum
(sic) cecidit, et hic spiritum exhalavit. Uxor vero ejus
post hæc voluit eos iterum ad servitium revocare ;
sed capitis dolore percussa, virum secuta est. Et sic
hi in ingenuitate perpetua absque ullius scripturæ
munitione manserunt.

CAPUT LXIX.

De Marcellino episcopo.

Habet c et Ebredunensis urbs patronum proprium,
Marcellinum antistitem, per quem dum adhuc in
corpore moraretur, multa Christus miracula opera-
tus est (*Sæc.* iv, 20 April). Hic enim fecisse dicitur
lavacrum ad baptizandum, in quo Natale Domini do-
minicæ d cœnæ aqua dicitur divinitus exoriri. De quo
etiam ad aliud lavacrum, in quo consuetudo prisca
baptizari instituit, aqua defertur. Non tamen cumu-
latur, ut de illis fontibus Hispaniæ supra retulimus
(*Cap.* 24 de *Glor. mart.*). Ad hujus ergo sancti se-
pulerum lychnus assidue lumen præbet : sed accen-
sus semel multis noctibus sine ullo additamento per-
durat ; et plerumque contingit ut extinctus a vento,
951 divinitus iterum accendatur. Ex quo oleo ple-
rumque infirmi medicamenta suscipiunt.

CAPUT LXX.

De Marcello episcopo Deensi.

Fuit etiam et Marcellus Deensis d urbis episcopus
leucis dissitum ab urbe, hodieque Insula (*l'le*) di-
ctum, ubi visitur prioratus monasterii Mollismensis.
Cæterum sancti Aventini corpus beatus Vincentius,
tunc Trecentarum episcopus, in ecclesiâ suburbana a se
constructa in loco ubi vir sanctus aliquandiu vixerat,
deposuit, ubi et ipse postea sepultus est. Hodie pa-
rochiæ titulo sub sancti Aventini nomine gaudet,
ejusque reliquias possidet, quas tamen in cathedrall
ecclesiâ alii asservari contendunt. Vide Cointium ad
ann. 486 et 557.

e Deest hoc caput in Colh. tut. Sancti Marcellini
Acta post Mombritium edidit Bollandianus 20 Maii,
ubi dicitur a sancto Eusebio Vercellensi consecratus
episcopus, Ebredunensem ecclesiâ, quæ Alpium
Maritimarum metropolitana est, instituisse. Socios
habuit Dominum et Vincentium, qui apud Diniam
quiescunt. Eos Wandelbertus simul jungit in Marty-
rologio, in aliis tamen variis diebus celebrantur.

d Editi, *Domini et dominicæ*. Pith., *Natale domini-
cæ cœnæ*, id est, in solemnitate Cœnæ dominicæ. Cod-
ex tamen ad quem editum suum contulit, ut cæteri,
habet *Domini, dominicæ*. Unde suspicor id solum-
modo ex conjectura emendatum a Pithæo fuisse.

e Colb. 2, Clar. a et Bad., *Diensis*. Utraque lectio
bona, dicitur hodieque *Die* in Destinatu sub metro-
poli Viennensi, cujus sedes diu Valentiniæ unita,
paucis ab hinc annis divisæ sunt, et utriusque urbi suus
datus est episcopus. Marcellus vero circa sæculi vi
initium floruit. Ejus basilica cum monasterio sibi
adjuncto Cluniacensis ord. extra urbem sita, sæculo
proximo elapso a Calvinianis hæreticis destructa est.
Inde monachi in urbem translati ibi hodieque perse-
verant. Sancti Marcelli vitam sanctus Ulfinus, qui
sæculi viii initio Diensem ecclesiâ rexit, soluta ora-
tione scripsisse dicitur. De eo Martyrolog. Romanum
et Bollandianum ad d cm 9 Aprilis.

magnificæ sanctitatis, ad cuius nihilominus tumulum A
lychnus accensus diuturno spatio lucere solet: præ-
stat ex eo oleo virtus Domini medicinam infirmis (An.
500, 9 April.).

CAPUT LXXI.

De Metria Aquensium confessore.

Aquensibus (vulgo Aix) etiam est concessus in-
clutus athleta Metrias ^a, vir in corpore, juxta historiam
actionis (13 Nov.) magnificæ sanctitatis, et licet con-
ditione servus, liber tamen justitia: qui, ut ferunt le-
gentes certaminis ejus textum, peracto cursu boni
operis a sæculo victor abcessit, sæpius se in cœlis
degere virtutibus manifestis ostendens. Tempore igitur
quodam cum Franco episcopus hujus municipii eccle-
siam gubernaret (An. 566), Childericus, qui tunc pri-
mus apud Sighertum regem habebatur, villam ejus
competit ^b, dicens, quia injuste ab Aquensi ecclesia
retineretur. Et dicto citius convenit episcopus: da-
tisque fidejussoribus, in præsentia regis adstitit,
clamans et obsecrans ut rex ab hujus causæ audien-
tia præsentiam suam avereret ^c, ne cœlesti judicio
condemnetur, addens: Scio enim virtutem Metriæ
viri beati, quod velociter in pervasorem suum irro-
gat ultionem. Denique conjuncti auditores ^d causam
discutiunt. Insurgit Childericus, atque impropers
criminibus exacerbatum ^e episcopum, quod res fisci
ditionibus debitas iniquo ordine retineret, extrahi
eum vi a 952 iudicio jubet; et tentum, ablata per
iudicium præsentium villa, trecentis aureis condem-
navit. Favebant ei omnes, nec quisquam contra vo-
luntatem ejus audebat decernere, nisi quod eidem
libuisset. Denique condemnatus spoliatusque sacer-
dos ad urbem rediit, atque prostratus in orationem
coram sepulcro Sancti, dicto psalmi capitello; ait:
Non hic accendetur lumen ^f, neque psalmodum mo-
dulatio canetur, gloriosissime Sancte, nisi prius ul-
ciscaris servos tuos de inimicis suis, resque tibi vio-
lenter ablatas Ecclesiæ sanctæ restituas. Hæc cum
lacrymis effatus, sentes cum acutis aculeis super
tumulum projecit; egressusque clausis ostiis simili-
ter in ingressu alias collocavit. Nec mora, corripitur
pervasor a febre, decumbit lectulo, exhorret cibum,
fastidit et potum, profert æstuans jure suspirium.

^a Alii, *Mitrias*. Clar. b, *Menas*; et infra, *Metr*.

^b Competere est rem alienam occupare. Unde
Gregor., lib. iv, cap. ult., *rerum alienarum competi-*
tor dicitur qui eas invadebat.

^c Colb. tut. et aliquot Ed., *ad..audientiam... aver-*
teret. Bal., *adverteret*.

^d Sic Colb. 2 et Clar. b; cæteri, *adjutores*.

^e Colb. a, et Clar. a, *exacerbatum*. Bell., *crimini-*
busque exacerbatum.

^f Idem fecit sanctus Eligius ex ejus Vita a sancto
Audoeno, lib. i, cap. 30. Cereos ante sancti Stephani
reliquias accensos memorat Evodius in libris de Mi-
raculis sancti Stephani apud Augustinum.

^g Sic habent Mss. et Editi, quos vidi, excepto
unico Clar. a, qui habet *Servatius*, cui consentit Co-
dex sancti Laurentii Leodiensis, qui huic Ecclesiæ
oblatum est in ejus dedicatione a Reginaro Leodiensi
episcopo, facta an. 1033, ut observat Henschenius in
Exegi de episcopatu Trajectensi, ubi *Servatii* nomen

Cui etiam si ab ardore febris interdum sitiis accele-
ret, aquam tantum, nihil aliud hauriebat. Quid
plura? In hac ægrotatione integrum ducit annum;
sed mens prava non flectitur. Interea labitur cæsa-
ries cuncta cum barba, et ita omne caput remansit
nudum, ut putares eum olim sepultum, nuper eje-
ctum fuisse post funera de sepulcro. His et talibus
miser affictus malis sero recogitat, dicens: Peccavi,
eo quod exspoliaverim Ecclesiam Dei, atque epi-
scopo sancto intulerim injuriam. Nunc autem ite
quantocius, et reddita villa, sexcentis aureis super
tumulum Sancti deponite; est enim mihi spes quod
res reddita tribuat ægrotanti medelam. Quod audien-
tes homines ejus, accepta pecunia, fecerunt sicut eis
fuerat imperatum. Reddiderunt agrum, solidosque
super sepulcrum servi Dei posuerunt. Sed cum hoc
fecissent, statim ille in loco quo erat spiritum exha-
lavit; lucratusque est detrimentum animæ per ade-
ptionem acquisitionis iniquæ. Episcopus autem ob-
tinuit ultionem de inimico 953 Ecclesiæ, quam
promiserat futuram per Athletæ Dei virtutem.

CAPUT LXXII.

De sancto Arvatio Trajectensi episcopo.

Arvatus ^e vero Trajectensis episcopus, tempore
Chunorum, cum ad irrumpendas prorumperent Gallias,
fuisse memoratur (An. 450, 13 Maii); qui et sepultus
refertur juxta ipsum pontem aggeris publici ^b: circa
cujus sepulcrum quamvis nix deluxisset, nunquam
tamen marmor quod super erat positum humecta-
bat; et cum loca illa nimii frigoris gelu ligentur, et
nix usque in triam et quatuor pedum crassitudinem
terram operiat, tumulum ullatenus non attingit. Da-
tur enim intelligi verum Israelitam hunc esse. Nam
illis [*Forsan*, illi] inter muros aquarum aquæ non
sunt perniciosi, sed salutis; et circa hujus justi tamu-
lum nix decidens, non humoris causa est, sed ho-
noris. Videasque in circuito montes niveos elevari,
nec tamen attingere terminum monumenti; et non
miramur si terra operiatur nive, sed admiramur quod
attingere ausa non est locum beati sepulcri. Nam
pleramque devotio studiumque fidelium oratorum
construebant de tabulis ligneis levigatisque: sed
protinus aut rapiebantur a vento, aut sponte rue-

D esse retinendum pluribus contendit. Codex tamen
sancti Dionysii sæculo viii scriptus, quem penes se
habet, *Arvatus* exhibet, ut monuit me vir Cl. Da-
niel Papebrochius. Sic et habet Codex Floriacensis,
in capitulo indice: *De Arvatio Trajectensium epi-*
scopo. Vide quæ observavimus ad caput 5 libri ii
Hist. et ad cap. 1 Fredegar. i Epitom. Porro hæc prima
occasione Tungrorum episcopum Trajectensem nu-
cupatum fuisse observat Valesius; hanc tamen, et
Clar. a, alt. manu, hic habent *Tungrensium*.

^b Aggeris publici nomine designari viam publicam
seu militarem lapide vel silice stratam probat Al-
serra in cap. 5 lib. ii Hist. ex l. 4 et 5 Cod. Theodos.
Sulpicius Sever., dial. 2, cap. 4, sic loquitur: « Per
aggerem publicum plea militantis viris fiscalis
rheda veniebat. » Agger dicitur quoque sepius genus
viis publicis aut fluvii impositum ad continendas ri-
pas. Servio est media pars viæ paulo elevata, et la-
pide strata. Unde et viæ militares stratae dicte sunt

bant. Et credo idcirco ista fieri, donec veniret, qui A
dignam ædificaret fabricam in honorem Antistitis
gloriosi. Procedente vero tempore adveniens in hanc
urbem Monulfus * episcopus (An. 580), templum
magnum in ejus honorem construxit, composuit,
ornavitque, in quod multo studio et veneratione
translatum corpus magnis nunc virtutibus pollet.

CAPUT LXXIII.

De cœmeterio Augustodunensis urbis.

954 Cœmeterium apud Augustodunensem urbem
Gallica lingua vocitavit^b, eo quod ibi fuerint multorum
hominum cadavera funerata : inter quæ quod sint
quorundam fidelium dignarumque Deo animarum
sepulcra, frequens occulti psallentii mysterium docet ;
cum plerumque multis appareant, in ipso vocum
præconio reddentes omnipotenti Deo gratiarum de-
bitam actionem. Nam audivi quod duo ex incolis
loci, dum loca sancta orandi gratia circumire dispo-
nerent, audiunt in basilica sancti Stephani, quæ
huic conjungitur cœmeterio, psallentium sonum :
admirantesque dulcedinem moduli, appropinquant
ad ostium templi, autumantes a quibusdam religiosis
vigilias celebrari. Ingressos autem, et orationi diu-
tissime incumbentes, consurgunt, psallentii chorum
conspiciunt ; nihilque lucere per templum, nisi pro-
pria claritate cuncta prospiciunt splendere : de per-
sonis vero nullam prorsus agnoscunt. Denique cum
essent attoniti et stupore percussi, unus de psallen-
tibus accedit ad eos, dicens : Exsecrabilem rem
fecistis, ut nobis arcana orationum Deo reddentibus
adesse præsumeretis. Discedite ergo, et a domibus
nostris^c abscedite, alioquin ab hoc mundo migra-
bilis. Ex quibus unus discedens abiit ; alter vero qui
in loco remansit, post non multos dies a sæculo
commigravit.

CAPUT LXXIV.

De sepulcro Cassiani episcopi.

955 In hoc cœmeterio vidi beati Cassiani sacer-
dotis magni sepulcrum^d a multis infirmis erasum,
quod pene transformatum eo tempore putabatur (Sæc.
iv, 5 Aug.). Abluuntur enim ex hoc pulvere ægroti,
sed protinus virtutis magnitudinem sentiunt. Ibi et
Simplicius (Vid. cap. 76) ipsius, ut aiunt, urbis epi-

scopus est sepultus, cui crimen adulterii sæva popu-
lorum objecit insania.

CAPUT LXXV.

De Riticio episcopo.

Sed quia de his aliquid proloqui juvat, prius de
sancto Riticio^e, quia prior obiit, sermo habendus
est. Fuit autem nobilissimis parentibus et littera-
rum acumine clarus (An. 514, 19 Jul.), qui, trans-
acta adolescentia, uxorem simili morum honestate
præclaram sortitus est cum qua spiritalis dilectionis
conhibentia, non luxuria copulatur. Concurrent
eleemosynæ, vigiliæ celebrantur, et opus Dei per eos
incessabiliter exercetur. Igitur longa post tempora
mulier declinans caput ad lectulum, beati viri auri-
bus extrema profert verba, dicens : Deprecor, piis-
sime frater, ut post discessum meum, percurso ævi
tempore, in illo quo ego collocor sepulcro ponaris,
ut quos unius castitatis dilectio uno conservavit in
toro, unius retineat sepulcri consortium. Hæc effata,
lacrymans spiritum emisit ad cœlos. At Riticius epi-
scopatum Augustodunensis urbis populo eligente
956 sortitur : qui talem se præbuit in religione, ut
morum bonitas pontificatus gratiæ æquaretur, et ad
diem obitus per diversos gratiarum spiritualium gra-
dus plena perfectione consummationeque veniret.
Quo abluto et super feretrum posito, movere ipsum
non queunt officia famulantium. Tunc in stupore
mentis delixi, audiunt a quodam sene, virum domi-
nam conjurasse ut eos unius sepulcri amplitudo sus-
ciperet : sermone vero percurso, confestim sustollit-
ur feretrum, allatoque eo prope sepulcrum, resuunt
sacerdos spiritum. Alloquitur sociam dicens : Recor-
dare, dulcissima conjux, quæ nobis fueras deprecata.
Nunc suscipe expectatum diu fratrem, et conjungere
artubus impollutis, quos non luxuria polluit, sed cas-
titas vera mundavit. Hæc eo dicente, mirum in mo-
dum commotum sepulcrum, uno in loco ossa virginis
conglobantur : beatus vero Sacerdos, receptus in
pacis somno hujus sepulcri tectus est opertorio^f.
Huic Cassianus, cujus supra meminimus, successit.
Post hunc Egemonius cathedram pontificatus as-
sumpsit^g.

hoc autem cœmeterio hodieque sancti Cassiani sepul-
crum habetur in oratorio ipsius nomini sacro. At
nulla ibi sancti Simplicii memoria, cujus forte sepul-
crum cum cæteris commistum est.

* Colb. tut., *Arico*, et infra *Aricius*. Celebris est
Rheticus in Historia ecclesiastica, qui a Constantino
Magno in causa Donatistarum iudex datus fuit. Sub-
scripsit conc. Arelatensi 1, anno 514. Eum etiamque
opera passim laudant Hieronymus, Augustinus, Op-
tatus, etc.

^f Juxta cœmeterium capp. præced. laudatum habe-
tur ecclesia parochialis sancti Petri de Strada (*de
l'Étrier*) dicta, in qua visitur sepulcrum beati Anti-
stis sub fornice parvo in muro ecclesiæ cavatum,
cum hac recentis inscriptione : SCS RHETITIVS EPS
ÆDUENSIS CCCXIV.

^g Habemus in vetustis Mss. Codd. vitam sancti
Cassiani, soluta et stricta oratione descriptam, in qua
Rheticus Egemonius, et huic Simplicius successisse

* Sedit inter sanctos Domitianum et Gundulfum, de
quo plura Herigerus, Ægidius Aureævallis, etc. Vide
Henschenium in præmissis ad tom. VII Maii Bollan-
diani, et Coitium ad an. 550.

^b Est tamen vox e Græco derivata κοιμητήριον,
quasi dormitorium. Mss. *cimiterium*. Porro hodieque
haud procul ab Ædua urbe visitur cœmeterium, ubi
ingens lapideorum sepulcrorum numerus superest, cum
ecclesia, aut potius ecclesiæ sancti Stephani muris,
etque tecto. Ibi Petrus Ladoneus sanctorum Rhet-
icii, Cassiani, Simplicii aliorumque Augustoduni
episcoporum tumulos exstare scribit. Vide notas in
pp. seq.

^c Sic Colb. tut. At Colb. a et Clar. a, *vestria*. Cæ-
teri Mss. et Ed., *ad domos vestras*.

^d Vidit et illud sanctus Germanus episc. Antissiodori,
cum sanctus Cassianus gloriam suam revelasset,
ejus sese ac plebem precibus commendavit beatus
Ambrosius, ut narrat Constantius Vitæ lib. II, cap. 6. In

CAPUT LXXVI.

De Simplicio episcopo.

Quo decedente, beatus Simplicius ecclesie ipsi preponitur ^a (An. 361, 24 Jan.). Fuit autem de stirpe nobili, valde dives in opibus sæculi, nobilissimæ conjugii sociatus: his fuit castissima, obtegente sæculo, vita, soli Deo cognita, mortalibus tamen ignota. Erant enim ambo justis et in eleemosynarum semina ac vigiliarum tolerantiam valde promptissimi. Interea propter illam, ut diximus, 957 sæculi dignitatem, Simplicius, decedente Egeonio, a populo eligitur, sed a Deo pro castitatis et sanctitatis gloria destinatur. Accepto quoque pontificatus ordine, beata soror, quæ prius fuerat non libidinis, sed castitate viro conjuncta, non passa est a strato pontificis saluaveri; sed in illa puritatis castitate, quæ prius, viri castissimi torum adibat, secunda de conscientia mentis sanctæ, sciens se uri non posse ab inventivi ignis ardore. Sed sæva dæmonis invidia contra sanctos Dei probrosa excitat bella, et quæ instinctu suo destruere non potuit, nititur verbis subdolis infamare. Quid plura? In illo dominici Natalis die commoventur cives in scandalum, et ad beatam Virginiaem rapulo cursu concurrunt, dicentes: Incredibile est mulierem viro junctam pollui non posse, sed nec vir poterit artubus mulieris junctus a coitu abstinere. Sic etenim Solomoni proverbium profertur: *Nemo, ait, tangens picem mundus poterit esse (Ecc. i. xii, 1)*. Neque enim in sinu ignem quis gestiens non cremabitur. Ergo videmus vos uno in toro recumbere, et suspicari aliud non possumus, nisi misceremini simul. His commota Virgo sanctissima, aggreditur Pontificem simili castitate pol'eutem, replicatque coram omni populo sermonibus quos audierat, puellam, quæ tunc plenam, ut assolet, pro injuria hiemis arulam cum carbonibus retinebat, vocat ^b; expansoque pallio prunas arduas suscipit, et fere longæ unius spatii tenens, sacerdotem evocat, dicens: Accipe initiorem solito ignem, nequaquam tuis velaminibus nociturum, ut ostendant in nobis hæc flammæ extinctas flammæ esse luxuriæ. Suscipiente vero Pontifice, nihil nocitum est velamen ejus ab igne. Hoc miraculo populus, qui erat tunc incredulus, credidit Deo, et inter septem dies amplius quam mille homines sacri innovatione lavacri sunt renati. Quos

dicitur. Cassianus vero in *Ægypto* natus, ibique Ortensis episcopus factus tempore Joviani imp. relicta sede in Gallias venit, ubi a Simplicio *Æduensi* episcopo suscepius est, eique successit. Obiit sæc. iv labente. Unde emendandus videtur hic Gregorius, qui Cassianum Egeonio et Simplicio preponit. Et quidem Simplicius inter episcopos recensetur, qui anno 346 concilio *Coloniensi* contra *Euphratam* ejusdem urbis episcopum dicuntur interfuisse; proindeque ante Cassiani adventum sedebat, qui Joviani tempore, id est an. 363, factus est episcopus. Si tamen quis maluerit Cassiani vitam ex Gregorio reformare, non refragabor.

^a *Vir summæ simplicitatis atque charitatis* appellatur a Constantio in Vita sancti Germani Autissiod., lib. 1, cap. 5.

A suscipiens Ecclesiam, qualem custodit regno per hos milites copulavit.

CAPUT LXXVII.

De simulacro Berocytharum.

958 Ferunt etiam in hac urbe simulacrum fuisse Berocytharum, sicut sancti martyris Symphoriani passionis docerat historia ^c. Hanc cum in carpento pro salvatione agrorum ac vinearum suarum misero gentilitatis more deferrent, adit supradictus Simplicius episcopus, hoc procul aspiciens cantantes atque saltantes ^d ante hoc simulacrum: gemituque pro stultitia plebis ad Deum emittens, ait: Illumine, queso, Domine, oculos hujus populi, ut cognoscat quia simulacrum Berocytharum nihil est. Et factis signo crucis contra, præterius simulacrum in terram ruit: ac delixa se'o animalia quæ planstrum quo hoc vehabatur traherent, moveri non poterant. Stupet vulgus innumerum, et deam hanc omnis cætera conclamat: immolatur victimæ; animalia verborantur, eed moveri non possunt. Tunc quadringenti de illa stulto multitudine viri conjuncti simul aiunt ad invicem: Si virtus est illa Jæstatis, erigatur sponte, jubeatque boves qui telluri sunt stabili procedere. Certe si moveri nequit, manifestum est nihil esse divinitatis in ea. Tunc accedentes, et immolantes unum de pecoribus, cum viderent Jæam suam nullatenus posse moveri, reflecto gentilitatis errore, inquitque antistite loci, conversi ad unitatem Ecclesie, cognoscentes viri [*Leg. veri*] Dei magnitudinem; ^c sancto sunt baptisate consecrati.

CAPUT LXXVIII.

De episcopo super cujus pectus agnus apparuit.

Sed quoniam superiore capitulo exposuimus qualiter castitas diligentes Deum ornaverit, venit in memoriam quæ Felicem ^e Namneticum referentem, dum de his confabularem, audivi. A'ebat enim fuisse antistitem 959 in civitate sua cum conjuge: sed cum ad honorem sacerdotii accessisset, lectulam juxta ordinem institutionis catholice sequestravit ^f, quod mulier valde molestam tulit. Cumque diebus singulis cum eo ageret, ut in uno strato quiescerent, nec acquiesceret pontifex rem tam improbam, quam canonum decreta non admittebant, quadam die accensa furore, ait intra se: Non puto esse alique

^b Sic Colb. 2 et Bell. Ed. vero, *audierat, arulam puella tunc... hiemis cum... vocat puellam.*

^c Hanc dedimus inter Acta mart. sincera, ad an. circ. 180, ubi locus hic laudatus habetur num. 2. Gallorum veterum morem fuisse observat Salpicius Severus in Vita sancti Martini deorum simulacra per agros circumferendi. Sed et passim ejus rei occurrunt exempla in Hist. Romanæ scriptoribus.

^d Sic Clir. a., SB. et Pith. At Bell. et Colb. 2, *psallentes. Est., psallentes.*

^e De Felice Namnetico episc. passim egit Gregorius in Historia. Vide lib. v, cap. 5.

^f Hoc nempe canonibus compluribus sancitum est. Vide lib. 1 Historiæ cap. 59, et Greg. Magui lib. IV Dialog. cap. 20. Illuc nata vocis, episcopo, presbytero, dicuntur.

conscientia viri mei quod ab amplexu ejus **A** sum repulsa; sed ibo et videbo, ne forte alia cum eo decumbat, pro cuius me amore despicit statim adfuit in cubiculo episcopi, invenitque ost meridiem dormientem. Accedensque ante eam ejus, vidit agnum immensæ claritatis super ejus quiescentem. Tunc timore perterrita, ter se a lectulo sancti removit, nec adjecit puerere quid vir Deo plenus ageret in occultis; agnovit manifestissime illud cum servis Dei i, quod ipse Dominus suis fidelibus est polli-gnatus, dicens: *Eccæ ego a vobiscum sum om-tiebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.*, 20).

CAPUT LXXIX.

De Remigio Rhemensium episcopo.

ignis vero Rhemensis urbis episcopus **b** (*An.* 5 *Jan.*), qui, ut ferunt, septuaginta aut eo am-n episcopatu annos explevit, et oratione sua te cadaver puellæ obtinuit suscitari, plerum-firmis sanitatum gratiam porrigit, et in perva-sæpissime ultor existit. Erat autem haud a basilica **c** campus tellure fecundus, tales incolæ olcas **d** vocant, et hic datus basilicæ fuerat: quem unus ex civibus pervadit, de-is hominem qui eum loco sancto contulerat. m ab episcopo ac loci **960** abbate crebro utus fuis-et, ut quæ injuste pervaserat, redde-arvipendens verba quæ audiebat, pertinaci defensabat intentione. Denique causa exstitit devotio, ut Rhemensem urbem adiret: prope-Sancti basilicam. Arguitur iterum ab abbate vasionem carpi, sed nihil dignum ratione re-t. Explicitisque negotiis, ascenso equo, ad a redire disponit: sed obstat nisi ejus sacer-njuria. Nam sauciatus a sanguine **e**, diruit in : obligatur lingua quæ locuta fuerat campum laudantur oculi qui concupierant, manus con-

li cum Ed.: *Eccæ enim vobiscum*, etc.

ic caput ferme integrum Historiæ suæ inseruit ardup libro 1, cap. 19 et 20. De sancto Remi-ira habet Greg. in Hist., potissimum libro 11, l. Ejus vitam scripsit Hincmarus ejus sedis ix successor, quam apud Surium habes. Obiit Januarii, quem tamen pleraque Martyrologia Octobris commemorant. Ejus festivitatem sub li Francorum titulo celebrari decreto sancivit s Leo IX, summus pontifex, quod decretum Gallicanus in generali conventu anno 1637 vit.

ilica Remigiana etiamnunc superest, sed irbis muros ab aliquot sæculis inclusa, archi-terii titulo aliisque prerogativis donata, ob onificis corpus, quod ibi in magnificentissimo leo incorruptum asservatur. Hanc incolunt hi Benedictini e cong. sancti Mauri.

ilgo *une ousche*, vel *osche*, certa terræ portio. angli Glossarium.

est apoplexi correptus; vide lib. v Hist. c. 5. ar. a, Colb. tut. et Frodoardus, *amisit*.

: appellabant provinciam sub Moguntia me-constitutam.

d. Remigianus addit: *Qui sanctum suum mi-apid homines voluit, quem apud se mirificatum*

trahuntur quæ apprehenderant. Tunc balbutiens, et vix sermonem explicare potens, ait: Deferte me ad basilicam Sancti, et quantumcunque super me auri est, ad sepulcrum ejus projicite. Peccavi enim auferendo res ejus. Aspiciens autem dator campi hunc cum muneribus venientem, ait: Ne accipias, quæso, Sancte Dei, munera ejus quæ nunquam accipere consuevisti; ne sis, deprecor, adjutor ejus qui, inflammante concupiscentia, rerum tuarum nequam possessor existit. Nec distulit Sanctus audire vocem pauperis sui. Nam homo ille, licet dedisset munera, rediens tamen domum, emisit **f** spiritum, recepitque Ecclesia res suas. Sed nec illud sileri placuit quod illo gestum est tempore cum lues inguinaria popu-lum primæ Germaniæ **g** devastaret (*An.* 546). Cum

B autem omnes terrerentur hujus cladis auditu, con-currunt Rhemensium populus ad Sancti sepulcrum, congruum hujus causæ flagitare remedium. Accen-sis cereis lychnisque non paucis, hymnis psalmisque cœlestibus per totam excubat noctem. Mane autem facto quid adhuc precatui desit in tractatu rimatur; reperiunt etenim, revelante Deo **h**, qualiter oratione præmissa, **961** adhuc majori propugnaculo urbis propugnacula munirentur. Assumpta igitur palla **i** de Beati sepulcro, componunt in modum feretri; accensisque super cruces cereis, atque ceroferalibus **j**, dant voces in canticis, circumeunt urbem cum vicis. Nec prætereunt ullum hospitium, quod non hac cir-cuitione concludant. Quid plura? non post multos dies fines hujus civitatis lues aggreditur memorata. **C** Verumtamen usque ad eum locum accedens, quo Beati pignus accessit, ac si constitutum cerneret terminum, intro ingredi non modo non est ausa, sed etiam quæ in principio pervaserat, hujus virtutis repulsa reliquit.

CAPUT LXXX.

De sancto Ursino Biturigum episcopo.

Bituriga vero urbs primum a sancto Ursino **k**, qui habebat.

l Non solum superest illa palla quæ in basilica Remigiana religiose asservatur, vulgo sancti Remigii sudarium dicta; sed et perseverat illa pia con-suetudo, eam in modum feretri compositam, eum ingruit aliqua necessitas, per urbis compita deferendi. Quam quidem consuetudinem a Gregorii nostri avo interruptam non fuisse probant vetera aliquot mo-numenta. Ex his est Codex ms. ab Hincmaro biblio-thecæ Remigianæ datus, ubi ejusmodi supplicatio in icone repræsentatur; alia ejusdem rei descriptio habetur in veteribus aulæis quæ similem supplicatio-nem repræsentant.

m Bell., *crucem... atque ceroferariis*. Rem., *atque super ceroferariis*. Ex hoc autem loco Menardus in notis ad Sacrament. sancti Gregorii, pag. 252, infert olim in publicis processionibus cereos accensos ipsis crucibus affixos fuisse, idque a sancto Joanne Chrysostomo institutum fuisse probat ex Socrate lib. vi et Sozomeno lib. viii.

n Sancti Ursini missionem varii variis temporibus assignant. Eum Gregorius hic ab apostolorum discipulis missum dicit, quod de sancto Clemente nonnulli intelligunt. Quo pacto discipulus ille septem episcoporum, qui Decii temporibus apud Biturigas ecclesiam instituit, uti narrat Gregor. lib. 1 Hist.

« discipulis apostolorum episcopus ordinatus in Gal-
 lias destinatus est, verbum salutis accepit, atque
 ecclesiam Biturigensem primum instituit rexitque,
 qui migrans a sæculo, in campo « inter reliqua se-
 pulcra populorum sepulturæ locatus est (Sæc. II, 9
 Nov. aut 29 Dec.). Non enim adhuc populus ille
 intelligebat sacerdotes Domini venerari, eisque re-
 verentiam debitam exhibere. Unde factum est ut, in-
 crescente terra, plantata desuper vinea, omnem
 memoriam de primo urbis sacerdote convelleret, et
 usque ad tempus illud 962 quo Probianus^b episcopus
 urbis ejus est subrogatus, nullus de eo sermo habe-
 retur. Fuit autem quidam, Augustus nomine, de
 domo Desiderati^c quondam episcopi, cujus manus
 ac pedes ita contraxerant, ut non aliter nisi de ge-
 nuficulis atque cubitis sustentaretur, si alicubi proces-
 surus vellet incedere. Is, inspirante Deo, de eleemo-
 synis devotorum apud Brivas^d vicum in honore
 sancti ac beatissimi Marti i antistitis oratorium ædi-
 ficavit : eus, cum in ipsum reliquias detulisset,
 statim directis membris sanus effectus est. Deinde
 collectis secum paucis monachis, sub regula mona-
 sterii degens, semper orationi vacabat. Unde factum
 est ut in sequenti accersitus ab episcopo, abbas or-
 dinaretur in basilica sancti Symphoriani, quam me-
 moratus pontifex fabricaverat ante conspectum muri
 Biturigi. Nec tamen monachos quos prius congrega-
 verat relinquens, sed instituens eis præpositum, ipse
 utrasque cellulas gubernabat. Denique cum apud
 hanc basilicam moraretur, apparuit ei sanctus
 Ursinus per visum noctis, dicens : Defossa humo,
 inquirere corpusculum meum (An. 560). Ego enim
 sum Ursinus hujus urbis primus episcopus. Qui ait :
 Quo ibo, aut ubi quæram sepulcrum tuum, cum
 ignorem locum ubi sis positus? At ille, apprehensam
 ejus manum, duxit ad locum, et ait : Sub harum vi-
 tium radicibus corpus meum habetur. Expergefactus
 abbas narravit hæc sacerdoti suo; sed ille parvi-

cap. 29, alius esset a beato Ursino, Senicianus for-
 tasse, qui secundus Biturigum episcopus fuisse dicitur.

^a Extra urbes in campis et agris sepeliendi consu-
 etudo antiquissima est, quæ legum auctoritate
 sæpius firmata et renovata fuit etiam ab imperato-
 ribus Christianis. Hanc præ cæteris religiose colue-
 runt Galli, ut patet ex can. 56 Conc. i Bracaren-
 sis, etc. Vide Savaronis notas in epist. 12, lib. III
 Apollinaris Sidonii.

^b Laudatur a Fortunato in Vita sancti Germani
 Paris. ubi hæc ipsa translationis historia habetur.
 Puer sancti Hilarii meritis a gravi morbo liberatus
 fuit, ex lib. II Mirac. Sancti Hilarii; presbyter factus
 conc. IV Aurelian. nomine Arcadii episc. Bituric.
 subscripsit an. 541. Cujus successor post Deside-
 ratum factus, interfuit conc. Paris. II an. 555,
 et III an. 557. Romam profectus ibi obiit ac sepultus
 est.

^c Probiani decessor, cujus Vitam ab abbate Bo-
 viensi scriptam ferunt. Sed ipsa est sancti Audoeni
 Vita per Frigidogodum scripta, quam aliquis nebulo-
 si patriarche Bituric., mutato Audoeni in Deside-
 ratum nomine, ipsi attribuit, ut ex utriusque colla-
 tione probat Coitius ad an. 549 n. 70 et seqq.
 Subscripsit conc. Aurelian. V et Arvern. II an. 549.

pendens quæ 963 a presbytero dicebantur, nullam
 inquirendi studium posuit. Interea beatus Germaus
 Parisiacæ urbis episcopus adfuit, susceptusque ab
 episcopo, post coenam domus ecclesiasticæ cum se
 sopori dedisset, apparuit utrique per visum, episcopo
 simul scilicet et abbati, duxitque eos ad locum se-
 pulcri, deprecans ut auferrent eum a loco illo. Ex-
 pergefacti simul, ad vigiliis conveniunt in ipsam
 sancti Symphoriani basilicam; explicitisque officiis
 matutinis, refert episcopus abbati quæ viderat,
 confessusque est et ipse vidisse similiter. Igitur in-
 sequenti nocte accedentes illuc cum uno tantum
 clerico, qui cereum ferret, venerunt ad indicatum
 locum, eunque fodientes usque in profundum,
 sepulcrum reperiunt : quo detecto, amotoque oper-
 torio, viderunt sanctum corpus tanquam dormientis
 hominis, nulla putredine resolutum. Quod admira-
 ntes, et iterum oporteriorum componentes, indi-
 carunt episcopo, data die, quæ viderant. Tunc ille
 convocatis abbatibus et clero, cum honore atque
 psallentio levaverunt beatum sepulcrum : et quia
 vectes illi quibus ferebatur valde longi erant, cum
 venissent ad porticum, non poterant deflecti in in-
 gressu ejus, ut ad ostium ædis sine labore accele-
 rent. Tunc beatus Germanus, elevata voce, ait :
 Sancte Dei sacerdos, si voluntas tua est in hanc
 basilicam ingredi, sentiamus levamen adjutorii tui.
 Et statim, amisso pondere, ita in summa levitate
 factus est sarcophagus, ut, relictis vectibus, pauci
 manibus ferrent quem usque ad locum illum multi
 detulerant. Et sic, celebratis missis, gaudente
 populo, juxta altare sepelitur^e, multis se deinceps
 virtutibus manifestans.

CAPUT LXXXI.

De Mariano recluso.

964 Fuit autem in ipso termino^f Marianus qui-
 dam eremita (An. 515, 19 Aug.), cui non erat aliter

Obiit an. 570, die 8 maji, quo ejus festum cele-
 bratur. Augustus vero, qui postmodum abbas fuit,
 in Molani additionibus ad Usuard., 7 octob., ubi
 sanctus laudatur.

^d Laud. cum Ed., *Brias*. Habetur in archipres-
 byteratu Exoldunensi locus de *Brivis* (*Briues*) dictus,
 ubi cum ecclesia parochiali exstat prioratus, Dolens
 olim monasterio subjectus, qui fortasse hic designatur.
^e Ibi hodieque asservatur. Vide Patriarchium Bi-
 turic. Hæc vero ecclesia nunc intra urbis muros,
 mutato nomine, sancti Ursini appellatur, collegio ca-
 nonicorum et parochiæ titulo insignis.

^f Coll. 2, *ipso tempore*. Colitur in Martyrologio
 Rom. die 19 Augusti. Ejus tamen festum celebratur
 die 19 Septembris in ecclesia Bituricensi, cujus vi-
 tam ex vetustissimo Breviario edidit Labbeus tom. II
 Bibl. novæ, pag. 432, ubi dicitur annis sex in
 monasterio Princiaco, sub sancto Faterio abbate
 vixisse, tum secessisse apud Spinolaium vicum, ibi-
 que 44 annis eremiticam vitam transegisse. Nihil ha-
 bet de ejus morte. Tetradius episc. Bituric. qui ec-
 clesiam ejus dedicasse dicitur, interfuit concilio Ag-
 thensi an. 506, et Aurelian. I an. 511. Unde colligitur
 Marianum regnante Clodoveo I floruisse. Nepo-
 tem habuit beatum Animum, et Terentia abbatis-
 ejus barbaram pro reliquiis diu servavit.

eibus nisi poma agrestia : et si ei aliquoties a quibusdam mel delatum fuisset, aut si ipse reperire potuisset in silvis, hoc ei erat cibus. Qui cum plerumque visitaretur a plurimis, quodam tempore a quarrentibus non poterat inveniri. Investigantes denique eum viri qui venerant, deprehenso vestigio, invenerunt locum in quo flexo genu-aquam hausit a fluvio; et exinde progressi reperiunt eum sub una arbore malo jacentem mortuum. Unde celebre ferebatur in populo eum elisum ex arbore spiritum exhalasse; sed evidenter non est cogitum, quoniam a nullo refertur visum. Tunc viri qui adveniant, elevantes, attulerunt ad vicum Evaunensem^b: quem ablutum dignisque indutum vestibus sepelierunt in ecclesia, festa obitus ejus per singulos celebrantes annos: ad quæ^b convenientes populi, crebro ab infirmitatibus sanabantur. Quidam autem de vicinis annonas diu infectas aqua ac germine producto conflatas, facto igne, super vimina contexta torrere parat ad pocula facienda. Accedens autem unus vicinorum ejus, ait: Quid tu, o homo, hoc detineris in opere? An ignoras quod solemnitas est beati Mariani? Qui cum furore respondit: Putasne, o tu qui hæc loqueris, quod homo elisus ex arbore propter compendia gulæ, angelorum sit relatus consortio, ut sanctus debeat adorari? Melius est enim opus necessarium in domo exercere, quam talem sanctum excolere. Quod ille audiens discessit, et cum reliquis ad basilicam sancti abiit, relicto domi vicino in opere laborante. Nec **965** mora, flante vento, apprehenditur domus, incendio exurit omnis, nec quidquam de substantia restat hominis. Exinde elevati globi flammarum super hospitola aliorum quæ circumlocata erant, transilientes^c, hujus hominis aream, sepes, tuguriola vel porcorum vel animalium, reliquaque quæ ad eum pertinebant, flamma percussit; nec quidquam remansit huic misero, quod non fuisset igni succensum. Quod si evenisse quis fortuito putat, admiretur quod nulli vicinorum circumstantium nocuit. Quid nunc agis, o cruda rusticitas, quæ semper in Deum et ejus amicos mormuras, ut tibi exinde damnum acquiras? Alterius igitur hominis malitia furis boves abstulerat, qui, apprehenso vestigio, et inter infusus aqua viarum tramites ac profundas luti voragine perdito, ad Sancti recurrit sepulcrum, fusaque oratione, dum de basilica fuisset egressus, advertit hominem per aggerem publicum venientem, qui boves illos

ante se cum caballo ex itinere lasso prosequens adducebat. Turbatus enim fuerat a viâ, et quasi amens factus in illam partem de qua egressus fuerat, mente turbata, redibat. Cognoscitque vir ille boves quos perdidit: hos recipiens, hominem absque calumnia redire permisit, quia cognovit hoc sibi per virtutem sancti Mariani præstitum, cum in illa hora reperit perditum, ova ejus adivit plenus fide sepulcrum: quæ postquam gesta sunt, diligentiore cura Confessorem Dei plebs cœpit excolere Bituriga.

CAPUT LXXXII.

De Eusitio recluso.

Fuit in hoc territorio et Eusitius^d vir virtutum (An. 552, 27 Nov.), qui, tanquam eremita, inter spinarum condensitatem ab hominum se familiaritate removerat, qui aurum vel divitias mundi hujus tanquam stercora exhorrebat. Ad hunc cum diversi propter diversas infirmitates irruerent, plerumque ei infantes **966** quibus fauces intumuerant deferebantur: quos ille tactu blandissimo pertractans, siebat, quasi spiritali joco delectans: Merito, inquit, hæc gula doloribus quatitur, quæ inglutire non sinit^e. Sed in Trinitatis nomine signum crucis imponens, infirmas fauces a doloribus et tumoribus liberabat. Quartanariis vero tam præsens beneficium erat, ut aquam tantum benedictam ad bibendum tribuens, continuo eos redderet sanitati. Habebant clerici ejus duo vasa apum: cumque unus ex vicinis ejus quartani typi vexaretur ardore, ad eum veniens solitam ab eodem accipiens medicinam, sanus est redditus; et redire domum cupiens, vasa illa eminus cernit in arbore. Inflammante protinus cupiditate, quæ radix omnium malorum esse describitur, cogitat ea furtim auferre. Inventoque simili sibi sacclite, nocte arborem illam petit. Cumque in eam ascendisset, ut socio porrigens vasa deponeret, ecce ab alia parte senex advenit. Quo viso ille qui ad terram erat, fugam petit, nec quicquid caveret exposuit. Senex vero sub arbore stetit, et vas unum quod fur porrexit, mutuo accepit: cumque et alterum vellet auferre, ait Sacerdos: Sufficiat nunc, filii, istud; alterum vero ei qui ipsum laboravit reserva. Qua ille voce perterritus, se deorsum jactat. At ille apprehensum eum ad cellulam deducens, ait: Cur, inquit, filii, diabolo præcedente tu sequeris? Nonne hesterno die ad me veniens, benedictionem Domini accepisti? Si, inquit, ex melle delectabar, **967**

^a Vicus est diocesis Lemovicensis, vulgo dicitur *Evoas*, ubi sepultus fuit Marianus, qui in vicina silva (*la forêt d'Antraignes en Combrailles*) mortuus repertus fuerat. Sacrum ejus corpus in ipso pariete ecclesiæ, quam hodie incolunt canonici regulares sancti Augustini, depositum fuerat, sed exinde translatum fuit in capsam argenteam a Reginaldo *de la Porte*, episc. Lemovicensi, an. 1300, ut refert Bernardus Guido apud Labbeum, tomo I Bibl. novæ, pag. 635.

^b Sic Colb. a, alt. manu; cæteri, *atque*.

^c Hæc vox *transilientes* est in solo Colb. a, al. manu, ubi et *infra aream incenderent*.

^d Alii, *Eusicius*. Bell., in titulo, *Usichius*. Ed.,

Eutichius multarum vir. Primum in monasterio Patriciano vixit, tum in eremum secedens initium dedit monasterio celebri, quod hodie ex ejus nomine Cella sancti Eusicii (*Selles en Berry*) appellatur. Eusitii vitam et observationes edidit Labbeus tomo II Biblioth. novæ, pag. 371; miracula autem pag. 463. Alterius vero vitæ fragmenta Chesnius tomo I Hist. Franc. exhibet. Quo autem pacto cum Gregorii textu, et inter se ipsas componi debeant, exposuit Coimius ad an. 531. Ejus mortis annus incertus est. Senex erat an. 531, quo Childebertus bellum in Wisigothos movit.

^e Bell., *quæ in gutture non sinit*.

a me petisses, et ego sine ullo improperio et tuo A autem puerum jam adultum vidi, qui nobis hæc retulit. impedimento, ut tibi fuerat copia, tribuissem. Tunc et aliis multis verbis arguens eum, favum ei mellis largitus est, et illæsum abire permisit, dicens : Cave ne ultra repetas, quia furtum Satanæ pecunia est. Ad hunc ergo senem Childebertus in Hispaniam abiens, venit (An. 531); cumque ei quinquaginta aureus obtulisset, ait senex : Quid mihi ista profers? illis qui ea pauperibus largiantur attribue, **967** mihi autem hæc necessaria non sunt. Sufficit mihi, et pro meis peccatis Dominum merear deprecari. Et adiecit : Vade et victoriam obtinebis, et quod volueris ages. Tuoc rex aurum pauperibus erogans, vovit ut si eum Dominus cum sua gratia de itinere illo reduceret, in honore Dei basilicam in eo loco ædificaret, in qua senis membra quiescerent. Quod B postea adimplevit.

CAPUT LXXXIII.

De Maximo Regiensi episcopo.

Maximus Regiensis episcopus atque confessor ^a (An. 460, 27 Nov.) sæpius se incolis in multis virtutibus manifestat; ad eujus sepulcrum non solum cæci illuminantur, sed etiam et alia morborum genera ejus virtutibus depelluntur. Nuper autem quæ gesta cognovi referam. Puerulus erat quasi annorum trium, adhuc ad matris dependens ubera. Hic a febre correptus, dum genitricis manibus bajulatur, taliter est addictus, ut nec papillam, nec alium cibum sumere posset. Interea dum per triduum graviter agens, amatorum bajularetur in ulnis, ait quidam ^C ex famulis : Utinam ad sepulcrum beati Maximi hic parvulus deferretur. Confidimus enim de ejus meritis, quod possit eum sanitati pristinae restaurare. Qui dum defertur inter amatorum manus, spiritum ^C aheus emisit : quod cernentes parentes ejus, flentes ac clamantes, projecerunt eum ante sepulcrum beati Maximi confessoris, clausisque ostiis reliquerunt corpus exanime. Nocte vero in lamentatione deducta, cum redditus terræ dies alius illuxisset, reseratis ædis sacratæ ostiis, infantulum erectum per cancellos sepulcri trahentem se, atque ambulare conantem aspiciunt. Nondum enim ei erat ætas perfecta, ut recte posset incedere. Quod admirantes **968** parentes gavisus sunt : suscepitque eum mater inæsta cum gaudio, ac domui restituit sanum. Ipsum ^D

^a Factus est ex abbate Lirinensi episcopus Regiensis (*Riez in Provence*) sub Aquisi metropoli, anno 453. Interfuit concilio Regiensi an. 439, Arausicano i an. 444, et Arelatensi in occasione jurisdictionis monasterii Lirinensis an. circiter 455. Faustus ei primum in abbatia Lirinensis regimine, tum in episcopatu successit, ut canit Sidonius in Eucharistico. Miraculis ante et post mortem claruit. Ejus laudes istorum temporum scriptores plurimum commendaverunt. Vitam vero ipsius scripsit Dynamius Patricius, quæ omnia Vincentius Barralis in Chronologia sanctorum Lirinensium refert. Vitam quoque Surius habet die 27 Novembris, quo ad superos abiit. Sepultus est in ecclesia sancti Petri a se constructa. Aliquot homilias scripsit, quæ inter eas quæ sub Eusebii Emisseni, seu Gallicani, sive Eucherii Lugdunensis nomine editæ sunt, habentur.

CAPUT LXXXIV.

De Valerio episcopo.

Valerius beatus confessor, Consoranensium primus episcopus ^b (An.... 5 Jul.), hoc se revelavit modo. Nam oratorium super se constructum prius habuit; sed per incuriam ruens, oblivioni datum est quo in loco quiesceret : hoc tantum ab incolis ferebatur, quod fuisset ante sanctum altare sepultus. Adveniens autem Theodorus episcopus ^c (An. 550), oratorio ipso in majori spatio ampliato, magnam effecit basilicam : deinde sanctum venerabilis viri corpus inquirens, reperit duo sepulera, sed nesciebat quis esset sacerdotis illius e duobus. Tunc, convocato clero, vigiliis tota celebrat nocte, deprecans ut sibi beatus Confessor quo in loco jaceret exponeret, implevitque duas ampullas vino, et posuit super unumquemque tumulum, dicens : In quo falerna fuerint ampliata, ipsam manifestum sit esse Valerii antistitis sepulcrum. Data vero luce egressus de basilica, et ostiis sigillis munitis, dedit membra soperi. Surgens autem ad horam tertiam, venit ad sanctam basilicam, reseratis ostiis, cum clero et populo : reperit ampullam unam parumper vini habentem; alteram vero in tantum ore patulo exundare, ut totum beati Pontificis ablueret monumentum. Per hoc itaque cognovit sacerdos quis esset Valerii episcopi tumulus. Sed evidentius adhuc scire cupiens, detegit monumentum, amotoque operitorio, reperit venerabile corpus valde integrum, de quo non cæsaries decidua, non barba fuerat diminuta, neque aliquid in cute corruptum aspiciebatur **969** aut tetrum : sed erant omnia illæsa, ac si nuper fuissent recondita, tantusque odor suavis fragrabat e tumulo, ut non dubitaretur ibi quiescere Dei amicum. Lauri etiam folia sub se habebat strata, de quibus assumens Episcopus, multis infirmis præbuit medicinam. De vestimentis igitur ejus reliquias sumpsit : rursusque aperto tumulo venerandum deinceps Antistitem honoravit, multaque miracula de his pignoribus cernens in posterum.

CAPUT LXXXV.

De Silvestro Cabillonensi episcopo.

Beatissimus ^d vero Silvester Cabillonensem

^b Quo tempore vixerit sanctus Valerius, incertum est. Glicerius ejus, in catalogo vulgaris, successor subscripsit concilio Agathensi an. 506. Consoranensium urbs a Licerio quinto ejus episcopo nomen habet *Saint-Lizier de Consrains*, in Wasconia sub Auxitana metropoli.

^c Eleutherius archidiaconus a Theodoro episc. Consoranicæ ecclesiæ missus subscripsit concilio v Aurelian. an. 549.

^d Hoc caput cum sex seqq. deest in Clar. a. Referatur tamen integrum cum sequenti in historia elevationis sanctorum Silvestri, etc., quam e veteri Ms. post Perrium et Cussetum edidere Bollandiani ad diem 17 Martii. Ex hac historia discimus sanctorum Silvestri, Agricolæ et Desiderati Vitas jamdudum, si unquam scriptæ fuerunt, perditas fuisse. Sed hanc jacturam resarcire conatur ille auctor ex

^a *rexit Ecclesiam (An. 514, 20 Nov.), qui, quadraginta A* duobus annis sacerdotio ministrato, plenus dierum atque virtutum migravit ad Dominum. Habuit autem lectulum funibus subtilibus innoxum : sub quo cum semel atque iterum infirmi, sive quartanarii, sive variis febribus oppressi subderentur, statim, virtute divinitus indita, sanabantur. Idcirco hic lectulus in ecclesie sacrarium deportatus. simili virtute nitescit. Multi enim, sicut oculis propriis inspexi, abscissis de funibus illis particulis, in longinquum deferebant, ipsisque super infirmos locatis, sanitatis adesse beneficium contuebantur. Nam mater mea ab hoc decisa particula, ut puella a frigoribus febricitanti collo dependi fecit, morbo extemplo depresso, puellam sanam aspexit.

CAPUT LXXXVI.

De Desiderato ejusdem territorii recluso.

870 In hac urbe fuit et Desideratus presbyter, quem ego apud monasterium Gurthionense ^b vidi (An. 570, 30 April.), virum sanctitate magnificum, qui sæpius frigiticis, dolore dentium laborantibus aliisque morbis, orando finem imposuit. Nam ^c usque quoque reclusus erat, hoc est non egrediebatur e cellula : sed qui voluisset videbat eum in cellula. Hic, ut diximus, eximiis illustratus virtutibus emicuit sacculo. Quod audiens benedictus Agricola ^d episcopus, misit archidiaconum suum, ut beatum urbis cœmeterio deferret : sed resistentibus monachis, quod jussus fuerat non implevit. Posthæc, ædificato xenodochio leprosororum sacerdos suburbano, in ejus basilicam collectis abbatibus et omni clero, beatum corpus transtulit, et in basilica superius memorata summo studio sepelivit ^e : qui se nunc vivere cum Christo magnis virtutibus manifestat.

laudatis Gregorii nostri capitibus, et historia inventionis eorum reliquiarum, quam suo tempore factam describit. Hanc procuravit Girbaldus seu Girboldus, labente sæculo ix, Cabillonensis episcopus, qui post elevationem e terra an. 877 sancti Lupi episc. Cabillonensis corpus in sancti Petri basilica suburbana, de sanctis Silvestro, Agricola et Desiderato, qui apud sanctum Marcellum jacebant, transferendis in animum induxit. Quod anno 878 aut sequenti exsecutus est pridie Nonas Maii. Joannes vero VIII papa paulo post Cabilonem veniens annuam solemnitatem in eorumdem sanctorum honorem celebrandam instituit.

^a Laud., Colb. tut. et Bell., al. manu, *Cabillonensem* ; et infra Scripti omnes, *quadagesimo secundo anno*. Subscripsit Silvester coneg. Epaonensi an. 509, et Lugdun. i an. 517. Festum ejus recolitur die 20 Novembris.

^b In historia inventionis supra laudata, *Guerdomensi*. Hodie dicitur *Gourdon*, vicus in pago Cadrelloensi (*le Charolais*).

^c Plerique Mss. : *Non enim usquequaque.*

^d De sancto Agricola Cabillonensi episcopo Gregorius agit lib. v Historiæ cap. 46, ubi plura de eo diximus. Scripsit ad sanctum Germanum episc. Paris. pro obtinenda cubicularii sui sanitate ex Vita sancti Germani cap. 4. De voce *benedictus* vide notas ad cap. 46 lib. iii Hist.

^e Hist. inventionis supra laudata, quæsitum quidem corpus sancti Desiderati in sancti Marcelli basilica memorat; sed nusquam dicit ipsam fuisse reperiunt.

CAPUT LXXXVII.

De Joanne abbate.

Fuit ^f in Tornodorensi pago in parochia Lingonicensi vir sanctitate præcipuus Joannes abbas, juxta sui nominis etymologiam divina gratia præventus (An. 539, 28 Jan.). Denique fertur quia cum monasterium ædificare vellet, quod Reomatis nuncupatur, et fratres nimiam aquæ penuriam paterentur, reperit **971** puteum immani profunditate altum, ubi pessimus serpens basiliscus habitabat. Illic itaque divina invocatione percempto serpente, ac mundato puteo, puteum potabilem fratribus reddidit : de qua aqua et nos cum Lugdunum pergeremus a fratribus illius monasterii benigne suscepti, causa miraculi haesimus, cujus etiam haustu plurimi frigori ei curantur. Fertur et de præfato viro tale miraculum. Quidam fraticida, pro enormitate criminis ferreis circulis alligatus ^g, præceptum habuit ut septem annis loca sanctorum peragrando circuiret. Illic cum Romam venisset, revelatione divina comperit non aliter se posse absolvi, nisi ad sancti corporis reliquias Joannis Reomaensis abbatis perveniret. Illic ergo passim lustrando loca, tandem devenit ad basilicam, ubi haud longe a monasterio ^h sacratissimum corpus ejus locatum est : ibique orationibus ac vigiliis incubans, vinculis omnibus absolutus est. Vixit vir hic justus et vir religiosus, sicut legislator Moyses, centum viginti annis, cujus nec oculus caligavit, nec dens motus est : fuit autem institutor viri memorabilis (*Forsan, sancti Sequani, cap. seq.*), de quo in suo loco narrabimus.

CAPUT LXXXVIII.

De Sequano abbate.

Magnæ autem virtutis fuit et ille Sequanus ⁱ Lin-

^f Hoc caput deest in Mss. Sancti Joannis vitam scripsit monachus anonymus Reomaensis ipsius suppar, quam Jonas interpolavit, eique librum de ejus Miraculis adjunxit. De his vide Mabillon. Acta sanctorum ord. sancti Bened., sæc. i, ad an. 539; Bollandum die 28 Januarii; et Coïntium ad an. 539, nûm. 18. Monasterium Reomaense quod condidit, ex ejus nomine vulgo *Moutier-saint-Jean*, hactenus perseverat sub ordine sancti Benedicti. et cong. sancti Mauri in agro Tornodorensi, cujus historiam edidit Petrus Roverius.

^g Id poenitentia genus passim in libris de sanctorum miraculis occurrit, quod ab episcopis ac presbyteris poenitentiaris ob crimina graviora imponi solebat. Vetitum est in lib. i Capitul. Caroli Magni. Ejus tamen non pauca exempla sæculis sequentibus occurrunt, ut observat Mabillonius. Vide Roverii notam 75, aut Bolland. tomo II Januarii, pag. 86.

^h Hæc basilica hodie parochialis est vici, cui exinde nomen inditum est Corporis sancti, haud procul ab ipso monasterio. Varias ejusdem sancti translationes memorant laudati auctores, quos si lubet consule. Lapideum ejus sepulcrum hodieque ibi visitur.

ⁱ Sancti Sequani Vitam habes sæc. i Act. sanctorum ord. Benedictini. Monasterium Segestrense, quod ab eo conditum, nunc vulgo Sancti Sequani (*Saint-Sein*), cum adjuncto oppido, quinque leucis infra Divionem, appellatur, hactenus perseverat sub ordine sancti Benedicti et cong. sancti Mauri, ubi ejus sacræ reliquie asservantur.

gonici abbas territorii, qui vivens sæpe homines a vinculo diabolici nexu absolvit, et post obitum ad sepulcrum suum erga-tulari catena revinctus liberis meritis suis abire permisit (An. 580, 19 Sept.). Denique Guntchramnus rex cornu ^a, cujus voce vel molossos colligere, vel illa corneorum **972** arborum armenta effugare consueverat, furto ablatum perdidit: quæ res multos in vincula coniecit, nonnullos facultate privavit. Ex quibus tres viri memorati Confessoris monumentum petierunt: quo rex comperto, jussit eos catenis atque compedibus necti. Factumque est ita. Media nocte vero lux in basilica humana luce clarior oritur: dissiliunt ferrearum pedestrium repagula, catenarumque disruptis baccis ^b vincti laxantur. Quo audito, rex exterritus velocius ees liberi arbitrii potestate donavit.

CAPUT LXXXIX.

De Marcello Parisiorum episcopo.

Marcellus vero Parisiacæ urbis episcopus, qui quondam, ut in ejus Vita ^c legitur, serpentem immensum hoc depulit ab oppido, et nunc in ipsius civitatis vico quiescit (Sæc. iv, 1 Nov.). Ad cujus tumulum cum Raguimodus presbyter, qui nunc ejus municipii habetur sacerdos ^d, quartano typo veniens decubasset, totaque die jejuniæ et orationi vacasset, factus jam vespere obdormivit. Expergefactus vero post paululum a somno, incolumis surrexit a tumulo.

^a Reges cornibus in venationibus, in præliis verotubis semper usos fuisse observat Valesius in defensionè sua contra Lauvoium, parte 1. Vide Rigordum in Gestis Philippi Augusti.

^b Omnes Scripti, *baccis*. Hanc vocem eodem sensu usurpat Fortunatus in Vita sancti Germani, cap. 30.

^c Sancti Marcelli Vitam a Fortunato presbytero scriptam refert Surius die 1 Novembris. Sepultus est in ecclesia suburbana, quam Lauvoius tunc temporis cathedralis esse contendit, Valesio et aliis reclamantibus. Eam sub prima regum nostrorum stirpe jam celebrem fuisse nemo inficiabitur. Illustri collegio canonicorum a compluribus sæculis gaudet: sancti tamen Antistitis corpus inde majorem ecclesiam translatum est, ubi in ditissima theca asservatur.

^d Id est, episcopus Parisiensis. De eo passim in Historia Gregorii.

^e Sanctum Germanum passim laudat noster Gregorius in Hist. libris. Ex abbate Angustodunensi factus episcopus subscripsit concil. Paris. iii an. 557, Turon. iii anno 567, et Paris. iv an. 575. Ejus epistolam ad Brunichildem in appendice dabimus. Ante et post mortem miraculis clarissimus fuit, ita ut vulgo ab antiquis auctoribus *Sanctissimi* ac *Beatissimi* titulo designaretur. Ejus nomini paulo post obitum ecclesiam cum monasterio Nerthramni extruxit: sepulcrum vero ipsius auro, argentoque et gemmis exornavit sanctus Eligius, ut refert sanctus Audoenus lib. 1, cap. 52. Beda in sincero Martyrol. de eo ait: « Tanta virtutis fuit, ut cau as infirmitatum hoc esset curare quod tangere. » Sepultus est in oratorio sancti Symphoriani, majori basilicæ monasterii, quod ipso hortante Childebertus rex construxerat, adhærente, ubi etiam nunc visitur ejus tumulus. Sacrum corpus sæculo viii translatum est in majorem ecclesiam. Servatur in theca auro argentoque fabricata ac gemmis exornata. Ejus Vitam a Fortunato scriptam edidit Surius, Mabillon. sæc. i Bened., ac Bollandus.

CAPUT XC.

De Germano ejusdem urbis episcopo.

Ingrediente autem Chilperico rege in urbem Parisiacam, sequenti die quam rex ingressus est civitatem (An. 576, 28 Maii), paralyticus, qui in portica basilicæ sancti Vincentii, in qua beatus Germanus ^e requiescit in corpore, residebat, dirigitur: mane autem facto, exspectante populo, gratias beato Antistiti referebat. **973** Nam sæpe ibi et gressus paralyticorum et cæcorum visus virtute Sancti restituuntur, et raro advenit ejus solemnitas quin ibi ejus virtus ostendatur.

CAPUT XCI.

De Genovefa virgine sanctissima ^f.

Est ibi et sancta Genovefa ^g in basilica sanctorum sepulta apostolorum (An. 509, 3 Jan.), quæ in corpore posita tantum in virtute prævaluit, ut mortuum suscitaret. Ad cujus tumulum sæpius petitiones datæ suffragium obtinent; sed et frigidiorum febres ejus virtute sæpissime restinguuntur.

CAPUT XCII.

De sepulcro beati Lúoris.

In Dolensi autem Biturigi termini vico beatus Lúor, Leucadii quondam senatoris filius, requiescit (An. 255, 4 Nov.), qui fertur in albis migrasse a sæculo: in crypta vero positus super pavimentum, sepulcrum habens ex marmore Parisiensi mirabiliter exsculptum ^h. Factum est autem ut quadam vice

diani ad diem 28 Maii, ubi et sæc. iii Benedictino habentur plura de ejusdem sancti translatione, miraculis, ac monasterio, quod hodieque, cum toto suburbio maximis urbibus æquali, ab eo Sancti Germani a Pratis dicitur. Epitaphium quod a rege Chilperico factum dicitur, iidem auctores exhibent ex Aimoino.

^f Laud., Bell. et Colb. a: *De Genovefa religiosa.*

^g Eam Gregorius *Beatissimam* appellat lib. iv cap. 1, cujus Vitam Surius et Bollandus die 3 Januarii referunt. Interpolata est ea quam Chiffletius edidit. Ejus virtutes laudat Constantius in Vita sancti Germani Antissiodor. episcopi, a quo Virgo beatissima Deo sacra fuit; cujus memoriam jam celebrem paulo post ipsius obitum fuisse non vetera solum Martyrologia probant, sed et missa propria, quam in Liturgia veteri Gallicana habes apud Mabillon., lib. ii, num. 16. Sigibertus, in Chronico, ad an. 512, Theodosii junioris 20, quem 28 Clodovei appellat (qui fuit 503) cuique concilium Aurelian. anno 511 habitum illicat, hæc habet: « Genovefa virgo Parisiensis octogenaria transit ad Dominum. » Basilicam in ipso loco, ubi sepulta fuit, extruxit Clodoveus, quæ post varias fortunæ canonicis regularibus sancti Augustini concessa est, sæculo xii agente, Sugerio abbate Sancti Dionysii, qui ibi etiam nunc perseverant sub abbate regulari, totius Gallicanæ congregationis strictioris observantiæ præside generali. De variis sanctæ Genovefæ translationibus, quarum Acta refert Bollandus, fuse disserit R. P. Gerardus Dubois in Hist. Paris. lib. 1, cap. 9. Ejus sacrum corpus, quod in publicis calamitatibus solemniter per urbem deferri solet, in eodem monasterio religiose asservatur in theca ditissima, quam idem auctor describit.

^h Visuntur etiam nunc in crypta subterranea ecclesiæ sanctorum Stephani et Saturnini Dolensis, vulgo *Bourg-Déols*, apud Bituriges, duo sepulcra vetustissima variis figuris decorata, in quorum uno

sanctus Germanus, 974 Parisiacæ urbis episcopus, ad hunc tumulum vigilas celebraret, haud procul formulam habens, in qua genua, cum necessitas cogeret, deflectebat. Factum est autem in una vigilia nocte, dum psalmos lectionis Davidicæ decantarent, stationis labore lassique clerici, quasi pro aliquo relevamine, se super sepulcrum Sancti defixis unarum compagibus sustentarent. Contremuit illico beati tumulus Confessoris, et sibi injuriam irrogari præsentem vibratione fatetur. At Germanus pontifex, pavore perterritus, amoveri desuper præcepit somnolentos, dicens: Absistite, o segnes, procul a tumulo, ne sancto Dei molestia inferatur. Quibus amotis, tremorem illum deinceps non senserunt. Sed nec illud placuit præteriri, quod cuidam pauperi idem Lusor beatus per visum apparuit, præcepitque cellulam emundari, in qua, ut ferunt, infantia vagitus exegerat: sed cum pauper ille bis commonitus agere jussa differret, apparuit ei tertio, dicens: Si feceris quæ præcipio, unum triantem pro obedientiæ famulatu recipies. Ille vero consurgens, cellula scopis mundata, abluta aqua, herbisque respersa, stabat attonitus, pollicitam promissionem opperiens, donec nutu Dei advertit 975 triantem in pavimento lucere, quem colligens lectus abscessit.

CAPUT XCIII.

De Maximino Treverorum episcopo.

Est et apud urbem Trevericam suburbano sanctus Maximinus ^a, magnus cum Domino populi illius advocatus, ad cujus tumulum sæpe cernuntur miracula gloriosa (An. 319, 29 Maii). Tempore enim Theodoberti regis Arboastes ^b quidam presbyter cum Franco quodam intendebat, rege præsentem. At dum hæc agerentur, rex loca sancta urbis, quæ sub urbis illius vicis habentur, causa visitabat orationis. Cum autem videret rex prosecutionem presbyteri esse callidam, conversus ad eum: Si vera sunt, inquit, quæ prosequeris, hoc super tumulum Maximini antistitis sacramento confirma. Audeo, ait, hæc, presbyter, quæ præcipis adimplere. Et statim ponens

marmoreo sanctus Lusor sepultus fuisse dicitur, et in altero lapideo Leocadius ejus pater, quem ex Vettii Epagatii martyris Lugdunensis stirpe prodiisse scribit Gregorius lib. 1 Hist. cap. 29. Lusoris, vulgo *saint Ludre*, qui in albis, id est intra primam sui baptismi hebdomadam, defunctus est, festum non recentiora solummodo, sed et Flori Martyrologium recollit die 4 Novembris. Hinc mirum est ipsius nomen ab aliquot annis e breviario Bituricensi fuisse reseratum. Vide Labbei Biblioth. novam, tomo II, pag. 426 et 427. Quo tempore sanctus Lusor vixit non liquet. Gregorius loco laudato ait Leocadium primis Biturigum Christianis domum suam in ecclesiam convertendam concessisse. Eos autem Christianos a septem episcoporum, quos sub Decio advenisse censet, discipulis fide imbutos scribit. Unde Leocadium ac Lusorem labente sæculo in vixisse conjicimus.

^a Celebris est sanctus Maximinus, qui Athanasium Treviros exsulem suscepit, a quo et ipsius fides laudatur in apologia ad Constantium, et in libro 1 adv. Arianos. Hieronymum in Chronico, Gregorium no-

manus super sanctum sepulcrum, dixit: Hujus sancti virtute opprimar, si aliquid falsi loquor de his quæ prosecutione mea contra hunc Francum insisto. Fremente autem barbaro, et quasi contra Sanctum Dei furibundo, egressi sunt de basilica: cumque per viam pariter pergerent, subito delapsus presbyter solo pessumdedit, et mortuus est. Laudavitque deinceps barbarus virtutem Sancti, cui prius detraxerat. Sicque archidiaconus urbis ipsius, cum a Nicetio episcopo pro adulterii crimine pulsaretur, sacramento se ad hujus sancti sepulcrum purificari exoptavit: ingressusque primum cryptæ limen, restitit quasi stupens; dehinc descendens per gradus ad aliud ostium venit; cumque ad tertium accedere vellet, protinus febre correptus, gressum amplius figere non auctens, crimen quo imputabatur, in discrimine 976 mortis positus, est confessus, deprecans populum ut pro se vel sancti Antistitis, vel episcopi sui suffragia flagitaret. Sed statim ut confessus fuit, ab impulsu febris erutus, sui antistitis est in charitate receptus.

CAPUT XCIV.

De Nicetio ipsius urbis episcopo.

Nicetius ^c autem, ut supra diximus, ipsius urbis episcopus, eleemosynæ, charitatis sanctitatisque totius refulsit merito, dum in corpore commoratus est (Circ. an. 566, 5 Dec.). Illic a sæculo migrans, ad basilicam sancti Maximini prædecessoris sui sepultus est. Ad cujus nunc tumulum victorum catenæ franguntur, energiam incursionis diabolicæ patientes extrasis dæmonibus liberantur, cæcorum oculi plerumque remotis tenebris lumine infunduntur. Jam de perjuriis ^d quid dicam? Si quis enim ibi falsum juramentum proferre ausus fuerit, illico divina ultione corrigitur: nec quisquam hæc vel loqui audeat, si conscientia torquente, reum se esse cognoverit, quod ibi sacramentum præsumat exsolvere.

CAPUT XCV.

De Medardo Noviomensi [Al., Suessionensi] episcopo.

Medardus vero gloriosus confessor juxta urbem Suessionis ^e quiescit (Circ. an. 560, 8 Jun.). Ad cu-

strum lib. 1, cap. 35, et alios omitto. Fjus Vitam a Lupo episcopo sæc. ix scriptam edidit Surius; aliam vero, ut putant, ducentis annis vetustiorum Bollandiani edidere ad diem 29 Maii. Recensetur inter eos qui concilio Sardicensi interfuerunt, an. 547, et conc. Colon. anno præcedenti contra Euphrasium, seu ejus decessorem, uti contendit Henschenius. Obiit die 12 Septembris in Aquitania, relatusque Treviros 29 Maii sepultus est in monasterio suburbano sancti Joannis, quod exinde sancti Maximini appellatum est, hodieque perstat sub hoc nomine celeberrimum ord. Benedictini, ubi in crypta subterranea sub altari majori requiescit cum sanctis Agrotio, et Nicetio, ejusdem urbis episcopis.

^b Plerique, *Arboastis*. Colb. tit., *Arbogastis*.

^c Ejus Vitam habes infra inter Vitas Patrum, cap. 17.

^d Aliquot Scripti et Ed., *perjuriis*.

^e Alii, *Sessionis*, *Sessionas*. Ed., *Suessionicam*. Fuit sanctus Medardus episc. Viromandensis, sedemque Novionum transtulit (*Noyon*), ubi hæcenus perseverat, comitatus urbis, et paritatis Franciæ utro-

ius sepulcrum sæpe compeles miserorum confractos aspeximus. Post scriptum de mirabilibus ejus librum, mulier manu debilis devote expetiit beati præsidia Sacerdotis : denique cum reliquis vigiliis fide integra celebrat, confisa ab ejus virtute manns humore ligatas posse dissolvi, qui infelicium catenas potentia virtutis **977** eximeret. Factum est autem dum missæ celebrarentur, resolutis nervorum arentibus ligaturis, gratias Confessori referens, atque ad sanctum altare accedens, gratiam benedictionis accepit incolumis. Et quia priusquam templum ædificaretur, erat super sepulcrum Sancti cellula minutis contexta virgultis, et dedicato templo hæc fuit amota, dignum est ut de ipsius ligni tenuitate magnum aliquid proferamus. Nam sæpius de eo hastulæ factæ parumper acutæ dolori dentium remedia contulerunt. Hæc audiens Charimeris ^a, qui nunc referendarius Childeberti regis habetur, dum de hoc dolore laboraret, basilicam Sancti expetiit, ut sumpturus ex ligno a virtute Sancti medicinam mereretur accipere; sed veniens ostium reperit obseratum. Confusus ergo quia virtus Beati ubique sit præsens, extracto cultro hastulam excutit ab ostio. Statimque ut dentes attingit, noxius dolor abscessit. Habetur apud nos et baculus ejus, de quo plerumque infirmi medicamina sunt experti.

CAPUT XCVI.

De Albino Andegavorum episcopo.

Albinus autem confessor (An. 550, 1 Mart.), cujus nuper Vitæ liber ^b a Fortunato est conscriptus presbytero, obtinet et ipse impertiente merito suum ostendi miracula ad sepulcrum. Aderat igitur dies solemnitatis, in quo paralyticus membris omnibus debilis, eVectus plaustro, ante vitream absidæ qua sancta concluduntur membra sedebat, datusque sopori vidit virum ad se venientem, et dicentem sibi : Quousque dormitas, et sanus fieri non desideras? Qui **978** ait : Utinam merear sanus fieri! Dixitque ei vir : Cum signum ad cursum horæ tertiæ audieris insonare, surge continuo, et ingredere basilicam ad quam venisti. Futurum est enim ut ipsa hora beatus Martinus cum Albino contribule ingrediatur basili-

decorata. De sancti Medardi obitu et monasterio diximus in cap. 19 libri IV Historiæ. Dicitur *Suessionensis* in capitis titulo ob ejus sepulcrum et ecclesiam prope Snessionas. Hoc caput integrum suæ Historiæ inseruit auctor Vitæ cecundæ sancti Medardi tomo VIII Spicilegii.

^a Is sancto Agerico in episcopatu Virodunensi successit, de quo supra lib. IX Historiæ cap. 25. Cæterum auctor Vitæ sancti Medardi supra laudatus habet : « Qui tunc referendarius Childeberti regis habebatur. » Ex voce tamen nunc Cointius intulit hunc librum scriptum fuisse antequam Gregorius Historiam scriberet. Sed forte hic auctor Gregorii textum suo tempori adaptavit.

^b Hic liber editus est sæc. I Act. sanctorum ord. Benedictini, sicut et apud Surium et Bollandianos, die 1 Martii. Albinus ex abbate Trincillacensi, seu Cincillacensi, factus episc. Andegavensis subscripsit concilio Aurelian. III an. 538, et per Sapaudum abbatem Aurclian. IV an. 549. Ad ejus celebrandam

cam, ut, oratione facta, ad ejus solemnitatem Turonis accedere debeat. Si enim eo momento adpresens fueris, sanus efficiaris. Nec moratus ille, commoto signo, accedit ad tumulum Sancti. Cumque Davidici carminis laudationem clerici canere cepissent, odor suavitatis in basilica Sancti advenit, et hic directis pedibus incolumis est erectus. Quod non a paucis, sed a plerisque visum regio testatur alumna. Sic et apud Croviensem vicum mulier a natiuitate cæca, invocans nomen Sancti, ipsa die illuminata est.

CAPUT XCVII.

De Hospitio confessore.

Fuit in regione Nicensi Hospitius ^d magnus Dei famulus (An. 581, 21 Maii), qui multis virtutibus præditus, ab hoc mundo migravit. Cumque sepeliretur, quidam iuxta ipsum sepulcrum manum ponens parumper pulveris levavit, quod in linteo involvens rudi secum sustulit. Progressuque postridie ^e navem quæ Massiliam ire parabat, offendit in littore : sed hic Lirinense monasterium expetere cupiebat. Viri igitur quorum erat navis, Judaica erant a stirpe progeniti. Qua existente causa, noluit vir indicare naucleris quæ ferebat. Denique postquam progressi contra Lirinense monasterium devenerunt, navis in medio pelagi resutit, flantibusque ventis nulla movetur in parte. **979** Stupentibus vero Judæis quid hoc esset, homo ille veritatem aperoit, dicens : Reliquias beati Hospitii mecum habeo, et nunc Lirinum adire desidero, quod vobis indicare metui. Nunc autem scio quia ejus virtute retinetur navis vestra : nec hinc moveri prorsus poterit, nisi consensum illuc præbeatis quo ego ire disposui. Quod audientes viri, stupore permoti, mutatis velis flante vento secundo, viro in insula Lirinensi deposito, quo voluerant libere abierunt.

CAPUT XCVIII.

De eremita, cui caldaria lignea fuit.

Ecce quales quantasque suis congregat divitias mundi paupertas, ut eis non solum quæ voluerit Redemptor, qui cuncta ex nihilo condidit tribuat, verum etiam ipsa eis elementa jubeat famulari. Nam

festivitatem Fortunatus, invitante Domitiano episcopo, Andegavum perrexit, quod iter expressit versibus, carm. 24 lib. II. Quiescit in abbacia nominis suo dicata, quæ etiam nunc sub ord. sancti Benedicti et cong. sancti Mauri celebris est. Non desunt tamen aliæ Ecclesie quæ hujus sancti viri reliquias se habere gloriantur. Vide Gaufridi Vosiensis Chronicum, cap. 15, et Bollandianos ad diem 1 Martii.

^e Sic Mss. omnes, ut et infra non semel in miraculo sancti Martini, quamvis Editi habeant ut plurimum *Croniensis* vicus, quem putant esse Credonem Andegavorum oppidum, vulgo *Craon*, ubi prioratus conventualis Benedictinorum cong. sancti Mauri. In charta Adalbergæ cujusdam pro monasterio sancti Sergii Andegav., tomo IV Galliæ Christ., memoratur villa *Nubiliacus* in pago Andegavensi, in vicaria Croniacensi.

^d Vide ad cap. 6 lib. VI Historiæ, et Bollandianos ad diem 21 Maii.

^e Clar. a, post triduum. De Lirinensi monasterio

recolo me audisse ante hos annos exstitisse quemdam A in eremo regionis cujusdam, ad quem requirendum cum frater e proximo prompta devotione venisset, exceptus est ab eo plena animi charitate. Tunc ingressi parvulum quodammodo turgurium, oratione facta, resederunt. Conferentesque plurima de verbo Dei, surgit senex a sellula [Ed., cellula]: ingreditur hortulum, olera decerpit ad cibum. Accensoque foco, ponit caldariam a ligneam super ignem impletam b aqua cum oleribus, urgensque ignem ita vehementer fervere coegit, ut putaretur ænea esse. Hoc autem videns vir qui advenerat, stupore commotus, interrogat quid hoc esset. Respondit senex: Multis jam in hac eremo annis inhabito, sed semper in hac caldaria cibos, Domino jubente, ad resciciendum fragile corpusculum præparavi. Coctisque cibis B redditus Deo debitum hymnis, ambo ex hujus vasculi ministerio sunt refecti. Hæc olim audivi. Nam nuper vidi abbatem, 980 qui enim Ingenuum [Colb. a, Ingenium] nominabat, asserens eum intra Augustodunensem terminum commoratum fuisse, et sæpius in hoc vasculo vel olus vel crumelum coctum cum illo sumpsisse. Confirmabat autem cum juramento vidisse se caldariam flammis superpositam validissime fervere, et ita semper fundum ejus humidum exstitisse, ut putaretur jugiter ab aliquo humectari.

CAPUT XCIX.

De Avito confessore Aurelianensi.

Avitus abbas c Carnoteni pagi, quem Pertonsem vocant, sæpius imminere dissolutionem sui corporis Spiritu sancto revelante prædixit (An. 530, 17 Jun.). Qui recedens a corpore, honorifice apud Aurelianensem urbem humatus est: super quem fideles Christiani ecclesiam d construxerunt. Post ejus obitum, cum anniversarius assumptionis ejus dies cum summo coleretur honore, unus e civibus, aliis ad miserarum spectanda solemnia euntibus, accepto rostro, vineam pastinare direxit; increpatusque a multis, cur huic festivitati deesset, redire noluit, dicens: Et hic quem colitis operarius fuit. Verum ubi ingressus vineam primo ictu terram aperuit, protinus, re-torta cervice, facies ejus ad tergum conversa est e.

dicere superfluum esset. Etiam nunc subsistit, quod Benedictini cong. Casinensis possident. Insula vulgo dicitur sancti Honorati, quæ hodie cum vicinis insulis ad diœcesim Grassensem pertinet.

a Colb. 2 et Bad., *lebetem ligneam... fervere cepit.*

b Hic desinit Cod. Clar. a, cæteris avulsis.

c Hunc Avitum Coitius eumdem esse cum sancto Avito abbate Miciacensi, qui Chlodomeris interitum prædixit, putat: sed eos distinguendos esse censet Baronius, quod plusquam probabile videtur Mabilonio in Actis sanctorum ord. Benedictini, sæc. I pag. 613. Distinguuntur in Adonis Martyrologio, ubi abbas Miciacensis xiv Kal. Januarii, alter xv Kal. Julii memoratur. In titulo hujus cap. Colb. tut., Carnotensi.

d De hac Ecclesia diximus in notis ad lib. viii Mist. cap. 2.

e Colb. tut.: *Facies ejus ad terram ruit.*

f Vitam monasticam egisse dicitur in monasterio Genoliaco, diœcesis Petragoricensis, sub abbate Savalo, tempore Clotarii regis: inde recessit in locum

Tunc tremens, spectantibus populis, cum flatu magno basilicam Sancti ingreditur. Post paucos vero dies, orans in eodem loco assidue, directa cervice, convaluit.

CAPUT C.

De Cypriano Petragorico abbate.

Cyprianus abbas Petrocorici oppidi magnificæ sanctitatis vir fuit f, per quem Deus multa miracula in hoc mundo operari dignatus est (An. 580, 9 Dec.). Nam manus 981 debiles frequenter redintegravit, paralyticis gressum, cæcis restituit visum; tresque leprosos inunctos oleo pristinae reddidit sanitati. Sed et nunc crebro super infirmos sanitates ostendit si fideliter ejus tumulum expetant, aut exorent.

CAPUT CI.

De Eparcho Equolesinensi recluso.

Sed et ad Eparchi Equolesinensis g urbis reclusi sepulcrum sæpius infirmi sanantur (Anno 584, 4 Jul.). Nam et frigoriticorum febres et alia incommoda ejus meritis restinguuntur. Cæcus vero de Petrocorico territorio, ut se sepulturæ illius projecit, fusa oratione, lumen recipere meruit. Comes autem antedictæ urbis Equolesinensis, fure invento ac supplicii dedito, patibulo condemnari præcepit. At ille cum duceretur ad mortem, invocare hujus sancti nomen cepit; et adductus ad stipitem, fusa orationis super terra, patibulo appensus relictus est. Quod cum monachi præsensissent, simul projecti ad tumulum Sancti, orare cœperunt, dicentes: O sancte Confessor, si tibi vita superstes esset in sæculo, erere potueras hunc pauperem de manu mortis, sicut plerumque tali supplicio addictos liberasti; sed nunc non diffidimus de tua oratione, ut quod vivens fecisti in sæculo, possis renovare sublimatus in cælo. Et data nocte misit abbas usque ad furcam. Accedente autem monacho, statim disruptis ligaminibus terræ delapsus est; et sic sustentatus a monacho, vivens adducitur ad monasterium, haustoque parumper vino convaluit, vitaque a iudice obta, liber abscessit.

CAPUT CII.

De Felice Biturigum episcopo.

982 Post transitum autem Felicis h Biturigi epi-

Dordonix fluvio (la Dordogne) vicinum, ubi hodieque vicus sub sancti Cypriani nomine exstat. Floruit tempore Charterii episc. Petragoricensis, qui an. 585 conc. II Maise. interfuit. Labbeus, tomo II Bibl. novæ edidit Vitam sancti Sori, et fragmentum Vitæ sancti Amandi, qui fuerunt sancti Cypriani sodales.

g Ap., *Equolensis, Engolismensis, etc.* De sancto Eparchio vide lib. vi Hist. cap. 8 et notas.

h Ordinatus fuit a sancto Germano episc. Parisiensi an. 568, et interfuit concilio Parisiensi rv, an. 575. Eum laudat Fortunatus lib. iii, carm. 25, ob turrim ab eo fabricatam ad servandam Eucharistiam, quod his verbis exprimit:

Quam bene cuncta decant sacrati ut corporis Agni

Margaritum ingens, aurea dona ferant.

Cedant chrysolithis Salononia vasa metallis,

Ista placere magis ars facit atque fides.

Quiescere dicitur in ecclesia collegiata sancti Austregisili de Castro, in suburbio Bituricensi, sed nullo cultu publico celebratur.

scopi (An. 575, 1 Jan.), cum ad ejus tumulum, quod marmore exsculptum Pario super terram erat positum, cæcus quidam lumen oculorum, fugatis tenebris, recepit: cognovissetque plebs amicum Dei, quem in corpore positum, obsistentibus mundanis caliginibus, cognoscere ad plenum non meruit, cœpit in orationum assiduitate ejus limina penetrare. Sed quoniam, ut diximus, sarcophagus marmoreus viliori lapide obtectus erat, sagacitas civium, et præsertim episcopi ^a, meliori sarcophagum oportorio texit, id est ex marmore Heracleo. Amoto ergo viliori lapide, post annum fere duodecimum, invenerunt corpus beati Confessoris ita illæsum, ut nulla dissolutio in corpore, nulla putredo reperiretur in veste: sed ita erant cuncta integra, ac si, ut ita dixerim, ea hora tumulo putarentur ingesta. Sed nec ibi quidem misericordia Domini defuit, ut lapis repulsus non remaneret inglorius. Ferunt enim quod multi, eraso potaque ex eo pulveris modico, tam a quartanis quam tertianis sive quotidianis febribus celeriter liberantur.

CAPUT CIII.

De Juniano Lemovicorum recluso.

Fuit et Junianus ^b reclusus infra Lemovicinæ urbis territorium (An. 530, 16 Nov.), qui vivens multa populis ostendit miracula; sed et nunc ad sepulcrum ejus sæpe morbi curantur. Nam vidi multos, quos diu numerare putavi longum, qui cæcis **983** oculis ibidem erecti ^c lumen receperunt, paralyticique directi sunt. Testisque est ipse populus hodieque, qui cum sanitatem recipiunt, statim se tributarios loco illi faciunt, ac, recurrente circulo anni, pro redditæ sanitatis gratia tributa dissolvunt. Ex quibus plurimi sunt qui ad basilicam sancti Martini nostri antistitis pertinere videntur.

CAPUT CIV.

De Pelagia Lemovicina.

Pelagia vero genitrix beati Aredii abbatis ^d (An. 570, 26 Aug.), cujus supra meminimus, valde reli-

^a Is fuit Sulpicius Severus post Remigium Felicis successor, jam quippe sedebat anno 585, quo concil. Matic. II subscripsit, duodecimo anno post conc. Paris. IV, cui Felix interfuerat.

^b Ejus vitam refert Gononius lib. IV Vitarum Patrum Occid.; sed eum a Juniano abbate Mariacensi non distinxit, qui floruit apud Pictones, ubi hodieque colitur in monast. Nobiliacensi, quo transatus est an. 850, ex Chronico sancti Maxentii: alter vero, quem hic Gregorius laudat, in diocesi Lemovicæ floruit. Locum discimus ex Chronico Gaufridi prioris Vosiensis, cap. 15, de sanctis apud Lemovices præclarioribus, ubi habet: « Comodoliacenses Juniano jubilant cum Amando præceptore suo; quod videlicet monasterium cum ecclesia sancti Petri de Quadrivio Josfredus quondam thesaurarius a jure sancti Martialis fraude abstulit. » Idem repetit cap. 59. Ecclesiam in qua sepultus fuit construxerat Riccius junior episc. Lemovic., quem Vir sanctus a dæmone liberaverat. Floruit cum sancto Amando eremita sub Clodoveo I et ejus filiis. Vide Bernardum Guidonem, tomo II Bibl. Labb. p. 277, in opusculis hist., ubi ejus festum XVII Kal. Novemb. consignat. Monasterium Comodolia-

giosa. cum urgeretur febribus et esset in transitu, petiit filium, dicens: Quæso, fili dulcissime, ne mo ante diem quartum sepeliatis, ut venientes famuli fanulave omnes videant corpusculum meum, nec ullus frustretur ab exsequiis meis de his quos studiosissime enutrivit. Et hæc dicens, emisit spiritum. Abluta juxta morem, collocatur in feretro, atque in ecclesiam deportatur. Quarto vero die, priusquam sepeliretur, tantus odor suavitatis effragavit a corpore, ut omnes admirarentur. De nocte vero globus ignis magnus apparuit, qui ab Oriente consurgens, ac per cæli circumulum currens, super ecclesiam stetit, in qua corpus defunctæ jacebat. Ex hoc enim ita cunctam ædem subitus splendor obtexit, ut putarent se diem medium contemplari. Et statim energumeni **B** multi exclamaverunt, dicentes quod Martinus venit ad transitum Pelagiæ. Succedente vero Dominica die postquam sepulta est, posuerunt cereum ad caput ejus, dicentes: Parum nobis est cereæ, et jam nox prolixior habetur, cum ad matutinum consurgimus tunc accendatur cereus iste. Et, clauso ostio, abierunt. Expleto autem somno, ingressi basilicam, invenerunt cereum ardentem, quem extinctum reliquerant. Sed et sanitates infirmorum sæpius aguntur **984** ad hujus religiosæ sepulcrum.

CAPUT CV.

De sepulcro Crescentiæ Parisiorum.

Tumulus erat in vico Parisiorum haud procul a loco in quo senior, ut aiunt, ecclesia nuncupatur, nullo opertus tegmine; ibique in lapide habebatur scriptum: **HIC REQUIESCIT CRESCENTIA SACRATA DNO PUELLA.** Sed nulla ætas recolere poterat quale ei fuerat meritum, vel quid egisset in sæculo ^e. Nuper autem a quodam clerico hoc epitaphium legitur. Instigante vero fide, suspecti sunt habiti homines ^f, quod aliquid cum divina majestate Virgo potuerit obtinere. Dum vero in hac suspitione penderent, quidam, quem ardor tertianæ febris cum gravi tremore vexabat, erasi a tumulo parum pulveris hauri, moxque, sedato tremore, convaluit. Vulgatumque

cense in canonicorum sæcularium collegium conversum est, quod simul cum oppido circum posito, vulgo *Saint-Junien* appellatur.

^e Ed., eo perducti.

^d De sancto Aredio passim agit Gregorius, cujus vitam habet infra post Vitas Patrum. In Chronico Gaufridi Vosiensis, cap. 15, quod est de sanctis illustribus Lemovic., legitur: « Apud sanctum Aredium sancta Pelagia mater ejus. » Unde patet eam in monast. Atanensi fuisse sepultam, quod discrete tradit Bernardus Guido in opusculis histor., apud Labb., tomo I Biblioth. novæ, p. 634. — Hoc caput laudat sanctus Odo Cluniacensis abbas in sermone: Quod sanctus Martinus par sit apostolis, ubi habet: « Ad exsequias Pelagiæ, matris beati Aredii abbatis, globus igneus totam illustrans ecclesiam de celo venit, clamantibus energumenis ad defunctæ exsequias venisse Martinum. »

^e Ita oblitterata est hujus Crescentiæ memoria, ut nihil de ea prorsus sciatur, nec notum sit ubi fuerit ejus sepulcrum.

^f Colb. a, sunt illi homines. Bell., Laud et Colb. tut. hebetes homines.

verbum plerumque profuit multis in hac infirmitate detentis. Succedente deinde tempore, monetarius urbis graviter ægrotare cœpit, cui in visione puella apparuit, dicens : Vade, ait, quantocius, et tumulum Crescentiæ virginis tege. Erit tibi hoc adjutorium, ne a morbo quo captus es diutius fatigeris. At ille confusus calces inquit, oratorium desuper construit, protinusque ab infirmitate laxatur. Sed ut virtus [Pith., tumulus] Virginis in majoribus efferretur honoribus, cuidam ex urbe dens indoluerat, ita ut, intumescente maxilla, vix vel tenuis cibi parumper capere posset. Pergit fide plenus ad tumulum, factaque hastula ^a una de parte acuta, ut in humanis usibus ad purgandos dentes fieri solet, super sepulcrum puellæ ponit. Statimque ut exinde dentem qui dolere attingit, omnis dolor obstupuit. Ex hoc autem accepto experimento, quos hic dolor vexat, hujus Virginis, ut expetunt præsidia, mox sanantur.

CAPUT CVI.

De beata Radegunde Pictaviensi.

965 Beata vero Radegundis ^b, cujus in initio libri (An. 587, 13 Aug.) Martyrum meminimus, post emeritos vitæ labores ab hoc mundo migravit (Cap. 5) : de cujus transitu accipientes nuntium, ad monasterium Pictavensis urbis accessimus, quod ipsa instituerat. Reperimus autem eam jacentem in feretro, cujus sancta facies ita fulgebat, ut liliorum rosarumque sperneret pulchritudinem. Stabat enim circa feretrum multitudo immensa sanctimonialium, ad numerum circiter ducentarum, quæ per illius prædicationem conversæ vitam sanctam agebant, quæ, secundum sæculi dignitatem, non modo de senatoribus, verum etiam nonnullæ de ipsa regali stirpe hac religionis forma florebant. Stabant autem plangentes atque dicentes : Cui nos orphanas mater relinquit? eni nos desolatas commendas? Reliquimus parentes, facultatesque, ac patriam, et te secutæ sumus. Cui nos relinquit, nisi perpetuis lacrymis, et nunquam finiendi dolori? Ecce usque nunc majus nobis erat hoc monasterium, quam villarum aut civitatum spatia. Quæ quocumque loco accedebamus, contemplantes gloriosam faciem tuam, ibi inveniebamus aurum, ibi argentum; ibi suspiciebamus florentes vineas, segetesque comantes; ibi prata diversorum florum varietate vernantia. A te carpebamus violas; tu nobis cras rosa rutilans et lilium candens : tua nobis verba quasi sol resplendebant, et quasi luna tenebris conscientiæ nostræ lucidam veritatis lampadem accendebant. Nunc autem contenebrata est nobis omnis terra, angustatum est spatium hujus loci, dum tuam faciem non meremur aspicere. Heu nos derelictas

^a Frequens est hujusmodi hastularum mentio apud Gregor. Vide supra, cap. 97, et Vitam sancti Theodulii abbatis Rhemensis, num. 7, tomo I Act. sanctorum ord. S. Bened.

^b Hoc cap. deest in Colb. tit. Sanctam Radegundem passim laudat Gregorius. Vide notas in lib. III Hist. cap. 7, et lib. IX cap. 2.

^c Adhuc supererat Agnes prima abbatissa, de qua passim Gregorius. Ejus festum die XII Maii colitur.

a sancta matre! felicesque illas quæ te superstitæ ab hoc sæculo migraverunt! Et scimus quidem te choris sanctarum virginum et Dei paradiso esse conjunctam : sed cum ex hoc consolamur, **966** illud nobis est lamentabile, quod te corporeis oculis intueri non possumus. Hæc et alia inter lamenta dicentibus, cum a lacrymis temperare non valeremus, conversus ad abbatissam ^c, ait : Sinite parumper ab his fletibus, et ea potius quæ sunt necessaria pertractate. Ecce frater noster Maroveus hujus urbis episcopus non est coram, eo quod illum causa visendarum parœciarum elongaverit. Nunc autem habete consilium, ne sanctum corpusculum injuriam patiat et gratia quam Deus beatis artibus præstitit auferatur, dum tempus sepulturæ differtur : accelerate debitas exequias, ut sepulcro cum honore reddatur. Ad hæc abbatissa respondit : Et quid faciemus, si episcopus vobis non advenerit, quia locus ille quo sepeliri debet, non est sacerdotali benedictione sacratus? Tunc cives et reliqui viri honorati, qui ad exequias beatæ reginæ convenerant, imperant parvitati meæ, dicentes : Præsume de charitate fratris tui, et benedicte altare ^d illud. Confidimus enim de ejus benevolentia, quod molestum non ferat si feceris, sed magis gratiam referat. Præsume, precamur, ut caro sancta sepulturæ reddatur. Et sic ab illis injunctis altare in cellula ipsa sacravi. Verum ubi sanctum corpus moventes, psallendo deducere cœpimus, mox emergunt declamantes, et sanctam Dei consistentes, torqueri se ab ea fatebantur. Transeuntibus autem nobis sub muro, iterum caterva virginum per fenestras ^e turrim et ipsa quoque muri propugnacula, voces proferre ac lamentari desuper cœpit, ita ut inter sonos fletuum atque collisiones palmarum, nullus posset a lacrymis temperare; sed et ipsi quoque clerici, quorum erat psallendi officium, vix inter singulos et lacrymas antiphonam poterant explicare. Dehinc accedimus ad sepulcrum. Nam providentia abbatissæ capsam ligneam fecerat, in qua corpus aromatibus conditum incluserat, et ob hoc facta sepulturæ spatiosior erat : ita ut, ablatis duorum sepulcrorum singulis spondis, ac de latere juncta capercium **967** sanctis artibus locaretur. Tunc facta oratione discessimus, reservantes episcopo loci ut ab eo celebrata missa, tegeretur operculo. Redeantes ^d vero ad monasterium, ducebat nos abbatissa cum virginibus per loca singula, in qua Sancta aut legere consueverat, aut orare, lugens ac dicens : Ecce ingredimur in cellulam, et matrem amissam non reperimus. Ecce spatium in quo flectens genua cum lacrymis Dei omnipotentis misericordiam precabatur, et a nobis non videtur. Ecce librum in quo legebat,

^d Hinc colligimus cœmeteria antiquitas, non solum sacerdotali benedictione sacrari debuisse, sed etiam nunquam fuisse absque altari, ubi pro defunctis sacrum fieret. Radegundis in Vitæ lib. II num. 27 sepulta dicitur in ecclesia sanctæ Mariæ, quam hodie, ut jam observavimus, canonici sæculares possident, sed sub beatæ Radegundis titulo.

^e Moniales ex sancti Cæsarii regula egredi non poterant.

et nos spiritali sale condita non verberat aures nostras. Ecce fusa, in quibus per longa jejunia et profundas lacrymas necesse solita, et animi sanctitate digiti non cornantur. Hæc illis dicentibus, renovantur lacrymæ, suspiria profervant, et ipsa quoque viscera ab affectu plorantium resolvantur in flatum. Tantusque moeror pectus meum obsederat, ut a lacrymis non desisterem, nisi scirem beatam Radegonem ablatam monasterio corpore, non virtute; et assumptam a mundo, collocatam in celo.

CAPUT CVI.

De Tetrico episcopo.

Licet Mss. omnes hæc tria capita in indice habeant, nullum tamen invenire licuit qui præter nudos titulos quidquam de illis repræsentet. Ut urben eorum sanctorum quos indicant aliqua habeatur notitia, pauca quæ de his observavimus huc proferre visum est.

[Sanctus Tetricus episcopus Lingonensis sancto Gregorio patri suo successit (An. 572, 18 Mart.). De quo passim Gregorius loquitur. Plura de eo observavimus ad lib. iv cap. 16, quæ hic repetere non vocat.]

CAPUT CVIII.

De sancto Orientio episcopo.

Sancti Orientii Vitas duas habet apud Bolland., die 1 Maii. Ex priori, quæ vetustior est, colligimus eum circa sæculi v medium Auxitanam ecclesiam rexisse (An. 450, 1 Maii), eo scilicet tempore quo Littorius dux Romanus a Gothis captus atque occisus est. In posteriori Vita dicitur sancto Ursiniano successisse. Ejus corpus in ecclesia suo nomini consecrata 968 cum adjuncto celebri monasterio ordinis Cluniacensis in ipsa urbe Ausciensi (Auch) asservatur.

CAPUT CIX.

De Quiteria virgine.

Quiteriæ Acta habentur, sed omnino fabulosa. Colitur potissimum Adura in Wasconia (An... 22 Maii), cujus ecclesia in Manso sanctæ Quiteriæ juxta urbem sita concathedralis privilegio et abbatiæ titulo gaudet, ejusque abbas idem est ac episcopus. Ejus ossa, quæ in monasterio sancti Severi, in capite Wasconiarum, ord. sancti Bened. et cong. sancti Mauri, servabantur, a Calvinianis in rogam conjecta, Catholici amicta, ut potuere, ab incendio eripuerunt. Colitur die 22 Maii, ad quem diem vide Boliandianos, et Gononum lib. iii. Tamayus vero de ea multas habet fabulas.

CAPUT CX [Al. CVIII].

De sancto Paulino episcopo Nolano.

Fuit vitæ venerabilis Paulinus Nolanzæ urbis episcopus (An. 431, 22 Jun.), ex nobili stirpe ortus, Tarasiam similem sibi sortitus est conjugem, habens divitias multas, et tam in fundorum possessione quam in præsidio domorum valde dives erat ac lo-

^a Hæc vox episcopus est in solo Colb. a. et quidem alla manu. Paulini laudes celebrarunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Magnus et plerique Patrum, quorum testimonia, simul cum B. viri scriptis, Vita, etc., summa cum diligentia edidit Parisiis an. 1685, vir cl. Le Brun. Vide et Chiffletii Paulinum

capies. Sed cum primum aures ejus Evangeliorum verbo illa penetravit, in qua Dominus adolescentem propter divitias arguit, dicens: *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo; et veni, sequere me (Matth. xix, 21);* et illud: *Facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem introire in regnum Dei (Ibid., 24);* statim, venditis omnibus quæ habebat, pauperibus erogavit. Exoneratus a cunctis cupiditatibus, Magistrum liber sequitur, per hæc se putans paradisi divitiis inceptari, si videretur nihil de transitoriis possidere. Cui Majestas divina tribuit, ut quod impossibile dixerat per Evangelium, hic possibiliter adimplere mereretur per actum. Quadam vero die venit ad eum qui stipem peteret, et ait conjugi: *Vade, et da ei quod habet necessarium. Quæ respondit: Non est nobis amplius quam 969 unus panis. Cui ille: Vade, inquit, porrige eum. Dominus enim dabit nobis victum. Sed illa quasi strenua reservari cupiens, ne aliquid deesset, porrigere noluit. Interea advenerunt quidam dicentes, missos se a dominis suis, ut illi annonæ ac vini deferret speciem: se l per hoc se moratos, quod orta tempestas unam eis cum tritico abstrulerit navem. Tunc vir Dei conversus ad mulierem, ait: Intellige te nunc pauperi unum panem fuisse furatam, et ideo hanc navem esse mercam. Perrexit ergo cum conjuge quasi pergrinaturus in aliam regionem, nihil habens præter statum proprium. Post multam vero tempus, cum ab incolis regionis suæ requireretur, nec posset penitus reperiri, negotiator de civitate illa ad hanc urbem advenit, in qua vir beatus caelesti Domino serviebat. Camque vidisset eum, statim projiciens se solo, et pedes sancti amplectens, ait: Hic est beatus Paulinus toto vulgatus orbe, qui multum a suis civibus quæsitus, prorsus non potuit inveniri. Et narrans omnes actiones ejus, obstupescerunt hæc audientes. Nec mora decedente sacerdote apud Nolanam urbem, ipse in locum episcopi subrogatur. Habebat autem ecclesia illa multas divitias, implevitque in eum Dominus quæ per Evangelium promittere est dignatus; quia: *Qui reliquerit omnia propter me, centuplum in hoc sæculo accipiet; in futuro autem vitam æternam possidebit (Matth. xix, 29).* Verum assumpto episcopatu semper se humilem preterebat, quia sciebat se apud Deum excelsum futurum, si humilitatem sectatus fuisset. Perunia vero de redditibus ecclesiæ, quæ manus ejus attingebat, confestim pauperibus erogabatur. Castas enim conjux ejus non discedebat ab eo. Erat autem vir sanctus miræ prudentiæ, rhetorici litteris eruditus. Quod opus ejus quando ad nos pervenit, valde patefecit. Nam cum ad diversos tam versu quam prosa scriberet, de virtutibus beati Martini sex versus conscripsit libros: scripsit et alios versiculos*

illustratum. Sepultus est Nolæ in ecclesia sancti Felicis quam construxerat. Inde translatus Romam dicitur, ubi ostenditur in ecclesia sancti Bartholomæi.
^b Hæc omnia non Paulinus Nolanus, sed alter, qui in Mss. nonnullis Petricordiensi appellatur, composuit, cujus opuscula non semel edita sunt.

laudem ejus. Viditque eum in corpore positum, et A oculum suum ab eo illuminatum recepit. Qui tantum in virtute **990** multiplicata gratiarum spiritalium eharismata ^a resplenduit, ut ante obitum suum ipsum Martinum, Januariumque ^b Italicum, priusquam spiritum redderet, corporeis oculis contemplaretur. Prius enim ab eo de hoc mundo migraverant: et quia de hujus Beati vita nihil legeramus, ideo ea quæ per relationem fidelium cognovimus, dum de eleemosynis proloqui voluimus, memoravimus. De transitu autem ejus est apud nos magna lectio ^c, ideo eum ex ordine persecuti non sumus. Ecce quid tribuit eleemosyna, ecce quales thesauros sanctis suis qui se in pauperibus diligunt, Deus indulget. E contrario avaritiæ malo inhiantibus quæ nequiter concupiscunt aufert, juxta illud Evangelii sancti oraculum, quia: **B Qui habet, dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, quod videtur habere auferetur ab eo (Matth. XIII, 12; xxv, 29).**

CAPUT CXI [At., CVIII].

De negotiatore qui eleemosynam non fecit.

Sic et quodam loco in portu maris gestum fuisse multorum confirmat relatio. Quidam pauper et senex, marsupii oneratus, venit ad littus maris; et accedens ad portum petere eleemosynam a naucleris cœpit, atque illi qui primus carinæ erat, importunior assistebat, dicens: Da mihi aliquid. Tunc ille commotus ait: Absiste, quæro, decrepite, et noli a nobis quærere quidquam. Nihil enim hic aliud præter lapides habemus. At ille ait: Si lapides dicis esse quæ in C tuis ditionibus navis hæc continet, omnia vertantur in lapides. Et statim cunctum navis onus, quod mandi potuit, in saxum conversum est. Ego enim ex his et dactylos vidi, et olivas aspexi marmore duriores. Nam cum in lapidis duritiæ conversa fuissent, nunquam tamen colorem quem habuerant perdiderunt: illis eadem forma eademque species erat. Dominus autem navis penitentia motus, inquisitum senem nusquam potuit reperire: et, sicut ferunt, per multas civitates de iis quæ in saxum mutata fuerant ad videndum direxit, ut scilicet exemplum **991** esset omnibus, ne similia perpetrarent. Ecce quid agis, impudens avaritia: fecisti hominem pauperem, qui non porrigendo pauperi putavit se posse fieri ditorem.

CAPUT CXII [At., CIX].

De alio qui vinum adulteravit.

Quid etiam et alii contigerit, qui per adulteria

^a Quartum casum pro sexto adhibet.

^b Mss., *Genuarium*. Hæc Florus in Martyrologio excerptis, ad diem 22 Junii. Hic porro celebris Januarius indatur episcopus Beneventanus, qui cum aliis martyribus apud Puentos passus est in Diocletiani persecutione die 19 Septembris. Corpus ejus Neapolim translatum est. Hanc vero visionem narrat Uranius presbyter in epistola quam de beati Paulini

multiplicare terrena studuit lucra, non sileam. Quidam apud Lugdunensem urbem vix ita laborans, ut unum triantem posset habere, accensus auri execrabilis sacra fame, voluit per eum sæculi ora replere, juxta illum Prudentii nostri versiculum:

Auri namque fames parto conquiritur auro.

Igitur de hoc ^d triante vinum comparat, admixtisque aquis, iterum per argenteos venundans, duplat pecuniam. Hoc iterum atque iterum agit, et tam diu turpis lucri sectator est factus, usqueque centum solidos de hoc triante lucraretur. Sed iudicium Dei confutavit lucra diaboli. Congerens enim avarus negotiator aurum in sacculum, possessurus pecuniam unius horæ momento, alterius negotiatoris nundinas adit. Extractoque triante quasi aliquid negotiaturus, colloqui cum socio cœpit; erat autem sacculus ex pelle Phœnicia ^e, sicut his manu gestare mos est. Et ecce subito adveniens milvus rapit eum pedibus, atque decerpere tentat, putans a colore partem aliquam carnis esse. Sed cum nihil pinguedinis **992** sentiret in eo, evolans super alveum Araris, de quo hic aquas hauriens vino miscuerat, laxatum sacculum deiecit in flumen. At ille apprehensis capillis, elidens se ad terram, spargensque pulverem super caput suum. aiebat: Væ mihi qui iudicio Dei oppressus perdidit pecuniam quæ inique fuerat aggregata, nam ex uno triante centum erexi solidos: Nunc perditis centum solidis, unus mihi tantum remansit trians. Væ mihi! sicut feci sic recepi: et qui e nihilo eos habui, ad nihilum rediisse conspicio. Talis pecunia, diabole, tua est, per tale lucrum deducis tibi obedientes ^f in tartarum. Tale enim commercium et in præsentis damni notam ingerit, et in futuro diversarum poenarum genera parit. Absistite ab his, quæso, qui hæc legitis, absistite et nolite talibus participes esse. Sint lucra vestra divinæ majestatis gratia: sint exercitia vestra, Scripturæ sanctæ doctrina. Fiat congregatio vestra in marsupiiis pauperum, quæ æternæ gehennæ flagrans restinguat incendium; et hoc ipsum a Domini est misericordia poscendum, non propria virtute quærendum, qui nobis præstare dignetur illorum intercessione sancta, quorum hic liber sacra prodit miracula, ut non solum de terrenis divitiis, sed etiam de talentis verbi sui bonam facientes rationem, multiplicationis mercede recepta, audire mereamur ab ipso: **D Euge! serve bone, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 21).** Amen.

obitu scripsit ad Paetum.

^e Habetur Uranii epistola de transitu sancti Paulini, quæ non semel edita fuit.

^d Hic desinit Colb. a, cæteris avu'sis.

^e Pelles Babilonicas ad libros ornandos memorat Hieronymus in epistola ad Lætiam.

^f Ed., *deduxisti Deo inobedientes.*

Explicit liber de Gloria Confessorum.

In Codice membræneo, qui olim fuit monasterii Dionysii prope Parisios, nunc autem est Antwerpæ penes RR. PP. Bollandianos, in fine libri Gregorii Turonensis de Gloria Confessorum clausula habetur de Pipino, cujus temporibus Codex scriptus est, in Francorum regem consecratione, facta post abdicationem Chiklerici, ultimi Me ovanum fuit.

Hæ regis. Quam clausulam, ex ipso codice descriptam, et ab illis editam hic exhibere visum est, ad confirmanda ea quæ superius, col. 885, in notis ad Fredegarii tertium continuatorem ea de re observavimus.

Si nosse vis, lector, quibus hic libellus temporibus videatur esse conscriptus, et ad ærorum martyrum pretiosam editis laudem, invenies anno ab incarnatione Domini septingentesimo sexagesimo septimo, temporibus felicissimi atque tranquillissimi et catholici Pippini, regis Francorum et patricii Romanorum, filii beatæ memoriæ quondam Caroli principis : anno felicissimi regni ejus in Dei nomine sexto decimo, indictione quinta, et illorum ejus, eorumdemque regum Francorum Caroli et Carlomanni (qui per manu sanctæ recordationis viri beatissimi domni Stephani pape, una cum prædicto patre, domno viro gloriosissimo Pippino rege, sacro chrismate, divina providentia, et sanctorum Petri et Pauli inter cælestibus consecrati sunt) anno tertio decimo. Nam ipse prædictus dominus florentissimus Pippinus, rex pius, per auctoritatem et imperium sanctæ recordationis domni Zachariæ pæ, æ, et unctionem sancti chrismatis, per manus beatorum sacerdotum Galliarum, et electionem omnium Francorum, tribus annis antea in regni solio sublimatus est. Postea per manus eundem Stephani pontificis, die uno in beatorum prædictorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii ecclesia (ubi et venerabilis vir Folradus archipresbyter et abbas esse cognoscitur) in regem et patricium, una cum prædictis filiis Carolo et Carolomanno in nomine sanctæ Trinitatis unctus et benedictus est. In iosa namque beatorum martyrum ecclesia, uno eodemque die nobilissimam atque devotissimam, et sanctis martyribus devotissime adherentem Bertradam, jam dicti florentissimi regis conjugem prædictus venerabilis pontifex regalibus indutis cycladibus, gratia septiformis Spiritus benedixit : simulque Francorum principes benedictione et Spiritus sancti gratia confirmavit ; et tali omnes interdicta et excommunicationis lege constrinxit, ut nunquam de alterius lumbis regem in ævo præsumant eligere ; sed ex ipsorum, quos et divina pietas exaltare dignata est, et sanctorum apostolorum intercessionibus per manus vicarii ipsorum beatissimi pontificis confirmare et consere rare disposuit. Hæc ideo charitati vestræ breviter in novissima pagina libelli inserimus hujus, ut per succedentium temporum et vulgi relatione propago in ævo valeat cognoscere posteroruu.

SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS EPISTOLA IN QUATUOR LIBROS DE VIRTUTIBUS SANCTI MARTINI EPISCOPI.

883-894 Dominis sanctis, et in Christi amore dulcissimis a fratribus ac filiis Ecclesiæ Turonicæ mihi a Deo commissæ, Gregorius peccator.

Miracula illa b quæ Dominus Deus noster per beatum Martinum antistitem suum in corpore positum operari dignatus est, quotidie ad corroborandam fidem credentium confirmare dignatur. Ille nunc exornans [Al., exornat] virtutibus ejus tumulum, qui in eo operatus est cum esset in mundo ; et ille præbet per eum beneficia Christianis, qui misit tunc præsulem gentibus perituris. Nemo ergo de antea actis virtutibus dubitet, cum præsentium signorum cernit munera dispensari, cum videt claudos erigi, cecos illuminari, dæmones effugari, et alia quæque morborum genera ipso medicante c curari. Ego vero fidem ingerens libri illius d qui de ejus Vita ab anterioribus est scriptus, præsentis virtutes, quantum [Al., de quanto] ad memoriam recolo, memoriæ in posterum, Domino jubente, mandabo. Quod non præsumerem, nisi bis et tertio adiunctus fuisset per visum. Tamen omnipotentem Deum testem invoco, quia vidi quadam vice per somnium e media die in **895-896** basilica domni Martini debiles multos, ac diversis morbis oppressos sanari, et videbam eos, spectante matre mea f, quæ ait mihi : Quare segnis es ad hæc scribenda quæ prospicis ? Cui aio : Non te latet g, quod sim inscius litterarum, et tam admirandas virtutes stultus et idiota non arte in promulgare ? Utinam Severus, aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent ! Nam ego ad hæc iners notam incurro, si hæc adnotare tentavero. Et ait mihi : Et nescis quia nobiscum propter intelligentiam populorum si quis loquitur, sicut tu loqui potens es, eo habetur magis præclarum ? Itaque ne dubites, et hæc agere non desistas : quia crimen tibi erit si ea tacueris. Ego autem hæc agere cupiens, duplicis tædii affligor cruciatione, mæroris pariter et terroris. Mæroris, quæ tantæ virtutes, quæ sub antecessoribus nostris factæ sunt, non sunt s criptæ ; terroris, ut aggrediar opus egregium rusticanus. Sed spe divinæ pietatis illectus, aggrediar quod monetur. Potest enim, ut credo, per meæ linguæ sterilitatem [Al., officium] proferre ista qui ex arida cote [Al., petra] in eremo producens aquas, populi sitientis exstinxit ardorem ; aut certe constabit eum rursus os asinæ roserare, si labia mea aperiens, per me indoctum [Ed., indignum] ista dignetur expandere. Sed quid timeo rusticitatem meam, cum Dominus Redemptor et Deus noster, ad destruendam mundanæ sapientiæ vanitatem, non oratores, sed piscatores ; nec philosophos, sed rusticos prælegit ? Confido ergo orantibus vobis h, quia etsi non potest paginam sermo incultus ornare, faciet eam tamen gloriosus Antistes præclaris virtutibus elucere.

a Germ. cum Editis, *dilectissimis*.

b Plerique Mss., *miracula quæ*. Illic incipit Cod. Becessis.

c Editi cum aliquot Scriptis, *mediante*. Bell., *mediante*.

d Sic Codd. Mart. Colb. a, Germ., Rom., Laud., Bell., alii plerique, *fidem gerens*. Colb. b, *ingemans*.

A Editi, *fidem gerens libro huic*.

e Aliquot Mss., *per somnum*. Et infra, a *diversis...* et vidi hæc.

f Bcc., *vidi expectantem matrem meam*.

g Clar. et alii Ms. : *Num te latet... inopa literis*.

h Editi, *orationibus vestris*. Bcc., *credamus ergo*, etc.

SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII
EPISCOPI TURONENSIS
DE MIRACULIS
SANCTI MARTINI EPISCOPI
LIBRI QUATUOR.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

A

CAPUT II.

Quod Severus Vitam sancti Martini conscripsit.

999 Multi sunt, qui virtutes sancti Martini, vel statuto versu, vel stylo prosaico conscripserant. De quibus primus ille Severus Sulpicius ^a, cui tantus fervor amoris fuit in Sanctum Dei, ut eo adhuc degente in saeculo, novum librum de Mirabilibus vitae ejus scriberet, exinde post transiitum beati viri duos libros scripsit, quos Dialogos ^b voluit vocitari. In quibus nonnulla de virtutibus eremitarum, anachoretarumve, referente Posthromiano, inseruit. Sed in nullo inferiorum nostrum 1000 potuit reperire Martinum, quem apostolis ^c sanctisque prioribus exequavit, ita ut etiam diceret, e felicem quidem Graeciam, quaemeridit audite Apostolum praedicantem; sed nec Gallias a Christo derelictas, quibus donavit Dominus habere Martinum. »

^a Sic et Gennadius in Catalogo, cap. 29: *Severus cognomento Sulpicius*. Alii tamen malunt scribere *Sulpicius Severus*. Et quidem in Mss. Sulpicii nomen quandoque alteri praemittitur, alias postponitur, ut in uno Cod. sancti Germani a Pratis, num. 652, ab aetate 800 scripto, observavimus.—Hunc nonnulli putant eundem esse ac Sulpicium Severum Bituricensem episcopum; et e contrario alii volunt Sulpicii Bituricensis nomen in Martyrologium Romanum loco nostri Sulpicii fuisse insertum. Vide Bolland. ad 29 Januarii, et supra notas ad cap. 50 de Gloria confessorum.

^b Tres scripsit dialogos Severus, sed duobus solummodo posterioribus praefigitur titulus *De sancti Martini virtutibus*, quanquam et in primo quoque de eo agat.

^c Editi habent, *apostolis ac sanctis martyribus, sanctisque*, etc. Et infra, *apostolum Paulum*. Quam vocem *Paulum* nec Severus habet in fine dialogi 5, unde hic locus descriptus est.

^d Sic omnes Mss. et Editi hic et in lib. de Gloria conf., cap. 110. Et tamen Paulinus ille a Nolano episcopo distinguendus est. Nolanus quippe sancto Mar-

Quod eandem vitam beatus Paulinus versu composuit.

Paulinus quoque beatus, Nolanus urbis episcopus ^d, post scriptos 1001 versus [*Al.*, versu] de virtutibus ejus, quas Severus prosa complexus est, quinque libros, illa comprehendit miracula quae post ejus gesta sunt transitum, id est, in sexto operis sui libro. Ait enim: Cum enervamenti per cancellos basilicae veheretur volatu aereo, et saepe in puteum qui in ipsa habetur basilica, impulsu daemonis jactarentur abstracti, exinde illaesi, populis spectantibus, sunt resumpti. Illic in eodem puteo, et nostris temporibus vidimus gestum. Al us quoque daemon acquisitum vasculum praecipitem duxit ad amnem, quasi praedam, quam ceperat, demersurus [*Ed.*, dimissurus]. Sed non defuit perituro beati Confessoris auxilium. Nam ingressus in flumen, et ulteriorem ripam petens, nihil nocenti accepit, sed siccis ^e est etiam

lingua equalis fuit; at is ejus hae laudantur opera, miraculorum indiculum, ut ipse Gregorius paulo inferiori scribit, a Perpetuo Turonensi episcopo receptum, et initio et in fine libri sexti Perpetuum laudat, quod sibi certa et indubitata miracula narrasset. Qui quidem Perpetuus post Martini obitum ecclesiae Turonensi sextus praefuit episcopus. Deinde idem auctor Paulinum Nolae episcopum saepius laudat. Dicitur in Codd. mss. *Paulinus Petricordiae*, quod nomine Vesunna Petrocoriensium urbs, vulgo *Périgueux*, nonnunquam designatur. Ceterum Gregorio fortasse suam fecit Severi locus ex Dialogo 5, ubi Posthromianus monetur ut Paulinum Nolanum adeat, eique narrata communicet, ut sicut jam de prioribus libello fecerat, et alios etiam per Italiam et Illyricum divulgaret. Fortunatus, lib. 1 de Vita sancti Martini, videtur quoque in eundem errorem cum Gregorio impigisse: sed tamen cum sanctus Paulinus plura passim de sancti Martini laudibus scripserit, haec Fortunati verba revocari possunt. Porro Paulini libri quos Gregorius laudat, saepius recusi fuerunt; sed ut plurimum sub Paulini Nolensis nomine.

^e Mss. saepe omnes, nihil nocitus, sicut

vestimentis egressus : cumque ad cellulam Majoris A monasterii pervenisset, mandatus apparuit. Hunc etiam testatur ^a multas voces emittere solitum, ac lingua gentium incognitarum sæpissime loqui, venturaque fateri, et crimina confiteri. Sed, ut diximus, postquam limen Sancti ^b attigit, sanus abcessit. Egidius ^c quoque cum obsideretur ab hostibus, et excluso a se solatio, turbatus impugnaretur, per invocationem beati Viri, fugatis hostibus liberatus est. Idque dæmoniæ in medio basilicæ, ipsa hora qua gestum fuerat, est professus sancti Martini obtentu hoc fuisse concessum. Puella quædam paralysis humore gravata, et, quod pejus est, errore cultus fanatici involuta, Beati sepulcrum expetiit, vigiliisque celebratis, sanitati est reddita. **1002** Rursum autem ad idololatriæ vomitum revocata, languorem, quo obtentu beati Pontificis caruerat, iterato incurrit. Chunus ^d quidam rabidus, instinctu dæmonis actus, coronam sepulcri quæ Sancti meritum declarabat, violenter arripuit. Mox lumine privatus, prædium, cogente dolore, restituit, lumenque quod perdidit recepit. Quidam ^e vero a tentatore commotus, prolato gladio, cum quemdam ferire conaretur in atrio Confessoris, protinus ira in se retorta, veloci iudicio Dei prosequente, ipso se mucrone perdidit. Denique cum populus ad Beati templi ornatum columnas deferre euperet gaudens, quidam vir, qui operi huic invidus et contrarius fuit, in alveum exclusum ^f multa minabatur, pro eo quod solatium aliquod ad plaustra petentibus non præberet ^g. Cumque superbus equum feriret, in parvo fluviolo præcipitatus, in sinu aquarum gurgitis, ictibus suis suffocatus interiit. Tunc juvene ^h præcedente, columnæ usque ad beatum templum delatæ sunt. Quoties etiam ad beatum sepulcrum oleum fuisset positum, referunt illud vidisse adactum. Sanctus vero Perpetuus episcopus, merito Beati discipulus præconandus, ampullam cum oleo ad sanctum tumulum detulit, ut eum [*Id est, id; Ed., eam*] virtus iusti infusa sanctificaret. Et eraso a marmore, quo sancta membra teguntur, pulvere, ac liquori permixto, ex quo in tantum oleum redundavit, ut vestimentum sacerdotis nectareo effragrans odore, oleagina unda perfunderetur. Multique **1003**

^a Aliquot Mss. cum Edit., *testatur*. Sed loquitur Gregorius de Paulino, qui id ipsum versibus expresserat.

^b Mss. plerique, *ut limen sanctum*.

^c Is est magister militiæ in Gallis, qui postea dicitur Childerico Francorum regi subathutus. Arelate tunc inclusus erat, cum in vocato sancti Martini auxilio ex urbe erumpens Wisigothos fugavit. Quæ victoria Majoriano imperatori securitatem et Galliarum pacem præstitit. Id contigisse anno 459 testatur Valesius, lib. IV Rerum Francicarum.

^d Sic legendum esse ex Paulino certum est, cui omnes fere Mss. consentiunt. Aliqui, mendose, *sciens*, et Editi, *Thimus*. Aliquot etiam Mss. pro *rabidus*, habent *rapidus*.

^e Ex eadem Chunorum seu Hunnorum gente, qui tunc in Gallias eruperant, ut dicit Paulinus.

^f Alii, *in alterum exclusum*. Nonnulli, *contrarius erat, multa*.

^g Hic locus in Mss. et Editis est corruptus, plerique

ex hoc infirmi experire salutem. Sed et procellæ ab agris hoc liquore purificatis ⁱ sæpe prohibita sunt. Cum autem ad templum sanctum quidam devotus fide plenus accessisset, et gratiam Sancti sitiens, cogitaret quid de beata æde raperet ad salutem, prope sepulcrum accedens, aditum supplicat, ut sibi parumper benedictæ ceræ largiretur e tamelo. Quam accipiens lætus abcessit; et agro, cui frugem severat, confusus imposuit. Adveniens autem tempestas sævissima, quæ viciniam ^j in annis præcedentibus sæpe vastaverat, ab hac est prohibita benedictione, nec ibidem ultra^k, uti consueverat, nocuit. Magnifica vero atque desiderabili paschali festivitate adveniente, populus ad Beati cellulam, in qua commoratus sæpe frequentaverat cum angelis, devotus advenit. Et singula loca allambens oculis, vel irrigans lacrymis, in qua vir beatus ante sederat, aut oraverat, sive ubi cibum sumpserat, vel corpori quietem post multos labores indulserat, classe navium præparata, omnem transire parat, ut beatum sepulcrum adeat, et cum fleta veniam deprecans, coram Confessore se prosternat. Navigantibus autem illis, tentatoris impulsu commoto vento, classis ^k in profundo demergitur, et sexus uterque ab æne diripitur. Cumque inter procellas fluctuum rotarentur, et spes omnis evadendi deperisset, una omnium vox in clamore profertur, dicens: Miserator Martine, eripe a presenti interitu famulos famulasque tuas! Illis dictis, ecce afflatus auræ placidus artus submersorum subvehens ab undis illæsos, omnes littori, quod desiderabant, unda famulante, restituit: nec ullus deperit; sed cuncti salvati, paschalia festa summa cum exultatione perfuncti sunt. Non enim defuit illa virtus, quæ Jordanem scindens, populum sub aquarum margine arente traduxit, eam de fundo fluvii duodecim lapides ablatis signa apostolica gestientes Josue littori cui advenerat consecravit; vel illa quæ Petrum pereuntem pia **1004** amplectens dextera, ne periret, eripuit; vel quæ nautam submersurum, Martini Dominum invocantem ^l, de profundo pelagi ad litus quod optabat elicit. Quidam pro benedictione aliquid de sancta æde assumere flagitans, aliquid [*Ed., parum*] ceræ de sepulcro Sancti accepit,

que habent *petentibus præberet*. Ex Paulini textu sic restituendum puto: *Contrarius fuit, multa in uxorem minabatur, pro eo quod solatium, id est opera, ad plaustra vehenda petentibus præberet*. Et infra, *ictibus suis suffocatus*, quod vix aqua in rivulo existente ipse arenam premens fuisset suffocatus, ut habet Paulinus. Totus vero hic numerus deest in Cod. Gat.

^h Sic plerique Mss. Alii habent *populo*. Editi, *juvenile*.

ⁱ Edit., *potiti sunt salute... sanctificatis*.

^j Sic Gat., Vine. et Bec. Plerique alii Mss., *vicinia*. Nonnulli, *vicina*. Editi, *omnia*.

^k Rom., *navis*. Et infra Ed., *et populus undique ab æne*.

^l Pith., *Martino Dominum invocante*. At refragat cum cæteris Mss. Paulinus, qui memorat nautam in periculo constitutum, invocato Deo, quem Martinus colebat, incolumem evasisse.

et infra penetralia domus tanquam thesaurum celestem reposuit. Factum est autem, ut invidia tentatoris immissum incendium domus voraci flamma circumureretur, et sparsum per aridas tabulas cuncta vastaret. Interea clamor ad cælum tollitur, et beati Martini auxilium imploratur. Meminit * ille etiam cereæ particulæ a Sancti templo delatæ. Quæ reperta, et igni injecta, protinus cunctum restinxit incendium, novoque miraculo cera, quæ ignem alere erat solita, violentiam ignis vi sanctitatis oppressit. Hæc Paulinus in sexto operis sui libro versu conscripfit, accepto a sancto Perpetuo episcopo de his indiculo. Verum cum ad eum hujus indiculi charta venisset, nepos ejus gravi tenebatur incommodo. At ille confisus in virtute Sancti: Si tibi, inquit, placet, beate Martine, ut aliquid in tua laude conscribam, appareat super hunc infirmum. Impositaque charta pectori ejus, extemplo recedente febre sanatus est, qui erat ægrotus ^b. Sed et Fortunatus presbyter omne opus Vitæ ejus in quatuor libris versu conscripsit. His nos exemplis illecti, etsi imperiti, tentabimus tamen aliqua de virtutibus sancti et beatissimi Martini, quæ post ejus obitum actæ sunt, quantum invenire possumus, memoriæ replicare: quia hoc erit scribendi studium, quod in illo Severi aut Paulini opere non invenitur insertum.

CAPUT III.

De ordinatione et transitu beati Martini.

Lucidus, et toto orbe refulgens gloriosus domus Martinus, de edente jam mundo, solus novus exorians, sicut anterior narrat Historia, 1005 apud Sabariam Pannoniæ ortus, ad salvationem Galliarum, opitulante Deo, dirigitur. Quas virtutibus ac signis illustrans, in urbe Turonica episcopatus honorem invitatus, populo cogente, suscepit: in quo gloriosam, et pene inimitabilem agens vitam, per quinquennia quinque his insuper geminis mensibus cum decem diebus, octogesimo primo ætatis suæ anno, Cæsario et Attico consulibus, nocte media quævit in pace. Gloriosum ergo, et toti mundo laudabilem ejus transitum in die Dominica fuisse manifestissimum est, idque in sequenti certis testimoniis comprobabimus. Quod non parvi meriti fuisse censeatur, ut illa die cum Dominus in paradiso susciperet, qua idem Dominus et Redemptor, victor ab inferis surrexisset; et, ut qui Dominica solemnia semper celebraverat impollute, post mundi pressuras Dominica die locaretur in requie.

* Plerique Mss., *meminiturque cereæ*. Alii, *ceram*.

^b Et id miraculum refert idem Paulinus, in versibus quos in gratiarum actionem ea de re edidit.

* Alii, *decidente jam sole mundo*.

^d Hoc caput et sequens desunt in Colb. h, Vinc., Bec. et Germ. In Codd. vero Clarom. et Colb. tot. habentur solummodo eorum initia, lectorem monendo alio esse requirenda in ipso Codice ubi extra ordinem descripta sunt sub nomine sermionum, aut lectionum, sive epistolæ, quod in officiis divinis sub eo titulo legerentur. Et sane sic etiam descripta sunt in Ber., Vinc. et Colb. h, et in al. ero Germ. annor. circiter 7. 0. In Cod. autem Corbeensi ab annis 900 descripto sub hoc titulo exstant, *Vericolus de trans-*

CAPUT IV.

Qualiter sancto Severino episcopo psallentium de ejus transitu revelatum est.

Beatus ^d autem Severinus Coloniensis civitatis episcopus, vir honeste vitæ, et per cuncta laudabilis, dum die Dominica loca sancta ex consuetudine post matutinos hymnos * cum suis clericis circumiret, illa hora qua Beatus obiit, audivit chorum canentium in sublimi. Vocatumque archidiaconum interrogavit si aures ejus percuterent voces quas ille attentus audiret. Respondit: Nequaquam. Tunc ille: Diligentius, inquit, ausculta. Archidiaconus autem cepit sursum collum extendere, aures erigere, et super summos articulos, baculo sustentante, stare. Sed credo eum non fuisse æqualis meriti, a quo hæc non merebantur audiri. Tunc prostrati terræ, ipse pariter et beatus episcopus, Dominum 1006 deprecantur, ut hoc ei divina pietas audire permitteret. Erectis autem, rursum interrogat senex: Quid audis? Qui ait: Voces psallentium tanquam in cælo audio, sed quid sit prorsus ignoro. Cui ille: Ego tibi quid sit narrabo. Dominus meus Martinus episcopus migravit ex hoc mundo; et nunc Angeli canendo eum deferunt in excelsum. Et ut parumper moræ esset, ut hæc audirentur, diabolus cum cum iniquis angelis retinere tentavit, nihilque suum in eodem reperiens, confusus abcessit. Quid ergo de nobis peccatoribus erit, si tanto sacerdoti voluit pars inimica [At., iniqua] nocere? Hæc sacerdote loquente notavit tempus archidiaconus, et Turonos misit velociter, qui hæc diligenter inquireret. Qui veniens, eo die et hora manifestissime cognovit transisse beatum Martinum, quo sanctus Severinus audivit psallentium chorum. Sed et si ad Severi ^f recurramus Historiam, ipsa hora eum sibi scripsit in [At., cum] libro vitæ suæ fuisse revelatum.

CAPUT V.

Qualiter beato Ambrosio idem transitus est ostensus.

Eo namque tempore lectus Ambrosius, cujus laudie flores eloquii per totam Ecclesiam redolent, Mediolanensi civitati præerat episcopus. Cui celebranti festa Dominicæ diei ista erit consuetudo, ut veniens lector cum libro suo non antea legere præsumeret quam Sanctus nutu jussisset. Factum est autem ut illa die Dominica, prophetica lectione recitata, jam lectore ante altare ^e stante, qui lectionem beati Pauli proferret, beatissimus antistes Ambrosius super sanctum altare obdormiret. Quod videntes multi, cum *in sancti Martini*, et ibi sanctus Severinus dicitur *Coloniensis* episcopus. Tota porro hæc visionis historia refertur quoque in Vita sancti Severini Coloniensis episcopi, quæ die 23 Octobris habetur apud Surium.

* In Codd. Laul., Bell., Gat., Mart. et Colb. a, desunt hæc verba *post matutinos hymnos*. Alii habent *post matutinos, seu matutinas*.

^f Cod. Mart., *Severini*. Loquitur, si fallor, Gregorius de visione quam se habuisse scribit Sulpicius Severus in epistola ad Auxilium diaconum.

^e Sic Corb.: alii, *lectione jam lecta, ante altare, al., altarium*. Si vera sit hæc Gregorii narratio, aut

nullus eum penitus excitare præsumeret, transactis A
 fere duarum aut trium horarum spatiis, excitaverunt
 eum, **1007** dicentes: Jam hora præterit. Jubeat
 dominus lectori lectionem legere; exspectat enim po-
 pulus valde jam lassus. Respondens autem beatus
 Ambrosius: Nolite, inquit, turbari. Multum enim
 quidam valet sic obdormisse, cui tale miraculum Do-
 minus ostendere dignatus est. Nam noveritis fratrem
 vestrum Martinum sacerdotem egressum fuisse de corpore,
 me autem ejus funeri obsequium præbuisse, peractoque
 ex more servitio, capitellum tantum, vobis excitantibus,
 non explevi. Tunc illi stupefacti, pariterque admirantes,
 diem et tempus notant, sollicite requirentes. Qui ipsam
 diem tempusque transitus Sancti reppererunt, quod beatus
 Confessor dixerat se ejus exsequiis deservisse. O beatum
 virum, in cujus transitu sanctorum canit numerus,
 angelorum exultat chorus, omniumque celestium
 virtutum occurrit exercitus: diabolus presumptione
 confunditur, Ecclesia virtute roboratur, sacerdotes
 revelatione glorificantur; quem Michael assumpsit
 cum angelis, Maria suscepit cum virginum choris,
 paradisi retinet lætium cum sanctis! Sed quid nos
 in laudem ejus tentamus, quod non sufficimus ad im-
 plere? Ipse est enim laus illius, cujus laus ab ejus
 ore nunquam recessit. Nam nos utinam vel simpli-
 cem possimus historiam explicare ^a.

CAPUT VI.

De translatione beati corporis sancti Martini.

Operæ pretium ^b est enim etiam illud inserere
 lectioni, qualiter sanctum ejus corpusculum in lo-
 cum ubi nunc adoratur ^c fuerit, angelo annuente,
 translatum. Anno sexagesimo quarto post transitum
 gloriosi domini Martini, beatus Perpetuus Turonicæ
 sedis cathedram sortitus est dignitatis. Adeptusque
 hunc apicem, cum magno **1008** devotorum ^d con-
 sensu, fundamenta templi, ampliora quam fuerant,
 super beata membra locare disposuit; quod sagaci
 insistens studio, mirifice mancipavit effectui. De qua
 fabrica nunc quod loqueremur erat; sed quia præ-
 sens est, conjectura exinde melius putavimus ^e. Ad-
 veniente ergo optato tempore Sacerdoti ut templum
 dedicaretur, et sanctum corpusculum a loco ubi se-

Ambrosii obitus ultra an. 397 differendus est, ex-
 cessit namque mense Aprili; aut verum non est Mar-
 tinum hoc ipso anno mense Novembri obiisse.
 Hæc porro historia opere musivo depicta ab annis
 fere 900 habetur in altari basilicæ Ambrosianæ Me-
 diolani, cujus icon habetur apud Puricellum, vol. I,
 pag. 153.

^a In Corb. hæc clausula subjungitur: *Finit versu-
 culus sancti Ambrosii de transitu sancti Martini epi-
 scopi et confessoris. Rec. : Recessit Dominus noster Je-
 sus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, etc.*

^b Deest hoc caput in Colb. b. In Vinc. autem et
 Bec. habetur extra ordinem, et quidem in Vinc. sub
 titulo sermonis de translatione, etc. In Clar. et Corb.
 tot. solummodo adsunt prima verba.

^c Sic plerique Mss., sicut et infra. Alii vero cum
 Editis, *veneratur*. Perinde est. Hanc nempe vocem
adorare Gregorius ad reverentiam illam exprimendam
 qua res sacras pertractamus, aut cultum quo viros

pultum fuerat transferretur, convocavit beatus Per-
 petuus ad diem festum vicinos pontifices, sed et
 abbatum ac diversorum clericorum non minimam
 multitudinem. Et quia hoc in Kalendis Julii agere
 volebat, vigilata una nocte, facto mane, accepto sar-
 culo, terram quæ super sanctum erat tumulum con-
 perunt effodere. Quo detecto, manus, ut eum com-
 moverent, injiciunt, ibique multitudo tota laborans,
 nihil prorsus per totam diem profecit. Vigilata de-
 nique alia nocte, mane tentantes, nihil omnino agere
 poterunt. Tunc conturbati atque exterriti, quid facerent
 nesciebant. Dicit eis unus ex clericis: Scitis
 [Al., scitis] quia post hoc triduum natalis episcopatus ^f
 ejus esse consueverat: et forsitan in hac die se
 transferri debere vos admonet. Tunc juniis, ac ora-
 tionibus, et jugi psallentio [Ed., silentio] die noctu-
 que insistentes, triduum illud continuatim duxerunt.
 Quarta autem die accedentes, ponentesque manus,
 non valebant penitus movere sepulcrum. Pavore au-
 tem omnes exterriti, jam in hoc stantes, et terra
 vasculum quod detexerat operirent, apparuit eis
 veneranda canitie senex, ad instar nivis candorem
 effrens, dicens se esse abbatem, et ait eis: Usque-
 quo conturbamini, et tardatis? Non videtis dominum
 Martinum stantem vos juvare paratum, si manus ap-
 ponitis? Tunc jactans pallium, quo utebatur, posuit
 manum ad sarcophagum cum reliquis sacerdotibus,
 crucibus paratis, ac cereis, impositaque antiphona,
 dederunt cuncti **1009** voces psallentium ^g in ex-
 celso. Tum ad senis conatum protinus sarcophagum
 cum summa levitate commotum, in loco, ubi nunc
 adoratur, Domino annuente, perducitur. Quo ad vo-
 luntatem [Al., votum] sacerdotis composito, diebus
 etiam missis, ut ventum est ad convivium ^h, requi-
 rentes sollicite senem, nequaquam reperiunt. Sed
 nec homo quidem exstitit, qui eum de basilica exire
 vidisset. Credo aliquam fuisse virtutem angelicam,
 quæ et beatum virum se vidisse pronuntiavit, et
 deinceps nulli comparuit. In quo loco ex illa die
 multæ virtutes factæ sunt, quæ per negligentiam
 non sunt scriptæ. Nos vero quantum tempore nostro
 aut fieri vidimus, aut factum certe cognovimus, silere
 nequimus.

D sanctos prosequimur, sæpius adhibuit.

^d Mss. aliquot cum Editis, *cum magno votorum*.

^e De hac vide lib. II Hist. cap. 14, et lib. X cap.
 51. In Chronico Malleacensi crenata fuisse dicitur
 anno 905, et ab Herveo thesaurario restaurata. —
 Videsis notam e col. 211. Edit.

^f Id est anniversarium ejus ordinationis in epi-
 scopum. Quod etiam nunc in Martyrologiis simul cum
 ejus translationis festivitate recolitur die 4 Julii. Vide
 Mabillonii Liturgiam Gallic., lib. II, num. 72. Beda
 in Martyrologio sincero tria hæc festa simul commem-
 orat.

^g Editi, *psallentes*. Gal., *cuncti psallentium*.

^h De ejusmodi conviviiis in sanctorum natalibus
 celebratis, quæ postea ob abusus prohibita fuerunt,
 multa congerit Savaro in epist. 15 Apoll. Sidenii
 lib. IV, quem consule. Vide Augustini epist. 23 et 29

CAPUT VII.

De Theodemundo muto.

Adveniens juvenis quidam, Theodemundus ^a nomine, audiendi loquendique obstructo aditu, quotidianis diebus ad sanctam basilicam recurrebat, et inclinandus se ad orationem, labia tantum movebat. Nam nullam poterat vocem emittere sensu integro, sed erat multatus vocis officio. Qui tam prompte videbatur orare, ut flere cerneretur inter ipsa tacita verba plerumque. Cui si quis pro mercedis respectu aliquid elemosynæ contulisset, continuo hoc similibus pauperibus erogabat, et si ipem ab aliis nutu postulans, stipendia indigentibus porrigebat. Cumque in loco illo sancto in hac devotione per trium annorum spatia commoratus fuisset [Bel., horarum], quadam die a divina pietate commotus, venit ante sanctum altare; et stans oculis ad cælum elevatis et manibus, erupit ab ore illius rivus sanguinis cum patredine. Et conspuens in terram, cœpit graviter gemere, et excreare partes nescio quas cum sanguine, ita ut putaretur quod **1010** aliquis ferramento guttur ejus incidere. Sed et tabes ex ore illius tanquam fila sanguinea dependebat. Tunc disruptis aurium ac faucium ligaturis, elevans se, et erigens iterum [Gal., interim] oculos et manus ad cælum, ore adhuc cruento in hæc primum vocem prorupit: Gratias tibi magnas refero, beatissime domne Martine, quod aperiens os meum, fecisti me post longum tempus in tuas laudes verba laxare. Admirante autem omni populo, et stupente de tali miraculo, interrogant si et auditum pariter recepisset. Qui libere omnia audire, populo testante respondit ^b. Sanitati ergo sic redditus, a Chrodechilde regina pro virtute reverentiaque sancti Martini collocatus est, et ad scholam positus, omnem psalmodiarum seriem memorie commendavit. Quem Deus perfectum efficiens clericum, per multos in posterum annos in servitio Ecclesie commemorari permisit.

CAPUT VIII.

De Chainemunda muliere cæca.

Mulier quædam, nomine Chainemunda ^c, oculorum loco privata, nesciens visu tenere viam, nisi alio ducente, devota valde et fide plena, venit ad vene-

^a Laud., Vine., Rom., Bec. et Colb. duo: *Adveniens quidam Theodemundus. Gal., Theodemundus.*

^b Sic Bec., Gal. et Rom. Alii vero, *populo teste. Editi, populo testatus est. Et que sequuntur sic sunt in Editis: Post sanitatem ergo rediit ad Chrodechildem reginam, etc. Bal., Throdechildem. Chrodechilde erat Odovvi Magni relicta, que post viri obitum Turonos recessit, ubi et obiit, uti narrat Gregorius in Historiæ libro iv, cap. 1. Schola vero in unaquaque ecclesia erat, in qua clerici canendi arte aliisque disciplinis erudiebantur. Hinc in libris Pontificalibus et Ritesibus *schola* nomine designatur quicquid a clericis in commune cantari debet. Vide Menardi notas in Sacrament. Gregorianum.*

^c Colb., tut. et Gal. cum Editis, *Chainemunda. Clar., Chanemunda. Colb. et Bec., Camemunda.*

^d Sic Mss. fere omnes. At Editi: *Ante eadem gloriosi Præsul s cum fide staret, Marti., constaret.*

Ababile templum beati Martini antistitis. Erat autem non solum, ut diximus, cæca, sed etiam toto corpore ulceribus [Al., vulneribus] plena. Oiscederat enim omnia membra ejus patredo cum pustulis, et erat miserabili facie, et horribilis ad videndum, ut tanquam leprosa putaretur a populo. Cumque palpando diebus singulis ad sedem gloriosi Præsulis cursitaret ^d, post tres fere annos, stante ea ante sepulcrum, aperti sunt oculi ejus, ita ut cuncta clare prospiceret. Amotoque omni languore membrorum, atque siccato humore qui flebat a corpore, nova cute superveniente, taliter est **1011** pristinae redita sanitati, ut nec indicium quidem infirmitatis in ejus corpore resedisset. Quæ multos in posterum vivens annos, gratias omnipotenti Deo referebat assidue, quod eam per beatum Confessorem suum sic instaurasset in eolumen.

CAPUT IX.

De beato Baudino episcopo.

Quam ^e præsens invocatio nominis ejus mare procellosum compescuerit, non omitam. Cum beatus Baudinus ^f episcopus Turonicæ civitatis in villam ^g navigio subvehente transiret, subito adveniente cum violentia venti nimbo terribissimo, mare placidum commovetur impulsu flaminis, navisque undarum mole turbatur. Tollitur caput primum in fluctus, secundum declinatur inter undarum hiatus. Illi in scena ^h montis aquosi dependent, hi apertis undis in ima deliscunt: sed nec antenna residet, quæ beate crucis ⁱ signaculum præferbat. Tunc resolutis timore membris, et omnibus sine spe vitæ jam mori paratis, prosternitur senior in oratione cum lacrymis, et geminas tendens palmas ad astra, beati Martini auxilium precabatur, et ut sibi dignaretur adesse velociter proclamat. Unus autem ex perfidis dixit: Martinus ille, quem invocas, jam te dereliquit, nec tibi in hac necessitate succurrit [Al., succurret]. Vere credo hanc vocem ab insidiatore fuisse prolatam, ut beatum sacerdotem ab oratione turbaret. Sed ille hoc jaculum fidei lorica repellens, magis ac magis sancti viri presidium flagitabat, simulque cohortabatur, ut omnes orarent. Cumque hæc agerentur, subito supervenit odor suavissimus quasi balsamum in navi, et tanquam si cum tharibalo aliquis circulet, odor

^e Editi, quod. Clar., quantum,

^f Sic et appellatur lib. x. Hist. cap. ult., ubi num. 16 recensetur. Hic tamen Gal. habet *Baudonius*, Colb. *h, Bladenus. Bec., Blandenus; Editi, Baudenus.*

^g Sic omnes Mss., præter Mart., qui habet, *de villa in villam. Editi, de urbe in urbem. Infra, Rom., commoveretur. Bec., fluminis. Ed., fluctuum.*

^h Gal., *hi unum. Colb. tut., hi in inscena. Colb. a, hi in tescenam. Bec., hi in cena.* Sed retinenda est vox *scena*, quæ faciem exteriorum alicujus rei designat, similitudine ducta a scena theatri, atque eo modo sumitur a Tertulliano in libro de Anima; Apollinari Sidonio lib. vii epist. 1; Apuleio lib. ii et v; Eumenio, etc.

ⁱ Codd. Laud. et Colb. a, *que beati regis. In vela antennæ appenso pictum erat hæc dubie sacræ crucis signum, aut ipsa antea crucem referebat.*

thimiamatis effragavit. Quo odore **1012** advenientes cessit violentia sæva ventorum, elisisque aquarum astantium molibus, redditur mare tranquillum. Mirantur omnes morti jam dediti fluctuum pacem, et protinus data serenitate redduntur in littore. Quod nullus ambigat, beati viri adventu hanc tempestatem fuisse sedatam. Tunc omnes in commune Domino gratias referunt, quod eos per invocationem Antistitis sui dignatus sit de hoc periculo liberare.

CAPUT X.

De eo, qui Sancti reliquias Camaracum detulit.

Hujus tempore quidam de Camaracense ecclesia reliquias beati Martini expetiit. Quibus jam vespere acceptis, cum psallendo proficisceretur, et dum Ligerim fluvium transisset ^a, sero factum est, et subito contenebratum est cœlum; et ecce fulgura magna ac tonitrua magna descendebant. Dum hæc agerentur, duæ puerorum lanceæ, emissas flammeas pharos, lumen ^b euntibus præbuerunt. Ibantque fulgurantes hastæ, non minus miraculi quam beneficii viatoribus præferentes ^c, virtutemque beati Antistitis ostendentes.

CAPUT XI.

De rege Galliciæ populoque conversis, sive, De Suevis.

Deficit lingua sterilis tantas cupiens enarrare virtutes. Charrarici ^d cujusdam regis Galliciensis filius graviter ægrotabat, qui tale tædium incurrerat, ut solo spiritu palparet. Pater autem ejus fœtidæ se illi Arianae sectæ una cum incolis loci illius subdiderat. Sed et regio illa plus **1013** solito quam aliæ provinciæ lepra ^e sordebat. Cumque rex videret urgeri filium in extremis, dicit suis: Martinus ille, quem in Galliis dicunt multis virtutibus effulgere, cujus, quæso, religionis vir fuerit, enarrate? Cui aiunt: Catholicæ fidei populum pastorali cura in corpore positus gubernavit, asserens Filium cum Patre et Spiritu sancto æquali substantia vel omnipotentia venerari debere: sed et nunc cœli sede locatus, assiduis beneficiis non cessat plebi propriæ providere. Qui ait: Si hæc vera sunt quæ profertis,

A discurrant usque ad ejus templum fideles amici mei, multa munera deportantes; et si obtineant mei infanti medicinam, inquisita fide catholica, quæ ille credidit credam. Pensato ergo auro argentoque ad filii sui pondus ^f, transmisit ad venerabilem locum sepulcri. Quo perlato ^g, oblatis muneribus exorant ad Beati tumulum pro agrato. Sed insidente adhuc in patris ejus pectore secta, non continuo integram recipere meruit medicinam. Reversi autem nuntii narraverunt regi se multas virtutes ad Beati tumulum vidisse, dicentes: Cur non sanatus fuerit filius tuus, ignoramus. At ille intelligens, non ante sanari posse filium suum, nisi æqualem cum Patre crederet Christum, in honorem beati Martini fabricavit ecclesiam; miroque opere ea expedita, proclamat: Si suscipere mereor ^h viri justii reliquias, quodcumque sacerdotes prædicaverint, credam. Et sic iterum suos dirigit majore cum munere: qui venientes ad beatum locum, reliquias postulabant. Cumque eis offerrentur ex consuetudine ⁱ, dixerunt: Non ita faciemus, sed nobis quæsumus licentia tribuatur ponendi, quæ exinde iterum assumamus. Tunc partem pallii serici pensatam super beatum sepulcrum posuerunt, dicentes: Si invenimus gratiam coram expetito patrono, quæ posuimus **1014** plus insequenti pensabunt, eruntque nobis in benedictionem posita, quæ sita i per fidem. Vigilata ergo una nocte, factio mane, quæ posuerant pensitabant. In quibus tanta beati viri infusa est gratia, ut tandiu elevarent in sublime sericam libram, quantum habere poterat quo ascenderet momentana. Cumque elevatae fuissent reliquie cum magno triumpho, audierunt voces psallentium qui erant in civitate detru i in carcerem, et admirantes suavitate sonorum, interrogant custodes quid hoc esset? Qui dixerunt: Reliquie domni Martini in Galliciam transmittuntur, et ideo sic psallitur. Tunc illi stentes invocabant sanctum Martium, ut eos sua visitatione de ergastulo carceris liberaret. Exterritisque custodibus, et in fugam versis, disruptis obicibus retinaculorum, liber populus surgit a vinculo, et sic usque ad sancta pi-

^a Ed., transit. Aliquot Mss., transiret, et sero factum esset, subito, etc.

^b Alii Mss., emissis flammis lumen.

^c Mart., prævidentibus ferentes.

^d Plerique Mss. habent Chararici. Nullus fuit eo nomine rex in Galliciæ. Sed is ipse est, uti ex historia certum est, quem alii Theodemirum, seu Ariamirum appellant, sub quo Suevi, qui Galliciam ab initio sæculi v occupabant, ejurata hæresi Ariana, catholicæ Ecclesiæ adjuncti sunt. Filius vero regis qui hic memoratur, fuit, uti patet ex libro iv, infra, cap. 7, M.ro, qui patri in regno anno 570 successit.

^e Colb. a, a lepra sordebat. Quod ansam præbuit Pithæo Codici suo apponendi hæc lepra, ita ut lepra nomine hæresis Ariana designaretur. At de lepra corporis loqui Gregorium ex fine hujus capituli patet.

^f Qui minoris erant conditionis, cereum qui ponderare agrum cœquaret, aut ad staturam ipsius mensuratum, offerre ad sanctorum opem implorandam ut plura un consueverant.

^g Bec., quo perlato. Ed., qui profecti.

^h Bec., Suscipere merear, etc.

ⁱ Linteæ scilicet seu panni, qui aliquandiu super beati viri tumulo impositi fuerant; quomodo Romæ fiebat ad Apostolorum sepulcra, ut ex Gregorii Magni epistolis notum est, qui ejusmodi linteæ brandes appellabat. — Fallitur, ut vel ex sola Gregorii narratione patet, Mariana libro v de rebus Hispaniæ cap. 9, ubi scribit Theodemiri legatos a Turoneisibus Pallii, quo Martinus superstitios utebatur, pariam obtinuisse. Nec aliud quam ejusmodi pallium aut linteum fuisse puto celebrem sancti Martini cappam, quam reges nostri et tumulo sancti antistitis allatam æcum in itineribus, potissimum in bellicis expeditionibus deferri curabant a clericis, qui exinde capellam dicit fuerunt. Porro ecclesiam sancti Martini, quam hic Gregorius in Galliciæ exstructam commemorat, nonnulli, ut loco laudato Mariana observat, ad Aquas calidas, hodie Auriam, seu Orensensem, constitutam fuisse volunt, sed nullo firmiter argumento, quam ejus urbis templi maximi, quod a sancto Martino nomen habet.

ⁱ Plerique Mss., eruntque nobis in benedictionem quæ sita. Confer cum cap. 28 lib. i de Gloria mart.

genera, plebe inspectante ^a, venerunt, osculantes seando beatas reliquias, simulque et gratias beato Martino pro sui absolutione reddentes, quod eos dignatus fuerit sua pietate salvare. Tunc obtentis per sacerdotem ^b a iudice culpis, incolumes dimissi sunt. Quod videntes gestatores reliquiarum, gavisissimi sunt valde, dicentes: Nunc cognovimus quod dignatur beatus Antistes nobis peccatoribus propitium se præbere. Et sic gratias agentes, navigio prospero, prosequente patroni præsidio, undis lenibus, temperatis flatibus, velo pendulo, mari tranquillo, velociter ad portum Gallicie pervenerunt. Tunc communitas a Deo quidam, nomine Martinus ^c, de regione longinqua, qui ibidem nunc sacerdos habetur, adventit. Sed nec hoc credo sine divina fuisse providentia, quod eo die se commoveret de patria quo beatæ reliquie de loco levatæ sunt, et sic simul cum ipsis pignoris Gallicie portum ingressus sit. Quæ pignora cum summa veneratione suscipientes, fidem **1015** miraculis firmant. Nam filius regis, dimissa omni ægritudine, sanus properat ad occursum. Beatus autem Martinus sacerdotalis gratiæ accepit principatum ^d, Rex unitatem Paris et Filii, et Spiritus sancti confessus, cum omni domo sua christatus est. Squalor lepræ a populo pellitur, et omnes infirmi salvantur, nec unquam ibi postea usque nunc super aliquem lepræ morbus apparuit. Talemque gratiam ibi in adventu pignorum beati patroni Domino tribuit, ut virtutes, quæ ibidem illa die factæ sunt, enarrare perlongum sit. Nam tantum in Christi amore nunc populus ille promptus est, ut omnes martyrium libentissime susciperent, si tempus persecutionis adesset.

CAPUT XII.

De Ultragotha Regina.

Nam et Ultragotha ^e regina, auditis miraculis quæ ad locum sunt quo sancta membra quiescunt, tamquam si sapientiam Salomonis veniret audire ^f, ex-

^a Mss., *populo expectante*; alii, *spectante*.

^b Id est, episcopum, scilicet Turonensem, ubi hæc agebantur.

^c Mss.: *Tunc communitus a Deo beatus Martinus*. Confer quæ in Historiæ libro v cap. 58 de eo dicuntur, et notas ibidem appositas. Cæterum hæc Sævorum conversio anno circiter 560 contigit, sub initio Theodemiri regis. Martini Elogium videlicet apud Isidorum in libro de Viris illustribus, cap. 35.

^d Primo quidem Dumiensis monasterii, quod sub regula Benedictina considerat, episcopus fuit, postea ad metropolim Braccarensem erectus est. Utrique Martino Sævorum conversionem tribuit Fortunatus in epistola ad lib. v. Carm. præmissa, quæ est ad eundem Martinum cum Carm. 1 seq. illumque non semel alias laudat.

^e Mss. fere omnes, *Ultragotho*. Sic quoque dicitur apud Fortunat., et in can. 15 concilii v Aurelian. Nec., *Ultragodis*. Hæc fuit Childeberti I uxor, de qua et dicitur ejus filius Greg. I. iv Hist. cap. 20, et Fortunatus lib. vi Carm. 8. Sepulta est in sancti Germani a Pratis monasterii basilica. Eam inter sanctas reginas laudat auctor Vitæ sanctæ Balihildis, his verbis: « De Ultragotha fertur regina, Childeberti videlicet christianissimi regis conjugæ, quod nutrit

A potuit ea corde devoto prospicere. Abstinens ergo se a cibis et somno, præcurrentibus etiam largissimis elemosynis, pervenit ad locum sanctum, ingressaque basilicam, timens et tremens, nequaquam audebat beatum adire sepulcrum, indignam se esse proclamans, nec ibidem posse, obsistentibus culpis, accedere. Tamen deducta in vigiliis et orationibus ac profusus lacrymis una nocte, mane oblati muneribus multis, in honorem beati Confessoris missas expetiit revocari ^g. Quæ dum celebrarentur, subito tres cæci, qui ad pedes beati Antistitis longo tempore privati lumine residebant, **1016** fulgore nimio circumdati, lumen, quod olim perdididerant, receperunt. Quo facto, clamor in cœlum attollitur magnificentium Deum. Ad istud miraculum B currit regina, concurrunt et populus, mirantur omnes fidem mulieris, mirantur gloriam Confessoris: sed super omnia collaudatur Deus noster, qui tantam virtutem præstat sanctis suis, ut per eos talia operari dignetur, tale inter reliqua luminaria huic mundo beatum Martinum immensum sidus attribuens, per quem ejus tenebræ refulgerent [*Al. refulgeant*]: qui vere sicut oliva fructifera, per singulos dies fructus exhibet Domino de conversionibus miserorum ^h.

CAPUT XIII.

De eo qui a pustula in extremis positus laborabat.

Sed nec prætereundum est ⁱ, quod venerabilis conservum meum Fortunatum presbyterum retulisse commemoro. Quidam in Italia, dum veneno pustula ^k pervasus in discrimine sic ageretur, ut vivere desperaret, aliquos interrogat ad templum beati Martini quis fuerit ^l. Tunc quidam ex astantibus assertit se fuisse. Requirit ægrotus quid inde pro benedictione detulerit. Qui negat se aliquid præsumpsisse. Quem iterum interrogat qua tunc veste indutus sit, cum ad templum Sancti occurrerit. Respondit, quod ea qua super se ipso tempore utebatur. Tunc abscissam fideliter indumenti particulam imposuit super pustulam.

esset orphanorum, consolatrix pupillarum, sustentatrix pauperum et Dei servorum, atque adjutrix fidelium monachorum.

^f Mss. fere omnes, *tamquam si sapientiam Salomonis audiret*. Alludit Gregorius ad reginam Saba, quæ Jerusalem accessit audiendi Salomonis gratia.

^g Editi cum Clarom., *celebrari*. Retinenda cæterorum omnium Códicum lectio: ea enim loquendi forma alias usus est Gregorius. Vide lib. i de Gloria mart. cap. 51. Hanc etiam adhibuit non semel Fortunatus, uti a nostro Mabillonio observatum est lib. i Liturgiæ Gallic. cap. 6, ubi ea retractat vir eruditus, quæ de missa revocata alias scripserat, nihil aliud hæc voce significari mœrens quam *missa celebrata*. Quod et ex hoc loco confirmari potest.

^h Sic omnes Mss., præter Clar., qui habet, *de conversatione miserorum*. Editi vero, *dies factis exhibet gloriam Domino, et conversionibus justorum*.

ⁱ Mss. plerique, *in exercitu positus*.

^j Mss., *sed nec hoc præterito*.

^k Mss. plerique, et quilibet antiquiores, *pustule*, et sic fere semper quoties ista vox recurrit.

^l Id est, *accesserit*. Quo sensu verbum esse frequenter apud Gregorium occurrit.

Mox et agri membra tetigit, vulvas pastulae veneni A
vinu perdidit : quae tui medicamine et virtutem
1017 Sancti protulit, et infirmum refert incolorem.
Hanc apud Italos asserens specialem vigere medelam,
ut si quis pastulae percutiatur vulnere, ad propinquum
quod fuerit beati Martini oratorium habeatur [Al.,
abatur] perlogium, et aut ex velo * januae, aut pal-
liis, quae pendent de parietibus, quidquid primum
ruptum fuerit, si agro saepospositum adhaerit. sit
sancire. Hanc medela genitorum suorum carnalem ab
inde ita postulae, ut ipse patris sui testis asscrit, li-
beravit.

CAPUT XIV.

De castello Italiae, Tertio romina.

Idem his verbis vetu it, in cacumine castelli regio-
nis Italiae, quod dicitur Tertium, oratorium beati
Martini fundatum est : ibique turri vicinæ, quoties
incurione barbarorum per fraudem^b hostis accelleret
nocturnis insidiis, quisquis de vigilantibus habuisset
in turri lanceam, aut spatam, vel couteionem, seu gra-
sum protulisset ex theca, fere per^c horæ spatium
tale lumen reddebatur ex universo gladio, tanquam
si illud ferrum verteretur in ceream. Et mox ex ipso
signo custodes ad somni, magis intenti vigilis, hostes
habebras lapidibus exturbabant. Quod ope sancti
Martini recto iudicio reputatur, qui vicinitate sua
sibi devotis populis sedulam exhibuit presentemque
custodiam. Et hanc virtutem a supra dicto cognovi-
mus Fortunato.

CAPUT XV.

De oleo cicendiliis super pictura beati.

1018 Sibi quoque in Ravenna^d atque in rhetorica
socio suo Felici, ex oleo, quod sub imagine picturae
beati Martini in cicendili ardebat, dum tetigerunt
oculos, lumen reddisse [Forsan, reddidisse] confessus
est.

* Laudat Nepotianum Hieronymus ob studium in
ecclesiis impensum, et inter alia recenset vela quae
in ostiis erant. Vetus sacrorum memorat Gregorius
nostri libro IV Histor. cap. 31. De quo et concilium
Narbon. can. 15. De his quoque passim Anastasius in
Vitis pontificum. In majoribus ecclesiis etiam nunc in
Gallia certis diebus velum extensum chorum a sa-
crario seu loco in quo est altare minus separatur; et
vela circa altare, curtinas vulgo appellamus, pendent.
Sic et parietes velis etiam tegebantur, quae hic Gre-
gorius palliola appellat; et in his ut plurimum sacrae
aliquot historiae depictae erant, ad rudium eruditio-
nem.

^b Cod. Coib. a. pro fraude.

^c M. s. quinque, super horæ spatium.

^d Hoc caput deest in Coib. b et Bee. Lectionem
Gal., Clar. et Vinc., re inuimus. Alii Mss. habent :
Sibi in Ravenna... socii sui Felicis. Editi, et Felici et
Rhetorico sociis suis. Sed locus iste facile illustrari
potest ex Paulo Diacono, qui capite 15 libri II de
Gestis Langob. idem miraculum narrat, quod conti-
gisse ait Ravennæ cum ibi Fortunatus cum Felice,
postea episcopo Tarvisiano, ut cap. præcedenti dixe-
rat, rhetoricae studii incumberet : « Hic, inquit, cum
oculorum dolorem vehementissimum pateretur, et
nihilominus Felix iste ipsius socius pari modo oculis
doleret, uterque ad basilicam beatorum Pauli atque
Joannis, quae intra eandem urbem sita est, perrexe-
runt, in qua etiam altarium in honorem beati Mar-

CAPUT XVI.

De Placido procuratore.

Similiter in praedicta urbe dum Placidus procura-
tor, desperatus a medicis, ad aliud * puellarum ora-
torium sibi vicinum confugeret, et in atrio recubaret,
venit nocte ad abbatissam beatus Martinus per som-
nium, quam requirens quid faceret, ait, se requie-
scere. Dicit Sanctus ad illam : In Gallias habui jam
reire, sed propter istum, qui foris jacet in atrio,
me remoratum profiteor. Tunc surgens abbatissa,
et referens visionem, fidem fecit homini quia de pe-
riculo liberaretur, quod certe meruit obtinere. Sed
ut [Forsan, et] praedictus presbyter asserit, multum
desiderabilis in locis Italicis Martini gloriam vene-
rari quam, si licet dici, quo^t propria membra re-
cubant tumulata : In tantum ut frequentia miracula
nec sparsa colligantur in verbis, nec tam infinita re-
condantur in paginis.

CAPUT XVII.

De his quae Ambianis gesta sunt.

1019 In porta Ambianensi, in qua quondam vir
beatus propter argentem chlamyde decisa contexit,
oratorium a fidelibus est aedificatum, in quo nunc
puellae religiosae deserviunt ob honorem sancti An-
tistitii, parumper habentes facultatis, nisi quod eas
devotorum alit saepe devotio. Erant tamen eis quo-
dam tempore pauca apium alvearia, quae eis fuerant
data, quae cum quidam invidus conspexisset, ait
intra se : Utinam aliquid de his vasis possem auferre!
Secuta autem nocte instigatus a demone, ablatis
tribus vasis, navim operat, ut scilicet transito anno
sibi facillius quae abstulerat vindicaret. Sed, credo,
ei impedimentum fuisse hoc furtum, sicut postea
manifeste probatum est. Igitur cum sole oriente ad
portum fluminis causa transmeandi homines prope-
rarent, navium ad litus aspiciunt, apesque ex alveariis

dei confessoris constructum propinquam habet lene-
stram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est
constituta; de cujus oleo mox sibi isti, Fortunatus
scilicet et Felix, dolentia lumina tetigerunt. Illico
dolere fingato, sanitatem quam optabant, adepti sunt.
Atque occasio haec fuit Fortunato, ut Paulus prosi-
quitur, qui in loco dicto Duplavillis, haud procul a
Cenitensi castro, seu Tarvisiana civitate, ortus, et Ra-
vennae educatus fuerat, in Gallias accedendi ad sancti
Martini tumulum. Dehinc Praetavium profectus primum
presbyter, tum episcopus eju(s)dem urbis creatus est.

* Pierique Mss., alium Mart., artem. Ed., ad illud.
Vetus erat monasterium Ravennae sub titulo sancti
Martini, quod a Theodorico rege constructum fuisse
dicebatur, postea sancti Apollinaris Novi diei. Hic
fortasse Gregorii tempore habitabant anachoriticis,
quibus monachi ordinis nostri, qui hanc locum dis-
possederunt, successerunt. Tandem anno 1514 hec
Franciscanis cessit, relictus vero abbatiae sancti Pauli
Romae attribuiti fuerunt.

^t Editi : Italicis veneratur quam ubi propria membra
recubant; in tantum.

* Facius istud tantopere in Ecclesia celebra-
rat Severus Sulpicius in Vita beati Martini; locus
vero ille ubi id contigit, nunc a RR. PP. Conventus
habitatur, in quorum ecclesiae chori medio erecta est
columna, cum inscriptione quae rem gestam exponit.
Ambianum urbis est notissimum, vulgo Amiens, Prae-
dix caput, sub metropoli Rheinensi.

catervatim emergere, hominemque seorsum jacere A prostratum. Sed putantes eum a somno occupatum, sicut didicerant jam a puellis furium factum, quanto citius properant ad alligandum eum, sed accedentes mortuum reperiunt. Statimque puellam notum faciunt factum, et quod furto raptum [At., furatum] fuerat cellulae restituant, admirantes tam velociter in homine djvinae ultionis accessisse sententiam.

CAPUT XVIII.

De Siroialense oratorio.

Sic et apud Siroialense oratorium, cujus altarium sancti Confessoris manus alma sacravit, dum plerique beneficia expetita mererentur, quidam paralyticus adveniens, et cereum 1020 in status sui altitudinem nocte tota vigilans retinisset, mane facto, ut lux reddita est mundo, ipse absolutis gressibus, populo teste, incolomis exsilivit.

CAPUT XIX.

De Bella caeca.

Noe hoc silebo, quid caecitati contulerit, cum beati sepulcorum devota mulier expetisset. Quaedam de Turonico territorio femina, Bella nomine, amisso oculorum lumine graviter laborabat. Et cum die noctuque incessabilibus doloribus urgeretur, dixit suis: Si ad basilicam domini Martini ducta fuisset, continuo sanitatem recepissem. Confido etenim, quod possit oculis meis libenter infundere, qui potuit pauperis lepraem osculo libante sanare. Deinde, adminiculo deducente, venit ad sanctum locum, ibique jejuniis et orationibus crebris insistens, visum quem amiserat recipere meruit. Et ita sanata est, ut quae caeca venerat alio perducere, caecis affatum dux futura regressa sit. Quae postea virum accipiens, et filios generans, recuperatori gratias rependit incolomis.

CAPUT XX.

De Ammonio praecipitato.

Et quia bis aut tertio de sola gloriosi nominis invocatione, et virtutes factas, et pericula sedata nar- ravimus, qualiter cuidam pereunti in ipso mortis praecipitio beatus Pontifex invocatus sustentaculum praebisset, evolam. Ammonius quidam agens a sancta basilica, dum de cona madefactus vino venisset, de rupe excelsa, quae vis conjugitur, inimico impingente, praecipitur. Erat autem profundum loci illius fere ducentorum pedum. Cumque per profunditatem 1021 praecipitii illius rotaretur, et deorsum sine alarum remigio volitaret, sancti Martini auxilium per singula descensionis suae momenta cla-

* Sic Mss., praeter Colb., qui habet *Sirmalense*. *Beo.*, *Sirmalensium*; et Victor., *Sirogalense*, quam lectionem etiam Bell., Colb. a et Colb. tut. habent in indice capitum libro praefixo, ubi Gal. *Siroialtensi*; Mart., *Sirojarensi*. Edii vero hic *Sirojabense*. Hunc locum Maroullius putat esse *Siran la Late*, haud procul a Severiaco et Belligano apud Turones; aliis tamen videtur esse *Saint-Ciran du Sambot*, vicus ad Angerem inter Castellionem et Luccas.

† Id in Parisiaca urbis porta contigisse testatur

mabat. Tunc quasi manibus aliorum de fumento suo excussus, super arbores, quae valhi inerant, dejecitur. Et sic paulatim per singulos ramos descendens, sine mortis periculo ad terram usque pervenit. Tamen ut opus insidiatoris non usquequaque videretur cassatum, quod fuerat inchoatum, unum pedem ejus leviter laedit. Sed veniens ad gloriosi domini Martini tempus, orationi incumbens, omnem viam doloris amisit.

CAPUT XXI.

De alio appenso.

Non credo haberi superfluum, si inseratur laetioni qualiter invocatio nominis ejus vitam praestiterit mortuuro. Quodam loco unus propter furti scelera comprehensus, atque gravibus verberibus actus, ductus est ad patibulum, ut condemnaretur suspendio. Cumque in hunc exitum, morte jam appropinquante, venisset, orandi spatium petiit. Tunc sicut erat ligatus post tergum manibus, jactavit se pronus in terram, et cepit cum lacrymis invocare nomen beati Martini, ut etsi in hac necessitate ei non succurreret, vel a culpis eum in posterum excusaret. Cumque completa oratione suspensus fulset, recesserunt milites [Gal. ministri] a loco illo: ipse autem ore semiaperto parumper labia movens, sancti Martini semper nitentur auxilium implorare. Discedentibus tamen illis, statim soluta sunt manus et pedes ejus. Et sic per biduum pendente eo, revelatum est quidam religiosae et eum tolleret. Quae veniens invenit eum adhuc viventem. Tunc adiutorio beati Martini de patibulo depositum, incolomem adduxit ad ecclesiam; ibique eum videntes stupescabant, et admirabantur, dicentes: Quomodo vivit? Et interrogabant eum qualiter liberatus esset. Ille autem dicebat: Beatus Martinus me de praesenti morte liberavit, et hucusque perduxit. Vere hanc ego virtutem 1022 in hoc homine ostensam, juxta sensus mei intelligentiam, non inferiorem censeo, quam mortuum suscitatum: quae sic beatus Confessor, contracto, ut ita dicam, mortis hilatu, et ejus ab ore retractum vitae restituit. Qui usque hodie ad testimonium virtutis beati viri vivus habetur in saeculo.

CAPUT XXII.

De Leomere contracto.

Quid etiam in Condatensi dice esi actum sit, non praeteribo. Locus autem ille crebris virtutibus illustratur. Ab hoc enim vir beatus, sarcina carnis abjecta, migravit ad Domini. Leomeri ergo quidam nomine, servus cujusdam hominis Andecavini a san-

Severus Sulpicius in beati viri Vita. Quod miraculum postea ascensionem praebuit oratorii in ejus honorem construendi, de quo alibi dictum est.

* Edii, *vices agens*. Sed melior est Mss. lectio. Agentes quippe saepius memorat Gregorius, eos scilicet qui sic et hodie appellantur, gerendis ecclesiae aut virorum illustrium negotiis deputati.

† Mss. aliquot eum Edii, *enidam religioso...qui*.

‡ Id est vico. Hinc vocem saepius usurpat Gregorius ad designandum pagum seu parvam regionem.

guine ^a percussus, contracta manu, ligataque lingua A rigebat; multoque tempore in hac debilitate detentus, neque sibi, neque domino aliquid operis exercebat. Illic fide communitus, cum ad beati basilicam vigilasset, directa manu, deliberataque ab omni impedimento lingua, beati Martini miraculum populis testabatur, dicens: Ecce quid in hac nocte sanctus Dei operatus est, me teste, probate. Reversus autem ad dominum suum narravit ei omnia quae acta fuerant. Sed ille minime virtutem gloriosi Pontificis credens, ad solitum eum adaptat servitium. Qui cum operari coepisset, rursus in debilitatem redigitur. Intelligens autem dominus ejus Dei hoc esse mysterium, transmisit eum iterum ad locum sanctum, ad quem prius abierat, in quo ille cum maxima devotione pernoctans, dato die, sanitati quam prius me- B ruerat instauratur.

CAPUT XXIII.

De Willachario soluto a catenis.

Dignum existimavi et illud non omittere in relatu, quid Willacharium presbyterum referentem audivi Tempore quo idem Willacharius per perfidiam Chramni Chlotarium 1023 regem iratum incurerat ^b, ad basilicam sancti Martini confugit, atque ibidem in catenis positus custodiebatur, sed virtute beati Praesulis comminutae catenae stare non poterunt. Nescio autem qua imminente negligentia foris atrium comprehensus est. Quem oneratum ferro, vinculisque post tergum manibus, ducebant ad regem. At ille voce magna clamare coepit, et ut sibi beatus Martinus misereretur orare, nec eum sineret abire captivum, C cujus devotus expetierat templum. Statimque in ejus vocibus, orante beato Euphronio episcopo de muro civitatis contra basilicam, dissolutae sunt manus ejus, et omnes hae catenarum contractae ceciderunt. Perductus autem usque ad regem, ibi iterum in compedibus et catenis constrictus retinebatur. Sed invocato nomine saepe dicti patroni, ita omne ferrum super eum comminutum ^c ut putares illud fuisse quasi lutum figuli. Hoc tantum erat in spatiis, ut non solveretur a vinculo, quoadusque nomen illud sacratissimum invocasset; invocato autem, omnia solvebantur. Tunc rex altioris ingenii, videns virtutem sancti Martini ibidem operari, et ab onere vincule- rum absolvit eum, et pristinae restituit libertati. Haec D ab ipsius Willacharii presbyteri ore coram multis testibus factum esse cognovi. Utinam se mihi in tali

^a Sic Mss. omnes, id est apoplexi correptus. Editi tamen, *ab angue*.

^b Hunc locum sic ex Gat., Mart., Bee., Colb. tut. et aliis restituimus. Editi, cum Clar. et aliquot aliis: *Tempore quo propter perfidiam Chramnus, seu Chramnus iram Chlotarii regis incurerat*, et in capitis titulo, *de Chramno, seu Chramio, etc. Willacharium, aliquot Codices Willacharium, seu Willacharium, nonnulli Miliacharium appellant.*

^c Bee., *Charigilius*; Editi, *Charigisus*.

^d Mss. aliquot, *contraxerant*. Quae vox in sequioris aevi auctoribus passim occurrit pro, contracti erant.

^e Ex hoc loco probat Labbeus in Miscellaneis historicis domestici et referendarii dignitates omnino

virtute dignaretur manifestare beatus Confessor, ut sic solveret eorum ligamina peccaminum, sicut super eum contrivit vasta pondera catenarum.

CAPUT XXIV.

De Alpino comite debili.

Alpinus quoque comes Turonicae civitatis cum per totum annum graviter ab unius pedis dolore consermeretur, et die noctaque requiem non haberet, atque inter ipsas torturae 1024 suae voces beati Martini jugiter auxilium imploraret, apparuit ei beatus Confessor in visu nocte, hilari vultu arridens, et consueta deferens arma; ut beatum signaculum sanctae crucis super pedem infirmum imposuit, mox omni dolore fugato, sanus surrexit de lectulo.

CAPUT XXV.

De Charigisilo contracto.

His expertis Charigisilus ^a referendarius regis Clotarii, cui manus et pedes ab humore contracti erant ^b, venit ad sanctam basilicam, et orationi incumbens per duos aut tres menses, a beato Antistite visitatus, membris debilibus sanitatem obtinere promeruit: qui postea antedicti regis domesticus ^c fuit, multaque beneficia populo Turonico vel servientibus beatae basilicae ministravit.

CAPUT XXVI.

De Aquilino amente.

Narrabo et illud, qualiter diabolicae artis insania ad ejus basilicam denudentur. Quidam, Aquilinus nomine, dum venationem cum patre suo in silvis Franciae exerceret, pavorem pessimum, inimico insidiante, incurrit. Erat enim ei tremor cordis, et interea videbatur exsensus ^d. Parentes vero ejus intelligentes eum diaboli inmissione turbari, ut mos rusticorum habet, a sortilegis et ariolis ligamenta ei et potiones deferabant. Sed cum nihil valerent ex more ^e, illi sancti Martini auxilia prompti, dolore cogente, requirunt, dicentes: Potest hic insidiarum nodare malitiam, qui detexit umbram multam, ut addivimus, falso religionis nomine adoratam ^f. Quem de regione commotum miserunt ad 1025 sanctam basilicam, ubique in oratione cum summa percant se continens, operum Sancti posecebat assidue. Cumque in hac fide diutius commoratus ibi fuisset, omni pavore dempto, sensum ut habuerat ante, recepit, oblitisque parentibus in eo loco usque hodie pro beneficio accepto deservit.

diversas fuisse.

^d Id est amentis, quasi extra sensum, quod qui priores editiones curarunt non attendentes, hic et alias saepe ubi haec vox repetitur, posuere extensus.

^e Alii Mss. cum Ed., *valeret mos ille*.

^f Alludit ad historiam quam Sulpicius Severus narrat in beati viri Vita, ubi detexisse dicitur huius martyris larvam, qui cum fuisset laetor et ob seclera supplicio affectus vitam finisset, pro martyre tantum a populo habebatur. Sed beati viri oratione pressus sub umbrae sordida et truci specie apparentis imposturam fateri coactus est. In plerisque Mss. dicitur vox *multum*.

CAPUT XXVII.

De Charivaldo debili.

Sed et Charivaldus quidam per venationem similes incurrens insidias, latus unum, debilitata manu ac pede, perdidit. Qui ad gloriosum templum famulorum manibus deportatus, jejuniis et orationibus se subdens assiduus, per totum ferre annum. Quod cum fecisset, omnium membrorum sanitate recepta, gaudens remeavit ad propria. Et ideo monemus ut nullus sollicitetur ab ariolis, quia nihil unquam proderant infirmis. Plus enim valet parumper de pulvere basilicæ, quam illi [At., mille] cum medicamentis insanæ.

CAPUT XXVIII.

De fune abscisso.

De pulvere, aut cera loci illius, vel quidquid rapere quis potuit de sepulcro, quantæ virtutes aut assidue fiant, aut factæ sint, quis unquam poterit investigare aut scire? Unum tamen manifestum miraculum, quod a fidelibus comperi, putavi crimen docere taceri. Unus fide plenus expetit ut aliquid pignoris de Sancti basilica secretius deportaret; et multis conatus vicibus, nunquam potuit, dum publice non præsumpsit. Reverti autem cupiens, nocte ad funem illum de quo signum commovetur advent; ex quo fune decissam cultro particulam, secum detulit. Regressusque ad domum, multis exinde infirmis sanitatem accommodavit, ita ut non dubium esset ægotum evadere, qui pignus illud meruisset fideliter osculari. Ecce quod, Sancte, præstas fidelibus qui tua mœnia expetunt a pie. Per te salvantur, qui pignora votive detulerint, et 1026 subsequente tuo auxilio, liberantur. Sed hæc omnia fides strenua operatur, dicente Domino: *Fides tua te salvum fecit* (Luc. xviii, 42).

CAPUT XXIX.

De Chariberto rege, qui res ecclesiasticas pervasit.

Videtur nec illud sileri, qualiter vir beatus præsidia famulis ad res suas defendendas quæ jubet accommodet. Charibertus rex, cum, exosis clericis, ecclesias Dei negligeret, despectisque sacerdotibus, magis in luxuriam declinasset, ingestum est ejus auribus locum quemdam, quem basilica sancti Martini diuturno tempore retinebat, sicut sui juribus reddideri. Loco autem illi Navicellis^b nomen prisca vetustas indiderat. Qui accepto iniquo consilio, pueros velociter misit, qui reiculam illam in suo dominio subjugarent. Cumque hæc recte non possidens, videretur habere, jussit in locum illum stabularios cum equitibus [Ideo, equis] dirigi, ibique sine æquitate ordine præcepit equos alii. Accedentes ergo pueri fenam quod concervatum fuerat accipiunt in equorum expensas. Cumque injunctum studiose ageretur servitium, atque equites appositum fenam cõpissent expendere, corripiuntur a rabie. Et fremen-

^a Mas. fere omnes, *propre*.

^b Locus est ad Siceram (la Cisse) fluvium, vulgo dicitur *Nazelles*.

A tes ad invicem, disruptis loris, per plana prosiliunt, et in fugam vertuntur; et sic male dispersi, alii excæcantur [Bec., exæcantur], alii rupibus præcipitantur, alii se sepibus ingerentes, palorum acuminibus ultro transfodiuntur. Tandem stabularii iram Dei intelligentes, paucos extra terminum loci, quos assequi potuerunt, expellunt, sanosque recipiunt, nuntiantes regi rem illam injustissime retineri. Et ideo hæc cum fuissent perpassi, dixerunt: Dimitte eam, et erit pax tibi. Qui furore repletus sic dixisse fertur: Sive juste, sive injuste reddi debeat^c, regnante me, hanc basilica non habebit. Qui protinus divina jussione transitum accipiens requievit. Adveniente autem gloriosissimo Sigiberto rege in ejus regnum, ad suggestionem beati Eufronii^B episcopi hoc in dominio 1027 sancti Martini restituit, quod usque hodie ab ejus basilica possidetur. Audite hæc omnes potestatem habentes. Sic vestite alios, ut alios non spoliatis: hoc adjungite vestris divitiis, unde damnum [At., ut damna] non inferatis ecclesiis. Vindex est enim Deus velociter servorum suorum. Et ideo monemus ut qui de Potestatibus hæc legerit, non irascatur. Nam si irascitur, de se coultebitur dictum.

CAPUT XXX.

De Eustochio Pictavensi.

Simili conditione beatus Confessor in rebus sibi injuste ablatis apparuit. Eustochius quidam cum plerumque contra injustitiam sanctum Eufronium episcopum de hæreditate Baudulfi cognati sui pulsaret, qui hæredem basilicam sancti Martini instituerat, commotus ab eo per asiduas injurias beatus pontifex aliquid ei de rebus illis reddidit. Portante autem illo hoc ad domum suam, protinus filius ejus unicus in febrem corruit, unaque die et nocte graviter exæstuans, expirans. Cui tam præsens fuit mortis occurus, quam velociter pater ejus de rebus sibi non debitis effectus est dominus. Qui in exemplum Giezi possedit aurum, et argentum, sed, quod illi erat pretiosius, acquisita animæ lepra, amisit et filium: nec unquam meruit deinceps alium adipisci.

CAPUT XXXI.

De eo qui in sancta porticu perjuravit.

Quam præsens et super alium ultio divina processerit, qui in sancta porticu perjuraverat, ad comprimendam perfidorum audaciam non silebo. Cum ad matraculam illam quam Sanctus suo beneficio de devotorum eleemosynis pascit quotidie a fidelibus necessaria tribuantur, consuetudinem benedicti pauperes habeat, ut cum multi ex his per loca discesserint, custodem inibi derelinquant, qui quod fuerit oblatum accipiat. Quidam ergo 1028 devotus unum triantem mercedis intuitu detulit, quem custos loci collectum fratribus occultare non metuit.

^c Bell., Clar. et Laud., *reddibatur*. Bec., Colb. tres, Victor. et cæteri, *retineatur*.

Convenientes autem pauperes ad sextam, sciscitati sunt antedictum custodem quid sibi beatus pastor solida pietate respiciens transmisisset, audierant enim ibidem aliquid fuisse largitum. Qui ait cum sacramento : Per hunc sanctum locum, et virtutes domini Martini, quia hic amplius non venit, quam unus argenteus. Nequid enim verba compleverat, sed adhuc in ore sermo pendebat, eum statim tremens corruit in terram, suoque lectula aliorum manibus redditus, cepit graviter singultire. Interrogatus autem a circumstantibus quid sibi esset, respondit : Triantem illum quem pauperes requirebant, perjuravi, et ideo me praesens vindicta flagellat : sed rogo ut eum accipientes reddatis matriculae. Quo reddito, statim emisit spiritum. O infelix a, qui sic ab iniqua cupiditate praeventus peccat, ut et lucrum vitae perderet, nec damna adeptae pecuniae possideret. Sed ad quid non mortalia pectora cogit execranda cupiditas? Quae invida quondam vidua duobus mensuris coeleste regnum mercanti fueras b, modo hunc per unum triantem ad iura praecipitas. Et quem Judam appendisti laqueo in Magistri pretio, hunc per parvum numisma domergis in tarara. Satis ergo haec ad comprimendam multorum temeritatem dicta sufficiant.

CAPUT XXXII.

Qualiter me virtus ejus ab infirmitate restauravit incolumem.

Ergo his exactis, quae circa alios gesta sunt, aggrediar quae circa me indignum virtus praesentis est operata patroni. Anno 163 post assumptionem sancti ac praeedicabilis viri beati Martini antistitis, rege ecclesiam Turonicam sancto Eufronio episcopo anno 7, anno 2 Sigiberti gloriosissimi regis c, irruim in raketudinem cum pustulis 1029 malis et febre, negatque usu potus atque cibi, ita augebar, ut amissa omni spe vitae praesentis, de solis sepulturae necessarii cogitarem. Obsidebat enim membra febribus assidua d cum ardore, animam cupiens expugnare de corpore. Tunc jam valde exanimis, invocato nomine beati Martini antistitis, parumper convalui, et lento adhuc conamine iter incipio praeparare; insederat enim animis ut locum venerabilis sepulcri visitare deberem. Unde tanto desiderio affectus sum, ut nec vivere me optarem e, si tardius direxissem. Et qui vix evaseram ex ardore incommodi, cepi iterum desiderii febre succendi. Nec mora, adhuc parum fortis iter cum meis arripio,

a Quae sequuntur ad finem capituli desunt in Colb. b.

b Editi cum aliquot Mss., *mercandi causa fueras, hunc per*, etc.

c Annus Sigiberti regis secundus est aere vulgaris 543 et juxta hunc calculum annus 490 fuit beati Martini extremus. Nulla quippe est in Editis aut scriptis hoc loco lectionis varietas : unde Cointius legendum censet supra an. 166 post assumptionem, etc.

d Sic Germ. Alii vero : *Obsidebat enim nemors assidua*. Pith., ex Colb., sed recent. manu : *Obsidebat enim me vis assidua*.

e Cod. Laud., *oporteret*. Pith., ut supra, manu

A actisque vel duabus vel tribus mansionibus ingressus silvas, corruui rursus in febrem, et tam graviter agere cepi, ut omnes me autamarent vitam amittere. Tunc accedentes amici, et videntes me valde lassum, dicebant : Revertamur ad propria; et si te Deus vocare voluerit, in domo tua morere; si autem evaseris, votivum iter facilius explicabis. Satis est enim reverti ad domum quam mori in eremo. Ego vero haec audiens, vehementer lacrymabar; et plangens infelicitatem meam, locutus sum cum eis, dicens : Adjuro vos per omnipotentem Deum, et reia omnibus metuendum judicii diem, ut ad ea quae rogo consentiatis. De coepto itinere non desistite; et si mereor sancti Martini videre basilicam, gratias ago Deo meo; sin aliud, vel exanime corpus deferentes ibidem sepelitis, quia deliberatio mea est, non reverti domum, si non ejus sepulchro moruero praesentari. Tunc una pariter fientes, iter quod operamur aggredimur. Praecedente ergo praesidio gloriosi domini, ad basilicam ejus advenimus.

CAPUT XXXIII.

De clerico nostro amato.

Bo tempore unus ex clericis meis, Armentaria nomine, bene eruditus 1030 in spiritualibus Scripturis, cui tam facile erat sonorum modulationes apprehendere, ut eum non putares hoc meditari, sed scribere, in servitio valde strenuus, et in commisso fidelis. Ille vero, inficiente veneno, a pustulis malis omnem sensum perdidit, et ita redactus fuerat, ut nihil penitus aut intelligere posset, aut agere. Tertia autem nocte postquam advenimus ad sanctam basilicam, vigilare disposuimus, quod et impletimus. Mane autem facto, signo ad matutinas commoto f, reversi sumus ad metatum [Ed., dormitum] : qui lectulis quiescentes, usque ad horam prope secundam dormivimus. Expergetus ergo, amota omni languoris et cordis amaritudine, sentio me pristinae recepisse sanitatem, et, gaudens, i verum familiarem, qui mihi serviret, evoco. Exsurgens autem Armentarius volociter coram me stetit, et ait : Domine ego parabo g quod juseris. At ego existimans adhuc esse eum exsensum h : Vade, aio, si potes, voca puerum. Et ait : Ego quaecunque preceperis adimplebo. Obstupefactus interrogo quid hoc esset. Qui ait : Intelligo me valde sanum, sed unus error est animo, quod nescio de qua parte huc advenerim. Et incipiens ita mihi impendit servitium, sicut erat solitus ante caecum i. Tunc ego exultans et flexus pra-

rec., *putarem*.

f Codd. Gath. et Colb. tit. : *Signo matutinis horis commoto*. Laud., Bel. et Colb. a, *commotio*. Bec. *commotato*. Nota hic Matutinas a Vigiliis nocturnis distingui. Vigiliis hodie Matutinas appellamus, Matutinas vero Laudos dicimus. Eodem, ut hic Gregorius, distinguit S. P. Benedictus in Regala sua.

g Cod. Laud., Clar. et Bec., *parebo ad quod juseris*.

h Aliquot mss., *exsensim*, et sic cum ista vox repetitur.

i Editi, *triduum*. Cod. Clar., *sicut erat solitus ante*. Tunc.

gaudio, gratias omnipotenti Deo tam pro me, quam pro ipso refero, quod intercedente patrono incolumem me corpore, illum mente reddiderit, et unus occursum ex fide etiam alteri amenti, qui nec potero moveret, salutem præstitisset. Sed nec hoc præteribo, quod post dies quadraginta eodem die primo vinum delectatus sum bibere, cum illud, faciente incommodo, usque tunc exosum habuerim.

CAPUT XXXIV.

Quod virtus ejus ab agro nostro tempestatem prohibuit.

Nos vero revertentes tres cereolos pro benedictione beati sepulcri **1031** portavimus: de qua cera quam multæ virtutes factæ sunt super frigiticis et aliis infirmis, longum est enarrare. Sed unum e multis miraculum proferam. Agrum quemdam possessionis nostræ grando annis singulis vastare consueverat, et tam graviter sæviebat, ut nihil ibidem cum venisset relinqueret. Tunc ego in vineis illis arborem unam, quæ erat excelsior cæteris, eligens, de sancta cera super eam posui. Post illam autem diem usque in præsens tempus nunquam ibidem tempestas cecidit, sed veniens, locum illum tanquam timens præterit.

CAPUT XXXV.

De ligno beati cancelli ad nos delato.

Fide commonente, quidam a nostris lignum venerabile de cancelli lectuli, quod est ad monasterium sancti Domini, me nesciente, detulerat, quod in hospitio suo pro salvatione retinebat. Sed, credo, quia non sic honorabatur, aut diligebatur, ut sibi decerneret, cepit familia ejus graviter ægrotare. Et cum penitus nesciretur quid hoc esset, nec emendaretur aliquid, sed quotidie ageretur deterius, vidit in visu noctis personam terribilem, dicentem sibi: Cur sic tecum agitur? Qui ait: Ignoro prorsus unde hoc evenerit. Dicit ei persona. Lignum, quod de lectulo domini Martini tulisti, negligenter tecum hic retines, ideo hæc incurristi. Sed vade nunc, et defer illud Gregorio diacono, et ipse illud secum retineat. At ille nihil moratus mihi exhibuit. Quod ego cum summa veneratione collectum loco digno reponi. Et sic omnis familia in domo ejus sanata est, ita ut nemo ibidem deinceps aliquid mali perferret.

CAPUT XXXVI.

Quod virtus ejus nobis inimicos inhibuit.

Factum est autem quodam tempore, ut visitationis studio ad venerabilem **1032** matrem meam in Burgundiam ambularem. Cum autem silvas illas quæ

^a Germ.: *Inde quidam ex nostris.* Voce lectuli hic tumulum designari observat Mabillon. lib. 1. Liturg. Gall. c. 8, n. 11. Nonnunquam altare significat, ibid., num. 3.

^b Editi, *decorabatur, ut decerneret.*

^c Codd. aliquot cum Editis, *nec emendaretur aliquid, sed quotidie augetur deterius.*

^d Aliquot Mss., *Verberem*; alii *Berberim*. Dicitur a nonnullis *Barberus*, vulgo *le Barberon*, qui in junctionem egerit, et hic in sinistram Rhodani ripam infra Viennam, ut ex Chorerio in descriptione flumi-

A trans Berberem ^d fluvium sita sunt præterirent, utrones incurrimus. Qui circumdantes nos, volebant spoliare et interficere. Tunc ego ad auxilia consueta confugiens, sancti Martini præsidium flagitabam. Quod mihi protinus dignanter assistens, ita eos conterruit, ut nihil contra nos agere possent. Sed versa vice qui venerant ut timerentur, timere cœperunt, et cursu velocissimo fugere. Sed ego non immemor Apostoli dicentis, inimicos nostros potu ciboque debere satiari (*Rom. xii, 20*), potum eis offerri præcipio. Qui nequaquam expectantes, quantum poterant, fugiebant. Crederes eos fustibus agi, aut invitos contra possibilitatem caballorum suorum currere cogi; et sic, tribuente Domino, et juvante patrono, quo dirigebamus ^e advenimus. De quantis me tribulationibus B et ærumnis eripuit, in quantis mihi necessitatibus sua pietas astitit, vel quantas in me amaritudines sua virtute composcivit, non dicam ad scribendum, sed etiam ad referendum perlongum est.

CAPUT XXXVII.

De dysentericia.

Quid de dysentericia dicam, ubi tam velociter invenitur medela, quam fideiiter fuerit inquisita? Nam vidi mulierem a dysenteria per quinque menses graviter laborantem, ita ut cum necessitas commoveret, inter manus ad loca necessaria transferretur, quæ simul et confortationem cibi, et virtutem corporis superflue digerendo perdidit; me indica novi hanc ad basilicam vigilasse. Reddito autem post nocturnas tenebras die, abraso beati tumuli pulvere ^f, et remedium hausisse simul et poculum; eamque domi propriis gressibus fuisse redditam, quæ veniens ab aliis fuerat sustentata.

CAPUT XXXVIII.

De energumenis et frigiticis.

1033 Vel quid ego de energumenis vel frigiticis referam, quibus si vere fuerint parcitas et fides conjunctæ, mox adminiculante patrono, cunctæ [*Ed.*, mente] submoventur insidiæ? Sic multi ex frigiticis, dum vi febris pessime quatiuntur, tota die inter altarium et sanctum tumulum decubantes [*Al.* debacchantes], ad vesperum autem hausto ex beati sepulcri pulvere, continuo promerentur accipere sanitatem. Nam Paulus energumenus, qui legionem dæmoniorum dicebatur habere, insistente inimico, machinam, quæ sanctæ cameræ erat propinqua, conscendens, dixisse fertur: *Perest vasculum, quod exustus ^g inhabito.* Et exastuans, et præcipitans se deorsum, ita beati virtute leviter in pavementum depositus est, ut nullum membrorum damnati corpusculi collideret.

num Delphinatus observat Coitinus ad annum 874. Vido notas in cap. ultimum libri iii, infra.

^e Sic plerique Mss. Et quidem sæpius occurrit in mediæ ævi scriptoribus hoc verbum sic expressum. Alii habent, *ubi dirigebamur.* Mart., *diligebamur.*

^f Plerique Mss., *Abrasum pulverem.* Addit Colb. b, *ferunt et remedium, etc.*

^g Sic plerique Mss. Editi: *Parcatur vasculo quod exustus inhabito.* Codd. Colb. a, Land., et cæteri, simpliciter, *fertur. Vasculum quod exustus inhabito. Et præcipitans.*

CAPUT XXXIX.

De Loomeria cæca.

Loomeria [*Bes.*, *Deomena*] quædam cæca atque contracta, longo tempore miserabiliter vivens, dum iter illud per manus aliorum crebris occuribus utitur, quo ad Beati basilicam itur, tandem ab ejus pietate respecta, jacens ad sanctum ostium, lumen pariter gressumque recepit. O si totum proderetur in publicum, quod singuli quique, dum fideliter poscunt, laenter accipiunt, et retinet occultum multorum conscientia, quod fideliter poscendo clam quæsitâ sanitas est adeptâ! Quod si hæc, ut diximus, cuncta publicarentur, non solum 1034 libros, sed nec ipsum mundum, ut ait evangelista de Domino, arbitror potuisse recipere (*Jean.* xxi, 25).

CAPUT XL.

De Securo contracto.

Et quoniam sermo clausulam petit, unum vobis adhuc præclarum miraculum priusquam liber finem accipiat, enarrabo. Adolescens quidam, nomine Securus, ex utero matris egrediens, manum aridam pedemque protulerat, et ita omnium membrorum sic-

^a Cod. Germ. : *Pro delictis, eo præstante, qui judicaturus est viros et mortuos in sede supernæ majestatis. Amen.* Ethic desinit codex.

Explicit liber primus.

LIBER SECUNDUS.

DE VIRTUTIBUS QUÆ FACTÆ SUNT POSTQUAM VENIMUS NOS.

Prologus.

1037 Quoniam perscriptis virtutibus sancti Martini, quas vidimus, vel a fidelibus viris de antea tempore reperire potuimus, ardentes valde in hac siti, ut non traderetur oblivioni quod Dominus exorare dignatus est in laudem Antistitis sui ^a, libellum primum explicuimus; narratio etiam ea cupimus quæ nostro tempore agi miramur, relinquentes non parvam materiam eloquentioribus, sumentes autem magna virtutum in nostris operibus, ut quod peritâ non dilatât in paginis, numerositas virtutem extendat in cunctis.

CAPUT PRIMUM.

Qualiter a febre et dysenteria erutus sum.

Anno 572 post transitum beati Martini 1038 antistitis, Sigiberto gloriosissimo rege duodecimo anno ^b regnante, post excessum sancti Eufronii episcopi, non meo merito, cum sim conscientia teterrimus, et peccatis obvolutus, sed tribuente fideli Deo, qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, onus episco-

^a Colb. b. *superest ea narrare quæ nostra.* Plerique alii mss., *Antistitis sui, narrare, etc.*, ut Editi.

^b Si hos omnes numeros referunt omnes Mss. et Editi. Porro Sigiberti annus 12, vulgaris æræ fuit 575. Et hos calculos secuti sunt clerici Turonenses, seu postea Odo abbas in Vita beati Gregorii. Continuis tamen Sigiberti annum 12 vult cum anno 476 post

A cata compago dirigeret, ut monstrum aliquod simularet: erat autem et jugo servitutis innexus. Quem cum viderent domini sui jam per septem annos nihil omnino posse proficere, manibus deportantes perseverant cum ante bratum sepulcrum, ut vel a protestantibus pasceretur, qui labore proprio ali non poterat. Jaceute autem eo in loco illo per multos dies, directus est pes ejus qui fuerat debilis, manusque ejus sicca, infectis sanguine venis, sanata est: et in omni corpore, accepta beati Confessoris ope, formatus est [*Ed.*, sanatus], ut putares eum denuo fuisse rematum. Qui puerulus a Justino comite redemptus, et ingenuus dimissus est: et postea baptismum consecutus, usque hodie sub patrocinio sanctæ ecclesiæ persistit incolumis. Quis unquam ista sic ex ordine B inquirere, aut referre poterit, ut ex æquo laudare sufficiat? Tamen nos, quantum investigare potuimus, scribere fideliter studuimus, hanc sperantes retributionem mercedis accipere, ut dum hæc legenter in laudem sanctissimi Sacerdotis, nobis fortasse tribuatur refrigerium pro delictis ^a, dicente poeta:

Forsau et hæc olim meminisse juvabit.

C patus indignus accepi. Mense autem secundo ordinationis meæ, cum essem in villa ^c, incurri dysenteriam cum febre valida, et talliter agi crepi, ut imminente morte vivere omnimodis desperarem. Emittebam sætem assidue digestionum officia, quæ accipere non poteram in expensa, et erat horror cibi; cumque ab inedia deficeret virtus stomachi, febris tantum erat victus corpori ^d. Nam nullatenus accedebat confortatio

sancti Martini transitum debere illigari.

^c Sic omnes omnino Mss. Editi tamen, cum issem in urbem. Et quidem ex hujus capituli fine patet eisdem eodem in loco a presbytero rusticano fuisse celebratam.

^d Aliquot Scripti cum Editi, *virtus corporis.*

sumptuosum : erat autem et dolor gravis totam alym A penetrans, et descendens ad illa, non me minus consumens tortura sua quam febris exegerat. Cumque sic ageretur mecum, ut non remansisset spes vitæ, **1039** sed cuncta deputarentur in funere, nec valeret penitus medici antidotum, quem mors mancipaverat ad perdendum, ego ipse de me desperans, vocavi Armentarium archiatrum, et dico ei : Omne ingenium artificii tui impendisti, pigmentorum omnium vim jam probasti, sed nihil proficit perituro res sæculi. Unum restat quod faciam, magnam tibi theriacam ostendam. Pulverem de sacratissimo domini Martini sepulcro exhibe, et exinde mihi facito potionem. Quod si hoc non valuerit, amissa sunt omnia evadendi per-
fuga. Tunc misso diacono ad antedictum beati Præsulis tumulum, de sacrosancto pulvere exhibuit, B dilutumque mihi porrigunt ad bibendum. Quo hausto, mox omni dolore sedato, sanitatem recepi de tumulo. In quo tam præsens fuit beneficium, ut cum id æctum fuerit hora tertia, incolumis procederem ad convivium ipsa die hora sexta.

Visum est et hoc insererelectioni, qualiter me Deus arguerit, ne ante me permitterem stultos et faciles de beatis^b solemnibus obtreclare. In crastino autem postquam convalui, die Dominico ad missam veniens, nolensque me fatigare, uni presbyterorum gloriosa solemnia celebrare præcepi. Sed cum presbyter ille nescio quæ rustice festiva verba depromeret^c, muli^d cum de nostris irridere [Ed., increpare] cœperunt, dicentes : Melius fuisset tacere, quam sic inculte loqui. Nocte autem insecuta, vidi virum dicentem mihi : C De mysteriis Dei nequaquam disputandum. Testor enim Deum, quia hoc a me non est compositum, sed ipsa verba quæ audivi, vobis exposui. Unde, dilectissimi, nullus de hoc mysterio [Mart., ministerio], etiam si rustice videatur dici, disputare præsumat, quia apud Dei majestatem magis simplicitas pura quam philosophorum valet argutia.

CAPUT II.

De infirmitate Justinii.

Gratum arbitratus sum et illud non omittere, quod mihi in libro anteriore excidit. Nam eum retulerim **1040** de cereolis illis quos de sepulcro beati Antistitis sustuli^d, a quibus et pestes sedatas, et alias infirmitates prohibitas dixi, hos cum mecum de-
tineros, Justinus vir sororis meæ in valetudinem irruit. Nam, invalescente febre, cum doloribus mem-
brorum omnium, valde ad extremum agi^e cœpit. Nuntius hæc ad me delatus retulit, efflagitans ut si quid medicamenti reperire possem, morituro trans-
mitterem, ne obiret. At ego in virtute beati Antistitis conditus, unum ex cereolis transmitto per puerum,

^a Mss. fere omnes, ipsa die ad sextam. Hora tertia, secundum nostrum computandi morem in æquinoctio horæ, ut vocamus, nonæ matutinæ respondet, sexta vero meridiei.

^b In Ed. de st. de. Bec., de Beati.

^c Bec., nescio quid rustice depromeret festiva verba.

^d In libro præced., cap. 34.

^e Aliquot Mss., valetudo ad extrema æge e; alti :

dicens : Accendite illum coram eo, et in contempla-
tione luminis orationem fundat ad Dominum, et de-
precetur omnipotentiam [Rom., potentiam] Antistitis, ut ei succurrat. Missus autem puer quod dederam deportavit. Quo accenso ante lectum ægroti, favillam scirpi, quem jam ignis consumpserat, cultro eradunt, dilutumque aqua ægroti porrigunt ad bibendum. At ille ut hausit, sanitatem protinus recepit, incolumis-
que redditus est. Nobis postea qualiter sibi virtus beati Antistitis subvenit, exposuit. Nam referre erat solitus, quod ubi primum oculis ejus jubar luminis progressum a ceruo pepulit tenebras noctis, protinus in contemplatione flammæ febris recessit a corpore, ac stomachus qui diu languerat inedia, cibum conso-
lationis efflagitat, et qui tantum æquam puram ad restinguendum febris ardorem haurire conaverat, nunc vinum desiderat. Facit hæc virtus Antistitis, quæ sæpe miseris opem profusa miseratione tribuit, et infirmis medicamenta largitur.

CAPUT III.

De Maurusa chiragrica.

Vereor ne nimium progredi præsumens, obsolete paginam sermo rusticior. Maurusam quamdam gravi-
ter chiragrici humoris dolor affecerat, ita ut retortis ad crura pedibus, nullatenus se erigere posset. Erat enim et oculorum luce muletata ; quæ longo tempore graviter agens, tanquam mortua putabatur superstes, nec erat ei **1041** spes alimonæ, nisi aliquis ei manum misericordæ porrexisset. Quotidie autem respectu intuitus devolorum, victus necessaria deprecabat. Factum est autem ut quodam tempore extra so-
litum gravius ageret, nec poterat quemquam judicare membrorum, nisi tantum in pectore flatus astringimus discurrebat^f. Quæ jam valde exanimis rogavit ut eam ad pedes sancti Martini deferrent. Ad quem locum cum manibus fidelium fuisset illata, dolore cogente, vociferans beati Viri auxilium, ut sibi misereretur orabat. Tandem pietas illa respiciens, quæ pauperes dimittere nunquam consuevit inanes, in festivitate sua laxata sunt fila nervorum arentium, et sic de dextera, quam per sex annos non judicaverat^g, signum lætæ crucis ad os faciens, in pedibus restituta est, ita ut ad hospitalium suum nullius usæ adjutorio remearet, oculorum lumine non recepto. Post annos autem duos iterum veniens ad beati pa-
troni tumulum, cœpit attentius, sicut erat opportu-
num, orare : mox apertis oculis, in rediviva luce surrexit. Hanc virtutem ideo hic scripsimus, qui postquam huc advenimus, illuminata est. Nam antea a debilitate sanata fuerat.

CAPUT IV.

De servo Simonis presbyteri.

Simonis fidelissimi compresbyteri nostri serva-

vergere cœpit.

^f Sic omnes omnino Scripti. Editi vero habent : Quoquam modo jussu membrorum officio, nisi quod... decurrebat. Judicare paulo inferius item sumitur pro movere, seu levare, et sic alibi.

^g Id est, levaverat, ut Editi. Colb. b, oraverat. Pith-
moerat. Bec., dicaverat.

Veranus nomine, qui erat ei in commissis promptuariis probatus ^a, dum ad custodiam sibi dispositam ^b resideret, superveniente humore podagrico, pedum gressu mulctatur. Qui cum per totum annum talibus doloribus vexaretur, ut etiam viciniam in proximo positam commoveret, contractis subito nervis, ad plenum debilitatur. Quod videns dominus ejus, dolens exitum fidelis vernaculi, jussit eum ad pedes beati Antistitis deportari, promittens votum, et dicens: Si eum reddideris sanitati, piissime **1042** domne Martine, in illa die absolutus a mei servitii vinculo, humiliatis [Ed., incisio] capillis tuo servitio delectur. Positus ergo ad pedes pretiosissimi Domini, cum per quinque dies ibidem jaceret immobilis, sexta die sopore comprimitur; et obdormienti visum est ei, tanquam si in lectulo solitus sit homo pedem **B** extendere ^c. Expergefactus autem sanus ab omni debilitate surrexit. Qui tonsurato capite, et accepta libertate, ibidem beati Domini visibus nunc deservit. O admirabilem beati viri redemptionem! Quis unquam de mille talentis sic redemit, sicut præsens nostrorum criminum suffragator? qui uno ictu, unoque momento, sine numismate auri, et corpus a debilitate, et conditionem absolvit ab onere.

CAPUT V.

De paralytico Autistodorensi.

Quidam ex Autistodorensi oppido, Mantulfus ^d nomine, deferentium manibus ad beati Martini sepulcrum jactatus est. Qui jugi oratione et jejunio incubans, pedes quos intortos exhibuerat, reddita subito sanitate retulit in usum consuetum directos; **C** et ita Sancti virtute, quodammodo reformatus est, ut qui aliorum manibus deportabatur, propriis firmatus vestigiis, præsentiibus nobis, consurgeret sospes.

CAPUT VI.

De paralytico Aurelianensi.

Alius autem paralyticus ex Aurelianensi territorio carruca devectus, venit ad sanctam basilicam: qui diebus multis jacens ad ostium illud, quod secus baptisterium ad medium diem [Al., meridiem] pandit egressum, beati Antistitis implorabat auxilium. Factum est autem, ut una die jacens gravius extra solitum torqueretur, ita ut vicini de proximo ad ejus voces concurrerent ^e. **1043** Dissolvebantur autem ligaturæ nervorum ejus, et dirigebantur, propterea erat dolor intolerabilis; et sic, tribuente patrono,

^a Editi cum aliquot Mss., *prælibatus*. Bec., *promptuarii*. Observa hic Simonem presbyterum a Gregorio episcopo compresbyterum appellari. Vide conc. Turon. II can. 7.

^b Plerique Mss. cum Edit., *depositam*. Bec. et Colb. b, *commissam*.

^c Sic Mss. omnes, excepto Colb. b, qui habet: *Ei tanquam si in lectulo solitus erat pedem extenderet*. Editi: *Visum est sibi quasi in lectulo suo solito pedes extendere*.

^d Laud. et Bell., *Mantulfus*; alii, *Mantulfus*.

^e Aliquot Codices, *vicinia... conurreret*.

^f Bec., *sine consilio*, utraque lectio vera est. Hanc historiam narrat Iosephus Gregorius lib. IV Historiæ cap.

A proctus super plantas, dens præ gaudio, populo teste surrexit. Qui continuo clericus factus, et in aegritate firmatus, ad domum regressus est.

CAPUT VII.

De paralytico ex Biturigo.

Sed et alius gressu debilis, nomine Leubovius, jam clericus adveniens, super terram se trahens, quia paupertate faciente non habebat qui eum ferret, de die in diem beati Martini limina requirebat. Qui dum quadam die a foris ad Sancti pedes fieret, directis genibus atque pedibus, spectante populo sanitatem recepit. Tres virtutes istas ipsa die factas fuisse constat quo Sigibertus gloriosissimus rex, Sequaniam transiens, sine collisione ^f exercitus pacem cum fratribus fecit (An. 574). Quod nullis ambigat hanc etiam [Ed., tertiam] beati Antistitis fuisse victoriam.

CAPUT VIII.

De cæco illuminato.

Eo quoque tempore cæcus quidam ab eleemosynariis postulans stipem, cui non erat aliud in victu, nisi aliquis ei manum porrexisset pietatis intuitu, nec erat domi præsidium, nisi miseratio devotorum, die una, dum ante sanctum sepulcrum fixis staret vestigiis, subito corripuit eum dolor in oculis; et cum graviter ab hoc dolore consumereur, cœperunt ejus oculi spumam emittere. Et sic erumpente a palpebris ejus sanguine, in redivivam lucem renascens, lumen, quod olim perdidit, videre promeruit.

CAPUT IX.

De alia cæca.

1044 Gunthrudis s. quædam, de Viromandense ^h territorio, oculorum lumen perdidit: que relinquens domum et patriam, fide commotæ, venit ad sanctam basilicam, ibique diebus multis deserviens, unius oculi meruit recipere visum. Que mox oblita virum et filios, vesteque mutata, ad religionem ecclesiasticam, Domino inspirante, transivit.

CAPUT X.

De muliere a profusio sanguinis liberata.

D Sed nec hoc silebo, qualiter velut ex veste Redemptoris nostri, ad beatum sepulcrum fluxus sanguinis sit siccatus ⁱ. Mulier quædam ex Arverno

50, ubi etiam et ista tria miracula commemorat, et pacem hanc beati Martini patroclivio tribuit.

^h Alii, *Gundetrudis*, vel *Ganthetrudis*.

ⁱ Veromandui, olim populi celebres Belgicæ,odiernæ Picardiæ partem occupant, vulgo *le Vermandois*, quorum caput est Augusta Viromanducorum, vulgo dicta *Saint-Quentin*. Vide lib. de Gloria mart. cap. 73. Cæterum Mart. cum Clieci. habet *in vic. Mandense*, et Chol. *Vico Madense*. Bigu., *Vicomdensi*. Sed librariorum est error.

^k Alludit ad mulierem hæmorrhoidisam, quam ad tactum vestimenti Domini nostri curata est, uti narrat Matthæus cap. 12, et alii evangelistæ.

veniens cum viro suo, de pago Transaliensi ^a, pro-
fluvio sanguinis aegrotabat, secus autem atrium basilicæ mansionem habebat. Quæ diebus singulis ad sancti Confessoris limina jacens, prostrata operam sanitatis poscebat. Factum est autem ut quadam die accedens ad sanctum sepulcrum, orans, et osculans, de palla quæ super eam posita, aures et oculos sibi tangeret. Protinus siccato rivo sanguinis, ita sanata est, ut putaret se Redemptoris simbriam contigisse. Cujus vir in valetudinem irruens, ad ostium basilicæ manibus depositus aliorum, fideliter exorans, restincta febre, convaluit. Et sic pariter hic ab incommodo, hæc a profluvio sanata, magnificantes Deum ad propriam domum regressi sunt.

CAPUT XI.

De muliere clauda.

Conjux Animi ^b tribuni, nomine Mummola ^c, nocte conterrita a 1045 pavore, usum unius pedis perdidit; et ita in debilitatem corruerat, ut aliorum manibus sustentaretur erecta, sicubi disponeret progressura ^d. Quæ ad beati Martini pedes deposita, nocte tota ceream manu pro voto detinuit, nobis in basilica vigilantibus. Mane autem facto, moto ad matutinos signo, super pedem debilem constitit, ita ut omni debilitate sedata, ad metatum suum propriis gressibus, nullo sustentante, libera remearet.

CAPUT XII.

De dysenterico sanato.

Quodam autem tempore cum beatus Germanus, Parisiæ urbis pontifex, ad festivitatem Antistitis gloriosi accederet, Ragnimodus ^e tunc diaconus, C nunc episcopus, in servitium ejus accessit, graviter a dysenteria laborans. Sed beatus Germanus prius ad villam ecclesiæ suæ ^f, quæ in hoc territorio sita est, venit. Igitur cum ante noctem vigiliarum solemnitate ejus Turonis advenire cœpisset, diaconem in villa residere jubet, dicens: Ne forte fatigeris eundo, et aliquid tibi deterius contingat. At ille: Potestas, inquit, Dei est, quæ nos jubeat juxta meritum pati: nam ego non exeo aliter, nisi ad basilicam beati Antistitis eam; confido enim quod si tumulum ejus attigero, salvus ero. Et statim, ascenso equite [*id est, equo*], ad basilicam venit. Mane autem accepta portione de pulvere sepulcri, sedata protinus infirmitate, convaluit.

^a Sic vetustiores Codices scripti. Aliquot, *Transaliensi*. Editi cum Clar., *Transaliensi*. Victor., *Transaliensi*.

^b Sic Mss. omnes præter Bell. et Clar., qui habent *Animii*. Editi tamen *Antani*.

^c Sic plerique Mss. Bec. et Colb. b, *Nummola*; Vinc., *Nummola*; et Clar., *Nummola*. Editi vero *Ummola*.

^d Editi duo, *in quo propo. vis. et accedere*.

^e Editi, *Ragnimundus*, vel *Ragamundus*. Is ipse est qui beato Germano in Parisiensi sede successit.

^f Hæc est, ut quidem mihi videtur, *Sevriacum*, vulgo *Sevray* in Turonibus, de qua Fortunatus in Vita sancti Germani, cap. 63, ubi pro *villam sanctæ Ecclesiæ*, etc., sic legendum puto: *Cum de basilica sancti Martini ad villam suæ Ecclesiæ Severiaci recurret. Bal., ad urbem suam, etc., urbe residere*.

^g Clar., *Ursulfus*. Vinc., Bec. et Colb. b, Ar-

CAPUT XIII.

De cæco illuminato.

Ursulfus ^g autem quidam ex Turonica civitate, de pago trans Ligertim, cæcus, beati Martini suffragia devotus expetit. Qui duobus assidue mensibus ad ejus templum deserviens, in jejuniiis orationibusque perdurabat. Factum est autem in una 1046 die resurrectionis dominicæ ^h dum esset ad pedes Domni, et cum reliquo populo missarum solemnia spectaret ⁱ, subito apertis oculis cuncta clare cernere cepit, ita ut ad sanctum altare communicandi gratis, nemine ducente, veniret. Quæ autem fuerit causa cæcitatæ, edicam. Primo die Paschæ jussus est a domino suo ut agrum circumiret, inventumque aditum ^j unde pecora introrantem obseraret. Dum eum claudere coarctat, excæcatus est. Tunc, ut diximus, ad sepulcrum veniens, sensus et ejulans, visum, quem perdidit, flagitabat. Die autem illa dum populo gratia dominicæ corporis traderetur, et ei beatus Antistes lumen reddere dignatus est, ac elucente sole luminum suorum refulserunt stellæ. Quis unquam, rogo, talis medicus poterit inveniri, qui in una infirmitate duas contulerit medicinas? Ecce in uno cæco duæ virtutes ostensæ, cui corporales oculos ad contemplanda terrena prius aperuit, et nunc cordis oculos ut ea non concupiscat illuminavit; et ad suam dignatus est dicere servitium, quem, ut ita dicam, renasci denuo fecit in mundum.

CAPUT XIV.

De puella paralytica.

Sed neque hoc reticebo quid in sua festivitate operatus sit hic patrouus. Palatina quædam puella, paralysis humore percussa, usum gressuum male redacta perdidit, ita ut contractis in poplitibus nervis, calcaneos ad crura conjungeret. Quam pater Turonis deferens, ante pedes beati Martini devotus exposuit, ilique tribus mensibus jacens, stipem a prætereuntibus postulabat. Factum est autem in die iusignis solemnitate beati Viri, ut illa, nobis missam dicentibus, in loco quem superius nominavimus fideliter exoraret. Cumque nos rite sacrosancta solemnia celebrantes, 1047 contestationem ^k de sancti domini virtutibus narraremus, subito illa vociferari cœpit, et flere, indicans se torqueri. At ubi, expedita contesta-

tionem.

^h Sic omnes dies, ut vocamus, Dominicas ejus ævi auctiores frequenter nuncupabant, quod sic a præcipua Dominica, qua resurrectionis solemnitas in Ecclesia celebratur, appellata fuerint.

ⁱ Aliquot Mss., *expectaret*. Sed hoc ex modo pronuntiandi *s* quasi *es*. Nam alias frequenter Gregorius missas spectare pro his interesse scripsit. Unde nihil refert quod ille cæcus fuerit.

^j Alias illatio seu immolatio dicebatur, hodie præfationem appellamus. Olim cuique festo sua erat propria, in qua sancti cuius erat festivitas præclare gesta reverbentur. Vestigium hujus rei superest etiam nunc in majorum festivitatum præfationibus, in quibus mysteria quæ celebrantur paucis verbis exponuntur. Contestationem quam hic laudat Gregorius dabimus in appendice.

uone, omnis populus Sanctus ^a in laudem Domini A proclamavit, statim dissoluti sunt nervi qui ligati erant, et stetit super pedes suos, cuncto populo spectante, et sic, propitiante Domino, usque ad altare sanctam ad communicandum propriis gressibus nullo sustentante, pervenit: quæ usque hodie incolumis perseverat.

CAPUT XV.

De cæco illuminato.

Merobaudus ^b quidam ex pago Pictavensi, dum ^c et laborans in opere, cæcitate pessima, insidiatore inimittente, percussus est. Qui cum per sex annos male agens in hac infirmitate duraret, advenit ad sanctum templum beati Martini, ibique assidue orationi incumbens, in crastina die de sancta festi- B tate, dum ad pedes beati Martini staret, subito visum est ei, circa se tanquam coruscatio resplenderet; et statim, apertis oculis, cuncta prospexit. Qui continuo clericus factus in eodem loco, sanus abcessit.

CAPUT XVI.

De his quæ nauta retulit.

Fuit et illud insigne miraculum, cum Dominus in die Epiphaniarum obtentu beati Antistiti ex aquis Falerna produxit, ac de alvei fundo vinum elicuit pauperi, qui quondam latices in vina mutavit. Igitur cum quodam tempore iter ageremus ^e in pago Balbiacensi ^d ad Ligerim usque fluvium pervenimus. Cumque a nauta, qui nos ripæ alteri transponere debebat, sollicitè requireremus loca in quæ piscaturi procederemus, locum indicat, **1048** dicens: Sit ^c vobis beatus Martinus in adiutorium. At nostri in grate hæc susceperunt, dicentes quod in ejus nomine nunquam visa est evenisse captura. Ille autem: Haud dubium sit, quia præstat hoc virtus ejus. Nam referam, inquit, vobis quæ mihi hoc anno contigerunt, vel qualiter per invocationem nominis ejus, opitulante Domino, quod optavi promerui. Denique dies erat Epiphaniarum, et ingressus in promptuario, nihil potus quod haurirem inveni, egressusque oravi, dicens: Sanctissime Martine, transmihe mihi in hac sacra solemnitate aliquid vini, ne epulantibus aliis, ego jejunus remaneam. Dum autem hæc tacitus orarem, vocem in ulterjori ripa audivi me vocantem, ut navim homini qui iter agebat adducerem. Verum ubi, acceptis contis, eo versus impetum ^e fluminis ^d sulcare coepi, et ut in medio auge perveni, subito excussus magnus ex gurgite piscis in navim cecidit: quo confestim oppresso, transpositis hominibus, domum regressus sum, venditoque pisce uno vini medio, cum cæteris sum refectus. Ergo noveritis quam

^a Id statuerat an. 520 conc. Valense II can. 3.

^b Mss. aliquot, *Merobaudis*. Colb. b, *Geroblandus*. Clar., *Gerobaudus*. Rec., *Meroblandus*.

^c Hæc et quæ sequuntur in singulari persona plerique Mss. efferunt.

^d Sic omnes Mss., editi autem *Belvacensi*. Est forte locus *Beauvau* dictus haud procul a Cainone et *Ligeri*. Savaro, in *Sidon*. lib II, ep. 14, ex panchara nigra sancti Martini: *Belvacis ad calciamenta frauum, etc.*, pro qua subdole deceps Martiacum villam

velociter in illud quod invocatus fuerit, si petatur fideliter, apparebit. Testor autem Deum quia hæc ab ipsius nautæ ore cognovi.

CAPUT XVII.

De Gunthramno duce.

Quodam die dum Gunthraminus Boso contra vicam Ambasiacensem ^f Ligerim fluvium transiret, ac irruentibus jam tenebris mundum nox horribilis retineret, subito adversante vento nautæ turbantur in pelago, separatisque navibus quæ pontem illum sustinebant, et aqua usque ad summum repletis, descendunt cuncti usque ad cingulum cum ipsis navibus in profundum, nequaquam tamen navibus subductis **1049** a pedibus. Exterritis autem omnibus, Boso non rauee vociferans beati Martini auxilium proclamabat, et ut eis ad liberandum festinus occurreret, precabatur, dicens fidenter suis: Nolite timere, asio enim quod dextera sancti Viri ad auxilium porrigendum maxime in necessitatibus sit parata. Hæc ea dicente, directis a Deo navibus, mutatoque vento contrario in secundum, nullo pereunte, pervenerunt in littus, ubi tam præsens occurrit beati Confessoris suffragium, ut etiam argentum quod rapiente fluvio perdidierant, ipso denique fluvio in littus restituente, reciperent.

CAPUT XVIII.

De Landulfo lunatico.

Quidam ex Viennensi ^g territorio Landulfus nomine, graviter a lunatici dæmonii infestatione vexabatur, ita ut plerumque ab hoste se vallari putans in terram corrueret, cruentisque ex ore spumas emittens, tanquam mortuus habebatur. Quod genus morbi epilepticum ^h peritorum medicorum vocitavit auctoritas; rustici vero cadivum ⁱ dixere, pro eo quod caderet. Cumque se antedictus in hoc exitu videret affligi, audita beati Præsulis fama, sanctam ejus adit basilicam, ut sibi præsentia cunctis suffragia subirent. Sed cum eodem in loco plenus fide venisset, ardentius eum sævi dæmonis pulsata audacia: nec ei licebat atrium egredi propter publicam dæmonum infestationem: in atrio tamen nihil nocebatur. Nam visibiliter cum magno armorum strepitu venientes, combatant eum casu telorum acuminibus perfo- ^d d. Quod si se subderet terræ, ranarum super eum multitudo horribilis desilire videbatur. Sed et vocis publice ab eo audiebantur exprobrantium, et dictum: Martinus, quem expetisti, nihil poterit tibi subvenire, quia nostris es dittonibus mancipatus. Sed ille ad hæc fidenter et immobilis **1050** signum

in pago *Arvernensi* in concambium fratres dederunt.

^e Plerique Mss., contis, tansorum etiam impetu fructus secare.

^f Plerique Mss., *Ambiacensem*, vulgo *Ambiaz*. De Gunthramno Bosone plura habet Gregorius in *Historia*, ubi etiam de Ambaciacensi oppido diximus.

^g Editi, *Vianensi territorio Landulphus*. Bc., *Landulfus*.

^h Plerique Mss., *epilepticum*.

ⁱ Sic Mss. At Editi, ut hodie loquimur, *caducum*.

crucis opponens, terribiliter eos per aerem tenuem ^a effugabat. Post has autem vacuas et inanes immisiones, cum videret inimicus eum sibi viadicare non posse, dolis eum tentavit illudere. Componens namque se in specie veterani ^b venit ad eum, dicens: Ego sum Martinus, quem invocas; surge, et adora coram me, si vis recipere sanitatem. Cui ait ille: Si tu es dominus Martinus, fac super me signum crucis, et credam. At ille audito nomine signi sibi semper contrarii, tanquam fumus evanuit. Post hæc autem stans ad prædes gloriosi Domini factus est in stupore mentis, et vidit beatam basilicam novo lumine effulgere; ex qua egrediens Sanctus dixit ad eum: Exaudita est oratio tua, et ecce eris sanus ab infirmitate quam patieris. Et sic beatæ crucis signaculum super caput ejus faciens abscessit. Ille vero in se reversus, amotis ^B omnibus insidiis, salutem se sensit integram recepisse. Tamen post receptam sanitatem, cum cœpisset vino uti superflue, corpusque ejus diu abstentum imbre maduisset ^c latus ei cum uno pede manuque contrahitur. Sed parcimonis se iterum deputans, caputque teneans, rursus Beati virtute redditur sanitati.

CAPUT XIX.

De Theodomeo diacono cæco.

Dam ^d singula quæque miracula beati Viri succincte scribimus, nec ea in ampliorem sermonem expandimus, verendo valde, atque timendo iter carpinimus inchoatum, ne forte dicatur a prudentioribus: Multum hæc poterat peritus extendere ^e. Sed nobis in ecclesiastico dogmate versantibus videtur ut historia quæ ad edificationem Ecclesiæ pertinet, postposita verbositate, brevi atque simplici sermone texatur, ut et virtutem beati Antistitis prodatur, et sapientibus fastidium non imponat. Quo facto et lector provocetur in lectione, et Sanctus prodatur **1051** In opere. Theodomeus ^f diaconus cum præ humore capitis, d'cidentibus [*Al.*, claudentibus] cataractis, oculorum aditus haberet per quatuor annos graviter obscuratos, venit ad cellulam Condatensem, in qua vir beatus transit. Prostratusque ad ejus lectulum, nocte tota lacrymis et orationibus deducta, immobilis madefecit terram fetibus, tepuitque spiribus ejus venerabile lignum cancelli; lucescente autem die, reseratis cataractis luminum, lumen videre promeruit. Quid unquam tale fecere cum sarramentis medici, cum plus doloris negotium exerant quam medicinæ, cum distento transfixoque spiculis oculo, prius mortis tormenta figerant quam lumen aperiant? In quo si

^a Sic Colb. a; alii per aera tenerum.

^b Militis, scilicet: quod jam forte tunc temporis beatus vir, ut nunc sit, in militis chlamydem suam cum paupere dividendis speciebus depingeretur, ab præclari facinoris celebritate.

^c Sic Cold. Gat., Rom., Colb. tut. et Vine. At Mart. et Clar., diu absente imbre maduisset. Bell., Laud., Colb. a, abstanto imbre maduisset. Vict., absentum maduisset. Editi Chol., Cluct. et Col., diu absente imbre maduisset. Bases l., abluisset.

^d Hæc usque ad verba Theodomei diaconus, etc.

A cautela sefellorit, æternam misero præparat cecitatem. Huic autem beato Confessori voluntas sarramentum est, et sola virtus unguentum.

CAPUT XX.

De Desiderio energumeno.

In qua cellula cum Desiderius energumenus ex Arverno veniens, nocte integra debacchasset, mane facto, cœpit declamare quod eum beatus Martinus incenderet. In his vocibus evomens purulentum nescio quid cum sanguine, dæmone ejecto, purgatus est; infectumque sanie pulverem derelinquens, cellulam egressus est sanus.

CAPUT XXI.

De homine manum contractam habente.

Quidam in eodem loco manum debilem contractis digitis detulit, ita ut unguis in palma ejus affixi, decurrente interdum sanguine, dolorem ei nimium generarent. Hic projiciens se ad antedictam gloriosam domni lectulum, flens et deprecans, tam dolore instigante quam fide, postarâ die directis digitis, manum recepit incolumem.

CAPUT XXII.

De Remigia matrona.

1052 Similem infirmitatem Remigia matrona incurrens, ad beatam cellulam valde devota pervenit. Quæ vigiliis et orationibus insistens, cum matriculam, quam ibidem congregata est, pasceret, aridum brachium cum contractis digitis sanum extulit ad miscendum ^e.

^C Et sic tota die benedictis pauperibus deserviens, sospes remeavit ad propria. Hæc in posterum annis singulis antedictis fratribus alimentum sufficiens exhibebat. Factum est autem, ut quadam vice una puellarum suarum male a quartani typi febre quateretur. Dum autem secundum consuetudinem veniens, pauperibus illis exhibebat victem, sancti Viri implerat auxilium. Et per quatuor dies ad beatam cellulam continuatione orationis atque jejuniis ^b decubans, ab omni febre sanata puella, cum familia ^c magnificans Deum domum regressa est.

CAPUT XXIII.

De Vinaste cæco.

Talia exercens quidam, ^d Vinastis nomine, lumen recepit, dum scilicet pauperibus illis victus necessaria ministravit. Illic autem cæcitate maxima per annos plurimos aggravatus, habebat in consuetudine, ut veniens de regione sua ad antedictam Sancti cellulam,

Desunt in Bec. et Colb. b.

^e Editi, multum hoc poterat peritus extendi.

^f Alias, Theodomeus, seu Theodomeus.

^g Hoc est ad præbendos vini haustus, id quippe significat vox miscere, ut fusius probatur in præf. ad partem primam Sac. iv Act. sanctorum Benedictinorum.

^h Editi cum aliquot Mss., continua oratione atque jejuniis. Colb. b et Bec., continua oratione in jejuniis.

ⁱ Perique Mss., sanata, cum familia magnificans.

^j Sic vetustiores Mss. alii, Vivastus, aut Vinustus.

pauperibus illis amplissimum alimentum exhiberet, vigillisque devotissime celebratis, eos in satietate reficeret : quibus iure, juxta possibilitatem, tanquam famulus serviebat. Dum igitur hæc per multos, ut diximus, annos imponderet, quadam vice impleto voto, servitioque simul, prosternitur ad cancellum sancti lectuli, et orans ac valedicens, regredi cupiebat. Post completam autem orationem exurgens, apertis parumper oculis, intuetur cortinam sericam de cancello pendere ; et ait : Video tanquam pallium sericum hic appensum. **1053** Cui aiunt sui : Veritatem te videre cognoscimus. Ipse autem cepit iterum flere atque orare, ut beatus Confessor opus ceptum dignanter expleret. Qui dum orat attentius, obdormivit ; apparatusque ei vir per visum, dicens : Vade ad basilicam domni Martini, et ibi plenam obtinebis sanitatem. Qui nihil moratus, famulorum manibus deductus, ut limina beati Confessoris attingit, lumen integrum, opitulante fide, recepit.

CAPUT XXIV.

De homine omnibus membris contracto.

In Biturigo quoque fuit quædam mulier, quæ concipiens peperit filium, cujus poplites ad stomachum, calcanei ad crura contraxerant ^a : manus vero ejus erant adhaerentes pectori, sed et oculi clausi erant. Qui magis monstrum aliquod quam hominis speciem rimabatur. Qui cum non sine derisione multorum aspiceretur, et mater argueretur cur talis ex illa processerit filius, confitebatur cum lacrymis, nocte illum Dominicæ generatum. Quem interimere non audent, ut mos matrum est ^b, tanquam sanum puerum nutriebat. Adultum vero tradidit mendicis, qui eum accipientes poverunt in carrucam, et trahentes ostendebant populis, multum per eum stipendii accipientes. Dum hæc per longa tempora gererentur, anno ætatis suæ undecimo [*Bec.*, Quadragesimo] advenit ad festivitatem beati Martini, prostratusque a foris ante sepulcrum miserabiliter decubabat. Transacta autem festivitate, visum auditumque recepit. Inde reductus ad solitam consuetudinem, postulabat stipem. Post annum fore aut eo amplius venit iterum ad solemnitatem, positusque est in loco in quo prius jacuerat, decursisque solemnitatis festis, directis omnibus membris, plenissimam obtinuit sanitatem. Quæ ne incredibilia fortasse videantur, ego ^d eum sospitem vidi : nec audita ab aliquo, sed ab ejus ore narrata cognovi ^c. **1054** Sed quia dixi, parentibus ejus hoc ob peccatum evenisse per violationem noctis Dominicæ ; cavete, o viri, quibus sunt conjuncta conjugia. Satis est aliis diebus vo-

luptati operam dare ; hæc autem diem in laudibus Dei impolluti deducite. Quæ ^d qui in ea conjugæ simul convenerint, exinde aut contracti, aut epileptici, aut leprosi filii nascuntur. Sitque hoc quod diximus, documentum, ne malum quod una nocte committitur, per multorum spatia annorum perforatur ^e.

CAPUT XXV.

De Paralytico sanato.

Illud præ cæteris admirandum miraculum, vobis orantibus ^f, explicabo, quod post immensum mœroris cumulum magnum nobis gaudium patefecit, dum et virtutem Beati protulit, et quod titubabat erexit ^g, cordaque nutantia populorum larga stabilitatis firmitate munivit. Nam cum in venerabili dominicæ Nativitatis nocte sacrosanctis deducta excubiis, procedentes de ecclesia ^h, ad basilicam Sancti ire disposeremus, quidam ex energumenis, atrocior cæteris, cepit nimium debacchari, et discernens se, atque collideus, clamabat : Frustra appetitis limina Martini, casso ejusdem ædem aditis, quia vos propter multa crimina dereliquit, et ecce vos abhorrens, Romæ mirabilia facit. Ibi cæcorum oculis lumen infundit, ibi paralyticorum gressus dirigit ; sed et aliis quoque morbis sua virtute finem imponit. Ad hæc diaboli vocem omnis populus exturbatur, et non solum obruta membrorum ⁱ minorum corda, sed etiam nos ipsi pavore concutimur. Ingredientibus autem nobis cum fletu magno basilicam, omnes pavimento prosternimur orantes, ut sancti Viri præsentiam mereamur. Et ecce unus, Bonullus nomine, cui ante tres annos præ nimia multitudinis febris ^j, manus ambæ cum **1055** uno pede contraxerant, et ad festivitatem beati Viri manibus directis, pede adhuc debili claudicabat, ante sanctum altare sternitur, orans ut qui sibi manus aridas restituerat, pedem quoque contractum simili virtute dirigeret. In hac autem oratione a febre nimia circumdatur, et tanquam extensus in eculeum nervorum dolore torquetur. Interea de supplicis dolor excitat contumacem, et qui venerat inquirere medicinam, cepit inferre calumniam. Aiebat enim : O domne Martine, sanitatem a te, non tormenta quæsi. Quam si non mereor, vel doloribus non affligar. Cumque nos cum fletibus circumstantes beati præstolaremur adventum, et inter hæc dum sancta solemnia agerentur, oblati super altare sacris muneribus, mysterioque corporis et sanguinis Christi palla ex more cooperto, molliuntur contracturæ nervorum, et disrupto post infirmi poplitis corio, defluente sanguinis rivo, pe-

^a Editti, contracti erant.

^b Bal., ut monstrum, tanquam.

^c Hic Colb. b. habet *Explicit liber II Miraculorum sancti Martini* ; nec habet sequente, sed sequitur Vita Pelagii penitentis.

^d Viet., Colb. int. et alii, quia plerumque evenit, ut exinde aut, etc.

^e Hic desinit Bec., sicut et Vinc., cum hac clausula, *Explicit de Miraculis sancti Martini episcopi et* *et c.*

^f Ed., nobis, etc. Rom., vobis orationibus.

^g Gal., et quod timebatur avertit.

^h Id est de majori ecclesia seu cathedrali, ubi et Perpetui instituto, ut dicitur lib. x Historiæ cap. ult., vigiliæ celebrabantur, ad basilicam sancti Martini.

ⁱ Plerique Codices non habent membrorum. Aliquot, Non solum bruta minorum corda, etc.

^j Rom., per nimiam valetudinem febris.

dem extendit incolamem. Quod videns ego, Deo A omnipotentis gratias agens, liminaque stetit madefaciens ^a, in hac ad populum voce prorupi: Timor a cordibus vestris omnis abscedat, quia beatus Confessor nobiscum inhabitat, nec omnino credite diabolo, qui nihil unquam protulit verum. Ille ab initio mendax est, et in veritate non stetit (*Joan. viii, 44*). Me autem ita dicente, omnium luctus laxatur in gaudium. Ipse etiam infirmus coram nobis assurgens, in pedes constitit absolutus. Videns autem hæc omnis populus, in cælum clamore prolato, plaudebat dicens: Gloria in excelsis Deo, qui sicut quondam pastores angelico lumine, ita nos hodie presentia Confessoris beati clarificavit, et eum nobis adesse presenti virtute monstravit. Et sic a timore inimici omnes erepti, Christi præsidio roborati sunt.

CAPUT XXVI.

De Piolo muto.

Nec dissimili in virtute per sanctorum Epiphaniorem diem vir beatus apparuit, eum os muti cuiusdam obstruam coram populo reseravit. Piolus ^b quidam Coudatensis clericus, a 1056 nativitate procedens manus clausas laborioso mundo protulit, in usu laboris inertes. Et hoc cur acciderit, utrum hic, aut parentes ejus peccaverint (*Joan. ix, 2*), ut sic manus nasceretur, non est nostræ discretionis exsolvere. Unum tantum scimus, quod in eo, sicut et in reliquis infirmis, est ostensa gratia Sacerdotis. Nam cum factus esset decem annorum, accrescentibusque unguibus graves dolores manuum pateretur, eodemque ferre non toleraret, limina beati Confessoris advit. Ibi que diebus multis cum summa parcimonia demoratus, digitos directos, manusque retulit sanas. Post annos autem fere quinque pessimum incurrit incommodum, et dum vi nimie febris atteritur, vocis elocutione mulctatur, ereptusque a febre sine loquelæ officio permanebat: sed taliter fuerat aditus oris ejus obstructus, ut nec qualemcumque mugitum posset emittere; sed annectens cum corrigia tres tabulas manu ferebat, easdem inter se collidens, sonumque, quem ab ore non dabat, tabulis proferebat. Hoc opus vinitoribus utile est, cum vineta ab instantium avium catervis defensare cogantur. Cum autem venisset antedictus ad Sancti basilicam in ea nocte in qua Dominus noster Jesus Christus fluentia laticum hauriens Falerna porrexit, ad Beati pedes vigilare disposuit. Transacto autem tempore mediæ noctis, obdormivit. Qui cum nescio quid per visum periculi cerneret, pavore conterritus, in hæc vocem primum obseratum aperuit os: Domne Martine, libera me. Et sic erumpens ab ore et faucibus ejus sanguis, auditum pariter et eloquium recepit.

CAPUT XXVII.

De muliere paralytica.

Cum vero interempto Sigilerto rege (*An. 575*),

^a Aliquot Mss., *luminaque... madefacta*, pro, *luminibus vel limini. us... madefactis*.

^b Sic omnes Mss., præter Clar., qui habet *Piolius*. Editi vero, *Paulus*, et sic in titulo.

Chilpericus regnum, exemptas ab imminente morte, cepisset, Ruocolenus cum Conomanicis graviter civitatem Turonensem opprimebat ^c, ita ut cuncta devastans, nullam spem alimonie in domibus ecclesiarum, vel pauperum hospitoliis relinqueret. Postera autem die legatos ad civitatem mittit, 1057 ut homines qui propter culpam minime nobis incognitam ad Sancti basilicam residebant extraherentur a clericis: quod si differretur fieri, universa promittit incendio concremare. Et nos hæc audientes, mæsti valde basilicam sanctam adimus, et Beati auxilia flagitamus. Statimque paralytica, quæ per duodecim annos fuerat contracta, dirigitur. Ipse vero Ruocolenus ulteriorem ripam aggressus, morbo confestim regio sauciatur, atque ab infirmitatibus Herodianis, B quas enarrare longum videtur, afflatus, et sicut cera a facie ignis guttatim defluens, quinquagesima die ab hydropo inflatus interiit. Sed nec hoc silebo, quod illo tempore alveus fluvii nutu Dei, vel [*Id est, et*] virtute beati Viri, absque pluviarum inundationibus repletus, hostem, ne civitatem laederet, transire prohibuit.

CAPUT XXVIII.

De muliere cæca.

In die autem illa recurrentis solemnitatis, qua Dominus pro salute mundi mox pascuas ^d, confesso proditore discipulo, epulum apostolis ministravit, cum omnes ad ecclesiam properarent desiderabilis Domine vota dissolvere, quædam mulier diuturnæ cæcitate gravata, cum esset in villa, fieri coepit, et dicere: Vas mihi, quia cæcata pro peccatis non mereor hæc festivitatem cum reliquo populo spectare. Tunc cum fletu magno solo prostrata, nomen beati invocat Confessoris: completa autem oratione luci pristina restituitur. Porro recepto lumine, ob reddendas Deo gratias ad beatam basilicam cum admirabili oculorum claritate pervenit. Sed et unus ex energumenis die illa Sancti virtute curatus est.

CAPUT XXIX.

De duobus cæcis.

Duo cæci ex Biturigo venientes, arofactis palpebris, et glutino conjunctis, ad pedes beati Domini orantes decubabant. Factum est autem in die festivitatis sue astante populo, 1058 dum virtutes de vita illius legerentur (*Vid. infra, cap. 40*), factus est super illos splendor corusco similis, et contractis ligaturis quæ palpebras observaverant, defluente ex oculis sanguine, lateque visu patente, cuncta cernere meruerunt.

CAPUT XXX.

De muliere muta.

Mulier quædam, cujus os patulum humor [*Ed., dolor*] nimius cum febre ligaverat, ut nec linguam regere posset, sed tantum mugitum ut animal, non vocem ut homo poterat emittere, fide iustigante,

^c Vide quæ habet Gregorius lib. v Historiæ cap. 2 et 4, ubi hæc fusius enarrantur.

^d Sic Mss. Coll. tul. et Vict. Alii, *perpassus*. Editi, *propensius*.

cum magna admi confidentia, atria beati Confessoris A
aggreditur; ibique multis diebus residens, et stipem
simul atque oris apertionem postulans, tandem a
sancti virtute respicitur. Nam quadam die Dominica
dam missarum solemnia celebrarentur, hæc in sancta
basilica cum reliquo populo stabat. Factum est autem
cum Dominica oratio diceretur, et hæc aperte ore
cepit sanctam orationem cum reliquis decantare.
Ipsa autem cum jago servitibus haberetur vincita, de
rebus beati Confessoris redempta est: et nunc cum
vocis officio ingenia perseverat.

CAPUT XXXI.

De alia muliere debili.

Nec minori miraculo se beatus Vir adesse invoca-
tum ostendit. Apra [Al., Abra] quædam religiosa, vi B
febrim oppressa, omnem usum membrorum, sola
tantum lingua simulante, perdidit. Nam cum ma-
nibus simul ac pedibus contractis jaceret, et die
noctaque Beati flagitaret auxilium, visum est ei qua-
dam nocte venisse ad se senem, qui molli tacta
membra ejus cuncta attractaret. Expergefacta mane
sensit pedes cum una manu redditos sanitati, et
stupens ignorabat qui casus hæc fecerit. Alia vero
die admonita per soporem, ad beatam basilicam nihil
retardans proficiscitur. Nox autem illa erat vigilia
de transitu Confessoris. Mediæ autem noctis tempore
jam transiit, 1059 vigilans nescio quo terrore
concutitur, et subito manus ejus contracta dirigitur.
Stupente autem populo, cuncta quæ prius pertulerat
enarrabat: cognoscens ipsius eandem fuisse virtutem
prius in illa erectione pedum, quæ nunc in manus
sue directione clarebat.

CAPUT XXXII.

De oleo ad sepulcrum Sancti crescente.

Cum talia miracula, quæ scripsimus, quotidie cer-
namus, quid illi miseri sunt dicturi qui Severum in
Vita sancti Antistitis mentitum esse pronuntiant? Nam
audivi quendam, nequam, ut credo, spiritu repletum,
proloquentem non potuisse fieri ut oleum sub Martini
benedictione crevisset. Sed nec hoc, quod elapsa
ampulla super stratum marmoris corruens, perstite-
tisset illæsa^b. Quod ergo nuper actum est, multos
in testimonium exhibens, declarabo. Quidam de dia-
conibus nostris male a quartani typi febre cruciaba-
tur, quem cum plerumque arguerem, cur segnis ad
basilicam Sancti non proficisceretur, nec ex corde
oraret, ut ei virtus Pontificis subveniret; tandem a
nobis compunctus, ad beatum tumulum provolvitur
tremens. Dehinc cum paulisper ignis febrim quæ-
visset, rogat sibi exhiberi ampullam cum rosaceo
oleo semiplenam. Jam enim ad ipsam febrem, ex-
inde licet parum profecisset, multum tamen expen-
derat, et erat valde mediæ. Perungensque ab hoc li-
quore frontem et tempora, postulat ut et vasculum

^a Etiam apud Græcos omnes simul orationem Do-
minicam cantabant, qui ritus a Romano discrepabat,
testante Gregorio Magno lib. vii, ind. 2, epist. 64.
Vide Liturg. Gallic. lib. 1, cap. 5, num. 22.

secus Beati tumulum poneretur. Quarta vero die cum
cum febris urgeret, basilicam petiit, provolutusque
dilatissime oravit. Apprehensam autem ampullam,
quam reliquerat mediam, invenit plenam, admirans-
que virtutem beati Antistitis, eam domum cum timore
et veneratione reportat. Ex qua rursus cum esset
perunctus, protinus omnis ardor quievit incommodi,
nec ab eodem ultra contractus est. Qui et etiam de
eodem ampulla post hæc actum sit, non sine gravi-
sus, virio atque miraculo memoramus. Nam cum in
antedicti diaconis hospitio de pariete penderet, in-
cursantibus insidiis inimici, percussa est, atque
1060 in frusta decidit comminuta, effusumque
oleum velociter terra absorbit. Tamen puer qui
aderat, cum vidisset factum, accepto vasculo, ipsam
terram exprimens parumper olei elicit, rosamque
quæ effusa fuerat, cum effracto vitro colligens, nobis
exhibuit. Quod ego accipiens, diligenter in vasculum
alterum transmisi. Erat enim mensura olei quasi
dimidii calicis parvuli: et tamen in vasculo duorum
digitorum tantum altitudinem fecit. In crastino au-
tem prospiciens, erat altitudo olei quasi quatuor di-
gitorum. Obstupescens ego ob virtutem sancti liquo-
ris, hoc signaculo meo munitum atque coopertum
reliqui. Post dies autem septem iterum prospiciens,
plus ibi quam unum sextarium reperi. Advocans au-
tem diaconem, et hoc ei ostensens admirabar. Ille
vero affirmabat cum juramento, tantum tunc in ef-
fracta periisse ampulla, quantum tunc in ista cer-
neretur. Quæ usque hodie in Dei nomine beneficium
C potentibus præstat. Ipse quoque postea ab hoc un-
guento similem infirmum perungens, oleo crescente,
sanavit, et multos deinceps per illud sanitati re-
stituit.

CAPUT XXXIII.

De Allomere contracto.

Proferat et Andegava regio miraculum suum, de
qua Allomeris^c quidam procedens cum contractis
pedibus ac manibus, lingua etiam debilis, beati Con-
fessoris templum expetiit. Ubi cum tota Quadrage-
sima resedisset, assidue orans ac deprecans, ut eum
virtus sancti Antistitis visitaret, advenit dies illa Do-
minica ante sanctum Pascha, in qua Dominus noster
Jesus stratas ab arborum spoliis [Ed., foliis] vis
incedens, Hierosolymis venit, turba prosequente, ac
clamante: Hosanna, Benedictus qui venit in nomine
Domini (Matth. xxi, 9). Illa ergo die cum sero jam
factum esset, et ipse solus a foris ante tumulum de-
cubaret, subito factus est in ecstasi, et pavore per-
territus jacebat ut mortuus. Qui cum, ut ipse refert,
per duarum horarum spatium aut amplius fuisset
oppressus, tanquam de somno evigilans, subito ad
sensus suum revertitur: 1061 elevatusque sur-
sum, sanum se esse miratur; ibique tota nocte vi-
gilans, mane nobis quæ acta sunt ore proprio rese-

^b Hæc duo miracula simul refert Severus Sulpicius
initio dialogi 5, de virtutibus beati Martini.

^c Aliqui Codd. cum Editis, *Allomeris*, vel *Elomeris*,
scu *Leomeris*, et sic in indice capitulum.

ravit; clericusque factus, incolumis ad hospitium suum rediit.

CAPUT XXXIV.

De clerico cæco.

Denique eodem anno, cum festivitas, quæ in æstivo celebratur^a, desiderabilis populis advenisset, clericus quidam, cujus oculus nubes tetra contexerat, ac ne lumen videre posset arcebat, ædem beati Confessoris adivit. Vigilata cum reliquis nocte, illucescente cælo, dum de basilica proeedit, visum, quem olim perdiderat, recipere meruit. In eadem vero festivitate tres energumeni multum se collidentes, ac beatum Antistitem declamantes, fatentes crimina, et ut sibi Sanctus pacem redderet^b deprecantes, tandem purulentum nescio quid ex ore præjiciunt, et sic virtute Sancti mundati sunt.

CAPUT XXXV.

De carcerariis dimissis.

In proximo autem, id est post tertium de festivitate diem, erant quatuor vinciti in carcere. Cumque eis aevitia judicis ita constringeret, ut nec victus necessaria ulli præbere liceret, Antistitis beati prænidia corde puro precantur. Dum hæc igitur devote agerent, medio die subito scinditur trabs, qua pedes eorum conclusi coarctabantur, confractisque catenis liberatos se sentiunt. Nec mora ostium petunt, quo aperto, ecclesiam Sancti nemine prohibente, ingressi sunt. Custodes autem in tantum obstupefacti fuerunt, ut nec verbis eos quidem increpare præsumerent: qui etiam sequentes eos, cum eisdem in ecclesia se abdidit. Illi autem admirantes maximas gratias Deo referunt, quod eos **1062** obtentu Pontificis dignatus fuerit liberare.

CAPUT XXXVI.

De pignoribus, quæ Leodovaldus episcopus detulit.

Multi etiam fide pleni reliquias beati Viri portantes, virtutes multas experiuntur. Nam Leodovaldus Abrincatinæ civitatis episcopus^c, sancti Domni reliquias per presbyterum suum devotus expetiit. Quibus acceptis, cum terminum antedictæ civitatis ingressus fuisset, occurrit ei adhuc inter deserta posito paralyticus deferentium illatus manibus; osculatus autem fideliter velum quo capsa sanctorum pignorum cooperta erat, mox in pedes constitit, ac propriis gressibus domum regressus est. Hæc enim agis, beatissime Confessor, nec tibi sat est propriam ædem exornare prodigiis, nisi etiam diversos saltus

^a Die 4 Julii, quo ejus ordinatio et translatio celebrantur simul cum basilicæ dedicatione.

^b Sic Colb. a, cæteri cum editis, *parceret*.

^c Ecclesiam Abrincensem, *Avanches*, in Lugdunensi secunda, quam hodie Normanniam appellamus, rexit inter Sinerium, seu Senatorem et Childohium, ex Coctio.

^d Aliqui Codd., *cum multis se cruciatibus dæmonum*, etc.

^e Omnes ferme Scripti, *devolutus terra*.

^f Pterique Mss., *quas cunabulorum tempus exigit*.

^g Mss., *quæ exhibita se, um puella, pergit intrepidam*.

A quos pedibus non adisti virtutibus tremendis illustres. Sed et deinceps cæcus quidam, adminiculo deducente, in occursum earum velociter properat. Adveniens autem quando Beati pignora in sanctum locabantur altare, expedita solemnitate, visum recipere meruit oculorum. Sed et alia nihilominus mulier, quæ diu muta fuerat, sermonis usum recepit.

CAPUT XXXVII.

De energumeno sanato.

His etenim diebus ad beati Viri basilicam quidam ex energumenis, cum multos se cruciatibus dæmonum^d perferre declamaret, et vi se ejici de acquisito vasculo per beatum Antistitem fateretur, dejectus in terram^e sanguinem fetidum per os cœpit ejicere. Qui duarum fere horarum spatio jacens, expulso dæmone, purgatus ac erectus est.

CAPUT XXXVIII.

De puella muta.

1063 Puella quædam parvula, indigena Turonica civitatis, ab utero matris suæ muta processit. Cujus os in tantum obseratum fuit, ut nec illas, quæ cunabulorum tempore eduntur^f voces posset emitte. Mater vero de tam tristi fetu anxia, cum lugeret assidue, commonetur per visum, ut beati Præsulis sepulcrum adiret. Quæ excitata ad templum sancti cum puellula pergit^g intrepida; expositaque ante sepulcrum Sancti, cum diutissime orasset, iterum eam secum assumit. Accenso vero thymianate, cum eam desuper retineret, interrogat eam, si bonum ei odorem faceret? Illa respondit: Bonum. Hanc primam vocem filię mater mœsta cognovit. Imposita vero ori ejus aqua, quam quondam de fontibus acceperat benedictis, interrogat iterum qualem ei saporem præberet. Illa respondit: Bonum. Tunc mater cum gaudio sospitem domum filiam refert, quam tristis ad Beati tumulum fide fida detulerat (*vid. lib. II de Gloria Mart. c. 26*).

CAPUT XXXIX.

De eo quod Aredius presbyter pro benedictione portavit.

Aredius^h vir religiosus ex Lemovicino causa tantum devotionis Turonis advenit, et beati sepulcrum orando deosculans, ad monasterium sanctumⁱ anno transito pervenit. Qui dum singula loca visitat, quæ Vir beatus aut orando depresserat, aut pallendo sanctificaverat, ac ubi vel fesso corpori somnum, vel inedia deficienti cibum præbuerat; dumque

^h Aliquot Mss., *Aridius*. Editi, *Aridus*. Sed hic est sanctus Aredius de quo passim agit Gregorius. Ejus vitam ex Gregorio dabitur, aliam ab ea quæ in vasculo i Benedictino edita est.

ⁱ Hodie dicitur Major monasterium, vulgo *Marmoutiers*, de quo alias egimus. — Præter cellulam in rupe incisam, quæ hodieque intra basilicæ majoris muros inclusa visitur, ubi sanctus Martinus dicitur quiescisse, hanc procul exs at in rupis concavo fons, quem ex traditione a sancto viro effossum fuisse aiunt. Et quidem facile crediderim hunc ipsum esse qui hic a Gregorio memoratur.

cuncta circum, cuncta peragrat, venit ad puteum, A quem Sanctus Dei proprio labore patefecit, fusaque oratione aquam haurit, impositamque in ampullula, domum regrediens deportavit. Cumque exinde **1064** infirmis multis tribueret sanitates, quadam vice Renosindus frater ^a ejus vi febrium impulsus, decubuit lectulo. Octava vero die cum jam oculis clausis in hoc jaceret, ut spiritum exhalaret, atque omnis familia perstreperet mortem condolens patroni, vel funeri necessaria praeperaret, venit in mentem presbytero, ut de aqua beati putei in ore defuncturo guttam inferret. Qua illata, ubi primum os ejus attingit, mox oculos aegrotus aperuit, absolutaque etiam lingua, rogat sibi adhuc exinde ministrari: acceptoque calice, ut bibit, statim omnis febris effugit; et sic, admirante familia, sanus a lectulo in quo B jacebat erectus est.

CAPUT XL.

De Sisulfo manco.

Quid autem de istis miraculis mea parvitas poterit ^b enarrare, cum assumptus Sanctus Dei do mundo adhuc praedicator habeatur in mundo? Et cum se palam populis ostentare nequeat, jugiter se patefactis virtutibus manifestat, dum caecos illuminat, dum paralyticos sanat, dumque et reliquos aegrotos pristinae sospitati reformat. Sed ego, ut saepe testatus sum, indignum me censeo tanti viri signa depromere. Tamen quia audent audeo, veniam peto a legente. Quia enim me impellit amor patroni, et quia esse adhuc eum denuntiavi praedictorem, dicam quid contigerit nuper. Sisulfus ex C ^cenomanicis pauperulus, dum in hortulo suo meridie obdormisset, nescio quid nequitiae perpressus est. Et somno autem exsiliens, contractis in volam digitis, cum magno dolore manus debiles elevavit, ipso quoque dolore premente, rursus solvitur in soporem: et vidit per visum, et ecce vir stabat ante eum nigris vestibus, caeno autem capite. Qui conversus: Quid sic, inquit, tu stertibus commoveris? Et ille: Ecce, venerabilis domine, dum parumper obdormivi, cum dolore expergefactus opus manuum **1065** mearum perdidit, et nescio quid sceleris commissem. Tunc vir ille, tanquam discipulis Dominus de caeco nato, quia neque ille peccaverat, neque parentes ejus, sed ut manifestaretur opus Dei in illo (Joan. ix, 5), ait: Debilitas tua tormentum indicat populi delinquentis. Vade ergo nunc per vicos et castella, et ad civitatem usque pertende; et praedica, ut se omnis homo a rapinis, perjuriis et usuris absteat, et in die Dominico nullum opus, absque solemnitatibus mysticis, agat. Ecce enim coram Domino in lacrymis decumbemus veniam pro

^a Sic Colb. duo, Lau-l., Bell., Viet. SB. et Clar. Editi vero, *Rinosindus pater ejus*, mendose, nam in utraque Vita sancti Aredii pater Jocundus appellatur, sicut et in Chronico Gaufroni Vosiensis cap. 13.

^b Editi duo sic caput istud inchoant: *Verum istud miraculum quod nuper apparuit quis poterit enarrare, cum assumptus sanctus Dei adhuc praedicator habeatur*

populo deprecantes, et adhuc spes est obtinendi, si emendatio subsequatur in plebe. Nam hostilitates, et infirmitates, et alia multa mala, quae perfert populus, indignatio Domini commovet ^c. Et ideo annuntia velociter, ut se emendare studeant, ne crudeliter in scelere suo depereant. Tu vero his peractis quae imperavi, Turonis ad basilicam meam propera; ibique te visitans, obtinebo apud Dominum ut saneris. Cui ille: Dic, queso, domine, quis es, vel quod est nomen tuum? Cui vir: Ego sum, inquit, Martianus Turonorum sacerdos. In his Sancti verbis pauper surrexit a somno, approbensque bacello, iter imperatum aggreditur, et quae sibi fuerant imperata populis nuntiavit. Mense autem septimo postquam haec acta sunt, beatam basilicam adiit, ibique prostratus per triduum, quarta die a Sancti virtute visitatus est. Jam enim computruerat in eo caro palmarum ejus, quae clausa ^d detinebatur. Et cum digiti ejus directi fuissent, sanguis ab eisdem erupit. Sed eis omnibus medicatis, ore proprio quae retulimus enarravit.

CAPUT XLII.

De caeco illuminato.

Facis ergo, beatissime Confessor, tuo more, propitiaris iniquitatibus populi, et sanas languores omnium, cunctosque te fideliter invocantes tuis medicamentis illustras; nec fraudas extraneos, quod propriis libenter indulges. Homo ergo incola territorii Turonici, annorum quasi viginti quinque ^e, **1066** cum a febre lippitudinis gravaretur, decidentibus cataractis, obstrictisque palpebris valde caecatus est. Super quod malum adjiciebatur et illud, quod a fuste percussus, disrupto visu, unus ei crepuit oculus. Jam enim per viginti quinque annos in hac caecitate degibat. Admonitus ergo per visum, ad Beati tumulum venit, ubi orationi incumbens, die tertia unius oculi lumen recepit. Dehinc animatus hoc medicamine, attentius coepit orare. Quarto autem die oculus qui crepuerat, reformato visu, aperitur. Qui licet non tam clarus cernatur [Al. clare cernat] quam alter, luminis tamen beneficium praebet.

CAPUT XLIII.

De manu hominis contracta.

D ^debilis quidam, cujus manus contracta dirigerat, dum in atrio, quod ante Beati sepulcrum habetur, oraret attente, in sancta ejus vigilia visitatus est, directisque digitis, manus ejus ad usum pristinum restituta convaluit.

CAPUT XLIII.

De puero suscitato.

O quoties hic prophetarum, et sublimium virtutes

in mundo. Qui si se palam, etc.

^c Aliquot Scripti et Editi, *indignationem... commovent.*

^d Editi, *caro vel nervi palmarum, qua detinebatur.*

^e Rom., *quasi quinque.* Et infra Bell. et Colb. a, *per quinque.*

visorum, quas olim gestas legimus, renovari miramur? Sed quid inquam? Quod hi multi fecerunt viventes in sæculo, hic solus renovat quotidie, etiam post sepulcrum. Quid ergo agimus? quid silemus? quid occultamus pauci quod populi declamant multi? Non diutius in hac statione moremur. Proferamus novum Elisæum sæculo nostro, qui cadaver defuncti vivum remisit a monumento (IV Reg. XIII, 21): id quoque beatus Confessor nobis præsentibus operatus est. Quæ enim causa fuerit, adjutorium individue Trinitatis efflagitans, explicabo. Puer genitus, lacte materno deficiente, nutrici ad alendum datur. Quæ hoc liquore sterilis dum non copiose, ut illi statulæ opportunum est, lactis alimentum ministrat, cepit qui proficere debuerat, die prætereunte, decrescere, et ita minui, 1067 ut nihil in eo amplius quam pellis tesuis, quæ ejus ossula sola contingeret, remaneret. Qui, matre mortua, unam prope in hoc exitu duxerat annum. Erat enim unicus patri, et de uxoria dilectione a quoddam memoriale. Cui, victu, ut diximus, minuento, jam deficienti ex inedia febris accessit. Ut autem hic cum fervor auigit, concurrat pater ad ecclesiam, ne proles absque baptismi regeneratione moreretur. Qui baptizatus, nec confortatus corpore præter illud spiritale remedium, jam suffocatis oculis, palpebrisque laxatis atque demissis, nullum jam flatum spiraminis habens, super beatam sepulcrum, patre ejulante deponitur. Nec defuit virtus illa celestis, quæ quondam parvulum inter manus Confessoris beati vivificavit^b. At ubi primum ejus vestimentum coopertorium tumuli attigit, illuc parvulus respiravit. Miram miraculum! videres pallentes genas gradatim, virtute divina insidente, rubescere, et sopitos oculos in lumine rediivo laxari. Tunc a Sancto vivificatus, et a patre receptus, sospes usque hodie in testimonium virtutis habetur.

CAPUT XLIV.

De alio cæco illuminato.

Sed et de Pictavo quidam cæcus, per sex annos lumine viduatus, tridua prostratione ad beatum tumulum orans, lumen quo diu caruerat, operante solita virtute, recepit. Actum est autem hoc per festivitatem sancti patroni, in qua Maroveus^c Pictavis antistes adeat, non immerito Hilarii beatissimi discipulus præconandus. Qui, solemnitate explicita, cum illuminato concive gaudens remeavit ad propriam urbem.

CAPUT XLV.

De duobus puerulis sanatis.

Apud Wulacorum^d quoque vicum Pictavensem,

^a Aliquot Scripti, unicam patri de uxoris dilectione, etc.

^b Narrat hoc miraculum Severus Sulpicius initio dialogi 2, qui est de sancti Martini virtutibus. Hoc contigit in itinere, quod Carnotum vir beatus cunfecit.

^c Editi, Meroveus, seu Meroneus; notus est quod tunc sederet cum turbæ in monasterio Pictaviensi

dum duo pueruli 1068 nocte Dominica in uno stratu quiescerent, visum est eis quasi signum quod matutinis commoveri solet sonantem audissent; et surgentes de cubili suo, direxerunt ad ecclesiam. Cumque in atrium ecclesiæ pervenissent, invenerunt ibidem choros mulierum canentium. Exterritique valde, cognoscentes catervam esse dæmoniorum, dum ad terram corruunt, nec se, ut est ætatis infirmitas, signo salutari præmuniunt, unus lumine, alius et lumine et gressu mulctatur. Cumque per multorum annorum curricula in his infirmitatibus graventur; unus, qui tantum lumine caruerat, ad beatum Martini basilicam devote veniens, ut orationem explevit, statim visum recepit. Alius, in eodem sancto loco lumine recepto, ad propria rediens, adhuc debilis claudicabat. Veniensque ad celulam Condatensem, in qua lectum beati Viri habetur, dum ibidem nocte Dominica vigiliæ celebrarentur, subito, orante populo, sensit divinam virtutem adesse. Et spectante plebe se per terram trahens, contra parietem se erexit, in quo fenestra retinetur, quæ fuit quondam Beati corporis porta. Et orans, atque præ gaudio lacrymans, integræ sanitati restituitur, nec ulterius pertulit de malis infirmitatibus gravitatem.

CAPUT XLVI.

De claudo directo.

Puerulus quidam, Leodulfus nomine, pede sinistro debilis, dum cum reliquis potentibus stipendium querendo circuitret, Turonis advenit. Et cum parumper moratus^e, iter quod agere cœperat conatur explere. Et progressus claudicando cum satellitibus, decimo ab urbe miliario vi doloris opprimitur. Relictus vero a sociis, solus super ripam alvei ejulabat, multis ad festivitatem concurrentibus proclamans, et dicens: Væ mihi quia solemnitatem gloriosi Viri spectare nolui, ideo me virtus ejus allidit. Qua de re 1069 rogo vos, fidelissimi Christiani, qui Deum timetis, subvenite ignorantie meæ, subvenite oppresso et debili; et, si timor Dei manet [Al., movet], me usque ad sanctum locum deportate. Igitur eum hæc a multis prætereuntibus imploraret, quidam plastro suo superpositum usque ad sanctam basilicam duxit. Ubi triduanam orationem continuans, redintegratis pedibus, incolumis abscessit.

CAPUT XLVII.

De contracto, quem bos traherat.

Erat quidam contractus, qui in similitudinem eremitæ, cui bos quondam solatium fuit, bovem unum habebat. Quo bove plastro conjuncto per domos

sanctæ Radegadis excitatæ sunt, de quibus Gregorius in Historiæ lib. IX et X dissertit.

^d Gat., Wulacorum; Vict., Wulacolum. Laudat Valesius in notitia nummum Teudomeris, in cujus aversa parte legitur Wulacorno.

^e Mss. plerique, et parumper moratus. Editi, et parum remoratus.

trahatur, stipem postulans devotorum. Igitur cum imminente festivitate Pontificis Turonis advenisset, prostratus coram sepulcro, et orationi incumbens, devotissime beati Antistitiis auxilium flagitavit, deportatusque iterum a suis ante sanctam absidam tumuli ponitur. Cumque expletis missis, populus cœpiasset sacrosanctum corpus Redemptoris accipere^a, illico dissolutis nodis qui genua nexa tenebant, in pedes erigitur. Admirantibus cunctis, gratias agens, proprio gressu usque ad beatam altare, nemine sustentante, processit, sanus deinceps degens.

CAPUT XLVIII.

De eo qui manus ac pedes contractos habebat.

Ex pago autem Carnonensi^b, qui in Andegavo territorio habetur insitus, vir quidam, nomine Floridus, manibus pedibusque contractis, ad sanctam cellulam Condatensem, de qua beatus Confessor ad Christum migravit, alatus est. Ubi dum in vigiliis et oratione paucis diebus vacare studuit, omnis ægritudo a corpore ejus fugata discessit. Sicque directis membris, incolumis ad propria remeavit.

CAPUT XLIX.

De eo qui contractum brachium detulit.

1070 Venerat dies festus solemnitatis, in qua catervæ populorum multæ convenerant, et ecce debilis quidam contracto brachio adfuit. Dumque beatum sepulcrum labiis osculatur, lacrymis rigat, voce beati Confessoris auxilium implorat, fide non diffusus solitum præstolabatur auxilium. Denique sacerdotibus qui advenerant, ad agenda solemnia procedentibus, cum lector, cui legendi erat officium, advenisset, et arrepto libro, vitam sancti cœpiasset legere Confessoris (Vid. supra, cap. 29), protinus hic directo brachio sanus erigitur, et spectantibus cunctis, præsidia quæ fideliter petit impetravit.

CAPUT L.

De cæco illuminato.

Sic et cæcus in eadem festivitate supplex implorans receptionem visionis, ut pallulam attingit, quæ a foris ad pedes Sancti de pariete dependet, mox erumpente a palpebris sanguine, testo populo, visum recepit.

CAPUT LI.

De dysenteria.

Cum autem morbus ille dysentericus cum occultis pustulis multas attereret civitates, ac inter reliqua loca urbs Turonica gravius laboraret, multi abraso a beato tumulo pulvere et hausto, sanabantur. Plerique, de oleo quod inibi habetur delibuti, liberabantur; fultque nonnullis remedium aqua illa unde

^a Missa censebatur finita. priusquam communio assistantibus porrigeretur. Vide notas ad cap. 3 libri IX Historiæ.

^b Sic habent Bell., Laud., Colb. et Ed. Cluct. At Gat., Mart., Colb. tut. et Clar., cum Balesd., habent Carnotensi; Chol. et Col., Carnoensi; ac denique SB., Croviensi, ut in libro IV, infra, capp. 17 et 23, ubi Editi habent Croniensi. Qui locus putatur

sepulcrum ablutum est ante Pascha^c. Igitur, cum multis multa tribuerentur beneficia, vidi unum in desperatione a dysenteria jacentem, huncque ad basilicam ductum, aliis vigiliis celebrantibus, nocturnam inquietam 1071 duxisset; diluculo vero accedens ad tumulum, potato cum vino pulvere, sanus rediit e sepulcro.

CAPUT LII.

De alio ab humore gravi sanato.

Alter quoque arreptus a febre valida, dejiciens ore venenum, et per inferiorem partem extra modum solutus, lectulo decubabat. Igitur grassante veneno, laboranti oritur vulnus in inguine, et incredibili modo movet se visibiliter usque ad plantam. Erat enim in magnitudine ovi asercini. Deinde iterum repetens, cum nimio dolore discurrit per latera, per brachia, et usque ad cervicem progreditur: deinde per aliud latius ad plantam usque deducitur; exinde retrorsum revertens, ad eum locum unde primo ortum fuerat venit. Cumque taliter per membra vagaretur ægroti, quo mihi tenderet, quid ageret nesciebat, nisi tantum voces cum sletibus dabat. Exigebat enim dolor gemitum, cum in uno corpore tanti dolores irruerent. Tandem cum hæc nobis nuntiata fuissent, indico solitam theriacam a vero requiri medico, ex quo vitam moriturus haberet: suadeo fidenter pulverem assumi de tumulo. At satellites cum magna festinatione currentes, elevatum pulverem monumenti deferunt ad ægotam, delibutumque cum vino bibendum porrigunt. Quo hausto, ita omnis dolor fugatus est, ut ipse hora redderetur incolumis.

CAPUT LIII.

De cæcense redintegrato.

Sine numero populi talia audientes, de longinquis regionibus beati expetunt præsidia Confessoris. In quo illud est præceteris admirandum, qualiter sensus hominum diaboli arte fraudati restituantur. Quidam ergo Bajocassensis civis, dum vino nimium hausto 1072 turbatus per viam incederet, subito diversis flantibus ventis pulvis campi commovetur, et mixtus, ut solet, cum stipulis in sublime levatur, fitque totus aer una nubes pulveris, de qua hic operatus, amisso sensu, equo dejicitur. Igitur post paululum a suis inventus domum turbulentus adducitur. Hinc effrenis factus conabatur fugere, nemine persequente. Quid plura? Arcatur vinculis, conspuitur catenis, et in custodia detinetur. Qui dentibus fremens ob negatam sibi fugæ libertatem, propriis se morsibus lacerabat. Dum autem hæc agerentur, admoniti parentes ad Beati eum basilicam perduxerunt: ibique oratione per longum tempus facta sanus

esse Credo, vulgo Craon. Vide quæ diximus in notis ad lib. de Gloria confessorum, cap. 96.

^c Die scilicet cœnæ Domini, quo, uti mos est etiam nunc in aliquot ecclesiis Gallicanis, solemniter post majus sacrum altaria cum aqua et vino a sacerdotibus lavantur. Vide Menardi notis in Sacramenta: tum Gregor., pag. 88; et infra, Hb. III, cap. 34.

abcessit, vovens ut singulis annis veniens, vota sancto redderet Confessori. Deinde ad monasterium sibi proximum, humiliatis capillis ^a, ac presbyter ordinatus, cepit Deo strenue deservire, non tamen reddens quæ promiserat beato Pontifici. Quarto igitur anno data, ut credo, iterum inimico in eum potestate, rursus ruit in redivivam amentiam, et constrictus, ut fuerat prius, catenis, ad sanctam reducitur ædem: ubi per sex dies ^b, et eo amplius, degens in vigiliis et orationibus, et reddens quæ prius ignave fraudaverat, sanus domum regreditur. Sed peccatis facientibus, iterum vino sæpius madefactus, in eadem tribulatione obiit.

CAPUT LIV.

De puella Lizoviensi cæca.

Si singula quæque vel quæ aguntur, vel quæ acta sunt prosequamur, magnum cumulum congeremus de mirabilibus Confessoris. Puella ^c vero ex Lezoensi jam adulta, lumen amiserat oculorum: quæ Sancti limina devote adiens, per omne tempus festivitatis orabat humo prostrata. Tertia autem die post sanctam festivitatem, cum sui eam redire urgerent, rogat se ad sepulcrum Beati deduci. Ibiq; iterum **1073** atque iterum prostrata, de palla, quæ sanctum tegit tumulum, oculos abstergens, et valedicens discessit. Cumque jam in navi ascenderet, ait: Gratias tibi ago, beate Confessor, quod etsi videre non merui tua sancta limina, vel tactu præsen-
 si. Cum igitur hæc cum lacrymis edidisset, dum detergit oculos, lumen recipit, et conversa ait: Forsitan hæc est Beati basilica? Cui, qui propinqui erant, ita esse aiunt. Tunc illa: Non revertar, inquit, nisi gratias pro accepta sanitate referam patrono. Redeuntem autem, et in laudem Antistitis declamantem multi viderunt. Quæ completa oratione gaudens discessit.

CAPUT LV.

De puerulo manum contractam habente.

In eadem vero festivitate alius de Senonico puer manum aridam detulit. Post quartam autem diem solemnitatis beatæ, dum stans ad pedes oraret, spectante populo directi sunt digiti ejus; viditque omnis conventus plebis magnalia Dei, qualiter inficiebatur manus a sanguine, ascendebatque gradatim per arentes venas, et ita erat manus bibula, ut putares spongiam diu aridam lymphis injectam, sitienter haurire liquorem. Repletis ergo venis, roboratisque nervis, ac rubescente cute pallidam manum extulit sanata.

^a Sic Editi cum Mss., præter Colb. tut. et Victor., qui habent, *humilitatis causa capillos abscedit; ac presbyter*. Nostra lectio Gregorio familiaris est, et quidem non inde inferendum censemus hunc hominem veste monastica donatum fuisse. Id enim ut dicamus non patiuntur quæ de eo referuntur infra, ex quibus patet eum sui juris remansisse. In monasterium itaque secessit, ut clericali officio erudiretur, exercitiisque spiritualibus aliquandiu vacaret, ut de Merovro habet Gregorius lib. v. *Historiæ*, cap. 14.

^b Codd. Colb. tut. et Clar. Vict., *per sex menses, aut eo*. Laud., Bell. et Colb. a, *per sex menses aut dies*.

CAPUT LVI.

De muliere quæ contractis in palma digitis venit.

Pari quodammodo ordine Pietavensis mulier meruit obtinere medelam. Nam hæc contractis in volam digitis, unguibusque defixis in ipsis, ut ita dicam, ossibus, tota jam manu putrefacta, venit ad Sancti festivitatem devota, optabilem expetens medicinam. Igitur, spectatis ex more solemnibus ^d, dicit suis: Integro quidem corde ad deprecandam Beati præsidium venimus, sed obsistentibus peccatis, non meruimus quod petebamus accipere. Consummata ergo nunc oratione, revertamur ad patriam, fidentes de bonitate **1074** Præsulis, quod corpore imbecillo pro-
 sit animæ fidelis oratio. Hæc et his similia aens, et quasi Sancto valedicens, discessit. Vergente quoque in vesperam die, prope amnis Caris ^e ripam accepit mansionem. Ad medium autem fere noctis experfacta, gratias Deo refert, quod esset, quod viveret, quod vigeret, vel quod beati Pontificis tumulum attingisset: quæ cum maximo fletu proferret, iterum obdormivit. Et ecce vir crine cyneo, indumento purpureo, crucem gestans manu, stans ante eam ait: Nunc sana eris in nomine Christi Redemptoris nostri. Et apprehensa manu ejus, misit digitum suum inter digitos illius, qui clausurant palmam, et parumper movens, direxit eos. Dum hæc in visu videret evigilans, defluente adhuc sanguine, sanam elevavit manum in Dei laudibus. Diluculo autem regressa ad basilicam, et impleta gratiarum actione, læta rediit.

CAPUT LVII.

De ea quæ dum in festivitate sancti Joannis operabatur, debilitata est.

In festivitate vero beati Joannis cum populus ad missarum solemniam conveniret, mulier quædam accepto sarculo, agrum adiit, ut scilicet evulsa mali seminis zizania, messem sola purgaret; nec enim poterat esse vallata divino ^f solatio ob reverentiam dominici Præcursoris. Cumque operari cœpisset, protinus manus ejus divino igne sunt apprehensæ. facies quoque ejus quasi emittens flammam, tota vesicis ac pusulis ebullivit. Urebatur misera non minus pudoris dolore, quam corporis, quando ea quæ clargesserat, invita prodebat. Debine vociferando atque
 Dejulando, beati Martini basilicam velociter expetivit; ante cujus sepulcrum in hoc tormento per quatuor mensium spatia prostrata, restincto omni vapore, in integritatem corporis solidata est. Erat enim ancilla

^e Laud., Gat. et Colb. a, *Paula vero*, etc. Inferius vero Laud., *Lesoensi*; unde Editi, *Lezoensi*; Vict., *Luzoviensi*, quæ omnia eandem urbem designant episcopalem in secunda Lugdunensi seu Normannia, vulgo *Lisieux*.

^d Quidam Mss. cum Edit., *solemnibus sancti diebus, dicit suis*.

^e Aliqui Mss. cum Edit. Bal., *Cari*. Fluvius est in Ligerim influens paulo infra Turones, vulgo *le Cher* dictus.

^f Sic Cod. Victor.; at SB., *humano solatio*; cæteri Scripti, *vallata solatio*.

eiusdam civis Turonici, qui medietate pretii concessa, aliam requisivit.

CAPUT LVIII.

De cæco et contracto.

1075 Puer Parisiacus, cujus artis erat vestimenta componere, increcente melancholia, id est deroceti sanguinis fece, quartanarius efflatur, atque effervescente humore, ita omne corpus ejus minutis pustulis coarctabatur, ut a quibusdam leprosus putaretur. Sed et per omnia membra dolores pessimos sustinebat, amborum oculorum luce multatus. Igitur auditam beati Antistitis famam, et virtutes ubique vulgatas, Turonicam expetivit civitatem; accedensque ad basilicam Sancti, per dies multos jejuniens et orans, recepto lumine, pristinae restituitur sospitati. Erat enim ingenuus genere. Audiens autem Leodastis, qui tum Turonicum gerebat comitatum, quod talis esset artifex, calumniari cœpit, dicens: Refugas tu dominorum, nec tibi licebit ultra per diversa vagari. Et vincitum in domum suam custodiendum dirigit. Sed nec ibidem defuit virtus angelici Confessoris. Nam cum apprehensus fuisset, statim ab infirmitate qua caruerat coarctatur; et cum pessime ageret, videns comes nihil se in eum prævalere posse, relaxatum a vinculis liberum abscedere jubet. Ille vero ad basilicam regressus, sanatus est denuo.

CAPUT LIX.

De alia muliere, quæ post ingenuitatem est vendita.

Simile est huic et illud, quod mulier post emeritam libertatem rursus a patroni filii barbaris venundatur. Sed virtute Sancti, quo facilius defensaretur, contractis ad plenum debilitatur **1076** membris. Nam et poplitum nervi ita retorsi sunt, ut suræ [Al., subtus] crura contingerent. Tunc relicta a dominis, quibus fuerat inique distracta, patrocinia beati expetit Confessoris. Ad cujus ædem non multo tempore commorata, libertati simul ac sospitati donatur.

CAPUT LX.

De oculorum et capitis mei dolore.

Et quia prior libellus ab eo tempore initiatus est quo Paulinus reliquit, et sub quadraginta capitulis constabat impletus, destinavi hunc inceptum sub sexaginta complere. Scilicet ut beatus Martinus, qui viduatus ab hoc mundo virginitatis custodivit in-

^a Accusandi casum pro sexto, ut sæpe alias adhibet.

^b Is est Leodastes qui Gregorium apud Chilpericum accusaverat, de quo plura in libro v Historiæ, capp. 48 et seqq. Ejus vero mors funesta refertur libro seq., cap. 32.

^c Primum quidem caput de Severo agit, sed nulum ibi miraculum narratur; ideoque secundum, ubi de Miraculis a Paulino descriptis, initium libri de Miraculis dici potest.

^d Per tres fructuum gradus ex semine parabolæ evangelicæ Matthæi xiii, 23, procreatos sanctus Augustinus viduarum, virginum, et martyrum coronas designari voluit, quas omnes in Martino inveniri persuasus Gregorius, illas capitum operis sui numero significare conatus est. Etenim in prioribus libello quadraginta sunt capita, quæ exæquant viduarum coro-

tegrum decus, martyrium quoque vel in occultis insidiis, vel in publicis injuriis triumphaliter adimplevit, cui etiam aderat corona trigesimi et sexagesimi, vel centesimi fructus in his centum virtutibus augetur. Spes autem mihi erat me non frustrari a voto, quod in octo annis Domino jubente complevi, ipso scilicet libro a virtute super me facta cœpto, ad me iterum sum regressus. Quod non sine providentia Divinitatis esse arbitror factum, ut ad eum finiretur, a quo legitur cœptus. In quo cum quinquaginta novem virtutes descripsissem, et sexagesimam adhuc attentius præstolarem, subito mihi sinistrum capitis tempus arctatur doloribus, et pulsantibus venis, defluentibusque lacrynis, tantus imminet cruciatus, ut oculum vi comprimerem ne creparet.

B Quod dum per unam diem ac noctem graviter ferrem, mane adveniens ad basilicam Sancti, orationi prosternor. Qua expleta, doloris licum velo, quod ante beatum dependebat sepulcrum, attingi. Quo tacto, **1077** protinus et pulsus venarum, et lacrymarum fluxus stetit. Post triduum vero dextram capitis partem similis attingit dolor. Pulsabant venæ, atque ubertim lacrymæ defluebant. Iterum mane consurgens, pari ut prius modo contacto velo, capite sanus abscessi. Transactis vero decem diebus, visum est mihi minnere sanguinem: tertia autem die post sanguinis diminutionem, subiit mihi cogitatio, et, ut credo, per insidiatorem injecta, quod hæc quæ pertuleram a sanguine evenissent, et si venæ protinus fuisset incisa, confestim ista cessassent. **C** Dum hæc cogito, ac revolve, amborum temporum venæ prosiluere, renovatur dolor qui prius fuerat, et jam non unam partem capitis, sed totum arripuit caput. Commotus ergo doloribus, ad basilicam propero, ac pro cogitatione prava deprecans veniam, pallaque, quæ beatum operit sepulcrum, caput tetigi; mox, dolore sedato, sanus recessi de tumulto.

Multa quidem sunt et alia quæ vir beatus quotidie operatur, quæ insequi longam est. Tamen si adhuc meremur videre miracula, placet ea alteri conjungi libello. Nam, ut diximus, hi duo libelli in hoc numero teneantur. Ego quoque pietati dominicæ maximas refero **1078** gratias, quod mihi per suffragium Antistitis gloriosi concessum est, ut quod in initio tractavi, potuerim usque ad finem perducere; de-

D nam; secundi vero libri sexaginta capita fructum virginum expriment, quæ simul conjuncta centum, id est martyrii coronam, complent. *Viduatus ab hoc mundo Martinus*, ut loquitur Gregorius, viduarum merita adeptus est, *Virginitatis decus* continentia meruit, ac *martyrii palmam injuriis publicis* affectus, et *insidiis oculis appetitus*, obtinuit.

^e Editi, *sexagesimi; centesimo fructum in his... articulus est.*

^f Editi, *ipsum scilicet librum... captum in me librum finire.* Quæ igitur toto hoc libro II narratur, octo prioribus episcopatus Gregorii annis peracta sunt, id est ad annum 581.

^g *Laud., totum arripit corpus.*

^h Editi, *est, quæ in initio promisi, usque ad finem perducere posse.*

s, ut quod sæpe Confessor tribuit populis, mihi largiri largius indulgeat, purgetque me ab erroribus, quos sæpe conspicit et intendit, restituat mihi lumen veritatis, eruat me ab infidelitatis mundet cor et mentem a lurida lepra luxuriæ, cogitationes a concupiscentiis pravis, atque n a me facinorum molem diluat, atque prosternit cum in iudicio in sinistra parte fuero locatus, e de medio hædorum sacrosancta dextra dignestrahere, reservatumque me tenens post ter-

rum, sententiam Judicis præstoletur. Cumque eo iudicante fuero flammis infernalibus deputatus, sacrosancto pallio, quo ille tegitur in gloria, me coniectum excuset a pœna, dicentibus Regi angelis, quod quondam de monacho resuscitato dixerunt: *Iste est pro quo Martinus rogat*. Fiatque, ut quia non mereor illa claritate vestiri, vel ab irruentibus tartarorum ministris merear liberari: nec tantum mihi noxa prævaleat, ut separer ab ejus regno quem fideliter sum confessus in sæculo.

s. plerique, *me a morbis*. Editi, *a me morbos*. hic adhuc catechumenum suscitavit beatus vir ministerio prope Piciavos positus, priusquam ad

episcopatum assumeretur. Quam historiam narrat Sulpicius Severus in libro de beati Martini Vita.

Explicit liber secundus.

LIBER TERTIUS.

Prologus.

181 Tertium, ordinante Christo, libellum de virtutibus beati Martini scribere incipientes, gratias agi-omnipotenti Deo, qui nobis talem medicum tribuere dignatus est, qui infirmitates nostras purgaret, era dilueret, ac salubria medicamenta conferret. Nam si ad ejus beatum tumultum humilietur aninus, et o sublimetur, si defluant lacrymæ, et compunctio vera succedat; si ab imo corde emittantur suspiria, ctora facinorosa tundantur; invenit ploratus lætitiã, culpa veniam, dolor pectoris pervenit ad mede- Nam sæpius tactus beati sepulcri profluvii imperavit sistere, cæcis videre, paralyticis surgere, et n quoque pectoris amaritudinem longe discedere. Quod ego plerumque expertus indignum me iudico, ter tantorum miraculorum moles etiam illa hic inseram, quæ super me operari dignatus est. Sed iterum o ne noxialis appaream, si ea tanquam fraudulentus abscondam. Testor enim Deum, et spem illam, i in ejus virtute posui, credens me ab illius misericordia non frustrari: quia quotiescunque aut dolor is irruit, aut tempora pulsus impulit, aut aures auditus gravavit, 1082 aut oculorum aciem caligo dit, aut aliis membris dolor insedit, statim ut locum dolentem, vel tumulto vel velo pendente attingi, nus sanitatem recepi, mirans tacitus in ipso tactu dolorem recessisse cum cursu.

CAPUT PRIMUM.

De dolore faucium mearum.

iid autem nuper pertulerim, primum inseram libello miraculum. Dum ad convivium residen- post jejunium ederemus, piscis infertur in fer- : quem dominica cruce signatum dum edimus, mihi ex aristis ipsius piscis injuriosissime adhæsit ulture. Quæ dolores commovens graves, incit fauces acumine, et ipsam gulam longitudine rabat: impediabat vocis sonitum, et neque ipsum æ liquorem, qui sæpe a palato defluit, transire bat. Tertia autem die cum neque tussiens, neque eans eam valerem projicere, recurri ad nota idia. Accedo ad tumultum, provolvor in pavito, profusisque cum gemitu lacrymis, auxilium ecor Confessoris. Dehinc erectus, velo, quod de- lebat, gulam, faucesque et reliquum capitis attingi. mora, sanitatem recepi; et priusquam 1083 li- a sancta egrederer, nullam fatigationem sensi. l tamen aculeus malus devenerit, ignoro. Non

Beum rejeci per vomitum, non discessisse sensi in alvum. Unum tantum scio, quod ita me in velocitate sensi sanatum, ut putarem quod injecta aliquis manu, illa quæ injuriam faucibus intulerant abstulisset.

CAPUT II.

De puella debili sanata.

Puella vero annorum duodecim, omnibus membris debilis, per sex annos tanquam mortua in domo parentum lectulo decubabat, non gressum faciens, non opus manuum implens, non lucem cernens, non sermonem eloquens, non audiens elocutum Ad Beati tumultum fundunt parentes pro filia preces, offerunt munera, et adhuc vota promittunt. Convenit autem populus ad solemniam, celebratur cum gaudio sacra festivitas. Tertia vero de festivitatie die, vocat patrem puella, dicens: Sitio. Qui gaudens quod filia vocem, quam nunquam audierat, meruisset audire, cucurrit velocius, et assumptum paululum aquæ puellæ detulit ad bibendum. Qua hausta, ait: Porrigite mihi manum. Apprehensa quoque pater ejus dextera,

rum digito compressisse, et alia multa fecisse: **A**pparebit virtus tua, si et nunc juxta fidem nunc hunc resuscitaveris parvulum. Quod si non ris, non hic ultra colla curvabimus, luminaria demus, aut alicujus honoris gratiam exhibeas. Et hæc dicens, relicto ante altare infantulo, et qui cum ea erant ^a, abierunt. Mane autem venientes, invenerunt eum ad altare converset dum admirarentur, suscepit eum mater in, et cognoscens eum resumpsisse flatum, applicavit papillam, qui protinus, hausto lacte, confortatus est. Tunc mater cum patre et omni domo, elevavit in cælum voce, benedixerunt Deum, dicentes: cognovimus quia magnus Deus es, et facis miracula solus, qui nobis parvulum Confessoris tui restituiti. Loco autem illi majorem deinceps **B** prius fecerant, reverentiam exhibebant. Hæc **stus** Florentii ore ita gesta cognovi.

CAPUT IX.

De eo qui pedem debilem habuit.

1087 Clericus erat ab urbe Pictava in agro illius inis, qui ad sanctam basilicam pertinebat, unius pedis debilis, quem, ut ipse assererat, per incantationem dæmonii meridiani (*Vid. infra, lib. IV, c. 36*) **iderat**. Qui inciso fuste ad mensuram geniculi, ille superposita ad ipsum geniculum, extenso **rsu**m vestigio, gressum, quem pede nitebatur **e**, fuste adminiculante perficiebat. Ad antedictam **icam** novem post annos advenit, fusaque oratione **per** triduum, ante tertium festivitatis diem **C** **ite** directo surrexit. Adveniente autem ad Sancti **nnia** populo, qualiter per virtutem ejus sanatus **l**, edocuit.

CAPUT X.

De tibia matris meæ.

atri vero meæ hoc ordine virtus Sancti subvenit. **ipore** quo transactis parvurionis doloribus me **it**, dolorem in uno tibiæ musculo incurrit. Erat **in** subttaneus, tanquam si clavus affigens, atque **lectam** ^b gravissimam dabat, ut plerumque **elici** generaret, nec erat quod eum mitigare posset. **cum** diutissime contra ignem tentus a vapore **obstupesceret**: sed et si unguentum aliquod **paper** fuisset infusum, quiescebat. Quid plura? **ordinationem** meam advenit Turonis vel ad **D** **rsu**m Antistitis sancti, vel causa desiderii mei. **hic** igitur per duos aut tres menses commorata **set**, et assidue beati Pontificis auxilium precare; tandem respiciente miseratione consueta, discolor **a** tibia, qui per triginta quatuor annos ^c **feam** fatigaverat.

In aliquot Mss. desunt hæc verba, *ipsa, et qui ea erant.*

Vide notas in lib. 5 Hist. cap. v col. 209.

Exinde colligi potest Gregorum anno saltem 34 ætatis fuisse ordinatum. Hunc quippe dolorem, capitis initio, mater ejus incurrerat in partu quo fuerat editus.

Sic Cod. Gat. E:iti non habent *sanctæ*. Bell., Laud.,

CAPUT XI.

De mulieris manu sanata.

Sed et alia mulier de Andegavo territorio, digitis in palma defixis, **1088** ut ad locum sanctum preces effudit, digitis directis, sanata manu discessit.

CAPUT XII.

De puero a valetudine sanato.

Puer familiaris noster correptus a febre graviter urebatur. Ardebant enim extrinsecus membra, intrinsecus vero sitis valida erat; et si potum aliquem recipiebat, mox rejiciebat a stomacho, nihil tamen capiens cibi. Cumque in hoc labore quarto aut quinto die [*Al.*, anno] fatigaretur, petiit ut ei parumper exhiberent pulveris de sepulcro ad bibendum. Quo exhibitio, vinoque diluto, ut hausit fideliter, recepta sanitate convaluit.

CAPUT XIII.

De Theodanæ pede sanato.

Theoda vero, Wiliacharii quondam presbyteri filia, dum ab humore pedum frequentius laboraret, unius pedis usum, qui in debilitatem redactus fuerat, perdidit. Post hæc ad beatam advenit basilicam, in qua dum crebras effunderet preces, amota debilitate, incolumitati donatur.

CAPUT XIV.

De homine inclinato.

Erat tunc temporis in villa [*Ed.*, urbe], quæ sub tuitione sanctæ matris ecclesiæ ^a habebatur, homo quidam, qui, tanquam effractis renibus, inclinatus ambulabat. Hic juxta illam Evangelicæ seriei mulierem (*Luc. XIII, 11*) deorsum proclivius nequaquam sursum poterat erigi, sed duobus in ascellis sustibus additis, incurvus agebat gressum. Ad festivitatem autem adveniens, tertia die post acta solemnia erectus, ab omni incursione diabolica mundatus, sanus abscessit.

CAPUT XV.

De Gundulfo debili.

Gundulfus vero quidam ipsius urbis civis, ab infanzia sua cum **1089** Gunthario, Clotarii ^e regis filio, habitavit. In cujus dum haberetur servitio, et ordinante rege, ascenderet in arborem, ut matura decerneret poma, effracto ramo corruit; collisoque ad lapidem pede, debilitatus est. Post multos vero annos dum in hac debilitate persisteret, et ascenso equite [*id est*, equo] velociter eum impelleret ad eundem, lapsante gressu, præcipitatur, compressumque pedem alium, qui sanus erat, graviter læsit. Dehinc portari se ad sanctam basilicam postulat, projectusque ad pavementum, orationem fideliter fundit. Nec morata est pietas ^f, quæ semper tribulantibus subvenire consue-

Colb. duo et Clar., *sanctæ matriculæ*. Mater ecclesiæ appellatur ecclesia cathedralis, quam hic potius designari puto quam matriculam.

^e Is erat ex Ingunde regina Clotarii Magni filius primogenitus, qui vivente adhuc patre defunctus est, ut testatur Gregorius ipse lib. IV Historiæ cap. 3.

^f Rom., *nec moratus est effectus, qui.*

vit, sed protinus, ablato omni dolore, incolumis a pavimento surrexit. Igitur per triginta circiter annos, de alio pede, sicut superius diximus, jugiter claudicabat. Tandem inspectis propriæ conscientiæ noxis, converti decrevit, scilicet, ut humiliatis capillis ipsi sancto deserviret Antistiti. Sed prius a rege præceptum elicuit, ut res suas omnes basilicæ traderet vivens. Quo facto, capite tonsurato, impletoque bonæ deliberationis voto, pes ejus, qui effractis ossibus fuerat brevius, est elongatus, Et qui ante a duobus pueris sustentatus ibat, nunc sine ullius hominis adminiculo, quo voluerit, absque aliquo debilitatis impedimento discurrit.

CAPUT XVI.

De cæco illuminato.

Post hæc puerulus quidam ex Lemovicino cæcus adveniens, lumen recepit oculorum hoc modo. Anno tertio nativitatæ suæ cum jam gressum incipiens figere, erumpenteque lingua in verbis labra laxaret, dum matri alludit blande, dum oscula libat, dum collo ejus appenditur, dum in ulnis defertur, commota per immissionem diabolicam vi venti, pulvis a terra cum paleis elevatur, et super puerum ac matrem ejus cum magno turbine fertur: sed rustica mulier et incauta, 1090 non tractat se filiumque Salvatoris a vexillo munire, ideoque prævalentibus insidiis oculi adolescentis repleti pulvere obscurantur. Qui diu vociferans, tandem mitigatus a matre permansit cæcus. Adultus autem datus est mendicis, ut vel cum eisdem ambulans stipendii quiddam acciperet. Erant autem parentes ejus valde pauperes. Igitur duodecimo cæcitatæ suæ anno advenit Turonis ante diem solemnitatæ, qua Deus Pater Verbum carni glutinans, mundo salutem invexit. Decursa autem festivitatis vigilia [Laud., die], dum recedentibus aliis hic ad pedes Sancti decubaret immobilis, tunc sensit quasi pupugisset aliquis oculos ejus a spiculo, et statim sanguis ab his erumpens cepit defluere per genas ejus, aversaque sursum facie, vidit super se cereum elucere, et exclamans voce magna, ait: Gratias tibi ago, sancte Confessor Dei, quia virtute tua lumen recipere merui. O admirabilis gratia! o virtus immensa! multimodis enim affectibus dona tua spargis in populis. Nam qui stipem petierat, lumen recepit, et diu externa luce, virtutis tuæ lumine vultus ornatur. O si te multorum criminum tenebræ a nostris visibus non arcerent, nempe venires visibiliter, et infirmis voce Petri clamares: Aurum et argentum non habeo, sed quod habeo do vobis: in nomine Christi Jesu abite incolumes (Act., III, 6).

CAPUT XVII.

De Sigonis Referendarii aure.

Fuerat causa quædam ut Remense oppidum pete-

* Plerique Mss., *salutari*. Id est signo crucis, quo a primis Ecclesiæ sæculis utebantur fideles ad arcendas dæmonum insidias.

^b Clar., *nativitatæ*. Editt., *ætatæ*.

^c Editt., *multis enim effectibus*.

^d Aliquibus, *Sigo*. De hoc vide supra lib. v Hist.

^e Idem videtur esse ac si legeretur... *deportatoque (oleo) in domum, pecora... attigerat, intincto digito... signat.* Editt.

A remus; cumque ab Ægidio episcopo, qui tunc Ecclesiam regebat, benigne fuisset excepti, illucrescente in crastinum Dominica die, ad ecclesiam accessimus. residentesque in sacrario adventum præstolabamur Antistitis. Eo tempore sancti Martini reliquias, licet temerario ordine, super me tamen habebam. Igitur Siggo^d referendarius quondam Sigiberti, ad occursum nostrum accedit, osculatūque juxta me sedere deposco. 1091 Sed^e ille unam habens obturatam aurem, vix de alia poterat quæ loquebamur advertere. Verum ubi sufficienter colloquio usi sumus, ille in domum vocatur ecclesiæ. Protinus igitur ut a me discessit, disrupta auris surdæ claustra, et quasi magnum exinde ventum exire sentiens, auditum recepit: reversusque continuo mihi gratias agere cœpit, dicens: Tertia jam dies erat, quod de hac aure auditum amiseram, sed cum tecum loquerer, sensi velociter reseratam. Tunc ego confessus [Al., confusus], ne mihi hæc ascriberentur, aio: Noli, dulcissime fili, mihi aliquid gratiarum referre, sed ei cujus tibi virtus auditum restituit. Nam scias beati Martini mecum haberi piçuora, cujus tibi potentia auditus gravitas est depulsa.

CAPUT XVIII.

De infirmitate pecorum.

Quodam vero tempore dum sæva lues taliter desæviret in pecora, ut nec ad recuperandum genus putaretur aliquod remanere, quidam de nostris basilicam sanctam adiit, oleumque lychnorum, qui cameræ dependebant, suscepit cum ipsis aquis in Cvasculo, deportatumque in domum, pecora quæ adhuc hic morbus non attigerat^f, intinctoque digito in liquore, per frontes et dorsa cruce dominica signat, ipsisque animalibus terræ dejectis, ac resupinatis, ex hoc unguine fide plenus infudit in ore. Mox dicto citius, clandestina peste propulsa, pecora liberata sunt.

CAPUT XIX.

De cæco illuminato.

Abrincatinus^g quoque incola, cui per sex annos videndi usus fuerat negatus, beati Confessoris expectiit salvari presidio. Ad cujus basilicam accedens, multoque tempore jejuniis et orationibus vacans, auxilium beati implorabat Antistitis. Denique adveniente sacrosancta festivitate, populis missarum solemniam spectantibus, huic visus est redditus; rediitque in patriam 1092 videns, qui ad sanctam basilicam alio deducente pervenerat. Ipse autem pro tantæ pietatis gaudio vovit se ibidem tonsurari. Quod postea devotus rediens implevit.

CAPUT XX.

De alio cæco illuminato.

Nam et quidam de transmarinis partibus veniens, cap. 3. Hunc Gregorii locum laudat Frodoardus lib. II Hist. Rhemensis cap. 2, et lib. IV cap. 50.
^e Hæc usque ad *Verum*, desunt in Rom.
^f Clar., *Cabrincatinus*. Is erat ex urbe Abrincens. Avanches, in Normannia.

dum operam exerceret in agro, subito orta super se A violentia venti cum pulvere, lumine caruit oculorum. Et qui diu cæcis via fuerat, ipse domum alio regente deducitur. In hac enim cæcitate per trium annorum curriculum detinetur. Post hæc basilicam beati Confessoris expetiit, atque [Al., ad quam] per quatuor annos orationi incumbens, visitatus virtute divina, patefactis luminibus lucem videre promeruit.

CAPUT XXI.

De Juliano contracto.

Sed et hæc fama, ut sæpe diximus, non solum ad propriam urbem, verum etiam in aliis urbibus, et pene in toto mundo vulgata perpatuit. Julianus quidam ab Hispaniis veniens, manus et pedes habens debiles, ad hunc medicum devotus ingressus est, B dicens: Credo enim indubitanter, sanctissime Præsul, quod poteris mihi ea medelæ adjumenta præbere, quæ cæteris in te sperantibus non es solitus denegare. In hac credulitate orationi assidue insistens, et de Domini miseratione non dubitans, directis pedibus manibusque, incolumis est redditus.

CAPUT XXII.

De muliere ad sancti lectulum illuminata.

Verum quia in superioribus libellis sæpius diximus et in loco illo de quo migravit ad cælos plerumque miracula celebrari, quid nuper gestum sit pandam. Mulier indigena urbis Turonicæ visus claritate multata, 1093 cellulam Condatensem, in qua lectulus beati Antistitii habetur, expetiit, putans sibi præsidium fore, si cancellos ipsius lectuli tetigisset. Lectulus autem non aliud dicitur, nisi quod in pavementum illud substrato cinere, et appposito capiti lapide, Israël nostri temporis flexa cervice recubuit. Ergo ad hoc oraculum mulier viro adminiculante deducitur, in quo per multos dies orationem compuncta fundebat. Tandem pietas ad miserandum sæpe profusa eam respiciens, visum muliera amissum restituit. Tantaque deinceps feminam fides ascendit, ut usque ad diem sui obitus nunquam a loco illo discederet.

CAPUT XXIII.

De muto cui fratres abstulerant facultatem.

Incola autem Andegavensis urbis, turbatis membris morbo. caput convertit ad lectulum: dehinc per singulos dies invalescente febre, cunctis artubus destitutus, auditu et locutione pariter privatur. Post paucos vero dies cum de febre convaluisset, et sine voce maneret, ablata sibi a fratribus facultatis parte, de domo paterna projicitur, dicentibus fratribus: Hic amens effectus est. Non patiatu Deus, quod aut facultati nostræ inhæreat, aut partem hæreditatis acquirat. Erant autem ingenui et possessionem propriam incolentes: sed nihil cogitantes de his quæ

* Plerque Scripti, manu et pede debilis... ingessit, dicens: Crelo enim, sanctissime, etc.

^b Vict. cum Edit. Bal. et Chol.: Lectulum autem non aliud dicunt, nisi in pavimento illo substratus cinis, et appositus capiti lapis, in quo nocturno tempore

Dei erant, ejecerunt mutum et surdum, quem potius fovere debuerant. Ille vero quanquam sine his usibus esset, sensum tamen in corde retinebat. Porro autem apprehensis manu tabulis, et inter se collisissimam vocem quærentis imitabatur. Cum hoc enim artificium ad supradictum vicum advenit, ibique aliis stipem flagitantibus adjungitur. Sextus igitur jam effluxerat annus, quod pauper iste a divitiis sanctæ cellule vescebatur. Factum est autem ut in una Dominica nocte, dum in domo hospitis sui decumberet subito locus ille immenso repleteretur lumine, et ecce hic pavore perterritus solo prosternitur. 1094 E statim visus est ei vir quidam sacerdotali habitu comptus, qui tangens eum, et crucem Christi frontem ejus imponens, ait: Dominus te sanum fecit. Surge et propera ad ecclesiam, et age gratias Deo tuo. Ipse autem elevata cum gratiarum actione voce, clamoribus viciniam complet. Illico concurrunt omnes ad spectaculum, et mirantur loquentem, quem pridem viderant mutum. Interea signum movetur horis matutinis: aggregatur et populus, vigiliisque celebratis virtus Sancti clarificata perpatuit. His diebus duobus energumini in hoc loco, ejecto dæmone, sunt munusculi dati.

CAPUT XXIV.

De oleo crescente.

Sed revertamur ad Aredium nostrum, imo etiam peculiarem, ut ita dicam, beati Confessoris alumnus, cui sæpius de suis pignoribus cernere miracula præstat. Hic ad festivitatem Sancti cum illa qua solitus est, benignitate, humilitate et charitate pervenit. Regrediens vero ampullam parvulam de oleo sancti sepulcri completam secum detulit, dicens: Forsitan infirmus aliquis in via adest, qui a beati Martini æde benedictionem, corde compunctus, accipere desideret. Denique in quodam loco devota mulier accessit ad eum, exhibens ampullam aliam cum oleo dicens: Rogo te, serve Christi, ut tua hoc oleum benedictione sanctifices. At ille, ne vanitati subjectum videretur, ait: Parva est virtus mea; sed, si placet oleum de sepulcro beati Martini habeo, ex quo hoc oleum perfundatur. Tu vero, si credis ejus virtutem maguam, ex hoc salutem hauries. At illa gaudens petiit expleri quæ presbyter loquebatur. Vas etenim illud medium erat. Cumque de hoc liquore, qui in basilica Sancti assumptus fuerat, perfunderetur pro nus ebulliens oleam ampullam usque ad summitatem implevit. Quod matrona cernens, admirantem virtutem Confessoris beati, domum regressa est gaudens.

1095 CAPUT XXV.

De digitis cujusdam mulieris directis.

Alia vero mulier, cujus digiti in ipsam palman contracti defixi erant, basilicam beati Martini anti-

flexa cervicis recumberet.

* Editi tres: Erant autem inquilini, et possessionem propriam incumbentes, sed inique cogitantes, etc.

^b Et hic Editi Aredius. Vide libri præced. caput 30.

Turonorum a lue valetudinaria vastabatur. Erat enim talis languor, ut apprehensus homo a febre valida, totus vesicis ac minutis pustulis scateret. Erant autem vesicæ albæ cum duritia, nullam habentes mollitiem, nisi tantum dolorem nimium inferentes. Jam si data maturitate crepitantes cõpissent defluere, tunc adhærentibus corpori vestimentis, dolor validius augebatur : in qua ægritudine nihil medicorum poterat ars valere, nisi cum dominicum adfuisset auxilium. Multi enim de basilica sancta benedictionem petentes, opem merebantur. Sed quid de plurimis memorare necesse est, cum id meruerint cæteri, quod unam vidimus meruisse? Uxor ergo Eborini comitis, cum ab hac lue detineretur, ita his aperta vesicis est, ut neque manus, neque plantæ, neque ulla pars corporis ejus remaneret vacua, sed et ipsi quoque oculi ab his continebantur oblecti. Cumque jam in discrimine mortis haberetur, sancti sepulcri benedictionem expetiit. Tunc transmissum est ei de aqua, qua beati tumulus est in Pascha Domini ablutus (Vid. supra, lib. II, c. 51). Denique delibutis ex ea vulneribus, ipsa exinde potum sumpsit ; mox igitur restincta febre, sine dolore decurrentibus vesicis, sanata est.

CAPUT XXXV.

De duobus paralyticis, et uno cæco sanato.

Sed quoniam multæ virtutes sunt, quæ orbis totus experitur, de quibus ad nos nec minima, ut opinor, pars attingit, vel illa quæ vicinitas experitur indicemus. Invitatus itaque Badegisilus * Cenomanorum episcopus, ad quemdam locum diocesis suæ venit, ad basilicam beati Viri et nomine et reliquiis consecrandam. Celebrata solemnia ^b, invocantes sancti Martini 1099 nomen, duo paralytici gressum, cæcusque unus visum recepit.

CAPUT XXXVI.

De Augusto contracto.

Augustus ^c autem quidam civis urbis Turonicæ, dum nimio renum dolore laborat, contractis pedibus et prope ad ipsos renes redactis, pessime debilitatur: in qua infirmitate per duorum annorum curricula laboravit. Deinde a suis commonitus basilicam Sancti expetiit, ibique per septem dies jejunans et orans, dempto dolore, directisque pedibus, sanus abscessit.

CAPUT XXXVII.

De puella muta.

Hoc tempore et mulier quædam, dum discedentibus paribus, solo tantum remansit ad telam, apparuit ei sedenti umbra teterrima, quæ arripiens illam [Al., puellulam] trahere cõpuit. At illa vociferans et plangens, cum nullum aspiceret auxilium, viriliter tamen resistere conabatur. Post decursa vero duorum aut trium horarum spatia, regressæ mulieres

reliquæ, invenerunt eam semivivam humo jacentem, nihil penitus loqui posse. Innuebat quidem illa manu : sed nihil eis intelligentibus, hæc muta permansit. Umbra vero, quæ ei apparuerat, in tantum hominibus domi illius insidiata est, ut relinquentes locum, alio commigrarent. Postea vero, duorum aut trium mensium diebus decursis, ad basilicam puella veniens, eloquium meruit recipere. Sicque cuncta quæ pertulerat ore proprio enarravit.

CAPUT XXXVIII.

De diacono Catalaunensi.

Interea Catalaunensis diaconus, ut mos illi genti est, aliis matutinales gratias celebrantibus, cum potum hauriret, oculorum amissione multatur ; recognoscensque reatum suum, et se non dignam proposito suo rem gessisse, suspenditur a cibo potuque, pernoctans in vigiliis, orationibusque insistens. 1100 Interea dum hæc ageret, fama, quæ totum late compleverat orbem, ad ejus aures usque pervenit, esse scilicet apud Turonis Martinum antistitem, ad cujus sepulcrum sæpe talium infirmitatum clades depulsa quiesceret. Nec moratur diaconus, sed illico iter institui jubens, ad basilicam sanctam non dubius de virtute beati Viri pervenit, ibique prostratus solo, orationi subnixus, die tertia apertis oculis lumen recepit. Ego vero dum cautius nitor extorquere veritatem, cur ei hæc evenissent, hæc ab eo didici. Ante hos, inquit, septem menses, dum, commoto matutinis signo, ecclesiam peterem, obviam habui unum amicorum meorum ; in cujus amplexus et oscula ruens, sciscitari cõpui, si cuncta domi prospera reliquisset. Tunc revocatus a via, potum cum eodem haurire cõpui. Postquam autem charitatem per pocula explevisse visum est, vale dicto abscessit. Quo abeunte, tanto oculi mei glutino conjunctis palpebris adhæserunt, ut eos nullatenus aperire possem. Denique cum in hac infirmitate tristis abirem, desiderium habui sepulcrum beati Antistitis visitare : die autem tertio postquam veni, cum ejus sepulcro assisterem, subito febris magna oculos meos arripuit. At ego ingemere vehementer cõpui, et Sancti auxilium fortiter deprecari : illico autem erumpens ex oculis meis sanguis noctem pepulit, diemque reduxit. Hæc nobis diaconus effatus, incolumis remeavit ad propria.

CAPUT XXXIX.

De muliere contracta et cæca.

Erat etiam mulier quædam cæca, quæ contractis retrorsum manibus ac pedibus, cum parentum solatio celebrare beatam festivitatem gloriosi Antistitis expetivit. Quæ cum die tertia post decursam festivitatem ad domum redire cuperet, prostrata in sancta basilica orare cõpuit, ut ei Dominus solitam misericordiæ suæ opem dignaretur ostendere. Quod dum cum lacrymis peteret, illico directis manibus,

etc. Editi, ubi autem celebrat solemnia.

* De ejus electione vide lib. vi Historiæ cap. 9.
^b Sic Mss., casuum mutatione Gregorio familiari. Clar. habet, post celebrata, etc. Colb. tut., celebratis,

* Mss., pro more scribendi eorum temporum, Augustus.

ac pedibus stabilitis, ad sanctum adducta sepulcrum, gratias pro accepta sospitate peregit. Post hæc rogat se deduci ad ostium, ubi prostrata iterum dicit **1101** suis: Non hinc consurgam, nisi prius mihi oculorum lumen reddat, qui pedum manuumque restituit usum. Hæc ea dicente, subito energumeni torqueri se proclamant, et Martini adesse præsentiam confitentur. Sed cum diabolus, qui ab initio mendax est (*Joan.* VII, 44), ad credendum minime admittatur, rebus tamen ipsis beati Viri præsentia declaratur. Nam femina hæc, quæ paulo ante directa fuerat, nunc illuminata, adesse beatum Antistitem approbavit.

CAPUT XL.

De paralytico sanato.

Modico autem succedente spatio, jacebat paralyticus unus in grabato, qui ex Biturico plaustro devectus advenerat. Ipse etiam pari modo virtute beati Antistitis visitatus surrexit incolumis, suisque redditus gressibus, parentum spectante caterva, sanus excipitur.

CAPUT XLI.

De catenis super puellum contractis.

His diebus puella quædam, jam ex libertis parentibus procreata, a filiis patroni, contracta libertate, ad jugum servitutis addicitur: unde factum est ut illa non acquiescente injustis dominis quidquam operis exercere, catenis et compedibus vinciretur. In quâ custodia dum aliis beatam festivitatem expetentibus resideret, flens et ejulans, cur non interesset beatæ festivitati, subito trabs in qua pedes ejus arctati erant scinditur; et hæc quasi jam libera, nexa quidem catenis, elapsa beatam basilicam expetivit. Verum ubi primum pedes ejus sacra limina contigerunt, statim contractæ catenæ ceciderunt a collo ejus; et sic incolumitate pariter libertateque donata est.

CAPUT XLII.

De libro Vitæ ejus inter flammam salvato.

1102 Quid si ad ipsa beatæ Vitæ scripta recurram? Nunquid non erit admirabile, quod sacer ille hujus historiæ liber circumdatus flammis, nec adustus est, nec consumptus? Monachus igitur Majoris monasterii ex jussu abbatis ad cellulam aliam, quasi aliquid operaturus, accessit, ac, pro salute animæ ac vitæ correctione, librum vitæ beati Antistitis detulit secum. Adveniente vero nocte, in lectulo se diurno opletto stramine collocat, librum ad caput locans. Cui dormienti apparuit vir per somnum, dicens: Noli dormire in his paleis, sanguine enim aspersæ sunt. Credo ego, ut mortalitas

habet, aliquod in his facinus perpetratum, et ob hoc non pateretur Vir beatus verba laudis suæ inibi volutari. Facilis autem prima visio viro fuit, nec secunda commonitio valuit: tertia autem terribiliter monachum quatit. At ille surgens, et ad operam diluculo progrediens, puero jubet ut paleas a lectulo detractas igne consumeret, nihil de libro commemorans. Puer vero ignarus inter paleas apprehensum librum foras ejecit, et ignem accendit. Quibus in favillam redactis, cum nihil aliud nisi cineres remansissent, apparuit liber illæsus, de quo non littera [*Colb. tut., latera*], non unum, ut veritas habet, folium est consumptum. Ita virtus divina custodire dignata est alumni quodammodo proprii laudes, ut librum ejus flamma non ureret, quem aculeus concupiscentiæ in hoc sæculo non adussit. Sed ne cui incredibile videatur, Codex ipse apud nos usque hodie retinetur.

CAPUT XLIII.

De duobus pueris sanatis.

Denique cum quadam vice iter ageremus, duo pueri de custodibus **1103** equorum ægrotare ceperunt: et unus quidem eorum valetudine alter dysenteria laborabat. Utrumque tamen febris valida retinebat, lassatique taliter erant, ut nec super dorsa caballorum possent impositi sustineri. Extractum autem pulverem, quem de sepulcro Sancti abstuleram super capellam, delutumque aqua ipsi haurire præcipio. Mox compressa febre, restinctoque dolore, uterque convaluit.

CAPUT XLIV.

De Malulfo contracto.

Incluta sunt enim miracula quæ quotidie Dominus ad laudem Antistitis sui operari dignatur, et, ut sæpe testatus sum, hæc a me imperito narrari non possunt: tamen, ut ipsa imperitia præstat, elucubrabitur, ne oculi videantur. Malulfus quidam, Turonici territorii civis, ægitudine sæva compressus, lectulo in suo anhelus occubuit; ex quo tabescens incommodo, manibus pedibusque contrahitur, Quinque vero annorum curricula in hac debilitate sustinuit. Sexto denique anno ad Sancti basilicam se ferri deposcit: in qua orationi decumbens, perdita debilitate, sospitatem meruit adipisci.

CAPUT XLV.

De alterius manibus directis.

Et ne ob hoc cuiquam quæ referuntur videantur incredibilia, quia singulorum nomina non sunt in paginis prænotata, facit hoc hæc causa, quia cum a Sancto Dei incolumitati fuerint redditi statim

* Editi 2, *consanguineorum.*

* Quidam Codices scripti cum Editis, *ex liberis.* Sed melior est nostra lectio, quæ est vetustiorum codicum. Et quidem istius puellæ parentes non erant liberi, scilicet taliter nati, sed servi, qui libertate fuerant donati, atque ejusmodi homines *liberti*, quasi *liberati* dicebantur. Id patet quod filii *patroni*, id est ejus qui eos libertate donaverat, puellam iterum in servitutem redigere conabatur.

* Id est villam, seu, ut hodie dicimus, prioratum aut præposituram.

* Id est, *f. filii*, seu *vana*, ut ex compluribus aliis Gregorii locis patet.

* Rom., *nobiscum.* Ed., *index ipse nobiscum.*

* Sic Mss. Editi vero, *ne contemni vel oblivioni tradi videantur.*

* Gat. *Palulfus.* Ed., *Madulphus.*

: et aliquoties ita clam redeunt, ut, si dici nemine videantur. Cumque rumor surrexit, apparuisse virtutem, vocatis ad nos, quæ sunt acta cognoscimus: nomen non semper ab his discimus. Illos vero nominatim scribimus, quos videre potuerunt quos ipsi discutimus. Venit ad festivitatem quidam ex Biturigo manibus debilis, cujus palma erant defixi in tantum, ut putaretur armibus scaterere. Sed celebrata solemnitate, ambarum manuum digitis, incolumitati dedit; viditque eum omnis populus sospitem. Cui causa debilitatis ex hoc contigit, nempe segetis die Dominico componere vo-

CAPUT XLVI.

De muliere cujus brachium contraxerat.

Ex Pictavo territorio erat, cujus brachium a nervis emarcuerat. Ad sepulcrum autem veniens, ac in oratione vigiliisque pernoctans, brachium suum sanum retulit: sed illico a in servitio mancipata, eadem incurrit. Reiterum, et sanatur. Tunc venientes domini eam abducere nitentes, accepto de rebus pretio, quieverunt, et ita hæc libertati dona-

CAPUT XLVII.

De eo qui pro debito tenebatur.

Diebus cum quidam pro dissolvendo debito, necessitatibus suis contraxerat, interpellatus esset virtus atque facultas ad reddendum contuaverat, in carcere coarctatur. Denique eret creditor quod ei nihil extorquere posset, nihil habebat, nec esset qui ei manum miseriorrigeret, arctius eum in vincula constringit, ac cibo ac potu dicebat: Ego te faciam ad documentum fame tabescere, donec omnia. Hæc autem cum agerentur, sancti Antistitis, quæ in Suessionicum pagum ferebantur, team præteribant. Auditis itaque vinculis, cum vocibus, oravit ut eum virtus Antistitis visitaret: statimque dissolutis ligaminibus, tinnente, basilicam sanctam ingreditur. Delevotis redemptus, a nexu debiti absolutus

CAPUT XLVIII.

De cæca illuminata.

Factum est etiam in una festivitatum: quæ, perditio lumine, in cæcitate durabat, sancti viri miraculis, alacri devotione basilicæ expeteret. Prostrata autem super aridam ante sepulcrum, mox ut orationem fudit, lupere meruit.

CAPUT XLIX.

De paralytico omni corpore debile.

solemnitate advenit puerulus oculorum obclusis, aurium aditibus oppilatis; oris offi-

.., Chadegisilus; alii, Chardegysilus.

ciis obstructis, manuum usibus perditis, pedum gressibus condemnatis. Quid plura? ita erat omnium membrorum usu præmortuus, ut solo spiritu palpitareret. Ut autem locum sanctum attigit, omni prorsus debilitate submota, cum gratiarum actione sanus abscessit.

CAPUT L.

De presbytero a frigoribus sanato.

Lupus Burdegalensis urbis presbyter quodam tempore graviter a quartano typo vexabatur, ita ut accedente febre, neque cibum, neque potum sumere posset. Interea advenit festivitas sancti Martini antistitis. At ille celebratis cum reliquo clero [Ed., populo] vigiliis, mane præcedit omnes, et ad basilicam Sancti festinat. Dum autem properat, obvium habuit Judæum, et eo inquirente quo pergeret, respondit: Typum quartanum incurri, et nunc ad basilicam Sancti propero, ut me virtus ejus ab infirmitate hac discutiat. Qui ait: Martinus tibi nihil proderit, quem terra opprimens terreum fecit, et tu incassum ejus ædem expetis. Non enim poterit mortuus viventibus tribuere medicinam. At ille despiciens verba serpentis antiqui, abiit quo cœperat, et prostratus coram sanctis pignoribus orationem fudit, reperitque ibi duas candelulas ex cera et papyro formatas. Quibus assumptis, 1106 ad domum exhibet, illuminatisque eis, favillam papyri cum aqua munda hausit, moxque sanitatem recepit. Judæus vero ab hac infirmitate correptus, per anni spatium ventilatus est; sed mens iniqua neque tormentis mutari potuit unquam.

CAPUT LI.

De infantulo Cardegisili filio sanato.

Cardegisilus vero Santonicæ urbis civis, cognomento Gyso, susceptis nobis ad domum suam, invitat ad oratorium quod mater ejus ædificatum beati Martini reliquiis consecravit. Denique cum expleta oratione solliciti essemus si ibidem virtus sancti Antistitis ostensa fuisset, respondit: Ante annum tertium puerulus iste filius meus, quem coram cernitis, cum adhuc penderet ad matris papillam, incommode agere cœpit, ac per triginta dies aut eo amplius, inter manus non sine labore deportabatur, donec ita addictus est, ut nec mamillam valeret sugere, nedum alium capere cibum. Deficiente autem eo, jam die sexto postquam gravius agere cœpit, deposuimus eum ante altare flentes, atque ejus obitum præstolantes. Ego autem dolorem non ferens, discessi a domo, mandans mulieri ut cum obiisset, statim sepulturæ eum locaret. Flente autem genitrice, jacuit infans usque ad vesperum; cadente autem sole elevat vocem suam, dicens: Dulcissima soror, ubi es? Sic enim genitricem, ut blanditia infantium habet, vocitare solitus erat. At illa accurrit, dicens: Adsum, fili dulcissime. Susceptoque eo in ulnis, et mox porrecta papilla, hausto lacte protinus convaluit.

CAPUT LII.

De clerico dysenterico.

His diebus quando nobis hæc relata sunt, unus clericorum nostrorum ventris fluxum incurrit cum febre, ac nimiam defectionem stomachi; et quæ projiciebat per inferiorem partem, pars maxima cruor erat. Et ea causa eum magis affererat, quia cibum quem accipiebat, invalescente **1107** nausea, statim rejiciebat: sed protinus, ut de sepulcri pulvere bibit, omni infirmitate dempta, firmatus est.

CAPUT LIII.

De appenso absoluto. Item de alio.

Sed nec hoc silendum putavi, quod sæpius in mortem præcipites, extensa pietatis dextera, sublevavit. Denique Genitoris civis nostri [*Ed.*, denique **B** noster] servus a iudice pro furti scelere comprehensus, patibulo adjudicatur. Qui dum duceretur, nomen beati Antistitis invocabat, dicens: Libera me, sancte confessor Martine, ab imminente periculo. Appensus igitur ac solus relictus, commoto subito vento, audivit vocem dicentem: Liberemus eum. Et ecce a quatuor partibus cæli concussus stipes qui hominem sustentabat, cum immenso cespite in modum arboris eradicatæ a terra divellitur, et sic homo morti deditus redivivus erigitur. Alius quoque * qui multa fecerat scelera, et, compunctus a Deo, pœnitentiam pro malis quæ gesserat agebat, apprehensus sine causa, simili nece damnatur, invocans semper sancti Confessoris auxilium. Qui cum appensus fuisset, disruptis vinculis illæsus ad terram ruit. Sed mala mens hominum iterum appendit quem Deus eripuit. **C** Quod audiens abbas monasterii a loco proximi, currit ad comitem, rogaturus pro eo; erat enim longe exinde quasi tribus millibus, oblentaque cum eo rei hujus vita, rediit, vivumque reperit. Quo a suspendio deposito, adduxit ad monasterium profitentem atque dicentem: Quia seusi virtutem sancti Martini qui me eripuit.

CAPUT LIV.

De muto sanato.

Erat enim homo infra terminum ipsius Turonicæ urbis, ex vico montis Laudiacensis ^b, et homo ille erat natura simplex, nexus vinculo conjugati. Cui cum conjugue quiescenti nocte media pavor exoritur, exterritusque ac de lectulo exsiliens, dum per **1108** ^D hospitium suum vagatur trepidus, vocis perdidit famulatum. Nec moratus, indicat nutu conjugi ut eum ad Sancti basilicam exhiberet. Qui adveniens, dum ante beatum sepulcrum per sex assidue decubat menses in oratione, absoluta lingua, eloquium sicut antea habuerat, recipere meruit virtute beati Antistitis.

CAPUT LV.

De muliere cujus manus contraxerat.

Mulier Transligeritana in die Dominico cum ope-

* Gat. hic caput dividit, proindeque deinceps capitulum numeri non concordant, licet eadem narrentur.
^b Ibi Perpetuus ecclesiam in honorem sancti Lau-

ram exercebat, quam in die illo fieri Patrum inhibet auctoritas, manus ejus contracta dirigit, digitique in palmam defixi sunt. Quæ dum doloribus cruciaretur, ad sanctam ædem Confessoris accessit; vovitque, ut si ab hac sanaretur infirmitate, nullum opus deinceps in hac dominicæ resurrectionis ageret die quod illi diei esset incongruum: statimque amotis digitis a palma, manu directa discessit.

CAPUT LVI.

De muliere contracta et cæca.

Magna est enim pietas Confessoris, quæ sic arguit insipientes, ut ponens vitium ante oculos, reddat in posterum emendatos. Pro hac causa mulier alia debilitatur. Nam cum die Sabbati post solis occasum, quod adjacet resurrectionis dominicæ nocti, panem furno collocaret, brachium ejus dolore quatitur. Post injectum alium et tertium panem, manus in vita lignum quod tenebat cepit astringere: intelligensque mulier divinæ sē virtutis iudicio condemnari, velociter palam quam tenebat abiecit: nihilominus non effugere potuit pœnam. Nam ita manus ejus cum gravi dolore contractæ sunt, ut unguæ in ipsa defigerentur palma. Ex hoc nullius medici se credem posse fomento sanari, Beati basilicam expetivit, ibique fideliter orans, directis manibus, sanata discessit; vovitque ut per singulos menses, una hebdomada ad **1109** sanctum templum veniens, debeat Deo et beato Antistiti deservire. Quod per unum annum eam observasse manifestissime cognitum est. Post annum vero intermissa unius mensis hebdomada, non accessit ad sanctam basilicam. Sedenti vero in hospitio suo oculus ei a dolore transigitur: illum autem comprimens perdidit, et aliam quoque dolere cepit extemplo. Ita in unius horæ momento cæca ab oculis ambobus efficitur. Nec mora, confessa culpam ad præsidia nota confugit; ibique orationem suppliciter fundens, ac pœnitentiam pro negligentia compuncte agens, die octava, sanguine ab oculis profluente, illuminata est.

CAPUT LVII.

De cæco illuminato.

Hominis cujusdam oculi crassa caliginis nube contracti, quodam glutino conjunctis palpebris fuerant obserati, et quod supererat viro, magnis doloribus tenebatur. Quid plura? Festivatem Sancti cum reliquis devotus expetiit, attente exorans ut a virtute beati Antistitis visitari mereretur in die solemnitate. Sed sacra solemnia prævenit potentia Confessoris, ostendens se adesse populis, cum tenebras pepulit, lumenque refudit. Igitur ante diem tertium festivitatis, hoc in atrio quo l absidam corporis ambit orante, subito aperti sunt oculi ejus, et aspiciens læcem videre meruit. Quod cum his qui aderant gratiarum actione narraret, dictum est ei ut sicut

rentil construxit. Vide notas in cap. ult. hujus Historiæ.

* Laud., Colb. tut., etc., debeat deservire.

orationem funderet, ut cœptam virtutem beatus sanatus est, et cibum, ut solitus erat, hausit et potestates celerius adimpleret. Tunc prostratus tum, ruborque genis, fugato pallore, 1111 redditur, cum in lacrymas prorupisset, firmatis oculis, membrisque omnibus solidatur. incolumis surrexit.

CAPUT LVIII.

Hytico et duobus cæcis sanatis, et duobus energumenis emundatis.

diem vero tertium hujus solemnitatis, erat paralyticus hoc in loco exorans, cui debilitas causa, ut ipse enarravit, evenerat, quia dum puer parvulus, et 1110 cum reliquis pastorecorum in campo custodiam gereret, super quemdam obdormivit; aliis quoque ad mercedentibus, hic solus remansit. Tandemque a somno, dum consurgere nititur, doloribus Mox membris omnibus contractus, ac rextorsum brachiis, contractis in poplite necaneis ad crura deductis, cum nulla esset viridi, immensæ ab eo lacrymæ cum magnis vollebant. Reversis autem sociis ad visendam hic ejulans invenitur. Dehinc parentum ulnis domui restituitur. Post dies vero paucos cum a doloribus laxaretur, mendicis quibusdam us est, cum quibus per decem aut eo amplius regiones urbesque circumiens, ad hanc quantitatem adveniens, membris omnibus solist. Duo eadem die illuminati cæci, duo eneri ad sepulcrum Antistitis emundati sunt.

CAPUT LIX.

De puero febricitante.

escens quidam ex nostris, nocturnis febris tur in tantum, ut ab hora diei octava usque tinum secunda diei hora, nullam æstuandi posset accipere. Erat enim ei et horribilis cibus, nec quidquam unde confortaretur, act. Dolor etiam sævus membra omnia quatit et pallor genas obsederat. Dumque sic inter ferretur parentum ut æger, ægre obtinere potest ad sepulcrum beati Antistitis deferretur. nallatus, ut de sacrosancto tumuli pulvere potum sumpsit, mox ab hac benedictione, fudiverso dolore, febris exstincta est. Nec mora, digestionum loca puer expetit, deducitur in ventris purgandi gratia. Verum ubi voluntadi, flatu impellente profudit, statim duo vereseo in modum serpentum processerunt: qui eri oculis hominum videbantur, ut vivere pur. His ergo ab eo digestis, illico ad plenum

CAPUT LX.

De his quæ in meo itinere gesta sunt.

Opportunitatis causa nuper exstiterat ut ad visitandam genitricem meam in territorium Cavillonensis urbis adirem. Sed metuens superventuras infirmitates, de hoc pulvere, id est sepulcri beati Antistitis auferre, et mecum deferre præsumpsi, scilicet ut cum quempiam nostrorum morbus aliquis invasisset, virtus Sancti ope consuetudinaria subveniret. Ubi igitur ad matrem accessi, protinus unum puerum febris cum dysenteria arripit, atterit et consumit, ita ut negato usu vescendi, de solis febribus aleretur. Die tertia cum hæc agerentur, et ad me perlatum fuisset, delibutum o pulverem ad bibendum porrigo moribundo, statimque, fugata febre sedatoque dolore, convaluit. His diebus a Verano antistite a audivi, quod quodam tempore dum typhi quartani æstu uretetur, expetita beati Martini basilica, quæ in loco illo erat, celebrata vigilia sanatus fuit. Nos vero ex hoc itinere Arvernum venientes, reperimus Avitum episcopum a tertiano typo ita graviter concuti, ut etiam si aliquid cibi sumeret, statim rejiceret: sed de hoc pignore potu sumpto, calcata febre roboratus est. Duos ex pueris nostris valetudinaria 1112 febris invaserat, omnesque membrorum juncturas, ut ex hoc contagio plerumque assolet, dolor sævus obsederat: sed ab hac benedictione potati, sanati sunt. Ego ipse in hoc itinere cum dolorem dentium graviter sustinerem [Rom., sentirem], et jam non solum ipsi dentes, sed omne caput venarum pulsibus, ac dolorum spiculis figeretur, ac tempora valide prosilirent, hoc præsidium expetii, et mox dolore compresso convalui. O theriacam inenarrabilem! o pigmentum ineffabile! o antidotum laudabile! o purgatorium, ut ita dicam, cœleste, quod medicorum vincit argutias, aromatum suavitates superat, unguentorumque omnium robora supercrescit! quod mundat ventrem ut agridium, pulmonem ut hyssopus, ipsumque caput purgat, ut peretrum. Etiam non solum membra debilia solidat, sed, quod his omnibus majus est, ipsas illas conscientiarum maculas abstergit ac levigat. Sufficiant ergo hæc huic libello quæ indita sunt. Tamen si adhuc miracula cernere meremur, placet ea alteri libello inseri, ut ea quæ ostenduntur, non oculi, sed magis voci-

Mss. omnes, excepto Clar., qui cum Edit. habet potuit.

habent omnes Mss., præter unicum Clarom. set cum Editis, Cabilonensis, unde visum est in hic designari Cabilonum Burgundiæ urbem, Châlons sur-Saône, cum certissimum sit Grehic de Cavillonensi, seu Cavellicensi, aut ensi urbe, vulgo Cavaillon, loqui, quæ urbs relatensi, nunc Avenionensi metropolitano Et quidem Veranus episcopus, quem infra

Gregorius laudat, Cabellicensis, non Cabilonensis episcopus fuit, atque tunc temporis duæ latæ urbes Burgundiæ regno attributæ erant. Legesis Cointium ea de re disserentem, et confer ea quæ observavimus ad cap. 31 lib. viii, et ad cap. 4 lib. ix Historiæ, ubi viri eruditi rationes auctoritate Codicum mss. confirmavimus.

* Sic Rom.; alii, cum hæc audissem, delutum. Bal., delibutum.

* Episcopus fuit Cabellicensis, ut mox dicebamus.

bus debeant propalari. De cætero vero virtutem ejus a istius de sepulcro, ut in illo resurrectionis carnis deposcimus, ut qui talia præstat ex tumulo, nos jam nostræ tempore nobis obtineat indulgentiam, cum ille a peccatis Deo mortuos suscitare dignetur mortis provehetur ad coronam.

Explicit liber tertius.

LIBER QUARTUS.

Prologus.

1115 Saluberrimo nos hortatu Propheta admonet, dicens: *Honorandi sunt amici tui, Deus* (Psal. CXXXVIII, 17). Nihilominus et in alio psalmo: *Qui timentes Dominum magnificant* (Psal. XIV, 4), beatitudini copulantur domus æternæ. Ergo perspicue patet intellectui humano quod admoneantur quique non solum immunes crimine, verumetiam noxialis criminis malo dediti, cultum reverenter reddere amicis Dei. Quæ res non solum in præsentī sæculo tribuit beneficium, verumetiam præstat et refrigerium in futuro. Nam cum sæpe videamus virtutum insignia prodire de tumulis beatorum, non immerito commonemur, debitam eis honoris reverentiam impendere, a quibus non desistimus infirmitatum remedia flagitare. Quorum precibus et ipsam peccaminum remissionem non dubitamus adipisci: et non modo hanc mereri, verum ab infernalibus suppliciis eorum interventu salvari. Confidimus enim quod sicut hic morborum genera rescant, ita illic sævas tormentorum pœnas avertant; et sicut hic mitigant febres corporeas, ita illic restinguant æternas; et quomodo **1116** hic lurida lepræ ulcera sordentia mundant, ita illic delictorum macula mundari suo interventu obtineant; ac sicut hic mortuorum cadavera ad vitam resuscitant, ita illic peccato sepultos, ex Acheronticis stagnis manu injecta erutos vitæ æternæ restituant. Quocirca dum unusquisque lætificatur in gaudio proprio sub patrono, tunc impensius honorem reddit debitum, cum se senserit ab infirmi alicuius qua detinebatur ejus virtute mundatum: sicut nunc de beato ac toto orbi peculiari patrono Martino antistite et nos et innumeri populi sunt experti: et utinam ignavia mentis nostræ permittat eum sic venerari, sicut decet amicum Dei, qui tantis nos morborum oppressos generibus plerumque restituit sanitati.

* Hic d. sinit M. Colb. Tute'ensis, cæteris a Colice avulsis. Habetur tamen in eo hujus libri capitulum indiculus.

CAPUT PRIMUM.

De dolore ventris mei.

Nuperrimo autem tempore ventris dolorem incurri. Et licet non usquequaque dabit solutionem, tamen doloris malum in illis intraneorum flexuosis recessibus vagabatur. Adhibui, fateor, sæpius balneas atque res calidas **1117** super ipsas alvi torturas ligari faciebam, sed nihil mederi poterant infirmitati. Sexta etenim dies illuxerat, quod magis ac magis dolor invalescebat, cum mihi venit in memoriam, ante paucos annos, sicut in libro secundo hujus operis continetur scriptum (Cap. 1), me ab hoc dolore Sancti virtute fuisse sanatum. Accessi temerarius ad locum sepulcri, projectusque solo orationem fudi, atque secretius a pendentibus velis unum sub vestimento injectum filum, crucis ab hoc signaculum in alvo depinxi: protinus dolore sedato, sanus abscessi.

CAPUT II.

De lingua et labiis meis.

Quodam vero tempore lingua mihi graviter irri-

Bguerat, ita ut plerumque dum loqui velle, balbescere me faceret, quod non mihi sine improprio erat. Accessi autem ad tumulum Sancti, ac per lignum cancelli linguam impeditam traxi: protinus tumore compresso convalui. Intumuerat enim valde, et totum palati impleverat antrum. Deinde post diem tertium labium mihi exsilire graviter cœpit. Accessi iterum quærere sospitatem ad tumulum: tacto labio a dependentibus velis, protinus stetit venæ pulsus. Et credo mihi hæc ex abundantia sanguinis evenisse: non tamen sanguinem minuere stultum propter Sancti virtutem. Nullam tamen mihi molestiam fecit hæc causa.

CAPUT III.

De puero a febre sanato.

Denique puerulus parvulus gravabatur a febre, exesis membris, cum nullum acciperet cibum, in balneis erat ut spiritum exhalaret. Currebat ad me plerumque cum lacrymis: cui ego indicavi ut, delatum ad balneum, super eum nocte tota vigilaret. Quod cum fecisset, statim puerum sanum per virtutem sancti Antistitis recepit.

* Editi duo: *Accessi haud temerarius.*

* Sic Clar. Alii vero, *tactusque, aut tactamque.*

CAPUT IV.

De contracto, et cæca, et tribus energumenis.

18 Ad festivitatem vero quæ mense quinto atur, adveniens quidam, cujus digiti in pal-contraxerant, oratione facta digitis directis sit. Mulier vero cæca post octo annos, pro- solo coram Saucti sepulcro, illuminatis oculis, a- vit in locum suum. Tres tunc energumeni i virtute mundati sunt.

CAPUT V.

De servo Theodulfi.

anno (An. 588), id est Childeberti regis 13, ad itatem quæ de beato ejus transitu celebratur, servus Theodulfi civis Turonici, custos suillæ^a, um nocte circa gregem creditum excubaret, ne uam ex eo aut bestia raperet, aut fraus furis ret, oculis subita caligine interfusis, lumen t. Qui per sex annos in cæcitate durans ad festivitatem advenit; post tertium vero diem, i virtute illuminatus, a domino est dimissus uas.

CAPUT VI.

De multis infirmitatibus sanatis.

no quoque 14 regis supradicti (An. 589), adve-solemmitate Sancti, duodecim paralytici ditres cæci illuminati, quinque energumeni dati sunt. Adfuit huic festivitati et Aredius, vicinæ urbis abba, cujus in superioribus libellis nimus^b, per quem Dominus paralyticam unam, per octo annos carrucæ superposita in atrio Confessoris decubuerat, directis vestigiis, re-avit Nam asserebat ipse vir Dei sensisse se beati Martini manum, cum infirmæ membra, sito signo crucis, tactu salutari palparet. Adve- etiam in hac festivitate et Florentianus 1119 r cum Romulfo^c palatii comite. Quibus non i admiratio fuit de gloria Confessoris, per quem inus talia nunc miracula dignatus est operari.

CAPUT VII.

De uva apud Galliciam.

quia Florentiani majoris memoriam fecimus, ab eo didicerim nefas puto fieri. Tempore am causa legationis Galliciam adiit, atque ad nis regis præsentiam accedens, negotia patefe- D- juncta. Erat enim eo tempore Miro rex in civi- illa, in qua decessor ejus basilicam sancti Mar- edificaverat, sicut in libro primo hujus operis suimus^d. Ante hujus ædis porticum, vitium ca- i extensa per traduces, dependentibus uvis, i picta vernabat. Sub hac enim erat semita, quæ

A ad sacræ ædis valvas peditem deducebat. Cumque rex sub hac præteriens orationis gratia hoc templum adiret, dixit suis: Cavete ne contingatis unum ex his botrionibus, ne forsitan offensam sancti Antistitis incurratis. Omnia enim quæ in hoc habentur atrio ipsi sacrata sunt. Hoc audiens unus puerorum, ait intra se: Utrum sint hæc huic Sancto sacrata an non, ignoro. Unum scio quod, deliberatio animi mei est ab his vesci. Et statim, injecta manu, caudam botrionis cœpit incidere, protinusque dextera ejus adhærens cameræ, arente lacerto, dirigit. Erat enim mimus regis, qui ei per verba jocularia lætitiâ erat solitus excitare. Sed non eum adjuvit cachiunus aliquis, neque prætigium artis suæ; sed cogente dolore, voces dare cœpit ac dicere: Succurrite viri misero, subvenite oppresso, ferte levamen appenso^e, et sancti antistitis Martini virtutem pro me depreca- mini, qui tali exitu crucior, tali plaga affligor, tali incisione disjungor. Egressus quoque rex, cum rem quæ acta fuerat didicisset, tanto furore contra pue- rum est accensus, ut ejus manus vellet abscidere, si a suis 1120 prohibitus non fuisset. Dicentibus ta- men præterea famulis: Noli, o rex, judicio Dei tuam adjungere ultionem, ne forte injuriam quam minaris puero, in te retorqueas. Tunc ille compunctus corde, ingressus basilicam, prostratus coram sancto altari, cum lacrymis preces fudit ad Dominum: nec ante a pavimento surrexit, quam flumen oculorum hujus paginam delicti deleret. Quo a vinculo quo nexus fuerat absoluto, ac in basilicam ingresso, rex ele- vatur a solo, et sic recipiens incolumem famulum palatium repetivit. Testabatur autem major præfatus hæc se ab ipsius regis relatione, sicut actum narra- vimus, cognovisse. Sic enim gloriosus Pontifex suam illustrat urbem miraculis, ut deesse non sentiat alienis.

CAPUT VIII.

De basilica Sancti apud urbem Santonicam.

Præsenti vero anno, Palladius Santonicæ urbis episcopus, hujus sancti Confessoris reliquias petiit. Construxerat enim in ejus honorem basilicam, quam his pignoribus consecravit, meruitque ibi suscipere miracula quæ sæpius urbs propria habet experta. Nam post duorum aut trium mensium curricula, lit- teras ejus accepti, in quibus indicavit tres paralyticos contractis pedibus advenisse; qui statim ut in basi- licam ingressi orationem fuderunt, directis vestigiis, sanitati sunt redditi. Duo cæci in eo loco lumen recipere facta oratione meruerunt, et amplius quam duodecim a febre frigoritica detenti, depulso tremore convaluerunt.

Sic Gat., Rom., Laud., Colb. et Clar., id est le porcorum; alii Mss. duo, villæ. Editi vero, l.

ib. II, cap. 39, et lib. III, cap. 24.

Et omnes Mss., et qui. em recte, ut patet ex IX Historiæ cap. 3, ubi illi duo viri Turonos hoc anno accessisse dicuntur ad census exigendos: mendosa est editorum plerorumque lectio, ubi

legitur *Temulpho palatii comite*. Cæterum Florentianus erat major domus regis, ut in Historiæ loco laudato habetur.

^a In cap. scilicet 11, ubi Mironis pater, qui Suevis in Gallecia tunc imperabat, Charraricus appellatur

^e Codd. duo, *relevamini appenso*. Clar. cum Editis *relevate appensum*.

CAPUT IX.

De duobus dysentericis.

Duo de pueris nostris, clericus scilicet Dagobaldus, et laicus Theodorus, dysenteriam cum febre patiebantur; in tantumque lassati [*Gat.*, laxati] morbo erant, ut non aliter nisi manibus 1121 aliorum, cum digestionis necessitas advenisset, estrato sublevarentur. Sed de sepulcri pulvere hausto, statim convaluerunt.

CAPUT X.

De patenis quas Sanctus exhibuit.

Est apud nos patena colore sapphirino, quam dicitur Sanctus de Maximi imperatoris a thesauro detulisse, de qua super frigoriticos virtus sæpe procedit. Nam in accessu febrium quis positus, qui cum tremore fieri solet, si advenerit^b, et de ea aquam hauserit, mox sanatur. Est et apud Condatensem vicum, alia quoque patena a Sancto exhibita metallocrystallina^c, simile infirmis beneficium præbens, si fideliter expetatur. Bodillo unus de notariis nostris, cum stomachi lassitudine animo turbatus erat, ita ut nec scribere juxta consuetudinem^d valeret nec excipere, et quæ ei dictabantur vix poterat recensere, tunc cum sæpius verbis increparetur, super hanc beati Viri patenam, quam nobiscum esse diximus, aquam fudit, ipsamque ore transponit. Mox sensui suo redditus, opus officii sagacius quam consueverat, expediebat.

CAPUT XI.

De Bliderico, cui filii non erant dati.

Sed quid mirum, si sensum adversitate turbatum reddat hominibus, qui sæpius sterilitatem in fecunditatem convertit? Blidericus^e quidam, Carnoteni territorii civis, accepta uxore, ut dono Dei procreationis suæ prole ditaretur orabat; sed nihil^f ex ea germinis merebatur accipere. Tricesimus etenim annus curriculum expedierat, uxore sterili permanente, 1122 cum vir saluberrime pro animæ comodo tractans, ait uxori: Ecce sæculum quo utimur præteriens est, et nulla inter nos soboles gignitur, quæ, nobis deficientibus, congestum laboris nostri debeat possidere. Accedam, inquit, ad basilicam

^a Is scilicet, qui contra Valentinianum II, Juniores dictum, rebellavit, quem sanctus Martinus Trevirim, ubi regiam habebat, convenit. De qua re plura apud Severum Sulpicium.

^b Sic Clar. At Vict., *positus, si cum tremore, ut fieri solet, advenerit*. Cæteri cum Edit., *qui cum... solet, advenerit*, etc.

^c Editi, *holocrystallina*.

^d Alii cum Edit., *consuetudinem, nec excipere quæ ei dictabantur poterat*.

^e Editi cum Clar., *Bledericus*. Vict., *Belidericus*.

^f Edit., *scilicet quia nihil*.

^g Editi tres cum Clar., *Torancensem*. Clict., *Turonicensem*. Colb. tut., in indice capitum, *Tornacesim*. Omnes omnino Mss. habent *villam*. Sed hic, et sæpius alias, apud Gregorium, ubi Mss. habent *villam*, Editi *urbem* apposuerunt. Porro hic locus, uti conjicit Valesius in notitia Galliarum, vicus est, vulgo dictus *Tornes*, inter Lavarzinum et Carcerem castrum, situs trans

A sancti Martini, et eam faciam hæredem mihi, ut, liberis abnegatis, vel cum eodem quæ habere potero possideam in futuro. Consensit mulier sapiens viri prudentis consilio. Nec mora, proceditur ad basilicam Sancti, fusaque oratione invitat abbatem domi secum accedere. Quo accedente, tradidit ei omnem possessionem suam, dicens: Sint hæc omnia penes sancti Martini ditionem quæ habere video, et hoc tantum exinde utar, ut de his dum vixero alar. Consignatisque rebus coegit abbatem manere ibi. Mirum dictu! post triginta, ut diximus, annorum curricula, in ipsa qua res suas basilicæ tradidit nocte cognovit uxorem suam, quæ concipiens peperit filium. Sed et deinceps alios habuit. Quod non ambigatur hoc virtute Sancti præstitum huic viro fuisse. Verumtamen non refragavit acceptis filiis promissionem homo ille, sed eis alia loca tribuens, quæ primum Saucto largitus fuerat confirmavit.

CAPUT XII.

De cæca apud Turnacensem villam.

Apud Turnacensem^a vero Cenomanici territorii villam, quæ nunc in ipsius sanctæ basilicæ ditionibus retinetur, mulier quædam diuturna cæcitate detenta et senio prægravata, ad oratorium villæ ipsius residens, dum stipem quæreret, ac assidue sancti Martini nomen invocaret, quadam nocte Dominica cæperunt oculi ejus a dolore compungi. Tunc illa prostrata coram sancto altari, erumpente 1123 sanguine, lumen recepit. Verumtamen reliquias in ipso loco beatissimorum apostolorum, id est Petri et Pauli, habentur: sed hæc asserebat virtute sancti Antistitis se fuisse sanatum. Verumtamen fides nostra retinet in multorum sanctorum virtutibus unam Dominum operari; et nec illos disjunctos virtutibus, quos cælo pares, miraculis Dominus æquales reddidit in terris.

CAPUT XIII.

De manu arida restituta.

Ad festivitatem vero illam, cui Aunacharius^b Antissiodorensis urbis pontifex adfuit, quidam manum aridam contractamque detulit, sed post diem tertium festivitatis, redintegratam domi reportavit.

flumen Lidericum aut Lidum, in extremis Cenomanorum finibus. Jure reprehendit Chiffletius in Antistiti Chluderici, cap. 21, Joannem Cognatum, qui putavit Gregorium hic loqui de donatione a Chilperico facta ecclesiæ Tornacensi in Belgica secunda. Sed non minus ipse erravit substituendo *Toronensem*: quo enim pacto Turones in cenomanico territorio locaret?

^b Alii, *Annacharius*. Colb. et Vict., *Aunarius*, et sic legitur in Gestis episcoporum Antissiodor., apud Labbeum, tomo I Biblioth. Is laboravit ad tumulum memorialium Pictaviensium sedandum, ut refert Gregorium lib. ix Histor. cap. 41. Compluribus synodis interfuit, unamque cum suis presbyteris habuit Antissiodori, cujus canones exstant. Obiit anno 605, ut observat Coitunt, et sepultus est apud Sanctum Germanum cum suis prædecessoribus. Inter sanctos relatus, collitur die 11 Kal. Octobris.

CAPUT XIV.

De Baudegisilo debili.

Agisilus quidam ex Andegavensis urbis ter-
Bandulfi filius, vici Gelnensis ^a incola, dum
sævi jaculo sauciatur, debilitatus occubuit.
um a patre paupere sine operis beneficio pa-
; ut basilicæ sancti Martini limina osculare-
atrem lacrymis obortis efflagitavit. Qui nec
navi positum, quia vehi altera evectioe non
ante pedes Sancti, id est, foris sepulcrum,
evotus exposuit. Qui per dies aliquot ora-
cans, et Sancti auxilium poscens, amota de-
sanitati restituitur, sicque cum genitore
columis restitutus est.

CAPUT XV.

De homine qui ceram transmisit.

siensi ^a quoque territorio erat homo, Cœle-
line, cui multa 1124 erant apum alvearia :
us cum examen egressum alta conscendens
ompeteret, et ille sequens, nullum prorsus
ndi obtineret effectum, prostratus solo sancti
invocat nomen dicens : Si virtus tua, bea-
Confessor, hoc examen retinere voluerit,
ditioni meæ reddiderit, quæ in posterum ex
reata fuerint, mel usibus meis sumam, ceram
luminaria basilicæ tuæ cum omni soliditate
l. Hæc effatus, cum adhuc terræ decumberet,
examen apum super unam arbusculam, quæ
et proxima, decidit et insedit, collectumque
vcare reconditum domi detulit : de quo infra
it tres annos multa congregavit. Ex quibus
m amplius quam ducentas ceræ libras aggre-
aberet, rumor hostilitatis obortus est. At ille
um suum perire cerneret, ceram fossa humo
. Pace quoque reddita, diaconum nostrum,
peteret, accersivit. Erat tunc cum eo puer,
um gravissimum perferebat dolorem. Qui
s ad virum, et cognoscens ab ore ejus quæ
erant, ceram quæ in terra latebat detegi ju-
er vero qui dolorem, quem diximus, patie-
cepto sarculo ut terram foderet, ait : Si tu
is es, sancte Martine, ad hoc munus hominis
spiciendum, contingat virtus tua renes meos,
ihi salus cum hanc detexero ceram. Cumque
isset sarculo terram, sonuit ossiculum reuum
statim omnis dolor ablatus est ; sicque in-
cum hac cera beatæ basilicæ præsentatus est.

CAPUT XVI.

De absolute vinei.

quidam urbis Turonicæ judici culpabilis

colb. et Laud. At Bell. et C.ar. habent *Geniensis*
menens.

iploium limina osculandi mos est a primis
sæculis receptus in Oriente et Occidente. Vide
tomum, homil. 30 in II ad Corinth. ; Prudentium
mo de sancto Laurentio ; sanctum Paulin. in
sancti Felcis ; Fortunat. lib. IV de Vita sancti
etc.

Clar. Alii autem, *Auscienst.* Bign., *Anscienst.* Hic
brocul Aslacum designatur, vulgo *Asay*, cujus

A exstitit, quem in vincula compactum custodiri præ-
cepit. 1125 Advenientibus autem diebus sanctis
dominicæ resurrectionis, jussit eum iudex in ulterius
Ligeris fluvii litus in alia retrudi custodia. Duceba-
tur ergo non solum catenis colla revinctus, verum
etiam post tergum manibus colligatis : cumque ad
ripam nominati amnis advenissent, et navigium quo
transire deberent præstolarentur, atque ille sancti
Martini auxilium incessabiliter flagitaret, visum est
repete custodibus, quasi ab aliquo capite-verberati
fuissent. Protinusque in terram ruunt, ac catenæ quæ
vinctum tenebant hominem confractæ sunt, laxatæ
vero corrigiæ de manibus solvuntur. Ipse autem li-
berum se sentiens, decumbentibus adhuc solo ho-
minibus, secessit ab eis, et sanctæ ecclesiæ limen
B ingressus est, sicque a iudice relaxatur. Ferebant
enim nonnulli his diebus et apud Pictavensem urbem
vinctos ab ergastulo carcerali fuisse resolutos. Quod
ambigi non potest, quia unius Confessoris ^a virtus
utramque urbem sacris potuit illustrare miraculis.

CAPUT XVII.

De puero cæco.

Puerulus parvulus, nomine Leudovaldus ^a, servus
cujusdam Baudeleifi, de vico Andegavensi, cui Cro-
vio ^f antiquitas nomen indidit ; postquam renatus ex
aqua et Spiritu sancto cum reliquis infantibus ludum
in platea exercens, ut ætas illa patitur, huc illucque
discurreret, subito commotus cum impetu ventus,
et pulverem elevans, oculos infantis implevit. Qui
cum a cæcitate percussus doloribus cruciaretur, ap-
C paruit aviæ ejus vir quidam per somnium, taliter
eam instruens : Vade, inquit, ad basilicam sancti
Martini, et recipiet visum puer iste. Nec morata mu-
lier, fide plena venit ad festivitatem beati Viri, re-
cepitque illuminatum virtute Pontificis nepotem
suum.

CAPUT XVIII.

De puella cæca.

1126 Hujus etenim urbis territorii puella, Viliogundis ^e vocabulo, simili conditione cæcatur. Dum
enim cum reliquis puellulis per stratas villæ ludum
exercendo discurreret, venti violentia pulvis elevatus
opplevit oculos ejus. Quæ statim doloribus vexata,
petiit parentes suos, ut eam ad basilicam sancti Mar-
tini deducerent. Quo facto, protinus ut orationem
pro ea fuderunt, illuminata est. Nobis quoque egre-
dientibus de sanctis missarum solemnibus occurrerunt
simul præfatus puer atque puella, dicentes se ipsa
hora lumen virtute beati Antistitis recepisse. Quod
nobis magnum præstitit gaudium creditibus, quod
nos virtus beati Confessoris visitare dignata sit.

nominis complurès sunt vici in Turonibus, uti observat
Valesius in notitia Galliarum.

^a Sic Gat. Plerique alii Mss., *quia utriusque Confesso-
ris.* Cæteri cum Eutis, *quia Confessoris.*

^e Colb. tut. et Clar., *Leodowaldus.* Editi, *Lendo-
waldus.*

^f Sic omnes Mss. Editi vero, *Cronio.* Vide infra,
cap. 23, et, supra, notas in lib. II cap. 43.

^e Gat., *Juliogundis.* Edit., *Vigiogundis*; et infra,
stratas urbis.

CAPUT XIX.

De contracto et cæco.

Litoveus * autem quidam, ex infantia sua membris debilis, accedente febre cæcatus est: sed ad superiorem veniens festivitatem, directis membris, lumine tamen adhuc dempto discessit. Sed cum ad banc iterum regressus fuisset solemnitatem, exemptis tenebris, lumen ei clarum exoritur †.

CAPUT XX.

Item de alio cæco.

In hac etiam festivitate et Leudardus †, servus Emnerii Namneticæ urbis diaconi, cum per sex annos cæcitatibus fuisset catena constrictus, ad basilicam accedens, virtute beati Confessoris illuminatus est. Per visionem enim somni admonitus fuerat ut huius sancti auxilia flagitaret Antistitis.

CAPUT XXI.

De eulogiis quas Motharius civis Turonicus sustulit.

1127 Quidam de civibus Turonicis, dum ad regis properaret occursum, vas cum vino, unumque panem ad sepulcrum una mansurum nocte deposuit, ut scilicet in itinere positus hoc haberet salutis præsidium. Quibus exinde assumptis, iter carpere cœpit. Factum est autem ut metatum requirens, hominis cujusdam ingrederetur hospitium, depositisque sarcinis, mulier quæ habebat spiritum immundum, beati Martini adventum vocibus immensis annuntiare cœpit, et dicere: Quid nos persequeris, Sancte? quid nos crucias, serve Dei? Tunc hospes ille qui venerat, accepto calice, paululumque vini de illo vase auferens, frustum benedicti panis † effractum posuit in eo. Quod ubi mulier illa quæ debacchabatur accepit, mox, cum sanguine ejecto dæmonio, salvata est. Alia in eodem loco mulier quæ diu a frigore [*Al.*, a frigoribus] febrium ægrotabat, accepto ab hac benedictione modico, mox ut sumpsit, sanata est.

CAPUT XXII.

De contracto directo.

Silluvius † incola Bajocassinus cum in rure positus operaretur quiddam, commoto vento, pavore percussus, tremere cœpit, ac membris omnibus destitui, vociferari etiam, et sibi mortem imminere testabatur. Interea concurrentibus vicinis ad spectaculum tale †, ipse inter voces et ululatus, contractis nervis, debilitatur ad integrum; et non solum ei † usus aurium denegatur, yerumetiam et ipso lumine caruit oculorum. Post quindecim vero annos dum in hac infelicitate degeret, ad festivitatem sancti Martini adveniens, solidatis membris, oculisque receptis, abscessit.

* Editti cum Clar., *Litoneus*.† Mas. aliquot, *lumini datus exoritur*.* Editti, *Lendaidus servus Emneri*. Colb. et Clar., *Emnerii*.† Vict., *crustam... effractam*; alii, *frusta... effracta...** Gat., *Sillimius*. Clar., *Hicluvius*. Editti, *Simillimius*.† Ed., *spectaculum, per iter ipse*.* Bign., *Eroniensis*. Alii, *Croniensis*. Vide supra

A

CAPUT XXIII.

De cæca ac debili sanatis.

1128 Nec dissimili virtute mulier Ermegundis, Anderavensis civis, vici incola Croviensis †, contracta ac cæca, in hac festivitate directa, illuminataque discessit. Sed et Charimundus, ex Bricilonno † debilis veniens, virtute beati Antistitis redintegratus est.

CAPUT XXIV.

De plurimis cæcis energumenisque sanatis.

In huius etiam solemnitatis die virtutem nonnulli, cooperante Christi gratia, persenserunt. Nam Leodemundus cæcus post septem annos ad basilicam præfati Antistitis veniens, visum recepit. Et tres insuper alii cæci † in hac festivitate visum per opem beati Antistitis receperunt, et energumeni plerique mundati sunt.

CAPUT XXV.

De puella a febre sanata.

Leonis presbyteri nostri vernacula, cum ad villam urbi proximam parentalibus ulnis deportata secessisset, vi febris opprimitur, et die ac nocte valde commota in mortis discrimine cernitur. Quam videns presbyter exanimari violentia morbi, nocte ascenso equite [*Ed.*, equo], ad basilicam sancti Confessoris accessit, pulsansque ostium cellulæ, in qua adituus quiescebat, virum suscitare nequivit. Cumque basilicam sanctam ingredi non valeret, coram absida sepulcri fudit orationem collectiveque parumper de pulvere terreno, quod secum fide plenus evexit, eumque dilutum, ut puellulæ ad bibendum protulit, protinus febris abscessit.

CAPUT XXVI.

De carcerariis absolutis.

1129 Fuerat nobis causa quædam Childeberti regis adire præsentiam. Pergentibus quoque nobis, iter per pagum Rhemensem aggressi sumus, reperimusque hominem quemdam qui nobis relatu suo patefactum carcerem huius urbis, in quo inter reliquos vinctos huius famulus tenebatur, Martini virtute fuisse dicebat; vinctosque ab ergastulo absolutos, liberosque abscessisse narravit. Erat enim huiusmodi carcer ita tectus, ut super struem tignorum axes validi superpositi pulpitarerent †, ac desuper, qui eodem opprimerent, insignes fuerant lapides collocati. Nihilominus et ostium carceris sera ferro munita, obducto clave pessulo obserabatur: sed virtus Antistitis, ut ipse relator asseruit lapides dimovit, disiecit pulpita, catenas confregit, et trabem quæ vincitorum coarctabat pedes, aperuit, ac nec reserato ostio homi-

cap. 17.

† Varie in variis Codd. scribitur. Sic Laud. et Colb.: at Bell. et Clar., *Bricillonno*. Vict., *Briciolonno*. Gat., *Bricilonno*. S. B., *Brisconno*. Denique Editti, *Brisillonno*, vel *Brisillami*.* Laud., Bell., Clar. et Colb. habent: *Leodemundus cæcus post septem annos, Dominus post tres, et tres insuper alii cæci in hac, etc.*† Alii, *asseret validi... palpitarerent*. Nostra lectio melior; pulpitum quippe est tecti fastigium.

nos per aera subleuatos, foris tecto patente produxit, dicens: Ego sum Martinus miles Christi, absolutor vester. Abscedite cum pace, et abite securi. Sed cum nos ad regem accedentes, virtutis hujus diffamaremus miraculum, affirmavit rex quosdam ex his qui absoluti fuerant ad se venisse, atque compositionem fisco debitam, quam illi fredum^a vocant, a se fuisse reis indultari. Hoc autem factum est ante quatuor festiuitatis dies (An. 591), in memorati regis anno 16.

CAPUT XXVII.

De seruo Nonnichii episcopi a debilitate sanato.

Adveniente autem festo beati Martini, Nonnichius^b Namneticorum 1130 pontifex ad basilicam Sancti advenit, exhibens secum puerum membris dissolutum, nomine Baudegisillum. Celebratis igitur solemnibus Sancti, hunc artubus restitutus, secum reduxit incolumem.

CAPUT XXVIII.

De Claudii regalis cancellarii febre.

Nobis quoque cum rege morantibus, Claudius quidam ex cancellariis regalibus^c a febre corripitur. Cumque cibum potumque nimia oppressus febre exhorroisset, nobis quæ patiebatur questus est, dilutumque pulverem, quem de Sancti ac Beati sepulcro pro salvatione levavimus, ut hausit, mox, compressa febre, sanatus est.

CAPUT XXIX.

De eo quod Agnes Pictaviensis abbatisa de nauta quodam retulit.

Venerabilis vero Agnes, Pictavarum sanctimonialium abbatisa^d, relata sibi ab ipso cui contigit, Treverico scilicet negotiatore, rem miraculi provenisse, sic retulit: Domine, inquit, Mettis accessissem, interrogavit me quidam negotiator unde venirem. Dixi: De Pictavis. Dixit mihi si aliquando ad basilicam beati Martini Turonis occurrissem. Dixi quod quomodo in Austria^e ambularem, sic ibi me præsentassem. Dixit mihi quale beneficium domini Martini senserat. Dum enim Mettis saltem negotiasset, et ad pontem Mettis^f applicuisset, dixit: Domine Martine, me et puericello quos habeo, et naviculam meam tibi commendo. Inter hæc recubantes in navi, omnes obdormivimus. 1131 Mane excitans me cum puericellis, quos mecum habebam, invenimus nos ante portam Trevericam, nescientes quomodo venis-

A semus, qui nos adhuc Mettis credebamus consistere; qua ratione aut navigatum est, aut volatum; sola commendatione beati Martini, nec fluvium sensissemus, et Mosellæ tunc sævientis [Al., tumescentis] undas naufragas evitassemus: et, quod satis est mirabile, quomodo inter saxa nocturno tempore præterissemus iucolomes, non nauta vigilante, non vento flante, non remo ducente.

CAPUT XXX.

De virtutibus Locodiacensis monasterii.

Tempore post habito, cum usque Pictavam accessissemus urbem, libuit gratia tantum orationis monasterium Locociagense^g adire, quo congregatam monachorum catervam locaverat Vir beatus. Ibi enim mortuum primum suscitasse legitur^h, et ex illo ad episcopatum ductus scribitur. Ergo desideratum ego expetens locum, prosternor ad cancellos anguli, in quo dicitur defuncti spiritum reduxisse. Post effusas vero cum oratione lacrymas, ac celebratas solemniter missas, percunctor abbatem, si aliquid ibi Dominus miraculum ostendisset. Asseruitque ille coram qui aderant fratribus, plerumque ibi illuminati cæcos, ac debiles redintegrari. Quid tamen nuper sit gestum, inquit, tibi, domine, quia sollicitè inquiris, evolam. Mulier quædam vicina loci hujus, paralytici humore percussa, officium membrorum omnium usquequaque perdidit. Quæ carrucæ imposita, a bobus trahebentibus ferebatur, circuire domos divitum, ut inopixⁱ suæ expleret necessitatem. Ergo dum delata ad hunc locum pavimento prosternitur, lento conamine accedens, velum quod sanctum tegebat cancellum devote osculatur, dicens: Hic te, beate Confessor, adesse credo, hic te mortuum suscitasse testificor. Confido enim quod si volueris, poteris me salvare, ac sanitati restituere, sicut quondam, disruptis inferni 1132 faucibus, defuncti animam reduxisti. Hæc effata, genas lacrymis rigabat ubertim: ac statim, impleta oratione, quidquid aridum, quidquid contractum, quidquid dissolutum fuit, redintegratum est mulieri in corpore a beati Antistitiis virtute. Simili sorte et alius paralyticus ad hoc accedens monasterium, ut velum ipsius cancelli attigit, amota omni debilitate, sanus abscessit. Distat autem ab urbe Pictava quasi stadiis quadraginta.

^a Mas. plerique, *fretum*. Hujus autem vocis significatio satis hic exponitur, quam a voce Germanica *frid*, quæ pacem sonat, derivatam volunt. Vide Bignonium, in lib. 1 Marculli form. 3. Frela autem, ex veteri Glossario, est *operculum liquæum quod retro alate fit super corpora sanctorum*. De utraque voce vide Cangii Glossarium.

^b Editi, *Mounichius*. Vide lib. viii Hist. cap. 43.

^c In Bell., *cancellariis nostris regalibus*, et in titulo capitis deest vox *regalis*. Porro cancellarii minoris momenti diplomata scribebant subsigabantque: de quorum nomine et officiis vult Gotofredum in Cod. Theodos. lib. 1 tit. 12, et Mabillon. de Re diplomat. lib. n, cap. 11. Carte vel ex hoc Gregorii loco patet tunc complures fuisse cancellarios, unde postea in vocatum est archicancellarii nomen, quam dignitatem Aneporum archiepiscopus diu obtinuit in Francia, ut postea in imperio tres archiepiscopi electores.

^d Prima fuit monasterii sanctæ Crucis abbatisa, ipsa sancta Radegunde procurante instituta, quam Fortunatus lib. xi pluribus celebravit, de qua et agit lib. viii eam. 4.

^e Cod. Coll.: *Dixi quod cum in Neustria ambularem, sic ibi me præsentassem*. Editi: *Quod dum in Austria... urbi me, etc. Infra, et puerulos meos... cum puerulis*.

^f Rom., *pontem Mortis*. Et quidem apud Mettas hodieque pons *Mortis* dictus habetur.

^g Ms. plerique, in capitulum indice, *Locodiacense*, hic *Locociagense*, vulgo *Ligué*, de quo in notis ad lib. 1 Hist. cap. ultimo.

^h Nempe in Vita ejus per Severum Sulpicium, ubi et ejus electio, seu potius raptus ad episcopatum describitur. Quæ omnia Fortunatus libro 1 de ejusdem sancti Viri vita versibus expressit.

ⁱ Bal., *domos diurna stipe, inopix*.

CAPUT XXXI.

De fonte quem oratione Sanctus ut oriretur obtinuit.

Exinde egressi, Santonicum territorium ingressi sumus. Cumque in quodam convivio de beati Martini virtutibus fabularemur, hæc mihi unus ex civibus, affirmantibus aliis vera esse, fideliter retulit. Najogialo villa est in hoc territorio sita, ad quam cum sanctus Martinus adhuc superstes in corpore adiret, obvium habuit virum exhibentem aquam cum vasculo. Erat enim puteus ille, de quo hanc exhibebat, situs in valle quasi mille passus a villa, et ex eo in eolæ haustam deferrebant aquam. Tunc ait Vir Dei homini aquam ferenti: Quæso, dilectissime, contine manum tuam, et huic asello cui sedeo, paululum aquæ ad bibendum indulge. Qui ait: Si necessarium ducis animal tuum adquare, accede ad puteum, et hauriens dabis ei. Nam ego quod cum labore detuli non præbebo; et hæc dicens præteriiit. Quo discedente venit protinus mulier, et ipsa deferens aquam in urnam [Mss., in ulna]; dixitque ei similiter Vir Dei. Quæ illico ei, ac si Rebecca quondam audiens nuntium Dei (Gen. xxiv): Et tibi præbeo, ait, et asino tuo potum; nec mihi labor est ut iterum hauriam. Tantum voluntas tua fiat, qui iter pergens necessitatem pateris. Et deposito de ulnis vasculo dedit asino illius bibere. Quo facto, iterum hausta aqua, impletoque vasculo revertebatur ad villam. Quam prosequens Sanctus ait: Reddam tibi pro mercede beneficium, quia adaquasti asinum meum. Et positus genibus **1133** in terra oravit ad Dominum, ut in loco illo fontis ostenderet venam. Ac statim consummata oratione, disrupta terra fontem immensum populis admirantibus patefecit. Qui usque hodie beneficium præbet hominibus commanentibus in agro illo. In illius enim fontis ore est lapis in testimonium, qui vestigium retinet aselli huius super quem sanctus sedit Antistes.

CAPUT XXXII.

De incendio urbis Pictavæ.

Nec illud silendum puto, quod illo tempore cum Plato ^a episcopatum Pictavæ urbis adeptus est, virtus Sancti fuit ostensa. Domus adjuncta ecclesiasticæ domui incendio maximo cremabatur, ac scintillæ cum carbonibus super domum ecclesiæ, impellente vento, cadebant. Sed ille de pulvere beati sepulcri secum habens, elevato chrismario ^b contra ignem, exoritur subito ventus vento illi contrarius, flammam a tecto ecclesiastico defendens, aliam pepulit in

^a Sic Mss. omnes. Factus est episcopus anno 592 ex Gregorii nostri discipulo, qui illi ecclesiam suam ingredienti adfuit, ut versibus canit Fortunatus libro v, c. 20. Huic anno 599 defuncto successit ipse Fortunatus. Placidum tamen Platoni quidam substituunt, sed male, ut observat Coëntius. Imo Placidum a Platone alium non fuisse ex hoc ipso quem tractamus Gregorii loco probatur, cum hic Eddii pro Plato habeant Placidum, nec aliunde ut fatentur Sainmarthani Placidus ille notus sit. Platonem archidiaconum suum laudat Gregorius lib. v Hist. cap. 50, ab isto, ut reor, non distinguendum.

^b Chrismarium vas erat ad sanctum chrisma recipiendum, quo tamen nomine etiam vasa ad sanctas

A partem, et sic domus ecclesiæ liberata est.

CAPUT XXXIII.

De puero a febre sanato.

Cum autem puer ejus in valetudine acerbissima febre exustus jaceret in lectulo, et jam quasi exanimis haberetur; ut de hoc pulvere diluio potiret in infirmo, protinus fugata febre puer convaleuit de labore. Sed ad basilicam Sancti redeamus.

CAPUT XXXIV.

De Leodulfo amente et debili.

Cum autem ante hos annos terræ motus magnus terram concuteret, cunctaque valde moverentur, quasi **1134** in uno momento casura, Leodulfus ^c quidam ab eo vehementer excussus, non solum sensu mulctatur, sed etiam omnibus membris debilis est effectus. Qui veniens ad basilicam Sancti Turonis, et orationi paucis diebus incumbens, et voci redditur et sensui, et membris omnibus quasi redivivus sospes est redditus.

CAPUT XXXV.

De homine innocente per calumniam accusato, et liberato.

Nec illud prætermittendum puto, quod innocenter homo accusatus per calumnias malorum, adducebatur ad urbem vinculus loro, ut truderetur ergastula. Cumque ante basilicam sancti Petri apostoli in publicum adductus aggerem devenisset, solutæ sunt manus ejus, dixitque custodibus: In hoc apparet me a culpa quam dicitis esse immunem, cum meæ manus divinitus sunt solutæ. Tunc illi indignantes acertius eum revinxerunt, et insuper adhuc alio loro ligamina adjecto, ut ita dicam, vincula ipsa vinxerunt. Contigit autem eo tempore, ut nos de basilica sancti Martini per plateam veniremus. Hi autem cum nobis in obviam venientes appropinquarent, ut primum basilicam Sancti homo vinculus aspexit, statim solutæ sunt manus ejus: exsilensque de caballo in quo sedebat, pedes nostros arripuit, exponens se injuste damnari. Sicque nobis cum iudice colloquentibus, absque fatigatione discessit.

CAPUT XXXVI.

De muliere obmutescente sanata.

Conjux Serenati hominis nostri, cum de cultura, viro præmisso reditet, subito inter manus dilapsa comitantium terræ corruit, ligataque **1135** lingua, nullum verbum ex ore potens proferre, obmutavit. Interea accedentibus ariolis, ac dicentibus eam meridiani dæmonii ^d incursum pati, ligamina herbarum

reliquias includendas mediæ ævi auctores donaverunt, ut Fortunatus in Vita sancti Germani Paris. episc.; Eddius in Vita sancti Wilfridi, etc. Christuale autem vas erat in quo corpus Christi asservabatur, et quidem Claber Redulfus *chrismale* idem esse ac *corporale* dicit.

^c In Mss. nonnullis, *Leodulfus*; unde Editi, *Leodulfus*.

^d De hoc in passione sancti Symphoriani inter Acta martyrum sincera, pag. 72, ubi dicitur: « Dianam dæmonium esse meridianum, sanctorum investigavit industria. » Vide Vitam sancti Rusticulæ, sæc. 2 Act. sanctorum ord. sancti Benedicti, ubi ad num. 27, ex hoc Gregorii loco et aliis sanctorum vitis Mabillonius observat, dæmonium meridianum, seu ejus incursum,

atque incantationum verba proferebant; sed nil medicaminis juxta morem conferre poterant perituræ. Cumque familia mixto ulujatu perstreperet, filius ejus ad neptem nostram Eusteniam ^a anhelus accurrit, nuntians matrem suam extremæ vitæ terminum attigisse. Quæ adveniens ad ægrotam, eamque visitans, amotisque ligaminibus quæ stulti indiderant, oleum beati sepulcri ori ejus infudit, ceraque solvit ^b. Mox sermone reddito, nequitia: dolo dirempto, ægra convaluit.

CAPUT XXXVII.

De frigoriticis sanatis.

Tempore autem quo post obitum gloriosissimi regis Guntchramni Childebertus rex Aurelianensium urbem adivit (An. 493), puerorum unus aulicorum graviter a typo tertiano, accedentibus discedentibusque febribus, B tremore superveniente quatiabatur. Id cum nobis fuisset questus, de pulvere sancti sepulcri potum ei porreximus: quem hauriens, compresso tremore convaluit. In sequenti vero nocte cum dies ille, quo frangi ^c consueverat, advenisset, vidit per visum advenientem personam teterrimam, dicentemque sibi: Ecce jam tempus tui tremoris advenit, quid dissimulas? Age quod consuevist. Hæc eo dicente, advenit vir quidam vultu splendidus, cæsarie niveus, aspectu decorus, dicens ei: Ne tremueris, sed facito super frontem tuam signum venerandæ crucis, statimque sanaberis. In hæc visione expergefactus, munitusque hoc signaculo quo fuerat jussus, nunquam ulterius quæ pati soleret passus est. Ab hoc typo reginæ puella fatigata, potu hujus sancti medicaminis **1136** sumpto, sanata est.

CAPUT XXXVIII.

De cæcis, energumenis et paralyticis.

Non post multos dies, cum solemnitatis sanctæ dies annuus recurrisset, nos a rege regressi, festivitati ejus adfuimus, in qua quatuor cæci lumine recepto regressi sunt, duo energumeni mundati, duo paralytici contracti, restituti gressibus, incolumes redierunt.

CAPUT XXXIX.

De carceratis laxatis.

Post paucos vero dies cum culpabiles quosdam urbis Turonicæ, judicis sententia carcerali ergastulo conclusisset, lamentantibus vinctis, virtus beati Confessoris apparuit, quæ diruptis vinculis compeditorum, liberos in basilicam abire permisit. Sicque et ^b a judice relaxati, ad propria recesserunt.

CAPUT XL.

De Maurano muto.

Quidam ^d in regione Cantabriæ, Mauranus nomine, mane a lectulo consurgens, dum de domo egreditur,

apud veteres appellari subitam et apertam morbi violenti incursionem, qua quis repente sensuum aut mentis facultate privatus videbatur. Sic autem appellabatur, quod crederetur a dæmone imprimi, et quod summo die contingere soleret. De hoc et cardinalis Bona de divina Psalmodia, cap. 3, § 3.

^a Cod. Gat., *Esteniam*. Clar., *Eustenam*.

^b Id est, sufficit, ut habet Cod. Clar.

^c Id est dies quo febris intermittitur. Vide lib. de

visum est ei quasi ab aliquo percussus fuerit in cervicem. Qui protinus ruens in terram, factus est tanquam mortuus, ac per triduum solo spiritu vivens, tanquam mortuus putabatur. Quarta autem die apertis oculis nihil poterat loqui. Ablata enim ei fuerat fandi facultas. Auditis autem beati Martini miraculis, unum triantem nautis porrexit, ianuens cum supplicatione ut eum ad beati Antistitis templum deferrent. Quibus abeuntibus, ille ad domum suam reversus, vidit **1137** ante pedes suos aureum in similitudinem triantis. Quo assumpto, pensatoque, unius solidi appensus est pondere. Quod ille cernens, dixit intra se: Reddidit mihi virtus beati Martini meritum pro senore quod ejus templo direxi. Et accensus desiderio voluit in unam atque aliam navim conscendere, sed a parentibus est retentus. Reperta autem tertia navi, retineri penitus non potuit. Qua ascensa, cum impellente vento altum mare ingressi fuissent, os ejus virtus sancti Antistitis reseravit. Qui extensus ad cælum manibus locutus est, dicens: Gratias tibi ago, omnipotens Deus, qui me hoc iter sulcare jussisti. Jam enim priusquam templum Sancti tui videam, ejus refertus sum beneficiis. Quibus navigantibus Burdegalæ urbi appulsi sunt: egressusque hinc de navi, ad basilicam sancti Dei accedens, ac votum suum exsolvens, quæ scripsimus, ab ipsius ore relata cognovimus.

CAPUT XLI [Al., XL].

De contracto et vinculis liberatis.

Alia vero festivitate adveniente, quæ in hieme celebratur, Maurellus quidam ex domo Ponticonensium (Pontion), servus Agni ducis, qui mense Martio per incursionem nescio quam unius poplitis perdidit usum, et gressum figere non valens, adhibito sibi ad geniculum fuste, ut mos est claudorum, adfuit. Is cum per triduum orationem fudisset ad Dominum, quarta die quæ est in crastinum de festivitate, genu directo sanus abscessit. Post paucos autem dies homines, qui carceris vinculis tenebantur, divinitus absolvi, Sancti basilicam sunt ingressi, et per judicem immunes a damno laxati sunt.

CAPUT XLII [Al., XLI].

De alio contracto.

Puer quidam pedibus manibusque contractus, de villa Themello in pago Turonicæ urbis, vici Ambiacensis ^e, adveniens ad basilicam Sancti, dum inter reliquos petentes postularet victus stipem, visitatus a Sancti virtute directus abscessit.

CAPUT XLIII [Al., XLII].

De pueris febriçantibus sanatis.

1138 Alius quoque puerulus Euthymi [Gat., Euchenii] presbyteri nostri, cum in valetudinem febris

Gloria confess. cap. 21.

^d Hic omnes Mss. caput quadragesimum incipiunt, quos secuti fuimus, licet in Editis quæ sequuntur ad caput sequens habeantur sub capite trigesimo nono. Cantabriam hodie appellamus *la Biscaye*, quæ Hispaniæ provincia est inter Navarram, Castellain veterem et mare sita.

^e SB., *Ambaciensis* (Amboise), de quo jam non semel diximus.

nihiæ incidisset, ac exanimari ab eadem putaretur, A de pulvere sancti sepulcri presbyter levans, ac simbrias pallæ superpositæ dirumpens secum detulit, pulveremque puero hauriendum dedit, simbrias vero coho ejus alligavit. Mox febre restincta sanatus est. Non dispari modo et Ulfaricus presbyter alteri puero febricitanti studium adhibens subvenit, et ille protinus per virtutem Sancti febre carens convaleuit.

CAPUT XLIV [Al., XLIII.]

De Principio amentis.

Principius ^a quidam vir bonus, Petrocoricæ ^b urbis civis, amentiam nescio quam incurrisse putabatur, et tam graviter agebatur interdum, ut de sensu videretur excidere. Quod cum multis mensibus perferret, beati Antistitis basilicam expetivit; ibique, ut arbitror, quatuor residens menses, abstinens se a cibo carniarum ac vino, adjutus Confessoris beati præsidio, incolumis domui suæ restitutus est.

CAPUT XLV [Al., XLIV.]

De Leodulfo cæco sanato.

Et quia rusticitas hominum, dum parum prædicationem sacerdotalem sequitur, ipsa se præparat ad Dei offensam, quod nuper gestum fuit edicam. Leodulfus quidam, Biturigæ urbis homo, cum fenem ^c e-cuisset, metuens ne adventu pluvie venientis infunderetur et laborem suum perderet, die Dominico mane junctis bobus ad pratam direxit, ac super plaustrum fenem agglomerare cepit: statimque pes ejus unus quasi ardens ei visus est, regressusque ad hospitium suum, quievit ab opere. Post missarum vero ^c solemniam celebrata, 1139 iterum junctis bobus opus cœptum pergit explorare: completumque cum esset plaustrum feno, statim oculi ejus quasi a quibusdam aculeis puncti, dolorem maximum intulerunt. Quibus conclusis nunquam deinceps eos aperire potuit. Sicque per annum integrum in cæcitate permanens, ad festivitatem sancti Antistitis devotus adve-

^a Editi cum Gat., *Præcipuus*.

^b Petrocorii, vulgo *Périgueux*, urbs Gallie Aquitanicæ, ad illam (*Lilite*) fluvium.

^c Capitula duò sequentia in veteribus Mss. non oc-

nit: cujus post diem tertiam, beneficio lucis quam perdidit restauratus est.

CAPUT XLVI [Al., XLV.]

De duobus aliis contractis.

Eo ^e tempore, et alius contractus adveniens, virtute Sancti directus, propriis gressibus ad urbem suam regressus est. Advenerat quidam ex Britannia, nomine Paternianus, qui cæcus, mutus, ac surdus, et manibus contractus per quoddam contagium fuerat, et confectis omnibus membris a morbo, soli tantum pedes præbebant homini sustentaculum. Patroni præpotentis hic expetit basilicam, orationem fudit, apertis oculis lucem perditam aspexit, manus ad usum pristinum recepit, et se salvatum beati Antistitis virtute deintrans, sospitatis 1140 suæ gratiam populis declaravit. Ob hujus miraculi gratiam a multis munera capta, de quibus jam nonnullos a jugo captivitatis exemi.

CAPUT XLVII [Al., XLVI.]

De incendio ope ejus extincto.

Præsenti quoque tempore, apud Burdegaleusem urbem domus una ignibus comprehensa vehementer cœpit exuri. Cumque flammis hinc et inde spatiantibus aliæ domus huic discrimini subjacerent, nec esset dubium easdem hujus fomitis calore depasci, congregatus in circuitu populus nomen beati Martini cœpit attentius invocare, et ne vicinas domos virtus ejus exuri permitteret, cum lacrymis deprecari: sicut ad elevatam vocem deficientibus cœpit crepitus flammæ decidere. Atque illis clamantibus ad celum, advenit subito, Antistite impartiente, præsidium; collisunque supplici oratione incendium, restinxit plebs per lacrymas quod nequiverat superare per undas. Eo tempore puer noster Laudovaldus ^d eam graviter a dysenteria saugaretur, ut de pulvere sepulcri accepit, protinus morbo caruit.

currunt in indice libris præfixo, et tamen habentur integra in Codice suo loco

^d Colb., Clar., Rom. et Bell., *Laudovaldus*.

Explicit liber quartus de virtutibus et miraculis sancti Martini confessoris.

In Codice ms. sancti Victoris Parisiensis, qui Gregorii libros de Miraculis sancti Martini complectitur et aliquot capitula libri de Gloria confessorum, habentur prosa uti illic appellatur et oratio in sancti Martini honorem, quæ operacula constellationem et collectionem potius esse crediderim, ex vetustis Missalibus excerpta. Ea vero hæc referre visum est, quod nonnullis fortasse videbantur talia quæ possint inter Gregorii nostri opera locum habere.

PROSA DE SANCTO MARTINO.

Sacerdotem Christi Martinum cuncta per orbem ^d canat Ecclesia pacis catholica, atque illius nomen omnis hereticus fugiat pavidus. Pannonia lætetur genitrix talis filii, Italia exsulet alitrix tanti juvenis, et Gallie trina divisio sacro certet litigio cujus esse

debeat præsul; sed pariter habere se patrem omnes gaudeant, Turonici soli ejus corpus foveant. Hinc Francorum atque Germanie plebs omnis plaudat, quibus videndum inspexit Dominum in sua veste. Hic celebris est Ægypti partibus, Græciæ 1141 quoque cunctis

^e Hic aliquid deesse videtur. EDIT.

sapientibus, qui impares se Martini meritis sentiunt, A atque ejus medicamini. Nam febres sedat, dæmonesque fugat, paralytica membra glutinat, et mortuorum sua prece trium reddit corpora vitæ pristinæ. Illic ritus sacrilegos destruit, et ad Christi gloriam dat ignibus idola. Illic nudis mysteria brachiis conficiens, præditus est cœlesti lumine, hic oculis ac manibus in cœlum est totis viribus suspensus, terrena caucta respuit. Ejus ori nunquam Christus absuit, sive justitia, vel quidquid ad veram vitam pertinet. Igitur te cuncti poscimus, o Martine, ut qui multa mira hic ostendisti, etiam de cœlo gratiam Christi nobis supplicatu tuo semper infundas, etc.

Omnipotens sempiternæ Deus, fons et origo totius boni, qui in beato Martino antistite glorificaris, laus virtutis ejus, et robur fortitudinis illius, gloria sanctitatis ejus, et decor formæ ipsius, amor cordis ejus suspensioque animæ ipsius, lumen mentis **1142**

ejus et dux itineris illius; qui in eo imaginis tuæ similitudinem mirabili expressione reformasti, et per eum puritatis tuæ formam quodammodo palpabilem nobis exhibuisti; quem, cum diligeret, te inspirante, justitiam, odiretque iniquitatem, unxisti oleo exultationis non præ participibus tuis, sed inter maximos Unigeniti tui participes; exaudi, ipso intercedente, deprecationes nostras gravi peccatorum pondere pressas, et præsta ut preces ejus apud misericordiam tuam scelerum meorum maculas deleant, exempla me ad altiora piæ operationis provocent, miracula a malis terreant, charismatumque ejus flagrantia ad currendum post te in odore unguentorum tuorum me pertrahat, iuber doctrinæ ejus mei cordis duritiam infundat, omnisque gratia, quam abs te boni auctore accepit, ad meam proficiat devotionis atque salutis augmentum. Per eundem.

SANCTI GEORGII FLORENTII GREGORII

EPISCOPI TURONENSIS

VITÆ PATRUM,

SEU

LIBER DE VITA QUORUMDAM FELICIOSORUM.

Prologus.

1143 Statueram quidem illa tantum scribere, quæ ad sepulcra beatissimorum martyrum confessorumque divinitus gesta sunt: sed quoniam quædam de his nuper reperi quos beatæ conversationis meritum evexit ad cœlum, quorumque vitæ tramitem certis relationibus cognitum Ecclesiam ædificare putavi, dicere aliqua ex illis opportunitate cogente non differo, quia sanctorum Vita non modo eorum pandit propositum, verum etiam auditorum animos incitat ad profectum: et queritur a quibusdam utrum Vitam sanctorum, an Vitas * dicere debeamus. Agellius ^b autem et **1144** complures alii philosophorum Vitas dicere voluerunt. Nam Plinius ^c auctor in tertio Artis grammaticæ libro, ait: Vitas antiqui cujuscunque nostrum dixerunt; sed grammatici pluralem non putant habere vitam. Unde manifestum est melius dici Vitam Patrum quam Vitas: quia cum sit diversitas meritorum virtutumque, una tamen omnes vita corporis alit in mundo. Et scripsit ^d in inferiore Confessorum libro aliqua de quorundam vita, quæ in corpore operati sunt breviora: hiccirco quia cum de Dei virtute ingentia censeantur, parva tamen redduntur in scriptis: proluxiora quoque in hoc, quod Vita ^e Sanctorum vocitare voluimus, libro imperiti idiotæque **1145** præsumimus propalare,

* Al., *religiosorum*.

^a Laud. et Ed. *Vita..... Vitæ*.

^b Sic Mss. At Editi habent *Aulus Gellius*, quæ varietas etiam apud alios auctores occurrit. Vide August. lib. ix de Civ. Dei cap. 4, edit. novæ. Is est Aulicorum Noctium auctor, qui sæculo ii floruit circa tempora M. Aurelii imp.

^c Is est Plinius senior, qui Neronis tempore vixit, et scripsit Historiam naturalem, in cujus prologo laudat Artis grammaticæ libros. Avunculus fuit Plinii junioris.

^d Editi, *superiore*. Et quidem supra laudat librum

C de Gloria confessorum; sed, ut jam monuimus, libros de Gloria confes. scripsit post plerasque Vitas Patrum, licet Vitas Patrum post librum de Glor. conf. recognoverit. Unde hic utraque lectio bona est. Librum de Vitis Patrum post libros septem Miraculorum recenset ipse Gregorius in fine Historiæ: illum autem alias præmittit libro de Gloria confessorum, ut ex ejus prologo patet.

^e Bad., *quem Vita*. Alii Ed., *quem de Vita*. Dicitur in prologo libri de Gloria conf.: *De quorundam feliciosorum*, seu, ut alii Codd. habent, *religiosorum Vita*.

orantes Dominum, ut dignetur dare verbum in ore nostro, qui ora inutorum ad usus pristinos sæpius reseravit, ut a auditoribus lectoribusque salutaria, et sanctis Patribus digna, labia mea referant; et quæ in sanctis præcipit scribi, reputet ea suis in laudibus declamari.

^a Hæc usque ad *referant*, desunt in Mss.

CAPUT PRIMUM.

De Lupicino atque Romano abbatibus.

Series evangelicæ admonet disciplinæ (*Matth. xxv, 27*), ut dominicæ largitionis pecunia nummulariis fenerata, cum digno multiplicationis fructu dispensante Domino restauretur, nec altis defossa foveis recondatur ad detrimentum, sed rationabili dispensatione porrecta, æternæ vitæ crescat ad lucrum; ut incipiens retributionis Dominus quæ commodavit inquirere, cum usuris receptis fenerationis suæ duplici satisfactione talentis, dicat: *Euge, serve bone, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* (*Matth. xxv, 21*). Prædestinatorum est enim ista cum Dei ope perficere, qui ab ipsis cunabulorum vagitibus, ut sæpe de multis legitur, Dominum scire meruerunt, cognitoque eo, nunquam ab ejus præceptionibus recesserunt, neque post baptismi sacramentum niveam illam polentemque regenerationis stolam impudicis actibus polluerunt. Qui merito sequuntur Agnum quocunque ierit, quos ipsius Agni candor egregius liliis decoris nullo tentationis æstu marcentibus coronavit. His denique sertis, dætera inclyta dominationis extenta, inchoantes provocat, vincentes adjuvat, victores adornat, quos nominis sui titulo præsignatos de terrenis gemitibus elevans, in cælorum evexit gaudia gloriosos. De quorum niveo electionis numero et illos esse non ambigo, qui Jurensis eremi opaca lustrantes, non modo se Dei templum efficere meruerunt, verum etiam in multis mentibus Spiritus sancti gratiæ **1146** tabernacula paraverunt: id est, Lupicinus, Romanusque ^a germanus ejus.

I. Igitur Lupicinus (*Christ. an. 430, 21 Mart.*) ab exordio ætatis suæ Deum toto requirens corde, literis institutus, cum ad legitimam transisset ætatem, genitore cogente, cum animi non præberet consensum, sponsali vinculo nectitur. Romanus vero adhuc adolescentior (*An. 460, 28 Feb.*), et ipse ad Dei opus animum extendere cupiens, nuptias refutavit. Parentibus vero relinquentibus sæculum, hi communi consensu eremum petunt, et accedentes simul inter illa Jurensis ^b deserti secreta, quæ inter Burgundiam Alemanniamque ^c sita, Aventicæ adjacent civitati, tabernacula figunt, prostratique solo Dominum die-

^a Utriusque, et sancti Eugendi, Vitas scripsit anonymus auctor ejusdem sancti Eugendi discipulus, qui sæculi vi initio vixit. Quas videsis apud Bollandianos et sæc. i Act. sanctorum Bened.

^b Sic appellatur a Jura monte, hodieque sub hoc vel sancti Claudii nomine celebre, inter Helvetos et Sequanos situm. De Aventica civitate, cujus sedes episcopalis Lausannam translata est, jam diximus. Falitur, ut quidem existimo, qui Aventicæ urbis rudera se invicisse nuper putavit laud procul a monasterio

A bus singulis cum psallentii modulamine deprecantur, victum de radicibus quærentes herbarum. Sed quoniam livor illius qui de caelo delapsus est, semper insidias humano generi consuevit intendere, contra hos Dei servos armatur, hosque per ministros suos a cæpto itinere nititur revocare. Nam lapidibus urgere eos dæmones per dies singulos non desinebant, et quotiescunque genua ad orandum Dominum deflexissent, statim imber lapidum super eosdem jacentibus dæmonis deruebat, ita ut sæpe vulnerati immensis dolorum cruciatibus torquerentur. Interea ætas adhuc immatura cæpit injurias quotidiani hostis metuere, nec passa diutius sufferre dolores, relinquens eremum, ad propria redire deliberat. Sed quid invidia non cogat inimici? Verum ubi relinquentes hoc habitaculum quod expetierant, ad villas manentium sunt regressi, domum cujusdam pauperis ingrediuntur. Percunctatur autem mulier de quo itinere milites Christi venirent. Respondent non sine confusione se reliquisse eremum, et quæ eos causa a cæpto distulerit opere, per ordinem pandunt. At illa ait: Oportuerat vos, o viri Dei, contra insidias diaboli viriliter dimicare, nec formidare ejus inimicitias, qui sæpius ab amicis Dei superatus occubuit. **Emulus 1147** est enim sanctitati, dum metuit ne unde ille perfidabilis ^d corruit genus humanum fide nobilitatum ascendat. At illi compuncti corde, et seorsum discreti a muliere, dixerunt: Væ nobis, quia peccavimus in Deum dimittendo propositum nostrum. Ecce nunc a muliere arguimur pro ignavia. Et qualis nobis in posterum erit vita, si ea unde æstu inimici expulsus fuimus non repetamus?

II. Tunc armati vexillo crucis, sumptis in manu bacillis, regressi sunt ad eremum. Quibus venientibus iterum eos insidiæ dæmonis lapidibus cœperunt urgere: sed persistentes in oratione, obtinuerant a Domini misericordia ut, remota tentatione, liberi ad illum divini cultus famulatum expeditique perseverarent. His denique in oratione vacantibus [*Ed., persistentibus*], cœperunt ad eos turbæ fratrum hinc et inde confluere, et audire verbum prædicationis ab eis. Cunque jam beati eremitæ populis, ut diximus, publicati fuissent, fecerunt sibi monasterium, quod Condatiscone ^e vocitari voluerunt, in quo, succisis

^D Jurensis.

^c Alemannorum sedes in Suevia trans Rhenum fuere, sed postea, trajecto Rheno, regionem quæ tunc ad Maximam Sequanorum pertinebat, ab illo fluvio ad Jura montem occuparunt. Cui et Alemannia nomen fecerunt, de qua hic Gregorius. Vide Sirmonti in carm. 7 Apollinaris Sidonii.

^d Edit., *perfidia vilis*.

^e Vulgo Condatisconense appellatur, postea sancti Eugendi (*Saint-Oyan*), qui fuit ejusdem loci abbas

silvis et in plana redactis, de laboribus manuum propriarum victum quærebant; tantusque fervor de Dei amore proximos locorum accenderat, ut congregata ad officium Dei multitudo simul habitare non posset: feceruntque iterum aliud monasterium, in quo felicis alvearis examen instituerunt. Sed et his deinceps cum Dei adjutorio ampliatis, tertium intra Alemanniæ terminum monasterium locaverunt. Ibantque vicissim hi duo patres requirentes filios, quos divinis imbuerent disciplinis, prædicantes in singulis monasteriis ea quæ ad institutionem animæ pertinebant. Lupicinus tamen abbas [Ed., abbatis] super eos obtinuit monarchiam. Erat autem valde sobrius, et a cibo potuque abstinens, ita ut plerumque tertio die reficeretur. Cum autem eum, sicut corporis humani deposcit necessitas, sitis arriperet, vas cum aqua exhiberi faciebat, in qua manus immersas diutius retinebat. Mirum dictum ita **1148** absorbebat caro ejus aquam appositam, ut putares eam per os ejus assumi, et sic ardor sitis exstinguebatur. Erat enim severus valde in distinctione fratrum, nec quinquam non modo perverse agere, verum etiam nec loqui sinebat: mulierum quoque vel colloquia, vel occursum valde vitabat. Romanus ita erat simplex, ut nihil de his penitus ad animum duceret, sed omnibus tam viris quam mulieribus æqualiter flagitatum benedictionem Divinitatis nomine invocato tribueret.

III. Lupicinus igitur abbas cum minus haberet unde tantam sustineret congregationem, revelavit ei Deus locum in eremo, in quo antiquitus thesauri reconditi fuerant: ad quem locum accedens solus, aurum argentumque, quantum levare poterat, monasterio inferrebat, et exinde, coempto cibo, rediciebat fratrum multitudines quos ad Dei officium congregaverat. Sicque faciebat per singulos annos. Nulli tamen fratrum patefecit locum quem ei Dominus dignatus est revelare. Factum est autem ut quodam tempore visitaret fratres quos in illis Alemanniæ regionibus diximus congregatos; et accedens meridie, cum adhuc fratres in agro essent, ingressus est domum, in qua cibi coquebantur ad reficiendum: viditque diversorum ferulorum apparatus magnum, pisciumque multitudinem aggregatam, dixitque in corde suo: Non est dignum ut monachi, quorum vita solitaria est, tam ineptis utantur sumptibus. Et statim jussit præparari æneum magnum. Cumque locatus super ignem fervere cœpisset, posuit in eo cunctos simul, quos paraverant cibos, tam pisces quam olera sive legumina, vel quidquid ad comedendum monachis destinatum fuerat, dixitque: De his pulchris nunc reficiantur fratres. Nam non deliciis vacent, quæ eos a

ac demum sancti Claudii; quod ille, dimisso Vesontionensi episcopatu, huc secesserit, dictum est. Quod nomen hodieque retinet, ac perseverat celebre sub S. P. Benedicti ordine. Alterum monasterium Lausconense dicunt, jam pridem destructum est. Superest ecclesia, quæ parochialis est titulus. Denique tertium situm in comitatu Waldensi diocesis Lausannensis seu Aventicensis, sæculo IX labente, sancti Odonis Cluniacensis abbatis regimini commissum fuit, ut ex litteris Adeleydis patet, quæ sæculo V Act.

A divino impediunt opere. Quod illi cognoscentes, valde moleste tulerunt. Tunc duodecim viri, habito consilio, iracundia inflammati, reliquerunt locum, et abierunt per **1149** deserta vagantes, et ea quæ erant sæculi delectabilia inquirentes. Revelatumque est statim per visum Romano, nec ei voluit divina miseratio rem actam occultare. Regresso quoque abbate ad monasterium dicit: Si sic futurum erat, ut ad dispersionem fratrum abires, utinam nec accessisses ad eos. Cui ille: Noli, inquit, moleste ferre, frater dilectissime, quæ acta sunt. Nam scias purgatum esse aream Domini, et triticum tantum reconditum in horreo, paleas autem ejectas esse foras. Et ille: Utinam nullus abscessisset ex his! sed nunc indica, quæso, mihi quanti exinde abierunt. Qui respondit: Duodecim viri cothurnosi atque elati, in quibus Deus non haecit. Tunc Romanus cum lacrymis ait: Credo in illo divinæ miserationis respectu, quia nec illos separabit a thesauro suo, sed congregabit eos, et lucri eos faciet pro quibus pati dignatus est. Et facta pro his oratione, obtinuit ut revertentur ad gratiam omnipotentis Dei. Dominus enim compungi fecit corda eorum; et agentes poenitentiam pro excessu suo, congregaverunt singuli congregationes suas, et fecerunt sibi monasteria, quæ usque hodie in Dei laudibus perseverant. Romanus autem persistebat in simplicitate et operibus bonis, vitans infirmos, et salvans eos oratione sua.

IV. Factum est autem quodam tempore, dum iter ageret ad visitandos fratres, ut, occupante crepusculo, ad hospitium diverteret leprosororum. Erant autem novem viri. Susceptusque ab eis, statim plenus charitate Dei jussit aquam calidam fieri, atque omnium pedes manu propria lavit, lectulumque spatiosum fieri præcepit, ut omnes in uno stratu requiescerent, non abhorrens luridæ maculam lepræ. Quod cum factum fuisset, obdormientibus leprosis, hic inter decantationes psalmodiarum vigilans, extendit manum suam, et tetigit latus infirmi unius, statimque mundatus est: tactuque salubri iterum tangens alium, et ipse protinus est mundatus. Cumque sensissent redditos sanitati, tetigit unusquisque proximum suum, ut scilicet expergefacti rogarent **1150** Sanctum pro emundatione sua. Sed cum taciti ab invicem fuissent, et ipsi mundati sunt. Mane autem facto aspiciens omnes nitente cute effulgere, gratias agens Deo, et vale dicens, ac singulorum oscula libans, abscessit; mandans eis ut semper ea quæ Dei erant et retinerent pectore, et operibus exacerent.

V. Lupicinus autem jam senex factus accessit ad Chilpericum regem, qui tunc Burgundiæ præerat

sanctorum Ord. Bened. editæ sunt, pag. 155. Dicitur Romanum monasterium in Bibliotheca Cluniac. sub quo nomine hodieque notum est, vulgo *Romain-Monastier*, in pago Bernensi (*le canton de Berne*), in Helvetia, prope Novum Castrum (*Neuschâtel*).

Is est Chilpericus Gundiuchi Burgundionum regis filius, Clotidis, Clothovei Magni Franc. regis uxoris, pater: quem ejus frater Gundobadus cum uxore occidit, ut narrat Gregorius lib. II Hist. cap. 28 et Fredegarius epitom. cap. 17. Illic regiam habuit aqua.

Audierat enim eum habitare apud urbem Janubam. Cujus eum ingressus est portam, tremuit cathedra regis, qui ea hora ad convivium residebat, exterritusque sit suis: Terræmotus factus est. Responderunt qui aderant, nihil se sensisse commotionis. Et ille: Occurrite quantocius ad portam, ne forte aliquis adversari cupiens regno nostro adit, quasi nociturus nobis; non enim sine causa hæc sella contremuit. Qui protinus concurrentes, offenderunt senem in veste pellicia, et dixerunt regi de eo, qui ait: Ite, adducite eum in conspectu meo, ut intelligam cujus ordinis homo sit. Et statim adductus stetit coram rege, sicut quondam Jacob coram Pharaone. Cui ille ait: Quis es, vel unde venisti? aut quod est opus tuum? vel quid necessitatis eges [Ed., habes] ut venias ad nos, edicito? Cui ille: Pater sum, inquit, dominicarum ovium, quas cum Dominus spiritalibus tibi jugi administratione reficiat, corporalia eis interdum alimenta deficiunt. Ideo petimus potentiam vestram ut ad victus vestitusque necessaria aliquid tribuatis. Rex vero hæc audiens ait: Accipite agros vineasque, de quibus possitis vivere, ac necessitates vestras explere. Qui respondit: Agros et vineas non accipiemus, sed si placet potestati vestræ, aliquid de fructibus delegate, quia non decet monachos facultatibus mundanis extolli, sed in humilitate cordis Dei regnum justitiamque ejus exquirere. At rex, cum audisset hæc verba, dedit eis præceptionem ut annis singulis trecentos modios tritici ejusdemque mensuræ numero vinum accipiant, et centum aureos ad comparanda fratrum indumenta. Quod usque nunc a fisci ditionibus **1151** capere referuntur.

VI. Post hæc autem cum jam senes perfectæque essent ætatis, Lupicinus abbas scilicet, et Romanus frater ejus, ait Lupicinus germano suo: Dic, inquit, mihi in quali monasterio vis tibi parari sepulcrum, ut simul quiescamus? Qui ait: Non potest fieri ut ego in monasterio sepulcrum habeam, a quo mulierum accessus areatur^b. Nosti enim quod mihi indiguo et non merenti Dominus Deus meus gratiam tribuit curationem, multique per impositionem manus meæ ac virtutem crucis dominicæ, a diversis languoribus sunt erepti. Erit autem concursus ad tumulum meum, si ab hac luce migravero. Ideoque rogo, ut cinis a monasterio requiescam. Pro hac vero causa cum obiisset, in decem millibus a monasterio in monte parvulo sepultus est: super cujus deluceps sepulcrum magnum templum ædificatum est^c, in quod ingens frequentia populi diebus singulis accurrit. Multæ enim virtutes ibi in Dei nomine nunc ostenduntur, quam Gregorius hic Janubam, Bal., mendose, *Lanubam* appellat. De hoc Apollinaris Sidon. l. v. epist. 6 et 7. Vide Saronis et Simondi notas.

^a Ed., cum senex provecæque esset ætatis.

^b Ne quidem in ecclesiam monachorum admittuntur mulieres in plerisque locis, ut probat moster Mailionius Præf. in sæc. 1 Act. sanctorum Bened., quam consuetudinem Cistercienses initio renovaverunt.

^c Iste locus in anonymo in Vita sancti Romani Balmenise monasterium dicitur, cujus hodie sub Balisco nomine *Balmæ* sola superest ecclesia, inter

duitur; nam et cæci ibi lumen, et surdi auditum, et paralytici gressum plerumque recipiunt. Lupicinus autem abbas obiit, intra monasterii basilicam est sepultus: reliquitque Domino pecuniæ creditæ multiplicata talenta, id est, beatas monachorum congregaciones in ejus laude devotas.

CAPUT II.

De sancto Illidio episcopo.

Inter reliqua vitæ perpetuæ semina, quæ cœlestis Sator ex illo divinitatis fonte mentis incultæ arvom vel irrigavit institutione, vel dogmate fecundavit, ait: *Omnis qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus* (Matth. x, 38). Et^d alibi: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam* (Joan. xii, 24, 25). **1152** Sed ille nihilominus vas electionis beatus Paulus apostolus, dicit: *Semper mortificationem Christi in corpore vestro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corde* [Mss. duo, corpore] *vestro mortali* (II Cor. iv, 10). Ergo Confessores Christi, quos tempus persecutionis ad martyrium non lassavit, ipsi sibi persecutores effecti, modo^e ut digni Deo haberentur, diversas abstinentiæ cruces adhibuerunt; et ut mortificationis membris soli illi^f viverent, de quo idem Apostolus dixit: *Jam non vivo ego, vivit autem in me Christus* (Gal. ii, 20); et alibi, allegans illud psalmi quadragesimi tertii: *Propter te mortificamur tota die. æstimati sumus, sicut oves occisionis* (Rom. viii, 36). Aspiciabant enim per illos mentis internæ oculos Dominum cœlorum descendisse ad terras, non abjectum ad humilitatem, sed humiliatum misericorditer ad mundi redemptionem: aspiciabant pendentem in patibulo, non deitatis gloriam, sed assumpti corporis hostiam mundam, de qua Joannes paulo ante prædixerat: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata hujus mundi* (Joan. i, 29). Habebant in se et clavorum affixionem, cum a timore ejus confixi, atque a judicis divinis exterriti, nihil indignum ejus omnipotentis in corporis sui habitatione gerebant, juxta illud quod psalmo centesimo decimo octavo scriptum est: *Confige timore tuo carnes meas; a judicis enim tuis timui* (Psal. cxviii, 120). Fulgebat in his et illud resurrectionis lumen insigne, quo angelus refulsit, dum revolvit lapidem monumenti, de quo Marci decimo sexto: *Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, saxa et rupes sita. Aliud enim est monasterium virginum ejusdem nominis, quod etiam nunc sub regula Benedictina perseverat inter Vesuntionem et Montem Bellardi, sicut et tertium Cluniacensis ord. in eadem diocesi Vesuntionensi.*

^d Hæc desunt in Mss. tribus usque ad, sed i'le.

^e Colb., sibi persecutoris modo, ut. Laud. ut Ed., sed drest modo.

^f Ed., Christo.

^g Hæc in Mss. tribus desunt usque ad occisionis. Desunt et textus psalmi cxviii et Marci xvi, iuxta laudati.

et obstupuerunt (Marc. xvi, 5). Quo et Jesus splenduit sub illa ostiorum obseruatorum inclusione, cum improvisus in medio apostolici senatus astitit comitatu: quos idem Dominus eisdem verbis vitæ imboens coelesti est euectus in arce. Inter quos et beatus confessor Illidius ita hæc omnia in cordis sui tabernaculo collocavit, ut et ipse quoque templum sancti Spiritus efflci mereretur: de ejus vita aliqua scripturus, veniam peto a legentibus. Non enim **1153** me artis grammaticæ studium imbuuit, neque auctorum sæcularium polita lætio erudivit, sed tantum beati patris Avii Arverni pontificis studium ad ecclesiastica sollicitavit scripta. Si mihi non ad iudicium contingerent quæ ipso prædicante audiui, vel cogente relegi, quia ea nequeo observare: qui me post Davidici carminis cannas [Mols., cantiones], ad illa evangelicæ prædicationis dicta, atque apostolicæ virtutis historias epistolæ perduxit; de quo ea tantum capere potui, ut cognoscerem Jesum Christum Filium Dei ad salutem mundi venisse, atque amicos ejus qui accepta cruce austeræ observantiæ Sponsum secuti sunt, dignis obsequiis honorare. Quæ de re crudæ rusticitatis temeritatem ostendens, quæ de beato cognovi Illidio, illo quo possum proferam stylo.

I. Sanctus igitur Illidius cum perfectæ vitæ sanctitate polleret (An. 385, 5 Jun.), ac diversarum in se gratiarum charismata largiente Domino congressisset, illud quod adhuc sanctitatis culmini deerat, Deo inspirante ac populo eligente promerit, ut sacerdos Arvernæ ecclesiæ, et dominicarum ovium pastor eligeretur. Cujus sanctitatis fama dum per diversos gratiarum evehitur ascensus, non solum ipsos Arverni territorii terminos, verum etiam vicinarum urbium fines adivit. Unde factum est ut hæc gloria Trevericæ imperatoris aures attingeret, cujus filia ^b cum a spiritu immundo correpta graviter vexaretur, et non inveniretur a quo posset erui, beatum Illidium fama detexit: et dicto citius ab imperatore directi pueri, sanctum senem in antedicta repertum urbe potestati regni celeriter repræsentant. At ille venerabiliter exceptum de exitu infelicis conqueritur filię. Ille

^a Bol., *studium ecclesiastica sollicitatis scriptura*, quibus verbis Henschenius putat epistolam sancti Aviti laudari, quæ contineret loca Scripturæ superius memorata. At nihil aliud vult Gregorius quam sese a beato Avito educatum, et in litteris ecclesiasticis eruditum fuisse, et sic hic locus exponitur in ejusdem Gregorii Vita huic tomo præfixa. Vide et Fortunati lib. v, carm. 4.

^b Idem habet Gregorius lib. i Hist., cap. 40, ubi Illidius quartus Arvernorum episcopus recensetur. Imperator, qui utrobique *Trevericus* appellatur, alius non est à Maximo tyranno, qui diu Trevis comitatus est. Ejus filiam, quæ a dæmone liberata fuisse dicitur, apud Arvernos sepultam volunt ex veteri inscriptione. — Narrat hic Gregorius et in lib. i Historiæ cap. 40, *Treverici imperatoris filiam a sancto Illidio liberatam fuisse a dæmone*. Sed nihil habet de ejus apud Arvernos adventu, imo nec secundæ Vitæ ancor. In ecclesia tamen Illidiana hodieque sepulcrum ejus visitur. Et quidem anno 1314, ut in historia translationis sancti Illidii legitur, apud Bollandianos, die 5 Junii, Albertus episcopus Claromontensis post aliquo sancto, unum corpus factam translationem ape-

A vero confusus in Domino in oratione prosternitur, nocteque cum sacris hymnis canticisque spiritalibus ducta, immixtis in os puellæ digitis, nequam **1154** spiritum a corpore abegit obsessæ. Quod miraculum imperator cernens, immensos auri argentique cumulo sancto offert sacerdoti. Quod ille exæcans ac refusans, hoc obtinuit ut Arverna civitas, quæ tributa in specie triticea ac vinaria dependebat, in auro dissolveret, quia cum gravi labore penuri inferebantur imperiali. Sanctus vero, ut aiunt, impleto vitæ presentis tempore, in ipso itineris curriculo migravit ad Christum, a suisque delatus, in urbe sua sepultus est.

II. Et forsitan, ut plerumque homines murmurare soliti sunt, quispiam garrulatur ^d, dicens: Non potest hic haberi inter sanctos pro unius tantum operatione miraculi. Nam si perpenditur illud quod Dominus ait in Evangelio: *Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo demonia ejecimus, virtutesque multas fecimus?* et [Bell., et non] respondebo eis dicens, *Quia non novi vos* (Math. vii, 22, 23), profecto intelligat quod magis proficit ad laudem virtus egressa de tumultu, quam ea quæ quisquam vivens gessit in mundo: quia illa labem habere potuerunt per assidua mundanæ occupationis impedimenta, hæc vero omni labe ad liquidum cænerunt. Ergo quia illa, ut credimus, quæ sanctus Illidius ante hoc tempus operatus est, oblivioni data sunt, nec ad nostram noticiam pervenerunt, ea quæ propriis inspicimus oculis, expertique sumus, vel quæ a fidelibus agnita cognovimus, declaramus. Tempore quo Gallus episcopus Arvernus regebat ecclesiam (Vid. infra, cap. 6), horum scriptor in adolescentia degens graviter ægrotabat, et ab eo plerumque dilectione unica visitabatur, eo quod patris ejus esset; erat enim valetudo cum nimia stomachi pituita ac febre valida. Interea advenit parvulo desiderium, et, credo, inspirante Deo, ut ad beati Illidii basilicam deportaretur; illatusque manibus puerorum ad ejus tumulum, susa oratione cum lacrymis, **1155** leviozem se sensit esse quam cum venerat;

runt vas plumbeum, muro ecclesiæ monasterii Illidiani prope altare B. Mariæ affixum, in quo reperta sunt ossa filie imperatoris, quam sanctus Illidius a dæmone liberaverat. Prout, inquit, ille auctor, *infra idem vas in memoriali quodam plumbeo visum est contineri*. Memoriale istud, quod tunc æri incisum est, hæc exhibet inscriptionem, uti Savaro refert:

A. IMPERATORIS
ALEMANNICI. FILIA
QUEM. SCS. ILLIDIUS
LIBERAVIT. SEPULTA
XVI. K. APRILIS

^c Sepultus est in ecclesia quam ipse construxerat, hodieque sub ejus nomine celebri (*Saint-Alire*) cum adjuncto monasterio ord. sancti Bened. et cong. sancti Mauri, quod abbate regulari gaudet. Alteram sancti Illidii vitam habent Bollandiani ad diem 5 Junii, sed fabulis scatet. Sincerior est appendix ibi relata de ejusdem sancti corporis translatione an. 1311, ab Alberto episcopo facta. Ejus festum die 5 Julii memorat Martyrolog. Rom., at die 5 Junii celebratur apud Arvernos.

^d Colb., *garrulatur*. Ed., *garrulabit*.

reversusque ad domum, iterum a febre corripitur. **A** Quadam vero die cum gravius agere cœpisset, enni- que febris asperior solito aggravaret, et utrum evaderet dubia sub sorte jaceret, accedens genitrix ejus ait ad eum: Mœstum hodie, dulcis nate, sum habitura diem, cum te talis attinet febris. Et ille: Nihil, inquit, prorsus, obsecro, contristeris, sed ad sepulcrum me remitte beati Illidii pontificis. Credo enim, et fides mea est, quod virtus ejus, et tibi lætitiā, et mihi tribuet sospitatem. Tunc Sancti deportatus ad tumulum, orationem ad Dominum fudit ^a, spondens prostratus sponte, si eum obtentu Antistitis sui Dominus ab hoc contagio liberaret, clericum se futurum; nec prorsus moraretur, si deprecatio obtineret effectum. Hæc effatus sensit protinus discedere febrem, vocatoque puero, domum se reportari deposcit. Cumque in recubitu ubi tunc epulabantur fuisset illatus, erumpente a naribus sanguinis copia, febris simul cruorque defluxit. Quod meritis beati Confessoris præstitum habetur probatum. Sed et nuper Venerandi comitis servus, cum in diuturna cæcitate resideret, celebratis vigiliis, sanus abscessit.

III. De reliquiis vero ejus hæc ipse præfatus scriptor, ut actum est, propria contemplatione prospexit. Dedicaverat igitur oratorium (*Vid. lib. de Gloria conf., cap. 20*) infra domum ecclesiasticam urbis Turonicæ in primo sacerdotii sui anno, in quo cum reliquorum sanctorum pignoribus hujus antistitis reliquias collocavit. Post multos vero dedicationis dies admonitus est ab abbate ut reliquias quas in altari ipso locaverat visitaret, ne ab humore novi ædificii humectatæ, aliquid in his putredinis insideret. Quas cum requirens reperisset infectas, sblatas ex altari contra ignem siccare cœpit. Verum ubi ligaturas illas sigillatim composuit, ventum est ad reliquias beati Illidii episcopi. Denique tenens easdem contra ignem, filum quo ligatæ erant, quia erat valde prolixum, super ardentem decidit prunas, et tanquam æneum aut ferreum ab ardore ignis incanduit. Illo quoque parvi pendente quid **1156** filum fieret quo sanctæ reliquias ligarentur, æstimans ipsum ^b jam in favillam fuisse resolutum, comperit adhuc integrum et incorruptum, quippe quod vinculum et ligamen paulo ante fuisset hujus gloriosi pontificis.

IV. [Puer ^c erat parvulus quasi mensium decem, qui, ut res veritatis edocuit, ipsius Beati abnepos habebatur; gravissimi incommodi accessu afflicebatur. Flebat autem illius genitrix non minus obitum parvuli, quam quod non fuerat adhuc divino delibutus sacramento. Denique consilio habito, beati Confessoris adiit tumulum, exponit in pavimento ægrotum, qui nihil aliter quam solo spiritu palpitabat; atque in vigiliis obsecrationibusque coram sepulcro Antistitis

^a Ed., orationem fudit... si eum antistitis sui virtus.

^b Sic Laud., Bell. et B.1 At. Grb. et cæteri Ed.: Fieret, tantum sanctæ reliquias siccarentur. Æstimans autem ipsum. Boh. : Quid de filo fieret, tantum ne sanctæ reliquias læderentur, dehinc sequitur et filum illæ-

^c Quæ sequuntur ad clausulam *Multa quidem, etc.*,

excubat. Cumque plausum ales ille lucis nuntius [*Id est, gallus*], repercussis alis, altius protulisset, puer, qui valde exanimis projectus fuerat, convaluit; et gaudia cordis, risu præcedente, patefaciens, aperto divinitus ore, evocat matrem, dicens: Accede huc. At illa cum tremore et gaudio accedens, quæ nunquam adhuc filii vocem audierat, stupens: Quod vis, inquit, dulcissime nate? Qui ait: Curre quantocius, atque aquarum mihi pocula defer. At illa persistens immobilis usque ad adventum lucis in oratione, gratias agens sancto Antistiti, sobolemque devovens, abscessit ad domum; porrectaque aqua, hausit infans; atque omni infirmitatis nexu absolutus, ad plenum convaluit. Deinde ad pristinos infantia vagitus rediens, loqui ultra non potuit, nisi cum ad illam **B** ætatis seriem, in qua infantium lingua ad loquendum laxari solet, educatus accessit. Sed nec illud silere arbitror, quod quodam tempore, quo elibanus ad coquendas calces basilicæ ipsius succenderetur, actum est. Jugum igitur quod os fornacis validissime confirmabat, dormientibus cum ipso loci abbate qui aderant, est effractum. Quo facto astitit presbytero repente per visum quasi sacerdos dicens: Festina velociter, et excita dormientes, ne eos futuræ ruinae casus anticipet. Jam enim paratum est jugum, quod totam molem lapidum sustinet. **1157** cum ipso igne corruere. Ille vero expergefactus, amotis ab ore fornacis omnibus, cecidit ab utraque parte acervus lapidum aggregatus, nullum de astantibus lædens. Quod non sine Antistitis intercessionem præstitum **C** reor. Tunc presbyter memoratus, oratione facta ad sepulcrum Sancti, reparatis jugis, lapidibusque relatis, in elibano opus coeptum, Antistite opitulante, peregit. Hujus confessoris beatum corpus ab antiquis in crypta sepultum fuit: sed quia arctum erat ædificium, ac difficilem habebat ingressum, sanctus Avitus pontifex urbis, constructa in circuitu miri operis absida, beatos inquisivit artus, reperitque in capsâ tabulis formata ligneis, et juxta morem sarcophago clausit. In hoc loco et meritis et nomine Justus ^d requiescit; qui fuisse hujus gloriosi pontificis fertur archidiaconus.]

V. Multa quidem et alia de hoc sancto miracula sunt relata, quæ scribere longum putavi, hæc æstimans fidei perfectæ sufficere quæ dicta sunt, quia cui **D** pauca non sufficiunt, plura non proderunt. Nam ad hujus tumulum cæci illuminantur, dæmones effugantur, surdi auditum et claudi recipiunt gressum, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui credentibus repromisit a se pœta sine ambiguitate largiri.

CAPUT III.

De sancto Abraham abbate.

Nulli Catholicorum esse occultum reor quod Dom-

habentur in solo codice Molsheimensi, apud Bollandianos, die 5 Junii, qui codex ab annis supra nongentis in monasterio sancti Dionysii prope Parisios scriptus fuit.

^d De hoc supra, lib. 1 Hist. cap. 40. *Vide ad cap. 31 et seqq. de Gloria confess. not. *, supra, col. 855. EIT.*

nus ait in Evangelio : *Amen dico vobis, si habueritis fidem integram, et non hæsitaveritis, si dixeritis huic monti: Transfer te; et transferet se, et omnia quæcumque petieritis in nomine meo, credite quia accipietis, et venient vobis* (*Math. xxi, 21; Marc. xi, 23*). Ergo non erit dubium quin sancti obtinere possint a Domino quod petierint, quia in eo fidei fundamine positi^a, nullis hæsitacionum fluctibus vacillantur: pro qua fide non solum infra patriæ terminum propriæ, dum cœlestem vitam agere cupiunt, exsules facti **1158** sunt, sed etiam transmaria ac peregrina petierunt loca, ut ei cui se devoverant plus placerent. Sicut nunc beatus Abraham abbas, qui post multas tentaciones sæculi, fines est territorii ingressus Arverni. Qui non immerito Abraham illi comparatur seni pro magnitudine fidei, cui quondam dixerat Deus: *Exi de terra tua et de cognatione tua, et vade in terram quam monstravero tibi* (*Gen. xii, 1*). Reliquit autem hic non solum terram propriam, sed etiam illam veteris hominis actionem, et induit novum hominem, qui secundum Deum formatus est in justitia, sanctitate et veritate. Ideoque cum se perfectum in Dei opere cernebat, non fuit dubius in fide petere quod per vitam sanctam confisus est obtinere: per quem opifex cœli, maris ac terræ, parva quidem numero, sed admiranda miracula operari dignatus est.

I. Igitur Abraham iste super Euphratis fluvii litus exortus est (*An. 480, 15 Jun.*), ubi in Dei opere proficiens ad visitandos eremitas, adire Egypti solitudines concupivit. Quod iter dum tereret, a paganis^b comprehensus, et multis pro Christi nomine affectus verberibus, in vincula conjicitur; in quibus per quinque annos exultans, angelo solvente, laxatur. Occidentalem quoque plagam visitare cupiens, Arvernus adventi, ibique ad basilicam sancti Cyrici monasterium^c collocavit. Erat enim miræ virtutis, fugator dæmonum, illuminatorque cæciorum, aliorum quoque morborum potentissimus medicator. Igitur cum festivitatis supradictæ basilicæ advenisset, præpositum vocat, ut vasa vino plena ad reficiendum populum qui solemnitati aderat, in atrio ex more componeret. Causatur monachus dicens: Ecce episcopum cum duce et civibus invitatum habes, et vix nobis supersunt quatuor vini amphoræ; unde omnia ista complebis? Et ille: *Aperite mihi*, inquit, *penum*. Quo aperto, ingressus est: et dans orationem, quasi novus Elias, elevatis ad cœlum manibus, infusus fluitu luminibus, ait: *Ne deficiat, quæso, Domine, de hoc vasculo vinum, 1159* donec cunctis ministretur in abundantia. Et irruente in se Spiritu sancto, ait: *Hæc dicit Dominus (III Reg. xvii, 14): Non deficiet*

^a Laud. et Colb., in eo fides... posito. Ed. et Bell., in eis fides fundamine posito... vacillat.

^b Id est a Persis, ut ex ejus epitaphio patet, ubi rex eorum rex Susidis oræ dicitur, a Susa celebri Persarum urbe.

^c Idem habet lib. II Hist. cap. 21, ubi vitam Abraham a se scriptam laudat. Ecclesiam sancti Cyrici ubi sanctus Abraham et alii requiescunt, recenset auctor libri de Ecclesiis Claron. cap. 14. Hodieque sub-istit, vulgo *Saint-Cirgues* dicta, quæ, monasterio jam pri-

vinum de vase, sed omnibus petentibus affatum tribuetur, et abundabit. Verumtamen ad verbum et hilaritatem dispensacionis illius cuncto populo in abundantia ministratum est, et superfuit. Sed quia strenuitas præpositi prius mensuraverat vasculum quinquagenarium, et repererat quatuor palmorum mensuram, cernens quæ acta fuerant, in crastino iterum mensurans, tantum reperit in vase, quantum in eo præcedente reliquerat die. Ex hoc Sancti virtus in populis declarata est, in quo monasterio plenus dierum obiit, ibique cum honore sepultus est. Erat enim eo tempore sanctus Sidonius episcopus, et Victorius dux, qui super septem civitates principatum, Eoricho Gothiorum rege indulgente, susceperat. Hujus vero sancti epitaphium^d beatus Sidonius scripsit, in quo aliqua de his quæ locutus sum est præfatus. Ad hujus enim beati Abraham sepulcrum plerumque frigiditici decubantes medicinæ cœlestis præsidio sublevantur.

CAPUT IV.

De sancto Quintiano episcopo.

Omnia qui se terrenæ materiæ corpus ferre cognoscit, cogitare debet, ne in his devolvatur quam terrena et carnis hujus unica esse noscuntur; quia juxta apostolum Paulum: *Manifesta sunt opera carnis* (*Gal. v, 19*), plena immunditia et iniquitate, pollutumque et fetidum hominem qui ea sectatus fuerit reddunt, atque ad extremum stultibus deputant sempiternis. Fructus autem Spiritus est omne quod in Deo pollet ac nitet, quod in hoc sæculo, mortificata carne, animam exsultare facit, in futuro autem gaudiis donat æternis. Unde nos qui nunc sumus in corpore positi, aspicere debemus quæ **1160** operatus est Deus in sanctis suis, in quibus, tanquam in [Ed., iutra] splendidum candidumque ac levigatum meritis tabernaculum, diversisque virtutum floribus adornatum, residens, extensa dexteræ majestate, dignatus est per eos miseratione propria perficere quæ petissent, sicut nunc per beatum Quintianum, de quo sermo futurus est, mentis nobilis generositate fulgidum, justitiæ opus plerumque complevit. Ergo non nos more pecorum carnis sectatio ad terrena submergat ac deprimat, sed potius sanctorum exemplis illecti, prudenter intelligentes quæ Dei sunt, spiritualis nos opera ad cœlestia ac sempiterna sustollat; neque in nobis mens ab impudicis actionibus victa luxuriat, sed, æternitatis pro meritis vindicans solum, victrix sapientia regnet.

I. Igitur beatissimus Quintianus, Afer natione (*An. 527, 13 Nov.*), et ut quidam volunt, nepos Faust^e episcopi^e, qui genitricem suam suscitasse perhibetur,

dem destructo, parochiæ titulo illustratur, juxta quam fons fuit sancto Abraham nuncupatus.

^d Ipsum in appendice dabimus. De Apollinari Sidonio et Victorio duce passim Gregorius loquitur.

^e Celebris fuit tunc temporis Faustus episc. Præsidienis, qui pro fide exsul tempore Hunerici, in exilii loco monasterium edificaverat, ut patet ex Vita sancti Fulgentii. B. Faustum Buronitanum episcopum laudat Victor Vitensis lib. I. num. 11. Alterutrius forte nepos fuit sanctus Quintianus.

sanctitate præditus, virtutum dote fulgidus, caritatis igniculo fervidus, castitatis flore præcipuus, ad episcopatum Rutenæ ecclesiæ eligitur, expetitur, ordinatur^a. In quo episcopatu ampliatis adhuc virtutibus, cum in Dei semper operibus cresceret, auctam beati Amantii antistitis basilicam^b, sanctum corpus in antea transtulit; sed non fuit Sancto acceptabile hoc opus. Unde factum est ut per visum apparens diceret ei: Quia ausu temerario artus in pace quiescentes visus es amovisse, ecce ego removebo te ab hac urbe, et eris exsul in regione altera; verumtamen non privaberis ab honore quo frueris. Non post multum vero tempus, orto inter cives et episcopum scandalo, Gothos qui tunc in antedicta urbe morabantur suscipio attingit, quod se vellet episcopus Francorum ditioribus subdere, consilioque accepto, cogitaverunt eum perfodere gladio^c. Quod cum viro sancto nuntiatum fuisset, de nocte consurgens, cum fidelissimis ministris suis **1161** ab urbe illa egrediens, Arvernus advenit; ibique a sancto Eufrazio episcopo, qui Aprunculo quondam antistiti successerat, receptus est, largitisque ei tam domibus quam agris et vineis, vel ille, vel qui^d Lugduvensi urbi præerat, summa eum diligentia excolebant. Erat enim jam senex, et verus Dei cultor. Decedente autem ab hoc mundo sancto Eufrazio, Apollinaris, tribus mensibus sacerdotio subministrato, migravit^e. Cum autem hæc Theoderico regi nuntiata fuissent, iussit ipsi sanctum Quintianum constitui, et omnem ei potestatem tradi ecclesiæ, dicens: Ille ob nostri amoris zelum ab urbe sua ejectus est. Denique cum sanctus Quintianus in antedicta urbe potiretur episcopatu, Proculus quidam, ex ærario presbyter ordinatus, multas ei injurias intulit, omnemque potestatem illi de rebus ecclesiæ auferens, vix ei quotidianum satis tenuem victum ministrari præcepit: sed per ejus orationem a civibus correptus prudentioribus, restituta omni potestate, se ab ejus removit insidiis. Antedictus tamen sacerdos non immemor injuriæ, sicut quondam Paulus apostolus de Alexandro (*II Tim. iv, 14*), ita et hic de Proculo decantabat, dicens: Proculus ærarium multa mala mihi fecit, reddet illi Dominus secundum opera sua. Quod in posterum ei evenisse manifestum est.

II. Erat enim Vir beatus in oratione assiduus, et in tantum amator populi sui, ut adveniente Theoderico, ac vallante cum exercitu urbem, Sanctus Dei muros ejus per noctem psallendo circuiret, et ut regioni vel populo Dominus velociter succurrere di-

guaretur, afflicto in jejniis atque vigiliis instanter orabat. Porro Theodericus rex cum cogitaret etiam muros urbis evertere (*An. 523*), mollivi eum misericordia Domini, et oratio sacerdotis sui^f, quem in exilium retrudere cogitabat. Nam nocte pavore perterritus de stratu suo exsilit, ac solus per viam publicam fugere nititur. Perdidit enim sensum, nesciens quid ageret. Quod animadvertentes sui, eumque retinere conantes, vix potuerunt, cohortantes ut se signo salutari muniret. Tunc Hilpingus **1162** dux ejus accedens propius ad regem, ait: Audi, gloriosissime rex, consilium parvitas meæ. Ecce muri civitatis istius fortissimi sunt, eamque propugnacula ingentia vallant. Quod ut plenius magnificentia vestra cognoscat, de sanctis quorum basilicæ muros urbis ambiunt hæc loquor, sed antistes loci illius magnus apud Deum habetur. Noli facere quod cogites; noli episcopo injuriam inferre, aut urbem evertere. Cujus consilium rex clementer accipiens, præceptum posuit ne ullus ab octavo urbis milliario læderetur. Quod obtentu Sacerdotis præstitum nullus ambigat. Tunc et Proculus ille presbyter, irruptis Lovolautensis^g castris muris, ab ingredientibus hostibus ante ipsum ecclesiæ altare gladiatorum ictibus in frusta discerptus est, reddiditque illi Dominus, sicut Sacerdos cantare consueverat, secundum opera sua.

III. Post peractam igitur stragem cladis Arvernæ, Hortensius, unus ex senatoribus, comitatum urbis illius agens, quemdam de parentibus Sancti, id est Honoratum nomine, in urbis platea nequiter retineri jussit. Quod celeriter beato Viro nuntiatum est. At ille per amicos suos coepit rogare, ut eum data audientia absolvi juberet. Quod ille nullatenus præstitit. Tunc beatus senex deferri se in plateam qua ille tenebatur jubet: allatus autem rogabat milites ut eum dimitterent. Illi vero timentes, obedire ausi non sunt Pontifici. Et Sacerdos: Ad domum, inquit, Hortensii me velociter deportate. Erat enim senex valde, et propriis pedibus abire non poterat. Defertentes autem eum in domum Hortensii ministris ejus, excutiens in eam pulverem calciamenti sui, ait: Maledicta sit domus hæc, et maledicti habitatores ejus in sempiternum, fiatque deserta, et non sit qui inhabitet in ea. Et dixit omnis populus: Amen. Et adjecit: Quæso, Domine, nunquam de hac generatione provehatur quisquam ad episcopale sacerdotium^h, qui episcopum non obaudit. Egresso autem ex ea Sacerdote, protinus omnes familiæ, quæ in

^a Eo nomine subscripsit concilio Agathensi an. 536, et Aurelian. i an. 544.

^b Alii, *aucta... basilica*. Sancti Amantii Vitam habet Labbeus tomo II Bibl. novæ, in qua de ejus translatione. Abbatiam sancti Amantii Ruthenensis, que monasterio sancti Vitoni Virdunensis subjecta erat, comiti Ruthenensi oppigneravit pius abbas Richardus, pauperibus subveniendi causa in publica calamitate, ut refert Hugo Flaviniacensis in Chronico. In Actis visitationis diocæsis Ruthenensis factæ a Simone archiep. Bituricensi an. 1286, mentio fit prioris sancti Amantii burgi Ruthenensis.

^c Confer lib. II Hist. cap. 36.

^d Ed., *et ille et qui*, eodem sensu.

^e Confer cum lib. III Hist. cap. 2.

^f *E. I., mollitus est... oratione sacerdotis ejus.*

^g Sic Mss., ut et in Hist. lib. III cap. 13, ubi eadem historia narratur. Editi tamen hic habent *Turense*.

^h Sic et Saturninus Tolosatium primus episcopus imprecatus fuisse dicitur, supra, Hist. lib. I, cap. 28, ne ullus unquam ex Tolosæ urbis civibus illi in episcopum assumeretur.

quo illa erant, a febre corripuntur, et **1163** pauper ingeniscentes spiritum exhalant. Quod cum jam die tertia ageretur, videns Hortensius sibi nihil de suis servientibus re-orvari, timens ne etiam et ipse pariter interiret, ad sanctum Virum noctis ingreditur, projectusque ad pedes ejus cum lacrymis veniam rogat. Quam ille benignissime indulgens, benedictam aquam domui transmisit, illaque per parietes respersa, omnis ægritudo protinus est depulsa, magnaque ibi virtus apparuit; nam et qui incurrerant sanati sunt, et qui sani [Al., sanati] erant ultra non incurrerunt.

IV. In ecclesiasticis vero scripturis eruditus est habitus hic sacerdos; sed et in eleemosynis magnificus fuit. Nam cum pauperem quempiam clamare cerneret, alebat: Succurrite, queso, succurrite, et pauperi victus necessaria ministrare. Ignari enim estis, o desides, et forsitan ipse est qui se per evangelicæ lectionis seriem reficiendum in pauperibus minimis esse mandavit (*Matth. xv, 40*). Ejiciebat autem et dæmonia se contentia. In monasterium autem Candidobrinse^a veniens, cum energumenum quendam reperisset atrocis debacchantem, misit presbyteros ut ei manus imponerent: sed cum eorum exorcizatione larva non fuisset expulsa, Sanctus Dei cominus appropinquans, et inmissis in os ejus digitis, personam reddidit absolutam. Multa et alia miracula Vir beatus operatus est, et oratione lacta, sæpius quæ petisset ad Dominum obtinebat. Porro in Arverno quodam tempore cum magna siccitas consumeret arva, et arenibus herbis nulla penitus jumentis pabula remanerent, et Sanctus Dei rogationes illas, quæ ante ascensionem dominicam aguntur devotissime celebraret; die tertia cum jam portæ civitatis appropinquarent, suggerunt ei ut ipse antiphonam dignaretur imponere, dicentes: Si tu, beate Pontifex, devote antiphonam imposueris, confidimus de sanctitate tua, quod protinus nobis Dominus pluviam dignabitur benigna pietate largiri. At ille prostratus super cilicium suum, in ipsa platea diutissime **1164** cum fletu oravit. Exurgens autem antiphonam quam petebant, ut virtus fuit, imposuit: verba autem ejus ex illa Salomonice orationis edita hæc erant: *Si clauso cælo pluvie non fuerint propter peccata populi, et conversi deprecati fuerint faciem tuam; exaudi, Domine, et dimitte peccata populi tui, et da pluviam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum* (*II Paral. vi, 26, 27*). Cumque psallere devotissime cœpissent, penetravit excelsæ potentie aures humilis oratio Confessoris; et ecce contenebratum est cælum, ac nubibus obtectum; et priusquam por-

tam visis attingerent, descendit pluvia vehemens super universam terram illam, ita ut omnes mirarentur, ac dicerent ad preces hoc beati Viri fuisse largitum.

V. Senit autem Sacerdos Dei, et in tantum ætate provecus est, ut sputum oris in terram proficere non valeret: sed adhibito labiis trichifone^b in eum salivas oris exponeret. Non caligavit oculus ejus, nec immutatum est cor a visis Dei: non seposuit vultum pauperis, nec metuit personam potentis; sed una eademque ei fuit in omnibus sancta libertas, ut ita susciperet penulam pauperis, ac si veneretur togam incliti senatoris. Obiit autem perfectus in sanctitate, et sepultus est in basilica sancti Stephani^c ad lævam altaris, ad cujus nunc tumulum pierumque quartanorum febris, melancholia compressa, restinguntur.

CAPUT V.

De sancto Portiano abbate.

Quanta omnipotens Deus suo dictis nomine indulgeat, quantaque eisdem pro fidei servitio benignitatis ope^d compenset! Magna quidem se pollicetur redditurum in cælo, sed quæ accipiunt sunt plerumque hoc declarat in sæculo. Nam sæpius de servis liberos, de liberis efficit gloriosos, juxta illud Psalmographi dictum: *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem: ut collocaet eum cum principibus* **1165** *populi sui* (*Ps. cxii, 7, 8*). De hoc et Anna Helcanæ ait: *Saturati prius pro pane se locaverunt, et famelici saturati sunt* (*I Reg. ii, 5*). Ex hoc et ipsa Redemptoris nostri genitrix virgo Maria dicebat: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles* (*Luc. i, 52*). Sic et ipse Dominus in Evangelio ait: *Erunt primi novissimi, et novissimi primi* (*Matth. xx, 16*): Mitet^e ergo amore suo divina misericordia super inopes, ut de parvis magnos statuât, ac de infirmis Unigeniti sui faciat cõsacerdotes. Prefecit enim de hac mundana egestatè in cælo, quo scandere non potuit terrenum imperium; ut accedat illuc rusticus, quo accedere non meruit purpuratus. Sic nunc de beato Portiano abbate, quem non modo de onere mundani servitii eruit, verum etiam magnis virtutibus sublimavit, atque post mundum [*Ed.*, motum] et pressuras sæculi in requie æterna constituit, locavitque eum inter angelorum choros, de quibus expulsus est dominus Ille terrenus.

L. Beatissimus igitur Portianus (*An. 527, 24 Nov.*) ab ineunte ætate Deum querere cœli semper, etiam inter terrena servitia, conabatur. Sic enim servus fertur fuisse cujusdam barbari^f, iisque cum plerum-

^a Sic Colb., Laud. et plerique Editi. Bell., cum Bal., *Candidobrinse*. Hodie vulgo appellatur *Combronde*, prioratus Menatensi monasterio ordinis sancti Benedicti subjectus, in oppidulo cognomini.

^b Laud., cum Ed., *trudione*.

^c Hanc ecclesiam construxisse dicitur sancti Namati uxor, supra, lib. ii Hist. cap. 17, ubi de ea diximus. Sancti Quintiani in ea quiescentis meminit libellus de Ecclesiis Clarow. cap. 13, ibique etiam

nunc visitur ejus sepulcrum. Sed sacrum corpus inde translatum est in ecclesiam sanctorum Symphoriani et Genesii in urbem, ubi hodieque quiescit.

^d Ed., cum Laud., *quantumque... opem*.

^e SB., *Illucet*. Colb., *licet... misericordia inopum*. Bell. et Laud., *talitet*. Bad. et Ed., præter Bal., *illi cet.*

^f Id est, Franci. Eum *Malfangum* vocant nonnulli, quod effictum bouem videtur.

que ad monasterium confugeret, ut eum domino suo abbas redderet excusatum: ad extremum fugiens, dominus ejus ^a de vestigio sequitur, et abbatem calumniari cœpit, reputans quod ipse eum seduceret ne sibi suus famulus deserviret. Cumque de consuetudine ut eum redderet calumniando abbatem insistēret, dicit abbas Portiano: Quid vis ut faciam? Et ille: Redde, inquit, me excusatum. Cumque excusatus redditus fuisset, et dominus ejus reducere eum domum vellet, ita cæcatus est, ut nihil penitus posset agnoscere. Cernens autem se gravibus doloribus affici, abbatem vocat, dicens: Supplica, quæso, pro me Dominum, et accipe hunc servum ad ejus cultum; forsitan promerebor recipere lumen amissum. Tunc abbas vocatum Beatum ^b ait: Impone, quæso, manus **1166** tuas super oculos ejus. Cumque ille refutaret, tandem abbatis devictus precibus, super oculos domini sui signum beatæ crucis imposuit: statimque, disrupta caligine, et sedato dolore, pristinae redditus est sanitati. At vero exin beatus Portianus clericus factus tanto virtutis cumulo est prælatus, ut decedente abbate ipse succederet ^c. Qui fertur æstivo tempore, cum ardor solis vi caloris sui cuncta consumeret, et etiam corpora, quæ robustiora potu ciboque erant, ab æstu defatigaret; hic jejuniis post ^d perditum omnem ab ore humorem, salem æstivus ruminabat, ex quo iterum assumpto liquore arentes gengivas parumper infliceret. Quæ res, quanquam palatum aridum humectaret, tamen majus tormentum addita corporis siti præstabat. Sal enim, ut nulli occulitur, magis ardorem sitis cohcitat quam extinguat, sed hic, tribuente Domino, arcebat per eo.

II. His diebus Theodericus ingressus Arvernum terminum (An. 525), omnia extorminabat, cuncta devastabat. Cumque in Arthonensis ^e vici pratris castra metasset, antedictus senex ad occursum ejus properat, quasi pro populo rogaturus: ingressusque castra mane, rege adhuc in tentoriis dormiente, Sigivaldi papilionem, qui tunc primus cum eo habebatur aggressus est: et dum de hac captivitate conqueritur, Sigivaldus ut, ablutis aqua manibus, merum dignaretur accipere deprecatur, dicens: Magnum mihi hodie gaudium commodumque divina pietas præstat, si infra tentorii mei septa, facta oratione, potum dignaris accipere. Audierat enim famam sanctitatis ejus, idcirco et honorem ei pro Dei reverentia impendebat. Quod ille diversis modis excusans,

^a Ed. cum Laud., *fugientem... eum de.*

^b Accusandi casum pro ablativo hic, ut alias, usurpat noster Gregorius.

^c Hoc monasterium, quod oppido circumjacenti nomen dedit, in Arvernorum finibus versus Burbonenses etiamnunc subsistit, amisso ab annis octingentis abbatie titulo, in prioratum redactum, et monasterio Trenorchiensi subjectum. Trenorchiensis monachis an. 1627 sæculari toga donatis, monasterium sancti Porciani sub regulari ordine permansit, quod an. 1645 cong. sancti Mauri monachis Benedictinis reformandum commissum est.

^d In Colb. deest *post*, quæ lectio sincera videtur, Gregorio accusativum pro sexto casu, ut solet, ponente.

asserebat hoc non posse fieri: Quia, inquit, nec hora debita esset, nec regi dignum præbuisset occursum, et, quod his omnibus potius erat, nec dum adhuc Domino psalmorum decantationem debitam exsolvisset. Sed his sepositis **1167** vi eum compulit, allatumque vasculum quo potio tenebatur, rogat ut eum Sanctus imposita prius manu sanctificaret. Qui elevata dextera cum signum crucis imposuisset, vasculum scinditur medium, ac vinum quod infra tenebatur, cum immenso serpente terræ diffunditur. Quod cernentes qui aderant, metu exterriti ad pedes beati Viri decidunt, lambunt vestigia, osculantur et plantas: mirantur omnes virtutem senis, mirantur et se ab iniqui anguis viru divinitus fuisse salvatos. Ad istud miraculum concurrunt omnes exercitus, vallat multitudo omnis beatorum Virum, cupiens ejus fimbrias manu tangere, etsi osculo honorare non potuit: et rex exsilit de stratu suo, accurratque ad beati Confessoris adventum, illoque tacente, cunctos quos repebat captivos absolvit, et reliquos deinceps ut voluit, sic recepit. Duplex ^f ibi beneficium Domino cooperante largitus, et illos a morte eruit, et hos a jugo captivitatis exemit. Vere, ut ego credo, et fides mea est, quia constat ab hoc periculo salvatos quasi suscitatos a mortuis.

III. Nec hoc præterire volui quod cum diabolus diversis machinis conatus illudere, cum videret se nihil ei posse nocere, visibilibus illum præliis est aggressus. Nam nocte quadam dum se sopori dedisset, subito expèrgefactus vidit cellulam suam quasi incendio concremari; exurgensque perterritus ostium petiit. Quod cum reserare nequiret, in oratione prosternitur, ac signum salutare coram se et circum se faciens, protinus phantasia flammarum quæ apparuerat evanuit, cognovitque hoc diaboli fuisse fallaciam. Idque statim revelatum est beato Protasio, qui tunc apud Canbidobrense monasterium ^g habebatur reclusus, qui cum summa festinatione monachum ex cellula sua ad fratrem dirigens, hortatus est, dicens: Oportet te, dilectissime frater, insidii diaboli resistere viriliter, et nihil de illius dolositate pavescere, sed omnia quæ intulerit oratione assidua, ac signo crucis e contra **1168** opposito evincere, quia talibus semper tentationibus servos Dei nititur expugnare. Senuit autem Vir beatus, et, impleto boni operis cursu, migravit ad Dominum, cujus nunc tumulus ^h sæpius divinis glorificatur virtutibus. Hæc

^e Plerique Ed. cum Laud., *Archonensi*. Sed hic Artona vicus memoratur apud Arvernos notissimus. Hæc Theoderici expeditio narratur in lib. II Hist. cap. 12 et seqq, ubi et de Sigivaldo agitur. Vide cap. præcedens de sancto Quintiano.

^f Ed., et sic recepit duplex, et deest largitus. Colb., *recepit; sic duplex.*

^g De hoc monasterio dictum est cap. præced. Protasium recenset Saussaius in appendice Martyrol. Gallic. inter eos quorum natalis dies est incertus. Branchus in Vita sanctorum Arvernensium 24 Novembris consignat. Ex hoc solo Gregorii loco notus est.

^h In proprio monasterio sepultus est. Ejus sacrum corpus sæculo x labente e terra levatum est: exinde

tantum de sancto Viro cognovimus, non dijudicantes A alios qui majora de eo cognoverunt, si voluerint aliqua in ejus laudem conscribere.

CAPUT VI.

De sancto Gallo episcopo.

Nobilitatis mundanæ fastigium semper inhiat cupiditatibus, gaudet honoribus, inflatur occursibus, litibus forum pulsat, rapinis pascitur, calumniis delectatur, rubiginosi auri talenta desiderat; et dum parva possidere videtur, ut agglomeret plurima magis accenditur, ingeritque ei congeries auri sitim arduam possidendi, sicut Prudentius ait:

Auri namque fames procedit a major ab auro.

Unde fit ut dum gaudet pompis sæculi et vanis honoribus oblectari ^b, nihil ei de mansuris dignitatibus B in memoriam revocetur: nec respicit ad ea quæ non videntur, dummodo illa quibus satiari animum putat, importune possideat. Sed sunt qui se de his nexibus, tanquam aves de muscipulis evolantes, et ad altiora tendentes, mentis alacrioris ingenio absolverunt, ac relictis exosisque terrenis facultatibus, totis se viribus ad illa quæ sunt cœlestia aptaverunt. Sicut sanctus Gallus incola Arvernæ urbis, quem a Dei cultu abstrahere non potuit, nec splendor generis, nec celsitudo senatorii ordinis, nec opulentia facultatis; quem separare a Dei amore non potuit, nec dilectio patris, non matris blanditiæ, non amor nutricum, non obsecundatio bajulorum: sed his omnibus pro nihilo ductis, et tanquam stercora exosis, Dei se dilectioni, Dei se officio vovens, monasteriali C districtione subegit. Sciebat enim juvenilis fervoris flammam 1169 non aliter posse devincere, nisi censuræ canonicæ et disciplinæ severissimæ subderetur. Sciebat enim se ab humilitate sæculi ad altiora sublevaturum, et per patientiam tolerationis ad illam excelsi apicis gloriam evecturum, quod postea probavit eventus.

I. Sanctus denique Gallus (An. 554, 1 Jul.) ab adolescentia sua devotus Deo esse coepit, diligensque ex tota anima Dominum, et ea quæ Deo dilecta esse noverat diligebat. Pater ejus nomine Georgius *, mater vero Leocadia a stirpe Vectii Epagati descendens, quem Lugduni passum Eusebii testatur Histo-

caput et aliquot ossa a Normannis quibusdam furata, delata sunt in castrum Normanniæ, Aquilam (*l'Aigle*) vulgo dictum. Reliquæ ejus sacri corporis exuvie etiamnunc in monasterio sancti Portiani requiescunt. — Sacrum caput beati Portiani Normanni quidam sæculo x labente furtim ablatum in suam patriam detulerunt, ubi hodieque in ecclesia sancti Martini apud oppidum Aquilam dictum visitur. Anno 1673, die 26 Novembris, permittente Henrico de Maupas Ebroicensium episcopo, loci diocesano, aperta est capsula sancti Portiani appellata, in qua beati viri caput in varia fiusta consecissimum repertum est cum hæc inscriptione: *Caput D. Portiani, quod fractum fuit ab hæreticis in ecclesia sancti Martini de Aquila anno millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, d. e vero Martii decima octava.* In altera capsula inventum est ejusdem sancti viri brachium.

* Al., parturit.

^b Bal., oblectatur.

ria, qui ita de primoribus senatoribus fuerunt, ut in Galliis nihil invenitur esse generosius atque nobilius. Cumque ei pater cujusdam senatoris filiam querere vellet, ille assumpto secum uno puerulo monasterium Crononense ^a expetiit, sexto situm ab Arverna urbe villiario, suppliciter abbatem exorans ut sibi comam capitis tondere dignaretur. At ille videns prudentiam atque elegantiam pueri, nomen inquiri, interrogat genus et patriam. Ille vero Gallum se vocitari pronuntiat, civem Arvernum, Georgii filium senatoris. Quem abbas ut cognovit de prima progenie esse progenitum, ait: Bene desideras, fili, sed primum oportet hæc in patris tui deferri notitiam; et si hoc ille voluerit, faciam quæ deprecis. Denique abbas pro hac causa nuntios mittit ad patrem, interrogantes quid de puero observari juberet. At ille parumper contristatus, ait: Primogenitus, inquit, erat mihi, et ideo eum volui conjugio copulare; sed si eum Dominus ad suum dignatur ascire servitium, illius magis quam nostra voluntas fiat. Et adjecit: Quidquid volis infans, Deo inspirante, suggererit, adimplete.

II. Tunc abbas ista nuntiis referentibus discens, puerum clericum ^e fecit: erat autem egregiæ castitatis, et tanquam senior, nihil perverse appetens, a jocis se etiam juvenilibus cohibebat, 1170 habens miræ dulcedinis vocem cum modulatione suavi, lectioni incumbens assidue, delectans jejuniis, et abstinens se multum a cibis. Quem cum beatus Quintianus episcopus ad idem monasterium veniens cantantem audisset, non eum permisit ultra illic retineri, sed secum ad civitatem adduxit, et ut cœlestis pater in dulcedine spiritali nutritus. Cumque defuncto patre vox ejus magis ac magis die adveniente componeretur [*Mss. duo*, componeret], atque idem in populis maximum haberet amorem, nuntiaverunt hæc Theoderico regi; quem dicto citius arceasitum tanta dilectione excoluit, ut eum proprio filio plus amaret: a regina autem ejus simili amore diligebatur, non solum pro honestate vocis, sed etiam pro castimonia corporis. Nam tunc Theodericus rex ex civibus Arvernens clericos multos adtulit, quos Trevericæ ecclesiæ ad reddendum famulatum Domino jussit assistere; beatum vero Gallum a se nequaquam passus

^d Is est Gregorii nostri avus, pater nempe sancti Galli et Florentii senatoris. Vectius Epagatus unus fuit e martyribus Lugdunensibus, cujus elogium habetur in celebri epistola quam Eusebius Historiæ suæ libro v, cap. 1, inseruit.

^a Sic Ed. Colb., *Crononense*. Laud., *Crononensim*. Bell., *Cronosensim*, vulgo *Courmon*. Vide lib. iv Hist. cap. 40.

^e Ex hoc aliisque passim Gregorii locis inferit Lud. Thomassinus abbates olim tonsuram clericalem conferre consuevisse, eandemque olim fuisse monachorum ac clericorum tonsuram, monachos denique sæpius clericorum nomine fuisse designatos. Quod passim nos quoque observavimus. Lego ea de re ejusdem Thomassinii Disciplinam eccles. Latine editam parte 1, lib. II, cap. 39. Cui consentit Cointius ad an. 518. Vide et Mabillonii notas in Vitam sancti Sequani, sæc. I Bened., pag. 264.

est separari : unde factum est ut eunte rege in Agrippinam ^a urbem, et ipse abiret simul. Erat autem ibi sanum quoddam diversis ornamentis refertum, in quo barbaries proxima [Ed., opima] libamina exhibens, usque ad vomitum cibo potuque replebatur : ibi et simulacra ut deum adorans, membra secundum quod unumquemque dolor attigisset, sculpebat in ligno. Quod ubi sanctus Gallus audivit, statim illuc cum uno tantum clerico properat, accensoque igne, cum nullus ex stultis paganis adesset, ad sanum applicat ac succendit. At illi videntes fumum delubri ad coelum usque conscendere, auctorem incendii quaerunt, inventumque evaginati gladiis prosequuntur. Ille vero in fugam versus, aulae se regiae condidit. Verum postquam rex quae acta fuerant, paganis minantibus, recognovit, blandis eos sermonibus lenivit, et sic eorum furorem improbum mitigavit. Referre enim saepe erat solitus Vir beatus haec cum lacrynis, et dicebat : Vae mihi **1171** qui non perstiti ut in hac causa finiret ! Fungebatur eo tempore diaconatus officio.

III. Denique cum beatus Quintianus episcopus ab hoc saeculo, jubente Domino, transisset, sanctus Gallus apud urbem Arverniam eo tempore morabatur. Cives autem Arverni ad doinum Impetrati presbyteri ejusdem avunculi convenerunt, conquirentes de obitu sacerdotis, et qui in ejus locum deberet substitui requirerent. Quod diutissime pertractantes, regressus est unusquisque ad semetipsum. Post quorum discessum sanctus Gallus vocavit unum ex clericis, et irruente in se Spiritu sancto, ait : Quid hi mussitant ? quid cursitant ? quid retractant ? Vacuum est, inquit, opus eorum, ego ero episcopus, mihi Dominus huic honorem largiri dignabitur : tu vero cum me redire de praesentia regis audieris, accipe equum decessoris mei stratum, et egredieris te in obviam exhibe mihi. Quod si audire desperaveris, cave ne te in posterum poeniteat. Cumque haec loqueretur, super lectulum decumbebat. Tunc iratus contra eum clericus, cum multa exprobraret, elisum super spondam ^b lecti latus ejus laesit, turbidusque discessit. Quo discedente, ait Impetratus presbyter ad beatum Gallum : Audi, fili, consilium meum. Noli penitus retardare, sed vade ad regem, et nuntia ei quae hic contigerint ; et si ei inspirat Dominus ut tibi hoc sacerdotium largiatur, magnas Deo referemus gratias ; sin aliud, vel ei qui ordinatus fuerit commendaberis. Ille vero abiens, quae de beato Quintiano contigerant regi nuntiavit. Tunc etiam et Aprunculus Treverorum episcopus transiit ^c ; congregatique clerici civitatis illius ad Theodericum regem, sanctum Gallum petebant episcopum. Quibus ille ait : Abscedite, et alium requirite, Gallum enim diaconem alibi habeo destinatum. Tunc eligentes sanctum Nicetium epi-

scopum acceperunt : Arverni vero clerici cum consensu ^d insipientium facti, et multis muneribus, ad regem venerunt. Jam tunc germen illud iniquum coeperat fructificare [Ed., pullulare], ut sacerdotium aut venderetur a regibus, aut compararetur a clericis. Tunc ii audiunt a **1172** rege, quod sanctum Gallum habituri essent episcopum. Quem presbyterum ordinatum jussit rex ut, datis de publico expensis, cives invitarentur ad epulum, et laetarentur ob honorem Galli futuri episcopi. Quod ita factum est. Nam referre erat solitus non amplius donasse se pro episcopatu quam unum trientem coquo qui servit ad prandium. Post haec rex, datis ad solatium ejus duobus episcopis, Arvernensium cum direxit : clericus vero ille qui super spondam lecti latus ejus illiserat, **V** Viventius nomine, ad occursum Pontificis secundum verbum illius properat, non sine magno pudore, et se, simulque equum quem jusserat representat. Ingressisque utrisque in balneum, dolorem lateris, quem ab impulsu superbiae ejus clerici incurrerat, clementer improperat, magnam ex hoc ei ingerens verecundiam, non cum ira, sed tantum joco spiritali delectatus. Igitur exinde cum multo psallentio in civitatem suscipitur, et in sua ecclesia episcopus ordinatur.

IV. Jam vero assumpto episcopatu, tanta humilitate tantaque charitate cum omnibus usus est, ut ab omnibus diligeretur. Patientiam vero ultra humanum morem habens, ita ut, si dici fas est, Moysi compararetur ad diversas injurias sustinendas. Unde factum est ut a presbytero suo in convivio percussus in capite, ita se quietum reddiderit, ut nec sermonem quidem asperum respondisset ; sed omnia quae ei accidebant patienter ferens, in Dei hoc arbitrio, a quo se petebat enutrir, jactabat. Nam et Evodius ^e quidam ex reuatoribus presbyter, cum in convivio ecclesiae cum multis calumniis atque conviciis lacessisset, consurgens Sacerdos loca basilicarum sanctorum circumibat : tamen cum hoc Evodio fuisset perlatum, post eum cursu veloci dirigens, et se ante pedes ejus in ipsa platea prosternens, veniam petit, deprecans ut eum oratio ejus cum omnipotente Judice non fuscaret. At ille benigne eum colligens, cuncta quae locutus fuerat clementer indulsit, eum arguens ne haec ultra contra sacerdotes Domini auderet appetere, quia ipse episcopatum nunquam promereretur **1173** accipere. Quod postea probavit eventus. Nam cum in Gabalitano ad episcopatum jam electus ^f, jam in cathedra positus, jam cuncta parata essent ut benediceretur episcopus, ita subito contra eum omnis populus consurrexit, ut vix vivus posset evadere ; qui postea presbyter transiit.

V. Apud Aurelianensem autem urbem, incriminato ab iniquis episcopo Marco, et in exilium trans-

^a Ea est Colonia (Cologne), urbs vel suo nomine celebris.

^b Id est latus lecti, a voce σπονδή, foedus.

^c Obiit circa an. 527. Festum ejus celebratur die 22 Aprilis.

^d Id est instrumento electionis.

^e Ed., sicut et infra, *Ennodius*.

^f Post mortem sancti Hilarii, cui substitutus est Evanthius, qui conc. Aurel. IV subscripsit.

magnus episcoporum conventus est aggregatus, Chil- A deberto rege jubente, in qua synodo * cognoscentes beati episcopi, hoc esse vacuum quod contra eum fuerat mussitatum, eum civitati et cathedræ suæ restitunt. Denique tunc in servitio sancti Galli Valentinianus ^b diaconus, qui nunc presbyter habetur atque vocalis, abiit; cumque episcopo alio missas dicente, diaconus ille propter jactantiam potius quam pro Dei timore cantare vellet, a sancto Gallo prohibebatur, dicente sibi: Sine, inquit, filii, quando [Ed., quod non] Domino jubente nos celebraverimus solemniam, tunc et tu canere debes. Nunc ejus clerici concinant qui consecrat [Ed., consecrant] missas. At ille et tunc se posse pronuntiat. Cui Sacerdos: Fac ut libet, nam quod volueris non explebis. Ille quoque negligens mandatum Pontificis abiit, et tam deformiter B cecinit, ut ab omnibus irrideretur. Adveniente autem alia Dominica, dicente sapedicto Pontifice missas, jussit eum abire: Nunc, inquit, in nomine Domini quod volueris explicabis. Quod cum fecisset, in tantum vox ejus præclara facta est, ut ab omnibus laudaretur. O beatum virum! cui talis gratia concessa est, ut sicut animæ, ita et cum eo voces hominum sub ejus potestate consistent, quas et cum voluit cantu prohibuit, et cantare permisit.

VI. Præstitit autem Deus et alia miracula magna per illum. Nam cum Julianus Defensor ^c, presbyter deinceps, dulcissimæ voluntatis homo, a quartano typo correptus graviter cruciaretur, 1174 lectulum sancti Sacerdotis expetiit; in quo decubans, a lectuaria ipse coopertus, paululum obdormiens, ita sanatus C est, ut nec contactus quidem postea ab hac infirmitate fuisset. Cum autem Arverna civitas maximo incendio cremaretur, et hoc Sanctus comperisset, ingressus ecclesiam diutissime Dominum ante sanctum altare cum lacrymis exoravit, surgensque, Evangelia comprehensa, apertaque in obviam se igni obtulit. Qua contra parata ^d, protinus ad aspectum ejus ita omne incendium est extinctum, ut nec favillæ quidem in ego igne remansissent. Sub ejus autem tempore magno terræ motu Arverna civitas est concussa, sed cur hoc acciderit ignoramus. Hoc tamen scimus quod nullum ex populo læsit. Cum autem lues illa ^e, quam inguinarium vocant, per diversas regiones desæviret,

* Ea est synodus Aurelianensis v quæ in præfatione jubente Childeberto coacta dicitur. Marcus autem Aurelianensis iv interfuerat an. 547.

^b Sic Colb. Alii cum Ed., *Valentinianus*. At infra omnes habent, *Valentinianus*. Vocalis dicitur, id est, cantor, ex Glossario Cangii. Et quidem infra diserte cantor appellatur.

^c Defensores ii erant quibus rerum et negotiorum ecclesiæ cura et defensio commendata erat. Vide Thomassin. Disciplinæ eccles. parte i, lib. ii cap. 98, etc.

^d Et., *Evangeliiis comprehensis apertisque.... quo obtemperans*. At nostra lectio sincerior, licet obscurior, quod Gregorius pro more suo quartum pro sexto casu adhibeat.

^e De eadem lue agit Gregorius lib. iv Hist. cap. 5, et lib. i de Gloria Mart. cap. 51. Contigit an. 545 aut sequenti.

^f An eulogias, an communionem sub una specie?

et maxime tunc Arelatensem provinciam depopularet, sanctus Gallus non tantum pro se quantum pro populo suo trepidus erat: cumque die noctuque Dominum deprecaretur, ut vivens plebem suam vastari non cerneret, per visum noctis apparuit ei angelus Domini, qui tam cæsariem quam vestem in similitudinem nivis candidam efferebat, et ait ad eum: Bene enim te, o Sacerdos, prospectat divina pietas pro populo tuo supplicentem; ideoque ne timeas, exaudita est enim oratio tua, et ecce eris cum populo tuo ab hac infirmitate liberatus: nullusque te vivente in regione ista ab hac strage deperibit: Nunc autem noli metuere, post octo vero annos expletos migrabis a sæculo. Quod postea manifestum fuit. Expergefactus autem, et Deo gratias pro hac consolatione agens, quod per cœlestem nuntium confortari dignatus est, rogationes illas instituit, ut media Quadragesima psallendo ad basilicam beati Juliani martyris itinere pedestri venirent. Sunt autem in hoc itinere quasi stadia trecenta sexaginta. Cum autem regiones illas, ut diximus, 1175 lues illa consumeret, ad civitatem Arvernam, sancti Galli intercedente oratione, non attigit. Unde ego non parvam censeo gratiam ejus qui hoc meruit, ut pastor positus oves suas devorari, defendente Domino, non videret.

VII. Sed veniamus ad illud tempus cum eum Dominus de hoc mundo jussit assumi. Cum gravatus incommodo decubaret, ita febris interna omnia membra ejus depavit [Al. depilavit], ut capillos et barbam simul amitteret. Sciens autem se, revelante Domino, post triduum migraturum, convocat populum, et omnibus confracto pane, communionem ^f sancta ac pia voluntate largitur. Adveniente autem die tertia, quæ erat Dominica dies, quæ civibus Arvernensium immanem intulit luctum, albescente jam cœlo, interrogat quid in ecclesia psallere. Dixerunt benedictionem eos psallere. At ille psalmo L et benedictione decantata, et alleluatico cum capitello expleto, consummavit matutinos ^g. Quo perfunctus officio ait: Vale dicimus vobis, fratres. Et hæc dicens, extensis membris, spiritum cœlo intentum præmisit ad Dominum. Transiit autem ætatis suæ anno 65, episcopatus vero sui anno 27 ^h. Exin ablutus atque vestitus in ecclesiam defertur, donec comprovinciales ⁱ ad eum sepelien-

^g Sic Scripti. Id est officium, quod Laudes appellamus, absolvit. In quibus eosdem psalmos hodieque, ut hic designantur, canimus, scilicet L, *Benedicite*, et cxlviii, cum duobus seqq. qui *alleluatici* ex suo titulo appellantur. Editi vero hic habent: *Consummavit officium totum temporis matutini. Quo jam extremo perfunctus*, etc. Porro ex hoc loco patet *decantare* idem esse ac recitare.

^h Paulo minus habet Fortunatus in ejus epitaphio, quod est carmen 4 libri iv, forte metri legibus coarctatus. Obiit circa an. 554, non quid m i Julii, licet ea die festum illius celebraretur. Adi Cointium et Mabilon., sæc. i Bened. pag. 119. Gallus autem subscripsit conc. Arvernensi an. 535, Aurelianensi iv an. 541, et v an. 519. Per Laurentium vero presbyterum adfuit Aurelian. ii an. 533, et iii per Optardenum an. 538.

ⁱ Vicini scilicet episcopi, qui ad episcoporum defunctorum exsequias, sicut ad novorum ordinationes convenire solebant.

dum convenirent. Magnum enim ibi miraculum ostensum populis fuit, quod Sanctus Dei, attracto dextro pede in feretro, se in aliud latius, quod erat versus altare, contulit. Dum autem hæc agerentur, rogationes illæ, quæ quotannis ubique in Paschate fiunt, celebrantur. Jacuit autem in ecclesia triduo, **1176** assiduo instante psallentio^b cum magna frequentia populi. Episcopus autem quarta die advenientibus, eum de ecclesia levaverunt, et portantes in sancti Laurentii^c basilicam, ibi sepeliunt. Jam vero in exsequiis ejus quantus planctus, quanti populi adfuere, enarrari vix potest: mulieres cum lugubribus indumentis, tanquam si viros perdidissent; similiter et viri, oblecto capite^d, ut in exsequiis uxorum facere mos est; ipsi quoque Judæi accensis lampadibus plangendo prosequantur. Omnes præterea populi una voce dicebant: Væ nobis qui post hanc diem nunquam similem merebimur habere pontificem. Et quia, ut diximus, provinciales longe distabant, nec celerius venire potuerant, ut mos rusticorum haberetur, glebam super beatum corpus posuere fideles, quo ab æstu non intumesceret. Quem cespitem post ejus exsequias mulier quædam, et vere, ut ego diligenter inquisivi, virgo purissima et devota Deo, Meratina [Bal., Meretina] nomine, ab aliis ejectum collegit, in horto suo posuit, et infusa sæpius aqua, Domino incrementum dante, vivere fecit. De quo cespitem infirmi non solum auferentes atque bibentes herbam, sanabantur, verum etiam fidelis super eum oratio suffragium merebatur. Qui postea per incuriam, virgine migrante, deperit. Denique ad sepulcrum ejus multæ virtutes ostensæ sunt. Nam quartanarii et diversis febribus ægroti, ut ad beatum tumulum fideliter attingunt, protinus hauriunt sanitatem. Valentinianus igitur cantor, cujus supra meminimus, qui nunc presbyter habetur^e, cum diaconatus fungeretur officio, a typo quartano corripitur, ac per multos dies magna defectione laboravit. **1177** Factum est autem, ut in die accessus hujus febris, loca sancta circuire diserneret orans, veniensque ad hujus sancti sepulcrum, prostratus ait: Memor esto mei, beatissime ac sancte sacerdos. A te enim educatus, doctus ac provocatus sum; memor esto alumni proprii quem amore unico dilexisti, et erue me ab hac qua detineor febre. Hæc effatus, herbulas quæ ad honorem Sacerdotis tumulo respersæ fuerant a devotis colligit; et, quia virides erant, ori applicat, dentibus decerpit,

^a Colb. et Laud., quæ post Pascha fiunt; et Colb., celebrantur. Quæ lectio Mabillonii nostri sententiam firmat, locum hunc in Liturgia Gall., lib. II, n. 57, exponentis de illo toto tempore quod a Resurrectione ad Ascensionem, imo et ad Pentecosten excurrit.

^b Observa preces continuas circa corpus defuncti.

^c Idem habet libellus de Ecclesiis Clarom. cap. 3. Alius est Gallus, qui ibi in sui nominis ecclesia quiescere dicitur cap. 8, sic et cap. 11. Alius item Gallus in ecclesia sancti Illidii dicitur sepultus, sed ignotus est. Porro basilica sancti Laurentii a Victorio duce constructa fuit ex Greg. Hist. lib. II cap. 20, quam a cathedrali distinguendam esse monent Savaro et Coiffius.

^d Observat Mabillonius hodieque in exsequiis regum, viros defuncti officiariorum capitibus tectis funeri as-

succumque earum deglutit. Præterit enim dies illa, nec ab hoc est pulsatus incommodo, et deinceps ita sospitati est restitutus, ut nec illas quas vulgo fractiones^f vocant ultra perferret. Hoc ab ipsius presbyteri ore ita gestum cognovi. Non enim ambigitur per illius potentiam prodire virtutes de tumulis servorum suorum, qui Lazarum vocavit ex monumento.

CAPUT VII.

De sancto Gregorio episcopo Lingonensi.

Egregiæ sanctitatis viri, quos palma perfectæ beatitudinis e terris editos evexit ad cælos, hi sunt quos aut non fictæ charitatis vinculum ligat, aut eleemosynarum fructus ditat, aut flos castitatis adornat, aut martyrii agonizatio certa coronat: in quibus ad inchoandum perfectæ justitiæ opus illud fuit studium, ut in primis corpus sine macula præparatum habitaculum Spiritui sancto præberent, et sic ad reliquarum virtutum excelsa contenderent; atque ipsi sibi persecutores facti, dum in se sua perimebant vitia, tanquam martyres probati, peracto cursu agonis legitimi triumpharent. Quod nullus sine Dei ope valebit efficere, nisi dominici adjutorii protegatur vel parma vel galea; et quod egerit non sui, sed ad divini nominis gloriam deputet, juxta illud Apostoli: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. I, 31). In hoc enim et beatus Gregorius omnem **1178** gloriam contulit, qui de excelsa senatorii ordinis potentia ad illam se humilitatem subdidit, ut, omnibus sæculi curis abjectis, soli se Deo dicaret opere, quem in pectore retinebat.

I. Igitur sanctus Gregorius ex senatoribus primis, bene litteris institutus Augustidunensis civitatis comitatum ambivit (An. 539, 4 Jan.); in comitatu autem positus regionem illam per quadraginta annos justitia comitante correxit [Al., rexit]: et tam severus atque districtus fuit in malefactoribus, ut vix ei ullus reorum posset evadere. Conjugem de genere senatorio habens, Armentariam nomine, quam ad propagandam generationem tantum dicitur cognovisse, de qua et filios, Domino largiente, suscepit: aliam vero mulierem, ut juvenilis assolet fervor, inardescere non contigit.

II. Post mortem autem uxoris ad Dominum convertitur, et electus a populo Lingonicæ^g urbi episcopus ordinatur. Cui magna fuit abstantia; sed ne jactantia putaretur, occulte sub triticeos panes^h sistere.

^e Sic Mss. et Ed., præter Bal., qui habet, qui tunc presbyter habebatur. Inde tamen Thomassinus lib. II, parte I, cap. 31, intulit cantores sæculo VI non fuisse, ut antea, pueros, aut minores clericos, sed presbyteros, etc.

^f Aliquot Mss. et Editti, frictiones. Fractio febris est intermissio, qua illa veluti trauci videtur.

^g Urbs notissima, vulgo Langres, cujus episcopus dux est et par Franciæ.

^h Sic Mss. pro sub triticeis panibus. Cui casuum mutationi non attendentes, hunc locum corruerunt, qui Gregorii opera edidere, sic substituentes: *subcinericios panes ex hordeo aliis tenuioribus supponebat triticum.*

alios tenues ex hordeo supponebat : triticeum frangens aliis erogabat, ipse vero clam hordeum, nemine intelligente, præsument. Similiter de vino faciens, dum aquam ei pincerna porrigeret, ad dissimulandum aquam desuper effundi jubebat, tale vitrum eligens quod claritatem aquæ obtegeret. Jam in jejuniis, eleemosynis, orationibus atque vigiliis tam efficax tamque devotus erat, ut in medio mundi positus novus effulgeret eremita *. Nam cum apud Divionense castrum moraretur assidue, et domus ejus baptisterio ^b adhæreret in quo multorum sanctorum reliquiæ tenebantur; nocte de stratu suo, nullo sentiente, consurgens, ad orationem, Deo tantum teste, pergebat, ostio divinitus reserato, attente psallebat in baptisterio. Sed cum hoc multi temporis spatium ageret, tandem ab uno diacono res cognita atque manifestata est : idem cum cognovisset hæc agi, a longe, ne eum Vir beatus sentire posset, prosequeretur, et quid ageret spectabat. Aiebat enim **1179** diaconus, quod veniens Sanctus Dei ad ostium baptisterii, pulsans manu propria, ostium nemine comparientem aperiebat, illoque ingrediente diutissime silentium erat : postea psallentium tanquam multarum vocum per trium horarum et fere amplius spatium audiebatur. Credo ego quod cum magnorum sanctorum in eodem loco haberentur reliquiæ, ipsi se beato Viro revelantes psallentium Domino in commune reddebant. Nam, impleto cursu ^c, revertens ad lectulum, ita se caute super stratum deponebat, ut prorsus nemo sentiret : observatores vero ostium baptisterii obseratum invenientes, clave sua solite aperiebant, commotoque signo, sanctus Dei, sicut reliqui, novus ad officium dominicum consurgebat. Nam cum energumeni eum primo die ^d episcopatus sui confiterentur, rogabant eum presbyteri ut eos benedicere dignaretur. Quod ille viriliter ne vanam incurreret gloriam refugiebat, clamans indignum se ad manifestandas virtutes dominicas esse ministrum : sed tamen quia diutius hoc dissimulare non potuit, adduci eos ad se jubens, sine ullo tactu, facto tantum signo crucis e contra, verbo dæmonia

adiscedere imperabat. Quod illa protinus audientia, corpora quæ sua nequitia devinxerant ^e absoluebant. Nam illo absente, multi de virga quam in manu ferre solitus erat suspensos atque signatos energumenos expellebant. Nam et de stratu ejus si quis ægrotus quidpiam abstulisset, erat præsens medicamentum. Armentaria ^f autem neptis ejus cum graviter quodam tempore in adolescentia sua a quartano fatigaretur incommodo, ac medicorum studio plerumque ^g fota, nullum posset sentire levamen, et ab ipso Confessore beato sæpius ut orationi insisteret **1180** hortaretur, quadam die lectum ejus expetiit, in quo posita ita febris cuncta restincta est, ut nunquam hac deinceps ægrotaret ^h.

III. Sanctus vero Gregorius cum per ⁱ diem sanctam Epiphaniarum ad civitatem Lingonas ambulasset, a modica febre pulsatus, relicto sæculo migravit ad Christum : cujus beata facies ita erat glorificata post transitum, ut rosis similis cerneretur. Hæc enim apparebat rubea, reliquum vero corpus tanquam candens lilium refulgebat, ut æstimares eum jam tunc ad futuræ resurrectionis gloriam præparatum. Quod deferentes ad castrum Divionense, ubi se jusserat tumulari ^j, in campania illa quæ a parte Aquilonis habetur haud procul a castro aggravat ^k, gestatores non sustinentes feretrum solo deposuerunt, ibique parumper resumentes vires, et post paululum elevantes, ad intramuraneam ecclesiam ^l eum detulerunt. Advenientibus autem quinto die episcopi, ab ecclesia ad basilicam ^m beati Joannis deferebatur; et ecce vincti carceris ad beatum corpus clamare cœperunt, dicentes : Miserere nostri, piissime domne, ut quos vivens in sæculo non absolvisti, vel defunctus cœleste regnum possidens digneris absolvere; visita nos quæsumus, et miserere nostri. Hæc et alia illis clamantibus, aggravatum est corpus ita, ut ipsum penitus sustinere non possent. Tunc ponentes feretrum super terram, virtutem beati Antistitis præstolabantur. His ergo expectantibus, subito reserato carceris ostiis, trabes illa qua victorum pedes coarctabantur, repulsis obici-

* Quæ infra de energumens, etc., ad beati viri obitum referuntur, hic habentur in editione Bollandi

^b Hoc baptisterium auctor Vitæ Garnerii secundi abbatis sæculo XII scriptæ putat fuisse oratorium sancti Vincentii, quod hodieque superest basilicæ sancti Stephani vicinum et subjectum, absque aliquo titulo. Ecclesia tamen sancti Joannis in Chronico Benigniano baptisterium fuisse dicitur; ibique complures erant sanctæ reliquiæ.

^c Quam religiosi essent olim clerici in persolvendis officiis divinis, jam non semel observavimus. *Canonicum cursum* appellat sanctus Audoenus in Vita sancti Eligii, lib. I, num. 11, ubi laudat sanctum virum ejusque clericos, qui « diu noctuque in ejus camera cum omni studio solenniter canonicum adimplere studebant cursum. » Et infra *cursum* vocem explicat : « Cum, inquit, visitaret diocesin suam, ut solent episcopi, quadam ex causa interdixit, ne cursus, id est preces canonicæ et sacrificium celebrarentur in basilica quadam, donec ipse juberet. »

^d Boll., in primordio. Ed., in primo.

^e Aliquot ed., *divexerant*. Al., *deverant*.

^f Ea fuit Gregorii nostri mater. Sic enim appellabatur, et erat sancti Gregorii ex filia neptis.

^g Hic in editione Bollandi. interseritur brevis narratio de translatione sancti Benigni per sanctum Gregorium (de qua in lib. de Glor. mart. cap. 51), tum de basilica Benigniana ab eodem extracta, et monachis ibidem instituta, quæ fuit in Chronico Benigniano narratur tom. I Spicilegii Acheriani.

^h Passim apud Gregorium vox *per* occurrit pro *propter*, quæ sic est hic accipienda, alias die 4 Januarii obisse dici non possit.

ⁱ Interpolator Bolland., ubi ob devotionem sancti Benigni se petierat tumulari.

^j Sic Laud., Bell. et Colb., pro *aggravatur*. Ed. habent, *aggravati gestatores*. Max., *fatigati*.

^k Ea est ecclesia sancti Stephani, postea a canonicis regularibus possessa, qui anno 1613 facti sunt sæculares. Hujus historiam nuper edidit vir cl. Claudius Piot ejusdem loci abbas et restaurator.

^l Interpolator : *Ad antiquitatis constructam et sepulchris Lingonensium pontificum insignitam.*

bus, scinditur media, confractisque catenis omnes pariter dissolvuntur, et ad beatum corpus, nemine retinente, perveniunt: dehinc elevantes feretrum gestatores, ii inter 1181 reliquos obsequuntur, qui et a iudice postea sine damno aliquo sunt dimissi.

IV. Post hæc beatus Confessor multis se virtutibus declaravit. Aiebat enim quidam religiosus, cælos se apertos in die ejus sepulturæ vidisse; nec enim ambigitur quin post actus angelicos sidereis sit cœtibus aggregatus. Vincitur quidam per viam illam qua beatum corpus Lingonis est exhibitum ad antedictum castrum adducebatur. Cumque milites cum equitibus præcedentes post terga traherent vincitum, ad locum ubi beati Confessoris artus quieverant pervenerunt. Quem prætereuntes, vincitum, invocato nomine beati Antistitis, petiit ut eum sua misericordia liberaret. Quo orante, laxati sunt laquei de manibus ejus, et sentiens se solutum, quietum reddidit; cooperisque manibus, putabatur adhuc esse ligatus. Ingressi autem portam castrorum, cum ante atrium ecclesiæ pervenissent, hic exsiliens, et corrigiam ligaminis trahentium in manu tenens, cum auxilio omnipotentis Dei et obtentu beati Pontificis liberatus est. Admirabile autem est et illud miraculum, qualiter beatum corpus ejus cum post multa tempora transferretur, apparuit gloriosum. Cum beatus Pontifex in angulo basilicæ fulset sepultus, et parvus esset locus ille, nec ibi populi sic possent accedere ut devotio postulabat, sanctus Tetricus filius et successor ejus hæc cernens, et virtutes ibidem assidue operari prospiciens, ante altare basilicæ fundamenta jecit, erectaque absida, miro opere construxit et transvolvit: qua transvoluta, disruptoque pariete, arcum ædificavit. Quod opus perfectum atque exornatum, in medio absidæ loculum fodit: quo corpus beati patris transferre volens, convocat presbyteros et abbates ad illud officium, qui vigilantes orabant, ut se beatus Confessor ad hanc præparatam habitationem transferri permitteret. Hanc autem facto, cum choris psallentium, apprehensum sarcophagum ante altare in absidam quam beatus episcopus ædificaverat, 1182 transtulerunt. Quod sepulcrum dum diligenter componunt, subito, et, ut credo, ad Dei jussu, opertorium sarcophagi motum est in una parte: et ecce apparuit beata facies ejus ita integra et illæsa, ut putares eum non mortuum esse, sed dormientem; sed nec de ipso vestimento quod cum eo positum fuit aliquid ostensum est diminutum [Bal., offensum]: unde non immerito apparuit gloriosus post transi-

lum, cujus caro non fuit corrupta ludibrio. Magna est enim corporis et cordis integritas, quæ et in præsentem sæculum præstat gratiam, et in futuro vitam largitur æternam, de qua Paulus apostolus ait: *Pacem sequimini et sanctificationem* ^a, sine qua nemo videbit regnum Dei (Heb. XII, 14).

V. Puella quædam, die Dominico cum suum caput componeret, pectine apprehenso, credo ob injuriam dici sancti, in manibus ejus adhæsit, ita ut affix dentes tam in digitis quam in palmis magnum ei dolorem inferrent. Quæ cum basilicas sanctorum flens atque obsecrans circuiret, ad sepulcrum beati Gregorii antistitis, in ejus virtute confisa prosternitur: cumque diutissime beati Confessoris præsidium flagitasset, directa manus ejus ad opus pristinum pectine decidente reducitur. Sed et energumini eum confitentes ad ejus sepulcrum sæpe purgantur. Nam plerumque vidimus post ejus transitum, virgula, cujus supra meminimus, quam manu gerebat, per parietes ita eos affixos, ut putares illos validis atque acutissimis sudibus retineri.

VI. Multa quidem et alia de eodem gesta cognovimus; sed ne fastidium incitarent, de pluribus pauca perstrinximus. Obiit autem episcopatus sui anno 33, ætate nonagenarius, qui se virtutibus manifestis sæpius declaravit.

CAPUT VIII.

De sancto Nicetio Lugdunensi episcopo.

Præsentis divinæ bonum, quod plerumque regno suo provideat 1183 quos asciscat, ipsa sæpius sacræ lectionis testantur oracula, sicut ad Jeremiam eximium vatem cœlestis oris mystica deferuntur eloquia, dicentis: *Priusquam te formarem in utero novi te, et antequam exires de vulva sanctificavi te* (Jerem. I, 5). Et ipse Dominus utriusque conditor Testamenti, cum illos quos largitio hilaris agneo decoratos vellere suis locat a dextris, quid ait? *Venite benedicti Patris mei* ^e, *percipite præparatum vobis regnum a constitutione mundi* (Matth. XXV, 34). Sed et illud vas electionis beatus Apostolus: *Quos, inquit, præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui* (Rom. VIII, 29). Nam et de Isaac (Gen. XVII), Joanneque (Luc. I), qualiter nascerentur, vel quid agerent, et nomen, et opus prædixit, et meritum. Sic nunc et de beato Nicetio ipsa illa prisca miseratio pietatis quæ immerita ditat, non nata sanctificat, et omnia priusquam gignantur et disponit et ordinat, qualibus sacerdotalis gratiæ infulus floreret in terris, prius genitrici voluit revelare: de cujus Vita retine-

^a De hoc Sancto diximus ad lib. IV Hist. cap. 16. Sepultus est juxta patrem suum in ecclesia sancti Joannis, ubi et jacebat sanctus Urbanus, ex Chronico Benigniano. Eorum corpora in basilicam Benignianam translata sunt, ubi integrum superest sancti Urbani corpus; sancti Gregorii vero reliquia: unam partem mediam possidet Lingonensis ecclesia. At sancti Tetrici corpus cum aliis ignotis sanctis reliquiis permixtum est.

^b Id est, quo opere perfecto, etc. Laud., locum fodit.

^c Hujus Translationis festum die 6 Novembris celebratur in Martyrol. Gallicano.

^d Colb., sanctimoniam.

^e Subjicit Interp. Boll. epitaphium a Fortunato editum, quod est libri IV carm. 2. Sanctus Gregorius interfuit an. 517 concilio Epauensi et Lugdun. I an. 535, Arvern. I et per Evantium presb. Aurelian. III an. 538. Eundem Gregorius laudat lib. III Hist. cap. 15 et 19.

^f Laud. præscientiæ.

^g In Colb. et Bell. deest Patris mei.

tur quidem exinde libellus a nobiscum, nescio a quo compositus, qui multas quidem virtutes ejus pandit, non tamen vel exordium nativitatis conversionisque ejus, vel seriem virtutum declarat ad liquidum; et licet nec nos omnes ejus virtutes investigavimus, quas per eum Dominus vel occulte operari est dignatus, vel publice, tamen quæ ad priorem auctorem non pervenerunt, etsi rusticiori stylo pandere procuravimus.

I. Igitur Florentius [AL., Florentinus] quidam ex senatoribus accepta Artemia conjuge, cum duos jam haberet liberos, ad episcopatum Janubensis (Genève) urbis expetebatur (An. 583, 2 April.), et re jam obtenta cum principe [id est, a rege], ad domum revertitur, conjugique quæ egerat nuntiavit. Quod illa audiens respondit viro: Desine, quæso, dulcissime conjux, ab hac causa, et ne quæsieris episcopatum urbis, quia ego ex conceptu a te sumpto episcopum gero in utero. Requievit. Vir sapiens audita uxore, rememorans illud quod vox divina quondam principio [Colb., principi] fidei nostræ Abrahamæ beato præceperat: *Omnia quæcunque dixerit tibi Sara, audi vocem 1184 ejus* (Gen. XXI, 12). Denique impletis pariendi diebus mulier enixa est puerum, quem quasi victorem b futurum mundi, Nicetium in baptismo vocitavit, eundemque summa nutritum diligentia litteris ecclesiasticis mandavit institui. Defuncto autem patre, hic cum genitrice jam clericus in domo paterna residens, cum reliquis famulis manu propria laborabat, intelligens commotiones corporeas non aliter nisi laboribus et ærumnis opprimi posse. Quodam vero tempore, cum adhuc in domo ipsa degeret, orta est ei pusula mala in facie: quod virus invalescens ac excoquens fecit puerum desperatum. Sed mater ejus jugiter inter multa sanctorum nomina, beati Martini nomen pro ejus salute peculiariter invocabat. Cumque per biduum puer jacuisset in lectulo clausis oculis, et nullum verbum consolationis matri lamentanti proferret; sed potius ipsa genitrix inter spem metumque titubans, juxta ritum exsequiarum necessaria funeris præpararet, secunda die ad vesperum aperiens oculos, ait: Quo ivit mater mea? quæ statim adveniens ait: Ecce adsum, quid vis, fili? Et ille: Ne timeas, inquit, mater, beatus enim Martinus super me crucem Christi faciens, surgere me jussit iucolumem. Hæc effatus statim surrexit a lectulo, geminavitque virtus divina miraculi hujus gratiam, ut et Martini panderetur meritum, et hic, quia futurus erat pontifex, a contagio salvaretur. Testis enim fuit hujus causæ visa cicatrix ejus in facie.

II. Ætate quoque jam tricenaria presbyterii c ho-

nore præditus (An. 543), nequaquam se a labore operis quod prius gessit abstinere, sed semper manibus propriis operabatur cum famulis, ut Apostoli præcepta compleret, dicentis: *Laborate manibus, ut habeatis unde tribuere possitis necessitatem patientibus* (Ephes. IV, 28). Illud omnino studebat, ut omnes pueros qui in domo ejus nascebantur, ut primum vagitum infantia relinquentes loqui cœpissent, statim litteras doceret ac psalmis imbueret: scilicet ut ingressui d tale jungeretur psallentium, ut tam antiphonis quam meditationibus 1185 diversis, ut devotio flagitabat animi, posset implere. Castitatem autem non modo hic diligenter erat custodiens, verum etiam custodiendi gratiam aliis jugiter prædicabat, et a polluto tactu et verbis obscenis ut desisterent edocebat. Nam recolo in adolescentia mea cum primum litterarum elementa cœpisset agnoscere, et essem quasi octavi anni ævo, et ille indignum me lectulo locari juberet, ac paternæ dilectionis dulcedine ulna susciperet, oram indumenti sui articulis arripiens, ita se colobio concludebat, ut nunquam artus mei beata ejus membra contingerent. Intuemini, quæso, et advertite cautelam viri Dei! Quod si ab infantuli artubus, in quo nulli adhuc esse poterant stimuli concupiscentiæ, nulla incitamenta luxuriæ, ita se, ne ab ejus artubus tangeretur, abstinent; qualiter de loco, ubi suspicio luxuriæ esse potuit, ille refugit? Erat enim, ut diximus, castus corpore, mundus corde, non in scurrilitate verba proferens, sed semper quæ Dei sunt loquens. Et licet omnes homines in illo cœlestis charitatis vinculo diligeret, matri tamen ita erat subditus, ut quasi unus ex famulis obaudiret.

III. Denique ægrotante Sacerdote Lugdunensi antistite in urbe Parisiaca, cum a Childeberto seniore magno amore diligeretur, voluit rex usque ad ejus lectulum proficisci, ac visitare infirmum. Quo veniente ait episcopus: Optime nosti, o rex piissime, quod tibi in omnibus necessitatibus tuis fideliter servierim, ac quæcunque injunxisti devote impleverim; nunc precor, ut, quia tempus resolutionis meæ adest, ne dimittas me ab hoc mundo cum dolore discedere; sed unam petitionem quam supplico libenter indulge. Et ille: Pete, inquit, quod volueris, et obtinebis. Rogo, ait, ut Nicetius presbyter, nepos meus, Ecclesiæ Lugdunensi substituat episcopus. Est enim, ut mei testimonii verba proferunt, amator castimonie, dilectorque ecclesiarum, et in elemosynis valde devotus, et quæcunque servos Dei decent, et operibus gerit et moribus. Respondit rex: Fiat voluntas Dei. 1186 Et sic

* Hunc libellum ex ms. Cod. monasterii Jurenensis edidit Chiffletius in Paulino illustrato, et ex eo Bollandiani die 2 Aprilis. Scriptus fuit jussu Ætherii episcopi, ut auctor ipse testatur.

b Victor Græce *νικτήριος* dicitur.

c Ordinatus est, ut in altera Vita dicitur, a sancto Agricolæ episc. Cabilonensi, de quo in Hist. lib. v. cap. 46.

Mass., scilicet ingressus. Boll. et Sur., primo in-

gressus.

* Sic Colb., Bad. et alii ed. At Laud., Bell. et Bal., *flagitabat, animum*. Bol. et Sur., *animi, Deo serviris possent*.

† Ejus festum celebratur 12 Septembris. Interfuit conc. v Aurel. an. 549. Ouil vero an. 551.

‡ Hæc verba usque ad *ac pacis*, desunt in Colb. et in Laud.; in isto spatium est vacuum eorum loco, in quo nihil unquam scriptum fuit.

pleno regis et populi suffragio episcopus Lugdunen-
sis ordinatus fuit. Erat enim præcipuus ^a concordiae
ac pacis amator : et si læsus fuisset ab aliquo, sta-
tim aut remittebat per se, aut per alium insinuabat
veniam deprecari. Nam vidi ego quodam tempore
Basilium presbyterum missum ab eo ad Armenta-
rium ^b comitem, qui Lugdunensem urbem his die-
bus potestate judiciaria gubernabat; dixitque ad
eum : Pontifex noster causæ huic, quæ denuo im-
petitur, dato iudicio, terminum fecit, ideoque com-
monet ne eam iterare præsumas. Qui furore succen-
sus respondit presbytero : Vade et dic ei quia multæ
sunt causæ in ejus conspectu positæ, quæ alterius
iudicio finiendæ erunt. Regressus presbyter quæ
audivit simpliciter exposuit. Sanctus vero Nicetius
commotus contra eum, ait : Vere, inquam, quia eu-
logias de manu mea non accipies, pro eo quod verba
quæ furor exegit meis auribus intulisti. Erat autem
convivio recumbens, ad cuius et ego lævam cum
adhuc diaconatus fungerer officio propinquus ac-
cubueram, dixitque mihi secretius : Loquere pres-
byteris, ut deprecentur pro eo. Cumque locutus
fuissem, non intelligentes voluntatem Sancti sile-
bant. Quod ille cernens : Tu, inquit, surge et de-
precare pro eo. At ego cum trepidatione consurgens
osculatus sum sancta ejus genua, orans pro pres-
bytero. Quo indulgente, atque eulogias porrigente,
ait : Rogo, dilectissimi fratres, ut verba inutilia
quæ ignave mussitantur, aures meas non verberent,
quia non est dignum ut homines rationabiles irra-
tionabilium hominum procacia verba suscipiant. Hoc
tantum vos studere oportet, ut illi qui contra Ec-
clesiæ utilitatem quædam machinare cupiunt, vestris
propositionibus confundantur : irrationabilia enim
non solum non admirari, sed nec audire desidero.
O beatum virum qui omni intentione vitare cupiebat
scandalum ! Audiant autem hæc illi, qui si offensi
fuerint, ignoscere nolunt, sed totam in sua ultione
convocantes urbem, etiam testes adhibere non me-
tuunt, qui vocibus nefariis dicant : Hæc **1187** et
hæc audivimus de te hunc loquentem. Et ita fit, ut
pauperes Christi talibus accusationibus misericordia
postposita opprimantur.

IV. Quodam autem mane cum surrexisset ad ma-
tutinas ^c sanctus Nicetius, exspectatis duabus anti-
phonis, ingressus est in sacrarium, ubi dum resi-

deret, diaconus responsorium psalmum ^d canere
cœpit. Et ille commotus, ait : Sileat, sileat, nec
præsumat canere justitiæ inimicus, et dicto citius
oppilato ore siluit. Jussitque eum vocari ad se San-
ctus, et ait : Nonne præceperam tibi ne ingredereris
ecclesiam Dei? et cur ausu temerario ingredi præ-
sumpsisti? aut cur vocem in canticis dominicis es
ausus emittere? Stupentibus autem omnibus qui
aderant, et nihil mali de diacono noverant, exclamavit
dæmonium in eo, et se torqueri a Sancto
immensis cruciatibus confitetur. Ipse enim præ-
sumpserat in ecclesia canere, cujus vocem igno-
rantibus populis Sanctus agnovit; et ipsum verbis
acerimis, non diaconum ^e, exsecravit. Tunc im-
positis Sanctus diacono manibus, ejecto dæmone, per-
sonam restituit integræ menti.

V. His et aliis signis declaratus in populis, epi-
scopatus sui anno 22, ætate sexagenaria migravit ad
Christum. Qui dum ferretur ad sepeliendum, cæcus
quidam se sub feretro flagitavit adduci, statimque
ingressus, vultus diu lumine viduatus, reseratis
oculis, adornatur ^f : nec distulit divina pietas bea-
tos artus glorificare signis, cujus beatam animam
cum choris angelicis suscipiebat in astris. Post dies
autem quos lex Romana sancivit, ut defuncti cujus-
piam voluntas **1188** publice relegatur, hujus an-
tistitis testamentum in foro delatum, turbis circum-
stantibus, a iudice reseratum recitatumque est.
Presbyter quoque basilicæ tumens felle, quod nihil
loco illi in quo sepultus fuerat reliquisset, ait : Aie-
bant semper plerique stolidum fuisse Nicetium :
nunc ad liquidum verum esse patet, cum nihil basi-
licæ in qua tumulatus est delegavit. Sequenti autem
nocte apparuit presbytero cum duobus episcopis, id
est Justo atque Eucherio ^g, in veste fulgenti, dicens
ad eos : Hic presbyter, sanctissimi fratres, blasphe-
miis me obruit dicens, quia nihil facultatis scripserim
templo huic quo requiesco; et nescit quia quid-
quid pretiosius habui ibidem reliqui, id est glebam
corporis mei. At illi dixerunt : Injuste fecit ut de-
traheret servo Dei. Conversusque Sanctus ad pres-
byterum, pugnis palmisque guttur ejus illisit, di-
cens : Peccator conterende, desine stulte loqui.
Expergefactus autem presbyter, tumefactis faucibus
ita doloribus coarctatur, ut ipsas quoque salivas
oris vix cum labore posset maximo deglutire. Unde

^a Editti, *ordinatus fuit præcipuus*.

^b Bell., *Ermentarum*.

^c Ejus ad *matutinos* persolvendos studium laudat
libelli supra laudati auctor. Quo autem id cordis et
oris devotione persolveret sic exponit : « Nocturni
vel diurni temporis cursus, quos in divinis officiis
institutio vetusta sacræ religionis fixis terminis certa
lege constituit, ita jugi semper psallendi studio gem-
inavit, ut nunquam de ore vel de corde suo medi-
tatio divinæ legis abesset. »

^d Psalmi responsorii in missa cantati meminit
Gregorius lib. viii, cap. 3, ubi hunc sic dictum fuisse
notavimus, quod uno versum quemque psalmi di-
cente, cæteri antiphonam seu responsum subjungerent,
ut innuere videtur Augustinus lib. ix Confess.
cap. 12. At J. Carus, sive Thomasus, vir eruditiss., in

præf. ad Psalterium ait versus omnes integros, prout
a cantante dicebantur, ab omni costu repetitos fuisse
in psalmis responsoriis.

^e Ed., *non dicam*, quæ verba Sur. et Boll. omiserunt.

^f Vide lib. de Glor. conf. cap. 61, quod est de
ejus miraculis.

^g Uterque Lugdunensis episc. fuit. Sanctus Justus
colitur die 2 Septemb., Eucherius vero 16 Nov. Se-
pultus est autem Nicetius in ecclesia apostolorum,
quæ exinde sancti Nicetii dicta, hodieque subsistit
collegio canonicorum et parochiæ titulo decorata,
ubi sacræ ejus reliquæ asservantur. Ejus epitā-
phium refert Stevartius. Eum patriarcham appellat
Gregorius lib. v Hist. cap. 29. Subscripsit concil. in
Lugdun. an. 567.

factum est ut per dies quadraginta lectulo decubans graviter cruciaretur : sed, invocato Confessoris nomine, sanitati redditus, nunquam ausus est ea verba quæ prius præsumserat garrulare. Et quia novimus Priscum episcopum ^a huic Sancto semper fuisse adversum, diacono cuidam hujus casulam ^b tribuit. Erat autem valida, eo quod et ipse vir Dei robusto fuisset corpore. Cappa ^c autem hujus indumenti ita dilatata erat atque consuta, ut solent in illis candidis ^d fieri quæ per Paschalia festa sacerdotum humeris imponuntur ; ibatque diaconus **1189** cum hoc vestimento discurrens, ac parvipendens de cujus usibus remansisset, hoc habens in lectulo, hoc utens in foro, de cujus fimbriis, si credulitas certa fuisset, reddi potuit salus infirmis. Cui ait quidam : O diacone, si scires virtutem Dei, et quis fuit cujus vestimento uteris, cautius te cum eo vivere oportebat. Cui ille : Vere, inquit, dico tibi, quia et hac casula tergo utor, et de capsula ejus parte prolixiore decisa tegumen pedum aptabo. Fecit illico miser quod pollicitus est, suscepturus protinus divini iudicii ultionem. Verum ubi deciso cucullo aptatis pedulis pedes operuit, extemplo arreptus a dæmone ruit in pavimento. Erat enim solus in domo, nec erat qui succurreret misero. Cumque spumas cruentas ore projiceret, extensis ad focum pedibus, pedes cum pedulibus ignis pariter devoravit. Hactenus de ultionibus.

VI. Aigulfus [*Ed.*, Aigulfus] quoque diaconus noster a Roma veniens, beata nobis sanctorum pignora deferebat. Hic causa orationis tantum locum quo Sanctus quiescit adivit, ingressusque ædem, dum diversorum miraculorum opus illustre perpendit, vidit immensum catervatim populum ad ejus sepulcrum, ac velut feliciam examina apum ad consuetum alveare confluere ; et alios, presbytero qui aderat ministrante, particulas ceræ pro benedictione sumere, alios parumper pulveris, nonnullos disruptas ab opertorio ejus fimbrias capere, et abire ferentes in disparibus causis unam gratiam sanitatis. Hæc ille cernens, fide compunctus, lacrymans, ait : Si marinorum me moles fluctuum sulcare tonsis actum ^e mei Sacerdotis devotio fecit, ut lustrata ^f Orientalium martyrum sepulcra, aliquid de eisdem pignoris deferre deberem ; cur non Gallicani mei Confessoris pignora capiam, per quæ mihi meisque salus integra reparatur ? Et statim accedens, quasdam de herbulis ^g,

quas devotio populi sacrum jecit in tumulum, manu linteo operata, sacerdote porrigente suscepit, repositasque diligenter domum detulit : sed statim fidem hominis miraculorum **1190** actio comprobavit. Nam discerptis de his foliis, frigoriticis cum aquæ potu porrectis, protinus cum haustu salutem invexit, sed et multis deinceps. Quando autem nobis hæc retulit, jam quatuor exinde sanos factos ab hac infirmitate narravit. Joannes autem presbyter noster, dum ab urbe Massiliensi cum commercio negotiationis suæ rediret, ad hujus Sancti sepulcrum in oratione prosternitur, de qua consurgens, aspicit concontractas compedes, disruptasque maculas catenarum, quæ culpabilium vel astrinxerant colla, vel suras attriverant, et admiratus est : sed hæc contemplatio non fuit vacua miraculis. Nam rediens ad nos presbyter, assebat cum sacramento tres coram se ibi cæcos fuisse lumini redditos, ac domum rediisse salvatos. Nam apud Genabensem ^h Galliarum urbem dum ejus reliquæ cum honore psallentii portarentur, tantam ibi Dominus gratiam præstare dignatus est, ut suppliciter adorantes, et cæci visum, et claudi recipere gressum : nec dubitare poterat quispiam præsentem esse Confessorem, cum videbant talia infirmis remedium munera ministrari.

VII. Seditio etenim in quodam loco exorta, cum vulgo sæviente volantibus saxis ac facibus, furor arma non mediocriter ministraret, unus elevato ensis acumine cum assultu gravi virum percudit. Post dies autem paucos nactus ab interempti germano, simili exitu trucidatur. Quod cum judex loci illius comperisset, vinctum virum in carcerem retrudi præcepit, dicens : Dignus est letho hic scelestus occumbere, qui voluntatis propriæ arbitrio, nec exspectato iudice, ausus est temere mortem fratris ulcisci. In qua dum teneretur custodia, et multorum sanctorum nominibus invocatis misericordiam precaretur, quasi ad Sanctum Dei proprie conversus, ait : Audivi de te, sancte Niceti, quod sis potens in opere misericordiæ, ac pius in compeditorum flentium absolute. Deprecor nunc, ut me illa supereminenti pietate visitare digneris, qua in reliquorum absolute **1191** victorum sæpius claruisti. Et post paululum obdormiens, apparuit ei vir beatus, dicens : Quis es tu, qui nomen Nicetii invocas ? aut unde nosti quis fuerit, quod eum obsecrare non desinis ? At ille causam delicti ex ordine reserans, adjecit : Miserere, quæso, mihi, si tu es vir Dei quem invoco. Cui Sanctus ait :

^a Qui scilicet beato Nicetio successit. De eo supra, in lib. iv Hist. cap. 36. Compluribus conciliis interfuit et subscripsit ab an. 573 ad an. 585, quo habita est synodus II Matiscon.

^b Colb., infra, *casubulam*. Bell., *casublam*. Laud., *caubulam*.

^c Laud. et plerique Ed., *capsa*. Cucullum habebat id vestimentum, ut patet infra ; et quiddem cappæ olim cucullam habebant. Vide Mabillon. lib. i Liturg. Gallic. cap. 7, n. 2.

^d Cæsarius Arelatensis libro i Vitæ suæ *casulam processoriam* et *Albam paschalem* pauperibus dedisse dicitur. Sanctus Remigius Rhemorum antistes in suo

Testamento *amphibatam albam paschalem* suo successori legavit.

^e Sic Mss. omnes et Ed., præter Sur. et Boll., qui duo hæc verba *tonsis actum* omittunt.

^f Id est, *lustratis... sepulcris*.

^g Vide lib. vii Hist. cap. 12, et de Gloria conf. cap. 50. Nepotianus apud Hieronymum in epistola ad Heliodorum laudatur, quod basilicas ecclesiæ et martyrum conciliabula diversis floribus et arborum comis, vitiumque pampinis adumbraret.

^h Bal., *Genebensem*. Genabum, id est, Aurelianensem civitatem hic designari dubium non est, nam Gregorius Genevam passim *Janubam* nominat.

Surge in nomine Christi, et ambula liber; a nullo enim comprehenderis. At ille in hac expergefactus voce se absolutum, catenis comminutis contractaque trabe, miratur. Nec moratus, nemine retinente, usque ad ejus sepulcrum perrexit intrepidus. Tunc a iudice noxialis culpæ damnatione concessa, laxatus abscessit ad propria.

VIII. Gratum est illud addi miraculis, quid accensus^a ad lectum ejus fecerit cicindilis, quia ingentia sunt quæ hic Sanctus in cœlis habitans operatur in terris. Igitur lectulus, in quo Sanctus quiescere erat solitus, sæpius miraculis adornatur illustribus, quique grandi studio ab Ætherio^b nunc episcopo fabricatus devotissime adoratur non immerito, cum frigoritici sæpius sub eo siti, compresso vapore ac frigore, salvantur, cæterique infirmi ibidem projecti protinus sublevantur. Palla etenim speciosa tegitur, lychni in ea jugiter accenduntur. Unus igitur ex his per quadraginta dies totidemque noctes, ut ipse ædituus asseruit, absque ullius fomenti adiutorio perduravit splendens, in quo nec papyrus^c addita, nec gutta olei stillantis adjecta, sed in ipsa qua primum statutus^d est compositione, permansit in luce præclara. Hujus Sancti reliquias Gallomagnus Tricassinorum pontifex^e devotus expetiit, quæ cum psallentio [A.], psallendo) deducerentur, et cæcorum oculi illuminati sunt earum virtute, et aliorum morborum genera meruerunt recipere medicinam. Ad nos quoque facietergium, dependentibus villis^f in-textum, 1192 quod Sanctus super caput in die obitus sui habuit, est perlatum: quod nos tanquam munus celeste suscepimus. Factum est autem, ut post dies plurimos ad benedicendam ecclesiam in parochia Paternacensi^g urbis Turonicæ invitaremur. Accessi, fateor, sacravi altare, decerpsi fila de linteo, locavi in templo: dictis missis, facta oratione, discessi. Paucis deinde diebus interpositis, advenit ad nos ille qui invitaverat, dicens: Gaude in nomine Domini, sacerdos Dei, de virtute beati Nicetii antistitis, nam noveris quia ostendit magnum miraculum in ecclesia quam sacrasti. Cæcus enim erat in pago nostro diuturna cæcitatibus et caliginis oculorum nocte detentus, cui apparuit vir quidam per visum noctem, dicens: Si vis sanus fieri, prosternere in orationem coram basilicæ sancti Nicetii altari, et recipies visum. Quod cum fecisset, disruptis tenebris, lumen ei virtus divina patefecit. Posui, fateor, de his pignoribus et

in aliis basilicarum altaribus, in quibus et energumeni Sanctum conflentur, et fidelis oratio sæpius promeretur effectum. Phronimii^h igitur Agathensis episcopi famulus epileptici morbi a cressu fatigabatur, ita ut plerumque cadens ac spumans linguam suam propriis dentibus laceraret: et cum ei a medicis plurima fierent, accidebat ut, paucis mensibus interpositis, non tangeretur a morbo; sed iterum in recidivum cruciatumⁱ ruens, pejus quam prius egerat perferebat. Dominus vero ejus cum vidisset tantas virtutes ad sepulcrum beati Nicetii fieri, dixit ad eum: Vade et prosternere coram sepulcro Sancti, orans ut te adjuvare dignetur. Qui cum jussa expleset, sanus regressus est, nec ultra eum hic attingit morbus. Septimus enim erat annus ab incolumitate pueri, quando eum nobis episcopus præsentavit.

1193 IX. Quidam vero pauper vivente Sancto, litteras ab eo elicit manu ejus subscriptas, qualiter sibi per devotorum domos eleemosynam flagitaret: post cujus obitum, adhuc cum ipsa circuiens epistola, non pauca ab eleemosynariis pro Sancti memoria capiebat. Desiderium enim erat omnibus, ut quisque vidisset subscriptionem Sancti, aliquid præberet egenti. Quod videns quidam Burgundio, non honorans, neque venerans Sanctum, observare pauperem cœpit a longe: vidensque eum silvas ingressum, irruit, et abstulit ei sex aureos cum epistola, collisumque calcibus reliquit exanimem. At ille inter calces, et reliqua verbera, hanc vocem emisit: Adjuro te per Deum vivum et virtutem sancti Nicetii, ut vel epistolam ejus mihi reddi facias, quia mihi ultra non erit vita, si eam perdidero. Ille vero ea projecta in terram abiit, quam pauper colligens venit ad civitatem, erat enim ibi eodem tempore Phronimius episcopus, cujus supra meminimus. Ad quem accedens pauper ille, ait: Ecce homo qui me graviter cæsum exspoliavit, abstulitque sex aureos, quos pro intuitu epistolæ sancti Nicetii acceperam. Episcopus autem narravit hæc comiti: judex vero vocatum Burgundionem, percunctari cœpit ab eo quid exinde diceret. Negavit autem coram omnibus, dicens: Quia nunquam vidi hominem istum, neque res ejus abstuli. Episcopus autem aspiciens epistolam, vidit subscriptionem Sancti, et conversus ad Burgundionem, ait: Ecce in hac epistola subscriptio sancti Nicetii tenetur. Si es innocens, accede propius, et jura tangens man-

^a Sic Mss. et recte, nam *cicindelis* nomine lampadem intelligit, de qua infra sub nomine *lychni*, qui quadraginta dies absque fomento perduravit. Ed., *accensis*.

^b Prisco successit. Subscripsit episcoporum rescripto pro monasterio Pictavensi, apud Gregor., lib. ix Hist. cap. 41. Vide et lib. x cap. 28. Non semel ad eundem Gregorius Magnus litteras scripsit.

^c Papyrus vice ellychnii sæpius adhibitam ex veteribus passim auctoribus constat. Unde in Glossariis nonnullis *papyrus*, quasi *parans pyr*, id est, ignem. Vide Gregor. Magni lib. i Dialog. cap. 5.

^d Colb. et Laud., *quod primum statutum est*.

^e Gallomagnus, episc. Trecentis, subscripsit concil. Paris. iv an. 573, et Matiscon. i an. 581. Porro

reliquiæ sancti Nicetii hic memoratæ servantur etiam nunc, ut observat Camusatius in Catalogo episc. Trecentis. in ecclesia eidem sacra, quæ parochialis titulus est in urbe Tricassina.

^f Linteum villis onustum memorat Apollinaris Sidon. epist. 17 lib. v, in quem locum Savaro plura habet de villosis mantilibus.

^g Hodieque superest, vulgo *Perrenay*, seu *Pernay*, dictus.

^h Sic Boll., et quidem recte, non *Phronimius*, ut habent cæteri Ed. et Mss., nam infra ipse episcopus Phronimius dicitur. Varias ejus fortunas descripsit Gregor. lib. ix Hist. cap. 24.

ⁱ Laud. et Colb., *in redivivo cruciatu*.

uram quam ipse depinxit. Credimus enim de A
 e illius quia aut te hodie reddet ab hoc scelere
 robatum, aut certe abire permittet innoxium.
 e nihil moratus, accedit ad manus episcopi,
 hanc epistolam extentam tenebat; elevansque
 s suas ut sacramentum daret, cecidit retror-
 upinus, et clausis oculis, spumas ab ore proji-
 quasi mortuus putabatur. Transeunte autem
 duarum horarum spatio, 1194 aperuit oculo-
 os, dicens: Væ mihi quia peccavi auferendo res
 ris hujus! Et statim retulit per ordinem qua-
 njuriam intulerat homini illi. Tunc episcopus
 giudice a obtenta culpa, ea tantum quæ abstu-
 inopi reddidit, et pro cæde duos insuper soli-
 dididit, et sic uterque a judicis conspectu dis-

Quanti per hunc Sanctum carcerali ergastulo
 ti absoluti sint, quantorum compeditorum ca-
 nive compedes sint contractæ, testis est hodie
 illa ferri, quæ in basilica ejus aspicitur, de su-
 ctis suppliciis aggregata. Nuper autem in con-
 i Guntchramni principis Syagrium Augustodu-
 um episcopum regi referentem audivi, in una
 in septem civitatibus carceraliis apparuisse
 m Virum, eosque absolvisse ab ergastulo, et
 liberos permisisse; sed nec iudices contra eos
 quam agere deinceps ausi sunt. De cujus sepul-
 i febricitans, si frigidus habens, ac diversis
 is laborans quid pulveris sumpserit, ac dilutum
 erit, mox recipit sanitatem. Quod non est du-
 præstare eum qui ait sanctis suis: *Omnia*
que petieritis in nomine meo, credite quia acci-
et venient vobis (Marc. XI, 24).

Igitur apud vicum Prisciniacensem b urbis
 nicæ ecclesia dudum constructa absque sancto-
 pignoribus habebatur. Cumque incolæ loci ple-
 ue peterent ut eam quorumpiam sanctorum
 ibus sacrarem, de supradictis reliquiis sancto
 collocavimus: in qua ecclesia sæpius virtus
 ni per beatum manifestatur antistitem. Nuper
 autem tempore, mulieres quædam vexatæ a
 mo, ex termino Biturigo venientes, tres nu-
 dum ad basilicam sancti Martini deducerentur,
 ecclesiam sunt ingressæ: illico collisis in se
 s, dum sancti Nicetii faterentur se virtutibus
 ri, projicientes ab ore nescio quid purulentum
 sanguine, ab obsessis [Al., immundis] spiritibus
 us sunt mundatæ. Dado unus ex his pagensium
 in hostilitate illa quæ apud Convenas
 est 1195 accessisset, et plerumque in peri-
 nortis irrueret, vovit ut si domum reverteretur

est, a iudice, seu comite.

plex est hodieque hujus nominis vicus in pago
 snal, alter alteri proximus, et uterque sub præ-
 a Luccensi. Primus Prisciniacus major dicitur
 and-Præcigni), ad Clasiam fluvium (la Claise);
 minor Prisciniacus (le Petit-Præcigni), ad Bre-
 m anniculum (Brignon).

d est in expeditione adversus Gundobaldum
 ærem, in qua Convenarum urbs destructa

incolumis, ad memoratam ecclesiam exornandam in
 honore beati Nicetii aliqua ex his quæ acquisierit
 [Al., acquisierat] largiretur. Rediens igitur duos cal-
 lices argenteos detulit, vovitque iterum in itinere,
 ut hos ecclesiæ conferret, si ad propria sospes acce-
 deret. Ad domum igitur accedens, unum tantum-
 modo dedit, alium fraudare procuravit, dans cooper-
 torium Sarmaticum, quo altare dominicum, cum
 oblationibus tegetetur. Apparuit autem viro Vir bea-
 tus per somnium, dicens: Quousque dubitas, et vo-
 tum implere dissimulas? Vade, inquit, et calicem
 alterum quem vovisti redde ecclesiæ, ne pereas tu
 et domus tua: coopertorium vero, quia rarum est,
 non ponatur super mœnura altaris, quia non exinde
 ad plene tegitur mysterium corporis sanguinisque
 dominici. At ille exterritus, nihil moratus, votum
 quod voverat velociter adimplevit. Hujus hominis
 frater ad vigiliis dominici Natalis advenit, monuitque
 presbyterum, dicens: Vigilemus unanimiter ad ec-
 clesiam Dei, atque exoremus devote beati Nicetii po-
 tentiam, ut, eo obtinente, hujus anni curriculum cum
 pace ducamus. Quod presbyter audiens, gavisus
 jussit signum ad vigiliis commoveri. Quo commoto,
 adveniente presbytero cum clericis et reliquo popu-
 lo, hic gulæ inhians moras veniendi innectebat;
 misitque sæpius presbyter ad eum accessendum. Qui-
 bus respondebat: Paulisper sustinete, et venio.
 Quid plura? transactis vigiliis, data luce, hic qui
 prius commonuerat, ad vigiliis non accessit. Pres-
 byter vero, impleto officio, commotus contra homi-
 nem, ad metatum ejus properat, quasi eum a com-
 munionem suspenderet: at ille correptus febre, sicut
 vino, ita divino exurebatur incendio: nec mora,
 viso presbytero, datis vocibus cum lacrymis, suppli-
 cabat sibi pœnitentiam tradi. Cumque eum presbyter
 increparet, dicens: Merito a sancti Nicetii virtute
 exureris, ad cujus 1196 ecclesiam venire ad vigi-
 lias neglexisti, inter sermocinantium colloquia spiri-
 tum exhalavit. Facta quoque hora tertia, cum popu-
 lus ad missarum solemniam f conveniret, hic mortuus
 in ecclesiam est delatus. Quod virtute sancti Anti-
 stitis actum nemo ambigere potest. Hæc enim nobis
 ipse exposuit presbyter. Plurima etenim de his vel
 proprie experti sumus, vel per fidelium relationem
 cognovimus, quæ indicare longum putavimus.

XII. Sed quoniam placuit libello clausulam dare,
 unum adhuc admirandum de libro Vitæ ejus, quem
 supra a quodam scriptum præfati sumus, memorabo
 miraculum: de quo virtus divina procedens non reli-
 quit inglorium, sed ad comprobendam virtutem di-
 ctorum patefecit esse plurimis gloriosum. Diaconus

fuit, ex lib. vii Hist. cap. 38.

* Scilicet ob tenuitatem transparentis.

Unicæ missæ mentio hic fit in Natali Domini,
 qui mos erat Ecclesiæ Gallicanæ. Tres in Ordine Ge-
 lasiano et in Gregoriano assignantur, quod triplex
 Romæ erat hac ipsa die statio, ubi missa celebraba-
 tur, sed a tribus diversis sacerdotibus. Hinc tamen
 manavit consuetudo tres missas illa die celebrandi.
 Vide Mabillon. lib. II Liturg. Gallic. num. 7.

enim Augustodunensis gravi oculorum cæcitate turbatus, audivit hæc quæ glorificator sanctorum suorum Deus ad Sancti tumulum exercebat, dixitque suis : Si ejus adirem sepulcrum, aut aliquid de sanctis pignoribus sumerem, aut certe si pallium, quo sancti artus teguntur mererer attingere, fierem sanus. Cumque hæc et hujusmodi cum suis verba conferret, astitit repente clericus quidam, dicens : Bene, inquit, credis, sed si de iisdem firmare mentem cupis virtutibus, en volumen chartaceum, quod de his habetur scriptum, ut facilius credas ea quæ ad auditum tuarum aurium pervenerunt. At ille priusquam legere appeteret, inspirante divinæ pietatis respectu, ait : Credo quia potens est Deus egregia operari per famulos suos. Et statim posuit volumen super oculos suos. Extemplo autem, fugato dolore disruptaque caligine, usum videndi recipere meruit voluminis a virtute, et in tantum claritate potitus est ^a, ut ipse propriis oculis legens virtutum gesta cognosceret. Operatur hæc autem unus atque idem Dominus, qui gloriatur in sanctis suis, atque ipsos ^b illustribus miraculis editos efficit gloriosos : ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT IX.

De sancto Patroclo abbate.

1197 Cum egregia Moysis vatis prudentia, ad conformandum divinæ descensionis tabernaculum, juxta ipsum oris dominici præceptum, fabricare disponderet, atque ad hoc eundemque ^c apparatus multa congerere jussus, non haberet cuncta in regestu promptuarii, quæ ab ipso Domino ostensa fuerant in montis ardui summitate, jussit commoneri populum, ut offerret unusquisque pro viribus quiddam muneris Deo, et hoc non ex necessitate, sed sponte (*Ecod. xxv*). Offerebant ergo donaria auri, argentineque, æris ac ferri metalla ; gemmarum etiam micantium pulchritudines, ac fila byssi duplicati coccique bis torti ; nonnulli pelles arietum rubricatas, pilosque caprarum. Sed cum hæc omnia doctores Ecclesiarum esse allegorica tradidissent, et in reliquis donariis gratiarum genera demonstrassent [*Bal.*, declarassent], in illis caprarum pilis laudationum verba comparaverunt ; ita nunc et nos sterilem sensu, imperiti studio, squalentes in actu, et si aurum, argentum, vel gemmas, filaque duplicata ac torta non offerimus, saltem vel pilos caprarum, id est verba quæ sanctorum atque amicorum Dei prodant miracula, in Ecclesia sancta porrigimus, ut legentes eo incitentur studio quo sancti meruerunt scandere polum. Ergo quia nobis de beati Patrocli Vita nuper data relatio quædam prodidit, non omittenda sed manifestanda curavi ; et licet sermone rustico, non tamen oculi

arbitratus sum quæ Deus gessit per famulum suum.

I. Igitur beatissimus Patroclus Biturigi territorii incola, Ætherio patre progenitus (*An. 576, 19 Nov.*), cum decem esset annorum pastor ovium destinatur, fratre Antonio tradito ad studia litterarum. Erant enim non quidem nobilitate sublimes, ingenui tamen ^d ; cumque quodam meridie hic a scholis, ille a grege commisso ad capiendum cibum paterno in hospitio convenissent, dixit Antonius fratri suo : Discede longius, **1198** o rustice ; tuum est enim opus oves pacere, meum litteris exerceri : qua de re nobiliorem me ipsius officii cura facit, cum te hujus custodia servitus vilem reddat. Quod ille audiens, et hanc increpationem quasi a Deo sibi transmissam putans, reliquit oves in campi planitie, et scholas puerorum nisi animi agili atque cursu velocissimo expetivit, traditisque elementis, ac deinceps quæ studio puerili necessaria erant, ita celeriter, memoria opitulante, imbutus est, ut fratrem vel in scientia præcederet, vel alacritate sensus, adjuvante divini Numinis auxilio, antiret. Dehinc Nunnioni [*Ed. Mumioni*], qui quondam cum Childeberto Parisiorum rege magnus habebatur, ad exercendum commendatus est. A quo cum summa amoris diligentia nutrire, ita se humilem atque subjectum omnibus præbebat, ut omnes eum tanquam proprium parentem in summa bonitate diligerent. Regressusque ad domum, patre defuncto, reperit matrem suam adhuc superstitem. Cui illa ait : Ecce genitor tuus, o dulcissime nate, obiit ; ego vero absque solatio dego. Requiram puellam pulchram ingenuamque, cui copulatus solatium præbeas maternæ viduitati. At ille respondit : Non conjungor mundanæ conjugii, sed quæ concepit animus cum Domini voluntate perficiam. Cui cum genitrix non intelligens quæereret quid hoc esset, prodere noluit, sed abiit ad Arcadium ^e Bituricæ urbis episcopum, petiitque sibi comam capitis tonderi, ascirique se in ordinem clericorum. Quod episcopus, Domino volente, sine mora complevit. Nec multo post diaconatus officium sumens, vacabat jejuniis, delectabatur vigiliis, exercebatur lectione, atque in oratione assidua promptus effundebatur, ut nec ad convivium mensæ canonicæ cum reliquis accederet clericis. Quod audiens archidiaconus ^f, frendens contra eum, ait : Aut cum reliquis fratribus cibum sume, aut certe discede a nobis ; non enim rectum videtur ut dissimules cum his habere victum, cum quibus ecclesiasticum implere putaris officium.

II. Non est autem de his servus Dei commotus animo, qui jam eremi sitiēbat **1199** adire secretum : sed ab urbe egressus memorata, venit ad vicum Neoreensem ^g, ibique ædificato oratorio, sancti Martini

^a Sic Colb. Cæteri. in tanta... positus.

^b Editti, ut qui ipsos... effecit.

^c Bad. et Sur., ejusdemque. Bal. et Laud., ad hunc eundem. Infra, ei ostensa.

^d Ingenui erant inter nobiles et servos medii, liberi scilicet nati.

^e Subscripsit conc. Aurelian. III an. 538 et per

Probianum presbyterum Aurelian. IV an. 541.

^f Archidiaconi erant veluti cæterorum clericorum præfecti. De eorum officiis et prærogativis agit Thomassinus Disciplinæ eccles. part. I, lib. II, cap. 12. Nota clericos tunc in communi mensa vixisse.

^g Bal., Neoreensem, et sic infra. Habetur apud Bituriges Meriacum supra Carem fluvium (*Mery-sur-*

consecrato, pueros erudire cœpit in studiis. Veniebant autem ad eum infirmi et san- atque energumeni nomen ejus confitentes bantur : nec ei erat solitudo ut voluerat, sed virtus publicum usquequaque reddebat. ro auspicio quiddam a brevibus conscriptis super altare, vigilans et orans tribus nocti- quid ei Dominus agere juberet, dignaretur tissime declarare. Sed pietatis divinæ inclyta o, quæ eum præsciens eremitam esse decre- revem illum accipere jubet, ut ad eremum ret. Ille autem in cellula in qua degebat, atis virginibus, monasterium instituit puella- hil de omni labore suo quod ibidem aggrega- um abscederet sumens, nisi rastrum unum, e bipennem : ingressusque altas silvarum so- B venit ad locum qui dicitur Mediocantus ; onstructa cellula, in opere, quod supra dixi- eo vacabat ; atque inibi cum multis energu- manu imposita, per signum crucis effugatis bus, mente integra reddidisset, unus ad eum est rabidus, qui rictibus patulis dentibusque , quod attingere poterat dentibus propriis . Pro quo per triiduum in oratione prostratus, ad illam divinæ miserationis potentiam, ut, furore, letho obnoxius mundaretur, im- te in os ejus digitis, fugato feralis atrocitatis personam restituit incolunitati. Nullas enim n vires habere poterat persuasionis iniquæ um. Nam sicut hos qui vexabantur emun- ta et quæ immitebat occulte atrocita auctor C , repellebat per crucis sacratissimæ virtu- m Lenbellæ cuidam feminæ, cum per lucem ignariam diabolus, Martinum mentitus, es quibus quasi populus salvaretur 1200 obtulisset, hæc ad Sanctum delatæ, non so- elante Spiritu sancto evanuerunt, verum- se inceptor malorum Sancto terribimus appa- ræ nequiter gesserat est professus. Transfi- nim se sæpe diabolus in angelum lucis (II 14), ut hac fraude decipiat innocentes. Sed multas intentaret insidias, ne hic ascenderet, e corruerat, immisit ei cogitationem, ut, issa eremo, ad sæculum reverti deberet. Sanctus cum virus grassari sensisset in pec- oratione prostratus petebat ut nihil aliud d Deo esset placitum exerceret. Tunc appa- D angelus Domini per visum, dicens : Si vis i videre, ecce columna, in quam ascendens lare omnia quæ geruntur in eo. Erat enim n per ipsam visionem columna miræ celsi- collocata, in quam ascendens vidit homicidia,

ad nostra lectio, quæ est aliorum Edit. et ferenda. Hic quippe designatur locus olim *Aquæ Neri* dicitur in tabulis Peutingerianis, equæ prius nomen retinet in agro Burbo- ulgo *Neris* nuncupatus, oppidum non inle- prioratus visitur, sed monasterii virginum a rudera supersunt.

tunc pro hospitio quoddam. Unde Sur., tunc itio eligendo quædam conscripta brevia, etc.

A furta, cædes, adulteria, fornicationes, et omnia prava quæ geruntur in mundo. Et descendens ait : Ne, quæso, Domine, revertar ad has pravitates, quas dudum te confessus oblitus sum. Tunc ait illi ange- lus qui cum eo loquebatur : Desine ergo quærere mundum, ne pereas cum eo ; sed potius vade in ora- torium in quo Dominum deprecæris ; et quod ibi in- veneris, hoc tibi erit consolatio in peregrinatione tua. Ingressusque cellulam oratorii, invenit tegulam fictilem, in qua signum crucis dominicæ erat expres- sum ; agnoscensque munus divinum, intellexit sibi ad omnia mundanæ persuasionis incitamenta hoc esse inexpugnabile munimentum.

III. Post hæc ædificavit sanctus Patroclus monas- terium Columbariense b in milliariibus quinque a cellula eremi in qua habitabat, et congregatis mo- nachis, ut in solitudine libero potius fungeretur arbitrio, abbatem instituit, qui regi monasteriali præesset. Octavum eum et decimum in hoc eremi loco expleverat annum. Tum, congregatis fratribus, transitum suum annuntians, obiit in senectute bona c, sanctitate 1201 præcipua ; qui aquis ablutus, feretroque impositus ferebatur ad monaste- rium suum, ubi se vivens sepeliri mandaverat. Tunc archipresbyter Nerensis vici, collecta clericorum cohorte, voluit vi auferre glebam sancti corpusculi, videlicet ut ad vicum suum unde egressus fuerat se- peliretur ; sed cum furibundus veniens vidisset a longe pallam quæ tegebat artus sanctos eximio al- bere nitore, ita nutu Dei est metu perterritus, ut omni velocitate revocaret ab animo quod male conceperat levitatis arbitrio, conjunctusque psallentio in exsequiis Sancti progressus, tumulavit eum cum reliquis qui aderant fratribus, in ipso Columba- riensi monasterio : ad cujus sanctum sepulcrum Prudentia cæca cum alia Lemovicina puella, simi- liter lumine viduata, ut sepulcrum sanctum in ora- tione osculatæ sunt, lumen recipere meruerunt. Maxonidius autem post quintum cæcitatæ suæ an- num, hunc tumulum sanctum adiit, lumenque recepit. Energumeni vero Lupus, Theodulfus, Rucco, Sco- pilia, Nectariola et Tacihildis ad hunc Sancti tumu- lum sunt mundati : sed et puellæ duæ de Lemovicino venientes, oleo quod ipse Sanctus benedixit per- unctæ, a nequitia qua obsidebantur mundatæ sunt. Et quotidie ibidem ad corroborandam fidem gentium operatur Dominus, qui perpetualiter glorificat san- ctos suos.

CAPUT X.

De sancto Friardo reclauso.

Multi varique d sunt gradus per quos ad cælorum

b Vulgo, *Columbiers*, in archipresbyteratu montis Lucii (*Mont-Luçon*), apud Bituriges, ubi prioratus ord. Cluniacensis monasterio Silvinjacensi subjectus. Aliud est monasterium Columbariense, quod memo- ratur in libro i de Ecclesiis Claromontensibus, cap 30.

c Obiit octogenarius, ut dicitur lib. v Hist. cap. 10.

d Scripti duo, *Multi enim sunt*.

regna conscenditur, de quibus, ut opinor, et David A dicit, quia *ascensus in corde deposuit* (Psal. LXXXIII, 6). Accipiuntur ergo hi gradus diversorum operum ad cultum divinum profectus, et nullus in his gressum figere potest, nisi fuerit, sicut sæpe testati sumus, Dei adjutorio provocatus. Sic enim Psalmographus in illo mediæ perfectionis gradu loquitur, dicens : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam* (Ps. CXXVI, 1). Quod adjutorium, non modo martyres, verum etiam et illi quos sacræ vitæ roboravit auctoritas [Ed., celebravit], 1202 jugiter inquirentes, ad hoc quod sitis desiderii spiritualis promebat alacres pervenerunt. Nam si ad martyrium mens accensa est, hujus adjutorii opem poposcit martyr ut vinceret ; si jejunii observantiam adhibere studuit, ut ab eo confortaretur afflictus est ; si castitati artus reservare voluit impollutos, ut ab illo muniretur oravit ; si post ignorantiam pœnitendo converti desideravit, ut ab eo nihilominus sublevaretur cum lacrymis flagitavit ; et si quid operis boni exercere eorum quispiam meditatus est, ut ab hoc adjutorio jûvaretur expetiit. Per hos ergo scalæ hujus ascensus tam difficiles, tamque excelsos, tam arduos, cum sint diversi, ad unum tamen Dominum per hujus adjutorii opem conscenditur. Idcirco semper ille poscendus, ille quærendus, ille invocandus erit, ut quod de bono mens concipit, adjutorio suo ipse perficiat, de quo et nobis sine fine oportet dicere : *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram* (Ps. CXXXIII, 8). Sicut et ille beatissimus, de quo nunc C nobis futurus est sermo, qui inter diversas vel tentationes, vel cruces sæculi, semper hujus adjutorii munimen expetiit.

I. Fuit igitur apud insulam Vindunittam * urbis Namneticæ vir egregiæ sanctitatis, Friardus nomine, reclusus (An. 576, vel 577, 1 Aug.), de cujus vita parumper ad ædificationem Ecclesiæ dicere delectat animum, quia ignoro si ab aliquo sit scripta. Hic ab infantia sua semper Deo devotus fuit atque pudicus : factus autem vir, semper in Dei laudibus, semper in oratione, semper in vigiliis degebat : victus necessaria propriis manibus exigebat a terra ; et si in opera inter reliquos properaret, nunquam ab oratione cessabat. Quod vicinis aut extraneis, ut mos rusticorum habet, ridiculum erat. Quodam vero die, dum cum reliquis, in segetem culmis incisis, D manipulos colligaret, examen miserabilium atque sævarum muscarum, quas vulgo vespas vocant, reperiunt ; cumque acerrime messorum, emissis aculeis, lacerarent, undique circumeuntes messem, locum illum in quo hæ adunatæ erant transiliunt, atque irridendo beatum Friardum alloquuntur dolose, dicentes : Veniat benedictus, veniat religiosus, qui orare non 1203 desinit, qui crucem auribus et oculis semper imponit, qui viis itineris sui salutaria

vexilla præmittit : ipse metat super exam eum sua oratione mitescat. Tunc quasi ad e nem dominicæ virtutis hæc verba suscipiens lutus terræ orationem fudit ad Dominum ; dens, facto desuper signo crucis, ait : *Ad nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram*. Ad hanc ejus orationem confestim omnes infra antrum unde egressæ fuerant abdidit vero ad spectaculum omnium messem densus expetiit. Quod non sine miraculo irruit, eo quod Dominus in se sperantem ad e nem eorum sic dignatus fuerit roborare. post hæc, cum in arborem pro quadam m ascendisset, subito colliso sub pedibus rari cœpit, cadensque deorsum, per singulos C cutiebat ramos, Christi beatissimum nomen bat, dicens : Christe omnipotens, salva me. pervenisset ad terram, nihil est nocitus, s semper : *Adjutorium nostrum in nomine Dei fecit cælum et terram*.

II. His et aliis virtutibus animatus, C secreta cordis tacitus cogitare dicens : Si ex sti, et invocatio nominis ejus, atque adjutor stulatum ab eo tantam potentiam habet, t quæque mundi devincat, periculosa obrutionum atra depellat, et omnia quæ sunt an jus oblectamenta pro nihilo reputata fastidi mihi et mundo, nisi ut relictis omnibus sunt, illius vacare solius debeam obsequi nominis invocatione a periculis sum salvatus. Et egressus ab hospitiolo suo, oblitus p patriam, eremum petiit, ne in sæculo habi pedimentum aliquod de oratione mundi s conferret. Ipse quoque et abbas Sabaudus Baudus], qui quondam regis Clotarii ministri pœnitentiam accipientes, Vindunitensem N territorii insulam sunt agressi : habeban secum et Secundellum diaconum. Abbas ve ta de aratro Domini manu, ab insula dia monasterium rediit b, nec multo post, oc causis, 1204 gladio est peremptus. Sanc Friardus cum Secundello diacono in supra sula stetit immobilis. Habebat tamen uterque propriam cellulam, sed procul a se positam. strenue in oratione persisterent, nocte Se diacono apparuit tentator in specie Domini, D Ego sum Christus, quem quotidie deprecor enim sanctus effectus es, et nomen tuum illi cum reliquis sanctis meis ascripsi : egred ab hac insula et vade, fac sanitates in popu et ille illectus deceptionibus discessit ab im socio e nuntiavit : tamen cum infirmis in Christi manus inponeret, sanabantur. E autem post multum tempus ad insulam, ven cium cum vana gloria, dicens : Abii enim e sulam, et virtutes multas in populis feci.

* Plerique Ed., *Vindimittam*. Colb. et Bell. infra habent *Vindonitensem*.

^b Bal., *monasterium reliquit*

* Scripti duo, *satellitii*, quæ vox Gregorius est.

ille interrogaret quid hoc sibi vellet, cun-
 aserat simpliciter pandit. At senior obstu-
 aspiransque et lacrymans, ait: Væ nobis,
 m audio a tentatore delusus es! Vade, age
 im, ne ultra tibi prævaleant ejus doli.
 intelligens, et periisse se timens, cum fletu
 ejus prosternitur, rogans ut pro se Do-
 præcicaretur. Vade, inquit, et pariter ejus
 tiam pro salute animæ tuæ poscamus. Non
 ifficilis Dominus se confitentibus misereri,
 per prophetam dicat: *Nolo mortem pecca-
 us convertatur et vivat (Ezech. xxxiii, 11).*

autem illis, advenit iterum tentator in
 xie ad Secundellum diaconum, dicens:
 acceperam tibi, eo quod oves meæ morbidæ
 pastore indigerent, ut egredereris et visi-
 ne opem sanitatis eis tribueres? Et ille:
 enim comperi quod seductor sis, neque
 redo, cujus te speciem mentiris habere.
 Christus es, crucem tuam quam reliquisti
 ende, et credam tibi. Cumque non osten-
 conus crucem Domini in os ejus faciens,
 vanuit. Rursumque ad eum veniens cum
 æ dæmonum, tanta eum cæde mactavit,
 utaretur evadere, et discedens, nusquam
 . Idem postea diaconus in 1205 summa
 perdurans, die debito defunctus est*.

tus vero Friardus, cum magnis virtutibus
 quadam vice effractum e vento ab arbore
 ruem, ut ferunt, ipse inseruerat collegit,
 mque baculum sibi exinde, quem manu
 cit. Post multum vero tempus jam are-
 gam in terra plantavit, infusaque aqua
 iculus ille frondens emisit et poma, atque
 aut tres annos in magnam arboris proce-
 stentus excrevit. Quod cum grande mira-
 culis cernentibus haberetur, et quotidie ad
 ndam immanis turba conflueret, ut etiam
 motionem insulæ virtus prodita publicaret,
 ei, ne vanæ gloriæ labe subrueret, arbo-
 ta securi succidit. Rursusque Sanctus alte-
 ris ruinam cernens, quæ acta venti violen-
 us plena corruerat, misericordia motus
 cens: Ne pereat, quæso, Domine, hujus
 uctus, quæ te jubente florum ornamenta
 sed potius a te incrementum^b reparationis
 fructuum adipisci mereatur effectum. Et
 s, accepta secure, amputata arboris co-
 pper radices quæ adhuc hærebant, co-
 psam in modum sudis fecit acutam, eam-

um sancto Friardo colitur apud Namnetes
 rusti, quod prima dies, quæ est natalis
 rdi, festo sancti Petri ad Vincula impe-
 Albertus de Monte-Relaxo sanctum Secun-
 delli obliasse in Kalend. Matas.
 incremento .. indulto.

placitorum (les plaids): Bal., membris

is sancti Benedicti epistolam ad sanctum
 rejicit, quod in ea sanctus Pater beatum
 Vatrem nuncupet.

que terræ defixit. Mox ligatis sine radice ramis, ad
 pristinum restituta statum, flores qui aruerant vi-
 ruerunt, ipso quoque anno hæc arbor fructus cultori
 suo restituit. Credo ego de misericordia Dei, quod
 miraculum præsens exegit loqui, quia obtinere potuit
 hic oratione sua vitam mortuis a Domino impertiri,
 qui obtinuit arbores aridas in rediviva viriditate
 frondescere.

IV. Idem cum plerumque transitum suum fratri-
 bus prædiceret, quadam die tactus a febre, dicit suis:
 Ite ad Felicem episcopum, et nuntiate ei discessum
 meum, dicentes: Frater tuus Friardus dixit: Ecce,
 consummato cursu vitæ hujus, de hoc mundo absolvor,
 et ut sis 1206 certior de hoc verbo, die Dominica
 transitum accipio, et vado ad requiem quam mihi
 promisit Rex æternus Deus. Veni, obsecro, et vi-
 deam te prius quam obeam. Cumque ille occasione
 nescio quæ detineretur, mandatum misit, dicens: Rogo
 si fieri potest ut me modicum sustineas, donec,
 moris actionum^c dissolutis, ad te usque perveniam.
 Revertentibus vero nuntiis et ista dicentibus, cum
 jam lectulo decubaret, ait: Surgamus ergo, et sus-
 tineamus fratrem^d nostrum. O virum sanctitate
 ineffabilem! qui quanquam festinaret dissolvi, et
 cum Christo esse, non tamen oblitus charitatem,
 obtinuit apud Dominum adhuc esse in mundo, ut
 fratrem cerneret spiritali intuitu. Sed nec illum in-
 fini reor fuisse meriti, cujus adventu Dominus hujus
 sancti dilatare dignatus est dies. De qua tarditate
 accepto nuntio, protinus quiescente febre, sanus
 surrexit a lectulo. Post multum vero tempus, adve-
 niente episcopo, a febre corripitur, ingressumque
 ad sâ salutem et osculatur, dicens: Grandes mihi
 moras de itinere debito facis, o sancte sacerdos!
 Quibus vigilantibus nocte, quæ erat Dominica, mane
 facto, tradidit spiritum. Quo emissio, mox omnis
 cellula ab odore suavitatis repleta tota contremuit;
 unde indubitatum est angelicam ibidem adfuisse
 virtutem, quæ Sancti meritum signans, cellulam
 divinis faceret aromatis effragare: cujus gloriosum
 corpus sacerdos ablutum recondit in tumulo^e, Chri-
 stus animam suscepit in cælo, relinquens terrigenis
 exempla virtutum.

CAPUT XI.

De sancto Caluppiano reclauso.

Semper paupertas sæculi regiam^f reserat cœli,
 atque utentes se non modo præparat polo, verum
 etiam glorificatos miraculis illustres esse declarat in
 mundo, quo fit ut dum illa ergastularis contritionis^g
 revinctio 1207 paradisi januam patefacit, anima an-

* Ibi nunc exstat parœcialis ecclesia sub titulo
 sanctorum Friardi et Secundelli, ut ex Breviario
 Namnetensi observat Cointius. De Felice episcopo
 passim agit Gregorius, de quo suis locis nonnulla
 observavimus. Friardum laudavit idem Gregorius
 lib. iv Hist. cap. 37 novo. De ejus mortis anno vide
 Cointium ad an. 577, n. 49, et confer cum loco Gre-
 gorii mox laudato.

^f Id est, januam. Ed., Regna; et infra Bal., atque
 viventes ac non modo, etc.

^g Allquot Ed., constrictiois.

gelicis choris inserta in requie sempiterna persultet : A sicut nunc de beato Caluppano recluso, quod verum cognovimus, prorsus silere nequimus.

I. Hic autem ab ineunte aetate (*An.* 578, 3 *Mart.*) semper religionis ecclesiasticæ bonum quæsit et reperit, et apud monasterium Meletense termini Arverni conversus *, in magna humilitate se fratribus præbuit. Erat enim summæ abstinentiæ, ita ut ab inedia nimium attritus, quotidianam cum reliquis fratribus operam explere nequiret. Unde, ut mos est monachorum, magnum ei improprium inferebant, dicente sibi præsertim Præposito : Qui non deliberat laborare, indigne postulat manducare. Dum autem hic assidue ureretur [*Al.*, uteretur] his exprobrationum verbis, vallem haud procul a monasterio conspicitur, de cujus medio lapis natura præbente consurgens, provehitur in excelsum quasi in quingentis aut eo amplius pedibus, nullam penitus habens cum reliquis montibus circumpositis conjunctionem : cujus vallis medium fluvius alluit, qui hunc montem placide contingens dilabitur. In hujus ergo lapidis scissuram, quod priscis temporibus quondam propter transitum hostium receptaculum fuit, eremita sanctus ingreditur, et, exciso lapide, habitacula statuit, in quæ nunc per scalam valde difficilem scanditur : locus etenim ille tam difficilis est ad incedendum, ut etiam feris bestiis illuc accedere sit laboris. In hoc loco oratoriolum parvulum quodam modo fecit, cui oranti, ut ipse nobis cum lacrymis referre erat solitus, serpentes super caput ejus sæpius decidebant, et involventes se circa collum ejus, non minimum ei inferebant horrorem. Sed quia diabolus ad speciem callidi serpentis habetur, non ambigitur ejus hanc fuisse immissionis insidiam. Nam cum ille ad hæc perstaret immobilis, nec moveretur minorum anguim ictibus, quadam die duo dracones immensæ magnitudinis ad eum ingressi, astiterunt procul : quorum unus, ut arbitrator, ipse dux tentationis, validior altero erat, qui erecto pectore os suum **1208** contra os Beati quasi aliquid mussitatorus erexit. At ille timore perterritus, tanquam æneus valde dirigit, nullumque penitus membrum movere potens, neque manum elevare ut signum beatæ crucis opponeret. Cumque ambo diutissime in silentio constitissent, venit in mentem Sancto per spiritum, ut orationem Dominicam, et si labia movere non poterat, vel corde clamaret. Quam dum tacitus loquitur, cœperunt paulatim membra ejus, quæ inimici fuerant arte revincta, dissolvi, et sentiens se manum dexteram habere jam liberam, ori signum beatæ crucis imponit, rursumque conversus ad hydram, pingit iterum crucem Christi adversus eum, dicens : Tune es ille, qui protoplastum de paradisi habitaculo projecisti, qui germani dexteram parricidio cruentasti, qui Pharaonem ut populum Dei persequeretur armasti ? qui ad extremum ipsum Hebræum populum, ut invidia succedente persequeretur Dominum, excitasti ? Discede a servis Dei, a quibus sæpius superatus discessisti confusus, tu es enim in Cain projectus, in Esau supplantatus, in Goliath prostratus, in Juda traditore suspensus ; et in ipsa illa Dominicæ virtutis cruce cum potestatibus et dominationibus tuis triumphatus atque contritus es. Abde nunc, Dei inimice, caput, et humiliare sub signaculo crucis divinæ, quia non est tibi portio cum servis Dei, quorum est hæreditas regnum Christi. Hæc et hujuscemodi Sancto dicente, crucemque per singula faciente, draco hujus vexilli virtute confusus, vicissim se humilians terræ subditur. Sed dum hæc agerentur, ille alius circa pedes et tibias Sancti in insidiisolvebatur. Cumque huc ad pedes suos confusum sanctus eremita videret, orationem faciens, eum abire jussit, dicens : Vado retro Satana, nihil mihi in nomine Christi mei poteris ultra nocere. At ille usque ad limen cellulæ egressus, sonum validum per inferiorem partem emisit, et tanto cellulam fetore replevit, ut nihil aliud quam diabolus crederetur ; nec ultra coram Sancto aut serpens, aut draco comparuit.

1209 II. Erat enim assiduus in opere Dei, nec vacabat ad aliud, nisi aut legeret aliquid, aut oraret : etiam cum parumper cibi caperet, semper orabat. Sumebat interdum piscem de flumine, raro quidem, sed cum voluisset, opitulante Domino, confestim aderat. Cibum panis non aliunde sumebat, nisi quod de monasterio mittebatur : si quis vero devotorum panes detulisset aut vinum, id in cibos deputabatur egentium, in illorum duntaxat qui ab eo aut signum salutare suscipere, aut infirmitatum remedia sumere flagitabant ; scilicet ut quos per orationem salutis dabat, etiam cibi refectio fovaret, illud Domini recolens, quod in Evangelio de turbis quas a diversorum morborum contagio sanaverat dixit : *Dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via* (*Matth.* XV, 32). Sed nec illud beneficium oculi arbitrator, quod ei in loco illo divina pietas est largita. Nam cum a profundo vallis illius, quasi per stadia decem aqua deferretur, oravit ad Dominum, ut ei in ipso cellulæ suæ habitaculo fontis venam ostenderet. Sed non defuit virtus illa cœlestis, quæ quondam sitientibus populis aquas produxit a silice. Statim igitur ad hujus orationem gutta laticis a caute prorumpens, cepit solum stillis frequentibus irrigare : at ille munus cœlesti congaudens, concavum in lapide parvulum in modum cisternæ faciens, tenentem quasi congiam [*Al.* condia] duo, lymphas divinitus sibi indultas suscipiebat, de quibus tantum ei ministrabatur per dies singulos, quantum ipsi pueroque sufficeret, qui ei minister fuerat datus.

III. Accessimus autem et nos ad locum cum beato

* Alii, *conversatus*. *Bal.*, *territorii... conversatus*. Porro Meletense monasterium ignotum est. Occurrit in hodierna sancti Flori diocesi vicus *Melet* dictus, et alter in Claromontana, nomine *Mialet*, sed nulla

ibi superest aut sancti Caluppanis, aut ejus monasterii memoria.

^b Aliquot Ed., *æneus* ; et infra, *movere poterat*.

^c Colb. et Bell., *Tune es... contritus*. *Abde*.

Avito a episcopo, et omnia quæ narravimus, quædam a ab ipso relata cognovimus, quædam oculis propriis inspeximus. A memorato autem pontifice diaconatus ac presbyterii sortitus est gradum; multa populo diversis vexato morbis remedia contulit. Nulli tamen cellulam egressus se præbuit contemplandum, nisi tantum per fenestellam extendens manum salutare signaculum imponebat, et si a quoquam visitatus fuisset, ad hanc accedens speculam orationem colloquiumque præbebat. Denique in 1210 hac religione cursum vitæ consummans, ævi anno 50, ut opinor, migravit ad Dominum.

CAPUT XII.

De sancto Emiliano eremita, et Brachione abbate.

Quantum disciplina cœlestis se custodientibus præbeat, quantumque non custodita negligentibus irrogare debeat, per os Psalmographi Spiritus sanctus pandit: *Apprehendite*, inquit, *disciplinam, nequando transcatur Dominus, et pereatis a via justa* (Psal. II, 12). De bonis autem Salomon ait: *Disciplina pacis erit super eum* (Isai. LIII, 5). Disciplina ergo hæc timorem Domini facit, timor autem Domini initium sapientiæ præbet, sapientia vero diligere Deum docet: dilectio autem [Al., enim] Dei hominem a terrenis sublevat, ad cœlos evocat, paradiso locat, in quo fellicium animæ ex illius vitis vitalis sumpto vini novi liquore epulantur in regno Dei. Desiderare ergo oportebat homines hujus vitis haurire mysterium, ut accedere valerent ad illum tam jucundæ habitationis amœnissimum locum. Quod si istæ quas nunc cernimus vites, quæ, per traduces extensæ, emissis palmittibus pampino intextæ, dependentibus uvis, amœna nos contemplatione lætificant, dum non solum proferunt copiam fructuum, verum etiam opportuno nos inbraculo protegunt igniti solis ab æstu, quas scimus post assumptum fructum temporis legitimi deciduis foliis quasi aridas reddi; quanto magis illa desiderare debemus, quæ nullo fine deficiunt; neque ullo tentationis æstu marcescunt: ubi, spe præterita, res ipsa quæ sperabatur et tenetur, et fruitur. Hæc multi desiderantes non modo facultates proprias reliquerunt, verum etiam deserta quæque et inculta aggressi sunt, ut sitim hujus desiderii solitariae ac remotioris orationis patrocinio [Al., solatio] lacrymarumque fluente restinguerent: sicut nunc beatus Emilianus, novus nostris temporibus eremita, D fecisse probatur.

* Aviti electionem narrat Gregorius lib. IV, cap. 35, nostræ editionis, quod integrum exscripsit ante annos sexcentos auctor anonymus in ejusdem Aviti Vita, quam Savaro passim laudat. De quo vide notas supradicti cap. 35, lib. IV.

† Colitur in variis Martyrologiis die 3 Martii. Annum mortis ex libro V Hist. discimus, cap. 9.

‡ Laud. et Colb., *Emiliano et Brachione abbatibus*.

§ Sic Colb. Alii, *patris*.

¶ Bal., *Pontivacensium*. Vertit Branchus in Vitis sanctorum Arvernæ *la forêt de Pont-Gibaud*. Pons vero Givoli oppidum est inferioris Arvernæ ad Ciantam fluvium (*la Sioule*). Ibi visuntur rudera ecclesie veteris, cui olim adjunctum fuisse ordinis Benedictini monasterium vulgus putat. At nulla ibi est

I. Hic igitur, relictis parentibus ac facultate propria, eremi deserta petivit, et se intra secreta silvarum Ponticiacensium a Arverni territorii abdidit, in qua decisa silva modicum deplanans campum, rastro ipsam effodiens humum, vitæ eliciebat alimentum. Habebat et hortum parvulum, quem aqua superveniente rigabat, de quo olus ad refectionem nullo impinguatum adipe præsumebat: solatium vero absque Dei adjutorio nullum habens, cobabitores enim bestię avesque illi [Ed., illic] erant, quæ ad eum quotidie tanquam ad Dei famulum confluebant. Vacabat autem jejuniis et orationi, nec cum ab hac causa ulla mundanæ sollicitudinis occasio impedire poterat, quia præter Deum aliud nihil habebat.

II. Erat autem tunc temporis apud Arvernam urbem Sigivaldus a magna potentia præditus, in cuius servitio erat adolescens quidam, nomine Brachio b, quod in eorum lingua interpretatur Ursi catus. Hunc antedictus vir ad capessendam porcorum silvestrium venationem delegerat, ibatque cum ingenti molossorum turba, circuiens silvas, et si quid cepisset domino deferebat. Quadam vero die dum suem immensi corporis cum hac latrantium b turba prosequeretur, sus intra septa, quæ circa cellulam erant Sancti, ingreditur: prosequens vero canum turba cum latratu, usque ad aditum accessit vestibuli, moxque in suis hæsit vestigiis, nec ingredi est permissa post suem. Quod cernens Brachio, et cœlitus hæc evenisse admirans, ad cellulam Sancti se confert, viditque suem ante ostium stantem nihil penitus formidantem. Consalutatus autem ac osculatus a sene, invitatur ad residendum. Quibus consentibus, ait senex: Video te, fili dilectissime, in grandi elegantia compositum, et sequi ea quæ magis detrimentum animæ præparant quam salutem. Relinque, quæso, terrenum dominum, et sequere Deum verum, cœli terræque factorem, cujus nutu omnia 1212 gubernantur, cujus imperio cuncta subduntur, cujus majestate ipsa quam cernis bestia astat intrepida. Non te tumidum faciat, aut extollat potentia domini tui, quæ nihil est. Sic enim ait Paulus apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. I, 31). Et alibi: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. I, 10). Subde te ejus servitio, qui ait: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. XI, 28). Ipse enim est Dominus, cujus onus leve est, cujus jugum suave est

sancti Brachionis aut Emiliani memoria. Non dispiet unius e nostris conjectura, qui Ponticiacum interpretatur vicum *Punsat*, in Combralla, cujus loci patronus est *saint Bravy*, abbas Menatensis, idem ut putat ac sanctus Brachio. Iste tamen die Februarii, prior 15 Septembris colitur, sed forte alterutrum festum translationis est. Haud procul exstat prioratus sancti Saturnini de *Vensat*, quem idem putat esse locum, qui inferius *domus Vindiciacensis* appellatur. † Colb. et Laud., *Sigivaldus*. De eo Gregorius lib. III Hist. cap. 13, etc.

‡ Idem Codd. qui habent hic et alias *Brachio*, quandoque *Brachio* exhibent. Fuit genere Thoriagus, ex libro V Hist. cap. 12.

§ Bal., *canum allatrantium*; alii, *cum allatrantium*.

(*Ibid.*, 30), *cujus cultus et tribuit præsentia, et vitam largitur æternam. Sic enim ait: Si quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, centuplum accipiet, et insuper vitam æternam possidebit* (*Matth.* XIX, 29). Hæc et his similia sene viriliter disserente, sus illæsus silvas petiit, puerque discessit ab eo non sine grandi admiratione, quod aprum quem inchoaverat sequi ferum, in conspectu senis mansuetum astare videbat ut agnum. Plurima igitur animo tractans, ac multa secum revolvens, quid ageret, quidve faceret; utrum sæculum relinqueret, an sæculo deserviret; tandem compunctus a divina pietate, et credo sancti Æmiliani oratione, aditum quærere cœpit occulte, qualiter clericus esse posset, quia publice propter terrenum dominum non audebat. Tamen cum esset adhuc laicus, in nocte bis aut ter de stratu suo consurgens, terræ prostratus orationem fundebat ad Dominum. Nesciebat tamen quid caneret, quia litteras ignorabat: Videns autem sæpius in oratorio litteras super iconicas^a apostolorum reliquorumque sanctorum esse conscriptas, exemplavit eas in codice. Cumque ad occursum domini sui clerici vel abbates assidue convenirent, hic ex junioribus quem primum potuisset accersire, secretius interrogabat nomina litterarum, et ob [*Bal.*, ab] hoc eas intelligere cœpit: antea autem, inspirante Domino, et legit et scripsit, quam litterarum seriem cognovisset. Exin, mortuo Sigivaldo, ad antedictum 1213 senem properat, et cum eodem duos vel tres annos faciens, Psalterium memoriæ commendavit. Quem ejus germanus plerumque interficere voluit, quod nollet matrimonio copulari. Dehinc monachi ad eos additi sunt.

III. Impletis autem beatus Æmilianus diebus vitæ suæ et circiter nonagenaria ætate egrediens a corpore, Bracchionem reliquit hæredem (*An.* 538). Hic stabilito monasterio, obtinuit a Ranichilde^b, Sigivaldi memorati filia, multa terrarum spatia, quæ ad hoc monasterium dereliquit; erat enim saltus ex domo Vindiacensi^c. Hic vero de hoc egressus monasterio, Turonis venit, ibique ædificatis oratoriis, duo monasteria congregavit. Quodam autem tempore advenientes homines peregrini reliquias sanctorum detulerunt secum, quas super altare basilicæ sancti Martini Turonis locaverunt, quasi in crastinum profecturi. Adfuit ei [*Bal.*, eis] Bracchio abba,

^a Sic appellabant imagines quæ ad vivum repræsentabant. Hinc imago Salvatoris vera iconica dicta est, ut diximus in notis ad lib. 1 de Gloria mart. cap. 22.

^b Sic Colb., Bad., Gon., et cæteri. Bell. vero habet *Ranichilde*, quod periude est. *Bal.*, *Rachinilde*; et *Laud.*, *Rahinilde*. *Ragnahilde* regiæ meminit *Sidonius* lib. iv epist. 8, quam *Sirmondus Eurici* regis putat fuisse uxorem. Eam tamen *Theoderico Eurici* fratri et decessori nupsisse scribit *Savaro*, sed *Sigivaldi* filia multo ista junior fuit.

^c Colb.. *Vindiacense*.

^d Confer cum cap. 20 de Gloria confess.

^e Monasterium Menatense, vulgo *Menat*, hodieque subsistit apud Arvernos, Ordini Benedictino addictum. Ibi vixere sancti *Carilefus*, *Avitus* et alii, qui postea celebres fuerunt, et aliorum monasteriorum Patres.

qui vigilans in basilica, circa medium fere noctis vidit quasi globum ignis immensi de sanctis pignoribus emicare^a, et usque ad templi cameram cum lumine magno conscendere. Quod non est dubium aliquid fuisse divinum: nulli tamen de astantibus aliis, nisi illi tantum fuit ostensum. Post hæc autem regressus est Arvernum ad prius monasterium, in quo per quinque annos inhabitans, venit Turonis, stabilitisque abbatibus in monasteriis supradictis, Arvernum regressus est. Cumque ad priorem cellulam residere, in monasterium Manatense^b, quod per incuriam abbatis intepuerat, ordinatur, ut scilicet ejus studio congregatio ipsa canonicè regeretur. Erat enim castissimæ conversationis, sed et alios strenue distringebat castam agere vitam. Qui erat suavis colloquio, et blandus affectu^c; in transgressoribus^d vero regulæ ita severus habebatur, ut aliquoties putaretur esse crudelis: in jejuniis vigiliisque 1214 et charitate perfectum reddiderat virum. Cumque tempus migrationis appropinquaret, vidit in visu, sicut ipse beato Avito episcopo retulit^e, ductum se ad æthera in præsentiam Domini, ibique cherubin ac seraphin obumbrare majestatem Domini, et *Esaiam* prophetam, extenso volumine, verba quæ vaticinaturus erat intimare, tubam circumstantem angelorum in laudem Dei sedentis super æthera clamare. Dumque hoc attonitus spectaret, expergefactus, somniumque suum attente discutiens, ut finem vitæ suæ, Domino revelante, cognosceret, dicit abbati quem in priorem statuerat in monasterio: *Locus ille secus fluvium, in quo oratorium facere computabam, jucundus est valde. Ideo rogo ut quod ego volui tu expleas, atque illuc ossa mea transferre non abnuas. Quo migrante* (*An.* 576, 9 Feb.), et in oratorio prioris cellulæ sepulto, cum abbas injunctum cuperet opus explere, nutu Dei et calces coctos antiquitus, et fundamentum in ea mensura quam ipse ponere cogitabat, nactus est, perfectoque ædificio, detexit abbatis sepulcrum. Quo patefacto, reperit corpusculum illæsum, ut putaretur ante diem alterum fuisse defunctum; et sic cum gaudio, prosequente caterva monachorum quam ipse edocuerat, in locum illum post duos annos translatus est.

CAPUT XIII.

De sancto Lupicino.

Athletæ Christi atque triumphatores mundi vitæ

^f Bell., *effectu. Et. effa u.*

^g Id est, *transgressores*; alii, *transgressionibus*.

^h Bell., *beato episcopo retulit*. Quæ sequuntur in Ed. et Mss. videtur corrupta. Sic Colb.: *Domini et cherubin ac seraphin obumbrare majestatem. Isayam prophetam extenso volumine verba quæ vaticinaturus erat clamare. Et dum attonitus. Bell. : Domini zihreos et in hac seraphin obumbraret.... clamare turbe. dum attonitus. Editi : Ibiq; seraphin obumbrare majestatem Domini et Isayam prophetæ verba, quæ vaticinaturus erat, intimare, turba circumstante angelorum, in laudem Dei voce sedentes ætheras et in hac [Bal. : Dei sedentis super æthera et ibi] seraphin obumbrare majestatem. Esayam prophetam extenso volumine verba quæ vaticinaturus erat clamare, etc.*

istius fugitivæ jacturam facere cupientes, pertendere ad illam vitam voluerunt, quæ in exultatione perpetua manet, quæ nullo gemitu obstrepit, nec ququam sine concluditur; cujus lumen nunquam extinguetur, cujus serenitas nulla obscuritate nobis obtegatur. Ideoque semper præsentium dolorum contumelias pro nihilo habuerunt, scientes se in paucis vexatos, in multis bene disponendos. Et ob hoc quisquis ille est, qui in isto agone contenti, ætui non terretur, pœna non solvitur, dolore non frangitur, ut tantum illa æternæ jucunditatis amœnitatis cum electis Dei perfui mereatur: sicut multos fecisse novimus de sanctis viris, quorum nunc vita traciatur aut legitur.

I. Igitur Lupicinus quidam magnæ sanctitatis, fortissimusque in operibus Dei (An. 600, ... 24 Jun.), qui primum eleemosynam per domos devotum deposcens, quæ acquirere potuisset sibi similibus erogabat: ad extremum jam mediam habens ætatem, ad vicum Berberensem, qui nunc Lipidiaco dicitur, veniens, parietes antiquos reperit, ibique reclusus, ab omnium se hominum aspectibus inhibebat: ac per modicam fenestellam parumper panis vel aquæ accipiens, quod ei aliquoties, cum esset valde exiguum, usque ad diem tertium perdurabat. Aqua enim per canalem parvulum inferebatur, fenestella vero velo operiebatur; utriusque tamen rei aditus ita obtortus erat, ut nullus beatam ejus vultum posset advertere. Et dum ibidem die noctuque in Dei laude psalmorum modulis defectatur, tormentum sibi quod corpusculum plus gravaret adhibuit, non immemor illius Apostoli dicti, quia non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18). Lapidem namque grandem, quem duo homines vix levare poterant, cervici impositum tota die, dum Deo caneret, per cellulam deportabat: nocte autem ad additamentum injuriæ, in virga quam manu gerebat, duas defixerat sudes, desuper acumina parans, quæ ad mentum suum ne somnum caperet supponebat. Denique ad extremum vitæ tempus, corrupto pectore a pondere saxi, sanguinem per os ejicere cepit: quem per parietes præsentis projiciens spuebat. Sed et plerumque fidelibus viris nocte ad cellulam clam appropinquantibus, quasi vox mortui psallentii resonabat: sed et multos infirmos, et præsertim ab accessionibus frigiditatis vel psulis malis oppressos, tactu tantum, vel signo salutari imposito, sanitati restituebat.

II. Cum autem jam senio inclinatus esset, vocavit ministrum suum, dicens: Præterito tempore oc-

culendi, manifestandi tempus advenit. Scito ergo me post triduum ab hoc sæculo liberandum. Voca nunc fideles quosque fratres et filios, quibus sum vale dicturus, ut veniant ad nos visitandum. Illucescente autem die tertia, confluentibus fratribus, ostium quod clausum erat aperuit, atque ingredientibus, cunctis qui aderant consalutatis, deosculatisque, orationem fudit ad Dominum, dicens: Gratiæ tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me salvari jussisti ab hujus mundi impedimentis, et ita me fovere dignatus es in hoc sæculo, ut nihil sum in me auctor criminis inveniret. Et conversus ad plebem, ait: *Magnificate, quæso, dilectissimi, Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in commune* (Psal. xxxiii, 3), qui me erectum de stercore, erutum de tenebrarum opere, amicorum suorum fecit esse consortem; qui misit angelum suum ad me accersendum ab hac mundana statione, et pollicitus est me in requiem sempiternam perducere, ut collega amicis ejus effectus, mererer regno ejus ascribi. O beatum virum qui ita consolari meruit in hoc corpore, ut prius cognosceret quod erat fruiturus in cælo, quam migraret a sæculo, meruitque hic obtinere apud divinam potentiam quod David sæpius decantabat: *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, ut sciam quid desit mihi* (Psal. xxxviii, 5, 6). Dehinc humo incumbens, spiritum cælo intentum præmisit ad Dominum. Tunc omnes in fletu prostrati, alii plantas osculantur, alii simbrias vestimenti diripiunt, alii de pariete beatum sanguinem qui ab ejus fuerat ore projectus, inter se certantes excudunt: miserum se quisque dicebat, si immunis ab ejus pignoribus discessisset. Testis est hodieque et ipse paries, qui tot fossulis patet, quot ab ore beati Confessoris sputos emeruit: testis est ipso canalis de quo vir beatus aquam sumpsit ad usum, de quo fideliter osculantes hauriunt sanitatem. Nam vidi ego multos, qui evulsos a pariete sacri oris sputos, in diversis infirmitatibus positi meruerunt accipere medicinam.

III. Denique hæc, ut diximus, defuncto, adsuit quædam matrona, quæ ablutum dignis induit vestimentis, et cum eum ad vicum Transalicensem inferre vellet, restitit ei populus pagi Lipidiacensis, dicens: Nostrum hunc solum fovit, nobis corporis ejus gleba debetur. Matrona autem respondebat ad hæc: Si aliqua de victus ejus exprolatis necessitate, sæpius ei ego et triticum misi, et hordeum, quod vel ille sumeret, vel aliis ministraret. At illi dicebant: Nostri generis homo effectus est, nostri fluminis aquas hausit, nostra eum terra cælo trans-

^a Ignotus nobis est sub utroque nomine hic locus.

^b Ed., *multorum psallentium*.

^c Colb. hic *Transalicensem*, et infra bis *Transalicensem*. Laud. et Bad., *Transalicensem*, et infra *Transalicensem*. Bell., *Transalicensem*. Sur. semper *Transalicensem*, et Gon. *Transalicensem*. Supra, lib. ii de Mirac. sancti Martini memoratur vicus Transalicensis in pago Arverno situs, ubi erat, si bene conjicimus, ecclesia Treselliaci (de *Trésay*, seu *Trésel*), in veteri

Claramontensis diocesis beneficiorum catalogo laudata. Hanc ecclesiam Trenorchensi monasterio subjecit Fulco de Jalignaco an. 1056, ubi Guillelmus ejusdem Eulconis frater Trenorchii abbas monachos instituit. Hinc Henricus I, anno 1059, inter alia quæ eidem monasterio confirmat, occurrit *monasterium Tresal in comitatu Arvernensi*. Habetur quoque apud Bituriges locus *Transaulz* dictus. An alteruter, aut neuter ex istis hic memoretur, incertum.

misit. *Æquumne ergo est ut tu de terra aliena veniens rapias eum de manu nostra? Noveris enim quia non hoc sustinebit quisquam nostrum, sed hic sepelietur.* Matrona respondit: Si germen stirpis ejus inquiritis, ex aliis hic regionibus adventavit, si aquas fluminis ingeritis, parum sitim ejus mollierunt, quam potius e cœlo manans fons ille restinxit. Cumque hæc et hujuscemodi inter se verba proferrent, et Lipidiacenses effossa humo, et deposito sarcophago eum sepelire niterentur, convocatis matrona solatiis [Ed., auxiliis], fugatis pagensibus, rapuit sanctum corpus, ac ferre coepit in feretro ad vicum Transaliacensem, dispositis in itinere psallentium turmis cum crœcibus, cereisque, atque odore fragrantis thymiamatis. Quod illi cernentes, pœnitentia moti, miserunt post matronam, dicentes: Peccavimus resistendo tibi, profecto enim cognoscimus in hoc esse Domini voluntatem; nunc autem petimus ut non abiciamur ab hujus funeris obsequiis, sed admittamur officii ejus. Illa quoque permittente ut sequeretur, conjunctus est uterque populus; et sic pariter usque ad Transaliacensem vicum venientes, celebratis missis, beatum corpus cum summo honore gaudioque sepelierunt. In quo vico sæpius et beatissimus in virtutibus declaravit. Sed et Lipidiaco, ut 1218 supra præfati sumus, plerumque opus ejus sanctum ostenditur, uterque enim locus unius Sancti præsiidiis communitur. Et fortassis quorundam incredibilium latratus de his conatur obstrepere, noverint a me visum Deodatum presbyterum, summam octogenarii ævi ferentem, qui mihi hæc ut scripta sunt contulit, confirmans sacramento nihil se de his admixto mendacio enarrasse.

CAPUT XIV.

De sancto Martio abbate.

Magnum nobis divina pietas largitur augmentum, cum delictis nostris fieri præcepit de remissione refugium, si ignoscamus negligentibus, si indulgeamus lædentibus, si odientibus nos e contrario commodum benedictionis impertiamur, dicente Domino Jesu Christo: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro calumniantibus et persecquentibus vos, ut sicut filii Patris restri qui in cœlis est (Matth. v, 44, 45).* Ecce quam magnum thesaurum congregat contemptus iræ, reconciliatio damnati, remissio judicati: filium te Dei Patris facit, cohæredem Christi ascribit, cœlestibus te regnis habitatorem statuit. Unde manifestum est obliterari delicta ejus in cœlo qui delinquenti beneficium veniæ impertitur in sæculo. Sic enim Dominici oris sententia prolata testatur: *Si, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et Pater vester cœlestis peccata vestra (Matth. vi, 14).* Cum vero supplices famulos docet orare, ait: *Sic enim dicetis ad Patrem: Dimitte nobis debita nostra, quemadmodum et nos di-*

mittimus debitoribus nostris (Ibid., 12). Ille igitur sanctus Martius beatus abbas, sanctitate præclarus, divinis eruditus studiis, hujus sententiæ bonum retinuit corde, ut libenter dimitteret delinquenti; et non solum ignovit noxam, verum etiam munere præbuit gratiam, ne in aliquo vilem redderet culpam personam. Sed ante 1219 de conversatione ejus pauca locuturi sumus, priusquam ad hujus gratiæ beneficium accedamus.

I. Igitur beatissimus Martius, Arvernæ urbis abbas (An. 525, 13 April.), ejusdem territorii fuisse incola fertur, et a pueritia sua religiosam agens vitam, totum se Dei operibus dedicavit. Erat enim parcus in cibis, largus in eleemosynis, promptus in vigiliis, in orationibus valde devotus: totis viribus luxuriam abstinentiæ freno, ac parcitatis agone coercens, ne sibi aliquid subreperere posset. Non immerito Martius vocitatus, qui Marte triumphali pululantes actionum mortalium cogitationes gladio Spiritus sancti in ipso emicationis [Ed., dimicationis] exordio succidebat, non surdus auditor Apostolicæ exhortationis dicta commemorans: *Accingite vos armatura Dei et gladio Spiritus sancti, ut possitis ignita diaboli tela contemnere (Eph. vi, 11, 16).* Cumque ad illam ætatis legitimæ perfectionem venisset, et tanquam sidus egregium in hac urbe fulgeret, adhuc aliquid sibi deesse putans, haud procul ab ea secessit, acceptoque sarculo, montem lapideum cadere coepit, in quo cellulas sculptus, habitacula sibi parvula fecit: scilicet ut arctius sobrietatis catena constrictus, facilius Deo omnipotenti precum thura laudationumque holocaustomata super cordis mundi altare proferret, recolens Dominum dixisse per Evangelium: *Intra in cubiculum, et clauso ostio ora Patrem tuum, et Pater tuus qui videt in absconso reddet tibi (Matth. vi, 6).* Sciebat enim et angelicæ sibi visitationis consolationem adfore si se ab humanis aspectibus longius amovisset. In hac ergo rupe cavati montis, habitationis ut diximus necessaria præparabat, formans in antris ex ipso lapide scamnum, et sellulam^b, sive lectulum, in quo post laborem multum fessi corpusculi requiem indulgeret. Sed erant hæc immobilia, quia ex ipso lapide incisa massæ ipsi petræ^c inhærebant: nihil autem super eam cum quiesceret sterneret, nisi tantum cum vestimento quo indutus erat decumberebat, nec alios habens tapetes, plumellas aut stragula, quibus hæc operirentur, nisi cum ipse desuper consedisset. Nihil enim habebat proprium 1220 nisi Dei cultum, in quo indeficiens permanebat. Victum ei interdum devotorum largitio ministrabat.

II. Denique et æternus Dominus, qui jugiter glorificat sanctos suos, coepit cœlesti famuli meritum terrigenis declarare, vel qualis esset cultor suæ divinitatis ostendere, dum ei curationum gratiam dignatus est impertiri. Nam dæmones de obsessis cor-

^a Colb. munera... grata. Bal., pro munere... nec aliquis vilem velit reddere.

^b Ed., cellulam. Infra Boll., fessa corpusculo.

^c Sic. Colb.; at Boll. et plerique Ed., incisa massæ ipsi petræ. Bal., incisa malleo, etc.

poribus in nomine Jesu Christi verbo fugabat, venenum malæ pusulæ crucis signaculo opprimebat, quartanis, tertianisve febribus infuso benedicti olei liquore pellebat [*Ed.*, medebatur], et multa alia beneficia populis, annuente Domino largitore bonorum omnium, tribuebat. Ad tantum viri famam cœperunt quidam ad eum confluere, gaudentes ejus instrui disciplinis. Quid plura? colligit viros, format monachos, efficit ad opus Dei perfectos. Erat enim ei magna patientia, tantamque adversus sustinendarum injuriarum tela sumpserat bonitatem, ut putares eum loricæ dulcedinis esse vallatum. Erat autem monachis hortus, diversorum olerum copia ingenti referens, arborumque fructuum, et amœnus visibus, et fertilitate jucundus: sub quarum arborum umbraculo susurrantibus auræ sibilo foliis, beatus senex plerumque sedebat. Quidam autem impudens et sine timore Dei, gulæ circumscriptus desiderio, eff' a ta sepe horti, furtivo est ingressus accessu ^a, sicut Dominus exprobrat in Evangelio, quia *qui non intrat per januam, hic fur est et latro* (Joan. x, 1). Porro autem erat noctis tempus, nec enim poterant hæc nisi in nocte perpetrari, quia *omnis qui male agit, odit lucem* (Joan. iii, 20). Illic vero collectis oleribus, cepisque, et aliis, sive pomis, oneratus fasce fraudis iniquæ, ad aditum quo ingressus fuerat pergit; sed nequaquam reperit ut egrederetur. Gravatur onere, conscientia ^b terretur, et inter labores ponderum alta suspiria ducit: sustentatur interdum super columnas arborum. Circuit iterum iterumque omnem ambitionem horti; et non modo ostium non reperit, verum etiam nec ipsum, quem inter nocturnas tenebras patefecit, advertit ingressum. Torquetur enim duplici cruciatu dolore, ne aut **1221** teneatur a monachis, aut a iudice capiat. Inter has cogitationum faces nox ere-longatur, jubar lucis non desideratæ redditur: abbas vero in psallentio notetem ducit, et, ut credo, revelante Deo, quæ gerentur agnoscit. Etenim albescente jam polo vocat præpositum, dicens: Accurre velocius ad hortum, hos enim petulens ingressus est in eum, sed nihil læsit ex eo, accede nunc, et impositis necessariis dimitte eum. Sic enim legitur: *Bovi trituranti os non colligabis* (I Cor. ix, 9). Præpositus quoque non intelligens quæ narraret, abiit implere jussionem. Quem cum vidisset homo appropinquantem, projectis in terram quæ sumpserat, fugere cœpit, ac inter spinas et rubos caput immergit, et in modum porcorum aditum unde egredere. ur, ictu facili conatur aperire. Quem monachus apprehendens, ait: Ne timeas, fili, quia senior noster misit me ut educam te ab hoc loco. Tunc collectis monachus quæ ille projecerat, tam points quam oleribus, imposuit

A humeris ejus, et aperto ostio dimisit eum, dicens: Vade in pace, et ne ultra repetas quæ ignavia comitante gessisti.

III. Ipse quoque Sacerdos, velut jubar veri luminis in orbe resplendens, infirmitatum morbida virtutum efficaciam pellebat assidue. Nivardus quidam diuturna febre detentus, dum aquas æstivans ab ardore haurit assidue, ab hydrope intumuit, ita ut tam venter quam stomachus in modum vesicæ cerneretur extensus. In desperatione ergo pro tali infirmitate positus, deferri se ad Sanctum beneficio plaustris deposcit. Denique a lectulo elevatur, imponitur super vehiculum, atque ad cellulam sancti Martii perducitur, deprecans humiliter ut sibi Sacerdos Dei manus imponeret. At ille prostratus in orationem coram Domino, conversus est ad infirmum, tactuque blandissimo ejus membra contrectans, eum in contemplatione æstantium reddidit sanum. Nam ita fertur tumor omnis ante digitum ejus aufugisse de corpore obesso, ut nullum in eo ulterius ægritudinis hujus remaneret indicium. Hæc **1222** autem a mei genitoris relatione cognovi, eo quod ei fuerit hic Nivardus in amicitia conjunctione devinctus. Asserebat autem idem vidisse se Sanctum, his verbis: Cum esset adhuc puer, quasi annorum undecim, ab illo tertianarum accessu febrium occupatur. Tunc amici apprehensum puerum, duxerunt eum ad Virum Dei. Erat enim jam senex et proximus resolutionis diei, caligabantque oculi ejus. Posita vero manu super puerum, ait: Quis est hic, vel cujus est filius? Responderunt: Famulus tuus est puer Florentius Georgii quondam filius senatoris. Et ille: Benedicat, inquit, tibi Dominus Deus, fili mi, et sanare dignetur languores tuos. At ille osculans manus ejus, et gratias agens abscessit sanus. Asserebat autem nunquam deinceps se in omni vita sua ab hoc contagio fuisse pulsatum.

IV. Ipso vero jam ætate nonagenarius, bono desudans certamine, consummato cursu vitæ, servans in Deo fidem, ad illam coronam justitiæ quam in illa retributionis die redditurus est ei Dominus, commigravit. Dehinc cum summo honore ablatus, dignisque vestimentis indutus, intra oratorium monasterii ^c est sepultus. Quod autem beatus ejus tumulus divinis virtutibus illustretur, ipsa quæ astitit caterva poterit contestari, quæ cum infirmos mittit ad tumulum, extemplo incolumes inmittit ad domum. Nam cum de diversis partibus confluentes, deferentesque morborum genera, inibi capiunt medicinam, frigoriticorum tamen vibrantia tremore membra sæpius ad soliditatem integram restaurantur, tribuente hoc Domino nostro Jesu Christo, qui glorificat illustribus miraculis sanctorum nunc tumulos, quondam mor-

^a Plerique, *ascensu*. Bal., *furtivum... ascensum*.

^b Bal., *gravata onere*. Alii, *gratias... conscientia*.

^c Destructo jam pridem sancti Martii monasterio, supererat exiguum oratorium abbatia sancti Illidi sub prioratus titulo subjectum, in quo sancti Martii corpus jacere creditur, sed ignotus est ejus tumuli locus. Ea ipsa est *sancti Martii ecclesia* in libro ii de

ecclesiis Clarom. memorata cap. 16, ubi idem sanctus *requiescere* in ea dicitur. Sitæ est haud procul ab urbe, ad radices *Waiferi castri*, inquit Savaro, *inter monasterium Rubiacense et ecclesiam sancti Victoris*. Sancti Martii festum colitur apud Arvernos die 13 Aprilis. Laudatur a Trithemio et in variis sanctorum indicibus.

tuos reducens e tumulis. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT XV.

De sancto Senock abbate.

Vanitas vanitatum ^a, dicit Ecclesiastes, et omnia vanitas (Eccle. 1, 2). Verumne **1223** est ergo quod omnia quæ geruntur in mundo cuncta sint vanitas? unde fit ut sancti Dei, quos nullus libidinum æstus exussit, nullus concupiscentiæ exagitavit stimulus, quos nullum luxuriæ cœnem nec in ipsa, ut ita dicam, cogitatione tentavit, astu tentatoris elati, visi sunt sibi esse justissimi, et ob hoc jactantiæ colubinosæ perflati superellio, sæpius corruerunt: factumque est ita, ut quos non valuit majorum criminum gladius trucidare, levis vanitatis fumus addictos facile pessumdaret. Sicut et ipse ille, de quo nunc nobis sermo futurus est, cum multis virtutibus florisset, pene in illo arrogantia barathro obrutus occumberet, si eum non exhortatio fratrum fidelium attentata recuperasset.

I. Igitur beatus Senock, gente Theiphalus, Pictavi pagi, quem Theiphalliam ^b vocant, oriundus fuit (An. 576, 24 Oct.), et conversus ad Dominum, clericusque factus, monasterium sibi instituit. Reperit enim infra territorii Turonici terminum prædiles antiquos, quos eruderans a ruinis, habitationes aptavit dignas; reperitque ibi oratorium, in quo serebatur celebre nostrum orasse Martinum. Quod diligenti cura compositam, erecto altari, loculumque in eo ad recipiendas sanctorum reliquias præparatum, ad benedicendum invitavit episcopum. Aduit tunc Euphronius beatus episcopus, qui, consecrato altari, diaconatus eum honore donavit. Celebratis igitur missis, cum capulam reliquiarum in loculo cuperent collocare, exstitit capsa prolixior, nec recipi in loculum poterat. Tunc prostratus diaconus cum ipso Sacerdote pronus ad orationem, lacrymas precibus mixtas effudit, obtinuitque petita. Miram dictu! ita enim loculus divinitus amplificatus, capsulaque constricta est, ut in eum spatiosissime non sine admiratione reciperetur. In hoc loco ^c collectis tribus monachis, Domino assidue serviebat, et in primis arcto vitæ tramite incedebat, exiguosque cibos et tenues potiones sumens: diebus autem Quadragesimæ sanotæ addebatur augmentum abstinentiæ ciborum diminutione. Nam esus illi panis tantum hordeaceus **1224** erat, et aqua, de atrisque elementis libras singulas per dies singulos sumens: rigorem vero hiemis sine ullo pedum tegmine ^d contentus, manibusque ac pedibus, sive et collo, ferrea catena revinctus. Dehinc a fratrum contemplatione demotus solitarie se reclusit in cellula, orans assidue, atque in vigiliis et orationibus die noctuque sine ambiguitate perdurans. Conferabat ei devotio fidelium plerumque pecuniam, sed non eam in abdi-

lis loculis, sed in pauperum marsupiiis condebatur, illud Dominici eloquii oraculum sæpe commemorans: *Nolite thesaurizare vobis thesaurum super terram* (Matth., vi, 19), quia *Ubi fuerit thesaurus tuus, illic et cor tuum* (Ibid., 21). Dabat enim hic quæ accipiebat pro Dei intuitu, in diversis necessitatibus indigentium. Unde factum est ut in vita sua de his amplius quam ducentos a nexu servitutis debitique onere sublevaret.

II. Cum autem nos in Turonicum venissemus, egressus est de cellula, venitque ad inquirendos nos, salutariæque ac deosculatiæ regressus est iterum. Erat enim, ut diximus, valde abstinens, sanans infirmantum languores: sed ut de abstinentia sanctitas, ita de sanctitate vanitas cœpit obrepere. Nam egressus de cellula, jactantia colubrosa adquirendos visitandosque parentes in pago Pictavensi, ejus supra meminimus, abiit. Regressusque, tumidus arrogantia sibi soli placere nitebatur; sed objurgatus a nobis, et accepta ratione quod superbi longe fiant a regno Dei, ita se purgatus jactantia humilem reddidit, ut nulla in eo penitus radix superbiæ remansisset; ita ut profiteretur, diceus: Vera tunc esse cognovi, quod beatus Apostolus sacri oris contestatur eloquio: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (1 Cor. 1, 31). Sed cum per eum Dominus super infirmos multas faceret virtutes, et ille ita se dixit includere, ut nunquam humanis aspectibus appareret, consilium suavisius, ut non se perpetuo in hac conclusione constringeret, nisi in illis duntaxat diebus, qui inter depositionem sancti Martini, ac dominici Natalis solemnitatem habentur, vel in illis similiter quaraginta **1225** diebus quos ante Paschalia festa in summa duci abstinencia patrum sanxit auctoritas; reliquis vero diebus infirmorum gratia populis se præberet. Audito autem consilio nostro, libenter quæ dieta sunt accepit, implevitque sine ambiguitate.

III. Denique, quia de conversatione ejus pauca prælocuti sumus, ad virtutes quas per illum medicabilis divinæ potentia dextera operari dignata est accedamus. Cæcus quidam, Popositus nomine, ad eum venit; erat enim tunc beatus Senock jam præbyter ordinatus. Qui dum aliquid alimenti postulat, tactis a sancti Sacerdotis manu oculis, ut signum salutare meruit, protinus visum recepit. Alius quoque Pictavensis puer hujuscemodi morbo laborans, audita confessoris hujus opera, pro luminis perditæ receptione precatur. Nec moratur ille, sed invocato Christi nomine, crucem oculis cæci imponit, statimque defluente rivo sanguinis, lux intravit, ac post viginti annorum curricula, orbatæ fronti geminorum siderum jubar inclamavit. Duo pueri membris omnibus debiles, et in modum sphaeræ in rotunditate contracti, ejus conspectibus sunt delati: quibus impositis Luccensi, nomini ejus sacer, vulgo *Saint-Sevon*, ubi vixisse creditur, sed nulla ibi visuntur monastii rudera, quod jampridem destructum fuerit.

^d Ed. addunt *patis... simul et collo*. Scr. et Gon., *patis contentus erat. Ibidem infra, semotus.*

^a Sic Mss. duo et ita legit Augustinus. Alii, *vanitatum*.

^b Vide notas in lib. IV Hist. cap. 48, et cap. 25 libri de Gloria confess.

^c Hodieque existat vicus haud procul ab oppido

manibus, reintegratis artubus, unius horæ momento utrumque reddidit absolutum; geminavitque deinde geminæ virtutis beneficium. Puer cum puella coram eo contractis manibus astiterunt, erat autem tunc medium paschalis festum solemnitatis; cumque pro suæ directionis medela Dei famulo supplicarent, et ille pro ea quæ ad ecclesiam convenerat populi frequentia hæc agenda differret, indignum se clamitans, per quem Deus infirmis præbere beneficia dignaretur, supplicantibus cunctis, manus eorum suis suscepit in manibus, quibus atrectatis, directis digitis, sanos abscedere jubet. Sic et Benais, hoc enim erat nomen mulieris, oculos deferens clausos, tactu salutaris dextræ benedicta, illuminata discessit. Sed nec illud oculi puto, quod sæpius ejus oratio virus serpentium exinanire obtinuit. Duo enim tumidi morsu hydri ejus pedibus prosternuntur, deprecantes ut virus quod dens malæ bestiarum artubus moribundis injectum, sua virtute discerneret. At ille orationem fudit ad Dominum, **1226** dicens: Domine Jesu Christe, qui in principio cuncta mundi elementa creasti, et serpentem illum humanis dignitatibus æmulum sub maledicto esse sanxisti (*Gen. iii, 14*), tu depelle ab his famulis tuis veneni hujus malum, ut non anguis de his, sed hi de angue valeant triumphare. Hæc autem cum dixisset, palpavit omnem compagem corporis eorum, statimque compresso tumore, virus mortiferum nocendi perdidit vires. Dies dominicæ resurrectionis advenerat, et homo quidam dum ad ecclesiam pergeret, vidit pecorum multitudinem suam segetem depassentem, ingemiturque, et ait: Væ mihi, quia annualis mei laboris opera ita deperit, ut nihil prorsus ex ea remaneat. Et accepta secure, amputatis ramis, aditum sepiis claudere cœpit: confestimque contracta manus invita retinuit, quod voluntarie comprehendit. Dolore etiam instigante ad sanctum Confessorem mœstus accessit, trahens post se ramum quem manu constrinxerat, narravitque omnia sicut gesta erant. Tunc ille oleo benedictione sanctificato manum manu perungens, abstracto ramo, sanitati restituit. Sed et deinceps multos a serpentium morsu, et a pusulæ malignæ veneno, signo crucis locato desuper, reddidit sospitati. Nonnullos autem obsessos a dæmonis sævi livore, ut manus imposuit, exemplo fugatis dæmonibus mentem energia turbatam ad integritatem intelligentiæ reparavit. Omnes enim quoscunque per eum a diversis infirmitatibus dextera divina salvavit, si inopes fuissent, ipse cibum vestitumque dispensatione hilari porrigebat; tantaque ei cura de egentibus fuit, ut etiam pontes super alveos amnium diligenter instrueret, ne quis inundantibus aquis naufragia sæva lugeret.

IV. In his ergo virtutibus clarus in populis declaratus, cum esset annorum circiter quadraginta, modica pulsatus febre, per triduum lectulo decubavit, nuntiatumque est mihi cum transitus esset propinquus. At ego velocius illuc properans, ad lectulum

A ejus accessi, sed nihil ab eo colloquutionis dicere potui, erat enim valde defessus: dehinc, interposito quasi unius horæ spatio, spiritum exhalavit. Congregataque est ad ejus exsequias multitudo illa **1227** redemptorum, quos supra diximus, ab eo vel a jugo servitutis, vel a diversis debitis absolutos, quos vel alebat cibo, vel vestitu tegebat. Plangebant enim dicentes: Cui nos, Pater sancte, relinquis? Post hæc sepulturæ locatus, sæpius se manifestis virtutibus declaravit. Nam trigesimo ab ejus obitu die, cum ad ejus tumulum missa celebraretur, Chai-Julius [*Ed., Caidolphus*] quidam contractus dum stipem postularet, ad ejus sepulturam accedit: qui dum pallam superpositam oculis veneratur, dissolutis membrorum ligaturis directus eat. Sed et multa alia ibi gesta B comperi, de quibus hæc tantum memoriæ habenda mandavi.

CAPUT XVI.

De sancto Venantio Abbate

Solitarium atque multiplex donum ecclesiis populisque terrigenis cœlestis^b potentia præstat, cum largitur jugiter sæculo non modo peccatorum suffragatores, verum etiam vitæ doctores æternæ; quod unicuique cernitur, dum a majestate divina tribuitur multiplex; quia cunctis qui expetere voluerint, affluenter indulgetur, juxta illud: *Petite et accipietis* (*Joan. xvi, 24*), et reliqua. Unde vigilanter incessanterque debet investigare mens humana Sanctorum vitam, ut hoc provocata studio, accensa exemplo, ad ea semper extendatur quæ Deo novit esse acceptabilia, ut ab ipso vel mereatur erui, vel possit audiri. Hæc autem ab ejus majestate quærebant sancti percipere, poscentes jugiter ut ipse insinuaret cordi, ipse perficeret in opere, ipse loqueretur in ore; quo facilius purgata mens cogitatione, eloquio, actione, cogitaret sancta, loqueretur justa, operaretur honesta. Unde factum est ut dum in his quæ Divini aut sunt placita famulabantur, obtinerent sibi remitti peccati debitum, eruerentur a cœni sordentis contagio, cœleste pro meritis invitarentur ad regnum. Ponebant **1228** etiam et præcessorum exempla ante oculos suos, et omnipotentem Dominum pro eorum affectibus collaudabant, quorum, ut diximus, exempla sequi meditantur. Unde et nos in præconio devoti Deo famuli Venantii abbatis effari nitentes, D Divinitati potius dona sua referimus, quæ dexteram ejus manifestum est effecisse quod sanctos constitit operasse^c, deprecantes ut aperiat os muti ad publicanda opera Antistiti sui: quia sicut esse nos recognoscimus scientia tenues, ita novimus in conscientia peccatores.

I. Igitur sanctus Venantius liturgiæ territorii incolae fuit, parentibus secundum sæculi dignitatem ingenuis atque catholicis (*An. 400... 13 Oct.*). Qui dum esset juvenili ætate florens, a parentibus sponsali vinculo obligatur. Cumque, ut ætati huic convenit, avari se puellari præstaret affabilem, et cum poculis frequen-

^a Illi est, nonnullis... obsessis.

^b Prologus dicitur in Mai. m. b.

^c Ed., operatos esse. Scripti duo sanctis.. operasse.

tibus etiam calciamenta deferret ^a, contigit ut urbem A Turonicam, Domino inspirante, veniret. Erat enim tunc temporis monasterium ^b basilicæ sancti Martini propinquum, in quo Silvinus abbas gregem Deo devotum regulari sceptro regebat. Ad hoc vir iste devotus accedens, virtutesque cærens beati Martini, ait intra se : Ut conficio, melius est servire impollutum Christo, quam per copulam nuptialem contagio involvi mundano. Relinquam sponsam territorii Biturigi, et annectar catholicæ per fidem Ecclesiæ, ut qui [Al. quæ] credo corde, etiam opere merear effectui condonare. Hæc intra se volvens, advenit ad antedictum abbatem, provolutusque ad pedes ejus, quid intimo corde gereret eum lacrymis patefecit. At ille gratias agens Deo pro fide pueri, et addita etiam prædicatione sacerdotali, juvenem totumque et gregi monasteriali ascivit. Ex hoc se in humilitate fratribus exhibens, charitatem cum omnibus diligens, in tanto sanctitatis apice erectus asseritur, ut ab omnibus tanquam parens proximus summo studio coleretur. Unde factum est, ut, decedente abbate, jam 1229 dicti monasterii, ipse in loco abbatis eligentibus fratribus substitueretur.

II. Denique quadam die Dominica ad missarum celebranda solemniter invitatur, dixitque fratribus : Jam enim oculi mei caligine obtentur, nec possum libellum aspicere. Presbytero igitur hæc alteri agenda mandate. Dicente igitur presbytero, ipse proximus astitit, venturique est ut sanctum munus, juxta morem catholicum ^c, signo crucis superposito, benediceretur. At ille intuitus, vidit quasi ad fenestram absidæ scalam positam, et quasi descendentem per eam virum senem, clericatus honore venerabilem, atque oblatum altario sacrificium dextera extensa benedicientem. Hæc enim agebantur in basilica sancti Martini, quod nullus videre meruit nisi ipse tantum, reliqui vero cur non viderint ignoramus. Ipse tamen deinceps fratribus retulit, nec enim est dubium hæc fideli famulo Dominum demonstrasse, cui etiam dignatus est arcanorum secreta coelestium revelare. Nam idem dum de basilicis sanctorum die Dominica expleta oratione reverteretur super bacillam sustentatus, in medio cœli Confessoris atrio, erectis auribus, oculisque ad cœlum diutissime attentis, stetit immobilis : deinde motus a loco, cœpit dare genitus ac suspiria longa producere. Interrogatusque a suis quid hoc esset, aut si aliquid divinum fuisset intuitus enarraret, respondit : Væ nobis inertibus et pigris. Ecce jam in cœlo missarum solemnia

^a Gononius, et præter pocula frequentia etiam luxuriose indueretur. Sed nostram laudans lectionem in notis, ait olim sponsum et sponsam sibi invicem in signum mutui amoris et fidei dedisse calcæas, ita ut sponsum se ipsum discalceans, calcæamenta sponsæ traderet, quod et hæc vicissim sponso faciebat. Pocula vero hic memorata quasdam fuisse catenulas aureas vel argenteas in modum poculorum fabricatas putat. Vide infra, cap. 20, de sancto Leobardo, et Alteserram in cap. 42 lib. 1 Hist. Gregorii nostri.

^b Hodieque subsistit sub jurisdictione capituli

expediuntur, et nos segnes nec inchoare cœpimus hujus mysterii sacramentum. Vere, inquit, dico vobis, quod ego audivi voces angelorum in cœlis, Sanctus, Sanctus in laude Domini proclamantes. Et dicto citius in monasterio missarum solemniter jussit expleri. Sed nec illud præteribo, quod quadam vicem dum juxta consuetudinem, ut supra diximus, de basilicis quas orationis gratia adierat repedaret, et in basilica ad missas Dominicæ orationis verba decantarentur, cum illi dixerunt, Libera nos a malo, at divit e tumulto cujusdam vocem dicentem similiter Libera nos a malo. Quod non sine perfectionis 1230 merito censetur, ut hæc meruisset audire. Sed et ad Passivi ^d presbyteri tumultum veniens, et qualitatem ejus meriti, et quantitatem refrigerii, ipso B docente cognovit.

III. Et licet hæc magna sint, ad illam tamen sanitatum gratiam, quam per eum Dominus infirmis protulit, libet accedere. Non enim ambigitur quod per eum, sicut supra diximus, operata sit dextera Dei, cui ista quæ memoravimus tanta voluit revelare ^e. Puerulus enim quidam, Paulus nomine, crurum poplitumque gravi dolore vexatus, Sanctum adiit, prostratusque genibus ejus, exorare cœpit, ut ei medicinam oratione sua a Domini misericordia obtineat impertiri. Qui protinus oratione facta, cum oleo benedicto palpata ^f membra infirmi, eoni super lectulum suum requiescere fecit. Quo paululum quiescente, post unius horæ curriculum surgere jubet. Qui consurgens, sanus matri suæ Sancti est manibus restitutus. Faretri ^g cujusdam servus, infensus domino suo, hujus Sacerdotis oratorium expetivit : sed ille elatus superbia, absente beato Viro, servum abstrahit, ceciditque. Sed mox a febre correptus spiritum exhalavit. Quartanarum, tertianarumve, vel reliquarum accessus ^h febrium oratione facta sæpius mitigavit. Venenum malæ pusulæ, imposito salutari signo, restinxit, obsessos dæmonibus, invocato Trinitatis nomine, emandavit. Nam et ab ipsis dæmonibus sæpius impulsatus est, sed victor in certamine perstitit. Nam surgente eo quadam nocte de strata suo ad reddendum officium, vidit duos arietes magnos suis foribus assistentes, quasi præstolantes adventum ejus : quo viso furibundi ad eum cum impetu valido dirigunt. At ille signum crucis opponens, illis D evanescentibus absque metu oratorium est ingressus. Alia nocte, regressus ab oratorio, invenit cellulam suam plenam dæmoniis, dixitque eis : Unde venitis? A Roma, aiunt, hesternæ die egressi, ad hunc locum

sancti Martini, jam dudum in collegium canonicorum conversum sub sancti Venantii titulo.

^c Nota morem catholicum, id est in Ecclesia universa receptum, sacra munera crucis signo benedicendi.

^d Editi et Mai m. duo, Passini. Sur. et Gon., Bassini.

^e Mai m. duo, tanti habuit revelare.

^f Sic Mss., pro palpatis membris. Ed., palpans.

^g Ed., Pharetri. Gorm., Raretri.

^h Mss. plerique, accensus. Bad., ut passim habent Scripti, accensus.

accessimus. Quibus ille : Abscedite, inquit, detestabili'es, et nolite accedere ad locum in quo nomen Domini invocatur. Hæc eo dicente **1231** sicut fumus evanuerunt.

IV. His et talibus virtutum magnarum gratia pollens ^a, impleto vitæ præsentis curriculo, vitam percepturus æternam emicuit ^b sæculo, cujus beatum sepulcrum miraculorum illustrium effectu plerumque redditur gloriosum. Mascarpionis servi ipsius monasterii mentem iniquus dæmon obsederat, qui per trium annorum curricula enervatus factus, ad sepulcrum beati viri debacchans, tandem ejus est, ut credimus, oratione ejecto dæmone expurgatus, multos deinceps mente integra vivens annos. Juliani conjux quartanæ febris accensu laborans, ut sepulcrum beati viri attingit, compresso ardore ac tremore corporali, sanata discessit. Simili sortē et Baudimendi uxor ab hac febre laborabat : sed ubi ad lectulum sancti viri prostrata fudit orationem, mox incolumitati restituta convalescit. Multa quidem et alia de eo audivimus, sed sufficere hæc ad credulitatem Catholicorum quæ scripta sunt arbitramur ^c.

CAPUT XVII.

De sancto Nicetio Treverorum episcopo.

Si fides dietis adhibetur, relatoribus sacrorum operum pro fidei merito fideliter arbitror esse credendum, quia non omnia quæ in scripturis leguntur, obtutibus propriis cerni potuerunt : sed quædam ipsius scripturæ relatione firmata, quædam aliorum auctororum testimonio comprobata, quædam vero proprii intuitus auctoritate creduntur. Sed sunt, quod pejus est, qui perverso sensu ut scripta non credunt, ita testificata reprehendunt, visa vero tanquam conficta fastidiant; non habentes illud in sua credulitate, quod Thomas apostolus gestabat in corde, dicens : *Nisi videro non credam* (Joan. xx, 25). Beati quidem qui non viderunt, et crediderunt (Ibid. 29) **1232**. Sed iste ut vidit, statim credidit. Nam, ut diximus, multi videntes non modo non credunt, sed et derident ^d. Unde et ego aliqua de sancti Nicetii Treverici sacerdotis virtutibus, virilitate, magnanimitate, sanctitate, scripturus, reprehendi ab aliquibus vereor, di-

centibus mihi : Tu cum sis junior, quomodo seniorum gesta poteris scire? qualiter ad te eorum facta venerunt? Nempe non aliud nisi conficta a te hæc quæ scripta sunt decernuntur. Qua de causa relato-rem hujus operis in medio ponere necesse est, ut hi qui veritati derogant confundantur. Noverint igitur a beato Aredio ^e abbate urbis Lemovicinæ, qui ab ipso Nicetio antistite enutritus, et clericatus ordinem sortitus est, hæc quæ subjecta sunt me audisse quem in hoc non credo fefellisse, cum per eum Deus eo tempore, quando mihi ista retulit, et cæcorum oculos illuminavit, et paralyticis gressum præstitit, et enervatos ejectis dæmonibus sanæ menti restituit. Nec credendum est eum mendacii nube obumbrari posse, quem Deus sæpius ab imbrum nube oblectum ita protexit, ut inbutis sociis, ipse nulla stillarum cadentium infusione maderet. Denique si de tali relato- re dubitatur, de beneficiis Dei diffiditur. Aiebat ergo memoratus sacerdos de antedicto antistite : Multa quidem, dulcissime frater, de sancto Nicetio bonorum virorum testimonio divulgata cognovi, sed plura meis oculis propriis inspexi, vel etiam ab eo vix elicita cognovi. Et cum mihi quæpiam de his quæ per illum Deus operatus est explaret, non cothurno jactantia tumescebat, sed compunctus corde cum lacrymis aiebat : Ideo tibi hæc, fili charissime, pandere videor [Ed., volo], ut et tu cum summa conversans innocentia cordis similia mediteris. Non enim ad excelsa virtutum Dei contendere quis **1233** poterit, nisi fuerit *innocens manibus et mundo corde* (Pa. xxiii, 4), sicut canna ^f Davidici carminis canit. Hæc ergo de eo præfatus relator exorsus est.

I. Igitur sanctus Nicetius episcopus ab ipso ortus sui tempore clericus designatus est (An. 556, 3 Dec.). Nam cum partu fuisset effusus, omne caput ejus, ut est consuetudo nascentium infantum, a capillis nudum, cernebatur : in circuitu vero modicorum pilorum ordo apparuit, ut putares ab eisdem coronam clerici fuisse signatam ^g. Eximie a studiosissimis enutritus parentibus, litteris institutus, abbatē cuidam in monasterio commendatur : in quo loco ita se devotum Deo exhibuit, ut migrante abbate ipse

^a Uterque Mai m., *privilegiis pollens*.

^b Germ., *emigravit*, et terminatur Vita his verbis : *redditur gloriosum*. De ejus sancti sepulcro vide lib. de Gloria conf. cap. 15. Hodieque in ecclesia sancti Venantii in claustro sancti Martini sita, visitur crypta eboræ ecclesiæ subjacens, in qua tria habentur sepulcra lapidea et terra levata, unum scilicet in medio, cui altare superpositum est, et creditur esse sancti Venantii; alia vero duo hinc et inde sita sunt. At sacre ejus reliquæ, tempore, ut i conjicimus, quo Normanni omnia devastabant, inde translata sunt, et depositæ apud Cuvinum vicum in pago Lomacensi prope Namurcum, ubi monachi sancti Germani a Pratis initio sæculi x, teste auctore Vitæ sancti Gerardi Broniensis, in *exuviis sancti abba is Venantii* erant. At eodem sæculo exeunte, Cuvino excedere coacti monachi Germainenses Parisios redierunt, secum defecentes ejusdem beati abbatis reliquias, quæ hodieque in sancti Germani basilica aservantur.

^c In Mai m. a subjungitur caput 15 libri de Glo-

ria confess., quod est de eodem sancto Venantio, et in fine hæc addit : *Hæc Gregorius Turonensis sedis episcopus de se loquitur*.

^d Colb. et Laud., *videntes modo non credunt. Unde Ed., unum et ego*.

^e Hic a sancto Nicetio educatus fuit, ut testis est ipse Gregorius lib. x Hist. cap. 29. Vide et ejus Vitam, infra.

^f Canna fistulam hoc loco designat.

^g Hoc est omnium antiquius testimonium, si Thomassino credamus, quo evinci possit tonsuram clericorum in modum coronæ prioribus sæculis factam fuisse. Nam antea, ut ipse fusus disserit, tondebantur quidem clerici, sicut et monachi, ut ex compluribus conciliorum canonibus et Patrum dictis patet, sed absque ulla coronæ configuratione. Illam consule in parte I Disciplinæ eccles. lib. ii cap. 39, et vide in Roma subterranea Bossii aut Aringhi, Ciampiini musæis, ac in aliis antiquis monumentis veteres sacerdotum icones.

suoveret. Jam vero assumpto abbatis officio, tantum se, talemque ad instructionem atque districtiorem fratrum exhibuit, ut non modo agere, verum etiam nulli liceret aliquid vel loqui perverse, dicens: Cavenda est scurrilitas, dilectissimi, et omne verbum otiosum, ut sicut corpus omne purum exhibere debemus Deo, ita etiam et os non ad aliud aperire, nisi ad laudem Dei. Quia tria sunt in quibus genus dilabatur humanum: aut enim cogitat, aut loquitur, aut agit. Ergo vos, dilectissimi, oportet vitare scurrilitatem, malitiam, et omne opus pessimum. Multa et alia exhortabatur fratres, ut eos dignos Domino exhiberet ac mundos. Venerabatur autem eum et rex Theodericus magno honore, eo quod sapius vitia ejus nudaret ac crimina, castigatus emendatior redderetur: et ob haec gratiam, decedente Trevericæ urbis sacerdote, eum ad episcopatum jussit accersiri: cuique date consensu populi ac decreto regis ad ordinandum a viris summo cum rege [*Id est, apud Regem*] honore præditis adducebatur. Verumtamen cum propinqui ad urbem cadente sole fixis tentorii mansionem pararent, illi confestim, laxatis equitibus^b, per segetes pauperum dimiserunt. Quod cernens beatus Nicetius misericordia motus, ait: Expellite quantocius **1234** equos vestros a segete pauperis, alioquin removebo vos a communione mea. At illi indignantes dixerunt: Quænam est hæc causa quam loqueris? adhuc enim episcopalem apicem non es adeptus, et jam excommunicationem minaris? Et ille: Vere, inquit, dico vobis, quia destinavit rex, ut me avulsam a monasterio huic oneri consecrari juberet. Fiet quidem voluntas Dei, nam regis [*Sur.*, ullius] voluntas in omnibus malis me obsistente non adimplebitur. Tunc cursu rapido abiens, ejecit equos a segete, et sic cum admiratione hominum illorum ad urbem deductus est. Non enim honorabat personam potentis, sed Deum tantum et in corde, et in operibus metuebat. Impositus itaque in cathedra, dum lectionum seriem auscultaret, sensit nescio quid grave super cervicem suam. Cumque his aut ter manum clam ad tentandum injecisset, nullus rei causam invenire potuit, quæ hoc pondus inferret; divertensque caput ad dexteram et lævam, odoratus est odorem suavitatis: intellexit quoque hoc onus esse sacerdotii ipsius dignitatem.

II. Assumpto vero episcopatu (*An. 527*) tam terribilem se præbuit omnibus, si Dei mandata non servarent, ut imminere mortem proximam voce præconis [*Al.*, præconia] testaretur. Quibus de causis pauca loqui placet ad roborandam sacerdotum censuram, vel ad instructionem populi, sive etiam ad

^a Mss. duo Bad. et cæteri, *arceri*. *Sur.*, al. *ac:irj*. Exempla consensuum civium et regii decreti habes in appendice.

^b Id est, *equis*. Ed. *laxatos equos*.

^c Multum tamen a Gregorio laudatur lib. III *Hist. cap. 25*.

^d Ex hoc loco confutatur eorum sententia qui asserunt Ordinem Gallicanum a Mozarabico Hispanorum prodidisse. Cum hic dicatur canonicus antiquus

ipsorum regum presentium emendationem. Nam cum Theoderico decedente Theodebertus filius ejus regnum ambiasset, ac multa inique exerceret, et ab eodem plerumque corripere, quod vel ipse perpetraret^e, vel perpetrans non argueret: a venit dies Dominicus; et ecce rex cum his qui ab hoc sacramento communioni abesse jussi fuerant, ecclesiam est ingressus. Lectis igitur lectionibus, quas canonicus sanxit antequam^d, oblatis muneribus super altare Dei, ait Sacerdos: Non hic **1235** hodie missarum solemnitas consummabuntur, nisi communi ne privati prius abscedant. Ille rege renitente, subito exclamavit unus de populo arreptus a dæmone, puer juvenis, cepitque voce valida inter supplicia torturæ suæ et Sancti virtutes, et regis crimina cõluteri. Dicebatque Episcopum castum, regem adulterum; hunc timore Christi humilem, illum gloria regni superbum; istum sacerdotio impollutum a Deo in posterum præferendum, hunc ab auctore sceleris sui velociter elidendum. Cumque rex timore concussus peteret ut hic energumenus ab ecclesia ejiceretur, dixit Episcopus: Prius illi qui te secuti sunt, id est incesti, homicidæ, adulteri, ab hac ecclesia extrudantur, et hunc Deus silere jubebit. Et statim rex jussit omnes hos, qui sacerdotis sententia damnati fuerant, egredi ab ecclesia. Quibus expulsis, jussit Sacerdos dæmoniacum foris extrahi. Sed cum apprehensa columna evelli a decem viris non posset, Sanctus Dei, sub vestimento suo propter jactantiam, faciens crucem Christi e contra, dæmonem relaxari præcepit. Qui protinus corruens cum his qui eum trahere nitentur, post paululum sanus erectus est. Deinde post acta solemnia requisitus nunquam reperiri potuit, nec ullus scivit unde venerit, vel quo abierit. Conjiciebatur tamen a plurimis eum a Deo missum, qui regis Sacerdotisque opera non taceret. Unde factum est ut Sacerdote orante rex mitior fieret, pastor a Domino remunerandus digne propheticum illud audiret, quia *qui reddiderit pretiosum de vili, tanquam os meum erit* (*Jerem. xv, 16*). Quotidie autem prædicabat Sacerdos populis, denudans crimina singulorum, et pro remissione deprecans assidue confitentium. Unde adversus eum sapius odii virus exarsit, quod tam veraciter multorum facinora publicaret. Nam plerumque se persecutoribus ultro obtulit, et gladio exserto cervicem præbuit, sed nocere eum Dominus non permisit; voluit enim pro justitia mori, si persecutor fuisset infestior. Aiebat enim: Libenter moriar pro justitia. Sed et Clotarium regem pro injustis **1236** operibus sæpius excommunicavit^e, exsiliumque eo minitante, nunquam est territus.

priusquam Mozarabicus, a sancto Isidoro editus, in lucem prodidisset.

^e Id est, non permisit ad sacram communionem accedere, aut ei eulogias denegavit, uti conjicio. Non enim majori excommunicatione a fidelium societate segregatum fuisse a Nicetio Clotarium existimo. Quam duplicem excommunicationem apprimè distinguunt Mapinius episc. Rhemorum in epistola ad ipsam Nicetium, quam in appendice dabimus.

III. Quodam vero tempore, cum jam ad exilium ductus, ab episcopis reliquis, qui adulescentes regis effecti fuerant, removeretur, atque a suis omnibus derelictus, uni diacono, qui adhuc perstabat in fide, ait: Quid tu nunc agis? quare non sequeris fratres tuos, ut eas quo volueris sicut ille fecerunt? Qui ait: Vivit Dominus Deus meus, quia usquequo spiritus meus infra hos artus contentus fuerit, nunquam derelinquam te. Et ille: Quia, inquit, hæc dixisti, dicam tibi quæ Domino revelante cognovi. Cras enim in hac hora, et honorem recipiam, et ecclesiæ meæ restituar; hi autem qui me reliquerunt cum magno pudore ad me confugient. Præstolabatur itaque diaconus rem promissam attonitus, quod postea est expertus. Illucescente autem die crastina, subito advenit legatus Sigiberti regis cum litteris, nuntians regem Clotarium esse defunctum, seque regnum debitum cum episcopi charitate de erę percipere. Hæc ille audiens ad ecclesiam regressus, potestati restituitur, confusisque his a quibus derelictus fuerat, omnes in charitate recepit. Jam vero quam fortis fuerit ad prædicandum, quam terribilis ad arguendum, quam constans ad sustinendum, quam prudens ad docendum, quis evolvere queat? Unus enim ei semper erit rigor in prosperis et adversis; nec militan-tem timuit, nec a blandiente delusus est. Nam vere, ut aebat relator ille (sanctus Aredius) memoratus, parum fuit quin juxta Paulum apostolum (II Cor. xi, 26) non fuisset injuriatus periculis fluminum, periculis latronum, periculis in civitate, periculis in falsi fratribus, et reliqua. Nam quadam die dum Mosellam fluvium navigio transnaret, inter pilas pontis fluctuum actus impulsu, palmis tantum pilæ adhæsit, pede continens navem, et sic ab intuentibus jam ad demersionem paratus erutus est, quod non sine tentatoris insidiis se pertulisse ferebat. Sed et ipse auctor criminis plerumque se obtutibus ejus quasi nociturus ostendit. Denique dum quadam 1237 die iter ageret, descendens ab equo, inter vepres condensas ventris purgandi gratia est ingressus: et ecce assistit ei umbra terribilis, statu pro-cera, crassitudine valida, colore tetra, oculorum scintillantium immensitatem in modum tauri petulantis habebat, ore patulo quasi ad deglutendum Virum Dei parata. At illo faciente [Al., facto] signum crucis e contra, in modum fumi ascendentis evanuit: quod non ambigitur ipsum ei sceleris principem fuisse monstratum.

IV. In jejuniis autem valde, ut diximus, fortis erat. Nam cæteris deficientibus, sæpe ipse, cuncto capite a cucullo, ne agnosceretur in publico, cum uno tantum puero sanctorum basilicas circumibat. Sed et curatio gratia data est ei a Deo. Dum autem hæc in illo, ut supra diximus, habitu sanctorum habitacula circumiret, ad templum sancti

^a Is primus fuisse dicitur Trevirorum episcopus. Colitur die 8 Decembris.

^b Collb. et Ed., lapsus. Infra Ms. duo mæria. Porro licet lapsus nomine rete ut plurimum designari

A Maximini antistitis accessit, in ejus atrio post multas debacchationes tres energumeni pressi sopore quiescebant, cernensque eos somno deditos, fecit signum crucis e contra: statimque expergefati, elevantes in sublimem voces, dato impetu ad vomitum, emaudati sunt. Cum autem lues inguinaris Trevericum populum in circuitu civitatis valde vastaret, et Sacerdos Dei pro omnibus commissis Domini misericordiam imploraret assidue, factus est sonus de nocte magnus, tanquam tonitruum validum, super pontem amnis, ita ut putaretur urbs ipsa dehiscere. Cumque omnis populus exterritus in lectulis resedisset, lethiferum sibi interitum opperiens, audita est in medio rumoris vox una cæteris clarior, dicens: Et quid hic, o socii, faciemus? Ad unam enim portam Eucharis ^a sacerdos observat, ad aliam Maximinus excubat, in medio versatur Nicetius; nihil hic ultra prævalere possumus, nisi sinamus hanc urbem eorum tuitioni. Hac voce audita, statim morbus quievit, nullusque ab eo ultra delin-tus est. Unde non ambigitur virtute memorati Antistitis fuisse defensam. Invitatus autem quodam tempore Sacerdos a rege, dicit suis: Quærite nobis piscium multitudinem in abundantiam, 1238 ut euntes ad occursum regis, et nostrum explatur opus, et amicis ministraret affatim. Dixeruntque ei: Labrus ^b mæster, in quem pisces decidere soliti sunt, prorsus desertus habetur: sed et macaræ ipse de locis suis amnis impetu evulsæ nocentur. Non est qualiter jussio vestra adimpleatur, dum non est in promptu qualiter capiantur quæ præcipis. Et ille hæc audiens, ingressus in cellulam suam cavavit puerum, et ait: Vade, et dic coquorum præposito ut exhibeat pisces ab amne. Qui jussa referens, derisus est ab homine. Reverso-que ait Sacerdos: Scio quia locutus es ea quæ præcepi, sed audire noluerunt. Vade, et dic eis ut eant. Cumque his aut tertio hanc ordinationem dure suscipere, commoti tandem abierunt ad labrum, et aspicientes invenerunt eum ita refertum piscibus, ut decem viri quæ repperant vix exhibere potuissent. Ostendebat enim ei virtus divina sæpius quæ ei opportuna erant.

V. Sed nec hoc silendum putavi, quod eidem de regibus Francorum a Domino fuit ostensum. Vidit enim in visu noctis turrem magnam, tanta celsitudine præditam, ut polo propinqua suspiceretur, habentem fenestras multas, Dominumque stantem super cacumen ejus, et angelos Dei per speculas illas positos. Unus autem ex eis tenebat librum magnum in manu, dicens: Tantum temporis rex ille et ille victurus est in saculo. Nominavitque omnes virtutim, vel qui eo tempore erant, vel deinceps nati sunt; dixitque et qualitatem regni, et quantitatem vitæ eorum. Sed post uniuscujusque nomen semper Amen cæteri angeli respondebant. Sicque de his in poste-

soleat, hic tamen videtur locus exprimi in quem pisces confluentes facilius capiuntur, seu receptaculum, in quo jam capti nutriuntur.

rum impletum est, sicut Sanctus per præfatam revelationem annuntiavit. Regressus autem a rege evectu navali, obdormivit. Et ecce commotus vento fluvius cœpit fluctus in excelsa porrigere, ita ut putaretur navis ipsa demergi. Sacerdos autem, ut præfati sumus, dormiens somno nescio quo, ut plerumque dormientibus evenit, quasi ab aliquo oppressus est. Excitatus quoque a suis fecit signum crucis super aqua, et cessavit **1239** procella. Deinde suspirans crebrius, interrogatus a suis est quid vidisset. Qui ait: Silere quidem decreveram, sed tamen dicam. Vide enim me quasi per universum orbem retia ad capiendum extendere, et nullus erat adjutor meus, nisi tantum hic puer Aredius. Et merito eum Dominus retificem ostendere voluit, qui quotidie populos ad divinum officium capiebat. Venit autem ad eum homo quidam, cesariem barbaricam prolixam effereis, prostratusque ad pedes ejus, ait: Ego sum, domiæ, qui in maris periculo positus, tuo adjutorio sumi salvatus. At ille obijurgans hominem, cur de eorum laudationis hujus proferret gloriam, ait: Dic qualiter te Deus ab hac necessitate eripuit, nam virtus mea nullum juvare potest. Qui ait: Nuperrimo tempore cum navem ascendens Italiam peterem, multitudo paganorum mecum ingressa est, inter quos et ego tantum solus eram inter illam rusticorum multitudinem Christianus. Orta autem tempestate cœpi invocare nomen Domini, atque ut me intercessio tua eriperet flagitare; pagani vero invocabant deos suos, et ille Jovem, iste Mercurium proclamabat, alius Minervæ, alius Veneris auxilium flagitabat. Cumque jam in discrimine mortis essemus, aio ad eos: O viri, nolite hos deos invocare, non enim sunt dii isti, sed dæmones. Nam si vultis de præsentis interitu erui, invocate sanctum Nicetium, ut ipse obtineat cum Domini misericordia vos salvari. Cunque una voce elevata in hujuscemodi clamore dixissent: Deus Nicetii, eripe nos, protinus mare mitigatum est, ceciditque ventus, ac sole reducto, eo quo voluntas nostra fuit navis accessit. Ego autem vovi ne prius coinam capitis tonderem quam tuis obtutibus præsentarer. Tunc jussu Episcopi tonsuratus homo Arvernus adiit, unde se esse confessus est. Innumera sunt etiam quæ de hoc viro relata a **1240** memorato abbate cognovimus, sed finiendum libellum puo.

VI. Cum autem propinquum transitus tempus migrationis suæ cognovisset, fratribus retulit, dicens:

^a De his in lib. de Gloria conf. cap. 94. De ecclesia vero et monasterio sancti Maximini, ubi etiam nunc servatur sancti Nicetii corpus, diximus in notis ad caput 95 ejusdem libri. Nicetius adfuit conc. Arvern. I an. 525, Aurelian. v an. 549, et eodem anno Arvern. II. Anno vero 555 Paris. II. Tullense ejus occasione convocatum est an. 550, cui interesse renuit Marminus Rhemorum antistes, quod eo inconsulto coactum fuisset, ut ex ejus epistola ad ipsum Nicetium patet. Laudatur a Fortunato lib. III carm. 9, et ejus castellum supra Mosellam carm. seq. Carmine vero 11 Magnericus ejus successor et discipulus appellatur. S.ripsit ad Justinianum imp. ut eum ab

A Vidi Paulum apostolum cum Joanne Baptista invitantem me ad requiem sempiternam, atque exhibentem mihi coronam cœlestibus margaritis ornata, ac dicentibus mihi viris: Talibus enim speciebus perfrueris in regno Dei. Hæc quibusdam fidelibus referens, post paucos dies modica febre pulsatus spiritum præmisit ad Dominum, sepultusque est in basilica sancti Maximini antistitis, cujus nunc tumulus plerumque divinis virtutibus illustratur^a.

CAPUT XVIII.

De Urso et Leobatio abbatibus.

Legiferi vatis oraculum cum de principio principium fandi sumpsisset, et Dominum extendisse cœlos dextera majestatis fuisse effectus, ait: *Et fecit Deus duo luminaria magna et stellæ, et posuit ea in firmamento cœli, ut præessent diei ac nocti, et lucerent in firmamento cœli (Gen. I, 16, 17)*; sic nunc et in illo mentis humanæ cœlo, sicut priorum sauxit auctoritas, luminaria magna dedit, Christum scilicet et Ecclesiam ejus, quæ luceant in tenebris ignorantæ, et illuminent sensus humilitatis nostræ, sicut Joannes evangelista de ipso Domino ait, quia hic est lux mundi, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I, 9). Posuit etiam in eo et stellæ, patriarchas videlicet, prophetas apostolosque, qui vel doctrinis nos erudiant, vel mirabilibus suis illuminent, sicut in Evangelio ait, quia vos estis lux hujus mundi (Math. V, 14). Et: *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui est in cœlis (Ibid., 16)*. Hi enim Apostoli merito pro tota accipiuntur Ecclesia, quæ non habens rugam aut maculam **1241** impolluta subsistit, sicut Apostolus ait, quia ipse sibi exhibuit Ecclesiam mundam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuscemodi (Eph. V, 27). Ex horum ergo doctrina et usque ^b ad nostra fuerunt tempora, qui in hoc sæculo quasi astrorum jubar, non solum meritorum radiantes luce, verum etiam dogmatum magnitudine coruscantes, orbem totum radio suæ prædicationis illustraverant, eantes per loca singula prædicando, ac monasteria ad divinum cultum locando, docendo homines a curis sæcularibus abstinere, et relictis tenebris concupiscentiæ Deum verum sequi, per quem facta sunt ^D omnia, sicut de Urso Leobattoque abbatibus fidelium fratrum relatio signat.

I. Igitur Ursus abba Cadurcine urbis incolæ fuit

hæresi revocaret, et ad Clothsindam ad conversionem Langobardorum procurandam. Nicetium episcopum auctorem hymni *Te Deum laudamus* fuisse ex ins. Cod. scripserunt nonnulli viri eruditi, sed incertum eis erat Nicetii Lugdunensis an Trevirensis fetus esset. *Trevirensi* disertè tribuitur in Martyrologio ab annis sexcentis scripto, quod in monasterio Vallis Gregorianæ in Alsatia vidimus. Verum hic hymnus utroque Nicetio antiquior est, qui laudatur in sancti Patris Benedicti regula cap. 11.

^b Labb. ex Cod. sancti Albini, usque in nostris fuerunt fratribus, qui in hoc.

(An. 500.... 28 Jul.), ab ineunte ætate religiosus et in Dei amore devotus. De quo egressus loco, Bituricum terminum est ingressus, fundatisque monasteriis apud Tausiriacum, Oniam atque Pontiniacum ^a, stabilitisque præpositis sanctitate honorificis [Lab., honoris ejus], dispensatione librat, Turonicum territorium est ingressus, et ad locum quem Senapariam ^b vocitari priscus instituit auctor accessit. Edificatoque oratorio, monasterium stabilivit; commissaque Leobatio præposito summa regulæ, monasterium aliud statuit, quod nunc Loccis ^c vocant, situm scilicet super fluvium Angerem in recessu montis, cui nunc castrum supereminet, ipso nomine ut monasterium vocitatum. Ubi adiuuncta congregatione, statuit apud animum suum, ne ultra alium proficisceretur in locum, sed in eo cum omni congregatione manibus propriis operari, et victum a terra in sudore vultus exigere, 1242 illud fratribus inter reliqua prædicationum dona commendans, quod Paulus apostolus ait: *Labora manibus, ut habeas unde possis* ^d *retribuere necessitatem patientibus* (Eph. iv, 28). Et illud: *Quia qui non laborat, nec manducet* (II Thes. iii, 10). Dedit autem ei Dominus et gratiam curationis, ita ut insufflatis energumenis, protinus dæmonia ejicerentur a corporibus obsessis. Sed et alias per eum Dominus dignatus est operari virtutes. Erat enim abstinens a cibis et potu, interdicens ^e monachis sine cessatione avertere oculum et cogitationem ab omni luxuria.

II. Dum autem hæc ageret, ac fratres molam manu vertentes tritum ad victus necessaria comminuerent, pro labore fratrum visum est ei molendinum in ipso Angeris fluvii alveo stabilire; defixisque per flumen palis, aggregatis lapidum magnorum acervis exclusas fecit, atque aquam canale collegit, cujus impetu fabricæ rotam in magna volubilitate vertere fecit: hoc opere laborem monachorum relevans, atque uni fratrum delegans, opus necessarium implebat. Hanc autem fabricam Sichlarius ^f quidam Gothus, qui magno cum Alarico rege amore diligebatur, æmulus monasterio concupivit, dixitque Abbati: Dona mihi hoc molendinum ^g, ut sit sub di-

^a Colb., *id est Tausiriaco, Onia, atque Pontiniaco*. Et habent *Pontiniacum*. Labb., *Saysiriacum, Onia, etc.* Tausiriacum est forte locus *Tausiliacum*, vulgo *Toiselay* dictus, ubi hodieque perstat prioratus juxta oppidi muros sub titulo sancti Theobaldi, Burgidulensi abbatiæ subjectus. Onia silva est cum vico cognomine apud Bituriges, vulgo *la forêt d'Heugne*, ubi forte exstabat Oniæ monasterium. De Pontiniaco nihil expiscari licuit. Habetur in dicecesi Bituricensi locus *Montiniacum* dictus, a Sancergensi (*Sancierge*) capitulo pendens.

^b Vicus est Turonum inter Andriam seu Angerim, et Andresium amnes situs. vulgo *Sénécière*, qui hodieque sanctum Leubatum patronum agnoscit, ubi vulgo *Saint-Leubasse* vel *Saint-Libesse* appellatur. Hunc locum sic a sinapi nomen habuisse vult Valesius in notitia Galliarum, quem ideò *S.napariam* primo dictum fuisse censet.

^c Laud. et plerique Ed., *Locis*. Bal., *Locias*... *fluvium Ligrim*, et sic infra. Labb., *Lucas*; sed iste locus notus est, vulgo *Loches*: Monasterium vero

tone mea, et quod volueris repensabo. Cui ille: Cum grandi, inquit, hoc labore paupertas nostra statuit, et nunc non possumus ipsum donare, ne fratres mei fame pereant. Et ille: Si vis, inquit, ipsum bona voluntate tribuere, gratias ago; sin aliud, vi ipsum auferam: aut certe faciam aliud, cujus exclusis aqua retrorsum conversa, rotam tuam vertere amplius non permittam. Abbas 1243 respondit: Non facies autem quod Deus non voluerit, nam a nobis ipsum penitus non accipies. Tunc Sichlarius feruens felle, similem sub hoc fabricam adaptavit. Cumque aqua retrorsum conversa sub hujus operis rotam inundans gurgitem fecisset, restitit prorsus, nec omnino verti potuit ut consueverat; venitque custos ejus ad abbatem media, ut ferunt, nocte, illo in oratorio cum fratribus vigilante, et ait: Surge, abba, deprecare attentius Dominum. Restitit enim rota molendini ab inundatione canalisi alieni, quem Sichlarius fecit. At ille hæc audiens misit confestim fratres singulos ad monasteria illa quæ statuerat, dicens: Prosternite vos in oratione, et non sit vobis opus aliud, donec iterum ad vos dirigam. Sed et ipse non est egressus ab oratorio deprecans Dominum attente, ac præstolans adventum ejus misericordiar. Sic fecit per integros duos dies totidemque noctes. Tertia jam illucescente die, accessit iterum monachus ille qui custos fuerat, nuntians rotam fabricæ suæ juxta consuetudinem priorem in summa verti velocitate. Egressusque abbas cum fratribus de oratorio accedit ad littus, conspiciensque molendinum quod Sichlarius fecerat, non reperit: accedensque ad littus, et fundum alvei intuens, indicium nullum de eo accepit. De quo non quidquam ligni, non lapidis, non ferri, vel ullius unquam genus indicii potuit ostendi, nisi quod conjici potuit, ipso quo fabricatum fuerat loco, virtute divina dehiscens ab oculis hominum est ablatur. Tunc misit nuntios ad fratres, dicens: Requiescite jam a labore, quia ultus est Deus injuriam fratrum nostrorum.

III. His et talibus virtutibus præditus, consummato cursu vitæ, migravit ad Dominum: ad cujus tumultum ^h postea et energumeni sanati, et cæci illu-

jampridem excidit, cujus nihil superest præter ecclesiam, quæ hodie parochialis est, simul cum prioratus titulo, a vicino monasterio Belliloci ord. Benedictini, cong. sancti Mauri subjectam.

^d Colb. et Bell. *laborate... habeatis... possitis*.

^e Editi, *indierem*, et infra B.L., *sine necessitate*.

^f Colb. et Bel., *Silarius*. Et quidem sic appellatur in libro de castro Ambasia et ejus dominorum gestis, cap. 3 tom. X Spicilegii Acheriani pag. 522, ubi Alarici proximus et amicus appellatur. Ibi quæ monasterium in recessu montis prope castrum Lucas super fluvium Angerem situm fuisse memoratur, ubi *multi religiosi sub Urso abba'e degrebant*. Illud vero *cenobium Angeris* nuncupat, describitque historiam molendinorum quam infra narrat Gregorius.

^g Colb. et Laud., *hunc molinum*, et sic infra. Porro hodieque ibi visitur molendinum, cujus molam eandem esse quam B. Ursus fabricari curavit, vulgus existimat.

^h Visitur etiam nunc in ecclesia Locciensi superioris memorata, juxta majus alta. e. B. vero Ursi reliquias

minati sunt; post cujus obitum præpositi, qui per A monasteria erant, abbatum officium, episcopis largientibus, susceperunt. Sed et Leopatius^a apud Senapariam monasterium, quod infra 1244 territorium Turonienum erat, abbas instituitur, in summa sanctitate ac senectute perdurans, ibique et obiit ac sepultus est.

CAPUT XIX.

De Monegunde^b religiosa.

Insignia divinorum beneficiorum charismata, quæ humano generi cœlitus sunt iudulta, nec sensu concipi, nec verbis effari, nec scriptoris poterant comprehendendi; cum ipse Salvator mundi ab illo rudis sæculi exordio patriarchis se præstat videri, prophetis annuntiarum, ad extremum semper virginis intactæque Mariæ dignatur utero suscipi, et præpotens immortalisque Creator mortalis carnis patitur amictu vestiri, mortem pro hominis peccato mortui reparatione adire, victorque resurgere; qui nos gravium facinorum spiculis sauciatus, ac latronum insidiantium vulneribus affectus, infuso meri oleique liquore, ad stabulum medicinæ celestis, id est Ecclesiæ sanctæ, dogma perduxit; qui nos exemplis sanctorum vivere incessabili præceptionis suæ munere c. hortatur, nobisque non modo viros, sed etiam ipsum inferiorum sexum, non segniter, sed viriliter agonizantem præbet exemplum; qui non solum viris legitime decertantibus, verum etiam feminis in his præliis favorabiliter desudantibus, ad regna partem cepit: sicut nunc beata Monegundis, quæ relicto genitali solo, tanquam regina prudens quæ audire sapientiam Salomonis adivit (III Reg. x, 1), ita hæc beati Martini basilicam, et ejus miracula quotidianis iudulta momentis miraretur, expetiit, haurireque de fonte sacerdotali quod posset aditam memoris paradisiaci recludere.

I. Igitur beatissima Monegundis, Carnotenæ urbis indigena (An. 530, 2 Jul.), parentum ad votum copulata conjugio, duas filias habuit, super quibus valde gavisa lætabatur, dicens: Quia propagavit Deus generationem meam, ut mihi duæ filiae nascerentur. Sed hoc mundiale gaudium prævenit sæculi hujus amaritudo, 1245 dum paellæ modica febre pulsata metam naturæ debitam concluderunt. Ex hoc genitrix mœsta deplorans, orbataque se lugens, non diebus, non noctibus a fletu cessabat, quam non vir, non amicus, non ullus propinquorum poterat consolari. Tandemque in se conversa, ait: Si nullam consolationem de obitu filiarum capio, vereor ne ob hoc lætam Dominum meum Jesum Christum. Sed nunc hæc lamenta relinquens, cum beato Job consolata de-

celevavit aliquot ab hinc annis illustriss. Victor Buticularius Turonum antistes. Hujus obitum anno circ. 60 consignavimus, quod sub Alarico Visigothorum rege vixisse dicatur.

^a Hic omnes Mss. *Leopatius*. Ed., *Leubatus*.

^b Colb. et Bell., *Monigunde*, et infra, *Monagundis* et *Monegundis*.

^c Mai m., *amici... potuit... in se reversa*.

^d Bal., et ipsa. Mai m. et al. Edit., ac ipsa co-

quens. cantem: *Dominus dedit, Dominus abetulis, quomodo Domino placuit ita factum est: sicut nomen Domini benedictum* (Job 1, 21). Et hæc diceas, exulta veste lugubri, jussit sibi cellulam parvulam præparari, in quam tantummodo fenestellulam, per quam munitum lumen posset cernere, præcepit aptari: ibique contempto mundi ambitu, spreto viri consortio, soli Deo, in quo erat confixa, vacabat, fundens orationem pro suis populique delictis, habens puellulam unam, cujus ei famulatu ministrabantur ea quæ necessitas exigebat. Accipiebat etiam et farinam hordeaceam, infusosque lymphis cineres, ac diligenter colans, ex ea aqua mixturam massæ conficiebat, formatoque propriis manibus panes et ipsam coquens^d, post longa jejunia reficiebatur: reliquum domus suæ cibum pauperibus dispensabat. Factum est autem quadam die ut memorata puella, quæ ei consueverat famulari, et credo inimici astu seducta, cui semper bonis injurias irrogare mos est, se ab ejus famulatu subtraheret, dicens: Non potero ego cum hæc domina permanere, quæ in tali abstinentia commoratur, sed potius utar sæculo, ac cibum potumque in abundantia sumam. Quintas autem jam fluxerat abressionis ejus dies, quo hæc religiosa neque ferivam consuetam, neque aquam acceperat: sed perstabat immobilis, et fixa manens in Christo, in quo quisquam locatus^e nec venti turbine, nec fluctuum impulsione dilabatur; nec sibi illa de mortali cibo vitam, sed de verbo Dei, sicut scriptum est (*Deut. viii, 3; Math. iv, 4*), putabat inferri, commemorans illud Sapientiæ Salomoniacæ proverbium, quia non necabit Dominus famam animam justis (*Prov. x, 3*). Et 1246 illud, quia justus ex fide vivit (*Rom. i, 17*). Sed quoniam corpus humanum absque esu terreno sustentari nequit, prostrata in oratione, petiit ut qui manna populo esurienti de cœlo (*Exod. xvi*), lymphasque silienti produxit et saxo (*Num. xi, 11*), ipse quoque alimentum quo parumper corporealem fessum confortaretur, dignaretur indulgere. Protinusque ad ejus orationem mix de cœlo decidit haurum operuit. Quod illa cum gratiarum actione cernens, educta manu per fenestram quod [al., quæ] circa parietem erat ex ipsa nive collegit, de qua aquam exprimens panem solito^f formavit, quousque ad alios quinque dies victum corporeum ministravit. Habebat enim contiguum cellulæ parvulum viridarium: in illud autem pro quadam revelatione^g prodire erat solita, in quod ingressa intuens herbas loci ac deambulans, mulier quæ triticum supra lectum suum siccandum posuerat, quasi de eminentiori loco, curis oppleta mundanis, importune prospexit, mor-

quens.

^e Ed. addunt *vel fundatus*. Mai m. habet, *quisquam fundatus*.

^f Mai m., *colligit... expressit panem solito formavit, qui*.

^g Bal., *recreatione*. Infra, Mai m.: *In quo ingressa dum... loci, deambulet, mulier cumque triticum... siccare... cu is oblita... lumen caruit*.

que oculis clausis lumbæ caruit. Cognoscens autem A reatum suum, ad eam accedit, remque, ut gesta fuerat, pandens. At illa dejiciens se in orationem, ait: Væ mihi, quia pro parvitatæ meæ persona peccatrice aliorum clausi sunt oculi. Et consummata oratione imposuit manum mulieri: confestim autem ut signum crucis expressit, mulier visum recepit. Homo quidam ex pago illo, qui olim auditum perdidit, pro quo deprecati sunt parentes ejus, ut ei manum hæc benedicta dignaretur imponere. Sed illa indignam se esse proclamans, per quam Christus hæc operari dignaretur; solo prostrata, et quasi ipsa dominicorum pedum vestigia lambens, humiliter pro eo divinam clementiam supplicavit; illaque adhuc solo decumbente, aures surdi apertæ sunt, rediitque ad B domum propriam, mœrore ablato, cum gaudio.

II. His signis glorificata inter parentes, ne vanæ gloriæ lapsum incurreret, sancti Martini antistitis basilicam, relicto conjugæ cum familia vel omni domo sua, fideliter expetivit. Cunique iter ceptum carperet, venit ad vicum 1247 urbis Turonicæ, cui nomen est Evenæ *, in quo beati Medardi Suessionenci confessoris reliquiæ continentur, cujus et vigiliæ ea nocte celebrabantur; in quibus illa attente excubans in oratione, hora debita cum reliquo populo ad missarum accessit solemnità. Quæ dum a sacerdotibus Dei celebrantur, advenit quædam puella, pusulæ malæ veneno conflata, proceditque ad pedes ejus, dicens: Subveni mihi, quia mors iuivua vitam conatur eripere. At illa, more solito in oratione prostrata, suggestit [Ed., supplicavit] pro ea Deo omnium creatori, erectaque signum crucis imposuit. Sicque in quatuor partes vulnere excrepante, puellam, pure decurrente b, mors importuna reliquit. Post hæc ad basilicam sancti Martini Monegundis beata pervenit, ibique prostrata coram sepulcro, gratias agens, quod tumultum sanctum oculis propriis contemplari meruerat, in cellula parva consistens, quotidie orationi ac jejuniis vigiliisque vacabat. Sed nec ille locus ab ejus virtute fuit inglorius. Nam viduæ cujusdam filia manus contractas detulit, quæ ut exorata signum salutis imposuit, manibus suis digitos puellæ contrectare cœpit, extensis digitis, nervisque directis, voces laxavit incolumes. Dum autem hæc agerentur, audita vir ejus [Al., vir ille] fama beatæ, convocans amicos vicinosque suos, perrexit post eam, ac reduxit ad propria, et eam in cellulam in qua prius habitaverat intromisit. At illa non cessabat ab opere quod consueverat, sed exercebatur in jejuniis, obsecrationibusque, ut tandem locum in quo habitare desidera-

bat posset acquirere. Inchoat iterum iter desideratum, implorans beati Martini auxilium, ut qui dederat desiderium, tribueret et effectum perveniendi c ad basilicam. Revertitur ad cellulam illam in qua prius fuerat commorata, in eo perstitit inconcussa, nec est amplius a viro suo quesita; ibique paucas colligens monachas d, cum fide integra et oratione degebat; non sumens panem nisi 1248 hordeaceum, non vinum nisi paramper in diebus festis, et hoc ipsum nimio lactice e leuperatum; nullum habens stratum feni, paleæque mollium, nisi tantum illud quod intextis juncei virgulis fieri solet, quas vulgo mattas vocant; hæc superponens formulæ f, hoc solo supersternens: hoc erat quotidianum scamnum, hoc euleitra, hoc plumella, hoc erat stragulum, hoc omnis lectuli necessitudo, sic docens easdem facere quas secum ascivit. Ibique in Dei laudibus degens, multis infirmis oratione facta salutaria impertiebat medicamenta.

III. Mulier quædam filiam suam exhibuit vulneribus plenam, et, ut quidam vocant, potæ hæc causa genuerat g. Tunc illa, facta oratione, salivam ex ore suscipiens, vulnera sæva perunxit, puellamque reddidit sanam, opitulante ejus virtute qui carni nati oculos sputo formavit h. Puer vero incola loci maleficium in potione hausit, de quo medicatus, ut asserunt, serpentes generati in intraneis pueri magnum dolorem suis moribus excitabant, ita ut nulla quiescendi mora vel in modicum momentum indulgeretur. Sed neque cibum aut potum capere poterat; et si post diu aliquid accipiebat, protinus rejiciebat. Qui adductus ad beatam feminam, petit se ejus virtute mundari. Cunque illa reclamaret indignam se esse quæ hæc agere posset, implicita precatu i parentum, ventrem pueri palpat, et palma demulcet; sensitque ibi anguim venenatorum nequitiam latitare. Tunc accepto pampini viridis folio, saliva liniuit, fixitque super eum crucis beatæ signaculum, quod ponens super alvum juvenculi, dolore paululum sedato, obdormivit in scamno, qui olim doloribus insistentibus caruerat somno. Post unius vero horæ momentum consurgens, ad purgandum ventrem egressus, pestiferæ generationis germen effudit, gratiasque referens ancillæ Dei, sanus abscessit. Alius vero puer paralyti ægritudine contractus, 1249 ante eam inter manus delatus est aliorum, deprecans a beata sanari. At illa in oratione prostrata, precem pro eo fudit ad Dominum; consummata vero oratione consurgens, apprehensa manu pueri erexit eum, sospitemque abire permisit. Mulier erat cæca, quæ adducta ad eam, deprecata est ut ei manus impone-

* Ibi Perpetuus ædificavit ecclesiam, ex lib. x Historiæ cap. 31.

b Mai m.: In quatuor partibus excrepans pusula, puellam putredine decurrente.

c Mai m., effectum. Pervenit... ex hoc perstitit.

d Hoc cœnobium dictum est sancti Petri Puellaris, quod etiam nunc nomen retinet, quævis in Collegium canonicorum sæcularium conversum, sub jurisdictione capituli sancti Martini.

e Bal., modice. Mai m., et hoc nimis aceto.

f Mai m., superponens Christi formula, hoc Mattam lectum monachis assignat sancti Patris Bened. et ceteri vitæ monasticæ Patres. Formula hic pro sedili, de scamno.

g Sic Scripti omnes. Ed., pus eadem genuerat; alii, genuerant.

h Bal., reformavit. Mai m., aperuit... libavit, de quo medicatus.

i Mai m., impleta tamen prece parvum.

ret. At illa respondit: Quid vobis et mihi, homines Dei? nonne sanctus Martinus hic habitat, qui quotidie illustrium virtutum opere refulget? Illuc accedite, ibi obsecramini, ut ipse vos visitare dignetur. Nam ego peccatrix quid faciam? Illa vero in sua petitione perdurans, aiebat: Deus per omnes timentes nomen suum quotidie opus exercet egregium; ideoque simplex ad te confugio, cui præstita est divinitus gratia curationum. Tunc commota Dei famula, luminibus sepultis manus imposuit, statimque, reseratis cataractis, mundum late a patentem quæ fuerat cæca prospexit. Multis etiam energumenis ad eam ingressis, ut manus imposuit, fugato hoste nequam, sospitate restituit; nec morabantur ex his curari, quos ad se Sancta permisisset accedere.

IV. Jam autem tempus vocationis ejus appropinquabat, et defessa corpore solvebatur. Quod cum viderent sanctimoniales quas secum habebat, flebant valde, dicentes: Et cui nos, mater sancta, relinquis? vel cui commendas filias, quas in locum hunc pro Dei intuitu congregasti? At illa parumper lacrymans, ait: Si pacem sanctimoniamque sequamini, Deus erit protectio vestra; habebitisque sanctum Martinum antistitem pastorem magnum. Nam et ego non discedam a vobis, sed invocata adero in medio charitatis vestræ. At illæ rogabant dicentes: Venturi sunt multi infirmi ad nos, flagitantes benedictionem a te accipere; et quid faciemus cum te non viderint esse superstitem? confusæ enim eos foris emittimus, cum tuam faciem non contemplantur. Rogamus autem **1250** ut, quia hæc ab oculis nostris absconditur, saltem digneris oleum salemque benedicere, de quo possimus ægrotis benedictionem flagitantibus ministrare. Tunc illa benedicto oleo ac sale tradidit eis, quæ suscipientes diligentissime servaverunt. Sicque beatissima obiit in pace, et sepulta est in ipsa cellula e, multis se in posterum virtutibus representans. Nam de memorata benedictione multi post ejus transitum ægroti incolumitatis beneficia sunt experti. Bosonis denique diaconi d pes unus a pusula mala couflaverat, ita ut gressum facere non valeret, deportatusque ad ejus tumulum, orationem fudit; puellæ vero accipientes ex oleo memorato, quod Sancta reliquerat, posuerunt super pedem ejus, et extemplo erumpente vulnere, defluente veneno sanatus est. Cæcus quidam adductus ad ejus tumulum in oratione prostrernitur; irruente autem in eum sopore obdormivit, apparuitque ei beata dicens: Indignam quidem me judico exæquari e sanctis, sed tamen unius

hic oculi recipies lumen; deinceps autem propterea quantocius ad beati pedes Martini, et prosternere in compunctione animi coram eo. Ipse enim tibi restituet alterius oculi visionem f. Expergefactus homo, unius oculi recepto lumine, abiit quo jussio impolit imperantis; ibique iterum obsecrans beati Confessoris virtutem, depulsa cæcioenti nocte, videns abscessit. Mutus etiam ad hunc Beatæ tumulum prostratus accubuit, qui in tantum s fide compunctus est, ut rivis lacrymarum cellulæ inficeret pavimentum. Qui consurgens absoluta lingua virtute divina regressus est. Alius denique mutus veniens, et in oratione decumbens, corde tantum implorabat, et non voce solutilli, beatæ femine auxilium h: in cujus ore de memorata benedictione parte infusa, erumpente sanguine mixto cum pure, vocis officium meruit adipisci. Frigoriticus i quoque accedens ad hoc monumentum, ut pallam **1251** tegentem attigit, restincta contagionis febre, convulsi. Contractus verò, Marcus nomine, manibus deportatus aliorum ad sepulcrum Beatæ, orationem ditissime fudit. Illos autem nona pedibus propriis stetit, domumque regressus est. Leodinus puer cum in valetudinem gravem irruens quarto ægrotaret mense, et non solum gressum, verum etiam ciborum uam, insistente febre, nimia perdidisset, ad ejus deportatus sepulcrum præmortuus, accepta salute surrexit e tumulo rediivus. Quid de frigoriticis reliquis loquar, cum plerisque hoc fuit beneficium remedii, cum pallam tumuli ejus sunt fideliter osculati? Quid edam de energumens, qui adducti ad cellulam Beatæ, cum limen sanctam fuerint ingressi, integræ menti restituntur? Nec moratur larva egredi e corpore, cum Sanctæ hujus senserit adesse virtutem, operante hoc Domino nostro Jesu Christo, qui timentibus novum suum præmia largitur æterna.

CAPUT XX.

De sancto Leobardo reclauso in Majori monasterio prope Turonum.

Ecclesia fidelis edificatur, quotiescunque sanctorum gesta devotissime replicantur: et licet de his teneat maximum gaudium, quod hi qui ab initio ætatis religiosam vitam ducentes pervenire meruerunt perfectionis ad portum, tamen et de his Domino jubente laetatur, qui conversi a sæculo opas inchoatum valuerunt perducere, divina opitulante misericordia, ad effectum.

I. Igitur beatissimus Leobardus Arvernici territorii

dicitur in nostro exemplari, quod videtur esse autographum.

^a Mai m., Basenus denique diaconus.

^b Mai m., quidem esse judico exæquare.

^c Editi, visum. Mai m., alteram oculum. A vision expergefactus.

^d Mai m., incubuit, qui in tanta. Ed., occubuit.

^e Mai m., et non voce solo sibi beata femine auxilium implorabat.

^f Idem, Febriticus, et sic infra, quidam ad hoc tumulum.

^a Mai m., mundi lucem patentem.

^b Mai m., quia ab oculis nostris absconderis.

^c Sepulta est in ecclesia sancti Petri Puellaris superius laudata, ubi ejus sacra exuvie in theca pretiosa servatæ sunt ad an. 1562, quæ Calviniani ferentes eam diriperunt. Pleraque tamen ejus ossa incendium evasere, quæ semivisa cum ejusdem Sanctæ capillis in terra absconsa sunt; ibique latere ad annum 1657, quo die nona Julii levata fuerunt e terra, et fidelium venerationi exposita. Ejus festum die 2 Julii in variis Martyrologiis celebratur. Quidam Usuardi Codices *Virginem* appellant; at *Deo sacra*

Indigena fuit (An. 593, 18 Jan.), genere quidem non seuatorio, ingenio tamen, qui ab initio Deum in pectore tenens, cum non floreret natalibus, gloriosis meritis præfulgebat. Qui tempore debito cum reliquis pueris ad scholam missus, quæpiam [Al., quempiam] de Psalmis memoriæ commendavit, et nesciens se clericum esse futurum, jam ad Dominicum parabat innocens ministerium. Sed cum ad legitimam pervenisset ætatem, cogentibus juxta consuetudinem **1252** humanam parentibus, ut arham puellæ, quasi uxorem accepturus, daret impellit. Illo quoque resupente, ait pater: Cur, dulcissime fili, voluntatem paternam respicis, nec te jungere vis conubio, ut semen excites nostrum de genere sæculis sequentibus profuturum? Casso enim labore exercemur ad operandum, si possessor deerit ad fruendum. Quare [Al., vel cur] inplemus domum opibus, si de genere nostro non processerit qui utatur? Quid mancipia dato pretio nostris ditionibus subjugamus, si rursus alienis debent dominationibus subjacere? Obedire debere filios voci parentum Scripturæ testantur divinæ (Ephes. vi, 1); et tu cum inobediens esse parentibus probaris, vide ne te cœlestibus eruere nequeas ad offensis. Hæc patre loquente, licet haberet alium filium ^a, facile tamen tali ætatlæ persuasit voluntati propriæ contraire. Denique dato sponsæ annulo porrigit osculum, præbet calciamentum ^b, celebrat sponsaliæ [Ed., sponsalium] diem festum. Iuterea genitor et genitrix mortis somno sopiti migraverunt a sæculo, vitæ præsentis curriculo jam peracto. Hic vero cum germano ^c tempore luctus expleto, oneratus donis nuptialibus, fratris perguit ad domum; quem in tantum reperit vino madidum, ut nec cognosceret, nec reciperet propria in domo germanum. Ille vero suspirans et lacrymans accessit in partem, venitque ad tugurium in quo senum fuerat aggregatum, ibique colligato præbens equiti [Ed., equo] pabulum, decubuit super senum ad quiescendum. Exasperfactus autem media nocte, surgit de stratu suo, erectisque ad cœlum manibus, gratias agere cœpit omnipotenti Deo, quod esset, quod viveret, quod aleretur donis ejus; et alia hujuscemodi prosecutus. Cum suspiria longa protraheret, atque lacrymis crebris genas ubertim rigaret, Deus omnipotens, qui illos quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui (Rom. viii, 29), **D** compunxit cor ejus, ut relicto sæculo manciparetur ad cultum divinum.

II. Tunc ille, quasi jam sacerdos custosque animæ

^a Comp., alios filios. Vide infra.

^b Confer supra notas in cap. 16. Annulus et calcei sponsæ porrigebantur, inquit Marollius, in possessionis ineundæ ignem. Sic enim quodammodo sponsæ pedes et manus vinciebantur in viri subjectionem.

^c Comp., cum uno germano... alterius fratris.

^d Hæc sola ars a Majoris monasterii monachis exercebatur, ut te-tatur Severus Sulpicius in Vita sancti Martini. Ejus laudes vide apud Cassiodorum libro II Institut., cap. 7; Petrum Venerab., lib. I, epist. 29.

A sur, prædicare sibi ipsi exorsus est, dicens: Quid agis, anima? **1253** quid in ambiguo suspensa teneris? Vanum est enim sæculum, vanae sunt concupiscentiæ ejus, vana gloria mundi, et ea quæ in illo sunt omnia vanitas. Melius est igitur relinquere eum, et sequi Dominum, quam ad ejus opera [Al., appetitum] præbere consensum. Hæc effatus cum diem terris reddere lux diurna cœpisset, ascenso equite [Ed., equo] cœpit ad hospitium suum reverti. Cumque per viam jam alacris pergeret, volvere intra se cœpit quid ageret, quo abiret. Dixitque: Expetam Martini beati tumulum, unde procedit virtus alma super infirmos. Credo enim quod et mihi ejus oratio iter reserabit ad Deum, qui deprecatus Dominum mortuos reduxit a tartaro. Et sic viam carpens, oratione comite, sancti Martini basilicam est ingressus; circa quam paucis diebus demoratus, transito amne, ad cellulam Majori monasterio propinquam, de qua Alaricus quidam recesserat, devotus accessit; ibique se, propriis manibus membranas faciens, ad scribendum aptavit ^d; ibi se, ut Scripturas sanctas intelligeret, ac [Al., ad] Davidici carminis Psalmos, qui dudum excesserant memoriæ, retineret, exercevit: sicque divinarum Scripturarum lectionibus eruditus, cognovit verum esse quod ei Dominus prius inspiravit in corde. Sed ne hæc cuiquam fabulosa videantur quæ retulimus, testor Deum quia ab ipsius benedicti Leobardi hæc ore cognovi ^e. At vero interposito pauci temporis spatio, humilem se tantumque præbuit, ut honoraretur ab omnibus; acceptoque sarculo, cellulam, in quam ingressus fuerat, incidens lapidem, ampliavit. In qua cellula delectabatur jejuniis, oratione, psallentio ^f, lectione, nec unquam a divinis officiis et oratione cessabat; scribebat interdum, ut se a cogitationibus noxiis discerneret.

III. Interea ut se tentator manifestaret Dei servus semper inimicum esse ac invidum, cum aliquis de illius monachis ^g litem quemdam cum vicinis habuisset, remisit ei cogitationem, ut, **1254** relicta cellula illa, ad aliam transmigraret: cumque ibi ad orationem solite ^h devenissemus, dolum nobis veneni grauantis aperuit. Ego vero suspirans non minimo dolore, increpare hominem cœpi, asserens diaboli esse calliditatem; librosque ei et Vitæ Patrum ac Institutionem monachorum, vel quales qui recluduntur esse debeant, vel cum quali cautela monachos vivere oporteat, abscedens ab eo, direxi. Quibus relictis, non solum cogitationem pravam a se discussit, verum etiam tanto sensum acumine eruditivum, ut mirare-

^e Hic desinit iste liber in cod. Bellov. Vox Leobardi in solo Comp. habetur. Idem: Ipse vero interposito.

^f Comp., Sur., Gon. et Rip., silentio.

^g Sic Laud. Ed. vero, cum quidam, etc. Colb. habet, cum aliquid de illius monacholi. Comp., cum aliquid de illius monacholi habitu litem, etc. Sur. et Boll., quidam de sanctis monachis.

^h Confer cum Vita ipsius Gregorii. Porro hi libri erant Vitæ patrum et Cassiani opera, quæ iisdem ferme verbis sanctus pater Benedictus monachis commendavit.

mur facundiam locutionis ejus. Erat enim dulcis allo-
quio, blandus hortatu, eratque ei sollicitudo pro
populis, inquisitio pro regibus, oratio assidua pro
omnibus ecclesiasticis Deum timentibus. Verumtamen
non ille, ut quidam, dimissis capillorum flagellis, aut
barbarum ^a demissione plaudebat, sed certo tempore
capillum tondebat et barbam. In qua cellula viginti
et duos annos in hoc opere degens, tanta Domini
gratia confortatus est, ut pusulis malis saliva oris sui
perunctis, vim veneni sævientis opprimeret [*At. re-*
primeret]; frigoriticis vero per poculum vini chara-
ctere crucis beatæ sanctificationum, frigorem acceden-
tem æstumoque restinxit: non immerito discentis
incommodas febres ab aliis, qui in se extinxerat in-
centiva criminis noxialis. Quodam autem tempore
cæcus ad eum veniens, ærumnam doloris sui humi-
liter deplorabat ^b, ac deposcebat ut tactu dexteræ
sux Sanctus lumina clausa palparet. Quod ille diu-
tissime renuens, tandem fletibus hominis victus,
misericordia motus, cum per triduum pro eo oratio-
nem fudisset ad Dominum, quarta die imponens ma-
num super oculos ejus, ait: Domine omnipotens, Fili
unigenite Dei Patris, qui cum eo ac Spiritu sancto
regnas in sæcula, qui homini a natiuitate cæco red-
didisti lucem (*Joan. ix, 6*), beati oris spatio, tu redde
huic famulo tuo luminis visum, ut cognoscat quia tu
es Dominus omnipotens. Et hæc dicens, ut crucem
1255 super oculos cæci depinxit, mox pulsus tene-
bris lucem de præsentis restituit. Hujus virtutis testi-
monio Eustachius ^c alba astipulator astiuit.

IV. Denique hic de labore lapidis submontanti, ^C
quam assidue cadebat, contractus, jejuniis ansteritate
confectus, oratione indeficienti corroboratus cœpit

^a Sur. et Boll., *verum tamen nec ille... aut barbe demissione.*

^b Comp., *complangens, implorabat ac.*

^c Aliquot Ed., *Eustachius*. Erat abbas Majoris monasterii, ut putant. Dicitur Eustochius in anonymo Rochelli de Genis episc. Turon., etc. Non exstat in Gallia Christiana. Majoris monasterium rupi quæ hodieque ipsi vicina est adhærebat, in qua complures erant cavernæ, uti habet Severus Sulpicius, sanctorum virorum habitacula, quæ excisa rupe, aut ea sponte cadente, ut plurimum destructa sunt. Servata tamen studiose fuit colla quæ sanctus Martinus inhabitasse dicitur, cum alia inferiori in qua fertur Briccius ejus successor penitentiam egisse. Utraque ob florum sanctorum reverentiam intra basilicæ majoris muros inclusa, in oratorium mutata est, ædificatis ibidem altaribus. Haud procul in caveis in ipsa rupe excisis visitur fons sancti Martini, de quo dictum est supra, sicut et de oratorio septem Dormientium. Haud procul a monasterio superest antiqua ecclesia hodierni vici parochialis, sanctæ Radegundi dicata, quod ibi mansisse et in oratorii in rupe cavatis quibus basilica ipsa adhæret orationi sapius vacasse di-

^A paulatim corporis infirmitate ^d destitui. Quadam autem die dum nimium fessus haberetur, nos ad se vocari præcepit. Ad quem accedentes, postquam funeris sui necessitatem dollevit, eulogias a nobis peccatoribus flagitavit. Quibus acceptis, hausto mero, ait: Tempus meum jam impletur, jubente Domino, ut me ab hujus corporis vinculis inbeat relaxari, sed adhuc paucis diebus erit spatium. Verumtamen ante diem sanctum [*At. secundum*] Paschæ vocandus ero ^B beatum virum, qui sic servivit Creatori omnium, ut suum obitum revelatione divina cognosceret! Erat enim mensis decimo quando hæc est effatus: duodecimo autem mense ^e cœpit iterum graviter **1256** ægrotare. Adventus dies Dominica, vocat ministrum suum, et ait: ^C Præpara quiddam cibi quod accipiam, quia valde defessum me sentio. Illo quoque respondente: Præsto est, domine, ait ad eum: Egredere foras, et aspice si jam, celebratis solemnibus, populus de missis egreditur. Hoc autem dicebat, non quod citum capere vellet, sed ut transitus sui nullus testis adesset. Quo egrediente, et revertente, cum ingressus fuisset et cellulam, invenit virum Dei extensum corpore, clavis oculis spiritum exhalasse. Unde factum manifestum est eum ab angelis susceptum, qui hominem adesse voluit suum sacerdos ad transitum. Hæc cernens minister ille, elevavit vocem in fletu. Sicque concurrentibus reliquis fratribus abotus, ac vestimentis dignis indutus, in sepulcro, quod ipse sibi in antedicta cellula sculpserat, reconditus est, quem in consortio sanctorum asitum ^f, nulli fidelium haberi reor incertum.

Vicinum est huic affind sacellum sancto Claro nuncupatum, cujus martyrium in fenestram vitris ab annis amplius 400 depictum ceruitur, quæ omnia sanctorum monachorum et eremitarum qui ibi, testante Severo Sulpicio, sub beati Martini disciplina vixere, et coram qui eis saccesere, habitaculorum vestigia esse non dubitavius. Leobardus vero oratorium habet suo nomini sacratum ad urbis muros, juxta castellum ibi positum, quod frequentare solent ii qui febribus laborant.

^d Illi, *oratione indolenti debittatus... firmis de destitui.*

^e Si vere ipsa die 18 Januarii obiit Leobardus, ut innuunt Martyrologia, hic Gregorius annum a Januario incipiens Decembrem appellat mensem duodecimum.

^f Sic habet Comp.: *Adactum, miraculis crebris prestantibus nulli fidelium haberi venur incertum, prestante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et glorietur Deus per infinita sæculorum sæcula. Amen.*

SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS

FRAGMENTA COMMENTARII IN PSALMOS.

Incipit explicatio Florentii Georgii Gregorii de Titulis psalmodum.

(Ex ms. Cod. Vaticano erata a viro cl. Josepho Thomaso.)

1257 Denique psalmi qui fugam persecutionem- que David explicant, ostendant persecutionem passionemque dominicam. Illi autem qui *In finem* inscribuntur, perfectionem honorum operum ostendant, quia hic finis dissimilis est aliis finibus; cum illi habent terminum, hic replementum. *Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4).* *Pro torcularibus*, pro æternorum munerum fructibus hymnus est. *Pro his qui hæreditabuntur*, retributionem sanctorum sive Ecclesiæ, quæ est corpus Christi, ut hæreditatem capiant et regna cælorum, docent. *Pro Octava*. Quidam hunc numerum Evangelii deputant, eo quod continentur in his octo beatitudines per quas venit in regnum Dei; sive illius arcæ octo animæ. *In consummatione, vel dedicatione tabernaculi*, perfectio Ecclesiæ intelligitur. *Pro his qui commutabuntur*. **B** Populi Judaici de gentili, vel de Synagoga Ecclesiæ commutationem prædicat. *Pro occultis*. De adventu Filii Dei pronuntiat, qui Judæis occultus fuit. *Canticum resurrectionis*, id est, ipsius dominicæ resurrectionis veritatis. *Oratio Moysi hominis Dei*. Ad Legem revertitur, eo quod ipsa nos Redemptoris **1258** resurrectioni sociari pronuntiat. *Psalmus in Salomone*. Hoc est, pacifico in Christo, qui est *pax nostra*, cantatus intelligitur. *In confessione* vero docet ut jupiter homo Deum et voce fateatur et corde. Illi sane qui res gestas secundum litteræ narrant veritatem, spiritualem intelligentiam cognoscuntur habere. *Psalmus filii Chore*, per passionem Christi redimendum populum præfiguravit, quia Chore interpretatur calvitium, sicut Dominus noster Jesus Christus in loco Calvarie crucifixus est. *Pro verbis Chusi filii Jemini*. **C** Hoc est quod Chusi, relicto David, ad Absalon transiit, qui erat hostis patris sui, sicut Judas Christi. *In assumptione matutina*, quia Dominus resurgens mane assumptam reduxit captivitatem ab inferis. *In prima*

A Sabbati, in ipsa resurrectione. *Priusquam iniretur*, antequam resurrectione clarificaretur. *In rememoratione delictorum*, utique suorum. *Canticum graduum*, namque cælestem designat ascensum. Psalmus ergo ille qui in medio canticorum graduum est, tanquam turris pulcherrima ponitur.

Sed nec hoc sine mysterio arbitrari esse, quod hic liber in tribus quinquagenariis constat scriptus, quorum hoc, ut opinor, ratio est. Primus enim remissionem **1259** criminum præstat; secundus ad spem regni cælestis invitatur; tertius nos ad regnum æternæ beatitudinis in civitatem mittit.

Diapsalmæ vero quæ semper interpretantur, decem ut animæ semper in his exerceatur fidelis intentio.

FRAGMENTA DUO EX COMMENTARIO IN PSALMOS.

(Eruta a D. J. Mabillon ex vetustissima collectione de virtutibus et vitiis in Cod. ms. sancti Martini Tornacensis.)

I. In capitulo de compunctione. GREG. TURONENSIS in Comm. in **1260** Psalm. Si enim disrupta fuerint vincula delictorum nostrorum, et delectata fuerit in Christo mens nostra, tunc nosmetipsos offerimus Deo hostiam vivam et sanctam, permanentes cum eo in cælesti Jerusalem.

II. In ultimo capitulo de retributione Justorum. GREG. in Expositione Psalmorum. Et nos igitur si in præceptis Dei aures non obduramus, si sanctorum monita cum innocentia exsequamur, si nostrorum spinis facinorum non effligamur, si manus ab omni sanguine immunes cum innocentibus abluamus; honorabit nos Dominus Deus noster dignis præmiis, quibus sancti cum ipso perpetualiter collætantur. Ipsa gloria cum æterno Patre et Spiritu sancto in æternum. Amen.

OPERA SANCTO GREGORIO EPISCOPO TURONENSI ATTRIBUTA.

SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS PRÆFATIO IN LIBRUM MIRACULORUM BEATI ANDRÆE APOSTOLI.

(Ex Cod. ms. Sancti Germani a Pratis.)

1261 Inelyta sanctorum apostolorum tropæa nulli A credo latere fidelium, quia quædam exinde evangelica dogmata docent, quædam apostolici actus narrant. De quibusdam vero exstant libri, in quibus propriæ actiones eorum denotantur; de plerisque enim nihil aliud nisi passionum scripta suscepimus. Nam reperi librum de virtutibus sancti Andræe apostoli, qui propter nimiam verborum a nonnullis apocryphus dicebatur. De quo placuit ut retractatis enucleatisque tantum virtutibus, prætermisissis his quæ fastidium generabant, uno tantum parvo volumine admiranda miracula clauderentur, quod et legentibus præstaret gratiam, et detrahentium auferret invidiam. Quia inviolatam fidem non exigit multitudine verborum, sed integritas rationis et puritas mentis.

INCIPIIT TEXTUS IPSORUM MIRACULORUM.

Igitur post illum dominicæ Ascensionis nobiliorumque triumphum, cum beati apostoli prædicare verbum Dei per diversas regiones dispersi fuissent, Andreas apostolus apud Achaïam provinciam annuntiare Dominum Jesum Christum exorsus est. Matthæus autem apostolus qui et evangelista Mirmidonæ urbi verbum salutis annuntiavit, etc., fere ut in vulgato *Abdia* libro in apostolicæ Historiæ. Quem ideo librum huc integrum referre visum non est. Satis fuerit capitulorum indicem, prout in ms. Codice habetur, hic exhibere cum duobus extremis capitibus integris; in quorum priori Apostoli mortem, quæ paulo fusius apud *Abdiam* narratur, paucis exhibet, in altero vero de oleo ex ejusdem sancti tumulo manante loquitur, quod *Abdias* non habet. Quæ omnia brevi epilogo Gregorii concluduntur.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI DE MIRACULIS BEATI ANDRÆE APOSTOLI.

CAPUT PRIMUM. De Matthæo apostolo, et quæ in **1262**

Mirmidonia acta sunt. Igitur post illum, etc., ut supra.

CAP. II. *De cæco illuminato.* Andreas autem recedens ab eo loco venit in regionem suam, cumque deambularet, etc.

CAP. III. *De puero suscitato.* Demetrio autem primo civitatis Amaseorum, etc.

CAP. IV. *De Sustrato puero cui mater crimen impigerat.* Puer quidam, Sustratus nomine [*Cod. Colbertinus et Edit.*, Sostratus nomine], etc.

CAP. V. *De Gratiano ac filio et uxore ejus.* Gratiani quoque Sinopensis filius [*Colb.*, Gratini; *Ed.*, Cratini... filius], etc.

CAP. VI. *De septem dæmonibus a Nicæa expulsis.* Posthæc ad Nicæam proficiscitur, ubi erant, etc.

B [*Ed.*, Nicæam proficiscitur in Asiam ubi erant, etc.] Instituit ibi episcopum nomine Cælestem. [*Colb. et Edit.*, Calistum.]

CAP. VII. *De mortuo suscitato.* Denique appropinquans ad portam Nicomediæ.

CAP. VIII. *De commotione maris sedata.* Egressus inde Apostolus, ingressusque Hellesponticum fretum navigabat ut veniret Bizantium, etc.

CAP. IX. *De latronibus obstupefactis.* Inde progressi ut venirent Thracias, etc.

CAP. X. *De his qui in navi crediderunt.* Sanctus vero Apostolus pervenit ad Berintum, civitatem Thraciæ, et invenit ibi navem quæ in Macedoniam properaret, etc. [*Colb.*, Berintum; *Editi*, ad Perinthum civitatem Thraciæ maritimam, ut nave in Macedoniam trajiceret, etc.]

CAP. XI. *De nuptiis puerorum.* Fuerunt duo viri in Philippis fratres.

CAP. XII. *De Exito, (sic) et parentibus ejus.* Erat quidam juvenis in Thessalonia, Exohus nomine [*Colb.*, Exuus; *Ed.* Exoos nomine], etc.

CAP. XIII. *De filio Carpiani debile.* Rogabat autem

adolescens beatum Apostolum, ut profiscerentur A simul in Thessalonicam, etc. [Edit., Igitur cum multo tempore **1263** apud Thessalonicam... moraretur, etc.]

CAP. XIV. *De mortuo suscitato.* Unus autem e civibus, e c. [Ed., Accessit et alius a civibus, etc.]

CAP. XV. *De filio Medie, et pueris ejus, aliisque infirmis sanatis.* Venit ad eum quidam vir de Philippis Medias, etc.

CAP. XVI. *De debili filia cujusdam sanata.* Denique Nicolaus quidam, etc.

CAP. XVII. *De dæmone expulso.* Sequenti vero die, etc.

CAP. XVIII. *De Virino proconsule, et filio ejus, ac muliere suscitata.* Dum hæc autem agerentur, etc. [Proconsul in Colb. dicitur Virinus sicut in nostro B Germ.; in Edit., Quirinus.]

CAP. XIX. *De serpente interfecto, et mortuo suscitato.* His ita gestis, etc.

CAP. XX. *De revelatione passionis beati Apostoli.* Sequenti vero nocte, etc.

CAP. XXI. *De eo qui in mare cecidit.* Multi autem ex Macedonia, etc., Patras Achaia civitatem appulsi sunt, etc.

CAP. XXII. *De Lisbio proconsule et fide ejus.* Denique cum eum multi rogarent, etc.

CAP. XXIII. *De Trofima et uxore proconsulis.* Igitur Trofima quæ, etc.

CAP. XXIV. *De multis mortuis suscitatis.* Post deambulationem vero, etc.

CAP. XXV. *De difficultate partus cujusdam mulieris.* C Era autem mulier, Caliope nomine, quæ homicidæ conjuncta conceptum susceperat illicitum... et parium proferre non poterat, etc.

CAP. XXVI. *De Sutrato et servo ejus.* [In Colb. et Ed. dicitur Sostratus.] Cum autem multa signa... faceret in Corintho, etc.

CAP. XXVII. *De dæmoniis sanatis ad balneum.* Post dies autem paucos.

CAP. XXVIII. *De Nicolao sens.* Cum hæc agerentur, ecce quidam, etc.

CAP. XXIX. *De Antiphane et uxore ac servis ejus.* In quo loco dum commoraretur venit ad eum Antiphanus civis Merarensis. [Colb., Antiphanis... Megarensis. Ed., Dum hæc apud Corinthum... Antiphanes civis Megarensis.]

CAP. XXX. *De Maximilla uxore proconsulis Egeæ.* Venit autem beatus Apostolus in Patras, etc.

CAP. XXXI. *De debili sanato.* Inde descendens, etc. [Colb., Inde discedens. Ed., Egressusque domum, etc.]

CAP. XXXII. *De tribus cæcis illuminatis.* Digressus vero in alium locum, etc.

CAP. XXXIII. *De arido sanitati restaurato.* Videns

autem hæc signa quidam, etc. [Ed., Hæc dum apud Patras.]

CAP. XXXIV. *De puero Stratoclei fratris proconsulis.* Cumque talia apud Patras per beatum Apostolum agerentur, venit Stratocleus, etc. [Colb., Stratocles. Ed., ex Italia Stratocles, etc.]

1264. CAP. XXXV. *De proconsule ab itinere regresso.* Omni enim die, etc.

CAPUT XXXVI.

De passione sancti Apostoli.

Posthæc comprehensus a beatus Apostolus ab Egea proconsule, positus est in carcere, ad quem omnes conveniebant ut audirent verbum salutis. At ille non cessabat prædicare nocte et die verbum Dei. Paucis vero diebus interpositis, eductus de carcere, et gravissime cæsus cruce suspensus est. In qua cum per triduum vivens penderet, non cessabat prædicare Dominum Salvatorem, donec tertia die, populis fluentibus, spiritum exhalavit. Quod lectio passionis etiam ejus plenissime declarat. Cujus beatum corpus Maximilla accipiens, conditum aromatibus recondidit in sepulcro, assidue autem super illum deprecans Dominum, ut ejus beatus Apostolus memor esset exorabat.

CAPUT XXXVII.

De virtute sepulcri ejus.

De quo sepulcro manna in modum farinae, et oleum cum odore suavissimo defluit: a quo quæ sit anni præsentis fertilitas incolis regionis illius ostenditur. Si exiguum profuit, exiguum terra exhibet fructum; si vero copiose processerit, magna fructuum opulentia ministratur. Nam ferunt hoc oleum usque ad medium basilicæ sanctæ decurrere, sicut in primo Miraculorum scripsimus libro (Cap. 31). Passionis quoque ejus ordinem prosecuti non sumus, quia hanc valde utiliter et eleganter a quodam reperimus fuisse conscriptam.

CAPUT XXXVIII.

Epilogus scriptoris finem facientis.

Hæc sunt tamen quæ de virtutibus beati Apostoli præsumpsi, indignus ore, sermone rusticus, pravus conscientia propalare. Deprecor autem ejus misericordiam, ut sicut in illius natali processu ex matris utero, ita ipsius obtentu eruar ab inferno; et sicut in die passionis ejus sumpsi vitæ hujus exordium, ita me sibi proprium ascire dignetur alumnum. Et quia de majoribus meritis revocat nos pars magna facinoris, hoc tantum temerarius præsumo petere, ut cum idem post judicium dominico corpori conformatus resulserit in gloria, saltem obtineat de immensis criminibus mihi vel veniam non negandam.

* Abdias vulgatus narrat passionem sancti Andreæ ex Actis vulgatis, eaque librum suum concludit.

SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS LIBER DE PASSIONE, VIRTUTIBUS ET GLORIA

SANCTI JULIANI MARTYRIS.

(Ex Cedibus mss.)

Incipit præfatio Gregorii episcopi Turonici in passione sancti Juliani martyris.

1265. Magnum in nobis, etc., *ut supra*. col. 847. A persecutionibus se immitis gentilium furor contra audirentur. Sic et inclutus martyr Julianus, qui Viennensi ortus urbe Arvernus datus est martyr, ab hoc igne succensus, hæc concupivit ac mente tota desideravit. De cujus gestis et miraculis pauca juvat historicò explicare stylo. Sed dum copiosum egregii certaminis opus sermo succinctus aggreditur, pauca, ut dixi, perstringenti deprecor veniam condonari, quod me minus vel idoneum, vel peritum ad hæc narranda cognosco, nec imbutum grammaticis artibus, nec litteris liberalibus eruditum. Sed quid? facio quod ^a impellit me amor patroni, ut nequam hæc silere? Aggrediar ergo ut possum, quia apud Deum non reor de sanctorum agonibus requiri amplius quam vicisse; nec cucurrisse plurimum, sed cursum consummasse propositum. Ipse enim licet perseverantium pugnas et victorias ad suam recognoscat pertinere laudem, similes tamen sive brevi sive longo prælio vincentibus parat coronas. Quare nihil distert quibus monumentis fortia triumphatorum facta pandantur, vel venerabilium rerum ordo memoriæ mandetur, dummodo constet ut sicut prædicandum cœlestis athletæ conflictum sub divini remuneratoris obtutu perpetuis litteris superna depingit historia, ita posteritati imitationis causa ad sequendam Christianæ religionis fidem, sermo fidelis eundem conflictum percurrat ^b.

INCIPIT PASSIO SANCTI JULIANI MARTYRIS.

1266. Sanctus igitur Julianus Viennensi ortus urbe, Arvernus datus est martyr: prosapia quidem illustri, ac morum probitate non mediocriter ornatus, sed, quod majus est, igne superni amoris vehementer succensus. Beatus vero Ferreolus tempore Crispini consularis jam Christi miles, et necdum proditus, officio tribunitiæ potestatis, habitu non corde, specie non affectu, apud præfatam urbem fungebatur. Cui videlicet sanctus Julianus, ætate jam adultus, collega mox futurus in cœlo, providentia divina solatium præbebat in sæculo. Se enim invicem in contubernio militiæ temporalis constituti, plus fidei studio quam militari diligebant amplexu, et inter labores publicos Sanctorum societatem fidelibus vinculis sacra dilectio nexerat. Com præterea assiduis

Christianorum genus Deo charum armasset, et immortali agricolæ renitens pullulante novellæ plantationis vineam radicitus evellere manu inimica contenderet; sicut impiorum rabies per diversas mundi partes callido inexasurabilis sævitia gladio discurrebat, urbi nihilominus Viennensi proximare, fama vulgante, nuntiatur.

Itaque cum dubium non haberetur quin eximius Christicola Julianus, martyrii amore flagrans, nel latenus occultari se pateretur; cœpit sanctus Ferreolus omnimodis ^c agere, quatenus antequam rabies persecutorum illo **1267** pertenderet, prædictus vir Dei occulte discederet, et ad superstitem Christianorum solamen ipse superstes, vesani furoris impetum paulisper evitaret. Hoc ergo consilii suadet, hoc precibus exorat. Ille vero, quia virtute temperantia præditus erat, quamvis certamen martyrii toto cordis affectu jam dudum sitiret, tamen amabilibus monitis parere non distulit. Videbat enim quia nec hoc sine divino mandato peregisset, quandoquidem tuæ persecutio in Viennensi urbe serveret. Legerat namque Dominum præcepisse: *Si vos persecuti fuerint in ista civitate, fugite in aliam (Matth. x, 23)*. Metuebat enim ne ei parentes essent obvii, si inter eos hoc certamen inisset; et perderet miles Christi coronam gloriæ, si legitime non certasset. His vero omnibus apud se collatis, propria quæque relinquens, et carnales affectus solius Christi succensus amore parvipendens; juxta beati Ferreoli consilium clam discessit, et in Arvernæ urbis territorio divertens, non alicubi nisi ad Brivatensem vicum, in quo fanatici erroris nenæ colcabantur, latitare disposuit. Unde manifestum est quia non metu mortis ab urbe Viennensi subterfugerat, sed ob hoc potius, ut Christi præceptum de civitate in civitatem fugiendo compleret, et suis nihilominus vel rebus vel parentibus spreto, optati stadium certaminis liberius cucurrisset.

Porro Crispinus consularis comperto quod Vir sanctus, clandestino discessu fugiens, in Arvernæ urbis territorio latitaret, ad hoc statim exitiale dedit præceptum, ut ubi ^d reperiretur, insequens eum persecutor exstingueret. Et quidem ille, juxta sui

^a Maj. m. duo, quo impellit me.

^b In Gem. hic habetur, *explicit præfatio*, tum capitulorum index, post quem: *Incipit passio sancti Juliani egregii martyris. Cap 1: Sanctus, etc.*

^c Aliquot Scripti, *omni instantia*.

^d Maj. m. duo, Gem. et Germ. u, *ubs ubi*, id est *ubicunque*, ut habet Germ. c. Vide reg. sancti Benedicti cap. 46. Aliquot Codd., *reperirat*.

furoris insaniam, qua totus in sanctorum sanguinem præcepis invehatur, de beati Juliani nece dictabat. Sed occulta Dei dispensatione agebatur, quod et ille damnationis cumulum sibi exaggeraret, et gloriosus martyr ad Christum, sicut jam dudum desiderabat, celeriter parveniret. Festinus itaque, licet, cum in loco qui Vinicella vocatur sanctum Julianum con-equenti aspectu imprimens contempleretur, ille quorundam senium quasi occultandus ingreditur tugurium. Sed quia nutu Dei adversarios insequi se sentiebat, nec jam evocante Deo, qui ad cælum paratum habebat ascensum, immerari per divortium amplius licet, illico se delegi poposcit, cum videlicet eum senes certatim occidere vellent. Quibus nutantibus ac remorantibus, cum quidem ille minaci irrupentium terrore peteretur, ne quid periculi excusantibus immineret, continuo foris exsiliens, inquit: Quem poscitis? quem quæritis? En coram alicui; in me convertite ferrum, optatas poenas jam mihi date, Imperata supplicia de me sumite: reatum apostasiæ vestræ nullatenus ascribi patientiæ innocentis sanguinis sinat effusio. At illi cum ad tantam constantiam beati Martyris **1268** obstupescerent læsissent, ille constantior subinde adjecit: Nolo ultra comorari in hoc sæculo, quia Christum tota animi aviditate sitio. Ecce occurro obvius, caput subdo intrepidus: habetis quod tota mente petistis; lectus tantum exerite, et vestram devotionem^b meumque desiderium implete. Et cum hujusmodi confessione beatissimus vir animam studeret consecrare martyrio, subjuncta nihilominus religiosa oratione, commendavit Christo. Barbaram vero immanitatem, cruentosque insanientium animos non constantia pii propositi, non tam mira in sui oblatione fiducia, ab effusione innocui sanguinis reflexit; sed eductam vibranti dextera frameam in cervicem ejus vibrant. Sanctum vero caput, desceto gutture, abscissum in fontem, qui forte propter locum effusi sanguinis emanat, carnifices abluunt: et quia nec patrata nece persecutorum animus, ut pote insatiabiliter æstuans, parcere novit, corpus truncum relinquentes, ad sanctum Ferreolum illud, quod parricidales manus abluerant, caput deferunt; quatenus non dubitaret casum, quem ense, veritate attestante, videbat desectum, et agnosceret hoc excepturum se in morte, quod per passionem ejus cernebat in corpore.

Quod totum juxta divinam voluntatem carnifices

^a In plerisque deest *amplius*.

^b Maj. m. duo et Germ., *devotionem*.

A nesciendo fecerunt, ut videlicet fons sacro sanguine irroratus, futura salvis multis fieret, et pretiosius sanctos Dei, quos conjunxerat militare collegium, pariter etiam ibi retineret sepulture consortium. Nam sicut ei nulla discretione minor est in cælo, ita maxima et præcipua corporis parte sociatur in tumulo. O quam feliciter beatissimus vir, quamque concito gradu ad summum meruit pervenire fastigium! quam subito profectu pro Christo alacriter dimicans tyro iudis factus est emeritæ militiæ veteranus! quod strenui commilitones vix longo tempore multoque labore percipiunt propositum victoribus præmium, brevi conflictu fortis bellator obtinuit, immortalitatis stipendia percepturus, inexercitata principia victrici auctoritate inclitis sanctorum sinibus exæquavit.

B Quibus itaque sicut prædicanda martyris patientia consecratis, ita profana persecutorum atrocitate peractis, in tribus, ut ita dicam, partibus gloriosus dividitur miles. Nam caput Viennæ deferitur, corpus a loco in quo percussus est Brivatim delatum est, felix anima a Christo conditore suscipitur.

Beatissimi vero senes qui, succensi spiritali gratia, sacrosanctum corpus sepulture manciperant, ita redintegrati sunt, ut in summa senectute positi, juvenilis ætatis vigore firmati, tanquam juvenes haberentur. Illic igitur Christi martyr et testis ibidem studiose reconditus, lata quotidie fidelium devotione veneratur: ubi tanta beneficia virtutesque patrantur assidue, ut eas humana lingua **1269** nullatenus sufficiat enarrare. In loco^c autem illo, quo beatus martyr percussus est, fons habetur splendidus, lenis, et dulcibus aquis uberimus, in quo a persecutoribus caput amputatum ablutum est, de quibus aquis multæ sanitates tribuuntur infirmis. Nam sæpe cæcorum oculi ab his tacti illuminati sunt; tertianarum, quartanarumve febrim accensi, ut potati qui patiuntur fuerint, conquiescunt. Nam et si quis gravi laborans incommodo, inspirante martyre, desiderium **1270** habuerit hauriendi, protinus ut huserit convalescit, et ita velociter exstinguitur vis febrim, ceu si videas super immensum rogam projectis undis incendia universa restingui. Semper enim de tanti patroni gratia, indulto supplicationis affectu [*Nonne leg. effectu?*], populus gaudet; et quos locus ille morrentes excipit, lætos remittit, regnante Domino nostro

D Jesu Christo, cui cum Patre et Spiritu sancto est honor, virtus et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

^c Hæc usque ad *semper enim* desunt in Germ. b et Germ. u; in aliis vero Mss. et Edit. est caput. 3.

HISTORIA SEPTEM DORMIENTIUM.

EPISTOLA SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS AD BEATUM SULPICIUM BITURICENSEM ARCHIEPISCOPUM IN VITAM SANCTORUM SEPTEM DORMIENTIUM.

Beatissimo • patri Sulpicio, Dei gratia Bituricensi archiepiscopo, Gregorius Turonorum indignus sacerdos, in Deo salutari nostro salutem perpetuam.

Apud poetam sub figura apum sanctorum virtus et prudentia laudatur, cum dicit:

• Hæc epistola deest in Cod. Claron. Laudatur in Patriarchio Bituricensi.

Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
 lucumbunt generis lapsi sarcire ruinas (*Virgil. iv Georgic.*).

Hoc, Pater beatissime, in fronte epistolæ præmissis lieuerit, consideranti quanta prudentia, quanta sollicitudine titubantis Ecclesiæ statum firmare, et ejus ruinas resarcire contenditis. Hoc in te proprie exemplis lucentibus, hoc mellifluis exhortantium a sermonum verbis, hoc denique gestis præcedentium sanctorum in medium prolatis, agere non cessatis. Hinc est enim quod inter cætera, quæ parvitati meæ vestra sublimitas imperavit, urgens scilicet imperium est amici admonitio, quatenus Septem Dormientes, qui apud Majus monasterium dicuntur quiescere, quorumque fama perecelebris longe lateque diffunditur, actus, vitam vel finem, si uspiam possem reperire, scripto mandarem. Tunc ego juxta poeticam illud, pro more meo, pro vestra reverentia respondi,

..... Tuus est, pater alme, quid optes
 Exposuisse labor, mihi jussa capessere fas est (*Virgil. i Æneid.*).

Statimque vicino, ut dicitur, obedientiæ pede, vestram prosequens jussionem, perscrutatus ecclesiarum scrinia, et bibliothecas-revolvens, tandem apud præfatum Majus monasterium reperi quod quærebam. Servato igitur tenore **1271-1272** Ecclesiæ, Paternitati vestræ, ut petieratis, transcriptum destinavi. De cætero vestrum est et promere, vestrum est et ob Christi gratiam quærere, ædificare ecclesias, et amico, imo servo obedienti, Christi Domini gratiam impetrare.

INCIPIIT VITA, VEL CONVERSATIO, SIVE ET MORS SANCTORUM SEPTEM DORMIENTIUM ^b, QUORUM
 CORPORA IN MAJORI MONASTERIO CONTINENTUR, ET NOMINA HIC INSCRIBUNTUR, CLEMENS,
 PRIMUS, LETUS, THEODORUS, GAUDENS, QUIRIACUS, INNOCENTIUS.

I. Temporibus Diocletiani et Maximiani, crudelitate eorum exigente, delicere cœpit et discedere pene universus orbis a Romanorum potestate: inter multos autem Hunnorum ^c regnum discessit, præsidente eis Floro rege streuissimo. Qui Florus, patre suo Amnaro ^d nomine noviter viam universæ carnis ingresso, regnum adeptus est, cum viginti esset annorum. Habebat autem idem Florus duos fratres minores se, Martinum et Amnarum. Duxit autem prædictus Florus uxorem puellam pulcherrimam, Bricildem nomine, filiam Chut regis Saxonum, ex qua genuit tres filios: primogenitum Florum, beati Martini Turonensis genitorem; secundum Hilgrinum; tertium Amnarum. Secundum siquidem Hilgrinus quatuor filios genuit, Clementem, Primum, Letum, et Theodorum. Tertius autem Amnarus tres genuit, Gaudentem, Quiriacum et Innocentium. Florus igitur cum regno suo fere per decem annos feliciter potiretur, a Maximiano aggreditur. Qui fere per tres annos laborans, vix, et cum maxima difficultate, primas partes regni ejus ingressus est, nec sine morte et sanguine suorum pugnatorum. Siquidem Florus cum eo bis terque confligens eum turpiter devictum fugaverat. Sed proditione suorum saisivit quoddam castrum, et munivit contra eum, et ejus regnum; et sic secundum et tertium. Tandem obsedit eum in quodam castro munitissimo cum omni fere nobilitate Hunnorum. Obsessus autem per dimidium annum ad deditionem compulsus est venire, vita sibi cum membris suis atque suorum concessa.

A Captosque duxit secum Roman, inter quos fuerunt duo fratres Flori regis, Martinus et Amnarus. Filios autem nondum genuerat, nisi primogenitum suum, Florum videlicet trium annorum; alios autem duos post reversionem captivitatis genuit. Cum autem præsentati essent Diocletiano, misit eos in carcerem. Post annum fere dimidium, recordatus Diocletianus probitatum Flori, jussit eum sibi præsentari. Videns autem pulchritudinem ejus ob facem et laborem carceris emarcuisse, misericordia motus est, absolutumque remisit ad propria, permissis et regno suo in vita sua cum redditibus, sublatis vel saisitis [*Ed., fractis*] munitionibus. Tali etiam pacto permisit eum regnare, ut post mortem ipsius, filius ejus non sublimaretur in regno, nec in consulatu, sed tantum tribunus existeret. Quod cum ex utraque parte firmatum fuisset, recessit cum omnibus suis.

II. Reversus autem, eodem anno genuit duos filios geminos, Hilgrinum et Amnarum. [*Deus vero e, qui non accipit personam principum, et reprobat cõsilia eorum; qui quos vult indurat, et tradit in reprobum sensum, et adducit in stuporem; et imperatores ipsos, qui Ecclesiam persecutionibus gravissimis diu vexaverant, in tantam amentix et vanitatis devenire permisit mutationem, ut Diocletianus Nicomedix, Maximianus Mediolani, uno die depositis insignibus imperii, post imperium privati viverent, quasi plebei. Verum Maximianus haud multo post facti poenitens, cum dispositis insidiis genero suo Constantino, jam regnum tenenti, mortem molire-*

^a Cod. Vict., *exhortationum.*

^b Clar. addit *consanguineorum beati Martini.*

^c Clar., *Hungrorum*, sed infra eos, ut cæteri, appellat Hunnos.

^d Idem Cod., *Aumarus*, et sic infra. Victorin., ut plurimum, *Ainarus*. Albericus, qui sæculo xiii Chronicam scripsit, ex hac Septem Dormientium Vita, quam Gregorio nostro attribuit, descripsit sancti Martini genealogiam.

^e Loco eorum quæ hic ansulis includuntur, cod. Vict. cum Editis habet: « Diocletianus autem non multum post, privatam eligens vitam, apud Mediolanum diem clausit extremum. Maximianus vero cum dispositis insidiis, genero suo Constantino tunc regnum tenenti mortem moliretur, deprehenso dolo illius, apud Massiliam captus, nec post multum in carcere a dæmonibus strangulatus, impiam vitam digna morte finivit. »

tur, deprehenso dolo illius, apud Massiliam captus, A nec post multum in carcere, fractis laqueo cervicibus, est strangulatus: vel, ut quidam asserunt, a dæmonibus suffocatus impiam vitam digna morte finivit. Diocletianus vero et ipse eadem de causa, eidem Constantino factum se intelligens suspectum, hæusto veneno sui ipsius effectus est punitor impius, et in villa sua secus Salonas oppidum diei vite clausit extremum. His ita et temporali et æterna morte multatis, cum post tetram et horridam bellorum et persecutionum caliginem, diu desideratæ pacis tranquillitas divino nutu late per mundum splendescere inciperet.] Florus primogenitum suum Florum Constantino, qui eisdem imperatoribus, Diocletiano et Maximiano, brevissimo tempore Constantio patre suo et Galerio Maximiano insimul tantum mediis ^a, successerat, 1273 educandum tradidit, quem semper charum et dilectum Constantinus idem habuit. Adultoque, et militi facto, uxorem dedit neptem suam, filiam sororis suæ, tribunumque constitutum remisit ad patrem suum. Qui ex eadem uxore sua filium, vivente patre suo, genuit, quem Florum vocari præcepit. Qui [natus est quidem Constantini anno 17, sed] postmodum tempore [filii ejus] Constantii a beato Paulo Constantinopolitano episcopo, Deo disponente, catechumenus factus, et baptizatus, Martinus est vocatus ^b. [Venerabilis autem baptizator ejus, idem patriarcha Paulus, ab eodem Constantio, qui patri in imperium succedens, in Arianam hæresim declinaverat, apud civitatulam quandam Cappadociæ, Cucusam nomine, ob Catholicam fidem pulsus exsilio, Arianorum insidiis crudeliter strangulatus, ad cœlestia regna victor migravit ^c.] Florus autem antiquus senio confectus diem clausit extremum, terram suam primogenito suo dimisit, et duos fratres juvenes in manu ejus reliquit. Qui mortuo patre terram viriliter rexerit, et fratres suos cum siliabus nobilissimorum pagi Hunnorum copulavit, ex quibus primogenitus suus, Hilgrinus videlicet, ut prædictum est, quatuor filios generavit; secundus autem Amnarus, tres.

III. Florus igitur tribunus, filius Flori regis, mortuo Constantino, et regnante Constantio, Constanti-

^a Editi, cum Vict., brevi tempore Auxentio mediante successerat.

^b Editi cum Vict., vocatus. Natus est autem Constantini undecimo anno. Florus, etc.

^c Quæ de sancto Paulo hic habet Codex Clarom. cæteri referunt in num. sequenti. Idem habet de ejus martyrio sanctus Athanasius. Ipsius vero festum celebratur die 7 Junii.

^d Id est, Martino. Sic quippe eum tunc appellatum voluit.

^e S. c. Clar. At alii, fecit: juvenem etiam secum habuit post mortem Constantii, sed vir sanctus, etc.

^f Quæ habet Cod. Clarom. inter ansulas inclusa proferimus, quæ vero editi cum Cod. Vict. habent, hic in notis apponere visum est. « Quia specialiter dictum est, ut vexillum sanctæ crucis occiduis orbis portaret in partes, et militiæ sacramenta evangelicis mutaret edictis. Qui, ut diximus, a beato Paulo Constantinopolitano episcopo tempore Constantii, Deo educante, primo catechumenus factus, et post

nopolim venit cum filio suo Floro ^d parvulo, quem Imperatori commendavit, qui eum secum retinuit, et militem fecit ^e. [Quem etiam adhuc adolescentulum Julianus Cæsar, ab eodem Constantio patruelæ suo in Gallias adversus Barbaros, qui Romanorum terras infestabant, ignarus quid de eo disponderet, secum ad ferenda præsidia adduxit, et exercitandum militia, quandiu prævaluit, in comitatu suo delinuit.] Sed vir sanctus magis elegit Deo servire cœlesti, quam sub imperatore terreno militare. [Quia ^f ad hoc specialiter effectus est, ut triumphale sanctæ crucis vexillum in occiduis mundi partibus erigendum et adorandum deveheretur, et militiæ sacramenta evangelicis mutaret edictis. Qui clarus avis, sed clarior meritis, sanctus ab infantia, devotus 1274 a pueritia, perfectus in adolescentia, perenniter de die in diem, de virtute in virtutem proficiens, magnis in mundo claruit miraculis, et doctrinis catholicis longe lateque resplenduit. Qui enim a tanta virtute, et miraculo tam grandi et stupendo, in initio viarum Dei inchoaverat, quid mirum si et prosperos in eis semper excursus et beatos exitus haberet? Imo mirum, si post tam mirabilem, qua ad se Deus illum traxit, conversionem, et virtutum sublimitate arduam, et miraculorum claritate gloriosam, et religionis decore splendidam, jugiter usque ad vitæ terminum non ageret conversationem. Quis enim non omni fere virtute et miraculo mirabilius ducat, infantulum vix decennem ab uberibus, ut sic dicam, cum lacte materno imbibitum erroris fanatici exhorruisse superstitionem, parentibus, tutoribusque, atque actoribus, nunc minis, nunc verberibus, nunc blanditiis insistendo dehortantibus, ad Christi fidem, et ad Ecclesiæ, cujus sacramenta necdum perciperat, confugisse societatem? Quis non summis attollat præconiis puerum duodecennem, instar cordati et fortis viri, ætatis teneritudinem non respiciendo, eremi squalorem, et quidquid ibi tolerare posset, ac si delicias concipiisse; et quod interim pro corporis imbecillitate non valebat, sed postea impleturus erat, meditando saltem et desiderando in conspectu Dei, qui velle nonnunquam pro facto reputat, jam facere? Quis non insigni laude prædicandum censeat adole-

non multum baptizatus est. Qui beatus episcopus a Constantino imperatore apud civitatem quandam Cappadociæ, Cuthusam nomine, ob catholicam fidem pulsus exsilio, Arianorum insidiis crudeliter strangulatus ad cœlestia regna migravit. Beatus autem Martinus post sacri baptismatis mysterium magnis in mundo claruit miraculis, et doctrinis catholicis longe lateque resplenduit in orbe. Hic vir primo florem adolescentiæ suæ Mediolana transegit in urbe, sed exinde Arianorum sævitia principum expulsus, Gallicanas secessit in partes, venerabilique Pictavensi antistiti Hilario est conjunctus, hujus se disciplinis sanctus Martinus post relicto militiæ cingulum sociavit. Inde quoque sanctus vir divino admonitus oraculo parentes suos, errore relicto, ad sanctæ fidei professionem convertit; et matrem quæ illum mundo genuit, ipse in Christo generavit, et exemplo avorum suorum Martini et Amnari, qui Christianissimi erant, et civitatibus, etc.]

acentem in summis cnutritum deliciis, juribus patris **A** sæculari implicitum militiae, quasi solitarium vel monachum se exhibendo, non solum ab operibus malis, sed et ab omni concupiscentia nefaria continuisse, et in medio fornacis Babylonicæ sulphure et pice ferventis se illibatam custodisse; inter alios aliena diripientes, et eum irridentes, suam non modo superflua, sed etiam necessaria pauperibus erogasse, et quidem præcepta quoque transcendat [transcendisse *syntaxis postulat*], ut in divisa chlamyde patet fecisse? De altera quippe duarum vestium pro Christo danda, non de una dividenda præceptum habemus, quod fecit iste, cujus cor et sua et se ipsum Christo et pro Christo fratribus impendere paratum erat. In quo et illud quis **1275** non cum supore accipiat, quod inter parentes ditissimos, et inclytos, utpotè regibus atavis editos, constitutus, quod et regis Constantii, et Juliani Cæsaris, nunc hujus, nunc illius, in diversis terrarum partibus comitatum sequi; et eis, ut pote maternorum avunculorum filiis, in adolescentia adhærere et obsequi coactus, quorum alter Arianus, alter apostata, uterque persecutor orthodoxorum erat, in tanta rerum sibi oppositarum contrarietate, et fidem incorruptam servavit, et paupertatem terrenam semper amplexatus est, et humilitatem perfectam tenuit! Quis et illud in eo inconsideratum prætereat, quod ea qua pauperem contexerat parte chlamydis, Christum videns circumdatum, et illam quasi ostentando apud angelos inde gloriantem, de visione tam grandi, tamque gloriosa, de qua alius gloriaretur, ipse gloriatus non est: sed magis humiliatus, anhelanti desiderio instar cervi sitiens ad fontes aquarum, reversus Constantinopolim, percepto a beato Paulo urbis ejusdem patriarcha, ut prædiximus, baptismi sacramento, quod sæduloolvebat pectore, et longo æstu parturiverat, et jam quasi in partum maturitate naturali ad fructum vitæ erumpere gestiebat, ipse libens ad effectum perducere instituit? Quid hoc, videlicet, ut calcatis omnibus sæculi lenocinantis oblectamentis, libere vacaret Deo, et absque interpellatione curæ exterioris coelestem erigens conversationem, gustaret crebrius, et videret quam suavis est Dominus? Quod unum cum juxta sententiam Domini maxime duceret necessarium, et ad hoc solum adipiscendum vehementer ferret, quis non contemplari delectetur, quis non imitari cometur, quam **D** simplici et germana charitate pro salute fratris distulerit? O vere mirabilem sancti adolescentis benignitatem! qui cum hanc partem optimam, quæ nulli consequenti eam auferret, nonnisi in foramine petrae et caverna maceræ, obtinere se posse cognosceret, ubi unica protectio, et singulare refrigerium confugientibus in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem et in absconsionem a turbine et a pluvia, voto tamen salvandi socium, contra votum biennio mala mundi toleravit, stans foris quasi sine tecto inter procellas, nimbos et grandines in limo profundi, in lubrico sæculi, ubi non inveniret requiem pes ejus; ubi non solum injuriis affigeretur, sed et periculis

urgeretur innumeris. Quid faceret, vel potius quid non faceret pro salute multorum, qui pro minus devotione tantum tædii sustinuit, tam diturnum quietis suæ dispendium pertulit? Quas cruce, quæ supplicia, quas injurias, si inferretur pro Salvatore, non epulis omnibus quamvis delicatis anteferet, qui pro amore hominis mortalis singularis gaudii sui unicum æque desiderium, pro cujus dilatione acriter cruciabatur, tamdiu adimplere distulit? Sed profecto sancti juvenis exercebatur patientia, probabatur fortitudo, experientia formabatur, et prædiscebat in se ipso **1276** spontanea charitate quod postea tempore opportuno, episcopus animarum positus, debita sollicitudine faciendum sibi esset de multis. Ita doctus a juventute, fecit hoc ipsum in senecta, ultra fore omnes homines, et plus quam exigi deberet ab eo. In diebus Maximi imperatoris, quando secundum charitatem quæ sua non querit ambulans, non solum juxta Paulum fieri optavit, sed etiam anathema pene se fecit a Christo pro fratribus noxiæ communionis: non voluntate, sed necessitate conventum iniens, ut his quorum cervicibus sævi regis gladius imminabat, Hispaniarum ecclesiis consulere. Sed sciens procul dubio ad implendam legem aliorum onera ab aliis esse portanda, sciens dilectionem esse legis plenitudinem, sciens charitatem esse vinculum perfectionis, et principium fructuum spiritualium; sciens per ipsam servitutum invicem, ipsam vero nunquam excidere, et ambulantem in ea non errare nec deficere, tantæ virtutis fretus suffragiis, secure præsumebat, quoniam quidquid aliquando detrimentum pro ejus conservatione incurreret, per ipsam quæ operit multitudinem peccatorum facillime restaurari vel impleri posset. Nec obsecro cuiquam vel onerosa sit, vel otiosa judicetur ista ob admirationem, et contemplanda Martini in ætate adhuc juvenili merita facia digressio, cum totius opusculi hujus summa in ipsum respiciat, nec minus propter ostendendam et charitatis ejus abundantiam, qua semper totus affluxit, et originis nobilitatem a Severo, primo Vitæ ipsius scriptore, prætermisissam, quam propter prædictorum consanguineorum ejus venerabilem conversationem, vel obitum posteris insinuandum, inertem licet stylum moverimus.

IV. Sed ut ab his jam ad susceptæ narrationis seriem recurramus, Martinus veteri exultans, et novo per baptismum indutus homine, tribuni sui, quem tantopere lucrari Christo satagebat, qui evoluto tribunatus sui tempore, mutatum vitam et habitum, servitutum se Deo pollicebatur, revictus supplicatione, et dilectione quasi ligatus, per biennium non rapinis, sed sanctis, ut coeperat, insistens operibus in comitatu mortuus est. Qua expectatione, quam gravissime ferebat, exacta, continuo non acquievit, sed renuntiavit carni et sanguini; et licet repugnante et indignante Cæsare, abjurata sæculari militia, abdicatis parentibus, prædiis et patria in qua natus et notus, dives et inclytus, et ob hoc reverendus et magnificus haberi poterat, Deo publicum illum in patronum destinante, in exteras has re-

giones diffugiens, ubi incognitus et inglorius reputaretur, exsul et pauper laudabilis, in argumentum suæ magnæ humilitatis, doctrina et exemplis præstantissimi et spectabilis viri Hilarii, qui in diebus illis Ecclesiæ Gallicanæ singularis et lucerna et columna apparebat, erudiendum se subdidit, discipulis, ne in vacuum vel periculose curreret, si suo ferretur iudicio, et se sibi magistrum constitueret; et ne incidere in eorum **1277** numerum, quibus dicitur: *Væ vobis qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobis ipsis prudentes (Isai. v, 21)*! Cui cum in schola virtutum desudanti juberelet a magistro celsiorem Levitici ordinis gradum ascendere, ipse in augmentum profectus sui, in infimo exorcistæ officio, eo securius quo humilior, eodem tandem magistro suo concedente et mirante, subsedit. Quid igitur jam de hoc viro tanta humilitate fundato fieret? Non ut, secundum Scripturas, humilem spiritu susciperet gloria, et qui se humiliaverat, a summo humilitatis doctore, quem pene sequebatur, exaltaretur; quasque in silentio subditus investigaverat, potens opere et sermone, et apostolico dignus ministerio, aliis notas faceret vias vitæ? Sed quomodo ad ministerium accederet, nisi assumeretur? et quomodo prædicaret nisi mitteretur? Propterea cum apud magistrum in summa degens subiectione, et quiete instrueretur; nihil de se magni aestimans, nihil alti disponens, a Domino, qui cor parvuli sui intuebatur et magnipendebat, opus evangelistæ per revelationem jubetur exercere, et parentes, quos adhuc gentilitatis error obligabat, ad insinuandam illis fidem Christi, monetur visitare. Oraculo itaque fretus divino, ex licentia beati Hilarii, nam necdum ab Augusto Constantino pro fidei defensione in exilium missus fuerat, quorsum jussus fuerat devotus proficiscitur: et circunquaque verbum Dei spargens, multam ex conversione infidelium messem horreo Christi inferre contendit, parentesque suos, cooperante gratia superna, ad Christianæ fidei professionem convertit, solo patre, inscrutabili Dei iudicio, in imagine et errore terreni hominis permanente, et ex sola veteris usus auctoritate male ab infantia imbibiti superstitionem fanatici cultus defendente. Matrem quoque, quæ eum mundo genuerat, ipse in Christo regeneravit; factus ejus spiritualis pater cujus carnalis erat filius; et præstans ei ut esset initium aliquid novæ mundo creaturæ, a qua ipse homo ut existeret, post Deum, initium acceperat. Effecit autem ut et ista et cæteri, quos saluti conquisierat in Christo renascerentur per manus patruorum patris sui, suorum scilicet propatruorum Martini et Aumari, qui Christianissimi erant, et civitatibus sibi deputatis episcopatus officio fungebantur, inter quos baptizati sunt etiam Hilgrinus et Amnarus patruj ejus, cum septem filiis suis, Clemente videlicet, Primo, Læto, et Theodora, Gaudente, Quiriaco et Innocentio. Quorum patres, Hilgrinus scilicet et Amnarus, non sicut alii

A fratres paternam hæreditatem dividentes, sed sicut uno ortu gemini nati sunt, sic una domo, uno fundo, una re communi cum uxoribus et filiis contenti sunt. Eodem autem anno quo baptizati sunt, viam universæ carnis ingressi sunt. Horum itaque prænominati septem filii **1278** omnia prædia sua vendentes, pretium pauperibus distribuerunt, servosque suos ingenuos fecerunt. Ipsi vero in quodam loco se incluserunt, lectioni, orationi, et psalmodiæ vacantes, duobus tantum servulis contenti, qui eis officium consolationis impenderent. Vivebant in cœnaculo constituti sine querela, tam Deo quam hominibus placentes, uxorum et liberorum grato consortio contentes, cœlibemque vitam acitare satagentes. De reliquiis autem ciborum suorum, ad quoscunque partes deferrentur, vel a quibusconque infirmis sumerentur, qualicumque infirmitate tenerentur, protinus sanabantur. Quamobrem primo ex adjacenti provincia, postmodum ex omni regione illa pene universi venientes, illos sicut prophetas Dei venerabantur. Ex quibus multi prædicatione eorum fidem ipsorum imitantes, Christianitati subiciebantur, et veterem hominem exuentes, novum, qui secundum Deum creditus est, induebantur. Denique omnes eos et obsequiis et multis donativis venerabantur. Cæterum principes, tribuni et milites Christiani, Judæi et gentiles eos visitabant, reverebantur et excolebant. Quæ de re servi Dei permoti, inani gloriæ et ambitioni hujus sæculi subijci timentes, fugæ latibulum expectentes, patriam relinquere disposuerunt: quippe cum in hoc exemplo eis esset Abraham, et recentius multi alii justi, et recentissime eorum patruelis beatissimus Martinus. [Qui sicut obtemperanter, et præcepta Christi audiens et consilia, nihil ejus amori præposuerat, sed, omnibus relictis, assumpta cruce, et se sibi abnegato, ipsum ducem sequens, arbitrioque ejus se committens, damnosam cunctis propriæ voluntatis facultatem abjecerat, ita Christus quoque pollicitationis suæ sententiam in eo liberaliter complens, et miraculorum gloria et honore pontificatus, et divitiarum copia, illum quamvis ista fugientem illustraverat, et promissum sequacibus suis contemplum ei jam et hic reddiderat, in futuro servans illi plenitudinem interminæ retributionis. Cumque de terra et de cognatione sua solus propter Christum exisset, magnificante eum eodem Christo duce suo, in terra peregrinationis suæ, et ad verbum oris ejus faciente prodigia, mirum dictu! de lapidibus suscitavit filios Abraham, et mutabat corda hominum, erroneosque et incredulos conducebat ad semitas justitiæ, et ad prudentiam justorum. Evertibat delubra, fundabat monasteria, edificabat ecclesias; et ita paulatim succrescens, factus erat in gentem magnam].

V. Audientes igitur prædicti famam sanctitatis et celebritatem nominis ejus, et quod in episcopatu Turonicæ civitatis esset subrogatus, consilio invito, brevi expensa, et exiguis sarcinis collectis, usque eorum consobrinus beatus Martinus. Cæterum audientes famam sanctitatis, etc.

* Clar., donariis honorabant.

† Editi cum Vict.: Et multi alii justi, et maxime

ad ipsum venire et consilio ejus vivere stabiliverunt : **A** **1279** quod et factum est. Venientes autem usque ad Turonensem civitatem invenerunt beatum Martinum in episcopatu more suo Dominico die missarum solemniam celebrantem, petieruntque more peregrinorum benedictionem. Post consummata divina [At., acta autem] missarum solemniam, cognovit eos beatissimus Martinus consanguineos et consobrinos suos; flevitque super singulos, et osculatus est eos : ducensque eos trans fluvium secum, ubi multitudo commanebat fratrum, invitavit ad prandium in commune cum fratribus. Sequenti autem die, omnem peregrinationis suae seriem retexerunt, voluntatemque suam in hoc esse dicentes, ut limina apostolorum Petri et Pauli visitarent, et in Hierosolymis peregerent, sepulcrum Domini visitaturi, et crucem Domini adoraturi, et per beati Jacobi sepulcrum venturi, et sic ad ipsum reversuri. Quam viam, cum benedictione beati Martini aggredientes nudis pedibus, laneis utendo vestibus, pane et aqua, et crudis herbis contenti quinquennio peregerunt. Revertentes autem sani et incolumes, beato Martino se presentaverunt cum multis reliquiis, videlicet de sepulcro Domini et ejus sanctissima cruce, de sepulcro etiam sanctae Mariae matris Domini et ipsius vestimentis, de reliquiis apostolorum Petri et Pauli et sancti Jacobi fratris Domini, et ex multis aliis, quas beatus Martinus reverenter accipiens in apside majoris ecclesiae cum reverentia posuit. Ipsi vero septem fratres beato Martino, et fratribus ibidem manentibus, tam in anima quam in corpore se dedentes, voverunt se **C** de loco illo non recessuros. Statim autem beatus Martinus eos gratanter excepit, et monacho habitu eos induit, et benedictione propria confirmavit, posuitque eos in latere cavati montis in quodam specu, fecit quoque eis oratorium ^a in ipsa rupe, benedixitque altare, ubi et reliquias proprias manu condidit, quas ipsi apportaverant. Ordinavit autem Clementem et Primum presbyteros, Lætum et Theodorum diaconos, Gaudentem, Quiriacum et Innocentium subdiaconos. Permanserunt autem in eadem cella sive oratorio, ubi et delectabantur jejuniis, oratione, silentio, lectione, quandiu beatus Martinus superfuit. Ipse quidem per revelationem obitum suum longe ante praenoscens, ad Condatensem vicum ire disposuit, ut pacem inter clericos ecclesiae illius dissidentes reformaret : cognoscens etiam per spiritum non se reveriturum, convocatisque omnibus monasterii fratribus, singulos osculatus est, atque benedixit, et praefecit eis unum ex fratribus loco suo, nomine Gualbertum, abbatemque constituit, et benedictione sua confirmavit, cui et commendavit septem supradictos **1280** fratres et patruales suos, qui eos su-

^a Hoc ipsum esse aiunt quod hodieque prope Majoris monasterii basilicam visitur, in rupe imminente cavatum, ubi eorum sepulcra, seu potius sepulcrorum representatio in lapide excisa habetur.

^b Sic Clar., quo solvitur Marollii scrupulus, qui in editis legelat : *Vixerunt autem post obitum beati Martini viginti quinque annis, tempore beati Martini sexde-*

scipiens in commune cum fratribus aliis singulariter eos diligebat, et spiritualiter revisebat et confortabat.

VI. Beatus autem Martinus post obitum suum usque ad diem migrationis eorum saepissime eis apparebat in visione, consolans eos et corroborans **b**. Vixerunt autem cum eo in sancto proposito annis sexdecim, post transitum ejus viginti quinque : videlicet sub Gualberto abbate primo annis viginti tribus ; sub Aicardo secundo abbate annis duobus. Hujus scilicet Aicardi secundi abbatis tempore, contigit festivitatem beati Martini de transitu Sabbato evenire ; sequenti vero die, qua Dominicam celebramus, post peracta matutinorum solemniam, media nocte apparuit eis beatus Martinus, nuntians eis diem obitus sui, dicens : Crastina die summo mane vocate huc Aicardum abbatem ad vos : qui dum astiterit, intimare ei **B** singuli omnem vitae vestrae seriem, et actus vestros, confitentes omnia peccata vestra. Dicite quoque illi ex me, ut in honore sanctae Trinitatis missam celebret, commemorationem mei faciens, et sanctorum quorum reliquiae in praesenti altario a me consecratae continentur, ponatque singulas hostias pro vobis singulis immolandas [At., oblaturas], quibus consecratis singuli communicabitis. Peracta communionem, viaticoque percepto corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, missaque finita, prosternetis vos ad orationem, viam universae carnis ingrediemini, tam a dolore mortis extranei, quam a corruptione carnis estis alieni ; sicque ab Angelis suscipiemini, et a meipso sursum conducemini, donec assignemus vos ante tribunal Christi : quod totum factum est ut beatus Martinus imperavit. Cum autem communitio **C** [At., viaticum] accepissent de manu Aicardi abbatis, finita missa, genibus flexis, sani atque incolumes, in oratione prostrati viam universae carnis ingressi sunt, ut beatus praedixerat Martinus, tam a dolore mortis extranei quam a corruptione carnis fuerant alieni. Repleta est autem illico, cella illa tanto odore, ac si multorum aromatum congeries ibi sparsa putaretur. Suscipiens autem eos non de morte, sed quasi de oratione abbas Aicardus una cum fratribus, non mortuos putabat sed dormientes, cum facies eorum ut rosa ruberet, caro ut nix splenderet. Quam ob rem per sedilia illos disposuit, sicuti soliti erant sedere in cella sua, posuitque eos ita ut ab omnibus **D** inspicere possent, solis necessariis, quibus ab injuria irruentium defenderentur, inter eos et intrantes mediis repagulorum obicibus. Patebant ^e etiam limina ut omnes advenientes viderent sanctorum facies, non sicut mortuorum, sed sicut dormientium : quia licet hominibus mortui essent, **1281** Deo tamen cui omnia vivunt, dormiebant. Per septem autem dies, quibus super terram fuerunt, non defuit odor ille

cim annis, tempore autem Galberti post beatum Martinum primi abbatis tricenis annis, tempore vero Aicardi secundi abbatis duobus annis. Tempore siquidem Aicardi, etc.

^e Sic Clar. ; alii vero, *posuit eos mediante januarum repagulo. Patebant, etc.*

suavissimus. Tanta autem fuit adventantium multitudo, quantum aut locus admitti, aut viae vel semitae capere potuerunt. Omnes feblicitantes vel frigitici, qui adveniebant, sani reveriebantur; leprosi autem, surdi, muti et claudi multi curabantur. Afferebanturque qui venire non poterant in lectis et grabatis, et ex odoris fragrantia sospites revertebantur. Septimo demum die a transitu ipsorum abbas Aicardus, congregatis fratribus sancti monasterii, ad funus adfuit. Misit quoque et accersivit sanctissimum senem, Turonicæ 1282 sedis civitatis præsuleni^a, beatum

^a Sic Clar.; alii, *archiepiscopum*. Quo nomine Gregorii ævo Metropolitanæ in Occidente non donabantur. Nec eo alias usquam usus est Gregorius.

^b Sic Clar.; alii autem, *sepultique sunt*. Ex his collige non semper *depositionis diei* nomine intelligi eum qui fuit obitus. Sacra eorum corpora in cæpulis servantur retro majus altare principalis basilicæ Majoris

A Bricium una cum elero et populo: iunctoque consilio, sicut erant vestiti, sepelierunt eos in ipsa cella vel oratorio, ante altare ipsius oratorii, a beato Martino cum pignoribus sanctorum consecrati. Transierunt autem pridie Idus Novembris, secundo die a festo quo celebratur transitus sancti Martini, et depositi sunt b^o XIII Kalendas Decembris. Qui sepulti terris, in Christo se vivere manifestant virtutibus et miraculis, præstante eodem Jesu Christo Domino nostro, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

monasterii. Porro præter hos Septem Dormientes, sunt alii item celebres apud Ephesum, de quibus agit Gregorius cap. 95 libri 1 de Gloria martyr. Septem item in Germania Dormientes laudat Paulus Diac. in lib. 1 de Gestis Langob. cap. 4, qui ab istis post Baronium Marollo alii esse non videntur.

Explicit vita et mors Septem Dormientium.

INCIPIT PROLOGUS BEATI GREGORII TURONORUM ARCHIEPISCOPI IN VITAM BEATI MAURILII EPISCOPI ET CONFESSORIS.

(*Ex compluribus Codd. mss.*)

Sanctissimo sanctæ Parisiorum matris Ecclesiæ præsulum domino Germano, Gregorius Turonicæ metropolitani humilis episcopus, salutem. Petisti sane uti Vitas et miracula quæ Dominus per beatum Maurilium atque Albinum Andecavorum antistites operari dignatus est, quas Fortunatus presbyter luculento sermone descripserat, scriptorum vitiiis jam pene depravatas, nostræ auctoritatis periclitia corrigeremus, vestraque Devotioni, qui priorum exemplis proficere cupitis, misissemus. Sed nos recolentes, si id egerimus, perfidiorum nos latratibus atque morsibus, qui doctrinam quaerere nesciunt sed invidere, dilaniari; duplicitatis tædii morore concutimur, dum et vestris non parere jussionibus, ipsisque displicere metuemus. Fisi tamen Omnipotentis promissionibus, qui per prophetam suum loquens innotuit, quia *qui seminant in lacrymis metent in gaudiis* (Ps. cxxv, 6), vestrae satisfaciam voluntati. Scimus namque quia si quæ digna sunt imitari, et alteri possunt sæculo prodesse, sanctissimorum Christi confessorum Vitas atque virtutes stylo quis digesserit, correxeritque vel rustico, et sibi mercedem, et imitari volentibus conferet adusque salutem. Permaximas igitur pretiosissimorum Christi confessorum Maurilii atque Albini virtutes non loqui, sive corrigere, quia memoria dignæ sunt, crimen ducentes, plebeio, ut postulas, utentes calamo, quo potius vulgaribus prosint, de plurimis pauca, sed tamen, Deo teste, verissima corrigemus, omittentes plurima a Fortunato edita, quæ fortassis infidelibus incredibilia viderentur. Quæ vero a nobis correctæ sunt vestrae Sanctitudinis petitioni dignius offerenda putavimus, ut qui illos imitari gaudetis, illorum proficiatis virtutibus informati.

INCIPIT VITA SANCTI MAURILII.

Igitur Maurilius Mediolanensis oppidi indigena exstitit parentibus splendidissimis, etc. (*In Codice Patriciacensi, de Percy, in Burgundia, ab annis circiter octingentis scripto, post Vitam sancti Albini, quæ For-*

^a Melius diceretur *in vitas beatorum Maurilii et Albini*. Has vitas quæ sub Fortunati nomine alibi receduntur, si scire velis qua de causa hic exscribere

C *tunato tribui solet, habetur hæc clausula: Explicit Vita beati Albini composita a beato Gregorio Turonicæ urbis episcopo.*

noluerit Ruinartius, consule præfationem num. 80, col. 65. EDIT.

SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS ANTIPHONA DE SANCTIS MEDARDO ET GILDARDO, EPISCOPIS ET FRATRIBUS.

(*Ex ms. Codice apud Surinam die 8 Junii.*)

Avele, magni toto orbe præsules, ortu gemelli, sanitate compares, sacri simul, coronati pariter, juncti castis diem festum: meritis sancte Medarde cum Gildardo inlyto, opem poscenti semper ferre populo.

VITA SANCTI ARIDII ABBATIS.

(Ex vetusto ms. Cod. sancti Galli a D. J. Mabillonio eruta.)

1283 IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, INCIPIT PROLOGUS SANCTI GREGORII TURONICI EPISCOPI, DE VITA BEATI ARIDII LEMODICINI ABBATIS.

I. Quoties sanctorum gesta narramus, et in eorum acibus et exemplis mentem figimus, vel imitatores esse desideramus, ne in hujus exsiliis ærumna laqueo capti teneamur. Tantum igitur a superna gratia illustramur, quantum humiliato corde ad alta Dei contemplatione conscendere valeamus. Ideoque libere non audemus cum possimus, sermone vel tenui ædificationis pandere bis oriam plebi: præsertim cum apostolica admonemur auctoritate de sanctorum vita seu virtutibus nonnulla commemorare, ut scriptum est: *Laudemus viros gloriosos, qui vicerunt regna mundi, ut sit memoria eorum in benedictione, et nomen illorum permaneat in æternum (Eccli. xlv, 1);* et illud: *Memoria sanctorum cum laudibus (Prov. x, 7).* Cum ergo anniversario curriculo sanctorum solemnia celebramus, aliqua ex eorum gestis ad ædificationem, convenientibus Christianis in laudibus Christi, recitare debemus. Quomodo igitur omnium pene miracula confessorum, et multiplices martyrum victoriæ jam monumentis litterarum habentur inditæ; nos modo, juxta qualitatem ingenii, vel exiguum aptare tentavimus hunc libellum, in quo de ortu, vel vita, seu et de glorioso sancti ac beatissimi Aridii confessoris obitu, adjuvante gratia Christi, explicare curamus, ut cujus est vita **1284** cum Christo, memoria ejus cum gloria celebretur in mundo. Sancti scilicet patres nostri studuerunt in sæculo nihil amare, ut legaliter ac perfecte proximos diligerent, ut in una charitate conglobati, cohæredes Christi efficerentur et participes. Plerique vero a primæva ætate, nonnulli in adolescentia, vel in juventute, multi in senectute militant, Domino adhærere conati sunt: ut qui dudum tentamenta mundi toleraverunt, quandoque ad Christum sine macula remearent. Plus namque ædificat exemplum boni operis cum simplicitate vigoris, quam multa prædicatio cum tumore vanæ gloriæ. Prædicator vero egregius, Doctor gentium, perhibet dicens: *Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia (I Cor. i, 27);* et illud: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum (I Cor. iii, 19).* Electi vero in prosperis mundi non elevantur, ut apprehendere valeant post triumphum coronam. Quia si consideremus, quæ et quanta nobis promittuntur in cœlis, vilescunt animo quæ cernuntur in terris.

⁴ Opusculum omnino mendosum ut legenti patebit, phrasibusque scatens imperfectis. Edit.

^a Vitam hujus sancti breviorē, quæ istius videtur Epitome, habetur inter Acta sanctorum ord. Benedictini, sæc. i, pag. 349, sed et cap. 29 libri x Historiæ nostri Gregorii Turon. omnia fere quæ hic fusius narrantur paucis verbis exhibet.

^b Roscindus dicitur in vulgatis Editis apud Gregorium, lib. ii de Mirac. sancti Martini, sed mendum

II. Igitur beatissimus^a Aridius Aquitaniz provinciæ in ulteriore Gallia, quæ ad plagam respicit occidentalem, parentela nobili generatus, Lemodiz civitatis oriundus fuit, ut esset lucerna cunctis fidelibus, Domino condonante militibus suis. Pater vero ejus, cognomento Jucundus^b, genitrix vero beata Pelagia vocitata est. Quibus vita testatur esse religiosa, ut imitantes exemplum Zachariæ et Elizabeth (*Luc. i, 6*), nisi quod Joannes in medio non erat, incedentes in mandatis Dei, ut essent sine querela. Natus ergo Aridius atque **1285** nutritus est in fide recta, denique a parentibus christianis catholica religione imbutus, jam pueritiæ annos excedens, ævum adolescentiæ cum magna industria gerebat. Cum autem cernerent parentes ejus in adolescentiam filium salubrem viam adeptum, studio religionis ornatum, tradunt litteris erudiendum. Qui mox in tantum divina gratia illustratus est, ut multi mirarentur ejus eloquentiam in ejus verbis, cujus sermo dulcis ore mellifluis flagrabat cunctis. Cor senile gerens, nulli animum voluptati dedit, ne captus ærumna sæculi teneretur obnoxius.

III. Interea regi præcellentissimo Theodeberto commendatur, ut eum instrueret eruditione palatina. Invenit ergo Aridius gratiam coram Domino et coram rege, et ferebatur ejus testimonium ab omnibus, in tantum ut cancellarius prior ante conspectum regis assisteret; crescebatque honor cum magno favore de die in diem; omni ex parte probatus vernabat in aula; a quo tanta familiaritate habitus est, ut plerimis felicitas ejus ingens gigneret odium. Oderat quippe superbiam, diligebat veritatem: sed plane illum boni admirabantur. Sectabatur itaque indeficienter claritatem, mansuetudinem, et humilitatem. Diligebat enim Dominum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente sua. Erat quoque serenus conspectus, tranquillus moribus: semper opera bona factis amplius quam verbis ostendebat, spem suam semper Christo committens, orationi frequenter incumbens, nihilque amori Christi præponens, semperque mens ejus præcepta celestia meditabatur.

IV. His ita gestis, non post multam temporis, cum jam virilem ageret ætatem, cupiens se vas Domino exhibere sanctificatum, ac metuens futura tremendaque judicia, ut ne aliqua suum peccatus delicta facerent, omnia acta adolescentiæ suæ coram conspectu viri beatissimi Nicetii episcopi confessus est. Denique commonitus interea divinitus per præfatum Ni-

illud sustulimus ex Codd. mss. Pelagianam laudat idem Gregorius, potissimum in lib. de Gloria conf. cap. 104. Caesarium Arelatensem episcopum, et Aredium^c abbatem ex eadem stirpe prodiisse, qua postmodum exortus est sanctus Geraldus, comes Aureliacensis, scribit sanctus Odo Cluniaci abbas in ejusdem Geraldii Vita.

^c Sic etiam nomen ejus scribitur. Edit.

caetium, Trevirorum civitatis episcopum, sæculi pompam fugiens, mundi oblectamenta, ac regalis palatii vanas superstitiones, et indisciplinatas sociorum fabulas declinando, se sub regulæ censura, ad contemplantandam cœlestis patriæ palmam contulit; sicque sibi austeram imponens pœnitentiã cœpit viriliter colluctationi carnis spiritus ferre vire resistere. Proponebat namque sibi adversus præsentes carnis ardores futuri supplicii ignes: *In laboribus scilicet, secundum Apostolum, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in suavitate, in patientia multa, atque in charitate non facta* (II Cor. vi, 5, 6). Precabatur igitur Dominum pro donis cœlestibus, orabat Christum diebus ac noctibus: adimebat sibi saturitatem panis, ut posset cœlestem sibi promereri panem. Ora quidem ejus jejuniis pallebant, corpusque ejus valde aridum marcescebat; sed mens ejus æternorum æstuebat desiderio. Semper autem præsens vitæ terminum intuens, ac futuram Domini sententiã, seu metuenda judicia formidabat, sciens quod scriptum est: *Beatus homo 1266 qui est semper pavidus* (Prov. xxviii, 14); nec non et illud, quod a Job dictum est: *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Dominum* (Job. xxxi, 23); et illud Apostoli: *Cum timore et tremore vestram salutem operamini* (Philip. ii, 12). Ante Dei namque conspectum noctibus jacebat, manibus pectus tundens, genas lacrymis rigans, oculis ad cœlum elevatis, illam semper respiciebat, quem fortasse vel in minimis delinquendo se offendisse timebat, ac cum lacrymis Davidica voce hæc verba enixius deprecabatur: *Tibi soli peccavi, miserere mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam* (Psal. l, 6, 7). Et semper ad illud tendens, quod Apostolus dixit: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod præparavit Dominus diligentibus se* (I Cor. ii, 9).

Hæc igitur meditando, quanto plus proficiebat, tanto amplius humiliabatur, juxta quod Veritas in Evangelio dicit: *Qui se humiliat exaltabitur, et qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xviii, 14). Quanto plus humiliatus fuisset, tanto amplius proficeret; et ut etiam quanta fuit ei modestia, tanta ferebat venia. O profunda benignitas Domini! o simplex pœnitentia! frequenterque jejunio misericordiam quam posebat a Domino impetrarat. De talibus quippe per prophetam Dominus dicit: *Dedi ei timorem et timuit me, et a facie nominis mei pavebat* (Malae. ii, 5). Hinc iterum scriptum est: *Qui timet Dominum nihil trepidabit, et non pavebit, quoniam ipse est* (Ecclesi. xxxiv, 16). Et rursum: *Timor Domini expellit delictum* (Ecclesi. i, 27). Inter hæc autem Dominum pleno vigore deprecatus est, ut ejus pœnitentiã arte Christi conspectum esset accepta. Deinde his initiatus armis, in Christi militiã se arctius stringens, ad normam irradiabat Ecclesie.

V. Quadam die dum cursum tenens purissimæ conscientie, veniens columba delapsa de camera, considens super ejus caput, pergebat cum eodem commitata per plateam, quam removere a se vir Dei Ari-

A dius non poterat, donec sibi postfide ingrediens cellulam. Cum vero declinaret dies ad vespertinam, redibat ipsa qua venerat. Mane autem facto, revertente jam clero ad ecclesiam, ipsa super caput ejus, sicut prius fecerat, descendebat. Quæ per dies trīginta, sicut ipse secrete locutus est, non cessante columba, hanc verecundiam vir Dei pertulit, datam supernam gratiam præsigniebat, ut aperte daretur intelligi, jam tunc divina largitione semel super eum Spiritum descensurum. Unde et Veritas discipulis testatur, dicens: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum; et ad eum veniendum, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23); quæ dignum erat ut innocentiam mentis custodisset, ei visitatio Spiritus sancti adesset.

B VI. Tum deinde audita vir beatissimus morte patris, pro matris suæ consolatione Lemovicum regressus est. Igitur beata Pelagia, mutato sæculari habitu, induitur sanctioniali vestimento, efficitur in Dei amore religiosa, filium bene conversum Dei hortatur ad præmium. Qui mox vir beatus eremum 1287 petiit, et in concavum saxum se retrudens, ibique diebus ac noctibus sine cessatione Domino supplicabat, et hostem invisibilem orationibus et precibus repellere jugiter contendebat, pugnavit ore, non gladio; precibus, non ferro; orationibus, non telo. Cœlestis horis cunctisque momentis Dei flagitabat præsidium, ut dignus post mundi laborem posset pervenire ad bravium. Cum per aliquot dies inibi esset cum magna abstinencia, auditis his ejus genitrix, ad pedes filii provolvitur, rogavitque eum exinde egredi, ut monasterii cellulam, ubi prosperè aspiceret, in villis amœnis ædificaret.

C Tunc et locum amœnum vir Dei Aridius reperit, de eodem saxo, in quo erat reversus, fere trium millium, ibique monasterii cellulam ædificare cum magna industria cœpit, quod cœnobium nuncupatum Atamo. Ibi orationi intentus, et incumbens lectioni, quo vacabat, venerabilis mater ejus laborans per agros, alimoniam corpori quærebat: quæ vero post conversionem vita acta sit... Deinde pollebat vir beatus magis magisque in vigiliis, et jejuniis, vel in orationibus, atque in charitate. Cœpitque ejus fama divulgari, confluebantque ad eum undique viri religiosi, advenæ vel monachi. Multitudo etiam pauperum, sicut apes ad alvearium, ita conveniebant ad eum, in tantum, ut quancumque pauperes confluebant ad eum, nullus vacuum ab eo recederet. Quid plura? quidquid ex possessione parentum nobilium habuit totum in pauperibus, vel in cœnobiis, præcipue ad beati Martini Turonensis, vel ad sancti Hilarii Pictaviensis ecclesiam, seu per diversas ecclesias vel etiam monasterio suo omnem possessionem distribuit; auri vero argentique metalla in pauperibus dispersit, sciens Apostoli præceptum: *Habentes autem victum et vestitum his contenti sumus* (I Tim. vi., 8); et: *Qui volunt divites fieri in hoc mundo, incidunt in*

* Hodieque subsistit apud Lemovices, sed in collegium canonicorum conversum, sub jurisdictione ca-

pituli sancti Martini Turonensis. Oppido nomen dedit quod vulgo Saint-Frier appellatur.

tentationem et laqueum diaboli (I Tim. vi, 9); et : *Desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt hominem in interitum et perditionem (Ibid.)*. Considerans quippe quod scriptum est, *Date elemosynam, et omnia munda sunt vobis (Luc. xi, 41)*. Et Veritas ait : *Centuplum accipiet et vitam æternam possidebit (Matth. xix, 29)*. Et alibi scriptum est : *Elemosyna a morte liberat; et qui eam fecerit, non ibit in tenebras (Tobiæ xii, 9)*. Hæc autem quotidie adimplebat; semper ad elemosynam largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus in humilitate profusus, in charitate perfectus. Nunquam otio indulsit, quo non aut lectioni vacaret, aut opus Christi perficeret, aut certe manibus opus aliquod ageret, aut denique sacros Codices scriberet. Maxime autem decreverat, ut in vicinas dioceses sacros Codices, quos ipse manibus suis scripserat, distribueret; memorans illud quod Apostolus dixit, quia *Otiocitas inimica est animæ*. Ad ista igitur omni tempore non cessabat. Cum autem jam monasterii cellulam ædificasset, 1288 quo opus cœptum peregisset, necesse est ut de ipsius miraculis aliquid Christo auxiliante explicare valeamus. Qualiter elemosynis, vigiliis et orationibus se Dei servus indulserit, prædicanda miracula publicaverimus alacriter: de quibus multis brevissime credimus pauca narrare.

VII. Accidit homini Dei Arvernensis iter ut ageret, eo irruente nocte, aquam non inveniret, ut ad manendum se conderet. Cumque quærere ministri ejus huc et illuc, et non invenissent, tum Aridius defixit in arena baculum. Quo retracto, de terræ foramine fons abundans exsilivit, ut fluentia aquæ undantis sufficerent, et in tantum postea irrigarent, ut illic pecora biberent. Sic Vir iste magnus fuit in miraculis, et Moysi typum gerens, qui percussus petram aquam populis in solitudine præbuit.

Dedit deinde operam, comitesque sui itineris, quos religio claros reddebat, elegit. Collecto sane cœtu, omnium orationum suffragia postulat, ut venturo itineri solamen largitor pietatis tribuat; et sic cum eisdem, Christo duce, ad locum ubi sancti Dei martyris Juliani membra sancta fuerant sepulta, accedit, agnitis qui secum clementis judicis voluntate adessent. Cumque ad eum locum pervenissent, postulat ut reliquias sancti martyris votiva mente sua ipse mereretur. Sed custos basilicæ beatissimi martyris petenti denegavit. Moratus ibi paululum, et quærens, nec prorsus inveniens, progressus exin, accedit ad locum ubi venerabilis martyr a persecutoribus, transactis jam longævis temporibus, decollatus fuerat, et cum plenissima devotione de eodem loco parvissima saxorum, quod vulgo sabulum dicitur, in chrisarium quod collo suo gestabat læto animo pro sacratis sancti martyris reliquiis condidit. Cumque de eadem provincia remeare cœpisset, tanta horum multitudo, qui a malignis spiritibus vexabantur, ejus vestigia cum magis clamoribus prosequerentur, ut tantorum vix scribantur tot nomina. Pervenit ergo fama beati

A Viri ad aures pontificis civitatis illius^a, qui illico cum suis sancti Viri vestigia persecutus, et mox ejus pedibus provolutus, cœpit ab eo petere ut tandem ad tumulum sancti martyris remearet, et sacras ejus reliquias deportaret. Tunc ille ait: Hoc quod mihi omnipotens Deus largitus est munus, cum eodem iturus, ipso comitante pergam. Nam Creator omnium Dominus duo virtutum miracula in eodem loco ostendere dignatus est. Cumque Vir Deisuum chrisarium aperuisset, reperit diversos pretiosos lapides de saxis quæ de fonte abstulerat, ut mira virtus sancti martyris per diversa terrarum loca declararetur, et Viri Dei fides probaretur, et multis ostenderetur. Cumque ad locum hunc, ubi Vir Dei oratorum condiderat, sacrum munus cum magno gaudio condidit, ibi quoque omnipotens Deus multa 1289 signa et mirabilia declarare dignatus est.

VIII. Nec non prætermittendum est quod Christi famulo collatum est. Quadam die viator dum iter arreptum incederet, flante ventorum turbine, cum pluvia talis circa Aridium sic fremeret, ut rivis imber efflueret, et ipsum agmen ac suos ministros gutta nec una perfunderet: quo, divisa tempestate, alicubi turbo se verteret, et ipsa nubila aerem fugarent, dum pavescunt viatorem. Si igitur conditori omnium mare et venti obedierunt in fluctibus, et facta est tranquillitas magna, imo et fideli suo jussit hanc virtutem cunctis videntibus ostendendam. Quodam tempore cum ad maturitatem segetes aristas armassent, et jam se aggravatæ meti poscerent a cultore; enormitas erupit pluvix, ne quisquam fruges colligeret, ut in suis spicis grana latentia germinarent. Interea suggeritur ipsi a populo, facit vigiliis intercessor. Sequenti igitur die reliquiis sanctorum apprehensis, opportune et venerabiliter coopertis de palliolo serico; diacones in albis exeunt ad processum: plebs clamat pro nimborum incursu. Quibus Vir sanctus respondit: Qui jussit aquam creari, potens est hunc imbrem sedare. Tunc mox de templo progressi sunt, subito nubes excisæ sunt, sol in claritate reducitur, serenitas cœli mundo redditur, ad opera cultor trahitur, et ad manipulos colligendos messor frugibus iuvitur. Nec illud prætereundum est in simili causa quod gestum est. Dum Noniaco colonica sua in honore beati Juliani martyris oratorium conderet^b, et imber gravis irrueret ipso vero orationem Domini-
cam memorante, nimbus impetum detorsit, tempestas repulit turbinem, pluvia abscessit, locum vel sanctum virum Aridium cadens gutta non tetigit.

IX. Addatur hoc in pagina, quo rerum crescant miracula. Quadam die, eodem sancto viro in oratorio orante, Arciardus quidam, Nivardi filius adolescens, exanimatus deportatur, et ante sacrum altare in oratorio beati Juliani martyris deponitur a parentibus. Rogatur ut vivus reformaretur a Domino. Tunc vir reverentissimus, pietate scilicet motus, lacrymis viam ingerens, aspiciens ad cœlum Dominum deprecatur.

^a Id est ad episcopum Arvernensem, in cujus diocesi tunc exstabat Brivatensis ecclesia.

^b Confer librum de Mirac: sancti Juliani cap. 40.

Dehinc appellat infantulum, sed corpus jacet exanime. Hora fere transacta, exsuscitatur puerulus, clausos aperit oculos, et loqui posse incœpit redivivus. Sic fidelis miles tantis virtutibus pollens, et gratia divina accinctus, ut sicut Creator omnium rerum filium viduæ adolescentem resuscitavit de grabato, et reddidit matri suæ illæsum, ita vir Dei Aridius valuit obtinere orationibus suis apud Dominum adolescentem esse vivificatum.

Quædam mulier grande vulnus habens in facie occurrit sancto Aridio sanari exorans. Tum illa vexillo crucis signata, illico circumstante populo, tumor vulneris aperitur, 1290 et in similitudine nucis minoris velut petra de ipso progreditur. Quæ sine dilatione sana domi revertitur.

X. Adjiciatur operi res adjecta mysteriis. Filius B Dulcissimi quidam, Ingratius nomine, in grabato jacens, funeri exhibitus a patre, tantum distentus tumore, ut intra se sua lumina ablata fuissent. Tum vir Domini Aridius, oratione pro eo data, de oleo benedicto perungit oculos ejus: quos cum illiniret ex fide, mox quidquid morbi fuerat, tacto fugit ab unguine.

XI. Dum ad profectum sancti viri, atque ad altam Dei contemplationem se sublevant quantum possunt, divinitus eos [agi] credendum est. Quodam tempore affectu pietatis Lemovicum civitatem veniens, audit complures nuper mortis sententia damnatos teneri in carcere vinctos. Aridius ergo memor verbi Domini dicentis: *In carcere eram et venistis ad me* (Math. xxv, 36); et: *Quandiu fecistis uni ex minimis meis, C mihi fecistis* (Ibid., 40), cogitavit si quo modo possit liberare eos. Cunque ad requirendos reos appropinquasset carceri, confestim divino nutu, velut magno ferientis impulsu confractæ seræ, dissipati cardines, ostia carceris patefacta, et omnia vincula compeditorum resoluta sunt. Eadem nocte quasi solis claritas intus apparuit, et lux in tenebris emicabat, custodes pressi a somno, et ad tumulum sacratissimum sancti Martialis antistitis a cuncti fugerunt de ergastulo. Sicque orationibus beati Viri de carcere vel de morte liberati sunt.

XII. Prosit auribus populi Dei quæ profuit lumini. Nivardi præfati filia, nomine Actesledis, lumen oculorum perdidit, ut nullatenus videre potuisset. Quodam die deducta ad virum Dei Aridium a parentibus suis, ut illuminaretur, exoratur. Cunque prosternerent se ad sacerdotis vestigia, tunc Vir sanctus, signatis ejus oculis, atque intra se Dominum rogans, mox incolumis reddita, quæ fuerat duce pertracta, ductrix redit ad patriam.

XIII. Exempla quoque justorum avidis instruunt sequaces, quam sermo prædicationis multorum. Cum quadam vice properaret vir Dei Burgundiam ad regem, pietatis pro causa, invitatur sedulo a duce Antestio b, ut diverteret ad ejus domum, cui semiviva Alia decubabat in lectulo. Quæ cum ad extremum

exhalaret spiritum, ingressus vir Dei Aridius domum, data oratione pro ea, lætificata donum adipiscendo remedium puella redit de transitu. Ille etenim qui jussit filiam archisynagogi infra cubiculum resuscitari, mortuam petenti se tribuit, ut hæc de morte reverteretur ad vitam. Quædam mulier, nomine Bessa, pro infirmitate debilitatis inembris, digitis attractis, incurvatis articulis, suis gressibus imbecilla, prona precatur se sanari. devota supplex attenuata: mox Aridius cruce a sancta manu tacta crurum tendit 1291 in pagina, nervi laxantur in organa, et diutius præstolata tandem sese membra recognoscere meruerunt. Sicque orationibus sancti Viri sana facta est.

Ascribantur præconia quæ juste referuntur ad palmam. Quædam mulier prope jam morti credita vulnus in collo gestabat: occurrit sancto Viro obsecrans ut super hoc sanctæ crucis armaret vexillum, mori timens. Cumque super vulnus Christi signum deprimeret, repente mortui sunt vermes, femina rediit incolumis.

XIV. Dum majora miracula sanctorum conspiciamus, et amplius in amore Dei enixius convertimur. Puella namque de urbe Petrocoria [Périgueux] ad Dei hominem veniens, taliter contracta, ut de suis calcaneis adhæsa sibi tangeret crura, longo jam tempore gressibus condemnata: quam Vir sacratissimus non prius dimisit quam languor eam dimitteret, et pedibus incederet, quæ prius manibus ambulabat. Igitur seiscitans studiose an haberet in Christo spem, si se crederet sanandam quandoque. Illa autem in omnibus fidem dante, fixit genua Aridius in terra, et prolixo oravit: deinde oculos pariter et manus ad cælum tendens, Dominum Jesum Christum fide plenissima promissionis suæ admonuit, quæ dicit: *Quidquid credentes petieritis, fiet vobis* (Marc. xi, 23); et: *Si habueritis fidem, non solum hæc signa facietis, sed majora horum facietis* (Joan. xiv, 12). Cumque hæc pleno vigore ac devotione deprecaret, conversus ad puellam dixit: *Si fideliter credis, in nomine Domini Jesu Christi surge, et sta super pedes tuos. Et mox surrexit, et solidati sunt pedes et membra ejus, et sana facta est ex illa hora.*

Item de eadem urbe altera ad eum venit femina, simili infirmitate condemnata: cumque sancti viri manu attractata fuisset, directa rediit ad propria; et senior cucurrit viam, quam non transcendit juvenula.

XV. Quoties ad alta Dei omnipotentis animum elevamus, vilescunt animo quæ in terris conspiciuntur, ut accepta gratia divinitus supernam patriam penetremus, ut puta vir iste qui tantis virtutibus adornatur, terreno contagio non offuscatur.

Quidam vir cognomento Addo, filius cujusdam Proculi, ad beatissimi Viri venit præsentiam sic debilis, ut de vestigiis calcaneum faceret, nec potuisset separari res infeliciter glutinata, tunc quærens a sancto Aridio remedia. At ille signo crucis superin-

a Vile Gregorium in lib. de Gloria conf. cap. 28.

b Is est fortas e Antestius qui a Guntramno Aude-

gavum directus dicitur in Gregorii Historia, lib. viii cap. 45.

volvitur ad sidera, ipse vero cum metu et tremore expansis manibus divinæ potestati luminis gratiam deferbat. Scilicet interrogatur a monacho, qui hoc eum eodem videbat, quid esset hoc miraculum tantæ claritatis visio, ut taliter revelarentur beatissimi Sacerdotis mysteria. Cui respondit vir sanctus : Sic ille, insipiens, cognosce quia beatissimus 1294 Martinus visitat hanc cellulam dignatione præcipua, et ad cælos remeat cum lucis fulgidæ gloria. Sed quem divina gratia protegebat, dignum erat ut illustrante Spiritu sancto acciperet visitationem : sed amicus Dei cavens jactantiæ vitium, præcepit discipulo ut nulli hanc visionem diceret quousque migraret ad Dominum. Sic fidelis miles regulam magistri Mediatoris Dei tenuit, qui transfiguratus in monte discipulis præcepit ut nemini visionem quam viderant dicerent, donec Filius hominis a mortuis resurgeret. Perpenditur quanto igne amoris Dei et proximi vir iste accensus erat, qui tale revelante Spiritu divinitus meruit accipere donum. Quia *Deus ignis consumens est* (*Deut. iv, 24; Heb. xii, 29*), Jacobo attestante, qui ait : *Omne datum optimum et donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (*Jac. i, 17*).

XXIII. His ita gestis, vir sanctus jugiter intentus manebat divinis officiis. Non enim poterat in eo invenire humani generis inimicus, nec quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret. Erat quippe in eleemosynis largus, in oratione devotus, in vigiliis solutus, in humilitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone pacatus, in locutione cautus, in conversatione sanctissimus, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tatisimus, in hospitalitate latissimus, inter odia beneficus, in prosperis etiam et adversis semper in cælum intentus, in charitate, quod est vinculum perfectionis Christi (*Col. iii, 14*), perfectus : sinceritatem quidem mentis vultus serenitate monstrabat, et pietatem cordis ostendebat in lenitate sermonis. Nihil ejus risu gravius, nihil prorsus tristitia suavius, nihil quippe ejus animo clementius, nihil erga humiles blandius fuit. Si pauperem vidisset, sustentabat; si divitem, ad bene agendum cohortabatur, Deum invocans testem pro ipsius nomine cuncta hæc agere, illud jugiter memorans, quod Veritas in Evangelio dicit : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (*Math. v, 7*); necnon et illud : *Verumtamen date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc. xi, 41*); et alibi : *Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (*Eccli. iii, 33*). Hæc præcepta jugiter memorans enixius adimplebat, eratque pes claudorum, et oculus cæcorum, orphanorum pater, viduarum consolator. Quem autem cæcum non suum vocavit hæredem, aut quem debilem non ejus sustentavit manus? Hoc jugiter comitatus incedebat exercitu, in his etiam Christum conspiciens se amplectere gestiebat, atque his indumenta tribuens, Christi sub inopis veste se tegere membra credebat : et ob hoc cum Domino suo pecuniam dividens, substantiam suam gaudebat cum Christo sociare, ut

Christus faceret eum cælestium sibi regnorum hæredem, sciens namque scriptum quod illa bona hæreditas, quæ Domino custode servatur. Ejus namque monita apud suos nihil 1295 fuerunt aliud, quam divina magisteria, et fundamenta sacrarum Scripturarum. Dignum est enim ut eum boni diligant et imitentur, noxii timeant, quem divina virtus illustravit, ut donum a Deo perceptum cum doctrina melliflua, et sancto Spiritu condita, de Christi desiderio salsa, et de æterna beatitudine semper sollicita.

XXIV. Si consideremus quæ et quanta omnipotens Deus per Sacerdotem suum operatus est, prolixior pagina styli promulgatur. Solent plerumque pessimi male blandientes consiliis regibus terrenis corda subvertere, juxta Salomonis vocem : *Colloquia mala corrumpunt bonos mores* (*I Cor. xv, 35*). Quodam tempore accidit ut populis tributa vel census a regibus fuissent descripta. Quæ conditio universis urbibus per Gallias constitutis summopere es' adhibita. Scilicet pro hac re vir reverentissimus, pietate motus, ad regis præsentiam properavit, ut suggestionem daret pro civibus qui gravi censu publico fuerant edicto ascripti. Sed cum scriptum sit : *Cor regis in manu Domini* (*Prov. xxi, 1*), quidquid petit, sanctus vir a rege devotus obtinuit. Accidit igitur ut reverente eo de itinere, quodam vico Catuliaco veniens, eodem scilicet die quo resurrectionis dominicæ celebrarentur sancta mysteria, invitatus a populo cœpit sanctis vacare officiis. Celebrante autem eo divina solennia, puella quædam, quæ a dæmonibus graviter urgebatur, exclamavit se sancti viri non posse sufferre præsentiam, quæ tamen nomen ipsius incognita invocabat. Qui videlicet juxta morem solitum exercens opera pietatis, peractis divinis mysteriis, ad orationis portum profuglens, ut ne diutius ab antiquo hoste puella vexaretur, intercessor assistit. Erant enim in ea septem nequissimi spiritus, qui dum orationi incumberet, statim quinque dæmonia expulit deprecando. Residentibus adhuc duobus, præcepit vir beatissimus parentibus puellæ ut ab ecclesia non discederet, donec quod residuum fuerat maligni adversitatis expelleretur e corpore. Igitur veniens vir sanctus ad ecclesiam, ubi eam stare præceperat, adhibitis secum monachis suis, prostratus orationi, a Domino valuit obtinere ut duo dæmonia quæ resident expulsa fuissent, qualiter mente sincera, sensuque firmato, remearet ad propria.

XXV. Alio quoque tempore cum vir Dei pro hujusmodi conditione quasi occulto adventu regis expecteret præsentiam, properavit itinere. Cumque Parisiorum civitatis claustra fuisset ingressus, populus urbis hujus gravi febre, dysenteria et morbo pessimo laborabat, ita ut nec numerus corporum præ multitudine morientium diebus singulis, præcipuo infantium turba, æstimari potuisset. Quadam vero die dum a pontifice civitatis illius non immerito venerabatur affectu, petiit ut eam secum paucis diebus charitatis officio retineret, ut intercessor pro populo 1296 existeret ad Dominum. Igitur dum petitionibus ejus

vir Dei Aridius obtemperare voluisset, contigit aliquibus suis in eodem tædio pessimo graviter incidisse. Scilicet vir beatissimus confidentiæ tenore in Domino securus, solita prece pro plebe civitatis illius exorabat, quos blanda exhortatione suis scilicet sermonibus consolare non desiit, ut nullus de pietatis Dominicæ misericordia desperaret. Qui videlicet iussit sibi oleum benedictum exhiberi, et singulorum cum crucis signaculo manu propria ora-nesque perfudit, dicens ad eos: Consolamini in Domino, et vicissim vos adhortamini, fratres, omnes vos incolumes restituit dextera Christi, et ad suos ita locutus, dicens: Nolite, queso vos, fratres mei, nolite contristari, sed potius vos viriliter confortamini, et de misericordia Domini cuius confidite, quia omnes vos divina potentia restituit incolumes regioni propriæ; Interea revolvens in animo suo ubi regis sciret esse presentiam, ut scrutatus deberet explorare. Relicis igitur fratribus in eadem civitate, cum paucis comitantibus properans, tenus [locum] cognomento Briuna ^a carpebat iter. Diu procul dubio viator assisteret, sequentibus se dixit: Regem cognoscite gravi febre perurgeri, et pene vitæ ipsius hæcenus finem imminere, sed clementia Domini pro respectu pauperum nobis eum salubriter visitantibus liberabit. Hoc, utque secretius retinere. Post hos vero paucos dies proles ipsius quæ adhuc sæpites esse videntur migravit a sæculo. Per Spiritum scilicet prophetiæ cognovit vir Dei Aridius quod postea probavit eventus. Cum vero ad locum memoratum-sanctus Dei famulus pervenisset, cognitio rex ejus adventu, cubiculum suum eum-introduci præcepit, credens se ejus orationibus in Domino adjurandum. Quapropter cum introgressus fuisset, reddito salutationis officio, cepit eum manibus suis palpare, qui intra se Dominum precibus postulabat, ut petitionibus suis rex præberet assensum. Qui dum commotus de anxietate suæ infirmitatis inter sacras manus beatissimi viri cepisset habere, suæ causam conditionis exposuit: sed favente Deo, qui cuncta regit et omnia disponit suaviter, quidquid Dei Sacerdos apud regem poposcit, facili obtenta potuit promereri. Adjiciensque rex ut libros ipsos, quibus inscriptus pro gravi census populi regni ejus tenebatur afflictus, sancti etiam viri pro respectu, vel stabilitate sua, manibus ejus tradidit, ut ipsos sui auctoritate incendio concremaret. Tunc Aridius, receptis libris, iussit prunas parari. Quo facto apprehensus manibus suis ipsis libros, multis etiam circumstantibus in incendio concremavit. Obstant ergo petitionis suæ causa, post diem tertium principi valedixit.

XXVI. Quodam vero die primoque Parisios **1297** perveniret, hoc quod suis comitibus non longe audiverat, illic comprobavit evenisse. Referente proculdubio nauio cognovit vir Dei regis obitisse illius,

^a Vide Gregorium, lib. v Historiæ cap. 55, ubi de hac dysenteria, regis ejusque liberorum morbo, censuram librorum combustionem, etc., agit. Nihil tamen illic habet de sancto Aridio.

^b Videtur esse vicus apud Bituriges, hodieque

A quos jam ante ipse prædixerat, et eam magna funeris turba Parisios deportandos. Qui dum aliquatenus ad præfatam urbem rediens pervenisset, reperit populum civitatis illius jam a dysenteria morbo divino auxilio liberatum. Invenit etiam quemdam de suis collegis, nomine Constantinum, gravi mortis periculis subjacentem. Nonnullis vero quos mortuos suis comperit, orationibus suis incolumes reddidit. Tunc deinde hortatur a suis, ut ille qui pessimo succuberat tædio, in loco aliquo commendaretur tali personæ, ut cum de hac luce transiret, cepit huius tumulo clauderetur: ita dumtaxat jam fuerat vicina morti propinquus. Sed vir beatissimus miseratione motus, solita pietate promptus, allevans eum supra vehiculum quod seclere consueverat, regimini dedit alieno. Qui cum videlicet jam in tertia die itineri insisteret, afflictus tædio, mortis ictu percussus, corruit exanimatus in terram: quod dum cerneret beatissimus vir, compuncto corde, cum gemitu et lacrymis cuius orationi vacare cepit. Qui cum ab oratione surgeret, conversus ad corpus, dum manibus suis eum palparet, cepit oculos suos aperire; et non post longum horarum spatium, præda mortis evictus, reddidit luci jam prius incolumis; qui fuerat deperatus de vita, restituitur sanitate continua: qui igitur leno sermone aquam sibi poposcit expendi, cum vagantes cuncti huc atque illuc anxie quærerent, minime invenirent, quia ille locus aquæ erat proculdubio sterilis, sed sanctus Dei Sacerdos paulisper se declinans, percussusque ictu baculi terram, aqua profudit abunde. Qui mox petenti in vasculo detulit. Sic sitis aridus depressitur, pallor a facie fugatur, vultus in rubore mutatur, erigitur pedibus; et qui fuerat mortis occasu damnatus, sospes patriæ præsentatur. Qui postea multorum annorum duxit curriculum.

XXVII. Annectendum est virtutum miraculis, quod corda audientium illustrentur exemplo. Cum jam e vicinis patriæ jungeretur vico quodam Argentomano ^b, ibidem Artenius quidam, unus de monachis, opportune suggestit, ut alimoniam fratribus parari deberet. Cui ille ait: *Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis* (Luc. xii, 54); et illam Psalmistæ vocem: *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono* (Ps. xxxii, 10). Sed hæc a me accipe, frater charissime, cum fluminis hujus atque

^b pertransieris, leva oculos in partem dexteram, oportunum invenies locum, ubi possimus nos vel vehiculi nostri famis incipiam temerare. Cumque ad locum eundem sibi præsertim venisset, reperit ibidem dnos miræ magnitudinis pisces, adhuc maxime vivos. Quibus assatis, vir Dei Aridius ex ipsis in reflectionem **1298** partem acre it, et plerique ex ipsis usque ad satietatem visi sunt comedisse. Sed ille in cujus nomine reliæ laxaverunt apostoli in fluctibus, et illa trahere non valebant præ multitudine.

Argentomani dicitur, hanc procul a monasterio Saleusi (Sant-Benoît du Saull) situs, ubi Marcellus et Anastasius pro Christo passi dicuntur, apud Usuardum in Kal. Julii.

dine piscium, et his distribuit esurientibus cibum. A

XXVIII. Dum iterantur virtutes sanctorum, fideium mentes velut sitientes profunda Dei mysteriorum satiari desiderant. Quodam tempore, dum positus in itinere carperet viam, appropinquans cuidam vico Argentomao, concionatus est se sequentibus, dicens: Tacite transeamus, ne nobis inducatur mora itineris. Scilicet erat hic locus profanus, superstitionis antiquæ dæmonum cultibus consecratus, quò in loco populus Christianus inhabitans non potuit ferre miseriam, quia infirmitatibus variis subiacent, vel etiam ab ipsis dæmonibus assidue agitantur. Cumque voluisset vir Dei Aridius latenter fugere a populo, et ille secrete oraret, commota est infirmantium multitudo populi, proprium nomen ipsius invocantes, quia præcax dæmonum turba se a sancti viri adventu celare non poterat. Igitur dum eum sequeretur populi multitudo languentium, respiciens post tergum stetit, et protinus ad orationis studium se in terram prostravit, rogans pro illis Dominum, ut iuxta saltem illorum essent salvati. Cumque ab oratione fuisset erectus, crucis vexillum illico super singulos impressisset, tum hi qui languoribus variis detinebantur, vel illi qui a spiritibus immundis vexabantur, adjiciens oleum cum benedictione, Domino gratias referentes, sanitati pristinæ ab infirmitatibus vel a dæmonibus liberati sunt.

XXIX. Quos elegit Deus ante constitutionem mundi, hos despicit sublimitas reprobatorum. Hic vir sanctus abjectus fuit inter homines, et minimus a sæculi conspectibus, sed maximus inter sanctorum agmina prælatus. Quodam tempore in itinere positus, die quadam declinante ad vesperam, nec procul a vico, cui vocabulum est Moeno, jussit ut itineri terrarum poneretur, et sarcinas quæ jumenta vehabant loco congruo relaxarent; cumque locum amœnum, aspectuque delectabile manendi spatium vidissent, cognoscens vir beatissimus per spiritum prophetiæ quæ essent illi postmodum ventura, hortatur paterno alloquio collegas suos, quibus sciebat maximam injuriam imminuere, et allocutus est dicens: Viri fratres et filii, multam credite nos hac nocte injuriam perpe- uros, sed confortamini, et confidite nos cœlesti auxilio liberari. Neo aliqua mora, cum cœlum sidere splendore serenissimum cerneretur, subito in tonitruo commovetur terra, quasi a stabilitate sua præ sonitu gravi in tremorem convertitur, denique conturbantur nubes in aere, apparent tetro colore per sidera; et quæ fuerant candore perlucidæ, vertuntur in pluviam concitæ, crebrius micat 1299 coruscus e cœlo quod fuerat offuscatum: videlicet non longe ab ipsis erant tria idola cultu gentili dicta, cum aera fulgoribus urgerentur, in impetu tonitruum ita eversa sunt cœlitus, ut nulla exinde in crastinum fundamenta idolorum reperirent. Eodem ictu fulguris igne micante, silvam, quæ ab ipsis eminens cernebatur, ingens ignis ex parte exustam

concremavit, et arbusta eruta ventorum impulsio prostravit. Sed tali timore qui cum Dei homine erant perterriti sunt, ut nullus se posse evadere crederet, metuentes ut plaga Dei super eos descenderet. Inde frequenter hortabatur suos orationi insistere, et tota nocte in psallendi officio perdurare. Locus enim ille ubi vir Dei Aridius ad manendum diverterat, humiliori loco aliis videbatur, quo cæteri sua tentoria fixerant. Ita enormitate aquæ cuncti sunt madefacti, ut nihil remansisset in vestibus ubi aquæ impetus non percurrisset: sed sanctus Dei Sacerdos capsulam quam cum sacris reliquiis collo suo appensam portabat, circumspiciens comites, superpositis palliolo et stratorio ubi requiescere debuerat, tanquam si solis ardore attactus, ut nullum sensisset locus ille humorem.

XXX. Neque silentium est illud, quod virtuti congruit. Accidit quodam tempore, orto inter duos principes bello, Lemovicum populus regionis civitatis ipsius formidantes mœnia rumpere, et in desolatione redigere et destruere: quibus directis nuntius a rege missus, quorum ditioni populus subderetur, et jam depopulata urbs esset in obsidione. Igitur quidam ex ipsis, Domaricus nomine, qui cum aliis ad occupandam civitatem venerat, sanctum Dei virum aggredditur, solerti cura sciscitans eum, ut quidquid per revelationis spiritum cognoverat, futura prædiceret. Quibus silentio ita locutus est: Quanquam sciam vos regem metuere Theodebertum *, hoc scitote quod regnum ipsius super auferitur, sed hactenus citius interimitur. Rex autem vester multarum scilicet gentium augmenta adversus illum commovebit, super quem victoria ei donabitur: obtemperet videlicet pugna victoriæ fraudulenter decipitur, sed a filis nepotibusque suis, regnum ipsius traditur gubernandum. Cæteri vero reges, quibus stabilitate regnum stare videtur, interveniente articulo mortis præci in ignobilitate rapiuntur a sæculo, sed præfatus Domaricus ad bellatores regressus est. Nam quod vir Dei Aridius prædixit, ita postea rei probavit eventus. Sed inter hæc cætera bona, sermo quoque ei sapientiæ atque scientiæ affluenter collatus erat, charitatem et humilitatem super omnia possidebat, famulos quoque non ut servos affligebat, sed benigna charitate diligebat. Quid pluribus immoror? In omni conversatione sua quasi lucifer intra astra cœli refulgens instar 1300 magni lampadis micabat. Semper enim perfectos æmulabatur ad bonum, semperque aliorum virtutes sibi proponebat exemplum. Tardus erat ad loquendum, et velox ad audiendum, eratque elemosynis dives, charitate long nimis, humilitate sublimis, sermone subtilis, vigil ingenio, promptus eloquio, flagrans studio, utile nempe vas in Christi domo.

XXXI. Plerisque sanctorum convenit esse credendum, ut fatura prophetantes per Spiritum prophetiæ aperta consideratione divinitus gesta narra-

* Is est Theodebertus Chilperici filius, qui Gundobaldo duce devicto, Lemovices et vicinas provin-

cias diripuit, ut narrat Gregorius libro v Hist. cap. 48, et tandem occisus est a Sigiherti exercitu, cap. 51.

tar. Ita et h'c vir Dei, illustrato superna gratia, A per revelationem sancti Spiritus annuntiabat quæ hominibus essent ventura. Quidam vir ex civibus Lemovicum civitatis, cognomento Nectarius*, non inops rebus, sed locuples divitiis, unicam habens filium, intelligente beato Dei famulo subito illi mortis imminere incursum. Quapropter vir reverentissimos nuntium direxit parentibus suis, ut antea quam morti puer occumberet, suo præsentaretur aspectui. Tum audito genitrix nuntio prorupit in lacrymis pro sobolis interfectione. Interea cum paucis sibi famulantibus beati viri obtinuerat jussioni: cumque proficisceretur viam, ut prædictoris veritas probaretur, vi febrium ingenti attracta pueri membra solvantur, et demisso capite, clausisque oculis, pene mortuus esse videbatur. Et cum vir B sanctus hujus rei expectaret eventum, cernentes adolescentem esse exanimem, illico erumpentes in Ætum vociferantes famuli, qui cum summa festinatione venientes ad Dei hominem properant. Scilicet pietate motus suscipiens puerum exanimem ad reliquias sacratas beati Hilarii antistitis credidit exponendum. Qui pro eo magnis orationibus et precibus Domino commendavit, ut qui quatruiduam Lazarum reddidit vivum de sepulero, huic quoque puero subveniret propitius. Consummata igitur oratione, qui exanimis esse cernebatur, statim restituitur matri incolumis: et quem crediderat mortuum tradere sepulchræ, cum eodem magno gaudio exsultantes domum revertuntur alacres.

XXXII. Hæc igitur, sed et ana quamplurima his C similia quæ per singula prosequi longum est, plerumque vir Domini Aridius prophetiæ gratia ornatus prænuntiavit. Multa etenim sunt quæ per beatissimum virum omnipotens Deus virtutum opera declaravit, quæ dum sæpius revolvuntur, semper accrescunt quæ miraculis intueantur. Sed hæc, videlicet quæ superius, pauca de pluribus comprehensa sunt. In terris degens ut incola, postquam cœlestem acquisivit palmam, ad Christum remeans a sæculi laqueo ductus, non minimum referendum nobis reliquit exemplum, quam vivens potuisset operari in mundo. 1301 Sed nunc longum est per singula virtutum ejus miracula verbis enarrare, præsertim cum liber jam supra modum refertus postulans finem sermonem rejiciat, et ariditas sermonis nostri D attenuata, vel longo tranite pene defessa succumbat: non quod omnia quæ de eo narranda erant explicavimus, qui nec ad centesimum quidem ejus virtutum operum attingere potest, quanta in Virum beatum operum bonorum ornamenta, quæ sunt maxima et pretiosa supernæ remunerationis contulerit prærogativa. Hoc igitur restat, ut ad finem termini valeamus pervenire. O vere imitabilem virum! o quam præferendum omnibus ejus exemplum! o semen secundum Abraham benedictum! Neque Abraham benedictio meruit filium, Aridius vero benedictus transfertur in cœleste regnum; Abraham tradit hære-

dem, hic nihilominus hæreditatem; postremo Abraham quod habuit pignus exhibuit, Aridius vero totum quod potuit habere in mundo, Domini scilicet arbitrio juriq; commisit. Sufficiat ergo hæc dixisse. Jam vero, ut spero, etsi rustico sensu sermonem prolixum duximus, quanquam ejus meritis digna præconia nullatenus narrare sufficeremus. Nunc vero tam ad audientium ædificationem dignum esse potius quam et legentium, si quomodo ex hac vita ad Dominum migravit, paucis verbis explicare curavero, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum, amen.

INCIPIT DE TRANSITU SANCTI AC BEATISSIMI ARIDIUS AB-
BATIS ET CONFESSORIS.

XXXIII. Igitur cum jam vir Domini senilem age-
ret ætatem, cum jam mundi adversa cunctosque labores æquanimiter tolerasset, postquam fidelissimæ dispensationis creditæ sibi undique merita cumulavit, post multiplicia misericordiæ opera, post monachorum cœnobiorumque mancipatum, post dulcia vite exempla, post bonorum omnium et virtutum miracula declarata: vergente jam ætate, cum autem esset annorum amplius octoginta, sciens jam dissolutionem sui corporis imminere, dixit ad suos monachos: Scitote, charissimi fratres, quia me Dominus de laqueo hujus sæculi in proximo liberare dignabitur. Cum hæc audissent, ex eo sermone cuncti labefacti atque in angorem conversi, cœperunt morantes dicere: Non contingat, domine, hoc famulis tuis videre, sed magis annis multis ad ornatum Ecclesiæ Beatitudinem tuam Christus hic vernare permittat. At ille cum lacrymis vel longis suspiriis dixit ad eos: Non nostra, sed potius Domini ex hoc fiat voluntas. Porro ad hæc verba cunctis morantibus ait: Nolite, quæso, fratres mei, nolite contristari, sed magis gaudete et exsultate, quia olim hoc tempus desiderabam, hanc remissionem percipere cupiebam. Illis itaque in angorem conversis, 1302 atque suspirantibus, nihilominus et rei ambiguitate detentis, a colloquio cessatum est. Igitur nec mora aliqua, post hæc levissima febris infusa corpori traditari cœpit. Deinde vocato quodam puero præcepit, diceas: Festina, fili mi, perge cito ad virum illustrem Astidium, diceasque ad eum ut celeri cursu veniat, quia hujus cœnobii regiminis curam post dies obitus mei ipse recipiet. Et rursus ait: Quoniam si moram aliquam fecerit, faciem meam in hac vita jam non videbit. Nuntius quippe jussa complevit, sed præfatus Astidius veniendi causa tarde occurrit. Cum autem adfuisset, virum Dei jam superstitem in hoc sæculo non invenit. Itaque ut vir Dei prædixit, ita postea rei probavit eventus. Interea, ut dicere cœperam, cum vir beatus ultimam decumberet ægritudinem, nec quidem a Dei opere cessabat, bonam hanc consummationem virtutum suarum existimans, si ad finem usque perduceret. Pernox enim in orationibus et vigiliis, membris fatiscientibus, Deo spi-

* Is est, uti videtur, qui beati viri testamento subscripsit.

ritum et mentem servire cogebat, et nimium lætus A
 cupitum iter exspectabat. Igitur cum jam propinquum
 diem sentiret, congregatis ix Kalendas Septembris
 discipulis suis, quos jam corpore non spiritu inci-
 piebat relinquere, dixit ad eos : Utinam, dilectissimi
 fratres, parvitas mea audire sententiam [velitis] !
 Si vere mei amatores estis, Christi monita amate,
 Dei tremenda judicia jugiter formidate. Quales eritis
 in die iudicii presentandi sollicita consideratione ca-
 vete. Ego enim jam gradior viam meam, sed et ego
 cupio dissolvi, et, si Dominus permiserit, esse in
 requie. Illis ita dictis, cum omnes flerent et ejula-
 rent, ait ad eos : Ecce hodie in manus vestras com-
 mendo salutem animarum vestrarum : memento
 ergo admonitionem meam, et cogitate omnes de
 vobismetipsis. Hæc quæ dico assidue agite, hæc sa-
 pite et retexite, et memoriam meam semper vobis-
 cum retinete. Jam ultra Aridius non erit in hoc sæ-
 culo vobiscum. Cum hæc audissent omnes qui cir-
 cumstabant, ingenti gemitu et fletu levatis, consona
 voce omnes flebant, dicentes : Cur nos, pater, deseris,
 vel, cur tam cito a nobis, recedere cupis ? Scimus
 quidem te desiderare Christum, sed salva tibi sunt
 tua præmia, nostri quoque miserere quos deseris.
 Absentiam tuam ferre non possumus, quia similem
 tui nunquam postea habebimus. Doleat tibi, pater, ne
 tam cito relinquas nos orphanos. Talia quippe eis
 deflentibus, plissimus ille pastor faciem ubertim la-
 crymis rigabat : et cum esset pius, nec hoc deserere,
 nec a Christo valebat diutius separari ; tandem ergo
 inter amaras lacrymas resumens verbum, dixit : No-
 lite ex hoc contristari, et ne, quæso, nolite amplius
 fletu vexari de abscessu meo ; gaudere vos magis
 oportet quam mœrere, quia etsi corpore absens fuero,
 spiritu præsens ero. Ego vero si quid agere potui,
 profectibus vestris militavi ; et quaquam ego infe-
 lix sim, Dominus autem semper est. Illi vos com-
 mendo, ipsique curam vestram **1303** committo.
 Scio quidem quia inutilis servus non gessi quod de-
 bui, Dominus autem scit quomodo volui. Post hæc
 quoque verba, vergente jam die, subito proci-
 dit in pavimento, et elevatis ad cælum oculis orabat
 suppliciter gemens atque suspirans : Commendo tibi,
 Domine Jesu, oves quas mihi credidisti. Commen-
 dans igitur Domino cum senore quod ab ipso acce-
 perat talenti munere, jam vero in extremis positus,
 vocatis ad se discipulis, amplexusque per singulos,
 fletus, valedicensque omnibus, ait : Jam ultra non
 loquar ad vos, faciem meam amplius non videbitis,
 ideoque valete in pace, et jam me sentite quiescere.
 Illi itaque qui circumstabant audientes, nullo quive-
 rant genere temperare a fletu. Vix tamen inter ama-
 ras lacrymas hæc verba solummodo resonabant :
 Dolemus quidem nostri causa, quod nos solatio abs-
 cessus tui desitatis ; sed tui causa, Pater optime,
 consolamur ; quis post mundi hujus laborem ad re-
 quietem vadis æternam. Tunc ille oculis ad cælum
 elevatis tacitam precem fudit, deinde cum lacrymis
 ait : Memento mei, Domine, qui solus sine peccato

es, Redemptor mundi, et edue me corpore mortis, et
 salvum me fac in tuum regnum cœleste : tu es pro-
 tector meus, Domine, in manibus tuis commendo
 spiritum meum. Suscipe ergo me secundum magnam
 misericordiam tuam, et non confundas me ab ex-
 spectatione mea ; sed adjuva me, et auxiliare exitum
 animæ meæ. Aperi mihi, Domine, properanti januam
 regni tui, et principes tenebrarum non occurrant
 mihi, sed elementa tua protegat et defendat, ac ma-
 nus tua perducat me in locum refrigerii et consolati-
 onis, et vel in ultimo tabernaculo quod præparasti
 timentibus nomen sanctum tuum. Inter hæc etiam
 addidit, dicens : Nunc dimitte servum tuum, Do-
 mine, secundum verbum tuum in pace (*Luc. 11, 29*).
 Et his dictis inter verba orationis emisit spiritum.

B XXXIV. Cum sancta illa anima carnis sarcina
 fuisset abjecta, statimque cum esset hora secunda
 noctis, visus est globus nimia claritate resplendens
 super ejusdem cellulam de cœlo descendisse, et sub-
 ito ad sidera desuper penetrare. Ille igitur ordine
 sancta ejus anima terrenis contagis liberata, dedu-
 centibus angelis sanctis, ad suum victorem revo-
 lavit læta. Vir quidem spiritum ensiserat, luctus et
 fletus ad cælum resonabat. Compositum quidem ex
 more corpus, feretroque impositum, ibidem in psal-
 mis et hymnis totam noctem pervigilem ducunt. Cum
 autem lux diei fuisset exorta, convenit populi mul-
 tudo ; etiam cum et ad notitiam p. nificis urbis Ie-
 moviciæ pervenisset, quo audito, cum magno fletu
 celerique cursu occurrens, super corpus sancti viri
 diutissime flevit, quod eum vivum minime in sæculo
 invenisset ; et mox cum ad ecclesiam sancti Juliani
 martyris, quam vir sanctus edificaverat, ubi corpus
 sacrum jacebat, deportare voluisset, nullomodo fo-
 retum vel paventum levare poterunt. Decreverat au-
 tem vir Domini **1304** Aridius in ecclesia sancti
 Hilarii antistitis, quam et ipse suo opere edificaverat,
 corpus suum sepulturæ tradere. Tunc tristis valde
 Ferreolus pontifex effectus, indixit jejunium tridua-
 num celebrare cum psallentiis. Quod cum ita fieret,
 ipse cum suis indesinenter per illud triduum celebra-
 vit jejunium. Interca cum peractum est jejunium,
 ait : Si Domini est voluntas, aut sancti hujus, ut
 illic eat quo ego vel plebs hæc cupimus, sine ulla
 dilatione elevetur. Erat autem locus in secretiori
D parte. Cumque accessissent ad feretrum, ut eum le-
 vare conarentur, tanta mox celeritate levatum est,
 ut facile a duobus portaretur, quod antea nec a plu-
 rimis movebatur. Quod omnes qui aderant cum eo-
 dem pontifice cerucentes, cum magna exultatione
 Christi gloriam magnificabant, dicentes : Magna et
 mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens.
 Cumque jam deportatum fuisset corpus ad sepul-
 crum, omnes qui aderant nullo genere temperabant
 a fletu ; patrem se perdere clamabant, et inter fletus
 et singultus vix hæc verba promebant : Cur nos, Pa-
 ter, deseris, et cui alumnos tuos tradis regendos ?
 Igitur corpore ex more traditæ sepulturæ, præfatus
 episcopus reversus est ad propria. Comparatur ita-

que, si placet, exsequiis hujus sancti viri, non dicam funeris, sed potius triumphi, inanis gloria sæculi : conferatur, si potest, etiam virorum divitum pompa huic sacerdoti defuncto æquanda. Illos confusis plausibus turbarum honorat insania, Aridium mundi ærumna exutum angeli cum cœlestibus laudibus perferunt ad regna perpetua. Illi post sæculi pompas in tartara trudentur, hic post mundi adversa sinu Abrahæ lætus excipitur. Illi divitiarum opibus oppressi et defuncti præcipitantur in gehennam, Aridius vero eleemosynis sublimatus cum sanctis resurgit in gloria. Illi postremum lugent in inferno damnati, Aridius laureatus exsultat Ecclesiæ cum cunctis a sæculo sanctis. Gratias tibi Deus noster, qui reddidisti ei magna pro parvis, et quiescere eum fecisti in gloria sempiterna, et illa evangelica promissione, ubi ait : *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam* (*Matth. xxv, 21*), hic meruit audire : *Intra in gaudium Domini tui*. Et sicut de talibus per Salomonem scriptum est : *Iustus de angustia liberatus est* (*Prov. xi, 8*). Et per Jeremiam scriptum est : *Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus* (*Jerem. xvii, 7*). Hinc et David dicit : *In lege Domini voluntas ejus, et erit quasi lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Ps. 1, 2, 3*). Hinc etiam per Isaiam prophetam Dominus dicit : *Ego vocavi eum et benedixi ei, et directa est via ejus* (*Isai. xlviii, 15*). Hinc quoque in libro Ecclesiastico dicitur : *Timenti Dominum bene erit in extremis, in die defunctionis ejus benedicetur* (*Ecclesi. i, 13*). Hinc et alibi scriptum est : *Bonorum laborum ejus gloriosus erit fructus* (*Sap. iii, 15*), et : *in perpetuum corona ejus triumphat* (*Sap. iv, 9*). Hæc nos de obitu sancti viri sufficiat narrasse, ut ne legentibus fastidium ingeram. Verum et ejus **1305** vita terminetur, noster quoque terminetur et sermo.

INCIPIIT DE MIRACULIS SANCTI ARIDII ABBATIS.

XXXV. Nunc de multis miraculis quæ ad sacratissimum ipsius corpus Dominus assidue ejus meritis operatur, vel pauca de pluribus, quæ in calce ejus obitus ibi Jesus Christus declaravit, pro legentium opportunitate aggrediar, ideoque non valet mens humana in verbis erumpere, quantis mysteriis milites suos superna gratia illustrat. Quidam monachorum de viri sacratissimæ cellula, nomine Baudenus, cum instrumentis chartarum, quibus monasterii possessio firmabatur, regionem Burgundiam adire non distulit. Qui igitur expetens venerabilem et egregium antistitem, Syagrium Ædæ civitatis episcopum, eumque suis precibus imploravit, eo quod honore dignissimus præ omnibus in regis palatio habebatur, ut ejus patrocinio a diversorum amulorum insidiis cellula tueretur. Qui scilicet petitionibus præfati monachi annuens, quæ petivit vir reverentissimus non negavit : sed etiam auctoritate regali instrumenta annuivit, et ad regionem remeandi tribuit libertatem. Cumque transissent dies plurimi, et oblata petitione

A festinaret, oppidum Lemovicæ regionis ingressus est. Quodam die in vico quodam, nomine Ricomago, virum magnificum Nectarium ibidem reperit ; et quidquid petitionibus suis eventus præstiterat, omnia patefecit. Qui dum interea parcunctaretur ab ipso, cœpit sermonibus suis vacillare, menteq' e lapsa, ac furibundo vultu, statimque prorumpens in vocem, causam sui operis silere non potuit, quod adulterii vitio fuerat ludibriose inquinatus. Qui dum frederet dentibus, et se suis morsibus laniaret, chrismarium quod vir beatissimus Aridius gestare consueverat, et reliquias habere sanctorum, a se concitus excutiens, projecit in terram. Et dum furor ingens illius sedari nullatenus poterat, victus custodiæ mancipatur. Interea unus e famulis præfati viri, apprehenso chrismario quod a se projecerat, nesciens inter vestimenta reposuit. Qui dum hoc ageretur, constipatus in unum rebus, onerare jumentum cœperunt. Nam cum super ipsum onus elevatum fuisset, sacro pondere constipatus, in terra corruens gressum ultra movere non potuit. Quid plura ? supponitur in alio, qui scilicet suscepto pondere, pari conditione idemque similiter in terra procubuit. Qui dum multis stimulis cruciatus urgeretur, nullatenus reddidit animos erigendi, quousque daretur causa intellecti culpa facinoris patefieri. Igitur dum arcibus furoris impetu suæ vesaniæ ageretur, exclamavit quod chrismario, quod se indigne deportasse dicebat, cum suis vestimentis esset astrictus ; et ideo vehiculum non moveretur nisi hactenus tollatur, ubi potius est negligentia culpa. Quod videlicet scrutate marsupio **1306** illico repperunt, et pro veneranda devotione ac religione vir sublimis Nectarius puero innocenti cum reverentia honoris superimponit ; statim horarum solvuntur spatia. Præfatus namque Baudenus, cum antequam spiritu perturbaretur, utpote nec alio potest estimari qui suo sensu non regebatur, coram omnibus extensis gressibus fugam iniiit. Qui dum in unius spatio horæ pene duodecim millia suis pedibus velociter curreret, fatigato corpore, semianimis corruit in terram : cumque a custodibus associatus fuisset, apponitur mansioyi. Exacta namque nocte diluculo consurgens, ad sacratissimum tumulum sancti Martialis cogente immundo spiritu se obtulit præsentandum ; ibique ut professionem sui operis patefecit, expulso maligno spiritu, medelam meruit recipere sanitatis.

XXXVI. Sunt multa et alia, quæ post transitum sancti viri omnipotens Deus operatus est. Illiusmodi causa populis expectantibus, unus e familiaribus ad virum magnificum antedictum velocissimo cursa perveniens, nuntiavit conjugem suam gravi mortis periculo detineri, quem vero admonuit ut festinus adesset, si vellet eam reperire vivam. Qui interea confidens de Domini miseratione, puerum qui chrismarium sancti viri seram detulerat jussit concitus inantea properare. Cumque donum fuisset ingressus, omnis familia in luctu et lamentatione vacillans, eo quod tam repentina mortis articulo

subjaceret. Quæ scilicet oculis clausis iudicium menturæ ostenta gutturis apparebat, ubi gravissimus exortus fuerat nodus. Quæ etiam jam vocis officio obserato, ac caligantibus oculis, nec virum suum agnoscere poterat. At ubi chrismarium sancti viri collo morientis suspenditur, mors illico fugatur, statim oculi solvantur in lumine, spiritus halitus salutis pristinae reformatur. Quæ eructans fortiter, ablato gutturis nodo, quod esu non acceperat revomuit, et restituitur vitæ cui mors imminebat in januis. Ipsum vero chrismarium vocatis sacerdotibus venerabiliter ad monasterium sancti viri deportatum est.

XXXVII. Sed quis singillatim omnia mirabilia quæ ad sanctum ejus sepulcrum Dominus Jesus Christus operatur assidue; verbis valeat enarrare? Quadam die decreverunt mulier se sancti viri præsentia esse videndam, ut referret gratias. Nocturnas vigiliis celebrantibus monachis, Babolenus quidam habens filium, nomine Babolenum, qui gravi fuerat membrorum vulnere addictus, deportatus a parentibus, ad tumulum sancti viri exponitur, qui dum in pavimento jaceret, nocte fere media puer prorumpens in voce, sensit membrorum compages locis quibus fuerant dissolutæ adjungi, qui videlicet se erigens o pavimento, solidatis membris statit super pedibus suis: et qui fuerat manibus exhibitus ad sepulcrum, gressu proprio cum ipso suo parente gavisus, gratias Christo referentes, revertuntur ad propria.

XXXVIII. Intuendum summopere est quanta omnipotens Deus sanctis suis in hac **1307** vita gratiæ suæ contulit dona, ut ad majorem gloriæ cumulum ad supernam patriam remunerentur post triumphum. Itaque quidam ex monachis, nomine Gaudoneres, de monasterio Ambiacini, quod non longe ab urbe situm est, ipse vero a maligno spiritu deiectus, ita ut visu quem corneret morsu vellet decerpere, et in duabus vinculis catenis deducitur ligaminibus quasi reus ad judicem. Quadam namque die ad tumulum sancti viri deductus est, ibique redditus sanitati pristinae, ab adversario hoste a quo vexabatur ereptus est, in servitio omnipotentis Dei plerosque convertit. Nam catenæ quibus miser astringebatur, sponte solutæ sunt, ut miraculo duplici patefaceret quod in uno momento catenæ constipatæ confringerentur, atque a dæmonio obsessum divina gratia absolveret, ut liber Deo serviret, cui creatura omnis ingemiscit. Nam si quis exigente causa quæcumque fuerit ob culpam vinculus, vel catenis astrictus, si contigerit ut per agrum publicum, qui basilicæ ipsius proximus est, ducatur ligatus, mox ut contra eandem ecclesiam ventum fuerit, confestim disruptis omnibus vinculis solvitur reus, nec patitur ulterius teneri astrictus.

XXXIX. Mirandis rebus plus adhuc miranda succedunt. Quadam vero die duo multi venientes ad tumulum sancti viri, licet lingua rogare non valebant, sed fide. Peruncti igitur oleo, mox solvitur imperante Domino lingua mutorum, et loqui cœperunt adorantes, et qui effecti fuerant clingues, protinus

Assermocinantur ad plebem. Electi quippe hoc in munere acceperunt, ut quanto magis virtutibus polleant, tanto etiam indignos se judicent, ne ad inanem gloriam rapiantur, ut dono non priventur superno. Igitur quatuor viri de diversis provinciis venientes, una cæcitate daunati, tunc prostrati in oratorio expectabant lumen, eventu quærentes sancti viri remedium. Interea dum preces ad sacram tumulum offerunt, unanimiter postulantes, illico cæcorum oculus aperit, qui longo jam tempore fuerant clausi, claro lumine adepti, poscentes limina templi.

XL. Multa quidem et alia ibidem jubente superna gratia ejus meritis operantur signa atque virtutes: inter quæ etiam et cicindelæ exundante ubertim oleo superfunditur. Ex quo etiam sancto liquore multi illic peruncti a diversis sanantur infirmitatibus, et benedicuntur ibi jugiter nomen Domini Dei æterni. Sed et ad ejus nihilominus lectum, qui situs est in monasterii sui prædio, multæ virtutes similiter declarantur. Sed et per diversa loca ubicunque sacra ejus reliquiæ deportantur, vel quo etiam delatæ fuerint plurima signa virtutum, ejus merita revelante gloria Christi, enixius efficiuntur. Quæ omnia et ordine onerosum duximus verbis prosequi, et idcirco ea his paucissimis syllabis complexi sumus, quia jam cessare a collocutione festinamus. Quæ vero si per singula, ut gesta constant, nunc **1308** enotare curaverimus, et modum paucissimi voluminis excedimus, et pro ipsa forsitan prolixitate fastidium legentibus ingerimus. Quæ vero nos minus enarravimus, palam omnibus fidem præstant, conspicientibus illa multimoda vincula compeditorum, quæ ad ejus sepulcrum in argumento rerum cernuntur appensa. Ex quibus etiam nos aut certe pauca, aut pene nulla commemoravimus, per id duntaxat quod in conspectu omnium apposita, velut nos locum, ita et omnes nos ambigimus nosse. Hæc quidem quamplura infra paucum tempore constant acta. Illa scilicet quæ deinceps per prolixa spætia temporum agenda sunt, qualia vel quanta fiant, quis modo æstimatione comprehendere valet, cum nunquam a Præsulis tumba hodieque restent fieri miracula. Sed quotidie ægri ad tumulum sancti viri veniunt, et ibi excubantes sani efficiuntur; cæci veniunt, et illuminantur; dæmoniaci veniunt, et liberantur; perjuri veniunt, et aut moriuntur, aut etiam a diabolo vexantur; ferro vinculi confugiunt, et solvuntur; claudi carrucis advecti, consolidatis gressibus, ad propria incolumes revertuntur. Multæ quidem sanitates ex eo, qui illic crescit, olei liquore perficiuntur. Quanti rursus a frigidibus vel diversis infirmitatibus detenti liberati sunt post transitum beatissimi viri, qui fuerant ab hoste captivi. Nam libelli pagina singillatim non potest adnecti, ut ne infirmioribus fide fastidium præparet, et dubitantibus sermo prolixior pronugetur. Hæc igitur pauca de pluribus dixisse sufficiat, ut quasi de diversis floribus in sanctæ Ecclesiæ sinu redolentes repleta multorum corda credentes, ut carere perfectos fructus valeant, quos munditia

delectatio non inquinat. Non potest enim et hic gaudere cum sæculo et illic regnare cum Christo; nec duobus dominis servire, Deo scilicet et mamonæ. Deponentes igitur opera tenebrarum induamus arma lucis, quia Creator omnium est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Testamentum sancti Aredii, licet in ms. Codice sancti Galli non habeatur, hic tamen referre visum est potius quam in appendice, ut polliciti sumus in notis ad caput 29 libri x Historiæ, ubi a Gregorio laudatur. Datur autem nunc primum integrum ex archivio sancti Martini Turonensis.

TESTAMENTUM SANCTI AREDII ABBATIS ATTANENSIS.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sub die pridie Kal. Novembr., anno 41^a 1309 regni domini nostri Sigiberti regis, Ego Aredius presbyter, et Pelagia, sana mente integroque consilio, iudices et arbitros rerum nostrarum, metuentes casus fragilitatis humanæ, ne nos subito repentina mortis præveniret occasio, residentes, testamentum nostrum condidimus, quem ego ipse Aredius manu propria scripsi, et testibus numero competenti tradidimus subscribendum. Quod testamentum nostrum, si casu, jure civili aut prætorio, aut cujuslibet legis novellæ conscriptione, vel veteris valere non poterit, ad vicem codicillorum et omnium scripturarum, quæ firmitati consistunt valere jubentur^b. Ut id fiat, detur, præstetur, illibatum in omnibus teneatur, secundum tenorem infra scriptum, quem Christo Domino adjuvante constituimus.

Itaque te, sancte Martine Turonensis, judicantes constituimus^a ita ut per præpositam sanctæ ordinationis tuæ basilicæ. Quod vero tibi, vel quidquid unicuique donavimus, aut quod fieri rogavimus, hæc omnia potestate et sancta dominatione tua post obitum nostrum ut fiat et permaneant supplicamus. Ideoque donamus tibi, sancte Martine, per hujus testamenti paginam medietatem Grieciensis^d, aliam vero medietatem cum ædificiis, vel cum omni jure suo, Attano consistentes monachi nostri in perpetuum te, sancte Martine, defensante possideant: ea videlicet ratione, ut ad monasterium, quem Domino inspirante et adjuvante nos fecimus, et monachos quos ibi Deus

per nos peccatores esse ordinavit, aut inantea Deus ordinare jussit, id est tam de ingenis quam de servis nostris, tibi, domne Martine, fecimus, ordinandos commendamus; ita ut si exinde, quod absit, quisquam abstrahere de potestate vestra voluerit, quæ tibi, sancte Martine, ad loca sancta amore Christi et in tuo honore vel sanctorum ædificata sunt, aliquo malo atque iniquo ingenio, quod Deus avertat, quem regendum gubernandumque dignus haberetur, absque procuratione sanctæ vestræ basilicæ ordinare aut subdere neglexerit^e, sit per virtutes tuas anathema.

Portionem nostram de agro Sisiaciensi^f, hoc est domus et oratorium cum reliquis ædificiis, agris, silvis, pratis, pascuis et accolis [Ed., areolis], cum omni jure suo, sicut a nobis præsentem tempore possidetur, tua sancta basilica, domne Martine, sed et commendati monachi 1310 Attanenses, quos sub tuo patrocinio vivere sancimus, et qualiter Deum propitium habeatis, et mancipioli vobis ex ipso fundo Sisiacum tibi, domne Martine, atque tuis monachis condonavimus, quod est ad partem basilicæ tuæ, aratores tres, Parminum, Talasium et Claudium, seu et reliqua mancipia nostra, vel quæcumque nobis debita servitute debentur, exceptis illis qui jam liberi sunt, Clara scilicet et Marcia: Ursacium cum uxore et filiis similiter tibi ad servitutem donamus, ea vero conditione, ut quaternos aripennos vineæ colant.

Cellam quoque nostram in honore sancti Medardi dedicatam, quæ sub Gaudomaro [Al. Gandomoro] sita esse videtur, et vulgo Exidolium appellatur, cum omnibus suis pertinentiis monachi Attanenses, te, domne Martine, defensante, possideant. Noniacum^h domum nostram cum ædificiis, vineis, silvis, pratis et pascuis, vel cum omni jure suo, similiter^b Luciacum, Mareomonte, cum vineis, vel omni jure suo, secundum quod a nobis est Deo propitio possessum, monachi nostri Attanenses ut per te, sancte Martine, habeant volumus, et, te defensante, ut possideant rogamus, cum mancipiis, his nominibus, Parminio cum uxore et filiis, Leomere cum uxore et filiis, Armedio cum uxore et filiis, Rustico cum uxore et filiis, Claudio, Silvio cum uxore et filiis. Hi enim similiter quaternos aripennos vineæ monachis colant, uxores vero eorum decenos argentarios singulis annis monachis superscriptis nostris Attanensibus de-

Martini.

^d Mart. b., *Grieciensis cum omni jure suo; aliam in Attano consistentes. In Mart. a deest in Attano.*

^e Mss., *dignare haberetur, et tuæ piæ sanctæ procurationis, vestræ præpositus sanctæ basilicæ ordinari aut studere neglexerit.*

^f Mos. semper *Fisciaciensi.*

^h Hic articulus deest in Mart. a. Exidolium, vulgo *Exidolium*, castrum est vicium Attanensi monasterio, quod passim memorat Gaufridus, prior Vosiensis, in Chronico.

^b Sic mss.; at Mos., *Honacum, Mab., Memacum. Memac* locus est monasterio ordinis Benedictini illustratus.

^a Alii xvii, sed mendose; non enim tot annis regnavit Sigibertus. Ad ejus autem regnum, id est Austrasiam, Lemovices pertinuisse, non ex hoc solum loco probatur, sed etiam ex utraque hujus sancti Vita, et ex ipso Gregorio, lib. x Hist. cap. 29, ubi in aula Theodeberti regis educatus fuisse Aredius dicitur. Quin et idem patet ex pactione quæ lib. ix cap. 20, integra refertur.

^b Mab., *firmiter consistunt, valere jubemus. Mart. b., ad invicem quod cancellorum et firmitate jubentur.*

^c Mos., *indicantes heredem instituimus. In'ra Mab., sanctæ ordinatur tua basilicæ... quod vero, etc. Porro ex hoc loco et sequentibus patet origo subjectionis monasterii Attanensis (quod hodie collegium est canonicorum sæcularium) basilicæ sancti*

vant, et nihil amplius ab eis ullus ullo tempore exigere præsumat. Peculiariorum vero eorum, campellos et vineolas, nullo inquietante possideant, ea vero conditione, ut nec vendere, nec alienare præsumant. Scauriniacum ^a vero domum nostram, quæ portio nostra dicitur [At., debetur], præter id quod dedimus, vel id quod vendidimus, cum vineis, pratis, silvis et pascuis, medietatem basilica tua, domne Martine, hæres instituta recolat ^b, et medietatem monachi nostri Attanenses per te ut habeant, humili supplicatione deprecemur. Eufrasium et Meroalidum vinitores vineæ [At., basilicæ] tuæ deputavimus, domne Martine, ea vero conditione, ut quaternos arpennos vineæ colant et deligant [At., dirigant].

Valentinianum pariter monachis supra scriptis deputamus, ut et ipse quantum arpennos vineæ colat monachis, et nihil amplius. Uxor **1311** sua Subronia, et filios, si habuerint, in libertate permanent. Basilica sancti domni Martini dedimus portionem nostram ex fundo Rosiaco ^c, domum nomine Juliae ^d, cum omni jure suo. Similiter et dono Genuliacum cum ædificiis, pratis, silvis et pascuis, vel omni jure suo, sancto Martiali volumus esse donatum. Et de Scauriniaco, vineæ cultæ arpennos quinque, quos Provincianus vinitor coluit, et in Negiaco vineæ cultæ arpennos quos pro oblata nostra donamus, ut servientes sancto Martiali vel matriculæ suæ per sanctum hæredem nostrum accipiant. Area cum domo nostra intramuranea Lenovicinæ civitatis cum ingressu et regressu ejus, basilica tua, sancte Martine, et monachi nostri Attanenses æquali successione possideant. Similiter in Issaudone castro ^e arcam intramuraneam cum domo nostra simili æquitate possideant [At., possidete].

Eustriaco portionem nostram Florentiæ et filiis suis volumus esse donatam, et liberi nostri, quorum nomina sunt inferius comprehensa, sub defensione tua, sancte domne Martine, consistant; id est Castorio cum uxore sua Limphasia, Octardo cum uxore sua Exsuperia, Aquilino et Pascentio cum uxoribus eorum et filiis, Malloste cum uxore sua, Antedia cum filio suo, Leothardo cum uxore sua Gaudiosa, Gariabaudum cum uxore sua, Faustino cum uxore sua Ermentaria, Joanne cum uxore sua et filiis, Marometo cum uxore sua Sanctonia, Frontuino cum uxore sua et filiis, Antonia ^f, Nimasio cum uxore sua Marla, Majoriano cum uxore sua Gerontia, Leobeto cum uxore sua Bajola, Basilio cum uxore sua

A Avencia, Mauricio cum uxore sua Margaridia, Saniello cum uxore sua Marcella, Leontio cum uxore sua Euninia, Urreia, Eulia ^g, quam redemptam captivam, Romana cum filiis, filios Burgoneri, Frontasio cum filiis. Hildemodum cum uxore et filiis liberos esse jubemus, cum campellis et vineolis eorum, vel quantumcunque peculiariora habent, aut habere potuerint inantea volumus esse concessum, ea tamen conditione, ut de campellis vel vineis vendere nec donare habeant potestatem. Proculam et Macedoniam similiter ibidem deservire jubemus, necnon et maucipiola hæc, et agnitio ^h eorum inferius comprehensa, decernere servi nostri jubemus, Solemio cum uxore sua et filiis, Maurenciano cum uxore sua Valeria, Aligilio cum uxore sua Basilia, Aliasonio cum uxore sua Florentina, Specia cum uxore sua Eugeria [At., Eugenia], Lupicino cum uxore sua Hæroreca cum filiis, Francardo cum uxore **1312** sua Orogia cum filiis, Amareto cum uxore sua Savina, Frangomere cum uxore sua Leoboda, Partenio cum uxore sua Mariosa, Sonulfo [At., Ronulfum] cum uxore sua Animia et filiis. Agnitionem eorum diximus, sed et aliquos ex ip-sis liberos fecimus: hi vero cum campellis eorum, et vineolis, vel quidquid habere ⁱ videntur, aut adhuc venire potuerint habere decernimus, ita ut singulis annis terna pondo carræ inferant nostro, et singulis mensibus cologias vicissim ad missas nostras revocent, et inferant in altario quinos argenteos, et donent exenio ^j secundum quod paupertas eorum parere potuerit: nihil amplius ab eis aut a basilica sancti Martini, aut a monachis nostris requiratur, quam quod scriptum est implere debeant.

Et istos liberos nostros et liberas nostras, quos nobis bonæ memoriæ genitor noster Jucundus ^k per testamentum suum commendavit, similiter et illos quos pro remedio [animæ] bonæ memoriæ fratris [At., filii] nostri Eustadii liberos fecimus, tibi, sancte Martine, defensandos commendamus. Et si quis eis amplius præter hoc quod eis injunctum est, in quolibet inquietare aut dominare voluerit, tu, sancte Martine, defendas. Nam et mulieres istas, quas inferius ascripsimus, id est Baudonidia ^l cum filiis suis, Habenda, Allovera, Fraternalis, Amasonia, Artemia, Susanna, Proba, Probatia, Frotania, ut singulis annis singulos trientes monachis nostris dissolvant, et nullus eis magis requirere præsumat, ne incurrat quod supra comprehensum est. Caballos et jumentum

^a Mab., *Cauriniacum*. Mos., *sanctum Cauriniacum*.

^b Mab., *Martine, habeat [sicut] instituto hoc recollitur*.

^c Mos., *Rosiaco*. Et quidem hic videtur designari *Moutier-Rouseil*, ubi monasterium existit jurisdictioni sancti Martini omnino subjectum, uti hodieque subsistit, licet in collegium canonicorum conversum, et Albasonium nuper translatum.

^d Sic Mart. et Mos.; alii *Viliaco*. Mos., infra, *Genuliacum*.

^e Castrum est ad Viæram situm, vulgo *Issaudon*.

^f Alii, et filia Antonia.

^g Alii, cum uxoribus suis *Cumina, Urreca, Lucia*.

^h Sic quoque pro *Agnatio* scribitur in legibus Visigothorum.

ⁱ Alii, aut adhuc habere potuerint, et possidere decernimus.

^j Alii, *terna pondo carræ inferant, afferant nostra, et in singulis mensibus singulos condomas vicissim missas nostras revocent*. Mabillonius legendum suspicatur, *terra pondo carræ inferant monasterio, seu cuneras inferant monasterii*.

^k Sepultus est in ecclesia sancti Michaelis Pistoriensis in suburbio Lemovicensi, quæ ecclesia hodieque sancti Martini jurisdictioni subjecta est.

^l At., *Lindonidia... Abenda*.

cula nostra, seu vaccas, oves et boves, et porcens, A lecturia, utensilia per domos, vel quidquid per cellaria aut areas nostras postobitum nostrum invenerit ordinator sancti Martini, medietatem pauperibus eroget, et aliam medietatem monachi nostri supra scripti percipiant.

Addimus etiam mancipia, quæ colonaria appellantur, et nobis tributaria esse perhibentur [Al., debentur] medietas ad basi icam tuam, domne Martine, et alia medietas monachis nostris proficiat, et reddant omnes singulis annis trientes. Hoc est Eulodio cum filiis qui nobis esse debentur, Renchardus cum filiis, Friardo cum filiis, Amanda cum filiis, Gundemero sine [Ed., cum] filiis, Dominica cum filia. Idecirco præfata mancipia his sanctis locis donavimus, ut ipsorum merces nos peccatores [liberet].

Quod unusquisque locus sanctus constitutus ibi habet ministerium ^a declaratum, **1313** rectum duximus inserendum: id est turres quatuor, cooperituros holosericos tres, calices argenteos quatuor. Duo sunt ansati, comparati solidis tricenis. Nam ille medianus præ auro fabricatus valet solidos tricenos, et ille quartus valet solidos tredecim. Patenam argenteam valentem solidos septuagenos duos. Cooperitoria holoserica quatuor, unus valet solidos tricenos, alius solidis sexdecim, tertius solidis quindecim, quartus solidis quadragenis quinis. Duo ex ipsis auro sunt fabricati. Item cooperitorium lineum ornatum valens solidis quatuor, pallas corporales quatuor, cooperitorios holosericos tres, minores quinque, et pallas, tribunalia [Al., tribuna] in basilica valentia solidis duodecim, et alia quotidiana valentia solidis sex, et alia quotidiana quæ sunt ante altare valentia solidis quinque. Vela ornata de ostio majore valentia solidos tres. Alia vela de ipso ostio valentia solidos tres. Item velum ad ostium minus valens solidos duo. Item velum pictum valens solidos quinque. Similiter in oratorio sancti Hilarii coronam cum cruce argentea deaurata cum gemmis pretiosis, plena reliquiis sanctorum domnorum, et suo ornatu, valentem ad æstimationem solidos centum, habens corona illa in se pendencia folia ex auro et geminis facta numero octo; et in illa cruce similes factæ duæ, et mimitatæ gemma grande circumcirca auro, et subtus crucicula ex auro, et gemmulenas octo. Pallam holosericam cum suo ornatu valentem solidos duodecim. Item pallam super altariolo sancti Hilarii linitam auro, et margaritis fabricatam, valentem solidos triginta. Velola per ipsius oratorii parietes tria holoserico ornata, valentia solidos octo. Item pallam super altario domno Hilario quotidianam, valentem solidos duo. Item velum in domo Hilarii dramioserico, valens

^a Id est, supellectilem sacram.

^b Sic Mos.; at Ms., *nostro*; et infra Mos., *quinque auro exornatas*. Sanctum Maximinum Aredius suis patronis accensebat, quod diu Treviris fuisset moratus.

^c Petierat Aredius corpus suum in oratorio sancti Hilarii sepeliri, ex ejus Vita, cap. 34

^d Ms.: *Attanenses nobis vivis monachi Vosidensis*

solidos quadraginta. Item in domno Maximino velolatria. Ante altare unum vermiculum, valentem solidos duo, et illa alia duo, valentia solidos tres. Et item pallam vermiculam in domno Juliano, valentem solidum unum. Pallam quotidianam in domno Maximino holoserico ornata, pallas corporales in domno Hilario vel velola ad ostia quotidiana. Item ad pallas super sepulcro sancto holoserica duo, valentia solidos sex-ginta. Item pallas super sepulcra quinque Achaica exornatas, valentes solidos quindecim. Item pallam profectam [Al., prosericam], valentem solidos duo. Item aliam profectam, valentem solidum unum. Vela ante ipsa sepulcra duo, valentia solidos quinque. Item omnia et ornata sanctorum, vel quidquid super sepulcra nostra martyrii Attanensis sanctorum, id est Scipionem diaconem et Aventiolum, quos instituiimus ipsis custodiendum et studendum ante sanctos, et domno nobis Nicetio diacono sancti Martini consignavimus, simul et de Sisciaco oratorio tribunalia duo valentia solidos quatuor, vela ad ostia tres, valentia solidos sex; turres, calices, pallas et **1314** cooperitoria prædictis martyriis ad custodiendum tradidimus.

Nam et adhuc adjuramus præpositum sancti Martini et monachos nostros Attanenses per corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi et merita omnium sanctorum, ut in oratorio sancti Hilarii ^e, in cella mea, quinta feria, omni tempore, maturius matutina et missa sanctorum domnorum a monachis ibidem revocetur. Et tectos sanctorum reparari, cum ^C necesse fuerit, jubeatis, hoc est Auano et Sisciaco, admonentes et monachos, et liberos et servos et accolos nostros, ut ipsa loca sancta omni tempore sint munita, sicut mos est, hoc videlicet compositum sicut reliquerimus, sic etiam conservetur ut oportet in Domino Jesu Christo. Illi vero qui nobis vel monasterio atque congregationi nostræ deservire noluerint, a rebus omnibus nostris, tam nobis superstitiibus, quam post obitum nostrum habeantur extranei.

Attanenses ^d si nobis vivis, monachis Vosidensibus solatia, sicut placuerit, præbuerint, Fextioialo portionem nostram et centum arpennos terræ in Sisciaco prona voluntate donamus; sin vero remuerint solatia præbere, quod eis a nobis donatum est, basilicæ tuæ, sancte Martine, et monachi Attanenses ^D commendata omnia revoces in perpetuum possidendum.

Quidquid vero in hoc Testamento nostro fortasse non comprehensum est, aut ut poni debuit, excessit: si terrula, aut aliqua res mobilis inventa fuerit, ab hærede nostro domno Martino omnia sibi vindicanda revocet. Si mancipiola remanserint, et inventa fue-

solatia sicut placuerunt præbuerint. Locus est omnino corruptus. In exemplari Vosidensi plura interseruntur ab Aredio et Pelagia Vosidensi monasterio data, quæ videsis tomo II Analect. Mabillon., pag. 66. Vosidense monasterium, vulgo *Vigeois*, ad Vigenum apud Lemovices olim abbatia, tum prioratus sancti Martialis Lemovicensis, cui præfuit Gaufridus Chronicus Vosidensis auctor.

rim foris testamentum, tam qui chartulas libertatis extenderint, quam qui non habuerint, defensante sancto Martino, in libertate permaneant. Et quicumque per chartulas manus nostræ subscriptione firmatas dedimus, omnino valere præcepimus. Si quis autem contra hoc testamentum nostrum venire voluerit, aut aliud quam quod deliberatione nostra ista geritur, ire tentaverit, et hic et in æternum per virtutes sancti et beati domni Martini sit excommunicatus et anathematizatus, et veniat ei illa maledictio, quam psalmus cVIII continet in Judam Scariotis. Si quæ literaturæ aut caraturæ inventæ fuerint, nos eas fecimus, dum testamentum nostrum sæpius recognimus, idque emendare decrevimus.

A **AREDIUS**, in Christi nomine peccator presbyter, testamentum nostrum scripsi, relegi, et subnotavi, die et anno quo supra. **PELAGIA** testamentum nostrum relegi et subscripsi die et anno quo supra. **ALSTIDIUS**, rogante domno meo Aredio, et Pelagia, testamentum nostrum abipsis factum subscripsi. **1315** **CALPURNUS**, rogante domno meo Aredio et Pelagia Testamentum hoc subscripsi, die et anno quo supra. **LEO** rogatus a domno Aredio et Pelagia Testamentum hoc confirmavi, die et anno quo supra. **NECTARIUS** **1316** hoc Testamentum confirmavi, rogante domno Aredio et Pelagia.

Sign. † Aldelfi subdiacono.

B Sign. † Nectari testis.

APPENDIX AD OPERA SANCTI GREGORII TURONENSIS,

COMPLECTENS ANTIQUA MONUMENTA QUÆ AB EO LAUDANTUR,
AUT EJUS OPERA ILLUSTRANT*.

**CARMEN SANCTI DAMASI PAPÆ DE SANCTIS MARTYRIBUS
CHRYSANTHO ET DARIA ***

(Ex Sarszatio.)

Illic votis paribus tumulum duo nomina servant,
Chrysanthi, Darisæ, nunc venerandus honor.
Efferat quem rabies, neglecto jure sepulcri,
Sanctorum tumulos præda furentis erat.
Pauperis ex censu melius nunc ista resurgunt,
Divite sed voto plus placitura Deo.
Plæge tuum gens sæva nefas, perire furores,
Crevit in his templis per tua damna decus.

INSCRIPTIO IN ABSIDA SANCTI PANCRATII ^b.

(Ex Anal. Mabillon, tom. IV.)

OB. INSIGNE. MERITUM. ET SINGULARE. BEATI. PANCRATII. MARTYRIS. BENEFICIUM. BASILICAM. VETUSTATE. CONFECTAM. IEXTRA. CORPUS. MARTYRIS. ENGLECTI. ANTIQUITATIS. * EXSTRUCTAM. HONORIUS. EPISCOPUS. DEI. FAMULUS. ABRASA. VETU-TATIS. MOLE. RUINAQUE. MERVANTE. A FUNDAMENTIS. NOVITER. PLEBI. DEI. CONSTRUXIT. ET. CORPUS. MARTYRIS. QUOD. EX. OBLIQUO. AULE. JACEBAT. ALTARI. INSIGNIBUS. ORNATO. METALLIS. LOCO. PROPRIO. COLLOCAVIT.

TESTAMENTUM PERPETUI TURONENSIS EPISCOPI ^d.

(Ex Speil. Acheri, t. V.)

1317 In nomine Jesu Christi, Amen. Ego Perpetuus peccator, Turonicæ Ecclesiæ sacerdos, abire nolui sine testamento, ne fraudulentur pauperes iis quæ superna gratia mihi non merito liberaliter et amantur contulit; et ne, quod absit, trauseant ad alios quam ad Ecclesiam sacerdotis bona.

Presbyteria, diaconibus et clericis Ecclesiæ meæ

pacem Domini Jesu Christi do, lego. Amen. Confirmo hoc, Domine, quod operatus es in nobis; nesciant schismata; stabiles in fide permaneant; quicumque regulam Evangelii fuerit secutus, sit benedictus omni benedictione spiritali in supernis per Christum Jesum, amen. Et Dominus Jesus occidat impium vento oris sui, amen, amen. Pax Ecclesiæ, pax populo, in urbe, in agro, a Deo et Patre Domini Jesu Christi, amen. Veni, Domine, et noli sustinere, amen. Vobis itaque presbyteris, diaconibus et clericis Ecclesiæ meæ, cum consilio Agilouis comitis, sepeliendum cadaver mortis hujus ubicunque elegeritis, permitto; scio quod Redemptor meus non moritur, et in carne videbo Liberatorem meum, amen. Tamen si indigno mihi feceritis misericordiam, quam supplex postulo, optarem ad domni Martini pedes in diem quiescere judicii: videritis, judicabitis, eligetis; volo, statuo. Ratum jubeo quod vobis dominis et fratribus meis placuerit.

In primis itaque ego Perpetuus, volo liberos esse liberarique homines et feminas quotquot habeo in villa Saponaria, quos emi de mea pecunia, ut et pueros quos in die discessus mei non manumisero in Ecclesia; ita tamen ut libere serviant, quandiu D vixerint **1318** Ecclesiæ meæ, sed absque servitute ad hæredes transmissibili et glebatica. De etiam Ecclesiæ meæ agrum, quem Aligarius mihi vendidit in dicta villa Saponaria, cum stagno. Item molendina supra Carum prope dictam villam; nec non pecuaria, et prata ipsi Ecclesiæ meæ do, lego. Villam de Bertiniaco cum silva et omni redditu, ea conditione, qua mihi a Daniele diacono vendita est, Ecclesiæ meæ pariter do, lego; ita tamen ut de eorum proventibus oleum paretur pro domni Martini sepulcro indeficienter illustrando: quod si fuerit neglectum, et voluntas mea, quod non spero,

* Forsan, *Antiquitas*.

^d Vide lib. x Hist. Franc. cap. 31, in fine num. 6, col. 567. Ed.

* Vñ. lib. 1 de Gloria martyrum c. 38, in fine. Edr.
^b Vide lib. 1 de Gloria martyrum, cap. 39, not. h col. 74. Ed.

* Hanc appendicem ex integro recudere non sumus veriti, etsi nonnulla in aliis Patrologiæ locis colli a jam vel edenda contineat. Lectori enim gratis-

simum fore duximus, si uno tenore sub oculos haberet Gregorii opera necessariumque eorum supplementum, Edr.

crasa, dicta villa de Bertiniaco cum adjunctis, hæredibus meis mox nominandis cedat, volo, statuo, jubeo. Quidquid et quoquo in loco, et a quacunque persona fuerit mihi debitum, quo die abscessero, debitoribus ipsis do, lego. Exigere quod dimitto nullus præsumat, volo, statuo. Tibi fratri et consacerdoti dilectissimo Eufronio thecam ex argento de reliquiis sanctorum do, lego. Illam intelligo quam deferre solebam. Nam deauratam aliam, quæ in capsario meo cum duobus calicibus aureis, et cruce similiter aurea, quam Mabunus fecit, Ecclesie meæ do, lego. Simul et omnes libros meos, præter Evangeliorum librum, quem scripsit Hilarius quondam Ictaviensis sacerdos, a quem tibi Eufronio fratri et consacerdoti dilectissimo cum præfata theca do, lego, volo, statuo. Memor esto mei, amen.

Ecclesie sancti Dionysii de Ambaciaco ^b calicem argenteum, et crucem similiter argenteam, in cuius marmore est reliquia de eodem sancto Dionysio, do, lego.

Ecclesie de Proillio similiter calicem argenteum et urceis [*Forsan, urceos*] argenteos do, lego. Similiter et Amalario ibidem presbytero capsulam **1319** unam communem de serico, item peristerium, et columbam argenteam ad repositorium, nisi maluerit Ecclesia mea illam qua utitur eidem Amalario transmittere, meam retinere: tibi Ecclesie meæ eligendum permitto, volo, statuo.

Sorori meæ Julię Perpetuæ crucem parvam auream ex emblasmate, in qua sunt de reliquiis Domini, do, lego. Quam tamen obnixè rogatam velim, ut si forte, jule te Domino, eam contingat migrare ante Dadolenam virginem, Ecclesie meæ ei possidendam relinquat. Te etiam rogo, soror Dadolena, ut moriens eam Ecclesie quæ libuerit addicas, ne veniat ad indignos. Quod si transeat Dadolena ante te, sit tibi liberam, charissimam soror Fidia Julia Perpetua, prædictam crucem cui volueris Ecclesie relinquere, volo, statuo. Memor esto mei, dilectissima, amen.

Tibi Agiloni comiti ob egregia tua in Ecclesiam meam, et pauperes filios meos merita, et ut pergas eorum defensionem robuste suscipere sicut coepisti, equum meum parabilem, et mulum quem elegeris do, lego. Memor esto mei, fili dilectissime, amen.

Ecclesie sancti Petri peristromata, quæ ei ad utendum in natali ejusdem sæpe concessi, omnino et absolute do, lego. Tibi fratri et consacerdoti charissimo, de quo Dominus providebit regendæ post discessum meum Ecclesie, nunc meæ, tunc tuæ; aut potius nec meæ nec tuæ, sed Christi, do quidquid ad usum episcopalem de rebus meis volueris eligere in camera et sacrario vicino. Quod volueris, hæredum meorum nominandorum esto. Presbyterum de Malleio, eumque de Orbona ad gradus, unde merito defecti sunt, nunquam restitue. Sportulam tamen habeant quamlibet vixerint super parte reddituum meorum de Prestaio. Quod supererit, cum parte illa quam utendam fruentam illis concessi, postquam obierint, et tibi utendum fruentum relinquo, post discessum tuum

^a Vidimus nuper in bibliotheca cathedralis ecclesie Turonensis codicem litteris Saxonice ante annos mille scriptum, quem occasione, ad conicere licet, hujus loci aiunt manu sancti Hilarii exaratum fuisse. At tantæ antiquitatis non esse præter characteris formam probat inscriptio codici præfixa, quæ codicis tempus videtur designare. In ea quippe laudatur sancti Innocentii ex Thebaorum legione martyris inventio, quæ, ut ex Surio ad diem 22 Septembris patet, contigit tempore Protasii Octodurensis seu Sedunensis episcopi, qui Concilio Cabilonensi anno circiter 650 interfuit. Quin et in Codice sine scriptor nomen suum prodiit. Sic habet prima inscriptio litteris majusculis exarata: *Deus, innocentia verus amator, longe post passionem sacra-*

^A Ecclesie meæ do, lego. At tu, frater et consacerdos charissime, presbyteros, diaconos, clericos, virgines, meos, tuos, amia, exemplo juva, benevolentia præveni. Fac ut sciant se tibi filios, non servos; te illis patrem, non dominatorem. rogo, volo, statuo.

At vos, viscera mea, fratres dilectissimi, corona mea, gaudium meum, domini mei, filii mei, pauperes Christi, egeni, mendici, ægri, viduæ, orphani. Vos, inquam, hæredes meos scribo, dico, statuo. Illis quæ supra detractis, quidquid in bonis habeo, sive in agris, pascuis, pratis, nemoribus, vineis, mansis, hortis, aquis, molendinis; sive in auro, argento, et vestibus, cæterisque rebus de quibus me disposuisse non constabit, hæredes esse vos jubeo. Et ut omnia per discretionem administrantur, volo ut distrahantur quamprimum olivæ, et fieri poterit, et in pecuniam religantur, cujus tres partes fiant. Hominibus egenis duæ distribuuntur, ut placuerit Agrario presbytero et comiti Agiloni; tertia viduis et pauperibus feminis, uti **1320** placuerit virgini Dadolene, distribuatur, volo, rogo, statuo.

Testamentum hoc manu propria scriptum relegi et subscripsi ego PERPETUUS Kaleud. Maias post consulatum Leonis minoris A. Illud tu, Delmati fili, apud te depositum serva, et cum alio simili meo pariter manu scriptum et subscriptum, quod apud Dadolenam deposui, Agiloni comiti coram fratribus meis presbyteris, diaconibus et clericis aperiendum et legendum trades, in nomine Domini volo, rogo, statuo, fixam ratumque sit. Benedic, Domine; veni, Christe Jesu. Ego PERPETUUS in nomine tuo. Amen.

Epitaphium ejusdem.

Culina sublimi tollunt quæ vertice cristas
Eximius meritis Perpetuus dederat
Domno Martino, cujus sub marmore passant
Ossa, venerat quæ pia plebs precibus.
Hæredem scripsit Christum, atque aurea multa
Sacrando Domini vasa cruore dedit.
Transmisit cælo quæ plurima cessit egenis,
Fecit et ante suas scandere divitias.
Clarus avis, atavisque potens, fuit atque senator,
Clarius at sua dum pauperibus tribuit.
Sed neque Martino soli tam grande sepulchrum
Construxit, tumulum fecit et esse sumum.
Et licet ante pedes Martini contumuletur,
In cælo simili gaudet uterque loco.
Respice de superis super hoc, bone pastor, ovili,
Perpetuusque tuam perpetua patriam.

EPITAPHIUM SANCTI ABRAHÆ ^c.

(Ex Apoll. Sidonio, lib. vii, epist. 17.)

Abraham sanctis merito sociande patronis,
Quos tibi collegas dicere non trepidem.
Nam sic procedunt, ut mox tamen ipse sequare,
Dat partem regni portio martyrii.
^D Natus ad Euphratem, pro Christo ergastula passus,
Et quinquenniali viucula laxa fame,

tis meæ legionis Innocentii, undas Rodani fluminis famulante, revelavit martyris Innocentii inclita membra. In fine autem: Ego Holandus, mihi Trinitas miseretur, amen. Precor vos omnes Christiani, ut pro me communionem Domini displicemini peccetur, etc. Ex hoc autem Collice patet Protasium Sedunensem, Domitianum Genavensem et Gratam Augustanum, qui sancti Innocentii inventioni interfuisse memorantur, in vulgaris harum sedium catalogis extra suum ordinem locatos esse.

^b Hodieque superest hæc ecclesia Ambaciensis (Amboise) sancto Dionysio sacra, cum parochiali titulo et prioratu, monasterio sancti Juliani Turonensis subjecta.

^c Vide Greg. Vit. Patr. cap. 3, in fine. Es.

Elapsus regi truculento Susidis ora^a,
 Occiduum properas solus adusque solum.
 Sed confessorum virtutum signa sequuntur.
 Spiritibus malis fers, fugitive, fugam.
 Quaque venis, lemurum se clamat cedere turba,
 Damonas ire jubes exsul in exsilium.
 Expeteris cunctis, nec te capit ambitus ullus,
 Est tibi delatus plus onerosus honor.
 Romuleos refugis Byzantinosque fragores,
 Atque sagittifero mœnia fracta Tito.
 Murus Alexandri te non tenet, Antiochique,
 Spermis Elisæe Byrsæa tecta domus.
 Rura paludicola tenuis populosa Ravennæ,
 Et quæ lanigero^b de sue nomen habent.
 Angulus iste placet, paupertinusque recessus,
 Et casa cui culmo culmina pressa forent.
 Edificas hic ipse Deo venerabile templum,
 Ipse Dei templum corpore facte prius.
1321 Finiti cursus isthic vitæque viæque,
 Sudori superest dupla corona tuo.
 Jam te circumstant paradisi millia sacri:
 Abraham jam te comperegrinus habet.
 Jam patriam ingrederis, sed de qua decidit Adam,
 Jam potes ad fontem luminis^c ire tui.

EPISTOLA THEODERICI REGIS AD CHLODOVEUM, GRATULATUR
 OB REPORTATAM IN ALAMANNIS VICTORIAM^d.

(Cassiod. l. II, epist. 41.)

Luduin regi Francorum Theodoricus rex Italiae.
 Gloriosa quidem vestrae virtutis affinitate gratulamur,
 quod gentem Francorum prisca ætate residem, feliciter
 in nova prælia concitastis: et Alamannicos populos,
 causis fortioribus inclinatos, victrici dextera
 subdidistis. Sed quoniam semper in auctoribus perili-
 dia resecabilis videtur excessus; quia et primariorum
 plectibilis culpa omnium debet esse vindicta, motus
 vestros in fessas reliquias temperate: quia jure gratiæ
 merentur evadere, quos ad parentum vestrorum
 defensionem respicitis confugisse. E-tote illis remissi,
 qui nostris finibus celantur exterriti. Memorabilis
 triumphus est Alamannum acerrimum sic expavisse,
 ut tibi eum cogas de vitæ munere supplicare. Sufficiat
 illum regem eum gentis suæ superbia cecidisse; suffi-
 ciat innumerabilem nationem partim ferro, partim
 servitio subjugatam. Nam si cum reliquis confligis,
 adhuc cunctos superasse non crederis. In talibus cau-
 sis accipe frequenter expertum. Illa mihi feliciter
 bella provenerunt, quæ moderate sine peracta sunt.
 Is enim vincit assidue, qui novit omnia temperare,
 dum jucunda prosperitas illis potius blanditur qui au-
 steritate nimia non rescunt. Cede itaque suaviter
 genio nostro quod tibi gentilitas communi remittere
 consuevit exemplo. Sic enim fit ut et meis petitioni-
 bus satisfecisse videamini, ne sitis solliciti ex illa
 parte quam ad nos cognoscitis pertinere. Quocirca
 salutantes gratis, honore et affectione, qua dignum
 est, illum et filium legatos nostros ad excellentiam
 vestram consueta charitate direximus, per quos et
 sospitatis vestrae indicium, et speratæ petitionis conse-
 sequamur effectum. Quædam vero quæ ad nos pro-
 vestris utilitatibus pervenerunt, per barum portitores
 verba insinuanda commisimus; ut cautiore effecti
 optata possitis victoria constanter expleri. Vestra si-
 quidem salus nostra gloria est: et toties regnum Itæ-
 liæ proficere judicamus, quoties de vobis læta cognos-
 cimus. Citharædum etiam, arte sua doctum, partiter
 destinavimus expetitur, qui ore manibusque consona
 voce cantando, gloriam vestrae potestatis oblectet:
 quem ideo fore credimus gratum, quia ad vos eum
 iudicatis magnopere dirigendum.

^a Il est, *Persæ*.

^b Mediolanum.

^c Euphrates ex Eden paradiso fuit.

^d Vide sancti Gregorii Historiam Francorum lib.

A EXCERPTA EX EPISTOLA AVITI VIENNENSIS EPISCOPI
 AD CHLODOVEUM REGEM^a.

(Ex Sirmondo.)

1322 Vestrae subtilitatis acrimoniam quorūcum-
 que, etc. Siquidem et occiduis partibus in rege non novo
 novi jubaris lumen effulberat, cujus splendorem con-
 grue Redemptoris nostri nativitas inchoavit: ut con-
 sequenter eo die ad salutem regenerari ex unda vos
 pareat, quo natum redemptioni suæ cæli Dominum
 mundus accepit. Igitur qui celebris est natalis Domini,
 sit et vestri. Quo vos scilicet Christo, quo Christus
 ortus est mundo; in quo vos animam Deo, vitam præ-
 sentibus, famam posteris consecratis. Quid jam de
 ipsa gloriosissima regenerationis vestrae solemnitate
 dicatur? cujus ministeriis etiam corporaliter non accessi,
 gaudiorum tamen communione non defui. Quando quidem
 hoc quoque regionibus nostris divina pietas gratulationis
 adiecit, ut ante baptismum vestrum ad nos
 sublimissimæ humilitatis nuntius perveniret. Uode
 nos post hanc expectationem jam securos vestri sa-
 cra nox reperit. Conterebamur namque, nobiscumque
 tractabamus quale esset illud, cum adunatorum nu-
 merus pontificum, manus sancti ambitione servitii
 membra regia viduis vitalibus confoveret, cum se Dei
 servis inflecteret timeundum gentibus caput, cum sub
 cassido crines nutritos salutaris galea sacræ uocationis
 indueret, cum intermisso tegmine loricearum immacu-
 lati artus simili vestium caudæ fulgerent, etc. Quo-
 propter radiante perpetuo præsentibus diademate,
 absentibus majestate, successus felicitum triumphu-
 rum, quos per vos regio illa gerit, cuncta concele-
 brant. Tangit etiam nos felicitas. Quotiescunque ille
 pugnavit, vincimus. Inter hæc tamen catholicæ reli-
 gionis affectum servat in vobis cura miserandi, et in
 apice rerum omnium gubernacula continentem non mi-
 nus eminenti sanctitas quam potestas. Ex qua utique
 factum est ut dirigi ad vos servi vestri viri illustris
 Laurentii filium principali oraculo juberetis; quod
 apud domnum meum, suæ quidem gentis regem, sed
 militem vestrum, obtinuisse me suggero. Nihil quippe
 est in quo servire non potest. Commendat directum.
 Congaudi misso, invidi vos visuro. Cui minus com-
 putandum est ad utilitatem parenti proprio restitui,
 quam p tri omnium presentari.

*Gratulus est etiam hac occasione regi Chlodoveo
 Anastasius pontifex Romanus, cujus epistola edita est.
 Qui tunc quoque, ut quidem existimavi viri eruditi, beatus
 Remigium suum in Francorum regno vicarium in-
 stituit, quamvis epistola ea de re data, quam Hincmarus
 reulit, Hormisdæ nomen præferat.*

B EXCERPTA EX COLLATIONE EPISCOPORUM CORAM
 REGE GUNDEBALDO^f.

(Ex Siphil. l. V.)

Providente Domino Ecclesiæ suæ, et inspirante pro
 salute totius gentis cor domni **1323** Remigii, qui
 ubique altaria destruebat idolorum, et veram fidem
 potenter cum multitudine signorum amplificabat, factum
 est ut episcopi plures non contradicente rege
 congregarentur, si fieri posset, ut Ariani, qui reli-
 gionem Christianam scindebant, ad unitatem possent
 reverti. Quod ut melius fieret, videreturque id non
 consilio accidisse sed occasione, dominus Stephanus
 scripsit ad episcopos multos, et invitavit illos ad festi-
 vitatem sancti Justi quæ instabat, in qua ob frequen-
 tiam miraculorum fiebat concursus plurimus populo-
 rum. Venerunt itaque de Vienna Avitus, de Arclate
 Bonius, de Valentia..... de Massilia..... jus, et
 plures alii, omnes catholice professionis et laudabilis
 vitæ in Domino. Qui omnes ad salutationem regis
 cum domino Stephano ad Sarbiniacum, tibi tunc erat,

II, cap. 50. Ed.

^a Vide ibid., cap. 51. Ed.

^f Vide ibid., cap. 34, col. 230, not. 4. Ed.

perfecti sunt. Erant quidam inibi de potentioribus Ariani cum eo, qui si potuissent, prohibuissent nostrorum accessum ad regem, sed, Domino cooperante, nihil profecerunt.

Post salutationem factam dominus Avitus, cui, licet non esset senior nec dignitate, nec ætate, tamen plurimum deferrebat, dixit ad regem: Si Excellentia vestra velit procurare pacem Ecclesiæ, parati sumus fidem nostram tam clare demonstrare esse secundum Evangelium et apostolos, quod nulli dubium erit illam, quam retinetis, non esse secundum Deum et Ecclesiam. Habetis hic de vestris qui sunt instructi in omnibus scientiis, iubeatis ut nobiscum colloquantur, et videant si possint respondere rationibus nostris, ut parati sumus respondere rationibus eorum. Ad quæ rex respondit: Si vestra fides est vera, quare episcopi vestri non impediunt regem Francorum, qui mihi bellum indixit, et se cum inimicis meis sociavit, ut me destruerent? nam non est fides ubi est appetentia alieni, et sitis sanguinis populorum; ostendat fidem per opera sua. Tunc humiliter respondit dominus Avitus, faciem habens angelicam ut et sermonem: Ignoramus, o rex, quo consilio et qua de causa rex Francorum facit quod dicitis; sed Scriptura nos docet quod propter derelictionem legis Dei sæpe subvertuntur regna, et suscitantur inimici omni ex parte, illis qui se inimicos adversus Deum constituunt. Sed redite cum populo vestro ad legem Dei, et ipse dabit pacem in finibus vestris. Nam si habetis pacem cum illo, habebitis et cum cæteris, et non prævalebunt inimici vestri. Cui rex: Nonne legem Dei profiteor? sed quia nolo tres deos, dicitis quia non profiteor legem Dei. In Scriptura sancta non legi plures esse deos, sed unum, etc.*

Crastina die factum est. Nam rex per Sagonam rediens ad urbem, misit ad dominos Stephanum et Avitum, ut venirent apud illum: qui cum venissent, rex dixit ad illos: Habetis quod postulatis. Nam sacerdotes mei parati sunt vobis ostendere quod nullus potest esse cœternus et consubstantialis Deo. Sed nolo ut id fiat coram omni populo, ne turbæ excitentur; sed tantum coram senatoribus meis, et aliis quos eligam, sicut vos eligitis ex vestris quos volueritis, sed non in magno numero, et id fiet die crastina in hoc loco. Quo dicto, episcopi, salutato rege, discesserunt et reversi sunt, ut omnia intimarent aliis episcopis. Erat autem vigilia solemnitatis sancti Iusti, et Icel optavissent quod hoc fieret die solemnitatem sequenti, noluerunt tamen propter tantum bonum amplius procrastinare. Sed unanimiter decreverunt apud sancti Iusti sepulcrum pernoctare, ut illo intercedente obtinerent a Domino petitiones cordis sui. Evenit autem ut ea nocte cum lector secundum morem inciperet lectionem a Moysè, incidit in illa verba Domini: *Sed ego indurabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Ægypti, et non audiet vos (Exod. vii)*. Deinde cum per psalmos decantatos recitaret ex prophetis, occurrerunt verba Domini ad Isaiam dicentis: *Vade et dices populo huic: Audite audientes, et nolite intelligere; et videte visionem, et nolite cognoscere. Excaeca cor populi ejus, et aures ejus aggravata, et oculus ejus claudet, ne forte rideat oculis suis, et auribus audiat, et intelligat suo corde et convertatur et sanem eum (Isai. vi)*. Cumque adhuc psalmi fuissent decantati et legeret ex Evangelio, incidit in verba quibus Salvator exprobrat Judæis incredulitatem: *Vae tibi, Corozain, vae tibi, Bethsaida, quia si in Tyro et in Sidone virtutes factæ fuissent, quæ sunt factæ n vobis, jam dudum in cilicio et cinere pœnitentiam egissent (Matth. xi)*. Denique cum lectio fieret ex Apostolo, pronuntiata sunt verba illa: *An divitius bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnitis? Ignoras quoniam sustinentia Dei ad pœnitentiam t. adducit? Secundum autem duritiam tuam et impœnitentiam cor thesaurizat tibi iram in tempore ire (Rom. ii)*. Quod

cum ab omnibus episcopis observatum fuisset, cognoverunt lectiones illas sic occurrisse volente Domino, ut scirent in iuratum esse cor regis, Deumque illum in sua impœnitentia relinquere, ad ostendendum divitiis justitiæ suæ; unde valde tristes effecti, nocturn in lacrymis transegerunt. Non destiterunt tamen veritatem nostræ religionis contra Arianos asserere. Igitur tempore quo rex jusserat convenire omnes episcopi, et simul ad regem vadunt eum multis sacerdotibus et diaconibus, et quibusdam de catholicis, inter quos erant Placidus et Lucaus, qui erant de præcipuis militiæ regis. Venerunt etiam Ariani cum suis. Cum ergo sedissent coram rege dominus Avitus pro Catholicis, Bonifacius pro Arianis, sermo eum habuerunt. Sed postquam dominus Avitus proposuit fidem nostram cum testimoniis sacre Scripturæ, ut erat alter Tullius, et Dominus inspirabat gratiam omnibus quod dicebat; tanta consternatio cecidit super Arianos, ut qui satis amicablem audientiam præbuerat Bonifacius, nihil omnino respondere posset ad rationes domni Aviti, sed tantum questiones difficiles proponeret, quibus videbatur velle regem fatigare. Sed cum ab Avito urgeretur, 1325 et responderet ad antedicta, promittebat se etiam responsurum ad ea quæ proposuerat, non potuit respondere ad unam de rationibus quæ fuerant a domno Avito propositæ, neque ullam pro defensione suæ partis allegare; sed tantum os suum in conviciis aperiebat, et dicebat Catholicos esse præstigiatos, et colere multitudinem deorum. Quod solum cum diceret, videretque rex confusionem suæ sectæ, surrexit de sua sede, dicens quod in crastinum responderet Bonifacius. Discesserunt ergo omnes episcopi: et quia adhuc dies non erat inclinatus, iverunt simul cum cæteris catholicis ad basilicam domni Iusti, confitentibus Dominum quoniam bonus, et laudantes eum, qui dederat illis talem victoriam de inimicis suis.

Sequenti vero die iterum ad regiam profecti cum his qui in præcedenti aderant. Cumque ingrederentur, invenerunt Aredium, qui eis persuadere volebat ut regrederentur, etc.

Cum itaque sedissent, dominus Avitus tam lucide probavit quod Catholici non plures deos adorabant, ut sapientiam ejus tam Catholici quam adversarii cum stupore mirarentur. Id autem fecit, ut responderet conviciis quæ Bonifacius in nostram fidem jecerat. Postquam ergo conticuit, ut locum daret responsionibus Bonifacii, nihil aliud potuit ille dicere, quam quod præcedenti die fecerat: et conviciis adens convicia, tanto impetu clamabat, ut præ raucitate non posset amplius loqui, et quasi suffocaretur. Quod cum rex vidisset, et satis diu expectasset, tandem surrexit vultu indignationem prætendens contra Bonifacium. Tunc dominus Avitus dixit ad regem: Si sublimitas vestra vellet jubere ut hi responderent propositionibus nostris, ut posses judicare quantum fides esset retinenda. Sed nihil rex respondit, neque cæteri Ariani, qui erant cum illo: adeo stupefacti erant de doctrina et sapientia domni Aviti. Qui cum videret eorum silentium, subjunxit: Si vestri non possunt respondere rationibus nostris, quid obstat cur non omnes simul conveniamus in eadem fide? Tunc murmurantibus illis, de sua fide securus in Domino, addidit: Si rationes nostræ non possunt illos convincere, non dubito quin Deus fidem nostram miraculo confirmet; jubeat sublimitas vestra ut tam illi quam nos eamus ad sepulcrum hominis Dei Iusti, et interrogemus illum de nostra fide, similiter et Bonifacius de sua, et Dominus pronuntiabit per æ servi sui in quibus complaceat. Rex attentius annuere videbatur, sed inclamare cœperunt Ariani, et dicere se pro fide sua manifestanda facere nolle ut fecerat Saul, et ideo maledictus fuerat, aut recurrere ad incantationes et illicita, sufficere sibi se habere Scripturam, quæ sit fortior omnibus præ-

* Vide sancti Gregorii Historiam Francorum, lib. II, cap. 52. Eb.

gis. Et hæc semper repetentes, et horntes potius quam vociferantes, rex qui jam surrexerat, accipiens per manus domnum Stephanum et domnum Avitum, duxit eos usque ad cubiculum suum, et cum intraret amplexus est eos, dicens ut **1326** orarent pro eo. Cognoverunt quidem illi perplexitatem et angustias cordis ejus, sed quia Pater eum non traxerat, non potuit venire ad Filium, ut veritas impleretur: *Non est volentis, neque festinantis, sed miserentis Dei (Rom. ix)*. Et ex ea die plurimi Ariani ad penitentiam venerunt, et post aliquot dies baptizati fuerunt. Et magnificavit Dominus fidem nostram per intercessionem domni Justini in conspectu omnium.

EPISTOLA SANCTI REMIGII AD CLODOVEUM REGEM ^a.

Domino illustri meritis Clodoveo regi, Remigius episcopus. Angit me, et satis me angit, vestrae causa tristitia, quod gloriosae memoriae germana vestra transitit Albochledis; sed consolari possumus quia talis de hac luce discessit, ut recordatione magis suscipi debeat quam lugeri. Illius enim vitae fuit, quod assumpta **B** credatur a Domino, quae a Deo electa migravit ad caelos. Vivit vestrae fidei, etsi est conspectus desiderio recepta. Christus implevit ut benedictionem virginitatis acciperet: quae sacrata non est lugenda, quae fragrat in conspectu Domini flore virgineo, quae scilicet et corona tecta, quam pro virginitate suscepit. Absit ut a fidelibus lugeatur, quae bonus Christi odor esse promeruit, ut per eum cui placet auxilium possit conferre poscentibus. Dominus meus, repelle de corde tuo tristitiam, animo rite composito regnum sagacius gubernante, erectiora sumente studio **B** serenitatis consilia: læto corde membra conforta, mœroris corpore discusso, acrius invigilabis ad salutem. Manet vobis regnum administrandum, et Deo auspice procurandum. Populorum caput estis, et regnum sustinetis. Acerbitate ne te videant in luctu affici, qui per te felicia videre consueverunt. Esto ipse lux animæ consolator, vigorem illius providentiae continens ingenitæ, ne tristitia candorem tuæ menti subducat. De ejus præsentem transitu, quæ **C** choris est juncta virgineis, ut credo, rex gaudet in caelo. Salutans gloriam vestram, commendo familiarem meum presbyterum Maccolum, quem dixi. Quæso ut tanti habeatis ignoscere, quod qui occursum debui, exhortatoria destinare verba præsumpsi. Tamen per harum bajulum, si jubebis ut vadam, contempta hiemis asperitate, frigore neglecto, itineris labore calcato, ad vos, auxiliante Domino, pervenire contendam.

ITEM ALIA AD EUNDEM ^b.

Domino insigni et meritis magnifico Clodoveo regi, Remigius episcopus. Ruinor ad nos magnus pervenit administrationem vos secundam rei bellicae suscepisse. Non est novum ut cœperis esse sicut parentes tui semper fuerunt. Hoc in primis agendum, ut Domini iudicium a te non vacillet, ubi tui meriti, qui per industriam **1327** humilitatis tuæ ad summum culminis pervenit: quia, quod vulgus dicitur, ex fine actus hominis probatur. Consiliarios tibi adhibere debes, qui famam tuam possint ornare; et beneficium tuum castum et honestum esse debet, et sacerdotibus tuis honorem debebis deferre, et ad eorum consilia semper recurrere. Quod si tibi bene cum illis convenerit, provincia tua melius potest constare. Cives tuos erige, afflictos releva, viduas fove, orphanos nutri, si potius est quam erudies, ut omnes te ament et timeant. Justitia ex ore vestro procedat, nihil sit sperandum de pauperibus vel peregrinis, ne magis dona, aut aliquid accipere velis. Prætorium tuum omnibus pateat, ut nullus exinde tristis abscedat. Paternas quascunque opes possides, captivos exinde liberabis, et a iugo servitutis absolves. Si quis in conspectu vestro venerit, peregrinum se esse

^a Vide sancti Gregorii Historiam Francorum, lib. II., cap. 31, in fine. Ed.

^b Ibid., cap. 37. Ed.

A non sentiat. Cum juvenibus joca, cum senibus tracta, si vis reguare, nobilis iudicari.

CLODOVEI REGIS EPISTOLA AD EPISCOPOS ^c.

(Ex Ed. et Ms. Corb.)

Dominis sanctis et apostolica sede dignissimis episcopis, Clodoveus rex. Emuntianæ lamæ, quod actum fuerit vel præceptum omni exercitu nostro, priusquam in patria Gothorum ingrederemur, beatitudini vestrae præterire non potuit. In primo quoque de ministerio Ecclesiarum omnium præcipimus, ut nullus ad subripiendum in aliquo conaretur; neque de sanctimonialibus, neque de viduis, qui se in religione Domini devotas esse probarentur. Simili conditione et de clericis, vel filiis supradictorum tam clericorum quam viduarum, qui cum illis in domo ipsorum consistere videantur. Id vel de servis ecclesiarum, quos de ecclesiis tractos per episcoporum sacramenta constiterit, præceptum esse observare, ut nullus ex ipsis aliqua violentia vel **B** damnium pateretur. Sic ita ad integrum est agnoscendum, ut ex his supra dictis, si aliquis vim captivitatis pertulisset, sive in ecclesiis, sive extra ecclesias, omnino sine aliqua datione reddendus esse præcipimus. De cæteris quidem captivis laicis, qui extra pace sunt captivati, et fuerint approbati, apostolia cui volueritis arbitrii vestri est non negandum. Nam de his qui in pace nostra, tam clerici quam laici, subrepti fuissent, si volueritis agnoscitis vestras **C** epistolas de annulo vestro infra signatas, sic ad nos omnimodis dirigantur, et a parte nostra præceptum latam noveritis esse firmandam. Sic tamen populus noster petit ut cuicumque epistolas vestras præstare fueritis dignati, cum sacramento per Deum, et benedictione vestra dicere non tardetis, remittam quæ poscitur veram esse: quia multorum vales vel falsitates inventæ sunt, ut comprehendatur, sicut scriptum est: Perit justus cum impio. Orate pro me, domini sancti, et apostolica sede dignissimi papæ.

DIPLOMA CLODOVEI MAGNI DE CONDITIONE CŒNOBII MITIACENSIS APUD AURELIANOS.

(Ex Spicil. tom. V.)

Clodoveus Francorum rex vir illuster. Tibi, venerabilis senex Euspici, tanque Maximino, ut possitis, et hi qui vobis in sancto proposito succedent, pro nostra dilectæque conjugis et filiorum sospitate divinam misericordiam precibus vestris impetrare, Miciacum concedimus, et quidquid est fisci nostri intra fluminum alveos per sanctam confarreationem et anulum inexceptionaliter tradimus, et corporaliter possidendum præbemus absque tributis, nullo et exactione, sive infra sive extra Ligerim et Ligerinum, cum Querceto et Salicto et utroque mulendino. Tu vero, Eusebii sancte, religionis catholice episcopo, Euspicii sanctam fove, Maximino fave; et tam eos quam possessiones eorum in tua parochia ab omni calumnia et injuria præsta liberos. Neque enim nocendi sunt, quos regalia affectus prosequitur. Idem agite, o vos omnes sanctæ catholice religionis episcopi. Vos ergo, Euspici et Maximine, desinite inter Francos esse peregrini; et sint vobis loco patriæ in perpetuum possessiones, quas donamus in nomine sanctæ, individuae, æqualis et consubstantialis Trinitatis. Ita fiat ut ego Clodoveus volui. Eusebii episcopus confirmavi.

EPISTOLA LEONIS EPISCOPI SENONENSIS AD CHILDEBERTUM REGEM, NE MELEDUNI IN DIOECESIS SUÆ PAROCHIA, UBI NUNQUAM FUIT, NOVUS FIAT EPISCOPATUS ^d.

(Ex Ed. et Ms. Corb.)

Danno illustri, gloriosissimo domno, et in Christo filio CHILDEBERTO regi Leo episcopus. Litteras celsitudinis vestrae honore quo dignum est me iudicio suscepisse, ubi sperare dignamini, ut ad ordinandum

^c Ibid., Ed.

^d Ibid., lib. VI., cap. 51, not. c col. 537. Ed.

Merledoniensem episcopum aut presentia nostra A adesse debeat, aut consensus. Quam rem valde admiratos nos gloria vestra cognoscat, quod primum sine jussu gloriosissimi domini principis nostri, filii vestri Theodoberti regis, cuius sumus regni ordinatione subjecti, injungitis, ut ea quæ antea tempore facta non sunt, nunc presentia nostra aut consensu debeant inchoari. Præcipue nunquam nec suspicari, nec credere potuimus, quod hanc aut ordinem nostro, aut etiam temporibus vestris velletis injuriam generari, ut diocesim nostram a Deo nobis commissam, et usque nunc pontificali ordine Deo propitio custoditam, tanquam negligentes ac desides ad alterius permittamus potestatem transire, aut sollicitudinem irrationabili deliberatione transferri. Unde salutantes digno ac debito in Deo charitatis affectu, rogamus et contestamur, ne ullus pontificem contra statuta Patrum audeat facere, unde possit, synodali examinatione convictus, de illicita præsumptione culpari. Illa **1329** tamen vestris debent fieri, Deo inspirante, temporibus, unde et pax inter sacerdotes esse possit, et plebs non permittatur a pastoris proprii custodia per novam et illicitam ordinationem divelli. Custodite, queso, statuta Patrum, et canonum severitate constructi, non patiamini, sicut scribitis, ad peccatum ejus plebis, superstitie proprio sacerdote, alterum episcopum ordinari. Quia si hoc petunt, quod nefas est credi, desertores potius judicandi sunt quam fideles. Et non eorum preces facile audiri debent a principe, quorum petitionibus potius generentur scandala, quam pax Deo amata servetur. Quia sicut beati sunt pedes pacem portantes, ita vos his dictum est, per quos venit scandalum. Qui si fortasse ob hoc alterum episcopum sibi fieri rogant, quia nos, interclusis itineribus, ad eos nec visitatorem mittere possumus, nec venire, ista culpa nos non respicit; quia si iter a vestra parte, sicut optime nostis, interclusum tanto tempore non fuisset, quatuordecim senes aut infirmi, populum nobis ecclesiastica disciplina commissum requirere potueramus, aut certe visitatorem, sicut canones statuunt, destinare. Nam Gloria vestra optime debet et credere et scire quia si contra statuta canonum quicumque episcoporum sine consensu nostro Merledone episcopum voluerit ordinare, usque ad papæ notitiam vel synodalem audientiam, tam hi qui ordinaverint, quam qui ordinatus fuerit, a nostra erunt communione disjuncti. Leo Christi servus suscripsi.

INCIPIT EPISTOLA CLEMENTISSIMI ET BEATI REGIS NOSTRI CHILDEBERTI, DATA PER ECCLESIAS SACERDOTUM, VEL OMNI POPULO *.

(Ex ed. Et Ms. Corb.)

Credimus hoc Deo propitio ut ad nostram mercedem, et ad salutem populi pertinere, si populus Christianus, relictam idolorum culturam, Dei, cui integram promisimus fidem, in quantum inspirare dignatus fuerit pure deservire debeamus. Et quia necesse est ut plebs, quæ sacerdotis præceptum non ita ut oportet custodit, nostro etiam corrigatur imperio, hanc chartam generaliter per omnia loca decrevimus emittendam, præcipientes, ut quicumque admoniti de agro suo, ubicunque fuerint simulacra constructa, vel idola demoni dedicata ab hominibus facta, non statim abjecerint, vel sacerdotibus hoc destruentibus prohibuerint, datis fidejussoribus non aliter discedant nisi in nostris obtutibus præsententur. Qualiter in sacilegos Dei injuria vindicetur nostrum est pertractandum, et quia fides nostra ut verbo de altario sacerdote faciente quæcumque de Evangelio, prophetis vel Apostolo fuerit annuntiatum, in quantum Deus dat intellectum, ad nos quærimonia processit multa sacrilegia in populo fieri, unde Deus ledatur,

et populus per peccatum declinet ad mortem, nocentes pervigiles cum ebrietate, scurrillitate vel canticis, etiam in ipsis sacris debet, Pascha, Natale **1330** Domini, et reliquis festivitibus, vel adveniente die Dominico bansaivices per villas ambulare. Hæc omnia unde Deus agnoscutur lædi nullatenus fieri permittimus. Quicumque post commonitionem sacerdotum, vel nostro præcepto sacrilegia ista perpetrare præsumperit, si servilis persona est, centum ictus flagellorum ut suscipiat jubemus. Si vero ingenuus aut honoratior fortasse persona est districta inclusione digna, sunt hi autem in poenitentiam redigendi, ut qui salubria et a mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltem corporis eos ad desiderandam mentis valeat reducere sanitatem.

Constitutiones a subsequentibus regibus factas habet tomo I Capitularium regum viri clarissimi Stephani Baluzii.

FORMULÆ ANTIQUÆ.

(Ex tom. iv Anst. Mahillon.)

Formula sollemnis de dote. — Illic est testamentum, quarto regnum domni nostri Childeberto reges, quod fecit missus ille Chrestantus. Cum juxta consuetudinem Andecavis civitate, curia publica resederet in foro, ibique vir magnificus ill. prosector dixit: Rogo te vir laudabilis ill. defensor, ill. curator, ill. magister militum, vel reliquum curia publica utique obticis [codices] publicis patere joveat's, quia habes quid apud acta proserere debiam. Defensor pri cepalis simul et omnis curia publica dixerunt: Parent tibi coteccis publici, prosequere quam optas. Obedire illa per mandato suo pagina mihi injunxit, ut prosector existere deberit, qualiter mandatum, quam in dulcissimo jocali meo ill. fici pro omnis causationis seas, tam in paco, quam et in palacio, seu in qualibet loca accidere faciat illa porciones meas, quem ex alore parentum meorum ei legibus obvenit, vel obvenire debet, aut justissime ei est reddebatur. Econtr parentis suis vel contra cujuslibet hominem recitare vel admallare seu et liticare facias inspecto illo mandato, quem in dulcissimo jocali meo ill. fici, gestis municipalibus adlegare debeam. Curia vero dixerunt: Mandato quem tibi habere dicis, accipiat vir venerabilis ill. diaconus et amanuensis. Ill. prosector dixit: Rogo domno meis omnibus publicis, ut sicut mandatum istum legebus agnovatis esse factum, ut dotem, quem præ manibus tenio, vobis presentibus in foro publico joveatis recitari. Curia vero dixerunt: Dotem quem te dicis præ manibus retinere, ill. diaconus et amanuensis Andecavis civitate nobis presentibus accipiat relegendum, quo accepto dixit.

Mandatus. — Domino mihi jocali meo ill. rogo adque supplico dulcissima gratia vestra, ut ad vicem meam omnis causationis nostris, tam in pago quam et in palacio, seu in qualibet loca accidere faciat, et illas porciones nostras, quem ex alore parentum meorum mihi legibus obvenisse vel obvenire debet, aut, justissime nobis est reddebitum, hæc contra **1331** parentis meus, vel contra cujuslibet hominum, accidere vel admallare, seu adliticare faciat, et quidquid exinde ad vicem nostram egeris, feceris, gesseris, etenim me habiturum esse cognoscas rectum. Juratum mandatum Andecavis civitate, curia publica.

Cessio. — Dulcissima et cum integro amore diligenda sponsa mea, filia ill. nomen ill. eg. ill. Et quia propitio Domino juxta consuetudinem una cum voluntate parentum tuorum sponsavi, proinde cido tibi de rem paupertatis meæ, tam pro sponsalitia, quam pro largitate tuæ, hoc est casa cum curie circumcincta, mobile et immobile, silvas, pratas, pascuas, quas, a quarumve decursibus, juncis et sub unctis, et in omnia superius nominata, tu dulcissima sponsa mea ad die filicissimo nuptiarum tibi per hanc occurr-

* Vide sancti Gregorii Historiam Francorum, lib. iv, cap. 20. Ed.

sione dilecto adque transfundat, ut in iure jure hoc recipere debeas. Cido tibi heracle valente solidus tantus, toneneas tantus, betario ad lecto vestito valente solidus tantus, in aures aureas valente solidus tantus, annulus valentes solidus tantus. Cido tibi caballus cum sambuca et omnia stratura sua, hoves tantus, vaccas cum sequentes tantus, ovis tantus, solidis tantus. Hæc omnia subscripta rem in tuæ jure et dominatione sine recipere debias, vel posteris tuis, si inter nus procreati fuerint dereliquentis, salvo jure sancti ill. cujus terræ esse videtur. Et si fuerit ullo unquam tempore, qui contra hanc cessione ista, quem ego in te bona voluntate conscribere rogavi, aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis vel propinquis meis, aut quilibet homo vel extranea, aut cuiuslibet persona venire voluerit, aut agere vel repetire præsumperit, ante lite ingressus duplet tibi tantum, et alio tantum, quantum cessione ista continet, aut eo tempore meliorata voluerit, et repetitione sua non obtinuit effectum; et hæc cessione ista atque voluntas nostra omni tempore firma permaneat. Post hæc curia ait: Se adhuc aliquid abis ex hac causa, aut agere debias, dic tu in præsen-
III. prosecutor dixit: Gratias agamus magnitudine vestræ, quod dicitem sua scripta, quem prosequi, gestis municipalibus ut habuit caretas vestra allegasse..... fecisse vobis ex more consensu.

Alia cessione. — 2. Quod bonum laustum sit, lex felicitatis ad satis adsentit, et lex Romana edocit, et consuetudo pagi consentit, et Principalis potestas non prohibet, ut tam pro se interdidentem, quam ad die filicissimo nuptiarum obtabile eventientem. Id circo ego in Dei nomine, ill. nomen, ante proseribo ad sponsam meam, nomen illa, si ia illius, transcribo ad ipsa per hanc epistola atque cessione, hoc est casa cum curie etc.

Item cessione. — 3. Dulcissima etc. Ego ill. filius ill. dum non habetur incognitum qualiter te secundum lege Romana sponsatam visus sum habere etc. habeo concessum dum advixeris perpetuiter ad usum fructuario ad possidendum etc.

Judicium. — 4. Veniens homo nomen ill. ante venerabile 1332 vir ill. abbate, vel reliquis viris venerabilibus adque magnificis, quorum nomina subtus tenentur inserti, interpellabat aliquo nomine nomen ill. quasi servitium ei redeberit; et illi taliter de præsen-
Item cessione. — 5. Dulcissima etc. Ego ill. filius ill. dum non habetur incognitum qualiter te secundum lege Romana sponsatam visus sum habere etc. habeo concessum dum advixeris perpetuiter ad usum fructuario ad possidendum etc.

Sacramentum. — Notitia sacramenti, qualiter vel quibus presentibus ingressus est ill. apud homines tantus ingenus super altare ill. Andecavis civitate, pro eo quod homine nomen ill. ipso pro servitium interpellabat ad vicem genitore suo, seu et genitricis sua. Juratus dixit, juxta quod iudicium ex hoc loquitur, per hanc loco sancto et divina omnia quod hic aguntur de annis xx. seu amplius sub ingenuitate nomen resedi, nam et ipsi superius nomenatus servitium non rededi, nec redebio pro reverentia b. ci. Id sunt quorum presentia.

5. Aliud. — Item notitia sacramenti... Juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia sanctorum patrocinia, qui hic requiescunt, etc.

A 6. Aliud. — Breve sacramenti... in basilica domne ill. Juratus dixit: Per hunc loco sancto et divina omnia quæ hic aguntur, quæ sic Deo plenius offeruntur, unde mihi homo, nomen ill. interpellabat, eo quod caballo suo farassit etc.

7. Solsadia. — Notitia solsadii qualiter vel quibus presentibus ill. homo placetum suum advenit Andecavis civitate Kalendas ill. per iudicio illustri ill. comite, vel auditores suis ac contra homines his nominibus ill. et ill. vel genitrici eorum nomen H. et ia cum abunculo eorum ill. dum dicerit quasi aliqua femina nomen ill. genitore eorum nomen ill. pro maleficio eum interfecit et. Qui ipsi jam superius (a) nomenati placetum eorum legibus a mare usque ad vesperum visi fuerunt custodi-se. Nam ipsa femina nec ad placetum advenit, nec misso ad persona addirexit, qui son a redebuisse. propter ea necesse fuerit predictis hominibus ut hanc notitia honorum hominum manibus roboratas prosequere deberent, qualiter et visi sunt fecisse.

B 8. Appennis. — Quicunque ad latruncolus sceleratibus, seditiosis seu incendiariis in qua provincia vim aut damnum pertulerit, oportet hoc eidem retores civium seu Curiales provincie, 1333 in qua perpetratum fuisse perhibetur, palam ostendere, et publica denuntiatione manifestare. Igitur cum pro utilitate Ecclesie vel Principale negotio apostolicus vir, illi episcopus, necnon et inclusit vir illi comes, in civitate Andecave cum reliquis venerabilibus atque magnificis reipublice viris resedisset, ibique veniens homo, nomen ill. palam suggereret seu casa sua in loco nuncupante illo. homines advenissent, et ostia sua frigissent, vel res suas, aurum, argentum, species, vestimentum, fabricaturas suas, vasa aerea, vel reliquas res quamplures, cum instrumenta earum vinditionis, cantionis, cessionis, donationis, dationis, compositionis, contulationis, commutationis, pactis, conventionis, securitatis, vacaturis, iudicium et notitias, oblationis vel reliquas res quamplures, quam longum est per singula ministrare, ad furtis causis deperissent. Unde per ipsas carias pluras terras post se dicere venditum, et in crastinum locale accessione una cum bonas extraneas personas vicinis circa manentis in ipso loco manibus eorum roboratas accessisse: et ob hoc cognita relatione ante præscriptus senioris presentabant ad relegendum, per quem ipsam seniores cognoverunt, quod ipsa causa taliter acta, vel perpetrata fuisset, dum taliter diligentia inquirere videtur sub lectum fuit ad ipsas bonas extraneas personas vicinis circa manentes, qui bene optime ex hoc compertiri aderant, quid evinde cognoscibant, veraciter enarrare deberent, se ipsi homo taliter præbuerunt testimonium: ut inspecta illa epistola quem illi presentabant, sua denuntiatione veraciter concordabant. Dum sic in omnibus divulgata claruit si superscriptus pontifex et ipsi criminis, vel qui cum eo aderant, denuntiaverunt ipsius illi, ut quicquid per annorum spatia de eo tempore usque nunc recte et legaliter possederat, in antea ob-
C solve principale negotio, recto tramite, testata lego servit, res suas ipsi aut heredis sui tenere et possidere faciant. Et pro presente et futura tempora convenit, ut hanc cartola, qui vocatur appennis, presentibus seniorum, vel reliquorum civium eorum manibus roboratas acciperet, affirmare deberet, quod ia et fecit: itaut duo appennis coequalis ex hoc affirmatus accipiat, unum, quem ipsi apud se retineat; et alium quem i foro populi o suspenditur. Facto appennis.

D 9. Incipit epistola quem pater et mater fecit in filio. Licet unicuique de rebus suis, quas in presentem sæculo habere videtur, tam ad suavia loca seu parentum meliorare, et lex mandat, et consuetudo longinqua percurrit facere quod voluerit. Idcirco ego in Dei nomine illi, et cogito mea illa dulcissima, et a vobiscum integra amore diligendo filio illi. Dum in

(a) Ibid., lib. VII, cap. 25.

omnibus et per omnia, et super totum nobis fideliter scribere videris multas penurias et injurias per diversa loca pro nostra necessitate suscepisti; et in utilitate Dominorum partibus Britanici seu Wasconici honestiliter ordine ad species mea fuisti: proinde convenit nobis ut aliquid de facultatis **1334** nostræ te emeliorare debererit. quod ita et fecerunt. Ergo transcrivimus tibi etc.

40. Notitia [de Matrimonio servorum], Notitia qualiter ill. et ill. Non habitur incognitum qualiter servus nomen ill. ancilla ad ill. nomen ill. extra voluntatem ad conjugium se conjunxerunt, sed modo nos una pacis concordia convenit, ut de agnatione, qui de ipsis procreati fuerint, ill. ad ancilla sua duas partes recipiat, ego et ill. ad servo suo ill. tertia, et quod ipsi aliquid stante conjugio convenerunt ill. servo suo de ipso peculiare duas partes recipiat: similiter et illa ad ancilla sua illa tertia. Proinde ut in postmodum nulla altercatio inter nos non debeat esse, ut manus nostra exinde per duas epistolas uno tenore conscriptas facere deberimus, quod ita et fecimus, et pro rei totius firmitate modo affirmavimus, ut nec nos ipsi nec ullus de heredibus vel de propinquis nostris, aut militibus stranea persona, qui contra istas epistolas venire voluerit, ad dupla pecunia teneatur obnoxius, et illa petitio non obtineat effectum, et has conventias inconcusso et inconvolso tenent firmitate.

DE LEGIBUS FRANCORUM.

(Ex Capit. l. Baluz.)

Theodoricus rex Francorum, cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante jussit conscribere legem Francorum et Alamannorum et Bajuvariorum, unicuique genti, quæ in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit quæ addenda erant, et improvisa et inconposita resceavit; et quæ erant secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodoricus rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, post hæc Childbertus rex inclinauit, sed Clotarius rex perfecit. Hæc omnia Dagobertus rex gloriosissimus per viros illustres Claudum, Chaudum, Indomagum, et Agilulfum renovavit, et omnia vetera legum in melius transtulit, et unicuique genti scripta tradidit, quæ usque hodie perseverant. Hoc decretum est apud regem et principes ejus et apud cunctum populum Christianum, qui infra regnum Merungorum consistunt.

EPISTOLA SYNODI ARVERNICÆ AD THEODEBERTUM REGEM.
Ut clerici aliique qui regum aliorum dominio subjacent, possessionibus quas in ejus regno jure obtinent non fraudentur.

Domino illustri atque præcellentissimo domno et filio Theodeberto regi, Honoratus, etc., episcopi. Dum in Arverna urbe ad replicanda canonum instituta, vel studio elucidandæ legis ecclesiasticæ, his **1335** qui dubitatione regnandæ vitæ propriæ forsitan premebantur, cultores vestri, ecclesiarum vestrarum episcopi pariter sederent, plurimorum ad nos suæ desperationis remedium flagitantium turba confluit, sperantes, ut non minus pro regni vestri felicitate quam pro sua consolatione pietatem vestram nostram humiliter exoraret, et per suggestionem nostram justitiæ et pietatis vestræ auribus intimaretur, ut nullum de rebus vel possessionibus propriis alienam pietas vestra permitteret, et dum unius regis quisque potestati ac dominio subjacet, in alterius sorte positam, rursuscumque, ut assolet, impetitione non amitteret facultatem. Quod nos de vestri culminis justitia et pietate fidentes, non credimus desegandum: ut dum plurimorum necessitatibus justa, ut credimus, et Deo placente suggestionem consulimus,

prosperitatem regno vestro et representationem celestis Domini per indulgiam pietatis gratiam augeatis. Unde reverentissime, ut dignum est, supplicantes quasumus, ut hoc nostræ petitioni divino intuitu pietas vestra non denegat, ut tam rectores ecclesiarum quam universi clerici, atque etiam sæculares, sub regni vestri conditione manentes, nec non ad dominorum regum patrum vestrorum dominium pertinentes, de quod in sorte vestra est extraneos, de quod habere proprium semper visi sunt, non periclitatis existere, ut securus quicumque proprietatem suam possidens, debita tributa dissolvat domino, in cuius sortem possessio sua pervenit. Quod et thesauris vestris omnino utilis esse censemus, si per pietatem vestram salvata possessio consuetudinariam intulerit functionem; et nos peculiariter vestra clementia consolatur, si obtentu hujusmodi petitionis nos quoque Celsitudo vestra fecerit gratulari.

EXCERPTA EX EPISTOLA AURELIANI EPISCOPI ARELATENSIS AD THEODEBERTUM REGEM.

(Ex Freh. et Chesu.)

Domino inclityo et ubique gloriosissimo atque in Christo piissimo domno et Filio, Theodeberto regi Aurelianus episcopus. Licet tam sera scriptorum officia justissime trepidatio comitetur, tamen nequaquam reor sermo evasa offensione judicabitur, si apud aures clementiæ sola tantum devotione animi perpendatur. Hinc præcipue quod ambientibus cunctis Celsitudinem vestram, nec metum trahunt ex privilegio culminis, nec repulsam metunt de præjudicio tarditatis. Vestra enim erectio ita sollemnitas est, ut etiam humilium amore tangatur, ac dignitatum cumulum onerata fastigia vernularum adhuc rudium primitivis cultibus præsumantur. Novis namque nunc studiis in obsequia religiosi principis informamur, et cum testimonio perfectæ directionis ad præsentiam sacratæ mentis admittimur. Hæc ergo ex parte amoris nostri fiduciam, princeps optime, metieris, cum ministeriis tuis, nec terribi pro tarditate subtrahimur, nec verocundia pauperis ingenii refradamur. **1336** Suscipe igitur benigne devotionis studio tirocinia lamulatum et gremia veniæ largioris expande supplicibus. Quia cum omnes generaliter bono cordis inclity perfruantur, nos tamen etsi exigua portio obsequii vestri, plenitudinem nobis principalis indulgentiæ ad integrum vindicamus. Etenim cum de te loquimur, adest gratia ubi eloquentia deest, et solo ornatu nostro materia sufficit, quamquam doctrina non adsit. Quæ cum ita sint, præclaram indolem laudis vestræ votis potius celebrabo quam litteris. Quoniam semper quæ sunt maxima, conscientiam potius requirunt quam linguam, dignisque committuntur pectoris judicio quam sermonis. Ac perinde non mihi in votis hoc commemorandum est, quod tempora celebrant, sed quod æternitas probat, etc.

EPISTOLA THEODEBERTI REGIS AD JUSTINIANUM IMPERATOREM.

(Ex Freh. et Chesu.)

Domino illustri et præcellentissimo domno et patri Justiniano imperatori Theodebertus rex. Theodorus vir expectabilis cum Solone veniens pariter litteras, quas imperii vestri clementia destinavit, integra animi charitate et devotione suscepimus, quia cum de nobis curam geritis, sic latius per diversas gentes atque provincias Dei amatam amicitiam propagamus. Id vero quod dignissimi esse solliciti in quibus provinciis habitemus, aut quæ gentes nostræ sint, Deo adiutore, ditioni subjectæ, Dei nostri misericordia feliciter subactis Thuringia, et eorum provinciis acquisitis, extinctis ipsorum tunc temporis regibus, Norsavorum gentis nobis præcata injustas culla subdidit, Deoque propitio Visi-

* Vide sancti Gregorii Historiam Francorum, lib. II, cap. 25, notamque / col. 261. Ed.

gothis, qui incolabant Franciæ septentrionalem plagam, Pannoniam cum Saxonibus Euclis, qui se nobis voluntate propria tradiderunt per Danubium et limum Pannoniæ, usque in Oceani litoribus, custodiende Dno, dominatio nostra porrigitur. Et quia scimus augustam Celsitudinem vestram de profectu Catholicorum, sicut etiam litteræ vestræ testantur, plena animi iucunditate gaudere, ideo est quod secundum voluntatem vestram, quæ Deus nobis concesserit simplici relatione mandamus: desiderantibus animis exoptantes, ut felicibus profectibus gloria vestra ita valeat, ut antiquam retroactorum principum amicitiam conservetis, et gratia, quam sæpius promittitis, in communi utilitate jungamur.

EPISTOLA THEODEBALDI REGIS AD EUMDEM.

(Ex Freh. et Chesn.)

Domino illustri, inelyto, triumphatori ac semper Augusto Justiniano imperatori Theodebaldus rex. Accedentibus ad nos legatis vestris, Joanne et Missario, non mediocriter lætificati suscepimus, dum eorum relatione felicitatem imperii vestri divinitate fundatam crescere, et permanere **1337** cognovimus inconcussam. Salutantes igitur serenitatem vestram debito, indicamus munera vestra præfatis deportantibus, eo a nobis excepta animo, quo a vobis affectu constat esse transmissa. Ideoque tam pro largitate muneris, quam pro delectatione animorum, quam indicatis vobis præstitam, pro eo quod vos in solium genitoris vestri, ut dignum erat, superna potentia residere præcepit, inextinguibilem gratiarum actionem impendimus. Illud namque inter omnia valde animis nostris molestiam generavit, quod tantum ac talem principem, ac diversarum gentium dominorem, post mortem pagina decurrente videmini lacerare, qui vivens imperatoribus ac regibus, vel gentibus universis fidem immaculatam, promissasque semel amicitias firmis conditionibus conservavit, et Christianæ religionis intuitu, non, ut scribitis, loca sacrosancta destituit, sed magis paganorum consumpta excidio, suis, Christo auctore, temporibus in meliori culmine revocavit. Nam qualem præfatus princeps, in cuius vos opprobrio tanta dixistis, cunctis gentibus fidem servavit, innumerabilium triumphorum, Deo volente, victoriis declaratur. Amicitias nostras, quas delectabiliter requiritis, stabiliter rogamus habere studeatis, et quo melius fœderis inviolabilis permaneat, ab animis vestris, nullis intercedentibus causis obsistant.

EPISTOLA NAPIII EPISCOPI RHEMENSIS AD NICETIUM TREVIRENSEM^a.

(Ex iisdem.)

Domino sancto et in Christo beatissimo fratri Nicetio papæ M-piniis episcopus. Evangelicæ lectionis doctrina testatur *Regnum in se divisum stare non posse*. Si hoc de mundi amatoribus et in terrena cupiditate manentibus recte et non immerito credatur, indubitanter rectius de sacerdotum personis sentitur, si discordantibus votis ac studiis inter se dividui comprehenduntur. Aut qua fiducia Conditori nostro, qui nos in unitate compagis, quod est corpus suæ Deitatis, vivere præcepit, preces oblati sumus, si nos vicissim mutua charitate seponimus? ut quodam loco Deificus sermo dicit: *Studere nos convenit, ut frater fratri adjuvans, sicut civitas munita et fortis, inconcusso fundamine stare possit*. Scilicet ut unitus fratris mœstitiæ omnes æquanimiter compartiendo participemus, mutuisque nos laboribus sublevemus. Pro qua re, piissime ac multum diligende Domine et frater, indicamus nos litteras filii nostri domini regis Theodebaldi excepisse, ut in Tullensium urbe die Kalendarum Juniarum adesse deberem; et nullam causam evocationis deerrantes, reciprocante pagina indicavimus nos illic

^a Vide sancti Gregorii lib. de Vitis Patrum, cap. 17, in fine, notante e col. 1030. Ed.

accedere non debere, quia causam conditionemque nos constabat ignorare, iteratis scriptis edocuit Beatitudinem vestram, dum aliquos Francorum pro zelo divini timoris corripit, ac pro incestis conditionibus a communione ecclesiastica removit, scandala seu anxietates multimodas **1338** sustinere. De qua re non meliocriter ingemiscimus, quod nos relatione vestra scire non feceritis utrum ex canonica lectione damnentur, an pro pastoralis diligentia de mediocribus reatibus corrigantur. Licet nihil novi vos de his rebus invenire posse cognoscimus, quod prisca Patrum solertia non potuit reperire; tamen absurdum esse videtur, ut a nobis recipiantur, qui a vobis secundum seriem canonum ecclesiastica severitate abdicantur. Novimus enim, si scienter hoc gerimus, quod criminibus aliorum misceamur; si ignoranter, reatui non subdamur. Quapropter salutantes charitate debita indicamus, simulque studemus, ut nos in omnibus participes tam tribulationum vestrarum incommodis, quam prosperitatum commodis fieri studeatis. Nam nos, mediante capite nostro, quod est Christus, nullis adversitatibus a vestra anxietate divellimur, nullisque asperitatibus a vestra charitate divelimur. De qua re si tam presumptuosi non existimus, indicare presumimus. Decuerat ut vestra consolatio pro huiusmodi conditionibus potius quam regis vocationis nos conserere debuisset: quia pari modo, si nobis aliquid simile, quod in posterum arbitramur posse fieri, contigisset, statim ad vestram fraternitatem scripta direxissemus, ut nos congruo tempore vel loco coram positi videremus. Quamquam parere nos regis præceptis in bonis rebus et conveniat et libeat, tamen non vestris minus scriptis studio charitatis, non supplicio [*Forsan*, supercilio] dirigantur desperationis: quia amaritudo vestra ducedo nostra esse non poterit, nec abjectio vestra absque nostra dejectione constabit, et veneratio vobis debita impensa a nobis non dignoscitur procul posita. Atque utinam, ut præfati sumus, charitate suadente, ac pagius decurrente, vestra nobis patierent. Decrevistis animorum molestiam, cognoveramus utrum compatimur molestiis vestris, an delectamur? Nam taceute, ut ipsi scitis, divina, sola loquente viro humanitas intelligere potest. Hoc tamen plenus noverit vestra perfectio, si ad nos iterata scripta domini regis ante quinque vel sex dies Kalendarum Juniarum pervenisset, in die præfata præsentiam humilitatis nostras in locum habueratis constitutum.

EXCERPTA EX EPISTOLA NICETII EPISCOPI TREVIRENSIS AD CHLODOSINDAM^b.

(Ex iisdem.)

Domine clementissimæ in Christo filie ChloDOSINDÆ reginæ Nicetius peccator. Cum legatus per Francorum reges germanos tuos ire conspicimus, de prosperitate vestra solliciti sumus. Sed illa inde audimus quod quam semper square et sonare confitemur, quam magna, quam alta, quam laudabilis, quam utilis, quam humana, vel munifica; quomodo de pauperibus sollicita, quomodo de religione astuta, quomodo in cuncto populo pia conversatione splendida. Ille hoc concedat, qui tibi **1339** spiritum sapientiæ et intellectus jpm dedit. Gaudemus ex hoc, gaudere non Christus faciat de Albeino rego quem habes, et de felicitate sua triumphare. Stupentes sumus, cum gentes illum tremunt, cum reges generationem impendunt, cum potestates sine cessatione laudant, cum etiam ipse imperis^c ipsum præponit, quod animæ remedium non festinus requirit. Scriptum legitimus: *Quærite primum regnum Dei, et omnia bona apponentur*. Qui sic, quemadmodum ille, fulget fama, miror quod de regno Dei et animæ salute nihil investigare studet; sed illos recipit, illis acquiescit, qui potius animam in gehennam pe dunt,

^b Vide sancti Gregorii lib. iv Hist. Franc., c. 5. Ed.

^c Galan., *ipse imperator sus*. Ed.

quam ad viam salutis adducant. Duos deos esse prædicant, alium in Deitate Patrem, alterum in Deitate, sed pro creatura, Filium; cum Scriptura dicat. *Ego sum Salvator, et non est alius præter me. Te, domina Chlodosinda, per tremendum diem iudicii conjuro, ut hanc epistolam et bene legas, et bene illi et frequenter exponere studeas, et ut ipsum interroges, Quis est Salvator? Patrem dicunt esse Salvatorem, an Filium? quoniam a duos esse, cum unus est, et alium non est, denuntiant. Si dicent, Filium, ergo Pater Salvator non est, etc. Quid nos ire per singula necesse est? ad duodecim discipulos quos habuit veniamus, quia ipsi Gothi hodie ipsis venerationem impendant, et reliquiis eorum... furtim tollent^b, sed nihil ibi habent, quia fidem eorum adnullare præsumunt. Quid est quod in basilicis eorum corpora ipsorum hodie venerantur, non ingrediuntur? Quid est quod nihil ibidem præsumere audeat, nisi furtive, ut canes a foris, animas decipiunt? cum illos suos fideles rex Althoinus sibi demittat, et ad domini Petri, Pauli et Joannis, vel reliquorum sanctorum limi a perducatur, c^c ibidem missas facere, si audent, delibent: sed non audent, quia domini Petri discipuli non apparent, et contrarii Christi esse probantur; quia quod per crucem ipse redemit, destruere infelices inveniuntur. Qua causa venena eorum talis rex, et talis acas percipit? Hic si jobet [labet] ad dominum Martinum per festivitatem suam, quam undecima die facit November, ipsos mittat: et ibi, si audent, aliquid præsumant, ubi cæcos hodie illuminare^d conspiciamus, ubi surdos auditum et mutos sanitatem recipere. Nam quid dicam de leprosis, aut de aliis, quæ plurimis, qui quantacunque debilitate percussi sunt, ibidem per singulos annos alii et alii sanantur? Fortasse dicunt, Coniungunt vel cæcos qui cæci a nativitate esse videntur. Quid dicam cum inde illuminatos conspiciamus, et ad propria, Deo miserante, sanos reverti videmus? Nam quid dicam adhuc de domno Germano, Hilario vel Lupo episcopis: ubi tanta mirabilia hodie apparent, quantum nec dicere verbis valeo: ubi tribulantes, id est demonia habentes in æra suspensi torquentur, et dominos quos dixi esse constitentur? Numquid in ecclesiis eorum **1340** sic faciunt? Non faciunt, quia Deum et dominos sanctos ibi habitare non sentiunt: demon dæmonem non exorcizat. Nam ubi sancti habitant, demon vagari non dimittitur; ideo fit ut locus ubi Deus est ostendatur. Quid de domino Remigio, et domno Medardo episcopis, quos tu, credo, vidisti? Non possumus tanta exponere, quanta mirabilia per illos Deum videmus facere. Audisti ab avia tua domina bonæ memoriæ Rothilde (Clothilde) qualiter in Franciam venerit, quomodo dominum Clodoveum ad legem catholicam adduxerit, et cum esset homo astutissimus, noluit acquiescere antequam vera agnosceret. Cum ista quæ supra dixi probata cognovit, humilis ad domini Martini limina cecidit, et baptizari se sine mora permisit. Qui baptizatus quanta in hæreticos Alaricum vel Gundobaldum reges fecerit, audisti; qualia bona ipse, vel filii ejus in sæculo possederunt, non ignoratis. Talis ornatus, talis vir, qualis Althoinus rex esse dicitur, talis fama, quem mundus sic præponit, quare non convertitur, aut quare tardus ad requirendum viam salutis apparet? Deus bone, qui es Sanctorum gloria, et omnium salus, tu te in illum mitte. Et te, domina Chlodosinda, cum verbum facis, solatium tribue, ut omnes de tali stella, de tali gemma sic gaudeamus, qualiter Deo placere possimus. Salutantum quantum valeo, deprecor ut otiosa non sis. Incessanter clama, incessanter canta. Audisti dicentem, *Sauabitur vir infidelis per mulierem fideliem*. Nam*

^a Gallandus legit interrogative: *Quomodo... denuntiant?* Ed.

^b Gallandus uno tenore legit, *reliquias eorum furtim tollunt*. Ed.

A scias, prima salus prima remissio est, qui converti fecerit peccatorem ab errore suo. Vigila, vigila, quia Deum propitium habes. Rogo ut sic agas, ut et gentem Langobardorum fortem super inimicos facias, et nos de salute tua vel viri tui gaudere concedas.

DE EPISCOPATU DUNENSI.

(Ex Va. et Mss. Corb.)

Tenor suggestionis libelli synodali a Pappolo episcopo. Dominis semper suis atque apostolica dignitate colendis, omnibus episcopis, qui in sancta synodo nunc Parisios convenerunt, Pappolus Carnotina civitatis episcopus humilis vester. Ita nos canonica institutio admonet, ut quoties aliqua exorte fuerint in Ecclesia causa, synodali hoc conventu debeat publicari. Ideo, piissimi domini, in vestre pietatis memoria hæc quæ contra nos gesta sunt per præsentis libelli nostri tenorem studuimus deferendum. Ergo cum me ante aliquod temporis, clericorum vel civium Carnotina civitatis voluntas per consensum, cum conniventia etiam metropolitani mei, fieri episcopum elegisset, quod annente Domino factum est, post aliquot dies, quidam ex ipsius Carnotina civitatis territorio presbyter, nomine Promotus, qui reliquerat sine litteris antecessoris mei cellolam suam, illicita præsumptione præciam meam, cui vocabulum est Duno, quasi sub nomine episcopus visus est pervasisse. Etiam et facultaticulam ecclesiæ, cui præesse **1341** videor, quantum in ipso pago esse constat, nescio per cuius ordinationem, simili conditione pervasit. Pro qua re supplex vester Sanctitati vestre suggero, et per Spiritum sanctum, qui in vobis habitat, et diem iudicii futuri, et per remissionem peccatorum vobis, dominis meis, conjuro, ut hoc ita qualiter vobis fieri non vultis, emendari jubeatis: quatenus nec per callidam præsumptionem quis audeat in postmodum per timorem superbie similia perpetrare, et similitas ecclesiæ, vestro studio et ordinatione jam, Christo propitio, conquiescat. Cujus suggestionem synodus sancta spiritali favore et canonico ritu respondens, hæc contra temerarios scripsit oblati.

(Epist. Synodica ad Egidium.)

Domno suo atque beatissimo, et meritis apostolico fratri, Egidio episcopo Philippus, etc., episcopi. Dum pro causis publicis, privatorumque queresis Parisios moraremur, vir apostolicus frater noster dominus Pappolus episcopus mediocritati nostræ detulit in querelam, in castro Dunensi, parœcia demique Carnotina, quod castrum nec ad territorium civitatis vestre, nec ad vestram provinciam manifestum est pertinere, a vobis contra omnem rationem, et contra canonicam disciplinam episcopum consecratum. Et licet secundum prisca beatissimorum Patrum decreta potuit hujusmodi excessus in vestra injuria acerbis coerceri: sed nos charitatis jura servantes, Beatitudini vestre indicamus, ut presbyterum ipsum, nomine Promotum, qui omnia severitate canonica a vobis dicitur tam temere consecratum, ut juste debeat de gradus ipsius dignitate deponi, sicut canonum constituta sanxerunt, ad vos evocetis, vel vobiscum retineatis, ut injuriam nec Ecclesiæ, nec sacerdoti suo ulterius debeat irrogare. Et quia a fratre vestro domno Germano episcopo, ad petitionem domini Constituti metropolitani, ut ad synodum venire deberet, est presentanea invitatione commonitus, quod quoque dominum Constitutum, et dominum Germanum constat in synodum retulisse, et ad synodum venire distulit, idcirco noverit Beatitudo vestra hoc apud universum præsentem tempore concilium constitutum, ut si memoratus

^c Galland., *perducatur ad ibidem*. Ed.

^d Galland., *illuminari*. Ed.

^e Vide S. Gregorii Hist. Franc. lib. vii, cap. 47. Ed.

presbyter aut propria contumacia, aut cuiuscunque potestatis assentione in prædicta Dunensi ecclesia præsumperit sub hujus subrepti honoris argumentatione ulterius residere, vel res ecclesiæ ipsius usurpare, aut altaria benedicere, infantes confirmare, vel ordinationes per quascunque parochias facere, aut episcopo suo, fratri vestro domno Pappolo resistere prava intentione præsumperit, ab omni cœtu episcoporum, vel a communionis consortio, perpetuo anathemate feriatur: et frater noster domnus Pappolus episcopus, vel ecclesia Carnotina parochias, quas huc usque habuit, sub sua ordinatione debeat auxiliante Domino gubernare. Statuentes etiam ut quicumque de populo illo benedictionem memorati Promoti presbyteri post 1342 hunc edictum manifestatum vel publicatum, aut expetierit, aut accipere contentus fuerit, a communionis consortio vel ab ecclesiæ liminibus arceatur. Data constitutio die tertio Iduum Septembrium anno 12 regum domnorum nostrorum, indictione 6, Parisiis. Punctus in Christi nomine Viennensis Ecclesiæ episcopus hanc constitutionem nostram subscripsi, etc. Subscripta constitutio in basilica domni Petri indictione supra-scripta, Parisiis.

(Altera ad Sigibertum regem.)

Domino gloriosissimo atque sanctæ Ecclesiæ catholice filio Sigiberto regi Sapaudus, etc., episcopi. Quantum ineffabili gaudio synodali concilio nuntiatur, quandoquidem a catholico principe res nova pro dilectione Christi concipitur; tantum lamentabile execrationumque censeatur, cum in Ecclesia sancta contra Deum et contra canonum disciplinam dissensio generatur. Nuper etenim non absque conniventia gloriæ vestræ, sicut credimus, evocati Parisios venientes, novam inauditamque ordinationem in castro Dunensi, parochiam denique Carnotinam, factam fuisse cognovimus. Quam rem licet vix credere possumus cum consensu Gloriæ vestræ fieri potuisse; tamen si cuiuscunque prava suggestione præventi in hac tam obscena et Ecclesiæ universæ contraria consensistis, ab hujusmodi scandali defensione sinceritatis vestræ conscientiam expetitis, quia satius est ut ille qui ambitionis instinctu rem tam nefariam dolosa ambitione comperit, per satisfactionem penitentis reatum suum abnere compellatur, quam vestra puritas, quod avertat Divinitas, hujus facinoris contagione maculetur. Et quia nobis necesse fuit, ut juxta canonum constituta personæ temerariæ deberet præsumptio coerceri; ideo salutis obsequium digno in Christo officiositatis et reverentis cultu præbentes, poscimus ut vos, quos Deus et ultime præcipuos et sinceritate præclaros esse præcedit, non quocunque aut quorumcunque temeraria catholice ad defensanda hujusmodi scandala misistis, quin Deum sufficit nosse nos nequaquam penitus velle contra vos divinam iracundiam promoveri. Anni multis gloriam regni vestri potentia divina cum omni felicitate conservet, domne gloriosissime, et præcellentissime domne, venerator vester Sapaudus episcopus salutare præsumo, etc. Data epistola sub die tertio Iduum Septembrium anno 12 regum domnorum nostrorum, Parisiis.

AUCTORITAS QUOD EX ANTIQVO MORINENSIS [Maurigenæ] ECCLESIA VIENNENSIS METROPOLI SUBDITA FUIT.

(Ex EPI.)

In diebus præcellentissimi regis Guntrami mulier quædam Tygris nomine, ex territorio Maurigenæ orta, oppido quod nominatur Volens, nobiliter nata, et sacris litteris educata, quæ curam sacerdotum et peregrinorum adventantium non parvipendebat: sed et, ut facultas ministrandi, hospitalitatem 1343-1344 et indigentibus victui necessaria impendere curabat. Habebat autem sibi so-

ciam sororem, Pimeniam nomine, quæ conjugii sociata fuerat: sed in viduitate devota permanebat, jam dictæ sorori in omnibus obsequiis divinis, quorum erant opera in jejuniis, vigiliis et orationibus, et loca sanctorum visitare nocte ac die indesinenter et sollicite studioseque curabat. Accidit bonorum virorum monachorum religiosa facultas ex Hierosolymæ partibus Scotiam pergere. Hi nutu Dei ad has famulas Dei hospitalitatis gratia persistentes, ibique tribus diebus reborantes, et de servitio Dei inter se gratulantes in jejuniis seu jejuniis perseverabant; a quibus illa audivit venerabilis Tygris de beato Joanne Baptista cujus reliquias auxia quærebat, quod membra illius fuissent humata in civitate Samaria, quæ nunc Sebaste vocatur; ac tempore præcedente Alexandriam missa, caputque ejus Phœnicem perlatum. His instructa Dei famula dedit operam usque ad inventionem venerabilium pigmentorum, et secundum quod desiderium habebat in veneratione beati Joannis Baptistæ in Morienna ecclesiam ædificare disposuit. Audiens autem gloriosus Guntramus rex de reliquiis beati Joannis, et de miraculis quæ ibi Dominus ostenderat, legatos suos Moriennam direxit, qui ecclesiam inibi fabricarent, cum circumjacentibus episcopis et comitibus, ubi reliquias beati Joannis Baptistæ reponeret, eamque perfectam episcopo Viennensi, ad cuius diocesim pertinebat locus, sancto Isidoro sacrare præcepit. Synodum vero postmodum in civitate Cabillonis congregare sanctorum episcoporum fecit, et ibidem sanctum Felmasium episcopum Maurigenæ ab episcopo Viennensi ordinatum primum constituit, et civitati Viennensi ipsa Moriennam ecclesiam cum consensu episcoporum subjectam fecit. Ad quam ecclesiam Maurigenensem, ubi beati Joannis Baptistæ reliquias posuerat, sanctam civitatem jundulum ab Italici acceptam cum omnibus pagensibus ipsius loci subjectam fecit, et consensu etiam Romani pontificis Viennensi ecclesiæ pure perenni, episcopum civitatis et vicus Maurigenæ subditum esse decrevit.

EPI TOLA SANCTI GERMANI EPISCOP. PARIS. AD BRUNICHILDIV REGINAM.

Domine clementissima atque præcellentissime, et nobis semper piissime, etc.

(Vide tom. seq. inter Opera S. Germani.)

CHILDEBERTI REGIS ET ALIIS REBUS ITALICIS, ETC., AD IMP. ET ALIOS EPISCOLOS.

(Lx Frœh. et Chesl.)

1345-1346 1. Domino glorioso, pio, perpetuo, inclyto, triumphatori, ac semper Augusto, patri Mauricio imperatori, Childebertus rex. Clementissime Serenitati vestræ eligimus aduniri per fœdera, et gratia, qui placet Domino, impendere vobis affectum, pacem gentis ex vinculo, quod proficiet communiter utriusque partibus, expeditum pacis compendium. Quamobrem clementissime Tranquillitati vestræ, honore summum cuiusvis vestri debito, salutis officia fiducia- liter porrigentes, sicut legataris vestris prædiximus, ut nostris dirigeremus, Divinitate propitia, implere deliberavimus. Adeo illustri viro Semodio optimo, Grippone spatariario, Radanem cubicularium et Eusebio notario, quibus pro certis articulis aliquæ vestro principatui verbo commisimus intimanda, quos interire reserantes ad nos prospere remeantibus in hoc reddatis et quibus, quod inspirante Domino proficiat res communis.

2. Domino glorioso, atque ineffabili desiderio nominando, dulcissimo nepoti Athanagildo regi Brunichildis regina. Accessit mihi, nepos charissime, votiva magnæ felicitatis occasio, per quam cuius aspectum ferventer desidero, vel pro parte relevar, cum directis epistolis, amabilibus illis oculis repræsentor, in quo mihi, quam peccata subduxerunt,

1. Vide lib. de Gloria martyr. cap. 11, notamque d col. 719. Ed.

2. Vide lib. x Hist. Franc. cap. 2, not. a col. 551. Fr.

3. Vide ibid. Es.

dulcissima filia revocatur, nec perdonatam ex integro [forsan, perditam existimo], si, præstante Domino, nihil proles edita conservatur. Quapropter dulcissimam Celsitudinem vestram salutantes, officia devotissimè persolvimus, et ut me divina Clementia de tua præcipiat innocentia gratulari ac resseï instantè exoramus. Significo piissimo imperatori per nostros legatarios, de quibusdam conditionibus aliqua verbo intimanda mandasse. Per quos de his quæ disponenda sunt poteritis agnoscere, si Christus propitijs præceperit dignanter implere.

3 Domino gloriosissimo et ubique præcelso, dulcissimo nepoti Athanagildo regi Hildebertus rex. Præsentis opportunitatis relevamur compendio, per quam quod parentilla redhibemus ex affectu, saltem epistolarum representemus eloquio. Quapropter præcelse Gloriæ vestræ salutis officia jure propinquitatis desiderabiliter exsolventes, et confidenter optantes, ut de vestra nos lætificare incolumitate præcipiat, qui singulorum desideria, et secretorum novit arcana, significandum curavimus ad serenissimum principem Romanæ reipublicæ præsentium latorem nos, Christo propitiante, pro communi utilitate legatarium direxisse, quibus prædicto Augusto, vel feliciter vos gubernante Domino præsentatis, poteritis sollicite requirentes agnoscere quid pro vestris conditionibus deliberare nos certum est et optare. Superest ut effectum pacificatis partibus [Al., pacificatus] tribuat, **1347** humana consilia et rerum condita qui gubernat.

Exstant et aliæ epistolæ Childeberti et Brunichildis de eadem re, quas videsis apud Freherum aut Chesnium tom. 1.

4. De domini, id est Childeberti, nomine ad Patriarcham Laurentium. Beatæ opinionis ubique cursum meritis extendentes, certantes beatorum martyrum æquiparare, sicut nomine sic mercede, ut per vos totus hic ille redeat, cujus adepti estis vocabulum, qui sacrosanctæ Ecclesiæ sic dispersit numismata, ut census effusione per pauperes augmentarent talenta, ad nos naque bonum tanti operis divulgante, gratias referimus supernæ clementiæ. quæ vobis illud contulit, quod multis hic est in munere, et vobis singulariter futuræ gloriæ tempore proficiat ad mercedem. Quapropter sancto Apistolatui vestro salutationis officia dependentes, commendatione prælata, et ut nostri in sacris intercessionibus vestris memores esse dignemini, fiducialiter obsecrantes, speramus ut quia divina Clementia ea nos atate corroborat, ut catholice parti nostræ non desint solatia [Id est, auxilia], juxta votum Romanæ reipublicæ vel sacratissimi patris nostri imperatoris, in Italiam direximus adversum gentem Langobardorum religioni ac fidei iniquissimæ perfidiam. Vestra sollicitudine ad virum præcelsum Smaragdum Ravenna jubete celeriter nuntiare, ut et pars reipublice in quo per ipsum valet, solatium armatorum inferre super hostes festinet, et quantum Dominus præceperit, quod potest fieri in præsentii non moretur. Quod fuerit vero residuum, si Christo placuerit, adveniente anni futuri tempore optamus exercitum in causa dirigere, quatenus manus Domini gentem execrabilem vobis exorantibus dignetur eisdere, quæ injuria sanctorum, et morte suorum fidelium, sanguinis effusione crudelitatis manus armavit. Hoc etiam sperantes, ut ipsi præcelso Smaragdo de nostris legatariis jubetis pariter nuntiare, ut tam vestra quam ejus ordinatione, quam celeriter ad locum destinatum imperialis urbis festinent accedere, et ad nos, Christo præsale, quæ opportuna mandata sunt, renuntiantes velociter, si qua restant, pacis studio, divinitate propitia, communiter explicentur.

5. Domino excellentissimo atque præcellentissimo Childeberto regi Francorum Romanus. Quantum Christianitas regni vestri exquirat quotidie quid ad placandum Deum debeat exhiberi, tantum de Christianorum liberatione cogitare et facere Excellentium

vestram confiamus, gratumque vobis esse, quod pro ipsorum remedio prosperitatem divino favore constat esse concessam, ut talia tantaque Deo auctore promissa, tam manifesta Dei misericordia invitet Præcellentiam vestram ad participandam mercedem, et laudem maximam acquirendam. Olim autem vos audisse credimus de **1348** Montena, Altino, atque Mantua civitatibus, quia sanctæ sunt reipublicæ reformatae. Præcellentibus autem scriptis nostris designasse vobis meminimus, quod dum ad obsidendum Parmam, vel Rhegium, atque Placentiam civitates profisceremur, duces Langobardorum ibidem constituti, in Mantuana civitate nobis cum omni festinatione ab subdendum se sanctæ reipublicæ occurrerunt. Quos postea tam in servitio sanctæ reipublicæ suscepimus, filius eorum in obsides accipientes, Ravennam remeantes in Istriam provinciam contra hostem Grasoulfum deliberavimus ambulare. Quam provinciam venientes, Gisoulfus vir magnificus, dux filius Grasoulli in juvenili aetate meliorem se patre capiens demonstrare, occurrit nobis, ut cum omni devotione sanctæ reipublicæ se cum suis prioribus et integro suo exercitu, sicut fuit subderet. Nam se et gloriosus Nordoulfus patricius cum dominorum nostrorum gratia in Italia [forsan, Italiam] veniens omnes suos homines a i servitio serenissimis nostris dominis recolegit, diversasque civitates cum Ossone viro glorioso et Romano suo exercitu, nostro cum consilio reparavit. Et quia Excellentiam vestram in eandem promissionem et devotionem, quam semel piissimis patribus vestris, dominis nostris, promissistis, permanere non ambigimus, maxime dum displicuisse vobis constat, jussionibus vestris non impletis, duces fuisse reversos, eoque in vestra iracundia constitutos. Præcipiat Excellentia vestra omni cum celeritate implere ea quæ patribus vestris, piissimis nostris dominis, promissistis, ut de effectu promissionis digna gratia augeatur, eoque tempore dirigantur, ut fruges cunctas inimicorum foris inveniant. Nobisque designare jubete, quibus itineribus, vel quo tempore expectentur a nobis: sperantes præ omnibus, ut dum feliciter Francorum exercitus descenderit, Romanus, pro quibus auxilia vestra poscimus, in depravationem et captivitatem non deducantur; sed et eos, quos transacto tempore abtulerunt, relaxari et provinciæ restitui jubetis, ut præterita emendantes, quod in futuro custodire debeant, demonstretis. Sed nec fabricas incendi præcipite, ut agnoscat quia pro defensione Italiæ auxilium Christianæ gentis habuimus.

6. In nomine Domini Dei nostri Jesu Christi imperator Cæsar, Flavius Mauricius Tiberius, Fidelis in Christo, Mansuetus, Maximus, Benevolus, Pacificus, Alamannicus, Gothicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Herulcus, Gepidicus, Africus, Pius, Felix, Invictus, Victor ac triumphator, semper Augustus Childeberto viro glorioso, regi Francorum. Litteræ vestræ gloriæ pro Jucundo episcopo et Cothronem cubicularium nobis directæ, amicabilem quidem voluntatem et paternum affectum circa nos atque sacratissimam reipublicam nostram conservare vos indicant, hocque et per alios legatarios multiplicibus verbis ad nostram pietatem **1349** conscriptum invenitur. Et mirum nobis videtur, si rectam habere mentem atque præsam genis Francorum et ditioni Romanæ unitatem esse comprobatam affirmans, nihil operis usque adhuc amicitie congruum Eminentia tua ostendere visa est, dum in scriptis pollicita, atque per sacerdotes firmata, et terribilibus juramentis roborata, tanto tempore excessu nullum effectum perceperunt. Et si hoc ita est, quid per tanta spatia terræ atque maris inaniter sine responso necessario vestros legatarios fatigatis, juvenili sermone, qui nihil utilitatis induxerunt jactatis? Nos tamen imperialem benevolentiam sequentes, et præfatos legatarios vestros suscepimus, etiam si cognovimus eos cum veritate a te non transmissos esse;

atque his quæ nuntiata ab eis sunt, placidis auribus intendentes, competens eis dedimus responsum, quod et per alios legatos vestros manifestum tuæ gloriæ jam factum est. Et optamus vos, si amicitiam nostram appetere desideratis, valide atque incunctanter omnia discernere, et non solum dictionibus enarrare, sed enarrata viriliter, quomodo regem oportet, peragere, atque similiter nostram piam benevolentiam exspectare. Decet igitur gloriam tuam, ea quoque quæ scriptis inter nos placita sunt, vel etiam nunc ad effectum perducere, ut per hanc occasionem magis magisque vestræ gentis unitas atque felicissima nostræ reipublicæ conciliator, et nulla inter nos controversia oriatur. Non enim pro inimicitia memoratæ conventiones a nobis factæ sunt, sed ut amicitia firma et illibata permaneat. Divinitus te servet per multos annos, parens Christianissime atque amantissime. Data Kal. Septembris Constantinopoli imperatore divo Mauricio Tiberio, perpetuo Augusto, et post consulatum ejusdem annis....

7. Litteræ de imperatore directæ ad domnum Childbertum regem. Cum bona omnia dignis operibus conferantur, quantum tibi pro amore orthodoxæ fidei, tantum pro ereptione quam geris eripiendi Christiani sanguinis, merit tuis jure collatum est, ut de solo unde alii summum decus percipiunt, vestra Gloria ipsi regno ornamenta, non solum de ineffabilibus dispositionibus vestris, sed de filiis et nepotibus ministravit. Sciens enim quia Divinitas Celsitudinem vestram summis ad se coeundum beneficiis provocavit, augere nos credimus studium, per quod regni vestri stabilitas majora fundamenta suscipiat, ut filiorum et nepotum vita servetur, et gloria regni, quæ tibi duplicata videtur per filium, triplicata regnando nepotes, muniaturo Dei mandata complendo. Veniente itaque Andrea viro magnifico, illa quæ nobis de Christianitate vestra opinio detulerat vera, ejus relatione cognoscendo majora, velut præsentis et videntes quæ narrabit, amplius quam pridem venerando cœpiimus exultare. Ex hoc ergo quæ ad mercedem animæ vestræ pertinent, posse minime expectatis, sed magis vos credimus **1350** voluntatem pletentium prævenire. Exposuit ergo nobis quam promptissimo animo vel devotione integra florentissimum Francorum exercitum ad liberationem Italiæ gloria vestra direxerat. Quæ omnia de devotione et christianissima voluntate vestra, vel instantia, qua desideratis Italiam liberari, elementissimo principi meo domino, et sorori vestræ serenissimæ Augustæ specialiter, sicut Andreas superscriptus vir magnificus nobis retulit, nuntiavi. Ante vero quam fines Italiæ vestri duces ingrederentur, Deus pro sua pietate, vestrisque orationibus, et Mutinensem civitatem nos pugnando ingredi fecit, pariter et Altinonam et Mantuanam civitatem pugnando, et rumpendo muros, ut Francorum videret exercitus, Deo adjutore sumus ingressi: sustinantes ne genti nefandissimæ Langobardorum se contra Francorum exercitum adunare liceret, et uno viro magnifico viginti millibus prope Veronensem civitatem residen e, ad quem necessarium duximus sine mora dirigere, sperantes ab eo ut nos videremus in cominus, et quæ essent utilia ad defendendam gentem perfidam disponderemus communi consilio. Sed, ut cognovimus, jam ad Autharit Chenus suam legationem transmiserat, et de pace aliqua cum eo fuerat jam depictus, antequam ad me duces vestri venirent. Leifredum tamen, Olfingandum et Randingum, viros magnificos duces ad nos direxerunt, quos, sicut deceat, propter gratiam Gloriæ vestræ, cum omni honore suscepi, quibus etiam et munifici fuimus. Et hoc habuimus in tractu, quia Autharit se in Ticino incluserat, aliique duces, omnesque ejus exercitus per diversa se castella recluserant, ut nos cum Romano exercitu et Dromonibus et Cheno ab alia parte in vicino, sicut diximus, in vi-

ginti millibus residente, ad obsidem illum Autharit veniremus, eoque capto, maxima pars fuerat acquisita victoria; et tunc demum, si forte aliqua cum eis loquenda vel facienda essent, omnia prius ad vestram notitiam deferrentur. Quam rem et Francorum florentissimum credemus quia facere volebat exercitus. Quibus autem modis eos rogabamus et hortabamur, epistolarum exemplaribus vestra gloriosa Christianitas poterit informari, dum nos contra inimicos Dei et communes sine ducum vestrorum consilio aliquid loqui vel agere non pertulimus: illi, sicut diximus, ab initio cum ipsis locutionem habentes, in omnibus, nobis omissis, pacem cum ipsis decem mensium facientes, habentes revera et prædæ copiam, et saludum comitaretur exercitum pro suo ducis arbitrium sequente jam exercitum subito discesserunt. Et hæc res qualem vobis et laudem et mercedem abstulit, considerare vos credimus et dolere. Quia si adhuc modicum tempus sustinere voluissent vel audire, hodie Italia a gente Langobardorum nefandissima libera habuit reperiri, et universa nefandissimi Autharit regis ad vestram Excellentiam haberint deferri: vestraque, et si tardius fuerat, completa est **1351** promissio re vera, dum neque intra muros Langobardi tuto se esse putabant, nec Francis præsumebant obsistere. Unde salutationis officia cum honore dignissimo persolventes, speramus, ut vel nunc, sicut regni vestri Christianitas habet cogitare, jubeatis de ereptione Christiani sanguinis, et de ecclesiarum reservatione, pro eripiendis sacerdotibus, qui de eorum immolatione evadere poterunt, convenienti tempore dignos duces, qui præcepta vestra implent, et exercitum dirigere: ut quam patri vestro fecistis, impleretur promissio, antequam genus ipsa nefandissima possit fruges colligere, maxime dum non solas, quas superius diximus, civitates, sed et alias, id est Parma, Rhegio, atque Placentia cum suis ducibus atque plurimis Langobardis Deus sanctæ Romanæ reipublicæ reparavit, ut in tanta talique mercede, maximam partem, sicut capiti, regni vestri gloria consequatur. Præter ea quod ex se Gloria vestra facere consuevit, impedienda deposcimus, ut Romanos, quos prædavit Francorum exercitus, pro mercede vestra, et filiorum ac nepotum vestrorum, relaxare præcipiatis. Quia et alia sunt in pactis posita sacramenta, ut captivi debeant relaxari, et patris vestri Christianissimi principis hæc est intentio; ut quotidie de animarum liberatione vobiscum mercedem acquirat.

APPENDIX AD CHRONICUM MARI DE MORTE BRUNICILDIS 6.

(Ex cheso.)

Hujus imperatoris [Heraclii] temporibus ad decimum quartum usque imperii sui annum, et Chlothacharii gloriosissimi Francorum principis, quadragessimum regni sui annum, multa reipublicæ partibus, ubique pene a diversis gentibus dispendia illata fuerunt. Hujus tempore Persi Calcidoniam usque pervenerunt: Illi murum longum interrumpentes; et ad moenia Constantinopolis peraccedentes, cum predicto imperatore, in muro stantes colloquuntur; qui acceptum ab eo pacis pretium, ad tempus recedunt.

Per idem tempus divisa in tribus olim regnis Francia in unum a præfatorege Francorum regnum conjungitur: atque persequente Theudericorege germanorum suum Austrasiorum regem Theudebertum, vincentes Franci in Burgundiam moventes Austrasios, ad extremum ipsum occiderunt. Nec mora victor Theudericus Mettis cum obiisset, Sigoberto filio parvulo cum avia sua Brunibilde, regnum male usurpatum reliquit: qui vivo adhuc germano suo, nepotem proprium ad peram in albis elidi jussit. Per idem tempus victi filii sui a rege præfatore Chlothachario capiuntur: ac præfata regina prædictorum avia, ab eo capta, diversoque pœnarum genere afflictæ, deinde

* Vide Fredogarii Chronicum, cap. 42, notamque fol. 633. E.

camelo imposita, multis suis spectaculum præbuit: A postremo ferocissimo colligata pedibus equi tergo, extremum spiritum exhalavit: cujusque deinceps corpusculum incendentes populi, sepulcrum ignifecit, ac judicium paternum sine misericordia **1352** in germano, et nepote quondam datum, in filius redundavit, eosque a quibusdam, ut aiunt, interemptos, monarchiam prænuncupatus rex in tribus regnis obtinuit, quam feliciter religioseque gubernans, quadragesimo nunc cum prioribus regni sui anno vitam dicit. Fuit igitur ab exordio mundi usque in æram presentem, id est XIV Heraclii et XL Chlothacharii regis, anni MMMMLCCCLXXII.

EPISTOLA SIGBERTI III AD DESIDERIUM EPISC. CAURCENSEM.

(Ex Ed.)

Domino sancto et apostolico in Christo patri Desiderio Sygghilbertus rex. Dum fabula corrente a pluribus et fidelibus nostris cognovimus quasi vocari vos **B** ab Wlodego episcopo, eodemque patre nostro, synodali concilio Kal. Septemb. in regno nostro, ignoramus in quo loco una et reliquos fratres comprovinciales vestros debeatis conjungere. Licet nos statuta canonum, et ecclesiasticas regulas, sicut parentes nostri in Dei nomen conservavimus, ita et nos conservare optamus; tamen dum ad nostram antea notitiam non fuit perlatum, sic nobis cum nostris proceribus convenit, ut sine nostra scientia synodale concilium in regno nostro non agatur. Nec ad dictas Kalendas Septembris nulla conjunctio sacerdotum ex his qui ad nostram ditionem pertinere noscuntur non fiat: postea vero, opportuno tempore, si nobis antea denuntiatur utrum pro statu ecclesiastico, an pro regni utilitate, sive etiam pro quolibet rationabili conditione conventio esse decreverit, non abnuimus; sic tamen, ut diximus, ut in nostri prius deferatur cognitionem. Proinde presentia scripta Sanctitati vestre destinare curavimus, per que petimus ut pro nobis **C** oratio dignetur, et ad istam conjunctionem, priusquam nostram cognoscatis voluntatem, penitus accedere non debeat: et ut certius credatis, hanc indiculum manu propria subterscripsimus. Sygghilbertus rex subseripsi.

ERCHANBERTI BREVIARIUM REGUM FRANCORUM ET MAJORUM ROMANORUM.

(Ex Froh. et Ches.)

Chlodharius rex de Austris, postquam Theodericus et Theodebertus reges et germani mortui sunt, recepit regnum eorum, consilio et adiutorio Pippini senioris, qui tunc temporis major domus erat: et sortitus est præfatus rex trium regnorum monarchiam sexdecim annis, sicut illi sanctus Columbanus abbas in prophético spiritu antea prædixit; quia ille Theodericus rex, instigante Brumbilta avia sua, de suo monasterio illum expulerunt. Quam etiam statim ut comprehendit Chlodharius, vitam ignominiose finire fecit. Major domus tunc Gundolantus, vir egregius, erat. Post non multum rex præfatus Pippinum in Austris cum filio suo jam adulto Dagoberto misit, ibidem eum regem constituendum, ipsumque ei in majorem domum ac prædignum constituit. Dagobertus rex post mortem patris regnavit annis sexdecim. Hic magnificus ecclesiis **1353** Dei largitor ac distributor fuit. Major domus ejus Erchanoldus [Al., Erchanbaldus] vir illuster, Pippino interim in Auster duce, ac non post multum mortuo. Post mortem Dagoberti regis Chlodovens rex filius Dagoberti regnavit sexdecim annis, qui omni sporcitate deditus fuit. Major domus qui supra, Chlodharius rex filius Chlodovei, adhuc in prælietate suæ juventutis mortuus est, regnavitque annis quatuor. Major domus Ebroinus. Theodericus rex filius Chlodovei, frater Chlodharii, regnavit annis novendecim. Major domus **Bertkarinus**. Quo occiso, Pippinus junior filius Anse-

gisili [Al., Ansgili] veniens de Austrasiis successit in principatum majorum domus.

Ex hinc reges nomen, non honorem habere cœperunt. Quibus tamen, ubi constitutum fuerat, victus fuerat exuberans, custodiæque jugis erga illos habebatur, ne aliquid jure potestatis agere possint. Illis namque temporibus ac deinceps Godefredus dux Alamannorum, ceterique circumquaque duces noluerunt obtemperare ducibus Francorum, eo quod non potuerunt regibus Meroveis servire, sicut antea soliti fuerant. Ideo se unusquisque secum tenuit, donec tandem aliquando post mortem Godefridi ducis, Carulus, ceterique principes Francorum paulatim ad se revocare illos arte qua poterant studere. Chlodoveum adhuc puerum filium Theodorici constituunt regem, qui tantum regnavit annos duos. Major domus Pippinus, qui supra.

Childebertum filium Theodorici, fratrem Chlodovei statuunt in regnum, qui regnavit annos septendecim. Major domus constituitur Grimoaldus filius Pippini, qui ipse Pippinus egrotare cœperat, qua infirmitate et moritur, et interim Grimoaldus occiditur.

Dagobertum filium Childeberti regem statuunt, qui regnavit annos quinque. Major domus Theodealdus filius Grimoaldi, post quem Regnifredus [Al., Regnifredus]. Illis temporibus Carulus filius Pippini ex cubina in custodia a Plectrude matrona ejusdem Pippini tenebatur: auxiliante Domino vix evasit. Dan helem quondam clericum, casarie capitis crescente, regem Franci constituunt, quem Chilpericum nuncupant: quia deficiente prosapia regum, illum, quem propinquiorum Meroveis invenire poterant, statuere, quia Merovei, ut aiunt, sicut antiquitus Nazarei, nullo capitis crine inciso erant, regnavitque annis sex. Interim prædictus Carulus princeps ad Austrasios paternarum sedum aufugiens, ibique principatum arripens, regemque sibi, nomine Chlodharius, constituens, multa bella cum Chilperico rege, et suo majore domus, nomine Reganfredo commisit, eosque ut voluit superavit, et thesaurum patris sui a Plectruda recepit, suusque rex Chlodharius post non multum obiit. Theodericum filium Dagoberti junioris Fran in regem sibi statuunt, qui nutritus in Cala monasterio erat, regnavitque annis sex. Major domus ac princeps Carulus, qui jam utraque regna viriliter gubernans, circumquaque cum regibus ac **1354** ducibus bella semper superando committens, donec eum omnes vincendo, qui ei contrarii fore videbantur, vincere constabat.

INSTRUMENTA ELECTIONUM.

Consensio civium pro episcopatu.

(Marculf. lib. 1, c. 7.)

1. Suggestendo piissimo ac præcellentissimo domino, illi regi, vel seniori, communo illius a servis vestris, quorum subscriptiones vel signacula subtus tenentur insertæ. Principalitatis vestre, etc. Quoniam sanctæ memoriæ vir apostolicus ille, illius urbis episcopus, sine appropinquante ab hac luce migravit, tempore naturæ complenti, ne destitutæ sint, quod absit, oves decedente pastore, in loco ejusdem, suppliciter postulamus ut instruere dignemini illustrem virum illum, aut venerabilem illum, cathedræ illius successorum, in quo est præspicuitas sublimis, ingenuitas nationis, elegantia refulgens, diligentia caritatis, charitatis locuples, voluntatis irrefragabiliter. Et nos hunc consensum decrevimus roborare.

Præceptio regis pro episcopatu.

(Ex Ed. et Mas.)

2. Dagobertus rex Francorum episcopis et ducibus, cum toque populo Galliarum finibus constituto. Commendat clementiam principatus sagaci indagatione proseguere, et pervigili cura tractare ut electio vel dispositio nostra fœi et hominum voluntati debeat concordare; et dum nobis regiones et regna in potestate ad regendum largiente Domino noscuntur esse collata, illis committuntur privilegia dignitatum, quos

vita laudabilis et morum probitas, vel generositatis nobilitas attulit. Et quoniam virum illustrem Desiderium, thesaurarium nostrum, cognovimus religionis observantiam ab ipso pueritia suæ tempore in omnibus custodire, et sub habitu sæculari Christi militem gerere, ac mores angelicos et sacerdotalem conversationem habere; ut non solum in contiguis, sed etiam in longinquis regionibus fama bonitatis ejus evulgata crebrescat: ideo credimus eum merito ad sacerdotium debere provehi, quem, sicut diximus, ornatis moribus videmus jugiter ad cœlestem patriam anhelare. Et dum civium abbatumque Caturcorum consensus hoc omnimodis exposcit, ut eum episcopum habeant, et nostra devotio similiter consentit, absque dubio credimus nota Dei id fieri, ut dum satis nobis est in palatio nostro necessarius, ipsi nobis quod immode violentiam inferamus, et eum ab ædibus nostris profectum vestro procuramus. Sed dum nobis, ut diximus, eum et ab ædibus nostris auferimus, quibus regiones et regna a Deo sunt commissa, quamvis nobis inferamus dispendium, tales debemus procurare pastores, qui secundum Deum et apostolica dicta plebes sibi a nobis commissas debeant regere, unde nobis merces amplior possit accrescere. Quamobrem juxta civium petitionem **1355**, nostramque concordantem in omnibus voluntatem, decernimus ac jubemus, ut adjuvante, ac clamante laudes ipsius clero vel populo, vir illustris et verus Dei cultor Desiderius, pontifex in urbe Caturei debeat consecrari, et nostra civiumque voluntas quod decrevit in omnibus in Dei nomine perficiatur; et pontificali benedictione sublimatus, dum Christo propitio vere ac religiose profitemur, quod vita et conversatio ejus digna et probata ab universis habeatur, pro nobis et pro universis ordinibus Ecclesiæ debeat exorare, et acceptabiles Deo hostias studeat offerre: quia ex hoc vitam nobis longiori ævo, auctore Domino, credimus propagandam, si ille in sacerdotio eligitur et subinatur, qui pro nobis et pro vobis sibi commissis securus ante tribunal Christi preces offerat, et in futuro judicio, ut culpas excuset peccatorum, assistat. Quæ de re præsentis auctoritate decernimus ut sæpèdictus Desiderius episcopatum in Caturensi urbe præsentialiter suscipiat, et Christo propitio ejus temporibus teneat. Et ut hæc deliberatio voluntatis nostræ firmiter habeatur, manus nostræ subscriptione subter eam decrevimus roborare. Chrodobertus obtulit. Dagobertus rex subscripsit. Dat. sub die Idus Aprilis, anno 8 Dagoberti regis.

Indiculus ad metropolitani.

3. Domino sancto et apostolico domino patri Sulpicio Dagobertus rex. Deo et vestræ Sanctitati credimus esse compertum qualiter fidelis noster vere illustris Desiderius thesaurarius nobis adolescentiæ tempore fideliter deservivit, nos devotissimam ac monasticam conversationem ejus habemus bene compertam; ideo nos cognoscite taliter decrevisse, ut in civitate Caturea, ubi germanus ejus dominus Rusticus prævit, in locum ipsius honorem episcopatus in Dei nomine debeat accipere: quia divina inspirante potentia, talis nostra devotio manet, ut eos quos moribus ornatos et sanctis operibus deditos præspicimus, sicut est isto fidelissimus Dei et noster Desiderius, hæc ad episcopale culmen pervenire debeamus. Quia sic decet regiam celsitudinem, ut quos cognoscit in Dei timore conversari, ea fidem catholicam integre custodire, vel evangelica præcepta, omnimodis ad pontificale officium studeat promovere. Proinde dum vos arcem metropolitani [At., vos archimetropolitani] animus tenere, præsentis apices cum debito salutationis officio, Amicitia vestra studium destinare, percontes, ut ad eum benedicendum properare debeat, et litteras ad comprovinciales fratres vestros dirigatis, ut et illi adeo debeant, ut canonice et juxta apostolicam institutionem sub vestri præsentia in sancta Paschali solemnitate pontificali benedictione

A debeat esse consecratus. Illud etiam ante omnia supplicamus, ut nos in sanctis ac Deo placitis orationibus vestris Domino commendatis, et ad explendum hoc negotium nullam moram faciatis **1356**. Quod vero iudicimus manus nostræ subscriptione, ut nos est, decrevimus roborare. Dagobertus rex subscripsit.

Electio; quomodo a clero et a populo eligitur episcopus in propria sede, cum consensu regis, archipræsulisque, omnique populo.

(Ex Morin. et Cod. Corb.)

4. Domino Francorumque meritis coæquando Patri patrum domino N. præsuli summo, cunctus clerus, omnique populus sanctæ Ill. ecclesiæ, multitudine in Domino optamus salutem. Igitur quoties aliqua plebs vestræ diuini sublimitate proprio fuerit violata pastore, non affluente nisi a vobis est implorandum auxilium, quem ad hoc divina præordinavit Majestas, ut non solum vestros specialiter pascatis filios, sed etiam rectores non habentibus, et spiritali pabulo indigentibus pastores tribuatis. Quapropter ad vestræ sanctitati paternitatem fiducialiter nostras fundimus preces, poscente videlicet, ut hunc ill. summam honestatis, humilem vestrum famulum, nobis pontificem ordinare dignemini. Cujus conversationem et mores in quantum cognovimus laudamus, et ad tam dignum opus idoneum testificamus. Et quomodo ad benedictionem episcopali immunes sumus, ejus doctrina et exemplo roborati ad viam salutis, Domino miserante, quasi perdita onus [Leg. ovis] et inventa, redituros nos credimus. Quod decretum nostris manibus roboratum ill. ecclesiæ vestræ vobis dirigere statuimus. Anno incarnationis Domini et episcopatus vestri, et regis ill. ann. illorum, iudicatione tale, datarum tale.

Statuta Ecclesiæ antiqua, qui Episcopus ordinandus est.

(Ex cod. Colb.)

C Ante examinetur si natura prudens est, si docibilis, si moribus temperatus, si vi castus, si sobrius, si semper suis negotiis, si humilis, affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instauratus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus; et ante omnia si fidei documenta asserat, id est Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum esse confirmans, totamque in Trinitate deitatem coessentialem et consubstantialem et coæternalem, et omnipotentem prædicans; si singulam quamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas unum Deum. Si incarnationem divinam non in Patre neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: Deus verus ex Patre, et homo verus ex matre, carnem ex matrem [Leg. matris] visceribus habens, et animam humanam rationabilem. Simul in eo ambæ naturæ, idem homo et Deus, unus Filius, unus Christus, unus Dominus, D creator omnium quæ sunt et auctor, et Dominus et creator **1357** cum Patre et Spiritu sancto omnium creaturarum; qui passus sit vera carnis passione, mortuus [Id est, mortuus] vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis suæ resurrectione et vere animæ suæ resurrectione, in qua videlicet iudicare vivos et mortuos. Quærendum ab eo si novi et veteris Testamenti, id est legis et prophetarum et apostolorum, unum eundemque credat auctorem esse Deum. Si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credat huiusquam gestamus et non alterius carnis resurrectionem, si credat iudicium futurum, et recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt vel penas vel glorias. Si nuptias non improbet, si secunda matrimonia non dampnet, si carniui perceptionem non culpset, si poenitentibus reconciliatis communicet, si in baptismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum, quam illa quæ voluntate admittuntur

dimittantur, si extra Ecclesiam catholicam nullus A
salvetur. Cum his omnibus exam natus, iuventus
fuerit plene instructus, tunc consensu clericorum et
laicorum, et conventu totius populi, provincia episcopo-
rum maximeque metropolitani vel auctoritate
vel presentia, ordinetur episcopus. Suscepto in no-
mine Christi episcopatu non sui delatione, nec suis
moribus, sed his Patrum definitionibus acquiescat.
Explicit sententia.

**SPECIMEN LITURGÆ GALLICANÆ EX ANTIQVIS MONU-
MENTIS.**

*Liturgæ Gallicanæ ordinem fuisse Mabillonius noster
exposuit in tractatu ea de re singulari, quem occasione
Lectionarii Gallicani a se in Luxoviensi monasterio re-
perti edidit anno 1685, ubi et tria Sacramentaria exhibet,
quæ sub prima regum nostrorum stirpe in usu erant.
Quartum habes e Codice Bobiensi ab eodem eru-
tum in appendice ad tomum I Musei Italici. Ex his
loca illustriora seligimus ad concinnandum istum Gallicanæ
missæ specimen; nonnulli ex Gregorio aliisque
ejus ævi monumentis supplebimus.*

Antiphona seu introitus.

*Ab antiphona incipit missa in omnibus Liturgiis.
Quod de Gallicana inuit concilium Agathense, canone
30. Quænam vero illa fuerit ignoratur, quod nondum
ullum inveniri potuerit antiphonarium Gallicanum.
Eam ex Mozarabico supplemus.*

Alleluia. Benedictus qui venit alleluia, in nomine
Domini alleluia, alleluia.

Deus Dominus et illuxit nobis. In nomine Domini
alleluia, alleluia.

Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, ex Gregorii
libro vi, capite 40. Sicut erat in principio et nunc et
semper et in sæcula sæculorum amen. Ex concilio
Vascensi II, can. 5. In nomine Domini alleluia, alle-
luia.

Kyrie eleison. *Frequenter repeti debet ex conc. Va-
sensi II, can. 3.*

Lectio Isaiæ prophetæ.

(Lit. Gall. Mabillon. p. 107.)

1358 Tempore illo locutus est Dominus ad Achaz
dicens : Peto tibi signum, etc. Ex capite vii, 10, ad
versum 8 capitis sequentis, sed omissis passim multis
versibus. In sanctorum natalitiis legebatur loco prophæ-
tæ, uti diximus in nostra præfatione, sancti passio,
aut Vita, cujus festum celebrabatur.

Collectio post prophetia.

(Lit. 190.)

Ortus es nobis verus Sol justitiæ, Jesu Christe.
Venisti de cælo humani generis Redemptor. Erexi-
sti nobis cornu salutis : et celsi Genitoris Proles per-
petua, genitus in domo David propter priscorum
oracula vatum, propium volens absolvere plebem,
et vetusti criminis delere chirographum, ut æternam
vitæ panderes triumphum. Ideoque nunc te quæsu-
mus, ut in misericordiæ tuæ viscera nostris appareas
mentibus, salus æterna; et nos eripiendo ab iniquo
hoste, justitiæ cultores efficias; omnique mortis er-
rore prælo, pacis viam recto itinere gradientes, tibi
recte servire possimus Salvator mundi. Qui cum Pa-
tre et Spiritu sancto vivis, dominaris et regnas Deus
in sæcula sæculorum.

Daniel cum benedictione.

(Lit. 107, 139.)

Benedicite omnia opera Domini Domino. Hymnum
dicite et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite angeli Domini Domino. Hymnum dicite
et superexaltate eum in sæcula, etc.

Benedicamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum
Dominum. Hymnum dicamus et superexaltemus eum
in sæcula.

Collectio post prærem.

(Lit. p. 190.)

Exaudi, Domine, familiam tibi dicatam, et in tuæ
Ecclesiæ gremio in hac hodierna solemnitate nativi-
tatis tuæ congregatam, ut laudes tuas exponat. Tri-
bus captivis redemptionem, cæcis visum, peccanti-
bus remissionem; quia tu venisti, ut salvos facias
nos. Aspice de cælo sancto tuo, et illumina populum
tuum, quorum animus in te plena devotione confidit
salvator mundi, qui vivis.

Epistola Pauli apostoli ad Hebræos.

(Lit. p. 107.)

Fratres, Multifarie et multis modis, etc. Heb. I, 1-13.
*Hic, uti conijicimus, canebatur psalmus responsorius,
de quo Gregorius libro VIII cap. 3, ac inter m. diaconus
procedebat ad locum ubi Evangelium legi solebat.*

Lectio sancti Evangelii secundum Lucam.

¶ Gloria Deo omnipotenti. Ab omni populo re-
spondebatur ex lib. VIII Hist. cap. 4.

(Lit. p. 108.)

1359 Factum est autem in diebus illis exiti edi-
ctum a Cæsare Augusto, etc. Ex Luc. II, 1-19.

*Si homilia ad populum habenda esset, tunc fiebat,
ex Vita sancti Eligii per sanctum Andoennm, libro II,
cap. 23.*

Apologia sacerdotis.

(Lit. p. 351.)

Ante tuæ Immensitatis conspectum, et ante tuæ
indefinitatis oculos, o Majestas mirabilis, scilicet
ante tuos sanctos vultus, magne Deus, et maxima
pietatis et potestatis omnipotens Pater, quamlibet
non sine debita reverentia, attamen nulla officii dig-
nitate, vilis admodum preceptor accedo, et reus con-
scientiæ tui assisto. Quidne rogabo quod non me-
reor? atne pie (non sine Dei pace dictum sit) quod
peccati magis est accusator, qui pro peccatis debuit
esse interventor? Accuso ergo me tibi, et non ex-
cuso : et coram testibus confiteor injustitiam meam
tibi Domino Deo meo. Confiteor, inquam, confiteor
sub testibus injustitiam impietatis meæ, ut remittas
impietatem peccati mei. Confiteor, quod nisi remita-
tus, recte me punias. Habes me confitentem reum,
sed (scio) nisi verbis non emendantem. Verbis enim
placo, operibus offendo. Culpam sentio, emendationem
differo. Subveni ergo, subveni pietas ineffabilis. Igno-
sce, ignosce, mihi, Trinitas mirabilis. Parce, parce,
parce, supplico, Deitas placabilis. Exaudi, exaudi,
exaudi me rogo, his verbis tui Filius tui clamantem :
Pater æternæ Deus, peccavi in cælo et coram te, jam
non sum dignus vocari filius tuus, fac me ut unum de
mercenariis tuis. Et nunc, Pater misericors, unicum
misericordiæ tuæ portum, Christo favente, peto, ut
quod per me vilesit, per illum acceptum ferre di-
geris, qui in æternum tecum vivit et regnat.

*Diaconus silentium dicebat, ut missæ auscultarentur.
Ex Gregorio libro VII Hist. cap. 8.*

Præfatio missæ.

(Lit. p. 190.)

Sacrosanctum beatæ Nativitatis diem, in quo na-
scente Domino virginalis uteri arcana laxata sunt,
incorruptorumque genitalium pondus sæculi leva-
men effusum est, sicut exoptavimus votis, ita vene-
remur et gaudis. Hic namque ortus die splendidi-
or, luce coruscantior est. In hoc omnipotentem Deum,
qui terrenam fragilemque materiam causa nostræ re-
demptionis assumpsit, fratres dilectissimi, supplices
deprecemur : uti nos, quos ortu corporis visitavit,
societate conversationis edocuit, præcepto prædica-
tionis instituit, degustatione mortis redemit, partici-
patione mortis amplexus est, divini Spiritus infu-
sione ditavit; sub perpetua devotione custodiat, et
in his beati famulatus studiis permanere concedat.
Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus
in sæcula sæculorum.

Collectio, seu missa, seu ante nomina.

(Lit. 191, 525.)

1360 Deus qui dives es in misericordia, qua mortuos nos peccatis convivificasti Christo filio tuo, et formam nosci acciperet, qui omnia formavit: ut qui vel ex deitate, generaretur in carne; ut involveretur in pannis, qui adorabatur in stellis; ut jaceret in præsepio, qui regnabat in caelo: invocantibus nobis aurem majestatis tuæ propitiatus accomoda, donans hoc per ineffabilem tuæ misericordiæ charitatem, ut qui exultamus de nativitate Filii tui, qui vel ex Virgine natus, vel ex Spiritu sancto regeneratus est, pareamus præceptis ejus, quibus nos edocuit ad salutem. Præsta per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum.

Post hanc collectionem, ejectionis ex ecclesia excommunicatis, omnibus diebus Dominicis, ut habet concilium II Maticonense canone 4, altaris oblatio panis et vini ab omnibus viris et mulieribus offerebatur tam panis quam vini, quod fidelium voluntati aliis diebus permittitur, ut ex Gregorio colligimus. Interim dum turrim afferbat diaconus ex sacratio, in qua Dominici corporis mysterium habebatur, cantabantur psalmi, ut licet conjiceret, quorum hodieque antiphonam sub offerenti nomine retinemus. Facta oblatione, munera altari imposita velo seu palla, ut passim appellat Gregorius, tegebantur: recitabatur nomen domini papæ, qui tu e apostolica sedi præerat, ex canone 4 concilii II Vasensis; ac deinde offerentium nomina, tum defunctorum, quorum nomina in scheda descripta, tum ex litteris societatis inter canonicos Laudunenses et monachos Remigianos patet, in sacro altari tempore sacrificii deposita remanebant, saltem in aliquot ecclesiis. Diptycha sacra tegebantur, id est catalogus episcoporum qui in communione catholica decesserant, qualem ex Arelatensi ecclesia edidit noster Mabillonius tomo III Analect. Id in Remensi ecclesia a subdiacono præstabatur, ex Fulcino in Chronico Laubiensi. Diptycha ejusdem ecclesie in duobus Codd. mss. invenimus, uno scilicet metropolitane bibliothecæ, et altero archimonasterii Remigiani, quibus hi præmittuntur versus:

Nomina pontificis cujusque hic cerne Rhemensis,
Quos intra est modius sol quasi Remigius.
Sanctificantur enim dum sacra oblatio mensæ
Horum ita dicuntur nomina pontificum.

Sixti, Sinicii Amanii, etc.

Sed et aliorum quoque memoria fiebat, benefactorum scilicet et amicorum, ut patet ex formula quæ habetur in fine regule sancti Aurdiani in codice Regularum, a nostro Mabillonio edita. Simulque precantes (Lit. 43), oramus etiam, Domine, pro animabus famulorum tuorum patrum atque in-sultorum quorumdam nostrorum, Aureliani, Petri, etc., Childberti, Ultrogothæ, vel omnium fratrum nostrorum, quos de hoc loco ad te vocare dignatus es. Cunciorumque etiam hujus loci memores fidelium pariterque parentum nostrorum, **1361** atque servientium hujus loci; et pro animabus omnium fidelium . . . in pace Ecclesiæ defunctorum: ut eis tu, Domine Deus noster, peccatorum tribuas veniam, et requiem largiaris æternam, meritis et intercessionibus sanctorum tuorum, Mariæ gen-tricis Domini nostri Jesu Christi, Joannis Baptistæ et præcursoris Domini nostri Jesu Christi, Stephanus, Petri, Pauli, etc., Mattheæ, Geneii. . . Hilarii, epi-copi et confessoris. . . Casarii episcopi hæc propitiis præstare et exaudire digneris, qui vivis et regnas in unitate Spiritus sancti Deus in sæcula sæculorum amen.

Collectio post nomina, sed super oblata.

(Lit. 299.)

Offerentium nominibus reconstitis, fratres charissimi, Dominum deprecamur, ut eorum oblationem inter sanctorum dona suscipiat, quorum a nobis facienda commemoratio est, ut et nostri memores esse dignentur. Petamus et tunc his qui nos in Dominica

A pace præcesserunt, ut tartareo horrore segregatis, in sinu Abrahamæ collocatos resuscitare Omnipotens dignetur in primi sua resurrectione quam facturus est. Per.

Tum Fideles pacis osculum sibi invicem dabant, et sequebatur,

Collectio ad pacem.

(Lit. 235.)

Deus, per cujus os prolatum est, quod pacem omnibus dares, et pacis statuta relinqueres, infunde in cordibus nostris pacis studium, et piæ voluntatis affectum, ut vitium omnium labe purgati, pacem, quam labiis ore prosequimur, immaculatis cordibus teneamus. Per.

Contestatio, seu immolatio missæ.

Hanc selegimus, quod a Gregorio laudatur capite 14 libri II Mirac. sancti Martini, finem supplevimus ex ea quæ est sanctorum Jacobi et Joannis.

(Lit. 235.)

Vere dignum et justum est, omnipotens Deus, te in Martini tui laudibus honorare, qui sancti Spiritus tui dono succensus, ita in ipso tyrocinio fidei perfectus inventus est, ut Christum texisset in pauper, et vestem quam egenus acceperat, mundi Dominus induisset. O felix largitas, qua Divinitas operitur! o chlamydis gloriosa divisio, quæ militem texit et Regem! Inextimabile donum est, quod vestire Deum meruit Deitatis. Digne huic confessionis tuæ præmium commisisti, digne Arianorum non subjacuit feritati, digne tanto amore Martinus persecutoris tormenta non tinuit securus, quia tanta erat [Cod. Bob., est] glorificatio passionis, ut per quantitatem vestis exigua, et vestire Christum meruit et videre. O animi imitanda benignitas! o virtutum veneranda potentia! Sic egit suscepti pontificatus officium, ut per formam probabilis vitæ observantiam exegerit **1362** disciplinæ. Sic apostolica virtute sperantibus contulit medicinam, ut alios supplicationibus, alios viva salvaret. Hæc tua est, Domine, veneranda potentia, cui cum lingua non supplet meritis exorare, operibus sancti Martini, te optulante, mereamur imitari per Christum Dominum nostrum [Filius tuum (Lit. 198), qui est sanctorum omnium virtus et gloria, victoria martyrum et corona, pastor ovium et hostia sacerdotum, redemptio gentium et propitiatio peccatorum: ante cujus sacratissimam sedem stant angeli atque archangeli, et sine cessatione proclamant, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus.] Sic et præscribit concilium Vasense II, can. 3.

Collectio post Sanctus

(Lit. 198.)

Hosanna in excelsis. Vere sanctus, vere benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus, qui sanctus in sanctis, pro morte vitam, pro pœna gloriam, pro confessione victoriam præstare dignatus est. Ipse enim pridie quam pateretur, etc.

In Missali Francorum, quod a Thomasio et Mabillonio editum est, habetur ad calcem: Incipit canon actionis. Sursum corda, etc. Vere dignum et justum est, etc. Te igitur, etc., ut in Liturgia Romana, quæ omnia initio habentur in Sacramentario Gallicano, quod e Bobiensi Codice eruit idem Mabillonius, sed cum hoc titulo: Missa Romensis cotidiana. Unde in singulis missis nihil post contestationem habetur, quod forte jam tunc canon missæ more Romano diceretur, saltem in quibusdam ecclesiis. Ceterum in Missalibus Gothico, Gallicano, et veteri Gallicano, apud Mabillonium, quæ parum Gallicanæ Ecclesiæ ritum exhibent, varius est canon pro solemnitate diversitate, sed ubique brevis, qualem hic representavimus. Verba sacra appellat Gregorius cap. 87 libri I de Gloria Mart.; ex quo item auctore in Vitis Patrum cap. 16 discimus sanctum munus juxta morem catholicum, quod nuncupat id in Ecclesia universali observaretur, signo crucis superposito benedictum fuisse. Hæc autem omnia ecclesie et

submissa voce facta et dicta fuisse colligimus ex oratione sequenti, quæ ubi post secreta, seu post mysterium appellatur; et quidem in ritu Mozarabico prescribitur ut consecratio dicatur in silentio. In Gothico vero præcipitur ut in Rogationibus ad tres missas post Sanctus dicatur hanc igitur oblationem, etc.

Post secreta.

(Lit. 192.)

Credimus, Domine, adventum tuum, recolimus passionem tuam, Corpus tuum in peccatorum nostrorum remissione contractum; sanguis sanctus tuus in pretium nostre redemptionis effusus est, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas.

Eadem oratio aliis dicitur,

Post mysterium.

(Lit. 193.)

1363 Hoc ergo facimus, Domine, hæc præcepta servamus, hæc sacri corporis passionem sacris solemnibus prædicamus. Quæsumus, omnipotens Deus, ut sicut veritatem nunc sacramenti cælestis exequimur, ipsi veritati Domini corporis ac sanguinis hæcæmus. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Ante orationem Dominicam.

(Lit. 192.)

Non nostro præsentem, Pater sancte, merito, sed Domini nostri Jesu Christi filii tui, obediens imperio, audentes dicere: Pater noster qui es in cælis, etc.

Post orationem Dominicam.

(Ibid.)

Libera nos, omnipotens Deus, ab omni malo, ab omni periculo, et custode nos in omni opere bono, perfecta veritas, et vera Libertas, Deus, qui regnas in sæcula sæculorum.

Benedictio populi.

(Lit. 203.)

Deus, qui tibi consecrasti primitias martyrum ab innocentia parvulorum. Amen.

Et prius tibi coaptasti in confessione infantiam, qua lingua solveretur in verba. Amen.

Concede plebem tuam innocentem per gratiam, et si non sunt tempore sanguine fuso martyria. Amen.

Serveatur hic populus purgatus baptismate, qui tibi placitam fecisti innocentiam per crucem. Amen.

Ut illis suo interventu grex a cedat per lavacrum, ubi felices parvuli per fusi sanguinis gloriantur. Amen.

Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat.

Collectio ad panis fractionem.

(Lit. 251.)

Respice ad hanc oblationem, omnipotens Deus, quam tibi offerimus in honorem nominis tui pro salute regum et exercituum eorum, et omnium circumstantium, et præsta, ut qui ex ea sumpserint, accipiant sanitatem mentis, integritatem corporis, tutelam salutis, intellectum sensus Christi, securitatem spei, corroborationem fidei, aternitatem Spiritus sancti. Præsta per eum qui tecum vivit et regnat.

Tunc communicaturi accedebant ad altare, cæteris vero qui remanserant dabantur eulogie, ut ex Gregorio in præfatione nostra diximus. Psalmos vero tunc temporis cantatos fuisse suadet Aurelianus, qui præcepit in regula, ut omnes psallendo communicent. Et quædam antiphona ejusmodi psalmi præmissam hodieque sub communionis nomine cantamus.

Post communionem, aliis post Eucharistiam, seu præfatio post Eucharistiam.

(Lit. 190.)

1364 Cælesti cibo potique roborati omnipotenti

* Vide lib. de Gloria martyrum, cap. 75, notamque in col. 771. Es.

A Deo laudes et gratias, fratres charissimi, referamus, posecutes ut nos quos dignos habuit parte passionis corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi unigeniti sui, dignos etiam cælesti remuneratione precenseat. Per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum.

Collectio sequitur, aliis consummatio missæ.

(I id.)

Quod ore sumpsimus, Domine, mentibus capiamus, et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum.

Hæc oratio in Missali Francorum titulum habet Ad plebem, et scripsit in ea postulat sacerdos ut populus a Deo benedicatur. In missa quam Gothicum Missal habet pro initio Quadragesimæ, et in Missali Gallicano in secunda missa de Adventu, benedictio populi datur post collectionem, seu consummationem missæ.

B **MISSA DE SANGTO SIGISMUNDO PRO FRATRIBUS**.

Ex Sacramentario Gallicano in Cod. v. s. Bob. v. s.

Epistola Joannis apostoli ad gentes.

Fratres, nolite diligere mundum, nec ea que in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est caritas Patris in eo, quoniam omne quod est in mundo concupiscentia carnis et concupiscentia oculorum et superbia vitæ. (Ex Museo Italico Mabil'oni.)

Lectio sancti Evangelii secundum Mattheum

Debus illis circumibit Dominus Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et curavit eos.

Missæ sancti Sigismundi regis.

C Omnipotentem Dominum, qui per apostolos et multos suos diversis sanitatum dona largitor, fratres dilectissimi, depresemur, ut huic servo suo illi qui typi quartani vexatione fatigatur, fidelis famulus sui Sigismundi precibus clementer occurras, et dum nobis illius facit merita, isti conferat medicinam.

Secreta.

1365 Inclina Domine piæ preces [Forsan, aures ad desideria suppl. cantum, et quæ devoto corde poscimus, benignus admittit, et servo tuo illi qui typi quartani vexatione fatigatur, fidelis famulus tui Sigismundi precibus clementer occurras: nobis illius pietatis merita, præsentem agro conferas medicinam.

Contestatio.

Vere dignum et justum est, omnipotens Deus, nomen tuum laudare, cujus majestatem tuam tanto magis obnoxii sumus, quantum illi pro suscepta nostri corporis humilitate debemus, exemplum nobis relinquens, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Quis in hoc mundo ita poterit sequi, ut nec dolus in ore, nec peccatum ejus inventiatur in opere? sed in patientia quæ Deus amat, majestas divina commendat. Nunc ergo dono majestatis tuæ agnoscamus reliquias esse homini pacifico. Tu ergo, Domine Deus noster, qui inter bellorum tumultus, non examinatione persecutoris, electo tuo Sigismundo triumphum martyrii contulisti, tu dispensando pauperibus pulsanti aperire dignatus es, secutus gratiam, consecutus misericordiam, ut post mortem ostendas in virtute, quem ante mortem firmas in fide. Tua enim dona sunt, Domine, ut in nomine electi tui Sigismundi per communionem corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi Filii tui, a famulo tuo illi tempestatis trigore, febrium ardorem repellas, et ad sanitatem pristinam revocare digneris, præsta quem in Trinitate laudant omnes angeli, etc.

Ex eodem Sacramentali.

Benedictio calicis, et patenæ, et turris ^a.

Deus omnipotens, qui cum Moysæ famulo tuo in Chore montem servanda populo tuo præcepta dispo-neres, templum sanctum tuum qualiter ædificaret instituisti. Precamur te, Domine, tuam majestatem, ut hunc calicem, patenam et turrem, in quo celebra-turi sumus sacrosancta mysteria, celesti benedictio-ne sanctifices atque benedicas, ut sanctis vasculis tuis acceptabilem deferat famulatum. Per.

Ex Missali Francorum.

Præfatio Chrisnali. b.

(Lit. 315.)

Oremus, fratres charissimi, ut Deus omnipotens hoc ministerium corporis Filii sui Domini nostri Jesu Christi gerolum, benedictione, sanctificationis tutamine, defensionis dominatione implere dignetur omnibus nobis. Per.

Omnipotens Deus Trinitas, manibus nostris opem tuæ benedictionis infunde, ut per **1366** nostram benedictionem hoc vasculum sanctificetur, et corporis Christi novum sepulcrum Spiritus sancti gratia perficiatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit. *Habentur ibidem utiæ orationes ad consecrandam puteum, calicem, etc.*

Oratio super vas in loco antiquo repertum.

Omnipotens sempiterna Deus, inserte te officiis nostris, et hæc vascula vrie fabricata gentilium suadimitatis tuæ potentia ita emundare digneris, ut omni immunditia depulsa, sint in s fidelibus tempore pacis atque tranquillitatis utenda. Per.

Oratio ad probandas reliquias.

(*Ex ms. Cod. sancti Remigii Rhemensis.*)

Domine, labia mea aperies, et os meum annuntia-bit laudem tuam. *Ter.*

Deus, in adiutorium meum intende; Domine, ad ad-juvandum me festina, cum Gloria Patri, et cum alle-luia, *tribus vicibus.*

Psal. Exurgat Deus, usque Cantate Deo psalmum dicite, *tribus vicibus cum Gloria Patri.*

Hymnus. Veni, Creator, etc. *Or.* Deus qui corda fidelium.

Antiph. Justus Dominus. *Psal.* In Domino con-fido.

Antiph. Sanctis qui in terra sunt. *Psal.* Conserva me, Domine.

Antiph. Igne me examinasti. *Psal.* Exaudi, Deus.

Antiph. Hæc est generatio. *Psal.* Domini est terra.

Antiph. Deus, exaudi orationem. *Psal.* Deus, in no-mine tuo.

Antiph. Beati quos elegisti, Domine. *Psal.* Te decet.

Antiph. Veritas de terra. *Psal.* Benedixisti, Do-mine.

Antiph. Credidi propter. *Psal.* id ipsum.

Antiph. Laudate Dominum de caelis. *Psal.* Lau-date Dominum in sanctis ejus.

Antiph. Trium puerorum. *Psal.* Benedicite.

Antiph. Te gloriosus. *Psal.* Quicumque vult salvus esse. Dominus vobiscum. Initium sancti Evangelii secundum Joannem. In principio erat verbum. *Tunc litania, usque:* Omnes sancti, orate pro nobis. *Kyrie eleison, ter, Christe eleison, ter, Kyrie eleison, ter. Pater noster. Et ne nos inducas. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. Et salutare tuum.*

Oratio.

Domine Deus Jesu Christe, qui es Rex regum et Do-minus dominantium, et amator omnium in te credentium, qui es justus iudex, fortis et potens; qui sacerdotibus tuis tua sancta mysteria revelasti,

^a Vide lib. 1 de Gloria martyri. cap. 86, notamquæ a col. 781. Ed.

A et qui tribus pueris flammis ignium mitigasti; em-ecce nobis indignis famulis tuis, et exaudi preces nostras, ut panis iste, vel solum istud, quibus in-voluta sunt ista corpora sanctorum, si vera non sint, crementur ab hoc igne; et si vera sint, evadere valeant, ut justitiæ non **1367** dominetur iniquitas, subdatur falsitas veritati. Quatenus veritas tua tibi declaretur, et nobis omnium in te credentibus ma-nifestetur, ut cognoscamus quia tu es Deus benedi-citæ in sæcula sæculorum. Amen.

Pater noster. *Tunc antiphona.* Igne me examinasti. *Et dum incipitur, in ignem reliquias ponantur, tandem donec ter finiatur ipsa antiphona cum psalms Pro-basti, Domine, cor meum, et cum Gloria Patri. Nec-que faciens, reliquias utrum veræ sint an falsas re-peries.*

Ex concilio CæsariAugustano II, acta 670 [id est an 592,] anno 7 Reccaredi regis, sub Gregorio Magno.

Canon 2.

B Statuit sancta synodus ut reliquie in quibuscun-que locis de Ariana hæresi inventæ fuerint, præterea a sacerdotibus, in quorum ecclesiis reperiantur, pontificibus presentatæ igne probeantur. Quod si a quibuslibet occultatæ fuerint, et detegantur, a sacro-sanctæ catholicæ ecclæ segregentur.

QUA PROPRIE LINGUA PRISCI FRANCORUM REGES USI.

Ex viro cl. Marquarlio Frebero

(*Chen. t. II, p. 385.*)

Cum notatum sit [occasione fœderis inter Ludovi-cum Pii filios] utrumque sermonem, [Romana lin-gua et Theudisca] utriusque fratrum peraque notum et familiarem fuisse, [utriusque tamen lingua prola-tum ob utriusque regis populo] non abs re subit quaerere quis igitur Francorum regum Gallia præli-utium proprius et naturalis sermo fuerit. Nam præter Latinum, quem et ipsos non minus quam nos hodie arduamabili labore addiscere conveniebat, peculiare patrium et nativum idioma eos habuisse dubitare nos non sinit vel unus Fortunatus de Chariberto rege lucus.

Cum sis progenitus clara de gente scander

Flori in eloquio lingua latina tua.

Qualis es in propria docto sermone loquela

Qui nos Romanos vincis in eloquio.

Et Theganus de Ludovico Pio scribens, *lingua Græca et Latina valde eruditus, sed Græcum in his intelligere pot rat quam loqui; Latinum vero sicut ratur tem aqua her loqui poterat.* Jam vero præter veram etiam puram putantque Au-ostiam linguam, tunc temporis una cum imperio luctuata, suborta etiam erat provin-cialis quedam, nullo inquinatior Latina, vel potius Gallo Latina lingua, quam jam tunc Sidorus *quamam La ini sermois, et alibi rubiginem triv al um barbarismo um jucabundus appellat.* Franci ipsi nomi-ni rusticum Latinam dixere, ea lere quam Athardus hoc loco *Romane* nomine dignatur, quia nihi-um in Romanis provinciis vulgo utentur terebatur, quas *Romaniam* Franci vocabant, eodem Fortunato teste ad Chilpericum:

1368 Hinc tibi barbaries, illic Romania plaudat.

et a provinciis, qui Francis victoribus intermi-ti, *Romani* in veteribus legibus subinde dicuntur, usur-pabatur. Reges vero ipsos, origine nimirum Sicam-bros, ut ut in subiecta Gallia sermonis Latini illæ reliquie essent, patria et originaria sua lingua e Sicambria sive Francia a majoribus allata, potius quam populari illa et rusticana somilata; denique victrice sua, ut credibile est, potius quam captiva subditorum lingua usos, eamque diu constanter reti-nisse, dum genus Merovingiorum et Carolingorum vigilat, cum indutis argumentis possem, juvat illu-

^b Vide lib. de Miraculis sancti Martini, lib. 1, cap. 32. Ed.

rioribus tantem quibusdam ipsorum utriusque propa-
sapiæ regum effatis confirmare.

De Clodoveo igitur, qui primus per baptismi gratiam a beato Kenigio accepit fidem salutarem, in eius Testamento locus exstat : « Cum quibus villis quas mihi dominus illustrisque memorie Ludovicus rex, piissimusque princeps, a me sacro baptismatis fonte susceptus, amore nominis mei, Piscofesheim sua lingua vocatas, mihi tradidit. » Quo nomine per mediam Germaniam complures villæ occurrunt *Bischofsdim* dictæ : eadem forma qua beati Nicetii castellum supra Mosellam exstructum et Fortunati versibus nobilitatum, *Bischofstein* hodieque vocatur. Porro apud Turonensem quatuor locis legimus Gundobaldum quemdam e Græciæ profectum, Clotarii regis se filium mentientem, a Guntramno rege per indignationem an contemptum *Ballomerem* vocatum, convicio sine dubio acerbo et gravi, sed hic modo fusius non explicando. Sufficiat scire pseudoregem significare, ut *Balmond*, falsum et improbum tutorem.

Ad Carolos venio, de quorum primo Continuator Turonensis cap. 105 : « Igitur præfatus Pippinus aliam duxit uxorem, nobitem et elegantem, nomine Alpheidam, ex qua genuit filium, vocavitque nomen eius lingua propria Carolum. » Quod equidem nomen nihil omnino cum Caro aut Carino commune habere, sed merissime Germanum esse, certo certius probarem in continenti, nisi Onomatopetham meum (id nomen singulari *de Germanis nominibus propriis* libro indidimus) vel leviter d. florare mihi cautio esset. Quis etiam nescit quæ mensibus ventique nomina ipse Magnus imposuerit? Filius ejus et successor Ludovicus Pius cum in agone mortis observans malignos spiritus virtute fidei repelleret, *Huz, huz* ingeminasse, quod nobis a gnificet, Foras, foras, scriptor Vitæ ejus testatur. Claudam insigni loco Frodoardi de synodo apud Ingelheim an. 949 habita : « Post quarum literarum reclamationem, et earum propter regis juxta Theoticam linguam interpretationem, » etc. Quo quis quid clarius requirit? Quapropter recte faciunt cordatores Gallorum, qui linguam Teutonicam, quam vulgus insulsum cum barbaram et inconditam, contumeliose *baragouin*, voce plusquam barbara vocat, cum suis majoribus, ipsique adeo primis et laudatissimis, regibus gentilem et vernaculam fuisse agnoscant, si **1369** non ipsi addiscunt, et liberent usurpant, certe ob antiquitatem, copiam et majestatem admirantur; ipsaque Germaniam in ea, qua olim Romani liliam veneratione habent.

Ex canone 17 concilii in Turonensis.

Visum est unanimitati nostræ, ut quilibet episcopus habeat homilias... Et ut eadem quisque aperte transferre studeat in rusticam Romanam linguam, aut Theoticam, quo facilius cuncti possint intelligere quæ dicuntur.

DE REGALI ABBATIA SANCTI GERMANI A PRATIS PROPE PARISIOS.

Mihi antiqua quæque monumenta ad illustrandam Gregorii Historiam colligenti omittere non licuit ea quæ coram sunt in perelebri sancti Germani a Pratis abbata, quæ a Childeberto rege Clodovei Magni filio condita, et a subsequentibus regibus culta, eorumque tumulis honorata, a Gregorio nostro passim laudatur ac memoratur. Feere quidem temporum vetustas ac rerum humanarum vicissitudo, ut pauca ex compluribus supersint tam antiquorum temporum monumenta : sed tamen cum ibi plures quam in quocunque alio Galliarum loco conspiciantur primæ regum nostrorum stirpis reliquæ, his illustrandis paulo immorandum esse visum est. Basilicam insignem fuisse persuadent loci celebritas, et majestas conditorum. Post annum 542 incepta, anno 559 perfecta fuit, atque ab ipso beato Germano Parisiorum antistite consecrata. Ejus condentæ occasio fuit

A Childeberti de Visigothis victoria, ut nempe ministeria sacra, ac potissimum beati Vincentii storiæ, quam ex Hispania detulerat, loco decenti deponeret. Ecclesiam in modum crucis sancto Germano curate constructam fuisse, ac quintuplici altari consecratam, variisque sanctorum reliquiis refertam docet vetus auctor Vitæ sancti Droctovei. Hinc sancta crucis simul cum beati Vincentii nomine insignitam fuisse verisimile est. Utrumque enim nomen ab initio eam habuisse ex Venantio Fortunato, Ermentrudis testamento, etc., constat. Sancti Germani basilicam inter *seniores* regni recenset auctor Vitæ sanctæ Bathildis; rogat vero *illustris illius loci abbatem* sanctus Bertramnus Cenomanorum antistes in suo Testamento, ut suum ipsius nomen in *Vita libro*, id est inter monasterii benefactores, recitetur, data ea de re *Hobane villa*. Quantæ autem magnificentiæ fuerit, discimus ex laudato Vitæ sancti Droctovei auctore, qui scribebat sæculo IX labente, cum scilicet, jam quidem semel et iterum hæc basilica Normannorum furore violata fuisset, sed nondum destructa. Quæram, sicuti primitus extructa fuerat, ab eo descriptam fuisse non immerito quis affirmaret. « Cujus, inquit, basilicæ opus mirificum describere **1370** nobis videtur superfluum, qualiter scilicet distincta fenestris, quibus pretiosissimis marmorum sulca columnis, quove modo crispante camera, compta auratis laqueariis, necnon parietes, ut Christi decebat aulam, quo decore nitabant pictura aurei coloris, strato inferius pulchro emblemate pavimenti. Tecum vero ipsius basilicæ coopertum apprime deaurato cupro [*Id est, Cyprio*] ære, repercussum solis jubare sic flammigero utilabat fulgore, quatenus intuentium aciem reverberaret nimia claritudine. Unde præ nimio decore non immerito olim ipsa domus per metaphoram INAURATI GERMANI AULA vocabatur vulgi ore. »

Hujus basilicæ parti inferiori duplex erat adjunctum oratorium, atque in eorum altero versus septentrionem, quod jam pridem violatum est, sepultus fuit beatus Droctoveus, primus loci abbas ab ipso Germano institutus. Qui postea crebrescentibus miraculis inde levatus, in majorem basilicam translatus fuit, ubi hactenus in theca asservatur. In opposito autem oratorio, quod scilicet ad austrum respicit, depositus fuit ipse beatissimus antistes, cujus sepulcrum jam Chilperici regis tempore, ut narrat Gregorius, miraculis illustre, ab eo rege, si Aimoino vulgato credimus, carmine honoratum est, et paulo post a sancto Eligio, ut testis est beatus Audenus ejus Vitæ scriptor, auro argenteoque ac pretiosissimis gemmis fuit exornatum. Ibi hodieque tanti pontificis sepulturæ locus a fidelibus frequentatur, quamvis sacrum ejus corpus a novigentis et amplius annis inde translatum in majorem basilicam fuerit sub Lanfrido abbate, relicto solimmodo in primæ sepulturæ memoriam lapide, cui post aliquot sæcula hæc insculpta fuit inscriptio :

HIC FUIT PRIMO TUMULATUS BEATUS GERMANUS

D Visitur et ibi alius lapis quadratus, in quo crucis figura depingitur, cum veteri in circuitu inscriptione sæculo octavo sculpta, quæ Pippini regis, cum sacri corporis translationi interesset, liberalitatem indicat, his verbis, litteris quidem ut plurimum Romanis et quadratis, sed inter se intextis, et majoribus simul cum minoribus permixtis, ut aliæ in aliis inclusæ minus spatium occuparent; quas cum typi formæ non paterentur, litteris vulgaribus representamus.

HIC PAUZANTE SCO GERMANO DIE TRANSLATIONIS DEDIT EI REX PIPINUS FISCUM PALATIOLI CV APPENDITIS ZUIS OMNIBUS.

Oratorium istud sæpius exinde violatum, sed tandem vicibus reconciliatum fuit. Cujus altare hujus sæculi initio reparatum sanctus Franciscus Saleus Genevensium episcopus anno 1619 consecravit. Sed cum totum ædificium vetustate fatiscens brevi ruinu-

rum crederetur, totum pene a fundamentis restauratum reparatumque est paucis abhinc annis, tumulusque sancti antistiti exornatus uti hodie visitur, insculpta marmoris inscriptione, **1371** quæ diem et annum obitus beati pontificis indicat.

Porro inter utrumque oratorium existat turris, tantam intuentibus præ se ferens vetustatem, ut nonnulli existimaverint eam esse ipso monasterio antiquiorem. Haud longe aberat idolum vetus, quod Isidorus fuisse vulgati auctores scribunt, sæculo proxime elapso comminutum a monachis, quod mulierculis aliquot coram eo orantibus, idololatriæ occasionem præbuisse videretur. Sub ea turre patent majores basilicæ fores cum porticu, in qua visuntur aliquot regum reginarumque statuarum lapidæ ad januæ postes locatæ, quas in prima basilicæ conditione, aut certe paulo post ibi positas fuisse censent viri eruditi, qui eas diligentissimo inspexerunt. Et certe res ipsa loquitur. Exstat supra ipsam januæ superior limen cœnæ dominicæ specimen, in qua Dominus cum apostolis suis more solito mense assidet. Statuarum vero, quas hinc et inde ad valvas exstare diximus, numero sunt omnino octo, ad humanam ferme mensuram et formam, qualis barbaro illo ævo representari potuit. Illis præter episcopum, Clodoveum regem cum Clotilde et quatuor filiis, ac Ultrogotha Childiberti fundatoris uxore exhiberi vel ex ipso conspectu diu suspicati fuimus, quod ex diligentiori observatione nobis omnino compertum est. Etenim rotulos, quos eorum nonnulli præ manibus habent, diligentius rimati, deprehendimus in duobus ex illis quosdam litterarum reliquias, quarum una Clodoveum, altera Clotarium esse demonstrarunt. Quas quidem litteras, etsi forte primariis substitutæ videantur, antiquissimas tamen esse ipsa characterum forma, et viridis color fere penitus detritus probant. Certe in ipsa ecclesiæ instauratione depictas colligimus ex Childiberti tumulo, tunc, ut infra dicemus, excuspi; nam simili colore depictus fuerat, ut indicant aliquot ejus picturæ vestigia quæ supersunt.

Prima statua quæ ingredientibus ad lævam occurrit, episcopum representat pontificalibus vestimentis indutum, baculum pastorem manu sinistra tenentem, cujus pars superior confracta, qua forma recurvus fuerit, indicare non potest. Manipulum brachio sinistro defert, eo modo eaque forma, quibus etiamnunc illum sacerdotem episcopi gestare solent. Mitram habet in capite, non adeo, ut hodie sit, acuminatam, sed humilem, quales olim deferri consueverant. Casula vestitus est, cujus partes extremas brachia paulum elevata sustollunt satis, ut subtus eam dalmaticæ pars extrema videatur, sub qua inferiores stolæ partes hinc et inde fere ad pedes usque pendentes visuntur super albam, cujus ora inferior variis figuris ornata eam magnificam fuisse indicat. Hunc esse sanctum Germanum, alterum loci fundatorem, nonnulli existimant, at potius crediderim esse sanctum Remigium, cui hic honor datus sit, quod Clodoveum regem ac totam gentem Francorum ad Christi fidem adduxerit. Id mihi persuadet diaboli fremantis figura, quam pedibus **1372** premit. Quo symbolo idololatria ab eodem sancto viro extirpata designatur. Proxima huic statua regem representat vestibus amplis et magnificis indutum, coronam in capite habentem, qui tenet sinistra manu rotulum, cujus scriptura, si qua fuit, penitus detrita est: dextera vero manu pro sceptro baculum habet hypaticum cum aquila superimposita, qui Romani consules uti solebant. Hinc dubitare non licet, Clodoveum hic Augustorum patrem exhiberi, eblamyde et tænica blattæ seu purpurea redimitum, uti eum describit Gregorius noster, cum post acceptos ab Anastasio imperatore de consulatu codicillos, diademate sibi in basilica sancti Martini imposito, tanquam Augustus et consul triumphans in Turonum urbem ingressus est. Hoc vero monumentum eo pretiosius censeri de-

bet, quod insignem Gregorii nostri iocum plurimum illustret. Juxta Clodoveum regina visitur, quam ejus conjugem esse non dubito. Hæc coronam in capite gestat, et capillorum circinnos habet ad genua fere protensos. Quid vero in manu dextra gesserit, nobis non licuit divinare. Illius porro vestimentorum forma, rudis licet, perquam magnifica erat, ut satis indicat potissimum pallii fibula, quæ pretiosis lapillis constabat. Cingulum etiam habet prisco illo more effictum. Certe ex sancti Eligii Vita discimus, tunc reginas insignia auri gemmarumque ornamenta delerre solitas fuisse, quod in Bathilde regina vidua reprehendit, etiam mortuus, sanctus antistes. Ultima denique ex ea parte statua regis est, quem Clodoveum Clodovei ex Clotilde, mortuo in cunis lugere, primogenitum filium esse indicant aliquot litteræ supersites, in rotulo quem manu gestat, depictæ: **CLODOMIRUS**.

In altera valvarum parte totidem exstant statuarum, ex quibus ea quæ januæ proximior est, Theodoricum, uti nobis videtur, representat, quem ei locum, quod Clodovei primogenitus esset, Childbertus loci conditor honoris causa cessit. Rotulum, ut cæteri, in manu habet, sed in eo litteræ nullæ comparent. Vicinam ei esse Childiberti fundatoris statuan inde colligimus, quod præ manibus pugillares tenet, in quibus conditi ab se monasterii tabulæ continentur. Is non solum est corona, ut cæteri fratres, relictus, verum etiam sceptrum manu dextera gestat, quod forte se Parisiis reguans, solus hic virga regia uti deberet. Huic adheret Ultrogotha ejus conjux, regio itidem ornata insignis, sed absque cingulo et fibula, quæ in Clotildis statua haberi observavimus. Hujus ad latus sinistrum, Clotarius frater junior locum occupat, ut ex residuis litteris in ejus rotulo descriptis expiscati sumus, **CHLO...VS**. Cirros habet in humeros fluitantes, quales regum nostrorum filios habere solitos fuisse tum a Gregorio, tum ab aliis auctoribus passim observatum fuit. Cæterum licet omnes illi reges et reginæ coronas habeant, et quædam floribus quatuor ornatas, non uno **1373** tamen modo flores illi in omnibus coronis edo.mati sunt. Alii enim fere similes liliis hodiernis Franciis videntur, alii omnino dissimiles; quæ omnia tabula æri incisa plenius demonstrabit.

In ipsa autem basilica complures viros nobiles olim sepultos fuisse, silentibus nobis, lapides qui passim effodiuntur satis clamarent. Immo hæc regum et principum initio primæ stirpis commune conditorium olim fuisse non immerito quis diceret. Ibi enim Childbertum et Chilpericum sepultos fuisse memorat ipse Gregorius, alios ibidem humatos testantur subsequentes auctores. Quin et cum Clodoveus et Meroveus, Chilperici ex Audovera filii, in aliis locis sepulti fuissent, curavit Guntramnus rex post aliquot annorum curricula, ut ad regalem sancti Vincentii basilicam eorum cadavera deferrentur. Deinde si qui regum violenta morte oppressi fuerunt, quique proinde de sepultura loco nihil statuissent, in Vincentiana basilica condebantur: quales fuere Chilpericus et Childericus, ut nemini incognitum est.

Ex his porro tot regum et principum tumulis sex solummodo ante nostram ætatem elati e terra noti erant. Childbertus nempe et Ultrogotha ejus uxor, loci conditores, qui inter matutinum altare et locum ubi sancti Germani corpus servabatur, jacebant in chori absida, diversis tumulis compositi. Alii quatuor in totidem arcibus muro turrium, quæ choro adjunctæ sunt, cavatis depositi erant, in inferiori, uti tunc erat dispositus, chori parte. Chilpericus scilicet cum Fredegunde ad septentrionem, ex altera vero parte Clotarius II eorum filius, cum uxore sua Bertrude. Singulis vero tumulis sua erat appensa tabella, quæ sepulti nomen et dignitatem indicabat. Solum Chilperici tumulo inerat inscriptio, litteris majusculis et antiquis in gyrum insculpta, his verbis:

† REX CHILPERICUS

HOC TIGITUR LAPIDE.

Tumuli autem illi erant lapidei, humiles, simplices omnino et absque ullo ornatu, exceptis tribus, in quibus exsculptæ etiam nunc superest defuncti effigies. Primus representat Childebertum una manu scripturam, altera (celesiam, quam scilicet condiderat, gestantem : qui vulgatus est loci conditoris representandi modus. Chilpericus in altero lapide representatur cum sceptro in dextera manu, sinistra barbae suæ apposita, idque hominis occisi qui jugulo manum admoveat, indicium esse nonnulli crediderunt. At scribit Jacobus Fr. filius hujus comobii sancti Germani nauclius eruditus, se vidisse præ manu's Philippi Lauteri, rei monetariæ apud Parisios tunc præfecti, sigillum Chilperici regis, in quo ipse eodem modo, ac in tumulo suo, representabatur. At parum refert, cum illas Childeberti et Chilperici effigies multis post eorum mortem sæculis insculptas fuisse consentiant eruditi, qui eas sexcentis aut aliquanto **1374** amplius annis haud antiquiores putant. Quare conjicimus, istos regum tumulos ita compositos fuisse, cum post sedatas Normannorum irruptiones, qui bis terre hoc monasterium incendio violaverunt, basilicam reparavit Morardus abbas, tempore et ope Roberti regis; aut certe sæculo sequenti, cum Hugonis tertii abbatis cura eadem basilica in meliorem formam reparata est, et ab Alexandro III, summo pontifice, magno cardinalium et episcoporum numero stipante, consecrata. At multo majoris est momenti lapis sepulchro Fredegundis reginæ impositus, ob magnificentiam ejus simul et vetustatem. Is enim ipse est, qui reginæ tumulo primum positus ad nos usque pervenit, in quo Fredegundis representatur coronam liliatam habens in capite, sceptrum regale manu gestans, vestibus omnino amplis et magnificis induta, quæ, sicut et cingulum singularis formæ, infinitis propinodum circulis, qui gemmas repræsentant, ornate sunt. Nulla tamen efficta cernitur ejus vultus effigies, cujus et manuum ac pedum loco plenus lapis relictus est : sed tota tumuli area marmoris, jaspidis, simulque pretiosorum lapidum æguentis, musivo opere colligatis, et stis tenuioribus respersa est. Quæ omnia rein magna cum cura et artificio pro illo tempore non ignobili, elaborati indicant.

Hunc vero tumulum Fredegundis esse præter tabellam, ut diximus, antiquitus ipsi superpositam, et continuatam patrum nostrorum traditionem ad nos usque derivatam, probant alæ rationes. Nam reginam esse ipso tumuli conspectu evincit, nec potius alteri reginarum quæ in basilica Vincentiana jacent, quam Fredegundi tribui potest. Non Ultrigotha: Childeberti uxori, cum ejus tumulus, ab isto diversus, semper in ecclesia Germanensi ostensus fuerit; nec quicquam sibi facile in animum inducet loci monachos laudat. cis suæ monumentum alterius femina, omnibus exosæ tumulo impoisse; multo minus Beretradi, quæ et suum, ut vidimus, tumulum distinctum a cæteris habebat. Deinde tumuli hujus magnificentia Fredegundi potius quam cuivis alteri reginæ congruit. Ultrigotha, post mariti mortem in exilium acta, licet postmodum revocata, piis operibus se totam dedisse memoratur, nullum post se relinquens, qui ei tam magnificentum sepulchrum extruere voluisset. At Fredegundis obiit eo tempore quo Clotarius rex ejus filius maxime florebat, qui paulo antea, devictis aliis regibus, Parisios aliasque civitates multas occupat ipsius Fredegundis consilio et opera. Deinde Fredegundi matri suæ nihil non debebat. Ipse enim quatuor circiter mensibus natus, patre amisso, ab omnibus relictus, ab ea inter pericula, opprobria variasque fortunas nunquam est postpositus. Natales ei regio, quos nonnulli in dubium revocare conantur, asseruit, Guntramni patris amicitiam conciliavit, atque ab eo partem regni, quo fuerat exclusus, illi obtinuit, denique eidem in

A solio regni locato urbes amissas restitui curavit, alias vi et **1377** artificio acquisivit, cumque de aliis regibus triumphantem gloria et divitiis cumulatum moriens reliquit : unde mirum nemini videri debet, si eo mausoleo a filio donata est. Quare ipsum ari incisum hic exhiberi visum est.

Tumulus Fredegundæ Reginæ.

Hæc erat tumulorum regiorum dispositio in basilica Germanensi ad fujns sæculi usque medium; at anno 1656, choro in aliam formam commutato, tumulos illos e locis movere necessarium fuit. Sancti Germani corpus quod in theca ex auro argentoque fabricata diu in ipsa chori absida supra columnas quatuor servatum fuerat, in sacrarium delatum est, ubi novum mausoleum exspectat: locus vero lapideus, in quo primum sepultus fuerat beatus antistes, sub majori altari depositus, simul cum ipso altari in locum ubi nunc visitur translatus est. Corpora Eleutherii et Eusebii beati pontificis parentum, quæ ex oratio sancti Symphoriani in sancti translatione in chorum allata fuisse dicuntur, in fossis suis relicta sunt. Regem vero et reginarum tumuli, quos in turrium arcibus depositos diximus, in presbyterium translatis fuere, ubi lapideis sepulcris more recentii fabricatis et ornatis inclusi, hinc et inde, sicuti antea erant, dispositi sunt. Lapidis vero quibus prius tegebantur, singuli fuere singulis tumulis impositi, addita cuique inscriptione, ne alter cum altero futuris temporibus confunderetur. Imo et illis in quibus nulla exstabat figura, caltro efformatæ sunt simplici tracta regum, aut reginarum effigies, quos tegunt, ad majorem distinctionem. Sed ut Childoberto, quod loci conditor esset, major quam cæteris honores impenderetur, tumulus in medio chori, prout hodieque visitur, extractus est, satis amplius ut eum, ejusque uxorem caperet. Amoborum itaque corpora e loco, ubi jacuisse diximus, levata, loculo plumbeo duas in partes distincto inclusa fuere. Childoberti ossibus superposita est lamina ærea cum hac inscriptione: *Hic Childoberti Christianissimi Francorum regis ossibus et cineribus quies reparata an. Dom. 1656, die Decembris 25, excessus ejusdem regis anniversaria. Regine vero exuviis altera: Hic Ulrogotha regina Childoberti regis conjux quiescit, reposita an. Dom. 1656, die Decembris 25. Communis utriusque plumbea tabula, liliis innumeris referta, totum loculum contegit, cui regis ac regine nomina inscripta sunt; iisque omnibus in communi tumulo dimissis, superpositus est vetus lapis Childobertum, ut supra diximus, exhibens, qui antea solum regis tumulum contegebat. Tumuli lateribus addita sunt marmora, quæ inscriptiones caperent. Quod est versus septentrionem exhibet epitaphium Childoberti regis veteri sepulcro inscriptum, ut refert vulgatus Annoianus, quod litteris aureis exarsum est.*

REGI SECLORUM.

*Francorum rector præclarus in agmine ductor,
Cujus et Allobroges metuebant solvere leges,
1378 Dacus et Arvernus, Britonum rex, Gothus,
Iberus,
Hic situs est dictus rex CHILDEBERTUS honestus.
Condidit hanc aulam Vincentii nomine claram,
Vir pietate cluens, probitatis munere pollens,
Templa Dei ditans, gaudebat dona repensans,
Milia mendicis solidorum dat et egenis,
Gazarum cumulos satagebat condere caelo.
Ex altera parte Ulrogothæ elogium legitur, ex
Vita sanctæ Bathildis excerptum, hoc modo.*

ATENTATI.

*Ulrogotha, Childoberti Christianissimi regis conjux,
nutrix orphanorum, consolatrix afflictorum, pauperum
et Dei servorum sustentatrix, atque fidelium adjutrix
monachorum. Adijta hæc epigraphe:*

*Hic cum carissimo conjuge diem illum exspectat, quo
laudabunt eos in portis opera eorum. Ambobus optimis
fundaloribus ex humili situ cum lap. sepulcr. translatis
fideliss. alumni Injus illegal. abbas Asceta Benedi-
dictini post restituit. in melior. formam basilicam et
chorum, ornatus monum. pœner. an. D. 1656. 10.
Kl. Jan. quies. ipsorum anniversaria.*

*Abiunt a sepulcro paterno Crodesandis et Croberga
regiæ virginis, quæ in eadem basilica sed ignotis quies-
cunt loculis. Ne tamen sepeliat oblitio quibus immor-*

*talitatem peperit incorruptio, vivat hic quoque cum
piis parentibus dulciss. sobolis augustum nomen et
perennis memoria.*

Porro cum in orando choro desudarent operarii, pavimenti susdeque versis, inventa sunt innumera pretiosorum et variegatorum lapidum minutiorum fragmenta, in varias formas secta, quæ suadent ecclesiæ nostræ pavementum tessellato opere, quæ etiam nunc in nonnullis majoribus basilicis visitur, stratum fuisse. Quod diserte habet auctor Vitæ sancti Droctovei, cujus locum integrum supra laudavimus. Sed et hac occasione detecti sunt complures tumuli lapidei, quorum nonnulli in ipsis ecclesiæ fundamentis inserti erant, cæteri in ipsa area ecclesiæ circa altare dispositi. Quibusdam casu effractis, visa sunt corpora serico, aliisque pannis pretiosis involuta; inventæ etiam ocrearum, cingulorum seu balteorum, aliorumque ornamentorum reliquæ, quæ indicabant viros principes ibi tumulatos. Sed relicti sunt in suis locis præter Childericum regem ejusque uxorem Bilihildem, qui e terra levati hinc et inde in presbyterio cum aliis regibus fuerunt in tumulis locati, addita utriusque sua inscriptione.

Cum vero celebris hæc fuerit inventio, nonnulli quippe ante id tempus Childericum cum sua uxore Rothomagi sepultum fuisse autumabant, eam paulo accuratius describere visum est, ut contigisse ex iis qui tunc aderant, et ex relictis aliorum schedis accepimus. Detecti itaque primum fuerunt anno 1646 duo grandes sarcophagi seu arce lapideæ, in quibus regis ac reginæ corpora jacebant sepulta **1379** integra omnino, vestimentis regis, nondum plane corruptis induta. Sed absentibus monachis, multa ab operariis ornamenta subducta creduntur, qui tamen furtum negantes, nunquam adduci potuerunt, ut ea restituerent, præter partem diadematis ex auro textili, quo regium caput cinctum fuisse affirmarunt. Reseratis autem anno 1656 altera vice illis tumulis, vestimenta fere omnino violata reperta sunt, ossaque e suis mota locis. Tantum in regis sepulcro supererat ampulla vitrea, quæ siccum odoramentum, nec plane hebetatum, continebat. Erant et gladii ac pugionis rubigine fere exaorum particulae aliquot, cum cinguli seu baltei regii reliquiis, nempe fibula ex auro purissimo, octo et amplius uncias pendente, et bullis nonnullis argenteis, quæ amphibenas seu serpentes bicipites effingebant, et aliis ornamentis. Inventæ sunt et baculi reliquæ, quas sceptri ejus esse nonnulli opinati sunt. Fibulæ forma fere omnino similis est ei, quæ a Chiffletio representatur in Anastasis Childerici I capite 16, in infimo angulo versus marginem exteriorum figuræ, quæ habetur pag. 236. Extremi vero baltei ornatus similes erant ei, qui ibidem describitur cap. 14, p. 204, cujusmodi duo in Childerici nostri tumulo inventi sunt, unus altero paulo amplior. In reginæ autem sepulcro nihil inventum est præter ossa et vestimenta, quæ aperto tumulo statim in pulverem evanuerunt. Reginæ sepulcro superposita erat parvula arca lapidea cum infantali ossibus, quem parvulum Dagobertum ejus filium esse non dubitamus. Harabat tamen animo quorumnam essent isti tumuli, donec egesta humo, ut ossa decentius componerentur, in ima parte regii sepulcri hæc inscriptio apparuit litteris uncialibus, quæ totam latitudinem occupabant, exarsa: **CHILD. REX.** Unde statim omnes in eam iere sententiam, Childerici II ejusque uxoris hæc esse sepulcra, quibus proinde locus in presbyterio inter alios reges et reginas merito concessus est.

Hæc de tumulis regis dicta satis fuissent, nisi aliorum tumulorum inventio an. 1645 facta ut et aliquid de his scriberemus exigeret. Ea casu contigit, quippe cum die parasceves arena e claustro egeretur juxta portam, qua inde ad dormitorium et ecclesiam aditus patet, inventi sunt tumuli duo lapidei, quorum unus hominis corpus, alter feminæ, ut putatur, continebat: isti nulla inscriptio, priori vero hæc

merat lapidi superposito extrinsecus insculpta litteris Romanis, sed inæqualibus compendii causa, et aliis ex aliis enascentibus, ipsisque conjunctis, quales hic effingere non sinunt typi, sed hæc verba efformabant :

TEMPORE NVLLO VOLO HNC
TOLLANTVR OZZA HILPERICI

Intus vero in aversa lapidis parte, eadem precabatur sepultus, ne quis scilicet urnam ejus removeret, aut saltem ossa alio transferret, similibus litteris, sed minio solummodo depictis :

PRECOR EGO ILPERICVS NON
AVFERANTVR HINC OZZA MEA

1380 Lapidis sepulcrorum vulgares erant, formaque eorum communis. Pedes erant Orienti obversi, sicut et in cæteris omnibus tumulis, qui passim effodiuntur. Capita multo plus quam pedes elevata erant. In Hilperici tumulo simul cum ossibus, quibusque suo loco rite dispositis, inventa est lampas ænea parvula, nuci magnitudine æqualis; tum crux mediæ circiter palmi item ærea, in qua Christi pendens imago affixa erat. Illa duo sepulcra Chilperici regis ac Fredegundis ejus uxoris esse putavit Valesius libro XI Rerum Francicarum, ob Hilperici nomen eorum alteri insculptum. At falsum fuisse virum eruditum facile demonstrari potest, non solum ex his quæ supra de Chilperici et Fredegundis tumulis retulimus, verum etiam ex ipsa istorum sepulcrorum inventione, quam idem Valesius Historiæ suæ inseruit. Nam primo certum est nulla ibi uxoris Hilperici indicia reperta fuisse. Suturae quidem capitis feminam indicare possent, quanquam et id periti medici penitus infutiantur, at nihil eam Fredegundem potius esse quam aliam quampiam mulierem determinat, præter Hilperici viciniam. Hilpericum vero illum, virum principem facile crediderim, ut vel ex solo nomine conjicere licet, non vero regem. Abest enim regis titulus, qui in inscriptione minima omisus fuisset. Nec cum Valesio dicere juvat, post mortem majores minoribus æquantem principes Christianos his nominibus gloriarum non decere, aut certe Chilpericum interemptum tumultuarie sepultum fuisse. Utrumque enim Childerici regis exemplo refutatur. Nam ille nobilitate conjugatione, quos violentis Francorum juribus exacerbaverat, occisus, cum uxore et parvulo filio, regio tamen cultu, ut diximus, sepultus est, nec omisus est regis titulus. Deinde Chilpericus in Vincentiana basilica sepultus fuit, iste autem extra fores. Ecclesiam enim nostram eo loco reparatam fuisse post sedatas Normannorum excursions, quo primum extructa fuerat, probant veteres statuae majori portæ affixæ, pavimentorum reliquæ effossæ, ac Childerici aliorumque virorum illustrium monumenta, quæ in presbyterio inventa fuisse memoravimus. Illis adde utramque tumulo exterius et intus positam inscriptionem hominem indicare de tumulo suo sollicitè ac provide cogitantem, quem hoc in loco imponi præ humilitate voluit, ut scilicet ecclesiam ingredientium pedibus calcaretur; aut certe in memoriam monachorum, qui frequenter hac transeuntes, ad Deum pro eo exorandum facilius inducerentur. Eandem viri pietatem indicat Crucifixi imago cum ipso in tumulo inclusa. Quæ sane omnia Chilperici regis nec genio, nec mortis generi satis conveniunt. His et addenda inscriptio ab annis circiter 600 Chilperici regis tumulo insculpta, quam absque gravissima ratione rejicere non licet. Nec enim facile quis sibi **1381** in animum inducat hanc sicut et tabellas, quæ aliis sepulcris ante chori mutationem appositæ fuerant temere hic a quopiam fuisse inscriptas. Has enim ex vetustioribus monumentis mutatas fuisse colligimus ex Petri de Corpulayo abbatis Germanensis libello de Gestis regum, qui in basilica sancti Germani quiescunt, aut ei beneficentia quædam contulerunt, in quo quidem libro,

A anno 1330 edito, inter alia refert epitaphia, quæ regum sepulcris affixa erant. Nec mirum Germanenses monachos de ornando Chilperici tumulo cogitasse, eum ipse, ut ex testamento sancti Bertrami patet, ecclesiam novam ædificaverit, sancti Germani miracula publicaverit, et prædia nonnulla monasterio contulerit.

Antiquis regum monumentis quæ in sancti Germani basilica visuntur addere liceat insignem Codicem Psalmodiarum, quem vulgo sancti Germani Psalterium appellant. Hunc a Childeberto sancto antistiti donatum fuisse nonnulli scripserunt, quem voluit ex Hispania ab eo rege in Gallias fuisse allatum cum aliis ecclesiarum spoliis, quæ apud Gregorium libro III Historiæ, cap. 10 memorantur. Ut ut sit, certum est huic codici locum inter pretiosa cinelia deberi, nec sancti Germani ætate esse recentiorum. Similis omnino est iis codicibus quos Hieronymus in præfatione ad librum Job describit, in membranis purpureis auro argenteoque uncialibus litteris descriptos. Dis asservatus fuit in basilicæ sacrario inter alias sanctorum reliquias, at postea in bibliothecæ armario depositus est, ubi etiam nunc visitur. Characteris formam ex Mabilloniano libro de Re diplomatica inspicere quis potest, pag. 357, ubi ejus speciem æri incisum habetur. Variantes autem ejus a vulgata editione lectiones referuntur tomo V operum sancti Augustini, novæ editionis a nostris adornatæ. Paulo recentior est alius codex Græcolatinus epistolarum sancti Pauli, cujus speciem eodem in libro de Re diplomatica habetur pag. 347. Non minoris antiquitatis est linteus amplius, corporalia sancti Petri vulgo appellant, quem tradunt a Gregorio Magno Romano pontifice ad Brunichildem reginam transmissum fuisse, atque nostræ ecclesiæ concessum. De ejusmodi linteis, quos brandea appellat, non semel agit Gregorius, potissimum libro III, epist. 30, ubi Constantiæ Augustæ, quæ ab eo beati Pauli reliquiis efflagitaverat, respondet, Romanis non esse consuetudinem, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore, sed tantummodo brandeum in pyvide immittunt, quod ad sacratissima corpora sanctorum aliquandiu depositum pro reliquiis habetur. Habemus et sancti Georgii brachium et Innocentium reliquias, quæ a sancto Germano huic basilicæ collatæ creduntur, hodieque asservantur in sacrario cum aliis cineliis. Omitto sancti Vincentii stolam, quæ condendo monasterio occasionem præbuerat, et crucem illam operis *ac ponderis incomparabilis*, **1382** gemmis exquisitissimis venustatam, ex Hispaniis allatam, quam Vincentianæ basilicæ collatam fuisse post anonymum auctorem Vitæ sancti D. octo-vei testatur velus instrumentum monasterii nostri, ubi et laudantur thesauri ecclesiæ, quos ibi Childebertus rex ad decorem domus Dei multos congregaverat. Hæc enim omnia temporum vetustas consumpsit. At nulla, Deo favente, unquam ætas tot beneficiorum memoriam a nostris animis oblitterabit. Quam enim a patribus suis acceperant patres nostri et ad nos transmiserunt, nos quoque et filii qui sequentur commendabimus, ut et ipsi posteris in ævum futuris commendent. Certe mos erat antiquus hoc in monasterio servatus, ut in schedulis defunctorum, rotulos appellabant, quæ per singulos annos ad alia loca solebant transmitti ad defunctorum commendationem, Childeberti fundatoris nostri cæterorumque regum mentio fieret. Ejusmodi autographum vidimus nuper in bibliotheca sancti Albini Andegavensis ab annis amplius quingentis descriptum, qui sic habet: *Titulus sancti Germani Parisiensis. Anima Roberti abbatis, etc. Orate pro nostris, domno Childeberto rege cæterisque regibus et reginis, omnibusque benefactoribus nostræ ecclesiæ.* Et quidem soliti sunt semper fuere patres nostri, ut memoria potissimum Childeberti fundatoris nostri solemniter in hac regali basilica haberetur. Depositionem ejus in Martyrologio inscripsit Usuardus, celebris hujus loci monachus sæculo IX. Inter præ-

cipuas vero anni solemnitates recensetur *anniversarium Childeberti regis* in præcepto Caroli Calvi pro divisione honorum monasterii sancti Germani, quibus abbas *irrefragabiliter* monachis refectiones debebat. In libro Benefactorum hujus monasterii anno 4270 compilato inter alia hæc leguntur: « In die anniversarii domni Ghildeberti regis procuratio fieri debet ab abbate... tanto largior, quanto ille pro quo fit munificentior fuit in distributione possessionum et rerum sustentationi ecclesie assignatarum. » In veteribus libris abbati injunctum erat hæc die solemniter celebrare, aut vicario ejus, si ipse non posset, committere vices suas. Quanta autem solemnitate anniversarium istud, die scilicet 23 Decembris, fieret, ex antiquis monasterii constitutionibus discimus, quas piissimus abbas Guillelmus in unum corpus collegit. Præter omnes omnino monachi in capitulum convenire tenebantur, ibique, annuntiata ex Martyrologio p.issimi fundatoris anniversaria commemoratione, preces in communi fundebantur pro reque ipsi concilianda, atque tunc omnes omnium turrium campanæ *pro tanto patrono solemniter* pulsabantur. Deinde regis sepulchrum ornabatur pinnis, multisque cereis circumdabatur, ex quibus unus cæteris multo major, ab hac hora usque ad completorium subsequentis diei persolutum jugiter ardebat. Vesperæ defunctorum, tum vigiliæ, ac postridie majus sacrum, præter missas privatas, quas omnes a singulis pro fundatore celebrari injunctum **1383** erat, ut in festis solemnioribus ab abbate celebrabantur, in quibus incensabantur altaria, tum ipse regis tumulus, atque in eo officio ornamenta tam celebrantis et sacrorum ministrorum, quam et cæterorum officialium pretiosiora erant, et purpurei coloris. Completo officio, *ad dæsum*, quod in refectorio erat, panis et vinum cæteraque obsonia ministrabantur. Quæ omnia triginta pauperibus elemosina distributa concludebat. Quam anniversarii solemnitem, etsi in nonnullis mutatam, hodieque celebramus.

REGUM DIPLOMATA (a).

De situ, jugi psallentio, etc., regalis basilicæ sancti Dionysii prope Parisios.

CHARTA CHLOTARII II.

(*Ex autographo.*)

..... Viris industriis Chrodegario..... iente per basilicabus de suis proprijs facultatibus per testamenti pagenam voluerit legaliter delegari, per nostris auctoritatibus testamentum.... noster Dodo Abba de basilicabus domni Dionysii martheris peculiare patroni nostri testamenti pagenam a Johanne quondam negociante..... aliquid de suis facultatibus ad basilicam ipsius sancti Dionysii vel reliqua loca sancta infra oppidum Parisiorum civitatis, etiam et ad alios de suis propinquis, per ipso generaliter confirmari deberimus. Quod nos magnitudo vestra, sicut unicuique justa petentes, vel pro nostræ mercedis compendium hunc beneficium non negasse..... sæpe dictus Johannis ad antedicta basilica sancti domni Dionysii vel reliqua sancta loca aut suis propinquis juste nescit deligasse, hoc est in terris domebus, mancipiis... entis vel reliquo beneficio, hujus auctoritate nostræ.... generale beneficium confirmatum ad ipsas basilicas, vel suis propinquis proficiat in perpetuum.... mentum, similiter per hanc præceptione firmati valent permanere securi, et ut hæc auctoritas ampliatis titolis nostris et futuris temporibus inconvello jure.... Chlotacharius in Christi nomine Rex hanc præceptionem subscripsi, Ursinus optulit.... nostri Sürpiniaco fel. in Domino.

Ex Chlodovei II diplomate.

(*De Re diplomat. p. 466.*)

Chlodovius... pro cuius [Christi] amore et deside-

A rio inter ceteros gloriosos triumphos marterum beatus Dionysius, Leutherius et Rustecus meruerunt palmam victuriæ, et coronam percipere gloriosam ubi per multa tempora in eorum basilica, in qua requiescere videntur, non minima miracola Christus per ipsos videtur operare, in quo etiam loco genitores nostri domnus Dagobertus et domina Nanthechildis videntur requiescere... et quia ab ipsis principibus vel a ceteris priscis regebus vel æciam a Deo timentibus Christianis hominibus ipse **1384** sanctus locus... videtur esse ditatus etc. eo scilicet ordens, ut sicut tempore domni genitoris nostri ibidem psallentius per turmas fuit institutus, vel sicut ad monasterium sancti Mauricii Agaunis die nocteque tenetur, ita in loco ipso celebretur, etc. Datum sub dii x. Kal. Julias an. xvi [*Id est*, an. 633] regni nostri.

Ex Childeberti III placito, pro mercato sancti Dionysii.

(*Ibid.*, p. 482.)

B Childebertus rex, etc. Venientes agentes venerabili viro Dalfino abbate de basilica peculiaris patroni nostri sancti Dionysii, ubi pretiosus domnus in corpore requiescit, aderebant... quod a longo tempore Chlodovius quondam avus noster, sen et posthinc ævunculus noster Childericus, vel domnus et genitor noster Theudericus, etiam et germanus noster Chlodocharius, per eorum præceptionem illo teleneu quicquid de omnes negociantes aut Saxonis, vel quascumque libet nationis, ad ipsa sancta festivitate domni Dionysii ad illo marcado advenientes, ab ipsa basilica sancti Dionysii in integretate concessissent, etc. Et quatenus antehactis temporibus clade intercedente, de ipso vigo sancti Dionysii ipse marcadus fuit emutatus, et ad Parisius civetate inter sancti Martini et sancti Laurentii basilicis ipse marcadus fuit factus, et inde præceptionis prædictorum principum acceperunt, ut in ipso loco... pars prædictæ basilicæ domni Dionysii in integretate recipirit, etc. Datum quod ficit mensis December dies xiii. anno xvi. [*Id est*, an. 710] regni nostri Mam...ccas feliciter.

Ex diplomate Theoderici Calensis.

(*Ibid.*, p. 483.)

Theudericus rex Francorum vir iustus. Oportet e c. Pro cuius amore et desiderium inter ceteros gloriosus triumphus martyrum beatus Dionysius cum sociis suis Rustico et Eleutherio, qui primi post apostolos sub ordinatione beati Clementi, Petri apostoli successoris, in hanc Galliarum provinciam advenierunt; ibique prædicantes baptismum pœnitentiæ et remissionem peccatorum, dum in hunc modo concertabant; ibique meruerunt palmam martyriæ, et coronas percipere gloriosas, ubi per multa tempora, et usque nunc in eorum basilicam, in qua pretiosa eorum corpora requiescere videntur, non minima miracola virtute Christi per ipsos dignabatur operari, in quo etiam loco gloriosi parentis nostri, vel bonæ memoriæ proavus noster Dagobertus, quondam rex videntur requiescere: utinam ut et nos per intercessionem sanctorum ipsorum in cælestiæ regna cum omnibus sanctis miriamur participare et vitam æternam percipere. Igitur venerabilis vir fidelis noster, Deo propitio, Bertholdus abba de ipsa basilica peculiaris patroni nostri domni Dionysii, missa petitione per illustri viro Carlo majorem domus nostro clementiæ regni nostri reddiderunt, suggerentes eo quod a longo tempore a pontificibus **1385** Parisiorum urbis integrus privilegium ad ipsa basilica domni Dionysii fuissent concessus, et ad anterioris Regis parentis nostrus de eu tempore usque nunc confirmatus, qui et ipso privilegio seu e ipsas præceptiones vel confirmationes se præ manibus abire adfirmant: sed pro integra firmitate petiit ipsi vir Carlus, vel ipsi abba celsitudinem

* Vide Fredegarii Scholastici Chronicum, cap. 79, notamque f, col. 656; item lib. de Gloria martyrum, cap. 72, notamque h, col. 768. Edit.

nostra, ut et nus iteratis per nostra præceptione hoc deberimus adfirmare, quorum tam religiosa petitione libentissimi suscepisse, et in omnibus confirmasse vestra comperiat magnitudo Sed etc. Et illud viro in hunc privilegio nostræ serenitatis placuit inserendi, ut cum abbas de ipsa casa Dei de hunc seculo nudo divino fuerit evogatus, liceat ipsius sancti congregationi de ipso monasterio ex semetipsis eligere; et quem bonum et condignum invenirent, qui honnis abbatis secundum ordine sancto possit regere vel governare, et unanimiter consenserint; data auctoritate a nobis vel a successoribus nostris ibidem in ipsa casa Dei institatur abba: et pro stabilitate regni nostri vel pro cunctis leodis nostris seu salutis patriæ Domini misericordiam valeant exorare. Qua optenatum inlustrium virorum nostrorum procerum gratissemo animo et integra devotione visi fuerunt presituisse vel concessisse, eo ex scilicet urdne, ut

A sicut temporibus anteriorum Regum, parentum nostrorum, ibidem in ipsa sancta baselica psallentes per turmas fuit institutus, sicut ordo sanctus edocui, die noctuque perenniter in ipso loco sancto celebratur. Quam urdnationis etc. Data ipsa die Kal. Martias anno vi. regni nostri, Valencianis in Dei nomine feliciter amen.

Ex placito sub Pippino rege.

Pippinus rex, etc. Anno octavo regni nostri [Id est, an. 759] ..... venientes Agentes sancti Dionisii, et Follerado abbate... intendebant et ostendebant præceptum Dagoberti regis, qualiter ipsum merratum stabilisset, in ipso pago, et postea ipsum cum omnes teloneos ad partem sancti Dionysii delegasset ac firmasset. Et ipse dominus rex Pippinus adfirmabat quod semper a sua infantia ipsos teloneos partibus sancti Dionysii habere et colligere vidisset, etc.

INDEX GENERALIS OPERUM SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS.

Litterulæ pr. denotant præfationem, cujus paragraphos arithmetica nota designat, n. vero notas. Numeri signo pr. carentes iis respondent qui crassiori caractere in textu sunt expressi.

A

- Aaron signat Trinitatem, 103. Ejus logius, 235.
Abacivum villa, est Bacivus, 666, n.
Abari Chum, 645. *Vide* Avares.
Abbas presbyter et sacerdos dicitur, 791, 792. Sacerdos, 109, 223, 1252.
Antistes, 1228. Clericos facit, 805, 1169. Signum ad officium divinum pulsat, 754. Dnorum monasteriorum simul, 962. Judicis præstat, 1332. Legati regum nostrorum, 555, et seqq. Egehant episcopum, 1551. A Chilperico torti, 259.
Abbas urbis Cadarcinar, 555.
Abbatis severitas ad vitandam vanitatem, 175. — Abbatissarum et monialium processio Romæ, 482. — Abbatissa Pictav. a sancta Radegunde instituta, 472.
Abbelinus comes, 617.
Abdirama Sarraceorum rex, 674. Occiditur, 675.
Abel justus, 847. A Cain occisus, 8.
Abia rex Juda, 16.
Abiul, 16.
Ablutio defunctorum, 145. *Vide* Defuncti.
Abominatio desolationis, quid? 7.
Abra religiosa, 1088.
Abraham, 14, 190, 576, 847. Ejus posteri, 14. *Ætas*, 676. Pater; nativitas; promissiones ipsi factæ, etc., 10. Reges qui ejus ætate regnabant, 17. Circumcisionis signum recipit; litterula additur eus nominis, ut dicatur pater gentium, 11. Trinitatem signat, 105. Ejus fides, 255, 1158. Sinus, 499. Ejus filios fides facit, 767.
Abraham abbas, 72. Ejus Vita, 1157, et seqq. Epitaphium, 1320.
Abrincate urbs, 440. Ejus incolæ salutis, 1091.
Abrincenses episc. Leudovaldus, 275, n. 1062.
Abseon Judæ figura, 1238. Et Chrammus comparatur, 161.
Absynthium vino et mille mixtum potio Francis jucunda, 404. Et Romanis, 403, n.
Abundantius, 616.
Accusatio temeraria excommunicatione punitur, 265.
Achaia ibi prædicat sanctus Andreas, 1261, 1263. In ea urbs Patras, 751.
Achaica, ornate pallæ, 1315.
Acharon deus falsus, 882.
Achate dea, 769.
Achaz rex Juda, 16.
Acherontica stagna, 1116.
Achilles, 715.
Achim, 16, seu Joachim, *ibid.* n.
Actardus resuscitatus, 1289.
Actæfedis, cæca, 1290.
Actio, quid? 182, n., 260; id est administratio urbis, 383. Actio causarum, 591. Actiones, 235, 1206. Actiones publicæ, 861.
Actoris dominici, 522, n. Ecclesie, 518. Villæ, 460.
Adalardus comes Cavallonensis, 697.
Adalegisælus dux, 647, 648, 657.
Adaloldus rex Langobardorum, 627, 628.
Adalsinda abbatissa Donatiaci, 635, n.
Adalulfus Langobardus calumniator, 628. Punitur, 629.
Adam, id est homo terrenus, 595. Ejus creatio, 8. Christi typus, 8. Sepultura, 9. *Ætas*, 675.
Ado contractus, 1291.
Adex fluvis, 679.
Adjutorii divini necessitas, 1201.
Adoaldus Agonis regis filius, 611.
Adoaldus rex Langobardorum, 625, n.
Adorare, id est venerari, 750, 851, et passim.
Adoratio crucis, 725. Tunica Domini, 750. Confessorum et martyrum, 525. Sepulcri sancti Martini, 588.
Adouacrius, 70, 71.
Adouarius. *Vide* Audouarius.
Adrianus imp., 21.
Adriaticum mare clavo Dominico sedatur, 737.
Aduaca urbs, 52, n.
Adulfus, 615, n.
Adura urbs, 440. *Vide* Vicus Jelli.
Æconius episcopus Mauritanensis, 601.
Ædicii liberalitas tempore famis, 635. Fortitudo adversus Gothos, 881.
Ædificationis verba proferens, 714.
Æditus sancti Martini basilica, 1128. Sancti Juliani, Urbanus, 881.
Ædua urbs, 70. *Vide* Augustodunum.
Æga, 637, 651, 658. Regit palatium Chlodovei II; 652. Ejus elogium, 632, et n. Obit, 654. Major domus 655.
Ægidius, *Vide* Egidius.
Ægila dux, 402. Patricius, 605.
Ægilbertus episcopus, (67).
Ægrotus oleo sancto perunctus, 51 et seqq.
Ægypta optima, 652, 653, 652.
Ægypti dieti Nilicolæ, 12. Eorum demersio, 855. Dynastia, 17. Mercatores, 277, n. Reges, Ceochris, 17. Thephai seu Thehai, *ibid.* et n. Vires, *ibid.* Reges Pharaones dieti, tan Ptol. max, 169, n.
Ægyptus, 12, 13, 576. Superior et inferior a Sarracenis vastata, 632. Plage, 276 ibi celebris est Martianus, 1140. Ejus solitudines et eremitæ, 1158. Urbs Antiochia, 180. Papyrus, 277, n. Herbæ, 277.
Ælia s. u. Jerusalem urbs, 21.

- Ælius Adrianus imp.** 21.
Æloanus episcopus Sidocus, 652.
Æliaritia, 659.
Æmilie dux martyres Lugduni, 779.
Æmiliani Vita, 1210 *et seqq.*
Æmilius martyr Lugduni, 779, n.
Æmulus. Vide Emerius, 166.
Æneadam bella, 715.
Ænovalus comes Sogiontensis, 657.
Ænulfus comes, 651.
Ænus fluvius. Vide Oenus.
Æoli sceptrum, 715.
Æonius episcopus Arelatensis, 1325.
Æonius episcopus Mauriciana, 604, n.
Æpporius comes stabuli, 608.
Ærarius proculus, 1181.
Æterna mulier, 834.
Ætherius episcopus Lugdunensis, 470, 471, 521, 1191. Obit, 604.
Ætherius Luxoviensis episc., 511 *et seqq.* Deicitur et restituitur, 515, 511.
Ætherius pater sancti Patrocli, 1197.
Æthiopi reges Caudaces, 169, n.
Æthiops Johannes, 170, n.
Ætia urbs ficta, 59, n.
Ælius archidiaconus Parisiensis, 223.
Ælius Romanorum dux, 51, 55, 56.
Ælius Patricius, 645. Genus et fortuna, 56.
Dotes, 57, 547. Calliditas, 707, 708.
Gallia a barbaris liberat, 709. Pugnatum cum Chaulis, 548. Mors, 57.
Afer episcopus, Faustus, 1160.
Africa, 637. A Wandals occupata, 45. A Sarracenis, 652. Ejus portus, 485. Ibi martyria, 50. Ibi Ingundis, 595. Moritur, 397.
Agareni qui et Sarraceni, 659.
Agastalus rex Atheniensium, 17.
Agathensis urbs, 449, 810. Famosissima, 680. Gotthorum, 272. Ejus comes Gomacharius, 810.
Agathensis episcopus Leo, 810.
Fronimus, 448, 1192.
Agathias Francus laudat, 151, n. **Locus præclarus de Francis,** 125, n. **Argutur erroris,** 110, n.
Agatius rex Assyriorum, 17.
Aganum, 804. — **Aganenses sancti,** 108, 109. **Martyres,** 107, n., 805, 806. **Eorum reliquie in ecclesia Turonensi,** 536. — **Aganense monasterium,** 564, 574. A Sigismundo constructum, 107 et n. **Confirmatio ab episcopo,** 506. **Ejus basilica innovata,** 505, n. **Psallentium ibi quotidianum,** 108, 805. **Abbas Venerandus,** 110, n.
Agacius, Agetius. Vide Ætius.
Agellius, 1145.
Agennus, 581.
Agentes, qui? 293 et n. Agens domus, 568. **Villa,** 459. **Basilicæ sancti Martini,** 1020.
Agericus episcopus Verdunensis, 455, 568, 429, 451. **Agericus episcopus pater Chlodovei ex Iava ro,** 426. **A quo mærens lenitur,** 452. **Obit,** 448. **Ejus monasterium,** 447, n.
Agger publicus, 50, n., seu via publica, 521. **Via militaris,** 835, n.
Aghyno dux, 619, n.
Agila legatus Gotthorum arianus, 255.
Agila patricius, 605, n.
Agila rex Hispanie, 151, 147, 366. **O. l. i.** 567.
Agilbertus, Parisiensis episcopus, 668, n.
Agilo comes Turonensis, 1517, 1519, 1520.
Agilolfinga gens, 629.
Agilulfus rex Langobardorum, 488, 609, n. **Vide Ago.**
Agilulfus vir illustris, 1535.
Aginum urbs, 39, 699. **Chilperico tribuitur,** 289. — **Aginenses,** 454.
Aginensis martyr Vincentius, 840.
Pagus, 651. **Terminus,** 561.
Agino dux, 649, n.
Aginna, 492. **Dux,** 1137.
Agilulfus diaconus Turonensis, 1189.
Agilulfus Langobardorum legatus, 626.
Agnes abbatissa Pictavensis, 161, n. 472, 474, 475, 1150. **A sancto Germano benedicta,** 475.
Agnitio, pro Agnatio, 1511.
Ago filius Authari, 611. **Rex Langobardorum,** 488, 626, 647. **Ex duce,** 601. **Theodelindam ducit uxorem,** 610. **Ejus filii,** 611. **Dicitur rex Italiae,** 609.
Agrarius presbyter, 1319.
Agrecius episcopus Tricassinus, 404, 405, n.
Agricola episcopus Cabilonensis, 295, 580, 976.
Agricola episcopus Nivernensis, 258, n. 470.
Agricola martyr Bononiæ, 772. **Ejus ecclesia Rhemis,** 772, n. **Arvernus,** 772. **Reliquia,** 69.
Agricola patricius, 163, 569.
Agrium purgat ventrem, 1112.
Agrippæ mors, 20, n.
Agrippina urbs, 60, 792, 1170. **Dicitur Colonia,** 57, 297, 582.
Agrippinensis episcopus Ebregisilus, 501; **Charentinus,** 505, n.
Agroecius primicerius Aretiorum, 62.
Agrecula. Vide Agricola.
Aicardus abbas majoris monasterii, 1280, 1281.
Aidulfus subdiaconus, 1516.
Aighyna dux, 652.
Aigulfus Valentis episcopus, 660.
Aigulfus abbas sancti Dionysii, 651.
An fuerit episcopus Valentis? 652, n.
Alyna et Saxonom genere, 619.
Alulfus episcopus Valentis, 600, n.
Almandus dux, 650, n.
Alstulfus rex Langobardorum, 688, 689. **A Francis fugatus pacem obtinet,** 690. **Fidem fallit, iterum fugatur,** 691. **Pacem obtinet,** 692. **Obit,** 692.
Ajecius. Vide Ætius.
Alamannia, 1146, 1147, 1148. **Antea Suavia,** 681. **Cedit Carlomanno,** 705. — **Alamanni,** 56, n., 61, 62, 94, 563, n., 674. **Cum Wandals dimicant,** 712. **A Chlodoveo victi ipsi subjiciuntur,** 58, 590. **Eorum rex interemptus,** 560. **Gallias vastant,** 25, 56. **Et Italiam,** 707. **In Italia stabiliti Francis subjiciuntur,** 135, n. **Transjuranos fugant,** 617. **Pippino et Carlomanno subjecti,** 685. **A Carlomanno poniti,** 694. **Dicuntur Sævi,** 44, 45. — **Alamannorum reges,** 80. **Chroicus,** 25. **Respensial,** 61. **Duces Leutharius,** 658. **Leudefridus,** 598. **Uacilens, ibid.** **Chrodobertus,** 642. **Theudebaldus,** 685, n. **Godfridus, ibid.** seu **Gotefredus,** 1355. **Leges,** 1354. — **Alamanni in Italia,** 71. **An Alani? et Gallia pro Italia, ibid., n.**
Alani, 62, 565, n. **Sub Chroco rege,** 711. **Sub Frasmundo in Hispania transeunt,** 712. **Vandalis auxiliantur,** 61. **A Gotthis fugati,** 56, n.
Alaunorum rex Respensial, 61.
Alaricus rex Gotthorum, 58, 462, 463.
Alaricus rex Wisigothorum, 556, 709, 710, 711, 825, 1242. **Ejus et Chlodovei colloquium,** 90. **Sedes Pictavi,** 92. **Chlodovei adversus eum expeditio,** 92. **Vincitur et occiditur,** 94, 562. **Ob hæresim,** 104. **Ejus thesauros diripit Chlodoveus,** 95. **Ejus filius Amalarius,** 105. **Uxor ejus, Arevagni,** 1592.
Alaricus, 1235.
Alba Hælviorum urbs, 516, n.
Alba paschalis, 1188, n.
Alba induta archidiaconus, 185. **Et diaconus,** 1289.
Albas vestes sacerdotum, 75, 909. **Et Levitarum,** 909, 945. **Et regens baptizatorum,** 212, 213, 560, 925, 975. **In albis defunctus,** 793. **Miraculis claret,** 958, 912. **Tales sunt beati,** 81.
Albigensis urbs, 50, 95, 553, 440. **Fit metropolis, ibid., n.** **Luc vexatur,** 308. **Childoberto redditur,** 415. **Ibidem martyr Amaranus,** 787. — **Albigenses episcopi Diogenianus,** 67; **Salvius,** 258, 329, 393; **Theophilus,** 550, n., 595, n.; **Desideratus,** 595. — **Albigense,** 1096.
Albina martyr Lugduni, 779.
Albinganum urbs, 615.
Albini episcopus Andecavensis miracula et monasterium, 977. **Vita, ibid.,** 1281. **Basilica,** 212.
Albinianus presbyter, 917, n.
Albinus episcopus Ucetiensis, 281.
Albinus rector Provinciae, 185. **Ejus in archidiaconum severitas,** 185, 186.
Albio: eum vicus, 654.
Alboenus, 620, 621.
Albofeilis Chlodovei soror baptizatur et obit, 84. **Virginitatem sedit,** 81, n., 1520.
Alboinus rex Langobardorum, 143, 182, 1539, 1510. **Chlothesindam uxorem ducit,** 575. **Italiam invadit,** 219, 575.
Alcibiades martyr Lugduni, 771.
Alcina Apollinaris soror, 105, 106, n., 798. **Anita Arcadii,** 115.
Aldeberga Ethelberti regis uxor, 165 et n.
Aldetrudis Chlotarii II uxor, 629, n.
Alesaciones, 616.
Altheus Patricius, 622. **E regio Burgundionum genere, occiditur,** 624.
Alexander martyr Lugduni, 779. **Alter, ibid.,** 780.
Alexander sancti Pauli æmulus, 1161.
Alexander Magnus, 640. **Rex Macedonum,** 705.
Alexandri religiosi sepultura, 924.
Alexandri Historia, 57. **Vide Sulpicius.**
Alexandria a Sarracenis capta, 652.
Aligarius, 1518.
Alingaviensis vicus, 740. **Ejus ecclesia,** 528.
Althius episcopus Cadurcensis, 67.
Alloleiatium, 1175.
Allomeris sanatur, 1060.
Almagarius dux, 619, n.
Almansor rex Sarracenorum, 702.
Alodium vicus, 192, n.
Alpes, 684, 946. **Alpium Jaga,** 774.
Alpheida Pippini uxor, 671.
Alpinianus presbyter, 917, n.
Alpinus comes Turonensis, 1023.
Alpius martyr Lugduni, 779.
Alsacii, 616, 617.
Alsatia, 616, n., 621. **Cedit Carlomanno,** 705.
Alstidius testamento sancti Aredii subscribit, 1314.
Altaris cum reliquiis sanctorum dedicatio, 738, 759. **Consecratur,** 1192. **Cum reliquiis,** 414, n., 879. **Ab episcopo consecratur,** 1225. **Sinul cum muneriorio cooperitorio legitur,** 1195.
Altari impositæ reliquie, 875, 1002.
Altari oblata pecora, 872. **Altaris pælla,** 548, 502, 507. **Fidejussor,** 218. **Altare in cæmeterio,** 986.
Altarium, 538, 347, 858. **Altarium ecclesie, quid? 68, 72.** **Ibi communiabant laici,** 491. **Populus instruitur,** 1329. **Fiunt juramenta,** 189.
Alticus Bulgarus, 645.
Altinosa civitas, 1350.
Altium urbs, 1348.
Alunna martyr Lugduni, 779.

- Amabilis presbyteri miracula, 921. Sepulcrum, *ibid.*, n.
- Amalberga regina Thoringorum, 107, 563. Uxor Hermenefridi, 1892.
- Amalfrida soror Theodorici regis Italiae, 170, n.
- Amalaricus rex Gothorum, 91. Sororem Francæ regem uxorem ducit, 105. In eam sævit, 113. Occiditur, 114, 151, 563. Narbone, 115. Barcinone, 566.
- Amalaricus presbyter Proillii, 1518, 1519.
- Amalasmtha Theodorici filia, 151, n. Ejus mors, etc., 152, n. Causa, 566, n.
- Amalberga regina Thoringorum, 563.
- Amalbertus, 663. Flacoti germanus, 679.
- Amalgarius dux, 616, 649, 659, 660. Besne et Donatiaci fundator, 635, n.
- Amalo dux, 450. Misere perit, 451.
- Amandini ecclesia Arvernis, 74, n.
- Amandus episcopus Sigiberum baptizat, 637, n.
- Amandus episcopus Burdigalæ, 67. Locum cedit Severino, 951.
- Amandus dux, 630, n.
- Amantes duo Arverni, 35, 920.
- Amantii episcopus Rutenensis translatio, 1160. Basilica, 1160. Monasterium, *ibid.*, n.
- Amanugus comes Pictavensis, 697.
- Amarandus martyr Albigensis, 787, 788. Ejus passionis historia, 787.
- Amaseorum civitas, 1262.
- Amatisia fluvius, 91, n.
- Amatores bajuli infantum, 967.
- Amatus patricius, 183, 573.
- Amazonæ, 703.
- Amblaenensis vicus, 91. Ibi pons ex navibus, 1048. Ecclesia, 528. Sacra sancto Dionysio, 1518.
- Amblaenensis vicus, 1137.
- Ambiacinum monasterium, 1507.
- Ambianensis episcopus Bertefridus, 143, n. Reatus, Honoratus, 252, n. 1594, n.
- Ambiani celebre sancti Martini miraculum, 1019. Ibi et cœnobium, 1019.
- Ambitio episcopatus detestanda, 176.
- Amblava, 673.
- Ambrosius Mediolani episcopus morti sancti Martini interest, 1006. Et revelantur sancti Gervasius et Protasius, 776.
- Ambrosius misere perit, 289, 290, 534.
- Ametius episcopus, 597. Bigorritanus, 398, n. 425.
- Ametegis vallis, 625.
- Aminadab filius Aram, 15.
- Amiramomeni rex Sarracenorum, 702.
- Ammonius agens basilicæ sancti Martini, 1020.
- Ammarus Hunnorum rex, 1271.
- Ammarus junior sancti Martini patruus, 1271, 1272, 1273, 1277. Episcopus Hunnorum, 1277.
- Amo Langobardorum dux, 186. Fugit, 187.
- Amon rex Juda, 16, 17.
- Amor rex Sarracenorum occiditur, 679.
- Amormuni rex Sarracenorum, 701, 702.
- Amos episcopus Jerosolymitanus, 599, n., 600, n.
- Amphibalum album paschale, 1188, n.
- Amphibolum, 91..
- Amphytrion, 715.
- Ampsnarii seu Ampsivarit populi, 60.
- Ampulla sanguinis sancti Stephani, 753, n. Oleo sancti Martini plena, 588, etc. Oleum miraculose repleta ad sancti Martini sepulcrum, 1039. Servata ad agrorum medelam, 1060.
- Ampulla Rheimensis, 83, n.
- Anafedis Theodorici Magni uxor, 151, n.
- Anagildus a sancto Juliano sanatus, 838.
- Analogium in ecclesia sancti Cypriani, 826.
- Ananias punitio, 472.
- Anargyri martyres, 831, n.
- Anastasius papa Chlodoveo Christiano gratulatur, 1322.
- Anastasius imperator Chlodoveum cons. lem creat, 95.
- Anastasius episcopus Antiochiæ, 599, n.
- Anastasius abbas, 287. Sancti Victoris Massiliæ, 268, n.
- Anastasius presbyter Arvernensis, 150.
- Anathemata ad sanctorum sepulcra, 1190.
- Anatolius reclusus Burdegalis, 408.
- Anaulfus Persarum imperator, 598. Fit Christianus, 599.
- Anchises, 715.
- Ancilla Dei, 125. Id est sanctimonialis, 126, n.
- Andarchius, 188. Fallit Ursum, 189. Comburit ab eo, 1, 190.
- Andecavinus homo, 1022. Æger sanatur, 279.
- Andecavis urbs, 252, 295, 494, 1093, 1350, 1532.
- Andegavum, 70, 214, 259, 339, 413, 501, 554, 671, 1096. A Childerico obtinetur; 535. Andegavum territorium, 437, 1087, 1093, 1123. In eo pagus Caronensis, 1069. Vicus Crovium, 1123, 1128. Vicus Cracatonium, 1083. Regio, 1060. — Andegavense monast. A Licinio conditum, 535. — Andegavi, 190, 504, 578. In Britannos ducti, 237. Fame vexati, 518. — Andegavenses episcopi Maurilius, 1281; sanctus Albinus, 9, 7, 1281; Audoveus, 501. — Andegavi dux Bepiolenus, 413. Comes Theodulfus, 391. — Andegavus civis Licinius episcopus Turonensis, 535.
- Andelaus, 598, 618. Colloquium, 440.
- Anderitum urbs, 26, n., 518, n.
- Andreas passus apud Patras, ejus basilica, et unana et oleum et sepulcro, 734, 1264. Sepulcrum miraculis illustre, 756. Reliquiæ in Burgundia, 754. Apud Turones, 754. Agathæ, 810. Monasterium Agathæ, 810, n. Aliud Romæ a sancto Gregorio conditum, 479, n. Basilica Arvernis, 172. A Præmonstratensis possidetur, 172, n. Apud Novum vicum Turonum, 755, n. Ejus passio apocrypha, 1261, n. Liber de ejus miraculis, *ibid.* Acta in Liturgia Gallicana, 1597.
- Andreas legatus Constantinopolitani, 1349, 1350.
- A gelorum miracula, 893. Ii nesciunt diem iudicii, 7.
- Angeris fluvius, 1241, 1242.
- Angeris monasterium, 1242.
- Anglorum conversio, 163, n. Rex Ethelbertus, 165, n.
- Anianus episcopus Aurelianensis, 53, 707, 708. Ejus basilica, 437, 652.
- Anicium a Vellava urbe distinctum, 519.
- Animæ immortalitas et natura, 7, vivit post mortem, 497.
- Animodus vicarius, 489.
- Animus tribunus, 1044.
- Aninsula monasterium, 214.
- Anna Helcanæ uxor, 1165.
- Anorum computationes, 10, 14, 15, 16, 19, 36, 538, 576, 675, 676.
- Annullus in sponsalibus, 1252.
- Anuulus regis, 201.
- Annus a quo mense incipit, 876. Apud Gregorium, 1253, n. A Martio, 871. Anni ecclesiastici initium olim in Gallia, 751, n.
- Anonymi sancti apud Santonas, 912.
- Ansegiselus Francus nobilis, pater Pippini, 353, 667.
- Ansfledis uxor Waradonis, 669, 670.
- Ansoaldus, 204. Chilperico regi fidelis, 575. Legatus in Hispaniam, 582. Erat genere Francus, 620.
- Ansovaldus, 260, 525, 405. Ex reg. d. prioribus, 536. Fugit, 583. Chilperici legatus, 293, 294.
- Anstrutiones qui, 99, n.
- Antenna crucis signum refert, 1011.
- Antestius, 596, 413, 411, 431. Dav, 1290.
- Anthemius imperator, 63, n.
- Anthemius episcopus Semonensis, 404.
- Antichristus, 519. Quid faciet, 7.
- Antidius episcopus, 578. Aginensis, 577, n.
- Antiochia, 599. Ejus everat, 516, 517. Ejus pagus, 916.
- Antiochiæ episcopus Ignatius martyr, 21. Episcopus Babylonis martyr, 22. Gregorius, 599, 600.
- Antiochia Ægypti a Persis capta, 180.
- Antiphones Megarensis, 1263.
- Antiphones, 1182. In matutinis, 1187. Eas episcopus incipit, 403. Et cantat, 1165.
- Antistes dicitur abbas, 1226.
- Antolianus martyr, 23. Arvernis, 795. Eius ecclesia, 796. Reliquiæ, 1598.
- Antonia martyr Lugduni, 779.
- Antoninus imperator, 21.
- Antoninus defunctus ex ecclesia deicitur, 821.
- Antonius frater sancti Patrocli, 1187.
- Antonius Magnus, monachus, 23.
- Antonnacum, 620.
- Apræma urbs Syriæ, 180.
- Apollinaris martyr Rhenis, 785. Eius basilica, 786.
- Apollinaris Arvernensis in pugna Vogladensi, 94. Sancti Sidonii filius, *ibid.*, n. Periculum evadit, 774. Episcopus Arvernensis, 103, 795, 1161. Obiit, 106.
- Apollonius martyr Lugduni, 779.
- Apoplexia, sanguinis percussio, 297.
- Aposata, qui e monasterio fugerat, 215.
- Apostoli a Christo edocti, 723. Per duodecim lapides Jordanis signati, 1003. Totam representant Ecclesiam, 1240. Sanctum Petrum episcopum ordinant, 750. Nihil habent proprium, 724. Dispersi per orbem, ad Mariæ obitum congregantur, 724. Eam sepellunt, *ibid.* Eorum gesta ignota, 1204. Reliquiæ, 754, 816. Sepulcra Romæ, 279. Basilica Parisiis, 100. Lugduni, 1187, n. Eorum discipuli in Gallias missi, 777.
- Apostolica sedes, 686, 691. Romana, 43, 763. Tum et alia, 166, et n. Id est episcopalis, 470.
- Apostolice traditio, 497.
- Apostolici, id est episcopi, 386, 1333. Potissimum Romani, 166, n.
- Apostolici canones, 228, 227, n.
- Appellatio ad papam, 252. Et ad synodum, 1329.
- Appellinus comes, 618, n.
- Appennis formula, 1332, 1333.
- Apta religiosa, 1058.
- Apri (sancti) ecclesia, 651.
- Aprunculus Arvernensis episcopus, 74, 1161. Ex Lingoneusi, 76. Obiit, 105.
- Aprunculus episcopus Traverorum obiit, 1171.
- Aptacharius rex Langobardorum, 449, n. Eius legatio ad Gunramnum,

487. Tum ad Childebertum, 488. Obit, 48.
- Aqua abluitur sancti Martini sepulchrum ante Pascha, 1070, 1098. Inde aqua benedicta e sepulchro sancti Martini, 254.
- Aqua benedicta, 747, 966, 1163. Ejus virtus, 1063.
- Aqua calida fides recta approbatur, 815, 904.
- Aquæ judicium, 799, 800.
- Aquæ Tarbellicæ. Ejus episcopi Faustianus, 357, 377, 392; Nicetius, 392, 393, n., antea comes, 337.
- Aquæ Sextiæ in Provincia, 228, 413, n. Ejus patronus Metrias, 931.
- Aquenses, 186.
- Aquenses episcopi Pientius, 288; Franco, 931.
- Aquila rex. Vide Agila.
- Aquileia, 57. Diruitur, 56.
- Aquilonensis episcopus, id est Ecolimbensis, 469.
- Aquitania, 634, 682, 693, 699, 1284. An dicta Germania? 77, n., 1391. Ejus caput, 698. A Francis acquisita, 137, n., Pippino subicitur, 699, 702. Ab eo vastata, 695. Inter ejus filios divisa, 703.
- Aquitaniæ dux an jus regium habuit? 675, n. Duces Willicharius, 138, n.; Eudo, 672, etc.; Chunoaldus, 682. Princeps Waifarri, 693, etc., 702.
- Arabicus sinus, 15.
- Aram filius Esrom, 15.
- Aram dux Theoderici regis Italici, 806.
- Araris fluvius, 83, 242, 399, 800, 912, 992. Cognominatus Saconna, 662.
- Aravatus episcopus Tungrorum, 31.
- An Servatius? *ibid.*, n.; Trajectensis, 1405.
- Arbatilicus pagus, 822.
- Arboastes presbyter perjurus punitur, 975.
- Arbogastes comes, 59. C. O. Genere Francus, 59, n., 549, n. Vicus a Francis, 549. In eos con urat, 550.
- Arboris fluvius, 688.
- Arca Noe typus Ecclesiæ, 0.
- Arca fluvius, 687, n.
- Arcadius imperator, 31, 528.
- Arcadius Bituricensis episcopus, 1198.
- Arcadius Apollinaris filius, 106, n. Senator Arvernis urbem prodit, 113.
- Arcturiga fugit, 113. Procurat necem filiorum Chlodomeris, 124.
- Archang lorum basilica, 730.
- Archiatr Marileifus, 216. Theodoricus, Petrus, 607.
- Archicancellarius, 1130, n.
- Archidiaconus alia vestitus episcopum invitabat ad altare, 183. Cæteris clericis præfatus, 1198. Parvulus erudit, 809. An plures in una ecclesia? 263, n.
- Archinbadius episcopus Nicææ, 281, n.
- Archipresbyter Arthonæ, Eulalius, 896. Becciaci vici, 822. Ecclesiæ sancti Juliani Publani, 866. Nemausensis parochus, 808. Nereensis, 1201.
- Archipresbyteri, 206, 207, 825. Officium episcopi gerit, 206.
- Archisynagogi filia resuscitata, 725.
- Arciaca, 576.
- Arciacensis campana, 602.
- Arconius, 850, n.
- Ardoiana, Diana, 1395.
- Ardenna silva, 593, 819, 626, 647, 688. Ibi colitur Diana, 388, n., 1395.
- Aredius Gundobadi regis consiliarius, 598. Chlotildis nuptias impedire conatur, 599. Et Collationem pro lide, 1225. Gundobadam a ruina eripit, 86, 87, 561, 562.
- Aredius cancellarius Theodeberti, 1165.
- Aredius abbas, 386, 396, 771, 870, 1232, 139. Lemovicinus, 1118. Lemovix presbyter, 763, 879, 890. Gesta sancti Nicetii Treverensis narrat, 1210. Turones venit, 1063. Ejus devotio erga sanctum Martinum, 901, 1094. C. i sua omnia legat, 1314. Moribundus suos adhortatur, 1302. Obit, 823, 1301. Ejus vitæ compendium, 523, 524, 525. Monasterium instituit, 523. Miracula, 1303. Vita, 1283 *et seqq.* Testamentum, 1308. Ejus pater Jocuodus, frater Eustadius, 1312. Alter frater Renosindus, 1064. Mater Pelagia, 983.
- Aregisilus, 117. Occiditur, 118.
- Aregius episcopus Vapincensis, 238, n.
- Aregundis Chlotarii uxor, 142, 143, 307.
- Arelao villa, 603.
- Arelas urbs, 26, 54, 467, 677, 808.
- A Gotthis capta, 126. Ab Arvernus, 572. A Sigiberti exercitu capta, tum a Guntramno recipitur, 170. Ejus obsidio a Francis soluta, 127, n. Ibi Chrocus captus, 711.
- Arelatenses episcopi Trophimus, 23; Leontius, 164, n.; Sabaudus, 170, 410; Licerius, 410, n.; 411, 418; Virgilius, 418. Paschasius, 417, 448, n.; sanctus Cæsarius, 473; Aequius, 1323. — Arelatensis martyr Genesius, 777, 794. Arelatensis Dynamius, 484. — Arelatenses diptychæ, 418, n. — Arelatense monasterium, 167. Liliola, Cæsaria, item Cæsaria, abbatissæ, 468, n. — Arelatensis provincia, 144, 186, 402, 518, 1174. A Gotthis vastata, 425. Sub Guntramno, 415, n. — Arelatense castrum Ugernum, 402.
- Arelanum silva, 130, n. Villa regia, 905, n.
- Arembertus dux occisus, 619.
- Aremirus rex Galliciæ, 1012, n.
- Aremoricam Britanni invaserunt, 143, n.
- Arena urbis Trevericæ, 711.
- Artesius martyr Lugduni, 779.
- Arevagui Alarici regis uxor, 1392.
- Argentei urcei in ecclesia, 764.
- Argenteus minoris est pretii quam trians, 1028.
- Argenti donum ad pondus ægroti, 1013.
- Argentolli beatæ Mariæ monasterium, 730, n. Ibi Tunica Domini, 729, n.
- Argentomagus, 697, n.
- Argentomagus vicus, 1297, 1298.
- Argentonus castrum, 697.
- Argenteratensis urbs, 314. Dicitur Strataburgum, 460, n.
- Argæus rex Macedoniorum, 17.
- Argivorum rex Tropas, seu Trophas, 17.
- Arialdus dux, 649, n.
- Ariana hæresis, 45, 248, 1275. Baptismi iterationem docet, 45, 46. Refutatur, 253. Divinitus confutatur, 737. Eam tuetur Theodoricus rex, 746.
- Ariani impugnantur, 6, 7, 516. Eorum libri cremati, 598. Spiritum sanctum impugnant, 238, 815, 814. Docent tolerantiam religionum, 256. Eorum infelicitas, 102. Impostura detegitur, 904, 88, n. Collatio cum illis coram Gundobado, 88, n., 1322. Vincuntur, 1324. Miracula non patrant, 433, 454. Miraculo confusi, 815. Eorum mos in communicandis regibus, 132. Hispaniam induciunt, 814. Et Suevos, 1012. Chlodoveo sunt exosi, 92. Nihil a sancto Martini obtinent, facti catholici postulata accipiunt, 1013. Apostolorum basilicam venerantur, sed non audent ingredi, 1339. Ad ecclesiam venientes baptizantur, 538. Chrismanitur, 83, n. 88, 1048, 218, 431. Dicuntur fieri Christiani, 380.
- Arianorum concilium Tolotanium, 248, n.
- Arianorum episcopi, Cyrels, 46, etc. Athalocus in provincia Narbonensi, 434, 435, n. Sunna, Uldia, 436, n. Burgundionum Bouifacius, 1324.
- Aribertus, 629.
- Aribertus rex, 367, 368. Vide Charibertus.
- Aridius episcopus Lugduni, 603, 608. Sancti Desiderii mortem procurat, 609.
- Aridius episcopus Vapincensis, 238, n.
- Arii mores, 74, 256, 433. Nefanda, 103.
- Arimbertus dux, 619.
- Arioaldus rex Longobard., 628, n.
- Arioli non consulendi, 1024, 1025.
- Detestandi, 881, 882. Eorum fallaciæ, 217.
- Aripennis terræ, 238. Mensura, 10.
- Aritensis episcopus Mundericus, 207. Ejus sedes ubi fuerit, *ibid.*, n., 315, n.
- Arithmetica de numeris agit, 578.
- Arma vetantur tempore sacrificii, 580, n. A-morum concrepatio signum applausus apud Francos, etc., 97, n.
- Armatus Periclus, 183, n.
- Armenia a Persis vastata, 516. Ejus montes, 228. Frigora, *ibid.* Ibi quadraginta octo martyres, 828.
- Armenia major dicitur Persarum, 180, n.
- Armentaria sancti Gregorii Lingonensis uxor, 1178.
- Armentaria sancti Gregorii Lingonensis neptis, 1179. Gregorii Turonensis mater, *ibid.*, n.
- Armentarius archiatr, 1039.
- Armentarius clericus, 1029.
- Armentarius comes Lugdunensis, 1186.
- Armentarius Judæus, 518.
- Armentius episcopus Turonensis, 48, 44, 5.9.
- Arnebertus dux, 631, 632, 635.
- Arnegisilus, 396.
- Arnulfus Austrasius, 620. Episcopus Mettensis, 630, 631, 635, 636. Serindæ stirpis radix, 630, n. Ejus monasterium Mettis, 636, n. Basillea, 671.
- Arnulfus episcopus Turonensis ex Rhemorum comite, sancti Remigii discipulus, 533, n. Ejus mors, rel quæ, etc., 334, n.
- Arnulfus Persarum imperator, 398, n.
- Arnulfus Theodebertum sepelit, 194.
- Aroanni fluvius, 603, 604, n.
- Arola fluvius, 602, n.
- Arphaxad filius Sem, 10.
- Arrabo fluvius Hungariæ, 27, n.
- Arrabo in sponsalibus, 31.
- Arsacidæ reges Persarum, 169, n.
- Artemia mater sancti Nicetii episcopi Lugdunensis, 1183.
- Artemius episcopus Arvernensis, 31, 66.
- Artemius monachus, 1297.
- Artes septem liberales, 337.
- Arthona Arvernensis vicus, 897, 1166. Ibi archipresbyter Eulalius, 838.
- Arula flumen, 603.
- Arula carbonibus plena, 937.
- Arundo qua Christus est percussus 729.
- Aruspicia ethnicorum, 767, 769.
- Arutisiodorensis pagus, 693, n.
- Arvatus episcopus Tungricus, 317.
- Sen Trajecti, 953. Miracula ad ejus sepulchrum et ecclesia, *ibid.*
- Arverna urbs, 72, 175, 693, 771, 495, 867, 921, 1168, 1169, 1174, 1174, 1175, 1212, 1219, 1267. Pacem habuit sub Nicetio, 391. Eam Childebertus invadit, 113. A Theodorico obsidetur, 115. Basilicis sanctorum tutata, 1102.

- Ibi Deuteria relicta, 138. Antiqua monumenta, 1400. — Arvernensis ecclesia, etc., a tributis exenta, 490. Eius patroni, 775. Eorum sepulcra, 1400. Ecclesia senior, 89. Schisma inter Canonem et Cautinum, 147. — Arvernum, 161, 188, 189, 214, 299, 394, 492, 693, 817, 849, 920, 928, 1044, 1239. Sicelitate vexatur, 1163. Ipsum invadit Childebertus, 1564. Diripit Theodoricus, 564. — Arverni delubrum Vasso, 25. — Arvernæ urbis territorium, 797. Castrum Tigeraum, 783. Vicus Ricomagus, 818. — Arvernum territorium, 751, 777, 808, 1158, 1211, 1219, 1231. Ipsam Saxones non devastarunt, 184, n. Eius vicus Arthons, 897. — Arvernus terminus, 490, 1207. — Arverna regio, 400, 859. Pluvia inundatur, 241. Lue affigitur, 792. Valles, 491. — Arverni, 95, 267, 299, 500, 919, 1173, 1288. Nobilitate Romana nitent, 898. Senatores, 533. Nobiles occidit, 550. Arverni cives, 533. Occiduntur in prælo Vogladens, 94. A Theodorico rege devastati, 115, 783, 863, 867, 1161, 1166. Theodeberto obsequia dant, 816. Huc Chramnus directus, 148, 155. Ab ejus ministris vexantur, 797. A Saxo nibus decepti, 185. Arelatensium capiunt, 169. Vincuntur, 170. Ibi interfecit, 572. Vexati, 156. Prodigis terrentur, 172. Lue vexati, 172, 881. Per sanctum Gallum servati, 145. Vincit, miraculo liberati, 489. Clade afflicti, 253. — Arvernus homo, 1239. Emergumæna, 1051. Civis Ursus, 188. Presbyter Eunomius, 784. Clerici Trevisi translati, 1170. — Arvernenses martyres, Limini, Antolianus, Cassius et Victorinus, 25. Julianus, 848, 1203, etc. Apocrotus Stremonius, 918. — Arvernenses episcopi, Stremonius, 23, etc.; Urbicus, 29; Legonus, 30; Illidius, 30, etc.; Nepotianus, 51, etc. Au Justus? 51, n., 1401. Ariemius, 51, etc.; Venerandus, 68, etc.; Rusticus, 67; Namatius, 69; Eparchius, 71; Apollinaris Sidonius, 72, etc.; Aprunculus, 74, etc.; Eufra- sius, 91, etc.; Apollinaris, 795, etc.; Quintianus, 105, etc.; sanctus Gallus, 867, etc.; Cautinus, 148, etc.; Avitus, 176, etc.; Avitus II, 490, n.; Bonitus, *ibid.* — Arvernenses comites, Firmi- nus, 152, etc.; Salustius, 152; Nico- tius, tum dux, 391; Eulalius, 416, etc.; Blandinus, 694; Chilpingus, 637; Becco, 861; Georgius, 922; Hortensius, 1162. — Arvernorum duces, Victorius, 71, etc.; Nicetius, 400, etc.; Bobo, 657. Arvernæ præfectus Sigivaldus, 116, etc. — Arvernense concilium, 1515. Eius epistola ad Theodebertum, 1334. — Arvernense episcopatus ambitus, 173. — Arvernæ Lemani amoenitas, 115. Asa rex Juda, 16. Asavatius episcopus Tungrensis, 51, n. Ascalonum vinum, 126. Ascensio Christi, 19, 1163. Festum, 89, 90, 212, 423, 551. Aschla, alia ab Anthemii imperato- ris filia, 65, n. Mater regis Theodo- miri, 62. Asciburgum castrum, 63, n. Asclepius, 293. Ascovindus civis Arvernus, 155. Aser filius Jacob, 11. Asia ibi persecutio, 22. Passus san- ctus Bartholomæus, 757, n. Eam Franci vastant, 705, 706. Frigii pervagantur, 519. Asiaticum vicus Turonum, 1124, n. Aso dux, 627, n., 645, n. Asphaltum mare, 741. Assumptio sancti Andree, 754. Sancti Martini, 1028. Asterius Theodeberti I amicus,
134. Asterius fit patricius, 62. Astidius vir illustris abbas Atanen- sis, 1502. Astrebodius martyr, 25, n. Astrologia, 538. Astyriorum reges, Ninus, Agaradis, Eutropes, 17. Asylum ecclesie, 462. Servatum et assertum, 621. Athannacum monasterium, 587, n., 523, n., 1509. Eius fundatio, 1267. Abbas Astidius, 1502. Monachi, 1515, 1514. Atax fluvius, 679, n. Aihalocus episcopus Arisnus, 434, 455, n. Athanacum locus Lugduni et Atha- naccenses martyres, 780. Monasterium, *Ibid.* Athanagildus rex Hispanie, 179, 247, 567, 570, 580. Imperatoris exercitum vincit, etc., 147. Obiit, 572. Eius suc- cessor Leuva, 448. Filia Brunchildis, 167. Athanagildus Theodorici Magni æ- spos Italiae rex, 151, n. Athanagildus sancti Hermonigildi filius, 249, n., 483, n., 488. Constanti- nopoli moratur, 1516. Athanarius Gothorum rex, 80. Per- secutor, 51, 537. Atheniensium rex Agastus, 17. Atheniensium reges Cecropida, 169, n. Athima rex Sarracenorum, 679. Atolus vir præclarus, 875, n. Atrebates a Chlodione pervasi, 64, n. Atreverci imp. filia, 1404. Atros virus, 957. Attalus martyr Lugduni, 779, n. Attalus nepos sancti Gregorii In- gonensis captivus, 119. Liberatur, 122. Fuit comes Eduensis, *Ibid.*, n. Atticus rex Cecrops, 17. Atticus consul, 54, 1005. Attila rex Hunnorum, 51, n., 53, 60, n., 707. Fugatur, 34, 53. Decipitur ab Ælio, 708. Italiam vastat, 56. Atto Witrimundus, 1292. Audeo legatus Francorum, 644. Seu Audebedo et Audebellus, 643, n. Patrem a morte tuetur, 661. Auctoritas, 481, 470. Quid sit, 453, n. Audeboda uxor Theodorici Magni, 1392. Auderamus Francus, 669. Audica regnum Gallicie invadit, 530. Pellitur, *ibidem.* Dicitur Audega, 580. Audientia, 334, 370, 460, 445, 476, 508. Audientialis formula, 570, n. Audinus, 370, 454. Auditores, 951. Audo judex, 545. Audobaldus palatii comes, 645, n. Audoenus episcopus Andegavensis, 501, n. Audoenus episcopus Rotomagensis, 551, n. Obiit, 669. Eius monasterium, 626, n., 665, n., 669, n. Audolenti filius Boso, 632. Audouarius dux exercitus Sigiberti I, 170. Audovaldus dux Italiae expeditionis, 485. Audevera Chilperici uxor, 169, 251, n., 571. Eius filia Deo sacra, 309. Audeveus episcopus Andegavensis, 501. Audulfus, 615, n. Auglolfinga gens, 629, n. Augodada uxor Theodorici Magni, 1392. Augusta Salassarum Guntramno ce- dit, 625. Augustanus episcopus Gratus, 1318, n. Augustinus Anglos convertit, 163, n.
- Augustis fluvius, 493, n. Augustodunum, 615, 639, 660, 661. Obidetur, 114. Ibi Berecynthia cele- bris, 958. Pallitur sanctus Symporian- us, 783, 872. — Augustodunensis co- mes sanctus Gregorius, 1178. — Augu- stoduni episcopi, Eufroonia, 69; Cas- sianus; Simplicius; Riticius, 955; Egemonius, 955, 956; Syagrius, 470, etc.; sanctus Leodegarius, 666. — Augu- stodunensis archidiaconus Pappolus, 298. Diaconi, Desiderius, 470; Eusta- sius, 520. Alius sanatus, 1, 96. — Augu- stodunense cœmeterium, 934, 935. — Augustodunense concilium, 469, n. — Augustodunense monasterium, 468. — Augustodunensis pagus, 639. Regio, 694. Augustus abbas Bituricensis, 862. Augustus civis Turonicus, 1099. Augustus imperator Romanus, 17. Inde nomen imperatorum, 170, n. Mensis Augustus, 17. Anus instrumentum, 61. Aulus Gellius, 1143, n. Aumarus episcopus Hunnorum, 1277. Auncharius episcopus Antisiodorensis, 437, n., 470, 1123. Aunon, 370. Aunulfus Persarum imperator, 568, n. Aunulfus Theodebertum sepelit, 165, n. Aurelianum urbs, 53, 212, 569, 575, 437, 564, 580, 605, 657, 673, 682, 690, 791, 797. Genabum dicta, 1190, n. Ibi prælium sub Childerico I, 554. Aliud contra Attilam, 708. Urbs ipsa liberatur, 54, 708. Huc adit Childebertus II, 1132. Ibi sepulchus Avitus abbas, 930. Eccle- sia sancti Aniani, 652. Sedes regum Burgundie, 602. Chlodomerus, 563, 569. Guntramni, 162, n., 580. Huius solemniter receptio, 573. Ibi Burgun- dia regni conventus, 658. — Aurelia- nensis comes Willacharius, 540. — Au- relianensis episcopi, Antonius, 53, etc.; Prosper, *Ibid.*, n.; Namatius, 456; Ausirius, 457, etc.; Marcus, 1173; Eusebius, 1328. — Aurelianenses, 345, 346, 349. Dunenses proterunt, 335. Ipsi devastantur, 534. — Aurelianense v concilium, 1175. — Aurelianensis urbs vicus, Columna, 109. — Aurelianensis terminus, 421. Territorium, 558, 797, 1042. — Aureliani episcopi Arelatensis epistola ad Theodebertum, 129, n., 1335. Aurelianum Chlodovei legatus ad Ch'oldem, 537, 538. Aurelianus patricius, 807. Aurelian episcopus Vellavensis, 519. Aureorum sanctorum basilica, 793. Auri donum ad pondus ægroti, 1013. Aureolegia villa, 623, n. Ausentius injuste occisus, 138. Ausium urbs, 77, n., 515. Territe- rium, 1124, n. — Ausonense episcopi, Faustus, Fabius, 395. Ausense territorium, 1125. Ausonia martyr Lugduni, 779, n. Ausonius poeta, 292, n. Auspicia, 1199. Ea consulibus Franci, 532. Austadius Nicæse episcopus, 261. Austacius abbas Luxovii, 624. Auster, 634, 635, 665, 667. Regnum, 631. Childerici II, 664. Auster, Austria, Anstrasia, 579, n. Austrachia insula Frisionum, 676. Australdus c. mes, 636, 697. Austrajus dux, 158, 568. Fit epi- scopus Sellensis, 159. Interficiatur, 160. Austrasia, Francie regnum, 154, 636. Eius caput Rhemi, 163, n. Felix sub Dagoberto I, 635. Eam occupat Theodoricus II, 619. Tum Chlotarius II, 630, 621. Austrasie reges Childebertus II. A

595, etc. Theodebertus II, 601, etc. Dagobertus I, 626. Rex Sigibertus III, etc. 647, 648.

Austrasia majores domus, Warnacharius, 620; Rado, 623; Pippinus, 630; Grimoaldus, 658.

Austrasi, 228, 570, 611, 617, 657, 655. Fugiantur, 619. Meroveum non recipiant, 219. Chilpericum aggrediantur, 575. Childbertum II regem faciunt, 576. In Sigibertum II conjurant, 621, 622. A Sclavis victi, 642. Theodoricum III fugant, 670. Eorum regnum, 631, 633, Carolus accipit, 705.

Austrasi abbas, 621, n.
Austrechilda Guntramni regis uxor, 164, 220, n., 221, 569, 577. Morti proximæ savitia, 244. Ubit, 580.

Austregesilus pagensis, 370.
Austremonius. Vide Stremonius.
Austria, 1150. Vide Austrasia.
Austriclianus presbyter, 917, n.
Autrigildismater sancti Lupi, 457, n.
Austrinus episcopus Aurelianensis, 457, 605.

Austrovaldus comes fit dux, 416, 425, 454.

Autharius dux imperto se subjicit, 625.

Autharius ex duce Langobardorum rex, 519, 449, 487, 611, 625, 1350.

Autisiodorum, 577, 635, 659, 695, 694, 698, 700, 1042. — Autisiodori comites, Peonius, 182. Eunius Mummo, 185. — Autisiodori episcopi Germanus, 871, etc. Anascharius, 470, 1125. Desiderius, 602, 605. — Autisiodorensis pagus, 695. Territorium, 219. Avalocium vicus, 192.

Avares, 169, n., 656. Foram rex Gaganus, 627. Dicitur Avares Chuui, 627. Avaritia vitium, 188. Fames, 11-8. Ejus detentatio, 789, 990, 991, 1023. Punitur divinitus, *ibid.*, 171, 765, 841, 922.

Avencio, 581, n.
Avenio urbs, 86, 271, 296, 299, 558, 565, 567, 578, 561, 562, 571, 660. In Provincia, 415, n. Amne circumdata, 500. Obsidetur, *ibid.* A Gumtramio capta, 170. Sigiberto restituta, 171. A Sarracenis capta, 678. A Carolo Martello recuperata, 678. Huc Gundovaldus accedit, 565. Sophistas et philosophos nutrit, 285. Ejus episcopatum recusat sanctus Domnolus, 284, 285.
Avennicum territorium, 184, 186, 574.

Avenio castrum, 581.
Aventica urbs, 617, n., 1146. Ab Alamannis vastata, 707. Ejus pagus, 617.

Aventini miraculum, 949. Ecclesia, 140.

Aventiolus, 1515.
Avitus abbas Miciaci, 109, 225, 564, 1592.

Avitus Aurelianensis confessor, ejus basilica, etc., 960. Dicitur abbas Perrensis pagi, *ibid.* An distinguendas a Miciaciensi? 979, n. Ejus basilica Aureliani, 376, 377, n.

Avitus ex archidiacono episcopus Arvernensis, 176. Ejus laudes, 175, n., 176, 212, 490, 796, 798, 834, 929, 1112, 1209, 1214. Judæos baptizat, 215, 1595. Transfert corpus sancti Illidii, 1457. Gregorium Turonensem erudit, 1155. Ejus Vita, 1592.

Avitus II episcopus Arvernus, 490, n.

Avitus episcopus Viennæ, 88, 596. Ejus epistola ad Chlodoveum, 1532. Gundobadam instruit, 88. Titubantem arguit, 89. Collatio cum Ariaris, 1522 et seqq. Ejus eloquentia, 1523. Homilia de Agaunensi monasterio, 107, n., 1015, n. Contra hæreses scribit episto-

las, etc., 89. Ejus opera, vita, etc., *ibid.*, n.

Avitus Arvernus fit imperator, 65. Ejus luxuria, 550. Fit episcopus Placentiæ, obit, 63, 551. Sepelitur 65. Ejus filia nubit Sidonio, 72.
Avo Vedastes, 534.
Axona fluvius, 514, 621.
Ayglofinga gens nobilis, 650.
Azor, 16.

B

Babel, seu Confusio, urbs, 10.
Baboli dno, pater et filius, 1506.
Babylas episcopus et martyr, 22.
Babylonia, 15. Ejus descriptio, 10, 1587. Rex Nabuchodonosor, 17. Transmigratio, 576. Captivitas, 15.
Babylonia urbs Ægypti, 12. Hodie Cairum, *ibid.*, n.

Baccæ, quid, 972, 1025.
Bacelinon, 451.
Baccis villa, 574.
Bacivum villa, 666
Bactrianorum rex Zoroaster, 9, n.
Baddo Fredegundis legatus, 415, 457.

Baddo Reccaredi regis uxor, 368, n., 449.

Badegisilus episcopus Cenomannorum, 285, 1098. Obit, 410. Ejus uxor et filia, 483. Uxor ejus nequitia, 410.

Balericus rex Thuringorum, 106. Fratrem occidit, 565. Et ipse occiditur, *ibid.*, 107.

Bagasini, 578.
Bagassini Saxones, 579.

Bajovarii, 610, n., 674. Pippino subditi, 685, 686. Bulgares occidunt, 645. Eorum leges, 1354. Duces Odi'o, 682; Tassilo, 691. Dux, sive rex, Garibaldus, 449.

Bajocassensis civis, 1071. Incola, 1127.
Bajocassini, 578, n. In Bri annos ducit, 237.

Bajocassini Saxones, 495.
Bajocensis episcopus Leudovaldus, 404, etc.

Bajuli, 1168. Regis, qui, 653, n.
Bajulus Sigibert III, 656.

Balatedo vicus, 552.
Balbiacensis pagus, 1047.

Ballomer, 562, 566, 452, 1568. Gundovaldus, 541.

Balmense monasterium triplex, 1130, n.

Balneorum usus in monasterio, 506.
Balsamo uncti Christiani, 768.

Baltus super altare oblatas, 791.
Baltus episcopi, 502.

Balta, 572, n.
Baltilds regina, 250, n. 559, 665.

Bannire, 116, n., 640, 656. — Banni exacti, 257.

Bansatrices, 1350.
Baptismi figura, 14. In eo nomen datum, 595, 1181. Mutatum, 27. Quo tempore conferebatur, 581, 582. Fontes miraculosi Ebroduni, et in Hispania, 930. Vide Fontes. Baptismus Christi, 18, 517. Baptismi Chlodovei descriptio, 85. Quo die, 460, et n. Iterantur Ariani, 45, 46, 48, et n. Ariani ad ecclesiam venientibus collatus, 598.

Baptisterii descriptio, 85.
Baptisterium Divionense, 1178. Turonense, 551, 557, 1012.

Baptizatum e fonte suscipere nemo renuere potest, 523.

Baramus Persarum tyrannes, 598, n.

Barbe tacta parvini fiebant, 709.
Barbaritas vanitas, 1254.

Barlatus ritus bellaudi, 602, 616.

Barbati dicuntur a Gregorio Franco, 119, et n., 362, 404, 975, 1165

Barbatoria, 506.
Barberus fluvius, 1051, n.

Barcino urbs, 113, 565, 566.
Barones, qui, 98, n., 128, 621, n.

Baronius dux, 611, 649.
Barrum castrum, 555. — Barrenses a reditibus publicis exempti, 563.

Bartholomæi apostoli passionis historia, 757. In India passus est, *ibid.* An in Asia? *ibid.*, n. Sepulcrum, translatio in Liparim insulam, reliquæ, 758.
Basilens presbyter Narbone, 745.
Basilicæ festivitas, 75. Descriptio, 68. Basilica beata, 1024. Basilica in baptisterio Turonum, 551. Vide Ecclesia.

Basilii episcopus, 77. — Basilii regula, 524.

Basilii presbyter Lugdunensis, 1186.
Basiliius e Pictavis civibus, 188.

Basina Thoringiæ regina, tum Francorum, 66, 552. Childrici uxor, 553, 554.

Basina Chilperici filia, 251, n., 509, n. Turbas excitat, 463. A Chrodulde dissidet, 476, 505, 504. In concilio Pictaviensi interrogatur, 506, 508.

Basinus. Vide Bisinus.
Basterna, 554, 559.

Bastona cum oppidum, 595, n.
Batavorum castrum, 671, n.

Bandastes dux obit, 581.
Baudesgilus, episcopus Cenomannensis, 312.

Baudesgilus diaconus, 218.
Baudesgilus sanatus, 1130.

Baudesgilus Andegavensis, 1123.
Baudesleifus, 125.

Baudenus monachus, 1505, 1506.
Baudilus martyr, monasterium, etc., 808.

Baudimundi uxor, 1251.
Baudinus diaconus, 217, n.

Baudinus episcopus Turonensis, 145, 1011. Canonorum mensam instituit, 555. Obit, 144.

Baudovirus montalis, 112, n.
Baudulfus, 615.

Baudulfus Andegavensis, 1125.
Beatlum a terra ob oculos ponenda, 1281, 1286. Ejus desiderium, 1295, 1503.

Beatus episcopus Ambianensis, 251, n., 1394.

Becciacus vicus, 622.
Becco comes Arvernorum, 461. Punitur, 602.

Beelphegor, 64.
Beelsephon, 14.

Befulci Winidi, 627.
Begera civitas, 442.

Belenatensis mons, 898.
Belonus deus, id est Apollo, 896, n.

Belgica secunda provincia, 875.
Belicensis episcopus Felix, 470.

Belfields Theodeberti II uxor, 618, n.

Belincio Italiæ castrum, 486, n.

Belisarius dux, 50, n. Patricius, 712.
Victus a Buccelino obit, 155, 154, n., 567, 712.

Bella caeca sanator, 1020.
Bellum civile, 192, 245. Ejus mala, 199, 200, etc. Inter Chilpericum et Sigibertum, 165. Turonibus, 370. Extinguere conatur Gregorius argento ecclesie, 571.

Bellum Quadrum, 401, n.
Bellusmons monasterium apud Turonos, 456, n.

Belsa, 110, n.
Belsonancum villa, 595, n.

Belvacensis pagus, 1018, n.
Bemaia creta, 1225.

Benarum civitas, 412. Ejus principatus, 425.

Benedictio in matutinorum officio, 1173. A peregrinis peti solita, 1279. Benedictio episcopalis, 236, 264, 277. Eam rex flagitat, 376, 378. A sacerdote data quantum prosit, 919.
 Benedictus, honoris epithetum, 132, n.
 Beneventanus episcopus sanctus Januarius, 1403.
 Benjamin filius Jacob, 12.
 Beritana urbs, 403, 804, 934.
 Beorritanus episcopus Amelius, 403.
 Benignus episcopus peregrinus apud Turones, 906.
 Benignus martyr Divisione, 780. Eius passio historia, festum, 577. Reliquie, 782. Basilica, 138, n., 602, 930. Monasterium, 782, 1402.
 Beppolenus dux, 259, 403, 412, 413, 600. Occiditur, 493, 496. Eius filius adler, 433.
 Berberensis vicus, dein Lipidiacus, 1215.
 Berberis fluvius, 1032.
 Bercharius major domus Palatii, 669. Occiditur, 670.
 Berchidius Dagoberti uxor, 637.
 Berceyhiac simulacrum Augustodani, 958.
 Beresgilius cognatus Eufrasii, 176.
 Beretrudis ecclesie benefica, 459.
 Launebaudi ducis uxor, *ibid.*, n.
 Beringarius, 701.
 Berinthus in Thracia, 1262.
 Berinzona Italiae castrum, 486.
 Bernaco villa, 689.
 Bero domesticus, 633, n.
 Berra vicus, 332.
 Berravensis Turonica urbis pagus, 269.
 Bersabee mater Salomon, 15.
 Berta Ethelberti regis uxor, 165, n.
 Berta Godini uxor, 63.
 Bertefredus, 273, 331. Conjurat in Childeberto, 426, 511. Detegitur, 427. In Ybraesul castro se munit, 428. Obsessus, fugit, 431. Occiditur, 432, 448, 536.
 Bertefridus episcopus Ambianensis, 143, n.
 Bertegisilus Cenomanensis episcopus, 409, n.
 Bertellanus episcopus Bituricus, 694.
 Bertetrudis, seu Bertrudis Chlotarii II uxor, 624.
 Bertharius rex Thoringorum a fratre occiditur, 106, 363. Pater sanctæ Madegundis, 106, 112.
 Bertharius comes, 615, 616. Theodorici II cubicularius, 619.
 Bertharius comes Palatii, 660, 661. Major domus, 1355.
 Bertharius Scarponensis, 630. *Vide* Bercharius.
 Berthefledis filia Chariberti, monialis, 436, 437.
 Berthegundis Ingefrudis filia levitæ, 436, 437, 438. Guntrami parens, 437. Cum matre litigat, 438. Monasterium Turonense diripit, 496.
 Bertholdus major domus Burgundie, 605. Interficiatur, 606.
 Bertiniacum villa, 1318.
 Bertholdus abbas sancti Dionysii, 1384.
 Bertrada Pippini uxor, 700, 701, 702.
 Bertramnus episcopus Burdigalæ, 224, 228, 260, 377, 381, 392, 761. Gundovaldi amicus, 335, 377. Syrum invitum tendit, 336. Erat metropolis, 337. Filius Ingefrudis, 457. Guntrami ex matre agnatus, 377. Adulterii suspectus, 364, 457. Obiit, 393, 457.
 Bertramnus episcopus Cenomanensis, 336, n., 410, 436, 470, 471, 450, n.
 Bertramnus seu Waldo diaconus, 393.
 Bertraudus episcopus Convenarum,

360, n.
 Bertrudis reginæ obitus et sepultura, 626.
 Bertunense oppidum, 793, 794, n.
 Berulfus dux, 280, 304. Comes, 261, n. Dux Turonum 263, 267. Simul et Pictavorum dux, 396.
 Bessa mulier, 1290.
 Besuense monasterium, 635, n.
 Bethleem, 713, 721. Oppidum David, 17.
 Bethericus rex Spaniæ, 608. A Theodorico II despicitur, 609. Moritur, 610.
 Bibiani episcopus, Santonum sepulcrum, Vitæ liber, epistola et ecclesia, 910.
 Bibliotheca, 1269.
 Biblis martyr Lugduni, 779.
 Bigerrones, 425, n. Bigorra castrum, 125, n. Territorium, 804, n.
 Bigorra episcopus Amelius 37, 398, n.
 Bilchildis Childerici II uxor, 663. Tumulus, 1378.
 Bilchildis Theudeberti II uxor, 611. Occiditur, 617.
 Bilitio castrum Italiae, 485.
 Biltrudis matrona, 674.
 Birra fluvius, 679.
 Biscaia provincia, 610, n.
 Bisinus rex Thoringiæ, 66, 532, 535.
 Biterris urbs, 127, 680.
 Bituriga civitas, 24, 242, 448, 682, 700, 1136. Caput Aquitaniæ, 698, 699. Obsidetur, 393. Sub Childeberto, 113. Concrematur, 315. Devastatur, 513. Lue vexatur, 173. Capta a Pipino, 695. Qui ibi residet, 704. Eius ecclesia sancti Stephani sanguine ditatur, 739. — Bituricense monasterium sancti Symphoriani, 962. — Bituricensis archidiaconus Leonastes, 210. — Biturigum abbas, 823. — Biturigum comites, 368; Olo, 363; Unibertus, 694, 701; Ghiselarius, 701. — Bituricensis episcopus dictus patriarcha, 232, n. Episcopi Ursinus, 24, 961; Simplicius, 24, etc.; Remigius, 313; Sulpicius Severus, 313, etc.; Eustasius, 320; Sulpicius Pius, 320, etc.; Bertelaus, 694; Felix, 739, 982; Tetradius, 859; Probianus, Desideratus, 962; Arcadius, 1198. — Biturici, 24, 269, 303, 349, 964. Sub Guntramno, 399. — Bituricum, 251, 266, 267, 268, 518, 1101, 1102. Territorium, 414, 438, 965, 1197, 2228, 291. Eius pagus, 693, 695, 697, 700, 790. Regio, 70, 334, 1033, 1037. Vicus Dolensis, 973. Terminus, 304, 964, 1194, 1241. Devastatur, 303. Hladastes, 303, 303, 1396. Dux, 289, 397. Gundovaldo adhaeret, 332, 339. Eum deserit, 364. Guntramno reconciliatur, 380.
 Blandina martyr Lugduni, 779.
 Blandinus comes Arvernicus, 694, 695. Occiditur, 699.
 Blasphemare (*Blâmer*), 259, et passim Blasphemium, *vituperium*, 402, 629, 949. Blasphemia, 177, et passim. Blata, Blatte, purpura, 93, 1392.
 Blandastes, 381, n.
 Blandenus comes Arvernicus, 694, n. Blavia castrum, 673, 932.
 Bleda Hunnorum rex, 60, n.
 Blesenses, 345, *ibid.* Sauctus Sollenis, 159. Dunensium agros vastant, 333. Vicem recipiunt, 334. Episcopatus erecto, 333, n.
 Blidericus civis Carnotensis, 1121.
 Boantus occiditur, 383.
 Boatium civitas, 440, n.
 Bobane villa, 410, n.
 Bobila Guntrami uxor, 164, 370.
 Bobio monasterium, 616.
 Bobo dux, 250. Arvernus, 657. Filius Mummolesii, 323.

Bobo dux Frisonum, 676, n.
 Bobolenus Frodegundis referendarius, 403, 413, n.
 Bobonia, 362.
 Pocus comes Britannorum, 377.
 Bodegisilus dux, 393. Legatus ad Mauricium, 484. Occiditur, 484.
 Bodicus Britannia comes, 220.
 Bodillo notarius Gregorii, 1221.
 Bodilo nobilis Francus, 663.
 Bodo dux, 637.
 Bonifacius episcopus Arianus Burgundiensis, 1324.
 Bonifacius episcopus Moguntinus martyr, 96, n.
 Bonitus episcopus Arvernus, 490, n. Bonna castrum, 687.
 Bonogelo villa, 621. Concilium, 624, n.
 Bononia Italiae civitas, 69, *ibid.* Passi Vitalis et Agrico's, 772.
 Bouulfus saatur, 1054.
 Bouum amico et inimico faciendum, 307.
 Booz filius Salmon, 15.
 Boso, 434.
 Boso diaconus, 1250.
 Boso dux exercitus, 363, 600. Guntramnum occidit, 366, 382, 397. Doso-Guntramnum interficitur, 378, 398. *Vide* Guntramnum Roso.
 Boso filius Andolei, 632.
 Bracarensis episcopus sanctus Martinus, 247.
 Braccio, id est Ursi Catulus, 1211.
 Abbas Manatensis, 213, 910, 1389. Multa exstruit monasteria, 1213. Eius Vitæ libellus, 926. Datur, 1210.
 Bracile, 571.
 Brandea e sancti Petri sepulcro, 732, n.
 Brennacum, 276, 244, 249, 369, 1296. Oppidum, 162. Villa, 180, 690, n. Domus, 268. Brennacense concilium, 264, 268.
 Bria monasterium, 962, n.
 Bricca vicus ecclesie, 529.
 Briccius, seu Briccio, episcopus Turonensis, 40 et seqq., n., 328, 1282, 1388. Accusatus ad papam confugit, absolvitur, 529. Eius natale, 531. Cella, 1404.
 Brichildis regina Hunnorum, 1271.
 Bricillonum vicus, 1128.
 Bricteri populi, 60.
 Brigitta virgo Bellovacensis, 1399.
 Briona Italiae castrum, 771.
 Brioteridis vicus ecclesie, 329.
 Bricillanum vicus, 1128, n.
 Britannia, 160, 234, 261, 496, 568, 578, 1139. Vastata, 239. In eam Chlotarii I expeditio contra Chramnum, 161. Aggreditur Chilpericus, 237. Regnum, 650. Sub comitibus, 220. Qui promissos crines habebant, 144. Unus oh patenam violatam punitus, 818. An sub regibus vel comitibus fuit? 143, n. Non reges sed comites post Chlodoveum I habuit, 144. [Dux] Warochus, 493. Comes Chanao, 143; Maclavius 143, etc.; Chonomoris, 144; Conober, Coonober, Chonoo, 160, Chono, Chanao, Choonober, 1392. Interficiatur, 368. Maclavius, Bodi us, Theodoricus, Jacob, Varochus, 220, etc. Reges Cunobertus, 368, n. Judacail, 650. Legatus Eunius, 232. — Britanni a Maximo oppressi, 29. Eorum rebellio, 239, 240. Biturica pulsus, 70. Cum Francis bellum, 600, 601. Cui Chramno profligantur, 161. Chlotarii filius subiecti, 437. Eorum irruptio, 419, 493. Incurso, 436. Guntramno satisfaciunt, 437. Prostrati, 493, 494. Francis subiecti, 630. Eorum regnum, 377, 630. Limes, 603. Tonsura, 493.
 Britannica expeditio, 1353.
 Britta virginis inventio, 307, 908.

Alia a Brigitta Bellovacensi, 1399.
 Brittanica comes, 181.
 Brittones a Gothicis cæsi, 834, 835.
 Cujusdam impietas punita, 791, 792.
 Alter nomine Johannes, 914. Alius reclusus, 407.
 Briva Carretia vicus, 538. Seu Hilaria, 537, n.
 Brivas duplex, 849, n. Vicus Arverniae, 65, 849, 852, 858, 862, 867, 869, 881. Quantum Claromonte dissita, 145, et n. Sancti Juliani martyrio illustris, 1267, 1268. Qui est patronus, 825. Ejus ecclesia, 71, n., 553. Huc venit sanctus Germanus Autisiodori, 871. Ejus incolæ Christianismum suscipiunt, 851. Diocæsis, 152. Pagus, 777.
 Brivense monasterium, 962.
 Brixia territorium, 645.
 Brixia ecclesia, 529.
 Brocariaca vicus, 612, n.
 Brodulus avunculus Chariberti, II, 655. Et regnum asserere nititur, 653. Occiditur, 655.
 Brucariacum villa, 612.
 Bructeri populi, 59, n.
 Bruna seu Brunichildis Sigiberti uxor, 570, 571, 215, 219, 226, 252, 514, 515, 455, 458, 459, 414. Filia Goesvintæ, 247, n., 419. Seu Guathisvintæ, 179. Seu Gudsuendæ, 572. Dicitur Bruns, 570. Seu Bruma, 1596. A Gogone in Gallias adducta, 271, n. Sigiberti uxor, 570. Cui nubit, 167, 168, n. Fit catholica, 168. Regina, 461. Ad eam fugit Waddo, 368. Et mortem machinatur Fredegundis, 597, 545. Scribit sanctus Germanus, 192, n., 1345. Parisios venit, 194, 201. Sub custodia, 575, 576. Exulat, 201. Meroveo nubit, *ibid.*, 576. Res suas Prætextato commendat, 222. Mater Childiberti et Chlodovindæ, 441. Soror Gallesvindæ, 442. Filii sui regni curam habet, 595. Pro Ingunde loquitur, 595. Bertefredo favet, 428. Interest colloquio Andelaeni, 429, 440. Ejus cum Bilichilde rixæ, 611. Munera regi Hispanie mittit, 451, 452. Litteras ad Mauricium imperatorum, etc., 485, n. Ad nepotem Athanagildum, 1546. Guntramno infensa, 559, 560. Suspecta, 455. Et mortem minatur, 579. Sacramento purgatur, 456. Contra eam conjuratio, 426, 621. Ejus opera Chilpericus occidit, 544. Theodelinda a Childoberto respicit, 610. Sanctum Columbanum vexat, 612, 613, 614, 615. Bella civilia commovet, 607, 616. In Clotarium movet, 620. Lupum duceem salvat, 581. Et adversatur Egidius episcopus Rhemensis, 512. Watrionem occidit curat, 602. Desiderium episcopum deponi, 605, 609. Et Uncileonem paniri, 608. Ejecta ab Austria, 602. In Burgundia recipitur, 605. Protadium promovet, 605, 607. Filiorum nuntias legitimas impediens, 609, 610, 612. Clotario presentatur, 622. Mors decem regum ei imputatur, *ibid.*, 625. Ejus mors, 571, 629, 1351, 1352. Sepulcrum, 1399. Malitia, 571, 605, 608, 609. Avaritia, 605. Excusatur, 623, n., 1596. Ejus fortitudo, 275, 274.
 Brunulfus. *Vide* Brodulfus.
 Bubalus, 495.
 Buccelinus dux Theodeberti, 566.
 Alanannus, 133, n. Francus, 712. E us in Italia præclare gesta, 153, 154, 147, n. Quam pervadit, 712. Vincit, et vincitur, 567. Occiditur, 148, 587.
 Buccellarius, officium, 57.
 Buccus Validus abbas, 448.
 Buciovaldus abbas Viriduni episcopatum sequit obtinere, 448.
 Bucuonia silva, 96, 97, 568
 Bulgari interfecti, 645.
 Bulgastensis villa, 122.

Bondiacensis si'va, 665, n.
 Burbo oppidum duplex, 693.
 Burconia silva, 96, n., 562, n.
 Burdegala urbs, 77, n., 190, 212, 285, 296, 510, 412, 457, 574, 580, 674, 675, 759, 930, 1105, 1157, 1140. Ibi hiebat Chlodoveus I, 95. Depit Gundovaldus, 555. — Burdegala comes Garacharius, 580. — Burdigalenses, 454. — Burdigala episcopi, Amadus, 67, 931; Leontius, 163, 362, n.; Bertramnus, 264, etc.; Gundegisilus Dodo, 595; Gundegilus metropolitanus Pictavorum, 469; Severinus, 850. — Burdegala civis seductor, 423. Monachus, 174, n. Presbyter Heraclius, 245. Reclusus, 408. — Burdegalaensis regio, 1097. Ejus pagi presbyteri duo sancti, 952. Vici, 242, 580. Terminus, 421.
 Burdo fluvius, 676.
 Burgoleni relicta Donnola, 405. Filia Constantina, 468.
 Burgundalarones, 621, 624, 653.
 Burgundia, 108, 109, 125, 157, 214, 535, 564, 557, 589, 620, 621, 626, 649, 691, 700, 701, 647, 651, 652, 655, 687, 817, 1118, 1290. Ibi iames, 76, 553. Inundatio, 597. A Francis vastata, 754. Subjugata, 114. Eam invisit Dagobertus, 654. Adit Gregorius, 1052. Burgundia regio, 1505.
 Burgundia Transjurana, 600, n.
 Burgundia sub Burgundionibus, 225, 224. Regnum in Gallia, 88. — Burgundiones, 61, 93, 599. Eorum nomen et origo, sedes accipiunt in Gallis, 707. Sedes in Gallia, 65. Rivatem obsident, 854. Chlodomeris in eos expeditio, 109. Vincuntur, 110. A Francis victi ipsis subjiciuntur, 564. Langobardos vincunt, 575. A Langobardis victi, 165. — Burgundionum reges, Godogisilus seu Gunthegisilus, Godemar, 557; Gundeuchus, 79, 80, 556; Gundobadus, 79, 80, 557, 855. Burgundia rex Chilpericus, 557, 1156. Sigismundus, 107, 565. Regina Caretenes, 858, n. — Burgundionum rex dictus milles Chlodovei, 1522. Reges patricii, 164, n., 1596, n. — Burgundionum genus, 649. Genus regum, 624. Erant Ariani, 85, 551. Eorum sedes, 551. Episcopus catholicos habent suspectos, 76. Eorum episcopus Bonifacius, 1524. Leges a Gondobado latæ, 88, et n. — Burgundia regnum, 570, n., 607, 651, 646, 608, 659, 660, 681. Ad ipsum attinet Lugdunensis pagus, 697. Ejus felicitas sub Guntramno, 595. Ipsum obtinet Dagobertus, 655. Sibi assertit Carolus Martellus, 675, 677. Cedit Carolo-manno, 702. Patricii dicuntur ejus præfecti, 164, n. Proceres in Brunichildem conjurant, 622. Exercitus, 649, 650. Leudes, 652. — Burgundia rex Guntramnus, 569. A 593 ad 601. Childobertus II, 601. Theodoricus II, 601. Chlodoveus II designatur, 618. — Burgundia majores domus Waracharius, 602, 625. Berthoaldus, 605; Protadius, 607; Claudius, 608; Rado, 627; Flaccatus, 658.
 Burgundio perjurus punitur, 1195.
 Burgundio in episcopum expotitus, 291.
 Buronia silva, 96, n.
 Bursolenus Severi filius, 256.
 Butlinus. *Vide* Buccelinus.
 Byrum vestis genus, 45, et n.
 Byzantium, 1262.

C

Cabellio Provinciae urbs, 173, n.
 Cabilo urbs, 420, 452, 451, 495, 495, 609, 619, 655, 695, n., 694, n., 1111, n. Incenditur, 661. Lue vexatur, 173.

A Chramno capitur, 157. Ibi residet Guntramnus, 545, 585, 522.
 Cabilonen-sis comes Gallus, 768.
 Martyr sanctus Marcellus, 784, etc. — Cabilonenses episcopi, Agracula, Flavus, 238, etc.; Veranus, 404, n., etc.; Silvester, Giribaldi, 969. — Cabilonense concilium, 258, 579, 586, n., 605, 1596. Placitum, 538, 659. Suburbanum ad Sequanos pertinet, 595. Vinum, 126. Xenodochium Leprosorum, 970.
 Cadivum, id est epilepsia, 1049.
 Caduceus legatorum insigne, 227, n.
 Cadurcum urbs, 115, 412, 1241.
 Eius abbas, 355. Pagus, 634. Vastatur, 191. — Cadurcenses episcopi, Althibus, 697; Maurilio, 255; Ursicinus, 513, etc.; Rusticus et Desiderius, 1555.
 Cæsar Tiberius, 179, 578.
 Cæsaera regina Persarum fit Christiana, 599.
 Cæsar Augusta, 61, 566, 646. A Cbilderto bæssa liberatur, 150.
 Cæsarea Philippi urbs, 741.
 Cæsaria socrus Firmini comitis, 155.
 Cæsaria Regula, 467, 472. Cæsariae duæ abbatissæ Arelatenses, 168, n.
 Cæsaries regum signum, 98, 125, 124, 382. Regia familia signum, 125, 124, 1572.
 Cæsaries monialium, 502. Reginarum, 1572.
 Cæsarius consul, 54, 1005. — Cæsarii Arelatensis episcopi constituta, 466. Regula, 467, 472.
 Caganus rex Hunnorum, 169, n.
 Cain projectus, 1208. Occidit Abel, 8, 497.
 Cainan filius Enos, 9.
 Caino Turonici vicus, 221, 914.
 Ecclesia, 520. Castrum, 200. Et monasterium, 915.
 Cairum urbs Ægypti, 12, n.
 Cala fluvius, 410, n.
 Cala monasterium, 250, n., 665, n., 664, n. Villa, 554, 515, 584. Parisiensis civitatis, 219.
 Calagurris urbs Hispaniæ, 825
 Calanitates publicæ ob populorum peccata veniunt, 1065.
 Calatoni vici ecclesia, 529
 Calceamenti traditio in sponsalibus, 1228, 1252.
 Calchedon, 1551. A Persis comburitur, 658.
 Caldaria lignea igni imposita non comburitur, 979.
 Calix benedictio, 1565. Calix cristallinus, 775. Effactus a militibus reddimus, 590. Calices ansati, 1515.
 Caliope meretrix, 1265.
 Calpurnus, 1515.
 Calumnia, seu lis, 963.
 Calumniosus Ægla dux, 402.
 Calupna reclusus obit, 211. Ejus Vitr liber, *ibid.*, 1206.
 Calvarie locus, 1258. Ibi victima pro Isaac immutata, et Christus crucifixus, et, 11, et n.
 Calvusonus vicus Turonum, 529, n.
 Cambilobrense monasterium, 113, 1167.
 Camellum castrum, 629, n.
 Camera, id est fornix, 737. Vitium, 1119.
 Cameracum urbs, 63, 518. A Chlodione capta, 551. Regia sedes Ranacharii, 98, 563. Ibi sancti Martini reliquie, 1012. Ejus pagus, 675.
 Camerarii, 117. Eorum officia, 325, n.
 Camerarii Rignunthis, 523.
 Camerarius Waudalmarus, 597.
 Campanenses, 219, 576, 617.
 Campania, 121, 202, 561, n. Regnum, 426. Ducaus, 455, 670. — Campanie ducis, Lupus, 188, etc.; Johan-

nes, 515; Lupus, 515; Quinrio, 601; Drocus, seu Drogo, 670. — Campania Ardeicensis, 602. Catalaunensis, 621. Rheimensis, 158, 226, 568, 577, 875. Tullensis, 618. Italica a Buccelino vexata, 567, n. — Campaniæ urbs Treca, 583, 949. Populus, 483, 521.

Campanus presbyter Turonensis, 538, n.

Campi Canini, 486.

Campiones, seu pugiles, 496, n.

Campus, id est certamen singulare, 495. — Campo exponuntur rei mortis affecti, 430.

Campus ad bellum, 156, 222. Pugnae, 78.

Campus Madius, 691. Sen Maini, 79, n. Ejus celebrandi mos, 700. Placitum, 698. Habitum mense Augusto, 698, n. Aureliani, 699.

Campus Martius, 78, et n. Romanis, 57.

Cana Galiliæ, 715.

Canao filius Warochi, 494.

Cancellarius, 204, n., 1283. Complures, 1150, n. Regales, ex iis Claudus, 1150.

Cancelli ubi clerici psallentes stant, 706.

Candaces reges Æthiopum, 169, n.

Candidis sacerdotes utuntur in paschate, 1188.

Cantini campi, 436.

Canna Davidici carminis, 1253, 1457.

Canonum observantia, 510. Instituta, 431. Sanctiones lectæ, 514. In concilio, 509. Canonibus contrarium Gregorio imperator, 265. Il sunt a regibus custodiendi, 225, 1529. — Canones apostolici, 227, n. Gallicani Codices, 1504. — Canon sacerdotalis, 818. Missæ Gallicæ, 1562. — Canonica causa, 215. — Canonica institutio graduum clericatus, 116. — Canonica mensa, 1198. Apud Turones instituta, 835. — Canonice monasterium regitur, 1213. — Canonizandi ritus antiquus, 838, n.

Cantabriæ regio, 1156. Gothis subiecta, 610.

Cantabriæ dux Francio, 610.

Cantharedarum cataplasma, 1594.

Cantia in Anglia, 165. Ejus rex Ethelbertus Chariberti filiam uxorem ducit, 450. Bertam seu Adelbergam, 163, n.

Cantobennensis crypta et monasterium, 50, n., 1591. Abbas Robertus, 50. Ibi mona, 72.

Cantogilense monasterium, 1598.

Cantus psalmodum in exsequiis, 966.

Cantus alternis choris, 935.

Capilli humillati ad humilationem, 1042. Ad conversionem, 1089. In monasterio, 1072. Ad clericatum, 915. Promissi apud Britannos, 114. Horum flagella quidam gloriantur, 1254.

Capillitii regalis jus, 125, n. Vide Casaries, 955.

Capitolium Tolosæ, 25, 777.

Capitulium tributorum, 455.

Cappa casule assuta, 1083.

Cappadocia, 1275.

Capraria castrum, 127. Vallis, 361, n.

Caprasii basilica Aginini, 289, 1594.

Capsa ad Evangelia recludenda, 946.

Capsa vestimenti pars, 1188, 1189.

Capsarium, 1518.

Capsula reliquiarum ad collum suspensa, 386.

Capsum ecclesiæ, 68.

Captivitas Babylonica sub Nabuchodonosor, 15, 16. Jerosolymitana, 19.

Captonacum, 619, n.

Caput Arietis, 402.

Caput, seu auctor, 247, passim. Seu dux belli, 850.

Caraciacum, 607.

Caraxare, caraxaturæ, 362. Caraxata vasa apparent, 421.

Carbouaria silva, 58, 549.

Carcellona urbs, 599, 418. Guatramno subditur, 454.

Carcerariorum crura trabe inclusa, 1061.

Cardegisitas, cognomeno Gysso, 1106.

Carcellus vimalicta reginam, 629, n.

Caretenes Burgundiorum regina, 835, n.

Carietto episcopus Genevensis, 582.

Carietto, militiæ magister, 59.

Carilei monasterium, 214.

Caric fluvius, 697, n., 1071. Torrens, 252.

Carisicum villa regia, 607, n. Villa Palatii, 682.

Carlomannus Caroli filius regna a patre accipit, 681. Princeps, 682. Ejus regnum ante Chluderic depositionem, Saxones fugat, 685. Alamaunos punit, lit monachus, 634.

Carlomannus Pippini filius, 701, 702. Fit rex, 795. Consecratur, 704.

Carlus. Vide Carolus.

Carnotera urbs, 1244. Suburbanum, 632. Diocesis, 345. Territorium, 421, 945, 1121. Pagus, 440. Vicus Avallicium, 192. Terminus, 212, 580. Populi, 351.

Carnotenses episcopi, sanctus Solemnis, 911, etc.; Pappus, 344, etc.; Aveninus, 545; Promotus, 1540.

Carnotensis seu Carnoensis vicus, 1069, n.

Carnonensis pagus apud Andecavos, 1069.

Carnutum pagus Pertensis, 980.

Caro metu supplicii æterni subiicienda, 1285.

Carolus princeps, 674, 675, 676, 680, 681, 682. Et dux, 671, 672, 1583. Major domus, 1585. Martellus, 671, n. Sarracenos prostermit, 675. Frisones, 676, 679. Redit in selem principatus sui, 677, 680. Chilpericum fugat, 675. Et Saxones, 674. Quos tributarios facit, 677. Legatos, claves, etc., a papa recipit, 680. Legatos Romam mittit, regna filii suis dividit, 681. Ægrotat, 680. Obiit, 682.

Carolus Pippini filius, 701, 702. Il obviam Stephano papæ, 688. Fit rex Austrasiorum, 705. Consecratur, 704.

Carpianus, 1262.

Carpilio, 56.

Carpitania a locustis devastatur, 308, 330.

Carruca, currus, 1042.

Carterius episcopus Petrogoricus, 530.

Carthago magna, 485. Discordia perit, 200. Sub Wandalis, 46. Ibi legati Childeberti occisi, 484, 485. Cui imperator satisfacit, 485, 486. — Carthaginenses episcopi sanctus Cyrianus, 25, 826, sanctus Eugenius, 46 et seqq.

Carthago Spartaria urbs, 905.

Carus fluvius, 697, 1518.

Caspie portæ, 640.

Caspium mare, 659, 640.

Cassiani episcopi Augustoduni sepulcrum, 955. Vita, etc., 956, et u.

Cassiani martyrium, 771.

Cassiani regula, 524. Ejus opera monachis utilis, 1254, n.

Cassius martyr, 25. Ejus socii, 150. ecclesia Arvernensis, 150, 1401.

Casteretensis comitatus, 428, n.

Castinus comes domesticorum, 62. Francos proterit, 550.

Castitatis amor, 1185. Laus et præmium, 55. Ab episcopis servata, 957, 959.

Castrum Novum Arii, 401, n.

Castri Ferrensis comitatus, 27, n.

Casula domus, 881. Vestimentum, 1188.

Casula processoria, *ibid.*, n.

Casuum mutatio Gregorio fam. liaris, 26, n., etc.

Catabennensis crypta, 50, n.

Cataclisa quid? 946.

Catalaunenses episcopi, Elafius, 251; et Leudomirus, 1594; Felix, 470; sanctus Memmius, 948.

Catalaunensis diaconus cæcus sanatur, 1099. Ecclesia fulmine icta, 515, n. Catalaunensium mos potandi, 1099.

Territorium, 621. Campi, 51, n.

Catalani campi, 54, n.

Cataplus Massiliensium, 185.

Catellinus papa Johannes III, 252, n.

Cathedra episcopalis, 72. Regni, 221.

Cathedræ sancti Petri festum, 550, n.

Catholica religio, 516. Per Francos in cæteras nationes propagata, pr., 18. Comprobata, 901. Miraculis asserta, 901, 1015.

Catholici, 516. Catholici dicti ad hæreticorum distinctionem, 811, 955. Christiani dicuntur præ hæreticis, 115. Miraculis coruscant, 48, 453, 454.

Catholicus mos in benedicendis sacris muneribus, 1229.

Cato presbyter Arvernensis, 145.

Vana gloria laborat, episcopatu exclusus, 146. Schisma excitat, 147. Petiitur in episcopum a Turonensibus, 148. Id respuit, 149, 153. Fuit Chramni amicus, 149. Obiit, 175.

Catollonum vicus, 529, n.

Catti populi, 59, n.

Catulliacus vicus, 1295.

Caucasus mons, 659, 640.

Cauciacum, 671.

Caucas uvas producit, 567.

Caumelum castrum, 629.

Cauria urbs Lusitanis, 45, n.

Cauriniacum, 1510, n.

Causarum actio, 591.

Cautinus dux Theudeberti II, 605.

Cautinus episcopus Arvernus, 490, 881, 918. Ex Archidiacono, 146. Ejus in urbem receptio, 147. Catonem adversarium patitur, 147. Cui Turonicum episcopatum procurare mittitur, 148. Ab eo accusatur, 149. Ejus vita, 149, 152. Crudelitas erga presbyterum, 150. Coram Chlotario confunditur, 152. Judæis charus fuit, *ibid.*. A Chramno vexatur, 152, 155, 158. Moritur, 175, 178.

Cautiones subscriptæ, 457. Exactæ, 545.

Cavallonensis comes Adalardus, 697.

Cavallonum urbs, 691.

Cavellione mansit sancti Gregorii mater, 1111.

Cavellionis seu Cavellicensis episcopus Veranus, 404, etc.

Cavillonum urbs. Vide Cabilo.

Cayphas sacerdos propheta, 919.

Cecrops rex Atticæ, 17. Inde Cecropides reges Atheniensium, 169, n.

Cedinus, 480, n. Dux Francorum in Italia, 487.

Cella sancti Eusitii monasterium, 965, n.

Cellula monasterium, 1306. Sancti Maxentii apud Pictones, 95.

Celsitudo titulus regi datus, 1535.

Celsus Martyr Ebrudani, 776. Historia passionis et ecclesie, 777.

Celsus Patricius, 185, 169, 572. Arelatem recipit, 170. Fit Patricius, 103. Ejus n. res, 164. Mater, mors, etc., *ibid.*, n.

Cenhris seu Pharaon in mari suffocatus, 17.

Cenomanica urbs, 511. Sedes regia Rignomeris, 99. Cremata, 554. Ejus ecclesia, 450. Episcoporum sequitur, 1402. — Cenoni n. episcopi, Victorius, 959; Victorius, *ibid.*, n., Dummoius, 284; Innocentius, Theodulfus, 285; Badegisilus, *ibid.* etc.; Bertramius,

456, etc., 410, Bertegisilus Invasor, 407, n. — Cenomanici, 201, 205, 578. Fame vexati, 518. In Britannos ducti, 257. Turones opprimunt, 1356. Eorum territorium, 456, 726, 1122. Vicus, 855. Monasterium Antisula, 214. Cenomanicus Sisulfus, 1064.
Censura legalis, 370. Ecclesiastica, *pr.*, 58.
Census a Childeherto II exactus, 453.
Centenaria auri, 945.
Centumcellæ urbs, 25, n.
Centurionum Magdeburgensium de ampulla Rhemensis, 85, n.
Cera ex sepulcro sancti Martini, 901, et passim, sicut et aliæ pro reliquiis, 870, etc.
Ceratæ tabellæ, 621, 771.
Cerate capus Turonum, 556, 822.
Cerberi vicus trifurme, 715.
Cerei ad sanctorum sepulcra, 911, 912, 95, 951, 952, n., 985. Ad sancti Nicetii lectulum, 1191. Ad occursum reliquiarum, 874. In supplicationibus, 909, 961. Cereus, aut aurum ad pondus ægri oblatæ ad sanctorum sepulcra, 1015, 1020. Altitudine offerentis, 740. Ejus tenendi mos, 205.
Ceria, potio, 895.
Certamen singulare, 605, 629. Qui fiebat, 541, 496. Inter Alamannum et Wandalum, pro utraque gente, 712. Inter Chosroem et Heraclium, 638. Vetatur, 511, n.
Cessionis formula, 1351.
Ch exprimitur sola II. 50, n.
Chab'eium oppidum, 1595.
Chadoinus legatus Brunichildis, 620. Caput exercitus, 619.
Chaidulfus contractus, 1227.
Chaimemonda cæca a sancto Martino curata, 1010.
Chalzaardus dux, 649.
Chalca uxor Chramoi, 158, n.
Chalithonium vinum, 1592.
Cham filius Noe, 9. Pater Nembroth, 10.
Chamani populi, 60. Eos Arbogastes vexat, 550.
Chamarus Radulfi ducis pater, 648.
Chamingus dux, 271, n.
Chamo Langobardorum dux, 574.
Chanaam terra, 12.
Chano Britannæ comes, 145, 1592. Obiit, 144.
Chararicus rex tondetur, 97. Occiditur, 98, 562. An Morinorum rex fuit? 97, n.
Charegisilus Sigiberti cubicularius, 195.
Charentinus episcopus Agrippinensis, 505, n.
Charibertus rex, 142, 156, 157, 159, 165, ad 167, 187, 260, 261, 568, n., 629, n. Sedem habet Parisios, 167, 169. Gundovaldum s'cepit, 297. In ecclesiam et clericos male affectus, 1026. Ordinationem absque metropolitano factam tuetur, 165, 166. Religiosum in uxorem sumit, a sancto Germano excommunicatur, *ibid.* Ejus eruditio, 1567. Monasterio Pictavensi favet, 475. Turones a tributis eximit, 453. Ejus uxores et liberi, 165. Uxor et filia, 450. Uxor Ingoberga, 570. Tum Merofledis et Theudechildis, 570. Filia Bertheledis, 456. Chrodieldis, 463. Obiit, 167, 168, n., 216, 908. An sepultus Blavii, 909, n. Et succedit Sigibertus, 1026. Ejus laudes et vitia, 167, n. Regnum, 535, 536, 539. Regni divisio, 440.
Charibertus Chlotarii II filius, 652, 657, ad 641. Primus natu minor a regno exclusus, 654, n. Nittitur illud obtinere, 655. Exiguum obtinet, 654. Regnum, 649. Obiit, 611.
Charibertus Gundowaldi filius, 611.

Charigisilus referendarius, tum domesticus Chlotarii, 1024.
Charimeris referendarius Childerberti II, 977. Tum episcopus Viriduni, 448.
Charitas expleta in bibendo, 1100.
Charimundus sanatus, 1128.
Charivulfus Gundowaldo adheret, 564. Eum deserit, 565. Fugit in basilicam sancti Martini, 368.
Charivaldus occiditur, 821.
Charivaldus ad sepulcrum sancti Martini curatus, 1025.
Charoaldus rex Langobardorum, 628, 629, 645. Obiit, *ibid.*
Charraricus Galliciæ rex, 1012. Fit catholicus, 1015.
Chartæ, 206. Earum variz species, 1535. Regum, 509. Regina Chlotildis, 150, 151. Donationis factæ a monialibus in ingressu ad monasterium, 472. — Chartaceum volumen, 1196. — Charta Ægyptiaca, 277, n.
Chartherius Petrogoricus episcopus, 296.
Chati seu Chatti, et Catti populi, 69, n., 60.
Chaubedo, 661, n.
Chaulus vir illustris, 1554.
Chedius Francici exercitus dux, 487, n.
Chelidonius martyr, 825.
Chenus dux Francorum, 486, 1590.
Chestantus missus, 1550.
Childerbertus I rex, 162, 284, 577, 582. Sedet Parisiis, 565, 569. Nepotum necem machinatur, 125. Quæ sit, 124, 565. Seruus ponitur, *ibid.*, 125. Regnum Chlodomeris dividit, 125. Ejus expeditio in Hispaniam, 115, 566, 966. Unde spolia reportat, 114. Expeditio in Burgundiam, 114. Quam sibi subijcit, 564. Altera in Hispaniam, 150. Theodatum regem Italiae minatur excedit, 155. Ab eo pecuniam recipit, 566. Bitoribus possidet, 115. Ejus cum Theodorico fœdus, 118. Et pax, 565. Contra Chlotarium armant, 565. Arvernos invadit, 115, 564. Theodebertum a regno tentat excludere, 128. Tum muneribus donat, *ibid.* Contra Chlotarium arma movet, 129. Cui insidiatur, 568. Et Chramno jungitur, qui in Chlotarium conjurat, 15. Saxones in Chlotarium movet, Rhemensis Campaniam devastat, 158. Gundowaldum suscipit, 297. Meloduni episcopatum instituere tentat, 504, n., 1528. Monasterium sancti Vincentii, seu sancti Germani Farisii condit, 151, n. Et ecclesiam sancti Eusitii, 967. Cogit concilium v Aurelianense, 1175. Sacerdotem episcopum ægotantem invidit, 1185. Leges Francorum a paganismo expurgavit, 1554. Ea de re consultio, 1529. Formulæ sub eo scriptæ, 1550. Sepelit sanctam Chlotildem, 141. Obiit, 568. Sepelitur in ecclesia sancti Vincentii, 160. Ubi ejus tumulus, statua, memoria celebris, etc., 1572, ad 1582. Ejus laudes, 160, n., 579. Filia, 160, n. Aulicus Nunio, 1198. Regnum acquirit Sigibertus, 191.
Childerbertus II Austrasie rex, a 595 ad 681. Et Burgundiz, 601, 226, 229, 260, 268, 274, 299, 300, 525, 425, n., 423, 442, 444, 531, 575, 578, 1118. Patri succedit, 156. Metias perducitur, 576. Ereptus rex instituitur, 201, 209. Fausa præsigna, 579. Et jungitur Guntramnus Boso, 215. Et alii multi, 201. Ejus legatio ad Chilpericum, 522. Cui jungitur, 271, 581. Fœdere, 275, 304. Pace, 286. Massiliam recipit, 288, 508. Massiliam partem recipit, etc. 585. Albigensem urbem, 415. Sigiberti Theosaurus recipit, 508. Theosauri Gundowaldi partem, 567. Civitates amittit,

550. Major renuntiat, 559. Ejus regestum, 513. Guntramno jungitur, 518. Cujus dicitur nepos et filius, 585. Impense ab eo, directus, 446. Et regno donatus, 558. Instructus, 559. Adoptatur, 221, 578, 577. Parisios venit, legatos militum ad Guntramnum, 555, 556, 540, 541, 459. Eorum pactiois exemplar, *ibid.*, 440. Legationem Guntramni suscipit, 581. Pax inter illos, 578 Rumpitur, 289. Eius primates Gundowaldum expellunt, 558, 560, 563. Ejus exercitus, 500, n. In eum conjuratio, 426, 511. Detegetur, 427. Cui resistere parant Ursio, etc., 428. Colloquium cum Guntramno, 429, 450. Ursionem, etc., insequitur, 451. Immerito Guntramno suspensus, 455. Theodebertum Sueasionis vult dirigere, 455. Queritur, quod Chlotaricum et sacro fonte Guntramnum susceperit, 522. Fit rex Burgundiz, 601. Ejus regnum ultra Garumnam, 591. Aurelianum adit, 1135. Meldis moratur, 554. Mettis, 409. Strataburgi, 460. In Bolsonaci villa, 575. Ibi habet placitum, 594. Aliud, 549. Ejus epistolæ ad Mauricium, etc., 485, n., 1546 et seqq. Ad Athanagildum, *ibid.* Carthaginenses legatorum occisores ab imperatore missos recipit, 488. Contra Langobardos parat, 452, 1547. Frustra auxilium a Guntramno petit, 445. Italica expeditio, 519, 500, 485, 585. Aurum a Mauricio imperatore recipit, 584. Pax cum Langobardis, 519. Langobardos fallit, 449. Ab eis vincitur, 450. Eius patrocinium ambiunt, 449, 625. Et lexationem suscipit, 488. Italiae partem possidet, 487. Warnos prosternit, 601. Obiit, 601. Ejus Hispanica expeditio, 519, 537. Eum timet Leuvigildus, 515. Legationem recipit, 294, 409. Alteram a Recaredo, 429, 455 Gregorius in ejus aula, 1129. Turonum immunitatem confirmat, 451. Arvernos clericos, etc., a tributis eximit, 490. Agericum solatur, 452. Egidio Rhemensi episcopo pacem, 453. Theodorum episcopum Massiliæ vexat, 884. Tum tuetur, 335, 447. Berthegeundi præceptionem concedit, 496. Committit in causa monasterii Pictavensis, 475. Ea de re indicit synodum, 504. Et ancoritatem dirigit, 470. Ejus præcepto ad subijciendum episcopo monasterium, 468. Fredegundem repellit, 516, 597. Quæ ei insidiatur, 597, 598, 510, 511. Mater et avia, 419. Et desponsata fuit Theodelinda, 610. Ejus filii, 411. A Chlotario II fugantur, 602. Ejus filius Theodebertus, 409, 567. Quod negat Brunichildis, 607. Alter filius Theodoricus, 421, 598. Cui Alestatum attribuerat, 616. Ejus majores, 298. Nutritor Wandelinus, 595. Referendarii Otto, 512. Charimeris, 977. Soror Hermenigildi uxor, 516.
Childerbertus Theoderici II filius, 604, 620. Fugit, 622, et n.
Childerbertus III rex, 670. Obiit, 671. Ejus regni anni expenduntur, 672, n. Ætas, 557, 1553. Ejus epocha, 1597. Diploma, 1584.
Childerbertus in regnum intrusus, 657, n.
Childerbrandus comes Chronicum describit curat, *pr.*, 142, 677, 686. Caroli Martelli germanus, dux, 678, 680. Pippini patris, 681.
Childimeris rex Wandalorum, 712.
Childeracus, 701.
Childericus rex Francorum, 65, ad 78. Deijcitur, 66, 551. Agit in Thoringia, 552. Constantinopoli, 553. Restatuitur, 66, 555. Adversus Egildium et Romanos pugnatur, 555. Basinam uxorem accipit, 551. Ejus prælia, 555. Odoacrum regem Saxonum fugat, 554, 555.

nea, 515; Lupus, 515; Quinrio, 601; Drocus, seu Drogo, 670. — Campania Ardicensis, 602. Catalaunensis, 621. Rbecensis, 558, 568, 577, 675. Tullensis, 618. Italica a Buccelino venata, 567, n. — Campaniæ urbs Trocæ, 585, 949. Populus, 485, 521.

Campanus presbyter Turonensis, 558, n.

Campi Canini, 486.

Campiones, seu pugiles, 496, n.

Campus, id est certamen singulare, 496. — Campo exponuntur rei morte affecti, 450.

Campus ad bellum, 156, 322. Pugnæ, 78.

Campus Medius, 691. Seu Maine, 79, n. Ejus celebrandi mos, 700. Placitum, 698. Habitu mense Augusto, 698, n. Aureliani, 699.

Campus Martinus, 78, et n. Romanis, 57.

Cana Galiliæ, 715.

Canao filius Warochii, 494.

Cancellarius, 204, n., 1283. Complures, 1150, n. Regales, ex iis Claudius, 1150.

Cancelli ubi clerici psallentes stant, 708.

Cantaces reges Æthiopum, 160, n.

Candidis sacerdotes utuntur in paschate, 1188.

Canius campi, 456.

Canina Davidici carminis, 1255, 1157, Caninum observantia, 510. Instituta, 651. Sanctiones lectæ, 514. In concilio, 509. Canonibus contrarium Gregorio imperator, 265. Il sunt a regibus custodiendi, 225, 1529, 1543. — Canones apostolici, 227, n. Gallicani Codicis, 1504. — Canon sacerdotalis, 818. Missæ Gallicæ, 1562. — Canonica causa, 215. — Canonica institutio graduum clericatus, 116. — Canonica mensa, 1198. Apud Turones instituta, 535. — Canonice monasterium regitur, 4215. — Canonizandi ritus antiquus, 853, n.

Cantabrie regio, 1156. Gotthis subiecta, 610.

Cantabrie dux Francio, 610.

Cantharedarum cataplasma, 1594.

Cantia in Anglia, 165. Ejus rex Ethelbertus Chariberti filiam uxorem ducit, 450. Bertam seu Adelbergam, 165, n.

Cantobennensis crypta et monasterium, 50, n., 1591. Abbas Robertus, 50. Ibi mons, 72.

Cantogilense monasterium, 1598.

Cantus psalmodum in exsequiis, 986.

Cantus alternis choris, 955.

Capilli humilitati ad humillationem, 1042. Ad conversionem, 1089. In monasterio, 1072. Ad clericatum, 915.

Pronissi apud Britannos, 144. Morum flagellis quidam gloriantur, 1254.

Capillitii regalis jus, 125, n. Vide Cesaries, 955.

Capitolium Tolose, 25, 777.

Capitularium tributorum, 455.

Cappa casulæ assota, 1088.

Cappadocia, 1275.

Capraria castrum, 127. Vallis, 561, n.

Caprasii basilica Aginai, 289, 1594.

Capsa ad Evangelia recludenda, 946.

Cassa vestimenti pars, 1188, 1189.

Capsarium, 1518.

Capsula reliquiarum ad collum suspensa, 386.

Capsum ecclesiæ, 68.

Capivitas Babylonica sub Nabuchodonosor, 15, 16. Jerosolymitana, 19.

Captonacum, 619, n.

Caput Arietis, 402.

Caput, seu sucus, 247, passim. Seu dux belli, 850.

Caraciacum, 607.

Caraxare, caraxaturæ, 562. Caraxata vasa apparent, 421.

Carbouaria silva, 58, 549.

Carcassona urbs, 399, 416. Gualtra-mno subditur, 154.

Carcerariorum crura trabe inclusa, 1061.

Cardesigilis, cognomento Gyso, 1106

Carrellus vindicat reginam, 629, n.

Caretenes Burgundionum regina, 858, n.

Carretto episcopus Genevensis, 582.

Carretto, militis magister, 59.

Carilei monasterium, 214.

Caric fluvius, 697, n., 1071. Torrens, 252.

Carisicum villa regia, 607, n. Villa Palatii, 682.

Carlomannus Caroli filius regna a patre accipit, 681. Princeps, 682. Ejus regnum ante Childerici depositionem, Saxones fugat, 685. Alamanus punit, lit monachus, 634.

Carlomannus Pippini filius, 701, 702. Fit rex, 795. Consecratur, 704.

Carlus. Vide Carolus.

Carnotea urbs, 1244. Suburbanum, 652. Diocesis, 345. Territorium, 421, 945, 1121. Pagus, 140. Vicus Alvallicum, 192. Terminus, 212, 580. Populi, 351.

Carnotenses episcopi, sanctus Solennis, 911, etc.; Pappus, 544, etc.; Avenitius, 545; Promotus, 1540.

Carnotensis seu Carnoensis vicus, 1069, n.

Carnonensis pagus apud Andecavos, 1069.

Carnutum pagus Pertensis, 980.

Caro metu supplicii æterni subjicienda, 1285.

Carolus princeps, 674, 675, 676, 680, 681, 682. Et dux, 671, 672, 1555. Major domus, 1585. Martellus, 671, n. Sarracenos prosternit, 675. Frisiones, 676, 679. Redit in sedem principatus sui, 877, 680. Chilpericum fugat, 675. Et Saxones, 674. Quos tributarios facit, 677. Legatos, claves, etc., a papa recipit, 680. Legatos Romam mittit, regna illis suis dividit, 681. Ægrotat, 680. Obit, 682.

Carolus Pippini filius, 701, 702. Il obviam Stephano papæ, 688. Fit rex Austrasiarum, 705. Consecratur, 704.

Carpianus, 1262.

Carpio, 56.

Carpitania a locustis devastatur, 508, 520.

Carruca, currus, 1042.

Carterius episcopus Petrogoricus, 550.

Carthago magna, 485. Discordia perit, 300. Sub Wandalis, 46. Ibi legati Childoberti occisi, 484, 485. Cui imperator satisfacit, 488, 486. — Carthaginenses episcopi sanctus Cyprianus, 25, 828, sanctus Eugenius, 46 et seqq.

Carthago Spartaria urbs, 905.

Carus fluvius, 697, 1518.

Caspie portæ, 640.

Caspium mare, 659, 640.

Cassiani episcopi Augustoduni sepulcrum, 955. Vita, etc., 956, et u.

Cassiani martyrium, 771.

Cassiani regula, 524. Ejus opera monachis utilia, 1254, n.

Cassius martyr, 25. Ejus socii, 150. ecclesia Arvernus, 150, 1401.

Casteretensis comitatus, 428, n.

Castinus comes domesticorum, 62. Francos proterit, 550.

Castitatis amor, 1185. Laus et præmium, 55. Ab episcopis servata, 957, 959.

Castrum Novum Arii, 401, n.

Castri Ferrensis comitatus, 27, n.

Casula domus, 881. Vestimentum, 1188.

Casula processoria, *ibid.*, n.

Casuum mutatio Gregorio iam liaris, 20, n., etc.

Catabennensis crypta, 50, n.

Catalauna quid? 946.

Catalaunenses episcopi, 1. Elafius, 251; et Leudomirus, 1594; Felix, 470; sanctus Memmius, 918.

Catalaunensis diaconus cæcus sanatur, 1099. Ecclesia fulmine icta, 515, n. Catalaunensium mos potandi, 1099.

Territorium, 621. Campi, 51, n.

Cataliani campi, 54, n.

Catapuli Massiliensium, 185.

Catellinus papa Johannes III, 252, n.

Cathedra episcopalis, 72. Regni, 221.

Cathedra sancti Petri festum, 550, n.

Catholica religio, 316. Per Francos in cæteras nationes propagata, *pr.*, 18. Comprobata, 904. Miraculis assera, 901, 1015.

Catholici, 316. Catholici dicti ad hæreticorum distinctionem, 811, 955. Christiani dicuntur præ hæreticis, 115. Miraculis coruscant, 48, 453, 454.

Catholicus mos in benedicendis sacris muneribus, 1220.

Cato presbyter Arvernensis, 145.

Vana gloria laborat, episcopatu exclusus, 146. Schisma excitat, 147. Petiitur in episcopum a Turonensibus, 148. Id respuit, 149, 155. Fuit Chramni amicus, 149. Obit, 475.

Catollonum vicus, 529, n.

Catti populi, 59, n.

Catulliacus vicus, 1295.

Caucasus mons, 659, 640.

Cauciacum, 671.

Caucas uvas producit, 567.

Cauemelum castrum, 629.

Cauria urbs Lusitanis, 45, n.

Cauriadicum, 1510, n.

Causarum actio, 591.

Cautinus dux Theudeberti II, 605.

Cautinus episcopus Arvernus, 490, 881, 918. Ex Archidiacono, 146. Ejus in urbe receptio, 147. Canonem adversarium patitur, 147. Cui Turonicum episcopatum procurare nititur, 148. Ab eo accusatur, 149. Ejus vita, 149, 152. Crudelitas erga presbyterum, 150. Coram Chlotario confunditur, 152. Judæis charus fuit, *ibid.*. A Chramno venatur, 152, 155, 158. Moritur, 175, 175.

Cautiones subscriptæ, 457. Exactæ, 548.

Cavallonensis comes Adalardus, 697

Cavallium urbs, 691.

Cavellione mansit sancti Gregorii mater, 1111.

Cavellione seu Cavellicensis episcopus Veranus, 404, etc.

Cavillonum urbs. Vide Cabilo.

Cayphas sacerdos propheta, 919.

Cecrops rex Atticæ, 17. Inde Cecropides reges Atheniensium, 109, n.

Cedinus, 480, n. Dux Francorum in Italia, 487.

Cella sancti Eustitii monasterium, 965, n.

Cellula monasterium, 1508. Sancti Maxentii apud Pictones, 95.

Celsitudo titulus regi datus, 1555.

Celsus Martyr Ebeduni, 776. Historia passionis et ecclesie, 777.

Celsus Patricius, 185, 169, 572.

Arelatum recipit, 170. Fit Patricius, 103. Ejus mores, 164. Mater, mors, etc., *ibid.*, n.

Cenbris seu Pharaon in mari suffocatus, 17.

Cenomania urbs, 311. Sedes regia Rignomeris, 99. Gremata, 554. Ejus ecclesia, 450. Episcoporum sepulture, 1402. — Cenoni n. episcopi, Victorius, 959; Victorius, *ibid.*, n., Demetrius, 284; Innocentius, Theodulus, 285, Badegisilus, *ibid.*, etc.; Bertramus,

- 456, etc., 410, Bertegisilus Invasor, 401, n. — Cenomanici, 201, 205, 578. Fame vexati, 518. In Britannia duci, 237. Turones opprimunt, 1056. Eorum territorium, 456, 726, 1122. Vicus, 835. Monasterium Aninsula, 214. Cenomanicus Sisulfus, 1064.
- Censura legalis, 370. Ecclesiastica, *pr.*, 59.
- Census a Childeberto II exactus, 453.
- Centonaria auri, 915.
- Centumcellae urbs, 25, n.
- Centuriatorum Magdeburgensium de ampulla Rhemensis, 85, n.
- Cera ex sepulcro sancti Martini, 901, et passim, sicut et aliae pro reliquiis, 879, etc.
- Ceratae tabellae, 621, 771.
- Cerate vicus Turonum, 536, 822.
- Cerberi caput trifurcæ, 715.
- Cerei ad sanctorum sepulcra, 911, 912, 93, 931, 952, n., 985. Ad sancti Nicetii lectulum, 1191. Ad occursum reliquiarum, 874. In supplicationibus, 909, 961. Cereus, aut aurum ad pondus ægri oblata ad sanctorum sepulcra, 1015, 1020. Altitudine offerentis, 740. Ejus tenendi mos, 205.
- Ceria, potio, 895.
- Certamen singulare, 605, 629. Qui fiebat, 541, 496. Inter Alamannum et Wandalum. pro utraque gente, 712. Inter Chosroem et Heraclium, 638. Vetatur, 511, n.
- Cessionis formula, 1331.
- Ch exprimitur sola II. 50, n.
- Chab'eium oppidum, 1395.
- Chadoinus legatus Brunichildis, 620. Caput exercitus, 619.
- Chaidulfus contractus, 1227.
- Chainemonda caeca a sancto Martino curata, 1010.
- Chalzaardus dux, 649.
- Chalka uxor Chramoi, 158, n.
- Chalithonium vinum, 1592.
- Cham filius Noe, 9. Pater Nembroth, 10.
- Chamani populi, 60. Eos Arbogastes vexat, 550.
- Chamarus Radulfi ducis pater, 648.
- Chamiugus dux, 271, n.
- Chamo Langobardorum dux, 574.
- Chanam terra, 12.
- Chano Britanniae comes, 145, 1592.
- Obit, 144.
- Chararicus rex tendetur, 97. Occiditur, 98, 562. Au Morinorum rex fuit? 97, n.
- Charegisilus Sigiberti cubicularis, 195.
- Charentinus episcopus Agrippinensis, 575, n.
- Charibertus rex, 112, 156, 157, 159, 165, ad 167, 187, 260, 261, 368, n., 629, n. Sedem habet Parisios, 162, 169. Gundovaldum scripsit, 297. In ecclesiam et clericos male affectus, 1026. Ordinationem abque metropolitano factam tuetur, 165, 166. Religionem in uxorem sumit, a sancto Germano excommunicatur, *ibid.* Ejus eruditio, 1567. Monasterio Pictavensi favet, 475. Turones a tributis eximit, 455. Ejus uxores et liberi, 165. Uxor et filii, 450. Uxor Ingoberga, 570. Tum Merofledis et Theudechildis, 570. Filia Berthefledis, 456. Chrodicilis, 465. Obitus, 167, 165, n., 216, 908. An sepultus Blavii, 909, n. Et succedit Sigibertus, 1026. Ejus laudes et vitia, 167, n. Regnum, 355, 356, 359. Regni divisio, 440.
- Charibertus Chlotarii II filius, 652, 657, ad 641. Primus natu minor a regno exclusus, 654, n. Nihil aliud cernere, 655. Exiguus dicitur, 654, n.
- Charigisilus referendarius, tum domesticus Chlotarii, 1024.
- Charineris referendarius Childeberti II, 977. Tum episcopus Viriduni, 448.
- Charitas expleta in bibendo, 1100.
- Charimundus sanatus, 1128.
- Charisulfus Gundovaldo adheret, 504. Eum deserit, 365. Fugit in basilicam sancti Martini, 368.
- Charivaldus occiditur, 821.
- Charivaldus ad sepulcrum sancti Martini curatus, 1025.
- Charoaldus rex Langobardorum, 628, 629, 645. Obit, *ibid.*
- Charraricus Galliae rex, 1012. Fit catholicus, 1015.
- Chartae, 206. Earum variae species, 1553. Regum, 409. Reginae Chlotildis, 150, 151. Donationis factae a monialibus in ingressu ad monasterium, 472. — Chartaceum volumen, 1196. — Charta Aegyptiaca, 277, n.
- Chartherius Petrogoricus episcopus, 296.
- Chati seu Chati, et Cati populi, 59, n., 60.
- Chaubedo, 661, n.
- Chaulus vir illustris, 1354.
- Chedius Francici exercitus dux, 487, n.
- Chelidonius martyr, 825.
- Chenus dux Francorum, 486, 1580.
- Chestantus missus, 1550.
- Chidebertus I rex, 162, 261, 577, 582. Sedet Parisios, 563, 569. Nepotum necem machinatur, 125. Quae sit, 124, 563. Serius penitet, *ibid.*, 125. Regnum Chlodomeris dividit, 125. Ejus expeditio in Hispaniam, 113, 586, 966. Unde spolia reportat, 114. Expeditio in Burgundiam, 114. Quam sibi subjicit, 564. Altera in Hispaniam, 150. Theodatium regem Italiae minatur excidii, 153. Ab eo praeniam recipit, 566. Bituriges possidet, 115. Ejus cum Theodorico foedus, 118. Et pax, 565. Contra Chlotarium armant, 565. Arvernos invadit, 115, 564. Theodebertum a regno tentat excludere, 128. Tum muneribus donat, *ibid.* Contra Chlotarium arma movet, 129. Cui insidiatur, 568. Et Chramno jungitur, qui in Chlotarium conjurat, 15. Saxones in Chlotarium movet, Rhemensem Campaniam devastat, 158. Gundovaldum suscipit, 297. Meloduni episcopatum instituit et tentat, 504, n., 1528. Monasterium sancti Vincentii, seu sancti Germani Parisiensis condit, 151, n. Et ecclesiam sancti Eusitii, 967. Cogit concilium v Aurellanense, 1173. Sacerdotem episcopum aegrotantem invisit, 1185. Leges Francorum a paganismis expurgavit, 1554. Ea de re constitutio, 1529. Formulæ sub eo scriptae, 1550. Sepellit sanctam Chlotildem, 141. Obit, 565. Sepelitur in ecclesia sancti Vincentii, 160. Ubi ejus tumulus, statua, memoria celebris, etc., 1572, ad 1582. Ejus laudes, 160, n., 579. Filii, 160, n. Auctus Nunnio 1198. Regnum adquisit Sigibertus, 194.
- Childebertus II Austrasie rex, a 535 ad 681. In Burgundia, 601, 226, 259, 260, 268, 374, 299, 300, 335, 425, n., 425, 442, 443, 521, 375, 578, 1118. Patri succedit, 436. Mellas imperator, 570. Ereptus rex instituit. Pausa passagis, 670. Et tramnus Rex, 516. Et — Ejus ingreditur in Austrasiam, 511, 511.
- Childebertus III rex, 670. Obit, 671. Ejus regni anni enumerantur, 672, n. Aetas, 557, 1555. Ejus epocha, 1397. Diploma, 1584.
- Childebertus in regnum intrusus, 657, n.
- Childebrandus comes Chronicum describit corat, *pr.*, 142, 677, 686. Caroli Martelli germanus, dux, 678, 680. Pictavi tyrannus, 681.
- Chlodomeris rex Wandalarum, 712.
- Chlodomeris rex Francorum, 65, ad 641. In Thoringiam, 655. Restitutum Agidium et suam uxorem, 655. Odetus, 654, 656.
559. Major renouitur, 559. Ejus regnum, 515. Guntramno jungitur, 518. Cujus dicitur nepos et filius, 585. Impense ab eo dilectus, 446. Et regno donatus, 558. Instruitur, 559. Adoptatur, 221, 373, 577. Parisios venit, legatos mittit ad Guntramnum, 555, 556, 540, 541, 459. Forum pactionis exemplar, *ibid.*, 440. Legationem Guntrami suscipit, 381. Pax inter illos, 598. Rumpitur, 289. Ejus primates Gundovaldum expellunt, 558, 360, 363. Ejus exercitus, 500, n. In eum conjuratio, 426, 511. Delegitur, 427. Cui resistere parant Ursio, etc., 428. Colloquium cum Guntramno, 429, 450. Ursionem, etc., Insequitur, 451. Immerito Guntramno suspensus, 455. Theodebertum Suesionas vult dirigere, 455. Queritur, quod Chlotarium e sacro fonte Guntramno suscepit, 522. Fit rex Burgundiae, 401. Ejus regnum ultra Garunnam, 591. Aurellanum adit, 1135. Meldis moratur, 534. Mettis, 401. Strataburgi, 460. In Daltonanci villa, 515. Ibi habet placitum, 594. Aliud, 549. Ejus epistolae ad Mauricium, etc., 485, n., 1546 et *aeq.* Ad Athanagildum, *ibid.* Carthaginenses legatorum occisores ab imperatore missos recipit, 488. Contra Langobardos parat, 452, 1517. Frustra auxilium a Guntramno petit, 445. Italiae expeditio, 519, 500, 485, 595. Aurum a Mauricio imperatore recipit, 584. Pax cum Langobardis, 519. Langobardos facit, 449. Ab eis vincitur, 450. Ejus patricium ambiunt, 449, 625. Et taxationem suscipit, 488. Italiae partem possidet, 487. Warnos rosterat, 601. Obit, 601. Ejus Hispanica expeditio, 519, 537. Eum tuet Leuicildis, 515. Legationem recipit, 294, 409. Alteram a Recaredo, 420, 455. Gregorius in ejus aula, 1129. Turonum immunitatem confirmat, 451. Arvernos clericos, etc., a tributis eximit, 490. Agericum solatur, 452. Egidio Rhemensis episcopo patet, 453. Theodorum episcopum Massiliae vexat, 381. Tum tuetur, 535, 447. Berthegundi praereptionem concedit, 496. Committit in causa monasterii Pictavensis, 474. Ea de re iudicat synodum, 504. Et auctoritatem dirigit, 470. Ejus praeeptio ad subjiciendum episcopo monasterium, 468. Fredegundem repellit, 506, 597. Quae ei insidiatur, 397, 598, 510, 511. Mater et avia, 419. Et desponsata fuit Theodelinda, 610. Ejus filii, 411. A Chlotario II fugantur, 602. Ejus filius Theodebertus, 409, 597. Quod negat Brunichildis, 607. Alter filius Theodoricus, 421, 598. Cui Alestium attribuerat, 616. Ejus majores, 298. Nutritor Wandelinus, 395. Referendarii Otto, 512. Charimeris, 977. Soror Hermenigildi uxor, 516.
- Childebertus Theuderici II filius, 604, 620. Fugit, 629, et n.
- Childebertus III rex, 670. Obit, 671. Ejus regni anni enumerantur, 672, n. Aetas, 557, 1555. Ejus epocha, 1397. Diploma, 1584.
- Childebertus in regnum intrusus, 657, n.
- Childebrandus comes Chronicum describit corat, *pr.*, 142, 677, 686. Caroli Martelli germanus, dux, 678, 680. Pictavi tyrannus, 681.
- Chlodomeris rex Wandalarum, 712.
- Chlodomeris rex Francorum, 65, ad 641. In Thoringiam, 655. Restitutum Agidium et suam uxorem, 655. Odetus, 654, 656.

Obit, 78, 536.
 Childericus II, filius Chlodovei II, 663. Rex, 664. Fit monarcha, 663. Occiditur, 663. Ejus tumuli inventio, 1578.
 Ejus epocha, 673, n.
 Childericus III, 683.
 Childericus rex Wandalorum, 50, 712.
 Childericus filius Chlotarii I, 142, 143, 567.
 Childericus Amalricum interficit, 565.
 Childericus aulae Sigiberti primas, 951.
 Childericus Saxo, 334. Confugit ad sancti Martini basilicam, 391. Fit dux, etc., 391. Obit, 515.
 Chillo dux exercitus, 791.
 Chilpericus Gundeuchi regis filius, 80. Rex Burgundionum, 1150. A fratre occisus, 557, 559. Chlotildis nuptiis consentit, 558. Tum frustra resilit, 559.
 Chilpericus rex Francorum, 142, 236 ad 326, 337, 392, 433, 442, 567, 726. Parisiorum regnum invadit, et pellitur, 162, 369. Fit rex Suevionum, 162, 165, 589. Turones, etc., pervadit, 187, 261. Et amittit, 188, 374. Campanenses fugat, 576. Rhemos invadit, 163, 509. In Sigibertum parat, 192, 194. Bellum cum Sigiberto, 190. Bellum renovat, 195. Cameracum fugit, 318, 583. Nasclitur ei filius, 319. Obsidetur Tornaci, 235. Ubi a Francis deserit, 194. Rebus perditis, restituitur, 575. Sigiberto occiso ejus regnum capit, 1056. Fratrem sepelit, 195. Parisiis residet, 277. In Guntramum movet, 214, 269. Conjurat, 355. Ejus urbes invadit, 235. Pietavum occupat, 235, 252. Custodes Ponti Urbiensis ponit, 291. Fugatur, 295. Ejus exercitus fugatus, 303. Cum fratribus pacem jurat, 575. Cum Guntramno, 505. Et Childebertus II iungitur, 271. Pacem in-ant, 286. Et foedus, 275, 304. Legati ejus ad Tiberium imperatorem 272, 581. A quo numismata recipit, 273. Priaci Judaei conversionem frustra tentat, 274. Legatio ejus in Hispanias, 293, 308. Unde et legationem suscipit, 293, 294, 315, 318, 321. Ejus filiam Hispanae regis filius petit uxorem, 309. Cui desponsatur, 179, 484. Parisiis venit, 201, 300, 301, 583, 972. Merovei nuptias dissolvit, 202. Et eum insequitur, 215, 219, 228, 229. Britanniam aggreditur, 237. Ejus morbus, filiorum mors, censum libri combustit, etc., 1296. Et convalescit, 243. Poenitet et Ecclesiam benefacit, 214. Ejus uxores, 163, 571. Plures habens, Galsinatam ducit, 168. Quam occidit, et e regno pellitur, 169. Ejus filii, *ibid.* Chlodoveus, 573. Quem persequitur, 250. Ejus mortem non lugeat, 451. Alter filius Samson, 235. Quem mortuum laeget, 578. Item Theodobertus, 569. Theodoricus, 501. Alter filius natus, 297, 583. Obit, 309. Duo simul obeunt, 243, 215. Tres, 580. Item filii ejus moriantur, 268, 362, 1207. Ejus filius Chlotarius, 404, 412, 413. Solus relictus, 381, 582. Fit rex, 336. Chilperici filia Basina, 463, 514, etc. Altera Rignunthis, 338, etc. Cujus celebrat nuptias, 322. Leudastem removet, 299. Rejicit eundem qui Gregorium accusabat, 260, 262. Et recipit, 307. Ad supplicium reservari jubet, qui occiditur, 308. Ejus regnum multi deserunt, 204. Ejus amicus Egidius opus Rhemensis, 512. Congregat occisum Bremacense, 264. Eum ad Gregorium, 272. Ob quem temere accusatum episcopum excommunicationem induant. 263. Praetextato infensus,

577. Quem accusat, 222, 225, 236. Praetextatum seducit et fallit, 227. Sed frustra Gregorium tentat, 224. Circus aedificat, 222. Dogmatizat, 256. A Gregorio impugnatur, 237. Litteras novas invenit, 238. Scribit sancto Martino frustra, 218. Clericorum et Ecclesiarum immunitates violat, 287. Populum descriptionibus vexat, 253, 259, 379. Ecclesiam sancti Germani reparat, laudatur a sancto Bertranno, 326, n. Judaeos ad baptismum compellit, 292. Ejus in episcopum bona voluntas, 315. Res Ecclesiae episcopo remittit, 241. Erga archidiaconum, etc., accusatos moderato, 265. Chilperici visio de eo, 217, 379, 380. Ejus mors, 324, 333, 337, 359, 584, 587, 597. A quo, 585, n. Brunichildi imputatur, 623. Accusatur Sunnigisilus, 511. An hic legendum Childeberti, *ibid.*, n. Ob violatum iuramentum, 535. Ejus thesauros Childebertus habet, 334. Et regestum, 513. Ejus vitia exaggerat Gregorius, 324. Versus, etc., condit, 524. Sepelitur, 326. Ejus sepulchrum, 1573. A Fortunato laudatur, 257, n. Fuit magis uxorius quam sevus, pr., 115. Mendax, 571. Ejus prudentia, 263. Ronitas, 296. Vitia, etc., 216. Scelera, 512. Mala opera emendat Guntramnus, 336, 337, 344. Ejus mortem ulcisci vult Guntramnus, 379. Ejus comes stabuli cuppa, 489. Medicus Marileifus, 350.
 Chilpericus filius Chariberti II, 641.
 Chilpericus, antea Daniel fit rex, 672, 1355. A Carlo victus, 675. Obit, 674.
 Chilpingus comes Arvernorum, 697.
 Chiltrudis filia Caroli Martelli Odiloni duci nubit, 682.
 Chintasindus rex Hispaniae, 653.
 Reprimit Gothos, qui reges occidebant, 634.
 Chio insula, 831.
 Chlodericus Sigiberti Claudi filius, 93. Patrem occidit, 96. Ipse occiditur, 97, 562.
 Chlodio rex Francorum, 60, n. Sen Chlogio, 62, 83, 64, n., 550. In Thoringorum finibus residet, Cameracum capit, ad Somonam a cedit, Romanos fugat, 551.
 Chloaldus filius Chlodomeris, 110, 564. Mortem evadit, fit presbyter, 125. Monachus, 123, n. Ejus monasterium et ecclesia, *ibid.*, 1592. Miraculis claret, 565.
 Chlodobertus Guntramni filia, 222, n., 441, n.
 Chlodobertus Chilperici filius aegrotat, 243. Obit, 244.
 Chlodomeris rex Francorum, 751. Nasclitur, 81, 581. Ejus regnum, 162. Sedes Aureliani, 565, 569. Ejus jussu Ommatius fit episcopus Turonensis, 125. A matre adversus Burgundiones incitatur, 108. Sigismundum interficit, 803. Burgundiones vincit, 109, 464. Occiditur, 110, 225, 464. Ejus uxor et filii, *ibid.* Thesauros Chlotarius invadit, 133. Ejus filii a Chlotilde educati, 123. Occiduntur, 124, 565. Sepeliuntur, 125. Ejus regnum dividitur, 125.
 Chlodomeris Guntramni regis filius, 164, 221, 570.
 Chlodosinda regina Langobardorum, 182. Chlotarii filia, 142, 567. Alloino regi nupsit, 143, 575. Ei scribit sanctus Nicetius Trevirensis, 1538.
 Chlodosinda Sigiberti filia, 368, 441. A Reccaredo in sponsam petit, 436, 444, 445. In ipsi nupsit, 449, n., 452.
 Chlodoveus I rex, 62, 78, ad 102, 555. Prassagia de eo, 554. Nat. vitas, 66. Syagrium fugat et occidit, 78, 536. Regnat in Gallia, 532. Militis insolentiam punit, 78, 79. Vas ecclesiae sancto Remigio reddit, 78, n., 79. Thoringos subigit, 79. Chlotildem petit in uxorem, 557, 558. Eam recipit, 559. Cujus Chlodoveus monita spernit, 80, 81. Christum invocat. Alamannos vincit et subjugat, 82, 560. A sancto Remigio eruditur ad fidem, 83. Francos ipse ad fidem hortatur, *ibid.* Baptizatur, 1340. Rhemis, 560. In natali Domini, 1322. Constantino in baptismo comparatus, 83. Confirmatur, 81. An ampulla tunc e caelo allata? 83, n. Episcopos ad eum baptismum invitatur, 85, n. Et gratulatur Avitus Viennensis, 1322. Et Theodorico Italiae ob devictos Alamannos, 1521. Godegiselo contra Gundobadum iungitur, 85, 561. Gundobadum Avenione obsidet, 86. Tributarium facit, 87, 561. Redit in Franciam, 562. Ejus cum Alarico colloquium, 90. In eum expedito, 92, 709, 710, 1527. In Arianos odium, 91. Sancti Martini basilicam reveretur et muneribus donat, 92, 95. Sancti Hillarii, 95. Litteras a sancto Remigio recipit, 1520. Vingennae vadum miraculo detegit, 95. Alaricum interficit et Gothos vincit, 94, 575. Regnum dilatat, 711. Ejus thesauros diripit, 95, 562. Miraculo Ecolismam capit, 95. Burgundiae hiemat, 95. Turonos redit, 95, 96. Ejus ob Trinitatis confessionem felicitas, 104. Religio in expeditione adversus Gothos, 93, n. Chlodovei epistola ad episcopos, pro tuitione Ecclesiarum, 95, n., 1527. Diploma de monasterio Miciacensi, 95, 1328. Britannos subjugat, 144. Interfici jubet Chlodericum, et ejus regnum acquirit, 562. Cvararicum regem, 97, 98, 563. Et alios, 562. Ragnacharium fugat, et capit, 98. Et ejus regnum, 563. Regnomerem et alios reges et suos parentes interficit, et totas Gallias subjugat, 99. Consul et Augustus dicitur, 95. Ejus status, 1372. Parisiis sedem fixit, 95, 96. Sigiberti Claudi mortis occasionem praebet, 96. Ejus regnum occupat, 97. Ejus severitas, 556. Ecclesias jus asyli servavit, 432. Regni amplitudo, 562, 563. Regno initium dedit, 199. Rhemos regni caput constituit Theodorico, 163, n. Ejus mors, 138, 196, 576. Parisiis, 100. Et sepultura, 100, 563. Juxta eum sepulta Chlotildis, 141. Chlotildis eorum filia, 114. Eo defuncto Franciae regnum divisum, 103, 563. Gothi prius amissa invadunt, 127. An ejus filia Theodechildis, 468, n. Soror, Theodorico Magno nupta, 151.
 Chlodoveus, seu Chlodio, 550, n.
 Chlodoveus II rex, 1353. Dagobertus filius, 648. Rex Neustriae designatur, 649. In Burgundiam vadit, 658. Augustodoni placatum habet, 659, 660. Ejus diploma, 1585. Uxor, filii, amantia, obitus, 663. Epocha, 675, n. Ejus Palatii major domus Erchinoldus, 654.
 Chlodoveus Chlotarius rex Francorum, 644, n.
 Chlodoveus III rex 1353. Obit, 670. Chlodoveus rex factus ab Ebroino, 665, n.
 Chlodoveus filius Sigiberti regis Coloniae, 562.
 Chlodoveus Chilperici filius, 169, 188, 190, 202, 214, 219, 571, 574, 577. Mortem patris non machinatus est, 266, et n. Ejus mors, 250, 251, 581. Corpus detectum, 382. Sepelitur in ecclesia sancti Vincentii Parisiis, 383.
 Chlotarius I rex, 214, 264, 362, 448, 778. Rex Sursionum, 563. Contra eum fratres armant, 129, 565. Divinitus liberatur, 150. Frustratur pecunia

Theodati, 566. Ejus expeditio in Hispaniam, 150. 566. Minæ in regem Italæ, 153. Expeditio in Thoringiam, 110, 111. Theoderici insidias detegit, 112. Theodebertum tentata regno excludere, 128. Chlotarius Theodebaldo succedit, 148, 567. Saxones vicit et Thoringiam punit, 567. Expeditio in Burgundiam, 114. Quam subjugat, 564. Fratris uxorem ducit, 110, 564. Expeditio in Saxones, 153, 154, 157, 158. Magna fit strages, 155. Quos rebelles reprimat, 148. Thoringiam devastat, *ibid.* Aliqua possidet in Italia, 148, n. In regnum redit, 159. A Saxonibus victus, 568. Ab iis tributa recipit, 647, 681. Suavis regiones concedit, 219. Parisios venit, 123. Filios Chlodomeris occidit, eorum regnum dividit, 121, 123, 565. Et thesauros invadit, 135. Sepelitur sanctam Chlotildem, 141. Guntharium filium in Gothos mittit, 127. Ecclesiam tributum imponit, 567. A sancto Injurioso arguitur, 141. Penitet, 142. Fit monarcha, 160, 340, 568, 625. Adversus Chramnum mittit, 156. Eum insequitur, 1022. In Britanniam, 161. Sub eo Provincia in duas divisa, 415, n. Leges a paganismo expurgavit, 1534. Ejus tempore monasterium Pictavi conditur, 467. Cul fovet, 472, 473. Jusserat episcopum sine metropolitanis ordinari, 165. Quod Chariberus tuetur, 166. A sancto Nicetio excommunicatur, 1256. Cantium episcopum condemnat, 151, 152. Sanctum Medardum sepelitur, et ecclesiam ædificat, 160. Ecclesiam sancti Martini optulatur, 536. Eam reparat, et stano cooperit, 161. Turones eximit a censu, 455. Sancti Martini sepulcrum visitat, 162, 285. Penitentem obit Compendii, 162, 569. Ejus mortem signa præcedunt, 194. Sepelitur Suesione, 193. Eo defuncto Choni in Gallias irrumpunt, 163. Ejus filius Britanni subjecti, 457. Habuit uxorem Radegundem, 112. Ejus filii et uxores, 507. Ejus uxores et liberi, 142, 143. Incontinentia, *ibid.* Filia Chlotosinda, 182. Filius Guntharius, 1089. Ejus se filium dicit Rauehingus, 427. Et Gundovaldus, 297, 557, 558, 562. Ejus minister, tum abbas Sabaudus, 1203. Referendarius Baudinus, 535. Pæferendarius, tum domesticus Charigisilus, 1024.

Chlotarius I et II monarchæ fuere, 522, n.

Chlotarius II rex, a 536 ad 558, 404. Filius Chilperici, 413, 426. Ejus regnum administrat Guntramnus, 591. Ejus nativitas, 519. Infantulus, 535, 537, 562. A Guntramno non agnitus, 539, n. Ejus natalia in dubium revocat Guntramnus, 446. Legitima probantur, 582. Ejus baptismus dilatur, 581, 582. Baptizatur, 575, 522, 597. Fit rex, 536, 597, 631. Neustrasie, 507. Ejus civitates, 412. Langobardis tributa remittit, 626. Vindictam parentem suam reginam Langobardorum, 629. Permittit proceribus majoris domus electionem, 632. Meroveum e sacro Fonte suscipit, 608. Quintronem fugat, 601. Et Childeberti II filios, 602. Cum illis pacem init, 603. Eam violat, 603. Vincitur, pacem init cum Theodeberto, 606. A Theodeberto et Theodorico vincitur, 605. Aliis regibus jungitur contra Theodoricum II, 609. Ducatum Dentarii recipit, 619. Ejus bellum cum Theodorico II, 620. Qui jungitur contra Theodebertum, 617, 618. Austrasiam nititur occupare, 620. In Sigibertum II movet, 621. Theoderici filios occidi jubet, 622. Et Brunichildem, 623. Fit monarcha, 625, 1251, 1353. Cum Dagoberto filio dis-

sidet, 630, 651. Ægrotat, 493. Obiit et sepelitur, 635. Ejus uxor Sichilda, 630, n. Filius Meroveus, 605. Diploma, 1383.

Chlotarius qui et Chlodoveus rex Francorum, 641.

Chlotarius III, filius Chlodovei II, rex, 665, 1583. Obiit, 664. Major renuntiatus, 359, n. Obiit, 644.

Chlotarius IV filius rex, 675. Obiit, 674, 675, n.

Chlotarius an rex Langobardorum, 625, n.

Chlotarius Guntrami regis filius, 164, 222, 570.

Chlotarius filius Theodeberti II, 625

Chlotildis regina, 103, n., 535, 1009, A.

Chlodoveo in uxorem petitur, 557, 558. Obtinetur, 80. Ejus conversioni laborat, *ibid.*, 81, 82, 530. Equo insidens in Franciam venit, Chlodoveo nubit, 559. Filios ad parentum ultionem incitat, 564. Contra Burgundiones, 108. Chlodomeris filios enutrit, 110, 125. Ejusdem virtutes, 123. Parisiis residet, 563. Ejus præcibus bellum civile sedatur, 129, 565. Theodoro et Procolo episcopatum Turonensem procurat, 125. Construxit basilicam apostolorum Parisiis, 141. Pia exercitia apud Turones, 565. Ejus chartæ, 150, 151. Obiit, 141, 554, 567.

Chlotildis Chlodovei filia ab Amalario male habita, ejus constantia in fide, 115. Obiit, 114.

Chlotildis Guntrami filia, 222, n. Ejus hæreditas, 441.

Chochilaicus Danorum rex Gallias vexat, occiditur, 106.

Chonober Britannorum comes, 160. Perit in prælio, 161.

Chonoo comes Britannorum, 160, n., 1392.

Chore filii in psalmis, 1258.

Chorepiscopi, 129, n.

Choris divisio psalmodia persoluta, 935.

Chosroes Persarum rex, 535, n. Heraclium fallit, 638. Victus, a suis occiditur, 639.

Chosroes junior Persarum rex, 598, n.

Chramnelus dux, 649, 659, 660.

Chramnisindus, 571, 572.

Chramnisindus civis Turonicus, 437. Branichildi exosus, 438.

Chramnolus, 652.

Chramnus, 556. Filius Chlotarii I, 142, 145, 567. Dicitur rex, 155. Ejus mores pravi, 152, 153. Arvernos a patre missus, 148. Catonis parti favet, 149. Cautinum episcopum vexat, 155. Ejus ministrorum scelera apud Arvernos, 797. Ægrotat, 155. In patrem conjurat, 156. Fratres suos fallit, 157. Patri infensus, 1022. Wil tacheril illam accipit, 158. Parisios venit, *ibid.* Patri representatur, 160. Futurum sorte Scripturæ sacræ inquirat, 157. Divinæ non admittit, 158. In patrem rebellat, et in Britanniam fugit, 508. Contra patrem pugnat, capitur, 161. Combaritur cum uxore, etc., 162, 568.

Chrasmarus episcopus Tornacensis, 253, n.

Chrismale quid? 1154, n. Ejus benedictio, 1563.

Chrismarium, 1135, 1288, 1292, 1565, 1506.

Chrismatum adhibita in recipiendis Arianis, 85, n., 88, 168, 248, 454.

Chrismatum benedictio ab episcopo, 592. In fontium benedictione, 747.

Chrismatum unctio, 48. Unctio post baptismum, 81. Chrismatum inscriptione signatam frontem Christiani habent,

768, 769.

Christus Constantini filius, 27.

Christiani quando primum Romæ, 20. Prima inter eos schismata et hæreses, 21. Pascha alio die a Judæis celebrant, 516. Abluti, uncti balsamo, et chrismatum inscriptione signati, 768, 769.

Christiani nominis dignitas, 841.

Bonis operibus ornanda, 767.

Nomen Catholicis datum præ hæreticis, 113, 215, 903. Christiani dicuntur fieri Ariani conversi, 598. Cur senatui odiosi, 20.

Christianorum vicus, 25.

Christophorus negotiator, 569.

Christus est noster finis, 7. Pax nostra, 1258. Ejus nativitas, 16, 17, 721. Adoratio a Magis, *ibid.* Baptismus, 317. Transfiguratio, 318. Baptismi locus, 741. Prædicatio, miracula, mors, etc., 18. Ejus miracula, 722, 723. Passio, resurrectio, ascensio, *ibid.*, 19. Ab inferis patres liberavit, 493. Sanctum Jacobum episcopum ordinavit, 749. Ejus adventus, resurrectio, passio, etc., in psalmis, 1257, 1258. Beatæ Mariæ animam accipit et eam cum corpore in paradisum perducit, 721, 730. In Calvarie monte crucifixus, ubi victima pro Isaac commutata, 11, et n. Ejus crux, 725 et seqq. Clavi, 727. Lancea, arundo, spongia, corona spinea, et columna, monumentum, 720. Tunica incusata, 730. Ejus tunica invenitur, 600. Deus, 17, 18, 19. Ejus divinitas, 28, 49, 510, 517. Missio, 316. Æqualitas cum Patre, 253, 254. Filius Dei, quid de eo credendum, 6, 7. In eo Deus omnia creavit, 8. Filius hominis, an ignoravit diem judicii, 7, et n. Ut eum videret mulier e Gallia Jerusalem vadit, 735. Ejus etas, 676. Ejus corporis tactu res sacrantur, 750. Signum referunt Christiani, 769. Ejus nomine juramenta, 827. Quo invocato sacra ethnicorum turbata et fugati dii, 767 et seqq. Ipsum Chlodoveus invocat, et Alamannos vincit, 82. Jesus infans depictus in ulnis Mariæ in ecclesia, 753. Cruci affixi imago, 745. Status, 745. Imagines, 714. Typus in Adamo, 8. In Noe, 9. In Joseph, 12. In Zorobabel, 16.

Chrocus rex Alamannorum Gallias vastat, 25. Quando, *ibid.*, n. Ejus mors, 26. Dicitur rex Wandolorum, 711. Capitur a Mario, 711. Occiditur, 712.

Chrodegildis sanctimonialis, 726.

Chrothildis, 515. Res monasterii ordinat, 470. Turbas excitat, 463. Ad regem accedit, 468. Redit, 469. Ejus pervercia, 466. Interrogatur in concilio, 506, 508. Excommunicatur, 509, 510. Abbatissam suam calumniatur, 503, 506, 507. Ad audientiam venire recusat, 476, 508. Iniqua facinora, 502, 503. Ab ea Basina desciscit, 503, 504. In-ligne defert sanctam crucem ut ea tutaret, 504, 509. In concilio Mettensi communi ni restituitur, manet extra monasterium, 514.

Chrodinus dux, 581, n. Renuit esse major domus, 570, 571. Vir pius obiit, 295.

Chrodoaldus interficitur, 630.

Chrodoaldus Fari pater, 636.

Chrodebertus dux Alamannorum, 642.

Chrodebertus Dagoberti notarius, 1335.

Chrons Gundenchi regis filia, 80. Soror sanctæ Chlotildis, 557, n.

Chronerium monasterium, 181, n.

Chronica, 587. Eusebii, 7. Hieronymi, 8. Eorundem et Severi, 11. 40. Eusebiana a sancto Hieronymo continuata, 27, 29.

- Chronologia episcoporum Turonen-
sium, 538.
Chrononense monasterium, 182.
Chrotarius ex duce, 643. Langobardorum rex, 628, n., 614. Imperii civitates diruit, 645.
Chrotberga Childeberti I filia, 160, n., 178.
Chrosinda Childeberti I filia, 160, n., 1578.
Chrysanti martyris laus ex sancto Damaso, 1315. Historia passionis, 764. Reliquie, 815, 816.
Clucus major domus, 626, et n.
Chundo cubicularius Guntramni, 495.
Chuni Avaras, 170, n., 637, 645.
Cujus in sacrilegi punitio, 1062. *Vide* Huni.
Chunibertus, 664, n.
Chunibertus comes, 701, n.
Chunibertus episcopus Colonie, 656, 647, 655, 656.
Chunoldus dux Aquitanie, 682.
Chunsena uxor Chlotarii I, 142.
Chuppa. *Vide* Cuppa.
Chus magis et idololatrie inventor, 9.
Zoroaster dicitur, et a Persis ut deus habitus, 10.
Chusi in titulis psalmodum, 1258.
Chut rex Saxonum, 1271.
Cibi s'gno benedicti, 277, n., 812, 1082.
Ciborium sepulcri sancti Petri, 750, 751. Sancti Marcelli, 1396.
Cicendelis, 1018, 1191.
Cicendelus, id est cereus, 172, 177.
Ciceronis argutie, 715.
Cinistius mons, 691.
Cintilla rex, 653, n.
Circuli ferrei in penitentiam, 971.
Circumcisio quid significat, 11. Ab Antichristo servabitur, 7.
Circus Constantino-politanus, 259, 304. Chilpericus edificat, 222.
Cisalpini, 531.
Cisomagensis vicus ecclesia, 528.
Citharodus a Theodorico ad Chlodoveum misus, 1571.
Civilia bella, 581, et passim. Chlotildis precibus sedata, 565.
Clades decuriam solutione et penitentia avortende, 278, et n.
Clara conjux Francilivis episcopi Turonensis, 534.
Claremontis castrum, 695, 698.
Cari sacellum prope Turonum, 1404.
Clasas, 610, n.
Claudiacum vicus, 44, n.
Claudii (S.) monasterium, 1147, n.
Claudius imperator viginti-annos natus Lugduni, 18, n. Litteras auget, 258.
Claudius e cancellariis regalibus, 1150.
Claudius dux Lusitanie, 455, n.
Claudius vir illustris, 1534.
Claudius fit major domus Burgundie, 608.
Claudius, 352. Perjurus, 353. Occiditur, 351. Sepeliitur, 353.
Clausum Pascha, 476. Clausum, post baptismum, 354. Quid, *ibid.*, n.
Clavi sancti Petri, 751. Carolo Martello transmissis, 608.
Clavi domitici ab Helena inventi, 727. Quatuor fuere. Quid de eis factum est, 727.
Clavis cingulo dependens, 758. Clavis ecclesie caballii impressus, 1097.
Cleb rex Langobardorum, 185, n.
Clemens episcopus Romanus martyr, 21. Ejus passio, 781. Sepulcrum in mare, *ibid.*, 762. Reliquie, 763. Ecclesia Romae, 483. Eutropium misit in Gallias, 786. Sanctum Dionysium, etc., 1584.
Clemens e septem Dormientibus, 1271 et seqq.
Cleonus fluvius, 95, n., 470.
Cleophas pater Simeonis, 21.
Clep Langobardorum princeps, 625. Rex, 573, 574.
Clericalis tonsura, 920.
Clericalis coronas prima mentio, 1253. Graduum institutio canonica, 146, pr., 51, 52.
Clerici in ecclesia officium persolvunt, 933. Eorum immunitates violat Chilpericus, 237. Communis mensa, pr., 30, 1198. Schola, 1010. Vestes et coronas, pr., 54, 214. Celibatus, 75, n. Iis mulieres interdicitur, 392. Ordinatur princeps, ut regno renuntiet, 97. In monasteriis erudit, 214. Ab abbate facti, 805, 1169. Clerici nomen monachis datum, 804, 805, 809, 876, 875, 876, 1170, n. Clerici annui et monachi, pr., 55, 875, 876, 1170, n.
Clippacum, 650, 650. Villa, 654. Ibi placitum, 652.
Clocmor comes Britannie, 145 n. Clasa, 689, 691.
Clymasa urbs, 15.
Coatia silva, 672.
Coetia potio, 895, n.
Codicilli, 1509.
Coelestia desiderare debemus, 1210. Variis gradibus adipiscuntur, 1201.
Coelestibus medicamentibus terrea non miscenda, 209.
Coelestis Austensis civis, 1123.
Coelestis episcopus Nicasae, 1262.
Coeliacus morbus, 785.
Coelibatus clericorum, 75, n.
Coeneterium ab episcopo sacrandum ubi altare, cellula, 936. Augustodunense, 934, 935. Turonense, 527.
Coenae dominice festum, 72, 414, 746, 1057. Hac die altaria et sancti Martini sepulcrum lavata, 1070, n.
Coinitii sententia de interpolato Gregorio refutatur, pr., 86, etc.,
Colenus fit patricius, 602.
Colerensis pagus, 611.
Colice regio, 689, n.
Collatio cum Arianis coram Gundobaldo rege, 87, n., 1323.
Colloquium apud Pontem Petreum, 221. Guntramni et Childeberti, 338. Apud Andelaum, 429, 430, 440, 598.
Colobium, 423. Vestis, 1185.
Colonia urbs, 618, 619, 675. Ibi rex Sigibertus Claudus, 95, 96. Dicitur Colonia Agrippinensis, 57, 282, 297. Idque primum a Francis, 297, n. Eam terrent Franci, 519.
Colonie episcopi, Chunibertus, 656, 647, 653; Ebergesilus, 793; sanctus Severinus, 2005.
Colonie, seu Colonice, 860, n.
Colonica, 1289.
Colosinensis urbs, 194, n.
Columba regit Illidium contra Burgundiones, 855.
Columba ad repositorium, 1349. Aurea supra sancti Dionysii sepulcrum, 802.
Columbani fama, 611. Theodorico carus, Brunichildi infensus, 612. Causa rixarum que, *ibid.*, n. Minatur excommunicationem, 615. Ejus regula, 615. Vexatur a rege et Brunichilde, 614. Prophetas de regibus, 1552. In exilium pulsus, redit, 615. In Italiam vadit, ubi obiit, 646.
Columbariense monasterium, 1200, 1201.
Columella, seu Columna vicus Aurelianensis, 109.
Columna cui alligatus est Christus, 729.
Columna, ibi vivit sanctus Simeon, 888. Whitiacus, 587. Id prohibent episcopi, 598.
Columna Israelitarum, typus Spiritus sancti, 14.
Coma in ignominiam facta, 290.
Combr, id est arborum cunctades, 150, n.
Comes dicitur iudex, 282, n. Comes episcopi detenti, 238. Uni urbi praerant, 425. Ducibus inferioribus, 528. Ex iis qui duces supra se non habebant, 619. In regali servitio, 461. Debitum servitium usco inferabant, 515. An tributa? *ibid.*, n. Habent suos pares, 695, 697.
Comes domesticorum, 56, 287, n. Castius, 62.
Comes palatii, ejus officium, 229, n. Gacilio, 229. Bertharius, 660. Trudolfus, 454.
Comes Romanorum Paulus, 70.
Comes stabuli, 462; Belisarius, 153; Cuppa, 251; Leudegiseus, 397; Kocens, 668. An Epporius, seu Eboricus? 608, n. Herpo, 622. Chilperici Cappe, 489.
Comes stabulorum Leodastes, 288. Que dignitas sit, 260, n.
Cometes, 172, 290, 581, 601.
Comites militiae in Gallis, 66, n.
Commianus martyr Lugduni, 779.
Commotus an viri nomen? 548, n.
Communicare, 420. Id est Euchari-
stiam sumere, 214, n., 491, 752, 847, 1046, 1047. Communicare sacrificiis, 516.
Communio sancta pane contracto 175. Sub unica specie, 755, n. Calicis, 152. Fiebat post missam, 420, n., 1069. Ejus ritus, pr., 47, 1596. Etiam meliorum fit ad altare, 1047. Viaticum, 1280. Per eulogias, 214, 215.
Communio ecclesiastica, 211. Ejus privatio, 410, 491. Suspendio, 214, 411, 471, 1195. Suspendio ad audientiam venire recusat, 476.
Comodolacense monasterium, 962, n.
Compendium villa, 510, 606, 653. Ibi moritur Chlotarius, 162, 599.
Competere, rem alienam invadere, 952, n.
Componere, satisfacere pro re male acta, 456, et passim. Compositio mortis, 534. Pro homicidia, 572.
Comprovinciales episcopi, 267, 445, 476.
Compulsorum officium, 116, n.
Computationes annorum, 10, 11, 15, 16, 19, 56, 196, 576, 673, 676.
Conbates civitas, Convenne, 397.
Concedes in silvis, 58, 183.
Concellanei episcoporum, 512, n.
Concilio nationis, aut provincie cogendi causa, 445, pr., 26. Quis indicabat pr., 25. Necessarius regis consensus, 1582. Ad ipsum appellatio, 1589.
Concilii ad papam, 352.
Concilium Arvernaense, 515, 1334. Augustodunense, 469, n. Ejus scriptum pro monialibus Pictaviensibus, 470. Aurelianense v, 1175. Bonaegalli, 624, n. Brennacense, 264. Cabalonense i, 258, 579, n, 596, n., 605, 1386. Langesi, 528, n. Lugdunense n, 514, n. 271. Matisconense ii, 585, 592, 393, 896. Mettis, 512, 514. Parisiense iv, 190, 222, 544, v, 545. Pictavenne pro monasterio sanctae Crucis, 504. Ejus iudicii exemplar, 806. Santonense, 163, 246. Sauriciaci, 461. Toletanum n, 896, n. Arianorum Toleti, 248, n. Valentianum n, 596, n. Viridani, 511. In Arvernorum, Caballitanorum et Rutenorum termino, 490, 492. In Hispania sub Reccardo, 433, 454. Tullianense dictio, 1537. Aliud indictam, 381. Item aliud sed non fit, 456.
Concordie bonum, 280.
Concubina uxor infami generis, 687, n.
Concupiscentia signo crucis frenat

da, 843.
 Condatensis vicus Turonum, 51, 411, 528, 1121, 1279. Ejus ecclesia, 528.
 Cellula, 1068, 1069. Lectulus, 1051, 1095. Matricula, 1052. Diocesis, 1022.
 Clericus Piolus, 1055.
 Condatense monasterium, 1147.
 Confessio fidei exterius facienda, 88.
 Confessio peccatorum, 1280, 1285.
 Confessionis sancti Petri clavis, 680, n., 681, n.
 Confessores amici Dei, 832. Mortificatione sanctificati, 1151, 1152. Adorantur, 525. Sepulera miraculis honorata, 1143. Liber de Confessoribus laudatus, 1114. Miracula a 835 ad 992.
 Confirmatio, 84, 85, n., pr., 57. Infantum ab episcopis, 1311.
 Confluens castrum, 384.
 Contractio corporis Domini in missa, 819.
 Contractio febris, 912.
 Conium mensura, 1209.
 Conjecturae, 523. Quid, *ibid.*, n.
 Conjugati nisi ex consensu, a poenitentia exclusi, 458, n.
 Conjugium vituperantes damnantur, 456.
 Conjuratio in Childebertum II et Brunchildem, 428. Detegitur a Guntramno, 427.
 Conobor Britannorum comes, 568.
 Conscientiae puritas ad Eucharistiam percipiendam, 818.
 Consecratio eum signo crucis, 1229. Ecclesiae, 907, 908, 1106. Episcoporum extra provinciam vetita, 176, n.
 Consensus pro electione, 135, et n. Papae, 481. Pro episcopatu, 165, 166, 176, 291. Ejus formula, 1334. Consensus populi ad episcopi electionem, 1233.
 Consiliarius Alarici regis Leo, 823.
 Consoranenses episcopi Valerius primus, Theodorus, 968. Glicerius seu Licerius, 440, n.
 Consorani civitas, 440.
 Constans imperator Romanus, 27, et n., 527.
 Constans seu Constantius Constantini tyranni filius, 61.
 Constans imperator, 652. Tributum Sarraceni solvit, 653.
 Constantia civitas, 228.
 Constantiae episcopus Romacharius, 405.
 Constantina monialis, 468.
 Constantinopolis urbs, 29, 179, 180, 240, 505, 558, 582, 597, 599, 572, 692, 750, 758, 835. A Sarracenis illata, 652. A Persis tentata, 638. Ab Hunnis, 1351. Ibi haereses Eutychetis, etc., 80. Guntramnus dux, 299. Gundovaldus, 297, 298, 362. Childericus rex, 535. Basilica sancti Poliocti, 851. Ejus episcopus papa dictus, 239. Constantinopolitaneus episcopus Johannes, 584, 599, n., 600. Eutychius, 598, n. Episcopus Paulus, 1273, 1275. Constantinopolitani imperatores Anastasius, 55; Justinus, Justinianus, 179, etc.; Tiberius, 581; Mauricius Focas, 604, etc.; Heraclius, 637, etc.
 Constantinus Magnus imperator, 27, 1272, 1275. Ecclesiam beatae Mariae coedificavit, 750. Et Chlodoveus comparatus in baptismo, 83. Statua clavo dominico ornata, 728. Imperator obit, 652.
 Constantinus junior imperator, 27, n. Constantinus imperator Heraclii filius, 641. Obit, 652.
 Constantinus tyrannus, 61. Occiditur, 62, 550.
 Constantinus (Coproonymus) imperator, 692, 693.
 Constantinus e septem Dormientibus Epheci, 636.

Constantinus sancti Aredii discipulus, 1297.
 Constantinus Chlorus, 27, n., 1272.
 Constantinus junior imperator Romanus, 28, 27, n., 1273, 1275, 1277.
 Constitutus Senonum episcopus, 1341.
 Consularia, 62, n.
 Consularis Viennae, Crispinus, 1266.
 Consulatus Romae Carolo Martello oblati, 681.
 Consules Marcus Valerius, 835; Pompeius, 706; Decius, Gratus, 25; Atticus et Caesarius, 34; Chlodoveus, 95.
 Consules Constanti nopolitani, 239.
 Contestatio in missa, 1047.
 Convenae urbs, 77, n., 582, 597, 840, 1194. Ejus situs, 559. Cives Gundovaldus fallit, 360. Obsidio, 361, 362, 363, 364. Excidium, 366. Restituitur, 360, n.
 Convenarum episcopi, Bertrandus, Rufinus, 360, n.
 Conversio humilitatis capillis, 1089 etc.
 Convivia in festis, 234, n., 1009.
 Coonobor comes Britannorum, 160, n.
 Corales pusulae, 245.
 Corbaria vallis, 679.
 Corbriensis abbas Grimo, 681.
 Corbus Theodorici II filius, 605, 620. occiditur, 822.
 Coresium lacus, 488.
 Corinthiorum rex Oxion, 17.
 Corinthum, 1263.
 Cornelius papa, 25.
 Cornelius martyr Lugduni, 779.
 Cornelius Tacitus de matrimonio Germanorum, 1394.
 Cornu ad venationem, 971.
 Cornutus vicus, 239.
 Corona Chlotildis soror, 80, n.
 Corona spinea Christi, 729.
 Corona in oratorio, 1513. Super sancti Martini sepulchrum, 1002.
 Corona clericalis, 1233. An a sancto Petro, 1397.
 Coronavicus, 552, n.
 Corporalia sancti Petri, 1381.
 Corpus malorum post resurrectionem punietur, 499.
 Correctio peccatoris Deum placat, 482. Errantium qualis sit, 471.
 Cortinis ecclesia adornata, 81, 85. Ad cancellos sancti Martini, 1052.
 Corvi ope M. Valerius hostes fugat, 855.
 Co-vus patris sancti Illidii, 1401.
 Corydalus avis, 172.
 Cosmas et Damianus martyres, 871.
 Ecclesia Romae, 482. Reliquiae Turonibus, 557.
 Cothro cubicularius legatus Constantinopolitanus, 1348.
 Cotia silva, 102, 249, 672, n.
 Cottisovia vox corrupta, 645, n.
 Coxon'a fluvius, 621, n.
 Cracatonnum Andegavensis vicus, 108.
 Cracra insula Pictavensis, 260.
 Creatio mundi, hominis, etc., 8.
 Creciacum oppidum, 668, n.
 Crediti qui, 429.
 Credonense monasterium, 978, n. Vicus, 28, n.
 Crescentia virgo Parisina, 984. Ejus oratorium, *ibid.*
 Crines regia nota, 297, etc.
 Crisecum oppidum, 666.
 Crispini et Crispiniani (sanctorum) basilica, 244, 428. Eorum sepulchrum sanctus Eligius ornat, 427, n.
 Crispinus consularis Viennae, 1266.
 Cromonense monasterium, 1169.
 Croium seu Crovium vicus Andegavensis, 1125, 1128, 978, 1069, n.
 Crucifixi nudi imago tegi jubetur, 745.
 Crux Domini, 600. In Calvariae monte, 11. Jerosolyma, 600. Adoratur,

725, 729. Inventio, 57, 725, 727. Miracula in monasterio Pictavensi, 726. Ea se tota Chrothildis, 501, 509. Ejus arca, 502, 503. Reliquiae apud Turones, 740. — Crucis signaculum in confirmatione, 84. In Chrimatione, 454. Ejus vexillo signati fideles, 882. Virtus, 770. Crucis signum, 49, et passim. Antiqua traditio, 1397. Munera sacra benedicuntur, 1229. Cibi, 1082. Adversus omnia adversa munimentum, 1200. Ea da-mon ab angelo distinguendus, 1204. Refrenanda concupiscentia, 843. Cruci reverentia debita, 250, n. Occasionem inveniendi Thesauri Tiberio praebet, 250, 251. — Crux in processione, 205, 909. Cum cereis, 961. Et in exsequiis, 1217. Obviam sanctis reliquiis, 775. Duci, 493, 494. — Crux (titulus in altari, 1398. Ibi et crux holocrysa, 880. Supra tumulum sancti Juliani, 865. — Crux pectoralis ornamentum pontificale, 735, n. In qua sanctorum reliquiae, a Gregorio deferuntur, 735. — Cruxem representat antenna, 815. — Cruxis iudicium incurrere, 474. — Cruxis (sanctae) monasterium Pictavis construitur, 159, n. Episcopo tum regi subjectum, 467, 468. Sub speciali regni cura, 498, n. Ejus turbae, 502 et seqq. — Cruxis (sanctae) oratorium Turonibus, 467, n.
 Crypta subtus majus altare, 760.
 Sancti Chrysanti, 761.
 Cubicularii, 323, n. Dignitas, 345, n. Cubicularii, Chareginsii, 495. Regis, Faraulius, 344. Eberulfus, 345. Childeberti Ebero, 340. Guntramni Chundo, 495. Theoderici II Bertharius, 619.
 Cucullus capnae, 1189. Episcopi, 567.
 Sancti Niceti episcopi, 1237.
 Cucusa urbs Cappadociae, 1275.
 Culter ad balteum etiam in ecclesia delatus, 748.
 Cunimundus rex Gepidarum, 182, n.
 Conobertus rex Britannorum, 568, n.
 Cupiditas amatores suos confundit, 865. Ejus detestatio, 842.
 Cupido, 715.
 Cuppa comes stabuli, 251. Ejus facinora, 489. Rigonthem reducti, 367.
 Curator, 1330.
 Curia publica, 1330.
 Curiales provinciae, 1532. Publicae secretati invigilare debent, 1533.
 Curvetia fluvius, 537, n.
 Curvus divinus, 388, 634, 1179. In monasterio, 925. Recitatio, 234. Sollicitudo et religio, 1179, 1187. Eum explet Gregorius media nocte, 424. De his Gregorius scripsit, 557. Gallican partem, etc., pr. 58 et seqq. Horae tertiae, 978.
 Custodia libera, 565, 774. Et delicata, 202.
 Cycus Victoris, 516, 676.
 Cyprianus abbas Petrocoricus, 980.
 Cyprianus episcopus Carthaginis, 836. Ejus mors, 25.
 Cyricus monachus, 435, n.
 Cyrici (S.) monasterium Arverens, 1158. Abbas sanctus Abraham, 72.
 Cyrola episcopus Arianus, 901. Wandalorum, 40, 712. Miraculum tentat, 434. Ejus impostura detegitur, 47.

D

Dacro Dagarici filius, 256.
 Dactylis vivit Hospitius, 581.
 Dado pagensis, 1194.
 Dado referentarius, 650.
 Dadoena virgo, 1319, 1320.
 Dæmon crucis signo fugatur, 915, 1050. Ejus insidiae, 72. Praestigiae detectae, 1199, Ispidibus Lupicium et

Romanum impetit, 1146. In viris iniquis victus, 1208.

Dæmoniæ per aera volant, 1339, etc.

Dæmonium meridianum 406, 1135.

Dagarius Ducensis pater, 236.

Dagobaktus clericus, 1120.

Dagobertus I rex Austrasie, 626.

Gomatrudem uxorem ducit, 630. Dimittit, 635. Chronol'dam interfici mandat, 630. Cum patre dissidet, 630, 631. Judæos ad baptismum cogit, 639. Legatio ad Heraclium, 637. Rhemis rex salutatur, 1396. Monarchiam ambit, 635. Regnum fratri dimittit, 631. In Neustria corrumpitur, 636, 637. Monarchia, 641. Cum Saxonum rege rixat, 641. Bellum, 642. In Windos, 646, 647. Bnlicaros occidit imperat, 645. Silesianum regnum procurat, 646. Wascones ei obediunt, 649, 650. Et Britanni, 650. Leges Francorum emendat, 1534. Plures habet uxores 636, 637. Vivens regnum inter filios dividit, 649 Obiit, 651, n., 651. Sancti Dionysii ecclesiam dilata, 651. Ubi sepultus est, *ibid.*, n. Ejus elogium, 651, 653, 656. Regni ann, 1332. Præcepta pro sancto Daciterio, 1331. Thesaurorum divisio, 651, 655. Filius Chlodoveus, 663. Con-sanguineus Erchinoaldus, 651.

Dagobertus II rex Austrasie, 666, n. Sanctus et martyr 666, n. Bellum cum Theodorico III, 667, n. Fortuna, 657, n.

Dagobertus III rex, 671, 1335. Obiit, 672.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

Dagobertus Chilperici filius obiit, 245 n.

et n. Defuncti non statim post mortem an visionem Dei adveniunt, 897. Requies perfecta et imperfecta, 475. Etiam in corpore puniri, 842.

Defuncti abiit, 145, 985, 1201, 1206, 1247. Et vestiti, 179, 301, 331, 1175, 1222, 1256, 194. De hoc more plura, *ibid.*, n. Circa eos iuge psallentium, 1176. Defuncti, missa, etc. Pro eis, 182, 1217, 1589, pr., 86. Dies iustus, 1252. Oblatio et missæ celebratæ, 917, 948. Et nomina recitata, 1560. Eorum sepulcra et loco non movenda, 795, 1180.

Dei unitas, 63. Eius auxilii necessitas, 1145, 1177. Et attendendum, non viribus propriis, 814. Pauperes exaudit, 1041. Non irascitur, 89, 916. Quomodo irascitur, 9. Eius ira per penitentiam placanda, 482. Conversionem peccatoris non ejus mortem vult, *ibid.*

Dei iudicium, 541, 629.

Delatores non audiendi, 1186.

Demetrius Anasenus, 1262.

Demeotium vicus, 699.

Dentellini ducatus, 618, 619, 620, 618. Situs, 603, n.

Dentium morbos sanctus Thaumastus curat, 937.

Deotheria. Vide Theotheria.

Depositi a presbyteratu, 1319.

Depositio die alius ab obitu, 1291, n.

Dervanus dux Urbiorum, 612.

Descriptores censuum, 455, 579.

Incensæ, 244.

Desertum Egypti, 13.

Desideratus episcopus Albigenis, 595.

Desideratus episcopus Bituricensis, 962.

Desideratus episcopus Viridanensis, 135, 567.

Desideratus reclinus, 970.

Desiderius diacodus, 470.

Desiderius dux, 250, 289, 301, 305, 351, 415. Chilperici, 57, 591, 415. A Mummolo fugatur, 214. Tetradiam Eulalfi uxorem rapit, 490, 491, 492. Gundovaldo adheret, 332, 396. Eum deserit, 539, 568, 596. Thesaurus Rigunthis diripit, 558. Occiditur, 416, 455, n.

Desiderius energumenus, 1051.

Desiderius e monacho et regis thesaurario episcopus Cadurcensis, 1334.

Desiderius episcopus Autisiodori, 602, n.

Desiderius ex laico episcopus Elusanus, 594.

Desiderius episcopus Viennæ exsultat, 605. Occisus miraculis claruit, 609.

Desiderius Laugobardorum rex, 692.

Desiderius seductor, 422.

Desperatio vitanda, 482.

Desus in regione Francorum, 707.

Deuteria Theodeberti conjux, 127, 128. Filiam suam occidit, 129.

Deucrius episcopus Vinciensis, 418.

Devoti, quæ est viri pii, 1, 1041, 1069, 1104, 1195, 1209, 1215, 1220, etc.

Dextera an sinistra nobilior, 812, n.

Diablitus oppidum, 604, n.

Diabolus mendax est, 217, 1055. Ab initio, 1101. Vide Demon.

Diaconatus tempus, 146.

Diaconus silentium in missa indicit, 537. Calicem offert ad altare, 775. Ecclesiam regit, 918. Manus puniuntur divinitus, 177. Ob relictam suam ecclesiam excommunicatur, 801. Alius tisco adheret, 862. Diaconi albentes, 945.

Septem Romæ, 480, n.

Diadema assumit Chlodoveus I, 95.

Dialectica, 538.

Diana, 76). Eius simulacrum, 387.

Ephesi a sancto Paulo destructum, 763.

Diana Arduinna, 588, n., 1393.

Diapalmæ, 1259.

Diathmia, 507.

Didonis fortuna, 715.

Dionisius urbis, 1-6.

Diosta castrum, 65, n.

Dii gentium Christi invocatione fugati, 767 et seqq.

Dilectio Dei terrenum regnum non metuit, 89. Effectus, 1210.

Diluvia in Arvernis, 241.

Diluvium, 9, 538, 576. Ejus ætas, 676.

Dionisius episcopus Turonensis, 105, 535. Obiit, 125.

Diocletianus imperator, 26, 27. Dii sacrificans Christiani pæsentia turbatur, 767 et seqq. Eius armigeri faciem egregium, 769. Persecutio, 1271. Ea peior elades Turonum, etc. 191. Abdicat et obiit, 1272.

Diocesis, 911. Eam visitandi mos, 209, n. Variæ hujus vocis significationes, 152, n., 153, 160. Parochia, 209, 315. Vicus, 207, 1022.

Dionigenianus episcopus Albigenis, 67.

Dionysius episcopus Turonensis. Vid. Dionisius.

Dionysius, episcopus Parisiensis martyr, 25. Parisiorum patronus, 525.

A sancto Clemente cum sociis missus, 1581. Eius basilica, 300, 681, 682, 802.

A Dagoberto dilata, non jacet, 651.

Eius situs, *ibid.*, n., 1585. Parisius, 244, 632, 650. Jugis psalmodia, etc., 1585.

Ad ejus tumulum juramenta præstita, 241. Monasterium, 651, n., 682, n., 689, n., 800, 702, 704.

Ibi Stephanus papa biemat, 689. Abhates Aigulfus, 651, 1583; Dalfinus, 1581; Singiberus, 681, n.; Dodo, 1383; Dalfinus, Bertholdus, 1581; Polerius, 1585. Eius ecclesia Ambasciaci, 1518.

Dionysius et septem Dormientibus Ephesius, 826.

Diovio, 707, n.

Diptycha Arelatensis Ecclesie, 448, n. Rhemensis, in missa leguntur, 1560.

Directum verbum 111. Vide Verbum.

Dironensium monasterium, 181, n.

Disciplina celestis laus, 1210.

Disciplina malum, 200.

Disparium castrum, 65, et n.

Dispersio hominum, 10.

Dives malus evangelicus, 499.— Divitum pericula, 1287.

Divinationes prohibite, 218.

Divio, 157, 577, 654. Castrum, 76, 85, 208, 780, 929, 1178, 1180. Descriptio et laus, 126. Basilicæ, 159, 1402.

Suburbanum, 662. Territoria villa Furiacum, 156. Campania, 562. Inde fuit episcopus Aprunculus, 91.

Divisiones maris Rubri mirabiles, 15. Quid designent, 14.

Divitia civitas, 156, 568.

Divitiarum contemptus, 988, 989.

Sapientia postponit Salomon, 15.

Doctores Ecclesie quomodo figurati, 1197.

Doctrigisilus episcopus Sæssonensis, 461.

Docudius major domus, 607, n.

Dodo abbas sancti Dionysii, 1583.

Dodo, seu Guodegisilus episcopus Burdigalæ, 595.

Dodo Severi filius, 256.

Dolensis vicus, 70, 535. Apud Burdigalæ, 975. Eius ecclesia, 525. Monasterium, 70, n.

Dolo um initia, quæ, 199.

Donaricus, 1299.

Donnegiselus, 325, 396, 412. Legatus

in Hispaniam, 532. A Chilperico, 295. Domesticatus officium, 56. Domestici, qui, 287, n. In regali servitio, 461. In Placito, 521. Eorum dignitas, 346, n. Dominolus, 597. Ermericus, 160. Gundulfus, 296. Flavianus, 459, 483, 503. Frodulfus, 657. Uro, 656. Waldebertus, 652. Regis, 322, n. Chlotarii Baudinus, 145. Charigisilus, 1024. Domesticonum comes, 56, 287, n. Castinus, 62. Dominica dies unde dicta, 19. Dicta dies Resurrectionis, 857. Solis, 119. Non licebat ante missam comedere, 121, n. Populus ad vigiliis accedit, 856. Omnes Matotinis vigiliis interstant, 1094. Ejus diei laudes, 1005. Hac fiebant episcoporum consecrationes, 176. Sanctificanda, 1065, 1529. Eam violans a Deo punitur, 526, 857, 1096, 1104, 1108, 1226, 1083, 1085. Aut operans, 1158, 1182. Ea a conjugio abstinendum, 1034. Ea generatus puer monstruosus nascitur, 1053. Dominica Palmarum, 1160. Dominica in Albis, clausum Pascha, 476, n. Dominica oratio ab omnibus in missa canitur, 1058. Dominica carnis natale, 950, n. Dominica resurrectionis dies, 402, 1226, 1016. Dominicus sanator, 280. Dominorum proditores execrandi, 99. Domitiani persecutio, 21. Domitiani Genevensis episcopi ætas, 1318, n. Domitianus episcopus Militens, 598, n. Domitius martyr, 852. Donna martyr Lugduni, 779, n. Donnigisilus. Vide Sunnigisilus. Donnita a sancto Martino sanata, 1128, n. Domnola relicta Burgolenti, 405. Uxor Nectarii, 413. Domnolus domesticus, 597. Domnolus episcopus Cenomannensis, 281, 464. Abbas Parisiensis. Ejus vita, etc., 285, n. Avemionis episcopatum recusat, 285. Elevatio et reliquias, 1594. Domnolus episcopus Lugduni, 605. Domus ecclesie, id est episcopalis, 50, 70, 75, n., 205, 265, 266, 296, 564, 414, 1091. Apud Turones, ibi oratorium, 1153. Abbas, *ibid.* Domus ecclesiastica, 451, 452, 1155. Ejus rector, 908. Donatianum monasterium, 655, n. Donatianus martyr Namnetæ, 790. Ejus basilica, 791. Donativum, 525. Donatus medicus, 245, n. Dorestate castrum, 671. Dormientes septem thepsi, 755, 826. Alii a Paulo Diacono laudati, 1282, n. Alii in Majori monasterio, eorum historia, 1269 *et seqq.* Doromellum vicus, 615. Dorononia fluvius, 552, 558, 361, n. Dotis formula, 1550, 1551. De hac re mo Germanorum, etc., 291, n. Dora flumen, 614. Draco Romæ visus, 479. Dracoleus, 578. Dux, 256. Obiit, 256. Dramosyricum, 1515. Droctoveus abbas Sancti Germani, 1570. Droctulfus, 462. Multatur, 463. Druicus seu Drogo, filius Pippini, Campanie dux, 670. Obiit, 671. Drogo Carlomanni filius, 654. Drunones, 1350. Dribis fluvius, 615, n. Duces compluribus urbibus præfeci,

425. Comitibus superiores, quot sub se comites habeant, 592, n. Ducis Palatii institutio, 648, n. Dulcissimus, 1590. Domien-i monasterii episcopus sanctus Martinus, 347. Dunenses, 193. Proteruntur, 555. Vicinos pagos devastant, 354. Dunensis lacus, 602. Dunum castrum, 440. Ejus comes, 552. Episcopatus, 555, n., 545, 1540. Episcopi, Promotus, 545; Aventinus, 345, n. Duodecim pontes, 575. Dura, 694. Duranium fluvius, 552, n. Durostadium castrum, 671, n. Dynamus episcopus Ecolismæ, 67. Dynamus Arelatensis, 484. Provincie rector, 281, 282, n. Insidiatur Theodoro episcopo, 296 *et seqq.*, 297. Childeberto redditur, 450. Dynastie Ægyptiorum, 17. Dysentericos sanat sanctus Martinus, 1032, 1070.

E

Ebba Theodorici Magni dux, 127, n. Ebero cubicularius Childeberti, 540. Eberulfus, 370. Seu Berulfus, 596, n. Eberulfus cubicularius, 545, 552, 553. Punitur, 546. Ejus nequitia, 547, 548. Occiditur, 554. An reus Chilperici necis? 581, n. Ebofinus comes, 1098. Eborinus comestabulæ, 608, n. Ebracharius dux, 452. Pacem init cum Britannis, 495. A Warocho pecunia corruptus, 495. Ebrardus abbas Sancti Pontii, 281, n. Ebredunense castrum, 602. Via, 183. Ebredunensis episcopi, Marcellinus, 950; Salonius, 251, etc.; Emeritus, 258, n. Ebredunum urbs, 183, 184, 187, 776. Ebrengisilus episcopus Coloniensis, 504, 795. Invenit sanctum Mallosum, 791. Ebrengisilus Brunichildis legatus, 451. A Guntramno capitur, tum liberatur, 452. Ebron, postea Enachim, 9. Ebrunus major domus palatii, 1553. Pellitur, 664. Princinatum resumit, 666. Victor, 667. Occiditur, 668. Ecclesia luminare minus, 1240. Est sine roga, etc., 1241. Ejus typus in Eva, 8. In Arca, 9. Hæresibus vexata, 51. Nunquam duella approbavit, 542, n. Ipsi retributio danda, et perfectio in psalmis exponitur, 1257. Primum schismatibus et hæresibus afflictæ, 21. Pax ei data, 27. Eam vexantis stirps episcopatu exclusa, 176. Edificatur ex gloria martyrum et sanctorum virtutibus, 554. — Ecclesie jus asyli, 421, 462, 949. Immunitas, 202, 203, 205, pr., 51. Ab hæreticis non violata, 215. Violat Chilpericus, 257. Chlotarius tributa imponit, 567. — Ecclesie beneficium, 907, 908. Ab episcopo, 1225. Dedicatio, 1112. Ornamenta, pr., 55. Parietes velis ornati, 1515. Ac palliis, 1017. Liliis, 955. Parietes et osita velis ornantur, 958. Ecclesie tribunal, 505. Forma et partes, pr., 51. Ex ligno compacta, 785. — Ecclesia sanguinis effusione violata, 452, 508. Interdicta, 241, 951, pr., 58. Violata res perenni misere, 192. Divinitus puniti, 361, 747, 840. Ibi sepultus sceleratus, deicitur, 821. — Ecclesia, seu major ecclesia, 172. Cathedralis, 203, 354, n., 50, n., 1054. Quæ et Ecclesia senior, 60. Ma-

ter, 1048. Ecclesia, cui unus clericus serviebat, 794. — Ecclesie oblata numerata, 850. Ecclesie argentum, 571. Ecclesie vastator misere perit, 246. Direptores uniti, 835, 790, 797, 802, 863, 865, 864, 1025, 1027. Etiam penitens, 952, 960. Fraudatores vivi in infernum detrusit, 946. — Ecclesie rebus pauperes nutriendi, 810. — Ecclesie actores, 348. Juniores, 257, n. Turonicæ familia, 915. Seniores, 776. Ecclesie domus. Vide Domus. Ecclesiastica ditto, 350. Ecdicii eleemosynas tempore semis divinitus approbatas, 76. Ex senatore patricius, 76, n. Ejus fortitudo, 77. Echinus, 411. Eclipsis defectio, 1087. Lunæ, 295, 600. Solis, 50, 516, 601, 605. Ecolisma urbs Aquitanie, 262, 698, 699, 981. A Chlodoveo capta, 95. Erat sub Guntramno, 599. Ibi sepelitur Theodebertus, 184. Gundovaldus suscipitur, 550. Ejus comes Nantius, Maracharius, 245. Ecolismæ episcopus Dynamis sive Damianus, 67. Maracharius, Frontonius, Heraclius, 245. Nicestus, 350, n., 469. Edatius presbyter Arthonæ, 806, 891. Edessa urbs Syria, 756. Edobecus, 61. Edobola silva, 701. Edom, seu Esan, 11. Egeas proconsul Achaie, 1263, 1264. Egeonius episcopus Aduensis, 958, 957. Egidius (S.) oppidum, 1597. Egidius magister militum, 65. Comes utriusque militiae, 66, n. Præfectus obsidei Canonem, 915. Obsessus Arelate sancti Martini virtute liberatur, 1001, 1002, n. Fit Francorum rex, 66, 552. Mauricio imperatori tributum solvit, 555. E regno pellitur, 555. Moritur, 554. Egidius episcopus Rhemensis, 223, 252, n., 275. Gregorium consecrat, 176, n. Promotum Dunensem ordinavit, 1511. Ad eum epistola synodi Parisiensis, *ibid.* Fuit amicus Chilperici, 512. Legatus Childeberti, 501, 540. A Guntramno obfurgatur, 511. Cui erat infensus, 359. Fugit, 506. Accusatur conjunctionis in regem, 511. In concilio Viridunensi et Mettensi, 512, 513. Convincitur, 513. Deponitur, etc., 514. Veniam obtinet, 435. Egreasus Israelitarum ex Ægypto, 15. Elacris fluvius, 213. Elafus episcopus Citalani, 231. Vitæ fragmentum, 1594. Elaver fluvius, 242, n. Eleazar, 16. Electi, si fieri posset, in errorem adducendi, 425. Electiones. Vide Episcopus. Eleemosynæ laus, 990, 1267, 1291. Commendatio, 1163, 1224. Elicaria, 47. Meritum, 988, 989, 991, 992. Fructus, 250. Eleemosynarii, 1045. Elephantii supra Peras capti, 240. Eleutherius socius sancti Dionysii, 1593, 1584. Eliachim, 16. Elias vates, 59, 518. Eligius ornat memoriam sanctorum Crispini et Crispiniani, 427, n. Sancti Germani, 1370. Eliasta. Vide Aisacia. Elisæus mortuus suscitatus, 40, 497, 1016. Eliud, 16. Elpeipsa martyr Lugdunæ, 779. Elusa, 77, n. Olim metroclis, ex-

- Benedictio in matutinorum officio, 1175. A peregrinis peti solita, 1279. Benedictio episcopalis, 236, 264, 277. Eam rex flagitat, 576, 578. A sacerdote data quantum prosit, 919.
- Benedictus, honoris epithetum, 122, n.
- Beneventanus episcopus sanctus Januarii, 1405.
- Benjamin filius Jacob, 12.
- Beritana urbs, 403, 804, 934.
- Beritanus episcopus Amelius, 405.
- Benignus episcopus peregrinus apud Turones, 906.
- Benignus martyr Divione, 780. Ejus passionis historia, festum, 577. Reliquiae, 782. Basilica, 138, n., 662, 930. Monasterium, 782, 1402.
- Beppolenus dux, 259, 403, 412, 415, 600. Occiditur, 495, 498. Ejus filius mulier, 453.
- Berberensis vicus, dein Lipidiacus, 1215.
- Berberis fluvius, 1052.
- Bercharius major domus Palatii, 669. Occiditur, 670.
- Berchildis Dagoberti uxor, 657.
- Berecynthius simulacrum Augustodani, 958.
- Beregisilus cognatus Eufrasii, 176.
- Beretradis ecclesiam benedixit, 459.
- Launehaudi ducis uxor, *ibid.*, n.
- Beringarius, 701.
- Berinthus in Thracia, 1262.
- Berinzona Italiae castrum, 486.
- Bernaco villa, 689.
- Bero domesticus, 635, n.
- Berraio vicus, 532.
- Berravensis Turonica urbis pagus, 269.
- Bersabee mater Salomon, 15.
- Berta Ethelberti regis uxor, 165, n.
- Berta Godini uxor, 65.
- Bertefredus, 273, 531. Conjurat in Childeberto, 426, 511. Deglutitur, 427. In Vabrensi castro se munit, 428. Obsessus, fugit, 451. Occiditur, 452, 448, 598.
- Bertefridus episcopus Ambianensis, 145, n.
- Bertegisilus Cenomanensis episcopus, 409, n.
- Bertellanus episcopus Bituricus, 694.
- Bertetrudis, seu Bertrudis Chlotarii II uxor, 624.
- Bertharius rex Thoringorum a fratre occiditur, 106, 565. Pater sanctæ Madegundis, 106, 112.
- Bertharius comes, 615, 616. Theodorici II cubicularius, 619.
- Bertharius comes Palatii, 660, 661. Major domus, 1353.
- Bertharius Scarponensis, 650. *Vide* Bercharius.
- Bertheffedis filia Chariberti, montania, 436, 457.
- Berthegundis lugetrudis filia levitæ, 456, 457, 458. Guntramni parens, 457. Cum matre litigat, 458. Monasterium Turouense diripit, 496.
- Bertholdus major domus Burgundis, 605. Interficitur, 606.
- Bertiniacum villa, 1318.
- Bertoaldus abbas sancti Dionysii, 1384.
- Bertrada Pippini uxor, 700, 701, 702.
- Bertramnus episcopus Burdigalis, 224, 228, 260, 577, 581, 592, 761. Gundovaldi amicus, 555, 577. Syrum invitum toedit, 556. Erat metropolis, 557. Filius Ingeltrudis, 457. Guntramni ex matre agnatus, 577. Adulterii suspectus, 264, 457. Obiit, 395, 457.
- Bertramnus episcopus Cenomanensis, 396, n., 410, 456, 470, 471, 450, n.
- Bertramnus seu Waldo diaconus, 595.
- Bertraudus episcopus Convenarum, 360, n.
- Bertrudis reginæ obitus et sepultura, 626.
- Bertunense oppidum, 793, 794, n.
- Berulfus dux, 289, 504. Comes, 264, n. Dux Turonum 263, 267. Simul et Pictavorum dux, 596.
- Bessa mulier, 1290.
- Besuense monasterium, 635, n.
- Bethleem, 715, 721. Oppidum David, 17.
- Betlericus rex Spaniæ, 608. A Theodorico II despicitur, 609. Moritur, 610.
- Bibiani episcopus, Santonum sepulcrum, Vitæ liber, epistola et ecclesia, 940.
- Bibliotheca, 1269.
- Biblis martyr Lugduni, 779.
- Bigerrones, 425, n. Bigorra castrum, 125, n. Territorium, 804, n.
- Bigorra episcopus Amelius 37, 598, n.
- Bilchildis Childerici II uxor, 665. Tumulus, 1578.
- Bilchildis Theudeberti II uxor, 611. Occiditur, 617.
- Bilitio castrum Italiae, 485.
- Bilitrudis matrona, 674.
- Birra fluvius, 679.
- Biscala provincia, 610, n.
- Bisunus rex Thoringiæ, 66, 532, 555.
- Buerris urbs, 127, 680.
- Bituriga civitas, 24, 213, 148, 682, 706, 1138. Caput Aquitanie, 698, 699. Obsidetur, 595. Sub Childeberto, 115. Concrematur, 315. Devastatur, 515. Lue vexatur, 175. Capta a Pipino, 695. Qui ibi residet, 701. Ejus ecclesia sancti Stephani sanguine ditatur, 759. — Bituricense monasterium sancti Symphoriani, 962. — Bituricensis archidiaconus Leonastes, 210. — Biturigum abbas, 823. — Biturigum comites, 568; Olo, 563; Unibertus, 694, 701; Ghiselarius, 701. — Bituricensis episcopus dictus patriarcha, 232, n. Episcopi Ursinus, 24, 961; Simplicius, 24, etc.; Remigius, 515; Sulpicius Severus, 515, etc.; Eustasius, 520; Sulpicius Pius, 520, etc.; Bertellanus, 694; Felix, 759, 982; Tetradius, 859; Probianus, Desideratus, 962; Arcadius, 1198. — Biturici, 24, 269, 505, 549, 964. Sub Guntramno, 399. — Bituricum, 251, 266, 267, 268, 518, 1101, 1102. Territorium, 414, 458, 965, 1197, 2228, 291. Ejus pagus, 695, 695, 697, 700, 790. Regio, 70, 534, 1053, 1057. Vicus Dolensis, 975. Terminus, 504, 964, 1194, 1241. Devastatur, 505.
- Bladastes, 503, 505, 1396. Dux, 289.
597. Gundovaldo adhaeret, 352, 359. Eum deserit, 364. Guntramno reconciliatur, 380.
- Blaudina martyr Lugduni, 779.
- Blandinus comes Arvernus, 694, 695. Occiditur, 699.
- Blasphemare (*Blâmer*), 259, et passim Blasphemium, *viluperium*, 402, 629, 949. Blasphemia, 177, et passim.
- Blata, Blattea, purpura, 95, 1592.
- Blaudates, 581, n.
- Blaudenus comes Arvernus, 694, n.
- Blavia castrum, 675, 932.
- Bleda Hunnorum rex, 60, n.
- Blesenses, 545, *ibid.* Sauctus Sollemnus, 139. Dunensiium agros vastant, 333. Vicem recipiunt, 334. Episcopus erectio, 555, n.
- Blidericus civis Carnotensis, 1121.
- Boantus occiditur, 585.
- Boatium civitas, 440, n.
- Bobane villa, 410, n.
- Bobila Guntramni uxor, 164, 570.
- Bobio monasterium, 616.
- Bobo dux, 250. Arvernus, 657. Filius Mummolei, 323.
- Bobo dux Frisionum, 676, n.
- Bobolenus Frædegundis referendus, 403, 415, n.
- Bochonia, 562.
- Bodecus comes Britannorum, 577.
- Bodegisilus dux, 595. Legatus ad Mauricum, 484. Occiditur, 484.
- Bodicus Britannie comes, 220.
- Bodillo notarius Gregorii, 1221.
- Budilo nobilis Francus, 663.
- Bodo dux, 657.
- Bonifacius episcopus Arianus Burgundiensis, 1324.
- Bonifacius episcopus Moguntinus martyr, 96, n.
- Bonitus episcopus Arvernus, 490, n.
- Bonna castrum, 687.
- Boungelo villa, 624. Concilium, 624, n.
- Bononia Italiae civitas, 69, *ibid.* Passi Vitalis et Agricola, 772.
- Bouulfus sauator, 1054.
- Bouum amico et inimico faciendum, 507.
- Booz filius Salmon, 15.
- Boso, 454.
- Boso diaconus, 1250.
- Boso dux exercitus, 565, 600. Gundovaldum occidit, 566, 582, 597. Boso-Guntramnum interficitur, 578, 598. *Vide* Guntramnus Boso.
- Boso filius Andolei, 632.
- Bracarense episcopus sanctus Martinus, 247.
- Braccio, id est Ursi Catulus, 1211.
- Abbas Manatensis, 215, 910, 1599.
- Multi exstruit monasteria, 1215. Ejus Vitæ libellus, 926. Datur, 1210.
- Bracile, 574.
- Brandea e sancti Petri sepulcro, 752, n.
- Brennacum, 276, 244, 249, 569, 1296. Oppidum, 162. Villa, 180, 690, n. Domus, 268. Brennacense concilium, 264, 268.
- Briaux monasterium, 962, n.
- Bricca vici ecclesia, 529.
- Briecius, seu Briccio, episcopus Turonensis, 40 et *seqq.*, n., 528, 1282, 1388. Accusatus ad papam confugit, absolvitur, 529. Ejus natale, 531. Cella, 1404.
- Brichildis regina Hunnorum, 1271.
- Briellonum vicus, 1128.
- Bricteri populi, 60.
- Brigitta virgo Bellovacensis, 1599.
- Briona Italiae castrum, 771.
- Brioteridis vici ecclesia, 529.
- Brisillanum vicus, 1128, n.
- Britannia, 160, 254, 261, 496, 568, 578, 1159. Vastata, 259. In eam Chlotarii I expeditio contra Chramnum, 161. Aggreditur Chilpericus, 257. Regnum, 650. Sub comitibus, 220. Qui promissos crines habebant, 144. Unus ob patenam violatam punitus, 818. An sub regibus vel comitibus fuit? 145, n. Non reges sed comites post Chlodoveum I habuit, 144. [Dux] Warochus, 493. Comites Chanao, 145; Machivus, 145, etc.; Chonomoris, 144; Conober, Conober, Chonoo, 160, Chono, Chanao, Choonober, 1592. Interficitur, 568. Machivus, Bodi us, Theodoricus, Jacob, Varochus, 220, etc. Reges Cunobertus, 568, n. Judacai, 650. Legatus Eunius, 252. — Britanni a Maximo oppressi, 29. Eorum rebellio, 259, 240. Biturica pulsus, 70. Cum Francis bellum, 600, 601. Cuius Chramnum profligatur, 161. Chlotarii filius subjugat, 457. Eorum irruptio, 449, 453. Incurso, 456. Guntramno satisfaciunt, 457. Prostrati, 493, 494. Francis subiecti, 630. Eorum regnum, 577, 630. Limes, 603. Tonsura, 493.
- Britannica expeditio, 1353.
- Brittae virginis inventio, 307, 908.

Alia a Brigitta Bellocensis, 1399.
 Brittanus comes, 181.
 Brittones a Gothicis cæsi, 834, 835.
 Cujusdam impietas punita, 791, 792.
 Alter nomine Johannes, 914. Alius reclusus, 407.
 Briva Carretia vicus, 538. Seu Hilaria, 537, n.
 Brivas duplex, 849, n. Vicus Arverniae, 65, 849, 852, 858, 862, 867, 869, 881. Quantum Claromonte dissita, 145, et n. Sancti Juliani martyrio illustris, 1267, 1268. Qui est patronus, 525. Ejus ecclesia, 71, n., 535. Huc venit sanctus Germanus Autisiodori, 871. Ejus incolæ Christianismum suscipiunt, 851. Diocesis, 152. Pagus, 777.
 Brivense monasterium, 962.
 Brixiae territorium, 643.
 Brixis ecclesia, 529.
 Brocariaca vicus, 612, n.
 Brodulus avunculus Chariberti, II, 655. Et regnum asserere nititur, 653. Occiditur, 655.
 Brucariacum villa, 612.
 Brunaeri populi, 59, n.
 Bruna seu Brunichildis Sigiberti uxor, 570, 571, 215, 219, 226, 252, 514, 515, 435, 458, 459, 414. Filia Gosvintæ, 247, n., 419. Seu Gunthi suæ, 179. Seu Gudsundæ, 572. Dicitur Bruns, 570. Seu Bruma, 1596. A Gogone in Gallias adducta, 271, n. Sigiberti uxor, 570. Cui nubit, 167, 168, n. Fit catholica, 168. Regina, 461. Ad eam fugit Waddo, 368. Et mortem machinatur Fredegundis, 597, 545. Scribit sanctus Germanus, 192, n., 1345. Parisios venit, 194, 201. Sub custodia, 575, 576. Exulat, 201. Meroveo nubit, *ibid.*, 576. Res suas Prætextato commendat, 222. Mater Childerberti et Chlodovindæ, 441. Soror Gallesvindæ, 442. Filii sui regni curam habet, 595. Pro Ingunde loquitur, 393. Bertefredo favet, 428. Interest colloquio Andelaensi, 429, 440. Ejus cum Blichilde rixa, 611. Munera regi Hispanie mittit, 451, 452. Litteras ad Mauricium imperatorum, etc., 485, n. Ad nepotem Athanagildum, 1546. Guntramno infensa, 559, 560. Suspecta, 455. Et mortem minatur, 379. Sacramento purgatur, 456. Contra eam conjuratio, 426, 631. Ejus opera Childericus occidit, 544. Theodelinda a Childoberto respicit, 610. Sanctum Columbanum vexat, 612, 613, 614, 615. Bella civilia commovet, 607, 616. In Clotario movet, 620. Lupum ducem salvat, 581. Et adversatur Egidio episcopo Rhemensis, 512. Watrionem occidit carat, 602. Desiderium episcopum deponi, 605, 609. Et Uncileonem puniri, 608. Ejecta ab Austrasiis, 602. In Burgundia recipitur, 605. Protadium promovet, 605, 607. Filiorum nuntias legitimas impediens, 609, 610, 612. Clotario presentatur, 622. Mors decem regum ei imputatur, *ibid.*, 625. Ejus mors, 571, 639, 1351, 1352. Sepulcrum, 1349. Malitia, 571, 605, 606, 609. Avaritia, 605. Excusatur, 635, n., 1596. Ejus fortitudo, 275, 274. Brunulfus. Vide Brodulfus.
 Bupalus, 495.
 Buccelinus dux Theodeberti, 566. Alamannus, 133, n. Francus, 712. E us in Italia præclare gesta, 135, 134, 147, n. Quam pervadit, 712. Vincit, et vincitur, 567. Occiditur, 148, 587.
 Buccellarius, officium, 57.
 Buccus Validus abbas, 448.
 Buciovakius abbas Viriduni episcopatum nequit obtinere, 448.
 Bucunia silva, 96, 97, 566.
 Bulgari interfecti, 645.
 Bulgistensis villa, 122.

Bondiacensis si'va, 665, n.
 Burbo oppidum duplex, 693.
 Burconia silva, 96, n., 562, n.
 Burdegala urbs, 77, n., 190, 212, 285, 295, 510, 442, 457, 574, 580, 674, 675, 759, 930, 1105, 1137, 1140. Ibi hiebat Chlodoveus I, 95. Degit Gundovaldus, 555.— Burdegalensis comes Garacharius, 580.— Bardigalenses, 454.— Burdigalæ episcopi, Amandus, 67, 931; Leontius, 165, 362, n.; Bertramnus, 264, etc.; Gundegisilus Dodo, 595; Gundegilus metropolitanus Pictavorum, 469; Severinus, 930.— Burdegalensis civis seducor, 425. Monachus, 174, n. Presbyter Heraclius, 245. Reclusus, 408.— Burdegalensis regio, 1097. Ejus pagi presbyteri duo sancti, 952. Vici, 242, 580. Terminus, 421.
 Burdo fluvius, 676.
 Burgoteni relicta Donnola, 405. Filia Constantina, 468.
 Burgundæfarones, 621, 624, 653.
 Burgundia, 108, 109, 125, 157, 214, 535, 564, 587, 589, 620, 621, 626, 649, 691, 700, 701, 647, 651, 653, 655, 687, 817, 1118, 1290. Ibi James, 76, 553. Inundatio, 597. A Francis vastata, 754. Subjugata, 114. Eam invitat Dagobertus, 654. Adit Gregorius, 1032. Burgundis regio, 1505.
 Burgundia Transjurana, 600, n.
 Burgundia sub Burgundionibus, 225, 224. Regnum in Gallia, 88.— Burgundiones, 61, 93, 599. Eorum nomen et origo, sedes accipiunt in Gallis, 707. Sedes in Gallia, 65. Rivatem obsident, 854. Chlodomeris in eos expeditio, 109. Vincuntur, 110. A Francis victi ipsi subjiciuntur, 564. Langobardos vincunt, 575. A Langobardis victi, 185.— Burgundionum reges, Godogisilus seu Gunthegisilus, Godemarus, 557; Gundeuchus, 79, 80, 556; Gundobadus, 79, 80, 557, 855. Burgundis rex Chilpericus, 557, 1156. Sigismundus, 107, 565. Regina Caretues, 858, n.— Burgundionum rex dictus miles Chlodovei, 1322. Reges patricii, 164, n., 1596, n.— Burgundionum genus, 649. Genus regium, 624. Erant Ariani, 85, 551. Eorum sedes, 551. Episcopos catholicos habent suspectos, 76. Eorum episcopus Bonifacius, 1321. Leges a Gondobado latæ, 88, et n.— Burgundis regnum, 570, n., 607, 651, 646, 608, 659, 660, 681. Ad ipsum attinet Lugdunensis pagus, 697. Ejus felicitas sub Guntramno, 595. Ipsum obtinet Dagobertus, 655. Sibi assertit Carolus Martellus, 675, 677. Cedit Carlomanno, 702. Patricii dicuntur ejus præfecti, 164, n. Proceres in Brunichildem conjurant, 622. Exercitus, 649, 650. Leudes, 652.— Burgundis rex Guntramnus, 569. A 593 ad 601. Childobertus II, 601. Theodoricus II, 601. Chlodoveus II designatur, 618.— Burgundis majores domus Waracharius, 602, 625. Bertholdus, 605; Protadius, 607; Claudius, 608; Rado, 627; Flaccatus, 658.
 Burgundio perjurus punitur, 1195.
 Burgundio in episcopum expostus, 231.
 Buronia silva, 96, n.
 Bursolenus Severi filius, 256.
 Butihinus. Vide Buccelinus.
 Byrrum vestis genus, 43, et n.
 Byzantium, 1262.

C

Cabellio Provinciae urbs, 173, n.
 Cabilo urbs, 420, 452, 451, 495, 495, 609, 619, 635, 695, n., 694, n., 1111, n. Inceuditor, 681. Lue vexatur, 173.

A Chramno captor, 157. Ibi residet Guntramno, 545, 585, 582.
 Cabilouensis comes Gallus, 788.
 Martyr sanctus Marcellus, 784, etc.— Cabilouenses episcopi, Agracula, Flavus, 238, etc.; Veranus, 404, n., etc.; Silvester, Giribaldi, 969.— Cabilouense concilium, 258, 579, 586, n., 605, 1596. Placitum, 538, 659. Suburbanum ad Sequanos pertinet, 595. Vinum, 126. Xenodochium Leprosorum, 970.
 Cadivum, id est epilepsis, 1049.
 Caduceus legatorum insigne, 257, n.
 Cadurcum urbs, 115, 412, 1241.
 Eius abbas, 355. Pagus, 654. Vastatur, 191.— Cadurcenses episcopi, Althius, 67; Maurilio, 255; Ursicinus, 513, etc.; Rusticus et Desiderius, 1555.
 Cæsar Tiberius, 179, 578.
 Cæsa regina Persarum fit Christiana, 599.
 Cæsar Augusta, 61, 566, 646. A Childoberto obsessa liberatur, 130.
 Cæsaræ Philippi urbs, 741.
 Cæsaræ Britannici comitis uxor, 181.
 Cæsaræ socrus Firmini comitis, 155.
 Cæsaræ Regula, 467, 472. Cæsarum dnæ abbatissæ Arelatensis, 168, n.
 Cæsaribus regium signum, 98, 125, 124, 382. Regiæ familiæ signum, 125, 124, 1372.
 Cæsaribus monialium, 502. Regnari, 1372.
 Cæsaribus consul, 54, 1005.— Cæsarii Arelatensis episcopi constituta, 406. Regula, 467, 472.
 Caganus rex Hunnorum, 169, n.
 Cain projectus, 1208. Occidit Abel, 8, 497.
 Cainan filius Enos, 9.
 Caino Turonici vicus, 221, 914.
 Ecclesia, 520. Castum, 200. Et monasterium, 915.
 Cairum urbs Ægypti, 12, n.
 Cala fluvius, 410, n.
 Cala monasterium, 250, n., 663, n., 664, n. Villa, 551, 515, 584. Parisiensis civitatis, 219.
 Calagurris urbs Hispaniæ, 825.
 Calanitates publicæ ob populorum peccata veniunt, 1065.
 Calatoni vicus ecclesia, 529.
 Calceamentis traditio in sponsalibus, 1228, 1252.
 Calchedon, 1551. A Persis comburitur, 658.
 Caldaria lignea igni imposita non comburitur, 979.
 Calix benedictio, 1565. Calix cristallinus, 775. Effactus a militibus redimendus, 350. Calices ansati, 1515.
 Caliope meretrix, 1265.
 Calpurnus, 1315.
 Calumnia, seu lis, 965.
 Calumniosus Agila dux, 402.
 Caluppa reclusus obit, 211. Ejus Vite liber, *ibid.*, 1206.
 Calvarie locus, 1258. Ibi victima pro Isaac immolata, et Christus crucifixus eat, 11, et n.
 Calvusnonus vicus Tronum, 529, n.
 Cambilobrense monasterium, 113, 1167.
 Camellum castrum, 629, n.
 Camera, id est fornicus, 757. Vitium, 1119.
 Cameracum urbs, 63, 518. A Chlodione capta, 551. Regia sedes Rannacharii, 98, 565. Ibi sancti Martii reliquie, 1012. Eius pagus, 675.
 Camerarii, 117. Eorum officia, 325, n.
 Camerarii Rignunthi, 525.
 Camerarius Waudalmarus, 597.
 Campanenses, 219, 576, 617.
 Campania, 121, 202, 561, n. Regnum, 426. Ducatus, 455, 670.— Campaniæ ducatus, Lupus, 188, etc.; Johan-

- nes, 515; Lupus, 515; Quintrio, 601; Drocus, seu Drogo, 670. — Campania Arcaensis, 602. Catalaunensis, 621. Rheimensis, 158, 228, 568, 577, 875. Tulensis, 618. Italica a Buccelino vexata, 567, n. — Campaniæ urbs Treceæ, 585, 949. Populus, 485, 521.
- Campanus presbyter Turonensis, 558, n.
- Campi Canini, 486.
- Campiones, seu pugiles, 496, n.
- Campus, id est certamen singulare, 495. — Campo exponuntur rei mortis affecti, 450.
- Campus ad bellum, 156, 322. Pugnae, 76.
- Campus Madius, 694. Seu Mains, 79, n. Ejus celebrandi mos, 700. Placitum, 698. Habitum mense Augusto, 698, n. Aureliani, 690.
- Campus Martius, 78, et n. Romanis, 57.
- Cana Galilææ, 715.
- Canao filius Warochi, 494.
- Cancellarius, 204, n., 1285. Complures, 1150, n. Regales, ex iis Claudus, 1150.
- Cancelli ubi clerici psallentes stant, 709.
- Candaces reges Æthiopiae, 169, n.
- Candidis sacerdotes utuntur in paschate, 1188.
- Canius campi, 456.
- Canna Davidici carminis, 1253, 1153.
- Canonum observantia, 510. Instituta, 631. Sanctiones lectæ, 514. In concilio, 509. Canonibus contrarium Gregorio imperator, 265. Hi sunt a regibus custodiendi, 225, 1523, 1543. — Canones apostolici, 227, n. Gallicani Codicis, 1594. — Canon sacerdotalis, 818. Missæ Gallicæ, 1562. — Canonica causa, 215. — Canonica institutio graduum clericatus, 116. — Canonica mensa, 1198. Apud Turones instituta, 535. — Canonice monasterium regitur, 1213. — Canonizandi ritus antiquus, 534, n.
- Cantabriæ regio, 1136. Gothis subiecta, 610.
- Cantabriæ dux Francio, 610.
- Cantharedarum cataplasma, 1594.
- Cantia in Anglia, 165. Ejus rex Ethelbertus Chariberti filiam uxorem ducit, 450. Bertam seu Adelbergam, 163, n.
- Cantobennensis crypta et monasterium, 50, n., 1591. Abbas Robertus, 50. Ibi mons, 72.
- Cantogitense monasterium, 1598.
- Cantus psalmodiarum in exsequiis, 986.
- Cantus alterius choris, 955.
- Capilli humilitati ad humiliationem, 1042. Ad conversionem, 1089. In monasterio, 1072. Ad clericatum, 915. Promissi apud Britannos, 114. Eorum flagellis quidam gloriantur, 1254.
- Capillitii regalis jus, 125, n. Vide Casaries, 955.
- Capitolium Tolosæ, 23, 777.
- Capitularium tributorum, 455.
- Cappa casule assuta, 1088.
- Cappadocia, 1275.
- Capraria castrum, 127. Vallis, 361, n.
- Caprasii basilica Agnini, 289, 1584.
- Capsa ad Evangelia recludenda, 946.
- Capsa vestimentis pars, 1188, 1189.
- Capsarium, 1518.
- Capsula reliquiarum ad collum suspensa, 386.
- Capsus ecclesiæ, 68.
- Captivitas Babylica sub Nabuchodonosor, 15, 16. Jerosolymitana, 19.
- Captonacum, 619, n.
- Caput Arietis, 402.
- Caput, seu auctor, 247, passim. Seu dux belli, 859.
- Caraciacum, 607.
- Caraxare, caraxaturæ, 362. Caraxata vasa apparent, 421.
- Carbouaria silva, 58, 549.
- Carcessona urbs, 399, 416. Gontroanno subditur, 454.
- Carcerariorum crura trabe inclusa, 1061.
- Cardegisilus, cognomento Gyso, 1106.
- Carellus vindicat reginam, 629, n.
- Caretes Burgundionum regina, 855, n.
- Carletto episcopus Genevensis, 582.
- Carletto, militis magister, 59.
- Carleii monasterium, 214.
- Caric fluvius, 697, n., 1071. Torrens, 252.
- Carisiacum villa regia, 607, n. Villa Palatii, 682.
- Carlomannus Caroli filius regna a patre accipit, 631. Princeps, 642. Ejus regnum ante Childerici depositionem, Saxones fugat, 685. Almannos punit, ut monachus, 634.
- Carlomanus Pippini filius, 701, 702. Fit rex, 795. Consecratur, 704.
- Carlus. Vide Carolus.
- Carnoteva urbs, 1244. Suburbanum, 652. Diocesis, 345. Territorium, 421, 945, 1121. Pagus, 440. Vicus Avallicium, 192. Ternisius, 212, 580. Populi, 351.
- Carnotenses episcopi, sanctus Solemnis, 911, etc.; Papposus, 544, etc.; Aventinus, 545; Promotus, 1340.
- Carnoteus seu Carnoensis vicus, 1069, n.
- Carnonensis pagus apud Andecavos, 1069.
- Carnutum pagus Pertensis, 960.
- Caro metu supplicii æterni subiicienda, 1285.
- Carolus princeps, 674, 675, 676, 680, 681, 682. Et dux, 671, 672, 1555. Major domus, 1585. Martellus, 671, n. Sarracenos prosternit, 675. Frisones, 676, 679. Redit in sedem principatus sui, 677, 680. Chilpericum fugat, 675. Et Saxones, 674. Quos tributarios facit, 677. Legatos, claves, etc., a papa recipit, 680. Legatos Romam mittit, regna filiis suis dividit, 681. Agrotat, 680. Obiit, 682.
- Carolus Pippini filius, 701, 702. It obviam Stephano papæ, 686. Fit rex Austrasiorum, 705. Consecratur, 704.
- Carpianus, 1262.
- Carpilio, 56.
- Carpitania a locustis devastatur, 508, 530.
- Carruca, currus, 1042.
- Carterius episcopus Petrogoricus, 550.
- Carthage magna, 483. Discordia perit, 300. Sub Wandalis, 46. Ibi legati Childerberti occisi, 484, 485. Cui imperator satisfacit, 485, 486. — Carthaginenses episcopi sanctus Cyprianus, 25, 826, sanctus Eugentius, 46 et seqq.
- Carthago Spartaria urbs, 905.
- Caras fluvius, 697, 1518.
- Caspie portæ, 640.
- Caspium mare, 659, 640.
- Cassiani episcopi Augustoduni sepulcrum, 955. Vita, etc., 956, et n.
- Cassiani martyrium, 771.
- Cassiani regula, 524. Ejus opera monachis utilis, 1254, n.
- Cassius martyr, 25. Ejus socii, 150. ecclesia Arvernus, 150, 1401.
- Casteretensis comitatus, 428, n.
- Castinus comes domesticorum, 62. Francos proterit, 550.
- Castitatis amor, 1185. Laus et præmium, 55. Ab episcopis servata, 957, 959.
- Castrum Novum Arii, 401, n.
- Castri Ferrensis comitatus, 27, n.
- Casula domus, 881. Vestimentum, 1188.
- Casula processoria, *vid.* n.
- Casuum mutatio Gregorio fam liaris, 28, n., etc.
- Catabennensis crypta, 50, n.
- Cataclisa quid? 946.
- Catalaunenses episcopi, 1. Elafus, 251; et Leudomirus, 1594; Felix, 470; sanctus Memmius, 948.
- Catalaunensis diaconus cæcus sanatur, 1099. Ecclesia fulmine icta, 515, n. Catalaunensium mos potandi, 1099.
- Territorium, 621. Campi, 51, n.
- Catalani campi, 54, n.
- Catapius Massiliensium, 185.
- Catellinus papa Johannes III, 952, n.
- Cathedra episcopalis, 72. Regni, 221.
- Cathedræ sancti Petri festum, 530, n.
- Catholica religio, 516. Per Francos in cæteras nationes propagata, *pr.*, 18. Comprobata, 904. Miraculis asserta, 901, 1015.
- Catholici, 516. Catholici dicti ad hæreticorum distinctionem, 811, 935. Christiani dicuntur præ hæreticis, 115. Miraculis coruscant, 48, 453, 454.
- Catholicus mos in benedicendis sacris muneribus, 1229.
- Cato presbyter Arvernensis, 145.
- Vana gloria laborat, episcopatu exclusus, 146. Schisma excitat, 147. Petiitur in episcopum a Turonensibus, 148. Id respuit, 149, 153. Fuit Chramni amicus, 149. Obiit, 175.
- Catollonum vicus, 529, n.
- Catti populi, 59, n.
- Catulliacus vicus, 1295.
- Caucasus mons, 659, 640.
- Cauciacum, 671.
- Caucas uvas producit, 587.
- Cauemelum castrum, 629.
- Cauria urbs Lusitanis, 45, n.
- Cauriniacum, 1510, n.
- Causarum actio, 501.
- Cautinus dux Theudeberti II, 605.
- Cautinus episcopus Arvernus, 490, 881, 918. Ex Archidiacono, 146. Ejus in urbem receptio, 147. Catonem adversarium patitur, 147. Cui Turonicum episcopatum procurare nititur, 148. Ab eo accusatur, 149. Ejus vita, 149 152. Crudelitas erga presbyterum, 150. Coram Chlotario confunditur, 152. Judæus charus fuit, *ibid.* A Chramno vexatur, 152, 155, 158. Moritur, 175, 178.
- Cautiones subscriptæ, 457. Exactæ, 548.
- Cavallonensis comes Adalardus, 697.
- Cavallonum urbs, 691.
- Cavellione manet sancti Gregorii mater, 1111.
- Cavellione seu Cavellicensis episcopus Veranus, 404, etc.
- Cavillonum urbs. Vide Cabilo.
- Cayphas sacerdos propheta, 919.
- Cecrops rex Atticæ, 17. Inde Cæropia reges Atheniensium, 169, n.
- Cedrus, 480, n. Dux Francorum in Italia, 487.
- Cella sancti Eustitii monasterium, 965, n.
- Cellula monasterium, 1505. Sancti Maxentii apud Pictones, 95.
- Celsitudo titulus regi datus, 1555.
- Celsus Martyr Ebrejuni, 776. Historia passionis et ecclesiæ, 777.
- Celsus Patricius, 185, 169, 572. Arelatensem recipit, 170. Fit Patricius, 103. Ejus mores, 164. Mater, mors, etc. *ibid.*, n.
- Cenbris seu Pharao in mari suffocatus, 17.
- Cenomanica urbs, 511. Sedes regia Rignomeris, 99. Cremata, 554. Ejus ecclesiæ, 450. Episcoporum sequitur, 1402. — Cenoni n. episcopi, Victorius, 959; Victorus, *ibid.*, n., Demolus, 284; Innocentius, Theodulfus, 283, Badegisilus, *ibid.* etc. Bertrannus,

- 456, etc., 410, Berlegisilus inuasor, 401, n. — Cenomantici, 201, 205, 578. Fame vexati, 518. In Britannos ducti, 237. Turones opprimunt, 1356. Eorum territorium, 456, 726, 1122. Vicus, 835. Monasterium Anisula, 214. Cenomanicus Sisulfus, 1064.
- Censura legalis, 370. Ecclesiastica, *pr.*, 58.
- Census a Childeberto II exactus, 453.
- Centenaria auri, 915.
- Centumcellæ urbs, 25, n.
- Centuriatorum Magdeburgensium de ampulla Rhemensis, 85, n.
- Cera ex sepulcro sancti Martini, 901, et passim, sicut et aliæ pro reliquiis, 870, etc.
- Cerata tabellæ, 621, 771.
- Cerate vici Turonum, 536, 822.
- Cerberi caput trifurme, 715.
- Cerei ad sanctorum sepulcra, 911, 912, 95, 951, 952, n., 985. Ad sancti Nicetii lectulum, 1191. Ad occursum reliquiarum, 874. In supplicationibus, 909, 961. Cereus, aut aurum ad pondus ægri oblata ad sanctorum sepulcra, 1013, 1020. Altitudine offerentis, 740. Eius tenendi mos, 203.
- Ceria, potio, 895.
- Certamen singulare, 605, 629. Qui fiebat, 541, 496. Inter Alamannum et Wandalum, pro utraque gente, 712. Inter Chosroem et Heraclium, 638. Vetatur, 511, n.
- Cessionis formula, 1331.
- Ch exprimitur sola H. 50, n.
- Chab'ium oppidum, 1595.
- Chadoindus legatus Brunichildis, 630. Caput exercitus, 610.
- Chaidulfus contractus, 1227.
- Chaimemonda cæca a sancto Martino curata, 1010.
- Chalzaardus dux, 649.
- Chalca uxor Chramoi, 158, n.
- Chalithonium vinum, 1592.
- Cham filius Noe, 9. Pater Nembroth, 10.
- Chamani populi, 60. Eos Arbogastes vexat, 550.
- Chamarus Radulfi ducis pater, 648.
- Chamingus dux, 271, n.
- Chamo Langobardorum dux, 574.
- Chanaam terra, 12.
- Chano Britannæ comes, 145, 1592. Obiit, 144.
- Chararicus rex tondetur, 97. Occiditur, 98, 562. An Morinorum rex fuit? 97, n.
- Charegisilus Sigiberti cubicularius, 195.
- Charentinus episcopus Agrippinensis, 505, n.
- Charibertus rex, 142, 156, 157, 159, 165, ad 167, 187, 260, 261, 568, n., 629, n. Sedem habet Parisios, 162, 109. Gundovaldum s'cepit, 297. In ecclesiam et clericos male affectus, 1026. Ordinationem absque metropolitano factam tuetur, 165, 166. Religionem in uxorem sumit, a sancto Germano excommunicatur, *ibid.* Ejus eruditio, 1567. Monasterio Pictavensi favet, 475. Turones a tributis eximit, 453. Eius uxores et liberi, 165. Uxor et filia, 450. Uxor Ingoberga, 570. Tum Merofledis et Theudechildis, 570. Filia Bertheledis, 456. Chrodieldis, 463. Obiit, 167, 163, n., 216, 908. An sepultus Blavii, 909, n. Et succedit Sigibertus, 1026. Eius laudes et vitia, 167, n. Regnum, 553, 556, 359. Regali divisio, 440.
- Charibertus Chlotarii II filius, 652, 657, ad 641. Primus natu minor a regno exclusus, 654, n. Nittitur illud obtinere, 655. Exiguum obtinet, 654. Regnum, 619. Obiit, 611.
- Charibertus Gundovaldi filius, 611.
- Charigisilus referendarius, tum domesticus Chlotarii, 1024.
- Charimeris referendarius Childeberti II, 977. Tum episcopus Viriduni, 448.
- Charitas expleta in bihendo, 1100.
- Charimundus sanatus, 1123.
- Charisulfus Gundovaldo adhæret, 564. Eum deserit, 565. Fugit in basilicam sancti Martini, 568.
- Charivaldus occiditur, 821.
- Charivaldus ad sepulcrum sancti Martini curatus, 1025.
- Charoaldus rex Langobardorum, 628, 629, 645. Obiit, *ibid.*
- Charraricus Gallicæ rex, 1012. Fit catholicus, 1015.
- Chartæ, 206. Earum variaz species, 1535. Regum, 509. Reginz Chlotildis, 150, 151. Donationis factæ a monialibus in ingressu ad monasterium, 472. — Chartaceum volumen, 1196. — Charta Aegyptiaca, 277, n.
- Chartherius Petrogoricus episcopus, 296.
- Chati seu Chatti, et Catti populi, 69, n., 60.
- Chaubedo, 661, n.
- Chaulus vir illustris, 1554.
- Chedinus Francici exercitus dux, 487, n.
- Chelidonius martyr, 825.
- Chenus dux Francorum, 486, 1590.
- Chestantus missus, 1550.
- Chidebertus I rex, 162, 284, 577, 582. Sedet Parisiis, 565, 569. Nepotum necem machinatur, 125. Quæsit, 124, 565. Serius pœnitet, *ibid.*, 125. Regnum Chlodomeris dividit, 125. Eius expeditio in Hispaniam, 115, 560, 968. Unde spolia reportat, 114. Expeditio in Burgundiam, 114. Quam sibi subiicit, 564. Altera in Hispaniam, 150. Theodatum regem Italiæ minatur excidii, 155. Ab eo pecuniam recipit, 566. Bituriges possidet, 115. Eius cum Theodorico fœdus, 118. Et pax, 565. Contra Chlotarium armant, 565. Arvernos invadit, 115, 564. Theodebertum a regno tentat excludere, 128. Tum muneribus donat, *ibid.* Contra Chlotarium arma movet, 129. Cui insidiatur, 568. Et Chramo jungitur, qui in Chlotarium conjurat, 15. Saxones in Chlotarium movet, Rhemensium Campaniam devastat, 158. Gundovaldum suscipit, 297. Meloduni episcopatum instituere tentat, 504, n., 1528. Monasterium sancti Vincentii, seu sancti Germani Parisiis condit, 151, n. Et ecclesiam sancti Eustitii, 967. Cogit concilium v Aurelianense, 1175. Sacerdotem episcopum ægotantem invisit, 1185. Leges Francorum a paganismo expurgavit, 1554. Ea de re constitutio, 1529. Formulæ sub eo scriptæ, 1550. Sepelit sanctum Chlotildem, 141. Obiit, 568. Sepelitur in ecclesia sancti Vincentii, 160. Ubi ejus tumulus, statua, memoria celebri, etc., 1572, ad 1582. Eius laudes, 160, n., 579. Filia, 160, n. Aulicus Nunio, 1198. Regnum acquirit Sigibertus, 191.
- Childebertus II Austrasie rex, a 595 ad 681. Et Burgundiaz, 601, 226, 259, 260, 268, 274, 299, 300, 525, 426, n., 423, 442, 444, 531, 575, 578, 1118. Patri succedit, 156. Metias perducitur, 576. Ereptus rex instituitur, 201, 209. Fausa præsentia, 579. Et jungitur Guntramnus Boso, 215. Et alii multi, 204. Eius legatio ad Chilpericum, 522. Cui jungitur, 271, 581. Fœdere, 275, 304. Pace, 280. Massiliam recipit, 288, 506. Massilia partem recipit, etc. 585. Albigensem urbem, 415. Sigiberti Theodosios recipit, 508. Theosauri Gundovaldi partem, 567. Civitates amittit,
550. Major renuntiat, 559. Eius regestum, 513. Guntramno jungitur, 518. Cujus dicitur nepos et filius, 585. Impense ab eo, dilectus, 446. Et regno donatus, 558. Instructus, 559. Adoptatur, 221, 578, 577. Parisios venit, legatos militum ad Guntramnum, 555, 556, 540, 541, 459. Eorum pactionis exemplar, *ibid.*, 440. Legationem Guntramni suscipit, 581. Pax inter illos, 578. Rumpitur, 280. Eius primates Gundovaldum expetunt, 558, 560, 563. Eius exercitus, 500, n. In eum conjuratio, 426, 511. De tegitur, 427. Cui resistere parant Ursio, etc., 428. Colloquium cum Guntramno, 429, 450. Ursionem, etc., insequitur, 451. Immerito Guntramno suspectus, 455. Theodolbertum Suevionas vult dirigere, 455. Queritur, quod Chlotaricus et sacro fonte Guntramnum suscepit, 522. Fit rex Burgundiæ, 601. Eius regnum ultra Garumnam, 591. Aurelianum adit, 1135. Meldis moratur, 554. Mettis, 409. Strataburgi, 460. In Bolsonanci villa, 575. Ibi habet placitum, 594. Aliud, 549. Eius epistolæ ad Mauricium, etc., 485, n., 1546 et seqq. Ad Athanagildum, *ibid.* Carthaginienses legatorum occisores ab imperatore missos recipit, 488. Contra Langobardos parat, 452, 1517. Frustrata auxilium a Guntramno petit, 445. Italica expeditio, 519, 500, 485, 585. Aurum a Mauricio imperatore recipit, 584. Pax cum Langobardis, 519. Langobardos fallit, 449. Ab eis vincitur, 450. Eius patrocinium ambiunt, 449, 625. Et levationem suscipit, 488. Italiæ partem possidet, 487. Warnos resternit, 601. Obiit, 601. Eius Hispanica expeditio, 519, 537. Eum timet Leuvigildus, 515. Legationem recipit, 294, 409. Alteram a Reccaredo, 426, 455. Gregorius in ejus aula, 1129. Turonum immunitatem confirmat, 451. Arvernos clericos, etc., a tributis eximit, 490. Agericum solatur, 452. Egidio Rhemensi episcopo p'æcit, 455. Theodorum episcopum Massiliæ vexat, 581. Tum tuetur, 535, 447. Berthegeundi præceptionem concedit, 496. Committit in causa monasterii Pictavensis, 475. Ea de re iudicat synodum, 504. Et ancoritatem dirigit, 470. Eius præcepto ad subdiciendum episcopo monasterium, 468. Fredegundem repellit, 506, 597. Quæ ei insidiatur, 597, 598, 510, 511. Mater et avia, 419. Et desponsata fuit Theodelinda, 610. Eius filii, 411. A Chlotario II fugantur, 602. Eius filius Theodebertus, 409, 597. Quod negat Brunichildis, 607. Alter filius Theodoricus, 421, 598. Cui Alesantium attribuerat, 616. Eius majores, 298. Nutritur Wandelinus, 595. Referendarii Otto, 512. Charimeris, 977. Soror Hermenigildi uxor, 316.
- Childebertus Theoderici II filius, 604, 620. Fugit, 620, et n.
- Childebertus III rex, 670. Obiit, 671. Eius regni anni enumerantur, 672, n. Aetas, 557, 1553. Eius æpocha, 1597. Diploma, 1584.
- Childebertus in regnum intrusus, 657, n.
- Childebrandus comes Chronicum describit curat, *pr.*, 142, 677, 686. Caroli Martelli germanus, dux, 678, 680. Pippini patris, 681.
- Childemeri rex Wandalorum, 712.
- Childeradus, 701.
- Childericus rex Francorum, 65, ad 78. Dejicitur, 66, 551. Agit in Thoringia, 552. Constantinopoli, 555. Restituitur, 66, 555. Adversus Egidium et Romanos pagnat, 555. Basinam uxorem recipit, 551. Eius prælia, 555. Odoacrum regem Saxonum fugat, 554, 555.

Obit, 78, 535.

Childericus II, filius Chlodovei II, 665. Rex, 664. Fit monarcha, 665. Occiditur, 665. Ejus tumuli inventio, 1378. Ejus epocha, 675, n.

Childericus III, 685.

Childericus rex Wandalorum, 50, 712.

Childericus filius Chlotarii I, 142, 143, 567.

Childericus Amalricum interficit, 565.

Childericus aulae Sigiberti primas, 951.

Childericus Saxo, 334. Confugit ad sancti Martini basilicam, 391. Fit dux, etc., 391. Obit, 515.

Chillo dux exercitus, 791.

Chilpericus Gundeuchi regis filius, 80. Rex Burgundionum, 1150. A fratre occisus, 557, 559. Chlotildis nuptiis consentit, 558. Tum frustra resilit, 559.

Chilpericus rex Francorum, 142, 236 ad 236, 337, 392, 423, 442, 567, 726. Parisiorum regnum invadit, et pellitur, 162, 569. Fit rex Suevionum, 162, 165, 569. Turones, etc., pervadit, 187, 261. Et amittit, 188, 374. Campanenses fugat, 576. Rhemos invadit, 163, 569. In Sigibertum parat, 192, 194. Bellum cum Sigiberto, 190. Bellum renovat, 195. Cameracum fugit, 318, 583. Nascitur ei filius, 319. Obsidetur Tornaci, 235. Ubi a Francis deserit, 194. Rebus perditis, restituitur, 575. Sigiberto occiso ejus regnum capit, 1056. Fratrem sepius, 105. Parisiis residet, 277. In Guntramnum movet, 214, 290. Conjurat, 335. Ejus urbes invadit, 235. Pictavum occupat, 235, 252. Cusiodos Pontii Urbienensi ponit, 291. Fugantur, 295. Ejus exercitus fugatus, 303. Cum fratribus pacem jurat, 575. Cum Guntramno, 505. Et Childobertus II jungitur, 271. Pacem inunt, 286. Et foedus, 275, 504. Legati ejus ad Tiberium imperatorem, 272, 581. A quo numismata recipit, 275. Prisci Judaei conversionem frustra tentat, 274. Legatio ejus in Hispaniis, 293, 308. Unde et legationem suscipit, 293, 294, 315, 318, 321. Ejus filiam Hispanae regis filius petit uxorem, 309. Cui desponsatur, 179, 481. Parisiis venit, 201, 500, 501, 583, 972. Merovei nuptias dissolvit, 202. Et eum insequitur, 215, 219, 228, 229. Britanniam aggreditur, 237. Ejus morbus, filiorum mors, censuum libri combustis, etc., 1296. Et convalescit, 243. Pœnitet et Ecclesiis benefacit, 214. Ejus uxores, 169, 571. Plures habens, Galsuintam ducit, 168. Quam occidit, et e regno pellitur, 169. Ejus filii, *ibid.*

Chlodoveus, 573. Quem persequitur, 250. Ejus mortem non luget, 451. Alter filius Samson, 235. Quem mortuum laetatur, 578. Item Theodobertus, 569. Theodoricus, 501. Alter filius natus, 297, 582. Obit, 509. Duo simul obeunt, 243, 245. Tres, 580. Item filii ejus moriantur, 268, 362, 1297. Ejus filius Chlotarius, 404, 412, 415. Solus relictus, 381, 382. Fit rex, 336. Chilperici filia Basina, 463, 514, etc. Altera Rignunthis, 322. Leudastem removet, 299. Rejicit eundem qui Gregorium accusabat, 260, 262. Et recipit, 307. Ad supplicium reservari jubet, qui occiditur, 508. Ejus regnum multi deserunt, 204. Ejus amicus Egidius episcopus Rhemensis, 512. Congregat concilium Brennaense, 261. Eum adit Gregorius, 272. Ob quem temere accusatum episcopum excommunicationem induant. 263. Prætextato infensus,

577. Quem accusat, 222, 225, 236. Prætextatum seducit et fallit, 227. Sed frustra Gregorium tentat, 221. Circus ædificat, 222. Dogmatizat, 256. A Gregorio impugnatur, 257. Litteras novas invenit, 238. Scribit sancto Martino frustra, 318. Clericorum et Ecclesiarum immunitates violat, 287. Populum descriptionibus vexat, 258, 259, 379. Ecclesiam sancti Germani reparat, laudatur a sancto Bertranno, 326, n. Judæos ad baptismum compellit, 292. Ejus in episcopum bona voluntas, 315. Res Ecclesie episcopo remittit, 241. Erga archidiaconum, etc., accusatos moderatio, 265. Chilperici visio de eo, 217, 379, 380. Ejus mors, 324, 535, 557, 559, 584, 587, 597. A quo, 585, n. Brunehildi imputatur, 623. Accusatur Sunnigisilus, 511. An hic legendum Childoberti, *ibid.*, n. Ob violatum instrumentum, 535. Ejus thesauros Childobertus habet, 534. Et regestum, 513. Ejus vitia exaggerat Gregorius, 524. Verus, etc., condit, 521. Sepelitur, 526. Ejus sepulchrum, 1373. A Fortunato laudatur, 257, n. Fuit magis uxorius quam sævus, pr., 113. Mendax, 571. Ejus prudentia, 265. Bonitas, 290. Vitia, etc., 216. Scelerata, 512. Mala opera emendat Guntramnus, 330, 337, 344. Ejus mortem ulcisci vult Guntramnus, 379. Ejus comes stabuli cuppa, 489. Medicus Marileifus, 550.

Chilpericus filius Chariberti II, 641. Chilpericus, antea Daniel fit rex, 672, 1355. A Carlo victus, 673. Obit, 674.

Chilpingus comes Arvernorum, 697. Chiltrudis filia Caroli Martelli Odiloni duci nubit, 682.

Chintastodus rex Hispaniae, 653. Reprimit Gotthos, qui reges occidebant, 634.

Chio insula, 851.

Chlodericus Sigiberti Claudi filius, 93. Patrem occidit, 96. Ipse occiditur, 97, 562.

Chlodo rex Francorum, 60, n. Seu Chlogio, 62, 63, 64, n., 550. In Thorringorum finibus residet, Cameracum capit, ad Somonam accedit, Romanos fugat, 531.

Chlodoaldus filius Chlodomeris, 110, 564. Mortem evadit, fit presbyter, 125. Monachus, 125, n. Ejus monasterium et ecclesia, *ibid.*, 1592. Miraculis claret, 565.

Chlodebergis Guntramni filia, 222, n., 441, n.

Chlodebertus Chilperici filius aegrotat, 243. Obit, 244.

Chlodomeris rex Francorum, 751. Nascitur, 81, 561. Ejus regnum, 162. Sedes Aureliani, 565, 569. Ejus jussu Ommatius fit episcopus Turonensis, 123. A matre adversus Burgundiones incitatur, 108. Sigismundum interficit, 803. Burgundiones vincit, 109, 464. Occiditur, 110, 225, 461. Ejus uxor et filii, *ibid.* Thesauros Chlotarii invadit, 135. Ejus filii a Chlotilde educati, 125. Occiduntur, 124, 565. Sepeliuntur, 125. Ejus regnum dividitur, 125.

Chlodomeris Guntramni regis filius, 164, 221, 570.

Chlodosinda regina Langobardorum, 182. Chlotarii filia, 112, 567. Altoino regi nupsit, 143, 575. Ei scribit sanctus Nicetius Trevirensis, 1338.

Chlodosinda Sigiberti filia, 568, 441. A Reccaredo in sponsam petit, 436, 444, 445. In ipsi nupsit, 449, n., 452.

Chlodoveus I rex, 62, 78, ad 102, 555. Præsentia de eo, 554. Nativitas, 68. Syagrium fugat et occidit, 78, 556. Regnat in Gallia, 552. Militis insolentiam puult, 78, 79. Vas ecclesie sancto Remigio reddit, 78, n., 79. Thorringos subigit, 79. Chlotildem petit in uxorem, 557, 558. Eam recipit, 559. Cujus Chlodoveus monita spernit, 80, 81. Christum invocat, Alamannos vincit et subjugat, 82, 560. A sancto Remigio eruditur ad fidem, 83. Francos ipse ad fidem hortatur, *ibid.* Baptizatur, 1340. Rhemis, 560. In natali Domini, 1522. Constantino in baptismo comparatur, 83. Confirmatur, 81. An ampulla tunc e caelo allata? 83, n. Episcopos ad suum baptismum invitatur, 85, n. El gratulator Avitus Viennensis, 1522. Et Theodoricus Italice ob devictos Alamannos, 1521. Godegiselo contra Gundobadum jungitur, 85, 561. Gundobadam Avenione obsidet, 86. Tributarium facit, 97, 561. Redit in Franciam, 562. Ejus cum Alarico colloquium, 90. In eum expedito, 92, 709, 710, 1527. In Arianos odium, 91. Sancti Martini basilicam reveretur et muneribus donat, 92, 95. Sancti Hillarii, 95. Litteras a sancto Remigio recipit, 1526. Vingennæ vadum miraculo detegit, 95. Alfaricum interficit et Gotthos vincit, 94, 335. Regnum dilatat, 711. Ejus thesauros diripit, 95, 562. Miraculo Ecolismam capit, 95. Burgundigale hiemat, 95. Turonos redit, 95, 96. Ejus ob Trinitatis confessionem felicitas, 104. Religio in expeditione adversus Gotthos, 93, n. Chlodovei epistola ad episcopos, pro tuitione Ecclesiarum, 95, n., 1527. Diploma de monasterio Miciacensi, 95, 1528. Britannos subjugat, 144. Interfici jubet Chlodericum, et ejus regnum acquiri, 562. Cularicum regem, 97, 98, 563. Et alios, 562. Ragnacharium fugat, et capit, 98. Et ejus regnum, 563. Regnum erem et alios reges et suos parentes interficit, et totas Gallias subjugat, 99. Consul et Augustus dicitur, 95. Ejus statua, 1372. Parisiis sedem fixit, 95, 96. Sigiberti Claudi mortu occasionem præbet, 96. Ejus regnum occupat, 97. Ejus severitas, 556. Ecclesie jus asylis servavit, 422. Regni amplitudo, 562, 563. Regno in-tium delit, 199. Rhemos regni caput constituit Theodorico, 163, n. Ejus mors, 138, 196, 576. Parisiis, 100. Et sepultura, 100, 563. Juxta eum sepulta Chlotildis, 141. Chlotildis eorum filia, 114. Eo defuncto Francie regnum divisum, 105, 563. Gotthi prius amissa invadunt, 127. An ejus filia Theodechildis, 168, n. Soror, Theodorico Magno nupta, 151.

Chlodoveus, sen Chlodio, 530, n. Chlodoveus II rex, 1353. Dagobertus filius, 648. Rex Neustriæ designatur, 649. In Burgundiam vadit, 658. Augustoduni placium habet, 659, 660. Ejus diploma, 1583. Uxor, filii, amentia, obitus, 663. Epocha, 675, n. Ejus Palatii major domus Erchinoaldus, 654.

Chlodoveus Chlotarius rex Francorum, 644, n.

Chlodoveus III rex 1353. Obit, 670. Chlodoveus rex fictus ab Ebroino, 663, n.

Chlodoveus filius Sigiberti regis Colonie, 562.

Chlodoveus Chilperici filius, 169, 188, 190, 202, 214, 219, 571, 574, 577. Mortem patris non machinatus est, 266, et n. Plus mors, 250, 251, 581. Corpus detectum, 382. Sepelitur in ecclesia sancti Vincentii Parisiis, 383.

Chlotarius I rex, 214, 264, 362, 442, 778. Rex Sursionum, 563. Contra eum fratres armant, 129, 565. Divinitus liberatur, 130. Frustratur pecunia

Theodati, 566. Ejus expeditio in Hispaniam, 150. 566. Minæ in regem Italæ, 153. Expeditio in Thoringiam, 110, 111. Theoderici insidias delegit, 112. Theodebertum tentata regno excludere, 128. Chlotarius Theodebaldo succedit, 148, 567. Saxones vincit et Thoringiam punit, 567. Expeditio in Burgundiam, 114. Quam subingat, 564. Fratris uxorem ducit, 110, 564. Expeditio in Saxones, 153, 154, 157, 158. Magna fit strages, 155. Quos rebelles reprimit, 148. Thoringiam devastat, *ibid.* Aliqua possidet in Italia, 148, n. In regnum redit, 159. A Saxonibus victus, 568. Ab iis tributa recipit, 647, 681. Suavis regiones concedit, 219. Parisios venit, 123. Filios Chlodomeris occidit, eorum regnum dividit, 121, 125, 565. Et thesauros invadit, 153. Sepelitur sanctam Chlotildem, 141. Guntharum filium in Gothos mittit, 127. Ecclesias tributum imponit, 567. A sancto Injurioso arguitur, 141. Pœnitent, 142. Fit monarcha, 160, 340, 568, 625. Adversus Chramnum mittit, 156. Eum insequitur, 1032. In Britanniam, 161. Sub eo Provincia in duas divisa, 415, n. Leges a paganismo expurgavit, 1534. Ejus tempore monasterium Pictavi conditur, 467. Cul favet, 472, 473. Jusserat episcopum sine metropolitaniano ordinari, 165. Quod Chariberus tuetur, 166. A sancto Nicetio excommunicatur, 1236. Cantium episcopum condemnat, 151, 152. Sanctum Medardum sepelit, et ecclesiam aedificat, 160. Ecclesiæ sancti Martini opitulatur, 556. Eam reparat, et stanno cooperit, 161. Turones eximit a censu, 453. Sancti Martini sepulcrum visitat, 162, 285. Pœnitens obit Compendii, 162, 569. Ejus mortem signa præcedunt, 194. Sepelitur Suesione, 193. Eo defuncto Chuni in Gallias irrumpunt, 165. Ejus filius Britanni subjecti, 437. Habuit uxorem Radegundem, 112. Ejus filii et uxores, 567. Ejus uxores et liberi, 142, 143. Incontinentia, *ibid.* Filia Chlotasinda, 182. Filius Guntharius, 1089. Ejus se filium dicit Rurhingus, 427. Et Gundovaldus, 297, 357, 558, 562. Ejus minister, tum abbas Sabaudus, 1203. Referendarius Baudinas, 535. Referendarius, tum domesticus Charigisius, 1024.

Chlotarius I et II monarchæ fuere, 522, n.

Chlotarius II rex, a 336 ad 558, 404. Filius Chilperici, 413, 426. Ejus regnum administrat Guntramnus, 591. Ejus natiuitas, 519. Infantulus, 553, 557, 562. A Guntramno non agnitus, 559, n. Ejus natalia in dubium revocat Guntramnus, 446. Legitima probantur, 582. Ejus baptismus dilatus, 581, 582. Baptizatur, 575, 522, 597. Fit rex, 556, 597, 631. Neustrasiæ, 597. Ejus civitates, 412. Langobardis tributa remittit, 626. Vindicat parentem suam reginam Langobardorum, 629. Permittit proceribus majoris domus electionem, 632. Meroveum e sacro Fonte suscipit, 608. Quintronem fugat, 601. Et Childeberti II filios, 602. Cum illis pacem init, 605. Eam violat, 605. Vincitur, pacem init cum Theodeberto, 606. A Theodeberto et Theodorico vincitur, 605. Aliis regibus jungitur contra Theodoricum II, 609. Ducatum Dentarii recipit, 619. Ejus bellum cum Theodorico II, 630. Qui jungitur contra Theodebertum, 617, 618. Austrasiam nititur occupare, 630. In Sighertum II movet, 631. Theoderici filios occidi jubet, 622. Et Brunichildem, 625. Fit monarcha, 625, 1251, 1353. Cum Dagoberto filio dis-

sidet, 650, 651. Ægrotat, 493. Obit et sepelitur, 653. Ejus uxor Sichilda, 650, n. Filius Meroveus, 605. Diploma, 1583.

Chlotarius qui et Chlodoveus rex Francorum, 641.

Chlotarius III, filius Chlodovei II, rex, 665, 1583. Obit, 664. Major renuntiat, 359, n. Obit, 644.

Chlotarius IV fit rex, 675. Obit, 674, 675, n.

Chlotarius an rex Langobardorum, 625, n.

Chlotarius Guntrāmi regis filius, 164, 222, 570.

Chlotarius filius Theodeberti II, 625

Chlotildis regina, 103, n., 553, 1009, A.

Chlodoveo in uxorem petitur, 557, 558. Olinetur, 20. Ejus conversioni laborat, *ibid.*, 81, 82, 530. Equo insidens in Franciam venit, Chlodoveo nubit, 559. Filios ad parentum ultionem incitat, 564. Contra Burgundiones, 108. Chlodomeris filios enutrit, 110, 125. Ejusdem virtutes, 123. Parisiis residet, 565. Ejus precibus bellum civile sedatur, 129, 565. Theodoro et Proculo episcopatum Turonensem procurat, 125. Construxit basilicam apostolorum Parisiis, 141. Pia exercitia apud Turones, 565. Ejus chartæ, 150, 151. Obit, 141, 551, 567.

Chlotildis Chlodovei filia ab Amalarico male habita, ejus constantia in fide, 115. Obit, 114.

Chlotildis Guntramni filia, 222, n. Ejus hæreditas, 141.

Chochilaicus Danorum rex Gallias vexat, occiditur, 106.

Chonober Britannorum comes, 160. Perit in prælio, 161.

Chonoo comes Britannorum, 160, n., 1592.

Chore filii in psalmis, 1258.

Chorepiscopi, 207, n.

Choris divisio psalmodia persoluta, 935.

Chosroes Persarum rex, 555, n. Heraclium fallit, 658. Victus, a suis occiditur, 659.

Chosroes Junior Persarum rex, 596, n.

Chramnelus dux, 649, 659, 660.

Chramnisindus, 571, 572.

Chramnisindus civis Turonicus, 437.

Brunichildi exosus, 458.

Chramnolus, 652.

Chramnus, 556. Filius Chlotarii I, 142, 145, 567. Dicitur rex, 155. Ejus mores pravi, 152, 153. Arvernos a patre missus, 148. Catois parti favet, 149. Cantinum episcopatum vexat, 155. Ejus ministrorum scelera apud Arvernos, 797. Ægrotat, 153. In patrem conjurat, 156. Fratres suos fallit, 157. Patri infensus, 1022. Wil lacharii filiam accipit, 158. Parisios venit, *ibid.* Patri representatur, 160. Futurum sorte Scripturæ sacræ inquiri, 157. Divione non admittitur, 158. In patrem rebellat, et in Britanniam fugit, 598. Contra patrem pugnat, capitur, 161. Combaritur cum uxore, etc., 162, 568.

Chrasmarus episcopus Tornacensis, 255, n.

Chrismale quid? 1151, n. Ejus benedictio, 1563.

Chrismarium, 1155, 1288, 1292, 1565, 1506.

Chrismatio adhibita in recipiendis Arianis, 85, n., 88, 168, 248, 454.

Chrismatibus benedictio ab episcopo, 592. In fontium benedictione, 747.

Chrismatibus unctio, 46. Unctio post baptismum, 81. Chrismatibus inscriptione signatam frontem Christiani habent,

768, 769.

Christus Constantini filius, 27.

Christiani quando primum Romæ, 20. Prima inter eos schismata et hæreses, 21. Pascha alio die a Judæis celebrant, 516. Abluti, uncti balsamo, et chrismatis inscriptione signati, 769, 769.

Christiani nominis dignitas, 841.

Bonis operibus ornanda, 767.

Nomen Catholicis datum præ hæreticis, 115, 215, 905.

Christiani dicuntur fieri Ariani conversi, 598. Cur senatui odiosi, 20.

Christianorum vicus, 25.

Christophorus negotiator, 569.

Christus est noster finis, 7. Pax nostra, 1258. Ejus natiuitas, 16, 17, 721. Adoratio a Magis, *ibid.* Baptismus, 317. Transfiguratio, 318. Baptismi locus, 741. Prædicatio, miracula, mors, etc., 18. Ejus miracula, 722, 723. Passio, resurrectio, ascensio, *ibid.*, 19. Ab inferis patres liberavit, 493. Sanctum Jacobum episcopum ordinavit, 749. Ejus adventus, resurrectio, passio, etc., in psalmis, 1257, 1258. Beata Maria animam accipit et eam cum corpore in paradysum perducit, 721, 730. In Calvarie monte crucifixus, ubi victima pro Isaac commutata, 11, et n. Ejus crux, 725 et seqq. Clavi, 727. Lancea, arundo, spongia, corona spinea, et columna, monumentum, 729. Tunica incusata, 750. Ejus tunica invenitur, 600. Deus, 17, 18, 19. Ejus divinitas, 28, 49, 510, 517. Missio, 516. Equalitas cum Patre, 253, 254. Filius Dei, quid de eo credendum, 6, 7. In eo Deus omnia creavit, 8. Filius hominis, an ignoravit diem judicii, 7, et n. Ut eum videret mulier et Gallia Jerusalem vadit, 755. Ejus ætas, 676. Ejus corporis tactu res sacranur, 750. Signum deferunt Christiani, 769. Ejus nomine juramenta, 827. Quo invocato sacra ethnicorum turbata et fugati dii, 767 et seqq. Ipsum Chlodoveus invocat, et Alamanos vincit, 82. Jesus infans depictus in ulnis Mariæ in ecclesia, 753. Cruci affixi imago, 745. Statua, 745. Imagines, 744. Typus in Adamo, 8. In Noe, 9. In Joseph, 12. In Zorobabel, 16.

Chrocus rex Alamanorum Gallias vastat, 25. Quando, *ibid.*, n. Ejus mors, 26. Dicitur rex Wandalarum, 711. Capitur a Mario, 711. Occiditur, 712.

Chrodegildis sanctimonialis, 726.

Chrodildis, 515. Res monasterii ordinat, 470. Turbas excitat, 465. Ad regem accedit, 468. Redit, 469. Ejus pervercia, 466. Interrogatur in concilio, 506, 508. Excommunicatur, 509, 510. Abbatissam suam calumniatur, 505, 506, 507. Ad audientiam venire recusat, 476, 508. Iniqua facinora, 502, 503. Ab ea Basina desciscit, 503, 504. In-ligite defert sanctam crucem ut sataretur, 501, 509. In concilio Mettensi communi ni restituitur, manet extra monasterium, 514.

Chrodinus dux, 581, n. Renunt esse major domus, 570, 571. Vir plus obit, 295.

Chrodoaldus interficitur, 650.

Chrodoaldus Fari pater, 656.

Chrodebertus dux Alamanorum, 642.

Chrodobertus Dagoberti notarius, 1535.

Chrona Gundenchii regis filia, 80.

Soror sanctæ Chlotildis, 557, n.

Chronenstium monasterium, 181, n.

Chronica, 587. Eusebii, 7. Hieronymi, 8. Eorundem et Severi, 11. 40. Eusebiana a sancto Hieronymo continuata, 27, 29.

- Chronologia episcoporum Turonensium, 538.
 Chrononense monasterium, 182.
 Chrotarius ex duce, 643. Langobardorum rex, 628, n., 614. Imperii civitates diruit, 645.
 Chrotberga Childeberti I filia, 160, n., 178.
 Chrosinda Childeberti I filia, 160, n., 1378.
 Chrysanti martyris laus ex sancto Damaso, 1315. Historia passionis, 764. Reliquie, 815, 816.
 Chucus major domus, 626, et n.
 Chundo cubicularius Guntrami, 495.
 Chual Avaris, 170, n., 637, 645.
 Chujad m sacrilegi punitio, 1002. *Vide Hunni.*
 Chunibertus, 664, n.
 Chunibertus comes, 701, n.
 Chunibertus episcopus Colonie, 636, 647, 655, 656.
 Chunsaldus dux Aquitanie, 682.
 Chunsens uxor Chlotarii I, 142.
 Chuppa. *Vide Cuppa.*
 Chus magis et idololatrie inventor, 9. Zoroaster dicitur, et a Persis ut deus habitus, 10.
 Chusi in titulis psalmodum, 1258.
 Chut rex Saxonum, 1271.
 Cibi s'gno benedicti, 277, n., 812, 1082.
 Ciborium sepulcri sancti Petri, 750, 751. Sancti Marcelli, 1396.
 Cicendelis, 1018, 1191.
 Cicendelus, id est cereus, 172, 177.
 Ciceronis argutie, 715.
 Cinisius mons, 691.
 Cintilla rex, 655, n.
 Circuli ferrei in penitentiam, 971.
 Circumcisio quid significat, 11. Ab Antichristo servabitur, 7.
 Circus Constantino-politanus, 259, 304. Chilpericus edificat, 222.
 Cisalpini, 531.
 Cisomagensis vicus ecclesia, 528.
 Cithareus a Theodorico ad Chlodoveum missus, 1371.
 Civilla bella, 581, et passim. Chlotildis precibus sedata, 565.
 Clades decimarum solutione et penitentia avortende, 278, et n.
 Clara conjux Francilionis episcopi Turonensis, 534.
 Claremons castrum, 695, 698.
 C. aris sacellum prope Turonum, 1404.
 Classe, 610, n.
 Claustrum vicus, 44, n.
 Claudii (S.) monasterium, 1147, n.
 Claudius imperator viginti-annos natus Lugduni, 18, n. Litteras auget, 258.
 Claudius e cancellariis regalibus, 1130.
 Claudius dux Lusitanie, 455, n.
 Claudius vir illustris, 1534.
 Claudius fit major domus Burgundie, 608.
 Claudius, 352. Perjurus, 353. Occiditur, 351. Sepelitur, 355.
 Clausum Pascha, 476. Clausum, post baptismum, 354. Quid, *ibid.*, n.
 Clavi s. sancti Petri, 751. Carolo Martello transmissis, 608.
 Clavi domitici ab Helena inventi, 727. Quatuor fuere. Quid de eis factum est, 727.
 Clavis cingulo dependens, 758. Clavis ecclesie caballi impressus, 1097.
 Cleb rex Langobardorum, 183, n.
 Clemens episcopus Romanus martyr, 21. Ejus passio, 781. Sepulcrum in mare, *ibid.*, 782. Reliquie, 763. Ecclesia Roune, 483. Eutropium misit in Gallias, 786. Sanctum Dionysium, etc., 1384.
 Clemens e septem Dormientibus, 1271 et seqq.
 Clennus fluvius, 93, n., 470.
 Cleophas pater Simeonis, 21.
 Clep Langobardorum princeps, 625. Rex, 573, 574.
 Clericalis tonsura, 920.
 Clericalis corona prima mentio, 1253. Graduum institutio canonica, 146. pr., 51, 32.
 Clerici in ecclesia officium persolvunt, 933. Eorum immunitates violat Chilpericus, 237. Communis mensa, pr., 30, 1198. Schola, 1010. Vestes et corona, pr., 54, 214. Celibatus, 75, n. His mulieres interdicitur, 392. Ordinatur princeps, ut regno resumant, 97. In monasteriis eruditi, 214. Ab abbate facti, 805, 1169. Clerici nomen monachis datum, 804, 805, 869, 876, 875, 876, 1170, n. Clerici annui et monachi, pr., 55, 875, 876, 1170, n.
 Clippacum, 650, 650. Villa, 654. Ibi placitum, 652.
 Clonmor comes Britannie, 143 n. Classe, 689, 691.
 Clyma urbs, 15.
 Coatia silva, 672.
 Coetia potio, 895, n.
 Codicilli, 1309.
 Coelestia desiderare debemus, 1210. Variis gradibus adipiscuntur, 1201.
 Coelestibus medicamentibus terrea non miscenda, 209.
 Coelestis Austensis civis, 1123.
 Coelestis episcopus Nicsee, 1262.
 Coeliacus morbus, 785.
 Celibatus clericorum, 75, n.
 Coeniterium ab episcopo sacrandum ubi altare, cellula, 986. Augustodunense, 934, 935. Turonense, 527.
 Coenae Dominicæ festum, 72, 414, 748, 1057. Hac die altaris et sancti Marini sepulcrum lavata, 1070, n.
 Coitii sententia de interpolato Gregorio refutatur, pr., 86, etc.,
 Colenus fit patricius, 602.
 Colerensis pagus, 611.
 Colice regio, 689, n.
 Collatio cum Arianis coram Gundobaldo rege, 87, n., 1322.
 Colloquium apud Pontem Petreum, 221. Guntrami et Childeberti, 338. Apud Andelaum, 429, 430, 440, 598.
 Colobium, 425. Vestis, 1185.
 Colonia urbs, 618, 619, 673. Ibi rex Sigibertus Claudus, 95, 96. Dicitur Colonia Agrippinensis, 57, 582, 297. Idque primum a Francis, 297, n. Eam terrent Franci, 519.
 Colonie episcopi, Chunibertus, 656, 647, 653; Ebergesilus, 793; sanctus Severinus, 505.
 Colonie, seu Colonice, 860, n.
 Colonica, 1289.
 Colosinensis urbs, 194, n.
 Columba regit Illidium contra Burgundiones, 835.
 Columba ad repositorium, 1349. Aurea supra sancti Dionysii sepulcrum, 802.
 Columbani fama, 611. Theodorico carus, Brunichildis infensus, 612. Causa rixarum quæ, *ibid.*, n. Minatur excommunicationem, 613. Ejus regula, 613. Vexatur a rege et Brunichilde, 614. Prophetæ de regibus, 1532. In exsilium pulsus, redit, 615. In Italiam vadit, ubi obit, 616.
 Columbariense monasterium, 1200, 1201.
 Columella, seu Columna vicus Aurelianensis, 109.
 Columna cui alligatus est Christus, 729.
 Columna, ibi vivit sanctus Simeon, 588. Whitaicus, 587. Id prohibent episcopi, 588.
 Columna Israelitarum, typus Spiritus sancti, 14.
 Coma in ignominiam facta, 290.
 Combr, id est arborum cuneus, 150, n.
 Comes dicitur iudex, 282, n. Custos episcopi detenti, 236. Uni urbi præerat, 425. Ducibus inferioribus, 392. Ex his qui duces supra se non habebant, 619. In regali servitio, 461. Debitum servitium fisco inferrebat, 515. An tributa? *ibid.*, n. Habent suos pares, 696, 697.
 Comes domesticorum, 56, 287, n. Castinus, 62.
 Comes palatii, ejus officium, 229, n. Gacilio, 229. Bertharius, 660. Trudelfus, 454.
 Comes Romanorum Paulus, 70.
 Comes stabuli, 462; Belisarius, 133; Cuppa, 251; Leudegiseus, 397; Roccus, 608. An Epporinus, seu Eborinus? 608, n. Herpo, 622. Chilperici Cappe, 489.
 Comes stabulorum Leudester, 286. Quæ dignitas sit, 260, n.
 Cometes, 172, 290, 281, 601.
 Comites militia in Gallis, 66, n.
 Commianus martyr Lugduni, 779.
 Commotus an viri nomen? 548, n.
 Communicare, 420. Id est Eucharistiam sumere, 214, n., 491, 752, 847, 1046, 1047. Communicare sacrificiis, 516.
 Communio sancta pane contracto 175. Sub unica specie, 755, n. Calicis, 132. Fiebat post missam, 420, n., 1069. Ejus ritus, pr., 47, 1595. Etiam mulierum fit ad altare, 1047. Viaticum, 1280. Per eulogias, 214, 215.
 Communio ecclesiastica, 211. Ejus privatio, 420, 491. Suspendio, 214, 411, 471, 1195. Suspendio ad audientiam venire recusat, 476.
 Comodoliacense monasterium, 962, n.
 Compedium villa, 510, 606, 633. Ibi moritur Chlotarius, 162, 569.
 Competere, rem alienam invadere, 952, n.
 Componere, satisfacere pro re male acta, 436, et passim. Compositio mortis, 334. Pro homicidia, 372.
 Comprovinciales episcopi, 267, 445, 476.
 Compulsorum officium, 116, n.
 Computationes annorum, 10, 14, 15, 16, 19, 36, 196, 576, 673, 676.
 Conbaues civitas, Convenne, 597.
 Concedes in silvis, 58, 183.
 Concillanei episcoporum, 512, n.
 Concilii nationis, sat provincia cogendi causa, 445, pr., 36. Quis iudicabat pr., 23. Necessarius regis consensus, 1522. Ad ipsum appellatio, 1529.
 Concilii ad papam, 232.
 Concilium Arvernense, 515, 1334. Augustodunense, 469, n. Ejus scriptum pro monialibus Pictaviensibus, 470. Aurelianense v, 1175. Bomegall, 624, n. Brennacense, 264. Cabillonense i, 258, 578, n., 306, n., 605, 1398. Langeii, 528, n. Lugdunense n, 214, n., 271. Matisconense ii, 585, 592, 393, 396. Mettis, 512, 514. Parisiense pr, 190, 222, 344, v, 545. Pictavense pro monasterio sanctæ Crucis, 504. Ejus iudicii exemplar, 508. Santonense, 163, 246. Sauriciaci, 461. Toletanum n, 898, n. Arianorum Toleti, 248, n. Valentianum n, 586, n. Viriduni, 511. In Arvernorum, Gaballitanorum et Auteunorum termino, 490, 492. In Hispania sub Reccardo, 433, 454. Tullensense dictio, 1537. Aliud indictum, 381. non aliud sed non fit, 456.
 Concordie bonum, 280.
 Concubina uxor infami generis, 607, n.
 Concupiscentia signo crucis frenat

- da, 845.
 Condatisensis vicus Thuronum, 34, 411, 528, 1421, 1279. Ejus ecclesia, 528.
 Cellula, 1068, 1069. Lectulus, 1051, 1095. Matricula, 1052. Diocesis, 1022.
 Clericus Ptolus, 1055.
 Condatisense monasterium, 1147.
 Confessio fidei exterius facienda, 88.
 Confessio peccatorum, 1280, 1285.
 Confessionis sancti Petri clavis, 680, n., 681, n.
 Confessores amici Dei, 832. Mortificatione sanctificati, 1151, 1152. Adorantur, 525. Sepulcra miraculis honorata, 1145. Liber de Confessoribus laudatus, 1114. Miracula a 885 ad 992.
 Confirmatio, 84, 85, n., pr., 57. Infantum ab episcopis, 1311.
 Consiens castrum, 384.
 Contractio corporis Domini in missa, 819.
 Contractio febris, 912.
 Congium mensura, 1209.
 Conjecturae, 523. Quid, *ibid.*, n.
 Conjugati nisi ex consensu, a poenitentia exclusi, 458, n.
 Conjugium vituperantes damnantur, 456.
 Conjunctio in Childebertum II et Brunichildem, 428. Delegitur a Guntramo, 427.
 Conobor Britannorum comes, 568.
 Conscientiae puritas ad Eucharistiam percipiendam, 818.
 Consecratio eum signo crucis, 1229.
 Ecclesiae, 907, 908, 1106. Episcoporum extra provinciam vetita, 176, n.
 Consensus pro electione, 155, et n. Papae, 481. Pro episcopatu, 165, 166, 176, 291. Ejus formula, 1354. Consensus populi ad episcopi electionem, 1235.
 Consiliarius Alarici regis Leo, 823.
 Consorranenses episcopi Valerius primus, Theodorus, 968. Glycerius seu Licerius, 440, n.
 Consorranum civitas, 440.
 Constans imperator Romanus, 27, et n., 527.
 Constans seu Constantius Constantini tyranni filius, 61.
 Constans imperator, 632. Tributum Sarraceni solvit, 655.
 Constantia civitas, 228.
 Constantiae episcopus Romacharius, 405.
 Constantina monialis, 468.
 Constantinopolis urbs, 29, 179, 180, 240, 505, 558, 582, 597, 599, 572, 692, 730, 736, 835. A Sarracenis illata, 652. A Persis tentata, 658. Ab Hunnis, 1351. Ibi haereses Eutychetis, etc., 89.
 Guntramnus dux, 299. Gundovaldus, 297, 298, 582. Childericus rex, 555. Basilica sancti Poliocti, 851. Ejus episcopus papa dicitur, 259. Constantinopolitanus episcopus Johannes, 594, 599, n., 600. Eutychius, 598, n. Episcopus Paulus, 1275, 1276. Constantinopolitani imperatores Anastasius, 55; Justinus, Justinianus, 179, etc.; Tiberius, 581; Mauricius Focas, 604, etc.; Heraclius, 637, etc.
 Constantinus Magnus imperator, 27, 1272, 1275. Ecclesiam beatae Mariae coedit, 750. Et Chlodoveus comparatus in baptismo, 83. Statua clavo dominico ornata, 728. Imperator obit, 653.
 Constantinus junior imperator, 27, n. Constantinus imperator Heraclii filius, 611. Obit, 682.
 Constantinus tyrannus, 61. Occiditur, 62, 550.
 Constantinus (Coproonymus) imperator, 692, 693.
 Constantinus e septem Dormientibus Epheci, 836.
 Constantinus sancti Aredii discipulus, 1297.
 Constantinus Chlorus, 27, n., 1272.
 Constantinus junior imperator Romanus, 28, 27, n., 1273, 1275, 1277.
 Constitutus Senonum episcopus, 1341.
 Consularia, 62, n.
 Consularis Viennae, Crispinus, 1266.
 Consulatus Rom. Carolo Martello obblatus, 681.
 Coesules Marcus Valerius, 835: Pompeius, 706; Decius, Gratus, 25; Atticus et Caesarius, 34; Chlodoveus, 95.
 Consules Constanti nopolitani, 239.
 Contestatio in missa, 1047.
 Convenae urbs, 77, n., 582, 597, 840, 1194. Ejus situs, 559. Cives Gundovaldus fallit, 360. Obsidio, 761, 562, 563, 564. Excidium, 566. Restituitur, 360, n.
 Coavenarum episcopi, Bertrandus, Rufinus, 360, n.
 Conversio humilitatis capillis, 1089 etc.
 Convivia in festis, 254, n., 1009.
 Coonober comes Britannorum, 160, n.
 Corales pasulae, 245.
 Corbaria, vallis, 679.
 Corbriensis abbas Grimo, 681.
 Corbus Theodorici II filius, 605, 620. occiditur, 822.
 Coresium lacus, 486.
 Corinthiorum rex Oxion, 17.
 Corinthum, 1263.
 Cornelius papa, 25.
 Cornelius martyr Lugduni, 779.
 Cornelius Tacitus de matrimonio Germanorum, 1394.
 Cornu ad venationem, 974.
 Corvina vicus, 259.
 Corona Chlotildis soror, 80, n.
 Corona spinea Christi, 729.
 Corona in oratorio, 1315. Super sancti Martini sepulcrum, 1002.
 Corona clericalis, 1255. An a sancto Petro, 1397.
 Coronavicus, 552, n.
 Corporalia sancti Petri, 1381.
 Corpus malorum post resurrectionem punietur, 499.
 Correctio peccatoris Deum placat, 482. Errantium qualis sit, 471.
 Cortinis ecclesia adornata, 81, 85. Ad cancellos sancti Martini, 1052.
 Corvi ope M. Valerius hostes fugat, 855.
 Co-vus patruus sancti Illidii, 1401.
 Corydalus avis, 172.
 Cosmos et Damianus martyres, 874.
 Ecclesia Romae, 482. Reliquiae Turonibus, 557.
 Cothro cubicularius legatus Constantinopolitanus, 1348.
 Cottia silva, 182, 249, 672, n.
 Cottisovia vox corrupta, 645, n.
 Coxon'ia fluvius, 621, n.
 Cracatonnum Andegavensis vicus, 108.
 Cracina insula Pietavensis, 260.
 Creatio mundi, hominis, etc., 8.
 Creciacum oppidum, 666, n.
 Crediti qui, 429.
 Credonense monasterium, 978, n.
 Vicius, 26, n.
 Crescencia virgo Parisius, 984. Ejus oratorium, *ibid.*
 Crines regia nota, 297, etc.
 Crisecum oppidum, 666.
 Crispini et Crispiniani (sanctorum) basilica, 244, 428. Eorum sepulcrum sanctus Eligius ornat, 427, n.
 Crispinus consularis Viennae, 1266.
 Cromonense monasterium, 1169.
 Croaliam seu Crovium vicus Andegavensis, 1125, 1128, 978, 1069, n.
 Crucifixi nudi imago tegi jubetur, 745.
 Crux Domini, 600. In Calvariae monte, 11. Jerosolyma, 600. Adoratur, 725, 729. Inventio, 57, 735, 737. Miracula in monasterio Pietavensi, 726. Ea se totat Chrodieldis, 501, 509. Ejus arca, 502, 503. Reliquiae apud Turones, 740. — Crucis signaculum in confirmatione, 84. In Chrismatione, 454. Ejus vexillo signati fideles, 882. Virtus, 770. Crucis signum, 49, et passim. Antiqua traditio, 1397. Munera sacra benedicuntur, 1229. Cibi, 1082. Adversus omnia adversa munitamentum, 1200. Ea da-mon ab angelo distinguendus, 1204. Refrenanda concupiscentia, 845. Crucis reverentia debita, 250, n. Occasionem inveniendi Thesauri Tiberio praebet, 250, 251. — Crux in processione, 205, 909. Cum cereis, 961. Et in exsequiis, 1217. Obviam sanctis reliquiis, 775.
 Duci, 493, 494. — Crucis titulus in altari, 1398. Ibi et crux holocrysa, 880. Supra tumulum sancti Juliani, 865. — Crux pectoralis ornamentum pontificale, 735, n. In qua sanctorum reliquiae, a Gregorio deferuntur, 755. — Crucem representat antenna, 815. — Crucis iudicium incurere, 474. — Crucis (sanctae) monasterium Pietavis construitur, 159, n. Episcopo tunc regi subjectum, 467, 468. Sub speciali regum cura, 498, n. Ejus turbae, 502 *et seqq.* — Crucis (sanctae) oratorium Turonibus, 467, n.
 Crypta subtus majus altare, 769.
 Sancti Chrysanti, 764.
 Cubicularii, 323, n. Dignitas, 345, n.
 Cubicularii, Charegisinus, 195. Regis, Faraulius, 344. Eberulfus, 545. Childeberti Ebero, 540. Guntramni Chundo, 495. Theoderici II Bertharius, 619.
 Cucullus capnae, 1189. Episcopi, 567.
 Sancti Nicetii episcopi, 1257.
 Cucusa urbs Cappadociae, 1273.
 Culter ad balleum etiam in ecclesia delatus, 748.
 Cunimundus rex Gepidarum, 182, n.
 Canobertus rex Britannorum, 568, n.
 Cupidius amatores suos confundit, 865. Ejus testatio, 842.
 Cupido, 715.
 Cuppa comes stabuli, 251. Ejus facinora, 489. Rigunthem reducit, 567.
 Curator, 1350.
 Curia publica, 1350.
 Curiales provinciae, 1352. Publicae securitati iungilare debent, 1355.
 Carveta fluvius, 537, n.
 Curvus divinus, 388, 634, 1179. In monasterio, 925. Heritatio, 254. Sollicitudo et religio, 1179, 1187. Eam explet Gregorius media nocte, 424. De his Gregorius scripsit, 357. Gallican partem, etc., pr. 58 *et seqq.* Horae tertiae, 978.
 Custodia libera, 565, 774. Et delicata, 202.
 Cycclus Victoris, 516, 676.
 Cyprianus abbas Petrocoricus, 380.
 Cyprianus episcopus Carthaginensis, 826. Ejus mors, 25.
 Cyriscus monachus, 455, n.
 Cyrci (S.) monasterium Arverals, 1158. Abbas sanctus Abraham, 72.
 Cyrola episcopus Arianus, 904. Wandalarum, 46, 712. Miraculum teutat, 454. Ejus impostura detegitur, 47.

D

- Dacco Dagarici filius, 256.
 Dactylis vivit Hospitius, 581.
 Dado pagensis, 1194.
 Dado referentarius, 650.
 Dadolena virgo, 1319, 1320.
 Daemon crucis signo fugatus, 915, 1050. Ejus insidiae, 72. Prestigiae detectae, 1199, Ispidibus Lupicium et

Romanum impot', 1146. In viris iul-
gais victus, 1208.

Dæmoniaci per aera volant, 1339,
etc.

Dæmonium meridianum 406, 1135.

Dagarius Dacconis pater, 236.

Dagobaldus clericus, 1120.

Dagobertus I rex Austrasie, 626.
Comatrem uxorem ducit, 630. Dimittit, 635. Chroaldum interfici mand-
at, 630. Cum patre dissidet, 630, 631.
Judæos ad baptismum cogit, 639. Le-
gatio ad Heraclium, 637. Rhemis rex
salutatur, 1396. Monarchiam ardit,
635. Regnum fratris dimittit, 634. In
Nensiria corrumpitur, 636, 637. Mo-
narcha, 611. Cum Saoune rege rixæ,
611. Bellum, 642. In Windos, 646,
647. Baltharos occidit imperat, 615. Si-
senuum regnum procurat, 616. Wascones
ei obediunt, 619, 630. Et Britanni,
630. Leges Francorum emendat, 1534.
Plures habet uxores 636, 637. Vivens
regnum inter filios dividit, 648 Obiit,
649, n., 651. Sancti Dionysii ecclesiam
ditat, 631. Ubi sepultus est, *ibid.*, n.
Ejus elogium, 631, 635, 636. Regni
ann., 1352. Præcepta pro sancto Da-
nasterio, 1351. Thesaurorum divisio,
631, 635. Filius Chlodoveus, 663. Con-
sanguineus Erchluualdus, 651.

Dagobertus II rex Austrasie, 668,
n. Sanctus et martyr 666, n. Bellum
cum Theodorico III, 667, n. Fortuna,
667, n.

Dagobertus III rex, 671, 1355. Obiit,
672.

Dagobertus Chilperici filius obiit 245
n.

Dagobertus abbas scelera, 592.

Dalinius abbas sancti Dionysii, 1384.

Dalmatius episcopus Rutenensis,
207. Obiit, 259.

Damasus papa, 763. Carmen de san-
ctis Chrysanto et Daria, 1315.

Damianus episcopus Ecolismæ, 67,
n.

Damianus et Cosmas martyres, 831.
Reliquiæ, 537. Ecclesia Romæ, 482.

Dan filius Jacob, 11.

Dan fons, 741.

Dani in Gallias irruentes fugantur,
863. Eorum rex Cochilaicus, 106.

Daniel diaconus, 1318.

Daniel propheta, 13. A bestia ser-
vatus, 847.

Daniel Chilpericus rex, 672, 1335.

Danubius fluvius, 572, 674, 706, 683.

Ejus litora incolunt Francorum proavi,
549.

Daretis Frigii Historia, 703, n., pr.,
138.

Daria virgo et martyr, 764. Reliquiæ,
815, 816. Laus ex sancto Damaso,
1315.

Darius Persarum regis ætas, 676.

David rex, 14, 15, 16, 847. Fortis
manu, 39. Christi figura in Psalmis,
1258. Trinitatem signat, 105. Resur-
rectionem prædicat, 497. Goliath occidit,
275. Et comparatus Chlotarius I,
161. Ejus tympanum, 255. Carnalis
canna, 1255. Oppidum Bethleem, 17.
Psalmo Gregorius animam reficit, 265.

Deas castrum, 127.

Decimarum solutio, 278.

Decimus, seu Decimius rusticus,
61, 62.

Decius imperator Romanus, 22. Con-
sul, 23, 527. Ephesi, 827. Persecutio,
826.

Decretum regis, 103. Pro electione
episcopi, 1335.

Dedicatio ecclesie, 879. Ab episco-
po, 885. Factum 68, 284. Ecclesie Ar-
vergensis, 773. Oratorii, 909.

Deensis episcopus Marcellus, 951.

Defensor, 1530. Defensores, 1173,

et n.
Defuncti non statim post mortem an
visionem Dei aditus, 897. Requies
perfecta et imperfecta, 475. Etiam in
corpore puniunt, 842.

Defuncti abluti, 145, 985, 1201,
1206, 1217. Et vestiti, 179, 301, 331,
1175, 1222, 1256, 194. De hoc more
plura, *ibid.*, n. Circa eos iuge psallenti-
um, 1176. Defuncti, missa, etc. Pro
eis, 182, 1217, 1589, pr., 56. Dies lu-
ctus, 1252. Oblatio et missæ celebratæ,
917, 948. Et nomina recitata, 1580.

Eorum sepulera e loco non movenda,
795, 1180.

Dei unitas, 63. Ejus auxilii neces-
tas, 1115, 1477. Et idendum, non vi-
ribus propriis, 814. Pauperes exaudit,
1041. Non iridetur, 89, 916. Quomodo
irascitur, 9. Ejus ira per premitiam
placanda, 482. Conversionem peccato-
ris non ejus mortem vult, *ibid.*

Dei iudicium, 341, 629.

Delatores non audiendi, 1186.

Demetrius Anasenous, 1262.

Deus omnium vicus, 699.

Dentellii ducatus, 618, 619, 620,
618, Situs, 603, n.

Dentium morbos sanctus Thaumastus
curat, 937.

Deotheria. *Vide* Theotheria.

Depositi a presbyteratu, 1319.

Depositionis dies alius ab obitu,
1291, n.

Dervanus dux Urbiorum, 642.

Descriptores censuum, 455, 579.

Desertum Egypti, 13.

Desideratus episcopus Albigenis,
595.

Desideratus episcopus Bituricensis,
962.

Desideratus episcopus Viridanensis,
153, 567.

Desideratus reclinus, 970.

Desiderius diaconus, 470.

Desiderius dux, 250, 289, 301, 305,
351, 415. Chilperici, 57, 581, 415. A
Mummolo fugatur, 214. Tetradiam Eu-
lalii uxorem rapit, 490, 491, 492. Gun-
dovaldo adheret, 352, 596. Eum deserit,
559, 568, 596. Thesaurus Rigun-
this diripit, 558. Occiditur, 416, 485,
n.

Desiderius energumenus, 1051.

Desiderius e monacho et regis the-
saurario episcopus Cadurcensis, 1334.

Desiderius episcopus Autisiodori,
602, n.

Desiderius ex laico episcopus Elusa-
nus, 594.

Desiderius episcopus Viennæ ex-
sulat, 605. Occisus miraculis clarat, 609.

Desiderius Laugobardorum rex,
692.

Desiderius seductor, 422.

Desperatio vitanda, 482.

Deuso in regione Francorum, 707.

Deuteria Theodeberti conjux, 127,
128. Filiam suam occidit, 129.

Deuterius episcopus Vinciensis, 418.

Devoti, ut est viri pii, 1, 1041, 1069,
1104, 1195, 1209, 1215, 1220, etc.

Dextera an sinistra nobilior, 812, n.

Diablitus oppidum, 604, n.

Diabolus mendax est, 217, 1055. Ab
initio, 1101. *Vide* Dæmon.

Diaconatus tempus, 146.

Diaconus silentium in missa indirit,
537. Calicem offert ad altare, 775. Ec-
clesiam regit, 918. Manus puniuntur di-
vinitus, 177. Ob relictam suam ecclesiam
excommunicatur, 801. Alius tæco ad-
hæret, 862. Diaconi albescentes, 945.

Septem Romæ, 480, n.

Diadema assumit Chlodoveus I, 95.

Dialectica, 538.

Drana, 706. Ejus simulacrum, 387.

Ephesi a sancto Paulo destructum, 763.

Diana Arduino, 588, n., 1393.

Diapsalma, 1259.

Dilimia, 507.

Didonis fortuna, 715.

Dienisus urbs, 1-6.

Diesta castrum, 65, n.

Dii gentium Christi invocatione fu-
gati, 767 *et seqq.*

Dilectio Dei terrenum regnum non
metuit, 89. Effectus, 1210

Diluvia in Arvernis, 241.

Dilu ium, 9, 538, 576. Ejus ætas, 676.

Dionis episcopus Turoxensis, 105,
535. Obiit, 125.

Dioctetianus imperator, 26, 27. Dis
sacrilians Christiani p æsentia turbat-
ur, 767 *et seqq.* Eius armigeri factum
egregium, 769. Persecutio, 1271. Ea
pejor clares Turoxum, etc. 191. Abdi-
cat et obit, 1272.

Dioecesis, 941. Eam visitandi mos,
209, n. Variæ hujus vocis significatio-
nes, 152, n., 153, 160. Parochia, 209,
315. Vicus, 207, 1022.

Dionigeitaneus episcopus Albigenis,
67.

Dionysius episcopus Turoxensis. *Vid.*
Dionisus

Dionysius, episcopus Parisiensis
martyr, 23. Parisiorum patronus, 525.

A sancto Clemente cum sociis missus,
1384. Ejus basilica, 500, 681, 682, 802.

A Dagoberto ditata, unum jacet, 651.

Ejus situs, *ibid.*, n., 1385. Parisius,
244, 652, 650. Jugis psalmodia, etc.,
1385. Ad ejus tumulum iuramenta
præstita, 241. Monasterium, 631,
n., 682, n., 689, n., 800, 702, 704.

Ibi Stephanus papa hiebat, 689. Ab-
bates Aigulfus, 651, 1385; Dalfinus,
1384; Singiberus, 681, n.; Dodo, 1385;

Dalfinus, Bertholdus, 1384; Polera-
dus, 1385. Ejus ecclesia Ambasciaci,
1518.

Dionysius et septem Dormientibus
Ephesius, 426.

Diouio, 707, n.

Diptycha Arelatensis Ecclesie, 448,
n. Rhemensis, in missa leguntur,
1360.

Directum verbum 111. *Vide* Ver-
bum.

Dironensium monasterium, 181, n.

Discipline celestis laus, 1210.

Discordie malum, 200.

Disparium castrum, 65, et n.

Dispersio hominum, 10.

Dives malus evangelicus, 499.— Di-
vitem pericula, 1287.

Divisiones prohibite, 218.

Divio, 157, 577, 654. Castrum, 76,
85, 208, 780, 929, 1178, 1180. Descri-
ptio et laus, 126. Basilica, 159, 1402.

Suburbanum, 682. Territorii villa Fra-
riacum, 156. Campania, 562. Inde fuit
episcopus Aprunculus, 91.

Divisiones maris Rubri mirabiles,
13. Quid designat, 14.

Divitia civitas, 158, 568.

Divitiarum contemptus, 968, 969.

Sapientia postpositi Salomon, 15.

Doctores Ecclesie quomodo figurati,
1197.

Doctrigisilus episcopus Saessionen-
sis, 461.

Dodudius major domus, 607, n.

Dodo abbas sancti Dionysii, 1585

Dodo, seu Guadegisilus episcopus
Burdigalæ, 593.

Dodo Severi filius, 256.

Dolensis vicus, 70, 535. Apud Ritu-
ripes, 975. Ejus ecclesia, 529. Mona-
sterium, 70, n.

Dolo um initia, quæ, 199.

Donaricus, 1299.

Donegiscus, 325, 394, 412. Legatus

in Hispaniam, 582. A Chilperico, 295. Domesticatus officium, 56. Domestici, qui, 287, n. In regali servitio, 461. In Placito, 521. Eorum dignitas, 546, n. Dominolus, 597. Ermenricus, 660. Gundulfus, 296. Flavianus, 459, 481, 503. Frodulfus, 657. Uro, 656. Waldebertus, 652. Regis, 322, n. Chlotarii Baudinus, 145. Charisgilus, 1024. Domesticonum comes, 56, 287, n. Castinus, 62. Dominica dies unde dicta, 19. Dicta dies Resurrectionis, 857. Solis, 119. Non licebat ante missam conedere, 121, n. Populus ad vigiliam accedit, 856. Omnes Matutinis vigiliis intersunt, 1094. Ejus diei laudes, 1005. Hac fiebant episcoporum consecrationes, 176. Sanctificanda, 1065, 1529. Eam violans a Deo punitur, 526, 857, 1096, 1104, 1108, 1226, 1083, 1085. Aut operans, 1158, 1182. Ea a conjugio abstinendum, 1054. Ea generatus puer monstruosus nascitur, 1053. Dominica Palmarum, 1160. Dominica in Albis, clausum Pascha, 476, n. Dominica oratio ab omnibus in missa canitur, 1058. Dominica carnae natale, 950, n. Dominicae resurrectionis dies, 402, 1226, 1046. Dominicus sanatur, 280. Dominorum proitores exsecrandi, 99. Domitiani persecutio, 21. Domitiani Genevensis episcopi ætas, 1518, n. Domitianus episcopus Militenæ, 598, n. Domitius martyr, 832. Domna martyr Lugduni, 779, n. Donnigisilus. Vide Sunnigisilus. Domnita a sancto Martino sanata, 1128, n. Domnola relicta Burgoleni, 405. Uxor Nestarii, 415. Domnolus domesticus, 597. Domnolus episcopus Cenomanensis, 291, 464. Abbas Parisiis. Ejus vita, etc., 285, n. Avemionis episcopatum recusat, 285. Elevatio et reliquie, 1594. Domnolus episcopus Lugduni, 605. Domus ecclesie, id est episcopalis, 50, 70, 75, n., 205, 265, 266, 296, 564, 414, 1091. Apud Turones, ibi oratorium, 1155. Abbas, *ibid.* Domus ecclesiastica, 451, 452, 1155. Ejus rector, 908. Donaticum monasterium, 655, n. Donatianus martyr Namneti, 790. Ejus basilica, 791. Donativum, 525. Donatus medicus, 215, n. Dorestate castrum, 671. Dormientes septem t'phesi, 755, 826. Alii a Paulo Diacono laudati, 1282, n. Alii in Majori monasterio, eorum historia, 1289 *et seqq.* Doromellum vicus, 615. Dorononia fluvius, 552, 558, 361, n. Dotis formula, 1550, 1551. De hac re mos Germanorum, etc., 291, n. Dova flumen, 614. Draco Romæ visus, 479. Dracolenus, 578. Dux, 256. Obiit, 256. Dramosyrionum, 1515. Droctoveus abbas Sancti Germani, 1570. Droctulfus, 462. Multatur, 463. Droctus seu Drogo, filius Pippini, Campani dux, 670. Obiit, 671. Drogo Carolomanni filius, 684. Drozonnes, 1550. Dubis fluvius, 615, n. Duces compluribus urbibus præfecti,

425. Comitibus superiores, quot sub se comites habeant, 392, n. Ducis Palatii institutio, 648, n. Dulcissimus, 1490. Domienimouasterii episcopus sanctus Martinus, 347. Dunenses, 195. Proterantur, 555. Vicinos pagos devastant, 554. Duneis lacus, 602. Dunum castrum, 440. Ejus comes, 552. Episcopatus, 553, n., 545, 1540. Episcopi, Promotus, 545; Aventinus, 545, n. Duodecim pontes, 575. Dura, 694. Duranium fluvius, 552, n. Durostadium castrum, 671, n. Dynamus episcopus Ecolismæ, 67. Dynamius Arelatensis, 484. Provincie rector, 281, 282, n. Insidiatur Theodoro episcopo, 296 *et seqq.*, 297. Childeberto redditur, 450. Dynastie Egyptorum, 17. Dysentericos sanat sanctus Martinus, 1052, 1070.

E

Ebba Theodorici Magni dux, 127, n. Ebero cubicularius Childeberti, 540. Eberulfus, 570. Seu Berulfus, 596, n. Eherulfus cubicularius, 545, 552, 553. Punitur, 546. Ejus nequitia, 547, 548. Occiditur, 554. An reus Chilperici necia? 581, n. Eborinus comes, 1098. Eborius comestabuli, 608, n. Ebracharius dux, 452. Pacem init cum Britannis, 495. A Warocho pecunia corruptus, 495. Ebrardus abbas Sancti Pontii, 281, n. Ebredunense castrum, 602. Via, 189. Ebredunensis episcopi, Marcellinus, 950; Salonius, 251, etc.; Emeritus, 253, n. Ebredunum urbs, 185, 184, 187, 776. Ebrengisilus episcopus Coloniensis, 505, 795. Invenit sacrum Mallosum, 791. Ebrengisilus Brunichildis legatus, 451. A Guntramno capitur, tum liberatur, 452. Ebron, postea Enachim, 9. Ebrunus major domus palatii, 1585. Pellitur, 684. Principatum resumit, 666. Victor, 687. Occiditur, 668. Ecclesia luminare minus, 1240. Est sine ruga, etc., 1241. Ejus typus in Eva, 8. In Arca, 9. Hæresibus vexata, 51. Numquam duella approbavit, 542, n. Ipsi retributio danda, et perfectio in psalmis exponitur, 1257. Primum schismatibus et hæresibus afflicta, 21. Pax ei data, 27. Eam vexantis stirps episcopatu exclusa, 176. Edificatur ex gloria martyrum et sanctorum virtutibus, 554. — Ecclesie jus avili, 421, 462, 949. Immunitas, 202, 203, 205, pr., 51. Ab hæreticis non violata, 215. Violat Chilpericus, 237. Chlotarius tributa imponit, 567. — Ecclesie benedictio, 907, 908. Ab episcopo, 1225. Dedicatio, 1142. Ornamenta, pr., 55. Parietes velis ornati, 1515. Ac palliis, 1017. Lillis, 975. Parietes et ostia velis ornantur, 958. Ecclesie tribunal, 505. Forma et partes, pr., 51. Ex ligno compacta, 785. — Ecclesia sanguinis effusione violata, 452, 508. Interdicta, 211, 951, pr., 58. Violat res parentum misere, 192. Divinitus punitur, 361, 747, 840. Ibi sepultus sceleratus, deiecitur, 821. — Ecclesia, seu major ecclesia, 172. Cathedralis, 201, 354, n., 50, n., 1054. Quæ et Ecclesia senior, 60. Ma-

ter, 1088. Ecclesia, cui unicus clericus serviebat, 794. — Ecclesie oblata numerata, 850. Ecclesie argentum, 571. Ecclesie vastator misere perit, 246. Direptores iuncti, 855, 790, 797, 802, 863, 865, 864, 1026, 1027. Etiam penitens, 952, 960. Fraudatores rivi in infernum detrusti, 946. — Ecclesie rebus pauperes nutriendi, 810. — Ecclesie actores, 348. Juniores, 257, n. Turonica familia, 915. Seniores, 776. Ecclesie domus. Vide Domus. Ecclesiastica ditto, 350. Ecdicili eleemosynas tempore famis divinitus approbat, 76. Ex senatore patricius, 76, n. Ejus fortitudo, 77. Echinus, 411. Eclipsis defectio, 1087. Lunæ, 295, 600. Solis, 50, 516, 601, 605. Ecolisma urbs Aquitanie, 282, 698, 699, 981. A Chlodoveo capta, 95. Erat sub Guntramno, 599. Ibi sepelitur Theodbertus, 184. Gundovaldis suscipitur, 550. Ejus comes Nantius, Marcharius, 245. Ecolismæ episcopus Dynamius sive Damianus, 67. Marcharius, Frontonius, Heraclius, 245. Nicisus, 550, n., 469. Edaitus presbyter Arthonæ, 806, 897. Edessa urbs Syriæ, 756. Edobecus, 61. Edobola silva, 701. Edom, seu Esan, 11. Egeas proconsul Achaie, 1265, 1264. Egemonius episcopus Aduensis, 958, 957. Egidii (S.) oppidum, 1597. Egidius magister militum, 65. Comes utriusque militiae, 66, n. Præfectus obsidet Canonem, 915. Obsessus Arelate sancti Martini virtute liberatur, 1001, 1002, n. Fit Francorum rex, 66, 552. Mauricio imperatori tributum solvit, 555. E regno pellitur, 555. Moritur, 554. Egidius episcopus Rhemensis, 223, 253, n., 275. Gregorium consecrat, 176, n. Promotum Dunensem ordinavit, 1511. Ad eum epistola synodi Parisiensis, *ibid.* Fuit amicus Chilperici, 512. Legatus Childeberti, 501, 540. A Guntramno objurgatur, 511. Cui erat infensus, 559. Fugit, 506. Accusatur conjugationis in regem, 511. In concilio Viridunensi et Mettensi, 512, 513. Convincitur, 515. Deponitur, etc., 514. Veniam obtinet, 455. Egressus Israelitarum ex Agypto, 15. Elacris fluvius, 243. Elafus episcopus Catalauni, 231. Vita fragmentum, 1594. Elaver fluvius, 212, n. Eleazar, 16. Electi, si fieri posset, in errorem adducendi, 425. Electiones. Vide Episcopus. Eleemosyna laus, 990, 1267, 1291. Commendatio, 1163, 1324. Efficacia, 47. Meritum, 968, 969, 991, 992. Fructus, 250. Eleemosynarii, 1045. Elephantis supra Persas capti, 240. Eleutherius socius sancti Dionysii, 1545, 1584. Eliachim, 16. Elias vates, 59, 518. Eligius ornat memoriam sanctorum Crispini et Crispiniani, 427, n. Sancti Germani, 1570. Elisatis. Vide Alasica. Elisæus mortuus suscitatus, 40, 497, 1076. Elind, 16. Eliphipas martyr Lugduni, 779. Elusa, 77, n. Olim metro:ois, ex-

cia, 391, n. Ejus episcopatus, 652, n.
 Eluani episcopi Senocens, 651, n.
 Laban, Desiderius, 304.
 Emerita urbs, 294, 825.
 Emeritus episcopus Ebrodunensis, 358, n.
 Emerius episcopus Santonensis, 163, 166, et n.
 Emerius occiditur, 492.
 Eminentia titulus regi datus, 166.
 Ab imperatore, 1349.
 Emmerius Namneticus diaconus, 1126.
 Enachia antea Ebron, 9.
 Energia, 149. Obsecro a demone, 1226. Demoniacorum, 361, 408. Larvarum, 447.
 Energumenus a legione possessus, 1035. Per aera volans, 1001. Abscondita detegunt, lugnas incognitas loquuntur, 1001. Sancti Martini praesentiam sentiunt, 1101, et passim.
 Eupodius, 235. Turonum et Pictavorum dux, 506. Vici Julii, etc., 425.
 Eumolius presbyter, 1172.
 Eumodius senator Arvernensis, 176.
 Enoch filius Jared, 9. Beatus, 847.
 A Deo assumptus, 9.
 Enos filius Seth, 9.
 Eonius. *Vide* Eunius.
 Eorichus Gotthorum rex, 71, 555, 1150. Dicitur Evarix, Catholicos persequitur, 77. Enva rex, 77, n.
 E. achius celebrans non jejuniis punitur, 819.
 Eparchius Arvernensis episcopus, 71.
 Eparchius reclusus Ecolimansis, 282. Obit, 284, 981. Monasterium, 282, 285, n. Abbas et monachi, 981.
 Epheci Johannes Kvangelinus scripsit, quiescit Maria Magdalene. Dianus idolum, etc., 755. Septem Dormientes, 826.
 Epheci episcopi, Polycarpus, 22; Polycrates, 21, n.
 Ephrata Bethleem, 715.
 Epiphania Domini, 700. Festum, 205, 550. Dies, 1047, 1048. Sanctus, 1055, 1180. Hac die concussus ad Jordanem, 820.
 Epiphanius abbas Sancti Remigii Rhemensis, 513. Deponitur, 514.
 Epiphanius episcopus, 298. An Foroliviensis, aut Gradensis, 299, n.
 Epipodius martyr Lugduni, 780. Ejus calcus, et sepulcrum, 947.
 Epirechius presbyter Sancti Marcelli Cabiloue, 785.
 Episcopalis benedictio, 256, 264. A regge colligitur, 376, 378. Patitur, 277. Domus. *Vide* Domus ecclesiarum. Inde exclusae mulieres, 177. Episcopalis vigor, 1253 et *seqq.* Vestes, 1571. Episcopalis sedes apostolica, 470.
 Episcopatus praecipuo regio datus, 281. Pondus, 1234. Presbyteri ambientis punitio, 75, 76. Est haeresis, 74. Eo exclusa stirps vexantium ecclesiam, 176.
 Episcopatus sancti Petri natale, 550. Sancti Martini natale, 1008. Proprium cuiusque episcopi, 231.
 Episcopus om electio, 145, 146, 155, et n. Modus, pr., 20, 21. Ex consensu civium et auctoritate regis, 448, 1233. Per abbates, etc., 1554. Instrumentum, 175, n. Formulae, 1354. Concedendorum examen, 1356. Consecratio plano regis et populi suffragio, 1186. Ubi fieri debeat, 176, n. Ejus festum celebrant, 231, n. Unus alteri non superordinandus, 1520. Successor viventi designatus, 1185. Duo simul, 123, 535. Translati, etc., 448, 533, pr., 22, 25. Provinciales, et provinciales, 443, 476, 1176. Ecclesiae patres, 475. Viri apostolici, 476. Omnes, potissimum Romani, apostolici

et papae, 106, n. Sancti, 811. Unus a monacho frater dicitur, 1205, 1206. Episcopi monachos caros habent, 35. Eorum manus osculandi mos, 42, et n. Cibus voluntas Dei, 225. In defendendo Praetextato molles, 225. Mala quae non impediunt eis attributa, *ibid.* Regi male agenti resistere debent, *ibid.* Mediatores inter reges, 410. Ad Chlodovei baptismum iuvitati, 85, n., 1322. In legationem missi, 465, etc. A rege ad mensam invitati, 376, 578. Honorati, pr., 17. Sedent in iudicio, 400. Judicabant causas, 1186. Iudiciis praesunt, 1535. Placitum coram illis, 208. Eorum auctoritas, pr., 16. Causae ubi actae, pr., 26. Ecclesias benedictum, consecrant altaria, 1225. Dioecesium visitant, 209, n., 986, pr., 29. Eorum munia, pr., 29. Sese invicem adjuvent, 1337. Unus in alterius dioecesi nihil exercet, 986, 987. Monasteria eis subiecta et exempta, 467, 468. Eis castitas praecipua, 987, 989, pr., 55. Ab uxoribus separati, 29. Habent lectum clericorum lectis circumdatum, 312. Habeant semper vitae suae testes, *ibid.*, n. Quadragesimae tempore causa orationis secedunt, 414. In monasterium, 1400. Reclusio, 72. Eorum in horis recitandis obligatio, 235, n. Orant pro errantibus, 471. Ad altare invitabantur a diacono, 186. Salutationes exspectant prope ecclesiam et negotiorum commendationes ante missae celebrationem, 72, n. Celebrantis clerici missas canebant, 1175. Ejus virga, 209. Cucullus, 367, 1257. Ei res ecclesiae commendatae ad alendos pauperes, 810. Res propriae et res ecclesiae distinctae, 351. Proprium, 135. Litterae ad recipiendas elemosinas, 1193. Reverendi, 1172. Eis non obedire, haeresis, 74. Crimen, 583. Non obauctentis generatio ab episcopatu interdicta, 1162. Contra eos testes inferioris ordinis non admittendi, 265. Eo ligare est contra legem Dei, 268. Irrisor divinitus punitur, 116. Eorum iniurias Deus ulciscitur, 181, 182, 385, 384. Episcopus penitentiae subiectus, suspensus ab officiis, 392. Praeiens in monasterium trusus, 235. Defuncti bona clerici diripiunt, 289. Ad ejus funus alii episcopi conveniunt, 145, 1176, 1180.
 Epolonus puer martyr, 22.
 Eposium castrum, 586, 432.
 Equolesinensis urbs. *Vide* Ecolisina.
 Equus parabilis, 1319.
 Eracina insula, 260, n.
 Erbo legatus, 20, n.
 Erchamberti Breviarium regum et majorum domus, 1352.
 Erchanwaldus major domus palatii, 663. Obit, 664. Seu Erchinoaldus major domus, 654, 658, 659, 660, 1355.
 Erhrecum villa, 687, 668.
 Ercoha, 639.
 Eremita cui hos ministrabat, 1069.
 Eremitarum cibi, 277.
 Eremita in quo vixere Israelitae, 14.
 Ermenberga filia Hispaniae regis, 608. Theoderico II nubit, tum dimittitur, 609.
 Ermenf edus gener Eganis, 654.
 Ermenfridus rex Thoringorum a fratre occiditur, 565.
 Ermenfridus Francus, 668.
 Ermengundis Andegavensis, 1128.
 Ermenharius palatii gubernator, 632.
 Ermenricus domesticus, 660.
 Ermenus seu Ermenricus dux, 649.
 Erpinus comes, 618, n.
 Erpo dux Guntrami, 219.
 Ertreus vicus, 687, n.
 Esau pater, 11. Supplantatus, 1208.
 Esbarg's castrum, 551.

Esdras propheta, 15.
 Esox piscis, 890, 1598.
 Esrom filius Phares, 15.
 Ethelbertus Chariberti filiam in uxorem ducit, 450.
 Euboricus rex fit monachus, 520, n.
 Eucharistia, 1195. Dicitur sancta, 152, n. Servatur, 1566. Defertur e sacro ad altare, 818, 819. Realitas, *ibid.*, 752, 1046, 1055, 1069, 1280, 1304, 1365, 1598, pr., 59. Dispositio ad eam suscipiendam, 818, 819. A laicis in manu recepta, 491. Eucharistia dicitur unica species, 755.
 Eucharis episcopus Trevirensis, 1237.
 Eucherius episcopus Lugdunensis, 1188.
 Eucherius senator Arvernus, 71.
 Eudela dux, 622, 625.
 Eudo dux Chilperico III iungitur, 673. Tum Carlo, 674. Sarracenos in Gallias invitat, 674. Ab his disciscit, 673, n. Moritur, 675. Ejus filius Chuualdus, 682. Remistanus, 700.
 Eudouarius. *Vide* Andouarius.
 Eufemiae ecclesia Romae, 482.
 Eufrasius episcopus Arvernensis, 105, 1161.
 Eufrasius presbyter Arvernensis, 176.
 Eufraates fluvius, 1158.
 Eufronius episcopus Turonensis, 165, 206, 464, 535, 901, 909, 1022, 1036, 1027, 1028, 1225, 1518. Sancti Gregorii nepos, 135. Committitur ad ferendas in monasterium Pictavense reliquias, 467. Turonum exemptionem tuetur, 455. Invenit sanctas Britum et Mauram, 907. Absens cognoscit mortem Chariberti, 908. Obit, 536.
 Eufronius presbyter, tum episcopus Aduensis, 69.
 Eufronius Syrus mercator, 536, 357.
 Eugehil (S.) monasterium, 1147, n.
 Eugenius episcopus Cathaginensis, 46, 712. Ejus epistola, 46. Miraculum, 49. Exsilium, obitus et sepultura, 50. Ejus et sociorum passionis historia, 788, 789.
 Eugenius tyrannus, 60. Ejus mors, *ibid.*, n.
 Eulalia martyr Emerita, 825. Ejus ecclesia, etc. 824.
 Eulalius archipresbyter Arthorae, 898.
 Eulalius comes Arvernensis, 489, 490, 491. Relicta Tetrada uxore aliam ducit, 492. Ab uxore relictus, 536, 416.
 Eulalius Nicetii iomienis, 591.
 Eulogae, 214, 245, 307, 350, 392. In convivio datae, 1186. A moribundo petita, 1255. Sancti Martini, 577. Episcoporum, 176. A sacerdotibus datae prorsus, 919, 620. In monasteria datae, 507.
 Eumenides, 715.
 Eunius episcopus Vemetensis, 257, 259, 252.
 Eunius Mummolus. *Vide* Mummolus.
 Eunomius comes Turonensis, 260, 263. Ex comite, 548.
 Eunomius presbyter Arvernus, 784.
 Eunuchi imperatricibus ministrabant, 505, n.
 Euricus Gallicae rex, 590. Dejicitur, et fit presbyter, 520. *Vide* Eorichus.
 Europam Franci ingrediuntur, 705, 706. Et Franco rex Francorum, 549.
 Europs rex Sicyoniorum, 17.
 Eusebil episcopi Casariensis Chronicon, 7, 27, 40. Historia 455, 1160. Ex ea locus refertur, 745.
 Eusebius episcopus Aurelianensis, 1528.
 Eusebius episcopus Verceilensis,

257. Ejus miracula, 895. An martyr? 896, n.
- Eusebius Mauricii imperatoris legatus. incantator, 628.
- Eusebius negotiator Syrus sit episcopus Parisiensis, 520.
- Eusebius notarius legatus Constantinopolitanus, 1346.
- Eusebius prestyter Triasilinus, 251, n.
- Eusitii eremitæ miracula, 905. Munera regis tenuit, 906. Ejus monasterium, 903, n. Et ecclesiam condidit Childebertus I, 907.
- Eusipolus Meliacensis abbas, 1528.
- Eustachius abbas an Majoris monasterii? 1235. Sen Sancti Martini, 533, n.
- Eustachius episcopus Bituricensis, 620, n.
- Eustadius frater sancti Aredii, 1512.
- Eustadius abbas sancti Bengni, 1402.
- Eustasius abbas Luxoviensis, 624, n.
- Eustacia Gregorii neptis, 1135.
- Eustochius episcopus Turonensis, 44, 45. Ordinator, 529. Ejus epistola, 350, n. Mors, 68.
- Eustochius invasor ecclesie, 1027.
- Eustriacum, 1311.
- Eutharicus Theodorici Magni gener, 171, n.
- Euthimus presbyter Turonensis, 1138.
- Eutropes rex Assyriorum, 17.
- Eutropius episcopus Santonensis martyr, 786. Ejus translatio et ecclesia, 787, 786, n. Passiois historia, 787. Ejus ecclesia Arvernis, 69.
- Eutyches hæresiarcha, 89.
- Eutychiana hæresis, 640.
- Eutychius episcopus Constantinopolitanus, 598, n. Resurrectionem negat, 697, n.
- Euva rex, 77, n. Vide Eorichus.
- Evæ creatio, 8. Ecclesie typus, 8.
- Evangelium in ecclesia cantatum a diacono, 579. Et incendium restitutum, 1174. In capsa servatur, 114, 946. Codex a sancto Hilario scriptus, 1318.—Evangelia versus reddita, 27.—Evangelium Hebræorum, 19, n. Nicodemii, 18, n.
- Evantii (S) monasterium, 533, n.
- Evantius episcopus Viennæ, 111.
- Evantius legatus, 483. Occiditur, 484.
- Evax rex Gothorum persecutor in Gallia, 555. Vide Eorichus.
- Evauensis vicus, 964. Monasterium, 964, n.
- Evectio publica, 427.
- Evena vicus Turonum, 552, 1247.
- Evodius senator presbyter, 1172.
- Gabalitanus episcopus electus, 1175.
- Evodius senator, 175, n.
- Evodius Salustii comitis pater, 152.
- Exando oppidum, 698.
- Exarchatus Romano pontifici datus, 1397.
- Excommunicati misse tempore pulsati ab ecclesia, 1234.
- Excommunicatio, 241, 246, 469, 471, 501, 1254, 1537. Major et minor, 1253, n. In regem, 1538. Minatur sanctus Columbanus, 613. Patres concilii Brennacensis ob accusationem temerariam, 265. Non parum Marcevefa moritur, 166.
- Exempla erudiunt, 1290. Præcedentium efficacia, 1228. Et bonorum, 1284. Sanctorum, 1241.
- Exidolium vicus, 1310.
- Exobus puer, 1262.
- Exorcismus cum olei unctio, 569.
- Adhibitus in fontium benedictione, 747.
- Exorcista Martinus, 1277.
- Exorcizatus demoniacus, 1165.
- Exsequiæ sancti Lupicini, 1217. Eorum ritus, pr., 56.
- Exsequium, 245.
- Exilio presbyter damnatus in plastro spinis pleno ducitur, 166.
- Exsuperius Tolosæ episcopus, 76.
- Exsuperius martyr Lugduni, 779, n.
- Exsuperius legatus Hispanie, 294, 1085.
- Extrema unctio, pr., 57, 51.
- Ezechias rex Juda, 16, 40.
- Ezechiel, 15. Resurrectionem prophetat, 497.

F

- Faberniacum monasterium, 608, n.
- Fabius episcopus Auscensis, 595.
- Facietergium villis dependentibus, 1191.
- Facilis, levis, seu vanus, 463, et passim Facilitas, 429.
- Faida, quid, 572.
- Faileuba Childeberti II uxor, 444, 461, 607.
- Falarica telum, 459, n.
- Falco Tungrensis episcopus, 92, n.
- Falco Chilpericum occidit, 584.
- Faldeon, 611.
- Falec filius Heber, 10, n.
- Falerna, vinum, 1056.
- Famerosedis, 166, n.
- Fames Egypti, 12. In Burgundia, 76, 77, 353. In Gallia, 309, 518.
- Familia dominica, 521.
- Familiaris, seu domesticus, 678. Servus, 223.
- Fanaticum, 255. Fanaticus, seu paganus, 556, 573. Fanaticus cultus, 24.
- Error, idololatria, 849, 1267, 1274.
- Fara, generatio, 621, n.
- Faramotus presbyter, 520. Episcopus Parisiensis, 519, n.
- Farsmondus rex Francorum, 60, n.
- Faraulfus cubicularius regis, 344.
- Fareter sancto resistens punitur, 1250.
- Fariniacum, 608, n.
- Farones, 621, n. Qui, 621, n.
- Farro consiliarius Ragnachari regis, 98.
- Farus Chrodoaldi filius, 656.
- Fauriniacum villa, 608. Monasterium, *ibid.*, n.
- Fausta Constantini Magni uxor, 27.
- Faustianus episcopus Aquensis, 567, 577. Exactoratus, 592. Subscribit tamem synodo, 593, n.
- Faustus episcopus Afer, 1160.
- Faustus Auscensis episcopus, 595.
- Febres nocturnæ, 1110.
- Fedamia a sancto Juliano sanata, 656.
- Fedamius Arvernus, 784.
- Felicianus martyr Lugduni, 779, n.
- Felicioforum vite a Gregorio scriptæ, 892. Seu Patrum, 1145.
- Felicia martyris Gerontæ ecclesia, etc., 821, 1398. Reliquiæ, 425.
- Felix Ballicensis episcopus, 403, n., 470, 471.
- Felix episcopus Biturigum, 759. Inventio, 981. Turris ab eo fabricata, 981, n.
- Felix episcopus Catalauni, 470, 471.
- Felix episcopus Narnetensis, 145, 179, 237, n., 240, 267, 277, n., 291, 464, 958, 1205. Cum Gregorio dissidet, 206. Obit, 292.
- Felix episcopus homicida, 224, n.
- Felix legatus Guntramni, 585.
- Felix legatus Childeberti, 441, 445.
- Felix Nolauus martyr, 856, et seqq.
- Felix senator, 188, 241.
- Felix socius Fortunati, 1018. Tum episcopus Tarvisianus, 1017, n.
- Felmasius episcopus Maurienne, 1545.
- Fenestra ad sanctorum sepulchra, 751, 761.
- Ferte vindemiales, 240, n.
- Feria sexta religio, 897.
- Ferrenii episcopi Iteccensis epistola, etc., 281. Regula, festum, etc., 282.
- Ferreoli et Ferrucionis basilica, etc., 801.
- Ferreolus episcopus Lemovicensis, 538, 1292, 1504.
- Ferreolus martyr Viennæ, 871, 1266, 1268, 848, 849. Ejus basilica et reliquiæ, 851. Inventio et elevatio, 851.
- Basilica prope Brivatem, 869, 884.
- Ferrucio martyr Vesontione, 801.
- Festivis diebus convivium, 254, n.
- Festivitatum violatores puniendi, 1329.
- Festivitates Turonum, 850, 551.
- Festus rex Lademoniorum, 17.
- Fetitotalum, 1514, 209.
- Ficta morbus, 201, 901, 1087.
- Fidelitas promissorum Deo servanda, 465.
- Fides peccatorum veniam obtinet, 5. Abraham filios facit, 767. Etiam exterius profitenda ad salutem, 83. Eam propagavit Gregorius, pr., 59. Etiam, 256. Efficacia, 1026, 1157, 1291. Opera adjuvenda, 767.
- Fidia Julia Perpetua sancti Perpetui soror, 1319.
- Fiducia in Deum habenda, 482.
- Filioque particula in symbolo, 6, et n.
- Filius patris vita taceat, 216.
- Firmiorum familia nobilitas, 151, n.
- Firmus Arvernorum comes, 152, 170, 176, 181. Vt extrahitur de ecclesia, 153. Legatus Sigiberti Constanti-nopoli, 180, 372.
- Fiscalis agri, 441, 442. Inventa, 411. Domus, 321. Villa, 508. Vintor, 260. Servi, 321. Fiscalium prædia, 512.
- Fisciense prædium, 1510.
- Fiscus publicus, 662. Fisco servitio debita seu tributa comites inferebant, 345.
- Fisus rex Lademoniorum, 17, n.
- Fisus morbus, 209.
- Flagella Dei quomodo recipienda, 481.
- Flaccatus maior domus Burgundia, 658, 659, 660, 661. Obit, 662.
- Flavarius Flavius, 242.
- Flavianus domesticus, 459, 489, 505.
- Flavicomites pueri, 769.
- Flavii Largobardorum reges, 170, n., 519, n.
- Flavius episcopus Cabillonensis, 258, 404, n., 521, 582.
- Florentinus maior domus Childeberti, 455. In Galliam legatus, 1119.
- Florentinus legatus Hispanie, 294. A sancto Martinocum infans esset resuscitatus, 1086.
- Florentius senator, episcopus Genevensis electus, 1185. Pater sancti Nicoll Lugdunensis, 1184.
- Florentius Gregorii pater, 1222.
- Floriacum in territorio Divionensi, 156.
- Floribus adornantur sanctorum sepulchra, 935, n.
- Florida religiosa Divione, 930, 1402.
- Flordus contractus s: natur, 1069.
- Flordus Andegavus civis, 1093.
- Florus rex Hunnorum, 1271.
- Florus junior sancti Martini pater, 1271, 1272. Tribunus, 1275.
- Foca martyris virtus in serpentes, 851.
- Focas imperium invadit, 601. Mauricii occisor, 657. Occiditur, 658.
- Follis, id est, sacri, 205.
- Fons sancti Juliani miraculosus, 584, 899. Brivate, 1268, 1269. Sancti Martini, 1494.

Fontium baptismalium benedictio, 747, 1063. Divinitus completi, 520. In Hispania, 516, 746 *et seqq.* Et Ebroduni, 950.

Formula, sedile, 1248. Ad flecenda genua, 974.

Formule antiquæ, 1350. Electionum, 1354.

Forojuliensis episcopus Epiphanius, 196, n.

Fortis manu David, 39.

Fortunatus presbyter a Gregorio laudatus, 993, 1016, 1017. Chilpericum laudat, 257, n. Chariberium, Theodechildem, etc., 167, n. Sigiberti nuptias et Galvinda, 168. Quatuor libros de sancto Martino scribit, 1001. Vitam sancti Maurilii, item sancti Albini, 1241. Vitam sancti Albini, 977. Sancti Germani Parisiensis, 214. Sancti Severini episcopi Burgalæ, 352. Ejus locus de sancto Laurentio, 770.

Fotinus episcopus Lugduni martyr, 32, 779, 780.

Fraciones febris, 1177.

Franci a Gregorio dicti barbari, 119 et n., 404 et passim. Dicti a Francione. Fabulosa origo et sedes, 705. Ex Frigiis, etc. Et ex iis Turci, 549. E Pannonia egressi in Thoringiam veniunt, 62. E Danubii littoribus ad ripam Rheni, ubi urbem struunt, 549. Germanis permixti, 707. Germani dicuntur, 548, n. Laus ex Agathia, 123, n. Cur a Procopio vituperati, 154, n. Ingenii tributis non subiciebantur, 545. Externæ dominationi nunquam subjecti, 549. Nulli unquam, 706. Eorum domini præaugium, 709. Fortitudo, pr., 7. Sub ducibus cum Pompeio dimicant, 706. Militiam Romanam curant, 59, 549. Officia civilia obtinent, 550. Romanæ dignitates, fœdera cum illis, pr., 7. A Sulicone prostrati, 62. A Cassio, 550. Apud Carosarianos prostrati Romanos proterunt, et Arabogastem, 549. Romanos cadunt, 58, 65, 64, n. Trevis hiemant, 549. Eam incendunt, 550. Wandalos proterunt, 61. Aethi juncti, 709. Attilanem fugant, 55. In Germaniam irruunt, 549. Eam devastant, 59. Pelluntur, 549. Eorum terror in Gallis. Desiderantur a populis, 76, 91. Eorum gesta, varii populi, qui Franci dicebantur, reges, etc., ex veteribus auctoribus collecta. *habentur in Annalibus Gregorii Hist. præmissis.* Vestium forma, etc., *ibid.*, c. 445. Sorte prædas dividant, 79, 856. — Franci Gallias occupant, 532, 711. Ibi sedes eorum, pr., 8. Mores, regimen, religio, pr., 9. Officia, dignitates, etc., pr., 10. Qua lingua loquebantur, 1367. Idololatras, 63, 64, 65. Convertuntur a sancto Remigio, 85. Baptizantur, 84. Rhenis, 560. Iis subditi Alemanni, 560. Male habitus a Thorugis, eos fugant, 111. Et eorum regum sibi subiciunt, 565. Burgundiones fugant, 109, 110, 364. Viennæ capi, 88. A Gundobado intercepti, 562. Burgundiam vastant, 754. Gotthis suspecti, 1160. Eos impugnant, 555. Fugant, 562, 711. Amalricum occidunt, 563. Hispaniæ partem acquirunt, 131, et n. A Gotthis cæsi, 455. A Recaredo victi, 455, n. Amicitiam Cantabrum, 610. Eorum cum Britannis bellum, 600. Prælium, 601. Iis Britanni subjecti, 650. Quam iis exosa imperialis subjectio, 298. Belli in Italia, etc., 147, 148, n., 485, 486. Aer Italicæ noctivus, 487. Eam subjungunt, 153, 154. Siciliam, 154. Iis subdita pars Italicæ, 487. A Langobardis prostrantur, 450. Langobardos fugant, 690. Iterum, 691. Langobardi tributarii, 487, 625, 626. Isdem se committunt, *ibid.* Qui tributa reddunt, 626. Saxonum iasu-

las capiunt, 535. Fugant Saxones, 71. Vincunt, tum ab iis victi, 567, 568. Quibus pacem negant, 154. Ab iis vincuntur, 155. Eorum in regem ferocia, 154. Saxones tributa solvunt, 681. Absolvuntur, 647. A Sclavis Winidis male habitus, 641. Cum Wasronibus rixæ, 697. Quos superant, 649, 698, 699. Et Sarracenos, 679. Bellis civilibus attriti, 672. Eorum status sub Theodeberto I, 1536. Chilpericum deserunt, 194. Cum Chilperico pactum, 585. Ebrunum pellunt, 664. — Francus natione Sano rex Sclavorum, 626. Franci genere, 602, 605, 625. Inde duces, 649, et c. Flaocatus, 638. Franci nobiles, 665, 667. Meliores, 522. Familiarum distinctio, pr., 12. Franci Tornacenses, 520. Francorum legati occisi Carthagine, 484. Eorum dux Beppolenus, 691. — Francorum erga sanctam sedem reverentia, 689. Muneribus a papa donati, 688. Antea pietas, tum pravi mores, 401. Violant basilicam sancti Vincentii Aqueunensis, 561. Erga sanctum Martinum devoti, 1140. Ab Hispanis discuntur in Pasche celebratione, 221. — Francorum leges a Theodorico I expurgatæ a paganismis, tum a Childoberto, Chlotario et Dagoberto, 1354. Mos in sponsando, 598. De dote uxorum, 294, n. Insignia in legationibus, 557. Reginas in aliis regnis e gente sua ortas vindicant, 644. Pottio suavis asynthium cum vino et melle, 404. Eorum conventus Kal. Martii, 556, pr., 10, 689. Campus Martius, aut Mains, dicti, 79, n. Francorum iudicium, 617, 620, 692. Ferocia in regem, 154. In prosequendis hostibus vigor, 560, 361. — Francorum regio, 707. Regnum, 676, 677, 680, 695. Ad mulieres non transit, 522, n. Exteris non subijcitur, 351. Divisum, 105, 163, 187, 515. Inter Pippini regis filios, 705. — Franci veteres an duces, reges, etc., habuerint? pr., 6. Sub ducibus, 549. Marcomero, Sunnono, 57, 549, 550. Genebaudo, 57, 549. Sub regalibus, sub regulis, etc., 59, 60, et n. Sub regulibus, 60, 550. Crinitis, 62. Quis primus? 87. Ex Priamo, Friga, 548. Regem eligunt Theudemerem, 62, 550. Reges Genebaudis, Marcomir, Priamus, Faramundus, Chlodio, 60, n., etc.; Meroveus, 63; Egidius, 66, etc., 532; Ragnacharius, 78, 98. Chararicus, 97; Richarius, 98, 99; Rignomeris, 99; Sigibertus Claudus Colonis, 94, et n.; Childericus I, a 65 ad 78, 551; Chlodoveus I, a 78 ad 102. Theodoricus I a 103 ad 128; Chlodomeris, a 103 ad 111; Childobertus I, a 103 ad 160; Chlotarius I, a 103 ad 162; Theodebertus, a 129 ad 138; Theodobaldus, a 138 ad 148; Charibertus, a 162 ad 167; Guntramnus, a 162 ad 538; Sigibertus, a 162 ad 195; Chilpericus, a 162 ad 326; Gundovaldus Ballomer intrusus, 538; Childobertus II, a 196 ad 554; Theodebertus II, 601 *et seqq.*; Theodoricus II, 601 *et seqq.*; Chlotarius II, 597 ad 635; Sigibertus II, 620; Dagobertus, a 626 ad 831; Charibertus II, 634; Sigibertus III, a 647 ad 657; Chlodoveus II, a 651 ad 665; Chlotarius III, 665, 664; Childericus II, 664; Theodoricus III, 664 ad 670; Chlodoveus intrusus, et Dagobertus II, 665, n.; Chlodoveus III, Childobertus III, 670; Dagobertus III, 671; Daniel qui et Chilpericus III, 673; Chlotarius IV, 673; Theodoricus IV, 674; Childericus III, Pippinus, 686; Carolus et Carlomanus, 704; princeps et dux Carolus, 1355. — Francorum reges ex sancto Hieronymo, 548. De illis visio,

1258. Eorum auctoritas, et liberi, pr., 14. In eos amor, pr., 16. Quando majores, 559, n. Eorum figuræ antiquæ, 1371. Hastam pro sceptro habebant, 558, n. Desides, 1553. Imperatori scribentes patrem appellabant, 1346, 1347. Francorum principum mos comam nutriendi, 125, n. Cirri erulum depicti, 1372. Principes in sancti Germani a Pratis basilica sepulti, 526, n., 1578. — Francorum reginæ capillos ad genua protensos habebant et vestes magnificas, 1572. Chlotildis, Suavegouba, 108, n.; Gundeucha, 110; Radegundia, 112; Ultrogotta, 160; Wisigundis, 137; Waldetrudis, 147; Theotheria, 565, seu Deuteria, 128; Theodechildis, 167, n., 570; Audovera, 169; Veneranda, Marchatrudis, 569; Austrechildis Bobila, 164; Ingoberga, Merofledis, Theudechildis, 570; Unsina, 567; Marcovefa, 165; Brunichildis, 167; Galsvinta, 169; Ingundis, Aregundis, Chunsena, 142; Fredegundis, 571; Sighilda, Gomatrudis, 650; Nantechildis, Ulfegundis, Berchildis, 637; Fauleuba, 441; Gunthiua, 564; Beretrudis, seu Bertrudis, 624; Aldetrudis, 628, n.; Bilichildis, 611, etc., Bertrada, 686.

Francia, 64, n., 568, 686, 695, 928, 1340. Veteris situs et varii populi, pr., 6. *Vide annales Gregorii præmissos.* Ultra Rhenum, 58, 60, 158, et n. Ex sancto Hieronymo a quo dicitur Germaniam, 548, n. Silvæ, 1024. Regnum Austriæ, 151. Id est Neustria, 666. Occidentalis et Orientalis, 570, n. Status sub Theodeberto, 1536. Franciæ regum divitiæ, 244, 522. Primorum paupertas, 199, n., 200. Familiz, divitiæ, etc., 522, n. Regnum divisio, 570, n. Post obitum Chlodovei, 103. In tria regna, 681, n. Quot regiones majores complectebatur, 682, n.

Francilio episcopus Turonensis, 123, 554.

Francio rex ex quo Franci, 549, 550, 705, 706.

Francio dux Cantabrorum, 610.

Franco episcopus Aquensis, 951.

Fraugi febris quid sit, 1156, n.

Frater episcopus dicitur a monacho, 1205, 1206.

Fratri insidiandum non est, 191.

Fratrem vincere inhonesta victoria, 1345.

Freda quid, 1129, n.

Fredegarius quis fuerit? 511. *Ætas*, 583. Nomina, patria, scripta, etc., pr., 154, ad 146. Gregorii hist. integritati non officit, pr., 98. Ejus calculus disertus a Gregoriano, 595, n. Lapus, 549, n. 550, n., 552, 555, n., 565, n., 1396. Emendatur, 609, n. Historiam Longobardorum perturbat, 628, n. Ejus Chronicum, 585, 585. Desinit an octo, 601, 602, n. Ejus continuationes, 663 *et seqq.* Varia ab eo collecta, pr., 141. *Fragmenta*, 705.

Fredegundis Regina, 202, 268, 367, 582, 414, 452, 520, 583, 584, 597. Chilperici uxor, 571. Nubit Chilperico, 169. Sigibertum interficit, 195, 575. *Ægrotat*, 235. Pœnitet, 243. Ejus filii moriuntur, 581. Filii sui defuncti res incendit, 311. Meroveum insequitur, 215. Eum insidiatur, 217. Chlodoveum insequitur, 249, 250, 251. Exosum habet Prætextatum, 402. Ejus furor, 305, 227, 229. Gregorium frustra tentat, 225, 226. Prætextati resstitutio frustra proponitur, 515. Quem occidit, 405, 412. Ea de re accusatur, 401. Beppoleno invisus, 495. Eum vexat, 412. Ejus opera occiditur, 496. Leudasti intensus, 306, 307. Ejus jussu occiditur, 506. Eberulfa intensus, 352.

Mummolo praefecto, 509, 510. Cujus mortem procurat, 297, n. Cum Rigunthe rixæ, 484, 459. Et adulteri crimine impetasse accusatur Gregorius, 260, 262, 263, 264. Qua de causa, 266. Ipsa ad necem queritur, 521. An Chilpericincis rea? 583, n. In ecclesiam fugit, 526, 554, 592. Guntramni opem implorat, 335. Quem occidere tentat, 415. Ad Rhotomalensem villam mittitur, 544. Brunehildis insidias molitur, 515. Mortem Chilperici in Eberulfum rejicit, 515. Childeberti et Brunehildis necem machinatur, 397, 398. Repetit eam Childebertus, tuetur Guntramnus, 536. Childeberti inimica, 510. Eum occidi mandat, 510, 511. Ejus legati in Hispaniam, 415. Expeditio, 602. Obiit, *ibid.* Sepellitur Parisiis, 601, n. Ejus tunniculus, 1574. Eri incisus, 1575. Ejus divitiæ, 522, nequitia, 412. Crudelitas, 531. Crimina, 216, 536, 541, 542, 543. Inimica Dei et hominum, 444. Ejus referendarius Boboleus, 405.

Fredericus comes Ultramarinus, 688. Fredulfus domesticus, 637. Fredum quid, 1129.

Friardus obiit, 179. Ejus vita, 1301. Ecclesia Namnetensis, 1206.

Fridericus Wisigothicus, 56, n.

Friga rex ex quo Franci, 548, 550, 705.

Frigeridi historia, 56.

Frigida, 705.

Frigi Francorum parentes, 549.

Frigora id est febris, 1105, et passim.

Frigorilici, febre vexati, 212, et passim. Missa de sancto Sigismundo pro illis, 805, 1364.

Frigoritionis morbus, 913.

Frigus febris, 840, 1127.

Frisones a Pippino fugati, 671. Contra Carolum pugnant, 672. A Carolo Martello devicti, 676. Eorum insulæ, 676. Reges, 684. Duces, Ratbodus, 671. Popo, seu Bubo, 676.

Fronimius, episcopus Agathensis, tum Viuciensis, 448. Quare translatus, 449.

Frontonius episcopus Ecolismensis, 245.

Frontonius diaconus, 296.

Fruentarii, 235, n.

Fuga in persecutione, 1267.

Fuldæ monasterium, 96, n.

Funera virorum qualiter a mulieribus celebrata, 150. Funeris sollemnis processio, 67. *Vide* Defuncti.

Fur a sancto Martino benigne habitus, 1221.

Furtum; pro eo episcopus deponatur, 236.

Futen abba, Orientis quasi praefectus, 723.

Fuxensium patronus sanctus Volusianus, 532, n.

G

Gabalitana urbs, 79, n., 314. Gabalitanorum superstitiosus ritus, 894. Episcopus, 1173. Translatus Mimmates, 26. Gabalitana regio, 518. Terminus, 490. Ibi mons Helanus, 894. Comitibus, Palladius, 180, etc.; Romanus, 180; Innocentius, 314, 315. Martyr Privatus, 871.

Gabalitani episcopi, Privatus, 26; Parthenius, 181.

Gachilosinda Chilperici uxor occiditur, 571.

Gad filius Jacob, 11.

Gaduinida Brunehildis mater, 572.

Gaganus rex Avaram Chunorum, 627. Sic omnes dicuntur, 169.

Galeus, 214. Merovei familiaris,

229, 578.

Galesvinda soror Brunehildis, 412.

Chilperici uxor, 441, n. A Fredegunde occisa, 335, n., 571, 572, n.

Galso comes, 455.

Galtæ, id est, Gallii, 25.

Galaithæ civitatis situs, 750.

Galemantus comes, 690.

Galerius Maximianus, 1272.

Galliarum urbs Cana, 715.

Gallæ sepultura, 924.

Galli cantus initio nocis, 252.

Galli dicti Romani, 70, n. Invitant Burgundiones ut sedes accipiant, 707. Francos dominari sibi cupiebant, 91.

Gallia a Romanis habitata, 63. Ejus incolæ Romani dicti, 119, n. Eam Castinus pervagatur, 550. Ibi magister militum Ægidius, 65. Senatores Galliarum, 72, 315, etc. Galliarum turbatae, 59. Variis cladibus vexatae, 521. A Chroco devastatae, 23, 711. A Wandalis, 41. Ab Hunnis, 51 *et seqq.*, 569, seu Chunis, 707, 708. Ab Ætio salvantur, 709. Ab Alamannis vexatae, 707. A Danis, 106, 563. A Langobardis et Saxonibus, 183, 184, 186. A Langobardis, 277 *et seqq.*, 573. A Reccaredo, 410. Ex Wandalis liberatae, et ex Chunis, 547. Pars Alanannis aut Alanis subiecta, 71, n. Gothis, 399. Chlodoveo I, 552. Tum oritur, 99. Ab Ægyptiis mercatoribus frequentatae, 278, n. Fame laborant, 569. Fame et lue, 518. Dysenteria, 215, 580. — Galliarum Evangelii prædicatione illustrantur, 23. Fidei initia, 464. Episcopi a discipulis apostolorum missi, 961. Martyres, 22. Ex his sanctus Eutropius sancti Clementis discipulus, 786. Dicitur reliquis sanctorum Gervasii et Protasii, 776. Felicem donatæ Martini; 1000. Qui huc venit, 528. Prædicator, miracula edit, etc., 28. Ab eo salvantur, 1005. Earum trina divisio Martini habet patronum, 1159. Ibi claret sanctus Columbanus, 611, 515. Litterarum studia tepescunt, 1.

Gallia Comata, Donata et Cisalpina, 707, 708, n. Ulterior, 1284. Narbonensis, 679. Galliarum pars Septimania, 397. Et vicinia, 599. Galliarum urbs Genabum, 1190.

Gallia lingua, 954.

Galliana urbs, 181, n.

Gallianæ Ecclesiæ disciplina ex Gregorio, pr., 20. Consuetudines, pr., 56. Canonum Codex, 1594. Officium, seu cursus ex Gregorio, pr., 39. Litterarum ritus, partes, etc., pr., 42. Ejus specimen, 1357. Vestustior est Mozarabica, 1234, n., pr., 41.

Gallicia, 409. A Suevis occupata, 44.

Gothis subjeicitur, 580. Dicitur sancti Martini reliquis, 1014. Regnum, 520. Episcopus sanctus Martinus, 245. Reges Charrarius, 1012; Theodemirus, seu Aremirus, 1012, n.; Mirus, 252, 319, 1119, 580; Eurichus, Audica, seu Audega, 319, 580.

Gallienus imperator Romanus, 25, 707.

Galleus amicus Gregorii, 262, 263. An archidiaconus? 263, n.

Gallimagni filia, 432, n.

Gaiomagnus episcopus Tricassinus, 1191.

Gallomagnus referendarius, 462, 463.

Gallus Cabilonensis comes, 785.

Gallus episcopus Arvernensis, 144, 1154. Patrus Gregorii, 867. Oratione luem sedat, 782. Rogationes in Quadragesima instituit, 145, 152. Arvernos a lue praeservat, 145. Ejus mors, *ibid.*, 146. Vita, 1166 *et seqq.*

Galsonta regina, 572, n., seu Galsinthia Chilperici uxor, 169. Occiditur, miraculis claret, 169.

Gamuile martyr Lugduni, 779.

Gangrensis canon, 453, n.

Gantia. *Vide* Cantia.

Garacharius comes Burgalæ, 580.

Gararius dux, 539, 540, 550.

Garivaldus dux, 148. Rajoriorum, 449, n.

Garonna fluvius, 580, 561, 674, 678, 698, 701, 932, 840. Regionis ultra eam dux Childericus Saxo, 391.

Gastinus. *Vide* Castinus.

Gatianus episcopus Turonensis, 23, 56, 526. A Romanis episcopus missus, 527, 897, 918. Ejus sepultura, 897. Et ecclesia, 1593. Corpus sancti Martini transtulit, 538.

Gaudens e septem Dormientibus, 1271 *et seqq.*

Gaudentius pater Aetii, 56.

Gaudiacum Turonum vicus, 878.

Gaudomarus cellæ sancti Medardi propositus, 1510.

Gaudomeres monachus, 1507.

Gaulenus, 578.

Gausericus Chunorum rex, 757

Gauto Longobardorum legatus, 626.

Gazetina vicia, 126, 355, 947.

Geiunus vicus Andegavorum, 1123.

Geisimer rex Wandalorum, 50.

Geniniandus martyr Lugduni, 779, n.

Genius martyr Lugduni, 779.

Geniæ Hispanicae, 515.

Genabensis urbs Galliarum, 1190.

Genava urbs, 557, n., 505, 604, 691, n., 1150. Inundata, 171. Suburbanum, 604.

Genava maritima, 615.

Genebaudus Francorum dux, 549.

Generationum numerus, 9. Series Vel. Testamenti memoriter recenset Maurillo, 235.

Genesius (S.) martyr, 745. Sancti Genesii Ecclesia Arvernis, 74, n. Genesius martyr Arelatensis, 777, 798. Ejus miracula, festum et basilica, 799.

Genesius (S.) Arvernus, 797. Martyr revelatur; ejus festum et ecclesia, 798, 74, n. Acta, dicitur infans, 1598.

Genesius martyr Beorritanus, 804, 1396.

Genevenses episcopi Carlatto, 583; Rusticus, aut Patricius, 604, n., Domitianus, 1518, n.

Genialis dux Wasconum, 604.

Genitor civis, 1107.

Gennensis vicus, 1124, n.

Genobaudus, seu Genobaldus dux Francorum, 57. An rex? 60, n.

Genoliacum monasterium, 980, n.

Genovefa beatissima, 111. Miraculis clara, 97, n. Ejus basilica, 123, n., 141, 142, n. Virgo Parisina, 975. Ejus monasterium, *ibid.*, n.

Genericus rex Wandalorum, 44, n., 45, n.

Genuliacum, 1511.

Geometria de mensuris agit, 558.

Georgia virgo sacra, 921. Ejus sepulcrum, etc., 922. Epitaphium, et reliquiae, 1401.

Georgii martyris reliquiae, 855.

Georgius comes Arvernus, 922.

Georgius sancti Galli pater, 1169.

Gregorii avus, 1222.

Gepidarum rex Cunimundus, 182, n. Gereon et alii martyres Thebei 795, n.

Gerinus sancti Leodegarii frater occiditur, 606. Martyr, 1597.

Germania, in eam irrumpunt Franci, 57, 59. Inde pulsæ, 549. Vastat Chroco, 711. Ejus urbibus parciit Attila, 708. Germanicæ plebs 1140. Gentiles, 61. Populi cum Pompeio dimicant, 706. Ibi claret sanctus Columbanus, 611. Germania duplex in Gallia, 77, et n., 1591. Germania prima, 900.

Germanus episcopus Antiodori,

- 871, 925, n. Ejus basilica et monasterium, 219, 928, n. Miracula, 339, 928.
- Germanus episcopus Parisiensis, 161, u., 214, 294, 401, 1281, 1341. Charibertum ob incontinentiam excommunicat, 166. Eius propheta in Sigiberto, 191, 575. Epistola ad Brunichildem, 192, n., 1315. Feste sancti Martini interest, 1045. Translationi sancti Ursini, 963. Abbatissam Agnetem benedicit, 473. In itineribus cursum explet, 424, n. Noctem in oratione transigit, 974. Obiit, 311, 577. Translatio, 1870. Miraculis claret, 211, 972. Eius gesta, 975. Vita liber, 211. Psalterium, 1381. In basilica sancti Vincentii sepultus, 406. Quae inde dicta est sancti Germani a Pratis basilica, 211, 326, n., 382, n. In qua sepulti Childebertus, reges, reginae, principes, etc., 4578, 1579. Regum veterum status, 1371. Monasterium, 131, n., 636, n. Quod dicitur locus illustris, 410, n. Eius Historia, 1569. Vide sanctus Vincentius. — Sancti Germani ecclesia Turonibus, 534. Liciniacensis ecclesia, 71. — Germanus praefectus Romae, 461. — Germani torques gestabant, 129, n. Ravennam veniunt, 707. Hispanias obtinent, et Syriam incursant, 707. Erant milites praetoriani, 770, n. Mos de dote uxorum, 234, n. Sic Frauci dicuntur, 548, n. Germanicorum populorum caput, 163, n. Gerontius tyrannum creat, 61. Gerunda urbs, 824.
- Gervasii corpus Mediolani, 775. Basilica; reliquiae in Gallia, passionis historia, 776. Ecclesia Romae, 482. Turonibus, 1506. Ubi reliquiae, 529, 534. Gesta Francorum, liber Gregorio ascriptus, 85, n.
- Gezalicus Gothorum rex, 94, n. Giselarius comes Betoricus, 701. Gierzi lepra, 790.
- Gildardus episcopus; de eo Gregorii aethiops, 1245.
- Giscladus filius sancti Sigismundi, 110, n.
- Gislemarus patre supplantato fit maior domus, obiit, 660.
- Giso civis Santosicus, 1106.
- Gisoulfusse imperatori subdit, 1348.
- Givaldus Sigivaldi filius, 127. Mortem evadit, 128. Rediit ad Theodericum, 129.
- Glandalaria clavis, 602.
- Glycerius episcopus Constanensis, 410, n.
- Glires quando primum Parisiis visi, 407.
- Glodesindis pater, 604, n. Parentes, monasterium, etc., 590, n.
- Gloria in excelsis, etc., 791, 1035.
- Gloria Patri, etc., quomodo dicendum, 316, 317. Gloria Trinitati dicta terminatur psalterium, 760. Glorificatio Filii a Patre, 318.
- Goeslinda Leuvigildi uxor, 580. Goar, 61.
- Godgiselus rex Burgundionum, 80, 557. Frater proditor, 83, 561. Veniens triumphat, 86, 561. Ubi obsidetur, 87. Interficitur, 88, 562. Ob haeresim infelix, 104.
- Godgisilus rex Wandalarum, 61.
- Godgiselus Sigiberti dux, 193.
- Godgisilus Lupi ducis gener quasi dux, 431, 432. An alius a duce, 432, n. Godemarus rex Burgundionum, 557, 564. Fugatus a Chlodomere resumit vires, 109. Iterum vincitur et restituitur, 110. Fugatus, 114. Ob haeresim infelix, 104.
- Godfridus dux, 684.
- Godinus, 203. Moritur, 205.
- Godinus Warnacharii filius, 631. Intraeclitur, 632.
- Gogo regis nutritus, 259, moritur, 271.
- Gogo legatus Sigiberti in Hispaniam, 370. Fit major domus, 571. Interficitur, 571.
- Goisvintha regina, 247. Leuvichildi uxor, mater Brunichildis, cum Reccaredo init foedus, 419. Tum ei insidiat, 419, u., 436. Eius in Ingundem crudelitas, 218.
- Gollat prostratus, 1208. Allophylus, 59. A Davide occisus, 275.
- Gomacharius comes Agatenis, 810. Obiit, 811.
- Gomatrudis Dagoberto nubit, 630. Dimittitur, 635.
- Gordinis castrum, 700.
- Gosvinta in Reccaredum insidiae, 456, n.
- Gotefredus dux Alamannorum, 1333.
- Gothesisus. Vide Godegiselus.
- Gothia, 195. Gothica regio, 679. — Gothi 357, 454. Eorum regnum, 272. Fines, 679. Romanos proterunt, 29. Romam capiunt, 60. Eorum sedes in Gallia, 65. Ubi regnant, 399. In Hispania, 805. Turones obtinent, 1312. Pugnans in Attilam, 708, 709. Pugnans Britannos, 70. Et eos caedunt, 535. Suspectos habent episcopos catholicos, 532. Saeculum Quintanum, 1160. Gallos ob Francorum viciniam, 91. Complura amittunt, 93. A Chlodoveo victi, 93, 555. Post ejus mortem qua miserant invadunt, 127. Arelatensem ceperunt, 128. Ab Ecdicio fugati, 77, seu Ecdicio 555. Item a Desiderio, 416. Arisitensem episcopatum tenent, 207. Galliciam et Suevos subjungunt, 580. A Francis victi, 562, 711. Francos proterunt, 455, n., 600. Subjungunt Cantabrigiam et urbes complures, 610. Irruptio in Provinciam, 425. Gothos a Walfario occisos Pippius rex repetit, 635. Legationes, 521, etc. — Gothi Ariani, 935. Fiant Catholici, 450, 598. Mos reges occidendi, 151, 553, 655. Reprimunt, 654. In concilio, 151, n. Mos de dote uxorum, 294, n. Mendaces, 709, 710. Fugae assueti, 94. Mos paveadi, 78, 556. Eorum regni in Italia finis, 536. Vide Ostrogothi. Wisigothi, 536. Gothorum reges Athanaricus, 51. Alaricus, Magnus 56, etc. Theudorus, 707, etc. Thoresmodus, seu Thursemodus, 646, 708, etc. Koricus, 71, etc. Dicitur Evarix, 77, etc. Alaricus, 556, etc. Amalricus, 94, etc. Gezalicus, 94, n. Reccaredus, 598, etc. Vide Hispania.
- Gracia insula, 200, n.
- Gracensis episcopus Epiphanius, 299, n.
- Gra uale in missa, 578, n.
- Gradnum psalmi, 1258.
- Gracae litteras Chilpericus adoptat, 238.
- Graecia felix quae audivit Paulum, 1000. Eius Sapientes, 1140. — Graeci Pannoniam occupant, 707. Hispaniae partem recuperant, tum vincuntur, 147, n. Hermenegildum salvant, 249. Eius uxorem Ingundem detinent, 316, 520, 582. Ex eorum genere primus imperator Mauricius, 303, u.
- Gratio Ingobodus, 622.
- Gratiosus, 647. Qui, 622, n.
- Grammatica docet legere, 538.
- Gradiswintha. Vide Guntsvintha.
- Grasoulfus imperatori rebellis, 1248.
- Grata martyr Lugduni, 779.
- Gratia necessitas, 16, 992. Effectus, 463, 1393.
- Gratianopolis urbs, 186.
- Gratianopolis episcopus Hesychius, 470.
- Gratianus imperator, 29.
- Gratianus episcopus Turonensis. Vide Galanus.
- Gratianus Sioopenensis, 1362.
- Gratus consul, 23. — Grati episcopi Augustani aetas, 1318, n.
- Gredonense castrum, 26, et n.
- Gregorius Magnus papa aetas, 538. Monasteria condit, *ibid.* Vita monastica, 479, n. Eutychium episcopum Constantinopolitanum convincit, 497, n. Mauricii imperatoris filium e fonte susceperat, 481. Virtutes et electio, 480. Oratio ad plebem, 481. Processiones instituit, 482. In ecclesia sancti Petri consecratus, 483. Reliquias diacono sancti Gregorii Turonensis dat, 485. Eius staturam miratur. *Vide* n. 42. Vetat ne Judaei cogantur ad fidem, 213, n. Anglorum conversioni laborat, 165, n. Vult ut Angli in monasteriis Galliae erudiantur, 214, n. Eius scripta mire tuetur Petrus diaconus, 1405.
- Gregorius III legatio ad Carolum Martellum, 690.
- Gregorius episcopus Antiochia, 399, 600.
- Gregorius episcopus Liogonensis, 122, 126, 155, 196, n., 208, 780. Antea comes Augustodunus, 1178. Transfert corpus sancti Benigni, 781. Ecclesiam extruit, 782. Eius Vita, 1177. Translatio, 1181. Nepos Attalus, 119. Captivus, 565.
- Gregorius Turonensis episcopus natus die festo sancti Andreae, 1261. Eius aetas, etc., 538. Sancti Juliai proprius alumnus, 850, 886. A sancto Avito episcopo eruditus, 1153. Eius frater Petrus, 206, et. Nicetius episcopus matris suae avunculus, 208. Item Gundulfus, dux, 287. Patrus Gallus episcopus, 867. Neptis Eusthenia, 1135. Sororis vir, Justinus, 1040. Eius cognati episcopi fere omnes Turonici, 267. Vult se clericum fore, 1153. Adhuc diaconi meritum, 1031. Fit episcopus Turonensis, 538. Ordinationis tempus, 1037. Anno aetatis xxxiv, 1087. Rhemis consecratur, 176, n. Lugdunum, tum Viennam adit, 830. Lugdunum, 914, 971. Parisios advenit, 424. Catalani moratur, 948. Maurem suum inquit in Burgundia, 1032. Cavillone, 1111. Arvernum vadit, 1111. Jam episcopus Arvernus, et Brivatem adit, 874. Inquit sepulcrum sancti Sotomnis, 1100. Sancti Hilarii, 725. Et cruceum veneratur in monasterio sanctae Radevundis, 726. Cujus exsequias celebrat, 983. Committitur a rege in negotio Ingelrudis, 458. Ad compescendas turbas monasterii Pictavenensis, 501. Aris autam Childeberti, 1139. Ibi moratur, 1130. Rhemis transit, 452. A Childeberto convivio excipitur, 585. Cum eo Aureliani existit 1155. Turones redit, 1136. In aula Guntramni 576. Ab eo visitatur, et ad convivium invitatur, 578 et *seqq.* Legatus ad Childebertum, 441, 445. Ad Guntramnum, 439. Adit Chilpericum, 272, 274. Apud quem accuratur, 260, 262. Purgat se ad tria altaria, 263. Leudami communionem negat, 306. Eius cum Felice Namnetensi episcopo dissidium, 206. Visio de Chilperico, etc., 217, 379. Ad pacem Turonicos adhortatur, 371. — Gregorii Turonensis fidei professio, 6. Confessio sanctissimae Trinitatis, 104. Arianos refutat, 255, 316. Resurrectionem probat a iveris presbyterum, 497. Chilpericum dogmatizantem arguit, 257. Contra Judaeos disputat, 273 et *seqq.* Canonem observator, 291. Fortitudo in tuendo Praetextato, 223. Contra regem, 224, 225. Respuat argentum, 225. Turonum exemptionem a censu tuetur, 483. Filium omnium

beatae Mariae corporis assumptionem in caelum litteris commendavit, 733, n. Ejus erga monachos cura, 1254. Friardum invisit, 1209. Latronibus potum offert, 1032. Cursum implet in Ecclesia media nocte, 421. Ibi i sallit, 347. Ejus visiones, *ibid.*, 927. Basilicas restaurat, baptisterium construit, 537. Ecclesias reaedificat, etc. Reliquias sanctorum visitat, 356, 1398. Condit oratorium sanctae Crucis, 467, n. Oratorium suum solemniter dedicat, 909. Reliquias Roma recipit, 479, 483, 1189. A sancto Illidio sanatur, 1154, 1155. Item ad fontem sancti Juliani, 868. Sancti Martini meritis, 1021. Etiam morti proximus 1058. Hausto pulvere et sepulcro sancti Martini, 1039. Vel tacto velo, 1117. Tactu cancelli, *ibid.*, 1076, 1082. Sicut ejus mater, 1087. Secum sancti Martini reliquias deferat, 1091. Pulverem a sepulcro, 1135. Crucem in qua sanctorum reliquias, 735. Habet sancti Medardi baculum, 977. Ob vanitatem punitur, 817. Ejus reliquias, 1591. Vita et elogium ejus operibus praerantur. — Gregorii Turonensis operum commendatio, pr., 4. Stylum suum excusat, 1197. Sa illiteratum fateur, 5. Ineruditum, 852. Rudem sermone et imperitum, 891. Idiotam et rudem, 995. In se styli rusticitatem, 1155. Ejus stylus, etc., pr., 62. Credulitas, pr., 61. Sinceritas, pr., 67. Simplicitas, pr., 68. Cautela, pr., 69. An sibi contrarius, pr., 101. Ea voluit solum scribere quae post sanctorum mortem facta sunt, 1145. Et alias ignota, pr., 71. Opera sua recenset, 557, 895. Obtestatur ne mutentur, 557. Gregorii opera recensentur et discutiuntur, pr., 72 et *seqq.* Quo ordine scripta, pr., 85. Qui eorum tituli, pr., 85. Eorum integritas propugnat adversus Coimicum, pr., 86 et *seqq.* Novae edit. necessitas, pr., 2. Utilitas, pr., 5. Ad quos Mss. et Ed. collata, pr., 122 et *seqq.* Cur in quibusdam breviora, pr., 90. Addit praefationem libro Sidonii de missis, 75. Miracula sancti Martini per visum monitus scribit, 995. Epistola ad suos Turonenses, 995. Ad sanctum Sulpicium, 1269. Ad sanctum Germanum, 1281. Commentarii in Psalmos fragmenta, 1257. Liber de miraculis sancti Andreae, 1261. De passione sancti Juliani, etc., 1265. In Latium transiit septem Dorentium Ephesi passionem, 829. Vita sancti Maurilii et sancti Albini episcoporum, 1281. Antiphona de sanctis Medardo et Gildardo, 1285. Vita sancti Aredii, 1285. Chronicae, 585. Opera ei attributa, 1261. Historiae epitome per Fredegarium, 511. A Fredegario laudatus, 587. Ejus calculus alius a Fredegario, 585, n. Quo mense annum incipiat, 751, n.

Gregorius patricius, 652.
Gricianse praedium, 1509.
Grilo turbas excitat, 685, n., 687. Interficitur, 688.
Grimo abbas Corbeiensis, 684.
Grimoaldus, 658. Dux, 657. Major domus Austriae, 658. Filium suum regem facit, et perit misere, 657, n.
Grimoaldus filius Pippini ut major domus, 670, 1355. Occiditur, 671. Ejus filius Theodoaldus, uxor filia Radbodi, *ibid.*
Grimoaldus Theodelindae frater, 610.
Grindio rotae affixus, 929.
Grippio legatus ad Mauricum imperatorem, 485, 484. Genere Francus, 484. Spatharius, 1546. Carthagine mortem evadit, 484, 485, 486.

Gualfartus. *Vide* Walfartus.
Gualtherus abbas Majoris monasterii, 1279, 1280.
Guarinius trater sancti Leodegarii, 866, n.
Gusconia. *Vide* Wasconia.
Gubernator palatii Chariberti II, 652.
Gucilio comes palatii, 229.
Gudila uxor Wintrionis ducis, 390, n.
Guernica insula, 401, n.
Guerninus comes Meidensis, 391.
Guestremondus, 1291, n.
Gundeberga Charoaldi uxor, 628.
Ab injuria vindicatur, 629, 630.
Gundeberga Chrotario nubit, 645.
Dimittitur, 644. Parens Francorum, *ibid.*
Gundebertus Gundoardi filius, 611.
Gundegisilus episcopus Burdegala, 476, 479, 504, 508. Metropolitano, 469. Dicitur ex comite Sautonensi, 395. Dicitur Gundegisilus Dodo, *ibid.*
Gundelandus major domus, 626, 1352.
Gundericus rex Wandalorum, 44.
Gundeuchus rex Burgundionum, 80, 556.
Gundoaldus frater Theodelindae reginae, 610. Ejus filii, 611. Occiditur, *ibid.*
Gundoaldus dux, 575, 576.
Gundobadus Burgundionum rex, 855. Gunduchi filius, 80. Consentit nuptiis Chlotildis, 557, 558. A fratre proditus, fugatur, 83, 561, 557, 559. Obsidetur Avenione. 86. Liberatur et fratrem Vienna obsidet, 87. Eum interficit, 88. Francos proterit, 562. Leges condit, 89. Clam arianismum ejurare volens a sancto Avito arguitur, 88. Sanctum Avitum rogat ut contra haereses scribat, 89. Callio coram eo, 1322. Vacillat, 88, 1323, 1325. Indurescit, 1321. Perit metu populi, 89. Ob haeresim infelix, 104. Obiit 107. Et sanctus Sigismundus succedit, 563.
Gundobadus filius Guntramni, 164, 220, n., 569. Interficitur, 570.
Gundobaldus dux exercitus Sigiberti fugatur, 591. Childebertum II eripit et regem instituit, 201.
Gundobaldus comes Meidensis, 391.
Gundobadus filius sancti Sigismundi 110, n.
Gundoberga Agonis regis filia, 611.
Gundovaldus Ballomer, 452, 840. Ejus varia fortuna, 298, 299, 582. Filius Chlotarii dicebatur, 297. Fratris exosus Narseti junctus, 362. Uxore ducta duos habuit filios, 362, 451, 455. Cum filiis Constantinopoli abiit 362. Ibi agit, 365. A Guntramno Bosone in Gallias invitatus : 558, 562, 565, 365. Rignunthis thesaurus rapit, 560. A Childeberti proceribus expellitur, 558, 365. Et agnitus, 560, 365. Massiliam venit, 297, 298, 299. Ab episcopo suscipitur, 365. A Guntramno deseritur, 365. Et Mummolus jungitur, 298, 358. In regem levatur, 354, 341. Ejus intentus praesagium, 559. Ballomer dicitur, 341. Civitatem lustrat, 350. Principatum Galliarum habere se dicebat, 377. Regnum Guntramni invadere conatur, 596. Vi Tolosae recipitur, 352. Se Chlotarii filium facit, 351, 362, 363, 582. Et regem, 359, 363. Ejus legati, 355, 357. Amicus Bertrami episcopi, 355. Sancti Sergii reliquias sumit, 356. Episcopus nominat, 577, 377. Cum Brunichilde agit, 553. Se recitit Convenas, 339, 361. Ejus civis fallit, 360. Obsidetur, 361. Injuriis affertur, 362, 363. A suis deseritur, 364. Et proditur, 365. Occiditur, 566, 582, 597. Ejus res directae, 297. Et thesauri,

361. Quos thesaurus habet Waddo, 515. Pauperibus erogat Guntramus, 367, 578. Qui ei juncti fuerint, 552, 559, 564, 384. Fautores episcopi peniti in concilio Maticouensi, 592.
Gundulus domesticus fit dux, 296, 300. Gregorii a-unculus, 287. Massiliam recipit, 288.
Gundullus missus sancti Germani, 1345.
Gundulfus civis Turonicus, 1088.
Guntabodus rex Wandalorum, 45, n., 50, n.
Guntharius filius Chlodomeris, 110, 564. Occiditur, 565.
Guntharius Chlotarii I filius, 142, 145, 567, 1089. Senior, 127.
Guntharius ex abbate episcopus Turonensis, 144, 535, 900. Obiit, 148.
Gunthegiselus, 557. *Vide* Golegiselus.
Guntheuca Chlodomeris uxor, tum Chlotarii ejus fratris, 110, 564.
Guntsuentia Hispaniae regina, 179.
Guntio Magnacharii filius occiditur, 220, n., 570.
Guntramnus rex, 265, 286, 298, 415, 441, 442, a 162 ad 558, 572, 574, 578, 583, a 595 ad 601, 945. Filius Chlotarii I, 142, 156, 157, 567, 568. Ejus regnum, 295. Sedes Aurelianis, 162, 589. Ibi solemniter recipitur, 575. Versatur, 457. In Burgundia regnat, 569. Ejus uxores, et filii, 161, 569, 570. Filii, etc., 577. Orbatu filii 221. Cum fratribus pacem jurat, 575. Chilperico relicto ad Sigiberti partes transit, 102. Item, 103, 194. Pactum cum Sigiberto, 440. Victor, pacem cum Chilperico facit, 305. Complures urbes amittit, 289. Chariberti regnum invadit, 359. Ejus perniciem conjurat Chilpericus et Childebertus, 275. Et Chilperico urbes eripit, 236. Ejus visio de Chilperici morte, 580. Quo oeciso Parisios venit, 355. Legatus Childeberti suscipit, 555. Fredegundem tuetur, 336. Childeberto junctus, 518. Quem laudat, etc., 579. Et adoptat, 221. Impense diligit, 446, 577. Ejus patruus et pater, 345. Et regnum suum tradit, 358. Instruit, ac ei Sigiberti civitates reddit, 359. Albigensem urbem, 415. Massiliae partem reddit, etc., 583. Detegit conjurationem in illum, 427. Cum eo colloquitur, 429, 450, 594. Ejus exemplar, 459, 440. Ejus legationem suscipit, 340. Et mittit, 584. Item ob natum filium Childeberto, 409. A quo deseritur, 581. Pacem cum eo rumpit, 289. Suspectam habet Brunichildem, 451. Simul et Childebertum, 455, 456. Ejus expeditio, 349. Pictavenses et se dedunt, 550. Massiliam retinet, 304. Reddit, 508. Britannos reprimit, 456, 457, 493, 494. Qui et satisfaciunt, 457. Sibi timet, 537, 544. Damna a Chilperico illata emendat, 344. Parisios veniens regreditur, 496. Parisios ire dispoit, 521. Huc accedit, 581, 522. Conqueritur de baptismo Chlotarii dicitur, 381, 582. De ejus natalibus dubitat, 446. Eum e sacro fonte suscipit, et Calionem redit, 522. Ejus regnum vult regere, 591. In regno firmat, 597. Pater adoptivus regum, 540. Celsum patricium creat, 163. Et Mummolus, 182. Quem bello praedat, 188. Qui ejus regnum tuetur, 184. Fum Mummolus fugit, 581. Guntramni legatus in Hispaniam, 338. Inde legationem suscipit, 408. Legatos Hispaniarum rejecit, 415. Recaredi regis, 419, 433. Ingundis mortem vult ulcisci, 458, 445. Dare renuit Chodosindam Recaredo, 444. Expeditio in Septimania, 64. Infelix, 453. In Hispaniam

mittit pro altione sancti Hermenegildi, 597, 599. Expeditio in Hispaniam, 597. Infelix, 600. Ejus exercitus cuncta diripit, 399. Perit omnino, 599, 400. Duces punit Guntramnus, 400, 401. Ejus exercitus Arelatam recipit, 170. Habet Provinciam Arelatensem, 413, n. Ire renuit contra Langobardos, 452. Et opem ferre, 445. Ejus duces Langobardos prote-runt, 574. Aptacharii legationem recipit, 487. Urbes a Langobardo recipit, 625. In Gundovaldum expeditio, 551, 559, 560, 561, 562, 596, 597. Ejus exercitus Septimaniam devastat, 423. Gundovaldum insequitur, 299. Ejus legatos punit, 553. Item et alios, 557, 558. Et amicos insequitur, 577, 578. Baddoni parcit, 452. Beppolenum ducem suscipit, 412. Ad eum Lupus dux fugit, 374. Eius dux Erpo, 319. Patricius Mummiolus, 214. Referendarius Licerius, 411. Ejus exercitus, 500. Cornu, 971. Timet ne occidatur, 357. Fredegundis insidias detegit, 415. In eum conjurat, 582. Egidii episcopi Rhemensis, 515. Ulcisci vult Chilperici mortem, 579. Nepotum sepulturam curat, 582. Redit Cabilonem, 565. Juramentum impium implet, 244, 245. Medicos uxore petente occidit, 580. Theudechildem retrudit, 167. Relegat Mundericum episcopum 207. Theodorum episcopum Massilie persequitur, 585, 584. Jubet episcopum ligari, 268. Ejus iudicio reservat Childbertus Guntramnum Bosonem, 426. In quem sævit et in Magnericum episcopum, 429, 430. Magni charii filios occidit, 220. Et Chundonem cubiculariam levi de causa, 435. Egidio episcopo Rhemensis infensus, 435. Et Childerico Saxoni, 391.

Guntramnus synodum congregat, 470. Parisiis, 190. Lugduni, 253. Cabilone, 238. Matiscone, 392. Regum interfectores inquiri, 545. Pis opera, 556, 557, 805. Bonitas, 295, 376, 446, 596. Legatos convivio excipit, etc., 446, 576. Visitat ecclesias, *ibid.* Sancti Marcelli basilicam condit, 595. Ditat; monachos ibi statuit et per episcopos confirmari curat, 596. Ejus visio, ornat sruicti Marcelli sepulcrum, 447, n. Cibori miro, etc., 1596. Interest ejus festo, 420. Ubi nex ei parata, 421. Mauriennensem Ecclesiam fundat, 1542, 1545. Favet monasterio Pictavensi, 475. Chrodieldem moniale recipit, 468, 469. Sacerdotia non vendebat, 515. Preces publicas indicat, 446. Febricitantem sanat, etc., 447. Ejus bonitas in episcopos, 515. Et reverentia, 255. Prætextatum episcopum recipit, 545. De ejus nece inquiri mandat, 404. Hanc causam vult examinari in synodo, 445. Religio in servando anili ecclesiarum jure, 352. A Sagittario episcopo injurias patitur, 235. Gundovaldi thesauros pauperibus dat, 567. Graviter ægrotat, 595. Obit, 601, 1135. Collitur ut sanctus, 601, n.

Guntramnus dux, 298, 577. Gundovaldum in Gallias invitavit, 299. Avinionem obsidet, 500.

Guntramnus Sigiberti dux, 195.

Guntramnus dux, 215. In ecclesiam sancti Martini confugit, 214. A Pythonia militatur, 216. Impetitur de Theodeberti morte, 217, 218, 229. Fugit cum Meroveo, 219.

Guntramnus Boso dux, 214, 540, 578, 1048. A sancto Martino liberatur e saufragio, 1049. Legatus Constanti-nopoli, 541. Childoberto jungitur, 235. Eius filie, *ibid.*, 256. Meroveo insidiat, 217, 229. Accusatus fugit, 394. Gundovaldum invitavit, 358, 562, 563.

Ejus thesauros diripit, 563, 563. Brunichildi exosus, 425. Morte damnatur, 429. Occiditur, 450, 448, 598. Ejus vitia, 450.

Gurthionense monasterium, 970.

Guto Langobardus, 625, n.

Gyges rex Lydorum, 17.

Gyso comes, 680.

H

H æquivalat ch. 50, n.

Habendense monasterium, 656, n.

Habens, 143, n., id est, dives.

Habilissime, *facillime*, 781.

Habundantius, 616, n.

Hæmorrhoissæ evangelicæ status, 745.

Hæreseos detestatio, 811. Primum in Ecclesia ortæ, 21. Ecclesiam vexant, 51. Marcionitana et Valentiniana, 22. Eutychniana, 640. Ariana, 45, etc. Pelagianiana, 179. Sabelliana, 89. Salucæorum, 497. Priscillianistarum, 528.

Hæresis est episcopis non obedire, 74.

Hæreticorum infelicitas, 105. Gladio non puniendi, 526. Servant Ecclesiarum immunitatem, 215. Miraculi non coruscant, 905. Eorum Ecclesie in catholicas mutatz, 766. Reliquiæ igne probandæ, 1567.

Haulingus dux Francorum, 147, n.

Hariardus dux, 649, n.

Haribertus, 629, n.

Haribertus dux, 649, n.

Haribertus rex. *Vide* Charibertus.

Harnastis urbs, 640, n.

Harmonia ars liberalis, 558.

Hastæ traditione regnum loitur, 558.

Hastulæ e sanctorum tumulis, 984 etc.

Heber filius Sale, 10.

Hebracharius dux, 600.

Hebræi, 15. A diabolo concepti, 1203.

Hebron Babyloniz conditor, 10 n.

Hecate dea, 769, n.

Hecdicus. *Vide* Ediccius.

Melanus mons, 894.

Helcana vir Aunæ, 1165.

Helena Constantini mater, 27. Crucem Domini invenit, 725. Et clavos, 726.

Helenzæ raptus, 705.

Helias, Helisæus. *Vide* Elias.

Helii episcopi Lugdun. sepulcrum, etc., 944.

Hellesponticum fretum, 1262.

Helmigisus adulter, 182, n.

Helosensis episcopus. *Vide* Elusani.

Helviorum Alba urbs, 516.

Hemeterius martyr, 825.

Heracleum marmor, 982.

Meracius episcopus Ecolismensis, 245. Comitum ab ecclesia arcet ob crimen, 246.

Heracius et patricio imperator, 637.

Persas debellat, etc., 638, 639. Eutychnianus, etc., 640. Obit, 641.

Heracius in episcopum Santonensem peitur, 163.

Heracius Jovinianorum tribunus, 58. Romanorum dux, 549.

Heracii in Ecclesia, 796.

Herbaria, id est, malefica, 569, n.

Herbaulicus pagus, 821, n.

Herbule altario sancti Martini impositæ, 559. Sepulcro sancti Nicelli, 1189. Reliquiæ, 1177.

Herodæi regio, 639, n.

Hercules, 769.

Heribannum quid, 656, n.

Hermegisus Warnorum rex, 167, n.

Hermenaldus, 701.

Hermenefridus rex Thoringorum,

106. Fratris mortem procurat, 107. Perjurii reus, 110. Vincitur a Theodorico, etc. 111. Occiditur, 112. Ejus uxor, 1392.

Hermenegildus, 294. Ejus conversio, 590. Mors, 582, 584. Ejus uxor, rex fuit, 179, 248. Johannes dicitur, in patrem bellum, etc., 248, 249, 308, 519. Capitur, 320. Incarceratur, 516, 520. Occiditur, 249, n., 597, 455.

Herodes rex, 17, 721. Et Chilpericus comparatur, 324. Austrichildis, 244. Pejor Cautius, 152. Ascaloniz crudelitas, 244, n. Ejus mors Agrippæ tributa, 20, et n.

Herodes occidit Johannem Baptistam, 735.

Herodiane infirmitates, 1057.

Herodias fratris Herodis uxor, 735.

Herpinus comes, 617, seu Herpo, 625. Occiditur, 624.

Herpo comes, 624.

Herpo comestabulus, 622. Herpo legatus, 620.

Herus, Herio, insula, 260, n.

Herveus Thesaurarius sancti Martini, 456, n.

Hesychius episcopus Gratianopolis, 470, 471.

Hibernia insula, 616.

Hiconius episcopus Mauriennæ, 604, n.

Hiericho. *Vide* Jericho.

Hieroboam rex, 15.

Hieronimus punitur ob lectos profanos, 715. Ejus Chronicon, 8, 27, 29, 40, 585. Locus de Francis, 548, n.

Hierosolyma urbs. *Vide* Jerusalem.

Hilarius episcopus Pictavensis, 257, 1067. Confessor, 353. Sanctissimæ Trinitatis defensor, 105. Exsilium, libri, mors, 26, et n. Orationes, etc., 1398. Miracula, 23, 1359. Vitæ liber, etc., 894. Scripsit Evangelii librum, 1518. Defensor monasterii sanctæ Radegundis, 474. Chlodovei protector, 95. Ejus sepulcrum, 725. Basilica, 255, 267, 503, 508, 578, 895, 1287. Chlodovei in eam reverentia, 95. Ab eo ditatur, 563. A Sarracenis incensa, 675. Ibi moniales rebelles, 498, 469. Sacerdotes cæsi, 515. Injuria illata, 469, 471. Eius atrium, 957. Abbates, Pæcentius, 159. Porcarius, 476. Oratorium Attanens., 1504, 1515, 1514. Ejus natale, 550. Turonibus, 551. Ejus discipuli, sanctus Martinus, 1270, n., 1276, 1277. Lupianus, 957. Consanguinei, 942. An a Gregorio cum Hilario Gabalitano confusus, 895, n.

Hilarii sepulcrum Divione, 929, 1402.

Hildebrandus. *Vide* Childobrandus.

Hildericus. *Vide* Childericus.

Hilgrinus sancti Martini patruus, 1271, 1272, 1275, 1277.

Hilidius. *Vide* Illidius.

Hilperici tumulus detectus, 525, n., 1579. *Vide* Chilpericus.

Hilpingus dux sub Theoderico rege, 1161.

Hiltrudis Caroli Martelli filia, 683, n.

Hippolytus martyr, 25.

Hisacius patricius, 645.

Hisando oppidum, 698.

Hispalis urbs, 248, n., 319.

Hispania, 51, 94, 168, 295, 558, 125, 453, 447, 451, 455, 571, : 80, 582, 581. Urbes, Gerunda, 824. Calagurix, 825; Limes, 555, 654; Gemuzæ, 515. Hujus nomen Septimaniz datum, 117, 454. Ibi moritur Pompeius consul, 706. A Wandalis et Suevis vastata, 41. Sub Wandalis, Alanis, Suevis, 712. Terræ novæ conuatur, 242. A locustis vexatur, 366. Turbatur ob Leovigildi dissidium cum filio, 501. A Germanis occa-

- pata, 707. A Sarracenis, 679. Eam aggredditor imperator, 249. Partem recuperat, 147. — Hispaniarum Ecclesia, 1276. A Priscillianistis agitata, 528. Fontes baptismales miraculosi, 221, 516, 746 et seqq. Monasterium sancti Martini, 903. Ab Arianis infecta, 814. Ibi persecutio, 247, 248, 580, 712, 815. Religionis status sub Leuvigildo, 294. Hispania a Francis vastatur, 586. In eam Childeberti I expeditio, 115, 966. Childeberti et Chlotarii, 130, 131. Guntramni, 597, 599, 597. Infelix, 600. Childeberti II, 519. Spolia inde relata, 114. Huc multi abire coacti cum Rigunthe, 521, 522. Inde legatio, 291, 509, 408, 409. Ad Chilpericum, 1085. Ad Guntramnum, 415, 419. Ad Childebertum II, 430. Legatus Hispaniæ Oppila, 515, 518. Legati a Fredegunde missi, 413. — Hispaniæ reges Athanagildus, Theuda, Leuwigildus, 179, etc.; Amalricus, 105, etc.; Liuba, 449, n.; Hermenegildus, 218, etc.; Richaredus, 402, etc.; Theoda seu Theudo, Theudegisilus, Agila, 131, etc.; Rothericus, 608; Sisebodus, Sintela, 645; Sintela, Sisenandus, Tulga, Chintasiudus, 653; Richysindus, 654. — Hispaniæ reginæ Chlotildis, 115; Gunthasenta, 179; Galsvintha, 247; Gadsuinda, 572; Goasinda, 580; Inguudis, 248; Baddo, su Chlodoavinda? 449, n.
- Hispanus Julianus, 1092. Cujusdam mira liberatio, 832. Hispanus martyr sanctus Vincentius, 822. Hispani alio die ac Galli Pascha celebrant, 221.
- Historia ecclesiastica simplici sermone texenda 1050. Eam scribere difficile est, 153.
- Historia Renati Frigeridi, 58. Sulpicii Alexandri, 57.
- Historiæ in ecclesiis depictæ, 70
- Histria, 1518.
- Hlotharius. Vide Clotharius.
- Hlodovichus. Vide Chlodoveus.
- Holaindus scriptis librum Evangeliorum, 1518, n.
- HolocrySTALLINA patena, 1121, n.
- Holofernes, 451.
- Holosericæ palla, 506, 802. Pallula, 728. Vestimentum, 923. Masors, 507.
- Homacum terra, 1510, n.
- Hominis creatio, 8. Innocens, cadit, 276. Bellum in se exerceat, 201. Homo proceri status, 567. Masculus et femina dicitur homo, 595.
- Honoratus episcopus Ambianensis, 252, n.
- Honoratus sancti Quintiani propinquus, 1162. — Honorati titulus, 188, 413, 986.
- Honoricus. Vide Hunericus.
- Honorificiana persecutio, 788.
- Honorius imperator, 34, 56, 528. Ejus duces Arvernus, 850.
- Honorius papa restaurat ecclesiam sancti Pancratii, etc., 1317.
- Horarum canonicarum recitatio, 255, n. Vide cursus.
- Horrea Josephi in Ægypto, 12.
- Hortensius Arvernensis comes, 1162. Ejus stirps ab episcopatu arcetur, 176.
- Hospicius reclusus, 584. Nicesæ, 978. Penitentia, etc., 277 et seqq. Obitus, 280. Fostum, reliquiæ, etc., 281, n. Monasterium, 278, 280, 281, n.
- Hospitalitas laudatur, 517. In monasteriis, 614.
- Hostilis apparatus, exercitus, 678. Plebs, id est milites, 675.
- Hostis exercitus, 87, n., 89, etc.
- Hradulfus Chariberti II avunculus, 653, n.
- Hrodolaius rex Danorum, 106, n.
- Humanitas, id est, statura, 288.
- Humilitas capiti, incisæ, 1042.
- Humilitas, 1277, 1286. Ejus vis, 1169. Laus, 989. Miraculis præferenda, 174, 175.
- Hunericus rex Wandalarum Mauritaniam occupat, catholicos persequitur, 45 et seqq., 712, 788. Ejus mors, 50, 712.
- Hunibertus episcopus Coloniae, 636, n. Vide Chunibertus.
- Hunni, 551, 571, 572. Ex Pannonia digressi, 52. In Gallias irrumpunt, 51, 165, 169, 547, 548, 707, 955. Vallant Vasates, 736. Fugantur, 708, 709. A Langobardis, 573. Magia Francos fugant, 169. Pacem cum Sigiberto inveniunt, 572. A quo fugantur, 569. Constantinopolim obsident, 1351.
- Hunorum reges Bleia, 60, n.; Attila, 53, 707, 708; Gaucherichus, 756, 757; Gaganus, 627, a quo omnes Gaganii dicuntur, 169; Florus, Amnarus, 1271. Vide Chuni.
- Hunoldus Aquitanæ dux, 682.
- Hunus seu Chucus, 625, n.
- Hymnos condit Chilpericus, 524.
- Hypocritæ mulieris punitio terribilis, 841.
- Hyssopus pulmonem purgat, 1112.
- I
- Ibba Theodorici regis dux, 127, n.
- Iciaciensis domus, 797, 1594.
- Iciodorensis vicus, 918. Monasterium, 797, n., 919, n.
- Iciolori Turonum ecclesia, 529. Vicus, 790. Pagus, 289.
- Iconica, seu sanctorum imago, 744, 745, 1212.
- Ida ii Chronicum, 548, 585.
- Idolatriæ inventor, 9. A sancto Remigio exstirpata, 1525. A Childeberto I, 1329.
- Idolum signo crucis eversum, 958.
- Idolorum condemnatio, 65. Vanitas, 64, 65, 80.
- Idoneum, idoneare quid, 253, 241, 491.
- Idamæi filii Esau, 11.
- Ignatius episcopus Antiochiæ martyr, 21.
- Ignem probantur reliquiæ dubiæ, 1366. Exit ex reliquiis, 903, 910, 1599. Sub ea specie sanctus Martinus apparet, 1403.
- Ignem adorant Persæ, 180. Cor, 10.
- Ignis sancti Antonii, morbus, 212, n.
- Ignis fluvijs, 685, 685.
- Ignomeris. Vide Ingomeris.
- Iguorantia in Christo non fuit, 8.
- Illidius episcopus Arvernensis, 50, 51, et n. Vita, 1151. Filiam imperatoris Treverici liberat, 1153, 1404. Britavenses a Burgundionibus, 854, 855. Ejus basilica, 922, 924, 1154. Vetera ibi monumenta, 1400, 1404. Ejus sepulcrum, reliquiæ, 1153. Apud Turones, 909. Ejus monasterii abbas, 1156. Illustris, titulus, 1502, n.
- Ipidius, 850, n.
- Imago beatæ Mariæ in ecclesia, 755. Sanctorum, 1212. pr., 59. Sancti Martini in Italia, 1018. Christi a Juliano iacta sanguinem fundit, sanctorum Petri et Pauli, 744. Crucifixi nudi, tegi jubetur, 745.
- Imuacharius e primis regis, 155.
- Imperator Italiam recuperat, 148. Id petit Childebertus II, 445. Hispaniæ partem, 117. Hermenegildo jungitur, 248. Ad eum Childeberti legatio, 449. Ejus vindemias fertis, 240. Legati, 590, 486. Equi freuo insertus clavus Christi, 727.
- Imperator Trevericus, Maximus, 852, n., 1155. Alemannicus, 1401.
- Imperatrices Helena, 723; Sophia, 229, etc.
- Imperialis ordo, 808.
- Imperii initium, 17. Et non subactum Gallias regnum, 298. Imperium, id est Græciæ, 838. Senatus concessio datum, 652. Vastatur a Sarracenis, 639, 640, 641, 652, 655. A Persis, 658. A Langobardis in Italia, 645. Quibus solvit tributum, 615. Ipsum Franci vindicant, 630. Ejus urbes in Hispania, 610. Exercitus inde pulsus, 567.
- Impetratus presbyter, 1171.
- Impii an resurgunt, 499.
- Incantationum inutilitas, 1135.
- Incarnationis mysterium, 257. Propugnatum, 275.
- Incendium in mari, 595.
- Incerrare gena quid, 769.
- Incerti filii, 492.
- Inculisma. Vide Ecolisma.
- India, 13. Ibsanetes Bartholomæus, 758; Sanctus Thomas, insigne monasterium, 756.
- Indiculus quid, 155, n., 620, 621, n. Ejus formula, 354. Indiculus Chilperici de fide, 256.
- Indimacius Britannus, 456, n.
- Indomagnus vir illustris, 1534.
- Infantes participant corpori et sanguini Domini, 752. Processio Romæ, 482. Infantulus loquitur, 45, 1588.
- Inferendales vaccæ, 647.
- Inferni poenæ, 499.
- Infidels quomodo jam judicatus, 499.
- Ingenia, artificum, 168, etc.
- Ingenius eremita, 980.
- Ingenius Pastor, 860.
- Ingenius qui propriam terram colit, 1095. Sartor, 1075. Ingeniui, non senatorii, 1231.
- Ingetrudis, 234, 565. Monasterium condit, etc., 456, 457, 458. Neptem suam facit abbatisam, obit, 496.
- Ingoberga Chariberti uxor, 165, 570. Pie obit, 450.
- Ingvobodus grafio, 622.
- Ingvobodus, 663.
- Ingomeris Chlodelov filius, 81.
- Ingratus, 1290.
- Inguinaria lues, 1189.
- Inguudis uxor Chlotarii, 142, 145, 567.
- Inguudis Hermenegildi uxor, 179, 596, n., 449. Eum convertit, etc., 580. Fugit, 582. Pro fide patitur, 248. Constantinopolitana esse creditur, 590. In Africa, 593, obit et sepelitur, 597, 599. Ejus mortem ulcisci vult Guntramnus, 455, 445.
- Inimicitias armis persequendi mos, 571.
- Inimicorum amor, 507, 1032, 1218.
- Injurious episcopus Turonensis, 123, 554, 555. Chlotario resistit, 141, 567. Obit, 145.
- Injurious ex duobus Amantibus, 31, 33, n.
- Injurious ex vicario, 518, 549.
- Innocentes septem Arvernus, 1401.
- Innocentius vitæ præmia, 1260.
- Innocentium cædes, 17.
- Innocentius comes Gabsitanus, 514.
- Fit episcopus Rutenensis, 515, 492.
- Innocentius episcopus Cornomanensis, 285.
- Innocentius et septem Dormientibus, 1371. — Innocentii martyri ex legione Thebæa inventio, 1318, n.
- Innocentius Arvernus, 1401.
- Innovatus comes, 657, n.
- Inscriptio de Diana Arduenna, 1595.
- De sancto Pancratio, 1517. De urbe Vellava, 1595. De illa imperatoris Treverici, 1404. De regno Theodorici regis Gothi, 1589. Leuvigildi, 1263. Childeberti II, 1597. De exarata Ravennæ, 1597. Arvernica, 1401.

- Institutiones Patrum, 173, 1224.
Instrumentum sale, 61.
Insula prope Constantiam, 223. Prope Venetia, 396. Prope Ammissionem, 94, 1291. Saxonia ad Algeriam, 71. Divinitus incensa, 395.
Insulae monasterium, 950, n., 1465.
Insulae Barbarae monasterium, 912, 1464.
Interdictum Ecclesie, 211, 212, 401, 503, 951, 1179, n.
Intercepti defuncti non lavantur, 493, n.
Interpres, 278
Invocantibus se Deus miseretur, 482.
Ira Dei, 9. Pœnitentia placanda, 481.
Irenus episcopus Lugduni, 23. Martyr, 780.
Irregularitas defectu lenitatis, 803, n.
Isaac, 11, 11, 25, 817, 1485.
Isacius patricius, 643, n.
Isara flavius, 603, 663, n., 689, 682.
Isays resurrectioem probat, 197.
Iscaothobis maledictiones, 228.
Isca flavius, 187.
Isidori Chronica, 563.
Isidorus martyr in Clivo, 834.
Isidorensis Turonum pagus, 269.
Ismaeliter, 12. Sarraeni, 677.
Issa flavius, 666.
Israel, Israelite, 11, 12, 715. Eorum transitus maris, etc., 13, 11, 576, 853.
Puniti, 63. Reges, Saul, David, 14; Salomon, 15. Divisi a Julia rex Hierosolyma, 13.
Israel comparatus sancto Martino, 1093.
Issa flavius, 663, n.
Issachar filius Jacob, 11.
Issuado cesarum, 694, 1311.
Isychius Viennæ episcopus, 1343.
Itachus, 715.
Italia, 529, 530, 774, 776, 782, 1239. major et minor, 153. Solitudines, 742.
Alix sancti Martini, 1159. Ibi celebris, 1016, 1017, 1018. Martyr conatus Cassianus, 771. Ibi obiit sanctus Columbanus, 616. Eam Atilia devastat, 56.
Saxones inhabitant, 183, 184, 573. Inde egrediuntur, 574. Huc veniunt Alamanni, 707. An Alani, 71. Et forte Gallia pro Italia, *ibid.*, n. Ibi persecutio a Theodorico rege, 766. — Italia regnum, 1321. Reges Gotthi Theodorici, Theodatus, Totila, 866. etc. Athanagildus, 151, n. Vitiges, 153, n. Regni Anis, 566.
Italia Francis exitiosa, 153. Ab his capta, 154. Vastata, 690, 691. Theoderto subjecta, 366, 367. A Sigiberto possessa, 445. Pars Sigiberto paret, tum Childberto, 487. Italica Childberti expeditio, 449. Isafelix, 450. Irruptio, 485, 486, 487. Huc dirigit exercitum, 590. Et subjugat, 519. Et subiecta, 583, 584. De his epistolæ, 1346. Amittitur, 148. Aer ille nocivus, 487.
Italiam imperator recuperat, 148.
Dux, Narses, 250. Præfectus, 362.
Patricius, 1597. Hincius, 643. Langobardi invadunt, 182, 187, 601. Sub Alboino, 219, 573. Italiam rex Ago, 609. *Vide* Langobardi. — Italica urbes Bononia, 772. Mediolanum, 527; Pavia, 644; Castellum Tertium, 1017; Castrum Briona, 771.
Iter agentes reliquias defecerunt, 816.
Ivokam oppidum, 586.
- J**
Jacinthus diaconus, 814.
Jacob, 847. Fides, 253. Coram Pharaone, 1180. Deo dictiones Trinitatem signant, 103. Fili, etc., 11, 14. Mors, 12.
Jacob pater Simonis, 600.
Jacob pater sancti Joseph, 16.
Jacob filius Machiavi, 220, 577.
Jacobi apostoli sepulcrum, 1379.
Jacobus frater Domini, 749, 1270.
Sancti Josephi filius, 19, et n. Ejus martyrium, 21.
Jacobus episcopus Nisibenus, 27.
Jactantia vitanda, 1294.
Jafa urbs Palestinae, 599, n.
Jafeth filius Noe, 9.
Janna civitas, 557, 691.
Janaba urbs, 1150. *Vide* Geneva
Januarius episcopus Beneventi martyr, 990, 1405.
Januarius xi mensis, 822. Rosæ natæ, 321.
Janus, 715
Jarod filius Malaleel, 9.
Jechonias seu Joachim, 16, et n.
Jejunii conditiones, 90, et n. Efficacia, 47. Requisitum ad celebrandum, 819. A Guintranno indictum, 446. A Perpetuo, 550.
Jemini pater Chusi, 1258.
Jenuba. *Vide* Geneva.
Jeremias sanctus ab utero, 1183.
Jericho, 678, 741, 820.
Jerusolyma, 11, 28, 96, 600, 721, 748, 729, 738. Calamitas sub Ezechia, 40. Restaurata, dicitur. *Elia*, 21. A Sarraenis capta, 652. Ibi Christi triumphus, 1060. Joannes Baptista occisus, 735. Crux Domini inventa, 725. Sanctæ Mariæ reliquie, 742. Monasterium, 733, 734. Peregrinatio, 231.
Jerusolymitanus episcopus Simeon, 21; Thomas, 600, 1596; Ainos, 599, n.; Neamus, 600, n.
Jerusalem celestis, 1260.
Jesse filius Obeth, 15.
Jesu Nave, 9, 14, 741.
Jesús. *Vide* Christus.
Jezabel secunda Brunichildis, 612.
Joachim seu Achim, 16, et n.
Joachim, seu Jechonias duplex, 16, n.
Joannes Baptista, 741. Nativitas prædicta, 1183. Ejus sanguis Vasubus, 755, 1597. Sepulcrum, 738. Ecclesia et reliquie apud Turones, 759, 745. Alingavil, 740. Maurianus, 1345. Miracula, 885. Invitat sanctum Nicetium ad eos, 1240. Ejus passionis festum, 531. Natæ, 550, 885, 1074. In eo baptismus collatus, 582. — Sancti Joannis ecclesia Divione, 137, n., 128, n., 208, 1180. Lugduni, 780. In majori monasterio, 552. Ecclesia et monasterium prope Niceam, 231, n. Reliquie, 537. — Joannes evangelista, 47. Supra pectus Domini rimatur divina, 498. Et Maria commendata, 475. An mortuus, etc., 21. Manca ex ejus sepulcro, 755. Discipulus Polycarpus, 22. — Joannis et Pauli ecclesia Romæ, 482. Reliquie, 815, 816.
Joatham rex Juda, 16.
Job, seu Jobab, ætas, etc., 11. Resurrectio futura, 497.
Jobii villa super Mosam, 671.
Jocundiacensis domus, 217.
Jocundos sancti Aredii pater, 1281, 1312.
Jocodus episcopus legatus Constantinopolitanus, 1318.
Johannes abbas Sancti Flodoaldi, 1592.
Johannes Reomaensis abbas, 134, n., 970. Ejus parentes, 929, n. Monasterii abbates Mammolis, Silvester, 209, n.; Leopardinus, 210. — Joannis papa martyrium, 766, 767.
Johannes Papa III, 253.
Johannes Jejunator episcopus Constantinopolitanus, 356, n., 599, 600.
Johannes rucelus Capone, 914.
Johannes et septem Dormientibus Epheci, 826.
Johannes Nemausi archidiaconus, tum episcopus, 809.
Johannes presbyter negotiatur, 1190.
Johannes diaconus, 821
Johannes rex. *Vide* Harnenegiklus, 218.
Johannes tyrannus, 56.
Johannes Campanus dux, 513, n.
Johannes Justin aai legatus, 1356.
Johannes leprosus, 742.
Johannes Eulalii filius, 492.
Johannes Turonicus, 370.
Jonas propheta, 10.
Jophila villa, 672, n.
Joppe urbs Palestinae, 599, n.
Jor fona, 741.
Joram rex Juda, 16.
Jordanis fluvius, 14. Origo, 741, 743. Divisio, 276. xii lapides, 1005.
Leprosi ibi mundantur, 741, 742. Frequentatur in Epiphania, 820.
Josaphat rex Juda, 16.
Joseph, 11, 847. Christi typus, etc., 13.
Joseph vir Mariæ, 16. An pater sancti Jacobi, 19, et n.
Joseph, qui Christum sepelivit Acta, 18.
Josias rex Juda, 16.
Josue Jordanem tranxit, 1033.
Jovianus, seu Jovinianus, Romano-rum dux a Francis victus, 549. Imperium assumpsit, 530. — Joviani, seu Joviniani, milites, 58, 59, n.
Jovinus rector Provinciae, 183. Episcopus Uccencensis eligitur, 281. Expulsetus, 286.
Jovinus tyrannus, 61, 549.
Jovius ab uxore necatus, 462.
Joyacum vicus, 878, n.
Judaecil rex Britannorum, 650.
Juda urbs Bethleem, 715. Ab Israel separati reges Roboam, 15; Ezechias, 40; Abia, et alii ad Josiam, 16; Herodes, 721.
Judei in Christum invidi, 725. Sunt ejus oves, 213. Sanctum Jacobum occidunt, 749. Caenitas sub Vespasiano, 21. Pro eis oratur in die pasceves, 212. Baptizantur Arvernus, invitus Messilias, 215. Dicuntur hæretici, 576. Cum eis non celebrandum Pascha, 516. Recens baptizato insensit, 212. Ludes Guintranno declamant, 573. Sanctum Gallum defunctum plangunt, 1176. Conversi in Oriente, 753. Ad baptismum Chilpericus compellit, 292, 291. In Francia et in imperio, 631. Unus a Gregorio confutatus, 275. Alterius pervercia, 1105. Facinus in filium qui Eucharistiam receperat, 733. Alius imaginem Christi confodit, 745. Fides in martyrem, 852.
Judas filius Jacob, 11, 14.
Judas Hebræus Quiriacus, 27.
Judas proditor, 1028, 1208. Ab Absalone figuratus, 1258. Ejus maledictio, 1514.
Judex comes, 282, 1193, 1194.
Judicæ Britannix rex, 649, n.
Judices lecti, 267, 370.
Judicio comes adest cum clericis et laicis, 261. Judicii formula, 1352. In Chrothildem, etc. Exemplar, 506
Judicium aquæ, 793, 809.
Judicium civium, 570.
Judicium Dei, 341, 606, 629.
Judicium extremum, 17. Universale, 499. Diem Christus novit, 7.
Judicium Francorum, 617, 620, 692.
Judicium Salomonis, 15.
Judith, 481.
Julia martyr Lugduni, 779.

Julia Constantia urbs, 590.
 Julia Perpetua sancti Perpetuoror, 4819.
 Jul a Tractata urbs, 1588.
 Juliacum, 1341.
 Juliana, 831. Justinianum imperatorem falka, 835.
 Juliani conjux, 1231.
 Julianus apostata, 1275, 1275.
 Julianus defensor presbyter, 1175.
 Julianus Hispanus sanatur, 1062. —
 Juliani martyris Amiocheus basilica, 180.
 Julianus martyr, 525, 796, 848. Eius miraculorum liber laudatur, 797, 848. Reliquiae et martyrium, 849, 850. Eius alumnus Gregorius, 850. Sepulcrum, 853, 856. Basilica Arvernensis, 71, 173, 535, n. Atanensis, 1313. Privatensis, 63, 122, 145, 152, 133, 524, 551, 555, 880, 1174. Reveretur Theodoricus rex, 859. Diripitur, 115. Apud Lemovicis, 879. Ab Aredio structa, 1503. Apud Noniacum, 1289. Parisiis, 295, 424. In territorio Turonico, 885. Rhemis, 873. In Oriente, 874. Turonibus, 874, 909. Monasterium, 875, 877. Gaudiaci, 878. Reliquiae, 1298. Et fons, 851. Passio- nis historia, 861. Ex Gregorio, 1263. Miracula, 525, 847, ad 866. Liber lau- datur, 115, 122. Natalis dies, 871. Festivitas, 491. Ad ejus tumulum ju- ramenta, 861. Basilica sacerdoti et cle- ricis, 860. Presbyter, 861. Archipresby- ter, 866. Martyrius Proserius, Ad- iutus Urbanus, 883.
 Julianus martyr Lugduni, 779, n. —
 Juliani presbyteri mora 173.
 Julius Caesar Imperator Romanus, 17.
 Julius martyr Lugduni, 779. — Julii Africani historia, pr., 140, 142. — Julii Hilariis liber, pr., 140.
 Julianus reclusus Lemovicis, 983.
 Juniores Ecclesiae, 257.
 Junonis ira, 715. Solem, 769.
 Jupiter, 80, 1259. Supra, 715. Mons, 688.
 Juramentum super altare, 118. Ad tria altaria, 285. Per nomen Christi, 827. Ad sepulcra sanctorum, 784, 789. Sancti Cypriani, 241. Sancti Martini, 261. Sancti Maximini, 975. In eoc emir, 658, 745, 804, 854, 864. Sancti Juliani, 878. Eposii, 589. Eius formula, 182, 1532. Religio, 535, 556. Populi regi- bus astricit, 455. Reges populis privi- legia firmant, 453, 454. Bona monas- terii Pictaviensis, 475. Prastandi apud Saxones modus, 647. Falsi punitiones, 589, 590, 441, 412.
 Juvenalis eremi, 1145. Situs, 1146.
 Jus civile et pretorium, 1309.
 Jus praelli, 695.
 Juscollum regium, 226.
 Justa martye Lugduni, 779.
 Justina praeposita monasterii Picta- viensis, 402. Gregorii neptis, 1395.
 Justinianus imperator, 755, 854. Jus- tini nepos, 259, 240, 579. Bellum contra Gothos, 182, n. Ne Francicus se dicat, obstat Theodobertus, 129, n. Querela in Francos, 135, n. Ad eum litterae regum Francorum, 1536. Recu- perat Hispaniam partem, 147, n. Obiit, 179, 572.
 Justinianus episcopus Turonensis, 45, 529.
 Justinus imperator, 575, 729. Pae- m facit cum Sigibeto, 572. Eius opera Persae Armeniam implicant, 180. Amicus, 259, 578. Obiit, 259, 579. Vita, 179, 189.
 Justina comas, 1634.
 Justinus martyr, 22.
 Justinus presbyter sanctus, 931.
 Justinus vir sororis Gregorii, 1040.
 Justinianus sanctus, 954, n.

Justitia dilectores Deus exaudit, 847. Eius via et effectus, 848.
 Justitium celebratum, 301.
 Justus archidiaconus Arvernensis, 51, 1157.
 Justus episcopus Arvernensis, 51, n., 1401. — Justus episcopi Lugdunen- sis, 1188. Festum, 1323.
 Juvencus presbyter poeta, 27.

K

Kalendarium reformatio, 546, n.
 Karlus. Vide Carolus
 Kirkeim villa regia, 462, n.

L

Laban episcopus Helosensis, 594.
 Labor manuum, 1287. Necessitas, 1184. Monachis, 1202, 1207, 1241.
 Lapsus ad pisces continendos, 1238.
 Lacedaemonum rex Festus seu Si- stus, 17.
 Laetus e septem Dormientibus, 1271 et seqq.
 Laicus, 1212. Laici vigiliis intersunt die Dominicis, 856, n. Eucharistiam in manu recipiebant, ad altare, 491. Epis- copos non poterant accusare, 285, n. Processio Romae, 482. Laicalibus vin- culis absoluta Radegundis, 473. Ex laico Meroveus fit presbyter, 877.
 Lamberti basilica, 671.
 Lambres vicus, 195.
 Lamec filius Matassalam, 9.
 Lampadius diaconus, 206, ad 209.
 Lana ex arboribus producta, 741, 742.
 Lancea qua Christus perforatus, 729.
 Landericus amicus Fredegundis, 58, n.
 Landericus major domus Neastrasiae, 605. Fugatur, 606.
 Landis unde Pippinus Laudinensis, 655, n.
 Landrarius episcopus Bituricensis, 694, n.
 Landulfus daemoneus, 1049.
 Langensium vicus Turonem, 526, n.
 Langobardi 792. Unde orti, et sic dicti, 572. Eorum Deus Wodanus, 575. Italiam invadunt, 182, 573, 445 et seqq. Irruunt in Gallias, fugantur, 183, 186, 187, 575, 574. Satisfeciunt, 625. Fran- cos proterunt, 450, 486. Cum Mummolo dimicant, 252. Adversus eos movet Childebertus, 485. De iis litterae, 1545, etc. Eius placant, 452. Ei subjeci, 519, 583, 584. Francorum tributarii, 148, n., 487, 625, 692. Se redimunt, 626. Iis juncti in Sclavos, 642. Imperato- ris protectionem, tum Francorum qua- runt, 625. Iis tributa solvit imperator, 645. Ecclesiam sancti Petri incedunt, 691. Romanos affligunt, 689. A Francis fugati, 690, 691. Eos fugit Epiphanius episcopus, 296.
 Langobardi sine rege, 625. Eorum duces, Amo seu Chamo, Zaban, Rhoda- nus, 196, etc.; Talardus, Nuccio, 574. Sacrillegus punitur, 818. Reges Flavii dicti, 170, n.; 319, n.; Wacco, 127, etc.; Alboinus, 145, etc.; Clep, Autharius, 625, etc.; Ago, Aruloaldus, 627, etc.; Aptacharius, 487; Paelus, Ago seu Agibalfus, 488, etc.; Charoakius, Ada- loaldus, Rodoaldus, Arioal- 628, etc.; Chrotaricusou Rotharis, 645, etc.; Aistulfus, Desiderius, 692, etc. Reginae Chlotindia, Rosomunda, 182, etc.; Theo- delinda, 610, etc.; Gundeburga, (28.
 Langobardia, 688, 681.
 Langobardus Willibaldus, 586.
 Lambachildis Chlotivel soror, 68.
 Lanuba urbs, 1150 n.
 Lancon, 718.

Lapidem campos, 186.
 Lapis Neronianus, 856.
 Lapidum civitas, 440.
 Larva, daemonium, 1231. Energia, 447.
 Lascura urbs, 425, n.
 Latere missi regis, 359.
 Laticina vine, 355.
 Latine laudes Guntramno dictae, 575.
 Latiniense monasterium, 654, n.
 Latinorum rex Silvius, 17.
 Latinorum antiquus canon, 221, n.
 Latium, 128.
 Latolao, 602.
 Latona urbs, 654, 655, 663.
 Latronis poenitentia in cruce, 482.
 Latta monasterium, 191.
 Laucoula silva, 685.
 Laucouense monasterium, 1147.
 Laudiacus mons, 551. Vicus Turo- num, 44.
 Laudov. Idus Gregorii puer, 1140.
 Laudunum urbs, 274, n., 687, n.
 Laumellum vicus Insuhriae, 629, n.
 Launebodus dux, 459, n.
 Lauracensis ager, 401, n.
 Laurentius martyr, 25, 240. Reli- quiae, 815, 816. Ecclesia, 770, 775. Arvernus, 71, 1176. De Landico, 551. Parisiis, 299, 509, 1584. Monasterium, 284. Nunc parochia, 283, n.
 Laurentius illustris vir, 1332.
 Laurentius patriarcha Mediolani, 1347.
 Laus perennis, Agauni, 108, n. Apud sanctum Dionysium, 1584. — Laudes, id est, acclamationes, 145, 259, 287, 288, 501, 375, 393. — Laudum officium, 1175, n.
 Lazari suscitatio, 254, 275, 499, 1175.
 Lazarus episcopus, 42, n.
 Lazarus pauper Kvang lli, 499
 Lazorum rex Zatus, 93, n.
 Lector episcopus, 240, n., 519, n.
 Loranensis vicus, 71, n.
 Leck fluvius, 685.
 Lectio commendatur, 1287. Tentationem superat, 1254. In regulis monachorum praescripta, 925.
 Lectionum series, ab antiquo cano- ne, 1254. A canone sacerdotali in- vectae, 818. Lectiones in missa, 1256. Unde, 1006. In vigiliis nocturnis, 1524. Populi factae in festis, 884.
 Lector, 1070. In ecclesia, 1006. Of- ficium, 146. Deservit uni ecclesiae, 794.
 Lector in ecclesia Brivatensis, 861.
 Lectulus sancti Martini Turonensis, 1031. Condati, 1051. Quid, 1065. Sancti Nicetii Lugdunensis pro reliquia habetur, et tegitur palla, cereis accen- sis, 1191.
 Legati Francorum occisi, 484, 488.
 Contumelia in legatos, 542. Eorum insignia apud Francos et Gracos, 257. Virga consecrata, 357. E latere dire- citi, 155, n.
 Legatio Chilperici Thiberto, 591. In Hispaniam, 582. Ex Hispania, 509, 408, 409, 415, 419, 420, 435. Gun- tramni Constantinopolitani, 597. Chil- deberti, 584. Imperatoris ad eundem, 391. Dagoberti ad Heraclum, 657. Sarracenorum ad Pippinum, 7-2.
 Legationes abbatibus commissa, 555.
 Legio beata, martyres, 556. Felix, 801. Sacra Theoborum, 792.
 Legonus episcopus Arvernensis, 50.
 Lemane Arvernensis pars, 115, 817.
 Lemannus lacus, 805.
 Lemovicum urbs, 77, n., 309, 340, 442, 525, 608, 761, 982, 983, 1119, 1279, 1284, 1290, 1314. A Martiana erudit, 916, 927. Ob viciniam Domini-

- zam punita, 526. — Lemovicinum, 214, 533, 771, 901, 1065, 1084, 1089, 1201, 1296. Ibi Chramnus residet, 156. Vastatur, 191. — Lemovicini, 579. Australis subditi, 1509, n. — Lemovicensis sancti Juliani basilica, 879. — Lemovicinus abbas Aridius, 870. — Lemovicina puella sanatur, 1201. — Lemovicum comes, Nonnichius, 296. Terentiolus, 599. — Lemovicum episcopus, 1304. Apostolus Martialis, 326. Episcopi Martialis, 23; Ferreolus, 338. — Lemovicum populi, 1299, 1300. Sedditio, 238. Punitur, 239. Pagus, 161, 700. Regio, 1305. Terminus, 587, 835, Vicus Evauensis, 964. — Lendaidus servus, 1126, n. — Lendonaidus, 1125, n. — Lendulfus, 1131, n. — Lenitas sancti Romani Deo accepta, 1149. — Leo imperator, 552, n. Romæ, 945. Consulatus, 1320. — Leo ex abbate episcopus Turonensis faber lignarius, 123, 534. — Leo episcopus Agathensis, 810. — Leo episcopus [Senonensis] impedit episcopatum Melodini, 304, n. 1328. — Leo presbyter, 899. — Leo presbyter Turonensis, 1128. — Leo diaconus Turonensis, 100. — Leo Albrici consiliarius, 825. — Leo, 183. Contra sanctos loquens a Deo punitur, 156. — Leo Gregorii Lingonensis episcopi coquus, 119. Attatum a servitute liberat, 123, 565. — Leo in Testamentum sancti Arcidii, 1315. — Leobardi vita, 1240, 1251. Oratorium, 1404. — Leolovera abbatissa Pictavi, 514. — Leocadia sancti Galli mater, 1169. — Leocadius Galliarum senator, 21. Ejus sepulchrum, 974, n. — Leocadius Leudastus pater, 260. — Leodastes comes Turonum, 1075. — Leodegarius episcopus, 665. Occiditur, 93, n., 666. — Leodemundus cæcus curatur, 1128. — Leodium urbs, 52, n., 672, n. — Leodovaldus episcopus Abrincensis, 1062. — Leodovaldus Francus occiditur, 591. — Leodulfus Biturix, 1138. — Leodulfus sanatur, 1154. — Leodulfus claudus curatur, 1068. — Leogontius Arvernensis, 30, n. — Leomeris caeca sanatur, 1035. — Leomeris contractus sanatur, 1022. — Leonacter furiosus, 1292. — Leonardus domesticus, 542. — Leonastes archidiaconus Bituricensis, 210. — Leonisius episcopus Magancensis, 618. — Leontius episcopus Arelatensis, 166, n. — Leontius episcopus Burdigalæ, 106, n., 165, 166, 302, n. — Lepra Constantini mundata, 85, n., 84. Apud Aianos frequens, cessat suscepta ille, 1015. — Leprosi mundati, 894, 1149. In Jordane, 742. Ex publico nutriti, 741. Xenodochium, 970. — Leriacum vicus, 588, 1395. — Lesio episcopus, 618, n. — Lesuensis puella, 1072, n. — Letaldus episcopus Silvanectensis, 165, n. — Letia socrus B'adastus ducis, 597. — Letastus mactyrarius et abbas, 149. — Leubella, 1199. — Leolovera abbatissa Pictavi, 463. — 468 et seq., 472, 514. Pene occisa, etc., 502, ad 510. — Leubovius paralyticus, 1045. — Leucadius senator, 975. — Leudardus curatur, 1126. — Leudastes comes Turonum, 215. — Gregorio infensus, mores, etc., 229, ad 267, 306, 307, 508, 1075. — Leudebertus dux, 649. — Leudefridus Alamannorum dux, 598. — Leudegiselus comes stabuli, 597. — Leudegisilus obsidet Convenas, 565, 564. Et capit, 566. Dux, 567, 593, 402. — Lendemundus episcopus Seduni, 624. — Lendes, 607. Qui, 98, n., 654, n. — Leudesius major domus, 665, 666. — Leudisclus patricius Provinciae, 597. — Leudomirus diaconus, 251, n., Episcopus Catalauni, 1394. — Leudovaldus episcopus Bajocensis, 401, 432, 275. Aut Abrincensis, *ibid.*, n. — Leodovaldus puerulus, 1125. — Leutredus dux Francus, 1330. — Leutharins dux Alamannorum, 658. — Buccellini frater, 147, n. — Lenua rex Hispaniæ, 179, 448, 572. — Lenuigildus rex Hispaniæ, 247, 409, 418, 572, 580. Ejus filii, 248, 509. Nomen sincerum et epocha, 1595. Occisores regum exterminat, 179. Legatio ad Chilpericum, 253. Cujus filiam in uxorem petit illo suo, 569. Rixæ cum filio, 249, 304, 308, 316. Eum insequitur, 294. Expeditio, 903, 582. Dolus, 520. Occidit, 397, 584. Suevos sibi subjicit, 320, 589. Conqueritur quod Miracula ab Arrianis non ferebant, 905. Ejus poenitentia et mors, 416, 598. An catholicus obiit, 41, n. — Levi filius Jacob, 11. — Levida civitas, 741, 745. — Lex, Vetus Testamentum, 14, 253. — Lex Romana, 1331, etc. Theodosiana, 188. Novella, 1509. Burgundionum, 88, et n. Francorum, Alamannorum et Bajoariorum, 1354. — Lexoviensis puella caeca, 1072. — Libera custodia, 265. — Liberiensis siva, 663, n. — Liborius patricius dux Justiniani in Hispania, 147, n. — Libertis parentibus procreati, 1101. — Licaniensis vicus, 71. — Licerius episcopus Arelatensis, 411, 448. — Licerius episcopus Consorranensis, 440. — Liciniensis vicus, 71, n. — Licinius episcopus Turonensis, 100, 105. Loca sacra invisit, 93. Monasterium condit, 535. — Licus fluvius, 684. — Lidorius episcopus Turonensis, 36. Ejus basilica, 527, 528, 531. — Liger fluvius, 56, 63, 190, 204, 205, 216, 252, 391, 562, 577, 605, 608, 631, 653, 666, 674, 675, 682, 684, 693, 694, 697, ad 701, 708, 711, 791, 1012, 1045, 1047, 1048, 1105, 1125. Insula, 91, 758. Saxonum, 71. — Ligerinus fluvius, 1528. — Ligni vox in psalmo xcv, 276. — Liguria Italia minor, 154, n. — Liguria locus amoenus Narbone, 825. — Lilia a regibus Francorum adhibita, 1375 et seq. — Lillola abbatissa Arelatensis, 168, n. — Limania Arverna, 817, n. Unde, 241. Limanicus pauper, 919. — Limania ecclesiarum oculandi mos, 1124, n. Sancti Petri, 547. Et sancti Pauli, 518, 681, 684. Sancti Juliani, 866. Sancti Marini, 599, et passim. — Liminius martyr Arvernensis, 23, 30, n. Sepultura et passionis liber, 924. — Limdegasius episcopus Moguntia, 618, n. — Lingones, 209, 618, 1181. Urbs, 634, 902, 1180. Parochia, 970. Territorium, 971. — Lingonum episcopi sepulsi Divione, 1402. Gregorius, 126, etc.; Aprunculus, 76; Tetricus, 157, etc.; Silvester electus, 207; Mummolus Bonus, 209. — Lingua Saxonica, 237, n. Romana, Theudisca, Francica, Rustica, Græca, Provincialis, 1587 et seqq. Latina Francica ignota, 1212. — Linguarum confusio, 10. — Linguinus Arvernensis, 50, n. — Lipidiacensis pagus et vicus, 1215, 1217. — Lippia fluvius, 677. — Lirinum monasterium, 978. Insula, 979. — Lisibus proconsul, 1265. — Lisimus urbs, 13. — Litanis septiformis Gregorii Magni, 482. — Litanis, 482. Vide Rogationes. — Litigius monitor, 116. — Litomeris, 885, 911. — Litoverus cæcus curatur, 1126. — Litterarum studia in Gallistepesunt, 1. Litteræ sensus in Psalmis, 1238. Novæ a Chilperico excogitatae, 258. — Liturgia. Vide Missa. — Liuba Hispaniæ rex, 440, n. — Livias urbs, 742, n. — Livoria Narbone, 825, 1398. — Loa fluvius, 606. — Loca sacra visitat sanctus Martinus Dumiensis, 247. Licinius episcopus Turonensis, 535. — Loccense monasterium, 1241. Apud Turones dictum Angeris, 1242, n. — Locis oppidum, 529, n. — Lococicum monasterium, 54, 1151. — Locofiac vicus, 667. — Locofiac villa, 667, n. — Locustæ Carptianum vexant, 308, 320. In aliam provinciam vadunt, 321. — Locustarum acies et prælium, 161. — Logius Aaronis, 255. — Longinus episcopus Afer, 47, 49, 712. — Longobardi. Vide Langobardi. — Loth, 517, 518. — Lovolautrum castrum, 115, 1162. — Lucacense castrum, 535, n. — Lucanus miles Gundobaldi, 1321. — Lucca castrum, 685. Ecclesia, 529. — Lucerius presbyter monachus, pr., 143. — Luciscum, 1310. — Luciliacus vicus Turonum, 535. — Lucius senator Trevirin prodiit, 550. — Luctus dies pro defuncto, 1232. — Leudegasius episcopus Moguntina, 618, n. — Lues, 70, 245, 249, 251, 253, 291, 596, 579, 580. In Hispania, 508. In Provincia, 411, 516. Arverris, 172. Turones vexat, 1098. Inguinaria, 144, et n., 291, 335, 446, 447, 782, 960, 1174, 1237. Arverris, 581. Treviros vexat, 1237. Romæ litanis sedatur, 479, 482, 483. Lues pecorum sancti Martini oleo sedata, 1091. — Lufao, Lucofao, Lucolago, 667, n. — Lugdunum, 65, 106, 207, 208, 212, 850, 971, 991. Gallie, 675, 677, 689. Urbs nobilissima, 17. A tributo in mensis, 945, 946. Ibi ex gente senatoria, 947. Basilica sanctæ Mariæ, 947. Lue vexata, 173. Ibi concillium n., 252, n., 271. Collatio contra Arrianos, 87, n., 1525. — Lugdunensis comes Arverna-

rius, 198. — Lugduni episcopi Pothinus, Irenaeus, 22, etc.; Sanctus Patiens, 77; Justus, Eucherius, 1188; Sacerdos, Nicetius, Priscus, 177, etc.; Helius, 94; Etherius, 521, etc.; Secundinus, 614. Arigius seu Aridius, 605, etc.; Stephanus, 1323. — Lugdunensis episcopus dicitur patriarcha, 232. Sancto Quintiano subvenit, 91. — Lugdunensis abbas, 178. Archidaco-nus liberat filium Leonis imperatoris, 945. Martyres innumeri, ex iis Vettius-Epagatus, 22, 1169, XLVII, *ibid.*, 779. Forum ecclesia, dicti Albanacenses, 780. Epipodius martyr, 947. — Lugdunense monasterium virginum, 492. Insula Barbara, 912. Ejus pagus in Burgundia, 497. Provincia Lugdunensis, 707. Dicta Germania, 77, n. Vicus, Octavum, 446.

Lugdunum Clavatum, 274, 667, 668. Lugdunum Convenarum, 559, n. *Vide Convenas.*

Lumina ad sanctorum sepulcra, 945. Luna urbs Italiae, 615. Lunae signa, 148, 681. Lunaticus demoniacus, 1049. Lupentius abbas sancti Privati, 514. Lupia Suvius, 677, n. Lupiani miracula, 957. Lupicini monarchia in monasteria, 1147. Ejus et Romani vita, 1145. Lupicini vita, 1214 *et seqq.* Lupus civis Tironicus, 289, 290. Lupus dux Campaniae, 188, 275, 274, 450, 451, 453, 514, 581. Lupus episcopus Senonum, 437, n. — Lupi episcopi Trecensis miracula, 949, 1559. Monasterium, etc., 1405. Lupus Burdegalensis presbyter, 1105. Lupus enermgenus, 1201. Lupus occiditur, 354. Lusitania, 748. Dux Claudius, 453, n.

Lusor in albis obit, sanctus, 975. Lussovium monasterium, 611, 614, 624, 665, 666. Luxoviensis episcopus Etherius, 511. Lydorum rex Gyges, 17.

M

Mabnius aurifex, 1518. Macarius martyr Lugduni, 779. Macco comes, 470, 504. Pictavensis, 515. Macco, 507. Macedones nulli subjecti, 706. Origo, reges, Philippus, Alexander, 705. Argues, 17. Macedonia, 705, 1262, 1265. A Francorum parentibus possessa, 549. Machovills, 186. Maclivus comes Britanniae, 145, 257. Fit episcopus Venetensis, tum apostata, 144, 220. Magdalena Ephesi quiescit, 755. Magdalum, 14. Magdunum castrum, 505, n. Triplex, 506, n. Magdunum Biturigum, 515, n. Magi Christum adorant, 17, 721. Magica ars, 9. Magister militum, 1550. Imperii, Sisinnius, 187. In Gallis Nannianus, Quintinus, 549. Aegidius, 85. Magister officiorum, 61. Magisterium equitum, 56. Maglianus comes Britanniae, 577. Magnacharius, 235. Guntramni socer, 569, 570. Filia, Marcetradis, 164. Filii occiduntur, 220, 577. Magnatro Jis uxor Bailegasilii episcopi Cenomaneusis, 409, n., 489. Magnericus Trevirorum episcopus, 409, 429. Charitas in episcopum vexa-

tum, 381. Magnificentia titulus regi datus, 226. Magnilici viri, 453, 456, 492, 1505, 1530. Magnitudo, titulus, 1551. Magnovaklus dux, 428. Occiditur, 409. Magnus Tolosae episcopus, 550, 558. A Gundovaldo pulsus, 551. Mains an mensis quintus, 876. Major domus regiae, 285, 522, n. Prima hujus mentio apud Gregorium, 285. Breviarium et catalogus, 1552. Electio proceribus permessa, 632, 658, 664, 665, 670. Major domus Warado, 668. Gislemarus, 669. Palatii, Theudoaldus, 671. Raganfridus, 672. Bercharius, 669. Grimoaldus, 670. Ebruinus, 661. Leudesius, 665. Austrasia, 570. Gogo, 570, 571. Warnacharius, 620, etc. Pippinus, 630. Grimoaldus, 658. Childeberti II, Florentianus, 453. Burgundiae, Flaucatus, 658. Warnacharius, 652. Berthoaldus, 655. Protadius, 607. Claudius, 608. Seu Docudius, 607, n. Rado, 625. Neustrasia, Landericus, 605. Chlodovei II, Erchinoaldus, 654. Rigunthia, 525. Waddo, 551, etc. Majores, ex regali servitio, 461. Childeberti regis, 296. Florentianus, 1119. Majores nato, 241, 322, n., 400. Langobardorum, 690. Majorianus imperator, 64, n., 552, n. Majus monasterium, 555, 528, 552, 1001, 1104, 1251, 1255, 1260, 1271. Ibi loca quae sanctus Martinus coluit, 1063, 1404. Abbates, Gualbertus, 1279; Alcardus, 1280. An Eustadius? 1255, n. Malafors holosericus, 507. Malahors, 525. Malaleel filius Cainan, 9. Malchus e septem Dormientibus Ephesi, 826. Maldictiones in pactonibus, 556. Iscariotica, 226. Malefica Parisiis puniuntur, 310. Maleficia deteguntur, 424. Malfangus Francus, 1165, n. Malleli presbyter depositus, 1519. Malliacum castrum Turonum, 1599. Monasterium, 914, 1400. Maliosus martyr, 795. Malulfus civis Tironicus, 1105. Malulfus episcopus Silvanecti, 326. Mallum, 654. Mamertus episcopus Viennae, 90, 860, 851. Rogationes instituit, 89. Mamilia martyr Lugduni, 779. Manasses rex Juda, 16. Manatense monasterium. *Vide Menatense.* Manulfus Burgundio, 660, 661. Maucio comes, 696. Mancipia apud Francos, 258. Mandati formula, 1550, 1551. Manichaeus Pilatus fuit, 20. Manicis teneri, 280, 261, 426. Manulfus paralyticus, 1042. Manna Israelitarum, 14. E tumulo sancti Johannis evangelistae, 755. Sancti Andreae, 754. Mantulus presbyter, 885, n. Mannonis codex Fredegarii, 686. Mantolomus vicus, 552. Mantua, 1548, 1550. Manocum castrum, 669, n. Manus ante cibum ablatae, 277. Elevatio in juramentis, 580. Episcoposculandi mos, 42, et n. Manus publica imperium, 610, 636, 645. Mapinii Rhemorum episcopi epistola, 1537.

Maracharius e comite episcopus Ecolisnae, 245. Maratis rex Silyoniorum, 17. Marcetradis Guntramni uxor, 164, 220, n., 569. Repudiatur, 570. Marcellinus episcopus Ebreduni, 950. Marcellini et Petri ecclesia, 482. Marcellus episcopus Deepsis, 951. Monasterium, *ibid.*, n. — Marcelli episcopi Parisiensis Vita, etc., 972. Marcellus episcopus Ucetiensis, 281. — Marcelli festum Cabilone, 420. Basilica, 451, 495. Sepulcrum a Guntramno ornatum, 447, n. C. borium insigne, 1596. Monasterium, 595, 597, 601, 784, n. Ejus abbas, 781. Presbyter Epirechius, 785. Marcha Wiuldorum, 645. Marciacensis domus, 751, 1097. Marcianus imperator, 65, 552, n. Marcianus Capella, 557. Marcomitana haeresis, 22. Marcomagus, 685, n. Marcomer Francorum dux, 57, 519, 550, 551, n. Regalis, 59. An rex, 59. Subregulus, 59, 60, n. Marcovefa religiosa, 163. A Chariberto in uxorem ascita, excommunicata obit, 166. Regina, 260. Marcoveus, 166, n. Marcus Evangelista martyr, 21. Marcus episcopus Aurelianensis, 1175. Marcus contractus sanatur, 1251. Marcus referendarius, 238, 244, 301, 579. Marcus Valerius consul Romanus, 855. Marcus mons, 1510. Mare e termino egreditur, 255. Sanctificatum, 727. Rubrum, 12, 276, 558. Situs, 15. Maria virgo, 16, 17, 721, 722, 723. Virgo perpetua, 7, 750, 754, 876. Dei genitrix, 1165, 1214. Joanni commendata, 475. Ad ejus mortem apostoli congregantur, Christus corpore in paradiso locat, etc., 724, 750. Sanctum Martinum morientem suscipit, 1007. Eius gestantis Jesum imago in ecclesia, 755. Festivitas mense Januario, 751. Reliquiae, 754, 742. Basilica a Constantino, 750. De portu Arvinnis, 490, n. Inter Sanctos, 1406, 1401. Lugduni, 947. Pictavi, 420, 475. Romae, 485. Tolosae, 558, 1594. Trecis, 949, n. Toroni, 412, 554, 745. Divae, 1396. De Furno calido Biturigum, 752, n. Monasterium Jerosolymis, 753, 754. De Scrinio Turonum, 456, n. Ejus iudicium incurere, 474. Maria falsa prophetissa, 519, 520. Maria Magdalena Ephesi quiescit, 755. Marianus, 664, 965. Marii Vita, 282, n. Marilegium villa, 462, 510, 624. Marilellus archidux, 216, 530. Marius Chrocum punit, 741. Marmor Parium, 150. Et Heraclum, 962. Marojalensis ecclesia, 559, 1595. Villa, 489. Maroveus episcopus Pictavensis, 549, 455, 465, 476, 505, 966, 1067. Curam monasterii sanctae Crucis reficit, 467. Tum suscipit, 458. Calicem fragit ut se et populum liberet, 350. Committitur in negotio Ingehradis, 458. Mars, 26, 80. Smalacrum, 855. Mons, 653, n. Martha resurrectionem credit, 490. Martialis episcopus Lepovicensis, 25, 525, 526, n. A Romanis episcopis missus, 916. Ex Oriente venit, 91. Contemptor divitiarum punitur, 156. Te-

mulus, 1290, 1506. Ecclesia et matricula, 1311. Monasterium, 918.

Martii vita, 1213. Monasterium, 1221.

Martii Kalendis Francorum convectus, 356.

Martiniacensis villa, 900.

Martinianus et septem Dormientibus, 826.

Martinus episcopus Turonensis, 93, 350, 1235. Nativitas, 27. Patria, 465. Sabaria, 1005. Pannonicus, 871. Genealogia, 1271. Florus dictus, 1275. Gestis præciara, 1274 et seqq. In Gallias venit, 525. Fit episcopus, 527. Cæditur ob confessionem sanctissimæ Trinitatis, 528. Monachus et abbas, 54. Miracula in monasterio, 1151. Monachum resuscitat, 1078. Prædicatione, miracula, etc., 28. Fides de sanctissima Trinitate, 253. Honorifice excipit in urbem refugit, 898. Detegit falsum martyrem, 1024. Cum sancto Gatiano loquitur et cum sancta Vitalina, 817. Ex ejus capite flamma, 926. Recipit reliquias sanctorum Gervasii et Protasii, 529, 776. Iter agens asello utitur, 898, 1132. Iter ad Maximum, 29. A quo pateniam recipit, 1121. Communicat bovicidæ, 224. Mora, 100, 196, 538, 563, 576. Ei interest sacris Severinus, 1005. Sanctus Ambrósio, 1006. Actus, 1005. Et Sepultura, 34. Mortis annus, 1028, 1037, 1386, pr., 123. Fuit apostolis non inferior, 992. Confessor, 365. Martyribus equalis, 1076. Ejus contempitur a Deo punitur, 186, 316. Sancto Paulino cogitatus, 999, 990. Qui ejus laudes canit, 989. Juliano Magno junctus, 875. Sancti Alimii contrahitur, 878. Briccio ei succedit, 41. Ejus depositio, 530, 1224. Translatio, 530, 1007, 1391. Natale duplex, 531. Festum, 360, 375, 825, 606. In æstate, 1061. Varia, 68. Conviviis celebratur, 231, n. Elogium, 464. Vita liber, 910, 993, 1102. Vita a Severo scripta, 1059. Lecta in Ecclesia, 1058. Prælatio in missa, 1361. Prosa, 1139. De eo plures scripserunt, Severus Sulpicius, 999. Paulinus, 1000. Ejus imago in Italia, ubi est celebris, 1018. Elogiæ, 777. Fons et cella in Mai monasterio, 1063, 1404. Cella et lectum Condati, 1003, 1068. Quid fuerit, comparatur Israel, 1063. Ejus absida, ciborium, etc., 1385. Tomulus, 883. Sepulcrum, 983, 1317. Corona ornatum, 1002. Adit Chlotildis, 129, 130. Inde pulvis oleum, pallæ umbria, tactus, cancelli, etc., 1140. Aqua collecta, 234. Ibi oleum jugiter ardens, 1518. Juramentum, 281, 282, 265. Cappa, 1403. Reliquiæ, 339, 383, 386, 735, 901, 909. Abrincatum translata, 1062. In Galliam, 247, 1114. Sæssiones, 1104. Intercessio, 885. Invocatio, 1184. Incendium extinguit, 1140. Virtus, 201, 385, 578, 1292, etc. Bellum cessat et paralytici curantur, 193. Innocenti opem fert, 264. Vinum pauperi procurat, 1048. Miracula, 209, 568, 408, 525, 995, ad 112, 1249 et seqq., 1539. Innumera, 899, 1054. De his libri tres, 697. Miracula Treviris, 589. In nigris vestibus apparet, 1061, beato Trojano, 911, ex æquilis sanctæ Pelagiæ, 985. Sub ignis specie, 1103. Enn reges reverentur, 142. Et Turones a tributis eximunt, 455, 454. Et epistolam scribit Chilpericus, 218. Opem Pippii imploret, 702. Defensor monasterii Plectaviensis, 174. Ejus legatus Gregorius, 340. Domus, 675. Limina, 565, 563, 632. Invisit Chlotarius, 569. Baptizatus Chlodoveo, 1540. Atrium, 496. Ibi oratorium, 779. Ejus ecclesia Turonum, 136, 205, et passim. Basilica simpliciter dicta, 1054. A sancto Briccio constructa, 523. Novæ additio, 68. A sancto Perpetuo, 550, 1008. A Chlodoveo I dicta, 562. Ejus in eam reverentia, 92, 93. Effracta, 283. Combusta per Willacharium, 160, 536. A Chlotario cooperitur sacro, 161, 536, 568. Qui eam inivit, 162. Vigiliæ in ea, 530, 651. Sepultura plerumque episcoporum Turonensium, 629, ad 536. Confugium, 5 B. Videtur, 354, 355. Judex violator punitur, 169. Abbas, 354, 1122; Eustachius, 355. n.; Willardus, 697. Præpositus, 1309, 1316. Primitivus, 92. Basilica Cavillone, 1111. Condatisis, 411. Prope Epesium, 432. In Gallia, 1013, 1119, 1401. In Hispaniis, 1085. Lecaniacensis, 71, n. In villa Marcianensi, 1007. In vico Nereensi, 1199. Parisiis, 500, 406, 1384. Sancti Martini a Campis, 285. Rothomagi, 202. Apud Santones, 1106, 1120. Apud Tertium in Italia, 1017. In pago Vabrensi, 451. Tornodori, 902. Monasterium Ambiani, 1019. Apud Brivas, 962. Prope Epesium, 586, 589, 390. In Hispania, 903. De Latta, 191. Apud Lemovices, 387. Postea sancti Aredii dictum, *ibid.* n. Monasterium Mellense, 638, n. Parisiis, 406, n. Ravennæ, 4018, n. Treviris, 384, n., 409, n. Turonum, 702, 1081. Discipuli, sanctus Martinus Brivæ, 534; Sætonicus abbas, 839; sanctus Maximus, 912. — Martini Santonense monasterium, 639.

Martinus Martini Magni discipulus, 336. — Martini Brivensis basilica, 338. Martinus episcopus Damiensis, tum Bracarensis, 247, 1014, 1018, n. Martinus Flori frater, 1271. Episcopus Hunnorum, 1275, n., 1277. Martinus dux fugatur, 667. Occiditur, 668.

Martinus presbyter Lugdunensis, 178. Martyrius, 149, 1514. Sancti Juliani, Proserius, 882. Martyres XLVII. Armeni, 828. Eorum reliquiæ, 830. Complures Arvernus, 67, n. Lugduni, 17. Innumeri, 22. Ecclesiæ XLVII, 779. Eorum ecclesiæ, dicti Athanacenses, 780. Innumeri sub Decio, 22. In Africa, 80. Sub Wandalis 45 et seqq. In Galia, 22. Sub Gothis, 51.

Martyres Christi gratia roborati, 1201. Eorum gloria edificatio Ecclesiæ, 784. Adorantur, 828. Sepultura, 294. Honorantur, 1145. Salvie foliis, 801. Inde pulvis collectus, 882, etc. Virtus, 785. Patrocinia, 882. Encomia, 842. In festis baptismus collatus, 581, n. Passio lecta in ecclesia, 818, etc. — Martyrem falsum detegit Martinus, 1021.

Martyriales exsequiæ, 825. Marziacum parthenon, 751, n. Massava vicus, 695, n. Massilla urbs, 186, 187, 206, 297, 304, 359, 677, 701, 702, 815, 978, 1191, 1272. Læ vexatur, 440, 447, 602. Ibi Judæi idem suscipere coacti, 215. Gundovaldus suscipitur, 563. A Childeberto recepta, 508. Restituta, 288, 383. Ibi dux Ratharius, *ibid.* Massiliensis episcopus Theodorus, 286, etc. Martyr sanctus Victor, 807. Cataplus, 185.

Massiliensis Provincia, 83. Læ vexatur, 318. Sub Sigiberto, 413, n. Rector Nicetius, 413. Massolacum villa, 624, 651. Massua vicus, 695. Masticæ arbores, 854. Materna martyr Lugduni, 779. Mathau, 16. Matisco urbs, 419. Ibi silivium,

583, 592, 593.

Mauricia quid sit, 354, n. Pompeum, 877. Condatisis, 1053. Sancti Martini, 1027.

Matricularii, 554.

Matrimonium, pr., 57. In his Germanorum consuetudo, 1394. Vituperantes damnantur, 456. Servorum, 203, 204, 4534.

Matrona fluvius, 231, 299, 382.

Matthæus prædicator Mirmidonæ, 1264.

Maturus martyr Lugduni, 779.

Matuselem filius Enoch, 9.

Matutina, 75, 754, 1175, 1187, 1314. Vigiliæ, 172. Eorum signum, 121, 1030, 1040. Iis adest omnis populus, 301.

Matutini hymni, 35

Mauræ virginis inventio, 907, 908.

Alia est a Maura Bellovacensi, 1399.

Maurus Cantaber, 1136.

Maurellus servus, 1137.

Mauriacensis campania, 706.

Mauriacus campus, 51. Vicus, 54, n.

Mauricius imperator, 219, n., 504,

483, 532, 543, 582, 625, 628, 505, 304.

Primus ex Græcorum genere, 503, n.

Favet electioni Gregorii Magni, 481.

Ejus tempore Persæ sunt Christiani,

599, 600. Francis aurum dat contra

Langobardos, 319, 584. Carthaginenses qui legatos occiderunt Childeberto

transmittit, 488. Et Childebertus scribit,

1344. Et ipse Childeberto, 1348.

Occiditur, 604. A Fora, 657.

Mauricus, etc., Martyr, 556, n.,

808.

Mauriciana urbs, 688, 689, 691, 738.

F. diocæsi olim Taurinensi, 759. Episcopus

erectio, 1542. Episcopi, Aconius,

604. Felmasus, 1315.

Maurili episcopus Andegavensis Vi-

la, 1292.

Maurilio Cadurci episcopus, 253.

Mauripens vicus, 438.

Mauripensis pagus, 438, n.

Mauritania a Wandalis occupata, 48,

712.

Maurontus Sarracenis jungitur, 678,

680.

Maurus punitus ob sancti Lupi con-

temptum, 949.

Maurus Chiragræcia curatur, 1040.

Maxentius (S.) oppidum, 666.

Maxentius abbas, 95. Vita, etc., 91.

Maximianus et Dormientibus Ephesti,

826. — Maximiani persecutio, 1272.

Ejus expeditio in Hunnos, abdicat, oc-

cisus, 1272.

Maximilla uxor Egeæ, 1263, 1264.

Maximianus abbas insulæ Barbaræ,

1400.

Maximianus abbas Miceci, 409, n.,

1328.

Maximinus episcopus Trevirensis,

28, 1267. Monasterium et ecclesiæ,

584, 975, 1257, 1240. Oratorium Atan-

densis, 1315.

Maximus abbas insulæ Barbaræ,

1400. Vita liber, 912. Miracula, mona-

sterium, etc., 913.

Maximus episcopus Nolæ, 836, 837.

Maximus episcopus Regionis, 967.

Maximus tyrannus, 29. Imperator,

523, 852, n., 1276. Dat patenam sancto

Martino, 1191. Morte punitus, 234.

Ejus filius, 57, 80.

Maximus tyrannus in Hispania, 61

Maxonidius cæcus sanatur, 1201.

Meclodunense castrum, 304, n.,

305, n.

Medardus episcopus Noviomni obit,

160, 264. De eo Gregorii antiphona,

1285. Ejus sepulchrum, 160, 976. Reli-

quie, 1247. Baculus, 977. Miracula,

1340. De iis liber, 976. Basilica Sues-

sione sancti Medardi, 244, 254, 428,

659. Ibi sepelitur Chlotaricus, 165. Sigibertus, 193, 576. Monasterium, 157, n., 160, 169, 977. Cella Exidolii, 1510.
 Medardus tribunus, 349.
 Medias vir, 1265.
 Medicorum vicus, 532.
 Medicorum, 1099.
 Mediolanum urbs, 485, 774, 1272. Ibi coriora sanctorum Gervasii et Protasii, 775. Monasterium a sancto Martino institutum, 35, 527. Episcopus sanctus Ambrosius, 1006. — Mediolanense oppidum, 1281. — Mediolanense castrum, 505, 515. Biturigum, 505, n. Mediationes, 1182.
 Meduana torrens, 494.
 Megara, seu Merara urbs, 1263.
 Melanix vidua Romanæ, 28. Laudes, n.
 Melanii episcopi Rhedonensis sepulcrum et miracula, 938. Monasterium, n. Melantius Prætextato Rothomagensi subrogatus, 495, et n., 412. Deicitur, 544.
 Meliacum villa publica, 691.
 Meldæ urbs, 201, 440, 460. Morator Childbertus II, 534. Comites, Gundobaldus, Guerpinus, 591. Territorium, 552.
 Meliores loci, 21. Franci, 522. Meliores natu, 522, 544.
 Mellense monasterium, 211, 1207.
 Melliacum villa, 694, n.
 Meliodunum castrum, 513, n. Episcopus erectio impeditur, 1524.
 Memacum monasterium, 1510, n.
 Membranæ ad scribendum, 1253.
 Memmatensis m. ns, 26.
 Memmii episcopi Catalauni sepulcrum, etc., 948.
 Memnon, 705.
 Menatense monasterium, 215, 1215.
 Mensæ benedictio, 277, et n. Quis mobilior locus, 812, et n. Inter prandendum psalmos cantari iubet Guntramnus, 378. — Mensa canonica, 1198. Canonicorum Turonibus, 535.
 Mensis undecimus, 751. Menses numerandi ordo, 822, n., 825.
 Mentius fluvius, 550.
 Meratua virgo, 1176.
 Mercuri seu Mercurii mons, 635, n.
 Mercurius, 80, 1239. Simulacrum, 855. Templum Arvernus, 1587.
 Mereensis vicus, 1099, n.
 Merobaudus cæcus sanatur, 1047.
 Merofledis Chariberti uxor, 163, 570.
 Merolicense castrum, 110, 1392.
 Merovechus rex Francorum, 63, 64, n. Ortus, 551. Occiditur, 578. Hinc Merovei reges, 551. Crinitii, 1555. Et Merungorum regnum, 1534.
 Meroveus Chilperici filius, 169, 201, 202, 222, 225, 571. Filius spiritualis Prætextati, 227. Et Guntramnus Boso insidias parat, 217. Leudastem spoliat, 261, 262. Fit presbyter, 214, 577. Confugit ad sanctum Marinum, 215, 216. Apud sanctum Germanum Autisiorii, 219. Ad Brunichildem vadit, 219. Quam uxorem ducit, 576. Deum per sacram Scripturam consulit, 218. Capitur, 219. Fugit, 228. Occiditur, 229. Eum luget Guntramnus, 582. Sepeliri curat in ecclesia sancti Vincentii, 585.
 Meroveus filius Chlotarii II, 605, 606, 625.
 Meroveus filius Theodorici II, 608, 620. Salvatur, 622.
 Meroveus filius Theudeberti II. Occiditur, 619, 625.
 Mesopotania, 27, n.
 Metz, scervus frugum, 189, n.
 Metallorum-talium patena, 1121.
 Metris Aqueusis miracula, Vita, 951.
 Metropolitanæ præsentia in ordina-

tionem, 165.
 Metz urbs, 146, 485, 511, 512, 576, 620, 647, 653, 671, 701, 702. A Chroco capta, 711. Ab Hunnis incensa, 52. Ibi palatium, 909. Basilica et monachi, 594. Pons, 1150. Mortis dictus, 1150, n. Dysenteria vexatur, 452. Sedes regia, 565. Regni, 569. Austrasiæ, 601. An Sigiberti? 163, n. Ibi consecratur Avitus episcopus Arvernensis, 176.
 Mettense concilium, 512, 514.
 Mettense territorium, 618.
 Mettensis episcopus Arnulfus, 631, 635. Diaconus, 795.
 Metulum vicus, 159, n.
 Mevenii monasterium, 649, n.
 Michael suscipit animam beate Mariæ, 724. Discipulus monialis, 501. Sanctum Martium, 1007.
 Miciaci monasterium Chlodoveus fundat, 95, n., 1328. Abbas sanctus Avitus, 109.
 Miglidunense castrum, 504. Pagus, 307.
 Miliodunense castrum, 515, n.
 Militia, 514. Et addicti monachi a Valente, 28, 29, n.
 Militiæ Magistri Nannenus, Quintinus, 57. Carleto, Syrus, 59.
 Mimates urbs, 518. Episcopatus, 181, n. Ex urbe Anderio translatus, 26, n. Patronus Privatus, 525.
 Mimus regis Galliciæ, 1119.
 Minæ, quid, 668, n.
 Minæ a versus sanctum ad aliquid obtinendum, 1086.
 Mincius flumen, 62, 549, n.
 Minerva, 769, 1259.
 Minister Chlotarii tum abbas Sabaudus, 1205.
 Ministeriale regii, 321, n.
 Ministerium Ecclesiæ, 114, 286, 855, 1312. Ecclesiasticum, 78, et n. Saero-sanctum, 854. Quotidianum, 912. Dominici corporis, 819, n. Ministeria sacra, 561.
 Minor populus in exercitu, 561.
 Minores natu, 522, n. In Francia a paterno regno exclusus primus Charibertus II, 154, n.
 Minotorus ex quo Meroveus, 551.
 Miraculis catholici coruscant, non Ariani, 48, 455, 454, 903, 904, 1539, 1540. Iis asserta fides catholica, 1015. Quod offerunt Catholici, 1525. Miraculi hæreticorum falsitas detecta, 904. Miraculis Catholici a cæteris distincti, pr., 66. Miracula humilitati postponenda, 174, 175. Delusus a dæmone miracula patrat, 1203. Miraculorum libri, 525. Eorum narratio Grego-rii auctoritatem non elevat, pr., 64 et seqq.
 Mirmidona urbs, 1261.
 Miro seu Mirus rex Galliciæ, seu Suevorum, 252, 253, 319, 320, 580. Suscipit legationem ex Francia, 1119.
 Miscere, potum, parare, 1051, n.
 Misericordia a domino jejuniis et elemosynis obtinetur, 47.
 Misilius presbyter sanctus, 954.
 Missa quid, pr., 43, 1539, 1560. Missarum solemnitates, 875, 876. Solemnitas, 819. Missæ dictæ, 739, 822. Hora tertia, 1196. Absque libro, 75. In iis sacra verba, a jejuniis celebranda, 819. In ea tres lectiones, 157, 158, n. Canon., 1582. Ante communionem finita, 1069, 420, n. Non omnes communicabant, 947. Missæ tres ad sacramentum canonibus contrarium, 265. In nocte vigilia Paschæ, 90. In honorem martyrum, 776. Sancti Sigismundi, pro reque sanctorum, 805. Ad tumulum Senoch nuper defuncti, 227. Tempore ius, 175. Pro libera urbe, 757. Pro offerentibus, pr., 50. In exsequiis, 1217. Pro defunctis, 182, 947. Duæ ab uo presbytero una die, 935. Rustice

dicta, 1059. Missarum solemnitas tenere, 516. Spectare, 590, 422, 491, 1097. Etiam cæcus, 1046. Revocare, 785, 1015, 9016, n., 1512. Missa revocata, 1514. Laici celebrant, 805. Mulier, 947. Missas in silentio auscultari iudicium diaconus, 557. Condit Chilpericus, 524. De iis Sidoni liber, 75. Missæ Gallicanæ specimen, 1557.
 Misselini sepulcrum, 1402.
 Missi regii prima mentio, 259. Domini, 259, n.
 Missiones Gallicanæ, 22, 23, 901, pr., 61.
 Missolinus sanctus, 933, n.
 Missorium, pelvis, 709, u. Ab Etio Gotthis datum, 646. A Chilperico fabricatum, 272. Aureum Chilperici, 354.
 Missorius Justiniani legatus, 1536.
 Moabitides, 64.
 Modestus faber lignarius, 264.
 Mornus fluvius, 62, n. Vicus, 1298.
 Mogoatia, 58, 617. A Chroco excisa, 711. Magonenses regi infideles, 657.
 Moguntini episcopus Leonisius, seu Lesio, 618. An Sigismundus seu Sigibertus? Wilbertus, Sidonius, 452, n. Sanctus Bonifacius martyr, 96, n.
 Molendini constructio, 1242.
 Mociacensis quæ urbs, 451. Ejus sacerdos, Sigibertus sive Sigismundus, 451, n., 452. Episcopus Thaumastus, 937.
 Monachæ Pictavienses, 506, 507, 508.
 Monachorum erga episcopos reverentia, pr., 56. Decet humilitas, 1159. Quam miraculis præferunt, 174, 175. Bona terrena non appetant, 1150. Opus manuum, 1207, 1211. In agro, 1118. A Valente militare coacti, 28, 29, n. Appellatur clerici, 863, 870, 875, 876, 1170, n. Choro deputati, 805. Sueti clerici, pr., 55. Canonicæ reguntur, 1215. Monachus catechumenus, 1078, n. Eorum defectus, 1207. Garrula congregatio, 753. Avaritia punita, 171. Monachi ad succurrendum, 561, n.
 Monachus, 1255.
 Monasterium dicitur cellula, 1505. Ibi clerici-rudiebantur, 214. Eps opi ad poenitentiam retrusi, 255. Presbyter malus, 267. Inde arceus specularis, 612, 614. In ecclesiam mulieres ingred. non poterant, 1151. An olim exempta ab episcopis, pr., 55. Monasterium Regi subjectum, 467, 468. Puellarum; 905. Monasteria diruta, 191. Monasteria a vii a Gregorio instituta; 480. Edificata a discipulis sancti Romani, 1149. Ad ripam Nili in Ægypto, 12. — Monasteria, Agathense, 564, etc. Sancti Agnerici Viriduni, 447, n. Sancti Albi Andegavi, 977, n. Sancti Amantii Rutenense, 1110. Ambiacini, 1507. And-gaveno a Licinio conditum, 555. Agathense Sancti Andree, 810, n. Sancti Andree Arvernæ, 172, n. Sancti Andree Romæ, 479. Angeris seu Loccense, 1242, n. Sancti Apri, 651, n. Sancti Aredii Albanense, 524, etc. Arelatense virginum, 167, 168, n. Beate Mariæ Argentolii, 750, n. Sancti Arnulii Mettis, 658, n. Athanacense Lugduni, 780, n. Augustodunense, 468. Sancti Audoeni Rothomagi, 626, n., etc. Balmense, triplex, 1150, n. Belli Montis, Turonum 456, n. Sancti Benigni Divione, 782, n. Besuzæ, 655, n. Bobii in Italia, 616. Apud Brivas seu Brias, 962. Cainonense, 913 Ca'æ, 250, n. Cambodrense, 1165. Cantilogense, 1399. Cantobrenense, 50, n., etc. Sancti Carilei Animsula, 214. Sancti Chlodaldi, 1592. Chrononense, 182. Codiacense, 671, n. Columbariense, 1200. Comodoliacense, 982, n. Monasterium

Condatiscone, 1147. Corbeisense, 681. Credonense, 978, n. Sancti Crispini Suessione, 241, n. Cromonense, 1169. Sanctæ Crucis Pictavi, 112, etc. Sancti Cyrilli Arvernensis. 72. Sancti Dionysii Parisiorum, 651, etc. Dolense, 70, n. Donatiacum, 633, n. Dumienense, 247, n. Sancti Eparchii, 282. Evrunense, 964, n. Cellæ sancti Eusitii, 963, n. Paverniacum, 608, n. Sancti Ferreoli, 282, n. Fuldense, 96, n. Sancti Genesii Tigernense, 798, n. Genoliacum, 980, n. Sanctæ Genovefæ Parisiorum, 99, n. Sancti Germani Autisiodori, 219, n. Sancti Germani a Pratis, 410, n., etc. Sanctæ Glodesfordis Mettis, 390, n. Gurthorise, 970. Habendense, seu Romarici Montis, 6-8, n. Sancti Hospitalii, 278. Ictodorense, 797, n. Monasterium præclarum in India, 756. Insula Trevis, 1403. Insula Barbara, 912. Sancti Joannis de Gaelo, seu Sancti Meyennii, 649, n. Sancti Joannis prope Niceam, 281. Sancti Joannis Reomans, 970. Sancti Juliani Turonensis, 875. Latiniacense, 654, n. Lauronnense, 1147. Lirinense, 978. Loccense, 1241. Locociacum, 51. Lugduense virgulum, 492. Lusovium, 611, etc. Monasterium Majus, 528, etc. Malliacense, 911. Manatense, 1213. Sancti Marcelli Cabifone, 536, etc. Sancti Marcelli Deensis, 951, n. Sanctæ Mariæ Deauratæ, 538, n. Jerusalem, 733. De scrioliolo, 456, n. Sancti Martialis, 918, n. Sancti Martini, Ambiani, 1019. Prope Eposium, 586. In Hispania, 903. De Lata, 491. Mettis, 658, n. A Campis Parisiis, 406, n. Ravennæ, 1018, n. Antonensis, 959. An Saliginense? n. Trevirensis, 583, n. Turonensis 702, etc. Sancti Martini Arveruæ, 1221. Marziacum in Arvernia, 751, n. Mauriacum, 1392. Sancti Maxentii, 93. Sancti Maximini Miciaci, 109, n. Sancti Maximini Trevirensis, 584. Sancti Medardi, 977. Mediolanense, 55. Sancti Melanii Rhodense, 958, n. Melitense, 211. Sancti Menmi Catalauni, 948, n. Memacum, 1310. Menatense, 213. Miciacense, 95, n. Montis Sancti, 636, n. Nereense virgulum, 1199. Sancti Nicassii Rheims, 775, n. xii ad Nili ripam sita, 12. Nivigellæ, 658, n. Novienti, seu Sancti Clodoaldi, 125. Oniz Bituricensis, 1241. Orbacense, 668, n. Sancti Orientii Auxitanum, 988. Pauliacense, 778. Sancti Petri, Catalauni, 254, n. Parisiis, 142, n., etc. Vivi apud Senonas, 167, n. Puellaris Turorum, 1217, n. Pontiaci Bituricensis, 1341. Sancti Pontii, 281, n. Sancti Portiani, 1165. De Prato Cenomani, 1402. Præfriscum, 963, n. Adurense mansi Sanctæ Quiteriz, 988. Raudanense, 173. Sancti Remigii Rhemensis, 513. Romanum in Alamannia, 1147. Sancti Romani Blavii, 932. Romarici Montis, 636, n. Rosiacum, 1511, n. Sancti Savi in Levantia, 1397. Senapia, 1244. Sancti Senoch. Turorum, 211. Segestrense Sancti Sequani, 971, n. Sancti Severini Burdigalæ, 952, n. Sancti Severi de Rustagno, 954, n. Sancti Stephani Divione, 1180, n. Solemniacense, 766, n. Sancti Symphoriani Bituricensis, 962. Tausiriaci Bituricensis, 1241. Trenorchienense, 784, n. Trelliaccense, 1217, n. Turonense a Sancta Radegunde, 468, n. In atrio Sancti Martini, 456, 496. Vasatense, 292. Sancti Venasti Attrebatii, 670, n. Sancti Venantii Turorum, 553. Sancti Victoris Massiliæ, 288, n. Sancti Victoris Mediolani, 774, n. Sancti Vincentii Cenomani, 1594. Sancti Vincentii Parisiorum, 151, n. Vindiacense in Arvernis, 1213. Sancti Volusiani, 552.

Vocidense, 1314.

Monaulfus Persarum imperator, 598, n.

Monograndis vitæ liber, etc., 915. Vita, 1244 et seqq.

Monetarius urbis Parisiæ, 984. Turonicus, 1292.

Monialibus claustris egressus interdictus, 466. Proprium, 473. Cum cesarie, 501. Processio Romæ, 482.

Monitoris officium, 116. Regis, 656, n.

Monnichius episcopus Namnetensis, 1129, n.

Monothelitis addictus Heraclius, 640, n.

Mons hiato ruit, 171.

Mons Clivisus, 691. Belenatensis, 898. Helanus, 894. Jovis, 688. Laudiacus, 43, n., 531, 1107. Martis seu Martyrum seu Mercori seu Mercurii, 633.

Niger apud Lemovices, 136. Oliveti, 749. Phanius, 741. Sanctus, monasterium, 636, n. Syua, 13.

Montaloumagensis vias, 370.

Moutena urbs, 1548.

Monukus episcopus Trajectensis, 953.

Monumentum beatæ Mariæ, 721. Christi Domini, 799.

Morbi insoliti descriptio, 243.

Morbis regius, 1057.

Morganegiba, 442.

Moribundus penitens tondetur, 301.

Morinorum rex Chararicus, 97, n.

Moriones, id est fatui, 469, n.

Mors sanctorum præclara, 1301.

Mortificatio Christianis necessaria, 1151.

Mortuorum resurrectio miraculo probatur, 828. Mortui. Vide Defuncti.

Motuum mare, 741.

Mosa fluvius, 120, n., 671, 672.

Mosella fluvius, 120, n., 698, 1131, 1236; et Rheni confluentes, 581.

Mosulus arbor, 953.

Mosomagensis ecclesia, 92, n.

Motharius civis Turonensis, 1127.

Moyses, 12, 13, 14, 253, 318, 847, 853. Mitissimus, 1172. Trinitatem signat, 103. Qui ejus ævo reges, 17.

Ætas, 678. Prudentia, 1197. Visio in rubo, 926.

Mucuruna Chlotildis soror, 80, n.

Mulier homo dici potest, 593. Communicatura accedit ad altare, 1047. A regno Francorum exclusæ, 222, n. Ab episcopali domo, 177. A basilica Simeonis Stylite, 916. A monasteriorum ecclesiis, 1151. Eas fugit sanctus Lupicinus gon sanctus Romanus, 1148.

Mumio aulicus Childeberti, 1198.

Mummola conjux Tribuni, 1044.

Mummolenus, 323. Suessioivicus, 484.

Mummolus Bonus episcopus Lugonensis, 209. Ex abbate Reomaensi, 209, n.

Mummolus Eunius, 182. Patrem supplantat, comes Autisiodori, 183. Ejus gesta, 187, 188. Saxones fugat et Langobardos, 183, 184, 232, 573, 574. Chilperici ducem, 1214. Patricius, 353, 363, 577, 581. Regem fugit, 271. Guntramnum ducem faliit, 500. Suscipit Gundovaldum, 582. Cui jungitur, 298, 299, 359, 352, 589, 365, 596.

Sancti Sergii reliquias frangit, 356, 357. Convenis, 561. Gundovaldum deserit, 565. Ejus uxor et Thesauri, 367, 578. Villa, 186. Occiditur, 366, 367, 597.

Mummolus legatus Constantinopolitanus, 735.

Mummolus præfectus, 543. Fredegundi invidus, 509. Torquetur, etc., 510. Obiit, 511, 583.

Mundana potentia, vana, 1212.

Mundericus episcopus Tornodori

206. Tum Arisitensis, 207.

Mundericus rebellat, 117.

Mundi creatio, 8. Ætates, 196, 676, 538. Ejus finis Christo notus, non angelis, 7.

Mundivinitas, 331, 1211, 1253. Contemptus, 1284. Nequitia, 1200.

Munera sa ra benedicta more catholico, 1229. Pallio altaris contexta, 347.

Municipalia gesta, 1530, 1331.

Municipium Autisiodorum, 182.

Muscarum examen præstigiosum, 518.

Musiacas vicus, 929.

Musivum opus, 25, 793. Quid, 258, n. Musulæ, 930.

Mustias Calm s, 183.

Mutina civitas, 1550.

Mysteria, de iis non disputandum, 1039.

N

Naason filius Aminadab, 15.

Nabuchodonosor rex, 13, 17.

Nafæ quid, 909.

Naigiolum villa Santonum, 1132.

Namatius episcopus Arvernenis, 69, 775. Ejus uxor, 70. Mors, 71.

Namatius episcopus Aurelian., 436, 437.

Namnetes urbs, 210, 291, 413, 457, 433, 616, 1126. Pictavis vicina, 937.

Obsidetur, 791.

Namnetenses episcopi Similinus, 790, 791; Felix, 143, etc. Nonnichius, 292, etc.

Namneticæ urbis Insula Vindunita, 1202, 1203. Vicus, 791. Terminus, 436. Territorium, 449.

Namnetici, 304. Fame verxati, 518. Lue, 526. Vineæ, 437. Martyres Donatiani et Rogatiani, 790.

Namugo (Namurcum) castrum, 668. Nanceii ecclesia primatialis, 658, n. Nanneus seu Nannius, militiæ magister, 57, 58, 549.

Nannius presbyter, 884.

Nantechildis regina, 648, 651, 651, 653, 1583. Dagoberti uxor, 653. Non e monasterio assumpta, 637, 639.

Nannus comes Ecclisiz, 215. Excommunicatus misere perit, 246.

Nantulfus puer cæcus, 913.

Narbonensis urbs, 291, 410, 679, 696, 743. Lue desolatur, 308. Basilica, 825.

Narbonensis episcopus Paulus, 35.

Narbonensis provincia, 434. In Athalocus episcopus Arianus misere perit, 433.

Narbonensis Gallia, 679.

Narses, 582. Patricius, 566. Italia præfectus, 397, 362. Belisario substitutus, 133. A Francis victus, 134. Baccellium interficit, 148, 367. Dux Italiae, 250. Ejus thesauri, 251. An ab Augusta male habitus? 250, n. Langobardos in Italiam advocat, 573. Thesauri inventi, 578.

Nasium castrum, 618.

Natale Domini, 579, 530, 606, 700, 1090, 1224. Nox solemnis, 1054. Vigiliis devote celebrandæ, 819, 820.

Luica missa, 4193, n.

Natale episcopatus, 530, 1068.

Natalitii episcopi festum, 251.

Natham propheta, 13.

Nathanael, 745.

Nato regi filio gaudia publica, 297.

Navalvus comes, 637, n.

Navicellis vicus Turorum, 1026.

Nazarii et Celsi Ebreduani martyrum Historia passionis, 776. Ecclesia, 777.

Nazarii reliquiæ apud Namnetes, 791.

Necamus episcopus Jero. oligmitanus,

- 600, n.
 Necromantici ingenii error, 422.
 Nectariola caeruginea, 1201.
 Nectarius, 542, 405. Uxor Domno's, 413.
 Nectarius vir magnificus, 1505. Sublimis, 1506. Lemoix, 1500. Testamento sancti Arelli subscribit, 1515. Item Nectarius, 1516.
 Negiacum, 1511.
 Negotium, merces venalis, 757, n.
 Negotiationem exeret presbyter, 1190.
 Nemausum urbs, 599, 400, 402, 809. Famosissima, 630. Parochia archiepiscopi, 808. — Nemausenses episcopus Joannes, Sedatus, et Pelagius, 809.
 Nembroth gigas filius Chos, 10.
 Nemptodori baptiz. Chlotarius, 822.
 Neophitus episcopus, 392, 394.
 Neophilus episcopus Arvernensis, 51. Sepulcrum, 925.
 Neptahm filius Jacob, 11.
 Neptia, Neptreicum. Vide Neustria.
 Neptium bestia, 551. Injuria, 715.
 Focas dat ei munera, 657.
 Nereensis vicus, Parthenon, 1199.
 Archipresbyter, 1201.
 Nerosis vitia, persecutio, etc., 20.
 Mors, 21. Et Chilpericus comparatus, 324. Pejor Cautinus episcopus, 152.
 Neontiana bella, 750. Neronianus lapsus, 856.
 Nestoril haeresis, 90.
 Neuster, Neustria, Neustrasia, Neptricum, 575, 622, 626, 655, 656, 647, 648, 681. Reges Chilpericus, 597. Chlotarius II, 597, etc. Chlodoveus II, 618. Major domus Landericus, 605. Erchinoldus, 658. Seu Erchanwaldus; 665. Proceres, 652.
 Neustasii, 575, n., 657, 660. Dagoberto subjiciuntur, 655. Primates, 659.
 Nibelungus comes Historiam scribi curat, 686, 687.
 Nicææ concilium, 7. Canon laudatur, 436. Episcopus Coelestis, 1262.
 Nicasius episcopus Inculisma, 550, n., 578, 577, n., 469, 470. — Sancti Nicasii Rheimensis monasterium, 775, n.
 Nicææ episcopus, 280. Austadius, 281. Archiabaldus, n.
 Nicensis urbs, 184, 581, Regio, 978.
 Nicetius comes Agnensis, 557. Ex laico episcopus Agnensis, 592.
 Nicetius ex comite dux Arvernorum, 591, 400, 402. Rector Provinciarum, 415.
 Nicetius diaconus sancti Martini, 1515.
 Nicetius episcopus Lugduni, 207, 251, 580, 849, 885. Patriarcha, 252. Avunculus matris Gregorii, 208. Ejus virtutes, etc., 177, 178, 179. Miracula, 945. Ecclesia Lugduni, 1187. Ecclesia Trevis, 1192, n. Vitæ liber, 1196. Vita, 1182. Altera vita laudatur, 1185.
 Nicetius episcopus Trevirensis, 525, 975, 1171, 1285. Epistola ad Chlotsindam, 145, n., 1558. Mapinit Rheimensis episcopi ad eum, 1557. Vita laudatur, 886. Vita, 1251. Sepulcrum, reliquiae, opera, etc., 1259, n. Miracula, 976.
 Nicetius patricius, 447.
 Nicetius vir neptis Gregorii, 215.
 Nicodemi Evangelium, 18, n.
 Nicolus medicus, 245, n. — Nicolai alii duo, 1265.
 Niromedia, 1263, 1272.
 Nisha. Vide Nisiba.
 Niger mons apud Lemovices, 156
 Nihilote Ægyptii, 12.
 Nili ad ripam monasteria, 12.
 Nivæ urbs, 10. Nivitarum jejunium, 150. Pœnitentia, 482.
 Nimus rex, 10. Assyriorum, 17.
 Nisiba episcopus Jacobus, 27
 Nivardus, 1289.
 Nivardus hydropicus sanatur, 1221, 1222.
 Nivardus praefectus, 1290.
 Nivernum urbs, 575, 794, 698. — Nivernensis episcopus Dalmatius, 258, n. Agricola, 470.
 Nivigellæ monasterium, 655, n.
 Nivivium castellum, 58.
 Nobiles viri, 669. Ab ingenuis distincti, 1197. Nobili stirpe nata Victorina, 885. Nobiles Franci, 665, 667.
 Nobiliacensis pagus Turouum, 900.
 Vicus, 535, n.
 Nobilitas Romana Arvernensis, 898.
 Nobilitatis mundanae vitia, 1168.
 Nocetum villa, 251, n.
 Noe, 9, 10, 847. Typus Christi, 9.
 Arca, 828.
 Nola ecclesia dives, 989. Episcopi, Maximus, 856; Quintus, 858; Paulinus, 661, n., etc. Martyr Felix, 856.
 Nomina in baptismo mutata, 27.
 Noniacum, 1510. Colonia, 1289.
 Nonnichius comes Lemovicum, 296.
 Obil, 297.
 Nonnichius episcopus Namnetensis, 292, 415, 411, 1129.
 Nordoullus patricius, 1548.
 Norsavorum gens Francis subjecta, 1556.
 Notariorum primitivus, 62. Notarii primitivi, 62.
 Notarius ad testamentum faciendum, 450.
 Notarius Gregorius, 1121.
 Notus ventus, 817.
 Novatianus haereticus, 25.
 Novempopulania, 77.
 Novesium oppidum, 58, n.
 Novientum monasterium sancti Clodoaldi, 125, n.
 Novigentum villa, 272, 274.
 Noviliacus, 554. Multiplex hujus nominis vicus, 535, n.
 Noiomum urbs, 674. An Momociacum? 451, n. Ibi Carolus Magnus consecratur, 704. Episcopus sanctus Medardus, 160, 976.
 Novoburgensis lacus, 602, n.
 Novolautrum, 115, n.
 Novus vicus, 622. Ecclesia Turo- num, 755.
 Nuccio dux Langobardorum, 574.
 Nucetum villa, 251.
 Nuncio dux, 574, n.
 Nuncupatus presbyter, 165.
 Nuudiaz liberæ in sanctorum festis, 757.
 Nunninus tribunus, 925.
 Nunnio aulicus Childeberti I, 1198.
 Nutia oppidum, 158; n. Monasterium. Vide Miciacense.
 Nutritores, nutritii filiorum regis, 124, 125. Ex regali servitio, 461. Regis Gogo, 259. Childeberti Wandelini, 271, n., 595. Chlotarii II, 581.
 O
 Obeth filius Booz, 15.
 Oblatæ in sacrificio, 214, n. Super altare, 1055.
 Oblationes ecclesiis factæ, 862.
 Obsides fracta fide occisi, 565, n.
 Ocelduus oris, 851.
 Occylla bucellarius, 57.
 Oceanum mare, 562, 572, 605, 607, 707, 711. Littora incolunt Francorum proavi, 549.
 Octava in psalmodum titulus, 1257.
 Octavianus imperator Romanus, 17.
 Octavianus martyr, 50.
 Octavum vicus Lugduni, 446.
 October martyr Lugduvensis, 779.
 Octodurans episcopus Rusticus, aut Patricius, 601, n.
 Od lo dux Bagoariae, 682. Rebellans vincitur, 685.
 Odoaldus filius Agonis regis, 611.
 Odoacer rex Saxonorum, 554. Superator a Childerico, 555.
 Odoacrius. Vide Audoacrius.
 Odenus fluvius, 685, n., 684, n.
 Officia civilia, 60.
 Officium Dei, 456. Domlatum, 1179.
 Divinum, 1195, 1255. Partes, pr., 58.
 Recitandi obligatio, pr., 40. In ecclesia celebratum, 935. Nocturnum, in eo solvendo observantia, 72. Sedulitas, 225. Noctu persolutum, 588. Recitat solus sanctus Senoch, 1250. Sanctus Gallus in extremo vitæ articulo, 1175. Serotinum in ecclesia, 760. Nondum recitato potum recusat sanctus Porcianus, 1166. Signa pulsant abbas, 754. Officium ecclesiae perditum, 241.
 Oleæ, quid, 959.
 Olei unctio æger sanatur, 51, 279, 280, etc.
 Oleum pro reliquiis, 177. In amonila, 588, 901. E sepulcro sancti Martini, 1002, et passim. A sancta Monegunde benedictum, 1250.
 Olligandus dux Francus, 1350.
 Oliveti mons, 749.
 Olixus, id est, Ulysses, 705.
 Olo Biturigum comes, 565, 566, 568, 597, n.
 Olo dux in Italia, 485.
 Olympias prima, 707.
 Ommatorum familiae nobilitas, 554, n.
 Ommatius episcopus Turonensis, 125, 553. Obil, 534.
 Onestrudis fluvius, 111.
 Onia monasterium, 1241.
 Onomastica, aiorare, venerari.
 Agnitio, agnatio, 1511. Anax, urceus, 855. Barbari, Franci. Blasphemia, ruperium. Calumnia, lis. Campus, certamen singulare. Caput, auctor seu dux. Cicindelus, cereus. Componere, satisfacere, 456, et passim. Crediti, fidi. Cum, apud. Decantare, recitare, 1175. Desuperius, infra. Dictare, scribere, 296. Dirigo, vado. Dolus, dolor. Equites, equi. Excessus, amens, facit, fatuus, levis, aut vanus, 558. Faciles res, faciles. Familiaris, domesticus. Fanaticus, paganus. Frigus, febris, 840. Fuit, iit. Hostis, exercitus. Hostilis plebs, milites. Iconica, imago, Inantea, ulterius. Ingenium, artificium. Intentio, contentio. Judicare, moerere. Lapsus, rete. Laudes, acclamationes. Negotium, res venalis. Patrens, consanguineus. Per, propter, 563, 1180. Populus, exercitus, 599. Praesidium, pecunia reservata. Provocho, promovo. Sanguinis saucitio, sanguinis ictus, apoplexis. Satteltes, conjux, socius. Sotium, auxilium. Sannipes, equus. Sors, regni pars. Spectes, res. Suggillare, strangulare. Cætera sua locis.
 Operum bonorum necessitas, 7.7
 perfectio in Psalmis, 1257.
 Opilio pastor orium, 165.
 Optergium urbs, 643, n.
 Oppidum, pro urbs, 957, passim. Etiam metropolis, 295.
 Oppila Hispania legatus, 315.
 Orarium, id est fascia, 108, et n., 162. Praeinctus Julæus, 295. Martyris, 825.
 Oratio importuna Deo placet, 482. In secessu faciendâ, 1219. In delinquentes ab episcopis, 471. Refectibus praerentibus, 277. Oranti lumen divinum apparet, 941. Fjus causa episcopi secedunt in Quadragesima, 414.
 Et alii viri pii, 415, n.
 Orationes a Prætextato episcopo

Yactæ in concilio Matisconensi lectæ, 395.

Orationis Dominicæ efficacia, 1208.
Orba vicus, 622, n.
Orbacense monasterium, 668, n.
Orbanarum, Orbigniacum, 536, 825.
Orbitæ viarum, 111, 1392.
Orbonæ presbyter depositus, 1319.
Orca vaso, 183.
Ordea annis, 295, n.
Ordnatio absque metropolitano, 165. Extra provinciam, 146.
Ordinatores Ecclesiæ, 145. Monasterii, 470.
Ordinatus Ecclesiam non mutet, 501.

Ordo clericorum, 1108. Interstitia, 116. Gradus varii, pr. 24.
Orestes episcopus, 392. Vasatensis, 357.

Organa in Gallia, 693, n.
Orgia annis, 295, n.
Oriens, 732, 808. Inde magi, 17, 721. Sanctus Martialis, 917. Severinus episcopus Burdigalensis, 931. Reliquias recipit sanctæ Radegundis, 467, 725. Ibi loca sancta, 217. Invisit Lici-
nius episcopus Turonensis, 96, 535, Ibi basilica et reliquiæ sancti Juliani, 874

Orientis rex, 335. Quasi præfectus Futen alba, 728.
Orientius episcopus Auxitanus, 987. Ejus monasterium, 988.
Original peccatum, 218, 255, 1337.
Orosius, 200, 845. Historia, 8, 10, 40, 62. Libri, 29, 65, 855.
Orphanula nepis Leuboveræ, 507.
Ortensis episcopus Cassianus, 936,

O.
Oscara fluvius, 85, 126.
Osculatum sancti Marti in sepulchrum, 529, 1070. Pallæ sepulcri, 1227. Ma-
nus episcopi, 42, et n.
Osen fontes miraculosi, 746.
Oso dux, 597, n.
Osser, 319. Fontes miraculosi, 746,

O.
Osso vir gloriosus, 1318.
Ostergoa insula, 676, n.
Ostiarri Ecclesiæ, 172, 287. Regis, 583, 427.
Ostrogottha uxor Sigismundi regis, 107, n. Alarici, 1392.
Ostrogothi in Italia deleti, 250, n. Reges. Vide Italiæ reges.
Oti fuga, 1287. Et otiosorum verbo-
rum, 1233.
Otto bajulus Sigherti, 656, 658.
Otto referendarius Childeberti II, 512.
Oves in montibus æstivant, 862.
Oxion Corinthorum rex, 17.
Osias, rex, 16. Punitur, 882.

P

Pacifici beati, 371.
Pactionis inter Guntramnum et Childebertum exemplar, 439. Pactiones in edictionibus firmate, 356.
Pagan, 1239. Vasa eorum sanctificantur, 1366. Ritus superstitiosi, 804. Prohibentur a Childeberto, 1329.
Pagenses, 570, 1194.
Palatina puella, 1046.
Palatini aulici, 525.
Palatii regalis comes, Romulfus, 455 1119. Temulfus mendose, n. Vide Comes Palatii. Major domus.
Palatii Sigherti dux, Adalgiselus, 648, n.
Palatii cura, dignitas, 56.
Palatii villa Carisiacum, 682.
Palatii episcopus Petrus, 1397.
Palatium, 679. Gothorum, Athamanti, Amiliani, etc. 1397.
Palenopes epitaphium, 1369.

Palladius exsulat, 652.
Palladius comes Galibitanus, 180.
Punitur ob injuriam episcopum, 181, 182.

Palladius dives, 912.
Palladius episcopus Santonensis, 357, 377, 380, 381, 392, 393, 413, 414, 910, 942, 1120. Tranfert reliquias sancti Eutropii, 787.
Pallæ altaris, 548, 562, 507, 880.
Fidejussor, 218. Corpori et sanguini Domini superposita, 1055. Palla super sanctorum sepulcra, 917. Sancti Dionysii, 802. Sancti Martini, 1044, 1073, 1077. Fimbriæ sanant ægros, 1158. Fidejussor sacramenti, 262. Sancti Remigii servat a lœre, 961. Lectuli sancti Nicoti, 1194. Palla linea sancti Melanii, 938. Holoserica, 506, 728.

Pallæ corporales, 1313.
Pallula ad parietes ecclesiæ, 865.
Pallio serico sacra munera teguntur, 347.
Pallula holoserica, 728. Parieti ecclesiæ appensa, 1070.

Palmarum plausus, 97, n.
Pancratius martyr Romæ, 765. Reliquiæ, 815, 816. Basilica, 766, 1317.
Panis benedictus, 1127.
Pannichius presbyter, 845.
Pannonia, 27, 645, 708. Sancti Martini patria, 527, 871, 1139. Et Martini Dumiensis, 217. Inde Hunni, 52. Græcis occupata, 707. Partem Laugobardi invadunt, 575.

Pannus sepulcro sancti Martini impositus plus ponderat, 1013.
Papa Romanus, 43. Papa, id est pontifex Romanus, 479, 480. Papa urbs, 521. Ad ipsum appellatio, 252, 1329. Brivium absolvit, 529.

Papa nomen episcopo datum, 79. Omnibus sed potissimum et sine adjuncto Romanis datum, 166, n. Papa Constantinopolitanus, 239.

Papia cognomine Titium, 644.
Papianilla Sidonii episcopi uxor, 75, n. Aviti imperatoris filia, 106, n.
Papianilla Parthenii uxor, 136.

Pappolenus, 292.
Pappulus episcopus Carnotensis, 544, 585. Dunensem episcopatum impedit, 1340.

Pappulus episcopus Lingonensis, 208, 209.
Pappula inter monachos ignota, 903.

Papyrus vice ellychnii, 1191. Ad ceceos formandos, 1103. Papyrus Ægyptiaca, 277, n.
Paracletus a Christo promissus, 725.

Paradiso pulsi homines, 8.
Paranympus Riguithis, 525.
Parescave passionis Domini, 173.
Oratur pro Judæis, 212.

Parentibus obediendum, 1252. Amor, etc., impedit perfectionem, 1267. Parentes, consanguineus, 457, etc.
Pares comitum, 696, 697. Franciæ, 619, n.

Parisi urbs, 159, 228, 252, 214, 323, 432, 453, 452, 455, 496, 501, 520, 575, 583, 584, 630, 635, 636, 651, 673, 974, 1185. Patronus sanctus Dionysius, 525. Incendium, 403, 406. Placatus magnus, 321, 322. Non hic incendia, serpentes aut glires, 407. Ibi mulieres malelicæ, 310. Mulier adultera, 240, 241. Naufragia in Sequana, 299. Dysenteria, 1295, 1297. Senior ecclesia, 984. Ubi sita, 334, n. In eam fugit Fredegundis, 331, 342. Ecclesia sancti Dionysii, 244, etc. Sancti Petri, 100, 285. Seu sanctæ Genovefæ, 97. Sancti Laurentii monasterium, 284. Cathedra regalis, 522. Divisa inter reges, 440. Sedes Chlodovei, 95, 96, 562. Ibi se-

plitur, 100. Residet Chlotildis, 125, 563. Chlodomeris filii occiditur, 124. Ibi rex Childebertus, 563, 1198. Obiit, 160, 568. Charibertus, 908. Guntramnus venire parat, 375. Venit, 597, et Childebertus II, 535. Qui non recipitur, 335. Chilpericus, 162, 201, 274, 277, 973. Contra pactum, 501. Pulsus 569. Redit, 505, 507. Egreditur et regreditur, 509. Residet, 304. Circumstruit, 222. Venit Sigibertus, 193. Et Brunichildis, 194, 201. Gundovaldus ire parat, 351. Theodoricus II vicior ingreditur, 606. Placitum, 521. — Parisiense concilium II, 177: IV, 190. In causa Prætextati, 222, 345. In causa Pappoli, 344. Ejus litteræ de episcopatu Dunensi, 1341. — Parisiacus, 581. Archidiaconi, Ælius, 225; Bertchramnus, 410. Virgo Crescentia, 984. Genovefa, 973. Urbis monetarius, 961. Sartor, 1075. Seducor detegitur, 423, 424. — Parisiacum, 659. Suburbanum, 653. Terminus, 291. Villa Calensis, 513. Vici, concremantur, 195. — Parisienses episcopi Dionysius, 25, etc.; sanctus Marcellus, 972; Saffaracus, 177; sanctus Germanus, 212, etc.; Rague-modus, 214, etc.; Eusebius, 520; Far-modus, 519, n.; Agilbertus, 668.

Parium marmor, 929, 973, 982.
Parma urbs, 1343, 1351.
Parmarum plausus, 97.
Parochia diocesis, vicus, 1341, etc.
Pars publica, imperium, 611.
Parthenius, 136. Interficitur, 157, 158.

Parthenius episcopus Galibitanus, 181.
Pascentius ex abbate episcopus Pictaviensis, 139.

Paschæ festum, 291, 301, 316, 509, 581, 1070, 1098. Sanctum, 725, 1253. Paschalis solemnitas, 1225. Festivitas magna et desiderabilis, 1003. Missa in ipsa noctis vigilia, 90. Rogationes, 1175. Vestimenta, 1188. In eo Chlodoveus baptizatur, 560. Non eodem die ac Judæi celebrandum, 516. Primo die corpus Domini distribuitur, 1046. Aliud a Dominica resurrectione, 531. Dies sexta, et sabbatum in ipso Paschate, 263 — Pascha, de hoc Victorius scripsit, 8. Ordo perturbatus, 681. Dubitas, 221, 516. — Pascha clausum, 476.

Paschasia martyr, 782, 930, 1402.
Paschasius episcopus Arelatensis, 447, n.

Paschasia fisco debita, 862.
Passio Domini in psalmis, 1257. Parescave, 173.

Passionis historia sancti Thomæ, 756. Sancti Bartholomæi, 757. Sancti Clementis, 761. Sancti Chrysantii, 761. Sanctorum Gervasii et Protasii, Celsi et Nazarii, 776. Sancti Benigni, 782. Sanctorum Ferreoli et Ferrutionis, 801. Sancti Genesii Beorritani, 804. Sancti Felicis, 836. Sancti Vincentii Agninnensis, 840. Sancti Amarandi, 787. Sancti Eugenii et sororum, 788. Sancti Patrocli, 794, 795. Septem Dormientium, 829. Sancti Juliani legitur in ecclesia, 861. Sancti Polycarpi, 818, Vitalis et Agricole ignota Gregorio, 772.

Passivus presbyter, 1230.
Pastor Aus rini episcopi pater, 457.
Pastor ingenuus, 860.

Patentæ, 114, 855. Argentæ, 737. Sancti Martini colore saphyryno, altera metallo crystallina, 1121. Violatio punitur, 818. Benedictio, 1365.

Pater sine Filio esse non potuit, 7. Filio major, 251. — Patrum auctoritas, 497. — Patrum vitæ et instituta, 1254. Vitæ, 1145. — Patris convitiator argui-

tur, 216. Etai hereticus honori habendus, 519.
 Paternacensis parochia, 1192.
 Paternianus Britannus, 1159.
 Paternus legatus ad Alaricum, 462, 709, 710.
 Paternus legatus ad Heraclium, 637.
 Pathmos insula, 21.
 Patiens episcopus Lugduni, 77.
 Patientia, 1172.
 Patras 754, 755, 1263, 1264.
 Patriarcha episcopus Lugdunensis, 252. Constantinopolitanus Paulus, 1273, 1275. Metropolitanus, pr., 106.
 Patricius episcopus, 604.
 Patricius Romanus Syagrius, 555. Aëtius, 645, etc. Italiae Narses, 561. Constantinopolitanus Syagrius, 597. Ab imperatore facti, 1596. Persarum, 638, 659. — Patricii dignitas, quæ, et unde apud Burgundiones et Francos, 161, n. Chlodoveo datur, 96. In Italia, 1597. — Patricii Burgundiones, Asterius, 62; Agracula, Celasus, 165, etc.; Anatus, Mummolus, 573, etc.; Quolenus seu Colenus, 602; Egila, 605; Protadius, 605; Wifus, 608; Gromeris, 608; Aletheus, 622; Willibadus, 635, etc.
 Patrii sciendi modus, 709, et n.
 Patroclus reclusus, 211. Vita, 212, 1197.
 Patroclus martyr Tricassinus, 794, 795.
 Patronus, qui liberat, 1075, 1101.
 Paulellus presbyter Rhenensis, 121.
 Paulicenses monasterii, 778.
 Paulinus, 993. Nota: episcopi laudes, etc., 988. Liber de eius morte, 990. Versus de sancto Felice, 856. De altari, 1398. Epistola, 66. Alia, 529, 776. Recipit a Perpetuo indidulum miraculorum sancti Martini, 1004. Et de his scribit, 988, 1000, 1004, 1076. Sed Petrocordium cum Nolano confundit Gregorius, 988, n., 1000, n.
 Paulinus presbyter Arvernensis, 105, n.
 Paulus Apostolus, 280. Reverendus, 689. In eo Christus loquebatur, 500. In Græcia prædicat, 1000. Ephesi Dianæ idolum destruit, 755. Alexandri mala prædicat, 111. Prudentia, 316. Victoria in Simonem magum, 750. Romæ moritur, 20. Lac effudit, 751. Dæmones fugat, 752. Invitat sanctum Nicetium ad eos, 1240. Eius et Petri natale, 531. Limina, 548, 681, 684. Eius imagines, 744. Reliquiæ apud Cenomanos, 1125. — Pauli martyris Reliquiæ, 815, 816. — Pauli et Joannis ecclesia Romæ, 482. Reliquiæ, 815, 816.
 Paulus episcopus Constantinopolitanus, 1275.
 Paulus episcopus Narbonensis, 25.
 Paulus clericus, 1056, n.
 Paulus comes Romanorum, 70.
 Francis junctus in Gotthos pugnat. occiditur a Francis, 555. — Pauli Diaconi locus emendatus, 219, n.
 Paulus energumens, 1035, 1040.
 Paulus Langobardorum rex, 488.
 Paulus puerulus, 1250.
 Paulus Orosius. Vide Orosius.
 Pauperes medici non spernendi, 990.
 Exaudit Deus, 1041. Eis thesaurus Guntrannus largitur, 567, 578. Perpetuus hæredes suos scribit, 1519. Eos pascere Christus sibi tribuit, 76.
 Cura, 1221, 1226. Misericordia, 1163, 1164. Iis servit vir pius stans diebus, 1052. Amor, 1234. Amor quam proficiat, 517. Amator Tiberius dicitur, 250. Matricularii dicuntur, 551. Benedicti, 1027, 1052. Recipiendi ex oblatiis Deo, 792. Ex rebus ecclesiæ nutriti, 810

Panpertatis amor, 1219. Taus, 1287.
 Cæli januam reserat, 1206. Monastica, 472.
 Pax non negligenda, 220. Bonum, 200.
 Pax Ecclesiæ reddita, 27.
 Pax in missa, 316. Osculo, 1361.
 Peccatoris conversionem vult Deus, 482.
 Peccatum primi hominis, 8. Originale, 248, 255. Peccata fidei professione diluuntur, 5.
 Pecora in ecclesiis oblata, 872. Mortalitas, 508.
 Pecunia in avare tumulum projecta in execrationem, 842.
 Pedibulum, 121.
 Pegasius episcopus Petrocorensis, 67.
 Pelagia sancti Aredii mater, 525, 524, 985, 1284, 1314. Fit sanctimonialis, 1286. Eius e sequis adest sanctus Martinus, 1403. Testamentum, 1309.
 Pelagianus Justinus imperator, 179.
 Pelagius papa, 815. Obiit, 479.
 Pelagius custos jumentorum fisci, 411.
 Pensilarii, 575.
 Pensilis domus, 592, n.
 Pentecostes vigilia noctis, 215. Festum, 579, 507, 551.
 Peonius comes Autistodori, 182.
 Percurrere, accurate legere, 471.
 Peregrinatio Romana, Jerosolymitana, ad sanctum Jacobum, 1279. Ad sanctum Sergium, 356, n. Pannitentium ad loca sacra, 971.
 Peretrus caput purgat, 1112.
 Peristerium, 1319.
 Perjuria punita, 804, 834, 878, 1028, 589, 590. In ecclesiis facta, 745, 789, 765, 784, 789, 884, 950, 1193. Ad sanctorum tumulos, 975, 976. Unus ut bidens mugit, 918. Sepulcrum detegitur et frangitur, 412.
 Peronæ sancti Fursei ecclesia, 654, n.
 Perpetua sancti Perpetui soror, 1519.
 Perpetuus episcopus Teronensis, 68, 551. Transfert corpus sancti Martini, 1007. Eius ecclesiam construit, 550, 1008. Alias, Vigiliæ, etc., instituit, 551. Obiit, 77. Testamentum, 1517. Epitaphium et sepulcrum, 1520.
 Persæ pagani, 1157, n. Eorum Deus, 10. Quare ignis, n. Innumeri sunt Christiani, 599. Imperium vexant, 638. Fugantur, 659. A Tiberio, 240, 579. A Foca, 604. Armeniam vastant, 518. Calcedonem accedunt, 1531. Antiochiam, etc., invadunt, 180. — Persarum reges Arsacidæ, 169, n. Darius, 676. Sapor, 27, n., seu imperatores Chosroes duo, 355, etc.; Anulfus, 598. Regiæ, Syria, 598, n.; Casara, 359.
 Persæ Armeni ad Justinum confugiunt, eorum episcopus, 180.
 Persecutionum in Christianos origo, 20. Romæ sub Nerone, 20. Sub Domitiano, sub Trajano, 21. In Gallis Lugduni, 22. Sub Valeriano et Gallieno, 25. Sub Diocletiano, 28. Valentis, 28. In Africa, 50. Trasamundi, Hunerici, 712. Wandalorum in Africa, 45 et seqq. In Hispania, 44, 45. Sub Gotthis, 51, 217, 580, 814. Ab Evarice, 77, 555.
 Persis, 516. Fit Christiana, 600. Herælio subjecta, 659.
 Personarum distinctio in Deo, 7.
 Personæ vocem a Trinitate excludit Chilpericus, 256.
 Pertensis pagus Carnutum, 990.
 Pesile domus, 591, 592, n.
 Petragorici, 454. Sub Guntramno, 599.
 Petrus Pons, 231.
 Petrocorii urbs, 77, n., 282, 581, 980, 1188, 1291. Aquitaniæ, 698, 699.

Ibi Gundovaldus suscipitur, 350. Pagus, 651, 701. Territorium, 981. Chilperico subijcitur, 289.
 Petrocorenses episcopi Pegasius, 67; Charterius, 296, 350; Saffarius, 469.
 Petrosa vicus, 552, n.
 Petrus apostolus, 280. Ab apostolis ordinatus Romæ passus est, caput tunderi instituit, Simonem Magum vicit, crucifixus, sepultus est in Vaticano. Eius ecclesiæ descriptio, et reliquiæ, jallia, etc., 750, 751. Romæ moritur, 20. Salvatur a naufragio, 1004. Tesimonium de Christi resurrectione, 725. An coronam clericalem instituit, 1597. Reverendus, 689. A Francis invocatus, 690. Eius nomine Stephanus papa scripsit, 691, n. Sedes Roma, vincula, claves, 610. Imagines, 744. Limina, 547. Et Pauli, 681, 984. Reliquiæ apud Cenomanos, 1125. Natale, 551. Eius episcopatus natale, 550. Basilica Romæ, 55, 945. Ii consecratus Gregorius Magnus, 485. A Langobardis incensa, 691. Basilica Arverni, 172. Burdigalæ, 760. Parisiis, 125, 265, 565, 567, 1342, 141. Ibi sanctæ Genovefi monasterium, 112. Et concilium, 222, ad 226. Turonibus, 68, 551, 1154, 1519. *Ibid.* Parthenon, 1247. In Majori monasterio, 528. Catalauni, 252, n. Sancti Petri Vivi, 167, n. — Petri et Marcellini ecclesia, 462.
 Petrus episcopus de Palatio, 1597.
 Petrus presbyter Vasatensis, 757.
 Petrus Diaconus frater Gregorii Turonensis, 206, 207, 868. Occiditur, 208.
 Petrus archiater Theodorici, 607.
 Petrus abbas sancti Germani, 1581.
 Phala, turris liguea, 160, n.
 Phalarica telum, 459, n.
 Phalec filius Heber, 10.
 Phaulus urbs, 741, 745.
 Phanius mons, 741.
 Pharamundus rex Francorum, 60, 551, n.
 Pharo rex Egypti, 12, 15, 1150.
 Diaboli minister, 1208. Nomen regum Egypti, 169, n.
 Phares filius Judæ, 14.
 Phareter homo, 1229, n.
 Phari in ecclesia, 796.
 Phatir Judæus conversus, 235.
 Phihahiroth regio, 14.
 Philipporum urbs, 1262, 1363.
 Philippus episcopus Viennæ, 1512.
 Philippus rex Macedonum, 705.
 Philomilus martyr Lugduni, 779.
 Philosophorum argutia Deo displicet, 1059.
 Phinees sacerdos, 64.
 Phineos sacerdos, 59.
 Phocas. Vide Focas.
 Phoenicia pellis, 991.
 Photinus. Vide Fotinus.
 Phronimius episcopus Agathensis, 1192.
 Pictavum urbs, 252, 507, 455, 465, 474, 476, 505, 506, 562, 574, 675, 711, 985, 1125, 1150, 1151, 1158. Aquitaniæ, 698. Ibi possessio sancti Martini, 1087. Sedes Alarici, 92. Degit Chraunus, 156.
 Pictavum, 258, 325, 519, 571, 458, 457, 467, 468, 477, 508, 511, 515, 571, 576, 702. Invadit Chilpericus, 190, 258, 187. Sigibertus recuperat, 188. — Pictavi, 205, 504, 559, 510, 551, 428, 440, 578. Contendunt pro corpore sancti Martini, 54. Vasiuntur, 201. Crusus solvunt, 453. Adversus Britannos ducti, 257. — Pictaviensis ecclesiæ sancti Hilarii, 267. Monasterium, 509, 725. Sanctæ Radegundis, 112. Variis turibus afflicta, 463, 467. Eius regula, 466, 472. Sanctimonialis, 1150. cc., 985.

- Campus Vogladensis, 94. Insula Cracina, 260, et n. Regio illusa a Chlodovico I, 95. Terminus, 534, 459, 822, 957. Sub Chilperico, 232. Territorium, 1104. Pagus, 1017. Theiphalia, 159, 1235, 1224. Vicus Yulacconum, 1067. Cives, Franci i episcopus Turonensis, 534. Eustochius, 1027. Mulier sanatur, 1075. Puer, 1225. — Pictaviensis comes Ennodius, 235. Marco, 515. Amanugus, 697. Duces, Ennodius, Berulfus, 596, etc. — Pictavienses episcopi Hilarius, 24, etc.; Maroveus, 539, etc.; Plato, 1153. An Placidus? n. Pientius, Pascentius, Austrapsus apud Sellus, 159. Picturae in ecclesia, 70, 547, 796, 911.
- Pientius episcopus Aquensis, 288. Pientius episcopus Pictaviensis, 153. Pictas ad omnia utilis, 471. Pilati gesta ad Tiberium, 18, 19. Idors, 20.
- Pilitrudis, 674, n. Pimenta vidua, 1343. Plolus clericus conditi, 1055. Pious presbyter Lingonensis, 157, n. Pippinus I, Austrasius, 620. Major domus, 635, 636, 1352. Austrasias, 650. Ejus elogium, 657. Secundae stirpis regiae radix, 630 n. Dux, 1355. Obiit, 655. Landis appellatur, etc., n.
- Pippinus II, major domus, 1553. Filius Ausegiseli, ab Ebruino fugatur, 667. Dux in Auster, 668, 669. Ejus illi, 670. Frisones fugat, 671. Et Theodoricum III, 670. Moritur, rexit populum Francorum, 673. Ejus illius Carolus, 671. Leudes, 672.
- Pippinus III, Caroli Martelli filius, 681. Princeps, 682, 685. Secessus fratris in regno roboratur, Theudebaldum fugat, Wascones comprimit, 684. Habet regnum ante Childerici depositionem, 685. Fit rex, 686. Ejus unctio, etc., 991, n. Saxones reprimat, 687. Suscipit Stephanum papam, 688. Expeditionem in Aistulfum, 689. Romanos a Langobardis liberat, 690, 691, 692. Exarchatum papae donat, 1397. Barbarum cepit, tum Bituricas, 695. Rixam cum Waifario, 696. Ejus avunculum recipit, 697. Expeditionem in Aquitaniam, 695, ad 702. Wascones fugat, 698, 699. Aquitaniam subjugat, 698, ad 702. Sarracenorum legationem suscipit, 702. Vivens dividit regnum inter filios, obiit, 703. Sepelitur apud sanctum Dionysium, 704.
- Pir sanatur, 279, n. Pitto Gundebergae reginae viader, 629.
- Placentia, 1348, 1351. Episcopus Avitus imperator, 63, 551. Placidina Apollinaris uxor, 105, 106, n., 795. Arcadii mater, 115. Placidina Leontii episcopi uxor, 106, n. Placidus Gundobaldi miles, 1524. Placidus procurator Ravennae, 1018. Placidus av episcopus Pictaviensis? 1133, n. Placitum, 370. Quid, 509, n. Coram episcopis, 208. Sole Occidente initium, 549, n., 1352. Cabillonense, 538, 659. Clippaci, 652. Col-reuse, 611. Trevis, 632. Saloisae, 617. Plago Aegypti, 12, 276. Plato, 778. Plato archidiaconus Turonensis, 242, 263. Episcopus Pictaviensis, n., 1135. Plechtrudis uxor Pipplut, 670, 672, 673, 1353. Plinii liber de arte grammatica, 1141. Plumarium opus, 851. Pluto, 715. Pluviae immense, 211, 395, 436. Pocalia in sponsalibus, 1228.
- Podium urbs Vellavensis, 519, n. Penitentes catena vincit, 971, 1307. Moribundi, 501, n. Penitentia vestis mutatione, 457. In veste religiosa, *ibid.* Confugatis vetita, 458. Petita ad incolen iam erenum, 1205. Episcopo indicta, 592. Per circulos ferreos, 971. Satisfactio, 471. Fructus, 462. Ea praevenienda est Dei ira, 481. Clades avertendae, 278. Penitentiam moribundus a presbytero effugit, 1195. Reus morte damnatus, 256. Datus moribundo, 301. — Penitentiae ecclesia Antiochiae, 916. Peleptici libri, 579. Poliocius martyr, 535. Contra perjuros celebris, n. Eius basilica Constantinopoli. Camera deaurata, 834, 835. Polluta sanguine ecclesia, 132. Polycarpus martyr, 22. Festum, 818. Discipulus, sanctus Irenaeus, 22. Pompegius Langobardorum legatus, 626. Pompeiacum prope Aginum, 361, n. Pompeiae duae martyres Lugduni, 719. Pompeius consul, 706. Pontus panni tumulo sancti Petri impositi suggestit, 751. Tumulo sancti Martini, 1013. Pons ex navibus, 1048. Pons Icaunae, 163, n. Pons Euxinus Francis datus, 62, n. Pons sanctae Maxentiae opudum, 663, n. Pons Petreus, 221. Pons Ugonis villa, 688. Pons Urbensis, 294. Ejus pagus devastatur, 295. Pontiacae silvae, 1211. Pontico villa, 165. Domus, 1137. Ponticus martyr Lugduni, 514, 779. Pontificium, *facultas*, 616. Pontif monasterium, 231, n. Pontiacum monasterium, 1241. Pontium, Pontivus pagus, 666. Popo dux Frisonum, 676. Pophius ad vigiliis convenit die festo, 1195. Dominico, 856. Populus minor, 506. Popositus caecus, 1223. Porcarius abbas Pictaviensis, 476. Portae caspiae, 810. Portenta. *Vide* Prodigia. Portianus abbas potum recusat quod nondum regi occurrisset, nec divinum persolvisset officium, 1166. Vita, 1164 et *seqq.* Reliquiae in Normannia, 1404. Portus prope Romam, 483. Posthumiana martyr Lugduni, 779. Posthumianus Severi socrus, 999. Pothinus. *Vide* Fotinus. Praeceptiones regum, 325, 451. Pro ordinatione, 153, et n. Formula, 1354. Imperatorum in electione pajae, 431. Praeceptor pueros erudit, 512. Praecipuus Petrocorus, 1157, n. Praedas qui dividunt Franci, 536. Praedestinatio, 1232, 1298. Praedestinatorum opera, 1145. Praefuli Vinidi, 627, n. Praelii jus, 605. Praeposita monasterii Pictaviensis, 502. Praepositus monasterii, 1221. Praesidium, quid sit, 441, etc. Praesul custos, 871. Abbas, 1308. Praetextatus episcopus Rothomagi, 464. A Chilperico accusatur, 223, 225, 226. A Gregorio defenditur, 225. Seducitur, pater spiritalis Merovei, 247. In exsiliu trahitur, 228. Exsulat, 577. Orationes edidit, 595. Restituitur, 543. Fredegundem arguit, 402. Occiditur, 403. Jussu Fredegundis, 412. Mortem ulcisci vult Guntramus, 445. Praetoriani, 56. Germani erant, 770, n. Christiani factum egregium, 769. Praetorium jus, 1309. Pratese monasterium Cenomani, 1403. Praeces refectioni praemissae, 979. Publicae, 485. A Guntramno imperatae, 446. Romae tempore cladis, 482. Presbyteri episcopis obedire debent, 74. Presbyterum Gregorius episcopus compresbyterum nuncupat, 1041. Ordinator Nicetus xxx anno, 1184. Crudeliter a comite occisus, 246. Iniquus in monasterium detrusus, 267. Depositus, 1319. A Chilperico tortus, 239. Tres Vici Julenses sancti, 956. Duo sancti in pago Burdegalensi, 935. — Presbyter basilicae, 1188. Curio, 570. Praesulum, 1319. Priamus rex Trojae, ex quo Franci, 548, 550, 705. Priamus rex Franciae, 60, n., 551, n. Prillidanus puer martyr, 22. Primates rege infante regunt, 405, n. Primicerii dignitas et munia, 92, u. Primicerius notariorum, Agroecius, 62. Primitivi notarii, 62. Primus martyr Lugduni, 779. Prius e septem Dormientibus, 1271. Princeps, id est, rex, 778. Principium monasterium, 963, n. Principatus Caroli sedes, 677. Solum, 680. Principes Franciae, 667. Principius civis petro-oricus, 1158. Priores, seu primores et primates, 630. Regui, 333. Exercitus, seu duces, 401. Egolesinae, 550. Priscillianistae heretici, 527, n. Prisciniacensis vicus, 1194. Prius episcopus Lugduni, 177, 593, 1188. Patriarcha, 232, n. Pontius, 178. Priscus Judaeus, 235, 274, 277. Privatus Gaballitanus, 871. Episcopus Martyr, 26. Minutensis patronus, 523. Ejus ecclesiae abbas, Lupentius, 514. Martyr, n. Probatio fidei aqua calida, 904. Reliquiarum ubiarum igne, 1566. Probatus archidiaconus Turonensis, 915. Probianus episcopus Bituricensis, 962. Probus imperator, 62, n. Processiones publicae, 961. Solemnis, 824, 909. Die Epiphaniae, 205. Ascensionis, 212. Ab abigendam pluviam, 1289. Romae a sancto Gregorio nautatae, 482. Solemnis in funere, 67. Procopius Franci parum aequus, 154, n. Parcus in iis laudandis, 121, n. Dissimulatio, 566, n. Proculus, 1291. Proculus episcopus Turonensis, 105, n., 123, 553. Proculus presbyter Massiliae, 287. Proculus ex acrio resbyter, 1161. Sancti Onigiani amulus ad altare occiditur, 115, 1162. Procurator Ravennae placidus, 1018. Prodigia, 171, 172, 228, 235, 242, 262, 290, 294, 299, 504, 539, 581, 590, 593, 396, 413, 421, 476, 516, 567, 576, 578, 579, 580, 581, 582, 598, 601, 602, 603, 194, 321. Proditores puniendi, 99. Profulsus. *Vide* Brofulsus. Profanorum auctorum lectio, 715. Professio religiosa Deo teste fit, 465. Profertus Renatus Frigeridus, 60. Proillii ecclesia, 1318. Promotus episcopus Dunensis regitur, 543, 544, 1310. Prophetae falsi imposturae, 518, 519. Prophecia in missa legitur, 581. Proprietarii punitio a sancto Gregorio, 811, n. Proprium et monasterium

petendum, 473.
 Proprium episcopi, 133.
 Proserius martyrius sancti Juliani, 882.
 Proserpina, 799. Raptus, 715.
 Protadius Patricius, major domus Burgundiae, 603, ad 608.
 Protasii corpus Mediolani, 776. Basilica, reliquiae, 776. Ecclesia Romae, 482. Turonum, 1396. Reliquiae Turonibus, 534, 1396. A sancto Martino receptae, 529. Passionis historis, 776.
 Protasius Seduni episcopus, 1318, n.
 Protasius reclusus, 1167.
 Provincia, 279, 304, 331, 677, 680, 681. Eam Francis Gotthi dimittunt, 133, n. Lue affligitur, 411, 602. Rectores, Dynamius, Jovinus, Marcellus, 281. Sub Sigiberto, Jovinus, Albinus, 185. Patricius Leudisclis, 597. Cedit Carolumanno, 705. In duas partes divisa, 415, n. Arelatensis, 114, 186, 402, 518, 1174. A Gotthi vs-tata, 425. Sub Guntranno, 415, n. Massiliensis, 85. Lue vexatur, 518. Sub Sigiberto I. Rector Nicetus, 413.
 Provincia metropolitana, 1541.
 Provinciales episcopi, 448, 504, 508, 1176.
 Prudentia caeca sanatur, 1201.
 Prudentius locus landator, 843. Liber Coronarum, 823. Contra Judaeos, 707.
 Prunum, pomi genus, 121.
 Psallendi ritus, 21.
 Psallentium, 34, 615, n. Quotidianum. Aganni, 805. Continuum, 108. In basilica sancti Dionysii, 631. Juge iuit, 632, n., 1384.
 Psalmi in tres quinquagenas divisi, 1238. Titulos exponit Gregorius, 1237. Sensus spiritualis, 1238. Psalmi cum maledictiones, 1314.
 Psalmus responsorius, 378, 1187.
 Psalterium memoriae commendatum, 1213. In illud scripsit Gregorius, 537.
 Vetustissimus Codex, 1381.
 Pseudochristus, 519, 520.
 Pseudoprophetae, 425.
 Publianus, 30, n.
 Publianus archipresbyter Brivatensis, 866.
 Puella curat lychnos ecclesiae, 739.
 Defuncta mira inventio, 922, 923.
 Pueri in i. ne illis, 847.
 Pugna Aurelianensis, 70.
 Pulpium aedificii columnae, 412, 1129.
 Pulpita in ecclesia, 760.
 Puv'is et sanctorum sepulchris erasus, 947, 586, et passim. Secum deiecit Gregorius, 1133.
 Purgatorium, 844, 897.
 Pusulae et pustulae, 212, et passim.
 Puteus sancti Sigismundi, virus, 109.
 Puteus prope Bethleem miraculosus, 721, 722. In basilica sancti Isidori, 854. Sancti Martini, 1001.
 Pylae Iberiae, 639, n.
 Pyramides Aegypti, horrea Josephi, 12.
 Pyrenaei montes, 62, 242, 550, 563, 581, 634, 649, 711.
 Pythonis fallacia, 216.
 Pythonissa, 364. Exorcizatur, 369.
 Ei Meroveus non credit, 218.

Q

Quadragesima, 143, 152, 277, 360, 507, 581, 673, 1060, 1174. Sancta, 1225. Abstinentia, 205. Summa, ex Patrum auctoritate, 1225. Eo tempore episcopus se recludit, 72. Eam alius transigit in insula, 415, 414. Alii in monasterio, 1100.
 Quadraginta octo martyrum basilica, 516.
 Quarta martyr Lugduni, 779.
 Quartarium, vas mensura, 720.

Qua trivium villa, 565.
 Quillacharius. Vide Willacharius.
 Quinidius episcopus Vasionensis, 163, n.
 Quinquagesima quid, 530, n.
 Quinquagesimi, Pentecostes festum, 331.
 Quintianus episcopus Ruthenorum, 91. Jubente Theodorico rege, 106. Fit episcopus Arvernorum, 103, 144, 1170, 1171, 115. Injuriam ei illatam Deus punit, 116. Prophetia impleta, 176. Ejus vita, 1159 *et s. qq.*
 Quintianus mar. yr. etc., 805.
 Quintinus militis magister, 57, 549.
 Quintrio, 601. Vide Wintrio.
 Quintus episcopus Nola, 858. —
 Quinti Julii Hilarionis liber, pr., 158.
 Quiriacus Hebraeus, 27.
 Quiriacus e septem Dormientibus, 1271.
 Quirinus episcopus Sisciae M., 26, 27.
 Quirinus proconsul, 1263.
 Quiteria virgo, monasterium, etc., 988.
 Quitta, 929, n. Sepulcrum, 1404.
 Quolenus fit Patricius, 602.

R

Racharius. Vide Ragnacharius.
 Rachel uxor Jacob, 11, 12.
 Rada cubicularius legatus Constantinopolitano, 1346.
 Radegundis regina, 161, n., 303, 509, 469, 505, 507, 728. Ejus patria, 463. Pater, 106. Frater injuste occisus, Chlotarii uxor, 112, 567, n. Monasterium Turonibus instituit, 463, n. Sanctae Crucis Pietavi, 112, 304, 506. Epistola de illo, 472. Dicitur Pietava, 365. Abbatissam instituit, cui ipsa obedit, 472. In Orientem mittit, inde obtinet de sancta Cruce, 725. Et reliquias, 467. Obit, 420, 468. Inter virgines, ejus exsequias, 985. Curat Gregorius, 986. Ejus exercitia, 937. Humilitas, 463. Jejunia et orationes, episcoporum ad eam epistolae exemplar, 464. Bonae memoriae, 470. Sepulcrum caede violatur, 503, 509. Ejus ecclesia Turonibus, 1404.
 Radiger Warnorum rex, 107, n., 601, n.
 Radina insula, 260, n.
 Rado major domus Austrasiae, 623.
 Radulfus dux Thuringiae rebellat, 648, 656. Sigibertum III profugit, 657. Quasi rex tumescit, 658.
 Raganmundus, 615, n.
 Raganfridus major domus, 672, 673, 674.
 Ragan filius Phleg, 10, n.
 Raganfredus major domus, 1333.
 Ragnacharius rex Francus, 78. Alias Ragnonarius, Ragnarius, Racanarius, 78, n. Rex Camaraci, 98. Chlodoveo junctus, 555. Ab eo interfectus, 562.
 Ragnemodus diaconus, 1045. Presbyter, tum episcopus Parisiensis, 972, 214, 224, 211, 301, 334, 343, 423, 501, 520.
 Ragnetrudis Dagoberti concubina, 650.
 Ragnoberta Flaocati uxor, 639.
 Ragnovaldus dux, 289, 581. Legatus ex Hispania redit, ejus uxor, 338.
 Ragucl filius Esma, 11.
 Raganmundus, 616.
 Rainarius claudus, 293.
 Rammelentus dux, 649, n., 659, n.
 Randanense monasterium, 175. Abbas Sunniulfus, 174.
 Ranichildis Sigivaldi filia, 1215.
 Ranleus dux, 649, n.
 Rantgarius Grimuaklum occidit, 671.
 Ratbodus dux Frisonum, 671, 672, 673.
 Ratharius dux ob vexatum episcopum (vinitus punitur, 383, 384.
 Ratateus victus Picti viensis, 938.
 Ratonale pontificis, 253.
 Rauchingus dux, 396, 398. Savilla, 203. Se filium Chlotarii i. jaetat. Eius uxor, 427. Thesauri, 428. Conjuratur in Childebertum II, 426, 511. Deiegitur, et ipse occiditur, 427, 598.
 Raudingus dux Francus, 1350.
 Ravenna, 573, 645, 707, 813, 1317, 1348. Procurator Placidus, 1018. Ibi obit Joannes papa, 767. Exarchatus papae datur, 1597.
 Rebecca, 1132. Uxor Isaac, 11.
 Rebelleare quid sit, 676, n.
 Reccaredus rex, 247, n., 309, n. Patri succedit, 416, 598. Cum Goiswintha foedus init, ad Francos legationem mittit, 419, 435. Convocat episcopos, 433. Veritatem agnoscit, et chrisma tur, 434, 598. Insidias evadit, 456, n. Chlodoveodam in sponsam petit, 436, 444. Expeditio in Gallias, 402, 409. Victoria, 453, n. Et deponsatur Rignunthi, 179, n., 321. Uxor, 449, n. Ei Brunehildis mittit munera, 432.
 Reccowinthus rex, 653, n.
 Reclusa Pictaviensis, 363, 469.
 Reclusi energumini, 407, 408.
 Reclerium in monasterio, 614.
 Referendarii, Dado, 650; Marcus, 238, 579. Chlotarii I. Baudini, 535; Charisilus, 1024. Guntramni, 254, 411. Sigiberti I. Sigro, 201, 1090; Theutharius, 458. Childberti II, Galomagnus, 462. Charimeris, 977, 418. Otto, 512. Reginae Ulthogothae Ursicinus, 333. Fredegundis Botolonus, 403.
 Regales Francorum an reges fuere? 59, 60, n.
 Regales pueri, *officiales regis*, 262, 266. Servi, 321, n. Servitio regali qui deputati, 461.
 Regalis episcopus Venetensis, 495, 494.
 Regense territorium, 183.
 Reges Israelae a Deo petunt, 14. Apud Arianos de alio calice communicabant, 132. Sese mutuo fratres appellant, 90, 710. Populorum metu fidem non dissimulant, 88, 89. Capiti sunt populi, 89. Eorum proditores puniendi, 99. Occisores in Hispania exterminati, 179, 651. — Regum Francorum familia et divitia, 321. Institutiendi modus, 97, 221, 353. Inaugurandi, 194. Unctio, 991, n. Sepulchra, sstatus, vestes, lilia, etc., 1371 *et seqq.* Jus in electionibus episcoporum, 143, 146, 1534, pr., 20. Licentia pro appellatione ad papam, 232. Canonis et leges debent sequi, 225, 1342. Custodire, et scandala secare, 1329. Ad eos recurrendum contra invasores ecclesiae, 474. Preces pro eis in missa, 337. Episcopos ad mensam invitant, 376, 378. Episcoporum manus osculabantur, 42, n. Benedictionem petunt, 376. Male agentibus r-sistant episcopi, 225. Argui possunt, sed non condemnari, Dei judicio reservati, 224, 225. Iniqui a Deo puniti, 225, 224. Firmant sacramento bona monasterii Pictaviensis, 475. Privilegia populorum, sie et is populi astricti, 453, 451. Regis officium docet sanctus Remigius Chlodoveum, 1326, 1327. Guntramni receptio Aurehani, 375. — Regum filii reges appellant, 153, etc. Filiae reginae, 205, etc.
 Regestun, 458.
 Regia, palatium regis, 1321.
 Regia, porta, 1206. A. lis sacrae, 153.
 Regia stirpis nota caesaries, 382.
 Regiensis episcopi, Urbicus, 470. Maximus, 367.

- Regni ministeriales, 531, n.
 Re in a rei familiaris curam habet, 522, 524, n. Regni reg us, 632, 633.
 Regine dicuntur filie regis, 265, 358, 351, 352, 504. Etiam moniales, 469.
 Regintruda regina, 656, n.
 Regionari diaconi Romæ, 480, n. Regiones vi Romæ et presb, 482.
 Regnifredus major domus, 1553.
 Regnomeris rex interfectus, 99.
 Reguovaldus, Reginovaldus dux, 281, n.
 Regnum Dei querendum, 1297.
 Terreni metus a celesti excludit, 89. — Regna subvertuntur ob neglectam Dei legem, 1523.
 Regula monasteriorum, 925, 962.
 Cassiani, et aliorum abbatum in monasterio sancti Aredii, 524. Sancti Cassarii Arelatensis, 466, 467, 472. Sancti Columbani, 613. Sancti Ferreoli, 282, n.
 Regulus episcopus Rheinensis, 608, n.
 Re's penitentiæ negata, 256.
 Reji in Provincia, 413, n.
 Religio, 256. Catholica, 294.
 Religio, societas unius professionis, 903, 904, 433, 434, 811, 813. Tolerantiam admittit Ariani, 256.
 Religio ecclesiastica, mutata veste, 4044.
 Religio, monastica professio, 472.
 Eam proflentis vestem mutant, 42.
 Religio, pietas, 50, 811.
 Religiosa, 782, 983, 981, 1058. Pia, 803. Sanctimonialis, 1286. Veste mutata, 930. Virgo, 921. Vestis, 163, 157, 920. Vita, 1251.
 Religiosi viri, 166, 776, 777, 860, 951, 1181. Id est pii, 61, 518, 728, 785, 866.
 Reliquiæ sacrosanctæ, 878. Earum virtus, 816. Cavendum ne ad indignos veniant, 13 9. Pretio comparatæ, 823. Velo tactæ, 823. Manu linteæ operta receptæ, 1189. In theca delatæ ab episcopo, 1518. Ad colum suspensæ, 586. Ante regem delatæ, 501. Ab iter agentibus, 816. Ex Oriente a latæ, 467. Roma, 1189. Inde Gregorius recipit, 479, 485. E sancti Petri sepulcro, 751. Eis obviam iter cum cereis accensis, 874. Et crucibus, 775. Ad altaria consecranda, 414, n., 879. In basilicâ dedicatione, 885. Ubi olim locatæ, 751, n. Servatæ, pr., 52. Super altare depositæ, 425, 875. Ibi miracula illustratæ, 926. In altari locatæ, 753, 759, 783, 784, 1062. Sub altari, 825. Ibi in crypta, 780. In loculo altaris inclusæ, 1223. In altum locatæ, 556.
 Reliquiæ, panis sepulcris sanctorum impositi, 1013. Pallæ, 961, etc. Vestes, 895, n. Pulvis, 874, et passim. Oleum, 588. Lauri folia, funes lecti, 969. Cereoli, 1040. Herbulæ, 1177. Hastulæ ex sepulcro seu ex ostio basilicæ, 977. Fimbriæ, 1189. Cera, funis, etc., 1025. Fohum salvia in ecclesia, 801. Aqua ex sancti fonte, etc., 879. Sabulum, 1288, etc. Vide pr., 70.
 Reliquiæ dubiæ igne probatæ, 1566.
 Remedius. Vide Remigius.
 Remigia matrona, 1034.
 Remigius Bituricensis episcopus, 515.
 Remigius Rhenorum episcopus, 78, n., 82. Papa, 79. Pontifex, 556. Chlodoveum instruit, 85. Sancto Si vestro comparatus, eum baptizat et Francos, etc., 81. Idola ubique destruit, miraculis claret, 84, 959, 1323, 1340. Scripta, epistolæ, 84, n., 92, n., 95, n. 1326. Vita, 84. Vicarius sedis apostolicæ, 1522. Soli comparatur, 1560. Fe-
- stum mense octobri, 594. Statua antiqua, 1371. Basilicæ celebritas et prerogativæ, archimonsisterium, etc., 514, 654, 453, 960. Palta, 961. Abbas Epiphanius, 513.
 Remistanus avoculus Waifarî, 697, 700. Suspendio punitur, 761.
 Renati Frigeridi Historia, 50, 60.
 Renosinus Aridii frater, 1064.
 Reomaus monasterium, 209, n., 970.
 Reontiensis villa, 935.
 Reovalis archiater, 505.
 Repromissionis terra, 14.
 Repudiî libelli usus, 635, n.
 Rescriptum in moniales Pietavien-ses, 470.
 Respindial rex Alamannorum seu Alanorum, 61.
 Responsorius psalmus. Vide Psalmus.
 Responsum, seu sponsio quid, 155.
 Respublica, Imperium, 50, 689, 610, Dux et patricius Foras, 604.
 Ressontum longum vicus, 442, n.
 Resurrectio mortuorum, 935, 4317.
 Probatu r Gregorio, 497. Miraculo firmatur, 828.
 Resurrectionis Domini epocha, 539.
 Contigit prima die hebdomadæ, 19.
 Festum, 221, 446, 551. Resurrectio-nis dies Dominica quælibet, 402, 857.
 Retributio sanctorum in Psalmis, 1257.
 Reu filius Phalec, 10.
 Reulus episcopus Rhenensis, 668.
 Reulus Francus, 669.
 Revocatio missæ. Vide Missa.
 Revocatus episcopus apostata, 51.
 Rhedonica urbs 495. Regio, 239, 240.
 Rhedonici, 412, 415. Episcopi sanctus Melanius, 258; Victorius, 405.
 Rh-gium urbs, 1348, 1551.
 Rheni urbs, 121, 158, 306, 452, 633, 634, 959, 1090. In vadit (bilpericus, 163, 569. Devastat, 193. Palla sancti Remigii a lue liberatur, 961. Sædes regia Sigiberti, 165. Et aliorum, regni caput Theodorici, et Germanicorum populorum, n. Ibi passî Timotheus et Apollinaris, 785. Sanctus Martinus victos liberat, 1129. Clodoveus baptizatur, 560. Gregorius Turonensis consecratur, 176, n. Basilica et reliquiæ sancti Juliani, 875. Dagobertus rex salutatur, 1346. — Rhenorum episcopi, sanctus Remedius, 556, seu Remigius, 82, etc.; Egidius, 275, etc.; Romulfus, 514. Reulus, 668. — Rhenensis ampulla, 83, n. Diptycha, 1360. — Rhenensis Campania, 158, 228, 568, 577, 875. Pagus, 1129.
 Rhemicana Ecclesia, 558.
 Rhenus fluvius, 96, 193, 619, 620, 647, 636, 673, 674, 677, 682, 683, 687, 703, 706, 707, 711. Ejus littora Franci incolunt, 62, 549. Transeunt, 57. Et Castinus, 550. Ejus et Mosellæ con-fluentes, 584.
 Rhetorica, 558.
 Rhodanus Langobardorum dux, 186, 187, 574.
 Rhodanus fluvius, 65, 85, 170, 181, 207, 242, 293, 399, 561, 574, 779, 677, 678, 799, 805, 850. Montis casu fluere non potest, 171.
 Rhotialensis villa, 344.
 Riaco villa, 459, n.
 Richaridus, Videt Reccaredus.
 Richarius, 98. Rex, 99. A Chlodoveo interfectus, 582.
 Richimer Francorum regis pater, 62, 63, n., 550.
 Richisindus rex Gotthorum, 634.
 Riomagum, 818, 819. Vicus, 898, 921, 1505.
 Ricovera mulier, 1292.
 Riculfus clericus, subdiaconus Turonensis, 214, 262, 263, 264. Misere torquetur, 266.
 Riulfus presbyter Turonensis, 262, 263, 266. In monasterium detruditur, 267.
 Rigolafensis villa, 435.
 Rigomeris patricius, 608.
 Riguerius pagus, 694.
 Rignuthis Chilperici filia, 247, n.
 Regina, 265. Reccaredo promissa, 549, n. Desponsata, 179, n. Nuptiæ, 522. In Hispaniam dirigitur, 523. Tolosæ degit, 358. Mortuo patre male habetur, 558, 542. Thesauri direpti, 534, 560. Revertitur humiliata, 567. Cum matre rixatur, 458. Fere necatur, 459. Ejus major domus Waddo, 551, 352, 368.
 Rogilum, Riolo villa, 597.
 Rionava vicus, 622.
 Riontum castrum, 934, n.
 Ripuarensis pagus, 693, n.
 Ritiarius episcopus Aduæ, 983. Mortuo uxorem virginem alloquitur, 956.
 Robertus abbas Cantinobensis, 30, n.
 Roboam rex Juda, 15, 16.
 Rocco legatus, 608. Dux, 622, 577.
 Roccolenus, 201. Gregorius vexat, 204, 205, 1036, 1057. Obit, 206. Dux, 577.
 Rodieldis, 1340. Vide Chlotildis.
 Rodinus, 572. Vide Chrodinus.
 Rodoaldus Agilolfingus, 629, n.
 Rodoaldus rex Langobardorum, 628, n.
 Rodone martyr Lugduni, 779.
 Rofiacum fundus, 1511.
 Rogata martyr Lugduni, 779, n.
 Rogatianus martyr Nannetiensis, 730. Ejus basilica, 791.
 Rogationum institutio, 80, 90. Ritus, etc., n. In Quadragesima, 145, 152, 1174. Ante Ascensionem, 425, 1165. Ubique in Paschate, 1175. Tempore luis, 526. Fieri mandat Guntramus, 446.
 Rogo, 608, n.
 Roma, 681, 684, 688, 689, 691, 712, 764, 774, 928, 1250. A Gotthis capta 60. Casus ex bello civili, 189. Ibi Leo imperator, 915. Præfectus Germanus, 481. Obit Victorius dux, 71. Capivus sancti Martini avus, 1271. Eam serpentes vexant, 479. Claudes Ingularia, 479, 481. Quæ Litania et precibus sedatur, 462. Ibi sanctus Petrus prædicat, etc., 20. Septem solummodo diaconi, 480, n. Ejus patroni, 280. Martyr Pancratius, 765. Sanctus Joannes papa, 766. Celebris sanctus Quinidius, 163, n. Sanctus Martinus, 1054. Gregorius inde reliquias recipit, 1189. Monasterium a Gregorio Magno institutum, 480.
 Roma sedes sancti Petri, 680. Cathedra, 750. Potissimum sedes apostolica, 43, 166, 689. In eam Francorum reverentia, pr., 19. Ab iis ex Langobardis vindicata, 690, 692.
 Romacharius episcopus Constantiæ, 403.
 Romana peregrinatio, 971. Ad sepulcra apostolorum, 279. Arvati, 517. Gregorii Turonensis Vita, n., 21.
 Romana religio, 248, n. Romani Catholici, 748, 810, 812.
 Romana lex, 1531. In testamentis, 1180. Romana provincia, 652. Mulier Theotheria, 563.
 Romani, 557, 578. Qui sic dicti, 70, 607, n. Obsides fracta fide occidunt, 563, n. Et Richimerem Francum, 550. Urbes in Hispania amittunt, 610. A Francis prostrati, 58, 63. In Francia, 683. A Chlodione, 551. Burgundiones invitant ut sedes accipiant, 707. Con-

- tra Saxones pugnant, 70, 355. Ex Langobardis a Francis liberati, 189 et seqq. Romanæ didoni Germania subiecta, 706.
- Romani in Gallia, 63, 89, 119, n. Genere, 605, 607, 618. Inde duces, 649. Nobilitas Arvernensis, 898. — Romanorum rex Servius Tullius, 17. Imperii initium, Julius Cæsar et seqq. Imp. 17, ad 20, etc. *Vide eos suis locis.* Tyranni, Joannes, 36; Maximus, 37, Victor, 39; Eugenius, 60; Constantinus, Constans ejus filius, Jovinus, 61. In Gallia rex Syagrius, 78. Patricii, Hirsacius, 613; Syagrius, 333. Duces, Belisarius, 20, n.; Ælius, 34; Romanus, 1347. Rei militari præfecti Franci, 349. Et civilibus officiis, 350. Consulatus Carolo Martello oblati, 681. Romani imperatores Græcis subiecti, 1346 et seqq.
- Romani Pontifices, Clemens, 21, etc.; Cornelius, 23; Sixtus martyr, 22; Honorius, 1317; Damasus, 763; Sanctus Joannes, 766; Pelagius, 479, etc.; Sanctus Gregorius, 480, etc.; Joannes III, 332; Stephanus III, 688; Gregorius III, 680.
- Romani Pontifices in Gallias mittunt sanctum Martialem, 918. Sanctos Stremonium, Gatianum, etc., 918. Episcopi pulsi ad eos confugientes restituti, 13, 41, 252.
- Romani et Lupicini Vita, 1145.
- Romania provincia, 653, n.
- Romatiacus campus, 161.
- Romanum monasterium, 1147, 1148.
- Romanus imperii dux, 446, 1347.
- Romanus presbyter Blavii, 932.
- Romarici montis monasterium, 636, n.
- Romensis papa Stephanus III, 688.
- Romiliacum, 630, n., 635.
- Romulfus episcopus Rhemensis, 514.
- Romulfus Palatii comes, 433, 1119.
- Rosæ natæ hieme, 883.
- Rosemunda Alboini uxor, 182, n.
- Rosiacum monasterium, 1311, n.
- Rossontense, 442.
- Rosæ supplicium, 229.
- Rotharis. *Vide Clotaricus.*
- Rothomagum, 201, 194, 226, 378.
- Cives, 403. Ecclesie interdicitæ, 404.
- Terminus, 344. Comes, 305. — Rothomagensis episcopi, Pretextatus, 222, etc.; Melantius, 403, etc.; Sanctus Audouus, 669.
- Rothomagus vicus Turonensis, 529.
- Rothomalum, 434, n., 522.
- Ruben filius Jacob, 11.
- Rubrum mare, 12. *Vide Mare.*
- Rucco energumens, 1201.
- Rucrolenus. *Vide Roccolenus.*
- Rudolfus. *Vide Brudulfus.*
- Rufini seu Eusebii Historia, 435.
- Rufinus episcopus Convenarum, 300.
- Rufus episcopus Taurinensis, 739.
- Ruotium villa, 454, n.
- Rupes Carbonis vicus, 331, n.
- Ruriciorum familia nobilis, 534, n.
- Rustici episcopi Arvernensis ml a. cæctio, 67. Mois, 69.
- Rusticius episcopus, 604.
- Rusticus episcopus Caturcensis, 1533.
- Rusticus episcopus Narbonensis, 1389.
- Rusticus Vici Julii episcopus, 337.
- Rusticus Magnus Parisiensis, 1383, 1384.
- Rusticus Declmuis, 62.
- Rutheni, 77, n., 95, 127. Terminus, 490. Ejus ecclesiæ parochiæ restituuntur, 315. Ruthenensis, etc. Dux, Nicetius, 391.
- Ruthenorum episcopi, Quintianus, 91, 105, etc.; sanctus Amanius, 1160;
- Dalmatius, Theodosius, 239, etc.; Innocentius, 313, etc.
- S**
- Sabaria fluvius Hungariæ, 27, n.
- Sabaria urbs Pannoniæ, 27. Patria sancti Martini, 527, 1005.
- Sabaudus abbas ex Chlotharii ministro, 1203.
- Sabaudus episcopus Arelatensis, 170.
- Sabbati vespere ab opere cessandum, 1097, 1108.
- Sabellii hæresis, 89. Renovat Chilpericus, 237.
- Sacerdos Lugduni episcopus, 177, 1183. — Sacerdotes nocte ad orationem consurgunt, 919. Ex altario concionantur, 1329. A regibus in consiliarios adhibendi, 1327. Eis non obaudire crimen, 388. Eorum insecutor misere perit, 216, 217. Ad iis visitari, eulogias recipere, etc., utile, 919. Vestes albæ, 75. Vestes communes aliæ a laicalibus, 214. Eorum bona ecclesiis dimittenda, 1317.
- Sacerdos, id est, episcopus, passim.
- Abbas, 223, 1232. Seu presbyter, 913, 914. — Sacerdotes ethnicis fronte circum lauro, 767. Vita, 769.
- Sacerdotales vestes, 1094.
- Sacerdotii sanctitas et prærogativæ, 919.
- Sacra munera in altario, 317.
- Sacra verba in missa, 819.
- Sacramenta, pr., 57.
- Sacramentum. *Vide Juramentum.*
- Sacrarium basilicæ, 141, 381, 367, 1090, 1187. Ejus velum, 172.
- Sacrificium oblatum, 1229. Deo, 316.
- Ab initio mundi, 8. Divinum, 764. — j. s. oblatio, 818. Sacrificiis communicare, 316. — Sacrificia ethnicorum Christiani præsentia turbata, 767 et seqq.
- Sacriva animalia, 873, n.
- Sadduceorum hæresis, 827. Renovatur, 497. Miraculo confutatur, 828.
- Sadoc, 16.
- Sæculares a monasteriis arceri, 612, 614. Exclusi, pr., 37. — Sæculares vestes, 214.
- Sæculum mari comparatur, 14.
- Sædeleuba soror Chlothildis, 537.
- Saffaracus episcopus Parisiensis depositus, 177.
- Saffarius episcopus Petragoricus, 469, 470.
- Sagittarius episcopus Vapincensis, 183. Facinora, 231, 232. Depositus, a papa restituitur, 232. Degradatur, 379. In Guntramum involvit, 232. In monasterium truditur, 233. Gundovaldo junctus, 352, 359. Convenis, 364, 365, 366. Occiditur, 367.
- Sagonna fluvius, 662.
- Saguntum urbs Hispaniæ, 905.
- Saisire, capere, 1271.
- Sal sancta Monegundis benedicit, 1230.
- Salathiel, 16.
- Salæ filius Arphaxad, 10.
- Salca lex mulieres excludit, 223, n.
- Saligiunense monasterium, 939, n.
- Salinæ oppidum, 603, n.
- Salmon filius Naason, 13.
- Salodorum urbs, 604.
- Saloissa castrum, 617.
- Salomon, 847. Ætas, 676. Fides, 235. sapientia, 13, 16, 1013. Plures uxores, 636. Qui ejus ævo regnant, 17. *Vide Templum.*
- Salous oppidum, 1272.
- Salonius episcopus Ebredunensis, 183. Facinora, 231. Depositus restituitur, 232. In monasterium retruditur, 233. Degradatur, 379.
- Salus fluvius, 103, n.
- Salustius comes Arvernensis, 152.
- Salustii Historia laudatur, 153, 352.
- Salutatorium ecclesiæ, 72, 267, 546, 347.
- Salvius Albigenensis episcopus, 238, 268. Fit abbas, etc., 329, ad 333. Historia asserta Gregorio, pr., 118. Obiit, 395. Ejus neptis Disciola, 301.
- Sambuca uvæ producti, 148.
- Samo, 617. Francus, 626. Rex Wlaidorum, 627. Sclavinorum, 641. Francos vincit, 642.
- Samson Chilperici filius, 235, 378.
- Samuel propheta, 14. Justus, 39.
- Sancta, sanctum, id est, Eucharistia, 152, 732.
- Sancta Maxentia oppidum, 606.
- Sanctimoniales, 1249, pr., 37. Mutata veste, 913. Vestes, 1286. Pictavienses, 725, 985, 1130. E monasterio non exeunt, 986.
- Sanctitate perfecti, qui, 1177.
- Sanctitatis titulus episcopo datus, 811.
- Sanctus ter in missa cantatus, 1229. Post contestationem, 1047.
- Sanctus martyr Lugduni, 779. — Sancti adhuc viventes, multa apud Deum possunt, 1157. Eorum virtutes Ecclesiam edificant, 754. Sunt stellæ, 1240. Honorandi, 1115. Eis detrectans divinitus puniunt, 156. Sanctorum invocatio, 844. In missa, 1361. Intercessio, 992. Victoria, bonus finis, 1265. — Sanctorum vias et gesta scribere utilissimum, 1281, 1283. Gesta replicare edificat Ecclesiam, 1231. In festis lecta, 1283. Corpora translata sepe hiantur juxta altare, 963.
- Sanguine sanctus, 960. Seu percussus, id est, apoplexia, 1022.
- Sanguinæ nubes, 390. Pluvia, 391, 203, 581, 709. Sanguineum stagnum, 396.
- Sanguinis effusio ecclesia polluta, 241.
- Sanguis ex imagine Christi lecta, 745. Sancti Stephani in ampulla collectus, 750, n.
- Sanguis e pane fuit, 242, 580.
- Sanso dux Francorum, 33, n.
- Santonum urbs, 214, 413, 556, n., 702, 885, 1106. Aquitanicæ, 698. Ibi sancti Hilarii consanguinei quiescunt, 942. Ejus abbas Martinus, 939. Coniunctus, 165, 246. Conites, Waddo, 325. Gundegisilus Dodo, 395.
- Santonum episcopi Eutropius martyr, 786. Palladius, 787, etc.; Bibianus, Trojanus, 930; Emerius, 163. — Santonicus, 454. Sub Guntramno, 399. Pagus, 634. Territorium visitat sanctus Martinus, 1132.
- Saogonia fluvius, 622, 662.
- Saonia urbs, 613.
- Sapaudus episcopus Arelatensis, 410.
- Sapientiam petit Salomon, 15.
- Saponaria villa, 1317. Ad Carum, 1318.
- Sapor rex Persarum, 27, n.
- Sapphira punitio, 472.
- Sarbiniacum villa, 1325.
- Sarcophagus plumbeus, 758.
- Sarmaticum comperitorium, 1135.
- Sarraceni, 696. Vox corrupta, 677.
- Imperium vastant, 639, 640, 641, 682.
- Exigunt tributa, 633. In Hispaniis morantur, 679. A Francis prostrati, 679.
- Legatio ad Pippinum, 701, 702. Ab Kudone in Gallias invitati, 674. Omnia devastant, vincuntur, 675. Avenionem capiunt, 678. Reges, Abdarama, 674. Athlana, Amor, 679. Amormuni 701.
- Sarsurium opus, 69, 1391.
- Saruch filius Reu, 10.
- Sathies, id est, coijux, 8. Promotor, 513. Socius, 74, et passim.
- Saturninus episcopus Tolosæ, et cæ Acta, martyrum, 23. Ætas, 24. Mar-

- tyr, 872. Tolosæ patronus, 525. Ab apostolorum discipulis ordinatus, 777. Ejus ecclesia, 289, 778. Et reliquæ Arvernus, 74, n., 797. In Burgundia, 754. Apud Turones, 755, 909.
- Saturus, 80. Fugit, 713.
- Saul rex Israelitarum, 14.
- Sauriacum villa, ibi synodus, 461.
- Savinii monasterium in Levitania, 1597.
- Savona urbs Italia, 645, n.
- Saxo Childericus, 534, 515.
- Saxonas. *Vide* Suescio.
- Saxones Bagassini, 579. Bajocassini, 237, 493.
- Saxones Eucii Francis subjecti, 1550.
- Saxones populi, 119. Paganissimi, 677. In Romano bellum, 70, 553. Victi a Francis, 71. In Italia, 219. Inde in Franciam irruunt et superantur, 185, 184, 573. Arvernos fallunt, 185. In patriam reversi a Suavis vincuntur, 230, 577. In Franciam irrumptunt, 158. A Francis victi, eos vincunt, 567, 568.
- Rebelle a Chlotario I, reprimuntur, 148. Rebellant, 153, 157. Tributarii Francorum, 154. Pacem precantur, magna utrorumque strages, 153. Iterum rebelles vincuntur, 687. Tributa ut olim solvunt, 684. Baptizantur, 685, 687, n. A tributo absolventur; eorum modus sacramentum præstandi, 647. A Carolo Martello fugati, 674. Et sunt tributarii, 677. A Carlomanno victi, baptizantur, 685. Francis juncti, 706. Caduntur, 707. — Saxonum reges, Odouacer, 554. Chut, 1271. Servi, 369. Genus e quo Egvna, 652. Insulæ ad Ligerim, 71, n. A Francis captæ, 553.
- Saxoniam Pippinus bis vastat, 687.
- Saxonica lingua, 237, n.
- Scaldis fluvius, 96, n., 97, 562.
- Scaliger emendatur, 361. Ejus sententia de anni initio apud Gregorium, 751, n.
- Scalonum vium, 126, n.
- Scamnum mensa, 224.
- Scandala reges debent secare, 1529.
- Scandalizari, id est, vexari, 559.
- Scaptarius e primis regni, 153.
- Scara, 647. Cuneus militum, 617, n.
- Scaritz, 617, 702.
- Scariberga sancti Arnulfi uxor, 534, n.
- Scarpona villa, 650, n.
- Scarponensis comitatus, 428, n.
- Homo, 630.
- Scauriniacum, 1310, 1511.
- Scena montis, quid, 1041.
- Schaudinavia, Schantanavia, 572, et n.
- Schiaticis medetur sanctus Domitius, 832.
- Schismata primum in Ecclesia, 21.
- Schola, cœtus, 504. Clericorum, 1009, 1010. Ecclesiæ Parisiensis, 520.
- Scholastica altera duorum Amanantium, 53, n.
- Scipio diaconus, 1313.
- Sclavi, 636.
- Sclavi Vinidi, 627. Francis servitium debent, 641. Bellum inter ipsos, 642.
- Sclavinorum rex Samo, 641.
- Scopilla energumena, 1201.
- Scotia, 1343.
- Scottingorum pagus, 605.
- Scramasaxi, cultri, 193.
- Scriptoria ars, 1267. In Majori monasterio, 1253.
- Scripturæ sacræ studium, 1253. Doctrina commendatur, 992. Usus a futurum explorandum, 92, et n., 157.
- Scripturæ spirituales, musica, 1030.
- Scurrilitas vitanda, 1235.
- Scutingorum pagus, 603, n.
- Scythia provincia, 50.
- Secalunici campi, 54, n.
- Secretarium ecclesiæ, 72, n. Basilicæ sancti Petri ubi concilium, 223.
- Secundellus diaconus, 1203. Delusus respiscit, 1204. Ejus ecclesiæ Namnetibus, 1206.
- Secundus inus episcopus Lugduni, 604.
- Secundinus, 134, et n. Ejus mors, 155.
- Securitatibus formula, 572.
- Securus a sancto Martino sanatur, 1034.
- Sedegundis Sigiberti filia, 580. Ea est Ingnodis, n.
- Setelemba regina, 604. Chlotildis soror, 80, n.
- Seducius episcopus Tolosæ, 651, n.
- Sedulius poeta, 238. Chilpericus imitatur, 524.
- Sedunum urbs, 574, n. 624. Episcopi, Rusticus, aut Patricius, 604, n.; Leudemundus, 624; Protasius, 1518, n. Segona. *Vide* Sequana.
- Segusium urbs, 187, 625, n., 1345. Vallis, 689, 690.
- Sellas castrum Pictaviensæ, 701, 702. Ubi episcopus Austrapius, 159.
- Sem filius Noe, 9, 10.
- Senapia monasterium, 1241. Apud Turones, 1245.
- Senatores Galliarum, 72, 315. Peregriini, 288, n. Arverni, 533, 818. Eorum filii obsides servitio deputantur, 118, 565.
- Senatoria gens Lugduni, 947.
- Senatorii ingenis superiores, 1251.
- Senatorium genus, 287, n., 529, 530, 532, 533. Ordo apud Arvernos, 1168.
- Senatus Romani in Christianos odium, unde? 20. Ejus consilio Constanti imperium datur, 652. Focam ex imperio dejicit, et Heraclum elevat, 658.
- Seneca, Seneca, 578, n.
- Senes sepulto Juliano readolescent, 819, 852.
- Senior, nobilis, 402, 405, 404. Episcopus, 1011. Senior urbis, 484. Senior ecclesia, 69. Parisiis, 984. Ecclesiæ Turonum, 776.
- Sennar campus, 10.
- Sennodius optimus legatus Constantinopoli, 1346.
- Sennonagus pagus, 626.
- Senoch (S.) obit, 210, 211. Miracula, Vita liber, 915. Vita, 1222. Monasterium, 1225.
- Senocus episcopus Elosanus, 651, n.
- Senones, 635, 659. Urbs, 496. Puer, 1075. Episcopus Anthemius, 404.
- Senuvia, 597.
- Septimania, 420, 448. In Gallia, 597, 599. Dicitur Hispania, 113, n., 454, et n., 599, n. Debellata, 409. A Guntramno devastata, 425.
- Septimana nutrit, 461.
- Sepulcra sanctorum honoranda, 1143.
- Ornata, pr., 53. Vix tangere audeat Gregorius, 285. R terra sponte elevantur, 956. Palla et cereis honorata, 917. Corona, 1002. Columba, turri, 802. Ciborio, 1596. Floribus adornata, 935, n. Lauri foliis strata, 909. Ea fideles osculantur, 525, etc. Iis appensa vota, 1598. Catenæ, etc. Insignia miraculorum, 160, 1194. Ante pascha abluta, 1070, 1098. Inde cera, pulvis, herbuke, etc. In præsidium sublata, 1004, etc. Panis et vinum ibi deposita ab itinerantibus, 1127. Ibi fenestella ad orandum, 925. Sepulcri sancti Petri descriptio, 751. Sepulcrum Domini ornare cupit Guntramnus, 1396.
- Sepulcrorum Christianorum notæ Historiæ sacræ, etc., 922, 924. Veters, apud Arvernos, 1101. Regum in monasterio sancti Germani, 1578, etc.
- Violator divinitus penitur, 944.
- Sepulturae ubi fiebant, 961. In ecclesia, 475. Inde sceleratus dejicitur, 881. Revis negata, 430.
- Sequana fluvius, 192, 293, 399, 605, n., 605, 673, 1043.
- Sequani miracula, monasterium, 971.
- Sequanum territorium, 598.
- Serapion e septem Dormientibus, 826.
- Serenati villa, 150.
- Serenatus homo Gregorii, 1134.
- Sergiopolis, 535, n.
- Sergius martyr, 355, 598, n., 850. Reliquiæ, 356, 357, 537.
- Sermones mali vitandi, 714.
- Sermones ex nube delapsi, 421. In ventre parvuli, 1110. Primum Parisiis visi, 407.
- Servatius Tungrorum episcopus, 547, n. Trjectensis, 935, n. An Arvatus? 51, n.
- Servatus legatus ad Heraclum, 657.
- Servus Tullius rex Romanorum, 17.
- Servorum matrimonia, 205, 1534.
- Sessonas. *Vide* Suescio.
- Sesteriæ auri, 742.
- Seth filius Adam, 9.
- Seusium Seusana. *Vide* Segusium.
- Severianus dux Carthaginiensis, 217, n.
- Severinus abbas, 125, n.
- Severinus episcopus Burdegalensis, 950, 951. An idem ac Colouienus, n.
- Vita a Fortunato, 952.
- Severinus Coloniae episcopus morti sui Martini interest, 1005.
- Severus, 256. Obit, 257.
- Severus presbyter, 934. Bis missam de Dominica celebrat, 935. Ejus monasterium, etc., 1402, n.
- Severus Sulpicius laudatur, 995. Vincitur, 1053. Liber, etc., de sancto Martino, 528, 999, 1001, 1004, 1006. Tacuit ejus genus, 1276. Ejus Chronicon, 11, 40.
- Sexciacensis vicus, 934 1103.
- Sexentus an episcopus? 259, n.
- Sexionas. *Vide* Suescio.
- Sexta Turoni instituta, 535.
- Sextarium, vas mensuræ, 726.
- Sexum dissimulat Papula in monasterio, 905.
- Siagrius cæcus, 227, 285.
- Siagrius civis Pictavi, 188.
- Siagrius comes, patricius Constantinopolitanus, 597.
- Siagrius episcopus Aduensis, 206, 448, 470, 521, 582, 1505.
- Siagrius magister militiæ, 70. Romanorum rex, 78, 97, 554. Suevione residet, occiditur, 536.
- Siagrius filius Desiderati episcopi, 135.
- Sicambri, 84.
- Sicharius Turonicus, 570, 457. Occiditur, 371, 372, 458.
- Sicharius legatus Dagoberti, 641, 642.
- Sichilda regina, 650.
- Sicharius Gothus, 1212.
- Siciliam Franci occupant, 154. Theoberto subjecta, 566. Ibi sanctus Gregorius Magnus monasteria condidit, 480.
- Sicyoniorum reges Europæ, Maratis, 17.
- Sidocus episcopus Elosani, 652.
- Sidonense territorium. *Vide* Sedunum.
- Sidonius Mummoli uxor, 597.
- Sidonius episcopus Arvernensis, 75, 76, 77, 150, 1158, 1159. Ex præfecto, 72. Ejus uxor, laudes, liber de uissis, 75. Sancti Abraham epitaphium, 1520. Epistola, 281, 851. Mors, 74.
- Siggo referendarius, 204, 1090.

- Sigharius Pictavius civis, 188.
Sighis regina, 652.
Sigibertus Claudus rex Coloniæ, 94. A filio interficitur, 85, 562. Ejus regnum occupat Chlodoveus, 97.
Sigibertus rex, 163, ad 196, 275, 579, 443, 582, 931, 1028, 1236, 13: 9. Gloriosissimus dicitur a Gregorio, 1045, etc., 1038. Filius Chlotarii I, 112, 567. Ejus ætas, etc., 196. Annus xi, 1038. In Ætalia, 570. Sedes Rhemis, 163. Regnat Mettis, 569. Brunchildem accipit uxorem, 1:7, 168, 570. Gogonem interficit, 571. Legatos Constantiopolim mittit, 180, 572. Pacem cum Hunis init. Et cum Imperatore Justino, 572. Ad eum Saxones redeunt, 184, 185. Quos patriæ restituit, recipit Turones, etc., 574. Per magiam ab Hunis victus pacem facit, 169. Eos fugat, Chilpericum reprimit, Suesiones capit, 163, 569. Suavis terras dat, 219. Italiam partem possedit, 445, 487. Gundovaldum pellit, 297, 559. Chlomberto succedit, 339, 1026. Pacem cum fratribus init, Sequanam transit, 1403. Prope Parisios, 802. Fugatur, 191. In Chilpericum movet, 190. Gentes externas, 192, 193. Ejus regno potitur, 194. Arelateum capit, 169. Amittit cum exercitu, 170. Turonum possidet et amittit, 261. Pictavas ac Turones, 187. Recuperat, 188. Habet Provinciam Massiliensem, 415, n. Regiones amissas recipit. Ejus fortitudo, 193. Pax cum fratribus, 575. Cum Guntramno, 440. Qui ei civitates reddit, 359. Ei lavelat Mandericus, 207. Sancti Medardi ecclesiam perficit, 160. Ei subiectionem monasterium Pictaviense, 467. Cui favet, 472. Et Turonum exemptioni, 484. Dunensi episcopatum, 345. Ea de re epistola synodi Parisiensis, 1512. In archidiaconum severitas, 186. Conatur sanctus Germanus avertere a Chilperico prosequendo, 1544. Occiditur, 193, 209, 575, 576, 1036. Ob violatum juramentum, 556. Sepelitur Suesione, 193, 576. Ejus mortem in Guntramno Chilpericus rejicit, 504. Gloriosæ memorias, 416. Bonæ, 412. Ejus filius Childebertus, 260, 577. Filia Ingundis, 248, 449. Desponsata filio Hispaniæ regis, 179. Dicitur Sedegundis, 500. Thesauri, 396. Comes palatii Gucilio, 229. Referendarii, Siggo, 204, 1090. Theutharius, 438.
Sigibertus II, 620, 1351. Filius Theoderici II, 603. In Chlotarium movet, 621. A suis desertus, occiditur, 622.
Sigibertus III nascitur ex Dagoberto, 636. Baptizatur, 657. Miraculum, n. Fit rex Austrasiæ, 647, 648, 655. In Thuringiam expeditio, 656. Infausta sepultura et sanctitas, 657, 658, n. Ejus epistola, 1533. Bajulus, 656.
Sigibertus sacerdos Monociaci, 452.
Sigibertus reclusus sancti Dionysii, 681.
Sigilæ Gotthi mors et vitæ, 195.
Sigilla, simulacra, 587, 767.
Sigillorum munitio, 358, 585.
Sigimundus sacerdos Monociaci, 451, n.
Sigiricus Sigismundi regis filius, 107, 564. Convertitur, n. Occiditur, 106.
Sigismundus rex, 596. Burgundionum, 563. Monasteria conaruit, 564. Aganense, 107. Uxores, 107, 564, 1502. Sigiricum filium occidit, 108. Filia milit Theodorico regi Francorum, 108. Occiditur, 109, 223, 564, 805. Monachus fuit, 109, 804, n. Petiit panem in hoc mundo, 804. Martyr, 109, n. Missa in ejus honorem pro frigidicis, 805, 1361.
Sigivaldus, 340.
Sigivaldus dux, 215. Primus in aula Theoderici, 129, 1166. Arvernis præfectus, 116, 1211. Ecclesiæ Bona invadens, efficitur amens, 122. Villam sancti Juliani invadit, 859. Erat regis patrens, occiditur, 127. Ejus hostias, 858. Filia Ranichildis, 1213.
Signa in processione delata, 205. In receptione regis, 375.
Signum sonans matutinum, 1068.
Horam tertiam, 978.
Sigouldus dux, 623.
Sigona. Vide Servana.
Sigulfus, 190. Regnum affectabat, 351. Dux, 391, 574.
Silentium a diacono in missa Indictum, 357, 1394.
Silluvius Bajocassinus, 1127.
Silvanectum urbs divisa inter reges, 439, 440. Sub Childeberto II, 442. Territorium, 291. Episcopi Letaldus, 165, n.; Malulfus, 326.
Silvester episcopus Cabilonensis, 969.
Silvester electus episcopus Lingonensis moritur, 207.
Silvestro papa sanctus Remigius comparatus, 84. Ejus Acta, 84, n.
Silvia Celsi patricii uxor, 104, n.
Silvinus abbas, 1228.
Silvius rex Latioorum, 17.
Silvius martyr Lugduni, 779.
Simeon filius Jacob, 11.
Simeon episcopus Jerosolymitanus, 21.
Simeon stylites Antiochenus, 588, 517. Miracula, vitæ liber, basilica, etc., 916.
Simeonis vaticinium, 715. Sepulcrum, 749.
Simillinus episcopus Namnetensis, 790, 791.
Similimus Bajocassinus, 1127, n.
Simois fluvius, 170.
Simon episcopus peregrinus, 546.
Simon presbyter Turonensis, 1041.
Simon tunicam Domini prodit, 600.
Simon magus, 20, 70, 265, 515. A sanctis Petro et Paulo victus, 750.
Simoniz labes in Galliis, 1171.
Simplicitatem Deus arguitæ præfert, 1059.
Simplicius Aduæ episcopus, 956, 958. Ejus cum uxore mira cæstias, 957. Sepulcrum, 953.
Simplicius episcopus Bituricensis, 24, n., 552, n.
Simplicius Viennæ episcopus, 67.
Sina mons, 15.
Singibertus abbas Sancti Dionysii, 681, n.
Sinistra an dextera nobillior, 812, n.
Sinodia uxor Mummoli, 597, n.
Sinonis fallacia, 715.
Sintela rex Hispaniæ, 645. Dejicitur e solio, 646.
Sintela II, rex Hispaniæ, 653.
Sirivaldus interficitur, 158, 156.
Sirojalense oratorium, 1019.
Sisbertus Hermenegildum occidit, 249, n.
Sisciacensis ager, 1509. Oratorium, 1313, 1314.
Siscæ episcopus, Quirinus, 26.
Sisebodus seu Sisibutus rex Hispaniæ Romanos pellit, 610. Obiit, 645.
Siseguntia regina Suevorum, 320, n.
Sisenandus Hispaniæ rex, 646, 653.
Sisinnius magister militum, 187.
Sistus rex Iacedæmoniorum, 17, n.
Sisulfus Cenomanicus, 1064.
Sixtus papa martyr, 22.
Smaragdus lapis Neronianus, 855, n.
Smaragdus Ravenus præfectus, 1547.
Socratas occiditur, 492.
Sodoma, 276, 518, 711.
Sogiontensis comes Ænovalaus, 857.
Sol, in eo signa, 173. Solis dies, Dumnica, 119.
Sola, seu Senla vallis, 640, n.
Solaria, 52, 501.
Solæ, sandalia, 769.
Solemniciense monasterium, 706, n.
Solemnis episcopus Carnoteni in euitio, 911. Vita, translatio, etc., 1599.
Solitudo ad orandum, etc., apta, 1219.
Sollius, 150. Apollinaris Sidonius 851.
Solodurnum urbs, 604, n.
Solon, 1536.
Solonæensis vicus, 528.
Solseodorum formula, 1553.
Somni oppressio, 1258.
Sona, 1332.
Souchidius Caroli Martelli uxor, 674.
Sonipes, equus, 786, 900.
Sonnon Francorum dux, 549, 550.
Sophia augusta, 503, 578, 579, 728.
Justini uxor, 229, 575. Tiberio insidiatur, recluditur, 240.
Sorabi, seu Sorbi populi, 642, n.
Sora, regni pars, 192, etc.
Sortes per sacram Scripturam, 92, et n., 157. Sanctorum damnatæ, 318.
Sortilegia damnanda, 882. Inutilia, 1021. Ligatura, 882.
Sostratus, 1262, 1263.
Spania. Vide Hispania.
Spatarius regis Caritatio, 562.
Spectare missas. Vide Missa. Solemnia, 1073. Divina, 404. Solemnitatem 701, et passim.
Spes in Deum habenda, 482.
Sphæristæ, 892.
Spinogelus villa, 651.
Spinsia villa publica, 613.
Spiritus sanctus principalis actus, quare? 103. Equilias propugnatur, 253. Divinitas, 46, 49, 294. Ab Ariana impugata, 813, 814. Processio, 6 et n. Fructus qui, 1159. Ejus typus in columna Israelitarum, 14.
Spissia villa, 613, n.
Spolium, 455.
Spouda lecti, 1171, 1172.
Spongia Christi, 729.
Sponsalia, 506, 507. Ritus, 1252. Francorum, 558.
Spousio, 155, n.
Sportula virtuti presbyteri, 1519.
Stalonus villa, 183.
Stadij mensura, 10, 1387.
Stamus martyr Lugduni, 779.
Stampe, 606. Pagus, 440, 652. Devasatus, 515.
Stanno ecclesia cooperta, 550.
Staticola, 9.
Statiq officii divinis, 143.
Statura humanitas dicta, 258. Status, 163.
Statuuncula, statuunculus, 9, 1387.
Stavera urbs, 676, n.
Stella magorum in puteo, 721.
Stella, in iis signa, 681.
Stephanus protomartyr, 21. Jerosolymis passus, 753. Apparet in veste alba, 760. Ecclesiæ Romæ, 432. Arvernis, 70, 75, n. 1164. Aduæ, 954. Canacis, 671. Massiliæ, 287. Metus, 53. Turoni 758, 1397. Monasterium Divione, 1180, n. Reliquiæ, 748. Biturigi-bus, 24.
Stephanus III papa venit in Franciam, 688. Hiemat apud sanctum Dionysium, 683. A Francis restitutus, 691.
Stephanus episcopus Lugduni, 1525.
Stilico Francus proterit, 62. Ejus gesta Castino Fredogarius tribuit, 550, n.
Stipulo, 574, n.
Strataburgum urbs, 460, 516.
Stratocles frater Egeæ, 1263.

Stratocletanus presbyter, 912, n.
 Stremonius episcopus Arvernaensis, 23, 99. A Romanis episcopis misus. Ictodori sepultus, 918.
 Studia in Gallia tepescunt, 1.
 Stuple, 573.
 Stylus ad scribendum, 771.
 Suavegottha, 167, n. Uxor Theodorici I regis Francorum, 108, n.
 Suavi, 674. *Vide* Suevi.
 Suavia postmodum dicta Alamannia, 681.
 Subdiaconatus officium, 146.
 Subdiaconus vinum consecrandum altari offerrebat, 947.
 Subola vallis, 619.
 Subreguli Francorum qui, 60, n.
 Suarium, 517. Episcopi, 502.
 Suessio, 79, 264, n., 291, 295, 308, 427, 435, 469, 510, 536, 576, 581, 633.
 Capta a Sigiberto, 569. Sedes Syagrii regis, 78, 535. Chlotarii, 563. Et Chilperici, 569, 202. Qui circos edificat, 222. Ibi Carlomannus consecratur, 704. Sancti Medardi basilica, 244, 632. Et sepulcrum, 160, 162. Sepelitur Sigibertus, 193. Episcopus Doctirigisilus, 461. Confessor sanctus Medardus, 1247. Suessioniensis Mummolenus, 484. Pagus, 309, 1104. Territorium, 203, 205.
 Suetensis pagus, 611.
 Sueti Saxones proterunt, 220, 577. Terras accipiunt, 219. Sub Chroco rege, 711. Sub Trasemundo in Hispanias transeunt, 712. Id est Alamanni, Galliam occupant, 44. Ariani, 1012. Fiunt catholici, 1015. Eorum legati, 253. Wisigothis subjecti, 320, 580. Reges. *Vide* Galicia. Regina Siseguntia, 320, n.
 Suevi Transalbenses, 210, n.
 Suggestio, 473. Pro episcopatu, 283. Sugintenses, 617. Pagus, 612.
 Suilla porcorum grex, 1118
 Suillina tergora, 516.
 Suintilla. *Vide* Sintela.
 Sulpicii Alexandri historia, 87.
 Sulpicii Severi, episcopi Biturigum laudes, 1260. Sancti Felicis corpus inventum, 981. Concilium Arvernis cogit, 515. Obit, 520.
 Sulpicius Pius, 1355. Episcopus Bituricensis dicitur patriarcha, 232, n.
 Sulpicius Severus. *Vide* Severus.
 Sunnia fluvius, 63, 531.
 Sunna episcopus Arianus, 456, n.
 Sunnegisilus comes stabuli, 462, 463. Tortus, reus Chilperici mortis, 511.
 Sunnulfus abbas Randanensis, 174.
 Sunno dux Francorum, 57. Regalis, Rex, 59. Subregulus, 60.
 Superiorum facultas arguitur, 174.
 Superventa quid, 411.
 Supplicatio cum sanctorum reliquiis, 961, etc.
 Suppliciorum aeternorum meta caro superanda, 1285.
 Supplicius episcopus Viennæ, 67, n.
 Susanna uxor Prisci Lugdunensis episcopi, 177. Punitur, 178.
 Susio fluvius, 426, n.
 Su-spensio, pr., 58. A Communione, 1195. Ab ordine, 392.
 Sybillæ locus de Bruna, 571, 1390.
 Symbolum fidei, 6.
 Symnulfus abbas, 174, n.
 Symphorianus Aedunensis, 872.
 Acta, 958. Natale, 531. Ecclesia, 69, 400. In Arvernia, 783, 784. Parisiis, 1370. Monasterium Bituricense conditur, 962, 963.
 Synicelli episcoporum, 312, n.
 Syra Persarum regina, 308, n.
 Syria, 831. Incursant Germani, 707.
 Urbs Apanea, 180. — Syri, 756. In ecclesia Parisiensi schola, 520. Eorum

lingua laudes dictæ Guntramno, 578.
 Syrus Eufronius, 356. Syrus interpres Gregorii, 829.
 Syrus militiæ magister, 59.

T

Tabellæ ceratæ, 621, 771.
 Tabulæ ludus, 506, 507, 607.
 Tacihildis energumena, 1201.
 Taifali populi, 159, n.
 Taleuta Domitii ad fœnus danda, 1115.
 Taloardus dux Langobardorum, 574.
 Talua vicus in Bœrri ano, 934.
 Tarahemenses, 220, 578.
 Tarasia sancti Paulini uxor, 988.
 Taro dux, 627, n.
 Tarraco urbs, 248, n., 249, n.
 Taso dux Langobardorum, 628, 629.
 Taso dux Tuscanæ, 645.
 Tassilo dux Bajoariorum, 691.
 Tatonis Wistrimundus, 521.
 Tauredunum hiatu absorbetur, 171.
 Tauriacus vicus Turonum, 336.
 Taurini dux Charoaldus, 628. Episcopus Rufus, 750.
 Tausiriacum monasterium, 1241.
 Templum Salomonis a Nabuchodonosor spoliatum, 15. Desolatum, 19.
 Templi incendium sub Romanis, 21.
 Reædificati epocha, 576, 676.
 Temporalia flagella erudiunt, 1292.
 Temporius, 238, n.
 Tenulfus Palatii comes, 1119, n.
 Terentius comes Lemovicensis, 399.
 Tergium vox corrupta, 645, n.
 Teromani, 578, n.
 Terra repromissionis, 11.
 Terræ motus 71, 221, 242, 295, 330, 316, 535, 580, 1135. Arvernis, 1174.
 Terrenum mare, 711.
 Tertæ horæ cursus, 978. Apud Turones, 535.
 Tertium castellum Italiae, 1017.
 Testamentum scriptum, 246. Sigillatur, etc., 756. Publice ex Romano lege relegendum 1187. Sancti Aridii, 1308. Sancti Perpetui, 532, 1317.
 Testes qui contra episcopos, 263.
 Tetrada uxor Eulahi nupsit Desiderio, 416, 490, 491. In concilio damnatur, 492.
 Tetradius episcopus Bituricensis, 122, 859, 860.
 Tetradius Cautini consobrinus, 175.
 Tetricus episcopus Lingonum, 137, et n., 206, 380, 967, 1181. Pappolum cædit, 209. Obit, 207. Sepulcrum, 1402.
 Teutharius presbyter committitur in causa Chrodieldis, 476, 508.
 Tetricius vicus, 670.
 Thare filius Saruch, 10.
 Thau inscriptio, 145.
 Thaumastus episcopus Momociaci, 937.
 Thebæi martyres Coloniae, et eorum basilica, 792. Aureorum sanctorum dicta, 793.
 Thebei seu Theophei rex Ægyptiorum, 17, n.
 Th clæ dicitur Melania, 28.
 Theodoaldus major domus, 1335.
 Theifali apud Pictones, 159, n.
 Theiphala Pictorum pagus, 1223.
 Themellum villa, 1157.
 Theoda rex Hispaniæ, 131.
 Theoda Wiliacharu filia, 1088.
 Theodatus rex, 107, n. Tuscæ tum Italiae, 132. Francis pecuniam solvit, 133, 566.
 Theodebaldus rex Francorum, 138, 146, 153. Parvulus, 145. Uxor Walde-traja, 367. Mores, etc., 147. Scribit Justiniano imperatori, 1336. Patris sui

honorem vidit, at, 1357. Obit, 148, 367.
 Theodebaldus filius Chlodomeris, 110, 364. Occiditur, 365.

Theodebaldus filius Goffredi, 684.
 Theodebertus rex, 105, 196, 593, 576, 755. An mater seu soror Theodechildis? 167, n. It cum patre adversus Thoringes, 111, 112. In Gotthos misus, 127. Succedit patri, 128, 565. Deutheriam et Wisiga dem uxores habet, et dimittit, 127, 129, 565. Magnus, Franci nominis vinlex, Constantinopolim obsidere parat, 129, n. Eius epistola ad Justinianum imperatorem, 1536. Minc in Theodatium regem Italiae, 155. A quo recipit pecuniam, 566. Expeditio in Italiam, 153. Quæ ei subijcitur, 134. Et Sicilia, 516. Saxones in Italia stabili, 575. In Chlotarium movet, 129. Obsides ex Arvernis capit, 816. Danos pellit, 565. Et regem eorum interficit, 106. Ermentridum occidit, 565. Givaldum a nece reservat, 128. Eius virtutes, 129. Visitat lora sacra, 975. Uxor Virduencesis, 135. Vitia, 1231. Et scribit Aurelianus episcopus, 1335. Patres Arvernicæ synodi, 1331. Obit, 156, 138, 567, 576. Rhemos rediens, 163, n. Eius Cancellarius, 1285.

Theodebertus II, filius Childeberti II, 423, 441, 453, 460, 507, 1352. Nativitas, 409. Moribus, 452. Suessionibus, etc. Dimittitur, 461. Suessionas mittitur regnatorum, 461. Austrasix rex, 601. Chlotarium lugat, 603. Pacem cum eo init, 606. Aliis regibus junctus in Theodorico movet, 609. A fratre impeditur, 606. Fit pax, 607. Alsatiam invadit, 616. Alsatiam recipit, uxore occisa aliam ducit, 617. Iterum a fratre vincitur, et capitur, 619. Eius mors Brunichildi imputata, 623. Uxor Bilihildis, 611. Filii, 623.

Theodebertus Chilperici filius, 169, 190, 369, 371, 1299. Turones invadit, 261. Capitur, 163. Regiones devastat, 191. Sigiberto restituitur, 193. Occisus sepelitur Eucolism., 194, 196, 205. Eius necis auctor Guntramnus dux, 217, 218.

Theodechilda regina, 928.
 Theodechildis Chariberi uxor, 165. 570. Guntramno nubere cupit, retrahitur, etc., 167.

Theodechildis Theodorici uxor, an filia? 167, n. An Chlodovei filia? 168, n. Nubit Hermegiselo, et Radagen Warnorum regibus, *ibid*.

Theodechildis uxor Theudberti II, 617.

Theodefredus dux, 574. Ultrajuranus obit, 600.

Theodegiselus rex Hispaniæ, 131, 566. Obit, 748.

Theodegottha uxor Sigismundi, 1392.

Theodelinda, seu Theudelane, Childeberti II soror, 609, 622.

Theodelinda regina Langobardorum, 449, n. Eius genus, 621, n. Agnos uxor ex Francorum genere, 610. Fuerat Childeberto II desponsata, 610. Agilulfum regni et tori socium admittit, 488. Eius filii, 611.

Theodemeris Diaconus, 1050, 1051.
 Theodemeris Francorum rex, 62, 550.

Theodemirus rex Galliciæ, 1012, n. Legatio Turones, etc., 1014, 1405.

Theodemundus mutus, 1009.
 Theodisclus dux Gotthos, 131, n.

Theodo comes Viennæ, 688.
 Theodogottha Alarici uxor, 94, n.

Theodonis villa, 688.

Theodoricus Magnus Italiae rex, 364, 710. Italicus, 808. Eius uxor soror Chlodovei, 151, 566. Augofada France,

1592. Filia Amalasantha, 151. Chlodoveo gratulatur ob victos Alamannos, 152. Alamannis dat sedes in Italia, 153, n. Pacem inter Chlodoveum et Alaricum procurare cupit, 91, n. Alarici regnum regit, 91, n. Filia uxor Sigismundi, 107. Persecutionem in Italia movet, 766. Ejus mors, 151, n., 767.

Theodoricus, Theodori Wisigothorum rex, 53, n. *Vide* Theodorus.

Theodoricus, Teddricus, seu Eorichus rex Gotthorum, 71, n.

Theodoricus frater Thoresmodi regis, 708.

Theodoricus filius Sigiberti regis Coloniae, 562.

Theodoricus rex Chlodovei filius, 80, 105, 559, 562. Expeditio, ad patrem redit, 95. Ejus regnum, 569. Regnum et sedes Rhemis, 105. Ibi regni caput, et sedet Mettis, 563. Cum Childeberto foedus init, 118. Pacem contra Chlotarium ineunt, 565. Theodeberto filio Wisigardem destinat, 127. Eum in Gotthos mittit, 127. In Danos, 106. Ejus expeditio in Thoringiam, 107, 110. Eos vincit, 111. Regem interficere putatur, 112. Rediit, 115. Ejus uxor Sigismundi filia, 105, 514. Theodechildis an uxor aut filia? 167, n. Chlodomeri in Burgundiones ire promittit, 109. Ire renuit, 114, 564. Parat in Arvernos, quos devastat, 115, 564, 785, 858, 867, 1166. Urbem obsidet, 1161. Sigivaldum ibi praeficit, 116. Eum occidit, 127. Chlotarium fratrem occidere tentat, 112. Mundericum rebellem obsidet, 117. Desideratum episcopum Virdunensem vexat, 153. Incusante Srivaldo, qui occiditur, 156. Leges Christianae religioni accommodavit, 1534. Sanctum Nicetium colit, 1253, 1254. Sanctum Portianum, 1167. Sancium Quintianum Arvernensem episcopum institui jubet, 106, 1161. Obiit, 128, 565. Ejus statua antiqua, 1371.

Theodoricus II, rex, filius Childeberti II, 426, 411, 598, 1352. Nascitur, 421, 602. Burgundiae rex, a 601 ad 623, 649. Sanctum Gallum amat, 1170, 1171. Veneratur sanctum Columbanum, 611. Cum eo colloquia et rixae, 611 ad 616. Desiderium episcopum de idi jubet, 609. Witterici regis filiam in uxorem petit, 608. Quam dimittit. Regum in eum vana conjunctio, 609. An concubinas habuerit? 612, n. Chlotarium fugat, 605, 606. Alsatia ei attributa, 616. Quam, etc. Dimittere cogitur, 617. In Theodebertum movet. Fit pax, 607. Utriusque placitum, 611. Insidias parat fratri suo, 617. Junctus Chlotario fratrem fugat, 618. Bis vincit, 619. Caput, Austrasiam occupat, 619. In Chlotarium II movet, moritur, 620, 1351. Ejus filii, 620. Ejus et filiorum mors in Brunichildem rejecta, 623. Filii, Sigibertus, 605. Childebertus, 604. Corbus, 605. Meroveus, 608. In eos conjunctio, 621, 622. Occiduntur, 622, 623.

Theodoricus III filius Chlodovei II, 665. Rex, 664, 1533. E throne dejicitur, 665. Resistitur, 666. Bellum cum Dagoberto II, 667, et n. A Pippino fugatur, obiit. Ejus filii, 670.

Theodoricus IV. [Calae] rex, 674, 675, 1553, n. Diploma, 1384.

Theodoricus Chilperici filius, 501, 509, n.

Theodoricus Britanniae comes, 220, 577.

Theodorus, 757.

Theodorus Gotthorum rex, 54, 56, 707. Obiit, 55. Verum nomen et aetas, 1549.

Theodorus episcopus Consoranensis, 968.

Theodorus episcopus Massiliae, 286, 287, 27. Gundovaldum suscipit, 298, 565. Eum Guntramum insequitur, 585, 584. Item et Childebertus II, 384. Ligatur, absolvitur, 288. In synodo, 593. Ejus luis tempore sollicitudo, 447. Dæmon eum insequitur, laudes, 384.

Theodorus episcopus Turonensis, 96, n., 105, n., 125, 535.

Theodorus e septem Dormientibus, 1271.

Theodorus laicus, 1120.

Theodorus vir spectabilis, 1336.

Theodora uxor Leuvigildi, 217, n.

Theodosiana lex, 188.

Theodosius imperator, 29, 56, 549, 827, 828.

Theodosius episcopus Rutenensis, 259, 514.

Theodulfus abbas electus episcopus Cenomanensis, 285.

Theodulfus civis Tironicus, 1118.

Theodulfus comes Andegavi, 591.

Theodulfus diaconus Parisiensis, 501.

Theodulfus energumenus, 1261.

Theofridus episcopus Albigensis, 550, n.

Theotheria Theodeberti I uxor, 565.

Theotolo episcopus Turonensis, 877, n.

Thephei rex Aegypti, 17, et n.

Theaurarii, 611. Regii, 534. Chlodovei principis, 251.

Theauri mira inventio, 582. A Tiberio, 250, 578. Narsetis, 251.

Theauri publici, 522.

Theaurizandum in coelis, 1224. Theaurus verus pauperum recreatio, 250.

Thessalonica, 1262, 1263.

Tetfalia, 211.

Theud... *Vide* Theod...

Theudela dux Ultrajurani pagi, 625, n.

Theuderodus, Theudo Wisigothorum rex, 55, n., 566.

Theudichusa Alarici uxor, 94, n.

Theudic do uxor Sigismundi, 1592.

Theudix rex Hispaniae, 748, n.

Theudoalvus major domus, 671. A Francis impugnat, 672.

Theudoenus comes Viennae, 688.

Theutharius referendarius conversus fit presbyter, 458.

Thisina, 105.

Thomas apostolus 1251. Passus in India, ubi monasterium, 756. Translatus Edessam, Passionis Historia, 756.

Thomas Jerusolymitanus episcopus, 600, 1596.

Thoresmodus Gotthorum rex, 54, 646, 708. Ab Aetio decipitur, 709. Interficitur, 56.

Thoringi, 619. Eorum in termino Chlodio habitat, 551. In Francos savitia. Dolus, ab eis vincuntur, 111. Thoringus Brachio abbas, 215. Reges, Bisinus, 66, 552; Badericus, Hermenegridus, Bertharius, 106, 565. Reginae, Bisina, 66, 552, 553; Amalaberga, 107, 565.

Thoringia, 66, 113, 620, 681, 709. Ibi Childericus rex latet, 551. A Winiid vastata, 642, 646. A Chlotario I, 148. A Francis occupata, 62, 63, n., 79, 111, 115, n., 565, 1356. Fere libera, 658. Excidium, 111, n. Dux Radulfus, 648, 656.

Thornua, 575.

Thorniaci episcopi Graeci Historia, pr., 139, 511.

Thracia, 706, 1262. Bellis agitata, 59. A Gotthis, 28. A Sarracenis illata, 652, 653.

Tharsemodus. *Vide* Thoresmodus.

Tiberius imperator Romanus, 18, 19.

Tiberius filius Caesar, 179, 229. Ejus virtutes, 180, 230, 240. In pauperes liberalitas, 250. Theaurus invenit, 250, 251. Sub cruce, 578. Imperator, 259, 249, n., 271, 581. Justiniani insidias evadit, 259. Tum Sophiae augustae, 240. Expeditio in Persas, 240, 579. Auxilium ei petit Hermenegildus, 519, n. Ejus duces in Hispania, 294. Numismata ad Chilpericum missa, 275. Elogia et obitus, 503, 504.

Ticinum Italiae urbs, 153, 487, 614, 690, 691, 692, 1550.

Tifaugia apud Pictones, 159, n.

Tigernum, 115, n. Castrum, 785.

Et monasterium, 798.

Timor Domini, 1285, 1286.

Timor humanus Gundobadum perdit, 88.

Timotheus martyr Rhemis, 785. Ejus basilica, 786.

Titus martyr Lugduni, 779.

Toarcus castrum, 696.

Tolbacium urbs, 94, 112. Pugna sub Chlodoveo, 82, n., 153, n. Sub Childeberti filis, 619.

Toletum urbs, 249, 520. Concilium III, 598, n. Arianorum, 248, n.

Tolosa, 78, 88, 289, 512, 552, 556, 562, 821. Patronus Saturninus, 525.

Et martyr, 872. Ibi sanguis pluit, 709. Capitolium, 25. Theauri Alarici regis, 95. Ejus sedes, 709. Chariberti II, 634. Suscipitur Gundovalvus, 350. Degit Rigunthis, 537. In basilica sanctae Mariae 558. Ejus pagus, 402, 634. Terminus, 416. Episcopus Sagittario promissus, 552. Nemo ex civibus eum habet, 25, n. Exeritus, 646. Tolosanum, 567. Tolosani, 599, 451.

Tolosa episcopus Saturninus, 25, 777. Exsuperius, 67. Magullus, 350.

Seducus, 631, n.

Tonitua, etc. Dæmon excitat, 895.

Tonsura clericalis, 920. A sancto Petro instituta, 750. Tonsurae votum, 1092. Humilitatis capillis, ad conversionem, 1039. Penitentis moribundi, 501.

Torchot. *Vide* Turchot.

Tornaci Chilpericus inclusus, 191, 235. Exit, 195. Tornacensis pagus, 264. Villa, 1122, n. Tornacensis Franci, 520. Episcopus Cursmarus, 253, n.

Tornodorum castrum, 206, 902. Pagus, 970. Episcopus Mundericus, 276.

Tornomagensis vicus, 528.

Torques Germani gestabant, 128, n. Totila rex Italiae occisus, 576.

Traditione apostolica fides approbata, 497.

Traducta inter Hispaniam et Africam, 45.

Tragulla, 151. Occiditur, 152.

Traiani pers cutio, 21.

Trajectum M. se, seu inferius, 52, n. Urbs, 52. Eius episcopi prima mentio, 953, n. Arvatus, an Servatius? 51, n., 953. Monulfus, 953. *Vide* Tungri.

Tranquilla, 152, n.

Tranquillus episcopus Divione, 950.

Abbas, n.

Transalicensis vicus, 1217.

Transiguratio Christi, 518.

Transilvensis pagus, 1044.

Transjurana Burgundia, 600, n.

Transjurani ab Alamannis victi, 617.

Transligerium pagus Turonensis, 1015.

Transmigratio Isaelitarum, 16.

Trausobadus presbyter Rutenensis, 259.

Trausobadus presbyter Galalitanus, 515.

- Transvolutum opus, formæ, 408, etc.
 Transmundus Wandalorum rex in Gallis, Hispania, Mauritania. Catholicos persequitur, 44, 50, 712. Gesta Genserici ipsi tribuantur, 44, n. Obiit, 45.
 Trauvilla, 566, n.
 Trece urbs, 575, 604, 698. Campaniæ, ubi concilium indictum, sed non habitum, 585. Vide Tricassini.
 Treuorchium castrum, monasterium, 784.
 Treselliaceps monasterium, 1218, n.
 Treveri, 57, 59, 156, 525, 565, 630, 835, 1255. Lue afflicti, 1257. Obroci furorem non sentiunt, 711. A Francis incensus, 62, 550. Qui ibi hiemant, 519. Sedes Maximi tyranni, 29. Qui dicitur Trevericus imperator, 852, 1153. Urbis patroni, 1257. Territorium, 587. Terminus, 119. Ejus ecclesiæ Arverni clerici addicti, 1170. Trevericus negotiator, 1150.
 Trevirensis episcopi, Maximinus, 28, etc.; Eucharius, 1237; Magneticus, 584, etc. Sanctus Nicetus, 525, etc. Aprunculus, 171.
 Trians plus argenteo valet, 1028.
 Tribunal ecclesiæ, 505, 850, 1515.
 Tribunal officium, 549, n.
 Tribunitia potestatis vir, 515.
 Tribunus Jovianorum Heraclius, 58.
 Tribunus Animus, 1044.
 Tributa publica, 772, 548. Exempti Turones, 435. Arverni clerici, etc., 490. Franci ingenui vi subjecti, 545.
 Tributaria functio, 453.
 Tributarii locorum sacrorum sponte facti, 985.
 Tricassinorum urbs, 794. Campaniæ, 919. Placitum, 652. Pagus, 693, 700. Territorium, 539. Treccases, 708.—
 Tricassini episcopi, Lupus, 949. Camelianus, 959, n. Agrecius, 404. Galomagnus, 1191. An Victor, 251, n. Vide Trece.
 Tricassinorum episcopus Victor, 251.
 Trifeme martyr Lugduni, 779.
 Trinitatis fides, 6, 7, 152. Miraculo comprobatur, 737. Defensor sanctus Martinus, 527. Impugnatus Chilpericus, 256. Equalitas, 49, 316, 434. Propugnatur, 253 et seqq. Unitas essentialis miraculo comprobatur, 813, 814. Ejus cultores bonis abundant. Ejus figuræ, 103. Invocato dæmones fugat, 1250. Confessio, 248. In baptismo, 84. Adjuturium invocat Gregorius, 1066. Missa in ejus honorem, 1280.
 Triquilla, 566, n.
 Tristega quid, 412.
 Tristitia nimis Deo displicet, 1215.
 Triuva præpositus cubiculi, 566, n. Trofima, 1265.
 Trojam Franci construunt, 519. Rex Priamus, inde Francorum reges, 548. Bellum, 705. Excidium, 170. Captivitas, 707.
 Trojanus episcopus Santonensis, 910, 1403.
 Trophas, Trophas rex Argivorum, 17.
 Trophimus episcopus Arelatensis, 25.
 Truchio, 1161.
 Tructie ingentes in lacu Lemanno, 806.
 Trudulfus palatii regalis comes, 451.
 Tutium oppidum, 158, n.
 Tulbiacum. Vide Tolbiacum.
 Tulca, Tulga rex Hispaniæ, 635.
 Tullum civitas, 618. Campania, 618. Concilium indictum, 1537.
 Tungria, et Tungrî, 62, n., 65. Ejus sedes Trajectum translata, 953, n. Episcopi, Aravatus, 51, 547. An Servatius? 51, n., 955, n. Falco, 92, n.
 Tunica Domini invenitur, 600. Adoratur, 750. Argentifolii servatur, 729, n. Turba urbs, 425, n. Bigerronum, 801, n.
 Turchot rex, a quo Turci, 706.
 Francorum affines, 549. Barbari, 125, n. Turenses, 617.
 Turnacensis villa Cenomaniensis, 1122.
 Turonis, Turonica urbs, etc., 163, 254, 255, 256, ad 267, 287, 318, 552, 408, 411, 440, 450, ad 458, 489, 516, 574, 577, 702, 759, 745, 758, 901, 910, 978, 1006, 1045, 1065, ad 1069, 1081, 1085, 1090, 1092, 1099, 1107, 1125, 1130, ad 1136, 1155, 1228, 1278, 1295. A censu exempta, 455, 451. A Cenomanis oppressa, 1056. Cum ecclesiis succenditur, 161, 535. Ecclesiæ devastat Leudastes, 259. Dysenteria vexatur, 1070. In Victor Chlodoveus consul et augustus dicitur, etc., 95, 535. Ibi Chlotarius, 162. Chlodoveus filius Chilperici, 214. Sanctus Germanus episcopus Parisiensis, 1045. Roccolenus, 204. Legatus Hispaniæ, 316. Degit Chlotildis, 565. Et obiit, 141. Sub Chariberto, Sigiberto, Chilperico, 261. Fam Chilpericus invadit, 187, 190, 201. Reddit, 193. Sigiberto recuperat, 188. Ibi seductor, 422. Alter, 425.
 Turonum primasidæ præco, 526. Prima basilica, 527. Patronus sanctus Martinus, 525. Ejus basilica. Vide Martinus Sancti Juliani. Vide Julianus. Vide Radegundis. Seniores ecclesiæ, 776. Cæmeterium, 527. Jejunia, vigiliæ et festa, 530, 531, 536. Ecclesia, 532, 534, 450. A Gregorio reedificata, 556, 1596. Ejus familia, 915. Cathedra, 217. Sedes, apostolica dicta, 166, n. Cahonis Turonensis, expositio, 1598.—
 Turonici, 301, 359, 340, 351, 426. Lue vexati, 826. Contendunt pro corpore sancti Martini, 54. Quod possident, 1140. In Britannos moti, 257. Expetunt Catoneth in episcopum, 148, 149. Eufronium, 155. Bellum civile, 370, 437. Populus, 224, 1024, 1098. Cives, 1074, 1127. Theodulfus, 1118. Wistri-mundus, 524. Sanctus Litorius, 527. Sanctus Briccius, 528. Injurius, 554. Homo martyrum reliquias e flammis eripit, 755. Monetarius, 1292. Archidiaconus Probatas, 915. Monasterium Sancti Brachionis, 1215. Majus monasterium, 1251, etc. Regio, 215. Vasiator, 191, 219. Diocesis, 905. Pagus, 289, 1137. Ibi Benignus episcopus, 906. Nobilitatensis, 900. Parochia Paternacensis, 1192.—
 Turonicum, 267, 242, 506, 349, 571. Devastatur, 303. Territorium, 295, 910, 885, 1020, 1065, 1096, 1103, 1225, 1241, 1245. Ob sancti Martini reverentiam servatum, 92. Terminus, 289, 537. Vici, 528, ad 556. Alingavium, 740. Ambacium, 91. Caino, 221. Ceratensis, 822. Evena, 147. Gaudiacum, 878. Icidionensis, 790. Orbanacum, 825. Priscinacum, 1194. Villa Martinacensis, 900. Turonensis comes, Agilo, 1517, etc.; Alpinus, 1025; Leudastes, 215, etc.; Eunomius, 260, 262, etc. Dux Eunodius, 306, etc. Berulfus, *ibid.*—
 Turon. episcopi, fere omnes e Gregorii cognatione, 257. Eorum catalogus ad Gregorium, 526 et seqq. Vide eos suis locis. Chronologia, 553. A Gregorio ad Landranum, 1586.
 Turquos rex, inde Turci, 706.
 Turis ex vasis sacris, 1315. Benedictio, 1505. Ad mysterium corporis dominici reponendum, 818. Ad Eucharistiam servandam, 1566, p., 57. A Felice episcopo facta, 981, n., 1365, 1566. Hol cryso tecta, 551. Supra sancti Dionysii sepulcrum, 802.
 Toscana provincia, 628. Dux Taso, 615.
 Tuscæ rex Theodadus, 152.
 Tygris Mauriçonnæ ecclesiæ constructi, 1542, 1543.
 Typus tertianus, 1153, 1111. Quantanus, 1105.
 Tyrrhenum mare, 562, 711, n.

U

- Ubitergiom urbs, 645.
 Ueetlicæ urbis, etc. Dux, Nicetius, 591. Episcopi, Ferreolus, Albinus, Jovinus, Marcellus, 281.
 Ugernum prope Arelatem, 402. A Gotthis captum, 425.
 Ulicæcudæ injuriæ forma, 372.
 Ulda fluvius, 495.
 Uldia episcopus Arianus, 419, n.
 Ulfredo insidiatur, 456, n.
 Ulfarius prestyter, 1158.
 Ulpus martyr Lugduni, 779.
 Utrajurana regio, 600, n. Pagus, 605, 617, 622, 625, 660. Comes Fredericus, 688. Duces, Theodfredus, 574. Herpo, Eudelanus, 625.
 Ultragutha Childberti uxor, 160.
 568, n. Virtutes, 1015. Tumulus, 1577.
 Refrendarius, 255.
 Ulysses, 705.
 Umbra apparitio, 1099.
 Uncilenus Alamannorum dux, 598.
 Uncilenus, 607. Broni hildi infensus, 608.
 Unctio cum exorcismo, 369.
 Unestrudis fluvius, 636.
 Unibertus comes Biturinus, 694, 695, 701.
 Uncina Chlotarii I uxor, 567.
 Urba villa, 622.
 Urbana vicus, 622, n.
 Urbanus diaconus ædituus sancti Juliani, 882.
 Urbanus episcopus Lingonensis, 1402.
 Urbanus filius Melaniæ, 28, 1587.
 Urbanus martyr Antiochiæ, 22.
 Urbia fluvius, 294.
 Urbicus episcopus Arvernensis, 29.
 Urbicus episcopus Regiensis, 470, 471.
 Urbiensis pons, 274.
 Urbii ex Scavironum genere, 642.
 Dux Dervanus, 642.
 Urbs, Roma, 529.—
 Urbis vici longe dissiti, 1217. Arvernæ castrum longe dissitum, 787.
 Urcens dictus Anax, 835.
 Uro domesticus, 656.
 Ursicinus episcopus Cadurci, 253, 315. Excommunicatus penitentiam accepit, 592. Subscriptus tamen synodo, 593, n.
 Ursini episcopi Bituricensis ætas, 24, 961, 967. Ejus inventio et translatio, 965. Ecclesia, n.
 Ursio martyr, 604, n.
 Ursio, 275, 581. Conjuratio, 426, 511. Detegitur, 427. In Varensi castro se munit, 428. Obsessus, 451. Occiditur, 451, 598.
 Ursionis villa, 428.
 Ursulfus cæcus a sancto Martino sanatur, 1045.
 Ursus martyr, 604.—
 Ursi abbas vita, 1240.
 Ursus civis Arvernus, 188. Fal-litur ab Andarchio, 189. Eum comburit, 190. Ursus alius, 189.
 Usquequo locus, 683.
 Utliores, 162.
 Utrense castrum, 1161, n.
 Uva in curonice, 657. In sambuca, 148.
 Uxus, ensis, 659, 710.

V

- Vabrense castrum, 428. Pagus, 451.
 Vabrensis episcopatus, 438, n.
 Vacce in erendales, 647.

- Vaceti populi, 698.
 Vafres rex Aegyptiorum, 17.
 Valderada uxor Theodebaldi, 567, n.
 Valens imperator, 527 Monachos ad militiam cogit, 28. Obiit, 29.
 Valentia urbs, 186, 187. Episcopus Aigulfus, 660.
 Valentiniana hæresis, 22.
 Valentinianus hæreticus, 23.
 Valentinianus imperator, 28, 527, 707.
 Valentinianus II, imperator, 59, 519.
 Valentinianus III, imperator. Ejus mors, 57.
 Valentinianus vocalls, 1173. Cantor, 1176.
 Valentinum n concilium, 596, n.
 Valerianus imperator Romanus, 25.
 Valerianus martyr Trinatorii, 784.
 Valerius episcopus Conseranensis, 968.
 Vallense territorium, 171, n.
 Vallis Corbaria, 679. Sensana, 689. Segusiana, 690, n. Subola, 619, n.
 Vanae gloriæ fuga, 174, 926, 1205.
 Pericula, 1225. Sanctis cavendi, 1224. In Gregorio puniunt, 817.
 Vanitas onium, 1222. Mun. II, 1253.
 Vapincense episcopi Sagitaris, 251, etc. Aridus, seu Aregius, 258.
 Varicosis urbs, 645.
 Vasa delubrum Arvernorum, 26, n.
 Vassium urbs, 77, n., 295. Miraculis illustratur, 756, 757.
 Ecclesia sancti Joannis, 753, 1597.
 Monasterium, 292. Episcopus Orestes, 557.
 Vasionensis episcopus sanctus Quindidius, 163, n.
 Vassi et Vassalli, 98, n.
 Yasso delubrum in Arvernia, 25.
 Vaticanæ ecclesiæ descriptio, 750.
 Vectius Epagathus martyr, Lugduni, 22, 24, 779, 1169.
 Vedastes Avo, 290, n., 554.
 Vedasti Attrebatii monasterium, 670, n.
 Vellava urbs, 519, 1393. Civis Georgius comes, 922. Vellavi, 299. Vellavum, 854. Territorium, 180. Episcopus Aurelius, 519.
 Velum sacrarii, 172.—Velis ecclesia adornata, 81, 85, 1131. Ad parietes, 865. Et ad ostia 938, 1515. Habetur pro reliquiis, 1017, etc. Ad sancti Martini sepulcrum, 1076, 1077, 1084, 1117. Capta sanctorum cooperta, 1062.
 Venantii abt atis vita, 905, 1227, etc.
 Ejus reliquiæ, sepulcrum, etc., 1231, n. Miracula, 904. Monasterium, 1228.
 Abhates, Licinius, 555. Guntharius, 555.
 Veneranda Guntramni uxor, 220, n. Concubina, 164, 569.
 Venerandus dux exercitus, 646.
 Venerandus abbas Agaunni, 110, n.
 Venerandus comes Arvernensis, 1153.
 Venerandus episcopus Arvernensis, 66, 67. Ejus basilica, 67, n., 922, 923, 924, 1401. Sepulcrum, 925.
 Venetes episcopi, Euntus, 257, 258. Maclivus, 114. Regalis, 495.
 Veneti urbs, 217, 396, 495. Veneticum, 457.
 Venetia Italia minor, 154, n.
 Venucius reclusus, 254, 406. Vino indulgens male perit, 408.
 Ventosæ, 210, 516.
 Ventus prodigosus, 252.
 Venus, 1259.
 Ver, silva, 702.
 Veranus sanatur, 1041.
 Veranus episcopus Cavellicensis, 401, 421, 470, 471, 1111. Edii male Chalonenses, *ibid.*, n.
 Verbi natiuitas æterna et temporali, 716. Incarnatio propugnata, 275.
 Verbum, *inela*, 451.
 Verbum directum, 151, 152.
 Vercellæ urbs, 43, 529. Episcopus Eusebius, 257, etc.
 Veriacum villa, 573.
 Verimbrea villa, 680.
 Vermeriæ villa, 680, n.
 Vermicæ, Veruoliæ vestes, 606.
 Vernado vicus, 532.
 Verodunum urbs, 129, 451. Theodebetus a paupertate eam relevat, 155, 567. Conitatus, 428, n. Ecclesia, 426. Concilium, 511.—Verodunenses episcopi Desideratus, 135, 567; Agericus, Vitonus, 155, etc.; Charimeris, 448.
 Verona, 487, 575, 1350.
 Veronica Christi imago, non mulier, 745, n.
 Verus episcopus Turonensis, 77, 552.
 Vesperonia, Vesoncia, 564.
 Vesonio urbs, 614, 801.
 Vespas fugat Friardus, 1202.
 Vespasianus imperator Romanus, 21.
 Vespertina gratia, 864.
 Vestis sæcularis, 215. Lugubres, 244. Sacerdotales, 1094, pr., 49. Alba, 75.
 Vestis mutatio ad poenitentiam, 457.
 In monasterii ingressum, 292. Ad religionem ingressum, 1044. In religionem profectibus, 42. In religiosis, 950. Monialibus, 112. Vestis religiosa, 47. Vestes, etc., ecclesiæ oblata, 895. Vestes Christi ægri sanati, 1044. Nigræ sancti Martini in visu, 1064.
 Vectius Epagathus. *Vide* Vectius.
 Vexilla in receptione regis, 575
 Episcopi, 287.
 Vicus vicus, ubi pugna, 675.
 Vianense territorium, 1040, n.
 Viaticum corporis et sanguinis Christi, 1280.
 Vibriacensis domus, 834.
 Vicarii, 499. Qui fuerint, n. Judices vicani, 480.
 Viceromites, 489.
 Vicinonia fluvius 237, 495, 494, 600.
 Victor martyr Mediolani, etc., 774. Monasterium, 774, n.
 Vicor martyr Massiliæ, 807, 447. Basilica, 808. Monasterium, 807, n., 88, n.
 Victor martyr Bertani, 791.—Victoris inventio, 604.
 Victor Tricastinus episcopus, 251, 252.
 Victor filius Maximi tyranni, 59.
 Victoria moderate utendum, 1521.
 In fratrem inbonesto, 1545.
 Victoriacum villa in Flandria, 194, 201, 519, 575.
 Victoriacum in Campania, 127. Allud in Arvernia, n.
 Victoria matrona, 885.
 Victorinus martyr, 23.
 Victorius dux, 71, 72, 921. Arvernica, 1158, 1159. Sub Eorico, 555, n. Romæ interfectus, 774.—Victorii Cenomanensis episcopi sepulcrum, et miracula, 939.
 Victorius episcopus Rhedouensis, 405, 464.
 Victorius de Paschate scripsit, 8. Cyclus, 516, 676, 1597. Eum Franci sequuntur, 221, n.
 Victurus episcopus Cenomanensis, 939, n., 1402.
 Vicus Christianorum Arvernia, 25.
 Vicus Julii, 440. Principatus, 425. Termiai, 936. Episcopus Rusticus, 537.
 Vidmarus Britannicæ comes, 156.
 Vienna urbs, 59, 80, 561, 562, 849, 819, 850, 689, 1205, ad 1208. Ovisdetur, 87. Capitur, 84. Quatuor territoribus, 90. Ibi persecutio, 840. Martyr

Ferreolus, 871. Metropoli Mauricus subjepta, 1512. Locus, Virontia, 410. Territorium, 1049. Comes Theodo, seu Theodeanus, 688.

Vienus episcopi Simplicius, 67; Sanctus Avitus, 88; sanctus Mammetus, 89, 850; Evantius, Virus, 411; Desiderius, Donnolus, 605.

Vigilantius Convenis natus, 559, n. Vigilia natiuitatis Domini, 1030. Paschæ, missa in ipsius nocte, 90. Sancti Martini, 255. Sauctorum Agaunensium, 556. In sanctorum festiuitatibus, 888. A Perpetuo institutæ, 550.

Vigiliæ nocturnæ in ecclesia, 547. In festis ab omnibus, 876, 976, 1094. Matutina, 173.

Vigilius archidiaconus Massiliensis, 185, 186.

Viliacum, 1311, n.

Viliogundis puella, 1126.

Villa libera prope Niciam, 281.

Villas pudent e facietergio, 1191.

Villariacum, 559.

Vinastes cæcus sanatur, 1052.

Vincella sancti Ferreoli vicus, 853, n.

Vincenna fluvius, 622.

Vincentia martyr, 45, n.

Vincentius martyr Agniui, 840. Basilica violata, 361. Situs, locus martyrii, etc., n.

Vincentius martyris Hispaniæ reliquiæ, 423, 755. Pictavi, 822. Tunica, 130, 151. Basilica Parisiis, 151, n., 160, 211, 526, 582, 583, 406, 410, n., 635, 972. A Childeberto structa, 568. *Vide* Sanctus Germanus Tolosæ, 821. Turonum, 556, 1596. Monasterium Cenomanense, 1596.

Vincentius episcopus Deutherius, Fronimius, 448.

Vindemiales feriæ Imperatorum, 240.

Vindemialis episcopus, 47, 49. Martyr, 50, 712.

Vindiacensis domus, 1215. Monasterium apud Arvernos, 1215.

Vindictæ desiderium abdicandum, 1186.

Vindocinum castrum, 410.

Vindunita insula, 1292, 1205.

Vinea Dominicæ in parabola expositio, 14.

Vingenna fluvius, 36, 35, n., 95.

Vincelli vicus Arvernæ, 1267.

Vium devotionis causa propinatum, 876. In festis populo in atrio ecclesiæ distributum, 1158. Cuidam sanctus Martinus obinet, 1048. Non abuteum, 1050. Ei deditus reclusus male perit, 408. Divionense generosum, 126. Alia celebria, *ibid.*, et n. Chailbonium, 1592. Laticina, Gazitina, Falerna, 555.

Viridunum fluvius, et locus in Provincia, 186, n.

Virga episcopi, 309. Sancti Gregorii Lingonensis, 1179, 1182.

Virgæ consecratæ legatorum, 557.

Virgilius opera, 188. Fallacia, 713. Historia, 548. Locus laudatur, 170.

Virgilius episcopus Arelatensis ex abbate Augustoduni, 448. An Lirimbensi? n.

Virginitatis encomium, 55.

Virgo sacra Albofledis soror Chlodovei, 1528.

Viri fortes, 11, 169, 358. Qui, 125, n. Fortiores, 460. Robustiores exercitus, 361.

Viri uxorem exsequiis assistunt lecto capite, 1176.

Virius proconsul, 1265.

Visisiacum, ubi monasterium, 167, n.

Viremandeuse oppidum, 670, 835. Situs, 669, n. Territorium, 1044.

Virontia locus Viennæ, 410.

Virtuti proprix non ideum, 843

- Virus episcopus Viennæ, 411.
 Virus episcopus Turonensis, 78, 552, 553.
 Virus Eulalii nepos, 491, 492.
 Visiones, 174. De regibus Franco-
 rum, 554. Terribilis, 136. De sancto
 Martino, 1074. Sanctimonialium, 301.
 502. Gregorii Turonensis, 927. Mira
 sancti Salvii, 531.
 Visitant diocesim episcopi, 209, n.,
 986.
 Visitatores ab episcopis missi, 1529.
 Visorontia vicus, 110, n.
 Vita prærens et æterna, 14. Semp-
 lerna, pro iustitia mori, 50.
 Vitæ sanctorum fugiter scrutandæ,
 1227. Scribere utilissimum est, 1281,
 1283. Lectionis utilitas, 1145. Sancti
 Martini lecta in ecclesia, 1058, 1070.
 Vitæ Patrum, 1254. Vita an Vitæ
 dici debeat, 1145.
 Vitalia virgo a Dei visione retar-
 data, 897. Ejus festum, etc., 898.
 Vitalis martyr Bononiæ, 772. Reli-
 quie, 69.
 Vitalis martyr Lugduni, 779.
 Vitiges Italiæ rex, 155, n.
 Vitis a sancto Martino plantata, 902.
 Vitriarius Judæus, 752.
 Vitrea absida, 977.
 Vitrum lignis inclusum in fenestris,
 790.
 Vivariensis urbs, 316.
 Viventius presbyter, 1172.
 Vivianus episcopus. Vide Bibianus.
 Vocalis, id est cantor, 1175.
 Vodolacensis vicus, 953.
 Voglavensis campania, 462. Pugna
 apud Pictones, 94, 100, 565, 711.
 Volacis prope Maurinam, 1342.
 Voluntatis lacus, 152, n.
 Volucla, 120, 167, 226, 865.
 Volusianus episcopus Turonensis,
 77. Ejus mors, reliquie, ecclesia, 552
 Vosagensis pagus, 458. Silva, 458,
 n., 495, 618, 626.
 Vosidenses mona hi, 1514.
 Votiva pecora, 872.
 Voto inideliis divinitus punitur, 1109.
 Vultacorum, vicus Pictavi, 1067.
 Wacco rex Langobardorum, 127,
 n., 117, n.
 Waddo, 459, 514. Major domus Ri-
 gunthis, 551, 568. Antea comes San-
 tonum, 525. Gundovaldo jungitur, 551,
 552, 559, 564. Eum deserit, 565, 566.
 Ad Brunichildem transit, 568. Interfi-
 citur, 460. Ejus filiorum scelera, Gun-
 dovaldi Theodosii habuerat, 515.
 Walfarius Aquitanicus princeps, 695,
 ad 702. Fugatur, 698, 699. Pippino
 resistit, 700. Vagatur incertus, 701.
 Interficitur, 702.
 Waldalenus abbas Besuæ, 635, n.
 Waldebertus domesticus, 632.
 Waldericus dux, 649.
 Waldebrada Theodebaldi uxor, 567.
 Tam Chlotarii, 568.
 Waldebrudis Theodebaldi uxor, 147.
 A Chlotario accipitur, dimissa nubis
 Garivaldo duci, 148.
 Waldinus Francus occiditur, 521.
 Waldo Bertramus diaconus, 595.
 Wallucus dux Windorum, 613.
 Wandali sub Chroco Gallias vastant,
 711. Sub Trasamundo in Mauritaniam
 transeunt, 44, 45. In Gallias irruunt,
 517. A Francis devicti, 61. Ariani Ca-
 tholicos persequuntur in Hispania, 41.
 In Africa, 45, ad 50. Forum regni finis,
 712. Episcopus Cyrola, 46, etc. Reges
 Chroco, 711, 712; Godegisilus, 61;
 Gundericus, 41; Trasamundus, 44, 712;
 Gensericus, 44, n., Hunericus, 45, 712;
 Guntabundus, 45, n. Childericus, Gel-
 lisiner, 50, seu Childemeris, 712.
 Wandamarus Camerarius, 597.
 Wandamarus dux Ultrajuranus, 600,
 605.
 Wandamarus dux, 649.
 Wandehertus dux, 660.
 Wandehnus nutritor Childeberti II,
 271, 595.
 Wangæ, 617.
 Warado major domus, 668. A filio
 supplantatur, obit, 669.
 Warinarus Francus, 180.
 Warmacharius Sigiberti legatus Con-
 stantinopoli, 572.
 Warmicia, 620.
 Warnacharius major domus obit, 602,
 601.
 Warnacharius major domus, 624, 626.
 Austrasiæ, 620. In Brunichildem con-
 jurat, 621, 622. Fit major domus Bur-
 gundia, 625. Obit, 651, 652.
 Warnacharius alter, 651, n.
 Warni a Childeberto II victi, 601.
 Reges Hemiscus, Radiger, 167, n.;
 Radiger, 601, n.
 Warochus filius Maclavi, 220. Comes
 Britannia, 237, 456, 577, 578,
 579, 791, 794. Fidem rumpit, 457. Dux
 in Galliam irruunt, 495. Pacem cum
 Ebrachario facit, eam frangit, 494. Cor-
 rumpisse dicitur duces regis, 495. Cum
 Fredegunde in Beppolenum conjurat,
 496.
 Wascones, 363, n., 425, 603, 660,
 675. Dicti Vaceti, 698. Irruptio, 425.
 Iis sedes concessa, n. A Francis sub-
 jugati, 604. Rebellant, 652, 648, 682.
 Interfecti, 695. Capti, 696. Fugati, 697.
 Dagoberto obedientiam sponteant, 649,
 650. Pippino subjiciuntur, 639, 701,
 Cothurnus, 684. Mos terga vertendi,
 649, 698. Eorum dux, Genalis, 604.
 Wasconia, 289, 581, 651, 687. Situs,
 290, n. Francis subjicitur, 649, 650.
 Dagoberto subjecta, 641. Wasconia
 expeditio, 1335.
 Werini populi, 601, n.
 Werpinus comes Meldensis, 591.
 Westergoa insula, 676, n.
 Wiaticus, 570.
 Williacharius presbyter Turonensis,
 1022. Filia Theoda, 1088.
 Willulius Pictavius, 452, 453.
 Willibadus patricius, 633, 640, 659.
 Occiditur, 600, 661, 662.
 Willacharius comes, 495. Aurelia-
 nensis, 310.
 Willacharius dux Aquitanie. Ejus
 filia Chramno nupsit, 158, n. In sancti
 Martini ecclesiam fugit, 160. Eam in-
 cendit, 556, 568.
 Winidi, 058. Thoringiam vastant,
 616, 647. Reprimuntur, 648. Winio-
 rum marcha, 645. Dux Wallucus, 645.
 Regrs, 684.
 Winidi Sclavi, 627, 611. Francos
 protevant, 642.
 Windorum Befulcorum rex Samo,
 627.
 Winnocus, 254. Vide Vennocus.
 Winthrio, 485. Dux a suis pulsus re-
 stituitur, 390. Ejus uxor et filia Gloje-
 sindia, n. Occiditur, 602. An alius a
 Quintrione, 601, n.
 Wiolecius Magnacharii filius, 220, n.
 Dux, 574.
 Wiomadus Childerici regis amicus,
 551. Egidium fallit, 552. Childericus
 restituit, 553.
 Wisgardis regina, 154. Theodeberto
 desponsata, 127, 129. Uxor, 147, n.,
 565. Moritur, 129.
 Wisigothi, 1536. Francis inimici,
 127, n. Ad fidem conversi, 249, n. Re-
 ges, Theodorus, seu Theoloricus,
 Thursimundus, seu Thorismodus, 53,
 54, n.; Theodoricus II, 56, n. Vide
 Gotthi, Hispania.
 Wistrachia insula Frisionum, 676
 Wistrimundus Tattonis, 531. Wiri-
 mundus Atto, 1292.
 Wittericus rex Gotthorum, 608, n.
 Vide Bettericus.
 Wildotrada uxor Theodebaldi, 567,
 n.
 Wilfardus abbas Sancti Martini, 697.
 Wilfegundis Dagoberti uxor, 657.
 Wilflicus, 452. Gesta, 586. Populus
 ad fidem convertit, 387.
 Wilfoaldus dux, 664, 665, 667
 Wilfoledus episcopus [Rituricensis],
 1532.
 Wilfus patricius occiditur, 608
 Wodanus deus Langobardorum, 575.
 Wogastiburg castrum, 642.

X

Xantm oppidum, 794, n.
 Xenodochium leprosorium, 741, 970.

Z

Zaban Langobardorum dux, 186, 574.
 Fugatur, 187.
 Zaballus legatus Gundovaldi, 557.
 Zafalon filius Jacob, 11.
 Zachar æ sepulcrum, 749.
 Zacharias vaticinium de clavis domi-
 nicæ crucis, 727.
 Zacharias martyr Lugduni, 779.
 Zacharias papa Pippini regis in te-
 gem electioni concurrat, 991, n.
 Zafad civitas, 600.
 Zara pater Job, 11.
 Zati s Lzorum rex, 95, n.
 Zelotypiæ punitio, 156.
 Zoroaster Per-arum deus, 10. Zo-
 roastrei susurri, 769.
 Zorobabel typos Christi, 16.
 Zotanus legatus Gundovaldi, 557.
 Zoticus martyr Lugduni, 779.
 Zotimus martyr Lugduni, 779.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Epistola unucupatoria.	9	Testimonia de S. Gregorio Turonensi.	129
Prefatio Ruinartii in suam S. Gregorii Turonensis edi- tionem.	15	Annales Francici ab anno cccv ad Carolum Magnum.	169
Vita S. Gregorii Turonensis per Odouem abbatem.	115	HISTORIÆ FRANCORUM LIBRI DECEM.	161

LIBER PRIMUS.	<i>Ibid.</i>
CAPUT PRIMUM. — De creatione Adæ et Evæ, et de Adæ	163
typo.	
CAP. II. — Ut Cain occidit Abel fratrem suum.	164
CAP. III. — Enoch iustus, quomodo a Deo translatus	<i>Ibid.</i>
est.	
CAP. IV. — De diluvio, de Noe, de arca, de ira Dei et	<i>Ibid.</i>
supputatione generationum.	
CAP. V. — De generatione Noe et filiorum ejus, præcipue	<i>Ibid.</i>
de Chus filio Cham magiæ et idololatriæ inceptor et	<i>Ibid.</i>
inventore staticuli.	
CAP. VI. — De turre Babylonica et linguarum confu-	165
sione.	
CAP. VII. — De ortu, nativitate et interpretatione Abra-	<i>Ibid.</i>
hæ de Nino.	
CAP. VIII. — De Isaac, Esau et filiis ejus, et Joh.	166
CAP. IX. — De Jacob et filiis ejus, et Joseph in Egypto.	<i>Ibid.</i>
CAP. X. — De Nili natura, et maris Rubri transitu.	167
CAP. XI. — De filiis Israel in eremo, et de ingressu	<i>Ibid.</i>
eorum in terram promissionis, et Josue.	168
CAP. XII. — De regibus Judæorum.	<i>Ibid.</i>
CAP. XIII. — De Salomone et templi ædificatione.	169
CAP. XIV. — Quomodo regnum Israel sit divisum propter	<i>Ibid.</i>
duritiam Roboæ, et de captivitate Babylonica, et de pro-	<i>Ibid.</i>
phetis et aliis temporis.	
CAP. XV. — De reditu Judæorum et Babylone usque ad	<i>Ibid.</i>
Christi nativitatem.	170
CAP. XVI. — De reliquarum gentium regibus et regnis.	<i>Ibid.</i>
CAP. XVII. — De imperatoribus Romanis. Quo tempore	<i>Ibid.</i>
LUGUNDIENSIS CONDITA.	
CAP. XVIII. — De nativitate Salvatoris nostri. De mune-	<i>Ibid.</i>
ribus magorum et nece infantum.	171
CAP. XIX. — De Christi prædicatione, miraculis et pas-	<i>Ibid.</i>
sione.	
CAP. XX. — De Joseph ab Arimathia, qui eum sepelivit.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXI. — De Jacobi apostoli voto.	172
CAP. XXII. — De die resurrectionis Dominicæ.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXIII. — De ascensione Domini, et de interitu Pi-	<i>Ibid.</i>
lato et Herodis.	
CAP. XXIV. — De Petro qui Romam venit, et martirium	<i>Ibid.</i>
Christo perhibuit, et de Nerone; de Jacobo, Marco, et	<i>Ibid.</i>
Joanne evangelista.	173
CAP. XXV. — De persecutione sub Trajano principe.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXVI. — De hæresum et schismatum ortu.	174
CAP. XXVII. — De Photino et Irenæo martyribus.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXVIII. — De persecutione sub Decio, de septem	<i>Ibid.</i>
viris in Gallias ad prædicandum missis.	175
CAP. XXIX. — De Bituricensium conversione.	176
CAP. XXX. — De persecutione sub Valeriano et Gallieno.	<i>Ibid.</i>
De Chroco et de delubro Arverno.	177
CAP. XXXI. — De aliis martyribus.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXII. — De privato martyre et Chroco tyranno.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXIII. — De persecutione sub Diocletiano.	178
CAP. XXXIV. — De Constantino Magno, beato Martino,	<i>Ibid.</i>
et Crucis Dominicæ inventione.	179
CAP. XXXV. — De Constantis Imperio.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXVI. — De adventu sancti Martini. De Melania	<i>Ibid.</i>
matrona.	
CAP. XXXVII. — De interitu Valentis imperatoris.	180
CAP. XXXVIII. — De Theodosio et ejus imperio. De in-	<i>Ibid.</i>
teritu Maximi tyranni.	
CAP. XXXIX. — De Urbico et episcopo Arverno.	181
CAP. XL. — De sancto Hillidio, et ejus in episcopatu suc-	<i>Ibid.</i>
cessore.	182
CAP. XLI. — De sancto Nepotiano etiam Arvernorum	<i>Ibid.</i>
episcopo.	
CAP. XLII. — De Duorum Amantium castitate et sepul-	183
tura.	
CAP. XLIII. — De beati Martini transitu.	184
LIBER SECUNDUS.	187
CAPUT PRIMUM. — De episcopatu Briccii.	188
CAP. II. — De Vandalis et persecutione Christianorum	<i>Ibid.</i>
sup ipsos.	191
CAP. III. — De Cyro hæreticorum episcopo, et de	<i>Ibid.</i>
sanctis martyribus.	192
CAP. IV. — De persecutione sub Athanarico agitata.	196
CAP. V. — De Aravatio episcopo et Chunis.	197
CAP. VI. — De basilica sancti Stephani apud Mettensem	<i>Ibid.</i>
urbem.	198
CAP. VII. — De uxore Aetii, De Attila.	<i>Ibid.</i>
CAP. VIII. — Quid de Aetio historiographi scripserunt.	201
CAP. IX. — Quid de Francis lidem dicant.	202
CAP. X. — Quid de simulacris gentium prophetæ Do-	<i>Ibid.</i>
mini scribant.	207
CAP. XI. — De Avito imperatore.	209
CAP. XII. — De Childerico rege et Ægidio.	<i>Ibid.</i>
CAP. XIII. — De episcopatu Venerandi ac Rustici Ar-	<i>Ibid.</i>
verens.	210
CAP. XIV. — De episcopatu Eustochii Turonici atque	<i>Ibid.</i>
Pepputi; et de basilica sancti Martini.	212
CAP. XV. — De basilica sancti Symphoriani.	214
CAP. XVI. — De Namatio episcopo, et ecclesia Arverna.	<i>Ibid.</i>
CAP. XVII. — De conjugæ ejus, et basilica sancti Ste-	<i>Ibid.</i>
phani.	215
CAP. XVIII. — Quod Childericus Aurelianus, et Ande-	<i>Ibid.</i>
gavi venit Adouacrius.	
CAP. XIX. — Bellum inter Saxones ac Romanos.	216
CAP. XX. — De Victorio duce.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXI. — De Eparchio episcopo.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXII. — De Sionio episcopo.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXIII. — De sanctitate Sidonii episcopi, et de in-	<i>Ibid.</i>
juris ditione divina moderatis.	218
CAP. XXIV. — De fame Burgundiæ, et Ecditio.	220
CAP. XXV. — De Euvarege persecutore.	221
CAP. XXVI. — De obitu sancti Perpetui, et episcopatu	<i>Ibid.</i>
Volusiani ac Veri.	
CAP. XXVII. — Quod Chlodovechus regnum accepit.	222
CAP. XXVIII. — Quod Chlodovechus Chrothchildem	<i>Ibid.</i>
accepit.	223
CAP. XXIX. — De primo eorum filio baptizato et in albis	<i>Ibid.</i>
defuncto.	224
CAP. XXX. — Bellum contra Alamannos.	225
CAP. XXXI. — De baptismo Chlodovechi.	226
CAP. XXXII. — Bellum contra Gundebadum.	227
CAP. XXXIII. — De interitu Godegiseli.	229
CAP. XXXIV. — Quod Gundebadus converti voluerit.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXV. — Quod Chlodovechus et Alaricus se vide-	<i>Ibid.</i>
ruunt.	232
CAP. XXXVI. — De Quintiano episcopo.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXXVII. — Bellum contra Alaricum.	233
CAP. XXXVIII. — De arriatu Chlodovechi regis.	236
CAP. XXXIX. — De Licinio episcopo.	237
CAP. XL. — De interitu Sigiberti senioris et filii ejus.	<i>Ibid.</i>
CAP. XLI. — De interitu Chararici et filii ejus.	238
CAP. XLII. — De interitu Ragnacharii et fratrum ejus.	<i>Ibid.</i>
CAP. XLIII. — De obitu Chlodovechi.	240
LIBERTERTIUSI	241
CAPUT PRIMUM. — De filiis Chlodovechi.	242
CAP. II. — De episcopatu Dinidi, Apollinaris, atque	<i>Ibid.</i>
Quintiani.	
CAP. III. — Quod Dani Gallias appetierunt.	243
CAP. IV. — De Thoringorum regibus.	244
CAP. V. — Quod Sigismundus filium suum interimit.	<i>Ibid.</i>
CAP. VI. — De interitu Chlodomeris.	245
CAP. VII. — De bello contra Thuringos, et eorum strage.	247
CAP. VIII. — De interitu Hermenefridi.	249
CAP. IX. — Quod Childebertus Arvernis abiit.	<i>Ibid.</i>
CAP. X. — De interitu Amalarici.	<i>Ibid.</i>
CAP. XI. — Quod Childebertus et Chlothacharius in Bur-	<i>Ibid.</i>
gundiis, Theudericus Arvernis abiit.	250
CAP. XII. — De excidio regionis Arverna.	<i>Ibid.</i>
CAP. XIII. — De Lovolauro et Merollicensi castro.	251
CAP. XIV. — De interitu Munderici.	252
CAP. XV. — De captivitate Attali.	253
CAP. XVI. — De Sigivaldo.	256
CAP. XVII. — De episcopis Turonicis.	<i>Ibid.</i>
CAP. XVIII. — De interitu filiorum Chlodomeris.	257
CAP. XIX. — De sancto Gregorio Lingonensi, et situ Di-	<i>Ibid.</i>
visionensis castri.	259
CAP. XX. — Quod Theudebertus Wisigardem despo-	<i>Ibid.</i>
savit.	261
CAP. XXI. — Quod Theudebertus in Provinciam abiit.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXII. — Quod postea Deotheriam accepit.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXIII. — De interitu Sigivaldi, et fuga Givaldi.	261
CAP. XXIV. — Quod Childebertus Theudebertum mune-	<i>Ibid.</i>
ravit.	
CAP. XXV. — De bonitate Theudeberti.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXVI. — De interitu filii Deotherias.	262
CAP. XXVII. — Quod Theudebertus Wisigardem acco-	<i>Ibid.</i>
pit.	
CAP. XXVIII. — Quod Childebertus cum Theudeberta	<i>Ibid.</i>

- contra Chlothacharium ablit. 262
 CAP. XXIX. — Quod Childebertus et Chlothacharius in Hispanias abierunt. 263
 CAP. XXX. — De regibus Hispanorum. *Ibid.*
 CAP. XXXI. — De filia Theodorici regis Italici. 264
 CAP. XXXII. — Quod Theudebertus in Italiam ablit. 265
 CAP. XXXIII. — De Asterio et Secundo. 266
 CAP. XXXIV. — De munere Theudeberti circa Viridunenses civitates. *Ibid.*
 CAP. XXXV. — De interitu Sirivaldi. 267
 CAP. XXXVI. — De obitu Theudeberti, et de interitu Parthenii. *Ibid.*
 CAP. XXXVII. — De hieme gravi. 268
 LIBER QUARTUS 269
 CAPUT PRIMUM. — De obitu Chrothochildis reginæ. *Ibid.*
 CAP. II. — Quod Chlothacharius rex tertiam partem fructuum ecclesiis auferre voluit. *Ibid.*
 CAP. III. — De uxoribus et filiis ejus. 271
 CAP. IV. — De Britannorum comitibus. 272
 CAP. V. — De sancto Gallo episcopo. *Ibid.*
 CAP. VI. — De Catone presbytero. 273
 CAP. VII. — De episcopatu Cautini. 274
 CAP. VIII. — De Hispanorum regibus. *Ibid.*
 CAP. IX. — De obitu Theodobaldi regis. *Ibid.*
 CAP. X. — De rebellionem Saxonum. 275
 CAP. XI. — Quod Catonem ex jussu regis ad episcopatum Taronici petierint. *Ibid.*
 CAP. XII. — De Anastasio presbytero. 276
 CAP. XIII. — De levitate et malitia Chramni; et de Cautino ac Firmino. 278
 CAP. XIV. — Quod Chlothacharius contra Saxones ivit altera vice. 279
 CAP. XV. — De episcopatu sancti Eufronii. 280
 CAP. XVI. — De Chramno et satellitibus ejus, et malis quæ essent; vel qualiter Divione advenit. 281
 CAP. XVII. — Quod Chramnus ad Childebertum transiit. 283
 CAP. XVIII. — De Austrapio duce. *Ibid.*
 CAP. XIX. — De obitu sancti Medardi episcopi, et ejus sepultura. 284
 CAP. XX. — De obitu Childeberti, et interitu Chramni. 285
 CAP. XXI. — De obitu Chlothacharii regis. 286
 CAP. XXII. — Divisio regni inter filios ejus. *Ibid.*
 CAP. XXIII. — Quod Sigibertus contra Chunos abiit: et Chilpericus civitates ejus pervasit. 287
 CAP. XXIV. — De patriciatu Celsi. 288
 CAP. XXV. — De uxoribus Guntchramni. *Ibid.*
 CAP. XXVI. — De uxoribus Chariberti. 289
 CAP. XXVII. — Quod Sigibertus Brunichildem accepit. 291
 CAP. XXVIII. — De uxoribus Chilperici. *Ibid.*
 CAP. XXIX. — De secundo Sigiberti contra Chunos bello. 292
 CAP. XXX. — Quod Arverni ad captendam Arelatensem urbem jussu Sigiberti regis abierunt. 293
 CAP. XXXI. — De Taureduno castro, et aliis signis. *Ibid.*
 CAP. XXXII [Novum *]. — De Juliano monacho. 295
 CAP. XXXIII [Novum *]. — De Sunniflo abbate. 296
 CAP. XXXIV [Novum *]. — De Burdigalensi monacho. *Ibid.*
 CAP. XXXV [Novum *]. — De episcopatu Aviti Arverni. 297
 CAP. XXXVI [Novum *]. — De sancto Nicetio Lugdunensi. 298
 CAP. XXXVII [Novum *]. — De sancto Friardo recluso. 300
 CAP. XXXVIII [Al. xxxii]. — De regibus Hispanorum. *Ibid.*
 CAP. XXXIX [Al. xxxiii]. — De imperio Justini. 301
 CAP. XL [Al. xxxiv]. — De interitu Palladii Arverni. 302
 CAP. XLI [Al. xxxv]. — Quod Alboinus cum Langobardis Italiam occupavit. 303
 CAP. XLII [Al. xxxvi]. — De Eunii cognomento Mummoli origine. 304
 CAP. XLIII [Al. xxxvii]. — De bellis Mummoli cum Langobardis. *Ibid.*
 CAP. XLIV [Al. xxxviii]. — De Archidiacono Massiliensi. 306
 CAP. XLV [Al. xxxix]. — De Langobardis et Mummolo. *Ibid.*
 CAP. XLVI [Al. xl]. — Quod Mummolus Turonis venit. 307
 CAP. XLVII [Al. xli]. — De interitu Andarchii. 308
 CAP. XLVIII [Al. xlii]. — Quod Theodobertus civitates pervasit. 310
 CAP. XLIX [Al. xliii]. — De Latta monasterio. *Ibid.*
 CAP. L [Al. xliv]. — De Sigiberti reliquis gestis; et quod Parisios venit. 311
 CAP. LI [Al. xlv]. — Quod Chilpericus cum Guntchramno fœdus inivit; et de obitu Theodoberti filii ejus. 312
 CAP. LII [Al. xlvi]. — De obitu Sigiberti regis. 313
 LIBER QUINTUS. 315
 CAPUT PRIMUM. — De Childeberti junioris regno, et de matre ejus. 316
 CAP. II. — Quod Merovechus Brunichildem accepit uxorem. 317
 CAP. III. — Bellum contra Chilpericum, et de malitia Rauchingi. *Ibid.*
 CAP. IV. — Quod Roccolenus Turonis venit. 319
 CAP. V. — De episcopis Lingonicis, et Namnetico. 320
 CAP. VI. — De Leonaste archidiacono Biturigo. 323
 CAP. VII. De Senoc recluso. 324
 CAP. VIII. — De sancto Germano Parisiorum episcopo. *Ibid.*
 CAP. IX. — De Calupanne recluso. *Ibid.*
 CAP. X. — De Patrolo recluso. 325
 CAP. XI. — De Judæis conversis per Avitum episcopum. *Ibid.*
 CAP. XII. — De Brachione abbate. 326
 CAP. XIII. — Quod Mummolus Lemovicis vastavit. *Ibid.*
 CAP. XIV. — Quod Merovechus tonsoratus ad basilicam sancti Martini confugit. 327
 CAP. XV. — Bellum inter Saxones et Suevos. 331
 CAP. XVI. — De interitu Maciavi. 332
 CAP. XVII. — Quod Guntchramnus rex filios Magnacharii interfecit, suosque perdidit; et de dubietate Paschæ. *Ibid.*
 CAP. XVIII. — De ecclesia Cainonensi; et quod Guntchramnus rex cum Childeberto conjunctus est. *Ibid.*
 CAP. XIX. — De Prætextato episcopo; et interitu Merovechi. 333
 CAP. XX. — De elemosynis Tiberii. 339
 CAP. XXI. — De Salonio et Sagittario episcopis. 340
 CAP. XXII. — De Winnoco Brittone. 342
 CAP. XXIII. — De obitu Samsonis filii Chilperici. 343
 CAP. XXIV. — De prodigiis ostensis. *Ibid.*
 CAP. XXV. — Quod Guntchramnus Boso filias suas de basilica sancti Martini abstulit, et Chilpericus Pictavis invasit. *Ibid.*
 CAP. XXVI. — De interitu Daconis et Drocoleni (Cob., Dacolni et Draugleni ducis). 344
 CAP. XXVII. — Quod exercitus in Britannias abiit. 345
 CAP. XXVIII. — De ejectione Salonii et Sagittarii. *Ibid.*
 CAP. XXIX. — De descriptionibus a Chilperico impostis. 346
 CAP. XXX. — De vastatione Britannorum. *Ibid.*
 CAP. XXXI. — De imperio Tiberii. 347
 CAP. XXXII. — De insidiis Britannorum. *Ibid.*
 CAP. XXXIII. — De basilica sancti Dionysii injuriata per mulierem. 348
 CAP. XXXIV. — De prodigiis. *Ibid.*
 CAP. XXXV. — De dysenteria morbo et filiis Chilperici mortuis. 349
 CAP. XXXVI. — De Austrechilde regina. 351
 CAP. XXXVII. — De Heraclio episcopo, et Nantino comite. *Ibid.*
 CAP. XXXVIII. — De Martino Galliciensi episcopo. 352
 CAP. XXXIX. — De persecutione Christianorum in Hispaniis. 353
 CAP. XL. — De interitu Chlodovechi. 355
 CAP. XLI. — De Blasio et Eunio episcopis. 356
 CAP. XLII. — De legatis Galliciensibus ac prodigiis. 357
 CAP. XLIII. — De Maurillione Cadurcorum episcopo. *Ibid.*
 CAP. XLIV. — De altercatione cum hæretico. 358
 CAP. XLV. — De his quæ Chilpericus scripsit. 359
 CAP. XLVI. — De obitu Agræculæ episcopi. 362
 CAP. XLVII. — De obitu Dalmatii episcopi. *Ibid.*
 CAP. XLVIII. — De comitatu Eunonii. 363
 CAP. XLIX. — De malitia Leudastis. *Ibid.*
 CAP. L. — De insidiis quas nobis fecit, et qualiter ipse humiliatus est. 365
 CAP. LI. — Quæ beatus Salvius de Chilperico prædixit. 370
 LIBER SEXTUS. 371
 CAPUT PRIMUM. — Quod Childebertus ad Chilpericum transiit; et de fuga Mummoli. *Ibid.*
 CAP. II. — De legatis Chilperici ab Oriente reversis. *Ibid.*
 CAP. III. — De legatis Childeberti ad Chilpericum. 372
 CAP. IV. — Qualiter Lupus a regno Childeberti fugatus est. *Ibid.*
 CAP. V. — Altercatio cum Judæo. 373
 CAP. VI. — De sancto Hospitio recluso, et abstinentia vel miraculis ejus. 374
 CAP. VII. — De transitu Ferreoli Uccocensis episcopi. 375

- CAP. VIII. — De Eparchio reclauso Egolismensis urbis. *Ibid.*
- CAP. IX. — De Domnolo Cenomanorum episcopo. 380
- CAP. X. — De basilica sancti Martini effracta. 382
- CAP. XI. — De Theodoro episcopo, et Dynamio. 383
- CAP. XII. — De exercitu contra Bituricas commoto. 385
- CAP. XIII. — De Lupo et Ambrosio Turonicis civibus interfectis. 386
- CAP. XIV. — De portentis quæ apparuerunt. *Ibid.*
- CAP. XV. — De obitu Felicis episcopi. 387
- CAP. XVI. — Quod Pappolenus uxorem suam recepit. 388
- CAP. XVII. — De Judæis per Chilpericum regem conversis. *Ibid.*
- CAP. XVIII. — De legatis Chilperici ab Hispania reversis. 389
- CAP. XIX. — De hominibus Chilperici apud Urbiam fluvium. 390
- CAP. XX. — De obitu Chrodini ductis. *Ibid.*
- CAP. XXI. — De signis ostensis. *Ibid.*
- CAP. XXII. — De Cartherio episcopo. 391
- CAP. XXIII. — Quod Ghilperico regi filius natus est. 392
- CAP. XXIV. — De insidiis Theodori episcopi, et de Gundovaldo. *Ibid.*
- CAP. XXV. — De signis et prodigiis circa ea tempora visis. 393
- CAP. XXVI. — De Guntramno duce, et Mummolo. *Ibid.*
- CAP. XXVII. — Quod Chilpericus rex est Parisios ingressus. 395
- CAP. XXVIII. — De Marco referendario. *Ibid.*
- CAP. XXIX. — De puellis monasterii Pictaviensis, seu de virtutibus quæ in monasterio domus Radegundis factæ sunt. *Ibid.*
- CAP. XXX. — De obitu Tiberii imperatoris. 396
- CAP. XXXI. — De multis malis, quæ Chilpericus rex in civitatibus fratris sui fieri jussit, vel ipse fecit. 397
- CAP. XXXII. — De interitu Leudastis. 399
- CAP. XXXIII. — De locustis, morbis, prodigiisque. 400
- CAP. XXXIV. — De obitu filii Chilperici, quem Theodoricum vocavit. 401
- CAP. XXXV. — De interitu Mummoli præfecti, et mulieribus interfectis. *Ibid.*
- CAP. XXXVI. — De Ætherio episcopo, et de clerici ejusdem nomine. 402
- CAP. XXXVII. — De nece Lupentii abbatis Gaballitani. 405
- CAP. XXXVIII. — De obitu Theodosii episcopi, et successore ejus. *Ibid.*
- CAP. XXXIX. — De obitu Remigii Biturigum episcopi, et de incendio urbis, et successione Sulpicii. 406
- CAP. XL. — De altercatione nostra cum hæretico. *Ibid.*
- CAP. XLI. — Quod Chilpericus rex cum thesauris suis in Camaracensem abiit. 408
- CAP. XLII. — Quod Childebertus in Italiam abiit. *Ibid.*
- CAP. XLIII. — De Galliensibus regibus. 409
- CAP. XLIV. — De diversis signis. 410
- CAP. XLV. — De nuptiis Rignothæ filię Chilperici. *Ibid.*
- CAP. XLVI. — De interitu Theodori regis. 412
- LIBER SEPTIMUS. 415
- CAPUT PRIMUM. — De obitu sancti Salvii episcopi. *Ibid.*
- CAP. II. — De collisione Carnotensium et Aurelianensium. 418
- CAP. III. — De interitu Vedasti cognomento Avi. 419
- CAP. IV. — Quod Fredegundis in ecclesiam confugit: et de thesauris ad Childebertum ductis. *Ibid.*
- CAP. V. — Quod Gunthramnus rex Parisios venit. *Ibid.*
- CAP. VI. — Quod idem rex ea, quæ de regno Chariberti erant, sibi subegit. *Ibid.*
- CAP. VII. — Quod legati Childeberti Fredegundem requirunt. 420
- CAP. VIII. — Quod rex populum petit, ne, ut fratres ejus, interimatur. 421
- CAP. IX. — Quod Rignathis a Desiderio thesauris ablatiis relenta est. *Ibid.*
- CAP. X. — Quod Gundovaldus in regno elevatus est; et de Rignothæ filia Chilperici. 422
- CAP. XI. — De signis quæ apparuerunt. *Ibid.*
- CAP. XII. — De incendio regionis Turonicæ, et virtute sancti Martini. *Ibid.*
- CAP. XIII. — De incendio et prædis Pictavæ urbis. 423
- CAP. XIV. — De legatis Childeberti regis ad Gunthramnum regem missis. 424
- CAP. XV. — De malitia Fredegundis. 425
- CAP. XVI. — De regressu Prætextati episcopi. 426
- CAP. XVII. — De Promoto episcopo. *Ibid.*
- CAP. XVIII. — De eo quod regi dictum est, ut se cautum redderet, ne occideretur. *Ibid.*
- CAP. XIX. — Quod regina in villam abire jussa est. 427
- CAP. XX. — Quod eadem emisit qui Brunchildem necaret. *Ibid.*
- CAP. XXI. — De fuga et custodia Eberuffi. *Ibid.*
- CAP. XXII. — De malitia ejus. 428
- CAP. XXIII. — De Judæo interfecto cum suis. 429
- CAP. XXIV. — De præda urbis Pictavæ. *Ibid.*
- CAP. XXV. — De spoliis Marileff. 431
- CAP. XXVI. — Quod Gundovaldus civitates circumit. *Ibid.*
- CAP. XXVII. — De injuria Magnuffi episcopi. *Ibid.*
- CAP. XXVIII. — Quod exercitus inante accessit. 432
- CAP. XXIX. — De interitu Eberuffi. *Ibid.*
- CAP. XXX. — De legatis Gundovaldi. 435
- CAP. XXXI. — De reliquiis sancti Sergii martyris. *Ibid.*
- CAP. XXXII. — De aliis Gundovaldi legatis. 437
- CAP. XXXIII. — Quod Childebertus ad Gunthramnum patrium suum venit. *Ibid.*
- CAP. XXXIV. — Quod Gundovaldus Convenas abiit. 438
- CAP. XXXV. — De basilica sancti Vincentii martyris Agennensis vastata. 439
- CAP. XXXVI. — De colloquutione Gundovaldi cum exercitu. 440
- CAP. XXXVII. — De bello contra urbem. 441
- CAP. XXXVIII. — De interitu Gundovaldi. 442
- CAP. XXXIX. — De interitu Sagittarii episcopi et Mummoli. 443
- CAP. XL. — De thesauris Mummoli. 444
- CAP. XLI. — De gigante. *Ibid.*
- CAP. XLII. — De virtute sancti Martini. *Ibid.*
- CAP. XLIII. — De Desiderio et de Wadone. 445
- CAP. XLIV. — De muliere pythonissa. *Ibid.*
- CAP. XLV. — De fame anni præsentis. *Ibid.*
- CAP. XLVI. — De interitu Christophori. 446
- CAP. XLVII. — De bello civili inter cives Turonicos. *Ibid.*
- LIBER OCTAVUS. 449
- CAPUT PRIMUM. — De eo quod rex Aurellanis venit. *Ibid.*
- CAP. II. — Qualiter ei episcopi præsentati, et qualiter ipse convivium præparavit. *Ibid.*
- CAP. III. — De cantoribus, et argento Mummoli. 451
- CAP. IV. — Laus Childeberti regis. *Ibid.*
- CAP. V. — De visionibus quas rex, vel nos de Chilperico vidimus. *Ibid.*
- CAP. VI. — De iis quos præsentavimus. *Ibid.*
- CAP. VII. — De Palladio episcopo, qualiter Missas dixit. 453
- CAP. VIII. — De signis ostensis. *Ibid.*
- CAP. IX. — De sacramento pro filio Chilperici dato. *Ibid.*
- CAP. X. — De corporibus Merovechi et Chlodovechi. 454
- CAP. XI. — De ostiariis et interitu Boanti. *Ibid.*
- CAP. XII. — De Theodoro episcopo, et plaga super Retharium. 455
- CAP. XIII. — De legatione Gunthramni ad Childebertum directa. 456
- CAP. XIV. — De periculo in flumine. *Ibid.*
- CAP. XV. — De conversione Ulfilaici diaconi. 457
- CAP. XVI. — Quæ de virtutibus sancti Martini retulit. 459
- CAP. XVII. — De signis quæ apparuerunt. 460
- CAP. XVIII. — Quod Childebertus in Italiam direxit exercitum, et qui duces vel comites aut instituti sunt, aut remissi. *Ibid.*
- CAP. XIX. — De interitu Dagulfi abbatis. 461
- CAP. XX. — Quæ in synodo Matscensi acta sunt. 462
- CAP. XXI. — De placito in Belsonnaco; et de sepulcro violato. 463
- CAP. XXII. — De obitu episcoporum, et Wandellini. 464
- CAP. XXIII. — De diluviis. *Ibid.*
- CAP. XXIV. — De insulis maris. *Ibid.*
- CAP. XXV. — De insula in qua sanguis apparuit. 465
- CAP. XXVI. — De Eberuffo qui dux fuit. *Ibid.*
- CAP. XXVII. — Quod Desiderius ad regem abiit. *Ibid.*
- CAP. XXVIII. — De Hermenigildo et de Ingunde, vel de legatis Hispanorum clam ad Fredegundem missis. *Ibid.*
- CAP. XXIX. — Quod Fredegundis misit, qui Childebertum interficeret. 466
- CAP. XXX. — Quod exercitus in Septimaniam abiit. 467
- CAP. XXXI. — De interfectione Prætextati episcopi. 469
- CAP. XXXII. — De interitu Domnolæ uxoris Nectarii. 472
- CAP. XXXIII. — De incendio urbis Parisiacæ. *Ibid.*
- CAP. XXXIV. — De reclusis tentatis. 473
- CAP. XXXV. — De legatis Hispanorum. 474
- CAP. XXXVI. — De interitu Magnovaldi. 475
- CAP. XXXVII. — Quod Childeberto filius natus est. *Ibid.*
- CAP. XXXVIII. — Quod Hispani in Gallias proruperunt. *Ibid.*
- CAP. XXXIX. — De obitu episcoporum. *Ibid.*
- CAP. XL. — De Pelagio Turonico. 476
- CAP. XLI. — De iis qui Prætextatum episcopum interfecerunt. 477

- CAP. XLII. — Quod Hippolentus dux datus est. 477
 CAP. XLIII. — Quod Nicetus rector Provinciae ordinatur, et de his quae Antistitus gessit. 478
 CAP. XLIV. — De eo qui regem Guntchramnum interficere voluit. 479
 CAP. XLV. — De interitu Desiderii ducis. 480
 CAP. XLVI. — De obitu Leuvichildis regis. *Ibid.* 481
LIBER NONUS
 CAPUT PRIMUM — De Richaredo et legatis ejus. *Ibid.* 482
 CAP. II. — De obitu beatae Raderundis. 482
 CAP. III. — De eo qui cum cultro ad Guntchramnum regem venit. 483
 CAP. IV. — Quod Childeberto alius natus est filius. *Ibid.* 484
 CAP. V. — De prodigiis. *Ibid.* 485
 CAP. VI. — De seductoribus et ariolis. *Ibid.* 486
 CAP. VII. — De remotioe Enno iiii ducis; et de Wasconibus. 486
 CAP. VIII. — De praesentia Guntchramni Bosonis. 487
 CAP. IX. — De interitu Rau hingi. *Ibid.* 488
 CAP. X. — De interitu Guntchramni Bosonis. 489
 CAP. XI. — Quod se reges viderunt. 490
 CAP. XII. — De interitu Ursionis ac Berthefredi. *Ibid.* 491
 CAP. XIII. — De Baddone, qui in legationem abiens, detentus, et postmodum [Ed. post diu] dimissus est; et de morbo dysenterico. 492
 CAP. XIV. — De pace Egidii episcopi et Lupi ducis. *Ibid.* 493
 CAP. XV. — De conversione Richaredi. 493
 CAP. XVI. — De legatione ipsius ad reges nostros. 494
 CAP. XVII. — De exiguitate anni hujus, seu de sterilitate anni et charitate annonae. *Ibid.* 495
 CAP. XVIII. — De Britannis, et obitu Namatii episcopi. 495
 CAP. XIX. — De interitu Sicharii, civis Turonici. *Ibid.* 496
 CAP. XX. — De eo quod ad Guntchramnum regem in legationem pro custodienda pace directi sumus. — Exemplar Factionis apud Andelaum. 497
 CAP. XXI. — De elemosynis et bonitate ipsius regis. 502
 CAP. XXII. — De lue Massiliensis urbis. 503
 CAP. XXIII. — De obitu Agerici episcopi, et de successore ejus. 504
 CAP. XXIV. — De episcopatu Frontini. *Ibid.* 505
 CAP. XXV. — Quod exercitus Childeberti in Italiam abiit. 505
 CAP. XXVI. — De obitu Ingobergae reginae. *Ibid.* 506
 CAP. XXVII. — De obitu Amalonis. 506
 CAP. XXVIII. — De speciebus quas Brunichildis regina transmisit. *Ibid.* 507
 CAP. XXIX. — Quod Langobardi pacem ad Childebertum regem petierunt. 507
 CAP. XXX. — De descriptoribus urbis Pictavae atque Turonicae. *Ibid.* 508
 CAP. XXXI. — Quod Guntchramnus rex exercitum in Septimania direxit. 509
 CAP. XXXII. — De inimicitis inter Childebertum et Guntchramnum. *Ibid.* 510
 CAP. XXXIII. — Quod Ingeltrudis religiosa ad Childebertum abiit, contra filiam suggestura. 510
 CAP. XXXIV. — De inimicitis Fredegundis cum filia sua. 512
 CAP. XXXV. — De interitu Waddonis. *Ibid.* 513
 CAP. XXXVI. — Quod Childebertus rex Theodobertum filium suum Snessionas direxit. 513
 CAP. XXXVII. — De Droctigisilo episcopo. 514
 CAP. XXXVIII. — De eo quod aliqui contra Brunichildem reginam agere voluerunt. *Ibid.* 515
 CAP. XXXIX. — De scandalo in monasterio Pictaviensi orto per Chrodildem et Basinam. — Epistola episcoporum ad S. Raderundem. 515
 CAP. XL. — De fomite primo scandali. 518
 CAP. XLI. — De caede in basilica sancti Hilarii. — Rescriptum episcoporum. 520
 CAP. XLII. — Exemplaria epistolae quam sancta Raderundis episcopus direxit. 522
 CAP. XLIII. — Quod Theutarius presbyter ad hoc scandalum mitigandum advenit. 525
 CAP. XLIV. — De intempere anni. 526
LIBER DECIMUS. *Ibid.*
 CAPUT PRIMUM. — De Gregorio papa Romano. Oratio S. Gregorii ad plebem. *Ibid.*
 CAP. II. — De reditu Gripponis legati ab imperatore Mauricio. 529
 CAP. III. — Quod exercitus Childeberti regis in Italiam abiit. 531
 CAP. IV. — Quod Mauricius imperator legatorum interfectores in Gallias direxit. 533
 CAP. V. — Quod Cuppa [Al. Chuppa] limitem Turonicum irrupit. 534
 CAP. VI. — De carceralis Arvernus. *Ibid.*
 CAP. VII. — Quod in ipsa urbe rex Childebertus clericis, ne tributum redderent, praestitit. *Ibid.*
 CAP. VIII. — De Eulalio et Totradia, quae uxor ejus fuit. 535
 CAP. IX. — De exercitu Guntchramni regis, qui in Britanniam abiit. 537
 CAP. X. — De interitu Chundonis cubicularii ejus. 538
 CAP. XI. — De infirmitate Chlotharii junioris. 539
 CAP. XII. — De malitia Berthegundis. *Ibid.*
 CAP. XIII. — Altercatio de resurrectione. 540
 CAP. XIV. — De interitu Theodulphi diaconi. 543
 CAP. XV. — De scandalo monasterii Pictaviensis. 544
 CAP. XVI. — De iudicio contra Chrodildem et Basinam lato. Exemplar iudicii. 547
 CAP. XVII. — De excommunicatione earum. 550
 CAP. XVIII. — De percussoribus ad Childebertum regem missis. *Ibid.*
 CAP. XIX. — De expulsionione Egidii Rhemenis episcopi. 551
 CAP. XX. — De puellis supra memoratis in hac reconciliationis synodo. 553
 CAP. XXI. — De interitu filiorum Waddonis. *Ibid.*
 CAP. XXII. — De interitu Childeberti Saxonis. 554
 CAP. XXIII. — De signis, et dubitate Paschae. *Ibid.*
 CAP. XXIV. — De destructione urbis Antiochenae. 555
 CAP. XXV. — De interitu ejus qui se Christum dicebat. 556
 CAP. XXVI. — De obitu Ragnemodi ac Sulpicii episcoporum. 558
 CAP. XXVII. — De his quos Fredegundis interfici iussit. *Ibid.*
 CAP. XXVIII. — De baptismo Chlotharii filii ejus. 559
 CAP. XXIX. — De conversione ac miraculis, vel obitu Aredii abbas Lemovicini. 560
 CAP. XXX. — De temperie anni praesentis, et de diei Dominicae celebratione. 562
 CAP. XXXI. — Recapitulatio de episcopis Turonicis. 563
HISTORIA FRANCORUM EPITOMATA per Fredegarium scholasticum. 571
CHRONICUM FREDEGARII. 605
IDEM CHRONICUM CONTINUATUM. 605
Pars prima auctore anonymo. *Ibid.*
Pars secunda, auctore anonymo Austrasio. 606
Pars tertia, auctore anonymo Austrasio, qui jussu Childeberti comitis scripsit. 671
Pars quarta, auctore anonymo qui jussu Nibelungi scripsit. 685
FREDEGARII FRAGMENTA de Historia Francorum. 697
S. GREGORII MIRACULORUM LIBER PRIMUS. — DE GLORIA MARTYRUM. 705
CAPUT PRIMUM. — De nativitate Domini nostri Jesu Christi in Bethleem. *Ibid.*
 CAP. II. — De miraculis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi. 707
 CAP. III. — De passione, resurrectione et ascensione ejus. *Ibid.*
 CAP. IV. — De apostolis et beata Maria. 708
 CAP. V. — De cruce et mirabilibus ejus apud Pictavum. 709
 CAP. VI. — De inventione clavorum. 710
 CAP. VII. — De lancea, corona spinea, et columna. 712
 CAP. VIII. — De tunica Christi inconsuta. *Ibid.*
 CAP. IX. — De mirabilibus basilicae beatae virginis Mariae, ab imperatore Constantino extractae. 713
 CAP. X. — De puero Judaeo valde memorandum miraculum. 714
 CAP. XI. — De monasterio Hierosolymitano, et miraculis per virtutem sanctae Mariae reliquiarum. 715
 CAP. XII. — De sancto Joanne Baptista. 717
 CAP. XIII. — De gemma Vasatensis nata divinitus. *Ibid.*
 CAP. XIV. — De muliere quae obtinuit pollicem Joannis Baptistae. 719
 CAP. XV. — De reliquiis beati Joannis infra monasterium sancti Martini positus. 720
 CAP. XVI. — De ardore manus cujusdam mulieris extincto. *Ibid.*
 CAP. XVII. — De fluvio Jordane. 721
 CAP. XVIII. — De aquis Levidae urbis. *Ibid.*
 CAP. XIX. — De leproso mundato in loco ubi Dominus est baptizatus, et reliquiis B. Mariae. 722
 CAP. XX. — De ecclesia B. Mariae, et ultione pejerantium, apud Turones. *Ibid.*
 CAP. XXI. — De forma Domini apud Phaniadam. 723
 CAP. XXII. — De Judaeo qui iconicam Christi furavit, et transfudit. 724
 CAP. XXIII. — De crucifixo apud Narbonam. *Ibid.*

- CAP. XXIV. — Insigne miraculum de fontibus Hispaniæ. 725
- CAP. XXV. — De hæreticis qui non adhibuerunt illis
fidem. 726
- CAP. XXVI. — De illo qui propter perpetratum furtum
nequivit aquam haurire. *Ibid.*
- CAP. XXVII. — De martyrio Jacobi apostoli fratris Do-
mini. 727
- CAP. XXVIII. — De sancto Petro apostolo. 728
- CAP. XXIX. — De Paulo apostolo. 729
- CAP. XXX. — De Joanne apostolo et evangelista. 730
- CAP. XXXI. — De Andrea apostolo. 731
- CAP. XXXII. — De Thoma apostolo. 733
- CAP. XXXIII. — De Bartholomæo apostolo. 734
- CAP. XXXIV. — De Stephano protomartyre. *Ibid.*
- CAP. XXXV. — De Cl mente episcopo et martyre. 737
- CAP. XXXVI. — De puero ad Clementis sepulcrum per
anni curriculum, perinde atque unius tantum noctis spa-
tium, dormiente. *Ibid.*
- CAP. XXXVII. — De aqua fontis ejus virtute reducta. 738
- CAP. XXXVIII. — De Chrysantho martyre. 739
- CAP. XXXIX. — De Pancratio martyre. 740
- CAP. XL. — De Joanne episcopo et martyre. 741
- CAP. XLI. — De virtute fidei et nominis Christiani. *Ibid.*
- CAP. XLII. — De templo beati Laurentii. 743
- CAP. XLIII. — De Cassiano martyre. 745
- CAP. XLIV. — De Agricola et Vitali martyribus. *Ibid.*
- CAP. XLV. — De sancto Victore martyre. 746
- CAP. XLVI. — De calice crystallino restaurato. 747
- CAP. XLVII. — De sanctis Gervasio et Protasio, Naza-rio
et Celso. 748
- CAP. XLVIII. — De sancto Saturnino. 749
- CAP. XLIX. — Passio et nomina quadraginta octo mar-
tyrum. 751
- CAP. L. — De sancto Fotino, Lugdunensi episcopo. 752
- CAP. LI. — De Benigno, martyre glorioso. *Ibid.*
- CAP. LII. — De sancto Symphoriano. 754
- CAP. LIII. — De beato Marcello Cavillonensi. *Ibid.*
- CAP. LIV. — De sancto Valeriano. 755
- CAP. LV. — De Timotheo et Apollinari martyribus. 756
- CAP. LVI. — De sancto Eutropio. *Ibid.*
- CAP. LVII. — De sancto Amaraudo. 757
- CAP. LVIII. — De sancto Eugenio. 758
- CAP. LIX. — De ultione cujusdam furis. 759
- CAP. LX. — De Rogatiano et Donatiano martyribus, et
Similino confessore. 760
- CAP. LXI. — De reliquiis beati Nazarii. *Ibid.*
- CAP. LXII. — De quinquaginta martyribus Thebæis. 761
- CAP. LXIII. — De sancto Malloso. 762
- CAP. LXIV. — De Patroclo martyre. *Ibid.*
- CAP. LXV. — De basilica sancti Antollani martyris. 763
- CAP. LXVI. — De furto patrato in æde sancti Satur-
nini. 765
- CAP. LXVII. — De sancto Genesio Arverno. *Ibid.*
- CAP. LXVIII. — De Genesio Arelatense martyre, seu,
De mortuo reviviscente. 766
- CAP. LXIX. — De miraculis per beatum Genesium factis.
Ibid.
- CAP. LXX. — De quadam muliere injuste a marito aul-
terii accusata. 767
- CAP. LXXI. — De Ferreolo et Ferrucione. 768
- CAP. LXXII. — De sancto Dionysio Parisiorum episcopo.
Ibid.
- CAP. LXXIII. — De sancto Quinto Viromandensi. 769
- CAP. LXXIV. — De Genesio Beorritano martyre. 770
- CAP. LXXV. — De sancto Sigismundo rege. *Ibid.*
- CAP. LXXVI. — De sanctis Agauenensibus, seu, De san-
cto Mauri et sociis. 771
- CAP. LXXVII. — De sancto Victore Massiliensi. 773
- CAP. LXXVIII. — De Baudilio martyre glorioso. *Ibid.*
- CAP. LXXIX. — De miraculis beati Andreae apostoli in
ecclesia Agathensi. 775
- CAP. LXXX. — De approbatione fidei Christianæ per mi-
raculum. 776
- CAP. LXXXI. — De altercatione catholici diaconi cum
presbytero hæretico. 777
- CAP. LXXXII. — De clerico pro confessione Dominica
in Hispania. 778
- CAP. LXXXIII. — De reliquiis plurium martyrum, Pauli
Silicet, Laurentii, Pancrati, Chrysanthi, Dariae virginis,
Crispini et Pauli ejus fratris. 779
- CAP. LXXXIV. — De reliquiis quas pater meus habuit.
780
- CAP. LXXXV. — De eo qui pedes in patena lavit. 781
- CAP. LXXXVI. — De diacono cui turris inter manus
jugivul. *Ibid.*
- CAP. LXXXVII. — De Epachio, qui post sumptum jen-
aculum a. sus est celebrare. 782
- CAP. LXXXVIII. — De Jordane fugiente coram muliere
facinorosa. 783
- CAP. LXXXIX. — Non potuisse cadaver Antonini scele-
rati in æde sancti Vincentii quiescere. *Ibid.*
- CAP. XC. — De Vincentio martyre glorioso. 784
- CAP. XCI. — De sancta Eulalia. 785
- CAP. XCII. — De basilica sancti Felicii. *Ibid.*
- CAP. XCIII. — De Hemeterio et Chelidonio martyribus.
786
- CAP. XCIV. — De beatissimo Cypriano. 787
- CAP. XCV. — De septem Dormitantibus apud Ephesum.
Ibid.
- CAP. XCVI. — De quadraginta octo martyribus Arme-
niæ. 789
- CAP. XCVII. — De glorioso martyre Sergio. 790
- CAP. XCVIII. — De Cosma et Damiano. 791
- CAP. XCIX. — De inclyto martyre Foca. *Ibid.*
- CAP. C. — De egregio martyre Domitio. *Ibid.*
- CAP. CI. — De insigni et glorioso martyre Georgio. 792
- CAP. CII. — De Isidoro sanctissimo martyre. 793
- CAP. CIII. — De sancto Poliocto martyre. *Ibid.*
- CAP. CIV. — De Felice Nolano insigni martyre. 795
- CAP. CV. — De Vincentio Agenensi. 797
- CAP. CVI. — Stupendum miraculum in avaros. 798
- CAP. CVII. — De Pannichio presbytero. 800
- S. GREGORII MIRACULORUM LIBER II. DE PAS-
SIONE, VIRTUTIBUS ET GLORIA S. JULIANI MARTYRIS. 801
- CAPUT PRIMUM. — De passione sancti Juliani martyris. *Ibid.*
- CAP. II. — De revelatione capitis ejus. 802
- CAP. III. — De virtute fontis, ubi caput ejus ablutum
est. 804
- CAP. IV. — De senibus et matrona, cujus vir carcere
tenebatur. *Ibid.*
- CAP. V. — De eo qui altum in basilica occidere voluit.
805
- CAP. VI. — De conversione incolarum. *Ibid.*
- CAP. VII. — Qualiter Hillidius populum ab hostilitate
liberabat. 806
- CAP. VIII. — De interitu eorum qui ministerium basi-
licæ exportaverunt. 807
- CAP. IX. — De Fedamia paralytica. *Ibid.*
- CAP. X. — De eo qui percussorem suum de basilica co-
nabatur extrahere. 808
- CAP. XI. — De contracto, qui die Dominica boves jun-
xit. *Ibid.*
- CAP. XII. — De Anagildo muto, surdo et cæco. *Ibid.*
- CAP. XIII. — De his qui Theoderici regis tempore basi-
licam iruperunt. *Ibid.*
- CAP. XIV. — De Sigivaldo perversore. 809
- CAP. XV. — De Pastoris militia. 810
- CAP. XVI. — De contumacia Beccontis. *Ibid.*
- CAP. XVII. — De diacono qui oves basilicæ abstulit. 811
- CAP. XVIII. — De eo qui caballum in vigilia Sancti fu-
ratus est. 812
- CAP. XIX. — De eo qui propter triantem pejeravit. 813
- CAP. XX. — De eo qui basilicam sanctam furto spoliavit.
Ibid.
- CAP. XXI. — De eo qui caballum in festivitate perdidit.
814
- CAP. XXII. — De cæco illuminato. *Ibid.*
- CAP. XXIII. — De pede Galli, postmodum episcopi, sa-
nato. 815
- CAP. XXIV. — De febre Petri fratris mei. *Ibid.*
- CAP. XXV. — De mei capitis dolore. 816
- CAP. XXVI. — De fabricante ad fontem sanato. *Ibid.*
- CAP. XXVII. — De tonitruo in basilica facto, et coru-
scatione. 817
- CAP. XXVIII. — De eo qui præ multitudine populi ad
sepulcrum non valebat accedere. *Ibid.*
- CAP. XXIX. — De festivitate ejus. 818
- CAP. XXX. — De energumenis. *Ibid.*
- CAP. XXXI. — De mansuetudine pecorum, *Ibid.*
- CAP. XXXII. — De reliquiis ejus in Campaniam transla-
tis. 819
- CAP. XXXIII. — De reliquiis ejus in Oriente exhibitis.
820
- CAP. XXXIV. — Qualiter Turonis in basilica ejus reli-
quæ sunt locatæ. *Ibid.*
- CAP. XXXV. — Quod vinum ea nocte creverit. 821
- CAP. XXXVI. — De contracto in eodem loco sanato. 822
- CAP. XXXVII. — De puella lippa. *Ibid.*
- CAP. XXXVIII. — De alio contracto. 823
- CAP. XXXIX. — De perjuris. *Ibid.*
- CAP. XL. — De reliquiis ejus, quas Aridius presbyter
sustulit. *Ibid.*
- CAP. XLI. — De paralytico sanato. 824
- CAP. XLII. — De cæco illuminato. *Ibid.*
- CAP. XLIII. — De cruce altaris turata. *Ibid.*

- CAP. XLIV. — Qualiter expetita sunt ejus pignora. 824
 CAP. XLV. — De puero ad arbolos ducto, et alio per virtutem Sancti sanato. 825
 CAP. XLVI. — De rosis ad sepulcrum ejus divinitus ostensis. 826
 CAP. XLVII. — De muliere illuminata. *Ibid.*
 CAP. XLVIII. — De reliquiis quas Nanninus presbyter detulit. 827
 CAP. XLIX. — Quod de ejusdem reliquiis multi infirmi sanati sunt. *Ibid.*
 CAP. L. — De alio cæco illuminato. 828
- S. GREGORII LIBER DE GLORIA CONFESSORUM.**
Ibid.
 CAPUT PRIMUM. — De virtutibus angelorum. 829
 CAP. II. — De sancto Hilario episcopo Pictaviensi. 830
 CAP. III. — De sancto Eusebio Vercellensi episcopo. 831
 CAP. IV. — De sancto Martino Turonico episcopo, et sepulcro sancti Gatiani. 832
 CAP. V. — De eodem, et sepulcro Vitalinæ virginis. 833
 CAP. VI. — De lapide in quo Sanctus sedit. 834
 CAP. VII. — De arbore erecta. 835
 CAP. VIII. — De oratorio Martiniacensis prædii. *Ibid.*
 CAP. IX. — De oleo sepulcri ejus. *Ibid.*
 CAP. X. — De uva vitis, quam ipse plantavit, et de cura sepulcri. 836
 CAP. XI. — De Virtutibus ejus Ternodorensibus ostensis. *Ibid.*
 CAP. XII. — De monasterio ejus in Hispania. 837
 CAP. XIII. — De hæretico qui hominem illuminare voluit, sed excæcavit. *Ibid.*
 CAP. XIV. — De altercatione hæretici cum catholico. 838
 CAP. XV. — De Venantio abbate. *Ibid.*
 CAP. XVI. — De sancta Papula. *Ibid.*
 CAP. XVII. — De opertorio cujusdam sepulcri. 839
 CAP. XVIII. — De duarum virginum tumulis. *Ibid.*
 CAP. XIX. — Quid sanctus Eufronius de Chariberto rege prædixit. 841
 CAP. XX. — De dedicatione oratorii nostri. 842
 CAP. XXI. — De sepulcro sancti Solemnis. 844
 CAP. XXII. — De Maximo abbate. 846
 CAP. XXIII. — De Joanne recluso. 847
 CAP. XXIV. — De M. negunde religiosa. 848
 CAP. XXV. — De Senoch abbate. *Ibid.*
 CAP. XXVI. — De sancto Simeone a Columna. 849
 CAP. XXVII. — De sepulcris presbyterorum in basilica sancti Martialis. *Ibid.*
 CAP. XXVIII. — De miraculis ad sepulcrum ejus factis. 850
 CAP. XXIX. — De eo qui loquelam a sacerdote recepit. *Ibid.*
 CAP. XXX. — De sancto Stremonio episcopo Arverno. *Ibid.*
 CAP. XXXI. — De eo qui eulogias accepit a sacerdote. 851
 CAP. XXXII. — De Duobus Amantibus. 852
 CAP. XXXIII. — De Amabili presbytero. *Ibid.*
 CAP. XXXIV. — De Georgia religiosa. 854
 CAP. XXXV. — De sepulcro effracto in basilica sancti Venerandi. 855
 CAP. XXXVI. — De aliis sepulcris sanctorum in eadem basilica. 856
 CAP. XXXVII. — De sanctorum Venerandi Nepotianique episcoporum sepulcris. 857
 CAP. XXXVIII. — De monacho, quem orantem abbas spectabat. *Ibid.*
 CAP. XXXIX. — De igne qui a reliquiis sanctorum sæpe prorupit. 858
 CAP. XL. — De visionibus pro patris mei infirmitate habitis. *Ibid.*
 CAP. XLI. — De sancto Germano Autisiodorensi. 859
 CAP. XLII. — De Hilario Divionensi senatore. 860
 CAP. XLIII. — De sancta Florida et Paschasia. 861
 CAP. XLIV. — De sancto Tranquillo episcopo. 862
 CAP. XLV. — De Severino Burdegalensi episcopo. *Ibid.*
 CAP. XLVI. — De Romano ejusdem urbis presbytero. 863
 CAP. XLVII. — De duobus presbyteris psallentibus. 864
 CAP. XLVIII. — De Ecclesia Recontensi. *Ibid.*
 CAP. XLIX. — De Justino et Similino [Al., Similino] presbyteris. *Ibid.*
 CAP. L. — De sancto Severo presbytero. 865
 CAP. LI. — De litio sepulcri ejus. 866
 CAP. LII. — De sepulcris quæ elevantur. *Ibid.*
 CAP. LIII. — De sepulcro Thaumasti episcopi. 867
 CAP. LIV. — De Lupiano confessore. 868
 CAP. LV. — De Melanio Rhedonensi episcopo. *Ibid.*
 CAP. LVI. — De Victorio Genomanorum episcopo. 869
- CAP. LVII. — De Martino abbate Santonicorum. *Ibid.*
 CAP. LVIII. — De Bibiano ejusdem urbis episcopo. 870
 CAP. LIX. — De Trojano ipsius civitatis episcopo. *Ibid.*
 CAP. LX. — De sepulcro divinitus amoto in eadem urne. 871
 CAP. LXI. — De sancto Nicetio Lugdunensi episcopo. 872
 CAP. LXII. — De sepulcro Helli ejusdem urbis episcopi. 873
 CAP. LXIII. — De filia Leonis imperatoris. *Ibid.*
 CAP. LXIV. — De muliere quæ Epipodii martyris calcæmentum collegit. 875
 CAP. LXV. — De alia muliere, cui vir pro oblatione apparuit. *Ibid.*
 CAP. LXVI. — De Memmio Catalaunensi episcopo. 876
 CAP. LXVII. — De Lupo Tricassinorum episcopo. *Ibid.*
 CAP. LXVIII. — De Aventino ministro ejus. 877
 CAP. LXIX. — De Marcellino episcopo. 878
 CAP. LXX. — De Marcello episcopo Deensi. *Ibid.*
 CAP. LXXI. — De Metria Aquestum confessore. 879
 CAP. LXXII. — De sancto Arvalio Trajectensi episcopo. 880
 CAP. LXXIII. — De cœmeterio Augustodunensis urbis. 881
 CAP. LXXIV. — De sepulcro Cassiani episcopi. *Ibid.*
 CAP. LXXV. — De Ritico episcopo. 882
 CAP. LXXVI. — De Simplicio episcopo. 883
 CAP. LXXVII. — De simulacro Berecynthiæ. 884
 CAP. LXXVIII. — De episcopo super cujus pectus agnus apparuit. *Ibid.*
 CAP. LXXIX. — De Remigio Rhemensium episcopo. 885
 CAP. LXXX. — De sancto Ursino Biturigum episcopo. 886
 CAP. LXXXI. — De Mariano recluso. 888
 CAP. LXXXII. — De Eusitio recluso. 890
 CAP. LXXXIII. — De Maximo Regiensi episcopo. 891
 CAP. LXXXIV. — De Valerio episcopo. 892
 CAP. LXXXV. — De Silvestro Cabillonensi episcopo. *Ibid.*
 CAP. LXXXVI. — De Desiderato ejusdem territorii recluso. 893
 CAP. LXXXVII. — De Joanne abbate. *Ibid.*
 CAP. LXXXVIII. — De Sequano abbate. *Ibid.*
 CAP. LXXXIX. — De Marcello Parisiorum episcopo. 895
 CAP. XC. — De Germano ejusdem urbis episcopo. 896
 CAP. XCI. — De Genovefa virgine sanctissima. *Ibid.*
 CAP. XCII. — De sepulcro beati Lusoris. *Ibid.*
 CAP. XCIII. — De Maximino Trevirorum episcopo. 897
 CAP. XCIV. — De Nicetio ipsius urbis episcopo. 898
 CAP. XCV. — De Medardo Noviomensi [Al., Suessoniensi] episcopo. *Ibid.*
 CAP. XCVI. — De Albino Andegavorum episcopo. 899
 CAP. XCVII. — De Hospitio confessore. 900
 CAP. XCVIII. — De eremita, cui caldaria lignæ fuerat. *Ibid.*
 CAP. XCIX. — De Avito confessore Aurelianensi. 901
 CAP. C. — De Cypriano Petragorico abbate. 902
 CAP. CI. — De Eparcho Equoesinensi recluso. *Ibid.*
 CAP. CII. — De Felice Biturigum episcopo. *Ibid.*
 CAP. CIII. — De Juliano Lemovicorum recluso. 903
 CAP. CIV. — De Pelagia Lemovicorum. *Ibid.*
 CAP. CV. — De sepulcro Crescentie Parisiorum. *Ibid.*
 CAP. CVI. — De beata Radegunde Pictaviensi. 905
 CAP. CVII. — De Tetrico episcopo. 907
 CAP. CVIII. — De sancto Orientio episcopo. *Ibid.*
 CAP. CIX. — De Quiteria virgine. *Ibid.*
 CAP. CX [Al., cvii]. — De sancto Paulino episcopo Lugdunensi. *Ibid.*
 CAP. CXI [Al., cviii]. — De negotiatore qui eleemosinam non tenuit. *Ibid.*
 CAP. CXII [Al., cix]. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXL. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CXLIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CL. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXXI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXV. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVI. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXVIII. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXIX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.*
 CAP. CLXXXXXXXX. — De alio qui vinum adulteravit. *Ibid.</*

- CAP. VII. — De Theodemundo muto. 921
 CAP. VIII. — De Chainemunda muliere cæca. *Ibid.* 922
 CAP. IX. — De bato Baudino episcopo. 923
 CAP. X. — De eo qui Sancti reliquias Camaracum detulit. *Ibid.* 923
 CAP. XI. — De rege Gallicie populoque conversis, sive De Suevis. *Ibid.* 925
 CAP. XII. — De Ultrogtha regina. 925
 CAP. XIII. — De eo qui a pustula in extremis positus laborabat. 926
 CAP. XIV. — De castello Italie, Tertio nomine. 927
 CAP. XV. — De oleo cicendilis super pictura Beati. *Ibid.* 928
 CAP. XVI. — De Placido procuratore. 928
 CAP. XVII. — De his quæ Ambianis gesta sunt. *Ibid.* 929
 CAP. XVIII. — De Sirolalense oratorio. 929
 CAP. XIX. — De Bella cæca. *Ibid.* 930
 CAP. XX. — De Ammonio præcipitato. *Ibid.* 930
 CAP. XXI. — De alio appenso. 930
 CAP. XXII. — De Leomere contracto. *Ibid.* 931
 CAP. XXIII. — De Wiliachario soluto a catenis. 931
 CAP. XXIV. — De Alpino comite debili. 932
 CAP. XXV. — De Charigisilo contracto. *Ibid.* 933
 CAP. XXVI. — De Aquilino amente. *Ibid.* 933
 CAP. XXVII. — De Charivaldo debili. *Ibid.* 933
 CAP. XXVIII. — De fune abscisso. *Ibid.* 933
 CAP. XXIX. — De Chariberto rege, qui res ecclesiasticas pervasit. *Ibid.* 934
 CAP. XXX. — De Eustochio Pictaviensi. 934
 CAP. XXXI. — De eo qui in sancta porticu perjuravit. *Ibid.* 935
 CAP. XXXII. — Qualiterme virtus ejus ab infirmitate restauravit incolumem. 935
 CAP. XXXIII. — De clerico nostro amente. 936
 CAP. XXXIV. — Quod virtus ejus ab agro nostro tempestatem præhibuit. 937
 CAP. XXXV. — De ligno beati cancelli ad nos delato. *Ibid.* 937
 CAP. XXXVI. — Quod virtus ejus nobis inimicos inhibuit. *Ibid.* 938
 CAP. XXXVII. — De dysentericis. 938
 CAP. XXXVIII. — De energumenis et frigoriticis. *Ibid.* 939
 CAP. XXXIX. — De Leomeria cæca. 939
 CAP. XL. — De Securo contracto. *Ibid.* 939
 DE MIRACULIS S. MARTINI LIBER II. *Ibid.* 939
 CAPUT PRIMUM. — Qualiter a febre et dysenteria crulus sum (*Gregorius loquitur*). *Ibid.* 941
 CAP. II. — De infirmitate Justini. 941
 CAP. III. — De Maurusa chiragrica. 942
 CAP. IV. — De servo Simonis presbyteri. *Ibid.* 943
 CAP. V. — De paralytico Autisiodorensi. 943
 CAP. VI. — De paralytico Aurelianensi. *Ibid.* 944
 CAP. VII. — De paralytico Biturigo. 944
 CAP. VIII. — De cæco illuminato. *Ibid.* 945
 CAP. IX. — De alia cæca. *Ibid.* 945
 CAP. X. — De muliere a profluvio sanguinis liberata. *Ibid.* 945
 CAP. XI. — De muliere clauda. 945
 CAP. XII. — De dysenterico sanato. *Ibid.* 946
 CAP. XIII. — De cæco illuminato. 946
 CAP. XIV. — De puella paralytica. *Ibid.* 947
 CAP. XV. — De cæco illuminato. 947
 CAP. XVI. — De his quæ nauta retulit. *Ibid.* 948
 CAP. XVII. — De Gunthramno duce. 948
 CAP. XVIII. — De Landulfo lunatico. *Ibid.* 949
 CAP. XIX. — De Theodomere diacono cæco. 949
 CAP. XX. — De Desiderio energumeno. 950
 CAP. XXI. — De homine manum contractam habente. *Ibid.* 950
 CAP. XXII. — De Remigia matrona. *Ibid.* 951
 CAP. XXIII. — De Vinaste cæco. *Ibid.* 951
 CAP. XXIV. — De homine omnibus membris contracto. 951
 CAP. XXV. — De paralytico sanato. 952
 CAP. XXVI. — De muto muto. 953
 CAP. XXVII. — De muliere paralytica. *Ibid.* 954
 CAP. XXVIII. — De muliere cæca. 954
 CAP. XXIX. — De duobus cæcis. *Ibid.* 955
 CAP. XXX. — De muliere muta. *Ibid.* 955
 CAP. XXXI. — De alia muliere debili. 955
 CAP. XXXII. — De oleo ad sepulcrum Sancti crescente. *Ibid.* 956
 CAP. XXXIII. — De Allomere contracto. 956
 CAP. XXXIV. — De clerico cæco. 957
 CAP. XXXV. — De carcerariis dimissis. *Ibid.* 957
 CAP. XXXVI. — De pignoribus quæ Leodovaldus episcopus detulit. *Ibid.* 958
 CAP. XXXVII. — De energumeno sanato. 958
 CAP. XXXVIII. — De puella muta. *Ibid.* 958
 CAP. XXXIX. — De id quod Aredius presbyter pro benedictione portavit. *Ibid.* 959
 CAP. XL. — De Sisulfo manco. 959
 CAP. XLI. — De cæco illuminato. 960
 CAP. XLII. — De manu hominis contracta. *Ibid.* 960
 CAP. XLIII. — De puerulo suscitato. *Ibid.* 961
 CAP. XLIV. — De alio cæco illuminato. 961
 CAP. XLV. — De duobus puerulis sanatis. *Ibid.* 962
 CAP. XLVI. — De claudio directo. 962
 CAP. XLVII. — De contracto, quem bos trahebat. *Ibid.* 963
 CAP. XLVIII. — De eo qui manus ac pedes contractos habebat. 963
 CAP. XLIX. — De eo qui contractum brachium detulit. *Ibid.* 964
 CAP. L. — De cæco illuminato. *Ibid.* 964
 CAP. LI. — De dysentericis. *Ibid.* 964
 CAP. LII. — De alio ab humore gravi sanato. 964
 CAP. LIII. — De exense redintegrato. *Ibid.* 965
 CAP. LIV. — De puella Lixoviensi cæca. 965
 CAP. LV. — De puerulo manum contractam habente. *Ibid.* 966
 CAP. LVI. — De muliere quæ contractis in palma digitis venit. 966
 CAP. LVII. — De ea quæ dum in festivitate sancti Joannis operabatur debilitata est. *Ibid.* 967
 CAP. LVIII. — De cæco et contracto. 967
 CAP. LIX. — De alia muliere quæ post ingenuitatem est vendita. *Ibid.* 967
 CAP. LX. — De oculorum et capitis mei dolore. *Ibid.* 969
 DE MIRACULIS S. MARTINI LIBER III. 969
 CAPUT PRIMUM. — De dolore faucium mearum. *Ibid.* 970
 CAP. II. — De puella debili sanata. 970
 CAP. III. — De homine in cuius manu fustis adhaeruit. 971
 CAP. IV. — De contracto sanato. *Ibid.* 971
 CAP. V. — De cæco illuminato. *Ibid.* 972
 CAP. VI. — De debili sanato. *Ibid.* 972
 CAP. VII. — De eo qui clavem die Dominico faciebat. 972
 CAP. VIII. — De mortuo suscitato. *Ibid.* 973
 CAP. IX. — De eo qui pedem debilem habuit. 973
 CAP. X. — De tibia matris meæ. *Ibid.* 974
 CAP. XI. — De mulieris manu sanata. 974
 CAP. XII. — De puero a valitudine sanato. *Ibid.* 974
 CAP. XIII. — De Theodanis pede sanato. *Ibid.* 975
 CAP. XIV. — De homine inclinato. *Ibid.* 975
 CAP. XV. — De Gundulfo debili. 975
 CAP. XVI. — De cæco illuminato. 975
 CAP. XVII. — De Siggonis referendarii aure. *Ibid.* 976
 CAP. XVIII. — De infirmitate pecorum. 976
 CAP. XIX. — De cæco illuminato. *Ibid.* 977
 CAP. XX. — De alio cæco illuminato. *Ibid.* 977
 CAP. XXI. — De Juliano contracto. 977
 CAP. XXII. — De muliere ad sancti lectulum illuminata. *Ibid.* 978
 CAP. XXIII. — De muto cui fratres abstulerant facultatem. *Ibid.* 978
 CAP. XXIV. — De oleo crescente. 978
 CAP. XXV. — De digitis cujusdam mulieris directis. *Ibid.* 979
 CAP. XXVI. — De muliere contracta. 979
 CAP. XXVII. — De puero contracto. *Ibid.* 979
 CAP. XXVIII. — De cæco illuminato. *Ibid.* 980
 CAP. XXIX. — De homine cui fustis in manu adhaeruit. *Ibid.* 980
 CAP. XXX. — De puero cui stomachus infirmabatur. *Ibid.* 980
 CAP. XXXI. — De dextera mulieris arida. 980
 CAP. XXXII. — De muliere cujus manus in se adhaeruerunt. *Ibid.* 981
 CAP. XXXIII. — De morbo caballorum. *Ibid.* 981
 CAP. XXXIV. — De lue quæ cum vesicis fuit. *Ibid.* 981
 CAP. XXXV. — De duobus paralyticis, et uno cæco sanato. 981
 CAP. XXXVI. — De Augusto contracto. *Ibid.* 982
 CAP. XXXVII. — De puella muta. *Ibid.* 982
 CAP. XXXVIII. — De diacono Catalaunensi. 982
 CAP. XXXIX. — De muliere contracta et cæca. *Ibid.* 983
 CAP. XL. — De paralytico sanato. 983
 CAP. XLI. — De catenis super puellam contractis. *Ibid.* 984
 CAP. XLII. — De libro Vitæ ejus inter flammam salvato. *Ibid.* 984
 CAP. XLIII. — De duobus pueris sanatis. 984
 CAP. XLIV. — De Mululfo contracto. *Ibid.* 985
 CAP. XLV. — De alterius manibus directis. *Ibid.* 985
 CAP. XLVI. — De muliere cujus brachium contraxerat. 985
 CAP. XLVII. — De eo qui pro debito tenebatur. *Ibid.* 985
 CAP. XLVIII. — De cæca illuminata. *Ibid.* 985

CAP. XLIX. — De paralytico omni corpore debile	985	CAP. XXXVI. — De muliere obmutescente sanata.	<i>Ibid.</i>
CAP. L. — De presbytero a frigidibus sanato.	986	CAP. XXXVII. — De frigiditibus sanatis.	1005
CAP. LI. — De infante Cardegisili filio sanato.	<i>Ibid.</i>	CAP. XXXVIII. — De cæcis, enurgementis et paralyticis.	<i>Ibid.</i>
CAP. LII. — De clerico dysenterico.	987		<i>Ibid.</i>
CAP. LIII. — De appenso absoluto. Item de alio.	<i>Ibid.</i>	CAP. XXXIX. — De carcæratibus laxatis.	<i>Ibid.</i>
CAP. LIV. — De muto sanato.	<i>Ibid.</i>	CAP. XL. — De Mauraano muto	<i>Ibid.</i>
CAP. LV. — De muliere cuius manus contraxerat.	<i>Ibid.</i>	CAP. XLI [AL., XL]. — De contracto et vinculis liberatis	1006
CAP. LVI. — De muliere contracta et cæca.	988	CAP. XLII [AL., XLI]. — De alio contracto.	<i>Ibid.</i>
CAP. LVII. — De cæco illuminato.	<i>Ibid.</i>	CAP. XLIII [AL., XLII]. — De pueris febricitantibus sanatis.	<i>Ibid.</i>
CAP. LVIII. — De paralytico et duobus cæcis sanatis et duobus enurgementis emundatis.	989	CAP. XLIV [AL., XLIII]. — De Principio amente.	1007
CAP. LIX. — De puero febricitante.	<i>Ibid.</i>	CAP. XLV [AL., XLIV]. — De Leodulfo cæco sanato.	<i>Ibid.</i>
CAP. LX. — De his quæ in meo itinere gesta sunt.	990	CAP. XLVI [AL., XLV]. — De duobus aliis contractis.	1008
DE MIRACULIS S. MARTINI LIBER IV.	991	CAP. XLVII [AL., XLVI]. — De incendio ope ejus extincto.	<i>Ibid.</i>
CAPUT PRIMUM. — De dolore ventris mei.	<i>Ibid.</i>	Prosa de sancto Martino.	1009
CAP. II. — De lingua et labiis meis.	<i>Ibid.</i>	S. GREGORII VITÆ PATRUM.	1010
CAP. III. — De puero a febre sanato.	992	CAPUT PRIMUM. — De Lupicino atque Romano abbatibus.	1011
CAP. IV. — De contracto, et cæca, et tribus enurgementis.	993	CAP. II. — De sancto Illidio episcopo.	1016
CAP. V. — De servo Theodulfi.	<i>Ibid.</i>	CAP. III. — De sancto Abraham abbate.	1020
CAP. VI. — De multis infirmatibus sanatis.	<i>Ibid.</i>	CAP. IV. — De sancto Quintiano episcopo.	1022
CAP. VII. — De uva apud Galliciam.	<i>Ibid.</i>	CAP. V. — De sancto Portiano abbate.	1026
CAP. VIII. — De basilica Sancti apud urbem Santoniam.	994	CAP. VI. — De sancto Gallo episcopo.	1029
CAP. IX. — De duobus dysentericis.	995	CAP. VII. — De sancto Gregorio episcopo Lingonensi.	1036
CAP. X. — De patenis quas Sanctus exhibuit.	<i>Ibid.</i>	CAP. VIII. — De sancto Nicetio Lugdunensi episcopo.	1040
CAP. XI. — De Bliderico, cui filii non erant dati.	<i>Ibid.</i>	CAP. IX. — De sancto Patroclo abbate.	1051
CAP. XII. — De cæca apud Turonensem villam.	996	CAP. X. — De sancto Friardo reclauso.	1054
CAP. XIII. — De manu arii restituta.	<i>Ibid.</i>	CAP. XI. — De sancto Caluppæ reclauso.	1058
CAP. XIV. — De Baudegisilo debili.	997	CAP. XII. — De sancto Emiliano eremita, et Brachione abbate.	1061
CAP. XV. — De homine qui ceram transmisit.	<i>Ibid.</i>	CAP. XIII. — De sancto Lupicino.	1064
CAP. XVI. — De absolute vincit.	<i>Ibid.</i>	CAP. XIV. — De sancto Martio abbate.	1067
CAP. XVII. — De puero cæco.	998	CAP. XV. — De sancto Senoch abbate.	1071
CAP. XVIII. — De puella cæca.	<i>Ibid.</i>	CAP. XVI. — De sancto Venantio abbate.	1074
CAP. XIX. — De contracto et cæco.	999	CAP. XVII. — De sancto Nicetio Treverorum episcopo.	1077
CAP. XX. — Item de alia cæca.	<i>Ibid.</i>	CAP. XVIII. — De Urso et Leobatio abbatibus.	1084
CAP. XXI. — De eulogis quas Motharius civis Turonicus sustulit.	<i>Ibid.</i>	CAP. XIX. — De Monegunde religiosa.	1087
CAP. XXII. — De contracto directo.	<i>Ibid.</i>	CAP. XX. — De sancto Leobardo reclauso in Majori monasterio prope Turonum.	1092
CAP. XXIII. — De cæca ac debili sanatis.	1000	S. GREGORII FRAGMENTA COMMENTARII IN PSALMOS.	1097
CAP. XXIV. — De plurimis cæcis enurgementisque sanatis.	<i>Ibid.</i>	OPERA S. GREGORIO ATTRIBUTA.	
CAP. XXV. — De puella a febre sanata.	<i>Ibid.</i>	De miraculis sancti Andreae.	1099
CAP. XXVI. — De carcerariis absolutis.	<i>Ibid.</i>	Liber de passione, virtutibus et gloria sancti Juliani.	1103
CAP. XXVII. — De servo Nonnichii episcopi a debilitate sanato.	1001	Historia septem Dormientium.	1105
CAP. XXVIII. — De Claudii regalis cancellarii f. bre.	<i>Ibid.</i>	Vitæ sanctorum Maurilii et Albinii (hic tantum m. morata).	1117
CAP. XXIX. — De eo quod Agnes Pictaviensis abbatissa de nupta quodam retulit.	<i>Ibid.</i>	Antiphona de sanctis Medardo et Gildardo.	<i>Ibid.</i>
CAP. XXX. — De virtutibus Locodiacensis monasterii.	1002	Vita sancti Aridii abbatis.	1119
CAP. XXXI. — De fonte quem oratione Sanctus ut ori retinuit.	1003	APPENDIX ad opera sancti Gregorii complectens antiqua monumenta quæ ab eo laudantur, aut ejus opera laudant.	1149
CAP. XXXII. — De incendio urbis Pictavæ.	<i>Ibid.</i>		
CAP. XXXIII. — De puero a febre sanato.	1004		
CAP. XXXIV. — De Leodulfo amente et debili.	<i>Ibid.</i>		
CAP. XXXV. — De homine innocente per calumniam accusato, et liberato.	<i>Ibid.</i>		

CODICES MSS. ET EDITI AD QUOS RECENSITA SUNT OPERA SANCTI GREGORII TURONENSIS, ET NOTÆ QUIBUS DESIGNANTUR.

IN HISTORIA adornanda usi fulmus: Cold. Jolianis duobus, uno olim Corbeiensis (*Corb.*), altero S. Petri Bellovacensis (*Bell.*); uno Regiæ bibliothecæ (*Reg.*); Colbertinæ Bibliothecæ duobus, uno e monasterio Mettensi (*Met.*), altero S. Michaelis (*Colb. m.*); uno Becensis monasterii (*Bec.*); uno Regimontis (*Regm.*); uno Vindocinensis abbatie (*Vind.*); uno Casinensis monasterii (*Casin.*); duobus Vaticanis (*Vat. Alex.*); uno cardinalis Otoboni (*Ott.*); Palatino apud Freherum (*Pal.*); fragmentis et codd. Reg. Colbertinis, S. Germani a Pratis (*Germ.*), Collegii Claromontani (*Clar.*), S. Vincentii Cenomanensis (*Vinc.*); Majoris monasterii (*Majm.*), etc.; editis Badii (*Bad.*), Morelii (*Mor.*) et variis quæ lectionibus (*Mor. s.*), Mathiæ Illyrici (*Illyr.*), HISTORIÆ CHRISTIANÆ VET. PAT. (*Bar.*), Marq. Freheri (*Freh.*), BIBLIOT. PP. Bignii (*Big.*), Colonienensis (*Col.*), Boehelli (*Boch. s.*), variis ejus tractatibus (*Boch. s.*), Chenii (*Chesn.*). — FREDERICI EPITOMEN recensimus ad cold. Sirmondianum (*Clar.*) et unum illustr. Boherii (*Boh.*); ad editos Freheri et Ch. s. — CHRONICUM vero, ad mss. eosdem, et Colbertinum unum Vaticanum e bibliotheca Palatina (*Vat.*); ad editos ut sup. ad Gregorii Historiam, et ad quos codices Casinianos. — Libros octo MIRACULORUM ad mss.: laudunensem unum (*Laud.*), Bellovacensem unum, Colbertinum unum (*Colb. a.*); Pithæi (*Pith.*), Saub. viii (S. B.), Regios, Colbertinum Tutela auctentum (*Colb. Tut.*), Colbertinum alium (*Colb. c.*), item alium, Claromontanos duos (*Clar. a, Clar. b.*), Regiæ Sæc. nunc card. Otoboni (*Rom.*), Vindocinensem unum S. Martini Turonensis (*Mart.*), Majoris monasterii duos (*Majm. a, Majm. b.*), S. Germani a Pratis quinque, Gemeticensem unum (*Gem.*), S. Victoris Paris. (*Vict.*), Vaticanæ bibliothecæ (*Vat.*), S. Cornelli Compendiensis (*Comp.*), S. Vincentii Cenomanensis, Florianensem, S. Gathani Turon. (*Gat.*), Becensem, et alios plures qui ut locis notantur. Editos vero adhibuimus, præter recensitos, Chictovet. (*Chict.*), Martini Cholinh (*Chol.*), Balesdens. (*Bal.*), Bollandi (*Boh.*), Surii (*Sur.*) G noni (*Gon.*), etc. — HISTORIAM SEPTEM DORMIENTIUM recensimus ad mss. Victorinum unum et Claromontanum unum, cum editis. — TESTAMENTUM S. ARIDII nunc primum editum integrum ex duobus exemplaribus mss. S. Martini Turonensis et schedis D. Mosnerii. Pro appendice inter alios codd. habuimus unum Corbeensem Gregorii nostri ævo conscriptum. — VITAM S. GREGORII recensimus ad codd. tres: S. Germani a Pratis unum, S. Pauli Cormaricensis unum, et S. Sergii Andegavensis unum.

3 2044 054 758 750

~~THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY~~

